De Hollandsche Lelie. Jaargang 18

bron
De Hollandsche Lelie. Jaargang 18. L.J. Veen, Amsterdam 1904-1905

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_hol003190401_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

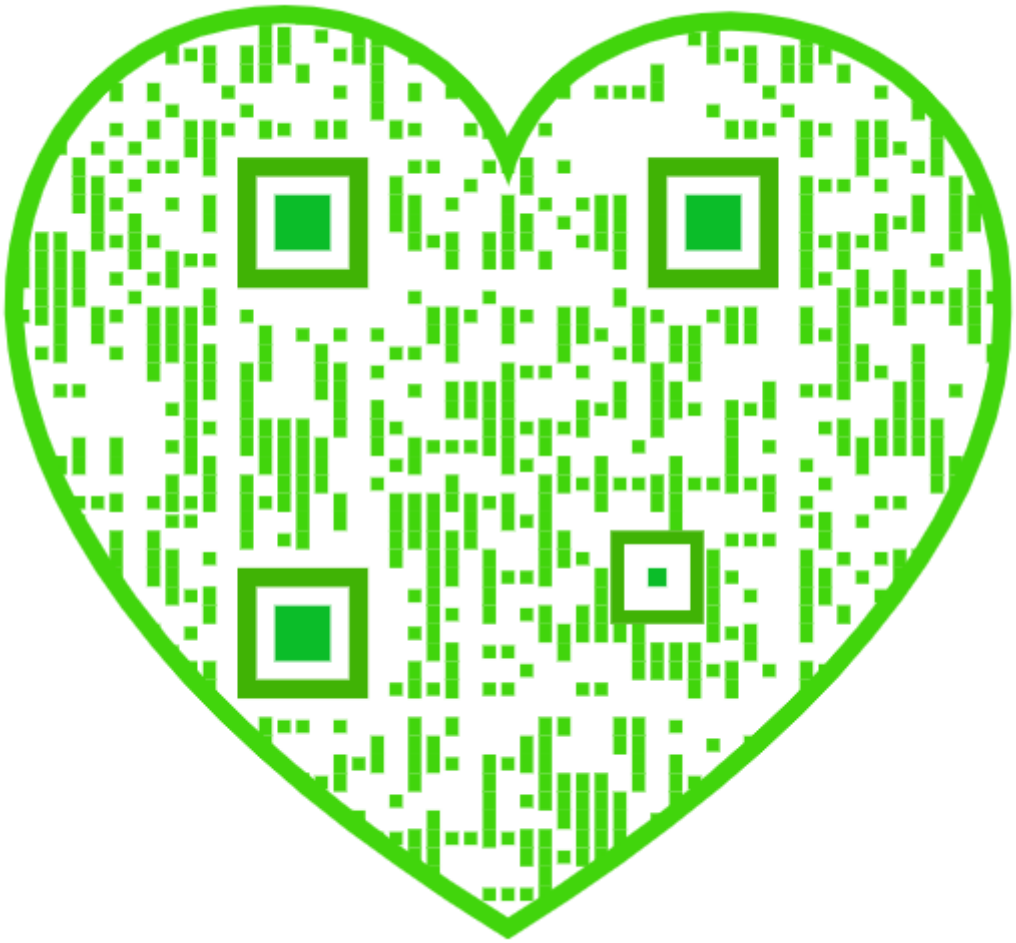

6 Juli 1904.
18de Jaargang.
No. 1.

Berichten.

De redactrice der Holl: Lelie is van 24 Juni tot 24 Juli a.s. afwezig, en verzoekt gedurende die maand spoed-corr: en spoed-ingez: stukken te willen adresseeren **aan haar, per adres, den uitgever van dit Blad**, die zich met de opzending daarvan wil belasten.

Zij verzoekt beleefd haar gedurende die vacantie-maand alléén het **spoed-eischende** op die wijze te zenden. Andere bijdragen of brieven kan men naar haar adres in Den Haag Zeestraat 46 adresseeren, en worden **niet** opgezonden.

REDACTRICE.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Blicher Clausen.

INGRA HEINE
naar het Deensch
van
J. BLICHER-CLAUSEN.
Utrecht. Uitgave van H. Honig.
HET VERLOREN TOOVERLAND,
van dezelfde schrijfster.
Utrecht. Uitgave van H. Honig.

Het frissche, jonge, gezonde in de literatuur moet naar het schijnt tot ons komen van 't hooge Noorden. De Scandinavische en Deensche literatuur heeft een eigenaardige bekoorlijkheid en ongekunsteldheid van toon, waardoor 't ons weer warm om het

hart wordt als we verkild, teleurgesteld, ontmoedigd, neerzitten te midden onzer eigen boekenmarkt, overstroomd van ziekelijke, zinnenprikkelende, smakelooze, vuilepraat-uitslaande, en gewild-mooi-doenerige romans en novellen.

Ingra Heine wil geen 'hooge-kunst' zijn. Ten minste niet in den zin die er tegenwoordig aan gehecht wordt, van buitengewone

zinsverdraaiingen, aanstellerige taal, en quasidiepzinnige symboliek. Daarentegen is het, wat gezonde, natuurlijke karakters betreft, een boek van zeer reëele waarde, van werkelijke beteekenis. Al is het hier en daar zwak, vooral in het matte, onbevredigende slot, waarin men voelt hoe de auteur geen raad meer heeft geweten met haar personen, als gehéél genomen is het zéér goed-gedacht, goed-gevoeld, goed-in-elkaar-gezet, goed-uitgevoerd werk! De fijnproever op literair

gebied, die enkel leest óm de kunst, niet om den inhoud, zal het misschien onbevredigd ter zijde leggen; maar wie behoefte heeft aan een goedgeschreven verhaal, dat hem boeit en iets te zeggen heeft, niet bij wijze van moraal maar door den inhoud zelf, of hij 't er mee ééns is of niet, zoo iemand zal het gaan als mij zelve: hij zal zich verheugen dat hem, in de woestenij van onleesbare en onvruchtbare lectuur, iets in handen komt, zoo onderhoudend en prettig om te lezen, en geschikt om over na te denken, als Ingra Heine!

Ingra Heine, de heldin van 't verhaal, is het typische meisje-karakter uit de hedendaagsche Noorsche en Deensche literatuur; type van zelfstandigheid, vooroordeels-vrijheid, onafhankelijkheidszin; zonder mannaäperij of blauwkousige geleerdheid. Indien er van de toekomst-vrouw iets deugdelijks te hopen is, dan zeker zal zij zich moeten vormen naar zulke idealen. Want, het frappant onhebbelijk-man-wijvige dat deze Hollandsche derde-geslachts-dames kenmerkt, wordt in de Zweedsche, Noorsche en Deensche vrouwenwereld van onze dagen veel minder hinderlijk aangetroffen; althans te oordeelen naar de literatuur die van dáár tot ons komt. Wat dáár dikwijls aangeboren eigenaardigheid is, wordt ten onzent

gewilde aanstellerij; wat bij de eersten vóórtkomt uit een frissche, oorspronkelijke ziel, ontaardt ten onzent in bekrompen eigendunkelijkheid. Zoo komt het dat de Ingra's Heine intijds de grens weten te vinden waar hun vooruitstrevendheid ontaarden gaat in koppigen eigenzin, terwijl

de man-wijven voorthollen, zonder omzien naar liefde of plicht, in dollen ren naar hun dor, eenzaam oude-vrijsters-graf.

Want, dat is zoo juist gevoeld en weergegeven, dat ontwaken in tijds tot jeugd en tot genot, wanneer Ingra bezig is te ‘studeeren.’ Van haar oude grootmoeder heeft ze met veel moeite het verlof daartoe afgedwongen, en, terwijl die nu het oude landgoed voor háár bestuurt, is zijzelve naar de hoofdstad getrokken, om er te zitten blokken over examens. Alles gaat naar de uitwendige omstandigheden heel goed. Ze kan uitstekend ‘leeren’ financieel is ze onbelemmerd in haar bewegingen, en in haar doen en laten heeft ze alle mogelijke vrijheid. Maar zie, innerlijk, wordt er iets in haar levendig dat haar op eenmaal naar huis schrijven doet: ‘Lief Grootmoedertje, ik heb een merkwaardige ondervinding gehad. Terwijl ik zat te luisteren naar een college over philosofie, begon er opeens een zonnestraal op de bank voor mij heen en weer te dansen. Die was door 't hooge venster achter mij doorgedrongen en viel schuins neer op den katheder van den professor. Ik kon mijn gedachten niet meer van dien zonnestraal afwenden. Die verdraaide al mijn filosofische begrippen, en stak den draak met alle logica. Die danste maar steeds voor mijn oogen heen en weer en herhaalde voortdurend: buiten is het voorjaar. De Maartsche viooltjes bloeien bij de haag. Ik heb ze allemaal één voor één gezien... De viooltjes bloeien. Het is Voorjaar. Voorjaar!’ (blz. 3 en 4).

Nog beter, menschelijker, is haar volgende impulsie; een uiting eener, bij alle moderne ideeën, teergestemd - gebleven meisjesziel. Grootmoeders onduidelijke en beverig-geschreven briefjes doen ineens in haar levendig worden 't besef van háár zelfzucht, dat ze zoo wreed alleen liet die eenzame oude vrouw, die werkt, en leeft en zorgt daarginds, alléén voor háár, om hárentwille, om háár erfenis voor haar te bewaken en te besturen. Waartoe is zij hier in de hoofdstad, werkende voor haar examens en haar kunst? Immers alleen uit zelfzucht, eigen-ik-aanbidding! Is dan alle geleerdheid van examens-doen, alle kunstdoenerigheid wáárd, dat we te kort doen en verlaten die ons liefhebben!? - Toen kreeg Ingra op eens een vreeselijken angst, dat haar grootmoeder ernstig ziek geworden was. En, haast je, rep je, pakte zij haar koffer, zei de school vaarwel, en kwam op een mooien dag op Klitholm (naam van het landgoed), aanrijden. ‘Mijn eigen lieve grootje,’ zeide zij, terwijl zij de oude dame hartelijk omhelsde. ‘Ik ben veel te lang van U weg geweest, maar nu ga ik nooit weer heen.’ En toen sleepte zij boeken naar de huiskamer, en den heelen dag las zij de oude dame voor of wandelde met haar in den tuin. En als de lust tot boetseeren bij haar opkwam onderdrukte zij dien direct. ‘Het was alsof zij voelde dat zij iemand onrecht aangedaan had, door zoolang geheel in haar eigen werk op te gaan, maar nu zou zij 't weer goed maken, heel ernstig weer goed maken’ (blz. 7). -

Zie, dat vind ik de heel mooie idee die ik gevonden heb in dit boek, dat er geen echt geluk bestaanbaar is, ten koste van dat van anderen. Ik geloof eigenlijk volstrekt niet, dat de auteur van 't boek de bedoeling gehad heeft zoo iets te leeraren. Een boek met een tast- en voelbare moraal erin verveelt, en staat den lezer tegen. Maar hier dringt zich de idee zoo vanzelve, zonder gezochtheid, aan ons op. Als ondanks zichzelf, niet omdat zij 't zoo gewild heeft dwingt zij ons tot nadenken over onze verplichtingen jegens anderen. Want, Ingra Heine heeft nog maar 't kleinste plicht-offer gebracht toen ze aldus uit de hoofdstad thuisreisde naar de stilte van het leven bij de grootmoeder. Daar, in die eenzaamheid, wacht haar de groote levensstrijd.

Er is in 't dorp een nieuwe dokter gekomen, op wiens verleden de smet drukte van gevangenisstraf ‘wegens moedwillige brandstichting.’ Dientengevolge heeft hij met vrouw en kind een eenzaam plekje gezocht, om ‘de schande’ te ontvluchten. Over de waarde van deze ‘schande’ heeft Ingra de volgende verstandige opvatting die ik volkomen met haar deel: ‘Uw zonde heeft u in botsing gebracht met de wetten van het land, o n z e zonden zijn misschien veel grooter, maar die hebben niet voor het burgerlijk gerecht gestaan;.... maar kunnen ze daarom eigenlijk wel geringer genoemd worden?’ (blz. 49). En, tengevolge van deze toenadering harerzijds, ontstaat er weldra een vertrouwlijke omgang, waaruit al heel gauw innige liefde geboren wordt.

Nu kom ik tot datgene wat aan dit boek de innerlijke waarde geeft, datgene wat het stempelt tot een oorspronkelijk iets, een zielsuiting! Ingra is, wat deze liefde betreft, volstrekt niet conventioneel fatsoenlijk; ze is allerminst behept met wat de koude wereld

deugd gelieft te noemen, weigerend, uit dat oogpunt, zich aan den man harer keuze te geven, omdat hij al getrouwd is, zoodat haar liefde-bond met hem zou wezen een zichzelve onteeren. Zij is ervan eerlijk-overtuigd, dat *zij* hem 't geluk geven kan, dat hij niet gevonden heeft bij zijn wettige echtgenoote. En dus wil ze hem toebehooren, volmaakt onverschillig voor 't oordeel der wereld. Wat zegt ze dat mooi-verontwaardigd, als de vrouw zich beklaagd heeft over de schande van die gevangenis-straf: '*Mijn man zou mijn trots zijn, al was hij ook duizendmaal gestraft geworden. Ik zou de heele wereld willen toonen dat ik in hem geloofde*, - *dan juist méér dan ooit.*' (blz. 38). Maar toch is ze evenmin de egoiste, alleen geloovende in 't recht van eigen ik-aanbidden, moderne verstands-vrouw onzer allernieuwste beschaving. Wèl kan ze fier haar eigen geluksweg gaan, onbekommerd om 't malle fatsoensbegrip eener huichelachtige, met den schijn voor lief nemende wereld, maar niet durft ze de schendende hand uitstrekken, naar wat behoort aan een ander, wat ze ontrooft aan een die er méér recht op heeft dan zij. En, als haar grootmoeder haar verwijten doet over haar gedrag, en wijst op het ongeoorloofde van haar hartstocht, dan geeft ze fier en zelfverzekerd ten antwoord, dat ze toch handelen wil en moet, zooals zij dat doet, met het *recht* van haar heilige liefde! Maar er is één argument waarvoor die fierheid buigt,.... er is zijn kind; zijn 'kleine Kai'! 'Kai' is tot hiertoe de lieveling, de troost, de kleine afgod geweest van zijn vader. 't Eerste gevolg van diens passie voor Ingra is een ongewone hardheid tegen dat kind, dat hem lastig valt met zijn kinderverdrietelijkheden, terwijl hij alles behalve gestemd is daarnaar te luisteren. In magnifique bladzijden teekent de auteur het lot van dat ventje, tusschen die twee ouders, die elkaar niet begrijpen, maar die *hem* liefhebben, ieder op hunne wijze. (Blz. 121 en volgende). 't Vroegrijpe van zoo'n kind, dat ziet hoe er iets niet in den haak is, en niet weet wat, behoort zeker tot het allertreurigste van 't huwelijksleven indien de ouders niet samen passen!

De vrouw van den dokter, met een aandoenlijke liefde voor den man die haar hartstochtelijke liefde voor hem nimmer kon beantwoorden, heeft zich zelve tot nu toe bereidwillig op den achtergrond gedrongen in 't hart van haar kind, om des te meer plaats voor den vader te laten.

Gewoon in alles dezen toe te geven, de ondergeschikte te zijn van hem, uit een behoefte hem dáárdoor te toonen *hoe* lief ze hem heeft, is ze er van lieverlede toe gekomen haar kind te beschouwen als zijn eigendom, zijn bezit, dat ze wel voor hem verzorgt en bewaakt, maar waaraan zij geen deel heeft voor zichzelve. Nu echter, door die verhouding tot Ingra, die aan zijn leven een nieuwe beteekenis geeft, en waarvan zij de machtelooze getuige is, nu ontwaakt in haar 't besef dat hij zijn kleinen 'Kai' niet meer noodig heeft, dat Kai dus voortaan háár mag toebehooren, dat zij hem vergoeden moet door dubbele teederheden harerzijds, wat hij in den vader verliezen gaat. Ineens, opent ze haar hart, vol sluimerende moederliefde, wijd en warm voor haar kind. En er komt een oogenblik, waarop de kleine Kai, als de hand des vaders hem stevig houdt en niet wil laten gaan op moeders roepen, zich driftig losrukt, en verklaart met kinderlijke naïveteit: 'Kai *houdt* van moeder. Kai houdt *veel* van moeder'.

't Geluk van dat kind, dat aldus lijdt onder háár egoisme, *dat* is het waardoor Ingra tot twijfelen komt aan 't rechtmatige van haar handelwijze. Tegenover de vrouw, hoe ongelukkig deze ook is, voelt ze geen zelfverwijt. Want deze wist wat ze deed, toen ze een man huwde wiens liefde niet zoo sterk was als hare eigene, dien ze zich bewust

was te moeten *winnen.* Ze leed in dien kamp om hem de nederlaag. In plaats van fier zijn 'schande' het hoofd te bieden, bukte ze zich beschaamd. Ze was niet in staat zijn ideaal van 'de vrouw' te verwezenlijken. Zoo werd ze zijn ongeluk, de oorzaak van zijn verwoest leven. En Ingra kent zichzelve - m.i. te recht, - ten volle de verantwoording toe, goed te maken wat die andere vrouw aldus misdreef, haar te verjagen van de plaats, die zij niet voldoende wist te vervullen.

Maar het kind!

Het kind is de geheel onschuldige vrucht eener moedwillige, zelfbewuste handeling der ouders. Het heeft niet gevraagd in het leven te komen. Het *is* er nu eenmaal, door den wil van dien vader en moeder, aan wie het zijn naïeve instinctmatige liefde *geeft*, en *aan* wier liefde het behoefte heeft voor *zijn* geluk. Heeft nu die vader het recht heen te gaan uit dat kinderleventje, waar hij thans zoo onmisbaar een plaats vervult, heen te gaan uit egoisme, om daardoor een schaduw te werpen op het levenspad van zijn kind, een schaduw die steeds donkerder

zal worden en grooter, naarmate dat kind toeneemt in jaren en begrijpen? En heeft Ingra, indien ze dien vader waarlijk liefheeft met een betere en duurzamere dan de zichzelve zoekende liefde, het recht hem te verleiden tot een daad, die hem, zoo dikwijls hij aan zijn kind zal terugdenken, moet en zal vervullen met schaamte en zelfverwijt?

Ingra kan niet gelukkig zijn op zóó wreed een wijze. Door den, wel wat àl te gemakkelijk ineens van pas komenden, onverwachten dood der grootmoeder, vrijgeworden ineens in haar handelingen, vlucht ze van hare liefde weg, laat het landgoed verkoopen, breekt iedere brug achter zich af, door den dokter een afscheidsbrief te laten, waarin ze hem waarschuwt, dat ook een mogelijke dood van diens vrouw haar niet zal bewegen de dan rechtmatig lediggeworden plaats te vervullen. Ze wil namelijk niet, dat hij, door een hunkeren naar zulk een denkbare oplossing, een zedelijke schuld op zijn geweten gaat laden, en zijn tegenwoordige rust erdoor verbittert tevens.

't Is héél jammer, dat de uitwerking der bij-omstandigheden van dit slot zooveel onbeholpens en onnatuurlijks heeft. Ook wordt Ingra, die wij tot hiertoe zoo echt menschelijk-onvolkomen zagen handelen en voelen en denken, nu eens heel nobel, dan weer heel zwak, van lieverlede al te volmaakt in zelfbeheersching en wilskracht. Maar aan welk boek kleven géén smetten! Er ligt over het geheél zulk een frisch, bekoorlijk waas; die bladzijden, die de verhouding der ouders tot den ‘kleinen Kai’, en 't gevoel van dat ventje-zelf schilderen, kenmerken zich door zooveel fijn gevoel en juiste opmerkingsgave, dat het een genot is zulk werk in handen te krijgen, en er zich aan te mogen laven, als aan een frissche bron, die men dubbel waardeert, waar de stroom van literairen arbeid hoe langer hoe meer verontreinigd wordt door allerlei vuil en wansmakelijke viezigheden, die nog daarenboven voor ‘kunst’ willen doorgaan, en het volstrekt niet zijn.

Het Verloren Toverland, door feministische recensies met veel méér warmte begroet, dan *Ingra Heine*, wil zijn: een verhaal met een mooie, zuivere liefdeopvatting. En m.i. is het dat *niet.* M.i. is juist *die* opvatting foutief, en onzuiver.

Ik zal zeggen waarom.

De heldin: Kaja ‘vergist’ zich als heel jong meisje in haar liefdegevoel, door te *verlieven* op een mooien maar niets beteekenenden acteur. Ze geeft zich er geen rekenschap van, dat *oom Frans*, de vriend van haar jeugd, haar eigenlijk veel méér waard is, háár heeft liefgehad van kind af, en onuitsprekelijk lijdt door haar ‘verliefdheid’ op Peter Dam, den mooien tooneelspeler! Integendeel, zij maakt hem, oom Frans, tot haar vertrouwde, en vindt het heel natuurlijk dat hij deelen moet in haar ‘geluk’; want zij begrijpt noch hem, noch zichzelve, - door onervarenheid van haar jeugd.

Tot zóóver vind ik den toestand subliem geteekend, en uit het leven gegrepen, en om enkel mededoogen mee te hebben.

Maar nu komt het huwelijk met Peter Dam, en, daaraan aansluitend, de bittere teleurstelling, die niet kan uitblijven als de ‘verliefdheid’ is bevredigd. De komst van het kind beslist de zaak geheel en al in het nadeel van Peter Dam; want deze is allesbehalve ingenomen met die vermeerdering van het gezin; en Kaja kan hem zijn onomwonden ergernis op dat punt, in haar gekwetst moedergevoel, niet vergeven. Ze loopt, zooals voor de hand ligt, in haar verlatenheid naar ‘Oom Frans’. En

gedurende al den tijd van haar a.s. bevalling, houdt ‘Oom Frans’ haar buiten, op een afgelegen dorpje, gezelschap terwijl Peter Dam, voor zijn plezier, in de stad blijft, en er troost zoekt bij een collega-actrice.

Hier nu begint m.i. het onzuiver-gevoelde van den toestand. Heel het boek door immers, wordt Kaja nu verder voorgesteld als het beklagenswaardig slachtoffer van den plichtvergeten Peter Dam. Het komt tusschen hen beiden tot een scheiding, en de auteur legt er allen nadruk op dat de schuld daarvan alléén ligt bij de ontrouw van Peter Dam. Zij accentueert dat nog scherper door hem, in tegenstelling van ‘oom Frans’, te boek te stellen als plichtvergeten vader óók nog, terwijl ‘oom Frans’ over het kind waakt, en het liefheeft als ware het eigenlijk zijn zoontje inplaats van dat van Peter Dam.

In dit, het geheele boek door, Kaja voorstellen als aandoenlijk slachtoffer van manlijke verdorvenheid en ontrouw, schuilt vermoedelijk voor feministen het bijzonder aantrekkelijke van dit boek boven *Ingra Heine.* Maar het is, bij eenig onpartijdig nadenken, zeer onjuist gevoeld!

Immers de schuld van overspel lag *evengoed*

bij Kaja, als bij Peter Dam. Als zij, met haar kindje in de stad teruggekomen, aan Peter Dam zijn 'ontrouw' durft verwijten in zeer krasse woorden, dan heeft zij daartoe niet het minste recht; want zijzelve is hém met al haar gedachten en doen al vele maanden lang ontrouw geweest, in haar samenwonen met Oom Frans. Het is wáár dat zij niet de lichamelijke handeling beging, die men 'ontrouw' en 'echtbreuk' noemt. Maar, behalve die eene *daad*, heeft zij haar ziel, haar wezen, haar leven één gemaakt met Oom Frans; dien zij zich *nu* ten volle bewust is lief te hebben, met wien zij daarover praat, *en op wien haar kind ten slotte dan ook sprekend gelijkt; terwijl het van den wettigen vader Peter Dam diens náám-alleen bezit en anders niets.*

Kan men het, onder die omstandigheden, aan Peter Dam euvel duiden, dat hij voor een onder zulke omstandigheden geboren-kind niet veel voelt; en het liever overlaat aan 'Oom Frans', die zich er met recht den *géestelijken* vader en bezitter van voelt?

Het is nog de vraag, of een lichamelijke 'ontrouw,' als die van Peter Dam, in dit geval niet eigenlijk vergefelijker is dan een maandenlang *geestelijk* ontrouw zijn, als dat van Kaja.

En, omdat juist op het slachtofferige van Kaja zóó sterk de nadruk wordt gelegd, omdat het geheele verloop van het verhaal berust op het 'onrecht' háár aangedaan door Peter Dam, daarom noem ik het een verkéérde liefde-opvatting, die hier wordt gepredikt; want het wordt hier zóó voorgesteld alsof Kaja eigenlijk in haar *recht* was, en in haar doen met 'Oom Frans' niets verkeerds school. - En dit is *niet* zoo. Men kan haar gedrag vergefelijk vinden, haar verontschuldigen; dat is iets gehéel anders. Maar de schuld-zelf lag minstens evenveel bij haar, als bij Peter Dam.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Geluk-zoekers.

En dàt zou-jij dus in mijn geval doen?

- Natuurlijk; ik geef raad op je eigen verzoek. Aan jou dus, dien *niet* te volgen.
- Da's ondeugend.
- Wel mooglijk, maar altoos waar.
- Altoos?! Altoos?!
- Dan *bijna* altijd waar. Wat is eigenlijk geheel waar? Bevalt je dat beter?
- Volkomen ééns; 9 van de 10 menschen vragen aan hun medemenschen raad met het vaste voornemen hem niet op te volgen. Maar jij zou dus, in mijn geval, dàt doen?

Mevrouw knikte van ja, en freule Margot vervolgde:

- Dan weet ik wat me te doen staat.
- Ik hoop het, want met al je fortuin, ben je een treurig exemplaar fortuinzoekster.
- Dat ben ik! zuchtte Margot.

Het gesprek tusschen de twee jonge dames - de ééne weduwe van 34 jaar, de andere jonkvrouw van 26 - werd op een duin bij Castricum gevoerd.

Aan den horizon het staalblauw der zee, waarboven in een cirkel van karmijn de avondzon nog even gloeide en dan haastig naar den einder gleed. Rond hen het duinlandschap, in groen van berk- en olmgewas, op het gelig zand wegwazend en achter hen torenspits en hooischelf, hoeve en schuur, brekend de strakke verte der Noord-Hollandsche weiden.

Zij waren vriendinnen van hun kinderjaren af; hadden beiden nagenoeg dezelfde sympathieën, waren vrijgebleven van helsche wangunst en oordeelden - daar zij beiden genadiglijk met uiterlijke gaven bedeeld waren - nogal genadig over hunne zusters, mede-creaturen. Er was maar één punt van verschil tusschen de jonge freule en de vrij-jonge weduwe. De eerste had geld en de tweede moest van haar school- en huis-onderwijs leven. Margot had op hare kosten het weeuwtje, in de zomervacantie, bij zich 'naar buiten' gevraagd en dus een bijzondere vrijgevigheid jegens de arme vriendin getoond, want, zooals Esther vast geloofde: royaal zijn is een karakterdeugd, onafhankelijk van iemands beurs en de best gevulde beurzen worden het voorzichtigst geopend. Gierig en rijk, geloofde zij, gaat meermalen samen.

- Om gelukkig te zijn, heb jij te veel geld, zeî het weeuwtje.
- En jij te weinig, Esther.
- Zoo hapert er altijd iets!
- En dan nóg, ik vraag maar steeds: 'Waartoe dient alles?
- En dat vraag jij nu van je 18e jaar af en bent intusschen de halve wereld doorgetrokken. Jij kòn het haast weten.
- En ik heb me overal, na 14 dagen of 3 weken verveeld.
- Prettig vooruitzicht voor....
- Voor wie?

- Voor je aanstaanden man....

- Pardon, aan die dolle comédie neem ik geen deel. Als me ooit iets had kunnen genezen.... pardon... pardon...

Zij was op het punt een onkieschheid te zeggen over het zesjarig huwlijksheil van haar vriendin. Deze echter had den ontsnapten volzin reeds aangevuld en hernam:

- O, nee', dat zegt me niets meer, Margot. Allang vergeten!

Dat was uit louteren drang naar wellevendheid, want Esther was nog niets vergeten; geen dag uit haar rampzaligen echt, die met een gelukwensch geëindigd was van den proleet (hulp-arts bij een der tallooze rustoorden voor zenuwkranken, ‘waar geen eigenlijk gezegde patiënten verpleegd worden’) toen hij de 23-jarige vrouw was komen meêdeelen dat zij weduwe was geworden.

- Ja, mevrouw, had de assistent gezegd, ziet u, het is nog eer afgeloopen dan ik gedacht had. Maar zoo kon het toch niet voortgaan. Dat zal u zelf ook wel gevoeld hebben. En, geheel tusschen ons gezegd en gebleven, want - (half-valsch glimlachend, met een verzoetend glansje) - we maggen anders niet uit de school klappen, herstel was er bij ons toch niet voor hem; in heele, heele rijke familiën hadden ze misschien z'n leven nog wat kunnen rekken, daarom, hebben wij al gezegd, z'n dood vereenvoudigt hier veel. Zoo onder ons, dat begrijpt u zeker wel. En geluk, mevrouw, dat was er toch voor niemand bij een patiënt of geen patient, maar in elk geval een zenuw-zwakke als Meneer, te vinden. Maar, ik zal niet zeggen, dat men niet altijd hopen blijft. God bewaar me, nee'. Vooral als vrouw, niewaar? Waar leven is, is hoop. Intusschen mag er van geluk worden gesproken, in uw pósitie... Nie'waar? in uw pósitie....

Esther had bij dìe, nu en dan door hare stille uitroepen en lichte zuchten onderbroken, woordenreeks, een afgrond gevoeld tusschen de domme wanbeschaving van het proletendom en haar teêre, door smartvolle herinneringen gekruiste ziel. En te midden van die verbijstering van gevoelens was deze vraag, wellicht als heilzame afleiding door haar gegleden: ‘Hoeveel beschaafde vrouwen zullen er noodig zijn om aan den familie-stam van dezen proleet één beschaafden loot te doen spruiten?

Margot begreep bij haar kreet van ‘pardon’ eensklaps haar eigen verbittering. En tóch voelde zij, hoezeer zelfs de geringste herinnering aan Esther's leed, hare vriendin, in dit rustige avonduur moest kwellen. Dat kwam door de wrangheid van haar eigen gemoed, de bitterheid van haar eigen zieleleven, de onvoldaanheid, de leegheid, de onrust die, zelfs in dit vredig oord, in dit vredig oogenblik, haar peinzen schokte.

Voor wat leefde zij? Zij stond alléén, was op haar 17de jaar zelfstandig, althans rijk geworden. Toen was zij bij een vervelend-achtenswaardigen voogd in huis gekomen. Iemand die deftigheid en fatsoen met zulk een angstige ijdelheid verbond, dat hij zich een dag ongelukkig voelde, als hij tijdens een wandeling in het Voorhout niet op zijn onderdanigen groet een allerliefsten wedergroet had bekomen van een Minister, een Kamerlid of iemand die aan de Hofhouding was verbonden (stal- en dienstknecht uitgezonderd, voor dezulken windwijzerde hij met zijn deftigen kop). Dergelijke achtenswaardigheid had Oom's eegade in nagenoeg denzelfden trant. Zij liep een straat om, ten einde een knikje van een gravin of een *coup de chapeau* van een baron te krijgen en zou een dwaasheid hebben begaan om haren zoon - een volslagen onbeduidenden Haagschen leeglooper - in wettigen echt te doen paren met een hooge aristocrate. Tante had, tijdens Margot's verblijf te haren huize, beproefd

haren Emile aan Margot's fortuin, waarvan Papa de ‘solide dépositaire’ was, te verbinden. Als Margot maar niet zoo ‘forward’ zich had getoond, zoo Amerikaansch, dan zou mevrouw over het gering aantal adelskwartieren ter wille harer financiën hebben heengestapt. Het was werkelijk zoo'n ‘avantage’ geweest, indien ‘de dépositaire in de famille’ was gebleven. Wat een ‘embarras’, indien zij ‘met een ander dan Emile trouwde! Evenwel... van dat alles was niets gekomen. Margot vond Emile een “mouchoir de parade” en Emile vond Margot een van die vrouwen, met wie men niet *désireert* te praten, omdat je nooit weet als je over tennis, hockey of peerden met haar spreekt of ze niet aan een of anderen muzikant of teekenmeester denken.’ Dat was een diepzinnige hatelijkheid van den fatterigen Emile, omdat freule Margot, een korte poos, met een Hongaarsch violist had ‘geflirt.’ Op haar 20ste jaar was zij meerderjarig verklaard en sinds dien tijd verdween zij nu elk jaar - haar *pied-à-terre* bij Oom en Tante houdend - voor maanden uit Den Haag. Zij werd reislustig. Bezocht half Europa met veel ‘vermogen des

onderscheids' en 'flirtte' hoofdzakelijk met bouw-, beeld- en schilderkunst. Was bovendien verliefd op de romantiek van Oscar Wilde, Couperus, Bourget en Lemonnier en vertoonde zich nu eens te Parijs, dan eens te Rome en dan weer aan de 'meren' en in den laatsten tijd nog het liefst in Den Haag (waar zij coureuse d'atelier was geworden) als zij zich bij een enkele goeie vriendin, tot wie Esther behoorde, over al haar 'misères' kòn uitspreken. Daartoe rekende zij ook een drieweeksch engagement met een Italiaanschen Jan Toorop, wien zij - te Rome tijdens zijn zesmaandschen proeftijd vóór de verloving - conversatie-les gaf in het Nederlandsch, terwijl zij die van hem in het Italiaansch nam. Het Fransch diende als brug.

Lang was het stilzwijgen geweest dat op den zucht volgde van freule Margot. Er scheen tusschen de beide vrouwen een wolkje van stroefheid te drijven, dat eerst door een andere aandoening verglijden moest. Margot zag Esther, die evenals zij in haar peinsleven had gestaard, met weemoeds-oogen aan, met den blik eener boeteling, die aan zich zelve een *mea culpa* heeft gestameld. Fluisterend begon Esther te spreken. Fluisterend als de zucht van het elzenloof aan hun voet. De horizon glinsterde ná in glanslichtjes die op de duintoppen verflauwden tot fletse schaduwtinten. Uit de schemerende verte wiekte de zeebries aan, sidderend langs berkenblad en bremstruik. De reine stem van Esther was in samenklank met den toon van den zomeravond.

- 'Dat bén ik,' - O, lieveling, als je daarvan diep overtuigd was.... je zoudt dan wel anders zijn.

- Anders zijn? Anders zijn? Wie is nu ooit in staat, zijn 'naturel' te veranderen? Niemand, niemand. Al kon hij er de zaligheid mee koopen, zeî Margot hartstochtelijk.

- Ieder die wil, klonk het plechtig als een orgeltoon.

- Je meent het niet?

- Zoo waarachtig als ik veel leed heb gehad, ritselde het voort. Wederom een stilzwijgen en dan een dur-accoord van Margot:

- En geloof jij dan nog aan iets anders dan het blinde noodlot, dat blindelings over je geheele zijn, je geheelen aard, je geheele toekomst beschikt?

- Ik geloof aan de kracht van mijn eigen wil; aan de kracht van den dagelijkschen dwang.

- Nou ja, dat is een slavenjuk en ik dank God, dat ik althans daar bevrijd van ben gebleven door mijn fortuin. Zooals jij hield ik het geen dag, misschien geen uur uit.

- Weet je wat je bent? Een gelukzoekster van de ergste soort. Er zijn verschillende soorten. Maar die niets doen, in genieting op genieting zwelgen en geen gedwongen arbeid hebben, die vermoeien zich het meest, 'in het zweet huns aanschijns' naar het geluk te zoeken. Dat is een heel vermoeiende bezigheid, dat zie ik nu zooveel jaren aan jou, Margot. Jij bent een treurig exemplaar van de soort, lieveling.

- Sublieme theorietjes, maar practische middelen voor het geluk zijn er niet.

- Die zijn er wèl, geloof ik voor mij.

- Sinds wanneer poseer jij als geluksmodel?

- Sinds ik het opgaf naar 't geluk te zoeken, en mij spiegelde aan jou en de verdere heeren en dames gelukzoekers, van wie Den Haag krioelt.... als het duinzand.

- Dat ligt geheel in je natuur. Jij kreeg een tevreden gestel. Je hebt een goeie gezondheid. Succes in je werk. Succes bij je vrienden en vriendinnen. Dus jij hebt ook niet te *zoeken.*

- 't Is aardig dat jullie bij anderen altijd *vindt*, wat je voor je zelven altijd zoekt. Ook een theorie, lieve kind.

- Ja we leven in theorieën, maar de practijk valt bitter, bitter tegen.

- Aan wie de schuld? Jullie, die de onmogelijkste eischen aan het leven stelt, en wanneer het die niet vervult, het gaat uitmaken voor alles en nog wat, permitteer me, lieve kind, jullie doet, bij gebrek aan beter, veel te veel *sport* met je bijzonder vertroeteld ikheidje. Je lijkt wel een baker uit den goeien ouwen tijd met kornet en zwartzijden boezel....

- Allons donc, comme Madame est gracieuse!

- Jullie sust en streelt en wiegt je *dear little self*, dat het een bedorven bakerkindje wordt, dat altijd drenst. En verwende lievelingen zijn altijd lastig. Vandaar dat jullie zooveel last van je zelf hebt. Jullie overlaadt je geestelijk ik met te veel genot van allerlei soort, jullie zwelgt in émotie en klaagt dan over indigestie. Jullie zoekt, en zoekt naar geluk, zooals een ander naar duinbloemen. Maar een bouquet krijg-je zelden en als je die hebt.... dan rafel jullie die bloemen uit tot er niets overblijft, en dan beginnen jullie weer te zoeken, te zoeken. Arme zoekers, willooze creaturen die nooit wèl doet en altoos

om ziet, bij elken pas die je doet, òm ziet naar het geluk. Ik en duizend anderen met mij, hebben geen tijd om drenserig te zijn, en daarom ook geen tijd om gelukzoekers te worden.

- Bravissimo! Precies een juffertje uit het Heilsleger, met en zedig kapje als een Begijntje en een prutsboekie van Lamé Fleury in der hand. Je wilt toch niet naar het Heilsleger? Zedepreekster!

- Precies, jullie zeden deugen niet, freule. Vandaar zijn er in jullie kringen - 'le monde où l'on s'ennuie' - zooveel gelukzoekers.

- Bravo, Mamzel. Tous mes compliments.

En, terwijl zij een onbehoorlijk geeuwtje terugdrong, stond zij op, en zeî: 'Pestalozzi, ik hôu wel eens van een *raclée*, maar, darling dear, we zullen morgen maar naar Scheveningen gaan, want in dit oord is het zelfs met jou en je lieve conversatie, je neemt me niet kwalijk, darling dear?... stik-vervelend. -'

PIET VLUCHTIG.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. *Aan Jonkvrouwe* Anna de Savornin Lohman. *Zeestraat 46 Den Haag.*

Hoog geachte Redactie.

Met groote belangstelling las ik de artikelen van uwe hand 'over spiritisme' in 'de Hollandsche Lelie'. Uwe onbevooroordeelde beschouwing is iets ongewoons in de persbladen van ons Vaderland. Vergun mij daarom, als Voorzitter van den 'Spiritischen Broederbond Harmonia', U daarvoor openlijk hulde te doen, mij tevens gelegenheid gevend voor enkele beknopte opmerkingen naar aanleiding van Uwe gewaardeerde artikelen.

Uw stuk over 'het bovenzinnelijke' eindigend met de moede vraag: 'Of is er, wat ik voor-mij vurig hóóp, een opstanding, een wederzien, een Hierna....?' is schokkend voor menig gemoed en vindt weerklank in 't diepst van menige troostelooze ziel. Daarom zegt U: 'beter de onderzoekers van het spiritisme te kunnen begrijpen en verstaan'. En terecht, want in deze richting ligt het afdoend antwoord op uwe vraag.

Het zal u duidelijk zijn als het overleven van den dood van het lichaam van één mensch bewezen is, dit voor elk bezield wezen zoo zijn moet. D^{r}. F. Van Eeden verklaarde na een reeks van zittingen met Mevr. Thompson: 'Het is mij onmogelijk, de overtuiging te onderdrukken, dat ik werkelijk zij het dan ook slechts gedurende eenige minuten getuige ben geweest van de vrijwillige manifestatie van een overledene'.[1)]

De oud-artillerie officier H.N. de Fremery sluit het 7^{e} hoofdstuk van zijn ongeëvenaard boek, 'Handleiding tot de kennis van spiritisme'[1)] met:

'Duizenden personen hebben langs soortgelijken weg in hun familiekring de overtuiging gekregen, *dat voor den mensch een zelfbewust individueel voortbestaan*

1) 'Het Toekomstig Leven'. Jaargang 1902, bl. 54.
1) Uitgave van C.A.J. v. Dishoeck. Bussum 1904.

na den stoffelijken dood is weggelegd, en dat het alsdan mogelijk is onder bizondere omstandigheden met de op aarde achtergeblevenen in gemeenschap te treden.'

In de identiteit der geesten ligt het zwaartepunt der spiritische beweging. Uw zegsman, 'die voor zich zelf geen *zekerheid* bezat, dat de geesten.... ook werkelijk *die* menschen waren, waarvoor zij zich uitgaven.... dat ook hier slechts een 'geloof', een 'aannemen' mogelijk is, schijnt niet bekend te zijn geweest met de wetenschappelijke onderzoekingen der 'Society for Psychical Research,' die sedert October 1882 regelmatig hare proceedings in het licht geeft; noch met het wetenschappelijk pleidooi[2)] van Dr. R. Hodgson, na een dagelijksch onderzoek met hetzelfde medium gedurende 15 jaren, dat alleen de Spiritische hypothese alle verschijnselen dekt; en evenmin met het lijvig rapport[3)] van Professor Hyslop, waarin deze wetenschappelijk heeft aangetoond, dat zeven zijner overleden bloedverwanten zich door het medium Mrs. Piper onbetwistbaar aan hem hebben geïdentificeerd.

Al kunnen we ons *niet altijd* overtuigen of de zich manifesteerende geesten werkelijk zijn, die zij zeggen te zijn; al kunnen de overledenen soms zeer moeilijk bewijzen hunner identiteit geven - dit komt immers onder de aardbewoners ook herhaaldelijk voor; hoe zal b.v. Freule Anna de Savornin Lohman, die ik nooit de eer had te zien, bij een ontmoeting zich aan mij identificeeren? - toch mag veilig beweerd worden, dat met beide genoemde rapporten het wetenschappelijk bewijs voor het voortleven van de menschelijke persoonlijkheid na den dood van het lichaam bewezen is.

Uwe opwekking bij de lezers van uw tijdschrift om het Spiritisme te onderzoeken zal hun dan ook, wanneer zij opgevolgd wordt, het bevredigend antwoord kunnen geven op uw twijfelvolle vraag: 'Of is er een opstanding, een wederzien, een Hierna?'

Vergun mij evenwel met U van meening te verschillen omtrent den te volgen weg. 'Uit de Geestenwereld' van Mevr. E. d'Espérance is als biografie van een medium een zeer hoog te waardeeren boek[4)] 'There is no death' en 'The Spirit World' (N°. 3018 van de Tauchnitz edition) van Mrs. Fl. Marryat met hare wondervolle rijke ervaringen met allerhande mediums, zijn als zoodanig beteekenisvolle getuigenissen, maar zij

2) Proceedings of the Society for Psychical Research Part. XXXIII. London Kegan Paul, Trensch, Trubner & Co. - 1898.
3) Idem Part. XLI. 1901.
4) Voor hen die willen nagaan of Mevr. d'Espérance's verhaal, omtrent de wijze waarop Dr. Friese voor het Spiritisme gewonnen werd, waarheid bevat, wijzen we op het boek van Dr. Robert Friese: 'Stimmen aus dem Reich der Geister,' waarvan de 4e druk reeds in 1897 bij Oswald Mutze te Leipzig verscheen.

brengen uwe lezers niet verder in *de kennis* van het Spiritisme en wekken maar al te zeer de meening dat elk onderzoeker even gemakkelijk allerlei dergelijke wonderen kan ervaren. Dit is in werkelijkheid niet het geval. Ik zou de onderzoekers er liever op wijzen, dat zij zich op teleurstellingen moeten voorbereiden, als zij daarmede aanvangen, maar allereerst kennis te maken met het boek van den Heer de Fremery, bovengenoemd, dat in beknopten vorm en logische gedachten-ontwikkeling den lezer een juisten blik geeft over het spiritisme. 'Een boek' schreef een der groote dagbladen, 'dat door vóór en tegenstander met belangstelling zal gelezen worden.'

Mochten er onder uwe lezers zijn die geduld genoeg bezitten om de proceedings der 'Society for Psychical Research' te doorworstelen, dan wijzen we dezen nog in het bijzonder op het kostbare doorwrochte werk van F.W.H. Myers: 'Human personality and its survival of bodily death',[1)] waarvan een exemplaar voorhanden is in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage alsmede in de bibliotheek van den spiritischen Broederbond 'Harmonia' te Utrecht (Neude 21).

De hoofdzaak toch is, dat wij den stoffelijken dood overleven, en niet *hoe* het leven na dit leven is, en evenmin *wat* de geesten mededeelen. Bij de beoordeeling van het laatste vergeet men maar al te zeer, dat geesten *overleden menschen* zijn en verwacht men van hen onmiddellijk na hun dood hemelsche wijsheid te hooren, in weerwil dat de werkelijkheid ons leert, dat de honderdduizend menschen, die elken dag sterven, verreweg, noch moreel noch intellectueel, zoo hoog staan en alles om ons heen zich langzaam, zeer langzaam ontwikkelt. Veel van het bedriegelijke en onjuiste in de mediamiek ontvangen schrifturen is waarschijnlijk toe te schrijven aan de groote stoornissen, die de geesten ondervinden bij het telepathisch overseinen hunner denkbeelden in en door de hersenen van het medium, van de gedachten-stroomingen der aanwezigen, daarbij vaak nog verward door de onbewuste actie van de fantazie van het medium. Het komt mij voor, dat van menige beschuldiging der geesten, omtrent hunne onbeteekenende of onjuiste mededeelingen, de werkelijke oorzaak gelegen is in het te actief zijn van den beschuldiger zelven: het is voor vele menschen bijna onmogelijk zuiver objectieve waarnemingen te doen, passief te blijven ook in hun denken.

Dat geesten ons weinig *kunnen* mededeelen, omtrent het geesten-leven is alleszins begrijpelijk. Wanneer toch die toestanden, zoo als zij zeggen, zeer van de onze verschillen, bezitten de talen der aardsche stervelingen geen woorden daarvoor, dus is het niet mogelijk ons die duidelijk te maken, ook niet door omschrijving daar wij menschen geen analoge begrippen hebben, en die omschrijvingen dus al te zeer aardsch getint moeten zijn.

Wat alle godsdiensten der wereld u niet hebben kunnen geven, wat alle geleerdheid u niet kon schenken, de zekerheid van een overleven van den stoffelijken dood, dat kunt ge U door het spiritisch onderzoek - literair en experimenteel - verwerven. De wortel van elken godsdienst grondt zich in de wisselwerking tusschen de onzienlijke en de zienlijke wereld. Die wortel is in vele godsdiensten afgesneden of verstervend, vandaar het kwijnend godsdienstig leven, vandaar de twijfel aan het bestaan van den Grooten Ongeziene, in Wien wij allen leven, bewegen en zijn.

En hierin ligt de groote beteekenis van de spiritische beweging, dat zij den godsdienst nieuwe levenskracht zal schenken, de wetenschap van hare stofaanbidding bevrijden en beiden weder tot elkaar zal brengen door langs proefondervindelijken

1) Logmans, Green and Co., London 1903.

wetenschappelijken weg de overtuiging te vestigen, dat voor den mensch een zelfbewust individueel voortbestaan na den stoffelijken dood is weggelegd.

‘Deze overtuiging,’ aldus besluit de Heer de Fremery zijn bovengenoemde handleiding, ‘is *de kern van het spiritisme.* Zij leert, dat de gaven van den geest zich wel is waar uiten door middel van het stoflichaam, maar niet daaruit voortspruiten. Integendeel, het stoflichaam is niet anders dan een min of meer duurzame materialisatie van den geest. Deze is onvergankelijk en overleeft, met het astrale lichaam verbonden, als ziel den stoffelijken dood, daarbij het volle bewustzijn behoudend van het aardsche leven, dat afgesloten werd. Het is hier niet de plaats, na te gaan van hoeveel beteekenis deze wetenschap is voor onze levensbeschouwing. Genoeg zij het, aan veel twijfel en ongeloof een einde gemaakt te weten door de *zekerheid* van 's menschen voortleven na den dood.’

de Bilt, 15 Juni 1904.

J.S. GÖBEL.

II. Dagen van strijd.

‘De strijd om het bestaan’ is de leuze van onze dagen.

Partijen, bonden, vereenigingen op economisch en politiek gebied, die alle met hun eigen wapens zich aangorden, om de sociale nooden uit den weg te ruimen, doen het samengestelde raderwerk onzer maatschappij dikwijls schokken, en belemmeren den voortgang zijner bewegingen. Nu eens is het de loonkwestie, dan de vrouwenof kinderarbeid, hier de zucht tot meerdere zelfstandigheid, daar het gevaar van coöperatie of de machteloosheid van den kleinen neringdoenden middelstand tegenover de macht van den groot-industrieel-kapitalist, die den stoot aan den strijd geeft. We beleven thans woelige tijden. Er wordt van alle zijden geroepen om verbetering. Men dringt elkaar op zij, valt aan, neemt de wijk of staat gereed, zijn positie, met geweld desnoods, te verdedigen. Ontevredenheid, zoo aanstekelijk als de melaatschheid, waart door alle gelederen. Ontevredenheid en vijandschap aan de eene zijde, onrust en bezorgheid aan den anderen kant maken het menigeen uiterst moeilijk, onzijdig te blijven en zich buiten den strijd te houden. Toch is vertrouwen in betere tijden de eerste voorwaarde tot andere toestanden.

Er is reeds geprofeteerd, dat een Revolutie aanstaande is, waarbij de Groote Omwenteling van 1795 kinderspel zou zijn. Maar, goddank, er

zijn verblijdende verschijnselen, die er op wijzen, dat ook langs geleidelijken weg vele sociale nooden kunnen worden weggenomen. De belangstelling, die alle regeeringen toonen in de sociale kwestie, beantwoordt aan die verwachting.

Wanneer en door welke middelen 'de geluksstaat' zal worden gegrondvest? Zeker het allerminst komt men tot dat grootsche ideaal door te smalen op zijn eigen levenslot, dat van zijn bevoorrechten medebroeder te benijden en den naijver in anderen wakker te roepen. Evenmin is men een goed krijgsman in den strijd tot hervorming van de maatschappij, als men zich geheel door zijn zorgen laat overmeesteren en den wil tot een betere levensconditie aan banden legt.

Strijd brengt ons nader tot den toekomststaat, maar een strijd, uit naastenliefde begonnen, door plichtsgevoel gevoerd en door het vertrouwen in een goeden afloop mogelijk gemaakt.

Naast elkaar wonen twee landbouwers: Donkerzicht en Van der Hoop. Beiden hebben hunne landerijen duur moeten pachten, beiden een aanzienlijke som op intrest genomen, omdat eigen middelen hun ontbraken. De zomer is bijna verstreken en de tijd van oogsten nabij. Maar de regendagen waren zoo talrijk en de zomerwarmte niet overvloedig. Het koren staat ver van welig.

Donkerzicht kijkt elken morgen met een bedrukt hart naar de lucht. Onverschillig voor de bemoedigende woorden van zijn vrouw, onverschillig ook voor het gestoei zijner kinderen, die hem graag in hun spel zouden betrekken, geeft hij den dienstboden zijn bevelen, op een wijze, die navragen haast noodzakelijk maakt.

Toch durven ze hem niet om nadere uitlegging lastig vallen. Want ze kennen hem: Als hij het hoofd vol andere dingen heeft, is hij zoo lichtgeraakt, kan hij zoo barsch zijn, en heden morgen? Ze zien het aan zijn gezicht, dat de barometer op storm staat!

Zoo loopt hij nu reeds dagen rond, zijn kwade luim bedwingend, als hij onder de zijnen komt, maar morrende in zich zelven, als hij alleen is, met een half onderdrukten vloek zijn lot verwenschend, de rijken benijdend, met een klacht op de lippen en een aanklacht tegen Gods bestuur in het hart.

Zijn buurman, V. d. Hoop, gaat ook elken avond ter ruste met de gedachte aan zijn schraal veldgewas. Al spreekt hij er weinig over met zijn vrouw, toch maakte hij reeds een berekening en beraamde de verwachte opbrengst. Niet zonder teleurstelling ziet ook hij elken morgen, dat de barometer nog een weinig gedaald is. Toch verliest hij zijn blijmoedigheid niet onder al de slechte voorteekenen. 'Is er niet duizendmaal redding gebracht, zelfs als het water den drenkeling aan de lippen kwam?' vraagt hij zich zelven af. 'Kan er niet spoedig een gunstige verandering in het weer komen? Zou een matige oogst dan niet ons deel kunnen zijn? En indien de oogst geheel mislukte, wellicht breken er eens jaren aan, met een opbrengst zoo overvloedig, als in den eersten tijd van ons huwelijk.' Staat hij bovendien niet overal in den omtrek bekend, als een man, die zijn vak verstaat. Werden niet in twee opeenvolgende zomers zijne inzendingen op de tentoonstelling voor zaaigranen bekroond?

O, hij dankt God, dat hij nog handen heeft, om te werken, en niet het minst verheugt hij zich in zijn eega, onder wier opgewekt humeur, beleidvolle huishoudelijke regelingen en verstandige raadgevingen hij de zorgen voor de toekomst vergeet. Gisteren echter sloop een soort van wrevel in zijn binnenste, n.l. nadat hij zijn zwartgalligen buurman Donkerzicht had ontmoet, die hem met een gebalde vuist

naar dat heerenhuis aan de overzijde van 't kanaal wees, de hoeve van een rijken grondbezitter, een kapitalist.

‘Zijn vrouw,’ zoo zei de ontevreden buurman, ‘kleedt zich in zijde, zijn kinderen worden met het rijtuig naar school gebracht en op hun verjaardag of met Sinterklaas krijgen ze presentjes, die een handvol rijksdaalders kosten. Wat is het lot van de menschen toch verschillend! Waarom moet de een nu een leven zonder zorgen leiden, in een Paradijs op aarde rondwandelen, terwijl menschen als ik en gij - zwoegen van den morgen tot den avond en op het eind van 't jaar onze rente niet kunnen betalen? Zie, socialist ben ik niet, maar toch beter hebben wou ik het graag. Was ik maar zeker van een onbezorgde toekomst! Doch als ik jaar op jaar met mijn zaken achteruit ga, wat komt er dan van een spaarpenning voor den ouden dag?’

Ontstemd was Van der Hoop thuisgekomen. Over zijn gelaat lag een donkere wolk van misnoegdheid. En hoe hij ook zijn best deed, om als gewoonlijk het zonnetje te laten doorbreken, zijn vrouw had alras gemerkt, dat de lucht *buiten* en zijn gemoed *binnen* veel overeenkomst hadden.

‘Wat scheelt er aan? Is je iets overkomen?’ zei ze. Verschrikt, als op iets laags betrapt, zag hij haar steelsgewijs in de oogen.

‘Mij, niets,’ antwoordde hij verlegen. ‘Kom,’ sprak ze, ‘je hebt iets op het hart; deel het mij mede! Misschien brengt het je verlichting aan.’ - En al wilde hij er eerst niet mee voor den dag, zij vorschte zoolang naar de oorzaak van zijn schuchtere houding, dat hij begon te vertellen van den buurman, van hun beider lot, van den kapitalist en zijn onbezorgde levenswijze, *hun* moeitevolle taak vol teleurstellingen, zonder hoop op betere tijden en *zijn* leven te midden van overvloed en genot.

Een donkere rimpel van ergernis en verwijt legde zich op haar anders zoo vriendelijk gelaat. Met bevende hand zette zij het kopje, dat zij juist van de tafel had genomen, weer neer, en zei:

‘Indien je dat alles aan een vrouw had verteld, eerzuchtig genoeg, om de echtgenoote van den rijken landeigenaar te benijden, dan, ja, dan waren er twee ijveraars voor de sociale kwestie gewonnen, maar tegelijk een gelukkig huiselijk leven verwoest. Onder andere omstandigheden had de taal van buurman Donkerzicht je koud gelaten. Maar nu, met de kans op een slechten oogst en de gedachte aan den a.s. vervaldag van den wissel, klonk je zijn theorie als evangelie in de ooren.

Mijn lieve man, wie zegt je, dat de landeigenaar met al zijn geld gelukkiger is dan wij met al onze schulden? Nog niet lang geleden

hoorde ik, dat er op weinig eerbiedigen toon over dat huwelijk werd gesproken: De vrouw zoekt zich aan te sluiten bij de hoogere kringen, bij lieden, waartoe zij niet behoort, wat haar tot dusverre niet gelukken wil.

Te trotsch, om met haars gelijken om te gaan, is ze te onbeholpen, te linksch en te onnoozel, om de dame te spelen. En haar man, die om haar voornaamheid 't huis uit vlucht, zit avond aan avond in de kroeg. Zie je, dat is nu het zoo benijde levensgeluk van den rijken grondbezitter.

Zware tijden doorleven we, ik geef het je toe! Maar heeft niet ieder leven zijn ebbe en vloed? Zou je den last onnoodig willen verzwaren en den lust in 't werk vergallen door te schimpen op de maatschappij en hare verhoudingen? Moet het hier ook alweer bewaarheid worden: Waar de zorgen den drempel overschrijden, vlucht de liefde het venster uit?

Zie, er valt juist een zonnestraal door de ruiten in onze kamer, laat ook een zonnestraal naar binnen in jou hart, en laat de Liefde overwinnen op de Bitterheid. Doe dat om je eigen geluk, terwille van je vrouw en kind!'

'Vrouw,' zei de man, 'je hebt gelijk! Neen, ik wil mijn leven en dat van jou niet troosteloos bederven, door te luisteren, naar wat buurman Donkerzicht mij influisterde.

Geld en geluk, ze zijn vereenigbaar; maar aan 't geld zoowel als aan 't gebrek kleeft dikwijls de zondige ontevredenheid.

Ik bewaarde onder al den tegenspoed een schat van standvastig vertrouwen in mijn hart, een verkwikkelijke vriendelijkheid jegens mijn huisgenooten en kennissen, die ook onder minder gelukkige levensomstandigheden eigen omgeving en die van anderen verheldert en opvroolijkt. Nu dreigde de zon in mij onder te gaan en omringden mij reeds de spookgestalten van den donkeren nacht. Maar gelukkig, jij hebt ze op de vlucht gejaagd, en me het vertrouwen teruggeschonken, dat er hoop is op uitkomst, ook in den allerhoogsten nood. - Zie maar, de barometer is vandaag aanmerkelijk gerezen, de barometer ginds - en ook - de barometer in mijn eigen hart.'

H.H. te S.

III.

In de weinige vrije oogenblikken, welke de strijd om het bestaan en de 'beweging' me laten, heb ik me vaak afgevraagd: hoe komt het toch dat de arbeiders in hun strijd om betere levensvoorwaarden en om 'n betere toekomstmaatschappij zoo weinig steun krijgen van de vrouwen? Voor zoover deze vraag de vrouw uit het volk betreft, de arbeidersvrouw, heeft de praktijk van den strijd me voldoende ingelicht: de oorzaak van haar achterblijven, van haar reaktionnair optreden zelfs, is onwetendheid. En ook onverschilligheid, gevolg van geestelijke afstomping door veel werken en veel zorgen. De arbeider, die meestrijdt in de vakorganisaties, in de sociaal-democratische partij of in de anarchistische groepen, is gewoonlijk iets meer ontwikkeld dan zijn mede-arbeiders. Hij staat in ontwikkeling, vakkennis en karakter gewoonlijk een weinig boven het gemiddelde. Hij heeft zich ietwat òpgewerkt. De vrouw uit het volk doet dat maar zelden. Zij komt er niet toe, zooals ik reeds zeide: omdat haar arbeid en haar zorgen haar te zeer drukken. Daarenboven is haar onderwijs en haar opvoeding in haar jeugd nog meer verwaarloosd dan die van haar mede-arbeider.

Maar, wanneer, hoè dan ook, er wat licht komt in dat hoofd, wat solidariteitsgevoel in dat hart, als zij begrijpt de noodzakelijkheid en de rechtvaardigheid van den strijd van haar man, haar broeder, haar vriend, dan doet zij mede, dan is zij een kostelijke steun. Wij begrijpen dat en onze propaganda richt zich niet minder tot haar dan tot onze mede-arbeiders. En niet zonder succes.

Maar nu de dames.

Waarom zie ik zoo goed als géen harer in onze rijen?

Is ons lot niet erbarmelijk genoeg, is onze strijd niet rechtvaardig genoeg, is ons ideaal niet heerlijk genoeg om uw medelijden, uw hulpvaardigheid, uw geestdrift op te wekken?

Gij zijt toch vrouwen, geen afgebeulde, geen afgestompte, geen verdierlijkte proletariërsvrouwen, maar beschaafde, ontwikkelde, fijn voelende dames.

En toch ziet gij tienduizenden om u heen lijden en ontberen, ziet gij uitbuiting, tirannie en onrecht allerwegen en dat revolteert u niet? Gij staat niet op en ge vraagt ons niet: wat moet ik doen?

Zie, ik wil verzachtende omstandigheden voor u pleiten. Gij weet niet wat het zeggen wil te arbeiden. Gij deedt het nooit. Gij kent het steenenkruien alleen maar van dat mooie beeld op de tentoonstelling van vrouwenarbeid; gij waart nooit in de weverijen en spinnerijen, gij hanteerdet nooit de spade of de schop.

Welnu, tracht het dan eens te ervaren, wat het zeggen wil te arbeiden als een man en een vrouw uit het volk. Vraag den kapitein van de stoomboot, waarmee ge een pleziertochtje maakt, eens om een kijkje in de machinekamer te nemen, hij zal u die ‘gril’ gaarne toestaan. Gij hebt een tuin achter uw huis, neem eens de spade en spit tot er blaren komen op uw handen en spit dan nog tien minuten door. Beproef eens den zak steenkolen op te lichten, dien de sjouwer tegen uw trap opdraagt.

O, als ge wilt, ge kunt op honderdlei manieren ervaren, wat het zeggen wil ‘werken in 't zweet uws aanschijns.’ En als ge dat ervaren hebt, tracht u dan eens in te denken in het leven der arbeiders, in het gebrek aan licht en lucht en levensgenot, in het eten, in het wonen, in het kleeden der armen. En bedenk dan verder dat al die armen ontberen moeten opdat *gij* in weelde zult kunnen leven.

Voelt ge u nog behaaglijk in uw comfort? smaakt het eten u nog? geniet gij nog van natuur en kunst?

Maar ik preek voor bekeerden, niet waar?

Gij zijt *vrouwen.*

En gij doèt ook wat voor de minder bedeelden.

En zie, mij ondankbare, ergert dat ‘wat doen’ zoo gruwelijk als nog nooit de brutaalste, ongevoeligste weelde me ergerde.

Blijf ons van 't lijf met uw toynbeewerk, met uw verbruikersbonden, met uw liefdadigheid. Wij willen niet, als een aalmoes, iets van uw kennis, iets van uw protektie, iets van uw geld.

Maar als ge u zelven geven wilt, wanneer gij gevoelende tot in het diepst uwer ziel, dat wij zijn de onterfden, de verongelijkten, u naast ons wilt scharen en onze zuster zijn, onze kameraad, onze strijdmakker, hoe zullen wij dat waardeeren, hoe kostbaar zal ons uwe hulp zijn!

Hebt gij wel eens in de boeken van Stepniak, van Krapotkine gelezen van die dappere Russinnen, vrouwen en meisjes, die ‘onder het volk’ gingen? Ziedaar een voorbeeld ter navolging.

Maar ik wil u de keerzijde der zaak niet verhelen. Het volk zal u niet aanstonds waardeeren. Het volk is wantrouwig geworden tegenover heeren en dames. Het zal u aanzien voor een indringster, zich afvragen: welke geheime bedoelingen mag dat mensch hebben? Eerst als men veel gewerkt heeft voor de zaak der arbeiders, eerst als men daarvoor geleden heeft, erkennen zij u als een der hunnen.

Ik wil ook gaarne aannemen dat het moeite kost zich te ontworstelen aan het makkelijke sleurleven, nog meer moeite te breken met veel dat u lief is, met ouders misschien, en bloedverwanten en vrienden en vriendinnen, om het u te getroosten met den nek aangezien te worden door ‘wèldenkende’ ‘ordelievende’ lui, waaronder er - en dat is erger - allicht velen zullen zijn, die gij terecht waardeert en liefhebt om vele goede eigenschappen.

Maar is het besef te doen, wat goed is, te doen wat gij behoort te doen als mensch, als vrouw, óók niet wat waard?

Ziet, er zijn velen onder u, op wie wij arbeiders *rechten* meenen te hebben, rechten, die gij ons zelve verleend hebt.

We lezen toevallig een sonnet, een artikel, een boek dat ons ontroert door het heerlijk mooie echt-menschelijke gevoelen, dat er uit spreekt - en de schrijfster, die kennen wij alleen omdat haar naam op het titelblad staat, maar nooit zagen wij haar in onze vereenigingen, nooit hoorden wij haar stem als er geprotesteerd werd tegen onrecht, - alleen in haar poëzie en haar proza, dat staat in dure tijdschriften, die wij niet lezen kunnen, is zij ons geestverwante.

Aan die schrijfster allereerst vraag ik, of zij dan de konsekwenties van haar eigen denken en voelen niet aandurft?

Een eigenaardig bewijs dat minder haar gevoel dan wel de duizenden maatschappelijke banden en bandjes vele vrouwen tegenhouden om ‘onder het volk’ te gaan, vind ik in het feit, dat men de meeste dames aantreft in die sociale stroomingen, die, hoe vooruitstrevend dan ook, toch nog voor een deel voeling houden met de bourgeoisie, zoo bijv. de z.g. christelijk-anarchìstische, waarin nog veel ‘fatsoenlijke lui’ zitten, menschen uit bourgeoiskringen: Van Rees, Ortt, enz. of de S.D.A.P. met haar vele attaches in de wereld der dominees, advokaten, studenten. Maar in de lagere stroomingen, die uitsluitend uit arbeiders bestaan, onder de vakvereenigingen, onder de anarchisten, dáár vindt men haar niet.

En toch hebben, afgescheiden nu van socialistische richtingen, juist de allerarmsten het meest behoefte aan hoogontwikkelde mannen en vrouwen, die tot hen komen, zonder pretentie, zonder aanstellerij, maar met een warm hart, met den wil onze broeders en zusters te zijn.

Wij zijn dat waard, wij strijden een bitteren, wanhopigen strijd zonder hoop op dadelijke resultaten, wij zaaien voor de toekomst, worstelend met tirannie, met broodsgebrek, wij werken voor een ideaal, dat ook gij, zonder te derogeeren, tot het uwe nemen kunt: *welvaart en geluk voor allen.*

Zouden er onder de honderden dames, welke allicht dit weekblad lezen, geen zijn, die eenmaal opmerkzaam gemaakt op den strijd der arbeiders, eenmaal aangezocht om daarin haar aandeel te nemen, aan die roepstem gehoor geven? Zij zullen loonenden arbeid vinden, een levensdoel. Maar zij moeten doen, wat eenmaal onze Fransche medestrijdster Séverine schreef:

Il faut donner tout, vous m'entendez bien: honneur, réputation, préjugés, scrupules; suivre le peuple à la voirie, suivre le peuple aux gémonies! Avec les pauvres toujours - malgré leurs erreurs, malgré leurs fautes,.... malgré leurs crimes!

AGITATOR.

Brieven van een Haagsch meisje.

IV.

Beste Ciel.

'*Omgaand*' moet ik je antwoorden, 'of 't wáár is dat Clotilde bij 't huwelijk van Elli een corset gedragen heeft, en er daardoor weer menschelijk uitzag...?'

Lieve hemeltje wie heeft je dat zoo gauw bericht? En wat ben jij toch een nieuwsgierig Aagje, dat je daarvan dadelijk de fijne puntjes moet weten..!

Nu dan, 't *is* waar! Clotilde is weer gehuld in 'het onwaardige pantser dat elke vrije-vrouw behoorde te verachten als haar lichaam onwaardig.' (Dien schoonen zin heb ik uit een *heusch* Blad overgeschreven; **natuurlijk** een reform-blad)! - En ze zag er werkelijk heel presentabel uit! - En, wat het leukst is van alles, ze vindt er zichzelve zóó behagelijk in, dat ze 't niet weer wil uittrekken; ofschoon haar oorspronkelijk idee was geweest om 't alléén maar op de receptie van Elli en in de Kerk te dragen....

Hoe 't gekomen is...?

Beste Ciel. Het *héέft* moeite gekost. Maar we moesten haar toch wel overreden nietwaar? Die arme tante huilde gewoon, bij het denkbeeld dat Clotilde bij zoo'n gelegenheid zou verschijnen onder al die gedistingeerd-gekleede menschen.... in een reformzak. Ik heb je al meer verteld, tante is alléén maar voor die soort moderne-vrouw nieuwigheden, die

ingang vinden, die ‘mode’ worden, die en vogue zijn in één woord. En dus, nu de reformkleeding totaal heeft afgedaan, en geen enkele dame die aanspraak maakt op elegantie of goeden smaak, erover denkt zich in zoo'n bespottelijk-geworden worst als een reformjurk te vertoonen, nu begrijp je wel dat tante duizend dooden stierf, bij de voorstelling van Clotilde in een reformzak, op de receptie of 't déjeuner waar heel Den Haag dat ‘meedoet’ haar zou zien en uitlachen. - Daarenboven, Joop heeft van die ouderwetsche deftige familie ‘uit de provincie,’ van die werkelijk-imponeerende oude-dames waarvan 't soort helaas hoe langer hoe meer uitsterft, die zich eenvoudig zoo iets-burgerlijks als een reformzak niet kunnen vóórstellen als vereenigbaar met het type ‘dame.’ Ik weet zeker dat ze bepaald overtuigd zouden zijn, dat Joop een mésalliance deed, door in een familie te komen met zoo'n weinig-gedistingeerde oudste dochter als Clotilde gehuld in een ‘kunstzinnig’ reformtoilet, (waarvoor een van de bovenbedoelde manlijke familieleden van Joop den naam uitvond: net een te nauw geworden nachtjapon, die niet schoon is uitgewasschen; 't was een vuil-beige kleurtje, dat een ‘gekleede japon’ voorstelde)....

- ‘Kan jullie er dan niets aan doen?’ jammerde tante tegen Jetteke en mij. ‘'t Is eenvoudig onmogelijk - on-mo-ge-lijk - dat Clotilde ons allemaal compromitteert door die malligheid.... Ze *moet* zich voor dézen enkele keer weer kleeden als een fatsoenlijk mensch....’

Daar ging mij, die werkelijk meelijden kreeg met het geval, een lichtstraal op in de duisternis. Ik herinnerde mij dat stukje onlangs in de Lelie van freule de S.L. over Mad: Derwel en haar corsetten. Freule Lohman schreef, dat ze door *haar* dokter 't adres gekregen had van die dame, en óók dat verscheidene Haagsche doktoren haar aanbevelen. - En ik glimlachte ineens zegebewust, en zei: ‘Tante, *wat* krijg ik als ik Clotilde tot een corset beweeg?’

‘Wat je maar wilt’ zei tante edelmoedig... ‘Ik zou je eeuwig-dankbaar zijn..... eeuwig....’

En nu zou ik te véél papier noodig hebben als ik je al den omslag en den takt beschreef, waarmee ik aan tafel 't gesprek bracht op corsetten en hygiëne enz. enz. Zoo terloops vertelde ik, dat Madame Derwel op een tentoonstelling van hygiëne is bekroond, gelijk op haar deur staat te lezen, voor haar corsetten. Ik bracht óók 't stukje van freule Lohman ter sprake. (En *dat* was gevaarlijk, want van die misdadige dame ijst onze feministische Clotilde met deugdzame verontwaardiging.)

En eindelijk sprak ik het ‘grosse Wort gelassen aus’: ‘Maar als je nu eens van *onzen* eigen dokter hoorde dat hij je zoo'n corset óók durft aanbevelen, zou je 't dan niet voor één keer willen dragen, als je er ons allemaal zoo'n plezier mee doet...’

Ik begrijp nog niet, *hoe* ik Clotilde zoover kreeg, maar 't einde was dat zij er in toestemde onzen medicus te raadplegen.... Misschien heeft het huwelijk van Elli, en de loffelijke begeerte geen schaduw te werpen op al de weemoedige vreugde van zulke dagen, haar zachter en minder koppig gestemd dan gewoonlijk. Misschien ook is de vrouwelijke ijdelheid in een hoekje van haar oude-vrijstershart ontwaakt, en heeft haar bij den aanblik van al die japonnen-staaltjes, en kanten, en hoeden, die ons aller hart in die dagen vervulden, van lieverlede doen verlangen er eveneens als wij allen ‘op haar best’ uit te zien. - En haar spiegel zal haar wel gezegd hebben dat dit laatste onmogelijk is in een reformjurk. - Ik heb haar ééns betrapt, nadat ze met nijdig-begeerige blikken 't mooie figuurtje van Jetteke had verslonden, dat ze lang,

lang in den spiegel staarde, op haar eigen in den reformzak uitstekenden buik, en platte buste....

Hoe dit zij, Clotilde eindigde met te zeggen: ‘Nu ja, *als* onze dokter het durft aanbevelen, dan zal ik mij voor dezen keer opofferen. Maar ik doe geen onhygiënische dingen. Als 't niet hyginiësch is, doe ik 't *niet.*’

Natuurlijk vond onze dokter het uitstekend, dat zij een corset bestelde bij Madame Derwel. Ik ben zelve meegeweest met haar naar zijn spreek-uur, en hij zei zoo ongeveer: ‘Als je gemaakte, goedkoope, niet voor je figuur passende corsetten koopt, die je ergens drukken of pijn doen, dan is het absoluut-ongezond, net als te nauwe schoenen, of wat ook dat niet goed past, nooit gezond kan zijn. Maar een goed corset van een éérste corsetière als madame Derwel, naar de nieuwste regelen van hygiëne gemaakt, kan ik je met alle gerustheid aanbevelen, en zal je eerder goed dan kwaad doen. Want nu drukt je heele kleeding op de schouders. En je longen zijn niet van de sterksten! -’

Om kort te gaan, madame Derwel heeft Clotilde een van die snoezige, nieuwerwet-

sche lage corsetten gefabriceerd, die van achteren geheel gesloten zijn en van voren worden dichtgeregen.

En Clotilde voelt zich in dat werkelijk verrukkelijke ‘pantser’ (ik zelve heb er ook een genomen) zoo kiplekker, dat zij 't niet meer wil uitlaten, en haar terugtocht eervol dekt door de verklaring: ‘Als het hygiënisch is, waarom zou ik 't dan niet gerust dragen?’

Je begrijpt dat we haar allemaal groot gelijk gaven. We zijn zóó blij, dat ze er weer uitziet als een gewoon mensch! Joop zei galant, toen hij haar zoo zag: ‘Nu ben je heusch een schoonzusje om trotsch op te zijn.’ En ik geloof dat dit complimentje van een *man* haar, ondanks al hare mannen-verachting, in theorie, nog oneindig meer vleide en gelukkig maakte, dan al de oprechte bewondering van ons dames!

't Is, geloof ik, bij jullie in 't Noorden de gewoonte, dat iemand die een meisje aan een vrijer helpt, een nieuwen hoed verdient met die menschlievende bemoeiing. Nu, ik heb een nieuwen beeldigen zijden-rok veroverd door mijn bovenvermelde bemoeiingen voor Clotilde's corset. - Want je moet weten dat Madame Derwel die artikelen: zijden rokken en zijden blouses tegenwoordig óók levert, (uit Parijs laat komen). En ze had toen wij, tante en ik, bij haar waren voor 't passen van Clotilde's corset, net een magnifique bezending ontvangen. Ik was doodelijk van een lichtrose dodje met groote kanten strooken, dat precies paste bij mijn receptiejapon. En tante, een en al lievigheid voor mij, gaf 't mij onmiddellijk cadeau. - Nu, madame Derwel is er goed bij gevaren. Mijn jupon vond zoo'n bijval dat Elli zich dadelijk nog drie in verschillende nuances heeft aangeschaft. Jetteke moest natuurlijk volstrekt een zijden blouse bij haar hebben. En Clotilde's corset viel zoo in den smaak, dat we nu allemaal vaste klanten (om Clotilde te plezieren noem ik het ‘patiënten,’ dat klinkt hygiënischer), zijn geworden van madame Derwel....

Ziezoo, nu heb je dan een *omgaand* antwoord op je vraag. Mijn beschrijving van het huwelijk, enz., moet nu maar wachten tot een volgenden keer, want ik moet dezen sluiten omdat ik met tante naar Scheveningen ga. Verbeeld je, dat we daar nu al, weken vooruit, een diner moeten bestellen in het Palace-hôtel voor oom Henk en zijn vrouw. Dat is nu weer zoo'n Haagsch nieuwigheidje, dat leelijke Palace-hotel. -

O ja, ik zie daar onderaan in je brief nog staan: dat je graag weten wilt van wien de toiletten waren. In hoofdzaak van Maison de Paris. Weet je niet, dat is die mooie winkel hier op de Plaats, waar jij die japon gekocht hebt die je zoo goed beviel, en die iedereen bij jullie zoo mooi en ‘echt-Haagsch’ vond zooals je mij toen schreef. - Vooral een toilet van tante, van zwartzijden voilestof, was werkelijk uitstekend uitgevallen.

Iedereen dacht dat ze het in Parijs had laten maken, en tante zei dan telkens met innige zelfvoldoening: ‘'t Is toch heusch hier uit Den Haag zelf van Maison de Paris. -’ Jetteke en de andere bruidsmeisjes hadden hun japonnen óók daar genomen, en ze zagen er beeldig uit. Onze Jetteke had zoo haar beau jour, dat het me niet verwonderen zou of 't gewone spreekwoord: ‘Van een bruiloft komt een bruiloft,’ wordt aan haar bewaarheid. Maar nu genoeg. - Ik moet me haasten, want ik hoor tantes stap al op de gang.

Je LOUT.

De Doodendans. Naar het Deensch van Sophus Michaëlis. Vertaling van mevr. Logeman-Van der Willigen.
V.
De Boer.

I.

Met den dag was ook de slag geëindigd.

Geen avondrood vertoonde zich aan den hemel. Als een glinsterende stekende lichtstraal over een blank, gepolijst schild ging de zon wolkenloos onder. Maar het rood van den slag lag in ontelbare bloedende wonden over het veld uitgespreid.

De keizerlijke troepen marcheerden af en lieten het slagveld aan zijn lot over. Juist tegen zonsondergang stak er een scherpe Oostenwind op, die door het dal gleed en de boomen buigen en de vaandels wapperen deed. De keizerlijke troepen liepen tegen den wind in, dan hoorden zij de kreten niet die achter hen door een zware huilende windgolf weggevaagd werden. Tegelijkertijd sloegen de pauken een marsch en op dat zwaar bulderend geluid bewoog alles zich, wat kruipen of loopen kon, op weg naar de nabijzijnde vrije Rijksstad om verpleging en slaap te vinden.

Doch veel bleef er achter, dat slechts met slakkengang kroop. Lichamen richtten zich op ellebogen en knieën van de aarde op, oogen staarden naar den zonsondergang tot er gouden stralen voor hun gezicht heen en weer dansten. De wind joeg door van zweet vastgeplakt haar en door wuivende paardenstaarten en voerde in zijn suizen de kreten en het steunen mee van heesche klachten en paardengehinnik. Borsten werden opengereten en stoot- en houwwonden ontblootten zich voor den stormwind, die als koele kussen verlichting ademde op de gapende wondmonden.

Maar toen de wind ijzig door de dalspleten begon te razen, kregen velen het koud en zochten beschutting bij de hooge hooibergen, die in spitsen vorm opgestapeld stonden als garenklossen. Sommige zogen, door de koorts buiten zichzelf van dorst, aan het sappige hooi, anderen lagen met het oor op den grond te luisteren naar het geluid als van zilveren snaren, dat in kort-gras-verscholen beekjes maken.... Hoorden zij iets dan kropen zij op de knieën het geluid na en zogen dan als roofdieren de keel uit van hun buit. Weer anderen dwaalden onder aan den bergkant in de richting der dorpen, waar de witte huizenrij nog onder de hooge, mosgroene daken schitterde en waar nog de zwijnen knorden over de rookende mest.

Al naarmate de nacht zich over het dal uitbreidde, schenen de geluiden scherpere, meer bijzondere vormen aan te nemen. De wind woei ze alle te zamen, een rochelen en steunen, een gorgelen en een tandengeknars - af en toe een vreeselijke, messcherpe kreet of een lang gerekt brullen van longen, die het leven niet wilden loslaten.

Het slagveld leefde nog. Door het gras sleepten en kromden zich verminkte lichamen, met gebroken ledematen, dikwijls met afgehouwen armen en beenen. Als een blinde tastten zij rond en schokten of gleden al naardat de dorst der wondkoorts het hun voorschreef. Stijve vingers stieten tegen vreemd vleesch, dat koud of brandend warm was. Het eene scheldwoord volgde op het andere en een woord van den een door een ander herkend werd tot een gemeenschappelijken vloek over de vreeselijke hulpeloosheid.

Te midden van al die kruipende ellende liepen er gedaanten op gezonde beenen. Toch bukten ook zij herhaaldelijk op den grond, als om in het donker den weg te zoeken. Af en toe bleven zij er lang neergehurkt - dan onderscheidde men versmoorde kreten of kletterende geluiden en als de gedaante zich dan weer oprichtte kroop die langzamer en als een zware, vormlooze hoop over de aarde.

De doode lichamen merkten het bezoek van deze plompe, met messen gewapende handen niet, die zich het eerst naar de keel uitstrekten en daarna de stijve lichamen van kleeren en wapens beroofden. De stervende werd door dien verstikkenden halsband gewekt en rochelde zijn laatsten vloek den lijkroover in het aangezicht. Gewonden, die nog een helder hoofd hadden, lagen bereid en wachtten, hieuwen en staken den gluipenden gast in de beenen en als hij ter aarde tuimelde, grepen zij hem verbitterd aan.

De nacht verborg deze aren-verzamelaars op het gemaaide veld. Niemand zag, hoeveel er rondslopen of hoeveel maal zij het veld doorliepen. Hier en daar gleed een dievenlantaarn over het gras. Maar als het begon te dagen verdwenen de arenverzamelaars als mieren in den grond. In huizen en schuren in het rond werden de goederen weggestopt, terwijl op het slagveld de naakte lijken lagen.

(Wordt vervolgd.)

Bericht.

Gedurende de vacantie der redactrice van 24 Juni - 24 Juli géén Correspondentie.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

13 Juli 1904.
18de Jaargang.
No. 2.

Berichten.

De redactrice der Holl: Lelie is van 24 Juni tot 24 Juli a.s. afwezig, en verzoekt gedurende die maand spoedcorr: en spoed-ingez: stukken te willen adresseeren **aan haar**, **per adres**, **den uitgever van dit Blad**, die zich met de opzending daarvan wil belasten.

Zij verzoekt beleefd haar gedurende die vacantie-maand alléén het **spoed-eischende** op die wijze te zenden. Andere bijdragen of brieven kan men naar haar adres in Den Haag Zeestraat 46 adresseeren, en worden **niet** opgezonden.

REDACTRICE.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
‘Weg met Abraham’ door Wolfgang van der Meij.

De verrassingen zijn de wereld nog niet uit, ook in de wereld der ‘politiek.’

En geen wonder, dat een ijverig blad als de Telegraaf om den wille zijner lezers ‘licht’ ging zoeken bij de lichtgevende koppen onder de partij, die met de zege bij de Provinciale verkiezingen op weg waren naar huis.

Er zij licht, zei de Redactie en daar kwam het. Maar alle licht is geen opklaring. De nevel, die hing over gene zijde der verkiezingen trok niet op, al was het mooi weer aan de zijde der overwinning. Mistig bleef het voor de verslagenen, ook na de lichtuitstraling van de scherpzinnige breinen onder de jubelende christenschare.

Van waar die mìst zoo zwaar en die zon zoo fel aan twee verschillende kanten van het ‘vraagstuk.’ Waarom nog altijd nevel, ook na uitstraling van licht.

De verklaring ligt misschien daarin, dat schrandere lieden in den regel moeilijk gemakkelijke raadsels oplossen. Ze zoeken het te diep. Zoo ging het ook hier.

De mensch - leert de Theosophie - is (minstens) een driedubbel wezen, welke deelen soms niet eens elkaar kennen. Het materieele deel doet dingen, waarover het gees-

telijke deel zich heeft te schamen. Toch handelt dit materieele deel met bewustzijn maar het is je bewustzijntje wel....

Hoe mooi nu ook de leuzen zijn, die als krijgskreten klinken bij verkiezingen, de mensch *en bloc* luistert in de 'politiek' naar zijn materieel ik: *m.a.w.* volgt de rol der duiten.

Ai mij, hoe laag bij den grond!

Toch schuilt de verzwakking van het liberalisme in deze oorzaak. O, zeker het heeft zijne fouten. Maar aan zijn val zelf heeft het geen schuld.

Steeds lager bij den grond moeten wij die oorzaken zoeken.

Toenemende belastingen waren het kenmerk van den vooruitgang sedert 1848. Het volk, in zijn geheel, ging het als den familievader, die op het laatst enkel kinderen overhoudt. Staats- en Gemeentebudgetten eischten, nog het meest om het 'onderwijs,' altijd grootere offers van de dusgeheeten 'belasting-schuldigen.' Gemeenten die eertijds geen hoofdelijken omslag hieven, geraakten in schuld, hoe zuinig ze ook beheerden, en trachtten de uitgaven voor het 'licht der kennis' gedeeltelijk te vergoeden door uitsparing op het licht van straten en wegen. Zoo liep-je met verlicht hoofd in het donker. Mocht niet baten. De 'omslag' kwam, en menige boer zei zuchtend in herberg of kroeg: 'het onderwijs heeft de financiën der Gemeente bedorven'.

Vrij algemeen kregen dit de liberalen op hun in het geldelijke al te vrije geweten; aan hun was die 'weelde' in onderwijszaken te danken, en zoo nijdig waren de behoudende elementen zelfs in den kleinen burgerstand, dat zij min of meer verholen het toenmaals opkomend socialisme prezen - volgens hen hadden die menschen in vele dingen gelijk - alleen omdat die partij het liberalisme zoo afborstelde.

De liberalen konden wel tegen een stootje. Met dat al:

> De waterdrup wint traag,
> Toch wint zij op hout en steen.

Onrecht geschiedde het liberalisme. Veel meer dan aan de weeldezucht in onderwijszaken waren de berooide financiën te wijten aan de weeldezucht in kinderteelt, tengevolge waarvan de schoollocalen moesten worden uitgebreid, later nieuwe moesten worden gebouwd en er meer personeel moest komen. Het liberalisme heeft al die kinderen niet voortgebracht. Doch spreek eens met menschen, die niet in hun eer, maar in hun portemonnaie zijn getast. De leuze van toen was, bij schoolbouw of veepest: dat hebben de liberalen gedaan.[1)]

Later brak het tijdperk der sociale nooden en wetten aan, en de liberalen, wien steeds verweten wordt, dat ze geen beginselen hebben, geen programs, geen goede leuzen, gaven de Evolutie een duwtje in den rug. Voorwaarts nu! De slappe Maagd deed pasje met *linker been.* Haar ontbrak de steun *rechts* en ze viel tegen het liberalisme aan, die nu roept: 'verdikke nog toe, ik zit er mee, of beter: sta er mee.'...

Voor evolutie is elk burgermanskind te vinden, mits zij geen geld kost. En toen nu die sociale nieuwigheden nieuwe aderlatingen vorderden; toen het onzinnige denkbeeld veld won, de kinderen ook nog te voeden uit de Gemeentekas, toen wenden de rijken, die om en in Arnhem of andere luxe-steden wonen, zich met wrevel af van het liberalisme, en helden over naar de clericalen, die sceptisch staan tegenover het

1) J. van Sterlingh's gelegenheidsgedicht 'Het zondige Nederland, zugtende onder de slaande Hand des Heeren, thans rustende op het Rundvee.'

heil van goed onderwijs, leerplicht en weerplicht, en te dien opzichte eenige gelijkenis hebben met de Turken, die de door hen onderworpen volken nooit lastig gevallen zijn met schoolplicht, evolutie of dienstplicht, daar het hun uitsluitend te doen was om het ‘laadje.’

Die kindervoeding nu was een schandaal. En konden ook vele liberalen, zoo niet de meesten, die evolutie-grap niet goedkeuren, het parool luidde: weg met allen!

De belastingplichtigen, die grenzen stelden aan die plicht, waren het heelemaal eens met de kerkelijken, dat je de zelfstandigheid der ouders niet moest aantasten, en trokken onder dekking van dit ‘beginsel’ terug in het duister hunner brandkasten.

Rijkdom doet de lichamen voortsnellen in ijltreinen en motorwagens, maar doet de harten stil staan. Dat is een psychologisch verschijnsel.

> Geen is er, die het u verklaart,
> In raadselen gaat de mensch op aard.

En zoo keerden zij zich tot de politiek-christelijke partijen in de verwachting, dat die goedkooper het land zouden besturen, in elk geval, als er toch monden moesten gevuld worden, de mond van het kanon zou gaan voor den mond van het kind.

Bij hen voegden zich mettertijd dat deel

van de middenklasse, dat 'geestelijk' - om zoo te zeggen - in een indifferentie-punt zit te knikkebollen, en voor wie de maatstaf van goede politiek, christelijk of liberaal, ligt in het laadje. Van belastingen geen liefhebbers (de maand Mei wordt hun door die belastingpapieren bedorven) willen zij ditmaal een proef nemen met de 'partij', van wie altijd vermoed, zelfs gezegd is, dat zij, eenmaal aan het bewind, het land naar den kelder zou helpen.

Nog al een waagstuk dus!

Doch hier moet gezegd, dat in den loop onzer historie, meermalen een stem zich heeft verheven, die den ondergang van het vaderland voorspelde, als deze of gene partij nog langer zooveel invloed behield![1)]

Ach, hoe eenvoudig zit alles in elkaar, maar hoe leelijk ook.

Het is maar goed, den mensch zijn illusiën niet te ontnemen. Zoo leer-je ook, dat die nobele Engelsche aristocratie, de eenige, die op traditie kan bogen, zoo dikwijls aan de zijde van het volk stond. Hebben de Tories indertijd niet gestemd voor den 10-uren-arbeidsdag. Ja, omdat de Lords woedend waren op de fabrikanten, die de afschaffing der korenwetten hadden weten door te drijven, en nu wilde de adel op zijn beurt het Manchesterdom een slechte belasting-sigaar laten rooken.[2)]

De midden-elementen der bourgeoisie steunen op kleinigheden en hebben zeker geen 'wereldblik.' Gaandeweg zijn ze het 'volk' gaan haten, welke haat zijn ontstaan dankte aan den last, hen berokkend door een steeds in gehalte afnemend dienstpersoneel. Zoolang die 'meiden' zoo slecht blijven, behoeft de Evolutie op hunne sympathie niet te rekenen en nog minder op hunne bijdragen voor sociale nooden of kassen.[3)]

Maar ook zonder de dienstboden-kwestie hebben deze elementen, wier vaderen en grootvaderen meerendeels in winkels geijverd of op turfpramen hun broodje verdiend hebben, een ongemotiveerden haat voor het volk. Zij zien er laag op neer, erger dan de adel, welk gevoel een spiegelbeeld is hunner ziel. Het intellect alleen had hun moeten zeggen, dat er in het volk primordiale krachten huisen, veel goeds omsloten wordt door den ruwen bast, en de arbeid van het volk eerst het geestelijk bestaan mogelijk maakt. Zij missen den wijsgeerigen blik op het volk, en zouden dien kunnen krijgen door het lezen der werken van Tolstoy en vooral van Dostojewsky, die eigenlijk het volk heeft 'ontdekt.'

Een 3^{e} verschijnsel van incidenteelen aard kwam den clericaaltjes ten profijte - nog altijd die oude staking.

Zeer velen onder die middenklasse zijn ganschelijk niet afkeerig van evolutie. Zij kunnen het billijken, dat er 'gestaakt' wordt, mits zij zelven er geen last van hebben, en in dit geval ondersteunen zij dikwijls met geld de stakende bende.

Maar jemenie nog toe, komen ze, als toen door stremming van het spoorwegverkeer, het goederentransport en den brievenpost, zelf in perikel, dan is voor hen het mooie

1) Trouhertige Waerschouwinge tegen Hollants Ondergang door het verderflicke Pausdom... door een Liefhebber des Vaderlandts. (Theophilus Philopatris.)
2) Lees over die wraak der grondeigenaars op de industrieelen *Das Kapital* van Marx. Dritter Band. Zweiter Theil. Bl. 167.
3) Dat ook in den goeden, zeer ouden tijd over de 'meiden' geklaagd werd, toont aan het in 1682 te Amsterdam verschenen boekje 'Zeven Duivelen, Regerende en Vervoerende de Hedendaagsche Dienst-Maagden.' Tot een Waarschouwinge van alle eerlyke Luiden voorgesteld.

er af. Zoo doemen ook de cultuurphilosofen heele volken om vermorseld te worden onder de raderen der cultuur, zoolang zij zelven buiten het bereik dier raderen zijn. Is een deel der bourgeoisie zelve bij een staking gemoeid, dan krijgt zij een openbaring, en schaart zich nu aan de zijde der Openbaring.

Ach, dit alles behoort tot het algemeen-menschelijke, het kleinzielige op deze Planeet, die maar steeds in denzelfden kring ronddraait....

En dan de 'toon' van de stakers, voor velen, die hun grieven wilden erkennen, een verbittering. Ze spraken van een 'verwaten Gezag', van 'niet meer te zullen vragen maar eischen'. Misschien is die toon logisch te rechtvaardigen, nochtans is het een zielkundig verschijnsel, dat van onderdrukten in de 1ste plaats bescheidenheid wordt verlangd, onderwerping, als ze beginnen te woelen.

Met hoe ingespannen zinnen de denkers dus mogen vorschen naar de oorzaak van het achteruitboeren der liberalen, die volgens die denkers hun 'Almelo' of 'Gouda' moeten wijten aan verkeerde leuzen, averechtste programs, bijna geen beginsel, slechte tactiek, in wezen is de teruggang van het liberalisme niet in het liberalisme zelve te zoeken, maar in de kern der natie, die eenmaal bij een liberale meerderheid in de kamer zich onder het gezag van Heemskerk schaarde, en het nu eens met Kuyper zal probeeren. Beginselen

die den mensch voor zijn 3e of geestelijke deel door het veege leven moeten helpen, zijn in werkelijkheid er niet bij betrokken. Alleen, daar wordt te veel gedaan voor het volk. En daarom is het socialisme teneenenmale onaannemelijk voor de bourgeoisie. Schijnbaar komt die afschuw voort uit de 'beginselen' der socialisten (hun worden 'beginselen' toegekend, en aan de liberalen niet, om ze feller te kunnen bestrijden en allerlei onzin aan de kiezers te kunnen opdisschen) maar van nature komt die afschuw voort uit het vermoeden, dat de socialisten nog duurder zullen zijn dan de liberalen, en ook verder zullen gaan in het belasten der rijken. Het socialisme, door enkelen hunner erkend als een partij der gerechtigheid, wordt door hen in zijn rechtsgevoel niet vertrouwd bij belastingheffing. Hebben ze ongelijk. De socialisten klagen steen en been over het beschermen der brandkasten (niet door de politie, zoover zijn we nog niet) maar door bijbel en wierookvat. Een billijke klacht voorwaar, hun koers immers is met afwijking van enkele streken naar rechts of links op de brandkasten gericht, niet om het geld zelve maar om het mooie, wat je er in beginsel mee kan doen. Het zou hun in den strijd om het goede, bij het kantelen der brandkasten, wel eens kunnen gaan als de Japanners bij het beentje ligten van den Russischen reus; ze zullen onder de brandkasten komen te vallen als de Japanners onder den Rus. De kleine triomfen, welke die geachte broederen vieren, komen hun toe om hun energie. Maar zonder duiten de toekomst in te palmen, is geen goede philosophie. Hun ongeluk is: te veel theorie, en te weinig geld.

Zoo is dan ons lieve vaderland weer door het 'heffen van een tiende penning' gesplitst in twee partijen: de christenen en de paganisten.

Maar die namen hebben de kerkelijken uitgedacht.

Christenen zijn wij Hollanders allen. Het ware beter,, die partijen te noemen: zij, die wel het Geloof maar niet de Liefde hebben, en zij, die wel op Liefde maar niet op Geloof mogen bogen.

Nu is volgens Gustav Frenssen, zelf een predikant, de liefde van meer gewicht dan het geloof, doch we mogen hier de Paganisten geen idee aan de hand doen om zich te verhoovaardigen. Bescheidenheid blijve het deel der heidenen.

Als eenvoudige oorzaken van de versterking der christelijke partijen mogen dus genoemd worden: 1e de overtuiging, dat ze minder zullen uitgeven voor onderwijs en volksnooden; 2e de genoegelijke herinnering, dat ze de teugels van het gezag hebben laten neerkomen op de huid van stakers, die zoo velen nadeel hebben bezorgd.

Hoe weinig heeft dit alles te maken met het wezen der democratie. Haar van een hooger standpunt te beschouwen, zou een 2e artikel vorderen.

Moge voorshands deze causerie strekken 'tot niemands verbittering, maar tot elckerlycx verbetering.'

Opvoeding. (Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de 'opleidingsinrichting voor socialen arbeid' te Amsterdam, door den Heer A.H. Gerhard.) VI.

Het reproduceeren van voorstellingen kan vlug en gemakkelijk, maar ook traag en moeilijk gaan. Gaat het gemakkelijk, dan wekt het *lust*gevoel op, gaat het moeilijk,

dan geeft het *leed*gevoel (in beide gevallen afgescheiden van den inhoud van het geproduceerde).

De herinnering van dit lust- en leedgevoel is een machtig hulpmiddel in de hand van den paedagoog. Dit wordt in den regel veel te veel over het hoofd gezien.

Daar is een kind, dat zijn les niet kan opzeggen. Het wordt beknord. Dit is in elk geval af te keuren. Het leedgevoel van het niet kunnen reproduceeren - dat voor het kind een noodzakelijke voorwaarde is voor het beter doen - wordt daardoor afgestompt. Maar er is meer. Het boos-worden van den onderwijzer of ouder brengt bij het kind verstoring teweeg in de toch zoo gebrekkige reproductie. De voorstelling van het boos gezicht enz. mengt zich onder de andere, ja, dringt deze wellicht op den achtergrond.

Paedagogisch is het, zooveel mogelijk het kind opmerkzaam te maken op het genot van wèl en het leed van niet gemakkelijk te kunnen reproduceeren. Daarmee zal in den regel veel meer worden bereikt dan met brommen en bestraffen.

Uit een en ander blijkt, dat er iets niet in orde is, als kinderen geen behoefte hebben om iets te vertellen, zulke kinderen hebben een leemte in hun opvoeding. Een natuurlijk kind vertelt graag van wat het gezien, gehoord of geleerd heeft. Dit is de begeerte

naar lustgevoel, dat het gemakkelijk reproduceeren meebrengt. Het is zelfs in den regel zoo: hoe meer men vertelt, hoe liever men 't doet. Dit komt, omdat de herhaling van lustgevoel de begeerte naar lustgevoel versterkt.

Men dient het kind te laten praten. Doet het dit niet uit zichzelf, dan moet het daartoe worden aangemoedigd.

We spraken reeds van het berispen en bestraffen. Het is noodig er nog een enkel woord aan toe te voegen.

De straf kan een opvoedende kracht zijn. Maar... dan zorge men vóór alles, dat het kind de straf *begrijpt*, d.i. weet waarom en waarvoor het gestraft wordt.

Bepaald verkeerd is het, straf en belooning in 't vooruitzicht te stellen. Dit zal het leeren bemoeilijken. De voorstelling belooning of straf zal zich voortdurend op den voorgrond plaatsen en de geregelde associatie en reproductie der voorstellingen verstoren. Beter op haar plaats zijn belooning en straf - maar in elk geval matig toegepast - na het kunnen of niet kunnen. Het lust- of leedgevoel van het kunnen of niet-kunnen zal er door worden versterkt.

Groot kwaad doet wispelturigheid in het straffen. Daar is bijv. een kind, dat in de kamer met een bal gooit. Moeder verbiedt het. Doch het kind gaat voort, zonder dat het verbod herhaald wordt of zonder dat het spel onmogelijk wordt gemaakt. Maar daar opeens valt de bal op het theeblad. En daar stuift moeder op!

Moeder heeft zich aan tal van fouten schuldig gemaakt: 1° zij heeft zich niet vergewist, dat haar kind 't verbod verstaan heeft; 2° zij heeft niet gezorgd, dat 't verbod werd opgevolgd, en heeft daardoor in het kind de beteekenis van het verbieden verzwakt; 3° zij brengt het kind in de war: het gevoelt eenigszins, dat eigenlijk niet de overtreding, maar een toevallig gevolg er van gestraft wordt en 4°... zij dient het kind een berisping toe, die zij-zelf eigenlijk verdiend heeft.

Geen militaire discipline, geen hardheid in de opvoeding; maar evenmin wispelturigheid. Het kind moet eerst weten dàt en begrijpen waarom iets verboden wordt, maar dàn ook geëischt: onverbiddelijke naleving.

Dit is in 't belang van opvoeder en kind beiden. Ja, ook van den opvoeder. Het kind zal in den regel van hem houden.

De geschiktheid van den mensch om van de gewaarwordingen en voorstellingen lust- en leedgevoel te onvangen, noemen we in 't algemeen het *gemoed.* Is die geschiktheid gering, dan spreken we van een *ongevoelig* of *koud* gemoed; is ze groot, dan noemen we het gemoed *ontvankelijk* en *fijn* en den mensch zelf *gevoelig*.

Hoogst moeilijk is het echter, over de meerdere of mindere fijnheid van gevoel bij anderen te oordeelen. En toch doen we 't zoo dikwijls. Geen wonder dan ook, dat we ons in deze meermalen aan verkeerde oordeelvellingen schuldig maken.

Gesteld, daar is iemand, die door een ongeval getroffen wordt. Het kan zijn, dat een toeschouwer blijken geeft van in zeer geringe mate leedgevoel te ondervinden. En we zijn dadelijk klaar met op minachtenden toon hem *koud* en *ongevoelig* te noemen. Doch, hoe *weten* we dit? Welke is de maatstaf onzer beoordeeling? We gaan alleen af op het gelaat, op het doen, op het spreken van zoo iemand, d.i. op uiterlijke teekenen. Gaf nu maar een ieder altijd volkomen uiting aan hetgeen hij voelde, dan was de zaak in orde. Maar dat nu is juist volstrekt niet het geval. Over het algemeen is de uiting gebrekkig. Vooral bij kinderen. 't Gebeurt zeer dikwijls,

dat door schroom, verlegenheid of valsche schaamte iets gedaan of gelaten wordt, dat in 't geheel geen uiting is van wat in het gemoed omgaat.

Het ergste is wel, dat een verkeerd oordeel in dit opzicht zoo licht treurige gevolgen kan hebben. Bijv. allicht zal hij, dien het bovenbedoeld ongeval treft, den toeschouwer houden voor ongevoelig of onverschillig. Gevolg is al dadelijk een onaangename stemming en een koele, afgemeten houding. 't Kan best zijn, dat de toeschouwer wel degelijk veel leedgevoel heeft, maar tot die menschen behoort, die zich moeilijk uiten. Tien tegen één, dat deze op zijn beurt hoogst onaangenaam *wordt getroffen* door de vreemde houding, die tegenover hem wordt aangenomen. En zoo deze wat lang aanhoudt, geraakt hij verbitterd.

Wat al verwijdering is op die wijze ontstaan! Wat al harten op die manier voor goed gesloten!

Niet het minst zijn het de kinderen, die doordat zij zich in den regel zoo gebrekkig uiten, verkeerd worden begrepen. Men dient er nauwlettend op toe te zien, dat men nimmer het kind zijn ongevoeligheid verwijt. Dat doet zoo ontzettend veel kwaad. Niet

alleen als men ten onrechte ongevoeligheid veronderstelt - en er gevaar bestaat, dat het kinderhart zich sluit - maar ook, wanneer werkelijk ongevoeligheid bestaat. Dat we toch bedenken: een ongevoelig kind *mist* iets, iets van groote waarde. Zoo'n kind is te beklagen. Iemand, die niet kan meevoelen de vreugd en het leed van anderen is armer dan iemand, die het wèl kan.

Gelukkig de opvoeder, die door vriendschappelijken omgang zich tot de vertrouwde van het kind weet te maken! Hij zal er in slagen het kind tot uiting te brengen!

A.

P.K.

Onze dienstmeisjes.
door Mevrouw Ovink-Soer.

Toen we na een veeljarig verblijf in de tropen, naar het vaderland terugkeerden, had men ons van te voren al ingelicht en voorbereid op de groote veranderingen, die we er op allerlei gebied zouden aantreffen. Vooral de ‘nieuwe dienstbode,’ zou ons menige verrassing bereiden. Belangelooze zielen hadden partij gekozen voor dat arme, verdrukte wezen, haar met kracht en overtuiging aan 't verstand gebracht, dat zij als vrijdenkend schepsel, het juk der afhankelijkheid zoo veel mogelijk van zich af moest schudden. 't Dienstmeisje van den tegenwoordigen tijd mocht als haar goed recht vorderen en eischen, wat haar vroeger, welwillend misschien, maar toch altijd als een gunst werd toegestaan. Ieder meisje, met gevoel van eigenwaarde trad toe tot den dienstbodenbond; op de wekelijksche vergaderingen kon zij hare grieven tegen haar heer en mevrouw bloot leggen en, wenschte zij van dienst te veranderen, de bond hielp haar steeds aan een goede, nieuwe betrekking. Ook zorgde de bond voor de geestelijke ontwikkeling zijner leden. Jonge dames, met veel vrijen tijd, stelden zich belangeloos beschikbaar om het bondsmeisje in kennis te brengen met tal van nuttige zaken, waarvan men haar op de lagere school onkundig had gelaten. Zoo leidden zij haar b.v. binnen in het Noordsche godenrijk bij Frigg en Odin, verklaarden haar den loop der sterren, onderwezen Fransch aan de aanstaande bonnes of kinderjuffrouwen, kortom brachten haar een schat van nuttige kennis bij, die zij ter verpoozing onder het prozaïsch aardappelen schillen of kamers vegen kon verwerken, en waarvan zij later, als wettige huisvrouw van een eerzaam timmerman of metselaar, verbazend veel plezier kon hebben.

Niet op ieder bondsmeisje had de uitstorting van dezen hoorn vol wijsheid een gelukkige uitwerking helaas. Menig arm schaap wist er geen weg mee; de geleerdheid steeg haar naar 't hoofd en deed een vreemde verwarring in haar denkvermogen ontstaan. Men had haar voorgehouden, dat zij, als vrij mensch, in haar heer en mevrouw geen meesters behoefde te erkennen en nu stelden velen er dus een eer in hare persoonlijkheid te laten gelden. Burgerlijke beleefdheid verwarrend met slaafsch eerbiedbetoon, verbaasde het nieuwe dienstmeisje hare mevrouw, door niet meer vriendelijk te danken, wanneer zij hier alle reden toe had, doch met een: ‘'t Is goed mevrouw,’ eens flink te toonen, dat zij precies wist wat haar toekwam.

Geen wonder, dat verscheidene dames deze ‘onwelopgevoede zelfstandigheid,’ niet in haar huis wilden hebben, al verzekerde de bond, ieder, die 't hooren wilde, dat er, buiten de dienstboden, waar hij voor instond, geen nette, fatsoenlijke meisjes

in heel de stad te krijgen waren, en iedere mevrouw, die zich zulk een bondsjuweel niet aanschafte, wel oliedom was.

Wij behoorden tot die onnoozelen van geest, terugschrikkend voor zooveel volmaaktheid.

Is 't voor menig ouder al beschamend genoeg, met den mond vol tanden te staan tegenover de H.B.S. wijsheid van eigen kind, ik wilde er mij niet aan wagen, ootmoedig onkunde te erkennen aan keukenprinses of kamermeisje, als zij met hare bondsgeleerdheid zou komen aanzetten.

Toch strandde ik op de klip, die ik meende om te zeilen.

Toen we een eigen huis hadden gehuurd, plaatste ik een advertentie in de ‘Kerkbode’ en huurde daarop een knap meisje met een aardig figuurtje en helder bruine oogen. Zij had als keukenmeid twee jaar in een deftig gezin gediend en ik kreeg zeer gunstige getuigen van haar. Mevrouw had eigenlijk spijt haar den dienst te hebben opgezegd, omdat zij wel wat veel van lezen hield, en, zonder verlof, onophoudelijk boeken uit de kast nam. Daar mijn boekenkast steeds op slot was, achtte ik dit bezwaar overkomelijk en engageerde Marie vol goeden moed. Op de advertentie voor een dagmeisje, om de groote meid behulpzaam te zijn, kwam

's morgens, heel vroeg al, een Scheveningstertje aanzetten. Zij droeg een kaal schoudermanteltje met helder mutsje en maakte den indruk van een bijdehand klein vrouwtje.

Geertje's beschaving liet wel wat te wenschen over, dat merkte ik al dadelijk bij 't inhuren, want ze ‘tutoyeerde’ mij op een vertrouwelijke manier en, in plaats van ‘mevrouw,’ lag het ‘mensch lieve’ haar in den mond bestorven. Maar ik liet mij verleiden door haar lief gezichtje, waarin de blauwe vergeetmijniet oogen mij smeekend aankeken, bij 't verzoek: of mevrouw haar maar astublief wou nemen, want moeder had een groot gezin en ik deed er moeder dus veel plezier mee. - Geertje had in een winkel gediend; de juffrouw prees haar als eerlijk en ordentelijk, dus besloot ik 't maar eens met haar te probeeren.

Den eersten November deden Marie en Geertje haar intrede bij ons, en aanvankelijk ging het vrij goed met het nieuwe stelletje.

'k Had mij voorgenomen veel door de vingers te zien, en beide meisjes stelden mij behoorlijk in de gelegenheid dit te doen ook. Zoo bleken mij Marie's goede hoedanigheden, als keukenmeid, wel wat hoog geroemd door hare vorige mevrouw, want zij en de oven stonden op voortdurenden voet van vijandschap. 't Vleesch kwam meestal meer geroosterd dan gebraden, purée of ragout, tot een schamel beetje uitgedroogd, op tafel en altijd kreeg de stomme oven de schuld. Als ik zelve toezag, wilde deze zijn plicht wel doen en luisterde naar het al of niet temperen van de schuif, maar mijn arme Marie kon het maar niet met hem vinden. Op kamerdagen, of als 's Zaterdags de gang geboend, de loopers opgenomen moesten worden, was de pot geheel en al 't kind van de rekening en op mijn zachtzinnig betoog, dat het toch niet aanging ons geheel oneetbaren kost voor te zetten, kwamen dikke tranen Marie in de mooie oogen en klaagde zij over de weinige hulp, die zij ook aan Geertje had.

Ondanks haar vijftien jaar was mijn dagmeisje nog heelemaal een kind. Zij huppelde de gang door om open te doen, stond messen te slijpen, den breeden rokkenrijkdom in voortdurende dansbeweging en daarbij zong zij, met akelig schorre stem, de hoogste tonen uit van een droefgeestig lied met het eentonig refrein van: ‘op zij, op zij’ terwijl 't mij steeds een geheim is gebleven, wie of wat uit den weg moest gaan.

‘Geertje, ik dacht heusch, dat je kreunde van de pijn; je moet niet zoo zingen, nu je zoo schor bent. 't Is slecht voor je keel, en bovendien houd ik er niet van, dat je zoo druk bent,’ zeide ik op een middag.

En Geertje onvervaard: ‘Och mensch lieve, schor ben ik mijn leven lang geweest en zingen is nou eenmaal de lust van mijn leven, ik kan 't niet laten: ‘op zij, op zij.’

‘Ja maar, Geertje, zooals ik je al zei, ik hoor 't liever niet, wacht voortaan met 't zingen van je liedjes, tot mijnheer en ik uit zijn, wil je.’

Goedmoedig stemde Geertje hierin toe, als zij er tenminste aan kon denken.

Dit liet veel te wenschen over, haar ‘zangdrang’ bleek al haar goede voornemens te sterk, en dikwijls moest ik schellen, om haar te waarschuwen, dat zij ons hinderde.

‘'k Heb niets geen aanspraak aan Marie,’ klaagde Geertje op hare beurt. ‘Die studeert maar in de boeken, en dan mag ik niet praten. Wat mal van een groot mensch om nog die lessies te leeren.’

Nu had Marie mij wel verteld, dat zij dol op lezen was, maar wat dat ‘lessies leeren’ eigenlijk beteekende, begreep ik niet.

Op een avond onverwacht in de keuken komend zag ik mijn keukenmeisje druk bezig... een kaartje van Friesland te teekenen. Zij deed het heel nauwkeurig, maar langzaam en onbeholpen met hare dikke werkhanden.

Verstomd keek ik toe en vroeg toen: ‘Waarvoor doe je dat, Marie, en nog wel zoo laat op den avond?’

Met een vuurroode kleur keek zij van haar werk op. ‘'k Had 't u al willen vertellen, mevrouw, ik ben bezig te studeeren ziet u; op mijn uitgaanavond neem ik altijd les, en dit kaartje moet nu nog af, om 't morgen aan mijnheer te laten zien.’

‘Maar kind, waar dient dat lesnemen voor? Ik begrijp niet....’

En toen barstte het stille, zachtzinnige schepseltje los.

‘Omdat ik vooruit wil komen, en van het dienen af zijn. 't Is afschuwelijk dienstbaar te wezen, meid te heeten. Wat is nou een meid, ba! En daarom leer ik. 'k Neem al een half jaar les en, slaag ik met het vergelijkend examen, dan kan ik op een school komen, waar meisjes kosteloos tot vroedvrouw worden opgeleid.’

‘En meen je nu heusch, meisjelief, dat je leven, als vroedvrouw, zooveel plezieriger zal zijn dan nu als keukenmeisje, in een goeden dienst? Wees toch wijzer. Wat heb

je voor zorgen? Maar je waardeert niet, wat je dagelijks geniet: goede kost, goede ligging en nog zooveel meer. Wacht maar eens, tot je in dat alles zelve moet voorzien.'

''k Zeg niet, dat 't hier niet goed is, Mevrouw, maar ik heb er nu eenmaal mijn zinnen op gezet, niet langer dienstbaar te wezen. Een ieder kijkt er je op aan, dat je maar een meid bent.'

'Wat een onzin, Marie, welk verstandig mensch doet dit nu? Goed koken is even nuttig en noodig als iedere andere arbeid; in zekeren zin zijn wij, menschen, allen van elkaar afhankelijk, moeten voor elkander schikken en plooien. 'k Heb jou evengoed noodig, als jij mij, en je behoeft evenmin tegen mij op te zien, als 't mij in 't hoofd zou komen op jou neer te kijken.'

'Ja, zoo denkt u nu mevrouw, maar u moest eens hooren, hoe anderen praten. Neen, al moest ik 't naderhand veel minder goed hebben, meid blijven, dat doe ik in der eeuwigheid niet.'

Daar was geen verder redeneeren tegen.

Wel meende ik mijn keukenmeisje even aan 't verstand te moeten brengen, dat 't eerlijker van haar geweest zou zijn, mij vooruit omtrent hare plannen in te lichten. 'Je begrijpt toch, Marie, dat ik je dan niet genomen zoo hebben,' besloot ik een beetje boos.

'Juist daarom, Mevrouw, ik kan toch niet van den wind leven en moet wel dienen om mijn lessen te kunnen betalen.'

Ontstemd ging ik naar binnen. Toch moest ik mij zelve toegeven, dat er wel iets flinks en kranigs in Marie stak. Zij offerde een gulden 's weeks van haar loon voor hare lessen, zat dikwijls moe, avond aan avond aan de haar opgegeven taak te werken, dacht nooit aan uitgaan of pretjes, maar wijdde zich geheel aan haar plicht.

Doch 't werk, dat ik van haar vorderen mocht, leed er onder, het huis begon te vervuilen. Herhaaldelijk betrapte ik Marie tusschentijds, met haar neusje in de boeken, omdat zij 's avonds over haar taal oefeningen of sommen indommelde en de opgegeven taak toch klaar moest zijn voor de les.

Dit kon zoo niet blijven en dus zag ik het aankomen, dat Marie en ik eerlang zouden scheiden.

We waren nog geen maand in ons huis, toen het eerste ongeluk gebeurde. Geertje had dit, niet weinig bijgeloovig voorspeld, toen bij een onzer buren was ingebroken en bij de andere de meid door een glasruit viel.

''t Is niet pluis op de Laan,' betuigde onze Scheveningster, 'nu komp er vast wat bij ons.'

En die aangename voorspelling kwam uit. Op een middag thuis komend, vonden we de loopers druipnat en Marie een en al consternatie. Zoo even was op de 1ste étage de koperen fonteinkraan onder haar handen gebroken en 't water als een vloedgolf over het portaal, langs de trappen gestroomd. Geertje deed juist een boodschap, maar gelukkig schelde de smid aan; die had haar geholpen en de hoofdkraan afgesloten.

De loopers bleeken niet geleden te hebben en zoo waren we al blij, dat het voorspelde ongeluk met een sisser afliep. Geertje vond blijkbaar ook, dat 't niet veel om 't lijf had, want met een geheimzinnig Cassandra-gezicht hield zij vol: 'Er komp stellig nog wat.'

En zij had helaas weêr gelijk.

Een week later, toen we van de dagelijksche wandeling thuis kwamen, liep Geertje ons, luid snikkend achter haar boezelaar, in de gang tegemoet, terwijl wij uit haar schor geprevel niets konden opmaken dan: ‘O God, o God, Heere nog toe!’

'k Dacht minstens, dat zij het theeservies liet vallen of iets van waarde bedorven had. Eindelijk kregen we met horten en stooten te hooren, dat Marie bij de buren zat met een verbrand gezicht. Zij had een te kleine vork gebruikt bij het vleeschbraden en 't kokende vet in haar gezicht gekregen.

'k Ging dadelijk naar de buren, die onze arme Marie zoo goed mogelijk geholpen hadden, en vond de arme meid in een déplorabelen toestand, met ontveld gezicht en schreiend van de pijn.

Een half uur later ging zij, goed ingepakt, per vigilante naar huis en waren we nu, voor eenige weken minstens, slechts op Geertjes hulp aangewezen. We besloten van den kok te eten; af en toe wilde ik een schoonmaakster nemen en eens zien of het op die manier zou gaan tot Marie weer beter was.

Geertje bleek van ‘goeden wille.’ Melkboer en bakker behoefden des morgens nooit twee keer te schellen, onvermoeid sjouwde zij den anthracietbak twee trappen op, vloog van de voordeur naar de keuken, vergat trouw de messen te slijpen, maar wreef en boende naar hartelust.

Daarbij zong zij met meer animo dan ooit van: ‘op zij, op zij’; haar ijver waardeerend,

deed ik maar, of ik 't kraaien-gezang niet hoorde.

't Was bepaald eigenaardig op te merken, met welk een wijsgeerige kalmte Geertje 't leven opnam.

We konden veel van haar leeren. Toen ik den eersten dag dat zij de bedden opmaakte mij beklaagde over het slechte instoppen der dekens (zij waren alle van 't bed gegleden) troostte zij me dadelijk met de mededeeling: ‘Gunst, mensch lieve, ik moet er iederen nacht wel drie keer uit, om mijn dekens recht te leggen, dat is niks erg.’

Nu, daarin verschilden wij van meening, en ik stelde Geertje voor, in 't vervolg met haar van werkzaamheden te ruilen.

Zij zou 's morgens beneden blijven, om open te doen enz., ik intusschen de bedden opmaken.

Op 't punt van eten en drinken kon menige lekkerbek een lesje bij onze Scheveningsche nemen. Al de zoetigheden en lekkernijen, waarop de kok ons onthaalde, en die haar onder den vorm van puddinkjes, flensjes enz. nooit onder de oogen waren gekomen, beschouwde Geertje met een critisch oog, en vroeg ik haar, of zij lekker smulde, dan antwoordde ze zonder eenig enthusiasme: ‘och ja, zoo langzamerhand zal ik aan al die vreemde kossies wel leeren wennen.’

Dat gas net zoo goed geld kost als petroleum of olie, daar scheen Geertje geen besef van te hebben. Onophoudelijk trok zij aan de dag- en nachtbranders, wanneer dit volstrekt onnoodig was, liet het gaskomfoor uren achtereen branden, omdat ze ‘een blauw lichie zoo gezellig vond’, en zich verbeeldde, dat het warmte gaf, als zij haar kachel liet uitgaan, en te lui was, om deze weer aan te maken.

'k Zag in die dagen al wel dat 't met Geertje niet gaan zou op den duur. Zij nam niet aan, bleef vuil en slordig, lomp en onhandig, beschaving en goede manieren waren haar in 't geheel niet bij te brengen. Ook bleek zij zoo sterk de meening toegedaan, dat porselein- en glasleveranciers moeten leven, dat 'k haar bepaald verbood iets meer om te wasschen. Zij had nu al vijf tumblers gebroken, en ik waarschuwde haar, onverbiddelijk, tien cent van haar loon af te trekken, wanneer zij weêr een glas brak. In haar misplaatsten ijver was 't meisje onverbeterlijk. Den dag daarop deed zij mij bepaald schrikken, door zonder kloppen de kamer in te stuiven, en mij haar heftig bloedend werkhandje onder de oogen te duwen.

‘Daar heb ie 't nou alweêr,’ huilde zij, ‘'k wou 't glas afdrogen en 't stuk is in mijn hand blijven zitten.’

‘Maar Geertje, Geertje, waarom laat je de glazen ook niet staan, zooals ik je gelast heb?’ Meer wilde ik uit meelij maar niet zeggen, nam haar mee naar de keuken, waschte het wondje uit en verbond dit met boorwater en antiseptische watten. 't Kind was erg kleinzeerig of zenuwachtig, want groote tranen rolden haar maar steeds over de wangen en toen ik vriendelijk zei ‘zie zoo, Geertje, huil nu maar niet meer, morgen is je hand weêr beter,’ snikte zij het uit of haar hart zou breken, diepte met de gezonde hand een dubbeltje uit haar zak, en stak het mij toe met de woorden: ‘En daar heb ie een dubbeltje voor 't gebroken glas.’

'k Moest mij op de lippen bijten om niet te lachen over het tragisch comische van 't geval, en verklaarde ditmaal nog eens genade voor recht te laten gelden.

Met deze en dergelijke wederwaardigheden sukkelden wij de drie weken door, vóór Marie geheel genezen, maar nog wat bleek en magertjes, bij ons terug kwam.

Of 't een gevolg was van haar ziek zijn of een andere oorzaak had, weet ik niet, maar we vonden, dat zij er slecht bleef uitzien en ik merkte op, dat 't werk haar hoe langer hoe tobberiger en langzamer van de hand ging. Onophoudelijk zat zij met de hand onder het hoofd aan de keukentafel, at bijna niets, en was zoo lusteloos en onverschillig, dat 'k er mij ongerust over maakte. Maar, liet zij overdag 't werk liggen, 's avonds zat zij ijverig over haar opstel of rekensom heengebogen en 'k moest dikwijls vragen, of zij wel wist, hoe laat 't was, zoo ingespannen was zij dan bezig; Geertje sliep meestal al lang als een roos, wanneer Marie naar boven ging.

Dat kon zoo niet blijven, en 'k nam mijn keukenmeisje apart, om haar te zeggen, dat zij kiezen of deelen moest: studeeren en dienen ging nu eenmaal niet samen. 'k Raadde haar aan, eens met moeder te overleggen, en, koos zij de studie, dan zou ik mij van een ander meisje moeten voorzien.

Marie bedacht zich niet lang. Zelve inziende, dat zij 't niet kon volhouden, twee zoo verschillende meesters tegelijk te dienen, besloot zij het ‘meid zijn’, er voorgoed aan te geven. Ze bezat nog een stuivertje, en

wilde dit gaarne opofferen om haar doel te bebreiken.

Doch nog vóór Marie vertrok, verliet Geertje ons voorgoed. 't Ging mij wel aan 't hart, doch ik zag met iederen dag meer de onmogelijkheid in, 't snoepachtige, niets aanleerende kind in dienst te houden. Zij vergat alles, had steeds vuile handen en wist zich in een oogenblik van onder tot boven zwart te maken. Haar gezichtje zat altijd vol strepen en vlekken, plagend vroegen de goede kennissen mij dikwijls of ik een negerinnetje gehuurd had. Ook had Geertje meer aanloop van familieleden dan mij lief was.

(Wordt vervolgd.)

Sprookjes door Else van Brabant.

I. Verdwaalde Droom.

Een meisje heette Droom.

Zij had groote, droomerige oogen, waarmede zij onschuldig en vriendelijk de groote wereld in keek. Die wereld leek haar vreemd en onwaarschijnlijk toe, alsof er een werkelijkheid achter lag, die de menschen zochten, maar nog niet hadden gevonden. De eenige werkelijkheid voor háár was haar eenige liefde: haar moeder. En toen die op zekeren dag gestorven was, begreep zij zoo weinig van wat er gebeurd was, dat zij heen ging, om haar moeder te zoeken.

Zij kwam, waar de bergen hoog worden, en met eeuwige sneeuw zijn bedekt. Daar, naar dat rijk, waar alles zoo rein was en zoo wit, daar was zij misschien wel heen gevlucht, haar moeder, die zelf zoo rein was als sneeuw: de reinste Phantasie.

Daar waren geen voetstappen in de sneeuw, die haar den weg konden wijzen, maar daarover verwonderde Droom zich niet, want haar moeders voeten gingen immers zoo zwevend en licht als die van een engel?

Zij zocht en zocht, eindeloos langen tijd, maar zij vond haar moeder niet meer, en moe en verlaten keerde zij terug naar de woningen der menschen.

In de eerste woning, waar zij aankwam, ontvingen de menschen haar vriendelijk.

Zij mocht haar vermoeide, koude voetjes warmen aan hun haard, zij ontving spijs en drank; en omdat zij nu toch geen moeder en geen tehuis meer had, bleef zij maar waar zij was.

Men gaf haar werk te doen, en zij werkte vlug en dankbaar. Men gaf haar nog meer werk, en zij repte de gewillige handen. Meer en meer werk gaf men haar - en toen Droom verwonderd opzag, schold men haar, en noemde haar lui en ondankbaar en dreigde haar weg te jagen, als zij het slavenwerk niet deed.

Toen boog Droom het hoofd, want zij kon niet strijden. Zij voelde alleen maar, dat zij dom en onwetend waren, die ruwe menschen, dat zij niet voelden en begrepen dat hun eigen leven eenmaal zou eindigen, zooals het hare was begonnen: in een droom.

Zoo wachtte zij geduldig, met werkende vingeren tot haar moeder haar kwam halen, den dag, toen haar aardleven om was.

II. ‘Van een booze stiefmoeder’.

‘Wil ik u wat voorlezen, mama?’

‘Goed’ - en de moeder van het aardige bruine kind (haar *tweede* moeder) schuift met een glimlach haar stoel onmerkbaar een klein eindje achteruit, want dat voorlezen gaat nog op dien eigenaardigen schooltoon en verbazend hard, alsof de ooren van eenige dozijnen medescholieren daar zijn, om ze te vullen met haar ‘ferme harde stem’.

Maar de moeder hoort het toch zoo graag om die naïeve, frissche opmerkingen van het kindje er tusschen door.

Zij begint uit volle borst:

‘Van een booze Stiefmoeder.’

Dan wordt de kleine er plotseling verlegen mee.

Ja, daar had zij niet aan gedacht; die daar vóór haar was immers eigenlijk ook een stiefmoeder. Ze weet geen woorden om de gedachte uit te drukken: kon háár die titel soms pijn doen?

Maar andere maniertjes om haar gedachten uit te drukken weet zij genoeg: ze springt op - drukt zich tegen de moeder aan, hoofd tegen hoofd en streelt met haar handjes moeders arm.

‘Wat maakt u daar?’

‘Een riem voor broertjes kiel, schat.’

‘Nou - ik zal maar doorlezen, hè?’

‘Gerust hoor!’

‘“Een heel lief meisje kreeg eens op een dag een nieuwe moeder.”’

Daar had je 't nu al weer!

Zij kijkt peinzend naar het glimlachende gezicht tegenover haar.

Háár was het een poos geleden net eender gegaan - toen had *zij* ook een nieuwe moeder gekregen.

't Was toch nu al weer een heelen tijd geleden!

‘Het hindert toch ook eigenlijk niet - hé moe? U is nu alweer een *ouwe* moeder,’ lost ze op.

‘Ja - een vreeselijk ouwe moeder - en ik heb ook net een gevoel of jij al een vreeselijk oud kind van me bent - al honderd jaar lang.’

‘Ja,’ en met een sprongetje van verlichting, gaat het kleine ding na een nieuwe omhelzing weer zitten en leest met luider stemme..

In het oog van de moeder glinstert een glimlach en een traan.

Ook in het oog van den vader, die zich over die beide hoofden heenbuigt en ze kust.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Huwlijks-aanvragen bij advertentie en wat zij ons leeren door C.A. Römer.

Huwelijk. Ernstig gemeend.

> Een jonge man, een nette positie hebbende, goed karakter, flink voorkomen, van middelbaren leeftijd, niet onbemiddeld, wenscht in kennis te komen met een net jong meisje of jonge weduwe zonder kinderen, liefst gefortuneerd, om na voldoende kennismaking, en wederzijdsche sympathie een gelukkig Huwelijk aan te gaan. Br: fr: lett.... bureau.... met portret, hetwelk op eerewoord teruggezonden wordt. Geheimhouding verzocht en verzekerd.

Wie kent ze niet deze advertenties; wie heeft er niet wel eens zijne gedachten over laten gaan; al lieten ze hem overigens geheel koud? Nauwelijks een paar tientallen jaren geleden deden zij hun eerste intrede in de wereld; schoorvoetend en als ware het zich verontschuldigend - het heette toen: langs dezen meer en meer gebruikelijken weg; of omdat men niet de gelegenheid had om met dames in aanraking te komen - namen zij hun plaats in de kolommen advertentiën van een enkele courant; lange tusschenpoozen verliepen tusschen zoo'n enkele advertie en de andere, thans is het een zeldzaamheid, wanneer een dagblad, welke ook, niet verscheidene van hen bevat. Geen schijn of schaduw van verontschuldiging wordt meer aangeboden; de niet ongewone weg is van lieverlede de doodgewone weg geworden en zij, die dien weg betreden, zijn afkomstig uit alle lagen onzer maatschappij. Men treft onder hen aan mannen zoowel als vrouwen van allen leeftijd: weduwnaars en weduwen met of zonder kinderen; oude vrijers, oude vrijsters, jongelingen, jonge maagden; officieren, rechters, dokters, onderwijzers, ambtenaren, kooplieden, handwerkslieden, boeren; kortom menschen van de meest uiteenloopende beschaving en professie en van beiderlei kunne. Werden deze advertenties in den eersten tijd met spot gelezen, of

werden zij door den eenen of anderen lustigen kwant als een welkome gelegenheid aangegrepen tot het uithalen van een grap, aan spot bieden zij nauwlijks meer voedsel aan; aan grappenuithalerij als hier bedoeld, wordt niet meer gedacht.

Men moge denken over deze advertenties zooals men wil; te ontkennen valt niet, dat zij een eigenaardig, typeerend verschijnsel zijn van onzen tijd; nog meer: dat zij wijzen op een kentering onzer begrippen van het oirbare in de sociale sekseverhoudingen die - naar onze overtuiging - nog maar pas in haar begin is. Kan dit bevreemding wekken? Op elk gebied van menschelijk denken en handelen wordt vrijheid gevraagd, vrijheid gegrond op natuur-recht, waarheid zoekt zich baan te breken in alle uitingen van den menschelijken geest; - men beschouwe slechts de moderne literatuur - critiek wordt aangelegd tegen wat onomstootelijk vast stond en werpt dit omver; is het wonder dat de meer en meer gebruikelijke weg nauwelijks merkbaar ontstond en van lieverlede werd de breede heirweg, die hij thans is?

Waarom, wel beschouwd, zou een man of vrouw, in de wijde wereld, die een advertentie opent, niet mogen zoeken hetgeen hij of zij in eigen omgeving niet vindt? Moet het aanstoot wekken, wanneer iemand luide uit zijne behoefte naar liefde, die toch op den bodem ligt van elke menschenziel en welker bevrediging eerst glans en kleur verleent aan een menschenbestaan? Honger en liefde zijn de polen om welke de gansche schepping draait; nochtans, waarom moet er steeds gefluisterd worden, wanneer er sprake is van liefde? Is eene kennismaking middels advertentie vluchtiger dan eene middels een danspartij, waar het lichaam getooid is met zijne beste kleederen en het gezicht gezet is in zijn beste plooi?

In het afgetrokken beschouwd, bestaan er tegen de wijze van kennismaking als hier bedoeld, geene bedenkingen die niet ontzenuwd zouden kunnen worden of die niet eveneens zouden kunnen gelden bij zoovele anderen welke tot huwelijken hebben geleid. Een geheel andere vraag is of zij aanbevelenswaardig is.

Ons wil het toeschijnen dat deze niet meer ongewone weg veel gevaren oplevert, vooral voor de vrouw. Bij vele dezer advententiën steekt grof egoisme onbeschaamd het hoofd uit; men wil fortuin en zal de vrouw op den koop toe nemen. Bij andere wordt het nauwelijks verheeld; men verlangt, nu ja, wel geen geld; maar een weinigje zal toch niet onwelkom zijn. Komen op zulke advertenties twee menschen samen, de eene heeft belang om aan zijne zijde de waarheid te verbloemen; de vrouw kan niet terug en het

einde is... ongeluk. Enkele dier advertenties zijn te mooi om niet het vermoeden van chantage op te wekken. Zou bedrog dat den mensch op elk denkbaar gebied achtervolgd heeft, het matrimonaal terrein ongemoeid hebben gelaten, waar zoo gemakkelijk slachtoffers zijn te maken?

Daarom moet met nadruk de raad worden gegeven om bij het aanknoopen van betrekkingen langs dezen weg, de uiterste voorzichtigheid in acht te nemen; hetzij dat men vraagt, hetzij dat men antwoordt op een vraag. Steeds zie men scherp toe dat geen adder onder het gras schuilt. Vooral de vrouw geldt deze raad. Zij steke hare hand niet uit naar deze dingen zonder voorlichting en steun van ouders of voogden, en wanneer zij deze niet heeft, van hen, die haar een goed hart toedragen.

De stroom des tijds valt niet meer te stuiten; wij moeten met haar mede of wij willen of niet. Daarmede is echter niet gezegd, dat wij nu maar met de handen in den schoot hebben af te wachten wat zij ons verder zal brengen. Het wordt nu hoog tijd de hand aan de spade te slaan, om dien stroom te leiden, opdat hij ons geen verrassingen bereide, die ons ethisch gevoel beleedigen.

Wij hebben er op gewezen dat de meer en meer gebruikelijke weg ontstaan is uit de behoefte naar vrijheid, door onze beide seksen gevoeld om onderling betrekkingen aan te knoopen, welke grooter is dan nu in onze samenleving geoorloofd is. Dit veronderstelt het bestaan van knellende banden, van vooroordeelen, van verwerpelijke toestanden. Welke zijn die? Eerst wanneer wij ons daarvan volkomen rekenschap hebben gegeven, zal het mogelijk zijn aan verbeteringen te denken.

II.

Onwillekeurig vraagt men zich af, wat is er toch aan van dat wonderzoete lied dat kweelt in het hart van elken jongen man en van elke maagd, dat met onweerstaanbare macht hen tot elkaar trekt en drijft. Zou dat puur poëten-geklink-klank zijn?

Nog sterker: op bijna alle plaatsen van ons land worden nu en dan, wij zouden zeggen half-publieke bals gegeven, in Sociëteiten, Clubs, Casino's - toegankelijk voor derzelver leden met hunne dames en genoodigden. Daar richt zich steeds een stroom van jonge mannen heen. Om zich te vermeien in het gezelschap van jonge dames, meent ge? Mis: om onder elkander - luidruchtig doende - onder het genot van de eene sigaar na de andere - zich vol te gieten met drank en.... om tusschen twee dronken in te staren naar de dansende paren en stof op te doen om straks zich te verlustigen in obscène gesprekken. In hunne harten klinkt wel degelijk het lied der Mei; maar het klinkt er valsch, zeer valsch, tot onherkenbaar wordens toe. En de oorzaak hiervan, de oorzaak van die zonderlinge samenklompingen van vrouwen en mannen, daar waar zij het minst verwacht zouden worden? het is enkel en alleen gelegen in de opvoeding; beter gezegd, in het systeem van opvoeding dat in onze maatschappij nog gehuldigd wordt. Dat systeem staat in onverbrekelijk verband met onze begrippen van het oirbare bij onze sociale-sekse-verhoudingen; het zijn dus deze begrippen die niet deugen en wijziging behoeven.

Voor wij verder gaan is het goed de aandacht te vestigen op enkele scherpe tegenstellingen in de natuur en de sociale positie van den man en de vrouw, omdat daardoor veel van het verschil in hun beider gedraging in de maatschappij opgehelderd wordt.

In dichtertaal is het echtpaar wel eens vergeleken met een boom, waar omheen zich een slingerplant gewonden heeft. Deze vergelijking kan ook dienen tot uitbeelding van het männliche en het weibliche in de menschheid. Zij teekent uit de zelfgenoegzaamheid van den man en de noodwendigheid voor de vrouw om zich tegen den man aan te leunen, zal zij als vrouwelijk wezen zich in volle glorie kunnen ontwikkelen. De winde rankt zich naar den boom toe: de boom buigt zich niet naar haar toe.

Zelfgenoegzaamheid; dit is de eigenschap die den man scherp onderscheidt van de vrouw. Zoekt hij verpoozing, hij heeft aan zich zelf genoeg; wil hij verstrooiing, hij vindt volkomen voldoening in het gezelschap van zijns gelijken; vriendschap kan geheel zijn hart vervullen. Niet aldus de vrouw. De vrouw vergeet nooit den man, hoe of waarmede zij ook bezig zij; hare liefste verpoozing of verstrooiing vindt zij in het gezelschap van den man. Vriendschap voor hare zusteren bevredigt haar maar half. Haar terrein is dan ook meer dat der offerende liefde. Hiermede is nu niet gezegd dat liefde den man zou moeten aangeleerd worden; het mocht wat! wel echter, dat de hang naar liefde hem niet zoo vasthoudt en vervult als de vrouw.

De man is van huis uit polygaam, de vrouw monogaam. De man gedraagt zich in onze samenleving als monogaam, omdat hij onder de macht staat van zijne opvoeding en het bij hem gekweekte plichtbesef, anderzijds omdat hij onder den invloed staat van zijne omgeving en de daarin heerschende begrippen van orde en zedelijkheid. Ware het anders, Mohamedanisme, Mormonisme, alle polygamie onder welken naam ook, waren eenvoudig op dit ondermaansche onbestaanbaar, en de chronique scandaleuse in onze christelijke beschaving zou een ongeschreven hoofdstuk zijn in de menschelijke historie.

Een derde scherp in het oog loopend verschil tusschen man en vrouw ligt in de vrijheid van beweging die hun is gegeven. De man is volkomen vrij in doen en laten. Hij moge zich te buiten gaan aan allerlei uitspattingen, het wordt hem niet aangerekend, en zoo wèl: berouw, beterschap brengen hem altijd vergeving, rehabilitatie mede. De vrouw daarentegen is bij hare bewegingen door allerlei banden gekneld; tot zelfs den schijn van lichtzinnigheid behoort zij te mijden, zal zij niet gekastijd worden; begaat zij in een onbewaakte ure een seksueelen misstap, zij wordt gesteenigd. Voor deze zonde kent de wereld geen vergiffenis. Hoe dit zoo gekomen is, zullen wij maar in het midden laten. Dit punt te behandelen zou ons buiten het kader van ons onderwerp voeren. Genoeg zij het dat het zoo is en niet anders.

Wij kunnen nu te beter begrijpen hoe het

leven van den jongen man en dat van de jonge vrouw verder in de wereld verloopen.

De jongeling, die het ouderlijk huis verlaat, ondervindt thans den vollen druk van het systeem van opvoedig, waaronder ook hij was grootgebracht. Was de gelegenheid tot ongedwongen verkeer met meisjes van zijn leeftijd en stand vroeger niet bijster groot; zij wordt nog minder nu hij op eigen wieken drijft, en verdwijnt soms geheel en al. Niet dat hij uit het gezelschap van dames gebannen is: maar dit zoekende heeft hij vaak zoo'n vervelenden weg van allerlei convenances af te leggen, dat hij er spoedig toe komt er den brui van te geven. Hij trekt zich terug in zijn jonggezellenleven, verdeelt zijn tijd tusschen zijn arbeid, koffiehuis, schouwburg, bezoekt en ontvangt vrienden, gaat met vrienden uit, en - wanneer het hart hem eindelijk overloopt - loopt naar gemakkelijker te bereiken vrouwen: beneden zijn stand of beneden het normale peil van zedelijkheid.

Eenmaal zoover gekomen, sluipt egoisme in zijn gemoed. Hij beschouwt de vrouw als genotschepsel, waardeert haar met een en dezelfde maat, nl. die van de lichte of onbeschaafde vrouw, of wel hij overdrijft aan den anderen kant, hij beschouwt de evenboortige, beschaafde vrouw als te hoog verheven voor zijne wenschen en begeerten.

Jaren gaan over zijn hoofd voorbij; hij wordt moede van de ‘vie de bohême’, die hij leidt; hij denkt er aan zich een huiselijken haard te stichten. Hij staat nu aan een kruispunt van zijn leven; welken kant zal hij opgaan?

Velen blijven vrijgezel tot hun laatsten snik. Wij laten daar degenen die om pecuniaire redenen een huwelijk niet aankunnen of aandurven. Maar er zijn er die vrouwenwaarde niet kennende, het ten slotte maar veiliger achten, te blijven wat zij waren, nl. jonggezel. Anderen stuiten tegen den muur, waarvan wij boven gewaagden en zien geen kans dien over te klimmen. Weder anderen hebben den rechten toon bij den omgang met eerbare vrouwen verloren en komen er niet toe het hart bloot te leggen aan de vrouw die hunne keuze zou zijn.

De meesten echter bereiken het matrimonium; hetzij dat zij dien muur van daareven toch weten over te klimmen; dat zij hun verworven schuchterheid ten laatste overwinnen; dat zij maar nemen wat zij krijgen kunnen, zonder hun hart te laten medespreken; hetzij eindelijk dat zij het modernste middel onzer moderne eeuw: de advertentie hebben te baat genomen. De lieve Natuur helpt ook mede; zij schept toevallen, onverwachte gelegenheden.

Den lezer zal het wellicht toeschijnen dat wij overdrijven; dat wij, een ongunstig begonnen en voortgezet leven schetsende, dit als norm hebben voorgesteld van een onder normale omstandigheden opgebrachten normalen man. Hij zou zijne meening kunnen staven door te wijzen op tallooze verkeeringen, verlovingen, echtverbintenissen, waarbij niets te bespeuren valt van belemmeringen van omgang, van financieele overwegingen, van wanverhouding in zake beschaving en leeftijd. Wij zeggen daartegen: gelukkig dat deze voorbeelden ons tegengeworpen kunnen worden; ware het anders, de ondergang van onze maatschappij ware zeer zeker nabij; maar is daarom alles daarin goed, omdat zij nog niet op het punt staat van ten onder te gaan? Men bedenke ook dat het herstellingsvermogen der Natuur ook in de menschheid werkt, hierin veel goed maakt, wat de mensch zelf bederft.

Wij overdrijven echter niet. Worden huwelijken niet veelal laat gesloten, vooral aan den kant der mannen? Is het niet waar dat oude vrijers en vrijsters bijna uitsluitend voorkomen in den beschaafden stand? De prostitutie, waar vindt men de mannen

door wie zij voornamelijk gevoed wordt? Niet in de lagere klassen der bevolking; daar is er geen geld genoeg voor.

En nu het leven der vrouw uit dezelfde klasse?

Het eenige dat zij vermag is den man te verlokken, zich aan al die hinderlijkheden te onderwerpen, welke etiquette tusschen beiden gesteld heeft, om zich bij haar te voegen. Hierbij zij zij echter zeer voorzichtig; zij wachte er zich voor te verlokkend te zijn; de wereld zou dreigend den vinger tegen haar kunnen opheffen. Vooral hare zusteren heeft zij te vreezen; zij zijn hare strengste en ongenadigste rechters.

In den eersten bloei harer jonkvrouwelijkheid, zeker van de macht harer jeugd en bekoorlijkheden, gelooft zij dat zij zich te vertoonen heeft om spoedig mannen tot zich te trekken; om van dezen den beste onder de besten aan zich te kluisteren. Zij 'gaat uit' daarom: d. i bezoekt allerlei partijen, neemt deel aan allerlei vermakelijkheden, doet mede aan fancy fairs, werkt mede aan philanthropische en niet-philanthropische festiviteiten, bezoekt badplaatsen, gaat uit logeeren, nu hier dan daar en... verliest, met het vorderen harer jaren, hare illusies. Zij weet genoeg mannen van haren stand en leeftijd; kent ze bij naam; verscheidene van hen ziet zij om zich heen, niet weinige die haar 'hommage' bewijzen - maar immer staat die scheidsmuur van convenances tusschen haar en hen; het komt niet tusschen haar en hen tot een ongedwongen verkeer. Heeft er een hare bijzondere aandacht getrokken, nog een of tweemalen zal zij hem na kennismaking misschien tegenkomen, veel kans hem te veroveren bestaat er niet; tenzij ook zij een zoodanigen indruk op hem maakte, dat hij zich gedrongen gevoelde haar te zoeken. Zoo iets komt in romans wel vaak voor; doch in de werkelijkheid slechts zelden.

Allengs krijgt zij besef, als opvoeding het haar reeds niet geleerd heeft, dat haar slechts een gansch passieve rol is toebedeeld; haar hart legt zij het zwijgen op en koestert van nu af aan slechts één wensch nl. niet te lang onbegeerd te blijven zitten. Den eersten man, die haar nu wil, volgt zij. Duurt het te lang, zij schrijft op een advertentie of plaatst er zelf een in de courant. Helpt dit niet of wil zij dit niet, gelaten gaat zij het dorre bestaan en de kwellingen van de oude vrijster te gemoet. Of wel zij tracht zich diets te maken dat zij per slot van rekening den man niet noodig heeft om door het leven te komen; dat zij evengoed als de man kracht heeft om alleen te staan; dat het huwelijk, om zijne zorgen, eigenlijk het begeeren niet waard is.

Wel mogen wij meewaren hebben met deze onuitverkorenen. De man wordt oude vrijer,

vaak uit eigen verkiezing en omdat zijn oudevrijerschap hem toch geen ascetisch leven oplegt. De vrouw wordt oude vrijster, omdat het haar niet gegund is haar eigen geluk op te bouwen; omdat haar geen wegen openstaan - niet om zich een man te kiezen - maar om een man te bekoren en zich door hem te laten kiezen.

III.

Ons is tegengeworpen dat geen ongedwongen toon tusschen de heeren meer mogelijk zou zijn bij de gestadige tegenwoordigheid van dames. Wij geven dit niet toe, het is hetzelfde bezwaar, dat den matroos, de kroegloopers weerhoudt zich in beschaafd heerengezelschap te begeven. Een ongedwongen toon moet iets anders zijn dan ongebondenheid in manieren en gesprekken. Een tegenwerping van geheel anderen aard is, dat gezelligheid al spoedig gebannen zou zijn, de vereeniging zelve, kort na hare geboorte uiteen zou vallen door jaloezie, kijf- en stooklust der damesleden onderling, gezwegen van hunne andere vrouwelijke gebreken. Deze tegenwerping is helaas niet zonder grond. Toch gelooven wij dat het waard is de onderneming te wagen. Wij gelooven in de macht der opvoeding, in de macht van het voorbeeld van wijze vrouwen, die er toch waarlijk ook zijn, en dat vergete men bij alle bezwaren niet, in de onderneming is veel geluk gemoeid. Daar kan gewonnen worden het geluk van een gansche lange toekomst.

Is het noodig verder onze denkbeelden te ontwikkelen? De lezer en lezeres zullen het al begrepen hebben, welke onze meeningen zijn, waarheen wij willen, waarvan wij overtuigd zijn, nl. dat het mogelijk is ruimer dan thans den weg naar het matrimonium open te stellen; meer geluk in het matrimonium te brengen; ongeluk, teleurstelling daarin te beperken tot gevolgen van eigen schuld met voorbedachten rade gepleegd - en dat dit doel te bereiken is enkel en alleen door de beide geslachten nader tot elkander te brengen. Wij hebben onze denkbeelden voor beter gegeven. Onze medestanders volgen overigens ieder hun eigen weg, gaan met eigen inzicht te rade.

Aan de vrouw zal de nieuwe richting in de eerste plaats ten goede komen; want haar treffen matrimoniaal geluk en ongeluk meer dan den man, maar den man zijn daarom deze dingen niet onverschillig, een ongelukkig huwelijk is hem ook een pijnbank. De jonge man kan echter ook veel daarbij winnen. Gedurige omgang met beschaafde vrouwen houdt hem terug van bezoedelend vrouwengezelschap, verleent hem een zekere ronding in houding en manieren die de ‘vrouwenhater’ volkomen mist; maar vooral, hij zal teruggehouden worden om van zijn huwelijk een financieele onderneming te maken.

Zullen de huwelijksaanvragen bij advertentie in een betere toekomst tot het verleden gaan behooren? Wij gelooven van niet. Hun recht van bestaan zullen zij misschien steeds behouden; doch de omstandigheden zullen veranderen, hopen wij. Thans zijn zij de noodkreet van vereenzaamden, die niet weten hoe tot een kennismaking te komen of wil zij zijn het onbeschaamde geroep van fortuinzoekers, die hun lijf en geluk zoeken te verschacheren. Later zullen ze wellicht worden de ernstige poging van hen, die ondanks ruimer uitzichten toch niet hun ideaal binnen hun gezichtskring hebben kunnen vinden. Helaas, zij zullen ook zijn als nu, het middel voor hen die

het huwelijk beschouwen als een terrein voor geldbejag. Zoo blijft immer onkruid onder de tarwe; doch wat nood, als de tarwe maar weliger opschiet.

Apeldoorn.

Brief uit Londen.

De season is begonnen, niet alleen in de frissche natuur - ook in de Londensche High Life.

Als Londensch prachtige en enorme parken, o.a. het Hyde Park een verrukkelijken aanblik opleveren, en de voorjaarsbloem er in weelderigen overvloed in de meest smaakvolle nuanceering en rangschikking prijkt; als de muziek weer speelt, en de vogels er weer zingen - dan komen ook de Engelsche lords en ladies, de voorname Engelschen, zullen we maar zeggen, terug van hun reizen, naar 't Zuiden van Frankrijk, of naar Italië, van Egypte, dit jaar, want Egypte is in de mode, en rijden in hunne keurige equipages, in hunne elegante motor-cars, door Hyde Park.

Men deed zoo al in den tijd van Thackeray; ging Arthur Pendennis er niet heen en friseerde zijn vriend Foker zich niet, om de schoone en onweerstaanbare Miss Blanche tientallen van keeren voorbij te rijden!

En kende die eenige creatie van Thackeray's rijken geest, kende ‘Beckie Sharp’ niet Hyde Park, in the season en was ze niet zeker de rijke tante Crawley te zullen ontmoeten?

Ook nu, rijdt men daar om en bij de ‘Serpentine’, het bevallige kronkelende water, om te zien, en om gezien te worden. Wie geen livrei heeft - welnu die huurt livrei voor een middag! anders blijft de meest chicque poort van Hyde Park voor hem gesloten.

Eenvoudige hansomes mogen daar zich niet mengen tusschen de file deftige vervoermiddelen! De Season is dus begonnen.

Groote partijen worden weer gegeven en garden-parties zullen niet lang meer uitblijven.

Zoo'n garden-party met een 300 gasten is niets vreemds, allerlei spelen worden reeds op de invitatiekaarten aangekondigd, als: tennis, cricket, etc. Men kieze dus z'n costuum daarnaar!

Terwijl ook op de kaart wordt vermeld, dat de ‘extra trein’ hen wacht op dat of dat station, zoo de gastvrouw buiten Londen woont.

De ‘blue Band’ zal spelen, lees je verder.

Eigenaardig, nietwaar, en toch niet *on*aardig. Die garden-parties zijn door de liefhebbers zeer gezocht, wie van boating en tennis houdt, haalt er z'n hart op. -

In ‘the Season’ laat de Opera zich hooren, in Covent Garden; want een eigen operagezelschap kan in Londen niet bestaan.

Reeds meermalen is het beproefd een vast operagezelschap te hebben, maar steeds was het een échec. De Engelschman hoort na z'n drukke uren van ingespannen werken, graag een lichte musical play, waarvoor hij zich niet behoeft in te spannen. Of ziet een stuk, als ‘Resurrection’ waarbij een schitterend décoratief hem bevalt. Voor degelijke muziek en knappe stukken, comedies, die wat te denken geven, is hij niet te vinden.

Wel worden Shakespeare's stukken geregeld opgevoerd - en meestal uitnemend, maar ze hebben niet zulke ‘Crowded houses’ als The Chinese Honeymoon, dat 2 jaar dag aan dag voor een ‘house full’ werd gespeeld.

In Regentstreet en Oxfordstreet zijn de winkels nu op hun mooist, en de menschenmassa's enorm, de rijen bussen, motors en rijtuigen worden niet onderbroken heel den middag, en de politie laat op de kruiswegen door het opheffen van de hand geregeld, dan de ééne, en dan de andere rij stilstaan.

We hebben nu alle gelegenheid om die uitnemende verdeeling van vrijheid, die hier heerscht te bewonderen.

Geen koetsier zou het wagen dat kruispunt over te steken, als de hand van den beambte nog opwaarts wijst!

't Is als in Mozes tijd, toen, naar de legende meldt, de Israëlieten overwonnen, zoolang Mozes z'n arm ophield, - nu overwint de orde, zoolang de dienaar der Wet z'n hand niet laat zakken.

Welk een aardigen aanblik levert Londen nu op, gezien van af een busplaatsje! Is het merkwaardigste van Londen niet - *Londen zelf?*

Wie dat niet eens gezien heeft, en met eigen oogen dat mengelmoes van menschen en dingen, van werk en luxe, van geen-tijd-hebben en tijd verspillen, heeft aanschouwd en in zich op heeft genomen - op wie niet die schreeuwende tegenstellingen van de naaktste armoede en de meest uitspattende weelde, een onuitwischbaren indruk heeft gemaakt, die weet niet wat Londen-zien beteekent. Daar snort de motor, daar schuift de electric, daar schokt de bus, daar glijdt onhoorbaar de elastiek bewielde equipage, daar hobbelt de volgeladen wagen, daar strompelt de uitgehongerde vrouw. De menschen loopen niet, zij gaan, naar één plaats, en hun gedachte, op *dat* moment, hun eenige doel, de stochexchange is in volle werking. Ziet de klerken, en heeren, de stockbrokers en lawers, de sollicitors, velen blootshoofds, om en bij de stockexchange. Wat ze er doen? ‘Geld maken’ zegt men. Dat is de hoofdader van Londen. Het geld circuleert van daar. In groote hoeveelheden op één dag dikwijls gewonnen - wordt het gemakkelijk weer uitgegeven. Slordig wordt men er mee.

Over 't algemeen is de Londenaar royaal. Een penny telt hij niet, hij heeft een zekere minachting voor koper. Toen ik onlangs bij onzen beroemden schilder Alma Tadema was, hoorde ik toevallig, dat ook hij nooit kopergeld wou aannemen, de pennies gaf hij dadelijk weer weg!

Een beurs draagt de Londenaar niet. Alleen een klein beursje voor de gouden stukjes.

Het zilvergeld gaat los in 't zakje. Die gewoonte maakt al zorgeloos. Het gebeurt niet zelden op de groote kantoren, dat de keepers na werktijd geld vinden, goud, vaak, en chèques, die men vergeten heeft op te bergen.

Hoe verkeerd voor 't personeel dat wel sterk in de vaak ‘arme’ schoenen moet staan, om niet aan het schitterende metaal te komen!

Al die seasondrukte is natuurlijk in 't West-End, het Oost-Eind met zijn eeuwigdurende armoe weet er niet van. Daar heeft men evengoed de te hooge huur op te brengen, en ontzegt men zich rust en voedsel, of het Hydepark krioelt van élégance en jeugd, of niet. Daar kent men alleen dag en nacht werk hebben, of afgedankt zijn, dat schrikbeeld van de grootste helft. En terecht! Werden er nog niet onlangs op een enorme fabriek 300 werklieden tijdelijk ontslagen en zonder loon op straat gezet?

Hoeveel klerken hebben hun congé gekregen op de city offices! Er is geen geld, zegt men, voor zaken, de oorlog drukt nu na op de bevolking van Engeland. De be-

lasting vermeerdert - men kan maar éens een shilling uitgeven.

Alle instellingen lijden er meer of minder onder.

Zelfs de philanthropische kunstzaal in Whitechapel, heeft aangekondigd, dat zoo de ontbrekende gelden er niet spoedig waren, de wintertentoonstelling niet zou plaats hebben.

Deze instelling is zeer merkwaardig.

Midden in een der hoofdstraten van Whitechapel, is een groot gebouw, waar geregeld driemaal per jaar tentoonstellingen worden gehouden.

Dit voorjaar waren er Hollandsche schilderijen. Een uitnemende verzameling. Allen vrijwillig afgestaan door de bezitters.

Ook onze jonge school was vertegenwoordigd. Jacques Van Looy heeft er een paar zeer eigenaardige stukken, een zaal vol menschen in 't donker, slechts beschenen door rood licht waarin een balletdanseres rondspringt.

Natuurlijk Thijs Maris' vlindermeisje, dat teere stuk vol poezie.

Maar wat nu het merkwaardige is van deze instelling, is dat ze nu het volk, in waarheid den ‘man in the street’ er van laat genieten. Naar kunstzalen als onze Holland fine Art-Gallery, die mooie exposities heeft, komt de Oost-Einder natuurlijk niet, ook National Gallery is te ver uit z'n weg - maar zie, hier, van z'n werk komende, loopt hij even binnen.

Alles gratis. De vrouw met haar kinderen rust er even, en kijkt, - de fabrieksmeisjes, het haar nog in krulpennen, voor d'avond, dat ze misschien uit gaan, loopen er gearmd giegelende binnen: - ik zag ze - en keek ze na.

Voor het vlindermeisje bleven ze even stilstaan, staakten hun gebabbel - het scheen even te treffen.

Wat dergelijke exposities kosten?

Deze £ 2000! En er was nog £ 800 te weinig. Dat moest worden aangevuld, anders kon de wintertentoonstelling niet doorgaan. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore! en wie weet, of een oor in 't HydePark, er niet door wordt bereikt!

Dit is al een der bruggen, die het rijke West-End heeft geslagen, om het arme Oost-Eind te bereiken.

Niet bij allen, heerscht die zeldzame ontactvolle wijze, waarop een rijke Engelsche dame huisbezoek deed in Whitechapel!

Ze klaagde tegen de afgetobde werkster van een fabriek: dat het nu zoo stil in Londen was, nu the Season over was. Stil in Londen?

Het raderwerk der fabriek snorde meedoogenloos door!

Neen niet een ieder is het gegeven om van het West-End af te wijken en vreugde met zich mee te nemen, om achter te laten in de krotten van Whitechapel.

Maar die het bezitten, die heerlijke gave der tactvolle menschlievendheid, die worden er als lichtende fakkels beschouwd in donkeren nacht!

Londen. Mevr. H. BAART DE LA FAILLE.

Bericht.

Gedurende de vacantie der redactrice van 24 Juni - 24 Juli géén Correspondentie.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

20 Juli 1904.
18de Jaargang.
No. 3.

Berichten.

De redactrice der Holl: Lelie is van 24 Juni tot 24 Juli a.s. afwezig, en verzoekt gedurende die maand spoedcorr: en spoed-ingez: stukken te willen adresseeren **aan haar**, **per adres**, **den uitgever van dit Blad**, die zich met de opzending daarvan wil belasten.

Zij verzoekt beleefd haar gedurende die vacantie-maand alléén het **spoed-eischende** op die wijze te zenden. Andere bijdragen of brieven kan men naar haar adres in Den Haag Zeestraat 46 adresseeren, en worden **niet** opgezonden.

REDACTRICE.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
I. Een inleiding.

Gelijk men het loopen leert door te loopen, zoo krijgt men vaardigheid in het stellen door te schrijven, door veel te schrijven, maar ook door zich toe te leggen op een ordelijken, gepasten, zuiveren en duidelijken stijl, en nauwkeurig, met het oog hierop, goed, eenvoudig proza te bestudeeren.

Logische zuiverheid, d.i. samenhang tusschen de elementen, is een eerste vereischte van een aantrekkelijken stijl. Is die niet aanwezig, dan dwalen we af met onze gedachten, we denken aan iets anders. Er loopt geen ‘roode draad’ door 't betoog, zooals men het noemt. Er zijn leemten tusschen de opeenvolgende gedachten. Met sprongen en niet geleidelijk komt de spreker of schrijver van 't eene op 't andere. Oorzaak en gevolg echter ordenen de stof, men begeeft zich ongemerkt van den hoofdweg op zijpaden, en toch verwijdert men zich niet zoover van de landstraat, of men heeft haar - door onzen gids er heen gewezen - altijd nog in 't oog. Zoo brengt hij ons, wel langs een omweg, maar toch zeker, en zonder te verdwalen, naar het

doel: de gevolgtrekking, de conclusie, opgebouwd uit de praemissen of tot de aanleiding van het betoog.

Een toespraak b.v. van Max Havelaar aan de inlandsche hoofden, liet aan ordelijkheid

niets te wenschen over: de inleiding is een groet, en een hulde aan hun deugd, hun kennis, en blijdschap over zijn zending.

Vervolgens deelt hij mede, welke de beide beweeggronden van zijn blijdschap zijn: de armoede in Bantam-Kidoel, en zijn lust die armoede weg te nemen.

De treurige toestand, waarin zich de Inlander bevindt, wordt dan in zijn onderdeelen nagegaan, de vreugde, die er in zijn hart zal wonen, als hij een gezegende verbetering heeft aangebracht, met eenige forsche trekken geschilderd.

En terwijl hij zich beroept op den wil van den (toenmaligen) Koning van Nederland, op den wil van den Grooten Heer te Buitenzorg, den Resident van Serang en den Regent, die vorderen, dat alle lagere ambtenaren hun plicht doen, rechtvaardig zullen zijn; doet hij dan in een breede bloemrijke periode uitkomen wat de inlander van den rechtvaardigen, wat van den onrechtvaardigen ambtenaar zal zeggen bij diens dood, waarom hij den eenen zal prijzen, maar nochtans den ander niet vloeken.

Een vraag aan 't eind van deze tegenstelling was zeker alleszins op hare plaats: ‘Wat zullen wij antwoorden als er na *onzen* dood een stem spreekt tot onze ziel:

‘Waarom is er geween in de velden? wie nam den oogst uit de schuren en uit de stallen den buffel? enz. -’

Aan het slot roept hij dan de medewerking van alle aanwezige hoofden in, om de armoede weg te nemen en welvaart over Bantam Kidoel te brengen.

Met de woorden: ‘Hoofden van Bantam Kidoel! Ik heb gezegd. Gij kunt terugkeeren ieder naar zijne woning. Ik groet u allen evenzeer!’ neemt Multatuli afscheid.

Ook aan duidelijkheid, d.w.z.: de bedoeling, die Multatuli had met deze voordracht, haperde het niet. En dat de duidelijkheid, de verstaanbaarheid van de zinnen op zichzelf, aan geen twijfel onderhevig is, daarvoor is ons een redenaar als Multatuli borg, die in deze toespraak een talent heeft doen schitteren, dat nog de gansche natie verbaast, hoezeer een groot aantal hem terecht als mensch verguist. Of hij die overgroote duidelijkheid enkel bereikt heeft door ordelijkheid in gedachtengang (logische zuiverheid), juistheid in woordenkeuze, zuiverheid van zinsbouw? Neen! Indien er niets anders van dit proza was te zeggen, dan dat het met den logischen gedachtengang, den zinsbouw, de woordenkeuze prompt in den haak was, het zou niet aanspraak kunnen maken op den rang van: een der uitnemendste proza-stukken, die er ooit in 't Nederlandsch geschreven zijn. Deze toespraak wordt in hooge mate verstaanbaar door de talrijke illustraties, als ik ze zoo noemen mag, waarmede de redenaar zijn voordracht versiert. ‘Is het niet schoon,’ vraagt hij, waar hij op zijne taak als Adsistent-Resident wil wijzen, ‘de vermoeiden te zoeken, die achterbleven na den arbeid en nederzonken langs den weg, daar hun knieën niet sterk genoeg meer waren? Zou ik niet verheugd zijn de hand te mogen reiken, aan wie in de groeve viel en een staf te geven aan wie de bergen beklimt? Zou mijn hart niet opspringen, dat ik van klagen een gebed mag maken en dankzegging van geween?’

Vragende gaat de spreker voort en iedere vraag is als 't ware een verwijt aan de aanwezige hoofden:

‘Rijpt niet de padi dikwerf ter voeding van wie ze niet geplant hebben? Waarom hoor ik den gamlang niet, die blijdschap spreekt met koperen mond, noch het gestamp der padi hunner dochters?

Waarom zoeken zij de dessa ver van de plaats, waar zij hunne ouders begroeven? Waarom verkiezen zij de koelte van den boom, die daar groeit, boven de schaduw onzer bosschen?'

Men voelt het, daar was een man aan het woord, die zijn hoorders boeide, die ze meesleepte, ze in zijn macht had tot aan het einde zijner toespraak, kortom, die indruk maken zou door eenvoudige middelen: geen verheffing van stem, noch opgeschroefde taal, noch diepzinnigheid van gedachte bracht hier de noodige uitwerking teweeg; eenige rhetorische figuren met een sierlijken bloemrijken stijl, een gepaste beeldspraak zonder overlading maakten hier alles goed.

Die de toespraak in haar geheel eindelijk nog eens overziet, zal er duidelijk een hoofd, een romp en een slot aan kunnen onderscheiden. Die drie deelen staan in een juiste verhouding tot elkaar ten opzichte van de lengte. Het geheel moet den indruk maken van een gevel, met een aantal ramen van dezelfde afmeting. De afmeting der ramen is in een juiste verhouding tot de afmetingen van den gevel. Het beeldwerk om het eene raam moet overeenkomen met dat om het andere, de versiering van den gevel links gelijk zijn aan de versiering rechts.

Als eischen van een goed geschreven opstel (in ruimeren zin) mag men vragen: een korte inleiding - een krachtig slot en een romp waarbij de inleiding en het slot in lengte ver achterstaan. Voorts komen hoofdzaken op den voorgrond, om de aandacht er op te vestigen; bijzaken, al wat dient tot aanvulling of stoffeering, op den achtergrond.

Kunstenaars met de pen letten bovendien nog op kleinigheden, die gewone schrijvers minder in acht nemen. Het is de welluidendheid: Om welluidend te schrijven, daartoe behoort een scherp *taalgehoor*.

Iemand met zin voor poëzie bijv. voelt, hoe zuiver de maat van den sikkelslag is weergegeven in:

> ‘Sikkels klinken, sikkels blinken,
> Ruischend valt het graan.’

het begin van Staring's ‘Oogstlied’. En dan die gelijkluidende vocalen in den eersten regel: *Sik* - *blin*, gevolgd door het klanknabootsende *ui* van den tweeden!

Wil men nog een bewijs van de strenge eischen die Staring zich zelf soms als dichter stelde, en de zorgvuldigheid, waarmee hij de welluidendheid zijner liederen beoefende?

Is het niet of men wind en golfgeklots nagebootst vindt, als men leest:

> *In* 't *gedruisch* des *winds* verloren
> Over 't *woelig ruim* der zee
> **Laat** zich **Ada's harp**toon hooren.

Kon hij duidelijker het geklater van 't zeewater hoorbaar aangeven dan hij in den laatsten regel gedaan heeft?

Een bekende strophe uit ‘das Lied von der Glocke’ van Schiller leent er zich uitstekend toe, op deze welluidendheid nog de aandacht te vestigen:

Von dem *Dome*		- □ - □
	Schwer und **bang**	- □ -
Tönt der *Glocke*		- □ - □
	Grabge**sang**	- □ -

Vooreerst wordt hier de beweging van de klok zuiver nagebootst, dof klinkt het *Von*, *Dome* en *Tönt*, langer en helderder het *bang* en *lang*.

Ten slotte nog een aanhaling uit dat zelfde gedicht: Waar Schiller den brand wil schilderen, moet hij natuurlijk een geheel anderen rhythmus kiezen, dan waar de graftonen door de lucht zullen dreunen:

Korte regels, met korte vocalen, dienen om de beteekenis der woorden te veraanschouwelijken.

't Is of men het knetteren en kraken van de gebinten hoort, of men de bewoners ijlings de vlucht ziet nemen.

> ‘Kochend, wie aus Ofens Rachen,
> Glühn die Lüfte, Balken krachen,
> Pfosten stürzen, Fenster klirren

Kinder jämmern, Mütter irren
Thiere wimmern
Unter Trümmern
Alles rennet, rettet, flüchtet!'

H.H. te S.

Henriette Sontag.

Haar naam deed zij eer aan. In álle opzichten. Zij wás een Zondagskind. Oók huldigde zij de beteekenis van haar naam Henriette: rijke, vermogende vrouw. Schatten heeft zij verdiend met haar stem en haar dramatisch talent. In Juni van dit jaar is het reeds vijftig jaar geleden, dat zij ver van haar vaderland, op vreemden bodem, in Mexiko stierf. Tóch zijn naar aanleiding van dien lang-verleden sterfdag, héél wat pennen in beweging gebracht, om Henriette Sontag nógmaals te herdenken, en met toewijding te gewagen van deze eminente Zangeres-tooneelspeelster.

Aan de traditioneele doornen, woekerend op het domein der kunst, heeft *zij* haar blanke, fijne handen niet geschramd. Haar artisten-loopbaan, droevig vernietigd, was één juichtoon, een-en-al triomf. Henriette Sontag was de afgod van het publiek, het troetelkind van theater-directeuren, de aangebeden in glorend licht glanzende ster der kritiek. Kroniekschrijvers uit Henriette's tijd deelen vermakelijke staaltjes mee over de gedweeheid van tooneeldirecties, ten opzichte van de 'prima donna assoluta.'

Ziehier het contract dat aan het koninklijk theater te Berlijn voor haar werd opgemaakt: 'Mejuffrouw Sontag krijgt een honorarium van 6000 Thaler, 2500 Thaler pensioen, wanneer zij niet meer kan optreden, zes maanden vacantie, jaarlijks ééne voorstelling waarvan ál de baten, - zonder aftrekking van onkosten - haar worden uitbetaald; mejuffrouw Sontag is gehouden tweemaal in-de-week te zingen; zij krijgt voor voorstellingen te Potsdam te geven, van Berlijn uit, een rijtuig met vier paarden bespannen voor haar streng-persoonlijk gebruik; zij is bij zulke voorstellingen niet verplicht, verblijf te houden in het theater, maar, te harer beschikking zullen steeds kamers ge-

reed zijn in het eerste hotel; zij krijgt dagelijks voor ieder koninklijk theater twee vrij-biljetten op den eersten rang.'

Henriette Sontag was een beeldschoone vrouw met een bescheiden, lief karakter en een fijnen, beschaafden geest. Fabelachtig is de invloed dien zij uitoefende in Parijs, Londen, Weenen en Praag, waar zij herhaaldelijk gastrollen gaf. Aanzienlijke kringen, destijds hermetisch gesloten voor een 'komediante', rekenden het zich tot een groote eer, gastvrijheid te mogen verleenen aan de diva. De gevierde, bewierookte kunstenares beheerschte de mode. Hertoginnen en vorstinnen kapten en kleedden zich à la Sontag. De minister-dichter Goethe sloofde zich uit in eerbetuigingen, toen de zangeres in Weimar toefde. Hij noemde haar: 'mijn lieve, fladderende nachtegaal'. Haar heerlijk geluid en haar zeldzame bedrevenheid in dramatische kunst, streelden den dichter en aan mooie vrouwen was 'Seine Excellenz' nooit uitgekeken. Haar vurige vereerder, koning Friedrich Wilhelm IV verhief haar in den adelstand, schonk haar de vereischte kwartieren en titels, ten einde zijn beschermelinge toegang te geven tot de hofkringen.

De geestdriftige kritiek, die de jeugdige journalist Ludwig Börne over Henriette Sontag schreef, toen zij in Frankfort a/Main was opgetreden, vestigde zijn naam. Feitelijk boette hij een tijd lang zijn familienaam in, maar hij was de held van den dag. Iedereen sprak over 'den man die over Sontag geschreven heeft'. Zijn vrienden dachten er niet meer over, hem onder zijn eigen naam aan vreemden voor te stellen, maar als 'de man, die over Sontag geschreven heeft'. Snikkend vielen sommigen die de Sontag-vereering geducht te pakken hadden, Börne om den hals en riepen uit: 'Sontag! - goddelijk!'

De éénige man die Sontag een tijdlang dwarsboomde, was de koning van Sardinië. Hij weigerde beslist toestemming te geven tot het huwelijk van zijn te Berlijn toevenden gezant, graaf Rossi, met de gevierde zangeres.

Rossi hield vol; smeekte zijn souverein zijn wensch in te willigen.

Toen kwam de toestemming tot het huwelijk, onder voorwaarde, dat Henriette niet meer voor het publiek zou optreden. De trouwlustigen gaven toe, en traden in den echt.

Jarenlang was gravin Rossi de lieveling der Berlijnsche aristocratie en der hofkringen. Zij zong toen als de vogels, uit puur behagen en lust tot zingen, voor niets, tevreden met de bewondering harer toehoorders. Goud stroomde haar niet langer toe. Platter en platter werd haar gravinne-beurs, want, graaf Rossi was een liefhebbend echtgenoot, maar een slecht financier. Hij bewonderde de schitter-feesten, de Italiaansche nachten bestaande in fantastische tuinverlichting, heerlijke muziek en gezang opklinkend uit donkere, niet kunstmatig verlichte bosschages; zijn toegevende bewondering herleidde zijn fortuin tot een minimum. De verwende en weelderige zangeres was volslagen ongeschikt armoetje te spelen, en onder tranen en tobben met een schijntje geld, scharrelend rond te komen. Daar dácht zij niet over. Zij lachte om haar ontredderde financiën, herinnerde zich plots de goudmijn in haar keel, sedert zoo langen tijd niet geëxploiteerd, en na een rusttijd van ongeveer twintig jaar zong en speelde zij weer voor een publiek dat haar met verrukking ontving.

Als ruim veertigjarige vrouw kreeg zij een engagement bij een Italiaansch operagezelschap, waarmee zij naar Mexiko vertrok, de verre gewesten vanwaar zij nimmer zou wederkeeren. Een 23jarige, warmbloedige Italiaan, de ténor van het gezelschap waarbij gravin Rossi gastrollen vervulde, zong tallooze verliefde duetten

met de diva, hield haar minziek omstrengeld in zijn armen, haar kopje vleiend gedrukt op zijn bonzend hart. Die lyrische partijen werkten zoo suggestief op het ontvankelijk gemoed van den jongen zanger, dat hij in het gewone leven de verliefde rol voortzette.

Een doodgewoon verschijnsel in de plankenwereld, het in-lichter-laaie staan van jonge acteurs voor hun volrijpe kunstzusters.

Hier waren kapers op de kust. Woedend betwistte men den verliefden ténor het doen-gelden van eigendomsrecht op de aangebeden prima donna. Volgens officicele opgaven stierven de beide artisten aan cholera die destijds, in 1854, in Mexiko heerschte.

Vrienden van gravin Rossi geven van haar plotselingen dood een gehéél andere lezing. Men beweert, dat de geliefden vergiftigd zijn. Beiden waren op een buiten-partij genoodigd. Onmiddellijk na den maaltijd werden zij ten doode krank. Zij alléén. Geen der andere gasten. Dáárom lag het somber vermoeden voor de hand. Stervend werden de arme menschen naar hun woning vervoerd.

Théophile Gautier, de Fransche dichter en

keurige kunstkritikus, heeft in zijn bundel ‘Portraits contemporains’ een boeiend artikel geschreven over ‘Madame Sontag.’

Hij is verbluft over den tact van deze merkwaardige vrouw, die niet gewoon-weg verdragen werd door de aanzienlijke dames der hooge kringen waarin Henriette Sontag zich bewoog, maar die door al die trotsche, stuursche, ontoegankelijke vrouwen werd bemind, gevleid, bewonderd, gevierd en behandeld niet als haars gelijke maar als haar meerdere.

Over het stoute, zoo glansrijk volbrachte stuk van gravin Rossi, om na een afwezigheid van twintig jaren de planken opnieuw te betreden, zegt Théophile Gautier het volgende: ‘Een prima donna tot ambassadeursvrouw bevorderd, 't is knap, maar, wat nóg knapper is: na twintig jaren achtereen in de hoogste kringen verkeerd te hebben, en op gelijken voet behandeld te zijn met de schitterendste en beroemdste exemplaren van adel en diplomatie, dan weer te worden van ambassadeurs-vrouw prima donna, én als een voortzetting te geven van de verlaten triomfen, als vrouw te hervatten, wat men als jong meisje was begonnen, en de toejuichingen van eertijds, misschien nog sterker terug te krijgen. Aan ieder onzer heeft de tijd zich doen gelden, - háár alleen, liet hij ongerept.’

A.S.K.

Onze dienstmeisjes.
door Mevrouw Ovink-Soer.

(Vervolg en slot van N°. 2.)

Een zuster, die met zeehaantjes liep en een nare vischlucht in de keuken achterliet, ergerde mij niet zoo als twee hongerige broertjes, die begeerig naar een vierde boterham uitzagen, als zij er drie op hadden.

Kortom Geertje en haar ‘parmantatie’ kon mij hoe langer hoe minder bekoren.

'k Waarschuwde haar dus veertien dagen te voren, dat zij niet langer bij ons blijven kon, en Geertje nam dit nieuws zoo philosophisch op, dat ik bij mij zelve dacht: ‘'t kan haar niet veel schelen’. Maar daarin vergiste ik mij toch. Want toen het eerste meisje haar dienst kwam presenteeren, stond Geertje haar nauwelijks te woord, vloog naar de keuken met de schort voor haar oogen en barstte in tranen uit.

‘'k Dacht, dat je 't niet meende, Mevrouw, o God en vader slaat mij dood; waarom moet ik nou weg?’

‘Hoor eens, Geertje, ik heb je dikwijls genoeg gewaarschuwd, dat je hier nìet blijven kon, en je voorverleden zaterdag den dienst opgezegd, hoe kan je nu zoo dom praten?’

Doch Geertje was voor geen overtuiging vatbaar dien eersten dag; den daaropvolgenden zong zij er weer op los en berustte in het geval. Vader bleek ook zoo kwaad niet, want die had zijn dochter getroost met de verzekering, dat er meer diensten dan kerken waren.

Mijn Scheveningstertje en ik scheidden nog met een kleine scène tot slot.

Even vóór ze wegging, merkte ik, dat ze van de frambozenstroop snoepte, en onderhield haar nog eens ernstig over 't leelijk gebrek: snoepzucht.

‘'k Mag sterven, als 'k er aan ben geweest,’ loog Geertje.

En ik verontwaardigd: ‘Foei kind, jok zoo niet; ik zie aan je oogen, dat je onwaarheid spreekt.’ Waarop Geertje: ‘Nou ja, dan zallen we maar zeggen, dat ik 't gedaan heb, maar 't is ook zulk lekker goedje, en wanneer zal 'k dat nou weer proeven?’

Marie leefde weer geheel op, nu beslist was, dat zij zich bij moeder thuis geheel aan de studie zou wijden; het erfenisje moest er dan maar aan worden opgeofferd. -

Met behulp van de schoonmaakster maakte ze 't huis van onder tot boven keurig in orde; 't was haar eer te nà dat hare opvolgster niet alles in de puntjes zou vinden.

Met een handdruk scheidden wij in der minne, elkaar 't beste toewenschend. Ook beloofde Marie mij stellig af en toe wat van zich te laten hooren; die belofte heeft zij echter schoon vergeten.

Dan toonde Geertje zich aanhankelijker.

Een jaar na haar vertrek schreef zij mij per briefkaart: ‘Mevrouw, daar ik al langen tijd zonder betrekking ben, wensch ik, dat ik, als het kon, weer bij u in dienst kon treden, want nergens vind ik zoo'n goeden dienst als bij U.

Zoo niet; Mevrouw hoort dan eens uit of niet, zoo het mogelijk ware eene of andere Mevrouw een fatsoenlijk meisje noodig had!’

Tot mijn spijt kon ik Geertje niet helpen.

Intusschen had ik al weer veel beleefd met ons volgend stelletje.

Marie's plaatsvervangster heette Charlotte. Zij maakte een recht prettigen indruk op

mij met haar gezond, blozend gezicht, en knap, rank figuur. Dat ze als meidhuishoudster diende, deed mijne keuze, uit vijftien sollicitanten, op haar vallen.

Charlotte had een betrekking gehad in Rotterdam en dien laatsten dienst verlaten omdat haar heer hertrouwen ging.

'k Kreeg per omgaande antwoord op mijn vraag om getuigen van de jonge Mevrouw (die nog wel eens in stijl- en spelkunst les mocht hebben genomen naar mijn bescheiden meening). Doch de getuigen waren bijzonder mooi, wat kon ik dus meer verlangen?

Van het dagmeisje, dat tegelijk met Charlotte hare intrede bij ons deed, hoorde ik ook niets dan goeds. Hare mevrouw, een oude dame, kreeg zelfs tranen in de oogen, toen zij mij vertelde, hoe het haar speet, dat 't lieve kind haar huis uitging. Maar er waren omstandigheden.....

't Lieve kind heette Anne, en zelden zag ik bij dame of dienstmeisje mooier gezichtje. Nooit heb ik ook grooter nest met meer verbeelding en eigenwaan ontmoet. Overal trok Anne 't mooie neusje voor op. Schoenen poetsen, ba! Trappen vegen, wat een werk! De schel poetsen (met handschoenen aan) deed ze graag en er kon nooit te veel gescheld worden, naar haar zin. De drempel aan de open voordeur was haar dorado. Nu, dat vond Charlotte ook een uitgezocht plekje. Samen stonden ze net zoo lang aan de voordeur, als mijn geduld duurde, in eindeloos gesprek met fruitvrouw, slagersknecht of loopjongen. Trok Anne norsch de schouders op, wanneer ik knorde en boos werd, Charlotte had altijd een verontschuldiging bij de hand, of zweeg beschaamd, en dacht ze: ‘mevrouw is niet boos meer’, dan kwam ze haar spijt betuigen en beloofde beterschap.

Nooit kreeg ik een brutaal of ongepast antwoord. In haar werk was ze vlug en keurig netjes, en 't koken ging ook vrij goed, als zij er op wilde letten. Want, zag ze haar kans schoon, dan was ze boven op haar kamertje, bezig zich 't haar te friseeren of uit 't raam met de buurmeisjes te babbelen. Langzamerhand ontdekte ik al deze tekortkomingen; 't ergste was echter, dat ik Charlotte absoluut niet vertrouwen kon. Nooit kwam ze op tijd thuis; ging ze een dag uit stad, dan kon ik, trots alle beloften, er vast op rekenen, dat ze uren later terug kwam, dan afgesproken was.

Dikwijls waren bij onze onverwachte thuiskomst, Charlotte en Anna verdwenen, en eens, toen ik vroeger dan anders beneden kwam, vond ik niemand en bleek naderhand, dat beide meisjes met 't mooie weer een wandeling in het ‘Bosch’ hadden gemaakt. Natuurlijk gaf dit aanleiding tot een zeer onaangenaam tooneel, en besloot ik voor den zooveelsten keer 't niet langer met Charlotte aan te zien.

Het meisje zelve wilde niet bij ons vandaan; onophoudelijk betuigde zij, toch zoo dankbaar en gelukkig te zijn, het zoo goed in hare nieuwe betrekking getroffen te hebben. En dan had zij iets bijzonder liefs en hartelijks over zich, zoodat ik mij aldoor weer liet inpakken en aan haar gehecht raakte.

Met Anna kon Charlotte 't ook uitstekend vinden. Dat was me een pret, een lachen en gieren in de keuken van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. En een vrienden en aanloop als 't meisje had! Er werd zeker driemaal zoo dikwijls voor haar gescheld als voor ons, en zij had den brievenbesteller wel een extra zomerfooi mogen geven, zooveel als de man haar meebracht.

Met al hare openhartigheid had Charlotte toch iets over zich, wat ik niet te best vertrouwde, en dat mij dikwijls intrigeerde; ik hield mij overtuigd, dat er in haar leven dingen waren gebeurd, die zij zorgvuldig verborgen hield. Nu denk ik dikwijls:

‘hoe is 't mogelijk, dat je je zoo bij den neus liet nemen.’ Wat moet die ondeugende meid zich dikwijls heerlijk vermaakt hebben ten koste van haar domme mevrouw. Eindelijk kwam geheel onverwacht, de waarheid aan het licht en wisten we precies, wat we aan Charlotte hadden.

't Had mijn attentie getrokken, dat Charlotte meer dan ooit op zolder zat, en de deur van haar kamertje gesloten hield, ook als zij beneden was. Op een middag had ik Anna uitgestuurd, en daar Charlotte, haar pot ‘à l'abandon,’ latend, weer boven was, wilde ik toch eens zien, wat ze uitvoerde en liep zacht de zoldertrap op.

Tot mijn groote verbazing hoorde ik fluisterend spreken. Charlotte's kamerdeur stond op een kier, ik duwde haar open en.... daar zat Charlotte in druk gesprek met een man, die het midden hield tusschen een heer en een werkbaas.

‘Maar Charlotte!...’ ik kon niet meer spreken van ergernis.

‘O, mevrouw, mevrouw, 't is zoo erg niet als u denkt. Dit is mijn man, hij moest mij

spreken en ik dacht, dat u uit was.... 't is de eerste keer, dat hij hier komt.' Rooder dan rood, zenuwachtig snikkend, drukte Charlotte den zakdoek tegen haar gezicht. De man draaide zijn pet tusschen de vingers en keek als een boer die kiespijn heeft. Gelukkig was mijn man niet thuis, anders had 't er misschien kwaad uitgezien voor den wettigen echtgenoot. Nu was hij in minder dan geen tijd de deur uit en Charlotte kwam berouwvol biechten. Twee jaar geleden was zij getrouwd, en had het, van 't begin af aan, niet best met haar man kunnen vinden. Hij verdiende niet veel, en verdronk nog de helft. Zij, die 't in haar diensten altijd royaal had gehad, kreeg nu dikwijls niet genoeg te eten. 't Voortdurend gekijf en armoe lijden moede, was ze weggeloopen naar een tante in Rotterdam; die had haar den weg gewezen om een goeden dienst te krijgen. En nu volgde een verhaal van bedrog en draaierij, als 'k nog nooit in mijn leven had gelezen of gehoord. De weduwnaar bij wien Charlotte gediend zou hebben, bestond niet; tante had de rol gespeeld der jonge vrouw, die mij de schitterende getuigen zond.

'k Was diep verontwaardigd, en al wilde ik Charlotte's betuiging, dat zij haar geluk bij ons niet kende, graag gelooven, en in haar berouwvolle tranen een verzachtende omstandigheid zien, ik liet mij niet vermurwen. Met Februari was zij gekomen, en den 1sten November verliet zij ons huis, tot het laatste toe vriendelijk en opgewekt, bij het afscheidnemen mij nog voorstellend, als ik niet slagen mocht met een goed meisje, haar stellig terug te roepen. Zij wilde altijd weer bij ons dienen.

Anna ging tegelijk met Charlotte. 'k Had meer dan mijn bekomst van dat stoute nest, en hield Charlotte met al haar draaien en bedriegen in veel vriendelijker aandenken dan mooie stuursche Anna.

Wat nu aan te vangen?

'k Begon, na zooveel treurige ervaringen er aan te wanhopen ooit een knappe, fatsoenlijke meid te krijgen, zoo eene als ik mij uit mijn ouderlijk tehuis herinnerde die zes, zeven jaar of langer bleef en ons huis slechts verliet om te trouwen. Zou dat ras zijn uitgestorven?

Voorloopig nam ik een noodhulp, die mij drie maanden zoo uitstekend diende, dat ik haar dolgraag voorgoed gehouden had. Toen besloot ik maar weer een advertentie te plaatsen, daar het niet baatte langer te wachten op een toevallige onderhandsche recommandatie.

En zie daar keerde de kans ten mijnen gunste, door tusschenkomst van niemand anders dan mijn stoute, doch goedhartige Charlotte.

Op een avond klonk een bedeesd schelletje en even later kwam de noodhulp binnen met de boodschap, dat Charlotte mij gaarne even wilde spreken.

En daar stond ze in de gang met een klein, vlug persoontje, dat mij werd voorgesteld als: 'Mina van hier naast.'

'Mina heeft een veel te drukke betrekking,' vertelde Charlotte, en zou graag veranderen. Als u nog niet voorzien is mevrouw, wil u haar zeker wel hebben. Ik hoef u Mina niet te recommandeeren, u weet wel van mevrouw hiernaast hoe zij is.'

Nu, dat was waar; ik had mijn buurvrouw, die nooit anders dan met den grootsten lof over haar sprak, het knappe nette meisje dikwijls genoeg in stilte benijd. Twee jaar was Mina bij Mevrouw L. in dienst geweest en deze had haar, toen zij naar Indië vertrok, dolgraag meegenomen. 'k Las de mooie getuigschriften, die Mina mij

overhandigde, slechts voor de leus, vooruit al vastbesloten het meisje te nemen, terwijl ik Charlotte dankbaar bleef, dat zij mij haar bracht.

Tot dusver heb ik hier nog geen oogenblik spijt van gehad.

Met Mina nam mijn droeve ervaring op keukenmeisjes gebied een einde. Zij is er eene van den goeden ouden stempel, bedaard en fatsoenlijk, zeer goed wetend wat haar toekomt, doch zelve ook vol plichtbesef.

In de keuze van een nieuw dagmeisje bracht zij mij ook geluk aan en heb ik nu slechts te roemen, waar ik vroeger reden te over tot klagen had.

Beide meisjes voelde zich leden van ons gezin, vertrouwen mij haar lief en leed toe en laten zich dikwijls ten besten door mij raden tegen haar eigen overtuiging in. Zij voelen dat ik 't goed met haar meen. Geen bonds-blaadjes met hun opruienden inhoud, maar de vreedzame ‘Hofstad’, of dergelijke onschuldige lectuur ligt op de keukentafel.

'k Geloof zelf, dat mijn meisjes niet eens weten dat er een dienstboden bond bestaat. Waar de verhouding tusschen dienstmeisje en meesteres is, zooals zij wezen moet, dunkt mij dit ook geheel onnoodig.

'k Weet zeker, dat het tweetal zich tevreden en gelukkig bij ons voelt en ik voor mij wensch niets liever dan Mina, althans, zoolang te houden tot haar eens, in ons huis de medaille voor vijf en twintig jarigen trouwen dienst worde uitgereikt.

's-Gravenhage, Juni 1904.

De Doodendans. Naar het Deensch van Sophus Michaëlis. Vertaling van mevr. Logeman-Van der Willigen.

V.

De Boer.

(Vervolg en slot van N°. 1.)

II.

De boer Lukas hield het langer uit dan alle anderen. Hoe lichter het werd, des te meer zag hij vóór zijn hoeve liggen, ja zelfs nog op zijn eigen grond in het rond. Hij liep heen en weer naar den kelder en nam alles als recht voor hetgeen hij zelf had moeten missen. Men had zijn koeien van de weiden gestolen, zijn schuren geleegd, de paarden uit zijn stal gerukt, de kalveren weggedreven, de zwijnen op zijn eigen hoeve aan het spit gestoken en zijn huisvrouw meegevoerd naar het keizerlijke kamp.

Nu nam hij wraak en vulde zijn leege voorraadkamers. Toen hij met de armen vol leeren zaken, veelkleurige Vlaamsche en andere stoffen, fluweel en linnen door het kelderluik wilde gaan, kreeg hij een oog in een hoofd in het gezicht dat boven den putrand voor den dag kwam en hem stijf aanstaarde.

Hij liet al het goed los, dat in den zwarten kelder neerplofte, en ging naar den put. Daar lag een ridder met zijn beide gepantserde armen tegen den rand aan. Het hoofd zonk diep tusschen de hooge ijzeren schouderkammen neer, als had het geen nek. De helm was van de kortgeknipte kruin afgeschoven, maar zat toch met den halsriem nog aan den hals vast. Met groote, scherpe, van bloed doorloopen oogen zag het baardelooze, gele aangezicht hem aan.

Lukas bleef onwillekeurig staan en trok den rand van zijn leeren kap, die aan zijn schoudermantel bevestigd was en die zijn geheele hoofd beschutte, over zijn oogen - als wilde hij zich weren tegen dien stijven blik die hem gelijk met den eersten, stekenden straal van de zon in de oogen viel. Zoo was hij dus toch door een paar onderzoekende oogen gezien, die hem misschien heel den tijd dat hij zijn lijkroof naar zijn kelder sleepte, hadden waargenomen. Aan de sjerp en aan den uitgesneden strijkriem over het borstpantser herkende hij de keizerlijke kleuren en tegelijkertijd trilde hij als stond hij voor deze oogen voor een onverzoenlijken krijgsraad. Zijn handen tastten naar zijn plomp, met bloed bedekt mes in de gordelschede.

Toch stond hij slechts tegenover een armen, gewonden ridder die met gebroken heup ter neder lag en den put begroette als Mozes het beloofde land. Een heelen nacht had hij noodig gehad om zich een honderd schreden naar dit water toe te sleepen, waarnaar hij snakte. Als hij in den put neerkeek, zag hij zijn hoofd met den gapenden helm weerspiegeld - dat zich als een draak over den schat uit de diepte van den put neerboog. De ketting hing voor zijn aangezicht maar hij had de kracht niet om te staan, het windas op te draaien en den emmer op te trekken. Slechts de lucht van dit koude, frissche water had hij aan zijn lippen. Deen woord ontsnapte zijn keel,

die slechts als de kieuwen van een visch, de lucht naar binnen haalde. Maar zijn blik brandde in de booze oogen van den boer, zoodat die den rand nog dieper over zijn zwarte, grove tronie trok. Toch liet hij de met bloed doorloopen oogen niet los. Bedelend rustten die op hem. Als twee ronde, slijmerige dieren die ieder voor zich zelf smeekten, kropen zij uit hun holten. De rechter pantserhand maakte zich van den welrand los en viel kletterend langs hem neer, de vingers frommelden krachteloos naar zijn gordelzak - Lukas begreep dat hij geld aanbood terwijl zijn wijdopen mond met gekromde tong en slobberend ademsteunen smeekte....

Toen de boer den hefboom omdraaide, lieten de oogen van den ridder die van den boer los om den emmer te volgen. De spil piepte en de emmerketting rammelde. Hij staarde naar het balanceerende water, dat al nader en nader kwam. Nog een paar piepende draaien, de ketting werd kort en de emmer verscheen voor zijn aangezicht, terwijl het water slechts een handbreed van zijn brandende lippen trilde.

Lukas boog met zijn eene hand den emmer naar zijn mond en hield dien schuin, maar terwijl de gewonde zijn lippen aan den rand zette, sloeg de boer met zulk een hevigen

slag hem den emmer in het gezicht, dat hij achterover viel en half onder het vloeiende water dreigde te stikken.

Een minuut later en Lukas had hem zijn mes in de keel geplant, en begon hem toen van strijkriem en banden te ontdoen.

De lederen riemen gingen vanéén door zijn krachtige sneden; de ijzeren scharnieren werden geknakt en gebroken. Hij brak hem als een groote kreeft en wierp alle schalen in het kelderluik. Alleen de helm bleef vastzitten, die was in den nek door midden gehouwen en had zich achter de kaken vastgehaakt.

Hij liet den helm dus zitten en sleepte het geplunderde lichaam de plaats af.

III.

Eenige dagen later, toen de wind gekeerd was, kwamen de keizerlijke troepen terug.

Nu was het slagveld in rust. Alleen raven en kraaien hadden het druk.

Er werd naar een veldoverste gezocht, die gemist werd en die op den slagavond vergeten was. Toen hij buiten niet gevonden werd, werden alle hoeven en huizen doorzocht en toen ook daar geen spoor te vinden was, stak men alle strooien daken in brand. Lukas had zich in zijn kelder verborgen gehouden, waarvan hij de trap had weggenomen. Maar na den brand kroop hij voor den dag en vond alles met de aarde gelijk gemaakt. Tusschen halfverkoolde stukken hout en naar rook stinkend stroo zocht hij naar de plaats waar zijn bed gestaan had. Hij vond die door de nog dampende overblijfselen van zijn oude paard, dat in hetzelfde vertrek gestald had. De beenen waren geheel verkoold en de muil om de grijnzende tanden was geheel weggebrand.

Gedurende vele dagen verliet Lukas het terrein van den brand niet. Met vorken zocht hij in de stroohoopen en zelfs met de armen zoodat hij tot aan de schouders met brandwonden bedekt was. Hij mat naar het paard de plaats waar zijn bed gestaan moest hebben en hij keerde de dampende strooresten om, waarvan de rook hem de oogen verblindde. Hij zocht en zocht want op den bodem van zijn bed had hij zijn geld verborgen en al was het zilver gesmolten - de klomp moest toch gevonden worden.

Ondertusschen vonden een paar landsknechten zijn met roof gevulden kelder en kwamen om hem voor den krijgsraad te sleepen. Hij lette niet op het gevaar, maar zocht door. Hij dacht aan niets anders dan aan het terugvinden van een klomp gesmolten metaal. Hij smeekte om zoo lang te mogen blijven zoeken tot hij dien gevonden had, daarna konden ze dan met hem doen wat zij wilden.

Maar de justitie maakte korte metten. Hij werd naar de galg gesleept zonder zijn geld te hebben gevonden.

De galg was een gekromde eik, die zich aan den rotskant uitstrekte. De eik was bijna bladerloos en bijna gestorven, maar had talrijke zijtakken, die al dicht bezet waren, als in den herfst met eikels. Als visch die in den rook van het verbrande dorp te drogen hing, hingen de lange uitgestrekte lichamen aan den eik.

Toen Lukas onderaan den galg-eik stond en de droge lichamen boven zijn hoofd hoorde kraken, kwam hij tot bezinning.

Hij keek eens om zich heen en herkende de plaats. Hij richtte zich eens op en streek zich het haar van het voorhoofd. Toen vroeg hij den leider van de vijf à zes landsknechten die hem naar zijn laatste rustplaats volgden, te mogen blijven leven

als hij onder het vaandel dienstnam. Maar de knechten grijnsden en terwijl zij een lus in het touw maakten, verzekerden zij hem dat de keizerlijke Generalissimus dadelijk een lijkplunderaar onder zijn soldaten ruiken zou en hem terstond naar de hel zoude laten oprukken.

Maar leven wilde Lukas. Toen de lus om zijn hals geslagen zou worden, waarvan men reeds zijn leeren kap had losgesneden, stiet hij met zijn hoofd den landsknecht tegen de borst en vluchtte het bosch in - hij wist waar hij heen wilde en maakte gebruik van zijn laatste redmiddel. Het loof ritselde om hem heen. De wacht liep hem na. Hij was zeker genoeg in het wonderbosch, zoolang de rotsen zich niet openden om hem te verslinden.

Zij volgden hem op het geluid afgaande, tot het ophield. Toen zagen ze hem onbeweeglijk blijven staan en omkijken. Maar toen zij hem zouden grijpen, gebeurde het bovennatuurlijke werkelijk en verdween hij in de aarde. Zij stonden over een zwarte diepte te gapen, waarin hij zonder plomp verdwenen was.

Lukas had het beruchte ‘Duivelshol’ gevonden, waarnaar nog niemand had durven vorschen.

Toen hij in liet hol neerzonk, had hij zijn

ziel niet aan God bevolen. Hij twijfelde er niet aan of hij viel in de diepte der hel. Hij kneep de oogen toe en drukte zijn hoofd tusschen zijn schouders. Zijn hals was gered maar nu wachtten de vlammen hem. Hij voelde het zuigen van den val in zijn knokkels alsof het merg bevroor. Het piepte in zijn ooren. Zijn naar achteren gebonden handen trokken aan het touw en hij merkte tot zijn verbazing dat het naar boven gleed, zoodat hij de vingers in zijn ooren kon stoppen. Alles draaide om hem heen, hij dacht dat er vlammen om hem opsloegen. Maar zij brandden niet, kietelden hem slechts in den hals. De val was gedaan - hij stond, hij zat - hij strekte zijn handen uit, die zich met bladeren vulden en tegelijkertijd bemerkte hij, dat hij tot het hoofd in een diepen hoop verlepte bladeren zat.

Ver boven zijn hoofd blaften eenige honden, Er werd gefloten en geroepen. Het geblaf der honden klonk den kuil in als door een reusachtigen hoorn die eerst het lawaai boven zijn hoofd versterkte en het daarna met wonderlijke, springende zetjes op zij onder de aarde stiet, zoodat er in onzichtbare gangen en hoeken om hem heen een echo van weerklonk.

Toen hij eindelijk de oogen opende, zag hij slechts de duisternis om zich heen, maar hoog boven zich zag hij het vreeselijke ‘Duivelshol’ als een sterk lichtende groene rondte, waar de dag doorheen gleed in een blauwachtigen mist, die snel door de diepe donkerte verslonden werd. Hij kon nauwelijks zijn handen onderscheiden.

Zijn vervolgers stonden aan den rand en onderzochten zijn verdwijnen. Met uitgestoken hoofden keken zij over den rand heen precies als in een put. De honden huilden - de stemmen schenen ze weg te jagen. Plotseling werd de opening verduisterd en werd er iets naar beneden geworpen. Was het een steen? Het viel kletterend in het bladerenloof vlak voor hem, neer - de bladeren bedekten het. Maar spoedig bemerkte Lukas iets levends, iets dat zich uit het loof een weg baande, dat zijn beenen aanraakte en tegen hem aan kroop, zijn gezicht beroerde met een warme, lekkende tong. De zooeven zoo woeste hond drukte zich nu tegen hem aan en bibberde. Maar de andere honden bleven aan de oppervlakte blaffen en af en toe hoorde men een stem roepen naar den verdwenen hond ‘Treu! Treu!’ Als een lang fluiten bleef het geroep in de onzichtbare diepten doorklinken. Toen richtte de hond den kop op om met een korten, heeschen blaf te antwoorden en dadelijk er op weer de kin van den vervolgde te lekken.

IV.

Lukas begon van zijn schrik te bekomen. Het gezelschap van den hond gaf hem een gevoel van veiligheid. Hij was dus niet in een onderwereld gesprongen maar zat in een rotsholte die hem gered had. Hij waadde met den hond den vochtigen bladerenhoop uit en had spoedig ruwen, vasten steengrond onder de voeten.

De hond was banger dan hij zelf. Hij antwoordde nog steeds kort op het geroep, maar lekte altijd dadelijk er op Lukas de handen, als smeekte hij hem en de eeuwige duisternis om vergiffenis dat hij op deze vreeselijke plaats zijn stem durfde laten hooren.

Zij moesten daarboven van taktiek veranderd zijn. Een tijd lang verstomden al de stemmen. Toen blaften de honden weer en werd er iets donkers naar beneden

geworpen. Een rookkolom steeg op na den val en terwijl het op den bodem neerviel, sloegen er vlammen uit en staken de brandende rijstakken den bladerenhoop aan.

Een sterke lichtvlaag maakte de ruimte als door een tooverslag zichtbaar. Aan den eenen kant glinsterde de rotsmuur van lichtvonken, terwijl gloeiende aders over den dikken rotsmantel liepen. Het was water dat neersiepelde. Aan den anderen kant liep het vuurlicht door alsof het in de duisternis op den bodem over plotselinge uitsprongen struikelde. Het liep door tunnels van diepdonkerte, sprong over afgrondswegen, verlichtte wonderlijke ijsdraperieën, gleed door afgronden met vreeselijke getande spillen. De vlammen kwamen elkaar van boven en beneden te gemoet als door vreeselijke drakenmonden uitgespuwd en werden door zonderlinge, gegroefde bekken opgezogen, die er uitzagen als het gehemelte van een reuzenwalvisch die met verscheidene baarden prijkte. En telkens als de bos rijshout opflikkerde, werden er nieuwe diepten zichtbaar, dan torenhoog met gebogen gewelven, dan met een reuzenorgel met ontelbare pijpen en tuben. Schitterende zuilen verloren zich in sombere hoogten, oversponnen door verstijfde, ijswitte spinraggen. Kletterende watervallen gleden als gesmolten goudstroomen over de gebroken kristallen tralies

en glazen vloeren. Verweerde en verbrijzelde poorten die naar fantastische tooverholen leidden, sprongen open en vertoonden de wonderlijkste beelden en vormen. En telkens als de vlam opsloeg, vlogen er vonken uit de verst verwijderde muren en gleden waterdruppels als diamanten op alle druipsteenen neer.

Als zijn vervolgers gemeend hadden Lukas als een vos uit zijn hol te rooken, dan hadden zij zich verrekend. Door zuigenden tocht uit onzichtbare luchtreten zond het vuur rookzuilen als door een schoorsteen naar boven. Niettegenstaande den rook liep Lukas door de vuurvlagen voorgelicht de grot door. Hij betastte de druipsteenmantels, die het ééne oogenblik blonken doorzichtig als ijs, het andere als ivoren speeksel geel waren om zich dan weer tot groote, groene trossen te vereenigen. Hij baande zich een weg over den oneffen grond, terwijl de hond hem piepend volgde. Hij vond de verscholen, onderaardsche beek en dronk van het frissche water. Hij brak met moeite een stuk druipsteen af en streek er mee over den muur, zoodat het ver door allerlei gangen weerklonk. Hij schopte tegen iets, dat voor zijn voeten rammelde en zag dat het beenderen waren, groote, plompe berenknokkels - hij wapende zich met een grooten muil waarin de tanden nog vastzaten. Het was alsof hij een zwaren steen meedroeg.

Voor de rest dacht hij niet verder dan zijn oogen zagen. En toen de vlammen verdoofden, verdoofden ook de sprookjesvonken in zijn hersens. Hij bleef in het donker achter, terwijl het in zijn eigen gemoed even donker was.

Maar afgemat door een lange slapeloosheid, vond hij uur en duisternis voor rust geschikt, legde zich op den verkoolden houtstapel en sliep in met den snuit van den hond in zijn hand.

Hij werd gewekt door het blaffen van den hond. Hij rilde op den kouden rotsgrond. De stille, blauwe lichtsluier lag nog boven over de opening. Iemand riep weer den hond aan, die voortdurend antwoordde.

Toen vloog er een steen hard naar den bodem. Men luisterde en beproefde het opnieuw. De hond bleef antwoorden als wilde hij zeggen: Hier ben ik, maar het geeft niet of je al roept, want ik kan toch niet boven komen.

Meer steenen vielen neer. Het geluid werd duidelijker. De diepte werd blijkbaar boven uitgerekend. Een zwarte schaduw gleed voor het licht, maar er volgde geen val op, en Lukas zag de schaduw langzaam door den lichttrechter nederdalen. De laatste steen moest aan een touw gebonden zijn geweest en nu kwam een gestalte langzaam langs het touw nederdalen. Die kwam steeds nader. Lukas voelde het, hoewel de duisternis de gedaante reeds verslonden had. De hond stond in de aarde te wroeten en snuffelde van verwachting.

Toen greep Lukas zijn eenige wapen en hield zijn laatste verdedigingsmiddel gereed. Als de vijanden hier nu neerkropen, zou hij zijn leven zoo duur mogelijk verkoopen. Hij wachtte kalm tot de gedaante vlak bij hem was. De stem riep ‘Treu!’ en de hond sprong tot antwoord in de hoogte. Toen hief Lukas den berenkop op en wierp dien als een wiel in de lucht. Hij trof in het duister. Een kreet klonk en de klauterende gedaante viel van het touw. De kreet ging over in een half verstikt rochelen en de hond begon klagend te huilen.

Toen ging Lukas op zijn hurken zitten met het wapen op zijn knieën en wachtte op den volgende.

Maar de tijd verliep en er kwamen geen anderen. Toen dacht Lukas dat het alleen de meester van den hond geweest was, die neer had durven dalen om den hond te

redden. Hij betastte den doode en voelde aan zijn broek en riemen dat het een landsknecht was. Er stak een mes in zijn gordel. De overige wapens had hij boven gelaten. Lukas wilde zich redden. Hoewel de hond hem toegromde, was die toch te bang voor het duister om te durven bijten. Hij nam riem en gordel van den doode af en klauterde langzaam het touw langs naar boven en kwam weer in de bovenwereld, gereed voor een vernieuwd leven.

Zooals hij verwachtte vond hij de overige wapens van den landsknecht. Hij nam ze op en slenterde in het vaarwater der keizerlijke vanen tot hij zich op zekeren dag bij een troep aansloot en onder de anderen geraakte.

V.

Gedurende vele jaren was Lukas, de boer, in krijgsdienst. Hij deed zijn werk volgens hoogere bevelen, vocht, waar er gevochten worden moest, gebruikte zijn armen als een vlegel op een dorschvloer en kreeg zijn soldij in versleten schellingen uitbetaald. De

dienst stond hem aan, er waren vele dagen dat ze doen konden wat zij wilden, dat zij ruwe grappen verkochten en met allerlei meisjes plezier maakten. Niettegenstaande dit werd hij door heimwee aangegrepen, toen hij zijn geboortestreek weerzag. De bergen zagen er uit zooals in zijn jeugd. Het dal opende hem wijd de armen. De aarde straalde bekende geuren uit. Hij vond nog de plaats van zijn afgebrand huis. Niemand had grondig het bedstroo onderzocht, dit was de eenige jonkvrouwelijke plaats, die hij in de wijde wereld was tegengekomen. Hier lag het eenige vaste verbindingspunt van verleden en moederaarde.

Hij bleef. Hij verdiepte zich in zijn oude leven en de van ouds bekende streek en zat weldra zoo vast als een schroef in een noot.

Hij timmerde een schuurtje in elkaar op zijn oude woonplaats. Niemand betwistte hem dat. Het halve dorp was verlaten. Langzamerhand ontdeed hij zijn grond ook van dierlijke en menschelijke parasieten. Zijn barsche 'houw-maar-neer' uiterlijk, maakte hem dit gemakkelijk. Met het los loopend vee, dat hij op de weiden tegenkwam, maakte hij korte metten. Hij stalde een paar koeien, slachtte een paar varkens voor keukengebruik en draaide den nek van iedere gans en eend om, die op zijn ouden grond kwam aangedwaald.

Van het oogenblik, dat hij de spade voor het eerst in den grond stak, hitste de aarde hem zonderling aan. Na zoo lang aan het oogsten te zijn geweest had hij een vreeselijke begeerte thans om te zaaien. Het oude boerenbloed vloeide door zijn aderen, hij wilde de aarde gereed zien om te geven en haar helpen om te kunnen voeden, nadat zij zoolang onvruchtbaar was geweest en braak had gelegen.

Hoe ouder hij werd, een des te ijveriger landbouwer werd hij. Hij wiedde steeds maar grond en beploegde steeds grooter landerijen. Hij voelde een bijzondere, van ouds bekende vreugde als hij de droge, gladde zaadkorrels in zijn oogen zag glinsteren en en een bijzonderen, van ouds bekenden lust om ze over de aarde te zien warrelen en die te bevruchten. Hij, die zoo lang gewend was om het zaad half rijp af te maaien om het aan de paarden te geven of om er een flauwe soep van te koken, zoog nu met volle teugen den geur van het rijpe graan op.

Boven de gele, buigende velden stond voor hem een van zwavel doordrongen damp, een hevige kruitlucht, die het soldatenbloed in zijn aderen aan het koken maakte. En als de zeis door het manshooge koren sloeg, scheen hij zijn eigenlijke maaiersroeping te vervullen om dien oogst te bereiden waarvoor alles in de wereld bestemd is. Er was oorlogsvreugde in zijn arbeid. In den winter dorschte hij en sloeg den vlegel als een strijdwapen. En hij zag den rooden wijn troebel in de pers gisten als bloed, maar bloed dat vlammen en herscheppen zou, maar niet verloren zou gaan.

Langzaam groeiden zijn goederen aan. Zijn schuur werd grooter. De dieren vermeerderden zich onder zijn dak. Hij verwoestte zijn schuren niet maar bewaakte ze als een bij haar cellengebouw.

Hij streed tegen de steenen op zijn akker. In grooten getale vlogen zij in de ploegvoren op. Maar hij werd niet moe ze te bestrijden. Iederen steen raapte hij op en smeet hem weg op een hoop, waarvan hij later zijn grondgrens opbouwde als waren het schedels van gevallen vijanden.

De zon werd zijn krijgsgodin. Met haar stond hij op het veld en onder haar oog streed hij tot het eind van den dag en met haar trok hij zich terug.

Dag aan dag kon hij achter zijn ploeg aanloopen, dien de paarden door de tegenstribbelende aarde sleepten. Hij sneed zijn vijanden open, haalde de ingewanden

er uit in vollen zonneschijn. Het kleine ploegijzer glom als een dun snijdend wapen dat in het lange ploeghout vastgezet was en dat zijn eigen handen gesneden en geschikt gemaakt hadden om door de rechte voren heen te gaan.

Op een vroegen najaarsavond stuurde hij zijn vier knollen door het land, zonder leidsel, alleen door met zijn flinke stem 'Hallo! Hip!' te roepen en met zijn half naakte, krachtige armen op den vorktand van den ploeg te drukken. Met het gewicht van zijn heele lichaam drukte hij op de groeven.

In lange, afgestoken rijen ligt de akker voor hem. De stramme zijvore geeft ieder nieuwe groeve den juisten snit. De aarde werpt zich met een frisch welbehagen om.

Hallo! Hip! Wat is dat, dat er uit den grond te voorschijn komt? Trek op! Daar is het! Een lange, gladde knokkel - dat is krijgsmest die de aarde goed gedaan heeft.

Nog een ruk en een nieuw been komt

voor den dag. Steeds meer, altijd meer. Maar beenderen zijn niet hetzelde als steenen. Iedermaal als de ploeg op dezelfde plaats is, komen er nieuwe beenderen voor den dag.

Het is alsof de paarden hem ontloopen. Zij keeren en komen in galop terug. De ploeg snijdt krakend de voren - hoho! Daar staat hij met een ruk stil. Trek op! zingt Lukas. De paarden trekken maar kunnen niet voort. Heere Jemené! Wat is dat voor een steenharde hersenpan die niet uit den weg wil?

Lukas bukt en zoekt met zijn hand in de aarde, en heft een doodshoofd bij de neusholte de hoogte in. Een geroeste helm hangt er aan vast. Die is aan de onderkaak vastgehaakt en hangt aan het nekbeen.

Nu is het geraamte compleet, denkt Lukas en werpt het hoofd op de beenderen.

Maar terwijl het nog in de lucht vliegt, herkent hij den helm die aan den schedel verbonden is en terwijl die op den beenderenhoop neervalt, lacht de geheele beenderenmassa luid en ziet hij hoe ze aanéén komen en hoe weldra een gewapende gestalte de lange armen zwaait.

Met een vloek laat hij den ploeg los en keert zich af om te vluchten. Hij valt op den akker en meent de Dood achter zich aan te hooren kletteren. Het is alsof een zeis naar zijn rug zwaait.... In ieder geval is hij nog te ver - maar hij hoort de zeis door de lucht suizen en voelt die in zijn ruggemerg branden.

Hij landt in het dorp aan, loopt door naar den galg-eik, naar het ritselende wonderbosch - zinneloos wordt hij voortgedreven door vreeselijke houwen. Met halfgesloten oogen vindt hij den weg. En terwijl hij in den grond zinkt, is het alsof zijn hersenpan gespleten wordt en zijn lichaam tegen den druipsteenen bodem van het hol te pletter wordt gegooid.

Boekbeoordeeling. Olga Wadima. Roman uit Rusland (oorspronkelijk) door Tragtiek.

- Amsterdam, JOH. G. STEMLER CZN 1903 -

Welke grove fouten zitten er in de conceptie van dit boek, hoe vol is het van germanismen! Uit een oogpunt van zuivere woordkunst is het *niets*, totaal niets! De stijl is ouderwetsch. Werkelijkheid? - Geen spoor van realisme! - Zijn alle stemmingen goed geanalyseerd? - Geen enkele! Zijn de karakters goed volgehouden? Zij bestaan geen van alle. Hoe heeft de ouderwetsche romantiek den schrijver hier parten gespeeld....

Zóo ongeveer stel ik mij voor dat verschillende critici zich over Olga Wadima hebben uitgelaten. Daarmede echter veroordeelden zij niet het boek, zooals zij meenden, doch zich zelf. Immers welke menschen zijn bevoegd over wáre kunst te oordeelen? - 'Kunstenaars'. En wat is een eigenschap van een kunstenaar: fantaiseeren en idealiseeren. Dus nimmer analyseerende critiek geven: De echte kunstenaar uit zich steeds synthetisch. Summa summarum: De critici die zich met echte analyseerende critiek bezig houden, zijn geen kunstenaars, *dus* onbevoegd tot oordeelen. *Daarom* is critiek zoo'n onding. En daarom veroordeelt een afbrekende critiek, mits goed motiveerend en analyseerend, ten eenenmale den criticus en niet den schrijver. Wanneer een kunstenaar zich aan het afbreken zet, dan beziet hij niet

steentje voor steentje doch werpt het geheel het onderste boven en trapt met zijn voeten de puinhoopen fijn. Treft hèm daarentegen een werk als mooi en goed, dan zal hij dat en bloc prijzen en trachten ‘de menschen’ tot het peil te brengen waarop *hij* staat en, van waaruit gezien, het werk in al zijn schoonheid zichtbaar is.

Tusschen deze twee groepen van kunstbeschouwers staat het groote publiek. Is de criticus zich bewust van negatieve kracht en de kunstenaar van positieve, het groote publiek heeft geen bewustzijn. Enkelen reiken den critici de hand en wanen zich der hunnen, anderen klemmen zich krampachtig aan de rokspanden der artisten en gaan werkelijk, wanneer de kunstenaar zich verheft, een eindje mee naar boven. Nimmer echter verheffen zij zich door eigen kracht. Tot deze laatste groep behoor ook ik, en ik bied mijn verontschuldiging aan voor deze lange introductie van mijn persoontje.

Olga Wadima is de eerste die ons in den Russischen roman te gemoet komt en ook de laatste telg die ons verlaat wanneer wij afscheid nemen van het uitstervende geslacht der Rostowzeffs. Dit gravenhuis zien wij in zijn laatste bestaansperiode. Eerst de oude graaf Rostowzeff met de treurige herinneringen aan al zijne broeders, vervolgd door den vloek over Gregor Bogdanowitsj en zijn afstammelingen uitgesproken;

na diens dood het afsterven van Wadiem Alexeï zoon. Daarmede is de laatste mannelijke Rostowzeff ten grave gedaald; doch Olga Wadima blijft gespaard en op haar vestigt zich onze hoop voor een nieuw leven en een nieuw geslacht.

Deze draad bindt ons aan het boek, en de herinnering er aan stemt ons ernstig. Die ernstige stemming bezielt ook den schrijver, zonder ooit over te gaan in klagende somberheid. Dát moet gezegd en erkend: Er is nergens een kleinmoedig of machteloos weeklagen in het boek; doch overal naast de heftige smart en ontroering klinken heldere, krachtige en rustige woorden van troost en bemoediging. Wèl vinden wij herhaaldelijk, bij Olga vooral, in oogenblikken van helder geluk, een voorgevoel van naderend leed en de nabijheid van smart; doch nimmer beklemt ons dat gevoel van decadente somberheid, van die onzekerheid in verwarde en holle klanktonen voorgejammerd door den zoogenaamden ‘woordkunstenaar’.

Hoe eenvoudig en met ‘Meisterstriche’ beeldt Tragtiek ons in de eerste hoofdstukken Olga's roeping: leven voor haar vader alleen, reeds af. Opgevoed in de disciplinaire begrippen volgt zij zonder weerstand, zij het in het begin met weemoed haren vader naar Rusland terug.

De oude graaf herleeft, als hij zijn oude bekende toestanden terug ziet en zijn vaderland nadert. Dát is de belooning van Olga's zelfopoffering. Doch in Rusland weergekeerd herkennen beiden dat er een grooter ideaal is dat door hen moet worden nagestreefd: het leven voor hun onderhoorigen. Is het beramen en invoeren der hervormingen een moeilijk werk, des te schooner is het loon van dit streven: de trouwe en roerende gehechtheid van het volk aan hun meesters, aan wie zij zooveel danken. Hier lascht de schrijver mede een lyrisch gedeelte in, dat zeer zeker het meest poëtische uit het geheele boek is: het aanbreken van de Russische Lente (Hoofdstuk XII). Zoo goed gekozen is het in deze omgeving geplaatst! Waar een levenslente beschreven wordt, voelt de kunstenaar-schrijver een analogon in de natuur-lente.

Met die beschrijving kunnen wij zeggen eindigt het eerste bedrijf. Het tweede bedrijf behandelt Rostowzeffs dood.

Hier treft een àl te groote onwaarschijnlijkheid; of neen, toch wel een waarschijnlijkheid al past zij niet in het beeld van zielenadel, dat wij van Rostowzeff hebben gekregen. Waarom verkoopt hij zijn dochter aan Sawadski? Waarom stelt hij zijn naam boven het geluk van zijn kind? Waarom doodt hij zichzelf niet eerder, dan dat hij zijn kind aan dien ellendeling overlevert? - Hebben wij hier weer te doen met een dier mysteriën van het leven, dat zoo vaak ons voor onoplosbare raadselen plaatst?....

Hoe het zij Olga Wadima is naar een feest in een naburige stad terwijl ‘het schelmstuk wordt verricht.’ Heerlijk zouden de hedendaagsche prulpoëten gebruik maken van dit contrast. In kleuren en lang en breed uitgemeten, zouden wij tallooze vliegstemmingen ontvangen om het plotselinge van deze tegenstelling aan te toonen. Niet alzoo Tragtiek. Deze wijst even op het contrast doch woekert er niet meer mede; want voor den artiest is zulk effectbejag onnoodig. Immers dàt is beslist leelijk, gij critici, onthoudt dat toch!

Wij kunnen over dit bedrijf en over het laatste verder kort zijn nadat wij het eerste wat uitvoeriger behandelden.

Een tweede contrast vinden wij in het derde gedeelte, dat wij noemen kunnen: ‘Wadiems dood’. Waar, op, het moet erkend, toneelachtige wijze de schurk op het oogenblik dat zijn schurkenstreek zal worden verricht, tweemalen achtereen wordt

belemmerd eerst door Wadiem en dan door den dokter, vreezen wij het ergste voor een banale anticlimax. Doch juist als deze dreigt te zullen komen, krijgen wij, of beter krijgt Tragtiek, den ouden toon weer terug en volgen de onthullingen over de bloedverwantschap Van Olga en Wadiem. Thans gaat de schrijver offeren aan het publiek. *Hier is namelijk het boek uit.* Doch nòg verlangt het publiek eenige nadere en verdere bijzonderheden over het leven van Olga en Wadiem. Natuurlijk is een van beiden te veel. 'Daarom sterft Wadiem en wordt Olga, de meest gevierde, in het oog van het publiek, gespaard om nog langen tijd den beiden landgoederen Nicolshoë en Popasnaja en hunnen opwonenden ten zegen te strekken.

Voor mij eindigde echter het boek op bladzijde 316 regel 14 v.o. Nu nog een enkel woord over het decoratief.

Hoe goed is de handeling overal in overeenstemming gehouden met de omgeving. Is niet reeds terstond in het eerste hoofdstuk de Italiaansche omgeving, nu eens wufte vroolijkheid, dan ernstige kalmte, weergegeven

ook in de handeling van de eerste hoofdstukken?

Wanneer het ‘Unheildrohende’ uit het allereerste begin in de handeling plaats maakt voor de vriendelijke zorgen waarmede de oude Graaf door zijn dochter wordt omringd, dan is daarmede het oude strenge Palazzo met zijn schoone omgeving in wondere harmonie. Dergelijke analogiën treffen ons overal door het geheele boek.

Ik zeg van dit boek niets dan goeds. Het is een kwade gewoonte om na veel goeds met een gelijke hoeveelheid kwaad aan te komen. De afgesleten argumenten door mij aan het hoofd genoemd, hebben voor mij geen waarde. Wat kon het mij schelen, of een ‘kunstwerk’ volkomen getrouwe waarheid geeft? En wat ouderwetschheid betreft: In de kunst bestaat geen ouderwetschheid. Als iemand een genre volgt dat men geëvolutionneerde romantiek zou kunnen noemen, en hij volgt dat goed, en levert iets moois, dan is dat evenveel waard, neen veel meer, dan de meest ware realiteit, nòg zoo kunstig afgebeeld. Althans (dit vergat ik te zeggen) zoo is mijne bescheiden meening.

Mij dunkt ik heb genoegzaam gemotiveerd waarom ik Olga Wadima zeer hoog stel en als een der weinige kunstwerken beschouw van onze hedendaagsche letteren.

Het is toch wel dom van mij, om niet mee te gaan met de opinie der meest bekende autoriteiten, die Olga Wadima een halve tijdschriftpagina waardig keurden, vindt U ook niet?

JHR. A. RAPPARD.

Handschriftbeoordeeling.

I.

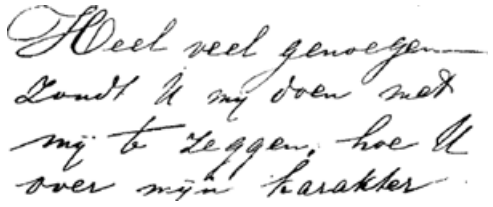

‘TATA’ heeft een luchthartige, grillige natuur. Heel fijn beschaafd is ze niet. Zij is in haar manieren eer een jongen, dan een dame. Zorg voor haar toilet maakt ze niet. Door 't gebrek aan goeden smaak zal ze opzichtige kleuren nemen voor haar kleeding, die haar in 't geheel niet staan. Vreeselijk omslachtig is ze, daarbij nog trotsch en tamelijk lichtzinnig. Ze heeft over 't algemeen een knorrig en onverdraagzaam karakter. - Evenwel is ze practisch, logisch, eerzuchtig, en weet zich in moeilijke gevallen altijd flink te helpen. Zij lijdt bij tusschenpoozen aan melancholie, en houdt zich bijna altijd of zij erg ongevoelig is, doch in haar hart bloeit het teere plantje ‘dankbaarheid en toewijding.’ -

II.

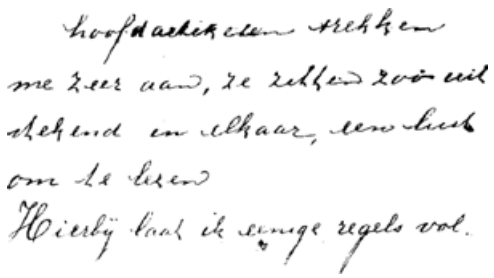

‘LITE’ is luchthartig, grillig en diplomatisch. Daarbij kan zij om de kleinste kleinigheid met iemand in twist geraken. Heel beschaafd is ze niet. Zij denkt veel aan zich zelf, en leeft erg in zich zelf gekeerd. Daarbij heeft ze altijd gaarne, dat wanneer zij iets vertelt, anderen haar erg toejuichen, en haar prijzen, en gebeurt dit niet, dan werpt ze 't hoofd achterover, denkt zich verongelijkt; doch blijft in stilte haar eigen bewierooken. Geen wonder dus, dat ze hoogmoedig en zelfingenomen is. Daarentegen schijnt ze erg gevoelig te zijn, en heeft zij de natuur lief, die zij in alles weet te waardeeren en te bewonderen. Haar troost en kracht put zij dan ook in 't aanschouwen der natuur. -

III.

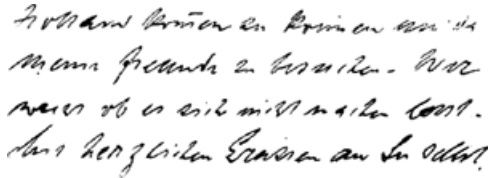

Dit schrift is afkomstig van een persoon, die weet wat hij wil, die gewend is zijn eigen wil te volgen en voor niemand het hoofd buigt. Het is een zeer gesloten figuur, met veel sympathieën en antipathieën. Een, die niemand naast zich duldt, en in staat is, een ander als 't ware te verpletteren. Het is een hartstochtelijke natuur, met een tamelijk sterk zinnelijke neiging. -

IV.

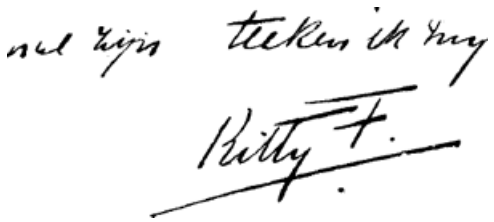

‘KITTY F.’ heeft een lastig humeur, is nukkig en geeft niets toe. Kan dikwijls zeer verbitterd wezen en is in de hoogste mate heerschzuchtig en drijft haar zelfbewustheid zoover, dat zij dikwijls onuitstaanbaar is. Zij heeft veel last van melancholie en heeft een zéér gevoelvol karakter Zij is een, die wanneer zij eens mint, haar gansche ziel geeft; doch met wie niet te spotten valt. Het is een jaloersche, hartstochtelijke vrouw, die tot alles in staat is.

(zie No. 5.)

V.

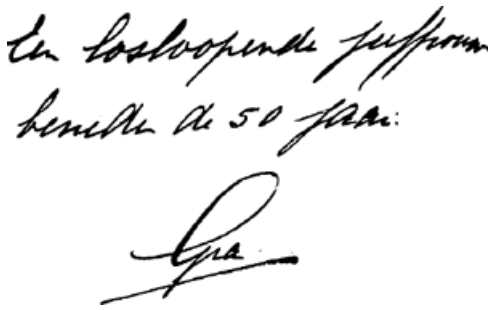

'GRA' is een trotsche, zelfsbewuste figuur. Het schrift maakt geen aangenamen indruk en schijnt van iemand te zijn, die zeer zinnelijk is, en die tusschenbeiden verre van minzaam is. Een sombere, gesloten natuur, die niet erg goed te vertrouwen is, en van wie niet altijd een goede geest uitgaat, doch eerder een geest, die anderen naar omlaag wil trekken. -

(Zie no. 4; De handschriften onder 4 en 5 vertoonen eenige overeenkomst, in 't schrift onder no. 5 'Gra' komen de verschillende trekken veel geprononceerder uit, en zijn ze veel heviger ontwikkeld.

VI.

'WALTER te D.' is zeer vergeetachtig; levendig en opgeruimd, en heeft zijn hoofd steeds vol plannen. Gevoel voor 't mooie en schoone bezit hij. Veel wilskracht bezit hij niet; meer levendigheid. Het schijnt een werkzame geest te zijn, die veel schept en ook veel ten uitvoer brengt. Een, die veel idealiseert en fijn denkt. Het is een eerlijke, goedhartige, flinke persoonlijkheid, die evenwel erg op 't uiterlijke is gesteld en in alles een zekere deftigheid heeft. Het schrift maakt een beslist zeer gunstigen indruk, en is afkomstig van een nobele figuur. -

VII.

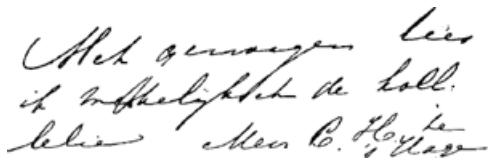

'Mevrouw C.H.' heeft een echte dameshand, en schijnt ook een echte dame te zijn, die wel wat omslachtig en hoogdravend is. Zij neemt gaarne anderen in bescherming en kan zoo echt de getrouwde, zelfbewuste vrouw spelen, die dikwijls met een beetje medelijden de ongetrouwden behandelt. - Zij heeft evenwel een levendig, gevoelig, nobel karakter.

VIII.

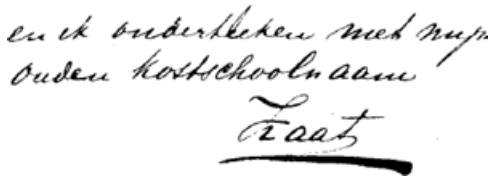

‘KAAT’ bezit een open en eerlijk karakter. Zij is zeer ijdel en heeft veel eigenliefde. Zij heeft de eigenaardigheid dikwijls op didactischen toon over verschillende quaesties haar oordeel uit te spreken. Zij houdt er bovendien van, zich nu en dan een air van gewicht te geven. Van goed eten en drinken houdt zij erg en mag gaarne dikwijls naar opera's en comedies gaan. Haar geest is zeer gehecht aan 't aardsche. Daarbij is zij tamelijk zinnelijk van natuur. Zij heeft een zeer sterke wilskracht en is wel een vrouw, met wie een man, die baas wil blijven, heel wat last zal hebben om haar voor hem te doen bukken. *Zij* lijkt een persoonlijkheid, die steeds zelfstandig optreedt en wie 't heerschen helaas niet vreemd is - Vrouwelijke omslachtigheid ontbreekt haar evenmin. -

IX.

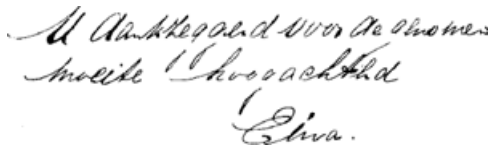

‘EINA te Enkhuizen,’ is vol hoop en verwachting, evenwel wat verward en zenuwachtig en kan spoedig huilen. Zij kan weleens erg gewichtig doen. Haar schrift maakt den indruk, dat zij zeer eenzelvig is. Voor haar is een eerste vereischte, veel afleiding, en veel vroolijkheid, daar zij aanleg heeft tot melancholie in den hoogsten graad. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Bericht.

Gedurende de vacantie der redactrice van 24 Juni - 24 Juli géén Correspondentie.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

27 Juli 1904.
18de Jaargang.
No. 4.

Berichten.

De redactrice der Holl: Lelie is van 24 Juni tot 24 Juli a.s. afwezig, en verzoekt gedurende die maand spoed-corr: en spoed-ingez: stukken te willen adresseeren **aan haar, per adres, den uitgever van dit Blad**, die zich met de opzending daarvan wil belasten.

Zij verzoekt beleefd haar gedurende die vacantie-maand alléén het **spoed-eischende** op die wijze te zenden. Andere bijdragen of brieven kan men naar haar adres in Den Haag Zeestraat 46 adresseeren, en worden **niet** opgezonden.

REDACTRICE.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
II. Stijl-vormen.

Zoo verschillend als de natuur der menschen, zoo onderscheiden is ook dikwijls hun gang, waaraan men dezen of genen reeds in de verte herkent. En hebben tal van personen in hun wijze van loopen iets, dat hun eigen is en blijft, ook de stijl is een ingrediënt, dat met hun karakter, hun denkwijze en hun levensomstandigheden ten nauwste verbonden is.

De geschiedenis, de strijd om het bestaan, afstamming en godsdienst gaven aan gansche natiën een cachet, dat zich in het spreken en schrijven van het individu zelfs niet verloochent.

Duitsche innigheid, met een zweem van dweepzieke bespiegeling, Fransche luchthartigheid en neiging voor het komische, met wuftheid gemengd, welgemanierdheid en zin voor goeden smaak, Hollandsche bezadigdheid en een krachtig ontwikkeld gevoel voor vrijheid, spiegelt zich in de taal af, zoowel in den spreektrant van het volk, als de voortbrengselen der letterkundigen.

Neem het eerste het beste gedicht van Heye, die getracht heeft het Nederlandsche karakter in zijn liederen over te gieten. Wat een zeemansijver, vaderlandsliefde en tegelijk

- hoeveel stille, eerbiedige vroomheid klinkt u tegen uit zijn:

‘Gij schitterende kleuren van Nederlands vlag!’

Mij valt op dit oogenblik nog te binnen het zoo weinig bekende: ‘Naar zee!’ -, waar de dichter met een enkele aanmoediging den wakkeren Hollandschen jongen in het hart treft en uit den dommel wekt:

‘Laat ze pruilen laat ze druilen,
Laat ze schuilen aan het strand.
Loopt Jan Salie op zijn muilen,
Jan Courage kiest het want.’

Dat het geestige, satyrische element van de Fransche literatuur in oorspronkelijkheid boven dat van andere moderne talen staat, is buiten kijf. Op het Fransche blijspel vooral is dan ook altijd de keuze van tooneeldirecteurs gevallen. *Sardou, Dumas* en anderen kregen op het repertoire van tooneelvoorstellingen een vaste plaats.

Pailleron verwierf enkel door 't schrijven van zijn humoristisch blijspel: *‘Le monde, où l'on s'ennuie’* (de wereld, waarin men zich verveelt) den toegang tot L'Académie.

De humor in Molière's werken, de satyrieke toon, waarop hij lachende zijn tijdgenooten geeselt in *‘Les femmes savantes’* (de geleerde vrouwen) is onovertroffen.

De Duitsche poëzie is in de eerste plaats gevoels-poëzie, en mag *Heinrich Heine* als humorist ook hoog staan, zijn spotlust is op vele plaatsen zoo met weemoed in 't zelfde gedicht vereenigd, dat men geneigd is, hier ‘zwei Dichter in einer Seele’ te zoeken. Dat Heine ook in staat is buiten de sfeer van het komische te blijven, als hij eenmaal de droeve melodie in zijn lied was begonnen, bewees zijn roerend gedicht

An die Engel,

een lied, waarin zijn hart zich aan 't einde van zijn leven lucht geeft, als één gedachte hem niet meer loslaat, hem beangst maakt, wanneer hij zichzelf vraagt: ‘Wat zal na mijn dood het lot van mijn aangebeden Mathilde zijn?’

De groote criticus Busken Huet beweert, dat er sinds het *‘Stabat Mater’* geen poëzie is voortgebracht in dit genre, vol van zooveel diepen weemoed, vrij van overgevoeligheid, als deze ‘Schmerzensschrei.’

Ik kan den lust niet weerstaan, het vers in zijn geheel hier weer te geven!

An die Engel.

Das ist der böse Thanatos,[1)]
Er kommt auf einem fahlen Rosz;
Ich hör den Hufschlag, hör den Trab,
Der dunkle Reiter holt mich ab. -
Er reiszt mich fort, Mathilden soll ich lassen,
O, den Gedanken kann mein Herz nicht fassen!

Sie war mir Weib und Kind zugleich,[2)]
Und geh' ich in das Schattenreich,
Wird Witwe sie und Waise sein!

1) Thanatos - bij de oude Germanen de God v/d. dood.
2) Het huwelijk van Heine bleef kinderloos.

Ich lass' in dieser Welt allein
Das Weib, das Kind, das trauend meinem Mute,
Sorglos und treu an meinem Herzen ruhte.

Ihr Engel in den Himmelshöhn,
Vernehmt mein Schluchzen und mein Flehn;
Beschützt, wenn ich im öden Grab,
Das Weib, das ich geliebet hab';
Seid Schild und Vögte eurem Ebenbilde,
Beschützt, beschirmt mein armes Kind, Mathilde!

Bei allen Thränen, die ihr je
Geweint um unser Menschenweh,
Beim Wort, das nur der Priester kennt[3)]
Und niemals ohne Schauder nennt,
Bei eurer eignen Schönheit, Huld und Milde,
Beschwör ich euch, ihr Engel, schützt Mathilde.

Hoe goed Heine wist te schrijven in den nationaliteitsgeest van het Duitsche volk, kan hieruit blijken, dat er nu nog een aantal van Heine's gedichten als volksliederen door de Duitsche natie gezongen worden. Ik noem slechts: Es fiel ein Reif in der Frühlingsnacht, -' 'Auf ihrem Grab steht eine Linde.' - 'Leise zieht durch mein Gemüt, Liebliches Geläute' -

Het volk en zijn taal staan in zoo innig verband, dat men soms van een goed vertaald werk van een erkend Duitsch letterkundige, wiens naam ons verzwegen is, kan zeggen of het oorspronkelijk Duitsch, Fransch of Engelsch was.

Niet minder innig is echter ook de samenhang tusschen stijl of spreektrant van den eenling en zijn karakter.

De vroolijke humorist onder onze kennissen vlecht in zijn gesprekken allerlei koddige invallen, zijn brieven beginnen met een glimlach en eindigen met een juichkreet.

De vriendelijke, gedienstige, goedige raadgeefster beziet het leven meer van den kant van een idealiste. Haar toon is minder opgewekt, zelden uitgelaten, in den regel gelijkmatig, kalm, beredeneerd. Ingenomen met het geluk, dat anderen ten deel viel,

3) Het woord God, wiens wezen slechts de (Joodsche) priester doorgrondt, die Hem niet dan met vrome schuchterheid durft noemen. -

bedroefd, waar in haar naaste omgeving tranen worden vergoten, weet zij zich in de plaats te stellen van anderen, mee te voelen en in haar woorden blijk te geven van oprechte deelneming. Daar hebt ge den hooghartigen, zelfverblinden rechter en beoordeelaar van zijnen medemensch. Welk een afstand bewaart hij in spreken en schrijven tusschen zich en de wereld! Zijn woord is ijzig koud, zijn hart gesloten. Al zijn gedachten bewegen zich om zijn eigen voortreffelijkheid. En daarom matigt hij zich het recht aan, op de wereld te schimpen opdat zijn deugden des te beter mogen uitblinken.

Stel daar nu tegenover het kleinmoedige karakter van den al te bescheiden mensch. Met verontschuldigingen nadert hij u, met een overdreven reeks van dankbetuigingen verlaat hij u: uit zijn geheele optreden spreekt schuchterheid, en zijn taal draagt er de onmiskenbare sporen van.

'Le style, c'est l'homme,' heeft een Fransch schrijver kernachtig gezegd. Hildebrand, de beroemde karakter-photograaf, heeft de gesprekken zijner helden en heldinnen afgeluisterd, ten einde hun beeltenissen zoo getrouw mogelijk weer te kunnen geven: daarom leven ze voor ons, de gulle, luidruchtige, hartelooze Jan Adam Kegge, het eenvoudige, onnoozele, vreesachtige menschenschuwe diakenhuismannetje, de dolle Dolf, de sentimenteele Amelia. En er is niets, waaruit we het karakter van een dezer personen beter leeren kennen dan uit hun eigen woorden.

Als Hildebrand met veel moeite heeft vernomen: Keesjes grieven, Keesjes leed en Keesjes wenschen, en het diakenhuismannetje ten slotte zich verwijdert met deze woorden: 'Vraag escuus, meheer, dat ik zoo vrijpostig ben, maar mag ik u nog iets verzoeken?

As meheer na de regenten gaat, moet meheer maar doen, as of ie van niets weet.'

Dan kennen we Keesje beter, dan door de uitvoerigste levensbeschrijving.

Als ieder mensch, de eenvoudigste briefschrijver zoowel als de knapste redenaar, den grondtoon van zijn hart laat klinken in al zijn openbaringen, dan verwondert het ons niet, dat ook de schrijvers van beteekenis door hun stijl een bijzonderen stempel op hun naam drukken, waaraan men ze ten allen tijde herkent.

Lees: *'Bij 't kerkportaal!'* of *'De zieke jongeling'* van Jan Van Beers en leg nu voor u de afbeelding van den Vlaamschen dichter in zijn peinzende houding daar neergezeten, het hoofd steunend in de handen, dan bespeurt ge overeenkomst in de gevoelspoëzie, de droeve mijmeringen, die er uit oprijzen en de zwaarmoedige levensopvatting van den Bard, nog in de eerste periode van zijn dichterloopbaan.

Straks als hij zich los maakt van zijn zucht tot dwepen met ellende en smart, terugkomt van 't scheppen van bovenaardsche visioenen, door een al te sterke verbeelding en te medelijdend hart, dan getuigen ook zijn gedichten van een rijpere levenservaring, van levensstrijd en overwinning.

Al blijven de droomen voor hem een geliefd thema, het zijn niet meer de droombeelden uit een onzichtbare wereld. Het *Vaderland* schreef in 1878:

'De schimachtige beelden zijn vleesch geworden, de breede vorm heeft spieren gekregen zonder iets van zijn rondheid te verliezen.'

Zoo populair als de zangen van Van Beers een halve eeuw geleden bij de Reciteercolleges, zoo welkom was den Oranjemannen Helmers' 'Hollandsche natie' tijdens de Fransche overheersching. Hier zong een tot dwepens toe opgewonden hart op een vrijheidlievenden bodem van Hollands roem. De dichter, die in dat lied zijn

gansche bewondering voor de deugden, de verdraagzaamheid en de weldadigheid van het voorgeslacht uitsprak, deed zich als een oprecht vaderlander kennen en riep uit:

> ‘Ik juich, geen hooger heil heeft ooit mijn ziel gestreeld,
> Dan dat ik, Nederland, ben op uw grond geteeld.
> - - - - - - - - - - - - - - -
> Ja, 'k blijf, o Vaderland, tot aan het uur des doods
> Als Nederlander op dien schoonen eernaam groot.’

Dat hij na de uitgave van zijn vrijheidszang door de Fransche regeering zou bespied worden, en gevaar liep zijn vrijheid te verliezen, wist hij. Maar te sterk sprak in hem de ‘Bard der nationaliteit,’ dan dat hij wilde zwijgen. Ras volgde zijn: *‘Bemoediging!’*

Had de dood hem in Februari niet aan de vervolging der speurhonden van Keizer Napoleon onttrokken, hij ware in hechtenis genomen en naar Frankrijk gevoerd. Te hartstochtelijk, *plus royaliste que le roi,* zou men Helmers kunnen noemen, waardoor de vaderlandsliefde haast een caricatuur werd, als men maar niet vergeet, dat in tijden van overheersching een onnatuurlijke geestdrift het natuurlijk gevolg is van 't aan banden leggen der vrijheid.

Zuiverder in gevoelen en denken, natuurlijker ook in de uitdrukking van wat hij zag

en hoorde, was *Cremer,* de bewonderaar van het landschap en het landelijke leven, geboren om te schilderen, wat hij aanschouwd had, en bevoegd, de waarnemingen te rangschikken, te veredelen en te herscheppen tot een kunstproduct.

Waren het eerst schetsen met het penseel, waarin hij zijn zin voor het schoone, voor den rijkdom in het natuurleven openbaarde, met weinige penseeltrekken, straks greep hij naar de pen. Met zijn fijngevoeligen artiestenblik en benijdenswaardige opmerkingsgave had hij naast de natuur ook het menschelijk hart bestudeerd, met al zijn liefelijks en gebrekkigs, met zijn tijden van hopen en van vreezen, zijn oogenblikken van bemoediging en wanhoop, van vermaning en verleiding, met zijn vragen, waarop men geen antwoord kan geven, met zijn schuilhoeken, die ook voor den diepsten wijsgeer verborgen blijven. En niet alleen anderen heeft hij ons geschetst, ook hem zelf kende men, als hij zijn 'Overbetuwsche Novellen' had voorgedragen, want daarin legde hij zijn gansche ziel, terwijl hij aanvulde met stem en gebaren, wat nog aan het levende woord ontbrak. Zijn schetsen geven ons de verzekering, dat er een hart van goud moet geklopt hebben in dien kunstenaar, levend te midden van de landelijke bevolking der Betuwe, niet enkel om te verzamelen, maar ook bereid te helpen, waar hij kon, te deelen in het wel en wee zijner omgeving.

De geschiedenis zijner ziel, de volle rijkdom van een innerlijk veelbewogen leven, vinden we ook in de gedichten van *De Génestet.* Nu eens voert hij een glimlach om den mond, waar hij zoo onverdeeld behagen schept in de kindervreugde op St. Nicolaasavond, en neerschrijft:

> 'Dat is klassiek, hoe diep zoo'n kleine man
> Zijn grijpers in een zak met lekkers domplen kan.'

Ook voelt men als door een geheime kracht de bekoring van die maatschappij in miniatuur, die hij zoo vaardig teekent in deze vier regels:

> 'Die ziet een ulevel, een ander eet hem op:
> Die gooit zijn broêrtje met een halfvertrapte mop;
> Dat zit elkander in den weg en in het haar,
> Dat krabt, dat joelt en woelt, dat kwanselt met elkaar
> Als menschen van het vak.'

Dan weer kunnen we onze tranen nauwelijks bedwingen, als hij ons verplaatst aan het krankbed en de stervenssponde van:

> *'die schoone bloem in 's levens lentehof'*
> (Het Haantje v.d. Toren).

'Uit het volle menschenleven greep hij, en uit zijn eigen binnenste,' zegt zijn levensbeschrijver Prof. Tiele, 'en hij gaf zijn aandoeningen en gedachten in een vorm dien hij niet behoefde te zoeken. Zij leven, die gedichten; want zij zijn waar.'

Zimmerman getuigt van hem:

'Kind des lichts, leefde en wandelde, dacht en gevoelde hij in het licht; bij hem geen verborgen schuilhoeken; geen vermomming en geen vernis; hij gaf zichzelven zooals hij was, zonder eenige poging om zich te hullen in den mantel der deftigheid, of zich te vertoonen in een heiligen glans.' - Wie, bekend met al het leed, dat hem in zijn twee en dertig jarig leven trof, heeft geen medelijden met dezen theoloog,

wien de hatelijke verdachtmakingen van zijn tegenstanders zelfs niet gespaard werden! Wie gevoelt geen achting voor De Génestet als mensch, als echtgenoot wanneer hij zich in herinnering roept, wat de jeugdige weduwnaar, denkende aan zijn gestorven vrouw, twee jaren voor zijn eigen dood zong, met de oprechtheid van een Paulus en de lijdzaamheid van een Job?

Liefde.

Die ik het meest heb liefgehad,
't Was niet de slanke bruid, met wie ik in 't zoeter leven
Mocht dwalen op het duin en droomen in de dreven,
Wier hand mij leidde op 't rozenpad;

't Was niet de jonge en teedre vrouw,
Die, goede genius, mijn hart, mijn huis bewaakte,
Die mij het leven, ach, zoo licht en lieflijk maakte,
Met al den rijkdom harer trouw!

'Zoo was 't de moeder van uw kroost,
Die u, gelukkige, voor 't offer veler smarte,
Deed smaken, onvermengd, het reinst geluk van 't harte,
Des levens liefelijksten troost?'

Neen! - die ik 't meest heb liefgehad,
Dat was mijn kranke; 't was de moede, de uitgeteerde,
Van wie ik leven beide en hopend sterven leerde,
Toen 'k weenend aan haar sponde zat.

De eenvoud, die zijn gedichten kenmerkte, de oprechtheid, die er uit sprak, maakte hem tot den lievelingsdichter van velen. Populair was hij reeds, en zou hij ieder jaar nog meer worden. De jongelingschap kende zijn kleinere verzen van buiten. 't Haantje van

den toren werd een veel gekozen voordrachtsnummer, de kleinere poëzie geschikt voor albumvers.

Toen ontwaakte in hem de leekedichter, waarin hij ‘de som zijner levenservaringen en levensbeschouwing in korte en kernachtige spreuken en dichten heeft uitgestort en zijn gedachten en gevoelens, zijn geloofsbelijdenis aan het volk heeft gegeven,’ zooals Zimmerman zegt.

Hij, de dichter zelf, zou zich van halfheid beschuldigd hebben, van onoprechtheid, als hij die stem, die hem tot spreken drong, had willen smoren.

Waar hij te kiezen had tusschen de populariteit en zijn roeping, bezat hij den zedelijken moed te openbaren, 't geen hij was; tegen waanwijsheid, vooroordeel, onoprechtheid, onnatuurlijkheid en kleingeestigheid te velde te trekken, al wist hij, dat hij daardoor een gansche reeks van vroegere vereerders van zich vervreemdde.

En toch! De zielestrijd, die hem deze keuze kostte, het waarachtig godsdienstig leven, dat er uit tegenblinkt, zijn verdraagzaamheid en eerbied voor andersdenkenden, verwierf hem na zijn heengaan onder die andersdenkenden - zoo geen partijgenooten - juist: bewonderaars, en in lengte van dagen zullen hem steeds meerderen nazeggen:

> ‘Uw richting is mij wel, mits zij naar boven streeft,
> En schoon de mijne niet, mij wat te denken geeft.’

Al gluurt in de gedichten van De Génestet op meer dan één plaats schalksche humor om den hoek, al proeft men in de Leekedichtjes zelfs een humor van 't fijnste gehalte, de echte humorist in de Nederlandsche letterkunde is: *Gerrit Van de Linde.* Als knaap reeds leverde hij letterkundige bijdragen aan genootschappen in zijn geboortestad Rotterdam. 't Waren natuurlijk onrijpe vruchten van een onrijpen geest, te ernstig ook voor zijn leeftijd. Dat echter Van de Linde een aangeboren aanleg voor het boertige had toonde hij reeds vroeg: in het nabootsen van allerlei volksdialecten, het opsmukken en uitvinden van anecdoten en kwinkslagen had hij zijns gelijke niet.

Bestemd werd hij voor 't ambt van dominee en bezocht daartoe de hoogeschool te Leiden.

Ingedeeld bij het corps Leidsche Jagers, moest hij in 1830 den Tiendaagschen veldtocht meemaken. V. d. Linde, een verwend Epicurist, beviel de soldatenkeuken in 't geheel niet, hoewel hij het leven van den militair wel prettig vond.

Teruggekeerd aan de academie nam hij zich voor, ernstig te studeeren. Hij was echter te veel student, dan dat hij zich met Grieksch en Hebreeuwsch het hoofd brak. Waar hij zich soms wel over bezorgd maakte? Dat hij zijn academie-vrienden straks moest verlaten en op een afgelegen heidedorp bijv. zijn leven als predikant moest slijten, waar er zeker nooit de geestige dichter uit gegroeid zou zijn. Door de treurige omstandigheden, waarin de financiën van zijn vader verkeerden, was hij gedwongen, zijn studie af te breken.

Hij vertrekt naar Engeland, en weet door zijn innemende, onberispelijke manieren zich toegang te verschaffen tot de deftigste huizen in Londen. In 1835 neemt hij daar een kostschool over, die slechts weinig leerlingen trekt. Maar na zijn huwelijk met de uiterst beschaafde, welopgevoede *Carolina Montenius* en door de bemoeiingen van haar vader, kostschoolhouder te Boulogne, kreeg zijn instituut een wijdvermaarden naam. Zijn invloed in Londen, op verkiezingen voor Kerkelijk Bestuur of Parlement, groeide met den dag. Zijn deftig voorkomen, veelzijdige kennis en de strenge étiquette, die zijn vrouw onder vreemden nog zorgvuldiger bewaarde dan hij, droeg tot dat

ontzag voor zijn persoon niet weinig bij. In den intiemen kring van Hollandsche vrienden of tusschen zijn gasten van de overzijde van 't Kanaal echter was hij de gulle, spraakzame, gezellige, boertige Hollander.

Dan wist hij de aanwezigen door de kluchtige anecdoten van zijn vruchtbaar brein, of met oude volkssprookjes, op zijn wijze verdicht en aangevuld, te vermaken. Zoo zeer verstond hij het, door algemeene vroolijkheid en boeienden verhaaltrant de booze buien van verontwaardigde vrienden te bedwingen, dat hij zich ten slotte als de verongelijkte voorstelde, zoodat hij begon te verwijten, waar hij straks nog om verontschuldiging vroeg.

Zoo grillig als hij in zijn gesprekken, met de handigheid van een toovenaar, de gedachten van zijn hoorders wist te leiden in een hem passende bedding zoo springt hij ook met de onderwerpen om, waarop hij een gedicht wil maken. Het verhevene en kluchtige worden wild dooreen geworpen, zonder dat men hier of daar een gaping weet aan te wijzen. Daarbij is zijn humor van heel onschuldigen aard, daar hij geen partij of geloof te na komt.

Eigenaardig is het, dat hij als dichter dezelfde strenge eischen aan den vorm stelde

als hij als burger gewoon was in acht te nemen: even correct in alles bleef hij, de gentleman zat hem in merg en been.

Van Lennep, die zijn nagelaten papieren heeft gerangschikt en uitgegeven, vond van hetzelfde vers soms vijf of zes bewerkingen, denzelfden regel op een aantal strookjes papier nu eens zus, dan weer zoo omgewerkt. Nooit was hij recht voldaan over zijn arbeid: Er behoorde dan ook van v. Lenneps zijde een meer dan gewone aansporing toe, hem zoover te brengen, dat hij ze in 't licht gaf. En toen eindelijk het ijs gebroken was, en de eerste bundel van die dolle, burleske gedichten van den Schoolmeester verschenen, welk een lof! maar ook welk een proeven, den schoolmeester na te volgen, die tot dusver onnavolgbaar bleef. Waarom al die 'schoolmeestertjes' den waren humorist niet opzijde konden komen, al waren ze ook duizendmaal dichter van professie? Hun ontbrak de echte humor, die het Attisch zout van het onzuiver bronzout weet te onderscheiden, die niet *zoekt* naar geestige invallen, maar die de invallen voor 't grijpen heeft, en ze neerwerpt op 't blad, overvloedig als de rijmwoorden, onuitputtelijk. Een levendige verbeelding en een ongeëvenaard-meesterschap over de taal stonden bovendien V. d. Linde ten dienste en verleenden hem - wat tot nog toe niemand in Nederland hem betwist of ontnomen heeft - of het moest Van Maurik zijn, het monopolie van *'geboren humorist.'*

H.H. te S.

Een 'onbeduidende' vrouw.

Zij is dood....

'Zij was toch eigenlijk maar een onbeduidend vrouwtje,'... zeggen sommigen mijner kennissen die, als ik, met haar zijn opgegroeid....

En één hunner, die op de teeken-academie is geweest, en die, hoewel ze thans een man en verscheidene kleine kinderen bezit, geen tentoonstelling overslaat van Pulchri of van den Kunstkring, of van Arts and Crafts, of van wat ook, omdat ze immers een 'begaafde' vrouw is op het gebied van 'kunst', haalde een beetje meelijdend de schouders op tegen me, en verklaarde: 'Ik heb, eerlijk-gezegd, nóóit kunnen begrijpen wat *jij* in háár vondt...! Ze was zoo vreeselijk gewoon. Ze kon eigenlijk over niets meepraten....'

Nu, dit is wáár! En daarom zweeg ik ook op die bemerking. Want 'meepraten' over alle zoogenaamd-interessante dingen, zooals mijn bovengenoemde kennis het zoo meesterlijk-opgesmukt verstaat, dat kon zij inderdaad niet. - Noch over 'de kunst' banaliteiten uitgalmen, - noch met hemelende oogen zeggen: 'Hoe **vondt** je die symphonie verleden op 't Diligentia-Concert.... Ja hè, met Mengelberg als directeur!' - noch smachtend-vragen 'Heb je 't Heilige Weten al gelezen', of 'Vindt je Het Verloren Tooverland niet 'innig'.... noch zelfs verheven-bazelen over haar 'verantwoordelijkheidsbesef' aan haar kinderen,... geen van die bewijzen van 'ontwikkeling' heb ik haar óóit zien geven.... Ze was inderdaad een 'gewone' vrouw. Als ik bij haar was, viel het me zelfs niet in, háár te vertellen van de boeken die ik hoogstel, van de levensvragen die mij bezighouden.

Want ze was dáárvan niet op de hoogte, omdat ze, in haar engbegrensden kring, zooveel *beters* te doen had, zooveel dat al haar gedachten bezighield, en al haar zorgen vereischte....

Haar man had een druk leven. Zij had een zwakke gezondheid. Toch was ze altijd bijtijds bij de hand om voor zijn ontbijt te zorgen, vooral om, zooals ze lachend zei, toe te kijken dat hij genoeg at. Want ze beweerde dat hij dit niet deed als *zij* hem niet zijn boterham klaarmaakte, zijn ei kookte, zijn thee inschonk....

Er waren er die smaalden, dat dit een overdreven gedoe van haar was; die minachtend spraken van het bekende manegoïsme, dat heusch wel zorgt voor zich zelf, en heusch het zich niet laat ontbreken in materieelen zin aan het goede en vette dezer aarde....

Wel-mogelijk! Maar zeker is het, dat haar man haar liefdevol bedoelen waardeerde; dat hij nooit opstond van de ontbijt-tafel of zijn vroolijke oogen dankten haar voor 't gezelligheids-zonnetje waarmede zij het maal voor hem had overspreid, en had gemaakt tot een aangenaam morgenuur.... Dan begonnen haar huiselijke plichten. - Op Fröbelscholen heeft **zij** haar kinderen nóóit gedaan. ‘“De groote school” en het leven later, neemt hen gauw genoeg af van de moeder’ - placht, ze, een beetje weemoedig, te zeggen.... ‘Zoolang ik 't kan, wil ik-zelve *alles* zijn voor mijn kleintjes; want nooit leert een moeder ze zoo dóór en dóór kennen, en nooit zullen ze van hun kant haar zóó leeren liefhebben en vertrouwen, dan wanneer ze altijd bij hen

is, en alles voor hen doet, en met hen speelt en met hen leeft den ganschen dag'....

Alleen voor haar man moesten haar kinderen wijken. Als hij moe thuiskwam, kon ze hen zoo heel-stilletjes weten bezig te houden. Als hij iets met haar had te bepraten, te raadplegen, was ze altijd voor hem klaar, ging ze met hem alléén, in zijn kamer....

Want ze was zijn innige-vertrouwde, zijn meest-gewaardeerde raadgeefster. Haar 'gewoonheid' belette geenszins, dat ze een uitnemend aangeboren gezond-verstand bezat, dat, *gescherpt door de liefdevolle toewijding aan het belang van man en kinderen,* haar hielp om in menig moeilijke levensvraag de juiste beslissing te vellen, in menig ernstigen twijfel de rechte oplossing te vinden....

'Het kan mij niet schelen wat "ze" van mij zeggen'.... heb ik haar eens hooren antwoorden, toen een gemeenschappelijke schoolkennis haar verweet: 'Ze vinden jou zoo "ouderwetsch"'.... - ''t Kan me alleen maar schelen, wat mijn man en kinderen van mij zeggen'....

Nu,.... **wat die** van haar zeiden, dat bewezen ze den heelen dag door.... in hun *doen!*

Want nooit heb ik een gezin gekend waarin de *moeder,* de *echtgenoote,* zóózeer het middelpunt was als dáár. - Ze hadden haar den ganschen dag voor alles nóódig. Haar man zòcht haar, zoodra hij thuiskwam. De stemmetjes van de kinderen klonken 't heele huis door: 'Maatje dit... Maatje dat....' Maatje moest alles zien wat ze gekregen hadden;.... Maatje moest getuigen dat dit of dat 'heusch-wáár' was;.... Maatje moest de kibbelpartijtjes beslechten.... Maatje moest hen naar bed brengen....

'Ik begrijp niet hoe jullie lust hebt aan al die uithuizigheid,' zei ze verwonderd als de 'ontwikkelde' moderne-moeders haar bezochten en van hun druktegedoe vertelden.... 'Ik heb veel te veel te doen voor mijn man en mijn kinderen, om het ergens *anders* te zoeken dan thuis, bij hen die ik lief heb.' -

Eens ontmoette ik bij haar een mama, die haar toesprak over Nellie Van Kol. 'Die had toch zulke mooie ideeën over "het kind". - Die wist toch zóó precies hoe je "het" kind moest grootbrengen'.... enz., enz.!....

Ze zag op van haar werk, - een jurk voor een van haar meisjes, - en vroeg kalm:

'Is die Nellie Van Kol zelve een moeder....'

'Natuurlijk; wéét je dat niet? Zoo'n bekende figuur in de vrouwen-wereld als "Nellie." - O Corrie, schàám je'.... riep de ontwikkelde mama-bezoekster....

'Dan begrijp ik niet, dat ze zich met anderen bemoeit, in plaats van met haar eigen gezin. Misschien weet ze inderdaad heel goed hoe zij *haar eigen kinderen* moet grootbrengen...;' antwoordde Corrie. 'Maar hoe *ik* met de *mijne* moet doen, dat kan geen vréémde vrouw beoordeelen, en mij aanwijzen in gedrukte boekjes en blaadjes. Dat moet ikzelve aan hen bestudeeren, en voor hen uitmaken, omdat ik hun moeder ben, die hen kent en lief heeft....'

De ontwikkelde mama nam afscheid, omdat ze naar een vergadering moest tot 'opvoeding van den man in zedelijken zin.' - Haar *eigen* man lag ziek te bed, maar zij ging daar een rede houden over 'Onze vrouwplichten in het huisgezin.... en aan den Staat (!)'

- - 'Er was zoolang een uitstekende, allerliefste verpleegster thuis bij haar man,' vertrouwde ze ons nog toe, terwijl zij heenging. 'Iemand aan wien ze alles kon overlaten; en die precies wist hoe ze met den soms lastigen patiënt moest omgaan!'

En, 'plichtsbesef'-de-oogen-uitstralend, ijlde ze heen, *niet* naar haar *naasten* plicht, naar haar zieken man, maar naar haar 'vergadering'... Corrie keek mij eens ondeugend

aan toen ze weg was; omdat mijn kwalijk-bedwongen verontwaardiging haar amuseerde. - -

Maar toen, ernstig-geworden, zei ze ineens... 'Nu ja, ik weet wel dat *zulke* vroim-exemplaren jou grootste antipathie zijn. - Maar, met dat al.... *mij* moet je toch wel héél onontwikkeld vinden! Niet-alleen dat ik niet eens weet wie die beroemde Nellie Van Kol is, maar ik lees in 't algemeen zóó weinig.... geen moderne romans, geen tijdschriften, geen vrouwenbladen.... Ik heb er geen tijd voor.... Maar ik denk weleens, in het diepste diep van jou hart moet jij, die zooveel leest, mij toch wel "beneden" je vinden'....

Toen heb ik haar gezegd, wat men maar zeggen kan van zoo weinige hedendaagsche vrouwen, namelijk dat ze zóó hoog stond, zoo hemelhoog, boven ons allemaal, die een klein beetje meer, of een klein beetje minder verstand bezitten, een klein beetje meer, of een klein beetje minder talent.... maar die geen liefhebbende echtgenooten, geen zelfopofferende moeders zijn; sommigen onzer omdat het lot het haar ontzegde, velen echter - *en dat zijn de schuldigen* - omdat ze het vóórrecht, de kroon, van echtgenoote en moeder,

die ze *bezitten,* versmaden en verwaarloozen en vertrappen, in ijdel najagen van *eigen* eer, *eigen* genot, *eigen ik....*

Toen heb ik haar gezegd hoe klein ik me voelde, hoe ontzettend-klein, neven háár, de 'superieure vrouw' bij uitnemendheid, *de liefdegevende echtgenoote, de liefdegevende moeder....*

Want, wat *doen* ten slotte al die literaire, kunstdoenerige, muzikale gesprekken voor de toekomst? Wat doet het er aan af, of gij en ik, o mijn 'ontwikkelde' medezusters, wat méér verstand of wat minder bezitten, wat oppervlakkiger, of wat diepzinniger kunt redekavelen over 'nuttigheid' en 'sociale questie' en 'philanthropie' en wat dies meer zij....?

Onze 'ontwikkelde' gesprekken, onze 'talenten', zelfs onze 'nuttigheid' kan gemist worden, o zoo goed, zonder dat de maatschappij er ook maar iets armer door wordt....

Maar deze 'onbeduidende' vrouw *maakte gelukkig haar man en haar kinderen.* Noch haar echtgenoot, noch haar zonen en dochteren, konden háár missen. *Zij* was voor hen *alles. Zonder* hen was *zij* niets. Maar zij-ook zouden nooit geworden zijn *die* ze zijn.... *zonder* háár, zonder haar groote, eindelooze, dragende, zich-zelf-offerende liefde.... En daarom, omdat die liefde *tot hen* zoo rijk was en zoo veelzijdig, daarom had zij tijd noch lust voor 't Haagsche kunst- en uitgaan- en nuttigheids-gedoe. Daarom wist ze haar taak te mooi en te heerlijk, om behoefte te gevoelen aan het vrouwengedoe van Haagsche Club-dames en Haagsche moeders, die schreeuwen over 'Het gevaarlijke van ooievaarspraatjes voor de kinderen,' maar die hen ondertusschen overlaten aan onbetrouwbare bonnes en onbeschaafde kindermeiden; omdat ze zelf voortdurend op de straat zijn, op Pulchri, en in tentoonstellingen, en op concerten, 'ter beschaving van hun geest', en 'om op de hoogte te blijven'....

En zal ik U nu nog vertellen van haar lange laatste ziekte, van haar lange laatste zelfopoffering, tot den einde? -

Als haar man en haar kinderen ziek waren, ééns zelfs toen het voor haar man één lange winter was van sukkelen en weer-instorten, had ze altijd beslist pleegzuster-hulp geweigerd. Ze werden allemaal zoo graag door háárzelve opgepast. En zij die nooit plichten buitenshuis nájoeg, vond er dientengevolge gemakkelijk den tijd voor in zulke dagen en weken de zware verpleegsterstaak op zich te nemen neven die van huisvrouw. - - De ziekten der kleine kinderen hadden haar van lieverlede gerijpt tot een handige pleegzuster, die het in ervarenheid niet behoefde af te leggen tegen menige beroepsverpleegster. En, wat dááraan, aan de *vak*kennis, ontbreken mocht, dat werd ruimschoots aangevuld door haar *liefde* tot de zieken, die haar deed begrijpen, raden, zich hun nooden en behoeften deed herinneren, het geduld wist te doen behouden waar gehuurde hulp te kort geschoten ware wellicht.... Zelfs haar dokter, die het eerst niet begrepen had op haar weigering een verpleegster te nemen in zùlke gevallen, velde spoedig een ànder oordeel. 'Als alle mevrouwen en mama's zóó waren als U, zoo plichtgetrouw, en onzelfzuchtig, en onvermoeid, dan zouden we vermoedelijk minder gesteld zijn op gehuurde verpleegstershulp'.... verklaarde hij aan het eind van dien ziekte-winter waarvan ik sprak.... 'Maar gewoonlijk doet een verpleegster het *beter* en *zorgvuldiger* dan de vrouw of de moeder'....

Echter, toen ze zelve aan het sukkelen geraakte, en begreep dat het lang moest duren, toen was **zij** de eerste, die sprak van een pleegzuster, die haar tegenzin tegen

een vreemde-om-haar-heen overwon; omdat ze niet wilde dat man en kinderen lijden zouden onder de zorg van haar oppassing....

'Ik doe het met zooveel liefde voor je'.... weigerde haar man.

Maar zij.... 'Je hebt het veel te druk met je werk. Je zoudt jezelf ziek maken. En dan-ook, je moet jezelf sparen om opgewekt te zijn voor de kinderen....'

En zoo is ze, tot op den scheidings-dag, een zonnestraal gebleven, een liefde-spreidende engel geweest, in het huisgezin harer liefde; waarin men haar zoo noode kon missen...

Èn de pleegzuster, èn de bedienden, èn de dokter, *al* degenen die van nabij in aanraking kwamen met deze 'onbeduidende' vrouw, voelden haar stille *meerderheid van ziel*, die zich openbaarde, niet in geestige gesprekken, niet in verstandig-op-de-hoogte-wezen, niet in talenten of belezenheid, maar in haar een superieure-echtgenoote en superieure-moeder-zijn, *superieure echtgenoote en superieure moeder, die geleid had één onafgebroken liefdeleven....*

Zie, toen ze haar weggebracht hebben naar het graf, toen was er in 'de Maatschappij'

niemand die van den dood dezer ‘onbeduidende’ vrouw notitie nam. Ze had weinig goede-kennissen behouden, want ze had geen tijd gehad hen na haar huwelijk te blijven aan-houden en intiem bezoeken. En vele jeugd-vriendinnen hadden 't haar dientengevolge kwalijk-genomen, dat ze zoo ‘bekrompen-opging in haar man en haar kinderen.’ Ze was in geen enkel ‘damesbestuur’ lid van geen enkele ‘nuttige’ vereeniging. Ze had nooit gezongen of gespeeld op liefdadigheids-voorstellingen. Geen kundig leeraar of professor kon van haar zeggen, dat zij ‘een zijner veelbelovendste leerlingen was geweest’, en dat ‘het huwelijk in haar had doen verloren gaan een opmerkelijk-talent, dat, bij volkomen ontwikkeling, zich wellicht in ruimeren kring zou ‘hebben onderscheiden.’ Geen vrouwenbladen hadden ooit een enkel Ingez: stuk of Redactie-artikel van haar onder de oogen gehad. In geen enkel belletristisch tijdschrift is ook maar 't kleinste novelletje of versje van haar hand verschenen. - En op ‘de Club,’ dat modern product van 't geen moderne man-wijvenmoeders weten te verzinnen, om een gelegenheid te méér te vinden tot uithuizigheid, was geen enkele kunstdoenster-kwaadspreekster, die het der moeite waard vond over déze doode te redekavelen noch ten goede noch ten kwade.... Ze was voor hen, voor zulke ‘Club’-moeders veel te ‘onbeduidend’....

Maar dat weet *ik*, dat deze ‘onbeduidende’ vrouw een *gelukkig* leven heeft gegeven aan den man die haar liefhad, een leven waaraan de herinnering, nu nog in zijn eenzaamheid, zijn beste troost is. Dit weet *ik*, dat deze ‘onbeduidende’ moeder een onberekenbaar-goeden invloed heeft uitgeoefend op haar zonen en dochteren, door de vereering die zij voor haar koesterden, door de liefde die zij hen gaf en van hen wist terug winnen....

Dit weet *ik* voor mij-zelve, dat zùlke ‘onbeduidendheid,’ *mij* toeschijnt het hoogste vrouw-ideaal, de schoonste vrouw-bestemming te zijn.... *de eenig benijdbare* ‘*superieuriteit*’ *in de vrouw....*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Opvoeding. (Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de ‘opleidingsinrichting voor socialen arbeid’ te Amsterdam, door den Heer A.H. Gerhard.) VII.

Het gebeurt soms, dat de voorstellingsschat plotseling wordt verstoord. Het gevolg hiervan is in den regel een hevige gemoedsbeweging, een z g.n. *affect.*

Bijv., iemand heeft den hoogsten prijs uit de loterij getrokken. Die ééne nieuwe voorstelling komt als 't ware plotseling het kamp der oude voorstellingen binnenvallen en brengt daar groote beroering. Sluimerende voorstellingen worden op eens op den voorgrond gedreven en andere eensklaps op den achtergrond gedrongen. Die verstoring van den voorstellingsschat werkt op het gemoed. Ook dáár komt hevige beroering, die zich meestal uit in niet minder heftige lichaamsbeweging.

Over het algemeen wordt beweerd, dat tegen een affect niets te doen is. En àls men wat doet, doet men meestal iets, dat nog heelemaal verkeerd is. Om het opbruisend, het driftig gemoed te breken, stelt men dikwijls drift daartegenover. In de meeste gevallen is dit absoluut verkeerd.

Een affect ontstaat doordat één voorstelling alle andere overheerscht. Hieruit volgt, dat het eenig geneesmiddel gelegen kan zijn in het daartegenover plaatsen van een andere voorstelling, die de geweldige kracht der eerste tempert.

Zoo zal bijv. het beste zijn, dat tijdens het woeden van een onweêr de omgeving van het kind zich kalm en rustig houdt, en op de natuurlijke oorzaken van het noodweer wijst. Een volgende keer zal de gewaarwording van donder en bliksem, door de apperceptie, de voorstelling van de kalme, rustige omgeving enz. op den voorgrond plaatsen. Zoo *iets*, dan is dàt in staat op de gemoedsbeweging van het kind kalmeerend te werken.

Met drift is het niet anders gesteld. Bij een uitbarsting van drift moet het kind gewezen worden op het kinderachtige, onbillijke, onredelijke en gevaarlijke er van. De voorstelling daarvan zal zich allicht bij een volgende uitbarsting reproduceeren en eenigen invloed kunnen uitoefenen.

Op dezelfde wijze dienen we te doen met

kinderen, die bang zijn in 't donker. Men zegt weleens, dat indien aan kinderen nooit iets griezeligs, nooit iets van spoken, heksen, kabouters enz. was verteld, zij geen vrees voor het donker zouden kennen; deze bewering is niet juist. Dergelijke verhalen zullen natuurlijk wel van eenigen invloed zijn, maar de eigenlijke oorzaak ligt elders. Als iemand in 't donker komt, wat gebeurt er dan? Ieder - dus niet alleen het kind - gevoelt in meerdere of mindere mate een eigenaardig gevoel van beklemdheid. Men hoort vele wonderlijke geluiden en ontvangt allerlei vreemde indrukken. Hoe dit komt? Als we ons op een plaats bevinden, waar het absoluut donker is, zwijgt het zintuig, waardoor verreweg de meeste indrukken tot ons komen, n.l. het oog. De andere zintuigen, het gehoor en het gevoel, blijven doorwerken. En bij de totale afwezigheid van gezichtsindrukken, komen de gehoorsen gevoelsindrukken des te meer tot hun recht. We ontvangen ze in gewone omstandigheden ook wel, maar het wordt dan niet zoo gemerkt. Ze zijn ons zoogoed als vreemd. Vandaar die eigenaardige beklemdheid.

Maar hoe komt het nu, dat, wij, groote menschen, in 't donker minder bang zijn dan kinderen? Wel, om de eenvoudige reden, dat wij onmiddellijk in onzen geest geruststellende voorstellingen er naast kunnen plaatsen. Wij weten, dat er niets bijzonders kan zijn, wij weten die geluiden te verklaren enz.

Hieruit blijkt, hoe we in deze met kinderen hebben te doen. Verkeerd is het, hen uit te lachen, of te zeggen, dat ‘het zoo kinderachtig is om bang te zijn’. We hebben het kind die voorstellingen te geven, die *ons* de vrees van het hart nemen. Het kan zijn nut hebben, met het kind opzettelijk in 't donker te gaan, om de vreemde geluiden te verklaren en te laten zien, dat *wij* niet bang zijn. Zoodoende zal het kind geruststellende voorstellingen ontvangen, die zich zullen reproduceeren als het weer in 't donker komt.

We kunnen dus in 't algemeen affecten bestrijden, door naast de het evenwicht verstorende voorstelling een of meer het evenwicht herstellende voorstellingen te plaatsen.

Ieder heeft iets, waarnaar, meer dan tot iets anders, zijn hart uitgaat. Deze sterke begeerte noemen we *neiging.* Onmogelijk is het om neiging voor of naar iets te gevoelen, dat men onaangenaam vindt. Neiging is altijd verbonden aan lustgevoel. Ze is echter meer dan waardeering van lustgevoel. Neiging is de begeerte, opgewekt door een voorstellingskring, die zóó sterk is, dat het lustgevoel er van zich vanzelf, d.i. door eigen kracht reproduceert.

Zoo'n sterke voorstellingskring ontstaat, als men het lustgevoel *herhaaldelijk* in zeer sterke mate heeft ondervonden.

't Komt voor, dat men een neiging niet altijd heeft gehad, en ook, dat een neiging in kracht afneemt of verdwijnt. De neigingen zijn dus volstrekt niet constant, maar veranderlijk.

't Is nu de vraag, in hoeverre we invloed op haar kunnen uitoefenen.

We hooren weleens zeggen, dat A. neiging heeft tot teekenen, B. tot musiceeren enz. Bij zoodanige neiging is aanleg aanwezig. En bij aanleg merken we een geestelijke en lichamelijke geschiktheid op, die soms door erfelijkheid is verkregen. Deze neiging is een gevolg van het verkregen lustgevoel, aan het welslagen der behandeling verbonden. Zij zal gaandeweg in sterkte toenemen. ‘Want het ondervonden lustgevoel wekt de begeerte op om de handeling te herhalen. Na elke

herhaling wordt de geschiktheid grooter en vermeerdering van geschiktheid geeft weer beter welslagen en dit laatste weer sterker lustgevoel enz.

Deze neiging kan dus versterkt worden door *herhaling* van de handeling.

Er is ook een andere groep neigingen. We bedoelen die, welke ons leiden tot handelingen, bij het doen waarvan we geen *opzettelijk willen* kunnen waarnemen. We doen ze als vanzelf. En wel, omdat we er aan gewend zijn.

De waarde dezer neigingen, die we gewoonten noemen, wordt meestal onderschat. In elk geval worden ze in den regel verkeerd toegepast.

Daar is iemand, die gewend is zijn dagelijkschen arbeid in geregelde volgorde af te doen. Maar op zekeren dag wijkt hij van den regel af. Ongetwijfeld zal de persoon in kwestie een zekere onrust over zich krijgen. De voorstellingen van de in een bepaalde volgorde te verrichten werkzaamheden streven er naar om, zooals elken dag geschiedt, in een bepaalde volgorde gewaarwordingen te worden. Dit geschiedt echter *nu* niet. Vandaar die onrust. Wordt echter de oude regel weer opgevolgd, dan is het merk-

waardig, hoe spoedig de onrust is geweken. Het evenwicht is weer hersteld.

Bij de opvoeding kan aan de groote beteekenis van het al of niet opvolgen van een bepaalden regel niet genoeg worden gedacht.

Gelukkig het kind, dat in een omgeving verkeert van menschen die voorbeelden van orde zijn! Het zal later geen ongeregeldheid, geen wanorde kunnen zien.

Hoogst aan bevelenswaardig is het, het kind opzettelijk nuttige handelingen *herhaaldelijk* te laten doen, opdat dit doen een gewoonte wordt, waarvan, zooals uit bovenstaande blijkt, niet zoo spoedig zal worden afgeweken. Meermalen gebeurt het zelfs, dat handelingen, die aanvankelijk met leedgevoel werden ondergaan, later als zij tot gewoonte zijn geworden, zelfs een zeker lustgevoel opwekken.

Waar vooral voor moet worden gewaakt is dit: dat het kind nuttige handelingen niet uitstelt. Uitstellen brengt wanorde in de voorstellingsreeks en verzwakt de gewoonte.

A.

P.K.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Het gevaarlijke van meisjes op jongens-H.B.S. of gymnasium.

Tegenwoordig is het algemeeene mode, om, als moeders dochters bezitten, die op haar 12e jaar of ouder naar jongens-H.B.S. of gymnasium te sturen. Wat mij betreft, ik vind dit heel verkeerd, om meisjes en jongens juist op dien leeftijd van 15, 16 jaar zoo intiem met elkaar te laten omgaan. Want juist op dien leeftijd denken jongens vooral, zoo dikwijls, dat ze zoogenaamd verliefd zijn en veel van een of ander meisje houden, ze loopen dan met elkaar, gaan met elkaar uit, misschien wel, zonder dat de ouders daarvan op de hoogte zijn; 1e belemmert hen dat in hunne studie en 2e moet men niet juist kinderen wat aan banden leggen, moet men niet juist dien vrijen omgang zooveel mogelijk tegengaan, moet men niet alles doen, om de algemeene zedelijkheid te bevorderen? Want, wat zullen die kinderen altijd met elkaar bepraten, geloof maar vrij, dat ze wel eens spreken zullen over dingen, die een derde niet zal mogen hooren, en juist dat is zoo verkeerd, ze krijgen dan van dingen, die juist heel mooi en gewoon zijn, eene scheeve voorstelling en lachen er om, en dat moet zooveel mogelijk vermeden worden. Natuurlijk, het eene kind is het andere niet, een heeleboel zullen het ook niet doen, maar er zijn er toch wel, die nieuwsgierig zijn en graag alles willen weten. Ik hoorde laatst nog van een meisje, dat op het gymnasium is en ook zoogenaamd geëngageerd is, ze komen dan om beurten bij elkaar. Is het niet bespottelijk, dat zulke ouders dat toestaan, sommige moeders zijn heusch niet waard kinderen te hebben, ze denken maar, dat opvoeden net zoo gemakkelijk is, als kousen stoppen en geven zich niet de minste moeite zich als 't ware in te dringen in de zieltjes harer kinderen, te ontdekken, wat voor karakter er in dit of dat kind zit. Neen, ze voeden ze maar zoogenaamd op en bedenken niet, dat het haar plicht is, goed over je kinderen te waken en te maken, dat ze als verstandige mannen en vrouwen de wereld ingaan. Ik ben zelf geen moeder, doch hoop het eens te worden en mijnen kinderen zoo'n opvoeding te geven, dat ze later altijd aan mij zullen kunnen denken als eene goede moeder.

X.

Een indruk.

'**T**is een heerlijke herfstdag. Alles buiten is leven en beweging. Onder de groote menigte, die in verschillende richting dooreenkrioelt, loopen ook drie studenten.

Waarheen het toeval hen zal leiden, ze geven er zich nog geen rekenschap van. Maar opeens stelt een van hen voor, te gaan naar het kerkhof. ‘Ben je gek, vent, zeur nou niet, ik kan me de heele zaak wel voorstellen, een massa steenen, da's alles; waarachtig 't trekt me niks.’ Iets dergelijks was 't antwoord. Wie gevoelt ook op een prettige wandeling met verrukkelijk herfstweer, als de zon zoo overal in 't rond schildert, wie voelt dan lust den doodenakker te bezoeken. Toch, de twee anderen geven toe.

Al dadelijk, binnen de poort, verandert de toon van hun gesprek. 't Kwijnde al. En een eindje verder is ieder bij eigen gedachten. Voor hen rijst een tombe met gulden letters: Victus Vincam (overwonnen zal ik overwinnen). Bovenop een kruis. Dorre bladeren liggen op de harde zerk

beneden; nu en dan dwarrelt langzaam een dood blad neer, losgeraakt van zijn tak. Onwillekeurig schieten te binnen verzen van den dichter der oudheid, verzen die oud, maar om hun diepen zin, altijd weer nieuw zijn: ‘'t Geslacht der menschen is als van de bladeren, de herfstwind blaast ze over den grond, de jonge lente doet nieuwe uitbotten.’

De man wiens stof rust onder dezen kouden steen, trok ééns, in vollen bloei, tot zich oud en jong door warm geloof en groote gaven. Van Oosterzee, de naam heeft zijn kracht nog niet verloren, is bewonderd, aangebeden bijna.

En nu - in 't doodenrijk. Nog klinken na door zijn geschriften gedempte tonen van den geloofszang, door hem gezongen.

Maar 't kleed, dat dien geest omhulde, is vergaan. Het monument hier getuigt er van.

Men gaat verder. Daar om een hoek komt een jonge man, eene dame volgt hem. Zij schreit. Zeker heeft zij bezocht het graf van een, die haar dierbaar was, mogelijk dat harer moeder.

De heer bij haar is kalmer, althans schijnbaar. De man immers beheerscht zich, een traan voegt niet in 't mannelijk oog. O zeker, maar toch het doet goed, het adelt te kunnen schreien, tranen van echte droefenis. En vooral de traan in het oog eener vrouw, raakt het teerste in onze ziel, die dan wordt een fijn instrument welks snaren geroerd zijn door de zachte streek van dat echt vrouwelijke, dat den man zoo machteloos doet staan.

De drie jonge mannen gaan verder, ernstig door het pas geziene. Eene weemoedige stemming is het, waarmee ze nu zien op enkele graven. ‘Hier rusten onze geliefde ouders, hier rust onze geliefde zoon, hier rust....,’ ze kunnen zoo voortlezen.

Daar ziet hij een roosje bloeien, hij wijst er zijn vrienden op:

‘Hé, da's aardig, nu nog.’ 't Kruis met rozen.

Waar symbool, tegelijk weemoedig en zoo harmonisch te zamen.

Jong leven verlangt al spoedig weer naar 't leven, hier is hun plaats nog niet.

Buiten op den weg zien zij bij het terugkeeren twee kinderen in 't zwart, vlug loopend. Het zusje draagt een handvol bloemen. Die twee hebben nog niet den ernst van 't leven gevoeld of begrepen; daarvoor zien ze er te jong uit! Ze brengen enkel een liefdeblijk.

De drie vrienden zijn weer gekomen onder de beweeglijke, drukke schare, te midden van opgewekte, tenminste zich zoo voordoende menschen. Zij zelf merken den invloed. 't Praten gaat vlotter, ze zijn nu terug in de oppervlakkigheid van het mondaine leven.

Die korte afzondering echter heeft heilend gewerkt, nagelaten kracht voor wachtenden strijd.

Want in de scherpste lijnen werd gezien hoe al 't tijdelijke onverbiddelijk tot stof wederkeert, maar óók werd dieper gevoeld, dat het oog naar boven gericht, troost en vrede kan vinden, die harmonie schenken, niet op eens, maar geleidelijk, tusschen 't vergankelijke en het eeuwige.

Dan wordt ons zijn hier, eene periode waarin wij kunstenaars zijn van ons hooger leven, om wanneer de dood klopt, den Meester over te geven, wat gewrocht is.

Blijve daarom dit op den achtergrond onzer ziel gegrift: ‘Ernst is het leven.’

We zullen dan eerst met overtuiging kunnen instemmen met het woord van Seneca:

‘Crede mihi, res sevèra est vérum gaudium,’ d.i. Geloof mij, ernst is (de bron voor) ware vreugde.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Een smet op het leven van een groot man.

De geschiedenis van den man op wien Frankrijk terecht trotsch mag zijn, de gebeurtenissen uit het leven van Napoleon Bonaparte, worden in den laatsten tijd vooral breed uitgemeten. Een Fransch tijdschrift dat niet iets nieuws weet te vertellen, of herinneringen weet op te wekken aan hem die zoo grooten invloed heeft uitgeoefend op geheel Europa, is een zeldzaamheid. De nieuwe eeuw deed reeds veel verjaren wat terecht herdacht werd. Moed, energie, dapperheid, helderheid van geest, een staatsmansblik, dat alles waren eigenschappen van den Veldheer, wiens weergaloos krijgstalent door alle eeuwen heen de bewondering zal blijven opwekken van tegenwoordige en toekomende geslachten. Maar de glorierijke geschiedenis van dien vorst heeft ook haar donkere bladzijden. De eerzucht, die hem tot zulk een groot man maakte, ontaardde dikwijls in een eigenbelang dat voor

niets terugdeinsde en geen gebeurtenis heeft op zijn leven een zoo donkere schaduw geworpen als de terechtstelling, men zou durven zeggen de moord, op den Hertog van Enghien, nu juist honderd jaren geleden. Het is de brutaalste daad van geweld die de Corsicaan zich in zijn onbegrensde eerzucht niet schaamde, een waarmede hij het volkenrecht in het aangezicht sloeg.

Napoleon was altoos ongerust over de Bourbons en duchtte vooral den hertog van Enghien, een flink rechtschapen man, de eenige volgens hem die in staat zijn zou de wapens tegen hem te keeren.

Louis, Antoine, Henri van Bourbon-Condé werd 2 Aug. 1772 op het slot Chantilly geboren, als eenige zoon van Louis, Henri, Jozef van Bourbon en Mathilde van Orleans.

Den naam ‘Hertog van Enghien’ voerde bij overlevering steeds de oudste zoon van den hertog van Condé.

Met de geheele Bourbonsche familie werd hij in 1789 door de revolutionnaire beweging als vreemdeling verklaard. Hij wordt in de geschiedboeken geprezen als mooi, ridderlijk, dapper en edel van hart; een man volgens Talleyrand o.a. ‘die niets dan goed doet, tot geen laagheid in staat is en nimmer intrigeert.’

In 1796-1799 streed hij in het corps emigranten gecommandeerd door zijn grootvader, Louis van Bourbon. Na den vrede van Luneville in 1801 toen het corps werd ontbonden, richtte hij een verzoek aan den Kardinaal Rohan, bisschop van Straatsburg, (bekend door de geschiedenis van het collier van Marie Antoinette) om te mogen wonen in Ettenheim, waar hij meende veilig te zijn onder bescherming van het volkenrecht, daar Baden neutraal was en met Frankrijk bevriend. De toestemming werd gegeven en een kasteel werd den hertog ter bewoning toegestaan.

In het vroege voorjaar van 1804 was een samenzwering tegen Napoleon ontdekt die toen nog eerste consul was. Alle draden daarvan had hij zelf in handen en hij wist zeer goed dat de man die kalm te Ettenheim leefde daar part nog deel aan had.

Het was dus niet anders dan een afschuwelijke comedie toen gezegd werd dat de hertog van Enghien de man zijn zou die zich aan het hoofd der saamgezworenen had willen stellen. De saamgezworenen zelf erkenden dat de graaf van Artois zich daartoe zou hebben geleend, maar die was naar Engeland gevlucht en buiten bereik van den consul. Napoleon wilde nu door een bloedig voorbeeld ieder afschrikken om hoop op den troon te koesteren, zonder zich in 't minst om het oordeel der wereld te bekommeren, daarvoor was geen middel hem te laag. De dood van den hertog moest hoe eer hoe beter worden bewerkstelligd. Hij laat informeeren of de hertog van Enghien nog te Ettenheim is en toen hij op 9 Maart een bevestigend antwoord bekomt, geeft hij oogenblikkelijk last aan twee generaals en een corps manschappen om Ettenheim te bezetten. Intusschen benoemt hij Murat tot gouverneur van Parijs, Real tot chef van politie en belast Savary met de uitvoering. Hij overlegt alles met Real, als de hertog te Parijs is aangekomen moet hij voor den vorm terecht staan voor een krijgsraad; hij zegt wat hem gevraagd moet worden en gebiedt dat op de antwoorden geen acht moet worden geslagen. Op staanden voet moet het vonnis daarna worden voltrokken.

Terwijl dat voorspel wordt voorbereid blijft Napoleon op Malmaison, buiten Parijs, waar hij van geen verzoekschriften weten wil en verwijderd is van het tooneel van de misdaad. De papieren van den hertog waren reeds allen in beslag genomen en

toonden geen enkele reden waar een veroordeeling op mogelijk was volgens recht en billijkheid.

In den nacht van 15 Maart werd nu plotseling de woning van den hertog omsingeld. Des daags had hij gejaagd en kreeg bij zijn thuiskomen een waarschuwing van den notaris Rösch uit Rheinau om zoo spoedig mogelijk te vluchten, maar daar alles nog rustig was besloot hij tot den volgenden morgen te wachten; toch zouden Grünstein en Schmidt, twee officieren uit het vroegere leger van Condé, des nachts gewapend bij hem blijven.

Diep in den nacht kwam Ordener te Ettenheim aan en liet alle uitgangen der stad bezetten. Nu rukt hij op naar de woning. De Hertog wordt gewekt omdat er onraad is, zijn bediende Canone raadt hem aan om door het venster te vluchten zooals reeds twee van zijn kameraden deden, maar de ridderlijke man weigert dat. De deur der slaapkamer wordt ingeslagen en de soldaten dringen binnen met geladen pistolen en uitgetrokken sabels. Niemand weet wie de Hertog is, en aan den eisch van kapitein

Charlat om dat bekend te maken voldoet ook niemand. In der haast was besloten dat de overste Grünstein zich voor den hertog van Enghien zou uitgeven, doch die afspraak scheen vergeten. Nu wordt bevel gegeven allen buiten de stad te brengen naar een molen aan den weg. Tien personen worden meegesleept. Buiten het kasteel sloten nog verscheidene afdeelingen soldaten zich aan. De tien gevangenen worden in den molen gebracht en reeds was daar door Charlat de burgemeester ontboden die den hertog moest aanwijzen en alle verdere namen opgeven. Maar ook de burgemeester antwoordt niet. Nu maakt plotseling de hertog zich zelf bekend uit vrees dat anderen mishandeld zouden worden. Op een boerenwagen omringd door een aantal gewapenden werden nu al de gevangenen naar de citadel van Straatsburg gebracht, waar de hertog opgesloten bleef tot 17 Maart. Steeds weigerde men hem de reden van zijn inhechtenisneming te zeggen, maar zelf begreep hij het slachtoffer te zijn van den haat door den eersten consul aan de Bourbons toegedragen. In den nacht van 18 Maart werd hij gewekt en mocht ternauwernood afscheid nemen van zijn getrouwen. Het verzoek om zijn dienaar te mogen bij zich houden werd ruw afgeslagen. Te Vincennes werd hij voor den vorm door den krijgsraad ondervraagd in den nacht van 21 Maart, en dadelijk ter dood veroordeeld, hoewel hij onverschrokken verklaarde aan geen samenzwering te hebben deelgenomen en smeekte om Napoleon zelf te mogen spreken. Zijn houding was fier en edel, de gedachte voor een samenzweerder te worden gehouden deed zijn bloed koken.

Na een geheime zitting van een half uur wordt de gevangene afgehaald. Met een flambouw in de hand geleidt men hem door een donkere gang tot aan een trap die naar de binnenplaats van het kasteel voert. Daar aangekomen vinden ze een compagnie gendarmes onder bevel van Savary.

Aan den hertog wordt zijn vonnis voorgelezen naast den kuil die reeds te voren gegraven was. Een lantaren daarnaast geplaatst verspreidt een droef licht op het moordtooneel. De veroordeelde vraagt of een der omstanders zich wil belasten met een laatste opdracht van een stervende? Een officier treedt naar voren aan wien een pakje haar wordt toevertrouwd voor de vrouw die hij lief had, de prinses Charlotte van Rohan-Rochefort, een zijner nichten. Enkele minuten later viel de held onder de kogels der soldaten.

Hoewel Napoleon een ruim geweten had, schijnt de herinnering aan deze daad hem levenslang te hebben gekweld. Zijn moeder evenals zijn echtgenoote Josephine de Beauharnais hadden hem gesmeekt het plan op te geven, doch vruchteloos. De meeste Fransche geschiedschrijvers trachten haar te vergoelijken, doch niet allen. Langtrey o.a. erkent de fout van den ijverzuchtige en noemt de terechtstelling van den hertog van Enghien een onuitwischbare schandvlek.

Mevr: B. DE GRAAFF-VAN CAPPELLE.

Handschriftbeoordeeling.

I.

‘THEO.’ Is opgeruimd, tevreden en kent geen geldelijke zorgen. Zij heeft een flink moedig karakter, doch is in de hoogste mate met zich zelf ingenomen en zeer egoïstisch. Zij lijkt iemand, die in een smaakvol ingericht boudoir onder 't genot van een geurig kopje thee en een lekker koekje veel van theoretiseeren houdt, doch steeds eindigt met te zeggen, ‘niets gaat boven een goed leven.’ -

II.

Deze vrouw schijnt een zeer goedhartige, medelijdende natuur te hebben. Zij lijkt iemand, die gaarne een ander helpt en altijd voor de menschen klaar staat. Zij is iemand, die zeer openhartig is en niets geeft om uiterlijkheden en vormen. Wanneer zij geen sympathie gevoelt voor iemand, zal zij hem dit openlijk zeggen. Zij lijkt nu kalm en tevreden te zijn, evenwel heeft zij een natuur, die bestemd is dikwijls melancholiek te zijn. Het is met recht een hartelijke, eerlijke vrouw, met wie allen, zonder onderscheid, gaarne omgaan, omdat allen haar eerlijkheid en goedheid waardeeren. -

III.

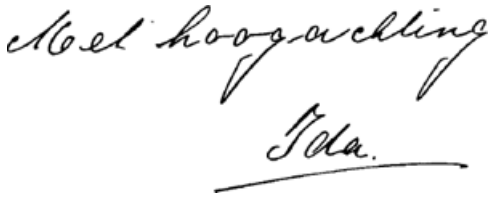

‘IDA,’ heeft een gevoelig karakter. Zij schijnt bij 't minste te huilen en voelt zich dan diep ongelukkig, evenwel vergeet zij, dat wanneer zij de menschen bevit en bij de kleinste kleinigheid een aanmerking maakt, zooals zij

steeds gewoon is te doen, dezen vrijwat meer gegriefd worden dan zij. Zij is behalve kattig nog tamelijk omslachtig en zwaar op de hand.

IV.

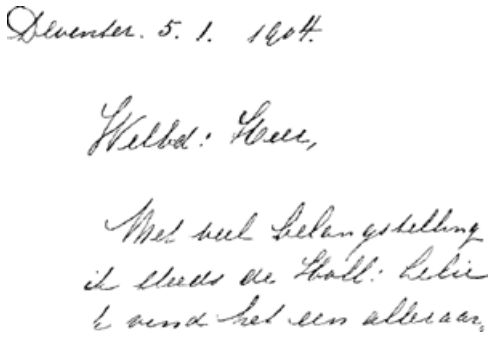

‘MARIE te Deventer,’ bezit een echt vrouwelijk toewijdend, zacht, gevoelig hart, wier karakter voor haar leeftijd reeds vrijwel gevormd is. Het is een resolute, flinke natuur, die reeds gewend schijnt te zijn op eigen beenen te staan. Zij is geloovig en haar zieleleven is zeer ontwikkeld. Zij schijnt een natuur te zijn, bestemd om veel lief te hebben en zich te wijden aan anderen. -

V.

‘GRUNO,’ is zeer coquet en heeft een didactische manier van spreken. Zij is over 't algemeen nogal excentriek, altijd heeft zij iets bijzonders. Zij is flink en weet zich door alles heen te slaan. Maakt niet te veel werk van kleinere ondergeschikte zaken, doch zorgt niettemin, dat in alles orde is. Zij is dikwijls verstrooid en kan tusschenbeide wel wat grillig en weinig gezeggelijk zijn.

VI.

‘JO D.’ is een jong meisje, dat een groote zucht naar bijval voor al haar handelingen bezit. Zij is zeer gesloten en laat niemand in haar hart lezen. Evenwel uit haar schrift is duidelijk te lezen, dat zij zéér goedhartig is, en zeer gul van aard. Idealistisch en zeer zuinig is ze. Veel wilskracht bezit ze. Het is een flink, moedig meisje, dat zich door alles weet heen te slaan. Een groote ondeugd bezit ze helaas: zij is van zeer zinnelijken aard. -

VII.

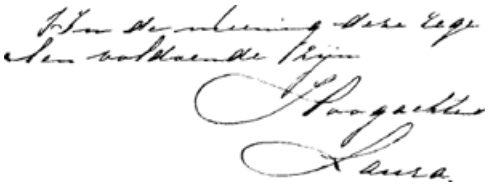

‘LAURA'S’ schrift maakt den indruk afkomstig te zijn van een flink verstandelijk ontwikkelde persoonlijkheid. Zij is zeer huiselijk van aard en neemt gaarne anderen in bescherming. Een weinig eigenwijs is ze en kan niet erg goed dulden, dat een ander een meening, tegenovergesteld aan de hare verkondigt. Zij lijkt iemand, die veel met jongeren omgaat, waardoor zij een betrekkelijk predomineerende persoonlijkheid is.

VIII.

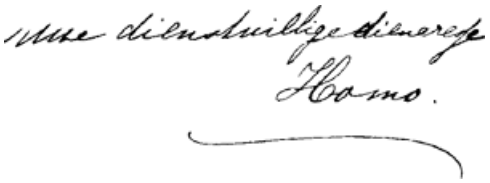

‘HOMO’ heeft een lief, gevoelig, zacht karakter. Zij is dikwijls vergeetachtig, en over 't algemeen wat vluchtig en oppervlakkig. Zij schijnt iemand te zijn, van een eenvoudige normale ontwikkeling, in wie, wellicht onbewust, de vrouwelijke heerschzucht sluimert, om bij de eerste de beste gelegenheid te ontwaken. Haar karakter is door het leven, dat haar nog met rust liet, nog weinig gevormd.

IX.

‘BERGBEWOONSTER’ schijnt een vroolijk, flink karakter te hebben, dat aan alles de lichtpunten ontdekt, en alles van den vroolijken kant beziet. Zij heeft een dankbaar, welwillend hart, dat gaarne een ander helpt. Zij schijnt een zeer eerlijke openhartige natuur te zijn, die voor alles rond uitkomt. Ze bezit geen sterke wilskracht, is zeer idealistisch, en schijnt een vrouw te zijn, die gaarne haar hoofd buigt voor den man harer keuze. -

X.

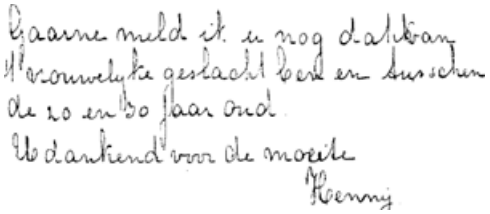

‘HENNY.’ Dit schrift is afkomstig van een, die zeer vluchtig over alles heen loopt, weinig accuraat en zeer vergeetachtig is en die er graag netjes uitzet en wel een beetje coquet is. Zij is medelijdend van hart, en zeer gesloten, zoodat zij nooit zal zeggen,

dat zij den een of ander geholpen heeft wat zij graag doet. Weinig wilskracht bezit ze. Zij lijdt veel aan melancholie. Het is een gevoelige, zachte innemende natuur, die spoedig terneergeslagen is. -

XI.

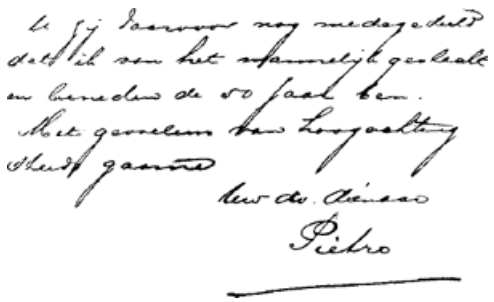

'PIETRO' heeft een echte kantoorhand, waardoor zijn verschillende karaktertrekken bijna of in 't geheel niet uitkomen. Hij schijnt een normale ontwikkeling te hebben en een zeer normaal karakter, zonder sterk uitkomende karaktertrekken. -

XII.

'NIEUWSGIERIGHEID' is dikwijls zenuwachtig en gejaagd. Tusschenbeide kan ze erg zwaar op de hand zijn, en kan ook weleens ongemerkt wat kattig zijn. - Zij doet evenwel gaarne iets voor een ander, en is in alles sympatiek; iemand, die velen door haar nobel karakter voor haar inneemt.

XIII.

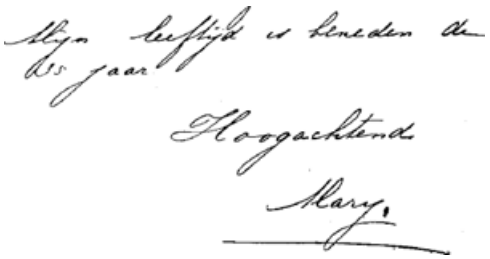

'MARY' is een flinke, rustige natuur, die over veel zaken los heen loopt en dikwijls vergeetachtig is. Ze is idealistisch en heeft een gevoelig, zacht vrouwenhart. Ze is huiselijk en eenvoudig en heeft een flink gezond verstand. Haar leven schijnt heen te vlieden zonder zorgen en zonder groote gebeurtenissen. Zij is soms wel wat beschroomd, en is dikwijls in zich zelf gekeerd. -

VIX.

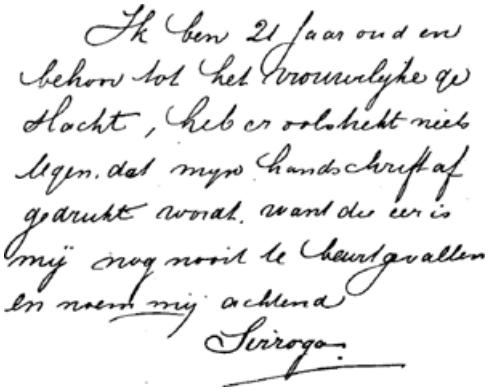

'SIRROGA', lijkt uit haar schrift iemand te zijn, die zich zeer nauwkeurig en stipt wil voordoen, in den grond is zij evenwel vergeetachtig en dikwijls verward in haar denkbeelden. Zij heeft veel last van grilligheid en kan tusschenbeide erg ongehoorzaam zijn. Ze kan dikwijls vroolijk en humoristisch zijn en origineele ideeën hebben. Een hooge ontwikkeling bezit ze niet, eer een mindere. Wanneer ze zich eenmaal iets in haar hoofd heeft gezet, kan niemand er haar van af brengen. Koppig en stug kan ze met recht zijn. Ze heeft veel eigenliefde, en heeft een erge zucht naar effect; is erg omslachtig en houdt veel van opschik. Ze is in staat buitensporige dwaze dingen te doen. - Ze wil graag gewichtig schijnen en quasi anderen in bescherming

nemen. - De baas spelen vindt ze een genot; - Niettegenstaande dit alles is ze trouw en eerlijk. -

Mej. Naar aanleiding van Uw vraag heb ik de eer U op te merken, dat het U vrijstaat in de rubriek ‘ingezonden stukken’ in de Holl. Lelie te berichten of de beoordeeling van Uw karakter al of niet juist is. -

De handschrift-beoordeelaar.

XV.

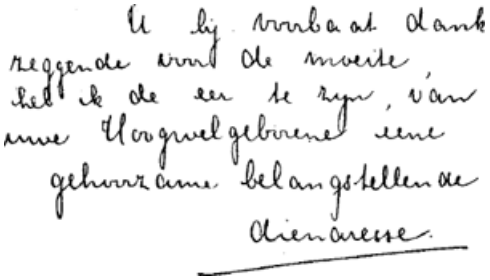

Deze is dikwijls onpractisch en weinig logisch Vergeet veel en is dikwijls vreesachtig en bang een besluit te nemen. Ze is trotsch en heeft over 't algemeen iets excentrieks. Heel weinig wilskracht bezit ze. Ze is dikwijls terneergeslagen en gevoelt zich bedroefd. Zij heeft een goedhartig, dankbaar en trouw hart, dat in staat is zich eerlijk en open aan iemand te wijden.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Bericht.

Gedurende de vacantie der redactrice van 24 Juni - 24 Juli géén Correspondentie.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

3 Augustus 1904.
18de Jaargang.
No 5.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Verband tusschen vorm en inhoud.

Elke componist, die een onderwerp bezingt, moet bekend zijn met den inhoud van den tekst, den aard van zijn thema, om zich daarna te kunnen afvragen: Wat is de stemming, waarin ik mijn toehoorders wil brengen? 'Das Wiegenlied' van Von Weber verschilt hemelsbreed in maat en conceptie, in dictie en coloriet van 'das Jagdlied' van Mendelssohn. Schubert's Sehnsuchtswalzer en een Walzer van Strauss hebben slechts in zooverre overeenkomst, dat ze tot den Rhythmus van de Walsmuziek behooren. Ieder toonstuk vraagt een passenden vorm, zal de muziek tot haar recht komen. Verliezen niet een aantal werkelijk schoone Duitsche melodieën veel van haar aantrekkelijkheid, wanneer dezelfde liederen worden gezongen op een Nederlandschen tekst?

De harmonie tusschen het lied en den tekst is verbroken! Het lied moet zich hullen in het gewaad, dat de dichter den componist verschaft.

Is het gewaad luchtiger, ook zijn lied krijgt ongedwongener vormen. Heeft de dichter donkerder kleuren en stemmiger snede gewenscht geacht, de muziek wordt statiger in haar beweging en ernstiger van uiterlijk.

De redenaar of litterator heeft met dezelfde zaken rekening te houden, terwijl hij zich bovendien nog moet richten naar het publiek, waarvoor hij spreekt of schrijft. De *'Reisindrukken van een Totok'* zien er anders uit dan 'de *Leerredenen van V. d. Palm*,' de stijl van een demagoog is geheel verschillend van dien door prof. Tiele in zijn *Gifford-lezingen* gebezigd, een kindercourant bespreekt andere onderwerpen en levert andere bijdragen, dan een tijdschrift voor volwassenen.

De bekende toespraak '*Aan de inlandsche hoofden,*' zou geen doel getroffen hebben, als Multatuli zich zoozeer in den vorm had vergist, dat hij de rede had

gestoken in een komisch kleed, en gesproken had in den trant van Willem v. Zuylen's voordrachten.

Beeldspraak in natuurbeschrijvingen veraanschouwelijkt de gedachte, verlevendigt den stijl. In historische schetsen echter wordt er een sober gebruik van gemaakt. En zoo de schrijver of redenaar overtuigd is, dat de beelden, als de bloemen op een gedekte tafel, de zinnen streelen en 't genot van de opgedischte spijzen verhoogen, zoo hij al vindt, dat zijn beelden passen bij het onderwerp, dan nog zal hij zich zelf de vraag stellen: Zijn ze ook passend voor het publiek, waarvoor ik sta, de menigte, waarvoor ik schrijf?

De *volksleider* Troelstra zal - ook al is het onderwerp hetzelfde - op een meeting zich van andere beelden bedienen dan het *kamerlid* in een oratie op het Binnenhof.

Het is bekend, dat Jezus Zijn woord dikwijls hulde in het kleed van een gelijkenis of parabel. 't Was een eenvoudige, voor 't meerendeel onontwikkelde schare, die Hij toesprak. Daarom ontleende hij zijn beelden aan de dagelijksche bezigheden of aan de omringende natuur: de zaaier, een reizend koopman, de herder, het visschersbedrijf, de wijnstok, ja het muschje, en 't mosterdzaadje zelf waren de motieven van zijn voordracht. Had Hij echter zijn toevlucht genomen tot stoutere beelden, zooals er bijv. bij menigte in Wallis' '*Vorstengunst*' te vinden zijn, het volk had hem niet begrepen, en de rede - hoe voortreffelijk ook - had haar doel gemist.

Een gedicht als '*Die Wacht am Rhein*', vervaardigd met het oog op den Fransch-Duitschen oorlog, sloeg in. Krijgshaftig van taal, mannelijk van opzet, met een beeldspraak, in harmonie met de oorlogzuchtige stemming in die dagen, werd het dadelijk begrepen en tot krijgszang in 't begin, tot Volkslied daarna gemaakt.

De stof beheerscht den vorm en belemmert den kunstenaar in zijn vrije vlucht. De phantasie dient in toom te worden gehouden door 't gezond verstand, dat niet alleen voor de evenredigheid der deelen zorgt, maar ook het verband tusschen vorm en inhoud onderzoekt. Het overweegt waardoor de sierlijkheid kan worden verhoogd, zonder dat aan de verstaanbaarheid te kort wordt gedaan.

Inhoud en vorm moeten elkaar omsluiten als de groene kelk de bloemkroon. Kelk en kroon maken één geheel uit. Neemt ge wat van den kelk weg, ge berooft de bloem van een deel harer pracht en verbreekt de harmonie. En toch is de kelk het voornaamste niet, een bijkomend bestanddeel slechts.

Zoo ook is de betrekking tusschen vorm en inhoud. Ze vullen elkaar aan en vormen in een goed geschreven opstel, in een boeiende improvisatie één harmonisch geheel. Maar de stof is het belangrijkste element: de vorm is voor de stof, wat de kelk is voor de bloem: haar steun, haar bekleedsel en haar ornement.

H.H. te S.

Sprookje.

> 'Was het misschien het onbewuste zieltje van het meisje, dat zich uit intuïtie aan hem vast wou klemmen om toch vooral goed en rein te blijven en nooit te veranderen in het leven dat nu aankwam...?
> H. BOREL (*Het Jongetje*).

Een meisje, een heel jong blond feeënkind, had eens iets wat haar heel dierbaar was; 't was een groote witte lelie, zoo'n mooie reine leliekelk die wel van heel zacht-glanzend satijn leek, maar 't mooiste er van dat zag toch niemand, dat zag het

meisje maar alleen; dat was iets heel diep in den kelk van de witte lelie; en het meisje vertelde heel stil fluisterend voor zich heen, dat ze er oogen in zag en een heei ernstig mooi gezicht - en het meisje zei, dat die oogen er niet altijd waren geweest, vroeger niet toen ze de lelie nog niet zoo lief had in haar teere witheid.

Eens, en het meisje zei dat het bij de zee was geweest, had ze die oogen voor 't eerst gezien en ze had dien avond tegen haar lelie gefluisterd: ‘Bij de zee was het, bij de groote, verre zee, ik wou zien haar wijde, groene verte, haar schuimende golfjes voor op het strand, ik wou hooren wat de zee me weer zingen zou, ik wou luisteren, altijd luisteren naar haar zangen - - en ik kan de groote, verre zee niet zien als anders omdat ik oogen zag die ook zoo diep waren en ik kon haar zangen niet hooren, omdat ik hoorde een stem die ook was als een zang, als een lied dat nooit zwijgen zou....’ en de lelie, trillend, boog haar kelk statig en begrijpend.

Toen nam het meisje de lelie in de hand en wou weer fluisteren gaan, maar het was of de lelie zelve iets fluisteren ging, want het ruischte zacht, o zoo zacht aan haar oor en toen het meisje 't hoorde, heel even maar, het wonder-teere gefluister, wist ze dat het de stem was die als een zang was geweest, als een eeuwig lied.

En toen keek het meisje in den kelk vanwaar die wondere stem kwam - - en toen kwam het, 't kwam zoo mooi in de teere

lelie-witheid, toen zag ze tusschen de satijnen bladen van den diep-blanken kelk, de oogen diep als de zee; en toen, van dat oogenblik af, kreeg het meisje de lelie zoo lief, want ze dacht dat de blanke kelk haar liefste van de zee beschermen wou.

En dagen, maanden gingen voorbij na den dag waarop het meisje 't beeld van haar liefste zag in een leliekelk; en het meisje ging nog heel vaak naar de zee, maar hij die door de diepte van zijn oogen, door den zang van zijn stem in één dag haar liefste was geworden, dien zag ze nooit meer, en het meisje werd moe en treurig van het wachten daar aan de eenzame zee en ze dacht dat hij wel nooit meer keeren zou, maar zóó groot was haar liefde daar aan zee geweest, dat ze smeekte haar blanke lelie toch altijd te blijven dragen het beeld van hem, die wel heel ver van haar weg moest zijn.

En 't mooiste in het leven van dat meisje, dat blonde feeënkind, was de lelie met in haar kelk de diepe oogen, de stem als een lied dat de zee zong, en 't was of het meisje dat voelde, want ze smeekte al maar door, onhoorbaar vaak met haar fijn stemmetje, of de lelie toch het beeld van haar liefste beschermen wou...

Maar toen moest het meisje de wereld in zooals eens allen, zelfs sprookjeskinderen de wereld in moeten, maar het meisje was niet bang, want de lelie was bij haar en droeg immers veilig, o zoo beschermend tusschen haar witte bladen het beeld van haar verre liefste; en als het meisje iets heel slechts had gehoord, iets heel donkers, dan neeg ze haar hoofdje naar den bloemenkelk waar nog altijd zacht in voortruischte die wondere, diepe stem en dan vergleed al het donkere in zonnelicht - - en als het meisje iets heel leelijks had gezien, dan zochten haar oogen in den kelk de oogen van haar verren liefste en ze wist het donkere niet meer.

Het leek wel of ze voor eeuwig bij elkander hoorden, dat blonde meisje met haar lelie en 't beeld van haar liefste, die daar samen door het donkere leven trokken en toch altijd weer het licht zagen waarvoor het donkere wijken moest.

Maar eens, toen het meisje al heel veel ouder was, zag ze eens iemand dien ze wel heel mooi vond en het meisje luisterde heel lang naar zijn stem - - en toen ze als vroeger haar gouden hoofd weer neeg naar den witten bloemenkelk, leek het haar voor 't eerst alsof de zang van de zee toch heel anders was geweest - - toen wou het meisje maar liever luisteren naar de stem van den grooten, donkeren man, en terwijl ze dat deed, leek het wel of ze nooit meer luisteren zou naar zangen van de zee.

En toen kwam het droef en heerschend in het leven van het meisje, dat eens haar lelie zoo liefhad; toen ging ze houden van den grooten, donkeren man, naar wiens stem ze wel uren luisteren wou, en het meisje wist niet hoe nacht-donker het was diep in hem en hoe dat donkere droef trekken zou over al het zonlicht waarin haar lelie had gebloeid en gewaakt over het beeld van haar verren liefste.

Maar eens toen ze weer geluisterd had naar den grooten, donkeren man, dacht ze terug aan de verre zee, die ze in maanden niet had gezien, en ze fluisterde in den blanken kelk als eens: ‘O, toen wou ik wel altijd luisteren naar den zang van de zee, waar is het nu, het zachte, het zonnige-overal, o waar is het nu?’ en de kelk neeg als toen, stil en statig en hief zich toen op naar het meisje - en van uit den witten, blanken kelk kwam het weer, kwam het als altijd, de zang van de stem als een droef lied dat de zee zong, en het trilde òp zoo zacht, het ruischte zoo zuiver, zoo teer - - en het meisje fluisterde: ‘O, ik hoor het wel, ik hoor het nog wel, maar niet als vroeger, ik hoor er door heen altijd weer die andere stem,’ en trillend hief zich de lelie nog meer op naar het meisje en 't was of ze smeeken wou: ‘O, luister dan,’ en weer, eens nog

als vroeger, zong de stem van haar verren liefste, maar het werd zwakker en zwakker voor het meisje, in wier ooren voortklonk die andere stem.

En toen, langzaam, oneindig droef verstierf in den witten leliekelk de stem van haar verren liefste... en eenmaal nog, éénmaal nog wilde ze niets anders hooren dan de stem als zangen van de zee, en ze boog haar hoofd op den kelk, maar ze hoorde niets meer, niets dan een heel ver fluisteren, heel droef, dat toen langzaam weggleed als ging het terug in de verre blauwe zee.

En het meisje zei dof: ‘Ik hoor niets meer,’ en toen, en 't was een laatst bang roepen om hulp, wilde ze de oogen zien, die diep waren als de zee, en toen, o het meisje voelde het in groote, wreede pijn, toen verstierf het licht in de oogen, die waren in den blanken bloemenkelk - - en over de brekende oogen van haar verren liefste zonken moe en zwaar de oogleden neer en weer zei het meisje

dof: ‘Ik zie niets meer, ik hoor niets meer, het is voorbij.’

En toen sloten zich als ineenschrompelend van pijn de witte leliebladen, sloten zich over den kelk waarin alles gestorven was. - - - - - - - - - - - - -

En even stond het meisje zwijgend en roerloos stil en keek naar den kelk die zich gesloten had, toen zei ze zacht: ‘Er is niets meer, niets,’ en terwijl ze opblikte naar den grooten, donkeren man lei ze bei haar handen in de zijne en zei: ‘Neem mij mee, voer mij ver weg want er is niets meer’ - - -

En alleen, heel eenzaam bleef de gesloten leliekelk met diep in zich de gestorven oogen, de gestorven stem - - - -

Leiden, Mei 1903.

SARA BOUTERSE.

Van het leger in vredestijd.
door F. Maerlant.

XI. De metamorfoze van Vos.

Elken morgen zes uur kwam fourier Vos de hooge kazernepoort binnenstappen, de knieën van zijn kleine beenen binnenwaarts gekeerd, de sabel met den langen drager dartel tegen de dij slaande. Vlug, met buitenmodelpasjes, liep hij dan naar het bureau, met het air van een plichtmensch, die weet dat hij doet wat anderen verzuimen. En na een oogenblik klonk zijn fluweelige stem over de kamer: ‘Heeft ieder zijn brood gehad? Allemaal?’

Hij had iets van een lap fluweel. Zijn gelaat was mager, met zomersproeten bepoederd als een bord pap, waarover suiker gestrooid is; een klein rossig kneveltje en havannakleurig haar maakten heel zijn hoofd tot iets bruins, waarin de donkere oogen zacht glanzend schitterden. De schouderbladen, die ver achteruitstaken als bij een oude schoonmaakster, wier rug naar het boenen staat, gaven aan zijn houding iets gebogens, waarom zijn collega's hem altijd uitlachten. Maar wonderbaar was zijn stem, die altijd zong; zelfs bij zijn commando *Geeft acht!* liet hij haar een tertsensprong maken en niemand lachte daarom, geboeid door dat zangerig geluid. Met zijn stem wischte hij elken onaangenamen indruk uit; wie hem even gehoord had, wilde altijd weer naar hem luisteren. Die stem had iets liefkoozends; zij kon vleien, schertsen, smeeken, bekoren; alleen tot dit eene: forschheid, wist hij haar niet te buigen.

Vos was niet jong meer; sinds jaren was hij getrouwd en had een groot gezin, waarvoor zijn armzalig traktement nooit voldoende bleek. Maar met zeldzame scherpzinnigheid wist hij telkens nieuwe bronnen van inkomsten op te sporen. Als in het voorjaar de recruten kwamen, was hij in zijn kracht. Andere fouriers ontvingen de nieuwelingen, die met de vrees voor het onbekende hoog opzagen tegen elk gestreept wezen, met militaire hoogheid. Maar Vos met zijn vriendelijke stem en vleiende oogen stelde hen gerust en wekte vertrouwen. Zoodra ze in de uniform gekleed waren, kwam zijn vraag: ‘Heb je soms een beetje geld bij je?’

‘Niet veel, fourier.’

‘Wees dan verstandig en laat je niet door de oude manschappen overhalen om mee te gaan; zij laten je trakteeren en maken in één avond je geld op.’

Die vaderlijke raad wekte vertrouwen. Vos keek naar de oogen van den recruut en als hij daarin dankbaarheid las, ging hij verder: ‘Koop er wat goeds voor, een pak oude kleeren bij voorbeeld. Dan draag je je nieuwe kleeding alleen 's Zondags; de kapitein ziet het graag, je komt bij hem in de gunst, bent gauw uit de schuld en krijgt dan vol traktement.’

De recruut overwoog den raad; in de gunst bij den kapitein en vol traktement, dat lachte hem toe. ‘Maar waarzoo kan ik dat koopen, fourier?’

‘Bij de uitdragers in de stad; je kameraads op de kamer zullen 't je ook wel zeggen. Maar kijk goed uit, in welken winkel ze je brengen, want sommigen leveren slecht goed en zetten je schandelijk af; meer dan twee-vijf-en-zeventig moet je voor een broek en jas niet betalen.’

Dat was toch een edele fourier; hij lichtte je in, om te voorkomen dat je bedrogen werdt. En dan brandde den recruut een vraag op de lippen, die hij toch niet uiten dorst, vreezend dat het ongepast was, je meerdere naar een vertrouwbaar adres te vragen. Maar eindelijk, aarzelend:

‘Ja fourier, ik zou wel een pak willen koopen, maar ik weet niet waar ik daarvoor het best kan gaan.’

De oogen van Vos schitterden nog wilder dan anders en in eens, alsof hij een overwinning op zijn meerderheidsgevoel behaalde, zei hij: ‘Nu, weet je wat, kom maar even met mij mee; als ik naar huis ga moet ik toch langs een winkel, waar je van goede

waar zeker bent; maar je praat er verder niet over.'

'Neen fourier,' verzekerde de nieuweling verheugd; en een kwartier later kwam hij in de kazerne terug met een pak vuile blauwlakensche kleeding.

Ditzelfde spel werd bij elken recruut herhaald. De meesten wilden na den koop een fooi geven, maar Vos weigerde alles, zelfs een sigaar. En, getroffen door die onbaatzuchtigheid, vertelden zij in hun brieven naar huis van zoo'n besten fourier, die hen in alles wilde helpen, zonder eenige belooning.

Maar als de slaapkameraads, die meer ondervinding hadden, hoorden van de herkomst der kleeren, lachten zij luidkeels. 'Goddorie, wat het de fourier jullie weer gelijmd. Denk ie, dat ie der niks an verdient? Dat kàje begrijpen. Hij is een goeie vent, maar op de centen as een vrek.'

En in den schemer sloop Vos naar den uitdrager om zijn aandeel in de winst te ontvangen: voor elk uniform een kwartje.

''t Is toch erg, zooals jij de kerels centen uit den zak klopt,' lachte Chevalier soms, als Vos weer was binnengekomen met een stapel blauw goed.

'Afzetten? Ik neem nog geen sigaar aan; en het staat hun immers vrij, te koopen of niet? Maar jij praat goed, jij hebt geen huishouden om voor te zorgen.'

Dan werd Chevalier ernstig. 'Daar, steek eens op.' En terwijl hij peinzend in het vuur van zijn sigaar staarde, knikte hij: 'Je bent toch een voortreffelijk huisvader; vervloekt, daar heb ik respect voor.'

Op een avond kwam Vos jammerend de onderofficierskamer opvluchten, een beeld van wanhoop. Zijn weeke stem klaagde roerend: 'Ja maar zeg, dat moesten jullie nou toch niet doen. Je denkt maar, dat een onderofficier alles gepermitteerd is. Nou kom ik waarachtig twee brooden te kort; dat gaat zoo toch niet; jullie laat mij er maar voor opdraaien.'

Van den Heuvel was met Chevalier alleen op de kamer, toen hij zoo binnenstormde, tot niemand bepaald sprekend. Zij lachten om zijn wanhoop en Van den Heuvel drukte hem op een stoel, declameerend: 'Hier, voor je bezwijkt dierbare vriend, en stort je hart uit; onze ooren zijn geopend.'

'Neen, neen, ik heb geen tijd; zeg me nu maar, wie die broodjes weggehaald heeft, want ik moet andere hebben; dan moet hij ze maar betalen.'

Chevalier haalde de schouders op. 'Broodjes? Er is hier geen brood op de onderofficierskamer gekomen dan onze eigen portie. Is er wat van de rustkamer gehaald?'

'Drie stuks,' zei Vos, zijn pet afzettend en angstig zich het gelaat afvegend. 'En die schade kan *ik* toch niet dragen. Neen, dat je nou eens een grap wilt hebben, goed; maar verkoop dan geen aardigheden, die mij op mijn zak neerkomen; ik heb een huisgezin, moet je denken.'

Van den Heuvel kreeg medelijden met hem, toen hij met een blik, die om hulp smeekte, rondzag. 'Neen, waarachtig, er is hier geen brood van de rustkamer gehaald; dan zitten de dieven op de soldatenkamer.'

'Dan moet ik ze vinden, want *ik* kan die schade toch niet dragen.' En hij liep heen.

'Dat is toch een gemeene streek,' vond Chevalier; 'hij is een veel te arme drommel om bestolen te worden. Maar wie kan dat gedaan hebben? De rustkamer is toch gesloten?'

'Leviets heeft den sleutel; hij is oppasser van Vos, die hem veel te veel vertrouwt. Niemand anders kan de dief zijn; ik zal hem hier roepen.'

Na een oogenblik verscheen Leviets. Chevalier, die op zijn stroozak lag te rooken, sprong ruw op toen hij hem aan de deur zag en begon een zijner beroemde verhooren. Met weergalooze brutaliteit uitgaande van het feit, dat hij nog ontdekken moest, zei hij, na den soldaat wat nader gewenkt te hebben:

'Zeg eens, voor wien moest jij gister die kugjes[1)] van de rustkamer halen?'

Die zet deed hem het spel winnen met één slag; verbluft sloeg Leviets, anders niet licht te vangen, de oogen neer; zijn vingers speelden zenuwachtig op den naad van zijn linnen broek en hij stotterde: 'Sergeant, het eten was zoo slecht geweest en de jongens hadden zoo'n honger.'

Vernietigend keek Chevalier hem met zijn staalblauwe oogen aan: '*Wien,* vraag ik.'

Bij stukken en brokken volgde nu een verhaal, waarvan Vos later de haren te berge rezen. Leviets, de oppasser van de rustkamer, had opgemerkt dat de fourier elken dag een paar brooden te veel aanvroeg of ze van manschappen, die met permissie gingen, achterhield en die aan burgers in de stad verkocht. Die negotie leek hem

1) Broodjes. Vroeger heetten ze halve zaaiers.

wel navolgenswaardig en zoo had ook hij van het overschietende brood tusschenbeide iets verkocht aan manschappen, wien het middagmaal niet voldoende was, tot Vos ten slotte zelf brood te kort kwam om zijn burgerklanten te bedienen.

Met een uitbrander liet Chevalier hem vertrekken. Maar tot Vos, die bij hoog en laag bezwoer dat heel dat verhaal gelogen was, zei hij glimlachend: ‘Kom, kom; wees trotsch op zoo'n leerling. En dan: aan een boom zoo vol geladen, mist men vijf, zes pruimpjes niet.’

Er was geen sprake van, dat dit Vos ergerde. Slechts boog hij met een wit angstgezicht zich tot zijn collega's over, fluisterend: ‘Om Godswil, zwijg er over en maak het Leviets niet lastig, anders kletst hij bij den kapitein en dat zou me mijn chevrons kosten. Als je wist, hoe mijn vrouw slooft om rond te komen; we hebben nou pas ons zesde gekregen en de oudste is lam, dat weet je. Jullie kent dat getob niet.’

‘Geldwolf,’ lachten zij. Maar in hun oogen lag een meewarige uitdrukking. Die Vos was toch een arme bliksem, wien men een beetje de hand boven 't hoofd moest houden.

* * *

Geld was het eeuwig onderwerp van zijn denken, van zijn spreken althans. 't Was de dag, dat Van den Heuvel tot sergeant aangesteld en overgeplaatst was naar zijn nieuwe compagnie. Juist stond hij op de kamer, omringd door zijn collega's, die hem gelukwenschten, toen Vos binnenviel:

‘Bonjour, bonjour, bonjour! Ah, Van den Heuvel, aangenaam. Van harte gefeliciteerd.’ En na een paar handschuddingen: ‘A propos, je rekening ziet er mooi uit: Twaalf gulden te goed op je boekje.’

Er ging een gelach op bij die opmerking. ‘Wel verd....,’ barstte Tromp uit, ‘hij heeft alweer naar de geldzaken gekeken. Vervloekt, als hij opgeknoopt moest worden, zou hij eerst nog aan den beul vragen, hoeveel de strop gekost had.’

Toen 's avonds de nieuwe sergeant alleen op de kamer was, liep Vos even bij hem op: ‘Zeg als je nog niemand hebt voor je waschgoed, denk dan eens om mij. Mijn vrouw wascht alleen voor onderofficieren en 't goed ziet er beter uit dan bij de meeste anderen. Met verstellen er bij is 't *f* 1,50 in de maand.’

Van den Heuvel, nog niet aan zijn manieren gewoon, keek hem een oogenblik verrast aan en zei dan, zich bezinnend: ‘Goed; waar moet ik het laten brengen?’

‘O, dat is niet noodig; dat kost maar weer fooien. Je hangt het Zaterdag maar naast je krib. Dan haalt mijn vrouw het wel of ik neem het mee.’

‘Geneer je je niet, om met een pakje waschgoed te loopen?’

In den glimlach van Vos lag iets pijnlijks. ‘Och, als ik daarnaar moest kijken.... Jullie dandys zoudt het beneden je achten, maar als je een huishouden hebt verandert dat wel.’

Stakker, dacht de ander. En, gedwongen het warme gevoel dat in hem opklom te uiten, gaf hij hem een sigaar.

Het was Zaterdagavond, toen de vrouw voor het eerst om zijn waschgoed kwam. Tromp was bezig, zijn jongen collega in de geheimen van den weekdienst in te wijden, toen zij klopte. En daar stond zij op den drempel, nog niet oud, maar met die vroeg

verwelkte schoonheid, die doet denken aan een roos die, half ontloken, verdorde. Een klein figuurtje in afgedragen kleeding, het haar al eenigszins grijzend, elegant in al haar bewegingen.

Tromp kende haar. 'O, dat is juffrouw Vos. Kom maar binnen. Zeker om het waschgoed van sergeant Van den Heuvel? Hier is de man.'

Zij neeg even met een vluchtigen blik naar Van den Heuvel, die, haar het pak reikend, vroeg: 'U wascht zeker voor heel wat onderofficieren, juffrouw?' Hij zag steelswijs en toch aandachtig haar aan. Wat een zorg sprak uit dit gelaat, maar met hoeveel elegantie gedragen. Het viel hem op, dat zooveel opgewektheid in haar stem lag, toen zij stil glimlachend antwoordde: 'U bent nu de negende en ik heb er vroeger wel eens elf gehad. Maar geld verzoet den arbeid.'

'Hoe gaat het tegenwoordig met de oudste, juffrouw?' vroeg Tromp.

Zij schudde het hoofd met plotseling een droevigen trek om den mond. 'Slecht, slecht. Dat blijft maar even ellendig, de beenen heelemaal lam. En dan spreekt zij zoo gebrekkig; en ze is nu al veertien.'

Tromp zag voor zich uit met het stovenzetsters-gezicht, dat hij bij plechtige gelegenheden voordeed: 'Treurig, treurig. Nou, het beste, juffrouw.'

'Wat een sloof!' zei Van den Heuvel,

toen zij weg was. ‘'t Zijn toch ongelukkige schepsels, die onderofficiersvrouwen, als zij van een sergeantstraktement moeten rondscharrelen.’

Tromp wilde iets zeggen, naar het scheen geprikkeld, omdat hij ook getrouwd was. Maar hij zweeg, toen Vos zelf binnenkwam en zich tot Van den Heuvel keerde met een antwoord op de laatste woorden, die hij, binnenkomend, nog juist gehoord had: ‘Wees verstandig, jongen, en trouw nooit zoolang je sergeant moet blijven; want zooals bij mij is 't een getob zonder einde.’

Hij zette zich even op een krib en met zijn beenen slingerend keek hij naar den vloer. ‘Ik werk wat ik kan om er wat bij te verdienen en ik heb een best zuinig wijfje; maar ik verwensch soms me zelf, als ik zie hoe ze moet sloven en zwoegen om rond te komen. Verd.... dat is het beroerde, dat je dan verteert van meelijden en ze alles wel uit haar handen zoudt willen nemen en dat je toch moet blijven aanzien dat ze zich kapot werkt.’

* * *

In de rust na een gevechtsoefening zocht Van den Heuvel, die zich onder de massa onbekende collega's nog niet op zijn gemak voelde, het gezelschap van den fourier. Vos zat alleen te eten bij een groepje dennen; bij oefeningen trok hij zich altijd met iets verlegens in zijn houding terug, misschien bang voor plagerijen over zijn onmilitaire houding. Den rug half naar den jongen sergeant toegekeerd, at hij haastig voort, kleurend toen Van den Heuvel zag dat zijn kommiesbrood niet gemeubeleerd was.

‘'t Gaat bij mij niet uit zoo'n ruime beurs als bij jullie,’ zei hij.

Van den Heuvel haalde de schouders op over die kinderachtigheid. ‘Daar komt een tamboer hierheen; wacht, dat is voor jou. Je moet bij den bataljonscommandant komen.’

Het was zoo. Met zenuwachtige pasjes snelde Vos naar den majoor, wiens ontzaglijke buik neerhing boven het paard, dat in een kring van bewonderende kapiteins stond, die het dier prezen om zijn ruiter te behagen.

‘Present, majoor.’

De majoor richtte zich op, pogend den vetuitwas vooraan het lijf in te trekken, en zag neer op het nietige mannetje, dat beneden zijn knieën bleef. Zijn breede borst vulde zich als maakte hij zich gereed voor een donderrede, die den dwerg moest vernietigen. Maar het sidderende van diens houding stemde hem goedertieren. Hij, de geweldige, glimlachte.

‘Je bent zeker getrouwd, hè?’

‘Ja majoor.’

‘En kinderen?’

‘Zes, majoor.’

De majoor wees met zijn rijzweep op den fourier. Hij lachte wreed. ‘Daar heb je nou een vader van zes kinderen, die meent het land nog te kunnen dienen met zijn ingezakte borst en uitstekende schuften. Kapitein Mulders, je moet dien fourier weer aan de recrutenschool laten deelnemen om zijn houding te verbeteren.’ En tot Vos weer: ‘Zie je, dat jij maar onbeteugeld kinderen in de wereld blieft te sturen, gaat ons niet aan. Maar als jij je fut gebruikt voor dat werk, moet je zorgen, dat er genoeg

overblijft om het land behoorlijk te dienen en niet als een beladen muildier loopen. Anders ga je maar weer eens leven als een kluizenaar om een beetje kracht op te garen. Dank je.'

De collega's die op een afstand iets van de rede hadden gehoord, ontvingen Vos met verontwaardiging. 'Maar je reclameert toch over dien schoft?' vroeg Tromp, terwijl Vos met wezenloozen blik voor zich uitstaarde. 'Hij mag zijn positie toch niet gebruiken, om jou te beschimpen!'

Vos veegde met de hand over het gelaat in gedachten. Dan zei hij langzaam: 'Hij heeft immers volkomen recht? Mijn houding was niet militair genoeg. Neen, praat niet; *ik* moet afwachten en verdragen, 't is mijn broodje.'

Chevalier had er zwijgend bij gestaan, zijn oogen strak, in doffe woede over de krenking van Vos. Maar toen deze weg was zei hij, met geweld een paar vloeken terugdringend:

'Je kletst als kinderen. Vos moet geduldig alles aanhooren, anders trappen ze hem er uit[1)] Maar met dat al moet je diep meelijden met hem hebben. Thuis vol zorgen, altijd hard werken en dan nog zoo'n liederlijke bejegening. Hij doet toch als vader en als militair zijn plicht beter dan een massa anderen. Wat dunkt jou, Tromp?'

Tromp haalde de schouders op. 'Ik ken hem langer dan jullie,' zei hij slechts.

* * *

De manoeuvres begonnen. Onder een fijnen regen hield de trein stand voor het

1) Anders wordt hij ontslagen.

Limburgsche dorp, dat grijs en stil zijn huizen in een verren mist verwaasde. Toch verdrongen dorpelingen en reizigers zich op den stationsweg, die tusschen villa's naar het dorpsplein voerde. De streek was mooi en druk bezocht; dit jaar waren de herfstmanoeuvres een nieuwe attractie.

'Peloton halt!' klonk het signaal. De portieren sloegen open en de kleurige uniformen daalden af naar het perron. Een oogenblik van bonte verwarring, waarin allen, stijf van den rit, zich uitrekten en loom en vol tegenzin de uitrusting weer omhingen. Dan kwam allengs orde in de kleurenreeks: een laag blauw, regelmatig onderbroken door de bruine lijnen der broodzakken en op groote afstanden de schitterende oranjesjerp van een officier. Commando's klonken; de troep rukte het stationsplein op, waar de fouriers met de vooruitgezonden kwartiermakers al wachtten.

Vos voegde zich bij zijn compagnie en begon zoo gauw hij kon een gesprek. Er was een vreemde verandering in hem gekomen. Al het gedwee-berustende was verdwenen. Hij liep opgewekt, met veerkrachtigen stap, iets joligs in zijn bewegingen, de oogen vol tintelende opgewondenheid, als een schooljongen die zijn vacantie ingaat. Iets dat aan het bruisen van champagne deed denken, was in zijn spraak gekomen.

Natuurlijk werd er gevraagd hoe het dorp was. 'Negerij eerste klas zeker? Driehonderd zielen, met inbegrip van de varkens?'

'Nog minder negerij dan ons garnizoen; wij zullen ons amuseeren,' lachte hij, zijn kleine gele tanden toonend. 'Ze marcheeren hier aan de spits der beschaving. Er zijn twee verduiveld luxe-café's met Duitsche meisjes, schatten van kinderen. Och, je begrijpt, het vreemdelingenverkeer maakt dat wel noodig, hé?'

Chevalier kon zijn oogen niet gelooven; was dit de taal van Vos, die gebukt ging onder zijn zorgen?

Vos glimlachte bij den verwonderden trek op het gelaat der anderen, maar legde dien verkeerd uit. 'Vervloekt, je gelooft me niet, maar ik zal het je laten zien. Van avond visch ik je wel op en dan breng ik je er heen. Pan I en Pan II zijn de gebruikelijke namen hier Ik heb er gisteren den heelen avond gezeten.'

Tromp was met Chevalier en Van den Heuvel in hetzelfde kwartier gekomen. Na het eten stonden zij voor de deur, genietende van het schilderachtig leven in de dorpsstraat. De regen had opgehouden en ver, boven de uiterste huizen van het dorp, glom de hemel met rozigen gloed, warm licht uitstralend over de grauwe huisjes. In dien avondschijn drentelden groepjes militairen van allerlei uniform langs, zich verdringend om den korten avond van rust te genieten als een vacantiereis. De winkels met postprenten werden bestormd en op de stoepen voor de café's waren alle tafeltjes bezet. Boerenkinderen keken, den vinger in den mond, sprakeloos naar al die wonderbare uniformen; meiden, die stoepen boenden, gichelden onder elkaar. Een huzaar reed met dépêches het dorp binnen, zoekend naar het kwartier van den kolonel, waar een vlag op de stoep stond en een tweekleurige lantaarn brandde.

In de verte kwam Vos aan, het hoofd op, met lenige bewegingen voortschrijdend. Hij marcheerde regelrecht op de drie collega's toe, onderweg een paar boerenmeisjes, die hem bewonderend aangaapten, toelonkend.

'A propos, Van den Heuvel, 't is gister de eerste geweest, zou je me 't waschgeld kunnen geven? Dan stuur ik van avond nog een postwissel aan mijn vrouw. Van de anderen heb ik het al.'

Gretig streek hij het geld op. ‘Ziezoo, dat is van jullie negenen elf gulden vijf en twintig.’

‘Nog meer,’ zei Van den Heuvel, ‘'t is toch een daalder de man?’

Maar nu kwam een zonderlinge lach om de lippen van den fourier. ‘Dat betalen jullie ten minste, maar zij krijgt nooit meer dan een vijf en twintig; ik mag toch wel iets voor mijn moeite hebben?’

Chevalier trok minachtend de mondhoeken neer en Tromp vroeg: ‘Verzend je 't vandaag nog?’

‘'t Is al weg. Elf gulden; een mooi sommetje, hè? Maar daarmede moet ze 't nou ook doen. Traktement stuur ik in den manoeuvretijd niet, dat heb ik zelf wel noodig. Wat satan, ik mag toch ook wel eens voor mijn plezier uit zijn.’

De drie anderen zwegen. Chevalier, de groote handen in zijn broekzakken, floot een marsch; Van den Heuvel keek Vos aan met een blik van ontgoocheling.

‘Zeg,’ hervatte hij, ‘maak je je klaar en ga je eens mee naar Pan I? Pracht van meisjes daar. De officieren zijn razend, dat wij dat moois het eerst ontdekt hebben; maar van avond zullen ze zich wel niet

meer geneeren al zijn wij er bij; dan komen ze toch.'

'Ik ga niet, dat weet je,' zei Tromp.

De fourier lachte helder op, een lach welluidend als muziek. Hij zag de anderen aan. 'Maar jullie toch?'

'Neen,' zeiden ze norsch.

'God bewaar we, wat hen jullie deugdzame kinderen geworden! Je moet toch iets van je manoeuvre-tijd hebben? Enfin, dan zoek ik ander gezelschap. Adio!'

Hij ging verder, trachtend naar een lossen zwier in zijn houding, het hoofd opgericht, zijn hagelwitte handschoenen in de hand. Uit een groot huis, dat zich aankondigde als hotel, klonk rammelend een wals; een meisje in wit zomerkleed stond aan de deur, een sigaret rookend Vos zei iets tot haar en ging naar binnen.

Toen barstte Chevalier, die dit alles op een afstand had aangezien, los: 'Verd..., Tromp, wat voor duivel is in hem gevaren? Hij heeft een knappe vrouw, die zich kromwerkt voor hem en nou doet hij als een ploert. En anders is hij een model-huisvader.'

Tromp streek over zijn onderkin met een nijdigen ruk. 'Ik ken hem nou al twaalf jaar en ik wist dat het zoo gaan zou; bij manoeuvres heeft hij altijd den beest gespeeld.'

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen. *Gemeente-archivaris.* XXVIII. 'Ik woon op de Kneuterdijk in Den Haag.'

Een mooi wonen, de Kneuterdijk; en een historische plek ook. Ieder huis heeft wat te vertellen.

Na het Binnen- en Buitenhof is er voor Den Haag geen straatnaam te noemen, welke meer herinneringen opwekt uit het grijs verleden.

Berucht en beroemd is *de Kneuterdijk* bijna in dezelfde mate.

Koningen, Hertogen, Graven hadden er in den loop der eeuwen, even als in lateren tijd de Prinsen uit het huis van Oranje, hun paleizen en 'huizen,' en voor de edelen des lands was *de Kneuterdijk* een geliefde woonplek.

Beroemde mannen hebben er gewoond en geleefd, gedacht en gestreden; eerzame burgers, staatslieden van hoogen rang, en magistraatspersonen, zoo van de Stad als van de Staten, kwamen en gingen er, en hunne woningen kunnen getuigen van werken en lijden, van intrigeeren, of van een ijdel streven naar eer, gezag en winst.

Steekt hierin grootendeels des Kneuterdijks beroemdheid, ook zijn beruchtheid kan even voldoende worden aangetoond. Zij vult menige bladzijde in de chronique scandaleuse, en schrijvende de geschiedenis van deez' 'breeden weg,' zooals Huygens *de Kneuterdijk* heeft genoemd[1)], zullen we gelegenheid hebben om aan te toonen, dat hij voor enkelen zijner bewoners de weg was, welke ten verderve leidde.

Indien stadgenoot en vreemdeling den Kneuterdijk overgaat, zal die naam misschien weinig tot hem spreken. Hoogstens, indien hij behoort tot het romanlezend of schouwburggrage publiek, zal hij herinnerd worden aan Schimmels letterproduct: 'de Haagsche Juffer,' die, bij monde van Mevrouw Albregt - Engelman, zoo

1) In de vertaling van W. Meijer

leuk-snerpend kon zeggen, waar deze actrice de hoofdrol typeerde, ‘ik woon op de Kneuterdijk, nommer zooveel, in Den Haag.’

Overigens gaat ieder gedachteloos zijns weegs, en laat den Kneuterdijk voor wat hij is.

Zijn geschiedenis is bekend van de grafelijke regeering af.

Toen droeg hij nog zijn eersten naam (Tournooiveld), heenwijzende naar het krijgshaftige ridderspel, dat er toen dikwerf plaats vond.

Het terrein was nu juist niet het best geeffend, en allerminst een Dorado, want veelal, indien er een kamp zou plaats hebben, moesten de kuilen en gaten met mest uit de Grafelijke stallen, en van de omliggende boerderijen worden dichtgemaakt.

Het kleine vee deed daarheen zelfs gaarne omzwervingen, en krabde en wroette naar hartelust in den slijkerigen grond.

Later werd dat beter. In de 15^{e} eeuw toch verrees op den hoek van Kneuterdijk en Vijverberg het ‘huis’ van den Graaf van Egmond.

Het was een breed uitgebouwd slot, met torens geflankeerd, welks weerbaarheid in de troebele tijden der bloedige veeten tusschen Hoekschen en Kabeljauwschen, meermalen op de proef werd gesteld.

In 1479 zelfs had dit kasteel heel wat te weêrstaan.

De Stadhouder Wolferd van Borselen viel

op zijn beurt den toenmaligen bewoner, Heer Jan van Egmond aan, uit weerwraak, dat deze edelman, met de hulp van Jan en Philips van Wassenaar, het Grafelijke slot op het Binnenhof, in zijn afwezigheid had doen innemen en plunderen. Die beleediging zijner vrouwe en meesteresse Gravin Maria van Bourgondië aangedaan moest gestraft worden.

Door den fellen aanval sloegen van Egmond en de Wassenaars op de vlucht, en weldra liet de Heer van Montfoort, die aan de zijde van van Borselen streed, zijn standaard uit het 'huis' Egmond uitwaaien.

Van dat 'huis' waren successievelijk verschillende andere edelen eigenaar, sedert het 't eigendom was van de Heeren van Egmond, doch zijn luister verdween, en in het begin der 17e eeuw was de zon van grootheid en gezag voor goed ondergegaan, om niet meer te verrijzen.

Alle aardsche grootheid verdwijnt. Het trotsche kasteel werd een deftige herberg, en de edelen en 'heeren van distinctie,' die er kwamen, werden niet meer gespijsd en gelaafd in de ridderzaal van hun aanzienlijken gastheer, maar zaten aan aan de maaltijdstafel, en stortten hunne beurzen ledig in de zakken van den waard van 'Het gekroond Heeren-Logement.'

De weidsche naam ging verloren, maar ook aan den vorm werd geknaagd.

De torens werden geslecht; er werd afgebroken en veranderd, en het grafelijk slot van de van Egmond's kreeg het aanzien van een groot 'heerenhuis,' om in onzen tijd zijn glans en grootheid te zien ondergaan, eerst in een 'Magasin de Bronzes,' en later in een Restaurant Royal.

Als buurman had het huis van Egmond, op den anderen hoek van de Kneuterdijk, het huis Yselstein, dat eerst aan de heeren van Yselstein toebehoorende, en later in handen van de edelen van Brederoo, van der Nieuburgh, e.a., echter niet zoo oud en aanzienlijk was, maar niettemin op een schitterende namenreeks van bewoners kan wijzen.

Een gedeelte er van was in 1635 wel tijdelijk een herberg, met het uithangbord *de Moriaan,* maar die décline werd later vergoed, toen het gescheiden deel weer aan het oude huis gehecht was geworden, en we een Generaal, Baron van Aghrim, als bewoner ontmoeten.

Deze dappere krijgsman herstelde het huis Yselstein weêr in volle eere. Nog leeft zijn naam in onze geschiedenis voort, waar we er door herinnerd worden aan den beroemden veldslag, onder den Stadhouder-Koning Willem III, aan welken veldslag zijn naam is gegeven.

Naarmate we *de Kneuterdijk* brengen in de lijst der drie verloopen eeuwen, zien we ook de huizen en hun bewoners, in belangrijkheid stijgen.

Inzonderheid is dit het geval met die van de West- en Noordzijde, en dan heeft in de eerste plaats eene groote beteekenis het huis, eenmaal toebehoord hebbende aan Hertog Eric van Brunswijk, thans bewoond door Jonkheer Boreel.

Wat tal van bekende en beroemde persoonsnamen zijn aan dat huis verbonden!

Een veldoverste, hooge staatsambtenaren, vreemde vorsten, gezanten en beroemde staatslieden, edelen van staat en stad, een geschiedschrijver als Motley, een Prins uit ons Vorstenhuis hebben er gewoond en geleefd, gedacht en gewerkt; zij hebben er rust en onrust gekend, en gestreefd naar den bloei en de ontwikkeling der Republiek.

Zij hebben er geleerd dat niets bestendig is hier beneden, allerminst de fortuin en de gunst of ongunst van het publiek.

Zij hebben er lief en leed ondervonden; waardeering en miskenning beide.

Dan vernamen zij het Hosannahgeroep der wufte menigte, maar dan ook weer het gebrul en getier van het door partijzucht verblinde en opgezweepte volk.

Konden de steenen spreken en de muren getuigen, wat zouden we vernemen een gezucht en geween, een klagen en steunen, een droef misbaar en ontevreden gemor. Maar daarnaast zou ons ook ongetwijfeld in de ooren klinken een blij gelach, gepaard aan vroolijke scherts; een geestdriftig gesprek en geestige kout; een dankend juichen, een vertrouwend bidden, en dat alles getuigende van vrede en rust, van huiselijk geluk en genoegen, van liefde, van vereering, van geloof.

Eerst woonden er de Heeren van Oostervant, doch Hertog Eric wiens *titel,* als naam, aan het straatje is gegeven, dat eertijds bekend was onder den onaanzienlijken naam van Stinkstraatje[1)], kocht het huis in 1550 van Anthonie van Cats. Na hem kwam het in handen van Graaf Philips van Hohenlo, die gehuwd was met Prinses Maria van Oranje-Nassau.

Hem werd het rechtmatig bezit op dit huis

1) In den Spaanschen tijd lag de paardenmest er eenige voeten hoog.

betwist. Een proces werd daarover gevoerd, dat eindeloos duurde, - men spreekt zelfs van een halve eeuw, - en het had tengevolge, dat hij gedwongen werd in 1601 om er den Hertog van Holstein, broeder van den Koning van Denemarken in te huisvesten, daar de Staten, zoolang het proces niet uitgewezen was, het huis aan wezen als Staatslogement voor Vorsten en aanzienlijke personen die Den Haag bezochten.

Toen de Graaf overleden was nam zijne gemalin er nu en dan nog haar intrek, maar wijl er op nieuw moeielijkheden waren gerezen over het eigendomsrecht verkocht zij haar helft aan Mr. Eric Dimmer.

Het curieuse geval deed zich nu voor, dat tot den jare 1650 toe, steeds bij overdracht een half eigendom en een half recht tot huur, van den eenen kooper op den anderen overging.

In deze scheeve positie stond de bekende griffier der Staten Cornelis Musch, sedert 1636[1]. Door zijne slimheid gelukte het hem die zaak weinige maanden voor zijn dood te arrangeeren, zoodat er bij den verkoop in 1652 door zijne erfgenamen, van half eigendoms- en half huur-recht geen sprake meer was.

De kooper Mattheus Hoeufft scheidde in werkelijkheid, wat geruimen tijd administratief gescheiden was. Hij richtte het huis in tot twee huizen, met enkel een gemeenschapsdeur in den tuinmuur.

De naam Musch, zoo straks genoemd, wekt bij ons tal van historische herinneringen, ook in verband met den volgenden bewoner Johan de Witt, die indirect de oorzaak was van de terechtstelling in 1666 van Henri de Fleury de Coulan, Heer van Buat.

Zijn ongelukkig lot is genoeg bekend; toch stippen we het feit even aan.

Hij was gehuwd met de dochter van Cornelis Musch, en alzoo een kleindochter van Jacob Cats.

Naar aanleiding van eene geheime briefwisseling, welke hij onderhield met Engeland, en waarvan één brief door eigen onachtzaamheid, in handen kwam van Johan de Witt, werd hij beschuldigd van landverraad, en dientengevolge ter dood veroordeeld.

Cornelis Musch was in het jaar 1666 reeds lang overleden, maar gerust kunnen we aannemen, dat de Ritmeester, die terecht of ten onrechte werd veroordeeld, al naar mate men de politiek dier dagen opvat, herhaaldelijk heeft vertoefd in de woning, waarvan een latere bewoner hem ten ongeluk zou zijn. Welke vreugdevolle dagen zal hij daar hebben gekend en hoe dikwijls zal hij daar niet de boertige poëzie van zijn grootvader Jacob Cats hebben aangehoord, als deze bij zijn kinderen te gast was, en als tafelkout ook zijn dichtgaven ten gehoore bracht!

Cats zelf zal er dan niet aan gedacht hebben, dat zes jaar na zijn dood, diezelfde aangehuwde kleinzoon op het schavot het leven zou verliezen.

Eerst in 1669 vinden we, in het oude ‘huis van Oostervant’, Johan de Witt.

Zijne lieve vrouw Wendela Bicker was een jaar te voren overleden, en om nu een goede buur te hebben, en tevens hulp en toezicht voor zijne nog jonge kinderen, huurden hij en zijn zwager de beide huizen van de erfgenamen Hoeufft.

Korten tijd later vinden we bij hem als inwonenden zijn vader Jacob, en zijne zuster Johanna.

Droevige tooneelen hebben beiden in die woning doorleefd.

1) Eerst op 25 Nov. 1651 werd het transport overgeschreven in het daartoe bestemde register.

Eerst zagen zij op 21 Juni hun Johan, gewond door Jacob van der Graaf, binnen dragen, en twee maanden later, op 20 Augustus, moesten zij Johan en Cornelis, als onder hun oogen bij de Gevangenpoort zien vermoorden.

En niettegenstaande hun groote smart, over het beestachtig slachten van hun zoons en broeders, moesten zij trachten al hun geestkracht te behouden om hun eigen leven te beschermen, en hun huis te bewaren.

Nauwelijks toch was het bloedige tooneel afgespeeld of het verbijsterde gepeupel bulkte het huis aan, en dreigde met plundering en verwoesting, en alleen door kalm te blijven, en het nemen van maatregelen tot aller veiligheid, wisten zij het dreigend gevaar te bezweren.

En toen het volk aftrok, en den buit in den vorm van darmen en ledematen had verdeeld, en de lijken aan de galg op het Groene Zoodje hingen, was de eerste zorg van de kloeke Johanna om de droevig verminkte overblijfselen van hare broeders, in Johan's woning te doen brengen, en van daar uit in den familie-grafkelder in de Nieuwe Kerk te doen bijzetten.

Sedert 1672 trokken de zoons van den Heer Hoeufft weder in het vaderlijk huis, en nadat het in 1726 verkocht was, diende het in 1763,

en ook nog opnieuw in 1852, tot woning van den Engelschen Gezant.

Voor de 19e eeuw was het weggelegd, dat dit historische huis nog eenmaal de aandacht zou trekken, en er een tafereel uit onze geschiedenis zou worden afgespeeld.

Sedert 1795 waren de Oranjes verjaagd; de patriotten hadden om den vrijheidsboom gedanst. Fransch waren zij geworden in hun sympathie, en die sympathie had geleid tot Fransche tirannie, toen het Batavenrokje was uitgetrokken.

Toch was de Oranje-geestdrift bij de tegenpartij niet gedood; haar was slechts het stilzwijgen opgelegd, en toen de Fransche wapenen tegenover de verbonden legers het onderspit dolven, ontwaakte eensklaps die geestdrift der duizende verongelijkten. Hun juichtonen vermengden zich met die, - wel is waar zwakker van klank - van de vroegere voorstanders van vrijheid, gelijkheid en broederschap, die zich in die trio-leus zoo deerlijk hadden bedrogen gezien. Als van ouds klonk het Oranje-boven, toen in den laten namiddag van 17 November 1813, Prins Willem VI, als souverein Vorst, zich, na zijn terugkomst uit Engeland, voor het balkonraam van het huis van Hertog Eric aan den volke vertoonde.

De souvereine vorst werd later Koning I, en, wonderlijke speling van contrasten, de groote staatsman der 19e eeuw Gijsbert Karel van Hogendorp, die naastaan het historisch huis eenmaal woonde, en den stoot gaf tot herstel van zaken, en de Oranjes ten troon verhief, viel later in ongenade bij denzelfden Vorst, die groot was geworden door hem.

Mogen we dus gerust zeggen, dat een deel van 's lands geschiedenis daar ter plaatse werd afgespeeld, een deel van 's lands historie werd daar ook geschreven.

John Lothrop Motley, de talentvolle Amerikaansche geschiedschrijver, arbeidde daar aan zijn ‘Opkomst der Nederlandsche Republiek’, een werk, dat van liefde voor ons land en voor ons Vorstenhuis getuigt, en medegewerkt heeft om ons aanzien in het buitenland te verhoogen.

Weinige jaren later zagen wij er de laatste mannelijke loot uit ons jonge koningsgeslacht op het doods- en praalbed nederliggen.

Prins Alexander der Nederlanden[1)] heeft aan de woning, door hem tot paleis verheven, geen meerdere beroemdheid gegeven; bekendheid wel. Hij was een stille in den lande, een misdeelde onder de Oranjes, maar waar zijn verscheiden blijkbaar geen ledige plaats achterliet, moeten we, de woning aanstarende, getuigen, dat zelfs den vorstenzoon het leed der aarde niet altijd wordt gespaard. Door zich blind te staren op dat eene leed zag hij niet meer den zonnigen kant der dingen, en stierf weg in melancholisch gepeins.

Ook een ander paleis, eveneens aan den Kneuterdijk gelegen, had ons vijf jaren te voren hetzelfde schouwspel te zien gegeven. De kroonprins, oudste telg van het Koninklijk Huis, was in den vreemde overleden, en zijn stoffelijk overschot werd, vóór de bijzetting in het praalgraf te Delft, uit Parijs naar Den Haag vervoerd om in het sedert 1816 traditioneel kroonprinselijk paleis aan het Nederlandsche volk tentoongesteld te worden om het den afscheidsgroet te brengen.

Eerder behoorde deze schitterende woning aan de Van Wassenaars. Zij bestond toen uit twee huizen, maar het aanzienlijk aanzien heeft zij te danken aan een kleinzoon van den beroemden zeeheld Van Wassenaar, Heer van Obdam.

1) Hij overleed 21 Juni 1884.

Ook Jacob Cats was van het tweede huis eenmaal eigenaar, en ook een andere beroemde naam uit 's lands historie is er jaren aan verbonden geweest.

Eenmaal zelfs was die woning, ter wille van den bewoner en eigenaar, getuige van eene oproerige beweging.

Mr. Cornelis Suis, Heer van Rijswijk, een man van smaak en letteren, was den Roomsch-Katholieken godsdienst en den Spaanschen koning getrouw gebleven, en toen nu de nieuwe leer veld won, en de beeldenstorm kwam, gebeurde het, dat zich telkens en telkens voor deze woning het volk verzamelde om hun ergernis over zijn beginselvastheid, door geschreeuw en getier, te doen blijken. Ja, een groot getal Delftsche schutters ontzagen zich in 1566 niet om zich te verzamelen voor het huis, na op een twintigtal wagens te zijn aangereden, en een hervormd prediker gelegenheid te geven om eene godsdienstoefening te houden.

Mr. Cornelis Suis verliet in 1572 den Haag, daar hij zijn persoon niet langer veilig achtte. Thans werd een krasse maatregel noodig geacht. De Prins van Oranje namelijk vaardigde het bevel uit, om èn de de woning van Suis, èn het hoekhuis omver te smijten. De Magistraat van den Haag wist echter wijziging te brengen in deze vreemde manier van confiscatie, en de huizen bleven staan.

Zonderlinge gril van het toeval! De plek, zoo zeer door dezen Oranje gehaat, dat hij wilde dat zij in een woestenij moest worden herschapen, werd de grond, waarop het paleis der Oranjes verrees, en de Roomsche Suis, werd als man van smaak en letteren terzelfder plaatse nagevolgd door den kunstlievenden koning Willem II, die aldaar zijn wereldberoemde kunstgalerij stichtte.

Toch schijnt het, dat vrouw Fortuna zich terughield van kwistig hare gaven uit te deelen aan eigenaars en bewoners.

Mr. Cornelis Suis ontkwam ter nauwernood aan eene terechtstelling; de admiraal van Wassenaar liet voor zijn vaderland op noodlottige wijze het leven; de kunstschatten van Koning Willem II, met zulk een liefde en zorg bijeengebracht, werden naar de vier windstreken verstrooid, en een gedeelte van den nieuwen aanbouw werd gesloopt, en den Kroonprins der Oranje's, op wien Nederland eenmaal heel zijn hoop had gevestigd, werd het niet gegeven de belofte, in zijn geboorte gelegen, waarheid te doen worden.

Ook het naastaangelegen huis heeft met het belendende perceel, waarin thans het Ministerie van Financiën zetelt, niet veel geluk opgeleverd voor de voornaamsten der bewoners. Hieraan hadden voornamelijk de geschillen over den godsdienst, en de politieke veeten schuld.

In 1447 werd uit het huis, waarin nu de hoofdingang is van ‘Financiën’, het lijk gedragen van Hendrik van Wassenaar, om bijgezet te worden in de grafplaats van het St. Vincentius-klooster in het Lange Voorhout, nu de Kloosterkerk.

Wanhoop misschien, gefnuikte eerzucht zeker hadden zijn dood verhaast.

Hij stond in 1420 aan de zijde van Hertog Jan van Beyeren, die toen Leiden belegerde, en streed alzoo tegen zijn vader Heer Philips, gesproten uit het aloud geslacht der Baronnen van Wassenaar, tevens Burggraven van het Lugdunum Batavorum, die het genoemde huis reeds in de 14e eeuw stichtte.

Toen de vader gedwongen was de stad over te geven, liet zijn zoon hem gevangen zetten en gevangen houden, tegelijkertijd kuipende en intrigeerende om de waardigheid van Burggraaf te verkrijgen. Zijn plan mislukte door dat de Graaf-Hertog het Burggraafschap inmiddels met zijn waardigheden had vereenigd.

De Van Wassenaars bleven in het bezit van het huis tot in de vrouwelijke loot, vrouw Maria, gehuwd met Lamoraal, Graaf van Ligne, maar daar haar gemaal den Spaanschen koning getrouw bleef, verliet hij na de afzwering van Philips II het land, en werden zijn huis en goederen door de Staten Generaal in beslag genomen, en in gebruik gegeven aan Graaf Philips van Hohenlohe, dien we ook reeds door het huis van Johan de Witt leerden kennen.

In 1671 werd eigenaar Mr. Cornelis van der Myle, die twee jaar later na den noodlottigen dood van diens schoonvader, Mr. Johan van Oldenbarneveld, het land ontweek. Daardoor kwam wederom deze bezitting aan de Staten, wrat aanleiding gaf tot de bewoning er van door den verdreven koning van Boheme met zijn gezin.

Door deze wisseling kwam er leven en vertier in dit reeds tot tweemaal toe verlaten huis, waaraan ook het belendende werd toegevoegd.

Den ijdelen, lichtzinnigen ‘Winterkoning’, Paltzgraaf Frederik V, strekte het eigenlijk tot asyl, en de meerdere bekendheid die dit huis verkreeg door deze bewoning, was voornamelijk te danken aan het avontuurlijke leven van zijn Douairière en hare kinderen, zoo jongens als meisjes.

Vooral hare zonen namen eene eerste plaats, en juist niet altijd eereplaats in onder de Haagsche jeunesse dorée.

Frederik zelf, levende het leven van een vroolijken Frans, bekwam in November 1620, juist een jaar na zijne kroning als Koning van Boheme, het bericht van een hevig gevecht tusschen het Oostenrijksche leger en zijn slecht uitgeruste en nog slechter betaalde soldaten.

Tot zijn eer moet gezegd worden, dat hij onmiddellijk het zwaard aangordde om naar het slagveld te gaan, maar de vijand liet hem daartoe geen tijd. De Vorst stuitte reeds op de vluchtenden, en dientengevolge verloor hij zijn koninklijke waardigheid. In 1621 werd de rijksban over hem uitgesproken.

Door Prins Maurits was hij als 't ware naar den troon gevoerd; in het onheil liet de Prins hem ook niet in den steek.

We weten het, dat hij het was, die ook het huwelijk pousseerde, in 1612 gesloten, toen man en vrouw 16 jaar oud waren. Zij was eene Engelsche vorstin, Elisabeth Stuart, dochter van Koning Jacobus I.

Voornamelijk waren de Staten dol op de jongelui.

Die Heeren, van lieverlede door familie-

relaties en intriges op het kussen gekomen, voelden zich trots, dat zij een koningsdochter konden patroneeren en een Paltzgraaf hulde bewijzen.

In 1613 waren zij beiden op hun huwelijksreis door de Nederlanden reeds met groote staatsie ontvangen, door schitterende feesten omringd, en bovendien vereerd met diamanten ter waarde van 32000 gulden. Dit geschenk deed het hoogste Staatscollege. De Staten van Holland schonken 40000 gulden; de stad Amsterdam schonk een goud en zilver servies ter waarde van 150.000 gulden, en zoo deden de andere steden naar advenant.

Toen eenmaal Den Haag was aangewezen als verblijfplaats voor het verjaagde koningspaar, werd besloten om het ‘te accomoderen met eene voeghelycke woningh,’ die te voorzien van ‘passende ende consequente meubelen en stoffagien,’ en bovendien, ‘met provisien, wijn, bier, turf en hout.’

Eenigszins tragi-komisch is het verhaal van de ontvangst van den onttroonden Koning door de Staten Generaal.

De Vorst deed bij de ontmoeting een ‘sonderlingh (byzonder) roerend verhael van al syne avontueren ende ongelukken’ en betuigde zijn diepgevoelden dank voor de ondervonden ‘Civiliteyten ende de bewesen hulpe, ende recommandeerde zich in de goede gratie.’ De Hoog-Edelmogenden ‘adieerden hem met troostrycke complimenten ende consolideerden hem in zijne adversiteyt, hem vermanende om wat verstrooyingh te soecken in het Hof (het huis), dat voor hem was gereet gemaeckt.’

Nu aan *verstrooiing* liet 't echtpaar het zich niet ontbreken. Zij, de echtgenooten, sprongen zoo uit den band door toe te geven aan de zucht om op weelderigen en grootschen voet te leven, dat zij, met het aanmerkelijke jaargeld van 120.000 gulden, waarmede de Staten hun ‘troostrycke complimenten’ inwisselden, - waarbij nog kwamen een 26000 gulden per maand van Koning Jacobus, - niet alleen niet toekwamen, maar *schulden* moesten maken, zoo zelfs dat neef Maurits zoo van tijd tot tijd wat bij moest passen.

De gansche geschiedenis van den ‘Winterkoning’ en zijn gezin kunnen we niet verhalen. Het is vóór ons gedaan, maar toch moeten we er nog even op wijzen, dat eigenlijk eerst na den dood in 1632 van Frederik, die bij zijn gemalin dertien kinderen had verwekt, het lieve leventje begon, 't welk zoo erg was, dat de jongere zonen den bijnaam kregen van de dolle Palatynen.

In Mei 1661, toen Karel II ten troon was verheven, vertrok Elisabeth naar Engeland, waar zij 23 Februari 1662 overleed. Niettegenstaande alle financieele hulp, welke haar toevloeide, was haar geldkas steeds ledig.

We hebben hiervoren gezegd, dat deze vorstelijke familie ‘in beklag,’ de beide naastelkander gelegen huizen als paleis bewoonde.

Het tweede daarvan diende eenmaal Johan van Oldenbarnevelt tot woning. Van daar uit deed hij den droeven tocht naar het Binnenhof, welke tot het schavot leidde.

Hij was sedert 1611 eigenaar van het huis, dat in de 16^{e} eeuw aan den Graaf van Arensberg behoorde, en reeds in 1357 bekend is.

Ook dat huis onderging het lot als de andere genoemde, welke verbeurd verklaard, of waaruit de eigenaars verjaagd werden.

Het kwam in 1568 onder sequester der Staten, en nadat het door Johan van Oldenbarnevelt geheel was verbouwd, in den staat zooals we het nu kennen als ‘Financiën,’ onderging het 't zelfde lot, als het naast aangelegene, dat van

Oldenbarnevelts schoonzoon van der Myle, aan wien het werd toebedeeld, na de onthoofding van zijn schoonvader, en van der Myle op de vlucht was gegaan.

We moeten nu nog een paar huizen aan de Oostzijde van *de Kneuterdijk* signaleeren, om de bewoners niet van de beste zijde te leeren kennen.

Het geldt hier in de eerste plaats het verhaal van ‘de moeder en de dochter,’ die in het huis, eertijds staande op den hoek van de Hooge Nieuwstraat, hebben gewoond, en aldaar in de 17^{e} eeuw het bewijs hebben gegeven, zoo dit nog noodig ware, dat stand en rang niet altijd waarborgen zijn voor een zedelijk leven.

Mevrouw van Noordwyck, dochter van den Burgemeester van der Maa, voerde door geldzucht gedreven, haar dochter tot ontucht.

Misschien deden we beter om te zeggen haar dochter liet zich door haar voeren, want waar we weten, dat het meisje op vijftienjarigen leeftijd reeds omringd was door minnaars, en met hen in het geheim correspondeerde, zal het niet gewaagd zijn te zeggen, dat de appel in de nabijheid van den boom bleef.

We kunnen echter niet alle bijzonderheden geven; zij zijn niet alleen te talrijk, maar ook te zedenkwetsend, en wat hebben wij er aan om de détails te kennen van de verachtelijke wijze, waarop deze moeder, uit den beschaafden stand, te werk ging om hare dochter te prostitueeren, zoodat zelfs tot tweemaal toe buiten-echtelijke geboorten plaats vonden, beide keeren bij een gehuwden man.

Dit beklagenswaardige kind, zij het ook dat zij van lieverlede in den wellust genoegen nam, scheen wel gedoemd te zijn om de speelbal te zijn van eerlooze mannen. Later toch huwde zij den minderjarigen

zoon van den Procureur Generaal en Fiskaal Mr. Andries Hofland, die (de zoon) daartoe door den geldzuchtigen vader gedreven werd, op eene wijze, welke den laatsten zijne betrekking kostte.

Een enkele maal zich verheffende uit den zwijmelroes harer zinnelijkheid sprak het beter ik van de dochter.

Welk een zelfverwijt toch ligt er niet opgesloten in de woorden, welke zij tot hare moeder zeide[1)] bij hare eerste geheime bevalling, toen angst en smarten haar week hadden gemaakt: 'Och, mama, hadt ge mij laten trouwen; het is uw schuld, wat mij overkomt. Gij zijt op mijn goed verzot geweest. Ik heb gezondigd tegen God, maar het was uw schuld.' En wat antwoordde daarop de moeder? Cynisch klonk het; 'houd maar moed; het is de eerste reize; de tweede keer zal het gemakkelijker gaan.'

Een andere keer liep de dochter het huis uit, waar de moeder haar wilde dwingen zekeren Pereyra tot zich toe te laten, maar de suggestieve kracht van die vrouw, en de passie, welke bij de dochter van tijd tot tijd opvlamde, verstikten het beetje goeds dat in haar was, en met de moeder ging de dochter ook zedelijk verloren.

Misschien zat het gedepraveerde dier beide vrouwen wel in den naam, want hij werd ook nog op andere wijze in de rollen onzer rechtsgeschiedenis gebrandmerkt. De vader was reeds op deze rollen bekend, als een man, wiens eerlijkheid meermalen op een scherp onderzoek was gesteld, en bovendien maakte een zelfmoord, onder zeer verdachte omstandigheden een einde aan het leven van zijn zoon, den broeder van Sophia.

Een bekend pamflet: 'Haegh-sche Coeckoek,' gedrukt 'à Petit Fauquet, op de Kneuterdijck besyden de hooghe Nieustraet' brengt al de financieele stoute stukjes van IJsbrand van Noordwijk ten duidelijkste aan het licht, en uit de bewering, dat zijn 'Liefteutjen open Salet hout en alderhanden Heeren en Jonckers acces gheeft, en hare tijds passeeringhe met de selve neemt,' wat hij wel mocht zien, want de 'wijftjens moeten wat wils in de wereld hebben,' zou men mogen opmaken, dat hij het, wat de huwelijkstrouw zijner echtgenoote betreft, zoo heel nauw niet nam, te meer wijl hem deze woorden in den mond worden gelegd: 'En loopt er schoon oock van St. Anna wat onder, alst maer voor de Mans bedeckt blijft. Daer voert soo meenich scheepjen door zee daer van 't waeter weer achter toeloopt, en de passagie doet verdwijnen.'

Nog eenmaal huwde Sophia van Noordwijk en wel met Robbert Borneval, maar in 1704 was zij hem ontloopen, en werd zij door het Hof gecondemneerd om weder met hem saam te wonen. Omstreeks 1711 had zij haar wereldrol afgespeeld.

De smet op het huis van dezen Noordwijk klevende werd door latere bewoners uitgewischt. In elk geval door Jhr. H.C.A. Ver-Huell, in de 19e eeuw, van wiens uitstekende eigenschappen, de Ver-Huell's bank in de boschjes tot in het verre nageslacht zal spreken.

Ook in het jaar 1664 was de Kneuterdijk het onderwerp aller gesprekken.

Op 17 Maart werd een tooneel in het tweede huis van den hoek van de Hooge Nieuwstraat afgespeeld, dat zelfs Staatsbemoeiingen ten gevolge had.

Catharina van Orliens was gelogeerd bij Juffrouw de Veth.

1) We geven geen roman, maar geschiedenis.

Des avonds om half 10 uur vervoegde zich aan de woning een ‘gediguiseerde schipper,’ die voorgaf aan Catharina een brief van haar broeder te moeten overhandigen.

Schoorvoetend, zoo luidt het verhaal, gaf zij daaraan gevolg, maar nauwelijks in het voorhuis gekomen, drong de schipper haar ter deure uit, trok die toe, en in een oogwenk schoot Hans Diederik van Mortaigne met zijn helpers toe, en voerden haar naar een wagen die in de Hooge Nieuwstraat stond te wachten

De schaking gelukte, en *ventre à terre* werd over Alphen en Woerden naar Kuilenburg gereden, toenmaals een vrijplaats voor alle ongerechtigheden.

En hiermede zijn we aan het einde gekomen van het opsommen der feiten, die aan *de Kneuterdijk* zijn verbonden, en der namen welke hem beroemdheid of beruchtheid hebben gegeven.

Niet alles was even verkwikkelijk, maar dat we met recht en reden van een historischen grond konden spreken daartoe behoeven we slechts twee namen te noemen, die van Johan van Oldenbarneveld en van Johan de Witt.

's-Gravenhage, Voorjaar 1904.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Bertha. Dank voor Uw zeer gewaardeerd schrijven, en vriendelijke woorden. Ik ben blij dat de Lelie U zoo sympathiek is, en dat mijn denkbeelden zooveel ingang bij U vinden! Wat die reformkleeding betreft, het verwondert mij geenszins dat gij, op reis zijnde, hebt opgemerkt hoe de ‘zeer enkele exemplaren’ die gij er mee gezien hebt steeds ‘den lachlust opwekken’ van de ‘elegante Mode-Welt,’ en hoe het alléén Duitsche en Hollandsche vrouwen waren, die zich op die wijze ‘bespottelijk’ maakten. - Inderdaad ziet men noch in Frankrijk, noch in Engeland of Italië draagsters van de reformkleeding;

en ik heb dezelfde opmerking gemaakt als gij dat de smaakvolle toiletten die men op reis ziet van zóóvele dames 'nog te meer doen in het oog loopen de wanstaltigheid der reform-dames, wier middel te hoog zit, midden op den rug!' - In een Duitsch vrouwenblad van zeer geëmancipeerde richting: 'de Deutsche Frauen-Rundschau,' kwam ik onlangs de eerlijke opmerking tegen dat de 'beleefdheid verbood neer te schrijven wat men in Parijs zegt van de Duitsche reformkleeding.' -

Mevrouw van W.R. Het adres van mad: Derwel is: Den Haag, Anna Pauwlonastraat 45. Ik wil U zeer gaarne van dienst zijn, door U adressen op te geven in Den Haag. Ja, ik-ook vind met U, dat Den Haag zeer vele mooie en goed-gekleede meisjes en vrouwen telt; in het bijzonder is dit m.i. het geval onder den winkelstand en de gegoede burgerklasse. Men ziet nooit zóóvele goedgekleede en wezenlijk-mooie meisjes op straat in Den Haag, dan des Zondags als alles vrij-af heeft!

Divad. - Ik zal U de muziek terugzenden, daar er in de Lelie op het oogenblik geen plaats is voor een nieuwe rubriek van dien aard. Wat Uw schrijven betreft aan mij, ik ben het zeer met Uw moeder eens dat gij het mij gerust openhartig kunt schrijven. Maar ik ben het niet met *U* eens! Dat gij, an und für sich, niets onbehoorlijks hebt gevonden in een natuurlijke handeling, daarin hebt gij gróót gelijk! En dat die kinderen, die er bij zijn opgegroeid, en er volgens U in alle onschuld bijstonden, er evenmin iets in vonden, dat óók is zooals het behoort. Maar dat gij en Uw vriend er naar gingt kijken voor Uw eigen genoegen, dat raakt een geheel andere quaestie! Gij beiden toont daarin, dat *gij* niet meer onbedorven zijt! Niet de handeling, niet de zaak, is af te keuren, of onrein! Maar *uw* handelwijze er in is het. - En dezelfde begripsverwarring heerscht bij U op het punt literatuur. Gij voelt niet het groote verschil tusschen de dingen opzich-zelf, en den vuilen lust om zulke dingen uit te pluizen, en er in te wroeten op een vuile manier. Een dergelijk feit als gij in de werkelijkheid hebt bijgewoond wordt door Zola ergens, (ik méén in La Terre), beschreven op een dóór en dóór reine manier. Maar als Zola er een stadsmensch, (als gij), neven had gesteld, en *zijn* gevoelens daarover had uitgeplozen, dan ware zijn geheele beschrijving, (die nù mooi is), verontreinigd geworden! - Van 'kwalijk-nemen' dat gij mij alles zoo ronduit schrijft is niet het minste sprake! Integendeel. Uw eerlijk bedoelen, en Uw behoefte aan waar-zijn waardeer ik ten zeerste. En wat die aanhaling van Wolfgang Van der Meij uit den Spectator betreft, waarover gij speciaal Uw excuses maakt, wel ik ben trotsch op die woorden van hem. Ik vind het een gróót compliment voor mij, want ik ben er fier op dat ik 'volbloed-vrouw' ben. En ik ben het met zijn uitspraak gehéél eens.

D. De vorm van dit versje is niet zoo goed als die van het vorige; ik wil dit liever niet plaatsen. - Kunt gij niet begrijpen dat ik interest voel voor U, al ken ik U niet persoonlijk! Dat komt, denkelijk, omdat gijzelve nog zoo heel jong zijt. Want, als men ouder is, en veel heeft gezien van de wereld, en zelve veel heeft ondervonden, dan gaat men zoo recht veel belangstellen in *alle* menschen en in *al* hun lief en leed. Ik ontmoet nooit iemand, hoe gering ook van stand, of ik interesseer mij voor hem of haar. En zoo gaat het mij ook als ik brieven krijg van iemand. Dan verdiep ik mij van ganscher harte in zijn of haar levenslot, en ben innig-blij als ik zelve iets door mijn ondervinding of raad, of hoe dan ook, kan bijdragen tot zijn of haar genoegen,

of hem of haar op andere wijze van dienst kan zijn. - De meeste menschen verdiepen zich helaas véél te weinig in elkaars belangen, en tot hoeveel zelfzucht en onbeminnelijkheid dit, dikwijls onbewust, aanleiding geeft, had ik, op reis zijnde, nog weer gelegenheid ruimschoots op te merken. Wij kunnen zooveel voor elkander doen door een weinig nadenken,... en doen dit dikwijls zoo weinig. Ik vertel daarover weleens in een hoofdartikel.

Neen, ik zie *niet* 'op U neer,' omdat gij zoo graag 'uitgaat.' Integendeel ik geef U groot gelijk. Ik ben blij dat Uw vraag mij gelegenheid geeft U daarop te antwoorden. M.i. is een meisje als gij, dat op haar twintigste jaar *geniet* van bals en uitgaan en partijtjes, veel gelukkiger en veel natuurlijker, en ook veel prettiger voor haar omgeving, dan eene, (die zooals heden ten dage mode is), zich blasé gedraagt, op alle onschuldige genietingen neerziet, en haar thuis vergalt door haar aanstellerigheid en ontevredenheid. In 'uitgaan' is, op zich zelf beschouwd, niets geen kwaad. Het *wordt* kwaad, als gij U gaat inbeelden op Uw fortuin, of schoonheid, of stand, en Uw vriendinnetjes hoogmoedig bejegent; of ook als gij op een hinderlijke wijze coquetteert, en U harteloos gedraagt. Maar aan al deze fouten kan een niet-uitgaand meisje zich evengoed schuldig maken. Ik herhaal, het genieten van Uw jeugd, Uw twintig jaren, Uw gelukkige omstandigheden, dat alles kan U eerder *beter* dan slechter maken. En ik vind noch bals, noch groote-partijen, per-se 'slecht!' Ik geloof dat gij gerust van dat alles moogt profiteeren.

Wat Uw vraag betreft, ja gij moet zelf opgeven aan den uitgever in welk nommer gij iets hebt geschreven, en hoeveel hon: U daarvoor is toegezegd door mij, (per kol: of per vers). - Uw brief was niets te lang. Zulk ronduit vragen doet mij veel genoegen. Schrijf altijd gerust zoo lang als gij wilt.

Jonge mama. Ik kan *niets* meevoelen voor Uw verdriet. Als gij liever op reis wilt gaan, dan bij Uw kleine baby blijven, dan beklaag ik dat arme wurm van ganscher harte, dat *gij* het in het leven hebt geroepen, voor *Uw* plezier; want dan heeft het een *slechte* moeder! Schaam U! Gij zit te huilen, omdat Uw zusters en Uw rijkgetrouwde vriendin op reis kunnen gaan, terwijl gij 'genoodzaakt zijt den heelen zomer op Uw kindje te passen!' - Die rijk-getrouwde vriendin van U, wier 'middelen haar veroorloven een kindermeid bij de kinderen achter te laten,' lijkt mij een dito soort moeder als *ik* er eene gekend heb, die op reis ging terwijl haar jongen den vorigen dag hard ziek was geworden! 'De dokter vond er geen gevaar in,' - zei ze. 'En haar mama en zuster zouden hem wel goed oppassen!' - Neen, ik heb met *U* geen medelijden; alléén met Uw baby, die zóó'n moeder heeft als gij er eene schijnt te zijn! Gij zijt zeker presidente van een Vereeniging tot 'Kinderbescherming' of iets van dien aard!? Zulke moeders als gij zijn gewoonlijk de typen die men in dergelijke vereenigingen het weligst aantreft!

Mary. Gebroken speelgoed kunt gij zenden naar een of ander Kinder-Ziekenhuis. (Ook 'Bronovo' zal het denkelijk dankbaar aanvaarden.) Mag ik U den raad geven de dingen éérst te laten repareeren, vóór gij ze weggeeft? Zij zien er dan zooveel ooglijker uit. Indien ik mij niet vergis, neemt het Leger des Heils in dank *alle* oude prullen en afval aan, en wordt het aan huis afgehaald.

Nini. Het door mij indertijd in dit Blad aanbevolen boek voor jonge meisjes heet: *The heir of Redclyffe.* Het zal stellig wèl vertaald zijn in het hollandsch. Het is een dóór en dóór godsdienstig boek, in den besten en ruimsten zin. Het boeit van het

begin tot het einde. De schrijfster verdiende er zóóveel mede, dat zij voor haar honorarium een zendingsschip liet uitrusten. Zij schreef méérdere, zéér veel gelezen boeken o.a. *The Daisy-chain; The Pillars of the House; The Dove in the Eagle's nest.* Maar haar meesterwerk is en blijft: *The heir of Redclyffe.* Haar naam was, (zij overleed voor een paar jaar) Miss Charlotte C.M. Youge.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

10 Augustus 1904.
18de Jaargang.
No. 6.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Een liefde-verkondigster (Selma Lagerlöf) (op verzoek van een abonnée.)

Men kan van Selma Lagerlöf's boeken zeggen, dat zij in de eerste plaats zijn een hymne op de kracht der liefde, op de verlossende, het kwade-overwinnende almacht der eeuwige, onsterfelijke liefde, in hare oneindige verscheidenheid van vormen.

Als een gouden draad is dit de hoofdgedachte die zich spint door de sagen en sproken waaruit *Gösta Berling* is samengesteld.

Het is de liefde, de zijne afdwalingen bedekkende en verontschuldigende liefde zijner gemeenteleden, die hem, den ‘gekken dominee,’ den ‘dronken predikant’ tot berouw en schuldbesef brengt op het oogenblik waarop haat en verbittering hem vervulden, om zijn hem dreigende ontzetting uit het door zijn gedrag ontheiligde ambt. En al zegeviert vervolgens oogenschijnlijk toch weer het kwade, omdat de schijn tegen hem is door dien dommen streek van kapitein Bergh, al moet hij daardoor toch vluchten uit de pastorie als een verworpeling, het is opnieuw de reddende liefde die hem de hand toesteekt, de helpende, zoekende liefde der ‘Majoorske van Ekeby’, die hem leert dat het zijn plicht is te leven in plaats van gemakshalve den dood in het bosch te zoeken; en óók is het zijn eigen ingeboren liefde tot het goede, waardoor hij alleen dàn naar haar goeden raad luisteren en van zijn zelfmoordplannen afzien wil, wanneer zij in ruil daarvoor hem belooft de verwaarloosde, ongelukkige dochter van den predikant van Broby tot zich te zullen nemen om haar op te voeden tot een gelukkig en een goed mensch. - Zoo, ondanks zijn dronkenschap, zijn gebrek aan volharding in 't goede, toch in den grond geen slecht man, maar integendeel een in wien van binnen de heilige vonk der menschenliefde met kracht gloort, komt Gösta

Berling, ‘de gekke dominee’ als ‘kavalier’ op Ekeby. En wat al sagen van de overige ‘kavaliers’, en van het oude

schoone Wermeland heeft Selma Lagerlöf poëtisch rond zijn hoofdfiguur geweven, hijzelf de held, het middelpunt, maar daaromheen heel een schare fantastische, in de sprookjes-wereld thuisbehoorende figuren, die den lezer toch pakken en roeren en met sympathie vervullen zooals personen uit de werkelijkheid het zouden doen, omdat ze zoo echt-menschelijk, zoo beurtelings voor 't kwade bezwijkend, en dan weer het kwade-overwinnend zijn, wijl de macht van de liefde, van de onsterfelijke, alles reinigende liefde zich zoo heerlijk in hen openbaart.

Want dat is het wat dit boek van Selma Lagerlöf zoo fijn, zoo teer, zoo bekoorlijk maakt, dit, dat al die sagen en die ruwe verhalen zulk een reine, lieflijke kern bevatten. Daar is b.v. die geschiedenis van 'De Groote Beer op Gurlitta Klätt,' dien beer dien Majoor Fuchs wilde gaan dooden, en dien hij ten slotte niet zelf neerschoot, ondanks al zijn moeite voor den zilveren kogel, omdat hij aan een ander de eer van de daad wilde laten, teneinde hem daardoor de vrouw te verschaffen die hij liefhad, en op geene ándere wijze veroveren kon. Men moet zoo'n hoofdstuk lezen, zoo poëtisch in elkaar gezet, met een zoo wonderwel bij het onderwerp passende schoone beschrijving van dien geheimzinnigen sprookjes-achtigen beer, en van den bijgeloovigen angst voor hem der bewoners, en van de woeste, bekoorlijke landstreek, en van het heimwee-achtig begeeren van Majoor Fuchs om dien beer te mogen dooden, en van den kalmen, grootschen eenvoud waarmede hij zijn rol overdraagt aan den koster, opdat die gelukkig moge worden door zijn in naam verkregen jager-roem, men moet dat alles *zelf* lezen om zoo recht een denkbeeld te krijgen van het merkwaardige, reine, veelzijdige talent dezer benijdenswaardig-begaafde Noorsche schrijfster. -

En dan, daartusschen, dat weer zoo geheel ándere, zoo heelemaal voor 't hedendaagsche leven geknipte verhaal van Juffrouw Marie, van de oude vrijster die nooit haar rozenstruik had verzorgd, en alleen maar leefde van strenge plichtsbetrachting, en God bad, in haar verzuurde oude-juffrouw-achtigheid, toch nooit de liefde te moeten leeren kennen, omdat ze overtuigd was (zoo recht het oude-vrijster-principe,) dat de liefde eigenlijk al het kwaad en al de ellende in de wereld brengt. Totdat ze dien vroolijken, levenslustigen jongen man ontmoette, die, veel jonger dan zij, haar slechts lijden deed door de hopeloosheid harer liefde tot hem die hij niet eenmaal vermoedde. Maar zie, - toch wou ze, van af dat ontwaken tot de hoogste kennis der zaligheid in een vrouwenleven, niet meer terug in den tijd harer vroegere onwetendheid zonder liefde. Toch bloeide nu voortaan haar rozenstruik, en waren de tranen die ze rijkelijk stortte geen tranen van verbittering, maar slechts van zaligen weemoed, - en juffrouw Marie was gelukkiger dan voorheen.

De dames van het derde geslacht -, (en er zijn er vele, die, omdat het mode is, verklaren te 'dwepen' met Gösta Berling,) - mogen die geschiedenis van 'juffrouw Marie' wel uit het hoofd leeren, en opzeggen als ze 's avonds neerliggen op haar eenzaam bed, in haar eenzaam oude-juffrouwenkamertje; 't zal haar leeren wáár voor zich zelve te worden, en zich minder bespottelijk aan te stellen.

En weer een ander soort van liefde, - want alles wat liefde is wordt in *Gösta Berling* verheerlijkt, - is die geschiedenis van de schoone Marianne Sinclaire en haren strengen vader. Is het niet zijn eindelooze liefde, van buiten, urenlang, geduldig op haar wachten, waarmede hij ten slotte haar rechtmatigen toorn tegen hem doet wegsmelten als sneeuw voor de zon? En dan die nobele, alles verdragende, zich zwijgend gevende, echte vrouwenliefde der oude mevrouw Sinclaire, die hare dochter zulk een heerlijk

voorbeeld van zelfverloochening geeft, en haar leert wat trouw en plicht en vrouwentaak is in 't huwelijk; totdat ze ten slotte ook overwint dóór haar liefde, én haar strengen echtgenoot én haar verbitterde dochter, en beiden leert dat de liefde de meeste is, en in zwakheid sterk kan zijn!

En steeds weer ándere vormen van liefde in dit heerlijke boek! Die aandoenlijke ruwe trouw van Beerencreutz, den overste, die gaat kaartspelen op het graf van zijn als zelfmoordenaar en speler smadelijk gestorven medekavalier, met de fijngevoelige bedoeling den verachten doode daarmee een bewijs te geven, hoe hij toch niet van allen en iedereen vergeten en geschuwd is. Ik tel dat hoofdstuk: ‘Het Kerkhof’ onder de allermooiste en allergevoeligste van heel dit mooie en gevoelige boek, om het innig-teere en lieflijke dat ligt in die liefdegedachte van den ruwen krijgsman, die geen beter middel weet den afgestorven makker zijn onveranderde vriendschap te

bewijzen, dan door op zijn eenzaam graf hem de kaarten te brengen die bij zijn leven zijn liefst gezelschap waren.

En weer grijp ik uit den rijken schat een ander voorbeeld van zulk een fijngevoelige trouwe liefde, verborgen onder de ruwe schors dezer kavaliers-harten, een liefde te aandoenlijker om de naïveteit ervan. 't Is die aangrijpende poging van die ruwe mannen, om Gösta Berling te troosten in zijn ongelukkige liefde, hem te troosten met het reinste dat zij kennen: muziek; een poging die echter volkomen mislukt, totdat eindelijk Löwenborg, die arme half-krankzinnige Löwenborg, gaat spelen op een tafel waarop hij zelf de tonen heeft geschilderd, wanend dat de geluiden die hij zich inbeeldt voort te brengen, en die hij in zijn krankzinnigheid zelf hoort, ook werkelijk troostend zullen klinken voor Gösta Berling. Zie, dan ontwaakt in diens hart dóór dit aandoenlijk liefdebewijs weer de eigen menschenmin, en hij haast zich te glimlachen en weer vroolijk te worden, opdat Löwenborg gelooven moge door *zijn* muziek dat wonder aan hem te hebben verricht.

Dan is er weer die liefde van den philosoof Eberhard, een beschermende, vaderlijke liefde, die liever zijn levensarbeid, zijn boek dat hem beroemd zal maken, wil begraven in een oude houten kist, dan door de openbaring ervan het gelukkige kinderlijke geloof schokken dier reine, geloovige 'jonge gravin', die zoo bedroefd wordt wanneer hij haar die mogelijkheid ook maar voorspiegelt: van haar heur geloof te kunnen ontnemen.

En dan hebben we de lang-geleden, langbegraven liefde eener vrouw tot den slechten, gierigen predikant van Broby, die haar, toen hij nog jong en goed en eerlijk was, niet trouwen kon om haar voorname geboorte, en dien zij nu op haar ouden dag zoeken komt, om hem te vertellen hoe zij hem eeuwig trouw bleef, totdat hij, beschaamd om zoo onverdiend een reine liefde, eindelijk terugkeert op den lang verlaten weg van het goede, en sterft als een berouwvol zondaar.

Maar het schoonste onder al die liefdeliederen, die dit boek uitzingt in zoo verschillende wijzen, is wel die hymne op gravin Elizabeth, op haar die slechts in gedachten ontrouw aan haar man pleegde, en die zoo rein, zoo vlekkeloos leefde, en die toch haar gedachtenzonde zoo duur boette, en het zoo geduldig, in God geloovend droeg, en eindelijk den man redde die het ongeluk over haar leven had gebracht, dien ze had ontweken toen de plicht het haar gebood, en dien ze eerst volgde als zijn vrouw, toen hij, in plaats van de vroolijke, zorgelooze, lichtzinnige kavalier, een eenvoudig, arm man geworden was. Gravin Elizabeth is de draagster dier groote, zoekende liefde, die alles duldt, alles lijdt, alles vergeeft, alles hoopt, alles aanneemt, alles gelooft, en, wáár zij haar schreden zet, duisternis doet verkeeren in licht. Zóó zien we haar ten slotte in zulk een engelgedaante de vrede-boodschap brengen in die sombere, treurige 'Kleine hoeve in het Bosch', waar haar voorbeeld en haar ernstige woorden tot Gösta Berling niet alleen dézen, maar ook nog den armen ouden, met haat tegen de menschheid vervulden herbergier tot het goede terug doen keeren. Zoo is dan de zegepraal der liefde, men zou kunnen zeggen de *tendenz* van dit sagenboek, een tendenz echter die volstrekt niet wordt opgedrongen en gepredikt, maar die de lezer zelf zoeken moet onder het bekoorlijk waas van poëzie en originaliteit van vertellen, waardoor dit boek iets zoo heel bijzonders, zoo heel eigenaardig-schoons is geworden.

Diezelfde tendenz vind ik terug in haar boek *Ingrid.* Dáárin zit de grootste waarde ervan, de bekoring waardoor het zich verheft boven het alledaagsche. Veel minder eigenaardig van compositie en gedachten dan *Gösta Berling*, zou het misschien onopgemerkt voorbijgaan, indien het niet weder die mooie idee ware van de liefde van Ingrid, die ten slotte den armen waanzinnige redt van zijn geestesduisternis, een idee zoo wonderlijk lieflijk en rein, dubbel in onzen tijd van realisme en feminisme, van alles wat koud, koel, wreed, verstandig, tegenovergesteld aan vrouwlijke zachtheid en dienende liefde is. Ook in *Ingrid* klinkt die lofzang op de liefde zoo onvervalscht en zoo teer. Verlangend te sterven, reeds als een schijndoode in haar graf liggend, omdat niemand haar met liefde behandelde, keert Ingrid tot het leven terug, om bij haar pleegouders, zonder dat zij hare tegenwoordigheid vermoeden, getuige te worden van hun liefdelooze gesprekken over haar. Dan vlucht ze weg, verweg, want: ‘Hij dien niemand liefheeft heeft geen recht op 't leven’, - ‘Maar niemand kon begrijpen hoe ze zou kunnen werken en sloven voor iemand die haar liefhad. Voor zoo iemand zou ze zorg en ziekte, armoede en schande verdragen. Voor zoo iemand zou ze sterk

als een reus en geduldig als een slaaf zijn', - En zie, dan komt ze, een dienst zoekend, op het buiten waar de moeder van 'den waanzinnigen student' woont; daar kan ze al die rijke liefde-schatten, die in haar begraven liggen, gebruiken om zijn gebonden geest te ontboeien. En ze doet dat. Eerst doet ze 't niet uit liefde tot hém, maar uit liefde tot de moeder, die immers voor háár zoo goed is, en die dien waanzinnigen zoon zoo lief heeft, en op Ingrids invloed haar laatste hoop bouwde. Ze overwint haar zelfzucht. Ze kampt met allerlei moeilijkheden. Ze moet de scheiding dóórmaken van hem, op het oogenblik zelf waarop hij bijna gered is. Maar ze overwint toch; ondanks alles. Liever dan te blijven bij hen die haar nu met zooveel teederheid omringen en haar zoo graag gelukkig willen maken, gaat ze stil heen, langs onbegaanbare paden, om hém te zoeken die haar zoo noodig heeft. En ze ziet hem, en haar vindingrijke liefde weet het juiste middel te bedenken om zijn geest terug te doen keeren tot een verleden waarin hij nog niet krankzinnig was. En als hem dan de oogen zijn opengegaan, maar tevens opengegaan *ook* voor de ellende waarin hij zooveel jaren heeft geleefd, voor het vreeselijk feit dat hij jarenlang een voorwerp van spot en medelijden is geweest voor iedereen, een arme krankzinnige, niets anders, zie als hij dan, in plaats van gelukkig en dankbaar om zijn teruggekeerd verstand, wanhopig is om het onherstelbaar verleden, hoe liefdevol en hoe teer is zij het dan die hem, door haar trouw en haar steun, leert het leven te aanvaarden, leert opnieuw een man te zijn!

'Hier was iets kostbaars en heerlijks dat tot hem kwam in zijn diepste ellende. Dit moest groote liefde zijn, groote liefde. En toen hij dat voelde, wist hij dat hij gered was, en dat het donker zijn man gevonden had.'

Welk een genot te denken dat het een vrouw is, een hedendaagsche vrouw, die zulke boeken schrijven kan! Welk een genot te weten dat er onder de bent van pennende man-vrouwen, heel de wereld door, die niet anders doen dan redeneeren over haar 'plichten aan zichzelven', en haar 'rechten' en haar 'verongelijking' en haar 'onderdrukking', die schreeuwen tegen 'de slavernij van het huwelijk', etc. etc., één is opgestaan als Selma Lagerlöf, die dat alles zoo heelemaal links, zoo, als niet de moeite van er naar te kijken waard, laat liggen, die, met het Gottbegnadet oog van den echten kunstenaar, de dingen dezer wereld voorbij ziet, om te letten op dat wat eeuwig blijft, en eeuwig is, al de wereld door, en al de eeuwen door: de liefde, in oneindigheid van gedaante, die zingen wil in even reine als roerende tonen van dien God, die, gelijk zij in *Gösta Berling* zoo schoon zegt, de éénige is die in het leven bleef, waar àl de ànderen uit de Godenwereld stierven met de geboorte der nieuwe leer: - - 'Al de goden der ouden zijn dood, behalve Eros, Eros de alles beheerschende. Zijn werk is alles wat ge ziet. Hij houdt de geslachten in stand. Hem ziet ge overal. Waar kunt gij gaan dat ge zijn voetspoor niet ziet? Wat hooren uw ooren, waar ge niet den wiekslag van zijn suizende vleug'len in hoort? Hij woont in de harten der menschen, en in de kiemende zaadkorrel. Voel zijn hartslag trillen in de doode dingen, en beef! Wat woont er op aarde, dat niet verlangen voelt naar hem, en zijn lokstem hoort? Niets ontkomt aan zijn macht. Alle oude wraakgoden zullen vallen, alle kracht en geweld voorbijgaan. Maar voorwaar! Gij, o liefde, zijt eeuwig!' (blz. 351. Tweede druk.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kinderleven
Désillusie door Stella Mare.

Lui-uitgestrekt op een gemakkelijken stoel lag Wim te lezen, - ten minste, - hij deed alsof hij las, maar telkens dwaalden zijne blikken af naar zijn zestienjarig nichtje, dat in de kamer er naast stof afnam.

Aardig toch zoo'n aankomend meisje, met die kleine aparte beweginkjes van het hoofd, om het haar, dat bij het bukken telkens in het gezicht viel, naar achteren te houden!

En dan, dat kluchtige van-zich-al-eene-heele-dame te voelen, terwijl zij toch niets meer dan een groot kind nog was, in haar doen en laten, in hare houding, in haar figuur, in alles!

Maar het meest nog door hare oogen!

Zooveel onschuld, blijheid en kinderlijkheid straalde daaruit, dat je je eigen oogen moest neerslaan voor de hare, want je wist, dat je denken en willen niet tegen zoo'n reinen blik bestand was.

Zou zoo'n meisje wel ooit in haar leven

een jokkentje gezegd, of een noodleugentje gebruikt hebben?

Natuurlijk niet! Dat zou ze immers veel te slecht vinden.

En dat hij haar er nu toe over wilde halen! 't Was eigenlijk als je het goed beschouwde, in-gemeen van hem, om zoo'n aardig lief kind voor zóó iets te gebruiken, - maar zij was immers ook de eenige, die hem kon helpen, - en - 't zou zoo machtig leuk worden van avond! Henk kwam, en Herman natuurlijk, - en die eeuwig-grappige Kees Van der Looy, en dan later - - natuurlijk, hij moést er bij zijn.

Enfin leelijk wás en bléef het van hem, dat was zeker, maar dat kon nu niet anders.

Nu maar gauw, vóor tante straks thuis kwam, de zaak in orde gebracht!

'Netty, luister eens even!'

'Ja Wim, wat is er?'

'Kan-je nu niet eens even hier komen, ik moet je wat vragen?'

'Straks Wim - zoodra ik klaar ben - als mama thuis komt en - - -'

'O, natuurlijk, dacht ik 't niet, voor alles wordt er altijd tijd gevonden, maar als ik, je bloedeigen neef, eens even wat met je heb te praten, heeft de "dame" het te druk.

Weet-je wat ik geloof, Netty? - Dat je geen zier meer om me geeft.

Vroeger was je altijd even lief en vriendelijk voor me, al had je het nog zoo druk met schoolwerk, toch bleef er tijd over, om met mij te wandelen of te croquetten! Maar nu? -

Van een gezellig praatje komt niets meer.

Neen, Netty, je bent niets lief voor me, en ik heb 't al lang gemerkt, dat je niet meer van mij houdt.

Zeg, met wien loop je nu? Zeker met dien fatterigen Cor Van der Wely? Hij heeft je op Sint Nicolaas toch nog een cadeautje gestuurd - natuurlijk een paar vaasjes, of een naaidoosje, of zoo een of ander echt meisjesprul.'

'Hè Wim, wat leelijk van je om zóó iets te zeggen, je weet heel goed, dat ik nog net zooveel van je houd als vroeger, en dat ik met niemand anders loop ook. Vraag het maar aan Net en Betsy, en Truus weet 't ook wel, want.... op school plagen zij mij allemaal met jou - en in m'n boeken staan overal W's, die schrijf ik er onder de les in, maar als mama straks thuiskomt en ze is boos, dan....'

'En als ik dan boos ben? Geef je daar heelemaal niet om?'

Wim wierp tersluiks een blik op de pendule! O hemel, half twaalf al, binnen een kwartier moest alles in orde zijn, en, begrijpende, dat hij zoo niet veel verder kon komen, stond hij gauw van zijn gemakkelijken stoel op, en ging naar Netty toe.

Voor zij wist wat er gebeurde sloeg hij de armen om haar middel, en haar dicht naar zich toetrekkend vroeg hij op eens met dien eigenaardig lieven smeekenden klank in zijne stem die - hij wist het maar al te goed, daarom maakte hij er niet te vaak gebruik van - haar altijd zoo ontroerde, dat zij hem als hij dien toon aansloeg nooit iets, wat ook kon weigeren: 'Zeg, Netteke, houd je nu heusch héél veel van me, net zooveel als ik van jou, zóóveel, dat, als ik je eens vroeg mij een héél groot pleizier te doen, je er dadelijk toe bereid zoudt zijn?

Zeg Nettekelief, zou je zóóveel van me houden?' Nog dichter sloot hij haar in zijne armen, en terwijl haar een zalig, nooit te voren gekend gevoel van weelde doorstroomde, drukte hij een kus op haren frisschen lachenden mond.

Die kus deed hare kracht breken en zachtkens fluisterde zij, rustend in zijne armen: 'Ja, Wim, ik houd héél héél veel van je, net zooveel als jij van mij - en.... véél meer dan de meisjes op school eigenlijk kunnen begrijpen, en ik wil je dit graag bewijzen.

Zeg maar wat ik voor je moet doen?' Wim zuchtte verlucht op. Dat het zóó gemakkelijk zou gaan, had hij niet gedacht, maar, je moest er ook een beetje slag van hebben om met meisjes om te gaan. Met een paar lieve woordjes en een zoen kan je letterlijk alles van zoo'n bakvischje gedaan krijgen! Nu kwam het er alleen nog maar op aan wat flink van zich af te spreken.

Weer een blik op de pendule.

Nog maar tien minuten! Goede hemel, hoe zou hij 't zoo gauw klaar spelen? Als Netty nu maar niet zoo akelig braaf bleef of sentimenteel werd, - dat hield weer zoo op.

Met den rug naar haar toegekeerd, om zijne verlegenheid voor haar te verbergen, en kijkend uit het venster om tante te zien aankomen, begon hij 't te vertellen, vlug sprekend, haast struikelend over zijne woorden.

'Zie je Netty, we gaan van avond allemaal naar Den Haag, we hebben 't samen afgesproken, en nu moet jij mij den huissleutel bezorgen, ik weet, dat de meisjes hem altijd 's morgens op je kamer komen halen.

Om zes uur kom ik thuis, en ik geef je hem even, om 't hoekje van de deur terug. Niemand merkt er iets van, en jij hebt me een pleziertje gedaan, waarvan je geen zier last hebt.

Je gunt me toch wel eens een pretje, hé? Als de vacantie voorbij is, en ik ben in Delft, dan moet ik hard werken, dan komt er niets van uitgaan, want hoe eerder ik klaar ben des te eerder ga ik als ingenieur naar Indië, en - dan neem ik jou, Netteke, als mijn vrouwtje mee, hoor! -

Maar, dan moet je ook bewijzen, dat je van mij houdt door mij dat eene pleziertje te doen!

Voor jou is 't niets geen moeite. Je begrijpt trouwens wel, dat ik 't je anders niet eens zou vragen want ik houd veel te veel van je, om je onaangenaamheden te veroorzaken.

Doe-je het Netty? Zal-je er iets op verzinnen? Als je mij liever den huissleutel niet wilt geven, dan doe je mij 's morgens om zes uur maar de deur open. Ik zal wel zorgen zoo zachtjes mogelijk de trap op te gaan, en geen haan kraait er naar.

Ik reken er op dat je mij helpen zult, - als je ten minste een klein beetje om mij geeft.

Wacht daar komt je ma al aan. Ik zal haar gauw de deur open doen. Vertel mij straks maar wat je er op gevonden hebt en hoe wij dat plannetje ten uitvoer zullen brengen, zonder dat iemand er iets van merkt. Zoo'n slim kindje als jij, kan wel iets verzinnen!'

En haar nog even langs de wangen streelend, was hij de kamer al uit vóór Netty er iets op had kunnen antwoorden.

Met wijd-open oogen lag Netty in haar ledikant, starend naar buiten, waar de blankwitte manestralen de toppen der boomen in sprookjes-achtig zilverlicht hulden.

Ze kòn niet slapen, ze kòn niet!

Met duizelingwekkende snelheid gingen de gedachten in haar hoofd op en neer.

Dat ze toch zóó slecht, zóó slecht was, om hare moeder, tante Julie, en Jet zoo te beliegen! Zij, die nooit te voren gejokt had, die haatte steeds alles wat naar onwaarheid of draaien zweemde!

Juist van uit haar bed, zag zij aan den zwart-blauwen hemel een sterretje fonkelen, met trillenden, schitterenden gouden glans, en op eens schoot haar een kinderliedje te binnen dat zij altijd zoo graag zong - om de slotregels vooral. En stil als in een gebed prevelden hare lippen:

> 'Sterretje, schijn in mijn hartje zoo klein,
> Laat het daarbinnen steeds sterrenklaar zijn!'

Toen op eens, blozend om die woorden, draaide zij zich om, zich schamend voor het sterretje, dat nu niet meer in een sterrenklaar meisjeshart zou schijnen; met strakken blik bleef zij staren op het grijs-met-wit gebloemde behang, om niet te zien naar buiten, waar alles zoo klaar en wit was!

Ze sloot de oogen en poogde te slapen, maar 't ging niet!

Dan maar tot honderd tellen, dan viel ze vanzelf wel in slaap.

Maar zij had niet meer de macht over hare gedachten en voor zij tot tien had geteld, voelde zij weer haar geweten, dat haar pijnlijk nauwkeurig weer aan alles van dien dag herinnerde.

O, nu eindelijk rustig in te mogen slapen, en niet meer aan dat ééne te moeten denken! En om hare gedachten eene heel andere wending te geven, ging zij in hare kussens half-op zitten, en verbeeldde zij zich, dat zij op school was, waar zij haar Engelsch gedicht, dat zij 's middags had geleerd, voor de klasse moest opzeggen.

't Was Longfellow's A Psalm of Life, en ze begon:

> Tell me not, in mournful numbers.
> 'Life is but an empty dream!'
> For the soul is dead that slumbers,
> And things are not what they seem.
>
> Life is real! Life is earnest!
> And the grave is not its goal:
> 'Dust thou art, to dust returnest,'
> Was not spoken of the soul. - -

Neen, 't ging óók al niet.

Telkens moest zij er aan denken! Nóóit had ze gejokt, nóóit - en nu, vanmiddag tegen hare moeder, zeggend, 'dat Wim zoo'n hoofdpijn had, en vroeg, dadelijk na het eten naar zijne kamer was gegaan, en verzocht had verder geen notitie van hem te nemen, en hem rustig boven te laten. Morgenochtend als hij flink had uitgeslapen, zou de hoofdpijn wel weer beter zijn.'

Hoe had ze het durven zeggen, hoe hadden zij samen zoo iets kunnen verzinnen?

En toen 's avonds weer bij tante Julie, die zoo verwonderd vroeg waarom de logé niet mee was gekomen, en moeder zoo bezorgd vertelde, dat hij om zeven uur al naar bed was gegaan omdat hij zoo'n hoofdpijn had.

Netty voelde hoe zij bloosde en ze werd nog rooder toen Jet haar plagend-lachend

influisterde: ‘Kind, krijg toch niet altijd zoo'n kleur als ze van Wim spreken!’

En later in den avond toen zij, de anders zoo vroolijke Netty, zoo opvallend stil was, had zij het wel uit willen schreien van schaamte toen Jet zoo vriendelijk bezorgd vroeg: ‘Of Wim erge hoofdpijn had, en dat ze 't zich maar niet zoo aan moest trekken, morgen zou 't wel weer beter zijn!’

Maar Netty mompelde en een paar onverstaanbare woorden, begon gauw, opgeschroefd vroolijk over de school te praten, en Jet, die bij haar in de klasse zat, te plagen met mijnheer Körner, den nieuwen leeraar in 't Duitsch, die Jet altijd zoo voortrok.

Och die avond, wat had hij haar - hóéveel zij ook van tante Julie en Jet hield, - toch oneindig lang toegeschenen.

En daarbij de folteringen van haar geweten, dat zij allen zoo belogen had, die goede moeder vooral, die zoo verdrietig was om Wim, die hier in die weken zoo was opgesterkt door de buitenlucht en nu, juist even voor zijn voor 't eerst gaan naar Delft als student, weer last van hoofdpijn begon te krijgen!

Hoe had zij, Netty, zich ooit er toe kunnen krijgen om Wim bij zoo iets behulpzaam te zijn?

Ze moest wel véél van hem houden, véél meer dan hij zich er zelf van bewust was!

Kwam dat soms door van morgen - door dien zoen?

Weer voelde zij evenals vanmorgen hare wangen gloeien, toen zij dáaraan dacht.

Even sloot zij de oogen van weelde die haar doorstroomde, toen zij zich zijne zoenen weer in herinnering bracht.

Vreemd dat 't nu zoo gloeide en brandde in haar - dat haar bloed zoo wild door de aderen joeg en haar hart zoo luid klopte!

Wat zou dat zijn?

Was dat nu liefde?

Dan moest zij hem wel héél héél erg lief hebben!

O, ja, dàt was 't ook!

Dáárom had zij gejokt, daarom had zij zich alle moeielijkheden op den hals gehaald, - alleen omdat zij hem liefhad!

Heerlijk om zoo lief te hebben.

Van mama en papa en tante Juul en Jet hield zij ook wel - maar toch anders.

Nooit had een zoen of een handdruk van een van hen allen dergelijk warm bedwelmend weelde-gevoel bij haar opgewekt.

Hoe zou dat komen?

Zou 't in hem nu ook zoo gloeien en branden?

Waar zou hij nu zijn?

Zij keek op haar horloge! - Half twaalf!

O, nu zou hij ook wel gauw naar bed gaan, want morgen ochtend om half zes moest hij weg, anders kon hij niet om zes uur thuis zijn.

Zou hij de vrienden nu van haar gesproken hebben?

Zeker wel. Kees kende haar ook! Natuurlijk zou hij met hem in 't vervolg het meest bevriend worden, omdat hij met hem alleen van haar kon spreken.

Zou hij verteld hebben hoe zij hem had geholpen?

Als vader in de stad was, had er natuurlijk niets van gekomen. Gelukkig dat hij net voor 't geneeskundig congres in Amsterdam moest zijn!

Zou Wim bijtijds in Den Haag zijn gekomen?

Och, eigenlijk mocht hij ook wel eens een pretje hebben.

Als hij 't hare moeder had gevraagd, zou deze natuurlijk onmiddellijk zijn verzoek geweigerd hebben, zeggende: ‘Hoe kom je er bij Wim om nu naar Den Haag te gaan? Neen jongen, de buitenlucht is veel beter voor je. Laat Kees maar feestvieren zonder jou. Als je de volgende week voorgoed naar Delft gaat, zal je toch meer vroolijke avondjes hebben dan me lief is en je oom zou 't me nooit vergeven als ik terwijl hij in Amsterdam is, je niet bij me had gehouden!’

O, ze hoorde 't precies hoe de klank van moeders stem geweest zou zijn!

Eigenlijk was 't wel vreemd van Wim om, nu hij zooveel van haar hield, liever bij zijne vrienden in Den Haag dan bij haar te zijn.

Zij zou honderd duizend maal liever bij hem alleen zijn dan bij alle hare vriendinnen samen en ze hield toch heusch dol veel van Net en Bets.

Hoe zou 't afgeloopen zijn?

O, ja, hij zou terwijl zij met hare moeder naar tante Juul was, zich uit 't zijvenster laten glijden, dan was hij meteen in den tuin, - en door 't achterpoortje, langs den achterweg ging hij dan naar 't station. Gelukkig dat zijn venster niet hoog was, hij kon van uit 't raam op het plat van de veranda stappen en zich dan laten zakken langs den paal.

Als hij het nu maar voorzichtig deed, anders vernielde hij de kamperfoelie nog

waarmee de paal begroeid was, en dan zou ‘het’ ten slotte uitkomen.

Leuk toch om zoo heimelijk op reis te gaan, en 't was net iets uit een boek - vooral dat uit-het-raam klimmen!

Als hij nu maar bijtijds op zou staan, z'n trein ging al om half zes. Gelukkig, dat het zomer was.

Zou hij bij Kees slapen?

Kees was ook wel een aardige jongen, maar toch heel wat anders dan Wim.

En die Wim had zoo'n prettig open gezicht.

Je kon zoo van hem op aan, en met iedereen kon hij omgaan. Iedereen was letterlijk dol op hem.

Ze zouden wel jaloersch zijn de meisjes, dat zij nu al geëngageerd was, en dan met Wim!

Was ze eigenlijk wel met hem geëngageerd?

Och natuurlijk, hij had haar immers gezoend, en haar gezegd, dat hij haar later als z'n vrouwtje mee naar Indië zou nemen.

Moest zij daar nu met hare moeder over spreken? Ze zou 't Wim morgen eens vragen. Toch jammer dat hij met alle geweld naar Indië wilde!

't Was zoo ver van thuis af, van moeder, van pa, van tante en alle vriendinnetjes - en dan die zeereis, vreeselijk - en die griezelige groote spinnen, die je in Indië had! Enfin, als ze zooveel van Wim hield moest zij daar maar niet tegen opzien!

Hare gedachten verwarden zich, en zachtkens sluimerde Netty in, en sliep door tot den volgenden morgen om vijf uur de wekker haar in hare droomen stoorde. Dadelijk was zij heelemaal wakker.

Gauw stopte zij den wekker onder de dekens om het geluid te smoren, dat misschien op de kamer er naast, of boven op zolder waar de meiden sliepen, gehoord kon worden.

Vlug als een kwikstaartje wipte zij uit haar bed, en begon zich als altijd, eerst van het hoofd tot de voeten met koud water te wasschen.

Heerlijk frischte dat op!

Nu zachtkens, op de kousen loopend, kleedde zij zich aan.

Ze zou haar witte flanellen blouse maar aandoen, met een licht blauw zijden dasje om het kraagje.

Dat stond haar 't best.

Als Wim nu maar precies op tijd was!

Hè ze verlangde toch echt weer naar hem.

Zou hij haar weer een zoen geven?

't Moch best - niemand kon 't toch zien!

Wat was 't toch een mooie jongen, en dan die guitige lachende oogen, en dat frissche gezicht!

Hij had zulke echt smakelijke wangen, net om er even een zoen op te geven!

Neen, zóó mocht ze niet denken!

Nu maar gauw naar beneden gegaan. Ze nam de sleutels mee, die, om hare moeder niet zoo vroeg te storen, altijd 's morgens door de meisjes van tafel bij haar uit de kamer gehaald werden, en ging behoedzaam loopend om niemand in huis te storen, er mee de trap af, ontsloot de tuindeur en ging den tuin in om het achterdeurtje te openen waardoor hij terug zou komen.

't Was op slag van zessen nu.

Stralend in heerlijke pracht stond de zon aan den hemel, die wijd en blauw zich uitstrekte zoo ver het oog reikte, als een onmetelijk koepeldak.

In 't frisch-groene gras schitterden de dauwdroppels.

Alles was als overtogen door den schitterenden zonnelach.

Stralend ook lachten Netty's oogen met blijden glans dien helderen lentemorgen toe, en frisch scheen zij zelf als een bloem door dauw overgoten.

In den tuin kraakte het grint!

Haar hart klopte hoorbaar. Dat moest Wim zijn!

Blij lachte haar gezichtje en met uitgestoken handen ging zij naar hem toe.

Op hare slaapkamer lagen de sleutels op 't oude plaatsje op tafel.

De portretjes aan den muur hingen precies als altijd, en toch keek Netty met vreemden blik om zich heen, als ware in die paar minuten alles veranderd.

Toen trok zij woest de wit flanellen blouse uit en gooide die met het blauwzijden dasje in hare hangkast.

Voor hem had zij zich mooi gemaakt, voor hèm, voor hèm!

En op eens zag zij met pijnlijke duidelijkheid hem voor zich, zooals hij haar zooeven aanstaarde.

Rood-doorloopen zijne anders zoo guitige, schitterende oogen, dof en wezenloos keken zij haar aan, zwarte kringen deden de gelig witte wangen nog bleeker schijnen dan zij waren.

Huiverend was zij teruggedeinsd toen hij

haar wilde omvatten, en de zonnige lach was op hare lippen bestorven, toen zij zijn even wild opflikkerenden blik opving.

Was dat haar frissche mooie Wim?

Toen begon zij zachtkens met de handen voor het gezicht te snikken om den afkeer dien zij zooeven voor hem voelde, en zij begreep op eens met groote zekerheid, dat zij hem nu verloren had voorgoed, en dat zij nooit Wim's vrouwtje zou worden!

Toen Wim veel later dan gewoonlijk na het ontbijt, was gaan fietsen, zei Netty's moeder, hem met een blik vol bezorgdheid en deelneming nakijkend, tot Netty: ‘arme jongen, wat is hij toch zwak, hij ziet er nog heelemaal betrokken uit, en dat van één avond hoofdpijn, terwijl hij toch zoo vroeg naar bed is gegaan, en zoo lekker heeft uitgeslapen.

Ik had zoo gehoopt, dat hij van morgen weer beter zou zijn.

Je moet maar wat vriendelijk tegen hem zijn, Netty.’

En terwijl Netty ‘ja’ antwoordde, dacht zij over dien angstig-onrustigen nacht, over haar onwaar-zijn tegen haar moeder, en over hare liefde voor Wim, die nooit meer terug kon komen, omdat zij telkens en telkens weer dat witte gezicht, en die met bloeddoorlopen oogen, voor zich zag, die haar met zooveel afschuw vervuld hadden, en als bij ingeving voelde zij, heel vaag, ontgoocheling, omdat Wim toch anders was, dan hij scheen. Maar wat er dien nacht gebeurd was vermoedde zij in 't minst niet.

12 November 1902.

Jongensliefde.

Van de vier broers is hij mijn lieveling. Hij is lang voor zijn veertien jaren, bijna zoo lang als ik. Mooie groote blauwe oogen heeft hij en een vriendelijk blozend gezicht. Zijn dik, goudblond haar is met eene aardige golf van zijn hoog voorhoofd weggestreken en hij heeft zoo iets echt hartelijks en vriendelijks over zich jegens iedereen.

Als ik met hem wandel, kan hij me 't eene oogenblik met iets heel mannelijks en neerbuigend beschermends in zijne bewegingen wegtrekken van de tramrails of van den wanterkant; en 't andere oogenblik mijn arm grijpen en zich tegen me aanvlijen, zooals hij 't voor jaren deed, als een heel klein kindje.

Ondanks zijn fijn, goudblond haar, waar ieder meisje ijdel op zou wezen, ondanks zijn lieve blauwe oogen en blank voorhoofd is hij toch een echte jongen, flink en kloek, vol guitenstreken.

Hij heeft me sedert twee dagen wat te vertellen. Want hij loopt me telkens na, drijft me telkens vol doorzichtige berekening in een hoek en overlaadt me met tal van onnutte vragen: ‘Of mijn fiets wel geölied is? Of ik de Oranjegalerij niet mooi vind? Of mijn banden wel hard zijn?’ Ik ben bepaald benieuwd, wat er los moet komen.

Dan, eindelijk, nadat hij een paar dagen rondom me geijsbeerd heeft, lok ik hem mee, langs 't strand, naar 't Noorden. En daar, in die wijde, ontzaglijke ruimte, waar niemand is dan hij en ik, daar drijf ik hem in de engte. Want al zijn voorraad nuttelooze praatjes is op en zwijgen tegen mij is zijn gewoonte niet. Na vijf minuten

gezwegen te hebben, begint hij op eens, en ik merk dat de verwachte confidentie gaat geschieden.

‘Nan, hoor eens - je moet niet lachen, - Nan, ken je Mientje Van Arkel?’

‘Neen, Frits, niet de eer. Ik lach niet Fritsje.’

‘Nou, ik - ik - vind ze erg lief. En ik wou dat jij ze zag.’

‘Zoo? Wie is ze dan? waar woont ze?’

‘Vlak naast ons - en ze vindt 't goed, dat ik zoo nu en dan met haar meega. Ze is zoo lief, Nan, veel, veel aardiger dan Mies.’

Ik heb medelijden met Frits' zusje, dat in ongenade schijnt te zijn, en luister aandachtig toe naar het vervolg der confidentie.

Hij heeft mijn arm genomen en er zijn gevouwen handen opgelegd en leunt zijn hoofd tegen mijn schouders.

‘Ik wou, dat je ze zag. Ze zal wel eens op Scheveningen komen. Ze is zoowat zoo groot als ik, en ze heeft zulk lang, prachtig haar!’

Hier zwijgt hij en een verlegen trek komt op zijn gelaat. Hij schijnt geheel en al in de lange lokken van zijne Lorelei verward te zijn, want hij gaat niet verder.

‘Nu?’ vraag ik.

‘Zie je, ze plagen haar wel eens met 'r haar, want 't is rood.’

‘Kom,’ zeg ik, ‘dat vind ik wel mooi. Ik hou wel van rossige menschen.’

‘Ja, maar, 't is heel erg rood, vuurrood.’

‘Dan zal ze mooi blank vel hebben,’ veronderstel ik troostend.

Hij schijnt blijde te zijn, dat ik aan deze

zoo droevige quaestie nog eene lichtzijde ontdek, want een waren geestdriftigen ruk geeft hij aan mijn arm en valt uit: ‘Ja, dat heeft ze! met geen enkel sproetje! En zulke mooie oogen heeft ze ook en witte tanden! O, ze is zoo verschrikkelijk lief en ik houd zooveel van haar!’

‘Wel, Fritsje, dat vind ik erg aardig. Nou wou ik die lieve Mientje toch ook eens graag zien.’

‘Misschien is ze vanmiddag wel op Scheveningen, want 't is Woensdag,’ zegt hij nadenkend en hij draait om, en kijkt met een verlangenden blik den kant van Scheveningen uit. Ver, ver weg zien we de menschen krioelen. Zóó hard loopt Frits, dat we binnen weinig tijd weer op ‘het’ strand zijn, bij 't tentje van zijne familie. Mientje is nergens te zien. Hij doet geen verdere moeite om haar te zoeken en zet zich met een teleurgesteld gelaat neer op den grond, met zijn groote voeten buiten de tent stekend op de plank, en ziet er zóó dreigend uit, of hij al de voorbijgangers over zijn ‘strijkijzers’ wil laten vallen tot straf voor zijne teleurstelling. Als ik opsta, gaat hij met me mee tot 't fietsenhok onder 't Kurhaus.

‘Jammer, dat ze er nu niet was,’ zeg ik, maar troost hem verder met de hoop op een volgenden keer. ‘Maar Frits, waarom zocht je niet wat verder op 't strand?’

‘Wel, als ze er is, zit ze *natuurlijk* in onze tent,’ zegt hij verwonderd.

‘A zoo! Nu, adieu Fritsje, doe mijne complimenten vast aan Mientje!’

‘Sjjt!’ doet hij op eens en legt zijn heele vuist tegen zijn mond. Achter ons komt zijn groote broer aanrijden en die schijnt minder in Frits' geheimen te zijn ingewijd dan ik.

Den volgenden Zaterdag kom ik 't strand weer op, links langs het Kurhaus. Aan de bovenste tree van de trap staat Frits en houdt zijn oogen star gevestigd op den doorgang tusschen Kurhausgalerie en Berenbak.

Nauwelijks krijgt hij de punt van mijn neus te zien, of hij stormt op me af, loopt me haast omver, slaat zijn lange armen in eene woeste omhelzing om me heen, zoodat hij mijn schoone blouse erg kreukelt en jubelt: ‘Ga gauw mee, Nan! ze zit in de tent!’

‘Nu,’ zeg ik, ‘dan zal ze toch wel niet wegloopen vooreerst -’ en mijn laatste woord spreek ik uit op den strandmuur al, want Frits is met me de trappen afgehold en nu gaat 't in vliegende vaart langs den boulevard, de pier voorbij en de trap af.

Vlak bij de trap staat 't linnen tentje van Frits' familie. Er is op 't oogenblik niemand in dan Mientje en Frits' oudere broer, een bengel van een jaar of zeventien.

Mientje zit een beetje verlegen op een keukenstoel, 't inheemsche meubel der strandtentjes. Ze heeft vuur- en vuurrood haar, dat is 't eerste wat ik zie, twee lange prachtig dikke vlechten dalen tot ver over de leuning van haar stoel, menig niet bedwongen lok springt stug en vuurrood ter zijde. Ze is in krakend gesteven wit piqué gekleed, wat haar bewegingen niet sierlijk en ongedwongen maakt. Mooi blank vel heeft ze, en witte tanden - maar overigens, ik kan 't niet helpen, 'k vind er niet veel aan, zóó op 't eerste gezicht. Daarom amuseer ik me zoo met de vereering, die uit Frits' blikken en houding spreekt.

Mientje is verlegen opgestaan, stijf als een naaisterspaspop, en heeft me eene hand gegeven, vóór iemand iets zegt, zoo ineens. ‘Dag Mientje,’ zeg ik vriendelijk en tracht haar op haar gemak te zetten. ‘Kom je ook eens kijken in ons tentje? Maar we blijven hier niet zitten, hoor, 't is hier veel te heet, straks zullen we wat langs 't strand gaan wandelen.’

Frits is achter Mientjes stoel gaan staan en kijkt me dankbaar aan. Hij schijnt 't erg lief van me te vinden dat ik vriendelijk tegen Mientje ben. Mientje zegt niet veel op al mijn gebabbel, ‘ja, neen, misschien wel,’ of ‘ik weet niet,’ maar bij ieder woord, dat ze zegt, glinstert Frits van genot, kijkt haar van terzijde aan, en dan, onhandig een stap achteruitgaand, maakt hij allerlei grimassen tegen me en zijn gezicht neemt eene zeer teedere uitdrukking aan, telkens verbroken door 't hoog optrekken van zijne wenkbrauwen en 't wijd openzetten van zijn heldere blauwe oogen. Dat wil zeggen, ik lees 't duidelijk op zijn gezicht: ‘O, wat is mijn Mientje toch lief! Hoe *vind* je ze toch wel, wat *zeg* je er toch wel van?’

Steeds dringender worden zijne gebaren en bewegingen, want hij leest niets op mijn gezicht, en vergeet dat Mientje er voortdurend 't oog op heeft, zoodat ieder wenkje tegen den jongen achter haar stoel haar verlegen zou maken. Daarom zeg ik: ‘Kom laten we nu naar zee gaan,’ en aanstonds is Frits bereid, vat Mientje bij de hand en zegt: ‘Kom, Mientje we gaan vast.’

Charlie, de luie broer, blijft in 't zand liggen, kijkt Frits plagend aan, zoodat de arme jongen vuurrood wordt tot onder zijn blonde krullen en trekt achter Mientjes rug een minachtend gezicht tegen de massa vuurrood haar, waar hij nu onbelemmerd 't oog op heeft. Maar nu word ik boos op Charlie, want ik heb hem weleens flauwe fattenpraatjes zien vertoonen, 's avonds bij 't vuurwerk, op den boulevard, tegen meisjes die hij heelemaal niet kende en die antwoordden met rauwe gil-lachstemmen, die me steeds zoo ergeren. Op 't oogenblik kan ik mijne boosheid niet anders uiten dan door een flinken schop.

Die krijgt hij dan ook en ik kijk heelemaal niet meer om als ik Frits en Mientje volg.

Dan weet hij, dat ik 't gemeend heb.

's Middags brengt Frits me weer de trappen op naar 't fietsenhok. Mientje is al weg, anders genoot ik misschien de eer en het genoegen van Frits gezelschap niet.

‘Hé, Nannie,’ vleit Frits, ‘zeg nu eens, hoe vind je Mientje?’

‘Nu,’ zeg ik goedig, ‘ik geloof wel, dat 't een lief meisje is. Ze is zoo stil en zoo kalm, ze zal wel erg verstandig zijn!’

‘Ja,’ zegt Frits. ‘En handig dat ze is! Verbeeld je, gisteren vroeg ik om zes uur onder aan de trap bij haar, of ze met me uitging. En toen kwam ze aanloopen met een bont schort voor en een natten vaatdoek in der hand, toen moest ze de heele groote vaat wasschen, ze zijn met der zessen thuis, alles moest ze wasschen, tot de potten en pannen toe. Verbeeld je! hoe knap!’

Ik vergeleek even de elegante kleine Mies in haar wit kanten jurkje, met de witte kousjes en schoentjes en de lange zijden mitaines, omringd door eene schaar even sierlijke kleine dametjes als zij, waar Frits dus dagelijks mee omging, - met 't stijve, hoekerige figuurtje, een nat bont schort voor, een natten vetten vaatdoek in de handen, komend uit de heete keuken, waar de vuile potten en pannen door haar kleine handen waren uitgekrabd en uitgeboend.

Lieve, goeie Frits!

Even later hervat Frits 't gesprek.

‘En hoe vind je der haar? Toch niet zóó erg leelijk, hè? Wat hindert 't toch eigenlijk of je haar rood is of blond? Waarom vinden de menschen 't niet allebei mooi? Als ze nu groen haar leelijk vonden, als 't er was - dan kon ik 't begrijpen, maar rood - En zag je wel, hoe mooi blank vel ze heeft! O, 's nachts is ze zoo mooi! Dan kun je heelemaal niet zien, dat der haar zoo vuurrood is --’

‘'s Nachts?’ vroeg ik verwonderd. ‘Hoe weet je, dat ze 's nachts zoo mooi is, Fritsje?’

‘Stt, ik zal 't je vertellen, maar zeg 't niet aan Charlie, anders wordt hij wakker om me te plagen. En dan zullen ze allemaal lachen. We wonen naast elkaar, dat weet je, en nu zijn onze slaapkamers, van Mientje en mij, vlak naast elkaar. En als ik nou 's nachts wakker word, dan schuif ik 't raam open, en dan fluit ik, - begrijp je?

Dan doet ze ook der raam open - en dan kunnen we elkaar net, net een hand geven met de toppen van onze vingers. Dan praten we even en dan gaan we weer slapen. Maar zeg 't alsjeblief niet aan Charlie.’

‘Neen, hoor,’ stel ik hem gerust. ‘Heusch niet! Dag Frits!’

Als ik 's nachts wakker word, schijnt de volle maan recht in mijn kamer, zóó mooi, dat ik uit bed kom en voor 't raam ga zitten. Onze straat loopt parallel met die van Frits - dus moet ook dáár de volle maan zoo recht naar binnen schijnen en Frits wekken om zijn Mientje den nachtgroet te brengen. Nu schijnt wellicht juist 't maanlicht op die twee hoofden, op 't eene, dat nu zoo mooi en niet meer rood is; maar aan dat hoofd denk ik niet; ik denk aan 't andere, en ik zie Frits' blonden krullebol beschenen door 't zilveren maanlicht, en ik zie zijn trouwe oogen blij staren, glinsterend van verrukking -

Lieve, goeie Frits!

NANNIE VAN WEHL.

Van kinderen der Smarte.
Schets van Frida Schanz.

Wanneer men afdaalt van het gebergte, ziet men terzijde van het dichtbebouwde herstellingsoord, omringd door hooge denne- en noteboomen een huis liggen, een der lieflijkst gelegen huizen in die streek, waar jaar op jaar menschen in- en uitgaan, smachtende naar gezondheid en kracht.

Het ligt daar met grooten, heuvelachtigen tuin die het van den straatweg afscheidt. Slechts weinigen voorbijgangers valt 't in het

oog. In alle stilte en bescheidenheid wordt in de van netheid blinkende zalen en vertrekken, het goede werk volbracht. - .....

Tweehonderd zwakke, zieke kinderen heeft het huis dezen zomer reeds opgenomen. De directies der vacantiekolonies van drie verschillende steden hebben hen er heen gezonden, nu is de derde afdeeling reeds aan de beurt en het zwaarste werk der vier aan het huis verbonden verpleegsters is gelukkig achter den rug. Voor de derde maal reeds tranen van heimwee gedroogd, onverschilligen ontevredenheid doen verdwijnen, kleine handen leeren vouwen en onbehoorlijke uitdrukkingen in ruwe monden met zacht geweld terug gedrongen.

Voor de derde maal had de oude dokter, de stichter en weldoener der inrichting, de ziektegeschiedenissen van ongeveer zeventig kleinen in zijn lijvig, veelgebruikt register ingeschreven. Het was een rigister van namelooze ellende waartegen de frissche lucht, de gezonde kost en de genezende zoutbaden, een ongelijken strijd voerden. De kinderen van misdaad, van dronkenschap en van armoede met hun verdorven bloed, hunne verweekte beenderen - rhachitische en scrofuleuze schepseltjes - vormen verreweg de meerderheid der patiënten van dit lieflijk tehuis.

Maar als tot eene belooning voor de goede zorgen van den dokter en de zusters, vindt men er een paar gezonde jongens en meisjes tusschen, die door een acute ziekte voorbijgaand zeer verzwakt, een plaatsje gekregen hadden in dit tehuis van barmhartigheid.

Vreemdelingen, die de inrichting zoo nu en dan wel eens komen bezichtigen, zijn algemeen opgetogen over al het goede dat voor de armen gedaan wordt. ‘Die armen hebben 't toch heusch nog zoo kwaad niet!’

En ze laten zich 's middags het fijn dineetje, in den tuin van het badhôtel genuttigd, nog eens zoo lekker smaken.

De badkuipjes voor de zoutbaden zijn waarlijk even als die in het groote badhuis! De eetzaal juist zoo hoog en ruim gebouwd. De bedjes zoo helder wit en met zulke zachte roode wollen dekens. De geheele slaapzaal eigenlijk tè weelderig, had gissteren de vrouw van den geheimen Handelsraad zich nog laten ontvallen. Wit voor de kussens en overtrekken der dekbedden vond ze bepaald onnoodig. Maar daar de hoofd verpleegster, Zuster Elisabeth, met hare vlijtige gezonde helpsters behalve de verpleging der kinderen ook het opdoen der wasch op zich hadden genomen, konden ze zich veroorloven de luxe van dat smettelooze wit, bescheiden maar met kracht te verdedigen. Zoo moest Zuster Elisabeth den bezoekers ook de fraaie linnenkasten ontsluiten; ze wilden nu eenmaal alles zien.

‘O wat een beeldig gehaakte kastranden!’

Een oude jongejuffrouw, een domineesdochter, raakte er over in vuur. ‘Hadden de Zusters daar zelfs nog tijd voor?’

Zuster Elisabeth antwoordde lachend: ‘Eigenlijk wel niet, de zusters hebben wel wat anders te doen.’ Maar dit antwoord ging in de algemeene extase geheel verloren.

Hoe keurig was alles toch ingericht! Die open veranda, waar de kinderen met den mooien zomerdag het middageten zouden gebruiken, zoo iets echt idyllisch! Die uitstekende soep, daarna vleesch met zuurkool en brij!

De jongens en meisjes tastten dan ook flink toe. Wanneer hun bord leeg was, behoefden ze slechts met luide, heldere stem: ‘als 't u belieft’ te zeggen en dadelijk werd het bord nog eens gevuld.

Voor de derde maal reeds, laat nu een kleine brutale jongen zijn luid bevelend: ‘als 't u belieft’ hooren. Dit veroorzaakt een algemeen gelach onder de gasten die zich op een bank tusschen de jongens- en meisjestafel hebben neergezet. De zusters echter zijn er minder ingenomen mee.

‘Frits Kellerman’ dat is een lastig geval, een der moeilijkste, dat vreeselijk veel geduld vereischt. Een bengel van zes jaren die met niets tevreden is, die in zich zelf gekeerd en koppig, altijd nog meer wil hebben dan vriendelijke barmhartigheid hem biedt, die huilend en trappend zich verzet als hij baden moet, die 's avonds op de slaapzaal fantastische verhalen doet, hoe hij 't aan zal leggen ‘er uit te knijpen’ zooals hij 't uitdrukt, die de zusters slaat, de eenige ook, die altijd nog niet bidden wil.

De vreemden kunnen inderdaad tevreden zijn, het bord van den kleinen Kellerman, een armoedig uitziend bolbleek kereltje met gezwollen gewrichten en benevelden blik, wordt voor de derde maal gevuld.

Hij wordt om zijn flinken eetlust ten voorbeeld gesteld aan Miesje, een al te dik blondlokkig meisje, dat tusschen de jongens zit omdat ze den eersten dag schreiende van verlangen naar huis, van haar plaats was weg-

geloopen en hier tegengehouden was. Miesje is de eenige, die zich het lekkere eten van het huis nog altijd niet laat smaken, wier tranen van heimwee maar steeds blijven vloeien, die onder hevig gesnik slechts twee woorden verstaanbaar uit: ‘Moetje’ en ‘spoor’! Zij is het kind van een arme naaister, een jonge vrouw, die door haar man verlaten, in een klein bedompt kamertje woont en met veel moeite voor zich en haar kind het noodige verdient. Met hetgeen ze zichzelve onthield, scheen ze haar kleinen schat in overdreven moederliefde zóó volgestopt te hebben, dat klein Miesje toen ze reeds drie jaar telde, nog nauwelijks loopen kon.

De zoutbaden moeten hier dienen het overtollige vet in kracht, opgezet vleesch in beenderen en merg om te zetten.

Miesje wil van dit alles echter niets weten. Groote dikke tranen rollen onophoudelijk in haar bord, niettegenstaande de duwen en stompen van haar ridderlijke buurjongetjes, de gebochelde Jan met zijn scheef gegroeid slim hoofdje en de stille Otto, die er trotsch op is, dat er achter zijn oor zoo'n groot gat in zijn schedel geboord is, en geen der andere jongens zóó iets moois vertoonen kan.

Er behoort eigenlijk moed toe den maaltijd van die arme kinderen van het begin tot het eind, zooals deze bezoekers nu doen, bij te wonen.

De vrouw van den geheimraad is er zelfs verwonderd over, dat hare gevierde elegante vriendin Mevr. Hella Englers het zoo lang uithoudt. Deze zit in gedachten verzonken op de kinderbank en werpt haar klein buurmeisje liefkoozende blikken toe.

Hanni, zoo heet dit kleintje, is de schoonheid onder de vijftig kinderen. 't Is een ontegenzeglijk aanvallig kind met fijn zacht tot een aardig vlechtje gevlochten haar en onschuldig doorschijnend rose gezichtje. Onder donkere wimpers kijken een paar diepblauwe oogen geestig en vriendelijk tot de mooie dame op, die niet moe wordt, de kleine van alles te vragen. En met een helder stemmetje geeft het kind antwoord. Uit Neurenberg is ze vandaan, haar vader is schrijnwerker, zes zusjes heeft ze en zij is de derde van de jongste af gerekend.

Dat was juist wat ze hebben moest, zóó had de jonge vrouw het zich juist gedacht. Uit een fatsoenlijke handwerkersfamilie, een kind uit een groot gezin, dat de ouders zonder al te groote moeilijkheid tegen een goede belooning zouden afstaan. Bij den reuk van gebraden vleesch en zuurkool, die haar eerst zoo'n tegenzin had ingeboezemd, droomde Hella Englers een heerlijken droom, een droom van geleende moedervreugde.

Dit mooie lieve kind, hoe heerlijk moest 't zijn het tot haar eigen te maken, het te behoeden, het aardig te kleeden, het op te voeden, te vormen en lief te hebben. In hare verbeelding ziet ze het reeds door hare groote mooie kamers huppelen, in den tuin als een zonnestraaltje ronddartelen. En zachtkens strijkt ze het over het zijdeachtige haar en spreekt het op een vleienden toon toe, die wel betooverend werken moet, want aldoor vertrouwelijker kijkt het meisje haar aan.

Nu is de maaltijd afgeloopen.

Frits laat voor den vierden keer brutaalweg zijn: ‘als 't u belieft’ hooren. Doch nu krijgt hij inplaats van een vierde portie een fermen klap om zijn ooren.

Er wordt gedankt. Miesje, die werkelijk niets gegeten heeft, wordt met drie andere, nog heel jonge kinderen - waaronder een zesjarige die nog geen veertig pond weegt - naar bed gedragen om een middagslaapje te doen. Miesje is gelukkig dik genoeg om eens een dag te kunnen vasten; morgen zal ze wel meer trek hebben!

Nu vertrekken de bezoekers. Ze staan in den tuin en nemen afscheid van de zusters. Ook de kinderen zijn opgestaan en mogen zich een uurtje vrij bewegen voor ze gaan wandelen, ze spelen en buitelen nu maar hartelust, er van genietend thans te mogen doen wat ze willen. Met hunne hoeden op komen ze de trappen af, een paar naderen verlegen de vreemdelingen en willen hen zooals hun geleerd is, een handje geven. Een klein meisje met een grooten slappen stroohoed is er onder. Twee jongens ondersteunen haar.

'Hanni,' moedigt de zuster aan, 'zoo, dat is flink dat je zonder krukken durft loopen. Altijd maar probeeren, altijd maar probeeren.'

Hanni? Hella Englers buigt zich een weinig voorover en kijkt verschrikt onder den grooten roodomranden hoed. De zachtste, geduldigste, engelachtigste kinderblik treft haar.

Is het mogelijk? Haar lieveling van zooeven, het pleegkind harer fantasie - dit?

Kleine Hanni hinkt met moeite onder zichtbare pijn maar toch nog lief en geduldig glimlachend, een paar schreden verder en de zuster met haar ernstig zacht gezicht

beantwoordt den verschrikt vragenden blik der jonge vrouw. - ‘Knieontwrichting van tuberculeusen aard - zware operatie - niet volkomen te genezen. De vader een liederlijke dronkaard, de moeder dood. “Als ze mij haar maar nooit meer terugbrengen” waren zijne afscheidswoorden bij het heengaan der kleine geweest.’

Wat nu? Mevrouw Englers neemt dadelijk met hare vriendinnen afscheid.

Een paar geldstukken rollen in het gleufje van 't armenbusje bij den ingang. Ze zullen nog wel eens terug komen. Niet zeer vast klinkt deze belofte. De zusters, hoewel ze vriendelijk ieder verzoek om de inrichting eens van nabij te mogen bezien inwilligen, alles wat verlangd wordt laten zien, elke vraag beantwoorden, hebben voor vele bezoeken trouwens ook weinig tijd. Hoort er niet heel wat toe, wanneer eene moeder en nog niet eens eene natuurlijke, maar eene tot dezen plicht door menschenliefde gedreven moeder, voor ongeveer twintig kinderen te zorgen heeft, ziekelijke kinderen, die moeilijker te verplegen zijn dan ernstige zieken, die dagelijks gebaad, verbonden, opgepast, verzorgd, onderwezen en gevoed moeten worden? De oogen der moeder moeten overal zijn, ook hare gedachten. Alles is immers mogelijk met zooveel kinderen! Een der jongens heeft zich zooeven den vinger haast afgesneden. Een stroom van bloed wordt zoo gauw mogelijk gestelpt. En hij is nog trotsch en gelukkig na een ernstige vermaning der zuster, die wilde bleeke bengel met zijn stralende blauwe oogen. - ‘Ik heb een flink standje gehad, nou hoor!’ ..... vertelt hij zijn makkers.

Gezwollen amandelen en hooge koorts beeft morgen een ander en moet van de groote slaapzaal waar de hoofdverpleegster het toezicht over heeft, naar het kleine, rustige slaapkamertje van zuster Magdalena overgebracht worden. En ook bij 't spel komen vaak moeilijkheden voor. Jan, met z'n scheef hoofdje, is erg eigenzinnig zooals Otto beweert, en plaagt zijn vriendjes graag.

Een paar andere kinderen worden weer te aanhalig, loopen de zusters overal als een hondje na en willen haar niet meer verlaten. Kellermannetje, de slimme bengel, behoort daaronder. Maar die gehechtheid heeft een tragisch stadium moeten doormaken. De zusters denken er nog met ontzetting aan!

Er was een dag geweest, dat ze elkaar met bestorven gezichten hadden aangekeken Aan den avondmaaltijd bleven twee plaatsen onbezet, twee kinderen ontbraken. Welk eene ontsteltenis onder uiterlijke kalmte. Wat een gissingen. Wat een angst! Geen roepen en zoeken door het huis en den tuin bracht hen terug. Alle kinderen zochten op het laatst mee. Het was een algemeene ontsteltenis zonder weerga. Kellermannetje en Miesje! -

De avond kwam en ze waren er nog niet. Ofschoon de achterdeur van een bijzonder, den kinderen onbekend slot, voorzien was en ofschoon die na het ontvluchten der kinderen gesloten bevonden werd, moesten ze toch door deze deur ontsnapt zijn.

De politie werd er mee in kennis gesteld; den dominee en den dokter werd het eveneens bekend gemaakt. Alle zusters waren met den vallenden avond, terwijl de kinderen onder toezicht der dienstmeisjes sliepen, onderweg om ze op te sporen.

Ver buiten het stadje, op den met kastanjeboomen begroeiden landweg, hoorde zuster Liesbeth van uit een zijweg, die naar een steengroeve voerde, het angstige geschrei van Kellermannetje. De verschijning der zuster was voor den bengel een overwachte uitkomst.

Hij sloeg zijne magere armen in wilden angst om haar hals en nestelde zich zóó vast tegen haar aan als wilde hij haar nooit meer loslaten. Er moet wel iets ontzettends

in de ziel van den kleinen deugniet zijn omgegaan, toen Miesje die thans nauwelijks drie passen kon loopen, nu na een tijdje naast hem te hebben voortgestrompeld plotseling verdwenen en als 't ware weggezonken was in de diepe duisternis van den hollen weg. Vast slapend, onbeweeglijk als een doode vonden ze haar tegen een steenhoop liggen. Geen geroep kon haar doen ontwaken. Maar ze had geen letsel bekomen en hare ademhaling was geregeld en rustig toen de zuster haar opnam. Dat was geen gemakkelijke terugtocht voor zuster Liesbeth. Maar een goede moeder, al is zij het dan ook niet in den eigenlijken zin des woords, valt niets te zwaar! Nauwkeurig te weten te komen, hoe de kleine vluchtelingen waren ontsnapt, gelukte haar echter niet in weerwil van haar vriendelijk vragen. Alleen kwam ze van de andere kinderen le weten, dat Miesje buiten op de speelplaats, van waaruit men den dennenheuvel, die het herstellingsoord tegen ruwe noordenwinden beschut, zich scherp

tegen het schemerige blauw van den horizont ziet afteekenen, eensklaps aan het praten geraakt was. Ze had er met haar klein dik vingertje heen gewezen en was daarna in snikken uitgebarsten: ‘Daar! Achter den berg! Daar woont Miesje. Miesje wil naar huis!’

Of Kellermannetje uit medelijden of uit ondeugendheid haar ridder en metgezel geworden was, bleef onopgelost. Ook de wijze waarop ze ontvlucht waren. Had Kellermannetje wellicht van een zijner voorouders de handigheid geërfd om moeilijke sloten zachtkens te openen en even onmerkbaar weer te sluiten? Dit bleef een duister, niet uitgesproken vermoeden tusschen de zusters - de gelukkige zusters - die hunne kudde nu weer bij elkaar hadden en in hun blijdschap over de verloren en teruggevonden schaapjes, de overigen werkelijk een dag lang bijna vergaten, hoewel die toch in niets te kort kwamen. Of het aan blijdschap of vermeerderde aanhankelijkheid was toe te schrijven, dat Miesje begon te eten, wie zal het zeggen. Misschien ook, had de vaste slaap in zuster Liesbeth's armen gedurende den langen terugtocht naar huis, een inniger verhouding tusschen hen beiden doen ontstaan. Buiten de woorden: ‘Moedertje’ en ‘spoortrein!’ zei het kind nu ook vaak: ‘Zuster Liesbeth’ en ‘Miesje pap hebben’ en tot groote voldoening van het zusterviertal hield het op zekeren dag haar bordje voor den tweeden keer bij en zei met een vastberaden, duidelijk stemmetje: ‘als 't u belieft.’

Wat klein Kellermannetje zoo in zijn voordeel had doen veranderen, behoorde tot een der geheimzinnige karakterverbeteringen waarover de zusters liever niet spraken.

De kinderen, die het laatst aan de beurt waren, troffen het verreweg het beste.

Zoo buitengewoon mooi en zacht waren de late zomerdagen, in het breede groene door boschrijke heuvels ingesloten dal. Maar 't is of zulke dagen sneller dan anderen voorbijgaan. Te spoedig was het uur daar dat de zusters van hun pleegkinderen afscheid moesten nemen. Voor de laatste maal lagen de kinderen in hunne kleine helderwitte bedjes met vergulde knoppen. En de zusters stonden een oogenblikje met elkaar te praten in zuster Magdalena's kamertje, dat tusschen de kinderslaapzaal en de vertrekjes der andere verpleegsters lag. Zij waren reeds in nachtgewaad en borstelden het lange haar, dat overdag verborgen werd door de groote gesteven kap.

Morgen zouden zij ver van elkander gescheiden zijn. Twee gingen er naar het groote zusterhuis, de anderen ergens anders heen, ieder van hen kreeg een nieuwen plicht te vervullen. Wat ze in de laatste drie maanden lief gekregen hadden, er aan gewonnen, wat hun ter harte was gegaan, moesten ze nu weer afstaan. Ze spraken over hetgeen er bereikt was.

‘Uitstekende resultaten,’ had de dokter gezegd toen hij het eerste onderzoek bij het laatste had vergeleken. ‘Het meerendeel der kinderen had aan gewicht gewonnen en anderen weer hadden overmatig vet verloren. Gezwellen, zweren en wonden waren genezen.’ Maar kalm en ernstig waren zij onder deze uitspraak gebleven. Zij zijn er niet overdreven blij mee en in verrukking over alles wat er voor deze arme stumpertjes gedaan werd. Zij weten immers dat deze hulp slechts een druppel balsem is op een reusachtige wond; dat de kinderen nu weer aan zich zelve moeten worden overgelaten, is dubbel hard. Want het meerendeel der genezende, half genezen, volkomen genezen kinderen, wachtten weer de spookgestalten van vroeger: ontbering, ruwheid, liefdeloosheid en armoede. Hanni is er nog het beste aan toe. Het lieve kind heeft 't hart van alle zusters gestolen. En ieder hunner heeft een plannetje gemaakt hoe ze het beste te helpen is. Er wordt niet over gesproken, maar ze weten wat ze

aan elkaar hebben. Ieder weet van de ander: evenals ik, laat ook gij dit arme schepseltje niet aan haar lot over. Kellermannetje is volkomen genezen en gaat als hij thuis is naar school. Daar behoeven ze zich minder bezorgd over te maken, dat zal alles nog wel terecht komen. Zoo worden bijna alle kinderen afzonderlijk besproken. Dan voor het laatst:

‘Goeden nacht.’

Zuster Elisabeth, uiterlijk zoo kalm en vroolijk, gaat voor het laatst nog eens de rij der slapende kinderen langs en een paar heete tranen vallen op hun gevuld, blank, rose gezicht. Morgen - hoe zullen ze dan inslapen? Wie zal dan hun bordje vullen als ze het voor den tweeden keer bijhouden en hun: ‘als 't u belieft’ laten hooren?

Ja, velen zullen tehuis niet zoo zacht liggen. Maar een der eerste zonnestralen, die den daarop volgenden dag de hoofdstad

beschijnt, valt juist in het éénige kleine venstertje van het zolderkamertje eener arbeiderskazerne. In een niet helder, maar ook niet onzindelijk bed, ligt een jonge vrouw met verward blond haar. Een klein krullekopje, een bleek wit gezichtje nestelt zich aan hare borst, twee zachte armpjes zijn vast om haar heen geslagen.

Hoe vast, hoe gerust slaapt het kind. Moeder en kind zijn beiden volkomen gelukkig, 't Is of iedere ademhaling van het kleine mondje fluistert: ‘Weer thuis, rust, vrede, geluk, zaligheid, heerlijkheid!’

Het is Miesje, het kind dat zoo'n heimwee had! -

Uit het Duitsch vertaald door CONNIE.

Handschriftbeoordeeling.

I.

‘MAUD’ kan tusschenbeiden wat verward en zenuwachtig in het denken zijn. Het is een natuur, die gaarne haar eigen zin doet, en dikwijls zeer weerspannig kan zijn. Zij bezit een vrij sterke wilskracht, en haar schrift maakt den indruk, dat het een gedecideerde natuur is, die kalm haar weg gaat en die in moeilijke omstandigheden wel zal weten wat zij doen moet. -

II.

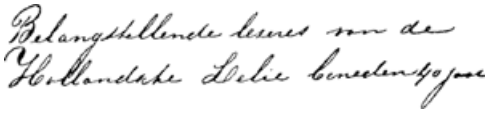

Mevrouw ‘W.H.F.’ Dit schrift lijkt afkomstig te zijn van een, die erg nuffig en coquet is; zich gaarne goed kleedt en de gave bezit velen door haar innemendheid te bekoren, en waar ze ook bovendien een behoefte aan heeft. Ze is idealistisch en heeft veel gevoel voor 't schoone. Ze weet haar huis gezellig en smaakvol in te richten. Evenwel kan ze tusschenbeiden erg bevelend optreden, erg verwend doen, en tamelijk kattig en bits zijn, doch dit merken helaas niet velen. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

B.G. Ik ontving Uw vriendelijk schrijven en het bijgaande manuscript in goede orde. 't Laatste moet ik nog lezen. In de a.s. corr: hoop ik U op Uw vraag te antwoorden daaromtrent. Hartelijk dank voor Uw belangstelling.

A. te Soerabaja. - Ik kies het pseudoniem dat onder Uw bijdrage staat. Die plaats ik zeer spoedig, omdat het mij zooveel genoegen doet zoo gauw reeds iets van U te hooren. En dan zulk een gelukkige brief! Ik ben altijd zoo dankbaar-gestemd, als ik zulke brieven ontvang van jonge vrouwen, die het geluk dat ze zich voorstelden nu ook werkelijk *gevonden* hebben in het huwelijk. Dat verloofde jonge meisjes in een blijde toekomst gelooven ligt voor de hand, nietwaar. Maar ot zij zich niet vergist hebben hetzij in hun eigen gevoelens, hetzij in hun verwachtingen, dat kan eerst de ervaring van het huwelijkzelf beslissen. En ik verheug mij steeds zoo innig wanneer ik lees van zulk eenvoudig huiselijk geluk en aanelkaargenoeg-hebben als gij beschrijft dat thans ook *Uw* deel is. M.i. is een huwelijk waarin man en vrouw steeds behoefte gevoelen aan verstrooiing, uitgaan, afleiding, menschen-zien, nooit een *innige*, *vertrouwlijke* verhouding. En als er kinderen zijn kan het niet anders of deze *moeten* lijden onder zulk een wereldsch leven, daar zij dan uit den aard der zaak veel te veel aan vreemde zorg van gehuurde hulp worden overgelaten.

Ik begrijp heel goed èn Uw heimwee naar Holland èn Uw gevoelens over het Indische leven wat de onzedelijkheid betreft. Om U de waarheid te zeggen geloof ik *niet*, dat de Indische maatschappij im Grosszen und Ganzen onzedelijker is dan de Europeesche, maar gij *ziet* nu rondom U in het openbaar, wat in Europa geschiedt in het verborgen.

Gij moet ook niet vergeten, dat gij in Uw ouderlijk huis, in een kleine plaats, zijt opgevoed, ver van onreinheden en onzedelijke toestanden, die, helaas, evengoed bestaan ten onzent als in Indië, maar waarvan gij natuurlijk nooit hadt gehoord. Mij is het evenzoo gegaan als U. Ik ben in zoo'n stille afzondering groot geworden, dat ik, als heel-jong-meisje, ineens overgebracht in de tropen, tranen heb geschreid van verdriet over de vreeselijke dingen en toestanden, waarover dáár de mannen en vrouwen om mij heen spraken als de gewoonste dingen ter wereld. Als ik bedenk, hoe totaal onwetend en volkomen geloovend in reinheid en zedelijkheid ik in de tropen ben gekomen, en hoe wreed-inééns mij de blinddoek van de oogen werd gescheurd, dan kan ik U zoo innig navoelen, en zoo raden wat er in U zal omgaan bij sommige ervaringen. Maar later heb ik begrepen, dat Indië *anders* maar niet *erger* is dan Europa, en dat er hier in onze 'beschaafde' maatschappij, helaas, evenveel gemeenheid en verdorvenheid te vinden is. Alleen, hier doet men op een meer verfijnde wijze, wat dáár ruwer en onomwondener geschiedt. En wat het heimwee betreft, ik geloof dat wij, kinderen van 't Noorden, ons nooit heelemaal leeren gewennen aan het tropenleven en de tropenzon. Vooral de tropische natuur, hoe grootsch ook, heeft nooit op mij dien invloed gehad, die de bergen van Zwitserland of de Italiaansche meren of de Rivièra op mij uitoefenden. De tropennatuur kan ik bewonderen, maar niet liefhebben. Ik blijf koud bij de heerlijkheid van de tropen, en om die van Zwitserland of Italië, ja ook om de lieflijke, bloeiende heidevelden waar ik geboren ben, kan ik de tranen in de oogen krijgen om het stemmend-mooie ervan. Onder de dingen waaraan ik 't meeste moeite had te wennen, was het ontbreken der jaargetijden, en de korte schemering des avonds, tusschen vijf en tien minuten. Dat eeuwige groen van die in de hitte zoo beweginglooze bladeren, en het inééns duisterworden vervulden mij met een grenzenloos heimwee naar gele herfsttinten en ijs en sneeuw, en naar de vredige pracht van een langzaam-dalenden zomeravond buiten.

Anna te Hilversum. Tot mijn groote spijt was ik nog niet thuis toen Uw bloemen kwamen. Ik ben eenige dagen langer van huis geweest dan oorspronkelijk plan was.

Onze Marie berichtte mij dat gij ze hadt gezonden. Zeer hartelijk dank. Gij zijt steeds zoo attent in het denken aan zulke dingen; en juist *dat* waardeer ik zoo.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

Wegens de toenemend-talrijke correspondentie kan de redactrice géén particulier antwoord beloven op vragen die *in* de correspondentierubriek kunnen worden afgedaan. Alle in hare afwezigheid ingekomen brieven, vragen en stukken, zullen ten spoedigste worden behandeld of opgenomen. Dit dient als *voorloopig* antwoord aan allen.

REDACTRICE.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de corr: bekort.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

17 Augustus 1904.
18de Jaargang.
No. 7.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Eenvoud.

Eenvoud is 't kenmerk van 't ware schoon.

Eenvoud! - Wat is eenvoud?

Soberheid van kleuren, van fraaigevormde lijnen, van diep-de-ziel-beroerende woorden?

Ja, in de meeste gevallen is iets, dat één van deze drie eigenschappen bezit, door zijn eenvoud schoon. 't Is evenwel niet waar, dat wat eenvoudig is, steeds ook fraai is, - ook niet altijd, dat wat schoon genoemd wordt, eenvoudig is.

Stellen we ons voor de gloeiende Alpentoppen, den met-zijne-donderende-stem-denmensch-beangstmakenden waterval. Zijn zij eenvoudig. - Zijn ze schoon?

Verre zij hun eenvoud - grootsch zijn ze, indrukwekkend, den mensch zich-kleingevoelend makend.

En dan de tropische wouden, het vulkanisme op Java en elders - is dat alles eenvoudig - neen, voorwaar, maar schoon is 't en den mensch ontroerend blijft 't.

Onze zee dan, onze Noordzee? Menigeen zal ook van haar zeggen, dat zij niet eenvoudig is. En toch - trekt ons niet die eentonigheid van grijs en blauw en blauw en grijs met de hier en daar witte plekken?

Hooren we in haar lied niet steeds dezelfde tonen, de zoo verschillende-aan-haar-strandafgespeelde tooneelen bezingen?

Háar hebben we lief, om haar eenvoud en hare grootschheid. -

Evenwel laten we niet denken aan natuurtafreelen, maar aan den mensch zelf. Dichter Beets wijst ons op den eenvoud in den mensch, als hij zegt:

‘Wat schoon is, moet eenvoudig zijn,
Maar eenvoud moet geen ruwheid wezen.
Eenvoudig zij 't gevoel, maar fijn -
Eenvoudig 't woord, maar uitgelezen.’ -

Eenvoudig moet hij, de mensch zijn, in z'n woord en daad en daarmee zich hoog bewerktuigd gevoelend, bezield en grootsch.

Eenvoudig zij 't woord, maar - uitgelezen.

Hoevelen heeft niet reeds de veelheid van woorden, de in schoone zinnen uitgedrukte nietigheid, kleinheid getroffen, pijnlijk aangedaan.

Of krimpt onze ziel, ons gevoel niet in een als daar verheven ernstige-onderwerpen besproken worden met woorden, die alleen effect willen maken en niet den inwendigen mensch treffen?

Heeft ook niet Jezus daarop gewezen, als hij zegt:

'Als gij bidt, gebruikt geen ijdel verhaal van woorden, gelijk de Heidenen, want zij meenen, dat zij door hunne *veelheid* van woorden zullen verhoord worden'. -

Wijzen Zijne gelijkenissen, Zijne schoone Bergrede niet op eenvoud in woorden?

Ja, vooral deze laatste, als daar voortdurend klinkt: 'Zalig zijn de... Zalig zijn...' Door de eentonigheid, door den eenvoud trekt ons dit, brengt 't ons onder den indruk, voelen we, dat we hier 't aardsche overschrijden en onze ziel siddert in hemelsch verlangen, om goed te worden.

Nergens lezen we, dat Hij, onze Heer, tal van woorden gebruikt om Zijne hoorders van de waarheid van 't gesprokene te overtuigen.

Neen, ons treft alleen dat eenvoudige:

'Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u - - -

Ja, 't woord moet eenvoudig zijn, maar - uitgelezen. Het moet door zijne diepte, zijn inhoud indruk maken op-den-zich-graag-aanverheven-gedachten-overgevenden mensch.

Dat woord kan ons hoog doen stijgen, ons ons leed doen vergeten, 't veredelt, verfijnt den mensch.

Daartegenover staat de veelheid van woorden. Een schitterend kleed vaak om innerlijke vlekken te bedekken - een voor een oogenblik verblindend geheel, dat bij ontleding met weerzin wordt verworpen.

Eenvoudig 't woord, maar ook - eenvoudig 't gevoel, zij ieders leus.

Weer wijst ons hierop onze groote Leermeester, met de woorden:

'De kaars des lichaams is 't oog, indien dan uw oog *eenvoudig* is, zoo zal uw geheele lichaam verlicht wezen.'

Ja, onze ziel moet ook eenvoudig zijn, maar - fijn.

Een persoon, eenvoudig in manieren en woorden, maar in alles van diep gevoel en grooten ernst getuigend, trekt ons.

Maar helaas, evenals bij alles eene grens kan worden overschreden, zoo ook hier.

O men weet zoo goed dat eenvoudig-zijn, trekt, en daarom wil men 't ook zijn.

De hij of zij doet zooveel mogelijk zijn of haar best, om in alles kort, om rondement te zijn, om - ruw te wezen.

Zij weten niet, dat er een ontzaglijk groot verschil is tusschen ruwheid en eenvoud.

Zij weten niet, dat uit ruwheid totaal gemis van eenvoud spreekt, dat daaraan meestal innerlijke onbeschaafdheid herkend wordt.

Iemand's houding kan resoluut, brusk zijn, zijn schrijven hard, den vinger op de wonde plek leggend - zijn eenige en zooals hij meent afdoende verontschuldiging is dan, dat hij immers hovenal waar, eenvoudig wil zijn.

Helaas, wat eene treurige misleiding.

Weldra toch zal hij merken, dat ieder zich van hem afwendt, want met zoo'n eenvoudig mensch kan men niet samenleven.

Ieders plicht is 't, zijne ziel te veredelen, te verfijnen en daartoe beginne men met eenvoudig te zijn. -

Zeist, Febr. 1904.

ANNA VAN BRINK.

Realisme. I.

FRANS COENEN JR., Z o n d a g s r u s t (bij L.J. Veen, Amsterdam).

Realisme en Kunst zijn van lieverlede woorden geworden zonder eenige werkelijke wèlomschreven beteekenis. De een verstaat daaronder iets geheel anders dan de ander. De heeren ‘kunstenaars,’ die bijna allen tevens aan critiek doen, en, dan dikwijls daarbij voor een groot deel geïnfluenceerd worden door teleurstelling en naijver op elkaar, vinden goed met zeer krachtige scheldwoorden elkaars ‘kunst’ naar beneden te halen. Van Eeden en van Deijssel gaven daarvan onlangs een aardig staaltje. En zij zijn niet de éénigen die redetwisten over ‘de kunst’, ‘de woordkunst,’ enz. enz. Wij weten daardoor metéén nu, hoe de dichter van Eeden hardhandig omgaat met de poëtische waarde van de klaagzangen der *Gids*-dichteres: Helene Swarth. En van Nouhuijs is in den strijd betrokken, en heeft er zich, voorzichtig als altijd, weer uitgedraaid met dat wenden en buigen *en* naar de oudere *en* naar de nieuwere richting, waarvan van Eeden hem met alle recht een verwijt

maakt. In *Nederland*, het bekende tijdschrift van mr. van Loghem, is een pas aan 't firmament verschenen ster aan 't redekavelen over ‘de Kunst.’ Ik bedoel: de auteur van *Levensgang,* den roman uit de Diamantwerkerswereld van Is: Querido. Ofschoon de heer Querido in de voorrede van dezen roman met groot zelfvertrouwen zijn auteursstandpunt tegenover ‘de kunst’ heeft toegelicht, en ofschoon de bedoelde roman zich mocht verheugen in een aantal schetterende en lawaaierige aanbevelingen, het is toch een niet te weerspreken feit, dat het succes maar heel matig is geweest, en noch de auteur noch zijn roman gróóten indruk hebben teweeggebracht! 't Geen niet belet dat, blijkens de in *Nederland* voorkomende artikelen van Is: Querido, getiteld ‘Moderne Werkers’ eigenlijk alléén Is: Querido kan beoordeelen ‘de’ kunst, ‘het’ proza, ‘de’ poëzie, enz, enz. Op hóógen toon worden achtereenvolgens de collega's van Is: Querido, die het wagen durven óók boeken te schrijven, verklaard voor geheel talentlooze, eigenlijk bijna onnoozele wezens. Eerst werd Herman Robbers voor het publiek uitgekleed. Nu is Frans Coenen aan de beurt geweest. Gelukkig voor de slachtoffers dat de lezers van *Nederland* wel niet veel notitie zullen nemen van 's heeren Querido's geschrijf, van wege het onmogelijke proza dat hijzelf heeft verheven tot ‘de kunst.’ Was er reeds in *Levensgang* een hinderlijke neiging merkbaar, om onhollandsch, gewild-aanstellerig, onbegrijpelijk, te schrijven, in de opstellen: ‘Moderne Werkers’ is deze neiging overgeslagen in een soort waanzin, zou men 't willen noemen, waardoor de zinnen geheel duister en verward worden, en zich eerst na veel moeite en geduld laten ontwarren. Daar al deze moeite en inspanning nu geenszins vergoed wordt door het genot of het interessante van den inhoud, zullen degenen die ‘*Moderne Werkers’* onder de oogen krijgen er wel niet veel tijd aan besteden, zich in dezen chaos van woorden terecht te vinden.

Indien ik nu op mijn beurt mij veroorloof óók een meening ten beste te geven over het mij ter bespreking toegezonden werk van Frans Coenen, dan maak ik daarbij geen aanspraak op het behooren tot deze of die ‘kunstrichting’. - Ik geloof niet aan de voorlichting van dit soort ‘richtingen’. Het werkelijk mooie handhaaft zich alle eeuwen dóór, onbekommerd om goed- of afkeuring van ‘kunst-critici.’ En het niet-mooie, het gewilde, het platte, het aanstellerige, gaat te gronde na eenige jaren, al hebben ook nog zoo vele auteurs 't voor ‘De Kunst, De Eenige, De Ware Kunst’ verklaard. - Mijn hieronder-volgende indruk van *Zondagsrust* van Coenen is eenvoudig mijn eigen subjectief protest tegen een soort realisme als hier wordt gehuldigd, als méer en méer in zwang komt, een realisme dat *ik* voor *mij* niet beschouw als Kunst, omdat ik geloof dat ieder handig, met goede opmerkingsgave bedeeld mensch op zulk een wijze realistisch schrijven kan. - Het realisme van *Zondagsrust* is niets anders dan een zorgvuldige woordphotographie, van een gore straat, een gore woning, een paar gore menschen, een paar gore handelingen. - Karakter-ontleding onbreekt hier evenzeer als intrigue, als verhaal of hoe men 't noemen wil. - De auteur is naar een achterbuurt gegaan, heeft als het ware een papier en potlood genomen, en zorgvuldig genoteerd, hoe zoo'n straat er uitziet op een Zondag-ochtend, hoe een paar verslodderde, onsmakelijke menschen er uitzien op hun Zondagsch, hoe ze geeuwen, vloeken, dronken zijn. Deze gegevens heeft hij uitgewerkt in een rei van meer dan vuile, van onreine, onzedelijke-gedachten-opwekkende tooneelen, en dit product wordt bestempeld met den naam: realisme in de kunst.

't Verhaal begint met het ontwaken van Verhoef en zijn vrouw in de alkoof. ‘De vale alkoofschemering echter leefde nu in klein bewegen en geluiden van wakker worden. Het bovenlijf van juffrouw Verhoef was opgespookt uit de vaalschaduwige bedmassa en, op zij gekeerd, steunend op de rechterarm, wreef zij zich met de vlakke linkerhand over de oogen, gerekt geeuwend. Naast haar ging het dek omhoog boven de magere knieën van haar man, die aan den muurkant lag en zijn lange staakarmen hieven op, strekten langs het kussen met een doffe stoot tegen het beschot,’ (blz 5). Op deze taaibeschijvende wijze worden we verder onthaald op al de prozaïsche handelingen van het echtpaar Verhoef, *zijn* opstaan, wasschen en kleeden, *haar* opstaan, wasschen en kleeden, enz. Ondertusschendoor vernemen we, dat juffrouw Verhoef vroeger geleefd heeft met een rijken dronkenlap van wien haar kind afkomstig is, dat zij dikwijls naar dien ‘goeden-tijd’ terugverlangt, en belust is op mooien opschik dien zij natuurlijk niet kan bekostigen van 't weekloon van haar man. - Het kind: Marietje verschijnt óók ten tooneele, voorname-

lijk om drank te halen. - Er volgt een dronkenachtig-gemoedelijk samenzijn van man, vrouw, en schoonmoeder van Verhoef. - Vervolgens maakt juffrouw Verhoef gebruik van de weeke, zinlijke stemming waarin haar man verkeert, om hem lichamelijk te verlokken; waarvoor hij haar den vurig begeerden rijksdaalder afstaat om het verlangde sieraad te koopen. Marietje houd zich intusschen op hàre wijze vuil bezig, eerst op straat, later thuis. -

Ik heb opzettelijk, hoewel het mij tegen de borst stuit, den viezen, dubbelzinnigen inhoud Van *Zondagsrust* in zijn geheel neergeschreven, omdat ik op dat vieze en dubbelzinnige nadrukkelijk wil wijzen. Deze soort auteursals Coenen hebben niets te zeggen. Hun realisme is geen gevoelig wáárnemen van een brok leven, 't is een gewild beschrijven, zonder iets te *kunnen voelen,* dat de moeite waard is van 't beschrijven. Van daar dat zij, om gelezen te worden, zonder uitzondering de toevlucht nemen tot gewáágde, onreine dingen en toestanden. Alles in *Zondagsrust* is één speculaop de vuile, onzedelijke geaardheid van zeker soort lezers. *Zonder* dat dubbelzinnig toevoegsel zou het boek waarlijk al te onbeduidend zijn, niets anders dan de uitwendige beschrijving van een achterbuurt-thuis, en een paar achterbuurt-menschen. Niet alsof ook dáár geen poëzie kan schuilen! Ik hoop in een volgend artikel eenige voorbeelden aan te halen, die afdoende bewijzen dat dit zeer goed kan. Maar om *die* poëzie te zien, te begrijpen, te beelden in een boek, moet men een geheel éénig soort kunstenaar zijn, een ingeboren zin bezitten voor realisme, waarvan bij Coenen geen sprake is! Dat andere realisme, waarvan ik straks voorbeelden zal aanhalen, ziet het *innerlijke* leven, dat overal, in alle menschen, klopt; in die uit de volksklasse, evengoed, ja onvervalschter, dan in de ‘hoogere standen’. Maar Coenen en de zijnen bepalen zich geheel en al tot het uiterlijke. En die uiterlijke dingen zijn in een omgeving als die waarin *Zondagsrust* speelt, zoo onbeduidend en zoo onaantrekkelijk, dat de toevlucht genomen wordt tot het invlechten van onreine, onkuische-gedachten-opwekkende détails. Dit in 't bijzonder heeft mijn weerzin zoo opgewekt in *Zondagsrust*, dit kittelend-spelen met halfgezegde geslachtsbijzonderheden. En het stuit nog méér, omdat het in hoofdzaak geldt: Marietje, een klein meisje, waarvan 't zoo geheel onnoodig was al deze smerigheden op te disschen. Indien er ‘gewaarschuwd’ moet worden tegen lectuur, dan in de alleréérste plaats tegen deze en dergelijke boeken, die zich zoo onschuldig vóórdoen, en met hun toespelingen en uitgewerkte bijzonderheden nog oneindig méér kwaad stichten, dan een openlijk als ‘zedeloos’ veroordeeld boek! Alles wat er op dit punt in *Zondagsrust* te veroordeelen valt in dit Blad citeeren, zou ik niet eenmaal willen. Ik zal er mij toe bepalen een paar voorbeelden aan te halen, die tot de *minst* aanstootelijke bladzijden behooren: ‘Maar Marietje wist wel beter, dat ze nou best een tijdje uit kon blijven. Dat azijnhalen was maar een smoessie; ze woue d'r weg hebben, dáárom was 't... dan konne ze vrije; ze kende dat wel: altijd as-i Zondags gedronke had, werd vader zoo rood en zoenderig en dan woue ze haar kwijt zijn..... ze zou zich dan ook maar niet haaste’ (blz. 125)... ‘Ja je zou verdomd je eigen vrouw nie meer magge anhale... lachte hij, haar van achter bij de schouder vattend en met volle lippen smakzoenend in de nek, onder haar kin, op haar mond... Wat voort make? We hebbe toch de tijd an ons!... Zijn stem was schor van een felle lust, die gloeide in zijn oogen, en het prikkelde over zijn lijf. Brutaler trok hij haar achterover, haar borsten in de volle greep van zijn wijd-groote, spreidende handen, om nog eens haar

heet gezicht en zweetklam halsvel te plekken met zijn warme mond.)’ (blz. 125 en no. 126.)

Ik herhaal, dit is nog maar 't minst-aanstootelijke. De rest is véél viezer en dubbel-zinniger.

En *Bezwaarlijke liefde*, het tweede véél-kortere novellette waarmee het dunne boekje is aangevuld tot 217 blz. wijden druk, kenmerkt zich óók alweer door diezelfde zucht om 't onbeduidende van den inhoud te vergoeden (?) door geslachtsbijzonderheden en zinnenprikkelende meedeelingen 't Slot van *Bezwaarlijke liefde* in 't bijzonder doet je in dien zin al weer zoo grof, zoo plat aan. Deze dingen zoo zijnde helaas, wat is het mooie ervan ze uit te beelden!? Welke werkelijke kunstenaar kan dit mooi vinden! Dat men het echte, natuurlijke leven weergeeft, en daarbij niet preutsch heenglijdt over de lijfsbijzonderheden daarmee gepaard gaande, wie zal daartegen protesteeren! Dat is het gezonde eerlijke realisme, waarmede b.v. Zola een zoo mooi tooneel teekent van de moederwordende vrouw in *Fécondité*, of waarmede hij in een zijner andere boeken, ik méén *la Terre*, een onschuldig veertienjarig boerinnetje zoo

heel gewoon laat helpen haar kalvende koe! Niet daarin is ook maar iets dat weerzin wekt. Maar Coenen neemt in *Bezwaarlijke Liefde* de gore, weerzinwekkende, onreine onnatuur van een café met damesbediening, met lokkende, drinkende kellnerinnen, met den eigenaar die léeft van zooveel jammer en schande! Dat bij voorkeur-beschrijven, dáárin omwoelen en omwroeten, zóóveel zeggen dat de lezer nog meer geméénheid denken kàn erbij, dat noem ik een realisme dat niets gemeen heeft met de móóie, echte beteekenis van dat woord, dat noem ik een realisme dat gelijkstaat met een onkiesche photographie in woorden van al wat leelijk is en onnoembaar.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(Wordt vervolgd.)

Brieven over den Boekhandel en nóg wat.

V.

Lieve nicht!

Je woudt graag eens van mij weten welke bezigheden zoowat voor je zullen zijn weggelegd als je er in geslaagd bent in den Boekhandel geplaatst te worden. Ja, lieve meid, die vraag is maar niet zoo één, twee, drie te beantwoorden. Ik zou er een wedervraag tegenover kunnen stellen en wel deze: 'wat zijn je bezigheden *niet?'*

Ons vak is een 'bewerkelijk' vak en als het je ernst is, je er zoo gauw mogelijk in te werken, dan doe je niet alléén wat je toekomstige patroon je opdraagt, maar bovendien wat je hand vindt te doen.

't Lijkt je nog al 'griezelig' achter een toonbank te staan en toch ook wel weer 'leuk' om op één dag zoo veel verschillende menschen te spreken?

Wat dat 'griezelige' betreft - och, dat zal je wel meevallen - het komt heusch niet vaak voor dat een heer een hap naar je neus doet en wat het 'leuke' betreft van zooveel menschen te spreken, nu daar is wel eens iets van aan.

Je hoort en ziet in een winkel heel wat en het is daar een uitstekende gelegenheid menschenkennis, ook wel eens kennissen onder de menschen op te doen. Een 'winkel' heeft nu eenmaal voor jelui toehuisbewoners, die er zoo mijlen ver afstaan, iets aparts, iets.... nu ja, niet onfatsoenlijks maar toch... niet waar? 'menschen uit een winkel hm! 't is dan toch een apart soort en je zoekt er nu niet bij voorkeur je conversatie onder.

Ik durf wedden b.v. dat sommige van je kennisjes je wel met andere oogen aan zullen zien, als je je schepen achter je hebt verbrand en jij onderdanig *achter* en zij met iets triomfantelijks in hun optreden *voor* de toonbank zullen staan. O, kind, zoo'n toonbank kan zoo ontzachelijk *breed* zijn!

Gelukkig dat in ons vak de klanten, of wil je liever de clientéle, zich nog al veel verwaardigt zelf te komen in plaats van meid of knecht te sturen. Maar, om op je vraag terug te komen, je wilt eens iets over de te verrichten bezigheden hooren?

Welnu, waar je den wensch hebt geuit het liefst in een boekhandel geplaatst te worden, waar zoowat van alles bij annex is als Kunsten Muziekhandel, Kantoorboekhandel, Leesgezelschappen, Leesbibliotheek enz. - enfin zooiets als mijn zaak, wist ik niet beter te doen, dan mijne assistente, die nu bijna 4 jaar bij mij

is, te vragen je eens te schrijven hoe zij haar dagen zoowat doorbrengt en aangezien ik het nog al volhandig heb, kan ik dan ditmaal met dit kort briefje volstaan. Ik heb mijn juffrouw gezegd, dat ik haar brief aan jou niet wilde lezen en dat zij mij dus gerust achter mijn rug mocht belasteren.

Voor ditmaal dus dit weinige van de hand van je oom LÉO.

Waarde juffrouw Marie!

Kennen doe ik U wel niet maar als aanstaande collega zullen we allicht eens kennis maken - in elk geval dezen zomer als ge hier komt logeeren.

Wat ik alzoo doe op een dag?

Nu, niet weinig, al zeg ik het zelve.

Kijk, ik ben 's morgens om 8 uur present en begin dan direct het pak dat van het Bestelhuis van den Nederlandschen Boekhandel te Amsterdam is gekomen te ontpakken. Dit bestaat uit een massa kleinere pakjes en brieven.

Je moet weten dat alles wat de Uitgevers aan de boekhandelaars zenden via Amsterdam gaat.

Daar wordt alles in het algemeen Bestelhuis gesorteerd en in pakken aan den boekhandelaar gezonden.

Het lijkt omslachtig dat een boek, door een Leeuwarder boekhandelaar aan den uitgever Noordhoff te Groningen besteld, eerst naar Amsterdam wordt gezonden, maar ge begrijpt dat op zulke *samengevoegde* zendingen van den uitgever naar het Bestelhuis en vandaar naar de provincie jaarlijks enorm veel vracht wordt bespaard en het hierdoor alleen mogelijk is, de boeken te leveren tegen den door den uitgever vastgestelden prijs.

Bij spoedbestellingen gaan de zendingen rechtstreeks per post doch de kosten daarvan moeten dan *òf* door den boekhandelaar *òf* door den besteller, of gezamenlijk worden gedragen.

Maar keeren we tot ons pak terug. Dit bevat drie soorten boeken: de door de klanten bestelde, de nieuw uitgekomene, die de uitgevers ons ten verkoop zenden, hetzij voor onze risico of in commissie, en de tijdschriften, vervolgwerken, weekbladen enz.

De eerste worden dadelijk ingepakt en van een adresstrook voorzien, waarop ‘volgens order’ staat; de tweede gaan naar die klanten ‘ter inzage’ die wij achten er genoeg belang in te stellen om misschien van kijkers, koopers te worden; terwijl de vervolgwerken of tijdschriften naar de inteekenaren gaan of terzijde worden gelegd om gekaft te worden voor leesgezelschappen.

Iederen dag komt zoo'n pak, dus iedere dag brengt al vast deze bezigheden mede.

Natuurlijk wordt alles wat de deur uitgaat aangeteekend in de daarvoor bestemde boeken - het bestelde in het Journaal, de ter inzage zendingen in het Bezienboek, terwijl de tijdschriften en vervolgwerken in afleveringen worden afgeteekend in het Vervolgboek.

De loopknecht, die het papier en de touwen heeft opgeruimd, staat inmiddels gereed en zoekt alle pakjes uit naar de verschillende richtingen der stad.

Voor hij weggaat schrijf ik nog gauw een paar dozijn ‘autwoordbriefjes’ voor de boeken, die nog van den vorigen dag hier en daar ter inzage zijn.

Komt hij terug dan wordt, wat hij meebrengt als ‘niet gehouden’ en ‘bedankt voor de inzage’ direct afgeteekend en op nieuw verzonden aan andere eventuëele liefhebbers; het reine *perpetuum mobile* niet waar?

Ge begrijpt dat dit ter inzage zenden met overleg en zorg dient te geschieden, wil men er wat resultaten van zien, en dat mijn patroon, alvorens mij de verschillende adressen op te geven, eerst eens goed het nieuw uitgekomene moet doorzien, opdat er geen boek van Prof. Oort bij een afgescheiden predikant, geen werkje over de voeding van het kind in z'n eerste levensjaren bij eene oude vrijster, en geen brochure over het Marinewezen bij een emeritus-suikerbakker belandt.

Dit ter inzage zenden is vaak een ondankbaar werk en behoort, daardoor ook al, nu juist niet tot mijn aangenaamste bezigheden.

Onder ons gebleven - een collega vertelde mij laatst dat hij procenten kreeg, bij wijze van aanmoediging-premie van het op deze wijze verkochte; ik zal er ook eens een balletje van opgooien bij je oom als die eens bijzonder in zijn hum is. -

Zie zoo! De knecht is weer weg en nu begin ik den stapel tijdschriften te kaften, die in lezing moeten in de verschillende leesgezelschappen. Ook al geen extra-amusant werkje, maar bij het innaaien en opensnijden krijgt men al is het voorloopig in vogelvlucht, meteen een kijkje op de platen en in de opstellen.

Tegen den middag zijn mijn tijdschriften klaar, en dan is er bepaald ‘embarras du choix’ wat het eerst aan te pakken.

Het particulier grootboek bijwerken, kwitanties schrijven of de geïnde controleeren, een borderel voor post-kwitanties schrijven, een langwijlige declaratie (geen liefdesverklaring hoor!) voor geleverde boeken aan de M.H.B. School op zegel en twee dito op ongezegeld papier klaar maken, een vreeselijk secuur werkje, dat ik liefst 's avonds doe om minder afgeleid te worden.

Want tusschen de bedrijven door komen er natuurlijk telkens menschen, die soms vlug geholpen zijn maar waarbij er ook zijn, die over enorm veel tijd hebben te beschikken en dan denken dat dit ook bij ons het geval is.

Toch wel eens leuk ook, we hebben soms wel eens aardig schik in den winkel. Zoo is er hier een landmeter, ongetrouwd, natuurlijk, die er nu altijd pret in heeft - nee dat *vertel* ik je liever eens....

Soms ook erger je je dood - als je pas je moeë beenen onder de tafel hebt gestoken en je eens lekkertjes van het middagmaal denkt te smullen, gaat de bel en als dan een zeer bleeke jonchelinch met sluike haren en fletse oogen voor je staat die eens wat bundels voordrachten wil inkijken - niet te wereldsch en met een mooie moraal, dan kost het wel eens moeite een opgewekt gezicht te vertoonen en je ziel in lijdzaamheid te bezitten!

Of er komt een oude dame die een cadeautje zoekt voor haar veelbelovenden kleinzoon, die ‘nu letterlijk van alles heeft’ en ‘nergens aardigheid aan heeft.’ ‘Maar laat U mij maar eens iets zien, juffrouw, als 't maar geen boek is.’

's Middags, na den eten, heb ik altijd een uurtje vrij en dat is heerlijk; ik houd dan mijn talen wat bij of m'n correspondentie, naai een steekje of vlieg eens op de flets door den wind.

Om 10 uur sluiten we en 's Donderdags-avonds ben ik na den eten geheel vrij, 's Zondags is de winkel gesloten.

Och neen! ik moet zeggen het is best uit te houden, maar ik verzeker je toch dat ik in den drukken tijd, b.v. met St. Nicolaas, mijn beenen wel degelijk voel 's avonds.

Vooral die laatste week. Je hoofd loopt je dan soms om.

De twee laatste dagen vind ik niet de minst prettige verkoopdagen. Dat zijn de dagen der wanhopige heeren die soms vreeselijk royaal zijn en veel gauwer besluiten dan wij vrouwen dat doen.

Ze hebben dan ook doorgaans gevulder beurzen dan wij, niet waar? en minder tijd en lust alles nauwkeurig op te nemen alvorens een keus te doen.

De zaterdag is ook altijd een vermoeiende dag voor mij - dan hebben we een groot leesgezelschap en heb ik er voor te zorgen dat ± 125 abonné's op tijd hun geestelijk voedsel krijgen.

Je begrijpt dat ik 's Zaterdags-avonds altijd met verrukking den Zondag te gemoet zie maar toch ook, eerlijk gezegd, vind ik het wel prettig 's Maandagsmorgens met een schoon schortje en een verschen stijfselpot gewapend af te wachten wat de nieuwe week weer zal brengen.

De menschen beginnen mij hier al aardig te kennen en op straat te groeten, enkele prettige kennissen heb ik gemaakt en over het geheel kan ik het best met de clientéle van je oom vinden. Hij zelf is nog al goed-lachs en soms schateren we het uit als b.v. op marktdag een boerenjongen de deur uitgaat met een 'Briefstijl voor minnende harten' in den zak en vele goede raadgevingen en verzekeringen van een jaar garantie voor succés er bij. Wat zullen we wat afbabbelen als je hier komt logeeren - zie me dan maar goed op de vingers - je begrijpt, ik voel me al een heele kraan - al bijna 4 jaar in het vak!

Maar nu voorloopig genoeg, m'n vrij uurtje is om - ik moet nog 2 groote ramen étaleeren en je oom is nog al difficiel op dat punt.

Hij beweert dat vrouwen veel meer smaak moeten hebben dan mannen, maar toen laatst een paar prachtbandjes verschoten waren heb ik een formeel standje gehad.

Niet over spreken hoor, als je hier bent!

't Was dan ook wel zonde en jammer maar die verraderlijke Aprilzon ook!

Een gordijn moet open of toe zijn, net zoo als een deur niet waar?

De klok slaat en dus basta.

Tot het genoegen kennis te maken

CORRY.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Vrindschap.

Er wordt zooveel geschreven over 'Liefde', zoo dikwijls een definitie gevraagd en gegeven (al is het op verschillende wijzen) over 'Liefde', zoodat ik het niet kan nalaten, een definitie te vragen van het zoo nauw daaraan verwante woord *'Vrindschap'*.

Ik bedoel hier 'vrindschap' tusschen 'n man en een vrouw van gelijken leeftijd. Een Fransch schrijver beweert, dat er geen vrindschap kan bestaan tusschen een man en eene vrouw van gelijken leeftijd, òf er moet zich een ander gevoel daaraan vastknoopen.

Is het dan zoo grenzenloos onmogelijk, dat een man voor een vrouw en omgekeerd een zoo groote genegenheid koesteren kan, dat hij of zij alles voor haar of hem opoffert, dat niets hem of haar te veel is, dat desnoods zij voor elkaar willen sterven, zonder dat ook eenig sensueel gevoel daarbij in het spel is?

Naar mijn idee zou ik 'vrindschap' *platonische liefde* willen noemen, want in beide, èn in 'vrindschap' èn in 'liefde' geeft men zich zooals men is, men legt elkaar alles bloot, men verbergt niets voor elkaar, alleen is in 'vrindschap' geen sprake van sexueelen omgang, en dientengevolge ook geen sprake van hartstocht, iets waarmede 'lietde' dikwijls gepaard gaat. -

Wat staat nu hooger 'liefde' of 'vrindschap'? Gaarne zou ik van u, geachte redactrice, willen vernemen, welke uwe definitie zou zijn van vrindschap, zooals door mij bedoeld, en zijn er soms lezers of lezeressen van de Holl. Lelie, die met mij daarover van gedachten willen wisselen, dan zal mij dat hoogst aangenaam zijn.

LOTOS.

II. Strijen, Juni 1904.

Geachte Redactrice.

Met het oog op de plaats gehad hebbende stemmingen kan het geen kwaad eene opmerking te maken ten aanzien van het dwaze in deze wijze van het vormen onzer Regeeringsmacht gelegen. Het is met recht tegenwoordig eene volkssouvereiniteit. Wie van de gelegenheid gebruik gemaakt heeft, weet hoe door meer of minder geleerde personen in vergaderingen behandeld werden de zaken des lands of wel wetsontwerpen den volke werden uitgelegd. Daarna was er steeds gelegenheid tot debat, waarin zich meestal enkele tegen par tijd ers van den spreker mengden. Ik vraag in ernst: hoe is 't mogelijk voor 't volk, dat moegearbeid daar een oogenblik voor oningewijde vraagstukken wordt gesteld, om na het aanhooren van soms bekwame tegenstanders over en weer een oordeel bij de stembus uit te spreken. Gewoonlijk gaat het in partijschappen. En dit is ook weer een nadeel voor de ware uiteenzetting der wetsontwerpen. Evenals wanneer in een stad een gebouw gezet moet worden, de inwoners niet de bevoegdheid kunnen hebben te kiezen en te beoordeelen de architecten naar hun bekwaamheden, evenmin kan toch het volk in zijn geheel beoordeelen, na soms eene heftige schermutseling, waarin de beste spreker de baas blijft, het goede of minder goede van den te kiezen staatsman. Men moest toch meer algemeen inzien hoe we op die wijze den verkeerden weg zijn opgegaan. Hoe het dan wel moet is niet in eens uit te maken, maar zeker is, dat alleen het goede intellect in verband met goede gezindheid kan regeeren en deze moest meer van boven af aanvullen haar staatsdienaren. Ook daar zal gevaar bestaan voor overdrijving, toch lijkt mij eene dergelijke wijze rationeeler dan de tot nu toe gevolgde. Misschien weet een staatsman of rechtsgeleerde ons in dezen beter in te lichten. Voor de toekomst is het goed deze quaestie nader te bezien.

Hoogachtend

Uw dw. dr.
J.B. NAAKTGEBOREN.

III. 's Hage, 29 Juni 1904.

> Daar de inzendster blijkbaar geen abonnée is, kwam dit stuk niet eerder in handen der redactrice.

Wel. Edel. Geb. Heer,

Uit uw antwoord van 10 Juni l.l. blijkt mij, dat U den indruk heeft gekregen, als zoude ik mij op een standpunt hebben gesteld ‘alsof ik alles alleen weet’. Dit spijt mij, en is er verre van af, mijn bedoeling te zijn. Hoe *kon* U er deze gevolgtrekking uit maken?

U belooft mij een grondiger en meer bestudeerd antwoord; hetgeen ik vol verwachting tegemoet zie.

Verder lag het niet in mijn bedoeling in een debat met U te treden, over wat Mevrouw Annie Besant en anderen over den Christelijken Godsdienst van uit een Theosophisch standpunt beschouwd schrijven, doch er op te wijzen, dat deze *niet* 'lichtvaardig verwerpt' wat hij (de Chr. G.) leeraart. Mocht dit uw wensch zijn, zoo zouden meer bevoegden dan ik u ongetwijfeld beter te woord kunnen staan.

Of Jezus en zijn apostelen, zoo ook de Israëliten in dien tijd, de zielsverhuizingstheorie verwierpen, is dunkt mij nog geen uitgemaakte zaak. Zwijgt de Bijbel er over, zoo *verwerpt* hij haar toch nog niet; bovendien zijn er plaatsen in den Bijbel die hierover wel te denken geven.

B.v. Matth. XI:14. daar luiden de woorden van Jezus: 'En zoo gij het wilt aannemen, hij is Elias, die komen zou.'

Het antwoord van de discipelen op Zijn vraag, wie de menschen zeiden dat Hij was: Matth: XVI:14. 'En zij zeiden, sommigen Johannes de Dooper, en anderen Elias, en anderen Jeremia of één van de profeeten.'

Dan nog, Matth. XVIII:11, 12 en 13 'Doch Jezus antwoordende zeide tot hen: 'Elias zal wel eerst komen en alles weder oprichten.

Maar ik zeg u, dat Elias nu gekomen is.....' etc. en vers 13:

'Toen verstonden de discipelen dat Hij hen van Johannes den Dooper gesproken had.'

Ook Markus VI:14 en 15, Markus VIII:28 en Markus IX.19. Dan nog Johannes IX:2 de vraag der discipelen aan Jezus over den blind*geborene:* 'Rabbi! wie heeft er gezondigd, deze of zijn ouders, dat hij blind zou geboren worden.'

Hoe kon deze man gezondigd hebben in een leven dat aanvangt, en dit, een onmogelijkheid zijnde, *wanneer* zouden dan die zonden gepleegd moeten zijn, zoo niet in een vorig leven?

De leer der Reincarnatie werd bovendien onderwezen in de eerste eeuwen der Christelijke kerk, waarna zij bij het Concilie te Constantinopel als kettersch werd verworpen.

De wet van Karma komt m.i. nu niet zoo 'heel in de verte' overeen met 'loon naar werken,' maar deze lijkt mij gelijkluidend te zijn met 'oorzaak en gevolg.'

Heeft Mevr. Besant misschien al een voorliefde voor de Indische wijzen, Brahmanen, Boeddhisten enz. als *menschen*, toch zeker niet voor den een of anderen Godsdienst, waar zij juist de groote eenheid van kern in alle Godsdiensten huldigt.

A qui la faute?

Willen wij Christenen er aanspraak op maken boven alle andere Godsdienstiggezinden uit te blinken, dan mogen wij ons wel haasten te trachten de grondwetten meer in praktijk te brengen, welke de groote stichter ons gaf.

Uw laatste opmerking over de leer der naastenliefde in Theosophie, en dezelfde kern in het Christendom, bevestigt slechts krachtiger hetgeen ik reeds zeide, dat zij *niet* lichtvaardig verwerpt wat de Christelijke Godsdienst onderwijst.

Theosophie, tracht aan alle Godsdiensten haar hooge waarde terug te geven, *doet* dit ook. Ik zelve, en velen met mij, miste deze in onze kerk; mijn innigen dank aan Theosophie, welke mij deze teruggaf!

Vol eerbiedige vereering voor ons aller Leider, schaar ik mij aan Uwe zijde, en buig mij met U, 'voor Koning Jezus en Zijn Woord.'

Hoogachtend
ALIDA BOOGAARD.
L.T.V.

IV.

Geachte Redactrice.

Uw schrijven in de Hollandsche Lelie van 15 dezer heeft zeer mijn aandacht getrokken, en volkomen stem ik daarmede in. Veel, wat door U wordt besproken, heb ik zelve doorgemaakt, van daar dat ik er over durf spreken, omdat ik ondervond hoe gelukkig het is als men in tijds zich bekwaamt op eenig gebied, ook al bestaat nog niet de aanwijzing, dat men de werkkrachten zal moeten dienstbaar maken tot het onderhoud.

Breekt die tijd aan voor meisje of vrouw, dan moet zij vaardig zijn voor eenige betrekking, en niet er zich nog inwerken. Gezonde en vlugge hersenen mogen niet braak blijven liggen; ieder kieze een vak naar aanleg en lust, en bekwame zich daarin ten volle. Zich hoofd- en handenarbeid eigen maken, en op meer dan één gebied werkzaam kunnen zijn is een voorrecht voor gezonde en krachtige jonge menschen; - hoe menig oudere van dagen blijft dit nog een verheldering van het leven! Is het vermoeden gewettigd dat vele moeders schuld zijn aan harer dochters ongeschiktheid voor huishoudelijke werkzaamheden? Vaak bespeur ik dat gene, uit verkeerd begrip dat zij zelve alleen goede uitvoersters zijn, niets willen overlaten aan de dochters. Vele moeders zijn van meening dat de jeugd moet genieten; - eene verkeerd geplaatste goedigheid waarmede zij haar kind geen dienst bewijst.

'Men kan nooit te veel geleerd hebben' ten volle beaam ik dit, omdat ik er den zegen van heb mogen ondervinden.

U wijst de jonge dames op het gebied der huishouding; - is er wel eene werkzaamheid waarin zooveel afwisseling is te vinden? ik geloof dat wij juist daardoor zoo gezond blijven, en zooveel nog kunnen ook op ouderen leeftijd. Hoeveel hebben echte huisvrouwen voor op den man, wiens werkzaamheid zich dikwerf bepaalt tot minder afwisseling.

't Is daarom zeker dat wij een langeren werkdag kunnen volhouden. De zorg in het gezin duurt van den vroegen morgen tot den laten avond.... maar hoeveel genot geeft het gezellig huislijk leven en te weten, dat men daar de kweekster van is! wat geven orde en regel gemak in huis, - hoe heerlijk is het te zijn, 'een zonnetje in huis!'

En dat kan elk meisje en elke vrouw met goeden wil.

Wie hulp behoeft in de huishouding zal eene degelijke medewerkster op prijs stellen en zoo-

veel mogelijk zorgen voor hare toekomst. Niet aan ieder is het gegeven een salaris te kunnen aanbieden, groot genoeg dat een bestaan spoedig is veroverd; eene liefderijke en hulpvaardige persoon is echter wel het helpen waard, en de goedgezinde huisvrouw zal dit gaarne doen.

Goede hulp.... daaronder reken ik ook de goedgezinde dienstbode die hare krachten wijdt aan het gezin. Hoe velen nog die weinig gevoelen voor hare zorgen; waarlijk onder de niet goed willenden zouden er nog wel zijn die beter werden als de meesteressen een goed voorbeeld gaven en niet door heftig optreden verbittering wekten in plaats van verbetering.

De goedgezinden verzorgend, zouden ook de onwilligen beter gestemd worden. Zou het niet mogelijk zijn ze onder de gepensioneerden op te nemen, of deelgerechtigd te maken in eene levensverzekering?

Bij tevredenheid na een éénjarig dienstbetoon de premie te betalen voor eene jonge dienstbode of huishoudster, kan toch geen bezwaar zijn, zelfs voor de minder geldelijk bevoorrechten; het recht daarop zou vervallen bij plichtverzuim of kwaadwillige verlating der betrekking; een jaar bleef dan de betaling aan de schuldige, wier toekomst haar allicht tot betere betrachting zou dringen. Moet het niet van ons uitgaan haar terug te brengen tot een vroeger geëerden stand?

Nu nog eene opmerking over Uwe aanwijzing tot het houden van pension. Vele zijn er, maar hoe weinig goede; dit toch is noodig wil men er profijt van hebben.

Allereerst is noodig dat men eene goede opleiding heeft gehad in de huishouding, zoowel theoretisch als in de praktijk; dat men zelve de handen dienstbaar maakt en daardoor steeds toezicht uitoefent, zuinigheid betracht door ‘op de kleintjes te passen’, - en zindelijk te zijn, zelve steeds vooraan en altijd alles op tijd; zorgen voor goede voeding, reine ligging, vriendelijke bejegening.... en men zal steeds gasten hebben die gaarne goed betalen en bezoekers blijven. Heeft men hulp noodig, men geve haar een aandeel in de winst, al naar gelang positie en werkzaamheden.

‘Wie goed bediend wil zijn, moet op zich zelf slechts bouwen’ zegt mij heden het blaadje op den scheurkalender. Zoo moet de pensionhoudster het opvatten om zijde te spinnen bij hare onderneming.

M.F.C. BURLAGE

24 Juni 1904.

Wed^{e} VAN DEN BOSCH.

V. Antwoord op de vraag van Jonkvrouw Anna de Savornin Lohman ‘Is er, wat ik voor mij vurig hoop, eene opstanding, een wederzien, een Hierna...? door iemand die getracht heeft den grooten Vrede te vinden.

Een persoonlijk bewustzijn kan bij een onlichamelijk wezen niet gedacht worden, omdat de voorwaarde van elk bewustzijn, de waarneming, noodzakelijk hersenfunctie is. Met dit moet hetzelve dus vergaan. Men kan evengoed aan een spijsvertering zonder maag gelooven als aan een erkennend bewustzijn zonder brein.

Gelijk de maag maagsap, de lever gal, de nieren urine, zoo scheidt het brein voorstellingen af en wel is dit uitsluitend de functie der groote hersenen, terwijl de

kleine hersenen de bewegingen besturen. Derhalve de geheele ziel, alle voorstellen, denken is eene fysiologische functie der groote hersenen. Doch deze functie heeft iets eigenaardigs, wat haar vrij wat hooger stelt dan de gal enz. namelijk de geheele wereld ligt in haar besloten, is op haar gegrondvest, hangt van haar af. Want de wereld bestaat slechts als onze en aller dieren voorstelling en is bijgevolg van deze afhankelijk en bestaat zonder haar niet. Menigeen komt dit wonderspreukig voor en is overtuigd dat als ook alle hersenen werden weggeslagen de zon en maan zouden blijven bestaan. Gelooft gij dat werkelijk? Stel U zulk een wereld zonder een erkennend wezen eens aanschouwelijk voor: daar staat de zon, de aarde draait om haar heen, dag en nacht en de jaargetijden wisselen af, de zee klotst tegen het strand enz. - maar alles wat gij u daar voorstelt bestaat alleen in het oog hetwelk dat alles ziet, in de ziel (intellect) die het erkent, dus juist in het bij onze voorstelling weggedachte. -

Wanneer door den dood een persoonlijk bewustzijn eenmaal geëindigd is, zou het dan ook maar wenschelijk zijn, dat het weder aangeblazen werd om in het eindelooze voort te bestaan? Zijn inhoud is voor het grootste gedeelte, ja meestal heelemaal niets dan een vloed van kleingeestige, armzalige, aardsche gedachten en eindelooze zorgen; laat deze toch eindelijk tot rust komen

Veronderstel dat de persoonlijkheid niet verloren ging, maar eindeloos voortduurde, zou zij dan in hare eentonigheid niet zulk een walging wekken, dat men, om haar kwijt te zijn, liever Niets zou worden? Onsterfelijkheid der persoonlijkheid te verlangen staat gelijk met eene dwaling tot in het oneindige te willen voortzetten. - Want in den grond is bijna iedere persoonlijkheid toch maar eene bijzondere dwaling, misstap, iets dat beter niet ware - het eigenlijke doel des levens is zelfs om van haar af te komen. Dit wordt nog bevestigd door de omstandigheid, dat de meeste menschen zoo ingericht zijn, dat ze niet gelukkig zouden kunnen wezen, in welke wereld zij ook verplaatst werden. Naarmate eene zoodanige namelijk van tobben en zwoegen vrij ware, zouden zij der verveling ten prooi vallen, en al naarmate deze verwijderd werd, zouden zij in nood, zorg en ellende geraken. Tot eenen gelukzaligen toestand des menschen zou het dus geenszins voldoende zijn, dat men hem in eene betere wereld verplaatste, maar bovendien vereischt worden, dat met hemzelven eene aartsverandering plaats greep, ergo, dat hij niet meer ware, wat hij is en daarentegen werd, wat hij niet is. Maar daarvoor moet hij eerst ophouden te zijn wat hij is; hiervoor zorgt voorloopig de dood, wiens moreele noodzakelijkheid uit dit gezichtspunt reeds is te ontwaren. In eene andere wereld verplaatst te worden en zijn

gansche wezen te veranderen, ziedaar in den grond twee geheel gelijke dingen.

De vraag naar de voortduring des enkelwezens na den dood wordt opgelost in Kant's leer van de idealiteit van den tijd.

Beginnen, eindigen en voortduren zijn begrippen, welke hunne beteekenis enkel en alleen aan den tijd ontleenen en bijgevolg slechts onder veronderstelling van dezen gelden. Maar tijd en ruimte hebben geen absoluut bestaan, maar zijn aangeboren denkbeelden. Het zijn slechts hulpmiddelen bij het erkennen van alle dingen en wezens, daarom kunnen zij alleen gebezigd worden voor verschijnselen maar niet tot het zich in die verschijningen openbarende, n.l. het wezen-op-zich-zelf d.i. zooals het onafhankelijk van onze waarneming zou moeten zijn, kortom, het objectieve. Hieruit volgt dat de objectieve wereld, zooals wij die erkennen, niet tot het wezen der dingen op zich zelf behoort, doch bloote verschijning van hetzelve is. Waren wij dus enkel voorstellende wezens, dan ware de weg tot het ding op zich zelf ons voor goed versperd. Doch ons wezen heeft nog een andere zijde en deze alleen kan ons uitsluitsel geven over de andere zijde (dan die der voorstelling) van het ding-op-zich-zelf. Deze andere zijde onzes wezens is datgene wat iedereen in zijn zelfbewustzijn *onmiddelbaar* als *Wil* gewaar wordt - dat zelf van niets, maar waarvan al het andere afhankelijk is. Het ding-op-zich-zelf kon juist als zoodanig, slechts geheel onmiddelbaar d.w.z. afgescheiden van en buiten alle voorstelling om, in het bewustzijn komen, namelijk hierdoor, dat het zelf zich zijner bewust wordt. Het objectief te willen erkennen staat gelijk met iets zich zelf tegensprekends te verlangen, want al het objectieve is voorstelling, mitsdien verschijning = zuiver breinfenomeen.

De wil is het innerlijk wezen der natuur, is de blinde drang naar aanzijn en openbaring, welke die stof aankleeft evenals het lichaam zijn schaduw en die zich openbaart met betrekking tot het individu als honger en vrees voor den dood, in betrekking tot de soort als geslachtsdrift en hartstochtelijke zorg voor het kroost. Alle streven, wenschen, vlieden, hopen, vreezen, liefhebben, haten, kortom alles wat het eigen wel en wee lust en onlust, is klaarblijkelijk slechts aandoening van den Wil om te leven, is beweging, wijziging van het willen en niet willen, is juist datgene wat, wanneer het naar buiten werkt, zich als eigenlijke wilshandeling openbaart. De wil is bij alle menschen niets anders dan hunne verschillende opwellingen; want wat zijn begeerlijkheid en vreugde anders dan de Wil in harmonie met de dingen, welke wij willen en wat zijn smart en droefheid anders dan de wil in disharmonie met de dingen, die wij niet willen. Goedheid des harten is een transcendente eigenschap en behoort tot eene buiten dit leven rekenende orde der dingen en is met iedere andere voortreffelijkheid onmeetbaar; zij strijdt tegen het egoïsme = het pricipium individuaionis = den wil om te leven. De verloochening van den wil om te leven doet den grooten Vrede vinden; zij is eene zware en smartelijke overwinning, omdat de natuur juist op het tegendeel is ingericht. De Wil is erkennisloos doch komt bij het optreden der rede tot zelfbewustzijn en is evenals de stof onverdelgbaar. De stof is absoluut d.i. zij kan niet ontstaan noch vergaan - hare hoeveelheid kan noch vermeerderd noch verminderd worden. (Het quantum der energie en materie is constant). Er bestaat slechts eene stof en alle verschillende stoffen zijn verschillende toestanden derzelve - als zoodanig heet zij substantie.

De Wil om te leven is ons het nauwst bekend en daarom door niets anders verder verklaarbaar doch geeft daarentegen de verklaring van alle andere dingen - mitsdien is hij het wezen op zich zelf, het wezen der wereld, de kern van alle verschijningen.

Het verlies van het intellect, dat de wil door den dood lijdt, welke wil de kern der hier te niet gaande verschijning, en als ding op zich zelf onvergankelijk is, is juist de bron der vergetelheid (Lethe) van dien individueelen wil, zonder deze zou hij zich namelijk de vele verschijningen herinneren, wier kern hij reeds geweest is. In zekeren zin is het voorzeker waar, dat wij in het individu telkens een ander wezen voor ons hebben, doch in een anderen zin is het niet waar, namelijk in dien in welken de realiteit alleen den blijvenden vormen der dingen, den ideeën aankleeft. Gelijk de verstuivende druppels van den donderenden waterval met bliksemsnelheid wisselen, terwijl de regenboog, wiens dragers zij zijn, in onbewegelijke rust vaststaat, ten eenenmale ongedeerd door de rustelooze wisseling, zoo blijft ieder idee (d.i. iedere soort levende wezens) ten eenenmale ongedeerd door de voortdurende wisseling harer individuen. Hoezeer dus ook op het wereldtooneel de stukken en de maskers afwisselen, zoo blijven toch in alles de tooneelspelers dezelfden.

Het algemeen menschelijke is dikwijls het eenige van de persoonlijkheid dat waarde heeft en dat kan men de onvergankelijkheid beloven.

Het verlies der persoonlijkheid moet ons eigenlijk niets kunnen schelen, daar wij de mogelijkheid van tallooze persoonlijkheden in ons dragen. Hoewel het voortduren der persoonlijkheid hem niet te wachten staat, is het toch evengoed als bezat hij deze, dewijl hij eene volkomen vergoeding voor dezelve in zich draagt. Terecht zegt Spinoza dan ook: ‘Wij gevoelen dat wij eeuwig zijn’.

Dat ons eigenlijke wezen ofschoon onverdelgbaar niettemin den dood vreest komt hier vandaan, dat hier het erkennen (het intellect) hem zijn wezen bloot in de individueele verschijning voorhoudt, waaruit voor hem de beguicheling ontstaat, dat hij met deze ondergaat, zooals bv. mijn beeltenis in den spiegel, wanneer men dezen stukslaat, mede schijnt vernietigd te worden en dit nu, als strijdende met zijn oorspronkelijk wezen, hetwelk blinde drang naar aanzijn is, hem vervult met afgrijzen.

Hieruit nu volgt, dat datgene in ons, wat alleen in staat is den dood te vreezen en hem ook werkelijk vreest, de wil om te leven, door hem niet getroffen wordt en dat daarentegen

wat door hem getroffen wordt en werkelijk ten ondergaat datgene is, wat volgens zijnen aard tot geene vrees, noch tot willen of eenigerlei aandoening in staat, ergo tegenover zijn en niet zijn onverschillig is, namelijk het bloote subject des erkennens, het verstand, de spiegel der objectieve wereld, het werktuig der natuur om de dierlijke wezens aan hunne behoeften te helpen.

Op de vraag, ‘wat zal ik na den dood zijn?’ is het gepaste antwoord: ‘Na uwen dood zult gij zijn, wat gij voor uwe geboorte waart.’

SCHOPENHAUER.

Ma moet uit.

‘Och, Maatjelief, och, speel met mij
Op 't mooie ganzenspel,
Dat 'k laatst kreeg van Sint Nicolaas,
Nietwaar? u weet 't nog wel.’
- ‘Wel, ventjelief, het spijt me zeer,
Ma heeft nu juist vergad'ring weer;
Dus later eens, mijn kleine guit;
Nu kan het niet, want Ma moet uit.’

‘Och, Maatjelief, och, gaan we nu
Vandaag weer eens naar 't strand?
Dan kan ik plassen in de zee
En graven in het zand.’
- ‘Wel, Kareltje, wat jammer weer!
Er is vanmiddag fancy-fair;
Hier is je trommel en je fluit;
Speel daar maar mee, want Ma moet uit.’

‘Och, Maatjelief, och, blijf bij mij;
Ik ben zoo ziek, zoo moe;
Mijn hoofdje brandt en doet zoo'n pijn;
Och, blijf bij mij, och, Maatje, toe.’
- ‘Wel, 'k heb je 't immers al gezegd:
'k Moet spreken straks op “Vrouwenrecht”;
Toe, neem wat melk en 'n beschuit;
En slaap dan maar; want Ma moet uit.’

P.K.

Bij den dood van Paul Kruger.

Gestorven in den vreemde
als banneling
uit 't land, waaraan met liefde
zijn harte hing.

Gebroken door de jaren,
maar meer door smart,
hield plots nu op te kloppen

dat trouwe hart.

Verzeld slechts van de enk'len,
die vriendschap bond,
zal men nu neer hem leggen
in vreemden grond?

O, vrome, grijze staatsman,
vol geloovenskracht,
ge zaagt het licht niet dagen
nog in den nacht.

In 't land aan de Over-Vale
klaagt menig man,
die droef uit 't kamp der strijders
naar ‘huis toe’ kwam:

‘De vijand nam mij alles,
mijn “plaats”, mijn haard,
mijn vrouw, mijn kleine kinderen,
mijn “kraal”, mijn gaard!

Niets heeft men mij gelaten,
't is alles weg!’
Toen hieft ge kalm de hand op:
‘Het kom weer reg!’

‘Er is er Eén daarboven,
die 't al aanschouwt
en 't hef van recht en onrecht
in handen houdt.

Misschien dat wij verdienden
dit harde lot.
Zegt, bogen wij genoeg wel
het hart voor God?’

Nu is hij ingeslapen,
de achtbre grijs,
en 't Volk erkent met eerbied:
‘Hij was zoo wijs!’

‘De Bijbel was zijn wetboek;
‘het richt ons fel:
‘den vromen is de hemel
‘den boozen hel.

‘*Die* hel zal dus hun straf zijn
‘reeds hier op aard:
‘dat zij 't gemoed zich weten
‘met schuld bezwaard.

O, vrome, oude Staatsman,
wij bidden meê:
Leer ons het ‘recht’ zóó vatten,
dat geeft ons vreê.

Uw Vierkleur zij verdwenen,
uw taal verstom'
uw vreê is ons gebleven;
ge badt er om.

Wij wilden wel een wrake
van anderen aard
en smeekten om een zegen
uit stof vergaard.

Heb dank, gij oude grijze,
uw raad was goed!
Ons *meer* nog dan uw werken,
uw kracht, uw moed.

'k Heb voor u dit te vragen,
't is al gezegd:
Uw hoofd zij op uw Vierkleur
ter rust gelegd!

Neder-Veluwe.
L.v.W.

Avondmysterie.

En zij stond stil, met gevouwen handen, even wippend op de spitse punten van hare verlakte pantoffeltjes, met het rustige gevoel van huisvrouw die aan haar plicht zich voldaan weet, met vóor zich de vredige avonduurtjes na een drukken dag van huiselijke beslommeringen en kleine zorgen.

Zij staarde staand in den deurpost der veranda, met een blik die in zich opnam al het schoone van den Augustusavond. Hare gedachten waren gelijk kleine golfjes, al maar een aanspoelen van nieuwe onbeteekenende gedachtetjes, in hare ziel achterlatend een heel licht spoor.

Ze zag, hoe de ondergaande zon verfde de lucht met kleuren van paarsblauw, rozenrood en ambergoud, schijnend op het malschgroene gras, werpend groote plassen geel achter en tusschen de schaduwen der boomen, eindelijk langzaam wegzakkend in haar gouden bed, sluitend achter zich de wolken als rooskleurige, goud omrande gordijnen.

En in haar klonken door de stemmen der natuur, op zichzelf simpele geluidjes, doch te zamen harmonisch weergevend, eene intens doordringende goddelijke stem.

Achter haar wist ze de gezellige huiskamer in zacht schemerlicht gehuld, waar in een gemakkelijken stoel neerlag haar man, verzonken in zichzelf. Hij ook vond de rustige uurtjes na het diner zoo prettig, waarin hij op zijn gemak eene sigaar kon rooken, nakijkend den cirkelenden en ijler wordenden rook.

De dorpelingen wisten, dat als het niet hoognoodig was, zij dokter liefst op dit uur niet mochten storen.

Alles was zoo stil, zoo stil! Voor haar droomde de tuin met zijne stijve rechtopstaande rozeboompjes en dommelde een groot bed witte en rossigblozende hortentia's. De witte, roze, purpere, donker-violette en gele dalhia's bogen moede hunne zware kopjes en alles droomde voort als had een fee haar tooverstaf over den

tuin laten zweven. Alleen het verwijderd en klagend geblaat eener geit verbrak een weinig het mysterieuze, en verschrikt vlogen op eenige vogels. Zwaar zoesden de wild dansende muggen en voorbij flladderde een zwart vlerkende vleermuis.

En ze voelde hoe ze als het ware werd omvangen door de geheimenis der natuur en het was als werd er een onzichtbare sluier om haar heen geslagen, waaronder zij werd een heel ander mensch. Ze voelde zich zoo klein, zoo klein, met in haar de machtige extaze voor dat grootsche, tot het melancholiek eentonig luidend vesperklokje met zijne heldere stem even wegvaagde den sluier, tot zich roepend eene vrome schare, en zij verwonderde zich hoe die godvruchtigen zich nu konden opsluiten in eene benauwde kerk. Als zij geestelijke was, zou ze met zoo'n avond godsdienstoefeningen in de open lucht houden, dat moest de menschen veel meer stichten.

Als het klokje ophoudt te luiden is de stilte hoorbaar en de mysterieuze sluier omvat haar nog nauwer.

Ze wordt beklemd en een groot verdriet zonder oorzaak welt in haar op, ze zou kunnen schreien heete tranen.

Eensklaps krijgt ze eene impulsie om zich te uiten, om vorm aan dat onbestemde te geven.

Ze gaat naar binnen en zet zich aan haren vleugel. Hare vingers zweven licht over de toetsen, daaraan ontlokkend zachte melancholieke tonen. En terwijl zij speelt, half luisterend naar de weemoedige klanken, trekt langs haar geestesoog voorbij haar leven als jongmeisje, een kalm, onbewogen leven zonder emoties of groot verdriet, zijnde eenig kind van een paar lieve en bemiddelde ouders.

Ze ziet zich als jong-verloofde, hoe ze zonder slag of stoot had gekregen den man harer keuze, dien ze zoo innig liefhad en nog aanbad.

Zij verwonderde er zich over, dat haar

pad enkel rozen was, zonder een enkelen doorn, hoe haar leven als getrouwde vrouw enkel voorspoed was, met een goeden lieven man, twee engelen van kinderen en een onbezorgd bestaan, als eenig groot verdriet daarin de dood harer ouders.

En plots komt over haar een angstig vragen, waarom zij zooveel liefde en anderen zooveel leed hadden.

Was dat niet schreeuwend onrechtvaardig?

Doch ieder kreeg zijn deel op deze aarde, die anderen kregen nog hun lief en zij dus het leed en dat vervult haar met ontzetting. Ze ziet het zoo duidelijk, het dreigend monster, op wiens komst ieder mensch zich moet voorbereiden. Waarin zou het haar treffen, toch niet in haar man, toch niet in hare kinderen? O God, van alles zou ze kunnen dragen, doch dat niet. En zij zoekt zenuwachtig waarin het haar nog meer kan treffen,... nog in hare gezondheid,... nog in hare welvaart... Ze denkt aan armoede.

Armoede... zij armoede, 't is haast niet om in te denken en zij kijkt de goed gemeubileerde en comfortable kamer in het rond, als zag ze haar voor 't eerst, en dan kijkt zij naar haren vleugel, waar moe en loodzwaar op rusten hare handen, en dat alles verdwijnt voor haar en daarvoor in de plaats ziet ze een armzalig kamertje met houten tafeltje in het midden, waaraan haar man zit op een gebrekkigen stoel, met zijn wanhopend gelaat verborgen in zijne handen, en zichzelf heel armoedig gekleed met hare twee kinderen op den schoot, met honger op hunne bleeke gezichtjes.

Een benauwde kreet ontwringt zich aan hare keel.

God wat eene nare gedachten, hoe kwam ze toch zoo overspannen. En ze probeert te lachen, weg te lachen die ongehoorde ideeën, en ze gaat weer naar buiten.

Over de velden steeg op de dauw, beginnend bij en samensmeltend met den horizon, naderend gelijk de golfjes bij opkomenden vloed, en daarin lagen de dorpjes als zwarte eilandjes op vaalgrijze zee.

De zon was verdwenen en de lucht was nu effen grijs, overgaand naar mauve met roomkleurige lichtstreken. De avondster stond helder-flikkerend als eerste en trouwe wachtster, zoekend het gezelschap der bleeke maan, wachtend op hare zusteren, die haar moeten helpen schitteren, wetend hoe menig oog eener ongelukkige troost zoekt in hunnen aanblik.

Eindelijk versmolten de kleuren tot egaal donker grijs en zacht daalde de nacht.

Doch hoe kalm ook de aanblik der natuur is, des te meer stormt het in haar en voelt zij zoo duidelijk het onheilspellend voorgevoel.

En eensklaps komt in haar een machtige drang om het komende te trotseeren, niet meer zoo rustig voort te leven met een gevoel van gelaten afwachten, wat komt. Neen, nu zal zij fiink zijn, goed uit hare oogen kijken naar elk dreigend gevaar, wakend voor het wel en wee van man en kinderen, maar niet meer zoo kalm als vroeger, alleen afwendend het leed; nu zal zij voorkomen alles, waken, zorgen en strijden. Nu zal ze ook niet meer zoo werkeloos aanhooren al de narigheden en het leed der dorpelingen, doch haar man daarbij steunen en helpen, waar zij vroeger enkel met een egoïstisch medelijden slechts luisterde en beklaagde. Dat was toch eigenlijk hare roeping.

En eensklaps verrijst een nieuw licht voor haar, zij vindt het leven belangrijker nu, met een doel voor oogen, een doel weliswaar vaag, maar dat spoedig helder en duidelijk voor haar zal worden. Die vreemde gewaarwording is eene vingerwijzing en zij wordt rustig nu.

Even, geheel tegen hare gewoonte, gaat ze kijken naar haar lief klein meisje en naar haar blonden driejarigen prins, die met gebalde vuistjes en blozende wangen ligt te droomen, zijne heerlijke kind-droomen.

Vurig bidt zij om kracht om hunne beschermengel te kunnen blijven, en heiliger nog in dit oogenblik voelt zij de zware verantwoordelijkheid die op haar rust voor die twee pas-ontluikende levens.

Als zij benedenkomende het licht heeft aangestoken en met nog grooter zorg dan gewoonlijk alles voor haar man schikt en klaarzet, heeft zij een gevoel alsof haar vorig leven was geweest een droom, doch nu in de heilige mysterie van den avond, een engel des lichts tot haar is afgedaald, die haar heeft gewekt tot nuttiger, waardiger leven.

Handschriftbeoordeeling.

I.

'MIMOSA' is iemand, die zeer omslachtig en dikwijls langdradig kan zijn. Zij bezit echt vrouwelijken trots, en

is zeer idealistisch. Zij is een zachte, vriendelijke verschijning. Zij heeft een rijke verbeeldingskracht, doch poogt steeds haar opgewondenheid en levendigheid, haar grooten lust om van 't leven te genieten, zooveel mogelijk te onderdrukken. Deed zij dit niet en was zij in minder ingetogen gezelschap, dan was zij in staat echte dolle, romantische, vol van leven bezielde dingen te doen.

II.

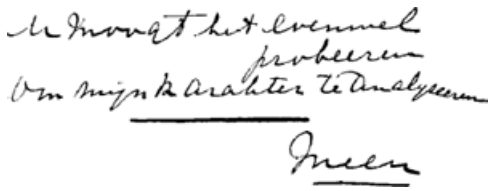

‘MIEN’ onderscheidt zich door een groote wilskracht. Zij is hardnekkig en standvastig. Kent geen hinderpalen en doet wat ze wil. Daarbij is zij brutaal en in de hoogste mate heerschzuchtig. Toegeven doet ze nooit, bukken voor een ander nog minder, zoodat ze dikwijls helaas zeer onaangenaam en bovendien weleens onuitstaanbaar kan zijn. Zij heeft een flink gezond verstand. Grillig en koppig is zij ook. Over 't algemeen is zij steeds vroolijk, opgewekt, eerzuchtig en hoopvol. Bij tusschenpoozen kan zij evenwel aan melancholie lijden. Zij houdt graag van plagen, en kan dikwijls met recht boosaardig zijn. Haar brutaliteit, haar groote hardnekkigheid en koppigheid hebben haar nu niet zoo bijzonder beschaafd gemaakt. Zich beheerschen kan zij nog niet. Zij is driftig en opvliegend en heeft een onstuimig gemoed. Gelukkig bezit ze niet alleen slechte of minder gunstige eigenschappen. Al kan zij dikwijls de menschen iets onaangenaams zeggen, en al doet zij soms. alsof zij ongevoelig is, het moet gezegd worden, dat zij au fond een eerlijk, trouw, toewijdend en warm kloppend hart heeft. -

III.

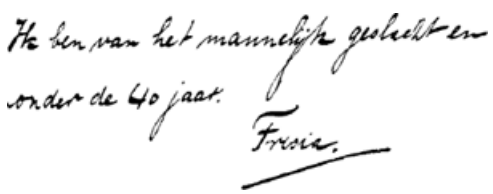

‘FRISIA’ is iemand, die alles graag correct doet, en in alles ordelijk en beredeneerd te werk gaat. Hij is zeer op goede vormen en goed toilet gesteld. Hij is evenwel iemand, die erg met zich zelf ingenomen is, eigenlijk een zeer ijdel mensch, die een grooten dunk van zijn kennis heeft. - Hij is zeer gesloten van karakter en kan dikwijls zeer naïef doen, iemand, die men nooit geheel leert kennen, die dikwijls veel verbergt. Een sterke wilskracht heeft hij. Hij is van een zeer zinnelijke natuur. -

IV.

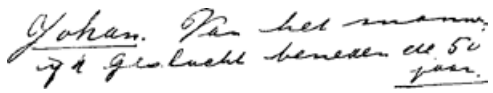

‘JOHAN te Utrecht’, heeft een zeer goede ontwikkeling, is correct en is zeer beredeneerd. Een sterke wilskracht bezit hij, en is gewend bevelend op te treden, wat het gevolg heeft, dat hij nogal tamelijk heerschzuchtig is; nogal boos kan zijn wanneer hij zijn zin niet krijgt. Hij bezit een warmkloppend hart en kan dikwijls zeer innemend zijn. Hij is romantisch en naïef van aard. Hij lijkt iemand van wien men in den omgang door zijn kennis veel kan leeren. -

V.

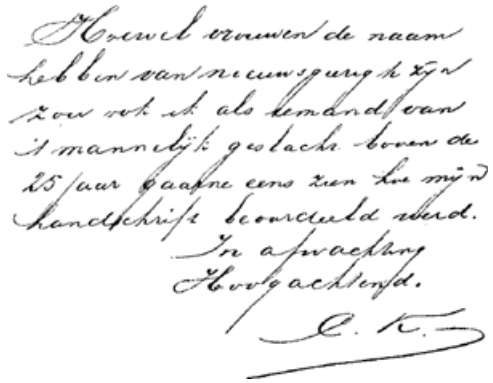

‘C.K.’ Dit schrift lijkt meer te zijn het schrift van een vrouw dan van een man. Indien 't werkelijk van een man is, heeft deze man meer een vrouwelijk dan een mannelijk karakter. Hij is levendig, openhartig en goedhartig. Zijn schrift maakt den indruk, dat 't toebehoort aan een, over wien men gemakkelijk den baas kan spelen, zoodat hij hoogst waarschijnlijk, wanneer zijn aanstaande vrouw een beetje flink optreedt, spoedig weinig te zeggen heeft, en gaarne doet wat zij wil. Zijn van nature gevoelig, eenvoudig en medelijdend karakter leent zich niet tot predomineeren. -

VI.

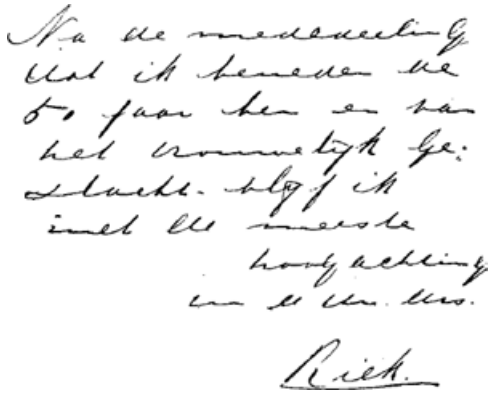

‘RIEK’ is dikwijls zeer gehaast en ongeduldig. Vergeet dingen die zij niet moest vergeten, is dikwijls brutaal en is wel wat slordig. Geeft weinig om toilet en is met recht een, die men dikwijls zonder handschoenen kan zien wandelen. Een, die 't

volmaakt onverschillig is hoe of 't mannelijk geslacht over haar denkt.
Niettegenstaande dit alles is 't een zéér resolute, flinke natuur. -

VII.

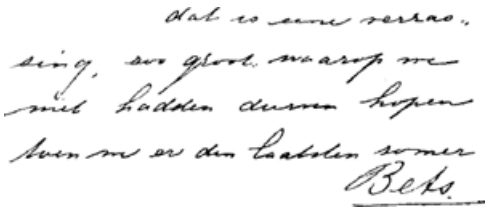

'BETS' is een vriendelijke lieve verschijning, die de gave bezit om overal waar ze komt een zonnetje te zijn.

Zij kan tusschenbeide wel wat bedeesd en verlegen zijn, en is dikwijls bang groote besluiten te nemen. Ze bezit meer levendigheid dan wilskracht. Zij is iemand, die door harde woorden geheel terneergeslagen wordt, en die zich in-gelukkig gevoelt als men haar vriendelijk en hartelijk behandelt. Het is een geloovige, toewijdende natuur. -

VIII.

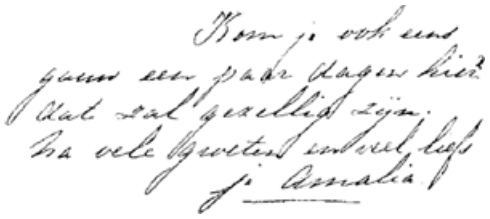

‘AMALIA te Apeldoorn’, is zeer zenuwachtig en gejaagd. Heeft een zeer gevoelig hart en zal zich wanneer zij kennis maakt met het leven, de teleurstellingen en tegenspoeden sterk aantrekken. Zij kan zich nu en dan zonder dat er reden voor is, angstig gevoelen, en heeft dan behoefte te steunen tegen een sterkere. Door haar eenigszins prikkelbaar zenuwachtige natuur kan zij weleens wat kattig zijn. -

IX.

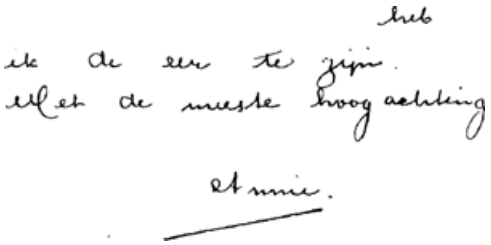

‘ANNIE’ voelt zich nogal erg aangetrokken tot deze aarde, wat de genietingen en de aardsche goederen betreft. Zij houdt bovendien ook van goed eten en drinken, en kan tusschenbeiden wel wat te veel eten. - Een klein beetje excentriek is zij wel en een klein beetje grillig en nukkig ook. Evenwel goedhartig en hartelijk is ze. - Een zinnelijke neiging bezit ze. -

X.

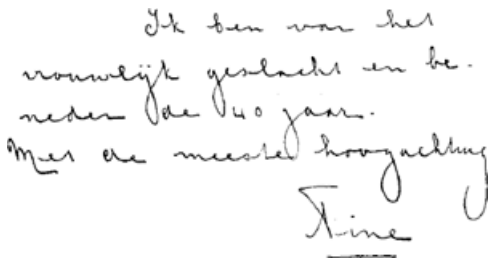

'TINE' is nogal tamelijk excentriek, is wat schreeuwerig, omslachtig, nukkig; en kan nu en dan wel wat vitten op kleinigheden. Veel wilskracht bezit ze niet. Ze is levendig en zeer idealistisch. Ongedurig en niet standvastig is ze, Ze heeft veel aanleg om dikwijls verliefd te zijn. -

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.
(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Tragtick. Ik kan U met den besten wil ter wereld geen plaatsing beloven, wegens overvloed van copie, ook op dit speciale gebied. *Misschien* kan ik ze plaatsen als feuilleton. Zendt ze dus ter inzage. Dank voor Uw vriendelijk schrijven.

Aman. Hartelijk dank voor den brief. Ik ben zoo blij dat het zoo goed gaat met die zaak; en ik vind het voor U zoo'n heerlijke satisfactie. Eerlijk gezegd, ben ik altijd heel huiverig om anderen iets van dien aard te vragen, omdat ik vind dat men, over 't algemeen genomen, heel weinig succes heeft met dergelijke goed-bedoelde pogingen. Men moet het doen alleen uit plichtbesef en niet in de hoop er iets goeds uit te zullen zien voortkomen, want die hoop is in 99 van 100 gevallen ijdel. Het geduld en de blijmoedigheid waarmede mijn moeder zich steeds wapende tegen de meest-teleurstellende ervaringen op dat gebied, staan mij altijd voor oogen als een mijner liefste herinneringen aan mijn ouderlijk huis. Bij haar was het zuiver menschenliefde, de drang een minder-bevoorrechte te helpen en van dienst te zijn, die haar altijd opnieuw dreef op de meest belangelooze wijze zich te verdiepen in het lot van armen en misdeelden; hoe dikwerf ook men haar bedroog of haar goedheid misbruikte, nooit liet zij zich afschrikken. - Wat het slot van Uw schrijven betreft, zeker het huiswerk der vrouw *is* verminderd. Maar gelooft gij dat dit zooveel nuttiger en practischer is dan vroeger. Gelooft gij niet dat de wasch buitenshuis en het afschaffen van inmaak, enz. enz. leidt tot heel veel slechte behandeling van het goed, tot geldverkwisting inplaats van orde en degelijkheid. Overal wordt geklaagd dat de huishoudens zoo veel geld kosten. Waarom; juist *omdat* het huiswerk buitenshuis wordt verricht, duurder moet worden betaald, en minder goed gebeurt ook nog. Verstellen, wasschen, eten-koken, ondergoed-naaien, 't zijn alle zoovele bezigheden beneden de hedendaagsche totebel, die zich 'mevrouw' noemt. En het gevolg is dat er overal inrichtingen van allerlei aard zijn verrezen, die haar die dagelijksche taak

gaarne uit de handen nemen. Maar komt dat haar *huishouden* ten goede? Om één voorbeeld te geven uit velen, beweer ik dat men bij jong-gehuwde menschen *nooit* smakelijk en met eenige variatie eet, want iedere jonge vrouw van den tegenwoordigen tijd schaft zich ‘het’ kookboek Manden aan en geeft daaruit dezelfde alombekende eentonige recepten. Maar van eigen kennis van koken is geen sprake. En dientengevolge heeft de disch van een moderne huisvrouw niets gemeen met de weltoebereide, uit eigen-ervaring-beproefde of zelf-uitgedachte schotels van een ouderwetsche dame (die b.v. óók weet ziekenkostjes, etc. te bereiden). De hedendaagsche onervaren mevrouw en de even onervaren meid grijpen in onze dagen per-se naar het ‘kookboek’ en wat zij daaruit tot stand brengen is eentonig, slecht-toebereid en duur. Want ook het beste kookboek helpt niets als men *zelf* geen verstand heeft van de zaak.

Pim. Uw brief las ik van a.z. met de grootste instemming, en bewijst mij opnieuw hoe eerlijk gij het meent. Dat het Uw doel is 't zoover te brengen ‘dat elk meisje uit de hoogste klasse haar eigen ondergoed zoo goedkoop en praktisch mogelijk vervaardigt,’ wel dat juich ik van ganscher harte toe. Als gij *dat* bedoelt met reform dan ben ik Uw bondgenoote. Ook de rest van Uw brief beäam ik. Maar aan Uw verzoek Uw brief op te zenden aan dien bewusten persoon, kan ik niet voldoen, omdat mij gebleken is dat die persoon niet voldoende kan worden vertrouwd. Een ingez: stuk van iemand plaatsen over een questie, is iets geheel anders dan hem persoonlijk zoo vertrouwen als gij het wilt doen door Uw verzoek. Ik raad U ten stelligste af U met hem in te laten, en wil in elk geval zelve er geheel buiten blijven, daar *ik* 't mij anders zou

moeten verwijten wanneer gij uit Uw goed-vertrouwen minder aangename gevolgen ondervondt. Zoo als gij weet schreef de persoon-in-questie alleen pseudoniem. Zijn naam is dus alleen aan mij-persoonlijk bekend.

N.v.d.F. Ik zal de schets lezen. Uw vroegeren brief beantwoord ik in de volgende corr:

L.E. Uw Ingez: stuk kan ik niet plaatsen, daar gij te persoonlijk zijt in het noemen van al die familienamen. Bovendien vergist gij U hier en daar.

Veritas te Sneek. Hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden over: Een onbeduidende vrouw. Uw bijdrage plaats ik.

Z.O.H. De vertaling kan eerst na langen tijd geplaatst worden, daar er reeds zooveel copie ligt op dit gebied. Onder dat voorbehoud neem ik haar aan. Vriendelijk dank voor Uw briefje.

Iomana. Uw stukjes komen te zijner tijd, en nog vóór gij tot de 'antieken' behoort, wil ik hopen. Een er van is reeds onder de ter perse liggende stukken. Natuurlijk kan 't mij *wel* 'iets schelen' als de lezers mijn werk met sympathie lezen. Ik dank U dus zeer voor de genomen moeite Uw sympathie voor Een onbeduidende vrouw te willen uitspreken.

Mevr: **E.L.T. geb. G.** - Zooals U uit het vorig berichtje zult hebben gezien, behoud ik mij voor niet meer particulier te antwoorden. Het versje is *niet* doorgezonden. Ik plaats het thans onmiddellijk. Dank voor Uw vriendelijk schrijven.

Een Abonné op de Hollandsche Lelie. Gij schrijft:

'*Op pag.* 287 *en de daaropvolgende pagina's van Vragensmoede komt eene beschrijving voor hoe van Uitweerde op het oogenbiik dat hij den dood voelt naderen noch eenmaal aan het avondmaal deelneemt*, *waarbij zijne vrouw en een pleegzuster tegenwoordig zijn en waarbij een predikant der Hervormde kerk optreedt. Het is bekend dat de Roomsche geestelijkheid dergelijke ceremoniën aan het sterfbed houdt*, *en dat in Duitschland de Lutherschen ook op verzoek aan het bed van een stervende het brood breken*, *maar in art.* 13, 21 *en* 22 *van het kerkelijk reglement is het aan de predikanten der hervormden ten strengste verboden dergelijke ceremoniën aan huis te volbrengen. Gebeurt dit bij de Afgescheidenen?*'

In antwoord hierop kan ik U meedeelen, dat mij uit persoonlijke ervaring in mijn ouderlijk huis bekend is, dat de Afgescheidenen en de Herrnhutters in geval van ernstige ziekte het Avondmaal thuis toedienen. Wat de Hervormde Kerk betreft, ik-zelve ben daarvan geen lid daar ik werd aangenomen in de Duitsche Gemeente in den Haag, en ik ben niet voldoende op de hoogte van de reglementen dier Kerk, om U tegen te spreken. Toch lijkt het mij vreemd dat welk Kerkgenootschap ook den predikant zou verbieden, een stervende die daaraan behoefte gevoelt het Avondmaal aan zijn huis toe te dienen. Zulk een maatregel lijkt mij strijdig met alle werkelijk godsdienstig gevoel. Misschien kan de een of ander predikant hierin inlichting geven.

Incognito. Ik ben zeer blijde dat gij Uw naam hebt meegedeeld daar Uw anonyme brieven mij zeer sympathiek waren. Ik vernietig echter *zonder uitzondering* alle anonyme brieven van welken aard ook, en kan U dus tot mijn spijt nu niet meer beantwoorden op die vorige brieven. Gaarne hoor ik eens opnieuw van U.

Mevr. L. Ik hoop dat U mij omgaand even wilt berichten of U dezen hebt ontvangen. Zeker wil ik U *gaarne* helpen. Ik ben heel blij dat gij mij alles hebt verteld, en ik heb van gauscher harte medelijden met U. Welneen, al was ik ook geen redactrice, dan zou ik U even gaarne van dienst willen zijn. In de plaats door U bedoeld weet ik misschien wel een paar geschikte adressen voor U, die ik U particulier zal toezenden. Uw portret zie ik met veel genoegen tegemoet.

E.R. Ik heb veel friesche familieleden, en ken dus wel wat van het friesch. - Maar in L. ben ik alleen als kind geweest. Stijl en dialect hebben echter niet veel met elkaar te maken, vindt gij zelf ook niet? Dat Uw hollandsch niet zuiver was, heb ik niet opgemerkt in Uw stukje, maar Uw stijl was wat onbeholpen. - Een ‘lesje’ is volstrekt niet op mijn programma voor U. Maar zooals gij ziet wil ik U gaarne antwoorden, en is het niets ‘lastig’ daarvoor de letters E.R. te kiezen. Denk er echter aan dat gij bij een nieuw schrijven die voorletters herhaalt, want anders zou ik vergeten zijn *welk* pseudoniem gij hadt gekozen. Beantwoorde brieven worden namelijk terstond vernietigd.

Mevr L.H. Uw vriendelijk briefje is juist te laat gekomen, even na mijn vertrek. Ik vond het dus eerst nu bij mijn terugkomst, en dank U hartelijk voor Uw goede reiswenschen. Ook voor Uw sympathie met dat stukje.

Gerrie. Hartelijk gefeliciteerd met den goeden afloop van het proces. Zoo ziet gij, dat er toch ook recht te verkrijgen is, gelukkig, al duurt het soms wat lang. Ja-zeker, de Betuwe ken ik heel goed. En ik zie wel uit Uw gloedvolle beschrijving, dat gij een echt buiten-mensch zijt, die Uw streek lief hebt. Uw portret wil ik heel graag ontvangen. Ik vind het prettig mijn correspondenten te zien te krijgen en om mij heen te hebben in mijn kamer. Het doet mij genoegen dat gij over dat stukje van Jhr. Rappard, dat U zoo beviel, aan hemzelf hebt geschreven. Uw eigen bijdrage erover wacht ik met belangstelling.

D.U. te Londen. Ik hoop dat ‘een rijke moeder’ U mijn vriendelijken dank zal willen overbrengen voor de Ansichts-karte. Ja, Londen biedt veel, nietwaar?

Veritas te Amsterdam. Het versje plaats ik gaarne. Ik voeg hierbij dat ik-zelve *precies* zulk een vrouw ken als gij daarmee bedoelt. 't Mensch is steeds uit, nooit bij haar kleine kinderen. Ik kon niet 't langer aanzien, en zei haar de vriendschap op. Haar huichelachtig beweren dat zij ‘toch zooveel hield van haar kinderen’ walgde mij bij elk bezoek zoo zeer, dat ik mij terugtrok.

Salve. Den door U gewenschten naam mag ik niet verraden daar het redactie-geheim is, en ik mij ten strengste houd aan den regel, nooit een naam of pseudoniem, om welke reden ook, te verraden. Gij zult echter wel een ander adres kunnen krijgen, b.v. bij ‘de Telegraaf’.

Th.U. Gij zijt zeker de zuster van D.U. Ook aan U veel dank, die ‘de rijke moeder’ wel eveneens zal willen overbrengen? - Hoe gezellig dat gij beiden daar te samen zijt.

Ongeduld. Uw brief wordt nog beantwoord. Kwalijknemen deed ik Uw brief geenszins. Daartoe was niets geen reden. Als gij U overwerkt hebt, wees dan maar voorzichtig en lees niet te veel; ook niet tot Uw uitspanning. Beterschap.

Mevr: de wed: van den B. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. Ja zeker, het leven *heeft* veel goeds. En we hebben het dikwijls in onze eigen hand het aangenamer en lieflijker te maken voor ons zelven en anderen, door wat inschikkelijkheid en toegevendheid en wat minder tobben over kleinigheden, in het dagelijksche leven. 't Valt mij zoo dikwijls op, dat menschen, die nooit een groot leed ondervonden, zichzelf zoo kunnen plagen door over alle gewone levenszorgen te zuchten, en door te kribben met hun omgeving of hun ondergeschikten over de meest futiele dingen. - U hebt zooveel ondervonden en U schrijft zoo berustend. - Dank voor Uw vriendelijke woorden. Als ik ooit in Uw buurt kom, zal ik er gaarne aan denken. Uw bijdrage is zooals U ziet aangekomen.

Der inzendster van het Ingez: stuk over een vertaling (uit Scheveningen), deel ik mede dat haar stuk te lang is voor plaatsing, en óók te scherp m.i.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

24 Augustus 1904.
18de Jaargang.
No. 8.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Donker-Rotterdam.

De hierbijgaande clichés zijn welwillend afgestaan door den Heer FRED. J. WERNER, Secretaris van de Vereeniging 'Het Noorden' te Rotterdam.

I.

> Laat de Kinderkens tot Mij komen en verhindert ze niet, want hunner is het Koninkrijk der hemelen.
> *De Bijbel.*

Ik wilde u iets vertellen van Rotterdam, de machtige koopstad, eerste haven van het Koninkrijk der Nederlanden, Koningin van de Maas, Zetel van Wereldhandel en Nijverheid, enz. enz. O, denk niet, dat ik U beelden zal de grootsche havens, waar tallooze zeestoomers schatten aanbrengen uit verre landen, de wijken, waar kantoren als paleizen strak-deftig aanéén-rijen, de lange winkelstraten, waar alleen heel rijke menschen dure dingen koopen kunnen.... Neen, ik wilde U even leiden door *donker* Rotterdam, even een tipje oplichten van den sluier, dien het beschaafde deel van Rotte's bevolking over deze nacht-wijken heeft gespreid. Want, zij, die daar leven in altijd vuile hokken, zelden gereinigde stegen en sloppen; die daar gekleed zijn in afschuwelijke lompen en lorren, ook zij zijn menschen! Zij hebben ook hunne verlangens, hun begeerten, hun rechten op het leven! Hebben zij niet evengoed als

wij hunne idealen gehad, plannen gemaakt voor de toekomst, gewerkt, gestreden, gebeden?

Ja, dat hebben ze, maar bereikt hebben ze *niets!* Niets, dan een ellendig bestaan in een omgeving van liederlijke vervuiling.

- 'Hun eigen schuld,' hoor ik U zeggen, Barones K. O, zeg dat niet, zeg dat niet, Barones. Gij voelt hun leed niet, hun snijdenden honger, hun nameloos wee. Gij hebt geen wee. Gij hebt nooit gezien een vies, donker krot; nooit hooren jammeren 't hongergeschrei van heel uitgeteerde kindertjes; nooit gevoeld hun gemis aan leven, liefde, licht en lucht! Dezelfde lompenomhulde vrouw, die gij door Uw koetsier verjagen laat van Uw rijtuig, zal ééns U gelijk zijn, zal ééns aan Uw zijde knielen voor het gróóte Licht!

Wie zegt U, wat U wacht aan gene zijde van het graf?

- 'Hun eigen schuld,' hoor ik U zeggen, Jonker B. O, zeg dat niet, zeg dat niet, Jonker. Gij ziet laag neer op die tobbers, die niet gekleed gaan als gij, niet bezitten een welverlichte, verwarmde studeerkamer en alle comforten van Uw weelde-leven. Maar dezelfde werkelooze, dien gij thans veracht om zijn arm-zijn, dien ge zelfs geen blik waardig keurt, zal eens Uw broeder zijn, en met U knielen voor den Grooten Meester... Weet gij wat U wacht na dit leven?

Oordeel hen niet.... zij hebben den strijd met het leven niet aangekund, zij misten dat machtige wapen 'Geld,' en werden gestort in een afgrond van smart en ellende. En nu verachten wij ze, nietwaar, wij hebben allerlei mooie namen voor hen verzonnen, zooals: tuig, plebs, schuim, proletariërs, enz. Maar wie onder de onzen zal opstaan en de zijde kiezen van dat arme volk der ellende? Ik bedoel geen dwaas heeren-socialisten-geredeneer en geknoei, geen schreeuwen van: weg met het kapitaal, en een onbeholpen zwaaien met roode vlaggetjes....

Maar de eenige macht, die *hier* kan overwinnen, is de Liefde, de zuivere, opofferende menschen- en naastenliefde.... en vooral ook: Liefde tot de *Kinderen!*

Dit even ter inleiding.

En nu de feiten. Zenuwachtige nuffen en preutsche, flauw-vallende vrije-vrouwen moeten het volgende maar liever *niet* lezen.

* * *

We zijn in 't centrum van donker-Rotterdam, midden in het Zandstraat-Complex.

Deze buurt is de meest vervuilde, de diepst gezonkene van heel de stad. Hier zetelt de ontucht, de vuilheid, de liederlijkheid, *de misdaad!* Om het andere huis een bordeel. Vuilnis ligt goor verspreid over het verwaarloosde, ingezakte plaveisel, muffe geur van bedorven fruit hangt als een wolk in de stegen. Hier is het rijk van dronkemans-tooneelen, dierlijke vertooningen en vechtpartijen, het centrum van diefstal en moord, de school voor vloekers en drinkers.

En hier leven *kinderen!*

Kinderen van schande, kinderen van ellende, kinderen van zonden en zedenbederf.... Zie ze daar spelen in deze gore straat, te midden van vuil en afval. Zie die kleeren.... die trekken van smart op de kindergezichtjes... voelt ge niet een innig medelijden, voelt ge geen schreiensdrang, geen lust om te weenen, luid uit te weenen den droeven jammer van 't arme kind der krotbuurten?....

Hier zijn we in de Peperstraat, in't hartje van de beruchte wijken; een droeve collectie van ellendige donkere krothuizen. Ge ziet de huizen van buiten als oude, vervallen gebouwtjes, sommige nog al aardig in de verf, een vernisje over de droeve ellende, die zich daaronder verbergt.

Op nummer 20 vinden we een vrij groot pand, tenminste voor deze buurt. Dit huis biedt aan acht huisgezinnen, te zamen minstens 35 personen, een onderkomen. Als we de buitendeur openen, zijn we in een gang van straatsteenen, morsig en beplast. Durft ge meegaan naar boven? Er zijn sterke zenuwen voor noodig, dat zeggen we U vooruit. Komaan dan. Pas op, raak de muren niet aan, dat is heel gevaarlijk, vooral in dit pand. Ziet gij geen trap, niet?

Geen wonder, 't is hier donker als de nacht: Voorzichtig, nu naar boven. Ge kunt u vasthouden aan het vette kleverige touw, dat van boven neerhangt, de treden zijn erg uitgesleten en loopen zéér moeielijk.

Halt, we zijn er. Nacht is het om ons, angstig-donker. Geen raampje, zelfs geen kiertje licht.

Almachtige hemel, leven hier *menschen?* Hier, in dit verschrikkelijke hol, deze zwarte spelonk?....

Stil, laten we verder gaan. Hier is nog een trap, even donker als de vorige. Nu zijn we er, hooger kunnen we niet. We staan weer in een bange donkerte.... hooren zacht kindergepraat. Zullen we naar binnen gaan, zullen we?

Een van de kinderen heeft de vreemde voetstappen gehoord, doet nu bang de deur open.

- Wie is daar?
- Goeie vrienden, ventje. Mogen we even binnenkomen?
- Moeder is t'er niet.
- Nou dat geeft niet, we komen maar eens naar jullie kijken.

Afschuwelijk, wat een hok! Zwart-berookte balken loopen langs den verveloozen zoldering, 't vertrek is half-donker, alleen gemeubeld met een tafel, een vergane stoel en een kist. Geen spóór van eten of drinken. En op den grond vijf honger-kindertjes, gekleed in de smerigste lompen, die men zich kan voorstellen, meest *zonder* ondergoed, bemorst met straatvuil en grond-stof.

Gij benijpt uw neus, nietwaar? De krotlucht is hier dan ook verschrikkelijk, en wel om een zekere reden, dien we U straks noemen zullen.

Voor het venster hangt 'n grauwe lap, de linker-onder-ruit ontbreekt en is vervangen door een stuk grijs papier. Een kamerke, gillend van wee.

- Waar is je moeder, kleine baas?

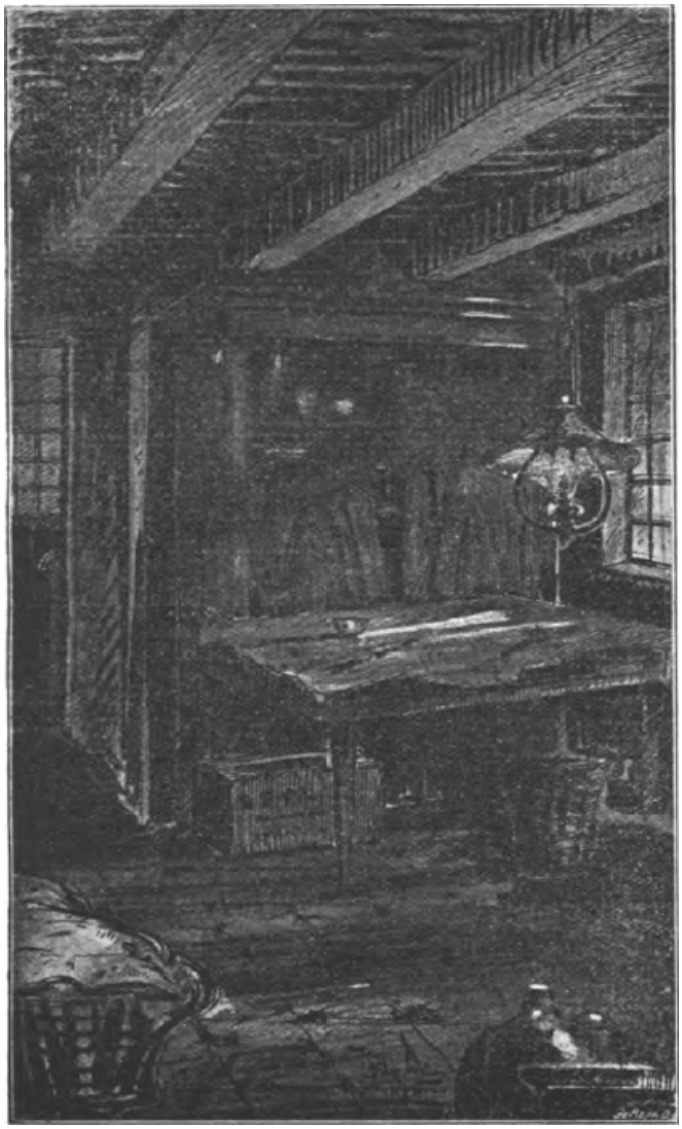

- Effe weg.... daar hebbie ze al.

De deur gaat open, en een bleeke, magere vrouw, uitgeteerd door langdurig hongerlijden, komt het woonhok binnen. Op den schouder sjouwt ze een half gevulde zak, dien ze vermoeid op den grond zet.

- Schrik maar niet, vrouwtje, we kwamen eens even naar de kinderen zien. Zijn ze dat allemaal?
- Jawel.... Alle vijf bij mekaar....
- Nog niet op school zeker?
- 't Meisje alleen.... Concordia-school Crispijnlaan....
- En de anderen?
- Die zitten thuis, en as 't héél mooi weer is, ook wel op straat.
- Zijn ze allemaal hier geboren?

- Allemaal.... hier in dit kamertje.
- Maar hoe kan.... we bedoelen, als nu...., en de kinderen dan?
- Och, die gaan soms bij de buren.... maar ook wel op straat. Verlede jaar was 't in November.... en 's nachts om vijf uur mosten we de kinderen wegsture....
- Op straat?
- Op straat....

Verschrikkelijk! O, het kost ons enorme moeite, nog meer te vragen, méér jammerlijke ellende te moeten hooren....

- Wat doet uw man?
- Los-werkman.... bij de booten.
- Geen werk?
- Weinig, erg weinig. De laatste tien weken geen rooie duit.... niks....
- Maar er moet toch eten zijn?

Vrouwtjes oogen loopen vol, de kindertjes zwijgen en kijken naar Moeder.... er is een vreemde beklemming in de stilte....

Nu wijst ze met droef gebaar op den zak....

- Daarmee.... haal ik het kostje.... op....
- Hoe.... - waarmee?
- Aardappelschillen zoeken....
- Groote God, moet jij, arme tobberd, dáármee het brood verdienen?... En wat brengt dat op?
- Als 'k een zak vol heb, krijg ik 'r 20 centen voor....
- En daarvan koop je alles wat je noodig hebt voor zeven personen?....

Een zucht is 't antwoord.... Weer die benauwende drukking in dit krot.... 't Is hier om te stikken.... Ge wilt wèg, wèg van deze armoe-hokken, waar ellende u overal tegengrijnst. Neen.... blijf nog even, ge zult méér hooren, méér zien, ge weet nog niet wat het is, *arm* te zijn.

- Hoeveel verwoont u hier?
- Een gulden per week.
- Wat? Een gulden voor dit donkere hok? 't Is meer dan schande! En kunt u dat nog betalen?

Arm uitgehongerd vrouwtje schudt het hoofd, de tranen willen nog niet weg, één van de kindertjes begint te weenen....

- 'k Ben een paar weken huur achter.... ik kan het heùsch niet betalen.... heùsch niet.... Nou mot 'k van de woning af.... nou wor 'k op straat gezet.... Twaalf jare heb 'k hier gewoond.... en nou.... op straat....

Arme, arme moeder.... Wat moet gij toch wel een treurig denkbeeld hebben van het leven.... Wellicht had ge óók eens een liefhebbende moeder en een zorgvolle vader, wellicht kendet ge toen géén smart of gebrek, en nu.... aardappelschillen zoeken.... hongerlijden.... op straat gezet worden.... Arme moeder....

- En waar slapen uw kinderen, moedertje?

Zwijgend wijst 't stumperig vrouwtje naar een hoek van dit vreeselijk krot, waar we met moeite een hoopje lorren en lappen onderscheiden....

Zwijg, vriendinnen en vrienden, zwijg.... Breek niet langer het hart dier arme moeder met uw pijndoende vragen, zwijg.... en ween met haar.

Want deze woning is een hel, is een oord van verschrikking in deze krottensteeg. Hoe afschuwelijk is de gore hok-lucht, zie die muren, zoo ge één vinger daar langs strijkt, blijft een bloederige streep achter....

't Is een hel, deze krotwoning...

Beneden is een privaat, waarvan alle acht gezinnen gebruik maken, en dat in een erbarmelijk ellendigen toestand verkeert....

Ween menschdom, ween over de treurige nietigheid van uw bestaan, ween over uw broederen, die sterven in kommer en ellende, ween over uzelven, die kerker en gestichten en tehuizen bouwt, ween over uw vervloekt egoïsme, dat overal en uit alles ‘geld’ poogt te slaan. Zoek het niet over zeeën en oceanen, zoek het in uw onmiddellijke omgeving, dáár wacht u een liefdewerk, véél grootscher, veel heiliger, dan een zoogenaamd bekeeren van natuurvolken, die volkomen gelukkig leven....

Laten we niet langer hier toeven, het is tè erg, tè veel. We gaan heen, droevig gestemd, komen weer buiten in de drukke herrie van de bordeelen-wijk, waar nu de lichten ontstoken worden en het zonde-bedrijf weer begint....

Zoo worden de kinderen in donkerst Rotterdam opgevoed.... En Jezus zeide: Laat de Kinderkens tot Mij komen, en verhindert ze niet, want hunner is het Koninkrijk der Hemelen!...

CHRISTIAAN VAN ABKOUDE.

Rotterdam.

Realisme. II.

In Duisternis, door FRANS COENEN JR. (Uitgave L.J. Veen, Amsterdam.)

Om bij ‘de kunst’ te blijven, waar het de bespreking geldt van dit boek, wil ik er nadrukkelijk op wijzen dat er m.i. een gróót verschil moet worden gemaakt tusschen de kunst van een ziels-stemming na te gaan en te ontvezelen, en die van beschrijven alle mogelijke uitwendige détails en uitwendige dingen.

Want *In Duisternis* is een mengsel van beiderlei zulke kunst alléén. En, terwijl ik de éérste soort zéér hoog stel, en geloof dat men een geboren artist moet wezen om zóó te kunnen schilderen het innerlijk voelen, denken, lijden van een ander, terwijl

ik dit soort kunst dus eerbiedig als een aangeboren gave, een talent om bewondering voor te hebben, zie ik in de andere niets anders dan een handigheid, aan te leeren voor ieder die geduld heeft zich te oefenen in het afkijken, nauwlettend gadeslaan, precies-beschrijven...

Zooals ik al meer gezegd heb op dit punt: Niet iedereen kan een goed schilderij maken, al doet hij nog zoo zijn best; wèl iedereen echter kan photographische opnamen doen, die van het opgenomene een juist beeld geven. En, als Coenen daarom zijn jongeman uit *In Duisternis* rondvoert in gaarkeuken, melkinrichting, sigarenwinkel, etc., en van al die plaatsen en omgevingen bladzijdenlange, nauwkeurige beschrijvingen ten beste geeft, dan doet hij met *dat* soort realisme niets anders dan een *kunstje* vertoonen. Maar zijn kunst, zijn groote, echte kunst, zit 'm de beschrijving van het innerlijk-wezen van den jongen-man gedurende heel dien langen troosteloozen dag; in de détailleering zijner verschillende gemoedstoestanden, in de getrouwe weergave van zijn beurtelings somber, hoopvol, gedrukt, woedend, moedeloos, eindelijk geheel vernietigd-zijn, totdat hij in die laatste stemming overgaat tot den zelfmoord.

In *dat* opzicht is *In Duisternis* m.i. meester lijk-gelukt. Het begint al met het wakker worden 's ochtends, wanneer de jongeman zich herinnert hoe hij vroeger ‘leefde’ met

‘Carolien’, ondanks het leed dat zij over hem bracht op verteederde gedachten komt, dan weer daar tusschen door zich herinnert hoe hij van daag er op uit zal moeten om 't een of ander baantje te zoeken, want zijn laatste geld is op, en hij heeft nauwlijks genoeg om de laatste maand huishuur te betalen.

En het soest telkens door hem heen: 't vreeselijke bewustzijn dezer naderende armoede, en de herinnering aan 't verleden dat daarvan de oorzaak is, dat hij vaag betreurt, half in medelijden met zichzelf, half om Carolien, van wie hij niet wéét waar ze nu zwerft.

Want om Carolien is hij weggeloopen van zijn kantoor in Den Haag; om met haar te gaan ‘leven’ eischte hij op van zijn stiefmoeder zijn vaderlijk erfdeeltje, maakte ruzie met de familie, vestigde zich in een andere stad.

En, na eenige maanden, is Carolien weggeloopen met een rijken meneer en heeft hem een briefje tot afscheid geschreven: dat zij toch immers te arm waren om samen te blijven; hij echter is blijven dóór-rentenieren, in lustelooze onverschilligheid en tegenzin.... totdat hij nu staat vóór zijn allerlaatste vijf-en-twintig-gulden.

Dit alles vernemen wij, heel ongedwongen, uit die ochtend-bed-overpeinzing, op een manier die je doet denken aan Zola's meesterlijke wijze van je in te leiden in, en doen kennen de toestanden der menschen met wie hij je laat kennismaken.

Dan volgt het éénige moment waarop er in 't heele boek sprake is van iets dat naar handeling gelijkt, namelijk een scène tusschen de kamer-verhurende juffrouw, die om haar huur komt vragen, en den jongen-man. Ook dit tooneel pakt je, door zijn echtheid en levendigheid. Je bent ‘er in.’ Al heb je, zooals de ondergeteekende, geen ondervinding van dergelijke toestanden en menschen, je voèlt toch dadelijk: Zóó gaat het toe bij zoo'n gelegenheid!

En verder verloopt het ‘verhaal’ dan in een droeve ontleding van de gemoedstoestanden van dezen zwerver; zich meldend bij de verschillende adressen waar een baantje te vergeven is, hier afgewezen op dien grond, daar op een anderen; totdat hij er steeds wanhopiger, steeds moedeloozer tegen in wordt, en eindigt met terug te gaan naar zijn kamer, en zichzelf op te hangen!

Wie nu van dezen ‘held,’ dit ‘verhaal’, dit einde: ‘Bah’ zegt, dien geef ik, uit *dat* oogpunt, van harte gelijk; doch daarover straks! Want ik wil ‘het verhaal’ streng afscheiden van ‘de kunst’ erin.

En, uit kunstoogpunt, bewonder ik onverdeeld de talentvolle wijze waarop Coenen deze zoo verschillende stemmingen naging, uitwerkte, verklaarde, beschreef.

Het is geen gemakkelijk ding zulk een gegeven onder handen te nemen: hoe één dag van bittere, désillusionneerende ondervindingen, van regen, armoede, zich-eenzaam-voelen, er tenslotte dezen jongen-man toe brengt zich het leven te benemen; iets waarop hij 's ochtends nog volstrekt géén plan had. En dit moeilijke gegeven werd door Coenen geheel en al bemeesterd.

Maar ik herhaal, al de *uitwendige*, vervelende bijzonderheden, van gore straten, onsmakelijke gaarkeukens, onaangenaam uitziende menschen, waarmee de auteur zijn toch reeds zóó dun boekje opvult en uitdeint, maken op mij den indruk alsof hij daarmee poogt te voldoen aan een uitgeverseisch van: zooveel bladzijden druk *moet* ik hebben; want, met ‘kunst’ heeft dit gephotographeer-in-woorden niets te maken. - Iedereen, die in Amsterdam gaat kijken in een gaarkeuken, kan dat tooneel precies zoo beschrijven als 't voorkomt op bladzijde 117 en volgende. Iedereen, die wandelt

door de winkelstraten of langs de grachten, kan de bladzijden daarop betrekking hebbende uit *In Duisternis* (en dat zijn er véle,) net zoo te boek stellen!

Er is dáárin niets persoonlijks, niets dat déze auteur onderscheidt van den gehéélen hoop photographen-in-woorden! Integendeel, van Hulzen b.v. doet het veel eigenaardiger.

Blijft: 'Het verhaal.'

En dáárover wil ik, povertjes als het is, toch alvast dit goede getuigen, dat het zich héélemaal vrijhoudt van dat vieze, in gemeene, schauwe, waardoor Coenen's *Zondagsrust* zoo terugstoot en walgt.

Dit valt mij te meer op, en stemt te aangenamer, omdat het gegeven er zich wél toe leende eenige viezigheden en zinnenprikkelende smerigheden, genre *Zondagsrust*, in te lasschen. Die jonge man, ontwakend met de herinnering aan zijn verloren maîtresse, en bepeinzend haar lijfsmooi, dat was zoo recht een onderwerp om 'iets van te maken'. - En, met de herinnering aan de dubbelzinnigheid van *Zondagsrust* nog vèrsch in mijn geheugen, schrok ik wel een beetje terug, toen ik dit begin onder de oogen kreeg,

voor de weerzinwekkende soort van realisme die ik vréésde weer te zullen moeten ‘genieten’ (!)

Maar, 't heeft in dit opzicht niets gemeen met *Zondagsrust.* We hooren van Carolien slechts nu en dan even, op een heel oorbare, soms zelfs zéér-gevoelige manier, als een herinnering, met iets teers, iets zachts, zonder één enkele onkiesche toelichting. Van geslachtsvuiligheden is geen sprake, nergens, in 't heele boek! En daarom verheft het zich hemelhoog boven *Zondagsrust.*

Maar een ander bezwaar, dat de gewone lezer, die niet let op ‘kunst’ maar op den *inhoud* terstond zal voelen, zit'm in de onjuiste voorstelling van: een slachtoffer der maatschappij; terwijl in de werkelijkheid het slachtofferige direct gevolg is van eigen lamlendigheid alléén!

Blz: 146 b.v. lezen we deze fraaie tirade: ‘Zoo sloop hij, traag van overmoeheid langs het donkere huizen geslotene.... Hij hoorde niet meer tot die wereld, en het wrokte in hem, *omdat hij zich geen andere schuld bewust was dan zijn armoe...’* (*Ik* cursiveer).

Ik noem dit een ‘tirade’, want *deze* man had zich wel degelijk ‘andere schuld bewust te zijn dan zijn armoe’. Deze jonge man gaat te gronde dóór en áán de gevolgen van eigen lamlendigheid, en eigen genot-zucht, zonder wilskracht.

Dat hij wegloopt met Carolien, is toch immers geen reden om eenvoudig in te teren een zeer klein fortuintje zonder verder iets uit te voeren! Dit aan *luiheid* toegeven, heeft niets te maken met zijn tijdelijke afdwaling op zedelijk gebied! En, in elk geval, toen Carolien hem verliet, toen behoefde hij geenszins te wachten tot zijn laatste vijf en twintig gulden aan de beurt waren, vóór hij uitzag naar ander middel van bestaan dan ‘vaderlijk erfdeel’. Wie aldus handelt, en dan, als 't hem den éérsten dag den besten niet gelukt er weer bovenop te komen, aan 't wrokken slaat tegen ‘de maatschappij’ en tegen ‘de menschen’, die het in die maatschappij goed hebben, die moet zijn ellende, eerlijkheidshalve, *niet* aan die maatschappij, en aan die menschen, maar aan eigen schuld-alléén wijten!

En, dat ik daarop den nadruk leg, is omdat het er tegenwoordig bijbehoort zulk soort ‘helden’ te vereeuwigen in moderne-richting-romans, als ‘slachtoffers der maatschappij’, als rechtmatig ‘wrokkenden’ tegen de onrechtvaardigheden der wereld! Héél het boek van Coenen ademt zoo'n soort ‘wrok.’ De politie-agenten zijn er ‘alleen om de rijken’, en kijken de armen met schele oogen aan ‘alleen omdat ze arm zijn’. De rijke menschen hebben bij Coenen ‘smoelen’, ‘vette buiken’ ‘rose-vleezige’ tronies, enz. enz! Van een comestibles- handel, (waarvan de eigenaar zijn inkoopen toch zelf zal hebben betaald, denk ik?), heet het ‘dat het een schande is wanneer er zooveel etenswaren liggen uitgestald, terwijl zoovele armen niets hebben’, enz. enz.

Ik weet wel dat men mij zal antwoorden, dat Coenen's boek geen tendenz-boek wil wezen, maar een objectieve studie. Maar ik beweer dat, welke ook Coenen eerlijk-bedoelen zij, zijn boek den beslisten indruk maakt van een zich-zelf-min-of-meer vereenzelvigen met het rechtmatig- slachtofferige en wrokkerige in zijn weinig aantrekkelijken, zichzelf lamlendig-gedragenden held!

Uit dat oogpunt hunner verregaande lamlendigheid is de zelfmoord van zulke individuen èn voor henzelven èn voor de maatschappij de éénige oplossing! Een dwaasheid begaan met een vrouw, zijn fortuintje erdoor brengen, ziedaar twee dingen die zeer goed mogelijk zijn zonder dat men daarom een lammeling behoeft te wezen. Maar, als men dat gedaan heeft, maar terstond ‘de maatschappij’ uitschelden als de

verantwoordelijke persoon voor *eigen schuld*, en, wanneer men niet terstond slaagt, aan 't wrokken en schelden slaan tegen die maatschappij, dat getuigt van een zéér onzuiver begrip van recht en onrecht. En als men dan geen beter eind weet van zulk nutteloos schelden, dan een zelfmoord, dan verdient men ten volle de wederbeschuldiging: Lammeling!

Ik herhaal daarom, dat zij, die *In Duisternis* om 't verhaal alléén lezen, zeer zeker zullen worden teleurgesteld, en omdat het eigenlijk géén verhaal is, en om den teekenendonjuist-gevoelden inhoud! Wie daarentegen gevoel heeft voor 't fijne en moeilijke van een ziels-toestand te ontleden in allerlei kleine details, die zal een echt kennersgenot ondervinden bij 't lezen van vele bladzijden, waarin de stemmingen van den jongen man, met hun groote afwisselingen, subliem zijn nagegaan! In het bijzonder trof mij, heel in het laatst, het oogenblik waarop hij een publieke-vrouw ontmoet, die hem doet denken aan Carolien. Dat weeke in hem op wellen van een medelijden: ‘als zij 't eens was’, dat haar volgen om te zien *of* ze 't *is*, getuigt

van een zoo mooi begrijpen: het betere en teedere óók in den tot het diepste gezonken mensch! Zelfs in deze laatste uren van een mislukt leven is er in dezen al heel weinig hóóg-voelenden man een groot mededoogen overgebleven voor de vrouw die hij eens, al was 't niet eens op een heel verheven wijze, heeft liefgehad! Hij heeft haar in den jammer van dezen dag totaal vergeten. Nu, bij deze toevallige gelijkenis met haar, rijst de meewarige mogelijkheid in hem: ‘Als zij 't eens was.’

En, uit een teeder instinct van haar dan toch niet aan haar droevig lot willen overlaten, volgt hij de arme, die hem lokt en woorden toevoegt, waarop hij slechts antwoordt met een weigerend hoofdschudden, omdat hij, in dit sublieme oogenblik, geen minachting voelt, maar medelijden!

(*Slot volgt.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Opvoeding. (Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de ‘opleidingsinrichting voor socialen arbeid’ te Amsterdam, door den Heer A.H. Gerhard.) VIII.

Als we bij een kind neigingen waarnemen, die een minder goede uitwerking kunnen hebben en die we dientengevolge willen bestrijden, dan richten we met het simpele *ver-ge*bod al bitter weinig uit. We kunnen alleen iets bereiken door het bijbrengen van zekere nieuwe voorstellingen. Voorts dienen we te bedenken, dat een grondige bestrijding tijd, veel tijd kost. Dit laatste om teleurstelling te voorkomen.

Daar is een kind, dat de neiging heeft, voortdurend maar op den stoel te blijven zitten. Het zeggen, dat het evenals broertje, zusje of vrindje moet gaan spelen, omdat dit veel prettiger is, geeft in verreweg de meeste gevallen absoluut niets. Het kind met geweld of door bedreiging daartoe dwingen, natuurlijk nog minder. Het is hier noodig, het kind *herhaaldelijk* te laten ervaren, dat er aan 't spelen enz. grooter lustgevoel verbonden is dan aan het blijven zitten op den stoel.

Het is hier wellicht de meest geschikte plaats, iets te zeggen van een bij kinderen zeer veel voorkomende neiging, waarvan de minder goede gevolgen niet alleen dikwijls onderschat, maar meermalen geheel voorbij gezien worden. Nog sterker, bedoelde verkeerde neiging wordt niet zelden als een bijzonder goede neiging aangemerkt. Ik heb hier het oog op de neiging tot lezen, de z.g.n. *leeswoede.*

Deze neiging mag volstrekt niet - wat echter zoo dikwijls gebeurt - aangemoedigd worden. Integendeel, zij moet worden bestreden.

Om het verkeerde van de leesneiging bij kinderen aan te toonen, is het noodig, wat dieper op de zaak in te gaan.

Allereerst dan de vraag: wat is lezen?

Lezen is door middel van gedrukte of geschreven teekens voorstellingen opdoen. Door de teekens worden de voorstellingen overgebracht van den schrijver tot den lezer. Ja, zoo *moest* het zijn. En zoo is het ook in sommige gevallen; doch bij kinderen zeer zelden.

Hoe is het mogelijk, dat de mensch bij het spreken, hooren-spreken, of lezen zoo vlug en gemakkelijk de voorstellingen ver werkt? Dit is ons mogelijk door een zeer eenvoudig middel, n.l. door het *woord,* dat de voorstelling aanduidt. Hierbij werken we niet met de voorstelling-zelf - die laten we rusten - maar doen het met de simpele

klank- of gezichtsgewaarwording van het gesproken of geschreven woord. Wie heeft bij het spreken, lezen of schrijven van een millioen een preciese voorstelling van een millioen? Bij wie wordt bij het gebruiken, hooren of zien van het woord paard de voorstelling-paard gereproduceerd? We denken en spreken dus met klanken en teekens, met de vertegenwoordigers van de eigenlijke voorstellingen. En dit kan en mag. Dat juist stelt ons tot vlug en gemakkelijk denken en spreken in staat. Eén ding echter mogen we hier niet vergeten: wij moeten, zoo noodig, elke voorstelling, waarvan we den vertegenwoordiger, d.i. het woord, gebruiken, kunnen oproepen. Anders werken we met holle klanken.

Ter verduidelijking de volgende vergelijking. In een apotheek zien we rijen flesschen, elk voorzien van een etiquette.

De apotheker werkt feitelijk met de etiquetten. En hij mag dit, omdat hij bij machte is den inhoud-zelf te onderzoeken en te controleeren. Ook de apothekersknecht spreekt, afgaande op de opschriften, van de verschillende stoffen. In *zijn* mond zijn het holle klanken. Hij gebruikt den *naam*, zonder

de *zaak* te kennen. Wat nu is de etiquette voor den inhoud der flesch, is het woord voor de voorstelling. Welnu, voor vele menschen zijn woorden niets anders als etiquetten op leege flesschen.

En om nu terug te keeren tot ons uitgangspunt, n.l. de leesneiging bij kinderen. In 't algemeen kunnen we zeggen, dat we alleen dàn met vrucht lezen, wanneer we van elk woord de voorstelling bezitten, die het vertegenwoordigt. Hoe is het nu bij kinderen? Bij het kind is de voorstellingsschat nog klein, o, zoo klein! Zóó eenvoudig kan een boekje haast niet zijn, of er komen tal van woorden in voor, waarvan het de voorstelling, die er door wordt aangeduid, nog niet heeft. Het leest maar over die woorden heen, met het gevolg, dat het niet begrijpt, wat het leest. Dit half-lezen wordt spoedig tot een gewoonte en heeft voor het latere leven zeer nadeelige gevolgen.

Niet zonder grond is dan ook de bewering van sommige paedagogen, dat het kind veel te vroeg met het lezen begint. Hun leuze is: het kind moet op school en daar buiten veel *minder lezen* en veel *meer zien.* In elk geval leert bovenstaande, dat het lezen van alles wat het kind maar in handen komt, beslist is af te keuren en krachtig dient te worden tegen gegaan.

Als we zeggen: ‘een hond is een viervoetig dier,’ hebben we geen voorstelling, die het overblijfsel is van een rechtstreeksche gewaarwording. Van de vele honden, die we gezien hebben, is de voorstelling van de gelijksoortige kenmerken versmolten tot een nieuw geheel, n.l. tot de voorstelling van een hond, die nimmer rechtstreeks is waargenomen, zoo is ontstaan een *algemeene* voorstelling, die we begrip noemen. Dit ter inleiding van een korte beschouwing over het *denken.*

Denken is werken met voorstellingen. Er zijn echter verschillende graden in het denken, m.a.w. het is meer of minder samengesteld. De eenvoudigste vorm van denken is het werken met twee voorstellingen. We zien bijv. een tafel. De gewaarwording - tafel, die we ontvangen, plaatsen we als 't ware naast en vergelijken we met de algemeene voorstelling - tafel, die we reeds hebben en constateeren vervolgens de onderlinge betrekking, met het gevolg, dat we zeggen: ‘dat is een tafel.’ Het zeggen: ‘dat is een tafel’ is het uitspreken van een *oordeel.*

Alle verdere denken, tot het meest samengestelde toe, is tot dezen eenvoudigen grondvorm terug te brengen.

Hoe kan de betrekking tusschen de bijzondere en algemeene voorstelling zijn? Tweeërlei: 1° de beide voorstellingen behooren bij elkaar en 2° zij behooren niet bij elkaar. In het eerste geval spreken we van een *bevestigend*, in het tweede geval van een *ontkennend* oordeel. Om bij het voorbeeld van zoo straks te blijven: we zeggen ‘dat is een tafel’ of ‘dat is geen tafel.’

Op het oordeel volgt een tweede trap van denken. We kunnen n.l. een nieuw oordeel toepassen op een pas verkregen oordeel. Bijv. als we zeggen: ‘dit is een tafel,’ kunnen we eraan toevoegen: ‘dus ik kan eraan zitten schrijven.’ Deze tweede trap van denken is het *besluit.* Als er een samengestelde reeks van besluiten wordt ontwikkeld, spreken we van een *beschouwing.* Doch hoe samengesteld ook, alle denken steunt in laatste instantie op het oordeel.

Eén ding hebben we hierbij in 't oog te houden: het denken baat al heel weinig, als in een reeks conclusiën ook maar één schakel ontbreekt.

Werd daaraan maar meer gedacht! De opvoeder zou meer zijn best doen, het kind te gewennen aan nauwkeurige waarneming en daardoor het kind op zijn levensweg iets meegeven van groote waarde, n.l. de gelegenheid om helder en zuiver, om logisch te denken.

A.
P.K.

Ter nagedachtenis van Mevrouw Elise van Calcar.

Met weemoedigen eerbied breng ik hiermede mijne hulde aan de onvergetelijke vrouw, die ik meer dan twaalf jaren het voorrecht heb gehad van nabij te kennen, die mij in moeilijke omstandigheden tot steun en bemoediging is geweest en ten allen tijde tot een ideëele opvatting van dit leven en een vast geloof aan eene hoogere wereld heeft opgewekt.

Wanneer ik er over nadenk, hoe weinig de goede wil, het groote talent, de ontzachelijke werkkracht van Elise van Calcar waardeering hebben gevonden en hoe weinig notitie men over 't geheel van hare geschriften neemt, terwijl zoovele litteraire prullaria

worden opgehemeld, dan kan ik een gevoel van wrevel niet onderdrukken en zou aan de tijdgenooten het woord van den dichter Fred. van Eeden willen toeroepen:

‘(Ge) trapt een diamant in 't zand, en blikkert met wat glas!’ en dan moet ik onwillekeurig de vraag stellen en trachten te beantwoorden:

‘Wat is toch de reden, dat zulk eene eminente persoonlijkheid niet meer invloed heeft uitgeoefend?

Draagt haar intellekt de schuld? Haar karakter?

Men heeft aan Elise van Calcar inkonsequenties, vooral wat theologische opvattingen betreft, verweten. Voor de rechtzinnigen ging zij te ver, voor de vrijzinnigen niet ver genoeg.

Het zij zoo. Maar weet men wel, hoeveel moeite het kost, zich aan de suggestie van eeuwenoude denkbeelden ook maar eenigszins te ontworstelen? En zouden die konsequente geesten het ooit zoo ver hebben gebracht, wanneer niet minder konsequente voor hen de baan hadden gebroken?

Elise van Calcar had eene enorme wilskracht en is van de fouten, die daarmee bijna onafscheidelijk gepaard gaan, niet vrij gebleven. Zij had eene ontzachelijke werkkracht (meer dan honderd geschriften zijn door haar uitgegeven) maar de opmerking schijnt ons gegrond toe, dat zij te veel heeft willen doen en vaak ook de *uitwerking* van datgene overnam, waarvan zij niet dan de *leiding* had moeten op zich nemen.

Wij durven de kritiek onder de oogen te zien, in de vaste overtuiging, dat eene eminente persoonlijkheid er door wint. Zoo ooit, dan geldt hier het schoone Turksche spreekwoord:

‘De sultan is rijk genoeg om nu en dan een slag te verliezen.’

Het zijn trouwens ook niet de gebreken, waardoor Elise van Calcar den afkeer van zoo velen heeft opgewekt. Met meer gebreken en minder gaven wordt men nog algemeen bewonderd. De reden van de schromelijke verguizing dier groote vrouw ligt - wij weten het maar al te goed - in hare bemoeiingen op spiritistisch gebied. En daarom juist treft ons die verguizing zoo smartelijk. Want al verwerpt men het principe, waarvan zij uitging, of al oppert men bezwaren tegen hare wijze van uitwerking, dit ontslaat niemand van de plicht, om voor de geestkracht, waarmee de schrijfster onder financieele opofferingen en lichamelijk lijden den ongelijken strijd voor wat zij als waarheid beschouwde, acht en twintig jaren lang, tot aan haar einde toe heeft gevoerd, den diepsten eerbied te betoonen. En al vindt men haar geloof, dat een ieder na den dood zich tot geluk en zaligheid kan opwerken en dat niemand voor eeuwig verdoemd is, verschrikkelijk, dat is geen reden, om haar naam als schrijfster in een uithoekje der litteratuurgeschiedenis te stoppen (zoo ze er al inkwam!), want het maandwerk ‘Op de Grenzen van Twee Werelden’ bevat ook uit een letterkundig oogpunt voortreffelijke stukken, en een roman als ‘De tweede Pinksterdag’, even treffend van realisme als boeiend van verhaaltrant, weegt tegen geheele paketten van ‘sexuaal-psychologie’, zooals auteurs van moderne denkwijze ze produceeren, op.

Geen eenzijdige voorliefde doet mij zoo spreken, maar de meest nuchtere ondervinding. Ik heb bovenvermelden roman aan mijne kennissen, en die weer aan hunne kennissen uitgeleend; het boek heeft al eenige jaren bij ik weet niet hoevelen de ronde gedaan, en iedereen heeft het bewonderd. Ook zij, die aan de orthodoxe richting waren toegedaan. En terecht. Waarom zou men alleen maar van ‘Spiritisten’

het goede niet op prijs stellen? Men moet dit immers met auteurs van alle mogelijke richtingen, om een voorbeeld te geven, met Goethe. Maar weet ge ook wel, lieve lezers, hoe Goethe zich over het Christendom en over Jezus heeft uitgelaten? Kent gij het epigram:

'Jeglicher Schwärmer schlägt mich ans Kreuz im dreissigsten Jahre. Kennt er die Welt erst, so wird aus dem Betrognen ein Schelm.'

Die uiting staat volstrekt niet alleen. En toch zijn de gedichten van dien anti-christ ook in de handen van orthodoxen. Waarom dan zouden de werken van Elise van Calcar, die overal met vereering van Christus getuigt, niet in ieder Christelijk Nederlandsch huisgezin een plaats vinden?

Het doet ons daarentegen genoegen te kunnen zeggen, dat de verdiensten van de overledene op het gebied van paedagogie wél gewaardeerd worden, en zelfs in die mate dat wij hier dienaangaande niet behoeven uit te weiden. Slechts één feit willen we releveeren.

De 'Biblioteca pedagogica antica e moderna Italiana e straniera', een publicatie van het uitgeversgenootschap 'Dante Alighieri' te

Rome werd (in 1900) met haar werk over ‘Frederik Fröbel’ geopend.

Prof. Saverio de Dominicis, die de redactie van deze reeks opvoedkundige werken op zich heeft genomen, schrijft dienaangaande in zijne inleiding, opgedragen aan prof. Francesco Torraca, directeur-generaal van het Ministerie van Openbaar Onderwijs onder meer het volgende:

‘Ik heb genoemde bibliotheek met een boek van mevr. Elise van Calcar, die even beminnelijk als kloeke Hollandsche schrijfster, willen openen, een boek, dat de zoowel in Italië als elders veelbesproken quaestie van de opvoeding der jeugd behandelt’. (p. VIII.)

‘De vertaling ervan is begonnen door prof. Adolfo Pick en voortgezet door mijn vriend Luigi Venturini, schoolinspecteur te Udini. (t.p.)

‘Het boek van Mevr. Elise van Calcar heeft voor mij groote waarde, omdat het eensdeels de positieve elementen, die den ‘Kindertuin’ deden ontstaan, anderdeels de wijsgeerige beschouwingen, die er zich aan vastknoopten, helder in het licht stelt. (p. IX.)

‘In de uitgebreide litteratuur over Fröbel ken ik geen boek, dat beter dan het genoemde een goed omschreven denkbeeld geeft van de wordingsgeschiedenis van den kindertuin, zoowel uit een zielkundig, als uit een maatschappelijk oogpunt; geen, dat ons zijn waren aard en struktuur, zijn reëele en praktische waarde voor de opvoeding beter doet begrijpen.’ (t.p. sq.)

Over die gunstige opname van een Hollandsch boek in den vreemde hadden al onze landgenooten zich ten zeerste moeten verblijden, maar - voor zoover mij althans bekend - hebben slechts enkelen er hun aandacht aan geschonken.

Dan, alle verguizing heeft haar einde en schrijver dezes is er zeker van, dat een billijk denkend en alles in overweging nemend nageslacht Elise van Calcar als de grootste vrouw, die Nederland in de eerste helft der negentiende eeuw heeft voortgebracht, zal erkennen en eeren.

's Gravenhage.
Dr. K.H.E. DE JONG.
(*Overgenomen op verzoek.*)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Den Haag, 19 Aug. 1904.

Geachte Redactrice.

Toen ik het antwoord van Schopenhauer op Uwe vraag over het Hiernamaals in het jongste nummer van ‘De Hollandsche Lelie’ gelezen had, kwamen de redeneeringen van de geleerde doctoren van Salamanca mij voor den geest, waarmede zij den wereldontdekker Columbus in den weg traden. In weerwil van alle door hen geopperde bezwaren, hield hij vol aan het bestaan van een land aan de overzijde der groote wateren te gelooven op grond van de enkele aanwijzingen, welke hij had. En hij is niet teleurgesteld.

Ook voor Schopenhauer gelden de woorden van Shakespeare's Hamlet: ‘There are more things in heaven and earth, Horatio, than are dreamt of in your philosophy’. Niet alleen dat er een bovenzinnelijke wereld bestaat is bewezen, maar ook dat er mogelijkheid bestaat om met haar gemeenschap en verkeer te houden. Als men eenmaal de overtuigende bewijzen van eene geestenwereld heeft verkregen, dan mogen we niet alle bedenkingen en bezwaren ontleend aan onze tegenwoordige nog zoo onvolledige kennis der natuur kunnen wegnemen, de onomstootelijkheid der feiten geeft ons echter kracht en grond om te kunnen getuigen van het voortbestaan in eene andere wereld van hen, die ons door den dood zijn ontnomen.... Al de bespiegelingen van wijsgeeren, al de hypothesen van geleerden verdwijnen als sneeuw voor de zon als men het geluk heeft gehad door de ervaring te zijn wijs geworden.

Maar helaas, de traagheid van den mensch weerhoudt hem veelal tot kennis der waarheid te komen. Toen Galileï in 1610 de manen van Jupiter ontdekt had, en de geleerde professoren van Florence uitnoodigde ze met eigen oogen waar te nemen, als ze hem niet wilden gelooven, toen weigerden ze te komen. Zoo gaat het ook nog heden ten dage. Men wil niet zoo makkelijk overtuigd worden van zijn dwaling en vreest daarom het onderzoek, vooral als men er geen belang in stelt.

Het geldt hier geen philosophische kwestie, die alleen door groote denkers is uit te maken. Een ieder, die niet op anderer ervaring wil afgaan, is in de gelegenheid zonder toestellen of instrumenten de bewijzen te verkrijgen van het bestaan eener andere wereld, en wel door de bewoners van die wereld zelven. En wie zal ons beter kunnen inlichten omtrent een land dan zij die het zelf bewonen?

Het is daarom dat ik een ieder, wien het ernst is om van die wereld iets te weten, aanraad, na zich door lezing van degelijke boekwerken*) te hebben op de hoogte gesteld, met de verworven kennis tot practische beoefening over

*) B.v. E.W. & M.H. Wallis. Handleiding tot de kennis van het Mediumschap en tot Psychische Ontwikkeling 1904.

te gaan, bij voorkeur onder leiding van een deskundige. Die op dezen weg zoekt, zal gewis den ‘Grooten Vrede’ vinden.

Ik voor mij ben bereid voor zooveel in mijn vermogen is daartoe de behulpzame hand te bieden.

Hoogachtend
A.J. ROTTEVEEL.
Korte Houtstraat, 15a.

II. Den Haag /VIII '04.

Aan Lotos.

Met betrekking tot Uw stukje in de Lelie van 17/VIII '4, waar U de meening van andere lezers en lezeressen over ‘Vrindschap’ vraagt, geef ik U hier mijn ideeën daaromtrent. Vrindschap is een gevoel van sympathie, van zieleverwantschap tusschen twee menschen, meestal ontstaan door het hebben van dezelfde neigingen en denkbeelden. 't Hoogst staat die vrindschap, wanneer ze gegrond is op sympathie tusschen twee edeldenkende menschen, daar waarschijnlijk die vrindschap, de goede daden voortvloeiend uit de goede gedachten, zal vermeerderen. Maar in ieder geval is elk soort vrindschap al is 't ook tusschen dieven of inbrekers, op zich zelf iets moois en goeds, waar die sympathieën ook toe leiden mogen.

U zegt: ‘men legt in vrindschap elkaar alles bloot, men verbergt niets voor elkaar.’ Dit gaat niet geheel op. Er zijn dingen, die men voor zijn vrind juist uit vrindschap verbergen moet. Hier een algemeenen regel voor te geven is niet mogelijk.

Dan vraagt U: ‘wat staat hooger liefde of vrindschap?’ Dit hangt weer van 't soort liefde, van 't soort vrindschap af. Ware liefde is, evenals vrindschap, sympathie en zieleverwantschap, alleen komt daarbij het natuurlijke, zinnelijke gevoel.

Liefde kan dus mijns inziens even hoog staan als vrindschap, de hartstocht, die men bij de vrindschap mist, vermindert de waarde van mooie, zuivere liefde niet, het is een apart gevoel, dat er naast staat.

Ieder heeft zoo zijn eigen denkbeelden omtrent die gevoelsquesties en al is het van gedachten wisselen er over soms zeer nuttig en aangenaam, de beste definities voor zulke zaken vindt men toch door eigen nadenken en ondervinding.

Y.Z.

De ‘bodejongen’ door S. Elias.

'**T** Is maar zoo'n heel gewoon, alledaagsch groezelig-uitziend straatjongetje, zooals er overal massa's rondloopen, met een versleten, overal gelapt, veel te kort en te nauw geworden buisje van een tint, 't midden houdend tusschen vaalgroen en zwart; - en toch klopt er onder dat jasje een hart, zóó groot, zoo eerlijk-goed, dat het Hans Velders rijker maakt, rijker dan menig rijk kind in warme, mooie kleeren.

'k Zag hem iederen dag, altijd op 't zelfde uur ons hek inkomen, aanbellen, en weer uitgaan, meestal met doosjes en pakjes beladen. Zóó ging hij dagelijks van huis tot huis, 't heele dorp door, want de bode bij wien hij in dienst was, had véél klanten

voor wie hij dagelijks boodschappen deed in de stad, en elken dag opnieuw kreeg de ‘bodejongen’ pakjes en doozen en boodschappen en brieven, zoovele dat 't een gewoon mensch zou zijn gaan duizelen, maar Hans Velders was een nauwkeurig, net ventje, die alles juist zóó deed, als men 't hem opdroeg.

'k Had altijd plezier in hem, gaf hem soms zelf de boodschappen, en bij die gelegenheid vroeg ik hem eens, wat hij toch scheelde aan zijn ooren, die zoo rood en dik zagen.

Met een kleur greep hij er naar:

‘Van de kou,’ stotterde hij verlegen, want 't was midden in den winter en strenge vorst.

‘Doet 't je pijn?’ vroeg ik weer.

‘Nou, òf.’

‘Je most 'n lekkere, bonten muts hebben, jongen, - je pet is veel te dun.’

‘Ja,’ zei Hans enkel, met een bedenkelijk gezicht, denkend aan 't geld dat daartoe zou noodig zijn en.... dat er niet was.

Zielsgelukkig gaat hij een oogenblik later weg, want ik heb hem wat in de hand gestopt: ‘en nou niet meer met dit petje loopen, hoor,’ roep ik hem nog na.

Al de volgende dagen keek ik verlangend uit naar mijn jongen vriend, met zijn nieuwe hoofddeksel; - maar een week verliep en toen nòg een week en nog altijd droeg hij het dunne, versleten, lakensche petje waar de arme ooren zoo pijnlijk onderuit kwamen - en telkens vroeg ik me af, wat hij toch met 't geld gedaan zou hebben.... misschien wel versnoept, want hij deed ook zoo schuw, zoo bang-verlegen als hij onzen tuin inkwam... en 'k voelde me teleurgesteld in 't groote vertrouwen, dat mij dat eerlijk jongensgezicht had ingeboezemd....

Opzettelijk deed ik hem eindelijk zelve weer eens open; - onthutst, als had hij een geest gezien, deinsde hij een paar passen achteruit, zenuwachtig het oude dunne petje ronddraaiend in de verkleumde roode handen.

‘En waar heb je nu de bontmuts?’ vroeg

ik bedaard, na hem de boodschappen te hebben gezegd.

Er kwam eerst geen antwoord.

'Nou, zeg 't me maar, maar niet liegen hoor!'

'Zal - zal de juffer nie boos zin?'

En toen kwam er een heel verward, zenuwachtig verhaal van 'n zusje, die een hoogen schoen hebben moest - 'dat zussie dat niet als te best *hier* is' en hij wees naar 't voorhoofd - waaraan hij 't geld had besteed.

'En je ooren dan - die zijn toch nog niet beter?'

'Slimmer nog,' antwoordt hij met zekeren trots, 'maar 'k ben toch wel bar blij, dat Janneke weer up straat kan komme. -'

Peinzend zie 'k hem aan, - ik, die hem had verdacht van snoepen. -

'Wat doet je vader, Hans?'

'Die is dood. -'

'Wie verdient dan de kost,... moeder?'

Dan glinsteren zijn eerlijke trouwe jongensoogen. 'Ikke.... vier vijftig in de week.... en 'k bin 's morges zooveul as oppasser bij 'n eenig heer.'

'En je moeder?..'

'Die is àltijd ziek - in der bed. Marijke doet alles in huus... die is twalef.'

'Arme kinderen,' denk ik in stilte, voelend het *vele*, zware leed dat reeds rust op die teere kinderschouders.

''k Zal 's naar je moeder toegaan, Hans - misschien kan 'k wat voor der doen.' -

'Asteblief, juffer,' knikt de jongen blij, dan rent hij terug naar den wagen, waar de baas hem met een standje over zijn langwegblijven verwelkomt. -

- Eenige dagen later ben ik opweg naar 't steegje, dat Hans mij als zijne woonplaats opgaf.

Een paar gezondagschte, babbelende vrouwtjes hebben me er heen geholpen.

't Is Zondagmorgen en guur, sneeuwig weer, zoodat ik mijn voeten flink afkloppen moet alvorens het bedompte, kleine kamertje binnen te gaan, waar een lucht van rook, van gekookte aardappelen en warm zeepsop zwaar neerhangt.

Bij het binnentreden van zoo eene vreemde zetten de kleintjes 't ineens op een erbarmelijk schreien; verlegen door die opschudding blijf ik op den drempel staan, maar opeens komt Hans naar voren, en zegt vrijmoedig:

'Dag... juffer... komt oe der toch in,' toen, naar den kant der bedstee:

'Moeder - daar *is* de juffer nou...'

Een zwakke, heesche stem klinkt van achter de hardgebloemde gordijnen:

'Kom binnen juffrouw - hoe vriendelijk dat oe komt... en dan in dat barre weer. - Marijke, geef efkes 'n stoel en hald oe keinders zuut. -'

En Marijke, klein, moederlijk ding, sjouwt een matten stoel aan, en sust de kleintjes met zachte woordjes weer zoet.

'Och juffer,' begint de moeder, 'Uwes weet niet, wat 'n goeie hulp of 'k heb an dat kind... en dan die Hans... veur mien altoos is ie een en al zorg... en veur Janneke, dat ongelukkig schaop zoo bar-goeïg toch... en Jaapie, dat wurm daar in de wieg, die wil van géén ander de flesch... Laat 'em eens kaike... Hans...'

En Hans, met een vuurroode kleur, neemt met zijn grove jongenshanden heel zacht het kleine, bleek-blauwe wezentje uit het wrakke wiegje en zegt vol trots:

'Aardig jochie, juffer.... en slim dat die is...'

En ik - ik zie 't kind met de waterige oogjes, en 't geelwitte, magere gezichtje meewarig aan.... arme kleine Jaapie, Hans zijn trots.

'En dat is nou Janneke....' zegt hij beschermend wijzend op 't onnoozel-mij-aangapende kind met groote, dwalende oogen. Voorzichtig legt hij kleine Jaap terug in 't wiegje en neemt 't idiote kind bij de hand, dat, tegenstribbelend, bang wil wegkruipen.

'Laat nou je mooie, hooge schoen eens zien, Janneke,' moedigt Hans aan, en met een stralend gezicht streelt hij den glimmenden, lompen schoen aan 't manke voetje.... en 't idiote kind lacht even, stil voor zich heen, met 't vaag besef dat hij iets móói aan haar vindt.

Dus voor *dat* ongelukkige schaap heeft hij zijn bontmuts opgeofferd.. ter wille van háár draagt hij de pijn aan zijn gezwollen, pijnlijke ooren....

Marijke heeft intusschen de twee kleinere meisjes gedost in stijfgesteven met gehaakte kantjes versierde, witte schortjes 'of ze nou niet netjes zijn' vraagt ze met eene blijde tinteling harer groote oogen, strijkend over de vettige vlaskopjes.

Ik knik haar goedkeurend toe, voelend een medelijden met dit vroeg-wijze moedertjezorg, vergelijkend haar leven met mijn eigen blijde, zonnige kinderjaren....

Ik heb een plak chocolade uit mijn zak gehaald, en op mijn vraag of ze er wel van houden, komt een langgerekt, ‘hè... *nou*,’ van louter verrukking.... en Hans buigt zich naar Janneke toe:

‘Sjukkelaai - daar houdt Janneke wel van, waar?’

En 't kind knikt met groote, hongerige oogen, houdt haar handje op....

En ik ga aan 't verdeelen: - elk een stuk, de voorraad bleek te klein voor de grage mondjes....

‘Hier, Hans, jijzelf *hebt* nog niet.... dà 's voor jou....’

Maar Hans schudt van neen. ‘'k Hou der niet van.... juffrouw, geef de kinders 't maar,’ en met een ruk keerde hij zich om, zijn best doende, niet te toonen, wat hem dat kostte....

Maar ik zag den gragen blik uit zijn eerlijke oogen, ik voelde de opoffering in zijn stem.. en ik had *eerbied* voor dien kleinen, onooglijken armen jongen die onder zijn versleten buisje een hart droeg, rijk en warm, vol eerlijke trouwe jongensliefde....

Handschriftbeoordeeling.

I.

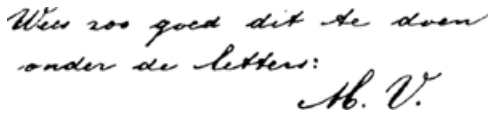

‘M.V.’ is er een, die altijd met zeer veel zorg zit te schrijven. Zij is wel wat omslachtig en kan over 't algemeen aan onbeduidende zaken dikwijls veel aandacht besteden. De stormen des levens hebben nog niet over haar gewoed, zoodat zij zich gaarne verlustigt in luchtkasteelen bouwen. Veel wilskracht heeft zij niet. Haar karakter moet nog gevormd worden. Zij leeft gelukkig òf ongelukkig nog in het droomenland, dat voor haar nu nog veel aantrekkelijks bezit. -

II.

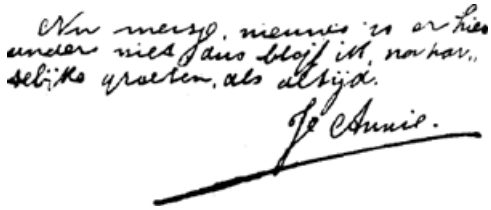

‘ANNIE te Apeldoorn’ is vol vroolijkheid en levenslust en kent gelukkig nog geen zorgen. Zij is iemand, die aanleg heeft om later tamelijk heerschzuchtig te worden. Ze is erg capricieus en nogal verwend. Tusschenbeide snibbig antwoorden kan zij zeer zeker. - Het is op z'n zachtst uitgedrukt een echt katje, om niet zonder handschoenen aan te vatten. -

III.

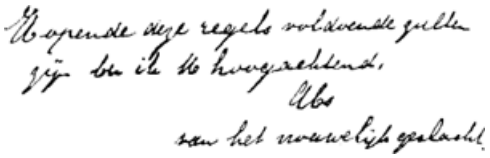

‘ABS.’

Algemeene indruk: eigenzinnig, kattig, doch gevoelig, medelijdend karakter

rustige, kalme, tevreden gemoedsstemming. - zeer kattig, bits. - zeer eigenzinnig, verwend. - slordig, vergeetachtig. - weinig goede smaak. - openhartig, eerlijk, trouw. - gevoelig, medelijdend. - geschikt tot onderwijzen. - huiselijk. - romantisch. - trotsch. - zenuwachtig, prikkelbaar. - op uiterlijkheden gesteld. - weinig wilskracht. - practisch, logisch. - vasthoudend.

IV.

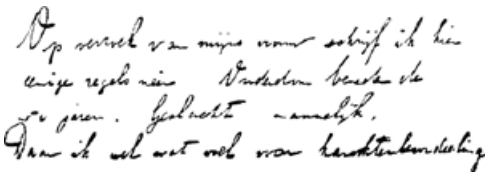

‘WALTHER.’

Algemeene indruk: zeer idealistisch, gevoelig, doch zeer heerschzuchtig, verwend karakter.

geestelijke ontwikkeling (geloof). - zeer idealistisch. - zeer huiselijk. - geestig. - zeer heerschzuchtig. - opgeruimd, tevreden, gevoelvol, medelijdend. - sterke wilskracht. - vitterig, verwend, eigenzinnig. - is schijnbaar zeer welwillend, zoolang alles maar naar z'n zin gedaan wordt. - geschikt tot onderwijzen. - openhartig, eerlijk. - zelfbewust. - romantisch. - draagt zeer veel zorg voor z'n toilet. - is zeer op uiterlijkheden gesteld. - ijdel. - niet practisch, niet logisch. - sterke werkzaamheid der hersenen. - is gewend te bevelen. - ordelijk, eenvoudig.

V.

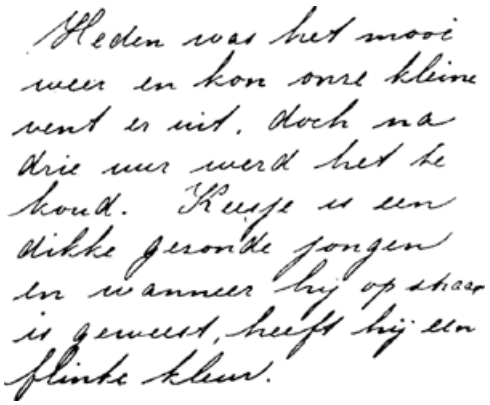

Algemeene indruk: goedhartig, flink, zelfbewust karakter.

kalme, tevreden gemoedsstemming. - zelfbewust. - eerlijk, openhartig. - trouw. - gevoelvol, medelijdend, goedhartig. - flink, moedig. - vasthoudend. - niet practisch,

niet logisch. - geestelijke ontwikkeling, (geloof). - idealistisch. - diep zieleleven. - vrijgevig, opgeruimd. - ordelijk. - spaarzaam. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - goede smaak.

VI.

Géén pseudoniem.

Algemeene indruk: gevoelig, melancholisch, prikkelbaar karakter.

scherp, streng, bitter, gevoelig, zenuwachtig, geestelijke ontwikkeling (geloof). - prikkelbaar. - melancholisch. - schreit dikwijls. - ingetogen, terughoudend. - weinig wilskracht. - levendig. - omslachtig. - zelfbewust. - vergeetachtig, slordig. - zeer gevoelvol. - wijdt zich gaarne aan anderen. - geschikt tot onderwijzen. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - dapper, flink. - dikwijls verlegen in gezelschap. - spaarzaam.

VII.

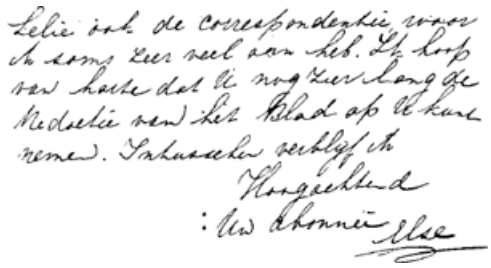

'ELSE.'

Algemeene indruk: gevoelig, melancholisch karakter.

treurig, verdrietig, moedeloos. - melancholisch. - schreit veel. - zeer gevoelig, medelijdend zacht. - prikkelbaar, zenuwachtig. - heeft behoefte zich aan iemand te hechten. - onvoorzichtig. - wilskracht. - spaarzaam. - geestig. - trotsch. - openhartig, eerlijk. - zucht naar geld. - huiselijk. - trouw. - levendig.

VIII.

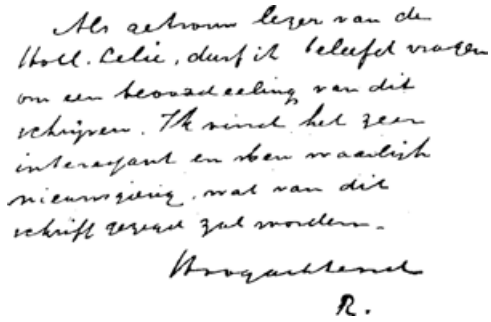

'R.'

Algemeene indruk: opgeruimd, innemend, zinnelijk karakter.

vroolijk, opgeruimd, eerzuchtig. - levendig, eerlijk, openhartig, naïef. - innemend, welwillend. - weinig wilskracht. - weinig smaak. - slordig. - geeft weinig om uiterlijkheden. - huiselijk. - romantisch. - zelfbewust. - goedhartig, medelijdend. - neemt dikwijls zonder goed overleg een besluit. - zinnelijk (in vrij sterke mate). - idealistisch. - driftig, gejaagd. - is gewend dikwijls ingespannen te werken. - wil vele zaken spoedig en vlug afmaken.

IX.

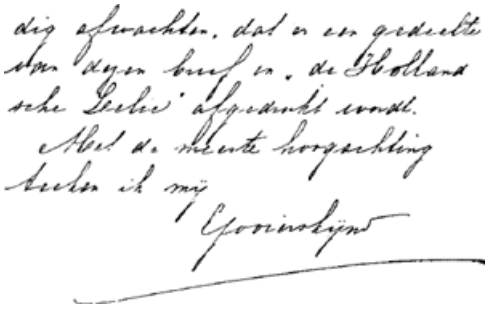

'GOOIERSKIJND.'

Algemeene indruk: eenvoudig, tevreden, geloovig karakter.

rustig, kalm, tevreden zieleleven. - reinheid van zeden. - zeer omslachtig. - onpractisch, onlogisch. - is dikwijls verlegen in gezelschap. - zenuwachtig. - geestelijke ontwikkeling (geloof). - geschikt tot onderwijzen. - is gewend te bevelen. - meer levendigheid dan wilskracht. - idealistisch. - huiselijk. - onderscheidt zich door openhartigheid en eerlijkheid. - vrijgevig. - goedhartig, medelijdend. - gevoelig. - trouw. - eenvoudig. - geestig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

N. van der F. Ik hoop dat de zaak-in-questie waarover Uw brief van 10 Mei gedeeltelijk handelde naar Uw zin in orde is gekomen. Hebt gij het U toekomende present-ex: indertijd ontvangen? Zoo niet, dan moet gij U wenden tot den uitgever.

Ja zeker Uw brief deed mij veel genoegen om het daarin getoonde vertrouwen in mijn belangstelling. Elke menschenziel interesseert mij. Er loopen heel wat menschen rond, zoo banaal, dat zij geen ziel bezitten en er maar gedachtenloos op voortleven. Deze categorie vind ik onder de menschensoorten de minst-aantrekkelijke, en ook de minst-begrijpelijke, want hoe het mogelijk is zoo te leven, zonder eenig nadenken over en zonder eenige belangstelling in andere dan alledaagsche dingen, dat is mij steeds een raadsel geweest, vanaf den tijd af waarop ikzèlve begon te denken. Op

Uw brief in *bijzonderheden* antwoorden durf ik niet, omdat gij blijkens het eerste gedeelte ervan zeer bevreesd zijt door iemand herkend te worden, en dat zou allicht geschieden als ik nader inging op de mij meegedeelde levens-omstandigheden. - Dat gij al die andere, zoo uit-eenloopende naturen toch ieder op hunne wijze zoo liefhebt, kan ik best begrijpen want mij-ook gaat het zoo. Ik houd veel van de meestuiteenloopende karakters. Alleen de huichelachtige, stelselmatig-onwaar-doende vrouwen zijn mij zoo'n gruwel, dat het mij onmogelijk is met hen om te gaan. Ik bedoel daarmede de moeders die liefde voorwenden voor hun man en kinderen, terwijl zij den ganschen dag uit zijn op hun *eigen* genot, etc. etc. Als gij mij eens schrijven wilt of en in hoeverre ik Uw brieven mag beantwoorden in een volgend geval, zal mij dat zeer aangenaam zijn, want Uw brief is een bevestiging van 't geen ik terstond na ontvangst van Uw *eerste* schrijven aan mij (zoowat een jaar geleden) vermoedde, namelijk, dat gij om het kort uit te drukken niet zoo zijt als de meeste andere menschen, zelfstandiger, anders-opgevoed, en levend in eenigszins abnormale omstandigheden. - Nogmaals hartelijk dank voor Uw schrijven.

Sonia. - Met bijzonder veel belangstelling heb ik uit Uw schrijven vernomen, dat gij de dochter zijt van een vader aan wiens gevoelige en mooi-geschreven novellen ik steeds een dankbaar en bewonderend aandenken bewaar, en wiens werk m.i. méér blijvende waarde bezit en langer zal blijven bestaan in onze letterkunde, dan dat van een groot gedeelte der hedendaagsche als paddestoelen uit den grond opschietende 'jongeren'.

- Ik ben altijd zoo blij als getrouwde-vrouwen dezelfde ervaringen opdoen ten opzichte van dienstboden als ik-zelve. Want in een grooter gezin dan het mijne kan men over de hun te stellen eischen nog onpartijdiger oordeelen. Ik blijf erbij dat de hoofdschuld ligt bij de mevrouwen zelve. Hoe kan men verwachten dat de dienstboden belangstellen zullen in een thuis, waaruit de huisvrouw-zelve steeds afwezig is om genoegens of nuttigheden na te jagen. - '*De atmospheer in huis daarop komt het aan*, *in meer dan één zin*', - die woorden van U zijn zoo waar dat ik mij veroorloof ze te copieeren.

- Hoe heerlijk dat U zoo warm voelt voor katten en honden. Al Uw ervaringen op dat punt zijn de mijne. Ik ben van mijn tiende jaar af opgegroeid met honden als speelkameraad; en ik zou U boekdeelen vol kunnen vertellen van hun trouw, liefde, schranderheid, en geduld. Kenmerkend vind ik het steeds, dat de zooveel op den mensch gelijkende aap ook diens valschheid gemeen heeft met hem. Ik heb tijdens mijn verblijf in W.-Indië een jong-aapje het leven gered, dat boven uit een hoogen tamarindeboom was gevallen en meer dood dan levend door mij werd opgeraapt. Met groote zorg en toewijding verpleegd door ons, bracht hij er inderdaad het leven af, en sprong weldra in de galerij rond. Daar stond in een kooitje een klein vogeltje dat mij bijzonder lief was, en tegen wien ik veel praatte met liefkozende woordjes. Het eerste dankbaarheidsbewijs van mijn aap was, zoodra ik hem een paar uren alleen liet, het vogelkooitje te bespringen, naar zich toe te rukken, en het arme diertje uit jaloezie te verscheuren. Toen wij op het lawaai kwamen toeschieten, zat hij boosaardig krijschend boven op zijn vernielingswerk. Onnoodig te zeggen dat ik noch hem, noch eenig ander soort aap, ooit meer voor mijn oogen heb kunnen zien.

Ignorabimus. - Ik zal U dan maar eens recht spoedig antwoorden. - De maandelijksche ontvang-dagen heb ik afgeschaft. Ik stuitte op te veel bezwaren bij de zeer verschillende menschen met wie ik te doen heb. Neen, ik wist volstrekt niet dat het den orthodoxen Israëlieten zoo streng is verboden het Nieuwe Testament te lezen. - Ik vind lang niet alles 'onduidelijk en vreemd' wat in den Bijbel staat. In het Oude Testament komen prachtige gedeelten voor, b.v. vele Psalmen, de Spreuken, de Prediker. En in het Nieuwe Testament zijn o.a. de brieven van Paulus zeer zeker de moeite waard ze te lezen en te herlezen.

- Neen, de door U bedoelde adressen kan ik U niet geven, maar ik denk dat de uitgever Roelants te Schiedam U kan helpen aan dat van den heer S., en de uitgever van Dishoeck te Bussum aan dat van den heer de F. Ik zou U zeer zeker *niet* raden spiritistische séances te gaan bijwonen zonder ernstige voorafgaande studieën daarvan, en zonder eerst te hebben gesproken met een *vertrouwd* arts, die Uw lichaamstoestand en Uw zielsbehoeften *beiden* begrijpt en kent.

Ik meen dat het door mij bedoelde exemplaar van dat Israëlitisch Orgaan mij is toegezonden uit Almelo, en dat het Blad uitkomt in Amsterdam. - Neen, den naam van M. van H. mag ik U onder geen omstandigheden noemen zonder haar

toestemming. Ik houd mij ten strengste aan den regel, dat alle pseud: bij mij veilig zijn. Misschien zal zijzelve - dit lezende - van besluit veranderen. Hartelijke groeten.

Erika. Nu daar ben ik niet weinig blij om, dat ik de rechte oogenblikken, waarop gij behoefte hebt aan een woord van mij, toevallig steeds zoo juist trof. En ik hoop van harte dat dit heden ook weer 't geval zal zijn. - Wat gij schrijft over ‘de wreedheid’ in het leven van zoo menigeen, die U doet twijfelen aan een Hoogere Rechtvaardigheid, wel datzelfde denk ik ook zoo dikwijls. Nu nog, bij den dood van Paul Kruger, herinnerde ik mij de vurige geloofsovertuiging waarmee ik in de dagen van den oorlog een Christen-Staatsman (een éérlijk-geloovig man) heb hooren beweren: God zal het alles leiden tot Zijn eer, en zooals het goed is. En hij sprak daarbij van onzen 80-jarigen oorlog, en was er zoo zeker van dat alles in orde zou komen. Maar niet-alleen heeft het onrecht gezegepraald, niet alleen stierf die oude-man beroofd van zijn thuis, en nadat men hem van zijn vrouw had gescheiden, als een banneling in den vreemde, maar het allerergste is nog, dat zij, die eerst zijn partij namen, zich reeds lang gemoedelijk hebben neergelegd bij het gemeene-gedoe der diplomaten, buigen voor Engeland, juichen als de Koning of de prins van Wales zich verwaardigt een bezoek aan hun land te brengen, en doodstil zwijgen over datzelfde onrecht, waarover zij eerst zoo hard brulden. Zoo gaat het altijd in de wereld; zoodra het onrecht heeft *gezegepraald* wordt het gemakshalve in de oogen der meerderheid ‘recht.’ - Ik moest lachen om de voorstelling die gij U van mij gemaakt hadt. Neen, ik zie er niet zoo uit als gij U gedacht hadt. En ook de leeftijd waarmee gij mij hadt begiftigd, heb ik nog niet bereikt. Neen ‘Gelukswegen’ is *géén* pleidooi voor de vrije liefde. In het bijzondere door mij daarin gestelde geval, geloof ik niet dat er kwaad in schuilt een vrij huwelijk te sluiten dat de wet niet *kan* bezegelen. Maar bijzondere gevallen kan men niet tot regel maken, en als regel geloof ik zeer zeker dat de vrije liefde zou leiden tot verdierlijking en onzedelijkheid. Zola heeft in Travail een idealen toestand geteekend, van een maatschappij zonder huwelijk of huwelijkswetten, en ik vind die teekening één groote phrasenmakerij, strijdig met geheel de menschelijke natuur, zooals die nu eenmaal *is*. De door U bedoelde woorden van mij zijn een protest tegen de huichelarij der zoogenaamd fatsoenlijke dames en fatsoenlijke menschen, wier verborgen onzedelijkheid of vuile winst-bedoelingen bij het bekonkelen van een huwelijk dikwijls veel erger zijn, dan ‘de zonde’ of ‘de val’ van die soort ongehuwde moeders die zij zoo hard vallen en zoo graag met den vinger nawijzen. *Meer* dan dat heb ik niet bedoeld.

Henny. Wat zult U zich innig-gelukkig gevoelen met Uw baby. Bij zoo'n groot geluk als het Uwe, denk ik altijd dat het beter is niet veel woorden te gebruiken om U *mijn* medegevoel te zeggen. U *moet* immers daarbij denken, dat ik als ongehuwde U toch nooit kan navoelen in de *volle* heerlijkheid van Uw moederweelde. En dat is ook zoo. Als ik reeds in mijn voorstellingsvermogen mij geen grooter zaligheid voor een vrouw kan denken, dan het kind te bezitten van den man dien zij liefheeft, dan spreekt het van zelf dat de voorstelling niets is bij de werkelijkheid. - Ik ben ook zoo blij voor U dat U haar zelf kunt voeden; dat ook lijkt mij zoo'n groot geluk. Ja mevrouw, dat ben ik met U eens: Het is ‘*verschrikkelijk*’ dat er zoovele moeders zijn die hunne kinderen aan hun lot overlaten, voor hun eigen plezier, - *jonge* kinderen! Als ik U de staaltjes daarvan vertelde, die ik hier in den Haag rondom mij zie dagelijks! - U schrijft, dat U mij zoo ‘resoluut’ vindt, en zelve zoo dikwijls twijfelt, maar dat U ‘gelukkig een man hebt aan wien U in zwakke oogenblikken veel steun

hebt'. Lieve mevrouw in dat groote verschil in ons beider leven ligt het antwoord op Uw vraag 'Hoe dat komt'?

Wie, als vrouw, heel jong al, staat voor het leven en zijn moeilijkheden en er zich alleen door moet heenslaan, die heeft geen andere keuze dan 'resoluut' te *lijken*, (of zij 't is in de binnenkamer, blijft een andere vraag.) Anders overwint niet zij het leven, maar het leven overwint haar. Maar als men zooals U *gelukkig* gehuwd is, dan spreekt het vanzelf dat men raad en steun zoekt bij den man dien men lief heeft, en dien men hooger stelt dan zichzelf. - (Tenzij men een lid is van de moderne-wijvenbond, en op den echtgenoot neerziet als een noodzakelijk kwaad om de zinnen te bevredigen; dergelijke wijven weten natuurlijk alles zelf het best in eigen oogen.) - Als U mij die 'vragen' wenscht te doen, zal ik U gaarne naar mijn beste weten beantwoorden. Vriendelijk dank voor Uw schrijven, en veel geluk met Uw baby.

- Martha. Ook U wensch ik van ganscher harte geluk met den gelukkigen afloop der gebeurtenis. Wat een misère hebt U gehad bij die gelegenheid. Enfin, de hoofdzaak is dat de jonge dame zoo'n gezond en flink kindje is, en dat Uzelve haar kunt voeden. En dan, als iemand in dagen van tegenspoed zóó schrijft over haar man en haar verhouding tot hem als U het doet, dan is zij toch eigenlijk niets te beklagen, nietwaar? - Ja lieve mevrouw, daarvan kunt U zeker zijn, dat ik van ganscher harte deel in zulke brieven als de Uwe en die van Henny. Niets is mij liever, dan te lezen van het normale geluk van vrouwen en moeders, die vrede hebben met zichzelf en met anderen, omdat zij hun roeping en hun nuttigheid niet buitenshuis zoeken, maar in *eigen kring.* Er is maar één ding dat mij soms bitter kan stemmen, en dat is wanneer ik moeders zie die hun geluk niet waardeeren, en den ganschen dag uit zijn op vergaderingen en andere gelegenheden tot zelf-aanbidding, inplaats van te blijven bij hun kinderen en met hun kinderen uit te gaan. Ik zie dergelijke exemplaren in den Haag zoo dikwijls! Ik heb er eene gekend, die, zes weken na haar bevalling, elken ochtend per omnibus of rijtuig naar 't Haagsche bosch vertrok ‘omdat zij zoo bang was dat ze 't fietsen had verleerd en zich daarin opnieuw moest oefenen.’ - Ze had elke drie maanden een stel nieuwe meiden ook nog, maar zelfs al had ze er de meest vertrouwde kindermeid bij achtergelaten, dan nog zou ik 't wezen even onwaardig hebben gevonden moeder te zijn. En ik verzeker U dat dit slechts een enkel staaltje is uit velen!

Moeke. Dat zulke brieven als de Uwe mij niet te lang zijn en niet vervelen, kunt U zien uit bovenstaande correspondenties aan Henny en Martha. - Hartelijk dank voor Uw uitvoerig schrijven. Aan Uw wensch in zake het spiritisme is intusschen voldaan. - Dat ‘zoeken van dames die zich willen nuttig maken, amuseert U.’ Mij niet minder, lieve mevrouw. Het is werkelijk komiek, hoe juist zij die voor hun naaste omgeving een kruis van lastigheid, onwil, eigengerechtigheid en pedanterie zijn, behoefte gevoelen hunne ‘nuttigheden’ uit te storten over vreemde menschen en op groote schaal. U moet echter niet vergeten dat je in het laatste geval terstond een ‘iemand’ wordt, een presidente, bestuurslid, correspondente, en Joost mag weten wat voor moois meer; terwijl je in het eerste niets en niemand bent voor anderen en in anderer oogen. Voor deze laatste *werkelijke* nuttigheid deinzen de meesten terug. - Ik kan mij best begrijpen dat U de herinnering aan dien tijd uit Uw vroeger leven die U mij beschrijft een heerlijke satisfactie vindt. Grooter satisfactie waarschijnlijk, dan wanneer U ‘vergaderd’ hadt in Uw jonge meisjes-leven ten nutte van ditten en datten. En ook is *deze* voorbereiding U ten voordeel geweest, nu U-zelf een huishouding hebt en voor man en kind moet zorgen. Welk soort *huisvrouw* echter groeit uit het hedendaagsche ‘kunstdoende,’ vergaderende, ‘nuttige,’ met alle huiselijke-bezigheden onbekende jonge-meisje? Vriendelijk dank voor Uw schrijven. -

‘**Een moeder**.’ Uw brief sluit zich heel-aardig aan bij de bovenstaande correspondenties aan Henny, Martha, en Moeke. U ‘voelt zooveel voor het in Amerika-gehouden Congres van Moeders,’ en U zoudt wenschen dat zoo iets ook ten onzent tot stand kwam. Wel ja, waarom niet? We hebben, geloof ik, al in geen twee maanden een congres gehad hier ter stede over ‘Vrouwenbelangen.’ (Vooral hoofdletter, als je van ‘de vrouw’ spreekt, vriend-zetter.) De tijd is dus rijp voor een nieuw pretmakerijtje en zelf-aanbidderijtje, in den vorm van een ‘Congres van Moeders.’ (Mooie exemplaren zullen we daar te zien krijgen van 't hedendaagsche

soort, daaraan twijfel ik geenszins.) Misschien geef ik U het adres wel van die fietsende moeder, bedoeld in de correspondentie aan Martha; die kan dan op vereerend verzoek een rede houden ‘Over het gezonde en nuttige en opvoedkundige van fietsen voor pas-bevallen moeders.’ (Een glimp van ‘nuttigheid’ eraan geven zal zij zeker wel weten te doen, want zij is doorkneed in Haagsche phrasen-makerij van liefdoenerige moderne-vrouwen.) - Ook kan ik U misschien van dienst zijn met het aangeven van eenige punten, die op het aanstaande ‘Congres van Moeders’ kunnen worden behandeld door verschillende spreeksters:

Punt I. Elke moeder is vóór alles een ‘Ikheid’, die als zoodanig mag en moet ‘arbeiden’ aan de ontwikkeling harer ‘ikheid’. Daar een zuigeling dikwijls storend werkt in zoo'n geval, omdat hij nog te dom is om de ‘hooge roeping’ zijner moeder te begrijpen, is het wenschelijk een rijken man te trouwen, die geld-genoeg heeft om vele pleegzusters en kindermeiden te huren, ten einde de kinderen op te passen en bezig te houden, terwijl hunne moeder afwezig is om ‘te arbeiden aan de ontwikkeling harer ikheid.’

Punt II. Wanneer er geen geld genoeg is om kindermeid of pleegzuster te huren, (men moet echter den bruut-man zoo hard mogelijk laten werken om veel geld te verdienen, want der vrouw komt de rust toe en den man de zorg voor het dagelijksch brood), dan is het aanbevelenswaardig ‘Zuigelingen-‘scholen’ te stichten waarheen aan hare ontwikkeling-arbeidende moeder-ik-heden hunne kinderen kunnen brengen in de morgen- middag- en avond-uren, en ook des nachts.

Punt III. Leeraressen aan deze zuigelingen-scholen zullen bij voorkeur zijn: van nuttigheids-drang zwanger-gaande juffers, die thuis den neus optrekken voor de dagelijksche plichtjes aan hulpbehoevende ouders, jongere broertjes en zusjes, etc. etc....

Punt IV. De vader is een toevallig-bijkomende omstandigheid. Alleen de moeder heeft recht op het kind. Als zoodanig wordt haar de volle vrijheid gelaten het naar hartelust te verwaarloozen, te verknoeien, door onwetendheid of eigengerechtigheid, het te behandelen met ‘natuur’ en andere ‘geneeswijzen’, in één woord het op te voeden naar de nieuwste regelen der onwijzigheden, verkondigd in vrouwenbladen en op vrouwencongressen.

Punt V. Zoodra de baby ter wereld is gekomen, begint zijn opvoeding, en heeft de moeder de dure verplichting hem de waarheid te zeggen, en niets dan de waarheid. De pleegzuster of baker leze hem daarom terstond in slaap met ‘nuttige’, waarheidlievende boekjes tegen Ooievaarspraatjes van Nellie van Kol. Het is waarschijnlijk dat hij er niets van begrijpt, maar het is in elk geval plicht hem ten spoedigste ‘de waarheid te zeggen over zijn geboorte’....

Etc. etc.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Stenografie.

Eene jonge dame, gediplomeerd stenografe, stelt zich voor gratis een cursus te openen tot het aanleeren en verder beoefenen van het stelsel Riënts Balt, teneinde dit practisch en uiterst eenvoudig systeem nog meer algemeen te maken.

Jonge dames, die wenschen deel te nemen, worden verzocht naam en woonplaats aan freule Lohman op te geven.

Porto's moeten worden vergoed.

Freundschaft.

Berichten. (Op verzoek.)

Dezer dagen werd te Baarn opgericht de Vereeniging 'Nicolaas Beets', zich ten doel stellend haren leden tegen den geringst mogelijken prijs goede *Christelijke* lectuur te verschaffen.

Een reglement is in bewerking; op de statuten werd de Koninklijke Goedkeuring aangevraagd. Van de familie Beets mocht de Vereeniging toestemming verkrijgen tot het voeren van den door haar gekozen naam.

Wegens de toenemende correspondentie kan de redactrice geen particulier antwoord beloven aan correspondenten die *in* de Lelie kunnen worden beantwoord. Niet-abonnés kunnen geen aanspraak maken op de beantwoording van vragen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

31 Augustus 1904.
18de Jaargang.
No. 9.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Licht.

Ik ben er mijn overleden vader steeds dankbaar voor, dat hij mij geleerd heeft het onvermijdelijke van den dood van jongsaf kalm en onversaagd te bespreken, en onder de oogen te zien. Er zijn zooveel menschen, die zelfs het woord Dood niet durven noemen, die over een onverwacht sterfgeval in hun naaste omgeving haastig en met halve woorden heenglijden, alsof dat struisvogel-spelletje hun iets helpt om te ontkomen aan het onvermijdelijk einde van sterven, dat ons allen vroeg of laat wacht...

Mijn vader daarentegen verdiepte zich dikwijls en gaarne in de questie van het Hierna, en ik herinner mij menig gesprek met hem, menig lange wandeling, waarin wij beiden ons hebben verdiept in gedachten aan, en voorstellingen van, de Overzijde des Grafs...

En er was één ding, dat ons beiden daarbij steeds voorzweefde als een onafscheidelijk denkbeeld verbonden aan den Hemel, namelijk *Licht.* Geen duisternis, geen nacht, geen schemering zelfs, maar het heerlijke, glanzende, stralende zonlicht, altijd en eeuwig!

O, het Licht! - Als het in het voorjaar straalt en glinstert en schittert op de zwellende knoppen en ontluikende bladeren van het bosch, als het in het najaar gloeit als goud in roodbruine herfsttinten van de stervende natuur, als het opgaat in de tropen, een plotselinge stroom van roze en purper, als het tintelt in maagdelijk wit op de eeuwige sneeuwbergen... overal, overal is het Licht een Hemelbode, een Goede-Engel, die je levenskracht geeft en levensmoed en levenshoop... die je weer opricht als je wilt versagen...

Ik haat de Duisternis... ik ben bang voor haar. Zij is het zinnebeeld van al wat leelijk is, en droeve en wreede herinneringen wekt. Het is in de duisternis en de

schemer, dat ze gluiperig op je afkomen, de gedachten die je niet wenscht, de zorgen die je wilt

vergeten. Ze dagen op uit alle hoeken van de sombere nacht-zwarte kamer, en grijnzen je aan. En de nacht! O het wakker-liggen 's nachts, in slapelooze uren als alles om je heen donker is, zwart, zwart! Het is alsof je reeds levend dood bent, levend de oogen open doet in je graf...

Maar het Licht; het heerlijke, stralende Licht! Als er iets op aarde een Gods-gave is, dan zeker het Licht; en nog altijd kan ik mij geen Eeuwigheid, geen Hemel, geen Zaligheid ginds denken, zonder Licht, onophoudelijk nooit veranderend, altijd stralend zonlicht...!

Maar er zijn er, *velen* zijn er, die dat Licht missen moeten reeds hier in dit leven... die het nooit hebben gezien van hun geboorte af, of die het langzaam, van lieverlede, zagen verdwijnen, voor wier oogen het duistere avond geworden is, zonder dat er voor hen meer een nieuwe dag volgt van Licht...

O de blinden, de blindgeborenen bovenal, ik heb zulk een diep, diep medelijden met hen! Het leven zonder Licht,... in de eeuwige melancholie van schemer en nacht... het lijkt mij zoo troosteloos, zoo somber, zoo moeilijk om te dragen...!

En ik voel zoo'n oprechte bewondering voor allen die iets doen om het lot dezer misdeelden te verzachten of te verbeteren. Ik denk, dat dit te doen een in waarheid 'nuttig' werk is. Daarom wil ik ook zoo van ganscher harte gaarne hier mijn sympathie en mijn dank uitspreken aan den heer H.J. Lenderink, Directeur van het Instituut tot Onderwijs van Blinden te Amsterdam, die voor eigen rekening een zoo veelomvattende studie schreef *ten bate der Vereeniging tot verbetering van het Lot der Blinden in Nederland en zijne Kolonieën*[*)].

Zie, het zou aanmatigend zijn wanneer *ik* mijn lof wilde toezwaaien aan het grondige, prachtig-uitgevoerde, en van zoo groote liefde voor de blinden getuigende werk van den heer Lenderink. Hij is met de door hem gekozen levenstaak verre boven *mijn* lof verheven. Maar *wel* mag ik er hier op wijzen, dat zij die zich dit boek aanschaffen niet alleen een goed werk doen ten behoeve der blinden, omdat de uitgave geschiedt *alleen in het belang dier misdeelden,* maar bovendien zelf iets onder de oogen krijgen, dat meer de moeite van het lezen waard is, belangrijker en boeiender van inhoud, dan zoo menig prul-romannetje, dat voor veel geld slechts weinig zaaks te lezen geeft. En in het bijzonder wijs ik hen, die gedachtenloos het een of ander 'prachtwerk' cadeau geven, en zich daarbij laten leiden door den boekverkooper, die hun vertelt wat in de mode is en wat niet, op deze even smaakvolle als interessante, met vele platen versierde uitgave van den heer Lenderink. Het geven van zóó'n cadeau heeft een tweeledig nut. Ten eerste komt het de bovengemelde Vereeniging ten bate der Blinden ten goede; ten tweede wekt het bij den lezer of lezeres, die het ontvangt, belangstelling voor de Blindenzaak. -

- De geschiedenis b.v. van Helene Keller die trouwens in Engelsche en Amerikaansche tijdschriften reeds lang de rondte deed, is vrij wat boeiender en treffender, dan die van menig verdichte heldin uit een boek. En welk een bewondering dwingt niet de onderwijzeres af, die dit blinde, oogenschijnlijk van alle levensgenot

*) *Het blindenwezen in en buiten Nederland*, *door H.J. Lenderink*, *Directeur van het Instituut tot Onderwijs van Blinden te Amsterdam* (versierd met ruim 300 portretten en andere afbeeldingen in autotypie) voor rekening van den schrijver, ten bate der Vereeniging tot Verbetering van het Lot der Blinden in Nederland en zijne Kolonieën. Uitgegeven bij W. Gosler & Co. te Amsterdam 1904.

verstoken meisje zoover bracht, dat zij met vrucht kon gaan studeeren aan een van Engelands universiteiten...*)

Van bewondering gesproken, is het hier wèl op zijn plaats die niet te onthouden aan de vele artsen in binnen- en buitenland, wier kunde en geduld en toewijding zoo menig lijder het gezicht heeft doen behouden, of verlichting en verzachting bracht in het ongeluk. De heer Lenderink herdenkt hen allen die zich in dit opzicht verdienstelijk maakten: *Prof: M.C. Mulder, Geneesheer-Directeur van de Inrichting voor Ooglijders te Groningen*, *Prof: W. Koster*, *Hoogleeraar in de Oogheelkunde te Leiden*, *Dr. S.P.G. van der Meer*, *Geneesheer-Directeur van de Inrichting voor Ooglijders te Maastricht*, *Dr. Nicolai, Geneesheer-Directeur van de Inrichting voor Ooglijders te Nijmegen*, *Dr. de Haas en Dr. Moll*, *beiden te Rotterdam* - - enz., enz. Ik doe slechts een greep uit het groote aantal namen en portretten, in het boek voorkomend. Het spreekt van zelf dat de méést bekenden ten onzent, *Snellen, Donders*, *Bouvin*, allerminst vergeten worden, en dat ook mannen der wetenschap

*) In het Amer: 'Ladies Home Journal', las ik deze geschiedenis voor een paar jaren nog uitvoeriger. Als de plaatsruimte het toelaat, zal ik wellicht een volledige vertaling ervan geven.

uit het buitenland dankbaar zijn vermeld, terwijl vele afbeeldingen en portretten de lezing van dat alles toelichten en aangenaam maken.

Een dier platen geeft een groep van *Dr: M. Juda, Dr. W. Snellen, Dr. N. van Rijnberk*, *Professor dr: W.M. Gunning, Dr: B.C. Visser*, *Dr: N. Jósephus Jitta*, *en de Zusters Directrice C. Reddingius*, *Zuster Molemans*, *Zuster Meijerink*, *Zuster de la Lande Cremer*, *Zuster Gerth,* allen verbonden aan de Inrichting voor minvermogende ooglijders te Amsterdam. En bij de beschouwing van die plaat dacht ik onwillekeurig aan de liefhebberij - vooral in onze dagen welig tierend, - van zooveel menschen, om te schimpen op de onvruchtbaarheid der medische wetenschap, en op al hetgeen de doktoren niet weten, en niet kunnen genezen. Nietwaar, als men bedenkt hoeveel zij wèl tot stand brengen, hoeveel lijden zij wèl weten te verlichten, en hoeveel uitvindingen zij gedaan hebben ten bate van ongelukkigen, is het dan niet de moeite waard daarbij, bij dat vele goede, wat *meer* stil te staan, wat *meer* bij hetgeen wij aan hun kennis te danken hebben, en wat minder bij hetgeen aan die kennis ontbreekt.?!

Smalen op doktoren en op hun wetenschap is zoo gemakkelijk, en, naar het schijnt, voor velen zoo bijzonder genoegelijk! Maar wat zou er, om nu eens alleen bij de ongelukkige Blinden te blijven, van dezen terechtkomen, zonder de hulp en de toewijding en de kunde van zoo menigeen zichzelf met liefde aan zijn vak wijdenden geneesheer!?....

Ik eindig met de woorden van Schiller, die ik aantrof in het boek van den heer Lenderink...

> O, eine edle Himmelsgabe ist
> Das Licht des Auges... Alle Wesen leben
> Vom Lichte, jedes glückliche Geschöpf,
> Die Pflanze selbst kehrt freudig sich zum Lichte.
> - - - - - - - - - - -
> *Sterben* ist nichts... doch *leben* und nicht *sehen*
> *Das* ist ein Unglück...

Eere aan hen, die, als de heer Lenderink, en als zoovele in zijn boek vermelde mannen en vrouwen, hun leven gebruiken om dat ongeluk te lenigen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Ma moet uit.’

P.K. schreef in de Holl: Lelie van 17 Aug: jl: een versje ‘Ma moet uit’, waarvan hij veel plezier beleeft, daar allerlei couranten het overnemen. (Wèl een bewijs hoe raak de inhoud is). ‘De Zutphensche Courant’ wijdt er zelfs een geheel artikel aan, en geeft daarbij eenige aanvullingen ten beste daar zij van meening is dat niet alleen de ‘nuttige’ en ‘vergaderende’, maar ook de pretmakende mama's zulk een lesje verdienen. Hierin heeft de Zutphensche Courant zoo volkomen gelijk, dat ik hare aanvullingen gaarne overneem.

> Je moet je nu zelf maar vermaken,
> Mamaatje moet visites maken.
> of:

Ga maar wat teekenen op je leitje,
Mama moet weg naar een partijtje.
of:
Nu liev'ling, zie maar dat je 't stelt,
Mamaatje moet naar 't tennisveld.
of:
Och kind, wat ben je toch aan 't dwingen!
Mama moet uit, ze moet gaan zingen.
of:
Ga maar wat kienen met je broer,
Mamaatje heeft vandaag haar *jour*.
of:
Neen schat, je kunt niet met me mee,
Mamaatje moet naar 't bal masqué.
of:
Och kind, 'k wou dat je beter werd,
Mama moet noodig naar 't concert.
of:
M'n liev'ling wees nu zoet voor drie,
Ma moet met tante naar de *tea*.
of:
Nu wordt de kleine bengel ziek,
En ik, 'k *moet* naar 't concours hippique....

- 'Dat laatste is een beetje gruwzaam' - voegt de redactie toe aan haar slot-fantasie. Maar zij vergist zich. Hare fantasie is niet gruwzamer dan de *werkelijkheid*, door mij beschreven in die corr: aan Jonge Mama (zie Lelie van 3 Aug:), die insgelijks door allerlei couranten is overgenomen, waarin ik vertelde van een mij bekende moeder, *die op reis ging naar het buitenland*, *alleen voor haar eigen genoegen, terwijl een harer kleine kinderen den vorigen dag onverwachts hard ziek was geworden, en hem overliet aan de verpleging harer familie en kinderjuffrouw*, '*omdat er geen dreigend gevaar was.*' - - En ik kan der redactie van de Zutphensche Courant de verzekering geven, dat ook het overige harer versjes volkomen van toepassing *is* op deze Haagsche *werkelijkheids*-vrouw, en op menig andere ook, van onzen tegenwoor-

digen, uithuizigen, pretmakenden tijd, waarin er in *woorden* zooveel geschermd wordt met ‘moeder-gevoel,’ ‘moeder-plicht,’ ‘moeder-verantwoording’ - - enz. enz.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

School en huis.

Of het vroeger anders was, weet 'k niet, doch dit is zeker dat er thans immer luider over allerlei geklaagd en gezucht wordt. Aan jammertonen geen gebrek. Leven we in een klaagperiode of gaan - en gelukkig! - voor vele zaken en toestanden de oogen meer dan tevoren open, terwijl de neiging tot het uitspreken en openbaar maken van alles het hare er toe bijdraagt om op velerlei de aandacht te vestigen wat weleer onbesproken bleef?

Tot de zaken die ‘aan de orde zijn’, mag wel gerekend worden alles wat het *onderwijs* betreft.

Een verblijdend feit! Immers het geldt de belangen van het kind, de toekomst dus van hen die straks onze plaatsen innemen. Wat er worden zal van de maatschappij, van ons volk hangt voor een groot deel af van wat in het heden gedaan wordt voor de geestelijke en zedelijke vorming der jeugd. Als men even bedenkt, dat het kind vele jaren lang in de school doorbrengt - van hoeveel beteekenis is dan *wat* en *hoe* wordt onderwezen, van hoe grooten invloed is dan het woord en het voorbeeld van hen, die onderwijzen; hoeveel hangt dan af van de indrukken welke daar gewekt worden! Is het niet natuurlijk, ja hoogst gelukkig dat de school - en alles wat er mee samenhangt - het voorwerp is van de grootste belangstelling? Is het wonder dat, naarmate meerderen die belangstelling gevoelen, te meer geuit worden: wenschen, grieven, bedenkingen? Vernomen worden dezen uit den mond van het onderwijzend personeel, uit den mond van ouders zoowel als van den kant van geneeskundigen. De hoop mag derhalve gekoesterd worden, dat allengs aan rechtmatige verlangens zal voldaan worden.

Verheugen wij ons tegenwoordig in het bezit van goed ingerichte lokalen, welke min of meer voldoen aan de voorschriften der gezondheidsleer; verblijden w'er ons over dat op tal van scholen tusschen elk uur eenige minuten ‘vrij-af’, zoo mogelijk in de buitenlucht, wordt gegeven; wordt dankbaar erkend dat alle zorg wordt besteed aan de leermiddelen, nochtans *blijft* er te wenschen en te hopen.

Wordt o.m. nog niet te veel vergeten dat *kennen, weten* van vele dingen nog niet immer die *wijsheid* schenkt welke de mensch behoeft, zal hij - tot zegen van zichzelf en van de maatschappij - eervol een plaats innemen in den kring, of het arbeidsveld, welken hij eens binnentreden en waarop hij werken zal?

Alle onderwijs worde zoo gegeven dat het *belangstelling wekt*, bijdraagt tot 's menschen ontwikkeling en in den leerling, in wien slechts eenige wetensdrang is, het verlangen doet ontstaan dieper te mogen doordringen in datgene wat hem onderwezen wordt.

Elke leeraar of leerares beseffe toch de *verantwoordelijkheid* welke op hen rust! Zij moeten kennis aanbrengen, lust wekken tot méer willen weten, maar er moet evenzeer van hen uitgaan: opvoedende, karaktervormende invloed. Leerlingen moeten met *eerbied* opzien tegen hun leeraren en om hun *meerder weten* en bovenal op grond der erkenning van hun *hoogstaan als mensch*, hetgeen blijke uit hun wijze van spreken, uit de manier van zich gedragen *in* en *buiten* de school, uit den omgang met

hun discipelen. Echte beschaving, fijne vormen, diep gevoel voor recht en rechtvaardigheid, menschenkennis, willen ingaan in de belangen der aan hun zorgen toevertrouwden, moeten hun doel wezen, opdat zij door hun persoonlijkheid niet minder dan door hun onderwijs *kracht* ten goede van zich doen uitgaan.

In beginsel worde het toegejuicht dat jongens en meisjes naast elkaar zitten op de banken. Zoó zij het op de '*lagere school*'; niet anders moge het wezen op de '*H.B.S.*' of '*gymnasium*' en straks aan de '*akademie*!'

't Samengaan van *beide geslachten* op eéne school worde als iets *zéér gewoons* en *natuurlijks beschouwd* door de ouders, opdat ook de leerlingen er aldus over gaan denken. In de practijk kan het ook niet anders. Of wil men ook op kleiner plaatsen *afzonderlijke* H.B.S. en gymnasium voor *meisjes* stichten? Dit is eenvoudig onuitvoerbaar. Er mogen gevaren verbonden zijn aan het samenbrengen op de school van jongens en meisjes van 15, 16 jaar omdat daaruit te groote omgang met elkaar kan voortvloeien, het is evenmin te ontkennen dat in het omgaan met elkander veel goeds kan liggen. Waarom wél *samen* fietsen, naar het tennisveld? Waarom wél

samen wandeltochten maken, partijen, bals, enz., bijwonen?

Dit zou toch niemand willen verbieden. Klagen leeraren over het *samen* de school bezoeken? Lijdt beider studie er onder? Of prikkelen zij elkaar om te arbeiden? Is dat gescheiden houden van jongens en meisjes goed? Of is het beter dat zij het *gewoon* vinden met elkander om te gaan? Maar niet 'stil!'

Aan *ouders* ten plicht hun kinderen *zelf* te vertellen, wat dezen niet op onreine wijze mogen bespreken met elkander!

Aan den *onderwijzer* ten plicht een toonbeeld te wezen van die waarachtige beschaving, welker voorbeeld machtigen invloed oefent op den omgang tusschen een leerling en leerlinge. Diens spreken, diens keuze van lectuur, b.v., is allerminst een onverschillige zaak.

Te hopen is het ook dat het aantal *leervakken* worde verminderd. *Weinig goed* weten en begrijpen is méér waard dan *veel slecht* weten.

Aan de orde blijve evenzeer het aantal *lesuren.* Er moet tijd wezen voor zelfstandige studie, voor liefhebberijen, voor lectuur. Velen klagen dat er geen tijd overschiet om vrijwillig een mooi boek te lezen.

Aan de orde blijve desgelijks de vraag *omtrent* het *huiswerk.*

Ouders hebben ook nog recht op hun kinderen. 't Moet niet zóó wezen dat zij, gekomen van school, eten om dan terstond aan den arbeid te gaan om, als het werk 'af' is, aanstonds te hooren 'bed-tijd!'

Er kome *meer overleg in deze tusschen de onderwijzers.* Nu weet vaak de een van d'ander niet af, met dit gevolg dat er soms voor allerlei lessen te veel gedaan moet worden, wat niet wegneemt dat de leerlingen zich moeten oefenen in juiste *arbeids-verdeeling.* Onlangs las 'k, cursief nog wel gedrukt, aan den voet van een 'rooster' voor de lessen deze woorden: '*de onderwijzers regelen onderling zóo het huiswerk, dat er ten hoogste* 1½ *uur aan besteed behoeft te worden.*'

Dat er op onderwijsgebied iets hapert, blijkt uit wat men gedurig kan lezen in couranten, tijdschriften, brochures, blijkt uit de oprichting der '*Vereeniging tot vereenvoudiging van examens en onderwijs*,' blijkt uit hetgeen prof: Winkler schreef over de overlading met onderwijs en huiswerk. 'De ouders zien dat meer en meer in en het begint onder hen te gisten. Zij klagen bij de onderwijzers, maar dezen kunnen er weinig aan doen. Ze zijn gebonden aan leerplannen en examens.' 'Aan ouders en onderwijzers worde gelegenheid gegeven samen te werken tot een betere regeling van het onderwijs.'

Over deze regeling sprak elders een schoolhoofd zeer uitvoerig. Samenwerking van ouders en leeraren zou het onderwijs ten goede komen. Veel misverstand verdween en onderling vertrouwen nam toe. De ouders kennen de onderwijzers niet. Zij staan te veel buiten de school. Meerdere aanraking is hoog noodig. De leeraren zouden de leerlingen beter leeren kennen en d' ouders zouden waardeerender over de eersten oordeelen. Waarom geen bijeenkomsten van beide groepen?

Dat er verbetering in menig opzicht komen moet, erkent ieder ernstig-denkende. Dit zij van alle zoeken naar, voor een deel althans, nieuwe wegen het uitgangspunt. School en huis hebben beide een heilige taak te vervullen: menschen te vormen met een helder hoofd, een ruimen blik, een scherp en juist oordeel, met veel kundigheden toegerust, maar tevens met een ernstig het goede willen, met een karakter zonder

plooien en vouwen, met een harte vol warmte en geestdrift, vol liefde en eerbied voor wat schoon, rein en edel is, vol van idealen.

Kennen is veel, heel veel, doch zedelijk-kunnen is méer.

Onze tijd vraagt om *menschen*, om karakters en persoonlijkheden.

Geven school en gezin ons hen!

Alkmaar.

J.F. TERNOOIJ APÈL.

Over het Corset.

Het is wel eens interessant de verschillende manieren van ademhaling na te gaan en te zien welke invloed het corset op de ademhaling heeft, want even goed als de afmeting van de borstholte bij elk ras verschilt, kunnen ook de ademhalingswerktuigen verschillen.

Men kan niet bepaald zeggen: de Indiërs door Mays bestudeerd halen op deze wijze adem, dus als ons volk dat niet op dezelfde manier doet, dan is dat het gevolg van het dragen van het corset, dat de ademhaling is komen belemmeren.

Om met volkomen kennis van zaken hier over te kunnen oordeelen, daarvoor zou men

moeten kiezen: vrouwen van verschillend ras, land en verschillenden stand, daar twee groepen van vormen, waarvan de vrouwen van de eene groep nooit, van de andere altijd een corset gedragen hebben en vervolgens den uitslag vergelijken. Zulk een proefneming is zeer lastig om niet te zeggen onmogelijk.

Nu is mij echter een belangrijk werk in handen gekomen, dat handelt over de verschillende manier van ademhalen bij vrouwen van hetzelfde ras, maar van verschillende lichaams-gestalte, gezondheid en stand, die een corset gedragen, maar dat later uitgelaten hebben.

Door de lucht, die men achtereenvolgens in de longen in- en uitademt, ontstaat datgene, wat men noemt de levenskracht, de longwerking of beter nog de ademhaling. Deze is bij iedereen verschillend; zij hangt volgens Hutchinson voornamelijk af van de lichaamsbouw van het individu.

Het lichaams-gewicht geeft een minder juist begrip van den lichaamsbouw, evenmin als de omtrek van de borst iets te maken heeft met de ingeademde lucht.

De leeftijd brengt hierin weinig verandering te weeg.

Men heeft dus rekening te houden met den lichaamsbouw van den persoon om de longwerking te kunnen vaststellen.

Hutchinson heeft bevonden, dat de longwerking van een man van 1.50 M. gelijk is aan 2.035 cM^3. en dat die verhoogd wordt met 25 cM^3 per cM lichaamsbouw (Dr. M. Dupont).

Ik zal mij intusschen niet bezig houden met het opsommen van de tabellen, die Hutchinson over dit vraagstuk mededeelt, want het is hier niet te doen te weten te komen of de ademhaling van den persoon normaal is, als hun ademhalingsvermogen met hun gewicht en hun lichaamsbouw overeenkomt, maar alleen te bestudeeren de longwerking van verschillende personen onder invloed van het corset.

De vraag is nu:

1°. Hoe is de longwerking en de borstholte van een vrouw, die al of niet een corset draagt?

2°. Heeft het dragen van het corset dezelfde uitwerking bij verschillende vrouwen?

De eerste proefneming bestaat daarin, dat men het ademhalingsvermogen meet van een vrouw, die een corset draagt, dat haar lichaam los omsluit.

Vervolgens van een vrouw, die zich rijgt.

Ten laatste van een, die geen corset draagt.

Volgens den uitslag van deze drie proefnemingen kan men wiskunstig den invloed bepalen, dien het corset uitoefent op de ademhaling.

Men meet het ademhalingsvermogen door middel van een toestel, dat men spirometer noemt. Deze bestaan in verschillende soorten. Mijn collega en vriend dr. Maurice Dupont heeft er een vervaardigd, die tegelijkertijd eenvoudig en nauwkeurig is. Dit toestel, onderworpen aan het oordeel van de Académie de Médecine, is door den vervaardiger als volgt beschreven in een werk genaamd: Les traitements de la tuberculose par les inhalations d'acide carbonique.

Deze spirometer bestaat uit twee vaten A. en B. die elk voorzien zijn van twee buizen AT. TA. TB. TB. Zij hebben een gelijken inhoud van 5.000 cM^3. De buis TB. blijft open en stelt het vat B. in verbinding met de buitenlucht. De buizen TB. en TA. zijn gesloten door kurken van caoutchouc, waardoorheen twee glazen buizen gevoerd zijn van 2 cm. diameter. Men laat die twee glazen buizen SS' neerdalen tot

op een cM. afstand van den bodem van het vat, ze zijn van boven omgebogen en verbonden door een caoutchouc buis. Deze verbinding van de caoutchouc buis en de twee glazen buizen staat door middel van een zuigpijp met de twee vaten in verbinding. De buis AT. is door een caoutchouc stop gesloten, waardoor heen gaat een glazen buis O van 10 mM. diameter; hieraan is een caoutchouc slang bevestigd, waaraan voor de kraan een opening is aangebracht.

Het vat A. is van onder tot boven in graden verdeeld van 0 tot 5000 opklimmende met 25, het uiteinde van de buis staat op 0.

Om het toestel te laten werken, vult men vat B met water, opent de kraan R en laat vervolgens door middel van de zuigpijp het water in vat A vloeien totdat het het nulpunt bereikt heeft; hierna sluit men de kraan. Men giet vervolgens in vat B de noodige hoeveelheid vloeistof om het onderste gedeelte van buis S steeds onder water te houden; dan plaatst men vat B zòo, dat het niveau onder dat van vat A is. Door kraan R te openen, kan men gemakkelijk het water van A in vat B laten vloeien, hetgeen onmiddellijk ophoudt als men de kraan sluit.

Op de volgende wijze meet men de longwerking:

Men laat den persoon diep ademhalen; vervolgens voordat de uitademing begint, zet men het mondstuk den persoon aan den mond en opent tezelfder tijd de kraan. De persoon houdt den adem zoo lang mogelijk in en wanneer hij uitademt, houdt de vloeiing op. Dan sluit men dadelijk de kraan. Door het inademen is het water van vat A teruggeloopen in vat B en het cijfer, dat nu door de oppervlakte van het water aangegeven wordt, wijst de hoeveelheid uitgeademde lucht aan.

Dank zij de werking van de zuigpijp geschiedt de uitademing zonder moeite onder invloed van den atmospherischen luchtdruk op den wand van de borstholte.

De lucht, die zich in de long bevindt, vloeit gelijk het water van de zuigpijp en wordt opgenomen door vat A, zoodat de long hierdoor meer volkomen geledigd is, dan door de krachtigste uitademing.

Het toestel, dat ik voor mijn onderzoekingen gebruikt heb, verschilt maar weinig met hetgeen hierboven beschreven is omdat het ook bestaat uit twee vaten A en B; deze zijn van onderen elk voorzien van een buiskoker, welke vereenigd zijn door een caoutchouc buis C.D. (deze komt overeen met de buis SS' van het vorige toestel.) Vat A is van onder tot boven in graden verdeeld van 0 tot 5000 en aan den hals is een caoutchouc buis aangebracht, die door den persoon in questie gebruikt wordt.

Men giet in het toestel 5 L. water waardoor zich 2½ L. in elk vat bevindt, als dit voor de onderzoeking gereed is. Als men het toestel gaat gebruiken, heft men de voorlegger B op, zoodat het vocht in vat A vloeit. Men sluit de kraan R van de buis T en zet vat B weer naast A dat nu tot het nulpunt met lucht gevuld is.

De persoon, met wien de proef gedaan wordt, zet na diep ademgehaald te hebben het mondstuk van buis T aan den mond, dan opent hij kraan R op hetzelfde oogenblik, dat hij de ingeademde lucht door buis T in vat A drijft en sluit die onmiddelijk als hij ophoudt met uitademen.

De oppervlakte van het water in vat A duidt nu de hoeveelheid adem aan.

Mocht de proef, die ik beschreven heb oogenschijnlijk niet nauwkeurig zijn, zij levert door vergelijkende onderzoekingen zeer voldoende uitkomsten. Deze onderzoekingen zijn op de volgende wijze gedaan:

1°. Meting van het ademhalingsvermogen van een vrouw met corset zooals zij het droeg, toen zij mijn studeerkamer binnentrad en zonder dat zij voorbereid was op de onderzoekingen waartoe zij zich leende (kolom I.)

2°. Meting van het ademhalingsvermogen van dezelfde persoon, toen het corset stijf aangehaald was. (kolom II.)

3°. Meting van het ademhalingsvermogen van de vrouw, nadat zij het corset uitgedaan had. (kolom III.)

Om zeker te zijn, dat geen vergissing mogelijk was, werd elke proef driemaal herhaald en kreeg men de volgende uitkomsten.

60% van de personen met wie de proef genomen werd, droegen gemaaktgekochte corsetten, de anderen aangemeten. Bijna van allen was de vorm recht van voren of anders weinig gebogen.

Men vergelijke deze cijfers. Ik vergelijk eerst de cijfers van de eerste kolom met die van de derde, d.w.z. de cijfers verkregen van iemand die een corset draagt, dat volgens haar meening het lichaam slechts los omsluit, met die van iemand, die zonder corset ademhaalt.

Van de 40 gevallen, die hier aangeteekend zijn, heb ik bevonden:

1°. dat er in negen gevallen geen verschil bestaat tusschen de twee afmetingen van het ademhalingsvermogen.

2°. dat in elf gevallen de cijfers van de derde kolom kleiner zijn dan die van de eerste. Het verschil is tusschen 105 cM^3 en 30 cM^3.

3°. dat in twintig gevallen de cijfers van de derde kolom hooger zijn dan die van de eerste. Het verschil is tusschen 200 cM^3 en 10 cM^3 is gemiddeld van 65 cM.

Dus ziet men, dat in bijna ¼ van de gevallen het ademhalingsvermogen niet veranderd is en dat in meer dan ¼ van de gevallen de vrouw *met* corset gemakkelijker kan ademhalen.

De slotsom van deze spirometrische opnamen is dus, zooals te voorzien was, dat het corset invloed uitoefent op de borstkas en het zou afdoende zijn wanneer alle vrouwen een corset droegen, dat expres voor haar gemaakt was of nog eenvoudiger als ieder, die een corset droeg, dat al of niet op maat gemaakt was, het verstandig gebruikte.

Naar Docteur O. FELLOWELL,
door SNOWA.

Realisme. III. Vlaamsch Realisme.

D a g e n - door STIJN STREUVELS (Amsterdam bij L.J. Veen.)
'D e W o n d e r b a r e W e r e l d' door HERMAN TEIRLINCK
(Amsterdam bij C.A.J. van Dishoeck.)

Mij wil het toeschijnen, dat er uit Vlaanderen een beter, een zuiverder geest dringt in onze gore letterkunde, van *Levenshonger, Levenslol*, *Zondagsrust*, etc. Hier hebben wij, bij onze Vlaamsche naburen, het primitieve, het eerlijke meeleven-met-de-natuur, dat zoo iets gehéél *anders* is, dan photographische afbeeldingen-maken van een weide, een vaart, een landweg etc. etc! Dat laatste kan iedereen, die over een vaardige pen beschikt, zich zelf áánleeren; het eerste echter is een dichtergave die slechts heel weinigen zóó bezitten, dat zij hun liefde tot de natuur vermogen te gieten in een schoonen vorm.

Op dit punt van meeleven en verstaan de natuur, ken ik ten onzent niemand die het beter doet dan mevrouw Marie Marx - Koning in haar sprookjes! Zij echter is daarin dichteres, géén realiste. Iets geheel anders is het forsche, krachtige, bijna onbehouwen proza van Stijn Streuvels, of het teer-eenvoudige, schijnbaar-doodgewone van Herman Teirlincks taal.

De beide Vlaamsche auteurs blijven in hun onderwerpen geheel en al bij het eenvoudige dorps- en volksleven! Maar welk een reusachtig verschil met het zoogenaamd-realisme van Frans Coenen in zijn *Zondagsrust!* Bij dezen een opzettelijk zoeken naar vuil, naar grove zinnelijkheid, naar dronkenschap en onkiesche toestanden, een photographeeren van alles wat in een achterbuurt, in een werkmanswoning, leelijk en onsmakelijk aandoet, een geraffineerd uitpluizen van 's menschen geméénste en láágste hartstochten, zonder éénigen zin voor 't mooie, 't poëtische, 't zonnige, dat is in elk leven, óók in 't volksleven; te midden van ellende en onzedelijkheid en proza toch óók stukjes zon, stukjes mooi-hoog-leven; de vereeniging van goed en kwaad, van getrokken-worden-naar-het-lagere en toch smachten-naar-'t-hóógere, waaruit héél de menschheid in álle klassen bestaat. Stel daartegenover de zes novellen van Stijn Streuvels, waaruit *Dagen* is samengesteld. - Er is hier noch gewildheid, noch ziekelijk pogen om de dingen te willen verfraaien of uit hun verband te rukken; er is niets anders in deze novellen dan één heel-zuiver meeleven met de beschreven toestanden, door iemand die er voor *vóelt.*

Vergelijkende met Coenen krijg ik den indruk, dat deze naar een achterbuurt is gegaan om eens een echt goor, vies stukje leven af te zien, en uit te beelden; terwijl Stijn Streuvels wéér geeft wat is in zijn ziel, wat zijn ziel dagelijks meebeleeft in zijn eigen eenvoudige omgeving.

Ik neem b.v. de *Kalfskoe*, de éérste der novellen.

't Onderwerp is o zoo gewoon! Een paar boerenlieden, die niet begrijpen wáárom hun koe niet kalft, besluiten ten slotte haar maar liever voordeelig te verkoopen. Hun slimme boerenstreken daarbij, om den kooper te bedriegen, hun gesjacher met dezen over den prijs, vormen den hoofdschotel van 't verhaal; dat eindigt met den tragischen dood der oude boerin, die, tengevolge harer hebzucht, door brand omkomt. Want haar man is nog 's avonds laat den kooper gaan waarschuwen, dat ze 't beest dan toch maar voor den laatstgeboden prijs willen geven. En terwijl de oude vrouw nu alleen bezorgt het eten van de koe, laat ze den voor haar te zwaren ketel vallen, en sterft

armzalig, alleen, in de vlammen. Ik sta even stil bij deze bijzonderheden, omdat het mij trof hoe zuiver-rein dezelfde dingen kunnen beschreven worden door een reinvoelende natuur, die een met onreine bedoelingen bezield mensch weet te verminken tot dubbelzinnigheden en zinnenprikkelen! Want er is nergens in de geschiedenis dezer oudjes, tobbende over hun maar niet willende kalvende koe, ook maar één dubbelzinnig woord, ook maar iets waardoor de lezer er zich ‘wat bij denkt’; heel dit verhaal kan elk jong-meisje even goed lezen als ieder ander. En dit komt alléén, omdat de auteur alles zoo heel doodgewoon, zoo zonder er zelf iets mee te bedoelen, vertelt, zonder onnoodigen omhaal van woorden, en óók zonder preutsche verzwijging-methode. De heele zaak is zoo doodgewoon, zoo zuiver natuurquestie, dat de auteur haar vertelt als iedere andere zaak. Bij hem geen questie van vroeg-overprikkelde, onrein-nieuwsgierige ‘Marietjes’, en dergelijke inlasschingen, om den smaak te prikkelen van een zelf-onrein-geworden publiek. Niet, alsof óók Stijn Streuvels de dingen niet héél nauwkeurig bij den naam noemt; in dat opzicht is hij zoo realistisch mogelijk, maar het verschil met Coenen is, dat hij 't alleen doet als 't nóódig is, niet om

den lezer voortdurend nog méér te laten gissen dan hij beschrijft. De drachtige koe wordt in dien toestand wèl-omschreven. Maar er worden geen toespelingen of dubbelzinnigheden omheen gewikkeld, die met de zaak zelve niets te maken hebben. - En hetzelfde geldt evenzeer voor de andere novellen. - *Vrede* b.v. doet zonder twijfel ruw aan, omdat een groot deel van den inhoud neerkomt op een dronkenmanspartijtje. Maar toch voelt men ook hier, ook bij deze tooneelen, dat de auteur niets méér geeft dan de werkelijkheid, met goed en kwaad beide. Legt men deze beschrijving van eenige boeren, die zich na een twist verzoenen onder de noodige glazen bier, neven die gore schildering van de twistende werkmansfamilie bij Coenen, dan voelt men weer zoo dadelijk 't verschil tusschen *willen*-smerig-zijn, en gewoon-weg boeren-dorpsleven beschrijven! De menschen van Coenen staan je tegen van top tot teen, zijn onrein tot in hun vingertoppen; de boeren van Stijn Streuvels hebben een ziel met mooie en goede aandoeningen neven de leelijke, precies als onze eigen en alle andere menschenzielen! - Er is iets teer-aandoenlijks in Verlinde's ergernis, omdat hij ruzie heeft met den vroegeren goeden-vriend; onder al de kleinzieligheden dóór, van 't elkaar ergeren en plagen en niet de éérste van goedmaken willen zijn, klopt, heel voelbaar voor den lezer, 't echt menschelijk begeeren naar verzoening.

En daarom is er in die feestviering, als een derde den vrede tot stand brengt, ook weer iets menschelijk-natuurlijks, dat niet, zooals bij Coenen, walg en weerzin opwekt.

Ik zei aan het begin van dit opstel, dat Stijn Streuvels meeleeft met de natuur, en vóór ik van hem overga op Teirlinck, die m.i. in dat opzicht geheel éénig daarstaat, wil ik een bladzijde afschrijven uit *Dagen*, die als het ware Vlaanderen vóór onze oogen toovert, en 't levendig besef geeft, dat deze auteur een kind is van 't buitenleven, en het liefheeft, en ziet, en voelt, met elken vezel van zijn bestaan. ‘En achter de vensters over 't wijde veld schong de zon, lijk al de dagen, eenbaarlijk zonder vergaan, in een perelblauwen hemel, en er dreef een vlugge windeke van buiten naar binnen. De blijheid lag in kleur over 't hoveken rond het huis. De krieken lonkten lijk oogen rood onder 't loof van 't jonge boomken. In reken van weerzijds het wegeling tot aan de eerdestraat, en rond en rond, stonden de beziën-tronken zwaar-geladen, de groenselperkjes door de dikke berkenhage omheind. En daartusschen schetterde 't kleur van de bloemen. De lelies luidden hoog 't wit uit haar opene kelkklokken en stonden gesnoerd aan rilde stammen, die wiegelden genadig achter 't vlammende rood in ronde ballen van de stokrozen hooge gespit en gekles aan rijzige persen! De leeuwenmuilkes lonkten leege langs den grond kleurspatterend blauw rood en geluw, daarover een reke thymstruikjes in gedempt groen, een struik anijs in fijne sprieteling als een groene haarbos luchtig openwaaiend en gedoken aan den voet viooltjes dooreen in duizend kleuren; Sint Pieter lelies schel uitstekend het geel van hun kelken tegen 't zware gestruik van de dahlia's en pioenen. Dat stond allemaal verschillig de wegen zoomend en elk tierde in vroolijken groei tegen de blijde zonne. De wijngerd berankte de muren en dekte 't witsel en de vensterboorden met zijn groote plakbladeren. In 't midden stond de oude vlienderboom, gedaagd, en kromgebogen, knuistig over den steenput, en dekte 't water met koeltje en lommer in een donkere spelonk, maar al den bovenkant ter zonnewaart lagen de vlakke ronde, witte zaadblommen open, als handen zoo groot, en bestrooiden de goede vlienderreuke rond.’... (blz. 84....)

Nietwaar, ik zei niet te veel, toen ik, in een vroeger artikel over dezen auteur,[*)] de aandacht vestigde op zijn geheel afzonderlijke taal, en er op wees dat men hem, om die reden, niet kan rekenen tot *onze* letterkunde. In nog veel sterkere mate is dit laatste het geval met Herman Teirlinck, wiens proza soms geheel verrassend duister is voor Noord-Nederlandsche ooren. Ik voeg er echter bij, dat dit niet belet die taal en die zinswendingen heel lieflijk te kunnen vinden. Voor mij althans ruischt er in Teirlincks klanken en zinnen iets even zangerigs, naiefs, en teers, als in den inhoud zelf van zijn novellen. Primitief in den mooisten, den besten zin, doet dit werk aan. Ik sla zoo maar een bladzijde op: ‘Zou er toch ievers een Lieve-Vrouwe zijn, zoo zachte en lieftallig en goed van gepeinzen? Als hij zijne oogen dicht deed, kon hij Onze Lieve-Vrouwe zien. 't Was een oude gewoonte 's avonds. Moeder zaliger had hem dat geleerd. “Zoo ziet men ze” had moeder gezeid, nijp uwe oogen toe, jongen, zij komt dan bij de brave kinderen.

*) In het Soerabajasch Handelsblad.

Hij deed dat nu nog, hij had dat zestig jaar lang gedaan. - In de duisternis, zoo heel alleene met henzelven, blijven de groote menschen dikwijls nog kleine kinderen. En dat vond hij erg buitengewoon nu, en onbegrijpelijk.' (blz. 9) -

Dit is genomen uit de aandoenlijke geschiedenis van een weduwnaar, die bitter lijdt onder het verlies van 'Zeeneken', zijn eerste vrouw, om velerlei redenen wenscht te hertrouwen, en die ten slotte toch niet *kan* afstand doen van de Doode! 't Innig-reine waarmee hier is aangeroerd de questie van het man-zijn, het begééren de tweede vrouw als lijfsbezit, treft neven het leelijke realisme van de Noord-Nederlanders bijzonder-sterk! De auteur heeft volstrekt niet gepoogd zijn zeer-gewonen weduwnaar uit den boeren-stand te verheerlijken tot een bijzonder soort van heilige! Hij laat hem zien, met zijn hartstocht van zinnelijken aard, neven zijn mooie, gezuiverde liefde tot de gestorvene, die hem zoo gelukkig maakte! Die strijd is zoo teer behandeld, de woorden, de taal, de geheele bewerking doet zoo, ik zou bijna zeggen, heilig aan, - dat men niet anders kan, dunkt mij, dan een groot respect voelen voor den man en den artist, die zoo kan voelen, zoo kan zien, zóó kan uitbeelden de allerintiemste mengeling van 't mooie en leelijke der menschenziel beide. Daarom, omdat ik dit respect zéér sterk in mij voel, daarom wil ik niet gaan beduimelen met tastende en zoekende vingeren een zoo nobel geschreven boek. Ik wil mij alleen 't genoegen gunnen er nog een andere bladzijde uit over te nemen; gold het in die éérste novelle 't wee van den vrouwberoofden man, in die welke ik nu op 't oog heb, is het de maagd, treurende om hare vergeefsche liefde.

En wat ik overschrijf is het téérbegrijpen, met haar liefde-medeleven, van den vader: 'Corneel bekeek haar medelijdend, in teere aandoening, maar hij lachte seffens als hij verre 't verleden inzag. Voor twintig jaren had hij Rozalies ouderdom, en had hij 't zelfde verdriet om 't zelfde wee. Hij lachte zoetekens, als iemand die in gepeinze opkomende herinneringen toeknikt. We zullen er dan over zwijgen, Rozalie! Ge zult wel eens lachen' - -

En, eenige bladzijden verder: 'Als Corneel de treurende plooi om haren mond were gewaar werd, schudde hij zijnen kop, en een verdedigende liefde kwam in zijne oogen spelen: 'Ze heeft nog vele te leeren.' (blz. 137 en 160). Zoo iets teer-méévoelends voor lijden, droefheid, smart, ligt als een lieflijk waas over héél dit bij uitstek lieflijke boek. Met zoo'n boek naar buiten gaan, ver van de groote stad, alleen met wat er leeft in je eigen ziel, dat is als een louterend bad, als een terugkeer tot het echte, ware, natuurleven, waarvan wij dwaze, overbeschaafde, voor-onszelf-op-de-vlucht-gaande menschen zoo heel ver zijn afgedwaald!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Amsterdam, 24 Augustus. 1904.

Geachte Redactrice.

In het jongste nummer van 'de Hollandsche Lelie' vinden wij dat Dr. K.H.E. de Jong de meening is toegedaan, dat Goethe een anti-christ is. 't Werd meer gezegd, maar meest wêersproken. Zoo schrijft o.a. Albert Gierse in zijn aesthetische studies: 'Niets

is onjuister als de bewering dat Goethe atheïst is; Goethe was door en door deïst, maar hij behoorde tot geen sekte. Zijn Faust, de ware uitdrukking van zijn ik, bewijst het duidelijk. Maar zulk een geweldige geest kon zich niet bewegen in de enge grenzen eener dogmatische traditie. Als groot vereerder der grieksche wereldaanschouwing zou hij misschien het liefst de goden van den Olijmp aangebeden hebben; zoo schoon, zoo natuurlijk kwam die cultus hem voor. Maar zij kon den grooten denker nooit bevredigen, hij strijdt, hij twijfelt, hij komt niet tot zekerheid, maar hij gelooft.

Zijn God was een ware God, een God der almacht en der ontferming, die niet toornt, niet straft, maar redt. Tot dien God ziet de vertwijfelende Faust op; de hooge gedachte aan God kan hij niet prijs geven en daarvan doordrongen zingt hij een hooglied der godheid, zooals wel nooit geweldiger weerklonk. Die ‘Albehoeder’, die ‘Allerschepper’ is een God der liefde, die de wereld onzichtbaar omvangt, onbegrijpelijk maar kenbaar in zijn heerschen. Aan zulk een God kon Goethe ook gelooven, hij die aan het harteleed, aan den drang der strijdende ziel die aangrijpende woorden verleende in het smeekgebed van Gretchen aan de ‘Smartvolle’. Zoo dicht slechts iemand, die gelooven kan. Die goedige, reddende God scheen den dichter verhevener toe dan de Zeus van den Olijmp, dan de zeebeheerscher Poseidon.

Hoogachtend
P. BEL.

II. Liefde, vriendschap.

Aan de uitnoodiging van Lotos (zie No. 7 van 17 Aug. ll.) wensch ik gevolg te geven, indien de geachte Redactrice van de H.L. daartoe gastvrijheid wil verleenen. Maar reeds nu ben ik overtuigd dat het bij *gedachtenwisseling* zal blijven, daar ik het onmogelijk acht een definitie te geven van vriendschap[1)], liefde en andere aandoeningen of emoties; begripswoorden, die hoogstens *subjectief* kunnen verklaard worden. Lotos geeft zelfs reeds een verklaring van de beide genoemde begrippen: vriendschap = platonische liefde, dus toch *liefde*, maar zonder sexueelen omgang, waaruit dus volgt: tweeërlei soorten van liefde.

Dat er soorten van liefde zijn wordt door het spraakgebruik bevestigd, als ouder-, kinder-, vaderlandsliefde enz. Ook spreekt men van liefde voor de wetenschap, voor de kunst, voor onbezielde dingen en ook van liefde voor zich zelf, of eigenliefde, welke laatste m.i. nog al eens tot begripsverwarring aanleiding geeft, door haar gelijk te stellen met egoïsme, ja ook wel met zelfzucht.

De aandoeningen nu die men vriendschap of liefde noemt, ontstaan door den invloed, die het wezen of de zaak, waarvoor met veel gevoelt, op den mensch uitoefent. Voor die aantrekkelijkheid heeft men het woord sympathie = het zich bewustzijn van overeenstemming der naturen, der persoonlijkheid. Dat vriendschap en liefde zich in verschillende graden openbaren, is bekend genoeg, maar juist dit maakt het zuiver definieeren onmogelijk, want men kan de grenzen niet bepalen, niet aanwijzen waar zij beginnen en ophouden. Liefde is alzoo het woord dat een algemeen begrip van aantrekkelijkheid, toenadering enz. moet aanduiden, maar zoo verbazend uiteenloopend, wat soort of graad betreft, dat die algemeenheid zelfs vaag wordt.

Wil men als hoogsten graad van liefde bij den mensch de verhouding tusschen man en vrouw stellen, waarbij zij zich geheel aan elkaar geven, in elkaar opgaan, voor en door elkaar leven in de innigste zielsverwantschap en in volkomen lotsgemeenschap, dan zijn de nuances schier ontelbaar, die van zoodanig ideaal hoogtepunt afdalen tot hetgeen, volgens spraakgebruik, nog liefde heet, maar veeleer tot humaan plichtbesef dient gerekend te worden. Zonder aangetrokken te worden tot, eenige sympathie te gevoelen voor het andere wezen, kan ik mij niet goed voorstellen dat daar liefde *kan* bestaan. Zoo bij voorbeeld de woorden van Jezus: ‘hebt uw vijanden lief, enz.’ daar is toch de emotie die men liefde noemt, *onnatuurlijk*, zoodat ik zulk liefhebben vertolk als zijn plicht als mensch jegens den evenmensch te betrachten, en dit is *humaniteit*, uitgedrukt door de soort menschen-of naastenliefde.

Vriendschap acht ik dus te behooren tot zekere soort of zekeren graad van liefde, maar stellig van zeer edel gehalte. Zelfs vind ik haar minder egoïstisch dan liefde, daar zij minder verlangt.

Toch is het zeer moeilijk te bepalen welke van beide: de hoogste uiting van liefde en die van de reinste en edelste vriendschap, het hoogst staat. Daartoe zou men concrete voorbeelden met elkaar dienen te vergelijken, en wat moet dan de waardemeter zijn? Mij dunkt, dat deze geen andere kan zijn dan de indruk dien men daarvan ontvangt, terwijl deze indruk wederom afhankelijk is van ons eigen inzicht en gevoelen; ergo subjectief zal het oordeel zijn.

1) Oudergewoonte schrijf ik vr*ie*ndschap in plaats van vr*i*ndschap.

Op de vraag of er de meest intieme vriendschap tusschen man en vrouw kan bestaan met wegcijfering van alle sexueele emoties, kan niemand een beslissend antwoord geven, tenzij men, in een concreet geval, volkomen ingewijd ware van het meest intensieve leven, denken en gevoelen der beide personen.*)

Lotos was beknopt, duidelijk en zakelijk, ik hoop zijn voetspoor te hebben gedrukt en daardoor tevens geen misbruik van de verleende plaatsruimte te hebben gemaakt.

A. NIEUWVELD.

III.

Hooggeachte Freule.

Tot mijn spijt kwam eerst heden de H.L. van 27 Juli in mijn handen, waardoor ik niet eerder u kon schrijven, dat ik met zoo'n groote belangstelling het ingezonden stukje van X las over 'Het gevaarlijke van meisjes op jongens H.B.S. of gymnasium.'

In gedachten breng ik X een woordje van dank voor het ter sprake brengen van dit onderwerp; want zeker zullen er onder uwe lezers en lezeressen zijn, die òf door ernstige studie òf door eigen ervaring bevoegd zijn over dit onderwerp te spreken en zie ik dan ook met verlangen hun voor en tegen te gemoet.

Dat ik een belangstellende volgster van deze gedachtenwisseling zal zijn, verwondert U misschien niet, als U zich tenminste nog herinnert (dit is wel wat veel gevergd), dat ik zelf nooit anders dan gemengd onderwijs heb genoten, zoowel lager, meer uitgebreid middelbaar als hooger. Maar niet alleen mijn eigen verleden maakt, dat dit onderwerp mij ter harte gaat - 't is nog meer de toekomst en wel met 't oog op mijn dochtertje dat nu ook reeds op een gemengde lagere school gaat.

Bij 't lezen van X's stukje vroeg ik mij af, of de tijden in die 15 à 20 jaar zoo veranderd waren, òf mijn kennissen van toen en ikzelf zoo abnormaal waren, òf dat een kleinere plaats zoo'n groot verschil gaf.

Wel deel ik volkomen X's meening waar zij meent op te moeten komen tegen de 'mode' in 't laten gaan van meisjes naar jongensscholen. De H.B.S. en gymn. zijn niet voor alle meisjes; er is mijnsinziens wel degelijk voor meisjes eenige beperking noodig.

Als onmisbare voorwaarden zou ik willen stellen:

Zéér voldoende capaciteiten, een goede ge-

*) Noot Red:
Mij dunkt, dat hier de spijker precies op den kop wordt geslagen, in deze zinsnede.

zondheid, den noodigen ernst en lust om 't doel, n.l. voortgezette studie, te bereiken en den noodzakelijken factor tot dien lust, later in eigen onderhoud te moeten voorzien.

Waar X echter spreekt over het gevaar van ‘intiem,’ ik zou gezegd hebben ‘kameraadschappelijk,’ met elkaar om te gaan, kan ik haar meening niet deelen. -

't Elkaar zoo door en door kennen, getuige te zijn van elkaars kleine nederlagen op school, 't neemt, dunkt mij, de bekoring van 't onbekende weg; men zal elkaar niet zoo licht met een poëtisch waas omhangen en daaronder alle mogelijke mooi's zien. Van ‘loopen’ met elkaar was bij ons op school geen sprake, hoogstens dansen en schaatsrijden - fietsen deden de meisjes toen nog niet.

De belemmering in de studie (X's 1ste punt) in 't stadium ‘verliefd zijn’ zal, dunkt mij, dus niet speciaal gelden voor jongens en meisjes van dezelfde school. En wat punt 2 aangaat, 't elkaar buiten de schooluren zien, dat is een quaestie, die de ouders geheel kunnen beheerschen - en ook onafhankelijk is van 't al of niet samen op school gaan.

Waar X zich bezorgd maakt over hun praatjes, zou ik eerder denken, dat dezelfde school te bezoeken een voordeel is, doordat er dan meer punten van aanraking zijn en waar een derde niet zou mogen hooren een enkel keertje die no. 3 wel eens de een of andere leeraar zou kunnen zijn.

Daarenboven zullen de meisjes op jongensscholen haar tijd wel noodig hebben. Ten eerste hebben veel meisjes niet *dien* slag om hoofdpunten te zien en besteden te veel tijd aan de bijzaken, ten tweede is 't meisje soms niet zoo sterk en heeft meer tijd voor rusten noodig, en ten derde wordt van ieder meisje eenige bedrevenheid in vrouwlijke bezigheden verwacht; dat neemt ook tijd.

Met ernst werken en weinig tijd ‘over’ hebben, kunnen toch niet zoo'n ongunstigen invloed op het meisje hebben - en bij gevolg dit meisje ook niet op de jongens.

Waar X verder spreekt over de moeilijke taak van opvoeden, ben ik het door en door met haar eens, dat kinderen een zeer groote verantwoordelijkheid voor de ouders met zich brengen. - Het moeilijkste van alles is nog wel, dat de ouders een voorbeeld moesten zijn van groote plichtsbetrachting, van blijmoedige en ernstige levensopvatting, ja, van alle mogelijke deugden, en 't zijn toch allemaal maar heel gewone menschen, ieder met zijn eigen zwakheden behebt. En toch zit, geloof ik, in 't voorbeeld de grootste kracht en daarnaast komt de machtige zich geheel aan de kinderen gevende liefde - 't deelen in hun werk, 't deelen in hun ontspanningen, 't deelen in al hun belangen. -

Door die groote liefde, dat groote onderlinge vertrouwen zullen ze veilig zijn onder alle omstandigheden, ook als ze op eigen beenen moeten staan; ze hebben dan zelf een kracht in zich. Zéér velen deelen zeker de illusie van X, en hoop ik voor haar dat die werklijkheid wordt en ze zegen op haar werk ontvangt.

Ik ben verlangend te hooren, of ook meisjes, die juist die ‘gevaarlijke’ schooljaren doormaakten, hun bevindingen aan U schreven t.o.z. van jongens en meisjes van dezelfde en van verschillende scholen.

Ik kan mij haast niet voorstellen dat bij normale naturen die verhouding zóó gevaarlijk is en zou 't wel willen weten met 't oog op mijn dochtertje.

Brief uit Indië.

Zeer gaarne voldoe ik aan het verzoek der schrijfster van onderstaanden brief, onder grooten dank aan haar; in de eerste plaats omdat zij, blijkens haar hieronder volgend stukje uit het N.I. Nieuws van den Dag, zoo flink partij trekt voor de ongelukkigen in N.I.; in de tweede plaats omdat zij de bedoeling der Holl: Lelie, die tegen elk onrecht wil opkomen, zoo juist begreep door zich met haar verzoek tot mij te wenden.

REDACTRICE.

Geachte Freule.

Mr. CORNELIS.

Ik ben zoo diep getroffen over het vreeselijke dat hier de laatste weken in de Gajoelanden heeft plaats gehad, dat ik niet kan nalaten er over te spreken en te schrijven. Is het in Holland wel zoo bekend geworden welk een moord het geweest is? Weet men dat toen de vrouwen hunne mannen hielpen en hun kinderen verdedigden, ze doodgewoon zijn neergeschoten en weet men ook hoe slecht gewapend de Gajoeërs waren en hoe ze voor het grootste deel gedood werden, uitgezonderd wat kleine kinderen en misschien grijsaards.

En kunt U zich iets hulpbehoevenders voorstellen dan zoo'n klein kindje wat daar overblijft bij zijn stervende ouders en verwanten?

Het onderstaande komt voor in het Nieuws v/d. Dag van Ned. Ind. en is overgenomen uit een der Deli-couranten:

De ‘vreedzame missie’ naar de Gajoelanden.

In de Deli-Courant, zeer goed ingelicht over den raid door de Gajoe- en Alaslanden, lezen we een beschrijving van een ingenomen Gajoe-kampong, nà het gevecht. ‘De ellende van den oorlog’ heet het stukje, terecht. Men wordt wee en misselijk bij het lezen er van.

‘In de ruimte tal van hutten, niet op palen, behalve één huis met planken wanden, over 't algemeen een vrij armoedig zoodje. In zoo'n aan alle zijden open hutje zaten eenige vrouwen en kinderen ons aan te staren, wezenloos. Wat daarna onze aandacht trok was meer dan afgrijselijk. In de wolfskuilen achter den aarden wal en hier en daar daarbuiten ook op den aarden wal lagen lijken en gewonden door en over elkaar, in allerlei

houdingen. Oude en jonge mannen, stokoude vrouwen en jonge moeders, knapen en meisjes, oudere kinderen en zuigelingen; de jongeren naakt, de ouderen half gekleed, allen bedekt met bruin ingedroogd bloed, allen met meer of minder groote wonden, meest allen doodgeschoten.

In een groote kuil tusschen 10 à 12 doode lichamen, rechtop, een blijkbaar blinde, maar met wijde glazige oogen, jongen van 10 jaar, ongedeerd, luisterende naar onze stappen en bewegingen. In andere kuilen die wij passeerden werd door een gewonde de sarong over 't hoofd getrokken. Elders tegen den wal een ongedeerd kindje, naakt, kermend.

Weer ergens anders, op de trap van een huisje een paar kinderen, de ouderen rond starend, de jongeren huilend. Midden op het plein hier en daar een mannelijk lijk, armen en beenen wijd-uitgespreid. Het treurigste beeld leverden echter de wolfskuilen en de N.O. saillant, waar de verdediging 't krachtigst was geweest, 20 à 30 lijken en gewonden kris en kras door en over elkaar, kleurrijk door kleeding, naakte huid, open wonden, bloedvlekken en bloedstrepen op den zandgelen ondergrond. Hier en daar een half verbrand lijk met opengescheurden buik tengevolge van het treffen van den kruitvooorraad van den verdediger.'

Waarlijk, wij brengen op eigenaardige wijze 'beschaving!'

In dezelfde courant (Nieuws v/d. Dag) komt een artikeltje van mij voor over dit onderwerp wat ik hier laat volgen:

Eene dame uit den beschaafden stand, die zich teekent 'Een Moeder,' diep getroffen door de bloedige daden der laatste weken, verzoekt ons het volgende ernstige woord te plaatsen:

Vrouwen! Moeders!

Ge moet het ook gelezen hebben, dat vreeselijk bericht over het moorden in de Gajoelanden. Maar is het tot U doorgedrongen, het ontzettende van het feit dat er in onze zoogenaamd beschaafde eeuw zoo iets barbaarsch kon plaats hebben?

Slapen we dan allen, dat dit getolereerd wordt? Zoo niet, waarom vereenigen we ons niet, waarom gaan er geen stemmen op tegen dit ruw geweld.

Ongetwijfeld zijn er velen onder ons die zich met allerlei 'nietsjes' bezig houden en heel weinig gevoel hebben voor dat wat buiten hen en hun kringetje gebeurt.

Maar de meerderheid denkt en voelt toch anders, niet waar?

Waarom zwijgen we dan toch!

Omdat we denken: 'het helpt toch niet, de oorlog is nu eenmaal een noodzakelijk kwaad.'

Maar ik zeg U, het is juist hierin dat we dwalen.

Iets wat kwaad is, kán nooit noodzakelijk zijn. Eéns moet er een eind komen aan den oorlog; wij allen moeten trachten dit eind te verhaasten en 't is vooral aan de Moeders om hiertoe mee te werken.

Laat het toch eindelijk eens uit zijn met het recht van den sterke en laten we onze kinderen leeren dat oorlogvoeren de grootste zonde is die begaan kan worden tegen Logica en Natuur.

Moeders! weet ge 't wel dat het in hoofdzaak van U afhangt den vrede te verhaasten?

G.M. JORISSEN
geb: HARTMAN.

P.S. Mevrouw JORISSEN - geb: HARTMAN, die zich, zooals uit bovenstaand stukje blijkt in het N.I. Nieuws van den Dag alleen teekende: Een Moeder, geeft mij, in het vervolg van haar schrijven aan mij, verlof haar naam te publiceeren in de Lelie.

REDACTRICE.

Brief uit Berlijn.

BERLIJN, 22 Augustus 1904.

In de laatste maanden wordt er veel gesproken en geschreven over het belachelijke, dat in de eerste restaurants en café's alhier, *dames zonder geleide niet worden bediend.* Voor een stad als Berlijn, modern in alle opzichten wat bestrating, verlichting enz. betreft, is dit een ongezonde toestand. Wil men een wereldstad vertegenwoordigen en een plaats innemen onder de grootste steden van Europa, dan is een eerste vereischte, dat er geen provinciale ideeën heerschen. Doch herhaaldelijk komen de ongerijmdste dwaasheden voor. Ik heb zelf met eigen oogen aanschouwd, dat twee elegant, doch volstrekt niet opzichtig gekleede dames, een eerste restaurant binnenkwamen, aan een tafeltje plaats namen en den kellner wenkten om de spijskaart haar te overhandigen. De vlugge Ganymedes bewoog zich tusschen de tafeltjes, doch sloeg geen acht op het verlangen der dames. Opnieuw deden zij moeite om zich kenbaar te maken. Weer geen achtslaan van de zijde des kellners, die nu met andere collega's stond te delibereeren, wat te doen. De beide dames begrepen niet, wat het te beduiden had dat aan haar verzoek geen gehoor werd gegeven en riepen ten derden male den kellner. Daarop naderde de geroepene het tafeltje, keek de dames met een verachtelijken blik aan en slingerde haar naar het hoofd: ‘Dames zonder geleide worden niet bediend!’

Groote hilariteit rondom de dames, die als van den bliksem getroffen den kellner aanstaarden. Het bloed steeg haar naar het hoofd! Hoe was het mogelijk, beneden alle kritiek om zoo iets te durven zeggen tegen haar, behoorende tot de eerste kringen en dochters van hooggeplaatste ambtenaren? Zij keken elkander aan, en kozen de wijste partij met heen te gaan, nagestaard en bebabbeld door de omringende bezoekers.

Maar wat is nu de reden van deze handelwijze, zult ge wellicht vragen?

De eigenaars der restaurants en café's willen hunne lokalen vrijwaren voor het bezoeken van dames der demi-monde. Kleinsteeds en uiterst dom is de opvatting van deze heeren, die aan hun kellners last geven om alleenkomende dames niet te bedienen. Een bewijs, dat zij de wereld weinig kennen, daar juist *die* dames in gezelschap van een heer komen en zelden alleen. Zoodra er een zwarte rok bij is, wordt iedereen toegelaten; doch wat kan een kellner oordeelen of een dame fatsoenlijk is of niet?

Er is veel met heeren restaurateurs over gesproken geworden; zij beweren dat zij het ook doen met het oog op de dames zelve, die wellicht en voor haar minder aangename verhouding tegenover een heer kunnen komen, wanneer zij alleen zijn en een heer zich bij haar aan 't tafeltje zet. Zeer zorgzaam voor de reputatie van de dames!!!

Een fatsoenlijke vrouw zal nooit last hebben van eenig mannelijk individu, wanneer zij er zelve geen aanleiding toe geeft, dus deze bemerking houdt geen steek. Van alle kanten verlangt men dat de restaurateurs dit belachelijke verbod opheffen, doch het helpt niet, want nu is het nieuwste, dat aan een alleenkomende dame, die een plaats aan een tafeltje wil innemen, een couvert in de hand wordt gegeven door een kellner, waarop staat: ‘s.v.p. buiten te openen!’ En de inhoud luidt als volgt: ‘Verzoeke U in het vervolg mijn lokaal te vermijden!’ Dit grenst toch aan het ongehoordste, wat men zich denken kan.

Juist met het vele vreemdelingenverkeer, dat in den zomer hier plaats vindt, en de massa's alleenreizende dames zich moeten blootstellen aan de meest kleinsteedsche begrippen van restaurateurs, is het te wenschen, dat hier een verandering in gebracht wordt. Het publiek moet ook medewerken, doch niet iedere dame, die geen huisbakken toilet aanheeft, met de vingers nawijzen en uitlachen. En dit heeft plaats, nadat er dezen zomer zoo voor de vrijheid van de vrouw op allerlei gebied, dus ook in het zich vrijer bewegen buitenshuis, gestreden is op het Internationaal Vrouwencongres!

De haren rijzen te berge, als men over dezen toestand nadenkt; die meer achteruitgang, dan vooruitgang op vrouwelijk gebied constateert!

MEA.

Eén kras....
door Lotos.

Het was een heldere zomeravond; de sterren fonkelden aan den hemel, het was rustig, stil, vooral daar in de buitenwijken dicht bij het Haagsche bosch.

Voor het raam van een der benedenhuizen in de laan van nieuw Oost-Indië zat een slanke vrouw op de canapé in de schemering naar buiten te turen; werktuiglijk keek ze naar buiten, doch hare gedachten schenen heel ergens anders te zijn. Haar gelaat had een intens droefgeestige uitdrukking; de trekken op haar gezicht verrieden veel leed, dat zij ondervonden had.

Twintig jaar geleden toen was zij het meest gevierde onder de meisjes die uitgingen en nu? niets dan leed, leed, zoo overstelpend veel, bijna niet te dragen. Twintig jaar geleden, bewonderd, gefêteerd! als om strijd vochten de jongelui om in haar gunst te komen; ze hielden van haar, ze was zoo jolig, zoo vrindelijk, ze meende alles wat

ze zeide, ze was zoo.... eenvoudig! En toen? toen was het gekomen, het begin, dat aanleiding gaf tot het zoo groote leed. Zij had zich verbonden met den man harer keuze, ze *dacht* ten minste, dat het *de man harer keuze* was.

O, die ééne kras op het stadhuis, kón ze die maar uitvlakken, kón ze die maar doen verdwijnen. Hoe kon in 's hemelsnaam zoo'n onbeduidende pennestreek iemands heele leven besturen, iemand ten ondergang brengen! O, pen en inkt, wat hebt gij dan een ontzettende macht, nog veel, veel grooter macht, dan één der vorsten van welk land ook!

Die ééne enkele kras op het stadhuis, hoe vlug was zij daar op het papier gezet, hoe onnadenkend stond het daar, hoe zonder eenigen erg, dat het soms verkeerd kon afloopen, daar neder gezet.

En toen het daar stond, was het voor goed daar, geen almachtige God, die je van die kras kon ontslaan, als de heer gemaal het niet toestond.

Ze was nog zoo jong, ging vol illusies de wereld in. Weldra bleek echter dat zij in 't geheel niet bij elkander pasten; zij begrepen elkander niet. Zijne gedachten waren steeds laag bij den grond en verdiepte zij

zich soms in hooger sfeeren, dan lachte hij haar uit. Zij was jong en levenslustig, hij bleef liever in zijn gemakkelijken stoel zitten, dan zich te verplaatsen. Hij vertrouwde haar geheel en al en liet haar liever met anderen uitgaan, dan dat hij zich daarvoor moest aankleeden. Het waren steeds kleinigheden, waardoor er wolken zich vertoonden aan hun huwelijkshemel, maar juist die kleinigheden, die elken dag weer terugkeerden, die waren veel erger dan een *groote* oorzaak.

Elke dag bracht weer nieuwe verdrietelijkheden en nieuwe ellende; hare illusies vervlogen in rook.

Toch hield ze zich nog goed, trachtte de goede zijde van de dingen te bezien, maar eindelijk werd ze moedeloos; ze hield niet meer van hem.

Hoe langer hoe meer vervreemdden zich de twee wezens van elkaar en op 't laatst voelde zij een grenzenlooze minachting voor den man, want hij loog!....

Toen ging ze weg met de kinderen naar haar vaderland, weg van den man dien zij haatte, den man van de kras aan 't stadhuis! Gebroken was haar leven, weg alle idealen, die zou ze niet gauw meer maken, 't vertrouwen geschokt.

En hij, hij wilde niet scheiden en zoolang hij niet wilde, kon geen advocaat haar helpen. Is zoo'n contract dan geen schande voor de menschheid, niet immoreel in den hoogsten graad? Kunnen die wetten, door de menschen gemaakt, niet zóó ingericht worden, dat het dien menschen zelf niet tot oneer strekt? Wordt het zedelijk leven daardoor niet te niet gedaan?

Zoo zat ze in gepijns verzonken, de arme vrouw; alles wat er in die vroegere jaren gebeurd was, kwam haar helder voor den geest. Wat was haar bestaan nu innig treurig! Was zij alleen, dan had ze er al lang een einde aan gemaakt, maar -.. ze had kinderen.

Op eens gaat de deur open en een klein, mollig handje voelt ze bij zich; haar dochtertje Else kruipt dicht bij haar aan en zoent haar.

- Huilt maatje, waarom? en Maatje is nog wel jarig morgen. Zeg, vindt je 't niet heerlijk om jarig te zijn, mammi?

- Ja, antwoordde ze, - weet je waarom, dan zijn we allen bij elkaar en komen de broêrs ook, hè, en wat voor pudding moet maatje morgen maken?

- Chipolata, o, dat vinden we allemaal zoo lekker en dan mogen we laat opblijven en gaan we spelletjes spelen. Wat heerlijk! mammi, weet je, wat je van mij krijgt, neen, ik vertel 't niet, hoor, maar je hebt 't elken dag noodig en je hebt er al zoo lang naar verlangd, en je krijgt er zulke lekkere warme voetjes van, meer zeg ik niet.

Zoo babbelt de kleine Else steeds voort. Op eens zegt ze:

- Mammi, wat krijgt je van paatje, als je jarig bent?

- Niets Else.

- En wat geeft je aan paatje, als hij jarig is?

- Niets.

- Waarom niet?

O, wat pijnlijke vraag, werd de arme vrouw gedaan! Het was of zij met een vlijmend zwaard doorstoken werd. Wat is het moeilijk om een kind op te voeden, hoe moest deze vraag beantwoord worden? En tòch - ze moest dadelijk antwoorden, daar hielp niets aan. Ze zou volgens haar overtuiging handelen, waarheid bovenal èn.... vertrouwen. Hoe jong ook, ze moest het kind alles zeggen, voor zoover zij dat begrijpen kon, het oogenblik was gekomen, wèl vroeg. Zulk een kiesche zaak moest ze van de moeder zelf hooren, geen vreemden zullen haar dit verkondigen, anders zou 't kind later met recht der moeder verwijten: ‘Waárom hebt *jij* me dat niet gezegd,

't was toch *jou* plicht, ik ben toch *jou* kind, waarom mij niet je vertrouwen geschonken?'

En dan had 't kind gelijk gehad.

Voor 't oogenblik was het hard, dat jonge kinderzieltje te schokken, maar voor later was het beter.

- Else, weet je waarom? Omdat mammi niet meer van pa houdt.
- En waarom ben je dan met paatje getrouwd?
- Omdat ik vroeger wel van pa hield en nu niet meer. -
- En waarom nu niet meer?
- Else, dat kan ik je niet allemaal vertellen waarom, dat zoudt je toch niet begrijpen. Later als je groot bent, zal ik het je wel zeggen hoor! en denk er nu maar niet verder over. Wij houden erg, erg veel van elkaar, hè en we zullen nooit, nooit van elkaar weggaan, hè Else?
- Als ik groot ben, zegt Else, wil ik net als ma mevrouw zijn, maar ik wil trouwen met een man, die altijd bij me is en als hij niet lief is, wil ik hem niet hebben....

Ja, zeker, dat had de arme vrouw oòk gewild, maar de *kras* stond er al en de liefde verdween al heel gauw, een rookwolk gelijk.... het onderscheid tusschen *liefde* en *verliefdheid* heeft zij in haar huwelijk leeren kennen....

Handschriftbeoordeeling.

I.

'JOH.'

Algemeene indruk: driftig, zenuwachtig, dweepziek, gevoelig karakter.

geestelijke ontwikkeling (geloof). - dweepziek. - maakt steeds plannen, doch brengt ze ook ten uitvoer. - zenuwachtig, gejaagd, driftig. - van nature goedhartig, medelijdend, is evenwel egoïstisch. - geschikt tot onderwijzen. - sterke werkzaamheid der hersenen. - idealistisch. - neiging voor buitensporigheden. - koopziek. - niet logisch, niet practisch. - groote phantasie, minachting voor de koude werkelijkheid. - ondernemend, moedig, flink. - gevoelvol. - zelfbewust. - omslachtig. - gesloten, terughoudend. - eigenzinnig. - slim, geestig.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Mary. - Ik wil U met het meest mogelijke genoegen beantwoorden, zoodra gij Uw naam aan mij noemt. Anonyme brieven beantwoord ik nooit, en evenmin kan ik Uw Ingez: stukje plaatsen zonder dat Uw naam aan *mij persoonlijk* bekend is. Het blijft volkomen geheim tusschen U en mij, zoodat Uw stukje onderteekend wordt in de Lelie met het door U opgegeven pseudoniem.

Angelique. Ik heb met den besten wil ter wereld op dit oogenblik geen tijd tot particulier antwoord aan U. Uw brief deed mij bijzonder veel genoegen, omdat ik, niets meer van U hoorende, gemeend heb dat er van Uw kant een verandering van gevoelens had plaatsgegrepen. Ik heb die zelfs toegeschreven aan een bepaalde oorzaak, namelijk aan mijn in dit Blad uitgesproken meening over gescheiden-vrouwen. Ik hield het ervoor dat gij mijn opinie wellicht verkeerdelijk hadt opgevat, en er een reden in zaagt mij niet verder te schrijven. Het spijt mij dus ten zeerste, dat gij bij mij eenigen onwil hebt voorondersteld, die natuurlijk geenszins bestaat of bestond. - Wat Uw vraag betreft, als Uw bedoeling is de novelle eventueel in de Lelie te plaatsen, zendt haar dan ter inzage. Maar is zij daarvoor te lang, of wilt gij U liever terstond wenden tot een andere redactie, dan is het onnoodig dat ik haar eerst lees; want dan komt alles aan op het persoonlijk oordeel van den redacteur tot wien gij U wendt. Wat de een voor zijn Blad en zijn lezers geschikt vindt, keurt de

ander wellicht af, en omgekeerd. Gij kunt U natuurlijk ook direct wenden tot een of ander uitgever, of hij bereid is het àpart uit te geven, maar ook in dat geval moet hij-zelf oordeelen of hij er voordeel in ziet of niet, en kan ik U daarmee niet helpen. Nogmaals veel dank voor Uw schrijven. -

Anja. De vertaling (uit het Russisch) is aangenomen.

Johnle. Aangeboden doch niet geplaatste Ingez: stukken worden terstond vernietigd; ik kan dus aan Uw wensch, Uw stukje verkort te plaatsen, niet meer voldoen. Uw vriendelijk briefje geeft mij aanleiding tot een paar bemerkingen. In hoofdzaak ben ik het met U eens, wat Uw lijstje van in die vertaling voorkomende fouten en storende zinswendingen betreft; enkele Uwer aanmerkingen daarentegen schenen mij gezocht, en op vitterigheid gelijkend. Maar ik vond Uw aanval daarom te scherp, omdat de meeste vertalingen even slecht, zoo niet slechter zijn. Als gij, zooals ik, ter recensie een menigte vertaalde boeken onder de oogen kreegt, (dikwijls van zeer-bekende vertaalsters), dan zoudt gij U verbazen over de talrijke fouten en vergissingen (in den geest van de door U aangehaalde), die gedurig gemaakt worden, en blijkbaar onopgemerkt voorbijgaan. Om die reden nu vind ik het een weinig onbillijk, dat gij die dame-in-questie zoo hard valt ineens in het publiek, waar zoovele andere, die hun bepaalde broodwinning maken van vertaalwerk, veel meer verdienden een dergelijk lesje te hooren te krijgen. Gij hebt dat boek in het oorspronkelijk gelezen, en het hindert U het verminkt te zien. Maar ik vind dat dit het geval is met alle werken, die men eerst in het oorspronkelijke en dan vertaald leest. Zij verliezen altijd enorm door de vertaling. Uw ergernis kan ik dus begrijpen, maar zij is niet een gevolg van *deze* vertaling, maar van vertalen-in-het-algemeen. -

Van Uw vriendelijk schrijven aan mij kan ik onmogelijk een ‘slechten indruk’ hebben gekregen. Integendeel, ik vind Uw briefje heel vriendelijk.

Mevr: **A**.**F**. - **geb**. **G**. Daar U geen pseud: opgeeft gebruik ik Uw voorletters. Ik hoop dat U 't goed vindt, indien ik Uw schrijven aan mij, voor zoover het betrekking heeft op het Ingez: stukje van X, als nog opneem onder de Ingez: stukken. Blijkens het in dit nommer opgenomen artikel van Ds: Ternooy Apèl vindt deze questie méér belangstelling, zoodat ik Uw meening ter sprake wil brengen in het openbaar. Uw brief was overigens een werkelijk zeer aangename verrassing voor mij. Het is zoo lang geleden (ruim een jaar), dat ik van U hoorde, (na onze eerste correspondentie, en na de plaatsing van Uw hoofdartikel, niets meer,) dat ik de hoop had opgegeven Uw handschrift ooit weer te zien. Eerlijk-gezegd, schreef ik Uw lang stilzwijgen toe aan een verkeerde uitlegging mijner laatste correspondentie aan U, in de Lelie. U hadt die, vreesde ik, anders opgevat, dan zij was bedoeld. Terwijl ik eenerzijds heel blij ben mij te hebben vergist, betreur ik het van harte, dat ziekte in Uw gezin U weerhieldt te schrijven. Hartelijk het beste toegewenscht.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Eene abonnée der Hollandsche Lelie zoude zeer dankbaar zijn voor een adres van een in alle opzichten aanbevelenswaardig Tehuis voor arbeidende dames (onderwijzeressen, kantoor-employées, enz.) te Londen.

Berichten.

I.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

II.

Wegens de toenemende correspondentie kan de redactrice geen particulier antwoord beloven aan correspondenten die *in* de Lelie kunnen worden beantwoord. Niet-abonnés kunnen geen aanspraak maken op de beantwoording van vragen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

7 September 1904.
18de Jaargang.
No. 10.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Donker-Rotterdam.

De hierbijgaande clichés zijn welwillend afgestaan door den Heer FRED. J. WERNER, Secretaris van de Vereeniging 'Het Noorden' te Rotterdam.

II.

't Stortregent....

In schuine stralen klettert de regen neer op de huizen, de straten, sputterend in groote modderplassen. Gure najaarswind zwiept de buien over de sombere havenstad, gierend door de stegen, angstig joelend in de verbrokkelde schoorsteenen der woonkrotten. 'n Triestige goorheid hangt over de achterbuurten, alsof het er al niet treurig genoeg ware. We treffen héél slecht weer op onze wandeling door donker-Rotterdam, overal blijft het regenwater in groote plassen staan, naar alle kanten uitbreidend, soms over de heele breedte van een steeg. We loopen de Peperstraat uit, steken dwars de Zandstraat over en komen in de Trouwsteeg, 'n smalle, smerige gang, die in de Weste Wagenstraat uitkomt. Dit vervuilde steegje was vooral vróeger zeer berucht als ontucht-centrum. Wie jaren geleden door de Trouwsteeg z'n weg nam, verrichtte een heldendaad, want zelden kon men er ongedeerd passeeren. Tegenwoordig zijn vele krotten afgebroken en groote pakhuizen op dezelfde plaatsen verrezen, waardoor de toestand wel iets verbeterd is. Maar de huisjes, dié er nog staan, zijn van een erbarmelijk gehalte. Kleur hebben ze niet meer, en ze hangen zóó in wanhoop tegen elkaar aan, dat ze ieder oogenblik dreigen in te

storten.... Ge aarzelt, met ons mee te gaan?... Toe, heb een weinig liefde voor die arme tobbers, zet uw eigen-ik nu eens op den achtergrond, ze hebben zoo graag een vriendelijk woordje, een lachje, een blik. O, ik weet zéker, ze zullen héél dankbaar zijn, dat gij ze eens komt opzoeken, eens met hen spreekt, want ze hooren o zoo zelden een deelnemend woord, zien zoo weinig een vriendelijk gezicht! Kom, laten we de eerste de beste woning nemen.

De ingang is al héél treurig; de verbrokkelde stoep, zonder leuning, de kaal versleten deur, zonder knop en de vuil beregende deurposten vertellen ons al dadelijk, dat Koning Ellende hier vaak op bezoek komt. We openen de sjofele deur, staan voor een trapje, waarvan we hoogstens vier of vijf treden kunnen onderscheiden, doch de overige in het donker verdwijnen.

De lucht is hier benauwd, 'n échte Rotterdamsche krottenstank.... en onwillekeurig vraagt ge u af, of hiér *menschen* wonen?

Of dit geen verlaten pakhuis is?...

O neen, het is niet eens erg, hier wonen de menschen bést, zegt hun huisheer. Honderde anderen wonen véél slechter....

We stommelen 't krakende trapje op, kloppen aan de deur vóór.

En als deze langzaam opengaat, zien we een donker hol, waarin we nauwelijks de armelijke kamerdingen kunnen onderscheiden.

Een benauwde waschwater-damp slaat ons in 't gezicht.

- ‘Wie daar?’ vraagt een meisjesstem.
- ‘Mogen we even de woning zien, liefkind?’
- ‘O jawel dames.... mot u soms moeder hebbe! Moeder is niet thuis.’
- ‘Dat is wel jammer. Ben je maar alléén?’
- ‘Ja.... Me broertjes zijn op straat.’

't Hok heeft een *steenen* vloer. Aan den zolder hangt waschgoed te drogen aan lijnen, midden op den vloer staat 'n vuilnisemmer, verder, méér verspreid, 'n paar waschtobben en een wrakke stoel. Door het raam met de acht-en-twintig groen-begroeide ruitjes zien we buiten den regen néérstralen.

- 'Waar is je vader, kindlief?'
- 'Vader is ook weg.... werk zoeke.'

Op de trap dreunt zacht gestommel. Moedertje komt binnen, kijkt met groote vraagoogen ons aan.

- 'Wat believe de dames?'
- 'We kwamen eensnaar je woning kijken, vrouwtje. Woon je hier al lang?'
- 'Nee dames, niet lang, 'n jaar zoowat. U mot niet kijke naar me armoetje, we hebbe 't vroeger héél goed gehad.... Toen me man nog werkte op 't fabriek, hadden we 't best.... maar toen kreeg-i de loodwit-ziekte.... enne toen most-i naar 't ziekenhuis.... 'n Paar weke heit-i 'r in gelege, maar toen-die thuis kwam, mocht-i niet meer werken.'
- 'Verschrikkelijk! En wie verdient nu de kost?'
- 'Och dames, U begrijpt, nou mot ik zoo'n beetje de boel bij mekaar zien te houwe met wassche en boodschappe doen.... 't Is wel 'n héële trek met vier kindere....
- 'Dat zal zéker wel. Maar, hoe kunt u hier wónen?'
- 'We moéten, dames. We verwonen hier een gulden in de week.'
- 'Dat is véél te duur voor zoo'n ellendig hok! Warm eten krijgen de kinderen zeker niet veel?'

Moedertje schudt meewarig 't hoofd.

- ''t Kan niet.... heusch niet....

Soms.... maar niet dikwijls.... Zondags 'n aarpeltje met 'n stukkie vet.... maar meest altijd brood. Wilt u me jongens is zien? Mietje, roep jij de jongens is hier. Gauw, hoorie?'

Terwijl Mietje de broertjes haalt, nemen wij 't vertrekje, waar 't onbegrijpelijk donker is, eens goed op. Rechts in den muur zijn twee bedsteden, *boven elkaar*. Onderin ligt beddegoed, dat er nog wel mee dóór kan, al is het allesbehalve goed.... *'n móórdenaar in de gevangenis heeft 't echter honderdmaal beter*!

Maar in 't bovenste bedhok! Afschuwelijk!

Daarin ligt een gore verzameling van op-de-straat-gevonden zakken, weggesmeten lappen, krioelend van vuil....

Dat is voor de *kinderen*....

Is het niet om te huilen? O, vergeten stumpers, kinderen van armoe en ellende, wat moet u het leven toch zónderling-idioot toeschijnen; en waar wij, die meest nog een maatschappelijke loopbaan hebben, onszelven reeds zoo vaak afvragen: 'Waartoe dit leven?'.... welk een onoplosbaar raadsel zal dan voor ú het leven niet worden?

Geen *licht*, geen *lucht*, geen *warm maal*, geen *dek*....

Kán het erger?

O zeker, het kán erger. Ze hebben nog *water*! Ge weet reeds, dat dit voor hen een vóórrecht is! Maar een privaat ontbreekt weer. Daarvoor wordt gebruikt een **emmer**, dien ze 's morgens vroeg of 's avonds laat in de Coolvest uitstorten.

O, edele huisheer!

Mietje komt boven met de broertjes.

Karel is 12 jaar, Jantje 8, samen houden ze den 3jarigen Gijs aan de hand. Ze zien er ellendig bleek en verwaarloosd uit. Lompen, vodden, lorren, alles zit aan elkaar geflanst aan 't knokkerig kinderlijfje! Kousen dragen ze niet, hun vuile beenen steken in flarden-schoenen, vastgebonden met eindjes touw. Hun gezichtjes zijn met straatvuil bedekt, de handen ontoonbaar.

- 'Spelen ze altijd op straat, uw jongens?'
- 'Ja.... ik ken ze hier niet houë.... Ze make zoo'n troep....
- 'Maar 't is hier toch ook niet erg helder, vrouwtje, vind je dat zélf ook niet?'

Moedertje zucht, haalt onverschillig de schouders op.

Ja, ze weet het bést, dat 't hier vuil is. Maar als je in een paar dagen niets te eten hebt gehad, heb je ook geen zin om het huis schoon te maken.

En zoo is het. De móed is er heelemaal uit bij die tobbers, ze hebben géén hoop meer op betere tijden, ze lijden hónger, hónger, *hónger!*

En laten langzamerhand den boel vervuilen....

We verlaten weer dit somber woonhol met z'n grijnzende ellende, stoppen de vrouw een kleine ondersteuning in de hand; buigend laat ze ons uit.

En we staan weer in de vunze Trouwsteeg, waar de regen nog kletterend op de bobbelige keien néérspat....

CHRISTIAAN VAN ABKOUDE.

Opvoeding. (Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de ‘opleidingsinrichting voor socialen arbeid’ te Amsterdam, door den Heer A.H. Gerhard.) IX.

De mensch streeft naar hetgeen hij zich als het hoogste kan voorstellen, d.i. naar het ware, het goede en het schoone.

We zijn ons instinctmatig bewust, zelfstandigen invloed op onze ontwikkeling in die richting te kunnen uitoefenen. De vraag, of we hier te doen hebben met een werkelijk actief streven, dan wel met een anderen vorm van het passieve leven buiten ons, kunnen we hier laten rusten. Voor ons gevoel is het in elk geval, alsof we in deze hebben te willen of niet te willen.

Om met goed gevolg naar het ware, het goede en schoone te kunnen streven, en anderen te doen streven, moeten we vóór alles in staat zijn, het begrip-zelf ten allen tijde helder te reproduceeren, m.a.w. we moeten precies weten, wat we er onder hebben te verstaan.

Nemen we eerst het waar-zijn. We noemen waar, degenen, wier woorden en daden in overeenstemming zijn met hun voelen en denken. Het is echter niet mogelijk dit te doen, indien de mensch zich niet helder en klaar van zijn voelen bewust is. Om waar te kunnen zijn, moeten we allereerst streven naar heldere, juiste voorstellingen. En deze krijgen we alleen door juiste waarneming van hetgeen in en om ons gebeurt.

De zucht om deze waarneming, of de voorstelling ervan, van alle deelen nauwkeurig te omschrijven, noemen we *intellectueel* waarheidsgevoel. Een waar mensch is alzoo in de eerste plaats waar tegenover zich-zelf.

De waarheidszin moet echter ook leiden tot waar-zijn tegenover anderen. Als we tot de ontdekking komen, dat iemands woorden en daden niet overeenstemmen met zijn voelen en denken, krijgen we een sterk leedgevoel. Het is goed, ons een heldere voorstelling te vormen pan het leedgevoel, dat anderen ontvangen, wanneer zij ervaren, dat *ons* zeggen en doen niet overeenkomt met ons voelen en denken. Die gedachte zal ons aanzetten tot waar-zijn. Dit is de *ethische* waarheidszin.

Hoe kunnen we nu bij kinderen den waarheidszin ontwikkelen? Bovenstaande uiteenzetting geeft ons reeds het antwoord. Allereerst het kind gewennen om alles juist waar te nemen; en verder, eenerzijds het kind bij herhaling doen ervaren hoe prettig, hoe heerlijk het is precies te zeggen en te doen wat men denkt en voelt, anderzijds het bij herhaling doen gevoelen het leedgevoel, dat bij anderen wordt opgewekt, als zij *ons* op onwaar-zijn betrappen.

Het is goed hierbij steeds voor oogen te houden, dat men de leugen niet kweekt, maar, dat men de waarheid belemmert; m.a.w.: dat de leugen niet is iets positiefs, maar iets negatiefs.

Onnoodig mag het eigenlijk genoemd worden, er op te wijzen, dat vóór alles de opvoeder-zelf waar moet zijn. Zonder dit, is elke poging tot ontwikkeling van den waarheidszin bij het kind zoo goed als ijdel.

Niemand, die niet eens bij het zien of hooren van iets uitroept: ‘dat is mooi’ of ‘dat is leelijk’. (We denken hier nog niet aan mooi of leelijk uit zedelijk oogpunt; uitsluitend dus aan de indrukken, die tot ons komen door oog en oor, de z.g.n. aestetische zinnen).

Hoe wordt dit schoonheidsgevoel ontwikkeld?

Gaan we tot het kind; liefst tot het kind op de Fröbelschool. Daar vinden we een ruim veld van waarneming. Allereerst treft het ons, dat de kleinen, werkende met de z.g.n. vlechtdraden, steeds grijpen naar draden van verschillende, ja, van de meest uiteenloopende kleuren (voor de complementaire kleuren krijgt het pas later oog door den leidenden invloed van de onderwijzeres). Zien we het kind werken met mozaïkplaatjes, dan treft het ons, hoe het streeft naar eenige symmetrie in de te leggen figuurtjes. Zelf kan het die er natuurlijk niet dan hoogst gebrekkig inbrengen; maar zie maar eens naar het gezichtje, hoe het straalt van blijdschap, als de ‘juffrouw’ den symmetrischen vorm heeft aangebracht! In de derde plaats valt het ons op, hoe het kind schikt en voegt, zoolang een symmetrische figuur niet *af* is. Het wil het ontbrekende aanvullen.

Onze waarnemingen hebben ons alzoo geleerd, dat het kind behagen vindt in *verscheidenheid,* gepaard met *symmetrie*, die in zich sluit *volledigheid*, i.é.w. naar *harmonie.*

Aan het begrip harmonie is nauw verbonden dat van *doeltreffendheid.* Steeds is dàt door de menschen mooí gevonden, dat aan zijn doel beantwoordt. Spreken we van een harmonisch geheel, dan ligt hierin tevens opgesloten, dat het overeenkomt met zijn bestemming. Een wagen bijv. kan op zichzelf heel mooi zijn van vorm en kleur, maar als hij niet geschikt is om er mee te rijden, is hij ten slotte weer niet mooi.

Hoe nu bij het kind het schoonheidsgevoel te ontwikkelen?

Allereerst kunnen we dit opmerken. Als een kind, opgegroeid in een leven van harmonie, overgeplaatst wordt in een omgeving van disharmonie, wordt - door de associatiewet der contrasten - de voorstelling van het harmonische bij hem opgewekt. Honderd tegen één, dat door het leedgevoel, hetwelk het kind hierbij ondervindt, het sterk zal worden aangezet, het onharmonische, het leelijke, te verwijderen of te ontvluchten.

Grooten invloed heeft alzoo de omgeving, waarin het kind verkeert. In de jeugd toch vindt de eerste bewerking plaats van den akker van het geestelijk leven, die den grond vormt voor de geestelijke ontwikkeling in het latere leven. We hebben immers gezien, hoe steeds de nieuwe voorstellingen terugwerken op de oude, reeds aanwezige voorstellingen.

Gelukkig dus het kind, wiens omgeving van dien aard is, dat zij voor het verdere leven kan meegeven een schat van heldere harmonische voorstellingen. Zoo'n kind zal steeds in zich hebben een sterken prikkel om alles, wat in eenig opzicht leelijk is, te bestrijden en te ontvluchten en al, wat mooi is en welluidt, op te zoeken en aan te

kweeken. Bijv., als een kind den rijkdom, de pracht en schoonheid van de plantenwereld heeft leeren kennen, zal het niet zoo spoedig er toe overgaan de schendende hand naar boomen, bloemen en planten uit te steken. Of om op iets anders te wijzen: een kind, dat thuis nooit anders als beschaafd en welluidend heeft hooren spreken, zal in den regel op lateren leeftijd geen behagen vinden in schreeuwen en razen, tieren en vloeken.

Daarom moet er bij de opvoeding een *bewust* streven zijn om het kind veel moois te laten zien en hooren. En omdat we weten, dat herhaling een voorstelling versterkt en verheldert, is het noodig dit dikwijls te doen.

A.

P.K.

Hedendaagsche toestanden.

Namens 'drie huismoeders' schrijft mevrouw W.J. mij onder meer het onderstaand verzoek:

'*Wij, als moeders, echte Holl: huisvrouwen, vragen ons bezorgd wel eens af "Waar moet dat alles heen?" Niets schijnt de tegenwoordige dames, ieder is liefst immer dame, er toe te brengen om hunne kinderen te leiden en te verzorgen en op te voeden. Ieder dier dames verlangt zelfstandige dienstboden en juffrouwen! Wij nemen aan, dat er nog uitzonderingen zijn. Wij zelven (een viertal) zeggen met trots en voldoening, dat wij, evenmin als onze moeders het hadden, er kinderjuffrouwen of nurses op nahouden; wij verzorgen onze kleintjes zelve, en gaan te voet nooit per rijwiel uit! Maar zelfs in den burgerstand moeten er huishoudsters en kinderjuffrouwen wezen, en niet altijd worden juist daar de kinderjuffrouwen, soms van "beter komaf", het aangenaamst behandeld.*

Nu ook in den laatsten tijd zoo velen zich laten, of zelve noemen met titels die hun niet toekomen, bespraken wij zoo, of er niet eens een "stoot" aan kon gegeven worden, dat iedere getrouwde vrouw, of zij in een klein winkeltje of groot magazijn woont, als mevrouw wordt aangesproken, de vrouw van den aannemer, evengoed als de vrouw van den arbeider, want de grens is heusch moeilijk te vinden; en is het Madame ook niet bij onze vreemde naburen in gebruik?'

Hoe ik het vind, dat dames, en die daarvoor willen doorgaan, zich bij voorkeur bedienen van vreemden en gehuurde hulp, in plaats van *zelf* hun huishouding te doen, *zelf* hunne kinderen te verzorgen, *zelf* te naaien, te koken, wat dies meer zij, hoe ik het vind, dat ieder die een zieke in huis heeft zich gemakshalve van een pleegzuster voorziet, onder het schoonschijnend motto, dat dit voor de zieke beter zou zijn... hoe ik al deze genotzucht en zelfzucht, die zich bij de moderne vrouw op onrustbarende wijze ontwikkelt, vind... ik heb het reeds in menig artikel en menige correspondentie verteld, en ik heb er mij den vurigen haat mee op den hals gehaald van die schuldbewuste, kakelende, vergaderende, kunstdoende, en in vooruitstrevende vrouwenblaadjes pennende vrouwenbent, die het niet velen kan, dat er, uit hun midden-zelf, iemand is opgestaan, die óók schrijft, (en dus in hunne oogen van rechtswege een medestandster moest zijn), die den eerlijken moed heeft hun de waarheid te zeggen, namelijk dat *zij* de malle en beklagenswaardige *uitzonderingen* zijn, die, in plaats van dit in te zien, der gewone, met haar lot en haar leven tevreden

vrouw het hoofd op hol trachten te brengen, door haar tegenzin in te boezemen tegen haar echtgenoote- en moederplichten...

Daar het intusschen geen kwaad kan steeds weer op hetzelfde gevaar met nadruk te *blijven* wijzen, wil ik gaarne nogmaals mijn instemming betuigen met het hierboven geschrevene. Het eene kwaad volgt uit het andere. Als Mevrouw voortdurend vergadert, Club-houdt, tentoonstellingen-afdraaft, en zich zelve amuseert met alle mogelijke pretjes en 'nuttigheden', dan volgt daaruit, dat zij kinderjuffrouwen etc. moet aanstellen om haar verwaarloosd huishouden waar te nemen, en haar kinderen op te voeden(?). Maar er volgt *ook* uit, dat dit alles veel geld kost, en, waar dit niet voorhanden is, wordt er dus beknibbeld op de loonen, op de slaapgelegenheden, op het eten, in een woord op alles en nog wat, betreffende de bedienden; want, nietwaar, 'Men moet de zuinigheid toch ergens in vinden'. - En als dan die bedienden - die toch reeds uit den aard der zaak al niet veel sympathie voelen voor dergelijke uithuizige mevrouwen, wier lasten op hunne schouders worden geschoven, - natuurlijk zoo spoedig mogelijk een anderen dienst zoeken, of wel achter den rug om van meneer en mevrouw zichzelf schadeloos stellen, dan heet het, onder jammergeroep en hemelend oogvertrekken, 'Dat er tegenwoordig geen goede dienstboden meer zijn,' enz. enz.

Een huisvrouw, die aanspraak erop maakt

goed bediend te worden, moet voor alles zelve een goed voorbeeld geven, door zelf haar gezin en huishouden na te gaan, en door verstand te hebben van, en belang te stellen in het werk der ondergeschikten. En een moeder, die wil dat hare kinderen bij *noodzakelijke* afwezigheden met liefde zullen worden verzorgd door dienstboden of juffrouwen, bewijze aan dezen in haar eigen handel en wandel, dat zijzelve-óók hare kinderen lief heeft, niet in mooie *woorden*, op vergaderingen en als er visite is, maar *metterdaad*, door thuis te blijven als zij haar noodig hebben, door hen op te passen in ziekte, (in plaats van op reis te gaan en mama en zuster daarmee te belasten), enz. enz.

Niemand sneller, dan onze dagelijksche omgeving, kan ons leeren kennen hoe we in waarheid zijn, en wat we meenen en nietmeenen van onze mooie praatjes. En als sommige vergaderende en mooi-pratende mevrouwen daarom wisten hoeveel gerechte minachting hun eigen kinderjuffrouwen en meiden voor hen hebben, dan zouden zij zich misschien minder verwonderen over de slechte behandeling van hun huishouden en huisgezin, waarover zij voortdurend klagen en jammeren.

Wat nu de in het hierboven-aangehaalde schrijven bedoelde ‘stoot’ betreft, ten opzichte van het iedere getrouwde vrouw ‘Mevrouw’ noemen, ik heb reeds onlangs in de Lelie als mijn meening uitgesproken, dat Mevrouw m.i. de meest aanbevelenswaardige titel is voor *elke* getrouwde vrouw. Niemand behoeft om ‘standsverschil’ redenen terug te deinzen voor dit plan. Want in Frankrijk, waar iedereen die gehuwd is Madame wordt genoemd, heerscht desniettemin het standsverschil nog steeds in even ruime mate als bij ons. Toen ik in Schotland was, heette onze werkvrouw *Mrs.* Zoo en zoo, en tot geruststelling van aan stands-verschil-hechtende lezers kan ik verzekeren, dat de in den handel-rijkgeworden mevrouwen, die zij de deur moest opendoen, en die natuurlijk óók heetten *Mrs.* Zoo en zoo, hemelhoog op haar neerzagen, en even genadig uit de hoogte tegen haar deden, als wanneer ze op z'n hollandsch gezegd hadden: ‘Vrouw’ Zoo en Zoo.

Mijn correspondenten hebben volkomen gelijk wanneer zij beweren, dat de grens tegenwoordig niet valt te trekken wáár het mevrouwschap begint en het juffrouwschap ophoudt, in zake getrouwde vrouwen. Geld is de eenige maatstaf geworden. Wie een zeker aantal duiten heeft, die klimt een sport hooger op den maatschappelijken ladder; en wie nog meer heeft klimt nog hooger; en wie millioenen bezit wordt geadeld, en hoffäbig verklaard, en mag zijn beenen steken onder de tafel van Koningen en Keizers. (En wie de respectieve papa's en mama's waren van sommige dezer ‘aanzienlijke’ menschen moet men liever niet vragen; nog minder zich erin verdiepen hoe deze papa's het geld verdienden, in *welk* obscuur zaakje wellicht, of in *wat* voor dubbelzinnig ondernemingtje misschien.) - Omgekeerd zakken vele menschen - vooral vrouwen - uit hun oorspronkelijken stand naar beneden, ook alweer uit geldgebrek. Weduwen van dominees, dokters, ambtenaren, officieren, beginnen in negen van tien gevallen zaakjes, pensions, enz. enz., die, als zij niet tot bloei geraken, hun verderen finantieelen ondergang voltooien. Dan worden zij in de plaats hunner inwoning, waar hun vroegere stand niet meer bekend is, tot juffrouw gedegradeerd, en, als hunne dochters geen bijzonder-voordeelige huwelijken doen, dan blijven deze in denzelfden kring naar beneden dalen. - Daarom lijkt het mij onzin, in onzen hedendaagschen tijd, waarin zooveel genivelleerd wordt, te blijven vasthouden op dat ééne punt aan de ouderwetsche deftigheid van een lang vervlogen tijd, toen *alles* deftiger en degelijker was. - Laat elke getrouwdevrouw een Mevrouw zijn, en laten

mijnentwege al de ongetrouwde ‘vrije’-juffers, die zoo graag getrouwd willen *schijnen*, dat ze zich mevrouw *noemen*, dat goedkoope pleziertje erbij hebben. Als ik-zelve maar vrij blijf in dat opzicht, en niet aan hunne zotternij behoef mee te doen, waarom zou ik hun dat *schijntje* van een man-hebben of gehad-hebben, dan niet van ganscher harte gunnen! Als 't hun gelukkig maakt!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P S. In aansluiting met dit hoofdartikel is het niet ondienstig te zeggen, dat ik, naar aanleiding van mijn corr: met Aman (zie Lelie van 17 Augustus l.l.), een brief ontving van een dame, die in deze correspondentie een zijdelingschen aanval zag tegen het nut van het kookboek Manden. Zij schrijft dat zij - zeer onervaren zijnde - toch heusch heel veel nut heeft gehad van dat kookboek, etc. Ik betwijfel dit geenszins, en ik vind het ook heel gelukkig, dat er voor onervaren huisvrouwen dergelijke hulpmiddelen bestaan;

maar het feit-zelf dat een meisje geen verstand heeft van koken, als zij trouwt, en dus aangewezen is op een kookboek-alléén, dat *feit* is verkeerd en te betreuren. Mijn correspondente-zelve geeft mij dit ook trouwens volkomen toe. Wanneer er bijzondere omstandigheden zijn, waardoor een meisje onervaren in huiselijke bezigheden trouwt, dan is dit jammer, maar natuurlijk buiten háár schuld. Maar niet dáártegen protesteerde ik in mijn corresp: aan Aman; maar tegen het hedendaagsch verderfelijk beweren, dat het onnoodig is iets af te weten van koken, huishouden-doen, enz., omdat die bezigheden immers zoo laag bij den grond zijn dat ze door de meiden-alléén kunnen worden verricht. Een mijner kennissen b.v. trouwde zonder eenige huishoudelijke kennis van wat-ook, - en antwoordde toen men haar vroeg waarom zij niet eerst eenige lessen op kook- of huishoudschool nam, daar zij den ganschen dag daartoe den tijd had: 'Ik trouw immers een rijken man, dus dan kan ik wel een *bekwame* keukenmeid huren, en is het niet noodig, dat ik-zelve iets uitvoer van dien aard.' - *Dit* is een illustratie van het door mij bedoelde in de corresp: aan Aman. Zulk een 'huisvrouw' wordt in 9 van 10 gevallen *bedrogen*, geeft *veel* geld uit, en wordt *slecht* bediend! - *Als* men echter nu eenmaal van niets afweet, dan is zonder twijfel het kookboek Manden een zeer aanbevelenswaardige hulp....

Kostschool-herinneringen.

'**H**et doel, waarnaar de ouders ten opzichte van hunne kinderen hebben te streven is dit:

Zich zelf overbodig maken.'

Deze woorden uit Dr. Ritter's 'Paedagogische Fragmenten' schieten mij te binnen in dit schemeruur, waarin ik ten opzichte van ons kind een besluit moet nemen: 'àl of niet naar Kostschool.' Bij ons blijven of een jaar naar 't buitenland. En haar vader en ik moeten dat absoluut onzelfzuchtig doen, wij mogen ons niet met drogredenen paaien, alleen aan 't kind zelf mogen wij denken.

Het zal heilzaam zijn, haar eens in andere omgeving, onder kornuitjes van haren leeftijd te zenden; heilzaam ook, voor haar vorming en karakter.

En nu zijn er stemmen die opgaan voor 'Kostschool', maar de beslissing hangt af van mijne goedkeuring, welke ik niet durf geven alvorens eerst goed na te gaan, wat wij daarmee beoogen: het vóór en tegen.

'Als zij hièr op Kostschool ging, zou zij de drie vacanties thuis zijn!' fluistert een lokkende stem. 'En als zij naar 't buitenland gaat, zien wij haar een heel jaar niet.' - Ach! wat is 't moeilijk, zich zelf te verloochenen!....

Ik zit voor mijn haardje, 't is het schemeruurtje, wanneer, naarmate het om mij heen duisterder wordt, een helderder licht ontbrandt in mijn geest, en veel mij duidelijk wordt, dat mij overdag is ontgaan. Ik wil in dit uur mijn eigen Kostschooljaren, in enkele trekken, de revue eens laten passeeren, zoo zal ik 't best tot een besluit kunnen komen.

De eerste herinnering is het begin van alles: Het afscheid van mijnen vader op de stoep der Kostschool, waar, met ons, ook nog een ander slachtoffer stond met haren vader.

En nauwelijks is de bel overgegaan of, met veel tranen en gesnik, begint het afscheid nemen. Schitterend duet! De ééne met hooge nerveuse geluidjes, de andere met langgerekte, diepe 'oeh's'.

Beide vaders, als twee pendanten, (voor een onzijdig beoordeelaar was de toestand hoogst humoristisch) troosten om het hardst, met woorden als: ‘Denk eens aan al die vriendinnetjes, aan de brieven van huis, de pakjes met verrassingen en.... de vacanties!’

Inmiddels is de deur geopend, en bevinden een oogenblik later beide vaders zich alleen, groeten glimlachend om hun collegaschap, en gaan ieder huns weegs.

De bakvischjes intusschen hebben eerst werkelijk een gevoel alsof ze in eene gevangenis binnengebracht zijn, nu de deur achter hen dicht gaat, en vader is buitengesloten.

Maar al heel gauw komt er afleiding in 't uitpakken der koffers en 't rangschikken hunner schatten in de kastjes, het vertoonen hunner portretten aan elkaar.

's Avonds in bed echter, als het licht uit is, komt een groot gevoel van verlatenheid, van echt heimwee, als men denkt aan Moeders toestoppertje, waarvoor we ons altijd nog niet te groot vonden; haren kus, haar zachte hand - (kalmeerende aanraking!) op ons hoofd. Als we denken aan haar lieve stem, vragend: ‘niets te biechten, niets op je hartje, mijn kind?’

Die gedachte doet pijn, en snikkend leg ik mijn hoofd in het kussen en verlang, o verlang zoo naar huis!

Wat daarna 't scherpst in mijn herinnering is gegrift, is een overdreven vriendschap, die ik sloot met een meisje dat ik adoreerde; courtiseerde kan ik wel zeggen. 'k Was als verliefd, en maakte verzen op haar, die mij halve nachten wakker hielden.

Bij gelegenheid van eenen kerstboom voor de kinderen van 't dorp, vliegt, terwijl we een kerstlied zingen, een tak in brand. In alle stilte, knijp ik kalm den vlammenden tak tusschen mijne vingers uit, rustig verder zingend. Als 't uit is, toon ik mijne hand vol blâren aan 't vriendinnetje. Ik had deze heldendaad niet gedaan om een ongeluk te voorkomen, maar enkel en alleen om in hare oogen eene heldin te zijn.

'Nù màg je den heelen avond met me dansen,' zei ze, du haut de sa grandeur. En nog kan ik de gedachte niet uitstaan, dat ik die gunst aannam. Door te veel geven en nooit iets terug te vragen, had ik haar bedorven. Helaas! hoe dikwijls heb ik ook in later jaren de ervaring opgedaan - toen ik geen kind meer was - dat men, door te veel geven, soms nooit meer iets terugontvangt.

Op eenen morgen werd ik, door een brief aan de Directrice, opontboden om thuis te komen helpen, daar Moeder ziek te bed lag en zusje de mazelen had. Niets was natuurlijker. Maar nooit vergeet ik de onaangename uitdrukking op 't gezicht der directrice, toen ze mij dit meldde en zeer onomwonden hare afkeuring toonde over dezen wensch mijner ouders; hetgeen wel niet van veel zelfbeheersching of tact getuigde, van 'opvoedkunde' zeker niet.

Als ik na eene korte afwezigheid terugkeer op school, vind ik de intieme vriendin fluisterend, vol geheimzinnigheid, met een ander meisje. Zij pocht op deze nieuwe vriendschap, en gaat zelfs zoo ver, mij triomfantelijk een ringetje te toonen, dat ze van haar kreeg. Ik voel nu met een leelijk afgunstig iets in mijn hart dat dit gouden ringetje wonderen doet en mijne arme verzen vol gloed en teederheid er niet tegen opwegen.

Ik vraag - wel wat theatraal, - mijn verzen terug, verscheur ze, en... heb een dankbaar publiek aan enkele andere meisjes, die het 'drama' bijwonen.

In 't begin ben ik eerlijk bedroefd maar door de overdreven sympathie der anderen word ik onnatuurlijk, ga poseeren en acteeren als verongelijkte wanhopende! En hierop wil ik wijzen! Dit is voornamelijk een van de verkeerde dingen op een kostschool, dat menigeen er haren eenvoud verliest, wanneer men haar interessant gaat vinden en anders dan anderen. Men gaat geheime smarten zoeken en emotietjes najagen: men gaat acteeren, wordt toegejuicht en gelooft eindelijk zelf aan wat men speelt. Wat een muffe ziekeluchtjes, in die vrouwenkolonie soms!

De sentimentaliteit ontbrak ook niet, niet eenmaal geweerd of getemperd door de directrice, die het heel gewoon scheen te vinden dat wij een nieuw Engelsch meisje, dat wij nooit gezien hadden, verwelkomden door haar bed met rozen te bestrooien!

Verdriet hebben, béken tranen schreien: Ziedaar *de* emotie bij uitnemendheid. Had men geen verdriet, dan schepte men 't zich!

Hoeveel denkbeeldige smarten hebben we beweend! Men zou er om kunnen lachen als 't niet zoo droevig was dat we uit louter aanstellerij ongelukkig waren, terwijl we, zoo jong, zoo onbezorgd en verzorgd, zoo gelukkig hadden kunnen zijn. Want er werd veel gedaan om 't ons aangenaam te maken. De ondeugende streken die we uithaalden waren zeer onschuldig, zoo bewaarden wij taartjes van onzen verjaardag, en aten die op als we hadden moeten slapen. Het gevaar van ontdekt te worden, gaf een heerlijken prikkel en verhoogde het genot. Zoodra echter hoorden wij niet een Mamsel of Miss naderen, of van welke nationaliteit deze, op wollen pantoffeltjes

aansluipende Detective dan zijn mocht, of wij kropen, dikwijls met monden vol room, onder de dekens, quasi in diepe rust. -

Na de vacantie kwamen we wel vol nieuwe voornemens terug, verlangend ook, onzen kameraden al onze wederwaardigheden te vertellen, en onze vriendinnen terug te zien.

Maar één sentimentele bakvisch schildert, op haar koffer gezeten, ons haar pessimistische beschouwing van 't kostschoolbestaan en dat is genoeg, en we huilen mee al was 't maar alleen voor de gezelligheid.

Feestdagen en uitstapjes, vroolijke uren met muziek en boeken. Gezellig theeuur. Zondag met kerkgang en brieven schrijven naar huis! Zondag met gelei en sardines aan de koffie; uitstapjes en tochtjes! U gedenk ik met dankbaar hart en de St. Nicolaasavond was het glanspunt. Het strenge prestige verdween dan, als sneeuw voor de zon, en 't was een genot, elkaar te verrassen.

Een ieder zoowel onderwijzer, als leerling vertoonde zich dan van zijne beste zijde. -

Onder de meisjes herinner ik mij de meest

verschillende typen. Die eene dikzak, die de manlijke eigenaardigheid had, veel van lekker eten te houden en 's middags aan tafel met angstige blikken de sauskom volgde. Die tot ons aller verbazing, vóor 't ontbijt reeds een heele banketletter op had, zonder dat haar maag hiervan iets scheen te weten.

De Friezinnetjes waren over 't algemeen ontoeschietelijk, en stug, maar eerlijk en trouw; zonder sentimentaliteit, wat nuchter, maar absoluut betrouwbaar.

De Rotterdamschen geanimeerd gezellig, joviaal druk! Na iedere Kerstvacantie terugkeerend met verhalen over de opera-helden en heldinnen.

De Amsterdamschen droegen al min of meer den stempel der hoofdstad althans het type dat bij ons vertegenwoordigd was. Zij gaven af op alles wat niet hunne stad, hunne gewoonten waren en encanailleerden zich niet met de Rotterdamschen. Stijf, op een afstand, maar bij nader kennismaking meevallend, en dikwijls heel sympathiek.

De Haagschen met coquette kleeding en maniertjes, veel armbanden en lintjes, portretten van jongelui, geheimzinnige gesprekken; lachend om kameraadjes die zich niet in gezelschap wisten te bewegen en niet wisten wat ‘flirt’ beduidde, - maar - vroolijk, hartelijk, zich gemakkelijk gevend, en schikkend, vol aardige, jolige invallen. -

Kwam men na de vacantie weer op school, dan was 't moeilijk zich weer te plooien naar het legkaart-systeem van de dagverdeeling. Het was soms een groote eentonigheid, die ons deed wenschen soms naar iets: ‘n'importe quoi’ dat deze kleurloosheid zou breken.

Zoo was een onweer eene welkome afleiding. ‘Als de bliksem eens insloeg!’ Hoe heerlijk! en men verdiept zich in de agitatie die dat geven zou.

Op zekeren dag, wat bedorven door de gulden vrijheid tehuis, déclameer ik, met een stem als een klok:

> Der Mensch ist frei geschaffen infrei.
> Nur wird er in Ketten geboren!

'k Riep het - uitdagend - al die juffers toe. Men had ons juist 't vers geleerd, en tot mijne niet geringe verbazing, werd ik voor deze spontane uiting niet gestraft.

't Was jammer dat de secondanten ook aan 't dwepen gingen met elkaar, en 't spijt me te moeten bekennen dat zelfs de Directrice onder hare onderwijzeressen haar favorietje had, dat nog weleens afwisselde en... wee degene die niet in genade was! Homo sum!

En moet men wel niet een engel zijn om strikt rechtvaardig, tactvol een meisjeskudde van vijf en twintig te regeeren? Meisjes allen tusschen de vijftien en achttien jaren! - waar bovendien dikwijls nog gevaarlijke elementen onder zijn! Kinderen waar voogd of ouders geen raad mee weten, die niet meer te regeeren zijn, worden als laatste redmiddel naar kostschool gezonden, evenals bedorven kinderen, die onder vreemden dwang moeten! Zoo heeft men kans eigen kind te zien bederven door den dagelijkschen omgang met dergelijke meisjes en dat juist in de jaren dat een kind het hardst groeit naar lichaam en geest en buitengewoon vatbaar is voor indrukken.

Eén ding is mij sterk bijgebleven en wel de uitgesproken wensch der Directrice dat ik, die gewend was 'smorgens een hoofdstuk in mijn Bijbeltje te lezen, ook anderen daartoe zou zien over te halen. Men sprak van den ‘goeden invloed’ die er dan van mij uit zou gaan.

Ja, min of meer deed men 't voorkomen, alsof dit iets was, dat mij hooger deed staan dan de anderen, die dit nooit gewend geweest waren.

Nu vraag ik U! zoo als zedenmeester te moeten optreden; zou het, indien het gelukt was - geen huichelaarster van mij hebben kunnen maken? Neen, neen! ondanks het vele goede van 't kostschoolleven kom ik toch tot de conclusie, dat het een broeinest zijn kan voor kuurtjes en kunstjes en velen er hun eenvoud en natuurlijkheid zullen verliezen.

Ik denk aan mijn eigen lief meisje. Op haar zeventien jaren, een onstuimig natuurkind, met een hartje van goud, en nog geen enkel verborgen hoekje waar zij Moeder niet toelaat. Een kind, opvliegend van aard, inpulsief, hartstochtelijk voelend, maar met een fijn besnaard zieltje. En plotseling vind ik het eene onzinnige gedachte haar naar kostschool te zenden! Ik kan het denkbeeld niet verdragen dat er iets aan mijn heerlijk natuurkind zou worden bedorven door 't inmetselen van voelen en denken, het in harnas sluiten van haar spontane zeggen en uiten.

Mijne ouders werden door omstandigheden gedwongen mij naar Kostschool te zenden, maar zij vonden niet, toen ik thuis kwam, dat het mij veel goed had gedaan.

O thuiskomst! gezegende thuiskomst! Nog

zie ik 't alles alsof het gisteren ware: Vader, die mij afhaalt, en, hoe wij bras-dessus-bras-dessous door de welbekende straten wandelen. Als ik ons lieve huis in de verte zie druk ik even Vaders arm en voel een prop in mijn keel komen, die ik tracht weg te slikken.

Moeder staat voor het raam, en wuift. Ik wenk,... wenk, laat Vaders arm los, en vlieg vooruit, Zusje opent de deur, een broer roept ‘hoerah!’ en dan even later in onze huiskamer, voel ik Moeders armen om mij heen, hare kussen, heel 't gezegende welkom zonder woorden! Mijn thuis! mijn veilig tehuis....

Ik bemerk op eens, dat ik bij mijn haardje zit te droomen, en voel warme tranen op mijn hand vallen en denk aan vader en moeder die lang zijn heengegaan, en 't ouderlijk huis, dat niet meer bestaat... tot een paar onstuimige armen zich sluiten om mijn hals, en frissche lippen mijn betraande wang kussen. 't Is mijn meiske dat ongemerkt is binnengekomen. Ik vertel haar dat het plan-Kostschool niet zal doorgaan, - en als ze al juicht vervolg ik, hoe ze nu naar 't buitenland zal gaan een jaar lang bij menschen, die haar behalve hun taal, misschien ook iets kunnen meegeven in het leven, dat haar staalt en zelfstandiger maakt.

‘Dat kunt U ook wel Moeder! U en Vader!’

‘Neen - dat kunnen vreemden beter, kind! Je bent veel te veel een Moeders-kindje! Je moet weg, wàt het mij ook kosten moge!’

‘Schreit U daarom Moeder?’

‘Neen kindje! Ik dacht terug aan mijn eigen terugkeer in 't lieve Home! dacht, hoe 't nergens, neen, nergens op de heele wereld zoo veilig is en zoo goed.’

Helaas dat wij 't soms zoo laat beseffen, en dan vol weemoed terugdenken aan dien tijd, toen we nog kinderen waren, - een tijd die als een gouden droom achter ons ligt, maar dien we niet tweemaal droomen.

't Is zoo stil in de kamer; wij luisteren naar 't tikken van de klok en zwijgen een tijd lang.

Dan legt mijn meiske mijn hoofd aan haar zacht schoudertje: ‘Is 't zóo veilig, Moeder - zeg -? als vroeger thuis?’

Ik voel een groot geluk over mij komen, met dat lieve, dat innige kind, zoo dicht aan mijn hart.

Als we dan samen op straat gaan staan kijken naar de lichtjes der lantarens, zien we daar den postbode, met zijn eigen steeds naderend lichtje komen.

‘Zoo komen nu later ook jou brieven, kind, en sta ik hier alleen uit te zien, naar de post die mij je beschrijvingen brengt van wat je ziet en beleeft.’

‘Moesje,’ zegt ze, het woordje uit haar allereerste kinderjaren.

En dan haar best doende vroolijk te zijn: ‘Wat zal onze post dan te zwoegen hebben onder mijne brievenstapels! De goede man mag wel een extra fooi hebben met Nieuwjaar!’ Ze lacht, en ik trek het lieve, jonge gezicht naar mij toe en zie de groote, heldere kijkers vol tranen:

‘Dwaas kindje! stil! - daar komt Chrisje al, met 't theewater en met licht!’

‘SONIA’.

Brieven van een Haagsch meisje.

V.

Beste Ciel.

Niet boos zijn hoor, dat ik je in zoo lang niet schreef! Je hadt inderdaad wat beters verdiend van me, nadat mijn logeer-partij bij je zoo ongelukkig in 't water viel! Maar wat zal ik je zeggen! Eerst wou ik je niet schrijven, omdat ik dacht dat je hoofd toch niet zou staan naar mijn gebabbel, terwijl je daar bij je zieke schoonzuster zat, bij een mensch zwevend tusschen dood en leven! En toen ik betere berichten kreeg, toen was ik, zooals je weet op reis in Tyrol, en, om je de waarheid te bekennen, daar boven in de bergen daar keer je zoo tot je zelve in, en vindt je alles hier op aarde zoo klein en zoo nietig, en alle wereldsche gedoe zoo onbeteekenend, dat je er heelemaal niet toe komt iets anders neer te krabbelen, dan even een Ansichts-karte nu en dan, als teeken dat je nog leeft. -

En véél Ansichts-karten durfde ik jou niet eens zenden, uit vrees je daarmee jaloersch te maken van mijn mooie reis! Arme Ciel, die maar altijd thuis moet zitten, *of* bij je bejaarde ouders, *of* om de een of andere zieke of bevallende zuster of schoonzuster te gaan bijstaan in den nood! Waarom ben je ook zoo dwaas geweest als ‘nakomertje’ te arriveeren in zóó'n groot gezin, als dat van jullie! Je hadt het vooruit kunnen weten, met al die oudere broers en zusters, dat er voor jou, als eenige ongetrouwde, altijd *wat* te doen zou zijn van, zieken-oppassen, of kindertjes helpen bakeren, of 't huishouden-doen! Maar in ernst,

jij behoeft ten minste niet te zoeken naar ‘nuttige’ bezigheid! Jij kunt denken, dat je nuttiger bent dan menigeen onzer hedendaagsche nuttigheid-doensters; (stijl freule Lohman!!) Eerlijk-gezegd, ik *beklaág* je méér om dat alles, dan ik je benijd. Maar er zijn toch ook wel eens oogenblikken, waarin mijn eigen bestaantje mij zoo doelloos en nutteloos en eenzaam voorkomt, dat ik zou verlangen te ruilen met iemand als jij, die haar plicht afgebakend vóór zich ziet, die niet behoeft te vragen: ‘Wat moet ik doen; en wat mag ik laten?;’ maar die 't wéét van dag tot dag heel duidelijk, als een welomschreven dagtaak....

Maar nu mijn antwoord op je boozen brief, ‘dat ik je bestaan vergeten heb te midden van al mijn “pretjes.”’ - Och kind ‘pretjes,’ we hebben 't eigenlijk nog al stil gehad... tenminste voor Hagenaars! Toen jij mij zoo ineens afschreef, ben ik kalmpjes hier gebleven om tante te helpen met het in orde maken van 't huis voor Elli en Joop. Je begrijpt, 't was voor tante een heele meevaller dat ik blijven kon, want anders had zij er heel-alléén voor gestaan! Je herinnert je immers, dat Clotilde en Jetteke in die dagen naar 't Congres van Vrouwen, of voor Vrouwenbelangen, of hoe het ding heeten moge, in Berlijn zijn geweest? Of heb ik je dat niet geschreven indertijd? Clotilde *wou* en *zou* natuurlijk gaan. Er werden zulke ‘ernstige, ingrijpende questiën’ behandeld, zei ze, dat ‘háre tegenwoordigheid onmogelijk gemist kon worden.’ En wat Jetteke betreft, Clotilde doet al haar best om die onder haar invloed te krijgen, en heeft haar dus allerlei heerlijkheden voorgespiegeld als ze meeging. Nu, Jetteke vindt het stil en saai hier sinds Elli weg is, ze was nog nooit in Berlijn geweest, tante drong er bovendien, om redenen die ik je straks vertellen zal - zeer op aan dat ze zou meegaan.... en zoo is het dus geschied....

Je kunt je voorstellen dat we, na Clotilde's terugkomst, vergast zijn op een dagenlangen woordenstroom over ‘Het’ Congres. Al het geleuter van allerlei couranten en vrouwenblaadjes, dat wij in die week ruimschoots hebben moeten slikken in zoovele ‘brieven’ en ‘correspondenties’ uit Berlijn, het is ons voor de tweede maal opgewarmd, bij monde van Clotilde, onder de gebruikelijke stopwoordjes van: hoogst-treffend, zeer-belangrijk, hartverheffende momenten, en wat dies meer zij. - Daarvan gesproken, heb je opgemerkt hoe al die correspondeerende en ‘brieven’-schrijvende ‘vrije’ dames vóór alles vervuld schenen van de heerlijkheid, dat eenige lui uit ‘de groote wereld’ hen wel genadiglijk hadden willen ontvangen. Ik geloof niet dat ik één courant of blaadje, handelend over ‘Het’ Congres, heb opengedaan, of er stond triomfantelijk in: dat de Rijkskanseliersvrouw, en onze gezant in Berlijn, en die en die, behoorende tot de ‘Grosse Thiere’ van de Duitsche hoofdstad, zich wel hadden willen verwaardigen de dames-bende te spijzigen met een bier- of thee-avond! Wat zijn al die socialistisch-getinte, vooruitstrevende, ontwikkelde vrouw-menschjes toch - net als alle andere stervelingen - dol-gelukkig wanneer een geadeld, geridderordend, of hooggeplaatst persoon zich maar eventjes genadiglijk met hen wil inlaten!... Ze zijn geweest bij Frau **von** Bulow, en bij onzen gezant, - ook een groote meneer, - en bij... en bij... Stel je voor wat een eer!! Ze waren van niets zoo doordrongen als van *die* zaligheid, te oordeelen naar wat we te lezen hebben gekregen in hun ‘verslagen’ en ‘brieven’ enz. enz.... Jetteke, die zich blijkbaar maar matig geamuseerd had, stak ook duchtig den draak met die in den zak kruiperij van de ‘Von’s, die háár ook had gefrappeerd!... ‘En eten dat die dames kunnen,’... zei ze! En ze liet mij, ten bewijze dat ze niet overdreef, een heel aardig artikeltje lezen van een professor Meyerheim, een schilder in Berlijn, die ter hunner eere ook

een feest-avond had georganiseerd. Op ironische wijze beschrijft de professor, dat Reform-kleeding, Man-verachting, en andere ‘brandende’ questies, die hij met de dames wilde aanroeren, hen geheel koud lieten bij den verleidelijken aanblik van Baumkuchen en andere Torten, waarvan zij een ‘Unmasse’ wisten te verzwelgen...

Maar geen woord meer over die verschrikking van het Congres, die gelukkig weer achter ons ligt: ‘Het’ Congres, met zijn onvermijdelijk gevolg van verslagen-gevende couranten en ‘brieven uit Berlijn’... 't is geleden, - ook bij ons aan huis geleden!! Clotilde is namelijk zoo geheel vervuld van haar nieuwe ‘Vereeniging’, dat zij geen gedachte meer over heeft voor ‘Het’ Congres. Wij hooren er niets meer van; des te meer van de nieuwe ‘*Vereeniging tot bestrijding van het dierlijk element in den man*’, van welke vereeniging, zooals ik je wel niet behoef te zeggen, reeds zeer vele oude juffers zijn lidgeworden, waaronder sommige exemplaren,

zóó bekoorlijk, dat 'het dierlijk element' in elken man op de vlucht slaat, als hij ze maar van verre ziet. Enfin, om Clotilde te plezieren, ben *ik* ook lid geworden. Ik verheug me bepaald op de maandelijksche 'vergaderingen', die voorloopig om de beurt ten huize der verschillende bestuurs-dames zullen plaats hebben; en als 't bij ons is mag ik thee-schenken, heeft Clo mij genadig beloofd.

't 'Voorloopig bestuur' bestaat uit Clotilde Presidente, de boonenstaakachtige Wim van Doorne die je je wel herinnert als een spreekster van de Vrouwententoonstelling over 'vrouwenplicht' enz., enz., en die er in den loop der jaren noch eleganter, noch beminnelijker op is geworden, Secretaresse, de overal haar-neus-instekende, van haar eigen man gescheiden mevrouw de Waarden, wier naam je natuurlijk kent, daar zij een soort 'beroemdheid' is op het gebied van zich gek aanstellen, Penningmeesteresse, en verder eenige je geheel onbekende dames, die ik je dus maar niet eens zal opnoemen.

- Je begrijpt hoe ik Joop er mee plaag, dat wij, Clo en ik, 'het dierlijk element' in hem gaan bestrijden voortaan. Hij is dadelijk zeer gewillig lid geworden, en Clotilde vindt dit blijkbaar een veelbelovend teeken.

Van Joop en Elli gesproken, je vraagt mij of ik 't een 'gelukkig huwelijk' vind. Ja beste Ciel, wie kan daarover *nu* al oordeelen! Zoolang getrouwde menschen samen alleen voorspoed hebben doorgemaakt lijkt hun huwelijk al gauw voor 't oog van de wereld 'gelukkig'. Pas als de zorgen en de tegenspoed komen, kunnen de buitenstaanden dus méé-oordeelen over het *werkelijke* of *schijnbare* geluk. Ik durf gerust zeggen, dat Elli tevreden is met haar lot, en Joop is blijkbaar nog door en door verliefd. Voor het overige leiden ze het echte Haagsche uitgaan-leventje van de meeste tegenwoordige jonge menschen, en *mijn* opvatting van geluk zou een heel andere zijn. Ik kan mij niet goed begrijpen, dat je 't steeds buitenshuis moet zoeken als je werkelijk genoeg aan elkaar hebt. Scheveningen, alle mogelijke tentoonstellingen, en fancy-fairs, en dan de noodige dineetjes en visites, dat alles neemt zooveel tijd in beslag, dat je haast nooit in je eigen huis bent, op die manier. En vindt je hen eens 's avonds bij elkaar zonder visite, dan zijn ze gewoonlijk doodaf van al het uitgaan, vooral Elli! Soms denk ik dat Joop 't misschien anders, huiselijker, zou wenschen, maar hij is zoo verliefd op haar, dat hij toch ten slotte alles goed vindt zooals zij het doet. -

En nu heb ik dezen keer niet eens meer den tijd, je in te lichten *waarom* tante er zoo op gesteld was, dat Jetteke mee ging naar Berlijn. - Dat schrijf ik je dan den volgenden keer wel uitvoerig, want 't is een heele geschiedenis, natuurlijk een *liefdes*-geschiedenis! n' En déplaise Clotilde en haar 'vrije' vrouwen hangt de wereld toch maar aan elkaar van *liefde*-leed en *liefde*-vreugd! En weetje Ciel-lief, wij, jij en ik, zijn toch maar erg misdeeld, dat wij zonder iets van dien aard door het leven gaan!... Of eigenlijk zeg ik daar méér, dan ik kan verantwoorden! Wat weet *ik* af van jou inwendig leven, van 't romannetje dat je misschien in stilte dóórlijdt of hebt dóórleefd! Hebben we niet allemaal een heilig hoekje in ons hart, waarin we geen enkele 'vriendin' laten inkijken? -

Heb je gelezen 'Briefe die ihn nicht erreichten?' *Ik* heb er om gehuild.... en je weet, ik huil niet *gauw*....

Je LOUT.

Brief uit London.

De season is over, en London heeft in waarheid een ander aanzicht. Het Westen van London, wel te begrijpen, want het Oost-Eind weet van geen jaargetijden in dat opzicht. Hyde-Park is min of meer verlaten, de groote poort die alleen opengaat als het Koninklijk paar tegen 6 uur zijn opwachting maakt, blijft gesloten, en Rotten Row ziet maar weinig equipages. Waar zijn ze heengegaan, de rijke, voorname Londenaars, de ‘very smart people’ die van London niet veel meer kennen dan Piccadilly en Oxford Street, en waarvan Thackeray al reeds een zijner personen laat vragen: ‘Wat! ben je heelemaal hier heen gekomen, naar Park Lane? Ik dacht dat gij, jongelui, nooit Oxford Street overstaakt.’ Moge dit min of meer waar zijn, de Koningin zelf, steekt Oxford Street wel over!

Wat een vreugde, wat een gebeurtenis was het, op een der laatste dagen van Juli, toen Queen Alexandra overstak naar..... White Chapel!

Toen zij besloot Mile End Road in te rijden, en bij People's Palace stil te houden!

Kon het waar zijn, het gerucht? Hadden de arme Oosteinders dat wel verstaan?

Zou the Queen naar hen toekomen, in hun eigen woonplaats, in hun vuile straten, rijden met haar koninklijk rijtuig voorbij hun arme huizen, - meer nog zou zij bezoeken in People's Palace, in hun koninkrijk, de bloemententoonstelling. Zien de plantjes door hunne arme kleinen met zorg en liefde opgekweekt, in vensterbanken en raamposten, waar geen zonnestraaltje haast binnen kon dringen?

En toch, het was waar!

Wat naar ik hoorde in geen 50 jaar ooit gebeurd was, dat een koninklijke voet het East-End betrad, zou nu werkelijkheid worden. Wat een voorbereidselen, eerebogen en vlaggen!

De scholen aldaar natuurlijk gesloten, 600 kinderen geschaard in People's Palace, wachtten de koninklijke vrouw op, die zoo tactvol handelde.

Wat zal de koningin meer getroffen hebben, die blije kinderoogen van haar arm East-End, *of* de bloemen? Ik vermoed het eerste, en zoo las ik: de Koningin hield stil bij een kleine invalide, wiens hoofdje in een doek was gewikkeld, en ze vroeg hem wat er aan scheelde. - En de kleine vertelde, dat hij dien morgen gevallen was, maar moeder had de wond verbonden, zoodat hij toch kon gaan; en de koningin gaf hem de vriendelijke raad, voortaan wat voorzichtiger te zijn, en nu maar veel plezier te hebben.

O, die kleine Tommy, hij zou voor geen ‘penny’ z'n doek gemist willen hebben - en altijd zal hij 't blijven vertellen, hoe eens op een ‘flowershow’ in People's Palace, de koningin hem heeft aangesproken.

Het is aardig om te zien, hoe de koning en koningin hun tijd begrijpen, en wat Victoria in haar tijd niet zou hebben kunnen doen, nu gaarne met alle klassen van hun volk in aanraking komen.

Sympathie heeft het koninklijk paar voor alles, wat er uit menschenliefde in hun groot Koninkrijk gebeurt.

Zij bezoeken hospitalen en scholen, en geven menige zieke een vriendelijk uur.

Heeft Generaal Booth niet onlangs weer ervaren van 's Konings sympathie voor alle werk in naam der menschheid uit liefde verricht?

Ter gelegenheid van het enorme congres van het Leger des Heils, waarvoor op een tijdelijke open plek ‘het Strand’ een enorme tent was opgeslagen, om de duizenden afgevaardigden te ontvangen, heeft de Koning een particuliere audientie verleend aan Generaal Booth, die vol geestdrift van zijn onderhoud op Buckingham-Palace aan zijn ‘kinderen’ verhaalde. Dat congres heeft heel wat beroering gebracht, en de afgevaardigden van 49 landen of gedeelten van landen deden zelfs de Londenaars, die aan heel wat ‘vreemds gebeuren’ gewend zijn, opzien.

En zoo ergens van den zegenrijken invloed van deze christenen mag worden gesproken, dan kan het beruchte en beroemde Whitechapel als een levend getuige optreden. Dat London dus het punt van samenkomst werd - had zijn beteekenis.

Nu zijn ook die ‘gasten’ weer heengetrokken, per boot en trein, om in hunne eigene omgeving te vertellen van de geestdriftvolle ‘meetings’, van den altijd jongen generaal, en van de taaie volharding van ‘zijn kinderen’.

En de ‘very smart people’ waar zijn die heengetrokken?

Velen rusten te midden van veel gasten uit op hunne estates, anderen zijn naar verre landen getrokken, velen naar Schotland, naar de ‘Highlands’, om hun sportlust te kunnen botvieren.

12 Augustus was *de* groote dag in de Highlands, de dag waarop de ‘grouse shooting’ aanvangt.

Deze vogels leven voornamelijk in de hei, die in Schotland zoo overvloedig bloeit, de witte en rose hei, en die die eigenaardige ‘flavour’ aan dit gevogelte geeft, dat zeer gezocht is.

Enorm zijn de prijzen die de Engelschen en Amerikanen betalen voor ‘a shooting’ in de Highlands, £ 4000 soms! Zij schieten op herten in de bosschen, en op allerlei wild. Het moet erkend worden, dat hoe wreed deze sport ook schijnt, ze een zegen is voor de meestal arme bevolking van de Highlands wraar geen industrie is, en dus weinig geld circuleert. Wat zouden ze doen, zonder de Engelschen in deze maanden, die veel uitgeven, veel gasten onthalen en goed betalen? Wie een groot huis bezit, dicht bij een ‘shooting’ kan enorme prijzen krijgen voor huur, en dit gebeurt zelfs wel met menige ‘manse’ d.i. de pastorie in de Highlands. De pastor gaat dan met z'n gezin voor die 6 weken naar de Seaside en neemt daar een huisje, een erg geschikte manier om met een klein tractement toch een aardige vacantie te geven aan vrouw en kinderen.

Op dit moment, is de shooting in vollen

gang, nog niet die op herten, die opent op 1 September. Ik voor mij, kan dat jagen nog niet anders dan ‘wreed’ vinden, maar ik heb ook geen ‘sport-training’ gehad!

Schotland is wel erg verschillend van Engeland, al vormen ze zamen ‘Great Brittain’. Naar het mij voorkomt, zie je hier veel minder ‘show’, de Schot is degelijk en eenvoudig en meestal spaarzaam. In hunne prachtige omgeving is de traditie aan oude gebruiken nog min of meer bewaard gebleven.

De ‘Highlanders’ zijn nog trotsch op hun ‘tartan’, d.i. *de* schotsche kleur, die *zij* dragen. Iedere ‘clan’, dat was, iedere stam of afdeeling had zijn eigen tartan. Alle leden van die clan hadden denzelfden naam, vandaar, die enkele veel voorkomende familienamen b.v. Mac Donald, Mackenzie. Alle standen waren in die clan vertegenwoordigd en men had één hoofd. Er was een band onder de leden van iedere clan, men hielp elkaar in nood, was als één man tegenover een andere clan, waarmee men niet altijd in groote eensgezindheid leefde. Er waren ongeveer 50 clans, dus 50 verschillende tartans. Hun ‘kilt’ was van die stof en dat patroon behoorde bij de clan. Soms zeer kostbaar was 't heele kostuum, met zilveren knoopen, fluweelen jassen en edelgesteenten als broches op de schouders.

Nu sterft al dit oude meer en meer uit. De leden van eén clan zijn verstrooid en de band wordt weinig meer gevoeld. Enkele clans schijnen nog geregeld samenkomsten te hebben te Glasgow o.a.; een enkele komt nog te zamen in London op geregelde tijden, de meesten hebben nog hun fondsen voor de arme clanleden en bovenal er bestaat nog een Highland-Society. Terwijl ik dit schrijf, zitten we juist in de mooie Highlands en hooren veel spreken over de tradities en gewoonten. Nu en dan reizen we nog met Highlanders in hun ‘kilt’, en hier en daar wordt het ‘Gaelic’ de oude oorspronkelijke taal nog gesproken, maar behalve de soldaten en de kinderen, wordt het tartan niet veel meer gedragen. Oude gewoonten sterven uit - niet altijd om plaats te maken voor meer poëtische en romantischer nieuwe! Zoo tusschen de bergen hier en in de bosschen past het oude kleurige fantasie kilt meer, zou men zeggen, en de ‘bagpipe’ moet er idylisch hebben geklonken!

Mevr. H. BAART DE LA FAILLE.

Schotland, Augustus 1904.

Handschriftbeoordeeling.

I.

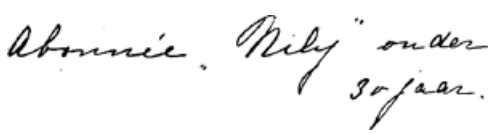

‘NILY.’

Algemeene indruk: eenzijdig, fitterig, doch goedhartig, medelijdend karakter.

diplomatisch. - goedhartig, medelijdend. - zin voor geld. - huiselijk. - onpractisch, onlogisch. - zeer spaarzaam. - coquet. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren. - geschikt tot onderwijzen. - openhartig, eerlijk. - naïef. - zeer levendig,

steeds optimistisch. - eenzijdig, fitterig (in vrij sterke mate). - trotsch, zelfbewust. - hardnekkig. - goede smaak. - normale ontwikkeling.

II.

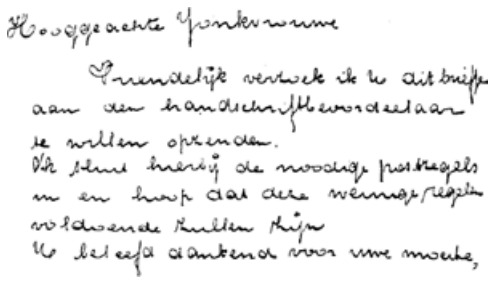

Algemeene indruk: zinnelijk, ijdel, eerlijk, openhartig karakter.

openhartig, eerlijk. - maakt steeds plannen zonder ophouden, voert evenwel weinige uit. - wilskracht. - groote goedheid. - roekeloos, onvoorzichtig. - is in staat zonder nadenken een besluit te nemen. - genotzucht en vreugde bij stoffelijk bezit. - flink, moedig. - vergeetachtig. - onpractisch, onlogisch. - is zeer met zich zelf ingenomen, ijdel. - zeer gesteld op uiterlijkheden. - trotsch. - geestig, boosaardig. - gevoelig. - strijd met leed. - geschikt tot onderwijzen. - zinnelijk.

III.

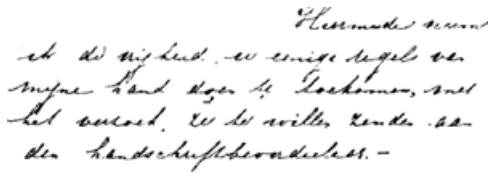

'CHRISTINA.'

Algemeene indruk: vreesachtig, wantrouwend, met zich zelf ingenomen karakter.

rustige, kalme, tevreden gemoedsstemming. - is waarschijnlijk onderwijzeres. - normale ontwikkeling. - weinig wilskracht. - vergeetachtig, slordig. - onpractisch, onlogisch. - in de hoogste mate met zich zelf ingenomen. - dikwijls vreesachtig, bang, zwak. - bevreesd voor wat de menschen zeggen. - zeer voorzichtig, wantrouwend. - eigenzinnig (in vrij sterke mate). - zeer weinig smaak. - eenzijdig. - ingetogen. - spreekt gaarne op bevelenden toon. - levendig, vrijgevig. - zenuwachtig. - omslachtig.

IV.

‘X.Y.Z.’

Algemeene indruk: zeer gevoelvol, medelijdend, doch prikkelbaar karakter.

zeer gevoelig. - zeer prikkelbaar, verdrietig, moedeloos. - zenuwachtig. - kattig. - dikwijls verlegen in gezelschap. - eenvoudig. - trouw. - gesloten, terughoudend. - koopziek. - onlogisch, onpractisch. - diep zieleleven. - vergeetachtig, slordig. - goedhartig, medelijdend. - wijdt zich gaarne aan iemand. - zeer geschikt tot onderwijzen. - denkt weinig aan zich zelf. - weinig wilskracht. - lijdt zeer aan melancholie. - geestig.

V.

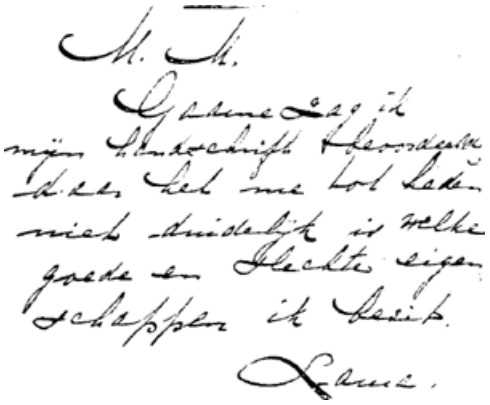

‘LAURA.’

Algemeene indruk: indringerig, ingebeeld, gesloten karakter.

verdrietig, neerslachtig, moedeloos. - zeer coquet. - spreekt steeds met zekere gewichtigheid over verschillende quaesties. - heeft veel verbeelding van zichzelve. - indringerig. - trotsch. - hardnekkig. - materialistisch - onpractisch, onlogisch. - koopziek - aanleg tot verspilzucht. - zinnelijk. - zucht tot vitten, wilskracht. - trouw. - egoïstisch. - gesloten, terughoudend. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

C.L.N. te Apeldoorn. Anonyme brieven van welke strekking ook kan ik niet beantwoorden...

Ties. Na lezing van Uw schrijven geloof ik te kunnen raden wie 'Uw meisje' is. Ik ben blij dat de Lelie U evenzeer interesseert als haar. En ik vind het prettig dat gij mij uitvoerig over Uzelf hebt geschreven, omdat ik tot hiertoe zoo weinig afwist van U, en hetgeen gij mij schrijft mij terwille van haar dubbel interesseert. - Wat Uw ergernis over den inhoud van dat Ingez: stuk betreft, ik vestig er Uw aandacht op, dat de bedoeling van de Ingez: stukken rubriek vóór alles is, iedereen zooveel mogelijk de gelegenheid te geven zijn of haar meening vrijelijk te zeggen, en te toetsen aan die van anderen. Zijt gij het er niet mee eens, dan is het beter, dunkt mij, Uw bezwaren in een Ingez: antwoord mee te deelen, ten behoeve van den inzender die Uw ergernis wekte. Maar met Uw naam, want hij-zelf noemt den zijnen. -

Ik wil gaarne voldoen aan Uw verzoek, mijn meening over het socialisme nader in de Lelie uit een te zetten. Eenige recensieën van boeken - die ik eerstdaags zal geven - beveel ik U alvast ter lezing aan, omdat mijn meening U daaruit reeds zal blijken.

Laat mij overigens reeds nu een antwoord geven op dat gedeelte van Uw eigen brief aan mij, dat over die questie handelt;

'Ik voor mij kan mij niet voorstellen dat een eerlijk mensch met goed gevoel en gezond verstand niet in hoofdtrekken wil in een richting, die vele onrechtvaardigheden onzer tegenwoordige maatschappij wil opheffen. Onder die onrechtvaardigheden reken ik o.a. standsverschil, verschil in mogelijkheid om tot ontwikkeling te komen, en stoffelijke welvaart etc.; al deze met elkaar samenhangende dingen. (*Vooral niet te vergeten: De macht van één of enkele individuën over zeer velen, waardoor dus 't wel en wee der velen afhangt van 't toeval of die enkelen goed of slecht zijn.*)

Nu weet ik, dat U in zeer hooge mate zoo'n mensch bent áls ik bedoel, en toch heb ik er een idée van, dat U niet in de door mij bedoelde richting zou willen.'

Mijn antwoord op die vraag van U kan zoo eenvoudig en zoo kort zijn. Ik ben het met U eens van a - z. Maar ik vind het een *onmogelijkheid* deze dingen te veranderen, gegeven de menschelijke natuur, zooals die nu eenmaal is. - Standverschil b.v. wordt *gewild* dóór de menschen zelf. Wie hebben het eerst en het meest verlangd naar titels en rangen, toen de Fransche Revolutie alles had genivelleerd? De uit het laagste volk voortgekomenen-zelf, die, hetzij door intellectueele gaven, hetzij langs den weg van dapperheid, hetzij door geld-speculaties, zich er boven op wisten te werken. - En evenzoo is het met die questie van het eene individu, dat macht heeft over velen! Hoe wilt gij dat ooit veranderen, zoolang de eene geboren wordt met vele gaven, met slimheid, handelsgeest, energie, wat dies meer zij, terwijl de ander een domme of luie bruut blijft, zijn leven lang. Verdeel heden alles, en morgen zult gij reeds weder ongelijkheid zien; omdat de een spaart en de ander verteert, omdat de een de verstandelijk-meerdere is van den ander, enz., enz. - De geschiedenis is de beste leermeester in zulke dingen. En als gij de geschiedenis leest, en om U heen ziet, in ons land en in het buitenland-beiden, dan ziet gij immers duidelijk genoeg, dat het socialisme hoe mooi-ook in theorie en hoe eerlijk-bedoeld door sommigen, toch onvruchtbaar blijkt in de praktijk, omdat het geheel en al strijdt met de menschelijke natuur zooals die *is*. Daarom zeggen zij, die gelooven in een Godsbestuur en in den Wil van een God die zich met ons aardsche menschen bemoeit, dat wij in deze schijnbare onrechtvaardigheden moeten berusten, daar 'God het zoo heeft gewild.'

De Apostel Paulus legt in zijn ‘Brief aan de Romeinen’ reeds den nadruk hierop als hij schrijft:

> ‘O mensch wie zijt gij, die tegen God antwoordt. Zal ook het maaksel tegen dengeen, die het gemaakt heeft, zeggen: Waarom hebt gij mij alzoo gemaakt? Of heeft de pottebakker geen macht over het leem, om uit denzelfden klomp te maken, het eene een vat ter eere en het andere ter oneere.’

Of men echter als geloovig Christen berust in den wil van God, of niet, *het feit* dat de menschen ongelijk geschapen worden, en dat daardoor een voortdurende ongelijkheid blijft bestaan, laat zich m.i. niet wegredeneeren door phrasen en idealen die geen rekening houden met de droevige *waarheid.* En ziedaar de reden waarom ik, ofschoon ik het geheel en al met U eens ben in het door mij uit Uw brief aangehaalde, toch geenszins heil kan zien in het omhelzen van het socialisme. Dat zoovele hedendaagsche ‘dametjes’ zoowel als vrouwen uit den gegoeden stand zich met vuur werpen op de socialistische beweging, komt m.i., (de minderwaardigen laat ik buiten bespreking, die het doen uit modezucht, enz.), omdat een vrouw zoo weinig redeneert, zoo weinig nadenkt, en zoo gemakkelijk mee te sleepen is door een paar oppervlakkige, op haar gevoel werkende voorspiegelingen van ideale toestanden, die geheel en al in strijd zijn met de mogelijke werkelijkheid!

Ik herhaal, dit is slechts een kort antwoord op Uw brief. Uw veronderstelling dat ik, *‘ofschoon in zeer*

hooge mate zoo'n door U bedoeld mensch, toch in de door U bedoelde richting zou willen, wordt gedeeld door *De Vrije Socialist*, die reeds een paar maal in aan mijn werk en optreden gewijde artikelen erop wees, dat het 'toetreden tot het socialisme' mij gelukkiger zal maken, omdat ik een eerlijk oog heb voor de onrechtvaardigheden en belachelijkheden der geordende maatschappij, met haar standverschil enz. Zonder twijfel heeft de Vrije Socialist gelijk, dat het mij daarom gelukkiger zou maken de zaak van het socialisme, die daarvan een oplossing belooft, te omhelzen; - *als ik maar 't geloof had in de mogelijkheid van die oplossing.* Dat geloof nu mis ik ten eenemale; ik mis het, op grond van wat het verleden *en* het heden mij leert... Uit het socialisme kan niets groeien dan een nieuwe maatschappij, met *nieuwe* ongelijkheden, nieuwe verdrukking, nieuwe schurkenstreken, nieuw standsverschil. De menschelijke natuur brengt dat alles mee... Het eenige wat wij doen kunnen is, ieder in eigen kring, zoo eerlijk en rechtvaardig mogelijk te zijn, nauwgezet ons rekenschap gevende van onze verantwoording jegens onze ondergeschikten, onsniet verrijkende ten hunnen nadeele, ons niet verhoovaardigende op toevallig standsverschil, enz., enz. Ieder onzer moet daarin handelen naar eigen overtuiging en eigen geweten.

Ik was gefrappeerd door Uw rake en juiste weder-critiek op de soort critiek die heden ten dage zoo welig wordt uitgeoefend door Jan en alleman, onder het motto: Ik ben een kunstenaar, die-alleen-weet-hoe-het-moet-zijn. Daarom neem ik Uw woorden letterlijk over. Zoo is het inderdaad:

'*Dat, onder het* (*meestal lafhartig*) *afbreken van anderen, de schrijver zooveel mogelijk zijn best doet om te coquetteeren met eigen* (*ingebeelde en negatieve natuurlijk*) *schrijvers talenten, dat 't hem minder te doen schijnt om* **wat** *hij zegt, dan wel om de mooie!, moderne! manier waarop hij 't zegt. Midden in een zin wordt je afgeleid door een eigengemaakt woord van den schrijver, dat je komt vragen: Maar vindt je mij niet mooi hè? Hoé vindt je me wel? etc. Nu hindert dat afleiden weinig, dat moet ik toegeven, want er staat* **niets** *lezenswaard in.*'

Z.O.H. - Zeker hebt gij U niet vergist in Uw veronderstelling, dat ik belang zou stellen in Uw schrijven over Uw plannen en leven. - M.i. hebt gij groot gelijk, dat gij Uw inkomen zoekt te vermeerderen door vertaalwerk. Neen, een leerares heeft waarlijk niet zoo'n ruim inkomen, dat ik van haar zou zeggen: Zij heeft het niet noodig! Bovendien echter protesteer ik voornamelijk tegen *die* categorie van geld-verdienende dames, die dit doen onder het motto: 'nuttig-zijn', en in waarheid anderen het brood voor den neus wegstelen met hun quasi-nuttigheid. Wie ronduit zegt: Het is mij te doen om mijn inkomsten te vermeerderen, die moet zelf beoordeelen, of hij of zij daartoe het recht heeft of niet. Daarover matig ik mij geen oordeel aan. Já, 't afscheid van een plaats waar men woonde kost altijd véél, als men een warme, aanhankelijke natuur heeft. Ik-zelf heb altijd ondervonden, dat mij *elk* afscheid van dien aard bitter hard werd, zelfs al was ik er ongaarne, of onder minder-aangename omstandigheden geweest. Overal maakt men toch óók kennis met goede en lieve menschen, overal heeft men toch óók lieflijke herinneringen aan prettige uren. En, als dan het uurtje van scheiden komt, dan stormt dat alles op je aan, en het doet je zoo'n pijn die geknoopte banden te moeten verbreken. Ik herinner mij een kinderboekje van den onvergelijkelijken kinderschrijver J.J.A. Gouverneur, waarin hij vertelt van een vroolijken kleinen jongen, die bij den aanvang der vacantie van de school thuis komt, zijn boeken op den grond werpt, en begint te huilen:

Waarom huil je vent? - - zegt zijn moeder.

En het kereltje antwoordt: Omdat ik nu nooit meer naar *deze* school terug zal gaan. Ik vind het wel verrukkelijk dat ik na de vacantie op de groote-school kom, maar ik heb daar toch ook zooveel plezier gehad, en ik vond het er prettig.

En als de grootere kinderen hem uitjouwen om die traantjes, zegt de mama zeer terecht: Daarin is niets 'kinderachtigs.' Het staat leelijk wanneer wij dadelijk al het goede uit het verleden vergeten, omdat wij een prettige toekomst tegemoet gaan. En daarom ben ik heel blij dat mijn kleine jongen zoo bedroefd is...

(Ik deel slechts den inhoud, niet de letterlijke woorden mee, want de kindertoon, dien Gouverneur zoo goed wist te treffen, was veel natuurlijker en aardiger.) Altijd zijn mij deze woorden, en de gedachte die er in ligt, bijgebleven als een opheldering aan mijzelve, van hetgeen ik anders misschien zou hebben aangezien voor 'overgevoeligheid.'

Hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden over de Lelies. Ja, dat ik in de eerste plaats meevoel voor vrouwen die haar eigen weg moeten gaan in het leven, dat is zeker waar, en hebt gij goed doorzien. Ik zelve *moest* mijn eigen weg gaan, en ik heb veel reden tot dank. Maar juist daarom kan ik zoo meevoelen voor het lot van anderen, en juist daarom kan ik mij ook zoo van harte ergeren aan hen, die zonder noodzaak, uit man-wijvigheid, eigenzinnigheid, zelfaanbidding, en wat dies meer zij, hun eigen hoofd *willen* volgen. En als *zulke* vrouwen die domme waanwijze hoofden gevoelig stooten gewoonlijk, en te laat tot de ontdekking komen dat hun wijsheid en gaven en talenten heel miniem zijn, en de maatschappij 't er best buiten kan stellen; dan heb ik er heusch niet veel medelijden mee.

Mevr. M.C. van G. is zoo vriendelijk mij het volgende te schrijven, dat ik mededeel ten behoeve der vraagster, bedoeld in die vroegere corr:

'*Met belangstelling las ik Uwe correspondentie over the Heir of Redclyffe*, *en trof mij Uw vraag of een der lezers ook wist of er een Hollandsche vertaling bestond.*

Ik heb die in mijn bezit, en is het de tweede druk, die in 1862 *is verschenen bij Gebroeders Kraay in Amsterdam.*

Wie het vertaald heeft, staat er niet bij. In de catalogus van de Haas Noordeinde komt ook de Hollandsche vertaling voor, en zeker uit een later tijdperk. Ik herinner mij nog levendig met welk eene belangstelling ik het boek gelezen heb als aankomend meisje, en het aantal is ontelbaar van haar, die ik het in latere jaren in handen gaf en steeds werd het met de grootste aandacht gelezen.'

Ik voeg hierbij, dat ik mevr: M.C. van G. hartelijk dank voor de door haar genomen moeite, en voor haar waardeerend schrijven aan mij.

Wat 'de erfgenaam van Redclyffe' betreft, evenals zij heb ik het boek in later jaren dikwijls herlezen, en steeds met dezelfde belangstelling en bewondering beide. *Echt* geloof kan slechts eerbied afdwingen. En de geest des geloofs die 'The heir of Redclyffe' ademt *is* door en door echt. Bovendien echter dwingt het talent der schrijfster de grootste bewondering af, want haar roman is even boeiend van inhoud als levendig van stijl....

J.B. Meerkerk. Zulk een aanval op iemand die *wel* zijn eigen naam noemt plaats ik niet onder pseudoniem.

Bericht.

Wegens de toenemende correspondentie kan de redactrice geen particulier antwoord beloven aan correspondenten die *in* de Lelie kunnen worden beantwoord. Niet-abonnés kunnen geen aanspraak maken op de beantwoording van vragen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

14 September 1904.
18de Jaargang.
No. 11.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Een gevaar!

Naar aanleiding van het versje van P.K., getiteld ‘Ma moet uit’,[*)] waarin hij den spot drijft met de hedendaagsche ‘nuttige’ moeder, heeft de Zutfensche courant eenige - in de Lelie overgenomen - aanvullingen ten beste gegeven, die dienen moeten om de niet-nuttige, voor haar eigen-genoegen-levende mama, insgelijks aan de kaak te stellen. De Zutfensche courant is de meening toegedaan - die ik volkomen deel - dat het onbillijk is alleen vergaderende en redevoerende en kunstdoende moeders te veroordeelen wegens plichtverzaking aan hun gezin, aangezien de uitgaande, jour-houdende, tea's-afloopende, alle jonge-meisjes-pretjes bijhoudende moeder zich schuldig maakt aan even groote verwaarloozing van haar kinderen, als de eerste categorie der ‘nuttigen’ het doet.

Maar er is één groot punt van verschil, dat de Zutfensche courant over het hoofd ziet. En juist op dat punt kan niet genoeg den nadruk worden gelegd, omdat het een gevaar geldt dat, gelijk weder blijkt uit het artikel van de Zutfensche courant, door zoo heel veel menschen niet wordt opgemerkt vóór het te laat is. - Ik bedoel dit, dat de uitgaande, pretmakende, zichzelve amuseerende moeder dit alles niet doet onder het mom van ‘naastenliefde’, ‘plichtsbetrachting’, ‘belangstelling in de maatschappij’, in één woord onder drogredenen van nuttig-willen-zijn, maar haar dor egoisme, haar belust-zijn-op-eigen-genot en eigen-gemak, boven de belangen van haar gezin, onverholen laat blijken. Daardoor doet zij alleen kwaad aan dit haar eigen gezin-op-zich-zelf. Zij wekt overigens bij alle weldenkende menschen geen sympathie of zucht tot navolging, maar integendeel slechts schouderophalend meelijden met het onbevredigende van haar ijdel bestaan, of, erger nog, gestrenge afkeuring. - De

*) (Zie Holl: Lelie van 3 Aug: jl.)

‘nuttige’ speechende, vergaderende, kunstdoende moeder daarentegen doet al deze dingen

onder het motto ‘zich-zelve-offeren aan de maatschappij.’ En daardoor brengt zij een geheele menigte onnadenkende jonge meisjes en pas-getrouwde vrouwtjes het hoofd op hol, want deze beelden zich te goeder trouw in, dat Mevrouw Die en Mevrouw Die, die toch een groot gezin heeft, en die toch geen geld heeft, enz., enz., immers ook zoovele ‘nuttige’ plichten buitenshuis weet te vereenigen met de zorg voor haar huishouden. Reden waarom zij, die immers veel minder te doen hebben dan de bovengemelde Mevrouw, dus, met een gerust geweten, haar ‘nuttig’ voorbeeld kunnen volgen. En, heeft men eenmaal de eerste schrede gezet op dezen gevaarlijken weg, dan is het voortglijden erop bijna onvermijdelijk. Men kan dan *dit* nuttigheidje niet weigeren aan die, en men moet *daar* wel spreken terwille van deze, en men moet heusch een artikeltje leveren aan *dat* Vrouwenblad terwille van een derde, en men *moet* naar die of die vergadering om stem uit te brengen, ten pleziere van een vierde. In één woord, men is in minder dan geen tijd meer buiten-dan binnenshuis. En dat alles *niet*, zooals de pretmakende, uitgaande mama, omdat men er rond voor uitkomt dat men liever zich buitenshuis *amuseert* in plaats van thuis te zitten, bij de kinderen, o, foei, neen,... uit ‘nuttigheid!’ Uit ‘plichtsbetrachting!’ - Resultaat is in beide gevallen, wat het *eigen* gezin betreft, hetzelfde; namelijk verwaarloozing van man en kinderen en huishouden. Maar, terwijl in het eerste geval dat droevig resultaat zich bepaalt tot één-gezin-afzonderlijk, breidt het kwaad zich in het laatste uit als een voortwoekerende kanker in verschillende gezinnen, omdat de ijdelheid, de zucht ook ‘nuttig’ te heeten, andere moeders meesleept en ten verderve voert vóór zij 't zelve weten.

Ik zie dit alles meer dan ooit uit eigen aanschouwen, sinds ik de Lelie redigeer, en door een zoo uitgebreide correspondentie achter de schermen kijk bij menigeen. Wat ik vóór dien tijd slechts kon constateeren in mijn eigen mij persoonlijk bekenden kring in den Haag, dat zie ik nu dagelijks bevestigd door de brieven die ik krijg van onbekenden, van alle zijden, uit alle kringen, uit alle oorden van het land. *De een sleept de ander mee.* Telkens krijg ik een woord van dank van de een of andere gehuwde, die eerlijk erkent dat de Lelie haar de oogen opende voor de *ware* nuttigheid. Telkens schrijven mij vrouwen en meisjes: Door U heb ik leeren *nadenken* over deze dingen, en door U heb ik begrepen dat de tijdgeest, de richting van de moderne-vrouw, mij beet-had, zonder dat ikzelve er mij rekenschap van gaf. - Welnu, daarom-juist is dat voorbeeld van quasi-nuttig-doen en quasi-plichtsbetrachting zoo gevaarlijk. *Ik* behoef geen enkele weldenkende vrouw of moeder te vertellen, dat het slecht en egoïst is om pretjes en jours en tea's te stellen boven de liefde tot haar gezin. *Elke* vrouw zal mij in *theorie* toegeven, dat uitgaan en pretmaken en flirten heel leelijk staat in een echtgenoote en moeder. Wat zij in de *praktijk* doet of nietdoet, verantwoorde zij-zelve. Maar *niet* elke vrouw geeft toe in theorie, dat het evenzeer leelijk is en egoïst, om te vergaderen en presidente te spelen en te redevoeren en de kunst-te-dienen, enz., enz., in plaats van den tijd daarmee verkwistte wijden aan het eigen gezin, aan de plichten der huishouding en de opvoeding der kinderen. Daarom is het noodig juist *die* vrouwen - die voor een groot deel te goeder trouw zijn - voortdurend de oogen te openen voor het *gevaar* dat hun bedreigt, in deze verderfelijke mode van per-se nuttig willen zijn buitenshuis..

Door wie is deze mode in de wereld gekomen? Door hen, die zich, even goed als de categorie der uitgaande en pretmakende vrouwen, thuis verveelden, zich ongelukkig gevoelden, het gemis van kinderen betreurden, of, als zij die wèl bezaten, er geen

voldoende bevrediging in wisten te vinden; in één woord, door hen die, te recht of te onrecht, als echtgenoote-en-moeder *mislukt zijn.* Deze categorie echter zoekt dit feit voor zichzelf en anderen te verheelen door het mom van 'nuttigheid'. Het duiveltje der ijdelheid drijft hen een rolletje te willen spelen in de maatschappij, zich schadeloos te stellen voor de leegte thuis, door de ijdele klanken van: presidente van dit of dat, talentvolle spreekster, begaafde kunstenaresse, wat dies meer zij. - En op hun bedriegelijk voetspoor volgt de rest, die wèl een gelukkig thuis bezit, of had kunnen bezitten, die wèl kinderen heeft, en wèl genoeg moederliefde voor hen bezit. Want, zoo meenen deze te goeder trouw verleide en verdwaasde vrouwen: nuttig-zijn laat zich best vereenigen met onze kleine huishoudelijke plichtjes, en... de maatschappij heeft ons noodig.

Lieve dames, die behoort tot deze laatste te goeder trouw soort, kijkt eens rondom U. Kijkt eens *in* de gezinnen der woordvoersters van de 'nuttige' richting. Wat ziet gij? Gescheiden-vrouwen, ongelukkige huwelijken,

kinderen op kostscholen, of eeuwig en altijd toevertrouwd aan kinderjuffrouwen, enz. Gij ziet gedurige meiden-verwisselingen en ruzies! Er wordt ontzettend veel geld uitgegeven voor een duur en slecht-ingericht huishouden, enz., enz. Ik kan zonder al te persoonlijk te worden niet in nadere bijzonderheden treden om mijn woorden te *bewijzen.* Maar laat mij U raden, kijkt rondom U, ieder in eigen kring. En vraagt U dan af, waarin de *nuttigheid* steekt van dit verwaarloozen van eigen-gezin ten koste van verder liggende plichten...*)

Is het niet vóór alles 'nuttig' den man dien men huwde een trouwe levensgezellin te zijn, opkomend voor zijn belangen, zijn gezelligheid in huis, zijn wel en wee, dat voor zoo'n groot deel afhangt van de *atmospheer* in huis? En is het niet vóór alles nuttig Uw kinderen op te voeden tot gelukkige menschen? Moet gij ze daartoe niet leeren kennen van dag tot dag, van uur tot uur, in al de eigenaardigheden van hun karakter en aanleg en neigingen? Zoo alleen kunt gij hun *vertrouwen* winnen; en zonder hun *vertrouwen* kunt gij ze niet opvoeden.

En gelooft gij werkelijk, dat er dan nog tijd overblijft tot *werkelijke* nuttigheid buitenshuis?

Ik spreek tot de te goeder trouw nuttigheids-moeders. Die uitgaande categorie, welke de Zutfensche courant hekelt, *veracht* ik. Zij zijn den eerenaam van echtgenoote en moeder onwaardig, in de oogen van ieder weldenkende vrouw. Maar juist *omdat* zij dit zijn, is het onnoodig zich met hen in te laten. De tweede categorie echter is even onwaardig, en veel gevaarlijker voor haar omgeving. Want zij wordt *niet* door elkeen doorzien; zij hult zich in een schijnheilig waas van deugd, waardoorheen niet ieder oog terstond weet te dringen. En daardoor lokt zij anderen ten verderve, tot schade van vele gezinnen, van vele echtgenooten en kinderen, die gelukkig hadden *kunnen* zijn, als de moeder niet verlokt ware door den tijdgeest op het dwaalspoor der 'nuttigheid', van buitenshuis vergaderen, redevoeren, congressen-afloopen, zich ontwikkelen aan-de-kunst - en al die phrasen-makerij meer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Voor wie de herfst droef stemt....

Que peu de temps suffit pour changer toutes choses!....
Nature, au front serein, comme vous oubliez!
Et comme vous brisez dans vos métamorphoses,
Les fils mystérieux ou nos coeurs sont liés!

VICTOR HUGO.

Ja, ons hart hing aan den zomer - aan die lange, lange dagen vol zonneschijn - zoo vurig verbeid - waarop we ontwaakten met een hoopvollen glimlach en van wie wij des avonds noode scheidden!

*) Ik herinner o.a. aan de mevrouw die telegrafisch van de ziekte van haren man op de hoogte moest worden gehouden, omdat zij 'nuttig' was als Bestuurslid der Vrouwententoonstelling. En aan die andere, die 'vergaderde' terwijl haar zieke schoonzuster op sterven lag ten haren huize, en 'gauw, gauw even den dokter wachtte' vóór ze wegliep naar haar 'vergadering'. (Zie vroegere Lelies.)

.... Verbroken is de zoete rozenband die ons hechtte aan zomerweelde en lust - verstomd de jubel-hymne van Natuur: droef zwijgend ligt zij, levensmoede - die eens vol bloeiend, krachtig leven was.

Ver van Haar is Zomer weggevlucht - verjaagd, verwonnen door woeste ruwe machten, - niets latend Haar van alle weelde dan de arme, gele blâren.... Verwelkt, verscheurd, vallen zij - om te vergaan op de aarde, wier heerlijke tooi zij eenmaal waren. Vol hartelooze ironie treft hen een koude straal der zonne - vergoudt ze even.... Schitterend, stralend in droefstemmenden glans.

.... Dan verschuilt zij zich - de wreede, trouwelooze - vol schaamte: haar heugt van menig warmer zoeter kus....

.... Nog armer, droever blijven ze over, de stervende bladeren, - een laatste weerlooze buit voor wind en regen....

O blijde, blijde zonnedagen, hoe troosteloos laat ge ons achter! - Snel, zóó snel zijt ge voorbijgegaan - nog hijgt ons hart van verlangen, naar uwen lust, uw zaligheid, - die wij derven moesten!....

Wie den vol-bloeienden schat uwer vreugde kenden - kunnen peilen de doffe donkerheid der smart van wie dat Eden zagen wijken. Van wie het leven werd tot last. Van wie den nieuwen dag begroeten met een ziel vol nachtverlangen - en den nacht verbeiden als een dooden-rust....

Herfstgedachten!

In dreigend-sombren weemoed komen zij - vol van droefheid en ingehouden tranen. Met onheilspellende kracht komen ze en willen neerdrukken, wat daar machtig opwast en dringt in onze ziele: de *levens*bloem, die wassen *wil* - die bloeien *wil*.... Ze zingen hun klagend sirenenlied vol melancholie en willen overstemmen wat moedig in al zijn zwakheid, in ons spreekt van *plicht* des levens.

Voorbij is zomerweelde en zoete lust. Verscheurd is de bloem der vreugde. Waar eens de rozen van het Geluk stralend bloeiden, is dorheid en dood - en de zonne der innigste, teederste hope is ondergegaan.

Helder herfstlicht, dring door het grauwe schemer der ziel, en teeken met uw scherpe klaarheid de lijnen van het *verder-gaan*.... Vriendelijk herfstlicht, waar bloemen-, knoppen-teerheid stierf en dorde, geef aan de *bladeren* haar rijken najaarstooi, den warmen gouden gloed, die *prachtig* straalt in overvolle schoonheid - die geeft haar glans aan *velen* in koninklijke mildheid.

Herfst-*zon*, - ach, laat des levens-*vruchten* rijpen!

JOSÉPHINE LULOFS.

Een dag in Insulinde.

Tis half 6 in den morgen. Zoo juist heb ik na een heerlijke nachtrust zachtjes de klamboe geopend, om mijn man niet wakker te maken en heb me heerlijk wat opgefrischt eerst. Dan mijn kimono, of kortheidshalve 'jum' genoemd, aangetrokken, mijn haar in een vlecht op den rug en de deur geopend die uitkomt in de zijgalerij.

Hoe goddelijk frisch is de atmosfeer hier buiten....

Alles ademt nog nachtstilte; geen geluid verstoort de rust van den nog dommelenden morgen dan het eentonig gesnerp van een krekel. 't Licht draalt nog; nachtelijk donker houdt Soerabaja nog onder haar dekmantel gevangen. Doch niet lang meer, want zie, terwijl ik met mijn ellebogen op de ballustrade van de galerij geleund, naar den doezelig-wazigen hemel kijk, breekt aan den horizont een zacht-rose gloed langzaam door, gloeit aan.... tot hel-rose.... licht rood en verspreidt zich dan snel door de gansche lucht, alles overgietend met zacht-rooden schijn.

Een apotheose van zwijgend grootsch genot vind ik dit moment in het verder zoo banale indische sleurleven; nog liggen nevelsluiers over tuinen en grasvelden, nog heerscht de zalige koelte van den nacht, maar tegelijker tijd krijgt de natuur weer nieuwe bezieling, de vogeltjes, die overdag zwijgen, heffen hun morgenzang aan, de aarde glanst in herlevend licht.

Na mijn eerste zwijgende extaze kan ik niet langer alleen genieten; ik snel naar mijn kamer om mijn man te wekken en hem te zeggen hoe wonderheerlijk 't nu buiten is. Ik heb eenige minuten noodig om hem goed wakker te krijgen, maar dan staat ook hij vlug op, trekt zijn slaapbroek en kabaja aan, verfrischt zich even 't gezicht en handen en gaat met mij mede; maar o wee.... 't heerlijke aspect van straks is voor een groot deel reeds verdwenen; wel zweven hier en daar nog rose-roode en violette wolkjes, en is de horizont nog licht rood getint, maar 't is niet meer dat brandend bloedrood van zooeven.

De nevelsluiers zijn nu ook weggevaagd want pijlsnel breekt nu 't daglicht zich baan... Toch is het nog verrukkelijk buiten; want nog is de atmosfeer frisch en zuiver door de harde regens, die den vorigen avond en 't eerste gedeelte der nacht zijn gevallen, en nog hebben geen verzengende zonnestralen de droppels van de bladeren weggezogen.

Even staan wij beide in zalig genieten; dan voel ik een arm om mijn hals en hoor een lieve stem vragen: 'Kom vrouwtje, willen we nu nog een klein eindje wandelen, 't is nu nog niet te warm.'... Ik knik hem lachend toe; vlug trek ik een peignoir aan, mijn man een wit pak en na een kop koffie gedronken te hebben gaan we op weg. 't

Is nu even zes uur... en nog gansch rustig op straat. Europeanen zijn er nog bijna niet, maar de inlanders zijn al overal druk in de weer. Overal langs den weg staan reeds mannen en vrouwen met hun koffiestalletjes; en snoeperijen, want de Javaan is een eerste snoeper en eet den heelen dag door. Ook komen wij reeds verscheidene picollers tegen met gras, dat zij langs den weg snijden en op een soort passer verkoopen.... maar 't is vreemd, al die inlanders nemen de rust van den vroegen dag niet weg; 't gaat alles zoo zacht en onhoorbaar, en ze zijn je voorbij zonder dat je ze hoort.

We wandelen Kenteng maar op, dit is volgens ons beiden een van de mooiste gedeelten van de stad, en tevens een van de interessantste omdat 't je onwillekeurig doet denken aan een van de grachten in Amsterdam.

Een klein beetje fantaisie moet er natuurlijk bij gebruikt worden want de huizen zijn hier natuurlijk niet in een dichte drom naast elkaar gebouwd en ook de boomsoort is van gansch ander gehalte, doch de kali met zijn vrij hoogen steenen wal, waarlangs boomen staan, en zijn brug in 't midden geeft toch

een welbekend hollandsch aspect. Als altijd blijven we tenminste geboeid staan aan den oever van de kali en zien de vrij lange rivier af. Veel beweging is ook hier nog niet; slechts een enkele prauw met pisang beladen drijft pijlsnel af, want de strooming is hier zeer sterk. Dicht aan den oever nemen inlandsche vrouwen haar morgenbad; de sarong òf tot onder den arm gebonden òf de borsten blootlatend, ploeteren ze in 't water, dat in droppeltjes over haar vettige huid glijdt; dan maken ze de condé los, schudden de lange door klapperolie vetgemaakte haren goed heen en weer en bevestigen de haarwrong zonder kam met ongelooflijke snelheid tot een onberispelijken knoop in den nek, steken er de gebruikelijke zilveren speld in en stappen aan den kant, waar zij haar schoone sarong over haar natte lichaam laten glijden en dan haar weg vervolgen, 't Is vreemd en werkelijk verwonderlijk hoe weinig indécent het gezicht van die halfnaakte vrouwen zelfs het meest kiesche Europeesche oog aandoet; ik denk dat dit komt, omdat de lichaamskleur der Javaansche vrouw zoo zonder eenige nuance is en het leven en de bezieling mist van de huid eener blanke vrouw. Toch is de Javaansche niet zonder bekoring, al is haar tint bruin; wat haar lichaamsbouw betreft wint zij het tenminste in de meeste gevallen van de blanke. Dit is misschien of liever zeker een gevolg van het vrijlaten van het lichaam; van de jeugd af aan kan het opgroeien zooals de natuur het wil, zonder belemmerd te worden door corset of kwellende kleederen. De mollige ronde hals, waarop het ovaalronde hoofd rust, de fijne afhangende schouders, de fiergeheven hooge borsten zijn werkelijk uitstekend geschikt voor schildersmodel. Ook de heuplijnen zijn mooi en beenen en enkels zijn slank. Meer eigenaardig dan bekoorlijk is echter haar wiegende gang, waarbij de heupen van links naar rechts schijnen te glijden, maar toch is het bij deze vrouwen niet hinderlijk, wat echter wel het geval is bij de blanke vrouw.

Maar ik vergeet geheel onze wandeling en de tijd staat toch niet stil; om zeven uur moeten wij op 't allerlaatst thuis zijn, want dan moet er nog gebaad en ontbeten worden en om 8 uur is de bendy voor om manlief naar kantoor te brengen.

We wandelen langzaam verder en merken op hoe langzamerhand meer en meer Europeanen zich vertoonen; hoe de kossongs beginnen te rijden en de dogcarretjes der inlanders elkaar voorbijvliegen. 't Wordt nu roezig op straat en te gelijkertijd ook warmer, want de zon is herrezen; zendt hare eerste warme stralen op de stad neer, en doet de heerlijke koelte wijken voor een steeds aanzwellende hitte. Ik wuif me met mijn zakdoek reeds toe, want 't loopen in Indië maakt aanstonds warm....

‘Laten we maar teruggaan,’ zegt mijn man lachend ‘'t wordt nu langzamerhand ook tijd’ en ik laat 't me geen tweemaal zeggen. Even over zeven komen we thuis, in ons paleisje op Simpang.

De spen is druk bezig met schoonmaken van de voor- en binnengalerij en de kebon zuivert de rozen van gele blaren. Ons home ziet er zoo knus en zoo heerlijk gezellig uit zooals het daar, witglanzend tusschen palmen en assimboomen, ligt te koesteren in de morgenzon, dat wij beide even blijven stilstaan om ‘ons spulletje,’ zooals mijn mannie 't noemt, even te bewonderen. Gelukkig als twee kinderen stappen wij nu de zijgalerij weer door naar onze slaapkamer, waar ons eerste werk is, ons verkleeden; ik natuurlijk in het gebruikelijke sarong en kabaja, want zelf de kimono, hoe luchtig ook, is op den duur niet zoo aangenaam als die echt inlandsche dracht.

Terwijl mijn man zich baadt, geef ik mijn kokkie geld voor de passer, en ga dan in de eetkamer kijken of de jongen het ontbijt heeft klaar gezet; snijd brood en kook

een paar eitjes. Ben ik daarmee klaar, dan is mijn heer-gemaal ook reeds gemandied en gekleed en gaan we ontbijten. Helaas is dan ook al heel gauw 't afscheidsuurtje daar en als steeds daalt dan mijn stemming, maar Paul zegt dat hij vroeg thuis zal komen, troost en kust me en zegt, dat ik een flink vrouwtje moet zijn. Nu dat wil ik wel, ik wil tenminste beproeven 't te schijnen, ik lach hem dus toe, terwijl hij in de bendy stapt en wuif net zoo lang tot ik hem niet meer zie. Met een zuchtje wend ik me dan af en ga op mijn kokkie wachten, want vóor dien tijd kan ik toch niet rustig zitten werken.

Eindelijk.... daar is de keukenprinses; zij heeft een andere meid bij zich die al de etenswaar in een mand op haar hoofd draagt; de meeste kokkies vinden zich te voornaam om zelf 't gekochte te dragen.

Even daarna ga ik gewapend met mijn sleutelmandje naar de keuken, mijn muiltjes klikklakken daarbij zoo gezellig op de steenen

galerij, en met plezier kijk ik naar mijn sarong, die ik nu eindelijk goed kan vastbinden, zonder dat er een tipje uitkomt van onder.

Nu komt de dagelijksche rekenpartij.... op den grond, in schalen en pisangbladeren uitgestald, ligt al de eetwaar voor den heelen dag en nu begint kokkie met haar zangerige stem de prijzen op te dreunen: ‘Ini setali nja’ - dit een kwartje Mevrouw - ‘ini limablas cèn’ - dit 15 cent - enz., totdat zij alles heeft genoemd en ik haar de volle som zeg en zij mij van de ringit (Rsd) 't resteerende teruggeeft.

Is dit afgeloopen, dan roep ik de spen en de baboe voor de goedang, want die doe ik slechts eenmaal per dag open. Ik help de kokkie aan boter, eieren, suiker en wat zij nog meer noodig heeft voor de maaltijden, de jongen neemt petroleum en de baboe zeep om 't kleine goed uit te wasschen. Ziezoo, ook dit is nu afgeloopen.

't Is nu al aardig warm, ik ga dus gauw een bad nemen, of liever ik ga me sirammen, zooals men dat hier noemt, daar er geen badkuip is waar men ingaat; maar men zich met een soort emmertje afgiet. In 't eerst mist men erg de heerlijke kuip, maar al heel gauw krijgt men smaak in 't sirammen, het frischt meer op daar het water uit het steenen bassin koel blijft en geen lichaamswarmte overneemt.

Geheel verfrischt van het mandieën zet ik me in mijn naaikamer neer, met eenig werk dat noodzakelijk afmoet, hopende eens flink op te schieten van morgen, als ik ineens word opgeschrikt door een temerig ‘djeroek manis nja’?

Ik bedenk dat ik niets als pisang in huis heb en vraag haar wat zij vraagt voor tien djeroeks. ‘Figa poeloeh cèn, nja’ (30 cts. Mevrouw). Ik weet dat 't mensch mij de helft overvraagt en zeg verontwaardigd: ‘Tiga poeloeh, dan makan maar sendiri kwé: (‘30 cts.? eet ze dan zelf maar op.’) - Dit helpt, ze schijnt overbluft en teemt verder ‘Brapa njonja sawar?’ - ‘hoeveel biedt Mevrouw?’ - Ik zeg dat de helft al meer dan genoeg is en hoewel zij eerst een erg armzalig gezicht zet, besluit ze toch maar met ze te geven.

Gauw ga ik nu weer aan 't werk; de naald met dubbelen ijver hanteerend, dit oponthoud weer in te halen; doch geen tien minuten heb ik ongestoord gewerkt of ik hoor: tongtong, tong, tong op mijn erf en al heel gauw de vleiende stem van een chineesche klontong: ‘Njonja moeda tida pakkèg apa-apa? - Heeft de jonge Mevrouw niets noodig?’ -

Ik heb geen zin met hem te onderhandelen en hem te vragen naar zijn stok, waaraan hij de stalen heeft vastgeknoopt van de stofjes en katoentjes die hij verkoopt en zeg dus ‘tida ba.’ Doch hij treuzelt nog en herhaalt zijn vraag nog eens, er iets vleiends bijvoegend, maar ten teeken dat ik 't werkelijk meen, schud ik mijn hoofd en naai door. Dan neemt hij zijn pakken weer op en gaat met een ‘tabé njonja’ weer heen, al kleppende met zijn houten tong-tong.

't Schijnt wel of alles er op gezet is om mij 't naaien te beletten; nu is 't een vrouw met kippen die me stoort, dan een chinees met slofjes of een mensch dat leege flesschen opkoopt; telkens moet 't werk blijven rusten en als 't eindelijk twaalf uur is en ik moet gaan zorgen voor 't eten van mijn man, ben ik lang niet voldaan over mijn vorderingen.

Ik berg mijn werk op en begeef mij weer naar de keuken, waar ik het eten moet verdeelen en mijn mannie zijn maaltijd moet zenden in geémailleerde schaaltjes, die allen te zamen in een verwarmde etensdrager gaan. 't Is een heel vervelend iets hier op Soerabaja, maar de meeste heeren moeten op hunne kantoren of fabrieken eten,

daar deze meestal aan 't uiterste eind van de stad zijn, dáar waar geen Europeanen kunnen wonen.

Ziezoo, nu kan mijn jongen het diner gaan wegbrengen en heb ik zelf nog een verloren oogenblikje om te doen wat ik wil. Ik klik-klak maar eens naar de voorgalerij, zie mijn chevelure wat na, loop mijn binnengalerij in en bekijk de portretten van al mijn familie en vrienden, die ik achter moest laten in Holland. Maakt mij dit een weinig down, dan laat ik de tafel gauw dekken en ontvlucht het terrein van melancholie. Prettig en animeerend is het niet, zoo alleen aan tafel, maar als men gezond en jong is, heeft men eetlust en zoo gaat 't mij tenminste, ook zonder manlief laat ik mij 't eten goed smaken. Ik heb dan ook een uitstekende kokkie, ik wil 't mensch voor geen geld missen.

De warmte heeft nu haar toppunt bereikt; ik vind 't dan ook maar 't beste om zoo gauw mogelijk de koele slaapkamer op te zoeken en de warmte te vergeten in een lekker middagdutje. Met een gevoel van intens welbehagen sla ik de klamboe achter mij dicht, wetend me nu beveiligd tegen de bloeddorstige muskieten, voor wie ik, nog niet

lang uit Europa zijnde, nog steeds een heerlijk slachtoffer schijn te zijn.

Al heel spoedig vallen de oogen toe, daar hitte zoowel bedwelmend als vermoeiend werkt, en overmant me een diepe slaap waaruit ik eerst tegen half 5 ontwaak. Mijn eerste werk is dan naar de mandiekamer gaan, om mijn lichaam te verkoelen, want na 't slapen is het dubbel warm en daarna leg ik sarong en kabaja af om 't te verwisselen met Europeesche kleedij, een luchtig wit neteldoekje. -

Nu nog een schoon wit pak voor mijn man klaar leggen en dan in de voorgalerij maar op zijn thuiskomst wachten. Het theeblad staat er al en alles is dus in orde voor zijn ontvangst; het is nu nog maar een half uurtje voor hij komt, maar 't is altijd alsof het veel langer duurt. Ongeduldig kijk ik dan ook uit of ik het welbekende wagentje nog niet aan zie komen, maar neen telkens is het weer mis en blijkt 't iemand anders te zijn. Doch eindelijk, daar komt hij aan; hij ziet er moe en warm uit, maar zoodra hij mij ziet, komt er een blijde lach om zijn mond en even daarna sluit hij mij in zijn armen, mij telkens weer kussend.

'Heb je lang gewacht, vrouwtje'? vraagt hij 'ik kon niet eerder wegkomen, lieveling.' Ik zeg hem dat 't zoo erg niet is en schenk hem gauw een kop thee in, wetend dat dit altijd zijn eerste behoefte is als hij thuis komt.

Nu komt het heerlijk gezellige theeuurtje, waarin we elkaar alles vertellen wat we dien dag gedacht en gedaan hebben, de kleinste bagatellen vertellen we elkaar, maar daar we elkander innig liefhebben stellen we er toch levendig belang in.

Nu komt zachtjes aan een oogenblik van rust over de anders zoo woelige stad; de kantoren zijn nu allen gesloten en dus staken de kossongs eenigen tijd hunne bedrijvigheid. -

Steeds dieper wordt de rust naarmate de avond nadert....

De laatste zonneschichten glijden langs de balustrade van onze voorgalerij in lichte spelingen en trillingen.... dan trekt de zon haar stralen in, de vurige bol verliest haar helgelen gloed en gloeit langzaam aan tot donker - tot karmozijnrood.

Reeds ver naar den horizont genegen, staat zij daar nog aan den hemel te glanzen als het symbool van macht en majesteit, doch alsof een plotselinge vermoeidheid haar aangrijpt zakt zij eensklaps pijlsnel weg in haar donker wolkenbed, slechts nalatend een vurig rose nagloed. - Even snel als de morgen daagt, even plotseling daalt ook in Indië de nacht.... geen kwartier nog is de zon verdwenen of een lichte schemering valt in, het hel-rose van de lucht vervloeit en zacht teere nuancen, saumon, licht-violet mauve... vervangt - vloeit-uit in den wijden avondhemel, die hoog zich spant boven de zwijgende aarde.

Dit is het moment van volmaakte stilte in Indië, als de duisternis invalt is 't alsof de heele natuur in ademlooze spanning den naderenden nacht afwacht. Geen blad beweegt zich, ernstig en devoot staan de slanke palmen en blikken omhoog naar den donkeren luchtkoepel, waar langzamerhand op heur zilveren voetjes de liefelijke sterren op haar eeuwige baan komen aanzweven....

Stilte rondom.... alleen af en toe het vlugge geklikklak van paardenhoeven op het asphalt en het monotoon getjirp van eenige krekels in het gras.

Dit laatste echter verbreekt de stilte niet, doch maakt de rust nog zwijgender en dieper en geeft iets eigenaardig geheimzinnigs aan den oosterschen nacht.

Nu is het donker.... de maan in een halven cirkel rijst, koud, als in een winternacht te voorschijn, te midden van haar schitterende pages, die haar omgeven met flonkerenden schijn....

Een sprookje....

Nog even duurt de rust voort....

Nu strijkt een zware ademtocht door de bladeren der boomen, doet ze ritselen en trillen.

't Is, of dit het sein is voor het weder-op-leven der stad; meer en meer klinkt 't geklikklak van kleine paardenhoefjes.... fietsbellen tingelen er door heen, en opeens boem ..boem ..boem.. de eerste tonen van het blaasorchest in ‘de club’.

Weg is op eenmaal de geheimzinnige betoovering, waarin de stilte ons had gewikkeld; ietwat verschrikt richt ik me op uit Paul's armen en vraag wat wij van avond doen zullen.

‘Laten we maar een eindje rijden en dan even een nummertje muziek gaan hooren, vindt je dat goed?’

Ik knik toestemmend, geef mijn jongen last de theeboel weg te halen, kijk nog even bij mijn kokkie om een en ander over 't eten te zeggen en zet dan mijn hoed op. Vele dames rijden hier zonder, maar in dit opzicht kan ik mijn Europeesche gewoonte nog niet afleggen.

De bendy is in dien tijd ingespannen en een oogenblik daarna rijden wij uit; het vroolijke drukke Simpang op.

't Is druk op straat, 't is of heel Soerabaja na de hitte des daags behoefte voelt van de frissche avondlucht te gaan genieten in eigen wagen of kossong.

Dit maakt een alleraardigst effect, daar alle rijtuigen twee lichtjes op hebben en Simpang een lange vrij schaarsch verlichte allée is, zoodat men een file van lichtjes zich zìet voortbewegen in het duister van den avond. Even voor de Goebengbrug slaan we rechts om en daar ligt het heerlijke Kajoen weer voor ons; aan den eenen kant de mooie gezellige buitenhuizen, helder verlicht, met overal vroolijk gepraat en gelach er uit opklinkend, aan den anderen kant de breede kali, half begroeid met lila bloemen, de zoogenaamde waterpest; en aan de overzijde der rivier de door schemerlampen verlichte pendopo's der dure, mooie huizen van Goebeng.

't Is een idylle hier te rijden, die donkere nacht met haar lichtende huizen-silhouetten er in oprijzend en ginds waar de kali een bocht maakt, als een donkere wolk boven de boomtoppen uit, de top van den eeuwigen Ardjoeno.

Jammer dat ons paardje geen schoonheidsgevoel bezit en niet zacht wil loopen, nu zijn we in minder dan geen tijd aan 't eind van Kajoen en voort vliegen we weer over Kaliassin, voorbij de club en maar ‘traoes’ door, zooals de inlander het noemt.

Nu rijden wij langs Grimm, het tooverpaleis, met zijn reusachtig verlicht front, als een onweerstaanbare lokvogel, speculeerend en azend op de beurzen van uitgaand- en pretlievend Soerabaja. 't Is er ook nu weer vol en 't is evenals altijd weer één gewemel van teere kleurtjes, hetwelk het geheel een nog betooverender effect verleent.

Wij laten ons echter niet bekoren, maar gaan liever nog een stukje muziek hooren in de Club; we keeren denzelfden weg dus maar weer terug en laten onzen jongen wachten voor den ingang van de ‘Soos’. 't Is juist even pauze en er wordt dus niets gehoord als het krassen van rolschaatsen op het cement van het plancher en het gezoem van stemmen van het vrij talrijke publiek. Alles is bijna bezet, wij hebben tenminste werk een goed plaatsje te vinden; maar eindelijk zitten we dan toch en volgen met belangstelling de paartjes die zich elegant voortbewegen op hun schaatsjes. -

Daar valt de muziek weer in, ditmaal de Valse Blue; en nu ineens duiken van alle kanten nieuwe paartjes op, grooten zoowel als kleinen, zoodat 't bijna te vol wordt om te rijden. De geroutineerden evenwel weten zich wel weg te breken, zoodat de krukken maken dat zij uit den weg komen, om niet aangereden te worden. 't Is een alleraardigst gezicht er naar te zien, vooral naar hen die keurig als op de ijsbaan aan komen zwieren, gelijkmatig en kalm zich overwiegend van links naar rechts.

Als wij een paar nummers gehoord hebben, stappen wij op, mijn man wil liever nog wat in onze voorgalerij zitten, en zoo laten we ons dan maar weer huiswaarts brengen door ons schimmeltje. 't Is nu bij half 9 en dus nog even tijd voor we gaan soupeeren om de courant in te zien.

't Eerste waar we naar kijken is natuurlijk naar de mail en wat deze voor berichten uit het verre vaderland heeft meegebracht; vervolgens komt het Indische nieuws aan de beurt.

Nog zitten we verdiept als onze huisjongen, op zijn bloote voeten onhoorbaar ons genaderd, ons doet opschrikken met zijn zacht: ‘makanan soedak klaar njonja’ - 't eten is klaar -.

Dan wordt er voor goed gesloten en gaan we naar achter om ons avondeten te gebruiken. Is dit afgeloopen liggen wij nog een half uurtje in een lange stoel, turen naar den donkeren hemel met zijn legionen van sterren, die flonkeren en dansen met groenrooden schijn. Zacht ritselen de bladeren der boomen, de krekels zingen weer hun hoogste lied uit, en niets stoort de avondstilte dan het rijden der kossongs en het luid gepraat en gelach van heeren in de societeit. - Ik ben moe van den warmen dag en sluit mijn oogen....

'Kom vrouwtje, we gaan slapen hoor,' zegt Paul die het ziet en als ik nog blijf liggen in mijn stoel, trekt hij mij lachend op en volg ik hem naar de slaapkamer.

In een wip ben ik dan uitgekleed en met een zucht van welbehagen vlei ik me neer in het koele, groote ledikant, dankbaar voor al het goede dat ik genoten heb, maar tevens bedenkend, dat er alweer zoo'n lange warme dag voorbij is en we dus weer een dag dichter bij ons heerlijk Holland zijn. -

A.

Het Cadeau. Een Schets uit het Kinderleven door Stella Mare.

Voor MARTIN SPANJAARD

Heel den dag - onder de les- uren - door, was 't hem niet uit zijn gedachten gegaan.

't Zou bést kunnen, - bést, - maar wát - zie je?

Enfin dát was ook van latere zorg. De hoofdzaak was maar, dat ze allen meê-deden en dat zouden ze *natuurlijk.* - Waárom ook niet? -

Wacht - eens even precies tellen hóeveel er wel in de klas zaten. - 'Eén - twée - drie - vier - vijf.'

'Martijn!' - Je kunt schoolblijven. Dat is nu al de tweede maal, dat ik zeg: 'wie volgt' en nóg lees je niet verder. Ik heb nog nooit zoo'n luie onoplettende jongen gezien!'

'Vervelend nou, nou was hij weer de tel kwijt en onder het lezen kan je ook al weer niet verder tellen.'

Gek was hij om voor dien naren man zijn hoofd zoo te breken.

Dat had je er nu van. Nu kon hij nog school blijven ook!

Om twaalf uur toen alle jongens op een paar na, die voor een anderen meester moesten nablijven, naar huis waren, kwam meester Van den Hope naar Martijn toe.

'Nou zal je 't hebben. Bah wat vind ik die standjes toch altijd vervelend. Ze komen ten slotte alle op hetzelfde neer, en als je ze dikwijls van den zelfden meester krijgt weet je al precies wat hij gaat zeggen.'

Rustig afwachtend, met zijn leesboek voor zich zag Martijn in het schoollokaal rond. Meester van den Hope kwam op hem toe, maar toen hij in het aardige, open jongensgezicht keek, en dien vriendelijken eerlijken blik uit zijn heldere kijkers opving, dacht hij op eens, dat het best te begrijpen was, als zoo'n levendige, vroolijke jongen zich wel eens verveelde onder de leesles en niet trouw volgde, als de jongens soms met monotoon gedreun een eind uit het leesboek voorlazen.

Was 't niet heel natuurlijk, dat er jongens in de klas waren, die ondertusschen hunne gedachten naar buiten lieten afdwalen naar hunne honden of hunne duiven, of hunne konijnen, inplaats alle aandacht aan het voorlezen te wijden?

''n Leuke baas!' lachte Martijn in zich zelf onder het naar huis vliegen, toen de meester hem in plaats een uur school te houden, naar huis stuurde met het vriendelijke verzoek nu eens werkelijk te willen probeeren, in 't vervolg wat oplettender te zijn.

''n Leuke baas, ma vindt u niet? - Nu zal *ik* ook zorgen dat hij een mooi afscheidscadeau krijgt van onze heele klas. En ma hoor u eens, ik wil er van u of pa niet eens het geld voor hebben. Ik geef al mijn geld uit mijn spaarpot ervoor!'

'Zoo, jongen, ik vind het best maar gewoonlijk geven alle kinderen uit de klasse bij zoo'n geval evenveel, dat is veel aardiger!'

'O?' -

'Ma er zijn 24 kinderen in de klas, hoeveel zou ieder kind wel moeten geven? - Is een rijksdaalder veel?'

'Véél te véél jongen. Er zijn heel veel ouders, die voor dat doel geen *f* 2.50 zouden *kunnen* missen!'

'Hé?' -

'Maar natuurlijk, jongen!'

'Is een gulden ook te veel, ma?' -

‘Dat zou je maar eens op school moeten vragen, hoor jongen!’

‘Best. - Maar ma moeten de meisjes evenveel geven als de jongens?’

‘Natuurlijk, wáarom niet?’ -

‘Och, die rekent je zoo niet mee!’

‘Maar Tijn - reken je *mij* dan ook niet mee?’

‘Natuurlijk, maar u is een mevrouw, en mijn eigen mama!’

‘Maar ik ben toch vroeger ook een meisje geweest, en zou jij 't geen naar idee vinden als je wist, dat de jongens alleen omdat ik een meisje was gezegd zouden hebben: ‘O, *die* rekent niet meê!’

‘Dat zullen ze zeker van u niet gezegd hebben, want u moet vroeger wel een heel mooi lief meisje zijn geweest. De jongens zullen u wel héél aardig gevonden hebben ook! Ziet u, nú vind ik u zoo heel mooi niet meer, de meesters op school wél, vooral mijnheer van den Hope, want die zei van de week onder de schrijfles: “Martijn ik wou dat je schrift net zoo mooi was, als het gezicht van je ma,” en toen zei ik: “Dan behoef ik niet zoo erg mijn best te doen, want zóó mooi is mijn mama's gezicht niet eens.”

Maar de jongens vonden wél, en toen hebben we er in de pauze nog even over gekibbeld, en ik heb Piet Nolens een slag gegeven omdat hij mij den heelen tijd plaagde met mijne

“mooie” mama, en ik riep maar aldoor: “En ze is lekker niet mooi - niks mooi hoor.” U is er toch niet boos om mama, dat ik u niet zoo héél erg mooi vind?’

‘Wel neen, jongen!’

Ziet u, maar lief vind ik u héél héél erg. Ik vind u de liefste, de engelachtigste, de beste van alle mamaatjes.’

‘Zoo?’

‘Heusch’. - O ja, maar we waren over het cadeau bezig. Dus we zullen de meisjes dan maar meêrekenen, niet?’

‘Natuurlijk, Tijn.’

‘We zitten met z'n vierentwintig in de klas. Als nu ieder kind een gulden geeft dan hebben we 24 gulden. Dat is veel, hè mama?’

‘O, ja, je kunt er tenminste wel een héél mooi cadeau voor koopen!’

‘Een horloge met inschrift, vindt u dát niet prachtig?’

‘Jawel, maar zie nu eerst maar eens of alle kinderen mee doen aan het souvenir, en hoeveel geld de ouders ervoor willen geven!’

‘*Natuúrlijk* doen ze allemaal meê, ik zou tenminste niet wreten waarom niet, 't is een héél lieve meester, een echte leukerd - en niks flauw of streng en ze vinden het allemaal jammer, dat hij weggaat!’

Dien Woensdagmiddag was Martijn met geen stok in huis te houden, hij moest en zou winkels gaan kijken.

Voor elken winkel bleef hij aandachtig staan kijken, zocht eenige voorwerpen in gedachten uit, die hij het mooist vond, haalde zijn opschrijfboekje uit zijnen zak, noteerde de verschillende voorwerpen en stapte dan permantig den winkel binnen, beleefd met zijn petje in de hand, de prijzen er van vragend, erbij voegend, dat het voor een afscheidscadeau voor den meester was.

Op straat gekomen vulde hij de prijzen op het vrij gebleven hokje achter de verschillende aspirant-cadeaux in. -

Moe, warm, met oogen schitterend van voldoening kwam hij 's middags thuis en toonde vol trots zijn lijstje. Er stonden de meest uiteenloopende cadeaux en prijzen op. - Een bronzen beeld van *f* 500. -, een pleisterboekje van dertig cent, een onyx pendule met vergulden kolommetjes van *f* 250. -, een reisétui, een schaartje met étui van tachtig cents, een vloeiboek van *f* 1.45, een reistasch, een tafeltje van *f* 25. -, een leuningstoel, een zakmesje, een potloodje, een briefkaarten-album - kortom zooveel, en zoo verschillend in prijs, dat zijne mama wel precies wist, wat hij door kon schrappen, omdat zij het zeker niet zouden geven, maar - wáárop ten slotte nog de keuze kon vallen, was haar onmogelijk te bepalen.

Den volgenden morgen, vóór de les begon, belegde Martijn op de speelplaats eene vergadering.

Omdat er nog maar heel weinig tijd was voor de bel luidde, vertelde hij gauw, dat de heele klasse een cadeau *moest* geven aan meester Van den Hope, en dat ze nu allemaal thuis moesten vragen of zij ieder een gulden mochten geven.

Bij het uitgaan van de school fluisterde Martijn de heele klas gauw toe: ‘Niet vergeten hoor, en vanmiddag het geld meêbrengen, denkt er aan!’

Maar geen enkel kind had 's middags zijn gulden meêgebracht.

Iedereen kwam vertellen, dat zij het thuis véél te véél vonden, en dat zij hoogstens een kwartje mochten geven.

‘Flauw’, bromde Martijn telkens en telkens weer, en met een ontstemd gezicht en zijne gedachten bij het geschenkenlijstje, volgde hij de lessen, rekenende ondertusschen, dat zij inplaats van 24 × *f* 1. - = 24 gulden, niet meer zouden ophalen dan 24 × 1 kwartje, dus 24 kwartjes of zes gulden. 't Scheelde heel wat maar er was nu eenmaal niets aan te doen, dwingen kon je de ouders toch ook niet. Zij spraken nu af, dat alle kinderen den volgenden morgen al hun kwartje zouden meebrengen, want dan zou 't al Vrijdag zijn en zij wilden het cadeau Zaterdagmiddag koopen.

Martijn had 's avonds met zijne moeder allerlei cadeaux van het lijstje aangeschrapt, die de kosten van 24 kwartjes niet te boven gingen en die beiden heel geschikt voor het doel vonden.

Martijn was er al overheen dat zij inplaats een gulden een kwartje gaven en stapte Vrijdagmorgen welgemoed, - iets vroeger dan gewoonlijk - naar school. Ze hadden namelijk afgesproken eerst voor school over het cadeau te vergaderen.

‘Als het een groot portret was van de heele klas, dán had hij meê mogen doen, want een portret van de klas was altijd het

alleraardigst aandenken, wat je een schoolmeester kan geven en dat vonden pa en moe ook. Maar nú, nú deed hij lekker niet meê, want voor al die prullen wou zijn pa geen geld uitgeven, dan kon hij het beter voor zich zelf houden', en kwaad was Wim Versteven de klas ingegaan, en met hem zijn nichtje en nog een paar jongens uit de klas, die toch niet mee mochten doen, omdat zij het thuis 'zonde van het geld' vonden, maar dit niet durfden zeggen, en blij waren nu een reden voor de kwaadheid gevonden te hebben, door het openlijk voor Wim op te nemen.

'Verbeeld je een portret van de klas, dat kan nóoit Maandagmorgen klaar zijn en later kon het niet, want Maandagmiddag was meester voor 't laatst op school,' zei Martijn verontwaardigd tot de andere jongens.

'Hoe komt Wim toch aan zoo iets geks. Wat kan meester nu onze gezichten schelen? Later verbleeken zij en dan weet hij niet eens precies meer wie het allen zijn!'

'Och, weet je Tijn', vond nu Jan Witters, 'dat wil Wim alleen om er een slaatje uit te slaan, want hij zei dat zijn pa het portret voor vier gulden zou maken en dat ieder van de klasse er een voor zich kon nabestellen. Wat 'n leepert - maar ik zeg ook: - 'Wat heb je nou aan zoo'n portret. Neen hoor ik weet veel wat beters, meester houdt zooveel van taart, laten wij hem een reuzentaart geven en erop laten schrijven met suikeren letters: "Tot afscheid van de derde klasse." Vinden jelui dat nu niet veel aardiger?'

'Nou maar,' riep Herman ten Haver lachend. 'Jij bent ook een mooie hoor Jan. Jij vindt een taart zeker zoo aardig, omdat ja pa een lekkerswinkel heeft, én natuurlijk de taart zelf wil bakken.'

'Maar ik vind aan een taart nog véel minder dan aan een portret.'

'Neen dáaraan geef ik mijn geld niet uit. Wat heb je aan een taart? Niets - niets - niets! Als ze op is - houd je er niets van over. Waar blijft dan het aandenken? - Nou?' -

Triomphantelijk keek Herman rond zich heen, maar stilletjes droop de zoon van den banketbakker met een troepje aanhangers af, en wéer werd het kringetje der 'meedoenden' kleiner. -

Het was nu beslist, de zes kwartjes lagen in een doosje, - want van de vierentwintig waren achttien al kibbelend en kwaadwordend afgevallen en zes waren overgebleven. Het zou een vloeiboek zijn!

Voor *f* 1.45 kon je er een prachtig krijgen bij Smits om den hoek.

Ze waren opgetogen met hun zessen en konden maar niet begrijpen, dat zij daaraan niet eerder hadden gedacht.

't Was bepaald een éenig cadeau en zoo nuttig, bepaald onmisbaar. - En dan die bloemen boven op het omslag, die roode rozen, dáar moesten ze nu bij schrijven:

> 'Uw pad voer' u immer langs rozen vol gloed,
> O, dat gij er nimmer een doorn ontmoet!'

Dat zou nu zoo écht zijn! -

En vergeet-mij-nietjes ook waren erbij! - Toevallig toch, en zoo écht toepasselijk! -

Wat zou de meester blij zijn! Natuurlijk zou hij wel het land hebben, dat er van de *vier-en-twintig* leerlingen maar *zés* medebeden, maar een aandenken kreeg hij in

ieder geval, en dat was toch een bewijs voor hem, dat er in de derde klasse toch nog jongens waren, die veel van hem hielden!

Maar een laatste moeielijkheid deed zich nog voor.

Zij hadden te zamen zes kwartjes, dus *f* 1.50 en het vloeiboek kostte *f* 1.45 dus 5 cts bleef er over. Wat er mee te doen?

Ze dachten en zonnen en peinsden, en waren onoplettender dan ooit in de les. Maar een der jongens ruimde al gauw het bezwaar uit den weg.

'Ze moesten ervoor,' vond hij, 'eene mooie briefkaart van H koopen, en daarop hunne namen zetten. Je kon er bij Smits een krijgen waar hun school nog opstond, en dan had meester meteen een aandenken aan de stad ook nog!'

Dit plan vond veel bijval.

Jan Versteven, die het mooist schreef, zou de briefkaart koopen, en erop zetten:

'Hier heeft u een aandenken aan de stad en de school waar u heeft les gegeven en aan ons. Het cadeau, dat u op uw lessenaar heeft gevonden is een aandenken van:

Jan Versteven
Martijn Spanjaard
Kees Kluwers
Albert Meyling
Frits van der Nering en
Herman Bolk.

De briefkaart moest Maandagmorgen op de post worden gedaan, zoodat meester ze vond als hij thuis om twaalf uur kwam

koffiedrinken, maar het vloeiboek zou een der jongens in de elf-uur pauze gauw op meester's lessenaar leggen.

Meester zou er dan natuurlijk niets van begrijpen, want de briefkaart kreeg hij pas na schooltijd.

Wat zou 't leuk zijn! Als de jongens zich nu maar goed hielden, en niet zouden lachen of een kleur krijgen, als meester na de pauze het cadeau zag!'

't Was een druk heen en weer gepraat, maar blij waren ze alle zes dat ze meester zóó iets héél moois gaven. - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Jan Versteven had het eerlijk den vijf anderen jongens van het cadeau verteld.

'Hij had geen briefkaart met stadsgezicht gekocht. 't Kon niet - ónmógelijk - dan kwam hij niet uit met zijn geld, want de jongens hadden in hunne opwinding vergeten dat er 2½ ct bij kwam voor een postzegel. Nou en hij had geen zin die van zijn eigen geld te betalen.

Toen had hij in den boekwinkel van Smits gevraagd of hij voor 2½ cent geen 'stadsgezicht' kon krijgen, maar die flauwe man wou er geen geven voor minder dan drie cent. Het eenige wat hij kon krijgen was een oud portret van de koningin toen zij met Hertog Hendrik geëngageerd was. Ze stonden er beiden gearmd op. Dát had hij dus maar genomen, en thuis er heel netjes opgeschreven, wat er op het kladje stond.'

'O hé', lachte Martijn, het opeens uitschaterend. En daar staat op: 'hier heeft u een aandenken aan de school en de stad, waar u heeft lesgegeven!' En nu krijgt meester de Koningin en den Prins. Wat hebben *die* er nú meè te maken?'

'Nou, zóo erg is het ook niet!' bromde Wim, nu begrijpend, dat hij wel wat erg dom was geweest, en dit bewustzijn hem wel wat hinderde. ''t Komt er niets op aan, en de Koningin heeft er wél mee te maken ook, want zij heeft meester in Almelo benoemd, en als *zij* er niet geweest was, was meester kalmpjes hier gebleven, o zóo!'

'Ja, dát is wel zóo. Maar Wim, heb je nu vanmorgen de briefkaart wel in de bus gedaan?'

'Vanmorgen?' Neen, vanmorgen niet. Ik was bang, dat ik het zou vergeten, en toen dacht ik, dat het maar beter was, de kaart maar dadelijk in de bus te doen. Ik zeg altijd maar: 'beter vroeg dan laat.'

'Dommert, kuiken, eend, uilskuiken', klonk het hem van alle kanten tegen, maar het luiden der bel, maakte het Win onmogelijk te antwoorden op al die liefelijke benamingen van zijne 'vrienden',

Het was geen bronzen beeld van vijfhonderd gulden en ook geen onyx pendule van tweehonderd gulden, noch een tafeltje, noch een reistasch.

't Was maar een eenvoudig papieren vloeiboek van *f* 1.45 met groote, kleurige bloemen op het omslag, maar toen Martijn om elf uur, na de pauze het boek op meester's lessenaar zag liggen, straalden zijne guitige, steeds-lachende-oogen, en zijn gezicht glom van plezier, en hij vond dat meester nooit iets mooier had kunnen krijgen dan dit afscheidscadeau!

Augustus 1904.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

‘Lotos’ zou ik, wel wat laat, willen vertellen, dat mijns inziens de vriendschap tusschen een krachtigen jongen, ongehuwden man en een dito vrouw tot de onmogelijkheden behoort. In den aanvang lijkt het zeer goed bestaanbaar, 't wordt beschouwd als iets hoogs en edels, daar de verhouding vrij is van elk gevoel van zinnelijkheid. Spoedig echter gevoelt de man, wanneer hij, zooals gezegd, jong en gezond is, dat zijn rein vriendschapsgevoel zich gaat vermengen met een greintje van de zeer menschelijke zinnelijkheid met andere woorden, dat zijn vriendschap ‘ontaardt’ in liefde.

Immers liefde is innige vriendschap, vermengd met hartstocht!

Er zijn echter uitzonderingen, zeer enkele uitzonderingen, die zelfs als man en vrouw de liefde platonisch opvatten, maar dit is niet *natuurlijk-menschelijk.* De door Lotos aangehaalde Fransche schrijver heeft m.i. volkomen gelijk. -

A.B.K. te B.

Socialistische romans. I. Tragedie door Anna van Gogh-Kaulbach.

(Amsterdam P.N. van Kampen en Zn.)

Wie in dezen tijd ‘up to date’ wil zijn in zijn geschrijf moet er vooral wat socialistische theorieën inflansen! Hoe men in de praktijk zijn eigen leven inricht, komt er minder op aan, als men maar den mond vol weet te hebben van ‘gemeenschap’, ‘verbetering

van de sociale ellende', 'klassenverbroedering', 'veredeling van het bestaan van den proletariër', en wat dies méér zij. Dergelijke salon-socialisten zijn mij 'zuwider'. Zelf-genieten van alle mogelijke levenscomfort, en ondertusschen optreden met behulp van couranten-artikelen en mooie woorden-fabrikaat als woordvoerder van de socialisten, wil mij niet anders toeschijnen, dan een goedkoope manier van naar boven klimmen op de schouders van 't volk, dat dom genoeg is daarvan de dupe te zijn. We hebben hier in den Haag een heele bent van dergelijke modemenschen, die zich in hun persoonlijk doen geen enkele luxe ontzeggen, maar daarbij roerend-schoon weten te spreken over 't mooie van de socialistische begrippen, en van een toekomst-heilstaat waarin 't socialisme heeft gezegevierd, welke toekomst zij als een blijde verwachting tegenjuichen, wel wetend dat *zij* vóór dien tijd al lang dood zullen zijn.

Voor zulke modemenschen zijn moderomans met socialistische tendenzen geknipte lectuur!

't Moet natuurlijk 'fatsoenlijk' blijven. Van boeken als *Levensgang* van Quérido worden ze akelig. Zulk een ruwe waarheid-onthulling bevalt hun heelemaal niet, in hun prettige voortseulerij, van menschen die het zelf naar den vleesche goed hebben. Een beschaafd, salonfähig socialisme echter, thuis-hoorend in beschaafde kringen, zooals die waarin Anna van Gogh's *Tragedie* zich afspeelt, dat verschrikt niet, dat wekt geen walg op, dat doet lief, gemoedelijk aan!

Ik wil hiermede volstrekt niets gezegd hebben tegen de oprechtheid van der schrijfsters persoonlijk-bedoelen; want haar levenswijze is mij volkomen onbekend, en, in hoeverre zijzelve dus al of niet een salon-socialiste is kan ik niet beoordeelen. Ik neem dus, zoolang ik het tegendeel niet weet, gaarne aan dat zij is een naar haar theorieën in de praktijk handelende vrouw. Maar alleen wil ik beweren, dat een socialisme als het door Anna van Gogh in *Tragedie* geschilderde een lievig, onwaar, oppervlakkig, gemakkelijk, en daardoor gevaarlijk-schoonschijnend gedoe wordt. Ter staving van dit beweren leg ik terstond den nadruk op de hoofdgedachte van dit verhaal: de vereeniging door huwelijk van twee elkaar vijandige klassen, van de als dame opgegroeide en opgevoede, tot den beschaafden middenstand behoorende *vrouw*, met den eenvoudigen, ongeletterden, uit de arbeidersklasse voortgekomen, en daarin worstelenden *werkman.* Het ligt voor de hand, dat wie socialistische romans schrijft, zijn zwaartepunt allicht zal gaan zoeken in dit soort van sentimenteel gedoe, van liefde tusschen de twee maatschappelijk zoo van elkaar verschillende klassen. Men heeft voor een roman nu eenmaal een intrige noodig, de liefde is nu eenmaal, n' en déplaise alle geëmancipeerde man-looze dametjes, de kern, het levensbeginsel van ons mensch-zijn; wat is dus natuurlijker dan zijn toevlucht te nemen tot dien quasi-idealen toestand, van het reine, hoogvoelende, edeldenkende jongemeisje uit de bezittende klasse, zich vrijwillig gevend aan den naar vrijheid en recht dorstenden slaaf uit den werkmansstand, eenerzijds daardoor hem opheffend tot háár, anderzijds erin nederdalend tot hem.

Op den keper beschouwd is dit echter roman-sentimentaliteit van de goedkoopste soort. Zola, in *Travail*, heeft er zich op dit punt afgemaakt, op een wijze waarover elk auteur die prijs stelt op zijn letterkundigen naam zich zou schamen 't zoo oppervlakkig te doen! Hij laat eenvoudig de verschillende kinderen van allerlei verdorven bourgeois ineens trouwen met de geheel in hun eigen stand grootgeworden fabriekskinderen, en verklaart dan maar, tegen alle erfelijkheidswetten in, dat de uit

die verbintenissen voortgekomen jongens en meisjes prachtexemplaren zijn van het toekomstgeslacht, ideaal-menschen. Ook in het veel dieper-gedachte en breeder-uitgewerkte *Levensgang* van Quérido, acht ik het zwakke punt die verbroedering tusschen de *dame*: Eva Bresser, en den *werkman*: Hein Hols. Hier heeft de artist geofferd aan den tendenz zijner waarheidsliefde, die hem *moet* hebben gewaarschuwd, dat in de werkelijkheid zulk een Eva, zulk een verhouding, zulk een gevoel van zóó'n meisje voor zóó'n jongen, *onbestaanbaar* is!

En nu Anna van Gogh's held en heldin uit Tragedie.

Cor Wagendonk is onderwijzeres. Zij is dat geworden niet om den broode, niet om het wreede moeten-geld-verdienen, maar uit dien modernen drang van meedoen in het leven, die de hedendaagsche jonge-meisjes wegdrijft uit het ouderlijk huis, onverschillig of de ouders haar gaarne daar gehouden hadden, of niet. - In het bijzonder geval van *Tragedie* was Cor Wagendonk's thuis een verdeeld gezin; vader, een ex-dominee, die uit eerlijke overtuiging zijn ontslag nam als predikant, en zijn leven en fortuin wijdde voortaan aan de hulp van armen en onge-

lukkigen; moeder, een wufte oppervlakkige, wereldsche dame, allesbehalve gesticht door de levensbeschouwing van haar man, hem alleen vrijlatend die te volgen onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat hij háár niet zal beletten in luxe en rijkdom te leven. Cor is tusschen die beide ouders opgegroeid, met hart en ziel méévoelend voor de mooie, nobele zelfopoffering van den vader, waardoor hij een ellendig, schamel bestaan leidt, alleen om te méér te kunnen weggeven aan anderen; maar zonder dat zij met dat al zijn levensopvatting déélt. Want *zij* vindt dat elk mensch recht heeft op een goed, aangenaam leven, dat hij zich mág en moet omringen met mooie dingen, en mág en moet kunnen genieten van het mooie in kunst of literatuur. Uit dat oogpunt beklaagt zij haar vader, om het armoedig-ongezellige van zijn kamer, om het schamele en daardoor onschoone van zijn dagelijksch leven. Zij voelt vaag: ‘Zoo als hij 't leven opvat, zoo moet het niet geleefd worden. Er is nog iets ánders, en beters.’ - Dan, als onderwijzeres in een andere plaats, zich vrijer bewegend, komt ze, door het in-huis-gaan-bezoeken van een ziekgeworden leerlingetje, in aanraking met den vader van dat kind, den fabrieksarbeider, weduwnaar Emmink; met wien zij aan het eind van 't boek trouwt na de gebruikelijke gedachtenwisselingen over socialisme, en de gebruikelijke vrije verhouding van gezamenlijke wandelingen, kamerbezoeken bij elkaar, enz. enz. om, onder het motto van praten over 't socialisme, met elkaar als twee jonge verliefde menschen te vrijen!

Nu wil ik er op wijzen, hoe oppervlakkig-sentimenteel en onwaar-lievig dit gedeelte van den overigens zoo goed-geschreven roman geworden is, uit zucht van propaganda-maken voor een idee. Emmink, de fabrieksarbeider, zijn oude moeder, zijn klein-meisje, ze zijn geen van allen echt, uit het leven genomen, natuurlijke, eenvoudige menschen uit het volk. De auteur heeft hen belachelijk-overdreven moeten idealiseeren, om het voor haar zelve te kunnen verantwoorden, dat zij een beschaafd-opgevoed, tot den beschaafden stand behoorend jong-meisje als Cor Wagendonk, in zulk een milieu laat trouwen! M.i. komt hier, haar-zelve misschien onbewust, in de schrijfster het *dame*-element in haarzelve te voorschijn. Met de subjectiviteit, ons vrouwen in ons werk eigen, heeft ze gevoeld dat een *dame* onmogelijk liefhebben kan in hoogeren zin een vuilen, ongeschoren, ruwe-taal sprekenden, onwetenden fabrieksarbeider, al is hij in den grond ook nog zoo'n nobel mensch. De uiterlijkheden van het leven influenceeren afdoend op onze innerlijke gewaarwordingen. De gewone toestand van een fabrieksarbeider is niet die van een Emmink. Het is leven in een vuil, viezig, stinkend krot, eten en drinken op voor onze dames-oogen onhebbelijke wijze, omringd zijn van vuil-neuzige, smerig-gekleede slecht-gemanierde kinderen, en hebberige, vleierige familie-leden! De *dame*-auteur, dit allemaal wél wetend, heeft gevoeld dat zij de waarheid moest *verdraaien* om haar stelling aannemelijk te maken; en zoo is ze op onverantwoordelijke wijze aan het idealiseeren gegaan. Emmink, die zichzelf, te midden van een afmattend werkleven, met couranten-lectuur, en les-nemen beschaaft, en ontwikkeld is boven zijn stand, is geïdealiseerd! Emminks moeder, het hoogst-sympathieke, altijd lief-sprekende, voor alles-zorgende, keurig-nette oude-vrouwtje is geïdealiseerd! Emminks dochtertje, de bleeke, verstandige, zachte, voor 't werkelijke leven veel te teere Mientje is geïdealiseerd! De woning waarin die menschen leven, een heel knap-gehouden arbeidshuisje, waar we van niets onsmakelijks voor beschaafde menschen merken of hooren, is geïdealiseerd! In één woord, als de fabrieksarbeiders en hun bestaan zóó waren in *werkelijkheid*, zou het een veel minder ondenkbaar geval zijn dat een

dame als Cor Wagendonk zich dáár thuis voelde, dan 't nu is. In al deze détails is de *man*: Quérido veel eerlijker en objectiever te werk gegaan, dan de *vrouw*: Anna van Gogh. Bij hem is het milieu, waarin zijn Hein Hols thuishoort, een echt volksbestaan; hij spaart ons geen enkel onhebbelijk eten en drinken van hebberige, kibbelende ouders, dronken broers, in bedompte, kwalijk-riekende woning in achterbuurt. Logisch volgt hieruit, dat de ontwakende liefde van Eva Bresser dientengevolge nog onverklaarbaarder is, dan die van Cor Wagendonk. Maar ik zei reeds, dit laat zich volkomen begrijpen, door het geslachtsverschil van de beide auteurs: Quérido en Anna van Gogh. De laatste, zelf beschaafde-vrouw, heeft subjectief méégevoeld met haar heldin; de éérste, man, opziende tot, en zich zelf uitbeeldend *zijn* vrouw-ideaal, heeft een gedachten- Eva geschapen, niet zooals ze *is*, maar zooals hij zich verbeeldt dat ze *zijn kan!*

Bij Quérido, - het verstandigst wat hij

doen kon zeker, - is de verhouding van Hein en Eva bij het ideale gebleven, door haar tamelijk abrupt in een paar dagen doodgaan vóór het stille engagement kon bezegeld worden door 't alledaagsche van 't huwelijksleven. - Bij Anna van Gogh daarentegen -, dat getuigt van een zwakheid in haar kunstopvatting - zien we het ideaal verwezenlijkt óók nog. De tweeslachtigheid treedt dientengevolge véél sterker in 't licht. Want nu wordt de fabrieks-arbeider eigenlijk een 'Meneer'. Om hem nog beter bij Cor te laten aanpassen geeft de schrijfster deze namelijk zóóveel fortuin, dat zij haar uitverkorene een paar jaar voor háár rekening kan laten studeeren en kan onderhouden. Hierdoor kan hij voor rekening van 'de partij' bezoldigd-propagandist wezen. En zoo zien we hen dan ten slotte zoetelijk-lief samenwonen in een knus-ingericht huisje met een tuintje ervoor, Cor verwachtende háár eerste kindje in plaats van 't gestorven vóórdochtertje Mientje!

Typisch voor het zich niet verloochenende der *dame*-vrouw-natuur, vind ik dit lief-gemoedelijk-modderen in socialistische gevoelentjes van een Anna van Gogh. Ik twijfel niet aan hare oprechtheid daarbij. Er is in 't boek iets warms, eenvoudigs, sympathieks, dat den indruk geeft van een vrouw die 't eerlijk meent met haar overtuiging, en zelve niet begrijpt hoe oppervlakkig-half ze daarbij is. Zichzelve onbewust waarschijnlijk, heeft ze zoeken aan te passen aan haar eigen vrouwbehoefte, van willen voor Cor Wagendonk, met wie ze zich vereenzelvigde, toch wel een beetje een damesachtig leventje, en een meneer-geworden echtgenoot, en een gezellig intérieur, haar socialistische verbroederingsidee van de dame en den fabrieksarbeider samen-trouwend. En uit zulk transigeeren van gevoel met theorie is onware, lievige oppervlakkigheid ontstaan!

Het kon niet anders, waar zoo sterk de tendenz op den voorgrond treedt, moest de kunstwaarde er onder lijden! En dat is zoo jammer, want deze auteur heeft véél talent, en kan magnifique aan de werkelijkheid afgeziene tooneelen schilderen, zoodra ze dat onvervalscht wil, zonder principes en theoriën te laten meespreken. Ik denk hier in *Tragedie* o.a. aan die scène waarin Lize Wagendonk (Cor's moeder), aan haar man meedeelt, dat ze een derde bevalling tegemoet ziet. Hoe flink en sober is hier de huwelijksverhouding, 't zoogenaamde liefdeleven van zoo menig getrouwd paar, met een pàar volzinnen blootgelegd, onomwonden, toch zonder eenige onkieschheid!

'Hij vond Lize in de huiskamer op de canapé, haar hoofd tegen de leuning, de handen voor 't gezicht, heel haar lichaam schokkend van snikken. Hij liep naar haar toe, vroeg zacht: 'Wat is er?'

Ze ging ineens recht zitten, schreiend nog, haar gezicht roodgevlamd, de oogleden dik, nat van tranen.

'Och niks', zei ze wrevelig.

'Niks, kom dat is geen antwoord; toe zeg 't me!'

Hij ging naast haar zitten, streelde haar arm, die, mooi-blank, te voorschijn kwam uit de wijde mouw van de lichtblauwe peignoir; hij kreeg ineens lust dien blooten arm te kussen, maar ze zag zijn beweging, trok snel terug.

'Doe toch niet zoo gek', zei ze boos.

Hij trok de wenkbrauwen samen; het ergerde hem altijd als Lize zijn liefkozingen terugwees; daardoor onthield ze hem het eenige wat ze te geven had.

'Nou wat is er?' vroeg hij nog eens kortaf.

Ze keek hem even aan, zonder tranen nu, en, met een kort hatelijk lachje: 'Je kunt je weer verheugen op je aanstaand vaderschap.'

Hij keek een beetje verwonderd. ‘Is 't waar? En? Ben je daar zoo verdrietig om?’

‘Natuurlijk ben ik daar verdrietig om’, viel ze heftig uit, weer schreiend, met overvloed van tranen als een kind. ‘We hebben immers genoeg aan onze twee kinderen. Ik was juist blij dat ze wat grooter werden, en nu wéér een, wat een akeligen last zal dat weer geven; 't is om woedend te worden.’

Ze schopte een voetkussen weg, dat ver de kamer invloog. Frans stond op, liep even heen en weer.

‘We zullen 't toch aan moeten nemen,’ zei hij kalm.

‘O ja natuurlijk, jij hebt gemakkelijk praten, jij hebt er geen last van, en geen pijn, en niks wat akelig is. Maar ik ben er bang voor, bang hoor je, bang voor de pijn.....’ (blz. 28 en 29.)

Wie zoo kán schrijven, weet beter wát de waarheid van 't leven is, dan haar socialistische tendenzen zouden doen vermoeden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Wordt vervolgd.)*

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Bianca. Uw vraag, waarop ik zeer gaarne openhartig antwoord, wil ik hier herhalen, want zij raakt een questie waarin veel belang wordt gesteld door vrouwen, en waarover de meesten preutsch heenglijden; omdat zij dwaselijk meenen, dat zij daardoor hun ‘eigenwaarde’ verkleinen. Gij schrijft, dat een jonge ongetrouwde vrouw U verklaard heeft: ‘nooit over liefde of kinderen te denken, volkomen tevreden te zijn met haar werk, geen andere wenschen

te koesteren dan dit zoo goed mogelijk te doen.' En gij vraagt aan mij, of ik zulk een meisje 'abnormaal' vind; terwijl gij er bijvoegt: 'Aan haar waarheidsliefde valt niet te twijfelen, ze is een volkomen oprechte edele natuur.'

Ja, m.i. is een vrouw, die *werkelijk* zoo genoeg heeft aan haar 'werk', d.w.z. aan *zichzelve*, dat zij geen verlangen koestert lief te hebben, (let wel, dat ik niet zeg te trouwen, maar een man lief te hebben), en het moedergeluk te leeren kennen, m.i. is zulk een vrouw zeer zeker abnormaal. Er bestaan zulke in waarheid door *de natuurgemaakte* derdegeslachtsproducten, en ik beklaag ze van ganscher harte. Sommigen hunner schiep de natuur tot groote kunstenaressen, tot vrouwen, die werkelijk aan hun kunst genoeg hebben; - toch beklaag ik ze, zooals alles wat tegennatuurlijk is m.i. moet worden beklaagd. De meesten dezer halfslachtigen echter zijn dorre, rampzalige manwijven, een vloek voor zichzelf en voor anderen. Echter geloof ik geenszins, naar hetgeen gij mij schrijft te oordeelen, dat Uw vriendin abnormaal *is* in dien zin. Ik geloof eenvoudig, dat zij - zijnde volkomen te goeder trouw en zonder dat ik iets wil afdingen op haar eerlijkheid - zichzelve *wijsmaakt*, dat ze 'volkomen-genoeg heeft aan haar werk' en 'geen andere wenschen kent dan dit te vervullen', en 'nooit denkt aan liefde'. Er is namelijk geen onderwerp waarin de vrouw oneerlijker is voor zichzelve, dan dat der liefde. Heel onze opvoeding berust er op ons op dit punt oneerlijk jegens onszelf te maken. En dit komt omdat er steeds de grootste begripsverwarring heerscht waar het geldt *trouwen* en *liefde.* Zegt een vrouw eerlijk en fier, dat liefhebben van een man, het ontvangen van zijn kinderen, de hoogste vrouwenzaligheid is, de door de schepping-zelve haar voorbestemde taak, dan vat onze maatschappij vuur en zegt: Hoe onwelvoegelijk dat men ronduit bekent graag te willen 'trouwen'. Dat trouwen, d.w. z het sluiten van een huwelijk, in 99 van 100 gevallen *niets* te maken heeft met eerlijke, wezenlijke *liefde*, daaraan wordt niet eens meer gedacht, zoodanig zijn de twee begrippen dooreengeward. En het gevolg hiervan is, dat een jong-meisje zich angstvallig schaamt - voor zichzelve schaamt - haar liefdebehoefte zich te bekennen. Zij denkt, op grond harer opvoeding en omgeving, dat het bekennen van haar liefdebehoefte gelijkstaat met het verachtelijke en vieze per-se-willen-trouwen, (waaraan 99 van 100 'welopgevoede' meisjes zich dagelijks schuldig maken, maar dat zij, juist *omdat* het vies en verachtelijk is, tot geen prijs openlijk zouden willen erkennen hun doel te zijn). - En het gelukt haar zichzelve *wijs te maken*, dat zij geen behoefte heeft aan liefde en tevreden is met haar werk. Zoo stel ik mij den gemoedstoestand voor uwer vriendin. Maar er is nog een derde mogelijkheid, met het oog op haar leeftijd, namelijk dat zij inderdaad nog weinig gedacht heeft over deze dingen, omdat haar vrouw-instinct en vrouw-behoefte nog *sluimert.* Vrouwen, die jong veel zorgen en veel ervaringen hebben, of die hard moeten werken, in een woord, die door het leven terstond in Anspruch, in beslag, worden genomen, hebben uit den aard der zaak niet zoo spoedig gelegenheid tot zichzelve in te keeren, als die categorie, die, zonder bepaalde uiterlijke afleiding van geest of gedachten, afwachtend aan den ingang van het leven staat. Bij de eerste soort blijft datgene langer sluimeren, wat bij de tweede reeds heel jong ontwaakt. Er is dikwijls een aanleiding van buiten-af noodig, om hen aan zichzelve te ontdekken. Als zij echter normaal zijn, dan komt die ontdekking vroeg of laat stellig en zeker. Op dit punt heb ik, door mijn eigen eerlijk-de-waarheid-zeggen, heel wat confidenties gehad, die mij het volle recht geven deze verzekering tegen U uit te spreken, als mijn onwrikbare overtuiging.

Mij rest nog slechts U te danken voor Uw schrijven. Wat kan mij aangenamer zijn, dan de verklaring, dat de Holl. Lelie U genezen heeft van die ontevredenheid, die Hilda van Suylenburg in U wekte! Hartelijk hoop ik, dat gij zult voortgaan te schrijven aan mij en mij te vragen. Gij ziet, dat de beantwoording mij inderdaad niets te veel is.

Gerrie. Dank ik voorloopig zeer voor portret en brief; de laatste wordt nog beantwoord.

Mary. Uw schrijven kwam niet intijds voor déze Lelie. Ik plaats Uw stukje in de volgende, en zal daarin tevens in de correspondentie Uw vraag beantwoorden.

Julenia. Uw brief vindt gij beantwoord in bijgaand hoofdartikel, wat de daarin vervatte 'vraag' betreft. Toevallig had ik dat juist geschreven, toen ik een paar dagen later Uw schrijven ontving. Ik zal het niet verder beantwoorden omdat gijzelf dat niet wenscht. Maar ik wil U de verzekering geven mijner *innige deelneming* in Uw verlies.

De door U bedoelde boeken worden eerstdaags besproken.

Leentje. Ik beantwoord U de volgende week.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vagen.

Zou een der Abonnées zoo vriendelijk willen zijn mij een niet duur pension voor dames in Berlijn op te geven?

Bij voorbaat dankzeggende.

Mej: G.A. Willinge, Eenrum.

Berichten.

I.

Naar aanleiding van de vraag gericht tot de Lelielezers door mevrouw SCHELTEMA - UTERMARK, deelt deze het volgende mede aan gevers en belangstellenden:

'*Behalve eene gave van f* 2.50 *van N.N. ontving ik f* 2.50 *aan Postzegels uit Oud-Beijerland*, *en f* 1.50 *van Stella Mare uit Dordrecht. Daar wij van bekende zijde reeds hulp ontvingen*, *zijn wij maar begonnen met* 15 *kinderen naar zee te gaan*, *hopende en niet twijfelende of wij zullen het ontbrekende geld nog wel bij elkander krijgen. De kinderen worden van het Vereenigingslokaal van de* "*van Ostende woningen*" *om half elf per rijtuig gehaald*, *rijden dan naar de Melkinrichting*

Neerlandia te Scheveningen, *krijgen daar brood*, *melk en een ei*, *gaan dan naar het strand*, *en drinken daar om half twee weer melk.*

Tegen kwartier over drieën worden zij weer in de Melkinrichting verwacht, *waar ieder een bord pap krijgt*, *boterhammen en de noodige melk. Om* 4 *uur komt het rijtuig daar voor om hen naar huis te brengen. De onkosten voor elk kind bedragen omtrent per dag f* 0.52. *De ouders betalen daarvoor zelf* 10 *cts. per dag voor elk kind*, *behalve enkele die het niet missen kunnen. Drie dames helpen mij*, *om dit plan ten uitvoer te brengen; wij hopen het* 15 *dagen vol te kunnen houden; Zondag en Woensdag zijn de rustdagen.*'

II.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

III.

Wegens de toenemende correspondentie kan de redactrice geen particulier antwoord beloven aan correspondenten die *in* de Lelie kunnen worden beantwoord. Niet-abonnés kunnen geen aanspraak maken op de beantwoording van vragen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

21 September 1904.
18de Jaargang.
No. 12.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Donker-Rotterdam.

De hierbijgaande clichés zijn welwillend afgestaan door den Heer FRED. J. WERNER, Secretaris van de Vereeniging 'Het Noorden' te Rotterdam.

III.

Nog onder den droevigen indruk van de ellende, die we in het laatste gezin gezien hebben, loopen we de smalle Trouwsteeg weer terug. We willen van U nog één bezoek vergen, het is heusch de moeite wel waard. Een klein eindje de Zandstraat in, naar de zijde van het Roode Zand, en we staan voor de tamelijk breede Hofstraat, waar sommige huisjes wel goed in de verf zitten, maar de overige weer erbarmelijk vervallen zijn. Aan de rechterzijde vinden we op nummer 13 *de Noldersche gang.* Als we voor den ingang staan, is de indruk jammerlijk, en met een enkel woord weer te geven: 'zwijnenstal'. Een weeë lucht van waschwater en bleekpoeder komt ons reeds in de duistere scheur tegemoet, verderop zien we 'n viertal vrouwen, die wasschen en plassen aan groote tobben, 't ziltig zeepschuim omhoog spattend, blauwen damp van waschwater inademend. Als we aankomen, staken ze hun ploeterwerk, kijken ons verbluft aan...

We vragen één der arme vrouwtjes, of hier huisgezinnen met kinderen wonen, en 't slobbetje wijst ons een donker krot.

We gaan naar boven, stommelen de stinkende, donkere trap op en staan in een kamer, waar het *nog al licht is.* Maar het krot zèlf maakt met zijn steenen vloer een

ontzettenden indruk. De wind giert er vrij door, het water druipt langs de vuile, kille muren. Aan één raam mankeeren zelfs alle ruiten, alleen de spijlen vormen tralies.... Een windvlaag joelt door 't vertrek, de regen klettert naar binnen.

Mijn God, wat een tehuis! Balken langs den zolder, planken aan den muur, een verweerd portret, een stilstaande klok, een oud fornuis en een paar kisten vormen samen het armzalig meubilair.

We worden natuurlijk weer ontvangen door de vrouw en wàt een vrouw! 't Is of de *honger in persoon* ons aanziet. We vinden geen woorden.... wàt, wàt moeten we zeggen in zulk een schreeuwende ellende? Het treurig vrouwtje ziet ons aan, weet niet, hoe ze 't heeft. Met innig meelijden beschouwen wij de stumper.

- ‘We zijn even komen kijken....

naar de kinderen.... weet u.... we zouden... we willen....’

De woorden blijven ons in de keel steken... we schamen ons bijna voor onze mooie kleeren...

- ‘De kindere?’ vraagt 't vrouwtje. ‘De kindere zijn buite.’
- ‘Gaan ze op school?’
- ‘Eén.... me oudste jongen.’
- ‘En de anderen?’
- ‘Die spelen op straat.... of als 't erg slecht weer is, binnen.’
- ‘Maar mensch, binnen is 't al even guur als buiten.... waarom zijn er geen ruitjes in dat raam?’
- ‘Och, we wonen hier pas, dames, die ruitjes zal de huisbaas best geven, 't is een goeie man.’
- ‘En hoe staat 't met de verdiensten?’

- ‘Dat ìs tobben, dames. Me broer is scharesliep. Elke dag ga ik met 'm mee de straat op en verdien zoo een paar centen langs de huizen.’
- ‘Zoo. Is uw man dan dood?’
- ‘Nee.’
- ‘Hm.’
- ‘Me man is weg.’
- ‘Wèg?’
- ‘Weggebleven.... ja.... heeft me laten zitte met *vijf* kindere....’
- ‘Misschien aan den drank?’

Ze knikt droevig.

- ‘Ja.... als-t-i thuiskwam, had-i alles verdronken, dan lee-die midden op de vloer te snorken.... De kindere kregen altijd slaag van 'm.... en ik....’
- ‘U ook?’
- ‘Meer.... dan.... eens,’ snikt ze. ‘Ik dee toch alles voor 'm.... ik mot toch zèlf werke.... alles bracht-i naar de lommerd.... om maar te drinke....
- ‘Arme tobberd. Maar uw zoontje heeft toch zeker van z'n school wel eens een kaartje voor de Eetzaal gehad?’
- ‘Nee....’
- ‘Of een briefje voor kleeren?’
- ‘Nee....’
- Of klompen?’
- ‘Nee....’

Een oogenblikje stilte.... een pijnlijke zucht....

- ‘Waar slapen de kinderen?’
- ‘Op den grond, dames, we hebben geen bedsteden.’
- ‘Slapen ze op die **steenen?**’
- ‘Ja.’

In een donkeren hoek van het krot kruipt iets zwarts over den vloer.... we schrikken.

Vrouwtje glimlacht, jaagt het beest weg.

- ‘Het is maar een rat.... 's Nachts komen ze allemaal en maken een erg leven.’

Maar een rat! Hoe is het mogelijk, dat mènschen leven kunnen in zulke holen, waar ratten en ander ongedierte hun verblijf houden!

Als moeder aan ‘'t verdienen’ is en de oudste jongen op school zit, loopen de anderen langs de straat.

Binnen blijven mogen ze niet, want moeder heeft den sleutel in haar zak, en de kleinen konden licht eens ongelukken maken! Zóó wordt het kind van den arme opgevoed, zóó kweekt men misdadigers! Waar moeten ze heen, een heelen dag? Ze zoeken de havens op, stelen daar lood of koopwaren aan de ladingsplaatsen of slenteren door de morsige straten. Niemand merkt ze op, behalve de politie. En zulke gevallen zijn volstrekt geen speciale, o neen, zulke straatschooiertjes telt Rotterdam bij honderden. Ze zijn kinderen van zonde en misdaad, opgroeiend te midden van een afschuwelijke omgeving, kinderen van dronkaards en veile vrouwen.

O, er is nog zoovéél te doen in de wereld, zoovéél te helpen, te troosten, zoovéle tranen te drogen, zoovéél lijden te verzachten! En we doen dat ook, nietwaar, we sturen zendelingen met bijbels naar Oost en West, we brengen overal beschaving en Christendom... we bouwen kerken en gestichten... prachtig... prachtig... bravo! Het is alles even schoon en edelmoedig! Maar luister eens even naar ons... dáár... in die verborgen, weggekropen krotten van onze groote steden, onopgemerkt in vunze stegen en sloppen, daar leeft een groot aantal *kinderen* in hartverscheurende ellende... Ze hebben geen lieve Pa, geen lieve Ma, die hen hun engeltjes noemen, zij hebben geen gezellig verwarmde kinderkamer, geen ‘juf”, geen mooi speelgoed... Ze weten ook niets van mooie landerijen, blauwe luchten, ze weten ook niet wat ‘liefde’ is. Ze kennen alleen maar *armoede*, *honger* en *ellende*...

Zouden we naar hen niet eens een zendeling sturen? Niet een, die alleen maar met wat bijbeltjes en tractaatjes onder den arm komt aanzetten, maar iemand, die ze ook een beter onderdak bezorgt, een betere opvoeding kan geven. Zijn ze niet ons toekomstig volk? Zijn ze het niet waard? Zijn ons de inboorlingen van Sumatra, Halmaheira, Ternate enz. méér dan deze arme landgenootjes? Ja, we weten wel, er zijn vereenigingen, die deze lompen-stumpertjes te hulp komen. We hebben in Rotterdam de Vereeniging ter verschaffing van Kleeding en Schoeisel aan behoeftige schoolkinderen, benevens de Vereeniging tot kostelooze Spijsverschaffing, welke beide haren zwaren arbeid telken jare onvermoeid opvatten, maar het is niet genoeg. We mogen niet de zorgen voor het hongervolkje op anderer schouders laden; niet zeggen, ‘er wordt genoeg voor dat *volk* gedaan.’

O zeg dat niet.... het is niet wáár.

Ze hebben niet ónze opvoeding gehad, ónze lessen, ónze verzorging, ónze omgeving...

Ze zijn groot geworden in slijk en dras.

Zie niet laag op hen neer.... spreek eens ééntje van die krotkindertjes op straat aan... hij zal u vriendelijk aanzien en dankbaar zijn.... geef hem een héél klein beetje van uw liefde.... en ge zult van een armen straatschooier een goed mensch maken....

Ziet, nu hebben we U door een enkel buurtje van Donker-Rotterdam geleid.... En nu zal menigeen vragen: Is het wel zoo erg? Is het niet overdreven? En daarop antwoorden wij: ‘Ga en zie! Maar *als* ge gaat, neem dan uw beurs niet ledig met u, want er is véél te lenigen.’

Nog korten tijd, en de zomer zal weer heengaan, en met het vertrek van het warme jaargetij zal het lijden voor het arme volk weer beginnen.

Straks nadert de winter weer....

Toe, als gij aan uw heerlijk knappend haardvuur zit, en sprookjes vertelt aan uw blonde lievelingen, toe, denk dan ook eens aan die vergeten tobbertjes, die buiten door modder en sneeuw rondslenteren, verkleumd en bibberend van kou, denk dan eens aan de hongerlijdende kindertjes van Donker-Rotterdam.

CHRISTIAAN VAN ABKOUDE.

Brieven over den Boekhandel en nóg wat.

VI.

(Slot.)

Lieve Marte!

Wel, het doet mij genoegen dat je aanvankelijk geslaagd bent in je sollicitatie en je eerste opleiding zult ontvangen bij de firma Duodecimo.

Ik ken je patroon wel van de jaarlijksche vergaderingen der ‘Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels’ en mij dunkt je zult wel met hem op kunnen schieten.

Je maakte in je vorigen brief de opmerking dat er soms met zooveel minachting gesproken wordt over winkel-zaken en wie aan het hoofd daarvan staan. Nu je zelf eerlang

'in zaken' gaat, schrijf je, valt het je op hoe de menschen soms spreken over den winkelier A, als van een afzetter, over B, als iemand waar je voor op moet passen terwijl je gewaarschuwd wordt voor het magazijn van C, omdat ze er 'schandelijk' duur zijn.

Och, trek je daar niet veel van aan, beste meid! Men is ten opzichte van ons winkeliers wel wat erg 'loslippig', vooral jelui dames hebt dat heel sterk, en van ons sprekende worden er allerlei adjectieven gebruikt die men niet licht in den mond zou nemen tegenover een ambtenaar b.v.

Of de menschen het zoo erg meenen als ze het soms uitdrukken?

Ik hoop het niet en geloof het ook niet.

Doch dat het verre van aangenaam is stem ik je toe.

Toevallig kwam mij dezer dagen een sterk sprekend staaltje ter oore van de fraaie reputatie waaronder wij, 'winkelmenschen', gebukt? gaan.

Je moet weten dat verleden week een schoolvriendin van mijn vrouw met haar acht- à negen-jarig zoontje bij ons kwam logeeren.

Zij is getrouwd met een leeraar aan de R.H.B.S. te Z.

Wat ik je nu vertellen ga is *historisch.*

's Avonds, toen de kleine man te bed lag, vroeg ik haar of ze nog al een prettige reis had gehad en toen kwam ze met het volgende tragikomisch incident op de proppen. In de volle coupé had Fritsje telkens gebabbeld over oom en tante en over den winkel. Hij zou daar zoo prettig 'winkeltje' kunnen spelen, achter de toonbank tollen enz.

Plotseling had hij uitgeroepen: 'Moe, is oom K. nu ook een afzetter?'

'Alle winkeliers zijn immers afzetters?'

Ik geloofde direct dat onze logée, zooals ze het uitdrukte, 'de kleur uitgeslagen was' en dat zij blij was haar openhartigen telg op een ander chapiter te kunnen brengen.

Toen we alle drie uitgelachen waren vroeg zij: 'hoe *komt* zoo'n kind in godsnaam aan *zulke* opvattingen', waarop ik tot haar verbazing antwoordde: 'wel, dat heeft dat kind natuurlijk van jelui zelven gehoord en zoo niet dan van jelui standgenooten, van de menschen waar jelui mee omgaat.'

Toen gingen we op dit onderwerp door en kwamen tot de conclusie dat er winkels *zijn* waar je zoo 'gesneden' en soms bedrogen wordt, dat het heusch veel van oplichterij heeft. Maar uit den aard der zaak zijn dit beslist uitzonderingen.

Reeds het eenvoudig *eigenbelang* van den zakenman brengt mee dat hij alles in het werk stelt om zijn clientèle trouw en eerlijk te bedienen.

Men moge een winkelier belasteren zoo veel men wil doch zoo dom zijn de meesten niet of zij zien wel in, dat eerlijk het langst duurt en dat zij zich alleen een reeks *trouwe* klanten kunnen verwerven door deze voor matige prijzen goede waar te leveren.

Hoe het dan komt dat een winkelier soms door het schoone geslacht vereerd wordt met allerlei min vleiende titels?

Mijns inziens doordat de afstand tusschen kooper en verkooper zoo groot is, door de onkunde die de eersten zoo vaak aan den dag leggen bij het doen van inkoopen.

Men gaat een winkel binnen en vraagt een artikel waarvan men de waarde absoluut niet kan beoordeelen.

Valt nu de prijs schromelijk tegen dan gaat men teleurgesteld heen en mompelt iets van afzetterij.

Slaagt men nu in een anderen winkel beter wat den prijs betreft dan vergeet men de twee zaken te vergelijken op hoedanigheid of vorm en de eerste winkel is en blijft geboycot.

Een ander geval. Men heeft iets geadverteerd gezien en bestelt het door tusschenkomst van een winkelier. Het voorwerp komt, de kooper is deerlijk teleurgesteld, het ziet er niet zoo mooi uit als men had gedacht en men vraagt den tusschenpersoon of hij het terug wil nemen.

Wanneer nu deze verklaart het niet in zijn winkel te willen nemen en dat de adverteerende firma het beslist niet terugneemt, draagt de klant het voorwerp teleurgesteld weer mee en verkondigt reeds op de stoep dat het ‘gemeen’ is van mijnheer K. en dat het een zeer ‘ongeschikte’ man is.

Men beklaagt zich *à tort et à travers* over den winkelier zonder de hand in eigen boezem te steken.

Of deze laatste geen reden heeft zich nu en dan hartgrondig over het koopend publiek te beklagen? Zeer zeker wel.

Onze zelfde logée vertelde, nu het gesprek op dit onderwerp was gekomen, het volgende staaltje van ruimheid van geweten.

Een bezoek afleggend bij de vrouw van een collega van haar man viel haar oog op een mooi gaskroontje.

'Ja', zeide ze, 'en het mooiste is dat het ons niets kost. We hebben nog al veel bij dien man gekocht en het kroontje heeft op niet één rekening gestaan, hij heeft het bepaald vergeten.' -

Ook *historisch*, nichtje!

Is *diefstal* een te kras woord voor eene dergelijke handelwijze? Neen immers. Natuurlijk zijn zulke gevallen gelukkig uitzonderingen maar hoe paradoxaal het ook klinkt, het koopend publiek, ook het z.g. nette publiek dat geen onbeheerd dubbeltje zou wegnemen, verliest vaak alle begrip van het mijn en dijn uit het oog zoodra het tegenover winkeliers staat.

Of heb je nooit gehoord dat handwerken ter inzage gevraagd werden en gauw even het nieuwe patroon nagewerkt werd. Dat een muziekstuk gauw even gecopieerd, een boek fluks uitgelezen, een voordracht overgeschreven werd en deze zaken met een stalen gezicht en een 'geen keus bij' terug werden bezorgd?

Als met op verzoek ter inzage gezonden goederen een ongeluk gebeurt en iets beschadigd is, komt het meermalen voor dat mevrouw stokstijf volhoudt beschadigd goed te hebben ontvangen, terwijl de meid, minder volleerd soms in het liegen, tegen haar mevrouw getuigt.

Het is mij wel gebleken dat een zichtzending prentboeken, waar 'geen keus' bij was, gediend had om een ziek jongentje den langen Zondag wat te verkorten, dat eene collectie kostbare gravures met hetzelfde negatieve resultaat als opluisteringsnummer had gediend voor een gezellige *tea* op de kamer van een kunstzinnig luitenant, die met mijn platen had gegeurd tegenover een half dozijn dames. De man of vrouw uit den z.g. 'netten' stand, welke netheid veelal verband houdt met den inhoud hunner brandkast, ziet er niets onnets in *den winkelier* veel onnoodige last en ergernis te bezorgen, terwijl zij tegenover hun standgenooten toch blijk geven wel degelijk het onderscheid tusschen kieschheid en onkieschheid te weten.

Hoe dat komt? Wel m.i. eenvoudig omdat de afstand tusschen bewoners van gesloten huizen en die van winkelhuizen zoo enorm groot is.

Kijk nichtje-lief - de nobele Toynbee heeft den stoot en zijn naam gegeven aan tal van nuttige en uitnemend werkende vereenigingen en door zijn werk werden veel misstanden opgeheven, veel toestanden verbeterd. Mevrouw begint belang te stellen in haar schoonmaakster, de freules zitten soms met haar kroost (n.l. dat van de schoonmaakster!!) op schoot of geven naai- en kniples aan leergierige 'daghitjes.'

In 'Ons huis' in de hoofdstad is de gelegenheid opengesteld om voor enkele centen concerten te hooren, les in talen te nemen, zangles te bekomen, zelfs Rijnreisjes te maken.

De rijken beginnen belang te stellen in het lot der armen doch soms op zoo sterk nederbuigende wijze, dat ze den geheelen middenstand daarbij over het hoofd zien.

Zou dat de bedoeling van Toynbee zijn geweest? Ik geloof het niet - waar hij verbroedering van de standen als ideaal voor oogen had, zal hij daarbij toch ook hebben gedacht aan den breeden middenstand!

En waar nu, soms op stuitende wijze (vaak ook stuitend voor de 'betoynbeede' begenadigden) gecoquetteerd wordt met nijvere arbeiders en allerlei verschoppelingen, daar valt het, mij althans, vaak op hoe de handeldrijvende middenstand wordt genegeerd.

Niet dat deze gediend zou zijn met geliefhebber van vereeniginkje-spelende dames en heeren, doch een weinigje meer waardeering van hun streven en werken zou niet van onpas zijn.

Een kapiteinsvrouw, wier vader of grootvader als banketbakker b.v. zijn fortuin heeft gemaakt, vindt het soms maar half goed dat in haar Buitensocieteit een tafeltje naast haar wordt bezet door een steenkolenhandeaar en vindt dat de leden wel wat al te gemengd worden, al moet zij toestemmen dat het er voor buitenconcerten nog mee door kan.

Maar zij vindt het dan toch bespottelijk *bourgeois* van ‘die menschen’ om zoo met aandacht naar de muziek te luisteren en tracht haar buren een hoogen dunk van haar beschaving te geven, door zoo luid mogelijk onder de solo voor piccolo te babbelen.

(Dit laatste schijnt trouwens *haut chique* te zijn - bij uitnemende muziek hard te praten en vooral den schijn te vermijden alsof men naar de muziek luisterde).

Zoo zie je, Marietje-lief, dat je nog heel wat moet afneuzen en aanleeren alvorens met goed succes de allures der z.g. ‘nette’ menschen te kunnen aannemen.

Bezondig je er maar niet aan, meidlief, 't zou je, denk ik, slecht afgaan met een *front d'airain* je leveranciers naast je in een zaal

te negeeren bij wie je al een jaar af wat in het krijt staat of een beschaafden winkelbediende op onbeschaafde wijze te bejegenen.

Straks begin je je nieuwe carrière; of je zult slagen hangt natuurlijk geheel van je zelve af, of je er voldoening in zult vinden evenzeer. Ik zal je nu maar niet meer met mijn wijze lessen vervelen, immers: 'grau ist alle Theorie' en ''t leven alleen is de school van het leven.'

We hebben heel wat afgecorrespondeerd, nog een paar weken en je bent 'in den handel,' in den Boekhandel. Ik hoop voor jou dat je ons vak even lief zult krijgen als ik het heb gekregen, dan alléén zul je met lust en opgewektheid je werk doen en veel min aangenaams over het hoofd zien.

Goed succes dan! Heb je eens een rustig oogenblikje schrijf dan eens je ervaringen aan

Je oom LEO.

Overzicht van boeken en tijdschriften.

L'Art. (Revue mensuelle illustrée sous la direction de Paul Leroi.) Juni, Juli, Aug. aflev: De Juni-aflevering geeft twee eaux-fortes Coin de Landes en Maréchalerie, waarvan de eerste mij het meest bevalt. Verder een 'prime' Primavera van Theophile Chauvel, en verscheidene artikelen over kunst en aanverwante dingen. - Uit de Juli-aflevering signaleer ik een interessante studie over *Sainte Beuve* van *F. Lhomme* (Académiciens d'autrefois). Zeer actueel is uit diezelfde aflevering het artikel van Paul Leroi: Salon de 1904 (met zeer vele afbeeldingen en reproducties). Verder twee eaux-fortes. - Eindelijk vermeld ik nog uit de Aug:-aflevering: *Apropos du Centenaire de George Sand* van *Emile Fage.* Alle fransche revues en tijdschriften hebben ons bezig gehouden met het Centenaire van deze beroemde en, ik zou bijkans zeggen, om haar liefdes-affaires beruchte schrijfster. Emile Fage is dus met zijn artikel: Up to date. Maar dit neemt niet weg, dat de vrouw George Sand mij te weinig aantrekt om veel belang in haar te kunnen stellen, zoodat ik met méér sympathie in deze zelfde aflevering las het vervolg van Paul Leroi's artikel over het *Salon de 1904* (weder met vele reproducties.) Bovendien echter heeft deze aflevering nog een bijzondere actualiteit door een artikel over den pas-gestorven wereldbekenden franschen staatsman Waldeck-Rousseau (met portret door Paul Renouard.) - Van de twee eaux-fortes en de prime dezer aflevering vermeld ik in het bijzonder: Jeune fille jouant du violon, dat intens levendig en natuurlijk aandoet met die droomende gelaatsuitdrukking en zeer losse houding, (door Mlle H. Formstecher.)

Graaf Leo Tolstoï over den oorlog: Kent U zelven. (Amsterdam, Scheltens en Giltay). De titel van dit boekje spreekt voldoende voor zichzelf. Hoe iemand als Tolstoï overden oorlog denkt kan men reeds vooraf gissen. Ik schrijf af blz: 9, als een staaltje der vele waarheden, die hij zegt in flinke eerlijke mannentaal:

'*Verstompt door gebeden, preeken*, *vermaningen, optochten, platen en nieuwsbladen*, *gaat het kanonnenvleesch, honderdduizenden mannen, eenvormig gekleed en allerlei moordtuig meedragend*, *hunne ouders*, *vrouwen en kinderen achterlatend met doodsangst in het hart*, *maar met kunstmatige vroolijkheid*, *waar zij met eigen levensgevaar de afschuwelijkste daad zullen bedrijven*, *menschen te*

dooden die zij niet kennen, *en die hun geen kwaad gedaan hebben. En zij worden gevolgd door geneesheeren en verpleegsters, die zich op de eene of andere wijze verbeelden*, *dat zij tehuis geene eenvoudige, vreedzame*, *lijdende menschen kunnen dienen, doch slechts hen kunnen dienen*, *die bezig zijn elkaar te vermoorden. Zij die thuis blijven worden verblijd door nieuws over den moord op vele menschen, en als zij vernemen, dat vele Japanners gedood zijn, danken zij zeker iemand, dien zij God noemen.*'

Huid en Haren door Dr. H. Pinkhoff (uitgever F. van Rossen, Amsterdam). - De heer Pinkhoff heeft den mensch met zijn vele vrij-vertaalde vlugschriften thans genezen tot op zijn *Huid en Haren*, en behandelt die quaestie nu op de bekende grondige 20 ct.'s wijze in een der Hygiënische vlugschriften, die onvermoeid blijven verschijnen.

Homoepathie in de Praktijk door Dr. J. Voorhoeve, Hom: geneesheer te Dillenburg. Dit werkje, een populair geschriftje over Homoepathie, verschijnt in afleveringen. Deze eerste bevat een portret van den stichter der homoepathie, Dr. *Hahnemann*, die je net aankijkt met zijn geestig, oolijk gezicht, alsof hij vermoedt dat de menschen een honderd jaar na zijn dood nog zooveel lawaai zullen maken over hem en zijn leer, en alsof hij er zelf veel pret in heeft dat de geleerde wereld zich zoo druk over hem maakt.

Daar Dr. Kuyper, met zijn gedoe over de

benoeming te Leiden, de Homoepathie in de mode bracht, en daar Dr. Kuyper-zelf een mode-artikel is ter navolging voor velen die graag meedoen met de aanzienlijken dezer wereld, zoo twijfel ik er niet aan, of het boekje zal juist in deze dagen een ruimen aftrek vinden.

Wat een jong meisje behoort te weten door Mary Wood - Allen (doktores) vert. door F. de Wilde. Uitgever H.J. den Boer te Baarn. Op mijn schrijftafel ligt een geheele verzameling dergelijke lectuur: Wat een jonge man behoort te weten: Wat een jong echtgenoot behoort te weten, etc. etc. 't Is mogelijk dat de bedoeling dezer 'doktores', en van de overige schrijvers en schrijfsters dezer geschriften, zeer rein en zedelijk is. Of de uitwerking ervan ook zoo zal zijn, betwijfel ik.

Wat jonge meisjes, jonge vrouwen, jonge mannen behooren te weten, dienen zij te vernemen van hun ouders, hun opvoeders, bovenal van hun *moeders*... maar niet uit reinheids-boekjes. De halve wijsheden, die zij daaruit opdoen, leiden enkel tot dwaze en verkeerde begrippen en gesprekken... zoo niet erger. Ik acht dergelijke lectuur een ongelukkig verdwaasd verschijnsel van een verdwaasden tijd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Antwoord aan Lotos.

U vraagt een definitie over het woord vrindschap.

Die fransche schrijver heeft volkomen gelijk, dat er geen vrindschap kan bestaan tusschen een man en vrouw van gelijken leeftijd, zonder dat een ander gevoel zich daaraan vastknoopt. Ziet de vrouw er goed uit, dan is de man dadelijk verliefd, is zij afschuwelijk leelijk, dan gevoelt de man er zelfs geen vrindschap voor; dat is mijn opinie, dus het is grenzenloos onmogelijk.

MARY.

II. Over literatuur.

Moeilijk is in onzen tijd de keuze van boeken, van goede boeken. Er wordt zoo verbazend veel voor de drukpers geleverd, dat het niet gemakkelijk is vaak kaf van koren te scheiden. Zooals den meesten wel bekend, is er sedert 20 jaar eene nieuwe strooming in onze letterkunde gekomen. De dagen van van Lennep en Walter Scott zijn geteld, ons publiek hunkert naar geestesvoedsel van ander allooi. Natuurlijk hangt dit samen met de verandering van den geest des tijds, die nieuwe gedachten en ideeën opwekt. Er is een tijd geweest, toen in de romans het leven anders werd geschilderd dan het werkelijk is. Alles werd even mooi in zoo'n boek voorgesteld en wie met dergelijke droomen in het hoofd de wereld inging, kwam al spoedig met harde kanten in aanraking, die pijnlijk aandeden, te meer waar de verbeelding overdreven verwachtingen had opgewekt. De romantiek, zoo noemt men die romantische wijze van schrijven, heeft ook zijn nùt. De menschen waren levenslustig gestemd door die lectuur in tegenstelling met het zwaarmoedige van tegenwoordig, door wijsgeeren als Schopenhauer en von Hartmann opgewekt. Schopenhauer zegt

toch: het eenig doel van het leven is de dood, het leven is het leven niet waard. - Het woord roman komt waarschijnlijk van het Fransche romance, dat verdicht verhaal beteekent. Misschien is dit woord genoemd naar Romancero, een Spaansch zanger, maar 't kan ook best eene afleiding zijn van Romaansch, d.i. Roomsch, Latijnsch. Men weet toch, de romantiek dateert uit de Middeleeuwen toen juist het Romaansche element door den godsdienst grooten invloed bezat. De Middeleeuwen nu bieden naast veel sombers ook groote lichtpunten. Toen bloeide het geloof, toen was er geestdrift die zich uitte in minnezangen, strijdliederen en ridderzangen.

De Middeleeuwen getuigen, hoevèèl ook af te keuren is, van groote zielskracht. Wynne zegt op pag. 167 van zijn Algemeene Geschiedenis: ‘Ook waren er gedurende de Middeleeuwen jaren, waarin dichtkunst en wijsbegeerte onder de Christenen sommige beoefenaars vonden; doch het waren slechts vluchtige lichtpunten, door een lange reeks van duistere dagen achtervolgd. Voorbeelden van dichtkunst zijn het heldendicht, de Nibelungen, bij de Duitschers, dat, na verschillende omwerkingen, in de dertiende eeuw zijn tegenwoordigen vorm kreeg, en het hekeldicht Reintje de Vos, uit denzelfden tijd, wellicht van Franschen oorsprong, maar mede in het Nederlandsch en het Duitsch voorkomend. Nog kan men wijzen op de menigvuldige voortbrengselen der Duitsche en der Nederlandsche minnezangers, de leerdichten der troubadours uit Provence en der trouvères (naam voor de oudste Fransche dichters) uit Noordelijk Frankrijk, alsmede op den kring van gedichten, aan Karel den Groote en zijn gevolg, aan Arthur gewijd (volgens de legende koning der Britten († 542), middelpunt van de z.g.n. Arthur-legenden, of romans van de ridders der ronde tafel.) In dien tijd bloeit ook de Scholastiek, d.i. Schoolsche wijsheid, waarin de godgeleerdheid eene gewichtige rol speelde. Doch hierover wijden wij nu niet uit. We bepalen ons tot een greep in de literatuur. We denken aan Dante, die in 1265 te Florence werd geboren, aan zijn gedicht de divina comedia, zijn goddelijk blijspel, zooals de vertaling luidt. Aan Petrarca, gestorven in 1374, die veel bewondering had voor de Romeinsche letteren. Hij maakte veel Italiaansche gedichten. Aan Boccacio, den schepper van het nieuwe Italiaansche proza, wiens voornaamste werk is de decamerone, de tien dagen,

een bundel van 100 vertellingen, spelende 10 op iederen dag. Hiermee is iets van de geschiedenis der romantiek weergegeven. In de vorige eeuw is de ons bekende romanvorm eerst algemeen geworden. Boven wees ik er reeds op, dat er verzet kwam tegen deze alles verheerlijkende en mooi-voorstellende richting. Tot zulke romans behooren de werken van v. Lennep, van Oltmans, Walter Scott, Werner, Bosboom-Toussaint enz. Na dien kwam het realisme en 't naturalisme op, richtingen, die de natuur naar waarheid en getrouw wilden weergeven. Een harer voornaamste vertegenwoordigers is de kort geleden gestorven Franschman Emile Zola, die vaak tot overdreven vuile beschrijvingen overging. Balzac was een geschiedschrijver in de vorige eeuw, die de werkelijkheid met krachtige trekken penseelde.

In ons land weerspiegelde zich dit feit in de Nieuwe-Gids-beweging onder leiding van letterkundigen als v. Deyssel, Kloos, v. Eeden, v.d. Goes, later van Gorter, mevr. Roland - Holst, Henri Borel enz.

In het begin was hun arbeid moeilijk te begrijpen, alles was verward en onsamenhangend. Zij hadden niet genoeg gestudeerd, alleen heel veel en onregelmatig gelezen, terwijl hun zedelijk leven meestal zeer veel te wenschen overliet. Toch heeft deze nieuwe richting heel veel goeds teweeggebracht, zij hebben de menschen geprikkeld om oorspronkelijk te zijn, om precies weer te geven wat in hen omging. De lucht werd gezuiverd door dit onweer in den letterkundigen dampkring.

Deze richting heeft verandering gebracht in de wijze van schrijven, alles moest meer natuurlijk worden. Jan ten Brink heeft steeds tegen deze jonge mannen getoornd, het zich in de geschiedenis steeds herhalende feit van den strijd tusschen oud en nieuw.

Ik heb met een en ander kennis gemaakt, waarom ik volgens mijn overtuiging wil waarschuwen tegen den invloed en den geest dezer lectuur.

In verwaten overmoed werd door deze jonge schrijvers zoo ongeveer alles afgekeurd wat vroeger was geschreven. Slechts enkele groote schrijvers, zooals Goethe, Shakespeare, Vondel tenauwernood, Busken Huet en Multatuli vonden verschooning. En dit was verkeerd, want er is veel goeds in de oudere werken van v. Lennep, van Cremer, mevr. Bosboom - Toussaint e.a. De Camera obscura van Beets is u allen wel bekend. De Roos v. Dekema, Ferdinand Huyk, de Delftsche Wonderdokter, benevens Majoor Frans zijn naast vele andere zeer zeker de moeite waard nog te lezen.

Tegenwoordig is de kracht dezer jonge richting gebroken. Van ons tegenwoordig geslacht wordt nieuw werk verwacht. 't Is dan ook gewenscht, dat die sombere geest plaats maakt voor meer levenwekkende en nieuwe hoopvolle gedachten, die opwekken in ons de energie tot voortgaan, die ons stalen in den vaak harden strijd van het leven, om daardoor aan te moedigen den drang tot onderzoek en kennis, die gelijk de geschiedenis leert, reeds zooveel goeds aan de menschheid heeft bezorgd, gedachten die in ons opwekken den moed om voort te zetten het steeds moeilijker wordende werk op het terrein der wetenschap. *Moed* is daarvoor in de eerste plaats noodig, nu allerlei stelsels verouderen en het gebrekkige onzer kennis steeds meer aan het licht komt. De letterkunde zal den mensch geestelijk moeten sterken om hem aan te sporen het onderzoek op het gebied der natuur en natuurkunde met onverflauwde belangstelling voort te zetten. Zijn we geestelijk niet voldoende toegerust, dan ontbreekt de energie, die noodig is voor practisch werk en praktisch onderzoek. De letterkunde moet daarom in nieuwe banen geleid, niet alleen wat den vorm, maar

voornamelijk wat den inhoud der gedachten aangaat. De spreuk van Schopenhauer, dat het eenig doel van het leven de dood is, moet veranderd in, dat het doel van het leven nieuw leven en eeuwig leven is, lust tot arbeid en onderzoek. Ik herinner mij het slot van een rede, dat mij zeer trof en hierom geef ik dit weer en eindig er mee. Het luidt aldus: Moed is kracht, moed is geestdrift, moed is vreugde.

Dat dit zich dan weerspiegele in onze Nieuwe Letterkunde.

J.B. NAAKTGEBOREN.

III. Een nieuwe wereldtaal.

Het ‘Volapuk’ heeft uitgediend; een nieuwe wereldtaal is in wording. Schepper er van is de Amerikaan Elias Molee, volgens zijn portret, een bejaard man met grijs haar en grijzen baard; 't hoofd gedekt met een calotje, dat hem een eerwaardig voorkomen geeft.

Hij noemt zijn taal ‘Teutonisch’, en het geschrift door hem samengesteld, onder den titel: ‘Teutonish. A Teutonic International Language’, geeft niet alleen alle inlichtingen, maar bevat ook allerlei aanbevelingen in het Noorweegsch Zweedsch en Hoogduitsch. De volken die deze talen spreken staan dan ook het dichtst bij de nieuwe wereldtaal, en dat wij, Nederlanders, er dan vanzelf ook dicht bij staan, spreekt als een boek. Ook de Engelsche taal komt haar nabij. Of het Teutonisch voor andere volken gemakkelijk zal zijn om aan te leeren, valt te betwijfelen.

Ziehier eenige woorden: s p i e c k -l o r voor *spraakkunst;* h a e n d u -s h r i f t voor *handschrift;* b u k -s t a f i n g voor *spelling;* a u t s p i e k voor *uitspraak*, enz. enz.

Zooals reeds duidelijk is wil de samensteller de stamverwante talen, het Germaansch, het Angelsaksisch en het Scandinavisch, tot één taal doen samensmelten, en de uit die samensmelting verwekte Teutonische taal tot de eenvoudigste regelen terugbrengen.

Jaren van voorbereiding heeft het den uitvinder (?) gekost, eer hij zoover was om eene kleine spraakleer te ontwerpen, welke thans verschenen is, en in duidelijkheid en helderheid van voorstelling niets te wenschen overlaat.

Jammer dat de heer Molee niet heeft kunnen goedvinden op het Taal- en letterkundig Congres te Deventer te verschijnen; hij had dan een exposé kunnen geven, en misschien de opinies, te zijnen voordeele, gewonnen.

Ik stel mij geen partij voor deze nieuwe wereldtaal, maar indien ik kiezen moest tusschen de oude nieuwe wereldtaal, het Volapuk en het Teutonisch, dan stak ik deze laatste taal het pluimpje op den hoed.

R.

Nuttig-zijn.

Jo leefde met heur ouders bêi
Gelukkig en tevrêen;
In liefde en eendracht ging de tijd
Voor allen blij daar heen.
Zij was voor d'oudjes 'n heele steun;
En rees er soms een kruis,
Zij vlocht er fluks wat bloemen om;
Zij was.... het zonnetje in huis.
Zoo gaan er tal van jaren heen,
Totdat ook in haar brein
Een stemme luid en luider spreekt
Van vrouwenrecht en nuttig-zijn.

Haar dorpje is nu veel te klein,
Haar dagtaak veel te min;
Het werken in een groote stad
Is beter naar heur zin.
Nu woont ze daar, en clubt
En schrijft, vergadert keer op keer,
Zij spreekt zelfs in het openbaar,
En trekt geducht van leer.
En.... als zij denkt
Aan d' oudjes thuis,
Dan voelt zij hartepijn;
Maar, toch, met kracht verzet zij zich,
Want zij wil nuttig zijn.

En d' oudjes ginder op het dorp,
Zij zitten bij elkaar:
En vader zucht en moeder schreit,
Zij voelen zich zoo naar;
Zoo naar, zoo eenzaam en alleen,
Nu *zij* is heengegaan, die, och, zoo
Menig bloempje wierp op beider levensbaan.
Zij vinden echter éénen troost
In smart en droefenis:
Men zegt - en 't zal dan wel zoo zijn -
Dat Jo nu nuttig is.

A.

P.K.

Puck.

Ze voelde wel, dat hij sterven zou, dien dag, Puck, haar braaf, trouw hondje.

Doodstil lag hij in zijn mandje, en hoe de vliegen hem ook plaagden, hij verroerde zich bijna niet.

Toch legde zij een dun, wit doekje over hem heen, opdat niets hem hinderen zou. En alleen aan het rustig op en neer gaan van zijn arm, ziek lijfje zag ze, dat hij nog leefde.

Veertien dagen lang was hij heel ziek geweest. Ongemerkt had hij op noodlottige wijze een afschuwelijke ziekte opgeloopen, die zeer besmettelijk was. Twaalf lange dagen had hij afgezonderd moeten zitten in de schuur. Hij leed veel pijn, want onder aan zijn lijf was een groote wond gekomen, waaruit de ingewanden los hingen. Zoo doods-bedroefd zat hij daar in zijn treurig hokje, niet begrijpend, waarom hij zooveel pijn leed, - wellicht het wreed en harteloos vindend, - waarom hij zoo afgezonderd werd gehouden, vol van een hopeloos verlangen naar de gezellige woonkamer, de prettige wandelingen met zijn vrouw, of zijn baas. Driemaal per dag kwam de baas bij hem, om hem te wasschen met carbol, want de wond moest zuiver gehouden worden.

Dan kwijnde er een wanhopig heimwee in zijn trouwe oogen; hij jankte en wilde den baas zijn handen likken, om hem te smeeken, toch weer in huis te mogen komen.

De baas begreep hem dan heel goed. Dikwijls wendde hij zich aangedaan van hem af, troostend: - Zoo gauw het hondje weer beter is, dan mag hij weer mee hoor, best diertje!

Maar als hij dan de schuur weer gesloten had, schudde hij bedroefd zijn hoofd: - Arm Puckje zou nooit weer beter worden, vreesde hij: Hij had zoo'n vreeselijke wond. Zoo mager was hij geworden; de ziekte had hem zoo uitgeput. Booze, groene vliegen aasden op zijn arm, besmet lijf, alsof hij reeds gestorven was.

Toch toen de veearts den twaalfden dag weer kwam kijken, gaf hij nieuwen moed: - De besmetting was geweken. De wond had voornamelijk zijn huid aangetast en zou spoedig genezen. Zijn ergste ziekte was nu heimwee naar de oude gezelligheid.

Nadat Puck toen heelemaal goed was gewasschen, werd hij vol vreugde het huis ingedragen. Zijn oude manden en kleedjes werden verbrand en spoedig stonden er twee nieuwe voor hem gereed, een voor 's nachts, en een voor overdag, met lekkere, warme kleedjes er in.

Zijn vrouw danste van blijdschap om hem heen en ieder in huis beschouwde hem als een herstellende patiënt.

En dien heelen, eersten, blijden dag van beterschap - een mooi-zonnige dag in begin-Augustus - werd hij gevoerd met de lekkerste koekjes en beschuitjes en de liefste woordjes van teederheid en dankbaarheid.

Hij was zoo vroolijk dien dag. Iedereen kwam hem begroeten, want allen wisten, hoe 'n voornaam lid van het huisgezin hij was.

Ze hadden hem gemist in zijn ziekte en waren nu allen blij met zijn herstel.

Dien middag deed hij weer een wandeling met zijn baas en baasje, voorzichtig aan een band vastgehouden.

Maar de dag, volgend op dien blijden dag van beterschap, werd zijn sterfdag.

Toen de vrouw hem 's morgens roepen kwam, bleef hij maar stil in 't mandje liggen.

Het regende dien dag, een zachte, warme zomer-regen.

Begeleid door den woud-wind melodieerde de regen gestadig neer. Maar toen om twaalf uur de zon door de verlichte wolken schitterde, kroop arm Puckje voor 't eerst uit zijn mandje, om in de serre een zonneplekje op te zoeken.

Daar legde hij zich doodstil neer.

Weer werd het kleedje over hem gelegd en terwijl hij daar zoo droef te kwijnen lag, gingen allerlei herinneringen uit zijn mooi, zesjarig leven door de gedachten van de vrouw, die onbeweeglijk-stil op hem staarde, de handen werkeloos in den schoot.

Wat had hij heel veel van haar gehouden en op hoeveel lieve wijzen zijn liefde getoond!

Altijd, wanneer zij zich gereed maakte, om uit te gaan, was hij op zijn post. Dan kwispelde hij van ongeduld met zijn staartje en trippelde om haar heen, haar aankijkend, alsof hij zeggen wilde: - 't Duurt me te lang. Toe ga nu, als 't u belieft, mee.

Hoe goed kende hij al haar gewoonten!

's Morgens voor het ontbijt maakte zij altijd een wandeling door het bosch. Geduldig bleef hij voor haar kamer liggen, totdat zij gereed was; maar nauwelijks had hij haar gekleed gezien, of hij juichte: - gelukkig, nu gaan we!

En als zij een enkele maal geen lust of gelegenheid had uit te gaan, dan bleef hij maar, teleurgesteld, om haar rouddraaien, kijkend, alsof hem veel te kort werd gedaan.

Maar ook, wanneer het regende of stormde, donker of koud was buiten en geen ander hem uit zijn warm hoekje krijgen kon, wanneer *de vrouw* nog even uit moest, hij stond gereed.

Voelde hij misschien, dat de vrouw bij avond en ontij niet onnoodig de deur zou uitgaan?

Zoo'n trouw, lief hondje!

Wat was hij wanhopend, wanneer hij een heel-enkele keer niet mee kon gaan - alleen, wanneer de vrouw met den trein mee moest.

Of ze ook al probeerde hoed en mantel aan te doen, zonder dat hij het bemerkte, het baatte niet; hij had dadelijk den reuk beet, van wat gebeuren ging.

Dan huilde en jankte en werkte hij met zijn pootjes tegen de deur, totdat hij zich een uitgang had weten te verschaffen. En daarna ging het met gestrekten draf recht op zijn doel af.

Hij wist het station wel te vinden, bleef wijs-onderzoekend voor de afsluit-boomen staan, totdat hij zijn vriendin in 't oog kreeg. Maar wanneer de vrouw dan afkeurend tot hem sprak, dat het heusch niet ging en dat hij nu dadelijk naar huis moest gaan,

dan schudde hij treurig zijn kopje, alsof hij haar begreep. En nog zette de trein zich niet in beweging en had hij 't laatste wuiven waargenomen, of gelaten ondernam hij den terugweg, zich heel eenzaam voelend.

Dan hoorde ze later, dat hij den ganschen dag treurig voor haar kamer had gelegen.

Wanneer zij dan thuis kwam, kende zijn vreugde geen grenzen.

En eens - het was een feestdag, waarop zij op reis was gegaan - toen het dienstmeisje ook uitging en hem aan een touw had meegenomen, was de vrouw nog niet terug in huis gekomen, of hij krabde aan de deur.

Hoe hij dat te weten was gekomen, of hij 't voelde bij intuïtie; ze heeft het nooit begrepen.

En toen de vrouw verhuisde en zij hem den eersten nacht nog niet in de nieuwe woning kon hebben, ging hij toch niet naar het oude huis terug, maar bleef, lieve, trouwe wacht, onvermoeid voor de achterdeur liggen.

En toen de vrouw 's morgens vroeg de vensters opende, keek hij haar aan, alsof hij zeggen wilde: - Zie je wel, hier ben ik. Wij hooren bij elkaar.

Wat was hij dapper!

Hij hield niet van den hond uit het ouderlijk huis van de vrouw. Maar toen hij hem eens in gevaar zag, nam hij, klein, lief dier, zonder aarzelen zijn partij op tegen een veel-grooteren hond.

Hoe wist hij de katten uit den tuin te weren!

Hoe bewaakte hij steeds het huis, door luid alarm waarschuwend op het minste, onbekende geluid!

Wat was hij slim en bij-de-hand, wanneer het een lekker hapje betrof! Werd er 's avonds theegedronken, dan wist hij, dat er koekjes of beschuitjes voor den dag kwamen en rustte hij niet, voor hij iets gekregen had. En liet de vrouw er bij ongeluk een vallen, dan wist ze zeker, waar het terecht kwam.

Hoe kende hij den stap van elken huisgenoot!

En hoe scheen hij - anders zoo langzaam in het geven van zijn genegenheid - te houden van hen, die zijn vrouw lief waren.

Hoeveel mooie hei-tochten had hij meegemaakt!

Nu hij daar droef te sterven lag, kwamen vreemd-aandoend, herinneringen van vreugde en tevens leed, waarmede hij altijd was verbonden, in haar op.

Als zij een lieven vriend had gevonden, dan had hij juichend bij haar gezeten.

En als zij droef goede vriendschap voor altijd wegbrengen en begraven moest, dan was hij bedrukt geweest om haar.

En toen de vrouw trouwde, liep hij mee en zat er heel eigenwijs, en zich-op-den-voorgrond-dringend bij in de trouwzaal van het gemeente-huis, alsof hij voelde, dat hij bij geen enkele plechtige gelegenheid gemist kon worden.

Toen er later een klein kindje in huís geboren was en de baas hem dat liet zien, keek hij hem aan, alsof hij zeggen wilde: - Waar komt dat wezentje van daan? 't Is wel aardig, maar je begrijpt, dat ik blijf, die ik ben.

En dat bleef hij ook....

Omdat hij zoo heel, heel lief en trouw en standvastig was, moest de vrouw altijd oppassen hem niet te verwennen.

Hij hield heel veel van het kleine baasje, dat hem al spoedig riep: Pú, Pú, terwijl hij met zijn handje op den grond sloeg. En als het kindje biscuitjes had, dan was Puck niet van hem af te slaan en rustte hij niet, voordat hij ze bijna allemaal had gekregen.

En nu was Puckje stervende en al dat liefs voor altijd voorbij-gaande. -

Terwijl zijn vrouw zoo droef over hem te peinzen zat, sprong hij op eens wild uit zijn mandje, zijn oogen draaiden wild in 't rond en even was alleen 't wit te zien, alsof het licht brak.

Het was een hallucinatie, een stuip, voorafgaande den dood.

Hij draaide akelig met zijn lijfje rond, zonk toen weer kwijnend in zijn mandje.

Dat herhaalde zich dien dag driemaal.

In huis was het zoo somber-stil, alsof een droeve geest rondwaarde, om een lieven, trouwen vriend voor altijd weg te halen.

Dat gebeurde ook midden in dien nacht, nadat hij nog een minuut of tien benauwd gejankt had.

Toen was het goede Puckje voor altijd heengegaan van hen, die hem niet minder dan een mensch hadden liefgehad.

Den volgenden dag scheen de zon weer over de bloeiende, door-de-voorafgaande-regens-zacht-bedauwde aarde, de gouden zomerzon, die hij zoo lief had gehad en die hem zoo menigmaal had gekoesterd in haar goddelijk licht.

Nu zou ze aanstonds over zijn graf schijnen....

Op het mooiste plekje van den tuin groef de baas een kuil.

En stil ging dien morgen de vrouw naar de hei, om bloemen, terwijl ze zich telkens, haar vriendje missend, afvroeg: Waarom moest juist hij sterven, haar arm, levenslustig dier, weggehaald door een verraderlijke ziekte, heel onverwacht, waarvoor niemand hem had kunnen behoeden. Hoe lang had hij anders nog niet bij hen kunnen blijven!
-

Arm schuld-loos lijden!

Met een schat van rose erica, blauwe klokjes en groene varens kwam zij terug en sierde er het kistje mee, waarin de baas ondertusschen het geliefde lijkje had gelegd.

Heel voorzichtig, met piëteit, lieten nu de baas en de vrouw, toen de avondzon een zacht-rooden schijn over het grasveld wierp, het kistje in het pas-gedolven graf zinken.

Arm Puckje zou nooit meer terugkeeren....

Eens zou zijn grafje niet meer te vinden zijn....

Maar vele mooie, aandoenlijk-lieve herinneringen zouden altijd blijven leven in de harten van hen, die hem zoo lief hadden gehad, dien trouwen, goeden hond met zijn zoo-menschelijke ziel.

JOHANNA POLAK - STEKETEE.

Ede, Augustus 1904.

In memoriam

Zacht ruischt de wind door het loover der hooge populieren, glanzende zonnestralen glijden neer en tooveren hunne gouden tintelplekken op den bemosten grond, op de afgevallen bladeren - op de zerken.

Ik sta bij een graf, en om mij heen is de stilte van het kerkhof, waarin de geluiden van het eindende zomerleven àllen hoorbaar zijn, allen, tot 't langzaam neerschuifelen der bladeren naar hun laatste rustplaats.

En ik luister naar al die geluiden en hef 't hoofd op om ze beter te hooren, al die klanken van 't leven verre en nabij, nu gelouterd door de kerkhofstilte.

Ik sta bij een graf, haar beider graf. Dat weet ik. Daar ben ik voor hier gekomen.

Luider ruischt 't nu boven me, kleine takjes wijken - een kastanje komt neervallen en ik volg ze in haar daling, nu ploft ze neer op een grafzerk - en splijt -

Mijn oogen blijven rusten op die grafzerk, waar ik bij moet blijven, vanmiddag, want ik zou naar haar graf gaan en zie, nu ben ik bij haar graf, beiden liggen ze daar. -

't Hielp niet, of ik 't mij nog eens en nog eens vertelde, maar nu, met mijn oogen op de grijze zerk en nog niet luisterend naar andere geluiden, omdat die plof in de stilte mijn ooren licht heeft verschrikt, nu komt opeens tot me een van die oogenblikken van volkomen bewustzijn, een bewustzijn, zóó helder en vast en klaar en scherp, dat 't mij is of ik al dien tijd gesluimerd heb en nu opeens wakker ben geschrikt, met even eene huivering van bevreemding, dat ik me dáar bevind. Daar, dáar, God, aan haar graf!

O, dat was een der schrikbeelden van mijn meisjestijd, 't weten, dat er een oogenblik zou komen, niet ver af meer, dat ik aan haar graf zou staan! En als ik mijn jong bloed het Leven voelde toebruisen, en ik zat na zulk eene bui van toekomstbestorming rustig bij haar, dan opeens voelde ik 't weer, dien angst, want in die toekomst zouden zij niet meer zijn!

Nu sta ik hier voor 't eerst. Drie weken rusten zij er al. Ik kòn niet eerder komen. Ik had niet eerder den moed, voortaan onder mijn vaste bezoekdagen dezen nieuwen op te nemen: bezoek aan haar graf, aan 't graf mijner lieve oude tantes.

En nu ik hier ben, welbewust wáar en waarom, nu ben ik kalm. In mijn toekomstdroomen had ik mij mezelve daar voorgesteld, wanhopig schreiend en haar terugroepend.

Neen, ik ben kalm, kalm genoeg om de verschillende gevoelens te ontleden, die zich van mij meester maken.

Ik voel me verlaten. 't Is, of er een heel, heel groot gat is geslagen in mijn leven, en door dat gat heen bespeur ik niets dan eindelooze leegte.

Wat is daar vroeger geweest, daar, waar 't nu zoo dof en eindeloos ledig is?

Opeens bestormen mij de herinneringen zóó teugelloos, dat ik mij op den rand der zerk nederzet en ze den tijd gun, over mij heen te gaan.

Mijn God, is 't niet, of ik oud ben, dat ik al zóóveel herinneringen heb, dat ik reeds in mijn leven eene zóó volkomen afgesloten, onherroepelijk voorbije periode tel?

En toch ben ik jong, en ik ben 't me bewust ook. Want anders zou ik niet, toen voor 't eerst de tijding van haar dood tot mij doordrong, mij gevoeld hebben als een klein kind, dat loopen leert, en dat men plotseling loslaat, zeggend: ‘Leer nu maar alleen verder!’

Dan wankelt 't door, en loopen leert 't wel, maar 't voelde zich toch even heel hulpeloos!

Ja, ik ben nog jong, nog een kind, haar beider kind immers, al voeren mijne herinneringen mij een schier eindeloos langen weg terug tot mijn aller-allereerste souvenirs, trouw bewaard in hoofd en hart als wonderdoende reliquieën.

Mijzelve als kind op den arm van de oudste der zusters, tante Marie, degene, die me nog liever had, die me nog dierbaarder was dan tante Jet.

Als kind, klein spartelend meisje, rondgedragen door de kamer langs elk schilderij, en van elk mij geschiedenissen verhalend, prachtige geschiedenissen.

Zóó diep zijn ze me in 't hoofd, in 't hart geworteld, dat ik later altijd bij 't weerzien dier oude hardgekleurde platen, dat ik nóg bij 't me verdiepen in de herinnering aan die uren, 't gevoel heb, als ben ik daar *geweest* in dat landschap met bergen, in dat donkere diepe dennenwoud, als heb ik daar gestaan op de veranda, onder 't laag neerhangend Zwitsersch dak, starend in 't dal. -

Als ik nòg platen zie, me herinnerend aan deze, dan krijg ik opeens dat vertrouwelijke gevoel weer, als was ik even in 't Paradijs, waaruit ik voor immer verdreven werd.

O, die liefde, die heerlijke liefde en zorg, waarmee ik, klein ding, omringd werd! Als de ommegang door de kamer was afgeloopen en voor ieder schilderij, voor elke plaat de eigen historie was verteld, altijd weer met verrassende stembuiging en steeds nieuwe opgewektheid, en was aangehoord, altijd weer met dezelfde aandacht, dan werd ik op mijn eigen stoeltje, een Weener stoeltje, grappig contrast met de zwaareiken meubelen der ouderwetsche kamers, aan tafel gezet en dan kreeg ik mijn eigen bord, wit porcelein met zacht-lila teekeningen.

O, dat bord! 't Vertoonde een heel tafereel, een jongetje in een dicht woud op den voorgrond, en achter dat woud verhief zich een hooge, hooge, berg, een kasteel dragend - nooit kon ik gaan eten, zonder minuten lang het bord aan te staren, en medelijden met 't jongetje te hebben, dat er niet heel vroolijk uitzag: 't was verdwaald, 't hoorde op 't slot thuis en *als* 't misschien den weg terugvond, arm arm jongetje, wat moest 't dan een heel eind klimmen om weer thuis te zijn! En misschien was 't al erg moe, en er dreven vele wolken in de lucht, 't zou gauwleelijk weer worden.

Dan kwam er een groote lust in me op, om ineens heen te rennen en 't jongetje te helpen, en als ik dan mijn beenen reeds van de stoel afdraaide, gereed mij op den grond te laten zakken, kwam ik weer tot de werkelijkheid terug.

't Was maar een bord, en geen heuschelijk jongetje.

Stout jongetje, wat hoefde je me zoo'n angst aan te jagen? Tot straf werd dan bosch en berg en kasteel en jongetje belegd met de zorgvuldig gesneden boterham; dobbelsteentje na dobbelsteentje werd opgegeten, zoodat 't zachtpaarse tafereel langzamerhand zich weer voltooide onder het brood vandaan, maar 't laatst bleef steeds 't brood liggen op 't jongetje - dan had hij ook maar niet moeten verdwalen!

's Avonds na 't maal bereikte het genot zijn toppunt. O, die heerlijke spelletjes, uitgedacht door beide tantes, om me telkens en telkens weer te doen schateren! Van dominosteenen werd een huis gebouwd, met kamers en gangen en zalen, alles in plattegrond. Tientallen van papieren poppetjes, mannetjes en vrouwtjes, groote en kleine, mochten 't huis bewonen. Dan wandelden ze door elkaar, zaten te babbelen in de eetkamer over Nannie, hun klein meesteresje, dat zoo goed voor hen was, speelden en trippelden in de speelzaal of snurkten als ossen in de slaapkamers. Had 't spelletje dan lang genoeg geduurd, dan begon 't hard te waaien, een vreeselijke catastrophe ontstond, 't huis stortte in en onder 't gewirwar van steenen vandaan staken de papieren ledemaatjes hulpzoekend uit.

Soms, op zomeravonden werd 't spelletje uitgebreid. Achter in den tuin stond een prieeltje, zoo dicht begroeid met klimop, dat 't daarin steeds duistere nacht was, en 't krioelde er van spinnekoppen. Toch had de klimop nog een doorgang tot 't duistere binnenste gelaten.

Als 't dan heel mooi weer was, ging tante Marie met me in den tuin, terwijl tante Jet zich geheimzinnig afzonderde met een stapel kranten en eene schaar en ik popelde van blijdschap en verwachting. Na een kwartiertje kwam tante Jet dan weer te voorschijn met een heel pak reusachtige papieren poppen, slap over haar arm hangend, poppen van de meest fantastische vormen, nooit eender als den vorigen keer. Iedere pop hing aan een draad witte breikatoen. Die draad werd door 't latwerk boven den doorgang van 't prieel gehaald en daar begon de pret! Wild dansten de poppen op en neer, nu een solo, dan allen tegelijk, scherp afstekend tegen de duisternis van 't prieeltje en 't bal eindigde zóó bacchantisch wild, dat velen der executanten er hunne ledematen of zelfs hun hoofd bij inschoten.

Zóó werd ik er in mijn jonge jaren geboeid, en zag ik in het huis der tantes een paradijs.

Later, toen de jaren voorbijgegaan waren, eindeloos lange jaren, zóó lang als ze alleen in de jeugd zijn, later, toen de wereld mij had geleerd, wat vermoeidheid was, toen gaven zij me de rust.

En toen de wereld mij leerde, wat strijd was, stonden zij reeds dáar met haar vrede. Voor verdriet hadden zij troost, voor vreugde een zachten glimlach, een traan van blijdschap, omdat haar kind zoo gelukkig was.

Die kalme, heerlijke dagen, die ik bij haar doorbracht, geregeld van elke vacantieweek één, van elke werkweek een avond. Als dan in de zomervacantie 's morgens om even tien uur de deur achter mij dicht werd gedaan en ik in hare woning stond en mijn kus op haar oude, gerimpelde wangen drukte, dan was 't opeens vrede en rust, en heerlijke versterkende kalmte in mijn ziel. Den ganschen dag voelde ik om mij heen die

reine atmosfeer van zielevrede, die eenen kalmen glimlach legt op 't gelaat, die 't voorhoofd effen strijkt en de rimpels glad en die de oogen zacht doet schitteren, onverschillig of die oogen nog het leven te gemoet - of er reeds op terug zien.

Somtijds kwamen er 's avonds twee vriendinnen der tantes op bezoek, twee oude statige verschijningen waarvan de oudste in de tachtig reeds, nog de sporen eener schoonheid droeg, die vroeger aller harten verrukte. Dan zette ik de stoelen klaar in de serre en we doken er in rondom de tafel, die voor de wijd open tuindeuren was gezet. Dan glimlachte ik soms, om het contrast, dat mijn aantal jaren met 't hare maakte, tante Jet, de jongste, was reeds twee en zeventig, en mijn bakvischfiguurtje in dun zomergoed naast de zware deftige gestalten in ruischende zijde of onverslijtbaar tibet.

Dan stroomde de avondkoelte met haar geuren naar binnen, van louter goud blonk de hemel, de klimrozen langs de pilaren der warande schenen steeds hooger te stijgen op hunne stengels en de bovenste rozen wuifden en wiegden vrij in de zachte, goudstralende lucht; zachte stemmen verhaalden elkaar geschiedenissen uit den overouden tijd, toen tante Marie nog een klein kindje was en haar vriendin Marjanne haar buurmeisje, toen tante Jet nog als een hulpeloos wezentje in 't wiegje lag en zóó hard schreeuwde dat Lize, Marjanne's zuster, haar van ongeduld te hard wiegde en haar bij ongeluk omsmeet met wieg en al. En wat kon tante Marjanne niet heerlijk vertellen van haar man, die aan 't hof had gediend en 't had gekend in al zijn vroolijken luister, toen de jonge prinsen er speelden en de mannen er gingen en kwamen, die in mijn geschiedenisboek staan bij de ‘Nieuwste Geschiedenis.’

Nu zijn ze heen, alle vier. En de twee, die ik zoo lief heb gehad, ze liggen hier onder dien zwaren steen. Groote God, 't ergste is gebeurd, datgene, waar ik nooit aan gedacht had, dat 't kòn gebeuren. Ze zijn plotseling weggerukt, tante Marie na zulk een korten, hevigen doodsstrijd, dat ik niet eens afscheid kon nemen, slechts nog haar lijk kon zien, en tante Jet in zulk een toestand vond, dat ze niet eens meer ‘haar kind’ herkende. En ik had me steeds voorgesteld dat tante Marie een sterfbed zou hebben, kalm en zonder strijd, omringd door wie haar liefhadden en voor 't laatst haar kind gulden woorden toefluisterend, die ze zou bewaren in haar hart, 't lange leven door.

In één week was alles gedaan.

Zóó vernielt de storm den liefelijksten tuin, zóó vertrapt en verwoest de vijand de bloeiendste streken. Niets bleef er over van 't geen mij zoo dierbaar was. 't Huisraad werd verkocht, verdeeld, en verdween spoorloos, en ik kon niets redden van alles wat tot mij zou blijven spreken van haar; niets, zelfs geen souvenir, zelfs niet 't paarse bord of een der leelijke oude schilderijen. Want ik was een vreemde, al noemde ik haar mijne tantes, al noemden zij mij haar kind.

En voor deze smart vond ik geen hart meer om bij uit te schreien, voor deze afgematheid, na die week vol schokken, vond ik geen rustoord.

Ik heb een haven verlaten aan den Oceaan des levens, mijn veiligste ankerplaats is door den storm verwoest.

Niets rest mij meer van Haar beiden dan deze koude steen.

Neen, toch rest mij méer dan dat.

De herinnering blijft, de herinnering aan wat zij voor mij waren, wat zij mij leerden, en die herinnering is zóó met mij samengegroeid, dat 't mij in moeilijke oogenblikken

nóg is, alsof haar oogen mij rustgevend aanzien, alsof haar stemmen nog tot mij spreken, met stormbezwerenden klank.

De herinnering blijft - en ook de wensch, om te sterven zooals zij, na een dolend jong hart voor vele jaren tot zich genomen te hebben, om 't te laten groeien en ontknoppen, zooals 't daarbuiten in den storm des levens niet altijd kan.

De zon, die me reeds van uit zee haar stralen te gemoet zendt, zegt me, dat ik niet langer toeven kan. Ik moet weg, naar de stad. Langzamerhand wind ik mijn mijmerenden geest los uit de herinneringen en sta op.

Nu klinken mijn voetstappen licht op de andere zerken, nu scheidt reeds een boschje mij van Haar graf.

Hier zal ik nog vaak wederkomen!

En 't is mij, of er in 't groote Ledig, dat mijn leven had vóór ik hierheen kwam, iets is gekomen dat den gapenden afgrond eenigermate vult - een graf onder hooge, ruischende populieren.

NANNIE VAN WEHL.

Handschriftbeoordeeling.

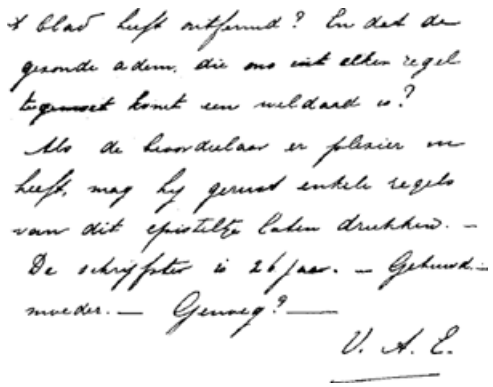

'V.A.E.'

Algemeene indruk: verwend, coquet, diplomatischinnemend karakter.

rustige, tevreden gemoedsstemming. - zeer huiselijk. - romantisch. - hoogmoedig. - trotsch. - heerschzuchtig. - zeer met zich zelf ingenomen. - vergeetachtig. - neemt dikwijls overijlde besluiten. - wilskracht. - openhartig, eerlijk. - zeer coquet. - goede smaak. - heeft een charme waardoor zij velen voor zich inneemt. - is gewend steeds haar zin te krijgen. - eigenzinnig en verwend. - in alles een lady. - levendig. - onpractisch, onlogisch. - diplomatisch (in hooge mate). - spaarzaam.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

(*Wordt vervolgd.*)

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen antwoorden.

Stenografie.

Verschillende omstandigheden verhinderden mij, eerder te berichten, dat er vooreerst géén leerlingen meer kunnen worden aangenomen!

De brieven en naamkaartjes, die ik ontving, zullen zoo spoedig mógelijk per post beantwoord worden.

Freundschaft.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Veritas te A. Dat ik Uw afkeer van ‘nuttige’ meisjes ten volle deel, zult gij wel uit de Lelie hebben gezien. Uw bijdrage nam ik aan. -

Hagenaar. Als 't U blieft géén Ingez: stukken of beschouwingen over ‘het Vredes-paleis’. Wilt gij weten hoe ik erover denk? M.i. heeft Carnegie met zijn geschenk een ware weldaad bewezen aan van schrijvensnood zwanger gaande Hagenaars, die nu allemaal gelegenheid hebben hun geprangd gemoed te ontlasten in leuterpraatjes, over de plaats waar het Paleis al of niet zal staan. Het is zoo heerlijk, schijnt het, zichzelf gedrukt te zien, dat iedereen naar de pen grijpt om een liefst naamlooze opinie ten beste te geven; per Ingez: stuk. - Alleen reeds, omdat hij op die wijze een daad van menschenliefde beging, verdient Carnegie dank. Maar het onderwerp is nu eenmaal een speciaal Haagsch eigendom. En om die reden zullen we de Lelielezers er maar niet op vergasten.

Winnie. Gij verwondert U, dat de reformdraagsters ‘zich durven beroepen op de Grieksche vrouw en de Grieksche kunst’, enz. enz. Lieve Winnie ik ook! Als de door U bedoelde bent werkelijk als Grieksche godinnen gekleed ging rondwandelen, dan zou het nog de moeite waard zijn hen te gaan bekijken!! Aardige dingen zouden we te zien krijgen!! Maar het ligt zeker aan mijn gebrek aan ‘hoogeren kunstzin’, dat ik niet in staat ben eenige overeenkomst te bespeuren tusschen de schoone Grieksche vrouwen en de zeer-weinig verhullende maar bekoorlijke kleedij der oudheid, en de worst-achtige rokken met een te kort middel, (aangeduid door een dwars-streep midden over den rug), waarin de hedendaagsche reformdraagster haar niet altijd vormenschoon lichaam verwringt tot een kokerachtig ding, met een bult van achteren en een van voren, op de plaats waar bij gewone menschen rug en buik plegen te zitten...

Leentje. - Gij vraagt mij een spoedig antwoord, en ik wil U dit gaarne geven. Wat *ik* doen zou in Uw plaats? Ik zou niet anders *kunnen* dan mijn liefde eerlijk toonen. En ik vind het een valsch begrip van ‘eigenwaarde’, dat een vrouw die liefheeft dat stelselmatig verbergt, uit vrees van in haar gevoel niet te worden beantwoord. M.i. heeft Zola dit magnifique geteekend in Travail, in de figuren dier drie vrouwen, die alle drie denzelfden man liefhebben terwijl hij van zijn kant slechts voor één hunner het begeerde gevoel van wederliefde koestert. Bij de twee anderen is noch preutsche valsche-schaamte noch beleedigd gevoel van eigenwaarde. Zij hebben hem lief. Daaraan is niets te doen. En als zij zijn vrouw niet kunnen worden, dan zoeken zij hun levensgeluk in een leven van reine toewijding aan zijn belangen, in zijn nabijheid. Hij weet dat zij hem liefhebben, maar dat maakt hunne verhouding niet onrein of gedwongen, maar slechts die eener waarachtige vriendschap. Misschien heeft Zola dat alles *te* ideaal geschilderd, maar in zijn opvatting daarin van *echte* vrouwliefde heeft hij in elk geval volkomen gelijk m.i. Want het is, als b.v. de man dien gij liefhebt ziek is of pijn lijdt of verdriet heeft, onmogelijk U koel en onverschillig te blijven voordoen! Uw angst om hem, Uw verlangen te helpen, van dienst te zijn, *moet* zich dan verraden. En waartoe ook overigens dat zichzelf verbergen? Ik vind het een geheel misplaatst gevoel van eigenwaarde, om zichzelf beleedigd te gevoelen wanneer onze liefde niet wordt beantwoord. Liefde en eigenwaarde sluiten elkaar uit bij de

vrouw. Ik verwijs U nog eens naar de Fransche regels, die ik reeds een paar maal in dit Blad aanhaalde op dit punt.

Maar let wel dat ik U geen voorschriften geef, maar slechts *mijn* persoonlijk voelen. Karakters verschillen. Ik vrees naar hetgeen gij mij eens ronduit geschreven hebt over Het Eene Noodige, dat gij U zulk een karakter als het mijne niet kunt voorstellen. Ik mijnerzijds kan de koelbloedigheid van heel veel hedendaagsche vrouwen, speciaal van de Hollandsche naturen, niet begrijpen... Ik geef U dus geen *raad*; ik beantwoord slechts Uw vraag. - Hartelijk dank voor Uw brief. Ik vind het prettig dat gij het met zooveel dingen in de Lelie eens zijt, en dat die Ingez: stukken-rubriek U zoo interesseert. Waarom hebt gij Uw meening over Vriendschap niet evenzeer ingezonden? Wat de questie van het met broers opgroeien betreft, gij weet reeds dat ikzelve gelijke ervaringen opdeed als gij. Ik-ook groeide op tusschen broers en toen ik later met meisjes in aanraking kwam, deed ik de ontdekking dat zij onder elkaar spraken over, en zich verdiepten in questies, waarvan ik nooit nog had gehoord of er over had gedacht. Toch lijkt het mij iets anders op die wijze groot te worden tusschen broers, dan wel te gaan op een gemengde school met vreemde jongens, van wien de ouders niets afweten, en die zich dikwijls toeleggen op ruwheden en dubbelzinnigheden jegens meisjes. Ik heb reeds in de Lelie verteld, hoe ik-zelve op de meisjes-school nooit onreine of vuile gesprekken heb aangehoord, om de zeer eenvoudige reden dat mijn kennissen daarvan even weinig hielden als ik. Zij waren alle ouder dan ik, en, zooals ik hierboven zei, veel meer ervaren in allerlei dingen op zulke punten dan ik het was, maar zij hebben *nooit* getracht met mij

onreine gesprekken aan te knoopen, of mij dubbelzinnigheden te leeren. En ik schrijf dat daaraan toe, dat er een natuurlijke onschuld is, die een normaal kind beschermt, en doet hooren en zien zonder zich te verdiepen in dubbelzinnigheden. Zoo is het mij gegaan, die buiten opgroeide, onder dieren en planten, en met jongens als gezelschap. En zoo is het met mij velen gegaan; gelijk ook Uw brief weder getuigt...

Mary. Gij schrijft:

'*Een mijner kennissen is weduwnaar geworáen en zoekt nu een jong meisje uit deftigen stand om zijn huishouden te doen*, *hij wil dan leven met haar als man en vrouw*, *maar nooit meer hertrouwen. Toen hem gevraagd werd*, *waarom hij niet meer wilde trouwen*, *of zijn eerste huwetijk soms niet gelukkig geweest was*, *antwoordde hij: zeker heel gelukkig*, *maar hij wilde nu een meisje hebben, waar hij van af kon*, *als hij dit wilde*, (*dus wegjagen als hij er genoeg van had*).

Keurt U deze handelwijze goed, dat een man die in vrije liefde geleefd heeft met zoo'n meisje haar dan weg kan sturen als hij wil. Is het dan niet beter om zich te verbinden; is die man in dienst of heeft hij een andere betrekking, dan heeft de vrouw of kinderen misschien nog kans later op pensioen. Is die handelwijze niet zeer immoreel te noemen?

M.i. staat een man die zoo redeneert zóó laag, dat 'immoreel' er nog een te zacht woord voor is. Want die man zoekt in hetgeen hij 'liefde' noemt niets anders dan voor *zichzelf* de laagste soort zinnenbevrediging, met de bijbedoeling vrij te blijven als hij er genoeg van heeft. Dit is geen liefde, maar een zeer laag soort van zinnelijkheid, en getuigt van grof egoïsme. Vrije-liefde, d.w.z. samen-leven zonder een huwelijk voor de wet te sluiten, heeft m.i. alleen dan reden van bestaan, als het door afdoende redenen *onmogelijk* is voor de wet te trouwen; b.v. omdat de eerste vrouw of man krankzinnig is, of niet *wil* scheiden, of iets dergelijks. Wanneer in zoo'n geval de betrokken partijen zich den ernst en de waarachtigheid hunner liefde zoo bewust zijn, dat zij den moed hebben de gevolgen van een vrij huwelijk voor de wereld te trotseeren, dan geloof ik dat zij in zoo'n geval reiner en zedelijker handelen, dan menig wettig 'getrouwd' paar. Maar alleen in zulke uitzonderingsgevallen acht ik vrije-liefde een eerlijke en nobele daad. Wie zijn toevlucht neemt daartoe om redenen als die van Uw weduwnaar, die wordt bezield door losbandigheid en zinnelijkheid, die wil niets anders dan voor zichzelf *het genot* der verhouding, en voor de vrouw die hij voor zijn genoegen gebruikt de pijnlijke gevolgen als hij genoeg heeft van haar. Het meisje, dat dwaas-genoeg is met zoo'n man een vrij-huwelijk te sluiten, zal zeker ongelukkig worden met hem. Gij moet mij wel begrijpen, dat ik *het beredeneerde* van de zaak zoo immoreel vind. Wanneer een man tegoedertrouw eerlijk meent een meisje, dat hij niet kan trouwen, lief te hebben voor altijd, winneer zij zich dan aan hem geeft in vrije liefde, en het later blijkt, als de bezwaren tot een huwelijk vervallen zijn, dat intusschen zijn liefde tot haar is veranderd of gestorven, dan kan ik mij in zoo'n geval begrijpen, dat zij hem vergeeft, en van haar kant dankbaar kan blijven voor het vervlogen geluk. Maar dit is iets anders dan een *beredeneerd* vooraf zeggen: 'Ik zoek een meisje, dat ik niet *wil* trouwen, om op die wijze zeker te blijven van mijn vrijheid.' Dit zeggen getuigt van een verachtelijk bedacht-zijn-op-eigen-lijfsgenot-alleen, zonder eenig spoor van werkelijke liefde.

Mevrouw A.B.K. - lk dank U zeer voor Uw hartelijk schrijven en Uw vriendelijke woorden aan mij. Als er niet óók vele zulke moeders waren als U, dan zou ik

inderdaad niet den moed behouden zoo te getuigen als ik doe. Maar juist zulke brieven en zulke getuigenissen als de Uwe geven mij den moed en de lust tot de taak. - Wat die questie betreft, of een moeder toch van haar kind zal houden als zij niet van den vader houdt, wel, lieve mevrouw, ik kan U niet anders zeggen, dan hoe *ik* 't mij voorstel. Ik stel mij voor, dat het kind van den man dien je liefhebt je hoogste zaligheid is. Maar omgekeerd denk ik mij, dat een kind, niet in die hoogste liefde ontvangen, je veel minder waard zal zijn. En als ik den vader bepaald haatte, wel, ik geloof, dat ik dan ook zijn kind zou haten, al was het tevens het mijne, of, liever-gezegd, *juist daarom.* Maar ik moet in deze questie zwijgen, waar U als moeder spreekt met Uw meerdere ervaring. Het is mogelijk dat het moeder-bezit een zoo groote zaligheid is, dat het al het andere doet vergeten. Alleen, waarom zijn er dan zoo vele, zoo heel vele, onverschillige, koude, slechte moeders?

R.D. te Gr: Hartelijk dank voor Uw schrijven. Ik ben op dit oogenblik zoo overkropt met werk, dat ik mijn belofte U particulier te schrijven vooreerst niet kan voldoen. Maar het misverstand is toch in elk geval opgehelderd, gelijk mij uit Uw tweede schrijven blijkt. Dank voor Uw vriendelijke woorden over: Over liefhebben. Ja, de jongste letterkundige producten zijn mij evenmin sympathiek als U. Ik zal 't daarover wel eens méér hebben in de Lelie. Ik gebruik Uw letters, omdat gij Uw pseud: niet opnieuw hebt opgegeven. Vriendelijke groeten.

Mevr: J. van M. - geb. G. te V. Lieve Mevrouw, waarom zondt U niets in den laatsten tijd? Is het omdat Uw brief nog steeds wacht op beantwoording? - 't Vervolg der spiritualistische beschouwingen zult U intusschen hebben gelezen. Wat Heyermans betreft, U zijt een der velen, die zich verheugt over het artikel van Jhr. Rappard. Zonder twijfel sprak hij daarin de meening uit van een groot deel van het publiek. Hebt U gelezen wat Wolfgang van der Mey van hem schreef in den Spectator?

Heerlijk, dat U veel van dieren houdt! Ik vind het zoo jammer, dat zooveel menschen, *omdat zij de dieren te weinig kennen*, geen begrip hebben van hetgeen zij missen door geen huisdieren te houden. Het is echter een feit, dat een dier zich énorm ontwikkelt door de liefde die men hem geeft, en door de wijze waarop men met hem omgaat. Stijve, nette, weinig-zich-uitende menschen zullen niet half zooveel aanhankelijkheid en liefde ontvangen van hun honden en katten, als zij die er hartelijk, teeder, liefkozend mee omgaan. Ik hoorde eens een dame zeggen: 'O mijn pension-juffrouw heeft ook een hond, en ik houd zóóveel van het diertje. Maar hij mag nooit tegen mijn japon opspringen, dat weet hij; dat bederft je kleeren zoo!' - Ik moet altijd lachen als ik zulke menschen hoor, die zich verbéélden dat zij op *die* manier 'houden' van een hond. Maar ik beklaag hen tegelijk, om hun armoedig-door-het-leven-gaan, met een ongekreukte, en vlekkelooze japon; maar zonder warmte en zon in de ziel!

- - 'Die Seherin von Prevorst' vind ik óók een bijzonder interessant boek. Ik heb het dikwijls gelezen en herlezen, evenals trouwens die andere door U genoemde boeken. Als U mij eens antwoordt, schrijf mij dan s.v.p. eens, of U geregeld séances houdt, en hoe? Dit zou ik zeer gaarne willen weten om bijzondere redenen. Hartelijke groeten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

28 September 1904.
18de Jaargang.
No. 13.

Hoofdartikel
De waarde van het kleine.

'**D**ezer dagen' - zoó konden wij verleden jaar in de couranten lezen - 'is te Parijs een motorwagen tot stilstand gebracht door.... *een vlieg.* De auto liep in het eerst zeer goed, maar later ging hij langzamer en eindelijk bleef hij geheel stilstaan. Na verscheidene vergeefsche pogingen om de oorzaak der stoornis te vinden, ontdekte men ten laatste een doode vlieg in een verbindingsbuis. 't Insect had die buis volkomen afgesloten en zóo den toevoer van petroleum geheel gestremd.

Hiermee wilde 'k herinneren dat geen verstandig mensch kleinigheden waardeloos acht. Bestaat niet ieders leven hieruit en hangt niet wat er van ons wordt, voor een groot deel af van de wijze waarop wij ons tegenover deze gedragen?

Wat is eigenlijk een kleinigheid? Een insekt? let eens op hoe het is samengesteld en wat het al niet verricht. Een stofje? 't kan iemand voor altoos ongelukkig maken. Een sneeuwvlokje? maar aangegroeid tot een lawine kan het een vernietigende kracht wezen. Worden niet vele ziekten veroorzaakt door schier onzichtbare plantjes en diertjes? Uit korrelen zands bestaan de bergen, uit droppelen de oceaan. Een nauwelijks noemenswraardig dienstbetoon kan de oorzaak wezen dat men een hart vindt waarvan de genegenheid den zegen van heel een leven verhoogt! Eén enkel woord kan een verzoening teweegbrengen of de aanleiding wezen tot een verdeeldheid die jaren aanhoudt. Wat zijn niet vele gebeurtenissen, welke een geheelen omkeer in het leven van menschen en volken te voorschijn riepen, van kleinigheden uitgegaan?

Newton's aandacht wordt getrokken door 'n appel die van een boom valt. Een kleinigheid, maar ze deed hem de wet der zwaartekracht ontdekken.

Toen Galilëi's oog viel op het slingeren van een kerkkroon, ontkiemde in zijn geest de uitvinding van het slingeruurwerk en

James Watt wist niet dat diezelfde kracht, waardoor hij tot zijn verbazing het klepje van een waterketel zag optillen, eens de beweegkracht onzer eeuw zou worden.

Voor den wijze heeft elk kwartiertje waarde en geen minuut verzuimt hij. Hierin ligt de oplossing van het raadsel dat menigeen binnen denzelfden tijd zooveel meér kan doen dan de ander, wien men toch geen ijver ontzeggen zal.

Een verstandige huisvrouw werpt, om zoo te zeggen, niets weg en weet daardoor op te knappen en te herstellen wat anderen hadden ‘afgedankt.’ Zulk eéne aan het hoofd van een gezin is de beste spaarbank waar dagelijks, op elk uur, inbrenggelden ontvangen worden en zonder administratiekosten.

Gelukkig zoo we als kinderen leerden de waarheid van het ‘*sparen doet garen,*’ niet met het eenige doel om maar op te zamelen, dat leidt tot gierigheid en geld-aanbidding, maar met het oogmerk om - zoo noodig - ‘*een appeltje voor den dorst*’ te hebben. Heerlijk die opgewekte mededeelingen omtrent den toenemenden bloei van schoolnuts- en Rijkspostspaarbanken en verstandig doen zij díe *hen* nu en dan 'n ‘*let op de kleintjes*’ op het hart binden die dreigen verkwistend te worden, zoodat zij zouden vergeten 't oud-Hollandsch gezegde ‘*zuinigheid met vlijt bouwt huizen als kasteelen.*’

Neen.... kleinigheden zijn niet waardeloos! Nog eens.... ons leven bestaat er uit. Wij moeten leeren in het kleine het *groote* te zien en niet slechts oog te hebben voor het bizondere, het buitengewone, het aanstonds de aandacht trekkende, hetzij goed of kwaad, mooi of leelijk, schitterend of weerzinwekkend.

Ook oog hebben voor de eenvoudige ‘*leliën des velds.*’ Zelfs Salomo was ‘in al zijn heerlijkheid niet gekleed, gelijk eéne dezer.’ Groot kan het zijn ‘*eén der kleinen een beker koud water te drinken te geven.*’ 't Hangt er maar van af *hoe* en *waarom* men dien geeft. Heeft ook niet ‘*het penninkje der weduwe*’ zijn hooge waarde?

Bestaat niet aller leven uit *kleine lasten*, *kleine teleurstellingen, kleine zorgen?* Menigeen die groote bezwaren en moeilijkheden overwint, struikelt vaak over nietigheden die hij op z'n weg ontmoet en welke *hem klein* maken!

Een lichte ongesteldheid, een regenachtige dag, een plannetje dat in duigen valt, een onaangename ontmoeting, een gering oponthoud.... hoe kunnen zij ons humeur bederven, ons een bron worden van zelfkwelling en een oorzaak van onbillijk en hard zijn jegens anderen! Hoe kan eén woord ons krenken en grieven, een geringe tegenwerking, een mislukking ons de geestdrift, den lust tot verdere inspanning ons benemen! Een nietig verzuim jegens ons gepleegd.... wat kunnen wij het breed uitmeten! Straks schamen w'er ons over.

Laat ons geen kinderen blijven, maar te niet doen wat eens kinds is. Dat wij leeren meester te zijn over ons zelven, tevens d'onzen oefenend in de kunst der zelfbeheersching. 't Onbeduidende ons niet al te zeer aantrekken. Wij moeten ook eens hoorende doof kunnen wezen.

Men spreekt van *kleine zonden* op een toon alsof deze niet meetellen. Wij behooren niet tot de zondaars die als met den vinger worden nagewezen, doch dagelijks maken w' ons schuldig aan die dusgenaamde kleine zonden. We zijn geen *leugenaars*, o neen! Maar.... hoe vaak logen wij door te *zwijgen*, door - terwijl wij *woordelijk* het gehoorde oververtelden - het nochtans te zeggen op een wijze waardoor een andere indruk werd gewekt dan was bedoeld toen men het ons meedeelde. Wat al ‘halve

waarheden' en 'wandelingen om de waarheid' heen. Wat al 'leugentjes om bestwil.' Een '*niet 't huis*' omdat ge reden hadt niemand te kunnen ontvangen. We zijn *eerlijke* menschen natuurlijk, maar als we niet precies alles aangeven met het oog op de belasting, als ge op reis een weinig smokkelt aan de grenzen, als g' uw kind voor jonger laat doorgaan dan het is.... wat dan? Nu ja, dat moet ge nu zoo nauw niet nemen.'

't Is fraai!

Allerlei kleine overtredingen zien we in ons zelven over het hoofd en laten ze anderen oogluikend begaan.

Er wordt gelachen als kinderen in slimheid dit of dat verkeerds doen, dit of dat maar zeggen om er zich uit te redden en men spreekt van gevatheid, handigheid, van uitgeslapen zijn, maar men vergeet, dat die schijnbare kleinigheid de oorzaak kan worden van grove ondeugden. 't Is maar een nietigheid - snoepzucht b.v. - en de hand wordt uitgestoken naar het goed van den naaste; 't is maar een kleinigheid.. en 'n weinig van den bedwelmenden drank wordt genomen

om misschien eenmaal diens slaaf te worden. Iedere karakterfout, elke struikeling en zonde en misdaad brenge ons voor den geest dat de aanvang och zoo onbeteekenend was wellicht. Wat men *is, werd* men allengs. Op zedelijk gebied bestaat geen klein of groot. Iets - een neiging, een gezindheid, een gedachte, een stemming, een beginsel, een woord, een daad - is goed of niet goed.

Hier geldt 'geven' noch 'nemen'. Wacht u voor den eersten stap! Elke kleine zonde verzwakt het karakter, verlamt den wil ten goede, maakt vertrouwd met het kwaad. Er is maar ééne schrede tusschen het niet veroordeelen van iets verkeerds en het 'in de hand werken' en er aan meedoen. 't Geweten zij onomkoopbaar. 't Veroordeelt of keurt goed!

't Prijst of vonnist! Geen middenweg!

Men gewaagt van *kleine plichten.* Toch niet als waardeloos? Is niet alles wat ons geweten ons gebiedt te doen of na te laten een heilige plicht, hoe gering deze schijne en zonde dien te verwaarloozen? Elke plicht, welken wij te vervullen hebben én aan ons zelven én aan medemenschen, is groot en alles wat wij verrichten, omdat een stemme in ons het voorschrijft, heeft zijn beteekenis én voor ons én voor het geheel. De vervulling van den schijnbaar geringsten plicht maakt het ons lichter eenen van méér beteekenis te volbrengen, de verwaarloozing van het onbeduidendste dat *moet*, leert ontrouw te worden in het groote. Uitstel van plicht leidt tot afstel. Onze plichtsvervulling prikkelt *anderen* desgelijks te doen, want het goede voorbeeld laat nooit na op den duur op de omgeving invloed te oefenen. Van nature is de mensch geneigd tot navolgen.

Kleine plichten? Ja, maar het geringst verzuim veroorzaakte dikwijls de grootste jammeren en rampen, terwijl het stipt nakomen van het allergeringste menig onheil voorkwam en het wrochten van iets groots mogelijk heeft gemaakt.

Plichtsverzuim werkt zedelijk verslappend, plichtsvolvoering die met niets de hand lichtte, bouwt den mensch op.

Ten laatste.... wie denkt niet aan *kleine zegeningen*, welke te *ervaren* ons gelukkig maakte, welke te *schenken* ons blijmoedig stemde?

'Wie het kleine versmaadt is het groote niet waard.'

Eere aan een Rebekka die water putte voor een 'knecht', ja die zelfs zijn kameelen te drinken gaf, totdat zij genoeg hadden!

Hen tegen te komen is een weldaad.

Wat moet het David goed hebben gedaan, toen zelfs de grijze Barzillai hem, op zijn vlucht, getrouw bleef!

Wie denkt niet aan die slavin die aan haar 'heer' den weg ter genezing aanwees? Aan een Boaz zoo hartelijk gezind en zoo kiesch helpend?

Daar ging eens een held - een man die levensgevaar getrotseerd heeft ter wille van de trouw aan zijn beginselen - na 2 jaar onschuldig in den kerker te hebben doorgebracht, als gevangene naar Rome omdat hij op den keizer zich beroepen had. De anders zoo kloeke is nu moedeloos. Lusteloos is hij en peinzend slaat hij de oogen op. Traag is zijn gang. De geestdrift week. Maar ziet! Er komt weer gloed in de oogen en de tred wordt andermaal veerkrachtig. De moed en het vertrouwen keeren terug Wat er dan toch *bizonders* is gebeurd? *Niets buitengewoons.* Enkelen zijner geestverwanten waren hem tegemoet gereisd. De gansche omkeer in dien man was te danken aan 'n paar vriendelijke gezichten en 'n hartelijk woord.

Wat danken wij niet aan een handdruk, aan een blik, aan een opwekkend woordje, aan een bezoek, aan een brief? En wonderen kunnen wij er mee verrichten. Een kleinigheid kon ons zoo nameloos goed doen.

We meten een weldaad niet af naar haar *grootte*, maar naar het *hart* waaruit ze voortkomt. Wij kunnen door allerlei schijnbaar onbeduidende dingen weldoeners zijn en anderer weg verlichten, anderer leven verwarmen.

Op een schilderij '*het stoofje*' geheeten, zit een zieke moeder in den leunstoel. Een klein kind komt met een stoof aantorsen, haast te zwaar voor haar kracht. Maar ze is zoo blij dat ze voor moeder wat doen kan. En deze? Wat deed haar dat goed!

Wie 's levens '*kleine zorgen*' moedig draagt; wie de '*kleine zonden*' niet gering acht; wie getrouw is in de vervulling van het '*kleine*' wiens hart waardeert *kleine verrassingen* en gaarne *kleine weldaden* anderen bereidt.... die is op weg *groot* te worden.

Alkmaar.

J.F. TERNOOIJ APÈL.

Opvoeding. (Overzicht van een cursus over practische zielkunde gegeven aan de 'opleidingsinrichting voor socialen arbeid' te Amsterdam, door den Heer A.H. Gerhard.) X.

(Slot).

Mooi en leelijk passen we niet alleen toe op vormen, kleuren en klanken, maar ook op de daden der menschen. Hier noemen we het mooi en leelijk vinden het *zedelijk gevoel.*

Dit gevoel is nog van grootere beteekenis dan het schoonheidsgevoel in den gewonen zin. De voornaamste vraag is in de opvoeding dan ook deze: hoe kunnen we bij het kind het zedelijk gevoel aankweeken en ontwikkelen?

Voor de beantwoording dezer vraag is het noodig na te gaan, hoe dit gevoel in den mensch werkt.

Eerstens dit. Het kan gebeuren, dat men iets wil, en daarbij gevoelt, dat de daad niet in overeenstemming is met wat wij goed vinden. Dit is *onzedelijk-willen.* Is het daarmee echter wèl in overeenstemming, dan spreken we van *zedelijk-willen.* Hierbij dient vooral in 't oog te worden gehouden, dat de kwaliteit van het willen bepaald wordt niet door wat een ander goed of niet goed vindt, maar alleen, door wat wij-zelf goed of kwaad achten. Zeer dikwijls komt het voor, dat een en dezelfde daad, bij den één een uiting is van zedelijk-willen en bij den ander van onzedelijk-willen. Zoo is het mogelijk, dat een handelwijze door ons als slecht wordt gekwalificeerd en toch uit zedelijk-willen is voortgevloeid, dus voor den persoon-zelf als een goede daad moet worden aangemerkt.

John Stuart Mill heeft dit aldus uitgedrukt: 'de daad kan slecht zijn, terwijl toch de dader, krachtens die daad, goed genoemd moet worden.'

Het valt ons gemakkelijk deze onderscheiding te maken ten opzichte van daden, die in 't verleden plaats vonden - bijv. het dooden van de mismaakte kinderen bij de Spartanen, enz. - moeilijker is het echter voor de meeste menschen dezelfde onderscheiding toe te passen ten aanzien van wat ze in het heden dagelijks om zich heen zien gebeuren. Willen we niet al te eenzijdig en al te onbillijk over de daden onzer medemenschen oordeelen, dan is het noodig dit wel degelijk te doen.

Het vellen van een zedelijk oordeel is alleen mogelijk, als in ons aanwezig zijn voorstellingen van goed en kwaad. Het aantal is bij den één grooter dan bij den ander. Bovendien zijn de voorstellingen zelve bij verschillende menschen zeer verschillend in helderheid en scherpte.

De som van de voorstellingen van goed en kwaad, die we bezitten, noemen we het *zedelijk bewustzijn*, ook wel het *geweten.*

We merkten reeds op, dat de voorstellingen van goed en kwaad niet bij allen even scherp zijn en helder; als we ons hierbij herinneren, dat naarmate de voorstellingen scherper belijnd en helderder zijn de reproductie gemakkelijker en de apperceptie beter is, dan is het gemakkelijk te begrijpen, dat het geweten niet bij alle menschen even juist en duidelijk spreekt. Het geweten van hèm spreekt het duidelijkst, die de meest heldere, scherpe, deugdelijke voorstellingen van goed en kwaad heeft. Die voorstellingen toch zullen zich gemakkelijk associeeren, reproduceeren, enz.

Het is dus noodig, het kind herhaaldelijk en opzettelijk zich de voorstellingen bewust doen worden en in woorden doen uitspreken.

Voorstellingen van goed en kwaad zijn voor vermeerdering en verandering vatbaar. Een volwassene heeft er meer dan een kind en dit volk andere dan gene. Hoe groot de verscheidenheid echter ook moge zijn, zij stemmen in zooverre met elkander overeen, dat ze allen ongeveer op dezelfde wijze aangeven het doen en laten van den eenen mensch tegenover den anderen. Zoo is de algemeene grondslag van alle wijsgeerige en religieuse stelsels: hebt uw naaste lief als uzelven.

Dit begrip is ontwikkeld in het verkeer met onze medemenschen. Hieruit volgt, dat ook voor de ontwikkeling van het zedelijk bewustzijn bij het kind de omgeving een groote factor is. Nièt alleen, omdat de indrukken van de jeugd voor het latere leven van zoo groote beteekenis zijn, maar niet minder, omdat de voorstellingen van goed en kwaad bij het kind gevormd worden naar hetgeen het de menschen ziet *doen.*

Zoo ontvangt het kind de eerste voorstellingen door *aanschouwing* en *ervaring.* Hierop volgt een tweede trap: het kind zich bewust doen worden van eigen handelingen en die van anderen. Dit moet geschieden door *woorden;* daarom spreken we hier van *leering.* Hierbij moet men wel in het oog houden,

dat de leering wel door woorden wordt gegeven, maar niet in woorden mag bestaan. Een kind van een handeling te zeggen: ‘dat 's goed’ of ‘dat 's kwaad,’ is ijdel werk. De leering moet bestaan in werken met voorstellingen.

Bijv.: Jan krijgt een appel en wil dien alleen opeten. Zijn zusje mag toekijken. We beginnen met Jan een heldere voorstelling te geven van wat hij doet. Daarna trachten we hem te doen gevoelen, hoe *hij* 't gevonden zou hebben, indien zijn zusje den appel ging opeten, zonder hem iets te geven. Gesteld, dat Jan er toe komt zijn appel te deelen, dan pas kome de definitie ‘dat is goed.’ Een volgenden keer krijgt Jan weer een appel. We nemen aan, dat hij hem in een stil hoekje opeet. Hierdoor zal hij blijk geven van al iets geleerd te hebben. Hij schaamt zich voor zijn daad. De voorstelling van het lustgevoel, verbonden aan het deelen, is wel aanwezig, maar nog te zwak om die van het genot van alleen-opeten te beheerschen. Als we Jan op deze tweede daad betrappen, is het noodig hem zelf te laten zeggen, *wat* hij doet en *waarom* hij het doet, d.i. het hem bewust doen worden. Zoo zal de knaap langzamerhand een meer sterke voorstelling krijgen van het verkeerde van iets alleen op te eten en - mede met het oog op het lustgevoel eraan verbonden - eindelijk uit eigen beweging tot deelen komen.

Op dezelfde wijze - n.l. door aanschouwing, ervaring en leering - moet het kind heldere voorstellingen krijgen van het mooie van hartelijkheid, eerbied, medelijden, enz., i.é.w. van het zedelijk schoone. De volle nadruk moet hier gelegd worden op het doen samengaan van ervaring en leering. Het is niet voldoende het kind alleen het goede te doen ondervinden, noodig is ook, door leering het kind zich dit bewust doen worden. Bij dit laatste is vooral van belang het kind te herinneren aan genoten lust- en leedgevoel bij vroegere gelegenheden.

Een goed opvoeder zal in 't algemeen het kind er aan gewennen, zich bij elke handeling tegenover anderen de vraag te stellen: ‘hoe zou *ik* het vinden, indien een ander *mij* zoo behandelde.’ Van zeldzame beteekenis is dan ook het woord van Jezus: ‘alles dan wat gij wilt, dat de menschen u zullen doen, doe gij hun ook alzoo.’

A.
P.K.

Socialistische romans. II. Jeugd door Anna van Gogh-Kaulbach.

(Amsterdam P.N. van Kampen en Zn. uitgevers).

Anna van Gogh-Kaulbach, de schrijfster van het reeds vroeger door mij besproken *Tragédie*, is socialiste.

En, als alle vrouwen die vurig doordrongen zijn van een of ander ‘geloof’, van wèlken aard dan ook, kan zij zich zelve niet geven in een boek, zonder dat geloof, in háár geval het socialisme, dringend op den voorgrond te schuiven.

Daardoor maakt zij van haar roman *Jeugd*, die heel mooi had kunnen zijn, wanneer zij zich had willen bepalen tot een eenvoudige schildering van karakters en toestanden, een hinderlijk tendenz-boek, dat te méér zal afstuiten, omdat zij een leer verafgoodt, die bij de mééste boekenlezers zóó heilig-verafschuwd wordt als het socialisme.

Ik laat nu voor een oogenblik héélemaal dáár het oppervlakkige, echt-vrouwelijkdweepzieke van een socialisme, dat vertegenwoordigd wordt door

zulk een ‘held’ als die van *Jeugd* Guust Waanders; een ‘lammeling’ (gelijk zijn mislukte-aanstaande-schoonmama met recht hem noemt), die niet kláár komt voor dokter, die óók niet klaar komt op een andere wijze, en die in 't gehééle boek eigenlijk maar één ding *doet,* één positieve daad begaat, zijn lief, véél van hem houdend meisje, na een achtjarigen engagementstijd, ongelukkig maken! Straks hoop ik op deze onbekookte phrasenmakerij nog even terug te komen. Maar ik wil beginnen met er op te wijzen hoevéél moois in *Jeugd* is verloren gegaan, dóór de betreurenswaardige neiging tot tendenz en propaganda voor haar zaak, zijdens de begaafde schrijfster. Want, had zij zich bepaald tot een zuivere karakter-ontleding, waarin zij ons liet gadeslaan het wegvloeien van de jeugd-illusies van Guust en Leida door de harde onverbiddelijkheid van het leven, dat de ééne in deze richting leidt en de andere in die, dan, ongetwijfeld, zou deze roman haar beste werk zijn geworden uit een kunst-oogpunt!

Er is heel veel juistheid van voelen in de schildering van het convention eele milieu

waarin Leida groot wordt. Mevrouw Heerling is een van het leven-afgezien type van een ‘dame-zooals-'t-behoort;’ al zegt zij veel meer waarheden, en geeft zij veel meer bewijzen van gezond-verstand, dan de haar blijkbaar vijandig gezinde schrijfster 't bedoeld heeft in haar teekening. En heel mooi daarneven is de figuur van Leida, aan den éénen kant een eerlijke, reine, eenvoudige, ongedwongen natuur, aan den anderen kant te weinig-zelfstandig, te veel-‘gewoon’-jong meisje, om zich heelemaal aan dien invloed der hare eigene denkbeelden-niet-deelende moeder te kunnen ontworstelen.

De beste bladzijden van het verhaal, beschouwd uit een kunstoogpunt, zijn ongetwijfeld die waarin het gezin Heerling, (de ouders van Leida en zijzelve) worden afgebeeld; in de onderlinge verhouding van deze drie menschen schuilt de kracht van het boek. De rest is zóódanig opgeofferd aan de bijoogmerken, dat men zich voortdurend afvraagt, hoe 't mogelijk is dat een niet van talent-ontbloote vrouw, als deze schrijfster, zichzelve zóó weinig rekenschap heeft gegeven van de eerste vereischten van een boeiend-geschreven boek! Ik zeg opzettelijk niet van *kunst*, maar eenvoudig van een *boeiend*-gescheven boek! Immers, al de handelende personen worden ons omslachtig beschreven naar hun uiterlijk; op ouderwetsche manier, zoodat wij daarnaar hun innerlijk alvast kunnen weten. Meneer Waanders, de vader van den held Guust, treedt terstond zóódanig op, uiterlijk en innerlijk breedvoerig beschreven, dat wij precies begrijpen kunnen, hoe hij de vaderlijke tirannie moet voorstellen, die, bevangen in onderwetsche denkbeelden, zijn zoon ongelukkig maakt. Een zekere meneer en mevrouw van Geens, die in 't geheel geen rol in 't verhaal vervullen, en alléén op een avondje worden ten tooneele gevoerd blijkbaar om de verachtelijkheid der bourgeoisie aan de kaak te stellen, krijgen óok al een ellenlange beschrijving mee van de schrijfster, over *zijn* dikken buik, glimmende oogjes, *haar* goedige, smakelooze verschijning enz. enz.! En hetzelfde geldt van hunne evenmin iets aan 't verhaal af- of toedoende dochter Nelly, van Willemien Waanders, van nog een paar, heel-terloops, even te voorschijn komende en dan weer verdwijnende menschen! De salons, de omgeving, waarin deze personen zich bewegen, ontkomen evenmin aan een op een inventaris gelijkende opsomming van onbeduidende détails! En door dat gerekte, dorre, en langdradige, maakt het geheel zulk een onbeholpen, stijven indruk, dat men dáárdoor, bij oppervlakkige lezing, het vele mooie en goede erin zou over het hoofd zien!

En dat verdient *Jeugd* niet! Want het staat véél hooger dan het gewone vrouwengedoe! Het is 't werk, niet zoozeer van een artiste, als wel van eene die warm en mooi voelt, die wat te zeggen heeft aan hare naasten, en, in een romanvorm, zichzelve en hare levensbeschouwing tracht te geven, eerlijk, en zonder bijbedoelingen! Dat mooie en zuivere van haar voelen komt vooral dáárin uit, dat zij, in tegenstelling met andere hedendaagsche schrijvende vrouwen, een open en onpartijdigen blik heeft op ‘de vrouw.’ Dóór en dóór modern-‘angehaucht,’ gelijk blijkt uit haar socialiste-zijn, is zij toch niet besmet met het gift van het feminisme, dat niet anders boeken kan schrijven, dan ter verheerlijking van zichzelve, en over de verongelijking het vrouwelijk geslacht aangedaan door den bruut-man! De literatuur, in binnen- zoowel als buitenland, vloeit heden ten dage over van zulke uitingen, van vrouwen die haar eigen sexe verheerlijken ten koste van de andere. En gelukkig beginnen er dan ook van lieverlede in het vrouwenkamp-zelve stemmen op te gaan, die protesteeren tegen dit sollen met de eigenaanbiddelijkheid! De Duitsche

Frauen-Rundschau, een maandschrift dat het feminisme in Duitschland krachtig bevordert, bevatte in een harer nommers een zeer verstandig artikel op dit punt, van Carmen Teja (zelve, meen ik, óók een schrijfster, van romans.) Wat Anna van Gogh-Kaulbach betreft, zij heeft, veeleer dan de vrouw te verheerlijken, een scherpen blik op het kleinzielige, bekrompene, egoïste, waardoor de vrouw den man naar beneden trekt, en afhoudt van het goede! Zij toonde dien blik in *Tragédie*, in de schildering van den predikant en zijn vrouw; welke laatste, ofschoon uit zoogenaamde liefde getrouwd, toch nooit in staat is zichzelve te offeren voor de idealen en wenschen van haar man, maar altijd zichzelve zoekt, en hem daardoor belet zijn levensweg te volgen zooals hij 't zou hebben gewild! En, in *Jeugd* geeft zij ons, in Mevrouw Heerling, en in Leida, twee zeer juist-geziene typen van de vrouw zooals zij is; steeds ziende op haar eigen kleinzielige genoegens, vreezen, begeerten, en gedachtenkring, véél meer dan op de

toekomst en het geluk van den zoogenaamd *geliefden* man! Mevrouw Heerling is voor haar echtgenoot een zeer goede, zorgzame, bij-hem-passende vrouw! Hij is evenzeer een ‘gewone’ man als zij een ‘gewone’ vrouw is! Toch laat de schrijfster heel goed uitkomen, dat Heerling in den grond edeler is en hooger staat dan zijn correcte vrouw, en dat hij anders en beter zou zijn geworden, als zijn vrouw hem niet steeds, met haar conventioneele, zichzelf-zoekende correctheid, naar omlaag had getrokken! En Leida óok, in den grond onbedorven, Guust Waanders éérlijk-liefhebbend, blijft toch ten slotte hangen aan haar eigen-ik, en kan niet besluiten, om zijnentwille, *zichzelve* en *hare* denkbeelden te kruisigen!

M.i. bewijst mevr. van Gogh, méér dan door iets anders, hierin haar onafhankelijk zich-zelve zijn, dat zij, wat de vrouw betreft zoo'n verstandig en open oog heeft voor de hedendaagsche toestanden. In plaats van haar te verheffen tot slachtoffer van den man, gelijk mode is in dames-romans, stelt zij duidelijk en helder in het licht, dat de man, in negen van de tien gevallen, jùist het slachtoffer is van de vrouw!

Maar voor het overige, hoe ondoordacht en onbekookt is het socialisme van deze schrijfster; hoe echt vrouwelijk-ondoordacht redeneert zij over een oplossing van het moeilijkste aller vraagstukken! Het is eigenaardig, dat juist vrouwen zich zoo gemakkelijk laten meesleepen tot een onbekookt ijveren voor socialisme en gelijkheids-theorieën! De reden daarvan ligt voor een goed deel in het bij ons-vrouwen sterker ontwikkelde gevoelsleven, waardoor wij rechtvaardiger en eerlijker blijven meevoelen voor het lijden, het onrecht, de armoede, den nood van anderen! Maar zoo het *beginsel*, dat zoovele vrouwen in de armen van het socialisme drijft, dus ons geslacht tot eere strekt, aan den anderen kant is het een bewijs van 't gebrek aan dóórzicht, en aan dieper nadenken, der-vrouw-in-'t-algemeen eigen, dat zij zich zoo gemakkelijk en blindelings laat meesleepen door schoonschijnende, maar geheel onhoudbare en onuitvoerbare theorieën! In de voorbereidingsdagen der Fransche revolutie, - die groote leerschool, die veel te weinig wordt bestudeerd door hedendaagsche menschen, - zijn het de *vrouwen* geweest, die zich het meest en het hartstochtelijkst geworpen hebben op de nieuwe en oorspronkelijk móói-bedoelde ideeën! Het zijn de vrouwen geweest, die daardoor, indirect, de weg-bereidsters werden van het Schrikbewind en zijn gruwelen! - En, wie een open oog heeft voor de teekenen der tijden, die moet wel opmerken dat het ook in onze dagen weder de vrouwen zijn, die, door hun onbekookt en onverstandig dóórdraven op ideeën en idealen, ten slotte meehelpen om verwarring en oproer te stichten, inplaats van die wereld van liefde, vrede, gemeenschap van goederen en braafheid, waarvan zij droomen, maar die in de praktijk onbestaanbaar is! Zonder twijfel is Anna van Gogh-Kaulbach héél-eerlijk in haar bedoelen, als zij een toekomst-mensch, een ideaal-socialist, teekent in de figuur van Guust Waanders! Maar, wat moet er worden van een maatschappij, die in *werkelijkheid* zou bestaan uit zulke ‘lammelingen’ -, om het gerechte woord van mevrouw Heerling nog eens te gebruiken!

Stel u maar eens voor!

Guust Waanders voelt zijn ‘roeping’ op de schoolbanken, ‘nog niet droog achter de ooren’, hij voelt zich ‘kunstenaar’! Hij heeft van Deyssel en van Looy en Zola gelezen (maar ook begrepen, een jongen, van achttien jaar?!) En hij voelt in zich talent! Goed, maar heeft nu zijn vader niet groot gelijk, wanneer hij verlangt dat Guust, ondanks dit alleen-doorhem-zelf geconstateerde talent, ook nog leert iets degelijks, om in zijn onderhoud en dat zijner aanstaande vrouw Leida te kunnen

voorzien? Mevrouw van Gogh legt haar held wel is waar telkens schoone phrasen in den mond, om uit te drukken de verachtelijkheid van geld, en van het kiezen van een beroep om daarmee geld te verdienen. Maar het is toch met dat al een feit, dat niemand kan leven alléén van kunst en mooie woorden, *zonder* geld! Ook bij de eenvoudigste levenswijze van socialist is er toch geld noodig, om bakker en slager en huishuur en kleeren te betalen! Waarom is dan de vader van Guust Waanders zoo mis in zijn, m.i. zéér redelijken eisch, dat Guust *éérst* dokter zal worden, en *dan* zich kan gaan 'wijden' aan de kunst? Staat het nu werkelijk zooveel hooger, dat Guust, in plaats daarvan, een jaar verknoeit aan de academie, en vervolgens een dakkamertje huurt om van zijn pen te gaan leven met *broodschrijven?* - Juist dat broodschrijven, dat maken van feuilletons en couranten-berichtjes, vindt mevrouw van Gogh een groote vernedering voor haar held; die hem afhoudt van zijn 'kunst.' Maar, juist

dáàrom, had hij dan even goed, ja beter, dokter, of wat anders, voor zijn brood kunnen worden! Als men 't nu eens eerlijk en verstandig bekijkt, is dan heusch een kwajongen van de school, die zichzelf voor ‘kunstenaar’ verklaart, zoo veel beter en edeler, dan een ouderwetsche vader, die hem vóór alles wil maken tot een beschaafd man, gestudeerd, in staat zijn eigen brood te verdienen? En hebben de ouders van een mooi, in betrekkelijke weelde opgevoed meisje, als Leida Heerling, niet gróót gelijk, wanneer zij hun éénig kind afhouden van een huwelijk met zulk een beunhaas, die, inplaats van iets te kunnen, iets te doen in het leven, al maar door zeurt, en redekavelt, en werkeloos in een hoekje zit, terwijl anderen arbeiden! Maar, zegt mevrouw van Gogh, Guust Waanders wordt socialist! *Dat* is de oplossing van zijn leven! Intusschen beëindigt zij wijselijk haar verhaal met deze mededeeling! Want, van het socialisme *leven* kan Guust Waanders, die niets heeft geléérd, en in alles liefhebbert, óók niet, zoo min als een ander! Dus,... waarop hadden Leida en hij (als zij hem nog had *willen* hebben) dan eigenlijk moeten trouwen?

't Practische bezwaar voelt déze schrijfster zoó goed, dat zij in *Tragedie*, dat óok met een socialistisch tendenz-je eindigt, den nieuwbakken socialist maakt tot betaald ‘propagandist’; dus hem, evengoed als ieder ander, een *baantje* laat zoeken, om in zijn eigen onderhoud, en dat van zijn gezin, te voorzien! In *Jeugd* maakt zij er zich van af, door haar verhaal te beëindigen, met de mededeeling dat Guust socialist wordt, en socialistische romans zal schrijven. (Die zeker niet zoó verkocht zullen worden, dat hij er met vrouw en kinderen van zou kunnen leven!)

En met zulke oppervlakkige praat wordt heden ten dage het publiek zand in de oogen gestrooid! Volgens mevrouw van Gogh staat Guust, die zijn vader, zijn meisje, zijn schoonouders-in-spe, ongelukkig maakt, en zichzelven aanbidt in zijn ‘kunst’, oneindig hooger dan dokter Heerling, die, indien hij in de medicijnen had willen studeeren, van hem zijn opvolger zou hebben gemaakt! Dit doet mij denken aan het in Duitschland zooveel besproken en opgehemelde *Thomas Truck*, welke held eveneens te hóóg staat om, als zijn vader dokter te willen worden, en dientengevolge aan het eind van het dikke boek nog altijd *niets* is, dan een phraseur en lediglooper! Indien dit onze toekomstmaatschappij moet worden, indien dergelijke jongelui, die niets kennen en niets weten, en zich zelf aanbidden, de dragers moeten zijn van de toekomst-ideeën en van den toekomst-heilstaat, heusch dan vrees ik dat het niet lang zal duren, of wij hebben weer een Napoleon noodig, om den in de war geloopen gelijkheidsboel krachtdadig en ruw terecht te brengen! Dames-socialisten, als Anna van Gogh-Kaulbach, deden beter het verleden wat méér te bestudeeren, voor zij zich wagen aan zulk onbekookt mee-willen-redeneeren over de toekomst!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Aan Jonkvrouwe Anna de Savornin Lohman Redactrice van ‘*De Hollandsche Lelie*’.

Geachte Freule!

Hoewel niet persoonlijk geabonneerd op Uw geacht tijdschrift heb ik toch in den regel het genoegen, hetzelve wekelijks te lezen. In de uitgave van 24 Augustus bemerkte ik in de correspondentie een onjuistheid, waarop ik, als Israëlitische, de vrijheid neem U even attent te maken. Gij gaaft, als antwoord aan een der correspondeerenden, Uw verwondering te kennen, dat het den ‘orthodoxen’ Israëliet verboden was, het Nieuwe Testament te lezen. Uw verwondering was gegrond; wij Israëlieten mogen zeker kennis nemen, van wat het N.T. te lezen geeft. Dat het den ‘orthodoxen’ verboden zou zijn is zeker een onjuistheid, daar er voor allen Israëlieten natuurlijk maar dezelfde wetten en geboden bestaan. Zij die dezelven opvolgen zijn orthodox, die dit niet doen liberaal, - de plicht rust op allen. Maar à propos het lezen van het N.T., daarvan kan ik U nog meedeelen uit vertrouwbare bron, dat bij gelegenheid van zekere godsdienstdisputen, welke er, zooals U wel weten zult, velen in 't openbaar werden gehouden (vorige eeuw o.a. ten tijde van Napoleon) vele orthodoxe rabbijnen de aanklachten tegen het Jodendom weerlegden en daarbij werd vaak veel grondige kennis van het N.T. vereischt.

Hopende U de vrijheid van mijn schrijven niet ten kwade zult duiden
blijf ik met de meeste achting

Uw dw. dien.[esse]

FLORA BLOM.

Ik dank der inzendster zeer voor hare welwillende inlichting. De door haar bedoelde woorden van mij zien op een brief van een Israëlitische correspondente. Ik zelve ben natuurlijk niet op de hoogte en hield mij dus aan hàre verklaring.

REDACTRICE.

Mej: ROSETTE KOETSER is bekroonde uit een vroegeren wedstrijd, en zond eerst nu haar portret in door bijzondere omstandigheden.

Eenzaam door Rosette Koetser.

Aan ROSA.

De kamer donker.

Zwaar hangen de donkerroode gordijnen in dichte plooien.

In een hoek der sofa 'n gestalte ineengedoken; gezicht en handen als lichte plekken in al dat doffe zwart.

Zacht fluisterend vallen in de stilte, de banale troostwoordjes der bezoekers, innig beklagend de eenzaam achtergeblevene.

'Hoe lang is 't geleden, dat haar Pa gestorven is?' in belangstellend fluisteren een stem.

'Drie maanden. En nu haar Moeder. Verschrikkelijk voor Nora zoo alléén achter te blijven!'

Diepe stilte nu weer, zwaar drukkend. Het is alsof we in 'n huis waar smart rondwaart *moeten* fluisteren.

Reeds bij 't binnentreden voelen we, als iets zwaars, dat op ons valt, de droefheid en 't drukkend, beklemmend gevoel verlaat ons niet, voordat we buiten verlicht opademen kunnen. Smart schijnt 't beste, edelste in ons wakker te maken, geluk blijft meer aan de oppervlakte, dringt niet zoo tot ieders hart door: zelden wordt in anderer vreugde zóó innig meegeleefd als in anderer verdriet!!

Een groot medelijden, innig meevoelen spreekt ook hièr uit de oogen der bezoekers, doch allen zwijgen...

De huisschel hard, schril, kondigt nieuwe bezoekers aan. De donkere gestalte, toonbeeld van smart, tracht wat meer belangstelling te toonen voor al die menschen, gekomen voor háár, om troost te brengen, deelneming te betuigen, maar ze zijn haar hinderlijk nu...

Doch Conventie staat ook *hier* op wacht. Met koel gebiedend oog wijst zij naar al die menschen, gekomen deels ook, omdat het zoo hóórt, zij het wil.

Zuchtend gehoorzaamt Nora, maar 't glimlachje, met moeite te voorschijn geroepen, doet pijnlijk aan.

Heel zacht, voorzichtig wordt de deur geopend: twee kinderen bang, verlegen voor zoo veel vreemde menschen, komen schoorvoetend de kamer in.

Rudolf dringt zich dicht tegen tante Nora aan, kust haar hand, waarop stil een traan was neergevallen.

Zusje komt óók naderbij, neemt tante's andere, bleeke hand, haar zacht streelend.

De kinderen voelen, dat de anders zoo vroolijke tante Nora *nu* verdriet heeft en in hun gevoelig-medelijdende kinderhartjes, rijst 't verlangen stil te troosten door aanhaliglief zijn....

Een brutaal bleek zonnestraaltje komt heel nieuwsgierig binnendringen door een smalle opening in de niet zorgvuldig gesloten gordijnen.

Het laat éven een helder, fel-glanzend licht vallen op 't aandoenlijk-lieve tafreeltje: Smart verzacht door kinderliefde.

Ruw wordt de stilte verbroken.

Een troepje jolige kinderen, luid uitzingend een bekend straatliedje.

De jonge stemmen galmen door de verlaten straat, scheurend de stilte, die van een bijna heilige diepte was. Ze slaan tegen de hardsteenen muren der huizen aan de overzijde, worden dan weerkaatst, heel lang naklinkend, al zwakker wordend... eindelijk langzaam wegstervend.

En 't is, alsof dáár in die donkere kamer, in dat huis van rouw, *iets* is blijven hangen van die woorden, op zoo ruwen- ongevoeligharden toon uitgeschreeuwd, woorden, zoo héél toepasselijk op de donkere verlaten figuur, droef ineengedoken in haar hoekje:

‘..... alléén!’

September 1903.

Een kind zal hen leiden, door Ela.

'**P**aatje, waar is Mammi?' -

'In den Haag, May, bij tante Mien.'

'O!....

Stil blijft ze zitten een tijdje, half weggedoken in het lage rieten stoeltje, het arme mismaakte figuurtje met den hoogen rug en de scheeve schoudertjes leunend tegen de kussens, de smalle, witte handjes gevouwen op haar schoot.

Dan plotseling, met een angstig-vragende uitdrukking in de droef-bruine kinderoogen:

'Voor lang, Paatje?'

'Voor heel lang....'

Onrustig doorbladeren zijn handen de papieren, waar de tafel vol van ligt. - Wat komen er nu nog voor vragen? -

En nog, terwijl hij bezig is, iets neer te schrijven, hopend, haar op die manier een gelegenheid tot praten te ontnemen, klinkt het zachte stemmetje:

'Voor altijd?'

Zenuwachtig, haastig beweegt de pen zich over 't papier. - Wat moet hij antwoorden?...

Hij voelt, hoe haar oogen op hem gevestigd zijn, haar zacht-bruine oogen, die zooiets teers en toch zooiets oud-vrouwtjesachtigs aan haar gezichtje geven, die oogen, waarvoor hij een soort vrees heeft, omdat ze hem soms zoo stil-verwijtend kunnen aanzien, hem zoo kunnen herinneren aan haar moeder's oogen....

Maar is 't hem mogelijk dat trouw-eerlijk gezichtje te bedriegen? Kan hij iets anders zeggen, dan de waarheid?

En zijn oogen latende gaan over haar arm, mismaakt figuurtje met een gevoel van stilmedelijden en ziende den ernstig, droefvragenden blik, zegt hij aarzelend, voorgevend, haar vraag niet verstaan te hebben:

'Wat zei je, May?'

Het smalle gezichtje heft zich naar hem op.

'Is Mammi weg voor altijd?' -

En zijn antwoord, kalm, kortaf, zoekend te vermijden, den verwijtenden, droeven blik van haar oogen:

'Ja - voor altijd!'

Het is eruit.... Nu zal ze hem tenminste met rust laten!

Met zenuwachtige haast vliegt de pen over 't papier. Vijf minuten zijn voorbij. - Zonder opzien heeft hij doorgeschreven, trachtend voor een tijdje te vergeten, dat mismaakte figuurtje, gedoken in den lagen, rieten stoel, dat zoo vragen kan, altijd maar door....

En hij schrijft verder. -

Hij heeft ditmaal niet gelet op haar mager gezichtje, dat nog bleek er lijkt door de donkere krullen er omheen en de droefgeestige oogen.

Hij heeft niet gezien, hoe de handjes in elkander werden geklemd bij zijn antwoord, hoe de lipjes trilden als van pijn.

Hij schrijft door, steeds door....

Bijna heeft hij vergeten, dat hij niet alleen is in de kamer - dan plotseling schrikt hij op. -

Heel duidelijk dringen de woorden tot hem door:

‘Paatje, vindt God dat goed, dat Mammie weg is gegaan van May?’ -

Eén oogenblik beven zijn handen, maar dan, dwingend vastheid aan zijn stem te geven, staat hij op en zegt kalm:

‘Kom, beste meid, je moet niet zoo vragen. Vader heeft 't druk en heusch geen tijd, je telkens te antwoorden. 't Is ook bedtijd voor je, je moest er eigenlijk al lang in liggen. -

‘O, daar is Hanna al!’ - En dan tot de meid, die binnen is gekomen:

‘Hanna, wil je May gauw naar bed brengen? 't Is al over haar tijd....

‘Ja, mijnheer. - Kom, May!’

Dan tilt hij haar van den grond.

‘Nacht May, slaap lekker en nu niet te veel denken, hoor!’

Twee droeve, verwijtende oogen kijken hem een oogenblik aan, zwijgend.

Dan zegt een zacht, bedeesd stemmetje:

‘Nacht, Paatje!’

‘Hanna!’ -

‘Ja, liefje?’

Ze zijn beiden alleen in de kamer. Buiten regent het bij stroomen; de grijs-grauwe sombere lucht schijnt niet te willen breken.

May leunt met haar smal, wit gezichtje tegen den glazen porte-brisée, niet voelend de koude van het glas. - Hanna is bezig, het vuur aan te maken. Met welgevallen kijkt ze naar de flikkerende vonken, die haar goedig, dik-gezond gezicht op z'n voordeeligst uit doen komen.

‘Hè, dat is lekker. Zoo'n natte, koude dag in October ook! 't Is om te bevriezen!’ En dan dwalen haar blikken af naar 't kleine

meisje bij 't raam, met haar smal, fijn gezichtje.

"Ja, liefje?"' herhaalt ze, wat wou je van Hanna? Heb je 't koud, arm wurm? Kom, laat Hanna je nou eens lekker warmen. Kom nou eens hier zitten, dan gaat de kou heelemaal over!' -

'May is niet koud, Hanna!'

'Niet koud? Je zou zeggen!' (met een onderzoekenden blik naar het witte gezichtje.) 'Maar 't is toch heusch lekkerder hier, dan in dien donkeren hoek bij 't raam. Kom, zoo zit je goed. Nou, wat wou je dan, liefje?' En op haar knieën liggend en liefkoozend de kleine, teer-witte handjes met haar groote, bruine handen, wacht ze geduldig af. -

'Hanna,' de zachte oogen vol diepen ernst, veel te ernstig voor kinderoogen, kijken haar smeekend aan. 'May wou Hanna wat vragen'....

'Wat dan, liefje?'

'Hanna,' (met trillende lipjes). 'Hanna, vindt God het goed, dat Mammi weg is gegaan van May?' - Het medelijdend gezicht van de oude meid wordt steeds ernstiger.

'Arme stumper,' zegt ze weer, en dan, nog steeds de kleine, witte handjes streelend met haar hardgewerkte handen: 'Neen, liefje, dat denk ik niet. Dat is je Pa's schuld, dat je Ma is weggegaan. Och, och, 't is een hard ding!' En zuchtend, meer tegen zichzelf, dan tegen het kleine meisje: 'Hoe kon ze 't doen en hoe kon hij 't doen? Wat moet dat wurm later, zonder haar'....

'Hanna, Paatje's schuld?'

Ze schrikt op uit haar overpeinzingen.

'Ja, liefje, maar denk daar nou maar niet meer over! Warm je maar liever eens lekker, hoor, en vergeet maar, wat Hanna heeft gezegd'....

Een hartelijk knikje, en May is alleen.

't Gebogen hoofdje rustend op de handen, kijkt ze naar 't vuur, naar de hoogopflikkerende vonken, die opspatten en verdwijnen en terugkomen, telkens en telkens weer.... 'Wat zei Hanna? Pa's schuld? - Had Paatje Mammi dan weggebracht, heelemaal weg van May?....

'Maar May, kan je nu nogal niet slapen? Wat is er dan eigenlijk?'

'May moet nog bidden. Paatje voor May bidden?' vraagt de smeekende kinderstem.

Wat moet hij doen? Kan hij zijn eigen overtuiging verloochenen, kan hij voorwenden te gelooven, terwijl hij 't in werkelijkheid niet doet? Neen, zelfs voor zijn eigen kind kan hij dat niet veinzen, hij, de man van koelredeneeren en verstandelijk-begrijpen....

En zich vooroverbuigend:

'Kom, vrouwtje, dat moet je dan maar eens niet doen. Je moest al lang slapen! Nu niet langer wakker liggen, hoor May!'

'Nee, Paatje!' -

Stil is 't in de kamer, heel stil.

Maar verbergend haar hoofdje diep in het kussen, ligt kleine May lang, heel lang wakker, moeite doend, haar snikken in te houden.

En laat in den nacht, half ontwakend, moe en slaperig, klinkt het klagend stemmetje:

'Mammi!'

'Dus, dokter, U meent'....

‘Dat het noodzakelijk is, dat mevrouw hier komt. Het kind heeft een bijzonder zwak gestel en kan weinig verdragen. -

‘En U ziet zelf, het verlangen naar de moeder is te groot. - Zij moet gekalmeerd worden en zoo spoedig mogelijk! Als U vanmiddag een telegram stuurt, kan mevrouw vanavond nog hier zijn, en ik hoop en vertrouw, dat dit een goede uitwerking zal hebben!’ -

‘Ziet U den toestand gevaarlijk in?’ -

‘Niet zonder eenige vrees - met haar zwak gestel en weinig weerstandsvermogen, maar, zooals ik U zeg, rust en kalmte....

Een regenachtigen, kouden avond.

Natte, glibberige straten, verlicht door straatlantaarns, die er met hun mat-rood licht nog iets grilligs aan weten te geven.

En verder een eeuwig-durende motregen, die overal in weet door te dringen, alles verkillend met haar ragfijne droppels....

En hij spoedt zich voort, haastig, gejaagd.... Aan het station is het leeg. Enkele reizigers, die hun trein afwachten, met een kalme, onverschillige uitdrukking op het alledaagsch gezicht, als of ze nooit iets anders hebben gedaan dan reizen, hun leven lang. -

En verder een leeg perron, kil, donker....

‘Uw kaartje, mijnheer.’

‘De trein uit den Haag, conducteur?’ -

‘Over vijf minuten’....

En gejaagd loopt hij op en neer, verwenschend het koude, natte weer, den tijd, die zoo langzaam, zoo wanhopig langzaam gaat, en bovenal verwenschend zichzelf....

Eindelijk!

Blazend en snuivend stoomt de trein het station binnen. -

Een damescoupé wordt opengerukt en....

'Hoe is 't,' vraagt een angstige stem, 'is ze heel ziek, toch niet'....

'O, neen, stel je gerust! Ze is alleen erg overspannen en verlangt naar je. Den heelen nacht heeft ze om je geroepen.' -

Een oogenblik vullen haar oogen zich met tranen, maar dan, met een plotselinge kalmte in haar stem:

'Laten we gaan!' -

Ze ziet er nog erg jong uit, nog iets van het jonge meisje in haar doen en laten, in het frissche van haar mooie gezichtje. -

Misschien is 't ook dàt, wat hem een oogenblik tot haar doet opzien met iets aarzelends in z'n oogen....

''t Is koud vanavond.' -

'Heel koud!' -

'Geeft die regenmantel genoeg warmte?' -

'O ja!' -

Ze zijn aan 't einde van de stille straat en de groote lantaarn werpt al zijn licht op het jonge vrouwtje naast hem en op haar lage, verlakte pantoffeltjes.

'Heb je geen door-natte voeten?' vraagt hij dan nog eens. En dan, half verwijtend:

'Hoe kwam je erop, geen laarzen aan te doen, of tenminste iets, wat de nattigheid niet zoo doorlaat?' -

'Ik kreeg je telegram, juist toen we op 't punt stonden, naar een concert te gaan en toen wilde ik mij niet verkleeden, uit vrees, anders niet op tijd aan den trein te zijn. - Ik dacht'....

Één lichte trilling in haar stem, doet haar den zin niet voleindigen.

Dan, op kalmen toon:

'Maar ik heb geen natte voeten en straks kan ik ze warmen. - O, hier zijn we er. Ligt ze boven?'

'Ja, maar doe je goed af en zou je niet eerst wat gebruiken?' -

'Neen, o, neen, niets, dank je.'

En afwerpend haar mantel en hoed, gaat ze zoo zacht mogelijk naar boven.

Hij ziet haar na, ziet haar jong gezichtje, vol angstige spanning, haar wit neteldoeksch japonnetje, en de rose mosrozen in haar ceintuur. En met een langen, diepen zucht volgt hij haar naar de ziekekamer. -

De deur staat half aan.

Heel stil is 't daarbinnen. Zou May slapen?

Maar door de geopende deur klinkt eensklaps een klagende kinderstem:

'Mammi!'

'Hier is Mammi, May! Klein vrouwtje, herken je Mammi wel?'

Eén oogenblik zien twee koortsachtig schitterende oogen haar aan. De lipjes trillen; dan slaat ze de armpjes om moeder's hals, en verbergend het gloeiend-kloppende hoofdje tegen moeder's schouder, snikt ze, snikt ze uit het lang opgekropte verdriet, 't verdriet, veel te groot voor het diep-voelend kinderhartje.

'Mammi!'

En zij, haar armen om haar lieveling heengeslagen, haar hoofd rustend tegen 't krullend kinderhoofdje:

‘Schrei maar, kindje. Schrei maar eens flink uit. Mammi blijft vannacht bij May. Is 't zoo goed, klein vrouwtje?’

O, wat een oneindige teederheid in haar woorden, haar stem...

Zacht liefkoozend streelen haar handen het donkere lokkenhoofdje, het arme, ronde ruggetje, vaster drukt ze 't kleine meisje tegen zich aan, met in haar oogen een blik van stil-begrijpen...

Langzamerhand bedaren de schokkende snikken, en 't moe-zwakke lichaampje rust uitgeput tegen haar aan.

Dan zacht losmakend, de armpjes om haar hals, zegt ze op stil-overredenden toon:

‘Hier, vrouwtje, drink maar eens. - Zoo, en nu zal May eens probeeren te slapen om Mammi plezier te doen!’

Maar als ze 't donkere hoofdje op 't kussen neerlegt, klinkt het trillende stemmetje:

‘May eerst bidden. Mammi voor May bidden!’

En voor het kleine bedje knielt ze neer, May's warme, klamme handjes tusschen haar koele handen, en door de stille, half-verlichte ziekekamer klinkt haar zachte, kalme stem, even trillend bij de eerste woorden:

‘Onze Vader!’ -

En in de geopende deur, stil, doodstil, staat hij, de man van koel-redeneeren, ziende het jonge moedertje, biddend bij het bedje van haar kind, ziende haar reine devotie, haar groot geloof, haar vast vertrouwen, en voelend eenzaam zichzelf, eenzaam...

‘Mary, zou je nu niet wat rust nemen? Je maakt jezelf zoo veel te moe!’

‘En wat maakt dat uit voor jou, of ik moe ben?’

Haar stem, stil-verwijtend, trilt hoorbaar. -

Leunend haar hoofd tegen den muur, klemt ze haar handen zenuwachtig ineen, trillen haar mondhoeken verraderlijk. -

En hij, met iets wonderlijk-zachts in z'n oogen:

'Geloof je mij werkelijk zoo koud, zoo gevoelloos, Mary? Je hebt mij toch anders gekend'...

'Frank!'

Smeekend slaat ze haar zacht-bruine oogen naar hem op, May's oogen, en ze schijnen te vragen, of hij zwijgen wil. - Ze is moe, overspannen, ze voelt, dat ze mist haar gewone kalmte, en ze is bang voor dat zachte in z'n stem, dat haar zoo pijnlijk herinnert aan wat is geweest...

Maar hij, voortgaande, schijnbaar niet ziende dat smeekend-vragende:

'Mary, zou het nog niet anders kunnen worden? Zouden wij niet kunnen trachten, gedeeltelijk goed te maken, wat is gebeurd?' En met iets heesch in z'n stem: 'Ik ben eenzaam geweest, heel eenzaam... Ik heb gevoeld, dat we beiden verkeerd deden. Zijn we niet wat haastig geweest? Mary, als we eens een nieuw leven begonnen, beter, reiner, terwille van May?'...

Ze heeft geluisterd, met gebogen hoofd, zwijgend. - Dan heft ze haar jong gezichtje naar hem op, nu bleek en ernstig, de oogen vol tranen, en hem haar beide handen gevend, als op den dag, toen hij haar voor 't eerst had gevraagd, nu al een heelen tijd geleden, fluistert ze snikkend, nauw hoorbaar:

'Frank!'

'Mammi!' -

'Ja, May, wat is er?'

Moeder en Vader staan bij 't kleine bedje.

Met groote, bange oogen zit May overeind. Moeder's armen zijn om haar lieveling heengeslagen en de angstig-bezorgde stem herhaalt:

'Wat is het, vrouwtje?' -

Dan legt ze 't warme gezichtje tegen Mammi's wang:

'Mammi bij May blijven! Paatje, Mammi niet weer wegbrengen!' -

En zij, haar wang nog steeds tegen het gloeiende gezichtje aanvleiend, met een stem, trillend van emotie:

'Klein vrouwtje, Mammi gaat niet weer weg, Mammi zal altijd bij May blijven, altijd!' -

En zich nog meer vooroverbuigend:

'May, lieveling, Paatje heeft Mammi weer bij May gebracht!' -

Het donkere hoofdje rust kalm op het witte kussen, de oogjes sluiten zich. Dan, als ze nog steeds staan bij het kleine bedje, wachtend, zelf niet wetend waarop, zegt het slaperige, nauw-hoorbare stemmetje:

'Dat is lief van Paatje'....

Arnhem, 14 September 1902.

Brief uit Berlijn.

BERLIJN, 12 Sept. 1904.

Zeer verwonderd was ik dezer dagen in de courant te lezen, dat de Internationale tentoonstelling van schoothonden, die op 10 en 11 September in het gebouw Louisenhof, Dresdenerstrasse zou gehouden worden, ook op Zondagmorgen geopend was. U zult wellicht mijn verwondering niet begrijpen, daar een dergelijk feit in Uw oogen niets bijzonders is, doch wel, wanneer ik U meedeel, dat op Zondagmorgen onder kerktijd alles gesloten is en eerst om 12 uur musea, enz. geopend worden. Nu was deze tentoonstelling van 's morgens 10 uur af te bezoeken, dus juist op het uur, dat volgens keizerlijk bevel alles in rust moet verkeeren. En dan nog wel een hondententoonstelling, waar de ooren doof geblaft worden, door al de prachtexemplaren, die verwoed over hun beperkte vrijheid geweldig te keer gaan. Ik richtte mijn schreden naar genoemd gebouw, om de Internationale Schoothondententoonstelling, die vergroot was door de toevoeging van Duitsche doggen, St. Bernhard- en herdershonden, in oogenschouw te nemen.

Terwijl ik mijn billet nam, hoorde ik al, waarheen ik gaan moest. Een oorverdoovend geblaf en gejank klonk mij tegen, toen ik de groote zaal binnentrad. Het inwendige van Louisenhof kan men het beste vergelijken met een theaterzaal, in het midden parket, rondom loges, 1^{e} en 2^{e} galerij; het ontzettend lawaai werd hoofdzakelijk veroorzaakt door de galerij-bewoners. In het parket waren de schoothondjes in rijen opgesteld in groote vierkante getraliede kooien. De inhoud van deze traliewoningen muntte uit door allerlei dwergexemplaren, want schoothondjes zijn nu eenmaal, de naam duidt het reeds aan, klein van stuk.

Voor liefhebsters van miniatuurhonden was er heel wat te zien en te genieten; een

zwarte dwergkeeshond had ik zoo wel mee willen nemen; mijn hondenhart ging open, het was een snoes, doch hij was niet te koop!

Er waren kleine hondjes onder, die bepaald geschikt waren in een mof te huizen.

Één zoo'n gedrochtje was voorzien van een ledikantje, gevoerd met blauw satijn, plus kussen en dekbed, overtrokken met dezelfde stof. '*Krankhaft*', hoorde ik een heer naast mij zeggen. Ik ging verder en kwam aan een kleine collectie 'schippertjes'. De Holland-manie, die sedert anderhalf jaar in Berlijn heerscht, is zelfs tot de honden doorgedrongen. Wie kent niet de Volendammer visscherskinderen op briefkaarten, handwerken, porceleinen voorwerpen enz., die hier zeer in trek zijn en nu gaat de hondensport er ook aan meedoen! Ik zag een paar prachtexemplaren in een glazen huisje zitten, angstig rondkijkend, gelijk opgeprikte kapellen met hun tuigjes om, behangen met gouden médailles. De eigenaar stond er bij. Ik maakte een praatje met hem en vernam, dat men zich veel moeite gaf om dit ras in Duitschland in te voeren, doch dat het niet vlot ging, omdat de schippertjes slecht konden aarden. Te groote liefde van Duitschland voor al wat Hollandsch is, kan gevaarlijk worden!

In de loges (groote getraliede hokken) rondom het parket waren nesten met jonge honden, dashonden enz. tentoongesteld.

Doch nu de trap op naar de eerste galerij, waar van praten geen sprake was. De Duitsche doggen en herdershonden keften als dollen door elkaar. Zij zaten in hokken van voren open, gescheiden door ijzerdraad, aan kettings vast, naast elkaar; hun woede steeg ten top, wanneer Hector of Hero, door den eigenaar werd losgemaakt om hem wat af te stappen en dan langs de hokken kwam waarin hun lotgenooten zaten opgesloten.

Aardige tafereeltjes werden er afgespeeld; de blijdschap van sommige honden, die zoo gelukkig waren, hun meester hier te hebben, was bepaald aangrijpend; bij een magnifiquen herdershond, een wolf gelijk, kwam een klein ventje van zes jaar om hem te streelen. Het was het zoontje van den eigenaar en de vertrouwlijkheid, waarmede het beest zijn voorpooten op de schoudertjes van het kind legde, getuigde van innige verstandhouding.

Op de tweede galerij was een groote collectie St. Bernhard honden tentoongesteld, velen hadden het tonnetje om den hals, waarmede zij in het gebergte uitgezonden worden om verdwaalde reizigers te laven; in deze afdeeling was het rustiger dan een verdieping lager. Voor een tooneelvoorstelling was ook gezorgd, daar vóór het parket een groote ruimte omspannen was met een koord, waarin eenige schoothondjes kunstjes vertoonden, tot groot vermaak van het er omheenstaand publiek.

Vele médailles waren er uitgereikt en de schippertjes gingen ook met eerste prijzen strijken. De ijdele eigenaar van de exemplaren in het glazen huisje kan het gewicht der tuigjes nog wat verzwaren met nieuwe gouden médailles!

Arme hondjes en honden! Twee onaangename dagen in gevangenschap hebt gij gesleten en waarom? Om de ijdelheid van uw eigenaar of eigenares te streelen; zelf geniet ge er niets van en hadt ge een menschenverstand dan zoudt ge vragen:

'Op welk gebied heerscht geen ijdelheid?'

MEA.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

A. - Ik hoop dat gij Uzelf herkent in dit pseudoniem. Tijd tot particulier antwoorden heb ik op dit oogenblik niet; met den besten wil ter wereld kan ik die niet vinden. Uw vraag is:

'Zegt U mij eens, *zoudt U*, *als U waarachtige Liefde hadt voor een persoon*, *wiens geest ebenbürtig was aan den uwen*, *maar wiens maatschappelijke positie van lagen stand was*, *er toe kunnen komen zulk een man te trouwen?*'

In verscheidene Lelies heb ik hierop reeds geantwoord. Als iemand mijn *gelijke* is in beschaving, ontwikkeling en manieren, kan het mij niets schelen tot welken 'stand' hij behoort. Zonder twijfel zou ik zoo iemand trouwen als ik hem liefhad. Maar ik houd het voor onmogelijk, gelukkig te worden op den duur met iemand die een betrekking bekleedt of beroep uitoefent beneden den eigen maatschappelijken stand. In zoo'n geval zijn er dagelijks zoovele botsingen van allerlei aard, en *moet* de vrouw zich zoodanig niet op haar plaats voelen, dat het m.i. onmogelijk is daarbij op den langen duur gelukkig te wezen in den hoogsten zin. Er zijn verscheidene vakken waarbij de grens niet zoo gemakkelijk te trekken valt, deze alle zonder ik uit van mijn stelling, want, zoo eenigszins mogelijk, zou ik 't er op wagen. Ik bedoel echter een bepaald nederdalen tot een geheel andere, beslist lagere maatschappelijke klasse. De weinige voorbeelden die ik ken van zulke huwelijken zijn ook alle treurig afgeloopen. En toch werden zij uit liefde gesloten

- Dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ik kan mij voorstellen, dat al die ervaringen Uw gezichtskring verruimd hebben. 't Speet mij U niet van dienst te hebben kunnen zijn, maar ik zou in zoo'n geval niet zonder voldoende kennis van zaken durven aanbevelen. En die heb ik niet van dat bepaalde genre.

- Een rijke Moeder. - Ja, dat *zijt* U, lieve mevrouw! Ik hoor wel eens hoe sommige moeders zeggen:

Je hebt het meest aan je kinderen als ze klein zijn. (Ik bedoel natuurlijk *echte* moeders, die er wezenlijk van houden.) En dat lijkt me ook zoo wáàr, in 't algemeen! Want *kleine* kinderen behooren nog zoo heelemaal aan hun moeder-alleen. Ze kan hen kleeden, wasschen, naar bed brengen, met hen uitgaan, hen, in één woord, den ganschen dag om zich heen hebben. Later neemt het leven, de school, de vrienden en vriendinnen, elk zijn deel! En hoe menig volwassen kind heeft daardoor elke wezenlijk-vertrouwlijke band met de moeder verloren. Maar als ik Uw gelukkige brieven lees, vol trots en dank op Uw groote zonen en dochters, dan denk ik, dat U wel het recht hebt U te teekenen: Een rijke moeder. En ik vind het dubbel vriendelijk, dat U tijd en lust hebt mij zoo nu en dan eens uitvoerig te schrijven.

Hoe aardig van dat dienstmeisje uit Uw pension om U die bloemen te zenden! Zulke attenties doen zoo goed, nietwaar? Aan 'moet'-cadeaux, zooals ik de verplichte geschenken noem, waar men welstandshalve niet van af kan, heb ik een hekel. Zij zijn waardeloos. Van daar, dat 'verlangen-lijstjes' mij ook zoo'n gruwel zijn. Maar een liefdevol bedoelde vriendelijkheid van een onzer naasten, kan je soms zoo ontzettend veel goed doen! Toen ik dezen zomer op reis ging, vonden wij bij onzen aankomst een briefkaart, met het portret van onzen kleinen lieveling Fritsje; dat had onze Marie voor ons laten maken als verrassing, en zij had gezorgd dat het er was vóór wij arriveerden. Ik denk, dat weinig menschen dien dag in dat hotel zoo opgewekt zijn geweest als wij beidjes, omdat wij zooveel dankbaarheid voelden aan onze Marie voor haar hartelijk denken aan ons, en aan de wijze waarop zij ons het meest genoegen zou kunnen doen. In dat *denken* aan een ander zit 'm toch de eigenlijke wáárde van het cadeau, nietwaar?

Heerlijk dat het pension in L. zoo bevalt aan Uw dochters. Misschien kom ik het adres wel eens aan hen vragen, want ik herinner mij het Lelie-nummer der advertentie niet meer. Wat zullen ze genoten hebben! - Doet U hen, schoon onbekend, mijn hartelijke groeten.

Mevr. **van H**. Hartelijk dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ik vernam met leedwezen van de ongesteldheid dier andere dame. Hoe jammer, dat dit Uw plannen wijzigde. Dat U gaarne samenwoont met een ander begrijp ik best, omdat ikzelve zoo innig gelukkig ben in het samenwonen met mijn vriendin-huisgenoote. Wij, zij-en-ik, en onze Marie, vormen een gelukkig driemanschap, waarover onze kleine Frits de meest onbeperkte heerschappij voert. Zeker, lieve mevrouw, schrijft U mij zoo veel en zoo dikwijls U wilt. Ik stel Uw vertrouwen op grooten prijs, en zal zeker nooit eenige zin- of toe-speling maken; en dat U in mijn boeken en in de Lelie iets vindt, dat U sympathiek is, verheugt mij van ganscher harte, zooals ik U wel niet behoef te verzekeren. Hartelijken dank en hartelijke groeten.

Excelsior. - Neen, zeer zeker vervelen Uw brieven mij *niet.* Zij doen mij zeer veel genoegen, omdat gij mij eenerzijds zoo eerlijk schrijft, en omdat ik anderzijds zie dat gij tot degenen behoort, die mij begrijpen en mijn bedoelingen niet miskennen. In de derde plaats doen Uw brieven mij bijzonder veel genoegen, omdat het mij reeds meer dan eenmaal bleek dat ik U kon helpen of antwoord kon geven op een twijfeling. Ik behoud mij voor op Uw brief terug te komen, daar deze daartoe aanleiding geeft, maar ik wil U reeds nu op deze vraag antwoorden.

Fernanda. - Gij kiest een pseudoniem, dat dunkt mij zoo geheel en al past bij Uw karakter. Als ik een vrouwen-karakter moest schilderen in een boek zóó als ik mij naar Uw brieven het Uwe voorstel, dan had ik zeker gekozen: Fernanda. Ik verbind aan dien naam een voorstelling van een vrouw, zooals ik mij U denk. - Uw brief deed mij veel genoegen, omdat gij dunkt mij niet behoort tot degenen, die zich gemakkelijk uiten of geven, en dientengevolge stel ik het dubbel op prijs i gij U geeft. - Wat den inhoud betreft, ik ben het voor een groot gedeelte met U oneens, maar ik zou U dat niet kunnen uitleggen zonder in bijzonderheden over mijn eigen ervaringen en gemoedsleven te treden, en dat wil ik niet, zooals gij waar het deze zaak geldt wel zult begrijpen. - M.i. is een vrouw zeer zeker veel gelukkiger, als zij in dat bijzondere opzicht wel oprecht is jegens zichzelf. - Ik heb meen ik reeds in een vroegere Lelie gezegd, hoe die weinige mij bekende meisjes en vrouwen die zichzelve *niets* wijsmaken veel tevredener en beminnelijker zijn in den dagelijkschen omgang, dan die zeer velen die *beweren* volmaakt-tevreden te zijn, maar wier onvriendelijk gelaat, en geheel heur dagelijksch doen, indruischt tegen deze bewering, zoodat zij voor hun omgeving dikwijls een ware plaag worden. - Als gij zelve in mijn omstandigheden waart, die, reeds vóór ik redactrice was, door mijn boeken buitengewoon veel brieven en confidenties ontving op dit punt, terwijl de Lelie-correspondentie deze mijn ervaringen dagelijks bevestigt, dan zoudt gij, geloof ik, ruimer over de zaak *kunnen* oordeelen, dan nu gij slechts rondziet in een beperkt kringetje van voor een groot deel in dat opzicht zichzelve en voor U en voor-eigen-ik angstvallig-verbergende vrouwen. - Wat het overige van Uw schrijven betreft, ontken ik, voor-mij-persoonlijk, geheel en al dat het is zooals gij schrijft. Ik herhaal dat het onmogelijk is daarover in nadere bijzonderheden te treden, maar ik verzeker U dat ik persoonlijk een geheel andere ervaring opdeed als gij. - Nogmaals heel veel dank voor Uw brief. Uw daarin meegedeeld voornemen mij nog eens weer te schrijven, hoop ik dat gij zult uitvoeren. -

Carma. Indische abonnés moeten precies als alle anderen die iets te vorderen hebben van den uitgever, zoodra hijzelf in de Lelie verzoekt de rekeningen te willen inzenden, aan dat verzoek voldoen, en hem opgeven welk honorarium hun toekomt, van welke bijdragen, en welk Lelie-nummer. De uitgever maakt het verschuldigde per kwartaal over aan de betrokkenen. - Uw stukje vindt gij spoedig geplaatst, denk ik, nadat gij deze correspondentie onder de oogen krijgt. Angst dat er iets ‘wegraakt’ behoeft gij nimmer te hebben, daar dit nooit het geval is. Wanneer de copie niet spoedig wordt geplaatst, komt dit door andere redenen dan door ‘wegraken.’ -

Y.**Z**. Ik dank U en Ties beide zéér voor Uw brieven. En ik wil U beiden gezamenlijk antwoorden, daar gij toch alles van elkaar afweet. Wat Y.Z. betreft, haar mededeeling dat zij zich zoo flink en verstandig vóórbereidt op haar nieuw leven van echtgenoote en huisvrouw, deed mij buitengewoon veel plezier. Ik las het met de grootste instemming dat zij terstond alle andere dingen heeft opgegeven om zich op de meest practische en grondige wijze te bekwamen in die dingen die een vrouw behoort te weten, wil zij haar *plicht* later vervullen, en daardoor voor haar man een goede levensgezellin zijn, n. l: huishoudendoen, koken, naaien, verstellen, wasch-beredderen, wat dies meer zij. -

Toen Y.Z. mij hare verloving berichtte zag ik uit haar schrijven, dat zij héél héél gelukkig was. En ik geloof naar dezen brief van haar te oordeelen dat zij den rechten weg inslaat om duurzaam-gelukkig te worden. Zij beschouwt haar verloving niet

alleen als een *prettige* gebeurtenis maar tevens als een ernstige ingrijpende verandering in haar leven, die haar de verplichting oplegt zich evenzeer voor *haar* toekomst-taak te bekwamen, als haar aanstaande man dat doen moet voor de zijne.... - En wat nu Ties betreft, zijn brief was zoo'n enthousiast 'geloof' in de mogelijkheid dier zelfde dingen, die *ik* onmogelijk noem, dat ik er niets tegen in kan leggen. 'Geloof' is een iets dat zich niet laat weg-redeneeren. De apostel Paulus gaf de mooiste en bondigste definitie van Geloof, die er bestaat, toen hij schreef: *'Geloof nu is een vaste grond der dingen die men hoopt*, *en een bewijs der zaken die men niet ziet.*' Daarom valt er tegen iemand die gelooft niet te redeneeren. En in het geval van Ties zal ik dat te minder doen, omdat hetgeen hij gelooft hemzelf tot eer strekt, en in geenendeele iemand nadeel doet. - Alleen, ik blijf erbij dat *ik* zijn geloof geenszins deel, en ik voeg

erbij dat ik zijn enthousiasme toeschrijf aan zijn zooveel jonger-zijn dan ikzelve. Niet zonder oorzaak telt het socialisme onder zijn vurige aanhangers zoovele zeer *jonge* menschen. Die ouder worden hebben een meer open oog voor de onmogelijkheid om socialistische idealen verwezenlijkt te zien, dan zij, die nog staan aan den ingang van het leven. - Ook om *die* reden houd ik het voor onmogelijk over deze zaak te discussieeren met Ties, die blijkbaar nog vol illusiën is en een geloof bezit in de menschheid, dat ik mijnerzijds geenszins deel, evenmin als ik deel zijn geloof in het nut van 'ontwikkeling' enz. enz.

Mevr. D.V. geb. T. Ik wil U eens heel gauw antwoorden, om U mijn goeden wil te toonen en te bewijzen hoezeer ik het apprecieer, dat iemand, die zoo'n druk leven heeft, den tijd en de lust behoudt mij te schrijven. - Wat het eerste gedeelte van Uw brief betreft, ja zeker lieve mevrouw, men went er inderdaad aan verkeerd-begrepen en onbillijk-beoordeeld te worden. In het begin *verbaasde* ik mij dikwijls over de zeer eigenaardige opvatting die sommige menschen hadden van het door mij geschrevene. In het bijzonder was dat het geval na de brochure: De liefde in de Vrouwenquestie. Tegenwoordig lach ik er om, waar het domheid is, en waar ik zie dat kwaadwilligheid en kwaadspreken de oorzaak zijn van een onredelijken aanval op mij, daar haal ik er de schouders om op, en bekommer mij niet verder om 't geval. - Wie aan den weg timmert heeft veel bekijks, is een wáár spreekwoord. - En, wie er niet tegen kan bekeken, en beoordeeld, en dikwijls-te-kwader-trouw-*verkeerd* beoordeeld te worden, die moet niet optreden in het openbaar. Wie 't eene wil, moet het andere verwachten. Het is echter heel iets anders dunkt mij, wanneer men dat alles doorlijden moet *om een ander.* Wat ik-voor-mijn-eigen persoon kan verdragen, zou mij dood-ongelukkig maken, als het den man gold dien ik liefhad. Ik vind hetgeen U daarover schrijft, dat U elke onaangenaamheid die men Uw man aandoet zoo pijnlijk is, en dat U elk compliment aan zijn adres zoo verheugt, zoo dóór en dóór natuurlijk. Precies-zóó zou ik-ook dat voelen. Een vrouw die onverschillig staat tegenover de *carrière* van haar man bewijst, m.i. dat zij hem niet waardeert.... En wat nu de dienstboden-questie betreft, ik geloof lieve mevrouw, als U *alles* naleest wat Ik daarover schreef, dan zult U zien dat ik het méér eens ben met Uzelf, dan Uw brief vermoedt. Immers, U denkt dat ik van het geen-goede-meiden-meer-kunnen-krijgen per se de dames de schuld geef. Neen, lieve mevrouw, integendeel. Ik ben overtuigd dat heel veel diensten, waar weinig geld voorhanden is, inderdaad onverdiend in een kwaden-reuk staan. Maar ik geloof dat de oorzaak van het geen-goede-meiden-kunnen-krijgen ligt in de verdwaasde opvatting onzer dagen, dat het dienen-gaan een soort schande is voor een net burgermeisje. Lees s.v.p. hetgeen ik hierover in een vroegere Lelie heb geschreven, naar aanleiding der 'arme naaisters.'*) In dit artikel betuigde ik, hoe dwaas het is dat de gegoede burgerstand zich schaamt 'meid' te worden. Ieder wil 'dame' wezen. Een naaistertje, een modistetje, een winkeljuffie, met voddige kleeren aan haar lijf, een verschoten zijden blouse, een grooten donderhoed met ongekrulde veeren erbij hangend, en een hoofd met vettig ponny-haar, dat alles is véél 'dames'-achtiger dan dienen-gaan. En daardoor komt het, dat de heffe des volks, de allerarmste en onbeschaafdste wezens, nog de eenigen zijn die zich voor het verachte vak van 'meid' laten vinden. Het spreekt vanzelf dat de weinige goede uitzonderingen 'aan elken

*) Zie 'Bleeke Neuzen en Eigen Schuld.'

vinger een dienst kunnen krijgen,' en dus geenszins bereid zijn bij de minder-voornamen en minder-welgestelden 'in betrekking te gaan' zooals het heden ten dage heet, waar zij zoo gemakkelijk de éérste, het-best-betalende, en gemakkelijkste diensten kunnen krijgen door hun properheid en fatsoen, die steeds zeldzamer wordende eigenschap bij dienst-meiden....

Neen, een Bond van Dames schijnt mij even weinig afdoend als een Bond van Dienstboden. Op die wijze staan de twee partijen hoe langer hoe scherper tegen elkaar over. M.i. blijft de eenige weg, dien welke ik-zelve insla en die velen mijner bekenden inslaan, namelijk zoo goed en redelijk mogelijk omgaan met de dienstmeisjes, als *huisgenooten*, en niet als waren zij onze natuurlijke vijandinnen, of wel onze loon-slaven. - Het dienstmeisje dat met ons in huis woont, onze zorgen deelt, getuige is van ons lief en leed, en door haar gewilligheid zooveel kan bijdragen tot het aangename van het thuis, zij zij vóór alles onze huisgenoote, die wij op onze beurt het leven zoo aangenaam mogelijk hebben te maken. Verdient zij die goede behandeling niet, en komen wij bedrogen uit, daaraan is niets te veranderen; het mag geen reden zijn een tweede maal bij een nieuwe dienstbode anders op te treden dan die eerste maal....

Reizigster. Zie-zoo nu laat ik U dan toch niet 'lang wachten.' Alleen tijdgebrek en plaatsgebrek was de eerste keer de oorzaak van mijn lang stilzwijgen. Ik dacht er niet aan U opzettelijk te passeeren. Uw beide brieven ontving ik, en las ze met groote belangstelling. Maar gij schrijft nog steeds niet uitvoerig *wat* men U misdeedt; en ook niet *hoe* ik U kan helpen. Doe het uitvoerig. Gij behoeft, wat die dames betreft, niet bang te zijn dat ik mij zoo gemakkelijk laat 'opzetten' tegen U. Ik ken babbelzucht en kwaadspreken, speciaal in 'pensions'. En al zijn de dames-op-zich-zelf menschen heel te goeder trouw, dergelijke verhalen over derden neem ik nooit zonder slag of stoot aan. - Schrijf mij dus gerust.

Zedelijkheid. Wanneer men een boek leest om de kunst, kan de inhoud onzedelijk zijn, en toch de lezeres-zelve reine bedoelingen hebben. En óók kan een boek onzedelijk heeten, en het niet-zijn. Dit laatste is het geval wanneer de auteur een of andere gegeven *moest* behandelen, en daarbij toestanden en gebeurtenissen *moest* schilderen die nu eenmaal zoo *zijn.* Ik denk b.v. aan Zola's werken: *Germinal*, *Pot Bouille* en anderen. Onzedelijk noem ik die boeken, die met zeker genot rondwoelen in vuiligheden, opzoeken ruwe, prikkelende bijzonderheden van dubbelzinnigen aard, daarbij stilstaan, ze uitpluizen op *onnoodige* wijze. Wil de auteur ons een droeve werkelijkheid laten zien, dan kan het gebeuren dat hij daarbij zeer treurige en onzedelijke daadzaken moet onthullen, maar of hijzelf daarbij een reine of wel een onkuische bijbedoeling heeft, verraadt zijn *wijze* van schrijven, zijn *manier* van onthullen. Boeken als Anna Karenine, van Tolstoï, noem ik zéér rein. En toch zijn zij voor *sommige* overprikkelde vrouwen gevaarlijk. Hetzelfde zou ik willen zeggen van Fred: van Eedens werken. De *reine* bedoeling is zeer voelbaar. Maar niet ieder lezeres is zelve rein-genoeg om dat begrijpen. - Wat Uw vraag betreft, kan ik slechts herhalen dat gij zeer zeker *niets* onzedelijks doet als gij leest wezenlijk alleen 'om de kunst.' - Evenmin als het onzedelijk is 'om de kunst' een naakte vrouw te bekijken. Dezen zomer zag ik op de Tentoonstelling in Dusseldorf een troep half volwassen jongens, die met een leeraar de zalen dóórliepen van de Kunst-Ausstellung. Een wand in een der zalen werd geheel alleen ingenomen door een vrouwenfiguur, geheel náákt, een zeer realistische schilderij. De verstolen blikken dier jongelui waren

niet-rein, en zéér zeker had de leeraar groot gelijk, dat hij niet bleef staan ‘om de kunst’ maar dóórliep naar een andere zaal, en de jongelui daardoor dwong hem te volgen -: Zij zouden naar zijn uitleggingen ‘over de kunst’ quasi-geluisterd, maar zich zeer zeker daarbij leelijke gedachten gemaakt hebben. Toch was dat schilderij an und für sich een prachtig kunstwerk. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

5 October 1904.
18de Jaargang.
No. 14.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte, en overgroote talrijkheid van inzendingen, wordt de rubriek handschrift-beoordeeling opgeheven. De uitgever (adres boven dit Blad) is zoo vriendelijk zich te willen belasten met het terugzenden van de niet-beoordeelde handschriften en het daarbij ingezonden bedrag. Men vervoege zich tot **alle** inlichtingen bij hem.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Een antwoord op een vraag.

Het reeds geruimen tijd geleden, dat mij een manlijke lezer van de Holl. Lelie de vraag stelde, waarom een zekere inrichting, die hij zeer nuttig acht (in het leven geroepen door een vrouw, en door haar geleid), niet alleen niet bloeit, maar zelfs naar hij vermoedt is te gronde gegaan, omdat de contributie niet meer wordt geïnd. - Op die vraag-zelf kan ik hem te minder antwoorden, omdat hij mij verbiedt den naam der inrichting te noemen; ik ben zelve ook niet voldoende van de zaak op de hoogte. Maar een volgende zinsnede uit zijn schrijven, verdient dat ik er nader op inga:

'*Mij dunkt dat zulk een stichting, in hoofdzaak door mannen beheerd*, *niet zulk een verloop zoude hebben gehad.'*

- N'en déplaise alle verwoede feministen, die roodkoppig van kwaadheid zullen worden als zij dit lezen, ben ik het met mijn manlijken correspondent volkomen eens. En ik zal zeggen waarom. Om de zeer eenvoudige reden, dat die dames, die door hun werkelijke toewijding, zelfopoffering, of moederliefde, het meest geschikt zouden zijn tot het zitting-nemen in besturen van inrichtingen, enz., enz., gewoonlijk wat anders en wat beters te doen hebben, dan zich daarvoor te laten vinden, *temeer* omdat zij dan worden genoodzaakt zich in te laten met een *slechte* meerderheid van

man-wijven, geëmancipeerden, op-ijdelheid en eigen-eer beluste ledigloopsters, die haar, de *goede* minderheid, zóó onsympathiek is, dat zij zich liever terugtrekt. - Dientengevolge zijn het gewoonlijk de minderwaardigen-alleen, die zich laten vinden tot het zitting nemen in dat bestuur en deze vergadering; zij die het doen om bijredenen van een rolletje in de maatschappij willen spelen, van gefêteerd willen worden, van begeerte haar naam gedrukt te zien in 'verslagen', enz. enz. - En, waar zulke kleinzieligheid vóórzit, daar kan het wel niet anders of het *doel* waarvoor men vergadert moet er onder lijden, wordt dikwijls geheel uit het oog verloren. - Deze mijne bewering grondt zich op een nauwkeurig gadeslaan van hetgeen ik in mijn omgeving heb opgemerkt, niet alleen in den Haag maar ook elders. Een vereeniging, een inrichting, wordt opgericht met een wezenlijk nuttige bedoeling, (ik spreek slechts van die, welke alléén door dames worden beheerd). Het is gemakkelijk genoeg voor presidente, bestuursleden, enz., enz., een zeker aantal vrouwen te vinden, die, om bijredenen, om wat te doen te hebben, en uit andere egoïste beweeggronden, graag bereid zijn 'de op hare schouders gelegde taak te aanvaarden'; zooals het in het jaarverslag opgehemeld heet. Maar veel minder gemakkelijk is het vrouwen op te sporen, die, nevens een grondig verstand van de zaak-in-questie, en nevens een *wezenlijke* belangstelling en toewijding eraan, ook nog den tijd en de lust vinden om er daadwerkelijk aan deel te nemen. Want de meesten dezer zijn gebonden door andere huiselijke plichten, die hen dwingen zich daartoe te bepalen. Juist *omdat* die categorie van vrouwen behoort tot de goede, de echte, de wezelijkzich-zelve offerende soort, juist dáárom bezìt zij te veel *werkelijk* plichtbesef, om zich te laten verleiden door een *schijn* van nuttiglijken, waar zij daarvoor zou moeten verwaarloozen hoogere, méér naast de deur liggende plichten aan huisgezin, ouders, broers of zusters, of wat ook van een méér bescheiden maar daarom niet minder tijdroovenden aard...

Intusschen, er zijn eenige weinige, wier levensomstandigheden het toelaten zich uit een wezenlijk nobel beginsel aan de zaak-in-questie te wijden. Zij nemen de hun toegedachte plaats in, met evenveel oprechte toewijding als vurigen ijver...

Maar... eenerzijds is het een feit, dat zij te weinig passen bij de meerderheid, die het *niet* om de zaak, maar om eigen-ik te doen is, om met die meerderheid met vrucht te kunnen samenwerken, anderzijds geven zij dezer meerderheid dikwijls aanstoot door hun minder practischen zin. Het is een niet te ontkennen feit, dat de hedendaagsche presidente-spelende en speechende 'nuttigheids'-vrouw een zekere routine heeft gekregen in het vergaderen en van den man heeft afgezien hoe dat toegaat, waardoor zij aanstoot neemt aan de ouderwetsche gemoedelijkheid der minder op den *schijn* gestelde, meer aan de zaak-zelve-denkende echte-vrouw. Van daar een geharrewar, een gekibbel, dat bijna zonder onder onderscheid altijd daarmee eindigt, dat de weinige wezenlijk-bruikbare elementen, die het alleen om de zaak-zelve te doen was, zich terugtrekken, en het veld vrijlaten voor de meerderheid, die de an-und-für-sich nuttige zaak slechts als uitgangspunt en voorwendsel neemt om vergaderingetje en bestuur te spelen, en zichzelve op te hemelen in geld-kostende verslagen, enz., enz. - Een voorbeeld uit velen is een vereeniging, waarvan ik-zelve korten tijd lid werd, omdat de bedoeling zeer *nuttig* had kunnen zijn; nl: eene om ongehuwde moeders te helpen. Het duurde niet lang, of de dames-bestuurderen zaten elkaar in het haar, en kibbelden er prettig op los. Ik bleef lid, in de hoop dat het bestuursgekibbel geen afbreuk zou doen aan het doel. Maar de vereeniging leed aan geldgebrek, als bijna alle liefdadige vereenigingen, en het trof mij dat ik, als lid,

overstroomd werd met oproepingen tot vergadederingen en allerlei andere gedrukte papiertjes, waarvan ik het nut te minder kon inzien, omdat zij geld aan drukloon kostten, en geen ander doel beoogden dan de gewone leden in het bestuursgekibbel te mengen. - Aan het einde van het jaar hield de secretaresse eene natuurlijk in de courant meegedeelde rede, waarin zij met veel omhaal van schoone woorden de vrij belachelijke bekentenis deed, dat men de ongehuwde moeder wel is waar geen *daadwerkelijke* hulp had kunnen geven, wegens *geldgebrek*, maar ze daarvoor toch met *heel mooie woorden* had schadeloos-gesteld. - Dat ik mijn lidmaatschap heb opgezegd, behoeft geen nader betoog. Gróót was mijn contributie niet, maar in elk geval kon ik haar beter gebruiken, dan om bij te dragen tot het drukloon teneinde kibbelende dames gelegenheid te geven elkaar in 'vergaderingen' in het haar te zitten. Mijn contributie had de bestemming de ongehuwde moeders te helpen met *geld*, niet met *woorden.*

Ook uit den Vrouwententoonstelling-tijd, herinner ik mij menig staaltje van de wijze waarop de *betere*, het goed-willende elementen geweerd werden door de meerderheid, die het allerminst te doen was om de zaak-der-vrouw, maar om het *zich-zelf-aanbidden en bewierooken.* - Waarom b.v. is er geen *arbeidster* opgenomen in het bestuur dier Tentoonstelling? Van de zijde der mindere klassen is er genoeg op aangedrongen, dat een *arbeidster*, een vrouw die verstand heeft van *werken,* zou zitting nemen nevens de rijke, kakelende, van het werkelijke-leven-met zijn nood niets afwetende dames à la mevrouw Goekoop, die het hoofdbestuur uitmaakten. *M.i. was die eisch een rechtsvaardigheidseisch.*

Maar de voorname dames, die geen dergelijke onwelkome indringster wenschten in hun gezellig clubje, maakten zich ervan af. - En in de afdeelingen heb ikzelve het bijgewoond, dat een dame, die *wezenlijk* op de hoogte was van de zaak-in-questie, en zich op de meest-belangelooze wijze eraan gaf, alle medewerking werd onmogelijk gemaakt, door het kinderachtig gedoe der geëmancipeerde secretaresse, die verlangde dat de vergaderingen behoorlijk 'gesloten' en 'geopend', en er met een hamer geklopt zou worden, en al dergelijke kinderachtigen poespas meer, waaraan de bovengenoemde dame, die niet gewoon was te 'vergaderen', (gelukkig voor haar gezin), zich niet kon wennen. Gevolg, dat ook hier het goede, het wezenlijk-nuttige element zich terugtrok in den schoot van het eigen gezin, en de baan vrijliet voor de met een hamer kloppende secretaresse. Gevolg ook, dat zij de heilige gelofte deed zich voortaan verre te zullen houden van alle besturen, vergaderingen, wat dies meer zij, al ware het doel ervan nog zoo nuttig en mooi. -

Men zal mij echter voorwerpen dat *mannen* ook geenszins zoo belangeloos zijn, en zoo hoog staan waar het dergelijke zaken geldt. En zonder twijfel is dit volkomen waar. Maar mannen hebben door heel hun leven gelegenheid zich te wijden aan de maatschappij, zonder dat dit inbreuk maakt op hun gewone bestaan. Een man, die bereid is iets te doen, uit een nobel onzelfzuchtig beginsel, voor zijn naasten, kan lid worden van die of die vereeniging, zelfs van vele tegelijk, zonder dat dit ingrijpt in zijn gewoonten en zijn naaste plichten. Een man, ook een goed, plichtgetrouw man, behoort in zekeren zin steeds aan de maatschappij. Maar een vrouw heeft haar eigen bescheiden taak thuis, en waar het dus voor den man een weinig-tijd-roovende, bijna van zelf-sprekende kleinigheid is deel te nemen aan besturen en vergaderingen, daar vordert ditzelfde van de vrouw een geheel buiten haar sfeer liggende, daardoor gansch haar persoon in beslag nemende inspanning. (Ik spreek nu steeds van wezenlijk-het-goede willende menschen, mannen *en* vrouwen beide.) - Buiten haar sfeer liggend ook in dat opzicht, dat zij, juist de goede, de echte vrouw, zoo dikwijls allen practischen zin mist om een inrichting, een zaak te *besturen*, te *leiden,* op *de been* te *houden.* - De ervaring, de kennis van het *werkelijke* leven, die vereischten zijn waar het geldt een inrichting of stichting van eenige beteekenis in het leven te houden, ontbreken dikwijls de vrouw ten eenenmale. Zij begint een goed-bedoelde zaak zonder voldoend geld; zij heeft geen juist begrip van uitgaven en inkomsten, enz. enz. Alles dingen, die voor den man routine zijn. Vandaar dat die stichtingen, b.v. Diaconessenhuizen, die door vrouwen met edelen zin beheerd worden uit *werkelijke* roeping en toewijding, dikwijls een geheel of gedeeltelijk uit mannen-bestaand-bestuur nevens zich hebben, voor het meer practische gedeelte. Men versta mij dan ook wel, dat ik de *wezenlijk-uit-roeping zich aan een nuttige zaak wijdende directrice, van wat ook,* geenszins de bekwaamheid ontzeg zulk een

zaak goed en zegenrijk te leiden en te besturen. De voorbeelden van zulke vrouwen zien wij om ons heen, met bewondering en eerbied voor hun *willen* en hun *kunnen.* - Maar ik herhaal, ik geloof dat de meesten dezer op de een of andere wijze worden bijgestaan door een geheel of gedeeltelijk uit mannen bestaand toezicht of bestuur. - Mijn antwoord op de vraag van mijn correspondent ziet bepaaldelijk op de *alleen door* vrouwen bestuurde inrichtingen, vooral waar dit bestuur bestaat uit méér dan eene vrouw.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brief uit London.

IV.

Wat was een merkwaardige tijd die weken; die we in de Schotsche Highlands mochten doorbrengen, in het land van Walter Scott, die er boven alle andere dichters wordt vereerd!

Alles herinnerde ons daar aan dien nationalen held!

Over Loch Katrine varende, het prachtige meer, dat een deel uitmaakt van den dagtocht door de Trossachs, dachten we aan zijn ‘Lady of the Lake’ dat hier moet worden geplaatst, volgens de Schotten zelf; even na Loch Lomond ziet men overal aan de kust vingerwijzers naar Rob Roy's Cave, photographiën van den waterval aldaar, wordt de novel ‘Rob Roy’ te koop aangeboden.

Geen winkeltje in de streken of het verkoopt Walter Scott's beeltenis, heeft zijn boeken vooral ‘Waverley’ in ‘tartanbinding’ voorhanden.

En is er in Edinburgh, iets dat meer treft, dan het wonderschoone grootsche monument, te zijner gedachtenis?

Hoe stout van opvatting! als 't ware eene kleine cathedraal, waarin rustig en in strengen eenvoud Walter Scott schijnt uit te rusten en te denken. - In grijzen steen, geheel in een zelfden tint gehouden, doet dit monument weldadig aan.

Het doet denken aan het bekende en veelgeprezen Albert Memorial in Hyde Park, en in vorm heeft het er ook veel van, maar gelukkig hebben de Schotten, de noodzakelijkheid niet gevoeld hun Walter te ‘vergulden,’ de warme zon van hunne groote waardeering en vereering brengt genoeg glans op dat edele gelaat, te midden der boomen en bloemen van de verrassend vriendelijke Princess Street Gardens - in de diepe schaduw van het romantische kasteel de oude burcht van Edinburgh (o.a. der arme Mary Stuart) hoog op de rotsen.

Edinburgh zou u kunnen noemen de plaats van: Mary, de schoone ongelukkige koningin, van John Knox, den strengen hervormer, die meermalen met de fransche ideënwereld van zijn koningin in strijd kwam, en haar en haar hof dikwijls als een boetgezant bestrafte, en van Walter Scott, die voor altijd de trots der Schotten is en zal blijven. -

Hoe interessant was het dat oude trappenhuisje van den Schotschen Luther te beklimmen, dat alléén nog overgebleven is uit de 14e eeuw!

Nog hetzelfde raam uit te zien, waarvoor Knox wel predikte, als de menigte in sterken aandrang hem dit vroeg! Welk een eenvoud: in het kleine hokje, dat zijn ‘Studeerkamer’ heette, en dat door de stad aan hem geschonken was! Zoo laag van verdieping, dat we er gebogen moesten loopen! En toch werkte en dacht daar een groote geest.

Wat ons verder ook trof, was de groote armoede die we in Edinburgh zagen. Aan Londensche toestanden gewend, zou men anders gedacht hebben, dat men in die richting niet spoedig meer getroffen zou worden. Maar het groote verschil is, dat in ‘Whitechapel’ de armoe meer geconcentreerd is, en men dan niets anders verwacht, en ook niets anders ziet, terwijl in Schotland's hoofdstad, de kinderen blootsvoets en in-vuil overal zich vertoonen. Later hoorden we ook, dat er veel armoe in die steden is. Het Leger des Heils kwamen we natuurlijk op ons reisje ook tegen. Een ‘reuzen-uitdag’ zagen we door hen leiden, *honderden* kinderen mee naar buiten nemen, een kleine Schotsche ‘band’ voorop, jongetjes in tartan, die als pipers mee gingen. Een hartverheffend gezicht, al die gelukkige arme kleinen ieder met een geëmailleerden beker aan een koordje! Wat het Heilsleger doet - doet het in 't groot!

Van de ‘Motormissie’ door Generaal Booth door Schotland ondernomen, hebt ge allicht gelezen. Vooral de ‘country’ was zijn doel.

En toen men hem vroeg, welken indruk hij had meekregen, sprak hij:

‘De menschen zijn er in betere omstandigheden, dan in de steden - maar niet dichter bij God.’

Ze zijn er dan toch in betere omstandigheden voorwaar, dan onze East-Enders!

O, wat wordt de winter met angst en zorg tegemoet gezien.

De toestanden zijn erger nog dan vorige jaren, zeggen velen die dagelijks in het donkere East-End komen. De menschen sterven letterlijk den hongerdood, kinderen gaan met leege holle magen naar school! De mannen vinden op hun weg, nog wel eens iets, een broodkorst of iets anders eetbaars, maar och die arme kleinen!

Het werk ontbreekt.

Bij tientallen worden de mannen ontslagen, en die blijven ontvangen minder loon.

Is er uitzicht op een kleine ‘Job’ bij de docks b.v., dan staan in waarheid wel honderd om dat ééne baantje uren te wachten. Dringen en verdringen elkaar, klimmen over elkanders ruggen - o, welk een strijd om 't leven - om *welk* leven meestal, te kunnen rekken!

Komt 's morgens de ‘Daily Chronicle’ uit, de courant, waar de meeste advertenties in geplaatst worden, dan kunt ge bij de stations b.v. om 5 uur of vroeger de gretige handen er al naar zien grijpen, om toch maar 't eerst zich te kunnen presenteeren! al moeten

ze daarvoor ook uren wachten tot de deur van kantoor of fabriek opengaat.

Als men dit alles hoort vertellen, van ooggetuigen, dan ril je bij de gedachte - en het heet zoo dikwijls: wie werken *wil*, *kàn!*

Hier schijnen toch velen, heel velen wel te *willen*, maar kunnen ze 't ook krijgen?

Och, hoe veel er ook gedaan wordt, om de armoede te verminderen - het schijnt een druppel in de zee!

En toch, wat is er veel mooi werken!

Eenige weken geleden kwam ik nog in een der grootste hospitalen St. Thomas's, waar een bekende van me verpleegd werd.

Wat een enorm gebouw, aan het Theems Embankment, wat een ruimte, die eindelooze gangen, die betegelde portalen, die frissche zalen, die ontelbaar zijn. -

Bloemen, bloemen, niets dan groen en bloemen, treft het oog 't eerst. Midden door de zaal, gaan de lange tafels, met vazen en planten bezaaid.

M'n zieke wees er op, en zei: ‘iederen morgen worden ze door zulke vriendelijke dames hier ingebracht, gisteren nog deze *Lei* hier voor mijn bed, en ik was in gedachten weer in *Schotland* waar ik 't vorige jaar om dezen tijd zoo gelukkig was!

En, we hebben muziek!

's Avonds, dan komen weer andere jonge dames, voor ons zingen, in een koortje of solo's.

Och, zóó gaat de tijd toch vlugger om.’

Zeker de tijd ging vlugger om - en toen m'n zieke weer hersteld was, werd ze naar buiten gezonden om in het levende groen nog verder op te knappen.

En daar is ze nu al weer 4 weken. En alles kosteloos, alles, voor haar, en voor duizenden met haar!

En dan te denken, dat vrijwillige bijdragen alleen - en voor enkele hospitalen, de voornaamste bron van inkomsten is - dan geeft men toch nog wel!

Dan wordt er in die richting toch nog wel *iets* gedaan, al is het volkomen waar, dat de gevers er zich niet om behoeven te bekrimpen.

Ook op kunstgebied is het Londensche publiek niet uitgesloten. Dit zomer speelden geregeld op Zondagen en weekdagen wel 75 verschillende ‘bands’ in parken en op commons, op het Embankment en op pleinen.

Op één Zondag, b.v. 17, en in de week b.v. op 57 verschillende plaatsen in 't ééne Londen!

Is het niet in alle opzichten een merkwaardige stad - wat een uitgebreidheid nietwaar, te denken, dat er zooveel noodig is om wat muziek op een Zondag te kunnen genieten, want ge voelt, dat de uitgaven er voor enorm waren, zoo enorm hoog, dat er niet vooreerst aan te denken valt, de vraag van velen te voldoen, en in den winter kostelooze concerten in de verschillende deelen van Londen te geven. Er schijnt wèl veel vraag naar te zijn, en men discussieert er reeds over, maar het zegt zoo véél!

Intusschen had Battersea-Park, een district van Londen in S.W. zelf de zaak in handen genomen, en heeft eenige winters geleden in een Hall, kostelooze avond-amusementen gegeven.

Concerten, lezingen enz., dikwijls door geheel belangelooze medewerking.

En het volk *stroomde* er heen!

Doch helaas, hoogere Londensche besturen hebben er een stokje voor gestoken, en het Battersea-Park committee er op gewezen, dat er te veel geld aan werd besteed, wat volgens hun oordeel voor andere doeleinden gebruikt moest worden. En of het

district-bestuur er nu ook al op wees, dat het een sociale kracht had, de mannen en vrouwen uit de kroeg hield, dat het benoodigde kapitaaltje niet veel meer dan een paar honderd pond beliep - het baatte niet.

Toen heeft men tòch niet een einde gemaakt aan 't pas begonnen werk - en is men voor entrée begonnen, om zóo, zonder 'borough geld' te werken. Men kwam *nog* - maar - het armste gedeelte natuurlijk niet. En was het niet om hen begonnen?

Voorwaar, een bittere pil was het om te slikken.

Uitgaan wil een zekere klasse van Londen tòch, dat is dàt gedeelte, dat wèl verdient en een shilling kan missen.

Ze staan avond aan avond geschaard in dichte rijen, voor de deur, van de 'Pitt', van iederen schouwburg in Londen. De 'Pitt' is dat gedeelte van 't gebouw, achter de 'Stalles' waar men prachtig ziet - maar waar slechts weinigen kunnen worden geborgen - en geen gereserveerde plaatsen worden gehouden - maar een enkele entrée wordt gevraagd.

Om daar een plaatsje te veroveren voor de kleine som van 1 sh.!!

Uren en uren staan ze er - de jongelui van de kantoren, de meisjes uit de winkels, de vaders en moeders dikwijls een courant of boek om den tijd te dooden!

En nu vraagt dezer dagen het publiek om het recht plaatsen te mogen bespreken in de ‘Pitt’, om zoodoende het enorme tijdverlies te voorkomen. De couranten staan vol met ingezonden stukjes: voor - en tegen -, want dàt gaan in de ‘Pitt’ is zoo iets echt Londensch, hoort bij het leven van den eenvoudigen Londenaar, die alle musical plays bezoekt, de wijsjes neuriet, en de orgels kan controleeren die ze dag aan dag doen hooren.

Wat er het einde van zal zijn? Reserveeren of niet reserveeren - *gaan* doen ze toch, de ‘playgoers.’

Mevr. H. BAART DE LA FAILLE.

London, Sept. 1904.

Socialistische romans. Socialisme, Literatuur en Werkelijkheid. III. Niels Glambäk door K.G. Brönstedt (uit het Deensch vertaald door Mevrouw de Graaff-van Cappelle.)

(uitgave van de Hollandia-drukkerij te Baarn.)

In een vorig artikel wees ik er reeds op, hoe onbekookt onze hedendaagsche dames propaganda maken voor het socialisme, in romans, boekjes, brochures, blaadjes; uit een mooi gevoel van medelijden dikwijls, maar zonder nadenken over de *andere* zijde der zaak.

Deze *andere* zijde nu wordt in het boek van Brönstedt ter sprake gebracht. En dat is wèl noodig, omdat wij heden ten dage meer pleidooien te lezen krijgen over de proletariërs en ‘de miskenning van het volk’, dan over de kéérzijde, die zeer zeker óók bestaat! De verregaande oppervlakkigheid waarmede in onze dagen iedereen mee-redeneert over, en zich tot apostel maakt van het socialisme, doet mij altijd denken aan de gedachtenlooze modezucht van Marie-Antoinette en haar hofkliekje, die, door dergelijke ondoordachte theorieën in praktijk te willen brengen, voor een goed deel de wegbereiders zijn geworden van de Fransche revolutie. Ook in onzen tijd is het mode, juist in de grootewereld, om ‘te voelen voor het maatschappelijk vraagstuk’, socialistische romannetjes samen te flansen, enz. enz! Waartoe dit leidt, begrijpen zij, die op deze wijze een gevaarlijk spelletje spelen, zelf allerminst! Zij denken er niet over na, dat hun theorieën in de praktijk onuitvoerbaar zijn. Zij staan er niet bij stil, dat zij het volk schromelijk idealiseeren, en schromelijk, blind *willen* zijn voor het vele goede, dat gedaan wordt van de zijde der andere klassen! Bovenal, zij sluiten hun oogen voor de *gevolgen* van 't geen zij prediken.... totdat die gevolgen, evenals in den tijd van de guillotine, op eigen hoofd zullen neerkomen in den letterlijksten zin!

En daarom is het wel goed, dat *Niels Glambäk* een protest inhoudt tegen dit soort eenzijdigheid. En te meer te bejammeren is het, dat de auteur zijn gegeven zoo willekeurig behandelt, het ééne oogenblik de zaak van socialisme en kapitaal tot onderwerp nemend, om het andere te vervallen in een ingewikkelden, tamelijk romantischen samenloop van familie-omstandigheden, en te eindigen met een godsdienstig sausje, van een lamp die, in haar suizen en stralen, vertelt van... ‘Het

ééne noodige.' (Niet in den zin waarin de ondergeteekende die woorden tot titel van een boek koos, maar zóó als zij in den Bijbel voorkomen.)

Mir nichts, dir nichts, ontvangen wij dan, zonder eenige nadere opheldering, aan het slot de verzekering van den schrijver, dat Niels Glambäk, dank zij deze geloovigheid, óók met-een het *aardsche* geluk deelachtig is geworden in zijn later leven, waarvan wij hem beroofd zien drie regels vroeger, op de laatste bladzijde van zijn in drie deelen vervatte levensgeschiedenis!

Waarlijk het is jammer, dat een boek met een zoo mooien opzet zoo onhandig eindigt! Het verliest daardoor in menig opzicht aan waarde.

Want het begin *is* goed. Niels Glambäk is een 'democraat', zooals er heel velen democraat zijn, niet uit overtuiging, maar door de omstandigheden alléén. Zoon van een rijk freuletje, dat, tegen den zin harer gansche familie, trouwde met een armen huisonderwijzer, om ten slotte dezen in den steek te laten voor een kunstenaar, is hij, na den dood van zijn vader, opgevoed door diens broer, den redacteur van het zeer invloedrijke, en zeer gevreesde socialistische blad: *De Nieuwe Tijd.* Deze is een self-made man, een man van werkelijke overtuiging. Maar hij ziet natuurlijk maar één kant van de maatschappij, namelijk zijn eigene. En hij *voelt* zich, dat hij 't zóóver heeft gebracht. Hij is er trotsch op, dat hij, de eenvoudige, de arme

Glambäk, om zijn politieken invloed gevreesd wordt door de machtigsten in het land! Wat zijn neefje Niels betreft, hij ziet in dezen aan den eenen kant het kind van de rijke freule, die hij háát om 't geen zij en hare familie de Glambäks hebben aangedaan; aan den anderen kant voelt hij er toch een soort trots in, dat zij, de Glambäks, op die wijze, door Niels, verwant zijn met het machtige oud-adelijke geslacht der Huitfeldts! Hij, de democratische redacteur van *De Nieuwe Tijd*, is het dan ook die Niels leert te spreken van zijn onbekenden bloedverwant als van: 'Oom'. Hij, de democraat, zaait op die wijze, zichzelf onbewust, in zijn neef den familietrots van den *aristocraat.* - In deze schildering van den redacteur van *De Nieuwe Tijd*, en van het zóógenaamd democratisch beginsel van zijn neef Niels, dat loslaat zoodra hij leeft onder de aristocratie, en begrijpt hun levensopvatting, in déze schildering is de kracht van het boek. De rest beteekent niet veel. De aristocraat Huitfeldt is te véél geïdealiseerd, om hem te kunnen gebruiken tegenover den democraat Glambäk! En het verhaal, zoo eigenaardig in zijn opzet, en dáárdoor zoo veelbelovend, wordt van lieverlede onmogelijk uit een kunst-oogpunt, en eindigt, gelijk ik reeds zeide, in een zeer banaal slot van 'eind goed - al goed'. 't Geen de schrijver ons niet eens laat méébeleven, maar eenvoudig vertelt; dat 'later' alles goed in orde is gekomen! - De karakterteekening van Niels Glambäk, zijn komst op het familiegoed van de Huitfeldts, zijn pronken met de familie-relatie, zijn verlegenheid omdat hij zich bewust is niet op de hoogte te zijn van aristocratische manieren, zijn van lieverlede ontwaken tot een geheel anderen kijk op de dingen, die hij vroeger alléén zag door de oogen van oom Glambäk -, dat alles is uitermate boeiend, en heeft, met het oog op den tegenwoordigen tijd, een zeer actueele beteekenis. En hetzelfde kan gezegd worden in nog sterkere mate van de figuur van den democraat, den redacteur van *De Nieuwe Tijd.* In zijn meestbelangrijke hoofdstuk uit het geheele boek, dat, waarin de aristocraat Huitfeldt en de democraat Glambäk elkaar onder vier oogen ontmoeten, wordt deze figuur aldus beschreven: 'Zijn overtuiging was echt; hij dweepte met de democratie, maar had, als redenaar, voor zijn beginselen een theatralen aanleg bij zichzelf ontdekt, die zorgvuldig door hemzelf was aangekweekt. Die aanleg kwam hem uitnemend te pas, en bracht hem verder dan de meeste leiders van de volkspartij. De edele kunst van voorganger te wezen heeft, als alle andere kunsten, verschillende moeilijkheden. De eischen waaraan voldaan wordt zijn de maatstaf waarmee de leider wordt beoordeeld. De eenvoudige bepaalt zich meestal tot stellingen, die de grondslag zijn van alle demagogie; holle frasen worden toegejuicht en met handgeklap beantwoord, meer niet. Van politieken invloed is geen sprake. Hij die verder komt in de kunst gaat lasteren en dreigen; daardoor wordt vrees gewekt. Die dat doet, en dat kan, zal zeker gekozen worden in politieke betrekkingen, niet alleen door zijn eigen partij doch ook door zijn tegenstanders, want zoo is het Deensche volkskarakter*). Maar er zijn nog hoogere rangen: hij die gevoelssnaren aanroert wordt bewonderd; men ziet tegen hem op, en hij die de sentimenteele kunstgrepen ten volle verstaat, *die* eerst heerscht volkomen over het hart van het volk.

De redacteur van *de Nieuwe Tijd*, Glambäk, had zich met de handigheid van een tooneelspeler door al die studiën heengewerkt; hij roerde verschillende snaren aan, naar gelang der omstandigheden, en deed dat met een berekening die zelden faalde, behalve wanneer hij menschen tegenover zich had van ware ontwikkeling, doch die waren immers in de minderheid. Die echter bemerkten het onware, het comediespel,

*) En het Nederlandsche óók m. i!

door de veel te plotselinge overgangen van toon. En hoewel in den aanvang zonder twijfel de grondslag voor zijn politieke meening oprecht was, door deernis met hen die werkelijk, of althans in zijn oogen, onderdrukt werden, had de haat tegen de onderdrukkers - zooals het meermalen gaat - allengs zijn moreel inzicht verzwakt en verblind. In de eerste plaats wilde hij, hoe dan ook, succes behalen; daarna kwam de drang om te schitteren en het publiek te behagen, waardoor de ijdele man ten slotte het verschil tusschen waarheid en leugen niet goed meer wist te onderscheiden. Hij was nu reeds zoover gekomen dat hij, zonder eenige gewetenswroeging, hetzij op het spreekgestoelte, hetzij in zijn dagblad, opzettelijke leugens verkondigde. Misschien zweefden hem dan uit zijn schooljaren de herinneringen aan de Romeinsche volkstribunen en hun onschendbaarheid voor den geest.' -

Nietwaar, deze karakter-schildering is van

toepassing op menig volksleider, niet alleen in Denemarken, maar ook elders! Glambäk is een *type* van een democraat-leider, zooals hij in deze hoofdstukken wordt geteekend. En de aristocraat Huitfeldt, zijn tegenstander, geeft hem sommige zeer rake antwoorden, zooals b.v. wanneer Glambäk hem op zwetsenden toon voorspelt, hoe zijn adelijk grondbezit van lieverlede zal te niet gaan in een socialistischen toekomststaat: 'Aanschouw Uw adelijke omgeving. Verzadig uw oogen daaraan. Zwelg in dien aanblik, want dit alles zal spoedig ophouden uw eigendom te zijn. Dat alles zal het volk gaan toebehooren, het volk zal het terugeischen, de Huitfeldtsche goederen zullen verbrokkeld worden, om honderden te voeden met wat vroeger door één werd verzwolgen.'.....

Dan geeft Huitfeldt het in zijn kortheid zéér juiste antwoord: 'Die honderden *behoeven* niet te worden gevoed, want IK doe dat.'

- Daaraan heeft hij gelijk. Het klinkt zoo oppervlakkig heel mooi, om te praten van een gelijkheid waarin honderden zich zullen voeden van datzelfde stuk gronds, dat nu aan één toebehoort, van wien dus die honderden afhankelijk zijn! Maar in de praktijk is de ideaaltoestand niet denkbaar. De honderden zullen geenszins tevreden zijn, ieder met hun eigen zeer bescheiden deel. Ze zullen elkaar betwisten, bemoeilijken, hinderen. De een is bekwamer dan de ander, en verdringt hem dientengevolge spoedig van zijn stukje. En daarmee is reeds weer het begin ontstaan van een nieuwe ongelijkheid. Is het dan niet duizendmaal gelukkiger voor de méérderheid, om afhankelijk te wezen van één goed, eerlijk, royaal grondbezitter, als Huitfeldts type, een man die zorgt voor zijn boeren, die deelt in hun lief en leed, hen beschermt tegen elkaar, hen helpt als ze in nood, in ziekte, op zware lasten zitten?

- Ik weet wel, niet iedereen *is* zulk een type! De kéérzijde van de medaille bestaat evenzeer! De schraperige, meedoogenlooze, egoistische landheer heeft natuurlijk zijn pachters in de macht, kan hen hard laten werken voor *zijn* genoegens. En in zoo'n geval is hun afhankelijkheid van hem een vloek. Maar welke medaille op deze aarde is zonder kéérzijde! En dan, alles saam genomen, houd ik het er voor, dat het gelijk is aan den kant van de Huitfeldts in dézen, namelijk dat er méér hoop is, op een geregelde wereldorde wanneer de eene mensch den anderen in tóóm houdt en regeert, dan wanneer, gelijk de Glambäks het leeraren, een gelijkheids-toestand ontstaat, die aan alle menschen dezelfde vrijheden, dezelfde rechten, en hetzelfde gemeenschappelijk bezit waarborgt. Deze laatste toestand moge zeer schoon *lijken* in een volks-toespraak, in de werkelijkheid strijdt hij met alle gezonde *mogelijkheids*-begrippen. En, welk een *schitterend* bewijs hiervan de socialisten onlangs zelf gegeven hebben in de werkelijkheid, hoop ik in een volgend artikel uiteen te zetten. Het is een veelbelovend staaltje van theorie en praktijk, van praten tegenover doen! Maar vóór ik tot de *werkelijkheid* overga, moet ik éérst nog iets vertellen van *literatuur* in het socialisme, en dat in verband met het zooveel besproken boek van den Duitschen luitenant Bilse, getiteld: *Aus einer kleinen Garnison.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(Wordt vervolgd.)

Ingezonden stukken.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Geachte Mevrouw,

Gaarne wil ik nog eens met U over het onderwerp, dat ik in de Hollandsche Lelie van 27 Juli geschreven heb en waar U mij 31 Augustus in geantwoord hebt, spreken. U moet wel goed begrijpen, dat lang niet alle kinderen hetzelfde zijn en dat 9/10 van het vrouwelijk geslacht zonder temperament en 1/10 wèl zoo is. Dus voor de meeste kinderen zal de omgang met jongens geen schade doen, daarom ga ik weer van mijn hoofdpunt uit n.l. dat ouders zich meer met de karakters hunner kinderen moeten bemoeien en daardoor al gauw te weten kunnen komen, wat er in zoo'n kind zit. Men kan het toch al gauw zien, hoe iemand is, vind ik. Nu zijn in meer kleinere plaatsen de kinderen veel eenvoudiger, hier in den Haag zijn de kinderen eigenlijk geen kinderen meer, maar op 14, 15 jarigen leeftijd al dames, natuurlijk bestaan ook hier weer uitzonderingen. Maar ik durf het best te bekennen, dat ik als kind ook altijd verliefd was en jongens dikwijls al gauw geneigd waren, om op rare dingen te zinspelen. U vraagt, of het gevaarlijk is voor Uw dochtertje, maar daar zult U zelf wel het beste over kunnen oordeelen. Zooals ik al gezegd heb: ‘is het een gewoon, bedaard kind, zonder temperament, dan zal het niet hinderen, dunkt mij, maar is dit niet zoo, dan zou het misschien kwaad kunnen.’ Maar U zult zelf, al moeder zijnde, beter over die dingen kunnen oordeelen, dan ik, ik zeg maar mijne meening,

zooals ik het vind, maar ben daarom geen profetes.
Gaarne zou ik Uw pseudoniem willen weten, daar er niets onder het stukje stond.

Hoogachtend

X.

II. Erbenheim, 20 September 1904.

Geachte Freule,

Indien de vraag omtrent de mogelijkheid van vriendschap zonder liefde tusschen menschen van beide geslachten nog eene nieuwe beschouwing waard is, zoude ik A.B.K., die in No. 11 der Hollandsche Lelie ze voor onmogelijk verklaart, willen doen opmerken, dat ze onbestaanbaar zou kunnen zijn als de jonge man niemand onder zijne kennissen had dan ééne jonge vrouw, maar dat het veel voorkomt, dat de eene als vriendin wordt gewaardeerd, terwijl eene andere de geheimzinnige aantrekking uitoefent die als verliefdheid bekend staat. Als dit voorkomt, kan de vriendschap met de eene onvermengd en duurzaam zijn.
Zal iemand dit tegenspreken?

J. SANDERS.

- Noot Red:
De geachte inzender laat het aan mij over of ik zijn oordeel wil openbaar maken of niet. Ik kies het eerste omdat ik het zoo gehéél met hem eens ben. -

III. Aan Lotos.

't Komt me voor, dat zeer vele menschen ‘vriendschap’ noemen, wat volgens mij volstrekt niet als zoodanig kan worden beschouwd. Kennissen waarmede men door toevallige omstandigheden veel omgaat, worden door de meesten reeds ‘vrienden’ of ‘vriendinnen’ genoemd. Daardoor hebben die woorden eenigszins hun eigenlijke beteekenis verloren. Maar *die* verhouding noem ik geen ‘vriendschap’.
Vriendschap is m.i. eene groote genegenheid ontstaan door sympathie, achting en soms ook nog bewondering voor iemands karakter en innerlijke hoedanigheden. Ik vind dat het uiterlijk hierin slechts een ondergeschikte rol speelt. Voor een' vriend of eene vriendin heeft men zéér veel over, en er zou al iets heel ergs moeten gebeuren om die genegenheid te doen verflauwen. Deze vriendschap kan m.i. zeer zeker bestaan tusschen een ongehuwden jongen man en een jong meisje van ongeveer gelijken leeftijd. Maar ik geloof dat deze gevallen zeldzaam zijn; (de gevallen van vriendschap tusschen broer en zuster zijn buitengesloten) meestal komt er een ander gevoel bij, en wel gewoonlijk van de zijde van den jongen man, (vooral als het meisje aantrekkelijk van uiterlijk is.)

Ik denk, dat ‘liefde’ is: een diepere en véel meer innige vriendschap dan beschreven is, een vriendschap waarbij man en vrouw volkómen in elkaar opgaan en zelfs ‘voor elkaar zouden willen sterven’ zooals U geschreven hebt, gepaard met hartstocht. Op Uwe vraag wat hooger staat, ‘vriendschap’ of ‘liefde’, durf ik geen zeker antwoord te geven; maar mij dunkt, dat *liefde* hooger staat.

EXCELSIOR.

Zomer.

Het is zomer..

De bladerdos van boomen en planten heeft zijn vollen wasdom bereikt, de zon haar grootste kracht. Hoog aan den hemel - schijnt zij, haar stralen verwarmend uitzendend naar alle kanten.

Na den bangen winter kwam de zachte lente - voorbode van jubelend zomergeluk!

Zomer is het óók in het hart van haar, die daar trippelt door de straten der Haagsche residentiestad. Met zulk goddelijk weer kan men bijna niet anders zijn, dan dankbaar gestemd jegens Hem, die alles schiep.

In haar eenvoudige, onberispelijk nette, blauw foulard-zijden japon trippelt zij rustig voort. De eerste jeugd is zij gepasseerd. Doch haar schitterende oogen en haar vlugge, veerkrachtige gestalte bewijzen, dat haar hart zijn jeugd behield..

Ze trippelt voort, blij temoe, genietend. En om haar heen - lacht de zomer, in gouden zonneglans.!

Komende uit de Celebesstraat, waar zij met haar broer - beiden ongehuwd - eenvoudig woont, loopt ze thans langs het Nassauplein. Boven haar ritselen en wuiven zacht de boomen, langzaam bewogen door een zoel zomermiddag-koeltje. Voor háár zingen zij een lied: lied van de schoonheid van het leven, ondanks veel teleurstelling, veel strijd en smart..

Ja, voor haar is het bestaan, niettegenstaande désillusie en verdriet, toch nog schoon.. Omdat zij zich wijdt aan iemand, die haar dierbaar en op wien zij zoo trotsch is... Op zijn jeugdigen leeftijd al hoofdcommies aan het ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid! Zoo jammer, dat hun ouders dát niet meer beleefden.. Maar - ze wisten 't wel, wat er in hun jongen stak.. Werd hij niet, onmiddellijk na

zijn promotie, geplaatst als adjunct-commies op het Departement, waar hij nu nog werkzaam is? Recommandeerde hem hiervoor niet - meer dan één professor? En vernam hij later niet, dat - indien Waterstaat maar niet zoo vlug was geweest - men hem den volgenden dag aan het Ministerie van Financiën had benoemd?

O, nog herinnert ze zich de blijdschapstranen harer moeder, den trotschen glimlach van den vader.! Ja, ze weten dat hun jongen iets bijzonders wordt..

Zij kennen óók den innigen, hechten liefdeband, die bestaat tusschen hem en haar, zijn tweelingzuster..

Toch - hoe zij ook met hem dweept en tot hem opziet - heeft ze één grief tegen hem..

Ze weet het immers zoo goed - door haar vader, die in zijn laatste levensjaren lid was van den Raad van State - dat de weg, dien haar broer bewandelt, niet is die om het ver, heel ver te brengen in de maatschappij.. Het is, als hoort ze het den ouden heer nóg zeggen: 'Werken aan een ministerie? Goed om mee te beginnen, hoor, wanneer men toch nog niet kan solliciteeren. Maar niet voor op den duur. Referendaris is immers het hoogste, wat men er kan worden? Secretaris-Generaal? Nu ja. Maar zoo is er immers maar één? Hoevelen moeten dus referendaris *blijven?*'

Och, ze weet zoo héél precies welke loopbaan haar vader prefereerde. 'Solliciteeren in de rechterlijke macht,' zou hij zijn jongen raden. 'Wanneer je b.v. eenmaal substituut-griffier bent bij een rechtbank, staan later alle wegen voor je open. Je kunt dan worden, wat je maar wilt. Rechter b.v. - in een groote stad. Of raadsheer. Officier van Justitie - kamerlid - minister - commissaris der Koningin. En eindigen bij den Hoogen Raad of den Raad van State..'

Het is nu vijf, bijna zes jaar zelfs geleden, dat haar broer promoveerde. Waarom solliciteert hij niet? Het maakt haar zoo verdrietig soms. En zij begrijpt het niet. Hij, die haar al zijn gedachten zegt, is op dit punt zoo gesloten.. Waarom? Wat is er toch, dat *zij* niet weten mag..?!

Enfin, er over tobben wil zij *niet.* Liever - hopen, dat hij nog eens Secretaris-Generaal mag worden..

Wel ja. Waarom *niet?* In elk geval: niet door vruchteloos getob zich elk levensgenot vergald. Ten slotte moet hij zelf toch ook maar weten, welk leven hem 't best bevalt..

Al peinzend, heeft ze 'n heel eind afgelegd. Het Plein 1813 stak ze over, de Parkstraat ging ze door. Nu is ze op den Kneuterdijk.

En met trots - diep inademend de geurige, frissche boomenlucht - merkt ze bij zich zelve op, welk een heerlijke stad Den Haag toch altijd is, 's zomers zoowel als 's winters. Waar toch vindt men zóóveel boomen, zóóveel schaduw..?

Neen, ze hoopt niet, haar geliefde residentie - waar ze haar geheele leven sleet en dus al haar kennissen heeft - ooit te moeten verlaten..

Doch eensklaps.. schrikt zij - van *die* gedachte.! Want - indien haar wensch aangaande haar broer nog eens wordt vervuld.. moet dit immers?

Doch onmiddellijk glimlacht ze weer - gerustgesteld. Wat zijn voor haar de genoegens van het Haagsche leven, vergeleken bij de liefde tot haar broer?

Haar wandeling geldt ook nu natuurlijk weer: haar broer. Ze haalt hem af van zijn Departement, om samen naar de Tent in het Bosch te gaan.

Op het Binnenhof treedt hij haar reeds te gemoet..

Dadelijk ziet zij aan zijn gezicht, dat er iets bijzonders is. Zijn oogen stralen, als van geluk. En toch ligt op zijn gelaat iets weifelends, dat strijd en kommer verraadt..

Zij versnelt haar pas en knikt hem vriendelijk toe. ‘Zoo, ben je daar? En - wat is er? Waarom lach je zoo?’

Hij glimlacht en zijn oogen glinsteren nóg meer. ‘Ik vertel 't je straks,’ belooft hij haar. ‘Als we uit de drukte zijn. - Zooveel bijzonders is het niet,’ laat hij er snel op volgen.

Zij is niet tevreden en brandt inwendig van begeerte, om het geheim te zien ontsluierd. Zwijgend loopen ze door, ieder van eigen gedachten vervuld.

Doch hij kán niet zwijgen.. En op de Heerengracht, onder de boomen, barst hij eensklaps uit: ‘Ik heb 't gedáán.!’

Zij schrikt op uit haar gepeins, niet begrijpend.. Doch op eens - verstaat ze hem.

En in heur ziel wordt het eensklaps licht..

In vervoering staat ze plotseling stil en legt opgewonden haar hand op zijn arm. ‘Heb je - heb j'r met den minister over gesproken..?!’

Ze jubelt meer dan dat ze spreekt.

Hij glimlacht. ‘Met den minister nu juist

niet. Maar met den secretaris-generaal. Over zoo iets spreekt men eerst veel gemakkelijker eens met den secretaris-generaal.'

'En.? Wat zei hij..??'

'Neen. Neen. Niet hier. Niet hier in de drukte. Straks. In de Tent. Heb toch wat geduld.'

'Je ben zelf begonnen.'

Doch op het Bezuidenhout kan *zij* zich nu niet meer bedwingen.

'Laten we toch niet naar de Tent gaan,' smeekt ze hem. 'Daar zijn immers óók menschen? We hoeven de eenzaamheid niet zoo vér te zoeken. Kijk, willen we dáár gaan zitten.?'

Ze wijst - links - op een bank bij den hertenkamp. Tusschen het Bezuidenhout en dezen kamp bevindt zich een grasveld, met hooge boomen en paden. Broer en zuster vlijen zich neer. Achter hen de straat, de stad, de wereld. Vóór - de stille, vredige natuur.. Kalm en rustig grazen hier de lichtbruine herten en reeën, heel precies de soorten in groepjes bij elkaar: de donkere en de lichte.

'Wel?' begint zij al spoedig, van verlangen popelend. 'Wat *zei* mijnheer B. -?'

'Ik moest 't je eigenlijk niet vertellen,' plaagt hij haar.

'Hè - waarom?'

''t Maakt je pedant - op je broer.'

'Ben ik al. Vertel gauw.'

Doch hij zwijgt en een schaduw trekt over zijn gelaat.

'Jij schijnt alleen de goede zij te zien,' zegt hij dan. 'Voor mij is er ook een donkere..'

'Hoezoo?' Ze schrikt.

'Denk je er dan niet aan dat, als ik ga solliciteeren, ik hier niet kan blijven wonen?'

'Ik! Mag ik dan niet mee?'

Hij legt zijn hand liefkoozend op haar schouder en ziet haar glimlachend in de stralende oogen. 'Lief, goed zusje. Zou je heusch mee *willen* gaan.?'

'Waarom *niet?*'

'Ik zal je één voor één de bezwaren noemen.'

'Ik ben benieuwd.'

'Je bent in Den Haag geboren en opgevoed. Je hebt hier al je kennissen - je intieme vriendinnen zelfs.' Zus hoort aandachtig toe. Toch bespeurt hij op haar schijnbaar ernstig luisterend gelaat een trek, die hem verraadt dat, al peroreert hij ook met nog tweemaal zooveel talent als wijlen Brugman of Demosthenes, hij toch niet haar kan overtuigen. Aldus reeds nu zijn onmacht beginnend te gevoelen, windt hij zich steeds meer op. 'We hebben samen een aardig, gezellig leventje, gaan nogal eens uit, naar opera of comedie, diners..'

Hij zwijgt, ietwat onthutst en teleurgesteld, daar hij steeds categorischer ziet, hoe zijn woorden geheel de gewenschte uitwerking missen.

Kalm-verbaasd kijkt zij hem aan. Dan zegt ze bedaard: 'Ik wist niet, dat ik zóó wereldsch was..'

Even zwijgt hij nog - uit 't veld geslagen, doordat alles zoo geheel anders loopt, dan hij verwachtte. Dan - verheft zich plots in hem een blijde, heilige ontroering.. Door te spreken als hij doet, vervult hij slechts een duren, wrangen plicht, beoogend háár geluk, met volkomen voorbijzien van zijn eigen ik. Wen hij faalt - aan wien de schuld? Aan hem niet. *Hij* deed z'n plicht. Hij.. mag *blij* zijn - dát hij faalt...

En hij *is* blij.. O, zoo kinderlijk, zoo jongensachtig blij.! Hij zou kunnen dansen en springen van plezier. Het vreeslijk, spookachtig visioen, dat zoolang hem kwelde, is op eens verdreven..

Toch wil hij nog volharden tot het eind en trachten haar te overtuigen, dat het beter voor haar is, indien zij hier blijft wonen. Doch - terwijl hij thans weer spreekt - rust in zijn hart de zoete zekerheid, dat alles tóch vergeefs zal zijn.. En die zalige gedachte lokt nu een glimlach rond zijn lippen, een Hemel in zijn oogen..!

Inwendig lacht hij zelf thans om zijn vruchteloos pogen..

Hij betoogt (met klem):

'Niet alleen wereldsche belangen zou je missen. Als ik ga solliciteeren, komen we - kom ik natuurlijk eerst op een kleine plaats terecht. Daar vindt je dan niet, zooals hier, een Dames-Leesmuseum, dat je meer lectuur verschaft, dan je bij kunt houden. En och, er zijn zoovéél bezwaren, verbonden aan het wonen op een kleine plaats, te veel heusch om op te noemen. Je weet dat zelf toch óók.'

Rustig, kalm ziet ze hem in het opgewonden gelaat, de koortsachtig glinsterende oogen.

'Ja, ik weet het,' zegt ze ernstig. 'Ik ben geen kind. Maar - ik weet óók, wat ik er wèl zal vinden en wat ik dan vergeefs nog in Den Haag zou zoeken.'

Verwonderd kijkt hij haar aan. 'Wat dan?'

‘Mijn broer.’

‘Nu ja. Maar verder?’

‘Mijn broer. Altijd, altijd maar weer opnieuw: mijn broer. Denk je soms, dat die mij niet genoeg is..?’

Het is zomer..

De bladerdos van boomen en planten heeft zijn vollen wasdom bereikt, de zon haar grootste kracht. Hoog aan den hemel - schijnt zij, haar stralen verwarmend uitzendend naar alle kanten.

Zomer is het óók in de harten van de twee, die daar zitten op een bank bij den hertenkamp.

Het is zomer..

S.S. VAN BEYMA.

Een klein willetje.

‘**T**oe Henri, ga nu weg! Ik zal 't alleen wel met hem klaarspelen!’

‘Je bederft dat kind! Hij moèt gehoorzamen en....’

‘Dat weet ik wel, maar jij wordt zoo gauw driftig en dan is hij zoo bang voor je. Toe, laat me nu met hem alleen; 't is veel beter.’

Hij ging, ontevreden en keek boos naar den kleinen jongen, die niet wilde eten. Toen de deur zich achter hem sloot, nam maatje vastbesloten den lepel in handen en bracht dien naar Nouky's mondje.

‘Zul je gauw eten, stoute jongen!’

Ze zei 't hard, harder dan ze zelf bedoeld had en wachtte ongerust op de uitwerking van haar woorden.

Maar Nouky schopte met zijn bloote voetjes tegen den stoel en klemde de lipjes vast op elkaar, terwijl hij maatje boos aanzag.

't Was om er wanhopig onder te worden. De lepel viel weer terug in de gort.

Maatje werd heel boos.

‘Zul je wrel eens dadelijk gaan eten!’

‘Nouky willl niet!’

Hij schopte weer met zijn voetjes en wiebelde ongeduldig op den hoogen kinderstoel.

Lief zag hij er toch uit met hoogen kleur en booze, groote oogen. Ze had lust hem eventjes te pakken, maar ze moest nu streng zijn; ze had het Henri beloofd.

‘Wil je niet eten, Nouky!’

De bruine krullen schudden van ‘neen.’

Toen nam maatje zijn klein handje en gaf er een tik op. Ze had het nog nooit gedaan en die tik deed haar meer pijn dan 't kind.

‘Je bent een stoute Nouky, hoor!’

De lip van het kind begon sterk te beven; toen sloeg het driftig met zijn handje moeders hand en riep boos:

‘En jij bent een stoute maatje!’

Dat had ze niet verwacht.

Ze zuchtte, wilde het evenwel niet opgeven, wilde niet bekennen aan Henri, dat het ook haar niet gelukt was, hun kind aan het eten te krijgen.

Dan maar probeeren met lieve woordjes.

'Nouky, wil je nu een lief ventje zijn en dat allemaal opeten om maatje pleizier te doen?'

'Nouky willl niet!'

'Kom, wees nu een flinke jongen. Als Nouky dat allemaal opeet, wordt hij heel groot, net zoo groot als paatje! Is dat niet heerlijk!'

De groote kinderoogen keken haar ongeloovig aan, toen schudde hij weer met zijn hoofdje en riep:

'Nouky willl niet!'

'O, Nouky wil wel. Zal maatje doen van:

Vader, moeder, ik heb honger, weet je waar.... dààr! Gauw de mond open!'

De lipjes sloten zich nog vaster.

'Zal maatje dan samen met Nouky eten?'

'Kijk es, hoe grappig; nu neemt maatje eerst een hap en dan Nouky.'

Ze rilde anders van gort, maar terwille van het kind nam ze een grooten hap.

Het kind volgde haar bewegingen, begon te lachen en riep: 'nog meer!' maar zelf wou 't niet eten.

Toen wist maatje geen raad meer.

Ze legde den lepel neer op het bord en ging met den rug naar hem toe zitten en veegde een paar tranen weg.

't Werd tijd voor Nouky om naar bed te gaan. De kindermeid kwam hem halen en tilde hem uit den hoogen stoel.

Op zijn gezichtje lag nog een ontevreden trek.

De meid kwam bij maatje en hij strekte zijn armpjes uit om haar een nachtzoen te geven.

Maar maatje keerde zich af en zei met bevende stem:

'Anna, breng Nouky maar naar boven. Hij is stout, heel stout geweest en verdient geen nachtzoen.'

Toen begon het ventje te huilen met wan-

hopige snikken en maatje huilde ook met den rug naar hem toe, maar kwam niet.

Toen nam hij den lepel in zijn bevende handjes en begon haastig te eten en de pap bedekte heel zijn betraand gezichtje en liep over zijn wit jurkje. En al maar snikkende at hij door en de helft van de gort kwam op den grond, in plaats van in zijn klein maagje.

Toen er niets meer was in't bordje, strekte hij beide armpjes naar haar uit en riep met klagend stemmetje: ‘Maatje bij Nouky komen!’

En ze kwam en nam het kleine ventje vast in haar armen en lette er niet op, dat hij vol pap was tot zijn krullen toe.

En ze zoende zijn bevende lipjes en betraande wangetjes:

‘Zal Nouky nooit meer stout zijn?’

‘Nooit meer!’ snikte het kind.

Paatje kwam nu ook binnen.

‘Hij heeft alles opgegeten,’ riep ze met gelukkigen glimlach.

‘Dan is Nouky een groote, zoete jongen’ zei paatje, zette hem hoog op zijn schouders en zoo ging 't naar boven.

Daar werd Nouky gewasschen, in zijn wit bedje gelegd en nog eens gepakt door paatje en maatje beiden.

‘Hoe heb je 't toch gedaan gekregen?’ vroeg hij zacht.

‘Dat zal ik je meteen wel vertellen’ glimlachte ze door haar tranen heen.

HETTY BOREL.

Eene Misdaad voorkomen.

‘**E**ddy zet dat nare dier toch neer. Je schijnt eene ware vereering voor dieren te hebben,’ zeide Bertha Dennison tot haren verloofde.

‘Als liefkoozen vereeren beteekent: ja, dan mag je me een vereerder van dieren noemen en als -’

Zij viel hem echter vrij scherp in de rede: ‘Ik zou er heusch niet om geven, als 't een mooi poesje was, maar zoo'n leelijke gestreepte kat!’

‘Lieveling,’ zeide Edward Drayton ernstig, ‘ik wou je juist zeggen, als je de reden wist waarom ik zoo vriendelijk ben tegen die kat en ten opzichte van al God's redelooze schepselen, die mijn levenspad kruisen, dan zou je me geen verwijtingen doen. Ik zal je iets vertellen, Bertha. Wil je luisteren?’

Een pruilend gezicht was het eenige antwoord.

‘Mijne moeder, zooals je wel weet, was eene uitstekende huisvrouw. Zij had haar huishouden altijd in de beste orde en zwaaide den schepter over alles wat leefde en niet leefde, uitgezonderd één ding - eene jonge oproerige kat, die de plaag van haar leven was door op de theetafel te springen, de boter op te likken, de provisiekamer binnen te sluipen, den room op te snoepen en allerlei kleine ongerechtigheden te begaan, een doorn in 't oog van nette huismoeders. Het was maar een onbedachtzaam jong katje, dat misschien mettertijd wijzer zou worden. Maar mijne moeder verklaarde dat haar geduld ten einde was.

Op een donkeren Decemberdag kwam ik uit school thuis en vond moeder in onze nette keuken, waar wij 's winters gewoonlijk aten. Zij was bezig de tafel voor de thee te dekken, maar ik merkte dadelijk, dat zij boos was. Al gauw zag ik de reden. De

roomkan was omvergegooid, gebroken, en de room vermorst. Natuurlijk was ons poesje de schuldige, hoewel zij nergens te zien was.

Eenklaps zeide moeder: “Eddy je krijgt vijftig cent als je die kat meeneemt en haar verdrinkt. Ik kan niet even de kamer uitgaan of zij springt op de tafel. En nu heeft ze mijn beste roomkan - gebroken. Je krijgt vijftig cent als je haar een steen om den nek bindt en verdrinkt.”

Vijftig cent! Ik ging den tuin in om haar te zoeken en vond haar boven op het kippenhok, bezig zich te likken en mooi te maken - want ze was een klein ijdel schepseltje - in totale onwetendheid van hare schuld en het haar boven 't hoofd hangende vonnis. Ik riep haar: poesje, poesje. Ik nam haar in mijn armen en ze begroette me met haar zacht onduidelijk stemmetje terwijl ze haar kopje tegen mijn wang en kin wreef. Toen trof mij toch even de gedachte, wat ik met haar voorhad. Maar ik zette mij er hard tegen in en liep met haar naar de rivier, ging op de brug staan en zocht een goed plekje uit voor mijn plan.

Op dat oogenblik verliet mijn goede genius mij want ik nam het touw en den steen uit mijnen zak en terwijl ze al spinnend met het touw speelde, bond ik grimmig het eene eind om haren hals en het andere om den steen. “Het zal gauw afgeloopen zijn en 't

is ook maar een kat," zeide ik tot mij zelf. En ik hield haar over de brug om haar in de rivier te werpen. Toen begon zij zich aan me vast te klemmen en keek angstig en wild om zich heen. Voor het eerst scheen ze te begrijpen, dat ze in gevaar was. Ze worstelde en hield zich met hare klauwen aan mijn jas vast. Maar ik stootte haar met kracht van mij en wierp haar in de rivier. Ik hoorde den val en zag 't water zich over haar heensluiten. Ik rende weg met het ziekelijke gevoel in me dat ik een moord begaan had.

Ik zag haar in gedachten op den bodem van de Potomac en ik zeide maar telkens in me zelf: "Maar 't is gauw afgeloopen. En 't is toch maar een kat. En moeder vroeg toch haar te verdrinken?" Toch kalmeerde dit me niet en mijn hart was loodzwaar. Doe nooit eene moord, Bertha. Een moordenaar alleen weet, hoe men geestelijk terneer gedrukt is.

Het regende hard toen ik thuiskwam. Ik vond moeder op dezelfde plaats waar ik haar gelaten had, in de keuken. Zij stond voor de tafel, brood te snijden voor de thee.

"Wel moeder, ik heb de kat verdronken," zeide ik, de regendroppels van mijn pet slaande. "Wat," riep zij uit, het werk stakend, het mes in de eene, het brood in de andere hand, terwijl ze me aanstaarde.

"Ja, ik heb de kat verdronken en nu krijg ik zeker vijftig cent."

"Je hebt 't dus gedaan!" zeide zij met een blik waarin verbazing, droefheid en verwijt.

"Ja, ik bond haar een steen om den nek en wierp haar in de rivier. Maar u hebt me vijftig cent beloofd als ik 't gedaan had," antwoordde ik gemelijk, want ik voelde me beleedigd door hare houding. Zonder een woord te zeggen, stak zij hare hand in den zak, haalde er vijftig cent uit en gaf ze mij, haar hoofd afwendend. Ik voelde mij nog meer beleedigd dan de eerste maal. Wat had moeder toch! Ik had toch gedaan wat zij mij zeide. Maar daar ik naar een concert zou gaan dien avond, beproefde ik alle onpleizierige gedachten van mij te zetten. Ik kleedde me aan en kwam beneden voor de thee, zonder dat ik veel trek had; bovendien miste ik iets - ik miste de kleine poes die altijd naast mijn stoel zat en me nu en dan met haar pootje aanraakte om een hapje mee te krijgen. Ik dronk mijne thee haastig en spoedde me naar 't concertgebouw om de muziek te gaan hooren. En werkelijk vergat ik dien avond, onder 't genieten der prachtige muziek, voor een deel 't gebeurde van dien dag. En ik noemde me zelf een ziekelijk, sentimenteel schepsel, om zooveel lawaai te maken over het verdrinken van een kat.

Na afloop der voorstelling kwam ik thuis. Het was niet erg laat maar de familie was al naar bed gegaan. Ik nam den sleutel van de trap, het gewone plaatsje, als een van de familieleden laat uit was, opende de keukendeur en ging naar binnen. De kachel was warm en een nachtlichtje brandde op tafel. Alles was gemakkelijk voor me gemaakt en ik ging bij 't vuur zitten, om mijne kleeren te drogen. Maar hoe wanhopig leeg en verlaten was 't hier toch. Ik miste iets. Het was de kat, die 's nachts altijd op het kleedje voor de kachel sliep en me altijd verwelkomde als ik 's nachts thuis kwam, door op te staan en langs mijne schenen te wrijven en te spinnen van genoegen omdat ze mij zag. En nu lag ze op den bodem van de Potomac met een steen om den hals en ik had er haar ingegooid. En voor die onnoozele vijftig cent! Ik stond op, nam het licht en ging de trap op, naar boven. Maar ik kon niet slapen. Hoe de wind den regen tegen de ruiten zwiepte! Wat moest ik aan die arme poes denken op den bodem der rivier. "Zij had haar kleine leventje maar en ik ontnam 't

haar voor die verachtelijke vijftig cent," zeide ik gedurig tot mezelve. O, ik zou met pleizier al mijne jongensschatten gegeven hebben, had ik haar daarmee in 't leven kunnen terugroepen. En zoo lag ik daar neer in 't donker en gooide me om en om, luisterend naar 't loeien van den storm, er aan denkend welk een laag, wreed wezen ik geweest was.

"Hoor! wat was dat?"

Ik schrikte en ging in bed opzitten. Zoo waarachtig als ik leefde hoorde ik krabben en miauwen aan de buitendeur. Geluiden zoo bekend voor mij, als voor eene moeder de stemmen van hare kinderen: geluiden die ik nooit gedacht had meer te zullen hooren. Wel, ik heb Thalberg en Ole Bull hooren spelen, ik heb Lind en Nelson hooren zingen, ik heb de etensbel gehoord, maar van alle instrumentale en vocale geluiden die ik ooit gehoord heb, deed geen mijne ziel zoo trillen als die vertooning aan de buitendeur.

In minder dan geen tijd was ik uit mijn bed en zonder iets aan te trekken rende ik

naar beneden in de koude keuken en trok de deur open. Daar stond mijn poesje, kletsnat, met het touw om haar hals bengelend en den strik los. Ik zag dadelijk wat er gebeurd was. Toen zij over de brug was geworpen, was de steen uit de lus geglipt, en het arme dier was naar den oever gezwommen en had den weg naar huis teruggevonden door den nacht en den storm. Zoo gauw ze me zag, sprong ze naar binnen en wreef tegen mijn been met haar arm, vertrouwelijk gemiauw, juist alsof ik nooit getracht had haar te verdrinken. Ik nam haar in mijn armen, zoo nat als ze was. Ik omhelsde haar, kuste haar en troostte haar op eene manier, die onder andere omstandigheden, erg vreemd zou geschenen hebben. Ik nam haar met mij naar boven, droogde haar, zoo goed als ik kon met mijnen handdoek en zoo vuil en nat als ze was, nam ik haar in mijn bed.

O! wat voelde ik me nu verlicht. Hoe slim van poesje om uit de rivier te komen en naar huis te loopen. Ik praatte met haar en liefkoosde haar den halven nacht. Ik vertelde haar, hoe bedroefd ik geweest was en dat ik 't nooit meer zou doen. Maar zij scheen totaal onverschilig ten opzichte van mijne schuld en berouw, en kroop alleen op mijn borst en spon tevreden, totdat we beiden in slaap vielen. 's Morgens, toen ik naar beneden ging om te ontbijten, droeg ik de kat in mijne armen en ging met haar aan tafel zitten.

"Wat! ik dacht dat je de kat verdronken had Eddy!" zeide moeder met een blik waarin blijdschap en droefheid vermengd waren, blijde dat de kat nog leefde en bedroefd, omdat haar jongen haar bedrogen en onder valsche voorwendselen geld verkregen had. "Ik zeg je, ik dacht, dat je de poes verdronken hadt, Eddy," herhaalde zij, alsof zij eene uitlegging wenschte.

"Wel, ik verdronk haar ook," zeide ik pruilend, "tenminste ik trachtte het te doen. Ik bond haar een steen om den hals om haar te doen zinken en wierp haar in de Potomac. Maar zij kwam er op de eene of andere manier weer uit en kwam vannacht thuis. Ik denk dat de steen uit de lus geglipt is en zij naar den kant is gezwommen. Alle katten zwemmen immers. En moet ik 't nu nog eens probeeren?"

"Neen," zeide moeder en dit was alles wat er ooit weer over dit onderwerp gesproken werd.

Maar van dien tijd af at poes van mijn brood, dronk uit mijn kopje en sliep 's nachts bij me in bed, totdat de oorlog uitbrak.

Ik genas haar van hare neiging om room te stelen.

Als er iemand ooit hard tegen de kat was, - dan had hij met *mij* te doen.

De oorlog scheidde ons een tijd lang, zooals hij het vele goede vrienden deed, maar de vrede vereenigde ons weer en ik heb de kat medegenomen in mijn nieuwe huis. En nu lieve Bertha, begrijp je misschien, waarom ik zoo'n "leelijke" kat liefkoos?'

En het dier voorzichtig opnemend, liefkoosde hij het: 'Je vergeeft me, ondanks dat ik getracht heb je te vermoorden, niet poesje? En niet veel menschelijke wezens zouden dat doen!'

Vertaald door 'JARU'.

Naar 't Engelsch.

Handschriftbeoordeeling.

(Slot).

I.

‘EDMONA.’

Algemeene indruk: zelfbewust, **heerschzuchtig**, **doch eerlijk karakter**.

openhartig, eerlijk, eerzuchtig, goedhartig, trouw, levendig. - lijdt aan melancholie. - zeer sterke wilskracht. - zeer heerschzuchtig. - buigt niet spoedig voor iemand het hoofd. - duldt geen tegenspraak. - beveelt steeds. - vitterig, eenzijdig, bitter, scherp. - trotsch, zelfbewust. - materialistisch. - niet ordelijk, vergeetachtig. - weinig smaak. - zin voor geld. - onpractisch. onlogisch. - zegt gaarne eerlijk wat ze meent, al is 't ook onaangenaam en onvriendelijk voor den betrokken persoon.

II.

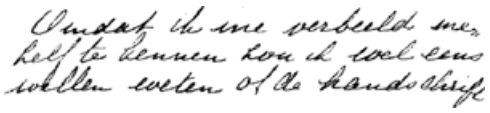

‘HOMO SUM.’

Algemeene indruk: zinnelijk, doch eerlijk, **spontaan karakter.**

verdrietig, treurig, moedeloos. - melancholisch. - vergeetachtig, slordig. - weinig goede smaak. - zinnelijk (in vrij sterke mate.) - zin voor geld. - vitterig. - geestig, humoristisch. - openhartig, eerlijk. - zal dikwijls brutaal zijn om voor haar meening eerlijk uit te komen. - zelfbewust. - geeft weinig om uiterlijkheden. - zeer spaarzaam. - gevoelvol, goedhartig, medelijdend.

III.

‘HILDA.’

Algemeene indruk: **gevoelig**, **vriendelijk**, **toewijdend karakter**.

tevreden, kalme gemoedsstemming. - onpractisch, onlogisch. - trotsch. - vergeetachtig. - weinig goede smaak. - openhartig, eerlijk. - omslachtig. - zin voor geld. - gevoelig, medelijdend, zacht (in vrij sterke mate). - geschikt tot onderwijzen. - normale ontwikkeling. - huiselijk. - vrijgevig. - coquet. - wijdt zich gaarne aan iemand.

IV.

‘MEA.’

Algemeene indruk: coquet, trotsch, **zenuwachtig**, **doch gevoelvol karakter**.

zeer coquet. - zeer zenuwachtig, gejaagd. - schoonheidsgevoel en kunstzin. - getallenzin ontwikkeld. - melancholisch. - trotsch. - geestig, dikwijls boosaardig - moedig, flink. - wilskracht. - onpractisch, onlogisch. - idealistisch. - zeer spaarzaam. - vitterig, eenzijdig. - vergeetachtig. - dikwijls verlegen in gezelschap. - diep zieleleven.

V.

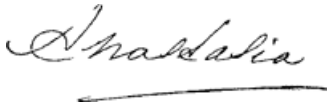

‘ANASTASIA.’

Algemeene indruk: **gejaagd, vluchtig**, **levendig**, **geloovig karakter.**

opgewekt, vroolijk, eerzuchtig. - geestelijke ontwikkeling (geloof). - zeer vergeetachtig. - neemt steeds spoedig een besluit. - driftig. - sterke werkzaamheid der hersenen. - goede smaak. - trotsch. - hoogmoedig. - coquet. - idealistisch. - goedhartig. - gesloten, ingetogen. - geeft weinig om uiterlijkheden. - vlug van begrip. - geestig. - koopziek. - schoonheidsgevoel. - geschikt tot onderwijzen. - flink, moedig. - last van melancholie. - kattig. - niet practisch, niet logisch. - zekere voornaamheid in voorkomen en in manieren.

HANDSCHRIFT-BEOORDEELAAR.

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Cor. - De heer Veen heeft de opgave der honoraria. Schrijf hem maar even *welk* hon: ik U heb toegezegd in de verschillende verschenen nommers.

F. **van R**. **te Almeloo**. Voor U geldt hetzelfde als in de corr: aan Cor. - Ik zal U het manuscript terugzenden.

L. **H**. **te Assen**. Voor U geldt hetzelfde als in de corr; aan Cor.

Lotos. Uw stukje 'Een Lach' wordt geplaatst. 'Zonnige Uren' als er plaats is. Dank voor Uw schrijven. Ik was bij Uw laatste bezoek op het punt van uit de stad te gaan, en kon U daardoor niet ontvangen. - Vriendelijke groeten. -

- **Mevr**: **L**.**H**. *Ik* zal over die questie maar nief schrijven. Zij kunnen dat geld toch niet *anders* gebruiken dan de gever 't bedoeld heeft. Als de dame in questie *zelve* een stukje wil inzenden, ook zonder onderteekening, plaats ik het, wegens 't goede doel, gáárne. - Heerlijk dat U zoo ingenomen zijt met Mad: Derwel's corsetten. Dank voor de mooie bloemen.

Bericht.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Errata.

In de annonces van de firma GEBR. BARENDS in het nummer van 28 September j.l. werd bij abuis afgedrukt Tiffang, dit moest zijn **Tiffany**.

12 October 1904.
18de Jaargang.
No. 15.

Hoofdartikel
Grepen uit de Zedelijke Opvoeding van het kind.

Bross als het menschelijk lichaam is, verdient het, dat wij al onze krachten wijden aan de bevordering van onze gezondheid, hygiénische voorschriften opvolgen, en schadelijke invloeden, waaraan het zoo dikwijls is blootgesteld, zooals plotselinge temperatuursveranderingen, besmetting van microscopische wezens b.v., vermijden, zooveel in ons vermogen is. Wat echter niet minder onze aandacht waard is en onze geheele kracht, al onze levenservaring noodig heeft, - dat is: *het gemoed van het kind.*

Zijn er ook onder de neigingen in de periode van den kinderleeftijd geen belagers van zijn onschuld, geen onedele karaktertrekken, die het gemoedsleven met zijn jonge, teedere, half sluimerende, - doch niettemin naïef-reine beginselen trachten te verontreinigen?

O, die was-indrukken van de wereld rondom hem, blijken vroeg reeds een donkere vlek in 't hartje te hebben achtergelaten, zoo moeilijk weg te nemen in lateren leeftijd.

Het jokken, om straf te ontloopen, wordt zoo licht een geregeld liegen - onopzettelijk in den beginne misschien, waarop bij ontdekking nog schaamte volgt, maar drâ is 't een leugen zonder blozen, op den duur een opzettelijk verminken van de waarheid, overdrijving met grootspraak gemengd. Wat al angeltjes van 't kwade zaad liggen er dan verborgen in 't jonge gemoed!

Geef het kind de vrijheid, van zijn ouder broertje of zusje dingen aan te dragen, die onbehoorlijk zijn, ras zal het als spion uw buurmans huishouding met meer dan gewone belangstelling gadeslaan, en U daarvan alles mededeelen, wat in zijn oogen zonderling, opvallend of leelijk is.

Hoe onbeduidend nu het bedillen van 't werk van een ouderen broer ook schijnt, uit het euvel groeide een strafbare onhebbelijkheid, die met een weinig nauwlettendheid had kunnen voorkomen worden. In hoeveel

huisgezinnen behandelt men de kwaal juist zoo, dat men ze verergert, in plaats van haar genezing te bevorderen. Er zijn huishoudingen, waar men in 't bijzijn van kinderen altijd op weinig loffelijken toon van zijn buren, kennissen, verwanten en dienstboden spreekt. Deze kinderen luisteren gretig toe en geven hun oogen goed den kost, als ze naderhand de besproken personen en hun omgeving kunnen bespieden. Kan men 't hun kwalijk nemen, als ze weldra bij hun ouders met nieuw materiaal voor 't register van op- en aanmerkingen verschijnen? Noem het kleinigheden! Maar een afgebroken puntje van een gersteangel, niet tijdig uit het oog verwijderd, kan het oog doen zweren, tot het geheele lichaamsdeel moet weggenomen worden.

Er zijn in de opvoeding tal van kleine zonden aan te wijzen, die men gemakkelijk bestrijden kan, als men ze tijdig opmerkt, hetzij door opzettelijke middelen, hetzij indirect door het voorbeeld van den opvoeder.

Uw kind komt nog al eens in aanraking met een jongen, bij wien het vloeken een gewoonte is geworden. In huis hoort de kleine vent die vloekwoorden niet. Dat ze dus vreemde klanken voor hem zijn, die hem in de verzoeking brengen, ze ook eens te gebruiken, door de zucht tot nadoen gedreven, is licht te begrijpen. Hoe onschuldig de boosdoener ook met die woorden omspringt, en hoe weinig hij er bij denkt, het kwaad moet gekeerd worden, hoe eerder hoe beter. De opvoeder houdt nu geen strafpredicatie over de goddeloosheid van 't vloeken, maar vestigt de aandacht van 't kind slechts op het feit, dat het zulke woorden van niemand hier in huis hoort, noch van Vader, noch van Moeder, noch van de meid, noch van den knecht, - en.... dat hij ze daarom ook niet mag uitspreken. Een kind moet zooveel eerbied voor zijn ouders hebben, dat het hen vertrouwt, zonder dat het begrijpt, waarom hem het vloeken verboden wordt. Laat men het echter eerst eenige malen oogluikend toe, of - zooals helaas ook plaats vindt - lacht men om die jeugdige vermetelheid, dan komen er nieuwe factoren in 't spel, die het den moed geven, er een veelvuldiger gebruik van te maken: de lijdzaamheid, waarmee ze worden aangehoord, of het grappig effect, dat ze op anderen maken.

Onder uwe kinderen bevindt zich een babbelkous, die tusschen haar vriendinnetjes altijd het hoogste woord voert en zich ook niet ontziet, uwe gasten herhaaldelijk in de rede te vallen. Het goede voorbeeld van den opvoeder werkt hier niet veel uit. Het kind moet op het leelijke van die gewoonte worden gewezen, maar hoe? Aan zedelessen stoort de jeugd zich gewoonlijk niet veel. Het te straffen, zou onrechtvaardig zijn; want waar de natuur haar een levendigheid van voorstelling en uitdrukking van gedachten heeft geschonken, die ook een niet te onderschatten waarde bezitten, daar mag men die natuurlijke uitingen niet opzettelijk onderdrukken door straffen.

Het kan zijn nut hebben, een meisje, dat in haar tong zulk een machtig middel bezit, haar meerderheid te toonen, den mond te snoeren op het oogenblik, dat zij in haar euvel vervalt, door een terugslag op haar eigen woorden. Haar verlegen houding, en de schaamte vooral voor degenen, op wie zij tot dusverre het ‘meesterschap’ behaalde, doet haar voortaan - indachtig aan deze nederlaag - voorzichtiger zijn.

Vraag, zoo ge indirect uw kinderen door uw voorbeeld wilt opvoeden, niet in alles de hulp van uwe huisgenooten, schuif niet telkens uwe plichten op anderen, waar gij ze zelf vervullen kunt, al was 't alleen, om uw jongens en meisjes tot zelfstandig handelen, en 't bewustzijn van eigen kracht te brengen.

Geef zorgvuldig acht op den omgang van uw kinderen met dienstmeisjes, die ze meenemen op de wandeling, hun sprookjes vertellen, hun liedjes leeren, hun nieuwtjes mededeelen. Een kind hoort zoo dikwijls wat uit haar mond, wat niet voor kinderen bestemd is.

Kinderen worden lastig als ze zich vervelen en hebben allerlei wispelturige invallen, die onder zulke omstandigheden niet tot de loffelijkste behooren. ‘Kattekwaad doen’, heet het in den kindermond. Dwing het niet, aanhoudend stil te zitten; het wil bezig zijn. Schenk het op regenachtige dagen meer vrijheid binnenshuis: laat het *òf* vermaak scheppen in zijn spel, zonder het telkens te berispen, over 't kruipen op zijn knieën, het verzetten van de meubels, de luidruchtigheid waarmee het speelt, *òf* laat het kleine huishoudelijke bezigheden verrichten, kan het zijn, U helpen in uw werk, opdat het een wedstrijd worde, wie het werk het vlugst afmaakt.

Waardeer vooral het streven van uw kind nuttig te zijn, en iets tot stand te brengen,

ook waar de uitslag minder gunstig is: Waardeering slechts geeft het lust in den arbeid, spoort het aan het goede te doen. En 't bewustzijn, dat het iets kan, dat het tot iets nuttig is, schenkt het gevoel van eigenwaarde. Kweek daarom zelfkennis aan bij uw kind. Dan vormt het zich - naarmate het ouder wordt - steeds hooger ideaal.

Tracht het niet te verbeteren, door telkens een buurmeisje of buurjongen als voorbeeld te stellen, vergelijkingen te trekken, vergezeld van nuttige zedelessen: Uw kind walgen ze als roet. Al struikelt de jeugdige overtreder van de wetten der zedeleer meer dan eens over dezelfde zonde, herinner het niet telkens aan zijn vroegere eigenzinnigheid, die het misschien door tranen van berouw heeft bedwongen. Waar het streeft naar verbetering, hoewel het nog te weinig zelfbeheersching heeft, om het kwade geheel te onderdrukken, waar het beurtelings stijgt naar de ideale hoogte of uitglijdt en een eindweegs terugzinkt, daar past het den opvoeder niet, het kind zijn zwakheid te *verwijten.*

Een enkel ernstig woord, een blik van mededoogen, en teleurgestelde hoop (de prikkel is krachtiger, naarmate het temperament van 't kind phlegmatieker is), schijnt dikwijls voldoende, om het op den rechten weg terug te brengen.

Waar het de ingeving van zijn jong hartje wil volgen, zelf een verrassing tracht te vervaardigen voor Vaders verjaardag, een oud stuk speelgoed zoekt op te knappen, om er met Sinterklaas een arm meisje in de buurt mee gelukkig te maken, een broertje den bloedenden vinger verbindt, een te water geraakt kiekentje wil redden, - o, loop het niet onverschillig voorbij. Toon u bereidwillig, waar het om uw hulp, uw raad, uw voorlichting vraagt; want hier openbaart zich een edele kiem in het jonge karakter, die als spruitje nauwelijks merkbaar door de koesterende stralen uwer belangstelling weldra zijn bladeren ontplooit en eens zijn vollen wasdom bereikt.

Een machtig opvoedingsmiddel is een goed leesboek. Laat uw kind - in de lange winteravonden vooral - zijn hart ophalen aan eenvoudige verhalen, met helden en heldinnen, die karakter bezitten, en - zoo ze al iets van buitengewone individuen hebben - doen, denken en spreken als gewone jongens en meisjes. Er verschenen helaas nog te veel ‘verhalen voor de jeugd’ in den laatsten tijd, waarvan de hoofdfiguren slechte conterfeitsels van werkelijke helden en heldinnen zijn, en automaten van den schrijver gelijken, die al te veel van de onvervalschte ‘spes patriae’ verschillen. Ze mogen voor eenigen tijd de nieuwsgierigheid van den jeugdigen lezer prikkelen, een blijvenden indruk laten die beelden niet achter. En dat juist vind ik van zoo onschatbare waarde in een goed boek, dat het kind zich - jaren nadat het zijn lievelingsboek gelezen heeft - het ‘*Kleine Moedertje*’, ‘*den fermen, stoeren knaap met zeemansbloed in de aderen*’ voor den geest terugroept. Ga dus in de keuze van kinderboeken niet te overijld te werk. Houd rekening met het geslacht, den leeftijd en den bijzonderen aard van het individu. De sprookjes met hun onwaarschijnlijkheden zijn geen kost voor ouderen, die op het punt staan de wereld in te gaan, en reeds een voorsmaak hebben ontvangen van de werkelijkheid. Zij vragen grepen uit het volle leven, uit het leven met zijn strijd en overwinning, teleurstellingen en verrassingen, hoopvolle tijden en donkere dagen.

Maak onderscheid tusschen jongens- en meisjeslectuur. Het meisje houdt in den regel niet van jachtavonturen, van krijgsmans-tafereelen. Het is vaak iets min of meer sentimenteel aangelegd en schept behagen in boeken, waarin op het gevoel wordt gewerkt, als: ‘*Keetje*’, van Stamperius, ‘*Blinde Elze*’ en andere.

De avontuurlustige jongeling zal echter genieten bij het lezen van: '*Drie jongens op reis*', door Joh. H. Been, van: '*Janmaat in de IJszee*', door P. Louwerse of '*Frans Naerebout*', van Stamperius.

Hoe prikkelt een boek als: '*Dagen en daden van Admiraal Dubbelwit*' van Joh. H. Been, '*Ken u zelven*' en '*Help u zelven*' van Samuel Smiles tot navolging; welk een machtigen indruk laat het achter, als de held zoo wordt geteekend als '*Koolemans Beynen*' in het boekje van Boissevain. Het is - wil men den lust tot lezen bij de jeugd aanwakkeren en tevens het boek als opvoedingsmiddel bezigen - niet gemakkelijk een geschikte keuze te doen in een tijd, dat er zooveel klatergoud voor echte munt verschijnt.

Lees daarom eerst zelf, wat ge uw kind in handen denkt te geven, of zoo u daarvoor de tijd ontbreekt, zoo ge u onbevoegd acht, over de eischen van een goed boek te oordeelen, raadpleeg uw meer belezen vrienden, in wie gij geloof hebt.

Onthoud het kind in zijn jeugd het spel niet.

Het zijn later gewoonlijk de flinkste, verdraagzaamste, minst bekrompen, vastberadenste burgers, die in hun jeugd volop gelegenheid hadden, zich in physieke kracht met hun kameraden te meten, hun zintuigen volop den kost te geven, plannen te beramen en door snelheid van handelen hun tegenstander de loef af te steken. Wat ook de slechte voorbeelden op de goede naturen kunnen bederven, een wijn, gemengd met hoeveelheden van betere en mindere gehalte, is de beste.

Een eenzelvige opvoeding kweekt vroegrijpe, waanwijze mannekens, die meenen in alles mee te mogen praten, omdat ze bij alle gesprekken van ouderen tegenwoordig zijn; - klagende schoothondjes, nuffige dametjes, die bij 't minste onrecht, haar aangedaan, gaan huilen, bij de minste teleurstelling den moed verliezen, geen werkelijke van denkbeeldige gevaren onderscheiden, en die langzamerhand beginnen te gelooven, dat de heele wereld slecht is, behalve zij zelf. De hemel beware ons voor zulke ziekelijke wezentjes, maar schenke ons de Hollandsche jongens, die Hildebrand zoo aardig geteekend heeft in zijn Camera Obscura.

Wakk're knapen en meisjes.

Gulden droomen, visioenen,
Dartelheid en speelsch vernuft,
Blijv' de weelde uwer jaren;
Dwaas is, die in ernst versuft.

Schenkt uw spel, uw idealen
Frischheid steeds en nieuwen gloed,
En behoudt, wat u weêrvare,
Steeds uw blij, oprecht gemoed!

H.H.

Twee Bezoeken aan Wagner gewijd.

I. Zürich.

Toen wij het prachtige werk gelezen hadden: ‘Tagebuchblätter und Briefe’ van Wagner aan Mathilde Wesendonk beving ons een verlangen, bijna een heimwee, de plaats te bezoeken waar eens de hoogste vreugde werd genoten, en het zwaarste leed geleden.

De fotografie der witte villa, gelegen op den ‘grünen Hügel’, met haar boogvensters, gaanderijen en terrassen, het portret van Mathilde met haar engelachtig, stilzinnend gelaat, het mede doorleven van dit groote, verheffende lijden, deze groote, verheerlijkende liefde, alles drong ons, dit verlangen te bestendigen en tot verwezenlijking te brengen. -

Zoo stonden wij dan voor het groote ijzeren hek, dat het park van den straatweg afsloot, en lazen daar tot onze teleurstelling een Politieverordening, die het betreden van dit eigendom verbood. De villa konden wij niet zien, hooger gelegen en

verscholen achter zwaar geboomte. Zoo keerden wij ons moedeloos om, toch hopend dat er nog een uitkomst zijn zou.

De villa Wesendonk ligt tegenover het Belvoir-park, een publieke tuin waar men een prachtig uitzicht heeft over stad, meer en bergen. Wij traden die binnen om eenige opheldering of aanduiding te verkrijgen. Het geluk diende ons.

Een oude dame, met sneeuwwit haar zat aan een tafeltje met eenig handwerk en hoorde ons gesprek met een der bedienden en de vraag of er geen mogelijkheid zijn zou, het park en de villa, al ware het ook slechts uitwendig, te bezichtigen. Zij nam toen het woord en vertelde dat haar de tegenwoordige eigenaars niet vreemd waren, die op het oogenblik waren 'verreist', dat haar man de architect der Villa was geweest, en zij Wagner en zijn eerste vrouw, alsook de familie Wesendonk van zeer nabij had gekend.

'Veel heb ik met hen doorleefd'... zeide zij, maar het bijzijn der bedienden maakte haar stil. Zij gaf ons den raad, het hek in te gaan, het eerste pad rechts te volgen en op te stijgen naar den grünen Hügel waar wij van de huisbewaarders zeker verlof tot een bezoek zouden verkrijgen.

Wij volgden haar aanwijzing en betraden met gevoelens van aandoening en eerbied de paden, zoo dikwijls bewandeld door Wagner en Mathilde.

Het was er doodstil.

Geen vogeltje zong in de kronen, de hooge kruinen werden door geen windje bewogen. Immer steeg de weg; statig rees het zwaar geboomte waaronder nog de dorre bladeren sliepen, die eens in gouden voorjaarstoover boven hun hoofden hadden geruischt...

O, de weemoed van zoo'n plaats waar veel geleden en gestreden werd, waar, door de nu doodstille harten, eens zoo zware stormen woedden, waar de ziel, door schoonheidsverrukking tot het hoogst werd opgevoerd, de weeldedronken oogen schouwden in het licht en de pracht dier goddelijke natuur, in den glans van elkanders blikken, het schoonste, zachtste, edelste liefdelicht dat

voor een mensch op aarde schijnen kan.

En nu - na het bruisen van het hoogste leven - de doodschheid die als een rouwsluier langzaam op ons daalde, die diepe, diepe stilte - het onbegrijpelijke van dat wegzijn, het onherroepelijke, dat als het luiden van een doodsklok ons omgonsde - het onwetendzijn van hen en hun bevinden, wat zij werken, waarnaar zij streven, of zij van ons nog weten, deelnemen in onze deelneming in hun lang geleden smart...

Of is dit alles ook voor hen een droom geworden? Zien zij van uit verlichter sfeer, met andere blikken naar omlaag als die des menschen? meten zij der aarde dingen met de maat der eeuwigheid? - wordt dáár te licht bevonden wat eenmaal woog ondragelijk zwaar?...

Engelenzielen, die bij elkander hoorden reeds op aarde, zijt ge nu voor eeuwig ginds vereenigd, dáár waar geen wetten of banden van menschen meer binden en scheiden?...

Wij waren aan het huis gekomen en kregen verlof vol welwillendheid, om rond te gaan.

Wij wandelden op de terrassen van waar men een verrukkelijk uitzicht heeft op Zürich, het blauwgroene meer, de schitterende sneeuwbergen onder den diep azuren hemel.

De woorden in Mathilde's brief aan Wagner zweefden ons voor den geest:

‘Wie ich jetzt am Balkon sitze und schreibe, glühen die Alpen im zartesten Abendroth. Könnte ich den rosigen Wiederschein an diese Blätter fesseln, und in Ihre Seele hauchen...

Nun ist es dunkel geworden, die Berge liegen bleich und leblos da und alles ist so still. Ruhe, Ruhe, heilige Ruhe senke sich auch in Ihr Herz’...

En in een anderen brief:

‘Mir ist als habe ich eine Höhe erstiegen und blicke nun in ein wundervolles Abendroth, den Hymnus der Schöpfung...

Die Alpenhäupter hoch zum Himmel ragen In ewig kaltem, schweigendem Entsagen

O frage nicht, Du sollst mich nimmer fragen Ich lernte viel - nur Eines nicht ertragen

Dicht bij de villa was een klein gebouw, nu weggebroken, door Wagner bewoond en door hem zijn Asyl genaamd.

In het voorwoord van Professer Golther lezen wij:

‘Richard Wagner liebte sein Asyl. - Mit Schmerz und Trauer hat er es verlassen, freiwillig verlassen.

Warum? - Müssige Frage! - Wir haben aus dieser Zeit das Werk: ‘Tristan und Isolde!’ Der Rest ist Schweigen, und sich neigen in Ehrfurcht.....

II. Triebchen.

Van Luzern uit wenschten wij de Villa te zien, waar Wagner na doorstane stormen, de veilige haven vond in de liefde en trouwe zorg, van Cosima Wagner.

Met een bootje lieten we ons in den vooravond van Luzern naar Triebchen roeien, dat aan de overzijde ligt.

De bootsman, die met de warmte niet veel lust toonde, ons over het meer te roeien, en zoo spoedig mogelijk van zijn corvée verlost wilde zijn, zette ons af aan den overkant en liet ons daar zonder aanwijzing staan, zeggend dat hijzelf niets wist.

Komend uit het drukke Luzern leek ons deze landtong vereenzaamd en ‘öde’. Geen mensch was er te zien, geen pad liep naar de hoogte. Wij klommen op goed geluk den heuvel op, en zagen toen in de verte een villa liggen, die wij voor Wagner's villa hielden, doch aanschellend om verlof te vragen het park te doorwandelen, werd ons medegedeeld, dat de villa die wij zochten beneden lag aan het meer. Wij vervolgden onzen weg en kwamen aan een soort van hoeve waar een paar boerenvrouwen aan het werk waren. Een van beiden vroeg ons waar wij heen wilden. Terwijl wij haar om aanwijzing vroegen, kwam daar om den hoek van het huis een groote man, met langen baard, blootvoets en in hemdsmouwen. Wij hielden hem voor een boerenarbeider.

Toen hij hoorde dat wij de villa Wagner wenschten te zien, begon hij opgewonden te spreken: ‘dat hij genoeg had van die Wagnervereerders, dat zij hem vroeger te zeer hadden gekweld, dat hij na Wagner het huis had bewoond, dat het zijn eigendom was, als ook de grond waarop wij stonden, enz.... Zoo het ons reeds vreemd in de ooren klonk, dat deze gewaande boerenarbeider, eigenaar was van grond en villa, zoo vertrouwden wij zijn opgewonden praat nog minder, toen een der vrouwen, zonder dat hij het zag, ons een teeken gaf, en op

haar voorhoofd wees, aldus, naar ons idee, te kennen gevend, dat wat de man daar sprak, slechts waanzin was.

Hij werd ons toen aangeduid, als die gek van den Eltenberg, die zich-zelf voor koning en keizer houdt, druk tegen een ieder spreekt over zijn waardigheden, en zelfs des Zondags in de kerk den dominé gaat tegenpraten.

Wij letten dus verder niet op hem, en een weg ziende die achter de hoeve naar beneden liep, hoopten wij, dien volgende, de villa ten minste van buiten te aanschouwen aan het meer. Maar nu werd het geroep van den man steeds dreigender, en onze schreden natuurlijk, naar rato, vlugger, om spoediger uit zijn gezicht te verdwijnen en hem aldus tot rust te doen wederkeeren. Doch hij liep ons achterna.

Wij bleven staan.

Razend en tierend kwam hij op ons aan, en toen wij vroegen, waarom hij zich zoo kwaad maakte, daar het nergens stond dat wij dezen weg niet mochten gaan, greep hij de een bij de keel, sloeg en mishandelde den ander, toen deze ter hulp wilde komen, en op onze bedreiging dat wij de politie van deze geweldenarij in kennis zouden stellen, stegen de vlammen van hoogmoedsrazernij hem geheel naar het hoofd en liep hij een schuur in om een plank te halen.

'*Ik* ben de heer en de gebieder, *ik* ben de politie, ik ben hier alles'.... en onder verwensching en scheldwoorden hief hij de plank op om ons te slaan, maar juist toen de zeker doodelijke slag op een van beiden zou zijn neergekomen, schoot een der boerenvrouwen toe en hield hem tegen.

Wij gevoelden dat ons leven aan een toeval hing: wij waren als menschen die staan tegenover een blinde en geweldige natuurkracht, waar vluchten niet helpt, waar over de ziel komt een kalme overgave, een zeker fatalisme, dat ons gelaten voort deed schrijden.

Driemaal waagde hij boven onze hoofden den doodelijken slag, driemaal werd zijn arm tegengehouden door de vrouw, die hem bij zijn naam noemde, als om hem terug te roepen uit deze wereld van vreeselijken waan.... In de verte naderde een man - Toen liet de gek van ons af en keerde om....

Te Luzern begaven wij ons met den eigenaar van het hotel Le Cygne, die welwillend zijn geleide aanbood, naar de politie en gaven verslag van het voorgevallene.

Daar hoorden wij dat deze woestaard tot een der eerste families van Luzern behoorde, dat hij, als oudste zoon, erfgenaam geworden was van den ganschen voorsprong, waarop ook Wagner's villa staat, dat hij, na Wagner's dood, het buiten tijdelijk zelf bewoonde en genoeg werd lastig gevallen door diens vereerders. Misschien heeft het zijn hoogmoedswaan tot woede doen stijgen, dat alle eer voor Wagner was, en niemand van hem, den eigenaar, notitie nam. In ieder geval is dit wel aan te nemen, dat, indien hij een arme boer geweest ware, in plaats van een der eerste heeren van Luzern, de politie hem reeds lang onschadelijk had gemaakt, *en nu afdoende reden had*, want met iedereen leefde hij in strijd, overal was hij gehaat en geschuwd; door drank zijn vreeselijken aard nog opzweepend, was hij alleen nog maar gevoelig voor de woorden dezer arme boerenvrouw, die ons het leven heeft gered.

Nu bevreemdde ons niet meer de doodelijke stilte en verlatenheid van dezen landtong. - De plaats, door Wagner gewijd, wordt daar bewaard door een draak, even erg als Fafner, die den zingenden, naar de natuur luisterenden Siegfried wilde dooden.

De erve, waar de hoogste schoonheidswaan zijn hoogste zege vierde, - het deel geworden van den vreeselijksten, vernielendsten boosheidswaan...

Mochten deze woorden dienen ter waarschuwing van anderen, die evenzeer door vereering en dankbaarheid gedreven worden.

JOS. GIESE.

Socialistische romans. Socialisme, Literatuur en Werkelijkheid.

IV.

Aus einer kleinen Garnison. (Ein militärisches Zeitbild)
von
LEUTNANT BILSE.

Waarom ik dit boekje, dat zulk een storm verwekte in Duitschland, en zijn auteur dwong den militairen dienst te verlaten, in verband breng met het socialisme?

Bij een oppervlakkige lezing zal hij, die het boek alléén kocht om er de militaire 'schandaaltjes' in na te pluizen, misschien niet terstond begrijpen wat *ik* er in gelezen heb vóór of tegen het socialisme!

En toch is het geschrijf van luitenant Bilse een prachtig wapen in de hand van al diegenen die zijn tegen een streng-gedisciplineerd leger, die het beneden de waarde van

den mensch vinden, dat hij in de kazerne gedrild wordt door superieuren van wier willekeur hij totaal afhankelijk is, in zijn positie van recruut, einjähriger, enz. die, in één woord, op grond van de inderdaad allesbehalve verkwikkelijke geschiedenissen welke in het militaire leven voorvallen, zich met nadruk, en in overeenstemming met de socialisten, verklaren *tegen* dienstplicht, en wat dies meer zij! Men behoeft het orgaan van de Fransche socialisten en democraten *L'Action* (waarvan de geschiedenis mij de stof zal leveren tot mijn slot-artikel, uit de *werkelijkheid*) slechts open te doen, om van dag tot dag te stuiten op een rubriek 'A bas la justice militaire', welke gevuld is met meer of minder goedgestááfde beweringen over de verdrukkingen, onrechtvaardigheden, gemeene knoeierijen en geweldenarijen, waaraan de Fransche soldaat blootstaat van de zijde zijner meerderen. Niettegenstaande de minister van oorlog André, evenals 't geheele ministerie, kruipt voor de linkerzijde, waaraan hij zijn bestaan dankt, moet hij toch dagelijks, bij monde van *L'Action,* vernemen hoe verrot de legertoestanden zijn ook onder *zijn* bewind, hoe de meerdere den mindere verdrukt, blootstelt aan te lange marschen, moedwillig in het typhusgevaar stort, dikwijls opzettelijk hem mishandelt, enz. enz.! Schering en inslag van al die betoogen is natuurlijk, dat *L'Action* en de socialisten heel anders, en rechtvaardiger zouden handelen!

Maar dáárover straks.

Het boek van luitenant Bilse geeft van die bovenvermelde mis-standen in het *Fransche* leger een *Duitsch* relaas van *Duitsche* toestanden. Wat in het garnizoen van Forbach voorvalt moge overdreven zijn, en door een al te zwarte bril bekeken, voor zoover het betreft de schuldenmakerijen en liefdesgeschiedenissen der heeren officieren, dat overige gedeelte dat sober en eenvoudig behandelt het jammerlijk lot van den onderofficier Schmitz, die het slachtoffer is der militaire wetten, dat gedeelte is slechts een niet-weg-te-redeneeren vóórbeeld uit *velen*! Men kan van dat stukje *wáárheid* niet zeggen, wat men gezegd heeft van de rest: ''t Is overdreven en éénzijdig'. Want de geschiedenis van den sergeant Schmitz is die van ieder ander, die blootstaat aan de wreedheid van militaire orde en regels!

Dit gedeelte is een bewijsvoering *tegen* zulk een *instelling* van militaire orde en regels, géén op-zich-zelf staand toevallig feit!

En om die reden is het een *bewijsvoering* in den geest van het socialisme, waartegen niet veel valt in te brengen.

De sergeant Schmitz heeft altijd, vijftien jaren achteréén, uitstekend opgepast, is een voorbeeldig militair! Zijn superieur Röthe is een knoeier met de leveranties, iemand die 'een oogje toedoet' als hem dat voordeel aanbrengt, in één woord iemand van zedelijk minder gehalte dan Schmitz.... maar 't is zijn *superieur!* En op een dag zijn beiden min of meer dronken, en Röthe, in die dronkenschap, beveelt aan Schmitz, om een paard haver te geven, dat volgens Schmitz geen haver mag hebben! 'Je doet wat *ik* je beveel,' zegt Röthe, woedend over de weigering van Schmitz. En als deze, in 't gevoel van zijn recht, blijft volharden bij zijn weigering, wordt hij den volgenden dag op het strafrapport gebracht door zijn wraakzuchtigen superieur wegens 'dienstweigering.'

Hier hebben we nu het stelsel van militaire orde en regel in vollen gang! Want al de heeren van den krijgsraad zijn eigenlijk voor Schmitz en tegen Röthe! En toch *moet* men dezen in 't gelijk stellen, omdat hij de *superieur* is, aan wien daadwerkelijk werd *dienstgeweigerd!* Schmitz moet zich voor zijn eigen spaarduitjes een verdediger

nemen, die hem toch niet kan redden voor het zoo gevreesde gestraft-worden met arrest! Want, gestraft-worden beteekent voor Schmitz de vernietiging van zijn vijftienjarige loopbaan van militair! Als hij na twee maanden vrijkomt, moet hij ontslag nemen, zijn spaarduitjes zijn gevlogen naar den verdediger, zelfs op pensioen heeft hij geen recht, omdat hij zich niet intijds daarvoor aangaf; en zoo is het einde van dezen eerlijken en fatsoenlijken militair, die rheumatisch en stijf werd in 's lands dienst, dat hij zich moet verhuren op een fabriek om, tegen karig loon, in zijn dagelijks onderhoud te voorzien!

Om zijn bedoeling te accentueeren heeft luitenant Bilse noodig gevonden van Schmitz een sociaal-democraat te maken, *tengevolge* van de ondervonden behandeling. Uit het boekje is niet duidelijk of de auteur zich daarbij zelf vereenzelvigt met de sociaal-democratische stellingen welke hij Schmitz laat verkondigen, dan of het hem daarmee slechts te doen is geweest den volke te *waarschuwen*, wat er van komt als, in het legerzelf, door onrechtvaardigheid en hardheid, wordt gekweekt een verbittering, die leidt tot socialisme. Ziehier wat hij, - luitenant

Bilse, - letterlijk schrijft: ‘Voor nauwelijks een jaar was hij, (Schmitz), nog een soldaat van den keizer, iemand die had gezworen het vaderland te zullen beschermen en te willen dienen. En heden? Heden behoorde hij tot hen die beschuldigd worden aan de grondvesten van het staatsgebouw te durven schudden, om te trachten een nieuw gemeenschapsleven te stichten naar eigen goedvinden! Maar toen hij dien avond op de tribune stond en een menigte van honderden menschen den nieuwen kameraad het welkom tegenjuichte, toen steeg een nooit gekend gevoel van zelfbewustzijn, een vaag overheerschend sterk verlangen naar groote dingen in hem op..... Welke zegeningen ontvangt de burger, ontvangt het volk, nu eigenlijk dóór het leger? Het leger ontneemt ons onze kinderen, om die in hun beste levensjaren, die waarin de jongeling man wordt en waarin zijn karakter zich ontwikkelt, te behandelen maar al te dikwijls met een groote ruwheid en onrechtvaardigheid, en hen dan, of als verbitterde vijanden van de staatsinrichting, of als beklagenswaardige ongelukkigen, in de maatschappij terug te zenden! En al heeft iemand ook de mooiste jaren van manlijk arbeiden, en tot zelfs zijn gezondheid, dienstbaar gemaakt aan den staat, toch wordt hij om de eerste de beste kleinigheid de wijde wereld ingejaagd, waar hij dan als een verschopte hond kan gaan zoeken naar een nieuwen meester en naar een nieuw levensonderhoud! Laat ons daarom de staatsinrichting weten te dwingen, dat zij het geld, dat nu nutteloos wordt uitgegeven voor zulke doeleinden, voortaan gebruikt voor betere dingen, zoodat het volk zelf voor de gebrachte geldelijke offers óók het loon geniet.’

Heb ik geen gelijk wanneer ik beweer, dat in déze prediking van socialistische beginselen, als uitvloeisel van bestáánde onrechtvaardigheid en verdrukking, de kracht schuilt van het romannetje *Aus einer kleinen Garnison?* De rest is eigenlijk maar onbeteekenende bijzaak! Dat een garnizoen in een afgelegen grens-stadje uit den aard der zaak komt tot te veel drinken, tot kwaadspreken, tot minnarijen van meer of minder ernstigen aard, dat is niet zooveel bijzonders, of verwonderlijks, om er zóóveel gewag van te maken! Niet alleen in het *militaire* leven komen zulke gevolgen van te veel afzondering voor!

Vraag maar eens aan de marineofficieren, die gedoemd zijn langen tijd samen te huizen aan boord van éénzelfde schip, of zij-ook niet te lijden hebben onder de onvermijdelijk-onaangename gevolgen van zulk gedwongen samenleven in een kleine omgeving? En zie eens om u heen in elk provinciestadje! Heeft men daar niet min of meer al dezelfde leelijke eigenschappen onder de *burgers*, welke luitenant Bilse beschrijft als het speciaal eigendom van officieren en hun vrouwen! Om niet eens te spreken van koloniën, van 't leven in de binnenlanden van Indië of Afrika! Ieder die onpartijdig is zal moeten toegeven dat in zulke afgelegen oorden altijd, en in alle kringen, in meerdere of mindere mate zal heerschen: de verveling, de kwaadsprekendheid, de zucht zich met drank of onnoozele feesten te verdooven, de onderlinge jaloezie, en de neiging met elkaar op een al te intiemen voet te geraken, welke in de ‘kleine Garnison’ van luitenant Bilse worden geschilderd als speciale gevolgen van het *militaire* leven-alléén. Hoeveel lawaai het boekje dan ook in Duitschland veroorzaakt heeft, hoezeer het daar ook alle pennen en tongen in beweging bracht, omdat ‘das Militär’ het heilige huisje van elk rechtgeaard Duitscher is, voor ons, die buiten zulke beweegredenen staan, ware het niet de moeite waard een romannetje als *Aus einer kleinen Garnison* te lezen, en er over na te denken,

indien het niet om die fraaiklinkende en éérlijkbedoelde sociaal-democratische theorieën ware!

Die wat nader te bekijken en toe te lichten, in verband met de *werkelijkheid*, heeft zijn waarde, in een tijd waarin jonge menschen, en vrouwen in de eerste plaats, allen min of meer worden meegesleept door een leer van 'rechtvaardigheid', van 'gelijkheid', etc., die o zoo verlokkelijk-mooi klinkt maar die onhoudbaar is in de praktijk! En waarnaar de sociaal-democraten-zelf dan ook even weinig handelen als het er op aankomt, als de Christenen dat doen in de praktijk, waar het hun in theorie óók heel móóie leer geldt!

Luitenant Bilse lijkt mij, in zijn eerlijk-geschreven romannetje, zoo recht een kind van zijn tijd, iemand die eerlijk ziet de onrechtvaardigheid en het geknoei van den kring en den stand waartoe hij behoort, en die zich nu laat verleiden een toevlucht te zoeken bij de holle phrasen van de sociaal-democratie, die belóóft wat zij niet *kan* volbrengen, en tot hare volgelingen maakt die groote schare van menschen, die niet nadenken

over de andere zijde der quaestie, maar zich blind staren op de ééne, die niet leeren door de lessen der geschiedenis, welke zij zich geen tijd gunnen anders te lezen, dan in onbetrouwbare schoolboekjes, en die evenmin notitie nemen van 't geen er om hen heen, in *wijderen* kring dan de eigene en in *andere* landen dan het eigen, al zoo voorvalt ter waarschuwing en ter leering!

Daarom lijkt het mij wel der moeite waard in een volgend artikel een en ander te vertellen van het socialisme *in de werkelijkheid*, zooals het zich dezer dagen in Frankrijk vertoont, in de leerrijke geschiedenis van *L'Action*, het orgaan van republikeinen, socialisten en vrijdenkers; welke geschiedenis ik in dat blad, en dat van zijn ex-vriend, thans zijn dood-vijand *La Raison*, met evenveel belangstelling als vroolijkheid vervolg.

Want het maakt mij altijd vroolijk, wanneer ik zie hoe al die met mooie phrasen zwetsende menschen ten slotte eindigen met een blootgeven, op de jammerlijkste wijze, van hun eigen kleinzielige en gemeene bijbedoelingen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Papieren-kindje.

Papieren-kindje, zeg, wou je nu weer
Probeeren om mij te ontslippen?
Wat heb je eraan, om zoo eigenwijs
Aan die dwaze pen te ontglippen?

Wat wòu je dan toch, wilde robbedoes,
Wat moet je daarbuiten doen?
Pas òp toch - de menschen wachten je op
Ompantserd in 't Harnas: fatsoen.

Die zullen je slaan met hun wreeden spot
Omdat je zoo'n wildebras bent,
Omdat je zoo luid-jolig lachen kan,
Dwaas kind, dat de menschen niet kent!

En als je huilt in je kinderverdriet
Krast óók weer die spotlach je tegen,
Verleer eerst het lachen - het weenen, kind
Gevoelloosheid is er een zegen.

.....
.....
.....
Wil je koppig zijn, kleine onverstand
En je eigen leventje leven?
Nu ga dan, - maar 'k hoor reeds je stil beklag
Omdat je niet hier bent gebleven.

En toch, wat zou ik je volgen zoo graag,
Dwaas harte-kindeke-mijn.
Om mede te jub'len je luiden lach
Òf snikkend mèt je te zijn!

Maar ik blijf achter, verstandigjes, braaf

En ik lach met de mènschen meê
Heel zachtjes, heel ‘net’, zooals dat behoort,
Die lachjes zoo fijn en ter-sneê.

En als het verlangd wordt, dan huil ook ik
Bedaarde, voorzichtige tranen.
Want als ik eens wild-wanhopig deed
Dat zou men ‘aanstellerig’ wanen.

.....
.....
.....
O, God, ik wil wèg - maar weet niet waarheen,
Alleèn wil ik zijn, met mijzelve,
Op 't eenzame veld - de verlaten hei
Onder 't strakke wolkengewelve.

Wijd strekte ik beide mijn armen uit
Als daar alleèn ik dan bleef
En juichen zou ik met jub'lend geluid:
‘'k Ben blij, ben blij, dat ik leèf!’

Of wel - ik viel neer op den kouden grond,
Zoo koud als het mensch'lijk gelaat
Om uit te snikken, àl 't leed van daar-ginds
Die wereld vol weedom en kwaad. -

In 't goud geluk van mijn bruischend bestaan
Zong 'k luid met de vogeltjes mede...
.... Of uitte mijn haat, zoo woest soms en wild....
.... Of lispelde snikkend een bede....

.....
.....
.....
Papieren-kindje, zeg, ga je nu tòch?
Ga jij dat de menschen verklappen?....
Ze zullen je slaan met hun wreeden spot
Ze zullen je last'ren, vertrappen.

Of wel - ze kijken verwonderd je aan,
Dwaas harte-kindeke-mijn,
En juist die domme verwondering, ach,
Die doet me zoo'n pijn, zoo'n pijn!

Ik leerde nu om ‘verstàndig’ te zijn
Zooals mij de menschheid gebood.
Maar, God, O! mijn God, dat stomme Verstand,
Dat heeft er mijn Harte gedood!
HOMO SUM. -

November 1903 - *Amsterdam.*

Één enkel Oogenblik. Schets. Uit het Russisch van Wladiemier Korolenko door Annie de Graaff.

- Er zal een storm opsteken, kameraad.

- Ja, korporaal, en een geduchte storm ook. Ik ken dien oostenwind maar al te goed. Het zal vannacht spoken op zee.

- De heilige Jozef bescherme de zeelui. De visschers hebben allemaal gemaakt dat ze thuis waren....

- Houd je oogen toch maar goed open: ik meen dat ik ginds een zeil heb gezien.

- Neen, het was het glinsteren van de vleugels van een vogel. Achter de vooruitstekende gedeelten van den muur kun je je voor den wind beschutten.... Vaarwel. Over twee uur wordt je afgelost...

De korporaal verdween; de schildwacht bleef achter bij den muur van het kleine fort, dat aan alle zijden omringd was door de klotsende golven.

Inderdaad stak de storm op. De zon was onder, de wind nam voortdurend in hevigheid toe, het westen kleurde zich met purperen gloed, en naarmate het donkere schijnsel zich langs den hemel verspreidde, - werd het koude blauw der zee al dieper en dieper gekleurd.

Hier en daar staken de witte toppen der golven zich scherp af tegen het donkere watervlak; dan scheen het of de geheimzinnige diepte van den oceaan, bleek van woede na verbolgen toorn, zich boosaardig een weg wilde banen naar de oppervlakte boven.

Ook in den hemel heerschte onrust. De wolken, zich uitstrekkend als lange streepen, vlogen van het oosten naar het westen, waar ze na elkander met een vuurgloed overdekt werden, als wierp de stormwind hen in den mond van een rood gloeienden, reusachtigen oven.

Reeds begon de orkaan boven de wijde zee te loeien.

Op het donkere, deinende water verscheen een zeil, gelijkend op den blanken vleugel van een verschrikten vogel: een visscher, zich verlaat hebbend, snelde voor den storm uit; onmachtig om den verren oever te bereiken, richtte hij het barkje naar het fort.

De verre oever van het vaste land was sinds lang in den nevel vervaagd, in de wazige dampen van den schemerenden avond. Dof en lang klonk het loeien der zee; onverpoosd deinden de golven aan den nog vergulden horizon. Het blanke zeil glinsterde, nu verdwijnend, dan opnieuw te voorschijn komend. Het bootje laveerde; met moeite bood het weerstand tegen het ruwe water, langzaam kwam het naderbij.

Het scheen den schildwacht, die het vanaf den fortmuur gadesloeg, dat de duisternis en de zee zich beide dreigend richtten tegen dit verlaten barkje, om het door de woestbruisende golven mee te laten sleuren naar de diepte.

Binnen den muur van het fort werd een licht ontstoken, toen een tweede en een derde. Het bootje was niet langer zichtbaar, doch de schipper kon de lichten zien - enkele trillende vonken boven den meedoogenloozen, brullenden oceaan...

II.

- Halt! Wie is daar?

De schildwacht roept het barkje aan, den loop van zijn geweer gericht op den visscher.

Doch de zee is vreeselijker dan deze bedreiging. De visscher is onmachtig het roer te hanteeren, zoodat de golven het bootje elk oogenblik op de rotsen kunnen verpletteren...

Het bootje, behendig als een zwevende vogel, wacht de woeste golf af, en draaiend om den schuimenden top, is het zeil plotseling verdwenen... De golf heeft het voortgestuwd, en de kiel doorklieft thans de kleine baai.

- Wie is daar? - roept de schildwacht opnieuw overluid, vol belangstelling de gevaarlijke toeren van het barkje volgend.

- In naam van den heiligen Jozef, open de poort, broeder! - antwoordt de schipper. Het is een storm!

- Heb geduld, de korporaal komt.

Op den muur bewogen zich eenige schaduwen, toen werd een zware deur geopend, het licht van een lantaren verscheen, stemmen weerklonken.

De Spanjaarden hadden den visscher opgenomen; achter den muur had hij bij de soldaten een toevluchtsoord en een nachtleger gevonden.

Hoe weldadig doet het aan om zich dan het woedend gebulder der zee voor den geest te roepen, en de dreigende duisternis boven het peillooze, diepe water, waarop zijn barkje nog kort te voren heen en weer schommelde.

Dreunend viel de deur in 't slot, alsof de vesting zich voor de zee behoeden wilde, waarboven het phosphoorlicht geheimzinnig glinsterde, en waar de wind zich over het gansche watervlak in breede stroomingen voortstuwde.

Het venster in den hoektoren van het fort werd vaag verlicht, en het barkje in de bocht schommelde regelmatig door, zacht kreunend en piepend onder de slagen der

teruggedrongen en verslagen, doch immer krachtige golven.

III.

In den hoektoren bevond zich de cel van de Spaansche krijgsgevangenis. Van tijd tot tijd werd het roode licht dat door het raam drong verduisterd; dan teekende zich achter het traliewerk een menschelijke gestalte af. Iemand zag naar de donkere zee en verdween. Opnieuw weerkaatste het roode schijnsel van het lichtje op de toppen der golven.

Het was Juan-Maria-Jose-Michael Diaz, oproerling en vrijbuiter. Bij een vroegeren opstand hadden de Spanjaarden hem krijgsgevangen gemaakt, en ter dood veroordeeld, doch door de een of andere gril werd hij begenadigd. Ze hadden hem het leven geschonken, d.w.z. hij was naar dit eiland gebracht en hier gevangen gezet.

Zijn ketenen werden hem afgenomen. Deze waren hier overbodig; de muren waren van steen, voor het venster bevond zich een zwaar ijzer traliewerk, - achter het venster - lag de zee. Zijn leven bestond hierin dat hij door het venster kon turen naar den verren oever.... En zich herinneren.... En misschien - nog hopen....

In de eerste tijden, als op heldere dagen de zon de toppen der blauwe golven verlichtte en de verre oever meer nabij scheen, dan stond hij langen tijd te staren, turend op de bergen van zijn moederland, die vaag zich afteekenden met hun kronkelende rotskloven, en op de wijd-afgelegen dorpen als nauw zichtbare vlekken....

Dan stonden hem opnieuw voor oogen de baaien, wegen en bergpaden, waarlangs vluchtige schaduwen zweefden, die hem thans zoo nabij schenen.... Hij wachtte of in de bergen wederom het vuur der geweren zou glinsteren, en rookkolommen zouden opwolken; of langs de golven van ginds, van den verren oever, zeilschepen zouden naderen, die de vaderlandsche vlag van opstand en vrijheid in top zouden voeren. Voor dit oogenblik maakte hij zich gereed, en met geduld, behoedzaam en volhardend, holde hij de steen uit rondom het geroeste ijzer.

Jaren verliepen. Op den oever bleef alles rustig, in de rotskloven hing een blauwige nevel, van den oever naderde slechts een kleine, Spaansche transport-bark, en vreedzame visschersschuiten kruisten over de zee, als meeuwen die op buit zijn uitgevlogen...

Langzamerhand stond het verleden hem als een droom voor oogen. Als in een waas verscheen de vreedzame oever hem in een gulden nevel, en in zijn slaap doken grillige schimmen voor hem op van lang vervlogen dagen.... Als aan den oever een rookwolk opsteeg, en een oorlogschip de golven kliefde, dan wist hij dat op het eiland de wacht en de bewakers der gevangenen werden afgelost....

En lange jaren verliepen in dezen doodslaap. Al kalmer werd de geest van Juan-Maria-Michael-Jose Diaz; zelfs door geen droomen werd hij meer gekweld. Het leven sleepte zich voort: doelloos, dof, eentonig. Zelfs op den verren oever tuurde hij met onverschilligen blik, de vraag: wanneer? stelde hij zich sinds lang niet meer.

Slechts bij fellen oostenwind, zoo krachtig in die streken, als de golven steenen wierpen tegen de oevers van het kleine eiland, dan begon een diep, vaag, dof verlangen zijn ziel te beroeren; een verlangen, even diep als de bodem der zee. Dan schenen opnieuw van dien wazigen oever schimmen te naderen, die op de golven

voortbewogen, hem luid, onrustig, gejaagd toeroepend.... Hij wist dat hij niets vernam dan het bulderen van de zee, en toch lag hij steeds te luisteren naar die kreten.... In het diepst zijner ziel werd een zware, hevige strijd gestreden.

In zijn engen kerker van hoek tot hoek was schuinsgewijze een groeve in den steenen vloer uitgehold. De bloote voeten hadden een diep spoor nagelaten in de steen, op stormige nachten als hij door zijn cel rondvloog. Op zulke nachten schraapte hij opnieuw den muur af rondom de tralies. Maar als tegen den morgen de zee bedaarde, en vleiend tegen de oevers klotste, dan kwam ook hij tot kalmte, en langzamerhand vergat hij die oogenblikken van machtelooze razernij.

Hij wist dat geen tralies hem hier gevangen hielden....

Hij werd weerhouden door de listige, dan loeiende, dan vriendelijke zee, en.... de zonnige kalmte van den verren oever, dof en wazig in gouden nevels, vervaagden den geest van den gevangen man.

IV.

Zoo verliepen wederom jaren die hem dagen schenen. In stomme wezenloosheid sleepte het leven zich zwaar en doelloos voort.

En toch doemden van tijd tot tijd vreemde visioenen aan zijn oogen op. Scheen de zon

helder, dan zag hij op den oever rookwolken omhoog stijgen van houtstapels en vuren.

In het fort heerschte buitengewone drukte: de Spanjaarden begonnen de oude muren te herstellen; vele plaatsen, die in al die jaren van rust en kalmte waren verweerd, werden haastig hecht en sterk gemaakt; meer dan vroeger kruisten de stoomsloepen met de Spaansche oorlogsvlag in top tusschen den oever en het eiland. Reeds tweemaal waren monitors met lichten langs de baai gekropen, als de donkere ruggen van reusachtige zeemonsters.

Diaz tuurde ernaar met doffen blik, waarin toch nu en dan verwondering lag te lezen. Eén keer scheen het hem zelfs toe op helderen, zon-verlichten dag, dat in de bergengten en rotskloven witte, fijne rookwolken opstegen; als ronde wolkjes stegen ze plotseling op, zich scherp afteekenend tegen den donkergroenen achtergrond, dan versmeltend in de heldere lucht.

Een andere maal bewoog de lange, zwarte streep van het oorlogsschip zich naar den oever van het vasteland, en enkele korte slagen weerklonken over het water heen.

Woest greep Diaz naar de tralies die schudden en trilden. De steenen lieten los, en puin viel naar binnen in de cel....

Nog verliepen enkele dagen.... Opnieuw lag de oever stil en zwijgend; de zee was verlaten, en de golven kabbelden vriendelijk klotsend voort, al maar voort.... Diaz meende dat het slechts een droom was geweest....

Doch op den morgen van dien dag had de zee opnieuw zijn toorn opgewekt. Het water begon wederom te klotsen tegen de golfbrekers die in de baai waren aangebracht, en aan den linkerkant werd het geluid vernomen der losgewoelde steenen, die op den oever werden geslagen. Tegen den avond was het vierhoekige raam met schuim bespat; de zee zong haar somber lied, dat door den oever met diep gezucht en geklaag werd beantwoord.

Diaz haalde de schouders op; hij zou vroeg gaan slapen. De zee raag jammeren zooveel ze wil; laten de golven die verdwaalde bark maar omslaan, die hij vanuit zijn raam kan waarnemen. Wat gaat hem dat bootje aan en de stemmen die uit zee weerklinken?

Hij ligt op zijn matras.

Als de Spaansche schildwacht op het gewone uur de lantaren brengt en die in de gang plaatst in de opening boven de gesloten deur, dan valt het schijnsel op een liggende gedaante en een bleek gelaat met gesloten oogen. Diaz scheen in diepen slaap verzonken, slechts van tijd tot tijd trokken zijn wenkbrauwen zich krampachtig samen, en gleed over zijn gelaat een uitdrukking van stomme smart, alsof in het diepst zijner ziel een strijd werd gestreden, even somber en zwaar als in de bruisende zee die steenen tegen de oevers wierp....

Plotseling schrok hij wakker, als werd hij bij zijn naam geroepen. Een rukwind was met volle kracht tegen den muur zijner cel losgestormd. Door het venster waren de glinsterende schuimvlokken zichtbaar, en zelfs als het bulderen even ophield, floot en gierde de wind rondom het fort, die achter de gesloten deur en door de gangen lang weergalmde. Het was of iets dreigends om het eiland woedde, verstomde en verstierf....

Diaz sprong overeind. Hij meende slechts eenige sekonden te hebben geslapen en ging staan voor het venster, verwachtend het witte zeil der bark opnieuw te zien

verschijnen. De loeiende zee was echter in diepe duisternis gehuld, en de voortjagende rukwind liet verwarde kreten naklinken.

Ofschoon dergelijke hevige stormen niet dikwijls woedden, wist hij elk fluitend, sissend, en brullend geluid nauwkeurig van elkaar te onderscheiden. Maar nu de loeiende orkaan een weinig begon te bedaren, vernam hij onder zich een nieuw geluid, - iets zachts, vriendelijks en onbekends...

Hij snelde naar het raam, en zich opnieuw aan de tralies vastklemmend, wierp hij een blik in de duisternis. Wild en woest bruiste het water. De verre oever was in donkere nevels verdwenen. Slechts nu en dan drong het koude maanlicht een enkele maal door de wolken heen. Verre, vreemde schijnsels glinsterden van tijd tot tijd op de toppen der bulderende golven, dan plotseling verdwijnend.... Machtige, woeste, bekende kreten weerklonken....

Jose-Marie-Michael Diaz gevoelde dat zijn ziel even woest en hevig werd beroerd als die schuimende zee. Hij was uit een diepen slaap ontwaakt, zijn denkvermogen was teruggekeerd, sinds lang vervlogen herinneringen doemden voor zijn geest op.... Plotseling begreep hij wat hij eenige dagen geleden op den oever had gezien.... Dit was geen droom geweest! Hoe was het mogelijk, dat hij dit voor een droom had kunnen houden? Het waren geweerschoten geweest.... het was opstand.... het was strijd en mogelijk - overwinning!....

Wederom beukte een rukwind tegen den muur, wederom spatte het schuim hoog op, en wederom weerklonk dat vriendelijke, zachte geluid onder zijn cel.

Diaz rukte aan de tralies, met tienvoudige kracht in zijn vreemde geestvervoering. Opnieuw lieten de steenen los, verteerd door de zonnestralen, wat puin viel naar beneden en de ijzeren tralies weken langzaam terzijde....

Onder het raam, in de kleine baai, wiegde en schommelde het barkje....

V.

Op den muur werd de wacht afgelost.

- Heilige Jozef.... Heilige Maria! - mompelde de soldaat, en zich de kap over het hoofd trekkend, zocht hij de beschutste plek op, achter het vooruitspringend gedeelte van den muur. Over het gansche, wijde watervlak loeiden de rukvlagen, verheffend en neerstortend, terwijl het schuim der golven glinsterend omhoog spatte. De wind, in razernij ontstoken, deed het eiland steunen en sidderen. Uit de diepte werden reusachtige steenen losgewoeld, die daar jaren begraven hadden gelegen, en zich nu als blanke schimmen tegen de oevers stortten.

Op zulk een oogenblik snelde Diaz naar het venster. Het water klotst met zulk een kracht tegen hem aan, dat hij achterover stort.... eenige sekonden blijft hij roerloos liggen, zijn ziel met kille wanhoop vervuld, en boven hem hoort hij in het bruisende water iets wilds en vijandigs....

Als het geraas een weinig verflauwt, opent hij de oogen. Zwarte, sombere wolken drijven langs het luchtruim voort. Hij gevoelt, meer dan hij ziet, het onophoudelijk voortstuwen van die wolkenmassa's naar het westen toe. En uit de verte nadert opnieuw iets wreeds en dreigends, met dof en loeiend brullen.

Slechts de steenen muren van het fort blijven zich roerloos verheffen te midden van dien hevigen orkaan. In de duisternis zijn de monden der kanonnen nog te onderscheiden, die uit de schietgaten te voorschijn komen.... Van tijd tot tijd, als het stormgeloei even zwijgt, worden de avondgebeden der soldaten vernomen; de tamboer slaat den roffel.... Binnen de muren werd het rustig. Het lichtje in den hoektoren scheen altijd overschillig voort.

Diaz stond op; als een hond die geslagen is, springt hij uit het raam.... De zee is somber en huiveringwekkend. Hij keert in zijn cel terug, verbuigt de tralies, en legt zich neder op de matras, in doffe berusting.

Behoedzaam had hij de tralies weer moeten verplaatsen om niet de aandacht van den schildwacht te trekken... Ze konden eens denken dat hij in dien storm wilde vluchten... Neen hij wilde niet vluchten.... De zee was het graf....

Met beide handen greep hij een balk vast, richtte zich evereind en bleef onbeweeglijk staan....

In de cel was het nu doodstil. Het gelige licht der lantaren bescheen de muren, den uitgesleten vloer en de matras die in een hoek lag... Boven zijn hoofdeneind, diep in de steen uitgehouwen, stond het opschrift:

‘Juan-Maria-Jose-Michael Diaz, muiteling. Leve de vrijheid!’

En overal op de muren, stond te lezen met groote en kleine, met dikke en nauw zichtbare letters:

‘Juan-Michael Diaz.... Michael-Diaz....’

Verder wemelden de cijfers...

Eerst had hij de dagen gemerkt, toen de weken en de maanden... ‘Heilige moeder Gods, reeds twee jaar,’... Drie jaar.., Heer, waak over mij; o God, dat ik niet krankzinnig word... Diaz... Diaz...’

Het tiende jaar was slechts als getal gemerkt, zonder eenig bijschrift... Toen hielden de cijfers op... Maar telkens en telkens was de naam in de steen gegrift, al werd de hand die schreef bevender en zwakker...

Het gele schijnsel der lantaren verlichtte dit alles koud en onverschillig...

Plotseling trilt een huivering door Diaz heen - op zijn bed ligt een man in diepen slaap. Rustig en langzaam gaat de borst hijgend op en neer.... Is hij dat? Hij, Diaz, die hier kwam vol levenskracht, bezield met vrijheidszin?...

Opnieuw slaat een rukwind bulderend tegen het eiland... Diaz laat de armen zakken en springt het venster uit.

De wind wordt voortgestuwd. Vanuit de donkere zee is het lichtje van den hoektoren zichtbaar. De lantaren met haar koude schijnsel verlicht de leege cel...

VI.

De schildwacht op den muur, den rug naar den wind gekeerd en met de armen steunend op zijn geweer om niet door den orkaan te worden meegesleept, prevelt gebeden, terwijl hij luistert naar het helsch getier van wind en zee. De hemel wordt nog zwarter; het is alsof aarde, lucht, zee en wolken tot een sombere massa zijn sâamgesmolten. Slechts van tijd tot tijd breken de angstwekkende golven tegen de oevers, terwijl het blanke schuim langs de muren omhoog spat.

De schildwacht heeft alle gebeden gepreveld die hij kent; hij keert zich naar de zee en blijft verbijsterd staan. Langs de bocht, te midden der diepe duisternis, beweegt

zich nauw zichtbaar een barkje; de wind stuwt het mede in de richting, waar de golven zieden en bruisen. Plotseling zwelt het zeil hoog op en vliegt het voort. Het barkje trilt, verheft zich, en verdwijnt...

Op dat oogenblik wierp Diaz een blik achter zich; het scheen hem toe dat het donkere eiland sidderde en in de diepte verdween, met het onverschillige koude licht, dat hem van den toren gevoelloos tegenstraalde.

Voor hem uit was het chaos en storm. De orkaan deed zijn krachten herleven. Met ferme hand greep hij het roer, richtte het zeil, en uitte een luiden kreet.... Het was de kreet van zalige, jubelende vreugde, van grenzelooze zielsverrukking, nu hij opnieuw het ontwaakte leven in zich voelde...

Achter hem weerklonken doffe geweerschoten, toen het gebrom van een kanon dat door den stormwind werd gesmoord. Van terzijde naderde een rukvlaag die het bootje vastgreep... Hoog, heel hoog werd het opgelicht... Met gefronste wenkbrauwen keek Jose-Maria-Michael Diaz strak voor zich uit - hijgend joeg zijn borst op en neder... Hij wist dat hij vrij was, dat niemand op de gansche wereld thans kon voelen wat hij voelde, want ieder wilde het leven... Maar hij... hij wilde slechts de vrijheid.

Het bootje bevond zich nu op den hoogsten top der golven; het sidderde, wankelde, en begon te kantelen... Van den muur was het zichtbaar voor de laatste maal... Doch nog langen tijd klonk van het fort het afschieten van geweren over de bruisende zee.

VII.

Den volgenden morgen ging de zon op aan den blauwen hemel. De laatste donkere wolken werden krachtig voortgedreven; rustig kabbelde de zee als schaamde ze zich over haar nachtelijke boosheid... De blauwe, zware golven klotsten langzaam tegen den steenen oever, die helder glinsterde van het witte schuim.

De verre oever teekende zich scherp af in de doorschijnende morgenlucht. Overal lachte het leven, herboren na den stormnacht.

Een kleine stoomboot kruiste langs den oever, een smalle streep bruisend water in de golven achterlatend. Een kleine groep Spanjaarden volgde haar vanaf de muren van het fort.

- Hij is waarschijnlijk omgekomen, - zei een van hen. - Het was een waanzinnige daad.... Wat dunkt u, don Fernando?

De jonge officier keek den ander aan met peinzenden blik.

- Inderdaad, hij moet verdronken zijn, antwoordde hij. - En toch heeft de zee hem één enkel oogenblik de vrijheid geschonken. Wie zal zeggen of hij die enkele sekonden niet verkoos boven lange jaren van doelloos voortbestaan!....

- Maar zie eens. - Wat is dat.... - De officier reikte den ander zijn kijker over, wijzend naar de zuidelijke grens van den rotsigen oever. Op een der kapen, ingenomen door een leger muitelingen, stegen witte rook-kolommen op. Geen geluid werd vernomen; alleen de witte damp wolkte omhoog tusschen de rotskloven. Uit zee werd van tijd tot tijd met een kanon geschoten - toen zweeg alles. En de oever en de zee zwegen....

De officieren zagen elkander aan.... Zou er een opstand zijn uitgebroken?....

Geen antwoord....

De golven klotsten vreemd glinsterend voort; tegen den oever van het eiland kabbelden ze op de steenen....

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Excelsior. - Ik kan den lust niet weerstaan hetgeen gij mij geschreven hebt, naar aanleiding van mijn correspondentie met Bianca, hier woordelijk over te nemen. Het is goed dat anderen lezen hoe wij echte-vrouwen daarover denken:

‘*Met zeer veel belangstelling las ik in 't laatste Lelienummer* (14 *Sept.*) *Uwe correspondentie met Bianca*, *en ik kom U nu mijn groote ingenomenheid betuigen met alles wat U daarin hebt gezegd! Dat was een van de dingen waarover ik U later eens had willen schrijven*, *maar nu Bianca dat al heeft gedaan is 't natuurlijk overbodig geworden. Ik kan U niet zeggen hoe blij ik ben*, *dat U zoo duidelijk hebt gezegd welk een groote begripsverwarring er bestaat waar 't trouwen en liefde geldt! Zooveel jonge meisjes voelen wèl de behoefte om lief te hebben*, *maar zouden dat voor geen geld ter wereld durven bekennen*, *juist om de reden*, *die U daar aanhaalt. Namelijk dat de maatschappij zou zeggen:* “*Hoe onwelvoegelijk dat men ronduit bekent graag te willen* “*trouwen*”. *Als nu maar de maatschappij onder dat trouwen verstond* “*een gelukkig huwelijk sluiten uit zuivere liefdes*”, *dan zouden die jonge meisjes haar liefdesbehoefte tòch wel bekennen*, *want wat voor* “*onwelvoegelijks*” *ligt er in te verlangen naar geluk?*

Maar helaas verstaan de meeste menschen onder trouwen iets heel leelijks, n.l. het “*aanhalen van een man, om per se getrouwd te willen zijn en niet omdat men dien man liefheeft.*” *Het is precies zooals U zegt*, *het meerendeel van de meisjes* “*denkt*, *op grond harer opvoeding en omgeving dat het bekennen van haar liefdesbehoefte gelijk staat met het verachtelijke en vieze per-se-willen-trouwen*”. *En dat is de schuld van al die meisjes die zich daaraan wézenlijk schuldig maken; van al die meisjes die alle mogelijke pretjes najagen, niet om die pretjes zelf, maar om per se een man te willen hebben! Daarom ook heeft 't woord* “*uitgaan*” *zoo'n* “*minne*” *beteekenis gekregen, en trekken edeldenkende jonge meisjes, al zijn ze vroolijk van karakter en al houden ze veel van dansen en andere dergelijke dingen*, *zich terug uit het* ”*uitgaanleventje*”. *'t Is wel jammer voor die meisjes.*

Dit sluit zich aan bij wat ik U indertijd schreef over meisjes, *die zich voordeden als* “*tegen het huwelijk*

zijnde' en zich een air gaven van moderne-vrouw. Niet 'omdat ze dat wezenlijk waren, maar alleen um deze reden: opdat de maatschappij toch niet denken zou, dat zij er óók op uit waren een man te zoeken, alleen om getrouwd te willen zijn. Jammer, jammer, want daardoor doen ze zich héél anders voor dan ze in werkelijkheid zijn, en slepen nog anderen mee op den koop toe. Ik hoop van harte dat hierin langzamerhand verandering zal komen.'

Ja, 'uitgaan' in den gewonen zin heeft inderdaad een 'minne' beteekenis gekregen. En ik kan best begrijpen dat er meisjes zijn die daarom 't land hebben aan 't zoogenaamde 'uitgaan'. Maar jammer vind ik het toch. Want waarom zou een jong-meisje niet *genieten* van een zorgelooze jeugd als die haar deel kan zijn. Ik ken in den Haag zoovele pruilerig in een hoekje zittende jonge dametjes, die zichzelf daardoor nog meer tot last zijn dan hunne ouders, dat ik 't altijd bejammer hoe juist zulke wezentjes dikwijls zoo'n gelukkig, onbezorgd bestaan hebben waarvan zij in geen enkel opzicht profiteeren. -

Wat die kwestie van talen en wiskunde betreft, gij schrijft: '*Ik heb iemand gesproken* (*een heer*) *over de kwestie waarom toch jongens over 't algemeen verder waren in de wiskundige vakken dan meisjes, en meisjes juist meer gevorderd waren in de talen. 't Gesprek kwam er héél toevallig op, doordat hij beweerde zoo slecht de talen te kunnen spreken, al was hij er ook voor naar 't buitenland geweest. Hij zei, dat z.i. bij den man de rekenvakken meer belangstelling opwekten, omdat daarbij voornamelijk het verstand te pas kwam; terwijl de vrouw vooral met de talen ophad, omdat daarbij bovenal gevoel noodig is, en zij dat in véél ruimer mate bezat dan de man. Ik weet niet of die bewering juist is, maar als ik bij mezelf naga, dan weet ik dat ik nooit in rekenen heb belang gesteld, zelfs niet op de lagere school. Daarentegen had ik veel taalgevoel. 't Liet me koud of een ploeg werklieden meer af kon maken dan een andere in denzelfden tijd. Ook kon 't me geen zier schelen, hoeveel inhoud houten bakken van zooveel en zooveel afmeting hadden, of dal A zijn vriend B inhaalde op den weg van X naar Y.*'

Ik-zelve heb dit ook dikwijls zoo hooren uitleggen, en ik-ook heb, evenmin als gij, ooit gehouden van algebra, meetkunde en rekenen. Bij het uit het hoofd rekenen was het mij steeds bijna onmogelijk mijn gedachten erbij te houden. En nu nog breng ik nooit een *lange* optellingsom ineens ten einde, want midden erin vluchten mijn gedachten weg, dringen zich andere beelden voor mijn geest, en vergeet ik mijn cijfers. Cijfers zijn voor mij de meestdorre en vervelende dingen die er bestaan. Uit mijn schooljaren herinner ik mij nog steeds, hoe wij voor een middagles een bijzonder moeielijk algebraïsch vraagstuk thuis hadden op te lossen. De moeilijkheid van 't geval 'reizte' mij, (trok mij aan); ik deed mijn best, wat ik gewoonlijk met rekenen en aanverwante dingen niet deed, en toen ik op school kwam bleek ik de eenige te zijn, die het vraagstuk had weten op lossen. Helaas, kort was mijn triomf, want de juffrouw, niet gewoon aan zooveel ijver mijnerzijds, opperde het vermoeden, dat mijn vader mij wel zou hebben geholpen. Ik kon haar gelukkig bewijzen hoezeer zij zich vergiste, daar mijn vader toevallig uit de stad was, maar ik gevoelde mij verder bekoeld in het bij-uitzondering-mijn-best-doen. En ik moet tot mijn schande bekennen dat ik, over het geheel genomen in die vakken waarin ik plezier had een goede leerling, in de algebrameetkunde- en reken-uren tot de grootste lastposten behoorde, en dikwijls in den hoek heb gestaan wegens in die lessen begane vergrijpen, van een' aard zooals Top Naeff ze zoo goed weet te beschrijven....

Intusschen moet ik U, lieve Excelsior, en mijzelve de kroon van het hoofd nemen, dat wij *daarom* zoo uitmunten in gevoel boven hen die wel goed rekenen kunnen, en er wel van houden, want ik kan U de verzekering geven dat een der *gevoeligste* vrouwen die ik ken (en dat van zeer nabij,) een zeer innig-gevoelig-aangelegde, dóór en dóór vrouwelijke natuur, op school *uitmuntte* in rekenen, weinig taalgevoel bezit, en bij het afleggen van haar onderwijzeresexamen juist op de rekenkundige vakken het gemakkelijkst slaagde. Zij zegt dat zij van rekenen dol hield, in tegenstelling van andere vakken. En, zooals ik U hierboven zei, zij behoort tot de gevoeligste vrouwen die er bestaan, zóó zelfs, dat velen haar 'overgevoelig' zullen noemen.

- U komt tevens nog een antwoord toe op Uw vorigen brief over het artikel van Dr: van Deventer. - Wat gij schrijft betreffende het moeilijke van uitgaan te vereenigen met studie geef ik U volkomen toe. Gij vergist U echter m.i. als gij dit in verband brengt met het artikel van Dr: van Deventer. Hij heeft het over niet-volwassen, nog-school-gaande meisjes. *Die* worden dus in geen geval bemoeilijkt in hun studie door te veel uitgaan. (Tenzij in groote steden, waar sommige dwaze ouders hen vóór hun tijd oud maken door ze reeds op de schoolbanken te laten uitgaan naar danspartijtjes, kurhaus-bals, enz. enz.) -

Verder schrijft gij, dat het zoo moeilijk is voor een meisje om studie en huishoudelijkheid te vereenigen. Alweder zeer juist. *Maar juist daarom laat zich dat alles niet vereenigen.* Dat is juist een der grootste onzinnigheden van de vrouwenbeweging, dat zij uit pedanterie en zelfaanbidding de meisjes wil doen gelooven dat zij alles tegelijk kunnen, méér dan de begaafdste man in menig geval. Wie een betrekking zoekt, (ik beantwoord uw vraag), die moet te rade gaan met haar *aanleg.* Is haar hoofd beter geschikt voor werk dan haar handen 't zijn, dan kieze zij een studie-vak. Is zij meer geschikt voor 't huishoudelijke, dan zal zij door zich daarop *grondig* toe te leggen verder in de wereld komen, dan doorbreke-beenen in alles tegelijk. Wie geen betrekking behoeft te zoeken, doet m.i. het méést vrouwlijk door zich vóór alles te bekwamen in echt-huishoudelijke en vrouwlijke dingen. En heeft zij daartoe weinig aanleg, dan is dat een reden te meer om er haar aandacht en haar tijd met ijver aan te wijden.

'Bleeke neuzen en eigen schuld' deed U denken aan hetgeen gij hebt bijgewoond van meisjes die uit hoogmoed onderwijzeres werden. Ja, wat gij daarvan schrijft geloof ik gaarne. De lust iets anders te *schijnen* dan men *is*, en de valsche schaamte is heden ten dage *ingeboren* in de menschen in *alle* standen. - Neen, ik vond uw gedachte over mij - als gij U die nog herinnert - niets 'brutaal' Ik vind het heel vriendelijk van U gevoeld. -

Ten slotte wil ik nog Uw eigen woorden overnemen over boeken als *Kamertjeszonde* enz., enz., naar aanleiding van Jeanne van Doorn en Dolf's correspondentie in de Lelie. Ik doe dat, omdat gij in die woorden zoo heel juist zegt *wat* de oorzaak is van veel kwaad heden ten dage bij jonge menschen, (niet alleen meisjes maar ook jongelui.) *Zij praten elkaar na.* En zij lezen volstrekt niet 'om de kunst' maar uit modezucht, en omdat die en die zegt dat het zoo mooi is, etc., etc. *En er blijft dan wel degelijk wat hangen van den vuilen inhoud*, juist *omdat* de lezers zulke jonge onervaren menschjes zijn:

'*Ik zou kunnen vertellen, dat meisjes van* 19, 20 *en ouder met een hoogwijs gezicht beweren: "dat er een goede strekking zit" in een boek, alleen uit napraterij! Ze hebben 't boek dikwijls niet eens gelezen, alleen maar een beoordeeling er van! Maar wat erger is: ik heb meisjes die woorden hooren gebruiken om 't lezen van een minder "net" boek te verontschuldigen! Ze wisten heel goed, dat 't lezen er van haar niet*

tot eer strekte! En nietwaar, als de strekking maar goed is, dan is 't lezen veroorloofd, al is de inhoud nog zoo schaamteloos! Een dergelijke verontschuldiging, die vaak gebruikt wordl, te pas of te onpas, is: "De stijl is zoo mooi, zie je, dáárom moet je 't boek lezen, en niet op den inhoud letten! Want die is.... nou.... niet netjes!" Alsof men een boek lezen kan zonder iets van den inhoud in zich op te nemen! Ik kan 't tenminste niet.'

Ela. Wat ik in de vorige Lelie aan eenige andere vragers antwoordde geldt ook voor U; namelijk dit, dat de uitgever de opgaven heeft van het U toekomende honorarium. Zoo gij hem de Lelies opgeeft, waarin stukken van Uw hand voorkomen zal hij 't voor U nazien welk bedrag ik indertijd aan hem heb opgegeven. Het spijt mij zoo zulk slecht nieuws van U te hooren. Van harte beterschap toegewenscht....

- **Moeke II**. (Ik voeg dit toe aan Uw ps: omdat er reeds een andere is, die hetzelfde pseud: koos). - Ik ben heel blij dat U-zelf abonnée zijt geworden teneinde de Lelie daardoor spoediger in handen te krijgen. U schrijft dat het U dikwijls toeschijnt, alsof het *gevoel* ook-al is veranderd in de laatste 20 jaren. Lieve mevrouw, ik geloof dat met U. Ik vind dat het gevoel afneemt op in het oogloopende wijze, naarmate de verstandstheorieën toenemen. Het is immers, speciaal in de Vrouwenwereld, mode geworden *zichzelf*, *de eigen ontwikkeling*, *het eigen-ik* voorop te stellen, waar vroeger liefde, zelfopoffering, toewijding aan anderen als het vrouwelijk ideaal gold.

Wat U mij schrijft omtrent de reden die U dreef niet Uw tegenwoordige woonplaats te verlaten, zullen b.v. 9 van 10 hedendaagsche vrouwen 'overdreven' vinden. Dood is immers dood! En wie hecht er nu aan een plaats, aan een idee! Maar ik kan mij zoo volkomen begrijpen, dat U niet scheiden kunt. Ik begrijp juist *zulke* dingen altijd zoo goed, omdat ik-zelve zoo ben. En het is waarschijnlijk omdat slechts heel weinig menschen van mijn eigen leeftijd zoo voelen, dat er slechts heel enkelen onder hen mij innig-sympathiek zijn. Het is dikwijls veel meer de oudere dan de nieuwe generatie die mij aantrekt....

Maar wat de vredige stemming, die de stervende natuur bij U opwekt, betreft, lieve mevrouw, neen *die* kan ik niet navoelen. *Ik* kom altijd in opstand tegen de natuur, want zij is in zoo'n bittere tegenstelling met den jammer en de droefheid van het menschzijn. In vroolijke, gelukkige oogenblikken heb ik haar hartelijk lief. Maar als de zon schijnt en de heele schepping lacht, terwijl van binnen in me alles bloedt en verscheurd wordt, dan lijkt mij de natuur zoo wreed en koud en onaandoenlijk. En dan kan ook de gedachte, dat zij steeds dezelfde blijft waar wij menschen heengaan en lijden en sterven, mij in zulk een opstand brengen. - lk herinner mij, hoe bijzonder sterk ik dat gevoeld heb bij mijn terugkeer op een badplaats waar ik zeer vroolijke dagen had doorleefd. Jaren later was ik er met een bijna stervende. Diezelfde lachende natuur, diezelfde mooie omgeving, diezelfde heerlijke zware boomen, diezelfde blauwe lucht, - alles hetzelfde.... en in mij zoo veel veranderd! En op diezelfde plekjes waar ik zoo zorgeloos had genoten, stond ik nu met een hart vol droefheid om wat ik wist dat komen moest: scheiding en dood. Ik haat de natuur in zulke oogenblikken. - Nooit heeft zij mij in leed-uren vertroost; alleen in opstand gebracht. Daarentegen erken ik volmondig dat *het grootsche* van de bergen en de zee mij een sterk besef geeft van eigen kleinheid en van de kleinzieligheid dezer wereld, waardoor men zich te midden van zulk een grootsche omgeving als 'gehoben' voelt boven de aardsche nietigheden en beslommeringen. - Wat meer bepaaldelijk de herfst, het *sterven* der natuur betreft, ik vind dat altijd bijzonder mooi, en tegelijk bijzonder weemoedig. De bekende troostgrond dat wij 'evenals de natuur' opstaan is m.i. een phrase. De natuur herleeft inderdaad. Maar wij? - En bovendien, die *zelfde* bloemen die ik zie afvallen, die *zelfde* bladeren die ik zie neerdwarrelen als een lijkwade op den grond, *die* herleven geenszins. Er komen *andere*, *nieuwe.* Zoo ook met ons menschen! -

Uw brief zond ik dóór aan de bewuste dame. - Hartelijk dank voor Uw schrijven aan mij. Voor de beloofde bijdrage houd ik mij aanbevolen. -

Christiaan. Dit pseudoniem zult gij hoop ik herkennen. De drukker heeft schuld aan Uw verkeerde onderteekening wat uw voornaam betreft, niet ik; hij of de corrector heeft U die verlenging toebedeeld. *De drukproeven worden niet door mij nagezien; daarvoor is een corrector.* - Ik dank U hartelijk voor Uw vriendelijk schrijven en zal

gaarne bij gelegenheid nog wat over dat onderwerp plaatsen, van Uw hand. Het gezondene is reeds ter perse. Dat gij door mijn werk terugkwaamt van sommige inzichten en ideeën verheugt mij, gelijk ik U reeds vroeger schreef, bijzonder. - De uitgever heeft de opgave van het U toekomende honorarium. Gij hebt U slechts tot hem te richten....

Berichten.

I.

Wegens plaatgebrek moest het Ingezonden stuk: Vrindschap, door Lotos tot een volgend nummer blijven liggen.
REDACTRICE.

II. Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

Rubriek A.C. N°. 11286. 's-GRAVENHAGE Sept. 1904. Vriendelijk verzoek aan de Redactie, onderstaand bericht wel in haar Blad te willen opnemen.

Het National Bureau van Vrouwenarbeid verzoekt aan hen, die zich tot het Bureau wenden, dit bij voorkeur schriftelijk te willen doen, te adresseeren aan het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid, 's-Gravenhage, *zonder* daarbij den naam van eene der ambtenaren te noemen of het persoonlijk huis-adres van dezen.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Gevraagd beschaafde dame, tegen vergoeding van pension, tot inwoning in **Utrechts omstreken**, bij veel alleen zijnde dame. (547)
Brieven franco letter B. aan den Uitgever.

19 October 1904.
18de Jaargang.
No. 16.

Hoofdartikel
Augusta de Wit.

Augusta de Wit is op een, voor hare gaven ongelukkig oogenblik in de kunst gekomen.

Want zij heeft een nog niet geëkwilibreerd talent.

Als de slinger van een klok schommelt het heen en weer tusschen de realiteit en de fantasie: tik-links, tak-rechts.

En die schommelbeweging maakt onze letterkundige kunst op 't oogenblik juist ook mee.

Is er een reaktie ophanden? Is er iets gaande, dat op een kolk of een terugloop in den stroom onzer litteratuur wijst? Staan we voor een nieuwe periode?

Ja.... we zouden 't kunnen bevestigen, noch ontkennen. Er is zoo nog niets tastbaars, zoo precies uit te duiden of aan te wijzen, dat op een ommekeer of een wijziging in de algemeene richting in onze letterkundige kunst wijst. En toch.... ja, en tòch is er iets gaande en gebeurende onder het oppervlak der woorden, in de diepte der zielen van onze jongste artiesten, wat nog wel niet zoo juist onder woorden is te brengen, maar dat er toch op begint te wijzen, dat er iets broeit en smeult in de onbewustheid der scheppingen. Er doen zich op onze aankomende prozaïsten invloeden van buiten gelden, die een korrespondeerenden invloed van binnen aan 't verwekken zijn. Maar vroeg men ons wèlke die invloeden dan zijn en wàt er dan eigenlijk gaande is, dan zouden we opnieuw voor de moeilijkheid staan, 't niet begrensd en omschreven in woorden te kunnen analyseeren.

Maar dât er iets gaande is, dat staat vast.

Misschien zou dit in onbewustheid gebeurende, zijn aan te duiden als een kleine opschuiving naar den kant van de fantasie, van het idealisme, van de vrijheid der fiktie.

In een geruchtmakend artikel heeft Ferdinand de Brunetière eenige jaren geleden in een pessimistische, paradoxale bui eens geschreven, dat op het gebied van het denken, van de filosofie de ‘wetenschap bankroet had geslagen,’ daarmee er op doelende, dat hetgeen men van de wetenschap ter vermeerdering van het menschelijk geluk voorspeld had, niet is uitgekomen.

Maar zou men dit tot op zekere hoogte ook

niet kunnen gaan zeggen van het realisme in de kunst? Heeft ook deze richting niet vele toekomstdroomen over de vermeerdering der schoonheid in de kunst niet in werkelijkheid kunnen omzetten? Zijn er door het realisme ook niet vele décepties verwekt? En zijn er, vooral onder de jongeren, niet malkontenten, gedupeerden, gedésillusioneerden door onstaan, die al naar iets anders, wéér naar iets anders, aan 't zoeken en aan 't opschuiven zijn gegaan naar den kant van het idealisme, wegschuivend van het realisme onder een rilling van kilheid?

't Zijn nog maar vragen in twijfelenden vorm uitgesproken; we willen de kwestie slechts met voorzichtige vingers aanraken, ze nog slechts beademen met onze woorden, omdat, wanneer wij ze met de scherpe degen eener argumentatie gingen aanvallen, we op 't oogenblik nog door de schimmenlichamen van onstoffelijke veronderstellingen zouden heensteken.

Maar, we houden 't vol, er is iets gebeurende: er is een afwachting, een weifel, een halte, een fluisteren onder elkaar, een elkander heen en weer trekken, een elkaar vragend in de oogen zien in de kunst. En onder hen, die aan de beginstreep staan, is een onzekere turing in de verte, een heel voorzichtig voet verzetten, een tatonneerend grijpen met de handen in nevels, een tasten naar een nieuwen houvast, een duizeling in het hoofd. En de jonge bende van nieuwe talenten weet nog niet naar welke richting haar onstuimige vaart te wenden.

Dit is het oogenblik, waarop Augusta de Wit in de kunst is gekomen.

En dat is voorloopig haar ongeluk, of juister, het ongeluk voor haar talent geworden.

Want in zulke kritieke perioden slaan alleen de zeer krachtige talenten zich er door; slechts zij, die van den aanvang af weten wat ze willen en duidelijk hun weg voor zich afgebakend zien, komen vooruit. De ‘groote’ talenten en de ‘brutes’ nemen in zulke tijden dadelijk een voorsprong; zij kijken niet om, maar gaan met onverstoorbare zekerheid hun gang. De geboren ‘leiders’ en de ‘artistieke avonturiers’ kennen in zulk een weifel-stadium geen scrupules.

Maar op den drempel blijven de zwakken, de beschroomden, de dualistisch aangelegden, de teer-zieligen en de ongeëkwilibreerden zich achter de ooren krabbelen, schuifelvoeten en kuchen.

En tot die kategorie der drempelweifelaars behoort Augusta de Wit.

Minder door schroom of zwakte dan wel door haar dualisme en haar ongeëkwilibreerdheid staat zij nu al langer dan noodig is, haar voeten te vegen op den mat vóór de drempelpoort. Ze weet niet of ze links dan wel rechts naar binnen zal gaan. En die keuze is haar nòg moeilijker gemaakt nadat haar, na het verschijnen van haar: ‘Facts and Fancies about Java’ binnen uit den tempel zulke aanmoedigende lokstemmen hebben toegeroepen.

‘Facts and Fancies’: - ja juist, die titel zou niet alleen op haar mededeelingen over Java, maar ook uitstekend toepasselijk wezen op àl haar boeken, op haar novellen en op haar roman. Feiten *èn* fikties! Dàt is juist haar dualisme. Aan feiten alléén heeft zij niet genoeg; ze moet er nog iets bij kunnen fantaseeren. Haar natuur, haar aanleg is een mengsel van beiden: realisme èn fantasie.

En daarmee staat ze nu ook voor een moeilijkheid in de kunst.

Men mag gerust aannemen - en 't was van een vrouw, die omstreeks 1900 onze kunst binnenkwam, haast ook niet anders te ververwachten -, dat zij de werken der realistische kunst der Fransche school heeft gelezen en die kunst dus heeft leeren kennen. De aanschouwingswijze der stof, den kijk op de dingen, de manier van

psychologische ontleding, de opbouw van een verhaal, de struktuur van taal en zinnen: - dit en nóg meer heeft haar waarschijnlijk wel in dat soort werk aangetrokken en heeft zij er zich ook uit eigen gemaakt. Men vindt er tenminste de sporen in haar eigen werk van terug.

Maar dat alléén kon haar niet bevredigen. Haar behoefte aan opfraaiïng door middel van haar fantasie, aan het voegen van een bijmengsel van idealisme aan de realiteit, heeft tevens iets van dualisme aan haar kunst gegeven.

Men voelt in al haar werk, in den opzet en de keuze der stof van haar novellen en van haar roman, een poging, ja, nóg meer dan dat: een *wil* om de realiteit van het leven af te beelden en te analyseeren. Zoo tusschen alles door merkt men voortdurend de inspanning om den hoek gluren, die haar blijft toefluisteren, om wààr te blijven, in het leven rond te kijken, en uit hetgeen daar voor haar te zien en wáár te nemen valt haar kunst op te bouwen. Maar dan komt de fantasie weer, die met een aanmoedigend

lachje een ijdelheidje opwekt, dat er haar toe brengt de werkelijkheid wat op te sieren door een stukje sentiment of een veertje romantiek of een kleurtje idealisme. En dan ligt dit alles na een paar bladzijden dooreen te spartelen.

Het dualisme in haar persoon doet zich dan dadelijk weer gelden.

De slinger komt opnieuw in beweging en schommelt heen en weer tusschen realiteit en fantasie: tik-links, tak-rechts.

* * *

Want - en dit is een verschijnsel, dat bij meer schrijvers van den laatsten tijd valt wraar te nemen - hoe gaarne zij ook de artieste der ferme realiteit wil schijnen, au fond is zij een romantiste, die, zonder 't zich mogelijk bewust te zijn, nog altijd meer door het fantastische dan door de konscientieuse juistheid van het realisme wordt aangetrokken.

We zouden er wel niet op durven zweren, maar haar werk maakt op ons toch altijd den indruk alsof Mej. de Wit dit romantisme, dezen hang naar fantasie en idealisme als een zwakheid, misschien wel als een zoogenaamde ‘vrouwelijke’ zwakheid beschouwt, en dat zij bang is zich week te toonen. En om dien schijn tegen te gaan, doet zij zich nu op sommige oogenblikken ferm, durvend en aanpakkend voor, als iemand die zeggen wil: ‘Zie je wel, dat ik niet zwak en vrouwelijk week ben; ik durf de realiteit wel aan; ik zal mijn stof uit het bloedende, lillende leven nemen; en let nu eens op me, - je zult mijn oogleden niet eens zien trillen.’

Maar nu is haar ongeluk, dat terwijl zij het realisme van het leven geven wil, zij *dit leven niet kent.*

En dat komt wel het sterkste uit in haar bundel schetsen: ‘Verborgen Bronnen’.

Daarin vinden we drie schetsen ontleend aan het boerenleven, twee aan dat in Holland en één aan dat in een ander land (de kust van Schotland of Wales?).

En nu durven we gerust te beweren, dat Mej. de Wit van het Hollandsche boerenleven en van de realiteit van het buitenbedrijf zoo goed als niets afweet, tenminste niet meer dan iedere dame, die de zomervakantie ergens buiten doorbrengt en wel eens bij de boeren een glas melk gaat drinken, er gemeenlijk van af weet. Van, laten we 't nu zoo maar eens zeggen, van de boeren-psychologie is ze totaal niet op de hoogte en van de realiteit van het boeren of buitenmilieu, waarin ze haar personen laat optreden, kan ze al evenmin meespreken. En tòch doet ze 't!

Zoo geeft ze in de eerste schets van haar ‘Verborgen Bronnen’ een épisode uit het leven van een smokkelaar; maar deze man is een even echte smokkelaar als een opera-Tyroler een echte Tyroler is, of als de boeren uit de novellen van J.J. Cremer indertijd echte Hollandsche boeren waren. ‘Nellis’ is een puur fantasie-opbouwsel. Had Mej. de Wit iets van of over smokkelaars willen schrijven, dan had zij zich een tijd in hun leven moeten inwerken, desnoods dit leven moeten meeleven, zooals bijvoorbeeld Quérido voor zijn ‘Menschenwee’ het stroopersleven heeft ingeleefd. Nu heeft ze er een fantasie-strooper van gemaakt, wiens voze realiteit te sterker opvalt wanneer men de schetsen uit het stroopers- en kommiezenleven van F. de Sinclair er eens naast legt.

Maar nòg erger maakt ze 't in een ‘Vrijage’.

Daarin vertelt ze ons van een jongen, die op een boerenmeid verliefd is en die, bang dat zij hem, in vergelijking met een oud O.-I.-militair die in Atjeh gevochten heeft en wiens galanteriën door haar beantwoord worden, niet voor ferm en durvend zal aanzien, en een beetje uit versmade liefde ook, de boerderij van haar vader in brand steekt. En dit alles gebeurt op een klein dorp, zóó klein zelfs dat er niet eens een veldwachter maar slechts een ‘koddebeier’ is. Ieder zou nu denken, dat op zulk een nest hoogstens een ‘brievengaarder’ zou wezen. Neen, Mej. de Wit schept er een postkantoor, zóó groot dat één kommies den dienst niet eens af kan, maar dat er zelfs meerdere kommiezen werkzaam zijn. Bovendien laat ze de brandweer de slang eener spuit in een boeren-regenput leggen (aardig voor een ‘Fliegende Blätter’-parodie) en laat ze de boeren hun vee... 's zomers op stal hebben!

Oogenschijnlijk zijn dit kleinigheden, ‘slips of the pen’, onnauwkeurigheden die tot den loop der verhalen en de psychologie der personen niets afdoen. En tot een zekere hoogte is dit ook waar. Want 't is aan te nemen, dat de personen uit deze schetsen niet anders zouden geweest zijn en niet anders zouden gehandeld hebben als de brandbluschslang niet in de regenwaterput was gelegd of als de koeien op tijd naar de weide waren gezonden. Maar hier loopt 't niet over. 't Gaat er om, of Mej. de Wit over dingen schrijft, die ze kent of waarvan

ze niet behoorlijk op de hoogte is, en of ze een mengsel van realiteit en fantasie voor zuiver Realisme wil uitgeven.

En wanneer men nu ziet hoe weinig konscientieus zij te werk is gegaan bij de bewerking van haar *feiten*-stof, dan dringt zich als vanzelf ook de vraag aan ons op, hoe 't dan wel gesteld moet wezen met haar *psychologische* stof en hoe ze zich van de ziels- en karakter-analyse harer personen heeft afgemaakt.

Welnu, deze vraag te stellen, is haar onmiddellijk beantwoorden in dien zin, dat haar psychologie dezelfde fout vertoond als haar milieu-schilderingen, n.m.l. dat deze uit een mengsel van op observatie of op intuïtie gebaseerde realiteit en uit romantische fantasie bestaat.

Vandaar dat ze haar personen op 't eene oogenblik heel gewoon, natuurlijk en begrijpelijk laat handelen, als menschen van ons eigen kaliber en wier doen en laten juist is geanalyseerd, terwijl ze er een oogenblik later romantische fantasie-poppen van maakt.

Duidelijk komt dit aan 't licht in haar schets: ‘De Vader’, in welker begin men een poging tot een realistischen opzet bemerkt, en waarin een boer geteekend wordt, die allerlei plannen met zijn zoon, die vlug aangelegd is, voor heeft en hem zelfs dominee wil laten worden, totdat de jongen als student mislukt en naar verre landen trekt, zijn vader alleen achterlatend. Tot zóóver gaat alles nog goed en blijft 't verhaal in het rechte spoor eener mógelijke realiteit. Maar dan loopt het ineens weer mis. Mej: de Wit weet dan niet meer wat met hem aan te vangen en geeft haar fantasie weer den vrijen loop: ze laat de boer zijn bezittingen verkoopen, den naam van zijn zoon op het schutblad van den Bijbel uitschrappen, en hem naar de kust vertrekken, waar hij een vuur aansteekt en onderhoudt als geleide-teeken voor zijn zoon, wanneer deze uit het vreemde land de kust mocht naderen, (een onnadenkende malligheid van de schrijfster, want een licht op een gevaarlijke kust ontstoken en dat niet op de zeekaarten voorkomt, lokt de schepen in plaats van ze te waarschuwen, vermeerdert het gevaar, is dan ook verboden en strafbaar gesteld!); en in den tienden winter lijdt een schip op die plek van de de kust schipbreuk...., een schipbreukeling spoelt aan, en... de vader herkent zijn zoon.

Men ziet 't: de schrijfster zit met haar verhaal weer ineens midden in de romantiek à la Walter Scott, terwijl ze is uitgegaan van het boeren-réalisme van een Guy de Maupassant.

En in haar: ‘Godin die Wacht’ is 't al niet veel beter. Ook in dezen roman komt haar dualisme telkens aan het licht. Nu eens laat ze haar held denken en handelen als een reëel mensch in dagelijksche dingen; men waant dan een boek van realistische kunst te zullen lezen. Maar eenige pagina's verder weet Mej. de Wit geen weg meer met haren hoofdpersoon; haar analytisch vermogen schiet dan te kort en ze vult de gaten met haar fantasie en romantiek (waarvan o.a. een sterk voorbeeld is de scène van den hoofdpersoon, die in Indië bij een afgodsbeeld eener godin in een bosch mijmerend het bewustzijn verliest en in het woud blijft liggen!).

En zoo schommelt ze heen en weer tusschen de realiteit en de fantasie, van het eene boek in het andere: tik-links, tak-rechts.

* * *

Had Augusta de Wit bij den aanvang van haar schrijfstersloopbaan een keuze tusschen de een of de andere richting gedaan, had zij zich op het realisme dan wel op de zuivere fantasie-kunst toegelegd, dan had haar werk er veel bij gewonnen. Ook in eerlijkheid. Nu is het altijd tweeslachtig. En men weet niet voor welk deel: voor het realistische dan wel voor het fantastische en romantische zij verantwoordelijk gesteld moet worden.

En wat is de oorzaak van dit verschijnsel? Een bewuste of onbewuste reden? Wie zal 't zeggen!

't Kan zijn, dat zij, ofschoon zich romantisch aangelegd voelend, aan dien aanleg niet den vrijen teugel wil vieren, omdat zij, een koncessie doende aan een strooming van den dag, weet dat de zuivere romantiek en de fantasie op 't oogenblik nog geen troef zijn in de letterkundige kunst, en dat zij daarom opzettelijk wat realisme in haar werk mengt. Daaruit zou dan ook het gedwongene van het realisme in haar werk verklaard worden, want men voelt dadelijk, dat dit er niet van harte in zit, en dat de schrijfster elke gelegenheid aangrijpt om naar het vrijere terrein der romantiek weg te slippen. En tevens zou dan de reden gevonden kunnen worden van haar poging om sterk te schijnen, robust, ferm, durvend en van mannelijke kracht. ‘Schijnen’ zeggen we, want wat men voor kracht houdt in haar boeken is geen

sterkte door aanleg en temperament; 't is een gewilde kracht, een schijnkracht. In haar innigste diepte is zij (gelijk vooral in haar: ‘Godin die Wacht’ blijkt) een vróuw, een échte vrouw met haar gevoeligheden en zwakheden, met haar behoefte aan fantasie, die romantiek kan maken uit de realiteit rond haar, heelemaal niet sterk en fermkrachtig; ze heeft geen natuur van de daad, maar zij laat zich leiden door émoties. Maar zooals ieder nu, die den indruk geven wil van iets te zijn wat hij niet is of geven wil wat hij eigenlijk niet kent, 't zoeken gaat in geforceerdheid, zoo is de kracht in het werk van Augusta de Wit er ‘op’ gelegd, er bij gemaakt, onware kracht, schijnkracht. Zij is een artieste van émotie. En daarom staat ze voor ons als vrouwelijke kunstenaar juist zooveel hooger dan door de eigenschappen, die ze voorwendt te bezitten.

Maar er is ook nog een àndere mogelijkheid. En die is: een onbewust in haar werkend désekwilibre van romantiek en realisme, welke 't haar belet zich in deze tijden van weifeling in de kunst er zich door heen te slaan en haar eigen weg te vinden.

Of zou die weg misschien reeds voor haar open liggen, indien zij slechts den wil en den moed had dien op te gaan?

Want we vonden toch ook al iets in het werk van Augusta de Wit, hetwelk er ons aan denken deed, dat er dwars over al die slinger- en kronkelpaden van romantiek en realisme een weg loopt recht op haar talent af.

We bedoelen dit: wanneer men haar schets uit het Indische leven ‘Vijandschap’ en in nòg sterker mate, wanneer men haar ‘Orpheus in de Dessa’ leest, dan wordt men niet getroffen door het dualisme uit haar ander werk, door haar strijd om realistische kunst te willen geven, om zich sterk en krachtig te willen voordoen, en daartusschen in dan stukken zwakheid en 't weer langzaam afsukkelen naar fantasie, idealisme en romantiek.

Dit werk van haar is meer homogeen, uit één stuk. Dadelijk voelt men met gave kunst te doen te hebben, waarin de artieste niet voortdurend heen en weer geslingerd werd, maar zich geheel géven kan. Dit lijkt werk van haar gansche wezen, van haar temperament. Dit schijnt kunst, waarin de schrijfster zich zelve leggen kon.

Komt dit mogelijk, omdat in het leven van de Indische dessa iets zachters, liefelijkers, teerders ligt dan in dat van het Hollandsche dorp? Of omdat in het bestaan dezer kamponglieden, door aard en natuur, fantasie, idealisme en romantiek reeds vanzèlf vermengd zijn met de reëliteit van het dagelijksch leven, zoodat haar dualistisch talent in deze omgeving de dualistische stof vond, die het, als de meest voor hem aangewezene, ook met de meest volkomen overgave verwerken kon? Zou in zùlk soort werk stof en talent in natuurlijke harmonie zijn geraakt? En zou hierin de werkelijke artieste Augusta de Wit te zoeken wezen?

Mocht dit zoo wezen, dan kan deze schrijfster onze kunst met nog heel wat moois en bizonders verrijken, want dan ligt het rijke en nog slechts door mindere kunstgoden ontgonnen terrein der Indische natuur en maatschappij geheel voor haar open, een maagdelijk Kunst-Klondijke, dat onder de palmen zijn delvers ligt af te wachten.

FRANS NETSCHER.

Santpoort, April 1904.

Socialistische romans. Socialisme, Literatuur en Werkelijkheid.

V.

In mijn vorige artikelen wees ik er reeds op, dat feminisme en socialisme dikwijls hand aan hand gaan in de romannetjes van vele hedendaagsche vrouwelijke auteurs. Onder de schrijvende damesbent behoort een overgroot aantal tot de aanhangers van socialistische theorieën, niet alleen ten onzent maar ook in het buitenland.

Om die reden kon het mij, een abonnée van het Fransche feministische blad *La Fronde* nauwelijks verwondering baren, toen de redactrice daarvan, de bekende ex-comédienne Marguérite Durand (van het Théater-français, die voor een paar jaar haar vroeger beroep nog eens opvatte, om met Coquelin ainé te gaan spelen in Berlijn voor den Duitschen keizer), nu ruim een jaar geleden hare lezeressen verraste met de mededeeling, dat zij, en haar courant *La Fronde*, zich hadden vereenigd met het toen sinds één jaar bestaande, ontzettend veel gerucht-makende, socialistische orgaan *L'Action*, toen onder de redactie van Victor Charbonnel en Henry Bérenger. De abonnés van de *Fronde* ontvingen dus vóórtaan, inplaats van dit orgaan, de *Action* (waaraan een weekblad was verbonden

La Raison, onder de speciale redactie van Victor Charbonnel alleen).

Immers, oppervlakkig-beschouwd, paste zulk een samensmelting van belangen en gevoelens wèl in het kader van zulk een feministisch blad als *La Fronde!* En de schoone beweeggronden waarop Marguérite Durand in haar afscheidsartikel de noodzakelijkheid van zulk een vereeniging van de beide bladen bepleitte, lieten zich, met een beetje goeden wil, wel aannemen door de verraste abonnés, die, één maand ná de hernieuwing van hun abonnement, ineens te lezen kregen hoe zij voortaan vergast zouden worden op het puikje van heftigheid, *L'Action*, inplaats van op het onschuldig-geschreven vrouwenblad, *La Fronde*, (waarvoor zij hun geld hadden betaald.) Maar wie, zooals de ondergeteekende, een klein beetje nadacht, moest het toch wèl vreemd vinden, ondanks al het schoonschijnend gepraat van Marguérite Durand, dat deze vrouw, die gedurende de vijf jaren waarin de *Fronde* heeft bestaan dagelijks op het eerste blad liet drukken: *De Fronde wordt gehéél en al door vrouwen uitgegeven*, *gedrukt*, *geschreven*, *bezorgd*, die geen gelegenheid liet voorbijgaan om in haar courant den nadruk erop te leggen, dat de vrouw zich *kan* en *moet* redden *zonder* den man, dat deze vrouw nu ineens, zonder vóórafgaande waarschuwing, heel haar werk neergooide, om zich te scharen *onder* de vaan van twee *mannen*: Victor Charbonnel en Henry Bérenger.

Er zat wat achter! Dat was duidelijk!

Ik moet eerlijk bekennen, dat ik mij overigens zeer goed heb bevonden bij de gedwongen verandering! *La Fronde* was een allervervelendste courant, waarin alleen de entrefilets van een zekere mevrouw, of mejuffrouw I. Hellé wáárde bezaten van stijl en geest, *l'Action* daarentegen bracht elken dag een of ander dat boeide, nu een pakkend hoofdartikel, dan een vinnig entrefilet, dan dit, dan dat! Afgescheiden van de politieke richting van het blad, die mij tegenstond, werd het geredigeerd met een onmiskenbaar talent, waardoor de lezers, of zij 't er mee eens zijn of niet, in elk geval ‘waar voor hun geld’ kregen.

En welk een ideale ‘gemeenschapsband’ tusschen de verschillende redacteuren van dit orgaan ‘anti-cléricale, républicaine, socialiste!’ - Geen nommer vouwde ik open, of ik kon mij vermeien in de meest-belovende ‘admiration-mutuelle’ van deze heeren-socialisten, onderling! Marguérite Durand heette niet anders dan ‘notre gracieuse co-redactrice’. Victor Charbonnel en Henry Bérenger brachten elkanders naam nimmer ter sprake dan met het bijvoegsel: ‘Mon ami’. En zoo kreeg ieder medewerker en ieder socialist zijn of haar van zelf-sprekend pluimpje. Hoe kon het ook anders, nietwaar? De socialisten zullen ons immers vóórdoen, hoe men onder elkaar vrede moet houden, door eerlijkheid, gelijkheid, verdeeling van kapi taal! ‘Weg met de maatschappelijke ongelijkheid,’ is hun leuze! ‘Laat ons *broeders* zijn!’

En de redactie van *L'Action* gaf inderdaad een allerstichtelijkst voorbeeld van ‘broederlijkheid’. Het was *ein Gedanke und eine Seele.* - Het schelden en schimpen en verdachtmaken bleef bewaard voor de *tegen*partij, voor de verachtelijke clericale, omkoopbare pers, van de rijkelui, van de ‘nationalisten’! Als men *l'Action*, dat toonbeeld van puriteinsche opvattingen in zake eerlijkheid, *mocht* gelooven, dan zijn er eigenlijk in Frankrijk geen andere eerlijke, en onomkoopbare menschen, dan alléén de socialisten! - Loubet, Chaumié, André, huichelaars! - En de justitie, één troep gemeene lui! - En de militairen, omgekocht door de clericalen! - En de clericalen! Ja dáárover was *l'Action* nu héélemaal niet te spreken! Geen verhaal, hoe onbewezen ook, van een priester of non, van wie iets léélijks gezegd werd, of *l'Action* nam het

op, met reuzengroote letters! En daartegenover de zelfverheerlijking van: ‘Zie op *ons; wij* zijn heel andere lui!’

Ik herinner mij onder anderen, hoe een bekend medewerker van een ‘nationalistisch’ orgaan, een ambtenaar aan een van de ministerieën, in dien tijd werd betrapt, wegens een of ander misdrijf, geldverduistering, of iets dergelijks! De couranten zwegen erover, in een soort schaamtegevoel omdat het een der hunnen, een zóó bekend medearbeidergold! O, de Schadenfreude van de éérlijke *Action!* ‘Nu kon je het eens weer zien, wat die bourgeois, die journalisten van de zoogenaamd-weldenkende pers wáárd waren!’ En waarom zwegen die collega's? Wáárom durfde daarentegen *l'Action* zoo vrijuit hare verachting uitspreken? Omdat, (altijd volgens *l'Action*), heel de ‘nationalistische’ pers geen háár beter is dan de medewerker bovenbedoeld! De *Action* daarentegen ‘telt geen verraders in haar gelederen’. - (aldus haar eigen woorden.)

Men zou socialist *worden*, bij de lezing van zóóveel fraais!

En ik ben dan ook overtuigd, dat heel veel menschen, - vrouwen in de eerste plaats, - zich hebben laten wijsmaken, door de dagelijksche lezing van al die schoonschijnende phrases, dat een toekomststaat van gelijkheid, geschoeid op de ideeën van dat nobele drietal Marguérite Durand, Victor Charbonnel, en Henry Bérenger, een héérlijk paradijs zou wezen....!

Helaas, de schoone droom is ten einde!

Het nobele drietal, dat ons den weg zal wijzen tot verbetering van maatschappelijke misstanden, dat zich daarbij grondt op schoone socialistische theorieën van éérlijkheid, onomkoopbaarheid, beginseltrouw,... het scheldt thans elkáár uit voor al wat leelijk is, het háát elkaar, beleedigt elkaar, vervolgt elkaar! Wat het ergst van alles is, de twee 'socialisten' Marguérite Durand en Henry Bérenger zijn, volgens Charbonnel, *kapitalisten* geworden, hebben zichzelf en hun beginselen en hun eerlijkheid *verkocht* aan het *kapitaal*..!. (Blijkens *La Raison.*)

En Victor Charbonnel staat buiten de deur van *l'Action*, die zij meteen wáren 'coup d'état' voor hem hebben dichtgedaan, en scheldt hen uit, in zijn *Raison!* En achter hem staan de méérderheid van de redacteuren van *l'Action*, en schelden óók mee, op het blad dat zij dienden en gróótmaakten, en dat nu, achter hun rug om, hun is ontfutseld door een der hunnen, - uit eigenbelang!

O het vuil, het *drek* mag men wel zeggen, waarmede de 'vrienden' van straks de eerlijke, onomkoopbare socialisten nu elkáár dagelijks gooien, in *Raison* en *Action*! Dáár blijkt o.a. de *reden* van de raadselachtige vereeniging van *La Fronde* en *l'Action*! Cherchez la femme! De reeds ouder-wordende schoone verkoopt zichzelf, haar blad, en haar invloed, aan den 'socialist' Henry Bérenger! Maar de 'socialist' wil wel naar boven, naar de hoogere sporten van den ladder, (die hij oogenschijnlijk omgooien wil). Als hij minister of zoo iets kan worden, en voorname relatiën weet te veroveren, dan heeft het socialisme uitgediend! Marguérite Durand, met haar geld en haar relatiën in de mannenwereld, biedt hem dat alles ruimschoots! En Henry Bérenger verkoopt, niet alleen zichzelf aan haar, maar 't orgaan van zijn partij bovendien!

En er is nog méér! Er is meneer Delpech, een 'onomkoopbaar' socialistisch *sénateur*, tot hiertoe geacht door vriend en vijand om zijn 'eerlijkheid.'

En meneer Delpech óók heeft zich blijkbaar laten omkoopen, door dat geminachte kapitaal! Eenige Parijsche bankiers hebben hem betaald voor de leverantie van artikelen van finantieelen aard, gericht tegen andere Parijsche bankiers. En meneer Delpech, de 'onomkoopbare' meneer Delpech, heeft volgens Victor Charbonnel, zijn geachten en geëerden naam geplaatst onder die niet-eenmaal dóór hem-zelf geschreven aanvallen, en ze, onder de vlag van zijn zóógenaamde 'éérlijkheid', binnengesmokkeld in *l'Action*! Voor welken dienst, aan het kapitaal bewezen, hij elke maand heimelijk 500 francs in zijn zak stak! Al deze bijzonderheden, en nog véél méér, worden hem en het weetgrage publiek voor de voeten geworpen in *La Raison*, bij monde van den eruit gegooiden Victor Charbonnel en zijn vrienden, die natuurlijk poseeren als de *èchte*, de alléénware, de puik-puik socialisten; die schetteren en vloeken tegen diezelfde 'partijgenooten', die ze één maand geleden tot walgens toe ophemelden en bewonderden! Dáárvoor scheldt *l'Action*, - die natuurlijk niet erkenken wil dat het verkocht is aan 't kapitaal, - Victor Charbonnel uit voor ex-priester, verwijt hem zijn 'jezuiet geweest-zijn, enz.

Heb ik geen gelijk, wanneer ik zeg, dat uit zulke geschiedenissen een les valt te trekken voor 't algemeen, dat men er met recht een bewijs in mag vinden voor de *onuitvoerbaarheid* van socialistische theorieën? - Want, deze mannen zijn niet slechter, niet gemeener dan het gros van de menschen! Er is zelfs geen reden om aan te nemen, dat zij niet, tot op zekere hoogte, oorspronkelijk althans, te goeder trouw waren. Maar zij zijn zwakke, zelfzuchtige *menschen*, niets meer. Henry Bérenger liet zich verlokken door een vrouw, en geld, en maatschappelijke vóórrechten! De sénateur Delpech had geld noodig, en paaide zich-zelf met het bekende: Het doel heiligt de middelen! En Victor Charbonnel is het slachtoffer geworden van de zelfzucht zijner 'vrienden,' en nu hangt hij-ook zijn 'liefde voor zijn partij' aan den kapstok, en schreeuwt om wraak, vóor alles wraak, al richt hij daarmee ook zijn partij te gronde, al ontbloot hij haar ook in al hare onvolkomenheden, voor de nieuwsgierige oogen van het zich aan dat schouwspel vergastende 'nationalistisch' gezinde Frankrijk!

Heb ik geen gelijk, indien ik beweer, dat de mannen die niet eenmaal in eigen boezem, in den kleinen kring van *La Fronde* en *l'Action,* vrede wisten te houden, dat evenmin zullen doen, als gij hen het roer in handen geeft van den staat! - Het is gemakkelijk genoeg te schimpen op het door de Kerk omgekochte leger, op de onzedelijkheid van die Kerk-zelve, op de misbruiken waartoe de macht van het kapitaal leidt. Maar die dingen te *veranderen*, dat is minder gemakkelijk. En het *socialisme* vermag dat evenmin, als eenige andere leer. Al die fouten in de maatschappij, waartegen *l'Action* te velde trok, hebben zich - nu reeds, - herhaald in eigen boezem, nog vóór de socialistische leiders hun doel hebben bereikt. Het orgaan van de socialisten heeft bewezen, dat deze heeren evengoed vatbaar zijn voor omkooperij, eerzucht, onzedelijkheid, eigenbelang, als alle niet-socialisten, heeft bewezen bovendien, dat het, evenmin als eenig ander orgaan, in staat was zich te handhaven *zonder* kapitaal!

En ik herhaal daarom, menschen die, als luitenant Bilse, sociaal-democratische neigingen vertoonen, uit ergernis over al het onrecht en gekuip dezer wereld, mogen zich wel bijtijds afvragen, of de socialistische leer waarvan zij een betere wereldorde verwachten werkelijk *in staat is* hun die te geven? De redacteur van *De Nieuwe Tijd*, Glambäk, uit den roman van Brönstädt, is een zeer goedgeteekend werkelijkheidstype, gelijk men ziet aan de redacteuren van *l'Action* en *La Raison.* Te goeder of te kwader trouw, in beide gevallen is het onmogelijk in de praktijk te doen, wat de theorie leeraart. Want het strijdt met geheel de menschelijke natuur! En daarom worden volks*leiders*, als Glambäk te kwader ure volks*misleiders.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Uit de ‘brieven aan een doode’ geschreven aan haar echtgenoot door Bertha van Suttner. Vrij naar het Duitsch door B.G.

I.

Mijn innig geliefde!

Werken, arbeiden aan het heil der menschheid dat was uw bevel.

Wie dus als werktuig de pen hanteert, moet er zich toe zetten om alle gedachten te bepalen bij het vraagstuk aan welker oplossing alle voortbrengselen van den geest moeten bijdragen. Al wat geschreven wordt moet daartoe strekken; opstellen, gedichten, romans....

Ik wilde gehoor geven aan uw wensch en heb het beproefd. Zoo spoedig als de eerste onlijdelijke smart wat had uitgewoed, en ik de kracht herkreeg om weer geregeld te denken, begon ik aan de uitvoering van uw laatsten wil en nam een vel wit papier voor mij. Aan stof voor onderwerpen is geen gebrek. De wereldgebeurtenissen eischen den strijd voor menschenrecht en menschengeluk, die moet met hartstocht ondernomen, die moet overwinnen.

Maar om een onderwerp naar eisch te behandelen moet men zijn ziel daarbij bepalen, aan niets anders denken, en toen ik nu al mijn denken en voelen wilde richten op één punt, kwaamt gij tusschenbeiden. Gij mijn geliefde, of de smart over uw gemis en.... ik lei de pen neder.

Maar uw opdracht moet vervuld, ik zal dit trachten; eerst echter moet mijn heimwee bevredigd worden dat mij aanhoudend uw beeld voor den geest toovert; *naast* mij

moet ge blijven om het woord tot u zelf te kunnen richten. Aan u wil ik brieven schrijven, mijn doode, aan u getrouw alles zeggen - evenals ik dat bij uw leven steeds deed - vertellen wat mij bewogen heeft, welke nieuwe denkbeelden in mij zijn opgekomen sedert uw heengaan. Spreken wil ik met u.

Ik heb u zoo oneindig veel te zeggen van alles wat gebeurde sedert uw dood.

'Dood'. Er zijn woorden die men uitspreekt en herhalen moet, omdat een nieuwe zin er in wordt gevonden zoodra het woord is verklonken. Zoo spreekt de jonggehuwde van 'mijn man,' gedachteloos, onverschillig en even later herhaalt ze ontroerd, zielsgelukkig, langzaam: '*mijn - man*'...

Sedert ge gestorven zijt is er veel geschied. Bij alle gebeurtenissen van belang was mijn eerste gedachte: dat moet ik hèm zeggen. De mensch raakt zoo gewoon aan zijn doen en laten, dat het moeite kost om bij verandering zich de werkelijkheid eigen te maken.

Als ik nu tot u spreek, mijn geliefde, dan weet ik wat uw antwoord zijn zal, want we kennen elkaar zoo door en door. Zeven en twintig jaar lang bestond er geen geheim tusschen ons.

Eén heeft zich nu tusschen ons geplaatst, een groot mysterie. Gij zijt in uw nieuwe

tehuis, het eeuwige al - waar mij niets van bekend is; ik voel mij verlaten, een verlatenheid waar gij niet van weet: de verlatenheid van de ziel die haar liefste verloren heeft, verloren, verloren! En wat ge bij uw sterven voeldet - ook dat is een geheim dat tusschen ons ligt, nooit zal ik weten wat ge dacht toen de handen in benauwdheid den dood zochten af te weren.

Heden is het de verjaardag van onzen huwelijksdag, 12 Juni. Die datum brachten we altoos met ons beiden door, geen heiliger dag schonk ons een tijdkring. Meestal maakten we een uitstapje en herdachten in de mooie natuur ons leven, onze blijde en droeve ervaringen.

Zoo wil ik ook heden doen. Ik blijf met u alleen op dezen dag...

Wat zou het weemoedig zoet zijn als ik mijn schrijven aan u kon richten met de vaste overtuiging dat na uw heengaan ge dezelfde zijt die ge waart, dat ‘uw geest mij persoonlijk omzweefdet,’ zooals de formule van het geloof luidt, die troost schenkt door te meenen dat de geest onveranderd, misschien meer helderziend, slechts ontdaan is van het aardsche omhulsel, en in zich heeft de herinnering aan en het gevoel voor het aardsche bestaan.

Die voorstelling mis ik. Ik zie uw beeld omgeven door de majesteit van den dood, ik heb u lief met eerbiedige vrees. Over geen alledaagsche, kleingeestige, laffe zaken wil ik in mijn brieven tot u spreken, de smart verbiedt dat niet slechts, maar ook de herinnering aan wat wij samen gevoelden toen we voor Böcklin's schilderij stonden: met schimmen bevrachte booten glijden onhoorbaar over de rivier naar den zwart gapenden ingang van de grot die uitkomt op het eiland dat geen onzer kent - dat van den dood. Liefde en dood - dat zijn twee sterke machten, maar beide dienen een nog machtiger: het leven.

Uit liefde wordt leven gewekt, de dood maakt daar ruimte voor. Hoe zou de levensboom in eeuwige jeugd bloeien, als de dorre blaren niet afvielen; soms ook vallen groene blaadjes mede op den bodem...

Gij, mijn verloren vriend, zijt veel te vroeg door den storm van den stam gewaaid. Wat had uw geest nog veel moois aan de wereld kunnen brengen, hoeveel geluk zoudt ge mij nog hebben verschaft door uw liefdevol hart. Het eeuwige Al is zoo rijk, het mist de gaven van een enkele niet, en het persoonlijk geluk wordt niet geteld.

Onderwerping dat is het beste wat ge leert, gij onverbiddelijke knekelman!

Als men verliefd is, (ik denk aan mijn eigen jeugd) en men de pen in handen neemt, hetzij om aan den beminden persoon te schrijven, of om te dichten, dan voelt men behoefte om zijn gevoel in woorden en rijm te brengen - de zoo veranderde, zoo hemelsch geworden wereld wil men in zich opnemen, zooals met een spiegeltje de zonnestralen worden opgevangen. Men wil openbaren wat tot ons zelf gekomen is als een openbaring, en dan - alles is zoo nietig, zoo klein, zoo onbeduidend geworden naast dat eene alles overheerschende gevoel, dat zijn gelijke nog niet in ons had...

De droefheid, ik heb het ondervonden, kan even hartstochtelijk zijn als de liefde. Naast het woord ‘verliefd’ moest als tegenstelling staan ‘vertreurd’.

De verzoeking is groot om klaagtonen aan te heffen en u, mijn doode, te verheerlijken, maar daarmede zou uw bevel niet zijn opgevolgd; noch van u noch van mij-zelve wil ik spreken, slechts over de zaken die we samen dienden, waarvoor ik nog verder werken wil tot ook ik aan het eind van mijn levensweg ben.

Hebben we te zamen niet menigmaal over het wereldvraagstuk gesproken en wereldgebeurtenissen nagegaan. Van uw denken en beschouwen ben ik nog geheel vervuld...

II.

Een koningstragedie als uit overoude tijden is afgespeeld in Europa. De geheele wereld sidderde, althans de beschaafde. Een kreet van verontwaardiging ging op; 'de moordenaars moeten gestraft' riep men, kan zoo iets geschieden in de twintigste eeuw?'

Maar kort daarna zagen we hoe de beschaving een dun huidje slechts is over de reuzenbarbaarschheid; de siddering was zoo oppervlakkig. En die twintigste eeuw, met welk recht pocht ze op haar beschaving? Heeft ze den moed gehad de kenmerken van onbeschaafdheid: moord als *ultima ratio*, bijgeloof als dogma, verkwisting en uitbuiting als bestuursregeling op te heffen?

Het beven van het teere huidje duurde niet lang, de dikke huid van den rhinoceros herstelde zich schielijk weer. De zaak hoorde in Servië thuis, men moest zich daar niet warm over maken en het principe vasthouden van non-interventie. Men zegt: met de tra-

ditie daarvan moeten we niet breken, anders bemoeit men zich een volgend maal met ons, en wordt er inbreuk gemaakt op de onaantastbare souvereiniteit. Men moet niet wijken uit de oude positie, er is reeds te veel aan het wankelen gebracht, laten we ons zoo weinig mogelijk verroeren anders kon wat nu nog slechts waggelt geheel ineenvallen. Inmenging kan ook verwikkelingen na zich slepen, invloeden konden zich doen gelden, naijver opwekken, anderen voordeel verschaffen wien dat niet gegund wordt. Dat is ook een oude leer van de diplomatie: geen eventueele voorrechten voor den buurman. Die moordgeschiedenis dus in den doofpot. Het zou hoogst onvoorzichtig zijn om ons door het gevoel te laten meesleepen en in naam der beschaving voldoening te eischen; waar wij anders dachten onder den eersten indruk, vergaten we dat de beschaving een algemeen internationaal begrip is, en dat de regeeringen hun eigenbelang moeten blijven dienen. Wat gaat ons de algemeene zedelijkheid en het standpunt der beschaving van anderen aan? Ieder voor zich. Ben ik mijn broeders hoeder?'

Een Te-Deum werd gehouden. Als de menschen iets slechts doen, een land verwoesten, slachtoffers hebben gemaakt, of zooals hier een geheel koningshuis hebben uitgemoord, dan brengen ze op de knieën lof en dank aan God.

Het was God's wil verklaren deemoedig de zwetsers, en de nieuwe koning brengt dank aan het trouwe leger. Hij noemt zijn soldaten de hoop van het land en spreekt ze toe als helden. Den aanvoerder van het zesde regiment, wien hij naast 'Gode' den opengevallen troon dankt, begroet hij hartelijk bij de eerste wapenschouwing en bevordert hem tot een hoogeren rang. Zoo luidde het antwoord op het schuchter verlangen van buitenlandsche mogendheden die straf wenschten voor de moordenaars.

III.

Gij roept mij toe uit de verte: 'werk en dien de menschheid. Wat bereikt ge met jammeren en klagen.' Mijn antwoord is: dat het kwaad niet mag worden doodgezwegen. Zwijgen wordt medeplichtigheid. Mij bij het kwaad neerleggen kan ik niet; de menschen zijn niet onveranderlijk. Ik weet wel dat mijn zwakke stem die van een roepende in de woestijn is, maar als meer zulke stemmen opgaan, dan zal het geluid zich versterken en eindelijk zullen ze zich vereenigen in één kreet, die als een orkaan zal bulderen over het land.

Tot heden is de wereldgeschiedenis niet anders dan een aaneenschakeling van gruwelen en moorden. Onderdrukking van velen door enkele machtigen. Wordt de geweldenarij te groot, dan wordt daar een einde aan gemaakt ook door geweld; zoo draait alles als in een molen rond en wordt er gesproken van natuurnoodwendigheid.

Geweld intusschen is een eigenschap van barbaarschheid, zooals het recht een hoedanigheid is der beschaving. In het algemeen genomen verdringt de beschaving de barbaarschheid en het recht het geweld; in gelijken tred verdringt het edele het ruwe, het zachtmoedige de gestrengheid. Maar we hebben in de beschaving nog zoo weinig vorderingen gemaakt, dat de meeste openbare instellingen door geweld worden gehandhaafd of verkregen. Vandaar dat met een zekere onverschilligheid toestanden worden aanschouwd als in Belgrado - Armenië - in Transvaal - op de Philippijnen.

Maar al heeft de beschaving nog weinig vorderingen gemaakt, ze *is* er toch, en uit zich in den afschuw die dergelijke gebeurtetenissen opwekt, niet alleen bij de edelsten onder de menschen, doch vrijwel bij allen. De élite blijft huiveren en houdt de beweegredenen voor dien afschuw wakker, de groote massa daarentegen legt er zich bij neer en zegt: 'het is nu eenmaal zoo en niet anders.'

In oude tijden wekten gruwelen geen verontwaardiging, eer het tegenovergestelde. Juist de élite onder de menschen, geschiedschrijvers en dichters, bewonderden ze als heldendaden.

Tegenwoordig spreekt het geweten dat zich verzet tegen gruweldaden. Velen schamen zich tot een geslacht te behooren en in een tijd te leven waarin zulke dingen geschieden. De groote fout, de schriklijke dwaling ligt daarin dat men zedelijke overwegingen en zedelijk gevoel meent niet te mogen laten gelden op politiek gebied. Die dwaling te verdrijven, de wetten der zedelijkheid ook in te voeren in het politieke leven, zou de weg zijn tot geluk.

Een tweede noodzakelijkheid is te breken met het verouderde principe van niet-inmenging. Ik bedoel dat moet officieel gebeuren, in werkelijkheid had het reeds plaats, want iedereen bemoeit zich met alles, met verstand en hart; de gevolgen daarvan kunnen

niet uitblijven. Wij leven in een tijd dat de pers en de telegraaf zorg dragen dat alle menschen nagenoeg te gelijker tijd weten wat op de wereld gebeurt, en nagenoeg allen hetzelfde oordeel uitspreken. Voor interne aangelegenheden heeft onze eeuw geen plaats meer.

Een onverschillig toezien heeft drie oorzaken. Men is niet genoeg op de hoogte, men voelt niet voor een ander, men is bevreesd voor eigen verkeerde gevolgen, en die drie redenen houden geen steek meer.

Weten doet men alles tot in de kleinste bijzonderheden, wat lang geleden gebeurde doet niet huiveren, maar van wat gisteren geschiedde beeft het hart vol medelijden en de gevolgen weet men van te voren en behoeft die niet te vreezen.

In de gemeenschap van menschen onderling wordt aan het individu recht verzekerd en levensgeluk gewaarborgd. Vooral daardoor dat er wetten zijn die het kwade verhinderen en straffen.

Maar niet alleen de burgers van een staat moeten leven in gemeenschap, ook de naties zijn daartoe verplicht, willen ze zeker zijn van een veilig gelukkig bestaan. Zedelijk voelen ze zich reeds verbonden, in werkelijkheid - zijn ze het door gezamenlijke belangen op elk gebied. Officieel alleen zijn ze het niet; op politiek terrein alleen pretendeeren ze: dat wat bij den buurman geschiedt hun niet aangaat.

Mijn hemel, in het private leven dulden we immers ook geen vreemde inmenging, maar als er hulpgeschrei weerklinkt uit een naburige woning, als een waanzinnige dreigt zijn huisgenooten geweld aan te doen, ijlen we dan niet ter hulp of halen we niet zoo spoedig mogelijk de politie?

‘Maar,’ vraagt men, ‘welke hulp kan de natie roepen? De soldaten? ja die zijn de gewapende interventie, maar ze vertegenwoordigen den oorlog en die moet vermeden.’

Met allerlei drogredenen wil men de voorstanders van den vrede het vragen beletten, maar ik antwoord:

‘Gewapende mannen die komen om te beschermen zijn geen oorlogvoerders, maar reddende politie.’

Tot nu toe wordt interventie gelijk gesteld met een oorlogsverklaring; men ziet daarin zucht om zich te verrijken. Behalve uit veroveringszucht heeft de interventie dikwijls plaats uit wraak; voor een vermoorden landsman of beleedigde vlag ontstaat weer oorlog. Om den eenen te wreken worden duizenden geslacht. Zie maar naar de laatste expeditie naar China...

Neen, noch veroveringszucht noch wraak moet de drijfveer zijn van het wereldleger. Slechts hulp en bescherming brengen daar waar vervolgden, verdrukten, hongerenden hun klaagtonen doen hooren. Maar daar dan ook heengeijld; al staat daar geen eigenbelang, het belang van menschen staat op het spel. *Tua res agitur.*

Daarheen gaat het; niet omdat enkelen daarvoor prediken, maar omdat de mensch daarvoor hoe langer hoe meer ontwaakt. Thans is de tusschenkomst nog aan het individu dat helpt waar de mogelijkheid daartoe bestaat, maar de staat die hulp kan verleenen doet het tot heden nog niet. Geen zelfzucht zoo groot als die in de politiek; een natie zegt men moet op eigen voordeel bedacht zijn. Den buurman helpen doet ze niet, geholpen worden wenscht ze niet, men wil alléén staan...

IV.

... Wat waart ge goed, mijn beste man, ik zal uw deugden niet verheerlijken in deze bladzijden, maar vertellen wil ik wat ik onder goedheid versta. Goedheid is bij velen niet meer in eere, ze is verbannen uit wet en politiek. Wie voelt in den tegenwoordigen tijd niet veel meer voor een slim, berekenend persoon dan voor een *goed* man. Soms zelfs bezigen sommigen het woord goed als iets vernederends. Wil men de waarde van een auteur verkleinen, wilde men mijn werk afbreken dan noemde men mij 'een goeje vrouw.'

Voor geweldenaars zijn zuilen en eeregedenkteekens opgericht, maar op goedheid werd niet gelet. Gij, mijn doode waart *goed;* de naam van een goed man hieldt gij hoog; gij hadt afschuw van alles wat naar geweld en gevoelloosheid zweemde. In den strijd waart ge sterk.

Voor goedheid behoort kracht. Dat zien velen niet in. In het dagelijksche leven wordt goedheid en zwak zijn bij elkaar gedacht, synoniem geheeten. Waar is de held, die de menigte zal bezielen om ook op politiek gebied slechts te doen wat edel en goed is, die met kracht het beginsel zal volhouden aan de hand gedaan uit Rusland, waar Czar Nicolaas in zijn edelste oogenblikken aan arbeidde. Aan de energie om door te zetten ontbreekt het zoovelen en dát is zwakte.

Maar de tijden zullen veranderen. Zachtheid zal de gestrengheid verdrijven; bewondering zal niet meer gewekt worden door geweldadig optreden. Het woord vrees moet uitsterven, naast den titel van ‘edelgestrenge’. Niet hem die gevreesd wordt komt de eere toe, maar hem die volkomen vertrouwbaar is. Het mooiste woord zal zijn ‘eervertrouwen’. Godsvertrouwen geldt voor den geloovige, die woorden duiden aan dat voor vrees geen plaats meer is.

Onze taal is soms te arm om uit te drukken wat wij voelen. Gesteld dat men den regenboog niet anders zou kunnen beschrijven dan ‘kleurrijk’, en dat voor al zijn lichteffecten! De taal heeft de tinten met de oogen gevolgd en wees zeven kleuren aan, maar voor den liefdeboog met zijn schakeeringen van gevoel, hartstocht, teerheid, lief en leed kennen we slechts het ééne woord ‘liefde’.

Evenzoo is het met ‘goedheid’; dat woord is niet groot genoeg om uit te drukken, dat goedheid de motor zijn moet die naar gemeenschapsleven en ontwikkeling voert.

Duizenden hunkeren naar het genie dat de menschheid op een hooger peil brengen zal, maar velen begrijpen niet dat zulk een genie niet geboren wordt op het gebied van strengheid en meedoogenloosheid. Het is zulk een dwaze gewoonte om grootheid te verbinden aan verkeerde eigenschappen, evenals men smart en lijden den bodem noemt waar de deugd uit voortspruit. De deugd in de toekomst moet gegrondvest zijn op blijheid en als kroon dragen het geluk.

Twee mannen in de wereldgeschiedenis zijn door een stralenkrans van goedheid omgeven: Boeddha en Christus.

Onze tegenwoordige tijd heeft in Tolstoi een prediker vol goedheid die het volk verlicht.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Vrindschap.

LOTOS.

Indien de ruimte voor rubriek ‘ingezonden stukken’ niet al te beperkt was, zou ik degenen, die in dit blad met mij van gedachten hebben gewisseld over het woord ‘Vriendschap’ enz. even willen bedanken.

Verheugd was ik te vernemen, hoe de een en de ander er over dacht.

Het meest was ik het eens met den heer Nieuwveld, die de mogelijkheid ten minste niet uitsluit en zegt, dat men, om op de vraag een beslissend antwoord te kunnen geven, volkomen ingewijd zou moeten zijn, in het leven, denken en voelen van beide personen. Ook dat ‘vrindschap’ minder ‘egoistisch’ is dan ‘liefde,’ omdat zij minder verlangt, met wat ‘Mary’ echter antwoordt betreffende dit onderwerp, ben ik het in de verste verte niet eens; ik zou voor geen geld al de leelijken den kost willen geven, waarvoor de mannen vrindschap koesteren. Dàt is zeker, dat een vriendelijk lief snuitje wèl aantrekt, maar mij dunkt, dat ware vrindschap toch naar de inborst kijkt en niet naar het uiterlijk.

Ik ken o.a. een meisje, de meesten vinden haar leelijk, bepaald leelijk, maar ze is zóó lief en aardig en geestig, dat *ik* dat leelijke heelemaal niet meer zie en er zelfs oogenblikken zijn, dat ik haar uiterlijk aantrekkelijk vind.

Enfin, mooi of leelijk is eigenlijk ook ‘a question of appreciation.’

Ik voor mij geloof wel, dat vrindschap tusschen een man en een vrouw van gelijken leeftijd kan bestaan zonder dat er een ander gevoel zich daaraan vastknoopt.

II. Strijen, October 1904.

Geachte Redactrice.

Met belangstelling las ik uw beschouwingen over Socialistische romans. Met veel er van ben ik het eens. Wat m.i. voornamelijk bij het Socialisme niet deugt is haar filosofie, die in 't materialisme haar uitgangspunt vindt. Dit is natuurlijk zeer gevaarlijk, omdat allerlei gedachten over godsdienst en zedelijkheid op die wijze vervallen. De practische zijde moet worden gezocht in wat men zou kunnen noemen: de evolutie der maatschappij. Voor dit laatste feit kan niemand blind zijn. De toenadering der standen b.v. is zeer aanmerkelijk te noemen tengevolge van het gemeenschapsleven en 't gemakkelijk verkeer. Dat men alle middelen in het werk stelt om de armoede te lenigen en den strijd om het bestaan te verlichten is allerminst af te keuren. Of de Socialisten nu door het zaaien van *ontevredenheid* en *klassenhaat* den juisten weg hiervoor bewandelen, is zeer te betwijfelen. De knecht moet niet *meer* willen zijn dan zijn meester. Het zij voldoende, zoo ze ieder op zijn plaats arbeiden naast elkander. Want dit moet toch niet worden voorbijgezien: het onuitroeibaar denkbeeld, dat onder alle godsdiensten voorkomt, n.l. de menschheid is van éénen bloede, de ontwikkeling van het gemeenschapsleven. De Bijbel zegt zelfs ergens: wie zijn naaste liefheeft, heeft de wet vervuld. Het zou dwaas zijn, zoo de aristocratie verwierp haar verworven hooge zielskwaliteiten. De bekwamen moeten voorop gaan, maar ze vergeten niet: slechts dienaren te zijn van hunnen naaste, van de menschheid, en dat wel om Gods wil, die hen daartoe riep.

M.i. kan het Socialisme gelijk het nu werkt *nooit* haar doel bereiken, eenvoudig wijl zij bij het volk zoekt, wat er niet is: *n.l. intellect en bekwaamheid om te regeeren.*

Ze spannen de paarden achter den wagen, terwijl ze door verandering van tactiek juist de

grootste kansen van slagen zich verzekerden tot heil van allen.

Eenheid is goed, maar dan moet ieder op de hem aangewezen plaats zijn plicht doen.

England expects every man to do his duty zij met de noodige wijziging ook hier van toepassing.

Hoogachtend

Uw dw.

J.B. NAAKTGEBOREN.

III. (Naar aanleiding van de Ingez: stukken over Vriendschap enz.)

Twee Engelen.

Twee Englen zijn door God op aard gezonden;
Mijn hart! hebt gij reeds beider naam verstaan?
De een draagt een staf met leliën omwonden
En de ander biedt de frissche rozen aan.

De Liefde is de een, zwartlokkig, vurig, gloeiend,
Schoon als de Lente, ontluikend in haar pracht;
De tweede is blond, van zachter kleuren gloeiend
't Is vriendschap, stil gelijk een zomernacht.

De Liefde - een zee, waar 't rustloos golfgewemel
Veel duizendmaal zich breekt, verdringt en groet;
De Vriendschap als een Zwitsersch meer, dat hemel
En aarde stil weerspiegelt in zijn vloed.

De Liefde doet op eens haar bliksems schieten
De Vriendschap blikt als scheemrend maanlicht neer;
De Liefde wil verovren en genieten;
De Vriendschap offert op, maar vraagt niet weer.

Maar wie beschrijft de zaligheid naar waarde
Van 't hart, waar beider outers staan gesticht,
Waar lelieglans met rozengloed zich paarde,
En toch de Lelie voor de Roos niet zwicht?

Die beiden Engel.

O kennst du, Herz, die beiden Schwesterengel,
Herabgestiegen aus dem Himmelreich:
Stillsegnend Freundschaft mit dem Lilienstengel,
Entzündend Liebe mit dem Rosenzweig?

Schwarzlockig ist die Liebe, feurig glühend,
Schön wie der Lenz, der hastig sprossen will;
Die Freundschaft blond, in sanftern Färben blühend
Und wie die Sommernacht so mild und still;

Die Lieb' ein brausend Meer, wo im Gewimmel

Vieltausendfältig Wog' an Woge schlägt;
Freundschaft ein tiefer Bergsee, der den Himmel
Klar wiederspiegelnd in den Fluten trägt.

Die Liebe bricht herein wie Wetterblitzen,
Die Freundschaft kommt wie dämmernd Mondenlicht;
Die Liebe will erwerben und besitzen,
Die Freundschaft opfert, doch sie fordert nicht.

Doch dreimal selig, dreimal hoch zu preisen
Das Herz, wo beide freundlich eingekehrt,
Und wo die Glut der Rose nicht dem leisen
Geheimniszvollen Blühn der Lilie wehrt!

Van kleinen en grooten.

Jan van den kruier en Piet van den sleeper
Speelden heel liefjes met den bal op de straat;
Maar op het einde kregen de vrindjes
Het om een kleinigheid vreeselijk te kwaad.

De moeder van Jan en de moeder van Pieter
Liepen op de vechtende jongens dra toe;
En vlogen elkaar toen geducht in de haren
En werden het razen en tieren niet moe!

En toen de moeders nog scholden,
Wierp heur kroost weer den bal om de beurt;
Ze lachten en stoeiden en sprongen,
Alsof er niets was gebeurd.

Ik dacht aan het woord van den Meester,
Het woord aan leering zoo rijk,
En, ach, zoo dikwijls vergeten:
‘Wordt meer aan de kinderen gelijk!’

P.K.

Moedertje.

I.

Buiten huilde de storm in onheilspellende vlagen als zuchten en klaagtonen van de lijdende menschheid. De wolken jaagden elkander in dolle vaart na, en de maan toonde af en toe haar bleeke lugubre gezicht, als een boot, die kampt met de woeste golven der zee. De storm en de wanorde daarbuiten belette echter niet, dat het zaterdagavond geworden was, en dat in de huiskamer de kinderen rond de tafel zaten, papa de courant las en het er echt gezellig uitzag. Af en toe, wanneer de wind al te luid in den schoorsteen huilde, keek het twaalfjarige meisje angstig op. Maar de oudere broer was verdiept in zijn latijnsche vertaling, papa in de laatste berichten en telegrammen, en ziende, dat de beiden zich in 't geheel niet ongerust maakten, boog ook zij zich wederom over haar boek.

Op de tweede verdieping was mama net met warme baddoeken onder den arm de badkamer binnengetreden, die vervuld was met waterdamp, en lekkeren geur van zeep. Voor haar, in de badkuip, zat haar jongen van een jaar of acht, sloeg met zijn beide handen op het water en keek met verrukking de droppels na, die naar alle kanten spatten. Hij deed zijn best, alles om zich heen goed nat te maken, bewerkte de heele zeep tot schuim, en zong hardop een school-

liedje, dat hij met gesaccadeerde klapjes op de oppervlakte van het water begeleidde. Hij was mooi gebouwd; zijn borst was breed en rond, de schouders en de armen mollig en gespierd. Zijn gezichtje was rood van de warmte, en een dot schuim zat midden op zijn neus. Zijn groote, donkere oogen lachten, zijn gezond mondje was open en liet de witte tanden zien als twee rijen parelen.

Het moedertje keek naar haar kind. Zij zelf, wat nerveus, wat gehavend en meegenomen door het leven, wat gedrukt door de onheilspellende geluiden daarbuiten, en bevangen door het beklemmende gevoel, zoo licht verklaarbaar bij de bewoners eener zeeplaats. Maar daardoor genoot zij misschien met nog meer intensiteit, dan het anders het geval zou geweest zijn, van het beeld van pleizier en onbezorgdheid. De vroolijkheid van haar kind vond weerklank in haar gevoelig hart, en zij lachte tegen het kind, wiens oogen vol geluk sympathie bij zijn moedertje zochten. Zij hurkte naast hem en zij speelden een poosje. Maar op eens werd hij ernstig, hij neigde zijn hoofdje op zij, en zweeg. Een gewichtige gedachte scheen in hem optekomen, iets dat half vergeten in een hoekje van zijn hersens gesluimerd had, iets dat hij zeker ergens gehoord en onthouden, maar niet begrepen had. En langzaam en verlegen, zonder zijn moeder aan te kijken, zeide hij:

'Moesje, wat is dat toch: de poëzie van het leven?'

Deze vraag, die ver boven het begrijpen van een kind van acht jaren ging, verraste de moeder. Het kind vóór haar, was zoo mooi, zoo flink, zoo rosig, zoo zorgeloos; zijn lieve, welluidende stem was in zulk een scherpe tegenstelling met het stormgeloei daarbuiten, dat haar gemoed volschoot en de tranen haar in de oogen kwamen. Met moeite hield zij de woorden in:

'Dat ben jij, mijn schat.' Maar zij begreep wel, dat dit antwoord het kind niets zeide, en zij zweeg een oogenblik, om hare emotie wat meester te worden en zeide toen:

'De poëzie van het leven, dat wil samenvatten alles wat wij te genieten hebben van moois, goeds en liefs om ons heen, in tegenstelling met het werken voor het brood, of ziekte, of treurigheid.'

Beter wist zij het zoo op het oogenblik niet uitteleggen, maar het kind scheen haar goed begrepen te hebben. De verlegenheid op zijn gezichtje maakte wederom plaats voor de vroolijkheid van straks. Hij hief zijn hoofdje op, keek zijn moeder aan met een uitdrukking van groot geluk en zeide: 'O, dan heb ik heel veel poëzie!'

Toen gleed op nieuw een schaduw over het zonnige kindergezicht; wederom keek hij verlegen voor zich neer en zeide aarzelend:

'En jij, moesje, heb je ook poëzie?'

Voor de tweede keer schoten haar de oogen vol tranen, zoo overweldigend scheen haar dit geluk, zoo overgroot haar rijkdom. Zij boog over het kind, kuste het lang en innig en zeide zacht: 'Ook ik heb heel veel poëzie.'

Toen was hij op eens weer vroolijk. Hij sloeg met de platte hand op de watervlakte, dat de droppels in de rondte spatten, en riep: 'O gelukkig, ik zie je altijd maar naaien en voor ons werken, en dacht, dat je anders niets had.'

En toen hij later in zijn frissche bedje lag, zijn moeder hem goed onder de zachte deken stopte en hem 'goeden nacht' kuste, fluisterde hij met reeds half gesloten oogen: 'Moesje, ik zal heel zoet zijn, dat je altijd evenveel poëzie zult hebben als ik.'

II.

Het jaar spoedde zich ten einde. De dagen waren kort, grauw en guur. In huis was het nog bijna donker, hoewel de oude, friesche klok in de eetkamer al op negen stond, het uur, waarop de grootere kinderen al op school zaten, en de straten der nieuwe wijken wederom stil en eenzaam waren. Stil was het ook in huis, en eenzaam voelde zich de vrouw, die nog steeds aan de ontbijttafel zat, het hoofd op de handen gesteund had en naar buiten keek, eigenlijk zonder te zien. Het was al de vierde week, zonder dat de zon ook maar ééns het wolkengordijn gescheurd had. Grauw en somber kwamen de dagen, zwaar en kil kwamen de vroege avonden, en met het armoedige, zonnelooze daglicht was de melankolie in haar gemoed geslopen. Bij het veelvuldige, dagelijksche werk, bij het studeeren met de kinderen, steeds voelde zij het hart zwaar in hare borst, steeds intenser werd in haar het verlangen naar zon, naar mooie natuur. En terwijl zij daar zat en naar buiten tuurde, dwaalden hare gedachten ver weg, naar haar eigen vaderland, waar de zon des winters hel op de bevroren sneeuw scheen, dat zij glinsterde; waar de velden smetteloos wit lagen, elk takje der boomen zijn kleine

sneeuwlast droeg; waar de geheele natuur open en ruim, zoo zuiver wit en stil was. En daarboven de helder-blauwe hemel en de zon, de stralende zon, en een frissche, droge lucht, die de wilskracht opwekt, de oogen doet glinsteren van gezonde vroolijkheid.

En nu vandaag, de dag voor Kerstmis, de heilige avond, waar ginds in elk huis bij de vallende duisternis de kaarsjes aan den kerstboom branden, waar elkeen zijn lang en moeilijk bewaarde geheimpjes eindelijk voor het licht kan halen, en zelf gelukkig is, aan de zijnen te toonen, hoe men noch moeite, noch kosten spaarde, om hen te verrassen. Het was de eigenlijke dag, waarop iedereen gelegenheid had, zijn groote genegenheid te uiten, en opnieuw te ondervinden, dat geven veel heerlijker is dan nemen.

Was zij flink geweest, dan had zij hier ook een kerstboom getooid, en door de vreugde, die zij aan haar kinderen bereid had, het verlangen naar huis wat vergeten. Maar het grauw der zonnelooze dagen, de mist, die voor de ramen hing en het weinige, dat zij kon zien, vochtig en vuil deed schijnen, de natte kou, die haar deed huiveren als in koorts benamen haar de geestelijke veerkracht, het vermogen te kunnen genieten, wat rond haar was.

Zij hoorde ook niet naar het gebabbel van het vijfjarige jongetje, dat na veel vruchteloos vragen naar allerlei belangrijke dingen eenen stoel naast dien van zijn moeder geschoven had, en er op geklommen was. Hij sloeg zijn kleine armen om haren hals, vleide zijn zacht, rond wangetje tegen haar gezicht en zeide met zijn vriendelijke, lieve stem:

‘Moedertje, waarom huil je?’

Zij drukte haar kind vast aan zich en zeide haastig:

‘Ik huil niet, heusch niet. Kijk maar, mijn oogen zijn droog.’

Maar het ventje was niet overtuigd. Moeders glimlach was zeker niet vroolijk genoeg.

‘Toch heb je iets,’ zeide hij en kuste haar. ‘Kom, zeg mij het toch; kijk maar hoe groot ik al ben; zeg het maar.’

En hij stond recht op, op zijn stoel en keek zijn moeder aan, half trotsch, half smeekend en angstig, dat moeder hem toch nog te klein zou vinden, om met hem te spreken over wat groote menschen bedroefd maakt.

‘Ik heb wel iets’, zeide zij aarzelend en overleggend, hoe zij spreken moest, om haar gevoelig kind niet met haar verdriet te bezwaren. ‘Je bent een heel groote jongen, dat je al kunt zien, wanneer moesje wat scheelt. Maar het is niets ergs. Ik dacht maar aan huis, aan mijn eigen moedertje en mijn zusters, en dat zij van avond allen vroolijk bijeen zijn om den mooien kerstboom, en dat ik zoo ver van hen af ben.’

‘Och jee,’ zeide het ventje, en op zijn frissche, ronde kindergezichtje weerspiegelde zich het medelijden, waarvan zijn hartje vol was. Maar gauw was hij weer goedsmoeds. Hij wist wel raad.

‘Ik weet wat,’ zeide hij blij, ‘wees maar niet meer bedroefd, moesje, ik zal wel je kerstboompje zijn; speld maar al de mooie dingetjes op mij.’

Toen was het haar eensklaps, als of de heldere zon vol door de ramen scheen en de kamer vulde met licht en vroolijkheid. Zij nam haar ventje in de armen en kuste het, overstroomend van plotseling geluk en dankbaarheid, zelfs voor het heimwee, waardoor zij den rijken schat van sympathie in het zieltje van haar kind ontdekt had.

STÉPHANIE MARGADANT.

Varia.

‘O Sterveling, Gevoel uw waarde!’

‘Het Vaderland’ brengt het onderstaand bericht onder het Haagsche Nieuws. Als men het leest gevoelt men zoo recht hoe hoog de mensch staat boven het ‘redelooze’ dier.

- ‘*Een dierenbeul. - Door het woest rijden en onbarmhartig ranselen van den koetsier is gisterenavond in de Laan Copes het paard van een “aapje” dood neergeslagen. Het rijtuig kwam in snelle vaart - eenige dronken manspersonen, onder wie een veldartillerist die met getrokken sabel rondzwaaide, waren de inzittenden - uit de Anna Paulownastraat. Op het geroep van den daar geposteerden agent werd geen acht geslagen, maar bij den hoek van de Laan Copes wendde het gespan en kwam weer dolzinnig terugrijden, de koetsier, eveneens dronken, was maar bezig zijn paard af te ranselen.*

Een boom werd aangereden en het paard, dat over zijn water gereden was, sloeg voor den grond, ineens dood. Weldra was de politie er bij, die den koetsier inrekende en het rijtuig uitspande. Het paard, dat met sterk gezwollen

buik neerlag, werd later weggehaald. De veldartillerist had zich bij de nadering van de politie uit de voeten gemaakt.'

'*Lieb Vaterland kannst ruhig sein.*' - Waar wij *zulke* vaderlands-verdedigers bezitten, behoeven wij voor de toekomst niet te vreezen! Een afgebeuld paard laten doodranselen, en dan zich uit de voeten maken, men moet een met een 'ziel,' met 'rede-begaafd' mensch, meer in het bijzonder een 'dapper' verdediger van 's lands eer zijn, om zóó nobel te kunnen handelen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Herman. De heer Veen zond mij Uw schrijven. Gij doet altijd het best U direct tot mij te wenden, daar hij zich niet bemoeit met deze dingen. Uw bijdrage wordt geplaatst. Als ik een stuk aanneem, beteekent dat plaatsing. *Wanneer* hangt af van allerlei omstandigheden. Dat er dus anderen voorgaan, die na U inzonden, beteekent niets bijzonders, omdat ik volstrekt niet plaats naar volgorde van inzending. - Overigens is het volstrekt niets bijzonders, dat gij eenige maanden hebt moeten wachten. Ik kreeg onlangs bij toeval een oude Lelie in handen, waarin de toenmalige waarnemende redactrice Mevrouw Therese Hoven vertelt aan een ongeduldige, dat zij zelve voor een bekend maandschrift *op verzoek* een novelle schreef, en er zelfs nog een extra-reis voor maakte. - Nadat zij haar manuscript had ingezonden, liet de redactie het nog *twee jaar* wachten. Als dat nu geschiedt met zulke bekende schrijfsters als mevrouw Th: Hoven, dan diene U dit tot bewijs, dat *eerstbeginnenden* als gij nog in het geheel geen reden tot klagen hebben wanneer ze moeten wachten. Ik ontving intusschen Uw schrijven aan mij persoonlijk. Het bovenstaande is ook daarop mijn antwoord.

A.N. Ik wil Uw aanbod gaarne aannemen, mits gij zekerheid hebt dat er nog geen vertaling *elders* is verschenen. - Ja zeker, gij ontvangt honorarium. Hoeveel deel ik U particulier mee, na ontvangst der eerste copie.

J.W.E. Uw stukje is reeds naar de drukkerij. - Ik was 't er zoo geheel mee eens dat ik het dadelijk een plaatsje wil geven. Het vorige wordt zeer zeker ook geplaatst. Als ik zeg, dat ik iets aanneem, beteekent dat plaatsing! Maar, evenals aan Herman, moet ik ook U antwoorden dat gij soms geduld moet oefenen. Als ik alleen 'supérieur' werk wou plaatsen in de Lelie, dan zou ik, vrees ik, niet veel copie aannemen, want ik vind niet heel gauw dat iets - 'supérieur' is. Maar zoo hooge eischen kan men niet stellen. Zooals gij echter ziet, vind ik uw werk in dit geval geheel naar mijn zin, wat den inhoud betreft. Woont gij thans in den Haag? Uw vorige brief was uit L.?

Julevria. Nog een beetje geduld. Ik krijg zóóveel copie, dat ik niet zóó spoedig op alles kan antwoorden.

Mej: B. van B. Indien U mij Uw abonnementsquitantie zendt, wil ik het stuk gaarne plaatsen. De ingz: stukken-rubriek is zeer zeker óók voor niet-abonné's, maar

slechts voor zoover de ruimte het toelaat; ik moet dien regel hoe langer hoe meer toepassen, door plaatsgebrek. - Dat ik een *bewijs* vraag van abonnement is door plaatsgrijpende knoeierijen. In het buitenland is deze wijze van contrôle sinds een aantal jaren reeds gebruikelijk.

T. van B. De uitgever heeft de opgaven van het U toekomende bedrag. Gij hebt hem slechts de nommers op te geven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek is de correspondentie bekort.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Eene **jonge dame** dipl: **A** en **B** '**Stolze Wery**' geeft lessen per Correspondentie.

Brieven franco letter S.W. aan den Uitgever. (521)

26 October 1904.
18de Jaargang.
No. 17.

Hoofdartikel
‘De Liefde sticht.’

Is er veel in een stad als Londen dat ‘niet sticht’, de enorme geldverkwisting, de overdadige luxe, het wereldsche niets-doen, en het zaken-doen buiten het geweten om - is er een verzaking der allereerste moederplichten en een ‘ten prooi zijn aan ziekte en ellende’, een armoede, die grenst aan het ongelooflijke, een verdierlijkt bestaan - er is niettemin ook veel, heel veel: dat door liefde sticht.

In een der meest armoedige wijken van Londen - in de hoofdstraat van het beruchte Whitechappel sticht Barnardo's Tehuis voor verwaarloosde kinderen ons, door de idee van groote menschenliefde die het bouwde. 5000 kinderen worden er opgevoed!

Jongens en meisjes. De jongens in dit enorme huis - de meisjes buiten in het lieve Ilford, waar omgeven door bosch en park, tientallen van kleine met klimop begroeide woninkjes U tegenlachen, en spreken van groote tactvolle kinderliefde. Hier tusschen bloemen en vriendelijke menschen, hier wonen ze: de stakkerds, door hunne moeder buiten de deur gewezen - die schepseltjes, die ‘te veel’ waren! En al ontberen ze hun leven lang ‘ouderenliefde’ - ze ondervinden hier liefde, liefde die sticht. Zelf heb ik ze gezien, de meisjes, 25 in een huisje, met een moeder, - ik zag ze elkaar schuiven tusschen de boomen, en rollen over 't gras, want, o, hoeveel kinderen zijn gebrekkig en zwak, door de vroegere verwaarloozing!

‘Geen verwaarloosd kind wordt afgewezen’, die spreuk staat boven 't huis in 't Whitechappel, en een gevoel van eerbiedige bewondering doorhuivert ons - welk een liefde, die sticht!

En even verder, aan den zuidwestelijken kant van de stad, leefde en werkte jaren geleden ‘Spurgeon’, de groote redenaar en weldoener. Hoe hij zoo bekend werd, tusschen velen, die uitsteken?

Hij had het ‘volk’ lief, zei een Engelsche dame me onlangs; hij sprak tot de eenvoudigen zoodat ze hem begrepen, hij wist wat ieder noodig had, welk woord, welke bemoediging, welken troost!

En veel, dat niet stichtte in het groote Londen, deed hem pijn. Hij zag moeders,

die weduwe geworden, niet meer konden werken dan ze al deden, en die toch hun kinderen zagen verhongeren.

En hij riep uit! Vrienden, helpt, daar, voor onze deur, daar staan ze de vaderloozen - helpt ons, hen onder dak te brengen! Halve weezen - ongelukkige kinderen!

En men hielp. - En tot stand kwam het Spurgeon-Tehuis, waar nu 500 jongens en meisjes kosteloos worden verzorgd.

Liefde tot de kinderen deed het verrijzen, en liefde tot moeders en kinderen houdt het in stand. Een liefde, die sticht, voorwaar, brengt *vrijwillig* jaarlijks 10.000 pond (*f* 120.000) op!

En ik heb ze zelf gezien, de kleinen, hoe vroolijk sprongen ze rond tusschen onderwijzers en moeders, want ook Spurgeon was een vijand van 't gestichtsleven, en van *uniform*-kleeding*) en liet huisjes bouwen, plaats voor 30 kinderen met een moeder! En ik zag ze zich oefenen voor de sportwedstrijden die ze onderling op Pinkstermaandag (in Engeland geen Zondag) zouden hebben!

Zonder bepaald uniform, is ieder kind er een persoontje, dat opgevoed wordt!

En de moeders komen, en bezoeken ze, en dan, wel, dan is 't weer de stichtende liefde gelijk!

Wat een vreugde, als ‘moe’ komt, wat een rijkdom, die koperen penny van moeder gekregen. Daar weegt geen zilverstukje van de onderwijzeres tegen op! De liefde sticht! Neen, hoe goed verzorgd, ze vergeten moeder thuis niet, en de Augustusmaand wordt evenals door kostschoolkinderen met verlangen tegemoet gezien. Hoe arm 't home - ze gaan naar huis! 't Is roerend om te zien, vertelde me de directeur!

Spurgeon is dood - maar zijn groot liefdewerk gaat voort.

En in een ander deel van Londen staat M^{rs}. Humphrey Ward's liefdezuil.

Van welken tak van werk zal ik U vertellen? Want in het gebouw op ‘Tavistock Place’ hebt ge allerlei menschenwerk. Toynbeewerk op de meest uitgebreide schaal, en vereenigingen en leeszalen voor hen, die geen plaats thuis hebben om een courant op te bergen.

Maar het interessantste werk, dat zeker sticht, is haar school ‘voor lamme en kreupele kinderen.’ Kinderen, die om ziekte niet tusschen gezonde menschjes op school kunnen gaan, die niet zoo ver mogen loopen, of op bizondere stoeltjes moeten zitten.

Iederen morgen haalt een verpleegster in een ambulance-wagen de kinderen af - en na schooltijd worden de kreupele stakkerdjes ook zoo weer naar huis gereden. Anderen komen geschoven in wagentjes, enkelen strompelen zelf.

En eens binnen die vriendelijke muren krijgen ze geregeld onderwijs, tot het etensuurtje slaat. Dan wordt de maaltijd gezamenlijk verorberd, waarvoor per kind 7½ cent door de ouders wordt betaald.

*) Hoe ook mijzelve het dragen van een uniform door verwaarloosde kinderen tegen de borst stuit!
Gelukkig zijn èn Barnardo èn Spurgeon's opvolger vijanden van die *geteekende* kleeding.
Helaas, nog niet overal in Londen dringt die vrijere gedachte baan.
Ik ken een kleine inrichting, waarvan ik de kinderen steeds zie wandelen, en die mij daardoor reeds innig medelijden inboezemen.
Op den plechtigen dag der bevestiging zelfs, - pikte je die arme jonge meisjes dadelijk uit de rij der aannemelingen.
Het geheel maakte op mij den indruk, dien ik tracht U weer te geven in het volgende schetsje: ‘Geteekend’.

Een uur na 't eten, worden de kleinen door dansen prettig beziggehouden, gereden door den tuin, of verteld en voorgelezen. Ieder kind wordt naast het gewone onderwijs klaar gemaakt voor een bepaald vak! Zoodat de misdeelde stumpertjes toch niemand tot last worden.

Een aparte Commissie zorgt er voor, dat de kinderen, zijn ze 16 of 17 jaar, geplaatst worden. Velen hebben aanleg voor teekenen, en krijgen een goed plaatsje bij groote fabrikanten. Maar, de Commissie vergeet niet, om bepaalde voorwaarden te bedingen voor deze ziekelijke en gebrekkige jongens en meisjes! Meer rust, minder werkuren, en meer frissche lucht!

Het is *liefde, die sticht*, die zoo hun moeielijk leven overwaakt!

En door het groote voorbeeld aangestoken, zijn er reeds 9 scholen voor lamme en kreupele kinderen verrezen.

Voorwaar het daagt in het Oosten! En in de maand Augustus kom dan dit gebouw eens binnen!

Wat ziet ge? Wat hoort ge? wat doen die honderden kinderen daar? Waarom al die onderwijzers? Is dit gebouw een gewone school geworden?

Ja, neen, en toch ja, maar geen *gewone* school! Neen hoor - alles is *plezier*, geen *lessen* worden geleerd! Geen straf, geen verdriet!

Een vacantieschool, voor honderden kinderen!

Och, weet u, al die kleintjes zijn zoo arm,

en de vereenigingen die kinderen naar buiten laten gaan - konden niet meer meenemen - moesten die hummels nu in de heete stegen blijven, en kattekwaad uitvoeren, en dieren plagen uit verveling? Moest die warme vacantiemaand, tusschen rook en roet, een plaag worden voor de moeders?

M^{rs}. Humphrey Ward sprak: kinderkens komt binnen! Hier in dit groote gebouw is plaats, in dezen ruimen tuin is lucht, op de speelplaats is genot te vinden!

Wat staat ge daar te hangen en te kijken! Weet je dan niet wat *spelen* is? Wij zullen 't je leeren!

Hier is een dame, die wil jullie leeren om poppen aan te kleeden - en daar, in de keuken moog je bij groepjes echt koken!

Houd je van vertellen?

Iederen dag op een vast uur hoor, mag je naar verhalen luisteren. En jij kijkt naar die zandhoop, kleine baas!

Volg dien heer maar, hij zal met jullie een paleis gaan bouwen!

En de jongens, die graag timmeren, mogen dien weg opgaan, daar staan de gereedschappen, en de timmerbaas zal je onderwijzen....

Zoo deed deze moeder voor meer dan duizend kinderen in één maand!

En ze stelde een directeur aan, die verdeelde al ‘'t plezier’ en gaf alle onderwijzers en onderwijzeressen hulp en raad.

En als de bel luidde - dan verwisselden de kinderen van spel!

En de moeders?

Op den laatsten avond van de vacantie werden ze allen uitgenoodigd te komen. Er was feest. De kinderen hadden allerhande ingestudeerd. Gymnastiek op muziek, en dansjes, tooneelstukjes en charades! Het was feest, groot feest. Blijde moeders en vaders, die werkelijk ook een maand vacantie hadden gehad, nu de kinderen met zoo'n plezier werden beziggehouden in dien langen vrijen tijd! Blijde kinderen die allerlei geleerd hadden, wat je niet kunt leeren op een werkschool. Prettig spelen, zonder vechten, zonder plagen, zonder politie! Hoe ze die dames aankeken bij 't afscheidnemen!

Een meisje duwde M^{rs}. H. Ward een briefje in de hand: ik dank alle dames voor den heerlijken tijd op de vacantieschool.

En één, die ziek werd, in de laatste week vroeg haren vader: ‘toe, schrijf u vooral dat ik graag zou *willen* komen, maar niet kan.’

Wat anders dan warme liefde, is de drijfveer van dit groote werk?

Liefde die sticht, liefde die in daden getuigt en de wereld van één zijde doet branden en gloeien - al is de andere zijde ook nog bevriezend koud van zelfzucht en genotzucht!

Mevrouw H. BAART DE LA FAILLE.

Londen.

Old maid door J.W.E.

O, lach nooit, jonge menschen, om een oude juffrouw met een kat. Gij, die nog jong zijt, een hart vol idealen, een hoofd zonder zorgen, een gelaat één en ál zonneschijn, gij weet niet, het hartverscheurende wee, dat ligt achter de schijnbaar belachelijke

vereering, die ‘zij’ voor haar poes heeft. Zij was ook eens jong als gij, vroolijk als gij, zorgeloos als gij, en.... ja misschien lachte zij ook eens als gij om een oude vrijster met een kat.

Maar het leven heeft haar gaandeweg alles ontnomen, waar ze zoo volkomen recht op scheen te hebben, wat ze aanvaardde zonder er om te denken, dat het haar maar tijdelijk geschonken werd, en ze zag ze gaan haar idealen, één voor één, als verdorde bladeren afgerukt door den herfstwind, het laatste nog een poos krampachtig vasthoudende, totdat ze ook dat moest laten vallen.... strijdensmoe....

Maar toch, in haar hart bleef de drang om lief te hebben, waaraan ze nooit had mogen toegeven, een drang zoo nameloos groot en voortspruitende uit haar schoone ziel, die behoefte had zich te wijden aan een wezen, heelemaal, zonder terughouding.

En ze deed, wat reeds velen voor haar deden, ze plaatste haar Liefde op een redeloos dier, dat haar zorgen behoefde, dat 't middelpunt werd van haar gedachten en 't eenige zonneschijntje in haar kleurloos bestaan.

O, zeg haar niet, dat een kat valsch is, want ze zou u vertellen met starre oogen, de lippen fier getrokken om haar schrijnend leed onder een masker van onverschilligheid te verbergen, hoe de valschheid van menschen haar gemaakt heeft tot wat ze is.... een oude juffrouw, alleen, moederziel alleen, schuw.... menschenhaatster.

Ze zou u vertellen, hoe ze, misschien nog meer dan gij, lief had de heele wereld; met een eerlijk open, alles vertrouwend gemoed, zonder bijgedachten of berekening zich gaf en haar gedachten; niet denkende, dat menschen, dus kennende haar ziel hun in vriendschap toevertrouwd, zouden verwoesten haar geluk.... uit afgunst.... uit nijd.

Ze zou u aanraden niet te veel te bouwen op de mooie praatjes van hen, die zich uw vrienden noemen, die, eens u in hun macht, u bedriegen en benadeelen, en partij trekken van uw argeloosheid.

En ze zou op uw vragen, waarom ze dan niet, haar leven toch ziende verwelken, is geworden als zooveel anderen, strijdster voor de rechten der verdrukte vrouw, als zij zelve, antwoorden: dat daar, onder het mom van groote verdiensten der maatschappij bewezen, wordt gepleegd nog meer onrecht aan elkander, wordt gestrooid nog meer haat en nijd jegens den naasten, wordt vergeten in ijdel elkander den voorrang betwisten de eerste plichten en de grootste en heiligste rechten der vrouw zelve.

Ze zou u zeggen, dat haar door vrouwen te veel leed was berokkend dan dat zij ze nog zou voorthelpen in hun nutteloos schreeuwgedoe, want dat, zoolang de vrouwen elkander het licht in de oogen niet gunnen, geen rechten ter wereld haar het geluk zullen kunnen verzekeren.

Ze zou u dat alles toevoegen met bitteren klank in haar stem, om plotseling op te houden en met een zachte glans in haar doffe, moe-geschreide oogen, naar een witte ineengerolde bal op haar schoot te kijken en met iets onuitsprekelijk teeders dit voorwerp streelende het toe te voegen: ‘Poesje is niet valsch voor vrouwtje, hè hartje, poesje en vrouwtje hebben niemand anders dan elkaar, als poesje heel zoet is, krijgt ze vanmiddag o zoo iets lekkers....’ en poes zal vertrouwelijk met de oogen knippen als wil ze zeggen: ‘Laat ze maar schreeuwen daarbuiten in de maatschappij, trek 't je maar niet aan, dat ze je verguisden, ik blijf je trouw en zal je Liefde wel vergelden.’

5 October 1904.

Ingeborg Maria Sick.

LOUTERING
HET HEILIGE HUWELIJK
(uitgaven van H. Honig te Utrecht.)

Voor **Julenia.**

Ingeborg Maria Sick is een dichteres van de liefde. Zij is dat in *Loutering*, en zij is het op nog veel volmaakter wijze in *Het heilig Huwelijk. Loutering* heeft de uit een kunst-oogpunt zeer groote fout, van een veel te mooi, onmogelijk-eind-goed-alles-goed slot. En dat is zoo innig jammer van een roman die zulke uitstekende gedeelten bevat, als bv. het tot stand komen van dat oogenschijnlijk zoo weinig wenschelijke engagement tusschen de mooie en gevierde, wereldsche ‘Deensche dame’ en den streng-geloovigen, God-dienenden dominee. ‘De Deensche dame’, de mooie logée van mevrouw Hallager, verliest haar hart aan den neef van die dame, den door alle dames aangebeden hulpprediker Halfdan Svarte. De wijze waarop dit geschiedt, en de zielsstrijd dien zij doormaakt, omdat zij voelt

hoe hare schoonheid hem heeft bedwelmd, en hoe zij geestelijk niet degene is die zijn vrouw behóórde te zijn, en haar heldhaftig verbreken van hun engagement omdat zij dit acht in zijn belang, en omdat zij zijn geluk hooger stelt dan het eigene, dat is de kern van het boek, dat bovendien bevat een zeer poëtisch geschreven inleiding, met heerlijk mooie natuurbeschrijvingen, en een geheel mislukt, zoetelijk slot waarin de twee, na jarenlange scheiding weer vereenigd worden, omdat hij zich heeft gelouterd van alle aardsche zinnenbegeeren in de hooge eenzaamheid van het eenzame Noorden, terwijl zij, na een veelbewogen leven, vrede vond in zich zelve, en zich in staat voelde hem nu in den hoogsten en meest geestelijken zin een echtgenoote te wezen. Dan gaat zij hem in zijn eenzame, zelfgekozen pastorie opzoeken, en hij vindt haar, in het Noordermaanlicht, op een steen, als een geestverschijning, en draagt haar zijn woning binnen!

Maar 't mooie zit'm niet in het meer of minder goedgelukte van het verhaal, al is dat lang niet onverdienstelijk, en moet men de schrijfster bovenal bewonderen om haar schildering van mevrouw Hallager, die je voor je ziet in haar wereldsche correctheid van quasie-godsdienstige, oppervlakkige, zelfzuchtige, tot de toon-aangevende kringen behoorende dame. Wat je in dit boek treft, is de zuivere, innige opvatting van vrouwenliefde,

waardoor het trotsche, zelfverzekerde, op eigen genot bedachte meisje van lieverlede verandert in een door haar liefde lijdende, aan zich zelve twijfelende, hem dien zij liefheeft boven alles stellende, volgroeide-vrouw!

> 'Dat waaraan zij zelf slechts met gesloten oogen, met ingehouden adem kon denken.... het oogenblik... het eenige werkelijke oogenblik van haar leven... dat waarop zij zich overgaf aan de handen van een ander. O die handen, die zich om haar samensloten, zoo zegebewust, zoo gebiedend, en toch zoo smeekend!
> De handen die namen,... en, terwijl zij namen, haar duizendmaal méér gaven.... haar rijk maakten, onuitsprekelijk, onuitputtelijk rijk, haar vervulden met het ondoorgrondelijke: Te zijn, te zijn... dat wat men nooit bereikt vóór men een ander toebehoort!
> '*Want zichzelf-alleen toe te behooren dat is de dood*, *ja erger*, *dat is niet bestaan hebben!*
> '*Maar van een ander te zijn dat is leven*' (blz: 115 *Loutering*).

Deze zelfde gedachte: *Maar van een ander te zijn dat is leven*, predikt *Het heilige huwelijk* op een veel inniger en meer diepgaande wijze. In het begin van het boek, dat een beetje zoetelijk en sentimenteel aandoet in dat éérste hoofdstuk, zou men niet vermoeden om welke ernstige waarheid het der schrijfster te doen is!

Daar, in dat begin, predikte zij, bij monde der jonggehuwde predikantsvrouw, Maja, dat *elk* door de kerk ingezegend huwelijk eigenlijk 'heilig' moet zijn voor de echtgenooten. De kerk heiligt de verbintenis. En je *moet* wel gelukkig worden, als je dat maar goed inziet, dat God je samenvoerde en je echtverbintenis *wilde*! Dan leer je elkaars gebreken verdragen, en elkaars deugden steeds meer waardeeren, en zullen er geen ongelukkige huwelijken meer zijn! - Natuurlijk is de reden dat Maja dit alles zoo zeker verkondt dáárin gelegen, dat zij zelve gevonden heeft den man die voor haar *de rechte* was! *Hoe* zij hem vond vernemen wij niet, omdat het boek begint met haar huwelijksavond. Maar 't jonge geluk van die beide menschen Holger en Maja, en de komst van hun eerste kindje is zoo eenvoudig en echt geteekend, dat wij geen oogenblik in twijfel behoeven te zijn òf deze twee bij elkaar passen!

Maar er is nog een zuster van Maja, een bij een ouden grootvader en een zwaarmoedige weduwe-moeder achtergebleven jongmeisje, dat alleraardigste, zoo door en door natuurlijke brieven schrijft aan hare getrouwde zuster, brieven waarin zich uitspreekt al haar onbevredigdheid thuis, al haar heimwee naar het groote leven ginds, en al haar heimelijke vrees dat *zij* nimmer zal leeren kennen dat normale vrouwengeluk, waarin Maja zwelgt! Dat alles is overgoten met een sausje van vroolijke uitvallen, beschouwingen op half luchtigen, half ernstigen toon over haar eigen inwendige-ik, in één woord met al datgene waardoor het type van het hedendaagsche onvoldane moderne jonge-meisje zich kenmerkt! Al ware het alleen om die paar zoo uitnemend-geschreven brieven van deze Gudrun, ik zou durven beweren dat *Het Heilig Huwelijk* getuigt van groot talent en véél menschenkennis. Intusschen, het is niet déze onervaren Gudrun die ons het meest interesseert, het is de andere, die weldra trouwt, om maar getrouwd te zijn, omdat zij er naar verlangt 'het' te leeren kennen, omdat zij zich eenzaam en droefgeestig voelt in haar stil huis. In één woord, om allerlei redenen die niets met een 'heilig' huwelijk te maken hebben,

geeft zij zich zelve aan iemand, die háár wèl liefheeft, en dien zij dus eigenlijk moet bedriegen! Maar, bij hare onwetendheid van alles, toen ze haar huwelijk begon, wist zij óók niet van zinnelijkheid! En zoo komt zij tot de voor haar zelve zeer beschamende ontdekking, dat haar huwelijk eigenlijk heel goed gaat, en in de oogen der wereld, (ook in die van haar man), een heel gelukkig huwelijk heet, omdat zij beiden samen hun zinnen bevredigen en meer niets! Zooals zij zelve dat zegt in die mooie bekentenis aan hare zuster Maja:

> ‘Daarom was mijn huwelijk ook eigenlijk geen lijden, hetgeen misschien beter was geweest.... het was van beide kanten meer een soort comfort! Zooals in de meeste alledaagsche huwelijken heerschte er dus, - ja hoe zal ik het noemen, - een soort geoorloofde zinnelijkheid; voor de rest werd het een gewoonte, een goed zijn tegenover elkaar, en kon het ons per slot weinig schelen wie de andere eigenlijk wàs..!’

En dan komt die andere in haar leven, die haar leert begrijpen wàt liefde is! Op de traditioneele manier van de meeste romans is deze ‘hij’ natuurlijk een vriend van haar

man; die op een eenigszins poëtische onverwachte wijze binnenvalt in den sleur van haar dagelijksch leven! Hij is het, die onder woorden brengt wat Gudrun zelve reeds lang voelde, namelijk dat een huwelijk eerst dan 'heilig' wordt, wanneer twee menschen naar lichaam *en* naar ziel samenhooren!

> 'Er is misschien nooit méér tegen het huwelijk gezondigd, tegen den zin van het huwelijk.... tot een zekere hoogte ook tegen de kerk.. dan door het altaar, waar de menschen samen in het huwelijk treden! Hoe zoudt u het willen noemen, als de meest verschillende individuen vereenigd worden tot een geestdoodende halfheid, die heet door God te zijn "samengevoegd" Als de meest troebele verhoudingen een attest van heiligheid verkrijgen, en misschien de grootste onwaarheid van hun geheele leven daarboven goedgekeurd en bezegeld wordt? Dit heeft de kerk gedaan, zoowel bewust als onbewust!'
> En, op blz. 109 spreekt hij zich nog beslister uit: *De goddelijke huwelijksvoltrekking, dat is wel die, die op Liefde berust.*

Maar hij maakt geen gebruik van de dikwijls geboden gelegenheid om haar tot de zijne te maken, en zijn vriend te bedriegen! Als zij hem wil volgen, met verbreking van haar huwelijksbanden, dan houdt hij tegen haar een beredeneerde verhandeling, om haar te bewijzen dat het hierdoor haar man aangedane onrecht hen beletten zou gelukkig te wezen met elkaar. Daarom moet zij er in berusten dat hij haar verlaat, en hem slechts met hare gedachten toebehooren!

In hoeverre de werkelijkheid overeenkomen kán met deze ideaal-voorstelling, beoordeele ieder, die ooit heeft LIEFGEHAD! M.i. begaat de begaafde schrijfster hier een groote fout; want de handeling van Philip bewijst dat hij *niet* liefheeft! Misschien komt die fout daardoor, dat *Ingeborg Maria Sick* blijkbaar een beslist geloovige is, en het verbreken van den door de Kerk gelegden huwelijksband dus zonde acht.

Dat zij een aldus-rechtzinnige *is* in de leer, blijkt vooral uit *Loutering* op afdoende wijze. Maar zoo dit rechtzinnige haar terugschrikken voor een 'vrij' huwelijk tusschen Gudrun en Philip voldoende opheldert, uit een kunstoogpunt schiet zij in deze scène geheel en al te kort! Beide, Gudrun en Philip, zijn geen hartstochtelijke, liefhebbende menschen, die eindelijk elkaar hebben gevonden; zij zijn tooneelpoppen, die de zeer deugdzame begrippen over plicht en onrecht ten beste geven, waaraan Ingeborg Maria Sick blijkbaar gelóóft!

- Intusschen, bij al het mooie, fijngevoelige, en teere, dat dit boek te genieten geeft, kunnen wij der schrijfster deze mingelukte wending kwijtschelden. Nog een ander uitstekend onderdeel van haar werk is de typeering van den ouden grootvader van Maja en Gudrun, en zijn aandoenlijke vroomheid! Hier zien wij het 'heilig' huwelijk in dien ouderwetschen schóónen zin, waarin onze geloovige, niet-over-zich-zelf-redeneerende voorouders hun dagelijksch leven maakten tot een voorbeeld van blijmoedige berusting, en geloof in Gods wil! De oude grootvader is niet-gelukkig getrouwd geweest; een enkele uitlating van hem zelf zinspeelt er soms op. Maar na zijn dood vernemen we de gehééle geschiedenis van 'Tante Mine', die haar toevertrouwt aan Gudrun. Zij en hij pasten niet voor elkaar. Hij was blijmoedig vroom; zij was somber en zenuwachtig! Hij gaf haar kinderen; maar zij ontving ze niet in blijdschap, maar als een last. En 'Tante Mine' logeerde dikwijls bij hen, en

voelde dat zij eigenlijk beter bij elkaar hadden gepast, zij, ‘tante Mine’, en hij, dan zooals 't nu eenmaal was gekomen! Maar toen zijn vrouw daarover bitse aanmerkingen maakte, trok ‘tante Mine’ zich, als iets dat van zelf sprak, gauw terug! En hij deed zijn best zijn wettige vrouw dubbel lief te hebben en haar in alles tegemoet te komen.

Dat was *zijn* opvatting van het ‘heilige’ huwelijk. ‘Tante Mine’ echter werd een eerzame, met hare eigen gezondheid veel bezige, in haar lot stil-berustende oude vrijster, en, zooals zij zelve 't aan Gudrun zegt: ‘Toen wij na verloop van tien jaren elkaar ontmoetten, voelde ik dat wij beiden geheel heen waren over DAT.... wat had kunnen zijn, en dat wij slechts kalme, vriendschappelijke gevoelens voor elkaar verwonnen hadden, en niets meer. Winnen, omdat het misschien niet zoo heel gemakkelijk gegaan was om het zoover te brengen, en resigneeren is toch het voornaamste in het leven.’

- In die laatste woorden ligt zoo recht de kern der *vroegere* levensbeschouwing: ‘Resigneeren is toch het voornaamste in het leven.’ En lijnrecht daartegenover staat die van den tegenwoordigen tijd, die *geluk*

eischt voor ieder onzer, zij het ook ten koste van het *on*geluk onzer naasten!

Gudrun is niet tevreden met die levensbeschouwing van ‘tante Mine’.

‘Wat waren de kalme, vriendschappelijke gevoelens, die men al strijdend voor elkaar had verworven, anders dan kerkhofbloemen! De gevoelens, die ook opgeschoten waren, nadat er éérst iets begraven was! Iets wat eigenlijk alléén het leven wáárde en inhoud geeft: Liefde.’

Met die mooie aanhaling wil ik eindigen! Beide boeken *Loutering* en *Het Heilige Huwelijk* zijn doorweven van teere gevoelens over liefde en de verhouding van de vrouw tot den man, die er doorheen schitteren als één gouden draad! Wat doet het er toe, of het geheele weefsel hier en daar eenige onvolkomenheden heeft, de gouden draad is overal te hervinden, en licht u glanzend tegen op bijna alle bladzijden! In deze werken spreekt de ziel eener supérieure vrouw!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De Doodendans. Naar het Deensch van Sophus Michaëlis. Vertaling van mevr. Logeman-Van der Willigen. VI. *(Vervolg en slot.)*

De Ketter. I.

Vanwaar komen deze zilver-zachte klokken, die den ondergang der zon vermelden? Van de Sint Pieters Domkerk, de kerk aller kerken, die haar reuzenkoepel verheft op de plaats, waar de grondlegger der rotskerk gekruisigd met het hoofd naar beneden hing?

Dag aan dag luistert hij er naar in zijn eng, steenen graf. Hij is vergeten hoe de stad - de eeuwige stad - daar beneden buiten zijn kerker, ligt. Hij weet alleen, dat hij als een uil hoog in de vesting zit, doch geketend, in dezelfde cel, terwijl zijn hevigbegeerige oogen niets anders dan lava, grauwe muur en een stukje hemel hebben - niet grooter dan een brok spiegelglas - om hun honger mee te stillen. De dagen zijn verloopen als gelijksoortige, zwarte kralen van een rozenkrans - in den ronden, draaienden cirkel der eenzaamheid.

Dag en nacht zijn slechts te onderscheiden door de lichtverandering en door de zwakke geluiden van een stad, die hij niet ziet. De feestdagen zijn slechts tot hem doorgedrongen door een versterkt klokkeluiden, dat fijn en schel zijn oor bereikte en door doffe kanonschoten, die hol onder zijn kerker dreunden.

Hij is vergeten hoe lachen en spreken klinkt en hoe menschengezichten, zelfs van gevangenbewaarders, er uitzien. De gedaanten, die zijn cel binnentreden, zijn gemaskerd. Hun oogen staren hem door ronde gaten in zwarte mutsen aan en liggen in het duister. En hun monden openen zich nooit achter het stijve, lange masker, dat tot op hun borst afhangt. Slechts zelden dringt een stem tot zijn stilte door om hem dan plotseling, als door een ondier gestoken, op te jagen. Een stem die wenscht, dat hij biechten en den Ketterduivel uit zijn verdorven vleesch zal rukken en knielen om de heilige kerk om vergiffenis te bidden, voordat het te laat is. Midden in den donkeren nacht wordt hij soms door die onzichtbare stem gewekt, die hem als met tangen knijpt.

Zij hebben hem alles ontnomen, uitgezonderd de versleten kleeren, waarin hij zijn arm, onverzorgd lichaam hult. Ook zijn papieren en boeken, zelfs een exemplaar van de *Vulgata.* Juist als tijdens een beleg willen zij hem allen toevoer verhinderen om hem langzaam geestelijk te laten verhongeren en zijn ketterziel tot overgave te dwingen.

Maar zijn wakers vermoeden niet, dat hij zelfs in de uiterste armoede een bron van gezondheid en trots vindt in het kleine hoekje lucht, dat hij door de zoldering van zijn cel gewaar wordt. Daar plast de regen door naar binnen en maakt groote, vuile vochtplekken op den muur. Er zijn ook dagen, dat die op den grond neerkletst. Ook de zon vindt denzelfden weg, al is het ook gedurende korter tijden van het jaar en al zijn het slechts kleine stralen-vierkanten, die niet ver naar beneden kruipen en nooit zoo diep, dat hij zijn vinger in den warmen schijn kan houden. Maar de zon is het toch. Ook maan en sterren glijden het gaatje voorbij als stille, glinsterende boden van de onvergankelijke wereld, waaraan hij gelooft, hetgeen juist zijn misdaad is.

Aan dat kleine stukje hemel hangen zijn oogen als die van een sterrekundige aan zijn kwadrant. Op zonnige dagen kan hij er van

den dageraad tot aan den avond naar zitten turen. In de travertinen muurblokken is er een uitbouwseltje, dat hij als zitplaats gebruikt. Door het achteroverbuigen van zijn hoofd om beter te kunnen zien is er een kleine holte in den muur ontstaan.

Van daarboven komt zijn geluk en hoop. Het heerlijke stukje blauwe hemel is als een eindelooze put, waaruit zijn oogen een oneindige frischheid kunnen ophalen. Witte wolken trekken voorbij den waterspiegel. Hoogvliegende roofvogels glijden als zwarte stippen in de uitgestrekte ruimte verder.

Het gat daarboven is zijn oor geworden, dat hij naar de wereld richt, en dat matte geluidsgolven van het aardsche Leven opzuigt en klokketonen en het geruísch van het getier en van de voetstappen der menschen. Het is het neusgat van zijn kerker geworden, dat de graslucht van de groote weiden en de geur van het tapijt van bloeiende rozen, dat over de villamuren hangt, opsnuift.

Soms is het hem alsof hij in een vreeselijke gevangenis-ark rondzeilt over een door een Zondvloed tenietgaande wereld. Als een vogel vliegen zijn gedachten er uit, maar kunnen geen vasten grond krijgen, zij blijven rondfladderen in een hemelzee zonder grenzen en zonder bodem.

Af en toe zit er een groote vogel op de opening. En krabben er klauwen over den muurrand. Dan buigt stootend de roofvogel zijn kop naar omlaag als een slangenhals en zendt hem scherpe, stijve, schuine blikken toe. De gele oogen staren begeerig naar het groote stuk lijkwit vleesch. En hoewel hij onbewegelijk op zijn steenblok zit, als een vleermuis in zijn mantel gehuld, voelt toch de roofvogel zijn kalmen blik en trekt zich schuw terug met klappende vleugels, die, terwijl hij wegvliegt, als zeilen uitslaan.

- Het klokkenspel is verstomd en de stilte teruggekeerd.

De gevangene staat van zijn zitplaats op, eindelijk vermoeid van het staren naar dat stukje hemel, dat nu haastig verduistert. Hij gaat aan de leege steenen tafel zitten met het hoofd tusschen de handen.

Geregeld op dezen tijd van den dag voelt hij zich weifelen en bemerkt hij hoe hij inwendig vervuld is van een afgrijzen, dat hij geen meester is. Zonder te kunnen zien, vermoedt hij het vaste oogenblik en de plaats waar de zon over den horizon glijdt. Hij voelt de zon in zijn eigen gemoed ondergaan en de eerste schemeringswolk komt aangegleden als een getij, dat hij niet verhinderen kan. Het pijnlijk, zacht verlangen, dat de kerkklokken hem toeriepen, blijft in zijn ziel doorluiden. Het groeit aan tot een diepen, langen zucht over het vergeten en begraven zijn. Hij hoort het gezang der koorknapen uit zijn jeugd. Het trilde om het hardst met de vlammen van de dikke, witte kaarsen, die zij in de handen onder de bogenduisternis der Domkerk doordroegen. Maar de kaarsen zijn voor eeuwig uitgebrand. Hij zit hier in zijn kerker, is door het licht verlaten en heeft zelfs niet het kleinste kaarsje om er de duisternis mee in te gaan. Is hij dan bang voor die duisternis? Niet, als hij zich op het oogenblik er in kon storten, hals over kop in den eindeloozen nacht. Want de sterren staan lichtend gereed, trotsch en zóó ver van alles af, dat zij ongevoelig voor het Noodlot geworden zijn. De zachte schemering is het, die hij niet verdragen kan, de overgang en het daaropvolgend verdwijnen van warmte en licht. Alle kleine, tot de aarde behoorende verlangens trillen daarin. Iederen avond doet dit uur zijn oogleden sidderen en door een onverklaarbaren gloed branden - als gesloten ruiten, die nog gloeien lang nadat de zon is ondergegaan.

Zijn ziel wordt als een zwakke, ootmoedige bloem, die zich in het duister samenvouwt en alleen durft zuchten en verwelken terwijl zij haar stengel voor altijd op dezelfde plaats geworteld voelt.

Als de duisternis uit alle hoeken van zijn kerker opstijgt en hem geheel omgeeft, is het alsof het grondwater uit een put naar boven stijgt en zijn moed verstikt, die op den bodem geketend lag. Het gevoel van hulpeloosheid maakt hem machteloos. Het is alsof zijn leven verspeeld is, geofferd aan een hopeloos peinzen, alsof het slechts het sterrenlicht heeft om in die groote, eindelooze leegte op te vertrouwen. Hij zit immers rillend in zijn eigen graf, zonder zelfs een katakombe-lamp die de leegte verbergen kan? Daarom gaat hij met toegeknepen oogen aan de steenen tafel zitten om het verdwijnen van den dag niet gewaar te worden. Maar in zijn geest is het alsof allerlei bronnen beginnen te bloeden - alle herinneringen uit zijn jeugd roepen om een hart om bij uit te rusten, om een stem die verzachten en troosten kan. Hij verlangt niets dan weer kind te kunnen zijn, een kind met een groote waskaars in de hand, een kind dat de heldere, Latijnsche

regels van het gebed zingt zóó vroolijk en luchtig als een vogeltje. En hij bemerkt, dat hij iedere avondschemering wacht, zooals hij wachtte, toen hij monnik was, tot een broeder kwam om zijn cel te openen en hem mee te nemen naar den kloostertuin met den sterken magnoliageur, waar hij op den hoogen marmeren rand van de put kon uitrusten.

En toch - wat heeft hij hier te wachten? Als de deur op haar hengsels knarst, sluipt een zwijgende gestalte de ruimte binnen en zet een schaal met eten, en een kruik met water op de tafel - en daarna valt de deur weer toe als een luik over een graf.

Eén enkel nieuw bezoek slechts wacht hem nog: Op een avond zal de Dood in zijn cel staan en zijn warmte-verslindende vingers om zijn hals klemmen.

Wanneer?

II.

Hij heeft geen deur hooren kraken, en geen voetstappen naast zich hooren komen. Maar hij ontwaakt uit een halven sluimer, doordat er een beenige hand op zijn schouder rust. De Dood! denkt hij en voelt een zachten druk, tot antwoord.

‘Broeder Giordano, ik weet wat gij denkt. Ik heb verwacht, dat het komen zou. Zoo trilt het licht, als de vochtige vinger de wiek nadert en de vlam haar laatsten zucht uitspat. Er is geen redding voor u, broeder. Over weinige uren vliegt uw leven als een bal in de vlammen der hel rond. En al was uw trots harder dan diamant, toch zal die smelten en tot stof vergaan. Bedenk, dat het over een oogenblik te laat is en vrees het eeuwig vuur, vrees uw eigen berouw, dat gij de knieën niet gebogen hebt toen het nog tijd was.’

De ketter was opgestaan. Hij rilde van het hoofd tot de voeten. De been-harde hand blijft op zijn schouder liggen en hij staat vlak tegenover de eeuwig-zwarte kap, die in het donker nauw te onderscheiden is. Als een beeld van zware grafaarde staat de gedaante voor hem. Maar de stem is niet zoo snijdend scherp als gewoonlijk. Dof en hol klinkt die, bijna moe en gebroken door het masker heen.

Maar de ketter antwoordt met een stem, die door de lange rust bestoven schijnt: ‘Ik weet niet, of gij vriend of vijand zijt, vreemdeling, al noemt gij mij broeder. Maar als gij den Dood moet voorstellen, kom dan niet bij mij als het oude beenderen schrikbeeld dat ik in Gothische steden op de kerkmuren geschilderd heb gezien, een geraamte dat weg danste met paus en bisschop. Voor mij is het geen schrikbeeld. Voor mij is het alleen de groote alverslindende duisternis, waarin de ziel ziende wordt.’

‘Gij praat als een dwaas, broeder. Ik, noch gij, weet op dit oogenblik hoe de Dood u aan zal grijpen. Misschien in een vlammen-omhelzing, waarin de oogen uwer ziel verteerd zullen worden. Stamp op den grond en hoor hoe hol het onder uw voet klinkt. Juist onder uw voet heeft al den tijd, dat gij hier zit, de Dood op u geloerd. Hij gaapt onder uw vloer in een stinkend riool. Gold het slechts om Rome van een door de pest aangestoken worm te verlossen, dan waart gij sedert lang de Tiber uit en de zee in gestroomd. Maar gij zijt een loochenaar en een apostaat, die zich verbeteren moet. De ketterduivel, die uw vroeger zoo klare geest bezeten heeft, moet er uitgedreven worden, opdat gij niet in het eeuwig vuur verloren zult gaan.’

‘Het eeuwig vuur’ - antwoordt de gevangene, terwijl hij zijn woorden weegt - ‘het eeuwig vuur - ja dat duurt langer dan hel en hemel, die gij u tot straf en belooning geschapen hebt. Wat weten wij van het eeuwig vuur, dat de zwarte hemel onzer onwetendheid met het eindelooze stralenspel van onbekende werelden overdekt? Kom hier, gij, die mij broeder noemt en bekommerd zijt voor mijn ziel. Kom hier, en denk aan uw eigen ziel, opdat gij niet met eeuwige blindheid geslagen het leven verder door zult gaan. Kom hier, en zie het eeuwig vuur.’

Hij trekt zijn duistere, bijna onzichtbare gast bij de pij naar den muur terug en strekt zijn arm in de duisternis omhoog. Helder en koud glanzen een paar sterren van den donkerblauwen hemel in de cel neer.

‘Ziet gij’ - zegt hij met gebogen nek, en een zacht sidderen van de stem - ‘dat is het heilige schrift, dat op verklaring wacht en dat nog niet ten einde gelezen zal zijn als de *Biblia Bibliorum* reeds lang door het eeuwig vuur verteerd is. Laat deze sterren stil staan, dan zal de kettergedachte in mijn ziel verstommen. Maar iederen nacht, dat zij hun vuurbanen hoog boven mijn kerker vervolgen, volg ik hen ook en tril omdat ik dan een heilige gewaarwording voel van de innigste ziel aller dingen.’

De vreemdeling slaat in de duisternis een groot kruis en mompelt een paar gebeden voor hij antwoordt:

‘Gij zijt door waanzin aangegrepen, broeder. Als de nacht u omringt, zult gij niet stoutmoedig het hoofd oprichten als waart gij de engelen der duisternis zelf, maar uw nek buigen en bidden. En indien gij naar den hemel ziet, zult ge er slechts God's waarschuwenden vinger zien in de raadselachtige teekens, die hij naar de aarde verspreidt.’

Doch de ketter antwoordt: ‘Vroeger heeft niemand van ons kunnen zien, wat de sterren waren. Wij geloofden, dat de gouden hemelteekens waren als de sterren, die wij op onze kerkgewelven schilderen en waarmee wij den zoom van het kleed van de Moeder Gods versieren. Wij geloofden, dat Rome de navel der aarde en de heilige kerk het middelpunt der wereld was, van waar zon, maan en sterren als kaarsen en lantaarns op het vaste hemelgewelf hun wegen richtten. Maar er is evenmin een gewelf, een kerkkoepel die als hoofdaltaar om de aarde draait - als het kleinste zandkorreltje op den bodem der Adriatische Zee zich het middenpunt der wereld zou durven noemen.

‘Oud en welbekend is die leer,’ zegt de vreemdeling. ‘Copernicus heeft die gevormd, niet gij. Maar hij was geen loochenaar. Voor de voet van den Pauselijken stoel heeft hij zijn berekeningen neergelegd en als een ootmoedige gissing aan het oordeel der kerk onderworpen.’

‘Ja. Maar hij, dien gij noemt, lichtte slechts het eerste tipje van den sluier der geheele, onberekenbare waarheid op. Hij verzette slechts het middenpunt der wereld van de aarde naar de zon. Hij zag niet, wat *ik* gezien heb: Dat het heelal ontelbare zonnen heeft als de onze, en dat ònze zon slechts een draaiende cirkel is om middenpunten, die wij niet kennen, dat ook ònze zon slechts één zaadkorrel is, temidden van millioenen andere. Eindeloos is de cirkelgang der hemellichamen en eeuwig is de weg, die tot herkenning leidt.

Naar steeds verdere streken moet de troon van onze kleine aarde verplaatst worden. Als een vreeselijk, raadselvol lichaam waaruit de menschelijke geest nieuwe en rijkere evangeliën zal opdoen, welft de nachthemel zich boven onze hoofden.’

De vreemdeling antwoordt niet. Het is lang stil in de duistere cel, waar twee menschen naast elkaar ademhalen, zonder elkaar te kunnen zien. Beiden staren naar boven, naar de kleine hemellijst, waar een paar sterren langzaam voorbij drijven als verre scheepslantaarns over de zee van den nacht - een nieuwe ster is juist aan het opkomen.

‘Heb ik zóó gesproken, dat ge mij begrepen hebt?’ fluistert de ketter, die het eerst de stilte verbreekt.

‘De duivel heeft slechts door uw mond gesproken’ - luidt het antwoord. ‘De verleider heeft u naar een hoogen berg gevoerd en u de te voorschijn getooverde schatten van den sterrenhemel laten zien. Maar ik vertrouw er op, dat onze heilige kerk de noodige middelen heeft, die den duivel in u het zwijgen op zullen leggen.’

‘Is het zwijgen niet groot genoeg in dit graf, dat mij verslonden heeft? Heb ik niet reeds éénmaal een knieval gedaan voor de heilige inquisitie en als een gehoorzaam zoon het kruis gekust? Heb ik niet het vreeselijkste ondervonden, wat een ketter het geloof aan zich zelf zou kunnen doen opgeven, de pijniging aller pijnigingen: den verraderskus ontvangen en ben ik niet door een eigen discipel aan de vijanden overgeleverd? Christus zelf boog het hoofd onder den kus van Judas. Waar wacht gijlieden op? Het leven heeft voor mij geen waarde meer. En de vrijheid geeft gijlieden mij niet.’

De vreemdeling kwam naar den gevangene toe, zóó dicht dat hij hem van hoofd tot voeten aanraakte en zeide:

'De vrijheid, Giordano, de vrijheid zult gij hebben dag en uur, dat gij nalaat als een bespotting Gods, in den sterrenhemel te lezen, hoort gij, Giordano, op hetzelfde oogenblik dat gij op de openbare markt uw kettersche leer intrekt en met eigen hand uw ongoddelijke geschriften in het vuur werpt.'

'Eerst zult gij mijzelf in het vuur moeten werpen. Dit is mijn laatste woord.'

'Uw laatste woord, ketter, uw laatste woord kent gij zelf niet, voordat de tong u uit den mond gescheurd is. En gij vermoedt niet, welke kreten er dan nog in uw ellendig lichaam sluimeren. Zeg nu uw sterren goedennacht en bereid u voor op den dag des oordeels, hetgeen gij sinds lang God en de kerk verschuldigd zijt.'

De gevangene gevoelt een slag op de borst en hoort haastige schreden verdwijnen. Deuren kraken, bouten en grendels worden voorgeschoven. Dan is hij weer alleen met zichzelf en met den nacht. Maar met geweldige slagen klopt zijn hart van trots. Hij zou dien in de stilte van den nacht hebben willen uitschreeuwen, nu hij weet dat zijn dag eindelijk zal aanbreken en hij werpt een

blik naar de sterren, als wilde hij hen tot getuigen roepen.

Hij zinkt op zijn half verrotten matras in elkaar. Hij slaapt in de stilte in, waar hij in zijn droomen de duizenden bronnen en stroomen hoort vloeien, die in den nacht onder de eeuwige stad zingen.

III.

De nacht is lang. Hij tuurt vergeefs naar den dag, ieder maal, dat hij uit zijn onrustige sluimering ontwaakt. Geen dageraad daalt in zijn cel neer - zooals Christus in Limbus om de geesten te bezoeken, die in verzekerde bewaring zijn. Maar hij is geduldig. Hij is gewend om starend op den dag te wachten, evenals een doode in zijn graf op de eerste scheuring der duisternis. Komt die dan nooit? Is de dag vergeten op te staan, vergat de aarde te draaien?

Rillend stommelt hij over den klammen grond om het zijn sterren daarboven te vragen. Maar hij vindt ze niet. Ook de nacht heeft zijn licht uitgedoofd. De diepe duisternis heeft het verstikt.

De honger brandt in zijn ingewanden. Heeft hij dagen lang reeds gewacht? Is zijn cel dichtgemetseld? Wacht hem de hongersnood?

Daar vallen bouten en grendels, de deur gaat open en een klein, geel licht flikkert naar binnen door een zwarte, gemaskerde gedaante gedragen, die eten en drinken op zijn tafel zet.

Van nu af wordt hij den dag slechts gewaar, door deze bezoeken, wanneer men een stukje kaars in zijn cel neerzet, groot genoeg om hem gedurende den maaltijd licht te geven. Daarna verdwijnt de ruimte om hem heen weer in diepe duisternis. Een duisternis zóo onveranderlijk, dat het hem duidelijk wordt, dat het lichtgat is toegemaakt.

De sterren en de dag zijn hem ontnomen. In plaats daarvan heeft hij slechts gedurende enkele minuten een klein, walmend lichtje. Ieder maal, dat het uitgaat schijnt het hem zijn eigen, wreed Noodlot te verkondigen. Het is nog pijnlijker het kaarslicht te zien uitsterven, dan voorheen de avondschemering in zijn cel te zien neerdalen. Ieder maal, dat het uitgaat ziet hij vreeselijke hersenschimmen: vuurringen trekken zijn innerlijk oog voorbij en in het duister glinsteren en bobbelen lichtende, als bloedgekleurde beelden van zijn rijk bewogen leven. In zijn droomen ziet hij zonnen en kometen in zwaaiende cirkels voorbij vliegen - zij verdwijnen en komen weer in veelkleurige dampen en vlammen, waarvan hij de hitte op zijn lichaam voelt en die de haren op zijn hoofd en handen zengt.

Na verloop van vele dagen treden gestalten met fakkels in de hand zijn kerker binnen, trekken hem van zijn leger, binden hem handen en voeten en bedekken zijn oogen met een dikken doek. Hij wordt in een draagstoel gezet en schommelend weggedragen, lange gangen door, meestal stijgend, zoodat hij bij iederen voetstap een doffen stoot krijgt en hijgend het bloed in zijn borst voelt hameren. Eindelijk, denkt hij, eindelijk begint mijn lijdensgeschiedenis. Nu voert men hem naar de folterkamer, waar zijn stijve leden gerekt en gewrongen zullen worden, tot er een kreet uit zijn keel ontsnapt. Hij bijt zijn tong met zijn tanden pijnlijk kapot. Liever

dan dat deze hem verraden zou, bijt hij hem af om die zijn beulen in het aangezicht te spuwen.

Toen de dragers eindelijk stilstaan en hij weer op de beenen staat, ademt hij een frissche, koude lucht in. De band wordt van zijn oogen getrokken en hij buigt het hoofd als schitterde een vlammende, blauwe bliksemstraal hem recht in het gezicht. Het is alof hij verdrinken zal, verblind zal worden. De hemel! De hemel boven hem - uitgestrekt - blank - verblindend - rein. Als een bad van licht en lucht stort die over hem heen. Hij steunt als kwam er water in zijn mond en longen. Hij zinkt op de knieën. Als een mes snijdt het licht hem in de oogen. Hij klappertandt. Zijn heele wezen vloeit over en is als geknakt door deze verandering van grafduisternis tot hellen dag. Als verlammende slagen voelt hij het op zijn hoofd. Hij ziet naar zijn handen. Zij zijn met vuil bedekt en daaronder dun en mager als handen van een lijk, dat in de aarde gelegen heeft Hij grijpt in zijn baard en ziet, dat die grijs tot op zijn borst afhangt. Hij ziet naar zijn sleepende, slecht riekende lompen en schrikt voor de in vodden gehulde schaduw, die om zijn voeten heenkruipt als om zich te verschuilen.

Maar toen hij zijn half open, door het licht verblindde oogen opheft, ziet hij in de verte de Alpen schitteren. Schoone, blauwachtige bergrijen trillen in den zonnendamp. De aquaducten van de verre bergen strekken zich over de groene weiden naar de eeuwige stad uit. Hij waggelt een paar schreden voorwaarts over het platte dak naar den rand en staart

naar beneden naar het gewirwar van daken en muren, waarover cypressen hun slanke, donker groene obelisken uitspreiden. Zijn oog gaat van de kolossale ruïne van het Colosseum over Nero's steilen toren naar den lagen, zwaren Pantheonskoepel. En daar stijgt aan den anderen kant als een gestrande ark het Vatikaan op, over het dichtbewoonde Bargo's armenkwartier. En de koepel van de Pieterskerk glinstert over de nog steeds wassende kruis-armen.

Daar beneden lokte de eeuwige stad hem met haar eeuwigen glimlach. Badend in zon, verfrischt door het briesje uit Ostia waarheen de Tiber zich op weg naar de zee als een slang kronkelt, ligt Rome daar. De hemel welft zich in eindelooze vrijheid boven zijn hoofd. De wereld en het leven stralen. Al dit is voor u als gij neervalt en mij aanbidt!

'Weet ge wat gij kiest, broeder?' vraagt een stem achter hem. Voor het eerst ziet hij onder een kap in een aangezicht - een aangezicht jong, sterk, bruin met gevulde lippen en van leven tintelende oogen. 'Haast u en kies! De vrijheid ligt voor de hand. Kom volg mij naar het Officiums Gerecht, waar uw vrijlatingsbrief u wacht. Het kost u slechts één woord, één pennestreek!'

Hij antwoordt niet. Hij waggelt als door een roes van lucht en licht, die hem in de hersens suist en voor de oogen flikkert. Gedachtenloos volgt hij den broeder de nauwe wenteltrappen af van den uitersten, dikken vestingmuur. Alles draait voor hem. Ieder maal, dat hij een reet in den muur voorbij gaat, komen aarde en het leven hem dichter bij. De menschen daarbuiten dwarrelen in veelkleurige kleeren heen en weer, heeren wandelen trotsch over markt en pleinen, gelach en stemmen, paarden en bellen der muildieren - alles dringt tot hem door.

Zonder te weten wat hij doet, loopt hij voort. Poorten springen voor hem open, de weg is voor hem gebaand. Ten laatste staat hij gelijkvloers, komt een deur uit en bevindt zich op een laan in Prati, midden tusschen hooge boomen. Schoone struiken omringen hem, roode bessen glinsteren tusschen groen, olieblank loof. Het verlepte gras begint te ontspruiten en is in het lommer der struiken bezaaid met de eerste bloemen van het vroege voorjaar, die groote, lichtblauwe klokjes gelijken.

Hij wendt zich naar den vestingmuur en ziet hoe die aan dezen kant dicht bedekt is met rozen, die als roodbloeiende tapijten onder de smalle vensters heen en weer wiegelen en een marmeren trap omranken, waarop een heer staat in met goud gestikte, zijden buis, dat spannend om het middel sluit, met violette, zware poefmouwen, terwijl zijn witte, met ringen versierde handen in zijn heupgordel rusten. Hij heeft een prachtigen, gespleten, rooden baard.

De gevangene blijft staan, terwijl de heer het hoofd ontbloot en buigend nadertreedt. 'Wees welkom, Messer Filippo, in de woning van den commandant. Vergun mij de eerste te zijn, die u met uw vrijheid gelukwenscht. Evenals de reus Antaeos hebt ge uw kracht teruggekregen door de aanraking der moederaarde. Is het leven niet meer waard dan alle wetenschappen? Treed over mijn drempel, Messer Filippo en verzadig u aan mijn tafel, voordat gij ten slotte den vrijbrief bij de heilige vaders haalt.'

Mechanisch, als een slaapwandelaar, gaat de gevangene de trap op. Hij bevindt zich weldra in een hooggewelfde zaal. De zon valt door de smalle, klein-geruite vensters en werpt de roode en groene wapens der glasschilderingen over den geblokten, marmeren vloer. Midden in de zaal straalt een feestelijk gedekte tafel van zilver en goud en hooge, geslepen glazen. Twee jonge, slanke vrouwen zweven hem tegemoet. De zijde golft om hun heupen en brengt een rood en blauw kleurenspel

teweeg. Als zij loopen schittert de zijde. Hij ziet hun witte borsten die geuren als rozen. Met stralende, donkerbruine oogen zien zij hem aan. De pupillen zijn als zwart granaat in een parelwit gevat. Zij raken met teere, witte vingers, de vuile, onverzorgde handen van den gevangene aan. Hij trilt door de aanraking van die zijzachte huid, die de zijne streelt. 'Volg ons, Messer Filippo,' zegt de eene 'en vergun ons onzen gast te wasschen en te sieren.'

Hij is op het punt van in elkaar te zakken.

Hij knijpt de oogen toe. Onder het vuil van zijn aangezicht en onder zijn woesten baard schittert een doodelijke bleekheid. Zijn keel is brandend droog - lang ingeslapen verlangens golven in zijn bloed. Hij buigt over de zachte, geurige handen als om ze te kussen. Val neer en aanbid ons, fluistert hun lichte aanraking tot zijn sidderende huid. Val neer en aanbid ons! Hij slaat de oogen op en ziet hen met een wonderlijk brandenden blik aan. Hij is duizelig

en haalt met moeite adem. Toen wendt hij zich waggelend van hen af, als dreigde hij te vallen en zegt heesch tot den commandant:

'Heer, ben ik nu genoeg verootmoedigd? Gij kunt op mij trappen als op een doodgemarteld dier. Maar mijn ziel is niet getemd. Voer mij naar het heilige Officium.'

Gretige, wijze oogen wachten hem, zeker van de overwinning, glinsterend van vreugde door een ootmoedigen, vuilen nek te zullen zien buigen. Maar de ketter richt zich op en doorziet hun blik.

'Heilige vaders, gij hebt mij de vrije keus gelaten. Dan kies ik om door mijn bloed de eeuwige waarheid te getuigen, die gij nog niet kent.'

Dagenlang duurt het verhoor. Het Officium komt in opstand door de stoutmoedigheid en trots van den ketter. Als een gevangene staat hij voor het gerecht en verkondigt, als van een katheder, zijn leer over de eenheid der dingen en over de oneindigheid der wereld, waarin de aarde en de heilige kerk slechts de rol van een mierenhoop spelen. Wat helpt het of de geschriften der ketters al plechtig verbrand worden? De protokol-schrijver van het gerecht teekent al zijn vreeselijke bewijsgronden op. Maar hun besmetting zal zich niet mogen verbreiden. Het pak wordt verzegeld en in het geheimste archief van het Vatikaan weggesloten.

Maar pijniging, noch mishandeling dwingen den ketter te knielen. Hij beeft niet, toen hij den veroordeelingslag op zijn borst krijgt en aan de handen van de wereldlijke overheid wordt overgeleverd.

Met de vlammen van het kettershemd en van den duivel op zijn lichaam geverfd en het beeld van den grijnzenden Dood, die in een vlammendans heen en weer springt op de hooge muts van zijn hoofd, legt hij den laatsten smaadweg naar de Bloemenmarkt af. Als een oproerige zee klinkt het lawaai der menigte om hem heen. Men spuwt hem in het gezicht, gooit hem met scherven, fluit en jouwt tegen dien ketter, die leert dat de aarde om de zon draait, dat de zon zelfs niet stil staat maar om onbekende sterren heenwentelt, dat de wereld geen einde heeft en dat er geen God bestaat.

Maar er loopen priesters naast den ketter, heilige mannen, die tot het laatste bidden en verwachten dat de verhardingsbolster barsten zal en de duivel zijn vleesch verlaten zal. De ketter is aan den brandstapel vastgebonden. Maar één van de beulen staat nog met het touw in de handen, alvorens het toe te trekken - of hij misschien op het laatste oogenblik nog berouw zal toonen. En de priesters heffen de lange kruisstangen op, opdat hij ze kussen zal.

Doch de ketter verheft zijn stem en roept een dreunend 'neen!' Op hetzelfde oogenblik stijgt de rook op. De ketter voelt het touw. De vlammen en rookwolken spelen om hem heen. Even beeft hij bij de gedachte gebonden voor den Dood te staan, kon die slechts in zijn eigen schrikbeeld voor hem verschijnen en hem bij den hals grijpen! Hij wendt zijn gezicht naar den wind. Het vuur stijgt omhoog en maakt zijn handen vrij. Toen strekt hij die met gezwollen en gebarsten aderen ten hemel en geeft een kreet.

Het volk en de priesters weenen van smart.

Maar het is een vreugdekreet. Want hoog boven den vlammenkring, die den hemel verduistert, ziet hij sterren opduiken uit de donkere diepten der eeuwigheid.

En driehonderd jaren later is op dezelfde plaats zijn asch in brons herrezen.

Uit Indië. I. Een Koninginsjaardag in de Binnenlanden.

Hoe men hier in Indië en wel met name te Djocjakarta, het rijk van den Sultan Hamangkoe Boewonno VII den verjaardag van onze Koningen viert, wil ik thans hier trachten weer te geven. Véél had ik reeds gehoord van al die pracht en statie en eigenaardigheden dan tentoongesteld.

Het was hier weer heel iets anders als op andere plaatsen, een zeker Oostersch cachet drukte zijn stempel op deze feestelijkheid.

Het is dan de 31e Augustus, vroolijk schijnt het zonnetje door de boomen van de eenig mooie lanen hier.

Het is als spelen de zonnestralen krijgertje en verheugen zij zich op dezen dag. Het tromgeroffel vertelt ons dat er parade is en wij gaan naar het plein, waar reeds een talrijk publiek is.

De parade hier bestaat uit een handjevol soldaten, het is geen vertooning zooals te Batavia, maar vroolijk is het toch, die militaire muziek te hooren, de soldaten voorbij te zien trekken.

Lang duurt echter deze vertooning niet, de troepen keeren terug, vergezeld door de schooljeugd tot in de benting,[1] waar plechtig het vaandel weer opgeborgen wordt. De heeren gaan naar de soos en de dames leggen nog de laatste hand aan haar toilet, dat ze des avonds aan zullen doen.

Het is hier dan de gewoonte, dat de geïnviteerden des namiddags om half zes zich naar het Residentiehuis begeven. Dames meest in baltoilet en de heeren in rok, waartusschen de officiersuniformen aardig afsteken, vullen weldra de prachtige woning. Een gegons als van duizenden bijen vervult de zaal, de dames critiseeren elkaars toiletten en de heeren wisselen een vriendschappelijk woord. Dan weerklinkt de muziek, de dames veroveren zich een plaats op de langs den muur geschaarde stoelen, en de heeren verzamelen zich in de voorgalerij. De Sultan is in aantocht, maar voordat die zelf binnentreedt verloopt er nog een tijdje. Allereerst wordt zijn vergulden stoel met groen fluweelen zitting binnen gedragen, dan de sirihdoos[2] met toebehooren, een groote waaier van pauwenveeren, voetenbank en kwispedoor. De gouden zetel wordt geplaatst onder den troonhemel rechts van den Resident, precies op dezelfde hoogte, de waaierdrager plaatst zich daarachter. Dan komt de kroonprins, binnengeleid door den secretaris en begeeft zich naar den voor hem bestemden zetel rechts; eenige andere prinsen, ook i n officiersuniformen, volgen. Plots weerklinkt het Wilhelmus, de Sultan is aan, wordt door den Resident aan de trap verwelkomd en door dezen gearmd binnengeleid; links en rechts knikt Z.H.H. de gasten toe, die een diepe neiging maken. - Aan weerszijden van den hoofdingang hebben de regenten met den rijksbestierder plaats genomen, zij zitten gewoon op den vloer. Een vreemde eigenaardige vertooning volgt dan: twee javaansche vrouwen, niet jong meer, in donker gebloemde baadjes en gedrapeerden sarong[3] brengen als 't ware negen bijna automatisch voortschrijdende danseressen binnen. Dit zijn de bidojos, prinsesjes, reeds van hun vroegste jeugd opgeleid tot het uitoefenen van de Inlandsche danskunst, zoo geheel verschillend van de onze. Zij komen binnen door een deur in 't midden van de troonzaal, maken front voor den troon, knielen neer en maken eerbiedig de sembah.[1] Nog vreemder vertooning volgt: twee oude vrouwen eveneens in 't donker gekleed, met een brandende kaars komen door diezelfde deur binnen, door een derde gevolgd, die een groot boek draagt, 't welk zij op een bankje legt en waarnaast de brandende kaarsen worden geplaatst; dan komen acht vrouwen als de voorgaande, maar als 't ware kruipend over den grond en plaatsen zich achter de vorigen, allen op den grond met de been en onder het lijf gekruist. Dit zijn de kameniers der dansende prinsesjes en tevens maken zij het koor uit op wiens toonen straks de danseressen haar figuurdans uitvoeren.

Eerst zal ik trachten zoo getrouw mogelijk die prinsessen te beschrijven. Zij zijn alle negen even groot en hebben zoowat het zelfde figuur en zijn natuurlijk eender gekleed. Die kleeding dan bestaat uit een vrij lang jaquet van fluweel, hals en armen bloot latende, twee rijen gouden franje versieren het van boven en van onder is 't lijfje ook met zulk een versiering afgewerkt. Een kunstig gedrapeerde sarong hangt van voren in een punt op den grond, een slendang[2] is aan 't middel bevestigd, dat

1) fort, gebruikt als kazerne.
2) beetwortel.
3) rok
1) Een beweging van de tegen elkaar gevouwen handen voor 't gezicht.
2) Sjerp.

door een breeden gouden, van edelgesteenten schitterenden, gordel is omsloten. - Het hoofd is getooid met een diadeem, in de haarwrong is een rose roos gestoken en een slinger van meluttis[3)] hangt van af het kapsel tot het middel.

Zachte toonen weerklinken door de zaal, zij maken een sembâh, de danseressen, en zacht voortschuifelend beginnen zij den dans, die een heele legende weergeeft. Dunne fijne vingertjes, waaraan vonkelende steenen, maken sierlijke bewegingen. Trouwens *alle* ledematen bewegen zij, zinledig, automatisch voor den Hollander, die er niets van begrijpt, maar vol poëzie voor den begrijpenden Javaan. - Op de kleine voetjes met sierlijk gevormde enkels, trippelen zij bijwijlen als een jong kippetje in een kringetje rond, met zedig neergeslagen oogen. - Boven die oogen zijn kunstmatig aangebrachte wenkbrauwen, scherp afstekend zwart, de natuurlijke zijn weggeschoren. Die vertooning duurt van zes uur tot acht uur, waarna de danseressen weer op gelijke wijze verdwijnen.

3) witte bloempjes in knop.

Dan verspreiden zich de gasten en maken hier en daar een gezellig praatje en bewonderen de werkelijk fraai versierde eetzaal, die lijkt op een zaal uit een of ander tooverpaleis. Een prachtig gearrangeerde pièce de milieu versiert de officieele tafel, alle schoonheid van onze indische vruchten op zijn best doende uitkomen. Na de officieele tafel komen verscheidene andere lange tafels, eveneens fraai versierd, waar een ieder naar genoegen zijn plaats kan uitzoeken. - Er is gedekt voor een kleine driehonderd invités, en om negen uur gaan allen aan tafel. Van tijd tot tijd klinken de toasten, en wordt er gedronken op het welzijn van de Koningin, van den hoogen gast, op den kroonprins en gastheer, enfin, een ieder krijgt een beurt die er voor in aanmerking komt.

Dan als 't souper afgeloopen is begeven zich allen weer naar de troonzaal; het is bij twaalf, als eindelijk het sein wordt gegeven tot het vertrek van den Sultan. Eerst vertrekken de rijksbestierder en regenten, dan komt de met zes paarden bespannen wagen van den kroonprins voor, omringd door zijn soldaten, gewapend met zwaard en schild. Eindelijk komt de statiekoets van den Sultan, door acht prachtige isabellen voortgetrokken en een Hollander zit als koetsier op den bok, want de traditie wil dat geen landgenoot van Z.H. hooger mag zitten dan hij zelf. Deze koets dan is versierd met vergulde draken en kronen, boven het rijtuig wordt de gouden pajong[1)] gehouden. Een machtigen indruk maakt dit alles, honderden soldaten, wat dragonders en inlandsche grooten vergezellen den Vorst en in den grooten tuin, half in 't donker gehuld, maakt deze stoet een fantastischen indruk, met zijn goudgeschitter en kleurenmengsels van de uniformen der soldaten.

Als al deze vorstelijke statie weg is, keert alles weer tot het oude terug; weg is de betoovering, een zwoele lucht van zooiets als muskus hangt nog even in de lucht; maar weldra is alles weer heel gewoon en de verjaardag der koningin eindigt in een gewone danspartij. De Oostersche pracht is weg en ik dacht een oogenblik dit alles gedroomd te hebben. Slechts eene wirreling van mooie en lieve baltoiletten bleef over, waartusschen het geschitter van de uniformen der officieren, getemperd door de in rok gekleede heeren.

ARIADNE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Tragtick. - Ik beloof U, lieve mevrouw, dat ik Uw vertalingen zoo gauw mogelijk een plaatsje zal geven, maar U vergist zich dat die plaats ‘vrij’ is. Wanneer de advertentie-ruimte het toelaat, wordt zij *bij uitzondering* gebruikt. - Heel hartelijk dank voor Uw schrijven. Het interesseerde mij, dat Uw gevoelens bij dien Kerkdienst in den Dom in Münster zoo geheel met de mijne overeenstemden. Ik-ook ken de gewaarwording van *diepen* eerbied die ons overvalt in een R.K. kerkgebouw. In den Dom in Milaan had ik uren lang op de knieën kunnen liggen voor Het Onbekende

1) Gouden scherm.

dat ik daar *voelde.* Waarom zijn onze Pr: kerken zoo niet, vraagt gij? Lieve mevrouw, m.i., omdat *de geest* die uitgaat van ons protestantisme veel te *dor* en te *koud* is. - Ik heb eens een gesprek daarover gehad met een onzer leider-calvinisten, die zei dat dergelijke dingen als de R.K. eeredienst, de koormuziek, b.v., te veel op de zinnen werken en de gedachten afleiden van de hoofdzaak. Ik kan deze calvinistische opvatting niet deelen. Mij leidt een middelmatige, vervelende preek (en de meesten bereiken géén hooger peil dan middelmatig) méér af van God en doet mijn gedachten méér afdwalen naar het aardsche, dan een prachtig koorgezang of een stemmende omgeving; *die* dingen verheffen juist. Het is daarmede als met het tooneel. Ik ken vele calvinisten die de voorstelling van iets godsdienstigs op het tooneel bepaald stuitend en profaan achten. Nu is mijn persoonlijke ervaring een gansch omgekeerde. Om b.v. alleen Tannhäuser te noemen, waarvan de muziek gedeeltelijk zoo zeer op de zinnen werkt, kan ik eerlijk verklaren dat zij mij aan den anderen kant op de heiligste wijze aandoet, wanneer de pelgrims naar Rome trekken en de herder zijn ‘Betet für meine arme Seele’ uitzingt. In dat oogenblik *begrijp* ik de macht en de vrede van den godsdienst oneindig beter, dan in onze koude, dorre, kerk waar, een onbezield, voor staats-geld-gehuurd redenaar staat te galmen, omdat hij 't moet vanwege ‘den Zondag.’ En later als Elisabeth ligt te bidden aan den voet van het kruis, ligt te bidden voor hem dien zij liefheeft, zoo overgegeven-in-God, zoo bereid haar eigen jonge leven te offeren om den vloek af te nemen van Tannhäuser's schuldig hoofd, hoe *verlang* je dan zelve naar zoo'n troost, hoe *smacht* je heele ziel dan tegen de héérlijkheid van het gelooven kunnen....

A. Ik moet U nog even omgaand antwoorden op Uw woorden, dat het mooi is, als men ongelukkig liefheeft, ‘samen dood te gaan’. Als gij *bij toeval* doodgaan bedoelt, dan is dat zeker de beste oplossing. Gij haalt Tannhäuser aan als bewijs dat alle mooie liefde zoo eindigt. Maar vergeet niet, dat men in *werkelijkheid* niet zoo gauw uit zijn lijden is als Elisabeth en Tannhäuser. Doet men het *zelf*, dan blijven de gevolgen voor anderen. En die gevolgen zijn dikwijls zoo heel zwaar voor hen te dragen. Nergens heb ik dat zoo mooi-uitgewerkt gevonden als in den roman van den beroemden franschen auteur Edouard Rod, getiteld: *Au milieu du chemin.* Ik beveel U dat boek ten zeerste ter lezing aan. Het is de geschiedenis van een auteur, die dergelijke liefdes-drama's op zeer pakkende wijze schildert in romans en tooneelstukken. Een jongmeisje, onder den indruk van zoo'n stuk, brengt zijn theater-oplossing van zich-zelf-van-kant-maken in praktijk. Welke vreeselijke en veelomvattende gevolgen dit heeft voor haar ouders, en voor vele anderen, ondervindt de auteurzelf op zoo treffende wijze, dat het hem voor-goed bekeert, en doet terugkeeren van zijn eigen levenswijze. Ed: Rod zegt in een voorwoord uitdrukkelijk, dat hij géén tendenz heeft bedoeld, alleen maar een studie maakte naar de werkelijkheid. Wat mij persoonlijk betreft, dat ik onder zekere omstandigheden een zelfmoord kan begrijpen, heb ik getoond door den roman ‘Het Eene Noodige’. Maar ik leg

er allen nadruk op, dat men zich in elk geval wel rekenschap geven mag *in hoeverre* anderen geschaad of ongelukkig worden door onze daad. In 'Het Eene Noodige' liet zij, die zich van kant maakte, geen enkelen band achter van innige beteekenis; zij was in den meest absoluten zin alleen op aarde. - Wie echter banden of plichten heeft, die zal in géén geval 'mooi' handelen door een zelfmoord uit liefde, maar slechts zelfzuchtig. In hoeverre hij of zij de *kracht* heeft tot verder-leven, kan niemand beoordeelen; wie zich-zelf van zijn lijden verlost is daarom meer te beklagen dan hard te vallen; maar zijn of haar daad 'mooi' noemen, acht ik zeer onjuist-gezien. Daarentegen ben ik 't gehéél met U eens, dat een zelfmoord *niet* laf is. Er hoort m.i. zeer zeker moed toe, het Onbekende te durven tegengaan, vrijwillig; veel meer moed dan noodig is tot verder-leven. - Dat een zelfmoord een 'lafheid' is, acht ik een der vele phrasen, uitgevonden door menschen die niet de wáárheid durven zeggen. - Voor *Ghetto* voel ik even-weinig als gij. Veel meer voor de arme Gretchen, die gij zoo veroordeelt. Dat Faust een ellendeling was, verandert niets aan háár ongelukkig lot. En dat lot is het algemeen-menschelijke van zoo menig onschuldig meisje. Voor Uw protégé weet ik niet dadelijk iets. Vraag het in de Lelie; mij dunkt voor zoo iemand moet toch wel een plaats te vinden zijn. Ik zou ook wegens het andere onderwerp *vragen* in de Lelie, en het niet doen zonder toestemming der betrokkenen. Anders zult gij stellig de grootste onaangenaamheden krijgen. Hartelijk gegroet.

Lotos. Ja, het is voldoende als gij den uitgever het nommer opgeeft van de Lelie waarin Uw bijdrage voorkomt. Ik heb deze nieuwe bijdrage van U aangenomen. Over 'Vriendschap tusschen een man en een vrouw' mijn meening te zeggen, acht ik onmogelijk. Het is een zoo individueele zaak. Dank overigens voor Uw hartelijk schrijven. Ik heb zoo innig met U te doen. Wat de wetten betreft, in die opzichten waarover gij U beklaagt *zijn* zij zeer onrechtvaardig. Dat lijdt geen twijfel. - M.i. schuilt de groote fout daarin, dat zoo weinig menschen *weten* wat zij doen, als zij zoo'n stap wagen voor gansch hun leven; zij weten, juist ook wat de wettelijke gevolgen aangaat, veel te weinig. En als de droeve werkelijkheid het hun leert, is het te laat.

- **Divad**. Indien ge Uw stukje onder ps: wilt plaatsen, heeft dit invloed op het honorarium. Als gij er bij blijft, heb ik er geen bezwaar tegen. De meer of minder spoedige plaatsing hangt af van de beschikbare ruimte, daar het nog al lang is. Ik weet *niets* af van de zaak waarover gij Uw bevreemding uitdrukt. Vermoedelijk vindt de persoon-in-questie een antwoord niet noodig. Hij had geschreven, gij hadt Uw bedenkingen geüit. En daarmee was de zaak afgeloopen. Althans zoo zou *ik* gedacht hebben in zijn plaats. Maar ik herhaal, ik wéét van niets.

Jaru. - De uitgever heeft de opgaven van het U toekomende honorarium; gij hebt hem slechts het nommer op te geven waarin bijdragen van U voorkomen. Gij hebt recht op een tweede exemplaar van het nommer met Uw vertaling. Als gij het nog niet ontvingt, wil dan s.v.p. een ex: aanvragen aan den uitgever. Onder mijn redactie worden ze *niet* door mij, maar door hem, verzonden. Ik weet niet of gij voorkwaamt onder de nog-beoordeelde handschriften. De uitgever heeft alles geregeld, maar zoo niet, dan hebt gij Uw bedrag slechts bij hem terug te vorderen. Hebt gij gezien dat een dame in de Lelie adverteert, hoe zij tegen inzending van 50 ct. handschriften

beoordeelt? Misschien wilt gij het eens bij haar probeeren? - Dit is nu een volledig antwoord op Uw vragen. - Nu kom ik U een goed-gemeend standje maken, omdat gij U - waarom weet ik niet - nog steeds inbeeldt, dat ik geen goeden indruk van U kreeg bij onze vluchtige kennismaking. Ten eerste heb ik U, meen ik, al vroeger geantwoord dat de omstandigheden tot een kennismaking, nòch voor U, nòch voor mijzelve, heel gunstig waren. Bij zulke gelegenheden, in zoo'n plaats, heeft men van weerszijden zoo weinig gelegenheid zich vrij te uiten of te geven. Ik-zelf tenminste voel mij dan volstrekt niet zooals ik werklijk ben, maar gedwongen en terughoudend... Bovendien echter *heb* ik geen slechten indruk van U gekregen; gij kunt mij gerust gelooven, dat ik dan heel anders tegen U zou zijn geweest. Ook zou ik U dan niet uitnoodigen ons te komen opzoeken; welke uitnoodiging ik bij deze, mede namens mijn huisgenoote, van harte herhaal. Gij kunt dan de kennismaking hernieuwen met ons alle drie, want onze Marie herinnert gij U ook, niet-waar? Alleen Fritsje is een nieuweling voor U. Maar, daar zijn hart meer zacht gestemd is voor dames dan voor heeren, zal hij wel spoedig met U op goeden voet geraken. Manlijke bezoekers schijnen hem minder aan te trekken, dan vrouwen. Hij is misschien in zijn hondenhart een verstokt feminist!! - Als gij nu weer in Den Haag komt logeeren, schrijf het dan vooruit, dan kunnen wij een afspraak maken...

P.A.L. - Uw ingez: stuk over Vriendschap wil ik gaarne ongeteekend plaatsen, maar Uw naam moet aan mij-persoonlijk bekend zijn. Geef die dus op. Het blijft redactie-geheim.

Moeke II. Uw bijdragen in dank ontvangen. - Ik erken van ganscher harte, lieve mevrouw, dat Uw groote berusting bij zooveel beproevingen mij beschaamd doet staan. Neen, zoover ben ik niet. Berusten in hetgeen een Onbekende Macht ons aandoet vind ik onmogelijk. Als het eigen schuld is, kan men met zichzelve redeneeren, dat men niet beter verdiende. Maar juist zulke verdrietelijkheden, als die welke U hebt moeten doormaken, gaan zoo geheel en al om buiten ons eigen toedoen. Echter wil ik U geen verdriet doen door U met mijn minderberustende stemming bezig te houden. U zijt zeker van ons tweeën de gelukkigste, door zoo te denken als U doet. Mijn zeer hartelijken dank. Ik zal U steeds gáárne schrijven.

Sonia. - Ik zie Uw tweede bijdrage met genoegen tegemoet. Dank voor de briefkaart.

Coba Dekker. Dit versje van U is naar den vorm nog onvolkomen. Misschien plaats ik het toch om de mooie idee er in. Zendt mij nog maar eens iets; maar géén **lange** novelle, want daarvoor is in de Lelie geen plaats.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

‘Kan iemand mij adressen noemen voor goede en billijke pensions te R'dam, met huiselijk verkeer?’

Antwoorden worden ingewacht *in* de Lelie; kostelooze plaatsing. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Eene **jonge dame** dipl: **A** en **B** ‘**Stolze Wery**’ geeft lessen per Correspondentie.

Brieven franco letter S.W. aan den Uitgever. (521)

2 November 1904.
18de Jaargang.
No. 18.

Hoofdartikel
Het uithangbord van den twijfelachtigen leeftijd....

Mannen, die mij de eer aandoen mijn werk te lezen, kunnen dit hoofdartikel gerust overslaan, want het behelst een echt damesonderwerp.! En, wat een zeker soort vrouwen betreft, ik twijfel er niet aan, dat de vele geleerddoenerige man-wijven, die er heden ten dage een eer in stellen er uit te zien als mislukte manvrouwen, met korte rokken en korte haren, het hoofd zullen schudden over mijn gebrek aan ‘ernst’ enz., enz., dat mij de pen doet opnemen over een zoo verachtelijk-kleinzielig onderwerp als mode en kleedij.

Intusschen, de meerderheid van het vrouwelijk geslacht voelt nog altijd veel, heel veel voor iets zoo ‘lichtzinnigs’ als toilet en toilet-zaken. Ga maar eens wandelen in de winkelstraten, wanneer de overgangstijden aanbreken van voorjaar en herfst, en tegelijkertijd daarmee de nieuwe modes worden geëtaleerd voor het komend seizoen...

Als gij die ophoopingen van vrouwen ziet voor een mode-winkel, den hals uitrekkend om een mantel of een japon, die smaakvol ligt uitgespreid, te bewonderen en elkaar hun opmerkingen en ‘snoezig’ en ‘doddig’ uitroepen toe te fluisteren, wel, dan kunt gij gerust wezen, dat het feminisme er nog niet in geslaagd is de vrouw te ‘hervormen’. Dan ziet gij haar precies zooals zij was en is en zijn zal: een geheel en al met haar eigen persoontje vervuld wezentje, dat alles vergeet voor ‘de nieuwe kleur’, en ‘de laatste smaak’ en er zich niet om bekommert of achter haar een verstopping ontstaat op het smalle trottoir, daar zij geheel en al ‘weg’ is van het gezicht van al dat uitgestalde moois.

Nu is het m.i., al weer n'en déplaise de kortharige man-wijven, de *plicht* van elke vrouw er zoo goed mogelijk uit te zien; *niet* alleen in haar jonge-meisjes-jaren wanneer er bij velen de zucht mee verbonden is daardoor een man in te pakken, maar *altijd.*

In haar huis-japon kan de moeder van een groot gezin, ook de niet-gefortuneerde, even goed ordelijk, smaakvol en aantrekkelijk voor den dag komen, als in het 'gekleede toilet' voor bezoeken en wandelingen...

Heel veel gehuwde dames verwaarloozen zich echter, zoodra zij getrouwd zijn, op een wezenlijk-weerzinwekkende manier, weerzinwekkend omdat zij daarmee bewijzen dat het hun niet te doen is op den eigen man een aangenamen indruk te maken, maar alleen op vreemden. Voor den man is het, dikwijls gevlekte, corsetloosgedragen ochtendgewaad met papillotten goed genoeg; eerst als er visite komt trekt mevrouw een nette japon aan, en friseert heur slordig haar. En evenzoo verbeelden zich vele vrouwen van middelbaren en gevorderden leeftijd, dat het er niet op aankomt hoe zij er uitzien, 'omdat zij immers toch niet meer jong zijn.'

Integendeel, dan komt het er nog meer op aan. Want *jeugd* heeft het onschatbare voorrecht van reeds op zichzelf aantrekkelijk te zijn; dientengevolge kan een volstrekt niet-mooi, weinig-zorgvuldig gekleed jong-meisje van 18-20 jaar, *diens ondanks* al heel spoedig er goed uitzien, alleen door het bekoorlijke van haar nog-zoo-jong-zijn. Maar hoe ouder wij worden, hoe meer wij noodig hebben te denken over onze kleeding, ons zoo te vertoonen dat wij blijven voor onze naaste omgeving een aangename verschijning, inplaats van eene die een verwaarloosden en slordigen indruk maakt.

Wie onzer kent b.v. niet het groote verschil tusschen de oude dame, die er keurig uitziet in het effen zwart, en de andere wie 't niets meer kan schelen, wier kaal hoofd niet wordt bedekt door een kanten mutsje of tullen kapsel, wier japon schots en scheef hangt om haar uitgezakt figuur, wier gerimpelde hals onverschillig uitkijkt uit een slordig-afgewerkte halsboord, etc. Ik bedoel allerminst dat een ouder-wordende vrouw zich zou *opschikken*; ik bedoel alleen dat zij zorgen moet er netjes en gesoigneerd uit te zien. Een effen japon met een wit linnen kraagje kan netjes zitten; een fichu kan met zorg worden omgelegd; een kapsel kan zoo zijn aangebracht dat het de gebreken van den ouderdom verbergt; al dergelijke bijzonderheden maken het verschil uit tusschen een aangename verschijning, en eene die terugstoot...

Ik denk echter in dit artikel noch aan dezulken, die zich opzettelijk verwaarloozen, noch aan de andere categorie, die bang is oud te lijken, en zich uit dwaze zucht om jong te schijnen oud máákt, door het kiezen van te jeugdige kleuren, te jeugdige modellen, te jeugdige kapsels; ik denk zeer bepaald aan die categorie van vrouwen, die, niet-meer-jong, óók nog niet oud, angstvallig-bevreesd om zich te jong voor te doen, geen anderen uitweg schijnt te kennen in het kleeding-vraagstuk dan... *lila*...

Lieve dames, **waarom** is lila **de** kleur bij uitnemendheid voor twijfelachtigen leeftijd; of, om nu eens een echte heeren-uitdrukking te gebruiken voor: Vaatjes zuurbier?... Kom eens op een publieke plaats waar veel dames zijn, een concert, (in den Haag b.v. onze door dames zoo geliefde Diligentiaconcerten), gij kunt de twijfelachtigen reeds uit de verte herkennen, nog vóór gij hun gezicht zaagt, door hun onveranderlijk wapen... lila. Een lila-zijden blouse, een lila onderrok, die uitgluurt onder uit de opgenomen japon, een lila bouquetje op den hoed, lila wandelpakken zelfs, al deze lila verschijnselen gaan gepaard met de ouderwordende vrouw, gehuwd en ongehuwd, maar ongehuwd bovenal! Waarom dan toch? Is het niet omdat gij zonder eigen *persoonlijken* smaak aandoet en aantrekt wat men U in den winkel voorpraat? Want, als gij nadenkt en kijkt in Uw spiegel, dan moet gij in negen van tien gevallen zien, dat juist lila een kleur is, die heel dikwijls *niet* past bij

ouder-wordende gezichten, bij een leelijk teint, bij menig kleur van haar, of van oogen. De lichtere, teere nuances doen de rimpels, de geelheid der huid, al die gebreken van het ouder-worden sterker in het licht springen, en de harde, schreeuwende tinten van donker-paarsch, waartoe vele oudere dames hun toevlucht nemen, maken de meeste gezichten eenvoudig afschuwelijk, vooral wanneer deze hoog-gekleurd worden, hetgeen men bij oude-dames dikwijls ziet, te meer omdat zij zulke japonnen bij voorkeur dragen als gezelschaps-toilet, bij groote diners, huwelijksplechtigheden, enz. enz. Dan worden er, door toasten, door 't gebruik van wijn, door de aandoenlijke omstandigheden, emoties opgewekt, die, in verhoogde kleur, hun sporen nalaten op het gelaat, en in zulke gevallen staat hard-paarsch eenvoudig schreeuwend-leelijk! - Zwart, grijs, waar de leeftijd het toelaat wit, zijn veel minder sprekende kleuren dan lila. Wie nog geen zwart wil dragen, en zich voor wit niet

geschikt vindt, die kan met een grijs toilet zichzelf in geen geval schaden, omdat grijs geen sprekende kleur is. Maar zwart blijft m.i. voor bepaald-oudere dames *de* kleur bij uitnemendheid, waar het gekleede toiletten geldt... Men kan een zwarte japon zóó gekleed garneeren, haar zoo elegant maken, dat de draagster een indruk van chic geeft, die nóóit bereikt wordt door het akelig-afgezaagde, dóór en dóór banale van een lila-of paarsch-zijden toilet...

O de banaliteit van lila! Het is om het wanhopig-eentonige en banale van die nuance voor ouder-wordende vrouwen, dat de kleur bij mij is 'verpönt', (in discrediet geraakt). Ik schiet al in den lach als ik er eene zie, wier lila of paarsch versiersel, hetzij dan een lint, hetzij een blouse, hetzij een hoed, als een uithangbord aankondigt: 'Ik ben op den twijfelachtigen leeftijd.' - Trek dan toch in 's hemelsnaam zwart aan, lieve mejuffrouw of mevrouw, als gij u te oud vindt voor andere kleuren, maar stap, in naam van den goeden smaak, heen over de lila-periode...

Want het *is* een lila-periode... Ik heb het honderdmaal bijgewoond in winkels. De koopster treedt binnen, en vraagt om hetgeen zij noodig heeft. 'Maar juffrouw, iets dat geschikt is voor *mijn* leeftijd?'

Heeft de verkoopster smaak, en een oog voor wat wezenlijk goed staat, dan zal zij hoogstwaarschijnlijk zwart voor den dag brengen, speciaal in het artikel japonnen. - Maar nu ontzet zich de dame in questie; 'Och-neen juffrouw, zwart kan ik altijd nog dragen, liever iets anders; iets gekleurds...'

En daarmee is het pleit beslecht ten gunste van lila... De verkoopster vindt nu natuurlijk óók dat mevrouw eigenlijk 'nog veel te jong is voor zwart,' en brengt gedienstig de bekende lila-horreurs te voorschijn.

'Hoe vindt U dan lila; dat wordt véél genomen'.

De dame is van *die* waarheid zeer doordrongen. Ziet zij niet om zich heen, dat al hare vriendinnen en familieleden van haar leeftijd zich eveneens steken in lila en paarsche blouses, wandeltoiletten, zijden robes, hoeden, enz., enz.? Zij heeft geen persoonlijken smaak genoeg, om een uitzondering te durven maken. Dus, dan maar lila, want voor andere kleuren vindt zij zich te oud. En voor zwart nog niet oud genoeg.

Maar gewoonlijk gaat de zaak nog méér van een leien dakje, omdat gewoonlijk de verkoopster evenmin smaak heeft als de klant. Zij-ook vindt dat lila 'de' kleur is voor dames van twijfelachtigen leeftijd; want zij is in dat denkbeeld grootgebracht. En komt er dus zulk een slachtoffer van het algemeen-heerschend gebrek aan persoonlijken smaak in haar winkel, dan schiet zij gedienstig toe, en vertoont het verlangde artikel terstond in de welbekende lila en paarsche nuances. 'Zeker mevrouw, ik heb juist iets voor U.' En de blouse, de zijde, de hoed, wat het zij dat de koopster zich wenscht, komt voor den dag in lila-uithangbord-kleur, met de bekende bijvoegingen: 'Dit wordt veel verlangd.' - 'Die kleur zou U goed staan,' enz., enz....

Ik herhaal, ik schiet in den lach als ik het lila-uithangbord van den twijfelachtigen leeftijd maar uit de verte zie. Het is alsof men een papier op zich speldt: 'Ik wil nog niet *heelemaal* oud zijn, en ik erken toch volmondig dat ik lang niet meer jong ben...' En ik herhaal, als men daarmee nu tenminste maar het *doel* bereikte, van er naar den leeftijd passend uit te zien, dan ware het nog niet zoo gek. Maar het tegendeel is het geval, want lila en paarsch staan maar heel-weinig vrouwen, *vooral* oudere vrouwen, wezenlijk goed. Het is een kleur die veeleer niet-flatteert dan wel, die, in negen van tien gevallen, leelijk máákt, die het figuur sterk doet uitkomen, die de ouderdom

accentueert in plaats van verbergt... Waarlijk het is geen schande ouder te worden; gehuwd of ongehuwd, het is geen feit waarvoor wij ons behoeven te schamen, dat de tijd zijn sporen achterlaat in ons uiterlijk. Maar ons-zelfbelachelijk maken door een lila-uithangbord op ons te spelden, dat als het ware verkondigt hoe wij dit voor elk onzer komende gedeelte van ons leven bereikt hebben, mij-dunkt dat kunnen wij nalaten *in naam van den goeden-smaak....*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Uit de 'brieven aan een doode' geschreven aan haar echtgenoot door Bertha von Suttner. Vrij naar het Duitsch door B.G.

V. De dingen die ge lief hadt.

Steeds denk ik aan alles wat gij lief hadt, mijn doode. Wat hieldt ge veel van bloemen, tooneel, muziek, natuur. Wat was het mij een genot u daarvan te zien genieten.

Wat een vreugde schonk u het eerste viooltje door u geplukt, dat ge mij bracht; een rozenknopje dat ge in uw knoopsgat staakt... Ik voel dat ge in de bloemenwereld hetzelfde speurdet wat ik doe: de waarborg dat liefelijkheid een deel uitmaakte van het plan waarmede de wereld is samengesteld. 'Het zij licht' werd gesproken door den Schepper als een gebod, 'het bloeie' werd gezegd met een lach.

Wie het gelaat begraaft in een bos dauwnatte bloemen, ademt een geur in die het reinste genot schenkt; een belofte van geluk komt tot ons uit de teere knopjes.

Dat ook maakt de jeugd zoo heerlijk. In den bloeitijd van het leven ontwikkelen zich de idealen, de hoop op liefde, roem, en wat daarbij behoort. Die idealen neemt de jeugd in zich op als beloften, uit hooger sfeeren tot haar gekomen. Moedig het leven in te gaan, met lust den strijd te aanvaarden, met een kracht die voortdrijft tot den arbeid, was een illusie toen ge op uw twintigste jaar u met een rozenknop sierdet. Ge zijt de bloemen dankbaar trouw gebleven.

En dan het tooneel, wat was ons dat een gezamenlijk genot, een van de heerlijkste genoegens die de wereld geeft. Niemand kon hartelijker lachen dan gij bij een aardig blijspel of geestige operette; niemand voelde dieper dan gij een treurspel mede. In den schouwburg vergat ge de werkelijkheid, ge leefdet het leven dat op het tooneel werd uitgebeeld ten volle mede, en deedt dat zoo intens, dat ik aan uw zijde hetzelfde voelde. Het herdenken te zamen van wat we zagen en hoorden, verhoogde later het genot; als we alleen waren geweest zou veel van de waarde verloren zijn gegaan.

Na uw dood heb ik een enkel maal een voorstelling bijgewoond, verscholen in een loge. Diepe weemoed beving me!

Ik heb een opera gehoord die een oneindig genot zou hebben verschaft als ik u naast mij had gehad. Het was zoo iets nieuws, zoo iets geheel anders dan tot heden toe is opgevoerd, dat ik den ganschen avond mijzelf kwelde met de gedachte: wat zoudt gij met me verbaasd zijn geweest, met me bewonderd hebben, wat had ik u graag verrijkt gezien door zulk een openbaring van kunst, of zou dat nieuwe geen sympathie bij u hebben gevonden? Ik geloof van wel. De moed, die uit het onderwerp sprak, zou u ook hebben getroffen: sociale philosophie in een opera; het recht op vrijheid van leven, het protest tegen de ellende der groote menigte, dat alles in muziek gebracht. Tooneelen zoo natuurlijk, zoo levendig, dat men geheel vergat in den schouwburg te zijn, en daarbij muziek en zang van groote innigheid - o, dat ik nu nooit zal weten wat gij zoudt hebben gevoeld bij Charpentier 's 'Louise'.

Uw liefde tot muziek was groot. Zelden ontmoette ik iemand die haar zoo ten volle aandacht schonk, haar zoo in zich opnam als gij deedt. Met u een liefelijke melodie of een opwekkend air te hooren was een echt muzikaal genot voor mij; voor de zoogenaamde klassieke hadt ge geen smaak.

Zelf deedt ge nìet aan muziek, zelf kondt ge ter nauwernood noten lezen, maar uw aanleg was groot, ge waart geboren muzikaal, en bewonderenswaardig was het als gij de handen liet glijden over de toetsen van de piano, hoe uw componeeren aangrijpend was. Hoe jammer dat ge die composities niet hebt opgeschreven; die tonen zijn nu verklonken, verdwenen in het ijle. Ze zijn voorbij.

Ja 'voorbij', de zin van dat klaagwoord hebt gij mij doen verstaan, mijn doode....

Nog een ding waar ge zooveel voor voeldet wil ik even aanroeren. Dat was Venetië.

Dat de aarde zulk een tooverstad bezit was u een levensvreugde. Nimmer hadt ge een vers gemaakt, maar wie zoo kan opgaan in de geheime betoovering der doode dogebruid, die is een dichter.

Ik herinner mij den avond van onze aankomst, het was de eerste maal dat gij Venetië zaagt. Ik was er reeds vroeger geweest, maar kwam door u eerst onder de ware bekoring. De eerste indrukken op een milden lenteavond herinner ik me nog zoo goed. De zon ging onder, de laatste stralen vielen op de Lagunen, wij kwamen uit den trein en stapten in een gondel. Stil waart ge van verrukking. Het roepen van den roeier, de slagen der riemen, was muziek in onze ooren. Maar daar vernamen we onverwachts een Italiaansche tenorstem en een zuivere sopraan. Ze zongen een duet, een smachtend liefdelied. Zoo werden we de stad der romantiek binnengeleid. Het gezang kwam nader, het bleek van de muziekgondel te wezen, die met lampions versierd, door andere gondels omgeven was.

Wie dagelijks hetzelfde hoort en zìet wordt daar mogelijk van verzadigd, maar de eerste indruk bleef ons onvergetelijk.

Hoe heerlijk is de natuur daar: de Marcus-

plaats, de Piazetta met de Marcusleeuwen, het dogepaleis en zooveel kunststukken van architectuur.

Wat is het nu dat Venetië een hoogere stemming wekt dan iets anders. Van waar dat geen stad der wereld haar gelijkt? Die grootsche stilte, waar andere steden zoo rumoerig zijn; hier geen lawaai van vervoermiddelen, geen reclame-voorwerpen, maar majestueuze kalmte. De trotsche paleizen spiegelen zich af in het water, een breede stroom waar de gondels geluidloos op drijven.

De bekoring, die Venetië in zoo hooge mate schenkt, is te danken aan de verheven rust die de geheele omgeving kenmerkt. En dan het inwendige van het paleis! doode pracht, maar prachtig! De fantaisie toovert daar voor oogen op de marmeren tinnen, kleederen van brokaat der schoone vrouwen; tegen de balkonleuningen denkt men zich de Titiaansche blondines, luisterend naar de serenade der ridders.

Naar Venetië zou ik nimmer meer kunnen gaan, alleen daarheen zou me onmogelijk zijn. Als er een overtreffende trap was dan zou ik zeggen: daar zal ik me nog alleener voelen dan ergens anders.

Zoo heb ik nog eens weer voor den geest gehaald waar ge veel van hieldt, en met trots herinner ik me, en weet ik, dat gij mij lief hadt boven al. Dat bewustzijn is mijn rijkdom en blijft het eenige wat mij verzoenen kan met mijn lot na uw dood. Ware ik eerst gestorven dan hadt ge een smart gekend die u thans gespaard is.....

VI.

Als ge eens ontwaakt waart, als ge plotseling u hadt opgericht toen ik waakte bij uw lijk, wat zou ik dan gaarne uw ziekte en sterven in alle bijzonderheden u hebben verteld. Uw geduld was zoo groot, uw stemming zoo heerlijk; onder het zwaarste lijden waart ge nooit morrend.

In Abbazzio vernam ik van den dokter hoe zwaar ziek ge waart, we hadden dat niet begrepen. Na zes weken waart ge opgegeven; ik moest u sparen, nooit uwe zenuwen opwekken, u kalm zien te houden, wilde ik uw leven helpen verlengen en toen we met moeite thuis waren gekomen in Weenen, werd mijn hoop op uw behoud weer levendiger....

Het einde kwam. Aan den avond van 9 December werd ik uit de ziekenkamer geroepen en vertelden mijn zwager en twee doktoren mij, dat het einde zoo nabij was dat het tijd werd een geestelijke te roepen. Daar dacht ik niet aan. We hadden elkander altoos beloofd kerkelijke ceremonieën van het sterfbed te weren - ons die niet op te laten dringen...

Lang beproefde men mij over te halen, eindelijk gaf ik de reden op van mijn weigeren.

‘Mijn eenige troost,’ zei ik, ‘is dat de zieke niet bij zijn bewustzijn is, wat zou hij schrikken als hij plotseling een priester zag, een klok hoorde luiden....’

‘Geloof me,’ antwoordde de arts, ‘hij is te zeer buiten kennis om daar iets van te bemerken.’

‘Als dat het geval is - waartoe dan?’

‘Ter wille van anderen, niet voor hem zelf.’

‘Dus comediespel, huichelarij?’

‘Denk aan zijn vrome bloedverwanten, die zouden ontroostbaar zijn als....

‘Ik waardeer het geloof van ieder ander, maar mijn plicht is te handelen in den geest en tot heil van den zieke.... Stervensangst wil ik verre van hem houden; trouw zal ik blijven aan zijn wenschen en begeeren.’

‘Maar, mevrouw, viel een der pleegzusters in, ‘bedenk toch dat de zaligheid van uw echtgenoot er mede gemoeid is.’

‘Een rechtvaardig God zal hem toch niet verantwoordelijk stellen voor wat ik doe of laat?’

‘Maar als de geestelijke hem een begrafenis weigert op het kerkhof?’

‘Voor zoover ik den man ken zal hij dat niet doen, maar bovendien de zieke wil niet begraven worden, hij wil, ik weet het - zijn testament zal het uitmaken - hij wil dat zijn lijk verbrand worde....’

Toen barstte ik in snikken uit. Die woorden ‘begraven, verbrand’ en dat ten opzichte van den liefste dien ik bezat; dat was te veel voor me.

Men drong niet langer.

Ik ging terug naar den zieke, knielde voor het bed en kuste zijn hand.

Een bange nacht volgde, de morgen schemerde, geen verademing kwam. Het rochelen van een stervende ving aan, daar hoorde ik mijn naam noemen; het laatste woord! welk een doodstrijd woonde ik bij. Met de handen zocht ge den onzichtbare af te weren, een aanklacht tegen de natuur, een protest van den mensch die het zwaard boven zijn hoofd ziet dat vallen moet. En machteloos stonden we naast u, de doktoren met hun wetenschap, ik met mijn diepe liefde, we

konden den vreeselijken vijand niet verjagen.

Een oogenblik later drukte ik u de oogen toe met een hart zoo bedroefd als ooit een arm menschenhart zijn kan.

Nu waart ge een lijk. Naar de opvatting van anderen is dat geen persoon meer maar een voorwerp. Voor mij waart ge nog dezelfde in diepen slaap - dood.

Dood! hoe oneindig veel wordt uitgesproken in die vier letters. Vrome handen hadden u afgelegd; ge waart niet door vreemden voor het laatst geholpen; uw zuster en de dokter hadden die taak vervuld.

Den eersten nacht waakte ik bij uw lijk. Waskaarsen brandden aan uw hoofd- en voeteneinde, alle meubelen waren opgeruimd, ook mijn ledikant, dat zeven en twintig jaar lang naast het uwe had gestaan. De kamer was koud, de wind gierde, klaagde met mij mede.

De dokter was naar Weenen gegaan om alles te bezorgen; den volgenden morgen werd de sterfkamer in een bloementuin herschapen, honderden kwamen u een afscheidsgroet brengen. Onder die velen kwam ook de geestelijke, hij wist dat uw wensch was verbrand te worden. Veel zeggen kon hij dus niet, maar hij weende bitter; ook hem waart ge zoo lief.

Ge werdt gekist en overgebracht naar Gotha. De vereeniging ‘lijkverbranding’ had een oud-Roomsche geestelijke ontboden om de plechtigheid bij te wonen en te leiden voor uw vertrek.

Op het bepaalde uur verzamelden zich bloedverwanten en vrienden van heinde en verre. Veel kransen, veel telegrammen, liefelijke woorden den doode toegeroepen.

De vreemde geestelijke hield een treffende toespraak, zoo werd me later gezegd, ik hoorde er niets van. De kist werd weggedragen, gij verliet onze gelukkige woning; een uur lang duurde het rijden naar het station, op den weg dien we zoo dikwijls samen gegaan waren.

Weer volgde een afscheidnemen. Twee en een halven dag duurde uw overbrenging in een goederentrein naar Gotha. Wij gingen den volgenden ochtend eerst, om bij uwe verbranding te zijn.

De lucht was grauw, het weder stemde zoo goed overeen met de droeve gebeurtenis.

Tegen middernacht kwamen we in Gotha aan. Vrienden waren met u gegaan, vrienden wachtten ons op en brachten ons naar een hotel.

Den volgenden middag om drie uur reden we naar de begraafplaats waarnaast het Krematorium zich bevindt. Aangekomen werden we in de Kapel gebracht waar de kist op een verhooging middenin stond. De Kapel was groen gemaakt. Bloemen en kransen sierden de kist.

Toen kwam het laatste afscheid. Een onzichtbaar mannenkoor zong zacht:

‘Es ist bestimmt in Gottes Rat,
Dasz man vom Liebsten was man hat,
musz scheiden,’

Vreeselijk klonken die laatste woorden. Toen het gezang verklonken was hield een prediker, de heer Bothmer, vriend van den overledene, een treffende toespraak. Bij de woorden ‘Arthur Gundassar von Suttner, vaarwel!’ daalde de kist langzaam.

In een oogwenk was uw laatste woning verdwenen in de diepte. Een ontzettend geratel en leven als van ijzeren balken, een lawaai zooals men in den schouwburg achter de schermen hoort, kwam uit de diepte tot ons.

De beide uren, die voor de lijkverbranding noodig zijn, bracht ik door in een klein vertrek naast het Krematorium, een soort koster's kamertje zou men het kunnen noemen. Eén enkele kaars verlichtte de kleine ruimte... dat men zulke uren doorleven kan!

Te weten wat daar beneden geschiedt, dat het lichaam van een innig beminde daar in de vlammen opgaat...

En toch, mijn doode, ben ik zoo dankbaar voor het bewustzijn dat uw lijk niet langzaam in het vochte graf vergaat, dat geen wurmen kruipen uit oogen die mij eens vol liefde aanzagen. Al wat sterfelijk aan u was is door louterend vuur verteerd, tot stof aan de natuur weergegeven. Mij is nu als ik aan u denk, de vreeselijke voorstelling gespaard, van een lichaam dat geraamte moet worden, en mij steeds voor den geest zou staan. Thans heb ik slechts de herinnering aan u zooals ge tijdens uw leven waart. Uw geest bleef, die speur ik in de werken die ge naliet, maar dien voel ik ook in me terwijl ik deze brieven schrijf.

VII ‘Ze willen niet.’

Hoe dikwijls denk ik aan dien titel van den roman, die in mijn oogen uw meesterstuk was. Het was u een leed dat de kritiek het heeft doodgezwegen, om reden dat er politieke opmerkingen in waren. De

waarheid hadt ge onder de oogen willen brengen van velen; maar krasse waarheden zijn niet geliefd.

Dat Max Nordau u daarover schreef met zooveel waardeering, dat deed u goed.

Hoe veelzeggend is de titel van uw boek. 'Hoevelen willen niet.' Ik denk daar telkens aan als ik lees en ondervind hoe het grootsche plan van den wereldvrede wordt bespot. Hoe minachtend wordt dikwijls gesproken over het Hof van Arbitrage; ze zoeken dat plan lam te slaan. Wordt het grootsch opgevat, hoeveel ellende, bloed en tranen zouden gespaard worden. Wereldvrede! een zucht van verlichting doortrilt de lucht. Maar hoevelen willen niet!

Wat zoudt ge u als het bij uw leven gebeurd ware u toornig hebben gemaakt over de Jodenvervolging te Kisjenef, een gruwel de middeneeuwen waardig. Bloedhonden zijn slimme, vreeselijke dieren, maar slimmer en vreeselijker zijn zij die ze aanhitsen. Het blad 'Besarabets' heeft aan de gruwelen te Kisjenef nog grooter deel, nog dieper schuld dan de waanzinnige bende die moordde.

Wat doet de pers menigmaal kwaad, wat hitsen en stoken de dagbladen dikwijls. In Rusland is toegezien en toegelaten dat de fanatisten de Joden martelden en doodden. In Duitschland komen er geen stemmen tegen op, en zwijgt de pers als in den Rijksdag openlijk steenen worden geworpen naar de hoofden van rustige burgers, die toch evengoed als de Christenen recht op bescherming hebben.

Antisemitisch te zijn is voornaam. Antisemitisme is zoo 'bien porté' dat in de salons en hofkringen men het hardst aan die mode meedoet. Wat zoudt gij u ergeren aan dien geest van de twintigste eeuw! Ge waart zoo eerlijk en ge durfdet zooveel meer dan anderen. Wat zoudt ge hebben geprotesteerd, zoo de lippen niet voor goed waren gesloten door den dood.

VIII.

Heden wil ik spreken met u, mijn doode, over uw laatsten roman: 'Im Zeichen der Trusts.'

Niet over het boek zelf, maar over het vraagstuk dat het u in de pen gaf. De maatschappelijke quaesties hadden u in den laatsten tijd sterk vervuld. Ge maaktet er een studie van; de oplossing was nog zoo verre. Ge zaagt hoe de ontdekkingen in het maatschappelijk leven een omwenteling te weeg brachten, hoe nieuwe uitvindingen dat nog steeds doen, hoe machines en verkeersmiddelen daarop inwerken.

Hoe zou het gesteld worden met rijkdom en armoede, als de Amerikaansche trusts steeds toenemen en vasten voet krijgen. Waarheen zou dat leiden? Zou het niet mogelijk wezen dat de staat overnam tot heil der maatschappij, wat particulieren thans doen tot eigen voordeel alleen?

Goed onderzoeken, en dan de leiding aanvaarden. Zoo ook verkreeg men de macht over de natuur.

De electrische vonk die vroeger slechts trof als bliksem, is thans de beweegkracht, het rad dat de maatschappij voortdrijft.

Het boek van den Socialistischen millionair lazen we samen. Het werk van Gaylord Wilshire trof ons diep, een nieuwe horizon doemde voor ons op. Ge schreeft een veelbeteekenende kritiek over zijn werk: *Let the nations own the Trusts*'. Toen die

in het Berlijnsche dagblad was opgenomen, ontvingt ge heel wat brieven, en uw laatste roman handelde over dat onderwerp. Na uw dood vroeg de heer Wilshire mij om een onderhoud, we ontmoetten elkaar op een aangegeven uur en spraken veel. Eigenlijk hield hij het discours aan den gang met een vuur dat ons reeds in zijn werken getroffen had. Hij was kennelijk een zeer welsprekend man; het land werd door hem bereisd en overal hield hij redevoeringen voor het publiek, over het onderwerp: 'Let the nations own the trusts'. We spraken over het socialisme. Ik vroeg hem of hij meende dat de Amerikaansche socialisten hun doel zouden bereiken.

Zijn antwoord was: 'Meent u dat het zuivere socialisme een vast plan van uitvoering heeft, een te voren bepaalde omwenteling op het oog heeft? dan vergist u zich, het dringt door tot den grond der dingen. Het verwerpt het principe der coöperatie, en wijst op de trusten, die het bewijs leveren dat hun beginsel zou kunnen worden toegepast.

Hij stelde zich de vraag: hoe kan men onnoodigen arbeid afschaffen en toch werk in overvloed hebben voor allen? Men zegt de socialisten willen gelijke verdeeling, maar het is een valsche voorstelling als men spreekt van verdeeling van het kapitaal en den rijkdom. Neen, wat de socialisten verdeelen willen dat is de arbeid. Ze willen dat ieder voordeel trekt van eigen werk, dat niet de

waarde van hun arbeid vreemden slechts ten goede komt.'

'Maar wenschen ze dat plan door te zetten met geweld?' vroeg ik.

'Neen, dat mag niet; van geweld is geen heil te verwachten. Het tegenwoordige socialisme is égoïst-haatdragend. Het wil den tegenwoordigen toestand er onder hebben, den strijd uitlokken tusschen den rijke en den werkelooze; dat zou de bloedigste worden die ooit gevoerd was.'

'En met welke uitkomst, vermoedt u? vroeg ik.

'Ongetwijfeld zou de dwingelandij, zooals overal en altoos het geval is, omver worden geworpen, maar ten koste van hoeveel bloed; en wat zou dan het resultaat zijn: socialisme of anarchie?'

'Is het dan niet strafbaar om met voorbijzien der gevaren het socialisme te steunen?'

'Zoudt u dat denken? De geheele bebeschaafde wereld is er vol van; geloof me, het kind komt zich aanmelden, al wilde men het geboorteuur verzetten. Laten we zorgen dat het *wettige* kind een welkome gast zij. Angst uit onwetendheid werkt het socialisme tegen, hebzucht uit vrees van wat te moeten missen, wil den voortgang stuiten. Maar kan men de golven der zee tegenhouden?'

'Dus zal de revolutie toch komen?'

'Langs een zuiveren weg; de geldmacht is ter dood veroordeeld; de tegenwoordige kapitalisten zijn grootendeels roofgierigen, maar laten we bezadigd zijn, open oogen hebben voor het vele goede en ware dat ernstige sociale hervormers wenschen, en laat ieder medewerken tot de overwinning daarvan.'

'En gelooft u dan dat het uitbreiden der trusts de socialistische maatschappij ten goede zal komen? Tegen het trustsysteem is toch veel verzet.'

'Een beweging daartegen zal evenveel uitwerken als het blaffen van een hond tegen de maan. Twee fabrikanten onderkruipen elkaar, verkoopen beneden productieprijs, omdat ze elkaar de winst niet gunnen; zien ze nu dat beiden bedreigd worden met een bankroet, welnu dan verbinden ze zich om te zamen hun prijzen te regelen, en de voortbrenging van hun goederen te beperken; de trust is tot stand gekomen.'

Zoo sprak Wilshire nog een tijd door. Ik kon niet alles onthouden, maar maakte enkele aanteekeningen die hierop neerkomen:

Landbouwers, die milioenen bezitten, vormen geen trusts, maar zullen in de toekomst achteruit gaan. Het is toch een onhoudbare toestand zooals in Amerika. Heden bezitten 31000 menschen drie vijfden van den rijkdom der Vereenigde Staten en kan dus mathematisch zeker voorspeld worden dat de twee overige vijfden in de handen van die weinigen zullen komen, en onder dezen zal geen enkele landbouwer zijn.

Wat is daar tegen te doen? Dat de staat het monopolie neme van alle groote ondernemingen op industrieel en ander gebied.

Maar natuurlijk geen militaire regeering, want die zou de millioenen uitgeven aan kanonnen.

De natuurkrachten zijn volgens de socialisten voor allen zonder onderscheid beschikbaar en moeten dienen tot heil van het gansche volk. Elk mensch moet genoeg voeding hebben, ligging, kleeding en onderricht. Onnuttige en inproductieve arbeid moet worden afgeschaft, ook de schadelijke. Geen kinderen mogen werken. De

arbeidsdag moet niet te lang wezen. Ieder geniet de waarde van wat hij volbrengt. Bij een hoogeren levens- ook een hoogeren moreelen standaard.

Trustsysteem is socialistisch, maar werkt nu nog ten voordeele van weinigen, ten koste van velen.

De toeneming der trusts is een dwang den middenstand opgelegd. Vandaar de kreten die er tegen opgaan. Zoodra de Staat die overnam zou het systeem een zegen zijn. Het doel is goed, maar de uitvoering verkeerd.

Het oude kapitalisme verzet zich tegen het nieuwe, omdat het de boeien daarvan voelt.

Een oppositie daarentegen is even machteloos en kinderachtig als die der arbeiders tegen de machines.

De arbeiders hadden geen oogen voor het voordeel der werktuigen. Ze zagen in de invoering daarvan slechts onderdrukking van handenarbeid, en vereenigden zich tot een hopelooze poging om den laatsten weer in te voeren. Hetzelfde geschiedt nu met den middenstand tegenover de trusts. Ze verspillen hun tijd om het trustsysteem een val te bereiden en zien niet in dat de trust het natuurlijke product is van de ontwikkeling op industrieel terrein.

De oplossing der moeilijkheden voor den werkman en voor den middenstand, moet niet gevonden worden in de verdrijving der machines, in de opheffing der trusts maar daarin, dat beiden worden aangewend tot gemeenschappelijk nut.

Groote denkers over het socialisme verklaren dat het laatste plan voor een maatschappelijke omwenteling is: het tot trust

herscheppen van alle ondernemingen. De trust is de groote revolutionnair. De voortgang is schielijker dan men zich denken kan. De kapitaliseering door het systeem loopt niet over millioenen maar over milliarden.

De Rockfellers, Morgans en andere Amerikanen zijn machtiger dan de Keizer van Duitschland of de Czar van Rusland. Hun macht is internationaal, ze strekt zich uit tot over den Oceaan. Een groot financierskantoor in Londen zei eens: als Morgan de zaak van de Noorder Pacific niet wil schikken, dan kan niets de Engelsche geldmarkt redden van een 'krach'.

Van één man hing dus de Londensche beurs af. Hoe zal de macht in de toekomst zijn van die financiers?

De trustmillionnairs zijn geen geld wonderen, ze zijn het product van de financieele evolutie der laatste jaren. Velen die spreken van den idealen toestand in Amerika als republiek, vergeten dat daar een geldmonarchie wordt gevestigd veel grooter in macht dan die van den Czar.

Het privaatbezit van spoorwegmaatschappijen en dergelijken is onzedelijk.

Het loon kan nooit stijgen, want werkeloozen zijn steeds te vinden, terwijl de werkgever niet meer kan uitbetalen dan zijn collega doet. Het minimum-loon zal blijven. Hoe meer machines worden uitgevonden, hoe meer handen zullen vrij komen en werkeloosheid zal ontstaan, totdat de Staat alle fabrieken zal naasten, alle ondernemingen exploiteeren en gelijke voordeelen aan allen gunnen.

Overproductie ontstaat niet doordat er te weinig menschen zijn, die de waren noodig hebben, maar door de weinigen die ze koopen kunnen. De trust is het teeken dat het kapitalisme weldra bezwijken zal door zijn eigen gewicht.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

'k Zie de gele bladren vallen,
Met den zomer is 't gedaan;
Maar de schijn der lieve zonne
Doet ons nog weldadig aan.

Met deze variant zeg ik het den dichter na. Hebben wij niet heerlijke herfstdagen beleefd, zoel en zacht, zonnig en verfrisschend? Welk een geleidelijke wisseling!

Mocht ieder menschen-getijde zóó zijn winter tegentreden!

Als de nacht, onder een hemel vol sterren over het aardrijk heenglijdend, jonge, teere vorst met zich voert - als zijne Koningin afstaat haar nevel-sluier, tot den laten morgen en het wolken-leger dien tot het zuiver-zonne-uur met zich voert.... hoe mild is dan de dag, hoe verkwikkend der zonne zachte schijn!

Dan glinsteren om ons heen, als goud, de door een zuchtje bewogen bladeren - dan tracht de ontbladerde kroon van jonge takken zich te verschuilen achter de altijd-groene sparren, als schaamt die zich over hare naaktheid.

Jaloersch, omdat zij niet de eenig-groene zijn, ritselen de bladervolle Aucuba's hun zang, om onze oplettendheid te vragen voor het grillige van hun gestippeld blad.

De hooge eik heeft ook een woord te zeggen: uit volle borst galmt hij zijn lied: ‘ben ik niet van de laatsten die wind en regen trotseeren?’ - ‘schenk mij uw aandacht,’ zoo vraagt hij.

Als grauwe wolken zich ontlasten en de rijzende morgen lauw en zoel de aarde kust, wijzen zij de hulp der zon af, die de treurmare wil overstemmen. Zij blijven meesteressen, wier vliegend gespeel aan ruischend-neerglijdende druppelen de voorkeur geeft. Zij zwaaien den scepter.... tot een stroom haar henendrijft naar verre gewesten en het hemelsch azuur doorschemert en zich baanbreekt in het luchtruim....

Dan juicht de Zon
dat zij herwon
en uit haar mond
klinkt vol haar lied:
‘Stille natuur in uw sierlijken tooi
Waarlijk, het Herfst-kleed staat u zoo mooi.’

Prachtig en vol beloften blijft de kleur in 's wereld's gaarden.

Plataan! wie vermag uwe kleur na te bootsen? Zilver-spar! wat werpt ge ons een doordringenden blik toe uit uw glimmende twijgen!

Uw helder groen, rijzige Coniferen, draagt de belofte dat ‘Hoop’ een versterkend levens-element blijft. Klimop, die langs den muur uw ranken hecht, - - uw blad blijft frisch en groen, dekkend het graf waarin onze laatste hoop rust.... naar wij meenden.

Gelijk de kleur der Hope zich ten allen tijde blijft voordoen aan ons oog, zoo zij ook het hart vervuld van den lieflijken steun, die in weemoedsdagen ons zoo van noode is.

Zooals hare tinten zich blijven schikken in de natuur, trots jaargetijden en jaren, zoo plooie zij zich in 's menschen hart in den wisselenden levens-stroom.

Dan.... levens-stormen, wachten wij u zonder vreeze; - regen-vlagen, beelden onzer droefheid, ontlast u, gij stemt tot zacht verglijden.

IJzige winter moge zijne blankheid op onze hoofden aanschuiven.... Immer-groen, gij blijft ons nabij, beeld van hoopvol

Nieuw leven!

October.

MOEKE II.

II. Aan den heer Naaktgeboren.

Naar aanleiding van het artikel ‘over Literatuur’, Holl. Lelie, van 21 Sept 1904.

‘De dagen van van Lennep en Walter Scott zijn geteld, ons publiek hunkert naar geestesvoedsel van ander allooi’.

Zeer juist, we verlangen dan ook andere lectuur als ons ‘Over literatuur’ schenkt.

Bedoeld artikel zouden we gevoeglijk hebben kunnen doodzwijgen, zoo niet onze literatuur in een verkeerd daglicht ware gesteld en verdacht gemaakt.

De wijdloopige, niets-ter-zake-doende inleiding laten we voor wat ze is, doch wenschen te protesteeren tegen sommige uitdrukkingen en foutieve voorstellingen.

Heeft v.d. Goes een daadwerkelijk aandeel gehad van die beteekenis, om genoemd te worden als leider der Nieuwe-Gidsbeweging, en mag Henri Borel als zoodanig worden aangemerkt?

Is 't noodig zoo'n vraag voor werkelijk belangstellenden in onze letteren te stellen en te beantwoorden?

Dat zou immers een al te nuchtere arbeid zijn!

‘In 't begin was hun arbeid moeilijk te begrijpen, alles was verward en onsamenhangend. Zij hadden niet genoeg gestudeerd, alleen heel veel en onregelmatig gelezen.’

En is niet juist in *dat begin* de ‘Kleine Johannes’ van Fr. v. Eeden gekomen, en schonk ons Kloos niet zijn literaire opstellen, te vinden in ‘Veertien jaar literatuurgeschiedenis,’ en gaf van Deyssel niet vele zijner kritieken, waarop we trotsch gaan? En danken we niet aan hen Gorter's ‘Mei’ en ‘Ellen,’ een lied van de smart, en de gedichten ‘van kind tot God?’ Zou hier commentaar niet overbodig zijn?

‘In verwaten overmoed werd door deze jonge schrijvers zoo ongeveer *alles* afgekeurd, wat vroeger was geschreven,’ enz.

Onwillekeurig moeten we glimlachen bij de gedachte, of dit nu ernst is, en of we wel 1904 schrijven!

Krachtig hebben ze ongetwijfeld opruiming gehouden in de rommelkamer onzer destijds muffe literatuur, en scherp aangewezen wat onze literatuur behoefde.

Dat ze evenwel *alles* zouden hebben afgekeurd wat vroeger geschreven is, is op zijn zachtst genomen een schalksch onwaarheidje, waaraan de vergelijking van 't mosterdzaadje ten grondslag ligt.

Beets werd geacht om zijn ‘Camera obscura’ en of Vondel goed werd bevonden? och lees dan eens Verwey's ‘Inleiding tot Vondel.’

Of Potgieter geschat werd? - sla ‘Het Leven van Potgieter door Albert Verwey’ eens op.

‘Tegenwoordig is de kracht dezer jonge richting gebroken’.

Dit lezende, zou men denken, dat tijdschriften als ‘de XXe eeuw’, ‘de nieuwe Gids’ slechts in onze verbeelding bestonden. Nog immer wordt acht gegeven op de stem der eerste voorvechters voor onze literatuur en de waarde hunner beschouwingen erkend.

En is niet dáár het proza van ‘Ary Prins’ en ‘Jacob van Looy’ om ons uit den droom te helpen? En gaan van Deyssel, en van Eeden, en Verwey, en Kloos niet immer voort op den eenmaal ingeslagen weg en verschaffen zij ons nog niet menig uur van literair-genot?

En zijn daar niet de geestesvruchten van de Meester, en Henri Hartog en Boutens om deze bewering te ontzenuwen?

We zouden verder kunnen gaan naar meerdere hedendaagsche auteurs, en ons zou blijken, hoe allen zijn verwant aan de Nieuwe-Gidsers en deze richting in onze letterkunde nog geenszins ten doode is opgeschreven.

‘Over Literatuur’ schreet de heer Naaktgeboren en nu kunnen we hem ter lezing aanbevelen: ‘Over Literatuur’ van Is. Quérido. Mogelijk krijgt hij daardoor een nog ruimeren blik over onze literatuur.

B. VAN BREUGEL.

Heelsum, 2 Oct. 1904.

III. Aan de Redactrice der Holl: Lelie.

Zeer geachte Freule Lohman.

Overtuigd dat wij beiden strijdsters zijn voor de belangen der vróúw en ons zelf eerlijk geven in boeken en geschriften, vergunt U me zeker wel het volgende op te merken.

Reeds meermalen hinderde het mij een beetje dat de Lelie zoo fel te keer ging tegen de vrouwen *zelf*, en de heeren der schepping als de ongelukzalige slachtoffers daarvan beschouwde, terwijl er alstublieft toch zooveel gevallen zijn, dat het egoisme van den man de vrouw ten gronde richt.

Steeds verwijt U de moeder dat zij uitloopt, en nuttigheden of pretjes najaagt, maar denkt U wel eens over den man die *alles* van het leven geniet en vrouwlief maar laat tobben en sloven? Leeft er niet in vele gezinnen de echtgenoot maar als een heer op los, terwijl de echtgenoo*te* dikwijls geen fatsoenlijke japon van hem kan machtig worden? En zich afbeult met *zijn* kinders.

Hoeveel *edele* mannen zijn niet getrouwd à la Turk en onderhouden eenige sultanes ten koste der wettige vrouw? En doen dat met zeer veel waanwijsheid en eigengerechtigheid.

Hoeveel edele vaders, ik zou u voorbeelden kunnen noemen, die niet de erfenissen hunner onmondige kinderen gebruikten om aan hun losbandige neigingen te kunnen voldoen. Hoeveel mannen kletsen er niet als oude wijven èn *erger?* Hoeveel mannen hechten niet aan beuzelingen met de angstvalligheid van vrouwen?

Hoeveel mannen zijn niet voor hun familie een sta-in-den-weg en teren niet op kosten van de *werkende* leden dezer familie?

Hoeveel mannen, die zelf letterlijk niet waard zijn een stòmp te krijgen van een vrouw die eigenwaarde heeft, belasteren niet met genot een onschuldige vrouw, al weten zij niets en niets van haar, al hebben zij nooit het geluid harer stem vernomen?

Ik kan die hóógheid en die gróótheid van de mannen maar niet zien, al lees ik ook altijd met veel genoegen de Lelie.

Integendeel, in mijn ziel schreit het ens

stormt het om het gróóte, gróóte onrecht der vrouwen sedert eeuwen aangedaan.

En indien er *'nuttigheidsvrouwen'* zijn die overdrijven, dan éér *ik* nog het principe, het beginsel waaruit zij het doen. Zij willen niet dat een categorie van individuen, raadselwezens op een raadsel-aarde, achterstaat bij een andere categorie. Ik geloof niet, dat verstandige *'nuttigheidsvrouwen'* en die zijn er goddank ook in ons land edele en vele, *manwijven* willen zien van de vrouw, maar zij willen recht, rècht voor de sedert eeuwen verdrukte, en daarin hebben zij gelijk en tienduizendmaal gelijk.

Ik ken geen ongelukkiger wezen dan een vrouw. Indien ik begaafd ware met het genie van Jonathan Swift, zou ik als een Swift voor haar willen opkomen. Niet dat *hij* feminist was, integendeel, maar zijn *scherpte* zou ik willen.

Ik sprak daarboven van *laster,* het moordtuig waar vooral de vrouw mee gefolterd wordt. Kijk nu eens aan, hoe rampzalig.

Wanneer het moordtuig een man treft, hij kan zich verweren, verwoed schreeuwen, zijn belagers een pak slaag geven, *alles kan* hij doen.... en met eerbied treedt men achteruit, want hij *is* màn, het wezen door de eeuwen heen gezalfd als de koning, de god van de maatschappij, die après tout geen kwaad doen kàn.

Maar de vrouw.... óóóóóó! zij kan naar huis gaan en zitten en lijden lijden lijden! Ternauwernood durft zij er met iemand over spreken, want men mòcht toch eens denken: *het is waar* wat er van haar gezegd wordt.

De *arme*, de ongelukkige! Aan gerechtelijk herstel harer eer valt heelemaal niet te denken, want dan zouden de menschen door het heele land weer veronderstellen, dat er in elk geval wèl wàt van aan kàn zijn. Er is geen koe zoo bont.... dat wordt er altijd bijgehaald. Een man kan zich bijna altijd zuiveren. Een vrouw wordt in stilte doodgemarteld door die welwillende wezens, haar natuurgenooten, welke zich ten taak hebben gesteld, uit gebrek aan andere bezigheden, haar het leven zoet te maken en te veraangenamen. (sic).

Van alle landen der wereld is Holland het *Piet-Gijs-en-brug*, waar de vrouw het meest te lijden heeft, waar haar het *minst* recht wordt gegund, waar het meeste slijk en vuil op haar gegooid wordt. En zeker wanneer zij een weinig meer is dan haar sexe-genooten.

Legerscharen van mannen en helaas vrouwen, U weet er van geachte redactrice, trekken op haar aan om haar te verguizen, haar nu eens te rukken als hongerige wolven zich werpen op een schaap. Weg met haar, kruisigt haar.

Het eenige waar zij hen mee kan betalen is: 'Heere vergeef het hun, zij weten niet wat zij doen.'

Ik moet dan ook bekennen dat dit wel het verstandigst is wat het mensch in zoo'n geval kan verrichten, want door uitschelden stelt ze zich zoo niet met hen *gelijk,* dan toch dichter bij haar belagers dan zij hoort.

Zij kan de schouders ophalen.... en toch lijden. En wéét men dat zij lijdt, dan *geniet* men.

Het best doet zij nog haar geestes- en zieleleven zóó hoog op te voeren dat hun vuil haar voorbijspat, als de modderspatten die een rijtuig in vliegende vaart opzendt. Laat vooral de vrouw, die belasterd wordt, haar innerlijk maken tot een blanken gewijden tempel waarin zij zich kan terugtrekken, jubelend dat zij zóó hoog staat boven haar die haar lééd willen.

Er is niet een van mijn romans, waarin ik niet op *mijn* wijze heb aangegeven dat zij dit móét doen, en ik hoop nederig dat ik misschien zoo nu en dan eens, een woord van troost heb mogen uiten tot een verdrukte zuster, God bescherme haar. Amen.

Want de *menschen* zullen haar *niet* beschermen.

Indien iemand soms ooit de goedheid had aan mijn bedoelingen te twijfelen, want de menschen die je heelemaal *niet* kennen, weten gewoonlijk *alles* van je, zoo zou ik hem of haar verzekeren dat al mijn werk mij uit het hárt geschreven is, dat *ik* mijn werk ben en mijn werk *ik*, = Cornélie Noordwal, en dat ik met het grootste genoegen slaráák heb gegeven waar ik dacht dat de mannen te kort schoten tegenover de vrouwen, en óók wel vice versa. Het was mij o.a. een waar genot in '*de Winkeljuffrouw uit l' Oiseau d' Or'* te wijzen op de góéde heeren die zoo 's avonds na *lief* thee gedronken te hebben bij hun vrouwen, winkeljuffrouwen die hen niets in den weg leggen, uitschelden en nazitten, welk feit ik zoo tallooze keeren uit den mond van de belaagde partijen vernomen heb, dat ik mijn gevoelens eens móést uiten.

Er zijn meisjes die de zoogenaamde hulde dier heeren zoeken, maar hoevele goeden moeten hier niet *onverdiend* lijden, en bitter?

Ik zal de laatste wezen om te beweren dat de vrouwen heiligen zijn, maar gegeven de mate waarin zij achterstaan in voorrechten bij de mannen, is globaal gerekend hun houding in het warboeltje dat maatschappij moet heeten, nog zéér te loven, en zijn haar fouten nog niet zoo schrikkelijk.

De dochters moeten, volgens u, zich niet wijden aan de maatschappij, maar aan eigen kring en de naastbijzijnde plichtjes. Maar u vergeet hoeveel goed-willende dochters er

letterlijk door bazige moeders of tantes den eigen kring *uitgejaagd* worden, als een soort indringsters op huishoudelijk gebied worden beschouwd.

'Laat jij maar staan, ga jij nou maar weg, *ik* kan 't veel beter.' Dat is de leus van zeer veel moeders, die de dochters nog op een gegeven oogenblik verwijten dat ze niets aan haar hebben. En gesteld dat wanneer er meerdere dochters zijn in een gezin, en een of twee zich *nuttig* maken op sociaal gebied, zonder te vallen in overdrijvingen als 't geven van sterrekunde-lessen aan dienstboden, dan brengt dit m.i. genoemde dochters verder, geeft 't haar een wijderen blik, ontwikkelt meer hun hart en gemoed dan dat zij daar zitten te tobben over hun japon, een nieuwen hoed achten als de spil waarom zich de aarde wentelt en kwaad spreken van hun kennissen. Willen zij als nuttigheidsvrouwen hun haartooi missen, en hun laarzen méér uit hun rok laten komen dan de sleeplievende zusteren permitteeren, dan neemt dit toch niets af van de góédheid hunner bedoelingen, en wie weet hoeveel misdeelden verlichting van hun lijden danken aan een vrouw met kort haar of korten rok; haar verschijning moge dan ons schoonheidsgevoel treffen als iets minder bevalligs. Het is toch Piet-Gijs-en-Brugsch daaraan te hechten, en haar daarom te bestempelen met den naren titel van *manwijven.* (Ik ben nooit te Piet-Gijs-en-Brug geweest, en heb dus niets tegen Piet-Gijs-en-Brug persoonlijk, maar het plaatsje is klein, heel klein, en klein van karakter komt Holland mij in zulk een massa opzichten voor). Ook meen ik dat als de zielen in den loop der eeuwen stijgen naar een hooger bestaan dan zij nu lijden in hun stoffelijk hulsel, en het minime vonkje goddelijkheid, dat smeult in de harten der beklagenswaardige aardelingen, vooral in die der onzelfzuchtigen, is aangeblazen tot heldere vlam, de godheid, wier onsterfelijk werk die zielen zijn, geen onderzoek zal doen naar een korten rok of afgeknipt haar of een eenigszins mannelijk uiterlijk. Dan zullen zij wel gelijk zijn eindelijk de mannen die edel wilden en de *vrouwen*, dàn zullen zij wel gelijk zijn de vrouwen vóór reform en er tégen, met kroeshaar op het voorhoofd, en in banden gescheiden over de ooren; de vrouwen die *niet* trouwden en de vrouwen, die het zedelijker achten hun man te verlaten dan te volharden in een huwelijk dat dikwijls een hel bleek. Dan zal er voor alle wèlwillenden wel rècht zijn, geen kwelling meer en druk en vervolging, die volgens mij alleen kàn heerschen op ons sinaasappeltje zwevend in 't heelal, waar wij nog in een oer-stadium van mènsch-zijn verkeeren. Het eindje *beschaving* (*en spreek het luide uit*) waarnaar wij thans ons wegen is immers *niets* in de eeuwigheid. Duizenden grootere beschavingen liggen achter ons en zijn vergaan. De menscheid is maar steeds aan 't kiesjesmaken, *melktandjes* en *melkkiesjes.* En de zuigeling doet niets dan schreeuwen, als elke tandjes-makende zuigeling. Nog even wat knijpen in Holland's Piet-Gijs-en-Brug. De mannen die wat voor u doen, hoont en belastert gij ook, als zij niet lachen zooals *gij* lacht, eten zooals *gij* eet, drinken zooals *gij* drinkt! Gij zijt zúlk een deugdzaam: Jantje zag eens *pruimen* hangen, o als *eieren* zoo groot. Zou ik om een *handvol* pruimen ongehóórzaam wezen. Néén!!! En dan beent gij zoo déúgdzaam weg voor den tuinman of uw vader, in uw lange span-hanssop met uw kinderlijk plooikraagje om uw schraal Jantjeshalsje. *Och* zoo *lief!* En als vader of tuinman wèg zijn.... Veroorloof mij dat ik niet geloof aan uw lasterende deugd. Maar de vrouwen, die U schenken van hun geestesgaven, hebben 't nog een beetje erger te verduren.

Daar gaat b.v. een begaafde dichteres, wier zangen *U* geplaatst hebben in de rij der volkeren, die een literatuur de hunne noemen. Gij, háár volk hetwelk zij gaf het

edelste, het beste dat een mensch kan geven - hoe handelt gij met haar? Gij gaat na hoe zij kijkt, hoe zij loopt, hoe zij iets koopt; gij staart haar aan, als ware zij een of ander vreemd dier ontsnapt uit een menagerie, op de onbeschoftste wijze. Met versmading van al het onbetaalbare dat zij U wrocht, beleedigt gij haar bijna dat zij het hoort; gij wilt het haar dóén weten dat haar persoon niet in uw smaak valt, laakt haar uiterlijk, haar kleeding.... En dan lacht gij uw hoonlach over geleerde vrouwen en excentriciteiten, Piet-Gijs-en-Brug! Dat is uw gentleman-likeness en lady-likeness. Uw hoffelijkheid.... o, Uw hoffelijkheid is onbevreesd, zoo ook uw goedheid en liefderijkheid! Komt zulk een vrouw nog zóó van U af, dan mag zij al blij zijn. Ziet gij geen kans haar particulier leven nog wat te bekladden? Och alstublieft dan. Het is waarlijk of zij iets strafbaars heeft gedaan dat *gij* geroepen zijt te straffen, gij kopjeskoffie drinkend en bittertjes-savoureerend, dutjes doend Piet-Gijs-en-Brug, met uw borrel-societeiten en thee-visites. Zult gij dan nooit begrip ervan krijgen dat er onder U *zielen* zijn? Geen *menschen*, maar *zielen?* Want eerst hebt gij nog hònden en dan *zielen.* De ontwikkeling gaat altijd *geleidelijk* snapt U? Omdat gij bemerkt hebt dat Wolff en Deken niet te negeeren vielen, hebt gij haar een monument opgericht, en een grafmonumentje hebt gij welwillend Bosboom-Toussaint gegeven. Laat ons hopen, dat deze

grooten thans weten dat gij haar op prijs stelt, als *zij* er ten minste prijs op stellen dat te weten van *U*.

En nu even nog tot de Lelie.

Na al de gelegenheden den mannen door de eeuwen heen geboden om zich te ontwikkelen, vind ik dat het aantal ézeldomme verstanden nog véél te groot is onder hen; en komen zij mij volstrekt niet nobeler en krachtiger van ziel voor dan de vrouwen, wier liefde en toewijding zoo dikwijls schitteren als sterren in den donkeren moreelen nacht. Hoe weinig mannen bezitten en bezaten den moed (*zie illustre voorbeelden in de geschiedenis*) de vrouw die hun getrouw was geweest in hun kleinheid, naast zich te stellen in hun grootheid.

'*De nuttigheidsvrouwen van liefde wars....*?

Ik heb het gezegd en zal het herhalen tot vijf minuten voor mijn dood: Is het der vrouw soms geóórloofd zich te uiten? Wordt zij niet dadelijk als hoogst verachtelijk beschouwd dan? Zou zelfs de man dien zij liefheeft geen min idee van haar krijgen, waagde *zij* te spreken en *hij* had niets gezegd? Vandaar de dikwijls zoo kleinzielige zegepraal der getrouwde vrouw, die het lot in de loterij dan toch eindelijk heeft bemachtigd, en nu du haut de sa grandeur neerziet op de meisjes, die zijn blijven zitten. Want met al het feminisme zijn de men schen nog altijd kleinzielig. De meisjes, die zijn blijven zitten, zijn dan dor en droog en hebben geen liefdevol hart. Ja natuurlijk zij moesten feitelijk roepen: O stóél, hoe bemin ik u! O vaas op den schoorsteen, wat heb ik u lief, zet een hoogen hoed op, en geleid mij naar den burgemeester, die liefdepermissies uitdeelt. Wel Zaterdag nog toe, als zij toch niet gevráágd worden door een wezen van de tegenovergestelde sexe, als dat wezen niet de hànd naar haar uitstrekt, gelijk een hand zich uitstrekt naar een perzik aan een leiboom, kùnnen zij dan soms beminnen? Zij zijn immers wel gedóémd te verschrompelen en te verdrogen. Daar steekt juist het vernederende in, dat zij daar uitgestald moeten blijven als waren tot zij *gekozen* worden, en de eeuwige hartetragedie, grooter dan Shakespeare er ooit een gemaakt heeft, is in hun *zwijgen*, hun zichzelf verloochenen, hun **leugen** door de eeuwen heen. Leugen aangemoedigd door de maatschappij en toch ook weer gehoond *als* leugen. Er *zijn* oorspronkelijk geen, wat U geachte redactrice noemt, *manwijven droog en dor*, het zijn allen *vrouwen* met kloppende harten, en *ik* in mijn oneindig erbarmend medelijden met haar, begrijp ze dan beter dan *U*.

En als ze het groote geluk, dat eerst elke vrouw zich droomt, niet deelachtig kunnen worden, en haar wezen van vrouw zich wat verhardt, ja als ze *verbitterd* komen uit den strijd met het harde leven, is dat dan juist niet een reden om *zachter* jegens haar te worden gestemd? Kunnen *zij* dan die *vieze* maatschappij die van leugen, schijnheiligheid en bedrog aan elkaar hangt, veranderen te haren voordeele? Zijn er geen laffe weeke mannen, geen, wat ik noem, katoenen mannen? Ik spreek nog liever met een mannelijk-kloeke vrouw dan met zoo'n katoenen man, die een stem heeft als een *piepmuis*. En loutert haar het levenslijden, breiden zij haar gezichtskring uit, streven en werken zij voor anderen, en vinden zij daar bevrediging in - dan zijn zij immers boven alles te eeren. Want er wordt haar immers niets *gegund* door de maatschappij.

Mijn bedoeling is niet daar te schelden op de sterkere sexe, er zijn ten allen tijde voortreffelijken en grooten onder geweest en edelen en braven, voor zoover een sterveling zich beroemen kan op al die hoedanigheden, doch de vrouwen hebben te veel geleden van af dat er een maatschappij wàs, om nú nog trappen op het hoofd te krijgen van een vrouw als *U,* die zelf is verguisd, ómdat zij de verkondigster was eener zuivere waarheid, waarvoor ik U reeds meermalen hulde bracht. De doornenkroon die U daarvoor draagt *siert* U natúúrlijk, maar voleind dan uw werk, U met uw grooten invloed.

Laten wij alles doen om Piet-Gijs-en-Brug uit den slaap te krijgen. Laten de mannen maar zien hoeveel er nog aan hùn eerlijk en mooi mensch-zijn hapert, en laten de vrouwen toch ophouden hun eigen sexe te verkleinen in de oogen van menschenwezens die nu niet zóó ijselijk supérieur zijn. De goeden onder de mannen kènnen zichzelf dan ook wel, en *willen* de vrouw wel den hobbeligen weg naar recht helpen opklauteren, zelfs al knipten die vrouwen hun haar af tot jolige knikkerbolletjes.

21 Oct.

Noot redactrice.
Lieve Juffrouw Noordwal. Het komt mij voor, dat U in Uw stuk een beetje schermt tegen windmolens. Dat er heel veel 'katoenen', en nog legio andere soorten van akelige mannen zijn, wie zal het ontkennen? Ik zeker niet! En ik denk, de mannenwereld-zelf óók niet! En aan den anderen kant ken ik óók vele mannen van het goede soort, waarvan U-zelf het bestaan evenzeer erkent in Uw slotzin.
Maar als vrouw, en redactrice van een vrouwenblad, vind ik het nog al natuurlijk, dat ik mij meer bemoei met de *vrouw* en met hare ondeugden en plichten, dan met de meerdere of mindere waarde van den *man.* U maakt zich m.i. schuldig aan de eigenaardige redeneering van vele hedendaagsche vrouwen, die van de gebreken der *eigen* sexe niet hooren willen onder het excuus: De *andere* sexe deugt óók niet veel. Het onlogische dezer bewijs-

voering moet U, dunkt mij, zelf wel inzien. Als vrouw en redactrice van een vrouwenblad vind ik het nuttiger en doeltreffender mij bezig te houden met de balken in onze eigen oogen, inplaats van met de splinters in die der mannen.
Overigens komt het mij voor, dat U, door Uw ijselijke ervaringen opgedaan met de mannen, over het geheel in een wel wat héél tragische stemming zijt geraakt. Want waarlijk, waar U spreekt van een 'doornenkroon' die mij 'siert', daar neemt U toch heusch dat geklets en geteut waarop U zinspeelt veel te zwaarwichtig op. Ik kan U geruststellen met de verzekering, dat een dergelijke storm in een glas water, dien ik de eer had bij een zeker soort menschen te veroorzaken, mijzelf de koude kleeren niet raakt, alleen maar nu en dan eens hartelijk doet lachen, omdat 'men' zóó dom in zijn oordeel en zóó slim-in-het-kwaad-spreken, beide tegelijk, kan zijn. Neen heusch, als dergelijk kleinzielig menschengepraat en verkneukelend geklets óók al een doornenkroon geeft aan het onderwerp daarvan, daar ware zoo'n kroon te gauw en te gemakkelijk verdiend....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Geteekend.

(Zie Hoofd-artikel vorige Lelie.)

Het was zelfs in Protestantsche kringen de gewoonte in die streken, dat jonge menschen, nauwelijks in lentejeugd, den bisschoppelijken zegen ontvingen.

Als bruidjes zaten de meisjes in 't sneeuwwit met wazig-luchtigen sluier - één witte zachtgolvende lijn. Enkelen nog met loshangende lokken, maagdelijk bedekkend de ronde schouders. Roerloos in gedachten verloren zaten sommigen - anderen gebogen over 't kleine geschriftje, dat ze op hun plaats hadden gevonden, een korte geloofsbelijdenis, allen naar 't scheen vervuld van stille heilige vreugde.

Daar schoven voorzichtig, als bang om opgemerkt te worden drie jonge meisjes door de rijen. Gesluierd als de overigen, waren ze toch zeer verschillend van hare zusterkens.

Van donkerblauwe dikke winterstof was het Confirmatiekleedje, dat hard afstak bij het poëtisch wit der bruidjes.

Schuw namen ze haar plaats in naast elkaar.

Ze keken vóór zich, naar die witte golvende schare.

Hoe verweesd moesten die kleinen zich voelen....

De ruimte vulde zich, onder het ruischen der orgeltonen; ouders en vrienden der jonge menschjes zochten een plaatsje, zóó, dat hun liefde-oogen hun kind konden vinden....

De eene na de andere draaide half-bewust het gesluierde hoofdje om, om op te vangen dien blik.

Naar de drie meisjes richtten aller oogen zich - met deernis. Geen ouderoog, voor haar... Ze waren dus uit een gesticht.

Arme, arme geteekenden!

Minder dan weesjes, zelfs!
Zijt ge daarom zelfs nu - niet als allen één?

De dienst ging voorbij, ze zongen haar hymne ter eere van God, en ze zeiden het met trillende stem: ‘ik wil’.
Ja, ze *wilden.*
Dat stond in jeugdigen ernst te lezen in hun oog, ze wilden trachten de herinnering aan deze ure in hun ziel te bewaren.

Geknield voor den ouden bisschop, die één voor één, z'n hand beschermend op de jonge hoofdjes legde, ontvingen ze den zegen.
De drie geteekenden ook....
En de geestelijke, als voelend haar verweesd-zijn, liet z'n zegenende hand toen langer rusten op hun besluierde hoofden....
Zijn blik ging over de schare... en als voelend, iets goed te moeten maken - klonk het met grooteren nadruk:
‘De Heilige Geest zij met U...’ en toen vertroostend, smeekend: ‘de Liefde Gods blijve met U, Amen’.
‘De Heer zij met U’. ‘Amen, Amen’, echode het orgel en ruischte ‘voor God gelijk’.

Ja, voor God gelijk, voor hem geen geteekenden - maar voor de wereld?
Waarom die tranen in hun oog, toen ze weer schuw naar haar plaatsen schoven?
Wat was het?
Aandoening of Schaamte?

Schaamte voor - voor haar uitgeworpen zijn?
Schaamte, dat ze daar stond als ‘verwaarloosd,’ geen ‘kind’ meer van vader en moeder? Schaamte voor ons, ons allen, die aan haar kleeren, haar verdriet en schande herkenden?

Het ‘Onze Vader’ klonk als een smeekbede uit veler harten.
De dienst was geeindigd....
De bruidjes reden heen, door 't jonge lentegroen reden ze naar huis met hun ouders, de witgesluierde jonge meisjes met een blosje van zenuwachtige aandoening verhoogd - en ze wisten - daar, in het ouderlijke huis, zouden ze straks de hartelijke begroeting ontvangen, de moederkus, den vaderblik, de bloemen van vrienden en familie.
Gelukkige schepseltjes!
‘De Heer blijve met U’, de liefde der Wereld *is* reeds met U.

Voor mij uit liepen de drie geteekenden met de directrice.
Een eenvoudige strooien hoed had den witten sluier vervangen, die ze nu opgevouwen in de hand droegen - een zwarte wollen cape hing over de blauwe jurk.

Niets uiterlijks herinnerde meer aan de plechtige confirmatie.
Ze liepen vlug, zonder te praten. Wat wachtte hen, in 't groote gesticht, *hun huis?*
Waarom met zoo haastigen spoed er heen?
Stonden liefde en hartelijkheid daar verlangend uit te kijken naar hun thuiskomst?
God geve het!
Mevrouw H. BAART DE LA FAILLE.
Londen.

Brief uit Berlijn.

BERLIJN, 5 October 1904.

Theater- en concertseizoen zijn in vollen gang. De directies der verschillende theaters geven zich wederom veel moeite om het op uitgaan-tukke Berlijnsche publiek allerlei nieuwe stukken te laten genieten. Tot nog toe was er onder de menigte nouveautés niet veel dat bijzonder in den smaak viel van de schouwburgbezoekers. Steeds nieuwe toevoer en steeds volle zalen. Iedereen, die het eenigszins doen kan, kijkt 's Zondagsmorgens de comedie-rubriek na en zoekt uit, wat hem aantrekt. De recensie van menig stuk was wel slecht, doch zelf moet men oordeelen, denkt de Berlijner, en dan, een kriticus is ook een mensch als ieder ander, den eenen dag beter gedisponeerd dan den anderen, zoodat zijn bevinden menigmaal invloed uitoefent op zijn opinie. Zulks moest niet het geval zijn, doch de wereld veranderen dat gaat niet. Heyermans heeft het toch nog eens gewaagd bij het Deutsche Theater, om 'Kettenglieder' (Schakels) op het répertoire te krijgen. Veel succes viel het stuk niet ten deel; een veertien dagen werd het iederen avond gegeven en nu heeft het weer plaats moeten maken voor een andere nouveauté. 'Schakels' is te lang en niet genoeg doorwerkt; de noodige knaleffecten ontbreken niet, die het stuk zeer verzwakken. Heyermans kan niet gelijkgesteld worden met Hauptmann, die ook realistisch schrijft, doch die veel dieper in de toestanden doordringt en daardoor een afgewerkt geheel ten tooneele voert. Het is anders wel de geest van den tegenwoordigen tijd om alles vaag te laten; een bepaald slot behoeft een stuk niet te hebben. Bij het verlaten van het theater kan iedereen zijn gedachten den vrijen loop laten en zich in gissingen verdiepen, wat nu wel met haar of hem zou gebeuren? Er is zeer veel voor te zeggen, dat ieder individu zijn hersens laat werken en een eigen idee zich vormt van wat de schrijver zou gemeend hebben, doch de meening van den auteur zou menigeen gaarne leeren kennen. Heeft de schrijver er zelf wel meer bij gedacht? Of waren het ook vage gedachten tot een quasi-geheel samengevoegd zonder verdere uitwerking van dit of dat tafereel? Voor raadsels staan wij dus telkens en wie zal ze oplossen??

Wil men zich echter een avond amuseeren, dan staan het Métropol-theater en het Apollo-theater met hunne revues voor het lachlustige publiek open. Dit zijn nu, in tegenstelling met de eersterangs-restaurants en café's, eersterangs-schouwburgen, waar *wel* dames zonder geleide worden toegelaten, doch waar fatsoenlijke dames niet *alleen* heengaan. Totaal het omgekeerde van het restaurantleven.

Het Métropol-theater heeft een kolossaal verlies geleden door den dood van den grooten komiek, Emil Thomas, die plotseling op het veld van eer is gesneuveld. In Berlijn een populair man, die met het kalmste gezicht der wereld, de geestigste moppen debiteerde. In deze revues komen vele plaatselijke aardigheden voor, die

den gemoedelijken Berlijner doen schudden van het lachen, doch welke voor een vreemdeling niet te snappen zijn. En toch gaan er een massa vreemden heen, die meelachen, wanneer iedereen lacht (lachen is aanstekelijk), maar de aardigheden er niet van begrijpen. Het geheel trekt aan; het decoratief en de toiletten zijn steeds frisch en smaakvol en dan de balletten, de groote aantrekkingskracht voor het mannelijk deel der schouwburgbezoekers, maken het toppunt uit. Niettegenstaande Isadora Duncan nu reeds twee winters te Berlijn getracht heeft hare methode ingang te doen vinden, blijft de gewone springprinces met de uitstaande tarlatanrokjes nog steeds het meest geliefkoosde danseresje. Onlangs stond in de courant dat Duncan in dit seizoen Wagner zou dansen te Berlijn; haar ster is hier aan het tanen geraakt, het nieuwe is er van af en hier geldt de regel, evenals in iedere grossstadt, steeds wat nieuws, dat de zinnen prikkelt.

Ook het concertseizoen heeft een aanvang genomen. In de Singacademie, in de Beethoven- en Bechsteinzalen, in de Philharmonie en in de Oberlichtzaal van laastgenoemd gebouw, débiteeren en concerteeren alle avonden oude bekenden en nieuwe kunstenaressen en kunstenaars.

Berlijn is de muziekbeurs van Europa; heeft men hier een goede recensie verworven, dan is de naam gemaakt en kan men overal engagementen krijgen. Doch de kritikers zijn lastig, zelfs artisten van naam kijken wel eens schuin, wanneer de kritiek eenigszins afbrekend is. Het is echter voor een muziekbeoordeelaar ontzettend moeielijk om een goede, zuivere kritiek te geven. Deze individu's worden door hunne bladen afge-

jakkerd; gewoonlijk moeten zij twee à drie concerten op één avond bijwonen en dan van iederen solist een ware meening zeggen. Totaal onmogelijk! Vooral de nieuwelingen hebben in het begin iets angstigs, een beetje *Lampenfieber*, die langzamerhand verdwijnt, waardoor hun zang of spel vaster en voller wordt. Heeft nu een kritiekus het ongeluk bij het begin van een concert eener zangeres te komen en na een paar nummers te vertrekken, dan kan de débuteerende er zeker van zijn een nietszeggende recensie te krijgen en daarmede moet zij zich dan tevreden stellen, na al de onkosten, die aan het concert geven verbonden zijn. Legio's artisten contracteeren toch met de muziekdirecties alhier, omdat Berlijn nu eenmaal den naam heeft en veelal worden er al een jaar vooruit concertdatums bepaald. De concurrentie is enorm zwaar en vooral Amerika, dat jaarlijks een groot contingent muziekstudeerenden levert, doet de markt nog meer stijgen. Er is in Berlijn geen pension, waar gedurende de maanden October tot Juli niet dagelijks muziek wordt gestudeerd.

De Berlijners moeten wel sterke zenuwen hebben!

MEA.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Wie wil die kan. - Het versje wordt geplaatst. Ik ben het heelemaal met Uw schrijven ééns, ook daarin, dat zij die géén plichten hebben te verzuimen, hun ‘geluk’ dan maar moeten zoeken in het nuttig-zijn. Ongelukkig echter hebben wij allen naasten-plichten voor de deur. Ik ken een heirleger van dergelijke van nuttigheids-drang zwangergaande juffrouwen, die o, zulke ver-reikende nuttigheidsplannen koesteren, van verpleegster-zijn, in den oorlog meehelpen, een gesticht in het leven roepen om arme naaisters zoo maar kosteloos te ontvangen, etc. etc. Maar hulpbehoevende mama's, oude vaders, jongere broers of zusters, die allen zitten thuis vergeefs te wachten op de meestgewone, dagelijks-voorkomende lielde-diensten. *Die* worden afgesnauwd. Voor hen hebben de nuttige dames ‘geen tijd’. In plaats daarvan organiseeren zij onder elkaar ‘lees’- en ‘kunst’-avondjes en bepraten dáár, met diepzinnig-zure gezichten, hoe vreeselijk het is ‘niet-begrepen’ te worden door je naaste omgeving, en hoeveel goeds en schoons en nuttigs zij zouden uitrichten als hun handen maar niet gebonden waren door die verachtelijke, alledaagsche ouders, enz., enz. (Die hun intusschen onderhouden met allerlei aangename luxe; want een groot deel der door mij bedoelden zijn rijk).

Else. Ik zal aan Uw verzoek gaarne voldoen.

Maud. - Dat gij mij een nieuwe photo van U wilt zenden vind ik recht aardig van U. Heel verlangend zie ik haar tegemoet... Een bepaalden vooruitgang met Uw vroeger werk kon ik niet bemerken in dat laatste stukje. *Ik* vind het ook niets ‘erg’,

dat gij in den laatsten tijd weinig of niets hebt geschreven, want ik geloof niet dat er zoo'n groote nuttigheid in steekt of één vrouw meer of minder een paar meer of minder goedgelukte novellen de wereld inzendt, of niet. Groote talenten breken zich vanzelf baan uit schrijvensdrang, en de overigen die middelmatiger zijn moeten maar doen naar hun eigen geest getuigt, schrijven of zwijgen. Als Uw geest U dus dringt tot het laatste, dan vind ik dat niets 'erg'. - Veel 'erger' vind ik het dat gij U in een omgeving schijnt te verheugen, die U *dringt* tot schrijven. 'De menschen verwachten nu allemaal een boek van me.' - Waarom? Omdat gij nu en dan een schetsje hebt geschreven? - Gelooven 'de menschen' daarom zóó beslist in Uw 'talent'? Ik begrijp, dat 'de menschen' een boek verwachten van Couperus of van Augusta de Wit, of van Jeanne Reyneke van Stuwe. Van zulke bekende auteurs 'verwachten de menschen een boek'. Maar heusch, zorg nu eerst eens dat een bepaald iemand, die zelf wat beteekent, 'een boek van U verwacht,' vóór gij U verlaat op zulke onbetrouwbare praatjes van 'de menschen'. Ja zeker, ik weet heel goed het antwoord op Uw vraag '*Hoe het komt*, *dat Uw eerste grootere novelle U mislukte*, *en gij alleen maar kleine schetsjes kunt maken.*' Dat komt omdat er heel veel méér begaafdheid toe noodig is om een goed-geschreven en goed-uitgewerkte novelle te maken dan om een vagen indruk neer te schrijven in een paar bladzijden. Ik heb wel meer uitgelegd in de Lelie, dat heel veel vrouwen beschikken over genoeg zeggenskracht en gevoel om een niet-onaardig schetsje neer te werpen op papier. Dáárom zijn zij echter nog geen geboren schrijfsters. Een vrouw kan vrij gemakkelijk haar gedachten ten papiere brengen; vandaar dat zij ook gemeenlijk een veel betere briefschrijfster is dan hij. En als zij dan zoo'n gedachte in een leesbaren vorm uitwerkt, dan wordt het een 'schetsje'. Maar een novelle vereischt veel meer inspanning en veel meer aanleg. Ik wil hiermede geenszins beweren, dat gij niet op den duur iets beters kunt maken dan de bedoelde 'mislukte' novelle, maar ik wensch U alleen te doen inzien, dat gij eene uit velen zijt met Uw zooveel gemakkelijker schetsjes maken dan grooter werk. - Naar Londen ga ik voorloopig nog niet. Ik ben dit jaar zooveel van huis geweest, dat ik er nu vooreerst geen tijd voor heb.

Vertrouwlijk-schrijven. Uw pseudoniem weet ik inderdaad niet meer; maar U zult dat hoop ik begrijpen. Ik stel Uw schrijven zéér op prijs, en ik hoop, dat U er mede zult vóórtgaan. Want ik zou het heerlijk vinden, als ik U daardoor kon helpen. Ik geloof dat U niet verder moet gaan op dien weg. Ik hoop dat U mij begrijpt. *Ik houd het voor een zeer gevaarlijk iets.* Toevallig heb ik over diezelfde zaak heel veel gehoord van bekenden van mij, en ik heb mij daardoor een zeer ongunstige meening gevormd ervan, niettegenstaande de getuigenissen zoo gunstig mogelijk luidden. Na Uw brief echter staat het bij mij vast, dat men zichzelf ongelukkig maakt door zich aan zoo iets te wagen. Ik geloof zeer zeker dat de bedoelingen te goeder trouw zijn, maar de uitslag is verkeerd. Als ik eenigszins kan, wil ik trachten U nog eens particulier te antwoorden, maar ik heb het zoo héél volhandig. - Schrijft U mij maar zooveel U wilt. Welneen, Uw brieven zijn heelemaal niet slordig. Integendeel.

Bericht.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Eene **jonge dame** dipl: **A** en **B** '**Stolze Wery**' geeft lessen per Correspondentie.
Brieven franco letter S.W. aan den Uitgever. (521)

9 November 1904.
18de Jaargang.
No. 19.

Hoofdartikel
Over Vriendschap.

'*Zoudt U Uw meening niet eens willen zeggen over de questie van vriendschap tusschen een man en een vrouw?*' - Deze vraag hebben Lelielezeressen mij in den laatsten tijd dikwijls gedaan naar aanleiding der Ingez: stukken, waartoe Lotos de eerste aanleiding gaf. Het onderwerp scheen den Lezers en Lezeressen te passioneeren; het regende en het regent nog (zie Ingez: stukken-rubr:) beschouwingen over die zaak. Juist daarom vind ik-voor-mij het niet noodig er ook nog over mee-teredeneeren. Ik zie niet in welk nieuw gezichtspunt ik zelf kan openen, want het feit dat er vriendschap tusschen mannen en vrouwen bestaat valt niet te loochenen. In onzen eigen tijd zoowel als in voorgaande eeuwen zijn er voorbeelden te over van zulke vriendschapsbanden. Daarentegen echter is de questie van zinnelijkheid, die daarop influenceert, er eene van zoo individueelen aard, zoo afhankelijk van elk persoon-opzichzelf-beschouwd, dat het niet aangaat algemeene regels te stellen over iets wat immers toch altijd particulier, intiem terrein blijft...

Maar er is een andere vriendschap, waarover te spreken mij in een vrouwenblad niet ondienstig wil voorkomen; dat is die tusschen vrouwen onderling. Mij dunkt, door niemand wordt dat woord Vriendschap zoo gestaag en zoo veelvuldig misbruikt als door vrouwen. - Welke vrouw, van haar backfisch-tijd af, houdt er niet minstens ééne 'vriendin' op na, om niet te spreken van de zeer velen die elke goede kennis met den naam 'Vriendin' betitelen, en het op die wijze brengen tot vijftien, zestien 'vriendinnen'.

Wat men onder **werkelijke** vriendschap moet verstaan heeft, dunkt mij, P.A.L. (zie haar Ingez: stuk in dit nommer) uitstekend uitgedrukt:

> Waar twee vrienden of vriendinnen geen jaloezie tegenover elkaar koesteren, wanneer van beide kanten de een zich zoo noodig voor de ander opoffert, en men elkaar hoog houdt, en toch volstrekt niet blind is voor elkaars fouten en gebreken en die elkaar voor oogen durft houden..... Een dergelijke vriendschap leidt tot absolute vertrouwelijkheid tusschen twee menschen, zoodat de een geen geheim voor de ander heeft niet

> alleen, maar waardoor er niets gebeuren kan ten opzichte van elkaar en derden, of de twee betrokkenen hebben alles zorgvuldig met elkaar besproken, ten gevolge waarvan nooit een misverstand ontstaan kan.

Ik durf zeggen, dat P.A.L. hier (zonder ons één van beiden te kennen, noch schriftelijk noch persoonlijk), de verhouding schildert die reeds jaren tusschen mijzelve en mijn huisgenoote bestaat. En indien ik dit hier openlijk ter sprake breng, is dit om meteen een antwoord te geven op de vraag mij dikwijls gedaan, waarom ik in de Lelie nooit anders spreek dan van mijn 'huisgenoote' inplaats van mijn 'vriendin'. Indien onder vriendschap werkelijk datgene verstaan werd en begrepen wat P.A.L. hier schildert, waarlijk ik zou mijn huisgenoote niet anders betitelen dan als de beste 'vriendin' die ik ken. Maar bij de banale, bijna belachelijke beteekenis die het woord gekregen heeft door zoo velerlei 'vrouwengedoe' ermee, staat onze verhouding mij te hoog, om haar te willen betitelen met die nietszeggende qualificatie. Want immers de meeste vrouwen ontzien zich niet hun 'vriendinnen' met derden te bespreken, hare gebreken met hen uiteen te pluizen, hare eigenaardigheden met hen af te handelen. Zijt gij wel eens op reis geweest, en hebt gij oppervlakkig kennis gemaakt met zoo'n paar 'vriendinnen'? Nauw heeft de een even den rug gekeerd, of de ander neemt u in vertrouwen. 'Ik houd vreeselijk veel van haar, we zijn groote vriendinnen, maar...' En gij krijgt allerlei confidenties die, zoodra gij de hielen gekeerd hebt, aan een ander even oppervlakkige kennis met dezelfde babbelzucht weer opnieuw worden toevertrouwd. Want het is *babbelzucht.* De 'vriendin' bedoelt er geen kwaadsprekendheid mee; zij vertelt waarschijnlijk ook niets dat onwaar is. Maar zij heeft van *wezenlijke* vriendschap geen flauw idee. - Zoo is het ook met de bereidwilligheid zich voor elkaar te offeren, waarvan P.A.L. spreekt. Hier moet ik nog eens in persoonlijke details treden. Toen ik eens heel lang vele maanden achtereen, gedwongen was tot thuis-zitten, en aan geen enkel avond-genoegen kon deelnemen, zei een mijner intieme kennissen mij naar aanleiding daarvan later: 'Weet je wat me in je ziekte dikwijls getroffen heeft, dat je verhouding tot je huisgenoote eigenlijk veel intiemer en gelukkiger is dan die van de meeste getrouwde menschen onderling'. In de meeste huwelijken blijft de een niet gedurig thuis voor den ander om ziekte, als er geen bepaald levensgevaar is, maar gaat haar of zijn eigen gang; maar bij jullie spreekt het van zelven, dat je huisgenoote nooit lust heeft alleen voor haar genoegen uit te gaan als jij niet mee-kunt'. - Dit is de waarheid. In ons samenleven spreekt het vanzelf, dat de een geen verlangen heeft zich te amuseeren, als de ander zich niet wel voelt of verdriet heeft. Van een zich voor elkaar 'offeren' is dus in zooverre geen sprake, omdat het voor ons geen van beiden een 'offer' is thuis te blijven, waar de ander niet mee kan gaan om een treurige reden. Maar in hoevele zoogenaamde 'vriendschappen' is van een dergelijke verhouding sprake? Men is, o ja, 'vriendin' met elkaar. Maar waar blijft die vriendschap zoodra er sprake is van het offeren van éénig genoegen, van éénig geld, van éénige werkelijke moeite...?

Er zijn zoo enkele woorden, die, door het lichtzinnig spel dat er mee wordt gedreven, een geheel verkeerde beteekenis hebben gekregen. Vriendschap behoort daaronder m.i., waar het vrouwen geldt. Vriendschap, ik herhaal, ik weet het uit de beste ervaring van een jarenlang samenwonen, is zonder twijfel een der schoonste, nobelste, en onzelfzuchtigste dingen die er bestaan in het vrouwenleven. Er zijn vrouwen die geboren vriendinnen zijn, in den meest waren, den meest echten zin. In

zoo'n geval geloof ik voor mij zelf dat de vriendschap van vrouwen onderling veel onzelfzuchtiger, veel hoogerstaand is dan die van mannen, omdat een ware vrouw zich veel meer offert, onophoudelijk en in het dagelijksch leven offert, dan een man dat vermag te doen. Maar dergelijke wezenlijke, èchte vriendschap heeft niets te maken met het ordinaire gebazel dat twee vrouwen nu en dan bijeenbrengt op een avondje onder keuveling, over een hoed, of een japon of een boek, en hen dan den volgenden dag plechtig doet verklaren: ‘We zijn vriendinnen.’

Ik voor mij ben zóó bang geworden voor het misbruik dat met dit woord wordt aangericht, dat ik onveranderlijk verklaar, wanneer ‘men’ mij zegt van deze of die goede kennis, (al houd ik misschien veel van haar): ‘'t Is immers een vriendin van je?’ ‘Neen, ik heb geen vriendinnen’.

En dat is wáár. Vriendinnen in dien zin,

die vrouwen er aan hechten in het dagelijksch leven, heb ik niet, *gelukkig* niet!
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De 'Wereld' en de 'Zondag.' Brief van Marie Corelli in 'the London' van Oktober 1904.

Volgens de laatst uitgesproken meeningen van beide èn Christelijke èn niet Christelijke geestelijken, schijnt het dat 'de Wereld' der 20ste eeuw het niet eens is met den Zondag. Zij houdt den 7den dag niet meer 'heilig'. Zij wil niet naar de kerk gaan. Zij weigert te luisteren naar vervelende preken uitgesproken door vervelende predikers. Zij spreekt open haar algemeenen afkeer uit over de collecteer-schaal. Zij leest hare nieuwste boeken en maandschriften, en zegt: de Sabbath is eene Joodsche instelling. En hoewel de Joodsche geest mijn geheele zijn en wezen beheerscht, en hoewel ik geld leen van den Jood als het mij geschikt voorkomt, is er geen reden waarom ik de Joodsche kerkgebruiken zou volgen. Het Nieuwe Testament dringt nergens aan op de noodzakelijkheid den zevenden dag heilig te houden. Integendeel, het zegt ons dat 'de Sabbath was gemaakt voor den mensch, niet de mensch voor den Sabbath'.

Dit is zeker waar. Het is een moeilijk te overkomen punt. En niettegenstaande het feit dat de opperste leiders der regeering nauwgezet het voorbeeld stellen aan al hun onderdanen minstens eenmaal op den Zondag den Heiligen dienst bij te wonen, is juist dit voorbeeld van het Koninklijk Hof datgene, dat de wereld kalm met een glimlach op zijde zet. En niettegenstaande de voortdurende, werkzame productie van keurig gedrukte Gebedenboeken, fraai gebonden in ivoor, zilver, marokijn-leder en zijden fluweel, ziet men de tegenwoordige 'Wereld' niet dikwijls met deze kleine symbolen van vroomheid in hare met ringen en armbanden behangen handen. Zij verkiest een spel kaarten. Hare ooren zijn meer gestemd voor het sissende geluid van den motor dan voor het plechtig geluid van heilig psalmgezang; en de stof der groote wegen, vermengd met den benzinestank van de nieuwste en snelste automobiel, biedt hare neusgaten een dankbaarder geur aan dan de geur van maagdelijke leliën op het altaar der eeredienst.

Autres temps, autres moeurs! Menschen die in niets gelooven hebben geene behoefte aan gebed. Een sociale 'groep', die alles voor zichzelf grijpt wat hij kan zonder dank aan God of duivel, wordt niet tot loven bewogen. Geniet van het leven zoolang gij kunt. Dat is het motto en het wachtwoord van de 'Wereld' van heden en ná dat leven te hebben genoten wat dan? Après nous le déluge! En zooals voorheen geschiedde en steeds wéer zal gebeuren, algemeene ondergang, verstijving er door.

Er is zeker veel te betreuren en te beklagen in het gebrek aan ernstige gedachten, het verwaarloozen van vroomheid en de verminderde eerbied voor heilige dingen die, te zamen genomen, een geest vormen in ons moderne leven van verharde onverschilligheid, die het toekomstig geslacht geheel zal ontzenuwen. Het is een geest die trapsgewijze de sociale gemeenschap van denkende, voelende, redelijk menschelijke wezens verandert in een troep, springende kangoeroes, wier grootste belang zich schijnt te bepalen in het over elkanders rug springen, of op hun hurken zitten, dwaas grijnzende, en hun voorpooten naar elkaar toezwaaiende met kluchtige

gebaren van dierlijk vermaak. Zij gaan als het ware nooit een stap verder. Zij doen niets nuttigs.

Zij zijn vroolijk, verveeld, opgewonden of boos (naar hun verschillende kangoeroe-naturen) als de een wat hooger springt dan de ander, of zijn pooten wat aantrekkelijker zwaait; doch hunne gevoelens zijn van even voorbijgaanden aard als hunne hartstochten. Er is niets uit hen te krijgen dan het springen en het pootzwaaien. Tegelijkertijd is het bizonder twijfelachtig of het Zondags naar de kerk gaan hem goed zou doen, of hem terugbrengen tot een menschelijker staat. De dingen zijn te ver gegaan - de metamorphose is al bijna voltooid. De eene dag is gelijk aan den anderen bij de moderne 'Wereld' kangoeroe. Alle dagen zijn goed voor zijn of haar sprongen en grimassen. Maar zal er geen 'Aanbidding' zijn? Wat zou een kangoeroe aanbidden? Geen 'rust'? Waarom zou een kangoeroe rusten? Luisteren naar de preek van Rever, Mr. Scoulcure, en leeren hoe goed te zijn!' Na, ah! Men kan het beest hooren schreeuwen en zien wegrennen bij het denkbeeld alleen dat hij of zij een buiteling zal maken!

De verwaarloozing van het Zondagnàleven der 'Wereld' in deze eerste dagen der nieuwe eeuw is het gevolg van menig ding en hier-

onder voornamelijk de ongeschiktheid der geestelijkheid interest in te boezemen aan haar hoorders of de aandacht van het algemeen publiek op zich te vestigen. Het is ongelukkig dat dit zoo is maar het is nièt anders. De leiders van den godsdienst verzuimen de vraagstukken van den dag te grijpen. Zij vergeten de uitvindingen dezer eeuw, of willen die vergeten. Toch konden in deze, eindelooze stof tot onderwerpen gevonden worden voor de goddelijkste argumenten. Godsdienst en wetenschap, breed opgevat, zijn niet zoo tegenstrijdig. Aan de vrome en diepzinnig vlijtige geest zijn de waarheden der godsdienst geopenbaard in de wonderen der wetenschap. Maar dit is wat de geestelijkheid stijfhoofdig schijnt te missen in al hun leeren en preeken. Neem, bij voorbeeld, de tekst: ‘in mijns Vader's huis zijn vele woningen.’ Welk een verheven redevoering kon hierop gemaakt worden van eenige van de meest verheven waarheden der wetenschap! - over de machten des hemels, over de lichtstroomen, over den prachtigen loop der sterren, over de volheid en glorie van onnoemelijke zonnesystemen, allen ondersteund en geleid door dezelfde verstandige kracht die ook het lot der menschen ondersteunt en leidt! Ongelukkig voor de wereld in het algemeen en voor de kerken in 't bizonder, herinneren de predikers, die teksten uit de schrift kiezen om daaruit nuttige lessen te trekken die heilzaam zullen zijn voor hunne gemeenten, niet altijd de symbolistische of allegorische wijze in welke oorspronkelijk zulke teksten gesproken of geschreven werden. Voor vele van hen is de ‘letterlijke’ beteekenis alleen duidelijk en zien zij in de ‘vele woningen’ slechts een beroemde Park Lane of Piccadilly, versierd met rijen van fraaie alledaagsche woonhuizen, gebouwd van zuiver goud. Hun begrippen van het ‘Vader's huis’ zijn droevig bekrompen. Zij kunnen het stoffelijke niet van het geestelijke afschudden, noch zichzelf genoeg vergeten om te begrijpen of zich in te werken in het sprakeloos smeeken van elk menschelijk wezen om hulp, genegenheid, liefde - zekerheid in zijne Godsbegrippen, die zekerheid die niet in botsing zal komen met de uitspraken van het gezond verstand. Want gezond verstand is even goed eene gave Gods als de spraak, en iemands verstandelijke neigingen te dooden, om zooals sommige dwepers zouden aanraden, God meer geheel te dienen, is de groote godslastering. De eigenzinnige weigering om een groote gave te gebruiken beleedigt den Gever alleen.

Het is als het ware het hardnekkig weigeren de vertakkingen van den grooten boom van het Christendom te zien in vormen, die niet nauw of bekrompen zijn, maar wijd en vèr reikend, dat de geestelijkheid in hooge mate veel verloren heeft, dat zij had moeten bebehouden.

De ‘Wereld’ heeft haar houvast losgelaten. De ‘Wereld’ ziet zelve dat te veel geestelijken òf schreeuwend òf schroomvallig zijn. Eenigen van hen zijn grootsprekers; anderen kruipers. Sommigen zijn zacht voor de rijken en hard voor de armen. Anderen wijden zich geheel aan de armen en verwaarloozen de rijken, die evenveel en misschien nog meer ‘zielverzorging’ noodig hebben als de armste Lazarus die immer in het stof lag op 's levens weg. Geen van hen schijnt in staat te strijden met de groote donkere golf van ontrouw en atheïsme, die steelsgewijze over de moderne wereld heenstrijkt, doch menig zoekende ziel verzwelgende, heentrekkende naar de diepte van zelfmoord en wanhoop. En de wereld, uitmakende dat het noch stichtelijk noch onderhoudend is Zondags naar de kerk te gaan, blijft weg en maakt een ander gebruik van den Zondag. Het komt er niet op aan wat deze gebruiken zijn, als ze maar amusant zijn. Het ouderwetsche begrip van een ‘rustdag’ of van een

‘goeden’ Zondag kan aan kant gezet worden met de kerk en den predikant; de eenige wenschelijke reden van bestaan is ‘niet verveeld te worden.’ Het spooksel van verveling sluipt overal binnen, als Banquo's geest op Macbeth's feest. Dit vreeselijk monster in bedwang te houden en te vernietigen is het voornaamste doel en einde van alle sociale kangoeroes. De Zondagsheiliging hield vroeger dit monster in 't leven doch bij onzen vooruitgang in zeden en gewoonten, nous avons changé tout cela! En de ‘Wereld’ brengt nu zijne Zondagen op eene wijze door, die, als de overgrootmoeder van Victoria's jaartelling haar doen en laten zien kon, de oude deugdzame dame zoo schokken zoude, dat zij er naar hunkeren zou die menschen te geeselen en voor jaren op water en brood in een kamer op te sluiten. En het is buiten twijfel dat zulk een heilzaam régime veel goed zou doen.

Voor het nu belangrijk tijdperk in Engeland's geschiedenis schijnt bij de ‘Upper Ten’ de Zondag herzien te zijn als de groote

‘bridge’ dag. Het is de mode - de laatste mode - ‘bridge’ te spelen iederen Zondag, waar en wanneer maar mogelijk. Gedurende de laatste Londensche ‘season’ heeft de Theems gediend als eene schilderachtige omgeving voor vele van deze vermaken op den zevenden dag. Kleine speelpartijen zijn geörganiseerd ‘up the river’ en huizen zijn van zaterdag tot maandag gehuurd door bekende dames van de demi-monde, die begeerig waren jongelieden aftezetten in de zoete afzondering van haar landhuisjes aan den oever van den stroom, een eerzucht die geheel verwezenlijkt werd in de uitkomsten van Zondags ‘bridge’ te spelen van s'middags tot middernacht. In een zekere militaire kring, niet ver van Londen, kon het spelen op den Zondag tot aanmerkingen aanleiding geven. Doch het is natuurlijk in het geheim voortgezet, maar vertel het niet in Gath! - daar is eene officiersvrouw - er zijn zoovele officiersvrouwen! - maar deze eene in 't bizonder brengt mij op de verwaandheid den onsterfelijken Dichter aldus te parodieeren:

‘An officer's wife had play-cards in her lap -
And dealt and dealt. ‘What Tricks!’ quoth I!
‘They're tricks, you bet!’ the smiling cheat replied -
‘My husband is on ‘duty’ gone,
And ‘green’ young subalterns are all my game,
And till they're drained of gold and silver, Too,
I'll do, I'll do, I'll do!

En zij doet zoo. Zij heeft den weg gevonden dat deze groene, jonge officiertjes haar rekeningen betalen en zichzelf ruïneeren. Het is een door en door ‘up to date’ wijze van Zondag doorbrengen. De in de landhuizen in 't laatst der week gegeven partijtjes waren dit jaar alle ‘bridge’ partijen. Zij waren met zorg uitgekozen en op 't voornaamste was achtgegeven. Het ‘spel’ begon gewoonlijk zaterdagavond en duurde den ganschen zondag tot middernacht. Een dame, bekend om hare zinnelooze passie voor 't spelen, nam les in het bedriegen bij het ‘bridge’ spelen, eer zij zich bij hare vrienden op 't land aansloot. Haar beurs was altijd 500 pond zwaarder als zij wegging, doch van die 500 p. had zij 150 pond gewonnen van een dwaas jong meisje van 18 jaar, bekend als de dochter van een rijk doch streng vader. Toen men het arme kind hare groote verliezen meedeelde was zij bevreesd naar huis te gaan. Daarom kocht zij laudanum voor kiespijn en trachtte zich te vergiftigen. Gelukkig werd zij gered eer het te laat was en betaalde de Spartaansche ‘pa’ het geld, dat zij met haar spelen verloren had, dankbaar met tranen van vreugde in zijn oogen, als een losgeld aan den Dood. Doch zij mocht nimmer meer dat ‘speelhuis’ bezoeken, waar zij zoo onbarmhartig afgezet was. En als we bedenken hoe gaarne de ‘Wereld’ snoeft op hare kleine liefdadigheden, haar bazaars en zorgvuldig berekende aalmoezen, mogen we ons misschien verwonderen of, onder de lijst van goede en edele daden, waarvoor zij zich bekwaam achten, zij zich wilden verzetten tegen ‘bridge’ en speelpartijen en die voor altijd onfatsoenlijk en van ‘slechten toon’ verklaren.

Dit zou ware liefdadigheid zijn en meer goeds uitwerken dan geregeld kerkbezoek. Want er is geen twijfel aan dat zeer algemeen sympathie wordt betoond aan menschen, die vinden dat kerkgang een lastige bezigheid is. Het is niet alsof hen daar iets wonder-bezielends of opbeurends wordt geleerd. Zij hebben zelfs zelden de voldoening den dienst behoorlijk te hooren lezen. De meerderheid van de geestelijken

missen alle welsprekendheid. Zij lezen de schoonste gedeelten van de Schrift op de dreunerige wijze voor van een klerk, die de items van een rekening omstandig opleest. Het is een eentonige manier en maakt slaperig; doch dit is haar eenigste aanbeveling. Als er geen ‘bridge’ gespeeld wordt bestaat de Zondag's nàleving der ‘Wereld’ in motor rijden. Ze vliegen en sissen overal door, maken oneindig veel stof, ruiken afschuwelijk en zien er leelijker uit dan de ergste duivels in Dante's ‘Hel.’

Schoonheid gaat zeker naar de maan in een motor. De leelijke maskers, brillen en kappen, die het costuum der vrouwen uitmaken in een automobiel, zijn genoeg de meest geloovigen af te brengen van de eeuwige aantrekkingskracht van het schoone geslacht, terwijl het meerendeel der mannen er uitziet als stokers van beroep of als machinisten. Toch moest geene vrouw zich aantrekken of andere vrouwen er leelijk willen uitzien; terwijl mannen natuurlijk altijd mannen blijven en de ‘heeren der Schepping,’ hetzij vuil of schoon. En niemand moest opkomen tegen de ‘motorwoede’ als men ziet hoe ze vele onnutte menschen uit iemands onmiddelijke nabijheid neemt en

hen wijd en zijd verstrooit over de oppervlakte der aarde. De ‘Wereld’ gebruikt den Zondag als een bepaalden dag voor deze verstrooiing en misschien doet het geen groot kwaad.

Ze krijgt versche lucht, die ze noodig heeft; ze neemt het er goed van dat, in hare koortsige jacht van snel leven om spoediger te sterven, er bijbehoort; en het doet ze menschen en plaatsen zien die zij vroeger nooit zag, als mooie plekjes en ouderwetsche herbergen aan den weg, en landelijk volk, dat haar met ongeveinsd genoegen aanstaart en zich verwondert waar de wereld al toe komt. Mogelijk leert zij meer bij een automobielrit door het hartje van het landelijk Engeland dan menige preek in kerk haar leeren kan. Het eenige, dat men zou willen influisteren is, dat bij het op deze wijze doorbrengen van den Zondag, de ‘Wereld’ de Zondagen behoorde te respecteeren van hen die nog verkiezen den zevenden dag als een rustdag te behouden. Nette automobielisten konden vermijden zorgeloos in volle vaart te vliegen door groepen van landslieden, die vreedzaam hun weg naar en van de kerk gaan. Zij konden hun vaart minderen. Zij konden bedachtzaam acht geven op de kleine kinderen, die onbewaakt spelen in vele dorpstraten. Zij konden eenige achting hebben voor den onzekeren gang van zwakke en oude menschen, die mogelijk blind of doof zijn en die noch de motor zien, noch het waarschuwende geblaas op een wanluidenden hoorn hooren. In 't kort het zou de ‘Wereld’ niet benadeelen als zij de Zondagen meer dacht aan anderen dan aan zich zelve. Want de meerderheid van het Britsche volk, de menschen die Groot-Britanniers zijn, zijn nog getrouw aan de heilige en gezegende instelling van een ‘rustdag’, al is het geen dag van preeken. Voor duizenden en duizenden werkende mannen en vrouwen is de Zondag nog een ware dag des Heeren en wij mogen er God voor danken! Neen, nog meer; we moesten ons best doen die zoo ‘heilig’ mogelijk te houden, is het al niet door preeken aan te hooren, ten minste door een pauze te nemen in onze wereldsche belangen en het raderwerk te laten stilstaan om bij ons zelve na te denken hoe en waarom wij werken. De Zondag is een dag, dat wij aan de natuur vragen moesten tot ons te spreken en ons zulke dingen te leeren, die alleen in stilte en eenzaamheid te verstaan zijn - als het boek met gedichten, de schoone idylle in proza of de mooie roman ons gezelschap houden, zomer's onder de boomen of 's winters bij een helder vuur - en als het ware voor een oogenblik mochten stilstaan en adem scheppen voor het begin van een nieuwe week, onze krachten schragende alles tegemoet te zien wat die week voor ons in uitzicht heeft, hetzij vreugde of smart.

Weinige natiën zien den Zondag echter in dit licht. Op het vasteland is hij sinds lang een dag van beuzelachtig vermaak geweest en ik weet niet wat hij in Amerika is. Maar de Britsche Zondag, afgezien van den spot en toespelingen op hem gestapeld door geestige mannen en hekeldichters van dezen tijd en van vroegere jaren, was een streng en geestelijk zaligmakende kracht in het nationaal bestaan. Diners met een strijkorkest achter tafel, en een Parijsche zanger van het Café-chantant om het gezelschap daarna te onderhouden, waren voorheen des zondags in Engeland onbekende, dingen. Doch zulke ‘Sabbath’-vermaken zijn nu zeer gewoon. De particuliere huizen doen de publieke restaurants ná - des te meer jammer. Toch hoewel de Zondag van de ‘Wereld’ ontaard is in een speel- of drinkdag of van ‘tuf tuf’ door Groot-Brittanië, is het goed er aan te denken dat de ‘Wereld’ op zichzelf zoo beperkt is als zijnde slechts een klein waterblaasje op 's levens wateren - dat schuimend en

spattend naar boven komt als het ware, om alleen afgeschuimd en terzijde geworpen te worden in een ernstige nationale crisis.

Het volk is het levende bloed van de natie en voor hem blijft de Zondag nog een ‘rustdag’, hoewel misschien niet meer als vroeger een dag van godsdienst. En dat het niet meer een dag van godsdienst is, is de schuld van vele predikers die in hun roeping dwalen. Zij hebben hun invloed verloren. Er is geen reden hoegenaamd die te behoeven te verliezen behalve die, die in henzelven ligt. Er is geen afneming van uitvloeiende waarheden uit de bronnen van Heilige aanwijzingen, doch eerder eene vermeerdering. De wonderen van het heelal zijn in alle richtingen door den schepper aan zijne schepselen geopenbaard. Alles kan de Godsdienaar zeggen. Doch hoe weinig wordt gezegd! ‘Hoedt mijne schapen!’ was Jezus' bevel. Doch de schapen hebben al de oude wegen van gedachten afgegeten tot op den kalen grond en de krachtelooze schaapherders weten niet waar ze heen te leiden, hoewel

God's bevel even gebiedend is als altijd. Zoo heeft de hongerige kudde met alle beschermende overleveringen gebroken en kiest in wanorde het hazenpad, zoekende naar frissche velden en nieuw gras. De wereld is zeker te berispen voor zijn losse wijze van denken over godsdienst en godsdienstige voorschriften; doch bij al haar fouten is zij niet zoo laakbaar als die predikers van het Christelijk geloof, wier gemis aan oplettendheid voor hare nooden en behoeften haar brengen tot de hemelverachting, de Godsverzaking, het hartzeer, de levensmoeheid en het altijd onvoldane ding dat zij is.

De Zondag van de 'Wereld' is eenvoudig een weerspiegeling van 's werelds eigen onmiddellijken aard - de aard den tijd tegen elken prijs te dooden, zelfs met verlies van eigen eer, uit gebrek van iets beters te doen te hebben!

MARIE CORELLI.

Brieven van een Haagsch meisje. VI.

Beste Ciel.

O, je zoudt erom moeten lachen.... als 't niet tegelijk zoo in-jammer was van zoo'n meisje als Jetteke, zoo'n jong, knap ding!

Jetteke kleedt zich tegenwoordig Toorop-achtig, met 'lange, slanke lijnen'. Stel je voor, onze rozige, gezette, niet-groote 'dikkert', zooals Joop haar plagend noemt!! Ze ziet er nu uit als een bakertje, rond en breed, aan alle kanten! Zonder eenigen vorm meer hoegenaamd. Maar wat doet dat ertoe? Ze doet het immers in naam van 'De Kunst'. - Want ze leeft tegenwoordig heelemaal alleen voor 'De Kunst'. Nu, *dat* is op zichzelf zoo verschrikkelijk niet, want alle Haagsche dames zijn gebeten door het modebeestje 'De Kunst', en 'doen aan De Kunst'!

Maar weet je wáárom die onschuldige modeliefhebberij bij haar zoo'n tragische uitwerking dreigt te hebben? Omdat ze zich daardoor verbeeldt verliefd te zijn, verliefd op een mispuntig, langharig, met een reusachtigen roovers-hoed zich versierenden 'kunstenaar'-schilder, van het puik puik modernste genre.

Tante is wanhopig! Zij, Jetteke, étaleert haar adoratie voor dezen 'kunstenaar' zoo in het oog loopend, dat ernstige koopers (pardon, ik bedoel heeren met wezenlijk-gemeende trouwbedoelingen), op deze wijze worden afgeschrikt. - En Elli en Joop! - Elli, - tengevolge van de bij haar komende 'blijde gebeurtenis' vindt zij zich gerechtigd, ja zelfs verplicht, er 'zenuwen' op na te houden - Elli doet niets dan huilen wanneer het onderwerp ter sprake komt. Joop vloekt erom; hij vindt het compromittant, geloof ik, dat zijn schoonzuster zich zoo 'verslingert', en hij zei onlangs heel oneerbiedig tegen mij: 'Je moet een vrouw zijn om je zoo gek aan te stellen.' Maar ik gaf hem de volle laag. Want mannen doen net even onmogelijk-gek als ze verliefd zijn. Je moet hen maar eens zien heendraaien om de een of andere geverfde, opgetakelde, van top tot teen kunstmatig in mekaar-gezette, en lang niet meer jonge demi-mondaine.! Honderdmaal heb ik mezelf afgevraagd: *Wat* vindt zoo'n man nu daarin, dat hij er soms zijn halve fortuin voor op spel zet om aan haar caprices te voldoen? Hij moet toch óók wel zien dat ze geblanket is en geverfde wenkbrauwen heeft en kunstmatig roode lippen....

Joop zette een preutsch gezicht op en zei, zoo'n beetje uit de hoogte: ‘Ik zou wel eens willen weten wat *jij* van zulke dingen afweet, Lout? Dat zijn geen praatjes voor jou!’

Maar toen werd ik in ernst boos. Ik ben toch geen klein kind meer, of een onschuldig wezentje van 18 jaar, (als die er nog zijn tegenwoordig). Ik steek toch mijn oogen niet in den zak, op reis, in Parijs b.v... En ik werd zoo vinnig tegen hem op het laatst, dat ik hem in zijn gezicht verweet het leventje van al zijn collega-zee-officieren, als ze in de tropen zijn, en aan den wal hun negerinnen, en hoe al die menschen heeten mogen, er op nahouden.... En dan hebben ze ondertusschen dikwijls een van niets wetende vrouw thuis.... Bah!...

Enfin, toen Joop in de tropen was, had hij tenminste Elli nog niet, gelukkig....

Maar om op Jetteke terug te komen. 't Is gebeurd door een ‘Cursus in Kunstgeschiedenis’. Je moet weten dat elk Haagsch meisje, dat zich zelf respecteert, tegenwoordig eenige Cursussen volgt, in dit en in dat; en in de uitgaande, méér wereldsche coterieën is een ‘Cursus in Kunstgeschiedenis’ bijzonder en vogue....

Daar behoort dan bij, dat de leermeester van tijd tot tijd met zijn leerlingen een of andere tentoonstelling of museum bezoekt, en hen aanschouwelijk onderricht over de waarde der schilderijen.... Jetteke's meneer houdt erg van het Toorop-achtige. De ‘moderne’ kunst ligt haar in den mond bestorven sedert zij aan zijn club deelneemt. En zoo hebben ze dan onlangs op den Kunstkring, op een ten-

toonstelling, een fonkelnieuw talent bewonderd, dat uitmunt in het door-een-knoeien van een geelachtig-lila kleuren-gewriemel, dat hij betitelt met den naam: Impressie.... Volgens ‘de critiek’ onzer ‘toonaangevende’ Haagsche bladen is die ‘Impressie’ heel wonderbaarmooi, en ik behoef je dus wel niet te zeggen dat Jetteke's meneer haar ook ‘wonderbaarmooi’ vindt, en dat al zijn dames-leerlingen hem nakraaien: ‘Goddelijk’, ‘Eénig’, ‘Wat een diepte van toon’, ‘Een heel oorspronkelijk talent’ - enz. enz....

Enfin, tot zóóver kon de zaak geen kwaad, was alleen maar een onzer vele dames-fratsen, waarin wij-in-den-Haag in het bijzonder uitmunten! Maar nu komt het droevige slot. Jetteke heeft, dat behoef ik je niet te vertellen, een alleraardigst gezichtje, waarnaar de mannen dikwijls genoeg met zichtbaar welgevallen gluren. En, terwijl zij méékraaide in het bewonderende koor, schijnt de schepper van de Impressie in de zaal te zijn gekomen, en haar enthousiasme te hebben gehoord. Natuurlijk heeft hij daarop haar meneer aangesproken. Natuurlijk stootten al de kunstzinnige dames elkaar verrukt aan. Natuurlijk was Jetteke de uitverkorene, die hij daarop begiftigde met eenige banale phrasen uit zijn artistenmond....

- - En natuurlijk is Jetteke van af dat ‘heilig’ moment, (zij noemt het zelve zoo), geheel en al in hoogere kunstsfeeren.... Ze wandelt steeds in de richting van ‘zijn’ atelier. Ze kleedt zich in ‘zijn’ kleuren, het vieze geel-lila van de Impressie. - Ze ‘drapeert’ zich volgens ‘zijn’ kunstopvatting in ‘sleepende gewaden’ met ‘lange slanke lijnen’, waar ze, gegeven haar mollige dikte, in uitziet als een vormlooze wandelende ochtendjapon-worst....

En natuurlijk wil ze niet meer ‘uitgaan in de wereld’, zooals ze het noemt met een blasé-airtje. Ze heeft er ‘geen tijd’ meer voor. Ze studeert in een dik boek over de ‘Impressionistische schilderkunst,’ dat ze zich heeft aangeschaft, ze maakt zelfs met een groot potlood ‘aanteekeningen’ bij sommige bladzijden, in één woord ze geeft zich alle allures van iemand die op de dagelijksche dingen van 't leven smadelijk neerziet, en leeft in een hoogere wereld, (natuurlijk de kunstwereld in haar geval). Intusschen, van tijd tot tijd vergeet zij haar rol. Zoo b.v., onlangs, toen Wim van den Straaten ons kwam goeden dag zeggen, vóór zij naar Méran gaat, met een keurig reistoilet aan, een grijs-ruitje met zacht groen leer aan de kraag en de mouwen, zooals nu mode wordt, regelrecht uit Londen besteld, (bij Alfred Daij, dien Ladies-Tailor, je weet wel.) - Het interesseerde haar zóó, dat ze tien minuten lang heelemaal de oude gezellige Jetteke werd. Ze trok het jacquette aan, om te zien of 't haar zou passen; ze verdiepte zich in een andere kleuren-combinatie, die volgens haar nog aparter zou staan, die nieuwe gele nuance op een dieper-grijs-geruit-cheviot dan dat van Wim... In één woord, 't was een heel gezellig damespraatje. Maar aan tafel was ze blijkbaar beschaamd over haar eigen ‘alledaagschheid.’ Ze gaf vreeselijk af op die ‘wereldsche’ Wim, ‘die voor niets leeft dan voor mooie kleeren.’ En ze werd in ernst boos op tante, die haar vroeg den volgenden dag mee te gaan naar een Brusselsche modiste, door wie in de Twee Steden model-hoeden wrerden geëtaleerd.... ‘Ik heb heusch geen tijd voor al die nietigheden,’ zei ze. ‘Ik ga met Corry naar Pulchri.’ (Corry is haar kwade engel; een leelijk, sproetig, voor alle mannen ongenietbaar, vinnig wrezen, die ze heeft leeren kennen op dien Kunstgeschiedenis-cursus, en die zich, geloof ik, voor haar eigen misdeeldheid schadeloos stelt, door andere, mooiere meisjes per-se tegen het huwelijk en tegen de mannen in te nemen.)

Jetteke voegde er nog bij: ‘Waarom gaat U niet liever met Lout.? Die heeft toch nooit iets “degelijks” voor.’ Dat was als een hatelijkheid tegen mij bedoeld, want de niet-gelukkige liefde schijnt de menschen nu eenmaal zuur te stemmen, maar ik trok er mij niets van aan, want ik had wel lust in het gewinkel, vooral omdat ik-zelve óók een nieuwen hoed moest hebben; en ik ging er dus heel bereidwillig op in. Berouw heb ik er ook geenszins van gehad. Ik vond een dot van een hoed. Een heel groote, van zwart vilt. En gegarneerd met struisveeren! In de nieuwe kleur, nam ik er ook nog een. Maar zooiets kan je natuurlijk niet dikwijls dragen, 't is te opzichtig, dat hel-bruin-geel. Je ziet op straat soms sommige menschen, die alles maar aantrekken, ‘omdat het mode is’, met een blauwe japon, een grijze of beige mantel, een schreeuwend-geel-gegarneerden hoed, enz., enz.! En dan die witte vilten hoeden met oranje-geel fluweelband, die sommige jonge meisjes zoo gedistingeerd staan! 't Is om te lachen, zooals Jan-en-alleman die durven opzetten, en bij verschoten, heelemaal niet moderne mantels en japonnen! - Die Brusselsche modiste maakte de op-

merking tegen mij, dat onze Haagsche dames zoo zelden wezenlijk chique, heel-groote, elegante hoeden dragen. Ze kiezen altijd angstvallig kleine, weinig in het oogvallende, burgerlijke modellen.... Ik zei haar: 'We zijn zoo bang om de aandacht te trekken.' Maar ze maakte een superbe beweging van minachting: 'Ah mademoiselle, et pourquoi?' Wan neer men de aandacht trekt door een gedistingeerd, wezenlijk-chic uiterlijk, waarom zou men dat niet? Nu, dááraan heeft ze gelijk, vindt je ook niet? Met dat al, ik zie het vinnige gezicht al van Nicht Coos, als ik van den winter met mijn grooten zwarten hoed op haar jour kom. 'Kind' zal ze zeggen, 'Waar heb je *dien* hoed gekocht? O is *dat* nu de laatste mode!' En dan nijpt ze haar dunne lippen op elkaar, en laat haar lorgnet droef neervallen van haar spìtsen neus, op een manier die zonder woorden uitdrukt: 'Je bent aan den lichten kant.'

Clotilde is een heelen tijd van huis geweest; ze heeft gelogeerd bij 'geestverwanten'. Over de geschiedenis met Jetteke, die tante haar schreef, schijnt ze nog geen besliste opinie te hebben; aan den eenen kant ergert het haar dat Jetteke 'zich vergooit aan den bruut-man.' Aan den anderen kant, vindt zij het heel gelukkig dat Jetteke 'door de kunst tot een ernstige en degelijke levensbeschouwing geraakt.' Intusschen heb ik, in de paar dagen die ze nog maar terug is, al weer flink met haar gekibbeld. Ik heb mij namelijk een hondje aangeschaft, o een snoes! Freule Lohman's 'Frits' uit de Lelie is er bepaald nog niets bij! En wat zegt Clotilde! 'Wat moet dat akelige dier hier?' riep ze dadelijk. En toen Tante haar had uitgelegd, dat hij mijn eigendom was, en ik hem heelemaal zou verzorgen: 'O, als hij dan maar nooit bij *mij* komt, op *mijn* kamer.' En een oogenblik later kreeg ik pedant te hooren: 'Ik begrijp niet dat je je zoo voor dieren kunt interesseeren terwijl er zoo veel menschen-leed bestaat.'

'Dieren *zijn* er dan toch ook eenmaal', zei ik. 'Moeten die dan maar niet-verzorgd worden? Bovendien, ik ken menig dier dat ik hooger stel dan een mensch.'

Dat was een vinnigheid tegen haar terug; die ze ook wel vatte en met majestueus stilzwijgen voorbij ging. Maar gisteren ging het opnieuw los. Ik ging met hem, met 'Darling' (zoo heet mijn foxje) even een brief naar de bus brengen. Ik kwam onderweg Clotilde tegen, en we gingen samen terug. Ik was bepaaldelijk terwille van Fox uitgegaan, en hij begreep dat ook zeer verstandig, en deed zijn boodschap zeer onbevangen op het trottoir. Maar toen hadt je die malle Clotilde eens moeten zien. Eerst kreeg ze een soort kleur, toen keek ze zenuwachtig naar een winkel-raam, toen liep ze in eens dóór, maar ze verwarde zich in het koordje waaraan ik Darling vastheb in de drukte, en toen riep ze woedend: 'Als ik dat geweten had, dat ik hier zoo voor gek zou staan. Bah, zoo'n viezigheid.'

- '*Ik* zou 't viezer vinden als 't arme dier het *niet* behoefde te doen', zei ik boos. 'Dacht je dan soms dat hij geen natuurlijke behoeften heeft, zoo goed als elk ander levend schepsel....'

Ze zette een preutsch gezicht. 'Iedereen lacht er om, als je met een hondje uit bent', zei ze. 'We lijken net een paar sentimenteele oude-juffers, met dat staan wachten op hem...!'

'Nu, oude-juffers *zijn* we ook' riep ik woedend. 'En als 't sentimenteel is om op je hond te wachten als het beest zijn behoefte moet doen, dan mijnentwege! En jij, met al je mooie theorieën over menschenliefde, moest je schamen dat je nog zóó kleinzielig bent op zulke punten.'

Daarmee was de strijd tusschen ons voor de zooveelste maal uitgebroken! Den heelen dag hebben we niets meer tegen elkaar gezegd.

Je LOUT.

P.S. Ik maak dezen weer open, om je te vertellen dat Clotilde gisteren-avond, terwijl zij niet wist dat ik op mijn kamer was, over den gang liep, en Foxje, die net de trap opkwam, stilletjes naar zich toe lokte met allerlei lieve woordjes. Ze is dus bezig te ontdooien. Geen wonder, je hart moet wel van steen wezen als 't niet warm wordt door zóó'n lief diertje als Fox....

Harvest Festival door Johanna Nieuwerf-Feenstra.

Oogstfeest. - Een, der meest eigenaardige, en meest poëtische der Nationaal-Kerkelijke feesten is wel het Oogstfeest van de Engelschen. Thanksgiving noemen zij het, en het spreekt voor het volk, hoewel dankbaarheid niet een hunner hoofddeugden is, dat in September en October uit iedere kerk dankgebeden opstijgen voor den binnengehaalden oogst.

Hetzij Hooge- of Lage-Staatskerk, Schotsch-Hervormd, Doopsgezind of Methodistisch - allen hebben hun dankoffers.

Een kerksch bakker bakt een monsterbrood dat prijkt op het altaar, u sterk in herinnering brengende de offerbrooden der Oude Joden, gemeenteleden brengen van alles wat hun tuin opleverde, het beste - groente, vruchten en bloemen.

Aan den vooravond van het feest komen de jeugdige gemeenteleden, jonge mannen en meisjes te samen, maken festoenen voor de pilaren, arrangeeren in de diepe nissen stillevens van uitgezocht fruit - meloenen en tomaten, appelen en peren, de reusachtige marrows en bloemkoolen, terwijl ook de eenvoudige savoye-kool en groote wortelen, de standaard-groente van een Engelsch-middel-klas-huishouden, niet ontbreken. Er heerscht vroolijkheid en opgewektheid onder de jongelui, men lacht, men babbelt - werkt - en - en flirt een beetje. Naderhand komt thee en cake, en menig jong paartje wordt gevormd.

En dan - komt de groote dag!

Weken te voren hebben de koorknapen de psalmen en gezangen ingestudeerd, en voor allen is het - iets in het vooruitzicht.

Ook mijn kleintjes gingen met hun nurse naar den namiddag-dienst, opzettelijk ingericht voor kinderen. Opgetogen en gelukkig kwamen zij thuis, babbelend over de mooie kerk - de kleurrijke bloemen - de groote meloenen!

En Baby zegt: ‘wat e mooie, héële mooie jongens in witte b'ouses! Moeziek, o mooi! 'n Orgel?! 't was niet een orgel, - 't was e tano!’

De eenige voorstelling, die zij van een orgel heeft, is een straatorgel gedraaid door een Italiaansche vrouw met rooden hoofddoek - en dat te vereenigen met die mooie kerk!!

Toen moest ik zelf ook eens gaan kijken, en de avond-dienst werd door mij bijgewoond in de Staats-kerk van ons vriendelijk dorp. Het was er stampvol. Menigmaal had ik mij reeds afgevraagd, waartoe men toch zulk een groote kerk hier noodig had, in aanmerking nemende de vele kleine kerkjes en gebedshuisjes der verschillende sekten, nu begreep ik het. ‘Kerkgaan’ zei eens een Engelsche tegen mij, ‘is een verzetje - wat moet men anders zoo'n langen Zondag uitvoeren!’

Dat het voor velen een ‘verzetje’ was bleek duidelijk. Het orgel, speelde toen wij binnen kwamen, het was er licht en warm, kleurig en welriekend met al die bloemen, en hoewel ook hier die bezielde stilte ons omvatte, die opvalt zoodra men een kerk binnentreedt, - het waren vroolijke, gelukkigglimlachende gezichten, waar menig nieuwsgierig kinderkopje tusschendoor gluurde, gezichten van menschen die iets plezierigs, iets moois dachten te zien - er was geen hanghoofd-devotie - echte, noch gehuichelde.

De dienst begon - de gemeenteleden stonden op - het orgel zwelde aan, en gedragen op die tonen rezen de frissche, reine, hooge jongensstemmen van het koor, uitjubelend een danklied voor God's gunstbetoon, waarin de gemeenteleden hen volgden.

Toen knielden allen neder, terwijl de predikant in het wit, priesterlijk gewaad het gebed uitzong - de ‘responses’ van de gemeente waren als het gemurmel van een zacht-kabbelende beek.

A - a - men zongen allen - - - toen viel het koor in, opnieuw.

Er was veel muziek dien avond, en voor ons stijve, Hollandsche protestanten heeft een dergelijke dienst een erg katholiek bijsmaakje - toch verzekerde men mij dat deze kerk niet bijzonder ‘Hoog-Kerksch’ was. Wel - er was geen wierook, men maakt

niet het teeken des kruises, hoewel het mij opviel dat de knielende menigte, bij het noemen van 's Heeren naam zich telkens boog - maar toch - het herinnerde in niets aan een protestantsche kerk. Die, in witpriesterlijk gewaad, gehulde dominee, de koorknapen in hunne witte surplus, het lichte, schitterende altaar, waarin de diepe nissen, groote, zonvormige, in goud-uitgevoerde medaillons waren geschilderd, die deden denken aan den Roomschen monstrans - het gezang der koorknapen onder begeleiding van orgel en viool - het was anders - héél anders - maar zeer interessant en indrukwekkend.

De preek was - een preekje. Geen wèl-uitgedachte, goed-voorgedragen rede, niets van dat alles. De man zijn accent was, hoewel hij de vicar is, niet erg beschaafd - zijn stem; scherp en raspachtig. Zijn voordracht zonder schoonheid, zonder eenig effect-bejag.

Voor mijn Friesche ooren, klonk het, als ik niet bepaald lette op den zin der woorden alsof Oeble Glûpert, den Frieschen Tartuffe, een zangerig-zeurige rede hield. Maar na dien preek - waarvan ik hoop dat de andere meer hebben meegenomen dan ik, de goeie

man trachtte ons God's goedheid door allerlei parabelen duidelijk genoeg te maken, werd er op nieuw gezongen door koor en gemeente. Toen nog eens een gebed met al de devote buigingen en responses en toen - ik dacht dat het uit was, verraste het koor mij nogmaals onder begeleiding van orgel en viool op een wonder-schoon, goed uitgevoerd ‘anthem.’

Dilettantenwerk - zegt misschien een bediller - mogelijk - die jonge meisjes vioolisten, die jonge vrouw aan het orgel, die jongens en jonge mannen van het koor, bijeen geraapt uit alle standen - het wáren allen amateurs - maar toch - die hooge, heldere jongensstemmen waren zoo schoon, zoo ongewoon frisch en verrassend voor mijn aan Hollandsch kerkgezang niet-verwende ooren.

Wèl-voldaan kwamen wij dan ook van uit het lichte, geurende, kleurrijke kerkgebouw in de donkere, stille straat - rijtuigen zag men niet - de Engelschman houdt zich, vooral ten opzichte van zijn viervoetige dienaren, streng aan het vierde Gebod, alleen de equipage van de vicar's vrouw was wachtende, bestaande uit een fiets met een rieten trailer, wèl-voorzien van gemakkelijke kussens - er naast de goed-gekleede, rechte gestalte van haar gezelschapjuffrouw, wachtende met onbewogen gelaat, als een koetsier naast zijn paard, op haar meesteres, om hare corpulente waardigheid over den heuvel naar de pastorie te - trappen.

October 1904.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. October 1904.

Aan Excelsior.

Gelezen hebbende het ingezonden stuk aan Lotos van 5 October in de Hollandsche Lelie N°. 14 kon ik niet nalaten, er mijn meening op te laten volgen, hoewel ook ik mij best zou kunnen vergissen. Naar mijn eigen overtuiging evenwel, staat liefde volstrekt niet hooger dan vriendschap. Zeker is het eerste te verkiezen boven het laatste, maar dat is zuiver egoïsme. Iemand, die zuiver voelt, en zuiver lief heeft, kan onmogelijk volkomen genoeg hebben aan vriendschap alleen. Het kan zijn leven vermooien, maar geheel bevredigen kan het hem niet. Hij zoekt meer, er is in hem een verlangen naar het ideaal, dat hij zich gesteld heeft van den man of de vrouw, met wie(n) hij zijn verder leven wil samenzijn in algeheele gemeenschap. Zulk een ideaal zal hij zelden mogen vinden in vriendschap alleen, want al is deze vriendschap ook nog zoo mooi, komt eenmaal de liefde, dan zal de ware mensch in hem spreken, en zal hij die liefde volgen. Misschien blijft in zijn hart nog veel over van de vroegere gevoelens, die hij zijn vriend of vriendin toedroeg, mogelijk ook zal 't hem pijn doen op 't oogenblik, dat hij zoo handelt. Tòch zijn besluit staat vast. - Staat de liefde hier evenwel hooger door?

En nu nog iets. Zal men in zijn vriend of vriendin enkele eigenschappen ontdekken, die ons op den duur teleurstellen, of minder aangenaam zijn, dan zal men heel licht geneigd zijn, die eigenschappen over 't hoofd te zien, en het ‘heel goede’ op den voorgrond te plaatsen. Is dit met liefde evenzoo? Ik voor mij geloof van niet. Bovengenoemde eigenschappen verkleinen het door ons gestelde ideaal. Zijn wij

nog vrij in onze keuze, en vallen ze ons op, dan zullen ze ons dikwijls in ernstigen twijfel brengen.

Wat men in verliefdheid niet ziet, komt boven, wanneer ons kalm verstand gaat spreken, en vermindert ze onze natuurlijke genegenheid nog niet, tòch zal ze ons langen tijd, soms zelfs voor altijd beletten een huwelijk, een vasten band voor 't leven aan te gaan. Egoïsme! Ja, juist, egoïsme, en daardoor minder ‘hoog’ staand dan vriendschap, die onzelfzuchtiger is en meer over het hoofd ziet. Liefde wordt steeds als het hoogste en vriendschap als minder hoog beschouwd. Ik zou zeggen, vriendschap staat hooger, is dieper, vergeeft meer. Waar liefde haar invloed op ons uitoefent, zijn wij zoo licht geneigd dit te vergeten. Ik stel mij de beide heel zuiver voor, ‘ware vriendschap,’ ‘waarachtige liefde,’ en dan, geheel afgezien van wat ik mij het liefste wensch, en waar ik mijn volmaakste geluk in zou vinden, kan ik niet anders dan zeggen:

‘Vriendschap staat “hooger” dan Liefde.’

II. Den Haag, 9 Oct. 1904.

Geachte Mejonkvrouwe.

Door omstandigheden, las ik tot mijn spijt niet de vorige nummers, (die van mij uit naar eenige kennissen ter lezing gaan) waarin 't verschil behandeld werd tusschen ‘vrindschap en liefde’. Als vervolg nu op de laatst ingezonden stukken in de H.L. No. 15, d.d. 5 Oct. 1904, waarmede ik 't overigens volkomen eens ben, zou ik graag 't volgende toevoegen:

Wat staat hooger? ‘Vriendschap of Liefde.’

Wanneer vriendschap echt waar is, wanneer 2 vrinden of vrindinnen geen jalousie tegenover elkaar koesteren, wanneer van beide kanten de een zich zoo noodig voor de ander opoffert en men elkaar hoog houdt en toch volstrekt niet blind is voor elkaars fouten en gebreken en die elkaar voor oogen durft houden, dan staat m.i. Vriendschap hooger dan Liefde. Maar zulke vriendschap behoeft niet alleen te bestaan tusschen 2 vrinden of vrindinnen - zulke vriendschap kan bestaan tusschen zusters en broers onderling - tusschen moeder en dochter - tusschen vader en zoon enz. maar bovenal tusschen man en vrouw; wanneer die elkaar juist en goed begrijpen.

Deze vriendschap, gecombineerd met liefde, kan tusschen man en vrouw eene verhouding geven, zoo innig hoog en sublime, dat m.i. 't hoogste geluk door 2 zulke menschen verworven is.

Door zulke volstrekte vriendschap vermengd met liefde en dientengevolge eensgezindheid, kan men niet alleen voor zichzelf en voor elkaar, maar ook voor anderen van onberekenbaar nut en waarde zijn!

Eene dergelijke vriendschap leidt tot absolute vertrouwelijkheid tusschen 2 menschen, zoodat de een geen geheim voor den ander heeft niet alleen, maar waardoor er niets gebeuren kan ten opzichte van elkaar en derden, of de 2 betrokkenen hebben alles zorgvuldig met elkaar besproken; tengevolge waarvan nooit een misverstand ontstaan kan. Eene dergelijke ideale verhouding tusschen man en vrouw, laat ik er bij zeggen ook tusschen een ongetrouwde man en vrouw, kan m.i. ook alleen maar bestaan tusschen 2 nobele, oprechte en hoogstaande karakters.

Met mijn hartelijken dank voor de veroorloofde plaatsruimte in Uw veelgelezen blad

Hoogachtend

P.A.L.

Het Meisje door Chr. van Abkoude.

Aan Johanna....

Het bruiloftsfeest was in vollen gang.

Er was véél licht, en een druk gegons van vroolijke stemmen, waarboven soms een hartelijke schaterlach uitklonk, roesde door het heele huis. Bruid en bruigom zaten in een nis van levend groen, dat zijn geuren door de kamers zweven liet en ze vermengde met die van bloemen, eau-de-cologne, odeurs en sigarenrook. Juist was een Tiroler-maskerade gehouden, waaraan de meeste aanwezige jongelui hadden meegedaan.

De meisjes zagen er poezelig-lief uit met haar witte, 'n béétje laag uitgesneden blousjes met héél korte mouwtjes, waar de zacht-rose armen prachtig uitkwamen, ze droegen roode rokjes en lage schoentjes, hadden op de krullende lokken ronde roode mutsjes. De heeren waren in wit overhemd met roode sjerp, droegen ook dezelfde petjes als de dames. Dat was te zamen een héél jong, vroolijk clubje, dat het feestelijk aanzien van den avond een nòg gezelliger toon gaf.

Nu zaten ze in de nevenkamer en vormden daar typisch schilderachtige groepjes.

Op de canapé zat Frits, de jongere broer van den bruidegom. Moe van het dansen en zingen had hij zich even te rusten gezet, leunde half achterover. Toen werd in de andere kamer om de jongelui geroepen, maar Frits voelde zich te moe om zijn heerlijk plekje te verlaten.

Opéén hoorde hij een lief pruilstemmetje naast hem zeggen:

- ‘Wat 'n vervelende schoen’....

Hij keek op, draaiend zijn hoofd naar den kant, vanwaar 't lieve geluidje kwam, zag toen een mooi-rosen arm, fluweelig zacht, vlàk bij z'n wang, rustend op de zijleuning der canapé. Toen voelde hij 'n vréémde trilling van binnen. Zich oprichtend, zag hij haar hoofd, waar 't roode mutsje guitig op de bruine lokken lag, haar blanke

hals, roomwit, langzaam uitvloeiend in rooden wangeblos, de bruine oogen. Het was Marianne. Een lichte duizeling voelde hij in z'n hoofd, en verstrooid zei hij wat.

- ‘Knèlt die schoen u?’
- ‘Ja’, zei ze met een pijnlijk snoetje, ‘ze zijn pas nieuw en zitten niet ruim’.
- ‘Doet u 'm dan even uit’.

Neen, dat deed ze niet. Veel te gek, om je schoentjes uit te doen op een feest. 't Zou wel losloopen. - Of hij niet moè was? Ja, wel 'n beetje, maar toch méér warm. Leuk wel, die Tirolers. Zeker, hij vond het ook, zei dat ze er wel lief uitzag zóó. Toen kreeg ze een heel klein kleurtje. - Of ze niets moest gebruiken? Wilde hij het even gaan halen voor haar?

Snel sprong hij op en liep naar de andere kamer. 't Jubelde vanbinnen, in z'n ziel: wat was ze lief! Zou hij bij haar kunnen blijven, den heelen verderen avond? Maar hij had ze toch al gezien met een cavalier, wel ja, een grooten kerel met 'n snor. Enfin, maar zien. In de drukte maakte hij zich meester van een paar gebakjes en een glas wijn, bracht haar die, terwijl ze nog op de canapé zat.

- ‘Kijk eens hier, naar uw zin?’
- ‘O heerlijk, dank u wel. Wat was dat een koddige voordracht van u, die Tantalus. O, o wat zag u 'r ordinair uit. Precies een dronken bootwerker.’
- ‘Zoo, 'n dronken bootwerker? Dat is dan geen compliment voor m'n grime, ik moest meer een schoenmaker voorstellen. Begréép u de situatie?’
- ‘Ja zeker. U moest bij 't volle glaasje blijven staan tot het kwartier òm was, en dan zou U den rijksdaalder verdiend hebben.’
- ‘Juist, maar de verleiding was te groot. Maarre.... pardon, waar is uw cavalier?’
- ‘Ik weet niet’.
- ‘Mooi zoo. Heeft-i u laten zitten? Da's gemeen’.
- ‘Ik geloof dat ik hèm heb laten zitten.’
- ‘Ah.... pardon...’
- ‘En waar is úw meisje? U was toch met Tilly?’
- ‘Jawel.’

- ‘En?’

- ‘Hm... Ik geloof, dat ik háár heb laten zitten.’

- ‘Hahahaha! Dat is al héél komisch!’

Frits lachte hartelijk mee. Wat was ze lief, wat was ze móói! O, als 't maar niet zoo ongepast zou wezen, hij zou ze willen drukken in z'n armen, haar kussen op den lieven mond, haar zeggen, dat hij ze zoo heel lief en mooi vond! Misschien was ze nièt bepaald mooi, alléén maar knap. Maar hij vond ze mooi, en dadelijk hield hij van haar, 't meest om de innige liefheid waarmee ze dit en dat zei. Doch zóó onstuimig mocht hij dadelijk niet zijn, hij moest nètjes blijven, in de vormen. Toch was in z'n ziel blijde jubeling van juichstemmen, het zong in hem en hij voelde alleen maar een licht-blij geluk door haar bijzijn. Toen de overige jongelui terugkwamen, kregen die 't spannetje al dadelijk in de gaten.

Tilly zette een pruilgezichtje en was den heelen verderen avond niet te spreken. Marianne liet haren eersten feestridder stilletjes schuiven, de man transpireerde zóó sterk, dat de droppeltjes op haar mooi-ronden arm vielen. Eén oogenblikje, dat Frits haar even alleen liet om eens met zijn broer, den gelukkigen bruigom te praten, zei deze met een leuk gezicht:

- ‘Ik geloof, dat jij áárdig *verkikkerd* bent, zeg. Pas op dat je je niet brandt.’

Frits lachte er hartelijk om, vond alleen het woord *verkikkerd* onbegrijpelijk. Maar láng liet hij Marianne níet alleen, in een wip was hij weer bij haar. Wat een heerlijkheid, wat een geluk, zoo heel knusjes te babbelen met zoo'n lief meisje. Jammer dat hier al die menschen waren.... o.... hij wou ze wel ópnemen en dragen vér weg van hier, om met haar te praten over héél mooie gedachtetjes; hij zou wel streelen willen dien blank òprijzenden hals, kussen die rood-bloeiende wangen. En door het vuur zijner gedachten méégesleept, drukte hij onwetens haar arm tegen zijn borst. Hij schrikte zelf van z'n onvoorzichtigheid, maar ze scheen niets te merken.

Van nù aan had hij enkel oog en oor voor háár doen en zeggen. Al de anderen staken koud-onverschillig bij haar af, wat konden die hem schelen? 't Feestje had nu een héél ander aanzien voor hem gekregen, andere kleuren, andere vormen. De bloemengeur rook hij als een aroma van lente-frischheid, zèlf voelde hij zich luchtiger, hóóger gerezen, nu hij voortdurend Marianne naast zich had. Toen hij weer even heenging, kwam ineens een ander bij haar, 'n bleek en lummelachtig kereltje, die met haar flirten wou. Ze nam héél vriendelijk zijn eau-de-cologne aan, zei heel vriendelijk 'n paar beleefde woordjes en ging toen dadelijk weer bij Frits. Dat gaf weer een jubelend gevoel in hem, hij had het wel willen uitschreeuwen: hoerá... hoerá... ze houdt van me... ze houdt van me!...

Er werd een nieuwe voordracht aangekondigd, waarop allen naar de andere kamer stormden, teneinde daar een plaatsje te bemachtigen. Frits en Marianne waren te laat. Ze moesten bij den ingang blijven staan. Een jongmensch droeg een stukje voor, dat nogal in den smaak scheen te vallen. Geleund tegen de zij post van de deur, stond Marianne en steunde haren arm op Frits' schouder. Als hij maar even zijn hoofd opzij boog, voelde hij de warme streeling van den dons-arm tegen z'n wang. Soms deed hij 't spelenderwijs, ze trok haar arm niet terug en keek lachend naar den voordrager. Toen héél langzaam en voorzichtig lei Frits z'n arm om haar middel, drukte haar zachtjes tegen zich aan. Geen woord verstond hij van de voordracht. Zijn oogen waren gericht op haar, zóó, dat zijn blik haar niet hinderen kon, en 't kostte hem enòrme kracht, om niet z'n armen uit te breiden en haar aan zijn borst te drukken. En

zooals alleen een heel verliefde jongen doen kan, liet hij zachtkens zijn hoofd tegen haar molligen arm aanvlijen, in teer gedroom van jonge liefde. Als teer-witte vederwolkjes zweefden z'n gedachten, hóóg... héél hóóg... tot hij plòts ruw tot de werkelijkheid werd gebracht door een razend applaus van de gasten, de voordracht was geëindigd.

- 'Au....' riep Marianne inééns.

Hij had ze wat àl te vurig geklemd. Stòm van 'm. Ze zei er echter niets van en vroeg of hìj nog niet een voordracht wist. - Nee, hij kende er géén meer. - Dat was niet waar. Frits kende er genoeg, misschien wel niet allemaal even salonfähig, maar nù had hij geen zin om voor hansworst te staan, dacht hij, en zei tot haar, dat-i véél te blij was bij háár te kunnen zijn, en dat-i alle verwijdering van haar zooveel mogelijk ontweek. Wat haar natuurlijk weer eventjes blozen deed.

Ondertusschen vlógen de bruilofts-uren om, en tegen half drie in den morgen maakten de gasten zich gereed aan tafel te gaan. Eenige meisjes riepen de namen af, en tot Frits' groote vreugde was Marianne's plaats naast de zijne. Gedurende 't souper was hij zéér attent voor haar, praatte wat over haar gewone doen, of ze veel uitging, veel las, piano speelde en meer héél gewone dingen, die hem juist op dàt moment warm interesseerden. Neen, veel uitgaan deed ze niet, daar hield ze niet erg van. Trouwens was ze er zelden voor in de gelegenheid. Haar broer Harry was immers geëngageerd! Nou

ja, zei hij, 'n meisje ging toch niet met d'r broèr uit? - Zoo, zij zou niet weten, waaròm niet; als je 'n broer had, moest-i met je uitgaan. - Of ze dan niet hield van een vréémd broertje? - Dat moest-i nou niet vragen. - Leuk-knusjes babbelden ze, en terwijl ze vertelde van haar huiselijk leven, haar zorgen voor het achterlijke zusje, voelde hij z'n liefde voor haar groeien. Er was een vreemde trilling in zijn woorden en gebaren, een aarzeling van vrijmoedig-willen-zijn. Zij sprak het meest, en slechts af en toe gaf hij een kort antwoordje, om toch maar zoovéél mogelijk háár stem te hooren. Hij liet zich heelemaal komen onder de bekoring van haar lieve geluidjes, keek haar dan aan met oogen van wàrme bewondering, en als ze òpkeek, en z'n blik ontmoette, kleurde ze weer even héél vluchtig.

Plots hoorde Frits zich geroepen aan het einde der tafel. - Of hij even een rijtuig wou gaan halen voor zijn vader. Die was wat ongesteld geworden. - Zeker, hij zou onmiddellijk gaan. Jammer, dat hij nu van haar weg moest, jammer, jammer. Toen hij van z'n stoel oprees, kreeg hij 't gevoel alsof hij iets van zich lósscheurde dat pijn deed, schrijnde, en ook zij zag hem met een teleurgesteld gezichtje aan.

- 'Moet u nù al weg?'

- 'Heusch, ik moèt wel. Vader is niet wel, lijdt veel aan de borst. 'k Zal even 'n rijtuig bestellen.

't Spijt me wel.... Tot ziens.... Héél aangenaam geweest.... Wèl thuis, hoor.'

God god, wat een banaliteiten, wat een misselijke troep vormelijke woorden zei-die haar nu.

Waarom zei hij niet: Dag m'n lieve.... lieve.... móóie Marianne....

Nee, dat ging toch niet.

Dat was niet *comme il faut.*

Niet uitspreken je mooie, lichte gedachten over iets dat je aanbid, niet uitbreiden je armen in reine liefdes-extaze.... neen.... neen.... bedekken je hóóge, heilige gevoelens onder mùffe woorden, kei-harde gemeenplaatsen, niet mogen uiten je warme bewondering.... neen.... kàlm.... kàlm.... zwijgen.... 'n paar kleffe gelegenheidsspreukjes: aangenaam.... aangenaam....

Met een spijtig gevoel van niet-anders-gezegd-te-hebben ging hij naar boven, om zich te kleeden.

* * *

Buiten was het nacht-stil.

De Schie lag donker in schaduwen-spooksels van takken en blaren, 't water lei effenblank, spiegelend de lantarens in helle lichtstrepen, die links en rechts schoten; in de verte de zwarte klomp van de Delftsche Poort tusschen de opdoemende huizenmonsters, nù groot lijkend in den nacht-nevel, aan den anderen kant de glooiïng van de Heulbrug, met héél van verre 't geschemer van houtzaagmolens. Frits liep langs den waterkant, heelemaal wèg in gedachten, niet lettend op het nacht-mooi rondom. Hij was niet meer de Frits van gister-morgen, gisteravond. Hij was anders geworden. Er was iets móóis, iets teers, iets warms in hem gekomen, iets dat streelde en toch ook weer pijn deed. Hij voelde 't gemis van dat heerlijk rijke, dat hem zoo-even geurig omzwevende geluk, dat zij, Marianne van zich afstraalde. Hoe koud en abstract liep hij nu weer tusschen die doodgewone huizen van alle-dag; dáár had

je 't Slagveld, verder den Coolsingel, waar hij de gebouwen van Tivoli-Schouwburg en Casino als ouwe bekenden zag. Wat stond dàt nu alles vèr uit zijn denken, wat was dat andere nu veel móóier! Hij haalde zich nog eens voor den geest, hoè ze er uitzag, hoè haar mondje de woorden sprak, hoè ze zat naast hem en met welk stemgeluidje ze zoo leuk zei, dat je op 'n feestje je schoenen toch niet kon uitdoen. Door al dat denken werd hij soezerig, moe. Haar vader.... o ja.... en d'r mama was er ook.

Jàmmer dat Marianne 'n vader en 'n moeder had.... Als ze nou is géén vader had, géén moeder, als ze nou.... als ze nou.... Toen werd zijn denken verward, kwam een gonzend geroezemoes in z'n hoofd.... langzaam vervagend de herinnering aan haar. Dáár was de stalhouderij....

Door de ruitjes boven de deur zag hij 't geschemer van een nachtpit. Met een fermen ruk trok hij de bel over, hèl geklingel in donkeren-nacht-stilte. Toen kwam leven in den stal, klompen klotsten log, naderend de deur, die even later openging met knarspiepend gesnerp. Een slaperige kop kwam uit een groven voermansduffel steken, de oogen keken Frits suf-nijdig aan.

- 'Wat is 'r?'

- 'Heb je 'n bakkie voor me? Schiet 'n beetje op en rij maar vast naar den Spoorsingel.

Terwijl de man brommend 't paard inspande, kuierde Frits weer terug. In de Proveniersstraat kwam hij al een troepje huiswaartskeerende gasten tegen. In 't donker kon hij niet zien wie 't waren, riep alleen maar even: 'dag dames, dag heeren... wèl te rusten!'

Plots hoorde hij 'n meisjesstem:

- 'Dàg Frits... dag Frits!'

Perplex bleef hij staan. Háár stem.

Verwàrd, verrast door haar familaar groeten riep hij met aarzeling van stem:

- 'Dàg juffrouw.... dàg.... Marianne!'

Van vèr zwaaide ze nog, zag hij wuiven haar witte mouw in 't nachtdonker. Maar z'n hoofd was te mòe om diep te denken, haastiger liep hij nu verder. 't Rijtuig haalde hem in en nam hem mee naar den Spoorsingel. Daar stapten z'n vader en de huisgenooten in, reden toen in flinken gang door de stille straten. 'n Beetje zwaar van hoofd kwam Frits op z'n kamertje, soesde onder 't uitkleeden nog even nà over 't feest en kroop gauw onder de wol.

En terwijl hij bijna insliep, zong in z'n ooren nog haar stem, jubelend jolig:

'Dàg Frits... dàg Frits.

R'dam, Augustus '04.

Varia.

Over de vrouw.

In een vrij druk bezochte vergadering van de Debating Society, te Leiden, onder voorzitterschap van prof. Oppenheim gehouden, leidde mr. E.L. Van Emden, advocaat en procureur alhier, de volgende stellingen in:

I. Het meer en meer in de maatschappij optreden van de vrouw als concurrente van den man moet op den duur het familieleven onmogelijk maken, en de bestaande maatschappelijke orde omverwerpen.

II. De universitaire opleiding van vrouwen behoorde tot de bijzonder begaafden te blijven beperkt.

III. De wetgever behoorde zijn hulp te verleenen, om de financieele beletselen tegen het sluiten van huwelijken zooveel mogelijk weg te nemen.

In zijn toelichting merkte, volgens het verslag in de N.R. Ct., mr. Van Emden op, dat het een normaliteit is, dat menschen trouwen. Dit moest ook algemeen kunnen gebeuren. Het getal der mannen weegt vrij wel op tegen dat der vrouwen; aan financieele bezwaren moet de wet tegemoet komen, door de familieleden der bruid te verplichten tot het geven van een bruidsschat, en door opslag van salaris of loon te eischen in geval van huwelijk; voorts moet de wet gehuwden de voorkeur geven bij benoemingen, hun minder belastingen opleggen, en het vervullen van hun dienstplicht hun vergemakkelijken. De vrouw behoeft niet dom te blijven; door verbetering der meisjes-hoogere-burgerschool kan men haar de noodige ontwikkeling bijbrengen; doch wegens haar impressionabiliteit houde men haar ver van de hedendaagsche, verderfelijke literatuur, die leidt tot anarchisme en theosophie. De medische studie is wegens haar realisme voor haar volkomen ongeschikt, de juridische, vooral die van 't strafrecht, is het doorgaans ook. Ydelheid en mode zijn het, die meisjes tot de studie brengen, niet de behoefte om geld te verdienen, want voor alle betrekkingen is reeds overvloed van adspiranten; bovendien zou het studiegeld reeds een aardige bruidsschat vormen. Voor de wetenschap is van de vrouw niet veel te verwachten; steeds hebben muziek, schilderkunst, verloskunde, voor haar opengestaan, doch nooit hebben zij daarin iets groots gepresteerd. Men geloove ook niet, dat alle vrouwen naar volkomen gelijkstelling met den man verlangen; de meesten onder de feministen zijn opgezweept door agitatrices.

De defendeus ondervond van verschillende kanten, ook van vrouwelijke zijde, scherpe bestrijding. De voorzitter wilde de tweede stelling aldus geamendeerd zien:

de universitaire opleiding van vrouwen behoorde, meer nog dan die van mannen, tot de bijzonder begaafde beperkt te blijven.

(*Overgenomen uit Het Vaderland.)*

Correspondentie van de redactie met de abonnés

J.B.N. te S. Ik dank U hartelijk voor Uw laatste schrijven. Welneen, een ‘terechtwijzing’ heb ik er geenszins in gezien. En ik ben het ook volkomen met U eens, dat de uitwerking der uiterlijke dingen op elk individu héél verschillend kan zijn. Ik ken heel veel flegmatische naturen, die noch door aangrijpende muziek, noch door een grootsch natuurtafereel uit hun onverschilligheid opwaken. Er zijn heel vele, in het dagelijksche leven zeer goede en brave menschen voor wie dergelijke impressies, door een Kerk, een schilderij, een tooneelstuk inééns opgewekt, geheel en al buiten hun begripsvermogen liggen. Zij zijn te nuchter, te koud, te veel verstandsmensch om uit hun evenwicht te geraken. Er zijn ook velen die alles wat zij zien terstond in verband brengen met hun eigen bekrompen-menschengedoetjes. - Zoo heb ik een politicus gekend, die bij den aanblik van een mooi stukje van Gelderland, dat zijn gastheer hem liet bewonderen, terstond vroeg: ‘In hoeveel kiesdistricten is het verdeeld?’ Zoo deed ik de reis naar Indië met een jongen Duitscher, bij wien de aanblik van het oneindige zand in het Suez-kanaal, dat wij 's avonds binnenvoeren bij wonderbaar maanlicht, geen andere gewaarwording opwekte dan den uitroep: ‘Wat zou je een massa geld verdienen kunnen als je al dat zand eens wist te ontginnen.’ Het sneed als een wanklank door de stilte van den nacht, terwijl wij daar allen in een soort eerbiedig zwijgen aan dek stonden, geheel onder den indruk van dat wonderbaar aangrijpend schouwspel, die gele zandwoestijn grillig wit getint door die bleeke schitterende maan... Het was iets om nooit te vergeten, zóó vreemd en zóó mooi. - Maar de man begréép zelfs niet, waarom sommigen hem woedend aankeken en anderen glimlachten... Zijn hersens zett'en alles om in *geld*... En voor een ander denkbeeld was er geen plaats in zijn ziel...

A.N. Wees zoo goed de copie te zenden ter inzage, dan kan ik er beter over oordeelen.

Homo-Sum. Hartelijk gelukgewenscht. - Ik herinner mij èn het stukje èn hetgeen zijn neef mij schreef over zijn betrekking in I. heel goed. Daar gij immers reeds met den heer V. bevriend waart, vind ik het heel aardig dat gij nu op die wijze tot elkaars familie gaat behooren. - Ik geloof niet dat gij *in ernst* hebt gevreesd, dat *ik* lachen zou om Uw brief. Daarvoor kent gij mij veel te goed uit de Lelie. En ik durf U wel

zeggen, dat ik hem misschien nog beter begrijp en navoel dan gij kunt vermoeden. Wees Gelukkig en Maak Gelukkig. M.i. heeft een vrouw het zoo recht in haar macht het geluk te verspreiden in haar gezin. Weet gij wat ik U toewensch? Dat Uw man eens van U moge getuigen, wat mij onlangs op reis gezegd werd in een winkel waar ik nog al veel had gekocht, en daardoor met den eigenaar aan het praten was geraakt. Zijn vrouw beviel in die dagen van haar tweede kind, en dit werd aanleiding dat hij mij den oudsten, een ventje van een jaar of vijf, voorstelde. Toen ik hem bij een volgende gelegenheid zei, wat een alleraardigst, welopgevoed, en bijdehand kereltje ik zijn zoontje had gevonden, was zijn met stralende oogen gegeven éénig antwoord: 'Oh Gnädiges Fräulein, das ist weil er eine so gute Mutter hat!'

Het was mij van het begin af opgevallen hoe die man, die het razend druk had in zijn zaak, die er niet sterk uitzag, en die zich nauwlijks den tijd kon gunnen te eten of te drinken, de tevredenheid, ja het geluk, letterlijk uit de oogen fonkelde. Toen, na *die* woorden, begréép ik waarom hij zoo gelukkig uitzag...

Zulke vrouwen, zulke moeders, doen *in waarheid* iets, ja, oneindig véél, voor de Maatschappij!

Mathilde. Ik geloof dat ik al Uw brieven heb ontvangen, en óók heb beantwoord, op dezen laatsten na. Heel veel dank. Ik was zoo blij iets te hooren van onzen lieven zieke. Uw dochter schreef mij zoo hartelijk. Ja, m.i. zijn vrouwen, als zij goed zijn, *geboren* ziekenverpleegsters. Daarom is het ook zoo'n leugen van echtgenooten en moeders, die een pleegzuster in hun gezin zetten bij man of kind, in plaats van zelf die taak op zich te nemen, dat zij dit doen uit verstand, in 't belang van den of de zieke. Wie als vrouw of als moeder haar man of haar kind *liefheeft*, die kan het beter, geduldiger, zelfopofferender volhouden, dan de beste en gewilligste gehuurde hulp. Er zijn zeer enkele ziekten- en uitzonderingsgevallen, waar een bepaalde kennis van verpleging noodzaak is. Maar in verreweg de meeste dagelijks-voorkomende ongesteldheden heeft de patiënt veel meer noodig de toegevende liefde van de verpleegster, dan hare groote kennis. Kom echter eens bij de soort echtgenooten en moeders, die ik op het oog heb, om liefde in de binnenkamer, in ziekte, in tegenspoed...

G.M. Uw vertaling neem ik aan. Heel veel dank voor Uw briefje. Ik ben blij dat gij mij niet aanziet voor zoo'n bekrompen uil, dat ik een aanmerking op mijn werk euvel zou nemen. Men moet wel héél dom zijn, als men te hoogmoedig is om een aanmerking te kunnen verdragen. Ik geloof graag dat ik dikwijls aanstoot geef op de door U bedoelde wijze. M.i. kan dat moeilijk anders. Als men de puntjes op de *i* moet zetten, raakt men licht kwetsbare plaatsen. Echter wil ik geenszins in een zelfverdediging treden. Het is moeilijk dat te doen, waar ik overtuigd ben dat gij de zaak van mijn standpunt anders zoudt bezien, dan van het Uwe. De beste stuurlui staan aan wal, is een waar spreekwoord. Het schrijven in het publiek is een geheel ander ding, dan het particuliere vrouw-leven. Gij zoudt dus eerst in mijn plaats moeten zijn, om te kunnen overzien wat ik bedoel. Dit neemt niet weg dat ik Uw schrijven heel graag onthoud en overdenk, U zeer dankbaar ben voor Uw vriendelijke openhartige woorden, en U gaarne toesta mij zoo eerlijk en zoo dikwijls gij wilt Uw meening te zeggen. 'Een vriend die mij mijn feilen toont' is een der van Alphensche versjes, dat gij zeker ook wel kent, en dat ik in dit geval van toepassing acht...

V.V. te 's-Hage. U schrijft mij, dat in een artikel van de Wetenschappelijke Bladen van Aug: 1904 voorkomt:

'Bovendien is deze zenuwachtigheid (*der vrouwen*) *ook deels een opzettelijk of onwillekeurig aanwendsel*, *zooals b.v. het telkens flauw vallen en in tranen uitbarsten was*, *waarvan men heden ten dage niet meer hoort omdat het uit de mode is*.'

En U wenscht van mij te weten:

'Of ik van oordeel ben dat dergelijke uitingen van zenuwachtigheid bij de vrouwen, *als geheel uit de mode*, *niet meer voorkomen?*'

Wel, ik zou denken dat een zenuwarts U beter kan inlichten op deze vraag, dan ik. Te oordeelen naar het toenemend aantal zenuwdokters, speciaal hypnotiseurs, zou *ik* denken dat de zenuwachtigheid-zelve verbazend toeneemt bij de vrouwen. Wat echter de verschijnselen betreft, in hoeverre die echt of onecht zijn, en dus samengaan met 'mode', valt moeilijk te constateeren. Vrouwen die uit zenuwachtigheid dadelijk huilen ken ik zeer zeker vele; flauwvallende vrouwen heb ik nimmer anders ontmoet dan in romans en opera's, (en dan speciaal in het ouderwetsche genre romans). Huilen en lachen uit zenuwachtigheid komt natuurlijk neer op 't zelfde. Ik begon als kind dadelijk te lachen als ik nerveus werd, en ik herinner mij levendig hoe veel extra-standjes mij dat op school bezorgde, want mijn mede-belhamertje waar het kattekwaad betrof had het, in mijn oogen groote 'voorrecht', dat zij dadelijk haar groote kijkers vol tranen kreeg bij de minste gestrenge toespraak der juffrouwen. Als ze dan zulke wanhopige dikke tranen tersluiks wegveegde, zag ze er zoo akelig bedroefd en deerniswekkend rampzalig uit, dat men wel een steenen hart moest hebben om haar niet te vergeven. *Ik* daarentegen lachte steeds zenuwachtiger en krampachtiger, met het voor mij droevige gevolg, dat ik de vertoornde gerechtigheid, in de gedaante der schooljuffrouw, hoe langer hoe meer ergerde en prikkelde daardoor; zoodat zij haar straffen, die wij beiden verdienden, ten slotte alléén over mijn hoofd uitstortte....

Verschijnselen van zenuwachtigheid aan 'modezucht' toeschrijven lijkt mij altijd heel gevaarlijk. Zenuwachtigheid kan zich op honderd verschillende manieren uiten, en slechts zij, die zelven niet weten wat een narigheid zulke uitingen meebrengen voor de betrokkenen-zelf, oordeelen er zoo hard over. Ik voor mij geloof niet, dat er in *werkelijkheid* velen zijn of ooit zijn geweest, die enkel uit modezucht flauw-vallen en huilen. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Ida Brons, **en andere Inzenders**. Uw Ingez: stukken komen in het a.s. nommer.

Schopenhauer. Tot mijn spijt was Uw Ingez: stuk over Liefde en Vriendschap niet geschikt tot plaatsing in het Blad. Dergelijke beschouwingen vind ik minder wenschelijk in de kolommen van een door iedereen gelezen Weekblad.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Kan een der lezeressen zoo goed zijn mij te helpen aan een adres van een goed pension in België of Noord-Frankrijk, waar een jonge dame van ± 19 jaar gedurende een half jaar als betalende logé kan worden opgenomen. Pensionsprijs liefst niet te hoog. - 't Doel is: beter op de hoogte te komen van de Fransche taal.

Antwoorden (kostelooze plaatsing) in te zenden in de Lelie.

Bericht.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Eene **jonge dame** dipl: **A** en **B** '**Stolze Wery**' geeft lessen per Correspondentie.

Brieven franco letter S.W. aan den Uitgever. (521)

16 November 1904.
18de Jaargang.
No. 20.

Hoofdartikel
Een praatje over lezen.

Gelijk's menschen lichaam lucht, licht, voedsel behoeft om te kunnen leven en gezond te blijven, alzoo hebben zijn geest en gemoed ook voortdurend versterkende spijs noodig. Wordt hun deze onthouden of geeft men geen goede, dan verdort en verarmt de geest, gelijk het gemoed versteent, als men het niet telkens schenkt bevrediging van zijn rechtmatige eischen. Geen wonder dan ook, dat er zijn ledige hoofden en ledige harten, die de ledige levens veroorzaken.

Er zijn bronnen te over, aan welke de mensch zich laven kan.

Men denke b.v. aan de grondige bestudeering van een belangrijk onderwerp, aan het bezoeken van musea en tentoonstellingen, aan het bijwonen van concerten en tooneeluitvoeringen, aan 'lezingen', voordrachten, aan een wandeling in een heerlijke omgeving als zee en bosch tot ons spreken, aan een degelijk gesprek, dat doet denken, luisteren en leidt tot gedachtenwisseling.

Laat ons nu een oogenblik stilstaan bij éene dier bronnen van ontwikkeling en vorming en welke voor allen, rijk en arm, klein en groot, mildelijk vloeien. Ik bedoel: *lezen*, éene der heerlijkste en vruchtbaarste genietingen voor den geest en waarvan het gemoed de schoonste vruchten plukken kan.

Er zijn menschen die niet van lezen houden.

Misschien zijn ze te bewegelijk van aard om kalm te zitten en hun gedachten voor afleiding te vrijwaren. Wellicht zien zij op tegen eenige inspanning. Het kan ook wezen dat zij te veel opgaan in hun zaken, in hun huiselijke bezigheden, in hun studiën. De dingen leggen misschien al te veel beslag op hen. Ook leerden velen nooit *goed* lezen. 't Is droevig en we hebben deernis met hen.

Verrade hun niet-lezen nooit onverschilligheid, gemis aan belangstelling en aan weetgierigheid, aan huiselijken zin, nooit gemis aan de behoefte om eens alléén te zijn.

Een goed werk doen zíj, die bij dezen den leeslust trachten op te wekken en aan te kweeken! Zij arbeiden aan het vormen van menschen.

Er zijn - ten anderen - *menschen die te veel lezen.*

Arme boekenverslinders! Overlading werkt

in elk opzicht schadelijk. Een bedorven maag... een verwarde geest! Beide wreken zich. Het gelezene wordt niet overdacht, verwerkt; het kan niet 'bezinken.' De geest wordt een chaos. De indrukken verdringen elkaar. Te veel lezen verwoest lichaam en ziel en werpt niets blijvends af. Men bedenke dit in een tijd van veel-schrijverij. 't Is een valsche eerzucht te willen zeggen 'dat alles heb 'k gelezen.' Eén voortreffelijk boek lezen en herlezen heeft méér waarde dan het eene boek na het andere, het eene feuilleton na het andere, verslinden.

Andermaal: een goed werk doen zij, die pogen de veellezers in hun hartstocht zich te leeren matigen. Ook hier geldt de eisch der zelfbeheersching.

Waarom zullen wij lezen?

Om den ledigen tijd te dooden? Goed! 'Ledigheid is des duivels oorkussen'. Ter ontspanning? Best! Inspanning worde door ontspanning gevolgd. Bovendien: hoeveel goede boeken zouden anders niet opengesneden worden. En wie altijd werkt - in den winkel, op het kantoor, in de fabriek, op de studeerkamer, in huis of elders, met de handen of met het hoofd - neme bijwijlen het boek ter hand dat den geest verfrischt, den blik verruimt en in anderen dampkring doet ademen. Doch bovenal worde een boek gelezen om de kennis te verrijken en aan het gemoed voedsel te schenken. Uitbreiding van den gezichteinder, verscherping van het oordeel, verfijning van den smaak, verruiming van den blik behoeven wij allen. Doch daarnevens hebben wij noodig: verheffende, zielelouterende, gemoedverwarmende indrukken. Aan de vorming van het karakter, de versterking van den wil, de verheffing des gevoels moet immer gearbeid worden. Wie dit alles aan geschriften mede dank weet, eert zijn geestelijke weldoeners, zijn mannen van wetenschap, van denken en zoeken, zijn dichters en schrijvers, bekenden zoowel als onbekenden. Naarmate een mensch hooger staat - verstandelijk en zedelijk naar dezelfde mate zal hij altoos kieskeuriger worden in de keuze zijner lectuur.

Wat is een goed boek?

Zulk een dat het denken aan het werk zet, onze kennis van het wetenswaardige vermeerdert, zoodat weetgierigheid wordt bevredigd, zulk een dat opwekt den lust tot meer kennen, begrijpen, verklaren en dat nieuwe vragen en nieuwe raadselen stelt en ons voorlegt ter beantwoording en oplossing.

Zulk een dat het hart verwarmt, reinigt, verheft; dat schoone gedachten wekt, idealen schept, edele indrukken achterlaat, opbouwenden invloed uitoefent, met geestdrift vervult, verontwaardiging doet geboren worden, snaren doet trillen in de ziel, dat de verbeelding leidt op goede banen. Goed is een boek niet dat onreine driften en hartstochten voedt, te veel vertrouwd maakt met zonden, den mensch bij voorkeur doet waden door modder en slijk, hem bij voorkeur teekent als een willoos en machteloos wezen, hem alleen doet kennen van zijn dierlijke zijde, alsof niet in elk schepsel ook iets hoogers en edelers aanwezig is, dat wel voor een poos verduisterd maar niet vernietigd kan worden.

Groot zij des schrijvers gevoel van verantwoordelijkheid!

Geen zielenmoordenden, maar levenwekkenden invloed moet hij uitoefenen. Hij vergete niet dat indrukken kunnen nawerken het gansche leven door, dat zijn woorden een groote kracht kunnen wezen, werkend als een zuurdeeg dat het geheele meel doortrekt. Hij toone eerbied te bezitten voor zich zelf, voor zijn lezers en lezeressen en speculeere nimmer - uit geldzucht, uit d'ellendige ijdelheid om door de massa gelezen te worden - op den wansmaak van een in zijn smaak bedorven en van een

zedelijk onontwikkeld publiek dat steeds naar sterker prikkels vraagt. Hij doe den mensch niet dalen. Het boek zij onze huisvriend en dat kan het alleen wezen wanneer het werkt opbouwend, niet druppel voor druppel zielvergiftigend. Een vonnis over die lectuur welke wij anderen niet durven aanbieden, over welker inhoud, inkleeding en taal wij ons schamen zouden te spreken.

Hoe moeten wij lezen?

Met hoofd en hart beide. Wij moeten het zóo doen dat we ons verplaatsen in 's schrijvers gedachtenwereld en doorleven zooveel mogelijk wat hem vervuld moet hebben, toen hij zijn denkbeelden aan het papier toevertrouwde. Weinigen kunnen goed lezen. Wie een mooi boek leest, herleest en nog eens leest, zal ondervinden dat hij telkens nieuwe schoonheden, treffende gedachten ontdekt, welke hem te voren ontgaan waren.

Ach.. er wordt zoo slecht gelezen en verkeerd verstaan en menigeen laat een schrijver en dichter - evenals een spreker - zeggen, wat men zou wenschen dat gezegd was. Is goed hooren en juist weergeven een groote

kunst, dit geldt niet minder van lezen. Een vereeniging '*Leeskunst*' is geen overbodige weelde. '*Leesavondjes*' - onder degelijke leiding - kunnen een weldaad wezen en grooten zegen wrochten.

Samenlezen, voorlezen, het gelezene met elkaar bespreken, dàt *leert* lezen en in zich opnemen. Iemand zei eens, 'menschen die wezenlijk lezen kunnen, zijn met een kaarsje te zoeken.' (dr. Ritter) 't Is maar goed dat velen niet weten hoe *slecht* hun pennevruchten gelezen worden.

Gelukkig de kinderen wier ouders bij de lectuur hun gidsen mogen wezen! Gelukkig de leerlingen wier onderwijzers trachten den smaak te vormen en den zin voor schoone lectuur op te wekken en te versterken. Uit ervaring - en deze is zeker veler ondervinding - zou 'k allen, die vruchtbaar lezen willen, dezen raad wenschen te geven: teekent van alles wat ge leest den inhoud op en tevens de gedachten welke u troffen en die verdienen in het geheugen en in het hart te worden opgenomen. Wie nu en dan zich verdiept in zijn aanteekeningen, dien werd de schrijver een zaaier die uitging om te zaaien.

Het is een geluk dat er school-, nuts- en andere bibliotheken en ook leesgezelschappen bestaan, welker doel is menschen bij hun behoefte aan lectuur te helpen. Maar zij, die in deze leiders zijn, moeten diep gevoelen hun aansprakelijkheid.

Men stelle zich zelf bij de keuze hooge eischen.

Wie een catalogus samenstelt, aanvaardt een verantwoordelijken arbeid. Wij snakken naar schrijvers die beseffen hun dure verplichting, hun grootsche roeping.

Heil hen die door hun 'woordkunst' zegen brengen!

A.

J.F. TERNOOIJ APÈL.

Noorsche literatuur. Benjamin door Karin Michaëlis.

(Uitgever P.J. DIEHL, Utrecht.)

Aan de dames komt in deze opstellen over nieuw uitgekomen Noorsche boeken een éereplaats toe! Want, zoo Ingeborg Maria Sick een juweeltje schiep in *Het Heilig Huwelijk*, Karin Michaëlis gaf ons in *Benjamin* een van die wonderlijk fijngevoelige scheppingen, die alléén vrouwen, en misschien dan nog alléén Noorsche vrouwen, zóó eenvoudig-aangrijpend weten te maken! 't Is haast onbeduidend oogenschijnlijk, van eenvoud in gegeven.

Vier bedaagde oude juffrouwen, zusters, die samen een kind aannemen, het omringen met sentimenteele oudejuffers-liefde, het zien groot worden, en er ten slotte weinig vreugde van beleven! Kan het alledaagscher? Maar 't is zoo innig-teer nágevoeld: het verwrongen, verdorde gemoedsleven dier vier, door het leven misdeelde zielen, het licht dat daarin glansrijk opgaat door de komst van het kind, en de aandoenlijke zelfverblinding, waarmede zij in hun Benjamin *blijven* gelooven, óók nadat hij in de gevangenis zit, óók nadat hij valsch geld maakte, en door de wereld werd geminacht! 't Mooie van zulke boeken zit'm niet in de uitvoering van 't verhaal, maar in de duizenderlei fijne trekjes van menschen- en gemoedskennis waaruit het is saamgeweven! Misschien is 't méést waarachtige van alles die begrafenis van Benjamin; waarbij zij zich laten verleiden den dominee, die bij zijn graf moet

spreken, een leugen op te disschen, opdat hij toch maar niet weten zal dat de man, over wien hij, op verzoek der oude dames, niets dan goeds mag zeggen, eigenlijk een geschandvlekte der maatschappij is geweest, een veroordeelde misdadiger! Met bloemen en groen hebben ze hun Benjamin, het kind uit het vondelingenhuis, vóór vele jaren ingehaald, op een mooien Pinksterdag! En met bloemen en groen evenzeer zal hij zijn uitvaart doen! Vergeten is al wat daar tusschen ligt, gevangenisstraf en schande; voor déze vier aandoenlijk-liefhebbende oude zielen is de 'Benny', dien zij heden begraven, dezelfde gebleven als het schuldelooze zuigelingetje, dat jaren geleden in hun woning zijn intocht deed!

't Talent van Karin Michaëlis heb ik reeds vroeger in het *Soerabajasch Handelsblad* besproken, naar aanleiding van haar eigenaardig boek: *Het kind.* Het ongewone van haar onderwerp, van haar stijl, van haar diepinblikken in het inwendige leven, troffen mij reeds bij deze mijn éérste kennismaking met haar werk zéér sterk! *Het kind* is, of men 't mooi vindt of niet, een apart boek, een op zich zelf staand iets in de literatuur, dat niet gelijkt op andere romans, van wien ook! En hetzelfde kan men in nog veel sterkere mate zeggen van *Benjamin.*

Dit onderwerp staat geheel eenig daar, opgevat op die wijze!

En het treft mij te méér dat de schrijfster het zóó opvatte en uitwerkte, omdat het een mode van den dag is geworden: van de ongetrouwde vrouw te eischen dat *zij* het moedergeluk zoeken zal in het zich ontfermen over een of ander onecht of verwaarloosd kind! Mij lijkt dit gecoquetteer met 'het moeder-instinct' onnatuurlijk en onwaar!

Want 'het moeder-instinct' is m.i. niet af te scheiden van de *liefde tot den man*, waardoor het kind ontvangen wordt. En, juist omdat zoo veel huwelijken gesloten worden zonder éénige éérlijke liefde van de zijde der vrouw, maar om allerlei bijoogmerken van bezorgd-willen-zijn, enz. enz., juist dáárom zijn er ook zoovele slechte en egoïste moeders, voor wie de komst van het kindje een last, hoogstens een noodzaak is, maar alles behalve een *genot!*

Den vorigen winter is er een boekje uitgekomen van Ruth Bré: *O*, *mocht ik moeder zijn*, waarin zij het goed-recht der vrouw bepleit van kinderen te hebben. Naar aanleiding van dat boekje en van mij gedane vragen, schreef ik elders *(Holl. Lelie* van 6 Januari in een artikel: *Wenscht elke vrouw moeder te zijn?*):

> 'Ik persoonlijk kan mij niet voorstellen dat men verlangt naar een kind, tenzij dat is het geschenk van den man dien men zóó liefheeft, dat men van hem-alléén dat hoogste geschenk wenscht! Ik voel dat zóó sterk, dat ik zelfs geloof hoe ik 't kind dat ik had van den man dien ik niet liefhad, zou haten; omdat ik in dat kind altijd hem zou zien.... Ik voel in het kind alleen het geschenk van den geliefden man. Ik geloof dat het als zoodanig het hoogste, heiligste, schoonste en zaligste is, wat voor een vrouw denkbaar kan zijn. Maar alléén als zoodanig, als geschenk van den geliefden man.'

Intusschen geef ik gaarne toe dat er hier en daar vrouwen zijn, in wie de behoefte aan het vertroetelen en liefkoozen van een kind zóó sterk is, dat het er voor hen niet op aankomt van *wien* het kind eigenlijk geboren, en wáár het van daan komt, als het maar voortaan hun eigendom mag zijn! Tot op zekere hoogte kan ik mij die behoefte zelfs vóórstellen. Er is in het ouder worden der ongehuwde vrouw een groote onbevredigdheid, waar het geldt haar onvoldaan gebleven verlangen naar die teederheden en liefkoozingen, die het kind noodig heeft juist van vrouwenhanden en vrouwenharten; en die het haar teruggeeft op zijn beurt! Dat de meesten onzer de toevlucht nemen tot een overgevoelig sollen met, en *aanbidden* zelfs van onze huisdieren, honden en katten voornamelijk, komt voort uit *die* behoefte, die zich op *die* wijze een uitweg zoekt! En zoo ligt de gedachte voor de hand, waarmee modezucht tegenwoordig een coquetteerend spel drijft: Hoe goed zou het niet zijn als al déze vrouwen eenvoudig een of ander kind 'aannamen' als eigen! Er zijn helaas genoeg verwaarloosde en 'onechte' stumpertjes! Beide partijen waren dan geholpen! - Ik voor mij heb soms stilgestaan bij die mogelijkheid, van zelve een vreemd kind in mijn huis nemen en opvoeden! Maar mijn tweede gedachte is steeds geweest, dat ik te veel terug zou schrikken voor de *onbekende* ondeugden van den *onbekenden* vader van dat mijzelve vréémde, niet *uit* mij geboren kind!

Wat men vergeeft, begrijpt, verontschuldigt bij het in liefde geboren kind, ontvangen van den *geliefden* man, dat wordt een onbegrijpelijk iets, een duister

geheim bij het vreemde, van vreemde ouders tot ons gekomen, ons naar den vleesche en naar de ziel geheel onverwante kind! En het gevolg dáárvan zal tevens zijn, dat de ongehuwde, vreemde opvoedster nog véél eerder te kort schiet bij de leiding der zich ontwikkelende gebreken, dan de eigen moeder, hoe jong en onervaren misschien nog, dat zal doen! Want deze laatste - ik spreek natuurlijk van eene die haar kind éérlijk liefheeft, - zal instinctmatig návoelen en raden; waar de vreemde, hoe goed zij 't ook meent of heeft nágelezen in de boeken, toch rondtast in het meest volstrekte duister, *omdat* zij geen enkelen bloedsband gemeen heeft met het tot zich genomen kind!

't Zijn déze gevoelens, die ik uitgewerkt vind in de tragische geschiedenis van *Benjamin.* Wat is de dorre, belachelijke oude-juffrouw-eenzaamheid van die vier zusters aandoenlijk-wáár geteekend! Hoe vergeten-ongelukkig-eentonig rolt hun klein bestaantje troosteloos voort, aangevuld met twistjes en feuilletons, en sparen voor den ouden dag! En inwendig dat vereenzaamde gevoel, dat hunkeren naar iets moois en heiligs om het leven mee te vullen. Tot een toeval het hun duidelijk maakt als een openbaring: We moeten een kind aannemen!

Hier begint het schoonste gedeelte van

dit *bijzondere* boek. Dat mengsel van kinderachtigheid en sentimentaliteit en van diep, innig gevoel, dat deze vier zusters zoo beklagenswaardig, en tegelijk zoo sympathiek maakt, en dat zij gemeen hebben met menige oudevrijster, vooral uit een wegstervenden tijd, dat is weergegeven door Karin Michaëlis met onvergelijkelijk talent, in een stijl die zich kenmerkt door pittigheid en humor, waarin klinkt een lach, en snikt tegelijkertijd een traan! Heel die goed-bedoelde maar onhandige oude juffrouwenliefde is beschreven in bladzijden tintelend van geest en leven! En je voelt het daarbij zoo innig nà, hoe *echt* lief zij hun Benjamin hebben. Maar zij weten niets van hem af, niets van zijn verleden, zijn ouders, zijn mogelijke overgeërfde gebreken, of deugden. Zoo leggen ze alles, uitwendig en inwendig, zoo uit aan hem, als hunzelf dat het aangenaamst is! Groeit hij knap en aanvallig op, wel zij zien daarin een bewijs van zijn aristocratische geboorte. En ze sieren alvast zijn goed met een gravenkroon! En toont hij een merkwaardigen aanleg tot nauwkeurig nateekenen en namaken, van handschriften in het bijzonder, wat is voor hen natuurlijker dan daarin het kenmerk te begroeten van ontluikend genie! Al zijn ontkiemende eigenschappen en ondeugden, die, bij een volledige kennis van zijn overgeërfd karakter, misschien te leiden en uit te roeien waren geweest, ontwikkelen zich bij deze ongebreidelde bewondering zijner vier 'moeders' geheel onbeteugeld en onbesnoeid! En het einde is gevangenis, omdat het blijkt hoe het 'genie' zijn geheim beroep maakte van valsch geld in omloop brengen.

Ik zal hier niet in uitvoerige bijzonderheden treden over de aandoenlijke aanleiding tot de ontdekking van zijn misdaad; ook niet over de magnifique wijze waarop Karin Michaëlis de vier oudjes schildert na den slag, in hun *willen* in hem gelooven, *willen* hem beschouwen als den verongelijkte, tegen beter weten in! Hun bezoek aan de gevangenis, zijn eigen daar afstompen als een tot zijn natuurlijken sfeer teruggekeerde, hunne tranen die hen beletten, als zij hem eindelijk zien, iets te zeggen van al datgene wat zij hem hadden willen vertellen, 't zijn zoovele prachtige tooneeltjes, die getuigen dat deze schrijfster een diepe studie maakte van haar onderwerp; dat zij met dat al nergens op *te* zwaarwichtige wijze behandelt! Integendeel, 't luchtige element ontbreekt nooit. Getuige, om slechts één voorbeeld te noemen, die geschiedenis van de 'dame met het roode haar', die zij onschuldig houden voor zijn verloofde! En de bescheiden-zachtzinnige wijze waarop de ééne, die de waarheid ontdekt, zich laat gevallen dat hij de roodharige onder haar eigen dak in zijn kamer brengt, en hem zelfs nog koffie voor de deur gereedzet, om haar te geven voor zij heengaat!

Voor stiefkinderen van het leven, als deze vier zusters, heeft Karin Michaëlis een open oog! En tevens voor het inwendig zoo mooie leven, dat velen dezer uitwendig-misdeelden leiden; ondanks alle leed en zorg! Eenige kortere schetsjes, toegevoegd aan *Benjamin*, vertellen ons, op dezelfde heldere eenvoudige manier waarop deze schrijfster steeds de pen voert, van eenzame, weinig-beteekenende levens verweg; maar die met dat al voor zichzelf evenveel leden en liefhadden als de meer bevoorrechten der aarde! *Dominé's dochter* is een harer geliefkoosde vrouwentypen, een vrouw die geen uiterlijk schoon heeft om op te bogen, en daardoor niets ontvangt van het leven, maar die inwendig versmacht naar liefde, en zelve veel liefde géeft aan anderen! Een dergelijk type ontmoeten we opnieuw in *Fröken Severine!* En, weder op andere wijze, is *Oline Franke* een zelfde voorbeeld hiervan. Alleen de vierde schets, die getiteld is *Een Vlucht*, heeft een man tot hoofdpersoon! Hier is het de liefde van een eenvoudigen ambtenaar tot een in preventieve hechtenis

zittende kindermoordster, die hij, om haar jeugd, voor onschuldig houdt! En heel fijngevoeld is de kern van het schetsje, het plotseling bekennen van haar misdaad der steeds haar onschuld betuigende ongehuwde moeder, alleen omdat de onverdiende goedheid en liefde van haar redder betere gevoelens in haar doen ontwaken. Zij zegt het zoo eenvoudig: *Maar ik had ook niemand om me te helpen.* - In *één* zoo'n kort zinnetje weet Karin Michaëlis steeds zoovéél neer te leggen! Ze gebruikt geen woordenvloed en geen lange betogen! Ze laat je met zoo'n paar woorden zien en voelen *hoe* de dingen zijn! Ik geloof dat in *die* korte aangrijpende schrijfwijze een der grootste oorzaken ligt van den sterken indruk, dien hare beide boeken *Het Kind* en *Benjamin* maken! Het zijn boeken die je in je eigen ziel méébeleeft, en vasthoudt inwendig! Of liever omgekeerd: het zijn boeken die je niet meer loslaten willen, maar zich vastklemmen aan je ziel.....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Aan Mej. Cornelie Noordwal.

Hooggeachte Freule Lohman,

Met de plaatsing van 't volgende zoudt ge me zeer verplichten.

Al lang heb ik eens 't een en ander tegen sommige ingezonden Leliestukken willen schrijven. 't Was tegen die stukken waarin de eene of andere vrouw luid kakelend als een kip tegen een rasterwerk aanvloog op een onderwerp, waar ze niet genoeg over nagedacht had of waarvan ze niet 't minste verstand had.

Ik heb 't echter *niet* gedaan. Want soms vreesde ik, zelf een kip te zullen lijken, die kakelend tegen 't rasterwerk opvloog. En, duidt 't me niet ten kwade, schrijfsters van ingezonden stukken, soms was de vorm, de inhoud van uw geschrijf zoo hopeloos onbekookt, dat een minachtend schouderophalen, een medelijdend lachje 't eenige antwoord van de verstandige vrouw kon zijn.

Beste Freule Lohman, herinnert ge U nog dat stukje over 't gevaarlijke van meisjes op de jongens-H.B.S.? Grooter onzin, in slechter stijl is nog nooit verkocht geweest. En 't ongelukkigste was, dat de schrijfster niet eens zei: ‘Ik geloof *dit*; wie gelooft er anders en verdedigt zijn geloof tegen me?’. Zelfs Luther vroeg weerlegging; niet echter onze hoogwijze paedagoge.

Dan, dat oordeel over vriendschap tusschen jongen man en jonge vrouw. Grenzeloos onmogelijk. Uitgemaakt in vier regels. Klaar was je.

Niet ééns gevraagd: Zouden er geen bijzondere omstandigheden bestaan, waarin die vriendschap kan voorkomen? Niets daarvan.

Zoo was er meer. Doch al ergerde ik me eens, gevaar zag ik er niet in. Want velen onder de vrouwen zullen die uitingen gelezen hebben met meelijdend schouderophalen, minachtend glimlachen. - En velen zullen gedacht hebben: - Och: ‘la douceur de se voir imprimé.’ -

Adres aan menig ingezonden stuk. Doch nu komt daar eene vrouw met een' bekenden gevestigden naam. Een schrijfster. Eene, die ‘la douceur de se voir imprimée’ niet meer voelen kan, omdat er al zoovele honderden vellen druks van haar verschenen zijn.

En nu dreigt er gevaar. Want menigeen, die, door meelijdend te glimlachen, en door uitscheiden na den vijfden regel gelezen te hebben, zichzelve voor vele valsche denkbeelden behoedt, komt nu in de verzoeking, door te lezen en te zeggen: ‘Nu, wat *zij* schrijft, zal toch wel niet geheel te verwerpen zijn’.

En, al is men 't niet met de ideeën eens, meegesleept wordt men toch, aangestookt door het kokend ontevredene, 't bittere, 't hatelijke. -

Laat ik toch kalm blijven en heel kalm alles vertellen, wat ik op 't hart heb. Kalm vooral, heel kalm. - Want ik wou graag, dat alle Lelie-abonnés mijn stukje ten einde lazen, en ze zullen wel moe zijn, arme dingen, na Cornelie Noordwal's geschrijf.

Beste Juffrouw Noordwal, zijt ge altijd zoo druk? Dan beklaag ik U, want me dunkt, dan zult ge 's avonds wel aemechtig in uw kussens neervallen. *Ik* ben buiten adem geraakt, toen ik Uw pleidooi las - dat is me nog eens overkomen, toen ik in de

Lelie iets over Vroolijkheid van U las. Weet u wel, toen riep u tot de courant: ‘Je zult wel zeggen: ‘Dat mensch denkt, dat ze aardig is. Trala! Krantje!’

Ik ben nog wel eens meer buiten adem geweest, als ik een pleidooi van Multatuli las bijvoorbeeld, over den een of anderen misstand. Maar dan was dat heel andere aemechtigheid.

Dan was de *inhoud* als mokerslagen op mijn brein neergevallen, nu vlogen de *woorden* als de huilende gierende herfststorm aan mijn ooren voorbij: Weet U, zoo'n bolle herfstwind, die bijna niet verkilt, nog minder verhit, alleen maar moe maakt.

Beste Juffrouw Noordwal, in dezen zenuwachtigen tijd moest ge Uw medemenschen wat sparen en ze niet zoo afjakkeren. -

Als ik echter tot rust ben gekomen, en woord voor woord het stuk van mejuffrouw Noordwal overlees, dan *moet* ik er tegen opkomen. Ten eerste omdat ze precies eender doet als de schrijfsters van de stukken, die ik daareven laakte; ze generaliseert, ze doet niets anders dan dat. We krijgen een idee, dat mannen niets zijn dan vreeselijke, hartvertrappende wezens. Och, gij allen, die dit leest, ga de tweede kolom van juffrouw Noordwal's stuk nog eens na.

En luister dan eens naar mij, dan zal ik *preciseeren.* En ik zou willen dat ieder, die in dezelfde omstandigheden verkeert als ik, 't ook deed, en openlijk. Dan kreeg men een boek vol *feiten* tegenover dol gescherm met *woorden.*

En ja, juffrouw Noordwal zal ook wel feiten kunnen noemen, zeer realistische waarschijnlijk, als ze zoo goed met winkeljuffrouwen-aangelegenheden op de hoogte is, maar wie noemt me 't *goede*, waar geen *slecht* aan is?

Edoch, zoo vaak is in de Lelie 't slechte omschreven en beweend, dat eindelijk 't *goede* weleens uit zijn hoek gehaald mag worden en bejubeld wezen.

Ik wil 't dan eens voor de mannen opnemen en *preciseerend*, hoort ge, inzendsters van Lelie-stukken?

Ik ben een jonge vrouw, die sedert vijf jaren haar eigen brood verdient in de wereld. Door mijn' werkkring ben ik zeer veel met mannen, jonge en oude, gehuwde en ongehuwde in aanraking.

En aan de goede kameraadschap, die ze mij steeds bewezen hebben, ben ik 't verschuldigd, dit pleidooi te leveren.

Als ik zoo over die vijf jaren, waarin ik langzamerhand opgeklommen ben, terugdenk, dan komen me zoovele blijken van waardeering en vriendschap, zooveel hartelijk hulpbetoon en vriendschapsdiensten in de gedachte, dat 't me juist lijkt, alsof de man de werkende vrouw door de wereld heenhelpt, inplaats op haar af te vliegen ‘als hongerige wolven, etc.’

En toch heb ik er ook wel eens uitgezien, zooals men er uit gaat zien, als men 't zóó druk heeft, dat men niet aan zijn kleeren kan denken.

Ik zal nog juister trachten te zijn. Die diensten bestonden niet in kleinigheden - neen, vaak genoeg waren 't werkelijke *diensten*, lasten, die de kameraad vrijwillig op zijn schouders nam.

Laat ik U dit zeggen vooraf: dat er onder de mannen, vanwie ik *nu* spreek, geen enkel was, die me diende, omdat hij mij en mijne liefde begeerde.

Allen dienden ze me, omdat ik ben een jonge vrouw, die door 't leven moet, omdat ik eene *vrouw* ben.

Er was er een, die te midden van drukke bezigheden een ganschen winterdag lang liep van bureau tot school, van school tot school om het jonge onderwijzeresje aan een behoorlijke plaats te helpen.

Er was er een, die weken en weken lang deed wat hij kon, om mijn taak te verlichten, daar ik voor een examen zat.

Er waren er, die een gansche week een dubbele taak op de schouders namen, omdat ik ziek was - en toch dringende brieven schreven, dat ik vooral niet eerder uit moest gaan dan na mijn volkomen herstel.

Er waren er, die mijn zaken bepleitten, alsof 't de hunne waren; er waren er, die hun bibliotheek open, hun tijd beschikbaar stelden, om me voort te helpen, te raden. -

En dan al de tientallen, die de kleine diensten bewezen, welke een vrouw zoo graag ontvangt. -

Ga eens naar een vrouw en vraag of ze je koffers pakt, je schaatsen bindt, je kachel aanhoudt, je fiets nakijkt, je lantaren aansteekt, je kaartje neemt, je boeken sjouwt.

Ze zou *moeten* zeggen: ‘Zeg, zorg voor je zelf.’

Maar ziet U, de *mannen* zorgen toch maar voor ons!

Stap eens in een dames-coupé als je belast en beladen bent!

Tegenwoordig ben ik werkzaam in een inrichting, waar ik de eenige vrouw ben onder twaalf mannen. En waarlijk, dan merkt men, dat er nog wel wat van 't oude ridderbloed is overgebleven.

Vraag eens aan de vrouwelijke studenten, of hare mannelijke medestudenten als hongerige wolven op haar afvliegen, scheldend, verguizend - of haar juist al die kleine en groote diensten bewijzen, die de ware vrouw onbewust voor zich eischt.

Vraag eens aan de twintigtallen van vrouwen, op de kantoren, wat ze van de mannen hebben ondervonden: goede kameraadschap, hulp, steun - of verguizing, doornenkroon-uitreiking, etc?

Doe eens examens, een rijtje achter elkaar, en zie dan, hoe de werkende vrouw gerespecteerd wordt. Zie, hoe iedere man uit iedere examencommissie zich beijvert, de vrouw te helpen, zooals hij haar als rechtvaardig examinator mag helpen: door hooge hoffelijkheid van toon, door eerbied, klinkend in zijn woorden, haar schenkend de kalmte, die ze noodig heeft om haar doel te bereiken!

Mijn pleidooi zal geen pleidooi zijn *tegen* de vrouwen - volstrekt niet, alléén deze opmerking moet mij uit de pen: vraag eens hoe de dames eene damescommissie, hoe haar examinatrices bevallen!

Heb eens eene moeilijke zending te vervullen en laat deze gericht zijn aan een' man, zie dan de takt, de hoffelijkheid, waarmee hij de vrouw tegemoet treedt en haar helpt, haar zending te doen slagen.

In het volle leven, in den strijd om het bestaan, zijn het de mannen geweest, die 't me als een voorrecht hebben leeren beschouwen, vrouw te zijn, door hun hulp, hun steun, hun diensten, hun kameraadschap en vriendelijkheid.

En ik ben leelijk. Dit als domper op mogelijk opvlammende gedachten. Doch voortdurend is mijn streven daàrop gericht geweest een ware vrouw te *worden* en te *zijn.*

O ja, juffrouw Noordwal erkent wel, dat er goede mannen zijn, die de vrouwen helpen. - Maar na zeven kolommen vol, nu enfin, vol geographische en andere geestigheden, wijdt ze vier heele regels aan ze!

Zoo wordt het goede verdrukt, 't leelijke, 't onaangename uitgesponnen, draad voor draad, vezel voor vezel - en ach, waren dan alle vezels nog maar echt - door haar, die vele kolommen toch wijdde aan de Vreugde van 't Leven, door haar, die ons Lachen wilde leeren.

Ja, lachen, dat leeren we! Ik ga de op-een-na laatste kolom nog eens over lezen.

Daar moet ik lachen, lachen om de logica eener vrouw - en ik denk aan de valsche vezelen in 't weefsel. -

Doch dit soort van lach heeft Cornelie Noordwal stellig niet bedoeld als resultaat van haar lachcursus.

NANNIE v. WEHL.

II.

Hooggeachte Redactrice.

Uw artikel in het laatste Lelie-nummer over ‘Loutering’ en ‘Het Heilige Huwelijk’ van Ingeborg Maria Sick, herinnerde mij aan eene belofte, die ik voor eenigen tijd aan een paar kenissen deed.

Wij spraken destijds over ‘Loutering,’ hetgeen wij allen gelezen en - - genoten hadden, maar tevens bleek in dat gesprek, dat wij alle zonder uitzondering gestruikeld waren over 't slot, waartegen U eveneens eenige bedenkingen oppert.

Onze bedenkingen echter vloeien voort uit ‘niet-begrijpen’, en daarom liet men mij beloven U per ingezonden stukje te vragen, ons dat slot te willen toelichten.

Daar wij niet in dezelfde stad wonen, en allen abonné's der Holl. Lelie zijn, kwam ons deze weg de meest verkieselijke voor, te meer daar wellicht ook meerdere lezeressen of lezers van ‘Loutering,’ ermede gebaat kunnen zijn.

Uit het wel wat àl te onwerkelijke en àl te vage slot begrepen wij wèl de bekentenis van den Prest, waaróm hij berusten kon in het leed dat

zij hem had aangedaan; n.l.: eerstens omdat hij dat leed aanvaardde, als door God hem opgelegd; tweedens omdat hij zich schuldig besefte, dat zijn liefde steeds onafhankelijk van zijn betrekking tot God was geweest; (zooals trouwens zeer begrijpelijk op blz. 183 omschreven wordt). Maar háar bekentenis begrepen wij niet; - en wij vroegen ons af, wat zij den Prest toch in 't oor fluisterde; welke die woorden toch zouden geweest zijn, die zelfs voor hém moesten zijn 'alsof hij ze niet gehoord had.' -

Die woorden toch bevatten de bekentenis van de waarschijnlijk zeer ingrijpende reden, waarom ze hem verliet.

Eenigen meenden eruit te moeten begrijpen dat ze hem vertelde, hoe ze zich te klein, te oppervlakkig, te godsdienstloos gevoelde om zijne vrouw te worden, en dat ze zich eerst door die scheiding had willen louteren voor zij het in hare oogen onverdiende Geluk tegemoet trad.

Ik meende echter dat ze hem toefluisterde haar biecht, dat ze jaloersch was op God, afgunstig op die Hoogere Macht, die hem in oogenblikken van verheerlijking of extaze zoo geheel kon vervullen, die oogenblikken die haar zoo'n brandende pijn veroorzaakten, (b.v. bladz. 77-105-125.)*)

Ook dacht ik dat dát de reden was, waarom ze hem verliet: Smart uit jaloezie, of angst voor datgene, dat hem soms kon weg-voeren van de aarde.... van haar, in die momenten van geloofsbezieling; en dat ze eerst tot hem terugkeerde, toen haar verlangen naar hem had gezegevierd over haar angst en afgunst. -

Want als dit niét zoo is, waarom dan zijn antwoord:.... 'Dat moet je voor een Hoogere verantwoorden'.

Indien zij alleen was weggegaan om gelouterd te worden, dan had zij hare biecht niet zulk een ernst, zulk een drukkend gewicht behoeven te geven, alsof zij een groote zonde bekent, en dan zouden ook zijn woorden niet kloppen; want waarom zou ze zich dan jegens God moeten 'verantwoorden', zooals de Prest haar aanried?

Ik hoop dat U mij begrepen hebt, en als U zoo vriendelijk zoudt willen zijn, ons in te lichten over wat wij niet begrepen hebben, zeggen wij U bij voorbaat reeds besten dank. -

Inmiddels, Hoogachtend

Uwe dw:

IDA BRONS.

III. Strijen, Nov. 1904.

*) Noot redactrice.
Ik geloof dit met U. Zij wist dat hij éérst God toebehoorde, en daarna háár. Zij was daarvan jaloersch, maar tegelijkertijd veroordeelde zij zich zelve om die jaloezie, want juist *om* zijn groot en eerlijk geloof bewonderde zij hem zoozeer, en had zij hem zoo lief gekregen. Zij was bang, dat die tweespalt in haar hun beider ongeluk zou worden. En daarom ging zij. In hoeverre dit mogelijk is waar men vurig liefheeft, verantwoorde de schrijfster-zelve. Haar eigen streng-geloovigheid influenceert dunkt mij op haar werk, waar het zulke ziels-conflicten geldt.

Verzoeke een kort antwoord
aan Mej. B. VAN BREUGEL.

Ik zou u willen verzoeken 't laatste gedeelte van mijn stuk nogmaals te lezen. Er komt wel degelijk waardeering in voor wat betreft 't goede der Nieuwe litteratuur, ik kwam voornamelijk op tegen de strekking van veel, dat over 't geheel ongetwijfeld pessimistisch is. Overigens begrijp ik hoe mijn schrijven bij iemand, die dweept met 't behandelde, kwaad bloed zetten moest. Bovendien vermeld ik u, dat ik 'Over Litteratuur' reeds een jaar geleden voorlas voor een kring, die niet zoo doorkneed was als U in 't behandelde. Toch raad ik u aan met waardeering van 't goede altijd, met oordeel te lezen. De giftige gedachte is vaak in zulk mooi kleed gestoken.

B.v. 'Noodlot' acht ik zeer gevaarlijk voor jonge menschen.

De 'Tragedie van 't Recht' is ook zware moeilijk te verwerken lectuur, enz.

Dat de groote mannen van '80 (!) niet zooveel hebben gewrocht als verwacht werd, is toch wel een weinig waar?

Intusschen, ik misgun u uw geliefde schrijvers niet. Ik voor mezelf houd van meer krachtige, minder zwevende lectuur dan de *mannen* van '80 ons hebben bezorgd.

Dat de heeren alles van vroeger afkeurden, kwam niet uit mijn pen. Wel dat ze *ongeveer* alles als van onwaarde ter zijde legden. 't Idealisme der kundige opvolgers zoek ik tevergeefsch.

Wat de richting van '80 betreft, ik verfoei ze uit den grond mijns harten. En dat, waarom?

Omdat de strekking als geheel een soort anarchistisch avontuur was op geestelijk gebied.

Omdat die schrijvers tusschen klaprozen en bloemen van stijl lieten schuifelen adders van 't venijn der negatie.

Omdat ze als de paalwormen in de borstweringen der zee hebben doorvreten het steunsel en de pijlers der ziel.

Wind hebben de heeren gezaaid, en storm is er geoogst.

Ga slechts na, hoe allen, die dweepten met die richting, vervielen tot een lamlendig scepticisme.

O, zeker, de 'Mei' van Gorter b.v. bevat heel mooie gedeelten.

Borel en Hélène Swarth, ze hebben in zeker opzicht hun sporen verdiend.

Maar *de richting als geheel* is door en door valsch, en ongezond.

Maria van Reigersberg zeide eens de bekende woorden, die ik hier herhaal:

> Dank mij weleer dan dat gij mij beticht,
> Gij hadt den huig en dien heb ik gelicht.

Uw dr.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Wij zullen hiermede dit debat sluiten....

REDACTRICE.

IV. Amsterdam, November 1904.

Geachte Redactrice,

In het opstel over Augusta de Wit zegt de Heer Frans Netscher ergens: ‘Maar nu is haar ongeluk, dat terwijl zij het realisme van het leven geven wil, zij *dit leven niet kent.*’

En dan geeft hij eenige voorbeelden, waaruit blijken moet, dat zij van de ‘realiteit van het buitenbedrijf zoo goed als niets afweet’, en waaronder ook dit: ‘dat ze de boeren hun vee 's zomers op stal laat hebben.’

Tot rechtvaardiging van de schrijfster moet ik U mededeelen, dat in Gelderland vele boeren hun vee 's zomers op stal hebben staan, omdat de dieren 't buiten niet kunnen uithouden, zóó worden ze door insecten geplaagd.

De koeien gaan wel eens 's nachts naar het land, maar overdag nooit. ‘De nabijheid van de bosschen is de oorzaak van het groot aantal insecten daar’, zeide een boer mij, ‘en daarom houden wij onze beesten op stal.’

Waar de Heer Netscher nu naar aanleiding hiervan zoo gerust durft te beweren, dat Mej. Augusta de Wit zoo goed als niets afweet van 't buitenbedrijf, zal hij zeker na lezing hiervan een gedeelte van zijn bewering intrekken.

Verder laat ik 't over aan den schrijver van schetsen uit het stroopersleven (F. de Sinclair, onder welk pseudoniem een onzer commiezen schrijft), om ons zijn oordeel te zeggen, daar hij zeker het best zal kunnen beoordeelen, of Mej. de Wit op de hoogte is, van wat ze schrijft.

Aan het eind van zijn opstel schrijft de Heer Netscher iets, waardoor ik twijfel aan zijn goed geheugen, wat een criticus toch vooral niet missen kàn en màg.

Velen hebben zeker indertijd zijne critiek gelezen over ‘Een Droom’ van Henri Borel en weten hóe het oordeel van den Heer Netscher was over dat boek van Tosari, dat hij in een van zijne Telegraafartikelen zegt: ‘te behooren tot het *beste* werk in proza, dat in de laatste jaren in Holland geschreven is.’ (19 Juli 1902.)

't Is treurig als je geheugen je zóó in den steek laat!

Dit naar aanleiding van den mooien slotzin van den Heer Frans Netscher, die nú jammer genoeg z'n effect verliest.

Hoogachtend:

Uwe dienstwillige

MARIANNE POSTHUMUS.

Noot red:

Ik vestig er Uw aandacht op, dat Frans Netscher blijkbaar zonder nauwkeurig onderzoek dergelijke beschouwingen neerschrijft, daar hij in de Holl: Revue een artikel aan mij wijdde, waarin hij zijn conclusies bepaaldelijk bouwde op mijn eenig-kind zijn geweest, wier moeder stierf toen ik nog heel klein was. Daar het een zoowel als het ander geheel en al uit de lucht is gegrepen, (ik had vier broers, waarvan twee nog steeds in leven zijn, en ik was reeds volwassen toen mijne moeder overleed), behoef ik U wel niet te zeggen hoe weinig de heer Netscher *weet* van hen over wien hij schrijft *alsof* hij wist...

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.

Ten behoeve van een jong meisje zou ik zoo gaarne den geldelijken steun inroepen der lezers en lezeressen van de Holl. Lelie. Lichaamszwakte en ziekte zijn de oorzaak, dat zij niet zelf meer in haar levensbehoeften kan voorzien, terwijl het haar zonder financieele hulp onmogelijk is, zich de noodige middelen tot herstel te verschaffen. Versterkend voedsel is in de eerste plaats noodig. Verblijf in 't Zuiden of opname in een Sanatorium voor longlijders hier te lande, wat ook door den geneeskundige werd aanbevolen, is wellicht het eenige wat haar volkomen herstel kan tengevolge hebben. Gebrek aan geld is de reden, dat tot nu toe hier niet aan voldaan kon worden. Wil men mij helpen het noodige hiervoor bijeen te brengen? Giften worden gaarne ingewacht bij

JOHANNA M. BOS,
Billitonstraat 17, den Haag.

VI.

Ondergeteekenden wenschen het initiatief te nemen tot het oprichten van een bond, in hoofdzaak ten doel hebbende arme kinderen ter wille te zijn, hetzij hen in de gelegenheid te stellen om eventueel met een vacantiekolonie mede te gaan, hetzij hen met Kerstmis of Paschen een genoegen te verschaffen, hetzij hen anderszins van dienst te zijn. -

De bond zal op één plaats gevestigd zijn met afdeelingen in verschillende steden. -

Om dit werk met vrucht te kunnen uitvoeren, doen zij een beroep op alle weldenkenden.

Zij noodigen allen, zonder onderscheid van rang, stand, leeftijd en kunne uit, die voor dit idee iets gevoelen, door toezending van hun kaartje met opgave van volledig adres, blijk te geven van hun instemming.

Een concept der statuten zal daarna aan hen gezonden worden, waarna een vergadering belegd zal worden om tot het vaststellen der statuten en het kiezen van een bestuur over te kunnen gaan. -

Het ligt in de bedoeling van het comité de minimum-contributie te stellen op *f* 1,10 per jaar. -

De betuigingen van adhaesie zende men onder het motto ‘Bond’ in aan het adres van de laatstondergeteekende.

Het Comité

Freule S. ELIAS. - *Arnhem.*
Mejuffrouw A. NAUTA. - *Leeuwarden.*
J.J. BREEDVELD. - *Amsterdam.* -
Leidschegracht 108.

Gaarne beveel ik dezen Bond aan in de sympathie der Lelielezers en lezeressen. Mij dunkt, van welke richting of van welk geloof men ook zij, als men wat over heeft voor, en belang stelt in zijn naaste, kan men altijd en onder alle omstandigheden iets doen voor *kinderen.* Kinderen zijn de onschuldige slachtoffers van zóóveel maatschappelijke ellende. Wie een arm kind helpt, of het een onschuldig genoegen verschaft, doet zeker een goed werk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VII. 31 Oct. '04.

Geachte Redactrice,

De ‘Hollandsche Lelie’ dikwijls gelezen hebbende, ben ik kort geleden besloten, mij te abonneeren.

Zoodoende kwamen mij al de afleveringen, van begin Juli tot nu toe, in handen.

Ik heb daarin o.a. gevolgd de ingezonden stukjes over ‘Vriendschap’ van ‘Lotos.’

Als 't niet te laat is, zou ik zoo graag nog een en ander daarover willen zeggen, vooral wat betreft het schrijven van den Heer J. Sanders over dit onderwerp. De laatste regel van het ingezondene luidt: ‘Zal iemand dit tegenspreken?’

Wetend uit uwe correspondentie, geachte redactrice, dat u vóór *openhartigheid* is en *onomwonden zijn meening zeggen*, aarzel ik niet, mij volkomen tégen het beweren van den geachten inzender te verklaren, dus óók tegen 't uwe, want u is 't met den Heer J. Sanders eens over dit onderwerp, zooals mij uit de ‘noot’ bleek.

Ik wéét, dat u 't mij niet ten kwade zult duiden en dat doet me gerust spreken, al is 't ook voor de éérste maal in uw tijdschrift.

De Heer Sanders beweert, dat een jonge man voor eene jonge vrouw *vriendschap* kan voelen en *tegelijkertijd* voor eene andere *liefde.*

Ik stel aan vriendschap héél hooge eischen en ben 't met Lotos volkomen eens, dat ‘men zich in vriendschap geheel géeft, zooals men *is*, *niets* voor elkaar verbergt.’ Ik zou hier nog meer aan toe kunnen voegen, maar dit ééne is al voldoende.

Stel nu, dat een jonge man dat vriendschapsgevoel heeft voor eene vrouw van gelijken leeftijd ongeveer. Hij vertelt haar dus van zijn zieleleven en zij hem van 't hare.

Ze troosten elkaar, zoo noodig, of ze verheugen zich samen, en tòch, zònder die liefde voor elkaar te voelen, die tusschen man en vrouw moet bestaan.

En *gelijktijdig* is de jonge man *verliefd* op eene àndere jonge vrouw, dat wil dus zeggen: hij heeft die andere vrouw lief, zooals een man zijn vrouw moet liefhebben, willen ze samen gelukkig zijn. Ik geloof *beslíst*, dat dit *niet* kan.

Hij kàn geen ware liefde voelen voor die vrouw, want liefde in den waren zin van 't woord is volgens mij de hóógste vriendschap in de éérste plaats, terwijl daarbij komt de natuurlijke hartstocht.

Òf de jonge man voelt dus voor de ééne vrouw niet de *ware vriendschap*, òf voor de àndere niet de *ware liefde*, beide in den hóógsten zin genomen, wat toch ook de bedoeling van Lotos was, niet waar?

't Kan toch niet de bedoeling van den Heer Sanders zijn, dat de jonge man voor de ééne vrouw alléén vriendschap voelt en voor de andere alléén hartstocht?

Zoo deze veronderstelling juist is, moet ik nòg even opmerken, dat dàt Lotos' bedoeling niet was.

Hopende, dat u, geachte redactrice, mijn stukje nog *wilt* en *kunt* plaatsen, teeken ik mij,

Hoogachtend:

Haarlem.

J.A.B. BAKKER.

Brief uit Berlijn.

BERLIJN, 4 November 1904.

Een dezer dagen was in het königliche Opernhaus een voorstelling van ‘der Freischütz’ *auf Allerhöchsten Befehl* aangekondigd. Dergelijke gala-operas komen eenige malen gedurende het winterseizoen voor; de aanleiding is door den regel een vorstelijk bezoek bij het keizerpaar of het besluit van de eene of andere plechtigheid. Ditmaal was het 't slot van de onthulling der vijf jachtgroepen aan den *Grossen Stern* in den Tiergarten.

De manie van den keizer om den Tiergarten met standbeelden vol te stoppen neemt nog geen einde. Als het zoo voortgaat, zal men langzamerhand den naam Tiergarten in dien van *Denkmälergarten* kunnen veranderen. Mais revenons à nos moutons: de operavoorstelling. Bij gelegenheid van een galaopera is het voorschrift, dat dames en heeren in het parket (men kent hier geen stalles, alles heet parket) en op den eersten rangbalcon en loges in avondtoilet verschijnen; de dames gedecolleteerd en de heeren in rok en witte das, militairen in uniform naar rato. Dit voorschrift wordt nog eens herhaald in couranten en aan de kas bij het plaatsnemen; ik geloof zelfs, dat het op het billet gedrukt staat.

En wat heeft nu plaats gevonden?

Het is bijna ongeloofelijk en onbegrijpelijk en toch is het gebeurd. Zeer vele dames zijn in eenvoudige costumes gekomen; lichte zomertoiletten, lichte blouses met donkere rokken en niet gedecolleteerd.

De theaterbedienden, aan de ingangen van het parket staande, hadden een moeilijke post te vervullen. Onophoudelijk zagen zij zich genoodzaakt dames den toegang tot het parket te weigeren. De grappigste tafereeltjes kon men gadeslaan. Er waren leden van het vrouwelijk geslacht, die met lieve woordjes en op haar uiterlijk rekenend alles beproefden om den bediende te vermurwen. Het hielp niets. ‘Het voorschrift luidt: gedecolleteerd, ik mag niemand in ander toilet toelaten,’ was het onverbiddelijke antwoord van den gegallonneerden koninklijken beambte. Wanhopig liepen de dames rond, niet wetende wat te beginnen. Sommigen rukten hare kragen af, trokken de schouders harer tailles los om met behulp van de garderobevrouwen zoover alles in te slaan, dat het met gede-

colleteerd gelijk stond. Waren zij hiermede klaar, dan gingen zij triomfeerend lachend de zaal binnen. Er heerschte een ware paniek onder degenen, die niet in staat waren iets aan haar toilet te veranderen en velen kozen de wijste partij met huiswaarts te gaan en de dure plaatsen à l'abandon te laten.

Dit toilettenfeit kenmerkt de Berlijnsche dames. 't Liefst kleeden de operabezoeksters zich in lichte blouse met donkeren rok. ‘Het is zoo gemakkelijk; als men zit, ziet men toch alleen maar de blouse, waarom dan zooveel drukte verder gemaakt,’ hoort men van alle kanten, wanneer er toevallig een opmerking over gemaakt wordt. Velen zeggen ook, waar ik betaal, kan ik komen zooals ik wil; nog anderen uiten zich op deze wijze: wij gaan niet naar de opera om elkaars toiletten op te nemen, doch om van de muziek te genieten. Alles waar, als men het voor een gewone voorstelling in praktijk brengt, doch luidt het bevel: gedecolleteerd! dan moet daaraan gehoor gegeven worden, anders is het woord gala van geen beteekenis. Het weinige toiletmaken komt veel voort uit de manier, waarop de Berlijners naar de opera gaan, meest per tram; is men in avondtoilet dan moet er een droschke genomen worden en dat is voor velen te duur. Wil men absoluut geen toiletvertoon hebben, zoo is de eerste vereischte, dat de schouwburgen anders gebouwd worden; b.v. zooals het theater te Bayreuth, amphitheatersgewijze. De toeschouwers zien elkaar op den rug en van toiletten bewonderen is geen sprake. Hier is echter geen verontschuldiging voor de zich nonchalant kleedende Berlijnsche dames te vinden; aan het Allerhöchste Befehl moeten zij zich onderwerpen of thuis blijven. Het opera-bezoekend publiek stelt zich te veel gelijk met het wapen van Berlijn, de beer, die zich overal met zijn zwarte langharige jas vertoont. De treurige ondervinding bij de galavoorstelling opgedaan, zal voor alle Berlinoises een les zijn om in het vervolg beter beslagen op het ijs te komen!

MEA.

‘Voorbij.’

Onwillekeurig liep hij de lange straat in. Het was één der hoofdstraten uit eene arbeiderswijk. Aan beide zijden lange rijen huizen onder één dak, hier en daar regelmatig ondergebroken, door gelijk gebouwde zijstraten en daar heel in de verte, daar waar als het ware de huizenreeksen naar elkander neigden, daar de beroemde hyacinten- en tulpenvelden. Verder op als achtergrond de begroeide duinen, ver in de hoogte stekend tegen den helderen Octoberhemel.

Vroolijk zagen de meeste huisjes aan, met hunne helder witte gordijnen, de doorzichtige vitrages afwisselend Oralia's en cactus dahlia's doorlatend, die hunne groene bladeren en veelkleurige bloemen naar het licht uitspreidden. De trottoirs voor de huisjes schoon geschrobd en op de groen en geel geschilderde deuren, koperen naamplaatjes, schitterend in het zonlicht en meer of minder de properheid van de bewoonster teekenend.

No. 130 No. 128 No. 126, en hij volgde de even nummers, daar woonde ze dus, daar juist waar die deur open stond. Vreemd, wat dreef hem eigenlijk naar hier? Overtuigd was hij Jenny toch niet te zullen zien, toch was het of deze woning, drie ramen en één deur slechts, een magnetischen invloed op hem uitoefende.

Onlangs had ze hem verteld waar ze woonde, dat haar vader werkzaam was op een der groote ijzergieterijen, dat een harer zusters diende, even had ze hem toen aangezien, wat de uitwerking van hare woorden zijn zou. Maar Frits had steeds geluisterd naar haar aardig gebabbel. Het was hem volmaakt onverschillig, wat haar vader uitvoerde, of hare zusters dienden, even koud als het hem gelaten zou hebben, als hij vernomen had, dat Jenny de toekomstige eigenaresse zou worden van een groot vermogen.

Hij hield van Jenny, zielsveel. Of het haar aardig vroolijk kopje was of hare blauwe eerlijke oogen, haar elegant figuurtje of hare natuurlijkheid, hij wist het niet, maar alles, alles van Jenny trok hem onweerstaanbaar aan. Jenny was een eerlijkeenvoudig meisje, dat om eenigszins in de kosten van het groote huishouden te gemoet te komen, werkzaam was op een der groote wasch- en strijkinrichtingen, in den omtrek der stad.

In haar eenvoudig grijs toiletje zag ze er bepaald snoezig uit, menig oog was dan ook op haar gericht, als ze door de ruime winkelstraten liep.

Als dan des ochtends de toren der Nieuwe Kerk zeven slagen deed hooren, dan trok Jenny behoedzaam de kleine groene deur

achter zich dicht, om toch vooral de overige huisgenooten niet wakker te maken, dan ging ze met lichten tred over de kleine steentjes, langs de rijen arbeidershuizen, met haar zonnig gelaat en eerlijke oogen, ondeugend kwamen dan de blonde krullen uit de lichte matelot kijken.

En zijne gedachten bepaalden zich alleen bij Jenny.

Daar woonde ze dus; plotseling ging de deur verder open en een klein meisje kwam naar buiten loopen, hij bleef stil staan, het trof hem eensklaps, de groote gelijkenis van dit jonge meisje met Jenny. Hetzelfde vroolijke kopje, hetzelfde blonde krulhaar, dezelfde blauwe eerlijke oogen. Zoo moest Jenny er ook uitgezien hebben toen ze tien à twaalf jaar oud was. En hij voelde zich aangetrokken door dit meisje, het leed geen twijfel, het zusje van Jenny.

Een helder wit schort voor en een springtouw in de hand, wat beeld van onschuld. 'Niet op straat spelen Annie,' weerklonk het uit de gang. Annie wipte naar binnen en de deur viel op slot. Stil was het weer op straat. Van den hoogen toren klonk het voorspel van twaalf uur. Spoedig zouden de machines in de fabrieken stop gezet worden, dan kwamen de arbeiders naar huis, met hongerige magen, dan moesten de schotels dampend op tafel staan en in gedachten zag hij de moeders druk bezig voor de fornuizen, met bonte schorten voor, de aardappelen afgietend, luisterend of de deur nog niet openging en de bekende stap van vader in de gang weerklonk en naast haar dribbelden twee kindervoetjes, de jongste der kinderen. Daar kwamen de eerste werklieden reeds aan met zwaren stap, de zwart-fluweelen broeken aan, hunne blauwe boezeroens hier-en-daar versteld. In clubjes liepen ze bij elkaar, druk sprekend en hij ving op woorden van maximum arbeid en minimum loon. De meesten droegen sporen van zwaren arbeid, van drukkende zorgen. Onwillekeurig liep hij hen voorbij, de strijd om het dagelijksch bestaan was hem voor het oogenblik onverschillig, en verder en verder liep hij de straat door.

'Jenny' zuchtte hij nauw hoorbaar. Zoo even had hij met zijne ouders gesproken over dat waar zijn hart vol van was. Hoe er een meisje was waarvan hij zielsveel hield, in kleuren en geuren had hij het geschilderd, hoe het begonnen was dat hij haar elken ochtend tegenkwam, hoe zij nooit de minste notitie van hem genomen had, maar toch eindelijk bemerkte dat hij alleen om haar, zoo vroeg in den morgen wandelingen in het bosch maakte. Hoe ze eens, toen hunne oogen elkaar bij toeval ontmoetten, het hoofd voorover gebogen had en een donker rood hare wangen kleurde. Eens had hij haar eenige donkerroode rozen gegeven, welke ze zwijgend, doch met een gelukkig lachje aangenomen had.

En vader en moeder luisterden glimlachend naar de woorden in extaze gesproken door Frits, maar toen hij vervolgde, dat zij eene dochter uit het volk was, toen betrokken de gezichten een weinig.

Waarom viel zijne keuze nu niet op een meisje uit den stand waarin hij grootgebracht was, hoe vele meisjes waren er niet, die hij kende, meisjes met klinkende namen en later veel te wachten. Frits raadde hunne gedachten en hij haalde aan eenige zijner vrienden, die dan zoogenaamde meisjes van stand getrouwd hadden. Karel dan, zijn intiemste, getrouwd met de eenige dochter van één der grootste industrieelen, wat was daar niet over gesproken, toen het engagement er door was gekomen, een mooi meisje, een lot uit de loterij was het. Getrouwd waren ze, man en vrouw, maar hoe? Was dat huwelijk gelukkig? Zij verwend eenigst kind, onbeduidend in haar doen en laten, nerveus in hooge mate, elk jaar op reis naar

badplaatsen enz. En Willem bijvoorbeeld, die had eene vrouw verstandig en practisch zoo het heette, die schreef in couranten, leidde vergaderingen, kwam op voor de rechten der vrouw, maar manlief werd verwaarloosd, naar de kinderen werd niet omgekeken, uitgezonderd wanneer Mama ontvangdag had, dan kwamen zij in het salon even maar, hoogstens tien minuten en men vond ze dan snoezig-lief. Mama kreeg dan allerlei complimentjes, dat ze de kinderen zoo beeldig kleedde en zoo uitstekend wist op te voeden. Mama had echter wel grootscher werk dan aan kinderkleeren denken en aan practische opvoeding. Vergaderingen leiden, bonden stichten, haar naam in alle mogelijke couranten, dat was háár leven. Zoo noemde Frits verscheidene voorbeelden. Vonden zijne ouders nu, dat die menschen gelukkig waren, was dat nu een ideaal huwelijksleven?

Maar wilde Frits dan niet begrijpen, dat zulk een meisje niet genoeg ontwikkeld was, geen talen sprak, zou zulk een meisje zich op haar gemak kunnen gevoelen, zou zij ge-

gesprekken kunnen volgen, over literatuur, schilders, opera's, muziek, neen toch. Doch Frits had gevraagd of zijne ouders dan wel eens goed toegeluisterd hadden, naar gesprekken van hedendaagsche jongelui op tea's en andere bijeenkomsten, hoe laag bij den grond die gesprekken geregeld zijn, van de moreel zoo hoog staanden. Hoe het meestal neerkomt op 'on dit's' en lasterpraatjes van bekende personen, en kwam toevallig één der zooeven nog over den hekel gehaalden een bezoek brengen, dan werd deze met de meeste hartelijkheid ontvangen, neen aan dergelijke gesprekken zou de eenvoudige Jenny geen deel kunnen nemen, want daar stond ze veel te hoog voor.

Dan wilden vader en moeder hem toch nog een raad geven.

Wanneer Jenny in werkelijkheid zoo was als Frits haar schilderde, dan zagen zij geen bezwaar in eene verbintenis en Frits was ook oud en wijs genoeg om te weten wat hij deed. Het geluk van hun zoon wilden zij boven alles, en in geen geval influenceeren op zijne keuze, maar toch gaven zij hem in overweging, nog eenige maanden te wachten alsvorens een engagement aan te gaan. En woord voor woord was het gesprek hem voor den geest gekomen.

En de lange straat was hij doorgeloopen, voor hem lagen de hyacintenvelden, dik onder het stroo bedekt, het was de laatste October, alles leek dor en kaal, maar onder de rietbedekkingen, was het nieuwe leven, dat in het voorjaar tot ontwikkeling komen zou, en dan kleuren en geuren zou verspreiden. En hij vergeleek het met zijne liefde, zijnen ouders had hij beloofd, eenige maanden te wachten, alvorens Jenny te vragen, waarom eigenlijk? hij was toch zeker van hare liefde, maar hij had het beloofd, doch dan in het voorjaar, dan zou het gebeuren, dan zou zijn liefste wensch vervuld worden. Dan zou hij Jenny naar het ouderlijk huis brengen, haar in zijne armen nemen, haar lang in die blauwe oogen kunnen zien. En hij zag zijne ouders in die gezellige huiskamer, hunne armen naar Jenny uitstrekken en haar een 'welkom mijn dochter' toeroepen.

Daar in het Westen schitterden de duinenreeksen in het zonlicht, als de gouden bergen uit het sprookje.

Den volgenden ochtend was Frits vroegtijdig op den ruimen straatweg onder de hooge eikenboomen; het was November, de nevelen hingen nog in grijze strepen tusschen de bijna bladerlooze boomen, hij bleef staan, daar heel in de verte zag Frits Jenny reeds aankomen en lachend naderde ze hem. Frisch klonk haar goeden morgen, maar toch er haperde iets, hij bemerkte het, er was iets dat Jenny hinderde. Ze ontkende, maar sloeg de wimpers neer, toen Frits haar diep, ernstig in de oogen keek; plotseling kwamen de tranen te voorschijn, al meer en meer en snikkend wierp ze zich aan zijn breede borst. En woord voor woord kwam de oorzaak, met eene door tranen verstikte stem. Ze was gewaarschuwd geworden voor Frits, men had haar naar het hoofd geworpen, dat ze met heeren uitging, dat dat toch niet paste voor een eenvoudig burgermeisje, dat ze het zich later wel beklagen zou, als het misschien reeds te laat was, dat die Mijnheer andere voornemens met haar had, dat hij haar toch niet zou trouwen, geld had Jenny immers niet en uit liefde trouwen zulke heertjes toch nooit. En door hare tranen heen zag Jenny naar Frits op, en toen nam hij haar in zijne armen en kuste Jenny op de rood geweende wangen. De tranen hielden langzaam op te vloeien, de wolken verdwenen en het zonnetje kwam weer door. Een weinig verwijtend keek hij haar echter aan, had Jenny dan zoo iets van hem durven denken, kende ze Frits dan nog zoo weinig, neen ze had het niet willen gelooven,

maar toch, ze voleindigde hare woorden niet en hare moeder dan, die had het haar ook ernstig voorgehouden, dat ze niet meer met dien mijnheer mocht loopen, dat hij zeker geene eerlijke bedoelingen had, want dan zou hij wel aan huis komen. En Frits vertelde het onderhoud dat hij met zijne ouders gehad had en als Jenny nu maar veel, heel veel van hem hield, dat dan zijn innigste wensch binnen enkele maanden vervuld zou zijn. Zes maanden zouden zij wachten, elkaar niet ontmoeten en als dan hunne liefde nog even hecht en sterk bleek te zijn, dan zouden ze zich verbinden, voor altijd, altijd. Dan zouden ze leven te zamen, in elkaar opgaand, totdat de dood hen zou scheiden.

Daar op het groote bovenhuis in een der hoofdstraten, boven het sinds jaren gevestigde kantoor, daar zou Frits later gaan wonen, vaak liep hij de breede eikenhouten trappen op en ging door de ruime vertrekken, dan telde hij, nog vier maanden, drie maanden, twee maanden nog, een maand slechts, dan zou het engagement er door komen, hij dacht verder, in verbeelding zag hij de trouwrij-

tuigen voorkomen. Jenny gehuld in een grooten witten sluier, bloemen in het gekapte haar en een gelukkig lachje op het gelaat. Hij in lange gekleede jas, gris perle handschoenen, daar zaten zij voor den ambtenaar van den burgerlijken stand, getrouwd, getrouwd. En weer kwamen de rijtuigen voor en langzaam, arm in arm, liepen zij de hooge trap van het ouderwetsche stadhuis af en daar over de Groote Markt liepen de menschen in hun gewoon druk gedoe, een enkele bleef even wachten en keek of het de moeite wel waard was; om het rijtuig eenige menschen die het bruidje wilden zien, en dan draafden de paarden weer door de drukke straten, naar de kerk, naar de oude grijze kerk, en binnenkomend in het bedehuis, hoorde hij de zilveren tonen van het orgel den Hochzeitsmarsch inzetten. En ze knielden neder op net zachte kussen.

De werkelijkheid riep hem weder terug, hier hadden zijne ouders ook gewoond, toen ze pas getrouwd waren, nu zou hij, de toekomstige eigenaar der groote handelszaak, hier in dit oude gebouw ook komen te wonen, hij met Jenny, altijd te zamen, hier in deze ruime kamers boven de kantoorlokalen, onafscheidelijk bij elkaar evenals Memoriaal en Journaal.

Een jaar is weder voorbijgegaan, het groote bovenhuis in de hoofdstraat staat nog leeg, slechts voor het gezicht hangen er een paar eenvoudige witte gordijnen, maar de kamers zijn leeg, verlaten.

Frits is jarig, het is feest in de groote villa aan den straatweg, vroolijk schittert het licht uit de vensters. Vroolijk is ook de stemming van de gasten die om de rijkversierde tafel plaats genomen hebben. Het tafelzilver schittert in eene zee van licht.

Met opgeruimd gelaat beantwoordt Frits de vele speechen die afgestoken worden, toch is hij den laatsten tijd niet meer de oude, hij is ernstiger geworden, te ernstig voor zijn leeftijd. Hard worden een oogenblik zijne trekken, als een der gasten toespelingen maakt op eene eventueele verloving van den jarige met de dochter van één der fabrikanten uit den omtrek. Pijn doen deze woorden hem, hij denkt niet meer aan eene verloving.

Het feestmaal is afgeloopen, de gasten hebben zich om de speeltafeltjes gezet, in de anti-chambre hebben vader en moeder zich teruggetrokken, van waaruit ze op hun gemak het gezelschap overzien.

Frits voegt zich bij hen, moeder ziet haar jongen lachend aan en haalt op eenige herinneringen, van jaren terug, toen hij haar kleine stoute jongen nog was. Eensklaps geeft vader het gesprek eene andere wending en zegt lachend, terwijl hij voorzichtig de overtollige asch van zijne sigaar in het met zilver gemonteerde bakje laat vallen, dat hij met genoegen bemerkt had, dat Frits de flirtation met dat strijkstertje opgegeven had. Verstandig was het, dat hij dat maar uitmaakte, het was toch niets geworden, dat wist vader reeds van meet af aan. Zooiets hebben de meeste jongelui bij de hand gehad, maar langer dan eenige maanden moet het niet duren. Toen viel het Frits te zwaar, lang reeds had hij het opgekropt, maar nu moest hij aan zijn smart lucht geven. Maar de aandoening was te sterk en hij verborg hevig snikkend het gelaat in den schoot zijner liefhebbende moeder, weenend als een kind. Eerst begrepen vader en moeder niet waaraan die plotselinge diepe droefheid toe te schrijven, hij had zich zeker een weinig zenuwachtig gemaakt, overspannen was hij. En ongemerkt verlieten zij de kamer. In de serre was het veel koeler, een glas koud water kalmeerde hem een weinig. En nu stortte hij zijn hart uit, dat niet hij het was die den band verbroken

had, maar Jenny, Jenny zelf. Hoe hij zes maanden lang rusteloos gehoopt had, Jenny eenmaal de zijne te mogen noemen, hoe hij steeds luchtkasteelen gebouwd had, hoe hij beloofd had haar in dien tijd niet te zullen spreken, maar overtuigd was dat Jenny veel, heel veel van hem hield, en langzaam waren de maanden verstreken, eindelijk was hij met een van geluk stralend gelaat naar Jenny gegaan. Hoorbaar had zijn hart geklopt toen hij voor de groene deur met het koperen naambordje stond, hoe hij in het kleine voorkamertje gelaten werd. En Jenny was binnengekomen. Goddank nog dezelfde, geheel dezelfde. Doch plotseling kreeg hij een voorgevoel van iets vreeselijks, iets verschrikkelijks en dat voorgevoel werd bewaarheid.

Toch zag Jenny een weinig bleek, maar ze begon met vaste stem, dat het voor hem maar beter was, als Frits zich de gedachte uit het hoofd zette, haar als vrouw te wenschen, dat ze overtuigd was niet genoeg van hem te houden, om Frits gelukkig te maken, dat Jenny rijpelijk nagedacht had, maar hem geen hoop kon geven.

Nog heel veel vertelde ze hem, maar het

was Frits alsof hij duizelde, hij hoorde niets meer, en als ze hem uitliet verzocht ze hem toch vooral niet boos op haar te zijn, ze kon het toch heusch niet helpen, dat ze niet genoeg liefde voor Frits gevoelde. En liefde was toch noodig voor een zaak zoo ernstig.

De deur sloot zich achter hem en weer liep hij de straat verder door; aan het einde, daar heel ver, daar schitterden weer de duinenreeksen in vollen glans, de hyacinten-en tulpenvelden wedijverden weer in pracht en kleuren. Het was voorjaar, alles tintelde van nieuw, hoopvol leven, maar hij zag het niet, lang had hij rondgeloopen, zonder doel, zonder gedachten.

Alles had hij verteld, moeder kon de tranen niet weerhouden, vader zat met ernstig gelaat en keek peinzend voor zich, dat hadden ze niet vermoed.

Frits had koorts, hij zou maar liever naar zijn kamer gaan. Toen hij zich te bed begeven had, ging moeder nog even kijken, en dekte haar jongen toe, zooals alleen eene moeder dat doen kan, terwijl ze een kus op zijn koortsachtig gloeiend voorhoofd drukte. Arme jongen, fluisterde ze. Doch Frits droomde van verloren geluk, van Jenny.

Vader en moeder zaten weer in de anti-chambre, over Jenny hadden zij het. Frits had haar goed geschilderd, een eerlijk meisje was zij.

Op de whisttafeltjes vielen de kaarten weer neer, harten was troef, de dobbelsteenen vielen uit de bekers op het tric-trac bord, dubbel vier, twee drieën en twee vieren.

Waar of Frits toch bleef, vroegen de gasten? Vader antwoordde dat hij een weinig vermoeid was en maar liever naar zijn kamer was gegaan, de gasten zouden hem wel willen verontschuldigen.

De lichten werden in het groote huis aan den straatweg uitgedraaid.

Verstandig dat Frits dat strijkstertje maar had laten loopen.

November '03.

PAL.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

L. van W. te B. - Ik zal Uw stukje gaarne plaatsen. Wat den inhoud van Uw schrijven betreft, wel een ‘afscheid’ behoeft Uw brief om *die* reden geenszins te zijn. Gij kunt mij ook onder de nieuwe omstandigheden blijven zenden wat gij wenscht geplaatst te zien, en in de correspondentie blijf ik steeds bereid U te antwoorden. Heel veel dank voor het mij toegezondene; ik zal het gaarne bespreken.

Hulpzoekende. Ik kan U alleen raden U te wenden tot een kundig advocaat. Uw lijdensgeschiedenis in dit Blad publiceeren is onmogelijk; de wet verbiedt het. Gij noemt mij in Uw brief zooveel namen van met Uw lot begane personen, en die volgens U overtuigd zijn van de kwade trouw van dien man, dat deze allen te samen

toch wel in staat zullen zijn hem te ontmaskeren zooals hij verdient. Wil die professor, wiens naam gij mij noemt, U niet verder behulpzaam zijn? Waarom niet? In elk geval kan *ik* niets voor U doen. Ten eerste heb ik geen enkel *bewijs* dat hetgeen gij mij mededeelt wáàr is, ten tweede zou ik, zelfs al levert gij mij die bewijzen, geheel en al machteloos zijn! Alleen de justitie kan U recht verschaffen, en de weg daartoe is den raad inwinnen van een knap en eerlijk advocaat. Ik zou mij niet tot een vrouwelijke advocate wenden, want die ontbreekt het ten eenenmale aan ervaring in zoo'n lastig geval als het Uwe. Gebrek aan ervaring, *niet* onwil, zal dan ook wel de reden zijn dat die dame, waarover gij schrijft, U niet verder weet te helpen. Ik ken haar niet persoonlijk, maar ik veronderstel liever dat het gebrek aan practische kennis is, dan gebrek aan goeden wil. In elk geval zijn er in ons land wel eerlijke en onafhankelijke en tevens bekwame advocaten te vinden, en tot een hunner moet gij U wenden.

Chr. v. A. Ik dank U zeer voor Uw schrijven en hoop dat gij Uw belofte zult houden wat die inzending betreft. Ook het mij toegezegde geschenk zie ik met belangstelling tegemoet. Wat het Ingez. stuk betreft van mej. Noordwal, ik ben 't met U eens. Ik verwijs U overigens naar het antwoord aan haar van mej. N. van Wehl in dit nommer.

Pim. Ik wil het stuk met genoegen in zijn geheel plaatsen, desnoods in een paar vervolgen. - Dat lijkt mij beter dan het te besnoeien. Maar ik zou U raden het eerst af te maken, dan aan het oordeel van dien autoriteit te onderwerpen, en dan aan mij te zenden. Ik twijfel niet dat ik, wat hij goedkeurt, wel zal plaatsen. Als gij liever hebt dat ik het nazie, wil ik 't ook wel doen, maar misschien is het oordeel van een derde nog onpartijdiger.

Thelma. Heb nog een beetje geduld. Zoo spoedig mogelijk zal ik U antwoorden.

Maria. Uw schrijven met bijdrage ontving ik. Maar ook voor U geldt hetzelfde als voor Thelma, gij moet nog een weinig geduld oefenen!

J.K. Anonyme bijdragen gaan in de prullemand.

Mignon. Naar aanleiding van het stuk van Frans Netscher over Aug. de Wit, onlangs in de Holl. Lelie verschenen, stelt gij mij de vraag of er een realiteit zonder romantiek kan bestaan en schrijft:

'*Naar aanleiding van 't artikel over Augusta de Wit*, *wilde ik U eens vragen*, *of ook de realiteit van de romantiek te scheiden is.*

Ik geloof, *dat Zola*, *zeker de grootste realist*, *zich toch wel degelijk op het terrein van de romantiek begeeft. En Quérido dan in zijn* "*Levensgang*"?'

'*Nu wilde ik van U weten*, *of er eene realiteit zonder romantiek bestaan kan? Of 't bepaald móet*, *dat men kiezen gaat tusschen realisme en de romantiek.*

Ik meende, dat de grootste realisten tóch in hunne werken, "*den hang naar fantasie en idealisme" zooals de Heer Netscher het noemt*, *niet verloochenden en er zich niet voor schaamden*, *of 't als zwakheid beschouwden.*

't Hangt er misschien van af, *wat realisme genoemd wordt*, *en als de realiteit weergeven alleen beteekent*, *'t geven van de meest vieze*, *walgelijke straat- en kroegtooneelen*, *dan is die andere realiteit beschrijvende lectuur toch aangenamer*, *ook al is 't dan niet precies zóó als 't moet*, *en al wordt men beschuldigd van dualisme.*

Zoudt U ons eens wat willen schrijven hierover en 't ons uitleggen?

Zijn er twee wegen voor den kunstenaar?

En is het realisme voor den man en de romantiek voor de vrouw?'

- Ik voor mij ben alles behalve een bewonderaarster van dat soort 'realisme' dat zich uit in een photographische opname van viezigheden, afgezien in een straat, in een binnenkamer, enz. Hoe ik dit soort realisme beschouw als wansmaak en *niet* als kunst, heb ik meermalen in de Lelie gezegd in artikelen over Coenen, over Drabbe's Levenslol, over het mooie en echte in het Vlaamsch realisme van Stijn Streuvels, enz. enz. Wat Zola betreft, zijn romans, zijn Les Rougon Macquart, zijn meesterwerken van realistische kunst, die niets gemeens hebben met het vieze, gore en dorre gebazel van zijn navolgers, genre Kamertjes-zonde. Zola schreef gezond, en de hedendaagsche richting is zoo ziekelijk mogelijk. Dit is mijn standpunt; dat van Netscher is blijkbaar een ander. Ik geloof niet dat het aangaat voor dergelijke dingen axioma's te stellen. Het is juist de bekrompenheid der 'critiek' dat zij dit doet. Zola werd in zijn eigen land door allerlei voorname critici uit de hoogte afgemaakt. Dit neemt niet weg dat zijn geniale werken al de praatjes dezer grootheden overleven, en zullen overleven tot in het nageslacht. En zoo gaat het overal en in elk land. De eene criticus noemt dit 'kunst', de ander dat. Over tien, twintig jaren heet 'verouderd' wat nu prachtig-mooi wordt gevonden.

- Wat het tweede verzoek betreft, daaraan voldoe ik gaarne. Ik zal die opstellen zooveel doenlijk opnemen.

St. Jacobi-Parochie. Uw beschouwing kan ik onmogelijk plaatsen. Het betreffende stukje is een novelle, een schets; daarover met U in beschouwingen treden wil ik niet.

Mevr: B.M. Lieve mevrouw, met de diepste verontwaardiging heb ik Uw brief gelezen. Ik, die zelf zóó veel van dieren houd, heb innig medelijden met die arme poes, die op zoo'n gemeene manier het slachtoffer werd van menschelijke wreedheid. Maar *ik* kan Uw brief niet publiceeren in de Lelie, omdat *ik* dan zou moeten bewijzen de feiten die U mij mededeelt. Als ik een dergelijk stuk publiceer, draag ik de verantwoording tegenover den strafrechter, en die kan ik niet op mij nemen zonder de zekerheid dat alles zich precies zoo heeft toegedragen als U mededeelt. Ja zelfs dan nog geloof ik niet, dat de wet toelaat een dergelijken brief te publiceeren. Indien gij of Uw ouders een met Uw eigen naam onderteekend stuk wilt inzenden, zal ik het gaarne aan een jurist laten zien, of en in hoeverre het voor plaatsing vatbaar is, en indien eenigszins mogelijk zal ik het opnemen, omdat ik 't met U eens ben dat dergelijke misdrijven, begaan aan schuldelooze dieren, niet genoeg aan de kaak kunnen worden gesteld. Met dat al krijgt Uw vader er zijn poes niet mee terug, en dat vind ik het ergst van alles. Men moet maar zelf een dier zoo liefhebben als ik het

mijn honden deed en doe, om te kunnen navoelen wat zoo'n verlies op zóó'n wijze beteekent....

Ties. Ik méén dat dit Uw vorig pseud: was. In elk geval zult gij wel begrijpen dat deze corr: voor U is bestemd. Want, al deelt gij mij mede geen antwoord te verlangen, en al ben ik het met U eens dat dit ook niet noodig is, ik wil u toch even melden *dat* ik Uw brief ontving en met belangstelling las. In hoofdzaak blijf ik bij mijn vroeger beweren, namelijk dat gij redeneert zooals een *jong* mensch doet, die noch de wereld noch de menschen kent, die heel veel illusies heeft, en nog weinig kent van de désillusioneerende werkelijkheid. Zoo b.v. waar gij meent dat wetten-maken iets helpen kan tegen de door U bedoelde mis-standen. Juist, omdat dit alles theorie is die afstuit op de onuitvoerbaarheid ervan in de praktijk, juist daarom blijft het phrase en niets anders. Maar *ik* overtuig U even weinig als gij het mij doet. Wat gij mij in Uw brief vertelt is voor mij natuurlijk niets nieuws. En wat ik U antwoord zult gij niet met mij eens zijn, want het is niet iets waarin ik U mijn gelijk en Uw ongelijk kan *bewijzen.* Evenals de meeste questies is ook dit er eene die van geheel verschillend standpunt kan worden beschouwd. Mijn standpunt is niet het Uwe; misschien hebben wij beiden ongelijk, misschien vergis ik mij, misschien is het gelijk aan mijn kant. Maar hoe dat zij, een discussie erover blijft vruchteloos, ten minste eene op déze wijze. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Lotos en eenige anderen die mij indertijd schreven over het boekje *O mocht ik moeder zijn* van Ruth Bré verzoek ik te willen lezen Benjamin van Karin Michaëlis, (zie mijn artikel in dit nommer over Noorsche literatuur).

Een draagster van lila. Lieve mevrouw of mejuffrouw, als het U gelukkig maakt een lila japon te dragen, waarom doet U dat dan niet, zonder U zóó boos op mijongelukzalige te maken!? Als U zich zóó ziedend-opwindt over het geval, zult U vrees ik een vuur-rooden gelaatskleur krijgen, van enkel drift op mij; en geloof me, rood en paars kleurt volstrekt niet bij elkaar. Ik raad U dus aan in Uw eigen welbegrepen belang weer tot bedaren te komen! Als ik U dienen kan met adressen van magazijnen, waar U naar de laatste mode in 't lila zult worden gestoken, dan sta ik tot Uw dienst. U ziet, ik ben bij al de vreeselijke eigenschappen die U mij toedicht, toch een gewillig schepsel! Ik zal er mij zelfs een genoegen van maken U te eeniger tijd in Uw lila omhulsel te ontmoeten, zelfs al loop ik gevaar dat U mij dan geheel en al 'vernietigt' door 'de hoogheid van ziel waarover U beschikt. -'

Dordrecht. Hartelijk dank voor de prachtige bloemen.

Den Haag. Insgelijks heel veel dank voor de rozen en viooltjes.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Zou ook iemand lust en gelegenheid hebben om een jonge dame in Rotterdam te helpen eenige vaardigheid in 't gitaarspelen te krijgen?

Hilde.

Sluiting red: ged:

23 November 1904.
18de Jaargang.
No. 21.

Hoofdartikel
Vertalen en Vertaalsters.

In verband met eene reeds geruimen tijd geleden aan de redactrice van dit blad gedane belofte, en daartoe verder aangespoord door het artikel van den Heer L.C. van Vleuten, die in zijn 'Nuttigheids-apostelen' klaagt over de meer dan ergerlijke wijze, waarop sommige dames te werk gaan bij het overzetten van een buitenlandsch werk in de Nederlandsche (?) taal, zal ik trachten aan te geven, ten eerste wie zich gerechtigd mogen achten den belangrijken en uiterst moeilijken arbeid van het vertalen van een boek te ondernemen, en ten tweede, welken weg men dient in te slaan om zijn werk gedrukt te krijgen.

De hoofdzaak is en blijft dat iemand die zich aan 't vertalen zet *Nederlandsch kent! Ons gewone*, *goede Nederlandsch.* Want de treurige voortbrengselen van vernederlandscht Duitsch of Engelsch brengen soms gewaarwordingen teweeg, alsof men met een bot mes eene kurk wil snijden. Ziehier: Er brandde een lichtje 'im Finsternis'. Het lichtje wordt in eene 'vensternis' geplaatst! Op den klank at. Het Duitsch vooral is zoo'n heerlijk-gemakkelijke taal om over te zetten! Eigenlijk precies Hollandsch! En je schiet er zoo prachtig meê op. Heusch!

Er zal eene 'pic-nic' gehouden worden. De Duitsche auteur, die het verloop dezer vermakelijkheid beschrijft, laat een der gasten vragen, of iemand hem wellicht een 'Pfropfenzieher' verschaffen kan, *teneinde eene flesch te openen.* Nu zou men zoo zeggen, al kent men het woord Pfropfenzieher niet, dat dan toch uit den loop van den volzin de bedoeling van den schrijver, en daarmede de beteekenis van genoemd uitheemsch woord opgemaakt zou kunnen worden. Maar neen! Ik geef u te raden wat mej.... ter leen laat vragen. Een zakmes? Neen! Een tandenstoker? Neen!! Eene vulpen? Neen!!! Hier is het: *een proppenschieter!* Het staat gedrukt, dames, en als ge er nieuwsgierig naar zijt wil ik U gaarne boek en uitgever noemen.

En Engelsch? O zeker, Engelsch kennen de dames ook. 't Is niet zóó prettig als Duitsch, maar, zie je, de uitspraak komt bij 't vertalen niet in aanmerking. En daar gaat

het er op los. ‘Take care, my boy,’ said the old soldier, ‘don 't turn that way, for they will imprison you, and then hang you.’ ‘Wees voorzichtig, mijn jongen,’ zeide de oude soldaat, ‘ga dien weg niet op, want *zij zullen* u gevangen nemen, *en dan hang je!*’ Dat is Nederlandsch, nietwaar?

Staaltjes uit het Fransch? Te over, maar ik bedank. Ze zijn bij tientallen aan te voeren, en alle van het gehalte der aangehaalde.

Dus dames, als ge U schuldig weet of in staat acht tot het schrijven van Nederlandsch als het aangegevene, leg dan Uw pennetje neer, en tracht naar iets dat onder Uw bereik is. Werkelijk, ge bespaart er u zelven en uwen lezers veel verdriet en ergernis door.

Alles goed en wel, zullen sommige dames zeggen, maar als ik nu geheel te goeder trouw wel eens een heel klein foutje maak; dus eerlijk niet *weet* dat ik zulke domheden schrijf?

Leg dan Uw pennetje neer, dames, want als ge niet *weet* of ge goed werkt, dat *deugt* Uw werk al niet. Iemand die *Nederlandsch* schrijft, *weet* wat hij schrijft.

Vergelijk b.v. eens het oorspronkelijke met de in alle opzichten uitmuntende vertaling van Dickens' Werken, uitgave Cohen, te Arnhem, nu Amsterdam. *Dat* is vertalen! En let er eens op hoe Ten Kate (J.J.L.) een vers vertaalt.

Over de wijze waarop de dames gewoonlijk te werk gaan, wat betreft het aan den man (in dit geval den uitgever) brengen van het vertaalwerk, ook een enkele opmerking. Er wordt eene advertentie geplaatst, waarbij de letterkundige arbeid gepresenteerd wordt.

Merk op dat ge nooit of hoogst zelden eene advertentie vindt, waarin een *uitgever* vertalingen *vraagt.*

Het advertentietje wordt alzoo geplaatst. Het eenige resultaat is in den regel een schrijven of eene gedrukte circulaire van een advertentiebureau, waarbij U aangeboden wordt Uwe advertentie voor zoo- of zooveel % minder te plaatsen. Anders niets. Dus nòg maar eens plaatsen. Ditmaal door bemiddeling van den procentenaftrekker. Met de ervaring ten gevolge, dat behalve de zoozeer gewenschte aanvragen nu ook de gedrukte circulaire uitblijft. Ontmoedigd op weg naar huis, komt ge langs een boekwinkel, waar o.a. een geïll. Fransch romannetje Uwe aandacht trekt, door het er omgeplakte witte strookje met de woorden: Vient de paraître. Dat is nieuw, denkt ge, dus nog niet vertaald. Me dunkt, als ik maar eens aan 't werk ging, en dan voor het vertaalde boek een uitgever zocht. De boekhandelaar pakt U het boek in, u ‘gelooft’ niet dat er al eene vertaling van verschenen is. Daar gaan we. Eén maand, twee maanden, drie, en de vertaling is klaar. Heelemaal af. Dat zal beter gaan! De veertien keurig vol geschreven blauwe cahiers gaan met een niet minder keurig en beleefd briefje naar een uitgever. Na zeer lang wachten niets van ontvangst, nog minder van aanneming der ‘copie’ vernomen te hebben, volgt een tweede briefje Uwerzijds, houdende verzoek om spoedig antwoord. Volgt, na eene week of wat, het pak cahiers met de drie woordjes: ‘in dank terug.’ En in ander geval, van een uitgever die beleefd is, gaat de terugzending gepaard met een verklarend en verontschuldigend schrijven. Maar terugkomen doen ze! Daar ligt dan het werk - vrucht van veel uitgewonnen vrije uurtjes, van veel moeizamen arbeid, en van veel bladeren en zoeken in het woordenboek. Als er dan nog bijkomt dat ge bericht ontvangen hebt, dat het door U vertaalde boek reeds vertaald *is* of vertaald wordt, dan is de maat volgemeten.

Nu heb ik totaal geen medelijden met U, dames, als ge het geld dat ge met Uw vertaalwerk dacht te verdienen *niet noodig* hebt. Als ge er U eene japon mede denkt te koopen; of een hoedje: en het aldus uitgespaarde geld besteedt aan een reisje langs den Rijn. Want ik vestig er uitdrukkelijk de aandacht van alle op dergelijke wijze werkende dames op, dat er menschen zijn, en *vele* menschen, die vertalen *om den broode!* Verzwaart denzulken dus niet noodeloos den voor hen uiterst moeilijken 'strijd om het bestaan,' want een Nederlandsch broodschrijver wordt toch al nooit oud!

Ik neem dan echter aan, dat ge als middel of als gedachtelijk middel van bestaan aan vertaalwerk zijt begonnen, dat ge het *goed* doet, en dat ge ervaringen hebt opgedaan als de hierboven aangegevene. Voor U, maar ook voor U alleen, wil ik den weg aanwijzen die *kans* geeft op betere resultaten dan ge tot dusver bereikt hebt.

Stel U in directe verbinding met een importeur van buitenlandsche boekwerken. Abonneer U bij hem op de geregeld verschijnende lijsten en catalogi van nieuwverschenen boeken. Maar verzoek hem ook U dadelijk wanneer er een volgens zijn

oordeel ter vertaling geschikt boek verschijnt, dit ter inzage te zenden. Lijkt het boek U dan ook, koop het, en zend het onmiddellijk met een begeleidend schrijven naar een uitgever. Denk er aan dat Uw brief den uitgever pakken moet, en hem overtuige van de juistheid Uwer beweringen. Maar vooral, dring aan op *spoedig antwoord.* Hebt ge binnen eenigen tijd geen antwoord, schrijf weder en eisch Uw boek terug. Laat hem vooral niet te veel bedenktijd, want een uitgever bedenkt zich o, zoo gaarne lang, zeer lang. Ook al omdat uitgeven gemakkelijker gaat dan ontvangen. Als ge dan ten tweeden male geschreven hebt, is er zeer veel kans dat Uw aanbod geaccepteerd wordt, waarna ge verder over de conditiën kunt onderhandelen, en aan de vertaling beginnen. Komt echter Uw boek inderdaad terug, aarzel dan niet dezelfde manoeuvre te herhalen met een tweeden uitgever. Nu beweer ik volstrekt niet dat op deze wijze te werk gaande U geen enkele teleurstelling meer wacht. Integendeel, de kans daarop blijft natuurlijk! altijd bestaan, maar er blijft U in ieder geval veel monnikenwerk bespaard, en zijt ge er eenmaal in geslaagd eene relatie of drie, vier met uitgevers aangeknoopt te hebben, dan gaat in den vervolge Uw karretje over een asphaltweg. Zij dragen U dan uit zich zelven wel 't een of ander op, vooral als Uw naam langzamerhand wat bekend begint te worden.

Bij het kiezen van een uitgever houde men ook nog in het oog, dat men b.v. geen wetenschappelijk werk zendt aan een uitgever van spoorweglectuur, of een stichtelijk boek aan een van romans.

Nu kan het ook voorkomen, dat een boek dat ge wenscht te vertalen reeds eenigen tijd geleden verschenen is. Als ge dan absolute zekerheid wilt hebben of het boek al of niet reeds vertaald is of vertaald staat te worden, wendt U dan vooraf tot de commissie tot regeling van het vertalingsrecht, adres den Heer Vincent van Gogh, Keizersgracht 409, die U de gewenschte inlichting kan verschaffen.

Ten slotte wensch ik er nog even op te wijzen, dat ik mij in dit artikel alleen tot de dames gewend heb, omdat de Hollandsche Lelie een weekblad voor dames is. Op deze wijze echter zou b.v. de portie grieven die ik tegen ongelukkig vertaalwerk geuit heb, uitsluitend voor rekening der dames komen. Dat is allerminst mijne bedoeling, en daarom voeg ik er dadelijk ter geruststelling van mogelijk reeds verontwaardigde dames bij, dat het voor vele vertalingen, door *heeren* bewerkt, beter ware geweest zoo zij onuitgegeven waren gebleven.

N.
G.H.

Hoe kunnen financieel-onafhankelijke meisjes zich werkelijk nuttig maken?

(Deze wedstrijd-bijdragen worden alsnog geplaatst op verzoek van vele abonné's).

Het is ongetwijfeld moeilijk voor financieel-onafhankelijke meisjes een werkkring te vinden, waarbij ze niet de plaats innemen van één harer minder bedeelde zusters en zoodoende voor die anderen den strijd om 't bestaan verzwaren, en waarin ze toch nuttig en noodig zijn. Toch geloof ik, dat er in deze drukke wereld, ook zelfs voor rijke meisjes wel goede bezigheid is te vinden, zóó ze maar eens goed rondzien.

Vooropgesteld zij natuurlijk, dat hun hulp niet thuis noodig is. De zucht naar nuttige bezigheid mag nooit de oorzaak zijn, dat men om vèrafliggende plichten de naastbijzijnde verwaarloost. Maar als men thuis niet noodig is, dan zijn er om ons heen, in onze familie, onder onze kennissen, menschen genoeg, die onze hulp best kunnen gebruiken, in allerlei verschillende omstandigheden.

Bij mij is tenminste al dikwijls de wensch opgekomen: ik wou, dat ik wat meer tijd had, wat zou ik dan die of die heerlijk kunnen helpen. Ten bewijze, dat dit niet maar een phrase is, geef ik een paar voorbeelden:

Een moedertje is ziek. Een vertrouwde meid bezorgt het huishouden, maar de kinderen, die nog niet op school gaan, zijn bijna den geheelen dag aan zichzelf overgelaten; en, hoewel ze zoo stil mogelijk zijn, maken ze toch meer leven dan goed voor moedertje is. -

Met die kinderen nu zou ik me willen bezighouden; met hen gaan wandelen, hen eens een daagje bij mij op visite laten komen, of thuis rustig met hen spelen, zoodat de kinderen hun moedertje niet zoo voortdurend zouden missen en de zieke rustig zou kunnen zijn.

Ik ken een dame, die bijna den geheelen dag alleen zit. Ze is weduwe en heeft een eenigen zoon, die student is en weinig gelegenheid heeft, zijne moeder gezelschap te

houden. Zij heeft geen geldzorgen en ze is ook nog niet oud, maar van nature is ze zwaartillend, melancholiek en zenuwachtig, wat door het vele alleen zijn, vooral in lange avonden, hoe langer hoe erger wordt, zoodat ze nu zelfs ziek is, alleen door zenuw-overspanning. Haar zou ik willen gezelschap-houden, vooral 's avonds, haar opvroolijken en haar gedachten afleiden, zoodat ze de sombere muizenissen vergat. -

Ik ken...., maar het is reeds voldoende. Ik behoef ze niet allen te noemen, de zieken, die ik zou willen opzoeken en voorlezen, de eenzamen, die ik zou willen gezelschap-houden, de bedroefden, die ik zou willen troosten en afleiding geven. Ik nam slechts een paar voorbeelden uit mijn naaste omgeving, maar ik geloof, dat ieder wel zulke gevallen kan vinden. En juist rijke meisjes kunnen zooveel geluk om zich heen verspreiden, ze kunnen zooveel zieken en eenzamen verblijden met wat bloemen of een versnapering. Bloemen, een vriendelijk woord en een vroolijke lach brengen licht in het donkerste huis.

Ander werk is er nog voor haar, die gestudeerd hebben in muziek, teekenen, talen, boekhouden of wat dan ook. Zij kunnen haar kennis besteden ten nutte van anderen, n.l. door lessen of hulp bij de studie te geven aan meisjes, *die geen lessen kunnen betalen.* Ze moeten niet b.v. aan kennisjes, die het best betalen kunnen, les gaan geven, zoo maar voor de aardigheid, want hierdoor onthouden zij misschien lessen aan arme pianojuffrouwen of tobbende onderwijzers.

Ook is het niet de bedoeling, dat ze b.v. dienstmeisjes uit haar sfeer gaan rukken, door haar talen of pianospelen te leeren, maar meisjes van goede afkomst, die aanleg en ijver toonen en wien het aan de middelen ontbreekt (iets wat toch heel vaak voorkomt), diè moet men helpen. En dat is juist zoo geschikt voor rijke meisjes, omdat die tijd in overvloed hebben en niet op geld behoeven te zien, waar b.v. sprake is van het aanschaffen van boeken of dergelijke.

Ik geloof, dat er in deze richting nog veel bezigheid is te vinden, alleen, men moet de moeite nemen het op te zoeken. En al doet men dan geen werk, waar het nageslacht van zal spreken, en al is men niet ‘onmisbaar in de maatschappij,’ dan kan men toch in 't klein even nuttig zijn als anderen, die midden in 't leven arbeiden!

TRUDE.

‘Geen Tijd’.

(Naar aanleiding van het veelbesproken versje van P.K.: ‘Ma moet uit.’)

‘Zeg Liesje, ga je met mij mee,
Het is zulk heerlijk weer,
Ik heb een boodschap in de stad
En morgen kan 't niet meer.’ -
‘Maar moeder, vraag nu dat toch niet,
'k Maak notulen, zooals U ziet.
Vraagt U het maar aan tante Jet,
Die heeft toch niets, wat haar belet.’ -

‘Zeg Liesje, heb je 't al gehoord,
Ze geven de “Manon”;
Je moesje wil zoo graag er heen;
'k Wou, dat je 't schikken kon.’ -

‘Neen, moeder, houdt U maar uw mond,
Ik heb dien avond “Kinderbond”.
Maar 'k weet een meisje van der Speldt,
Dat graag U daarheen vergezelt.’ -

‘Zeg Liesje toe, doe me 't plezier
En zorg voor kleine Cis,
Ik heb zoo'n kiespijn, net vandaag,
Nu zij zoo koortsig is.’ -
‘O, moeder, dat kan immers niet,
'k Moet naar de Zondagschool subiet.
Zeg 't liever aan de kindermeid,
Die heeft juist overvloed van tijd.’ -

‘Zeg Liesje, 'k weet een heerlijk nieuws;
We gaan al gauw op reis,
Eerst stil naar buiten, en dan nog
Naar Brussel en Parijs.’ -
‘Wel, moeder, 'k wensch U veel geluk,
Maar *ik* heb 't heusch weer veel te druk
Want op 't Congres, dat nu begint,
Spreek 'k over ‘Rechten van het kind.’

19-10-'04.
M. ESCHER.

Uit de ‘brieven aan een doode’ geschreven aan haar echtgenoot door Bertha von Suttner.
Vrij naar het Duitsch door Mevrouw De Graaff-Van Cappelle.

(Slot).

Wat klinken die aanteekeningen in mijn laatste schrijven droog, niet waar? Maar het uitpluizen van stellingen is dat altoos. Wilshire overzag het geheel met een profetischen blik. Toen hij het doel waarnaar hij streefde openbaarde, werd zijn taal dichterlijk.

Nadat hij de zaak van alle kanten had bekeken, sprak hij van den zegen van zijn leer, waarmede hij niet anders beoogde dan het heil van de menschen. Het was of hij een loflied zong. Den geest zijner woorden zal ik trachten weer te geven. Hij zei:

'Ik heb een tijd gekend dat gesprekken over zieleheil mij verveelden. Ik vond het zoo doelloos over de redding van een menschelijke ziel te praten, als zij die gered moesten er geen schenen te bezitten. Ik vond ook dat er geen reden bestond om te trachten het lichaam in stand te houden, als er geen ziel in huisde die de moeite daartoe waard was.

Toen ik later overtuigd werd dat het lichaam hoe langer hoe beter en gezonder zal worden, toen ik begreep dat de macht die de mensch over de natuur heeft, ten slotte de aarde dwingen zal een overvloed voort te brengen waar behoefte aan is; een rijkdom, die elke dam zal wegspaden, die kunstmatig kan worden opgeworpen om den stroom tegen te houden, toen stelde ik er belang in.

Een dam in een molenbeek bewijst alleen diensten als er niet te weinig of niet te veel water is. Als de stroom den ganschen omtrek overspoelt, dan heeft een dam geen de minste waarde. Ten dage dat het voedsel voor allen overvloedig zijn zal, wacht de aarde weder een sterk, gezond, mooi geslacht van menschen. Zoomin als in een oerwoud ongezonde herten worden gevonden, zullen op aarde ziekelijken ronddolen.

Een lied van vreugde en schoonheid zal over de aarde weerklinken!

Waarom wensch ik dat lied te bespoedigen? Niet omdat ik daar persoonlijk meer aan zal kunnen deelnemen, maar ik koester wel de hoop dat de dag niet verre meer zijn zal dat voedsel even ruim voorhanden is als lucht.

Het ware genot van het streven naar een hemel op aarde is het streven zelf. Waarom streven we naar schoonheid? Waarom hebben we het leven lief? Waarom houden we van muziek? Omdat het leven - de ziel van alles, harmonie is.

Er heerscht een regelmaat in het heelal die alle dingen dwingt om samen te stemmen in één accoord. Op vast bevel nemen de levenlooze voorwerpen vormen aan van harmonische schoonheid. Geen sneeuwklokje dat zich niet liefelijk schikt naar dit gebod. Om daaraan te voldoen kleurt de vlinder zijn vleugels en stemt de nachtegaal zijn lier. Zag de mensch wat hem in de toekomst wacht, wat zouden er jubeltonen opstijgen.'

Wilshire sprak hoe langer hoe opgewondener:

'De componist regelt zijn symphonie, de schilder schikt zijn kleuren, de dichter zijn woorden, en de edele mensch zijn handelingen; dat alles geschiedt om harmonie te bevorderen; het loflied voor te bereiden.

Tot nu toe deden we dat onbewust. Zoodra wij leeren beseffen wat wij doen, zullen we dezelfde heerlijke gewaarwording ondervinden, die een Mozart zich boven den nachtegaal, een Raphael boven den bontgekleurden vlinder deed gevoelen.

Men kan genieten met den geest en met het lichaam, maar zonder het lichaam kan de geest niets. Mijn gemoed geniet meer van een symphonie dan mijn oor, maar het oor is noodig om de ziel te laten genieten.

Geen verheven ziel zal ooit kunnen wonen in een lichaam dat gebrek lijdt.

Het is met het leven als met kleine kabbelende golfjes, die door grootere golven worden verdrongen. Als de storm opzet dan krijgen de golfjes witte kopjes, daarna worden ze schuimende golven en komen de bruischende al die kleinere opslokken.

De menschen zijn nog in het stadium der witte koppen, maar de stormvloed nadert; ieder mensch wordt onweerstaanbaar uit zijn kleine kringetje gedrongen om zich aan te sluiten bij de groote en steeds grooter wordende golven, die zich op den levensoceaan vertoonen, voortgestuwd door het menschelijk denken.'

Zoo ongeveer sprak met schitterende oogen de Amerikaansche socialistische millionair Gaylord Wilshire. O wat had ik u in mijn nabijheid gewenscht, mijn doode, om hem te kunnen hooren.

Voor hen die het hun plicht rekenen nuttig te zijn voor anderen, is er niets belangrijkers dan het geluk der menschen en hun waarde te bevorderen. Die beide zaken staan in verband met zedelijkheid in politiek. Verbeterd moeten de verhoudingen der menschen onderling, maar ook van het eene volk met het andere. Dikwijls hoort men beweren: 'ik bemoei me in het geheel niet met de politiek.'

Het zou heel goed zijn om zich niet om de politiek te bekommeren, als die dan ook de

individu's meer met rust liet. Maar zij is het die zonder zich om moraal of verstand te bekommeren, ketenen maakt die knellen. Zij is het die het voor ons onzeker maakt, of het leven van duizenden niet weldra zal bloot staan aan het vuur der kanonnen; zij is het die gif strooit dat de groote massa ruw maakt en tegen elkaar ophitst; zij draagt de schuld dat door weelderige krijgstoerustingen de armoede als een berg op ons drukt, zij verhindert met haar inkomende rechten den natuurlijken omloop van goederen.

Was de politiek eerlijk en wijs, wat zou ze een welvaart kunnen bevorderen, den grondslag leveren voor geluk en schoonheid, het edele en groote ontwikkelen.

Ik schreef u brieven, mijn doode, die u niet zullen bereiken. Ik ben van u gescheiden en toch geheel van u vervuld. De herinnering aan u wil ik vasthouden en met uw beeld voor me, het eenzame leven verder ingaan.

Eeuwig trouw blijf ik de uwe.

Een Offer. Fragment.

‘**E**n de schets, Hettie, is die al klaar?’

Zij schudde van neen.

‘Wanneer doe je 't dan voor me? Toe, doe het dan gauw,’ vleide hij.

Ze stond op een stoel en doorsnuffelde zijn boekenkast.

‘'n Droevig zaakje, hoor!’ zei ze, ‘zoo'n arme stakker ook, die zijn boeken aan stalletjes opkoopt! En dat wil drama's schrijven en beroemd worden! Wacht even, ik kom er af!’

Ze keerde zich om, leunde beide handen luchtigjes op zijn schouder, keek hem aan, lachend meewarig. Eén oogenblik - toen verdween het lachje. Ze sprong vlug op den grond.

Dwaze, teerhartige vrouw, knorde ze in zich zelve; laat toch de liefde buiten spel.

‘Kom hier zitten,’ zei hij, ‘en warm je handen, ze zien paars van de kou, en laten we ernstig praten.’

‘Je stookt ook zoo slecht,’ pruttelde ze en wreef de handen tegen elkaar; ‘en galant ben je ook niet!’

‘Galant tegen jou,’ vroeg hij verwonderd, ‘daarvoor acht ik veel te hoog jou geest, jou intelligentie. Galant, dat ben ik alleen maar tegen die anderen, die luchtig elegante wezentjes....’

Ze zuchtte heel even;... en dien man had ze lief....

‘Nu dan, laten we ernstig praten. Je wou, dat ik je een schets leverde voor een drama?’

‘Ja,’ zei hij, en liep onrustig het kamertje op en neer met zenuwachtig haastige stappen. Toen bleef hij staan, nonchalant aanleunend tegen haar stoel.

‘Ja ik wil werken, een groot machtig werk, waarin kracht zit, en levensblijheid, dat me een naam zal geven in de wereld....’

‘Maar als ik je de schets lever, de idée aangeef, dan is je werk niet oorspronkelijk,’ plaagde ze hem.

‘Dat is zoo,’ gaf hij toe. ‘Maar ik heb geen groot idée in me, nu niet, en ik verlang te gaan werken, me te dompelen in mooi werk. Jij hebt gevoel, verbeeldingskracht, er zitten ideeën in alles wat je schrijft, maar je zeggingskracht is niet groot, niet

machtig. Ten volle erken ik jou meesterschap in de fantasie en ik zou zeker niet de eerste zijn, die iets goeds maakte, geïnspireerd door een vrouw. En dan, zou ik, door jou tot succes gevoerd, jou vriendschap nog niet meer waardig zijn?'

'Mijn vriendschap heb ik je gegeven, ook toen je geen succes had, en die blijf je behouden,' zei ze eenvoudig, ofschoon haar stem wel even trilde.

Ze lei haar hand, licht steunend, op zijn arm.

'Hans, het is niet om mijn vriendschap, dat je beroemdheid wenscht. Hans, zonder vertrouwen is vriendschap geen vriendschap meer!'

Hij nam haar hand tusschen de zijnen en streelde ze zachtjes.

'Je hebt gelijk, Hettie, en ik wil je ook graag mijn vertrouwen geven.'

Hij liep wat gejaagd naar het venster, tuurde een oogenblik in de morsige straat en omhoog in de vuilgrauwe wolkenlucht - kwam weer tot haar terug.

Er kwam teerheid in zijn wat bruske stem, en een warmer tinteling in zijn oogen.

'Er is een meisje,' zei hij, 'een fijn blond kindje, dat ik tot mijn vrouwtje maken wil. Maar ze kan toch niet trouwen, weeldemeisje als ze is, met een arm onbekend schrijver! Voor haar Hettie, wil ik werken; daarom, niet ter voldoening van eigen ijdel-

heid, wensch ik beroemdheid; daarom wil ik uitblinken boven allen, daarvoor wil ik worstelen, dat zij mij eeren kan....'

'Stil maar Hans, vertel maar niet verder! Ik begrijp je wel. Hou je veel van haar?'

'God, Hettie, je weet niet wat liefde is -'

Hij nam weer haar hand.

'Nee, ik ken alleen maar vriendschap.'

Ze trok haar hand terug.

Daar was ze nu uitgesproken die gedachte, die al zoolang in haar rondwoelde; daar was nu de zekerheid! Daar was het weer, dat oude, wreede spel.... O, die mannen, die de krachtliefde, die is één zaligheid van zelfverzakend geven, versmaden voor de bekoorlijke grillen van een poppetje, dat wel de liefde wil als ze komt met weelde, met zon en blijheid, maar die, vol van eigen ik, terughuiveren voor den somberen levensstrijd, waarin een groote, machtige liefde, heilige glorie zijn zou.

Het was nu heel stil in het kleine vertrekje. De wind steunde even klagelijk door den schoorsteen; het kolenvuurtje vlamde flauwtjes op; langs het grauw-witte plafond warrelden wat schaduwen; in den grijzigen schemer vervaagden zich alle omtrekken. Uit de straat beneden zeurde al lang een orgeldeun, met schrilvalschen toon.

Hij stond voor het venster en wachtte. Ze peinst nu zeker over de schets, dacht hij, ik zal haar nu niet storen.

Nu heb ik mijn kunst nog; zóó dacht zij; mijn kunst alleen. Onwillekeurig ging haar hand naar haar zak. Daar zit mijn schat, peinsde ze voort, terwijl ze enkele velletjes, dicht beschreven, te voorschijn haalde. Het dunne papier ritselde tusschen de vingers. Hij bewoog zich, wachtte toen weer stilzwijgend....

De schets van mijn boek, mijmerde ze; de schets van het boek, dat mijn meesterwerk worden zal, waarin ik openbaren zal heel mijn ziel, dat een revelatie wezen zal, waaraan ik arbeiden ga in mijn zalig stille uren, wat me troosten zal in mijn eenzaam leven....

Toen schrok ze. Het papier ritseltrilde tusschen haar vingers. Ze keek op, òp naar hem, half angstig, half blij. Zwart teekende zijn silhouet zich af tegen het flauw lichtende raamvlak; jong was hij, en krachtig en ze had hem lief.

'Neen, neen,' fluisterde ze, 'niet mij zal het succes brengen, en vreugde en vrede, niet mijn glorie zal het worden, maar de zijne. Roem zal het hem geven; roem en geluk!

Geluk.... en dan liefde! O, mijn geheiligde kunst!'

'Hans,' ze stond op, veerkrachtig, 'Hans,' zei ze en haar stem deed vreemd luid in de grijzige kamerstilte: 'hier is de schets voor je drama!'

In zenuwachtige haast nam hij 't papier van haar aan, één blijde verrassing.

'Had je 't al klaar, Hettie, waarom zei je me dat niet dadelijk toen je hier kwam?'

'Ik weet niet, ik dacht half en half, dat het je geen ernst was; maar nu je er weer op terugkwam....'

'O, Hettie, het zal, het moet goed worden, dat drama van jou en mij. En,' voegde hij er, jongensachtig onstuimig bij, 'als het klaar is, draag ik het op aan jou!'

Ze schudde het hoofd.

'Neen, niet ter wille van mij, niet ter wille van onze vriendschap wil je het schrijven; mij komt de opdracht niet toe, wel aan die andere.'

Er was bitterheid in haar stem, koelheid in haar houding. Kalm knoopte ze haar mantel dicht, reikte hem, als vluchtig de hand; verbluft liet hij haar gaan.

‘Wat is er nu weer met haar,’ mompelde hij, terwijl hij 't kacheltje lawaaiig opporde, en zijn lamp aanstak.

‘'n Tikje jaloersch misschien; ‘dwaze schepseltjes toch, die vrouwen, vol kuren en grillen, zelfs zij, die zoo heel verstandig lijken, zoo krachtig van geest....’

C.B.

Uit het verre Westen.
Hoe wij, vrouwen, het huishouden doen in Californië.

Het is zeven uur, tijd, om op te staan. Voor de tweede maal, evenwel, want, al een paar uur vroeger, heb ik ontbijt en lunch moeten klaarmaken voor mijn' broer, het laatste neemt hij meê, daar hij niet vóór 6 uur (etenstijd) terugkomt.

In de ‘country’ neemt men den voornaamsten maaltijd om 12 uur, daar men tegen dien tijd al heel wat werk achter den rug heeft, dus recht op een stevig maal.

Na mij aangekleed te hebben, worden de

bedden afgehaald, de fonteintjes (gewoonlijk is er één tusschen 2 slaapkamers in) schoongemaakt en ga ik ontbijten, en, al gauw kondigt een luid geklop op de achterdeur de komst aan van den groente-Chinees.

Na zijn opgewekt: 'morning, Ma'am,' ontpakt hij zijn manden, die hij aan een' buigzamen stok op de schouders torscht, op een sukkeldrafje loopend. Veel Amerikanen zijn er tegen, een Chinees te bevoordeelen, in plaats van een 'white man', maar iemand, die op eigenbelang bedacht is, weet, dat hij iederen dag versche groenten en, niet te vergeten, vruchten heeft tegen mischien iets hooger prijzen. De groenten hebben in hoofdzaak veel van de onze: witte en gele knollen, wortels, de prachtigste kropsla, (het geheele jaar door) uien, spinasie, tomaten, sweet potatoes, die men in den oven gaar laat worden, squash, sweet corn, veel gelijkende op onze turksche weit, slaboonen, artisjokken, enz.; aardbeien zijn er van April-November, voor 6 kleine bakjes, elk genoeg voor twee personen, betaalt men nu 30, in den vollen tijd 20 ct.; frambozen zijn er nu ook nog; de heerlijkste perziken (free- en clingstones) en abrikozen in Juni en Juli; trosen aalbessen. De loganberries, het midden houdende tusschen frambozen en moerbeien, met den geur der eersten; zij zijn zóó zuur, dat ze alleen gestoofd of ingemaakt worden gegeten. Wat later komen de sappige en geurige bartlett-pears en de appels, welke laatste in koeler streken groeien. In September de druiven, witte en blauwe; de laatste jaren legt men er zich op toe 'seedless' grapes te telen, welke veel kleiner zijn dan die *met* pitten. Bananen zijn altijd te krijgen; ze komen uit het Zuiden, Honolulu en de 'Islands'. Deze maand worden de overheerlijke 'navel-oranges' rijp, zoet zonder pitten, citroenen heeft men altijd. Ik vergat nog te vermelden de kolossale watermeloenen van half Juli-September; deze wegen van 40-50 pond, dikwijls nog meer. Hier betaalt men 25 á 30 ct. het stuk, omdat het vervoer zoo kostbaar is; in streken, waar zij groeien, koopt men een vrij grooten voor 10 ct. De canteloup of 'nutweg' is hier bijzonder geurig en kost 5 ct. per stuk. Het vreemde is, dat men, hier komende, alleen houdt van de ons bekende vruchten, langzamerhand leert men evenwel de nieuwe soorten eten en eindigt met er dol van te houden. Ieder eet hier dagelijks vruchten, heeft die noodig en zij zijn goedkoop. Er is hier geen vrouw, die niet haar voorraad ingemaakte vruchten voor den winter heeft; 1°. is de suiker goedkoop: 5 ct. het pond (4½ ons van ons gewicht); 2°. staat aan het ontbijt al de jam op tafel; de schoolkinderen krijgen sandwiches met marmalade meê. Het is een smakelijk gezicht de planken in de provisiekamer te zien, bezet met blikken bussen, inhoudende vruchten op eigen sap, verder glazen en stopflesschen met jellies en marmalade. De laatste sluit men van de lucht af, door er een laag gesmolten parafine (was) op te gieten, die daarna nog eenige malen kan gebruikt worden en waarnaar men niet meer behoeft om te zien, zoodoende tijd, moeite en kosten besparende. De bussen worden dichtgemaakt met 'sealing-wax'.

De Chinees heeft Vrijdag versche visch, zalm, tong en verscheidene soorten andere witte visch, gemiddeld 12½ ct. het pond. Alles is keurig verpakt in afzonderlijke manden tusschen blâren en wordt schoongemaakt verkocht.

Onze groenteman sjokt verder en ik ga naar de keuken terug met mijn inkoopen.

Ik heb het druk, want het is waschdag.

De kachel, die ik vóór het ontbijt heb aangelegd, brandt als een lier. Door pijpen *in* het fornuis, correspondeerende met den boiler er *achter*, wordt het water daarin heet gemaakt en in anderhalf uur heb ik het op de vereischte temperatuur.

Op de badkamer (geen huis is kompleet zonder bad, als zijnde dat hoog noodig voor de gezondheid) zijn er kranen voor koud en warm water voor bad en marmeren fonteintje; ook boven de waschbakken en den gootsteen. Stookt men den kachel den geheelen dag, wat de Amerikanen doen voor hun 3 ‘substantial meals,’ dan heeft men altijd plenty water.

Ik heb een waschmachine, waarvan ik het rad vroeger zelf draaide. Dit evenwel betrekkelijk zwaar werk zijnde, word ik nu geholpen.

Door het gebruiken van zeeppoeder, ongeveer 5 c., krijgt men al gauw een goed sop, en in een half uur is de wasch schoon, geblauwd en uitgewrongen door den aan de machine bevestigden wringer. Bijzonder vuile stukken worden op het bord gewasschen. Het vuile water gooit men uit de machine in een afvoerbuis (hopper) bij de waschbakken. Gebruikt men geen machine, dan wascht men in de bakken, vanwaar het vuile water van zelf in de hopper loopt.

Bij ieder huis is een plaats of tuin (yard) voornamelijk, om de wasch op te hangen.

Wij bewonen een ‘lower flat’; de bewoners van het ‘upper flat’ hebben voor de wasch, twee lijnen met een pulley (katrol), loopende van de achterwarande tot een punt aan den tegenovergestelden kant; men trekt aan het eene touw en hangt de kleedingstukken achtereenvolgens op, totdat de lijn vol is en behoeft zoodoende geen voet te verzetten; daarbij is het een voordeel, dat alles goed bleekt en gauw droogt door de hoogte, waarop het hangt. Neemt men het goed af, dan trekt men het andere touw naar zich toe. -

Overhemden, manchetten en boorden geeft men aan de ‘french laundry,’ welker machineriën door electriciteit gedreven worden. Voor de eerste betaalt men 10 c.; voor de laatste 2 voor 5 c.

Dat de laundries goede zaken maken, blijkt uit het feit, dat er ontelbare wagentjes van verschillende companies rondrijden; de ‘driver’ krijgt paard en wagen in bruikleen, moet daarvoor beide onderhouden, ontvangt 20% van het waschgoed en maakt zoowat 100 dollar 's maands. De company vaart er nog beter bij! De fransche gordijnen, (lace curtains) die men voor alle ramen heeft, worden op den ‘stretcher’ gespannen.

Nu blijft er nog over het strijken van het gesteven goed, waarvoor ik een anderen dag houd en mijn gaskomfoor met 2 branders gebruik, als de kachel niet aan is, en het mangelen van de rest; de mangel schroeft men aan de tafel.

De bedden worden nu opgemaakt en het stof afgenomen.

Voor het middageten doe ik zooveel mogelijk alles vóór 12 uur, om 's middags vrij te zijn; ik trek het vleesch voor de soep, kook de groenten af en maak het dessert als het koud is, alles op het gaskomfoor. Heb ik geen ‘drukken pot’, dan leg ik den kachel niet aan, maar eindig mijn maaltijd op het gas; voor warme schoteltjes heb ik een oventje, passende op het komfoor en ik maak daarin ook mijn cakes en braad het vleesch.

Nog even heb ik tijd een paar boodschappen te doen vóór de lunch (half 1). Wel komen de leveranciers aan huis, maar men moet de dingen soms zelf uitzoeken bij slager en kruidenier, want het gaat hier evenals in Holland; men krijgt niet altijd, wat men bestelt.

De slagerijen zijn keurig netjes en, wat mij hier altijd treft: er is geen vleeschlucht merkbaar. Er zijn groote vliegenramen, ook inplaats van de deur, zoodat de frissche lucht overal toegang heeft.

Vliegen zijn in Californië in overvloed, vooral 's zomers; ieder raam in huis is dan ook voorzien van vliegengaas ter hoogte van de benedenste ruit. Het vee wordt geslacht in ‘slaughter houses’ buiten de stad en in de vroegte naar de verschillende slagerijen gebracht. Prima rundvleesch kost 15 c. het pond; dito kalfsvleesch 18 c.; varkensvleesch 15 c. In een heet klimaat kan men van Mei-November geen pork krijgen, zijnde dit schadelijk voor de gezondheid.

Brood bakte ik vroeger zelf; ook maakte ik de gist; men kan het ook doen rijzen door ‘magic yeast’ of bakingpowder. Een groot brood kost 5 c.; kleine broodjes ‘rolls’ 6 voor 5 c.

Tegenwoordig gebruiken wij zoo weinig brood, dat het de moeite niet loont, zelf te bakken. Behalve in de bakkerijen kan men brood krijgen bij den kruidenier. Dit laatste is echter meer ‘country style.’

Ik moet huiswaarts, om voor de lunch te zorgen, en na die genuttigd te hebben, ga ik de ‘dishes’ wasschen, tegelijk met die van het ontbijt. Tegen half 2 is alles aan kant en ben ik vrij van huishoudelijke bemoeiingen tot half 5 of 5 uur, al naardat er te koken is. Wij eten om 6 uur en tegen 7 uur worden de dishes voor het laatst gewasschen. Daarmeê is mijn dagtaak afgeloopen.

Een andermaal hoop ik te vertellen, wat men al zoo op tafel krijgt en hoe het eten wordt opgediend; hoe de huizen zijn ingericht en gemeubeld en hoe wij ze schoonhouden.

Ook een ‘shopping-day’ in San Francisco.

M. VITRINGA.

East-Oakland - Californie.

Brief uit Berlijn.

Berlijn, 24 October 1904

Het Hollandsche spreekwoord: ‘men moet geen slapende honden wakker maken,’ schijnt bij den chef der Berlijnsche politie totaal onbekend te zijn, anders zou de Heer von Borries niet de opvoering van Oskar Blumenthal's nieuwe drama, *der tote Löwe*, verboden hebben.

De directie van het Berliner Theater, die genoemd stuk als Kerstmis-nouveauté ten tooneele wilde brengen, ontving van den president der politie een schrijven, waarin werd meegedeeld, dat op grond van toespelingen op feiten, die nog te versch in het geheugen lagen, hij de opvoering van *der tote Löwe* moest verbieden. Bij het ontvangen van dit verbod was de directie zeer verwonderd, daar zij, na lezing van het stuk geen bezwaar in de opvoering zag. Zij was er veeleer mede ingenomen; de stukken van Blumenthal zijn pittig en vallen in den smaak van het publiek, iets, waarmede een theater-directie in de eerste plaats rekening moet houden.

Doch Herr von Borries had dieper gekeken; hij achtte het beter om het conflict, dat in 1890 tusschen keizer Wilhelm II en den ijzeren kanselier, vorst Bismarck, had plaatsgevonden, niet in de hoofdstad ten tooneele te doen voeren.

Het stuk behandelt den strijd tusschen koning Marco, een jong spaansch koning, en zijn eersten minister, den hertog van Oliveto en speelt in de 14^{e} eeuw.

In *der tote Löwe* moet de kanselier plaats maken voor een jongen staatsman en aanzien, dat het land, onder zijn ijzeren hand in bloei gekomen, door de minder gelukkige staatsgrepen van den jeugdigen vorst, niet vooruitgaat. Niettegenstaande decoratief, costumes en handeling een middeneeuwsch karakter dragen, herkent een Duitscher, die op de hoogte is van wat er in regeeringskringen voorviel, onmiddelijk genoemd feit van 1890.

De directie van het Berliner Theater heeft echter een klacht door haren advocaat bij het Oberpräsidium der provincie Brandenburg laten indienen.

Deze rechtbank zal nu over de vraag moeten beslissen, in hoeverre door dit verbod de vrijheid der schrijvers aan banden wordt gelegd.

In Hamburg is *der tote Löwe* met succes opgevoerd. De directeur van den Duitschen Schouwburg aldaar, baron von Berger, die hoog bij den keizer staat aangeschreven, heeft juist zijn ingenomenheid met Blumenthal's werk te kennen gegeven. Het origineele van den inhoud, dat samenhangt met gebeurtenissen uit den nieuweren tijd, trok von Berger zeer aan.

Ook in Breslau wordt het verboden stuk weldra opgevoerd. De beste reclame voor Blumenthal's drama is door den Berlijnschen politiepresident gemaakt! Een sensatie, die sinds Augustus de gemoederen der Berlijners in beweging zette, (zelfs ministers en andere hooggeplaatste personen staarden het wonder aan) was de vraag of *der kluge Hans,* het paard van den heer von Osten, psychologisch meer ontwikkeld was dan andere lotgenooten. Eindelijk is door de mededeelingen van Dr. Moll, den president van het Psychologisch Genootschap, het volgende aan het licht gekomen. Dr. Moll had reeds in Juni 1903 het paard onderzocht en kwam tot de overtuiging, dat er geen sprake was van bizondere verstandsontwikkeling bij den klugen Hans. Al de rekenkunsten, het herkennen van personen, enz. die hij vertoonde, berustten op dressuur, en het geven van teekens door zijn meester. Hans was misschien met wat meer zorg gedresseerd, dan gewoonlijk het geval is.

Door al het geschrijf over Hans, wilde Dr. Moll zich nog eens overtuigen en schreef tweemaal aan den heer von Osten om Hans in kleinen kring te inspecteeren, daar hij stellig zijn repertoire vergroot had sinds 1903. De heer von Osten antwoordde hierop niet; een bewijs dat de eigenaar van Hans bang is voor een ernstig onderzoek. Tevens was aan het licht gekomen, dat von Osten verleden jaar het paard voor 6000 Mark aan den directeur van het circus Schumann had willen verkoopen; de koop stuitte af

op de weigering van den heer v. Osten om Hans eerst ter keuring in het Circus te laten brengen.

Uit alles blijkt meer en meer, dat de eigenaar van Hans die paardendressuur alleen doet om er geld mede te verdienen en dat al de verwonderingwekkende kunsten van het paard geen nut opleveren voor de psychologische wetenschap. Men heeft hier te doen gehad met een kolossale paarden-dressuur; de reclame van den heer von Osten heeft heel wat pennen in beweging gebracht en voegt een steentje bij aan het gebouw 'Grossstadtleben'.

MEA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Aan Mej. Nannie v. Wehl.

Uw stukje aan Mej. Cornelie Noordwal gelezen hebbende, kan ik niet nalaten u daarover mijne adhaesie te betuigen. Ook ik ben ongeveer 5 jaar aan een groot kantoor werkzaam, ben *getrouwd*, doch door zekere omstandigheden gedwongen mijn eigen brood te verdienen, en ook *ik moet* 't bekennen, dat de heeren der schepping niet zoo kwaad zijn, als Mej. Noordwal ze afschildert. Vooral op een kantoor werk ik liever met heeren dan met dames, dat niet alleen, maar werkelijk, ook ik heb ondervonden, dat de hoffelijkheid van hun kant tegenover het vrouwelijk geslacht nog steeds in leven is.

Ja, er zijn er wel natuurlijk, die beweren, dat wij vrouwen hun 't brood uit den mond nemen, door ons te beijveren op kantoor-werkzaamheden, doch als men hun bedaard aan het verstand brengt, dat niet *alle* vrouwen roeping gevoelen om huishoudster, kinderjuffrouw, of onderwijzeres te worden, dan begrijpen ze dat ook wel. Ik vind het daarentegen wel wat overdreven van u, om te zeggen, dat als je belast en beladen in een damescoupé komt, ze je niet helpen. Ik kan u dan verzekeren, dat *ik* dikwijls dames met kinderen behulpzaam ben geweest, bij het instijgen van een damescoupé. Eigenlijk vind ik, dat dit dikwijls van het invididu zelf afhangt; de eene persoon, man of vrouw, is behulpzaam en vrindelijk, de andere daarentegen voelt niet de minste aanvechting iemand van dienst te zijn.

Hoogachtend
C. SCHLIMMER-ARNTZENIUS.

II. 10 November 1904.

Als Freule Lohman mij nog een plaatsje kan en wil afstaan in de Holl. Lelie, zou ik heel graag iets willen zeggen op het aan mij gerichte ingez. stuk in No. 19 van 9 November. Ik weet niet aan wie ik dit schrijven richten moet, daar er zelfs geen pseudoniem is genoemd, maar ik hoop, dat de inzendster hieruit wel begrijpen zal voor wie dit is bestemd.

Ieder mensch heeft van een zaak een eigen, een *persoonlijke* opvatting; ieder leest en begrijpt een woord b.v. op zijn eigen wijze; en ik geloof, dat van geen woorden zóóveel verschillende opvattingen bestaan als van de woorden ‘vriendschap’ en ‘liefde’. Het is heel moeilijk uit te maken wie gelijk heeft, want over 't algemeen houdt ieder zijn eigen opvatting graag voor de beste. Daarom wil ik dit schrijven beginnen met te zeggen: als *ik* mijn meening over iets zeg, dan zet ik eenvoudig uiteen, hoe ik voor mij persoonlijk de zaak begrijp. Maar ik wil daarmee volstrekt niet beweren, dat het *is* zooals ik zeg, en ook wil ik niet de opinie van een ander bestrijden. Ik vind het zelfs heel gewoon, als anderen het niet met me eens zijn: met de karakters en de ondervindingen verschillen ook de meeningen. Om dat te doen uitkomen, schreef ik telkens in mijn vorig stukje: ‘ik geloof,’ ‘m.i.’, ‘mij dunkt’, enz.

Zoo voelde ik voor mijzelf ook, dat liefde hooger staat dan vriendschap. Daar anderen echter best die woorden anders konden opvatten dan ik, oordeelde ik het 't beste, eerst *eenigszins* - wel wat vaag en kort, dat geef ik toe - aan te geven, wat ik zelf er onder verstond. Ik zou wel een uitgebreider uitlegging willen geven, maar ik kan volstaan met dit te zeggen: 'vriendschap' vat ik op zooals P.A.L. dat uitdrukt in zijn juiste, door Freule Lohman in het hoofdartikel aangehaalde woorden. *Precies* dezelfde verhouding als Freule Lohman in dat artikel beschrijft, bestaat er tusschen een jong-meisje en mij; en het spreekt geheel vanzelf dat wij in alle omstandigheden vast op elkaar kunnen rekenen.

Nu noem ik 'liefde' zulk een diepe, dóor en dóor innige vriendschap tusschen man en vrouw, gepaard met hartstocht. Hóe leelijk ik dit laatste *op zich zelf* ook vind, als dat samengaat met die innige vriendschap, vind ik dat *niet* leelijk. En zulk een verhouding tusschen man en vrouw vind ik het hoogste geluk, dat we hebben kunnen. Ik verkies die zeker boven vriendschap; maar toen ik mijn stukje schreef, dacht ik niet aan wat ikzelf 'verkoos'. Ik oordeelde niet naar mijn eigen voorkeur. Spreek ik nu van de liefde van een vrouw voor een man, dan bedoel ik daarmee, dat ze hem liefheeft *zooals hij is*, met al zijn deugden en gebreken. En niet dat ze in hem een *ideaal* liefheeft! Daarom ben ik ook van oordeel, dat liefde zooals *ik* die opvat, *blijvend* is, dat ze niet verminderen kan.

Om die reden kan ik ook begrijpen, dat een hoogstaand mensch, die ééns heeft 'liefgehad,' niet weer een tweede maal zoo'n liefde kan opvatten voor een anderen man. En ook, dat een vrouw, die haar echtgenoot zóó heeft liefgehad, na zijn dood niet zou kunnen hertrouwen.

'Verliefdheid' en 'liefde' worden maar al te vaak verward. Het eerste is een *voorbijgaand* iets, en kan óók bestaan tusschen twee volkomen verschillende naturen, die elkaar in het geheel niet begrijpen. In zoo'n geval hebben beide personen wèl een 'ideaal' lief. Ik kan me ook niet voorstellen, dat 'liefde' op het eerste gezicht kan ontstaan, b.v. na een balpraatje en na één keer met elkaar te hebben gedanst. Wel echter 'verliefdheid'.

Ik geloof, dat echte liefde met vriendschap beginnen moet; tenminste, dat is de *zekerste* weg, om tot ware liefde en *duurzaam* geluk te geraken. Daarom zou ik wel een ideaaltoestand willen hebben, waarin alle jongemeisjes en jongelui volkomen ongedwongen met elkaar konden omgaan en daardoor elkander goed leerden kennen; dat alle *verloofden* als *vrienden* waren begonnen. Dan zou de band tusschen vele echtgenooten véél hechter zijn.

En nu, *is* 'liefde' dan zoo zelfzuchtig? Toen ik schreef: 'mij dunkt, dat *liefde* hooger staat',

had ik een mooi voorbeeld voor oogen: zij was een nobele, hoogstaande vrouw, en toen ze huwde, kende ze haar man volkomen. Zij *wist*, dat hij verkeerde eigenschappen had; en ze heeft véél verdriet daardoor ondervonden. Dikwijls gevoelde zij zich diep ongelukkig in haar huwelijk, maar zij bléef haar man liefhebben met dezelfde groote liefde. Telkens en telkens vergaf ze hem weer; zij gaf zich gehéél aan hem, en ze eischte niets voor zichzelf. Angstvallig verborg ze zijn verkeerdheden voor de wereld, en deinsde voor geen leugen zelfs terug, als zij hem daardoor vrij kon pleiten. En als intieme vrienden tot haar zeiden: 'Hoe kún je dat verdragen?', dan antwoordde ze niets dan: 'Ik heb hem lief!'

En dat was een *trotsche* vrouw; een die bekend stond als 'een vrouw, die zich *voelde.*' Maar dat alles verdween als er sprake was van haar man; en die groote liefde is haar gehééle leven door blijven bestaan.

Dát was een liefde, zooals er misschien maar zelden meer gevonden wordt!

En nu vraag ik: *is* 'liefde' egoïst, *eischt* ze veel, *vergéét* ze minder, en staat 'vriendschap' waarlijk *hóóger?*

EXCELSIOR.

'Und sie hat auch Gefühl?' door E.R.

(Zie mijn corr: aan E.R.)
Redactrice.

'**D**ag Anna! Hoe gaat 't je?'

'"Dank je wel; dat is goed, dat je me eens op komt zoeken. Geef hier je hoed en mantel s.v.p, dan zal ik die twee op de kapstok deponeeren."'

'Neen zeg, liever niet - 'k zal ze hier maar bij me op den stoel leggen, als je 't goed vindt, want 'k heb niet veel tijd en dan heb ik ze straks dadelijk.'

'"Nu zooals je wilt, maar 't treft anders mooi, mijn man is uit."'

'Zóóóó,! en voor wie treft 't dan mooi voor jou of voor mij?'

'"Voor mij natuurlijk, want anders zat ik alleen.

Je drinkt toch een kopje thee?"'

'Heel graag!'

't Was voor Bé wel een kleine teleurstelling dat Anna's man niet thuis was.

Ze kon heel goed met hem overweg.

Als ze kwam bleef ze meer gezellig den avond passeeren, en dat was met Anna alleen, wel wat taai.

A. had maar weinig nieuws te vertellen. Als ze een meid naar haar zin had, dan was 't voornaamste onderwerp van discours de kinderjurkjes en eigen garderobe; verder wat kletsica; de rest liet A. koud.

Kon Bé alleen met haar 't gesprek al eens op iets anders brengen, dan wist ze wel handig tot haar geliefkoosde onderwerpen terug te keeren.

Bé was er alleen niet tegen opgewassen. Iets anders was 't, als vader thuis was.

Die en Bé konden gezellig redeneeren over alles en nog wat.

En A. mocht er wel eens graag naar luisteren, maar 't verveelde haar toch gauw.

Ze zat er in hare gedachten dan bij, als 't vijfde rad aan den wagen en ze zorgde wel de kinderjurkjes weer op 't tapijt te brengen, die ze, 't zij gezegd, snoezig kon maken.

Bé bewonderde ze oprecht en gaf haar menig pluimpje.

‘“Ja, zei A., mijn man is uit. We hebben ruzie gehad.”’

‘Hè, antwoordde Bé, denkende, dat 't misschien zoo erg niet kon zijn, ‘en hoe kwam dat?’

‘“Je ziet mijn schrijfbureautje wel?”’

‘Ja, beeldig!’

‘“Dat is nu mijn verjaardag....” Nu.... en men ziet een gegeven paard wel niet in den bek, maar.... we zijn man en vrouw hè?.... Nu en toen kwam ik van de week in den winkel van A. en daar zag ik zoo'n beeldig bureautje staan.... en toen vroeg ik hem wat dat koste.... en toen was 't veel goedkooper dan het mijne.

En daar hebben we ruzie over gekregen. Maar hij zal meteen wel thuis komen. Hij zoekt zijn vriend in 't hospitaal op.”’

‘'k Had er toch niets van gezegd, als 'k jou was,’ waagde Bé.

‘“Ja, dat kan je wel zeggen, maar als 't nu goedkooper gekund had en we 't hadden kunnen ruilen?”’ -

Bé kon die zuinigheid in A. niet uitstaan. Vooreerst niet, omdat 't niet *noodig* was en dan, omdat ze er 't leven van haar man door bedierf. Ze kon gewoon geen ding aanzien of berekende dadelijk of 't niet goedkooper gekund had, dan de prijs, die er voor besteed was.

Als ze inkoopen ging doen, had ze geregeld een gezicht of ze naar een begrafenis ging en de toon waarop ze den leverancier vroeg: ‘hoe duur is dit?’ kwam 't meest overeen, met dien waarop een zorgvol hart informeert naar een zwaren patiënt.

't Was onuitstaanbaar en Bé had sedert de laatste keer zichzelf beloofd zich voortaan van winkelen met A. te onthouden.

Intusschen speet het haar om A's man, die klaarblijkelijk weer eens voor de zooveelste keer goed had willen zijn en nu *zoo* beloond werd.

Hun vroeger huwelijksgeluk dreigde te ontaarden, niet in dat van een liefhebbenden broer en zuster, maar van tegenstrijdigen broer en zuster.

Hij deed zijn best haar denken en doen in wat idealer richting te leiden - kocht de nieuwste muziek, om haar zooals voor hun huwelijk weer aan 't pianospelen te krijgen. Zelf speelde hij viool en had haar vroeger dikwijls geaccompagneerd, speelde ook nog veel in zijn vrije uren. Doch 't hielp niet. Zij probeerde de stukken een voor een, speelde 't gemakkelijkste een paar keer, maar daar bleef het bij.

Haar hoofdgedachte scheen wel, zoo goedkoop mogelijk door 't leven te gaan.

Al het andere is daaraan ondergeschikt.

Kost het geen geld? - een uitstapje of een pretje, o, dan zegt ze met een vriendelijk gezicht, dat ze er eens over denken zal.

Kost het daarentegen wèl geld, dan hoort ze 't voorstel aan met een stalen gezicht - ze denkt na, maar verraadt door haar gezicht niet wàt ze denkt.

Over een half uur komen de bezwaren.

Zoo is iemand zijn eigen vijand; want wèl gesteld op de liefde van haar man, is ze niettemin bezig deze met wortel en tak uit te roeien door alles met de maat van 't geld te meten.

't Schijnt, dat geldzucht alle edele hoedanigheden langzamerhand verstikt.

Voorbij.

Zij wist 't! nù, nù op dit oogenblik, waar alles haar háát toescheen, alles somber, nù zou hij komen.

Vroeger zag zij met blij nieuwsgierig verlangen dit tijdstip van zijn komst te gemoet; toèn dacht zij nog in hem een stut te vinden met wien zij 't leven door kon worstelen; zij dacht hem toen te begrijpen en ook dat hij haar begreep. Nu was 't zoo geheel anders in haar, zóó vreemd. Langzamerhand was 't tot haar gekomen: hij begreep haar leven niet, had 't nooit begrepen; vooral dien éénen dag had zij 't gevoeld, 't was net of er toen iets brak in haar, zij zag hem in vaag-duister, hoonend!

Zij herinnerde 't zich nog goed, dien dag! Ouder gewoonte had hij haar afgehaald om te wandelen; samen liepen zij langs 't kanaal, stil.

Bloedrood ging de zon onder, tintend rood de wolkjes, overvloeiend in 't dicht-blauw van den zomeravondhemel. Bloedrood met goud gemengd, was ook de weêrschijn in 't water. Langzaam wandelden zij verder en kwamen een man, donkergebruind, tegen. Krom vooróver met de armen in slappen slingergang langs 't lichaam, de breede trekband over de opene borst, trok deze een schuit aan een lang touw.

Werktuiglijk volgde de man 't steenen weggetje, ontweek palen en liggende boomstammen, knoestig en oud; maar zag alleen den bloedrooden schijn in 't water. 't Zweet gutste hem van 't gezicht af, en de verwrongen gelaatstrekken toonden hoe pijnlijk vermoeiend zijn gang was. Zij hadden even op den man gelet, hem beklaagd, maar waren weer doorgeloopen, totdat zij op eens een doffen smak en een steunenden langen zucht hoorden, als van iemand die wegsterft. Verschrikt hadden zij omgekeken

en toen den dood-moeën man op den grond zien liggen, zonder beweging, slap. Zij was dadelijk naar den gevallene geloopen, had hem 't hoofd opgebeurd, besprenkeld met wat Eau de Cologne en hem van zijn knellenden trekband bevrijd. Geruischloos als vanzelf, was de schuit, door de vaart nog, verder gegaan; de man aan 't roer had nog niets bemerkt, totdat 't slieren van 't nu losse touw door 't water, hem naar den oever deed zien, dáár zag hij geen man meer. Door den schrik had hij 't roer den verkeerden kant omgegooid en was op 't zand geloopen met een korten knarsenden stoot; deze had hem wakker gemaakt uit zijn angst. Toen had hij 't gezien: zijn stil-liggenden broer, de juffer, die op den grond naast hem geknield was en nu hielp. Hij had nog gevraagd: ‘Is-t-ie dood, juffer?’ en had toen tot antwoord een zwijgend neen-schudden gekregen. Ontevreden had hij voor zich uitgekeken; zijn broer, over-moe, lag daar néér, hijgend, met geopenden mond en dof glazige staroogen, en hij kòn niet helpen, kòn niets doen! hij vond 't lam. Toen was ook die heer gekomen, met wien de juffer eerst liep, d'r vrijer, en die had gezegd: ‘Toe, Jenny, laat dien vent toch liggen, hij is dronken, laat hem stiekem zijn roes uitslapen!’ Toen had zij naar hem opgekeken

met vragenden, niet-begrijpenden blik, en was weer gaan helpen, totdat de man geheel bijgekomen was en weer in de boot kon.

Zwijgend was zij toen weêr verder gewandeld met hem, dien zij ééns zoo lief had gehad, 't was als lang geleden. Nu voelde zij 't, sterk! hij kon haar niet begrijpen, waarom zij eigenlijk zoo'n ‘dronken’ schipper geholpen had, hij begreep haar niet, nooit! háár en háár leven.

Thuisgekomen waren zij zwijgend van elkaar gegaan; onwillekeurig had zij nog op zijn ‘tot morgen’ een ‘jà’ geknikt, maar toen was zij de trap opgehold naar haar kamer. Daar was zij op haar divan gevallen en begon woest-hokkend te snikken, te weenen den ganschen nacht.... Zij kòn niet meer van hem houden!.... hij begréép niet....!

En nu was 't oogenblik gekomen, waarop hij komen zou om haar af te halen voor de wandeling. De oogen nog rood, wachtte zij op hem, zenuwachtig gejaagd. Eindelijk klingelde de huisbel; zij hoorde hem de trap, krakend, opgaan. Op zijn kloppen had zij een flauw: ‘binnen’ gezegd en toèn, toèn voelde zij de schrijnende pijn van niet-begrijpen in liefde in zich opgloeien; nu voelde zij zich sterk. Zij had naar hem gekeken, éven, maar diep-doordringend: en toen zich huilend omgedraaid.

‘Gerrie! 't kàn niet;.... nooit!.... ik kan je niet liefhebben!.... niet méér!.... omdat.... omdàt.... ik niet begrijp;.... ik ben te zwak!’ Daarna wilder:

‘Ga weg, Gerrie; Ga!.... Ga dan toch.... ik kan niet!...’ Dof snikkend was zij achterover in haren stoel gevallen, en zag niets meer, 't werd donker òm haar heen. Flauw hoorde zij nog: ‘Vaarwel dan Jenny! - Ook ik voel 't! - Vaarwèl; mijn tijd van zonneschijn en geluk is voorbij, ik ga nu 't duistere te gemoet - voor jou hoop ik dat je véél licht, héél véél, zult vinden! Vaarwel!’

Toen hoorde zij niets meer; 't werd nog zwarter om haar heen.

JOMANA.

In Memoriam. I. ‘Sipa’.

Op een post in Atjehs binnenland, werd onze Sipa geboren, de trouwe en goedige makker van onzen vader. Hoe onmisbaar was hem toen onze bruine taks, hoe menig bitter uurtje, als de baas aan vrouw en kinderen dacht, vergoedde Sipa hem, door hare aanhankelijkheid en vriendelijkheid. ‘Ge waart toen om en bij hem, eene vriendin in lief en leed voor den vader, zooals ge dit later voor ons waart!’ Wanneer 's avonds de baas uitrustte, na afloop van vermoeiende werkzaamheden, lag Siep aan zijne voeten, hem af en toe aankijkende, alsof ze wilde zeggen: ‘ik ben er ook nog!’ En wanneer de baas ter ruste was, lag Sipa voor den slapende en hield de wacht.

Wanneer er uitgerukt moest worden, vergezelde Sipa de patrouille, kroop mee door de remboe (wildernis), door dik en dun, en wist wanneer men haar opsloot, toch later te ontsnappen, en hun spoor te vinden!

Zelfs eens, was ze de overbrengster van gewichtige tijdingen! De baas had haar medegenomen, naar eene naburige vesting, werd vandaar plotseling opgeroepen naar den kraton en liet Sipa achter!

Wat ging ze toen te keer, in geen week zag ze den baas, en toen men haar op een avond losliet, bracht ze in haren halsband eene belangrijke tijding mee naar huis! Gelukkig liep de tocht in de duisternis goed af, en kwam ze ongedeerd aan.

'We zagen U voor 't eerst, toen we den baas, na afwezigheid van anderhalf jaar, van den trein gingen afhalen; ik herinner me nog, hoe verheugd ge waart, uit dat nare getraliede hok verlost te zijn en hoe dol van vreugde ge tegen den baas opsprongt!'

'Van ons wildet ge in 't begin niets weten, ja begon te brommen als wij onzen vader maar aanraakten; ge hadt tot nu toe ook de alleenheerschappij! Doch later werden ook wij goede maatjes; hoe menigmaal weerklonken niet onze vroolijke stemmen, gepaard met Uw geblaf, door 't huis! En toen er een nare tijd voor ons aanbrak, toen de vrouw zwaar ziek lag, wat zochten wij arme eenzame kinderen toen vaak onzen troost bij onze "Siep". Ge likte ons dan, alsof ge 't begreep, en daarmede uwe deelneming in ons leed wildet betuigen!'

‘En toen de vrouw weer beter was, waart ge net zoo uitgelaten en blij als wij! We hoorden zoo bij elkaar, is 't niet Siep!’

‘En weet ge hoe verrast we waren, toen ons op zekeren dag verteld werd, Sipa heeft een klein hondje! Hoe dol van vreugde we bij uw mandje stonden en om strijd het jonge diertje aanhaalden en bewonderden!’

‘Ja Siep, toen moest ge onze vriendschap met hem deelen, en ge naamt het zoo goed op, alsof ge vondt: het hoorde zoo!’

Toen brak er weer een nare tijd aan!

Onze Siep, onze speelmakker, werd hangerig, en was tot geen spelletje meer te bewegen!

En of we al riepen: ‘Siep apporteer!’ Siep keek ons aan, doch bleef kalmpjes liggen! Toen kwam de veearts en gaf medicijnen!

‘Dat duurde zoo een poos voort; op zekeren middag, toen wij kinderen om uw mandje stonden, kreegt ge 't benauwd, en trachtte er uit te komen!’

‘En of we u al neerlegden, ge stondt weer op, verliet uw nestje en kroopt met de grootste inspanning naar 't bureau, en legdet u toen aan de voeten van den baas neer. Zacht jankend keekt ge hem aan, en toen hij zich tot u neerboog en u streelde, liktet ge hem! Ge leefdet toen niet lang meer, trouwe Siep, het was, of ge uw einde voeldet naderen, en op 't laatste oogenblik nog bij den baas wildet zijn! Goede trouwe vriend, hoeveel recht hebt gij niet op dien naam, gij die ons steeds liefde en aanhankelijkheid gaaft, die meer aan ons allen gehecht was, dan een mensch wel had kunnen zijn, gij Siep, zult steeds in onze herinnering blijven voortbestaan, zooals men 't goede en edele wat men in zijn leven ondervindt, in eere houdt!’

CLIMATIS.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

M.L. te A. Ik dank U zeer voor de genomen moeite; en tevens voor Uw vriendelijke woorden aan mijzelve. Ja, ik ben het met U eens dat U alle reden hebt mij om *die* reden te benijden. Ik ben daardoor ook innig-gelukkig. Zij en ik kennen elkaar nu reeds vele jaren, in voor- en tegenspoed beiden, en, als wij soms vrouwen ontmoeten die zoo recht eenzaam door het leven gaan, dan gevoelen wij beiden ons zoo innig dankbaar dat het lot ons samenvoerde. Wie weet echter wat U-zelve nog wacht op *Uw* levensweg. Het komt dikwijls alles zoo heel anders dan wij vermoeden. -

Erica III. Daar reeds twee anderen Uw pseudoniem kozen, heb ik het cijfer III aan Uw naam toegevoegd. Neen, *Vertrouwelijk Schrijven* was geenszins voor U bestemd. - Het adres zond ik U reeds per post toe. Als de zaak in orde komt, heb ik daarmede aan Uw beide wenschen voldaan, want dan zal die dame U verder helpen op het tweede punt. Maar, lieve mevrouw, gij moet U-zelf het leven niet zoo verbitteren door U alles aan te trekken wat ‘men’ zegt of vindt van U. - Als het is zooals U zelve schrijft, dat U zichzelf niets hebt te verwijten, wel wat kan het U dan

schelen, dat er lastertongen zijn die van U kwaadspreken? Veel van hetgeen U mij schrijft is zeker heel onpleizierig, maar hoe minder U zich daaraan stoort, hoe minder plezier Uw vijanden hebben van hun onaardig gedrag. En wat b.v. die nieuwsgierigheid betreft als U uitgaat of thuiskomt, en dat zich met Uw doen en laten bemoeien Uwer omgeving, wel ik kan U geen beteren raad geven dan al die kletspraatjes te laten voor wat zij zijn, namelijk geteut en gezeur. Als U geen kwaad doet, en er in Uw handel en wandel niets is waarvoor U zich behoeft te schamen, wat kan het U dan schelen of Uw buren op Uw uitgaan en thuiskomen letten, en Uw huiselijk leven begluren? Weet U wat *mijn* stelregel is in zoo'n geval: Als iemand zich ergert aan mijn doen en laten, dan moet hij maar vóór zich kijken, dan heeft hij er geen last van. En wil hij dat *niet* doen en zich liever ergeren, mij-wel, ik zal zoo vrij zijn mijn eigen gang te *blijven* gaan. - Er zijn altijd menschen die zoo weinig te doen hebben, dat het hun verbazend interesseert hoe laat hun buurman uitgaat, wanneer hij weer thuiskomt, hoeveel visites hij krijgt, hoeveel vleesch en hoeveel groente en hoeveel taartjes (o gruwel!!) hij eet, enz., enz.! Gun die menschen het genot hun leege hersenen te voeden met zulke interessante niéuwtjes, láát hen de hoofden bij elkaar steken, en zich erover ergeren, wat kan het *U* schelen!? - Waarlijk, ik geloof dat U zich al die dingen al te veel aantrekt, en daardoor al te achterdochtig tegen iedereen zijt geworden. - Als ik U was, zou ik mijzelve veel afleiding verschaffen, en U niet te veel verdiepen in die vermoedens, die U toch niet kunt bewijzen. Daar U finantieel onafhankelijk zijt, hebt U het in Uw eigen macht Uw leven aangenaam in te richten, onafhankelijk van anderen. En ik zou dat hoe eer hoe beter doen. U zult eens zien hoeveel prettiger en aangenamer Uw leven zal worden, als U zich boven die praatjes gaat stellen, en kalm Uw eigen gang blijft gaan. -

Incognito. Ik wil U omgaand antwoorden om U te zeggen, dat *ik* de laatste ben die op een vrouw (of een man), die een eerlijk beroep uitoefent, zal neerzien uit dommen hoogmoed. Ik ken mannen en vrouwen uit alle standen, met wien ik dikwijls vriendschappelijk praat, en ik kan U verzekeren dat ik menigmaal veel meer ware ontwikkeling en vooral veel meer *gezond verstand* en *levenservaring* aantrof bij vrouwen die een beroep uitoefenen, als b.v. het Uwe, dan bij de dametjes en freuletjes van mijn eigen kring, die uit den aard der zaak in een broeikas-atmospheer blijven, en dientengevolge van het ware leven, met zijn strijd, zijn moeite, zijn ernst, en zijn veelzijdigheid, niets begrijpen. - Toevallig heb ik onlangs, in het buitenland, met iemand die Uw vak uitoefent en met wien ik *daardoor* in aanraking ben gekomen, van lieverlede dikwijls heel vriendschappelijk gepraat. Dit deel ik U slechts mede als bewijs, hoe ik er niet aan denk op U neer te zien, omdat gij dat beroep uitoefent. - Ik zie veeleer neer op luie, leegzittende vrouwen, die zich laten onderhouden door hun familie, op hoop, dat de een of ander goede-partij haar misschien ten langen leste koopt als lijfsbezit. (Want alleen dáárop komt zoo menig huwelijk, om baatzuchtige redenen gesloten, ten slotte neer.) - Hetgeen gij mij schrijft over Socialistische romans en over Tragedie in het bijzonder deed mij veel genoegen; speciaal ook Uw beschouwing over de onmogelijkheid van het door Anna van Gogh geschilderde liefdegeval tusschen den werkman en de dame. Echter heb ik niet uit Uw brief begrepen, of en in hoeverre ik deze meening van U moet publiceeren, en ook niet of Uw beschouwing over Liefde

en Vriendschap bestemd is voor Ingezonden stuk, of niet? Gaarne verneem ik dat nog van U.

Dordrecht. Ik heb *dit* pseud: voor U gekozen. In de vorige Lelie had ik alleen den tijd U te danken voor Uw heerlijke bloemen. Ja, zij komen altijd prachtig over, en ik waardeer ze niet-weinig. Uw bedoeling is goedgelukt, daar ik ze inderdaad Zondag-ochtend ontving. Uw meening over Wiesbaden deel ik volkomen. En Uw enthousiasme over het theater en over de omgeving dáár kon ik heelemaal nâvoelen. Ik-ook vind, dat mooie toiletten en een geheel en al gevulde zaal een feestelijken indruk op je maken, die er bijbehoort. En de Foyer is zoo gezellig in de pauze; 't is zoo heel iets anders in Duitschland dan bij ons! Alleen vind ik het vroege begin-uur niet prettig. - Ja, ik was er deze keer heel lang, maar ik was er méér geweest. -

E.**R**. Zooals gij ziet heb ik dat stukje van U in ditzelfde nommer geplaatst. Ik doe het minder om den letterkundigen inhoud, dan wel om de strekking ervan, want Uw zinnetje: *Haar hoofdgedachte scheen wel zoo goedkoop mogelijk door het leven te gaan*, deed mij U in gedachten een handdruk van sympathie geven. O, er zijn zóóvele zulke menschen, die alle wáárde, alle poëzie aan het leven ontnemen door hun geldgierigheid, en die, zooals gij het zoo juist beschrijft, alle *liefde*gevoel ondergeschikt maken aan *geld.* Zulke menschen begrijpen niet dat geld juist dan genot geeft, als je het weet te *gebruiken en* voor anderen *en* voor je zelf. Zij doen juist zoo dor en koud en akelig-hebzuchtig, als gij het in Uw stukje beschrijft. *Geldgierigheid is de wortel van alle kwaad*, ik zou het met gulden letteren willen schrijven in het stamboek van menigeen, die niet begrijpt wáárom haar leven zoo vreugdeloos en zoo arm en zoo van liefde-verstoken is, namelijk alléén omdat het geld de duivel is, die haar ziel behéérscht.

'Zoo is iemand zijn eigen vijand' - schrijft gij. Gij hebt daarin groot gelijk. Dergelijke menschen *genieten* nooit, omdat zij bij alles zuchten, dat het zoo duur is. Elk ding dat zij moeten aanschaffen, elk cadeau dat zij moeten geven, elk genoegen dat zij zich toestaan, wordt vergald door de gedachte aan den *prijs* dien het kost. En al hun zoogenaamde liefde tot anderen wordt overschaduwd en verstikt, wanneer die liefde een offer kost van *geld.* - Ja, inderdaad, om Uw slotzin over te nemen: '*t Schijnt dat geldzucht langzamerhand alle edele hoedanigheden verstikt.* (Ik heb Uw laatste regels, daarop volgende, weggelaten omdat het slot daardoor te veel werd verzwakt.)

Wat Uw vorig schrijven betreft, ik ben het eens met wat gij schrijft over die pedante recensies die Jan en Alleman in het licht geeft over boeken, die zij-zelf niet half zoo goed kunnen maken. De door U bedoelde dame liet zich eens, (ik zelve sprak haar nooit), tegen eeu zeer goede kennis van me op zoo hoogen toon uit over de gebreken in den stijl van Couperus, dat deze mijne bekende moeite had niet in lachen uit te barsten. Dat zij dus thans op even hoogen toon schrijft, verwondert mij niet heel erg. - Dat gij het eens zijt op zoo heel veel punten met mij, zooals uit Uw aanhalingen blijkt, doet mij bijzonder veel genoegen. En ik vooronderstel dat gij op dat ééne punt, waarin gij zegt het met mij oneens te zijn, mij niet juist hebt gevat. Immers gij zegt zelf, dat ik daar in 'Uw vak treed.' En dit feit heeft U vermoedelijk bevooroordeeld. Gij denkt zeker, dat ik het zenden van kinderen naar Fröbelscholen per-se af keur. Dit nu is geenszins het geval. Indien de ouders geldige redenen hebben, die hun beletten zelf hun kind of hun kinderên op te voeden, dan vind ik een Fröbelschool

een zeer goede hulp. Maar als zij, alleen uit gemakzucht of uit begeerte jonge-meisjes pretjes na te jagen, hunne kinderen zoo gauw mogelijk van huis en dus naar de Fröbelschool zenden, dan noem ik zulke moeders *slecht.* Daarvan ken ik meer dan een voorbeeld uit mijn omgeving. En ik ben overtuigd dat gij dit evenmin zult verdedigen, als ik.

Wie wil die kan. Uw langere novelle kunt gij mij gerust ter lezing toezenden. Aan Uw verzoek voldeed ik.

Frada. Uw bijdrage komt nu spoedig. Wat den raad betreft, dien gij vraagt, ik vind het heel moeilijk U te antwoorden op dat punt. Zeker zou ik nooit, als gij Uw brood *moet* verdienen, in die richting dóórgaan, maar ik zou mij vóór alles grondig bekwamen in een of ander vak of beroep, waartoe gij aanleg hebt. Gij kunt dan Uw vrijen tijd **later** gebruiken tot Uw liefhebberij; maar let wel op dat ik zeg **later**. Ik bedoel daarmede namelijk eerst dan, als gij een goed-betalende betrekking hebt. Want het is te onzeker of gij zult slagen, om U te durven raden in dien weg teblijven voortgaan, als gij het noodig hebt geld te verdienen. Iets anders is het, als gij niet voor U-zelf behoeft te zorgen. In dat geval kunt gij gerust voortgaan, omdat gij zooveel liefde voor de zaak koestert, dat dit U misschien zal helpen. In elk geval zou ik zeer zeker aan anderen iets ter beoordeeling geven, b.v. aan den redacteur van 'Nederland.' Uw vader heeft overigens gelijk met zijn uitdrukking: Waar begeef je je in. Zelfs voor hen die slagen, is het een pad dat moeilijkheden meebrengt, waarvan gij nu geen begrip hebt, of kunt hebben. En bovenal moet gij beschikken kunnen over groote werkkracht en een sterk zenuwleven, anders gaat gij zeker onder. (Ik bedoel als gij het ernstig, als werk, en niet als liefhebberij beschouwt).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen antwoorden.

Voor de dame, die in de vorige Lelie het adres van een goedkoop pension te Brussel vroeg, kwamen twee antwoorden in.

I. Mr. Morel, pasteur évangélique à Cambrai, Département du Nord. Deze moet, volgens de inzendster van het adres, een uitstekende huisvrouw en moeder tot echtgenoote hebben. De inzendster is bovendien bekend met andere Holl: families, die van den heer en mevrouw Morel zeer veel liefde ondervonden. Zij, de inzendster, heeft geen verlof die namen in de Lelie te vermelden, doch gaf de adressen op aan de redactrice, bij wie zij te verkrijgen zijn tot verdere informatie.

II. Een advertentie, uitgeknipt uit de Telegraaf, ingezonden door een belangstellende, die echter geen *verantwoording* hoegenaamd op zich neemt:

Familie-Pension. Een aangeziene Familie zonder kinderen wenschte graag eene jonge dame als derde Pensionnaire. Uiterst aangenaam familieleven. Beste gelegenheid zich in de Duitsche en Fransche taal, muziek, en huishouding te bekwamen.

Uitstekende referenties. Goedkoope prijs. Aanbiedingen aan K., Brussel 17 rue Fulton.

Ingekomen vragen.

Zou men zoo vriendelijk willen zijn mij eens mede te deelen, of Rijswijk even gezond wonen is als Duinoord?

Dankzeggend voor de moeite

Stella Mare, St:-Jorisweg 43, Dordrecht.

Berichten.

I. Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

Rubriek A.C. N°. 11680.

8 November 1904 Den Haag.

Vriendelijk verzoek aan de Redactie, ouderstaand bericht wel in haar blad te willen opnemen.

Het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid deelt mede, dat het, in het voorjaar door het Bureau ingestelde onderzoek naar Uitbesteding van Weezen thans verschenen is bij W. Versluys te Amsterdam en als N°. 7 van de goedkoope Werkjes van het Bureau, onder den titel: 'Uitbesteding van Weezen door Burgerlijke en Kerkelijke Armbesturen', in *elken boekhandel verkrijgbaar.*

II.

Wegens plaatsgebrek moest het bericht over aangenomen en geweigerde bijdragen tot een volgend nummer blijven liggen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

30 November 1904.
18de Jaargang.
No. 22.

Mevrouw van Wermeskerken.

Mevrouw van Wermeskerken is overleden.... Velen Uwer hebben haar gekend, en liefgehad, hetzij in haar werk, hetzij persoonlijk. Het is daarom niet aan mij om op deze plaats breedvoerig over haar tot U te spreken....

Mij zal de overledene bovenal in herinnering blijven als de begaafde schrijfster van dat beminnelijke, dóór en dóór vrouwlijk-gevoelde boek: *Hollandsch Binnenhuisje.* Hoe goed herinner ik mij nog mijn eerste kennismaking ermee! Ik was toen aan den opgang van mijn leven, een jong ding van zeventien of achttien jaar!

'*Pas gisteren.... en zoo veer*,
Zoo veer reeds op de stroomen van 't wondre, diepe meer.'

Weinig vermoedde ik toen wat het leven voor ons beiden had weggelegd, hoe ik, betrekkelijk weinige jaren later, als hare opvolgster in de Holl: Lelie, herdenken zou haar vroegen dood!...

Zij, die eens dat zonnige geluksboek schreef, is daarna heengegaan door een school van veel lijden, veel beproeving, veel teleurstelling. Toch, en daarop bovenal wil ik den nadruk leggen, toch heeft zij nimmer getracht, - als zoovele harer vrouwlijke collega's met gelijke droeve ervaringen, - om anderen te verbitteren, of te misleiden, waar het geldt de ware roeping der vrouw. Altijd heeft zij eerlijk en getrouw de waarheid herhaald, dat echtgenoote- en moedergeluk hooger staat, en meer overeenkomt met onze vrouw-bestemming, dan elk ander lot, hoe en wat het ook zij....

En daarom ben ik dankbaar aan de *schrijfster* van *Hollandsch Binnenhuisje*, maar méér nog aan de *vrouw* in haar, die zij niet verloochende in haar werk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Daar ik het interessante artikel van mevrouw OVINK-SOER niet gaarne wilde verdeelen over twee nommers, en het evenmin aangaat de boekbespreking nog langer te laten liggen, was ik genoodzaakt verschillende reeds gezette bijdragen te laten wachten tot het volgend nommer: nl:

Ingezonden-stukken-rubriek.

Correspondentie voor.... Over liefde en trouwen, door ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brieven van een Haagsch meisje door LOUT.

Correspondentie-rubriek.

Brief uit Londen van mevrouw BAART DE LA FAILLE.

Brief uit Constantinopel. -

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Iets over mannen en vrouwen in 't algemeen.

Veel wordt er geredekaveld tegenwoordig over de vrouwen, veel wordt in het werk gesteld om haar positie in de maatschappij beter te maken; 't is tegenwoordig maar ‘de vrouw als moeder’, ‘de vrouw als dit’, ‘de vrouw als dat’, ‘de vrouw met korte rokken en kortgeknipte haren’ (ik zie ze ook liever wat eleganter en beter gekapt) en daarop eens kwam er een stukje van Juffr. C. Noordwal den ‘heeren der schepping’ betreffende.

Het was wel een aardige variatie, maar wel wat al te bar. Ook *ik* ken voorbeelden van mannen, die ‘à la Turk’ leven en hun respectievelijke echtgenooten voor alles laten optobben; ook *ik* ken mannen, die er een eer in stellen een paar maintenées op na te houden en vrouwlief alleen goed genoeg vinden voor de huishouding en uit hun liefde?? voortgesproten kinderen; doch daarom is daar niet mede uitgesloten, dat er ook vrouwen zijn, die in dezelfde richting handelen.

En ik geloof, dat ik dát met Ouïda eens ben; als een vrouw slecht is, is zij veel slechter dan een man en waarom? Wèl, de vrouw vervalt zoo gauw in de uitersten (ik bedoel alles in het algemeen.) Drinkt een vrouw, dan doet ze 't veel erger dan de man, haat de vrouw, idem idem. Ik ga in den regel vooral op kantoor veel liever om met mannen dan met vrouwen. Werkelijk het gaat niet met vrouwen alleen; ik heb het vroeger zelf bijgewoond op een groot kantoor. Het is meestal kibbelen over kleinigheden, altijd praten (kletsen is eigenlijk het goede woord, maar 't klinkt zoo naar). Lasteren ook en als ik dan eens tusschenbeiden kwam en zei: ‘is *men* weêr bezig? *Men* met z'n duizend oogen en z'n duizend ooren en die toch niet goed ziet en niet goed hoort? Weten jullie, dat het waar is en zoo ja, weten jullie dan ook de omstandigheden, waaronder het gebeurde heeft plaats gehad? Op dat kantoor met die dames alleen (aparte kamer) heb ik geleerd en gezien, dat een vrouw, als ze slecht

is, veel slechter is dan een man; daar heb ík geleerd, dat een vrouw, als ze een andere wil benadeelen, ze niets en niemand ontziet om haar evenmensch in het slijk te sleuren. Een vrouw kan allerlei kronkelpaadjes uitvinden om tot haar doel te geraken. Een man maakt onaangenaamheden direct uit, maar een vrouw mokt en houdt het lang uit, vóórdat de zaak in orde wordt gemaakt.

Je weet in den regel meer wat je aan een man hebt, dan aan een vrouw, doch als een vrouw *liefheeft,* dan heeft ze ook met haar geheele ziel lief en dat is bij een man niet. De liefde toch, die de geheele geschiedenis van het leven der vrouw is, is slechts een episode uit het leven van den man (in het algemeen).

Hoe dikwijls blijven vrouwen ongetrouwd, omdat ze den waren Jozef niet krijgen en nu wilde ik komen tot de quintessens van mijne bewering: is dit alles niet de schuld van de maatschappij en al de maatschappelijke toestanden?

De maatschappij maakt ons *onnatuurlijk*; al wie *maatschappelijk* is, is *per se onnatuurlijk.* Het wordt ons met den paplepel ingegoten, dit mag je niet en dàt mag niet. Dat dit verband houdt met den tegenwoordigen toe-

stand van mannen en vrouwen, wilde ik even beschrijven.

Kijk, een meisje is gedoemd ongetrouwd te blijven, totdat de een of andere heer der schepping haar de eer wil aandoen om haar tot zijne goddelijke slavin (gelukkig wordt het tegenwoordig meer kameraad) te maken.

Als het meisje nu hare zinnen op een ander heeft gezet en niet wil trouwen dan met hem en de uitverkorene haar niet inviteert om samen het leven in te gaan, dan blijft zij ongetrouwd en om nu haar leven niet onnuttig te laten voorbijgaan en iets te doen, dat aan hare hersens een anderen loop geeft, wordt zij ‘nuttigsheidsvrouw’.

Was de maatschappij nu anders en konden wij allen natuurlijk zijn, dan zou deze vrouw het gewaagd hebben de rollen om te keeren en den man gevraagd hebben en zou de toestand van oude vrijster niet geboren zijn geworden.

Hoe dikwijls gebeurt het ook niet, dat een meisje alleen om het geld trouwt, hoe dikwijls dat zij 't maar doet, uit angst om te blijven zitten.

En dàn, dan is de man daar de dupe van, dan krijgt men den toestand zoo even bedoeld, van ‘à la Turk’ leven. Dan houden zij een maintenée er op na, die zich wèl uit liefde geeft en zoo worden de veelvuldige ongelukkige huwelijken in het leven geroepen, waarmeê men in den laatsten tijd wordt overstelpt.

Er kunnen natuurlijk wel op een andere manier ook ongelukkige huwelijken bestaan nl. dat de karakters niet met elkaar strooken, doch dat is natuurlijk van heel individueelen aard.

O, als we maar natuurlijk en eerlijk en waar zijn, wat zou het dan een ideale maatschappij worden! We moesten met elkaar vrij kunnen praten, omgaan alsof we vrinden zijn, maar dat schijnt nòg niet te kunnen; hoe dikwijls zijn lastertongen dan reeds bezig om zulke verhoudingen te critiseeren en genoeg menschen, die er nog nota van nemen.

Gelukkig wordt de omgang tusschen beide seksen een beetje vrijer en waarom toch ook niet? Steekt daar wat in? ‘Das ewig weibliche’ behoeft daarom toch niet te verdwijnen.

Laten ze elkaar hunne meeningen, hunne gedachten toevertrouwen, het geeft wrijving van idées, het verstand wordt verruimd, de gezichtspunten niet zoo bekrompen.

De maatschappij is de schuld van veel; waarom zijn er dieven, waarom? Omdat zij niet genoeg hebben. Ze zien de rijken hebben alles, zij niets en daarom nemen zij weg van de rijken. Was er meer gelijkheid, er zouden geen dieven meer zijn, dan was er geen aanleiding om te stelen. Een moord uit jaloezie uit het ‘cherchez la femme’ zou niet zoo dikwijls voorkomen, als die contract-huwelijken er niet waren en de scheiding vergemakkelijkt werd. Het is zoo gemakkelijk om braaf te blijven als je niet in verzoeking wordt gebracht, niet waar?

Het onnatuurlijke omringt ons overal; een *natuurlijk* kind, een kind, dat zijn opinie zegt, wordt een ‘enfant terrible’ genoemd, en wordt door velen geschuwd en niet zonder reden.

De waarheid wordt niet graag gehoord in de wereld en als dan zoo'n kleine dreumes je dat in 't gezicht zegt!

O, ‘enfant terrible’, gij behoordet in een andere eeuw thuis, gij zijt te vroeg geboren!!!

C. SCHLIMMER-ARNTZENIUS.

Raden Ajoe Djojo Adiningrat. (In Memoriam.)

Voor mij waart ge Raden Adjeng noch Raden Ajoe, alleen ‘Kartini’, mij lief als een dierbaar vriendinnetje, een eigen kind bijna.

Hoe goed herinner ik mij nog den eersten keer, dat ik je zag in de kaboepaten te Japara. We hadden een bezoek gebracht in de Regentswoning en, toen we naar huis zouden gaan, vroeg de Regent ons of we kennis wilden maken met zijn dochtertjes. In de achterpendoppo stelde hij ons zijn drie aardige meisjes voor en, als de oudste van het klaverblad, trad Kartini 't eerst naar voren. Een klein, bevallig figuurtje met zielvolle oogen, een innemenden glimlach om den mond, stak mij, wat aarzelend en schuchter, haar handje toe. Maar vast en hartelijk was de handdruk, in de groote, donkere oogen lichtte een warme, sympathieke gloed, waar de verlegen lippen slechts onverstaanbare woorden prevelden. Hadden we, elkander toen nog zoo vreemd, mijn lieve Kartini, reeds een voorgevoel van den hechten band, die ons in de toekomst zou verbinden? -

Je vader was wat trotsch op zijn meisjes, niet 't minst op Kartini, zijn oudste. Even twaalf jaar, hadt je 't schoolleven al achter je liggen. Op dien leeftijd is het Javaansche meisje geen onbezorgd kind meer en gaarne zong vader je lof hoe je naar vermogen den last hielpt meedragen in het groote gezin

van je ouders, een liefdevolle oudste zuster waart voor de vele kleintjes, een onwaardeerbare hulp in tijden van zorg en ziekte. Je dagen waren druk bezet met allerlei bezigheden door niemand zoo handig en vlug verricht als door Kartini. 't Zij je in de keuken toezag of zelve de handen uitstak om de tafel voor familie of logé's (waar in de gastvrije kaboepaten zelden gebrek aan was) dubbel aantrekkelijk te maken, 't zij je met de zusjes batikte, mooie handwerken uitvoerde, las of schilderde, aan alles gaf je je persoontje met algeheele toewijding en liefde. En met de jaren nam je werkkracht, de drang je al meer te geven, steeds toe, en daarnaast ontwaakte de behoefte je leven te wijden aan een mooi, edel doel.

We waren intusschen groote vrienden geworden

worden: de kaboepaten-meisjes en ik; er gingen weinig dagen voorbij, waarop ik mijn klaverblaadje niet zag, of er iets van hoorde.

'k Zie ons wêer te samen in het gezellig hoekje van mijn zitkamer in de assistent-residents woning, mijn vriendinnen aan een of ander handwerk, terwijl ik haar voorlas. Maar dikwijls rustte de borduurnaald en ontgleed het boek mijn handen, terwijl wij ijverig het gelezene bespraken of, naar aanleiding daarvan, op andere onderwerpen kwamen. Dan was Kartini in haar element. Je kondt er zoo echt jong en voortvarend over redeneeren, kind, hoe heerlijk 't was een bepaald levensdoel voor oogen te hebben; met vast, vroolijk vertrouwen 't levensscheepje zóó te sturen, dat dit doel steeds dichter bij kwam, ten slotte bereikbaar werd. Er was zooveel te doen in de wereld, ieder mensch moest zijn steentje aandragen, en kon men niet breed de wieken uitslaan, dan maar in eigen kleine omgeving rusteloos gestreefd en gearbeid om eenmaal een gezegende herinnering nà te laten. 't Leven was dàn pas waard geleefd te worden.

In de wereld verkeeren, mooi opgeschikt feesten en partijen bijwonen, dat trok je eenvoudigen zin niet aan. 't Was honderdmaal prettiger met de zusjes en ‘moedertje,’ als je mij liefdevol noemde, samen te zijn. En zoo deelden we al de kleine en groote genoegens, die ons afgelegen Japara bieden kon. Samen reden we naar het eenvoudig badhuisje, dat we grandioos: ‘Klein Scheveningen’ doopten, baadden in de veilige baai, in de door de zon verwarmde golven. Of we voeren des avonds onder vertrouwd en veilig geleide met de mooie havenboot, ver in zee, bewonderden het als zilver glinsterend water, dat in lichtenden phosphorglans onze boot aan alle zijden omgaf en ons in stralende diamantjes van de vingers drupte als we de hand in het water bewogen.

Ja, bijna altijd waren we samen. 't Sprak spoedig van zelf, dat de meisjes van den Regent ons steeds vergezelden als er een tournée moest worden gemaakt, waaraan een prettig uitstapje kon worden verbonden, geen Inlandsch of Europeesch feestje, dat ons niet in elkaars gezelschap zag. En hoe hartelijk deelden mijn vriendinnetjes in ons huiselijk leven, hoe geheel leefden zij dit mee. Met verjaar- of andere gedenkdagen kwam de eerste gelukwensch en bloemengroet steeds uit de kaboepaten, 't lief en leed van moedertjes familieleden of vrienden in het verre Holland, wekte hare belangstelling als betrof het eigen.

De jaren gleden voort, onmerkbaar bijna in hun stille eentonigheid. Ons leek de tijd nooit lang, wij verveelden ons niet in ons vergeten uithoekje, we hadden elkander.

Tot het uur van afscheid nemen sloeg.

Zeven jaren waren we samen geweest; van kinderen waren mijn meisjes tot volwassen vrouwen opgegroeid en de vriendschap, die ons bond, was met den tijd al hechter en sterker geworden. We konden en wilden er niet aan denken, dat 't leven ons zeker scheiden zou.

En nu was die tijd dáár.

‘'k Kan u niet missen, wat zullen we zonder u beginnen, moedertje?’ snikte Kartini, 't hoofd aan mijn schouder gedrukt. Samen

liepen we in de stille maanlicht-nacht op de kiezelpaden van het Regentserf.... voor de laatste maal.

We logeerden in de kaboepaten en mijn drietal vond er een weemoedig genot in ons dien laatsten tijd onvergetelijk te maken. Wat al gulle hartelijkheid, kiesch bedachte en uitgevoerde attenties om ons een prettig oogenblik te geven, aardig te verrassen. Zoo weinig mogelijk spraken we over het snel naderend scheidensuur.

'Laat ons nog maar ieder oogenblik genieten en niet aan morgen denken, als u ver weg zal zijn,' bad mijn klaverblad.

Doch, dat zij dit ieder oogenblik in stilte deden, verrieden mij de beschreide oogen, de warme druk der kleine handen, die onophoudelijk de mijne zochten.

Ons afscheid was hartverscheurend droevig, ik kan er nog niet zonder ontroering aan denken. 'k Was geheel van streek, en kon evenmin iets zeggen als mijn arme vriendinnetjes, die slechts hare tranen lieten spreken. Op 't laatste oogenblik sloeg Kartini nog eens haar armen om mijn hals en fluisterde mij toe: 'Moedertje, blijf mij liefhebben. Tijd noch afstand kan liefhebbende harten scheiden. Wij zullen u trouw schrijven, u blijft ons leven geheel meeleven als wij 't uwe.' -

En een groote vergoeding waren de lange, heerlijke brieven, die ik geregeld uit Japara ontving.

'k Heb ze bij stapels liggen die dicht beschreven vellen in keurig, regelmatig schrift. Want alles moesten we weten en meeleven: onverwacht nieuws, blijde of droeve tijding, zoo spoedig mogelijk werd een en ander den vrienden te Djombang bericht; mijn meisjes wisten wel, dat al wat de Regentsfamilie te Japara betrof, nergens met grooter belangstelling en sympathie werd ontvangen.

Maar Kartini's brieven begonnen zich al meer en meer van die harer zusters te onderscheiden. Het duidelijk weêrgeven harer gedachten in buitengewoon mooi, vloeiend Hollandsch, scheen haar aangeboren. Was 't lezen harer brieven reeds daardoor een genot, dit werd nog grooter nu haar zieleleven zich in vollen rijkdom ontplooide.

Een sterke, on verzettelijke wilskracht om moedig aan te sturen op het begeerde levensdoel, trots de tegenwerking, die zij maar al te goed in de toekomst voorzag, klonk ons hoe langer hoe meer uit haar woorden tegen. En wèl mocht zij al haar geestkracht te hulp roepen, want schijnt het een hopeloos beginnen, zelfs voor een krachtig man, tegen den stroom van eeuwenoude Javaansche adat en conventie op te roeien, hoe onmogelijk wordt die arbeid voor het jonge meisje van adelijken huize, achter hooge muren opgesloten, ten einde haar iedere kans te benemen 't volle rijke leven in te gaan. - En hoe vurig verlangde je daarnaar. Telkens schreef je 't mij weer in andere woorden: 'Ik wil mij nuttig maken, iets worden, een bestemming tegemoet gaan, die mijn leven vult. U weet, wij verlangen niet te trouwen zoolang de toestand op dat gebied voor ons Javaansche meisjes blijft, als zij tot op heden is. Ik zou mij nooit gelukkig kunnen voelen aan de zijde van een man, zooals nu eenmaal helaas de mannen in onze wereld zijn. 'k Geloof graag, ben er zelfs ten stelligste van overtuigd, dat 't hoogste, 't mooiste vrouwengeluk is en blijven zal, eeuwen nà deze: huwelijksgeluk. Niet voor niet heb ik 't voorrecht en 't genot gesmaakt, getuige te zijn van uw wondermooi huwelijksleven. Maar wat zijn hiervan de grondslagen? Liefde, wederzijdsche hoogachting en vertrouwen. Die bestaan niet bij ons tusschen man en vrouw (als bij zeer hooge uitzondering); hij eischt blinde gehoorzaamheid

van haar aan een meester, geen vriend. Ach, ik weet wel, de schuld schuilt ook bij ons vrouwen, die door gebrek aan opvoeding en ontwikkeling niet de gelijken van haar man, zijn goede kameraad kunnen zijn. O moedertje, ik voel zooveel voor de vrouw, hoe wordt zij in onze wereld gegriefd, beleedigd, onderdrukt. Wat vurig zou ik willen veel voor mijn zusters te kunnen doen. Mij geheel aan hare belangen te mogen wijden, haar op te heffen, gevoel van eigenwaarde te leeren kennen, dàt beschouw ik als mijn levensdoel. En die denkbeelden kwamen niet vandaag of gisteren in mij op. Sinds jaren werkte en giste het in mij, u weet hoe lang zij reeds in mij leven. Met moed aanvaard ik den strijd om vrijheid en recht voor mijn misdeelde zusters te verkrijgen.'

Ja, je waart flink en moedig genoeg kind, maar o, al die distels en doornen, al die haast niet om te wentelen reuzensteenen, die je den weg versperden. Allereerst de ouderlijke toestemming. 'k Leefde ze mee in angst en vreeze al de maanden, waarin je streedt en kracht zocht om je vader deelgenoot te

maken van je plannen, zijn toestemming te vragen zelfstandig te mogen worden, niet langer als een ledepop behandeld, maar als een denkend wezen je eigen weg te gaan, je eigen plaats in te nemen in de maatschappij.

Nu eens wankelmoedig, dan weer met stille hoop bezield op een goed eindresultaat, bleef je door alles heen, onwrikbaar vasthouden aan je ideaal: een vrije, zich zelve haar weg banende vrouw te willen worden.

Was mijn moreele steun in die moeielijke dagen je waarlijk ten troost en ten zegen mijn kind, als je mij zoo dikwijls schreef?

Eindelijk, eindelijk die opgewonden brief, waaruit het mij jubelend tegenklonk:

'Een geheim, een goddelijk geheim kom ik U toefluisteren, dat, naar ik vurig hoop, binnenkort geen geheim meer wezen zal. Ach, wat ben ik gelukkig! druk me vast aan 't hart, wensch me geluk. Geen hersenschim, geen ijdel droombeeld jaagde ik na, luister o Moedertje, ik mag me vrij en zelfstandig maken, ik mag iets worden.

Sedert gisteren is 't mij of ik niet meer leef, niet meer op aarde maar in den hemel der gelukzaligen ben. *Ik mag*, *ik mag*, *ik mag,* alles juicht en jubelt in mij dat kunt u zich begrijpen, die mij kent tot in het diepst van mijn hart. Wat een angst en pijnen stond ik uit de laatste maanden. Doch 't is goed zóó, die harde innerlijke strijd heeft mij gesterkt. Nu juich en jubel ik van geluk. Mijn lieve, lieve vader schonk mij 't hoogste en dierste wat ik kon begeeren. Hoe kon ik toch zoo vreezen mijn hart voor hem te ontsluiten; nu is alles goed; mijn hart vervuld van zaligen vrede.....' -

Met vaders toestemming meende je bergen te kunnen verzetten; het grootste struikelblok was uit den weg geruimd nu je hèm gewonnen had. Groote plannen als een gaan naar Holland, de opleiding aan de dokter-djawaschool te Batavia, voor Inlandsch vrouwenarts, zij werden spoedig bij kalm, ernstig nadenken door je verworpen, al wilden goede, invloedrijke vrienden je een en ander mogelijk en gemakkelijk maken. Ten laatste meende je den rechten weg gevonden te hebben, die naar het beoogde doel zou leiden. Voorloopig wilde je in naaste omgeving blijven, te Japara les nemen en flink studeeren om je dan naderhand te Batavia voor onderwijzeres te bekwamen. En daarnaast kon je je lievelingsidée ten uitvoer brengen: het openen van een schooltje in de ouderlijke kaboepaten voor de dochters en vrouwen van Inlandsche Hoofden om haar 't eerste elementaire onderwijs te geven. -

Van nu af aan, nà al het worstelend strijden en bitter lijden, dat je, volgens eigen zeggen, gelouterd had, dat nuttig en noodig was geweest voor je vorming, voer je levensscheepje in effen vaarwater. Met hart en ziel mocht je je geven aan de opgevatte levenstaak en je deed dit met een ijver en toewijding, die den meest onverschillige meesleepte en hart deed krijgen voor je arbeid. Er was zoo heerlijk veel te doen; daar waren: de school, eigen studie, werk voor Oost en West, de uitvoerige correspondentie met al je Europeesche en Javaansche vrienden, die je gaandeweg voor je denkbeelden won. Want je hield nu voeling met heel Jong Java, dat je rusteloos streven waardeerend, gaarne met je mee wilde werken. Enthusiast schreef je mij: 'Wij hebben zoovelen gewonnen, het jonge geslacht voelt geheel met ons mee. Jong Java wil een bond vormen en wij zullen ons daar natuurlijk bij aansluiten. O, U moest de brieven kunnen lezen van onze geestdriftige soldaatjes, jonge lieden, die eenmaal onder het volk zullen werkzaam zijn. Zij juichen er over, dat wij te Batavia komen; zij noemen ons zuster, hun oudere zuster, tot wie zij zich altijd kunnen wenden als zij steun en opbeuring behoeven.

Steeds melden zich nieuwe leden aan voor onzen bond.

De primus der drie H.B. scholen is dit jaar weder een Inlander, een Sumatraan uit Riouw. Hij is een geestverwant van ons, zijne illusie is ook voor zijn volk te werken. O, het is zalig een grootsch doel, als het onze, voor oogen te hebben en het geleidelijk nader te komen!' -

'k Kon met je meevoelen, met de laatste woorden van harte instemmen en toch, mijn kind, had ik je leven anders gewenscht. Ik meende zeker te weten, dat 't hoogste, 't beste je onthouden bleef nu je je rijke liefde aan de groote wereld, niet aan eigen man en kinderen wijdde.

Niet alleen schriftelijk, oog in oog, hand in hand hadden we hierover van gedachten gewisseld toen we, op weg naar Holland, ons Japara'sch klaverblad te Semarang ontmoetten.

De verre tocht uit het binnenland hadden

mijn meisjes met vreugde ondernomen om moedertje en haar man nog eenmaal de hand te drukken vóór zij de groote reis aanvaardden.

Zeiden we Java met een bedroefd hart vaarwel (hoeveel liefs en goeds hadden we er in de verloopen jaren niet ondervonden) het scheiden van mijn vriendinnetjes brak mij bijna 't hart. We wisten 't nu zoo goed als zeker: ons afscheid zou voor eeuwig zijn. In de hut van de mailboot wenschten we elkaar vaarwel, als vroeger slechts met tranen en gefluisterde zegenbeden.

En, toen ik 's avonds, moegeschreid, ter ruste ging, vond ik op mijn couchette een brief van Kartini, de laatste innige afscheidswoorden van mijn lieveling.

'U hoeft niet te vragen in onze harten steeds een plaats voor u te bewaren, u weet, dat niemand en niets u daar vandaan kan dringen. De Willem III nam ons iets zeer kostbaars: een stuk van onze harten, een stuk onzer zielen. Nu volgen wij u met onze gedachten, en in iedere gedachte weeft zich een innige zegenbede. Ik volg u met een wereld van liefde en smart in mijn hart. Ons laatste gesprek, moedertje, zal ik nooit vergeten, vergeef me, dat ik 't niet met u eens ben, uw raad niet volgen kan, o mijn heele natuur strijdt er tegen. De man, die u mij toewenscht, bestaat hij in onze wereld?...'

Ik wist 't dus maar al te goed hoe mijn Kartini over 't huwelijk dacht en wilde het niet gelooven, toen, nà zekeren tijd, geruchten uit de Indische bladen tot ons kwamen, die spraken van je aanstaande verloving.

''t Is te mooi om waar te zijn, ik geloof niet, dat Kartini trouwen gaat vóór zij 't mij zelve schrijft,' riep ik bij het lezen van 't stellig bericht, dat ons je verloving meldde. Een paar dagen later kwam je brief en benam mij allen twijfel.

'Wat vind ik het náár,' zoo schreef je mij, 'dat die indiscrete pers mij vóór is, ik had u zoo oneindig graag mijn allerjongst besluit zelve meegedeeld, of zal dat couranten-bericht, mij betreffend, uw aandacht ontgaan zijn? Ik hoop het.

Het gouvernementsbesluit is gekomen, doch mijn reis zal nu niet naar het Westen zijn, mijn weg gaat naar het Oosten, waar ik aan de zijde van een flinken, nobelen man de verwezenlijking mijner illusies voor ons volk tegemoet ga, regelrecht en langs den kortsten weg. Wat zal u er van ophooren! Kartini verloofd, straks gehuwd. 't Is of u een sprookje hoort, is 't niet? O, wie hier beneden, die zich beroemen kan op een leven geheel door hem zelf bepaald! Ik dacht mijn weg afgebakend, mijn leven bepaald, daar kruist een ander leven het mijne, een worsteling en mijn levensweg neemt een andere richting dan die ik zelf had afgebakend. Ik ben niet over één nacht ijs gegaan, ik heb lang nagedacht, gewikt, gewogen, en toen heb ik gekozen. Als ik, het doel, dat ik nàstreef nu beter en zekerder kon bereiken, waarom zou ik dien weg niet gaan?

Mijn aanstaande man zal mij krachtig ter zijde staan om tot heil van ons volk werkzaam te zijn, hij heeft zijn sporen reeds verdiend, waar ik nog beginnen moet: in het hart van het volk heeft hij een plaats. Wij beiden zullen elkander steunen en aanvullen.

En hoe ik nu de illusies voor ons volk denk te verwezelijken? 'k Blijf allereerst doorstudeeren ook als ik getrouwd ben. Jammer, dat ik ons schooltje hier nu zal achterlaten; gelukkig, dat Roekmini en de jongere zusjes zich er aan blijven wijden. 't Voldoet bepaald aan een lang gevoelde behoefte. Maar ik hoop dat werk voort te zetten te Rembang. Mochten de ouders nog aarzelen hunne dochters toe te vertrouwen

aan twee alleenstaande jonge meisjes, dat bezwaar is weggenomen nu een getrouwde vrouw de school zal leiden. En als ik mijn zending goed volbreng, zal ik de mooiste propaganda gemaakt hebben, die voor onze zaak gemaakt kan worden. Mijn aanstaand huwelijk komt ons streven ook al ten goede. Het wekt de ouders op, spoort hen aan hunne dochters een opvoeding te geven. Meer nog dan duizend bezielende woorden zal deze daad tot hen spreken. Zij staan voor het feit, dat de Regent van Rembang een onbemiddeld meisje, niet mooi, ook niet jong meer tot vrouw wenschte, wier gemoeds- en geestesgaven hij hooger stelde dan schoonheid en rijkdom. Dat is de geschiedenis mijner verloving.

Een schoon en ruim arbeidsveld ligt voor mij open: de invloed van de Regentsvrouw zal grooter zijn dan die der Regentsdochter. Zoo God wil zal ik niet alleen kinderen kunnen opvoeden, maar ook op hunne moeders invloed uitoefenen. In stede van gekortwiekt te worden, zullen mijn vleugels in grootte en kracht toenemen en zal ik ze breed kunnen uitslaan. Heerlijk vind ik het dat we nu aan zoovelen gratis onderwijs kunnen geven. 'k Had gedroomd moeder te worden van velen,

nu zullen onder mijn kinderen ook eigen zijn, de kinderen van mijn aanstaanden man. 'k Zal jongens en meisjes hebben op te voeden, mijn taak zal veelomvattend zijn, maar dàt juist zal aan mijn werk meer breedte en diepte geven. Ik was eerst van plan om toch nog naar Batavia te gaan, om te trachten in één jaar klaar te komen, maar er is iets tusschen beide gekomen dat mij noopte van mijn plan af te zien.

Nog iets heerlijks over mijn nieuwe woon.

Mijn groote vriendin, mijn geliefde zee, zal ik daar ook in mijn onmiddelijke nabijheid hebben. En dan Rembang is een stille plaats, een zuster van ons Japara.

'k Hoop, dat mijn toekomstige woning groot genoeg is om vele kinderen intern te huisvesten. Als ik daar ben zal 'k nog minder tijd tot schrijven hebben dan hier, waar de voorbereiding mij al zoo in beslag neemt.

Maar U weet hoe zalig ik het vind veel te doen te hebben.'

Een paar maanden later kreeg ik de annonce van je huwelijk, en het stemde mij weemoedig je niet meer in de oude omgeving te weten. Mijn klaverblad was wel treurig uiteengerukt.

En nu kan ik mij je zelfs niet meer voorstellen daar aan den overkant der wereldzee; een onmeetbare afstand scheidt ons: die van het graf. Als een donderslag trof mij de mare van je dood: nu zal ik nooit je ziele-oogen, je lieven glimlach meer zien.

Eén jaar nauwelijks werd het hoogste vrouwengeluk je gegund, toen kwam het wreede, wreede einde. 't Kind, met zooveel heilige vreugde verbeid, was oorzaak van moeders sterven. In vollen bloei werd je weggerukt, terwijl je onnoemelijk velen ten zegen waart en nog had kunnen worden. Waarom? Waartoe?

Je zult ook wel je fouten en tekortkomingen hebben gehad, mijn lieve Kartini, welk mensch is zonder?

Ik heb nooit anders gezien dan je gouden hart. Je waart immer vol zelfopoffering en dienende liefde, anderer geluk en welzijn ging je steeds boven eigen. Moge de zoon, die je naliet, niet alleen een ontwikkeld, begaafd man, maar bovenal een edel mensch worden als zijn moeder was.

Mij zal je nagedachtenis immer in dierbare herinnering blijven.

M.C.E. OVINK-SOER.

's Gravenhage, 3 November 1904.

Sint-Nicolaas.

'Sint-Nicolaas, goed-heilig man,
Och, wil ook aan mij denken!
Och, wil mij lekker suikergoed
En prachtig speelgoed schenken!'
Zoo roept het blije kind;
En wij?.... och, vrind,
Dat hij ook ons gedenke!
Ons bij een liefderijk gemoed
Den zin voor weldoen schenke!

A.
P.K.

Een Kerstgedachte.

‘Zijt gij een koning?’ vraagt Pilatus spottend;
‘Gij zegt het’ is het fiere wederwoord;
De landvoogd staat verbaasd; hij, hij een koning?
Zoo ongerijmd iets heeft hij nooit gehoord!

Pilatus kon de grootheid niet beseffen
Van d'edelen Menschenzoon, die voor hem stond;
Maar zij dan wèl, die allen, die daar hebben
Des Meesters naam bestendig in hun mond?
A.
P.K.

Nieuwjaarswenschen.

Men wenscht elkaar
In 't nieuwe jaar
Veel heil en zegen.

Ik vind het goed,
Dat men dit doet;
Er is niets tegen.

Doch, 't blij ve niet,
Als men vaak ziet,
Alleen bij 't *wenschen.*

Men *zij* aldoor
Een zegen voor
Zijn medemenschen!

A.
P.K.

Geloof, Hoop, Liefde

in Volkstoon.

Ik heb veel gehoopt en veel geloofd,
Hoop en Geloof heeft 't leven geroofd.

Ik heb veel gedacht, 'k heb veel verwacht;
nu staar ik hooploos in een duistren nacht.

't Vertrouwen was Jeugd, 't Geluk slechts Waan;
Jeugd en Geluk zijn van mij gegaan.

Ik ben nu een vrouw, die het leven *ziet;*
't geeft smarten - óók vreugden, maar veel daarvan niet.

En Liefde kwam wel als een koestrende zon,
veel levenskracht sproeiend uit levensbron.

Maar de nacht is gekomen, de zonne gezonken; -
Heb ook *ik* uit die lavende bronne gedronken?

Ach 't leven vliedt snel, als een ijdele droom,
en alles verzinkt in den zwarten stroom.

Geen droom, of verwachting, die het leven gaf
is in waarheid zóó schoon, als de rust van 't graf.

Ik zocht een Geluk, dat het leven niet gaf;
'k zal het vinden nu, in dat koele graf.

Het geheim van m'n ziel, dat mijn leven verzwaart,
wordt door doode lippen voor eeuwig bewaard.
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Van liefde tot haat.

Je bent koud, als de grond, die mijn graf zal zijn;
mijn hooploos verlangen doet je geen pijn;...

Je hart klopt zoo warm voor een andre vrouw,
voor mij is het kil, als die steen der rouw;...

Je gloeiende kussen aan een andere gegeven
zijn 't gif voor mijn ziel - God moge je vergeven.

De adem van ijs-wind, die het groen doet versterven
is warmer, dan Vriendschap, die liefde laat sterven.

Je lippen zijn bleek en je handdruk zóó kil,
dat mij 't harte verstijft, of 't sterven wil.

Je stem wekt in mij toch dat herfstlied,
dat weent nog om liefde, als 't leven reeds vliedt.

Je bent wreed met je lach, je vriendlijke blik;
geen vrouw is zoo hooploos ellendig als ik...

En ben je voor goed naar die andre gegaan,
heet brandend en droog zullen mijn oogen staan.

Ik ben je voor altoos, voor immer kwijt,
Want mijn *haat* heeft de klove voor eeuwig verwijd.
JEANNE C. VAN LEYDEN.

De sleutel.

Ik heb 't alles gesloten in mijn hart:
mijn hoog geluk, de felste smart.

Toen hebben menschen oppervlakkig gezegd:
‘zij heeft hart noch gevoel,’ - dat was niet recht.

Ik sloot hart en ziel nog veiliger af,
mijn blik was koud, als een zwijgend graf.

Ik heb 't alles bewaard voor dien éénen man,
die mijn Leven en Ziel ontsluiten kan.

Dien wilde ik geven mijn opgegaard goed,
de diepste schatten in mijn gemoed.

De sleutel zou onze liefde zijn,
wanneer wij voor altijd vereenigd zijn.

Maar je bent geen God, die het ondoorgrondlijke *ziet;*
je wéét niet, wat schatten mijn hart je biedt.

Toen wierp ik den sleutel in het diepst van de zee,
stil raasden de golven hun somber weê.

Ik klaagde niet luide, verzweeg mijn leed;
diep brandde en schrijnde mijn harteleed.

Mijn hart is nu zwaar, als een rots van graniet;
ik kan 't niet dragen, het ontlasten óók niet.

Het drukt en dwingt mij naar omlaag
en mijn mond is te trots dat ik hulp vraag.

En doodt mij ten laatste mijn eigen hart,
Zoo dekt mij als grafsteen mijn Vreugd en mijn Smart.

JEANNE C. VAN LEYDEN.

Uit den vreemde. Herfstloof

Naar Hans Hoffmann.

Herfstloof strooi ik aan uw voeten,
Dat het u zeegne, dat het u groete,
Bonte blaêren, reukeloozen,
Schijnen schoon als zomer-rozen.
Neem als wèldoende, heimlijke zegen
't Lichtende loof der zonnige wegen.

Herfstloof strooi ik over uw leven
Geen rozen heb ik u meer te geven,
Niet meer de rozen van bloeiende vreugd,
Onstuimige wenschen der schoonste jeugd.
Die rozen en vreugden, ik geef ze u nimmer,

Liefde, zeegnende Liefde, nog immer.
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Bede.

Mijn ziel had de rust van het stille woud
in zomer-avondstond;
als suizing van wind door de blaêren strijkt
en 't vooglenlied verstomt; - -

Mijn ziel had de rust van een watervlak,
dat wind-adem rimplen doet;
waarover dalende avondzon
heenlegt een rooden gloed. - -

Maar een heftige storm gierde op,
angstsiddering beefde alom; - -
Je hebt in mij dien storm gewekt!
.... Geef me mijn vreê weerom. - - -
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Erbarmen.

Op gansch de wijde wereld
voelde ik me zoo alleen;
'k Vroeg om een beetje liefde
aan de menschen om mij heen.

't Was, om mijn hart te warmen.
Zij hoorden mijn bede niet, -
Zij waren vervuld van eigen belang.
Het mijne telde hun niet.

Maar een was er toen, die meêlij had;
je zag me zoo hulpeloos staan.
Je hebt je armen om mij heengelegd,
Hoe heeft mij dàt welgedaan. - -
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Stervende bloemen.

Bloeiende bloemen, verwelkend zoo gauw,
sieren bij vreugde, weenen bij rouw.

Geven hun kleuren en geuren zoo mild,
vragen niet wàt er hun dood heeft gewild.

Toonen al stervend een martelaarsdom,
weenden nog nimmer een klaaglijk ‘waarom?’

Bloemen, hoe wensch ik te leven als gij,
eens ook te sterven zoo vredig en blij.

God geeft U zoo rijk, maar zoo kort bestaan,
dat bij schoonsten bloeitijd U wreed doet vergaan.

Van waar hebt gij, bloemen, Uw martelaarsgeduld,
dat U vredig doet sterven, Uw roeping vervuld?

O leer mij Uw leven, o geef mij Uw kracht
tot steun in mijn zwaarsten, mijn donkersten nacht.
Leer mij het leven als schoonsten plicht
blijmoedig volbrengen, te dragen licht.

En naar God's beeld te leven zoo trouw
juichend bij vreugde, troostend bij rouw.
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Zomertijd.

Als blonde en blanke vlinders zweven,
zal het zomer zijn!
De dagen één tintelende zonneweelde,
de nachten gedrenkt in maneschijn.

't Leven in gloed-goudene middagkleuren
zal wezen een weeldrig, een wonnig festijn;
o, mocht toch de winter voor goed weer henen,
mocht 't weer eenmaal zomer zijn!

In boschrijke lanen is het dwalen goed,
het rusten in groen-gouden schemer.
De velden, gebaad in dien guldenen gloed,
geven topaas- en smaragdtinten weder.

De krekelkens knirpen en tjirpen en sjirpen,
De vogelkens kweelen: ‘zeg, weet je 't wel,
de zómer is gekomen! -
Veel heimelijke droomen
spelen als feeën der liefde hun minnespel;
en wiegen het hart in dien zoeten waan,
dat leven en lieven zullen nimmer vergaan.
Fluistert niet een stem in den avondwind:
‘geniet nu het leven, o menschenkind.’ -
En de sterrekens blinken en pinken verheugd,
om korte, maar wonnige menschen vreugd.
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Geachte Redactrice.

Ik had nog altijd beloofd aan Mevrouw Alida v.d. Boogaard iets te schrijven over de Theosophie.

Dit onderwerp is juist in onzen tijd te meer actueel, doordat de oorlog van Rusland en Japan ons onwillekeurig in aanraking brengt met den godsdienst der Japanners.

Want niet te ontkennen valt de Oostersche tint der Theosophie.

Het groote verschil dan is gelegen in het Godsbegrip.

De Theosophie spreekt van esoterisch en edoterisch, wat volgens haar bij iederen godsdienst voorkomt, eene innerlijke en eene uiterlijke zijde.

In zekeren zin is dit laatste zoo, evenwel niet gelijk de Theosophie dit opvat.

Bij het Christendom denkt men aan eene geestelijke zijde, die geheel op zich zelf staat en niet met andere godsdiensten te maken heeft.

De Theosophie nu leert: de kern van alle godsdiensten, de esoterische zijde is bij allen precies

gelijk, alleen de symbolen en de uitdrukking is verschillend.

De Theosophie is pantheïstisch, het Christendom gelooft aan een alomtegenwoordig, zelfbewust, persoonlijk en geestelijk wezen.

Wie een weinig nadenkt ziet al direkt 't groote onderscheid.

Prof. Chantepie drukte het zoo uit: volgens de Theosophie is God dood en 't gebed eene illusie.

Ze gelooft niet in zonde als schuld. Karma is de weg van zelfvolmaking, die toch niet wordt bereikt.

't Christendom leert schuldvergeving en verlossing door den goddelijken Middelaar.

Ja, nu zou ik nog kunnen uitwijden over Reïncarnatie, over Nirwana, over de Brahmanen, en allerlei godsdiensten van lager rang, maar dit alles is reeds door de uitgebreide lectuur zoo door en door bekend.

Christendom is volgens den Christen een godsdienst apart, 't is de godsdienst der Liefde, zooals Jezus dien door woord en daad leerde, en is machtig de andere godsdiensten te overwinnen. Intusschen men leze zelve en overtuige zich van de waarheid.

Hoogachtend
Uw dw. dr.
J.B.N.

P.S. Toch bij deze beschouwing denk ik, hoe we in de praktijk nog zoover zijn vanwaar we moeten zijn. Rusland en Japan bevechten elkaar als wilden en hier is althans niet te bespeuren: ‘'t den naaste liefhebben als zichzelf.’ Hieruit blijkt dan ook, hoe 't echte Christendom niet met 't officieele moet worden verward.

Merkwaardig is nog, hoe bij den Boeddhistischen godsdienst veel voorkomt, dat in 't Katholicisme wordt gevonden, n.l. kerken, kloosters, priesters, monniken, nonnen, ceremonieel. Van beide kanten is hierover geschreven, en 't valt moeilijk uit te maken of ze 't van elkaar hebben overgenomen, of dat 't geheel onafhankelijk van elkaar is ontstaan. Hieruit maak ik dan ook de gevolgtrekking, hoe ook bij 't Christendom deze zaken wel op prijs kunnen worden gesteld, doch dat zij als zijnde uiterlijk vertoon met het wezen der zaak niet te maken hebben.

Ter bespreking toegezonden.

Indien ik de taak, die op mij rust, van alles wat er in deze dagen uitkomt te bespreken, *grondig* wilde vervullen, ik zou veel meer plaatsruimte noodig hebben, dan in een Weekblad als dit tot mijn dienst is. Een groot deel van deze uitgaven vereischt daarenboven een *spoedige* bespreking, zoodat het niet aangaat de aankondigingen te verdeelen over een langere tijdruimte. Daarom ben ik *genoodzaakt*, wat verscheidene der hier besproken boekjes en boeken betreft, oppervlakkiger en korter te zijn, dan ik zou willen, had ik méér plaats beschikbaar. Ik behoud mij echter uitdrukkelijk voor later terug te komen op *die* uitgaven, die door hun belangrijkheid daarop mogen aanspraak maken. -

I. Kinder- en Meisjesboeken.

Klaartje door **tante Elizabeth**, geïll: door Anna Wijthoff (uitgave Rotterdam, Masereeuw en Bouten). Dit boekje is geheel en al een *tendenz*-boekje, uitgaande van een zekere richting. De voorrede is geschreven door 'Nellie'. Dit zegt reeds genoeg, welke richting ik bedoel. 'Kinderbonden', etc. worden erin aangeprezen onder het mom van 'kinderboek'. Wie nu voor zijn kinderen *deze* richting wenscht van 'leerzame' en 'nuttige' praat, inplaats van een prettig verhaal op de onschuldige, ouderwetsche manier, die kan gerust dit mooi-uitgegeven, met prentjes versierde boekje koopen.

Op en Om het Krabbelbaantje, (prentjes van J.B. Heukelom), met Rijmpjes en Vertelseltjes van Margaretha. (Uitgave van S.L. van Looy, Amsterdam en W.L. Brusse, Rotterdam). Dit is een vriendelijk-uitziend prentenboek, met eenvoudige, onopgesmukte bijschriften. Een boek dat stellig in den smaak zal vallen van kinderen.

Borduurpatronen voor Klein en Groot door **G.W.D.** (uitgave van Scheltema en Holkema's boekhandel, Amsterdam). Hier moet ik mij bepalen tot een aankondiging. In hoeverre deze borduurpatronen geschikt of ongeschikt zijn voor 'klein en groot', kan ik niet voldoende beoordeelen. 't Lijkt mij intusschen, dat de kleurige uitgave in elk geval op 't eerste gezicht behagelijk zal aandoen aan de jeugdige werksters van borduurpatronen.

Ons Clubje, (bibliotheek voor meisjes) Fransje Elswoudt door *Truida Kok* (uitgave van H.J.W. Becht te Amsterdam). De naam van deze schrijfster is een voldoende waarborg voor natuurlijk, eenvoudig, en gezond werk, zonder aanstellerij en vermoeiend pogen om de meisjes al vertellend voortdurend 'op te voeden'. (Welk pogen het beste middel is dat er bestaat, om hen een hartgrondigen afkeer in te boezemen voor alles wat goed en plichtmatig is maar vrij-vervelend wordt, op *die* wijze opgedrongen met geweld). Fransje Elswoudt is een prettig geschreven en boeiend meisjes-boek.

De wonderlijke avonturen van twee Deensche jongens, (naar het Deensch van Mevr. D. Logeman-van der Willigen) (uitgave van de Hollandia-drukkerij, Baarn.) - Mevr. Loge-

man-van der Willigen behoort tot de bekende vertaalsters uit het Deensch. Zij bracht reeds menig zeer mooi werk in het Hollandsch over, en ik durf verklaren dat zij, ook wat dit jongensboek betreft, een gelukkige keuze deed.

- **Lennie's Schoolleven** (een vertelling uit het Engelsch, vertaald door Mevr. Beelaerts van Blokland), (uitgave van de Hollandiadrukkerij te Baarn). - Heeft de Hollandiadrukkerij met het hierboven aangekondigde werk van twee Deensche jongens gezorgd, dat het 'sterkere' geslacht onder de jeugd iets pittigs te lezen krijgt, evenzeer heeft zij gedacht aan de zwakkere sexe in de vertelling van Lennie's Schoolleven. Boeken, die op deze wijze ongezocht iets vertellen uit andere landen, van andere zeden, en andere gewoonten, vinden gewoonlijk een gunstig onthaal bij leesgrage kinderen, en dienen meteen tot hun algemeene ontwikkeling, en om hun het besef bij te brengen, dat zij zelf maar een heel klein onderdeel zijn van het groote geheel dat de menschheid heet.

Drie Hongaren op Reis, door S. Boulet-Andriessen, (uitgever, Baarn, Hollandia-drukkerij.) Voor mij is 'Suze Andriessen' eene oude bekende uit mijn eigen meisjestijd. Ik las haar boeken dolgraag. En ik heb dus een gevoel van dankbaarheid aan haar, voor menig gezellig uur, dat zij mij indertijd verschafte.

- In hoeverre haar nieuwste werk dezelfde deugden bezit van haar vroegere verhalen durf ik niet beslissen, omdat ik-zelve te veel veranderd ben in *eigen* smaken... natuurlijk. Maar ik zou zoo zeggen, dat zij nog steeds beschikt over haar vloeienden stijl, en nog steeds in staat is hare jonge lezers daarmee te boeien.

Nina Donker (uitgave van Bruna en Zn. te Utrecht) door **Cornelie Noordwal.** Hier spreekt de naam der schrijfster voor haar werk. - Zij heeft het boek de toevoeging gegeven: 'Een boek voor bakvisschen.' En ik geloof niet te veel te zeggen, wanneer ik veronderstel dat de meeste bakvisschen, die gretig lazen: 'O die lastige Juf' en 'Kleine Trees', heel blij zullen zijn, wanneer ze in de gelegenheid worden gesteld door geschenkengevende ouders of familie-leden tot de kennismaking met Nina Donker.

Stijfkopje Grootmoeder, bewerkt door **Suze la Chapelle Roobol** (uitgave van Holkema en Warendorf, Amsterdam.) - Daar dit boek eigenlijk behoort bij de Serie: Stijfkopje op School, Stijfkopje Verloofd, Stijfkopje Gehuwd, kan men het niet beschouwen als een afzonderlijk iets. De Serie in zijn geheel is een aardige levensgeschiedenis van een 'Stijfkopje,' zooals er meer zijn. (Uit het Duitsch vertaald).

II. Diverse Uitgaven.

De Kindertuin door **Joh: Wierts van Coehoorn-Stout**, directrice der afdeeling 'Kindertuin' van de Wilhelmina-Catharina-school te Amsterdam (uitgave van H. Wierts van Coehoorn, Amsterdam). Dit is een der boeken waarop ik zou wenschen later terug te komen, omdat het eigenlijk jammer is voor een zoo grondig boek met een zoo korte aankondiging te moeten volstaan. Want in deze 'Kindertuin' wordt de Fröbel-leer en alles wat daarmede in verband staat op zeer diepgaande wijze besproken. Het boek begint met een levensschets van Fröbel. Een voorwoord van J.H. Gunning Wz. beveelt den ganschen inhoud met nadruk aan. Intusschen moet ik er mijnerzijds op wijzen, dat de onpartijdige lezer in het oog dient te houden, hoe

wij hier te doen hebben met iemand die onvoorwaardelijk gelóóft in het heil en het nut van de ‘Kindertuin’, en van die wijze van opvoeden. In hoeverre de schrijfster daarin gelijk heeft, of ongelijk, wensch ik niet te beoordeelen. Van háár standpunt levert zij een even warm-geschreven als ernstig-bedoeld pleidooi, en dat als zoodanig het lezen overwaard is, voor hen die in de opvoeding van het kind belang stellen, of er belang bij hebben.

Helen Keller. Mijn levensgeschiedenis door **Louise Stuart.** (Uitgave van J.G. Broese te Utrecht.) Vóór enkele weken schreef ik in de Holl: Lelie een artikel over het boek van den heer Lenderink, directeur van het Blinden-instituut te Amsterdam. Ik haalde toen o.a. aan de merkwaardige levensgeschiedenis der blinde Helen Keller, door mij indertijd met groote belangstelling gevolgd in ‘The Ladies Home Journal’, en ik beloofde den Lelielezers dat ik misschien enkele gedeelten van dit zeer merkwaardige verhaal zou doen vertalen voor ons Weekblad. Maar gelukkig is er nu een volledige Holl: uitgave verschenen, welke ieder die wil in de gelegenheid stelt kennis te maken met de energie en de flinkheid dezer blinde, en van hare bewonderenswaardige opvoedster. Waarlijk, alle ontevreden en zichzelve niet-gelukkig-gevoelende, met hun leegen tijd-geen-raad-wetende meisjes moesten

dit boek lezen, tot beschaming voor hen zelf, en tevens tot opwekking om een voorbeeld te nemen aan deze Helen Keller, die over haar blindheid en haar misdeeldheid zoo schitterend wist te zegevieren. En dan die gouvernante, die haar, de hulpelooze, zoover bracht, door eindeloos geduld en toewijding. Wie weten wil wat een *wezenlijk* 'nuttige' vrouw in stilte vermag te doen, niet in het groot, niet in speechen en vergaderingen, maar aan één enkele, dag aan dag, en uur aan uur, die make kennis met de geschiedenis van Helen Keller's leidsvrouw....

Als er ooit sprake kan zijn van een 'nuttig' geschenk aan jonge meisjes, dan zeker mag men dat woord laten gelden voor dit boek, géén roman, maar een *werkelijk* leven, géén preek van: Zoo moet je zijn, maar een voorbeeld van: Zoo *kan* je zijn, zelfs al ben je blind....

Ellen Key. De ethiek van Liefde en Huwelijk. (Uitgave van Em: Querido, Amsterdam). - Ellen Key heeft heel veel ziekelijks, overdrevens, en phrase-makerij-achtigs in haar streven. Nu en dan zegt zij ook vele dingen die wáár en verstandig zijn. Maar zij vindt goed, op de wijze van heel veel vrouwen van haar soort, haar beschouwingen te hullen in een onleesbaren vorm van aanstellerige geleerdheid en quasi-diepzinnigheid. Zoo ook dit lijvige, veel *te* lijvige boek.

Maurice Maeterlinck. De dubbele Tuin, vertaald door L. van de Capelle. (Uitgever, Amsterdam, Em. Querido). - Al ware het alleen om het stukje: De dood van mijn hond, ik zou dit boek van Maeterlinck mooi noemen. Maar alles wat hij schrijft is bijna zonder uitzondering mooi. En, zoo ik steeds hen beklaag die genoodzaakt zijn Maeterlinck *vertaald* te lezen, omdat zijn taal en stijl te veel verliest in elke overzetting, waar het nu eenmaal een feit blijkt dat velen niet in staat zijn het oorspronkelijke te waardeeren, daar moet men zich oprecht verheugen als er, neven zooveel onmogelijke en nietswaardige boeken uit den vreemde, ook zulke vertaald worden als die van Maeterlinck. - Hoe méér Maeterlinck gelezen worde, in hoe meer handen zijn werk komt, hoe beter.

Ouderliefde en Opvoeding, door **Florence Hull Winterburn.** (Uitgever H.J. de Boer, Baarn). - Vertaling van Mevrouw Bronsveld - Breijer. In deze beschouwingen staat veel dat goed gevoeld is en juist wordt gezegd, zonder onnoodigen woordenomhaal.

Het Hollandsche Landschap in Ontstaan en Wording. door **Dr. Johanna de Jongh.** (Uitgave van Martinus Nijhoff te 's Gravenhage). Dit is een boek voor hen die belang stellen in kunst; over de waarde ervan kan ik niet voldoende oordeelen. Het wordt zeer aantrekkelijk gemaakt door eenige afbeeldingen erin van schilderijen.

Ch. Perkins Gilman. Over Kinderen, (vertaald door Martina G. Kramers. Uitgave van H.D. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem). Dit bespottelijke boek kan ik aanbevelen aan alle uithuizige, club-afloopende, en kunstdoenerige Haagsche moeders, die het ongeluk hebben 'kinderen te houden'. Het geeft hun namelijk zeer practische raadslagen, hoe zoo weinig mogelijk last te hebben van die kinderen, en zooveel mogelijk pret te maken voor zich zelf. In het hoofdstuk Zes moeders, (waarop ik hoop terug te komen), vernemen we b.v. hoe zes moeders ieder hun kinderen om de beurt bij elkaar moeten sturen, om op die wijze 'een geheelen dag vrij te houden'. - Het blijkt uit de voorrede, dat Aletta Jacobs de schrijfster aanbeveelt. Nu weten we allen welke richting deze gehuwde vrouw vóórstaat; dus kan men zich denken op welke wijze de door haar en Martina Kramers aanbevolen Perkins Gilman het vraagstuk van *kinderen* opvat!!

De laatste strijd (historisch verhaal uit den tijd der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten door F. Molt. (Uitgave van K.H. Idema, Medemblik). Een zeer kort verteld, eenvoudig verhaaltje van een 100 blz. druks.

De oorlog en zijne bestrijding door Bertha von Suttner (uitgave van Scheltens en Giltay, Amsterdam.) Een brochure met het bekende doel der bekende en begaafde schrijfster van: Die Waffen nieder. Of haar pogen helpen zal? - In elk geval moet men haar volharding bewonderen.

Onkel Jochumsen door Sophus Bauditz (uit het Deensch door Anne Jentink). (Uitgave van A.H. Adriani, Leiden). Van dit verhaal weet ik geen goed en geen kwaad te zeggen; het is er een dat geen grooten indruk nalaat.

Oostersche wijsheid door P. Pieters Jr. (uitgave van Van der Want te Amersfoort). Waar dit een boekje is van theosophisch standpunt geschreven, zal het den theosophen stellig zeer interesseeren. De niet-theosophen kunnen er echter ook veel belangrijks in vinden.

Woelige schaduwen en andere vertellingen. (Uitgave van Van der Want, Amersfoort). Ook deze ‘vertellingen’ hebben een theosophische beteekenis en verwantschap met die leer. Zij zijn

overgedrukt uit het maandblad Theosophia.

Uit Jacob Böhme, bijeengebracht door H.W. Nachenius (Leiden, A.H. Adriani). De geschiedenis van Jacob Böhme is heden ten dage aan velen waarschijnlijk onbekend. Hij heeft nochthans zeer veel geschreven, en zijn werken zijn vertaald in vele talen. Geboren in 1575, hebben zijn geschriften nu nog veel beteekenis, voor allen die doen aan de studie van het onzienlijke en gelooven in de voorlichting van het gebed.

Dr: Edward B. Koster. Over Navolging en Overeenkomen in de Literatuur (uitgegeven te Wageningen bij Johan Pieterse). Dit boekje is een studie, belangrijk voor hen die iets voelen voor het onderwerp door den titel aangegeven. Dat het een niet-oppervlakkige studie is waarborgt, ondanks het betrekkelijk geringe aantal bladzijden, de naam van den schrijver voldoende. -

Iets Kleins door Charlotte (uitgave van Eduard Ydo te Leiden). Meer dan 'iets kleins' wil de sympathieke schrijfster, die als Charlotte een paar malen in de Lelie en elders schetsjes schreef, niet de pretensie maken aan het publiek aan te bieden. Haar werk wil geen 'hooge kunst' voorstellen. 't Zijn slechts de uitingen eener vrouw, die veel zag, veel ondervond, diep en warm voelt, en haar indrukken een voudig maar boeiend weergeeft. - 'Klein zijn' is mij van de schetsjes het liefste.

A.S.H. Booms' Geïllustreerde Rijngids (3de druk) (Uitgave van L.J. Veen, Amsterdam). Onvoorwaardelijk alles onderschrijven wat de heer Booms beweert, zou ik, die met de Rijnstreek zeer bekend ben, niet gaarne willen. - Vooral wat hij van sommige hôtels verklaart, ben ik niet altijd met hem eens. Zeer aantrekkelijk wordt het boekje echter gemaakt door de volledige opgave der sagen en hun inhoud, die aan de Rijnstreek zijn verbonden.

Het jaar 1905 (uitgave van L.J. Veen, Amsterdam). - De heer Veen brengt in dit boekje verschillende fragmenten of stukjes bijeen, van hen die bij hem uitgeven: Couperus, Jeanne Reyneke van Stuwe, Coenen, enz., enz. Portretten, afdrukken uit 'Onze Kunst,' enz., enz. versieren de uitgave, die tevens voorzien is van kalender enz. -

L'Art (Revue mensuelle illustrée sous la direction de Paul Leroi. Rue de la Victoire Paris) September en October-afl: Het September-nommer heeft speciaal voor ons Hollanders iets aantrekkelijks, door een artikel van onzen Haagschen Gemeente-archivaris Servaas van Rooyen, (den schrijver der wetenswaardige Lelie-artikelen 'Uit den Ouden Tijd'.) - Het artikel in l'Art is getiteld: Les Porte-Drapeaux du Musée communal de la Haye, par A.J. Servaas van Rooyen. Het wordt versierd door twee afbeeldingen, naar een schilderij van Van der Meer, en naar een van Houckgeest, beide aanwezig op het Gemeente-museum in den Haag. Zoo kunnen vaderlandslievende Lelielezers zich weer verheugen, dat onze geschiedenis en onze kunst de belangstelling wekt van het buitenland, gelijk uit de opname van dit artikel in een zoo veel gelezen Kunstwerk als l'Art opnieuw blijkt. -

- In het October-nommer van l'Art vind ik o.a. een belangwekkend artikel over Alfred Musset van F. Lhomme, en een eveneens zeer lezenswaardige bijdrage van E. Lassaugue over een model van den beroemden Franschen schilder Boucher, (uit den tijd van Lodewijk de vijftiende). -

III. Boeken.

Uitgaven van **H.J.W. Becht** te Amsterdam, **De Waterwolf.** (Een dorpsvertelling uit den tijd der Droogmaking van het Haarlemmermeer) door **J. Eigenhuis.**

Dat ik een groote bewonderaarster ben van het talent en het gezonde realisme, waardoor Eigenhuis zich kenmerkt *en* in 'Beproefden' *en* in 'Stoere werkers', had ik reeds vroeger gelegenheid uitvoerig te zeggen in het Soer: Handelsblad, naar aanleiding dezer twee boeken. Ook 'De Waterwolf' kenmerkt zich door datzelfde forsche en eerlijke van toon en van levensopvatting, waardoor Eigenhuis m.i. zoo hoog uitsteekt boven de hedendaagsche auteurs. Van hem mag men zeggen dat hij puur realist is, maar toch nergens vervalt in het vuile, vieze, onkuische genre. Zijn verhalen uit het boerenbestaan zijn stukken gezond, waarachtig menschenleven. Dikwijls doet hij mij, behoudens het verschil tusschen den volksaard van Vlaming en Noord-Nederlander, in zijn verhalen denken aan die van Stijn Streuvels.

Onzichtbare Ketenen door Selma Lagerlöf. Naar het Zweedsch van Margaretha Meyboom en

Christus-legenden van Selma Lagerlöf. Naar het Zweedsch van Margaretha Meyboom.

Deze nieuwe werken van Selma Lagerlöf behoef ik niet uitvoerig te bespreken noch aan te bevelen. Haar naam spreekt voor zichzelf. En hetzelfde kan ik zeggen wat de vertaalster betreft. Als mej: Meyboom een boek uit het Zweedsch vertaalt, kan men

reeds vooraf eenigszins gissen hoe het zijn zal, namelijk degelijk.

Folke Rehn. (Een boek van een sanatorium). Naar het Zweedsch van Sigge Almèn, vertaald door Jeannette E. Keyzer. Naar aanleiding van verschillende andere boeken had, ik onlangs gelegenheid ook Folke Rehn uitvoerig te bespreken in het Soer: Handelsblad. Ik zal misschien de gelegenheid hebben later ook in de Lelie op den inhoud terug te komen. Thans zij het voldoende te zeggen, dat Folke Rehn, dat in Zweden een zéér gunstig onthaal vond, en door de Zweedsche pers werd vergeleken met Gösta Berling van Selma Lagerlöf, wat letterkundige waarde aangaat, niet in de verste verte op één lijn kan staan met dat beroemde werk, waarmede Selma Lagerlöf haar naam vestigde. De inhoud echter vergoedt door zijn nobele strekking zeer veel van de zwakheden in den stijl en de uitwerking. - Evenals van zoovele uit het Noorden tot ons komende boeken, kan men ook van Folke Rehn zeggen, dat het een 'goed' boek is in den besten zin van het woord. - Is het niet Jeannette E. Keyzer, die ons dat juweeltje: 'Het Recht van het Gevoel' vertaalde?

Trinette door **Herman Heijermans** (derde druk) en **Schetsen** van **Samuel Falkland** (Herm: Heijermans) achtste bundel. -

Over Heijermans had ik meer dan eenmaal gelegenheid mijn meening te zeggen. Als tooneel-schrijver, 't zij men zijn stukken graag ziet of ze vervelend vind, zooals ondergeteekende, *beteekent* hij in elk geval wat, *is* hij iets. Als schetsen- en novellenschrijver zou hij nooit eenigen opgang gemaakt hebben, indien zijn tooneelstukken hem niet de baan geëffend hadden. Toen Kamertjes-zonde onder pseud: verscheen, is het totaal onopgemerkt voorbijgegaan. Eerst nadat de tooneelschrijver Heijermans naam kreeg, en Kamertjes-zonde onder den eigen naam van den auteur werd herdrukt, grepen de koopers er gretig naar... Trinette zou geloof ik evenmin drie drukken hebben beleefd, als de schrijver niet Heijermans heette. Hoe dit zij, ik vind zulk genre van werk goor en onhebbelijk, en ik raad iedereen het niet te lezen. Van Zola's realisme heeft het *niets.* - Zoo boeiend en eerlijk als deze blijft in zijn werk, zoo vervelend en gewild en aanstellerig in het uitwerken van *onnoodige* details wordt Heijermans.

Mijn jongens. (Een zomerboek voor groot en klein) naar het Zweedsch van Gustaaf af Geijerstam. Vertaald door Hendrika Bleeker. - Gustaaf af Geijerstam heeft ons zóóveel mooie, innig-gevoelige boeken gegeven, dat wij van hem iets beters en diepers verwachten, dan een oppervlakkig werkje als *Mijn jongens.* Maar aan den anderen kant kan men het een schrijver, die reeds zóóveel gaf, te beter vergeven wanneer er ook eens iets tusschen door sluipt, dat eigenlijk niet voldoet aan hóóge eischen...

Machtsbegeerte. Naar het Noorsch van Jonas Lie, vertaling van Jeannette E. Keyzer.

Evenals van Selma Lagerlöf kan men ook van Jonas Lie zeggen, dat zijn naam een waarborg is. Niet alsof deze twee auteurs veel gemeen hebben. Lagerlöf is veel 'moderner', (in den goeden zin), zou ik zeggen. Ze schrijft mystieker, gevoeliger, godsdienstiger óók, in zekeren zin. En Jonas Lie vertegenwoordigt zoo recht die gezonde, min-of meer uitstervende richting van stoer, eenvoudig proza. Hij schrijft niet enkel een zielsontleding, een inwendig conflict. Hij geeft U een verhaal, een boeiend, goed-geschreven en goed-gedacht verhaal, gegrepen uit het echte, gewone menschenleven, en waaraan de diepe zin niet ontbreekt, voor hen die *weten* te lezen *en* te verstaan.

Uitgaven van W.L. Brusse, Rotterdam.

Boefje door M.J. Brusse (5de druk, 10de duizendtal). Volksuitgave. De feiten spreken hier voor zich zelf. Als een boek zóó vlijtig gelezen wordt, dan zit er wat in, ten goede *of* ten kwade. Hier zit er niets dan goeds in. Ik had verleden jaar reeds gelegenheid dat te zeggen, en de uitgever, die achter in het boekje tal van oordeelvellingen afdrukt, heeft ook mijn meening daarbij opgenomen. Dus behoef ik slechts met nadruk te verwijzen naar hetgeen ik toen heb gezegd:

'Ik heb 't met veel waardeering voor den auteur gelezen, en beveel het aan ter lezing aan al degenen, die nog in staat zijn over wat anders na te denken, dan over het eigen-lieve-ik, en wat daarmee in direct verband staat.' -

- **Kleine Bandeloozen door Frits Leonhard.** - De woorden, die ik schreef naar aanleiding van 'Boefje', zou ik evenzeer willen zeggen naar aanleiding van: Kleine Bandeloozen. - Het is goed dat wij van nabij bekend worden gemaakt met de ellende en de verkommering, waarin zoo heel veel kinderen groot worden. Is het wonder, dat zij, die kleine straatbengels, snoepen voor de bedelcenten die gij hun geeft, stelen als gij hun niets geeft, vloeken, drinken

zelfs!? Arme verschoppelingen der maatschappij! 't Is alleen maar de vraag, of zulke toestanden, hoe dringend ze ook verbetering behoeven, te verbeteren *zijn?* Hoe dat zij, het is in elk geval reeds een geluk, wanneer het medelijden wordt gewekt van die velen, die nooit nadenken, en wien de oogen misschien zullen opengaan door de lezing van dergelijke lectuur. Het is daarom goed dat het uiterlijke kleed niet is verwaarloosd. De teekening van die jongens, op de omslagen der boekjes, geeft een beeld van hen dat den gewonen lezer niet afstoot, maar veel meer sympathie wekt. Voor de meerderheid is zoo iets uitstekend...

M. von Eschstruth. Aurelie von Hammer, vertaling door mevr. L.J. van der Meer - van den Borch van Rouwenoort (een verhaal voor jonge meisjes). Deze schrijfster stel ik eenigzins op één lijn met het genre Marlitt, Heimburg, Werner, enz. De lezer weet dan waaraan hij zich te houden heeft. In mijn tijd waren de boeken van Marlitt en Werner grage, maar wel-eens verboden kost voor ons bakvischjes. Met Heimburg was het iets anders; die schreef zoo gemoedelijk-lief dat we hare boeken altijd mochten lezen. Intusschen is dit verhaal bepaaldelijk ‘voor jonge meisjes’, en die van Werner en Marlitt, die ik bedoel, waren voor volwassenen bestemd.

Uitgaven van L.J. Veen.

Bloemlezing uit Guido Gezeile's Gedichten (tweede druk). - De gedichten van Guido Gezelle hebben zoo'n opgang gemaakt, dat ook een bloemlezing eruit niet anders dan welkom kan zijn, gelijk dan ook de herdruk bewijst. Persoonlijk ben ik niet in staat hem te waardeeren, zooals hij, volgens ‘bevoegde critici’, schijnt te verdienen. Ik vind zijn verzen gewrongen, en leelijk van bouw. Behoudens een zeer enkele uitzondering laten zij bij mij geen indruk hoegenaamd na.

Luitenant-Generaal J.B. van Heutsz, door Alex, met 15 platen en schetskaart. Over generaal van Heutsz is zóóveel te doen geweest, dat een boekje over hem *mij* des Guten zu viel wordt. Maar zijn vele bewonderaars zullen 't wel graag lezen, en ik moet zeggen dat de vele platen die lezing in elk geval zeer aantrekkelijk maken.

Peter Halket van Mashonaland, door Olive Schreiner (derde goedkoope druk). - Van een zóó algemeen bekend boek behoef ik te minder te zeggen, waar het nu reeds ten onzent een derden druk beleeft. Het is een boek dat gelezen verdiende te worden, en dat, wat *niet* altijd gebeurt met zulke boeken, ook gelezen *is.*

Vluchtige Verschijningen door Frans Coenen. Dit is een zeer onbeduidend bundeltje. Het bevat verschillende korte, onbeteekenende schetsjes, o.a. Honden en menschen, dat, meen ik, óók reeds stond in het jaar 1904 (van L.J. Veen). Het leelijke, dat ik heb aan te merken op de grootere werken van Coenen, ontbreekt hier, en het goede, dat daarvan te zeggen viel, *evenzeer.* Onbeduidend is het *eenige* woord er voor.

Zestien door Jeanne Reijneke van Stuwe en **Zeventien door Jeanne Reijneke van Stuwe.** - In een dagboek-relaas opgesteld, is dit geleuter van een bakvisch nog onleesbaarder voor mijn smaak, dan wanneer de schrijfster had goedgevonden een gewonen roman van haar verhaal te maken. De inhoud heeft een sterke gelijkenis met het banale gedoe van ‘De Heer van de State,’ het eerstelingwerk van die schrijfster. Jeanne Reijneke van Stuwe, ik heb het dikwijls genoeg gezegd, heeft talent om, als zij wil, een boek te maken waar iets in zit. Dergelijk gewauwel als Zestien en Zeventien schrijft zij misschien uit andere redenen, dan uit behoefte een ‘kunstwerk’ te scheppen. Hoe dit zij, er zijn misschien velen, die *dit* soort van leesgezelschap-lectuur beter zullen begrijpen en zullen waardeeren, dan sommige

harer ernstig-bedoelde scheppingen als Judith b.v., of Tragische Levens. Voor dezulken zij gezegd als aanbeveling, dat Zestien en Zeventien niets heeft noch van Hartstocht, noch van Tragische Levens, noch van Liefde, maar een vrij-onschuldig relaas bevat van jonge meisjes-gedoe, geschreven in een zeer banaal dagboek-trantje...

Liefde, door Jeanne Reijneke van Stuwe. Dit boek heb ik een uitvoerige bespreking gewijd in het Soer. Handelsblad. Waarlijk niet, omdat ik 't zoo mooi vind. Integendeel. Uit louter verontwaardiging, dat deze schrijfster zinnelijkheid, ja, laat mij 't woord maar noemen, *wellust*, gelieft voor te stellen als *liefde*, heb ik in het door mij bedoelde artikel breedvoerig uiteengezet, op grond van haar eigen boek Liefde, hoe en waarom het een beleediging is, het woord Liefde aangedaan, wanneer Jeanne Reyneke van Stuwe zich met *dat* onderwerp inlaat in haar boeken. Laat zij haar talent gebruiken voor de ontleding van wat zij wil; talent heeft zij. Maar liefde-beschrijven kan zij niet. Zij beschrijft zuiver *dierlijke* wellust.... Zoodra de plaats-

ruimte het toelaat, hoop ik mijn artikel uit het Soer: Handelsblad in zijn geheel over te nemen. Hier zij thans nog slechts gezegd, dat de stijl zeer vervelend is, en dat er van handeling, noch van een ook maar eenigszins waarschijnlijk verloop der dingen ook maar iets valt te bemerken. Liefde is 'Maakwerk' van het slechtste allooi.... Het *mist* al de deugden die de overige werken der schrijfster kenmerken. En het *bezit* al de gebreken daarvan. -

Uitgaven van H. Honig, Utrecht.

Ingeborg Maria Sick. **De verborgen mensch**. (beelden en schetsen). Naar het Deensch van A. Gorter - De Waard. Over Ingeborg Maria Sick heb ik eerst onlangs zoo waardeerend in de Lelie geschreven, dat ik den Lelie-lezers niet behoef te zeggen, hoe gaarne ik een nieuw boek van haar ter hand neem. Wel hebben we hier slechts te doen met korte meer onbeduidende schetsen; maar ook die kenmerken zich door groote gevoeligheid en een reine levensopvatting. -

In het drukke bosch. Naar het Deensch van Carl Ewald. Vertaling van mevr: Logeman van der Willigen. - Carl Ewald is, indien ik mij niet vergis, de schrijver van dat zoo bij uitstek fijngevoelige boek: Mijn kleine Jongen. Ik heb dat indertijd uitvoerig in het Soer: Handelsblad besproken. Zoo ik 't niet met alles ééns was, wat de schrijver beweert, als geheel genomen heb ik oprecht genoten van zijn werk. In het Drukke Bosch is een verzameling verhalen, aan de Dierenwereld ontleend, die mij tamelijk koud hebben gelaten. - -

Liefde en Strijd door P. Fr. Rist (naar het Deensch van Mevr. Logeman-van der Willigen). De naam van dezen auteur is voor mij nieuw. De inhoud van het verhaal is eenigszins historisch. Het speelt in 1658. Deze beide dingen maken dat het m.i. meer geschikt is voor Deensche smaken, dan voor de onze. Maar het is aan mevr. Logeman-van der Willigen wel toevertrouwd voor haar overzettingen uit het Deensch een *goede* keuze te doen.

De roman van een studente, naar het Duitsch van Rudolf Stratz. Hier hebben we weer te doen met een zeer bekend, en in zijn vaderland zeer geliefd romanschrijver. De titel van het boek is aantrekkelijk voor hedendaagsche vrouwen. 't Verhaal eindigt met een beschouwing over liefde en vriendschap tusschen een man en een vrouw, die wel interesseeren zal aan de vele Lelielezers welke zich, blijkens de Ingez: stukken, zoo gaarne met dat onderwerp bezighouden. Voor mijn smaak is, zoowel die koele betuiging van Juffrouw Erna, als al haar verder doen, onuitstaanbaar-eigenwijs. Maar misschien zal het boek juist daarom *wel* in den smaak vallen van die vrouwen, die anders denken op deze punten dan ik; de smaken verschillen. In *mijn* smaak valt deze 'roman eener studente' niet.

De broeders Zemganno door Edmond de Goncourt. - Het voorwoord, dat aan deze vertaling voorafgaat, zegt reeds genoeg. De Broeders Zemganno is de eerste roman van de Goncourt die in het Hollandsch vertaald werd. Naar de meening van den vertaler tevens de geschikste. Daarover laat zich van meening verschillen. Maar het feit an und für sich, dat die Hollanders, die de werken van de de Goncourts niet in het oorspronkelijke kunnen lezen, thans althans in de gelegenheid worden gesteld daarmede in overzetting kennis te maken, dat feit is er een om zich over te verheugen; zoodat ik De Broeders Zemganno een ruime verspreiding toewensch.

In de Steppen door Maxim Gorki. Vertaling van J. Kuylman. Maxim Gorki is een veel bewonderd auteur in den laatsten tijd. Het is mij echter onmogelijk warm te voelen voor zijn werk. Het laat mij door en door koud. Ik kan niet anders zeggen,

dan dat ik zijn talent hoogacht, maar zonder persoonlijk te kunnen genieten van zijn boeken. Dit geldt ook van: In de Steppen.

Uitgaven van H.J. van de Garde & Co., Zalt-Bommel -

Mary Adams. Uit het Levensboek eener vrouw. Bewerkt door **Anna Neys-Ekker** en **Riccarda Huch** en

Uit de Triomfsteeg. Bewerkt door **Anna Neys-Ekker**. - Deze beide boeken zijn door plaatsgebrek reeds langer blijven liggen dan mij lief was. Ik heb ze met veel belangstelling gelezen. Hier en daar waren gedeelten, die mij te lang voorkwamen, maar alles saamgenomen kan ik ze ter lezing aanbevelen.

Uitgaven van C.L.G. Veldt, Amsterdam.

Schuld en Boete (Raskolnikow) door **F.M. Dostojewsky**. - Over een zoo beroemd boek nog iets ter aanbeveling zeggen, lijkt mij overbodig. Het eenige bezwaar wat ik er tegen heb is, dat het te lang is. Veel Russische schrijvers schijnen van langdradigheid te houden. - Dat het boek nu reeds ten onzent een 2den goedkoopen druk beleeft, is wel een bewijs hoezeer het gelezen wordt. En dat verdient het ten volle.

Mevr. **Bovary,** door **Gustave Flaubert**. Vertaling van **G.H. Priem**. Wie kent niet **Madame Bovary**? Wie, die het fransch ook maar eenigszins machtig is, heeft niet genoten van dit meesterwerk! Intusschen, er zijn er, die nu eenmaal verstoken blijven van het genot de Fransche schrijvers in hun eigen taal te genieten. Voor hen is het een buitenkansje, dat iemand als G.H. Priem zich met zooveel liefde aan de taak der vertaling heeft gewijd. - Zoo ik hield van banale frasen, ik zou zeggen dat Priem 'een goed werk deed' door deze overzetting te ondernemen. Nu wil ik dergelijke afgezaagdheden liever overlaten aan zeker soort mijner collega's, en mij ertoe bepalen aan een ieder, die nu een *werkelijk kunstwerk* wil leeren kennen, aan te raden zich Mevrouw Bovary ten spoedigste aan te schaffen. -

Ernst Gronins. Romantisch Tijdbeeld door L.A.H. Drabbe. (Uitgever D. Buys Dz., Amsterdam). Dit dikke boek heb ik uitvoerig besproken in het Soer: Handelsblad, en zoo mogelijk zal ik ook in de Lelie later meer uitvoerig op den inhoud terugkomen. Thans moet ik er mij toe bepalen den lezers mee te deelen, dat Ernst Gronins *niets* heeft van het weerzinwekkende en onkiesche, dat mij zoo terugstuit in Levenslol. (Voor zoover ik weet is deze Drabbe waarschijnlijk dezelfde die Levenslol schreef, want de voorletters zijn dezelfde, en de uitgever van beide boeken, Levenslol en Ernst Gronins, is óók dezelfde.) De rechtvaardigheid gebiedt mij er uitdrukkelijk op te wijzen, dat de schrijver in dit nieuwe boek zich volkomen onthoudt van walgelijkheden en dubbelzinnigheden, ofschoon zijn onderwerp, het leven van een aankomenden jongen, daartoe alle gelegenheid bood. Socialistische tendenzen kruiden het geheel in zeer sterke mate, en dientengevolge is de wijze van voorstelling zeer eenzijdig. Maar als letterkundig werk alleen beschouwd, is Ernst Gronins een blijde gebeurtenis na het ergernis-wekkende Levenslol.

Tragische en Komische Oogenblikken, door M. de Vries. (Uitgever A.H. Adriani, Leiden.) - Reeds de titel van dit boek kondigt aan, dat het niet veel anders zijn wil dan een verpoozing in een verloren uur, zonder aanspraak op hooge kunst. Als zoodanig durf ik het gerust aanbevelen. Het is vlot geschreven, en leest zich daardoor prettig.

Gelukkige menschen. Roman naar het Zweedsch van Gustaf af Geijerstam. (Uitgevers Valkhoff & Co., Amersfoort). - In het Soer: Handelsblad heb ik dit boek van Geijerstam uitvoerig besproken, naar aanleiding van Karin Michaëlis: Benjamin. De vergelijking die ik trok tusschen deze twee boeken, (in beide wordt een kind 'aangenomen'), hoop ik later nog wel eens in de Lelie over te nemen. Alvast zij hier gezegd, dat Geijerstam er zich afmaakt met het boek te laten eindigen op den avond-zelf waarop het kind wordt gehaald uit het weeshuis. Bij Karin Michaëlis is de zaak veel dieper opgevat, daar zij, zooals ik onlangs in dit blad uiteenzette, de *gevolgen* van het aannemen in later jaren op treffende wijze schildert. Gelukkige menschen is, het vergelijkende bij een boek als Klein-Broertje van denzelfden schrijver, een oppervlakkig-geschreven novelle, meer niet. Toch kenmerkt het zich door heel veel van die gevoelige gedachten en fijne trekjes, waardoor het werk van Geijerstam zoo hoog uitsteekt boven dat van velen zijner collega's.

Tuberculeus. Door W. Graadt van Roggen. (Uitgever Johan Pieterse, Wageningen.) Weder een boek dat ik in het Soer: Handelsblad uitvoerig besprak. Het is naar den inhoud geenszins dat, wat de titel zou doen vermoeden, *somber*. Integendeel, het is een boek van hoop en levensmoed, door lijden en verdriet heen. Ook bevat het, ondanks den ziekte-achtigen titel, volstrekt geen griezelige of

onappetijtelijke bijzonderheden van medischen aard, (een der vele kunstjes heden ten dage van would-be realisten).

Verzen van Pol de Mont. (Lente-sotternijen en Twee eerste Idyllen) 2de druk (uitgever H. van Romburgh, Utrecht). - Van dezen zeer bekenden Vlaming, misschien *de* bekendste der Vlaamsche dichters ten onzent, kan ik zeggen, dat menigeen zijner verzen en kleinere gedichten mij heel lief zijn, en weer anderen veel te zoet en te sentimenteel aandoen voor mijn smaak. *Een lustig liedje van lustig sterven* (blz. 105) reken ik tot het beste uit dezen bundel. Behoudens het verschil tusschen den vroolijken Vlaming, en den ernstigen, godsdienstigen Noord-Nederlander, doet mij dit vlotte liedje denken aan den toon van Beets in sommige zijner gezonde, eenvoudige gedichten.

Pol de Mont (Verzen van Noord- en Zuid-Nederlandsche dichters) (uitgave van Tjeenk-Willink, Zwolle). Hier heeft de dichter een keuze gedaan uit dat wat hem goed leek in eigen land en ten onzent. - Dergelijke bloemlezingen *kunnen* niet anders dan subjectief

werk zijn. De verzamelaar zegt in een voorwoord, dat hij de uitgave ondernam door groote liefde tot de Ned: letterkunde. Hij heeft in den inhoud de namen der dichters, hun geboortejaar, en een zeer beknopten levensloop aangegeven. Van Helene Swarth koos hij o.a. hetzelfde gedicht, dat voor *mij* ook behoort tot haar allerbeste werk: *Mijn haat.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Varia. Door Anna de Savornin Lohman.

I. Verblijdend Bericht.

De Haagsche Lelie-lezers, en ik denk de niet-Haagsche evenzeer, zullen met schrik gelezen hebben van den vreeselijken moord, die in onze Haagsche Boschjes is geschied, op klaarlichten dag, op een bezochten wandelweg.

Wat doet dan eigenlijk onze Haagsche politie? Waartoe dient onze Haagsche politie? Zoo heeft het geklonken van alle zijden... Stel U gerust, burgers van den Haag. De Haagsche politie wordt, (ik lees het verblijdend bericht zooeven, 19 November, in de courant)... *georganiseerd*, denkt gij? O neen, zij wordt in 'nieuwe kleedij' gestoken. 'Voortaan zullen onze agenten zich in kleuriger en meer militair costuum vertoonen; zij krijgen een Pruisisch-blauwe jas met roode biezen, en daarbij een broek in donkerder blauw. En in plaats van de pet, (die zij eerst onlangs kregen ter vervanging van den helm), worden ze nu weer gelukkig gemaakt met "een heel mooi hoofddeksel", van Duitsch Pickelhaube-model, heel sierlijk in verguld gemonteerd, met het Haagsche wapen...' (aldus het bericht uit het 'Vaderland').

Is dit nu geen verblijdende en geruststellende tijding, voor hen die zich ongerust maken over de toereikendheid en de betrouwbaarheid der Haagsche politie? - Gij wordt op klaarlichten dag aangerand en mishandeld, (zooals dezen zomer in de Boschjes gebeurde met een dame), gij wordt, evenzeer op klaarlichten dag, vermoord door een rondwandelenden gek... en de politie, (die betaald wordt van de dure door U opgebrachte belastingen), en die dient om U daarvoor te beschermen, schittert door hare totale afwezigheid bij deze en dergelijke gelegenheden.

Wat nood echter! Gij draagt voortaan de hartverheffende zekerheid met U om, dat zij U, wel is waar *niet* beschermt, maar daarentegen 'zeer fraai gekleed gaat', naar Duitsch model nog wel, en versierd met 'een zeer mooi hoofddeksel'. -

En wanneer straks gij zelf, of een Uwer nabestaanden, aan de beurt komt voor een aanranding of moord, laat het U dan een troostende gedachte zijn, dat de politie, die gewoonlijk arriveert *nadat* het ongeluk heeft plaats gehad, het lijk zal wegdragen in 'zeer fraaie kleedij' en met 'een zeer mooi hoofddeksel' van Duitsch Pickelhaube-model...

II.

Uit het Utrechtsch stedelijk en provinciaal Dagblad neem ik het volgende ingez: stuk over:

'Mijnheer de Hoofdredacteur!

Mijne aandacht werd gevestigd op het, in Uwe Middag-uitgave van 29 dezer voorkomende bericht met het opschrift: "Een laffe daad", waarin U mededeelde hoe hij een drijffjacht op 20 Oct. l.l. alhier gehouden, een witte kat, dragende een halsband met bellen, is doodgeschoten.

Het komt mij, den eigenaar van bedoelde kat voor, dat de namen van de heeren die aan genoemden drijffjacht hebben deelgenomen aan de vergetelheid ontrukt moeten worden. Het waren: J.H. v. Marwijk Kooy, te Zeist; J. v. Marwijk Kooy, idem; jhr. C.A. de Pesters Junior, idem; jhr. Hooft, te Utrecht; M. v. Marwijk Kooy, te De Bilt; Van Marwijk Kooy Junior, idem.

De heer M. van Marwijk Kooy, huize Berkenhoven, te De Bilt, erkent in een aan mij gericht schrijven, dat mijn kat door zijn jachtgezelschap doodgeschoten is, en geeft zelfs de plaats aan, waar het gebeurd is.

Ik heb aangifte van de zaak gedaan aan de politie, en wacht nu met goed vertrouwen af, dat de dader de straf die hem toekomt niet zal ontgaan. Mij dunkt dat iemand, die den moed heeft een kat dood te schieten, ook wel den moed zal hebben om voor zijn heldendaad uit te komen. Wordt hij dan gestraft, dan zal hij er wel met eenige guldens boete afkomen; dus veel waagt hij er niet bij, maar in plaats van 6 kattendooders is er dan maar een die op dien eeretitel aanspraak mag maken.

U, Geachte Redactie, dank ik in de eerste plaats, voor de korte, maar juiste woorden waarmede U de daad noemde "Een laffe daad", en in de tweede plaats voor de opname van het bovenstaande, en teeken hoogachtend

Uw dw. dr.

W. VAN DER LINDEN.

Zeist, 31 Oct. 1904.'

De menschen hebben altijd zoo graag het woord ‘redeloos’ in den mond waar het de dieren geldt, Zij, de menschen, zijn de ‘met rede begaafden’, in tegenstelling van ‘de redelooze beesten.’ Mij goed, maar zou het dan geen aanbeveling verdienen die rede te gebruiken tot *bescherming* van het ‘redelooze dier’, in plaats van het te vermoorden uit laffe baldadigheid, gelijk blijkens dit Ingez: stukje is geschied? Deze ‘redelooze’ kat was, zooals mij van particuliere zijde is medegedeeld, jarenlang door zijn scherpzinnigheid en aanhaligheid de lieveling en trouwe medgezel van een geheel gezin; dank zij eenige met ‘rede begaafde’ menschen is zij, geheel zonder noodzaak, beroofd van een leven waarin zij zelf veel plezier had, en evenveel plezier gaf aan hen, die haar zoo liefhadden...

Wie is hier nu de *werkelijk* redelooze geweest, het vermoorde, weerlooze-dier, of de dappere katten jager-mensch?...

Bericht over aangenomen en geweigerde bijdragen.*)

Jacobi Memento. Uw schetsjes zijn niet geschikt tot plaatsing.

Moedertje bij de Wieg. Aangenomen.

Najaar. De versjes zijn te onvolkomen van vorm.

Thelma. Uw stukje is niet geschikt tot plaatsing, omdat het onder geen bepaalde rubriek valt; het is noch een schets, noch een novelle, noch een Ingez: stuk.

Maria. Het Versje heb ik aangenomen. Maar het proza-stukje, hoe gevoelig ook van toon, is te weinig-beduidend van inhoud en vorm om het te kunnen plaatsen.

T. van W. te W. Ik kan Uw versjes niet lezen. Met heel veel moeite ontcijferde ik het laatste, dat den brief aan mijzelve bevat. Ik vind die idee heel aardig. Maar wees zoo goed een weinig duidelijker, of anders per schrijfmachine te schrijven. Het is onmogelijk zulke lange bijdragen te ontcijferen, als zij zoo onleesbaar zijn!

Veritas te A. De Versjes nam ik aan.

Maurits te Soerabajà. Tot mijn spijt is Uw vers niet geschikt voor de Lelie.

Erka. Dat stukje van U, dat eene van 1900, plaats ik maar liever niet. Ik heb veel beter werk van U liggen.

Callunia. Die bijdrage vind ik zeer geschikt, en zal ik gaarne plaatsen. In de corr: komt spoedig een antwoord op Uw brieven aan mij.

Elsa. Uw bijdrage is niet volkomen genoeg voor plaatsing. Zoo'n idee is heel goed, maar 't zit 'm in de uitwerking. Ja, na nieuwjaar worden de wedstrijden hervat. De

*) Voor zoover de begeleidende brieven over andere onderwerpen handelen, worden deze later in de correspondentie rubriek afzonderlijk beantwoord.

abonne's zijn nu van zoo'n anderen aard als vroeger, dat het heel moeilijk is in dat opzicht de verschillende wenschen te bevredigen. Dank voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie!

D.D. Het versje is nog te onvolkomen van vorm.

J.W. te Arnhem. Tot mijn spijt moet ik U alweer teleurstellen, omdat deze versjes niet veel beduiden. Het spijt mij U dat te moeten zeggen, maar het *is* zoo. En *deze* teleurstelling zult gij ook wel weer te boven komen. Ja, gij hebt gelijk, dat het leven vol poëzie is. Maar om die poëzie onder woorden te brengen is lang niet gemakkelijk.

A.B. Ik nam een der kleinere gedichtjes aan, en het grootere vers. Maar vindt gij den titel daarvan heel duidelijk? Ik niet. Bedenk U op een beteren. Of zal *ik* er eens over denken?

W.C.M.S. te H. De schetsjes heb ik alle drie aangenomen. De inhoud is wat zwak, maar de stijl belóóft iets, want die is levendig. Zijt gij abonnée? Er is niets geen bezwaar tegen dergelijk werk alléén met Uw initialen te teekenen.

N. van der F. Uw bijdrage vind ik veel beter geschreven dan de vorige, veel levendiger van stijl. Ook is de inhoud oorspronkelijker dan die van de meeste schetsjes. Gaarne plaats ik haar heel spoedig. Ik zal Uzelve drukproef doen zenden.

R.v.G.S. te Scheveningen. Uw bijdrage nam ik aan.

Herman. Uw laatste bijdrage vind ik beter dan de eerste. Er zit wel aanleg in U, naar mijn meening. Gij moet echter niet denken, dat gij er nu *zijt.* Als de uitgever in de Lelie vraagt hem de rekeningen te willen inzenden, (hij doet dat per kwartaal), dan moet gij hem melden in welke nommers der Lelie bijdragen van U voorkomen, en hoe die heeten. Hij krijgt van mij de opgave van het honorarium, dat ik U toeken. - Gij hebt dus niets hem te ‘vragen’, want *ik* regel het honorarium voor den uitgever. Het is niet noodig dat ik het U nog eens afzonderlijk opgeef; als hij 't maar weet is het voldoende.

Het A.B.C. (Purmerend) vind ik minder geschikt voor de Lelie.

Eloovaerd. De sprookjes nam ik beide aan.

Tragtick. De eerste vertaalde schets wil ik zeer gaarne plaatsen; de tweede zou in een Blad als de Lelie aanstoot kunnen geven, omdat het onderwerp (Het Hooglied) zich voor velen daartoe leent. Ik plaats die dus niet.

C.D. Het versje neem ik aan. De novelle zal ik nog **lezen;** ik wil U in elk geval wel mijn oordeel zeggen; óók als zij voor de Lelie te lang is, wat ik wèl vrees, als ik dat dikke cahier aanzie.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed Correspondentie.

X. Een zoo *persoonlijk* beleedigend stuk kan ik niet plaatsen. En dat nog wel zonder Uw naam! Die dame heeft *U* toch ook niet op die wijze behandeld! Waarom hebt gij *mij* Uw naam niet opgegeven, zooals het behoort. Ik kan hem mij wel herinneren na het voorgevallene, maar deze speculatie op mijn geheugen is dunkt mij onnoodig. Bij iedere bijdrage, of ingez: stuk, of brief moet gij Uw naam opgeven aan mij. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

7 December 1904.
18de Jaargang.
No. 23.

Hoofdartikel

(Deze wedstrijd-artikelen worden alsnog opgenomen op verzoek van vele abonné's).

Hoe kan een finantieel onafhankelijk jong meisje zich het best wezenlijk nuttig maken?

Wat deed het me een plezier bovengenoemde vraag als onderwerp eener wedstrijd in de aflevering Holl. Lelie van Nov. te vinden.!

En weet ge waarom, lieve lezeressen? Wel, omdat zoo menigmaal reeds, denkende over velerlei, de gedachte bij me opkwam: ‘Wat zou je nu eigenlijk wel gaan doen, ingeval niemand je hulp noodig had, geen huiselijke bezigheden je zorg vereischten?

Want, lieve lezeressen, ik behoor ook tot de categorie van finantieel onaf h.j. meisjes, - gelukkig echter heb ik nimmer tijd te veel, want al is 't niet direct het huishouden, dat al mijn tijd in beslag neemt, - mijne huisgenooten, min of meer bejaard, kan ik mijne zorgen en mijn gezelschap wijden. En ik stel mij voor dat dit niet alleen *nuttig* - doch ook *plicht* is.

Laten toch alle jonge meisjes, die het geluk hebben op dergelijke wijze in huiselijken kring nuttig te kunnen zijn, dit niet nalaten. 't Denkbeeld zich op andere wijze nuttig te maken, komt mijns inziens dan pas in de *tweede plaats.*

Ik wil gaarne echter aan *die* jonge meisjes wier tijd, noch door huishoudelijke zorgen, noch door plichten jegens huisgenooten, in beslag wordt genomen, vertellen, hoe zij volgens mijne opvatting hunnen tijd 't best kunnen besteden.

En ik geloof, ze behoeven niet zoo verre te zoeken. 't Is heusch niet altijd noodig dat men in liefdadigheidsbesturen of andere vereenigingen zit om zich buitenshuis nuttig te maken. Ik voor mij houd het er zelfs voor, dat men door persoonlijk in kleinen kring te werken betere resultaten verkrijgt, dan als werkzaam lid van de eene of andere vereeniging. Hiermede wil ik niet zeggen dat ik *tegen* alle liefdadigheidsvereenigingen ben - integendeel, ik ken er vele, die hun bestaan ten volle waardig zijn. Doch het komt mij voor, dat er *te veel* vereeniginkjes komen, en dat veel, wat er in onze onmiddelijke nabijheid gedaan kan worden, over 't hoofd wordt gezien.

Indien nu (om tot het uitgangspunt terug

te keeren) het finantieel onafh. j. meisje in hare eigen omgeving oogen en ooren goed den kost geeft, zooveel mogelijk belang stelt in *alles* en *allen*, die met hare omgeving in aanraking komen, dan zal het haar dikwijls blijken, *hoeveel* hulp zij kan bieden, *hoeveel* zij kan weldoen. Weldoen - niet altijd in de beteekenis van ‘aalmoes geven.’

Dit is waarlijk niet altijd 't voornaamste, waar behoefte aan is. 't Is juist de *moreele steun* die de ware is, trachten bijtijds te voorkomen, dat menschen tot de bedeeld-moetende-worden geraken; dat men zoo noodig zijnen finantieelen steun niet onthoudt, spreekt van zelve.

In hoeveel huisgezinnen ziet de vader tevergeefs uit naar eene betrekking, zou de moeder zoo gaarne door naaiwerk of werkhuizen het hare willen bijdragen, om voor 't groote huisgezin het hoognoodige te verdienen. En hoe menigmaal *mislukken* hunne pogingen, omdat ze *geen protectie* hebben, niemand, die een goed woord voor hen doet.

Kent gij die huisgezinnen niet, waar de kinderen reeds op jeugdigen leeftijd op straat op de eene of andere manier wat moeten verdienen, of beter gezegd, den ouders geld moeten inbrengen? Weet ge wel, dat die kinderen dan niet in de gelegenheid zijn iets te leeren, waardoor ze later op fatsoenlijke wijze in eigen onderhoud zouden kunnen voorzien? En ook, bijaldien die ouders hunne kinderen zouden *willen* laten leeren, zijn ze bijna meestal onmachtig een initiatief hiertoe te nemen; en mochten zij het ook al eens beproeven, hunne kinderen in de eene of andere betrekking geplaatst te krijgen, tien tegen één, dat 't hun mislukt. De invloed van mijnheer Zus of mejuffrouw Zoo vermag meer dan al hunne pogingen.

En wanneer men eenmaal zich 't lot van zoo'n huisgezin heeft aangetrokken, dan valt er zooveel te doen.

Wel heeft men meestal met veel moeilijkheden en bezwaren te kampen; er behoort dikwijls veel geduld toe, want hoe weinig sprake is er dikwijls van opvoeding bij dergelijke kinderen! De ouders, in den moeilijken strijd om 't bestaan, denken er weinig aan (zooals bij de meer-gegoede klassen) hunne kinderen waarheidsliefde, eerlijkheid, netheid enz., in te prenten. En *dit* zijn dikwijls de moeilijkheden waarmede men te kampen heeft, wanneer men zich voor dergelijke kinderen interesseert. Maar wanneer men bedenkt, dat zij 't niet *helpen* kunnen dat ze zoo zijn, omdat ze *geen opvoeders* hadden als *wij zelven*, wanneer men tracht deze hoedanigheden bij hen aan te kweeken, hun te doen begrijpen dat 't in hun *eigen toekomstig belang* is naar onzen raad te luisteren, och, dan gebeurt het heel dikwijls, dat onze moeite beloond wordt. Want wanneer de kinderen goed vooruit komen in de wereld, dan zal het ook meestal de ouders goed gaan en is zoo'n gezin bewaard voor ellende, waarin het anders zeer zeker vervallen zou zijn.

De grootste zorg moet, mijns inziens, aan *het kind* besteed worden; de kinderen vormen het toekomstige geslacht en wanneer het den kinderen goed gaat zullen ook de ouders er wel bij varen.

En een ieder kent zulke huisgezinnen, - *moet* ze kennen, wanneer men tenminste meer dan oppervlakkig luistert naar verhalen van ellende en leed in onze onmiddelijke nabijheid. We hooren zulke tafereelen door ons personeel, door bedienden van onze leveranciers, die aan onze deur komen; door onze kennissen.

Er zijn ook ouden van dagen, die onze hulp noodig hebben, en zieken, wier droevig bestaan wij nog wat kunnen veraangenamen. Er is dikwijls zoo weinig noodig om hun eene kleine vreugde te verschaffen. 't Bezorgen van kleine verrassingen aan

enkele gezinnen op St. Nicolaas, met Kerstmis, desnoods op andere feestdagen. Gij weet misschien niet, hoe zulke kleine vreugden hun goed doen niet alleen, maar hen ook dikwijls beter stemmen.

Gij houdt misschien van naaien, breien enz.? Dan kunt ge ook een enkel uur besteden met 't vervaardigen van kleedingstukken voor armen; behoort dit echter niet tot uwe geliefkoosde bezigheden - laat dan fatsoenlijke arme vrouwen, die graag wat zouden willen verdienen, tegen vergoeding voor U breien of naaien. Uwe finantieele positie laat U dit wel toe, en 't zal U tevens een genoegen zijn de vervaardigde kledingstukken aan *anderen* te kunnen schenken, die ze zoo hoog noodig hebben.

Overigens is er nog zoo velerlei, dat U tot eene aangename en tevens voor anderen nuttige afleiding kan zijn.

Kijk eens nu en dan uw kastje, uwe snuisterijen na. Hebt ge niet dikwijls voorwerpen, waar ge geen waarde meer aan hecht, en die ge soms achteloos wegdoet: leege doozen van postpapier of zeep, flacons of andere zaken, waar een kleinigheid aan mankeert en waar *gij* onverschillig voor zijt, omdat ge *zooveel* van die dingen telkens krijgt; boeken uit uwen kindertijd, jaargangen van illustraties, enz., ergens in huis opgeborgen, zonder er meer aan te denken.

Met al die in *uw oog* waardelooze dingen kunt ge *anderen* nog dikwijls genoegen doen.

Neem b.v. eens wat van die prulletjes, die prenteboekjes of wat oud speelgoed mede naar een kinderziekenhuis of naar de kinder-

zaal van 't groote Ziekenhuis; ge hebt misschien ook nog wat reclameplaatjes of andere platen (als er maar een prentje op staat) en verzoek de directrice van de inrichting een en ander persoonlijk den kinderen te mogen geven. De blijde gezichtjes van de patiëntjes zullen U een genot zijn; een kinderhand is zoo gauw gevuld, een kind met zoo weinig tevreden. Natuurlijk behoeven 't niet altijd oude dingen te zijn, die ge meebrengt, en is integendeel nieuw speelgoed, een nieuw prenteboek, heel welkom. Ik wilde er alleen op wijzen, dat gij allicht onnadenkend zoo velerlei als waardeloos weg doet, waarmede ge anderen zoudt kunnen verheugen.

Oude jaargangen van illustraties, boeken, ook couranten zijn steeds welkom in de ziekenhuizen. Ik geloof zelfs dat voorlezen aan herstellenden in die inrichtingen niet alleen geoorloofd is, doch ook veel genoegen doet. Ziedaar een en ander wat volgens mijne meening voor finantieel onafhankelijke jonge meisjes niet alleen eene nuttige, doch ook eene aangename bezigheid kan zijn, welke haar tevens groote voldoening kan geven.

Helpt een enkele - maar helpt goed; kleine vreugden kunt ge velen verschaffen.

JOHANNA VAN WOUDE. †

Aan Johanna Van Woude. †

Te zwaar was uw hulkje met zorgen belaân,
Te veel raakte 't grimmige noodlot u aan, -
Och, arme, wat hebt gij geleden! -
Uw liefdevol harte gedompeld in rouw, -
Gekrenkt, gij - verguisd, in uw rechten als vrouw, -
Goddank - nu uw strijd is gestreden!

Was smarte u reeds bij het wiegje voorspeld?
En kwamen toen vriend'lijke Eng'len gesneld,
Om u met haar gunst te verblijden?

En legden z'u zeeg'nend op 't hoofd hare hand,
En gaven z' u schoonheid, talent, en verstand,
Voor troost in uw smartelijk lijden?

Vaarwel dan - uw taak is op aarde volbracht;
'k Zeg u in dit leven voor 't laatst goeden nacht,
Mijn beê zij u verder ten zegen. -
'k Zie biddend u na met een traan en een groet.
Hosanna! ginds schemert met rossigen gloed
U blijde de dageraad tegen!

NORMA.

Over Liefde en Trouwen. (Voor....). Door Anna de Savornin Lohman.

Ja, Uw brief *is* heel lastig te beantwoorden, om de zeer eenvoudige reden, dat anderen *hem* niet lezen, maar *wel* mijn antwoord, zoodat zij dit, onder die omstandigheden en waar het dit onderwerp geldt, heel licht verkeerd kunnen begrijpen. En nu kan het mij niets schelen verkeerd te worden begrepen als dit alleen mij-zelf betreft, maar wèl betreur ik dit, waar het allicht velen anderen zou kunnen schaden, die mij te goeder trouw geheel zouden misverstaan.

En toch ben ik na rijpelijke overweging tot het besluit gekomen, dat ik, waar gij zoo openhartig tot mij komt, verplicht ben U eerlijk en naar mijn beste weten in te lichten, over datgene waarover alle meisjes en jonge vrouwen denken en gedacht hebben, en waarover zij *te* weinig gelegenheid hebben *eerlijk* te spreken met hen die hun een *eerlijk* antwoord zullen geven. -

Want degenen die ons daartoe het naast zijn, onze moeders, vermijden dat onderwerp, zooals gij-ook U beklaagt, dikwijls, *te* dikwijls. Is dit *hun* schuld alleen? Ik geloof het niet. *Ik* geloof dat menige moeder gáárne het vertrouwen harer dochter zou genieten. En omgekeerd geloof ik ook, dat menig meisje in stilte verlangt die vertrouwelijkheid te zien ontstaan. Toch wordt er gezwegen van weerszijden. Zou dit niet komen omdat het *leeftijdsverschil* hier een klove maakt, die de dochter bij alle begéérte naar vertrouwen nochtans niet wil en niet kàn overschrijden. Waar er geen andere méér ingrijpende oorzaken zijn, zooals die in elk geval afzonderlijk dikwijls zijn na te gaan, daar heb ik menigmaal geconstateerd, hoe, ook bij voor het overige zeer intiemen en teederen omgang tusschen moeder en volwassen dochter, toch op *dat* speciale liefde-punt een zekere schroom van met elkaar spreken heerscht, vooral zijdens de dochter. - Hoe dit zij, gij hebt mij gevráágd U mijn meening te zeggen, en over dat wat gij vráágt denken velen; daarom mag ik niet zwijgen.

Het slot van Uw brief *is* reeds een antwoord dat gij U-zelf geeft. Gij schrijft daar namelijk aan mij: *'Liefde wordt door velen niet zoo hoog gevoeld als U dat doet; dat kan ook niet, want hoe grooter ziel men heeft, hoe hooger men liefde opvat. En zoo* **noemen** *vele vrouwen en mannen liefde, wat U niet zoo noemt, (en ik ook niet). Zooals een fransch schrijver zegt:*

- *'Beaucoup d'époux n'ont entrevu et souhaité que la communauté de petits interêts matériels, qui unit deux voyageurs assis dans la même patache et se rendant au même endroit.*

.....Leur vie s'écoule joyeuse et douce dans l'échange des familiarités intimes qui, pour eux, constituent l'amour.

De plus en plus ravis de se trouver pareils, ils s'estiment, se goûtent, se font écho, échangent leurs petits riens en bons camarades, et leurs deux âmes, couplées comme bassets, trottinent côte à côte, le museau dans l'ornière.

Ils sont heureux et ne s'en cachent pas; de sorte qu'on leur porte envie, lorsque, bras dessus, bras dessous, et le sourire aux lèvres, ils se promènent ensemble par une belle matinée de printemps. Que se disent-ils, le savez-vous?

Ils causent de leur calorifère: madame est pour le coke; monsieur est pour le bois.'

-

Deze fransche schrijver heeft volkomen gelijk; zoo *is* de meerderheid der huwelijken. En gij-ook hebt gelijk, dat *ik* liefde hooger opvat en dieper voel, dan heel veel vrouwen. Daarom zou het *mij* gaan als Gudrun uit het heilige huwelijk van Maria Ingeborg Sick, aan *mij* zou een verstandshuwelijk zich wreken; het zou mij onmogelijk zijn. Dat heb ik steeds voor mijzelf duidelijk geweten, ook al toen ik heel jong was, en mijzelf op andere punten waarschijnlijk niet begreep. Maar de vraag is niet hoe gij en ik, en eenige andere wezenlijk-diep-voelende vrouwen denken en liefhebben, maar wèl hoe *de meerderheid* trouwt en.... gelukkig wordt. En nu geloof ik zeer zeker dat de meerderheid, die niet zoo diep voelt en niet zoo hooge eischen stelt aan het huwelijk als gij en ik, veel gelukkiger is door *wel* te trouwen, dan door te blijven-zitten, (om het nu maar eens plat uit te drukken). Ik ken voorbeelden te over, en ik denk dat gij, en dat iedereen die kent in eigen kring, van dergelijke op losse gronden gesloten huwelijken, waarbij van geen ernstige of hooge liefde sprake *kan* zijn, om de eenvoudige reden dat beide partijen elkaar op de meest-oppervlakkige wijze kenden, liever gezegd niet-kenden,... en die toch als huwelijk uitstekend gaan. Ik weet zeer vele vrouwen, die, wat men in den dagelijkschen zin noemt gelukkig

zijn getrouwd, en die den eersten man gehuwd hebben die hun vroeg, zonder eenige liefde voor hem hoegenaamd, alleen om een man te hebben. - Al deze Durchschnitts-vrouwen zouden tienmaal ongelukkiger zijn zonder man, zonder geslachtsbevrediging, dan met de teleurstellingen, zorgen, ruzies zelfs, die nu hun alledaagsch huwelijk meebrengt. *Zoo* is de *zaak* voor de meesten, bezien zonder alle poëzie, zonder alle doekjes, maar eerlijk en rechtvaardig. - In een onlangs uitgekomen, door een arts geschreven boek, vond ik de opmerking: '*De huwelijken uit berekening gesloten zijn in de meeste gevallen buitengewoon gelukkig, omdat er niet veel idealen zijn te verliezen. Komen in zoo'n huwelijk dan kinderen, dan zijn er met één slag idealen, waaraan de moeder vroeger als meisje slechts schroomvallig en met een vaag vermoeden gedacht heeft. Dan is het geluk volmaakt'.* - Ik geloof dat hierin zeer veel waarheid schuilt. Heel veel meisjes trouwen zonder idealen, maar zijn toch heel gelukkig, als hun huwelijksleven althans normaal verloopt, als zij een paar kinderen krijgen, en hun echtgenoot geen bijzonder leelijke ondeugden heeft.

Wat nu het heel jong trouwen betreft, ik geloof dat de meeste meisjes in zoo'n geval veel te jong en te onbeduidend zijn, om te weten of te begrijpen wat liefde is. Ze *laten*

zich trouwen, en, als dan hun man een Durchschnitts-goed-mensch is en het eerlijk met hen meent, dan gaan zij hem ten slotte wezenlijk liefkrijgen, (op de alledaagsche manier); vooral als er een paar kinderen komen wordt zoo'n huwelijk dan op de alledaagsche manier heel gelukkig, en het vrouwtje beeldt zich te goeder trouw in, dat ze haar man, toen ze hem trouwde, heel eerlijk en heel hoog '*liefhad*'. Daardoor komt het ook, dat de meeste 'bedroefde' weduwen, als zij nog vrij jong zijn, meestal na eenigen tijd hertrouwen. Daardoor komt het evenzeer, dat gescheiden-vrouwen, die dikwijls groot misbaar maakten in het publiek over hun eersten man, toch al heel spoedig door een tweeden bekoord worden. (Hier verwijs ik U uitdrukkelijk naar de vele *bekende* voorbeelden van zulke gescheiden-vrouwen, die met woord en pen van alles op den man hebben aan te merken gehad, *op grond van hun eigen ervaringen in het huwelijk,* maar die, met dat al, ondanks hun 'waarschuwingen' aan *andere* vrouwen, *zelf* den eersten den besten tweeden echtgenoot in de armen zijn gevallen.)

Alles saamgenomen geloof ik daarom, dat de Durchschnitts-vrouw, *en met haar moet gij rekenen en niet met de uitzonderingen,* veel gelukkiger is: getrouwd dan ongetrouwd, om de zeer eenvoudige reden, dat *liefde* voor de Durchschnitts-menschen volstrekt géén hoog begrip is, maar slechts een andere naam voor geslachtsbehoefte, (waarvoor overigens niemand, noch man noch vrouw, zich behoeft te schamen, omdat de natuur dit nu eenmaal zoo in gansch de schepping heeft gewild.) Bij de meeste vrouwen komt het voor de bevrediging van die behoefte niet zoozeer aan op het individu, als wel op de zaak-zelf, en wanneer dus het individu niet al te slecht, niet al te onredelijk, niet al te veeleischend is, dan beeldt zij zich te goeder trouw in, dat zij dit bepaalde individu zeer liefheeft. Sterft hij dan vóór zijn tijd, en laat haar achter als nog huwbare weduwe, dan neemt zij een ander individu, en beeldt zich in dat nieuwe individu lief te hebben. Er zijn echter uitzonderingen, bij wien het individu *hoofdrol* speelt, die alleen *kunnen* houden van één bepaalden man, die aan *dien* bepaalden persoon alles, lijf en ziel, kunnen geven, maar ook aan *hem-alleen*, en die voor het denkbeeld van een gehuwd samenleven met een ander dan een dusdanig-bemind persoon onherroepelijk terugdeinzen. *Zulke uitzonderingvrouwen weten wat een wezenlijk-hooge en wezenlijk-alles-gevende liefde is.* Maar ik herhaal, gij moet niet rekenen met de uitzonderingen, maar met de meerderheid.

En hier kom ik nu tevens tot een antwoord op uw tweeden brief, waar gij aldus schrijft:

'*Zou niet alweer de neiging van vele menschen om aan alles een leelijke, "minne" uitlegging te geven, schuld er van zijn, dat menig ongehuwde vrouw van middelbaren leeftijd zich voordoet als tegen het huwelijk zijnde? Want wat zegt men gewoonlijk van zoo'n vrouw? "Nou, die is natuurlijk ongetrouwd gebleven, omdat ze geen man heeft kunnen krijgen! Niemand wou haar hebben!" enz. enz. Ik sprak laatst nog met een heer, die zoo'n dame bespotte, en toen ik hem erover aanviel, zei hij lachend: "Kom, kom, als een vrouw ongehuwd blijft, dan is 't ook omdat ze niet gevraagd is, omdat geen man naar haar heeft omgekeken!" - En als de menschen hun spot of medelijden dan maar vóor zich hielden, maar neen, ze maken allerlei hatelijke toespelingen op de dames zelf! Wat moet dat náár voor haar zijn! Wat moeten ze zich akelig gevoelen, voor een "versmade" te worden aangezien! Als 't van een ongehuwde vrouw bekend is, dat ze in haar jeugd huwelijks-aanzoeken heeft gehad; of als ze een knap uiterlijk heeft, zoodat iedereen wel begrijpen kan, dat ze in de gelegenheid is geweest te trouwen, dán behoeft ze natuurlijk niet bang te zijn voor*

een "*versmade*" *te worden aangezien! Dán heeft ze ook geen moed of zoo iets noodig om openlijk te erkennen:* "*het huwelijk is de bestemming der vrouw.*" *Want iedereen begrijpt dan, dat ze niet ongehuwd is gebleven* "*omdat geen man naar haar heeft omgekeken" (zooals men dat zoo graag uitdrukt). Maar hoevelen zijn er nooit ten huwelijk gevraagd, terwijl ze dat misschien honderdmaal méér verdiend hadden dan zooveel getrouwde vrouwen! En hoe moeten die ontkomen aan de vernederende opinie van de maatschappij? Als die vrouwen openlijk zeggen:* "*Het huwelijk is de bestemming der vrouw," dan wordt er nóg harder gespot en gelachen. En dan wordt er gezegd: Kijk, kijk, die vlast nu nog op een man!*'

Mijn lieve correspondente, ziehier door Uzelf zeer juist aangegeven een der vele *bijredenen*, die het Durchschnitts-meisje doet overgaan tot een huwelijk met den eersten den besten, die haar vraagt. *De vrees te blijven zitten en te zullen worden uitgelachen om die reden,* is, neven de onbewuste geslachtsbehoefte,

zeker **de** voornaamste drijfveer, die de meisjes doet 'hengelen naar een man.' Hier alweder moet ik U antwoorden, dat wij rekening dienen te houden met de Durchschnitts-vrouw. En, gegeven hare onbeduidende natuur, geloof ik met U, dat zij zich dat uitgelachenworden zóózeer aantrekt, dat ze in 99 van 100 gevallen nog gelukkiger is *met* den meestonmogelijken, sulligen, onbeteekenenden, of leelijken man, dan *zonder* hem. Welnu, laten al deze vrouwen en meisjes dan naar dit geluk grijpen, als het hun vroeg of laat nog geboden wordt. Het komt er niet op aan, of gij en ik ons dit niet kunnen voorstellen als 'geluk,' het is slechts de vraag wat geluk *is* voor de meerderheid.

Iets anders is het of zij, die nu eenmaal, hetzij vrijwillig, hetzij niet-vrijwillig, ongetrouwd moeten blijven, verstandig doen door, uit vrees van uitgelachen te zullen worden, het huwelijksgeluk weg te redeneeren. Gij zegt: als zij erkennen het huwelijk is de ware bestemming der vrouw, dan zal men hen uitlachen en zeggen: Die vlast nog op een man. Mijnentwege. Maar zij, die op *die* wijze oordeelen, zullen evenzeer zeggen als zij het huwelijksgeluk ontkent, en beweert in hare ongehuwde positie 'de' ware ideaalstaat te hebben gevonden: 'Die is verzuurd, die is jaloersch van hare getrouwde kenissen; die redeneert als de vos voor wien de druiven te hoog hingen, en die ze daarom zuur noemde,' enz. enz. M.a.w., zij die de ongetrouwde vrouw per-se *willen* bespotten, doen het *toch; hoe* en *wat* zij ook zegt op dit speciale gebied, hare man-loosheid geeft den spotters *altijd* een bloote plek waarop zij hun pijlen kunnen richten. Maar mij dunkt, wie wáárlijk hoogstaat, trekt zich *daarvan* niets aan.

Ik ben het volkomen eens met hetgeen gij-zelve hieromtrent schrijft:

'*Te oordeelen naar wat ik, vooral in den laatsten tijd, er van gezien en gehoord heb, geloof ik vast, dat al die zoogenaamde "manvrouwen" aan liefde hebben behoefte gehad. Zeer waarschijnlijk hebben ze die behoefte nu nog, al bekennen ze dat ook niet. Behalve dat die vrouwen nooit "liefde" hebben gekend, zijn ze nog verstoken van de voldoening dat een man ooit naar haar heeft omgekeken, kunnen daarenboven door haar verbittering onmogelijk innerlijk tevreden zijn, en voelen daarbij nog, dat de booze maatschappij haar bespot en zich vroolijk om haar maakt!'*

- Juist zóó is het. De maatschappij ziet zeer goed het verschil tusschen een ongetrouwde vrouw, die niet *wil*, en eene die niet *kan* trouwen. Dat verschil is op duizenderlei wijze merkbaar voor elk eerlijk en onpartijdig man. En, waar het nu, gelijk ik U hierboven uiteenzette, onmogelijk is aan den *spot*lust te ontkomen van hen die per-se zich *willen* vroolijk maken over de ongehuwde vrouw, daar is het aan den anderen kant evenzeer een troostrijk feit, dat elke ongehuwde vrouw er zeker van kan zijn, hoe zij, die haar van nabij kennen en gadeslaan, al heel gauw opmerken, of zij wezenlijk niet *wil* trouwen omdat zij den man harer keuze niet kan krijgen, of nog niet ontmoette, dan wel of zij graag genoeg *zou*, maar niet *kan* een man aanhaken.

- - Ten slotte nog iets, naar aanleiding van al dit bovenstaande, betreffende de questie van onze ouders. Gij neemt het den ouders zoo kwalijk, dat zij te weinig met hunne dochters spreken, en ook dat zij hen zoo dikwijls africhten op 'uitgaan', om daardoor een man te zoeken. In theorie géef ik U groot gelijk. Maar in de praktijk geloof ik, ter verontschuldiging van de meeste Durchschnittsouders, dat zij hierin rekening houden met hunne Durchschnitts-dochters, en als zoodanig instinctmatig begrijpen datgene, wat ik U hierboven trachtte uit te leggen, namelijk hoe de meeste meisjes gelukkiger, tevredener, en normaler zijn *in* het huwelijk, dan als ongetrouwde

vrouw. Uit *dat* oogpunt trachten zij dus het toekomstig geluk hunner dochters eerlijk te bevorderen, wanneer zij hun door 'uitgaan' willen helpen aan den *normalen* vrouwstaat. Als ik om mij heen de ouders zie, die zijn blijven zitten met ouder-wordende dochters, dan kan ik mij levendig begrijpen, dat zij in-stilte die meisjes beklagen, medelijden met hen hebben, er in het diepst van hun hart overtuigd van zijn, hoe ze in een banaal huwelijk veel gelukkiger zouden zijn geworden, dan zooals ze nu, eenzaam en zich misdeeld voelend, rondloopen. Bovendien, vraag er de doktoren eens naar, van hoeveel zenuwziekte en lichaamskwalen het ongetrouwd-blijven eener vrouw dikwijls de schuld draagt? Dat-óók beseffen de ouders beter dan de dochters-zelf. Al deze dingen zoo zijnde, herhaal ik nog eens, dat gij de zaak niet enkel moet beschouwen van het ideale standpunt, dat *gij* inneemt op Uw leeftijd, noch van een uitzonderings-standpunt van wezenlijk hooge liefde. Gij moet de dingen nemen zooals zij zijn; zooals de natuur ze

heeft ingericht. *Een* ding blijft bij dit alles een droeve waarheid: de vrouw is door de natuur geschapen tot allerlei leed en ellende, waarvoor de man bewaard blijft; en de maatschappij en de beschaving hebben het hunne er toe gedaan, haar lot, vooral als ze ongetrouwd blijft, nog beklagenswaardiger te maken, dan het reeds an und für sich is. Daaraan echter is niets te veranderen. Want de uitweg, die heden ten dage mode is, van zichzelf te willen omscheppen in een derdegeslachts-product, *is* geen uitweg, maar een verergering. Het is altijd beter en gelukkiger heelemaal *iets* te zijn, dan te *lijken* op iets, wat men nu eenmaal niet *is*. Door te *lijken* op een man, en hem in het uitwendige leven na te doen in zijn manieren, kunnen we toch niet *innerlijk* veranderen ons vrouw-zijn en ons vrouwelijk lichaam.

Brieven van een Haagsch meisje.

VII.

Beste Ciel.

We zijn hier allemaal zóó onder den indruk van den vreeselijken moord in de Boschjes, die, zooals je weet, hier op klaarlichten dag gebeurde. Want *dat* zoo iets kan gebeuren, dat is nu juist zoo innig-angstig. Mijn hemel wat *doet* dan onze politie toch eigenlijk? Dient zij *alleen* om ongemuilkorfde hondjes te vangen, (waarvoor ieder agent, naar ik heb hooren zeggen, een extra-kwartje kreeg), en is zij *altijd* afwezig als er iets werkelijks gebeurt? - Kom eens door onze gezegende residentie, met haar smalle straatjes en nog smallere trottoirs, en zoek de politie op de *drukke* punten! Auto's en rijtuigen en karren, en vechtende schoolkinderen, 't is alles één door-elkaar, waarbij je je afvraagt hoe het mogelijk is, dat er niet nog veel méér ongelukken gebeuren dagelijks... En ondertusschen gaat het, gelijk uit dit drama in de Boschjes blijkt, op de *stille* punten niets beter. Dáár kan je vermoord worden, neergestoken als een hond, zonder dat er iemand is die ervan weet of ziet. Men zou toch zeggen, de Boschjes zijn zoo groot niet, of de agenten konden gemakkelijk dat betrekkelijk zoo kleine terrein voldoende surveilleeren. In plaats daarvan hoor je gedurig van de brutaalste aanrandingen. Van 't zomer was het die dame, die maar ternauwernood ontkwam aan de vreeselijkste bejegening, en die haar redding te danken heeft niet aan de ook toen *afwezige* politie, maar aan haar eigen tegenwoordigheid van geest en haar lichaamskracht. Nu weer wordt een wandelaarster, die zich op een gewonen wandelweg bevindt, van het leven beroofd zoo zonder slag of stoot, als ware zij in een groot eenzaam bosch geweest, inplaats van in een der meest geliefkoosde wandelplaatsen in de onmiddellijke nabijheid van den Haag... Waar moet het heen met onze veiligheid op die wijze? - Vandaag stond ik in de Hoogstraat, in een verstopping, veroorzaakt door een met steenen of weet-ik-wàt volgeladen kar, die zoowat de heele straat vulde. En toen ik een paar oude heeren vóór me, die, evenals ik gedoemd waren tot geduldig wachten, tot elkaar hoorde brommen: ‘'t Is toch godgeklaagd, dat dat alles hier maar zoo mag, in die volte’, toen had ik lust hun toe te roepen: Als er maar eerst eens een ‘aanzienlijk heer’, een ‘grosses Thier,’ om met de Duitschers te spreken, een ongeluk door krijgt, *dan* zal 't wel anders worden.*)

*) Noot redactrice.
Een paar ministers b.v., of gemeenteraadsleden!

Je ziet, ik ben in een pessimistische bui...

En, om op dien moord terug te komen, weet je wat *ik* zoo vreeselijk vind: dat al die dingen, die het publiek toch eigenlijk niets aangaan, gepubliceerd en uitgeplozen worden ten genoegen van het op sensatie-nieuwtjes beluste gemeen. Stel je voor, dat die arme, zwaarbeproefde ouders, en die onschuldige broer, die toch reeds zoo diep te beklagen zijn, nu ook nog dagelijks in alle blaadjes en courantjes met naam en toenaam besproken worden! Zelfs het uiterlijk van den broer zag ik in een bulletin nauwkeurig beschreven! Het doet je zoo'n pijn voor die arme menschenzelf, dat wroeten van de journalisten in hun intieme leven, alleen maar om daardoor het nieuwsgierige publiek te gerieven.

Oom Herman, uit Nijmegen, was juist gisteren over bij tante, en je begrijpt dat hij, als jurist, zich dubbel interesseerde voor de bijzonderheden van het geval. Toen zei hij onder anderen, en ik kan mij zoo goed begrijpen dat hij gelijk heeft daarin: De couranten en de publiciteit dragen de schuld van de meeste moorden en misdaden. Want, dóór dat alles maar drukken, en alles maar openbaar-maken, worden de hersenen en de verbeelding van zenuwzieke en overspannen menschen geprikkeld. Ze gaan zichzelf verdiepen in die dingen; ze stellen zich voor, dat ze 'took wel zoo zouden kunnen doen, en vooral, het lijkt hun zoo heerlijk zichzelf

interessant te maken. Want de meeste zenuwzieken willen o zoo graag *interessant* zijn. En al dat gespreek en geschrijf *over* de misdaad en *over* den moordenaar máákt hem immers *interessant.* - Oom vertelde toen ook nog van dat vreeselijke mensch, Gabrielle Bompard, die voor eenige jaren een deurwaarder in Parijs vermoordde, en in de preventieve hechtenis vóór alles belust was op zich interessant maken, zóó zelfs, dat ze elken morgen vroeg als ze de agenten zag binnenkomen: 'Ai-je au moins une bonne presse'?; waarmee ze zeggen wilde: Wordt er voldoende-veel over mij gesproken en geschreven in de couranten? -

Ik schaam mij altijd voor mijn eígen geslacht, als ik bedenk dat een *vrouw* zoo laag zinken kan. Want ik vind het in een vrouw nog zoo veel afzichtelijker dan in een man, wanneer zij vervalt tot laaghartigheden van dien aard als Gabrielle Bompard, of ook als zij aan den drank geraakt, of zoo iets! En wat hebben wij vrouwen toch ook eigenlijk een gróóte verantwoording, die ons *verplicht* hoog te staan! Nu ook weer, in dit moordgeval, is het toch ook: Cherchez la femme. Want als dat nichtje in Amerika hem niet eerst trouw had beloofd, en toen haar woord teruggenomen had, dan zou hij niet zoo in de war zijn geraakt, en zoo wanhopig zijn geworden, dat zijn verstand er door van streek raakte. - Zie je, dat vind ik nu in vrouwen zoo in-gemeen, dat zij eerst beloven en hoop geven, en dan later hun woord terug-nemen. Een meisje, dat 8 jaren ouder was dan hij, had toch waarlijk genoeg levens-kennis, om te weten *wat* zij deed, toen zij zich verbond aan een ander. - Als ik zoo iets lees of hoor, moet ik altijd denken aan Heine, die het zijn geheele leven niet te boven is gekomen, dat Amalia hem als heel-jong mensch verried. Je moet al die gedichten van hem maar lezen uit dien tijd, om te begrijpen hoe diep en bitter haar ontrouw hem gewond heeft. Zelfs op zijn sterfbed, toen er zóóveel, en zooveel lichtzinnige uren, tusschen hem en dat verleden lagen, moest hij nog steeds aan haar terugdenken. O, ik geloof zeker, dat een vrouw alles van den man die haar liefheeft kan maken, in den goeden *en* in den slechten zin. -

Bij ons thuis heeft het vreeselijke geval gelukkig die goede uitwerking gehad, dat Clotilde en Jetteke wat bekoeld zijn in hun 'durf' van overal alleen-loopen. Bij Clotilde is het de nieuwerwetsche manie, van willen-toonen dat een vrouw overal even veilig is als een man, wanneer zij maar tegenwoordigheid van geest bezit; en Jetteke praat die theorieën na, uit een soort van zucht tot meedoen op zulke punten, die tegenwoordig in haast alle jonge meisjes zit. Wij hebben er al dikwijls over gekibbeld, omdat ik het zoo'n flauwe aanstellerij vind te zeggen: 'Ik zal een heer die 't me lastig maakt wel van me afhouden.' Net-alsof heeren die 't je lastig maken het éénige soort van gevaar zijn voor ons vrouwen. In de eerste plaats vind ik 't een bespottelijke pretensie, als je, zooals Clo en ik-ook ouder wordt, net te doen alsof alle *heeren* je 't zoo moeilijk maken, en in de tweede plaats spreekt het van zelf dat een fatsoenlijke vrouw, *als* zich zoo'n geval voordoet, zich zelf wel zal weten te redden. Maar het bang-zijn van mij, en van heel veel anderen met mij, is niet voor heeren die 't ons lastig maken zullen, maar wel voor gekken en dronken menschen en vagebonden en erger. En dat we ons in zulke gevallen niet kunnen redden spreekt van zelf, en wordt door zulke vreeselijke geschiedenissen als deze moord, door een ontoerekenbaar mensch, weer eens helder in het licht gesteld. - Ik voor-mij ben er altijd rond voor uitgekomen, dat de gedachte van in onzachte aanraking te komen met een smerigen dronkaard, (zooals in achterbuurten 's avonds voor de hand ligt), zoowel als de mogelijkheid eener aanranding door een gek, of zenuwzieke, of door

een landlooper, mij doet rillen en beven van vrees. 't Is mogelijk dat dit zeer laf en zwak is van mij. (Ik hoorde eens een der kampioenen van de Vrouwenbeweging verklaren: Ik zou overal, in pikduister, midden in den nacht, alleen durven loopen, want ik ben *nooit* bang), maar *ik* ben nu eenmaal geen heldin van dat genre. En al kan ik 't slecht met Clotilde vinden, 't zou mij van haar oprecht spijten, als zij ooit er inliep op een onaangename wijze, met haar eenzame tochten 's avonds laat naar allerlei wijk-vereenigingen, in minder-goed befaamde buurten, of door haar willen-alleen-loopen door de Boschjes en in het groote Bosch, bij wijze van toonen aan de menschen hoe flink zij toch is. Tante heeft haar al zoo dikwijls gebeden en gesmeekt zich 's avonds te laten halen, per rijtuig, of door een vertrouwden knecht, dien men bij den Chr. Volksbond kan nemen, tegen dubbele betaling na tien uur. Maar dan haalt zij de schouders op, en zegt: Een vrouw moet voor zich zelf kunnen zorgen, en niet op mannenhulp vertrouwen. - Enfin, zij is nu goddank genezen, en erkent-zelf dat ze

voortaan niet meer alleen in half-donker door de Boschjes zal durven draven, zooals ze dat placht te doen, als ze bij haar ‘geestverwante’ Jo van der Plassche, die aan den Kanaalweg in pension woont, haar hart ging uitstorten....

Je LOUT...

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Hooggeachte Freule Lohman.

Met de grootste verbazing las ik, in uw artikel over ‘Benjamin door Karin Michaëlis’, dat u het aannemen van een kind, als de mode van den dag beschouwt.*)

Over Haagsche toestanden kan ik niet oordeelen, doch in de stad mijner inwoning sprak men algemeen van ‘iets nieuws’, ‘een eigenaardig idee’, toen ik, als ongehuwde vrouw, de taak op mij nam om een vreemd kind op te voeden. De verzorging van dit kleine menschje geeft mij echter zooveel voldoening, dat ik waarlijk, als er zulk eene mode ontstond, deze met gejuich zou begroeten. Maar, als een werkkring voor finantieel onafhankelijke, alleenstaande vrouwen, die niet behooren tot het ziekelijk-overdreven oude-juffrouwen-type; zooals de ‘vier moeders van Benjamin’.

Volgens uwe meening moet de vreemde opvoedster falen, omdat ‘de onbekende (mogelijk geerfde) ondeugden van 't kind een duister geheim voor haar zijn’.

Bij weesjes, onechte of verwaarloosde kinderen, veroordeeld tot een volslagen gemis van de eigen-moederliefde, is dit bezwaar van allen grond ontbloot. Voor hunne, evengoed als de meer bevoorrechten, naar liefde hunkerende hartjes, wordt elk sprankje van genegenheid eene weldaad. Ontfermen wij ons niet over hen, dan worden zij in gestichten opgenomen of in gezinnen uitbesteed. Juist met het oog op de erfelijke gebreken, die u bij zulke kinderen veronderstelt, acht ik de opvoeding in inrichtingen zoo gevaarlijk.

Allen behooren dan tot dezelfde categorie, zoodat men niet kan verwachten, dat zij op elkaar een gunstigen invloed zullen uitoefenen. Bovendien kan eene pleegmoeder beter het karakter van haar ééne kind leeren kennen, dan vader en moeder in een gesticht dat van twintig of meer kinderen, en bij uitbesteding treedt zelfs onder het strengste toezicht, licht het eigenbelang op den voorgrond. Een aangenomen kind behoeft toch niet altijd verwend of als een wonder aangezien te worden? En dan, hoevele eigen moeders bederven juist hunne kinderen door te groote toegevendheid.

De uitkomst kan natuurlijk even tragisch zijn als in ‘Benjamin’, maar noodzakelijk is dat niet. Eene mij bekende dame zorgde voor de opvoeding van een stumpertje, geboren tijdens de gevangenschap der moeder. Zij ondervindt van dit kind, inmiddels een man geworden, die eene eervolle betrekking in de maatschappij bekleedt, nog steeds de grootste hartelijkheid.

Als pessimisten mij dus willen opdringen dat ik later per se verdriet van mijn aangenomen kindje moet hebben, denk ik vol moed aan dit voorbeeld.

*) Noot red:
Niet het **aannemen** van een kind, maar het **redeneeren** erover.

Waartoe ons heden vergallen met het tobben over eene onzekere toekomst! In tijden van groote droefheid tot mij gekomen, heeft mijn pleegkindje door zijn vroolijk gebabbel mijn eenzaam tehuis in eene gezellige omgeving herschapen.

Mijns inziens kan menige vrouw zich op deze wijze nuttigen, echt vrouwelijken arbeid verschaffen, die zoowel het kind als haarzelve ten goede komt.†)

Hoogachtend:

EENE ABONNEE.

Antwoord redactrice.

Geachte Abonnée. U hebt mijn artikel geheel en al misverstaan. In hoeverre het artikel-zelf daaraan schuld draagt, of niet, wil ik niet bespreken, want niet dáárop komt het aan, maar op de záák waarover het handelt. Laat mij U wat de zaak, het aannemen van een kind, betreft, de verzekering geven, dat ik een ongehuwde vrouw, die den moed en de zelfopoffering bezit een verweesd of verlaten of onecht kind tot zich te nemen, en het liefdevol en goed weet op te voeden, ten hoogste bewonder, en haar beschouw als een sieraad van haar geslacht, en een voorbeeld voor ons allen! *Zulke* vrouwen echter, die *zelf* hun theorieën in praktijk brengen, zijn hier in den Haag evenmin dikgezaaid als in de stad *Uwer* inwoning. Maar het is hier een mode van den dag (en dáárop doelde mijn artikel), om sentimenteel te *redeneeren* over het mooie en nuttige, voor *anderen*, van kinderen-aannemen; een mode die speciaal in zwang is bij zelve hun eigen kinderen en hun plicht daaraan verzakende modernemoeders. Tegen dergelijk sentimenteel gedoe, zonder eenig nadenken over de groote *verantwoordelijkheid* en de groote *toewijding* verbonden aan het moederschap over *vréémde* kinderen, is het boek van *Karin Michaëlis*: *Benjamin*, een gezonde waarschuwing! Indien U mijn artikel nauwkeurig naleest, zult U zien, dat ik sprak van mijn eigen *persoonlijk* terugdeinzen voor een taak, die naar ik voel te zwaar zou drukken op *mijn* schouders, hoe véél aantrekkelijks zij ook aan den anderen kant heeft voor elke rechtgeäarde vrouw. Ik persoonlijk, die dikwijls de mogelijkheid van een kind aannemen heb overwogen, als iets dat mij en mijn huisgenoote zeer aantrekt, erken volmondig en eerlijk, dat *ik* de groote verantwoording niet aandurf aan een *vréémd* kind, waarvan ik noch de mogelijke gebreken ken, noch, indien die mij later buitengewoon terugstooten zouden, (ik noem b.v. drankzucht, valschheid, gluiperigheid,) in staat zou wezen ze voldoende te verontschuldigen of te vergeven. Wanneer *U* echter deze groote schaduwzijde, verbonden aan het aannemen van een kind, vol-

†) Noot red:
Ik ben het daarin geheel met U eens.

doende hebt overwogen, en nochtans niet zijt teruggedeinsd voor die taak, maar haar op U naamt en volbrengt met moederlijke liefde, geloof mij, ik stel er dan prijs op U mijn eerbiedige hulde te brengen, en U te loven als een sieraad van ons geslacht, wier meerderheid over mijzelve ik, om die reden, volmondig erken.

Brief uit Londen. VI. November in London.

No sun - no moon
No morn - no moon -
No dawn - no dusk - no proper time of day
No sky - no earthly view -
No distance looking blue -
No road - no street - no -
'‘t other side the way’
No end to any row -
No indications where the crescents go -
To top to any steeple -
No recognitions of familiar people -
No courtesies for showing 'em
No knowing 'em -
No travelling at all - no locomotion,
No inkling of the way - no notion -
‘No go’ - by land or ocean -
No mail - no post -
No news from any foreign coast -
No park - no ring -
no afternoon gentility -
No company - no nobility
No warmth - no cheerfulness
No healthful ease -
No comfortable feel in any member
No shade, no shine, no butterflies, no bees,
No fruits, no flowers, no leaves, no trees -
November!

Thomas Hood heeft zelf goed kennis gemaakt met den Londenschen mist, om een dergelijk typisch gedichtje te kunnen maken, dat hij ‘November in London’ titelt.

En wel is hij heel natuurgetrouw! Nu die tijd weer komende is, die dagen van - altijd kunstlicht - die uren van grijze eentonigheid - die morgens van nachtelijke duisternis - nu sla je als van zelf dat schetstafereeltje op, leest het in familiekring voor, om dan met glimlachende gezichten elkaar toeknikkend te zeggen: ‘Ja ja, zoo is 't. Ik hoop maar, dat we er dit jaar weer even goed af mogen komen als verleden winter.’

En werkelijk dien winter was er bijna van geen echten mistdag sprake. Een enkele morgen was in mijn herinnering in dicht grijs gehuld, ik weet nog van een wandeling op de hei, dat we voetje voor voetje op 't licht der lantaarns afgingen - maar dat is het voornaamste.

Neen, de eerste winter van ons zijn hier, dat was iets anders!

O, o, dien éénen Zaterdag, dat er niets niets meer van ‘hemel, aarde, lucht en zon’ was te bespeuren, toen niet *een grijze mist*, maar een *zwarte dichte rook* over heel Londen hing!

Hoeveel ongelukken! Trambotsingen, waterincidenten, verdwaald raken enz. lazen we den volgenden dag in de couranten!

Zelf was ik juist in een trein, toen de mist op z'n hevigst begon te worden; we deden 2 uur over een afstand van 20 minuten, daarbij in 3 verschillende treinen overstappende, eindelijk daar schenen we aan mijn station te zijn; de conducteurs zeiden aan iederen wagon: 'Blackheath, Blackheath', opdat niemand ook nog per vergissing mee zou doorrijden. Lichten waren niet te onderscheiden, nog minder namen.

'Cab, cab' riep iemand aan mijn oor.

Ik greep den arm, overgelukkig eenige hulp te hebben.

Ja, een cab, die zou me veilig thuisbrengen, dacht ik.

Domme vreemdelinge in Londen!

Een cab is 't gevaarlijkst in dien toestand. Dat ondervond ik ook.

In de cab getild, gingen we voetje voor voetje verder. We namen 3 man mee! Twee met lantaarns, die den weg met stokken bevoelden, en één om 't paard bij den teugel te leiden.

En nu en dan ging rakelings een ander voertuig aan ons voorbij! Of we ooit aan de 'pastorie' zouden komen?

Had niet een postbode ons ten slotte nog bij 't ware nummer gebracht, ik vrees, dat we er nooit waren aangeland.

Die zaligheid 'thuis' te zijn!

Nooit heb ik dat zóo gevoeld! en ook nog nooit een cab zoo duur moeten betalen.

Een goede les voor volgende dagen - in November.

Neem een *arm* aan - maar geen *cab!*

Een *lichte* grijze mist ligt er bijna iederen morgen over 't landschap, wat juist het doordringen van de rose herfstzon zoo fantastisch maakt, en zelden kunnen we de Theems helder zien liggen - maar dat is alles heel gewoon, en het *zijn* in Holland wordt er tijdelijk nog meer door verhoogd: dat terugzien van die heldere luchten, vergezichten en mooie panorama's, dat genieten van helder blauwe tinten en lachende weiden.

Hoe eigenaardig - juist had ik dezen brief een paar dagen laten rusten, om het weer gelegenheid te geven nog in mist te veranderen en werkelijk, gisteren naar Hampstead spo-

rende, lag daar in 't N.W. van Londen een dikke grijze mist over ‘the Suburb’, en een paar uren later weer naar de City terugreizende - was het nog erger, de treinen gingen al wat ongeregeld, en langs den weg waren de hooge vuren reeds brandende, om zóo den machinist tegemoet te komen!

En nog typischer was, dat men in de city zelf niets merkte, en ook in S.E. van Londen maar weinig hinder had van den komenden... November...

Londen is groot genoeg, om er zelfs verschillende weersgesteldheden op na te kunnen houden! *November* komt, de herfst is daar.

Hè, wat is het toch aardig, die liefde en bewondering van de Engelschen voor natuurschoon!

Bloemen worden ook *nu* nog in enorme hoeveelheid op de hoeken der straat en op de hei verkocht. Heerlijke chrysanthen in donkere warme herfsttinten. Geel en rood en zacht-bruin, en daarbij staan overal jongens, die mooie herfsttakken te koop aanbieden.

Eenvoudige takken van boomen, maar met een rood-gelen bladerdos, of een enkele wingerdrank in fijne herfstverwording.

Ze schijnen hier dan toch wel alles op te merken wat moeder natuur schenkt en de lijsterbes wordt even druk verkocht, naast de pluim-grassoorten en de eenvoudige bloeiende Michalmas Daisies als in de voorname winkels de reine lelies en de reuzenchrysant.

Niets wordt te eenvoudig geacht, om als kamerversiering dienst te doen - voor arm en rijk.

‘Iederen Zaterdag vul ik mijn vaasjes,’ sprak een moedertje ‘en die strekken dan tot een heele week.’ Zoo denkt menige eenvoudige *met* haar - en door die vaasjes trouw te vullen - vult ze haar huisje met God's groote gaven aan menschen - en - met poëzie.

Ik houd veel van die gewoonte, en vind ook de Engelsche wijze om hun tuinen aan te leggen, erg aardig. Ze maken veel meer werk van het groene gras. In 't midden laten ze den tuin geheel gras, ‘the lawn’ wordt dat gedeelte genoemd. Er wordt op geloopen, gecroquet, getennisd, gezeten en gespeeld. Maar - het wordt tevens zorgvuldig elke week gemaaid, gerold, bespoten, alles met de machine. Juist dat goed onderhouden van 't gras doet het zoo mooi groen blijven en daar er bij den aanleg niet vergeten is, *fijne klaver,* doorheen te zaaien, doet het beloopen van ‘the lawn’ niets geen schade. Denkt eens aan onze tuinen! Hoe goed herinner ik mij nog de vaderlijke vermaning, die 't dolle krijgertjespelen op de smalle paden zóo hinderde - ‘niet op 't gras trappen!’ Hier *mag*, ja *moet* men op 't gras loopen, een pad is er niet.

Aan den kant van ‘the lawn’ loopen de z.g. ‘borders,’ daar staan de bloemen. Niet stijf dus in regelmatige perkjes, maar vrij naast en door elkaar. Daar bloeit nu de mooie chrysant en de blauwe daisy, de cactus dahlia, naast de dood ordinaire gele goudsbloem en de groote witte madelief. Bloemen, die we ‘eenvoudige’ noemen, en die toch o zoo mooi staan in de vazen tusschen de roode wingerdbladen!

De zonnebloem is eveneens zeer populair, evenals de blauwe iris in de lente in geen tuintje ontbreekt.

Nu gaan we ook de bakken, die de *buiten*-vensterbanken vullen, ledigen. De roode geranium bloeit nog wel, maar de bak is toch niet meer zoo netjes en de heestertjes de ‘shrubs,’ die den zomertijd in de borders hebben gepronkt, komen er nu weer in, totdat lente weer roept om *bloeiende* struiken voor de ramen te plaatsen. - De wingerd,

die ons huis van voren en van achteren geheel bekleedt, is rood-geel. Herfsttijd. Oogsttijd.

Ook in de kerken wordt die herfst met poëtische gedachten weer omwonden.

Dragen de kinderen geen bloemen en vruchten in bonte kleurschakeering naar de kerken? Wordt daar niet gevierd: 'The Harvest Festival,' terwijl de ruimte geheel versierd is met herfstboden, met graangewassen, met druif, appel, peer en noot? Alles, als symbool van den vruchtgevenden bodem, die den herfst tot één 'reuzen-strooi-dag' koos!

Zingen de kinderen er niet hun dankliedjes, terwijl ze de bloemen uit d'eigen tuin geplukt, in de hand houden, om later als kleine goede feeën, bloemen, planten en vruchten naar het hospitaal in hun omgeving te brengen!

Gelukkig het kind, dat vroeg reeds begrijpt, hoe groot de moederzorg der natuur reikt, en die dan als Schepper dier natuur God leert kennen!

Herfsttijd! Tijd van donker-wordende avonden, tijd van lezingen en lezen.

Verheffend is het lezen van die groote aanplakbiljetten van 'the London Schoolboard.' Groot London wat *kunt* ge véél doen, en wat *moet* ge veel doen!

In 370 scholen zullen 'evening classes' worden gehouden!

Wie woont nu nog op zoo'n afgelegen

plekje, dat hij te Londen onwetend behoeft te blijven! Met goeden wil van 't kind, èn van de *ouders*, behoeft dit *hier* niet.

Hoeveel ‘scholarships’ worden er niet op *elke* school verkrijgbaar gesteld?

Een scholarship is zooiets als een studiebeurs. Alle mogelijke vereenigingen hebben ze, en geven ze.

In onze gemeente zijn o.a. verscheidene Holl. kinderen, die door goed werken zoo'n beurs hebben gekregen, zoodat hun opvoeding van af hun 12e jaar, dikwijls al geen penny meer kost. Zeer bereikbaar zijn ze. Op veel scholen is de eisch, die er voor gesteld wordt deze: twee jaar No. 1 van de klasse zijn.

Nu is er een schaduwzijde. Men schijnt wel eens toe te staan, dat een kind blijft zitten, een jaar, om maar No. 1 te kunnen zijn. Of het waar is durf ik niet zeggen, maar - zoo het waar mocht zijn, dan is er iets ‘unfairs’ in, dunkt me, tegenover de kinderen, die geen tijd hebben, een ‘Standard’, zooals ze de halfjaarlijksche afdeeling noemen, nog eens over te doen.

Ook in alle andere opzichten tracht men de ontwikkeling te bevorderen.

De University Extension Lectures worden op alle plaatsen van Londen gegeven.

In onze nabijheid in Greenwich gaat de course of 10 lectures nu over ‘het Drama’, de entrée is 5 shilling = *f* 3.00 voor alle avonden (10), terwijl men door die eene ticket ook vrijheid heeft om een anderen cursus, in een ander gedeelte van Londen te volgen.

Bijna alle kerken hebben hun ‘Social evenings’.

Lantern lectures over natuurhistorische onderwerpen zijn zeer geliefd, ook debatingevenings zijn zeer populair. En die aardige vragen die het publiek meermalen tot den spreker richt!

Na een ‘lecture’ van the University Extension society, wordt er een gelegenheid gegeven aan het jongere gedeelte van 't publiek, om een class te volgen, vragen schriftelijk te beantwoorden, en na de 10 lectures deel te nemen aan een soort examen, om zoodoende een certificaat te krijgen. Veel onderwijzeressen b.v. maken van deze gratis lessen gebruik.

Ook in de Holl. kerk in Austin Friars zijn de wintervoordrachten begonnen, en werden eenige weken geleden geopend met een zeer interessante verhandeling over het Boeddhisme. De van Holland tot ons overgekomen sprekers hebben steeds een aandachtig gehoor, en een dankbaar publiek.

Een dankbaar publiek heeft ook de tentoonstelling in White Chappel, die nu Voor-Indische kunst exposeert. In het hartje van het armste wijkgedeelte blijft het altijd weer opnieuw treffen, hoe goed gezien het toch is geweest, juist dáár met goede eenvoudige kunst tot de menschen te gaan.

Ja met goede, eenvoudige kunst!

Jammer, dat men de kunst hier ook dikwijls verwringt in een ijdel vertoon.

Waarom geeft men niet Shakespeare's Meesterwerken in strengen eenvoud, uit eerbied voor de kunst zelf?

Waarom maakt ‘Her Majesty's Theatre’ er een decoratie-vertoon van, met verkortingen en insnijdingen waar het hun belieft?

Dit vroeg gisteren nog een lezer in een der nieuwsbladen, die er zich over geergerd had dat ‘The Tempest’ geheel en al om de scenery gegeven wordt. Laten de menschen daarvoor naar ‘Drury Lane’ gaan, riep hij uit! [Drury Lane Theatre is beroemd om de prachtige pantomimes met waarlijk féerique tooneelschikking].

Welnu, die tijd komt ook weer aan.

Als ‘father Xmas’ binnenrijdt, beginnen ook de pantomimes - en father Xmas zendt z'n boden al vooruit.

Winkels en magazijnen maken zich reeds op - kleeden zich reeds aan - zijn aanstonds klaar, om de kinderfiguurtjes te zien binnenloopen, niet alleen - de kinderfiguurtjes.

Mevrouw H. BAART DE LA FAILLE.

Echo's uit Parijs. I. Sensatie-wekkende duels - Een gevallen en ontloken grootheid - Notre Jeunesse - Tooneel en muziek.

Men vergeve mij, wanneer ik terstond, in mijn eerste schrijven, zoo maar brusk-weg met de deur in huis kom vallen, en zonder eene breedsprakige preambule mijne serie brieven begin. Ik vind het niet van noode in een uitvoerig algemeen overzicht St.-Géneviève aan mijne lezers voor te stellen, waar toch mijne verdere correspondentie voor eene spoedige, en naar ik hoop, langdurige en hechte kennismaking zal zorg

dragen. De proloog is kort, het spel gaat terstond beginnen.

* * *

Corneille's Cid is bekend; de intrige der in 1636 door den meester geschreven tragedie, welke ons den moedigen zoon ten tooneele voert, die zijn beleedigden, ouden vader gaat wreken, behoef ik hier zeer zeker niet in den breede te verhalen.

't Ging er de vorige week bepaald op lijken, of we het chef-d'oeuvre van den Rouaanschen dichter weer eens zouden zien opvoeren, nu echter belangrijk gecoupeerd, niet op de planken, doch in het werkelijk menschelijk leven. Generaal André toch, de Fransche minister van oorlog, heeft in de dagen, na den meer dan ruwen aanslag van het Kamerlid Syveton op hem gepleegd, door zijne positie, echter niet door zijn gedrag, veel overeenkomst gehad met den Spaanschen Don Dièg ue, terwijl zijn zoon, luitenant André, eene heerlijke figuur is geweest voor Don Rodrigue, den jeugdigen telg, die voldoening eischt voor den hoon, zijnen vader aangedaan. En we hadden mogen verwachten, bij lieden van het zwaard, zooals beide officieren zijn, dat ook hier het jonge geslacht in de bres zou springen voor den oudere in dagen, doch neen, geenerlei uitdaging is verzonden, 't is pais en vreê gebleven.

Onze moderne Don Dièg ue heeft noch tot zoonlief de om wraak schreiende bede: 'Viens, mon fils, viens mon sang, viens réparer ma honte' gericht, noch in lichamelijk zwak-zijn gezucht: 'O, Dieu! ma force usée en ce besoin me laisse,' integendeel verklaard, dat ondanks zijn ouderdom, hij zelf de wapenen zou opgenomen hebben, indien een duel een noodzakelijk iets ware geweest. En Don Rodrigue, welke nog bij zijn Spaanschen lotgenoot, die Corneille ons schildert, dit voorhad, dat de dochter van den beleediger zijns vaders zijne geliefde niet was, hij heeft zich evenmin wraakzuchtig getoond en kalm de zaak blauw-blauw en het zwaard in de schede gelaten.

Nochtans is hij van eene vrij koude kermis thuis gekomen en genoodzaakt geworden, dan al niet tegen den belager van generaal André, toch gewapend in het strijdperk te verschijnen. M. de la Rochethulon, afgevaardigde der Vendée, kon nl. zeer slecht zijne walging voor den jongen officier, welke zoo weinig moed toonde, door niet voor een oudere, hem nog wel verwante generatie op te durven komen, verbergen en het gevolg was een volkomen waar, doch ongetwijfeld beleedigend schrijven aan het adres van den ministerszoon, die nu formeel tot eene uitdaging gedwongen werd.

Het gevecht heeft dan ook te Vincennes plaats gehad en eindigde, zooals trouwens te voorzien was, in het voordeel van den afgevaardigde, welke een voortreffelijk degenschermer is. Terzelfder ure ongeveer ontmoetten elkaar M. Syveton en Kapitein de Gail, welke laatste gemeend had het rapier voor zijn smadelijk beleedigden superieur te moeten ontblooten. Het eerste duel tusschen deze beide kampioenen werd op minder aangename wijze verijdeld, doordat de Heilige Hermandad toen den driftigen aanvaller van den minister van oorlog gevangen nam, tot het ondergaan van een scherp verhoor, om hem kort daarop weer in vrijheid te stellen. Hier werd op het pistool gestreden en twee kogels gewisseld, welke evenwel geen doel troffen. Aan de eer was niettemin voldaan!

Men heeft in verband met deze beide duels en vooral ook door de laaghartige handelwijze van Syveton in de Kamer dezer dagen ongemeen veel aandacht aan generaal André gewijd. De couranten stonden vol over de diverse quaestiën en wat daar in groote steden aan gepaard gaat, ettelijke spotprenten werden uitgegeven. Ondanks het verbod der politie zag ik gisteren nog met eene vermakelijke prentbriefkaart venten, die den minister en Syveton voorstelt, terwijl door een vernuftig aangebracht trek-apparaat de ruwe député telkenmale eenige fiksche oorvijgen aan zijn slachtoffer uitdeelt. Succes evenwel had dit nieuwigheidje niet.

André is nu heengegaan van het uiterst moeilijk te bespelen politieke tooneel. 't Was het sein, dat aftreden, tot het ijverig heen en weer krabbelen der Fransche journalistenpennen. De avond- en morgenbladen bevatten ellenlange artikelen en vonden deels eene uitgezochte gelegenheid den vertrekkenden minister in zoet-fleemende taal te prijzen, deels hem nog eens vinnig, op geduchte wijze zijne feilen en gebreken te verwijten. Vooral de Presse en de Figaro waren heftig in hunne aanvallen, de Matin en de Journal ietwat gematigder, om nog van andere niet te spreken. De Presse verwachtte, dat André in zijnen val het geheele ministerie zoude medesleepen, hetgeen echter tot nog toe niet is geschied en ook wel niet

geschieden zal. Gaston Calmette was in zijn blad dezelfde meening toegedaan en noemde de demissie de welverdiende straf voor den man, die het verklikkingssysteem in het Fransche leger zoo in de hand heeft gewerkt, daardoor de kameraadschap van officieren en manschappen onderling vernietigde, het ongelukkige Frankrijk nog meer verdeelde en de republiek onteerde.

De Journal ging lang niet zoover doch herinnerde er aan, dat de minister het initiatief nam tot meerdere in krijgskundige kringen zeer geapprecieerde veranderingen, waaronder de opheffing van de verplichte huwelijksgift aan de bruid van een officier, die van het minimum der lichaamsmaat bij lotelingen, zijn strijden voor de wet, die aan gymnastisch flink ontwikkelde jongelieden het voorrecht schonk, in vier maanden korporaal te zijn, de mogelijkheid aan adjudanten verschaft, officier te worden, zonder leerling der militaire school te zijn, en ten slotte zijne instemming met de wet, welke de Fransche jongelingschap tweejarigen diensttijd verzekerde en waarvan de nieuw benoemde minister M. Berteaux destijds rapporteur voor de kamer was.

Deze laatste is geen krijgsman, doch eenvoudig Parijsch wisselmakelaar. Dit neemt evenwel niet weg, dat hij als afgevaardigde naar de Chambre des Députés gelegenheid te over vond, om zich danig in de militaire zaken in te werken. De aanhangers van André zijn dan ook vol vertrouwen in den nieuw gekomene, van wien algemeen verwacht wordt, dat hij in de voetsporen zijns voorgangers zal treden. Het: Il n'y a qu'un nom de changé dans la politique française, zooals Gérauld-Richard tijdens de krisis in de ‘Petite République’ schreef, is toch zeer zeker kenschetsend.

Donderdag hield Berteaux zijne maidenspeech in de Kamer en verklaarde o.a. als goed republikein zijn plicht te zullen doen.

Overigens laat de minister zich nog bijster weinig over zijne plannen uit; slechts heeft hij te kennen gegeven, twee belangrijke hervormingen te willen uitvoeren n.l. de wet aangaande tweejarigen diensttijd en eenen voor alle Fransche onderdanen gelijken dienstplicht, welke, volgens zijn oordeel, de republiek een uitnemend en ten allen tijde gereedstaand leger zal waarborgen. Over het Fransche leger schrijf ik u nog wel in een mijner volgende brieven.

* * *

Een der belangrijkste evenementen op kunstgebied in de Seine-stad is ongetwijfeld de première van Alfred Capus' jongste werk ‘Notre Jeunesse’ in het Théatre Français geweest. 't Is een stuk, dat wederom getuigt van groote tooneelkennis, evenals zijne vroegere pennevruchten zeer sterk naar optimisme riekt en van het begin tot het einde straalt van goedheid. ‘Il ne suffit pas d'être honnête, il faut encore être bon’, ziehier een klein zinnetje uit de machtige woordenverzameling, dat als 't ware het geheele idee der comedie weergeeft. We leven in alle vier bedrijven tusschen lieden van buitengewoon sympathieke beginselen, die al hun best doen over hunne slechtere medemenschen te zegevieren, en die met dat al Capus' werk eene zekere charme verleenen, welke met eenige aangrijpende en niet al te sentimenteele tooneeltjes voorzeker oorzaak is geweest van de meer dan vriendelijke, vaak tot geestdrift overslaande ontvangst.

De geschiedenis toont ons de natuurlijke dochter van eene voor geruimen tijd overleden moeder, die voor jaren in het Quartier Latin samenleefde met een zekeren Lucien Briaut, nu reeds echtgenoot eener jonge knappe vrouw, welke het ten zeerste betreurt, dat hun echt kinderloos is gebleven. Briaut denkt reeds lang niet meer aan het avontuurtje uit zijne jeugd, wanneer hij op zekeren dag het jonge meisje, zijn Lucienne ontmoet bij een zijner vrienden Chartier, waar hij met zijne echtgenoote en ouden vader logeert. Het kind is bij Chartier gekomen, om hem als boezemvriend van haren vader in den zwaren levensstrijd steun te vragen; naar dezen laatsten wil zij niet gaan, daar trots haar belet den vader, welke zich in 't geheel niet om haar bekommerde, lastig te vallen. Chartier en zijn zuster Mad. de Roine zullen alle moeite doen, het jonge meisje te helpen, spreken Briaut ernstig over de zaak en deze belooft zich met het onderhoud van zijne dochter te belasten, voornamelijk om zijne vrouw, wie hij nooit iets van deze geschiedenis vertelde, geheel buiten de zaak te houden. Lucienne weigert evenwel fier dit aanbod en Mad. de Roine, angstig, dat hare jonge beschermelinge weder aan haar lot zal worden overgelaten, vertelt Briaut's vrouw, Hélène, de geheele toedracht. Deze voelt zich tot het kind van haren man aangetrokken, en besluit het ook als het hare te beschouwen. Nu doet zich evenwel eene nieuwe moeilijkheid voor, daar de vader van Briaut, welke bij het echtpaar inwoont, onverbiddelijk zal heengaan, indien men op zoodanige wijze zijne familie gaat onteeren. Lucien, een zwakkeling, is in geweldigen tweestrijd òf bij zijn ouden vader te blijven òf zijne echtgenoote te volgen, die haar eens genomen besluit stipt wil handhaven. Ten slotte voelt hij, na eene aangrijpende scène met zijn kind, dit laatste te moeten doen, waarop het oudere geslacht Briaut het jongere zijne plaats inruimt.

Ziehier de beknopte inhoud van het stuk. Zooals men ziet, een mooi, doch niet overal even sterk en waarschijnlijk gegeven. Capus heeft het echter verdienstelijk uitgewerkt en over 't algemeen mag men ‘Notre Jeunesse’ als welgeslaagd beschouwen. Ziet men de zucht naar uiterlijk etfect over het hoofd, rekent men sommige gedeelten, als vrijwel banale aanvulling niet mede, tafereeltjes, welke generlei verband met de zaak houden en tevens weinig boeiend, noch geestig, noch raak geteekend zijn, dan komt men tot het eindoordeel, dat de schrijver hier een werk leverde, dat èn door eigenwaarde èn door het lichtelijk sympathie verwekken voor het meerendeel der behandelde personen, het publiek, speler en schepper menig genotvol oogenblik zal schenken.

De spelers! - is 't nog noodwendig te verzekeren, dat ze zich bijkans allen boven het middelmatige peil verhieven? Al vond ik Coquelin-cadet niet bijster geknipt voor de rol van den goedigen Chartier, toch heeft hij door 't eenvoudig zeggen van hoogst belangrijke, diep uit de ziel komende woorden weer getoond, wat een Coquelin-cadet vermag. Féraudy speelde Lucien Briaut, Leloir diens vader, de eerste uitmuntend door een meesterlijk, sober en toch aangrijpend spel, Leloir een heerlijk type gevend van den ouden, kleingeestigen, doch in zijn hart goeden brompot. De vrouwelijke afdeeling wekte nog meerdere bewondering dan hare mannelijke collega's: Mlle Bartet, Mad. Pierson en de jonge Mlle Piérat, welke in volgorde Hélène, Mad. de Roine en Lucienne voorstelden, waren het volmaakte dicht nabij, zeer te prijzen door hunne ingehouden, nooit overdreven vertolking. De kleinere rollen, zal ik hier, mede door hare niet zeer groote belangrijkheid, niet memoreeren.

Zoowel door het publiek, als door de Parijsche pers is Alfred Capus' nieuwste arbeid welwillend ontvangen en 't zou mij geenszins verwonderen, indien het vriendelijke stuk nog na maanden de Parijzenaars naar hun geliefden Français deed stroomen!

Het verdere tooneelnieuws uit de Seinestad is snel verteld. Uit zeer betrouwenswaardige bron heb ik vernomen, dat een onzer meest bekende Hollandsche journalisten te Parijs, de heer Snabilié, met een zijner vrienden aan een tooneelstuk werkt, dat eerlang bij Antoine voor het voetlicht zal komen. 't Zal evenwel nog geruimen tijd duren, daar eerst dit theater de Parijzenaars in kennis wil brengen met Shakespeare's King Lear, natuurlijk in de Fransche vertaling. Voorts is bij de Groote Opera Richard Wagner's Tristan und Isolde in studie en verwacht men de eerste opvoeringen begin December.

* * *

Op een der laatste Lamoureux-concerten bracht de bekende violist Johannes Wolff een noviteit van Camille St-Saens ‘Caprice Andalou’ ten gehoore. De Parijsche pers is bitter slecht over dit werkje te spreken en zegt het te betreuren, dat de componist der ‘Samson et Dalila’, vroeger zoo gewaardeerd, tegenwoordig het publiek deceptie op deceptie bereidt, zoodat dit laatste zijne nieuwere scheppingen slechts wantrouwend gaat hooren. Waar vroeger de pen van den meester in staat bleek te zijn, heerlijke chefd'oeuvres te schrijven, daar moet men er zich over verwonderen, dat tegenwoordig alleen groote banaliteiten derzelve ontsnappen. Men vraagt zich af, hoe St-Saens het van zich verkrijgen kan, de waarde van zijn voorgaanden arbeid op zulk eene gruwelijke wijze te bezoedelen, in 't kort, de roem van den componist is danig aan

het tanen, en de afstand tusschen hem en wijlen den populairen Gounod geweldiger dan ooit.

'De klanken, die u van de vingers vloten, als droppen rozengeur,' zooals Jacques Perk van de muziek schreef, zouden ze inderdaad ons reeds allen door den toonkunstenaar geboden zijn? Zoo ja, dan zal het wreede publiek hem spoedig genoeg den rug toekeeren en een 'mene mene thekel upharsin' te meer zal wreedelijk schallen in het oor van den onfortuinlijke.

LEO LAUER.

Parijs, 27 November 1904.

Varia.

Herman Heijermans over Herman Robbers.

'*Het derde-rangs geschoolmeester van een onkiesch mentortje, dat bij een collega over de raamborden loert, nijdasserig spuwt op de boterham, om morgen weer socialerig te gehbaren, lijkt mij niet geheel verdedigbaar.*'

Onnoodig te zeggen, dat deze straat-taal, gelijkend op het gekijf van twee achterbuurtventers, een gevolg is van het misdadig feit, dat Herman Robbers het durft wagen een boek van Heijermans (Diamantstad) *niet* mooi te vinden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Huisvrouw. Beter laat dan nooit, zult U met recht denken, als U dit antwoord onder de oogen krijgt. Ik zou U graag heel *veel* antwoorden op Uw brief, en op Uw opinies over die verschillende vorsten, maar als ik dat éérlijk deed zou ik misschien in aanraking komen met de wetten op majesteitsbeleediging, enz. - Dus moet ik maar zwijgen

veiligheidshalve, en mij er toe bepalen U te zeggen, dat ik het met U eens ben van a - z op die punten. - Wat U schrijft over het vermorsen van hunne werkkracht en kunde, door heel veel vrouwen van den tegenwoordigen tijd, is zóó waar, dat ik 't in Uw eigen woorden hier een plaatsje geef;

'*Met vermaak heb ik de verslagen gespeld van het vrouwen congres in Berlijn*, *en ik vraag mij wel eens af hoe het toch komt*, *dat werkelijk knappe menschen*, *zoowel mannen als vrouwen*, *zoo in het leven onpraktisch te werk kunnen gaan*, *en ik kom tot de conclusie dat veler knapheid daarin bestaat om op eene handige manier zich zelve omhoog te stuwen*[*)]. *Uit die verslagen zag ik toch wel, dat velen der vrouwen werkelijk groote kande hebben*, *veel werkkracht*, *en lust*, *en ik dacht zoo: als die zich nu toch eens allemaal konden tevreden stellen met hun goeden wil en hun krachten te besteden aan eigen-werkkring of huishouding of kinderen*, *wat zou er dan langs natuurlijken weg meer bereikt worden dan door het tegenwoordige schreeuwen buitenshuis*, *en dat beloofde land van vrouwen-kiesrecht! Als de vrouwen al hun talenten buitenaf gaan exploiteeren en zoo weinig mogelijk naar hunne kinderen omkijken*, *dan zal er op den duur hoe langer hoe meer voor die kinderen te rakkeren vallen.*'

.... Hier moet ik afbreken met het doen van aanhalingen. Want als *ik* namen mocht noemen in de Lelie, zooals U het kunt doen in particuliere brieven, ik verzeker U dat ik U staaltjes kon geven, waarbij de Uwe nog niets zijn. - Mevrouwen, die elke week een andere meid hebben, en spreken over de dienstbodenquestie, nuttige dames, die hun eigen kinderen overlaten aan het bon plaisir van een kindermeid, of van wie toevallig thuis is om er op te passen, etc., etc. - Dank voor Uw vriendelijte woorden aan mijn adres en over de Lelie.

Cum Deo. - U zult, hoop ik, mij vergeven dat Uw brief lang onbeantwoord bleef. In hoofdzaak, omdat er eigenlijk geen ander antwoord op valt te geven, dan een woord van dank voor Uw sympathie, die mij altijd welkom is. Over dat artikel van van Deyssel in de Lelie weet U namelijk reeds *mijn* opinie, door mijn eigen beschouwingen over Coenen. - En wat de winkeljuffrouw van l'Oiseau d'Or betreft, ben ik 't niet heelemaal met U eens, want ik vind dien meneer, die maar dadelijk trouwt met die juffrouw die zijn kinderen komt hoeden-passen, zoowel als die kinderen-zelf, een beetje tooneel-achtig. In de werkelijkheid gaat het m.i. minder romantisch toe, en stuit men op veel meer vooroordeel en bekrompenheid. M.i. is dit gedeelte van het boek het minst waarheid-getrouw. - Ja, de Roomschen zijn m.i. veel weldadiger en veel meer bereid den armen te helpen, dan de protestanten 't zijn onderling. (Dit ziet op het verhaal in Uw brief).

P. van V. Ik dank U zeer voor Uw vriendelijke inlichting, dat Ossip Schubin het pseudoniem is van Lola Kirschner, zooals gij mij mededeelt naar aanleiding van mijn boek Vrouwenliefde in de Literatuur.

Phra. - Ik ben U nog steeds dank schuldig voor Uw fraai epistel. Tot mijn spijt kan ik er niet nader op ingaan. U zult wel begrijpen, waarom niet. '*Het haantje zou dan zijn kam weer opnieuw opzetten*, *en nog woedender oogen maken*', dan nu reeds het geval is. Een 'haantje' is een beeld waarvoor ik U de verantwoordelijkheid moet

*) *Precies!* Hier slaat U den spijker op den kop!

laten. Maar 't is waar, dat hennetjes geen kam dragen. Denkt U maar eens na, tegen dat U opnieuw schrijft, over een nieuwe benaming. - Van den zomer en in 't najaar was ik zoo veel uit de stad, dat het beloofde bezoek in Uw buurt erbij inschoot. Ik hoop een volgend jaar te komen kijken. Hartelijk dank voor den toegezonden Gids. - Hebt U die leeswijzers gezien van de Holl:- drukkerij? Het portret van mevrouw Uw zuster is er ook onder! Ik miste haar bezoek ten mijnent, en kan dus tot mijn spijt niet oordeelen over de gelijkenis. Maar ik vind de afdrukken van diegenen, die ik ken, bijzonder goed-gelijkend en duidelijk. - Vriendelijke groeten aan mevrouw Phra.

G. Ik dank U heel hartelijk voor de photo. U hebt er mij bijzonder veel plezier mee gedaan. En ook met Uw brief. Ik ken U nu ineens. - En dat vind ik altijd zoo prettig. - Van harte wensch ik U verdere beterschap toe.

Noot redactrice.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Weet een der lezeressen soms eene deftige dame, die genegen zou zijn, om samen te wonen, in den Haag, omtrek Zeehelden-buurt, met een alleen-zijnde dame (middelbaren leeftijd), die reeds in 't bezit is van een volledig ameublement.

Antwoorden te zenden in de Vragenbus van de Lelie.

Johanna.

I.

Wie weet een plaats?

Een huisknecht van gezond gestel, 20 jaar oud, zag zich gaarne verplaatst. Goede getuigen staan ten dienste. - Brieven ter opzending (dus met postzegel) aan de Redactrice der Holl. Lelie. -

'*Pieternel.*'

II.

Wie weet een *goed* huis, voor een beeldig hondje, van 7 weken? - Adres bij de Redactrice der Holl. Lelie bekend.

'*Pieternel.*'

Ingekomen antwoorden.

Tot mijn spijt heb ik nu eerst het nummer van de Holl. Lelie van 9 November j.l. gelezen, en hoop ik nog niet te laat te zijn met mijn antwoord op de vraag, wie een geschikt pension weet in België of Noord-Frankrijk.

Gerust durf ik aan te bevelen: ‘Pension Kimpe’ Brussel, rue Bosquet 33 (près de l'Avenue Louise), waar ik zelf dezen zomer billijk en in alle opzichten aangenaam een poos logeerde.

Mocht de betrokken jonge dame soms Fransche lessen noodig hebben voor eenig examen, ook dan zou ik haar in diezelfde wijk een geschikte leerares kunnen aanbevelen.

Desgewenscht, ben ik gaarne bereid verdere inlichtingen te geven.

Almelo.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moesten de Ingezonden stukken door HERS en LOTOS, alsmede de correspondentie aan J. van M.G. te V. - JOKE, GERRIE, LIOBA, H.H. te S. en MARIA tot een volgend nummer blijven liggen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

14 December 1904.
18de Jaargang.
No. 24.

Hoofdartikel

(Deze wedstrijd-artikelen worden alsnog opgenomen op verzoek van vele abonné's).

Hoe kan een finantieel-onafhankelijk meisje zich nuttig maken?

Een finantieel-onafhankelijk meisje! - een rijk meisje dus.... Als je dat zoo ziet geschreven staan, krijg je een visioen van een mooi, jong wezentje, een schitterende lentebloem, een lachende zonnestraal, die licht en vreugde om zich heen verspreidt in het ouderlijk huis, waar zij op de handen wordt gedragen, verwend, gekoesterd, bedorven, door vader en moeder beiden....

Je zoudt haar willen toeroepen: 'benijdenswaardig Zondagskind! geniet toch volop dat blijde, onbezorgde lentegeluk, drink het in met volle teugen, dat ge de herinnering eraan als een schat in u meêdraagt, die u door uw geheele volgend leven een bron van warmte en verkwikking zal zijn'....

Je philosofeert verder over het verschil met zoo menig jong ding, dat reeds van de vroegste jeugd af moest worden ingewijd in zorg en ontberingen en je verheugt er je over, dat *dit* schepseltje het leven zal kunnen intreden, frisch van hoofd en hart, met vollen, ongerepten levensmoed en levenslust, wanneer dat leven haar eenmaal roept.....

En dan hoor je op eens, dat zoo'n kind vraagt om bezigheid, dat ze zich nuttig wil maken, plichten verlangt - met eerlijke ronde woorden: dat ze zich verveelt.....

Eerst krijg je een gevoel van medelijden met zulk een onvoldaanheid, je vindt het wel een klein beetje aanstellerig ook, - maar als je het wat aandachtiger beschouwt, bruist er ergernis, diepe, krachtige ergernis in je op over de ouders, of eigenlijk de moeder, die haar taak zóó slecht heeft begrepen dat ze in gebreke is gebleven het leven van haar kind zoo te vullen, dat dit voor verveling behoed bleef.... Want *zij*, de moeder kende het leven en ook de omstandigheden; *zij* wist, of ze diende het te weten, dat er, de officieele leertijd eenmaal geëindigd, een oogenblik zou kunnen komen, waarop haar kind kon vragen: 'Wat nu?' - En zoo zij al, door onnadenkendheid of zorgeloosheid, of gemakzucht, die vraag niet heeft voorkomen, zooals het haar plicht ware geweest, zeker had zij moeten zorgen er een antwoord, eene oplossing voor gereed te hebben.

‘Ik kan toch niet den geheelen dag pianospelen, zingen, schilderen, lezen!’ klaagt het meisje; en in die klacht ligt zoo duidelijk zichtbaar het onvergeeflijk verzuim der moeder. Neen, zij kan niet den ganschen dag musiceeren, teekenen, handwerken, wanneer dat alles bij wijze van tijd*verdrijf* wordt gedaan, vooral niet, wanneer zij het eenmaal als zoodanig is gaan voelen. Maar waarom niet van de eerste jeugd af, een dezer ‘talents d'agrément’ als ernst beschouwd en de ontwikkeling daarvan het kind als doel voorgehouden; waarom haar niet geleerd, dat, wie van de natuur eene gave heeft ontvangen, ook daarbij de verplichting heeft naar de volmaking dier gave te streven?

En wanneer er nu geen aanleg is, noch voor het een noch voor het ander, - wanneer het niet gelukt eenigen zin voor studie op te wekken? - O, het is mogelijk, en ik heb van nabij zulk een geval gekend in een ruim met aardsche middelen gezegend gezin, waar de achttienjarige dochter na volbrachten kostschooltijd zoude thuiskomen, ook zonder eenig talent of liefde voor muziek of schilderen of kunstnaaldwerk of wat dan ook. En de ouders, die maar al te goed begrepen, dat, als de eerste opgewondenheid van het ‘uitgaan’ er af was, verveling, door gebrek aan ernstige bezigheid wel eens de bron van veel ellende zou kunnen worden, de ouders zochten hoe zij het kwaad konden voorkomen en - vonden.

Zij woonden op een buiten vlak bij de stad en nu kwamen zij op de praktische gedachte om aan hun dochter de zorg en administratie van den moestuin op te dragen. Het was eene heele verantwoordelijkheid en in het begin kostte het natuurlijk inspanning om er ‘in te komen,’ maar de tuinbaas had schik, dat ‘de juffer’ zich zoo van alles op de hoogte wilde stellen en hielp flink, en ik kan gerust verzekeren, dat *dit* meisje nimmer heeft gezucht ‘dat ze met haar leêgen tijd geen raad wist.’

Nu maar, iedereen heeft geen buitenplaats en een moestuin ter beschikking!.... ik hoor het zeggen, en 't is volkomen waar; maar er zijn nog vele andere belangen dan die van moestuinen en - finantieel-onafhankelijke ouders kunnen zoo gemakkelijk belangen *scheppen*, die in overeenstemming zijn met den smaak en aanleg van hun kind....

En wat is er b.v. tegen om het jonge meisje het bestuur over de huishouding te geven en haar zóó vertrouwd te maken met de taak, die *haar* naar alle waarschijnlijkheid eens zal worden opgelegd? Het afdoende: ‘mama doet zelve de huishouding,’ heeft toch geen recht van bestaan. Dáár, waar het kind om werk vraagt, moet de moeder desnoods terugtreden en afstand doen van hare eigen bezigheden ten behoeve van dat kind. *Als* zij ten minste zelve nog huishoudelijke bezigheden verricht!....

O, de ouderwetsche inmaaktijd, - de wasch, die thuis werd opgemaakt, de linnenkast, die eigenhandig werd verzorgd! - Het gaf alles zoo'n heilzame drukte en afleiding, het hield van zooveel ziekelijke zelfbeschouwing af....

‘Die tegenwoordige jonge meisjes, ik begrijp ze niet,’ heb ik laatst eens eene oude dame hooren zeggen, ‘ze zien en hooren veel meer, ze leeren veel meer, ze hebben veel meer afwisseling in haar genoegens, ze verplaatsen zich meer, ze genieten veel meer vrijheid, dan wij grootmoeders ooit hadden - en tòch hebben *wij* nooit die onvoldaanheid en ledigheid gekend, die ik nu telkens bij haar opmerk, en die wel in de lucht schijnt te zitten....’

Ja, zij koos het rechte woord, die grootmoeder: het zit in de lucht! - 't is een microbe, een ziekte, die van de eene naar de andere gaat, en die zoo snel kon

voortwoekeren omdat bij de eerste gevallen het gevaar niet werd begrepen; en al de huismiddeltjes, die ik daar straks aan de hand deed, mogen, verstandig toegepast al voorkomen, - de kwaal, als die er eenmaal is, genezen, ik erken het gaarne, doen zij niet. Daarvoor is krachtiger medicijn noodig, de patiënt moet maatschappelijk werk hebben, bezigheid naar buiten....

Welnu, voor haar, die het ernstig meent, niet uit zucht tot meêdoen aan een modetje, dat na een poos geene bekoring meer heeft, maar met de eerlijke bedoeling zich te geven, voor haar is er nog genoeg te doen....

Laat zij zich wijden aan de kinderen van behoeftige ouders, laat zij den armendokter vragen haar een paar gezinnen aan te wijzen, waar de bleeke stumpertjes zoo heel dringend frissche lucht noodig hebben, maar waar èn vader, èn moeder den geheelen dag moeten sloven en tobben en geen tijd hebben om er voor een wandeling uit te breken. Laat zij de kleinen geregeld iederen dag gaan halen en hen in de buitenlucht brengen, hen onderweg hier of daar een flink glas melk geven en op die wijze trachten een heel

klein beetje bij te dragen tot de volksgezondheid.

Of laat ze eens een kijkje gaan nemen in zulk een gezin, wanneer de moeder kraamvrouw is. Dan zal ze een meisje van een jaar of tien vinden, dat aan 't werken is en meteen op de kleintjes - en er zijn er vaak veel - past; dan zal ze hooren dat de vrouw met den derden of vierden dag weêr op de been is, omdat 't zoo toch niet gaan kan. ‘De oudsten gaan naar school, die kunnen zich zelve helpen, maar de anderen....!’ Als nu het finantieel-onafhankelijke meisje eens voorstelde om er twee bij zich thuis te nemen, zoodat moeder daar geen angst en zorg voor behoefde te hebben en nog wat rust kon houden?

Zie, dat is weinig ‘opzienbarend,’ maar ‘waarlijk’ nuttig-zijn, en wie weet of niet het zoo klein begonnen werk zich zal uitbreiden; - of niet eene andere finantieel-onafhankelijke een eenvoudig huisje zal inrichten, waar niet twee, maar laten we zeggen acht of tien van dergelijke logeetjes een onderkomen zouden vinden.

Dan komt misschien nog eens in vervulling het droombeeld van een zeer humaan en edeldenkend arts, die mij nog niet lang geleden zeide:

‘Als ik millionnair was, dan stichtte ik eene inrichting waar vrouwen uit de volksklasse zich kunnen laten opnemen om hare bevalling af te wachten; waar zij behoorlijke ligging, voeding, verpleging en rust zouden vinden en zoolang konden blijven, totdat zij voldoende op krachten waren gekomen om zonder nadeel voor zich zelve of voor het kind, dat zij moeten voeden, weder naar haar dagelijkschen arbeid terug te keeren.

Maar om zoo iets mogelijk te maken, om die vrouwen, al heeft men haar overtuigd van het groote nut zulk eener inrichting, te bewegen zich daar te laten opnemen, moeten zij zonder bekommernis kunnnen wezen over het gezin, dat zij achterlaten. En daarom moet naast het eerste gebouw een tweede verrijzen, waar aan die kinderen huisvesting wordt verleend gedurende al den tijd, dat de moeder afwezig blijft.’ -

Mij dunkt, dat in een land als het onze, waar menschenliefde en zucht-om-nuttig-te-zijn zoo hand aan hand gaan, de verwezenlijking van zulk eene schoone gedachte al heel gemakkelijk moet zijn!

V.D.

Onze vroeg-rijpe jeugd.

We zijn in honderd jaar geen stap vooruitgegaan, want waar tegenwoordig, en in vele opzichten terecht, de klacht wordt geuit, dat er geen *kinderen* meer zijn, was dit een eeuw geleden al geen haar beter.

De oude tijd is voor ons altijd een leerzame tijd, en daarom deelen we er zoo graag wat uit mede. Veelal zien we er in, als in een spiegel, en dan treedt dikwerf ons drakerige portret, helder voor de oogen.

De Haagsche Courant van 15 December 1804 brengt, onder Buitenlandsch Nieuws, uit Neurenberg, met dagteekening van 5 December, een paar berichten, welke voor ons nuttige wenken bevatten.

Eerst wordt te velde getrokken tegen het bangmaken onzer kinderen, voornamelijk op St. Nicolaasavond.

Dit kinderfeest bij uitnemendheid moet ontdaan worden, zoo schrijft de berichtgever, van de misbruiken welke er mede gepaard gaan.

Het is niet noodig den kinderen de ‘onnozelheid haarer onschuldige verrukkingen, en betoveringen van dien heuglijken vieravond, uit eenen al te ontijdigen ijver, tegen vooroordeelen en bijgeloof te betwisten, maar slechts te bevrijden van het onbedachtsaam dwaaze en gevaarlijke bangmaken, 't welk zonder de minste noodzaak, om een misrekent best wil, tusschen de kindervreugt zoo onbarmhartig ingement wierd.’

Dit alles overwegende had de regeering van een naburig keurvorstendom, (in 1804), een streng verbod uitgevaardigd tegen het ‘onbesuisde verbluffen en bullebak spelen.’

Zoo oppervlakkig te oordeelen is er eenige contradictie in verband met het andere verbod van den Keurvorst van Baden en het hiervoren medegedeelde.

Uit het eerste zou men kunnen opmaken deze leer: houd de kinderen niet te onnoozel. In het andere, dat we gaan mededeelen, wordt ons op het hart gedrukt: laat de kinderen kind blijven.

Overtuigd, dat de huiselijke levenswijzen en gebruiken, zulk een grooten invloed hebben op het gewichtig stuk der opvoeding, had de vorst gemeend paal en perk te moeten stellen aan het ontaarden van het kinderspel in groote-menschen gedoe.

Roemende het spel der kinderen als een uitvloeisel van onbegrensde en onbekommerde

vroolijkheid der kindjaren, welke nooit terugkomen, en zoo onmisbaar is voor den wasdom en ‘den kweek’ der veerkracht van ziel en lichaam, betreurt hij het dat het kinderspel herschapen wordt ‘in geregelde en puntige saletten en kinderbals, om, zoo mogelijk, *zuigeling-Fatjens en Coquettes* te formeren, en de rijpere jeugt, door deze anticipatie op den leeftijd, de verrukking en verrassing van den overstap uit de kinderkamer tot de fraaye waereld en haare veroorloofde genugten te verstompen, en vroeg versletenen, aan den volgenden leeftijd, ten akeligen geschenke aan de verveeling over te laaten.’

De berichtgever voegt er nog bij, dat deze ‘Kinder-Bals publiek gegeven werden, en zoo uitsporig liepen, dat zij geheele nachten duurden, ja, den hoogmoed der ouders op deeze vroeg gepolijste kinderen, zoo ver ging, van hen zelfs op de Redouten (gemaskerde bals) mede te brengen.’

De ordonnantie daartegen uitgevaardigd hield in, dat kinderbals slechts mochten plaats vinden onder toezicht der onderwijzers, en niet later mochten afloopen dan 11 uur des avonds. Bovendien zouden gestraft worden al degenen die kinderen op de gewone bals, of de gemaskerde bals medebrachten.

Wij zullen hieraan niet veel toevoegen, dan alleen dit, dat het vroeg-rijpe der jeugd moet tegengegaan worden, wil men niet op 20-jarigen leeftijd oude vrouwtjes en mannetjes zien, die der wereld zat zijn.

SERVAAS VAN ROOYEN.

Gemeente-archivaris.

Echo's uit Parijs. II. Parijs voor honderd jaren terug - 2 Dec. 1804 - Jeanne d'Arc gestreeld en geslagen - Een standbeeld voor Waldeck-Rousseau - Het Engelsch-Russische incident.

Alhoewel ik reporter van hedendaagsche feiten en gebeurtenissen ben, zoo verzoek ik toch voor heden mijne lezers, zich met mij te verplaatsen in een tijdperk, eenige jaren na het geboren worden der vorige eeuw. Ik doel op het voor Frankrijk zoo belangrijke jaar 1804. Belangrijk niet alleen, wijl toen aan het hoofd van het Fransche volk een man stond, zooals de wereldgeschiedenis er wellicht geen tweeden kan aanwijzen, de legerbenden onder aanvoering dier grootsche figuur de nederlaag schier niet kenden, belangrijk ook, daar toen de groote Napoleon zich machtig genoeg meende, de eenvoudige generaal- en consulsuniform voor den rijken hermelijnen Keizersmantel, de kroon verlangde, welke alleen het hoofd van imperators siert. Doch Bonaparte wenschte meer: een Kerkvorst, welke tegenwoordig zoude zijn bij dat buitengewoon machtsvertoon, de Paus moest van Tiber- naar Seine-stad komen, de Paus in eigen persoon, teneinde zelf te kronen dien eersten Keizer der Fransche landen.

De reis van den Heiligen Vader, Pius VII, ging evenwel met bezwaarlijkheden gepaard, vertoornde ten hevigste de emigranten, die vanaf dien tijd den Paus als ‘Napoleon's Kapelaan’ doopten en het grootste deel van het Heilige College, terwijl ook het Oostenrijksche hof een zuur-zoet gelaat toonde over de drukke onderhandelingen tusschen Parijs en Rome. Napoleon eindelijk besloot zelf dezen Gordiaanschen knoop door te hakken en slaagde er werkelijk in de aarzelingen van het hoofd der Katholieke Kerk te overwinnen. Hier volgt het episteltje, dat Pius VII

tot den gewichtigen stap deed besluiten, en dat naar Italië overgebracht werd door generaal Cafarelli en door mij ontleend aan een opstel over deze zaak van Jean Guétary in de ‘Presse’.

> ‘Ik verzoek Uwe Heiligheid - zoo schreef Napoleon - door Uwe doorluchtige tegenwoordigheid het godsdienstig karakter te willen schenken aan de kroning en zalving van den eersten Keizer der Franschen. Deze ceremonie zal buitengewoon veel aan plechtigheid winnen, indien zij door Uwe Heiligheid zelve geleid wordt. Zij zal ons en onze volken Gods zegen verschaffen, wiens geboden het lot van huisgezinnen en keizerrijken bepalen. Wij bidden God, Zeer Heilige Vader, dat hij U lange jaren nog het oppergezag en bestuur onzer Heilige Moederkerk laat’.
> *Uw deemoedige zoon,*
> NAPOLEON.

Den 2^{en} November 1804 begaf Pius zich inderdaad op weg naar Frankrijk, vergezeld van eene talrijke menigte kardinalen. Bonaparte bekostigde de reis, om de eenvoudige reden, dat het hof te Rome voor drie kwart geruïneerd was. Dit nam evenwel niet weg,

dat de kerkvorst voor zijn gastheer en diens onmiddelijke omgeving eenige kostbare geschenken medevoerde; dit offer scheen de pauselijke schatkist nog wel te kunnen brengen. Te Turijn werd de hooge reiziger met de meest mogelijke eerbewijzen, door de officieren van het Italiaansche leger ontvangen, dat toen gecommandeerd werd door den ouden generaal Menou. Deze krijgsman was een der typen van de groote armée; niet alleen, wijl hij eene Muzelmansche tot eega koos, ook zijne beurs was meestal van zulk een platten vorm, dat Napoleon meermalen zijne schulden moest betalen. Hij volgde zijn gebieder o.a. naar Egypte en werd door dezen tot gouverneur van Piemont benoemd; in deze hoedanigheid ontving hij dan ook den Paus te Turijn en leidde vervolgens Napoleon's gast naar de Fransche grenzen. Van Menou vermeldt de geschiedens nog, dat toen hij eenige jaren later te Venetië overleed, men in zijne secretaire meer dan driehonderd ongeopende brieven vond; het vreemdsoortig wezen weigerde nl. de ontvangen berichten zelf te lezen, daar hij voorwendde geen tijd te kunnen verliezen en liet de lectuur steeds aan zijne adjudanten over, welke hem vervolgens van het meest belangrijke nieuws op de hoogte mochten houden.

De Paus trok vervolgens den Mont-Cénis over, evenwel niet in zijne karos gezeten, maar uitgestrekt in de zachte kussens van een draagstoel, om iedere vermoeienis te voorkomen. De weg was geheel afgebakend, geplet en daar, waar hij steile hellingen passeerde, zorgvuldig van barrières voorzien; tevens waren op sommige punten eskadrons gendarmen gecommandeerd. In 't kort, alles had men in het werk gesteld, om zoo comfortabel en tevens zoo veilig mogelijk den zoo vurig begeerden hoofdpersoon der plechtigheid, naar Parijs te transporteeren.

Drie weken na zijn vertrek uit Rome, kwam de Paus te Fontainebleau aan, waar hem eenige oogenblikken van ongestoorde rust gegund werden vóór het zenuwachtige verblijf in de hoofdstad. Toen boden Napoleon verwittigden van de komst des Heiligen Vaders, wendde de keizer voor, zich ter jacht te begeven, doch in werkelijkheid trok hij den lang verbeide tegemoet. Pius was ten zeerste verwonderd den man, welke hem meer vrees dan bewondering inboezemde, daar eensklaps voor zich te zien, gekleed in het eenvoudige jachtkostuum en omgeven door een rumoerigen troep honden. Hij wilde uit zijn rijtuig stappen, doch aarzelend zijn wit-satijnen schoeisel aan den modderigen weg toe te vertrouwen, spreidden de dragonders van het escorte hunne mantels op den grond voor hem uit. Napoleon was toen behulpzaam bij het uitstijgen en omhelsde zijn gast lange daarna. Na de eerste begroetingen werd de tocht naar het kasteel voortgezet, waar op het bordes Josephine, omgeven door een schitterenden hofstoet, Pius VII afwachtte, terwijl de keizerlijke troepen voor het militair eerbetoon zorg droegen.

Nog waren geen drie dagen verloopen, of de hooge personen deden hun intocht in Parijs, de hoofdstad, wier bewoners bijkans ziek van feestvreugde waren en in opgewondenheid den kroningsdag verwachtten, waartoe men den 2^{en} December had bestemd. De hotels waren overvuld met vreemdelingen, die van heinde en verre kwamen, teneinde de twee machtigste vorsten der aarde te aanschouwen. Meer dan zestig bisschoppen hadden hun diocese verlaten, de voornaamste officieren van land- en zeemacht, ze waren allen, zonder onderscheid binnen de muren der metropolis te vinden. De dagbladen gaven uitgebreide beschrijvingen van het feest; als bijzonderheid vertelde men, dat de keizerin een kostbaren ring bij een der meest bekende juweliers had doen vervaardigen, een kleinood, dat een miniatuur-flacon

bevatte; Murat - toenmaals gouverneur der Seine-stad - zou een weelderig costuum, eene geheel met diamanten versierde sabel op den grooten dag dragen, de Journal de Paris publiceerde een ode aan den Paus:

> 'Des eaux du Tibre et de la Seine
> Que rien ne trouble plus le cours....'

Men was vreugde-dronken, aan de kroning werd alleen gedacht, aan de kroning, den Paus en Napoleon! Zulk eene stemming heerschte in die dagen te Parijs, toen alles gereed was tot het overdadig feest, de Notre-Dame hare poorten geopend had, teneinde Pius VII toegang te verleenen tot het eeuwenoud monument, waarvan zijn voorganger Alexander III de eerste steenlegger was.

Toen eensklaps moest de Paus tot zijne groote verbazing, uit den mond van Josephine zelve vernemen, dat zij slechts door een burgerlijk huwelijk aan Bonaparte verbonden was. Dit nieuws gewerd hem den 30^{en} November d.w.z. nauwelijks 48 uren voor

het voltrekken der plechtigheid.... Deze laatste heeft er evenwel niet door geleden, ze was inderdaad even schitterend, als ze reeds weken te voren beschreven werd. Laat ik aangaande dit weelderig schouwspel nog eenige bijzonderheden citeeren uit het mooie werk ‘La Révolution française’ van Mignet.

De keizer begaf zich met Josephine de Beauharnais in het beroemde rijtuig l'Opale, dat nu nog in het museum te Versailles te pronk staat, bespannen met acht schimmels naar de Notre-Dame, waar hij opgewacht werd door den Paus, de kardinalen en verdere staats- en kerkgrooten. In den keizerlijken mantel gehuld, de kroon op het hoofd en de schepter in de hand richtte hij zich terstond naar den troon, waar de Heilige Vader zetelde, om daar de zalving te ontvangen en uit den mond des geestelijken vorsten de volgende rede te vernemen: ‘Almachtige God, gij, die Hazaël bestemd hebt om Syrië te regeeren en Jehu tot koning van Israël, hun Uwen wil openbarend door middel van den profeet Elias; Gij, die eveneens het heilige oliesel der koningen hebt uitgestort boven het hoofd van Saul en David door Uwen profeet Samuel, deel ook door mijne handen de schatten Uwer gunsten en zegen uit aan Uwen dienaar Napoleon, welken wij, niettegenstaande onze persoonlijke onwaardigheid, in Uwen naam tot keizer wijden.’ Toen de Paus Bonaparte daarop naar zijn troon gevoerd en deze den vereischten eed afgelegd had, riep de chef der herauten met luide stem: ‘Le très glorieux et très auguste empereur des Français est couronné et introuisé! vive l'empereur!’ Duizendvoudig herhaalde zich deze kreet door de gewelven der kerk, buiten donderde het van artilleriesalvo's en de Paus hief het Te-Deum aan....

Twaalf maanden later, de verjaring van het kroningsfeest, was het Napoleon nog eens gegeven de gebenedijde woorden: ‘U, o God loven wij’ te stamelen: Austerlitz! Toen werd er nog niet gedacht aan Waterloo, Elba en St.-Helena, toen kon Béranger nog niet zingen van:

> ‘Lui qu'un pape a couronné
> Est mort dans une île déserte.’

* * *

We hebben dezer dagen weer eenige woelingen medegemaakt, echt Parijsche opstootjes, welke aanvankelijk van zeer ernstigen aard schijnen, doch weldra door de sterke vuist van politie en gardes municipaux op doeltreffende wijze beteugeld worden. De Fransche houden nu eenmaal van manifestatiën, welk genoegen hun van hooger hand gaarne gegund wordt, altijd, indien men binnen de perken van netheid en orde blijft.

Ditmaal waren het de heeren studenten en gymnasiasten, welke eenige reuzenbetoogingen op touw meenden te moeten zetten en wel ten gunste van Jeanne d'Arc. Wat was nl. het geval? Een gewisse leeraar aan het lyceum Condorcet, M. Thalamas, had op een zijner colleges de jonkvrouw van Orleans voor al wat slecht is uitgemaakt: Jeanne d'Arc werd door genoemden docent een lichtekooi, publieke vrouw enz. geheeten. Schiller laat zijne heldin in ‘die Jungfrau von Orleans’ tot haren geliefden Raimond zeggen: ‘Du siehst, mir folgt der Fluch,’ ik zou er aan toe kunnen voegen: ‘bis zum 20sten Jahrhundert.’ Die vloek des heeren Thalamas klonk zijnen leerlingen hoogst onaangenaam in de ooren en men besloot het muisje een staartje

te geven. Dat staartje bestond uit een ernstig onderzoek, hetwelk geleid is geworden door twee bekende inspecteurs der Académie Française en waarbij zelfs de minister van onderwijs betrokken was. Het meerendeel der leerlingen werd in deze kwestie gehoord en het eind van het liedje was de overplaatsing van den leeraar naar eene andere instelling.

De driftige jeugd was daarmede evenwel niet tevreden, nog sterker middelen van verzet moesten worden aangegrepen, de straat werd het geschikt terrein voor samenscholingen, de standbeelden der beleedigde bevrijdster van Frankrijk, het doelwit van geestdriftige betoogingen en anti-manifestaties. Want waar de gekrenkte jongelingschap, wier gelederen geducht versterkt waren met oud-gedienden, in het neerleggen van bouquetten en het afsteken van bruischende gelegenheidsspeeches, het geneesmiddel zochten, dat de geslagen wonden zou heelen, ook de tegenstander toonde zich in het bezit van talrijke benden aanhangers. Vuur en water zijn elkaar vijandig als kat en hond, en ook deze legers toonden elkaar tanden en nagels. Meerdere botsingen waren de onvermijdelijke gevolgen, charges der politie en arrestatiën van tientallen individuën. Gisteren steeg het aantal zelfs tot 218; doux pays, doux peuple. Zoo vindt men deze laatste dagen van het jaar de Parijsche hoofdstraten bevolkt met een erg opvliegend soort lieden;

doch de fiool des toorns, welke zij over hunne vijanden uitstorten, is dra bekoeld en de burgeroorlog, de zaak welke nu honderden verhitte hoofden veroorzaakt, lijkt mij snel genoeg te zullen doodbloeden. En dan zal vader Tijd haar wel begraven.

* * *

Eene kunst, waarin wij, Hollanders, uiterst slecht bedreven zijn, is die van het oprichten van standbeelden voor onze groote zonen. En was die wetenschap niet uiterst moeilijk af te kijken, daar zij te wijten is aan de lauwe, weinig doortastende geest van onzen stam, die helaas maar niet in een ademzucht te veranderen is, ik zou mijne landgenooten willen toeroepen: komt mede naar onze naburen, naar Engelschen, Duitschers, Franschen en leert daar, hoe werkelijk groote volken hunne verdienstelijke mannen op waardige wijze eeren.

Vandaag valt mij evenwel dat gebrek van ons Neerland niet zoodanig op als anders, daar we door den Parijschen gemeenteraad zoo juist getracteerd zijn geworden op een tooneeltje, dat noch kiesch, noch verkwikkend mag genoemd worden. Aan de orde was de oprichting van een standbeeld voor wijlen Waldeck-Rousseau, waarvan het initiatief uitging van de Alliance républicaine démocratique en waarvoor door adressanten eene subsidie van 1.000 frcs. werd gevraagd. Die 100 Louitjes, voor eene stad als Parijs toch een bagatel, waren het sein tot het losbarsten van ettelijke canonades, uit den mond van heeren-leden: het vuur was in noodlottig contact gekomen met den kruitvoorraad. Geloof echter niet, dat het de specie was, welke de oratoren met zulk een feu sacré bezielde, neen, de meer dan vuige lust, nog even genieperig eene smet op Waldeck-Rousseau's werk te kunnen werpen, was de enkele drijfveer tot deze zeer te laken redevoeringen. En hoe schrijnend moet de echo dezer gemeenteraadszitting in de ooren der nog in rouw gedompelde familie klinken!

Toch is het kwaad tijdig gestuit, de zaak heeft gelukkig eene goede wending genomen en Waldeck-Rousseau zal eerlang zijne plaats tusschen Victor Hugo, Jules Simon en andere mannen van beteekenis innemen.

* * *

Zooals algemeen bekend is, zal eerlang eene commissie van onderzoek te Parijs zich vereenigen, ten einde het zoo betreurenswaardige voorval tusschen het Baltisch eskader en een deel der Britsche visschersvloot aan eene strenge enquête te onderwerpen. De commissie zal een internationaal karakter dragen en is tot nu toe samengesteld uit de afgevaardigden der beide betrokken mogendheden, van Frankrijk en Amerika, terwijl ook het Oostenrijksche gouvernement voornemens is zich in de zaak te mengen. Waar Rusland en Engeland hunne keuze hebben doen vallen op de admiraals Lewis Beaumont en Kazkanoff, heeft de Fransche regeering gemeend, zich te moeten laten vertegenwoordigen door den vice-admiraal Fournier, eene beslissing, welke niet anders dan de algemeene goedkeuring kan wegdragen. Deze hoofdofficier toch wordt als de meest geziene persoon der Fransche marine beschouwd en in tijd van oorlog zoude men aan niemand liever dan aan Fournier de leiding der vloot zien opgedragen.

De gekozene heeft reeds alle hooge commando's gevoerd; nadat hij de prefectuur van Brest en Toulon had waargenomen, mocht het eskader der Middellandsche zee Fournier zijn bevelhebber noemen. Nog meer verdiensten vereenigt de vice-admiraal in zich: Hij is nl. zeer bekwaam in zake het torpedo-wezen, sedert meerdere jaren inspecteur der mobiele verdedigingswerken van Frankrijk, welke hij inderdaad in uitnemenden staat heeft weten te brengen. Summa summarum: een man, uitnemend geknipt voor de lang niet gemakkelijke taak, welke men hem nu gaat opdragen, en algemeen mag verwacht worden, dat, indien de andere gedelegeerden van evenveel takt en bekwaamheid blijk zullen geven als de Fransche vertegenwoordiger, het incident, dat eenmaal een noodlottigen oorlog deed vreezen, volkomen langs vreedzamen weg zal opgelost worden.

LEO LAUER.

Parijs, 5 December 1904.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Liefde en Vriendschap.

(Naar aanleiding van de beschouwingen over Liefde en Vriendschap.)

Twee Engelen daalden op aarde neer;
Ze waren door God gezonden.
De een was de Liefde en de ander
Had in Vriendschap 'n naam gevonden.

De liefde is in een vuurrood gewaad,
Hartstochtelijk van zinnen.
De Vriendschap is van kalmer aard.
Wie zou men 't meest beminnen?

De Liefde met haar zinnelijk genot,
Maar ook met reinere plichten;
Als ze zegenend rondgaat hier op d' aard
Om 's menschen smart te verlichten.

Ik geloof, ze hebben beiden een taak
Op de aarde te verrichten.
De Liefde met haar tweeërlei aard.
En Vriendschap heeft ook haar plichten.

Ze zijn te zamen zeer nauw vereend,
Maar ook weer vaneen gescheiden.
De Vriendschap met haar zacht gelaat,
En de Liefde met haar lijden.

Ze vonden op aarde beiden een plaats.
Ze zijn als zusters verbonden.
Waar de Vriendschap gaat, is de Liefde ook,
Want zoo heeft God ze gezonden.

A.G. HERS.

II. Godsdienst - werkkring - plicht door Lotos.

Deze drie bovenstaande woorden staan in dezen Kuyperiaanschen tijd in nauw verband met elkaar. Helaas! de wezenlijk vromen zien hun godsdienst tegenwoordig te niet gaan, ze zien hem verbasteren, want wat is de leus van velen, die leven onder de *regeering* (ik moet het woord *regeering* hier wel gebruiken) van onzen minister van Binnenlandsche Zaken?

Je godsdienstig voordoen, je dien naam geven, naar de kerk hollen, dàt is de manier tegenwoordig om er te komen, om de anderen vooruit te loopen. Werkt zoo iets nu niet nadeelig op de maatschappij? Dat niet alleen, maar wordt de zedelijkheid daardoor niet te niet gedaan? Is het dan niet volkomen begrijpelijk, dat je gemoed daar tegen in opstand komt, vooral het gemoed, dat vecht voor waarheid, en waarheid alléén? Is het dan niet begrijpelijk, dat je een haat voelt opkomen tegen vrome menschen, omdat je tegenwoordig niet weet wat voor vleesch je in de kuip hebt, ofschoon het den heer Kuyper wel bekend is?

Werkelijk godsdienstigen timmeren niet aan den weg, werken geruischloos, doen goed geruischloos, *leven* naar hunne beginselen en dàn, dan dwingt dat eerbied af, want je weet, ze doen hun best om in alles hun plicht te doen, maar die anderen, die quasi-godsdienstigen, die opstuiven als zoogenaamd God's woord ijdellijk gebruikt wordt en wier moreel gehalte al op een heel laag standpunt staat, die anderen doen je bloed koken.

Kijk, wij hebben allen onze gebreken, de eene meer de andere minder, maar we doen ons best om zoo goed mogelijk te zijn, niet waar? Diegene dus, die veel op zijn

kerfstok heeft, moet toch eerst probeeren een beter leven te leiden, vóórdat hij er toe overgaat om een ander te corrigeeren.

In den tegenwoordigen tijd is het zóóver gekomen, dat op kantoren zelfs aanmerking gemaakt wordt, als men God's naam ijdellijk gebruikt, hetgeen naar mijne bescheidene meening toch niets met het kantoor uit te staan heeft. Niet alleen vind ik, dat godsdienst niets met kantoorwerk te maken heeft, maar het wil er bij mij niet in, dat God, dien men toch noemt de ‘almacht’, de ‘alwetende’, en wien men alle goede hoedanigheden in de superioriteit toekent, zoo kleingeestig zou zijn om zich gepikeerd te gevoelen, dat zijn naam op iemands lippen komt. Daarbij is het toch, geloof ik, ook niet de bedoeling van zoo iemand, die wel eens, ‘o God’ uitroept om het begrip God, zooals de fijnen daaraan hechten, daaraan vast te knoopen. Je plicht doen, dat is wat ons te doen staat, doch ook hiervoor is geen maatstaf te vinden; het plichtsbegrip, dat hangt ook al van je opvoeding af.

Ik ken o.a. een jongmensch, die een goede betrekking liet varen, omdat zijn chef volgens hem te veel vloekte. Hij moest daarna door zijn moeder, die 't heelemaal niet breed had, onderhouden worden. Wat is nu meer je plicht: om je moeder op kosten te jagen of je betrekking te houden en dan doof worden voor het voor zijne ooren hinderlijke vloeken? Dat jonge mensch beweerde het eerste, dat was zijne opvatting. Wij komen dus tot de conclusie, dat, wat plicht is voor den een, dit daarom nog niet is voor den ander en daarom is 't het beste om iedereen op deze wereld vrij te laten daarin. Wie is zoo knap om te weten, welke weg de beste is???

Een Sprookje.

Nauw waren de eerste stralen van de roze-roode morgen-zon door de nevelen heen gebroken, of daar begon het gebabbel van de vele bloemen-kinderen en grashalmpjes, die met elkaar een vierkant hoekje vormden bij een wandelpad, in het bosch. -

Een uil, die zich in een nabijgelegen schuurtje teruggetrokken had, en den slaap niet scheen te kunnen vatten, bromde:

‘Nee maar die bloemen en grasplantjes! 't is zoowaar de menschen-wereld in 't klein - niet zoodra zijn ze ontwaakt, of daar begint het gekef en gekijf. En eveneens bij de menschen, meenen ook het bloempje en het grashalmpje in hun grootheidswaan, dat hun uil een valk is....’

De uil deed nu zijn ronde, groote oogen toe, nadat hij zijn meening gezegd had. - De uil is een wijze vogel, hij wéét wel, wat hij zegt.

Een kleine, kleine stekelbloem stond vriendschappelijk aangeleund tegen een jong

beukeboompje. Het beukje, dat daar al eenige jaren gestaan had, was door de ervaring van rondom, bijna zoo wijs geworden als de uil - maar omdat zijn natuur vriendelijk en goed was - in tegenstelling met die van den uil, die alles wel heel wijsgeerig bebrommen kon, maar overigens zelf altijd schuw terugweek - deelde gaarne goeden raad uit en steunde en hielp zooveel het kon al dat jonge goedje, dat in 't voorjaar de aarde zoo mooi maakt.

- Nu, het stekelbloempje had wél hulp noodig - het was zoo goed - zoo eenvoudig en zoo nederig, en iedereen lachte om zijn malle vraagjes. Maar toch mocht men het nietige bloempje wel lijden, och ja, het was zoo onderdanig en vroeg met twee woordjes altijd, als het wat weten wilde! -

Het beukje lachte en fluisterde: ‘O, stekeltje, hoor nu die bloempjes, die bloempjes, die dwazen! Inplaats nu te genieten van de heerlijke zon en haar eigen korten bloeitijd - zitten ze weer op elkaar te smalen’. En 't stekeltje stak zijn dik hoofdje zooveel mogelijk in de hoogte om nu óok te hooren. -

Het grauwe stekel-kruid scheen zeer ingenomen met zijn blader-dos, en was juist bezig te vertellen dat men hem laatst voor hulst had aangezien. Een spichtig, groen grashalmpje kwam vinnig tusschenbeide: ‘Als je *mijn* kleur hadt, zou 't er dóórgekund hebben, die gelijkenis, maar nu is 't te dwaas om 't zelfs te durven zeggen, zonder je belachelijk te maken, want je bent muis-grijs, en de hulst is glanzend-groen en even glad als ik....’ En met een nijdig rukje wendde het zich om....

't Beukje lachte, dat zijn bruine blaren schudden. Sommige bloemen lachten óok met 't beukje mee, maar toch heimelijk vonden ze 't maar erg flink, dat het grassprietje zoo'n groote stekelplant de waarheid durfde zeggen. -

Druk waren ze nog aan 't fluisteren en lachen, toen, zeker door het voorbeeld aangetrokken, een madeliefje vertelde, dat zij door iemand voor eene marguerite was aangezien. ‘Hé, wat mooie, kleine marguerite’, had een meisje geroepen.

‘En plukte ze je dan niet?’ vroeg een gele boterbloem, die gevraagd had, of haar kleur niet geleek op de gouden zonnestralen, en natuurlijk braaf was uitgelachen, en nu graag een ander hetzelfde gunde. - (Ieder zijn beurt, vond de boterbloem...)

‘Nee, zei het madeliefje, maar ze meende *mij* stellig, want haar oog viel juist in *mijn* hart; 't kan dus niet anders.’

‘Och kom, alsof dat een afdoend bewijs is, dat ze jóú bedoelde; misschien stond er wel een marguerite bij je,’ kwam weer een grassprietje tusschenbeide.

Dit grassprietje had 's ochtends eene langbeenige mug gewiegd, en van deze vernomen, dat men maar vrijuit moest spreken wat 't eerst op de tong kwam - raak of niet - dat deden de meeste menschen óók, zei ze, want op de aarde gold nu eenmaal de spreuk: ‘de brutalen hebben de halve wereld.’

Temidden van deze woorden-wisseling zoemde eene nijvere werk-bij over het groepje kibbelenden en waarschuwde: ‘haalt toch geen anderen in jullie geharrewar, en als je dan tóch spreekwoorden gebruikt, gelooft dan maar dat op jullie allemaal toepasselijk is: ‘Ledigheid is des duivels oorkussen’... en wèg zoemde om honing te puren met onverflauwden ijver en lust.

Het stekeltje vroeg nu aan den beuk, waar of de menschen dan eigenlijk waren...

‘O, straks zult ge ze wel zien verschijnen, wacht maar, als de zon niet meer zoo fel brandt, komen ze hierlangs wandelen.’

Vlak in de nabijheid van het stekeltje en den beuk, stonden hoog op ranke stengels vier groote, mooie margueriten, maar doordat ze zoo hoog en zoo voornaam waren, bemoeiden ze zich heelemaal niet met de bloempjes van den grond, natuurlijk. De bovenste beukenblâren alléén, spraken af en toe een woordje met haar, maar 't gesprek wilde gewoonlijk toch niet recht vlotten. -

Het stekeltje zou zoo heel erg graag zoo'n marguerite eens zien, want het beukje vertelde, ze had zoo'n groot gouden hart... en nederig vroeg ze: ‘Mevrouw Marguerite zou ik uw gouden hart wel eens mogen zien?’

Maar de marguerite deed net of ze 't niet hoorde, en dacht: ‘verbeeld je, wat denkt zoo'n ding wel, alsof men maar voor ieder te kijk staat...’ en gelukkig dat ze er zich zoo had afgemaakt, dacht ze een oogenblik later, want daar kwam een groote hommel aanvliegen en zette zich op de marguerite neer en nú kon ze praten en babbelen naar hartelust, met het deftige bezoek.

Het stekeltje stond daar ná de weigering als beschaamd, maar het beukje zei:

‘Kom vriendje, 't hoofd rechtóp hoor! Je zult zoo'n marguerite-hart nog wel eens zien, op een keer.’

En 't goede stekeltje stak het hoofdje weer rechtóp en knikte zijn vriend het beukje eens toe, terwijl het fluisterde:

‘Och beukje, wat zou ik zonder jouw hulp zijn.’

Een oogenblik later begon het weer:

‘Wat zou ik graag zoo hoog staan en zoo vóór aan den weg, om de menschen goed te kunnen zien, als ze komen.’

‘Pas op stekeltje’, waarschuwde het beukje, ‘als jij nu óok hoogmoedig wordt, dan zal er werkelijk geen enkel levend wezen in mijn buurt mij meer vreugde kunnen geven, want juist jouw leventje is nog zoo onschuldig en goed. - Och, en geloof ook niet, dat het zoo prettig is, als 't wel schijnt, om zoo mooi te zijn en zoo hoog te staan - wie aan den weg timmert, heeft veel bekijks’. - Dit laatste begreep het stekeltje niet recht, maar als zijn vriend het zeide, zou het wel zoo zijn.’ -

Opeens kwamen donkere wolken aandrijven, de wind stak óp - er kwam een geweldig onweer opzetten. De twijgen der boomen zwiepten heen en weer, ook het beukje maakte keurige buiginkjes, maar de slanke stengels der margueriten bogen zóó ver door, dat het stekeltje de groote bloem-gezichten vlák vóór zich zag. - Het genoot daarvan en zei nog zacht-vleiend en geheel zonder wangunst of wraak: ‘O, Mevrouw Marguerite, wat zijt u mooi! Uw hart lijkt wel zuiver goud.’ -

De marguerite zei niet veel terug, maar het beukje spotte onder hevig heen en weergezwiep: ‘Ja, dat is toch maar waar, hooge boomen vangen veel wind... wat zegt gij marguerite? - Lijken we nu geen acrobaten 1^{e} klas..?’

Het antwoord ging verloren door een ratelenden donderslag, maar dat kon het beukje ook niet schelen; het verachtte al die trotschheid op niets en ging voort triumfeerend-luid tot het stekeltje te zeggen:

‘Nu, wat heb ik gezegd? Nu heb je tóch het margueriten-hart gezien, ook al wou ze dat niet, toen je vriendelijk en als gunst er om vroeg... maar och stekeltje je moet denken er is altijd baas bóven baas - de wind is weer voornamer dan de marguerite en laat háár buigen vóór hèm, zie je.’

De marguerite was wel erg boos, dat die kleine bruine boom zóó maar over haar durfde spreken - maar als ze een poging deed om zich óp te richten dan... phhyff... kwam mijnheer de wind en boog ze weer heel diep voorover.

Het stekeltje genoot bij elke buiging... ‘Och welk een heerlijk bezit, dat gouden hart’ lispelde ze dan....

‘Dwaas stekeltje’ lachte de beuk.

De onweerswolken waren wèggedreven; de zon scheen vroolijk weer, van uit den azuren hemel en de margueriten stonden weer rechtóp. -

Daar kwam een kind aanhuppelen, 't klapte in de handen van blijdschap, toen het de margueriten ontdekte en riep:

‘O moe, moesje, wat een mooie bloemen hier!’

Haastig kwam een jong vrouwtje aanloopen en riep dringend:

‘Liefje, *niet* plukken... *niet* plukken...’

En toen ze bij de bloemen stond, nam ze de grootste marguerite in haar hand, bezag ze vol bewondering en sprak tegen haar dochtertje:

‘Kijk eens hoe prachtig, dat gouden hart met die witte stralen-krans er om heen. We zullen ze stil hier laten staan, want als je ze meeneemt, verdorren ze in je warme handjes en dat zou groote zonde zijn, vindt je oók niet?’

En het kleine meisje huppelde door, vroolijk en wel.

De margueriten staken nòg hooger de bloemgezichten in de lucht, nadat ze dit gehoord hadden.

‘Dat zijn nu menschen’, vertelde de beuk, ‘wat aardig zijn die dan,’ vond het stekeltje.

‘Dat denk je maar, antwoordde het beukje, deze twee menschen waren aardig en lief, dat stem ik toe, ze hebben veel van jou, stekeltje, maar er zijn er, en ik geloof de meeste, die alleen om zichzelf en aan eigen genot denken.’

En wéér kwam er een mensch langs 't wandel-pad.... een meisje, dat in gedachten verdiept scheen, en langzaam voortliep.

Maar nauwelijks had ze de margueriten in 't oog gekregen, of ze liep er vlug heen en trok de groote marguerite onbarmhartigwreed van haar stengel.... krak... klonk het en de kleine stekel stond stijf van schrik... en fluisterde angstig:

‘O beukje, die arme marguerite.’

Het meisje rukte met een haast, een betere zaak waardig, de blaadjes één voor één uit, en mompelde:

‘Ja, - neen - ja - neen.’

‘Wat doet ze toch,’ vroeg het stekeltje.

‘Ze raadpleegt het bloemen-orakel en als ze nu met het laatste blaadje “ja” zegt, dan zal ze heel blij zijn, let maar eens op, want dat beduidt dan, dat ze mag rekenen, op hetgeen ze hoopt.’

Daar begreep het stekeltje nu heelemaal niets van. Maar het zag toe, en hoorde: ‘ja - neen - ja.’

Haast was 't kransje witte blaadjes afgetrokken... nog drie... nee - ja - nee... en met een nijdigen ruk gooide het meisje het gele hart van de marguerite op den grond. - Met haastigen tred liep ze door. -

‘Dat is geen lief mensch, is 't wel beukje?’

‘Neen, zeker niet, kleine vriend, dat is een boos, leelijk karakter wat dat meisje bezit - jammer voor haar, - zij zal alleen lief en aardig zijn als 't haar goed gaat in de wereld... Zag je wel hoe wreed ze die bloem afrukte? en hoe driftig gooide ze haar neer! -

“Arme marguerite” fluisterde het stekeltje, wat ligt ze nu met haar gouden hart op den zwarten grond. Dat dit nu het einde moet zijn van die mooie bloem!...’

Met een groene bus aan een lint in de hand, kwam toen een meisje door 't bosch en plukte nu dit, dan dat plantje, welke ze dan zorgvuldig in de bus wegbergde.

‘Dat is eene geleerde juffrouw,’ onderrichtte het beukje, dat kun je wel zien aan haar deftig-langzaam en nauwkeurig doen en aan die twee glaasjes op haar neus vooral, dàt is het echte teeken voor geleerdheid.’

Pas had 't beukje dit verteld, of daar kreeg het meisje de margueriten in 't oog, - - - en de mooiste der drie werd door haar heel voorzichtig met een mesje afgesneden - vlug in de bus gedaan en iets verder bukte zij weer naar een varenplantje. Het stekeltje was zóó ontsteld... 't kon niets zeggen... Dat blanke, scherpe voorwerp, wat zoo maar ineens die bloem zonder knak af deed tuimelen... ‘Wat is dat, beukje’ vroeg het bevend.

‘Dat is een mes, eigenlijk een mesje, maar - als je wist wat in de menschen-wereld met messen gebeurde, dan zou je nog anders beven, stekeltje.... want heel vaak dooden de menschen elkaar met een mes....’

Het stekeltje zei niets hierop; het dacht na over de menschen en over de bloemen, die zooveel overeenkomst met elkaar schenen te hebben. -

Langen tijd stonden ze in droef-stil gepeins.

Toen kwam er wéér een meisje aanloopen, hard, en riep vol blijdschap tot eene, die zoo hard niet had meegekund: ‘o, kijk eens hier, wat heerlijk! twee heele groote witte bloemen, - wat ben ik blij!’ En voorzichtig plukte ze de twee overgebleven margueriten. -

Het andere meisje scheen ook erg verheugd met deze vondst en zei:

‘Wat zal hij verrast zijn; echte groote bloemen zoo mooi als uit een bloemen-winkel. Gauw, gauw nu naar huis’....

En de meisjes waren spoedig uit 't gezicht. -

‘Wat zou dit beteekenen’, vroeg het stekeltje.

‘Ik weet het niet, maar ik veronderstel iets goeds want de oogen der meisjes stonden vol tranen - èn ze waren blijde en gelukkig tegelijk, toen ze de margueriten zagen, dus, dat móét goed zijn. Weet je stekeltje, we zullen het aan de maan vragen, als ze vannacht voorbij glijdt. De maan weet alles, we zullen 't haar vragen, dat beloof ik je.’

Tegen den avond kwam de uil vanuit zijn schuilhoek voor den dag; en - het beukje en 't stekeltje nog wakend ziende, vroeg hij:

‘Waarom slapen jullie nog niet?’

‘Och, zei het beukje, we wachten op de maan, straks gaat ze over ons heen, en we willen graag weten, wat er met de twee 't laatst afgeplukte margueriten is gebeurd.’

‘Hé, viel toen de uil in, terwijl hij zijn ronde oogen opensperde; zijn die margueriten dan alle vier al weg? En ze bloeiden vandaag voor 't eerst!’

En het beukje vertelde wat het er van wist.

‘Ja, zei toen de uil, 't is maar onbestendig, het ondermaansche geluk; hij die meent te staan zie toe, dat hij niet valle, en vooral die trotsche houding der margueriten hinderde mij zoo, want wat de een voor heeft aan uiterlijk schoon mist hij soms aan innerlijke mooiheid. Maar och, dat is in de menschenwereld precies eender zoo.’

‘Zijn daar dan óok mooie en leelijke?’ vroeg het stekeltje.

‘Nòu, èn òf’ - zei de uil met grooten nadruk.

En de uil, die wijs is van nature, begon:

‘Ja, daar zou ik nu wel een jaar lang over kunnen redeneeren, stekeltje, en dan kon ik weer opnieuw een tweede jaar ingaan, want men raakt nooit uitgepraat over dat onderwerp. - De een zegt b.v. het leven is een droom - een lange, bewuste droom, want wat zijn de jaren van een menschenleven tegenover de eeuwigheid? - Niets. - Een drupje aan den emmer, - een stofje aan de weegschaal... de ander zegt....

‘Wat noemt u eeuwigheid? mijnheer de uil,’ vroeg het stekeltje, want och, wat wist het van leven en menschen en dood! -

De uil, verteederd door het woordje ‘mijnheer’ vergat het stekeltje te beknorren om het in de rede vallen en antwoordde:

‘Wat eeuwigheid is? Ja, daar kan ik je geen goed denkbeeld van geven... 't beste denkbeeld geef ik je nog als je maar denkt dat je altijd en altijd en altijd hier bleef staan... dan weet je er zoo iets van, wat eeuwigheid beteekent, maar, ik beken gaarne 't is geen duidelijke verklaring. - Veel gemakkelijker zou ik je het verschijnsel van dommen hoogmoed kunnen verklaren, want hoogmoedig zijn, is dom zijn. - Want dát is een verschijnsel, dat o zoo dikwijls in de menschenwereld voorkomt. Daar noemen ze die domme snoevers, parvenu's. - Zie je, die marguerite is eigenlijk een groote kamil, maar omdat ze wel wat lijkt op een leelijke, onontwikkelde chrysant, wil ze liever, begrijp mij goed, omdat ze dom is, de minste onder de hoogeren zijn, als de koningin in den kamillen-hof.

‘Nu, nu, stekeltje, als *jij* niet wijs wordt, dan weet ik het niet,’... lachte het beukje vriendelijk, ‘je mag den uil wel bedanken!’ -

Maar het stekeltje dacht nog om geen bedanken en het begon weer:

‘*Waarom* moeten we dan toch eigenlijk leven, als er toch nooit een eind aan de eeuwigheid komt. *Waarvoor* dient het dan te leven?’

Het beukje schrikte... het schrikte o zoo hevig... want deze vragen bewezen duidelijk en klaar, dat het stekeltje *goed begrepen* had... en dat *waarom*, het was immers de smartvolle en droeve vraag ook altijd van de menschen-kindren, waarop de meesten een antwoord hadden gezocht maar *niet* gevonden....

Die uil met zijn wijsheid ook!

Nú was het droom-leventje van het stekeltje uit, nú zouden zijn malle vraagjes niet meer gericht worden tot het goede beukje...

Maar de uil, die zoo wijs is, weet, dat men niet filosofeeren kan, zonder hard te zijn tegen het gevoel, en zich daar nu oók niet om bekommerende, ging hij vol ijver voort:

‘het “waarom” is het meest gewichtige punt van den dag. Tegenwoordig beweren de Theosofen en de Spiritisten, dat ze volgens hunne leer het “waarom” kunnen oplossen en bewijzen zelfs.’...

‘Nee maar mijnheer de uil,’ viel opeens zeer boos de beuk in, ‘ge moest u nu toch schamen, gij die u wijs weet. Ik zou werkelijk van u verwacht hebben dat ge wijs zoudt *doen* en *zwijgen* over dingen, die tot de hoogste mysteriën behooren, wat begrijpt zoo'n stekeltje van uw wonderbaarlijke vertelling, 't heeft nooit van theosofie of spiritisme gehoord; ik verzoek u vriendelijk niet verder te gaan, het arme stekeltje staat bedroefd nu en dat is uw schuld.’

En werkelijk het stekeltje liet het ruige kopje treurig zinken...

Boos draaide de uil zich om - en vloog wreg. Och zoo'n uil is oók al niet wijzer dan een mensch in zoo'n geval... òf was het *juist* wijs, dat hij stil heenging, zonder een woord meer te zeggen? Wat hij zeide, was toch waarheid? en men vroeg hem toch naar de waarheid?...

Het beukje en het stekeltje wachtten nu maar stil de komst der maan af.

En toen ze boven hen glansde, vroeg het beukje:

‘Goede, zilveren maan, zoudt ge ons een groot genoegen willen doen?’

‘Wanneer het in mijne macht staat, natuurlijk, beukje.’

‘Nu dan, goede maan, kunt *gij* ook ontdekken, gij gluurt zoo gemakkelijk door de ruiten heen, waar of twee mooie, witte margueriten gebleven zijn en waarvoor ze hebben gediend, nadat twee meisjes ze hier weggeplukt hebben?’

Men beweert, dat de maan een koel en stijf gelaat heeft, dat nooit verandert, maar dat is *niet* zoo, want toen ze de vraag hoorde, glimlachte ze van blijdschap en zei opgewekt:

'Ja, dàt kan ik je vertellen, want ik was daar net getuige van een droef, maar innig lief tooneel, op een klein, armelijk kamertje, in een nauwe straat. - Ik zag een klein, bleek knaapje uitgeput op zijn bedje liggen. - De dood was niet verre meer, dat hoorde ik aan het uiterst zwakke ademhalen... zijn groote oogen staarden met liefde op twee mooie, witte margueriten, die men in een glas water vlak bij het bedje had neergezet. - Hij had ze eerst in zijn handjes gehouden, maar die teere last scheen nóg te zwaar op den duur voor de uitgeteerde, was-witte handjes, waar het leven zachtkens uit heen vlood. -

't Was stil - o zoo stil in dat kamertje,... en toen kwam de dood - en sloot zachtjes, o zoo zachtjes de oogleden van het knaapje... 'Het broze, teere bloempje was nu overgeplant in een mooier en warmer hof, vol englen-gezang en geluk', troostte de predikant de arme twee zusjes, die nu in tranen baadden, nu broertje geen stilte meer nóódig had!

'Hij is nu bij moeder in den Hemel', fluisterde de kleinste, met overtuiging... en ze nam de beide margueriten en lei ze tusschen zijn verstijvende, kleine vingertjes... ze waren immers van hem?

En 't beukje weende tezamen met 't stekeltje, om wat de maan vertelde...

En toen de maan weer verder gleed, vroeg het stekeltje, fluisterend-zacht:

'Dit vind ik véél mooier van het Leven, dan wat de uil vertelde, gij óók beukje?'

En het beukje fluisterde terug:

‘Liefde is het hoogste - en wat de arme uil zeide is alleen maar wijs.’

EINDE.

ANNIE NAUTA.

Een groot man.

Lang had het leêggestaan, 't kleine huis, even buiten 't dorp een weinig van den grooten weg af. Ter weêrszijde ingesloten door sierlijke villa's, in nieuwen stijl opgetrokken, waarvan het hooge boomgewas zich beschermend heenboog over 't lage woninkje, grootelijks verhoogend de schoonheid ervan. Iets waarop 't huizeke zelf geenerlei aanspraak maakte.

En mooi was het toch! Zóó mooi, dat de lieden op den straatweg, juist nu, elken dag er elkander op wezen en riepen: ‘Kijk eens!’ als ze er vóór langs gingen.

Dit had de herfst gedaan, die den wilden wingerd, reikend tot aan het dak kleurde fluweelig bruin, helder karmozijn en teêr rose. Als dan de wind door elkaâr dwarrelen deed de laag afhangende slingers, totdat al de nuances inéénvloeiden, dan - ja, dan moest men wel: ‘o, kijk eens!’ roepen, of men wilde of niet.

Doch die lof had nijd verwekt en stil in den nacht - als een, die weet, dat de menschen hem niet liefhebben - was de vorst gekomen. Met nijdige vingers had hij rondgewaard in de ranken en afgeknepen de fijne, puntige blaadjes één voor één.

Waar een enkele nacht den wreedaard geen tijd voor gelaten had, dat deed de tweede en derde en nu lagen ze daar, afgerukt wel, doch toch nog bekleedend den grond vóór het huisje met een bladeren tapeet van zeldzame kleurenschoonheid.

Vandaag vooral, nu de zon scheen te willen goedmaken 't kwaad door den vorst aangericht in den nacht en de berkenboschjes achter het woninkje in goudgloed afzette tegen een luchtblauw van zoo diepe innigheid, dat elk hard-geel blaadje er een vonkje door werd - vandaag vooral geleek het, of een jonge, schoone bruid in 't kleine huisje haar intrede zou doen en men haar komst er verbeidde. Ramen en glasdeuren stonden wijd open, zoodat de geurende herfstlucht door de kleine kamers stroomen kon en werkelijk - toen de herfstzon gerezen was tot boven 't glinsterend pannendak, toen was er een rijtuig gekomen, dat stilstond voor de deur van 't huizeke.

Maar geen bruid was het die er uittrad, lachend en blozend opziend met stralende oogen tot den bruidegom, nu haar man. Neen, een *niet* meer jonge, *niet* schoone vrouw was uit het rijtuig getild, behoedzaam. Wel had zich de arm van den man, die haar begeleidde - droeg bijkans over het ruischende bladerenbed - teeder om haar heen gelegd, maar blijheid, de blijheid van hen, die zich een nestje bouwen om er hun geluk te kweeken, die was er niet geweest bij dit alles. Een ziekestoel was er naar binnengebracht met nog heel veel andere dingen en nu lag 't huizeke stil weêr, alsof niets er was daar binnen.

Toch, wie met de herfstzon had mogen doordringen in de kleine woning, zou bemerkt hebben, dat geluk er woonde, al was het niet dat van een samen het leven beginnend jong menschenpaar. Op den lagen stoel voor het raam - daar waar de goudloovertjes der berken hun behaagziek spel dreven met de zonnestralen - nu eens ze opvangend, dan plots zich keerend naar de andere zijde - lag een kranke. Haar gelaat droeg de sporen van een leven, doorgemaakt in onverpoosden arbeid, zonder dat die arbeid ooit door uitspanning was afgewisseld. Het zou daardoor hard hebben kunnen schijnen - en dit ook zijn - indien niet een groote, dankbare liefde in haar

oogen ware te lezen geweest telkens als zij ze opsloeg en ze bleven rusten, die oogen, op den jongen man - dezelfde die haar steunend leidde over het bonte bladtapeet bij hun komst in het woningske - en die daar zat nu, aan de tafel, niet ver van haar af, gebogen over een boek, waaruit hij haar voorlas iets, dat klonk als verzen van klassieke schoonheid. En wie haar gadesloeg, terwijl zij luisterde, moest tot de gevolgtrekking komen, dat tusschen deze beide menschen, hoezeer verschillend in leeftijd, zielen-harmonie niet ontbrak.

Nu en dan hield de jonge man even op, en.... was een der kussens weggegleden, waartegen de zieke lag aangeleund, dan haastte hij zich het weder terecht te schikken of legde hij de plooien van de shawl, die haar omhulde, zacht en behoedzaam weêr over de roode, tot glimmende ballen omgezwollen handen, die kromgebogen tegen het lijf gedrukt stonden. Verried een beweging van de lijderes, dat de plaid op de voeten haar hinderde, dan schoof hij een dik boek zoodanig daaronder, dat de vracht op de omzwachtelde vleeschklompen - meer waren die voeten niet - er door verminderde.

Waarvan de herfstzon niet altijd getuige kon zijn, was, dat hij de zieke, wier handen zich daartoe niet meer leenden, het voedsel bracht naar den mond, zooals men dit doet aan een hulpeloos kind. Geknield lag hij dan bij den ligstoel met al het eerbiedige van den zoon voor een moeder, hoewel daartoe hun verschil in jaren toch niet groot genoeg scheen. En wat ook de herfstzon

niet zag, was, hoe hij de lijderes droeg, elken avond, naar haar legerstede, haar bewijzend al de diensten, die de taak van een pleegzuster zijn. Hoe dan zij haar armen sloeg om den hals van den jongen man en altijd weêr herhaalde: ‘Willem, lieve, goede broeder! Het mag niet, dat ik je leven zóó in beslag neem. Het mag niet! Het mag niet!’ En hij dan altijd weêr: ‘Je hebt voor moeder gezorgd, zoolang zij leefde; vreugde heb je niet gekend, ook toen je jong waart, Eefje! En wij, kinderen, meenden, dat je, als oudste, na haar dood gehouden waart haar te vervangen. Wij zijn het leven ingegaan wèl toegerust, dank zij jou opoffering, Eef! Voor je zelf heb je nooit geluk gezocht.’

Dan antwoordde de zieke niet, maar de groote, dankbare oogen in het bleeke gelaat spraken een taal, die haar broeder week maakte, en daar hij dit niet wilde - althans niet toonen wilde - liep hij haastig weg met een: ‘Nacht Eef! Slaap wel, zonder veel pijn.’

Was hij dan weêrgekeerd in het nu ledige woonvertrek en zette hij zich weêr neêr aan de tafel, waar nu het lamplicht viel op zijn gelaat als op zijn boek, dan lag daar op dat gelaat de rust van een, die zijn weg gekozen heeft en daarbij vrede vindt.

Teruggeleund in zijn stoel trok dan voorbij hem zijn eigen jeugdleven, dat, al waren zijn ouders niet rijk, zich had kunnen ontplooien, zonder dat hij ooit belemmering door hun kleine middelen had gevoeld. Hij zag Eefje, de oudste van hen allen - er waren er zes, nu de wereld in, getrouwd, opgaande in eigen kring - hij zag Eefje werkend, sloovend als een dienstbode - die zij niet hadden, niet kònden hebben - zorgend als de alleen daarvoor aangewezene - voor vader en moeder, toen zij oud waren en zwak, blijvend bij hen tot het einde, zonder ooit aanspraak te maken op het geluk, waarop elke vrouw recht heeft - het geluk van het huwelijk, van een leven in eigen kring: daarvan zelf het middelpunt zijn.

Hijzelf had het ouderlijk huis verlaten vroeg reeds en was als onderwijzer naar Indië gegaan, waar men hem - onberekenbaar als de overplaatsingen er zijn - gezonden had van Oost- naar West-Java; van Ternate naar Menado; terug weêr naar Macassar; om hem van daar naar Muntok te dirigeeren. Aan trouwen had hij weinig gedacht, misschien nooit de vrouw aangetroffen, die hem het huiselijk geluk beloofde, waaraan zijn hart behoefte had en, daar hij geen vriendschapsbanden had aangeknoopt, was hij zich eenzaam gaan voelen, het verlangen naar zijn geboorteland zoo sterk in hem geworden, dat hij, zoodra zijn dienstjaren het toelieten, naar het vaderland was teruggekeerd.

Niemand vond hij er meer dan Eefje, de trouwe, oudste zuster, die toen beide ouders dood waren, voortgeleefd had, alleen, op 't oude bovenhuis, dat hij zoo wèl kende. Een invalide vond hij haar - handen en voeten door rhumatiek onbruikbaar - toen was wakker in hem geworden, dat hier onrecht was gepleegd en dat hij, wien de meeste voorrechten bij de opvoeding ten deel waren gevallen, dat hij dit onrecht moest herstellen, zoo mogelijk. Hij wilde haar wegbrengen van het oude bovenhuis af, waar haar leven verging, naar buiten, waar zij zon zou zien en blauwe luchten; het vogelenlied er hooren. Een weinig vreugde wilde hij brengen in het late leven dier oudste zuster.

Daarom woonden zij nu hier, waar de herfstzon lachte op 't berkenloof. Een late zonneglans, doch daarom niet minder dankbaar aanvaard. ‘Willem, lieve broeder, ik mag het niet aannemen. Je offert mij je leven. Het mag niet! Het mag niet, Willem!’ had zij heden nog gezegd. Maar was het een offer? Eerzuchtig was hij niet en niemand

deed hij nadeel, als hij zijn carrière afbrak voor korten of langen tijd. Neen, Eefje zou niet aan huurlingen worden overgelaten, nu zij hulpeloos en haar leven eenzaam geworden was. Dàt mocht niet! Neen, dàt mocht niet! Wat de wereld ervan zeggen zou? Hem een dwaas noemen? Een zot toch, wie zijn eigenbelang uit het oog verliest! Het deerde hem niet. Hij zou blijven bij Eefje, zoolang zij leefde, dat zou hij!

En een koning zich voelend, sterk om een groote taak, zichzelf opgelegd, ook ten einde te brengen, nam de ex-schoolmeester zijn boek weêr op en zette hij zich tot lezen.

Ik zeg: Zijn Majesteit en breng hem het eeresaluut.

CHARLOTTE.

Beroepen voor vrouwen. Door Anna de Savornin Lohman.

Uit Indië is mij het volgende idée toegezonden. Ik wil het gaarne, en met dank aan de vriendelijke schrijfster, brengen onder de aandacht der Lelie-lezeressen.... De schrijfster is desverlangd bereid tot verdere inlichtingen....

> ‘Naar aanleiding van Uw artikel kwam mij een bezigheid in de gedachte, die mij eenigen tijd geleden (hier in Indië) als zeer lucratief, en juist zeer geschikt voor vrouwen voorkwam, althans voor muzikaal-aangelegden. Er zijn hier namelijk in heel Soerabaja maar drie of vier gelegenheden, waar men een piano gestemd kan krijgen.

Dit zijn de groote muziekwinkels, en men betaalt er de volgende fabuleuse prijzen:
f 6. - voor één keer stemmen.
f 3. - per keer, voor abonnement, eens per maand.
f 4. - per keer, voor abonnement, eens per 2 maanden.
f 5. - per keer, voor abonnement, eens per 3 maanden.
Zou 't niet een aardig en winstgevend werk zijn voor een muzikale vrouw, die een weinig piano kan spelen, dezen winkels, die toch hun verdiensten al hebben in den verkoop hunner instrumenten en van muziek, tegen wat billijker prijzen in stemmen concurrentie aan te doen? - Het aanleeren van pianostemmen is zeker geen ‘dure opleiding,’ zooals voor zooveel vakken noodig is; en voor een ondernemend meisje was de dure reis altijd te maken als gezelschaps- of kinderjuffrouw. De groote moeilijkheid zou natuurlijk de aanvangrisico zijn. Over andere groote plaatsen behalve Soerabaja, kan ik niet spreken; hoe 't daar in dit opzicht gesteld is, weet ik niet, daar ik zelf pas een half jaar in Indië ben. *Dit* heb ik in dien korten tijd wel al gemerkt, dat het antwoord van Uw inzender, die over Indië schreef en ook zei, dat b.v. onderwijzeressen hier een veel betere maatschappelijke positie en beter verdiensten hebben dan in Holland, zeer zeker veel waars bevat.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

J. van M.G. te V. Ik hoop U spoedig particulier te schrijven, naar aanleiding van het spiritisme en van Uw voorstel. Nu wil ik U alleen even melden, dat ik nog wacht op het toegezegde artikel over Mevr: van Calcar. Ik beantwoordde U niet terstond, omdat ik dacht dat U wel begrijpen zoudt, hoe zoo'n artikel mij recht welkom zal zijn. - Ja, Marie-Antoinette van de Goncourt las ik, en veel andere boeken en mémoires over haar. Zij leeft voor me, als ik Versailles zie. Ik geloof dat ik daar uren lang zou willen zitten, heel alleen, zonder al die akelige menschen en concierges... Is Versailles op-zich-zelf niet beter dan heel Parijs...? Ik heb een ware vereering voor Versailles... Hoe machtig grijpt je daar het besef aan van de ijdelheid der dingen, van de vergankelijkheid van alle aardsche grootheid... O, ik vind het zoo jammer, dat wij menschen zoo weinig leeren door het verleden, zoo weinig stilstaan bij de lessen van het weleer, van de geschiedenis; niet de officieele, die van officieele gedenkboeken en school-geleerdheid, maar de echte, de ware, die van mémoires, en particuliere brieven, en niet-officieele aanteekeningen...

Lieve mevrouw, herinnert gij U nog de eigenschap die U mij toedacht, die, waarvoor U het Duitsche woord koos, bij gebrek aan een hollandsche vertaling ervan?

Wel, ik geloof dat U gelijk hebt daarin. Ik geloof dat ik die inderdaad bezit, in sterke mate, en bezat van kind-af.*)

Joke... Eigenlijk hebt gij recht een beetje boos te zijn, daar Uw brief wel heel lang onbeantwoord bleef. - Uw ergernis over van Deyssel en Frans Coenen zal nu wel verdwenen zijn, daar gij inmiddels hebt kunnen lezen hoe ik-zelf denk over deze auteurs, en met hoeveel instemming ik plaatste het hoofd-artikel van Jhr. Rappard over Coenen. - Hoe ik-zelve denk over 'Zondagsrust,' vraagt gij. Wel, ik heb dit reeds uiteengezet in de Lelie. Maar ten overvloede wil ik hier nog Uw eigen woorden uit Uw brief overnemen. Precies zoo denk *ik* ook over 'Zondagsrust.'

'*En wanneer ik ooit een sterke walging voor een boek gevoeld heb*, *dan was dit voor Coenen's "Zondagsrust." Het ging mij niet zooals het v. Deijssel ging*, *ik kreeg niet het gevoel van in een hel te zien; eene huiveringwekkende hel-scène zou mij nooit dit gevoel van walging gegeven hebben*, *een gevoel dat men krijgt*, *wanneer men een heel vuil*, *afzichtelijk iets*, *een mesthoop*, *een verwaarloosd mensch of dier*, *of iets dergelijks*, *ruikt en ziet. "Zondagsrust" behoort tot die boeken*, *waarvan ik spijt heb ze ooit gelezen te hebben*, *waarvan de onaangename aandoening mij langen tijd bij is gebleven. Dat evenwel van Deyssel*, *die zelf zoo gaarne in het vuil rondwroet*, *van zoo'n boek geniet*, *kan ik mij voorstellen*, *en dat hij het gaarne*, *in een overigens vrij langdradig*, *vervelend artikel*, *ophemelt*, *ook.*'

Wat die discussie betreft tusschen Jhr. Rappard en den heer Jongkees, ik geloof dat de door Jhr. Rappard bebedoelde *jonge*-dames van den tegenwoordigen tijd al weer heel anders en minder-kiesch zijn, dan gij in *Uw* tijd. - Een jaar of tien, vijftien geleden, was een meisje van 17 of 18 jaar heel anders, dan tegenwoordig. Er bestond toen minder vrijheid, minder gelegenheid, op dames-leesmusea, enz, met de meest schaamtelooze lectuur kennis te maken, enz. enz. Zelfs 6 à 8 jaar geleden was men op dergelijke punten nog geheel anders, dan in den allerjongsten tijd.... Hartelijk dank voor Uw tweede briefje...

Gerrie. - Ik heb U reeds gedankt voor Uw photo, en gelukgewenscht met den goeden afloop van die zaak. Maar Uw brief beantwoordde ik nog niet in zijn geheel. En dat wil ik nu doen, en wel om in de allereerste plaats mijn blijdschap te zeggen, dat gij zoo denkt als gij 't blijkens Uw schrijven doet. Laat mij Uw meening, die van een hedendaagsch negentien-jarig meisje, eens woordelijk herhalen, in de hoop dat velen zoo denken zullen als gij:

'*Ik zou mij den naam van huisvrouw waardig maken*, *mijn geluk binnenshuis zoeken*, *en niet op vergaderingen en zoo al meer schetteren*, *want dat vind ik het akeligste dat er bestaat; ik zou mijn huishouden geheel zelf besturen.*

En mijn echtgenoot in alles zijn zin geven, *en als ik kinderen had*, *zou ik ze ook geheel zelf opvoeden*, *geen vreemde hulp zou ik*, *als ik het zelf afkon*, *kunnen dulden.*

En vooral als ze ziek waren, *zou ik ze zelf zoo goed mogelijk oppassen*, *want ik weet uit eigen ervaring hoe gaarne kinderen*, *als ze ziek zijn*, *hebben willen*, *dat hun moeder voor het bedje zit.*

Ik verbeeldde mij tenminste, *als mijn moeder niet bij mij was*, *dat ik veel zieker was.*' -

- Gij schrijft: '*Toch versmaad ik nog niet alles wat een jong meisje bekoort*'. - En dan noemt gij fietsen, muziek, amateur-fotographie. Wel, waarom zoudt gij U niet van ganscher harte gelukkig voelen, en Uzelve bezig houden met zulke onschuldige

*) Ik ontving zoo even Uw brief en bijdrage. Veel dank.

liefhebberijen? Als gij daardoor een tevreden, vroolijken geest rondom U verspreidt, zijt gij veel ‘nuttiger’, dan door het huis uit te loopen om te vergaderen of iets dergelijks, en Uw moeder ongezellig alleen te laten zitten... Wij behoeven niet

allen op *dezelfde* manier nuttig te zijn. Een meisje van negentien jaar in Uw omstandigheden is reeds *nuttig*, als zij zich *gelukkig* voelt, en hare omgeving daardoor gelukkig *maakt* door een zonnig, vriendelijk humeur...

Lioba. Ik wil U eens heel gauw antwoorden, lieve mevrouw, om U te danken voor Uw hartelijk en vertrouwelijk schrijven. Nu ken ik U ineens heel goed, en ik geloof er te durven bijvoegen, ik *begrijp* U ook heel goed. Zoo nu en dan dacht ik, al lezend: dat is precies iets uit mijn eigen jeugd-leven; zoo voelde *ik* ook; zoo dacht *ik* ook. Maar U moet niet vergeten, dat *U* een uitzondering zijt. En we moeten rekening houden met den regel, en niet met de uitzonderingen. - In den regel nu kan een vrouw geenszins al die dingen vereenigen. U-zelf zegt, dat *U*, die zoo goed slaagt, het hebt moeten opgeven voor een groot deel, omdat Uw kleine meid, als zij thuiskomt, terstond vraagt: 'Waar is ma.' En U wilt, dat zij U dan *vindt.* Juist, lieve mevrouw, en omdat U dat wilt, moet U die andere dingen hoe langer hoe meer laten rusten. En denk nu eens aan de zeer velen, die niet zoo gemakkelijk slagen als U, die moeilijk werken, langzaam studeeren, die geen finantieele onafhankelijkheid bezitten zooals U, maar die ondertusschen nog moeten zorgen dat het huishouden zoo zuinig mogelijk beheerd wordt.... Ik *moet* daarom wel generaliseeren, en er bij blijven, dat het niet te vereenigen is zooveel buitenshuis te doen, en tegelijk een goede huisvrouw te zijn. Natuurlijk zullen er wel hier en daar uitzonderingsmenschen blijven, die het wèl kunnen, maar het is juist zoo heel gevaarlijk met hen rekening te houden, inplaats van met de meerderheid. De meesten denken toch reeds gauw genoeg, dat ze méér kunnen en méér beteekenen, dan in werkelijkheid het geval is; en daarom is het goed hen te waarschuwen eer het te laat zal zijn. Overigens moet een ieder voor zich zelve verantwoorden hoe en waar háár plicht is, en of zij die getrouw waarneemt. De omstandigheden in elk leven zijn verschillend, en, zooals U mij het Uwe beschrijft, schijnt U inderdaad veel gelegenheid te hebben tot verschillende soorten van arbeid, zonder dat dit in botsing komt met Uw huiselijk leven. - Ja, ik kan mij volkomen begrijpen hoe het Uw trots is, de dochter te zijn van een zoo talentvollen vader. Vermoedelijk hebt gij van hem geërfd in geestelijken zin. De aangekondigde langere novelle lijkt mij- *zeer goed* te kunnen worden, naar hetgeen gij mij daarover schrijft. De idee is zeer bijzonder, en als zij gevoelig wordt uitgewerkt lijkt het mij een uitstekend gegeven; - maar U moogt naar mijn meening wel oppassen, dat het slot niet *te* romantisch wordt; ik zou daarvoor eenigszins vreezen, te oordeelen naar Uw schrijven daarover. - Nogmaals hartelijk dank voor Uw prettigen en vertrouwelijken brief. De daarin ingesloten bijdrage zal ik gaarne plaatsen. -

H.H. te S. - Aan Uw verzoek betreffende mijn reis zal ik spoedig voldoen. - Dat ik heel veel ondervonden heb, en daardoor nog al gelegenheid had het leven van verschillende zijden te leeren kennen, is zeer zeker nog meer waar, dan U kùnt vermoeden. Er zijn tijden in mijn leven geweest zoo veelbewogen, dat ik mijzelf met verbazing afvroeg, of ik niet droomde, of ik werkelijk wel hetzelfde meisje was, dat jarenlang opgroeide in de meest stille afzondering van een vredig ouderlijk huis, angstvallig verre gehouden van alle verkeerde, speciaal ongodsdienstige invloeden van buiten. Het leed, als het ineens over je komt, stáált je, of het breekt je voor goed. En er is geen beter en geen grondiger leerschool, dan het leed. - Daardoor komt het ook, geloof ik, dat mijn gemoed zoo ontvankelijk is, zooals U het noemt, voor het

lot van anderen. - Wie zelf veel ondervonden heeft, en veel zág van het leven, die verplaatst zich zooveel sneller in de omstandigheden zijner naasten, dan zij dat vermogen te doen, die zelf niet weten wat strijden, leven, lijden, gelukkig- of ongelukkig-zijn, beteekent.

Uw laatste bijdrage, waarover U schrijft in dezen zelfden brief, is reeds afgedrukt en komt spoedig aan de beurt, als hoofd-artikel. Als U geen bewijsnommers ontvangt, hebt U recht een ex: aan te vragen aan den uitgever.

Maria. - Ik ben blij dat de Lelie U zooveel stof geeft tot nadenken. Neen, de waarheid *vinden* zullen wij menschenkinderen m.i. hier op aarde nooit... Weet gij wat mij in *Uw* brief trof, dat gij, zonder het te weten of te willen, schrijft als een theosoof: '*Het is mij of ik plotseling zal ontwaken heel ergens anders*, *in een vroeger leven. Telkens komt dat gevoel weer boven.*' Een van de leerstellingen der theosofie berust op deze en dergelijke gevoelens. - O ja, ik kan mij heel goed indenken in Uw gevoelens en gedachten. Over het Onzienlijke heb ik-zelve daarenboven zoo dikwijls nagedacht. Wij staan elk uur van den dag voor zoovele raadselen, dat ik nooit kan begrijpen, hoe sommige menschen daarover zoo gemakkelijk heenglijden, en zich alleen tevreden stellen met het meestalledaagsche laag-bij-den-grond-gedoe. - Schrijf mij maar steeds over alles wat gij wilt; ik vind het nooit vreemd of gek... Het frappeert mij dat Uw ervaringen (zie Uw eersten brief) niet heelemaal overeenstemmen met die van mevr: C. Schlimmer-Arntzenius. (Ik bedoel wat kantoorleven betreft). - Wat mij betreft, als *ik* een beroep moest kiezen, zou ik liever op een kantoor werkzaam zijn, b.v. post en telegrafie of zoo iets, dan onderwijzeres worden. Ik heb een jaar lang in Schotland op een groote school fransch en duitsch onderwezen, en behoud steeds de prettigste herinneringen aan mijn verblijf daar, en aan mijn omgang met de eigenaressen der school, bij wien ik later gelogeerd heb, en met wien ik nog steeds briefwisseling onderhoud; maar dat alles neemt niet weg, dat ik het *vak* vreeslijk vond. Ik ergerde mij altijd, als ik de een of andere leerlinge *moest* straffen, omdat ik tranen van kinderen vreeselijk naar vind. En nog erger vond ik 't, als ik zag dat zij moeilijk leerden, hen te moeten *dwingen* tot ijver en inspanning. De meesten dier meisjes waren rijk, en behoefden niet voor hun brood te werken. Maar het was toch *mijn* plicht hen desniettemin hun korte jeugd te bederven met lessen en thema's. En er waren er ook die later een acte *moesten* veroveren, en die ik dus dubbel moest aansporen en aanmoedigen, al zag ik ook dat hun hersenen niet vlug werkten, en dat hun jonge lichamen meer geschikt waren tot handen- dan tot hoofd-arbeid. Dat alles vond ik het onaangenaamste deel van mijn werk. - Met mijn collega-onderwijzeressen heb ik 't zonder uitzondering heel goed kunnen vinden; maar ik geloof dat ik 't op een kantoor ook goed zou kunnen vinden met manlijke collega's, want m.i. komt het er, als je samen *werken* moet, in de eerste plaats op aan of je *wilt* en *kunt werken.* Als je je taak naar behooren volbrengt, dan gaat het samen werken wel, of je man bent, of vrouw. Ten minste dat heb *ik* steeds zoo ondervonden. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Frits vraagt het nauwkeurige adres van Dolly, daar hij haar graag particulier wil schrijven om haar zeer hartelijk te danken voor de attentie op 5 Dec:.

Judith. Ik zal nazien of gij reeds zijt beantwoord. In elk geval zal ik in de a.s. Lelie Uw laatste schrijven nader toelichten. Ik wil graag meer brieven van U ontvangen.

Up to date. Op bijdragen van anonyme inzenders wordt evenmin acht-geslagen, als op eenig ander aan de redactie anonym-ingezonden stuk van welken aard ook.

Nonny. Het bovenstaande is evenzeer op U van toepassing. Als gij mij Uw naam noemt, zal ik U antwoorden. Die blijft geheim voor iedereen.

N.K. Ik ben zeer blij dat gij geschreven hebt. In de volgende Lelie zal ik Uw wensch behandelen zonder Uw naam te noemen.

C.v.A. In dank alles ontvangen en aangenomen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

21 December 1904.
18de Jaargang.
No. 25.

Bericht.

Wegens het Kerstfeest verschijnt dit nommer in **dubbele grootte**.

Wie van **mij** een Kerstmis-bijdrage verwacht verwijs ik naar de corr: aan **Judith**, in dit nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel
Kerstmis.

‘Kerstmis! juublen duizend tonen
door den donkren winternacht.
Kerstmis! flonkren hoog de sterren
in verheven, stille pracht.
Kerstmis! juichen menschenstemmen
in een zangvol liefde en vree,
En alom, waar menschen wonen
juublen het millioenen mee.

Kerstmis! zucht vol blijde ontroering,
de oude zwerver, ver van 't oord,
Waar hij de eerste klokketonen
op dat feest eens heeft gehoord.
En de liefste herinneringen
voeren hem naar 't ouderhuis,
Waar hem enkel rozen bloeiden,
en geen spraak nog was van 't kruis.

Kerstmis spreekt met duizend stemmen
tot het menschelijk gemoed.
Kerstmis spelt ons al wat welluidt,
al wat schoon is, rein en goed.
Kerstmis! plant den palm des vredes,
in ons hart en aan den haard!
Stort den heilgen geest, die vrij maakt,
mildlijk uit steeds over de aard!’

Voor velen onzer liggen de kinderjaren al korter of langer achter den rug. Het heden legt beslag op ons en onze blik richt zich naar de toekomst. Doch telkens mogen

beelden uit de voorbijgegane jaren oprijzen voor onzen geest. Ach.... arm moeten zij zich wel gevoelen, wien het nooit behoefte is te verwijlen met hun gedachten in datgene wat *was*.

Zijn de herinneringen òf te pijnlijk en te wreed òf leefden zij niet met hun *hart*, zoodat geen onuitwischbare indrukken zijn achtergebleven?

Wij willen thans dit teere punt laten rusten.

Wij denken nu liever aan die gezegenden onder ons, wier gemoed hen dringt bij wijlen achterwaarts te zien, peinzend en droomend over veel heerlijks dat wel voorbij is, maar waaraan weer terug te denken dankbaar en vriendelijk stemt en blijft goed doen hun leven lang. En tot die onvergetelijke beelden mogen behooren de Kerstdagen, eenmaal doorgebracht onder het ouderlijk dak.

Heerlijke vacantie in ‘'t hartje van den winter’, als sneeuw en ijs het zoo echt wintersch maakten of wanneer het onstuimige

weer en de slijkerige straten ons het liefst thuis deden vertoeven. En dan die gezellige feestdagen zelve! Ouders, kinderen, bloedverwanten - doorgaans hier en daar verstrooid - bij elkaar geschaard om de tafel in de huiskamer! Geen afwezig. Een extra feestmaal; een gezelschapsspel; een zoo echt vertrouwelijk te zamen zijn. Een intiem gesprek... alles droeg er toe bij om de Kerstdagen tot *gelukkige* dagen te maken.

Vergeten wij ze nimmer die zonnige uren in ons leven! Zalige herinneringen! 't Is een weemoedig genot beelden uit het verleden te doen oprijzen. In terugzien kan groote zegen liggen.

Wij kenden nog nauwelijks zorgen en verdriet. Later zou het zoo heel anders worden voor velen, wien zielestrijd en verborgen smart niet bespaard bleven. Toen... neen! de dingen der groote wereld verontrustten ons nog niet en allerlei raadselen en vragen, van welke eenmaal hoofd en hart soms zoo vol waren, kwelden ons niet. 't Was alles poëzie.

Maar de jaren snelden voort. 't Leven kwam tot ons met zijn eischen, zijn plichten, zijn lasten. Ver achter ons ging liggen het paradijs der kindsheid. De werkelijkheid werd zoo heel anders. Zeker.... het verjaagd worden uit dat 'Eden' was winst, groote winst. Wij moesten *menschen* worden en worstelen ten bloede toe. 't Kampperk betreden! Een taak aanvaarden! Leven *in* de wereld!

Nochtans moge iets uit het voorbijgegane in ons zijn blijven voortleven. Dat wij het onze doen om den onzen, en anderen en daardoor ook ons zelven schoone feestdagen te bereiden!

Doen wij dat?

Nu naar geen vergaderingen! Ter zijde gelegd onzen dagelijkschen arbeid. Nu sluiten we onzen winkel, onze fabriek, ons kantoor, onze studeerkamer en we trachten te vergeten onze beslommeringen, onze zaken, onze kasboeken en we leven in onzen kring met wie ons omringen en wij willen zorgen dat zij nog vele jaren later dankbaar zullen terugdenken aan wat zij - ook door ons - genoten in de dagen van een ten einde spoedend jaar.

Wat verandere.... immer moge Kerstmis hoogtijd van het *huiselijk* leven blijven!

Weer deden velen het hunne - gevend van hun geld, hun tijd, hun inspanning - om voor duizenden kinderen allerwege den Kerstboom op te richten. Woorden worden gesproken en liederen gezongen en gaven uitgereikt en talloos velen doorleven een blijden avond, welke indrukken achterlaat bij klein en groot, bij wie gaven en ontvingen beiden.

Andermaal worden bedacht armen en nooddruftigen aan wie de Kerstgave wordt uitgereikt, opdat ook dezen zouden weten, dat het feest moet wezen in hun woningen.

En wederom zal in ziekenkamers en ziekenhuizen een dubbel vriendelijk en harte-verwarmend licht ontstoken worden, het licht van opbeuring, bemoediging en vertroosting.

En andermaal mogen wie verre zijn buiten hun vaderland, heden een gedachte wijden aan wie zij verlieten, gelijk dezen d'afwezigen biddend gedenken.

En weder mogen afgedwaalden de kerstklok hooren luiden, welker tonen snaren doen trillen in hun ziel, wekkend ten nieuwen leven.

En andermaal mogen duizenden samenstroomen om een lied aan te heffen, een woord te vernemen, een orgeltoon te doen spreken tot hun gemoed.

Weest gegroet, schoone Kerstdagen!

Brengt ons stemmen uit het verleden, werpt een ander licht op het heden, doet een vertrouwenden blik ons richten voorwaarts. Brengt warmte in ons huis en licht in ons binnenste. Schenkt iets aan arm en rijk, aan jeugd en ouderdom, aan gezonden en kranken, aan levenslustigen en moedeloozen, aan gelukkigen en beproefden, aan edelen en verdoolden!

O Kerstmorgen! Verbannen worde twist en tweedracht! Verzoenen zich die gescheiden zijn, maar bijeen behooren. Haal banden nauwer toe! Profeteer ons van vrede, van vooruitgang. Versterk aller hoop en geloof en vertrouwen. Wek idealen!

Met jubel en dank en vromen zin willen wij u inhalen, want wij hebben wel eens noodig verfrischt en met nieuwe geestdrift te worden vervuld. Breng alom nieuw leven! Roep nieuwe gedachten te voorschijn! Wek heerlijke stemmingen en indrukken. Doordring ons - dankbaar voor de schatten welke wij ontvingen - wederom van onze roeping. Met het beste wilt gij tot ons komen. Mochten wij u niet laten gaan dan na een zegen gegrepen te hebben.

'O Kerstnacht, schooner dan de dagen!'

A.
J.F. TERNOOIJ APÈL.

‘Vrede op Aarde’.

Toen het kwaad zijn schepter zwaaide,
't Woest geweld, met volle kracht,
Vloek en schuld langs 't aardrijk zaaide,
Werd het groote werk volbracht.
Met een vuigen stal tot woning,
In een krib' tot wieg gebouwd,
Heeft de groote Menschenkoning,
't Eerst het levenslicht aanschouwd.

Zie, de Christus is geboren,
't Groote, God'lijk werk verricht,
Nacht en duister ging verloren,
Hij bracht leven, liefd' en licht.
't Menschdom onder schuld gebogen,
Heft zich op, herademt weer,
't Voelt zich door zijn God verhoogen
En knielt vol aanbidding neer.

En daar ruischt langs Betl'ems velden,
d' Eng'lenzang als jubeltoon,
En de herders, zij vertelden,
Van een kind, zoo lief en schoon.
‘God heeft in den mensch behagen,
Vrede op aarde’, heerlijk woord!
Kon er schooner morgen dagen?
Werd er reiner klank gehoord?

Zie, dat kind, omwoeld met doeken,
In een kribbe neergelegd,
Rein, onschuldig kwam het zoeken,
Wat verloren was en slecht.
Niet met harde, strenge wetten,
Niet met wrok of dwinglandij,
Niet met hoogmoed, trotsche zetten,
Kwam Hij 't menschlijk hart nabij;

Maar met reine, zachte liefde,
Met een glimlach of een traan...
Schoon men hem bespott' en griefde
Hij bracht rijken zegen aan.
Hij, de Man van groote smarte,
Beeld van God, maar 's menschen zoon,
Liefde woond' er in dat harte,
Zelfs bij kruis en doornenkroon.

‘'t Vrede op Aarde’, uit den Hoogen,
Mensch, hebt gij 't nog niet verstaan?
Achttien eeuwen zijn vervlogen,
Veel 's veranderd, veel vergaan.
Maar waar haat aan twist zich paarde,
Zelfzucht woont en dwinglandij,
Daar is 't schoone ‘Vrede op Aarde’
Nog een wreede spotternij.

Zal daar ware, reine vrede,
In ons wonen, om ons zijn,
Mensch breng gij dan liefde mede,
En een hart, onschuldig, rein.
Hij de Groote Meester leerde
‘Mensch verdraagt, bemint elkaar’.
Hij, die liefd' en reinheid eerde,
Gaf ons 't voorbeeld, schoon en waar.

En wat ééns, langs Betl'ems velden,
Als een jubeltoon weerklonk,
En wat ééns de ster vertelde,
Die in 't kinderwiegje blonk;
Dan eerst zal het waarheid worden,
Als de mensch al meer en meer,
't Kleed der liefde gaat omgorden,
‘Vrede op Aarde’, ach wanneer?

COBA DEKKER.

Kerstnacht-legende.

In den Heiligen nacht vlogen hand aan hand
Drie Engelen saam naar het Joodsche land.

Ze wilden de zaligste aller vrouwen
En het Godlijke kind in de kribbe aanschouwen.

Bethlehem's ster stond daar schittrend en pal
Die wees hun den weg naar den needrigen stal.

Ze zochten den ingang nu moedig en fier -
Eerst gluurden ze beurtlings door reten en kier.

Ze riepen, ze baden, ze klopten steeds aan,
Tot Jozef behoedzaam had opengedaan.

Ze waren gekomen op vleugelen van wind,
En zagen den Heiland - een sluimerend kind!

De een hief een lichtende lamp toen omhoog
Maar spreidde de vleugels als schaduw voor 't oog.

De tweede schoof zacht in de kinderhand
Een ster die hij vond aan den hemelrand.

De derde, geknield voor de kribbe van Hem
Zong zachtkens een lied met een lieflijke stem.

Toen kwam er een lachje zoo godlijk en licht
Op 't hemelsche reine kindergezicht.

En daarmee is toen voor de toekomst gewijd
De vreugd van den heiligen Kerstmistijd.

De boom en het licht en de ster wat al meer,
Het kerstlied, 't is al voor de eer van den Heer!

Vrij naar het Duitsch door B. DE GRAAFF-VAN CAPPELLE.

Aan sommige Moeders door Anna de Savornin Lohman.

Het verdere gedeelte van het boek is vooral daarom zoo belangrijk, omdat het de moeder bespreekt ten opzichte van hare volwassen kinderen. Vooreerst: de moeder en de volwassen dochter, een kwestie van zeer groot belang, vooral in den overgangstijd dien wij thans beleven. Wie kent niet in zijn omgeving: gevallen van voortdurende botsing tusschen moeder en dochter, omdat de eerste, nog vastgeroest in oude begrippen en toestanden, niet kan begrijpen, hoe haar kind, door onderwijs en lectuur een product van den nieuwen tijd, andere eischen stelt aan het leven en andere idealen heeft? En toch meenen zulke moeders het goed; zij vervallen enkel in de fout van in de dochter 'een tweede oplaag van zichzelf te willen maken.' Laten alle moeders dit hoofdstuk lezen, en zichzelf afvragen hoe zij tegenover hare dochters staan, en of hare liefde voor deze wel *belangeloos* is?
Uit een *boekbeoordeeling* in de Zutph. Courant van 16 November 1904. Over het boek: 'De Moeders' van Hedwig Dohm. Uitgave W.J. Thieme en Cie. Zutphen. (Boekbeoordeeling was onderteekend: 'Eene Moeder.')

'*Mocht U dat boek willen beoordeelen, zoudt U dan niet iets willen zeggen over die verhouding tusschen moeder en volwassen dochter? Ik hoor veel over die verhouding klagen door de dochters. De moeder heeft oude begrippen*, *de dochter nieuwe. Als de dochter nu wezenlijk volwassen is, en niet mee kan gaan met de begrippen van haar moeder*, *omdat zij andere heeft, waarom kan dan niet van beide zijden wat worden geschikt en verdragen? 't Is toch niet bewezen, dat die* "*moderne*" *begrippen bepaald slecht zijn. De tijdgeest is nu eenmaal anders dan vroeger.*'

* * *

- Aldus schrijft mij eene correspondente. En ik hoop, hooggeachte moeders, die dit stukje gaat lezen, dat gij in *deze* vraag de oplossing zult vinden van het in uw oogen misschien ongepaste feit, dat ik, een ongetrouwde, nog betrekkelijk jonge-vrouw, het wagen durf mij te bemoeien met de verhouding tusschen U en uwe dochters.

Bedenkt echter, dat ik tot U spreek niet als eene, die zich op *Uw* moeder-standpunt plaatst, - waarlijk *ik* behoor geenszins tot die vrouwen in den lande, die van oordeel zijn, dat een ongetrouwde vrouw even goed kinderen kan groot brengen als een moeder, - die hen liefheeft als moeder, - het hare eigene kan. Neen, ik spreek tot U van het *dochter*-standpunt. Ik ben toch zelve ook geweest, dochter des huizes, zuster van broers. Ik kan *begrijpen* de klacht die in zoo menig, menig Lelie-brief tot mij komt. En ik wou zoo graag, gij moeders, die het goed meent met Uw dochters, die eerlijk haar geluk op het oog hebt, ik wou zoo graag dat gij lezen gaat wat ik U te zeggen heb in *hun* naam. Ziet gij, zij zijn *kinderen van hun tijd.* Zij snakken naar het frissche, groote, vrije leven. Zij willen 'vrij' zijn, en 'onafhankelijk'. En al datgene wat gij hen wilt bieden *thuis*: gezelligheid, uitgaan, pretjes, een zorgeloos nietsdoen-leventje, zij willen het niet van U aannemen, zij willen werken, in betrekking gaan, hun eigen leven leven.

En gij, die zooveel ouder zijt dan zij, en méér levenservaring bezit, en kent uit ondervinding de zorgen en de moeite van het menschenleven, gij weet dat zij zich in hun idealen dikwijls vergissen. Gij weet dat vrijheid en onafhankelijkheid en een werkkring in de maatschappij even goed hun schaduwzijden meebrengen, als elk ander leven. Gij weet, dat die nauwlijks de kinderschoenen-ontwassen jonge meisjes zich zullen prikken en steken en wonden aan de doornen van het ruwe levenspad 'in de maatschappij.' Gij zoudt hen, die gij zoo teeder hebt geleid in hun kinderjaren, zoo graag beveiligen voor al dat onbekende en ruwe en wreede in de groote wereld daarbuiten, waarnaar zijzelf spelenderwijs verlangen als naar 'het' geluk. Want, - bekent het maar aan U-zelf - gij, die zelve het vrouw-en-moedergeluk gevonden hebt in Uw huwelijk, bovenal van-af dat oogenblik waarop gij Uw eerste kindje in Uw armen hieldt als het grootste wondergeschenk dat daar bestaat in het vrouwenleven, gij zoudt zoo graag Uwe dochters op *haar* beurt het geluk zien vinden in dien normalen huwelijks-staat. - - Gij weet het wel, dat ook dàn de zorgen niet uitblijven, dat ook dàn menige teleurstelling moet worden gedragen, dat er ook dàn uren en dagen zijn in de verborgenheid der binnenkamer, waarin er méér geschreid en geklaagd en gemord wordt, dan gejubeld of gedankt... maar toch, desniettemin zijt gij ervan overtuigd, dat dáár, aan een eigen huiselijken haard, waar straks nog een derde zijn plaatsje komt eischen, dat dáár het geluk is te vinden voor Uw dochter, en niet 'in de maatschappij', als een vrije, onafhankelijke, haar-eigen-brood-verdienende, ongetrouwde-vrouw....

Maar stelt U nu eens op het standpunt van Uw dochter. Of, liever-gezegd, vergunt mij dit eens even te doen. Ik-zelve ben heel jong 'vrij' en 'onafhankelijk' geworden, zoo 'vrij', zoo 'onafhankelijk' als een meisje uit mijn stand, van mijn conservatief-godsdienstige opvoeding, in mijn omstandigheden, ingemuurd door allerlei côterie- en aristocratie- en godsdienst-vooroordeelen het maar zelden wordt. Ik spreek dus niet als eene die zelf is verbitterd door den druk, of er onder behoefde te lijden zóó dat het mijn leven dwarsboomde. Maar ik zie rondom mij die velen, die zeer velen, die 'thuis' 25, 30 jaar, en ouder worden, lijdend onder een voortdurenden dwang, een voortdurend niet-begrepen-worden van hun innerlijke behoefte naar vrijheid, naar *een eigen leven.* En ik vraag mij af in stilte: Zien de ouders dan niet, dat zijzelf het zijn, die ten slotte zulke dochters er toe brengen te *verlangen* naar hun dood.... als eenige oplossing om de gewenschte vrijheid te krijgen....?

Dit klinkt hard, nietwaar? Misschien zult gij verontwaardigd uitroepen: 'Dit is overdreven. Geen rechtgeaard kind verlangt naar den dood zijner ouders.' Met *bewustheid* daarnaar verlangen zullen zij stellig ook niet. Maar onbewust wel. Als deze jonge, liever gezegd, *oude*-meisjes onder elkander zijn, en zich verdiepen in alles wat zij '*later*' doen zullen, en in het spreken over dat 'later' een troost vinden voor den dwang hun opgelegd in het heden, wat doen zij dan anders, dan zich een *genotvolle* toekomst malen, die zij slechts kunnen verkrijgen ten prijs van *Uw* dood? - -

En dit is geen on-rechtgeaardheid van hen. Het is alleen *Uw* schuld. Omdat *gij* hen *dwingt* te leven en te zijn, zooals *gij* het wenscht, in plaats van hen te laten het recht op hun eigen leven. Ik weet wel, dat gij overtuigd zijt het goed met hen vóór te hebben. Ik-voor-mij geloof zelfs, *dat* gij het ook beter met hen voorhebt, dan zijzelf dat kunnen beoordeelen of begrijpen. Maar gij zult hen daarvan niet overtuigen door *dwang.* Er is maar één weg, en dien wilde ik zoo graag dat dergelijke moeders wilden inslaan: *Dat is om de volwassen dochters, zoo goed als de volwassen zonen, te laten leven hun eigen leven.* Wil een meisje het huis uit, om in betrekking te gaan, examen te doen, te studeeren, wil zij niet 'uitgaan', wil zij reformkleeren dragen, wil zij aan 'de kunst' doen, wil zij pleegzuster worden, - als zij een normaalgezond meisje is, dan, in godsnaam, laat haar heur eigen gang gaan, *hoe-ook gij zelve erover denkt.* Alleen de ondervinding zal haar overtuigen van haar mogelijk ongelijk, en Uw mogelijk gelijk, maar door *dwang* zult gij haar slechts verbitteren, en ongelukkig maken. Zij zal altijd, hoe lief zij U ook heeft, in U zien de vernietigster harer levensillusiën, en, als gij sterft wanneer het voor haar te laat is om alsnog haar plannen uit te voeren, dan zal zij met recht steeds denken: Ware mijne moeder eerder gestorven, dan had ik gelukkig kunnen worden op deze of die wijze. Maar door háár schuld blijf ik nu achter als een *onbevredigde*, *ongelukkige* vrouw. Nietwaar, zulk een nagedachtenis is wel het pijnlijkste wat er bestaat. Maar geef er dan geen aanleiding toe, door het uitoefenen van een onbillijken *dwang.* Onbillijkheid is m.i. het beste middel dat er bestaat tot het aankweeken eener voortdurende, en niet meer uit te roeien verwijdering tusschen ouders en kinderen. Wanneer een volwassen meisje ziet, dat zij *niets* mag genieten van datzelfde groote vrije leven ginds in de maatschappij, waarvan voor hare broers de deuren openstaan, wanneer zij thuis mag blijven zitten om de kinderen van die broers als hulpvaardige tante te bedienen als die bij de groot-ouders komen logeeren, dan brengt de tijdgeest in 99 van 100 gevallen mee, dat zij oproerig wordt, en op hare beurt eruit wil, en verlangt een eigen positie

te hebben. Welnu, ik-voor-mij verdedig haar standpunt niet onvoorwaardelijk, ik zeg alleen, gij zult haar niet - als het U wezenlijk om haar *geluk* te doen is - gelukkig maken door haar met *dwang* tegen te houden. Laat haar uitvliegen als zij er behoefte aan heeft, en, inplaats van haar te bedroeven door ruzie erover, laat haar de blijde zekerheid meenemen, dat ginds het ouderlijk nestje wachtende blijft, om haar met open armen, met liefde en teederheid, te ontvangen, als zij gewond, teleurgesteld, gebroken misschien, maar, door ervaring-wijs-geworden, wenscht terug te keeren.

Ik sprak daareven van mijzelf. Ik weet uit ondervinding wat het is *geen* thuis meer te bezitten, als je, heel-jong-nog, staat midden in den stormenden strijd en de worsteling van het groote leven. Als je je zwak voelt, en alleen, en moedeloos, en zoudt willen leggen je moede hoofd op hetzelfde bed in hetzelfde kamertje, waar je een zorgeloos, gelukkig kind waart, en je moeder je 's avonds goeden-nacht kuste,

of je vader je 's ochtends schertsend wakker riep voor ‘school’ - en er is van dat alles *niets* meer over, niets dan een schrijnend-smartelijke herinnering, geloof me, lieve ouders en dochters beiden, dan begrijp je zoo recht de wáárde, de onschatbare waarde van dat stukje leven, dat je voor altijd hebt verloren, je *kind-zijn-thuis;* en je zegt tot je zelf onder tranen: Hoeveel goeds misschien ook het leven mij nog kan geven, dat ééne onherstelbare verlies zal ik altijd blijven voelen, als een wonde waarvan het litteeken nooit meer gansch en al pijnloos wordt: het verlies van hen die mij liefdenaampjes gaven zooals ik ze van andere lippen nooit zal hooren, van hen, die mij 't eerst en 't meest-belangeloos hebben liefgehad, van hen, die mij kind zagen en voor wie ik kind kon en mocht blijven altijd,... van mijn ouders.

En daarom zou ik 't allen, ouders en dochters beiden, die elkaar in den grond zoo waarachtig liefhebt, die van elkaar vervreemdt door het niet-begrijpen van elkaar, ik zou 't U willen toeroepen uit alle macht: Bedenkt toch hoe gauw de onverbiddelijkheid van den dood aan Uw samenzijn een einde maakt, en laat daarom het *leven* U niet vóór dien tijd scheiden. Wat doet ten slotte de *uiterlijke* afstand ertoe, wanneer de harten, de zielen elkaar slechts verstaan, en men elkaar inwendig liefheeft. Zijt gij niet veel gelukkiger, indien Uw dochter U in de verte, in haar betrekking of beroep, dankbaar blijft voor Uw bereidwillige toestemming, en om die reden vertrouwelijke, openhartige brieven schrijft, dan wanneer zij voortsjouwt naast U van dag tot dag, schijnbaar Uw dagelijksche gezellin, maar innerlijk van U vervreemd, met haar eigene, tegen U morrende gedachten, die zij U stelselmatig verzwijgt, omdat gij haar toch ‘niet begrijpt’, zooals de term luidt.

Elkaar niet begrijpen, en toch samen naast elkaar voortleven, het is een beklagenswaardig lot van zoovele hedendaagsche moeders en dochters. En ik weet niet wie ik méér beklaag. Eensdeels de moeders. Maar misschien meer nog de dochters. Want de eersten hebben hun leven reeds gevonden, maar de laatsten moeten hun weg daarin nog zoeken. En voor velen is dat zoeken lang niet gemakkelijk heden ten dage.

P.S. Het spreekt van zelf, dat ik in dit artikel slechts hen op het oog heb *en* moeders *en* dochters, die ernstig en te goeder trouw willen: huiselijk geluk, huiselijke vrede, onderlinge liefde. Indien de moeder-zelve een product is van den tegenwoordigen liefdeloozen tijd, haar eigen-ik verheerlijkend, vergaderend, speechend, kunstdoend, fietsend, haar huis als hôtel gebruikend, en haar man beschouwend als een wezen alleen goed-genoeg om haar den mevrouw-titel te verschaffen, haar meiden en bonnes te betalen, en haar lijfsbegeerten te voldoen, dan spreekt het van zelf, dat zij de uit zoo'n huwelijk toevallig voortgekomen kinderen meer als een last, dan als een heerlijke verantwoording beschouwt. Zoolang zij nog klein zijn kunnen ze misschien dienen om mooi-aangekleed en grappig-babbelend haar afternoon-tea's te versieren, maar worden ze grooter, en willen ze liever het huis uit, dan is dat voor mama een zeer aangename en van-pas-komende verlossing van hun eigen-meening en eigen-zin-doordrijverijen. En omgekeerd kan men van de dochters, voortgekomen uit zulke ongezellige gezinnen, en met zulke egoiste moeders voor oogen, moeilijk eischen, dat *zij* zich zullen opofferen aan moeders die 't nooit voor hen deden, die hun van kind-af vóórgingen in zelfzucht en eigen-ik-aanbidding. Wanneer in zulke gevallen de oudgeworden moeder dan ten slotte eischen stelt aan hare volwassen kinderen van zich aan haar wijden, haar ouden-dag-vervroolijken, haar bij ziekte

oppassen, of dergelijke mogelijkheden, waarlijk dan is het geen wonder, dat de dochters zich liefdeloos van haar afwenden, en geen lust hebben zich te schikken naar een moeder, die nooit in waarheid *een moeder* voor hen was.

Maar er zijn er zoovelen, - ik zie 't in eigen omgeving om mij heen, en mijn Lelie-correspondentie bevestigt het, - die elkander niet-begrijpen, en van weerszijden bitter lijden daaronder, terwijl zij elkaar toch zoo oprecht liefhebben, en het zoo goed meenen ieder van hun eigen kant. - Op zulke huishoudens ziet dit artikel. - Lieve moeders van volwassen dochters, bedenkt dat het niet-gemakkelijk is een volwassen-ongehuwde vrouw te zijn aan den huiselijken haard thuis, waar gij-zelve den scepter zwaait, en Uw dochter, (dikwijls is er meer dan ééne) zich daardoor overbodig voelt. - Ik zeg niet, dat de uitweg dien zij zich heden ten dage dikwijls kiest, (en dikwijls alléén uit zucht tot nadoen), altijd de beste is. Verre van mij zij het, zoo iets Hilda van Suylenburg-achtigs te beweren. Ik zeg alleen: Het is natuurlijk *dat* zij zoekt, *dat* zij, onder den

drang der omstandigheden, beheerscht door den tijdgeest, geïnfluenceerd door vriendinnetjes, reikhalst naar de een of andere hedendaagsche wijze van zichzelve bezigheid en voldoening verschaffen. Daarom dwarsboom haar niet te veel. Jaag haar niet in het harnas door *dwang*, en niet-begrijpen van haar toestand. Alleen door haar *na te voelen* zult gij haar vertrouwen winnen, zult gij bijdragen, *door* dat winnen van haar vertrouwen, tot haar *wezenlijk* geluk. En alleen daarom, om haar wezenlijk geluk, is het U, de rechtgeaarde moeder, toch immers te doen.

(Deze wedstrijd-artikelen worden alsnog opgenomen op verzoek van vele abonné's).

Hoe een finantieel-onafhankelijk meisje zich het best wezenlijk-nuttig kan maken.

Peinzend zat zij in haar laag stoeltje bij den haard - 't ernstige, blonde kopje een weinig voorovergebogen!

Hier, in haar eigen, vertrouwde kamer, zat ze zoo vaak, 't liefst in 't schemeruurtje, te denken aan de toekomst, háár toekomst. Zou die haar een doel, bevrediging brengen?

Ze voelde zich in den laatsten tijd onvoldaan en tegelijk ook ondankbaar. Jong - gezond - rijk - de lieveling van allen thuis - wat wilde zij dan toch? Wat was haar leven zonder zorgen! Hoe was zij altijd in de gelegenheid geweest haar gaven te ontwikkelen!

Haar leermeesters en boeken hadden 't edelste en hoogste in haar gewekt - hoeveel geluk had zij daardoor gekregen!

Maar zij hadden haar óók verteld van 't groote leven daarbuiten, van den strijd om 't bestaan, van de ellende, waar zij buiten stond - en daaraan dacht zij zoo vaak in haar stille kamertje.

Ze kòn niet, als zooveel meisjes, onnadenkend haar luxe-leventje voortzetten; 't gàf geen bevrediging - háár tenminste niet!

Wel verveelde zij zich nooit; daarvoor hield ze te veel van muziek en literatuur en interesseerde ze zich steeds voor de onderwerpen, die thuis besproken werden; maar 't meeste, wat ze deed, was toch eigenlijk alleen voor éigen genot, voor éigen ontwikkeling en dat gaf toch geen bevrediging. Zij voelde héél sterk de behoefte zich wezenlijk-nuttig te maken.

Nuttig-zijn beteekende voor haar niet het uit verveling of modezucht werkzoeken van zooveel meisjes tegenwoordig, of uit ijdelheid en eerzucht iets tot stand willen brengen, wat tòch nooit echte kunst wordt. Zij legden haar ziel niet in haar werk; bij háár was 't geen innerlijke drang, iets te doen voor hare medemenschen. Daarvoor moet je héél, héél veel liefde in je voelen, om jezelf geheel te kunnen geven; maar daaraan dachten de meesten niet, omdat zij zóó niet voelden.

Dat aan-den-weg-timmeren bedoelde Hanna niet; zij voelde de Liefde zóó sterk in zich, alsof zij alle menschen met haar liefdearmen zou kunnen omvatten. Daarom kòn ze zoo niet langer voortleven, nu zij zich vrouw voelde in den waren, éénigen zin.

Maar hoe dan verder? Onderwijzeres of verpleegster worden?

Voor meisjes, die de hooge roeping in zich voelen, is 't zeer zeker een heerlijke taak in jonge menschenkinderen alles, wat schoon en groot en goed is, wakker te roepen en te ontwikkelen, of kranken naar lichaam en ziel te genezen.

Maar zij mocht de minder-met-fortuin-bedeelden den strijd om 't bestaan niet zwaarder maken - zij moest een anderen weg zoeken. Maar welken?

Daarover zat zij ook nú te peinzen, toen ze op eens uitriep: ‘Hoe kan ik toch zoo dom zijn, dat ik dáár niet eerder aan gedacht heb! Marie moet mij helpen - zij doet zelf zooveel voor anderen - zij zal voor mij ook wel iets weten!’

Weer zat Hanna in haar eigen kamertje, maar nu was ze niet alleen. Zacht klonk de lieve stem van Marie en dringend vroeg ze: ‘Weet je nu héél zeker Hannie, dat je 't niet doet, omdat 't tegenwoordig mode is, je onvoldaan te voelen en naar een werkkring uit te zien? Weet je wel, dat er héél veel zorgen voor je zullen komen? Dat je al je kracht en opgeruimdheid noodig zult hebben, om vòl te houden, in 't begin vooral?

Want gemakkelijk is 't niet, je héélemaal aan iets te geven en eigen wenschen te onderdrukken. Je hebt, tot nu toe, altijd alles gedaan, waar je zin in hadt; je werdt nooit ergens toe gedwongen; je waart geheel vrij; maar dàn zal je leven zoo heel anders zijn; dan zal je zooveel moeten opgeven, in veel zal je je moeten schikken. Maar je krijgt ook zoo'n heerlijke voldoening! Je voelt, dat je niet voor niets leeft, dat je zon brengt in donkere levens! Voor rijke meisjes, als jij, die gezond en sterk zijn, is er zoo

heel veel liefdewerk, maar de meesten zoeken 't niet en weten 't niet, omdat ze niet nadenken.

Ik zeg daar gezond en sterk, want dàt moét je zijn, anders kàn je niets doen, al voel je de innigste liefde in je.

Jij bènt jong en gezond; voor joú is er geen enkel bezwaar, om je te geven, héélemaal, aan een schoone taak, als 't je werkelijk heilige ernst is.

Is 't geen opwelling van een oogenblik, Hannie? Ben je daar héél zeker van?'

Even wachtte Marie, als op een antwoord, maar Hanna's gezichtje getuigde zóó van haar ernstig willen, dat spreken onnoodig was.

Marie liet er dan ook dadelijk op volgen: 'Nu zal ik je van verscheidene vrouwen, die ik ken, iets vertellen en als ik klaar ben, moet je alles eens kalm overdenken, héél lang en goed en daarna zelf een besluit nemen en vooral niet overijld iets kiezen, waar je later spijt van hebt.

Een van mijne vriendinnen ging trouwen met een dorps-dokter. Wat droomde zij mooi van hun toekomst, van hun werken samen tot heil van hunne medemenschen! Want ook voor háár was er zooveel te doen.

De minder-bedeelden hebben geen geld, om verpleegsters te laten komen, of huishoudsters te nemen in geval van ziekten.

Hoe dankbaar was het doktersvrouwtje, dat zij vóór haar huwelijk geleerd had zieken te verplegen, want nu kon zij, waar 't noodig was, helpen, om 't lijden te verzachten!

Wat zagen de patiënten haar graag binnenkomen, altijd met wat bloemen, of een kleine versnapering!

Wat waren ze dankbaar, als zij wat voor kwam lezen, of praten!

En voor ieder wist ze wat te bedenken; allen wist ze op te wekken, want dat was de halve genezing.

En waar een ernstig zielelijden 't lichaam sloopte, dáár zond haar man haar 't liefst heen, zeker, als hij er van was, dat zij 't vertrouwen zou winnen, dat zij met lieve, vriendelijke woorden troost bracht en de moedeloozen opwekte tot een nieuw leven, waarin zij haar hulp en steun beloofde.

Hoeveel onbegrepen lijden wist zij te verzachten - hoeveel kracht ging er van haar uit, klein, teer vrouwtje, als ze was!

Ik kan niet alles opnoemen, wat ze deed en bedacht, om te helpen; waar haar hand iets te doen vond, deed zij het. Is 't wonder, dat zij zon bracht, waar zij kwam?

Maar toen haar huishouden grooter werd; toen er kleintjes kwamen, kòn zij niet meer zoo veel uitgaan, want ze wilde man en kinderen niet verwaarloozen door haar liefdewerk.

't Viel haar zwaar 't op te geven, maar 't moést, want de éigen kring vroeg in de eerste plaats haar zorg. Ze begreep, dat jonge meisjes, financieel-onafhankelijk, veel beter in de gelegenheid waren, dan zij nù; daarom vormde zij een kringetje van gezonde, flinke meisjes om haar werk over te nemen, het verdeelend onder elkaar naar ieders aard en aanleg. Haar man wist, wáár hulp noodig was en iedere week ontving ze haar clubje, raadgevend, opwekkend, allen bezielend! Van haar ging kracht uit en al was het in 't begin wat vreemd voor de meesten, al spoedig leerden zij, hoé haar leven in te richten, hoé zich wezenlijk-nuttig te maken.

Een zegen voor een dorp, waar zóó de jonge, onafhankelijke meisjes samenwerken, om de minder-bedeelden naar lichaam en ziel te helpen!

Zie je, Hannie, ik kan je niet alles in bijzonderheden beschrijven, dat zou veel te lang ophouden en 't is ook onnoodig, want in iedere plaats is 't anders, door de verschillende omstandigheden, waaronder de menschen leven.

Maar overal kan je goed doen en alles, wat je geleerd hebt, je heele ontwikkeling, komt je dàn ten goede, als je anderen kunt laten profiteeren van alles, wat jij je eigen gemaakt hebt en waarvan jij genoten hebt.

Niet alleen op een dorp, ook in een stad, waar 't lijden zooveel grooter is, waar de ziekenhuizen vol zijn en de verpleegsters meer dan genoeg te doen hebben, is er voor jonge meisjes, als ze wíllen, wel werk te vinden.

Laat ze haar dokter maar eens vragen naar alle ellende, waar goéde hulp zoo gewenscht zou zijn, maar ontbreekt. Veel wordt er gedaan door liefdezusters, nonnen, maar er blijft zoo ontzaglijk veel over.

Vraag er onze medici naar; zij komen overal; zij zien alle ellende, tot de meest verborgen; zij zullen dankbaar alle aangeboden, geschikte hulp voor hun patiënten aannemen.

En denk dan ook eens aan de kinderen, wier moeder ziek neerligt; aan de huishouding, die verwaarloosd wordt. Wat moet er van terecht komen, als een liefdehand hier wegblijft? Is er grooter voldoening voor

alle moeite, dan dankbaarheid te lezen in 't oog van de zieke, die zich machteloos voelt, om haar werk zelf te doen en haar kinderen bezig te houden?

En dan de stumpertjes, wier moeders hard mee moeten werken voor brood! Dacht je, dat die kinderen geen behoefte hebben aan moederliefde? Dacht je, dat zij óók niet graag een gezellig thuis hebben? Als je die hongerige oogjes ziet, voel je zoo'n innig medelijden en haat je 't in een maatschappij te leven, waar de moeders gedwongen worden haar kleintjes alleen te laten, omdat ze mee moeten werken voor brood en ze 's avonds te moe zijn, òp van 't sjouwen.

Je kunt 't je niet indenken, hóe die kleinen zich eenzaam voelen, hóe ze hunkeren naar wat lieve woordjes. En hoe dankbaar zijn ze, hoe geven ze zich zonder terughouding, als ze voelen, dat je hen liefhebt.

Dikwijls heb ik in mijn vrijen tijd een paar van die kleuters bij mij gevraagd, haalde dan mijn poppen voor den dag en mijn eigen speelgoed van vroeger en speelde met ze, of vertelde een verhaaltje.

Wat een gelukkige gezichtjes dan! Wat een schitterende oogjes!

Geloof me, die uurtjes zijn me bijna de liefste van mijn leven.

Wat konden veel jonge meisjes, als ze van kinderen houden, gelukkig worden door 't kinderleven licht te maken, dáár, waar geen moeder meer is, of de omstandigheden zoo treurig zijn! Laten zij zich in verbinding stellen met onderwijzeressen en onderwijzers. Die zullen haar graag de noodige inlichtingen willen geven.

Neem, als je werkelijk denkt op deze wijze nuttig te zijn, de kleintjes om beurten eens mee in je rijtuig naar buiten, dat vinden ze heerlijk. Maak eens een klein boottochtje, ga met ze naar een speeltuin. Geef ze in den zomer een stukje van je tuin, waar ze naar hartelust kunnen werken; niets doen ze liever dan dat. Maak 't 's winters gezellig in je kamer, speel met ze, lees, vertel, help de meisjes met wat naaiwerk, de jongens met andere dingen. Laat ze met alles bij je komen, wees altijd bereid tot helpen! Je zult hun vertrouwen winnen - je zult hen helpen vechten tegen slechte neigingen, 't overwinnen gemakkelijk maken. En als ze ouder zijn, help je ze bij 't kiezen van een levenstaak, als 't kan zelfs door ze financieel te steunen, hun vertrouwde blijvend - raad gevend, als ze dien noodig hebben. Maar ook dàn alleen, als ze geen moeder hebben, of als die moeder haar kinderen verwaarloost, dàn zou je hun pleegmoedertje zijn en zou je huis steeds open staan voor allen, die behoefte hadden aan liefde en thuis honger leden. En denk dan eens aan de zieke en zwakke kindertjes! Hoeveel zijn er niet, die voor herstel naar buiten moeten, naar de bosschen, of de zee? Neem ze mee naar je zomerverblijf, zooveel, als je meenemen kunt, en laat ze met je genieten in de heerlijke natuur - zorg voor ze en je zult je voldaan voelen, Hannie!

Voor meisjes, die wel finantieel-onafhankelijk zijn, maar toch niet genoeg bezitten, om dat alles op éigen kosten te doen, zijn er immers kinderhuizen, waar de kleinen in hun vrijen tijd aangenaam en nuttig bezig gehouden worden. In Amsterdam weet ik zoo'n tehuis, zoo'n heerlijk kinder-tehuis, waar ze tusschen den middag en 's avonds heen kunnen gaan. Nu behoeven die stumpers niet meer in regen en wind rond te loopen, omdat moeder niet thuis is en 't zoo koud en ongezellig daar binnen is. Wat een heerlijke gedachte voor die moeders, haar lievelingen veilig te weten, goed verzorgd!

Maar één tehuis is niet voldoende voor allen; zulke goede dingen verdienen navolging en juist de vrije, onafhankelijke vrouwen zijn daartoe geroepen.

Dan is er ook nog in Amsterdam een Bond voor Lichamelijke Opvoeding. Dáár hebben ze flinke vrouwen en mannen noodig, vooral hen, die vrij zijn en over hun tijd kunnen beschikken. Vraag inlichtingen - laten allen samenwerken, dat een Nederlandsche Bond ontstaat, met overal onderafdeelingen.

Er is nog zooveel te doen voor het kind; lichamelijk en geestelijk heeft het zooveel zorg noodig. Laten de vrije vrouwen, zoolang ze zèlf geen kinderen hebben, zich geven, héélemaal aan die van anderen; dat maakt óók gelukkig!

En nu wil ik je óók nog vertellen, dat ik soms nog véél verder ga.

Heb je wel eens gelezen dien mooien droom van Olive Schreiner? Geloof je niet, dat 't onze roeping is als vrouw, de zwakken onder ons te steunen, de gevallen zusters op te heffen? Niet met een trotsch gelaat, overtuigd van onze eigene braafheid en meerderheid; niet met harde woorden van zonde en schande en boete praten! Neen; met een gelaat, waarop liefde te lezen is, met zachte,

opwekkende woorden, zóó moeten wij onze zwakke zusters helpen. Daar zijn wel vereenigingen, meest op godsdienstigen grondslag, die steun verleenen aan ‘gevallen meisjes,’ maar ik meen, dat de hulpzoekenden niet vrij genoeg gelaten worden. Daar wordt te veel gepreekt over zonde en schande en straf. Meestal hooren zij met strenge, harde woorden haar vroeger leven veroordeelen, en dat is niet de manier om te verbeteren, want hardheid verbittert ze. Ik geloof niet, dat Jezus 't zóó bedoeld heeft, toen Hij ons leerde, hóe lief te hebben. Ik zou een groot huis willen inrichten, met vele kamers en een gemeenschappelijke eet- en conversatiezaal; een groot, ruim Liefdehuis.

Wie geen raad meer wist in 't leven, wie bang was te gronde te gaan, moest aan onze deur aankloppen, zonder angst heengezonden te worden.

Hoe zouden wij door onze liefde, door zachte woorden van begrijpen haar vertrouwen winnen en haar helpen den juisten weg weer te vinden!

Hoe zouden wij met haar zoeken passend werk, naar ieders aard en aanleg, en haar, als 't noodig was, door lessen in staat stellen in eigen onderhoud, of in dat van haar kind te voorzien, want dàt is de eerste vereischte, om op den goeden weg te blíjven.

De lust om te werken, om voor zichzelf te zorgen, die verdwenen was, moet weer terugkomen, dàn is 't goed.

En als onze zusters, na een poosje bij ons te zijn geweest, weer sterk en moedig 't leven ingaan, met de heerlijke gedachte in moeilijke oogenblikken altijd weer bij ons om steun te kunnen aankloppen; als ze weten, dat ons liefdehuis, waar ze veilig zijn voor alle hardheid, áltijd voor haar openstaat, geloof je dan niet Hanna, dat je je gelukkig zoudt voelen, als je meegewerkt hadt, om haar van 't verderf te redden?

't Is niet zoo heel moeilijk haar te helpen, als ze maar voelt, dat je haar lief hebt en als je tact hebt, om juist dàt te vinden, waarin ze belang stelt en je haar weet op te wekken voor de mooie en goede dingen van het leven.

Dàt zou ik willen en met mij vele andere vrouwen, maar daarvoor is, behalve veel toewijding, ook héél veel geld noodig en dat hebben we niet.

Doch als de rijke, jonge meisjes in plaats van kostbare baljaponnen en sieraden te koopen haar geld daarvoor wilden besteden, zouden wij heel wat dichter bij de verwezenlijking van onze droomen komen.

Misschien, dat jíj Hannie nog eens mee zult werken aan dit schoonste liefdewerk.

Als je er altijd maar voor zorgt, er geen betaalde betrekkingen voor vrouwen van te maken, want dan wordt 't mis. 't Moet altijd liéfdewerk blijven, roeping en geen broodwinning, want dan gáát 't niet.

Dat is, geloof ik, juist de fout van vele instellingen in ons land, dat je geen zekerheid hebt, of de vrouwen zich werkelijk uit liefde geven, of om geld te verdienen. Maar eenigen tijd geleden heb ik gelezen, dat een dame in Parijs een thuis gesticht heeft in den geest, zooals ik 't graag zou willen.

Je ziet Hannie, daar is nog genoeg werk te doen in 't leven, als je er maar naar wilt zoeken en als je maar raad vraagt aan menschen, die weten, wáár hulp verlangd wordt.

Ik ben wàt blij, dat je voelt nuttig te willen zijn voor anderen.

Denk maar eens goed na over alles, wat ik je gezegd heb en vertel me later je besluit. Hartelijk hoop ik, dat je bevrediging en geluk zult vinden in 't weldoen van anderen!’

Zacht ging Marie heen, Hanna aan haar gedachte overlatende. Raad had zij gegeven naar haar beste weten; meer kon ze niet doen, en verder moest Hanna zelf haar weg zoeken door 't leven.

Als zij maar bezield wordt door de echte Christusliefde, dàn zal haar werk een zegen zijn voor anderen, dacht Marie onder het naar huis loopen.

JANNA.

Hun Kerstnacht door David Moolenaar.

Plotseling was hij klaar wakker.

Werktuigelijk trok hij de knieën op, schoof den zwaren dekenlast op zijn borst wat terug en rustte toen met het hoofd op de gevouwen handen, de armen gedriehoekt aan weerszijden op het kussen, als een die wil opstaan, maar nog even blijft liggen om zijn bezigheden vooruit te denken.

't Was nacht nog en hij voelde zich klaar wakker. Alle dingen in de alkoof waren donker, hij onderscheidde niets.

En na de allereerste oogenblikken van

verwondering, dat je zoo maar in 't holle van den nacht ontwaken kunt met de helderheid van wien zich verslapen heeft en de volle zon op de vensters ziet staan, hielden zijn gedachten zich bezig met het openen en sluiten der oogen in duister, hoe je telkens hetzelfde zag, en hoe je nu eens goed kondt weten, dat zien toch niets anders is dan licht opvangen.

Als nu de wereld nog eens zòo ver komt, ging hij kinderlijk-onnuchter bij zichzelf voort, dat de scholen zòo volmaakt worden, dat ze, alleen voor dit bewijs, 'n kamer aanschaffen waar 't volkomen donker kan gemaakt worden.

En, soezerig nu weer 'n beetje, deed hij zijn oogen dicht en zag duidelijk een voor een de scholen voor zich, waar hij in zijn jongensjaren op gegaan had, en wàar nu wel de geschiktste gelegenheid voor zoo'n donkere kamer zou wezen, en hoe alles moest worden ingericht.....

Maar langzamerhand kreeg hij bewustheid van 't flauwe en onbeduidend denken en er volgde 'n philosophisch overpeinzen, hoe 'n mensch toch ook eigenlijk alleen in z'n bed tot zulke dwaasheden in staat was.....

Toen drong zich aan hem op, wat hij sinds lang in bed te overdenken vermeed. Een eerste groot voorval in zijn jonkmanleven, een gebeurtenis, na zich slepend eenige weken van overspannen denken en aldoor ziekelijk bezig zijn met 't zelfde éene, groote, belangrijke, zooals er dagelijks een duizend op de wereld plaats grijpen onder de duizend menschen, die er tegen aanloopen onvermijdelijk, voor die éene, die haar heeft te dragen en onder de oogen te zien als een bedelaarster die komt vragen en nemen een stuk van zijn rijke leven, een engel en kwelduivel beide.

Zwaar benauwend drong het zich aan hem op, want hij wilde niet; het zou hem immers weer overweldigen, vastketenen in de oude boeien, martelen met de oude, onuitwischbare herinneringen, gewild vergeten geraakt in de zorgvuldig toegesloten kamer van zijn eigen arm brein met zijn eigen armen gedwongen verwrongen-wil; het zou immers weer over hem komen met zijn reusachtig lichaam van zoetbitter-demonische kwelgedachten en hem geesel-streelen met de oude heftig-zachte beroering van herinnering aan wat zoet was geweest, en zoet zou blijven altijd, kon hij slechts dat ééne felle weten van voorbij en voorbij voor eeuwig! er van losscheuren en wegbannen uit zijn hoofd, zijn denken!

Zwaar benauwend drong het zich aan hem op.....

Moest hij nu?

'De nacht is donker en mijn lijf vol donker willen. Dat ik zou poëtisch was, altijd, dat ik 't mij zoo mooi dacht, zoo hoog, zoo zaligvol zalig! Zij is verstandig geweest, toen ik ook.... en nu geniet ik 'r van; Trees, kind, hoor je wel, nu geniet ik 'r van. Jij was 't eerst verstandig, 'n verstandig meisje, juist geknipt voor zoo'n poëtischen man. We zouden mekaar aanvullen, dat hadden we al zoo bephilosopheerd met ons beidjes, niet waar? Maar dat mocht niet, dat zou al te mooi worden, al te volmaakt....

O kind, Trees, zeg hoor je me niet, klopt nou je hart niet, voel-je niet, dat hij aan je denkt, dat hij het toch niet laten kan, toch, nooit, nooit....?'

Hij lag op zijn linkerzij, drukte het voorhoofd tegen 't koude ijzer en trachtte 't weer van zich af te werpen, dat sombere denken.

'De nacht is donker, donker is de nacht.... Het is.... Kerstnacht? Heb ik daar nog niet aan gedacht? O, 't is immers Kerstnacht, haar nacht, de groote Kerstnacht, nu gaat ze naar haar kerk, midden in den nacht, met de zusters van het zusterpensionaat, in Amersfoort.....

Stil, laat ik terugdenken, liever verder terug, heel ver, toen 't begonnen is.... Die eerste keer.... Daar stond ze, bij de kerk, haar kerk, van haar geloof.... En het woei, de wind blies geweldig bij dien hoek.... Ik kwam uit de stad en ging naar huis.... en ik zag haar staan.... zòo stond ze.... de rokken van achteren tegen haar beenen strak, naar voren uitgewaaid, klapperend in den wind; een beetje achterover, in de eene hand het slingerende paraplutje, de andere aan haar hoed, die scheef stond en wat verfrommelfraaid op de mooie, dikke haarwrong.... En ik kwam aan.... ik zag haar al dadelijk, ze viel me op... en ze keek me aan, even maar zooals dat gaat op den hoek van een straat, als je mekaar dan passeert en je last hebt met den wind, die alles aanwaait.

En ik voelde dien blik dadelijk, dien blik van iets bedoelen en toch niets zeggen uit haar blauwgrijze oogen. Trees, dat is de eerste keer geweest, daarmee is 't begonnen... en nu denk ik niet verder aan je, want het

andere, dat toen kwam, dat eeuwig altijd mooie gelukkige, wat is 't geworden, wat moest het worden, wat hebben wij er van gemaakt, allebei, met ons eigen opzet, met onzen eigen gedwongen wil? Misère, kind, misère, misère, misère....'

Halfluid sprak hij die laatste woorden, toen was hij stil, en hij lag stil. Stil ook even in hem zijn weemoedige denken, heel even, als wíe een liedje beluistert om te beoordeelen, maar een enkel momentje laat hij zijn critische denken varen, want het liedeke neemt hem in en laat hem een wijl in extase....

Toen keerde het tot hem terug, zwaar benauwend drong het zich aan hem op.

Waar was nu zijn oude kracht, zijn vaste wil van twee maanden lang? Ging het nu met hem worden als met den zwakke, die worstelde en worstelde en eindelijk overwon, meende te overwinnen, want hij wierp de zonde, de oude knagende zonde van zijn zwakheid met éen plotseling willen woest van zich af en stònd, hoog en fier... maar hij bleef een zwakke en de verleiding komt weer en hij valt weer terug! Moet hij nu weer denken gaan, dat oude weemoedige sleurtje van herinneringen langs gaan, opnieuw; met zijn volle hartstochtelijke denken het nog maar weer eens voor de zooveelste wanhopige maal door zijn hoofd laten trekken, laten voorbijmarcheeren als 'n duizendmaal geziene optocht van altijd eendere, altijd frisch opgemonterde paradekerels? Wat zij gezegd heeft en hij gezegd heeft, met al de heldere, klare lachjes van haar mond, al de felle flikkertjes van haar jonge oogen?

Stil, zoo zal hij doorgaan, in zich zelf beredeneeren, waarom hij niet aan haar moet denken, waarom dàt nu juist zoo verkeerd is, zoo kinderachtig ook om weer over te beginnen.... En is het dan niet uit, uit voor altijd, heeft zij het dan niet voorgesteld? 'Anton, zou je 't zelf ook niet beter vinden, nu dat geloofsverschil toch nooit kan worden opgeheven, zooals je zelf zegt? Nu mijn ouders 't zoo fel tegenwerken, en je zelf zegt, nooit Roomsch te kunnen worden, onmogelijk, nooit? Zeg, Anton?'

Ja, laat hij dit nu nog even afdenken, en dan niet meer, dan slapen gaan!

'Trees, ik hoû van je, had hij gezegd, ik heb jou wèl lief, maar Roomsch worden, kan ik niet. Half Roomsch, zoo'n laksche, zou je dat dan willen?' En toen ineens: 'Maar zeg, kind, is dat dan geen schande, ons geluk daaraan op te offeren?'

Ze had hem toen haar beide handen gegeven en gezegd: 'Weet je wat mijn ouders gezegd hebben, weet je hoe ze me gedreigd hebben? Heb ik je ook niet verteld, wat ze nu al besloten hebben, hoe ik nu al naar een pensionaat moet, om jou? Zeg, Anton....'

Maar hij had ineens gezegd: 'We scheiden!'

En ze waren gescheiden, hadden eerst nog heel, heèl veel gesproken; dat ze nooit van elkaar zouden gelooven, dat het niet echt, niet waarachtig gemeend was geweest, maar dat het alleen uit was nu, omdat ze geloofden, dat het beter was, dat liefde niet zóó hoog, zóó uniek was, of men kòn elkaar wel vergeten, als dat nu moèst. En vooral omdat zij nu toch naar Amersfoort ging, om voor haar lagere akte te studeeren, in een zusterpensionaat, waar je geen brief kon schrijven of ontvangen, of je moest hem laten lezen! En dat het dus maar uit moest zijn, beter nu, dan later, als ze zich zoo aan elkaar hadden gehecht! Hij had een hooge opvatting van liefde gehad, haar oordeel onschendbaar geacht, omdat hij wist ook dat haar liefde er grootsch naast stond. Als dan dat oordeel zegeviert bij haar, had hij verder gephilosopheerd, zou het dan niet goed zijn?

Toen waren ze gescheiden, twee maanden nu al geleden. Met zijn krachtigen wil had hij zich er eindelijk over heen kunnen zetten, haar beeld uit zijn geest gebannen, haar woorden uit zijn herinnering, en nu....

Het is Kerstnacht, en vannacht is er mis, overal, om half vier al, in iedere Roomsche kerk!

Dat vond hij wel mooi in dat geloof. Dat ze die nachtelijke groote gebeurtenis in den nacht ook herdachten, dàt was mooi, dàt deden de Protestanten niet. Als die in den laten morgen optogen, hadden de Roomschen het al gevierd; 't was ook eigenlijk een nachtelijk feest!

En nu ging zìj ook, Trees, ginds in Amersfoort, met de zusters, natuurlijk, maar ze ging toch ook en hìj lag klaar wakker en dacht aan haar.

Waarom was hij wakker geworden, waardoor, gebeurde dat ooit!

En plotseling was het in hem een groote drang, om te zien hoe laat het was, te weten, of zij, in die andere stad, nu ook uittoog, of misschien zich gereed maakte of al neergeknield lag.

Hij moffelde toen in zijn jaszak voor 't bed. Een doosje, even rammelen in donker, toen een lucifer aangestoken.

Nu leefde de kamer ineens; hier het ledikant, de losgewoelde dekens erop en het kussen scheef in een hoek geduwd; ginds de waschtafel met den spiegel er boven, waar spookachtig vaag het behang in schemerde en voor het bed de stoel met zijn kleeren, jas en vest netjes bij eerste uitkleedzorg er overgehangen, dan de broek achteloos er overheen met de neerhangende hier en daar modderbespatte platte pijpen.

- 'Laat ik 'm nou uitgaan, ben ik nou gek?'

Hij had ineens het reëele leven gevoeld in den aanbllk van al die reëele dingen en was even blijven soezen.

Op zijn horloge in het vestzakje zag hij nu, dat het dadelijk drie uur zou zijn. En hij ging weer liggen, 't behaaglijke even voelend van 't zich weer uitstrekken na kleine inspanning, denkend nu plotseling met machtigen, stillen eerbied aan de godlijke voorbeschikking van 't helder ontwaken in dit uur, zooals hij dat geloofde er een te zijn.

Nu zou zij straks ter kerke gaan en hij gevoelde, dat het mooi was zoo den kerstnacht te vieren voor wien hem in eere wilde houden. Zij zou gaan door den donkeren nacht als zoo vele anderen van haar geloof, niet lettend op het vroege, duistere uur en al die anderen, ook geloovigen, die 't maar wat gewoner opvatten en gingen, als je toch niet in je bed kon blijven liggen.

- 'Trees, Trees, kind, ik denk nog aan je!'

Hij trok de voeten op en duwde in een lichte passie alle dekens van zich af, zoodat hij plotseling als een afkoelende wind op zich voelde vallen.

't Was alsof dit was een vraag aan zijn heele lijf, wat nu te doen, omdat zóo liggen blijven immers niet kon, en wat hij dan wilde, of hij dan gek was, gek, om zich zoo aan te stellen als een kind, dat alles wil en toch ook weer niets, en maar blijft dreinen al maar drenzerig dreinen....

Hij woelde en kromde en keerde zich al maar om en om.

- 'Trees, ik denk nog aan je! Denk je nog aan mij, zeg, daarginds in die vreemde stad, in je stijve verwrongen leven van plicht en nog 's plicht?

Het hoeft niet, nee, het hoeft niet, want als ik het wist, zou 't me misschien dol maken... zou... 't me... dol... maken! Om zoo'n geloof, nee, om 'n geloofsvòrm, wij allebei nog denken, nog verlangen en niet durven, om zoo'n geloofsvorm! Nee kind, je denkt niet meer aan mij, 't is genoeg dat ik het doe, dat ik mijn hart nog gewijd hoû aan jou, aan elk woòrd, elke làch, elke kùs, elke hànddruk, elk... elk... bewijsje van je liefde, elk openhartig vertrouwentje, dat je in mij stelde! En als jij het nog deedt, zou 't me dol maken... dol... om dien flauwen geloofsvorm van je ouders, die je nou ook moet vasthouden, die je kon dwingen, je liefde te offeren.... Want ik heb het niet gewild, nooit, noòit,.... ja, je geloof wou ik ook niet aannemen, omdat het mijn geloof niet was, omdat je in dàt geloof moet opgroeien, er mee moet beginnen bij je geboorte... maar scheiden, dat heb ik nooit gewild... ik heb gedacht dat het wel kon zoo, met dat verschil, dat het wel kon.....

Zeg, Trees, je woudt tòch scheiden, je woùdt, want je ouders wouden en je kerk wou... en toen wou jij ook, maar in je hart, in je ziel wou je, dat alles, alles weg viel, wat je gebonden hield... en ik alleen over bleef, alleen voor jou, voor joù alleen,... en voor mij, voor mij, mij, mij!'

Hij zat overeind, de rug gekromd, zijn eene elleboog gesteund op zijn knie, het hoofd zwaar leunende op de volle, gespierde hand. De andere hand hield zijn beide sokken vast en klemde tegen het ijzer.

- ‘Ik ga doen als een moeder, Trees... als een moeder... Haar kindje is lang al dood,... lang al dood. Maar ze kan niet vergeten,... ze kan niet. Als de avond zinkt en het wordt donker en donkerder en de sterren pinkelen aan den hoogen hemel, gaat ze uit langs den eenzamen weg naar het kerkhof. En ze blijft lang, lang daar zitten bij het graf van haar kind, om te herdenken, stil te herdenken maar. O, ze weet wel, dat verloren blijft, wat verloren ging, dat ze vergeefs zou zoeken.... maar ze wil zijn, waar heur kind is, iets van heur kind.... En ze is al heel, heel blij, dat ze kan wezen, waar dat doode lichaam rust... en dat ze stil kan herdenken, stil maar herdenken.

Ik ga doen als een moeder, Trees... ze heeft haar eenigen schat verloren en dien zal ze nooit terugvinden. Maar ze wil herdenken en zijn, waar heur schat is....’

Nu stond hij op en kleedde zich zwijgend aan, in den roes van zijn eigen woorden, die zoo maar waren opgekomen in zijn hoofd en er zacht nog natrilden.

Nietwaar, doen zou hij wat zij deed, was

het dan ook in een andere stad, hooren wat zij hoorde, gelijk met haar, in eèn heilig herdenken! Zou dat geen rust geven, zou dat geen godlijke wijding zijn aan hun liefde, om zoo gezamenlijk op te gaan, ver van elkaar, naar één plaats van aanbidding, zij onbewust van zijn doen, en toch hij gevende iedere voetstap, iedere wending van zijn lichaam, iedere gedachte aan haàr, zooals ze in hem voortleefde?

Heel voorzichtig, voetje voor voetje tredezoekend, ging hij de donkere trap af. Als zijn hospita hem hoorde, zou ze schrikken en aan inbrekers denken. Zijn schoenen vond hij nog aan de trap, waar hij ze 's avonds had neergezet, en eerst op de deurmat trok hij ze aan. Toen draaide hij met zijn sleutel het slot om en trad behoedzaam met vreemd bewustzijn van zijn eigen doen, naar buiten, in den stillen, donkeren nacht.

De lantarenvlammen huiverden in den vlagenden wind, die woei uit het Noorden. De straten lagen leeg, als doode aders, waar alle leven uit is weggestorven. De winkels zwegen met dichte deuren en wat donker, levenloos vertoon voor de glimmerende vensters.

Maar aan den hoogen diepblauwen hemel pinkelden tallooze sterren.

'Kerstnacht! Nu is het Kerstnacht!.... En zie, de ster, die zij in 't Oosten gezien hadden, ging hun voor....'

Hij toog langzaam door de zwijgende straten; stilte was rondom, stilte voelde hij in heel zijn wezen, in 't zoet bewustzijn van een nieuwe wijding aan zijn oude liefde.

.... En zie, de ster, die zij in 't Oosten gezien hadden, ging hun voor....'

'Toen zijn ze gekomen, waar ze Hem vonden, gewonden in doeken....'

'De schat dien ze zochten....' Hij wilde niet meer zoeken, hij had verloren voor altijd, dat moest wel zijn. En als hij nu toch wilde vinden, niet haar, maar een klein, klein geluk in berusting, dan kon het alleen daar zijn, waar hij nu heen ging, met haar in zijn gedachten, zijn willen, zijn heele doen. Om er te zijn, zonder geloof in 't waarachtige van 't geen hij zag, in 't zoet bewustzijn, alleen, te zien wat zij nu zag, gelijk met haar, te hooren wat zij nu hoorde, gelijk met haar. Zoo heerlijk wijdsch dit te doen, zelfs nu hij wist, dat zij een anderen tempel zou intreden, een andere stem hooren, voor een ander altaar neerknielen! Dit zou nu zijn, wat kracht geeft in 't weten van wijding stil voor zich zelf, aan die éene uitverkoorne, die het was.... en zal blijven, altijd!'

Hij bleef staan en zag omhoog.

'Welke zou het zijn, als er nu èèn bij was, onder al die sterren?' Hij keek langs de lucht in de richting van de kerk en bleef een oogenblik zoeken.

Toen moest hij lachen om zijn dwaasheid en wendde de oogen af.

Achter zich, ver weg nog, hoorde hij nu voetstappen kinkeren op de straatkeien. Hij keek om. 'Vreemd toch die nacht,... zoo ver nog die menschen, en zoo duidelijk al dat stappen....'

Er kwamen mannen en vrouwen, ze liepen snel en droegen kleine boekjes bij zich.

In het kerkportaal tochtte het tot waaiens toe. De menschen voelden er zich al 'binnen'; daarom scheen de wind er nog feller te blazen dan buiten, en niemand bleef staan wachten.

Maar onder het lampje aan den witten kalkmuur, onder het huiverende vlammetje stonden een paar klompenkinderen; die durfden niet goed naar binnen gaan en zochten

met voorovergebogen hoofdjes den koster, telkens als een van de bruinbeleerde deuren werd opengeduwd.

Hij liep nu met grootere passen, echt manlijk weer. Voor de steenen stoep bleef hij even staan, knoopte zijn jas los en keek nog eens rond over het plein. Het liep niet erg druk, de meesten waren zeker al in de kerk.

Toen ging hij zelf ook. De kinderen waren wat meer naar voren gekomen, maar kropen dadelijk weer terug. Van ter zijde zag hij even naar ze.

'Lompen en klompen; 't rijmt ook! Fantastisch toch, dat binnengaan van zoo'n kerk!'

Plotseling veel ruimte en veel licht en veel samengehoopte menschen toen, dikke pilaren statig strevend omhoog tot de veellijnige, kleurwarrelende weelderig-bogende gewelven, vullend de leege onmetelijkheid van den hoogen en wijden hal. Diepin het altaar, als poppig klein kleurenlichtkasteeltje uit kindersprookje; slanke blanke kaarsen maagdelijk wit onder de bleekgele vlammen; rozerood gekleede knaapjes in streng-zeker bewegen om den ernst-heiligen priester in witten mantel.

'Nu was hij in de kerk; hoe vreemd, als hij nu niet gegaan was, zou toch datzelfde hier plaats vinden, buiten hem om, die dan lag in zijn donkere kamer, in zijn warme

bed met de wollen, losgewoelde dekens en het gekreukelde laken als zooveel andare menschen nu nog op 't oogenblik.

En toch was het nacht buiten en hier was het, alsof het buiten dag was... Vreemd toch, te waken en te leven in den nacht!'

Er waren meer protestanten, heel veel zelfs; ze stonden achter de banken, mannen en vrouwen en keken met belangstellende gezichten naar het altaar, waar de priester vreemd-zwijgende dingen deed. Als de deur openveerde en een late bezoeker binnen kwam met vlugge beweging van armen en beenen, keken veel hoofden om, maar de Roomsche ging stil-beslist zijn gang, doopte de vingers, sloeg het kruis en liep naar voren om zijn plaats in te nemen. Anton zag dit alles vaak herhalen, vanaf zijn plaatsje bij de donkere deur.

Maar toen de eerste hooge, fijne toontjes tongwerk van het orgel, inleidend de plechtigheid, fluisterend aanvingen te zingen boven zijn hoofd, ging hij tusschen de anderen staan, tegen een van de zware zuilen, en liet zijn oogen gaan onder de menschen en naar 't altaar. Het koor viel in, en hij bewoog zich niet meer, bleef maar staan in aldoor dezelfde houding, het lijf rustende op de saâmliggende handen tegen de hooge pilaar, de oogen gericht op den neergeknielden priester. En hij luisterde naar het onbekende lied in de wijding van gedachten aan haar, om wie hij gekomen was.

Voelde hij 't nu niet mooier nog, was dit nu niet het klaar bewustzijn van een daad om haar alleen, zooals hij dat begeerd had te doorleven in dit uur van verwijderd samenzijn, samen opgegaan naar een plaats, zoo nauw in betrekking tot iedere lieve herinnering aan hun kort geluk?

Was hij nu niet hier, op deze plaats, die hij geweigerd had aan zijn verder leven te verbinden, met opoffering van dien eenigen, grootsten schat!

Was hij nu toch niet hier, juist hièr, op dèze plaats, die hij anders zijn heele leven als van pijnlijke herinnering zou hebben vermeden, alleen om te zijn als waar zij was, te hooren en te zien als wat zij hoorde en zag, te wijden al zijn denken, heel zijn aandacht aan hun verwijderd samenzijn?

En was dit niet alles buiten haar weten om, vrij dus van elke smet van behagen, alleen om zèlf groot te zien zijn eigen liefde?

O, zooals hij het nu gevoelde, diep in zich, wilde hij het wel altijd behouden, zooals nu zijn denken het uitsprak in passielooze rustgedachten, als nauw zichtbare, nauw tastbare draden, gesponnen van muziek naar licht en van licht naar muziek, een teer weefsel van stil gedenken en stil gevoelen in hem en om hem en overal, zoò wilde hij het behouden zijn heele verdere leven, zoò wilde hij blijven zien de dingen van werkelijkheid door het zachte waas, dat de kleuren temperde, alle harde omtrekken vervaagde. En dan zoo blijven aanhooren en opnemen met ongespannen zenuwen, met willoozen wil, altijd en altijd, die muziek en dien zang en die ver omklinkende priesterstem, en dat zwijgende neerliggen van vromen als een lied zonder woorden, zonder klank, zonder geluid, - in eeuwigen overgang van rust in rust, van wijding in wijding!

- 'Trees, Trees, nu heb ik de rust, de rust in mijn liefde, in mijn wijding van haar aan jou....

Laat ik nu denken, zooals ik dat kan, zonder gedachten, zonder één flauw vermoeien....

Want die muziek is mijn denken, en die stem is mijn denken, en dat zwijgen en dat neerknielen het is alles, alles mijn onvermoeide denken, mijn onvermoeide wijding van liefde aan jou....

Trees, kind, ik hoor nu als jij, ik zie nu als jij, en het is mij goed, alleen te denken, dat het zoo zijn zal nu....'

Het koor zweeg, het orgel zweeg, de priester lag voor het altaar geknield, de gemeente voor de banken. Zoo bleef het lang stil, de protestanten stonden geheel sprakeloos om niet te storen wat buiten hen omging. Toen klonk een bel, de priester stond op en de gemeente volgde, een kruis slaande.

De knaapjes droegen aan en weer weg en knielden telkens neer. Daarna beklom de voorganger het gestoelte, bad, las een hoofdstuk uit Paulus'brieven en sprak de schare toe.

Anton wilde luisteren en geen woord missen.

Met heldere stem hoorde hij spreken van de groote gebeurtenis, nu negentien eeuwen geleden; hoe daar waren Maria en Jozef, die ontvingen een kind en zij heetten het Jezus. En het kindeke werd geboren in alle nederigheid, wonderbaar gebeuren bij zooveel voorbestemde grootheid; hoe daar toch dwaas tegenover stond de ijdelheid en geldzucht der wereld en vooral van ons tegenwoordig geslacht, dat slechts wist van

één begeeren, één jagen: geld en nog eens geld. Hoe we nu niet moesten denken, dat het zonde is aardsche dingen te begeeren, hoe we slechts altijd dat beeld van het kindeke in de kribbe voor oogen hadden te houden; dan zouden we overtuigd worden dat het zieleheil niet ligt geborgen in vergankelijke bronnen van vergankelijken rijk: dom. En dat het ons niet moest leiden tot te groote spaarzaamheid, want dat gierigheid was in de oogen des Heeren een ontzettend kwaad en dat iedere gave te Zijner eer was een wellust in Zijn oogen....

Toen keerden zijn gedachten van den priester af.

Nog hoorde hij flauw de vermanende stem, maar de woorden drongen niet meer tot hem door.

- 'Stil, nu wil ik denken, goed ingaan met al mijn gedachten tot haar.... Ze is ginds in de andere stad, uitgetogen in den nacht. De zusters vergezelden haar, ze mocht niet alleen, natuurlijk, nee, niet alleen... want het is nacht. Ik zie haar gaan langs de straten in den blauwen regenmantel; het weer is helder, maar ze heeft hem toch omgedaan, over den anderen mantel heen.... want het is nacht. In de eene hand houdt ze haar kerkboekje, ze loopt gearmd met een vriendin.... achter hen komen de zusters. Ze spreken niet, ze zwijgen.... Bij de kerk staan ze stil, de zusters gaan voor, naar binnen. In de vormen, alles in de vormen....

Hoe mooi is ze nu; even denkt ze ook aan mij, ja even, want wat ze nu gaat doen is immers ons groote verschil.... Ze weet niet dat ik elders ook ben uitgetogen, ze denkt: hij slaapt, hij ligt in zijn bed.... Nu neemt ze haar rokken samen, zóo.... ze gaat zitten.... Op haar zwarte hoed het breede witte lint.... nu haar dikke haarwrong, donkerblond met de zilverige tint in 't lampelicht.... daaronder haar regenmantel, de plooien vallen langs haar schouders, want die mantel is wijd, en hij staat haar zoo wonder romantisch mooi.... Ze hoort naar den priester,.... stil, laat ik ook luisteren....

- 'Want de ijdele mensch vergadert de schatten van dit leven, de nederige van ziel verzamelt zich rijkdom in den hemel....'

'Hoort zij die woorden?.... zie, ze kijkt; ginds zit ze, dicht bij den muur, ze kijkt aldoor naar boven, naar het gestoelte....'

Toen richtte hij zich plotseling op en wreef zich in de oogen. Waar was het dan, waar, waar? Was dat droomen? Onmogelijk, zij was het immers, hij had haar gezien! God, was ze dan hier, of had hij gedroomd, geijld misschien?!

De menschen om hem heen gingen wat op zij.

Wat wilde die vent, moest hij nou beslist vlak vooraan staan?

Hij keek rond, overal, langs de beschilderde muren; en toen, ineens....

Hij zag haar weer zitten, het hoofd omgewend, en ze keek hem aan. En zijn hart begon sneller te kloppen, hij voelde zijn wangen gloeien, en zijn oogen staarden in de hare, lang, lang... en hij las iets. Wat het was, wat ze zei, o, hij wist het niet! Hij voelde iets, hij las iets, ze zei iets!

Was ze het dan werkelijk? Ze keek alweer voor zich, naar het gestoelte, waar de priester afging. Ja ze was het, ze was het! Hier zat ze, recht voor hem uit, en hij waande haar ver, in die andere stad! Nu werd het rust in hem, waar hij telkens uit opwaakte. Ze zat daar immers, wat wilde hij meer, ze wist dat hij hier was, in haar kerk! O, welk een blij gevoel van trots nu, welk een weelde van zekerheid! Viel nu niet alles weg, was deze rust niet zaliger nog, dan al zijn kalme berusting? Maar dan weer moest hij kijken, haar beeld in zich opnemen, en hij voelde zich onrustig worden, een oud gevoel van verlangen in zich opbranden. Hoe was ze hier gekomen, was ze

voor enkele dagen thuis misschien, of was er iets gebeurd, iets wat hij niet wist, niet kon vermoeden?

Ze keek weer.

- 'Trees, Trees!' wilde hij roepen, maar hij zweeg en ontmoette haar oogen, die hij vast hield, zoolang ze zich niet afwendde.

Toen speelde weer het orgel en viel het koor in.

'Venite Adoremus!'

Zacht neurieden enkelen mee, hij kon wel schreien. Was het om haar, om dat lied, dat orgel, die hoog uitzingende mannenstemmen?

'Venite Adoremus, Venite Adoremus,' het orgel speelde het tusschenspel en weer viel het koor in.

- 'Trees, kind, zie je me, zie je me aan met je klare, blauwe oogen?'

Even lachtte ze en hij knikte. Ruim zijn borst toen, licht zijn hoofd, en zijn ziel, zijn denken één luide jubel van geluk.

Buiten wilde hij wachten, niet op haar, maar tot ze weg zou zijn, tot hij zekerheid

had, niet te zijn heengegaan, zoolang zij nog bij de kerk was. Waarom hij dat wilde? Hij kon het zichzelf niet uitleggen, maar heengaan, als zij nog niet naar huis was, dat leek hem onmogelijk. Dus wachtte hij. Met den rug naar de kerk gekeerd stond hij op een hoek van het plein. Hij wilde haar niet weer zien: ze zou immers denken, dat hij iets van haar verlangde en ze hadden toch afgesproken, hij had haar uitdrukkelijk beloofd, haar te vergeten, nooit weer te herinneren aan wat voorbij was.

Ze had gekeken, hem lang aangezien, ze had gelachen, wat voelde hij zich dankbaar! Lief toch zoo'n meisje; zoo zacht, zoo moederlijk had ze gelachen! Hij moest zich maar kranig houden, flink er tegen in, het was nu niet anders! Ja, dat had ze willen zeggen, dat had hij er uit begrepen.

'Als alle menschen weg zijn, het plein leeg, dan ga ik ook,' zoo dacht hij. Ja, het viel wel zwaar, hij voelde wel weer het oude verlangen, een tegenzin, om nu heen te gaan zonder haar te zien meer, te spreken, maar het moest. Ze had hem aangezien, een lachje gegeven, hij zou tevreden zijn, want het moest.

Toen ineens: Ze kan wel achter me loopen, wat 'n menschen toch! Nee, ik zie niet om, laat ik maar langzaam mee vooruit gaan, 't lijkt zoo mal anders!'

En hij draaide een zijstraat in, langzaam, 't lijf wat achterover en de handen in de zakken, als een die'n ander opwacht.

'Ziezoo, hier is het stil weer, geen mensch te zien in de heele, lange straat. Ik kan aanstonds nog wel wat rondslenteren; was 't maar geen December, dan zou ik buiten de stad de zon zien opgaan. Loopt er een achter me? Ik kan hooren, dat 't een vrouw is, verbeelje.... nee, ik wil 't weer mooier denken dan 't is..... hè?'

Hij voelde voorzichtig een arm door den zijnen steken en opzij ziende, zag hij haar naast zich staan.

- 'Trees!'
- 'Anton!'
- 'Maar Trees dan toch!'
- 'Stil, niet praten, mondje dicht, hoor!' en ze trok hem mee, haar arm nog aldoor in den zijnen. Zoo gingen ze zwijgend verder. De straten lagen leeg en donker, omhoog waren nog de starende sterren, zijn hoofd en zijn lijf en zijn denken, hij voelde het alles in een roes en spreken durfde hij niet.

Toen eindelijk, bij een water, dat voerde buiten de stad, liet ze hem los en bleef staan.

- 'Zeg, Anton, vin je niet, dat ik mal doe? Zeg?'

Hij keek haar aan. Kon hij nu lachen? Ja, zie hij lachte met zijn ouden vertrouwlijken glimlach, even maar; daarna was het weer dat vreemde gevoel als in roes.

- 'Mal, jij mal? Nee, maar je moet me nu vertellen kind, ik begrijp anders niet.... zeg toch, Trees.... sta ik hier met jou.... en jij hebt me hier heengebracht?'
- 'Ja,' lachte ze, 'met mij... en ik heb je hier heen gebracht!'

Toen bood ze haar arm en bij 't licht van een lantaren zag hij haar plotseling ernstig.

- 'Zeg, Anton, waarom was je in onze kerk?'

Hij zweeg, niet dadelijk wetende wat te zeggen.

- 'Ben je ineens Roomsch geworden?' vroeg ze met een zweem van een lach.

Hij schrok. O God, zou ze denken....

- 'Nee Trees, God nee, dacht je dat....?

- ‘Ik dacht niets, hoor,’ zei ze maar gauw, want ze voelde hem ontstellen; ‘ik hoef niets te denken, want ik weet het wel, ik heb het dadelijk gevoeld; je bent mijn oude, lieve jonge, hoor!’

Maar hij begreep nog niet.

‘Maar Trees, hoe ben je hier, ik dacht dat je goed en wel....

‘O, daar heb je 't al, ik wist het wel, ik wist het wel!’ jubelde ze ineens en drukte hem tegen zich aan.

‘Zeg, mijn jonge, nou blijf ik hier hoor, en ik ga er niet weer heen, ze hebben me gelukkig weer thuis genomen en joù heb ik weer gevonden!’

Jou heb ik weer gevonden! Was ze dan niet anders dan een ander, was ze dan niet beter dan alle meisjes, die hij ooit had gekend?

Jou heb ik weer gevonden! En hij dan, hoe wist ze dat zijn liefde dezelfde was gebleven; welk meisje zou niet eerst eens even polsen, was het dan ook met een beverig gezichtje, maar toch altijd eerst eens even polsen, vóór zich zóó uit te laten, zóo onbevangen, met zoo'n stellig.... vertrouwen? Vertrouwen ja, dat moest het zijn, grenzeloos vertrouwen, want hij had nog niets gezegd bijna, met geen enkel woord gerept over zijn eigenlijke doel in haar kerk!

‘Ik hoef niets te denken, ik weet het wel, ik heb het dadelijk gevoeld.’

Had ze het geraden, onbewust misschien,

dat hij kwam om haar, om zijn liefde, om zijn wijding stil voor zich zelf?

- ‘O Trees, zeg nog wat, ik begrijp nog niet.....’

Ze gingen over een dijkje langs het water, buiten de stille stad, rondom hen de zwijgende weiden wegvagend in den duisteren nabijen gezichteinder, boven hun kalm voortgedragen hoofden de pinkellichtende starende starrenhemel.

Toen zei ze het bedaard en ernstig met enkele korte, onbevangen woorden, in haar vaste, besliste weten en willen nu.

- ‘Luister 's, Anton! Je hebt me nog lief, dat weet ik. Toen ik je staan zag in onze kerk, heb ik het gevoeld. Dat het zoo groot in je was, heb ik nooit geweten en als ik 't geweten heb, heb ik het niet willen weten. Maar nu wil ik het weten, nu wil ik je zeggen, hoe ik 't gevoeld heb, hoe ik 't mooi in je heb gevonden, hoe ik begrepen heb, dat ik niet mag miskennen wat ik je in stilte en toevallig heb afgekeken. Dat je vannacht naar onze kerk bent gegaan, Anton, dat heb je gedaan, niet om ons geloof, niet om de plechtigheid, - maar om mij! En je hebt 't gedaan terwijl je meende, dat ik ginds was, ver hier vandaan, en zoo deedt je het niet om mij het te laten zien, om mij te behagen, maar om je liefde, om een wijding, om mijn aandenken. En nu heb ik het gezegd, is het niet goed zoo?’

Sprakeloos drukte hij haar arm. Toen zei ze nog dit:

- ‘Nu weet ik dat er iets is, meer dan geloofsvorm, iets dat ik gevonden heb in jou en voor géén geloofsvorm zal opofferen. Anton, vin je 't niet goed zoo?’

Ze bleven staan. Zijn beide armen sloeg hij om haar hals en hij kuste haar.

Voór hen lagen de eenzame, donkere weg en het glimmende, golvende water, rondom de duister wegvagende velden en boven hun zwijgende hoofden de lichtende starrenhemel, - in hen, diep in hen was alreede de dag aangebroken en scheen al de zon.

Kerstavond.

Toen duwde zij krachtig de schuifdeuren van elkaar en op den drempel stond zij, hoog, slank, lachend, verrukt met uitgestrekte armen; achter haar, in een zachte, gouwige donkerte was de kamer; zij traden binnen, de armen om elkaar, de schuifdeur sloot zij weer.

In den hoek in zachte straling en goudglans praalde de kerstboom; tusschen de zware, fijnnaaldige takken, overal, sterden de kleine vlammen van roode en blauwe en groene kaarsjes in goud-vliezende blauwig doorluchte aureolen, waar af en toe gloeivonkjes snel doorheen gleden, lager boven den vloer waren diepe, geheim volle gapingen van donker, dat deed zoo denken aan een bosch, waaruit zoo dadelijk allemaal kabouters met lange baarden, en oude, zware boeken sneeuwglinsterend te voorschijn zouden komen; over de takken achteloos zwierden en spreidden zich de paarse, roode, gouden draden, overglansd warm, en overal hingen de brooze, kleurige sieradiën, klokken, bloemen, ballonnen, goudenen, zilvernen, likeurroode, azuurblauwe, smaragdgroene, en ook engelen, zwevend en zegenend; onder den boom op het sneeuwwitte kleed, waarop dicht de dennennaalden waren gevallen, was een uit hout gesneden Christusbeeldje, voorstellende Jezus bij zijn geboorte, het lijfke in schamele doeken gewonden, spartelend met armpjes en beentjes in goddelijk verbazen.

Lang bleven zij staan, in zwijgende beschouwing, en in die gouwige donkerte tegenover dien heiligen boom, kerkelijk pralend in vrome glorie, voelden zij in zich worden een stille wijding, een vage behoefte zich neer te zetten en te spreken devotelijk enkel over dingen die des goeden Levens zijn.

Zoo deden zij, zij schoven de kanapee dwars voor den boom, voorzichtig, en zij zetten zich neer, en zij wachtten even.

Dan begon hij te spreken, en hij verhaalde de wondere geboorte van Jezus Christus, toen de maagd Maria het kindeke had gebaard en in den ruwen krib het had gelegd, het toonend den herders, die genaderd waren, en zich bogen, eerbiediglijk, wijl er een glans van heiligheid was om het armelijke lijfje, terwijl rondom ook de runderen en ezels hun ruige koppen beurden en toezagen in groote goedheid; hoe toen buiten op het land in den blauwen nacht engelen over de aarde waren gekomen, en met bazuinen luide den volke wonder hadden verkond.

Het werd haar als een sproke; het verre, heilige land met zijn palmen en moskeeën, slank koepelend en torenend tegen den hemel, altijd wolkenloos, en van een prachtig donkerblauw, met alleen in het midden, hoog, de

zon, brand-schitterend, blindend, zengend rondom den hemel uit, schroeiend de aarde, dat de rulle woestijnen warm werden gestoofd, en de witte steden te blakeren lagen; met zijn zeebreede Nijl, die elk jaar het land overstroomde ver heen, herscheppend de dorre, doorgescheurde vlakten in een deinend, zwalpend meer, wanneer terug in haar bedding zij was gevloeid, achterlatend een akker, zwaar vruchtbaar, waaruit in het voorjaar het koren opwiesch, welig; met zijn pyramiden kolossaal, als versteende eeuwen, zijn ezelen en kameelen, zijn muzelmannen, devotelijk gebogen, gebeden prevelend in de mysterieuse, vroomstille hallen der moskeeën, zijn geheimnisvolle, donkerkleurige menschen, schrijdend in lichte, siervolle gewaden, met rustigen, wijzen tred, en door die wondere streek zag zij gaan den mensch, den aureool van hemelsch licht om zijn tragische hoofd, getrouwelijk door zijn discipelen omstuwd, vergevend de zondaren, bekeerend, die ongeloovig waren, genezend, die krank, zalig makend.

Hij ook, hij was al warmer gaan spreken, dingen uit zijn vroegste kindsheid waren weer tot hem gekomen, al verhalende: 's avonds, in zijn bed, op zijn knietjes, de armpjes om z'n moeder, die d'r handen op z'n hoofd hield gevouwen, stamelend in zacht monotone klanken het Onze Vader, die in de hemelen zijt, wanneer hij stout was geweest, gejokt had en hij daarna berouw had, en haastig naar Ma liep om alles te vertellen, en dat dan Ma zei, dat hij dat niet meer moest doen, want dat vond Onze Lieve Heer niet prettig; wanneer hij op de Zondagschool was, en hij zat muisstil te luisteren naar al die wonderlijke verhalen van den Heere Jezus, en hoe hij zich daar een beeld vormde van God, een bisschoppelijk, eerbiedwaardig grijsaard, gezeten op een troon van wolken, met een gouden staf in zijn hand, door engelen met bazuinen omzweefd.

De kaarsen brandden op, gestadig drupten de kleurige tranen met zachten val op de naaldenwaaiers, enkele al waren uitgegaan met geknapper en gespetter en fijne rijzing van rookspiralen; hun aandacht werd afgeleid, zij zeiden iets van ‘de kaarsjes gaan uit,’ hoe laat zou 't al zijn?’

Dan stonden zij maar op en terwijl zij de schuifdeuren links en rechts wegduwden, blies hij de overige kaarsjes uit, één voor één, voorzichtig; toen kwam hij bij haar en de schuifdeuren trok hij weer naar elkaar toe.

Zij aarzelden nog wat rond, in hun hoofd hoorend nog vele klanken, ziende de schoonheden nog der sproke.

‘Zeg,’ begon hij dan eindelijk, ‘als we eens een eind gingen loopen in 't Vondelpark, 't zal daar wel mooi zijn met die sneeuw.’

‘In 't Vondelpark,’ peinsde zij hardop, ‘ja, goed, ja, hè ja, laten we dat doen.’

Zij trokken dan hun mantels aan, hij hielp haar met haar bontmanteltje, duwde den pelskraag goed hoog, lekker warm in haar hals en over haar oortje, zoo zij hem. Dan bleven zij een oogenblik staan voor de spiegelkast vroolijk zich bekijkend en in den spiegel elkaar toelachend, grappend over het leuke van het verschil tusschen die zware, donkere, winterkleeding, waarin zij zooveel grooter en breeder leken, en hun lichte kamerkleeding van zoo even.

Dan gingen zij.

Buiten, in de eenzame lantaarnenlichte sneeuwstraat, luisterden zij naar het kraken der sneeuw, zacht en vast onder hun voeten; de hemel rondom de maan was als een kruiende zee, ijswolken botsten en schotsten tegen elkaar op, het was sneeuwkoud,

scherp en fel. Ze liepen arm in arm, dicht tegen elkaar an en telkens huiverden zij en zeiden enkele woorden met slaande kaken.

‘Zeg, is 't je nou niet te koud? Zullen we nou maar liever niet teruggaan?’

‘Nee,’ hijgstamelde zij, ‘we zullen wel warm worden.’

In de Constantijn-Huygensstraat en Vondelstraat was wat geloop van menschen, haastig dicht langs de huizen, diep in hun kragen gedoken.

Staal hief de Vondelkerk zijn steile spits op in den helderen, blanken, wolken werkenden winternacht; de maan verzilverde de sneeuwsierselen, die om den toren krulden en zoomden; door de bonte, met heiligen beschilderde kerkramen glansde zwak licht, zoodat een krans van klimopbladeren, de muren bedekkend in dichten woeker, oplichtte schimmig om elk boogvenster.

Hij toonde haar al en zij vertraagden hun passen, stonden af en toe even stil en spraken zachtjes hun bewondering uit; dan traden zij het Vondelpark in, en rechts af, de blanke donkerte in, gingen zij dadelijk. In mystieke kathedraalslicht droomde het blank-grijze park; door den matten weerschijn der sneeuw was een zachte schemerhelderte alom, zoodat

zij zien konden hun gezichten en onderscheiden hun monden, oogen; rondom in de diepten van het schemerportaal en dieper al dichter koraalden de zwart-witte stammen der boomen en boven hun hoofden beurden zij hun besneeuwde kronen, die zilveren luchters geleken, wanneer de maan er achter blonk.

Zij gingen, sprakeloos; de stilte was als dons om hen heen, een enkele maal viel van een tak de sneeuwvracht neer op den zachten bodem met zachte plak, ergens, tusschen het stamgemast rondde een licht, als een rood oog. Op een plaats, waar de kronen der boomen wijder van elkaar stonden, zoo, dat de maan door den takkenwarrel niet meer bekrast, gaaf en munt-glanzend was te aanschouwen, bleven zij staan, onwillekeurig en zij zagen omhoog; het werd hun toen zoo, als stonden zij in een legendarische, bouwvallige kathedraal, waarvan de hal nog onbeschadigd was en de heilige stilte had bewaard, maar waar in het witbogig gewelf een bres was, zoo, dat in den maannacht men uit kon schouwen. Toen vielen er lichte, glinsterende pluisjes op hun gezichten en hechtten zich aan hun donkere kleederen; zij zagen rondom zich, verbaasd, dan elkaar aan, en weer omhoog. Het sneeuwde; onhoorbaar zegen de vlokken omlaag, en dichter, zwaarder zonken zij al en zij dartelden niet in dansende deining en zwierlijk en sierlijk deden zij niet; maar zij daalden gestadig in vromen ernst. In de stilte rondom was leven geworden, tusschen de koralen en omhoog door de luchters waarden geluidloos de vage mazen, gerucht, mysterievol, ging op, alom, een zachte suizel, als gefluister van vele kabouters, op en samen zoedend tot onkennelijk vreemd gezucht.

Onder de bres in het sneeuwtakkengeweef stonden zij en omhoog zagen zij steeds, geboeid door het kleurlooze dwarrelende net, dat voor de maan werd gebreid, dan sloegen zij op met hun handen en vingen de vlokken en knepen ze samen, dat door hun handschoenen heen, zij ze voelden verwateren en zij openden hun monden en achterover hieven zij hun hoofden en lieten ze dalen in de warme holte en zij lachten.

Dan zagen zij elkander aan; door de sneeuwpluizen waren hun kleederen nu zilverglinsterend en op haar zwarte bontmutsje kristalschilverde het vinniger; uit hun monden dampte hun adem vervormend om hun gezichten en door de blankstippelende mazen; zij lachten elkaar toe en zij vonden het vreemd alleen hun gezichten te zien; zij bogen zich over tot elkaar, en zij kusten elkaar en waren toen heel warm.

Plotseling streek een donkere schaduw door de blanke hal, zij zagen omhoog, lichtelijk verschrikt, daar was alles nu zwart; dan zagen zij elkaar aan en zij wisten, dat zij beiden verlangden naar hun huis met de kamers, die zoo licht waren en zoo warm. En zij gingen, met zachten stillen tred. -

R. v. GENDEREN STORT.

Zondag, 25 December 1902.
Extase.

't Was avond, de avond voor Kerstmis, maar niet, zooals men zich dan gewoonlijk voorstelt, waren wegen en boomen met sneeuw bedekt. De Natuur miste haar Kerstkleed, en vertoonde zich kaal en dof in haar treurigheid.

't Vondelpark lag daar. - Stil, verlaten in angstige somberheid. Niet echter zoo voor hen, die daar juist kwamen om die afzondering. Waar waren ze veiliger dan in die stille eenzaamheid, waar haast geen menschelijk wezen dien avond zou

doordringen; waar anders konden ze gaan, zonder dat ontstemmend weten, dat, als iemand ze ontmoette, ze elkaar nog minder konden zien, want ze wisten wel, dat ze niet ‘comme il faut’ handelden, zoo heelemaal tegen allen vorm tegen de étiquette, en dat de menschen hen wel zouden veroordeelen.....

Bah! God wat ellendig toch, die menschen met hun kleinzieligheid; ze moesten ze 't hoofd bieden, trotseerend hun meening, toonen, dat *zij* ze minachten die machines, die hun hart het zwijgen opleggen, ter wille van.... de wereld, met haar kleingeestig, armzalig gedoe, waar de moedigste? zich er op durft beroemen, dat hij doet wat hij wil, ‘omdat hij in een vrij land leeft.’

Ja, *hij* doet, wat hij wil, maar - laat hij ook een ander vrij?

Immers neen, ook *hij* veroordeelt zelfs zijn denkgenooten.

Mensch, klein, nietig wezen, zie nu eens om U heen, zie naar de lucht, hoe goddelijk ontrolt ze zich voor Uw oog, zie er naar, voel iets voor de grootheid, die ze tentoonspreidt; merk dan toch op al die pracht, en schudt af, die kleinheid, die akelige bekrompenheid; laat ieder toch vrij in denken en handelen; belemmer niet 's menschen

gevoel, door te stuiten hun opwellingen, laat ze opgaan in dat mooie, laat ze zich toch uiten, ongekunsteld, niet bedwongen door vrees van uitgelachen of bespot te worden.

Ge hebt Uw oogen niet gekregen, om ze te sluiten voor wat waarachtig grootsch en goed is, noch Uw hart, om daarin te verstikken elke edele aandoening, die ge laat verdringen door de kleine nietigheden, die de wereld U oplegt. Mensch, wees dan toch Uzelf, toon, dat ge mensch zijt in de ware beteekenis van het woord, dat ge grootsch, Goddelijk of naar de Natuur zijt aangelegd.

Verbreek de banden, die ge Uzelf gevlochten hebt, werp af de kluisters, die U toch knellen, omdat ze U kortwieken in Uw vlucht naar iets Hoogers.

Bewijs, dat ge meer zijt, dan slechts het individu, dat zich zoo makkelijk schikt in de bestaande wantoestanden.

Sta op, help mee aan de hervorming, die komen *moet* tot *aller* geluk. Veroordeel niet hen, die anders denken en handelen dan gij, wie geeft U het recht er toe?

Waarom moeten zij, die zich heilig en rein aan elkaar willen geven, zich verschuilen?

Waarom?.... ja, waarom!!!

Omdat de menschen nog niet per kaart, of door de krant zijn bekend gemaakt met het feit, dat ze zich geëngageerd hebben, omdat ze nog niet den ring aan hebben, die 't den menschen zegt, omdat *hij* nog niet *die* positie in de Maatschappij heeft, om *haar* te kunnen onderhouden? want daarvan schijnt dan die zielenverbintenis af te hangen....

Menschen, schaamt U, dat ge zoo durft tornen, aan iets zoo mooi, schaamt U, omdat ge nog zoo laag staat, zoo ellendig klein zijt in Uw denken.

* * *

Ze had 't geschreven in extase, in een opwelling van drift, in een bui, dat ze weer heelemaal in opstand was tegen ‘hetgeen nu eenmaal bestond.’

Ze wist eigenlijk niet eens, dat ze schreef; ze had alleen gedacht, en toen onwillekeurig, omdat pen en papier voor haar lagen, haar gedachten opgezet. Wat had ze ook weer moeten huichelen, met zoo lief te zijn tegen menschen, die ze eigenlijk verwenschte, omdat ze hen toch beschouwde als de oorzaak van haar verdriet; wat vond ze 't van zichzelf toch weer akelig, dat ze den schijn had gegeven, of ze 't aardig vond, of ze 't als een onschuldig plagerijtje opvatte, dat: ‘zoo, zoo, nu vertel je ons zeker gauw iets heel prettigs.’ Ze had toen gelachen, zoo'n beetje verlegen schijnbaar, net doend, of ze niet begreep, waarom 't gezegd werd, omdat.... ja, omdat een meisje meestal zoo doet bij dergelijke gelegenheden; 't hoort er nu eenmaal zoo bij, en ze was weer echt in 't sleurtje meegegaan. Op 't oogenblik zelf had ze zich geen rekenschap gegeven van dat gevoel van drift, dat in haar opkwam, ze had 't van zich afgezet, omdat ze wel wist, dat de menschen haar dan niet ‘aardig’ zouden vinden, en.... ze was daar toch zoo op gesteld.

Nu was ze woedend op zichzelf, omdat ze.... net zoo gedaan had, als de menschen, aan wie ze zich zoo geërgerd had, en die ze beschuldigde van te huichelen.

Wat vond ze zichzelf zwak en kinderachtig; en meer te veroordeelen, dan vele anderen, die hun dagelijksche comedie spelen, zonder te weten, dat 't comedie is, terwijl *zij* 't zich bewust was.

RYTHON.

Wilhelmina Schröder.

In de nabijheid van Luzern werd de villa Tribschen jarenlang door Richard Wagner bewoond. In het sombere salon, grenzend aan de werkkamer van den grooten kunstenaar, bevonden zich de beelden der Wagneriaansche helden: Tannhäuser, Lohengrin, Tristan, enz.

Tusschen deze was de buste geplaatst van een schoone vrouw met krachtige gelaatstrekken; de wereldberoemde zangeres Wilhelmina Schröder. ‘Mijn muze’, noemde Wagner haar. Slechts een enkele maal maakt hij in zijn brieven melding van deze geniale vrouw, doch dan bekent hij openlijk welken invloed Wilhelmina Schröder op hem heeft uitgeoefend.

‘Door haar heb ik geleerd wat de zang vermag uit te drukken,’ schreef hij aan een vriend. ‘De verschijning van deze bizondere persoonlijkheid heeft mijn liefde voor het tooneel tot hartstocht aangewakkerd.’

6 December 1804 werd Wilhelmina Schröder geboren, dochter van Sophia Schröder, destijds een groote actrice, beroemd door het weergeven van Schiller's drama's. Haar vader had een mooie baryton, doch een zeer middelmatig talent. Hij was echter goedhartig van aard, en aan hem had Wilhelmina

te danken dat ze goede Fransche en Duitsche lessen kreeg.

De kindsheid van de later wereldberoemde vrouw geleek een hel. Als een echt enfant de la halle werd ze op 4-jarigen leeftijd voor danseuse bestemd. Een dansmeester van het corps de ballet uit Parijs begon die onbarmhartige gymnastiek met alle ledematen, waaraan de toekomstige reines du ballet zich moeten onderwerpen. Bij het minste vergrijp of teeken van moeheid regende het slagen van den strijkstok op knieën en vingers. Na dergelijke 'gymnastieklessen' bleef ze soms uren uitgeput op den grond liggen.

Op haar vijfde jaar debuteerde ze in een ballet. Het mooie kind in haar matrozenpakje met grijzen hoed en blauwe linten had verbazend succes. Al haar baby-krachten spande ze in, want haar moeder had haar een pop beloofd of een roede, naarmate ze goed of slecht zou spelen en dansen.

Iets later maakte een zekere Hörschelt fureur in Duitschland met kinder-pantomimes, o.a. 'de Waschvrouwen', een soort klucht waarin de waschmeisjes door kleine schoorsteenvegers worden achtervolgd. Op het critieke oogenblik moest Wilhelmina, een der schoorsteenvegertjes, toen 11 jaar oud, zich in den brandenden schoorsteen werpen om de vlammen te blusschen. Op een van de repetities deinsde ze hiervoor angstig terug, waarop de balletmeester haar woedend opnam en haar met het hoofd naar beneden in de diepte gooide. Een tooneelknecht ving haar gelukkig op; alleen de blonde lokken van het arme kind waren geschroeid.

Dergelijke indrukken, plus urenlange repetities dag in, dag uit, en een nomadenleven tusschen Hamburg, Praag, Weenen en de Rijn-oevers, zouden een zwakke natuur hebben vernietigd, doch het geniale kind was sterk. Haar karakter was diep en ernstig, ze was vroolijk en opgewekt, en ze bezat een onbuigzamen wil. Dit alles, gevoegd bij een vrouwelijke behoefte om lief te hebben en zich te geven, vormden samen de grootheid van de artiste en de vrouw, tevens de bron van haar kracht en lijden.

In de woelige tijden van Duitschland's opstand tegen Napoleon (1813) was Wilhelmina wanhopig dat ze niet mee mocht trekken in den oorlog. Stil kroop ze naar den zolder om daar Schiller's Maagd van Orleans te declameeren.

Door haar buitengewoon talent van mimiek en voordragen, besloten haar ouders om hun dochter actrice te doen worden. Ze trad o.a. op als Aricie in *Phèdre* en *Ophelia* in Hamlet. Op 15 jarigen leeftijd werd de prachtige sopraanstem ontdekt, en kreeg ze lessen van een Italiaan, Josef Mozzatie. Als actrice zou ze een talent eersten rang zijn geworden; - nu werd ze de geniale zangeres, wier kracht van uitbeelding het muzikale drama heeft geïnspireerd.

Ze trad voor het eerst op in de *Zauberflöte* van Mozart, daarna zong ze de Agatha uit de *Freischütz* onder leiding van Weber. Doch eerst in Beethoven's *Fidelio* werd haar geníale kracht ontdekt.

In 1822 zou deze opera gespeeld worden. De groote meester was heel boos, dat aan een kind van 18 jaar zijn Leonora werd opgedragen.

Met angst zag de jonge artiste den avond der uitvoering tegemoet. Bij het opgaan van het scherm schrok ze van de wilde haren, het sombere gelaat en de onrustig-vlammende oogen van den grootste aller toonkunstenaars die achter het orkest was gezeten. Dit was de eerste maal dat de zangeres Beethoven zag.

De uitdrukking van zijn oogen deed haar hart hameren van angst. Doch bij de eerste klanken van de heerlijke sopraanstem vergat ze alles en allen. Ze was slechts

Leonora. Bij de laatste acte der gevangenis-scène voelde ze echter plotseling haar krachten wegzinken. Ze besefte haar onmacht, en die toenemende, ontzettende vrees in houding en gebaren was zoo volkomen in overeenstemming met haar rol, dat het publiek in ademlooze spanning deze acte meeleefde.

Ten slotte werpt Leonora zich tusschen haar echtgenoot en den dolk van den moordenaar. Dit is het hachelijk oogenblik. Het orkest zwijgt. Dan klinkt de wanhoopskreet meer uitgegild dan gezongen: ‘Dood eerst zijn vrouw!’ Pizarro wil haar op zijde gooien maar ze grijpt haar pistool - en de moordenaar deinst achteruit.

Trompetten weerklinken; de redder nadert. Leonora laat het wapen vallen. Haar knieën wankelen, met beide handen grijpt ze haar hoofd; dan uit ze onwillekeurig dien hartverscheurenden kreet, een kreet die niet meer muziek is - een angstgil, dien alle zangeressen tevergeefs hebben willen nabootsen. Die *cri d'angoisse* was opgeweld uit Wilhelmina's ziel.

Florestan fluistert: ‘Mijn vrouw, wat hebt ge geleden om mijnentwil!’ Doch nu werpt Leonora zich in de armen van haar echtge-

noot, en snikkend roept ze uit: ‘Neen, niets, niets, niets!’ Een driemaal herhaalde kreet, waarin liefde, hartstocht en blijdschap jubelen!

Een kwartier lang donderde de orkaan van bravo's. Beethoven had zijn Leonora gevonden. De heerlijke stem had niet tot den grooten meester kunnen doordringen, daar deze toen reeds volslagen doof was. De ziel van haar hemelschen zang was echter in gebaren en gelaat weerspiegeld.

Een vriendelijke blik lichte in de anders zoo sombere oogen; onrustig en gejaagd streek hij over de wangen van de geniale jonge vrouw, haar belovend een opera te schrijven voor hàar, voor hàar alleen.

Helaas werd deze belofte nooit vervuld. Wilhelmina schreide tranen van geluk. Nooit heeft ze Beethoven teruggezien, doch de ernstig gesproken woorden van dien reus onder de toonkunstenaars bleef haar liefste souvenir. Deze twee genieën hadden elkaar een enkele maal gevonden, elkaar erkend - toen werden beiden voor altijd gescheiden.

Na de opvoering der *Fidelio* wist de zangeres die heerlijke onweerstaanbare taal met haar verrukkende stem te spreken, die tegelijk klank, licht, melodie en beeld is. Alle Europeesche schouwburgen stonden nu voor haar open. Doch hoe stond het met haar eigen hart? Afschuw gevoelde ze voor de intriges om haar heen gesmeed, voor de kleinzieligheden en de wandaden uit haar omgeving. Sinds den aanvang van haar loopbaan verlangde ze vurig naar een gezellig huiselijk leven. Na een tooneelvoorstelling trok ze zich dikwijls in een kerk terug, waar ze soms uren lag geknield, heete tranen stortend. ‘Was ik Katholiek geweest, dan zou ik non zijn geworden,’ schreef zij in haar dagboek.

Op 19 jarigen leeftijd huwde ze Charles Devrient, een man met schoone gelaatstrekken en innemende manieren. In 1823 werd de plechtigheid voltrokken. Van dit huwelijk weten we alleen dat het ongelukkig was. Vijf jaar later werd de scheiding uitgesproken. ‘Die scheiding was noodzakelijk om niet onder te gaan als vrouw en als artiste,’ schreef ze. Ten einde haar vrijheid te verkrijgen laadde ze alle schuld op zich, en deed ze afstand van haar kinderen, die ze innig lief had.

De jaren die nu volgden brachten een aaneenschakeling van triomfen. In 1830 speelde ze de *Freischütz* en *Fidelio* in het Théâtre Italien te Parijs.

Een Fransche criticus zei: ‘Elle chante avec son âme encore plus qu'avec sa voix. Les sons viennent de son coeur encore plus que de sa gorge.’

De Juli-omwenteling noodzaakte haar te vertrekken. Het volgend jaar keerde ze echter terug met een engagement in het Théâtre Italien. Hier moest ze met de grootste, beste zangers der Italiaansche school wedijveren, als Rubini, Lablache en Zerlina Malibran.

Ze debuteerde in den *Don Juan* als Dona Anna. Met angst zag ze tegen deze uitvoering op. Eerst scheen ze machteloos, doch langzamerhand herkreeg ze de volle macht over haar stem, en als Dona Anna zich met Don Ottavio voor het lijk van haar vader werpt en uitgilt in haar wraak:

Ma qual s'offre, o di, spettacolo funesto agli occhi miei. -

Toen ging een huivering door de zaal. Prachtig gaf ze weer de wanhoop van de trotsche, reine ziel tegen de overweldigende macht van den hartstocht. Is haar wraak gekoeld en Don Juan voor eeuwig gevloekt, dan is de kracht der vrouw gebroken. Snikkend zucht ze:

Lascia, o caro, un anno ancora.

Allo sfogo del mio cor.

Wilhelmina Schröder's verrukkelijk spel en heerlijk geluid hadden het publiek gewonnen. Het succes van de jonge Duitsche vrouw wekte hevige jaloezie op bij de Spaansche zangeres Malibran. Van woede scheurde deze haar bouquet uiteen.

In de *Othello* van Rossini speelde Malibran Desdemona. Het succes van beiden was even groot. Nu eischte de jaloersche Spaansche vrouw dat de rollen werden omgekeerd. Ook als Desdemona behaalde Wilhelmina Schröder een schitterende overwinning. Van deze Shakesperiaansche schepping maakte ze echter een andere figuur, een zacht en lieflijk wezen. De Othello mislukte ditmaal geheel, daar de stem der Spaansche zangeres schor klonk door ingehouden woede.

Wilhelmina Schröder beschouwde het tooneel niet als een oorlogsveld om elkaar te verpletteren. Ieder bespotte echter haar hooge idealen. In Parijs bleef ze l'Etrangère in de artisten-wereld. Ondanks haar triomfen gevoelde ze zich eenzaam en verlaten.

Dit niet-begrijpen van haar innerlijk wezen smartte haar diep. Ze keerde naar Duitschland terug, waar ze vijftien jaar lang het publiek in verrukking bracht.

Eens kwam iemand op de gedachte om aan drie beroemde zangeressen uit dien tijd te vragen, welke gewaarwordingen de tooneel-decors op haar maakten. Jenny Lind antwoordde: ‘Decors bestaan niet voor mij; ik denk slechts aan mijn zang.’ Henriette Sontag zei: ‘decors zijn maar decors: ik trek er zooveel partij van als ik kan.’ Wilhelmina Schröder haalde de schouders op: ‘Decors zijn voor mij een mengeling van doek en kleuren. Ze worden echter wat ik wil. Als ik zing - worden ze levend. Boomen tril-

len, bloemen geuren, het water bruist, sterren flonkeren, het onweer dondert.'

Voilà du génie.

Hoe grooter haar triomfen echter werden, des te dieper werd haar intiem lijden. Haar Europeesche vermaardheid maakte de innerlijke ziele-verlatenheid slechts grooter. Dit schijnt het onvermijdelijk lot der tragédienne. Ze geeft het beste wat ze heeft, het heilige mysterie van haar ziel, en zelf gevoelt ze zich eenzaam en verlaten.

Het dagboek toont hoe diep dit gewonde vrouwenhart heeft geleden. Op 23 jarigen leeftijd had ze alle illusies der jeugd verloren. Soms denkt ze een verwante ziel te ontmoeten, doch telkens wordt ze teleurgesteld. Dergelijke diepe machtige naturen begaan gewoonlijk onherstelbare fouten en vergissingen. Het groote drama wachtte haar op 39 jarigen leeftijd.

In 1843 leerde ze een Saksisch officier kennen, Döring, een vermetel, cynisch gelukzoeker.

Physieke bekoring begoochelde de beroemde zangeres. Hij wist haar hartstocht op te wekken. Ze verwoestte haar gezondheid en werkte voortaan slechts voor hem. Aan die liefde en dit schijnbaar geluk klampte ze zich vast. Volslagen verblind onderwierp ze zich aan al zijn grillen.

De liaison duurt 5 jaar. In 1848 zou het huwelijk voltrokken worden. Den dag, voorafgaand aan de trouwplechtigheid, ontvangt Wilhelmine Schöder een brief van den groothertog van Mecklenburg om haar het huwelijk te ontraden met den ellendeling. Een pakket is er bijgevoegd: de talrijke bewijzen van zijn schanddaden.

Ze gooit het pakket ongelezen in het vuur en teekent even later een contract, dat Döring haar voorlegt, waarin ze alles afstaat wat ze bezit en de helft van het jaargeld dat ze ontvangen zou van het theater in Dresden. Geen enkelen blik werpt ze in het contract. Truth is far more strange than fiction.

Tijdens dit rampzalig huwelijk was de beroemde vrouw aan onwaardige ketenen gebonden. Haar man bespotte haar om al haar opofferingen. 'Hij was een duivel,' schreef ze.

In 1847 speelde ze de *Romeo* in Riga, weinig vermoedend dat dit haar laatste optreden zou zijn. Nog in 1848 scheidde ze van Döring. Haar ziel was doodelijk gewond, doch ze was vrij.

Haar kracht was gebroken, maar de artiste behield haar idealen. Voor de planken deinsde ze echter terug.

Eenige jaren daarna huwde ze een Italiaansch edelman, die haar voor gebrek behoedde. Later dreef heimwee haar naar Duitschland en haar kinderen terug. Een vreeselijke ziekte tastte haar aan.

In de lange lijdensuren trok haar gansche leven aan haar stervende geest voorbij. 'Ik heb mijn hart gezongen,' riep ze in haar koortsdroomen, 'en wat blijft er over? Al mijn wenschen en idealen neem ik mede in het graf.'

Soms klonk haar lach schel en schril door het vertrek. 'Ik lach om de menschen om niet te schreien.'

Doch ook haar laatste oogenblikken waren aan haar ideaal gewijd: ze herleefde de heilige uren van haar jeugd, als haar reine, blanke ziel zich gaf in het gebed.

Een van de laatste dagen voor haar dood, liep ze met lijkwit gelaat onrustig de kamer op en neer, met vreemd-zachte stem den zwanezang uit *Lohengrin* neuriënd. In een soort extase ging ze op haar rustbank liggen. Uren bleef ze onbeweeglijk. Al de figuren die ze had geïncarneerd, trokken voorbij haar stervend oog. Ze zag een

park met geurige bloemen en schoone beelden die haar tot zich wenkten, doch ook naargeestige groepen in sombere kloostergangen langzaam voortbewegen.

'Waar gaat ge heen?' vroeg ze.

'Naar de vergetelheid,' klonk het antwoord, terwijl ze de armen naar het gewelf uitstrekten.

De laatste figuur was een heerlijke, van zonneglans stralende verschijning.

'Wie zijt ge?' vroeg ze wederom.

'We zijn uw toekomstige scheppingen. Ga met mij mede.'

Eindelijk had de diep-beproefde ziel rust en vrede gevonden. Den dag voor haar dood, sprak ze: 'Ik heb mijn gansche leven herleefd. Ik ben nu overtuigd dat onze ziel niet sterft met den dood.'

'Alles is groen om me heen,' fluisterde ze. Toen sloot ze de groote, blauwe oogen.

Dit was 26 Januari 1860. De beroemde zangeres werd begraven te Coburg. Vrienden lieten op het kerkhof een pyramide van bloemen plaatsen en een zuil van graniet.

In de steen had kunnen gegrift staan:

Ich habe nach dem Höchsten gestrebt.

ANNIE DE GRAAFF.

'Levensmoeheid.' Uit het Zweedsch door Norrsken.

Het kleine meer in het bosch lag donker en diep, omringd als het was door oude beukenstammen; blank en onbewegelijk weerspiegelend de toppen der boomen, terwijl de groote lichtgroene bladeren der waterlelie zich vastzogen aan zijn oppervlak langs de oevers, waar het riet nu zaad schoot. -

En op het loover scheen de zon, aan dit alles een lichtgroene tint verleenende, maar geen straal vermocht er door te dringen; nauwelijks een grassprietje kon wortel schieten in den grond, zoo veerkrachtig onder den voet, sponsachtig los onder een laag van droge bladeren en takken, nog onaangeroerd door de zomerhitte. -

De lucht was zwoel, doortrokken van den geur der boomen. -

Wanneer een vogel kwinkeleerde, weerklonk 't geluid tusschen de hooge, ranke stammen, ver... héél ver weg! -

Even trad een ree schuw uit een boschje van jonge beuken en hazelnootstruiken, om weer geluidloos te verdwijnen. -

En daarna heerschte over alles weer dezelfde stilte. -

Maar ver weg langs het boschpad bewoog zich iets; het kwam langzaam nader, groeide als 't ware voort uit de schaduwen der boomen, en nu onderscheidde men een vrouwengestalte, met afgemeten pas voortschrijdende, als bijna bewegingloos voortglijdende langs 't smalle boschpad. -

Stijf, als haar gang, was ook de gelaatsuitdrukking, versteend, als door groot zielsverdriet. -

De vroeger schoone trekken waren nu nog maar scherp geteekend; de huid grauw-bleek, en onder de oogen lagen donkere schaduwen, getuigend van slapelooze nachten. -

De geheele gestalte was slank, nù mager geworden, hoewel de schouders nog eenige ronding hadden behouden.

Zoo liep ze voort zonder hoed, het haar bovenop het hoofd in een wrong, overigens glad weggekamd, glans en kleur zich afteekenend tegen de lijnen van den hals.

Alleen aan de slapen schemerden eenige grijze haren door de donkere heen. -

Met gebogen hoofd ging ze in droeve mijmeringen verdiept, met afgemeten tred, als bevreesd zich te haasten.

Plotseling hield ze stil en keek op, - sloeg den blik om zich heen, zag heen over het donkere meer, tusschen de donkere stammen door tot héél in de verte, waar alle omtrekken in een groenachtig waas samensmolten. -

Het waren donkere oogen, waarin de hartstochten waren verkoeld tot nachtelijkduister.

Het was een rustige sombere blik, alles nauwlettend in zich opnemend, als om de waardeloosheid ervan te meten; een koude, harde blik, waaraan zelfs het zonnelicht geen straal van warmte vermocht te geven. -

Om de gesloten lippen lag een stomme vertwijfeling en in overmachtige angst drukte ze de handen te zamen; er kwam een zoekende uitdrukking in de oogen, een stille wanhoopskreet om uitkomst; toen werden ze weer rustig, kalm heenblikkend over alles, wat daar groeide en bloeide, als over iets, wat haar vreemd was geworden; en ze verzonk weer in zichzelve met de zoo zwaar verworven kalmte van den ter dood gedoemde....

Langzaam en in zich zelf gekeerd ging ze voort. -

Aan den oeverkant bleef ze staan en leunde tegen een boom, die zich over het water welfde.

Ze was zóózeer in gedachten, dat ze niets ervan bemerkte, hoe twee kindervoetjes kwamen aantrippelen. -

Als op heeterdaad betrapt, schrikte ze op, toen een zacht stemmetje zeide:

‘Tante!’....

Langzaam keerde ze zich om, door een schijn van kalmte haar schrik zoekende te verbergen. -

'Wat wil je?' - De donkere oogen namen den kleine zóó ongevoelig op, als ware hij een rupsje, dat ze door een knippen der vingers van zich kon afschudden.

'Niets;' - antwoordde het kind. -

Zijn tante keek den lastigen, kleinen indringer zóó verwijtend aan, dat hij er verlegen onder werd! -

Toch doorstond hij haar blik, zonder dien te kunnen beantwoorden; hij zette zich neêr in het gras, dat aan den oever groeide, en keek met onkinderlijken ernst in het water. -

'Wie heeft je hierheen gestuurd?'

'Mama.' -

In het bleeke vrouwengelaat kwam een trek van wrevel; om den gesloten mond een trek, verwant aan den bitteren glimlach der boosheid....

Zij - de bewaakte - keek op haar kleinen bewaker neêr met de halsstarrigheid van een, die wàchten kan!....

Ten slotte werd toch de aanwezigheid van dit vreemde wezen haar ondragelijk; ze keerde zich om en ging het bosch in. -

De kleine sprong overeind, liep hard om haar in te halen, en hield toen gelijken tred, zonder haar met een enkel woord lastig te vallen, of naar haar op te zien. -

Ze liep door; juist als of hij er niet was, hem geen enkelen blik waardig keurende en zonder ook maar een enkele maal naar die trippelende kindervoetjes te kijken.

Eindelijk zag ze hem eens aan. -

'Word je niet moe?'....

'Neen, ik kan heel goed meeloopen.'

Hij zeide dit op een toon van voldaanheid; alsof de dienst, dien hij haar deed, hem zóó gelukkig maakte, dat hij geen vermoeidheid gevoelde. -

Langs het pad stond een vervallen houten bank, waar ze zich op neêrzette; - hij ging in haar nabijheid weêr op den grond zitten. -

‘Je mag wel weggaan en wat gaan spelen, als je wilt.’ -

‘Neen, ik kan evengoed hier blijven.’ -

Ze kòn hem toch niet zeggen, dat hij haar tot last was.... de woorden bleven haar in de keel steken. - De tegenwoordigheid van dit kleine ventje dwong haar tot meer zelfbedwang dan wanneer het een groot mensch geweest ware.

Ze moèst zich onderwerpen! -

Een langdurig zwijgen volgde.

Toen de kleine oòk in zijn zwijgen volhardde, werd ze even verwonderd; een gevoel kwam over haar, dat hij zich stil verwijderd had en zij alzoo alleen was. -

Door een stil, blij vermoeden aangegrepen, keerde zij zich om, om zich te overtuigen, maar neen.... nòg altijd lag de kleine man op den grond, schijnbaar druk met iets bezig. -

Ze boog zich naar hem toe. -

Van den schil van een beukenootje had hij zich een karretje gemaakt, dat hij met de uiterste vingertoppen voorttrok, den steel als disselstang gebruikende en kleine aardkluitjes als vracht.

Hij reed er mee tusschen twee donkerroode boschmieren door en had er groote pret in, als hij een van ze kon omverrijden, zoodat ze om en om rolden; dàn weer joeg hij ze zóó hard achterna, dat hunne pootjes wel trommelstokken geleken, of hij hield wedren met ze en reed ze voorbij.

Het leek wel, of hij tot in 't oneindige hiermee kon bezig wezen. - Op haar scheen hij in 't geheel niet te letten.

Langzaam stond ze op, zonder het minste geritsel en met den haar eigen stijven, stillen tred begon ze het bosch in te loopen. -

Omzien naar hem durfde ze niet, uit vrees, dat zelfs haar blik hem opmerkzaam op haar kon maken.

Eerst toen ze een héél eind ver was, en zich verscholen dacht achter een paar struiken, kon ze niet nalaten even om te kijken, en er zich van te overtuigen, dat hij haar niet gevolgd was. -

Ze zag hem op eenigen afstand den weg gaan, dien ze zelve gegaan was; zijn hoofdje terneergebogen, was hij bezig aan een houtje te snijden; hij had haar nièt uit het oog verloren!....

Het scheen haar opeens toe, alsof dit kleine wezentje haar verreweg de meerdere was; zij gevoelde zich vermoeid en afgemat en zette zich op den grond met den rug tegen een boom. -

Onze kleine man vervolgde bedaard zijn weg, bezig zijn houtje te snijden.

Ze keek die smalle, dunne beentjes er eens op-aan, zooals ze zich voortbewogen, gehuld in donkerblauw tricot. -

Met een soort van loome waarneming merkte ze op, hoe hij zijn rechtervoetje wat naar binnen zette met even een onverschilligen zwaai met het been bij iederen stap, dien hij deed. - Ze zag, hòe tenger en voorovergebogen dat lichaampje was in het blauwgerande matrozenpakje, en ten slotte vestigde zich haar blik op het kindergezichtje onder den zachten, omgeslagen, vilten hoed. Ons jongetje was geheel in zijn werk verdiept, en over zijn fijne, bleeke trekken lag een waas van volkomen rust. -

Een oogenblik overviel haar een bijgeloovige vrees; hij was geen gewòon kind; integendeel scheen hij haar, gezonden uit een haar onbekende wereld. - Maar.... zij vermande zich, inziende, dat haar vrees voortkwam uit ziekelijke overspanning. -

Het was immers slechts de kalmte van een kinderziel, die ze aanschouwde....

Toen de kleine naderbij kwam, zette ook hij zich op het gras nêer, altijd maar snijdende aan zijn houtje. -

'Ejnar!' -

Twee heldere, vragende oogen keken haar aan en even hield hij op met zijn werk.

'Waarom loop je me achterna?'

'Mama heeft het gezegd.'

Het bleek gelaat vertrok zich in bitter gevoel van vernedering.

'Bewaakt te worden als een krankzinnige!'....

Ze legde de hand op den pols. -

'Dwazen!.... die niet konden begrijpen, dat dit een koelbloedig besluit was! - Kleinzielige mormels! die maar altijd verder sleepten, dat vreèselijk leege leven, voortsleepen.... altijd voort.... zonder het vàn zich te werpen! -

En dan zóó ingrijpen in eens anders vrijheid! - Er voer een uitdrukking van walging en afschuw over haar trekken.

'Wat zeî Mama je?'....

Hij liet op nieuw het houtje en zijn mes zakken, om haar te kunnen aanzien. -

'Mama zeide, dat u ziek was, en dat ik niet van u weg mocht loopen, omdat u misschien iets noodig had.'

Hij sprak langzaam en spande zich erg in, om alles goed over te brengen; voortdurend zag hij haar aan, als om uit te vorschen, of ze hem goed begreep, en of ze overtuigd was, dat hij waarheid sprak. -

'Ik hèb niets noodig'.... kwam het er onvriendelijk uit.

'Dat doet er niet toe, ik wil hier toch wel graag blijven,' antwoordde het ventje; stil gelukkig van nut te zijn voor iemand. -

'Wil je niet liever bij die bank dáár gaan spelen, daar bij je wagentje?'

'Neen, ik kan wel iets anders vinden.'

Zoo lag ze een oogenblik in pijnigend

zich stil houden als gekluisterd, terwijl de kleine onderwijl druk bezig was met allerlei.

Ze gevoelde, dat ze hem haatte!....

Toch moèst ze kijken naar die tengere, kleine ledematen en die fijne trekken, waarover zelfs te midden van het spel, vroegrijpe nadenkendheid lag uitgespreid.

Ze stond op. -

'Je wordt zeker wel moe van dat heen en weer loopen; je mag hier ook wel blijven spelen.'

'O, ik wil ook wel gaan, zooals u het 't liefst wil.' -

Hij was al op de been, klaar om mee te trippelen. -

Ze begreep, dat ze haar welmeenenden plaaggeest niet kwijt worden zou vóór den avond en dat haar niets anders overbleef dan den tijd zóó dragelijk mogelijk te maken.

Zoodra 't haar duidelijk werd, dat haar niets anders overbleef dan afwachten, leek het, alsof iets van haar onwil tegen hem verdween. -

Hij liep maar steeds naast haar met ongelijke passen en als om hem te steunen in het loopen, gaf ze hem de hand.

Dadelijk leî hij zijn handje in de hare en zoo gingen ze stilzwijgend naast elkander. -

Een gevoel van kalmte doorstroomde geheel haar wezen van uit die kleine hand en het kinderlijk vertrouwen, dat niet eens de mogelijkheid van iemand tot last te zijn, vermoedde, ontroerde haar. -

Wat wàs dat toch voor geheimzinnige drijfveer, die het kind er toe bracht, het met zoo oneindig veel geduld bij haar uit te houden?

Zij dacht er aan, hoe èrg vermoeid die voetjes zijn moesten, en nu ging ze op een bank zitten en hief zwijgend den kleine naast zich.

Met hangende beentjes zat hij daar; hij geleek wel een groot mensch, die niet recht weet, hoe een gesprek te beginnen. -

'Heb je met me te doen, dat ik ziek ben? - zooals Mama zegt,' vroeg zijn tante weer.

'Ja,'.... werd er gefluisterd. -

'Ben je zelf wel eens ziek geweest?'

'Ja, eens was ik ziek; in dien tijd kwam dokter heel dikwijls.' - Nu was hij erg blij over iets te kunnen spreken. -

'Hield je van dokter?'

'Ja - maar ik was bang van hem.'

'Waarom toch.... was dokter niet goed voor je?'

'Neen - maar ik was zóó bang voor dat ijzer!'....

'Welk ijzer?'

'Ja, dat stak hij dan héél ver hierin.'

Onze kleine baas wees op de ééne zijde van zijn buisje.

'Een ijzer!'....

'Ja. - Ik' - hij hield even op als om zich alles goed te binnen te brengen en de woorden precies uit te spreken - 'ik had water in de longen.'

Hij keek haar vragend aan, als om te onderzoeken, of ze dit vreemde wel begreep. -

In gedachten zag ze hem op het ziekbed, gekleed in een lange, witte hansop; ze beefde bij 't denken aan den naamloozen angst van dat kleine hartje; ze zag de

bevreemding in die groote kinderoogen met die verschrikte gelatenheid, zich zonder tegenkanting onderwerpende.

Haar hart kromp ineen, zooals warme spieren zich samentrekken voor ijskoude messen, en de levensmoede oogen trokken zich samen om toch maar niets meer te zien. -

Er was stilte tusschen hen ontstaan en zwijgend zaten ze op de bank. -

'Speel je nooit met je zusjes? en broêrtjes?' - begon zijn tante weer.

'Neen.' -

'Houd je niet van ze?'

Even een aarzeling....

'Neen.' -

'Waarom niet?' -

Een oogenblik moest hij zich bezinnen, om heel wáár te kunnen antwoordden.

'Ze zijn zoo hardhandsch,' zeî hij, en zag tot haar op, als om te zien, of die uitlegging haar voldoende was. -

Zijn geleidster antwoordde niet; maar er verscheen een diepe rimpel tusschen haar wenkbrauwen als van diepe smart. -

Opeens gevoelde ze, hoè eenzaam hij was die kleine man, hoe op zichzelve aangewezen, hij, - die het spelen van zijn broêrtjes ontweek.

'Tante.' -

Ze keek naar hem; hij zat ineengedoken op de bank, met ronden rug als een aapje. -

'Wat is er?' -

'Denkt u niet, tante, dat het gauw tijd is om te middageten?'

- Heel zachtjes bracht hij die woorden uit; een beetje verlegen, dat honger hem daaraan deed denken. -

'Ja, het is zeker al laat.' -

Beiden stonden ze op en gingen naar huis.

Toen dit ongelijke paartje in de eetkamer kwam, was de soep al opgebracht. -

'Goed, dat je komt; ik had juist iemand om jelui gestuurd,' zeî de huisvrouw, 'al die hongerige magen kunnen niet langer wachten!' -

Ze stond aan het ééne einde der tafel en keek vergenoegd naar het levendig troepje kinderen, dat onder duwen en stoeien om een plaats aan tafel vocht.

'Ma, komt Pa nog t'huis vandaag?' riep een schelle meisjesstem. -

'Neen, niet vóór morgen.' -

'Dan wil *ik* op zijn plaats zitten,' riepen drie te gelijk.'

'Ieder blijft op zijn eigen plaats - asjeblieft - en geen lawaai!' -

Moeders beslist spreken deed opeens alles verstommen. -

'Maak je niet boos op die lawaaimakers, lieve Ottilia,' zoo wendde zij zich tot de binnenkomende, 'wees zoo goed, plaats te nemen?' -

De toegesprokene zette zich stijf neer. - Er lag iets vijandigs in haar blik en ze ontweek dien van haar schoonzuster. -

Deze was al een heel eind in de 30, maar haar gevuld, frisch gelaat met de opgewekte uitdrukking had iets jeugdigs en kloeks.

'Jelui hebt zeker een hééle wandeling gemaakt,' zei ze en keek haar gast eens aan, terwijl ze zelve ook plaats nam. -

Haar heldere, verstandige oogen konden iemand zoo vriendelijk aanzien.

'Ja, we hebben lang geloopen,' klonk het haar onwillig tegen.

'En is onze kleine Ejnar tante nog van dienst geweest?' ging de huismoeder voort met dat soort vroolijke onverschrokkenheid, die tracht eens anders ontstemdheid te verdrijven. -

Schijnbaar werd de vraag aan Ejnar gedaan, die niets antwoordde, maar op zijn bord keek met een gezichtje, zóó bescheiden, dat het een groote mate van inwendige tevredenheid verried.

Tante zweeg ook en om de dunne lippen speelde een trek van haat.

Even, met vluchtigen blik, keek ze op en zat een oogenblik later weer even stijf en koud als te voren.

Maar in haar binnenste streden trots en verbittering om den voorrang. -

'Dacht *zij* - die robuste, roodwangige, in-gezonde vrouw dáár, die nooit gevoeld had, wat verdriet, angst, leegheid en levenszatheid wil zeggen, dacht *zij*, met haar onhandige sluwheid, te kunnen verhinderen wat toch gebeuren *moest*!'

Meende ze reeds te zegevieren, omdat het bijzijn van het kind de uitvoering had vertraagd?'....

'O, die domme gevoelloosheid, niet eens aan een mensch te gunnen om te sterven!....

'En, hoè wijs en goed was die vrouw in eigen oogen; alle menschen beschouwden haar zoo.' -

'Dom was ze - alleen maar dom!'

'Je bent tante toch niet tot last geweest, Ejnar?' vroeg de moeder, en zag naar den kleinen jongen met een strengen blik. -

Ze had zich voorgenomen, die hardnekkige dáár tot antwoorden te dwingen. -

Een paar van de zusjes lachten en stieten elkaar aan. -

Ejnar kreeg een kleur en zijn trots ging over in vernedering. Hij was blijkbaar zoo zeker geweest, een goedkeuring te ontvangen en nu hinderde hem het gelach van de zusjes en de verwijten van Mama! -

'Ejnar en ik kunnen het best samen vinden, is 't niet zoo?'

Een magere, ietwat bevende arm legde zich om Ejnars schouders en opziende, keek hij in een bleek gelaat, dat zich over hem heenboog terwijl een paar vreemde oogen in de zijne blikten, een paar angstig-zoekende oogen met iets hards er in, - dat opééns in zachtheid veranderde....

De kleine kon niet antwoorden.

Half schuw, half vertrouwend keek hij naar haar op en knipoogde tegen zijn zusjes.

'Nu *zagen* ze toch, dat tante hem graag bij zich had!'....

‘Het was erg lief van Ejnar, om met me mee te gaan,’ voegde ze er bij, langzaam haar arm losmakend. - In haar ziekelijke verbeelding weerklonk een hoonlach....

‘Zij dáár.... ze moest niet denken, dat ze ièts had uitgewerkt met haar dwang.’ -

En zoo bleef Ejnar tante den heelen dag gezelschap houden en wel in de heerlijkste overeenstemming.

Eindelijk kwam de avond. -

Tante stond eenzaam in haar kamer aan het raam, hare gedachten altijd maar weer rondwarend in 't zelfde doolhof, zooals ze had gedaan honderd malen tot ze er ziek en ten doode toe afgemat van was geworden. - Daar werd een kloppen aan de deur vernomen. -

‘Binnen!’ -

Al haar zelfbeheersching moest ze aanwenden, om niet te laten blijken, hoè haar dit ontstemde.

Het was natuurlijk maar een zeggen, dat het avondeten klaar stond. -

Ze keek onverschillig om. -

Maar het was ons kleine ventje; ‘Mama vraagt, of Nilla mijn bedje niet in ùw kamer mag brengen?’ zei hij.

En een paar lieve, trouwhartige kinderoogen waren op haar gevestigd; verzekerd, dat zijn voorstel haar genoegen zou doen en die gedachte vervulde hem geheel.

Ze dacht nog ‘neen’ te zeggen, maar een geheimzinnige macht, deed haar dit woord terughouden en 't werd tot een schoorvoetend ‘ja.’ -

Met de onverdeelde blijheid van een kind, in een andere kamer te mogen slapen, liep hij hard door de gang en riep:

‘Ja, ik mag ik màg! - Nilla, ik mag daarbinnen slapen!’

Maar zij, die daar stond en hem hoorde, ze kneep haar lippen op elkaar, en misnoegen welde op in haar verbitterd hart. -

....Ondanks alles zou *zij* hun toonen....

‘O, is het niet het eerste van alle mensche-

lijke rechten: het recht te mogen sterven!'....

Nu was het tijd voor het avondeten en ze ging aan tafel.

Alleen zij en haar schoonzuster; de kinderen hadden vroeger gegeten.

Stil werd de maaltijd genuttigd; eigenlijk meer voor den schijn at men. -

Haar schoonzuster was zoo vreemd en toch vriendelijk, met iets gedempts over haar anders zoo vastberaden wezen. -

Opstaande, om goê-nacht te zeggen, liep ze op haren gast toe. -

'Ottilia', zei ze zacht, 'je bent boos op me. - Het is niet mijn plan je te dwingen.' -

'Als ge het niet uit *kunt* houden dan zijt ge volkomen vrij; ge staat niet onder bewaking'. -

Zij - die als 'Ottilia' toegesproken werd, - ze stond al met de hand aan de knop van de deur, ze bleef staan en keek de spreekster aan met verwondering en wantrouwen.

Niets werd er meer geuit, alleen zagen zij elkander rustig aan; en deze twee veelzeggende blikken, die elkaar ontmoetten, zeiden méér dan vragen en antwoorden en lange verklaringen. -

'Dat met Ejnar was geen dwang van me - Ik meende het goed.' -

Weer was het de blondine, die het woord voerde.

'Als men er zeven heeft, kan men er wel één afstaan.'

Dit laatste ging vergezeld van een fijn glimlachje, dat aan haar woorden dieper beteekenis scheen te geven, afstak tegen haar eenvoudig uiterlijk en daaraan verleende een glans van goedheid en verstand. -

'Ik heb je onrecht gedaan,' klonk het teruggehouden en half onwillig uit den mond der brunette.

'Dat weet ik.' -

In Ottilie's gelaat was eerst een uitvorschend vragen, overgaande in een verachtelijk zwijgen van meerderheid. - Wat ze had *willen* zeggen, was niet de moeite waard.

'Goeden nacht,' zei ze alleen, haar de hand reikend.

Haar schoonzuster nam die in de hare en haar ernstig aanziende zeî ze: 'Ik geloof, dat iemand het leven héél zwaar kan zijn, zóó.... dat men zou willen sterven.... ook, zonder krankzinnig te zijn.' -

Het lichtte even in de diepliggende oogen; het vijandige in de uitdrukking verslapte; het teruggehoudene in haar kreeg een glans van dankbaarheid.

Nu was ze vàn haar geweken de schande, als krankzinnig te worden beschouwd!

En die koude hand voelde een laatsten druk van een vol levenswarmte en kracht.

'Handel naar eigen goedvinden - ik zal je altijd begrijpen - maar geef mijn kleinen vent een zoen en.... verschrik hem niet.' -

Er werd een blik van vertrouwen gewisseld, - een deur werd dichtgedaan en zij - die sterven wilde - stond alleen in de gang. -

'Zoen mijn kleinen vent, en verschrik hem niet,' klonk het in gedachten na....

Hoe moèderlijk had haar stem getrild! Héél de teederheid eener moeder; ja, maar met nog iets ànders!....

Gewoon alles uit te pluizen, hechtte ze een bizondere beteekenis aan dien klank.... Daar was meer dan alleen teêrheid in geweest; het was moèd! -

Iets van dien avontuurlijken moed, die hoog spel speelt, overtuigd van zijn geluk en.... ook wint - iets aan haarzèlve verwant, alleen.... dat *zij* alles op één kaart gezet en verloren had! -

En, terwijl ze over dit alles nadacht, liep ze de slaapkamer in, waar de kleine jongen sliep.

Stil liep ze door de kamer, om hem niet te wekken, en op eenigen afstand van het raam zag ze naar buiten. -

Het maanlicht teekende de doorschijnende figuren der gordijnen in lichte schaduwen op den grond; terwijl de zware, donkere overgordijnen aan weerskanten het bleeke schemerlicht nog kouder en droomeriger deden schijnen; er lag iets spookachtigs over het geheel; een zachte rilling liep haar over den rug, alsof onzichtbare handen haar aanraakten en de haren te berge deden rijzen!....

Zou dit vrees zijn?.... Ja zèker. - Maar ze wist, dat ze die vàn zich zou zetten. - En ze stond daar langen tijd, totdat allen zich ter rust hadden begeven.

Toen wikkelde ze zich in haar perzische peignoir, zooals een bedelares zich in haar lompen hult; ontdeed zich van haar schoeisel, verwisselde dat voor een paar met bont gevoerde pantoffels, opdat men haar niet zou hooren loopen en trad langzaam op de deur toe. -

Nù was het tijd.... alles in huis was stil....

'Tante!'.... hoorde ze een fluisterend stemmetje uit het bedje, toen ze voorbij sloop. -

Ze bleef even staan wachten; ze wist nauwelijks, of ze goed gehoord had.... 'Neen, het was alleen haar verhitte verbeelding. -

Hij sliep immers - de kleine?' -

Ze wilde verder gaan. -

'Tante.... waàr gaat u heen?' vroeg een bevend, schuw stemmetje.

'Ben je bang?' -

'Ja, ik ben bang om alleen te wezen.'

'Ik kom terug, blijf maar zoet stil liggen.' -

'Komt u gauw terug?'....

'Ja.' -

Ze zag nog, hoe hij de deken over zijn hoofdje trok en.... ze ging stil heen. -

'Men had immers gezegd: ze kon doen wat ze wilde! - Natuurlijk.... alleen om haar te kalmeeren!'....

'Per slot van rekening werd ze misschien tòch bewaakt!.... Maar mogelijk gelukte 't haar, stil weg te sluipen.

In de gang was het donker, zóó donker, dat ze alles op den tast moest voelen, om nergens tegenaan te stooten; zoo sloop ze voort, soms de oogen sluitende, alsof dit haar gemakkelijker den weg deed vinden. -

Op de trap werd het lichter van uit het hooge venster, maar toen kwam ze in de donkere benedengang. - Geen enkel geluid vernam ze; alles scheen, uitgestorven.... als waarde ze door de leege vertrekken van een lang vergeten tijd!....

Eindelijk had ze de buitendeur bereikt, tastte rond en vond het slot.

'Natuurlijk zal het gesloten zijn,' dacht ze, maar neen.... bij het omdraaien gaf het slot mee en de zware deur draaide langzaam op zijn hengsels; 'nù was ze vrij!'....

Toch bleef ze nocheven op den drempel toeven, terwijl ze de deur, zachtjes achter zich dicht doende, liet aanstaan.

Hare nu aan het duister gewende oogen openden zich voor het zilverwitte schijnsel, dat haar tegenstraalde en.... onwillekeurig hief zij ze op naar den stillen nachtelijken hemel, waar de maan in volheid prijkte en de aarde met haar geleenden glans verlichtte, aan ieder voorwerp vage omlijning en mystieken, bovenzinnelijken glans gevend. -

Een plechtige rust lag over alles uitgespreid en de hemel met zijn mat gesternte gaf een voorgevoel van een eeuwige Oneindigheid....

Het kwam haar voor, als had ze vele, vèle jaren diep onder de zware, donkere aarde gelegen, totdat ze vergeten was, dat zich daarboven zùlk een nacht van licht en schoonheid kon bevinden!

Gretig ademden haar longen de lucht in, door geen tochtje bewogen, afgekoeld door den nachtdauw, verzadigd van bloemen- en hooigeuren.

Haar oogen baadden zich in een gedempt licht, haar neusvleugels verwijdden zich en ze luisterde - met het scherp gehoor, dat de nacht schijnt te verleenen - naar alle geluiden, die ze kon onderscheiden; het scherpe sjirpen van de krekels; het eentonig slaan van een kwartel, en vèr weg in een moeras het droefgeestig gekwaak van kikkers. -

Maar geen spoor van menschenstem of menschenwerk; niets, dat herinnerde aan de machtige, vernietigende, vernielende beheerschers der aarde. -

Lèven was overal.... in de struiken en in 't gras.... het onbewuste, groeiende, zich geen rekenschap gevende leven, zonder gedachte.

Levenslust, levensgenot, levensstrijd.... Maar levens*moeheid?*.... nèrgens! -

Onder àl die stemmen in den nacht was er niet één, die tegen de andere inkrijschte; ze riepen allen: 'leven! leven! leven!'....

Geen woorden, geen gedachten konden dit alles weergeven; slechts een groot, machtig àllesomvattend gevoel doortintelde haar; de gezegende rust der grootsche natuur om haar heen legde zich als verkoelende balsem op haar afgetobt zieleleven....

Een beving om de bleeke lippen, alsof verstijfde spieren zich ontspannen, en een magere, dunne hand streek over een voorhoofd, vochtig van de nachtlucht. -

En weer klonk haar tegen:

'Tante, ik ben bang, om alleen.... te wezen!....

Nu lag hij op die bovenkamer en luisterde naar haar voetstap, bang voor spoken, in 't donker-zijn en den boeman!....

Te vergeefs zou hij luisteren; eindelijk half anstig nog, inslapen en morgen vragen... dringend vragen naar iemand of iets... dat de ouderen met schaamte en schande zullen verzwijgen!...

Werktuigelijk en besluiteloos wendde zij zich om. -

Geluidloos sloot zij de deur en liep terug door donkere gangen en halfverlichte trappen tot aan de hoekkamer, om te zien, of hij sliep.

Daar knielde ze bij zijn bedje neer....

'Ejnar, fluisterde ze zóó zacht en teer, dat het hem onmogelijk had kunnen wekken. -

Geen antwoord.... maar een paar zwakke, kleine armpjes vleiden zich om haar hals en een zachtharig kopje drukte zich tegen haar aan. -

De teruggehouden snikken braken met geweld los en ze voelde, hoe héél dat kleine lichaampje trilde van schreien.... zóó hulpeloos en wanhopig, dat het haar als een verwijt door de ziel sneed!....

'Was *zijn* angst minder echt, minder aangrijpend dan die der volwassene?' -

'Gold het bij hem ook niet - evenals bij haar - levenlooze leegte der eenzaamheid; de alles-omvattende, zinnelooze leegte, die haar uit geheel haar bestaan, uit iedere gedachte aan de toekomst aanstaarde.' -

'Waren zij niet beiden verstootelingen.... zij en hij?'....

Het kleine zwakke ventje, niet bestand tegen het ruwe spel der broêrtjes en zusjes.... en *zij*.... geknakt door den eenigen

stoot, dien het leven haar had toegevoegd! -

Hij bleèf zich aan haar vastklemmen, terwijl zij hem troostende, onsamenhangende woorden in het oor fluisterde en hem met de hand over zijn halsje streelde; ze voelde zijn ademhaling door het zacht wollen kleedje heen en voortdurend moest ze zijn tranen afdrogen met haar zakdoek. -

Wel werd haar arm erg vermoeid, maar nog altijd, ook toen ze aan de zwaarte van zijn hoofdje bemerkte, dat hij sliep, bleef ze in dezelfde houding, knielend bij zijn bed. - De lucht rondom haar was vervuld van zijn adem; de slaap gaf warmte aan zijn leden, en van uit zijn haar kwam een eigenaardige geur van gezondheid haar te gemoet. Ze drukte haar lippen op dit zachte haar, zonder hem wakker te maken. -

'Een kind! - De toekomst.... Een groot mans levensdaad; misschien.... het wèl en wee van anderen?'....

'Was het dàtgene, wat moeders gevoelen?' -

Nooit had ze dit vroeger begrepen. Nooit.... vóórdat ze dit zoo rustig slapend kind in haar armen hield. -

Geheel de ijskorst om haar hart smolt weg; het brandde haar in borst en hoofd.... en toèn brak het los.... de stroom van zilte, verzachtend heete tranen; de smart kreeg lucht en de verstijfdheid der ziel was gebroken!....

Ze snikte, alsof haar 't hart zou breken.... en de kleine sliep maar door met geregelde ademhaling. - Het scheen haar, alsof ze slechts hèm in de wereld had!....

'Slèchts hem! - Een wezen om lief te hebben, voor wien ze iets kon hopen, verwachten. -

Sinds voor haarzelve niets meer te hopen en verwachten overbleef.' -

Ze stond op en nu schoten haar de woorden te binnen:

'Als men er zeven heeft, kan men altijd wel één afstaan.' -

'Moest dit zóó opgevat worden?

Wèlk een geschenk! - welk een vorstelijk, keizerlijk geschenk!'....

Varia.

I. Voor finantieel-onafhankelijke meisjes, die wezenlijk nuttig willen zijn.

Naar aanleiding van de wedstrijd-opstellen over dit onderwerp, die in dit Blad worden opgenomen, schrijft mij een lezeres uit Amsterdam het volgende, dat ik woordelijk overneem:

'*O was er voor mij ook eens zoo'n meisje, die lust gevoelde met mij Fransch en Engelsch te spreken, b.v. 1 dag per week. Ik ben door omstandigheden in betrekking, en is het mij niet mogelijk beste lessen te betalen, en heb ook een zeer gebonden leven; wanneer er nu eens een jonge dame was hier in Amsterdam, welke lust gevoelde eens een dagje bij mij door te brengen; ik ben bij een van de eerste families, en word geheel beschouwd als lid van 't gezin. Zoo ook zouden zij het uitstekend vinden als eens zoo'n meisje kwam; van een lieve, aardige behandeling zoo'n dag kunt u ze verzekeren. Er wordt zooveel, o zooveel gedaan voor de armen, zou er voor mij nu ook niet eens wat wezen?*'

Die vraag, lieve finantieel-onafhankelijke, en wezenlijk-nuttige jonge-dames, breng ik U thans over.

- Mij dunkt in Amsterdam, in een zoo groote stad, is er zeker méér dan eene, die tijd en gelegenheid heeft aan dezen wensch te voldoen. - Hier *is* nu een gelegenheid om de gegeven wenken in de artikelen in *praktijk* te brengen. Sommige dier artikelen zijn ook geschreven door hen, die zelf op dergelijke wijze, in stilte, zonder lawaai, trachten nuttig te zijn. Wie zendt mij haar adres, opdat ik het kan opgeven aan mijn correspondente, ter nadere bespreking van de zaak. Iemand die niet in Amsterdam-zelf woont, maar bereid is een of twee-malen in de week over te komen voor de lessen, zal natuurlijk even goed welkom zijn.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. Voor een goed doel.

Gaarne vestig ik de aandacht op onderstaande mij-toegezonden circulaire. Al dikwijls is door mij in de Lelie gezegd, hoe m.i. het goed-doen aan kinderen het meest doeltreffend is van alle liefdadigheid. Door het bijtijds helpen, waar het kinderen geldt, kan men zooveel later kwaad voorkomen. - Ik hoop later zelve in de gelegenheid te zijn deze inrichting persoonlijk op te zoeken, zoodra ik te Amsterdam kom. In afwachting daarvan wil ik gaarne reeds nu met allen nadruk wijzen op het groote nut, dat kan uitgaan van een dergelijk tehuis.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Circulaire.

AMSTERDAM, November 1904.

M.M.

Wij vragen hulp voor de armsten onder arme kinderen!

Ruim anderhalf jaar geleden, 11 Maart 1903, heeft de eerst-ondergeteekende geopend een **'Tehuis voor schoolgaande kinderen'** in de Nicolaas Beetsstraat No. 124. Zij vereenigt daar, buiten de schooluren, een 24-tal kinderen uit gezinnen, waar de moeder uit werken moet gaan, omdat

de vader overleden is, haar verlaten heeft, of aan eene langdurige ziekte lijdt; of waar de moeder gestorven is, en de vader geen wakend oog op hen kan houden.

Er wordt dus gezorgd voor kinderen, die, zonder uwe en onze hulp, het grootste gevaar loopen, dat zij rondzwerven als straatschenners en opgroeien tot misdadigers!

Vóór de opneming der kinderen geschiedt nauwkeurig huisbezoek; - indien vader of moeder iets kunnen bijdragen, worden zij daartoe verplicht. In het 'Tehuis' zijn de kinderen als in een gezin vereenigd; met toewijding en liefde wordt hun lichamelijk en geestelijk welzijn behartigd.

Zóó opgevat en uitgevoerd verdient dit liefdewerk ieders steun!

Toen dan ook de eerst-ondergeteekende, om aan haar arbeid te geven duurzaamheid en breederen omvang, - er zijn ongeveer 20 Tehuizen noodig in onze stad - ons verzocht, met haar te vormen eene Vereeniging 'Tehuizen voor schoolgaande kinderen', hebben wij ons daartoe gaarne bereid verklaard. De Vereeniging werd opgericht 7 Mei 1904, koninklijk goedgekeurd 17 September 1904.

Thans richten wij tot U de bede: helpt met ons de armsten der arme kinderen, door uwe giften en bijdragen!

Iedere bijdrage, iedere gift is welkom, want veel geld is noodig!

Indien u dit wenscht, geeft ieder van ons nadere mondelinge toelichting. Het best wordt u ingelicht door een bezoek aan het 'Tehuis', Nicolaas-Beetsstraat No. 124; op elken werkdag ten 12 uur wordt ieder belangstellende aldaar gaarne ontvangen.

Het Bestuur der 'Ver. Tehuizen voor schoolgaande kinderen'
Jonkvr. E. BODDAERT, *Voorzitster.*
Prof. Mr. J.F. HOUWING, *Vice- Voorzitter.*
Mr. J.G. SCHÖLVINCK, *1ste Secretaris.*
Mevr. G.J. GRASÉ-SAX, *2de Secretaresse.*
D.W.H. PATIJN, *1ste Penningmeester.*
Sarphatikade 13.
H.C. MULLER THURET,
2de Penningmeester.
Dr. J.F.L. VAN BREEMEN.
Mevr. de Wed. Mr. S. KATZ - GEESINK.
Mevr. LEHMAN - VON HUNTELN.
Jonkvr. A. Baronesse VAN LYNDEN.
Mej. A.W.P. VAN NOTTEN.
Mevr. VAN SPANJE - VAN WAYENBURG.
KLAAS DE VRIES.
G. WALLER.
K.G. WIERSMA.

III. Dierenmishandeling.

Onlangs vestigde ik in de Lelie de aandacht op een Ingez: stukje, uit een Utrechtsch dagblad overgenomen, waarin de eigenaar van een door jagende heeren doodgeschoten

kat te Zeist zich over die daad met recht beklaagt. Dat stukje trok de aandacht van een Lelielezer, die mij een bewijs toezendt, hoe dergelijke baldadigheden door de wet soms gestreng worden gestraft.

'*In den namiddag van 11 September jl. liepen drie jongens te Hilversum over een heide, in gezelschap van een herdershond. Plotseling liep er een roodgestreepte hat over den weg. De hond werd door een der jongens tegen de kat opgehitst, waarop de hond op de kat toevloog. De kat wist zich echter in een door prikkeldraad omrasterden boom te redden. Een jongen begon toen hevig aan den boom te schudden, de kat viel uit den boom, eerst op het prikkeldraad en toen op den grond, buiten de afrastering. Weer hitste hij den hond op, waarop de hond de kat opnieuw aanvloog. Toen de kat zich niet meer verroerde, gaf hij den hond een paar schoppen, nam de kat op en wierp ze in een boschje, - ze was dood. Ze behoorde toe aan Mevr: Van Anrooy - Gallé, die door ooggetuigen gewaarschuwd werd.*

De bedrijver dezer heldendaad stond hedennamiddag voor de vierde Kamer der Rechtbank alhier terecht, wegens het opzettelijk dooden van een andermans dier, subsidiair mishandeling van een dier. Het was de 17-jarige slagersknecht Jan Arnoldus Nicolaas Rol te Hilversum.

Bekl. ontkende. Volgens hem was de kat op den hond aangevlogen. Hij heeft den boom niet heen en weer geschud, de kat is uit den boom gevallen, toen de hond tegen den boom aanvloog. Twee getuigen verklaarden het echter anders.

Het O.M., jhr. mr. Bosch van Oud-Amelisweerd, achtte het primair ten laste gelegde bewezen, en eischte 14 dagen gevangenisstraf tegen den beklaagde.

6 Dec. a.s. uitspraak.

(Alg. Handelsblad 29 November Ochtendblad).

Het vonnis was zwaarder dan de geëischte straf:

'*De 17-jarige slagersknecht Jan Arn. Nic. Rol uit Hilversum, die den 11n September l.l. een kat door een herdershond liet dooden, werd heden door de vierde Kamer der Rechtbank alhier veroordeeld tot één maand gevangenisstraf. De eisch was 14 dagen gevangenisstraf.*

(Handelsblad.)

Dit is nu alles goed en wel. Maar wat *helpt* het den eigenaar of de eigenares van zoo'n vermoord of mishandeld beest? En wat voor troost is het te denken, dat die met een 'ziel' begiftigde slagersknecht in de gevangenis zit, als je 'redelooze' kat je met dat al op zoo'n gemeene manier is ontnomen!

Als ik van zulke heldendaden lees, voel ik altijd zoo recht hoeveel reden wij menschen toch hebben, om trotsch te zijn op onzen 'zielenadel', onze 'goddelijke rede', enz., enz.!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

28 December 1904.
18de Jaargang.
No. 26.

Hoofdartikel
Afscheid - Welkom!

Zie! d'avond daalt zachtkens ter neder
Straks dekt zijn floers bosch en veld,
En 't is of geheimzinnig fluistren
Ons iets heel gewichtigs voorspelt.

En een zachte stem uit het verleden
Dringt meer en meer tot ons door,
Luidruchtige spelen verstommen,
Herinnering vraagt thans ons gehoor.

Ook iets ernstigs staat ons te wachten:
Een afscheid en wel.. voor altoos.
Een jaar is voor goed straks verdwenen
Een stuk van ons leven.. zoo broos.

Wij voelen: het is weer een schrede,
Een schrede meer naar ons graf,
De jeugdigen klimmen.. de oudren
Zij weten: de tocht gaat bergaf.

En eer nu die oude bekende
Voor goed van ons scheiden gaat,
Verdiepen w' ons in herinnering,
D' eenige die nooit ons verlaat.

Wij denken aan juichen en jubel,
Aan vriendschap, voorspoed en vree,
Maar ook aan vervlogen illusiën,
Veel diepe smarte en wee.

Ach, velen brachten hun kindren
Of trouwe gade naar 't graf,
In menige levensgaarde
Vielen veel bloemen af.

Ja, van d' onzen gingen henen
Stil, maar niet minder beweend,
En grooten, om wie half het menschdom
Treurt bij hun grafgesteent.

Maar 't voegt ons ook zeker te juichen
Wat al goeds.. niet half verwacht,
Wat al vreugd in huis en daarbuiten,
Wat al schoons in dit jaar weer volbracht!

Mocht 't harte beklemd ons soms wezen:
Scheiden heeft droeven zin:
Laat tòch ons vertrouwen, niet vreezen,
Met hoop gaan wij 't nieuwe weer in.

Tot immer scheiden roept ons het leven. De *eerste* schrede, welke het kind doet tot verrukking van zijn ouders, is de eerste scheiding tevens. Het zal zich nu telkens weer van hen verwijderen. Als uw kind *voor het eerst* naar school gaat, vangt een tweede scheiding aan. Straks gaat het de woning verlaten: de knaap zich scheppend een toekomst, uw dochter die haar eigen huis gaat bouwen of aan andere taak zich wijden.

Er is ook een andere scheiding: wij moeten afstand doen van overtuigingen, van droomen, van wenschen. 't Is een eeuwig ‘komen en gaan.’ Telkens staan wij bij de graven onzer gekweekte idealen en bij de fundamenten van een nieuw optetrekken gebouw.

Dat laten ‘gaan’ kost pijn en gelukkig

als het zoó is, want het bewijst dat we hebben geleefd, ervaren, liefgehad. Hoezeer wij ook streven naar het altijd verder.... wij blijven verbonden aan wat ligt achter ons. Wij kunnen noch mogen ons losmaken van het verleden. Wij willen niet vergeten het doorleefde: noch gesmaakte vreugde, noch zalige uren, noch verrassingen, noch hen met wie we samen reisden en hen die wij, tot onze innige blijdschap, voor het eerst ontmoetten, misschien wel om een trouw verbond te sluiten. In ons hart blijven gegrift tal van ervaringen welke rijk maakten en gelukkig.

'Eer vergete onze rechterhand zich zelve,' eer wij u vergeten, o zonnige dagen in ons leven!

Maar wij staan ook stil bij ondervindingen van leed, van teleurstelling, van bedrogen hoop, van bittere pijn, van zielerouw. Ons gevoelend hart dringt er ons toe. En wij nemen in ons gemoed op de herinnering aan de 'kwade dagen,' ook en vooral om er winst mee te doen ten zegen van ons en de onzen en allen die ons omringen.

Nu buigt zich de ziele ter neder,
Nu vult zich elk menschelijk gemoed.

En wij kunnen noch mogen vergeten wat voor onze rekening staat en wederom met schaamte en wroeging en zielesmart ons vervult, opdat wij - streng vonnissend over ons zelven - leeren zouden over anderen zachtmoedig te oordeelen.

Als het jaar ten einde spoedt en ter ruste neigt, dan juist verdringen zich de beelden van het voorbijgegane. Dan zien wij nog eens terug op wat er - licht en schaduw, edels en onreins, goed en kwaad - voorviel op het groote wereldtooneel, op dat wat geschiedde binnen eigen landpalen, op wat gebeurde met ons, in ons huis, met onze vrienden en vriendinnen. Wat al herinneringen leggen wij weg in ons binnenste!

Dankend, juichend en weenend tegelijk, nemen wij afscheid van wat *was*.

Eere ook brengend aan bekende en onbekende weldoeners en weldoensters, die door hun woord, hun lied, hun geschrift, door de uitstorting van wat er goeds in hen leefde, hebben meegewerkt aan onze verrijking des geestes, de verwarming van ons hart, de vorming van ons karakter! '*Wat hebben wij dat wij niet hebben ontvangen?*'

En het vaarwel zeggen valt samen met een welkomstgroet.

Gelijk een schaduw voortgevlogen,
Ging 't oudejaar aan ons voorbij,
En nauwelijks is het heengetogen,
Of 't nieuwe jaar begroeten wij.

En bij dien welkomstgroet rijzen aanstonds en onwillekeurig allerlei vragen op:

Wat zal het voor ons met zich voeren?
Wat draagt het in zijn schoot ons mee?
Zal 't ons verblijden of ontroeren?
Een jaar van vreugd zijn of van wee?

Blijf maar vragen.... het baat u niet. 't Antwoord blijft uit.

Och! ijdel zijn al zulke vragen;
De sluier wordt niet opgelicht,
Of 't vreugde schenkt of zal doen klagen,
Leest men niet op zijn aangezicht.

Met goede wenschen slechts begonnen,
Met goede hoop en goeden moed!
Wat in ons kwaad is, eerst verwonnen!
Dan reeds is het begin ons goed.

Ja, hoop en moed behoeven wij. Wederom zal ons vertrouwen in menschen, in den vooruitgang van menschenwereld en maatschappij op zware proef vaak worden gesteld. Er zullen andermaal woorden gesproken en daden verricht en plannen beraamd worden, welke ons geloof schokken en aan het wankelen zullen brengen. Maar laat ons tevens oogen en hart wijd openen, om ook te vernemen wat van edel willen en bedoelen getuigt, wat komt uit het rijk van waarheid, schoonheid, liefde en vroomheid.

Ieder goed woord, elke reine daad, ieder zuiver streven voede de hoop en beware voor twijfelmoedigheid. Als wij maar behouden het vertrouwen in ons zelf, in eigen willen en kunnen. Als wij maar niet verliezen de kracht tot worstelen met ons zelf, om te trotseeren wat zich tegen ons beste pogen wil verzetten, om staande te blijven, als menschen en omstandigheden schijnen saam te werken ten einde geestdrift uit te blusschen, ons dan latende verkwikken door hen die de hand ons reiken en zeggen: '*hebt goeden moed, wij gaan met u.*'

Wat zal het leven ons brengen? Keeren wij liever de vraag om: '*wat zullen wij geven*?' Moge dit ons antwoord zijn: wij zullen toonen onze gaven des geestes en alzoo een *licht* wezen; wij zullen openbaren de warmte van ons hart en alzoo *leven wekken;* wij zullen doen zien onwankelbaar plichtbesef en daardoor *velen brengen tot hun plicht;* wij zullen doen aanschouwen gevoel van roeping en verantwoordelijkheid en alzoo in anderen *iets schoons versterken;* wij zullen openbaren de

macht der toewijding en daardoor *liefde* wekken; wij zullen trachten rein te denken, te spreken, te wandelen en daardoor leeren *eerbiedigen wat rein is.*

Kome dan wat komen wil! We zijn en we maken sterk.
Vaarwel, stervend jaar! Gegroet, nieuwe morgen!
Breng veel goeds voor hoofd en hart en karakter.

Spreke ook dit blad - kracht en vertrouwen weer der redactrice toewenschend - tot ontvankelijke gemoederen van alles wat opbouwt, velen ten zegen!

J.F. TERNOOIJ APÈL.

Echo's uit Parijs. III. Gabriel Syveton's dood - Koninklijk bezoek aan Parijs - Salon de l'Automobile - Het vrouwenpaleis - Hollandsche schilderkunst in den vreemde - Tooneel - Kunst aan het volk.

Het meest sensationeele nieuws der vorige week is wel het verscheiden van den député van het 2e Parijsche arrondissement, Syveton, bekend vooral in de laatste dagen door zijn ongemotiveerd hardhandig optreden tegenover generaal André, den ex-minister van oorlog.

Vrijdag l.l. zou de afgevaardigde zich voor de rechtbank hebben moeten verantwoorden, wegens zijn welgeslaagden aanval in de Kamer, doch ziet, reeds Donderdags was hij door een anderen, hoogeren rechter opgeroepen. En welk een mysterie, dit sterfgeval, welk eene buitengewoon duistere zaak. Men heeft Syveton n.l. dood in zijn werkkabinet gevonden, gestikt door het uit een lek in de gaskachel stroomende gas. Doch de geheimzinnigheid schuilt niet achter deze omstandigheid, doch in een aantal couranten, door de politie in den schoorsteen van het bewuste vertrek gevonden, die geen ander doel beoogden, dan het ontsnappen van lucht te voorkomen. Op onschuldige wijze zijn deze gazettes zeer zeker niet op die vreemde plek gekomen, niemand die toch een schoorsteenpijp voor een prullen-mand zal aanzien, neen, ze zijn als formidabele prop in den luchtkoker gestopt en al luidt nu het oordeel van bevoegden, dat deze bladen niet in staat waren, gansch den toevoer van versche lucht te verhinderen, mij lijken ze in ieder geval het overtuigend bewijs van een aanslag. Wie nu evenwel dezen aanslag bedreven heeft, of het vuige moordenaars zijn, dan wel Gabriel Syveton in eigen persoon, die de hand aan zich zelven heeft geslagen, ziedaar een schijnbaar niet op te lossen probleem, dat men wellicht nooit tot klaarheid zal kunnen brengen.

Terwijl de enquête in het strikste geheim voortduurt, heeft men Zaterdag reeds den afgevaardigde naar zijne laatste rustplaats gedragen. Men vreesde pijnlijke manifestatiën, doch door uitgebreide voorzorgsmaatregelen, is men er vrijwel in geslaagd de kalmte te bewaren. Geweldig was de belangstelling voor de lijkstatie, welke een opzienbarend karakter droeg door het aanwezig-zijn van twee compagniën infanterie met muziek en vaandel. Langs den geheelen weg stond de volksmenigte, eerbiedig het hoofd ontblootend, toen het lijk voorbijging.

Op het graf heeft Jules Lemaître, een der meest intieme vrienden van den overledene, het woord gevoerd, evenwel, volgens wensch der familie, in zeer sobere bewoordingen. Dit nam evenwel niet weg, dat eenig tumult na de plechtigheid

ontstond en meerdere jonge mannen den treurigen moed vonden luidkeels uit te schreeuwen: ‘Assassins! Assassins! Déroulède à Paris! De betooging nam zelfs zulk een aanzien, dat de politie er bij te pas moest komen, die de ordeverstoorders arresteerde. Zondag werden de manifestatiën vervolgd, doch dank zij het aanwezig-zijn eener buitengewoon sterke politie-macht waren de betoogers, meerendeels jongelieden der gymnasia reeds lang verspreid, voordat zij het kerkhof Montparnasse konden bereiken.

Reeds worden in nationalistische kringen namen genoemd van eventueele candidaten voor den zetel van M. Syveton, o.a. moet men den welbekenden kolonel Marchand gevraagd hebben, of hij genegen zou zijn de opengevallen plaats in te nemen. Marchand heeft echter gemeend, zich dienaangaande nog niet te moeten uitlaten. Men schijnt inderdaad ietwat haastig gebakerd, maar 't is waar, we leven in Frankrijk, en daar is men bijster sterk in de kreet: Le roi est mort! Vive le roi!

Eenige uren, nadat men Gabriel Syveton naar die plek had heengevoerd, waar niemand meer van wederkeert, stapte een hoog reiziger aan het Parijsche Gare du Nord af. Ik doel hier op koning Carlos van Portugal, die, ver-

kleumd als hij was van de Britsche sneeuwballengooierij, zich de handen is komen warmen aan de pleizierovens van het Europeesche lustoord. Zaterdagavond bracht de express den koning in weinig tijd van Calais naar de hoofdstad, waar hij door den prefect van het Seine-departement ontvangen werd. Half incognito, half als vertegenwoordiger van zijn vaderland, zal de gast van Frankrijk hier ter stede verblijf houden; zoo heeft hij Maandag eene visite bij M. Loubet afgelegd en toen was 't Carlos, rex fidelissimus, zooals zijn titel luidt, die aan de poorten van het Elysée kwam kloppen, terwijl men den allergeloovigsten koning een anderen avond in zijne loge in een der tallooze schouwburgen zal zien, waar hij ongegeneerd als een rasbonvivant der ville lumière slechts aan de geneugten des levens denkt en geenszins aan den vorstelijken mantel en kroon, welke hij kalm aan den kapstok heeft opgehangen.

Koningin Amelie, onverwachts uit Engeland aan het ziekbed harer zuster, de hertogin van Aosta geroepen, is Zondagmiddag te Parijs gearriveerd, waar de toestand der zieke haar toch veroorloofde, Turijn te verlaten en zich aan de zijde van haren gemaal te begeven. Koningin Amelie, die in Frankrijk eene gewisse populariteit geniet, is door het volk der hoofdstad zeer toegejuicht en alles wijst er op, dat het verblijf der vorstelijke personen aan strengen eenvoud veel aangenaams zal paren. Op het programma komt een diner voor, dat Donderdag M. Loubet en zijne eega den hoogen gasten zullen aanbieden, terwijl Zaterdag de zich uitnemend vermakende koning, die hier als uitnemend jager bekend staat, zich met den president naar Rambouillet zal begeven, teneinde daar eenige creaturen der schepping aan beider jachtlust op te offeren.

't Lijkt mij eveneens zeer waarschijnlijk, dat de Portugeesche vorst, die o.m. beschermheer is der Automobile Club de France, den grooten Salon zal bezoeken, door voornoemd lichaam in het Grand Palais des Champs Elysées georganiseerd. Deze reusachtige expositie is Vrijdag door M. Loubet op plechtige wijze geopend. Ja, het klassieke gezegde luidt: Tempora socutantur, nos et mutamur in illis en 't is ook ten opzichte van den 7en Salon de l'Automobile bewaarheid. Waar vroeger toch de tentoonstelling geopend werd in het bijzijn van een nederig ambtenaartje van het een of ander ministerie, zag zijne Excellentie zich al ras genoodzaakt, in eigen persoon de ceremonie bij te wonen, doch zelfs dit luisterrijke heerschap wordt heden ten dage te min geacht. Hij mag wel is waar van de partij wezen, doch alleen op de uitdrukkelijke voorwaarde, dat de President der Republiek als leidsman fungeert. Zoo heeft papa Loubet dan ook Vrijdagmorgen zijne kindertjes Berteaux, Mougeot en andere veelbelovende knapen bij de hand gevat en hen medegenomen naar het Grand Palais, ten einde daar door een onvermoeid gedraaf langs de verschillende stands, de ouverture der show uit te galmen. De presidentieele zakken van redingote en staatsie-rok waren volgepropt met roode lintjes en er aan bengelende metalen dingsigheidjes, die als eene ‘pluie rouge’, gelijk de Franschman een dusdanig natuurverschijnsel noemt, op de hoofden van enkele uitverkoornen zijn neergedaald, om vervolgens in de respectievelijke jas-knoopsgaten der nieuw-bakken ridders en officieren te belanden. Deze regen was echter niet te wijten aan het zwanger-zijn van het huidige tentoonstellingswerk, neen, de bui kwam van heel ver overdrijven, van Weenen, waar de Fransche automobiel-vorsten zulk uitnemend werk leverden op de groote Alcohol-expositie en dientengevolge eene belooning van hoogerhand waardig gekeurd werden. Twee-en-twintig decoratiën zijn door den president uitgereikt, van

welke vooral de onderscheiding dient genoemd te worden, welke M. Brasier, den fabrikant van het werk, waarmede Théry den Gordon-Bennett-cup won, te beurt viel. 't Was de eerste maal, dat de Salon eene dergelijke staats-hulde aanschouwde, doch 't was eene opening, welke geducht in den smaak viel. De triomf is nu eenmaal zoet!

De tentoonstelling zelve kon niet beter geslaagd zijn: zij levert het doorslaand bewijs van de hooge vlucht, welke de automobielindustrie in de laatste jaren genomen heeft. Men ziet er rijtuigen, zoo smaakvol en elegant, dat ze kleine salons gelijken, coquet ingericht met bescheiden fauteuils, welke verleidelijk tot plaats nemen uitnoodigen. Reusachtige auto-omnibussen en dito-trams zijn er te aanschouwen, terwijl wel de schitterendste zege door den tuf-tuf op zijn gevaarlijken vijand ‘equus’ behaald is door het vernuftig idee van een fabrikant, die een bijzonder zwaren wagen construeerde, welke nl. ten doel heeft race-paarden te transporteeren. Men is hier dus nog een streepje verder gegaan, dan de rossinanten af te schaffen; onze wakkere viervoeter is in dit

geval reeds tot reiziger gepromoveerd. Ook de heden ten dage zoo gezochte canots automobiles nemen er eene voorname plaats in, kleine welgevormde bootjes, die je met genoegen in je huiskamer zoudt willen plaatsen, wat evenwel niet verhindert, dat ze zelf in het bezit zijn van een knus, gezellig vertrekje, gemoedelijk electrisch verlicht, waar de thee op tafel opgediend staat. Deze ranke spookscheepjes, wier snelheid ongelooflijk is en die, hoe gering hun omtrek ook moge zijn, in hunne bliksemvaart geweldige watergolven aan den voorsteven opwerpen, maken tegenwoordig veel opgang bij het sportlievende publiek, en het zal niet lang meer duren, of het bezit eener dusdanige canot is eene bepaalde noodzakelijkheid voor dengeen, die met de mode gelijken tred wil houden.

Ik heb mijn Zondag besteed aan een afwisselend gedefileer langs de ontelbare stands, doch van een degelijk bestudeeren der tentoongestelde voorwerpen kwam niets in. Men stond er lichaam aan lichaam geplakt, het scheen of de gansche hoofdstad naar de Elyseesche velden gestroomd was, om te genieten van de in Frankrijk zoo populaire nijverheid. Vrijdag passeerden reeds 100.000 personen de tourniquets, de Zondag was bij uitstek geschikt, om dit aantal nog eenige malen te verdubbelen. Men drentelde er rond, voetje voor voetje, hel beschenen, toen het daglicht tanen ging, door een fantastisch electrischen gloed. Want niet uitsluitend is deze salon den autocars gewijd, ook de electriciteit is er op verblindende wijze vertegenwoordigd. De ijzeren spijlen in het glazen Palais-dak zijn geheel van gloeilampjes voorzien, naar het midden zich vereenigend tot trotsche kroon van duizenden helfonkelende stipjes, een machtig aanzien, een grootsch aspect. Ook de uitstallingen zijn bijna alle omlijst door reusachtige monumentale naamborden, eveneens rijkelijk verlicht, tot zelfs buiten in de Avenue Nicolas II zijn sierlijke lichtbogen opgesteld. En aanschouwt dan van de hooggelegen balustrade, die kwistige, vroolijke kleurenchaos en daartusschen de donkere, zwarte file van belangstellenden, zich voortkronkelend in eindelooze slangbeweging, 't is eene tooverachtige wereld in het klein, eene feërie van bijzondere bekoring.

Doch genoeg, ik heb nog andere bijzonderheden in den koker, we gaan dus afscheid nemen van den Salon de l'Automobile. Automobielen-tentoonstelling, ja, dat is ze in de eerste plaats, maar ik zou niet gaarne uit eigen beurs betalen, hetgeen er aan andere voorwerpen aanwezig is. Laat ik U daarvan vooreerst zeer luxurieuse slaapkamerameublementen noemen, om te vervolgen met rijwielen, reukwerk, lederwaren, speelgoed, borduurselen, benoodigdheden voor de aërostiek, drukpersen en drukstempels, koffers en kinderwagens, pijpenlak en schoensmeer, in 't kort eene Louvre- of Bon Marché-inventaris. En de pers heeft ook haar plaatsje, het bekende sportblad l'Auto zetelt in een bekrompen rijk, vanwaar eene overdadige uitvoer van zakspiegeltjes, luchtballons etc. plaats vindt. Oud en jong loopt met miniatuur-luchtschepen, laatste model Santos-Dumont, waarop met respectabele letters: ‘Lisez tous l'Auto!’ Wel eene vernuftige en niet te dure reclame.

Zooals gezegd is de show met haar pièce de résistance, den geweldigen motorwagen van den winnaar van den Gordon-Bennett-wedstrijd, het eere-monument der Fransche automobielindustrie, ten volle geslaagd. Het organiseerend comité, met onzen landgenoot Baron Van Zuylen de Nyevelt de Haar als eere-president, heeft den volke een ruimen blik gegund op de prestatiën van een belangrijk deel der hedendaagsche nijverheid. En dat men deze pogingen waardeert, bewijst wel de toevloed van publiek

uit Parijs, Frankrijk, ja de geheele wereld. Het Grand Palais is eene aantrekkelijkheid der Seine-stad, hetgeen het in deze dagen inhoudt, een sieraad van het Fransche volk.

En ik vermeen zoo, dat de tentoonstelling, welke dezen Salon zal op volgen en eveneens in het smaakvolle gebouw tegenover den Pont Alexander III gèhouden wordt, al evenveel kans op slagen heeft. Den 28sten Januari toch wordt daar het Palais de la Femme geopend, hetwelk alles zal bevatten, wat door de Fransche vrouw op velerlei gebied, zooals schilder- en beeldhouwkunst, muziek, literatuur enz. geleverd wordt. Men zal licht kunnen begrijpen, dat dit menu rijk aan de meest degelijke en fijnste gerechten is, en ik durf dan ook gerust, dit Vrouwenpaleis, een schitterend bestaan te voorspellen. Eene lichtzijde temeer is, dat het voor rijk en arm opengesteld zal zijn, men kan er dus het forsche werk der ouvrière naast den exquisen arbeid der wetenschappelijke dames bewonderen. Het dagblad Le Journal zal er een soort schouwburg organi-

seeren, waar buiten hoogst artistieke voorstellingen conferentiën zullen gehouden worden over het sociale streven der vrouw, van welke representaties de opbrengst aan liefdadigheidsinstellingen zal ten goede komen, in 't bijzonder die, welke krachtig te velde trekken tegen de ontvolking en de tuberculose. Inmiddels spreekt het van zelf, dat ik nog nader op dit onderwerp terugkom.

Voor heden wil ik mijne correspondentie besluiten met een beknopt kunstoverzicht. Ik was nl. voor eenigen tijd door het bestuur der Nederl.-Fransche vereeniging, hier ter stede, uitgenoodigd, eene in de Galerie Vollard gevestigde schilderijen-expositie van onzen landgenoot Kees van Dongen te bezoeken en heb met zeer veel genoegen van deze invitatìe gebruik gemaakt, temeer daar mij gebleken is, dat genoemde kunstenaar inderdaad recht heeft op warme belangstelling. Van Dongen is een dier artiesten, welke vrij veel in hun leven gezworven hebben en alhoewel nog jong, toch reeds zich in hunne werken door velerlei afwisseling kenmerken. Zoo heb ik echt Hollandsche doeken, daarentegen ook luchtige Parijsche onderwerpen, in zijne teekeningen eveneens Normandische, onder de ongeveer honderd tentoongestelde stukken gevonden, de vruchten van zijn laatsten tien-jarigen arbeid. Wat de eersten betreft, heeft de schilder zich voor het meerendeel aangetrokken gevoeld tot kleine watergezichtjes, boerderijen en weilanden, te Parijs legde hij zich meer toe op het naakte genre en gaf hij zich wasschende en kammende vrouwen b.v., hoogst verdienstelijk weer. Ten zeerste trof mij ook zijn Sacré Coeur de Montmartre, die hoog, op eenen heuvel, zijne koepelvormige torens boven de Parijsche huizenmassa uitsteekt; mooi van kleuren, flink van opzet vond ik dezen arbeid een der meest geslaagde. Eveneens voldeed mij zijn Eiffeltoren, welk onderwerp hij op verschillende wijzen uitwerkte en dat naar gelang van uur, seizoen en weersgesteldheid een inderdaad merkwaardig verschil oplevert, voorts zijn wel geestig Parijsch straatbal, dat ons eenige echte typen der Seine-stad te aanschouwen geeft. 't Minst behaagden mij eenige, in Normandië vervaardigde zeegezichten, waarin ik de noodige diepte mìste en de uiterst sobere kleurkeuze en het meer dan monotone onderwerp, het geheel iets sombers, iets onbeduidends bijzetten. Zijn teekeningen waren daarentegen weer eene lust voor de oogen, meer nog de kermistooneeltjes met zuiver, koddig weergegeven hansworsten, die bewezen, dat van Dongen een juisten kijk op de zaken heeft en raak kan wezen, dan de mosselvisschers, welke, alhoewel ook verdienstelijk, weer eenigszins, naar mijne meening, aan het euvel van eentonigheid mank gingen.

Van Dongens werk mag echter gezien worden, meer dan dat, eischt veelzijdige publiciteit. Met deze tentoonstelling heeft onze landgenoot ten volle bewezen, dat hij aanspraak kan maken op belangstelling, degelijken steun, die hem in staat zal stellen de reputatie onzer nationale schilderkunst buiten onze landgrenzen nog te verhoogen.

Van het malersatelier naar de comedie! Vooreerst de Groote Opera, waar Zondag de generale repetitie plaats vond van Richard Wagner's meesterwerk Tristan und Isolde. Waar de Bayreuther koning meer en meer door het Parijsche publiek begrepen wordt en men hem, als direct gevolg, met grooten eerbied gaat hooren, was dit voorproefje der Tristanpremière een evenement van belang in de musicale kringen der Seine-stad. Alle grootheden op kunstgebied bevonden zich dan ook gisteren-avond in de Académie nationale de musique: Victoriën Sardou zat er naast Jules Clarétie, Albert Carré naast Catulle Mendès, om slechts eenigen te noemen, terwijl M.

Chaumié, minister der schoone kunsten, ook zijne tegenwoordigheid noodzakelijk had geoordeeld.

De opvoering was in vele opzichten zeer verdienstelijk; vooral de mise-en-scène meer dan rijk. Dit is het zesde werk van Wagner, dat Gailhard, de directeur der Opera, voor het Parijsche voetlicht brengt. Na Lohengrin, Walküre, Tanhäuser, die Meistersinger, Siegfried, eindelijk de Tristan und Isolde. De Bayreuther Kolos, die eerst in de Fransche hoofdstad werd uitgefloten, heeft dus ten volle revanche genomen. En nog is zijne triomf niet geëindigd: Götterdämmerung en Rheingold wachten slechts, om het uitbundig succes volledig te maken.

De andere belangrijke nouveauté is Antoine's introductie van King Lear. Ook dit werk oogst, in de in vele opzichten verdienstelijke vertaling van Pierre Loti en E. Vedel wel lauweren, maar toch had ik de Franschen warmer voor Shakespeare gemeend. De opvoering is prijselijk, meer evenwel de weelderige monteering dan het spel. In de hoedanigheid van regisseur heeft Antoine al

zijne, reeds zoo dikwerf geprezen qualiteiten getoond, als acteur schijnt hij mij, hoe groot ook, toch nog te klein, om den waanzinnigen Koning geheel naar behooren uit te beelden. 't Lijkt mij dan ook, dat King Lear bij Antoine meer succes zal hebben, dan Antoine als King Lear.

Een uitnemend besluit heeft het alom bekende Theâtre muncipal la Gaîté genomen. Hoe vreemd 't ook moge klinken, we hebben hier te Parijs behoefte aan degelijke opvoeringen der Fransche klassieken. Wel geeft af en toe eene onderneming in het Trocadéro de chef-d'oeuvres van Racine, Corneille, Molière etc., doch voor Parijs zijn deze répresentaties in de verste verte niet voldoende. De Gaîté verblijdt nu de liefhebbers met het annonceeren eener reeks voorstellingen van de voornaamste werken van den onsterfelijken Molière en nog wel met Coquelin- Ainé aan de spits eener welgewapende bende acteurs. Dat kan goed worden en 't is te hopen, dat men snel met de andere grooten der Fransche tooneelliteratuur volgt.

Een eveneens zeer belangrijk voorstel heeft Albert Carré, directeur der Opéra Comique, aan den Parijschen gemeenteraad gedaan nl. om eene volksopera op te richten. M. Carré wenscht voor zijn plan een 4.000 M. van de Temple-markt, zou voorts genegen zijn de respectabele som van 4.500.000 frcs. te bezorgen voor den bouw eener waaiervormige zaal, welke in den trant van den grooten schouwburg te München 4000 toeschouwers kan bevatten. De stad zou dan terstond eigenaar der exploitatie worden en de voorgeschoten som in vijftig jaarlijksche aflossingen moeten restitueeren. Vindt dit voorstel bijval, zoo worden slechts groote lyrische werken opgevoerd door de eerste krachten der Académie en Opéra-comique. De toegangsprijzen wil men stellen op 50 c., 1., 1.50, en 2 frcs, hetgeen zeer zeker niet te hoog genoemd mag worden. 't Lijkt mij wel een plan, waarnaar velen in den raad ooren zullen hebben en eene instelling, die, is zij eenmaal geboren, geducht opgang zal maken in het artistieke Parijs. Qui vivra verra!

Nog rest mij U de herdenking van Racine's 265sten geboortedag te memoreeren, welke den 21sten Dec. in de Comédie Française feestelijk herdacht wordt, voorts de 1000ste opvoering van Bizet's Carmen, waaraan evenzeer eene festiviteit verbonden zal zijn. Deze heugelijke gebeurtenis hoopt men den 23sten dezer in de Opéra Comique te vieren met Emma Calvé, de Carmen bij uitnemendheid in de hoofdrol. Jean Richepin heeft op zich genomen voor die gelegenheid een ode te schrijven, die door eene artieste der Français gezegd zal worden.

En hiermede ben ik voor heden au bout de mon latin en laat ik U, mijne lezers, den vrede, om U de volgende week 't een en ander mede te deelen van de Parijsche Etrennes-drukte.

LEO LAUER.

Parijs, 13 December 1904.

Uit Indië.
II. Een Inlandsch Nieuwjaar in de binnenlanden.

Een oorverdoovend boem-boem verkondigde op den morgen van den 24^{en} Januari 1904 den Inlanders het einde van de poeasa of vastenmaand en tevens het begin van het Nieuwjaar.

Dat helsche kabaal kwam van uit de misigit (kerk) van een klein plaatsje op Java.

Een gebrul steeg van uit de donkere diepte der kerk naar buiten, de priester had zijn zegen uitgesproken over de verzamelde menigte en een laatste galm van een langgerekt 'Amin'*) doortrilde de lucht. Het was een dubbel dankgebed dat de verzamelde menigte hier uitstortte. En wèl mochten zij dankbaar zijn. Het afgeloopen jaar had hen wel niet rijk gemaakt, maar zij hadden voldoende gehad, geen hongersnood, geen ziekte had hen geteisterd. Menige trouwpartij was luisterrijk gevierd. En die werkelijk geloovigen waren dankbaar omdat een lang gekoesterde wensch vervuld was geworden. De nieuwe kerk was klaar en werd thans meteen ingewijd met allen luister, dien zij instaat waren daaraan bij te zetten. De met groen en vlaggen versierde kerk had een feestelijk aanzien, een rij van Inlandsche hoofden, allen met pieken gewapend, stond langs den ingang geschaard. Gekleed in bontgestreepte baadjes, met een hoofddeksel op in den vorm van een sjako, stonden zij met een effen gezicht kalm of te wachten de dingen die komen zouden. Het gebed dan was geëindigd, en nu brachten ze den

*) Amen.

Regent als hoofd van den Islam den voetkus. Terwijl dit gebeurde waren er buiten eenigen bezig op groote djattibladeren porties eten te doen en dit rond te deelen. - Dat was het offermaal, de zoogenaamde slammetan, waarvoor menig geitje, menige kip het leven nad moeten laten. En of ze smulden van al dat lekkers, dat hen na zoo'n langen tijd van vasten dubbel goed smaakte. Ieder kreeg nog wat mee voor vrouw en kind, een kort dankgebed werd uitgesproken en de plechtigheid was afgeloopen. -

Eenige hoofden traden naar buiten en volgden het pad, dat naar de dichtbij gelegen Regentswoning leidde. - Ze droegen het reliquieën-kistje; of er werkelijk wat inzat is niet uitgemaakt, maar een spotter onder de nontonners beweerde dat het leeg was.

Fatsoenshalve vraag je er dan niet naar, want het mocht eens werkelijk leeg zijn. Deze voorhoede dan werd gevolgd door de wedana's, hoofden hooger in rang dan de vorigen, in wier midden de Regent deftig voortschreed. Een lange zwarte soutane omhulde zijn kleine gestalte, een gouden keten hing zwaar op zijn dik buikjen af. Kousen en schoenen en een roode tulband voltooiden het geheel.

Minzaam groetend de enkele Europeanen, die zich onder het kijkgrage publiek bevonden, stapte hij vol deftigheid op zijn huis toe. -

't Was ook hier weer, hoe meer lawaai, hoe beter! Te midden van het knetterend vuurwerk, klonken af en toe zware schoten uit twee kanonnen en alsof dat nog niet genoeg was, klonk de gamelan met een verwoed geting-tang en geboem er tusschen door Inlandsche hoofden, evenals de voorgaande gehuld in die lange soepjurken van rose, paars, blauw, geel, wit en rood katoen sloten den stoet. - En al deze kleuren gingen eendrachtelijk naast elkaar, alsof nooit een kleurenmengeling bestaan had, die men bont noemt. Neen, het is onze smaak zeker niet en toch doen die tegen elkaar afstekende kleuren, schreeuwend in hun bontheid, op zich zelf beschouwd, in zijn geheel genomen te midden van de indische omgeving ons niet onaangenaam aan. - Door de schitterende zon hel beschenen, door de verschillende nuancen van het omringende groen getemperd, is 't als hoort het zoo.

Men zou het zich niet anders kunnen denken. Hier en daar de strootjes rookende nietsdoener, die zijn op- en aanmerkingen ten beste geeft, liefst in de nabijheid van een wandelende gaarkeuken, een paar schreeuwende kinderen en de nooit ontbrekende gladakkers (kampinghonden) stoffeerden het geheel. Als een bonte slang gleed de statievolle optocht het erf van den Regent binnen. Bij het binnentreden van den Regent viel zijn vrouw op de knieën en bracht haar man den voetkus. Daarna traden de hoofden binnen, eerbiedig neerhurkend wenschten zij den Raden-Ajoe, wat wij zouden noemen: ‘veel heil en zegen!’

Daarna gingen allen huiswaarts om zich te verkleeden voor de officicele receptie, die om tien uur plaats zou hebben.

Het oude gebruik wil, dat de Regent den Assistent-Resident gaat melden dat het Nieuwjaar is ingetreden. Zoo ook nu werd alles daarvoor in gereedheid gebracht. De gamelan gaf het sein dat de Regent zich op weg begaf, en te midden van vóór- en achterrijders reed de landauer voortgetrokken door twee groote paarden naar de Assistentswoning. - Een vermakelijk gezicht was 't toen een der voorrijders opeens uit de rij schoot en tegen een berg grint optornde.

Het paard wilde niet zooals zijn berijder wilde, tot groot vermaak van de anderen, die den verdwaalden ruiter plagend toeriepen: ‘ga maar naar huis en laat je paard eens uitslapen!’ De optocht was inmiddels te bestemder plaatse aangekomen en de

Regent stak zijn speech af, groette en keerde terug. Een gedeelte van het gevolg was achtergebleven om het hoofd van bestuur straks naar de kaboepatin te vergezellen. Het was intusschen reeds bij tienen en de heeren deftig in 't zwart waren reeds in de pendoppo verzameld, in stilte hopend dat de heele grap afgeloopen zou zijn voordat hun stijve hooge boorden aêmechtig neergevallen zouden zijn. Goddank, daar klonk de ‘tabo giro’ of het welkomstlied der gamelan, als bewijs dat de kandjong toean in aantocht was. En werkelijk daar holden in vliegende vaart de voorrijders het erf op en het hoofdgebouw voorbij.

De Inlandsche hoofden uit den deftigen kerkelijken optocht van zooeven hadden zich verkleed. De bonte soutana's waren vervangen door een zwart pak en een sierlijk gedrapeerden langen kain, een zwart met wit gestreepte sjaco diende tot hoofddeksel. - Ze zaten deftig te paard, tenminste voor zoover zulke toegetakelde wezens, op eenigen na uitgezonderd op magere biekjes gezeten,

eenigen aanspraak konden maken op deftigheid. -

Voor hun doen was 't heel mooi en wij vonden het leuk. - De inmiddels uitgestapte Assistent-Resident ging rechts en links groetend op zijn zetel toe. - En toen al de Hoofden op de voor hen gespreide matten gezeten waren, stond het hoofd van bestuur op en hield een korte toespraak tot de verzamelden. -

De Regent dankte den Assistent voor zijn goede wenschen en hoopte voor de bevolking, dat de regens spoedig mochten invallen, dat geen muizenplaag of de beruchte walangsangit de paddi mocht vernielen en een rijke oogst integendeel allen tevreden zou stellen. -

Een hoera weerklonk, de champagne-flesschen knalden, de schuimende champagne werd rondgediend en op een voorspoedig en gelukkig jaar werd geklonken. - Daarna gingen allen weer zitten en nu volgde een leuke vertooning. -

Eén voor één kwamen de Hoofden aangeschoven en brachten den Regent den voetkus, maakten een sembah, ook voor den kandjeng Assistent, richtten zich op en gingen gebogen, ja bijna dubbel gevouwen verder weer naar hun plaatsen terug. Toen alle Hoofden aan deze eerbiedsbetooning hadden voldaan, gingen de heeren naar het hoofdgebouw om de Raden-Ajoe te féliciteeren. Deze, een klein mager menschje, vriendelijk en eenvoudig, had zich voor deze gelegenheid heel deftig in een zwart fluweelen kabaai en kostbaren sarong gestoken. Groote schitterende kraboes in de ooren en een diamanten haarspeld in de kondé bewezen dat een heel kapitaal aan juweelen besteed was. -

Witte opengewerkte kousen, slofjes met gouden hakken en een bonten zijden zakdoek, die onder uit de kabaai kwam kijken, voltooiden het toilet. En zij paste in hare omgeving; de voorliefde van den Javaan voor alles wat schittert en voor bonte kleuren kwam ook hier weer uit. - Wat het laatste betreft was 't in dit geval nu zoo erg niet, men ziet het trouwens dagelijks, dat hoe meer de Javaan met de Europeanen in aanraking komt, hij ook gaandeweg zijn voorliefde voor bonte kleuren verliest. - Zoo ook hier weer kwam dat uit. -

In de voorgalerij stonden bruine meubels met goud afgezet, in het kantoor een licht groene schrijftafel met vergulde randen en de stoelen in denzelfden trant. - In de daartegenover liggende logeerkamer had rose met goud de overhand en zoo wisselden deze drie kleuren elkaar af door het geheele huis; gouden vogelkooien voltooiden het effekt. Het was geen Europeesche smaak maar ook niet schreeuwend bont. - Alles stijf en deftig, overtogen met een zeker cachet van Inlandsche voornaamheid, passend in deze omgeving van zich langzaam voortbewegende javanen, thans geen spier van hun gelaat vertrekkend, straks achter in de bijgebouwen hun geestigheden ten beste gevend over ons Europeanen. In de achtergalerij zaten de vrouwen van de Hoofden op matten. Allen droegen zij donkerblauwe baadjes, slechts de kains brachten eenige afwisseling tusschen 't eentonige blauw. Aan een kant stond een bank, hier troonde in alle deftigheid de moeder van de Raden-Ajoe. Borden met ketoepat en inlandsch gebak stonden gereed. Het was een vertooning zooals men die alleen diep in de binnenlanden ziet, echt typisch inlandsch. De Regent vroolijk opgewonden, straalde van genoegen, al die eerbewijzen, streelden zijn ijdelheid en zijn vrouw bescheiden stil, antwoordde alleen op de gedane vragen. Thans was het makkelijk even het kostuum van den Regent op te nemen. Evenals de andere Hoofden had hij een gestreepten sjaco op, verder had hij een kort zwart jasje aan met gouden passement afgezet en gouden knoopen. De kostbare kain was in sierlijke punten

gedrapeerd, over een zijden gebatikte pantalon, en een kris met gouden gevest voltooide het geheel.

Lachend vertelde de Regent dat dit laatste nog een erfstuk van zijn vader was, hij kon zulke dure dingen niet koopen. - Na een kwartiertje praten nam men ook hier afscheid met een ‘tot van avond’. Vroolijk bescheen het zonnetje 't glinsterend waringin-groen der versieringen en vergezeld door de gammelan-tonen reed men huiswaarts.

De avond was gevallen, een heerlijk buitje had eenige verfrissching gebracht. Als een door een onzichtbare hand weggeschoven gordijn, verdwenen langzaam de wolken en vriendelijk keek de maan door de opening. - Droomerig klonken de tonen der gammelan, droef wegslepend, als het klagen van een smachtende ziel. Zuiver, langzaam weg-trillend in de ijle lucht was 't als kwamen die tonen uit een andere wereld dan de onze, uit een land van droomen en tooversprookjes. De pendoppo had een vroolijk aanzien, beschenen door tal van lampen. Vlaggedoek

versierde de pilaren en hier en daar stonden speeltafels. Heel vooraan zaten de Hoofden vlassend op de tandakpartij. En de danseressen zelven zaten geduldig te wachten tot zij beginnen mochten. Zij waren gedecolleteerd, zelfs geen afgezakt schoudertje of kort mouwtje was te zien. De slendang, een lange sjerp was over de schouders gedrapeerd, een lange sarong reikte van onder de armen tot aan de enkels. Het bruine gezicht en dito armen waren goed met bedak ingesmeerd. Bloemen en haarspelden versierden het kapsel en bloedkoralen armbanden omsloten nauw de polsen. De gasten waren intusschen aangekomen en druk gezellig aan het praten. Daar klonk op eens een gil, een gil, rauw en schel als van iemand die vermoord werd, een kreet, die door merg en been drong en iemand huiverend deed omzien naar de plek, waar het geluid van daan kwam. Het was.... een der danseressen die begonnen was met.... zingen. - De tonen, ontlokt aan een of ander gebarsten koperen instrument, zouden niet hartverscheurender hebben kunnen klinken als dit gekrijsch.

En hiermee was het sein gegeven tot de tandakpartij. Na de gebruikelijke sembah stonden twee der danseressen op. Onder voortdurend door merg en been dringend gegalm of liever gegil bewogen zij zich op de maat der muziek voor- en achterwaarts. De slendang met langzamen, sierlijken zwaai opnemend, werden de bewegingen al vlugger en vlugger, naarmate de gammelan sneller ging. Dan kwam een Inlandsch hoofd knielend aangeschoven en bood den Regent op een presenteerblad een groene sjerp aan als uitnoodiging tot het openen van het bal. - Onder gelach en gepraat nam deze de slendang aan, maakte haar van achter vast aan zijn kris en trad deftig op de danseressen toe. Met sierlijke, kleine passen schoof hij, zijn heele lichaam draaiend en bewegend tot vlak voor deze dames, keerde zich plotseling om, draaide om hen heen en trad toen achterwaarts. - Het is een dans het best te vergelijken met onze ‘La coquette’. Na een paar toertjes traden twee heeren, ieder met een glas champagne op den Regent toe en op een gelukkig Nieuwjaar werd geklonken.

De Regent begon na het ledigen van zijn glas weer van voren af aan, al woester en sneller ging de gammelan tot zij met een forschen slag eindigde. Thans kwamen de andere Inlandsche hoofden aan de beurt, de Regent was weer gaan zitten, hij had zijn best gedaan.

In de pauze gaf een soort clown zijn zotteklap ten beste en improviseerde tot groot vermaak der aanwezigen op den een of ander een vers. Zoo kwam hij een heilwensch zingend op den Regent toegeschoven en vroeg om wat geld. Deze gaf hem een paar dubbeltjes, fluks had de oolijkert een rijmpje gemaakt op de vijf dubbeltjes die hij blijkbaar niet voldoende vond. Een algemeen gelach volgde op dezen geestigen zet. - En zoo vloog de avond om; van 't maken van een partijtje kwam niet veel, eerstens omdat het soms een helsch kabaal was en dan vonden de meesten het aardiger om naar de tandakpartij te kijken. De tandaks waren onvermoeid, en de hoofden wisselden elkaar af, na elken toer een glaasje port verschalkend en zoo duurde de pret tot den volgenden ochtend voor de Inlandsche gemeente.

Voor het genoegen van den minderen man was ook gezorgd geworden. Mastklimmen, ringsteken en meer dingen van dien aard hielden 's middags de Inlanders, groot en klein, op het plein bezig. Allen pronkten met nieuwe kleeren, voor het grootste gedeelte zeker op den beer genomen bij vriend ‘Chinees of Arabier.’

En 's avonds schitterden tal van waronglichtjes als zooveel glimwormpjes over het plein en men deed zich te goed aan al het lekkers dat er te krijgen was.

Bedienden maakten het laatste beetje van hun voorschot op en de dessa-bewoners de laatste centjes van het opgespaarde geld. Over den dag van morgen maakten zij zich niet bezorgd, de nieuwe kain was dan niet meer noodig en kon fluks weer naar het pandhuis gebracht worden.

En zoo keerde alles weer tot het gewone dagelijksche leven terug. Oud- en Nieuwjaar waren goed gevierd en met nieuwen moed begon de dessaman weer aan zijn werk. Stilte heerschte er weer in 't kleine plaatsje, niets herinnerde meer aan de rumoerige feestvreugde van de vorige dagen.

A. VAN MAARSEVEEN.

Boekbeschouwing.

Liefde, door Jeanne Reyneke van Stuwe, (Uitgave van L.J. Veen Amsterdam). - Wat het ontledings-vermogen van ‘liefde’ betreft, neemt Jeanne Reyneke van Stuwe onder de dames-auteurs een zeer bijzondere plaats in. Want, waar zij zonder twijfel behoort tot de meest begaafde vrouw-auteurs

waarop wij heden ten dage kunnen bogen, daar schiet zij geheel en al te kort in het analyseeren van dat gevoel, waarvan menige slechts zeer middelmatig-begaafde schrijfster ons uitnemende studies heeft gegeven: *liefde.*

Liefde is een onderwerp dat, over het algemeen-genomen, het meest binnen het bereik van vrouwelijk waarnemen en navoelen valt. Vandaar dat de vrouw-auteur, wier gevoelsleven ook maar eenigszins zuiver ontwikkeld is, al heel spoedig er in slaagt meer of minder goed gelukte schetsjes ten papiere te brengen, uit het liefdeleven van vrouwen en mannen beiden. Waar zij zich waagt aan veel omvattende, diepgaande karakterteekeningen, uitgewerkte détails, daar zal zij licht schipbreuk lijden door haar gebrek aan kennis van het werkelijk leven, en aan veelzijdige ervaringen. Maar blijft zij in haar eigen sfeer, die zoo bij uitstek is het gevoelsleven, dan begrijpt zij bij intuïtie de mooiste en verborgenste zijden van het liefhebben; zij weet, ook waar haar talent slechts middelmatig is, dat liefhebben te schilderen in al zijn nuances. Bij Jeanne Reyneke van Stuwe doet zich juist het omgekeerde verschijnsel voor. Zij kan, in tegenstelling van de meeste andere schrijvende vrouwen, buiten eigen ik treden, en het een of ander werk scheppen dat ver afstaat van haar eigen terrein. Zij beschikt over een veelzijdigheid, die haar beurtelings een drama doet scheppen als *Judith,* een roman als *Hartstocht,* een karakter-ontleding als *De loop der dingen*, enz. enz. Al deze werken kan men, hoe men er ook over oordeelen moge, niet ontzeggen dat zij met talent van analyse zijn geschreven, dat de auteur evenzeer op de hoogte was van haar taak, als beschikte over de gave die te volbrengen. Maar nauwelijks waagt deze schrijfster zich aan dat bij uitstek vrouwelijk gegeven, dat zoo geheel ligt op het terrein der vrouw: het ontleden van liefde, of al haar waarnemingsvermogen, al haar talent laat haar in den steek. Zij verwart alle gevoel met zuiver dierlijke instincten. Zij noemt *liefde*, wat in werkelijkheid niets anders is dan *verliefdheid,* soms *wellust.* Zij weet ons geen gezonde, mooie, lijf- en ziel beiden gevende passie te doen mee-beleven, maar vermeit zich in ziekelijke, tegennatuurlijke détails, en ziet dat aan voor de hoogste 'liefde'-uiting!

Reeds haar roman *Hartstocht*, die zoo verschillend een oordeel uitlokte, die haar als artiste zooveel lof deed inoogsten, als vrouw zooveel blaam op den hals haalde, reeds die lang-uitgewerkte analyse van gemoeds-toestanden in het leven van den man, getuigde bij haar van een eigenaardige begripsverwarring. Men kan *Hartstocht* een mooi of een gemeen boek vinden, men moge de kunstenaresse die het onderwerp aandurfde, veroordeelen daarom, of haar bewonderen om haar moed, men kan in geen geval ontkennen, dat *Wellust* een betere titel zou zijn geweest voor het door haar uitgewerkte gegeven, dan *Hartstocht.* Met liefde en met passie hadden de door haar uitgebeelde toestanden niets te maken; in hun weerzinwekkende zinnen-begeerlijkheid waren zij een gevolg van zuiver dierlijke instincten, opgezweept door een overprikkeld, onkuisch jongeluisleven. Een dergelijke fout beging de schrijfster, toen zij van haar *Tragische Levens* de geschiedenis maakte van twee volgens haar elkaar 'liefhebbende' menschen. Zeker, *als* die twee elkaar hadden *liefgehad,* dan zou hun lot en hun einde zeer tragisch zijn geweest. Maar in plaats van elkaar *lief te hebben,* doen zij in den letterlijksten zin niets anders, dan elkaar met handtastelijke liefkoozingen van verfijnden, soms vuilen aard overstelpen, middag aan middag! Nooit uit zich hun 'liefde' anders, dan in het zoeken naar steeds nieuwe zinnenprikkelingen. En als dan weldra die prikkelingen hun bekoring verliezen, als hun overspannen lichamen uitgeput en afgemat geraken van te veel lijfsgenot, dan

voelen zij zich natuurlijk zenuwziek en uit het evenwicht gebracht, en het ‘tragische’ hunner ‘tragische levens’ bestaat in een zelfmoord, die men met recht mag noemen: het welverdiende loon hunner smerige levenswijze. Ook in *Het Kind*, dat in liefdeteekening nog het meest aan een gezonde opvatting nabijkomt, toont zich de schrijfster slecht op de hoogte van het verschil tusschen *verliefdheid* en *liefde.* Haar heldin is met recht ‘een kind’, in haar aanbiddende toewijding, zonder begrip van de werkelijkheid; terwijl hij, wien dat nobele gevoel geldt, inwendig verteerd wordt door al die onzuivere en wellustige begeerten, die bij Jeanne Reyneke van Stuwe synoniem schijnen te zijn met *liefhebben.*

Wat zij echter thans misdreef, in dit naar het heilige woord-zelf betitelde boek *Liefde*, overschrijdt alle grenzen. Het is een ergernis en een droefheid beide, dat een vrouw, een vrouw met talent, zoo weinig-juist weet te zeggen wat zaligheid is die nooit-volprezen, nooit-

genoeg bezongen passie van lijf en ziel beide, die gezond is, juist dóór die vereeniging, dóór en dóòr gezond! In plaats daarvan vergast deze ontleding ons op een stuitend, tegennatuurlijk, van a tot z ziekelijk geminnekoos, van twee zóo in hart en nieren zenuwzieke wezens, dat deze zenuwziekerigheid hun éénige verontschuldiging wordt. Lieve hemel, wat beleven wij een onnatuurlijken tijd, waarin zulk een verkrachting van het gezonde woord *liefde* ons wordt opgedischt, door een schrijfster van naam, en wordt gedrukt bij een bekend uitgever, zonder dat iemand er aan denkt protest aan te teekenen tegen zulk bespotten van de heiligste, zuiverste, en méést-gezonde passie die er bestaat! Een boek dat de pretensie maakt, blijkens zijn titel, ons te zullen teekenen *liefde*, eerlijke *liefde*, moet zich gronden op een ander en beter gegeven, dan op dat van een *levenslijder*, dien wij bij den aanvang van het verhaal zien optreden, zichzelf verbergend in eenzaamheid, bang voor het leven, bang voor de vrouw, bang voor alles, en, gedwongen door zuiver-sexueele behoefte, die eenzaamheid te vlieden om een vrouw te zoeken. En als hij dan het éérste het beste meisje, dat hij ééns heeft gesproken in zijn leven, onmiddelijk in haar huis komt opzoeken, om haar te vragen hem te trouwen, wat een ziekelijk, onmogelijk schepseltje blijkt ook zij dan te wezen, op hare beurt! Natuurlijk maakt zij verzen, en natuurlijk wil zij dien plotseling opgedoken aanbidder die voorlezen, en natuurlijk blijkt uit die lezing hoe zij beiden eenzelfde ziekelijke onmogelijke levensbeschouwing hebben.... en ziedaar voldoende reden om zich te ‘verloven.’

Maar natuurlijk óók, dat geheel de ‘verloving’ bestaat in niets anders dan gekus, gezoen, en geäai! Wat zouden deze twee menschen, die elkaar één dag vroeger nog nooit gezien hadden, zich ook te zeggen hebben! Het is de meest zinnelijke begeerte van mannetjes-dier, dat volstrekt verlangt zich te paren, en van wijfjes-dier, dat in dezelfde omstandigheden verkeert, en zich dus laat nemen zonder tegenspraak! Geen enkel hooger of diepergaand motief vereenigt deze twee. Hij is weggevlucht uit zijn eenzaamheid, omdat hij de lijfsbehoefte voelde aan een vrouw; hij komt haar tegen, haar uiterlijk bevalt hem, Klaar is Kees! En zij zit eenzaam bij haar tante, met half-klare bewustheid van 't leege en onbevredigende van haar manloos leven, en als er dus een man op haar stoep aanschelt, en zegt: ‘Ik heb je lief’, dan valt zij zonder bedenken in zijn armen, en zegt: ‘Ik heb je óòk lief.’ Nogmaals: Klaar is Kees! Intusschen, tot zoover is het onderwerp niet anders behandeld, dan op de wijze waarop deze schrijfster alle liefde opvat: zinnenbegeerte alléén! Maar het innig-ziekelijke, waardoor haar roman *Liefde* zoo'n bespotting wordt van dat woord, komt nu voor den dag! Want, waren haar twee menschjesdieren nu nog maar in dien zin *gewoon-gezond,* dan zou men er het zwijgen toe doen! Doch neen! De eenzame levenslijder heeft, in zijn egoiste bangheid van alles, uitgedacht dat hij ‘zichzelf te zwak voelt om schepper te zijn,’ reden waarom hij, een half uur na zijn verloving reeds, op de meest zenuwzieke wijze begint te tobben, dat hij maar liever niet wil trouwen, met het oog op de komende gevolgen waarop men in zoo'n geval moet rekenen! - Na dagenlang getob en gezeur, waarin zijn gedrag jegens zijn verloofde steeds meer overeenkomst krijgt met dat van een krankzinnige, inplaats van te gelijken op dat van een gezond-liefhebbend jongen-man, krijgt zij eindelijk met groote moeite de waarheid uit hem. Gij zoudt denken dat een normaal-voelend en normaal-denkend meisje, met ontwaakte liefde, hem flinkweg den rug zou toedraaien om zijn vuil egoïsme! Maar het tegendeel is het geval! Zij ook wil liever niet ‘scheppen.’ Zij weet een anderen uitweg. Zij zullen, als het zoover is, als zij ‘de hoogste zaligheid’ bereikt

hebben, het ongeboren kindje en zichzelf van het nietswaardige leven berooven, en vrijwillig hun ontrouw aan hun beginselen betalen met een gezamenlijken dood! Heb ik geen gelijk dat alléén zenuwziekte verontschuldigt het jammerlijk gezwets van zulke wezens? Maar dan had Jeanne Reyneke van Stuwe haar boek moeten noemen 'Zenuwzieken', of iets dergelijks, in plaats van het heilige woord *liefde* te onteeren met deze vies-sentimenteele voorstellingen, van menschen die wèl de zinnen willen bevredigen, maar voor het leven, en voor het mooiste van alles in dat leven, het kind, het kind geboren uit gezonde liefde, angstvallig terugdeinzen! Ja, vies-sentimenteel is wèl het woord voor een dergelijk gespeel met het begrip van liefde! Want, als nu de egoiste angst van den levenslijder is weggenomen, door de weerzinwekkende belofte van zijn meisje, dan bestaat er voor hem geen reden meer zijn lust naar haar lichaam in te toomen; en op

de meest onomwonden wijze, zooals wij dat van deze schrijfster gewoon zijn, wordt ons nu in breedvoerige omschrijvingen gedétailleerd, dat en wáárom hij niet langer wachten kan met te trouwen; niet, omdat hij aan dat denkbeeld verbindt een voorstelling van ook geestelijk samen één worden, dóór het zich lichamelijk vereenigen, o neen, alleen maar omdat hij haar dan altijd bij zich zal hebben om aan zijn *lijfslusten* te voldoen: *'Als zij niet spoedig trouwden*, *zou hij niet altijd bij haar kunnen blijven; er zou een oogenblik komen waarop hij zich niet langer bedwingen kon*, *en haar door zijn hartstocht overweldigen zou....* (blz. 106)*.... Trouwen, getrouwd zijn met haar.... haar altijd om zich te weten, altijd liefhebbend.... altijd bereid tot lief koozingen.... Hij droomde haar in zijn armen, in zijn lange, warme, onweerstaanbare omhelzing, totdat hij voelde het branden van haar zacht lijf....*' (blz. 107.)

De schrijfster vindt goed ons op deze hartverheffende wijze voortdurend het 'huwelijks'-geluk van haar held en heldin voor oogen te tooveren! Wij vernemen noch van hun samenleven, noch van hun man- en vrouwzijn iets anders, dan ellenlange uiteenzettingen hunner inwendige begeerten naar elkaars lijf! '*In hun voortdurende bij elkaar zijn, de warme opwinding waarin zijn zinnen verkeerden door het altijd in elkaar's omgeving vertoeven, door het bewustzijn dat zij absoluut en al geheel elkander toebehoorden, vergloeide de begeerte naar haar geen oogenblik in hem. Nauwelijks hief hij zich uit een omhelzing op, of, terwijl de verrukking nog natintelde in zijn bloed, verlangde hij reeds naar de heerlijkheid eener volgende. Altijd noodiger werd het hem zijn hartstocht te uiten, altijd dierbaarder werd haar hem zoo innig en willig liefhebbend lijf* (blz. 133).' Plaatsgebrek belet mij deze weerzinwekkende passage, ééne uit vele, verder af te schrijven. Ik haal haar slechts aan, om te laten zien hoe éénzijdig deze schrijfster in liefde niets anders ziet dan zinnenbegeerte, ja eigenlijk wellust! En als dan het natuurlijk gevolg niet uitblijft, en het kind zich aankondigt, dan deinzen deze twee zwakkelingen, in hun egoist lijfsgenot, terug voor de daad, die zij pralend elkaar hebben beloofd; en zij vinden hun geminnekoos en hun omhelzingen zóó prettig, dat zij het schepseltje, dat er tegen hun zin uit voortkomt, accepteeren als een noodzakelijk kwaad, en zichzelf lafhartig wijsmaken, dat hun levensbeschouwing veranderd is; - in waarheid echter is er niets veranderd, maar zij prefereeren eenvoudig hun zinnenbevredigend bestaan van wellust boven de vrijwillige vernietiging.

Want nergens motiveert Jeanne Reyneke van Stuwe, door een mooi, nobel gevoel, deze verandering in het besluit van haar held en heldin. Integendeel, tot op het laatst toe vernemen wij van niets anders, dan van wellustige omhelzingen, waarbij *zij* niet vermoedt in welken toestand zij is, en *hij* zich ergert aan haar matheid en lusteloosheid. En als hem dan eindelijk de waarheid klaar wordt, dan kruipt hij, verschrikt, ziek van akeligheid, in zijn bed, overweegt dagenlang hoe en dat hij 'het' moet doen, en eindelijk, zuiver en alleen *omdat hij er geen zin in heeft*, besluit hij 't ten slotte *niet* te doen! Van een ommekeer in beider *inwendig* leven, waardoor zij zich opeens wel het recht toekennen 'te scheppen', is dus geen sprake! Zij zijn en zij blijven niets anders dan een paar egoisten, die eerst, uit egoisme, zich willen van kant maken als de beker van genot leeg zal zijn, en dan, uit datzelfde egoisme, maar liever blijven voortleven, omdat zij daarin altijd nog méér genoegen vinden ten slotte, dan in zich van het leven berooven.

En een dergelijk dor-geschreven, dóór en dóór ziekelijk, en onkiesch-aandoend gewauwel, wil Jeanne Reyneke van Stuwe bestempelen met den eerenaam *liefde*! Laat zij lezen de gezonde, de éérlijke, de nobele liefde, die een Zola wist te schilderen in *Fécondité*, waar de moeder met haar groot gezin de lijfs-gezellin maar tevens de geestelijke wederhelft is van haar man! Dat is het lied van de gezonde, de zich lichamelijk elkaar gevende, en voor de gevolgen niet vreezende echte-menschenliefde! Bij Zola geen onwaar en ziekelijk wegredeneeren van de wáárheid dat het lichaam bevrediging eischt in wederzijdschen omgang. Maar gelijktijdig daarmee begrijpt hij de geestelijke vereeniging, waartoe zulk in-liefde-zich-elkaar-geven leidt. En de zaligheid, het tegenjuichen van de grootste heerlijkheid die er bestaat in het bezitten van wederliefde, Zola heeft het uitgebeeld in het frissche, blije, lief en leed samen-deelende leven van die beide echtgenooten uit *Fécondité*! Bij hem geen geweeklaag, en geen ziekelijke levensvreeze, voor de gevolgen van de liefde!

En neven hem is er een geheele rei van auteurs, nieuwe en vroegere, in binnen- en in buitenland, die bezongen hebben de eeuwige

blijheid en de eeuwige heerlijkheid van het woord *liefde!* Laat Jeanne Reyneke van Stuwe het aan hen overlaten zich met *liefde* te bemoeien. Voor haar schijnt dat terrein een gesloten boek! *Zij* schildert alleen *wellust.* Zij is een *artiste*, maar een *vrouw* die *liefde* begrijpt is zij niet!....

Het huis Oud en Nieuw. - Maandelijksch prentenboek, gewijd aan Huis, Inrichting, Bouw- en Sierkunst (Uitgave van Ed. Cuypers, architect Amsterdam). - Voor twee jaren is de architect Cuypers met deze uitgave begonnen, in de verwachting dat voor een dergelijke publicatie in ons land plaats zou zijn. Dat hij in deze verwachting niet werd teleurgesteld, bewijst de reeds na twee jaren noodzakelijk geworden uitbreiding van het maandschrift, dat dient om reproducties te geven van door Cuypers uitgevoerde werken. Voortaan zullen óók worden opgenomen oude voorwerpen van gebruikskunst. Vaste medewerkers zijn voortaan de heeren Jan Kalf, secretaris der Rijks-commissie voor de Monumenten, en Dr. W. Vogelsang, onder-directeur van het Ned. Museum.

De Tuin. - Driemaandelijksch prentenboek naar werken van Beeldende en Toegepaste kunst, **door Theo Molkenboer.** (Uitgave van Th. Molkenboer, Amsterdam). - Met de eigen woorden van den heer Molkenboer gezegd, is zijn bedoeling met deze uitgave: 'Reproducties - soms in kleuren - van werk dat hij op verschillend gebied gemaakt heeft.' Nu en dan vult hij de illustraties aan met noodzakelijke mededeelingen of ophelderingen over een kunstprincipe. - De reproducties in deze eerste aflevering geven een zeer sympathieken indruk van het werk van Molkenboer. B.v. 'Het portret van mijn moeder' (in 1893 op de vierjaarlijksche in Amsterdam tentoongesteld). - De groote natuurlijkheid van houding en gelaatsuitdrukking treft bijzonder. Behalve een paar evenzeer-bijzonder-levendig-aandoende reproducties naar portretten van zijn hand, vinden wij in deze aflevering ook nog ander werk: een woonhuis, een spiegel, een tegeltableau, (De vlucht naar Egypte). De boekenkast wil mij daarvan bijzonder goed bevallen door den eenvoudigen, niet-kunstdoenigeren stijl.

Goede Raad aan de Jonge Mannen en Jonge Meisjes der XXe Eeuw. met opmerkingen voor Ouderen, door Een man van Zaken (uit het Engelsch, met een inleiding van Dr. H.L. Oort) uitgave van J.G. Broese, Utrecht.

Dit boekje kan ik velen ter lezing aanbevelen. Het bevat zeer vele opmerkingen en raadgevingen, die verdienen ter harte te worden genomen, b.v. pag. 9: Dwing u zelf ronduit ongelijk te bekennen, wanneer en waar ook.

Pag. 9. Wees strikt oprecht in de kleine dingen. - Vaak zijn ze groot in hun gevolgen.

Pag. 60. Spreek niet mee over dingen, die ge niet weet.

Deze laatste raad vooral is waarlijk niet overbodig in een tijd, waarin iedereen meent van alles verstand te hebben, en zich inbeeldt dat het 'ontwikkeld' staat, om over alle wetenschappen en kunsten mee te praten, op een wijze, die dientengevolge kant noch wal raakt.

Waar dit boekje uit het Engelsch is vertaald, zal het geen verwondering baren, dat het geschreven is uit een beslist godsdienstige levensbeschouwing.

Uzeltje. - Een prentenboek, geteekend **door Cornelis Veth,** uitgevers S.L. van Looy Amsterdam, en W.L. Brusse, Rotterdam. - Een prentenboek, waarvan ik de teekeningen beter-gelukt vind, dan de bijschriften.

L'Art. Revue mensuelle illustrée, sous la direction de Paul Leroi. November-afl.

In het bijzonder vestig ik de aandacht in dit nommer op een brief van madame de Pompadour aan den Duc d'Aiguillon. Madame de Pompadour heeft een zóó groote en zoo bijzondere rol gespeeld in het leven van Lodewijk de vijftiende, en daardoor zoo dikwijls ingegrepen in de staatkunde van dien tijd, dat alles wat betrekking heeft op haar leven, haar vriendschappen en haar intiemen omgang, daardoor een geheel bijzondere waarde verkrijgt voor hen, die zich gaarne verdiepen in de drijfveeren achter de schermen.

Heel mooi is de uitvoering van de 'Moulin à Catane' (eau-forte de Daniel Mordant).

-

Bij alles wat er te doen is in Frankrijk over Jeanne d'Arc, kon 't wel niet uitblijven, of we krijgen ook in l'Art haar naam onder de oogen: Le départ de Domrémy, (Statue marbre par Charles Jacques).

De Hulpprediker, door Theo Malade, med. dr., uit het Duitsch door J. Fabricius Jzn. (uitgave van J.C. Sleeswijk, Amsterdam).

Ik wenschte dat ouders en moeders dit boek *zelf* lazen, vóór ze 't in handen geven aan hunne dochters. Het is een zeer-goedbedoeld boek. Ik geloof ook zeer zeker, dat er veel in staat wat goed is om ter harte te

nemen. Toch wil het er bij mij niet in, dat dergelijke, hoogst-ernstige en hoogst-treurige toestanden op die wijze in een *novelletje moeten* ja *mogen* worden ter sprake gebracht. In een bespreking in het Soer. Handelsblad, die ik hier hoop over te nemen, heb ik mijn meening op dit punt, naar aanleiding van ‘de Hulpprediker’ uitvoerig uiteengezet. Voor 't oogenblik zij het voldoende de aandacht er op te vestigen, dat ‘de Hulpprediker’, niettegenstaande zijn onschuldigen titel, géén alledaagsch verhaaltje is over een alledaagsch gegeven, maar een zeer kiesche en hoogst-ernstige questie aanroert, met de beste en meest-zedelijke bedoelingen overigens.

Herrijzenis door G.F. Haspels (Amsterdam, P.N. van Kampen en Zn.). - Haspels en Eigenhuis beschikken over een bijzonderen stijl, en een bijzonder forsch-gehouwen, mooi proza. Bij al het gewilde, onechte, en nagemaakte der hedendaagsche letterkunde, steken zij af zoo gunstig, dat men reeds een prettig, dankbaar gevoel krijgt als een van die twee namen op den omslag staat van een nieuw boek. ‘Herrijzenis’ is mij, wat het verhaal-zelf betreft, te zoetelijk, te lievig. Je merkt te veel de bedoeling van een ‘verzoenende,’ vooral niet *te* pessimistische levensbeschouwing. Maar voor den stijl van Haspels geeft ‘Herrijzenis’ mij opnieuw een grooten eerbied. Hier schrijft een iemand, een ‘letterkundige’, die 't kan. Lees b.v. blz. 288 en volgende. Wat gezonde, goed-gezegde taal, wat krachtige beschrijving van dien storm; weinig woorden, maar woorden met een inhoud.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Wateringen (nieuwe abonnée). - Gij geeft geen pseudoniem aan, maar zult, hoop ik, U zelf herkennen uit deze aanduiding. De laatste bijdrage kon ik veel beter lezen. Tot mijn spijt vind ik de poëzie nog niet volkomen genoeg voor den druk. Wilt gij niet eens een prozastukje beproeven?

Netty. - Ik herinnerde mij Uw vorigen brief en de toegezonden bijdrage, zoowel als de heel-bijzondere reden wáárom ik die liever niet plaatste, volkomen ook zonder Uw brief. Het spijt mij altijd als correspondenten denken dat ik hen zoo gauw vergeet, want daarin vergissen zij zich. Deze nieuwe bijdrage plaats ik héél gaarne, als hoofdartikel. - Met bijzonder veel belangstelling vernam ik uit Uw brief hetgeen U mij schrijft over ‘Willem Sonius’. - Ik heb dat boekje van hem behandeld in een onlangs verschenen bundeltje: *Letterkundig Leven.* - Heel veel dank voor Uw vertrouwelijk en prettig briefje.

Mevr. C.V. Rotterdam. Als *U* St. Nicolaas op zoo'n eigenaardige wijze viert, dan zijn bij U in huis de gevolgen misschien van zoo'n onverkwikkelijken aard als U die beschrijft in Uw schetsje. Ik moet U echter meedeelen, dat ik nog nooit een

gezin gekend heb, waar den 6den December zoo'n wanhopige toestand was ingetreden -, na een *aardige* feestviering. In ieder geval is Uw schetsje geheel en al ontbloot van talent, en dus niet geschikt tot plaatsing.

Divad. Uw ingez: stukje kan ik zóó niet plaatsen! Waarom die *beleedigende* toon tegen iemand, die, dunkt mij, in háár stukje zoo onschuldig mogelijk schreef, en *U* in elk geval niet kan gekwetst hebben, daar gij-zelf betuigt 'niet-fijn' te zijn. Ik wil een redelijk-geschreven betoog over de zaak in questie gaarne opnemen, maar deze vinnigheid tusschen elkaar onbekende abonné's, waar het een meeningsverschil geldt van zoo bijkomenden aard, lijkt mij geheel en al ongewenscht.

A.**N**. - Ik wil dit met genoegen plaatsen. Dank voor Uw vriendelijke woorden aan mijn adres.

Anonyme Inzender uit Zeist. Waarom noemt gij Uw naam niet aan de redactie? Als Ingez: stuk of op eenige andere wijze wil ik Uw meening gaarne meedeelen, *zonder* Uw naam publiek te maken. Maar ik-persoonlijk moet dien weten. Het blijft redactie-geheim.

Pim. Uw kennisje, die zoo goed is voor U te schrijven, bezit een mooie, duidelijke hand, en gij hebt U dus voorzien van een goede hulp. Hartelijk wensch ik U beterschap toe, want iemand, die zooveel doet voor anderen, verdient zeer zeker wel een goede gezondheid, en heeft hare handen dubbel noodig. - Ik heb werkelijk eerbied voor Uw werkkracht en voor Uw ijver voor een goede zaak. Maar ik vrees heusch dat gij U *over*werkt. En bedenk dat dit, in 't belang zelf van hetgeen gij beoogt, onverstandig is. Als gij U zelf ziek en overspannen maakt kunt *gij* niet alleen niets meer zijn voor anderen, maar gij wordt op *Uw* beurt anderen tot last, die U dan moeten onderhouden of verplegen. Als ik U hield voor een would-be nuttige vrouw, zou ik U dit niet zoo ronduit zeggen, uit vrees U boos te maken. Maar ik ben overtuigd van Uw eerlijkheid en Uw oprechte bedoelingen, en daarom zou 't mij spijten als gij Uw eigen slachtoffer werd, door een al te véél willen, ondanks Uw betrekking en Uw gezondheid. Ik geloof dat vrouwen dikwijls in zoo'n fout vervallen, (als zij, zooals gij, het heel ernstig meenen), en niet inzien dat *te* groote inspanning ten slotte zichzelf wreekt in zenuwziekte en *over*spanning.

Wat nu Uw stuk-zelf betreft, lieve Pim, *ik* wil het gaarne plaatsen. Van het slot zal het eenigszins afhangen of ik 't onder de redactie-kolommen opneem, of als Ingez: stuk. Hoe spoediger ik dat slot ontvang, hoe beter. Maar ik moet er U op attent maken, dat gij U waarschijnlijk blootstelt aan een heftigen aanval op U van de door U bedoelde personen. Als gij dat niet vreest, en bereid zijt de mogelijke gevolgen van Uw stuk te aanvaarden, dan wil *ik* het gerust plaatsverleenen. Hoe onderteekent gij? Met Uw naam? Vriendelijke groeten.

Louise. Ik wil Uw vertaling gaarne plaatsen. Daar gij geen ps: opgeeft, gebruik ik de onderteekening van Uw vertaling.

A.**H**. **te O**.**B**. Het is volstrekt niet brutaal van U dat gij mij zoo spoedig opnieuw iets toezendt. Gij kunt mij gerust, zoo dikwijls gij maar lust hebt, Uw vragen of iets anders toezenden, of een brief schrijven. Ik kan die versjes echter niet plaatsen onder de redactie-kolommen, want daarvoor vind ik ze te onvolkomen van vorm. Indien

ik er U genoegen mee kan doen, wil ik ze wèl plaatsen onder de Ingez: stukken.
Meldt mij maar eens of gij dit goedvindt?

Callunia. Ik moet beginnen met Uw laatsten brief, en U meedeelen dat ik de bewuste bijdrage heb vernietigd na Uw meedeeling. Ik waardeer het bijzonder, dat gij

mij bijtijds hebt gewaarschuwd, want, ofschoon het blaadje in questie volgens Uw meedeeling slechts in een kleinen kring wordt gelezen, moet ik er toch rekening mee houden dat de Lelie daarentegen in allerlei kringen komt, en overal wordt gelezen, zoodat ik om die reden geen oorspronkelijke novellen opneem, die reeds vooraf ergens anders gedrukt werden.

Uw vorigen brief neem ik gedeeltelijk over, *en* omdat ik wilde dat andere jonge-meisjes óók zoo dachten als gij, *en* omdat de Tehuizen voor Schoolgaande kinderen, waarop de circulaire in de vorige Lelie de aandacht vestigt, (zie Varia II), dunkt mij, eenigszins voldoen aan uw wensch.

'*En dan klagen nog vele jonge meisjes*, *dat zij niet weten*, *wat te doen. Als zij in de nabijheid van die buurten eens speelscholen oprichtten*, *als zij zich eens gaven aan die verwaarloosde kleinen*, *opdat zij althans overdag in frissche lucht komen*, *en zoo mogelijk daar ook wat warms krijgen! En als andere jonge meisjes eens kleeren gingen naaien voor die stumpers*, *al waren 't maar flinke morsjurken om op school te dragen. En kousjes breien enz. Waarlijk*, *voor wie helpen wil*, *wie ernstig er naar streeft nood te lenigen*, *voor hèn is er een weg*, *en meer dan een. Maar - juist*, *het wáre medegevoel*, *dát ontbreekt zoo dikwijls. Men praat zooveel*, *men schudt zooveel meewarig 't hoofd*, *maar zelf gaan zien en helpen*?'

Ja, ik ben 't met U ééns, dat een onbegrepen kinderziel veel meer lijdt dan een volwassen-mensch. - Als we volwassen zijn kunnen we met ons-zelf redeneeren, en kunnen we beter begrijpen dat onrechtvaardigheid nu eenmaal bestáát. Maar als kind lijdt je zoo intens, als je voelt niet-begrepen of verkeerd-beoordeeld te zijn. En vooral onrechtvaardigheid doet je zoo'n helsche pijn. 't Gevoel dat iemand die je héél liefhebt je onrechtvaardig behandelt, of je verkeerd beoordeelt, maakt je als kind zóó diep ongelukkig, dat de impressie ervan je je heele leven bijblijft. In dat opzicht geloof ik, dat sensitieve en hartstochtelijke kinderen veel meer lijden, dan kalme en bezadigde naturen. Zij worden gestraft wegens een driftig antwoord, een huilbui van zenuwachtigheid, of iets dergelijks, en de diepere oorzaak van hun 'onhebbelijk' gedrag ontgaat den volwassenen, zelfs bij een liefdevolle opvoeding, ten eenenmale.

Daarom geloof ik ook, dat het eigenlijk onmogelijk is dergelijke heel-gevoelige kinderen te bewaren voor zulk kinder-verdriet. Toen ik volwassen was heb ik over menig voorval uit mijn kinderjaren met mijn vader gepraat, waarin hij mij toen eerst *begreep*, omdat ik toen in staat was hem *uit te leggen* en met woorden te verklaren, wat er als kind in mij placht om te gaan. Juist omdat een kind dat nog niet kan, omdat het voelt en lijdt, maar niet in staat is de questie te beredeneeren, daarom begrijpt de volwassene het maar half. De grootste troost is er in gelegen, dat je echter óók voelt of je ouders je lief hadden en het beste met je voorhadden, - of niet. Wie van het eerste overtuigd kan zijn, die begrijpt en vergeeft in dat gevoel alle vroegere onrechtvaardigheden en misverstanden. En ik denk altijd, dat hedendaagsche kinderen, die opgroeien in een zoo koude atmospheer van uithuizigheid en zucht naar algemeen-maatschappelijk leven, inplaats van te midden van gezellige huiselijkheid, in dat *liefde*-opzicht vreeselijk veel te kort komen. Zij ook zullen later op hunne beurt - zooals wij allemaal - hebben te vergeven, en hebben te begrijpen de tekortkomingen of fouten in de opvoeding, door hunne ouders aan hen begaan. Maar zij zullen dikwijls niet weten, dat een groote, teedere, zorgende ouderliefde eerlijk getracht heeft en gezocht naar het beste voor hen. Want zoo'n ouderliefde zie je hoe langer hoe minder.

Het gemeenschapsleven doodt steeds meer de individueele banden tusschen ouders en kinderen, verstoort het gezinsleven op onrustwekkende wijze.
De gedichtjes komen nu spoedig.

Lotos, Ik wil het stuk, over de opvoeding van kinderen, gaarne als artikel plaatsen, mits onderteekend. Vindt gij dit goed? Dank voor Uw briefkaart! Ik ken mevrouw Uw moeder niet, en vermoedde dus niet dat zij U een beschrijving van mij zou kunnen geven. Wáár zat zij op dien avond?

Anga. De Russische legende plaats ik gaarne.

Gerta. Uw stukje kan ik plaatsen. Waar gij geen ps: opgeeft, gebruik ik de onderteekening van Uw bijdrage.

Snowa. De vertaling in dank ontvangen en aangenomen.

Phie. Van het reisje langs den Rijn zult gij nu wel reeds lang terug zijn. En hartelijk hoop ik, dat gij zooveel genoegen hebt gehad als gij U hadt voorgesteld. Ik geloof niet, dat ik behoef te 'raden' hoe oud gij zijt. Ik weet het wel. *Hoe* kunt gij wel nagaan, omdat ik 't aan Uw neef heb gevraagd toen ik hem eens sprak. En hij heeft niet gezegd dat gij tot de oude of zelfs 'twijfelachtige' dames behoort. - Vriendelijke groeten.

Beryl. Ik wacht nog steeds op het aangekondigde schrijven. Uw vorig briefje, waarin gij dat voornemen meedeelt, bevat niet veel anders, dan het verzoek of gij 'gauw moogt schrijven'. Daar gij dus misschien antwoord wachtende zijt op Uw vraag, deel ik U zekerheidshalve mee, dat ge altijd zooveel en zoolang moogt schrijven als gij lust hebt.

Chr. **Oudemans**. Geef s.v.p. Uw nauwkeurig adres op voor de drukproeven.

Nagekomen Correspondentie.

Sara Bouterse. In het volgend nommer voldoe ik aan Uw wensch; in dit nommer was het onmogelijk.

Henri van Wermeskerken. Uw bijdrage komt in het volgend nommer.

Annie Nauta. Uw gedichtje komt in het volgend nommer.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht-Wedstrijden.

Op verzoek van sommige abonnées worden de maandelijksche wedstrijden hervat. Ik heb ze tijdelijk gestaakt, omdat de abonnés der Hollandsche Lelie zoo anders en zooveel talrijker zijn geworden dan vroeger, dat ik betwijfelde of de belangstelling in wedstrijden van dien aard, onder die veranderde omstandigheden, zou blijven bestaan. Ik zal echter - waar sommige abonnées de rubriek zoo bepaald missen - aan

hun wensch voldoen, en bij den aanvang van het nieuwe jaar weder geregeld wedstrijdonderwerpen opgeven, op dezelfde voorwaarden van vroeger:

JANUARI: **Opstel over een boek** (keuze vrij.)	}	Niet langer dan 4 kol. druks.
FEBRUARI: **Mathilde** (novelle.)	}	Niet langer dan 4 kol. druks.
MAART: **Mijn eerste leed** (novelle.)	}	Niet langer dan 4 kol. druks.

Zij die zich op de hoogte wenschen te stellen van de voorwaarden tot deelneming hebben zich aan te melden bij den uitgever.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

4 Januari 1905.
18de Jaargang.
No. 27.

Hoofdartikel
Verrassingen.

'*Eene verrassing werpt een lichtstraal over een geheelen dag*,' aldus zegt ergens Aspasia tot Pericles in Robert Hamerling's beroemd werk: 'Aspasia.'

Ik ben het met dit gezegde van Aspasia volkomen eens.

Er is in deze wereld zoo veel wat ons ontstemt, droevig maakt, lijden doet, maar zie, een aangename verrassing, iets waarop we niet gerekend hadden, is in staat, die ontstemming, die droefheid, dat lijden weg te vagen, of althans voor een korten tijd te doen vergeten.

Ik bedoel daarmede niet, dat men ons komt verrassen met een mooi geschenk, of met eene invitatie voor een of ander feest, o neen, verre van dat; ik bedoel geheel iets anders.

Laat ik eens aannemen, dat uw vader handelsman is. Zie, daar komt hij binnen, gereed om op reis te gaan; die reis is dringend noodzakelijk. Toch gaat hij met een zwaar hart, want er zijn bergen werk, en wat hij vandaag had moeten afmaken, blijft nu hoogst waarschijnlijk ongedaan. Hij gaat heen, met een zucht, en gij hebt gehoord wat hij zeide en zijn toestand begrepen. - Ge zijt wel wat thuis in dat kantoorwerk, want in drukke dagen hebt ge hem soms geholpen; nu zult ge met uwe huiselijke bezigheden eens vlug voortmaken vandaag, en zien, wat ge voor vader doen kunt. Ge zult hem verrassen; als hij van avond laat thuis komt, zal hij het werk gedaan vinden. -

Weldra zit ge in het kantoor, schrijft het boek bij, wat een paar dagen is verzuimd, beantwoordt een zestal brieven, maakt de nieuwe prijscourant gereed, doet, wat uwe hand vindt om te doen, en wat uwe kennis en bekwaamheid niet te boven gaat.

Het loopt tegen negen uur des avonds; zoo aanstonds zal uw vader thuiskomen. Ge houdt van verrassingen en gaat dus nu heen; ge wilt niet, dat hij U op het kantoor zal vinden. - Daar hoort ge den sleutel in het slot steken; hij komt binnen en valt vermoeid op een stoel neder.

'Ja, dat is goed kind, geef me maar gauw een kop thee, want ik moet nog aan het werk; er zijn enkele dingen, die onmogelijk tot morgen kunnen wachten.'

Ge schuift vader's gemakkelijken stoel bij en geeft hem zijn thee, maar ge zegt niets.

'Ziezoo, dat heeft me opgeknapt! Nu nog even naar het kantoor.' -

Ge zit in stilte te genieten; wat zal vader het heerlijk vinden, als hij het werk verricht ziet.

En uw vader zet zich aan zijn lessenaar en slaat het boek op. Wat is dat? Is deze bladzijde al bijgeschreven.... en de volgende ook? Een glimlach verheldert zijn gelaat. Dan valt zijn oog op een pakje brieven op zijn lessenaar; allemaal beantwoord. Daar ligt ook de prijscourant kant en klaar. - De blijde glans wijkt niet van zijn gelaat. En die glans heeft dat gelaat niet alleen verhelderd omdat het werk gedaan was, neen, het bewustzijn dat gij in zijne afwezigheid aan hem *gedacht* hebt, aan hem gedacht hebt met *liefde*, dat is het hoofdzakelijk, wat aan het gelaat dien glans verleent.

Een teedere blik en een kus is uw belooning en maakt U gelukkig.

'Mijn lieve, beste meid, wat heb je me daar een verrassing bereid!'

En om een ander voorbeeld te noemen, ge hebt van uwe zuster of van iemand anders een wensch opgevangen:

'Zag je die mooie plant daar? Wat is ze prachtig! Laten we nog eens even kijken, het is bepaald wat nieuws.'

Ge kijkt, ge bewondert, ge vindt die plant ook mooi, en ge neemt U voor, zoodra ge het eenigszins missen kunt die plant te koopen voor haar, in wier oog ze zoo aantrekkelijk was. Dat gaat maar niet zoo dadelijk, want ge zijt niet bemiddeld, doch.... de liefde is vindingrijk. Ge koopt geen voile, geen nieuwe handschoenen, desnoods geen nieuwe blouse, maar ge koopt die plant en zet haar neder ongezien, zoodat het oog als bij toeval er op rusten zal.

En vreugde schittert in het oog van uwe zuster of van haar, voor wie ze bestemd was. Ze treedt naderbij, ze weet eerst zoo gauw niet wat ze ziet.... 'Wat is ze mooi, die plant! Hoe fraai gevormd zijn die teedere bloempjes, hoe frisch groen de bladeren, hoe schoon het geheel!'

Het is niet het bezit van de begeerde plant alleen, dat haar, die ze ontving zoo dankbaar stemt, het is veel meer de zekerheid, dat de geefster aan haar *gedacht* heeft met liefde, en daarvan blijk geeft, door deze kleine verrassing.

Ge hebt een tuin, en in uw tuin groeien rozen. Met belangstelling hebt ge de ontwikkeling van de eerste knoppen gadegeslagen en nu is er van morgen een opengegaan.

Een uwer kennissen is ziek, aan haar kamer gekluisterd; ze houdt veel van bloemen. Nu zult ge haar van middag bezoeken en haar dien rozeknop brengen.

In eene droevige stemming treft ge de zieke aan, achteroverliggend in een leuningstoel; ge vraagt, hoe ze het maakt, en geeft haar de roos, die ge zelf met zooveel belangstelling, met zooveel vreugde hebt zien ontwikkelen.

'Het is de *eerste* roos uit onzen tuin, vindt U haar niet mooi?'

Een dankbare glimlach van de kranke is uw loon. Ze weet, dat die roos voor U waarde heeft, omdat ge zoo'n liefhebster van bloemen zijt, en toch hebt ge die eerstellinge aan háár afgestaan, bij het plukken van die roos aan háár gedacht.

Ach, ik weet wel, dat door deze kleine verrassingen het leed der wereld niet minder wordt, ik weet, dat met verrassingen geen droefheid gelenigd, geen smart overwonnen, geen groote zorgen worden weggenomen. Ik wil alleen met Aspasia beweren, dat een verrassing een lichtstraal werpt over een geheelen dag; dat ze voor korten tijd eene droevige stemming kan veranderen in eene meer opgewekte, en dat is reeds

veel. De koopman zal het den volgenden dag weer even druk hebben als den dag te voren, de blijdschap over de plant en de roos kan geen dagen aanhouden, maar toch, als men iemand door een kleine, zoo noodig door een groote opoffering, eenige aangename uren heeft bezorgd, of een weinig heeft opgewekt, dan is dat voor dengenen om wiens of voor degene om wier wille het werd gedaan een van de kleine dingen, die uitmaken de poëzie van het leven*).

Een geschenk gegeven alleen omdat men meent verplicht te zijn iets te geven, heeft niet de minste waarde, want de waarde van *wat* men geeft, zit niet in *wat* men geeft,

*) Noot-redactrice.
Ik plaats dit onlangs-aangeboden hoofd-artikel opzettelijk juist in *dit* nommer, dat uitkomt na 1 Januari, want deze slotzin vertolkt zoo geheel wat ik-zelve gevoeld heb bij zoo menige op dien dag ondervonden blijk van belangstelling of vriendschap of hartelijkheid. Het *denken-aan-iemand* geeft de ware beteekenis aan een geschenk of een gelukwensch. En ik ben hartelijk dankbaar voor de *werkelijke* vreugde die ik op 1 Januari gehad heb door zulke geméénde vriendschapsbewijzen van allerlei zijden.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

maar in *hoe* men geeft; het is het *denken aan iemand*, dat de waarde verleent aan de attentie of aan het geschenk, en alleen in dàt geval maken ze deel uit van de dingen, die de poëzie des levens vormen.

CATHARINE W. ECK.

Wat is geluk?

Voor wie aan alles niet voorbij gaat - maar
Met ernst bezield, het leven peilen wil,
Hem wordt het dikwijls droef te moe, want kil
En koud, staat toch het Leven daar!

Het bont-gekleurde, blije, van het Leven,
Het vriendlijk-zachte, warmend met een schijn,
Een stem, door innerlijke goedheid rein
En teer - - - hoe schaars schijnt dat gegeven.

Veeleer voor hem, die met het zielsoog schouwt,
Is 't één groot weefgetouw van lijdensdraden,
De blijheid wèg gedacht in lijkgewade,
Het oog met tranen-floers bedauwd.

Dit al wekt weemoed - en een groot verlangen,
Om heel der menschheid hulp en troost te biên,
Om licht en vreugde in 't mensch-oog méér te zien,
Een levenslied van blijder zangen!

Want wonder-schoon is d'aarde op zich zelf,
Met maan- en sterren-glans, in donk'ren nacht,
En daags 't azuur - de zon - de bloemen-pracht,
O, - mooi, is d'aarde op zich zelf!

Hoe komt de mensch, zich noemend heer der aarde,
Gelijk een slaaf, gebonden aan het Leed,
Waarom schudt hij die boei niet af - hij weet -
Zijn mensch-zijn, is zijn hoogste waarde.

Hem werd gegeven toch het mensch'lijk hart,
Dat juicht en weent en meeleeft met het ik,
In vreugd en rouw - en dreigend-droefzijn tik,
Wanneer het goede wordt getart.

Hem werd de menschelijke ziel gegeven,
Die onnaspeurlijk, rein en fijn gevoelt,
Of 't goede goed, en 't booze boos bedoeld
Wordt, bij den valschen schijn van 't leven.

Hem werd de menschelijke geest gegeven,
De geest, die met een reuzen-wiekslag plots
Het stoff'lijk wee ontstijgt - en dan met trots
't Klein-ziel'ge weert, in reiner dreven.

Want deze drie beöogen 't heilig doel,
Waartoe de mensch op aard' wordt voorbereid,
't Zijn boden uit het rijk der eeuwigheid,
Verreinend 't zwart van 't menschgewoel.

O, dat men 't voelen wilde, dat alleen
Waarachtig, innig-goedzijn, oók waarachtig
Groot-zijn is; aan Jezus' woord indachtig,
De meeste is, die de minste is.

Hoe weinig wordt dit nog gevoeld - betracht -
Het hart sluit kil, hardvochtig meest zich dicht,
De ziel zoekt somberheid, insteê van 't licht,
De geest op scherp-zijn slechts bedacht.

Natuurlijk dat dan doelloos staart de blik,
Daar slechts de ziel hem gloed en glans verleent,
Hoe kàn 't ook, waar 't harte is versteend,
De geest slechts buigt voor 't lager ik?

Eén weg maar kunnen wij in 't leven gaan,
Om 't oog te laten stralen van geluk,
Om hart en ziel te ontheffen van den druk,
Met stalen veerkracht dóór te gaan.

Dat 's door waarachtig goed-zijn, hoe 't ook kome,
Door geven heel zich-zelf met hart en ziel
In woord en daad - waar meelij's blik op viel,
Dát is geluk - hoe het ook kome. -

ANNIE NAUTA.
Leeuwarden, 21 November 1904.

Boekbeschouwing.

Het Kind, door Karin Michaëlis. Uit het Deensch vertaald door M. Stok. (Uitgave van de firma Gebr. Belinfante, 's Gravenhage). 't Kind speelt tegenwoordig een hoofdrol op het gebied van boeken, brochures, en tijdschriften. Wat wordt er in onze dagen al niet geschreven van, over, en ten behoeve van Het Kind! Over kinderverzorging, over

kinderopvoeding, over kunstzin bij kinderen, over hun lichamelijke en geestelijke ontwikkeling, over alles en nog wat wordt geschreven, rijp en groen, door bevoegden en onbevoegden!

Maar de roman van Het Kind?

Is zij ooit gezegd, *goed*gezegd, zóó dat gróóte menschen haar voelden en begrepen en bewéénden: de geschiedenis van het lief en leed onzer kinderjaren, onzer éérste smart, onzer éérste kennismaking met de wereld, onzer éérste désillusie, onzer éérste liefdevreugden en éérste liefde-tranen?

- Ik geloof, dat *die* roman nog geschreven moet worden, ofschoon er zijn die er hun krachten aan beproefden! - Was het niet Couperus, die ons dat meesterlijke schetsje heeft gegeven, van het kind, dat zich ging van kant maken, omdat zijn schoolwerk niet goedgekeurd was? - 'Overdreven' zeggen de afgestompte, hardhuidige, gróótemenschen! 'Kinderleed is zoo erg niet' Maar ze weten niet *wat* ze zeggen, omdat zij-zelf géén gevoel bezitten, óók niet bezitten als 'groote menschen!' - Kinderleed is 't verschrikkelijkste, 't wanhopigste van *alle* leed! Omdat het geen troost heeft van vergelijking, van berusting, van met zichzelven redeneeren-kunnen! Kinderleed is zoo absoluut, zoo ontroostbaar! En het verschrikkelijkste is, dat het zoo dikwijls wordt veroorzaakt dóór de groote-menschen, in hun niet-begrijpen en niet-denken! - 't Zijn de groote-menschen die, met hun ruwe wreedheid van zeggen, zoo menige kinderziel voor goed een knak geven, voor altijd verflensen! En daarom begaan m.i. die moeders, die hun kinderen gemakshalve overlaten aan onbekende dienstboden of onbeschaafde gehuurde hulp, een onvergefelijke fout aan de toekomst van diegenen, aan wien zij de zoo groote verantwoording dragen van hen, zonder-eigen-willen of wenschen, in de wereld-hebben-gebracht!

Van Couperus óók is dat allermooiste gedeelte uit zijn '*Kleine Zielen*,' waar Addie tot de ontdekking komt van de echtscheiding zijner moeder, en van het praatje daardoor in den Haag ontstaan, als zou hij, Addie, niet de werkelijke zoon zijn van van der Welcke! Ik geloof dat kindersmart zelden subliemer is ontvezeld, dan in die bladzijden, waarin Couperus beschrijft den stillen strijd van den knaap met zichzelf, zijn twijfel, zijn niet er over willen spreken, dan eindelijk de uitbarsting tegen den vader, dien hij zóó liefheeft, en van wien hij niet meer *zeker* is, dat die man *is*: zijn *vader*. Dat Addie, óók als zijn twijfel is weggenomen, als hij wéét dat het praatje op laster berust, nochtans iets verloren heeft van zijn kindergeluk, iets dat niemand hem vermag wéér te geven, dat heeft Couperus zeldzaam-gevoelig uitgebeeld! Het is de eerste ruwe aanraking met het gemeene in de wereld, het eerste begrijpen van de feilbaarheid zijner moeder, en van haar zonde aan haar eersten man, waardoor dit kind voortaan geworden is, van een argeloos, gelukkig-onwetende, een vroegrijpe, inééns volwassene, die heeft *geleden*, met bewustheid *geleden!*

En zelfs Borel, die m.i. in '*Het Jongetje*' een misselijk product teekende van het overprikkelde, te vroegrijpe geslachtsleven, Borel, wiens Paul een kind is zóó weerzinwekkend-ziekelijk en onnatuurlijk pervers, als er gelukkig maar héél-weinige 'jongetjes' rondloopen, zelfs Borel gaf in dit boek een páár héélmooie bladzijden, in de teekening van het kostschool-leven, en van hetgeen Paul dáár leert en verneemt van andere jongens, en van zijn leeraar! In verband met het onverkwikkelijk-zinnelijke, en op 'beentjes' en 'wangetjes' en 'boezempjes' beluste van den quasi-onschuldigen Paul, kan men welis-waar moeilijk aannemen, dat hij

inderdaad zóó onwetend en zoo rein is, als Borel hem ons wil vóórstellen! Maar dit doet niet af aan de wáárde der bladzijden-zelven. De pijn, die het kind lijdt, als hij hóórt, ziet, begrijpt, de pijn van het aldus leeren-begrijpen van nooit-vermoede gemeenheden en platheden, die pijn is met groot talent ontleed en weergegeven! Als geheél genomen echter is een kind, als '*Het Jongetje*' van Borel, veel meer een uiting van onreinheid in het kinderleven, dan eene van poëzie en onschuld! Nergens vond ik dit denkbeeld kernachtiger en korter uitgedrukt, dan in het spotrijm waarmede *De Ware Jacob* geeselt de uitgave van Borel's '*Levenshonger*,' (waarin hij zich zoo geheel-anders in-ééns vertoont, en zijn reinheidsgedoe plotseling aan den kapstok hangt:)

(Paul, 'het *Jongetje*,' spreekt:)

'Al was ik toen véél jonger,
Ik leed aan:... *Levenshonger.*'
- - - - - - - - - -

Maar beter, volledigen, en toch beknopternog dan Couperus, heeft de Deensche schrijfster Karin Michaëlis de zielsgeschiedenis van het kind saamgevat, in haar dun, slechts luttele bladzijden tellend boekje. Want terwijl Couperus slechts enkele trekken uit

de levensgeschiedenis van Addie uitbeeldt, tusschen de véle bladzijden door die handelen over gehéél andere menschen en andere gebeurtenissen, houdt zijn Deensche collega zich strikt aan haar hoogst-eenvoudig gegeven: de intieme lijdensgeschiedenis van een oogenschijnlijk héél vroolijk, heel gelukkig meisje, wier kort bestaan verduisterd werd door een van niemand vermoed, zwáárdrukkend leed; leed om haar ouders, om haar vriendschap, zelfs om haar liefde; al begrijpt zij blijkbaar *dit* gevoel zelve niet duidelijk, en heeft zij er, in haar onschuld, nog niet dien naam voor.

Andrea, dit is de naam van 'Het Kind' waarover de Deensche auteur schrijft, moet sterven! Zij ligt op haar ziek- en doodbed, en voelt daarbij de taak, haar ouders, wier éénige troost zij is, in hun niet-gelukkig huwelijksleven zooveel mogelijk op te beuren, te vertroosten, de scheiding licht te maken! Aandoenlijk is vooral *dat* oogenblik, waarop zij haar vader en haar moeder wil vereenigen, wil overhalen elkaar voortaan gezelschap te houden in één kamer, als *zij* er niet meer zijn zal. 'Moeder zal het zoo eenzaam hebben, als háár ledikantje leeg is!' - 'Waarom zou vader dan niet weer in dezelfde kamer met haar gaan slapen?' Aandoenlijk vóóral noem ik deze bladzijden, omdat Andrea -, zooals dat met kinderen-alléén, die véél leed zagen, dikwijls 't geval is, - in zich veréénigt een groote mate van naïeveteit en kinderlijkheid met een sterke dosis vroegwijsheid en levensrijpheid! - Intusschen is het niet zoozeer het ziek- en sterfbed zelf van Andrea, waardoor het boekje zoo pakt, als wel het latere Dagboek, dat verklaart het karakter van het kind! Dit Dagboek, dat als een aanhangsel is toegevoegd aan het boekje, maar de meeste plaats erin inneemt, wordt door de moeder gevonden, na haar, Andrea's, dood. Wel staat er buitenop geschreven: 'Ongeopend verbranden', maar toch leest de moeder gretig de woorden, die haar kind schreef. - En dáárin leest zij 't geheime lijden en leven van dat oogenschijnlijk-vroolijke, zorgelooze kleinemeisje! Andrea's ouders zijn niet gelukkig samen. Zij houden echter, ieder voor zich, hartstochtelijk véél van hun dochtertje! En zoo is het gekomen, dat deze zich te dieperongelukkig voelt, omdat zij er nacht en dag over peinst, *hoe* die twee tot elkaar te brengen, en *waarom* zij van elkaar vervreemdden! Tot welke kinderlijke misverstanden dit aanleiding geeft, wordt geteekend in een stukje dagboek, waarin Andrea wanhopig is om 't geen zij haar vader tot haar moeder heeft hooren dreigen: van naar een andere vrouw te zullen gaan! In verband met haar vroegwijsheid begrijpt zij genoeg, om een wanhopige minachting te koesteren voor 'de mannen', en een even wanhopig medelijden met haar moeder, nu zij tot de erkentenis komt, dat óók haar vader, haar hooggeschatte vader, tot zóó iets in staat is! Wèl ontdekt zij later, dat hij zijn bedreiging niet meende, en dat ze hem dus haar liefde kan *blijven* geven, maar het *verdriet* van haar arme, jonge kinderziel, het intense *verdriet*, dat ze in die twijfelsdagen heeft dóórgemaakt, rijpte haar en verouderde haar;... evenals het Addie ging in den roman van Couperus! Ook haar vriendschap tot een mooi, zinnelijk meisje, wier natuur haar aantrekt, en die zij maar half begrijpt, (zoodat zij óók niet begrijpt wáárom andere menschen *niet* van die vriendin houden,) haar warm, eerlijk voelen voor die vriendin, is subliem van teekening! En wel 't allerfijnste hierin is zeker de ontwakende liefde tot haar jongen oom, een liefde waarvan zijzelve den naam niet vermoedt, maar die oorzaak is van een gloeiende ijverzucht, wanneer de mooie, zinnelijke vriendin haar voornemen uitspreekt, óók dézen man te willen veroveren, en onder háár invloed te zullen brengen! Karin Michaëlis laat in het Dagboek magnifique uitkomen, hoe ècht-vrouwlijk-jaloersch de arme Andrea nu wordt, zonder dat zij, in haar naïeveteit,

begrijpt wáárom zij zóó boos en jaloersch *is!* Deze vriendschap en deze liefde, die met elkaar in botsing zijn gekomen, maar zonder dat zij zelve de oorzaken begrijpt, zij houden haar voortdurend bezig in haar dagboek, en op haar ziekbed, als zij haar moeder boodschappen opdraagt voor het vriendinnetje, van wie zij, ondanks de twist, toch zoo eerlijk houdt! Maar er is nog iets anders wat haar vervult tot op haar doodsbed! Telkens en telkens weer heeft ze haar vader gevraagd, haar toch gauw, nog vóór haar dood, 'de Deensche letters', (die door ouderwetsche menschen gebruikt worden in plaats van de Latijnsche,) te willen aanleeren! Haar vader begrijpt niet wáártoe die vraag diende. En zij was te zwak en te stervend om haar begeerte nog te kunnen inwilligen! Zoo gaat ze dus heen, zonder 'de Deensche letters' te kennen. En haar Dagboek geeft dan de droeve oplossing van dien zoo vreemden wensch. Hoe zéér de ongelukkige verhouding harer ouders haar martelt en bezighoudt, blijkt uit bijna iedere bladzijde ervan. Ten slotte besluit zij te

schrijven aan haar heel-oude, en verafwonende grootmoeder, om inlichtingen over die zaak. In spanning wacht ze het antwoord. Het komt.... in *Deensche letters geschreven.* Onderaan staat, in het p.s. 'Ik hoop dat je mijn Deensche letters lezen kunt. Ik kan de Latijnsche maar niet vatten.' De brief ligt in het Dagboek, waarin zij, Andrea, dien nederlegde gedurende haar ziekte, telkens vervuld met de vergeefsche hoop, dat zij nog genoeg herstellen zal, om dien schat te kunnen ontcijferen. Ach, er staat heusch niet zóóveel bijzonders in: de héél-gewone geschiedenis van zoo menig ongelukkig huwelijk; van den kant van den man niet-genoeg liefde, van dien der vrouw niet-genoeg takt en geduld! En het onschuldig slachtoffer daarvan: Het Kind! Want *dat* is de les, die het boekje van Karin Michaëlis leert: het diepbeklagenswaardige van kinderleven, als de ouders niet verstaan elkáár lief te hebben! Ook al zijn zij voor hun kind nog zoo teeder en liefdevol, het bestaan van het arme wezen is verwoest dóór die in huis heerschende tweedracht! Hoe tintelen sommige bladzijden van het Dagboek van kinderlijke invallen, guitigheden, grappen! En dan, inééns weer, kijkt er doorheen allerlei half-begrepen, half-vermoede levensernst, allerlei voor kinderhersenen veel te wreede waarheid, soms grenzend aan cynisme! Ja, ik geloof wel, dat zóó *is* de kinderziel, althans die van het diep-gevoelige, véél-denkende, en véél-liefhebbende kind: één mengeling van echt-jonge, echt-vroolijke, van levens-lust-opbruisende invallen, *en* van ontwakende, halfbegrepen, en daardoor te zwaarder drukkende groote-menschen gevoelens, van liefde, vriendschap, haat, wereldleed! - Daarom zit de zéér reële letterkundige waarde van dit boekje ook niet in den vorm of in den stijl, maar in de ontwikkeling van het gegeven, de uiterlijke en innerlijke geschiedenis dezer kinderziel! Het Dagboek is een meesterstukje van ziels-analyse. Het is zoo dóór en dóór geschreven door een *kind;* en tegelijk is het zóó diep-treurig, dat men erom zou willen wéénen; weenen niet alleen om Andrea's geschiedenis, maar om het diep-treurige van gevoelig-kind-zijn, dat zoo dikwijls verbergt achter groote vroolijkheids-buien uren van gedrukt-worden door onbegrepen, op-zich-voelend-aanstormen levensleed, waarvan het zich bewust is, dat de jonge schouders het niet kunnen dragen, en toch zullen *moeten* dragen..

Voor ik eindig moet mij nog een aanklacht van 't hart tegen de vertaalster, op wier goed-hollandsch ik niets wensch af te dingen, maar die het kind, Andrea, steeds tegen haar moeder laat zeggen: 'Kippetje!' Zoo iets leelijks kan er niet door! Ik vooronderstel, dat het overeenkomstige Deensche woord een geheel andere beteekenis heeft, zoodat men in 't Deensch dit liefdesnaampje, dat ten onzent héél vulgair-belachelijk klinkt, misschien wèl gebruikt! Hoe dit zij, de vertaalster had in elk geval in onze taal een woord moeten kiezen, dat aangenaam en liefelijk klinkt, in plaats van dat even ongebruikelijke, als ruw-familiaar-aandoende: 'Kippetje!' Het doet denken aan de bekende '*Gedroogde Kruiden*' van Frits Reuter, wiens onsterfelijke Pomuchelskopp zijn alles-behalve beminnelijke wederhelft steeds aanspreekt met 'Kippetje.' Behalve in dat verhaal - en dáár is 't woord op zijn plaats, - heb ik 't woord, 'Kippetje' tegen een vrouw en moeder nog nooit gehoord. En het klinkt van de lippen dezer stervende Andrea, tegen haar liefdevolle en bedroefde moeder, volstrekt niet vertrouwlijk of teeder, maar veeleer ruw en brutaal en bijdehand en onhebbelijk! Ik hóóp dat dit boekje een *her*druk beleeft, en dat het woord 'Kippetje' dan zal worden vervangen door iets lieflijkers.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het stille lichten. (Een levensschets).

Zij had de fijne trekken, het ovale gezichtje en het hooge voorhoofd van geboren aristocrate, in hare bewegingen de lichte elegance van Parisienne.... ze was donkerblond en slank, - een teere figuur, - waar hare oogen van krachtig zieleleven spraken.

En toch, toen ze hem was voorgesteld wist hij, dat ze Duitsche was - uit München - reeds vier jaar in Parijs wonende, waarvan twee in het pension van Madame Pasquet. En 's avonds wist hij nog meer, dank zij Madame's ongevraagde mededeelzaamheid.... dat ze 24 jaar was, nooit naar huis reisde, ofschoon haar ouders nog leefden, alleen zoo van tijd tot tijd eenige maanden in Palermo verblijf hield, maar dan altijd weer naar Parijs terugkwam. Verder leefde ze stil en ingetogen, ging 's avonds nooit uit,

bracht het pension niet in opspraak.... en wat zij daar in Palermo deed kon Madame niet weten, dat waren haar eigen zaken, als ze maar geregeld betaalde. En terwijl ze dit zei, kneep ze haar oogen half dicht, om haar mond kwam een toegeefelijk lachje, zacht wiegde haar hoofd heen en weer.

Het scheen hem of er iets hatelijks in Madame's houding was, iets dat hem ergerde.

De kennismaking oefende een vreemden invloed op hem uit, er lag iets mystieks over haar. Het kwam hem voor of in haar trekken iets droevigs lag, of haar oogen dreven in een vochtigen glans. Er zweefde om haar geheele wezen een waas van teerheid, dat door elke ruwe aanraking breken zou. In de ernstige diepblauwe oogen had hij gezocht, en gevonden wat elke jongeman van 23 jaar daarin vinden kon.

Maar hij was nog zoo'n echte jongen, ondanks zijn snor, en dikwijls moet ik nog glimlachen, als ik aan hem denk, hoe hij toen was, - ja, ik heb hem heel goed gekend, - kinderlijk geloovende in de vrouw, en haar ziende in een licht als van een hooger wezen, een engel;.... tot in het hoogste en laatste vertrouwende;.... hij was nog zoo'n klein dom kereltje. Ja, jongen, de jaren hebben je zeker wijzer gemaakt, anders zou je boos worden, om wat ik nu schrijf.

Er gingen veertien dagen voorbij en nog wist hij niets méér, van haar en van Palermo,.... en hij had zoo gaarne geweten. Ze beantwoordde beleefd alle tot haar gerichte gesprekken over onverschillige dingen, verder zweeg ze en deed een handwerkje bij het vuur. De twee engelsche jongedames in het pension deden alles om haar vriendschap te winnen, speelden piano, vertelden van haar home - ze bleef gesloten, ze bleef gesloten voor elken bewoner van het huis... en ook voor hem.

En toch is het gekomen, och heel gewoon, zooals al die dingen komen in het leven.

Het was een droeve winterdag. Zij zat in den schommelstoel aan een handwerkje, haar oogen staarden in de vlammen. Hij las in een boek van Daudet, en.... heimelijk van haar gezicht. Hij las en poogde er op te vinden één enkelen trek, die waar maken kon, wat Madame Pasquet over Palermo had gefluisterd....

Neen, het was niet waar. Hij poogde te zoeken waaraan ze dacht. Haar gezichtje zag ernstig en wondermooi, de trekken waren edel en rein, over hare blanke slapen golfden licht de bruine krulletjes, om den mond lag een strenge trek. De vlammen teekenden vreemden gloed en schaduw, en hare oogen zagen groot uit.

Het was zoo mooi, dat beeld, dat een weeke stemming hem beving. Misschien was het toen reeds een beetje verliefdheid, maar dat kon hij zelf niet zeggen, ze was te vèr, te vèr.... Maar er kwam in zijn ziel een behoefte, een oprecht willen haar iets aangenaams te zeggen, iets troostends, dat haar nader tot hem brengen kon.

Ze waren alleen in de kamer, het was doodstil. Dan hoorde hij in den corridor een dienstmeisje, dat tril-ratelend het koperen slot poetste; het rammelen zoo nu en dan aan den deurknop onderbrak brutaal de stilte, en deed ze nog dieper schijnen als ze plotseling wederkeerde. Dan was alles rustig en men hoorde slechts den zachten slaperigen slag der jaloezieën.

En heel gedempt om niet te plotseling in hare gedachten te vallen, vroeg hij:

'Sie denken wohl an ihre Heimat, Fräulein?'

Snel zag ze op.... hem aan, haar blikken waren angstig en schuw, dan plotseling bijna trotsch, haar stem kort en scherp klonk:

'*Nòn*, Monsieur!'.... en hij voelde, dat hij sprak tot iemand, die met haar taal gebroken had,.... dat hij haar leed had gedaan.

Het trotsche in haar oogen zag hij breken, hij zag haar ze sluiten, éven.... een kort oogenblik, toen gleden over hare wangen tranen.

Ik zeg U, hij was nog een echte jongen, die niets kende van het leven, die geen leed zien kon, ik zei U reeds hij was een beetje verliefd.... misschien was het dat, maar opeens kwam het.... opeens een volle welling in zijn ziel, waarnaar hij handelen moest, dat hij bij haar stoel neerknielde, en haar hand voorzichtig in de zijne nam.

'O, schrei niet.... nee schrei niet, ik wilde geen leed doen.'

Het was de geheele uiting van zijn wezen... Ze moet eerst wel vreemd gezien hebben, naar een mensch, dat teer en medelijdend tegen haar was, maar toen ze ook tranen zag in *zijn* oogen, toen greep het haar aan met al de machtige kracht, dat eerste troostwoord na jaren misschien. Ze vouwde haar handen op zijn hoofd, legde daarop haar wang.... en.... weende lang.... en zacht.

Hij had haar altijd zoo kalm gekend, zoo

koud en ver, nu zag hij haar klein en teer, hulpeloos en heel dichtbij. Toen ze zich oprichtte, nam hij haar hoofd tusschen zijn handen, fluisterend, zijn betraande oogen in de hare:

'Schrei nu niet meer, ik smeek je,... *ik* heb je lief,... nu schrei je niet meer, wel?'

Hij zeide het eenvoudig *zoo*, als iets heel natuurlijks.

Ze was snel opgerezen, zag hem een oogenblik wild verward aan, hare gestalte kromp ineen als onder een pijnlijken druk... 'Neen, neen, het is... *niet* waar... neen!' Er klonk uit haar stem de wanhoop eener wreede smart, en angstiger snikte ze: - 'neen... neen!'

Ze snelde de kamer uit...

...hij bleef alleen...

U ziet wel, dat hij nog veel te jong was om alleen in de wereld te staan, en daarom wil ik hem ook gaarne vergeven, dat hij zoo licht over liefde dacht, maar het was nu eenmaal zoo, en hij geloofde zijne woorden...

Den volgenden morgen kwam ze aan het ontbijt even rustig en kalm als gewoonlijk. Hij was bang geweest voor dit oogenblik en ontweek haar blik, maar ze kwam op hem toe met een zekere beslistheid... drukte zijn hand en zag hem aan... één kort oogenblik.

Hij wist toen... hij was gelukkig.

Er volgden nu dagen van geluk. Ik wil U daarover ook maar kort spreken, want het heeft toch weer moeten eindigen. Het was een rein, een heilig geluk van enkele levensdagen, vol vreemde emoties, vol dankbaarneid en aanbidding...

En in die dagen was het dat hij haar over Palermo vroeg. Ze had alleen lang in zijne oogen gezien, dan wist hij dat alles leugen was, want haar oogen konden niet liegen. Ze leefden het liefdeleven...

Ze fantaseerden samen....

Of neen, ik geloof eigenlijk dat hij alleen fantaseerde, en zij slechts meeleefde, het groote geluk dat hij haar schilderde. Ze luisterde toe, stil het hoofdje aan zijn borst, de oogen vèrre dwalend. Hij kuste zacht haar de slapen, bevend van aandoening, en elken dag werd zijn liefde wijder en grooter, en vaster en inniger.

Zij leefde het broze heden, het momentale geluk.... ze vergàt.... ze vergàt.... maar o, als ik U dat vertellen ga, dan is het ook gedaan met alles.... het mooie, het heerlijke van hun liefde, maar het moet.... het is het vervolg.... het is het verleden....

Een maand, ja een lange maand heeft die droom geduurd, en het begon haar reeds te schijnen als werkelijkheid, die nooit meer eindigen zou.... tot, op een Zondagmorgen een brief kwam. Madame Pasquet reikte dien over met een vreemd lachje, dat hem ijzig omhulde.

'Weer uit Palermo!' zei ze.

Hij zag haar bleeken, hem zenuwachtig openscheuren.... toen kwam om haar mond een bittere trek.... dan een doode lach.

'Ik reis morgen af' zei ze, en haar stem klonk vreemd en moede.... gebroken.... '*naar Palermo!*'

Ze is afgereisd met tranen in den blik; hij was aan den trein tot afscheid:

‘Vraag me niet waarom en waarvoor, het is eenmaal zoo, ik zal je nooit weerzien.... adieu!’

Thuiskomende heeft hij het geweten. Madame gaf hem een brief van *haar*, en op zijn kamer las hij: ‘Vergeef me,’ smeekte zij, ‘mijn oogen hebben *kunnen* liegen, de oogen die je eens zoo lief hadt.... Ik wilde gelukkig zijn, één enkele maal gelukkig zijn in dit leven.... ik ben het geweest, en ik dank je, op mijn knieën dank ik je er voor; alles is nu voorbij, alles.... Vergeet, smeek ik je, en laat mij de herinnering.... Voor me ligt het wreede leven dat weer begint... ik mag niet anders.... ik heb me verkocht.... adieu.’

Toen zag hij voor zich hare oogen, haar reine oogen,.... en tusschen de wanden klonk een snijdende lach.

Eenige maanden later zag hij haar terug, er lag in haar trekken een doode beklemdheid, haar oogen gloeiden vreemd en groot, de wangen.... een brandende plek....

En nog een maand later kwam een kort briefje, of hij nog éénmaal komen wilde aan het ziekenhuis Hôtel Dieu....

En hij ging....

Zij hoorde hem niet, toen hij kwam, ze lag met het hoofd diep voorover in het kussen, zwaar ging haar borst.

Hij noemde haar naam, en ze keek op... één oogenblik.... sloeg toen hare oogen neer: ‘Je bent gekomen?’

Hij drukte haar hand, toen haar in zijne armen opheffende, kuste hij heel zacht en teer haar den mond.

Ze begon te weenen.

'O ja, je hebt me vergeven.... je hebt vergeven.... ik wou.... eenmaal in mijn leven gelukkig geweest zijn, éénmaal slechts... vergeef me.... o, ik was zoo rijk.

Ik ben zoo gelukkig geweest bij jou, en ik ben zoo ongelukkig geweest, - ik heb gelogen, anders had ik je moeten verliezen, het was ook zoo mooi, zoo heerlijk... éénmaal lief te hebben, kan je het vergeven?'

En hij kuste haar.

In zijne oogen zag zij tranen... ze bleef er naar zien... naar die eenige tranen die misschien om haar geweend zijn, in haar blik was het stille lichten van geluk.

'Het was niet vergeefs, mijn jongen, onze liefde, ze heeft een ongelukkige éénmaal gelukkig gemaakt.'

Lang lag ze stil, zijn hand vast in de hare.

'Zal je nooit slecht over me denken.... nooit? Het was geen slechtheid die me vallen deed.'

'Neen,' zei hij... en weende.

Toen hij weer in zijn kamer was, stond hij lang aan het venster, en zag naar de wolken, die bewegingloos hingen aan de helblauwe lenteluchten.

De dalende zon wierp nog een laatsten avondstraal over de huizen.

Hij dacht er aan, dat ze nu gauw sterven ging. Als ik God was zou ik *haar* tot mij nemen, fluisterde hij.

Nog verscheidene malen bezocht hij haar, de laatste dagen ijlde ze, herkende hem niet meer.

En toch duurde het nog vijf dagen en vijf nachten.

Dikwijls hoorde hij zijn naam heel zacht en teer uitspreken, en ook een anderen, dien hij niet kende.

Toen hij voor 't laatst kwam, sprak ze alleen nog maar over Palermo... en dien vreemde.

En eindelijk stierf ze den dood, den moeilijken dood.

HENRI VAN WERMESKERKEN.

Erfurt, 15.11.04.

Sprookje.

Vroolijk, zorgeloos trok daar een slanke maagd door het donkere leven; twee bloemtakken hield ze in de handen, in haar rechter een witten satijnachtigen kelk, in de andere een tak van roode, gloedroode bloesems; die bloemen waren geschenken van de fee, die haar het leven had gewezen.

'Ziet', had de fee gezegd met haar zilveren stem, 'dit is het kostbaarste geschenk wat ik U geven kan' en glimlachend een hooge, stille glimlach vol liefde, had ze de witte bloem gelegd in de opgeheven hand van het meisje.

'En eens, eens', zei de fee, met een wondere glanzing in haar oogen, oogen die kenden droefheid en vreugde, die peilden het diepste mysterie van 't leven: 'eens zal

er iemand komen en de witte bloem uwer ziel nemen en dat zal het geluk zijn, verstaat ge mij?'

'Ja', zei het meisje 'ik versta U, het geluk' en ze blikte op naar de reine bloem in haar hoog-geheven hand.

Toen reikte de fee met grooten ernst haar den gloedrooden bloesem en sprak:

'En wanneer de witte bloem uwer ziel is genomen en gij zult het geluk hebben ontvangen, dan eerst moogt ge weggeven dezen rooden bloesem, versta me wel, ge moogt ze alleen maar geven aan hem, die de witte bloem uwer ziel heeft genomen, beloof mij dat?'

'Ik beloof het', zei het meisje, nam den rooden bloesemtak en glimlachte.

En de fee zag haar aan, keek haar diep in de oogen, die waren als heldere, onbewogen watervlakken, en zei:

'Ik geloof U, ga dan, en zoek uw weg.'

Zoo was de slanke maagd heengegaan van de fee, die haar twee kostbare geschenken had gegeven.

En ze ontmoette mannen, die vurig in zich opnamen den gloedrooden bloesemtak en die niet achtten de witte bloem in haar rechterhand en ze smeekten haar: 'O, schenk mij een bloesem, één warm-rooden bloesem en ik zal U het geluk geven.'

En het meisje staarde glimlachend, ver over hen heen en zei: 'Ga heen, ga heen van mij, ik kan maar aan één geven bloesems van mijn rooden bloementak, en die ééne is nog niet gekomen' en ze ging verder en verder...

‘Toen kwam het oogenblik waarvan de oogen der fee met wondere glanzing hadden verteld, toen kwam die ééne, aan wien ze weggeven zou bloesems van haar rooden bloementak, toen kwam die ééne, die nam de witte bloem van haar ziel, en ze knielde voor hem neer, lei haar hoofd tegen zijn' handen en fluisterde: ‘Het geluk, het geluk’ en ze plukte van haar bloementak de gloedroode bloesems en reikte ze hem...

Maar de oogen van de fee kenden droefheid en vreugde, peilden het diepste mysterie van 't leven; en droefheid kwam over het meisje, dat eens het leven introk met haar bloementakken, het oogenblik kwam waarop hij, die de witte bloem van haar ziel had genomen, heenging en haar alleen liet, en zij smeekte: ‘Geef mij mijn witte bloem, o, geef mij mijn witte bloem’, maar hij ging en zag niet meer om.

En toen trok ze weer alleen door het donkere leven en haar oogen waren niet meer als heldere, onbewogen watervlakken.

En weer kwamen er mannen, die smeekten om den bloesem van haar rooden tak en ze ging ze voorbij met koud-starende oogen en trotsch-geheven hoofd en soms lachte ze hard en spottend, want nu zei ze niet meer: ‘Ik kan maar aan één geven de bloesems van mijn rooden bloementak, en die ééne is nog niet gekomen’; die ééne wàs gekomen en was weer van *haar* heengegaan en had meegenomen de witte bloem van haar ziel.

En eenzaam, met oogen die niets zagen om haar heen, trok ze verder, jaren, lange, lange jaren, en in haar hand welkte de roode bloementak, bloesems vielen dorrend neer.

En na lange jaren van eenzaam dwalen, ontmoette ze weer de fee, toen haar blonde haren al grijsden, toen de bloesems al verwelkten.

En de fee nam haar hand, die leeg was en vroeg: ‘Heeft hij de witte bloem uwer ziel genomen?’

‘Ja’, zei ze en bitterheid klankte op in haar stem: ‘ja, hij nam de witte bloem en ik schonk hem de roode bloesems, maar hij is weggegaan, hij is wèg.’

‘En jij?’ vroeg de fee.

‘En ik ging verder en anderen kwamen en vroegen mij de roode bloesems, maar ik weigerde ze hen en ze wilden mij toch het geluk geven, o, waarom liet ge mij beloven dat ik maar aan één de bloesems weg mocht schenken?’

Toen ging er een stille, hooge lach over 't bleeke feeëngelaat.

‘Ik wist dat gij mij dit vragen zoudt, en ik wil U antwoorden, luister, vele meisjes als gij beloofden mij wat gij beloofd hebt; en velen zag ik terug als gij, velen ook heb ik zien gaan als jonge, witte meisjes, wit als de bloem, die ik hen schonk en ik heb ze tot mij terug zien keeren, jong, als oude, moede vrouwen, en de hand die eens den bloesemtak droeg was leeg en de witte kelk was zwart geworden en vuil, en diep in het hart der bloem kropen giftige beesten en verteerden het bloemenhart daarbinnen en ze zagen mij en weerden mij af met angstige gebaren, want ze dachten aan de beloften, die zij mij eens hadden gedaan, en ik liet hen gaan maar ik wist dat ze mij toch altijd zouden zien, dat ze toch altijd denken moesten aan den tijd, toen ze nog witte meisjes waren,’ hier zweeg de fee even, toen ging ze verder:

‘En ik heb vrouwen gezien, die eenzaam door het leven gingen, eenzaam, omdat ze níet schoon waren als gij, omdat ze niet ontvingen wat U gegeven werd, en die vrouwen gingen stil schreiend verder, en niemand zag hun tranen, en hun harten smeekten: “O, neem de witte bloem van mijn ziel,” en niemand hoorde hun droevige

klacht, en ze bleven eenzaam, want nooit kwam er iemand, die nam de witte bloem van hun ziel, verstaat ge mij?'

'Ja,' zei de vrouw 'ik versta U.'

'Gij zijt ondankbaar' ging de fee verder 'ik gaf U twee geschenken, waarmee gij het geluk zoudt vinden, en ge hèbt het geluk gevonden, daar kwam iemand die het U gaf omdat hij Uw witte zielebloem nam, maar toen hij heenging, en uw witte bloem met zich nam, toen zijt ge koud en hard verder gegaan, ik heb U altijd gezien, maar gij zaagt mij niet en ik zag dat er in uw hart geen zachtheid, geen droefheid meer was om de witte bloem, die wèg was, maar dat gij toorndet op hem, dien gij Uw roode bloesems hadt geschonken en die van U heenging; en ik liet U verder gaan omdat ik hoopte dat gij Uw weg zoudt vinden, dat ge zoeken wildet naar den witten bloemkelk, dien gij verloren hadt, maar ge hebt niet gezocht, en Uw weg hebt ge niet gevonden, en omdat gij Uw belofte aan mij niet gebroken hebt, kom ik nog eenmaal tot U, om U te zeggen, dat ge ondankbaar zijt, dat ge vergeten wilt, dat ge het geluk hebt gekend, het geluk, wat zoovelen Uwer zusters nooit leeren kennen,

al smeeken hun arme harten er schreiend om, verstaat ge mij?'

'Ja,' zei weer de vrouw, 'ik versta U, vergeef mij!'

En weer kwam er een wondere glanzing in de oogen van de fee, oogen, die kenden droefheid en vreugde, die peilden het diepste mysterie van 't leven.

'Ja', zei ze met haar zilveren stem: 'ja ik wil U vergeven, zooals ik allen vergeven wil, luister: eens gaf ik U twee kostbare geschenken, nog eenmaal wil ik U iets geven, waarmee gij trachten moet uw weg te vinden, 'ziet,' ging ze verder en nam uit haar witte kleed een bloem, een doffen, blanken kelk: 'Ziet, zóó was eens de bloem Uwer ziel, maar haar bladen waren van glanzend satijn, weet ge het nog?' toen zweeg ze en een eindeloos lieflijke glimlach gleed over haar bleek feeëngelaat toen de vrouw den kelk greep, haar lippen er op drukte en schreide, toen ze uitschreide al de jaren van leed en smart, die ze trotsch en zwijgend door het leven was gegaan.

En eindelijk, toen het droeve snikken zweeg, lei de fee haar hand op het moede hoofd en sprak: 'Neem Uw kelk en zie diep in haar hart' en de vrouw deed het en de dof-blanke kelk was vol van een glinsterend vocht. 'Ziet', zei de fee: 'de tranen die gij geschreid hebt, de bloem die gij verloren hadt, heb ik gevonden en ik hoopte dat ge eens weer zoudt komen en in tranen herkennen uw verdofte blanke bloem, die eens, weet ge 't nog, glansde als satijn; neem uw kelk en ga heen en reik hen die moe en droef zijn Uw dof-blanke bloem en koel met Uw vingeren hun hoofden met het zilveren vocht...'

'Ja,' zei de vrouw, 'ik zal gaan, ik zal gaan donkere paden van zonde en smart en tot hen wier witte bloem met vlekken is bedekt, tot hen zal ik spreken van den tijd toen zij allen nog witte meisjes waren.'

Toen kuste de fee met zachte, teedere lippen haar voorhoofd en zei: 'ga, en zoek Uw weg...'

En ze is gegaan, met haar dof-blanken kelk vol van haar geschreide tranen en ze heeft haar weg gevonden...

SARA BOUTERSE.

Leiden, 1 September 1903.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Aan den Heer Naaktgeboren.

Wel Edel Geb. Heer.

Nogmaals kom ik U vriendelijk verzoeken mij een oogenblik Uwe attentie te willen schenken. De bedoeling van mijn schrijven aan U in de Holl. Lelie, was en is, U te laten zien, dat Uwe beschuldiging, als zou de Theosophie het Christendom lichtvaardig verwerpen, niet van kracht is. (Nogmaals, iedereen die de Theosophie ernstig bestudeert, zal van het tegendeel overtuigd worden.) Hopende dit doel door mijn verschillende uiteenzettingen bereikt te hebben, zou ik hiermede kunnen besluiten, doch in antwoord op Uw laatste schrijven, in de Holl. Lelie in het nummer van 30 Nov. '04, wensch ik hieraan nog het volgende toetevoegen, naar aanleiding van

hetgeen U zegt over het Panteïsme in Theosophie, en het Monoteïsme in het Christendom.

Theosophie leert wel degelijk het bestaan van één Oorsprong, één Bron, één Alomtegenwoordig Wezen, doch daaronder een hiërarchie van wezens, verschillend in graad, op een verschillende trap van evolutie, welke, bij de trede van ontwikkeling waarop wij in 't algemeen staan, zóó hoog boven ons zijn, dat wij hen alleen als goden kunnen beschouwen.

In het antwoord van Meester Jezus aan de Joden, waar zij Hem van godslastering beschuldigen omdat Hij zich ‘een mensch zijnde, God maakte’, luidt: Joh. 10:34, 35 en 36: ‘Jezus antwoordde hun: Is er niet geschreven in uwe Wet: Ik heb gezegd: Gij zijt goden? Indien de Wet de goden genaamd heeft tot welke het Woord Gods geschied is, en de Schrift niet kan gebroken worden, zegt gijlieden tot mij: Gij lastert God, omdat ik gezegd heb: Ik ben Gods Zoon?’

Verder zegt U: ‘Karma is de weg van zelfvolmaking, die toch niet wordt bereikt.’

Ik begrijp hieruit niet goed of het Uw bedoeling is dat dit een Theosophische stelling is, of Uw zienswijze. In het eerste geval zou zij niet juist zijn, daar Theosophie wel degelijk de mogelijkheid der bereiking van de volmaking leert.

Nog tot slot over Uwe aanhaling van hetgeen Prof. Chantepie als zijn conclusie gaf over de zienswijze der Theosophie omtrent God en het gebed.

Indien U het nummer van Theosophia 12^{e} Jaargang Oct. 1903 hierop wilt nalezen, zult U zien hoe de Redactie deze onjuiste verklaring wederlegt. Trouwens ieder oordeele zelve, en ga niet af op oordeelvellingen van anderen.

Het ‘onderzoek de Schriften’ mocht door de meesten onzer wel wat meer in praktijk gebracht worden. De meestal oppervlakkige kritiek van anderen moest voor ons geen criterium zijn, zooals maar al te veel het geval is.

In het hierboven aangehaalde nummer zijn deze en andere onjuiste gevolgtrekkingen van Prof. Chantepie weersproken, en verklaart de Redactie van Theosophia zich bereid, indien

haar protest tegen de conclusie van den Professor niet voldoende mocht zijn, te gelegener tijd *stuk* voor *stuk* te argumenteeren.

Tot besluit wordt hierin nog gezegd:

‘Ten slotte hopen wij dat de bladen, die melding hebben gemaakt van 's hoogleeraars artikel, terwille van de waarheid ook onze bedenkingen tegen bedoeld opstel wel zullen willen releveeren.’

Mijn vriendelijken dank aan de Redactie, die mij in dit blad de gelegenheid tot bespreking van deze kwestie zoo welwillend schonk.

Hoogachtend

ALIDA BOOGAARD.

L.T.V.

II. Op den drempel der gevangenis.

Voor het 17-jarige meisje zijn ingekomen de volgende giften:

Heerenveen J.P.E. f 10. -, U. Mr. v. H. f 5. -, A.U. f 3. -, Ds. V. f 5. -, Ds v.d. Pl. f 3. -, C.G. f 3. -, Mevr. T. f 5. -, F. f 2.50, k. en huisgen. f 4. -, M.B. f 1. -, J.K.D. f 0.75, Z. Sj. f 1.-.

Knijpe J.A.B. f 2.50, G.G.B. f 2.50, H.H.V. f 2.50, R. de V. f 2.50, L.M. f 1. -, Fam. K. f 2.50, X. f 1. -, Fr. f 2.50, K.H. f 1.-.

S. te L. f 2.50, A. en H. te Z. en H. f 1. -, X. te R. f 1. -, B. te O. en B. te S. f 2. -, X. te Alkm. f 2.50, N.N. te de B. f 1. -, N.N. te L. f 8. -, J.S. te D. f 1. -, N.H.F. te B. f 5. -, Mevr. E. te A. f 10. -, A.v.W. te Fr. f 2.50, Mej. S. te V. f 1. -, G.v.W. te V. f 1. -, A. en C. te U. f 20. -, J.W. te Gr. f 5. -, Q.Q. f 1. -, onbekende f 3.50, S.C.K. te H. f 5. -, H. te Sch. f 2.50, Mevr. S.C.V. - v.d. W. te W. f 1. -, T.v.d.M. te T. f 2. -, D.H. te H. f 1. -, K. te Z. f 5. -, Mej. S.K. te H. f 3. -, B.G.t.B. te H. f 3. -, M.F.v.d.V. te Z. f 2.50, Mej. v. H. te H. f 5. -, D.B. te H. f 5. -, Ds. D. te H. f 5. -, X. IJ. te Epe f 25. -, J.d.G. te Zw. f 10. -, M.S. te Utr. f 5. -, Z.D. te Amsterd. f 2. -, A.S. te VI. f 1.50, C.G.C. te L. f 2.50, Fam. L. te Dr. f 6. -, Prof. T.C. te Utr. f 1. -, De Vr. godsd. Meisjesver. te H. f 2.50, X. te A. f 2. -, Dames P. te L. f 100. -, N.N. te L. f 1. -, Doesb. 15 postzegels, C.B. den H. f 5. -, J.B. te H. f 1. -, I.G.F.W. te A. f 2.50, N.N. te E. f 2.50, M. Sch. den H. f 5. -, H.M.P.P. te A. f 1. -, N.N. te Dr. f 0.50, Q.S. te H. f 5. -, D.M. te A. f 1. -, Th.v.E. te O. f 2.50.

Wij betuigen onzen hartelijken dank voor de vele giften. Zoo noodig kunnen wij thans de verplegingskosten in Veldzicht gedurende twee jaren betalen. In elk geval zullen wij met een mogelijk overschot naar ons beste weten in belang van het meisje handelen.

Mej. J. LAVERMAN,
onderwijzeres te Heerenveen.
Ds. J.A. BRUINS Jr., Knijpe.

Brief uit Londen.

VII. December in Londen.

Is er één maand, die meer spreekt tot het hart van elken Londenaar, dan de maand, die reeds komende is - dan *December?*

O, zeker Holland is in feest en in vreugde gedompeld in diezelfde eerste week der maand, ook in Duitschland schijnt Kerstfeest een zeldzamen klank te hebben - daar weet ik *niet* van bij ervaring - maar in Engeland is Kerstmaand, is December *de* maand.

Haast zou men November er bij kunnen trekken - want reeds nu haasten zich de winkels om de etalages klaar te krijgen, worden iederen dag rondgezonden de meest elegante ‘programma's’, zou ik haast zeggen, ik meen de lijsten van artikelen die ieder jaar meer op kleine kunststukjes gaan gelijken.

De winkels in Strand en Piccadilly, in Regentstreet en Oxfordstreet schijnen onder den hellen verblindenden gloed van steeds meer electrische gloeilampjes hun aanlokkelijk voorkomen nog te verhoogen.

Wat een weelde hier uitgespreid!

Zie die juweel-winkels, die parelen en diamanten - zou het haast wel altijd echte schijn zijn?

Wat een genot voor de op uitgaan verzotte rijke ‘lady’.

En daarnaast die enorme bloemen- en vruchtenramen! Waar groeien toch die reuzenkinderen van Flora! Waar hangen die pronkstukken van vruchten aan de boomen - het moet een gezegend land zijn! Onwillekeurig denk ik aan dat oude attribuut bij Palestina: een land overvloeiende van melk en honig!

Verleden jaar in Kerstmistijd hebben we zien liggen voor dàt raam, een peer met £ 1.00 geprijsd! En men verzekerde mij, dat zulk fruit wel degelijk op de Kersttafels der zeer gefortuneerden prijkt. En ik draaide me wrevelig om - *ƒ* 12.00 voor ééne peer - hoeveel christmasdinners hadden daar voor kunnen worden klaargemaakt!

Speelt men dan met rijkdom en armoede beide?

Het schijnt waar te zijn, dat de weelde op de Christmasdinners groot is!

Zoo heeft men o.a. ‘crackers’, die in den regel gevuld zijn met penny-toys, kleine snuisterijtjes, ook wel mutsen en papieren costumes - die crackers ontbreken op geen christmasdinner, ze behooren er bij, evengoed als de plumpudding en de gans en de kalkoen. De kinderen genieten er van, trekken ze af, vuren dus, evenals bij ons met de pistaches - wat beteekenen die crackers nu voor groote menschen? Och, wat fun - wat gelach en geplaag - men zet de muts op - doet de ring aan, enz. enz. - het geeft de noodige luidruchtige blijheid - die er behoort te zijn - want een chrismasdinner is bovenal ‘jolly’, vroolijk, blij!

Maar gaat nu niet al de eenvoudige onschuldige pret weg - als die crackers gevuld worden met sieraden van zeer kostbare soort - als diamanten broches er uit te voorschijn komen?

Is hier de gruwelijke overdrijving geen! verhindering voor 't onschuldige genoegen?

Staat die diamanten broche in den cracker - niet op ééne lijn met de peer van *f* 12.00, die op de kristallen milieu ligt te pronken?

Andere Xmasdinners worden er gevierd op; dienzelfden dag, in andere gedeelten van Londen! Daar liggen geen kostbare crackers op het fijne tafellinnen tusschen de uit het Zuiden aangevoerde verrukkelijk schoone bloemen - Geen vruchten van 'goud' gaan daar rond. -

Hebt ge weleens gehoord van den Sandwichman?

Dan zijt ge geen bekende in Londen.

Ga door de straten vooral van 't West-End, en ge zult ze ontmoeten in grooten getale.

Kijk daar gaat hij U voorbij - een zwaar aanplak-bord vóór een even zwaar bord achter zich - dikwijls een derde *boven* zich.

Hij-zelf er als tusschenin geklemd, als het fijne plakje vleesch tusschen de beide sneedjes brood van een *Sandwich.* Vandaar de typische naam: Levende advertenties.

Ze loopen achter elkaar aan - b.v. ieder met één letter, een reuzenletter op hunne borden, de volgende - heeft de tweede letter - de derde weer de volgende - en zoo door, totdat het geheele woord daar als 't ware voor U uit drentelt. De naam van een acteur, een zangeres, een tooneelstuk.

Deze mannen, die niets anders hebben te doen, dan zoo, 't gewicht der borden, op hun schouders, den geheelen dag door 't drukke Londen te drentelen - verdienen slechts 1 shilling per dag. Voor Londen een minimum. Daar moet alles van bestreden worden. 't Is dan ook het laatste waartoe een werkelooze afdwaalt, en als hij daar niet meer gebruikt kan worden, dan is er niets meer over.

Voor deze arme drommels - meest ouden van dagen - wordt jaarlijks een Xmasdinner bereid.

'The Daily News', een eerlijk zeer liberaal dagblad, opent steeds een lijst, en de inkomsten zijn zoo ruim, dat aan alle 'Sandwichmen' en dat zijn er honderden, een flink, smakelijk maal kan worden aangeboden. Geen roastbeef ontbreekt, geen plumpudding - met tabak en vruchten, ja zelfs met een warm kleedingstuk, en zoo mogelijk een zilverstukje gaan ze recht voldaan heen.

Muziek heeft men hun verschaft na het middagmaal, en zoo wordt ook de avond één, die 't geheele jaar bij deze ongelukkigen in herinnering zal blijven!

Zulke dinners worden er aan meerderen verschaft - godlof. - Weet ge 't gebruik onderde 'postmen,' die krijgen een 'breakfast.'

Vóór ze op Kerstdag hunnen eersten rondgang beginnen, worden ze door gefortuneerde dames uit hun postdistrict getracteerd.

Een warm Kerstmisontbijt, dat wij een middagmaal zouden noemen! en dan warm van binnen en vriendelijk gestemd nemen ze hunne grijze zakken weer over den schouder, om, waar ze maar aankloppen, blije, welkome vrienden te zijn.

De avond vóór den eersten Kerstmis, wat wij noemen den avond vóór 1^{en} Kerstdag, is eigenlijk de familiedag. Men spreekt dan ook altijd van 'Xmas Eve.'

Dàn wordt de boom aangestoken en de cadeaux komen voor den dag. Dàn is de kring voltallig.

Den volgenden dag heeft men weer Xmasdinner en familie-bijeenkomsten, maar de Xmas Eve is toch de Kerst*boom*avond.

Dat bij elkander komen van leden uit een familie is vroeger zéér sterk geweest. Men schaarde zich om de Xmastafel, als om een heilige tafel, familieveten werden uitgewischt, de broederhand werd gereikt. Oud en jong zat aan.

Nu echter verslapt ook zelfs deze heiligende gewoonte. Wel komen kinderen thuis, en in d'eigen huiselijken kring wordt die dag met spanning verwacht - maar de verdere familieleden komen niet meer.

Familietwisten maken een breuk - familieoneenigheden scheiden.

Om aan den algemeen Xmas te ontkomen gaan veel gefortuneerden de donkere dagen vóór en van ‘Kerstfeest’ in Brighton of elders doorbrengen. -

Boardinghouse en hôtel zijn welkome plaatsen voor hen, die aan geen reunie van 't eigen bloed wenschen deel te nemen.

De donkere dagen vóór Kerstmis blijven donker - ja verduisteren den Kerstdag zelven, door zulk een onpoëtische, onhartelijke handelwijze. -

Licht worden die dagen gemaakt door de vele vereenigingen, van kerkelijken en maatschappelijken aard - die aan honderden ja duizenden kinderen *feest* geven.

Wie telt de boomen voor blije oogjes opgericht? Wie weet de kaarsjes voor lichte kinderzieltjes aangestoken? - Wie kan vergeten, die volle handjes, die opgenomen schortjes gevuld met speelgoed - die dankbre woordjes?

Geen Kerk of Chappel - of Xmas wordt er voor *kinderen* gevierd!

Enorm zijn de hoeveelheden speelgoed die naar de *kinderhospitalen* worden gebracht! O, neen, in géén ziekenzaal ontbreekt de feeststemming! Men heeft zelfs wel eens gezegd - dàt er *te veel* naar de hospitalen ging, méér dan men er kon gebruiken. Ik heb wel cens ooggetuigen hooren vertellen, van het binnendragen van manden en kisten aldaar - zonder dat ze meer geteld werden - geef vooral aan de andere kinderen, zeide ze me - de hospitalen worden door zoovelen ruim bedacht.

Mrs. Humphrey Ward heeft haar speelgoed-dag. Men krijgt invitatiekaarten om het ontvangene te gaan bezien - dat straks door haar kinderen zal worden begroet, haar kinderen van club en school. Het moet de moeite waard zijn, die verzameling, ze schijnt uittemunten door tactvolle keus en smaak. -

En dan de godsdienstige viering. Mistletoe en Hally hangen in kamer en gang - kerk en chappel zijn er mee versierd.

Xmascarrols worden gezongen - weken van te voren reeds klinken kinderstemmetjes aan de deur. - Koren van mannen klinken in den Kerstnacht. - Het heilsleger kiest z'n zangers uit, om mede wijding te geven aan dien stillen nacht.

Welk een geluid - in duisteren nacht. -

'Christus is geboren.'

Ook de Hollandsche kerk is in 't groen, en heerlijke muziek wijdt den dienst. De Hollanders voelen op feestdagen, meer dan ooit, de behoefte in eigen taal te hooren spreken van hun vreugdegevoel en de feestelijk-ernstige kerk stemt.

Wie van onze arme protestantsche Hollanders krijgt dien dag niet mèt den handdruk, ook één kleine vreugdegift?

Ja, welke Hollander van welke gezindte ook heeft op dien dag van zijn genootschap niet een extraatje? En de kinderen - die moeten nog even wachten. Ze weten het, na Oudjaar, is 't feest voor hen. -

200 ouders en kinderen verleden jaar stonden om den kerstboom en gaven father Xmas (onze Sint) een hand. -

Wat een dag voor ons allen. Is het niet het mooiste van dien avond, dat de Hollanders zelven meehelpen aan dit feest? Zijn ze niet nu reeds bezig, velen om de poppen, zoo vurig gewenscht, aan te kleeden?

Wat was verleden jaar die groote pop, aangekleed als onze wijkverpleegster alhier, door alle behoeftigen hier zoo goed bekend - een bron van vreugde!

Laat Kerstmis dan vooraf worden gegaan door mist en nevel, laat de weg dien we nu moeten gaan in 't duister liggen - geen nood, wij weten, *welke* weg tot *Kerstfeest* leidt - wij *kennen* den weg van vreugdegeven en lichten-aanbrengen immers ook bij pikdonker. -

Dat men dien dan moge blijven kennen.

Brief uit Berlijn. Berlijn, 10 December 1904.

De vereenigingen Frauenwohl en Volkshygiene hadden Vrijdagavond 9 dezer gelegenheid gegeven aan het bestuur der club, '*de strijd der vrouw om gezondheid, schoonheid en practische kleeding*' voor de Duitsche vrouw, een groote bijeenkomst te houden in het Architektenhaus. De zaal was tot berstens toe vol; een hoop nieuwsgierigen te midden der kampvechtsters voor de Reformkleeding, die ieder jaar een publieke uiting voor hun streven houden.

De presidente van Frauenwohl, Frau Minna Cauer, opende de vergadering met een loflied te zingen op de Vrouwenbeweging en de Reformkleeding en gaf hierop het woord aan Frau Oberstleutnant Pochhammer, en Frl. Dr. med. Hacker.

De eerste spreekster hield een humoristische voordracht; zij gaf aan de vertegenwoordigers van beider geslacht menigen welgemeenden raad, die het volgende in zich sloot: Vrouwen moeten zich niet door de algemeene opinie laten beheerschen en dragen wat het gezondste is, niet vragen, 'staat het elegant?', maar van een hygiënisch standpunt uitgaan, wat de kleeding betreft. De mannen der schepping zullen zich langzamerhand aan de veranderde vrouwenkleeding gewennen en het onuitsprekelijk genot zal hun te beurt vallen, steeds een gezonde vrouw te bezitten. De slotsom zal dus zijn: de reformkleeding is *alleen* de ware.

Frl. Dr. med. Hacker trad van een geneeskundig oogpunt op tegen het corset, het groote nadeel voor lichaam en ziel. Zij helderde haar rede op met vele voorbeelden uit haar praktijk en wakkerde alle aanwezigen, die haar lichaam nog in een harnas sloten, aan, het voor goed vaarwel te zeggen.

Daarna had een voorstelling plaats van levende reformjaponnen; gelijk een Chineesche schim gingen, smakelooze straatcostumes, practische huisjaponnen, elegante avondtoiletten, ziekenverpleegsters, arbeidsters, dienstmeisjes, allen in reform aan onze oogen voorbij.

Doch nu het slot. Frau Dr. Else Oppler, chef-directrice der Reformafdeeling in het magazijn Wertheim, betrad het podium en hield een pleidooi, waarin zij liet doorschemeren, dat de reformkleeding hoorde bij de Duitsche vrouw. Zij was in Parijs geweest l.l. zomer en had bij gelegenheid van den grand Prix de Parisiennes in haar fort gezien. Ze was er van overtuigd, dat een Française geen figuur had voor reform; het elegante, gracieuse harer bewegingen, de smaak harer toiletten, de keuze harer hoeden, alles te zamen geeft een cachet aan de Parisienne, dat nooit een Duitsche zich eigen kan maken. De Duitsche vrouw kan toch even goed haar eigene moden hebben, als een Fransche en een Engelsche vrouw! Waarom moet een Duitsche zich steeds naar de Parijsche mode kleeden, die altijd een jaar later in Duitschland ingang vindt? De zwaarder gebouwde Germaansche is niet in staat hetzelfde luchtige toilet met enge taille te dragen als haar Gallische natuur! Vandaar de wanstaltige toiletten, die meestal smakeloos uitvallen, doordat de figuren niet geschikt zijn voor Parijsche modeplaten. Frau Oppler is de *eerste* vrouw, die ik met waardeering over de corsetdragende Françaises heb hooren spreken. Zij heeft met eigen oogen gezien en is niet blind voor de élégance harer meer smaak hebbende naturen. Al de voor reformstrijdende vrouwen alhier zagen als kippen zonder kop. Zij gaan van het idee uit, dat een vrouw, die een corset draagt, zonder uitzondering, ongezond moet zijn en allerlei kwalen zal krijgen. Natuurlijk iemand, die zich belachelijk rijgt, blijft niet gezond, doch een verstandige vrouw doet zulk en onzin niet en is even gezond *met* als *zonder* corset. Ik ken hier verschillende reformdraagsters, die onophoudelijk onder dokter's handen zijn, doch, dit gaat, volgens haar buiten de goddelijke kleeding om! Eigenaardig was het op te merken, dat de voordracht van Frau Dr. Oppler hier zoo in den smaak van de fanatieke reformdrijfsters viel. Mij was het hoogst aangenaam ten slotte een Duitsche gehoord te hebben die, al draagt zij zelve reform, niet zoo bekrompen is, om alleen de nieuwe Duitsche mode, als de ware kleeding voor de vrouw te beschouwen. Niettegenstaande het vele propaganda maken voor de reformkleeding, is deze nog niet in alle kringen doorgedrongen. De Duitsche vrouw kan van haar Fransche voorliefde nog geen afstand doen. Hoe lang zal deze strijd nog duren?

MEA.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Californië. Zooals gij zult hebben gezien, is Uw brief in de Lelie geplaatst. Gaarne zal ik meerdere brieven ontvangen.

Chaos. Waarom zou ik U ‘uitlachen?’ Ik vind Uw brief heel vriendelijk en aardig, en zie volstrekt niet in waarom gij ‘belachelijk’ zoudt zijn door het inzenden van iets. Tot mijn spijt vind ik de versjes niet volkomengenoeg van vorm voor den druk. - Rijm en maat laten te veel te wenschen over.

Ja, gierigheid is voor mij een hoofd-ondeugd; een dier karaktergebreken die het geheele karakter bederven. Ik vind kwaadsprekendheid, hoe leelijk ook, zelfs minder hinderlijk dan gierigheid; want kwaadsprekendheid geschiedt dikwijls uit onbedachtzaamheid. Een levendige, drukpratende vrouw b.v. geeft er zich niet altijd rekenschap van, op het oogenblik zelf waarop zij kwaadspreekt, *dat* zij dit doet, en hoe ernstige gevolgen haar lichtzinnig gedrag kan hebben. Maar een gierig mensch is in koelen bloede, met voorbedachten rade, hebzuchtig, egoïst, onbarmhartig; want al deze dingen zijn een onmiddelijk gevolg zijner gierigheid! Juist daarom is deze ondeugd met recht ‘de wortel van alle kwaad.’ - Een ‘minachtend medelijden’, zooals gij verklaart voor zulke menschen te hebben, is wèl een goede uitdrukking ervoor.

Epano. Ik beantwoord Uw brief niet uitvoerig, omdat de inhoud, dunkt mij, van een te persoonlijken aard is. Men zou terstond raden wie gij zijt, als ik op de nadere bijzonderheden ervan inging. Intusschen feliciteer ik U, dat alles achter den rug is. Het is een onaangename geschiedenis geweest. Hartelijk dank voor Uw uitvoerig schrijven erover.

- **G**. - Het sprookje heb ik aangenomen. Ik denk, dat ik in Uw geest handel, indien ik niet uitvoerig inga op Uw schrijven, omdat het zoo vertrouwelijk is. Maar ik voel mij verplicht U voor Uw brief mijn heel oprechten dank te betuigen. Door zulk een bewijs van vriendschap - want dat noem ik zoo'n brief - geeft U mij een grooten steun in heel veel opzichten; ook dáárin, dat ik er uit zie, hoe ik gelijk heb gehad ten opzichte van mijzelve. Want *ik* zou niet zoo hebben kunnen volhouden als U. In mijn karakter ligt het niet zich in zulke omstandigheden te kunnen voegen. Weinig vrouwen zijn tegen een andere vrouw zoo eerlijk, als U het zijt in

Uw brief. En zij begaan daardoor misschien méér kwaad dan zij zelf inzien. - Ik waardeer het dubbel, dat U mij zoo geschreven hebt, omdat U nog zoo kort geleden niets van mij wist, en daardoor zoo'n dwaal-meening over mij hadt. Hartelijk hoop ik, dat wij elkaar hoe langer hoe meer zullen begrijpen, en ook dat Uw levensweg steeds méér effen moge worden.

Idealiste. Ik geloof dat het beter is niet verder op die zaak in te gaan. Ik zou U niet kunnen antwoorden, zonder verkeerd te worden begrepen - misschien zelfs ook door U. Want in sommige opzichten zal alleen het leven-zelf, het ouder-worden, U deze dingen in het rechte licht doen zien. Hoe méér ik erover theoretiseer, hoe méér gij vragen doet, waarop het antwoorden, hier in de Lelie, moeilijker wordt. Hartelijk dank voor Uw briefje. Schrijf mij maar steeds zooveel en zoo oprecht als gij wilt. Ik neem openhartigheid nooit kwalijk, en word nooit boos over vertrouwelijkheid. - Wat 'Gelukswegen' betreft, verwijs ik U naar de corr: aan Erica te S. -

Clara te Frankfort. In lang heb ik niets van U gehoord, Misschien hebt gij intusschen reeds wéér een nieuwe woonplaats? Dat steeds veranderen-moeten lijkt ook mij bijzonder onaangenaam; men went zich zoo aan de omgeving en aan de stad waarin men woont; zelfs al vindt men het er niet prettig, dan tòch doet de scheiding-zelf nog pijnlijk aan. Ten minste zoo gaat het mij. - Ik geef U groot gelijk, dat gij hebt afgezien van dat plan; *gij* zoudt er vermoedelijk onkosten door gehad hebben, op die wijze, - et voilà tout!

Erica te S. Ik dank u vriendelijk voor de waardeerende, en van mij-goed-begrijpen getuigende woorden, die gij wijdt aan 'Gelukswegen:'

'*U is een voorstandster van het vrije huwelijk, zeggen ze; ik betwist dat*, *en begrijp uit Uw boek*, *dat U daarin wilt verdedigen uwe stelling, dat U alleen dan het vrije huwelijk goedkeurt*, *als er zulke bezwaren bestaan, als b.v. die krankzinnige vrouw of iets dergelijks onoverkomelijks; heb ik 't juist begrepen?*'

Ik stel er prijs op hier in het openbaar aan U de verzekering te geven, dat gij mijn bedoeling volkomen juist hebt opgevat, toen gij deze hierboven aangehaalde woorden hebt geschreven. *Neen*, 'Gelukswegen' is **geen** 'pleidooi voor de vrije liefde.' Het is slechts een pleidooi tegen allerlei schijnheiligheid en schijnfatsoen. En het behandelt één-op-zich-zelf-staand geval, (zooals ik er mij wel meerdere kan denken), van een meisje, dat in 'vrije-liefde' véél zedelijker en veel eerlijker en veel mooier handelt, dan hare 'wettig-getrouwde' zuster. Maar in het algemeen genomen acht ik een huwelijk, door de wet bezegeld, bepaald *noodzakelijk*, gegeven de menschelijke natuur, die anders zou vervallen tot grove uitspattingen en vuile wellust.

Wat nu de praatjes en de schijnheilige deugdzaamheid betreft, waarover gij schrijft, van dat zeker soort romanlezers uit een leesgezelschap, dat er prijs op stelt in een boek lage of onzedelijke bedoelingen te zoeken, (die er niet in zijn), daartegen kan *ik* niet, en kan geen enkel boekenschrijvend mensch. Zij, die hoog-genoeg-staan om, bij alle meeningverschil, eerlijk te blijven, zien *wel* hoe 'Gelukswegen' bedoeld is, namelijk *niet* onzedelijk of 'slecht.' Ik verwijs U daartoe o.a. naar een zeer uitvoerig opstel, gewijd aan 'Gelukswegen,' van de hand van pater Th. Bensdorff, Congr. SS Red., en voorkomend in *De Katholiek* (godsdienstig en letterkundig maandschrift) (Januari 1904).

Deze pater Th. Bensdorff, die van *zijn* katholiek standpunt 'Gelukswegen' veroordeelt als 'gevaarlijk,' en, evenals velen, de vergissing begaat van er in te zien een pleidooi voor de vrije liefde, zegt desniettemin in zijn zeer oprechtgeschreven en onpartijdige beschouwing:

'Met al deze bemerkingen willen wij intusschen niets afdingen op de vele goede en edele gevoelens, waarvan de schrijfster in haar geschrift blijk geeft. Er is iets oprechts in deze schrijfster, dat sympathie inboezemt. Van alles, wat zweemt naar huichelarij of onoprechtheid, heeft zij een hartgrondigen afkeer. Alle oprechte zielen daarentegen zijn haar dierbaar. Ondanks haar geprononceerd ongeloof, en haar, wij zouden haast zeggen, poseerend en gewild twijfelen, heeft toch eenvoudig en oprecht geloof nog wel haar sympathie. En wie juicht haar niet toe, als zij het nuttelooze en nietswaardige leven van zoovelen, vooral in de hoogste kringen, naar verdienste geeselt; als zij ijvert tegen het schijnfatsoen, de beginsellooze en inconsequente conventionaliteit, ijvert tegen verschillende valsche zedelijkheids-beginselen, tegen de onrechtmatige en vaak onnatuurlijke verheffing der vrouwen, tegen het ongezonde in de vrouwenbeweging, tegen huwelijken uit lagen, zinnelijken lust, en in het algemeen tegen huwelijken zonder liefde?'

Onverdachter getuigenis vóór de reinheid en de oprechtheid van mijn bedoelen, dan uit den mond van dezen R.K. geestelijke in een Katholiek tijdschrift-zelf, kan ik moeilijk wenschen. De boosaardige lastertongen, waarop gij zinspeelt, behooren tot dat soort van 'wereld,' en van 'maatschappij' waartegen 'Gelukswegen' één eerlijk protest is. Waar zij-zelf zich dus getroffen voelen, nemen zij hun toevlucht tot laster. Na hetgeen 'Het Eene Noodige' en 'De Liefde in de vrouwenquaestie' op dit punt mij hebben geleerd omtrent het niet-willen en niet-kunnen-begrijpen van reine bedoelingen door zelf-niet-reine menschen, verzeker ik U, dat ik-zelf mij nooit meer verwonder of boosmaak over, of erger aan dergelijke kletspraatjes.

Dora. Ik heb voor 't oogenblik geen tijd tot particulier schrijven. Daarom deel ik U voorloopig op deze wijze mede, dat gij m.i. in dit bijzonder geval handelen moet overeenkomstig den wil en den wensch Uwer moeder. Gij en zij zijt samen zoo vertrouwelijk en op zoo prettigen voet, dat het dunkt mij vóór alles er op aankomt, wat *deze* ervan zegt. Vindt *zij* het goed, dan zou ik mij zeker geen oogenblik laten terughouden door een ander bezwaar, van wien ook, waar gijzelf het zoo gaarne wenscht te doen. Ik-persoonlijk vind er niets in, en zou het stellig doen. Maar ik zou in Uw geval handelen in overleg met mijn moeder. Hartelijk dank voor Uw schrijven, en voor Uw vertrouwen. Als ik kan, schrijf ik U wel eens particulier. Vriendelijke groeten. -

- **Jo**. Ik zou het maar *niet* verantwoorden in dit geval. Ik vreesde wel, dat Uw verwachtingen beschaamd zouden worden. - Er wordt op die wijze, in de courant, zoovéél gevraagd. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Aan alle vriendelijke geefsters en gevers van bloemen, enz., op 1 Jan., en aan allen die mij op dien dag gelukwenschten op de een of de andere wijze, per brief of per kaartje, betuig ik, voorloopig langs dezen weg, mijn zeer hartelijken dank. Zie ook hoofdartikel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

11 Januari 1905.
18de Jaargang.
No. 28.

Hoofdartikel
Weldoen.

Een correspondente schrijft mij:

'*Koop hetgeen gij koopt bij arme weduwen of menschen met veel kinderen, die om een cent er bij te verdienen een winkeltje houden. Haal daar wat garen, band, katoen, en koop hun de uit de mode geraakte dasjes en mofjes af, welke gij aan armen wilt geven. Zij ook hebben goede de waar, maar helaas weinig klanten. Laat dan een arme vrouw kousjesbreien en hemdjesnaaien, dan verdient alweder een tweede er aan, en dan degene die het ontvangt, die is nummer drie welke men blij maakt. Ik voor mij koop heel dikwijls pakken wol in kleine arme winkeltjes; doorgaans moet men een veertien dagen wachten wijl het gevraagde niet voorhanden is, zoodat het frisch van de fabriek komt. Wil men mij dit nadoen, dan verzoek ik, ja smeek ik, er aan te denken contant te betalen. Dames met fortuin denken er niet aan, dat anderen niet zoo goed van contanten voorzien zijn; maar de koopman moet ook betaald worden, en, laat men zooiets staan op rekening, dan doet men die arme winkeliers heusch geen dienst, maar groot ongerief met bij hen te koopen. Zij kunnen of willen ons niet vragen om het bedrag der rekening, zij-zelf evenwel krijgen geen pardon.*

Ziet U, geachte Freule, U zoudt mij groot genoegen doen een en ander eens te bespreken in de Lelie.

Gaarne voldoe ik aan haar wensch, want ik geloof dat zij in allen deele gelijk heeft. Helaas, hoe weinigen doen heden ten dage wel... **met het hart**. Teekenen op een liefdadigheidslijst! Meedoen aan een Kerstmiscomité voor een Kerstboom, in deze vereeniging, in die wijk! Optreden in het openbaar op liefdadigheidsfeesten! Al dit soort lawaaierige weldoen is heden ten dage mode. En men vindt, in steden zoowel als dorpen, overal menschen te over, die zich op *die* wijze willen 'wijden aan de armen'. Mijnentwege! Het

is altijd nog beter wanneer de armen op die wijze tenminste *iets* krijgen, dan wanneer er in 't geheel niets aan hen gedaan wordt. Dus wil ik dit soort van weldoen laten voor wat het is, en er mij hier ter plaatse niet verder mee bemoeien. Wie ervan houdt op die wijze, onder het motto liefdadigheid, zichzelf te amuseeren, die doet tenminste nog meer goed met haar of zijn geld, dan wie *niets* doet, en er gretig de beide handen omheen geklemd houdt; zooals ik óók vele rijke en bemiddelde menschen ken.

Maar het is niet *altijd* zelfzucht, het is óók voor een groot deel onnadenkendheid, waardoor de menschen, in ons hedendaagsch jachterig en haastig en pretmakerig leven, geen tijd meer hebben om stil te staan bij de wijze van weldoen, of bij de harteloosheden die zij, zonder er zichzelf rekenschap van te geven, aan de armen begaan. - Mijn correspondente wijst in de door mij aangehaalde woorden op een der vele manieren waardoor men - bij een weinig nadenken erover - kan weldoen tegelijk *en* aan den ontvanger *en* aan den verkooper of verkoopster van het geschenk. Zooals zijzelve reeds opmerkt, misschien is daartoe meer reden en meer gelegenheid op een dorp, dan in een groote stad. Maar laat *mij* nu eens een voorbeeld geven van iets dat meer met het stadsleven dan met dat in de provincie te maken heeft, en dat mij telken jare vervult met verbazing over de harteloosheid van het publiek, (de goede uitzonderingen niet te na gesproken.) -

Ik bedoel de arme kinderen, die aan de deur van banketbakkerijen en chocolade-winkels gretig staan geschaard in den St. Nicolaas- en Kerst-tijd, en hoopvol U de wat-vragende hand toesteken, als gij binnentreedt of weggaat. -

Is het niet ergerlijk, in de hoogste mate ergerlijk, dat bijna al die goedgekleede, zichzelf met lekkernijen volstoppende dames en heeren gedurig deze kinderen voorbijgaan met de hand op den zak, zonder hun iets te geven?

Kom mij niet met Uw schoonschijnende rede, dat die kinderen ‘snoepen’, en dat gij hen zoudt ‘verwennen’ door hun wat lekkers te koopen. - ‘Snoept’ gij, of Uw kinderen die gij medevoert, soms niet *in* den winkel-zelf, prettig-zittend bij thee en banket, in den warmen helderlichten winkel? En zij, die kleumend buiten-staan, en dolblij zouden zijn met een klein stuk chocolade of een onsje St. Nicolaas-goed, *zij* mogen niet éénmaal in het jaar ook eens ‘verwend’ worden,... waar gij-zelf U dag aan dag tegoeddoet met het beste eten en het fijnste lekkers!

Maar *zulke*, zichzelf met drogredenen eruitreddende egoïsten en gierigaards zijn de minderheid! Over hen spreek ik niet eens, want zij *willen* niet anders. De meesten echter handelen zoo wreed en zoo onmeedoogend, uit louter gebrek aan nadenken. Zij zijn te veel met zichzelf vervuld, om aan anderen te denken, zij zien die kinderen niet eens, of, als zij hen zien, dan verplaatsen zij zich geen enkel oogenblik in *hun* minder-goed-bedeeld lot, in *hun* gretig verlangen naar lekkers en chocolade. O neen, zij schudden gedachtenloos afwijzend het hoofd! Zij zijn te lui hun hand in den zak te steken, te koud hun vingertjes uit den mof te halen. 't Regent zoo erg, en ze hebben immers net hun japon goed in de hoogte genomen! Ze hebben geen lust die plooien weer los te laten! Enz. enz. Maar wat er moet omgaan in de harten dier arme kinderen, bij den aanblik van al dat lekkers waarvan zij *niets* krijgen, *daaraan* denken deze gedachtenloozen geen oogenblik. Want, ik ben er zeker van, *als* zij dachten, dan gingen zij wel even terug in den winkel, en kochten voor die stakkers een kleinigheid. Zoo'n stralend gezichtje, zoo'n hartgrondig Dank-U-wel, geeft je immers zóó'n voldoening!

Het is mij nog dezer dagen gebeurd, - en ik voeg hier uitdrukkelijk bij, dat ik geen der betrokken personen zelfs maar van uiterlijk of van name ken, zoodat er geen sprake is van eenige persoonlijke hatelijkheid, - dat ik was in een prachtigen chocolade-winkel, waar een zeer mooie Kerstboom de aandacht trok van vele koopers en... van vele arme kinderen buiten de deur. Op het oogenblik van mijn binnentreden stond slechts een enkel klein kleumend ventje naar binnen te gluren, en binnen in den schitterend-verlichten winkel stonden vóór den Boom een paar welgekleede ouders, met een ventje van de jaren als de kleine daarbuiten. - Zij kochten voor hem het een en ander; zij vroegen of hij 't niet prachtig vond... En de kleine jongen knikte. Hij *genoot.* - Toen ze weggingen zag ik hen na. De arme dreumes daarbuiten stak vragend zijn hand uit. Niets! Ze keken zelfs niet naar hem! 't Zoontje tusschen hen in, gingen ze hem achteloos voorbij. Een oogenblik later ging weer de winkel-deur open! Een dame, misschien de moeder, misschien

een beminnelijke tante, kwam met een kleinen jongen naar de heerlijkheden van den Kerstboom kijken! - Hij stond verrukt! En hij-ook ging, van lekkers rijkelijk voorzien, met vriendelijke woorden door winkeljuffrouwen overstelpt, ten slotte heen aan de hand zijner volwassen geleidster; zonder dat deze den kleinen verschoppeling van 't leven, die daarbuiten stond, ook maar één blik, laat staan een gift, waardig keurde, veel minder nog er aan dacht het jongetje naast haar tot mededeelzaamheid aan te sporen.

Zie, lieve lezers, ik geloof niet dat deze ouders, of die dame harteloos waren, ik geloof alleen dat zij niet dachten aan, niet zich verplaatsten in het lot van hun naaste. Misschien geven zij zich alle moeite hun kind goed op te voeden, misschien waken zij over zijn lectuur, en zijn zij lid van vereenigingen tegen school-overlading, en lezen zij-zelf allerlei geleerde werken over opvoeding en hygiène, enz. enz. Maar laten zij er óók eens bij stilstaan, dat het *medevoelen* met onze naasten niet-vroeg-genoeg kan gewekt worden in een kinderhart! O, indien die welgekleede, weldoorvoede, van Kerstboomlicht- en Kerstboom-vreugde verzadigde jongetjes eens, op hun beurt, *zelf* iets gegeven hadden aan den kleinen armen medebroeder daarbuiten, zou het niet een goede-daad zijn geweest, die zich-zelf beloonde, die het armeluis-kind *gelukkiger*, en het rijkeluis-kind *beter* had gemaakt? - En ik herhaal, ik geloof niet dat harteloosheid hier altijd in het spel is. Maar veeleer alleen *gebrek aan nadenken.* Want een goed voorbeeld vindt in dit opzicht dikwijls eenige navolging. Meermalen heb ik opgemerkt, als ikzelf iets kocht en aan buitenstaande arme kinderen gaf, hoe de een of ander die mij gadesloeg mij *terstond nadeed.* - Hij of zij was dus noch gieriger, noch minder medelijdend dan ik; maar alleen het was hem niet ingevallen er aan te denken. Zoodra hij 't een ander hem zag voordoen, deed hij 't van ganscher harte na. En zoo zijn er héél véél dingen! Weldoen zonder dat het hart erbij is, komt vóórt uit dezelfde onverschilligheid, die rijke menschen elkaar dikwijls geschenken doet geven, op een wijze zoo koel, en zoo koud, dat ze m.i. beter deden hun heele geschenk vóór zich te houden. Die harteloosheid is een kwaal van onzen tijd. Iedereen heeft het vreeselijk druk over ‘plichtsbetrachting’; maar plichtsbetrachting zonder liefde is halfwerk. Want alleen de liefde begrijpt en raadt *hoe* men zijn plicht op de *beste* wijze kan volbrengen. En zoo is het ook met weldoen. Al zijt gij nog zoo weldadig, als gij Uw hart niet erbij geeft *in* Uw weldadigheid, dan beteekent Uw heele weldoen bitter weinig. Want dan doet gij het zeker niet half zoo goed als gij 't zoudt *kunnen* doen met dezelfde middelen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bij 't lezen van ‘De kleine Johannes.’

Daar komen geuren om ons henen zweven
Van lenteweelde en zomerzonneschijn,
Daar wordt heel zacht een teere draad geweven,
Wanneer we met dit boekske samen zijn.

Een teere draad, die onze ziel verbindt
Eerst met Johannes-zelf en dan met Windekind,
Met d' elfen, met de dieren, met de bloemen

En met de menschen ook, die wil ik liefst niet noemen. -

O, 't is ons goed ons in dit proza-leven
Te lezen poëzie, gedachten wonderfijn,
Wij voelen zachtkens onze ziele zweven
Omhoog met 't sprookjeskind, in heilig samenzijn.

8 December 1903.
ERICA VAN E.

Aan Zuster Marie.

O, laat mij kijken naar uw zacht gezicht,
En mij verkwikken aan uw lieven lach,
Dan wordt mijn harte toch zoo zeldzaam licht,
En draag 'k die blijheid met mij heel den dag.

Van 't oogenblik, dat 'k in uw oogen zag,
Kwam rust en hope in mijn bange ziel,
Het was uw blijde, wonderteedre lach,
Die als een lichtstraal in het duister viel.

En als een knop in warmen zonneschijn
Ontplooide zich mijn angstig-wachtend hart,
En stemmen spraken plots'ling, licht en fijn,
En wekten vreugde op en doofden smart.

O, laat mij kijken naar uw zacht gezicht,
En mij verkwikken aan uw lieven lach,
Dan wordt mijn harte toch zoo zeldzaam licht,
En draag 'k die blijheid met mij heel deez' dag.

October 1903.
ERICA v. E.

Over theosophie. Wat verschillende denkers daaromtrent zeggen. I.

Hebben wij vroeger op aarde geleefd?
Zullen wij weder op aarde leven?
Wat groote denkers over het onderwerp
van wedermenschwording*) denken.

I. Dr. Alfred Russell Wallace.

Op deze vragen kan natuurlijk geen bepaald antwoord gegeven worden uit eigen ondervinding; toch geloof ik dat ze bijna met zekerheid beantwoord kunnen worden, indien we onze gevolgtrekkingen vonden in de bevestigde verschijnselen en wetten van evolutie en erfelijkheid.

Antwoorden die voornamelijk betrekking hebben op voorliefde of afkeer, of op veronderstelde bovennatuurkundige noodwendigheden zijn, volgens mijn meening, absoluut waardeloos. Om vergissing te voorkomen, zal ik de woorden in de vragen nemen zooals hun eenvoudige beteekenis schijnt te zijn - dat door 'wij' bedoeld zijn dezelfde individueele zielen of 'egos,' van alle nu levende personen, of van die ooit op aarde geleefd hebben; en dat door 'op aarde' leven wordt bedoeld leven in gewone menschelijke lichamen, niet in een onlichamelijken of geestelijken toestand. Laat ons eerst overwegen wat het bevestigend antwoord op de bovengenoemde vragen wezenlijk insluit.

In den beginne.

Iedereen erkent, dat in zeker tijdperk, geologisch niet zoo ver verwijderd, menschen ontstaan zijn. Of ze begonnen als een enkel paar, of als een groep gelijktijdig ontwikkeld uit lagere niet-menschelijke wezens, doet niets ter zake. In elk geval was er een tijdperk dat het aantal in vergelijking veel kleiner was, en het is gansch duidelijk dat de afstammelingen van deze eerste menschen niet eerder op aarde in menschelijke lichamen konden geleefd hebben, evenmin als de talrijker tweede en derde geslachten.

De theosophische leer der wedermenschwording - het eenigste goed-doorwerkte stelsel dat onze vragen bevestigend beantwoordt - beweert dat dit proces van wederbelichaming eerst begon nadat de menschelijke vorm was voltooid, en de menschelijke ziel, of 'manas', er mede omkleed werd, en dat dit inderdaad noodig was voor zielsontwikkeling.

De moeilijkheid om voor de vroegere geslachten lichamen te vinden om voor de tweede maal te leven is opgeheven door de leer van 'devachan,' een tusschenliggende toestand van bestaan waarin de leeringen van het aardsche leven vrucht dragen door aanschouwing en gemeenschap met andere zielen in denzelfden staat; en daar deze toestand voor zeer langen tijd kan aanhouden, was het tegenwoordig begin van wedermenschwording in een later tijdperk, toen de bevolking grooter werd door een voortdurend toenemen van geboorten. Van dien tijd af wordt verondersteld dat alle, of bijna alle zielen, nà bepaald tijdsverloop weder mensch werden met het doel tot

*) re-incarnation.

ontwikkeling van hooger geestelijk bestaan. Als deze theorie waar is, volgt er, openlijk gesproken, ontwijfelbaar op dat wij allen vroeger op aarde geleefd hebben, en weder op aarde zullen leven, in allen gevalle tot de mensch zedelijk en verstandelijk meer is vooruitgegaan dan hij nu is.

Maar is dit waar? Zoo ver als ik kan nagaan is dit een ware speculatie, en kan zich tot handhaving op geen dadelijk bewijs beroepen. Maar aan den anderen kant is er een belangrijk bewijs van waarschijnlijkheid, dat het in de hoogste mate onwaarschijnlijk maakt, indien het niet absoluut zijn bedrog aantoont, zooals ik nu zal trachten aan te toonen.

Erfelijkheidswetten.

Het gebied van biologie, dat het meest betrekking heeft op de theorieën van wedermenschwording, waarover we nu spreken, bestaat uit die nieuwste uitvindingen van erfelijkheidswetten die het eerst bekend werden gemaakt door Mr. Francis Galton. Door middel van groote verzamelingen van toepassingen betrekking hebbende op de verschillende kenteekenen van planten, lagere dieren, en menschen, en ook van de overbrenging van deze kenteekenen op volgende geslachten, is hij tot twee merkwaardige algemeene toepassingen gekomen, die, nà nauwkeurig onderzocht en beproefd te zijn door andere navorschers, nu algemeen aangenomen zijn als zeker aangetoonde herediteitswetten.

De eerste van deze is de wet van: ‘terugkeer tot middelmatigheid.’ Dit beteekent dat, indien we alle individuen van eenige

soorten beschouwen, of van eenige verscheidenheid, of van een belangrijke groep van lichamen, we altijd bij elk soort dat nagegaan of beoordeeld kan worden (zooals vorm van het lichaam of van zijn deelen, kleur enz.) wij een minder soort over het geheel vinden, met verschillend beloop van afwijkingen, dikwijls zeer hoog boven en beneden het gemiddelde. Doch als we eenige van deze grootste verscheidenheden nemen (de grootste of kleinste, de donkerste of lichtste, enz.) en ze doen voorttelen, vinden we zonder onderscheid, dat het voortbrengsel gemiddeld minder buitengewoon soort bevat dan zijn voortbrengers. Zij zijn nader aan de minderwaardigen van de gansche groep. Dus, hebben zeer groote mannen, ook getrouwd met zeer groote vrouwen, zelden kinderen grooter dan zij zelven, gewoonlijk geen enkel kind zoo groot en dikwijls van een zeer middelmatige lengte; en dit ziet men ook bij kleine menschen, van wie de kinderen gewoonlijk grooter zijn. Deze wet wordt toegepast bij alle dieren die nauwkeurig door fokken zijn nagegaan, en het is ook op groote schaal bij planten waargenomen.

Zeer belangrijk echter, is het feit waar vele schrijvers herhaaldelijk op wijzen, dat geestvermogens dezelfde wetten volgen. Buitengewoon knappe menschen stammen af uit ouders van slechts middelmatige schranderheid, terwijl deze zelden kinderen aan hen gelijk hebben, groote genieën nimmer! Hier is dus ook ‘terugkeer tot middelmatigheid’

Hoe genieën ontstaan.

De lage of typische vorm der soorten of verscheidenheden, of rassen, schijnt bepaald te zijn voor zeer lange tijdperken, blijkbaar afhankelijk van vrije kruising van individuen en de afwezigheid van alle keuze of vernietiging van bizondere typen. Door middel van ieder dezer processen kan het lage veranderd worden, en dan zal de terugkeer zijn tot het nieuwe lage. Maar niettegenstaande dezen algemeenen terugkeer van uiterlijke vormen weêr naar het lage, zijn buitengewoon ontwikkelde karakters, hetzij lichamelijk of verstandelijk erfelijk, hoewel niet altijd en absoluut. Hoewel het grootste genie niet direct erfelijk is, geven de familiën waarin bij opvolgende geslachten groote of talentvolle mannen en vrouwen geboren werden, eindelijk het leven aan het groot genie, maar tegelijkertijd aan een groot getal middelmatigen. Weismann en vele andere schrijvers hebben tallooze voorbeelden gegeven, die deze wet ophelderen.

De andere algemeene toepassing, die de verhouding opmaakt van alle ouders en alle voorouders in de voortbrenging van de kenteekenen hunner afstammelingen, is niet minder merkwaardig, daar die ook dient de oorzaak van de eerste wet uit te leggen. Bij een uitgebreide vergelijking van menschen en dieren met hun directe ouders, en met hun naaste en verre voorouders, verkreeg Mr. Galton de volgende resultaten als gemiddeld berekend: Dat bij individuen de eene helft van hun eigenaardigheden voortkomt uit de ouders (een vierde van ieder) een vierde van hun vier grootouders, een achtste van hun acht overgrootouders, en zoo onbepaald verder. Deze wet is stipt onderzocht en bewezen, onder anderen door Prof. Karl Resson, de knappe mathematicus en over het algemeen juist bevonden.

Waarom wij op onze ouders gelijken.

De gewone werking van deze wet, in verbinding met Weismann's theorie van den samenhang van de kiemvoorstelling, schijnt te zijn dat in de voortbrengingsorganen van ieder individu er een mengsel is van erfelijke kiemen van een lange rij voorouders, zoowat in de verhouding als boven beschreven, en een bepaald aantal van deze, als het ware bij toeval uit ieder ouder overgenomen, den vorm en de kenteekenen bepalen van het kroost, hetzij lichamelijk of verstandelijk. Gemiddeld gelijken dus de kinderen hun ouders, hun grootouders enz. bijna in de bovengenoemde verhoudingen, maar toch blijft er plaats genoeg over voor oneindige verscheidenheid van vereeniging. Somtijds zullen de kiemen der ouders de overhand hebben, somtijds die van zekere voorouders en indien in de voorvaderlijke lijn eenige bepaalde kenteekenen, door verscheidene geslachten heen, de overhand hebben gehad, dan zullen zeker die kenteekenen in eenige der kinderen terugkomen, al missen de ouders ze ook geheel. Kiemen van vele onderscheiden voorouders kunnen zich ook zoo vereenigen tot een ophoopend resultaat, ten opzichte van een groep van karakters en zoo ontstaan groote menschen van allerlei soort en bij gelukkige en zeldzame vereenigingen groote genieën.

Het is duidelijk dat dit eerder zal plaats hebben als de beide ouders van denzelfden

goeden stam zijn. Vandaar dat aristocratische familiën van landelijke bezittingen, die dikwijls onder elkaar trouwen, het meest de goede of slechte eigenschappen zullen vereenigen, die de oude stam bezeten mag hebben; en deze verschillende resultaten zijn juist.

Ontkennende argumenten.

De toepassing van het bovenstaande op de nu komende beredeneering zal duidelijk zijn. De twee juist uitgelegde groote wetten van erfelijkheìd worden bevonden toe te passen op de gansche organische wereld - op planten, dieren en menschen. Zij passen toe zoowel op den geest als op het lichaam, op de hoogste zedelijke emotiën als wel op het zuiver verstand. Maar als de theorie waar is dat wedermenschwording een bewijs van menschelijken vooruitgang is, en voortdurend in werking is geweest, zouden er aanwijzigingen zijn van voortdurend en zeer uitzonderenden vooruitgang in de hoogste vormen van menschelijken aard vergeleken met andere hoedanigheden der organische wereld. Maar er zijn geen aanwijzingen, welke ook, van zulk een onderscheid. Wij zijn zeker zedelijk niet zoo vooruitgegaan als verstandelijk, en zelfs in verstand, middelmatig berekend, is het twijfelachtig of we waarlijk vooruit zijn gegaan sinds den tijd van Socrates en Plato, of van de schrijvers van de Maha-Bharata. Niet alleen is geen bewijs gegeven van eenig uitzonderenden vooruitgang in den mensch, die plaats zou moeten hebben gehad indien hij wezenlijk weldadig beïnvloed was door opvolgende wedermenschwordingen, maar er is, zooals ik deed zien, een dadelijk en zeer krachtig bewijs, dat geen vooruitgang wezenlijk heeft plaats gehad.

Een grillige nachtmerrie.

Andere bijdragers willen zonder twijfel stilstaan bij de aanhangende moeilijkheden van het gansch veronderstelde proces van re-incarnatie.

Voor mijzelf, kan ik niet begrijpen, dat eenig goed ontwikkeld mensch, hoe slecht ook, zou bevoordeeld kunnen worden door wederom geplaatst te worden te midden van de bedroevende en verlagende toestanden die nu de overhand hebben, hetzij in huis of donker straatje; onder de zinnelijke rijken of de stervende armen; in den wanhopenden strijd naar rijkdom of naar voedsel; onderworpen aan de lichamelijke en zedelijke pijnigingen van hun werkhuizen en gevangenissen; haar slechte hartstochten opgewekt door verdrukking en onrechtvaardigheid; en door die gruwelen van heerschende oorlogen, op wier voorbereiding wij al de hulpmiddelen onzer kennis moeten concentreeren en veel van de hardverdiende welvaart der groote menigte, terwijl wij hun kinderen in gebrek, ellende en ondeugd laten opgroeien, en de ouden en zwakken tot een kwijnenden dood.

Het gansche begrip van wedermenschwording schijnt me een grillige nachtmerrie, zooals slechts ontstaan kon in eeuwen van mysterie en bijgeloof. Gelukkig toont het licht der wetenschap haar aan als geheel ongegrond.

Om de verschillende redenen, hier aangehaald, antwoord ik op de vragen met een nadrukkelijke ontkenning.

Uit '*The Christmas Number of the London Magazine.*'

(Wordt vervolgd.)

Ter bespreking toegezonden.

L.M. Hermans. De Spiegel der Waarheid. (Moderne Moralisatieën over Liefde, Prostitutie en Huwelijk.) (uitgave van G.J. Lankkamp, Deventer.)

Dit boekje ligt reeds geruimen tijd op mijn lees-tafel. De uitgever zond het mij ter recensie, met een begeleidende briefkaart, waarin hij schrijft: 'Hoogstgaarne zou ik in de Holl: Lelie Uw oordeel over dezen bundel schetsen vernemen.' - Om aan dezen wensch te voldoen, wil ik hier gaarne verklaren, dat de inhoud van dit boekje, dat vermoedelijk door velen zeer ongepast zal worden gevonden, m.i. in hoofdzaak wèl overeenkomt met de waarheid, zooals die *is* in onze hedendaagsche maatschappij, ontdaan van alle doekjes en schijn-fatsoen.

Het Kwartet, **door Lina van Bussum**. (Uitgevers Valkhoff en Co., Amersfoort). Een 'meisjes-boek', dat m.i. wèl belooft. 'Een beetje zeurderig' zei mij een jonge-dame, die het had gelezen. Misschien is deze qualificatie niet onjuist. Toch vind ik, alles-saamgenomen, veel goeds in dit gezond-gedacht en gezond-geschreven verhaal, dat niet opgesmukt wordt door groote woorden, maar de levensgeschiedenis der meisjes op eenvoudige en leesbare manier vertelt. Het einde is misschien wat al te zoetelijk en al te lievig.

De Tuin der Muzen. Gedichten van Albert Rehm. (Uitgever Meindert Boogaerdt Jun: Rotterdam). - Enkele van deze gedichtjes doen op niet onaardige wijze denken aan die van Beets. Zoo b.v. blz: 45: *Zomer:*

Geel en blauw, blauw en geel
Kom ik allerwegen
Bukkend graan hoog van steel
En cyanen tegen.

Inhoudzwaar, doch onschoon
Wacht het graan bescheiden
Op den tijd die tot loon
Komt om het te snijden.
- - - - - - -

Er zijn er ook onder van een zwaarder gehalte. - Over het geheel wel een 'dichter' die iets meer en beters kan, dan rijmelen of 'woordkunst'-bakken zonder inhoud. - *De Tuin der Muzen* vind ik nog al een veelzeggenden titel voor dit bescheiden boekje. Aan het slot in een epiloog zingt de auteur-zelf daarvan:

Ziet dees tuin; ik stel hem open
Voor wie welgezind
In verrassend dolend loopen
Zijn genoegen vindt.

Vele zijn de kronkelpaden
En er staat misschien
Ergens eenzaam, bloembeladen,
Een heester, nooit gezien.

Nu, met die 'kronkelpaden' gaat het nog al! En 'nooitgeziene heesters' heb ik evenmin ontdekt. De wegen in den tuin zijn nog al gewoon, en de bloemen die er in bloeien eveneens.

Dorpsgeheimen, door Stijn Streuvels. (uitgave van L.J. Veen, Amsterdam). - Ik heb reeds meer dan eenmaal gelegenheid gehad in de Lelie zoo wel als elders te zeggen, hoe ik denk over Stijn Streu veis. Deze Vlaming is voor mij een sympathiek werker, een man van talent, die zijn gaven niet *mis*bruikt om het land- en boerenleven te ontvezelen in vuile en weerzinwekkende détails, maar integendeel ons geeft, in gezond en krachtig proza, de werkelijkheid zooals die *is:* een mengeling van goed en van kwaad, van poëzie en van proza, van leelijke en slechte en van beminnelijke en lieflijke kleinigheden. - *Dorpsgeheimen* is in zoover klein-werk, dat de twee deelen bestaan uit verschillende novellen. Maar ieder dier novellen op-zichzelf is een meesterstukje van stijl, taal, en karakter-ontleding. Het mooiste en gevoeligste stuk uit den bundel vind ik Kinderzieltje, dat uiterst fijn-gedacht is, en fijn-gevoeld. In Streuvels bezitten de Vlamingen een auteur om trotsch op te zijn! - *Dorpsgeheimen* wensch ik in den kring der Lelie-lezers een ruime verspreiding toe, want ik weet uit mijn correspondentie, dat er velen zijn onder de Lelieabonné's, die dergelijke gezonde en eerlijke en wezenlijk-reine lectuur prefereeren boven het gezwets en gewauwel van onleesbare en zich in schuinigheden verdiepende 'jongeren' van zeker soort richting.

Wat komen zal, **door Ina Boudier - Bakker.** (Uitgave van P.N. van Kampen en Zn. Amsterdam.) - Hoezeer er weinig overeenkomst bestaat tusschen Streuvels en Ina Boudier-Bakker, toch kan ik mijn slotzin betreffende *Dorpsgeheimen* van toepassing maken op: *Wat komen zal.* Want ook dit boek is een, dat velen aangenaam zal zijn, omdat het zoo dóór en dóór rein blijft van alles wat leelijk is gevoeld of is bedoeld. In kunstwaarde stel ik dezen nieuwen roman geenszins gelijk met de vroegere werken van Ina Boudier-Bakker: *Machten* en *Het beloofde Land.* Maar, naarmate haar artistezijn vermindert in haar werk, schijnt haar fijngevoelige natuur van zeer-juist begrijpende vrouw zich sterker daarin te ontwikkelen. - Een meer uitvoerige bespreking hoop ik later te doen volgen. Voorshands zij alleen gezegd, dat de schrijfster uit kunst-oogpunt m.i. in haar begin het aflegt tegen Cornelie Noordwal, waar zij, evenals deze, een winkel-intérieur en een beschaafde, boven hare collega's uitstekende winkeljuffrouw schildert. Bij Cornelie Noordwal is alles veel scherper-gezien en veel levendiger afgebeeld (*De winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'Or*). Het mooie van *Wat komen zal* zit echter minder in de waarde uit letterkundig oogpunt, dan wel in de wijze waarop het gegeven is uitgewerkt. De zwakke, naar een groote liefde smachtende, echt-vrouwelijke natuur der hoofdpersoon *Trees*, is door de schrijfster gezien en uitgebeeld met het liefdevol voor haar mee-voelen eener zelve dóór en dóór vrouwelijke, zachte natuur, die veel begrijpt en veel vergeeft.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De zoon van de perzik. Japansch sprookje.

Terwijl de felle strijd buiten voor de muren van Port-Arthur woedt, vertellen de kinderen van het land der opgaande zon elkaar een sprookje. Het sprookje van Momotaro. En zij brengen het in verband met den bloedi-

gen oorlog, die hun fantasie verhit; zij veranderen de oude legende op hunne manier.

Er was eens een oud echtpaar dat rechtschapen in zijn geboorteplaats leefde. Op zekeren dag ging de man het gebergte in, om kruiden te verzamelen; de vrouw intusschen naar de rivier om haar kleeren te wasschen. Daar zag zij een reuzengroote prachtige perzik op het water drijven en naar den oever toekomen. Zij greep de vrucht, nam ze vroolijk mee naar huis en wilde ze hier met haar man opeten. Een wonder geschiedde plotseling: de perzik berstte open, en een knaapje kwam uit de vrucht te voorschijn.

Toen de goede oudjes van hun verwondering bekomen waren, besloten zij, den kleinen jongen als kind aan te nemen, daar zij zelven geen kinderen hadden. En zij noemden hem Momotaro, dat beteekent eerste zoon der perzik.

Omgeven door de liefde en zorg zijner pleegouders, groeide het kind op tot een sterken, krachtigen en moedigen knaap, bedreven in alle lichaamsoefeningen en deugden. Hij vergezelde den vader dikwijls in het gebergte, waar hij de tamme dieren tot zijn vrienden maakte en de wilde aan zijn wil deed gehoorzamen. Pijl en boog en zwaard waren weldra onafscheidelijk van hem. Mikken en vechten noemde hij zijn lievelingsbezigheid.

Momotaro was tot een dapperen jongeling opgegroeid. Toen geschiedde het dat het land door een gemeenen duivel werd bedreigd, die met zijn gevolg uit verre landen was gekomen en nu op een eiland woonde, om vandaar uit bloedige invallen in het rijk van den Mikado te doen.

Toen de jonge zoon der perzik dit bericht vernomen had, voelde hij een onoverwinnelijken drang in zich om tegen den duivel op te trekken en het land van den doodvijand te bevrijden.

‘Ga er heen,’ zeide de vader trotsch, ‘en strijd moedig ter wille van Uw broeders!’

En het moedertje gaf hem schreiend drie zakken mede gevuld met rijstballen, die zij - om hem voor booze geesten te beschermen - met bijvoet had klaargemaakt. Momotaro had reeds een ganschen dag rondgezworven, omgord met het zwaard en gewapend met pijl en boog. Eindelijk maakte hij halt in een schaduwrijk citroenenboschje. Daar kwam plotseling een vorstelijke vogel, een fazant op hem toe, die trek had in een der geurige rijstballen.

De goedhartige jongeling gaf hem bereidwillig van zijne spijzen, waarna de vogel op zijn schouder zich neerzette en hem niet meer verliet.

Den volgenden dag ging hij door een theeplantage. Hier liep een hond hem achterna, die voortdurend aan de zakken snuffelend om een rijstbal bedelde. Ook voor dezen opende Momotaro een van zijne zakken en stilde vol medelijden den honger van het dier, dat van nu af zijn trouwen metgezel werd.

Op den derden dag rustte de zoon der perzik uit onder een moerbezieboom. Daar sprong een aap op hem toe, die in den boom zat en maakte zich van een der rijstballen meester. Momotaro liet hem stil zijn gang gaan en had in het vervolg een strijdgenoot en vasal in den aap gevonden.

Nu naderde het drietal de zee, die het duivelseiland van het vaderlandsche rijk der eilanden scheidde. ‘Wij moeten een vlot bouwen!’ zeide de jongeling en dadelijk begaven de fazant, de hond en de aap zich op weg, om uit het naburig dennenboschje bruikbaar hout op te zoeken. Toen het vlot na veel moeite gereed was, scheepte Momotaro zich met zijn metgezellen in en stak naar het eiland over.

Hier stuitten zij op de eerste moeielijkheid: een groote ijzeren poort, die tusschen rotsen gebouwd was, welke gelijk verschansingen van een vesting een kring rondom het geheele eiland vormden.

De zoon der perzik stoot echter met zijn zwaard aan de poort, en ziet, de zware ijzeren deuren wijken voor hem terug, alsof hij een zoon der zon ware! De sterke poort staat sperwijd open!

Een woest geschrei verheft zich bij het schrille knersen der hengsels. Een groote menigte wachthoudende onderduivels vluchten als zij Momotaro zien. Zegevierend dringt deze met zijn bondgenooten verder. Weldra versperren hooge wallen hem den weg, en hindernis op hindernis stapelt zich op. Doch de verstandige fazant vliegt met zijn spionneerenden blik steeds vooruit en wijst den weg aan, terwijl hond en aap door het terzijdestellen van vele gevaarlijkheden en hindernissen voor hun heer als pioniers den weg banen.

Eindelijk naderen de drie een tweede poort, die door de ondergaande zon beschenen als purper schittert. Ook deze springt open bij het aanraken van Momotaro's zwaard. Hier

geen wachters te zien, maar een afschuwelijk afschrikwekkend tooneel brengt Momotaro's zinnen in verwarring. De weg voert over een onafzienbare menigte lijken, over lijken zijner gele broeders. Met gesloten oogen gaat de zoon der perzik verder. En de gansche nacht door loopt hij over lijken en geraamten. Hij bemerkt niet, dat de hond naast hem gaande een zak met menschenbeenderen vult, die hij stilletjes achter zich meesleept.

Bij het aanbreken van den dag vertoont zich een prachtig dal aan zijn blikken, dat beschenen door de heerlijke tinten der opgaande zon, als in een rose waas gehuld scheen. De zoon der perzik werpt zich vermoeid op het bonte bloementapijt neer, dat hem na de inspanning van den gruwelijken nacht als een zachte mat toeschijnt.

Terwijl de trouwe hond zijn slapenden meester bewaakt, springt de aap van den eenen boom op den anderen, om in één der leeg geworden zakken, die vroeger met de rijstballen van het moedertje gevuld was, kastanjes, eikels en kakivruchten te zamelen. Ondertusschen is de fazant over het dal naar de rijstvelden gevlogen, pikt aldaar de rijst- en gerstkorrels op en doet ze in den derden zak. Dan kijkt hij rond of ook gevaar dreigt.

Plotseling klinkt zijn roepen schril en schreeuwend. De golven in den inham der zee bewegen zich meer en meer, zij slaan met witte schuimkoppen tegen den oever en schepen komen in zicht, bemand met zwarte duivels, die vlug in de masten heen en weer klimmen. Angstig blaffend en huilend loopt de hond om zijn slapenden meester heen, totdat hij hem gewekt heeft. Momotaro staat op, ziet de vloot van den duivel aan den oever en slingert bliksemsnel zijn vergiftigde pijlen naar de bemanning. Hij gevoelt zich als een held, gelijk de zoon der zon. Dadelijk komt de aap hem ter hulpe met zijn werpmaterialen, de kastanjes, eikels en kakivruchten, die hij den duivelsapen in het gezicht werpt. Daar komt ook de fazant aangevlogen, die met het werpen der opgepikte rijst - en gierstkorrels het bombardement ondersteunt, zoodat de scheepslui als met blindheid geslagen waren. Eindelijk sleept de hond zijn zak vol menschenbeenderen naar voren, en werpt deze met den slinger van Momotaro den vijanden toe, zoodat zij, hierdoor verblind, in de meening verkeeren een groot leger, inplaats van één tegenstander, voor zich te hebben. Overtuigd van den overmacht des vijands, maken de zwarte gedaanten op de schepen snel voorbereidingen tot vluchten en keeren met duivelsche vlugheid terug.

Na deze gemakkelijk behaalde overwinning dringt Momotaro verder in het binnenland van het eiland door. Wederom een dagreis en bij staat voor een derde poort, een poort met diamanten deuren. Ruw krijgsgeschreeuw klinkt hem reeds tegen; daartusschen door hoort hij het klinken van bekers en woest lawaai, alsof duizend dronken duivels dit veroorzaken. Daar wordt de lucht vervuld met zwaardgekletter, de diamanten poort springt met een vreeselijken knal uit elkaar, en een bonte menigte ontelbare, strijdlustige, afschuwelijke duivels, gehuld in haarlooze pelsen en zwaaiend met knoeten stormt naar buiten.

‘Meester, wij zijn verloren’ roepen fazant, hond en aap tegelijk, ‘wij zijn een kind des doods.’

‘Neen, wij willen leven!’ roept de held, ‘niet sidderen, niet wanhopen!’

En juist wil hij met getrokken sabel om zich slaan, toen een reus onder de duivels met ronde uitpuilende oogen, korte wipneus en langen, zwarten baard zich van de donkere menigte der andere duivels afscheidt en zijn lichaam tot aan den hemel uitrekt, zoodat het een hoogen berg gelijkt! Dit was de chefduivel, de generaal aller

duivels. Toornig en woedend snauwt hij den zoon der perzik toe: ‘Hoe durft ge het wagen, kleine, gele peuzel, U met de grooten te meten! Ik zal U spoedig een kopje kleiner maken!’ En hij zwaaide met zijn ijzeren reuzenknuppel om Momotaro te verpletteren. Doch voordat de ijzeren knots raakt is hij door het zwaard van den zoon der perzik gespalten.

Nu was de macht van den duivel gebroken. De reuzengestalte ligt bewusteloos kermend op den grond. De aap bindt de handen van den tegenstander met een gevonden scheepstouw. Daarop zegt hij tot zijn meester:

‘Steek mijn staart aan!’ En Momotaro vervult zijn wensch: De aap loopt met dezen brandenden staart rondom de wallen der vesting en de bolwerken van het eiland en steekt alles in brand. Gelijk vurige tongen flikkeren de smeulende vlammen uit de wachttorens tegen de lucht en overal stijgt de rook uit de puinhoopen omhoog.

Toen de andere duivels, roodgekleurd door den weerschijn der reuzenfakkels, hun aanvoerder gebonden en gekneveld zagen liggen en de geheele vesting in vlammen opging, wierpen zij zich huilend op den grond en smeekten om genade.

‘Het eiland behoort mij’ roept de zoon der perzik triomfeerend. ‘Ik schenk U genade onder de voorwaarde, dat gij het nooit meer waagt, den bodem van dit land te betreden!’

En de duivels teekenden het verdrag, trokken met hun schepen weg, en bleven voor altijd op een afstand van het land der opgaande zon.

MEA.

Schijn. Door S. Elias.

Met de handen onder 't hoofd zat ze op een laag stoeltje voor 't open haardvuurtje te droomen... denkend terug haar vroolijke, blije uitgaansjaren, tijd van louter genot en plezier voor het mooie, véél-gefêteerde, eenige dochtertje van geziene, zeer gefortuneerde ouders...

Wat had ze er van genoten, met hart en ziel.. zich de hofmakerijtjes willig laten aanleunen, er om lachend vaak...

Nu was dat alles voorbij... lang al leek het haar, o, zoo lang en vèr achter haar liggend... hoeveel ouder, ernstiger voelde ze zich nu... en ouder dan de vroolijke, altijd-lachende May van toen, met haar jongen overmoed en dartele levenslust.

Hoe kwam het toch? Ze wist't niet, voelde enkel maar het leven leeg, en ernstig en eentonig...

Er werd geklopt, zacht, bedeesd.

‘Binnen,’ riep ze achteloos, onverschillig, maar verrast, bij 't hooren van een oude, welbekende stem sprong ze op:

‘Wat is dàt nou, Ella? Hoe kom jij hier?’

De ander, een ernstig, slank gebouwd meisje, lachte met van pret-tintelende oogen: ‘Och,’ vertelde ze, ‘ik moest hier wezen, om die oude Tante van Heerle te begraven, en nu ben ik een nacht overgebleven om jou ook nog te zien.’

‘Néén, maar, wat leuk van je bedacht. Zeg, je komt hier vooreerst niet vandaan hoor; doe je hoed en mantel af. Zóó en ga nou hier zitten - ja, daar bij 't vuur,’ en ze duwde de oude kostschoolvriendin in een lage causeuse, schonk haar vlug een kop thee; en begon toen, zich tegenover haar plaatsend:

‘Heerlijk, El, nou kunnen we alles weer eens rustig afbabbelen. Kind, wat heb ik dáár naar verlangd, maar zeg, waarom schréef je in zoolang niet? Je hebt't slecht gemaakt, den laatsten tijd.’

‘Ja,’ beaamde de ander, ‘dat hèb ik ook, maar och, May, je kàn alles niet zoo schrijven. Wèl nog als 't vroolijk is, maar als je narigheid hebt... en dan aan jouw... zoo'n gelukskind...’

Dat woord ‘gelukskind’ sneed May door de ziel, maar ze zei er niets van, en bestrafte: ‘Foei, Ella, je wéét toch dat 'k 't juist zoo héérlijk vind, die vertrouwlijkheid... juist als je verdriet hebt, moet je 't schrijven, 't zou je hebben *goed* gedaan.’

Maar de ander schudde mismoedig 't hoofd: ‘Och, als je je er zoo in gaat verdiepen... dan... dan *voel* je 't nog maar meer... want zie je, May, er *zijn* dagen dat 'k 't niet dragen kan... dat 't me zóó drukt, zoo vréése lijk... o, je wéét niet wàt het is,

May, jij in je gelukkig leventje... die verschrikkelijke strijd àldoor maar in je, - want o, May, ik heb hem nog zoo ziels-, zielslief, ik kàn hem niet vergeten, nóóit - dat voel ik. Als hij maar één woord zei, dan zou 'k in staat zijn om álles weer te doen zijn als vroeger, - ik dacht dat 'k 'm haatte, toen hij op 't laatst nooit meer naar me omkeek, maar o, je weet 't niet - wàt 't nu voor me is - ik kàn niet buiten hem, ik kàn 't niet, May... en dan voel ik die brandende liefde binnen-in me, en al wéét ik dat hij het niet waard is, omdat hij niet van me houdt, dan toch blijf ik het voelen. Soms denk ik, dat 'k er gèk van worden zal... en ik weet, dat 't nooit veranderen zal, dat 'k 'm niet zal *kunnen* vergeten... O, je wéét niet *hoe* ongelukkig ik ben...' Ze snikte 't uit in hartstochtelijke, onbedwongen halen, heete tranen biggelden langs haar wangen en May sloeg meelijdend, diep getroffen de armen om haar hals.... en kuste haar warm en innig... Ze zei niets... wat zou ze ook gezegd hèbben? Ze voelde maar àl te goed, hoe hier niet te troosten wàs, hoe hier, in al hare somberheid het hopeloos-donkere leven greinsde...

Maar Ella, ineens weer zich-zelf meester, droogde hard haar tranen, gooide 't hoofd in den nek, zeggend:

'Hè,... hoe kòm ik er toch toe... zóó me toe te geven, en dat tegenover jou,

klein gelukskind, dat niets wéét nog van droefheid en strijd...'

'O, Ella...' riep May heftig, als in plotselinge pijn... Ze zweeg even, en zei toen op bitteren toon:

'Geloof je me heusch zoo gelukkig, zeg, Elly... zóó'n "gelukskind"?...'

De ander keek haar aan, verbaasd, in niet-begrijpen.

'Ja, zeker,' aarzelde zij, 'jij... eenige dochter van schatrijke ouders, die je op de handen dragen... aangehaald en gefêteerd overal waar je maar komt... niets geen zorgen, geen strijd...'

May's gezicht stond ernstig en haar oogen, wonderlijk-melancholiek ineens, spraken van een verborgen, stil-in-zich-om-gedragen zielsleed, dat diep lag weggesloten achter 't masker van vroolijkheid en onbezorgde levenslust... en ineens barstte ze los:

'Neen maar, dat *is* 't 'm juist, Elly - dat zorgelooze, oppervlakkige leventje van eenige-dochter-thuis, zoet bij pa en ma die je vinden 'het kind' altijd-nog, al ben je ik weet niet *hoe* oud...

O, kind, begrijp je dan niet, hoe 'n vrouw véél lijden kan, ook al kent zij niet, wat gewone menschen verstaan onder 'zorgen'? *Voel* je niet, dat kleurlooze, dat zoete van altijd thuis, alles goed moeten vinden, van 't eeuwig je-schikken omdat je 'jong' bent, van 't voortdurend volgen-moeten, zonder zelve op te treden met je eigen idées en opinies... o, ik háát het, 'k wàlg er van...

Maar jij, Elly, met je vrije, onafhankelijke leven van type-writester op 'n kantoor - jij wéét dat alles zoo niet, je kènt 't niet... dat vreeselijke gevoel van te worden onderdrukt, je *vrouw* te voelen, zonder het te mogen wezen... *jij* ziet maar de oppervlakte, die zoo lief, zoo mooi, zoo benijdbaar schijnt...'

'Jawel, May, maar je hebt toch zóóveel vóór... boven anderen... boven mij, met mijn moeten-zorgen-voor-mezelve, met mijn groot, groot verdriet van teleurgestelde liefde...

Maar May schudde heftig 't hoofd en riep hartstochtelijk:

'O, Elly, zeg het toch niet - je wéét niet, hoe wreed je bent; *kon* ik maar liefhebben, met héél mijn hart, met àl de kracht en innigheid van mijn ziel... jij weet althans wat het *is* lief te hebben, met de groote toewijding van 'n echte vrouwe-ziel, maar ik - ik wéét niet wat lief-hebben is, 'k heb nooit liefgehad, Elly, en dat *is* 't juist waarom ik me zooveel armer vind dan jij, met je schat van warmte, die je geven kunt dien éénen... Bij jou is 't dat je niet terugontvangt, maar ik - ik kan me niet eens geven...'

Hier hield ze op,... haar stem sidderde... van ingehouden zielesmart...

En *toen* begréép Elly... toen pas doorzag ze de vroolijke, luidruchtige May, met achter dat masker het stille-ongekende, niet vermoede vrouweleed van eene, zich geven willende reine ziel...

En toen ook zag ze het leven, dat ze gewaand had gelukkig en zonnig, zooals het wàs: dor, zònder éénige passie of hartstocht, eentonig, zonder emotie of oneffenheid... àltijd 't zelfde, zacht en makkelijk en 'zorgeloos'...

Tennis-Schetsen.

I. Een middag vol verdrietelijkheden.

'Hè, wat speel ik vanmiddag geweldig slecht', zegt een meisje van een jaar of 20, dat wederom een gemakkelijk te nemen bal mist, en een ongeduldig stampen met

het wit-geschoeide voetje toont aan, hoe het persoontje hare eigen onhandigheid verwenscht. ‘Da's waar,’ is het laconieke antwoord van haren partner, ‘je speelt als een smid’. 't Is geen antwoord om het geschokte humeur van 't jonge meisje weer in orde te brengen! 't Wolkje op haar voorhoofd verdwijnt niet meer. ‘Game and set’ roept overmoedig haar tegen-partner en ze bedenkt boos, dat zij het liefst met 6-1 van haar gewonnen hebben. Ze neemt het Gerard erg kwalijk, dat hij zoo hard over de baan hare nederlaag uitroept, en dat, haar zoo overmoedig aankijkend!

Ze hoopt het hem in te peperen. -

Ze schenkt voor de anderen haastig een kopje thee in, zijn kopje schijnbaar vergetend. Hij ziet het wel, voelt zich ook een beetje schuldig en staat achter haar, nieuwsgierig, wat ze doen zal. Ze schenkt zich met zorg wat melk bij de thee - wil het kannetje neerzetten - is echter in de war gebracht, doordat ze merkt, dat hij zoo vlak achter haar staat en - plof - daar valt het kannetje, liefst op haar gevulden theekop, terwijl de inhoud van beide de omstanders en haarzelf besproeit. ‘Wel allemachtig’ hoort zij achter zich en omkijkend, ziet zij dat ‘hij’ van onder tot boven besprenkeld is!

Ze krijgt een kleur van schrik, minder om wat zij gedaan heeft, dan om de gevolgen ervan. - Nu moet ze hem excuses maken! Bijna onverstaanbaar mompelt ze iets, dat op eene verontschuldiging lijkt, terwijl hij haar, goedig, glimlachend aankijkt.

O, wat voelt zij zich klein en backfisch-achtig. Ze zal maar gauw naar de kleedkamer gaan om de groote theevlek uit haar wit piqué rok te wasschen....

Maar de maat is nog niet vol!

'O, kijk eens Elsje, roept een vroolijke meisjes-stem, die blijkbaar schik heeft in 't geval - Mijnheer Entinck's kop is in stukken! Dat kost je een nieuwen kop!'

't Melkkannetje was n.l. ten slotte op den kop, die op tafel stond, terecht gekomen. Nu moet ze wel zeggen, dat ze den volgenden dag een nieuwen voor hem zal meebrengen, en hij, inplaats van koel te zeggen: 'Och freule, doet U geen moeite,' zegt terwijl hij haar weer zoo aankijkt met dien blik, die haar zoo verlegen maakt: 'freule, de thee zal mij dubbel zoo lekker smaken, wanneer ik ze drink uit den kop, dien ik van u gekregen heb.' Al de anderen kijken haar aan, nieuwsgierig wat ze zal antwoorden, zij, die anders niet op haar mondje gevallen is! Maar, ze zwijgt. Ze voelt, dat ze niet tegen hem op kan en zal dus maar het veld ruimen. Ze mompelt iets van vroeg thuis moeten zijn en stapt weg, na één haastigen, algemeenen groet, vermijdend hem aan te zien.

Maar toen ze den volgenden dag met den nieuwen kop aan kwam zetten, overhandigde hij haar een groote doos heerlijke chocolade, 'dan kon daarmee het "inwijdingsfeest" van den nieuwen kop gevierd worden.'

II. Pech.

Wat zag hij er keurig uit! Dat vond hijzelf ook, toen hij naar tennis wandelde. Witte, hooge schoenen, een wit-linnen pantalon, waar geen smetje, geen smeurtje aan was - een keurig wit shirt - eilieve, wat wil men meer! Vroolijk, met opgeheven hoofd, stapt hij voort. 't Is zulk mooi weer en hij ziet er zóó netjes uit. Hij is met recht in 'Zondags-humeur' en denkt bij zichzelf: 'zou zij er zijn?'

'Natuurlijk, op Zondag en dan met zulk mooi weer'. Hij ziet reeds de banen der club, 't is nog vroeg en er zijn nog weinig spelers.

Onder de waranda van het clubhuis zitten twee witte figuurtjes, zou zij daar bij zijn? Hij buigt zich voorover, om beter te zien, wie er zitten en let er niet op, dat hij vlak langs den slootkant loopt, (om den weg te bekorten, loopt hij naar tennis altijd door een weiland). Zijn voet glijdt uit - hij tracht zijn evenwicht te bewaren, doch te vergeefs. Hij ligt op één knie in de vieze, dikke modder en een pijnlijk gevoel aan die knie vertelt hem, dat er ook steenen in die modder zijn.

Woedend staat hij op. Gelukkig, dat er niemand is, die hoort, wat hij zegt! Zijn linker-schoen - straks nog zoo helder wit - is nu of hij hem met zorg in eenen grooten inktpot heeft gestopt. Zijn linker broekspijp is tot bovenaan toe met modder bespat.

Wat ziet hij er uit! Op de tennisbaan gekomen, ziet hij haar zitten. Ze is keurig in 't wit gekleed, met een breed-geranden panama op. *Haar* tennisschoentjes zijn glanzend wit. Ze kijkt hem aan, eerst verbaasd, en begint dan te lachen. 'Wel mijnheer Fürstner,' zegt zij, 'hebt u een bad genomen, u hebt. geloof ik, niet de beste sloot uitgezocht.' En ze lacht bem vroolijk uit.

Hij houdt zich goed en lacht mede.

‘'t Is treurig genoeg’, antwoordt hij, en dan nog zoo onbarmhartig te worden uitgelachen!’

‘Ik kan 't heusch niet helpen,’ zegt ze, een beetje verlegen, ‘maar 't is zoo grappig. We zullen u “black and white” noemen! Is dat goed?’ Dan gaan ze tennissen. 't Spel vlot goed, ze doet blijkbaar erg haar best. En als zij later naar huis gaat, komt hij tot het besluit, dat hij eerst wel ‘pech’ had, maar dat de verdere middag ‘toch geweldig leuk’ was.

W.M.

Red mij! Schets uit het Turksche Volksleven.

Pera, de Europeesche wijk van Konstantinopel, mist, wat men tegenwoordig in bijna alle steden aantreft een openbaren tuin of park, waar de bevolking genieten kan van de schoone bloemen, mooie heesters en zich neder kan zetten in de schaduw van lommerrijke boomen. Wel is er een door een hoog ijzeren hek omgeven terrein, waar eenige schrale

acacia's staan, wat men tegen betaling van één piaster, ongeveer elf cent, mag betreden; het draagt den naam Petit Champ; een tuin of park, zooals wij Nederlanders die kennen, is het in het geheel niet, maar wij hebben hier te Pera niets anders en moeten er dus tevreden mede zijn; trouwens er speelt in den zomer iederen avond van vijf tot zeven en van acht tot tien een zeer goede Rumeensche kapel en men heeft er een wonderschoon uitzicht over den Gouden Hoorn en op Stamboul, met hare prachtige moskeeën; de Turkenwijk van deze reuzenstad.

Velen hebben dan ook de gewoonte in den Petit Champ aan den avond eenigen tijd te vertoeven, onder het genot van een kopje mokka of een glaasje mastik, inlandsche likeur, te luisteren naar de muziek en de menigte gade te slaan, die om de tent wandelt. Langzamerhand leert men al die trouwe bezoekers kennen, zonder te weten wie zij eigenlijk zijn en als er dan eens een vreemde verschijnt, trekt deze onwillekeurig de aandacht.

Zoo kwam het ook, dat op een schoonen namiddag in de maand Mei, terwijl ik op mijne gewone plaats was gezeten, mijn oog viel op een knaap, van wien het duidelijk te zien was, dat hij voor korten tijd uit een of anderen Europeeschen staat te Konstantinopel was gekomen.

Hij droeg hooge zwarte rijglaarzen, terwijl hier in den zomer lage gele schoenen in gebruik zijn; een omgeslagen witte boord en een zwart dasje, in plaats van een staande gekleurde kraag en een bonte das, en een zwarte fantasiehoed, terwijl hier aan een van stroo de voorkeur wordt gegeven.

Bij het bureau, waar de piaster entreegeld moet worden betaald, zag ik dat hij niet goed wist welk muntstuk hij geven moest; hij verstond den Fransch sprekenden bureaulist slechts ten deele, maar alles schikte zich ten goede en toen trad hij eenigszins schuchter binnen.

Zoo zag ik hem eenige avonden, steeds bedeesd onder de menigte rondwandelen en kwam tot de overtuiging, dat hij jonger van jaren moest zijn, dan zijn voorkomen aanduidde, dat hij weinig talenkennis bezat en geheel alleen stond in deze wereldstad. Hij scheen bemerkt te hebben, dat ik op hem lette, hij zag zoo nu en dan naar mij, als hij voorbij mijn tafeltje kwam, maar eene kennismaking bleef achterwege. - Toen zag ik hem niet weder en was hem al spoedig vergeten.

Ongeveer drie maanden later had ik eenige boodschappen te doen in Galata, het havengedeelte van Konstantinopel en zette mij daarna neder voor een cafeetje, een van die kleine gebouwen, herberg en gaarkeuken te gelijk, die in groote menigte staan op de kade aan den Bosporus, het breede watervlak dat twee werelddeelen scheidt. Het uitzicht op die kade is wonderschoon, vooral in den middag, als de warme oostersche zon hare gulden stralen uitgiet over de landtong, waarop het Eski-Serail, het oude keizerlijke paleis, ligt; de koepels en minareths van de wereldberoemde Aya-Sofia-moskee doet baden in een zee van licht en van verre de Aziatische kust opdoemt en donkergrauw zich afteekent tegen den azuren horizon. Geheel verdiept in den aanblik van dit tooverachtig tafreel, lette ik al zeer weinig op de voorbijgangers en knikte, zonder hen aan te zien bevestigend,[1)] toen een knaap vroeg mijne schoenen te mogen poetsen.

1) De Turken knikken neen als zij ja meenen en ja als zij neen willen zeggen; de rijtuigen wijken hier links voor elkander uit en niet rechts, zooals in Europa; de eereplaats, die de huisheer zijn gast geeft is de linkerhoek van den divan.

Voor mij nederknielende om zijn taak te verrichten, zeide hij zacht, maar duidelijk en op innig smeekenden toon:

'Herr, um Gottes Willen, rette mich, rette mich!'

Deze woorden in de Duitsche taal te hooren op de kade van Galata uit den mond van een lustradsch, die allen van Grieksche, Armeensche en Bulgaarsche afkomst zijn, verbaasde mij zeer, maar van den blik dien ik op den jongen sloeg, werd ik niets wijzer, hij zag er uit zooals allen, rein, maar zeer sober gekleed, blootshoofds, met een weinig sprekend bleek gezicht, donkerbruine oogen en zwart kort geknipt haar.

Hij begreep terstond, dat ik van zijne bede niets begreep en herhaalde toen, terwijl hij mijn' schoen poetste nogmaals dringend: 'Heer, red mij! Ik zag U eenige malen in dien tuin, waar muziek werd gemaakt. U is toch een landgenoot van mij, niet waar?'

Dat sneed mij door de ziel; was deze vervallen schamel gekleede jongen, de bloeiende knaap, die keurig uitgedoscht voor enkele maanden den Petit Champ binnentrad en, hoewel wat schuchter, toch met van levenslust tintelende oogen en bloeiende wangen onder de menigte rondwandelde?

Wat was er met hem gebeurd?

Wat moest ik doen? In ieder geval moest er snel en met beleid gehandeld worden; in deze afgelegen wijk de hulp inroepen van de politie zoude niets baten; de jongen had fluisterend gesproken, dus bevond de man, die hem in zijn macht had, wiens slaaf hij als het ware was, zich in de nabijheid. En als deze zag, dat ik den ongelukkige wilde helpen, zou hij de saptieh's roepen en bezweren, dat die vreemdeling hem zijn zoon af wilde nemen, wat de politie dan voor waar zoude verklaren om later den leugenachtigen booswicht een flinke som af te kunnen persen voor de verleende hulp; van mij, den Frank,[1)] was geen geld te verwachten..

'Haast je zoo weinig mogelijk,' zeide ik tot den knaap, ik moet bedenken hoe ik je helpen kan.'

Met een blik vol angst en spanning zag hij mij aan en op de langzame wijze, waarop hij met zijne borstels en smeerseldoosje omging en de handige wijze, waarop hij mijne schoenveters losmaakte en deze slechts met moeite weder vast kon maken, was duidelijk te bemerken, dat hij mij begrepen had.

'Hoe is de naam van de straat, waar ge woont?' zeide ik een oogenblik later.

'Ik weet het niet,' luidde zijn antwoord en dat bevreemdde mij niet; als men mij vroeg hoe de straten van Pera, de Europeesche wijk, heeten, zou ik die vraag slechts ten deele kunnen beantwoorden; van de sloppen en stegen in Galata ken ik geen eene en naambordjes heeft men in de Turksche hoofdstad niet.

'Kunt ge het mij niet uitduiden?'

'Neen, heer! Het is ergens in Tophané.'

'Tophané,' zeide ik, 'arm kind, dat is vreeselijk, hoe haal ik je daar weg?'

Het gedeelte van Galata, wat Tophané heet, is het gevaarlijkste deel van de geheele stad; het wordt uitsluitend bewoond door Tartaren, Tscherkessen, Circassiers, Lazen, Armeniërs en dergelijk uit Klein-Azië afkomstig gespuis. Er heerscht nog geheel het zuiver oostersche leven, zooals ik het ken te Damascus en Aleppo en gezien heb te Hebron en Bagdad; onverholen toon en die lieden hun haat en afkeer tegen den Europeaan, hitsen hunne honden tegen hen op en schelden hem giaur, ongeloovige hond! Eens heb ik om een hier voor korten tijd vertoevenden landgenoot genoegen te doen de steegjes en pleintjes van Tophané met hem bezocht - ik doe het niet weder!

Op mijne karavane-reizen in de Sahara en de hoogvlakten van Perzie wachtten wij den vijand af met den mauser in de hand; in Tophané zitten de kwaadwilligen achter hunne vensters en werpen vandaar uit hunne steenen en scherven naar den verachten Christen, die hun wijk durft bezoeken.

Wij zwegen beiden een oogenblik; toen zeide hij:

'In de vorige week ben ik in de Bosporus gesprongen, maar zij hebben er mij wêer uitgehaald en nu word ik dag en nacht bewaakt.'

Inmiddels was de eene schoen gereed en ving hij met den anderen aan - nog slechts eenige minuten en de kostbare tijd was voorbij. Ik liet mij nog een kopje mokka brengen om te weten te komen of de waard misschien een betrouwbaar man was, wiens hulp ik kon inroepen, maar deze had zulk een boeventronie en poogde mij bij het betalen op zulk eene gemeene manier te bedriegen, dat ook van die zijde geen steun te verwachten was. De jongen scheen te begrijpen, dat ik besluiteloos was en teleurgesteld, zijne oogen werden vochtig, eenige tranen druppelden op mijn schoen, zijne trillende lippen fluisterden: 'Um Gottes Willen, rette mich!'

1) Alle Europeanen noemt men in Turkije Franken; uit welk land zij afkomstig zijn doet niets ter zake; Fileenenkos beteekent Nederlander, het woord wordt echter niet gebruikt.

Dit innig kinderleed kon ik niet langer aanzien, hij moest geholpen worden uit den nood, er mocht dan van komen wat wilde.

Toen de arbeid gereed was, stond ik op, zag in mijne portemonnaie en zeide geen klein geld te hebben, alleen medsjidé, tweegulden stukken, die ik bij een seraf, geldwisselaar, zoude wisselen; hij kon medegaan en daar zijn loon ontvangen.

Mijn doel was tweeledig: ik wist dat de naastbijwonende seraf zijn bureau had bij de Nieuwe Brug, de groote verkeersader van Galata, waar honderden Europeanen passeeren, die mij allicht zouden helpen en als de knaap mij volgde, ging ook zijn meester mede en kon ik zien met wien ik te doen had en onaangenaamheden zoude krijgen.

Wij hadden nog geen vier schreden gedaan, toen uit een zijsteeg een individu te voorschijn kwam, die den jongen vroeg waar hij henen ging. Sidderend van angst zeide hij, dat de effendi geene para-stukjes had

en geld wilde wisselen om te kunnen betalen. De man geloofde dit en volgde ons naar het kantoor van den seraf, zijn slachtoffer scherp in het oog houdend. Om op alles voorbereid te zijn, nam ik uit mijne portefeuille mijn paspoort, het bewijs, dat ik Nederlandsch onderdaan was en als zoodanig was ingeschreven in het register van het consulaat van mijn vaderland; vandaar kon dan altijd hulp komen als de politie mij gevangen nam, wat waarschijnlijk wel zoude gebeuren.

Bij het winkeltje van den seraf gekomen wisselde deze een medsjidé; ik gaf den knaap zijn loon, twintig para en zeide toen tot hem met luider stemme: ‘geef dien man dat geld en zijn schoenenbak: gij gaat met mij mede!’

Ofschoon de kerel geen Duitsch verstond, begreep hij terstond den stand van zaken en wat er aan de hand was; hij riep in het Turksch een saptieh, greep den jongen bij den arm en betoogde aan den dienaar der gerechtigheid, dat die Frank zijn zoon wilde stelen. Het was midden op den dag, ik zag vele Europeanen en daarop vertrouwende, riep ik in het Fransch, de taal die bijna ieder hier kent: ‘deze Armeensche hond heeft voor drie maanden dezen kleinen Duitscher ontvoerd; ik eisch hem op als onderdaan van een bevrienden staat, den Nederlandschen!,’ tegelijkertijd mijn paspoort den saptieh onder de oogen houdende.

De opschudding, die dit verwekte, deed velen stilstaan, er kwam een opstootje en daarvan maakte de booswicht gebruik met zijn schoenenbak in een steeg te vluchten en te verdwijnen. Wij werden naar het serail gebracht, maar toen de commissaris de benoodigde inlichtingen gekregen had, liet hij een araba, een rijtuig, komen en die bracht ons snel naar mijne woning in Pera.

Nauwelijks in den wagen gezeten, in het volle besef van zijne vrijheid, barstte Paul weder in tranen uit, maar thans waren het vreugdetranen. -

Vijftien jaren was hij oud, Berlijn was zijn geboorteplaats, hij had niet meer durven hopen ooit den Thiergarten en de Friederichstrasse terug te zullen zien. Alle kans op redding was vervlogen, er was geen uitkomst meer en ziet, nu was hij toch nog verlost.

Gespaard had hij, iedere penning, voor zijn ideaal, Konstantinopel te zien, daar te wonen, daar zijn brood te verdienen. Eindelijk was de som bijeen, die hij meende noodig te hebben; hij reisde af en zag de tooverstad Istamboul, het voorwerp zijner droomen. Wat wonderbare zaken kreeg hij er te aanschouwen, welke vreemde gebouwen, wat prachtige kleederdrachten en dan die menschentypen, uit alle deelen der wereld.

De dagen vlogen voorbij, in de nachten werden nieuwe plannen ontworpen; arbeiden, daaraan dacht hij niet, dat kwam later.

Ja later, maar te laat!

Toen hij eindelijk moeite deed werk te vinden, gelukte dit niet terstond; met de laatste piasters werd de hotelrekening betaald; zonder hulpmiddelen stond hij op straat. In een klein restaurant, door hem vroeger bezocht, vond hij een onderkomen, maar ook toen gelukte het niet arbeid te vinden. Hij deed allerlei huiswerk, verrichtte boodschappen, maar daarmede kon hij in zijn onderhoud niet voorzien. Toen kwam de dag waarop hem werd gezegd, dat hij zijne schuld betalen moest, dat anders zijne vrijheid verbeurd was en hij den man behoorde, die voor hem betaalde, in diens belangen voortaan te arbeiden had.

In doffe wanhoop deed hij alles wat hem gelast werd, werkte als schoenpoetser van 's morgens vroeg tot diep in den nacht; zijne makkers konden dit leven beter

verdragen, zij kwamen van de Grieksche eilanden en waren van hunne geboorte af aan ellende, gebrek, aan hongerlijden gewoon.

Langzaam, maar zeker ging de knaap te gronde; nog eene opflikkering van de oude geestkracht, het wanhopige besluit een einde te maken aan zijn jeugdig leven; hij ontvluchtte zijn meester en sprong van af de Nieuwe Brug in den Bosporus. Bewusteloos werd hij uit het water gehaald en van toen af deed hij geene moeite meer aan zijn noodlot te ontkomen.

Rondzwervende op de kade van Galata was zijn eenigst doel zooveel para's te verdienen, dat hij aan den avond eenig voedsel kreeg en zoo weinig mogelijk slagen, als hij naar Tophané terugkeerde. Zoo ging het weken achtereen.

Daar zag hij voor een cafeetje denzelfden vreemdeling, dien hij vroeger had opgemerkt in den tuin, waar de schoone muziek zoo veel indruk had gemaakt op zijn jeugdig gemoed. Dat moest een landgenoot zijn! zou deze hem kunnen en willen helpen uit zijn groote ellende?

Zijn hart klopt sneller; hij wil het wagen zich tot dien effendi te wenden, ofschoon

hij weet dat zijn meester hem met argusoogen bewaakt sedert zijne poging aan zijn leven een einde te maken. Maar de vreemdeling ziet hem niet, geheel verdiept als hij is in het aanschouwen van het Eski-Serail, het oude keizerpaleis, de trotsche Aya-Sofia, den heerlijk schoonen Bosporus, met Azie's kust tot achtergrond.

....Dan knielt hij neder, heft het zwakke moede hoofd omhoog en fluistert met bevende lippen: 'Herr, um Gottes Willen, rette mich, rette mich!'

Varia.

I. Onverdedigbaar.

'De rechterlijke macht heeft eergisteren in de woning van Syveton getracht zich een voorstelling te vormen van hetgeen er eigenlijk, volgens de gegevens door mevrouw Syveton verstrekt, was voorgevallen. Een politie-agent stelde Syveton voor; hij ging liggen voor de gaskachel in dezelfde positie, waarin Syveton door zijn vrouw was gevonden, en deze moest alles herhalen wat zij op dit oogenblik had gezegd en gedaan.

Vervolgens werd een hond vastgebonden voor de gaskachel, met een krant op het hoofd, zooals ook Syveton - volgens de verklaring van zijn vrouw - was gevonden. De hond was na 55 minuten, onder jammerlijk gehuil en vreeselijke stuiptrekkingen, gestorven.

De conclusie, welke uit deze proefnemingen wordt getrokken, is deze, dat alle gedachten aan een ongeluk moeten worden opgegeven. En ook het vermoeden, dat er zelfmoord heeft plaats gehad, wordt thans hoe langer hoe onwaarschijnlijker. Immers waar 55 minuten noodig waren om den hond door het inademen van gas te dooden, zou deze tijd voor een volwassen mensch minstens twee uur moeten bedragen. Ook zou er voor Syveton een bovenmenschelijke inspanning toe noodig geweest zijn, om gedurende al dien tijd op dezelfde plaats te blijven liggen. Toch zou de rechter van instructie, Boncard, nog steeds overtuigd zijn, dat er zelfmoord heeft plaats gehad.

(Vaderland).

De meeste lezers van ons Blad zullen wel meer of minder op de hoogte zijn van het geruchtmakende, echt-Parijsche schandaal *Syveton* (zie hierover ook de in dit Blad opgenomen: Echo's uit Parijs). Is het niet ergerlijk, dat dergelijke vuile en gemeene menschen-geschiedenissen nu ten slotte, óók nog meebrengen het martelen en mishandelen van onschuldige beesten? Indien er vóór vivisectie van *medische* zijde iets te zeggen valt, vóór *dit* schandelijk bedrijf der justitie, om daardoor een misdaad gemakkelijker te ontdekken, valt onder géén omstandigheden iets ter verdediging in te brengen. Als wij-menschen ons-zelf zoo onverkwikkelijk en laaghartig gedragen als in het zaakje *Syveton*, dan is dat toch waarlijk géén reden om onschuldige honden daarvoor te laten mee-boeten op een zoo laffe en zoo onverdedigbare wijze.*)

II. Een vraag... en een niet-onjuiste oplossing.

*) Intusschen is deze schandelijke proefneming nog een of tweemaal herhaald.

‘- *Du Lili, was mag denn das sein, Frauenfrage und Emanzipationsbestrebungen?*
- Das ist, wenn eine einen Ehemann haben möchte, und keiner sie fragt ob sie seine Frau werden möchte, und sie sich dann ärgert.
ANNA DE SA VORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Onbekende. De causerie vind ik niet geschikt. Voor niet-Hagenaars te onbelangrijk. Die stellen absoluut géén belang in de door U beschreven feestelijkheden. Ligt ter Uwer beschikking.

Nannie van Wehl. Ik plaats deze bijdrage zeer gaarne. Wat zijt gij daarin vooruit gegaan, bij vroeger werk! Daarom laat ik haar denkelijk vóórgaan boven de nog bij mij berustende van U.

Mevr: J.v.M.G. te V. Ik dank U hartelijk voor Uw laatste briefje, en voor Uw vriendelijke woorden daarin. Uw bijdrage is naar de drukkerij. U-zelf zult de proef ontvangen. De tweede ontving ik zooeven, en plaats ik terstond. Dank voor Uw hartelijk schrijven.

Jaru. Ja, een novelle is zoo ongeveer datgene, wat gij er onder verstaat. - Ik dank U zeer voor Uw vriendelijk briefje, en heb Uw goede wenschen overgebracht aan mijn twee huisgenooten. - Dank ook zeer voor Uw sympathie in zake dierenbescherming.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

II.

Wegens plaatsgebrek moesten de Ingezonden stukken, tot een volgend nummer blijven liggen.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

18 Januari 1905.
18de Jaargang.
No 29.

Hoofdartikel
Een praatje over jonge menschen.

Korten tijd geleden schreef mejuffrouw Christiana A. Oudshoorn in ‘Onze Eeuw’ een artikel: ‘Iets over den invloed van muziek bij de opvoeding’.

Dit stuk is m.i. de aandacht wel waard; vooral der jongere en oudere lezeressen van de Hollandsche Lelie, van het blad, welhaast het eenige dat de triumpheerende feministe nog toeroept: ‘gedenk dat gij een vrouw zijt!’

Ook mejuffrouw Oudshoorn richt zich tot vrouwen. Niet tot de feministen, integendeel: tot de moeders. En om up to date te blijven voeg ik er bij: meer speciaal nog, richt de schrijfster zich tot de moeders, die nog tijd beschikbaar kunnen maken, om zich met haar kinderen in te laten. De raad, dien Christiana Oudshoorn aan deze uitstervende categorie geeft, is kort en goed: ‘'k Bid u, voedt het jonge zieltje met Schoonheid.’

't Is waar, in ‘Onze Eeuw’ maakt het artikel een zonderlingen indruk: zoo ongeveer als volgt: Eerst allemaal deftige mannen, ernstig van uiterlijk. Hooge voorhoofden omkransd met lauweren van wetenschaps-triomfen, klassieke gelaatstrekken, kortom het denkerstype, wijzend op peinzen en vorschen. De gebogen houding, het hoofd gesteund op 'n smalle hand, die de kin omvat, de geheele persoon geabsorbeerd uit zijn banale omgeving.... Zoo stappen ze daarheen, die geleerde hoofdartikelen, geletterd en gelouterd door hun afkomst en daardoor gerechtvaardigd. En achter hen, in stemmige livrei hunner geesteshuizen de critieken; als echte lakeien uit onmetelijke hoogte neerziende op het gewoel daar beneden, of wel door een goedkeurend hoofdknikje aanmoedigend - beide even onverdragelijk.

En midden tusschen die allen in, beweegt zich in een elegant zomertoiletje een hupsch jong meiske. Geen spichtige savante met te veel neus, en te weinig haar; overladen met

dooddoende phrasen goed geordend en van argumenten voorzien, gansch ontdaan van het laatste sprankje vrouwen-gemoed; neen, een goed-rond Hollandsch meisje, eenvoudig en innemend, bezield van degelijken ernst. Dat is 't artikel van mej. Oudshoorn.

Bijvoorbeeld wat dunkt u van het volgende (waar de schrijfster spreekt over.... maar dat zult ge zelf wel en beter uit haar eigen woorden begrijpen):

.... ‘Zacht zijn de woordjes, die ik je toe wil fluisteren, zacht de melodieën die ik je wil voorzingen, want wat daar binnen in je leeft is je zieltje, teerder, fijner en onbevlekter nog dan een leliënblad....’

Of mejuffrouw Oudshoorn spreekt tot een der vele studentinnen die Leiden's straten, collegezalen en het ‘clubhuis’ versieren? Neen, zij spreekt (erg conservatief) tegen, of beter: van het pasgeboren menschenwichtje, nog onbedorven, en onbezoedeld door de aanraking van de menschenwereld.

Waarom moet eigenlijk die aanraking altijd bezoedelen? Is dat een ouderwetsche conventie, of 'n natuurwet, of 'n roman-effekt, of is 't omdat het onbedorven zieltje naar omlaag getrokken moet worden om te gedijen tot middel-mensch; en dus ten slotte: ‘omdat die middel-mensch zoo hopeloos middelmatig is? (zooals Prof. Bolland zegt).

Mej. Oudshoorn laat er zich niet over uit. Om echter het menschenleventje zoo rein mogelijk te houden, geeft ze als leefregel: ‘'k Bid u, voedt het kleine zieltje met Schoonheid.’

En ontegenzeggelijk is, wanneer men waakt tegen indigestie, dat middel aan te bevelen.

Jammer, dat de schrijfster met haar schoonheidsvoedsel voor ouderen zoo zuinig is. Ik bedoel: 't is te betreuren dat zij den toon, waarmede zij haar stukje aanvangt, reeds zoo spoedig laat varen en ons een geruimen tijd niets anders voorzet dan citaten of in stadhuisstijl gestelde anekdoten uit het leven van musici.

't Komt mij voor, dat de schrijfster het tweede en de verdere deelen van haar artikel wel wat meer op haar eigen wijze had mogen vertellen. Nu doet 't zoo denken alsof ze zeggen wil: ‘en nu voedt je hun zieltjes in 't vervolg met schoonheid, anders stuur ik al deze door mij daarvoor geroepen autoriteiten op je af.’ En daar zijn gevaarlijke exemplaren bij! Hoor bijvoorbeeld wat onzin de heer Köhler (op gezag van de schrijfster) debiteert:

.... ‘Zelfs Schubert, waar hij de tot waanzin gesteigerde liefdessmart door tonen laat spreken, reikt ons vergif in zilveren schalen!’..

Mij dunkt, de eenige die hier ‘steigert’ is de gemeenschappelijke Pegasus van Mej. Oudshoorn en den heer Köhler. Zij wordt afgeworpen op de Duitsche grenzen en met hèm.... gaat 't beestje op hol.

Hoe men liefdessmart op een zilveren schaaltje legt en iemand wanneer het ‘gesteigerd’ is tot waanzin, - voor uitwendig gebruik - overreikt, begrijp ik niet. Ik heb 't geprobeerd maar 't wou er niet opblijven.

Evenwel - doet men aan den goeden wil eenige geringe concessie - dan blijft er van 't werk van mej. Oudshoorn nog genoeg over, dat de aandacht dubbel en dwars verdient. Vooral in een tijd als de onze.

Immers, is het niet allertreurigst zooals tegenwoordig het ‘schoone’ uit de samenleving gebannen wordt; en hoe het natuurlijk daardoor bij de opvoeding verre blijft van de jonge kinderen.

Om realiteit riepen groote mannen, toen de romantiek uitgediend had en in razernij was overgekookt. ‘Realisme, naturalisme!’ bulkte de menigte hen na. En daarmede werd de eenvoud die de realiteit kenmerkt, door het gekunstelde realisme van het vulgus verdrongen. Kunst en Schoonheid waren niet meer door rozenbanden verbonden; neen, kunst moest worden een sensatiekunst, een verzameling van mooie ‘dingen’ (vooral dat woord ‘dingen’ is karakteristiek voor de moderne richting: ‘voelen moeten ze 't kunnen, met de vingers betasten en bezoedelen!’)

Kinderen behoeven geen Bijbelsche geschiedenissen meer te leeren. Kinderpreeken zijn uit den Booze. - Maar de kinderen weten ook van geen ooievaar, geen Sint-Nicolaas of Klaas Vaak meer. Sprookjes behooren tot 't verleden; met andere woorden: elke zin van poëzie wordt ten spoedigste uitgeroeid. Stel je voor een modern kind, dat meegesleept wordt, ontroerd door een sprookje dat moeder het vertelt! Het moderne kind vrijt en de moeder flirt. En dan krijgt de kinder-filosofie (ieder jongen of meisje van veertien, zestien tot achttien jaar toe filosofeert over ‘onzienlijke dingen’) ook een geheel ander aanzien.

‘Het karakter,’ verzekerde mij een blauwkousende bakvisch, - beunhazend op kunstgebied - ‘bestaat uit een reeks van stemmingen.’ Een andere wist mij te vertellen:

‘onze moderne literatoren hebben gebroken met de conventie, van het eeuwige thema: misdaad, vergelding, belooning der deugd.

Zij toonen aan hoe de misdaad, de dwaling begaan wordt door den mensch als willoos werktuig van zijn passies.’

Gij ziet hoe het determinisme zich in een bakvischje's breintje moet krommen en wringen.

Zijn deze kinderen niet wijs - de redactrice zou zeggen: ‘dom-wijs’ - voor hun jaren? Is het niet typisch: het verpöbelnde kunst-idee, om den mensch tot ‘kuddedier’ geworden af te beelden, karakterloos, zonder individualiteit?’

En is het genieten van dergelijke kunst niet buitengewoon gevaarlijk voor jonge, onrijpe individuën? Gevaarlijk waarom? - Geenszins omdat de kunstenaar, in zijn ijver om vóór alles wáár te zijn, vervalt in het prediken van anti-moraal, desnoods van immoraliteit. De kunstenaar (althans de ware en groote) heeft hier nooit bedoeld: ‘te prediken’; aan hem is dus een misvatting van zijn intensie niet te wijten. Maar wel aan de ouders (ik zal mij onthouden van epitheta) die hunne kinderen niet genoeg hulp en leiding boden om tot het rechte besef van ‘het schoone’ te kùnnen geraken. De schapen zoeken en tasten en halen dingen uit de kunst, die er nimmer in gezeten hebben, noch er in gelegd waren door den artiest. Vóór alles ontbreekt den kinderen de leiding.

En nu mogen voor sommige naturen goede leiding desnoods onnoodig geacht worden: Een feit is 't toch - gij ziet het dagelijks om u heen - dat de ‘self-made’ kunstsmaak en kunstzin, een ongevoeligheid van de verfijnde moraal met zich brengt, d.i. voor de hooge geestesbeschaving. Bovendien is dat zoogenaamd vrije opgroeien de meest kunstmatige kweekerij die zich denken laat. Immers, dezelfde ouders, die hunne kinderen in volledige bandlooze vrijheid - dresseeren, wilde ik zeggen - opvoeden, houden hen toch verre van materiëele en andere zorgen, die hen in het latere leven onmiddellijk van het eigen gemaakte voetstukje afgooien.

En waar moeten de stumpers dan blijven? Toonen niet juist deze geheel-vrije-geesten, in gezelschap (dit is: de meeste zwartgallige elementen van de wereld in een klein bestek vereenigd) niet reeds terstond een onmiskenbare linkschheid en gebrek aan manieren, bonton en ontwikkeling? Waarom? - Omdat hun vrijheid hier zelf met den mond vol tanden staat. Kleine, kleine middelmenschjes zijn 't geworden, die vrij-opgevoede stumpers! Daarom: vóór alles ontbreekt den kinderen de leiding!

Waartoe toch eigenlijk? - 't Is onnoodig voor de zoo en zooveelste maal het beeld te gebruiken van kinderen verwaarloosd door de moeder, die 't te druk heeft met maatschappelijk werk, bepleiten van vrouwenrechten (daar komen waarachtig weer die afgezaagde: ‘vrouwenplichten?’) en sociëteits- of ander vereenigingsleven. Dergelijke woorden ('k spreek uit ondervinding) missen alle effect. Hoe komt dat toch? Is 't, jonge moeders, getrouwde jonge-meisjes - nog niet bekomen van de emoties verwekt door welgelukte mannenjacht - dat gij den toon van dergelijke argumenten niet vat? -

Welnu, ik wil het anders probeeren: Uw kind is niet een noodlottig gevolg van een begane dwaasheid of onvoorzichtigheid, uw kind is geen ‘speelpopje’, geen pronkartikel, geen prijscourant van uw bekoorlijkheden.... Het kind is het symbool van uw onsterfelijkheid. In uw kind leeft *gij* voort na uw dood niet alleen doch reeds

tijdens uw leven. Kortom het is uw wedergeboorte. Welnu dan.... maar wellicht vat ge ook dit niet? Ik wil 't anders probeeren:

Gij zijt gaarne naar de laatste mode gekleed en geniet graag van ieder pretje, dat binnen of buiten uw bereik valt. Doch het hoogste genot dat gij kent, is de streeling van zoetvloeiende afgunst-taal van uwe vriendinnen. Welnu, en al zijt ge nu zelf nòg zoo flink, zoo bedreven in sport en gezond naar lichaam en leden en onberispelijk getooid, uw vriendinnen zullen zich wreken op de dwaze onbeholpenheid van uw onopgevoed kind. Ik bedoel: dat vervelende en domme wicht zal u vreeselijk blameeren! Voorzichtig dus.

Daarom, al heeft de laatste lezing over vrouwenrechten van Professor die of die (ge weet wel, die man met die mooie oogen) het laatste vonkje moederliefde gedoofd; toch is het zaak, om der wille van de afgunst van uw vriendinnen, te zorgen dat het kind niet zoo in 't wild opgroeit en zoudt ge goed doen, u er eens mee te bemoeien - ten minste als ge tijd hebt, want ik weet: ge hebt 't o-n-t-z-e-t-t-e-n-d druk.

Daarom, en nu voor 't laatst: vóór alles ontbreekt den kinderen de leiding!

En daardoor missen de ouders volkomen het vertrouwen hunner zonen en dochteren.

En vooral door het verwaarloozen van het kind door de moeder worden de woorden van Nietzsche meer en meer tot een harde waarheid: 'Wenn ein Weib zu Kindern kommen will, lässt es gewöhnlich nicht die Kindlein zu zich kommen, sondern die Männer!' - Wilt toch inzien, 'moderne' moeders, dat de geboorte van het kind een wensch is, die geuit wordt en vervuld door de opvoeding. En dat die opvoeding véél goed moèt maken: Bedenk dat er ook in dit woord van Nietzsche veel waarheid ligt: Die Ehe ist genau so viel werth wie Die, welche sie schliessen: also ist sie, durchschnittlich, wenig werth.' Wat kan men dan verwachten van de vruchten uit een echt, wanneer die vruchten verwilderd opgroeien? Geloof me, dan heeft Napoleon een goeden raad voor u: 'En amour, la seule victoire est la fuite.' Daarom opvoeden, opvoeden, co-educatie, prachtig goed! Mits: de tezamen opgevoeden zijn: Gij, jonge moeders, en uwe kinderen.

JHR. A. Rappard.

Leiden, December 1904.

Over theosophie. Wat verschillende denkers daaromtrent zeggen.

Hebben wij vroeger op aarde geleefd? Zullen wij weder op aarde leven?
Wat groote denkers over het onderwerp van wedermenschwording*) denken.

II. H. Rider Haggard.

De vraag hier voorgelegd is moeilijk te beantwoorden door ons arme stervelingen, die verstoken zijn van herinnering van voorbijgegane tijden en van vooruitzien van de dagen die komen zullen; wier eenigste wereldsche leiders zijn: verstand, intuïtie en die kennis, die wij door langzaam en moeilijk onderzoek putten kunnen uit de geheimen der Natuur. Misschien schijnt het licht der waarheid zoo vurig op ons, dat we door dien overdaad niet zien kunnen, verblind als de vleermuis door zonneschijn. Mogelijk - inderdaad, waarschijnlijk - niet totdat we in de duisternis fladderen die ons allen wacht en die ons, als onze oogen geopend zullen zijn, de ware sfeer onzer werkzaamheden mag blijken te zijn. Toch hebben wij recht dit mysterie te onderzoeken, dat zoo onuitsprekelijk gewichtig is voor ieder onzer, zoo diep begraven liggende als het is aan den diepsten wortel van alle dingen.

Zonder nog de kleine leeringen en bespiegelingen te noemen, zijn er drie groote leeren van gedachten, die uitzien naar het wonder van 's menschen oorsprong en bestemming van af drie verschillende standpunten, hoewel de leer van de twee, die ik eerst denk aan te halen, mij niet geheel onbestaanbaar schijnt.

De geboorte van den mensch.

Eerst komt de Christelijke godsdienst, de belangrijkste en meest vooruitgegane, hoewel niet de meest aangenomen in de wereld. Volgens haar leerstukken kwam de man in volmaakten staat op de aarde, uit welken staat van geluk hij geheimzinnig

*) re-incarnation.

viel door de verleiding van de vrouw, zijne gezellin en aanvulling; zij werd uit zijn lichaam genomen zooals voortaan de mensch uit haar geboren zou worden, doch hoewel vleesch van zijn vleesch en bloed van zijn bloed, blijkbaar meer vatbaar voor slechten invloed, of liever een beter geleidster dan hij was. Door die zwakheid van hem in het Geloof ontstond de groote straf van 's werelds ellende, beginnend bij de geboorte van ieder schepsel en eindigend, of mogelijk niet eindigend, bij zijn dood. Uit dezen ongelukkigen toestand is de mensch eindelijk verlost door dien machtigen Verlosser, dien ieder Christen kent, door welke verlossing hij weêr kan opklimmen niet alleen tot de plaats waar zijn eerste ouders hem van beroofden, maar ook tot de heerlijkheid van eene zalige onsterfelijkheid of - indien hij die verwerpt - in de duisterheid van den tweeden dood kan vallen.

Korte tijd voor beslissing.

Nu, bij deze leer schijnt de tijd inderdaad kort die den mensch gegeven is voor onveranderlijke keuze tusschen deze twee wijd-uiteenloopende wegen.

De kindsheid en de slaap er afgetrokken kan een gansch leven van een mensch tot omstreeks een 30 jaren van bewustheid komen, met hare gevolgen van persoonlijke verantwoordelijkheid. Daarenboven schijnt, niettegenstaande de verklaringen in Lukas XIII, v. 47-48 weinig toegevendheid toegepast te zijn door den machtigen drang van vroege verzoekingen, omstandigheden en plaatselijkheden, of voor de groote kracht van aangeboren neigingen die den eenen mensch, bij alles, als met een woord tot

zondigen leiden, terwijl tusschen anderen en de bepaalde zonde een muur gebouwd is, dien zij niet wenschen over te klimmen. Verder komt voorbeschikking op den voorgrond (Romeinen VIII, v. 29-30).

Doch zelfs als dit een te bekrompen uitlegging is, en, inderdaad alle buigingen zijn gegeven aan den eenen of anderen kant voor de voorwaarden, die strekken deugd of ondeugd bij den mensch op te wekken, als de kleine rekening gesloten is, wordt de veroordeeling, die er uit voortkomt, verondersteld onherroepelijk te zijn. In deze of die richting, zoo gelooven de meeste christenen, is de bestemming van een eeuwige ziel dan in alle eeuwigheden bepaald. In het huis van deze tijdelijke wereld, waarvan de grondslagen zoo haastig en bij zulk onzeker weersgesteldheid gelegd zijn, afgebroddeld met elk materiaal dat voorhanden was - zand, steen of marmer - en niet altijd in een ligging naar eigen keuze, moet van eeuwigheid tot eeuwigheid die ziel dwalen. In alle geval is dit het geloof dat door menigeen zonder twijfel of haarkloverij is aangenomen.

Wat het Boedhisme leert.

De tweede leer noemt onder de aanhangers de volgelingen van Boedha - ik geloof omstreeks een vierde van het menschelijk ras - en een kleine groep vrijdenkers. Deze houden vol en gelooven blindelings, dat de menschelijke volksstam, of ego, of aanwezen, of Karma, in den beginne ontstond uit eenige kracht of middelpunt, waarvan zij de juiste afkomst, zoover ik kon nagaan, zorgvuldig vermijden uit te pluizen. Met lange tusschenpoozen van rust in een geestelijken staat of toestand ‘devachar’ genoemd om nog vroegere toestanden voorbij te gaan, die plantaardige en zelfs delfstoffelijke openbaringen behelzen - bezielt ditzelfde ego een verbijsterende opvolging van natuurvormen, niet alle menschelijk, tot ten laatste, na millioenen jaren, het haren weg teruglaveert naar de levensbron, waaruit het voortkwam. Hier is het gelukkig in opgenomen, tenzij, inderdaad, de aard, die het eindelijk ontwikkelt, leidt tot haar uitdooving in de onbepaalde diepten van dood.

De bizonderheden van dit geloof zijn zeer nevelachtig en verward voor onze Westersche begrippen. Men vertelde ons dat ‘meesters’ - verwonderlijke wezens, meest in Thibet wonende - bestaan, die er alles van begrijpen, en alles konden uitleggen, indien zij wilden. Voorloopig blijven ze echter liever in Thibet, ofschoon het een onopgelost raadsel is, dat ze dit doen als ze zooveel te vertellen hebben, waarnaar de wereld gretig luistert.

Als hun kennis gebaseerd is op de rots van waarheid, waarom zouden ze aarzelen die bloot te geven aan de kritiek van het algemeen?

Waarheid is groot, weten wij, en zal de overhand hebben. Toch kan de gewone diep geïnteresseerde man eenige stamgedachten verzamelen uit die geheime verborgen bron, die oprijst uit den eersten chaos en blijkbaar verloren is in een laatst, roemrijk niet. Het zijn zeer grootsche gedachten, wel waard gelezen te worden en om te onthouden na lezing.

Twee groote gedachten.

Deze houd ik voor de twee voornaamste.

1. Dat de individueele vonk van het heilig vuur - ter wille van de geschiktheid alle onderdeelen missende van het aan wezen, laat ons het ziel noemen - duidelijk afzonderlijk blijft tot haar loopbaan door een menigte van openbaringen is gegaan in deze of andere werelden.

2. Dat in de loopbaan van deze openbaringen of gescheiden aardsche levens zij haar eigen karakter toont en haar eigen bestemming vormt, door haar van tijd tot tijd weder mensch te doen worden in passende vleeschelijke tabernakels, en langzamerhand beter en beter wordend, of slechter en slechter, tot ze het eind bereikt, dat ze in waarheid overleggend heeft uitgekozen, na tienduizend gelegenheden op een ander pad te gaan indien ze wilde.

Ons einde is niets.

De derde groote leer, die van de materialisten, beweert dat zij alles heeft uitgevonden, welk alles tot niets uitkomt - in zoover wat eenige geestelijke toekomst van ons geslacht betreft. Volgens deze schijnt het dat leven een voortbrengsel is van zon en vocht, dat eindigt en geheel vernietigd wordt bij den natuurlijken dood. Dat wij menschelijke wezens ziellooze beesten zijn, die langzaam ontwikkeld zijn uit andere lagere beesten, die onze voorvaders waren. Dat we niets achter ons hebben (behalve een lange reeks van de genoemde onaantrekkelijke beesten) en als onze levensstrijd is afgeloopen, zeker niets in 't vooruitzicht hebben dan onzen doodstrijd en een eeuwig vaarwel aan alles wat ons dierbaar was. Dat er geen

God is - slechts een blinde macht die zich uit in de wreedheden der Natuur, die om geen enkele reden begon en tot geen doel werkt waarin we het minste belang hebben, en dat we onze begeerten moeten bepalen tot de hoop dat de menschheid in toekomstige eeuwen zal vooruitgaan, totdat die voorheen genoemde blinde macht toevallig er een einde aan maakt.

In waarheid, zoo weinig beduidend bewezen, schijnt dit geen vroolijk geloof; en indien zij onder ons, die anders grootgebracht zijn en aan andere gedachten vasthouden, verplicht zijn dit aan te nemen voor gewicht van bewijsgrond, dan mogen we wel met Paulus zeggen dat in zoo'n geval wij het ellendigst zijn van alle menschen.

Inderdaad, in dat geval, zou het wenschelijk zijn dat de meerderheid van ons nooit geboren was. Veel beter de duisternis van niets dan de oneindige bevattelijkheden voor uitgezocht verschillend lijden, het gevoel van krachtig, groot en goed te zijn, als we maar vrij waren van de banden van het lage vleesch dat ons brengt waar we niet wilden gaan (Romeinen VIII v. 19-25) en de kennis van de groote machten die ademen en strijden in haar omhulsel, allen veroordeeld terstond vernietigd te worden en verloren te gaan. Gelukkig echter, zijn er velen en onder hen eenigen die het onderwerp naar hun beste weten onderzocht hebben, die hun de uitkomst verschaffen dat wij niet lijden onder zulk een nood. In hun zelfbewustheid, instinct, rede en openbaring worden krachten vereenigd en komen te zamen op tegen de bedreiging van dit afschuwelijk eind, deze verschrikkende gebeurtenis die, met het lichamelijk bestaan, gevoel, zedelijke aspiratiën en geestelijke voltooiïng te verslinden heeft.

Naar Waarheid uitziende.

Waarheen moeten dan zulke menschen zich wenden om troost en hulp? Eenigen, mogelijk de wijsten, konden antwoorden: - Laat hen tevreden zijn met de juiste letter en de zichtbare leeringen van het Christendom, alles aannemen wat ze niet verstaan kunnen en om de struikelblokken heengaan, die ze niet kunnen vermijden. Of indien ze zichzelven met dit ontkennend beginsel niet tevreden kunnen stellen, indien, bij voorbeeld zij de moeilijkheden voelen, die in het begin van dit schrijven zijn aangehaald, konden anderen er aan toevoegen: - Laat hen de letter navorschen en de leer wat nauwkeuriger bestudeeren. Kunnen zij daarin iets vinden dat de mogelijkheid ontkent van de ontwikkeling van de enkel mensche!ijke ziel, van haar rijpen tot goed of kwaad door een serie van aardsche levens?

Wederom is er iets in die ontwikkelingstheorie dat absoluut onbestaanbaar is met de op aarde verschijning van een goddelijk aangelegden Meester en Verlosser, wiens roeping het was den menschen de wijze te openbaren, waardoor zij den gepasten tijd van dat bestaan konden opmaken, dat, bij die opmaking, alles wel beschouwd, maar één bestaan, tot hun laatste voordeel zou zijn, en hun in te prenten dat aan het eind van dezen tijd onvermijdelijk het oordeel komt. Is het ook niet mogelijk dat, op een wijze die niet te begrijpen is, de schenking of de toeneming of de verhaasting van dien tijd afhing van de zelfopoffering van dien heiligen Leeraar?

Indien de twee eerste van deze vragen ontkennend beantwoord kunnen worden, en de laatste bevestigend - en hoewel ik er mijn eigen meening over heb, is dit punt er geen dat ik waag te betwisten - is de gevolgtrekking belangwekkend en belangrijk.

Dan zou het mogelijk zijn het Christelijk dogma overeen te brengen met dat van de trapsgewijze ontwikkeling van 's menschen geest, voornamelijk door zijn eigen pogingen en niet beïnvloed door voorbeschikking (behalve in den zin van voorkennis) gril of toeval, daar, genoeg tijd en gelegenheid gegeven, aangeboren neiging en de wet van middelmatigheid de overhand moeten hebben. Zulk een oplossing zou zeker appelleeren tegen het verstand van ons geslacht, want hoe verheven zou de godsdienst zijn, die zulk een resultaat gaf! Welke grootschheid, welke majesteit zoude zijn in het machtig schema, waaronder de hellichtende toortsen, de vonken, ontstaan uit de centrale Vlam van ‘zijn’, ieder van hen bezield door de twee grondslagen van goed en kwaad eigen aan hun innerlijk wezen, als deze niet alleen één kort leven, maar vele levens waren gegeven en veel gelegenheid dat kwaad uitteroeien, en aan 't eind terug te keeren tot de bron, waaruit zij ontstonden, gezuiverd van alle schuim - rein en onsterfelijk!

Eene verklarende oplossing.

Hoe goed ook, zou zulk een schema de schrikkelijke onbestaanbaarheden verklaren, de dwaze kansen en de blijkbare tegenstrijdig-

heden en onrechtvaardigheden der wereld! Want dan zouden al onze ontmoetingen, scheidingen, liefde, haat, huwelijken, gebreken, onbekwaamheden, voorspoeden en voorrechten en wat niet dat nu zoo onverklaarbaar schijnt, zoo verbijsterend, zoo dronken zelfs, de macht hebben van een gezonde en geordende interpretatie. Van deze interpretatie - dat wij slechts de onzichtbare, veelgekleurde draden zien, die wij in ons stille uur van bewustheid weven - die, als het werk gedaan was, begrijpen zouden èn de grootheid van het patroon èn het doel waarvoor wij, de wevers, onbewust het kleed maakten, dat we voor eeuwig dragen moeten? Dan ook, zouden wij leeren dat toeval en overeenstemming niet bestaan, dat alles met bedoeling is beslist - over het algemeen ons eigen bedoeling doch gezegend en ingegeven van boven en van het eene leven op het andere overgegaan door onze eigen daden en wil. Dan zou oordeel niet langer willekeurig en plotseling en hard schijnen, al was het rechtvaardig, daar dat oordeel onze keus zou zijn, ook gebaseerd op de gedenkschriften voor eeuwig in het diepst onzer ziel geschreven, die door de handelingen en wenschen daar geboekt, gefatsoeneerd waren voor hun laatsten vorm.

Het oordeel van den Schrijver.

Maar het raadsel aan het hoofd is: ‘Hebben wij op aarde geleefd en zullen wij weder op aarde leven?’ Ik heb getracht dit op mijn manier te behandelen - namelijk, door aan te toonen hoe het wordt beschouwd door drie verschillende leeringen van gedachten en verdeelingen van menschengeslachten. Indien echter, zooals ik begrijp, een personeel oordeel noodig is, wil ik er een geven voor het weinige dat het waard is. Om de redenen boven beschreven en anderen waarvoor ik geen ruimte heb ze op te geven, schijnt het mij niet alleen mogelijk, doch misschien waarschijnlijk ook, dat wij vroeger geleefd hebben en zoo wederom zullen leven.

Bij de tegenwoordige hoogte van onze kennis en verlichting is het onmogelijk meer te zeggen.

Uit ‘The Christmas Number of the London Magazine.’

(Wordt vervolgd.)

Naar aanleiding van het laatste Diligentia Concert.

Wanneer men iets wonderteêrs en heiligs, diep in zijn binnenste heeft bewaard, en het wordt dan onverhoeds aan het licht gebracht, en voor het publiek, dat dan dit heilige niet erkent, ontvangt de ziel een schok van smart en van verbazing.

Zoo ging het ons gisteren avond toen wij voor het eerst in Diligentia de liederen hoorden van Hugo Wolf, die in de eenzaamheid ons hart op het innigst hadden geroerd.

Woorden van verwondering en van afkeuring klonken om ons henen.

Het publiek, dat door den ophef in Duitschland en andere groote landen, zich mogelijk had voorgesteld iets wonderbaars te hooren van dien jongen man, als god vereerd, zal zich wel bitter teleurgesteld hebben bevonden.

Toch stond hier op het podium een zangeres, die door haar prachtige voordracht van Händels majestueus danklied, getoond had een kunstenares te zijn.

Hoe anders werd het ons echter te moede toen daar werd aangestemd het etherische Frühlingslied, zoodanig als er na Schumann niet geschreven werd, tenzij het Wolf's eigen Glanymed van Goethe zij.

Het tempo was te snel om al de fijnheden van begeleiding en van zang te doen uitkomen. Het ging voorbij als een wervelwind, waarin zij, die toch met het lied bekend waren, reeds moeite hadden het etherische waaien, het suizen en ruischen, al het teedere verheffende eener voorjaarsstemming weêr te vinden.

'Lebhaft' en 'jubelnd' zooals de Componist er zelf boven schreef, beteekent niet gejaagd en onduidelijk. Het tweede lied, uit het Spaansche album, was al evenmin geschikt om eenig denkbeeld te geven van den genialen liederdichter, gelicht als het was, uit een cyclus, en als onderdeel niet tot zijn recht komende.

Alleen op een liederavond (zooals nu in Duitschland en Oostenrijk bij herhaling door den Hugo Wolf-Verein gegeven worden zou de ontvankelijke toehoordereen denkbeeld krijgen van de grootheid en alles-omvattendheid van dit muziekaal genie. Want met reden mogen wij zeggen, dat, hetgeen Wagner door zijn muziekdrama geweest is voor het tooneel,

Hugo Wolf dit is voor het lied op dramatisch lyrisch gebied. Wat is een lied als Peregrina anders, dan een drama, en van het aangrijpendste soort, door Mörike als dichter weergegeven, door Wolf als Componist tot in het oneindige verdiept. Want waar het vermogen eindigt van het menschelijk woord, daar vangt het Mysterie aan van het rijk der tonen. Muziek neemt op haar hemelhooge vlucht, het poëtisch woord in 't onbegrensde mede.

Welke eischen stellen Hugo Wolf's liederen aan pianist, aan zanger en publiek?....

Hoe doordrong de Componist zelf het gedicht, hoe doorvoelde, doorleefde hij het, vóórdat hij het woord in tonen bracht?

Des avonds het gedicht lezen, het in alle opzichten doorgronden, zich één maken met den geest des dichters. Dan legde hij zich ter ruste, en in den slaap scheen onbewust de ziel het lied reeds te omvangen.

Gelijk een bloem in stillen nachtdauw openbloeit, getrokken door het magisch licht der maan, zoo ontbloeide in deze ziel de wonderbare bloem der melodie.

Des morgens had hij slechts met blijde hand te plukken.

Hij beefde van geluk, verrast en verrukt als hij was door eigen vinding. De extase daalde op hem neer als gave Gods. In heilige inspiratie was hij als buiten zich zelven....

Wij allen weten dat wij dit hoog genot gekocht hebben met de omnachting en het tragisch einde van zijn heerlijken geest.

Waar Wolf zich zelven zulke eischen stelde in het doorgronden van het gedicht, staat de toehoorder, onbekend met zijn kunst, voor een nog zwaarder taak, het verstaan der woord verklanking.

In opmerkelijk contrast reeds met andere Componisten, is bij Wolf de hoofdzaak wat de dichter zegt, en niet het zuiver muziekale element alleen.

Ieder woord van den dichter wekt in zijn geest den juisten ‘Anklang’, daarom dat hij niet, als vroegere Componisten, bij een vers van drie coupletten het lied steeds weer van voren af aan beginnen doet. Is het gedicht van drie coupletten, zoo zult gij u ook hebben in te werken in drie bladzijden compositie.

Zóó alleen kan, gelijk bij Wagner, de zang zich direct aansluiten bij het woord.

Nogmaals vragen wij welke eischen het aldus verdiepte en verklankte gedicht aan pianist en zanger stelt?

De zanger moet pianist zijn - de pianist ook zanger. Zang en spel moeten te samen één gedicht van tonen worden. Eerst moet men zich wel degelijk op de hoogte stellen van de waarde der begeleiding, hier een verouderd woord, van geen beteekenis meer, daar zang en spel zijn van gelijke schoonheid. Zij vullen elkander aan, dragen en omhullen elkander; zij gaan te samen gelijk een schoone stroom golft door een landschap en het bezielt.

Wanneer zal zij opstaan, van waar zal zij komen, de echte Wolf-zangeres, gelijk mettertijd verrezen, als door den tijd geroepen, de echte Wagnerzangers en zangeressen.

Een zangeres als Pregi, bij wie het eenvoudigste woord een muziekale expressie erlangt, doch met de Duitsche innigheid en diepte eener Rosa Sucher.

‘Prometheus’ en ‘Gränzen der Menschheit’ te hooren zingen door Carl Hill, te vroeg verloren voor de kunst; - een Mevrouw Offermans ‘der Genesende an die Hoffnung’, het mysterieus dramatisch ‘Peregrina.’

Sophie van Hove, kondt gij terugkeeren tot het roemvol verleden in kracht en jeugd, gij die als onovertroffen Schumann-zangeres ons heilig en onvergetelijk blijft, gij zoudt in ons land, de éénige zijn die door den glans uwer heerlijke stem, de diepte en innigheid van uw muziekaal doorvoelen, uw ongeëvenaarde voordracht, ons al de fijnheid en volkomenheid, de dramatische kracht zoudt wedergeven van de liederen van Hugo Wolf.

Want gij waart pianiste en zangeres te samen; gij maaktet van het voorgedragene één gedicht: heilige drieéénheid van woord, spel en zang!.....

Een oproeping tot hen, die de gave ontvingen van het lied!

Mogelijk zijn zij nog jong, in het opbloeien begrepen....

Beseft het dan goed, welk een voorrecht het is jong te zijn, kracht en vermogen te kunnen ontwikkelen, nog een leven van streven en volmaking voor U te hebben,

want het is een grootsche, ernstige taak, een heilige plicht, die ten deel valt aan een tijd, welke de eer had een Hugo Wolf te aanschouwen.

Zulke groote kunstenaars - echte Magiërs: ziel en levenwekkers - brengen hun gevolg van vertolkers mede.

Niet alleen voor U zelf, o Jeugd, eene groote schat, een onuitputtelijke bron, maar ook voor het hoogste genot en de volmaking van anderen! De taal, die uiting geeft aan het onuitsprekelijke, ware geestentaal, zielespraak die in het heelal haar echo heeft! -

Wat niet met woorden is te noemen, noch uit te beelden in vorm en lijn, wat niet in glans en licht en kleur is weêr te geven, vertolkt het lied, zooals door dezen wonderbaren geest doorvoeld, doordacht - en werd doorleden.

JOS. GIESE.

Ter bespreking toegezonden.

't Kereltje, door Wilhelmina van Heffen. (Uitgave van A.W. Bruna en Zn., Utrecht). In den goeden zin van het woord zou ik dit boek willen noemen: een 'lief'-geschreven en 'lief'-gevoeld verhaal. - Groote letterkundige waarde zit er niet in; ofschoon het, vlot en vloeiend geschreven, toch ook niet geheel en al talentloos kan worden genoemd. Maar de meeste waarde zit 'm in den gevoeligen inhoud. De geschiedenis van *'t Kereltje* is die van een klein aanvallig ventje, wiens vader eerst dóór en bij zijn dood inziet hoeveel hij in hem bezat en verliest. In dat gegeven worden we dus eenigszins herinnerd aan dat Engelsche meesterstukje: *Misunderstood.* Dat het echter niet in de schaduw kan staan van dat juweeltje bewijst nog niets tegen de Hollandsche schrijfster. Het is niet iedereen gegeven een zoo éénig kunstwerk als *Misunderstood* is te scheppen uit zoo schijnbaar-alledaagsche kleinigheden, gegrepen uit het dagelijksche leven! - In zijn eigen bescheidener soort nochtans kan men *'t Kereltje* gerust een veelbelovend bewijs noemen, dat in *Wilhelmina van Heffen* een schrijfster is opgestaan, die het kinderhart begrijpt en navoelt, en zijn te weinig-verstaan lief-en-leed aandoenlijk vermag te schetsen.

Een Moderne Eva, door Pierre de Coulevain, vertaald door mej. B. Stolk. (Uitgave van de Hollandia-drukkerij te Baarn). - Het feit dat deze roman is vertaald naar de 17de fransche uitgave bewijst, dat hij behoort tot de veelgelezen boeken. Inderdaad is het een boeiend-geschreven verhaal, spelend in het buitenland, in verschillende plaatsen, en dat daardoor zeker voor lezers, die houden van afwisseling in hun lectuur en van een vluggen verhaaltrant, veel aantrekkelijks zal bezitten.

Gerda door Elise Soer. (Uitgave van S.C. van Doesburgh, Leiden). Elise Soer behoort tot die oude bekenden, die men graag ontmoet in de boekenwereld. Ik lees echter liever hare kortere verhalen, dan een roman als *Gerda.* 't Komt mij voor, dat zij daarin te veel heeft gewild, te zeer gegaan is boven haar krachten. Daardoor krijgt haar wijze van vertellen iets van een opstel, iets dors en droogs. En dan ook is dat verzoenende slot zoo geforceerd. Die praatjes van *Gerda* en van den dominee zijn zoo boek-achtigmooi. Op *zulke* oogenblikken zegt men in de werkelijkheid niet altijd van die preciestoepasselijke dingen. Wèl een boek waaruit heel veel vrouwen wat goeds kunnen leeren.

Moraliteit door Egberta C. van der Mandele. (Uitgave van H.J.W. Becht, Amsterdam). - Deze roman is, gelijk reeds de titel aanduidt, een tendenz-roman. Uit dit oogpunt moet men hem dan ook alleen lezen, want voor het overige zit er niet heel veel in. Nieuw is het onderwerp niet bepaald. Er is, vooral in den laatsten tijd, reeds zooveel gewezen op deze soort dingen, dat men de schrijfster niet den lof kan toezwaaien van een nieuw gezichts-punt te hebben geopend op een nieuwe of weinig-besproken questie. Maar met dat al is haar bedoeling een goede en een eerlijke. En men mag haar daarom de sympathie die haar toekomt niet onthouden. Zij beschikt over een gemakkelijken lossen stijl, en werkt haar onderwerp vlug en handig uit. Aan heel veel onbeduidende, nooit over de ernstige dingen van 't leven nadenkende vrouwen zou ik willen raden: Lees dit boek te uwer uitspanning. Want het zal U niet vervelen maar werkelijk-aangenaam-bezighouden, en gij zult er tegelijk iets door leeren.

Groote Zielen door Catharina Alberdingk Thijm. (Uitgave van Valkhoff en Co., Amersfoort.) - Deze *Groote Zielen* bewegen zich in zeer voorname kringen, van pausen, vorsten, kardinalen, enz. enz. De bedoelingen der schrijfster zijn beter, dan de vorm dien zij kiest voor haar werk. Zij houdt ervan te bombardeeren met fraai-klinkende voornamen en indrukwekkende titels. Het raam, waarover zij haar te bewerken stof spant,

is dientengevolge van een zeer bijzonder soort. Wat de stof-op-zich-zelf beschouwd aangaat, mej: *Alberdingk Thijm* is, blijkens haar opdracht van het boek aan haar oom, een predikster van 'zieleleven en van streven naar 't Ideaal'. Wat wil men meer? Men moet voor die goede-bedoelingen achting hebben. Ik stel mij voor, dat de schrijfster haar lezers voornamelijk vindt onder dat publiek, dat een roman nog drie-maal zoo mooi vindt als een gewoner boek wanneer er op elke bladzijde vier gravinnen, zes jonkheeren, en tien doorluchtigheden en excellenties in voorkomen. Overigens doet mej: *Alberdingk Thijm* het op dit punt nooit minder, dan met 'n vorst of 'n majesteit, op z'n allerbescheidenst een prins of een hertogin...

Van Java's Wegen door J.E. Jasper. (Amsterdam, P.N. van Kampen en Zn.) - Over Indië is de goede literatuur nog niet uitgebreid. *Jasper* behoort in de laatste jaren tot hen, die in dat opzicht iets weten te leveren dat de moeite van het lezen waard is. Jammer vind ik het, dat iemand die de Indische natuur zoo goed kent, zich laat verleiden om haar te beschrijven in zulk woordgeknutsel zonder zin, als b.v. blz: 131.

'*Hij kwam weer op open veld, dorre klonterige vlakte, met weer dezelfde vierkante heen en weer kruipende dijkstrookjes, vlakte die tusschen hem en den gezicht-einder breed oprees tot een buikige heuvelbobbeling. Bandoe- en klampisboomen met ijle fijnbladerige kruinen kropen daarachter weg..... Wolkenlucht van spatterige, streperige kleuren, vol rafelige, grijsblauwe vlekken, die licht aangeplakt schenen tegen een wijden, rood-omlichten achtergrond, bolde luchtigjes weg achter de lange heuvelrei, scherp aflijnend de zware, zekere kleuren van het dorre, droge veld'.* - - - Ware het niet om de namen dier boomen (Bandoe- en klampis-boom), deze van alle nieuwerwetsche woord-photografen nagedane 'natuurbeschrijving' oftewel leuterpraat, zou passen in elk hedendaagsch kunstwerk van elk hedendaagsch prulschrijvertje van den zooveelsten rang, genre: De groote Meester uit Baarn in het witte badpakje. - *Jasper* staat te hoog om zichzelf klein te maken door zulk nabauwen. Indië is een zoo wonderbaar-mooi land, dat het wel de moeite loont voor hen die *zien* kunnen, ons haar schoonheid uit te zeggen in scherp-belijnde beelden. *Augusta de Wit* is in dit opzicht een schitterend bewijs van *kunnen.* Zij heeft Indië lief. En zij zegt ons *hoe* het land dat zij liefheeft is, voor hem die oogen heeft om te aanschouwen zijn wondre tropen-heerlijkheid. - *Laatste tocht* is, van de novellen waaruit *Jasper's* bundel bestaat, voor mij het meest-aantrekkelijke stuk. Maar geheel het boek is één getuigenis van werkelijk talent....

Wigle Wever. Een boeren-oorlog in Friesland door S. Bartstra. (Uitgave van Meijer en Schaafsma, te Leeuwarden.) - Een historisch verhaal spelend omstreeks 1500, en speciaal aantrekkelijk voor Friezen en beoefenaars hunner historie. - Ik-voor-mij houd niet van historische verhalen. Geschiedenis-op-zich-zelf-beschouwd lees ik bijzonder graag. Maar, komt er verdichting bij, dan weet men niet meer wáár de waarheid ophoudt en wáár de fantasie begint. Intusschen, smaken verschillen. Voor hen, die houden van een bevredigend slot, zij hier nog gemeld dat de schrijver besluit met 'het vrome dichterwoord':

'Gij schept uit lijden hemelvreugd,
Uit zonde een hooger trap van deugd,
En uit verwarring orde.'

Pahkasinum. Ind: roman door Boeka. (Uitgave van L.J. Veen, Amsterdam). - *Boeka* heeft méér Ind: romans geschreven, die niet tot het minste werk gerekend worden, dat in de laatste jaren over Indië het licht zag. Dit geldt speciaal van *Een Koffie-opziener*, dat ik met veel belangstelling heb gelezen, omdat het een goed denkbeeld geeft van sommige Indische en Regeeringstoestanden. Ook deze roman beoogt bepaaldelijk een doel, dat de schrijver zelf in een voorwoord meedeelt, van misstanden aantoonen: Af te keuren toestanden in de dessa en demoraliseerende invloeden op partikuliere landbouwondernemingen. Natuurlijk kan alleen een deskundige beoordeelen in hoeverre *Boeka* in zijn voorstelling overdrijft of eenzijdig is, dan wel de waarheid getrouw blijft. Maar in elk geval heerscht overal zooveel knoeierij en zooveel demoraliseerende invloed, op de wijze door hem beschreven, dat het wel der moeite waard is met zijn aanklachten kennis te maken. Als roman is het boek zeer lezenswaardig; een boeiend en belangrijk verhaal, dat je bezighoudt tot het einde.

Rebecca van Zonbeek-Hoeve door Kate Douglas-Wiggin (uit het Engelsch door Mevrouw Beelaerts van Blokland). (Uitgave van de Hollandia-drukkerij, te Baarn). - Er zijn boeken waarover anderen zoovéél zwetsen, dat *ik* er stil bij word en denk: Hoe is het ter wereld mogelijk, zoo te zeuren! Daartoe

reken ik óók Rebecca van Zonbeek-Hoeve. De Engelsche pers heeft zoo lang en zoo breedvoerig gebazeld over dit 'belangrijke' werk, en de uitgevers hebben zooveel reclame gemaakt met enkele oordeelvellingen, dat ik er het zwijgen toe doe. Wie het zóó mooi vindt, dien gun ik zijn enthousiasme van harte. Want *Rebecca van Zonbeek-Hoeve* is geen boek om tegen te waarschuwen, om hen die er mee dwepen van af te houden. Iedereen kan het gerust lezen. Iedereen kan het gerust in zijn huiskamer neerleggen. Het is een dik boek, een lijvig-uitziend boek. Wie een cadeau noodig heeft die koope het, want het is een geschenk waar veel in te lezen valt. Ook is het verhaal niet-vervelend geschreven. Het loopt gemoedelijk-langzaam van stapel. - In een woord, het is een goed boek, een braaf boek, een degelijk boek. Maar *ik* was blij toen ik 't uit had, en had afgedaan met de lijvigheid van *Rebecca!...*

Liefde's Meerderjarigheid door Edward Carpenter. (Uitgave van Van Holkema en Warendorf, Amsterdam). - Principieel betreur ik het, dat dergelijke boeken in den handel verkrijgbaar zijn voor iedereen, dat zij worden neergelegd op dames-lees-musea, waar rijp en groen ze komt lezen, en uitleent aan nog onrijpere en nog groenere vriendinnetjes, enz. enz. Want dergelijke boeken moesten door jonge-meisjes, (en *die* azen het méést op zulke 'onthullingen' als zij bevatten), niet anders gelezen worden dan onder *behoorlijke, degelijke, ernstige leiding.* Daaraan ontbreekt het hen juist echter. Achter den rug om van moeders en van opvoeders worden zulke, op-zich-zelf-goed-bedoelde boeken onrein-nieuwsgierig nagesnuffeld en, onbegrepen-, in-half-ontwíkkelde hersenen verwerkt; en op die manier richten zij méér schade aan dan zij onkruid uitroeien.

Daarom moeders: waakt over de lectuur Uwer dochters. Geeft dergelijke boeken niet aan hen in handen, op het gezag van een of ander lichtzinnig couranten-artikeltje. Bedenkt dat de een den ander napraat gewoonlijk, zonder zoo'n boek zelf te hebben gelezen; veel minder erover te hebben gedacht. Er staat in *Liefde's Meerderjarigheid* heel veel dat waar is, en goed om over na te denken, heel veel waarover gij Uzelf dient rekenschap te geven bij de opvoeding Uwer dochters. *Liefde's Meerderjarigheid* is géén verkeerd boek. Integendeel. Ik wenschte, dat al wie vrouwen heeft te leiden, het las en het begreep. Maar het is geen boek voor een leesgezelschap of voor een huiskamer, geen boek dat Uwe jonge overspannen dochters moeten lezen, zonder voorlichting en raad van menschen die ouder en wijzer zijn dan zij, en die het goed en eerlijk met haar meenen.

Boezemvriendinnen door Louise Mack. (Een vertelling uit het Leven van een Australisch meisje, uit het Engelsch door Mevrouw Beelaerts van Blokland), (uitgave der Hollandia-drukkerij, te Baarn). - Een meisjesboek, vervolg op *Lennies Schoolleven*, dat ik onlangs evenzeer in dit Blad aankondigde. *Boezemvriendinnen* speelt, evenals het vorige boek, in verre streken, zoodat de lezeressen zich een beetje in die toestanden moeten inleven. Daardoor echter is het ook frisscher en nieuwer dan 't gewone soort meisjes lectuur.

Stuurman Most door Walter Christmas (naar het Deensch van Mevrouw D. Logemanvan der Willigen) (uitgave van de Hollandiadrukkerij, te Baarn). Door een Deen geschreven, en spelend op zee in verschillende landen, is ook dit boek een van meer afwisseling en grooteren gezichtskring, dan de gewone, in Holland-zelf spelende jongensboeken geven kunnen. Misschien is het voor avontuurlijke reislustige jongelui een beetje verleidelijk met zulke lotgevallen al te veel te worden beziggehouden. Dat moeten de ouders in-elk-geval-afzonderlijk beoordeelen. Wat den eenen jongen

alleen boeit, windt den tweeden gevaarlijk op, en laat den derden misschien heelemaal koud. Ik herinner mij, dat mijn vader aan een broer en aan mijzelf op zekeren winter elken avond voorlas uit een boek, dat ons beiden machtig boeide. Van lieverlede echter had die voorlezing op mij de uitwerking, dat ik den heelen nacht wakker lag met wijd-open oogen, steeds doordenkend over het gehoorde. Mijn broer daarentegen sliep gerust in en dacht er niet verder over na. Een geraadpleegde dokter verbood de avond-lectuur, en inderdaad had dit de gewenschte uitwerking. - Zoo kan het eene kind dit verdragen, en het andere dat niet. En men kan er daarom niet genoeg op wijzen, hoe verkeerd het is zich aan algemeene regels en algemeene critieken te storen, in plaats van zelf-persoonlijk zijn *eigen* kind gade te slaan, het te bestudeeren, en bovenal zijn vertrouwen te winnen over het door hem gelezene.

Het Geheim van Roland Trevor door L.T. Meade (uit het Engelsch door Annie de

Graaff) (uitgave van de Hollandia-drukkerij, te Baarn). Dit verhaal draagt tot mede-opschrift: Een verhaal voor jonge-dames. En het is zoo recht het genre: Engelsche-dames-Tauchnitz-editie. Een ‘squire’ en zijn lady zijn onvermijdelijke factoren om zoo'n Engelsch dames-romannetje samen te knutselen. En ook hier ontbreken zij niet! Over het algemeen wel wat ouderwetsche kost, dunkt mij, voor hedendaagsche ‘jonge-dames.’ (Zijn er nog, die zóó heeten willen, en zich willen laten opdringen ‘jonge-dames-lectuur’?)

Karakter-zonde en Levensleed door Johanna Breevoort. (Uitgave van D.A. Daamen, Rotterdam). Een treurig beeld van treurige toestanden! Geen boek om te lezen ten einde zichzelf te amuseeren of uit te spannen, wèl een dat leert nadenken over het misdeelde lot, en over de droeve ellende, waarin zoo menigeen verkeert of ondergaat, niet altijd door eigen schuld maar dikwijls tengevolge van een verstompende of verdierlijkte omgeving. Ik houd het reeds alleen daarom voorgoed dat zulke boeken geschreven worden, omdat zij de oogen openen van gedachtenloozen en oppervlakkigen, die niet eigenlijk wreed of harteloos zijn, maar wien het alleen ontbreekt aan een opwekking uit hun egoiste on verschilligheid.

Kringloop door A.C.C. de Vletter. (Uitgave van A.W. Bruna en Zn:, Utrecht). Ook in dezen roman wordt heel veel aangeroerd, dat op *die* wijze, in novellistischen vorm, meer kwaad dan goed kan doen! Zijn dat nu werkelijk onderwerpen, om zóó, in een oppervlakkig verhaaltje, te behandelen! Bij mij wil het er niet in, dat hier altijd de verhevenste bedoelingen in het spel zijn! Hoe dit zij, in het speciale geval *Kringloop* geloof ik, dat de schrijver in géén geval erin is geslaagd goed werk te leveren, noch uit letterkundig noch uit Tendenz-oogpunt. Hij heeft meer aangedurfd dan aangekund.

Uit mijn land, door Victor de Meyere. (Uitgave van H. van Romburgh, Utrecht). - Een kleine bundel, uit verschillende novellen samengesteld. Vlaamsche woorden, Vlaamsche zinswendingen, van den bekenden Vlaamschen auteur *Victor de Meyere.* Een beetje heel-onbeduidend werk. Deze auteur kan beter.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Met belangstelling heb ik in No. 19 (4 Nov. 1904) van Uw geacht blad ‘de Holl. Lelie’ als lezeres, niet als abonneé, het hoofdartikel over ‘Vriendschap’ van U gelezen en de verhouding aandachtig opgemerkt die er tusschen U en Uwe huisgenoote bestaat; juist omdat dit zeker *hoogst zeldzaam* is wensch ik er U van harte geluk mede.

Ik sta nagenoeg alleen op de wereld, mijn ziel gevoelt zich ook zoo alleen en geraakt daardoor steeds meer eenzelvig.

't Koude egoisme heb ik in hooge mate op mijn treurig levenspad leeren kennen. -

Weet U geen *nobel vrouwenhart*, dat zich, na goede informatiën omtrent mijn persoontje, die voorhanden zijn, aan het mijne zou willen paren?

Ik geloof, dat mijne vraag niet gemakkelijk te beantwoorden is, toch hoop ik op een kleine aanwijzing, om dit hooge doel van werkelijke vriendschap te bereiken. -

U bij voorbaat dank betuigend voor de mij wel te willen geven inlichting, teeken ik mij met de meeste hoogachting

NONNY.

Antwoord red:

Geachte mevrouw. Ik geloof niet dat hiertoe een 'weg' is te vinden. Vriendschap wordt niet gesloten, zonder dat men elkaar kent. Als Uw levensweg U samenvoert met een nobele vrouw, die gij leeit liefhebben, en die het U doet, reken U dan gelukkig! Maar zoo-iets laat zich niet dwingen! Het moet van zelf komen.

II. *Geachte Jonkvrouwe!*

Lezende uw artikel: 'Hoe kan een financieel onafhankelijk jong meisje, (ik voeg erbij ook rijpe gefortuneerde onafhankelijke vrouw) zich werkelijk nuttig maken', dacht ik aan de ongelukkige arme tobbers, die in Kunst zich een weg willen banen en voor een vreeselijken broodstrijd staan met diploma's van Kunstnijverheid en academies, aanbevelingsbrieven van gewezen leermeesters in handen. Jonge menschen zoo rijk van geest, tevens zoo arm, die te redden zouden zijn met eenige jaren steun als de dames van hun overvloed eens eenige studie-beurzen van enkele honderd guldens disponibel wilden stellen. - Ja, men leest wel, in Elsevier's Tijdschrift bijv., dat dikwijls over een jong kunstenaar verhandelt hoe interessant dan dikwijls die vreeselijke hongerstrijd - en verder wordt niet nagedacht - de ontbering van jaren en jaren wekt soms nog hilariteit, - of hoe tijpig vindt men zoo-iemand. - Hoe menige ongehuwde dame op middelbaren leeftijd, die weelderig leeft en nu eenzaam en lusteloos haar bestaan voortsleept, zou haar leven vreugde en kleur kunnen geven, als ze haar huis en disch eens enkele uren per dag openstelde voor zoo'n jongmensch, zich voor hem interesseerde. Wat zou op haar ouden dag

zoo'n pleegzoon een genot, een levensdoel zijn geweest, wanneer ze had medegewerkt tot ontwikkeling van een jong talent, dat nu misschien tenondergaat en met hoeveel dankbaarheid zou zulk een pleegzoon zijne pleegmoeder aanhangen. - Ik weet niet of U u met mijn denkbeeld zult kunnen vereenigen, mijn doel is geen reclame te maken voor jonge kunstenaars of artikels te schrijven - die taak is aan U, Vrouwe begaafd met talent en woord: - 'Les grands ont leur oeuvre et les petits leur tâche,' zegt Victor Hugo; tot de laatsten behoor ik, alleen als nederige goede moeder die bij gemis aan fortuin dien vreeselijken strijd medemaakt met haar zoon, moet mij dit van 't hart en zoo menig voorbeeld kan aanhalen waar een jong talent tenondergaat, niet door gebrek aan aanleg of werklust doch door onvoldoende geldmiddelen. Gefortuneerde onafhankelijke dames zouden voor menigeen en voor zichzelf een paradijs in 't leven kunnen roepen en behoefden niet omdat ze een levensdoel missen in zenuwinrichtingen vertroeteld het grootste gedeelte van hun leven door te brengen, als ze met haar tijd en geld hielpen in alle standen en op elken leeftijd dien broodstrijd te lenigen. Mocht u mij belachelijk vinden, excuseer dan de goede bedoeling. Van moeder Sannie, die u Geachte Jonkvrouwe hare hoogstbeleefde groeten aanbiedt en diepe achting voor u heeft. -

Zeist, 16 December 1904.

III. Strijen, Jan. 1905.

Aan Mevr. ALIDA BOOGAARD. L.T.V.

Geachte Redactrice.

Beleefd verzoek ik u mij nog een korte repliek toe te staan aan genoemde dame.

Direct begin ik met te constateeren, dat verkeerd wordt voorgesteld, als zou ik ergens hebben geschreven, dat de Theosophie het Christendom lichtvaardig verwerpt.

Deze zaak betreffende de verhouding van de Theosophie en het Chr. is te zeer van belang in onzen tijd dan dat ik u zou gunnen het pleit tegenover mij te hebben gewonnen.

Nogmaals: ik heb herhaaldelijk zoo eenvoudig mogelijk uitgesproken: het gevaar voor het Chr. in de Theosophische ontwikkeling is hierin gelegen, *dat de Theosophie het Christendom op gelijke lijn stelt met de andere wereldgodsdiensten,* of zoo zij ze al zeer waardeert slechts een graadverschil aanneemt.

En dit nu is voor wien met de feiten rekent het groote verschil.

Ik laat er mezelf nu eens buiten, maar de Christenen van alle eeuwen totnogtoe erkenden Jezus Christus als den eenigen Zaligmaker der wereld, den Redder van Zondaren, Die hun de hemelpoort ontsluit. Zij beschouwen hem niet als een gewoon mensch, die verder gevorderd is in deugden en volmaaktheid dan een ander, maar als den Eenig-en-alleen-Volmaakte, als een volkomen Man, voor wien allen zullen moeten verschijnen.

Smetteloos-rein, op bovennatuurlijke wijze uit eene maagd geboren, vervulde Hij het geschonden recht en zoo verzoende God, de Almachtige, de Heilige zich in de *gestalte* van mensch door lijden en sterven met eene gevallen menschheid.

De Christus is God, geopenbaard in het Vleesch, de vervulling van de profetie van Israëls uitverkoren profeten.

Wat uw bewering betreft, dat de Theosophie gelooft in God Almachtig, Schepper van hemel en aarde, zooals de Bijbel dit leert, ik betwijfel dit ten zeerste.

Gevaarlijk noem ik de volgende Theosophische stelling: ‘Karma kan den edelen, reinen mensch daden doen plegen, waardoor hij de verachting der oppervlakkige lieden opwekt, of zelfs met den strafrechter in aanraking komt. Zijn ziel kan zoo rein zijn als het zuivere kristal en zijn leven op aarde overdekt met slijk.’ Zie daarvan geloof ik niets. Wie een slechte daad doet *is* slecht.

Het Christendom leert, dat de menschelijke natuur verdorven is en deze leer bevestigt zich in de practijk.

Volgens de Karmaleer moet men tobben en tobben met de groote en zekere kans, dat men er nooit komt, althans, krachtens de waarheid, dat de mensch gevallen en tot werkelijk, blijvend goed in zich zelf onbekwaam is, tenzij hij wordt wedergeboren door Gods Geest, Die hem overtuigt van zonde, gerechtigheid en oordeel.

Volgens de Karmaleer moeten alle daden, die geschieden, gebeuren eenvoudig omdat het Karma van den persoon hem daartoe drijft. Van straf mag dus feitelijk geen sprake zijn, van schuld nog veel minder.

Nergens in de Theosophie lees ik van God, den Vader der Liefde, die uit liefde zijn kinderen kastijdt, om ze te bekwamen voor het hemelrijk, waar niets binnenkomt, dat onrein is of den leugen doet.

Ik geloof nog altijd, dat de Karmaleer ons verwijst naar een pantheïstisch beginsel, dat in het dogma der evolutie haar tweelingszuster ontmoet.

Wat u zegt van de hiërarchie dier wezens doet me aan Rome's heiligen-aanbidding denken.

Ja, in den hemel zijn het allen kinderen Gods, maar daar zijn geen standen of grootmeesters. Wat die aanhaling van goden betreft: Psalm 82 zegt: God staat in de vergadering Godes; Hij oordeelt in het midden der Goden: Hoe lang zult gijlieden onrecht oordeelen, en het aangezicht der goddeloozen aannemen? Doet recht den arme en den wees; rechtvaardigt den verdrukte en den arme. Verlost den arme en den behoeftige, rukt hem uit der goddeloozen hand. Zij weten niet en verstaan niet, zij wandelen steeds in duisternis, dien wankelen alle fondamenten der aarde.

Ik heb het wel gezegd: Gij zijt Goden, en gij zijt allen kinderen des Allerhoogsten. Nochtans zult gij sterven als een mensch, en als een van de Vorsten zult gij vallen.

Sta op, o God! oordeel het aardrijk: Want Gij bezit alle natiën.’

Deze psalm van Asaf doet ons zien wie we onder die door u aangehaalde goden moeten verstaan: 't zijn de rechters, die in naam van den Rechter van hemel en aarde rechtspreken,

alzoo in zijn naam optredend als handhavers van het recht.

Dit duidt dus op het hooge ambt van rechter en richter oudtijds.

Met uw aangehaalde hiërarchie heeft het bljjkens de laatste zinnen niets te maken.

Ik heb nog gezegd, dat de volmaking niet wordt bereikt en ik geef u toe: dit is een persoonlijke meening, die echter door ervaring is gestaafd van mezelf en van de andere menschen.

Geen oprecht mensch zal durven beweren dat hij zonder zonde is.

Intusschen wijst Paulus er op, dat we: tot de volmaaktheid moeten *voortvaren.* Ik wilde maar zeggen, dat alle menschen in zichzelf onvolmaakte wezens zijn, dat God alleen volmaakt is en de volmaaktheid slechts te bereiken is tegenover God, voorzooverre Hij ons in zijnen volmaakten Zoon Jezus als volmaakt aanziet.

Ik vind ook, met alle respect voor uw afkeer van dwepen met den naam professor als zoodanig, dat uw meening over een geleerde als Chantepie, een man, die krachtens zijn ambt van professor, de Theosophie grondig bestudeerde, rijkelijk laatdunkend is.

Zoo u mij echter lectuur kunt bezorgen, die mij meer uit den droom helpt, dan houd ik mij zeer gerecommandeerd.

Ik hoorde, dat de Heraut begonnen is met eene zeer interessante beschouwing over de Theosophie, geschreven door Dr. Geesink. Ik kan u aanraden deze te lezen. Ook het werkje van Dr. J.C. de Moor, (uitgever D.A. Daamen, Rotterdam) is niet onverdienstelijk.

Ik geloof wel niet, dat de Theosophie het Chr. veracht, maar wel dat het eene onjuiste voorstelling wil pousseeren tenopzichte van 't Chr. en zijn geschriften.

Met de meeste achting,

Uw dw. dr.

J.B.N.

IV.

Heengegaan!

In een wiegje heel, heel klein,
Ligt een kindje teer en fijn;
Een engeltje met goudblond haar,
Bleek en met gesloten oogjes,
Kleine, sierlijke wenkbrauwboogjes
Komen boven het neusje saâm.

Smalle, bleeke handjes liggen
Op het dek van blauw satijn,
Om het roode, fijne mondje
Ligt een diepe trek van pijn.
Het kleine hoofdje voelt koud aan
Lief kindje, je bent heengegaan.

Mijn arm ventje, veel pijn heb je gehad,
Toch was je je moedertjes liefste schat.
Aan moeder's borst heb je gerust,

Nu heeft de kille dood je zacht gekust,
Nu ben je heen naar hoogere sfeer,
Och, hier op aarde kom je niet weer.

ANNA HERS.

Twijfel.

Twijfel, ga toch uit van mij,
Ik kan U niet langer verdragen,
O God, maak me van dien twijfel vrij,
Hij bedroeft me zoovele dagen.

Hij hindert me in het werk,
En bezorgt me nuttelooz' lijden,
O God, geef mij moed en maak me sterk,
Om er krachtig tegen te strijden.

O Heer, ik wil gelooven,
Al is ook de twijfel soms groot,
Hij kan het vuur niet in me dooven,
Dat krachtiger opvlamt na mijn dood.
ANNA HERS.

Gij hebt geleden,
Gij hebt gestreden,
Gij, Man van Golgotha,
Uw smart was groot,
Uw kruis was zwaar.

Gij hebt 't gedragen,
Zonder te klagen,
Gij, Jezus van Nazareth,
Zijn wil geschiedde,
En Gij berustte.

En eens klonk 't zacht,
Uw woord: ‘'t Is volbracht,’
O Man van Golgotha,
Uw reine liefde,
Roert vele harten.

ANNA HERS.

Varia.

Kwakzalverij op juridisch gebied.

Naar aanleiding van het in verschillende bladen opgenomen bericht, waarop *Het Weekblad van het Recht* doelt in het onderstaande stukje, neem ik den verstandigen raad in het stukje gegeven hier over:

Rechtskundige adviezen door onbevoegden.

‘*Een vijftal dames, niet-rechtsgeleerden, hebben zich beschikbaar gesteld om op bepaalde tijden aan vrouwen raad en inlichtingen te geven in rechtskundige aangelegenheden. Het denkbeeld lijkt ons weinig gelukkig. De dames, die zich tot het aangegeven doel hebben vereenígd, wijzen er op, dat vele vrouwen een groote, op niets berustende vrees hebben voor advocaten; dat andere het den rechtskundige lastig maken met noodelooze uitleggingen; dat weer andere hoogst ongaarne kiesche familieverhoudingen openbaren aan een haar onbekend man. Daaruit spruiten bezwaren voort, die met wat beleid en tijdige hulp van een rechtsgeleerde hadden kunnen worden voorko-*

men. Om nu de aldus denkende en handelende vrouwen voor die bezwaren te behoeden, bieden de bedoelde dames hulp aan van niet-rechtsgeleerden. Wij vreezen, dat daardoor het ongetwijfeld goede doel niet zal worden bereikt. Integendeel het gevaar bestaat, dat de nietdeskundige adviezen de raadplegende vrouwen nog veel verder van den goeden weg zullen afbrengen, ook omdat zij haar nu van het vragen van wel deskundige adviezen nog meer zullen afhouden. De dames willen raad verstrekken voorzoover haar doenlijk'. De eenige werkelijk doenlijke raad zou moeten zijn: ga naar een advocaat en vraag zijn advies. Willen de dames nuttig werk verrichten, laten zij dan alles doen, om aan haar minder ontwikkelde zusters de 'op niets berustende' vrees voor advocaten te ontnemen en aldus te zorgen, dat zij raad en advies gaan halen, daar waar op goeden raad en doelmatig advies meer kans is dan bij diegenen, die zelf nog raad en advies behoeven.

(Weekbl. v.h. Recht).

De lezers van de Holl. Lelie weten, hoezeer *ik* hen bij èlke gelegenheid denzelfden raad heb gegeven: van geen vrees te koesteren voor een bekwamen advocaat, maar liever hem in den arm te nemen, dan af te gaan op twijfelachtige, of onbetrouwbare, of onvolledige adviezen van niet-bevoegden. Het is beter éénmaal een advies dat iets beteekent *duur* te betalen, dan zich kosteloos te laten inlichten op een wijze die niet-, of half-deugt. Want aan zoo'n inlichting heeft men niets. Bovendien laat men door zulk tijdsverzuim dikwijls het juiste moment voorbijgaan en, juist in rechtszaken, kan dat van véél nadeel zijn. Eén enkele onhandigheid in een nietgoed opgemaakt contract, één woord te weinig, of te véél, een handteekening, waarvan misbruik kan worden gemaakt, dat zijn alles zaken waarvan een advocaat op de hoogte is, en waarin hij door goeden raad onheil en schade kan voorkomen.

Weest gewaarschuwd tegen kwakzalverij op juridisch gebied!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Armida. Voor Uw briefje ben ik U nog steeds dank schuldig. Ik ben zoo blij, dat gij Uw plan hebt kunnen uitvoeren, en een zoo prachtige reis hebt gemaakt. Er is niets wat zoo ontwikkelt, en een zoo ruimen kijk geeft op de dingen, dan een verblijf in andere landen, onder andere menschen, en in een geheel nieuwe omgeving. - Waar zijt gij op dit oogenblik? - Ik was zeer verwonderd uit Uw schrijven te vernemen, dat Uw moeder nog in leven is, daar ik uit Uw vorigen brief had opgemaakt, dat Uw vader weduwnaar was, en gij het huishouden deedt. - Uw schets is aangenomen. Het honorarium weet de uitgever.

Voor God gelijk. Op Uw brief kan ik U in hoofdjzaak slechts één ding antwoorden, en ik hoop, dat gij mij gelooven zult: lk heb innig medelijden met U. Gij lijdt nog

steeds onder een handelwijze, die Uw leven een knak heeft gegeven, en tegen zoo iets valt noch te redeneeren, noch kan men erin troosten. Want ik zou U slechts banaliteiten kunnen antwoorden, die ik-zelve niet zou meenen. Ja, zooals gij-zelf schrijft: 'Gij moet er doorheen sukkelen, zooals velen.' - Iets anders dan dit weet ik-óók U niet te zeggen. - Maar gij behoeft niet te meenen, dat het mij ooit te veel moeite is U te antwoorden, of naar Uw klachten te luisteren, want ik deel er van harte in. Dank voor Uw goede wenschen. - Zondra ik eenigszins plaats vind ervoor, plaats ik het bewuste stukje spoedig.

A.B. Van U heb ik nog twee brieven te beantwoorden. Voor Uw vriendelijke woorden in den eersten, veel dank. Ik ook hoor steeds met genoegen, dat zulke uitstekende schrijvers als Thackeray en Dickens steeds gewaardeerd worden, te midden van al de would-be 'kunst' der hedendaagsche talentlooze jongeren. Maar Uw bewondering voor *Gustav Frenssen* deel ik geenszins. Zijn *Jörn Uhl* heb ik besproken in den onlangs uitgekomen bundel 'Letterkundig Leven'. Als gij dien er eens op naslaat, zult gij zien, dat en waarom ik geen bewonderaarster ben van dit boek.

Ook in Uw tweeden brief schrijft gij op een mij heel sympathieke wijze over 'woordkunst', en over Uw afkeer van smerige en vuile beschrijvingen, in zoogenaamd-realistische boeken. Op dit punt denken gij en ik zeer zeker gelijk. En ik ben blij, wanneer de Lelie er meer en meer toe bijdraagt, de oogen van U en van velen te openen. - Over een titel voor Uw bijdrage zal ik denken. Nogmaals veel dank voor Uw schrijven.

'**Een boekdrukker van de zware klei**.' - Gij haalt een zinsnede van mij aan in Uw *eigen* woorden, en zegt dan:

'*De inhoud mag niet woordelijk zijn*, *ik geloof toch uwe bedoeling vrij goed te hebben weergegeven.*'

Neen, juist *omdat* gij mij niet woordelijk citeert, daarom weet gij-zelf blijkbaar niet *wat* ik schreef. Ik denk er niet aan, predikanten in het algemeen te beschuldigen, dat zij 'zonder overtuiging' preeken, 'omdat zij daarvoor betaald worden'. Ik heb alleen gezegd, (en daarbij sprak ik in verband met het mooie in de R.K. Kerk, in tegenstelling van de Protestantsche), dat het *mij-persoonlijk* niet sticht des Zondags naar een predikant te gaan, van wien ik weet, dat de *Staat* hem betaalt voor zijn mooie toespraak over heilige dingen, - al is hij ook in een nog zoo-onheilige stemming. Want het is zijn *beroep* des Zondags te *moeten* preeken. Daaruit volgt geenszins dat alle predikanten, die Zondags op den preekstoel staan, per-se preek en zonder overtuiging, omdat zij voor hun werk een tractement ontvangen. Gij schrijft met groote bewondering over Uw eigen predikant. Wel, ik heb er niet aan gedacht hem, of wien-ook-persoonlijk te beleedigen door mijn correspontdentie (aan één bepaald persoon gericht, in antwoord op háár brief.) Ik ken heel veel predikanten van allerlei richtingen, voor wien ik de grootste achting heb, en aan wier goede trouw en oprechte overtuiging ik geen oogenblik twijfel. Wat ten slotte Uw vergelijking betreft, tusschen het betaald-worden voor in-de-courant-schrijven enz., en het betaald-worden voor preeken, dit staat m.i. niet geheel gelijk, omdat een preek steeds over heilige dingen gaat, en een couranten-artikel of iets van dien aard steeds een vrij-onderwerp blijft. Ik hoop, dat gij mij nu beter hebt begrepen. -

Incognito. Ik dank U hartelijk voor Uw verlof datgene uit Uw brieven aan te halen, wat ik noodig mocht oordeelen. Ik had wel lust over te schrijven, wat gij zegt omtrent de vrouw, want dat is wáár van a - z. Maar ik zal het in dit geval niet doen, omdat men U misschien zou herkennen en dat zou U in moeilijkheden brengen. Het gaat U precies, als het mejuffrouw Nannie van Wehl gegaan is, blijkens haar ingezonden stuk aan mej: Noordwal. Gij hebt, in Uw beroep, de mannen *en* de vrouwen leeren kennen, en gij komt tot de eerlijke conclusie, dat de kleinzieligheid en kwaadsprekendheid en afgunst der vrouwen, veel meer kwaad doen aan elkaar, en veel grooter zijn, dan die der mannen. - Misschien zijn de mannen onder-elkaar even akelig als de vrouwen 't onder-elkaar zijn. Maar m.i. staat het vast, dat zij in den omgang met ons-vrouwen veel redelijker, geschikter, en eerlijker handelen, dan de vrouwen-zelven. Heel veel der ervaringen, die mej: Nannie van Wehl beschrijft, zou ik kunnen onderschrijven wat mij-persoonlijk aangaat.

Hier wordt mij de lust te sterk om ook Uw getuigenis over te nemen, uit een andere plaats in Uw brief:

'O, dat niemand mij de vrouwen leert kennen, ik ken ze, van A. tot Z. uil alle rangen en standen en alle leeftijden. Ik gevoel ook maar voor zeer weinigen sympathie. Niet dat ik de mannen in alles voortrek, dat zij verre; maar 't is, zooals U ook eens beweerd hebt: een man doet zich voor zooals hij is en men weet wat men er aan heeft, terwijl de vrouwen meestal valsch zijn en istig, en overal politiek te werk gaan bij alles wat ze zeggen on doen.'

Ja, ik kan mij begrijpen, dat gij mij benijdt wat 'vriendschap' betreft, omdat *ik* zeker niet te klagen heb over de liefde en de toewijding, waartoe een vrouw in staat is. Ik ondervind die dagelijks, nu al vele jaren lang. Ja, ik mag veilig zeggen, dat die liefde en toewijding mij zelfs het leven gered hebben, want ik zou volgens het eigen getuigenis van Geheimrat Burkart, in Bonn, al lang dood zijn, als zij mij niet drie nachten achtereen had opgepast, zonder naar bed te gaan, mij steeds in haar armen houdende, omdat de groote hartzwakte mij het liggen belette. Het was die groote zorg, die méér nog heeft bijgedragen tot mijn redding, dan de kamfer-inspuitingen en de overige geneeskundige behandeling. En als ik er U nu bij vertel, dat wij elkaar toen nog maar korten tijd kenden, dan zult gij wèl begrijpen, dat ik niet zonder reden verklaar, óók vrouwen te kennen, die wèl weten wat liefde en toewijding is.

Overigens gebiedt de rechtvaardigheid mij te getuigen, dat ik, gedurende mijn verblijf in Schotland, toen ik in 'zaken' te doen had met vrouwen, steeds alle reden heb gehad tot waardeering en hoogachting van hen. Want de beide eigenaressen der particuliere school, waaraan ik mij had verbonden, waren de meest-beschaafde en meest-rechtvaardige vrouwen, die men zich kan denken, steeds bedacht op mijn welzijn, zoowel als op dat der andere onderwijzeressen, (maar voor mij op een bijzonder-hartelijke wijze, omdat ik immers een 'vreemde' was.) - Persoonlijk heb ik dus waarlijk geen vijandige gezindheid jegens 'de vrouw'. Maar ik vind het jammer, dat zij haar vrouwelijke eigenschappen verkracht, haar vrouwelijke deugden niet waardeert, en in plaats daarvan zichzelf belachelijk maakt, door zich te willen vervormen tot een misbaksel-man.

Dina. De door U genoemde som is dus voor *reis- en verblijfkosten.* In dat geval, zou ik U onvoorwaardelijk raden U tot Parijs te bepalen. Gij zult anders Uw geld veel te veel versnipperen, aan hôtel- en reiskosten, en bovendien niets te zien krijgen, omdat

10 à 12 dagen een zoo korte tijd is. Als gij Parijs niet kent, is dat tijdsbestek op-zichzelf reeds niet héél lang. Mei is een mooie maand om van Parijs te genieten. En gij kunt van dáaruit Versailles bezichtigen, en Fontainebleau, en Saint-Cloud. Ik zou U dat veel méér aanraden, dan naar al die verschillende plaatsen te reizen; om de bovengenoemde reden. Goedkooper dan de U verstrekte gegevens, kunt gij m.i. de reis *niet* maken. Zelfs komt mij de opgave der reisbilletten onjuist voor, en *te* goedkoop. Ik denk dat gij U onnauwkeurig hebt uitgedrukt, of hebt verschreven. Bovendien berekent gij niets voor extra-onkosten, van fooien, van entrées als gij iets wilt bezichtigen, enz. enz. Het zal U stellig méér kosten en niet minder. Ik zou U beslist afraden met hôtel-coupons te reizen. Dit is wèl gemakkelijk, maar niet goedkoop. En voor weinig-bereisde menschen is het soms onpractisch en lastig. Ik zou liever gansch en al in Parijs blijven, en teruggaan over Brussel, om die stad en-passantóók te bezichtigen. Uw tien à twaalf dagen zijn daarmede ruimschoots gevuld. Er is in Parijs zóóveel te zien en te genieten. Neen, gij behoeft geen oogenblik bang te zijn, dat gij te véél vraagt, of het mij lastig maakt met Uw vragen. Ik wil U steeds gaarne beantwoorden, als er nog iets is dat gij wenscht te weten. Ik herinner mij zeer goed, dat gij het vorig jaar erover hebt geschreven, maar ik begreep toen uit Uw brief, dat de reiskosten extra waren, terwijl ik nu zie, dat gij met die som bedoelt reis- en verblijfkosten te samen. Dit maakt een groot verschil.

Ik dank u hartelijk voor Uw sympathie in *Over liefde en trouwen.* In hoeverre het ongelukkige huwelijkenaantal zou vermeerderen dan wel verminderen, als iedereen zoo dacht als ik, staat te bezien. Hooge eischen stellen leidt misschien tot méér désillusie, dan trouwen *zonder* verwachtingen, alleen maar ‘om bezorgd te zijn’. En uit *dat* oogpunt trouwen zoovelen. Maar wie het *niet* kan doen op zoo'n triviale wijze, die doet zonder twijfel veiliger als zij alleen blijft, veiliger in haar eigen belang *en* in dat van den man dien zij haar hand weigert.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Voor den tijd van 7 à 8 weken biedt zich voor *dadelijk* aan, tegen vergoeding van reiskosten alleen, eene zéér gezonde, opgeruimde jonge dame van goeden huize, hetzij voor eene herstellende zieke, hetzij voor huishouding of kinderen. - Flinke huishoudster, ook als logée, daar zij muzikaal ontwikkeld is.

Brieven franco onder pseudo ‘*Marcella*’ aan den Uitgever van dit Blad.

I.

Zou een der lezeressen zoo beleefd willen zijn aan Mevr. Servaas van Rooyen, geb: Littel, van Kinsbergenstraat 132, Den Haag, op te willen geven het recept om bloemen

te conserveeren langs den *natten* weg. Er bestaat daarvoor een mengsel van was enz., doch de verhoudingen zijn haar onbekend.

II.

Zou een der abonnées zoo vriendelijk willen zijn mij inlichtingen te geven over een stichting of tehuis voor eene dame 56 jaar oud, gezond. Tegen matige vergoeding.
Bij voorbaat dank zeggende
Mevrouw X.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

25 Januari 1905.
18de Jaargang.
No. 30.

Hoofdartikel
Over huiselijkheid en uithuizigheid.

Try to make the best of it.

Als we jong zijn, koesteren we idealen, scheppen we ons illusies, voor het rijke leven, dat ons wacht. maar eerst zoo oud zijn, als we maar eerst onze studies voleindigd hebben, maar eerst zelfstandig, of meerderjarig zijn, als dit, als dat maar eerst, dan...

Helaas, dan komen gewoonlijk de ontgoochelingen, dan ondervinden we, dat er terecht van het harde leven gesproken wordt. En zooals vroeger de toekomst ons zoo rooskleurig voorkwam, zoo zien we nu met weemoedig terugverlangen op ons verleden, waarin wij, jonge meisjes, zoo naïf onsidealen schiepen, ieder naar hare neigingen.

Geen idealen, die gewoonlijk zoo hoog gespannen zijn, als die we ons voorstellen van het huwelijk. Idealen kunnen niet verwezenlijkt worden, of ze verbleeken, zegt Vosmaer; de idealen van het huwelijk zijn daarvoor bijzonder vatbaar. Niet, wanneer er van beide kanten liefde, waarachtige liefde is, maar hoe zelden is dit het geval, hoe lichtzinnig worden de huwelijken dikwijls niet gesloten. Honderden, duizenden waarschuwen, dat trouwen rouwen is, en honderden, duizenden slaan die waarschuwing in den wind, en gaan lichtzinnig op het huwelijk in. En dan komen na het trouwen teleurstellingen, bittere teleurstellingen.

Nu eens beseft de vrouw, dat hetgeen ze voor haar' man voelt, niet de ware liefde is. Of omgekeerd, ze voelt, dat hij haar niet liefheeft, zooals het moest. Dan eens, is hij niet, zooals ze wenschte, heeft gebreken, misschien zeer leelijke gebreken. Of nog weer andere teleurstellingen komen. En als dan die ontgoochelingen daar zijn voor het echtpaar, en er zijn hinderpalen om van elkaar te gaan, zoodat men niet scheiden kan of mag, dan keert vaak de man zich van zijn huishouding af, wordt uithuizig. De man

alleen? Och neen, ook zoo dikwijls de vrouw. Onze tijd leidt er toe. Als de vrouw geen bevrediging vindt in hare huishouding, haar' man, ja in haar kinderen, dan kan ze niet slechts verstrooiing zoeken in uitgaan, maar zij kan lid worden van allerlei vereenigingen, die strijden voor de rechten der vrouw, die opkomen tegen de brute overmacht van den man en de verdrukte vrouw helpen en steunen. Is er iets, dat beter voor haar past, dat haar beter gelegenheid geeft, de teleurstellingen, die zij, particulier, geleden heeft, te wreken, dan te vergaderen, net als de mannen - wat een eer, secretaresse, penningmeesteresse of voorzitster van dit of dat te zijn, in het openbaar te kunnen spreken! -, dan mee te schreeuwen met de groote massa, die scheldt op den man. En wijst men haar op de fout, die zij begaat, op hare uithuizigheid, dan heet het gewoonlijk: ‘doet mijn man niet hetzelfde, heeft hij niet zijn soos, zijn clubs, zijn eeuwige vergaderingen? Heb ik niet dezelfde rechten als hij?’

Is het edel, kwaad met kwaad te vergelden; maakt zij bovendien op die wijze den toestand van hare huishouding níet nog ellendiger?

Arme vrouw! Hebben ze u niet wat te veel voorgeschreeuwd van mannen-tyrannen en vrouwen-slavinnen? Laat u toch niet meesleepen met de velen, die door hare overdrijving de verstandige strijdsters en strijders voor de rechten der vrouw meer in den weg staan, dan vooruit helpen. Moet gij uwe roeping als huisvrouw, als echtgenoote, misschien als moeder niet beter begrijpen? Is *uwe* uithuizigheid niet de kanker voor uwe huishouding, vooral, als ge kinderen hebt? Voor haar, die het moedergeluk kennen en die voelen, dat dit het hoogste en reinste geluk is, dat een vrouw smaken kan, voor haar zijn de vrouwen, die dan nog daarbuiten verstrooiing noodig hebben, onbegrijpelijk. Helaas, de ervaring leert, dat er vrouwen zijn, die niet haar geluk, haar troost kunnen vinden bij hare kinderen. Arme wezens, kinderen hebben en dan nog uithuizig zijn! Zij benadeelen niet alleen de kinderen, maar ze ontrooven zichzelf het grootste geluk. O, dat zalige gevoel, recht te hebben op die heerlijke zuigeling daar in de wieg; te weten, dat hij heelemaal van je afhangt, later die kindervoetjes te zien trippelen door je huis, dat onschuldige kindergesnap te hooren. Denk eens om die oogjes, schitterend van vreugd of betraand door kinderverdriet, altijd eerst vader en moeder zoekend, wetend, dat daar alles met hen meegevoeld wordt. Dat dit zoo blijve, ook later! Het hangt van de ouders af.

Kan een moeder dit geluk verwerpen, zelfs als haar man dit doet? Heerlijk is het samen de kinderen op te voeden, als man en vrouw, één ouderpaar; maar als dit niet kan, doe het dan alleen. Beter toch kan een moeder alleen het doen, dan een vreemde, en 't is de mooiste taak, die ge hebt.

Denk niet, dat ge gemist kunt worden in uw huis, ook al zijn er, die dit beweren, omdat de huishouding niet meer zooveel tijd in beslag neemt, als vroeger. Maar als de huisvrouw dan zoo weinig tijd daarvoor noodig heeft, waarom dan kindermeisjes, kinderjuffrouwen, ziekenverpleegsters in huis gehaald, die toch allen als haar plaatsvervangsters dienst moeten doen? En blijven er zooveel ledige uren over, vul ze aan met bezigheden, die ge thuis kunt verrichten, want dáár is uw plaats. Zoek ze niet buitenshuis, als de harde noodzakelijkheid u niet dwingt.

Moet gij niet des te huiselijker zijn, naarmate uw man dit niet is, om waar het noodig mocht zijn, en hij niet op zijn plaats is, hem zoo goed als ge kunt te vervangen? Is het niet beter voor u en voor hem, voor uwe verhouding en bovenal voor uwe kinderen dat ge in de weinige uren, die hij thuis doorbrengt, samen zijt; dat hij dan een gezellig ‘home’ vindt, een lieve, zorgvolle vrouw, kinderen, door zachte

moederhand in toom gehouden, dan een ongezelligen boedel zooals iedere huishouding is, waar de vrouw ontbreekt? Staat ge niet hooger als vrouw, wanneer gij uwe plichten vervult, ook als hij de zijne verzaakt; wanneer gij uwe beloften, hem bij uw trouwen gedaan, heilig houdt, ook als hij de zijne niet nakomt, dan wanneer ge zijn voorbeeld volgt? 't Is een moeilijke maar eens misschien een dankbare taak. Wellicht zullen eens zijn clubs, zijn vrienden of erger nog, hem gaan vervelen, wellicht dat hij dan u, zijn eigen thuis verkiest, boven andere clubs, andere vrienden, nieuwe vermaken.

Wellicht komt hij eens tot inkeer; als gij dan de goede engel geweest zijt, die dit bewerkt hebt, zijt ge dan niet ruimschoots beloond voor al het geleden onrecht en verdriet?

Zie niet alleen de gebreken, de tekort-

komingen, hij heeft toch ook wel goede zijden?

En de kleine gebreken, die hem aankleven, evengoed als u - vergeet dat niet -, zie ze over het hoofd. Vergeef het, als hij eens ruw uitvalt, een man is nu eenmaal ruwer dan een vrouw; eisch niet, dat hij den minnaar speelt, als hij moe van zijn werk thuis komt; vergeef het, als hij eens norsch en brommig is; wordt hij niet in den strijd om het bestaan van zijn huishouding harder door het leven aangepakt, dan gij, die in uw veilig thuis kunt blijven?

Zij, die daarbuiten in het leven moeten, niet uit liefhebberij, maar uit harde noodzakelijkheid, worden niet gespaard. En mocht het u aanlokken, het daarbuiten eens te wagen, bedenk dan dit: ge kunt daar misschien eenige eer en roem inoogsten, maar wáár geluk is voor de gehuwde vrouw slechts te vinden bij hen, die haar het dierbaarst zijn, of moesten zijn. Wees de moedige strijdsters voor de rechten der vrouw dankbaar, dat ze voor u, voor ons allen opkomen, maar strijd zelf niet mee, zoo ge er duurdere plichten om moet verzaken. Al is uw huiselijk geluk niet, wat ge u hadt voorgesteld, tracht er van te maken wat er van te maken is, misschien valt het nog wel mee. Moeten we niet allen in ons leven, in welke omstandigheden we ook zijn, de mooie Engelsche spreekwijze navolgen: *Try to make the best of it?*

G. SONIUS-GARRELDS.

Droeve jeugd.

O, noem de kindsheid en de jeugd
toch niet de tijd van rozen,
van zon en vreugd, van blij genot
voor dart'le zorgeloozen.

Denk aan dat veel te slanke kind,
met smalle, bleeke wangen;
het teere lijf ter nauw bedekt,
met lompen omgehangen.

Hoe krachtloos is de slappe hand,
zoo moe als al de leden;
de holle oogen, rood geweend,
zien op als in gebede.

Denk aan dat kind, dag uit, dag in,
beklemd door 's elevens zorgen;
In bange droomen heel den nacht,
in koortszweet aan den morgen.

Denk aan dat kind, zoo vreugde-arm,
zoo eenzaam - slechts bij wijle,
als gretig naar een ver geluk,
blij starend in het ijle.

Vol heimwee in haar droef bestaan,
naar 't rijk der zorgelozen.
Wie helpt? op dat de kindsheid zij:
een tijd vol ‘zon en rozen.’ -

Vrij naar het Duitsch door B. DE GR.

Zangen.

I. Sint.

Hoor nu het schuifelen van den wind:
Dat zijn de voeten van goeden Sint,
Die brengt vreugde en hoop aan ieder kind.

Er is er niet één, die niet van hem droomt,
Dat hij op toovervoeten koomt,
Of met wonder-paard, mak en zilver-getoomd.

O, het oude symbool van den overvloed!
Maar een kinderhart is nog dankbaar en goed,
Er is bijna niet één die niets vriendlijks ontmoet

In dien guldenen tijd van den overvloed. -

II. Vorst.

Door de donker-blauwe luchten
Zweven witte mane-glanzen;
't Is of elfen-voetjes dansen
Door het lichte winde-zuchten.

't Blinkende ijs ligt strak en stil,
Zilvren kegels aan de daken.
Ivoren elfen-vingren maken
Van de donkere aarde een ijs-paleis
Vol van mane-zang en van winde-wijs.

III. Sneeuw.

Eén uur van den nacht
Heeft die blanke pracht
Over heel de donkere aarde gebracht.

Eén uur van den dag
Bracht een levens-lach
Zoo rein en blank als mijn leven nooit zag
....Een uur van den dag!

ELSE VAN BRABANT.

Over theosophie. Wat verschillende denkers daaromtrent zeggen.

Hebben wij vroeger op aarde geleefd?
Zullen wij weder op aarde leven? Wat groote denkers over het onderwerp van wedermenschwording*) denken.

III. William F. Stead.

Het is slechts door den eenigszins vriendelijken drang van den uitgever van 'The London Magazine' dat ik toegeef iets over wedermenschwording te zeggen. Ik ken eenige menschen die verklaren zeker te zijn dat ze mij kenden, toen ik in een vorige incarnatie was, maar die verheven lieden zijn het onder elkaar niet eens, en daar ik geen enkel geval van eenig vroeger leven mij kan herinneren, is mijn getuigenis niet veel waard. Over het geheel schijnt de onzekerheid meer ter gunste van het geloof te zijn dat, in sommige gevallen - ik zou niet zeggen alle - de ziel meer dan één aardsch leven heeft te door maken eer haar proeftijd is volbracht, maar het is zeker geen onderwerp waarover ik genegen zou zijn aanmatigend te beslissen.

Zeker van vroeger bestaan.

Het is wel bekend dat, Dr. Anna Kingsford, geheel zeker was dat zij Plato was in de vroegere incarnatie, en zij geloofde Jupiter, Juno, Venus, en de andere goden en godinnen op den Olympus te hebben ontmoet, en langen tijd met hen omgegaan te hebben. Zij wilde niets eten dat aan vuur blootgesteld was geweest, en leefde voornamelijk van noten en vruchten.

Mrs. Annie Besant is zeker dat zij haar vroegere incarnatie kent. Eens beloofde zij uit te vinden welke de mijne was, doch toen ik haar later ontmoette, wilde ze niets over het onderwerp zeggen. Ik kan er alleen uit opmaken dat zij mij geen leed wilde doen, dat mijn incarnatie van geen prettigen aard was. Het kan niet Nana Sahib zijn geweest, daar Mrs. Besant zegt dat een tusschentijd van zelden minder dan 1300 jaren komt tusschen opvolgende incarnaties. Om die reden gelooft zij dat wij nu de uitwerking voelen van de re-incarnatie der vervallen Romeinen in de orgiën en duivelachtige vermaken van den dag. Ik weet dat Rhodes mij altijd trof als zijnde een incarnatie van een der oude Romeinsche keizers. Vreemd genoeg, vatte hij eens het plan op een vluchtig bezoek aan Constantinopel te brengen. Hij wilde voor zichzelf de plaatselijke aangelegenheden zien, die Constantijn er toe leidde die stad als de geschikte plaats voor de wereldhoofdstad te achten.

Kenden zij den schrijver 200 jaren geleden?

Er zijn twee van mijn vrienden die mij verzekeren dat ik aan hen bekend was in mijn vroegere incarnatie. De een zegt, dat ik toen geheel verschillend was van wat ik nu ben, en dat ik thans de vroegere gebreken vergoed. De ander, daarentegen, beweert,

*) re-incarnation.

dat ik geheel 't zelfde ben als ik was toen hij mij in mijn vroeger bestaan kende. De een zet den tijd een 200 jaar, de ander een 250 jaar geleden en, natuurlijk, zijn beiden in strijd met Mrs. Besant, die tusschen de incarnaties een tijdruimte van 1300 jaar berekent.

Op een anderen keer, in 1888 ontmoette ik te St. Petersburg Maud Goune en Mrs. Mc. Bride. We trokken elkaar wederkeerig dadedelijk aan. Zij gelooft dat zij mij in een andere incarnatie had ontmoet. Zij herinnert zich, dat zeer lang geleden zijzelve eene slavin in Egypte was en dat we elkaar toen ontmoetten en kenden. De hemel alleen weet of dit zoo was. Ik heb er geen persoonlijke herinnering aan.

Twijfel, steeds twijfel.

Ik heb ook eene kennis die gelooft dat ik haar in een vroegere incarnatie beleedigde. Daardoor, kan ik voor haar doen wat ik wil, zij beschouwt het eenvoudig als het afdoen van een schuld. Ik betaal slechts een oude schuld af die ik mij op den hals haalde eenige honderd jaren en nog wat geleden. Het moet erkend worden dat, met een zoo zwak geheugen als het mijne voor vroegere gebeurtenissen, de nuttige zijde van re-incarnatie smartelijk moet zijn voor iemand met heldere herinneringen. Doch ik ben er ver van af te beweren dat wedermensch wording onmogelijk is, want onmogelijk is in zulk een associatie een zeer dwaas woord. Niettegenstaande alles, mogelijk. - Maar ik weet het niet.

IV. Rev. John Clifford, M.S.D.D.

Van deze twee vragen, is de eerste dadelijk de meest geheime en de minst gewich-

tige. Het bewijs van een persoonlijk en bewust bestaan in een vroegeren staat als de tegenwoordige is van geen tastbaren aard. Het is onmogelijk voor strikvragen.

Men kan het niet wederleggen want men kan het niet in bezit krijgen en het lang genoeg behouden. Geen deel er van zou in een laboratorium kunnen aangenomen worden, noch bestaat er een motief waarnaar geluisterd zou worden in de leerscholen van redeneerkundigen. Het is slechts een voorbijgaand denkbeeld, een grillige verbeelding, iets uit de lucht gegrepen. Zelfs bij Wordsworth, die mogelijk meer dan ieder ander gedaan heeft om die gedachte aan te kweeken, is het slechts een denkbeeldige inval; en zooals hij zegt, 'veel te vaag begrip om tot geloof te worden aanbevolen als meer dan een element in onze aangeboren begrippen van onsterfelijkheid.'

Toch is de gedachte van 'een blijvenden staat' ingeslopen in het algemeen geloof van vele natiën en is een ingredient in Platonische philosophie en levert genoeg basis voor de schildering:

> 'Our birth is but a sleep and a forgetting;
> The soul that rises with us, our life's star,
> Hath had elsewhere its setting,
> And cometh from afar,
> Not in entire forgetfulness,
> And not in utter nakedness,
> But frailing clouds of glory do we come
> From God, Who is our home.'

Maar is dit meer dan een opgaaf van de grootheid der menschelijke ziel, door haar gemeenschap met en deelhebbing in de groote Ziel van het Heelal, de innerlijke Godheid? Verder kunnen we niet gaan. Wedermenschwording is iets bovennatuurlijks waar we niets van afweten - en zoover ik zien kan ook niets zullen weten. Wij kunnen het evenmin bewijzen als wederleggen. Ook doet het niets ter zake. Het werkt niet op de hoogere vragen van leven en van plicht. Geen theorieën over onzen oorsprong of ons onbekend verleden komen in aanmerking voor de oplossingen van het leven, dat wij gezet zijn op te lossen. Wij zijn van aangezicht tot aangezicht met ernstige feiten, met gebiedende waarheden, en hoewel schoone inbeeldingen en schitterende droomen ons mogen behagen, toch beantwoorden ze niet onze hoogste vragen, noch vermeerderen onze heerschappij over de machten van het leven.

De kennis van oorsprongen heeft ons veel geleerd van ons dierlijk organisme, en van de mogelijke veranderingen der grondstoffen waaruit ze gevormd zijn, maar zij heeft weinig toegebracht aan de verlichting van het hooger gewest van geestelijke wijsheid. Bekendheid met de antecedenten, met het lage begin van het menschengeslacht heeft eenigszins de wijze uitgelegd hoe ons dierlijk organisme ontstond; maar zij geeft geen goeden raad aan den mensch die vraagt wat hij beter doen kon en waar hij kracht kon krijgen om dit te doen. Het verklaart niet wat Tennyson noemt: -

> 'This main miracle, that thou art thou,
> With power on thine own act on the world.'

De theorie van re-incarnatie bepaalt of verklaart niet de ‘thou’ noch vermeerdert zij 's menschen macht over zijn eigen daad, de heerschappij over zichzelf en over de krachten in hem aanwezig, of over de wereld waarvan hij deel uitmaakt.

Wat de toekomst betreft.

Het 2de gedeelte van deze vraag is des te belangrijker: ‘Zullen wij weder op deze aarde leven?’ Doch het is niet zoo zeer dat gedeelte van het onderzoek, dat de plaats van verblijf betreft als wel het feit van ons blijvend bestaan.

Sommige personen hebben zich de aarde voorgesteld - niet Mars, niet Jupiter, niet Saturnus, maar deze groote aardbol zelve - als de blijvende woonplaats van den mensch, en zij hebben, met niet veel succes moet ik bekennen, getracht dat begrip door den inhoud van het Nieuwe Testament te rechtvaardigen: want de Christelijke openbaring zwijgt stil over de plaats van het onsterfelijk leven en houdt alleen aan op den voortgang van de persoonlijke zelfbewustheid en hare hoedanigheden - tevredenheid, vreugde en vordering in volmaking.

De vraag is eenvoudig de vraag der oude wereld: ‘Indien een mensch sterft, zal hij dan wederleven?’ Zeker! Hedendaagsche meening antwoordt: ‘Ja’ met toenemenden nadruk en volheid.

Tennyson voor de dichters sprekende zegt:

> ‘My own dim life should teach me this,
> That life shall live for evermore,
> Else earth is darkness at the core,
> And dust and ashes all that is.’

Eenige bevestigingen.

Maeterlinck zegt: ‘Het schijnt alsof we hoorden.... het geluid van bovenmenschlijke voetstappen, een groote deur zich

openend, een adem over ons gaande of opdagend licht.'

Inge, over de leer der mystiek sprekende zegt: 'Wij zijn aan het begin van een groot herleven van mystieken Godsdienst' - dat wil zeggen: een herleving van geloof in de innerlijke geestelijkheid van den mensch en zijn aandeel in het eeuwig leven. Nieuwe zielkunde is vol van betoogingen over onze nabijheid der bovenzinnelijke wereld en de proefondervonden navorschingen van geleerden over natuurkundige verschijnselen hebben feiten aangewezen, die menschen, aan wetenschappelijke redeneeringen gewoon, vervullen zullen met de machtige hoop dat, binnenkort zij in staat zullen zijn, met het gezag van een gevestigd en bekrachtigd feit, betreffende den voortduur van het leven van den mensch te spreken nà de gebeurtenis die wij 'dood' noemen. De richting van de moderne geest is streng tegen de gevolgtrekking dat, wat ook mag komen van de theorie van wedermenschwording, wat het verleden betreft, wij zeker zijn van wedermenschwording 'van in de toekomst bekleed te zijn met het omhulsel dat uit den hemel is.'

Als ik een persoonlijk geloof mag uitspreken, is het dit:

> 'God's in His heaven,
> All's right with the world,'

en, daarom, goed bezorgd voor het leven, dat wij menschen hier en daar te leven hebben. Hier voeg ik bij de wijsbegeerte van Paulus: 'Wij weten, dat voor hen die God liefhebben alle dingen medewerken ten goede' en: 'Ik weet, op wien ik vertrouw, en ik ben zeker dat Hij machtig is datgene wat ik aan Hem heb toe vertrouwd, veilig te bewaren tot dien dag.'

Somt niet Dante dit alles op in de woorden:

> 'God is onze vrede!'

Uit 'The Christmas Number of the London Magazine.'

Boekbeschouwing.

Stoere Werkers, door J. Eigenhuis, (uitgever H.J.W. Becht, Amsterdam.) - J. Eigenhuis is m.i. een van de meestuitgesproken talenten, op wien onze jongere letterkunde kan bogen. Zijn taal en onderwerpen zijn dóór en dóór modern. Maar bij hem geen quaestie van naäperij, van woordkunst zonder inhoud. In zijn werk leeft de echte kunstenaar, die niet met woorden knutselt en maar wat photographeert, maar die met zijn eigen ziel heeft meegevoeld en meegezien datgene, wat hij beschrijft in zeer realistische, toch in het minst niet stuitende kleuren. Wanneer men een voorbeeld zoekt in de jongste letterkunde, hòe wezenlijk realisme zonder onkuischheid kan zijn en moet zijn, dan is er misschien geen beter leermeester te vinden dan Eigenhuis. Zijn realisme is eerlijk, oprecht, maar niet gewildplat. Hij werkt tooneelen en toestanden breed uit, maar daarnaast laat hij u inzien in de ziel, in het inwendige der door hem naar het uiterlijk zoo zorgvuldig afgebeelde menschen. Dat is het hemelsbreed verschil tusschen hem en een Coenen of een van Hulzen. In Coenen's *Zondagsrust,* in van Hulzen's *De man uit de Slop* zien wij alléén het uitwendige

bestaan; in *De Aardbeikoopers*, de eerste der vier novellen waaruit *Stoere Werkers* bestaat, beleven wij, naast de uiterlijke dingen, ook mede wat er omgaat in de zielen van die eenvoudigen naar de wereld, met wien de auteur ons in aanraking brengt; naast het uitwendige zien wij het verborgen-inwendige. En in de schildering dáárvan is Eigenhuis een meester, die ons ontroert tot in het diepst der ziel. De wijze waarop hij in *De Aardbeikoopers* den gemoedstoestand ontleedt van dien wezenlijk-vromen man, die door armoede en uitzuigerij ertoe komt een moord te begaan op zijn beul, door wien hij tot den bedelstaf werd gebracht, de verschillende phasen van zijn achteruitgang, zijn strijd om er door hard-werken weer boven op te komen, en het aandoenlijk slot, van den doodslag begaan op het ongelukkig oogenblik waarop hij tevergeefs paling wou vangen voor zijn ziek kind, al deze op-zich-zelf kleine bijzonderheden zijn ontvezeld met een scherpte van blik en een meebeleven van den toestand, waarin zich de echte kunstenaar bewijst op iedere bladzijde. Als men het verhaal van *De Aardbeikoopers* opslaat, krijgt men eerst een onplezierigen indruk, alsof de begaafde schrijver van *Beproefden* zijn heil was gaan zoeken bij het woordgeknutsel zonder inhoud van de 'Jongeren', die den 'Meester' te Baarn napraten. Want, vele bladzijden lang vermeit hij zich in een ellenlange beschrijving van het aardappelen-eten van het gezin van Jaap. Hoe zij die aardappelen in den mond steken, hoe die er uitzien, hoe de schotel er uitziet, etc. etc., al deze nietigheden worden uitgeplozen met

een ijver, een volharding, en een langdradigheid, die het geduld van den lezer op een harde proef stellen, en hem de meest-onverkwikkelijke dito-passages uit talrijke romans van 'jongeren' voor den geest roepen. Ten bewijze dat ik niet overdrijf, behoef ik slechts te zeggen, dat deze beschrijving gerekt wordt van blz. 1 tot blz. 7. Lang genoeg, nietwaar, om een zóó alledaagsch iets als een aardappelen-etend gezin te beschrijven? Wanneer men kort en toch krachtig dergelijke uitwendige bijzonderheden wil doen zien aan den lezer, dan kan men nergens beter ter schole gaan, dan bij de onvergelijkelijke *Camera Obscura.* Beets óók laat u zien, óók mee-aanschouwen. Maar hoe raak, hoe in enkele volzinnen alles-zeggend zijn zijn korte aanduidingen! Sla op *De familie Stastok*, of *Gerrit Witse*, en gij zult telkens getroffen worden door het reusachtig verschil tusschen de moderne breedsprakigheid der 'jongeren', die hun gedachten verdrinken in een woordenstroom van lange uiteenzettingen, en het leuke, in enkele regels allesuitdrukkende proza van Hildebrand, voor wien een paar woorden voldoende zijn, om den lezer het geheele beeld voor oogen te tooveren.

Zoo b.v. het roeipartijtje van Pieter Stastok, Koosje, Amelie, Dolf, en 'de Leidsche student', Hildebrand-zelf. Als de magere, sentimenteele Amelie met den Leidschen student alléén blijft, bij de over hun pasgeboren biggetjes redeneerende boerenkinderen, hoe levendig teekent de schrijver dat piquante tooneeltje in drie of vier volzinnen, zóó, dat we de geheele situatie vóór ons zien! Een hedendaagsch auteur zou vele bladzijden volgemorst hebben om ons de vuilheid der boerenwoning, en weet ik wat nog meer, uitéén te pluizen! Maar hij zou er met dat al niet half zoo goed in geslaagd zijn het beeld te laten *leven*, als Beets dit doet.

Dergelijke voorbeelden zijn te over te putten uit de *Camera Obscura*, die zulk *echt* realisme is, dat de menschen eruit nog steeds *leven*, en voor ons jonger geslacht hun belang behouden hebben. Ik herinner maar aan de teekening van den 'charmante' uit *De familie Kegge*, aan het diner ter eere van den candidaat Witse, aan het 'avondje' bij oom en tante Stastok. Nergens heeft de schrijver vele woorden van noode, om de omgeving, de omstandigheden, de menschen, uit te beelden. Een paar pennestreken zijn voldoende, en wij zien alles beter en juister, dan wanneer heden-ten-dage de 'jongeren' zichzelf en hun mageren inhoud verdrinken in een woordenvloed van samengeknutselde àpartige volzinnen, en gezochte voorstellingen, en realistische bijzonderheden, die van louter 'realisme' vuil en goor worden door de veel te breed uitgewerkte détails!

Maar, behalve dit ééne offer aan den tijdgeest, van veel te lang stil te staan bij hetgeen méér indruk zou maken als het korter werd gezegd, heeft J. Eigenhuis zich gelukkig volkomen reinbewaard van zulk hinderlijk realisme. Wat hij verder te zien geeft is het inwendige zieleleven, héén door het uitwendige! Daar is b.v. het volgende hoofdstuk van *De Aardbeikoopers*, waar de vader zijn kip moet doodmaken, om er voor het zieke meisje een soepje van te laten koken. Hier ook verwijlt de auteur weer bij de uiterlijke bijzonderheden, die van het dood-maken dier kip. Maar nu hebben wij die beschrijving *noodig*; nu kunnen wij haar niet missen, omdat zij verband houdt met hetgeen er *daardoor* inwendig omgaat in de ziel van dien man, die zijn zieke meisje zoo van harte gunt dat lekkere schoteltje, en die gelijktijdig gemarteld wordt door het lijden, dat hij zijn mooiste, mééstgeliefde kip moet aandoen, in dien sluipmoord op haar. En, heel het vervolg van dit grootste en meest uitgewerkte verhaal uit den bundel is één uitwerking van den zielstoestand van Jaap, zooals die geboren

wordt van lieverlede uit zijn uitwendige benarde omstandigheden. Jaap wordt tot moordenaar. Ondanks zijn vroomheid, ondanks zijn rechtschapen karakter, begaat hij een moord! En *hoe* het zoover komt, dat *zien* wij door den langzamen achteruitgang van zijn bezit, door het bezoek ten zijnent van den uitzuiger 'Dikke Nol', door zijn verkoop van het kleine eigendom dat hem zoo lief is, noodgedrongen, op raad van den belangzuchtigen notaris, door het steeds erger worden van het zieke meisje, door haar verlangen naar een stukje lekkere visch... Al deze uitwendige dingen beheerschen het inwendige leven van dezen man. Daarom kunnen wij de détailleering ervan *hier* niet missen; daarom is het *nóódig* dat de schrijver ze voor ons uitbeeldt, en er ons van op de hoogte houdt. Het uitwendige houdt hier onmiddellijk verband met het ongeziene leven. Het tot moordenaar-gemaakt-worden van Jaap, door de wreedheid van het leven met hem, dat is de inhoud van het verhaal. Het kon niet anders geschreven worden dan zoo, met al die opvolgende oogenschijnlijk-kleine

dagelijksche dingen. Daarom is *dit* een realisme van de goede, de echte soort, een realisme van wat te zeggen hebben, van een inhoud, die een vorm noodig heeft; inplaats van een leegen vorm, waarin men tevergeefs zoekt de kern...

Er is echter nog een andere reden, waarom ik Eigenhuis bijzonder hoog-stel, en geloof dat hij een àparte plaats inneemt in onze literatuur. Eigenhuis teekent een soort menschen uit het werkelijke leven, die bijna nooit worden begrepen, zooals zij in wáárheid zijn, namelijk de *eerlijk*-vrome boerenmenschen! Wanneer deze vromen een enkele maal ten tooneele verschijnen in novellen en romans, dan zijn zij gewoonlijk gechargeerd, of als huichelaars, of als domme halfonnoozelen! Overigens echter ontmoet men hen alleen in christelijke boeken, en dan zijn zij uit den aard der zaak gemaakt tot tendenz-poppen, dragers van de idee dat de calvinisten 'de' waarheid bezitten. Op de eerlijke wijze echter, waarop Vlaamsche schrijvers ons Roomsch-Katholieken laten zien in éérlijke-geloovigheid, waarop wijlen Emile Seipgens ons rondvoerde in het Roomsch-Katholieke Limburg, zonder geloofs-haat, met een kunstenaars-meevoelen van hun echt-geloovig zieleleven, op die wijze weten Protestantsche auteurs zich slechts heel zelden in te denken in de *éérlijke* bijbel-geloovigheid van een groot deel onzer boerenbevolking. De kracht van zulk eerlijk geloof, het stoere waartoe zulk vast Godsvertrouwen leidt, het is door Eigenhuis gevat, en in eigen ziel nágevoeld, met meesterlijk talent! - En om die reden bovenal zijn de figuren uit *Stoere Werkers* het maaksel van kunstenaarshand. Het is zoo uitnemend geteekend, het *echt*-vrome in Jaap, dat hem aan het doodsbed van zijn kind, op het oogenblik-zelf waarop de rijksveldwachters hem komen halen wegens den moord, nog zeggen doet in onderwerping aan Gods wil: '*Het is de zonde, de zonde...*' En diezelfde wezenlijke vroomheid vinden wij terug in een ander, in het gevoeligste van de vier schetsjes: *De baggerman.* De vader verliest zijn zoon, op het oogenblik-zelf waarop hij voornemens was met hem een stuk land aan te koopen, en voor eigen-rekening te gaan bewerken. Een ongelukkig toeval doet den jongen verdrinken; en wij zien aan het einde van de novelle de beroofde ouders alleen-achtergebleven, met het kleine nakomertje-zoontje, dat hen op *zijne* wijze tracht te troosten. In de wijze waarop Eigenhuis dit droevig tooneel teekent, die vader, zooeven thuisgekomen uit de kerk, met den opengeslagen bijbel vóór zich, nalezende de teksten die hem troost moeten brengen in zijn beproeving, toont hij zich zoo recht de kenner van *ware* geloovigen, voor wien hun Bijbel en hun God een werkelijke toevlucht is in den nood. Al ware het alleen omdat déze soort van menschen bijna nooit geteekend wordt in onze literatuur, terwijl zij toch voor een groot deel de kern uitmaken van ons volk, dat een christelijk ministerie aan het roer bracht en aan het roer houdt, al ware het alleen dáárom, ik zou Eigenhuis een groote aanwinst achten voor onze literatuur, die bijna zonder uitzondering bestaat uit typen van verliederlijkte jongelui, of van in de láágste volksklassen thuisbehoorende schooiers, met hier en daar er-tusschendoor een enkelen in fijne salons spelenden luxe-roman van Couperus of Borel.

Ons eigenlijke volk, ons voor een gróót deel calvinistisch volk, wordt veel te weinig gekend, veel minder nog begrepen, door hen die zelf veraf zijn geraakt van geloof en geloofsleven. Eigenhuis is de eerste hedendaagsche schrijver van beteekenis, die het der moeite waard vindt te beschrijven, wat hij afluisterde in hun zielebestaan van verborgen geloofsomgang met hun God. *Stoere Werkers* noemde hij zijn bundel. Het is een feit, dat éérlijk geloof 'stoere' werkers máákt, in den geest van een Jaap,

of van den ‘baggerman’; die, ook ondanks beproeving en tegenspoed, blijven arbeiden op de plaats waarop ‘God hun stelde’; omdat het ‘Gods wil zoo is’ - - En dat de auteur niet alleen de mooie, maar ook de minder sympathieke zijde van ‘geloof’ wist te begrijpen, bewijst zijn magnifique teekening in *Een Kindeke*, van den vader van den onnoozele. Die man, biddend in de gemeente, géén huichelaar, en toch een ellendige schijnvrome, is een meesterstuk van begrepen-hebbende mengeling van schijngeloof, ijdelheid, en zelfzucht, waaruit bij zoo menig ‘Bijbelvaste’ de vroomheid bestaat als men achter de schermen ziet.

Er is bovendien nog een reden, waarom ik bij *Een Kindeke* wil stilstaan. Ik sprak in den aanvang van dit opstel van het realisme, dat zich *niet* toelegt op vuile en dubbelzinnige toespelingen, maar toch de dingen bij den naam noemt. *Een Kindeke* is hiervan een uitnemend voorbeeld. Want, zeer juist heeft de schrijver begrepen, dat het beeld van zijn armen onnoozele niet volledig zou

zijn, indien hij niet teekende de dierlijke instincten, die *moeten* ontwaken in een dertigjarigen man, met een gezond lichaam, bij het samen-omgaan met een mooi jong-meisje! Heel die gemoedstoestand van Willem is echter ontleed zonder eenige onkiesche toespeling, en, waar de uitbarsting eindelijk plaats heeft, in de scène met Eitje, het jonge-meisje, is alles zoo eenvoudig, zoo doodgewoon, met enkele woorden gezegd, dat er geen quaestie kan zijn van onkuische of leelijke bijgedachten. Eitje was veel te gewoon aan den omgang met dieren en aan de natuurlijke dingen, om zich op den onnoozele boos te maken, - zegt de schrijver zeer terecht; en daarmede laat hij de zaak haar einde hebben. Ik behoef niet erop te wijzen, wat van Deyssel, Coenen, Jan Feith, enz. enz. gemaakt zouden hebben van zulk een situatie! En ik vraag ieder, die *eerlijk* is, of het realisme van Eigenhuis in dezen lager staat dan het hunne, of oneindig hóóger?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Alfred Sutro: 'The Walls of Jericho.'

'**D**e muren van Jericho' is op het oogenblik, *het* succèsstuk, van het Garrick-Theater, te Londen.

De auteur, Alfred Sutro, beleeft genoegen van zijn tooneel-arbeid, in forschen toon gezet. Het stuk boeit en pakt van begin tot eind.

Rumoerig, hartstochtelijk is de vonkende en flitsende taal.

Alfred Sutro is nu naar New-York vertrokken, om daar persoonlijk de répétities te leiden van zijn stuk, dat bij de verwende Londenaars volle zalen trekt. Triomf voor schrijver, triomf voor de artisten, goud in de kas. Wat wil men méér?

Alfred Sutro toornt over de verwording der 'Smart Set.' Jack Frobisher, de rechtschapen, self-made man, krijgt door zijn eerlijk verworven geld toegang tot die kringen, waarvan hij de verdorvenheid niet bevroedde. Wanneer hij goed overtuigd is, van het gehalte der lieden, met wie hij door zijn huwelijk in aanraking is gekomen, laat hij zijn verwijten en beschuldigingen op hen néérdaveren. Ten slotte onttrekt hij zich aan het door hem gesmaald milieu. Frobisher's stem trilt van woede en verontwaardiging. Hij is stroef als een boetprediker. En, als een John Knox, striemt hij de zonde, zonder aanzien des persoons.

Frobisher wordt in Londen vertolkt, door Arthur Bourchier, den intelligenten, beschaafden directeur van het Garrick-theater.

Sutro's scherpe woorden kletteren als hagelsteenen tegen de huichelachtige poppengezichten van overspelige vrouwen en tegen de honend-lachende maskers van eerlooze mannen. De gespierde taal, aangezet door Arthur Bourchier's meesterlijk spel, maakt indruk op het publiek, dat ernstig en vol aandacht luistert.

Arthur Bourchier wordt goed gesecondeerd door Violet Vanbrugh, de actrice, gevierd om haar knap spel en smaakvolle kleeding. In 'De muren van Jericho' is zij een vrouw uit de aanzienlijke kringen, en, belust op het vermogen van den millionnair Frobisher, treedt zij met hem in 't huwelijk maar, laat zich als Mevrouw Frobisher evengoed het hof maken, door wien maar wil, als vóór haar echtverbintenis met den self-made-man. Jack Frobisher kan niet langer in die onreine atmosfeer leven. Hij keert terug naar zijn geboorteland en zegt tot zijne vrouw, dat hij dáár in eenzaamheid zal wachten op haar en hun kind, wanneer zij geneigd mocht wezen, een onberispelijk

voorbeeld te geven aan haar zoontje. ‘Ik zal wachten, dagelijks naar jullie blijven uitzien. Ik heb genoeg van het hersenloos en onzedelijk gebabbel van je vriendinnen, van die schaamtelooze vrouwen die niets doen dan flirten en dobbelen. Ik heb genoeg van die wezens, die aan elk woord een dubbele beteekenis toekennen, en die den spot drijven met alles, wat zweemt naar ernst. Ik heb genoeg, van het leven, dat hier geleid wordt, zoowel in de stad als buiten, waar alle mannen verliefd zijn op de vrouwen van anderen.’ -

De kritiek roemt zeer het spel van Arthur Bourchier en van Violet Vanbrugh, evenals dat der heeren Clarence, Chart, Sidney Valentine en der dames Muriel Beaumont, Elfrida Clement en Kate Serjeatson, die ‘De muren van Jericho’ maakten tot een beslist succès.

Den dramaturg, Alfred Sutro verwijt zij, wel wat opzettelijk uit-te-varen tegen de Engelsche aristocratie, en te veel naar ouderwetschen trant te werken met licht-en-schaduw. Zijn helden, de twee mannen, die er kwamen door vlijt en rechtschapenheid zijn volgens afgezaagde tooneeltraditie ‘engelen’, aan wie geen enkel smetje kleeft. De kritiek maakt bezwaar hen als zoodanig te accepteeren. Ook schudt zij bedenkelijk het hoofd, over

het feit, dat in de door Sutro getuchtigde kringen, slechts ééne vrouw een deugdzaam leven leidt en dat die ééne in haar jeugd, óók al was uitgegleden op het glibberig pad der zonde. Doch, elk wat wils: De kritiek heeft haar bezwaren; Alfred Sutro zijn lauweren en de Garrick stampvolle zalen.

PARVUS.

Een Sint-Nicolaas-teleurstelling, door Christine Oudemans.

De oude man had op een groote tafel alles klaar gelegd: allereerst den stapel cadeautjes, en dan daarnaast een rol pakpapier, doozen van verschillende grootte, lak en een kluwen touw. En na alles nu nog eens met critischen blik overzien te hebben, zette hij zich neer om aan die prettige, jaarlijks terugkeerende taak te gaan beginnen: het maken van Sint-Nicolaaspakjes voor zijn kleinkinderen!

Die dagen vóór 5 December waren toch maar de gezelligste van het heele jaar, vond hij. Dan moest je eerst voorzichtig uithooren, welke verlangens dat jonge volkje zoo al koesterde; de moeder in 't geheim nemen, of wel zoo'n kleinen baas of blonde dreumes op je knie zetten, om al babbelende langs een omwegje te vernemen, aan welke stille verwachtingen de inhoud van Sint-Nicolaas' zak moest beantwoorden.

En had je je van dat alles voldoende op de hoogte gesteld, dan een middag de stad in, om in de helder-verlichte winkels je inkoopen te gaan doen en zorgvuldig keus te maken. Dit was geenszins het onaangenaamste deel van Grootvader's taak! De oude man was in zooverre niet met zijn tijd meegegaan, dat hij er nog een genot in kon vinden aan 't uitzoeken van al die groote en kleine geschenken den noodigen tijd te besteden; niet dadelijk te nemen wat ze hem in den winkel voorzetten, maar wel degelijk te letten op kwaliteit en rekening te houden met den smaak zijner vriendjes en vriendinnetjes.

Hem ergerde de achtelooze wijze, waarop winkelende heeren en dames soms de kostbaarste cadeaux kochten aan de toonbank naast hem, met een air alsof 't hun niets schelen kon wat ze voor hun geld kregen, als 't vooral maar duur was, en veel vertoonde, en zij.... er maar àf waren!

Neen - die moderne manier van verrassingen-bereiden beviel hem niet; daar was niets galants meer in, dat was een noodzakelijke ruilhandel geworden! Met 't pakjes maken ging men al even slordig te werk; een vuil papier werd gebruikt om 't mooiste geschenk in te hullen, een touw met knoopen werd er omheen geslagen, en.... klaar was Kees!

Dan verkoos hij toch *zijn* manier: er een middag voor te nemen, en, aan een tafel gezeten, alles keurig in orde te maken, er vooral voor zorgend een rol stevig pakpapier en een flink kluwen touw in huis te hebben!

En daar zat hij dan nu weer, als zoovele jaren reeds op 4 December! Eerst had hij voor zijn kinderen pakjes gemaakt, nu deed hij het voor zijn kleinkinderen; maar een vreugde was en bleef 't voor hem om steeds weer iets nieuws te bedenken en een grappige surprise zelf te vervaardigen. Ook ditmaal verzon hij weer van alles, zaagde sigarenkistjes stuk, lakte, bond dicht, verboog ijzerdraad, en zag tegen geen moeite op om een aardige, origineele gedachte uit te voeren.

Zoo had hij den stapel langzaam doorworsteld en zou nu aan het laatste pakje beginnen. Liefkoozend streek zijn hand over het lichte, veelkleurige bandje van het boek, dat hij nu van tafel opnam en dat bestemd was voor zijn lievelings-kleinkind, de 14-jarige Else! Toevallig was hij er achter gekomen, dat ‘'t Veulen’ van Top Naeff een hartewensch van haar was. Al haar kennisjes hadden 't gelezen en dweepten ermee; en nu hij het ingekeken en bemerkt had, dat zelfs hij op zijn ouden dag nog van den frisschen, luimigen inhoud genieten kon - nu gaf hij het haar met des te meer genoegen! Wat zou zij 't aardig vinden, hoe hartelijk zou zij lachen om de ondeugende invallen van Jelly en Jam, die zoo heel veel leken op haar eigen twee kleine broertjes!

De oude man stelde zich al voor, hoe haar gezichtje stralen zou als zij het welbekende bandje zag! 't Lieve kind - hoe hartelijk veel hield hij van 't fijne popje, dat voor eenige maanden zóó hard ziek was geweest, dat zij allen niet anders dachten of ze moesten hun lieveling verliezen. Nog eens doorleeft Grootvader in gedachten den angst en de spanning van die sombere dagen, toen hij bij elk schelgelui opschrikte, niet anders denkende of 't was een boodschap van daarginds, dat alles voorbij was! O, hoe dankbaar, hoe onuitsprekelijk dankbaar is hij, dat zij het kind hadden behouden!

Ontroerd door de herinnering neemt de

oude man uit een schrijfportefeuille een kaart van 't mooiste, blankste karton en teekent er in sierlijke letters de uit 't hart gewelde woorden op: ‘de l'Archevêque Saint-Nicolas, qui se réjouit de votre santé rétablie.’

Er druppelen twee tranen langzaam langs zijn wangen als hij 't zinnetje geëindigd heeft en 't nog eens overleest. Dan, als de inkt droog is, schuift hij de kaart voorzichtig in het boek, maakt er een keurig pakje van en legt het met innige voldoening boven op al de andere pakjes, die te zamen een paar baliemanden vullen.

Den volgenden avond zit Grootvader in den familiekring met al het jonge goedje om zich heen en geniet van de verrukte gezichtjes van al zijn lievelingen. Daar zit Wim met zijn vurig verlangde locomotief, Bertha met de kleine poppewieg, waarin ze dadelijk haar jongste pop te slapen heeft gelegd, Frans met zijn voetbal, dien hij liefkoozend tegen zijn wang wrijft; en voortdurend nog stroomt 't pakjes en komt er aan de drukte en opgewondenheid geen einde. De ouders zitten met gezichten, die van genoegen glanzen, tusschen 't jonge volkje in, mengen zich in hun pret en werpen af en toe een dankbaren blik naar Grootvader, die zoo echt den tact bezit er de feeststemming in te brengen en zijn ‘kindertjes’ voor 't lapje te houden. Voortdurend klinkt zijn diepe bas boven de hooge geluidjes uit en zijn gulle lach mengt zich in 't koor van schaterende kinderstemmen. Af en toe blijft zijn blik met innige teederheid op Else rusten, die wat stiller dan de anderen, wat bleekjes en zwakjes nog, vlak tegenover hem zit. Grootvader vindt dat zij toch nog heel wat zal moeten aansterken, voor zij weer de flinke, stevige meid van vroeger zal zijn, met het ronde gezicht en de blozende wangen. Zooals ze daar nu een beetje mat leunt in haar stoel is ze zoo'n broos poppetje, zoo 'n kindje nog, ondanks haar 14 jaar!

De meid heeft ondertusschen weer een pakje binnen gebracht, en langs de rij stoelen gaande, heeft zij 't Elsje overhandigd. Grootvader ziet, hoe er nu weer actie komt in 't tengere figuurtje, hoe ze zich uit haar lustelooze houding opricht, en, de zwaarte van het vierkante pakje voelend, met groote geanimeerdheid de touwtjes gaat doorknippen. Zou zij vermoeden wat het pakje bevat? Grootvader slaat haar oplettend gade.

Hij ziet hoe haar oogen beginnen te schitteren, hoe de kleur langzaam op haar wangen terugkomt en stijgt, stijgt, tot een gloeiende blos haar gezichtje overdekt; hij ziet haar vingertjes trillen als zij het langgewenschte boek uit de papieren loswikkelt en de kaart vindt, waarop zijn uit 't hart gewelde woorden geschreven staan.

't Hoofdje gebogen, de lange, zijachtige wimpers als een sluier over de oogen gevlijd, heeft zij aandachtig de opdracht gelezen. Dan legt ze de kaart naast zich neer, maar als een koor van stemmen tegen deze geheimzinnigheid in protest komt en er geroepen wordt: ‘Nee Els, laten zien wat er op staat!’ ‘Niet zoo gek doen, Els, ben je mal, je hebt toch geen geheimen voor òns!’ dan komt ze heelemaal in verwarring en weet in haar verlegenheid niets beters te doen dan zich tot Grootvader te wenden, hem de kaart te overhandigen en met een smeekenden blik in haar oogen hem te verzoeken die voor te lezen.

En nu plaagt men haar met dien galanten Sint-Nicolaas, die op zijn ouden dag jonge meisjes nog wel complimentjes weet te maken; en Els herstelt zich nu van haar verlegenheid en lacht mee en vergeet schijnbaar de heele kaart in haar jubelende vreugde over 't mooie boek, 't vurig verlangde ‘Veulen’!

En Grootvader, die even getwijfeld had of hij er wel goed aan gedaan had haar die opdracht te wijden, omdat hij wel merkte hoe 't schuchtere in haar reine zieltje even gebeefd had, toen ze die hoffelijke woorden las - Grootvader is volkomen gerustgesteld nu hij ziet hoe ze weer op haar kinderlijke manier bij iedereen rondgaat om de plaatjes te laten zien. Nu is ze weer op en top zijn blijde, zonnige Elsekind!

Straks, als de kleineren naar bed zijn, voor wie Sint-Nicolaas nog altijd de heusch bestaande, alomtegenwoordige heilige is, zal hij wel spoedig door zijn Elsje even hartelijk omhelsd worden als altijd wanneer hij haar iets schenkt! Want, zonderling genoeg, de oude man twijfelt er geen oogenblik aan of Els zal begrijpen dat ‘'t Veulen’ van hèm is. De gedachte komt niet bij hem op, dat zij evengoed een van de vele andere cadeautjes, die zij dien avond gekregen heeft, aan hem kan toeschrijven! Neen - 't boek waarover zij hem zoo vaak gesproken heeft, dat kàn niet anders dan van hem, van Grootvader zijn! -

Als de oude man toen in Elsje's hartje had kunnen lezen, zou hij wel tot andere

gedachten gekomen zijn. 't Kind had den ganschen avond in een spanning geleefd, die zij zorgvuldig trachtte te verbergen. Iederen keer als de meid een pakje binnen bracht, had zij er naar gegluurd, hopend, verlangend dat het toch eindelijk het lang-verwachte mocht wezen! Want zij voelde het: 't mooiste geschenk, dat zij dien avond krijgen zou, woog in waarde niet op tegen de kleine attentie die Truus haar zou bewijzen! En Elsje, de kleine dweepster, in wier hartje de sentimentaliteit wortel geschoten had, zat den ganschen avond te droomen van dat pakje, dat maar niet kwam! En ze werd er zoo moe van ten slotte, die spanning matte haar zoo af, en toen kwam die lustelooze trek op haar gezichtje en die vermoeide buiging in haar slanke lichaampje.

Totdat het stevige, vierkante pakket werd binnengebracht - en toen herleefde de hoop, en was 't of een stem haar toefluisterde:

'Dit is nu toch eindelijk wel 't lang gewenschte geschenk, Elsje!' En ze was geschrokken toen ze de zwaarte voelde en begreep dat er een boek in moest zitten. Wàt 'n cadeau, wat 'n prachtig, duur cadeau! Zou 't dan toch wel wáár zijn, wat ze vermoedde? Maar toen ze met bevende vingers de touwtjes had losgeknipt en door 't vloeipapier heen het welbekende bandje zag schemeren - toen was de laatste twijfel verdwenen! Dàt boek moest van Truus zijn, 't kòn niet anders! En ze had groote moeite gehad 't niet uit te snikken van verrukking, toen ze op de kaart die teedere woorden las!

Hield Truus dan toch zóóveel van haar? O, dan was 't ook allemaal maar verbeelding geweest, toen ze meende dat Truus haar den laatsten tijd veronachtzaamde en een ander jong meisje in haar bescherming had genomen. Dan was ze haar Elsje toch wel trouw gebleven!

En terwijl ze nu, uiterlijk kalm, haar ouders 't dierbare boek toont, denkt ze aan haar lieveling uit de hoogste klasse, de mooie knappe Truus, die wel zoo goed is háár, het kleine, blonde Elsekind in haar hoede te nemen! Ze doorleeft nog eens de zalige wandelingen langs de stille stadsgrachten, als Truus haar een arm gaf en de anderen in den steek liet en zelfs van de ouderen geen notitie nam om háár, Elsje, wel eens een geheimpje te vertellen, dat zij vooral hoor, voorál, niet verklappen mocht! En Truus had zoo innig gedaan, en Els met een blik aangezien die haar deed trillen van ongekende émotie, en ze had haar een heel klein beetje tegen zich aangedrukt en haar af en toe bij een confiseur ook wel eens op wat taartjes getracteerd. En Elsje had voor al die hartelijkheid nooit iets behoeven terug te doen; alleen laatst had Truus haar opgedragen een klein, geparfumeerd rose-briefje aan een jongmensch te overhandigen, die op een bepaald uur voor een zekeren winkel zou heen en weer wandelen. Maar toen Els in haar onschuld dat aan haar moeder vertelde, had deze haar streng verboden ooit weer voor Truus dergelijke boodschappen te doen, en Els was gehoorzaam geweest en had Truus onder tranen 't geval meegedeeld. Met innig zielsverdriet had ze toen gemerkt dat Truus van dat oogenblik af in haar hartelijkheid merkbaar was verkoeld en zich van háár, Elsje, afwendde, om een ander voorwerp voor haar wispelturige genegenheid te zoeken dat zij ook weldra vond. En Elsje was tot tranen toe bedroefd geweest als ze haar nu met een ànder langs de stille gracht zag wandelen, terwijl zij 't nu was, die er eenzaam achter aanliep.

Maar 't onschuldige kind had er haar zinnen op gezet, Truus' genegenheid terug te winnen, niet begrijpend dat dit na 't voorgevallene niet mogelijk meer was. In stilte verzon zij allerlei kleine attenties voor Truus, die zij dan op de haar eigen, bescheiden

manier uitvoerde; en 't was of deze aanhankelijkheid toch eenigen indruk maakte op de coquette Truus, want zij was den laatsten tijd weer iets minder ongenaakbaar voor Els en aanvaardde haar oplettendheden met nederbuigende welwillendheid.

En voortgaand op 't ingeslagen pad, had Els gemeend, nu iets gevonden te hebben, waardoor zij Truus' genegenheid voor goed kon bestendigen. Zij kende Truus' voorliefde voor mooie, fijne borduurwerken, en nu wilde ze haar op St. Nicolaas zoo'n heel mooien nachtzak zenden, waarop in gothische letters ‘goeden nacht’ stond, en op de klep allemaal fijne bloempjes waren gewerkt. 't Was een reuzenarbeid, maar Els, die goed borduren kon, had er zich met zulk een ijver toe gezet, dat haar moeder vaak 't hoofd schudde als zij haar kind 's avonds, bij 't licht van twee lampen, met hoogroode kleur over 't fijne werk vond heengebogen. Ze had getracht Elsje van haar voornemen af te brengen, gewaarschuwd dat haar teere gezondheid die inspanning nog niet toeliet en Truus al dat werk ook niet waard was. 't Had Els slechts

gesterkt in haar voornemen niets onbeproefd te laten, en haar moeder had ten slotte den strijd opgegeven en 't kind haar gang laten gaan.

En toen 't werk af was, had Els met een stralend gezicht het rijke cadeau in een vloeipapier gewikkeld en zorgvuldig weggelegd tot de 5de zou zijn aangebroken.

Dien dag had zij haar vuurwerk afgestoken en het net eruitziende pakje door de meid laten wegbrengen, vol verwachting van de gevolgen, die 't zou hebben. En op háár beurt had ze den ganschen avond in spanning geleefd of Truus haar bedenken zou, of er een pakje zou komen welks inhoud haar bewijzen zou, dat Truus niet boos meer was en alles vergeven en vergeten had.

En toen ze ‘'t Veulen’ ontpakte, had ze voor zichzelf de overtuiging dat dit van Truus kwam en van niemand anders! En ze vond het wel 't beste bewijs van Truus' ongeschokte vriendschap, dat ze juist het boek had uitgekozen, waarover ze samen zoo dikwijls gesproken hadden. En dan de lieve woorden op die kaart!

Elsje's zieltje baadde zich in weelde, den ganschen verderen avond. Een zonnetje schitterde in haar oogen en er straalde zulk een stille vreugde uit heel haar wezen, dat haar ouders en Grootvader zich er innig over verheugden.

Toen eindelijk de kleinen naar bed waren gegaan en de grooteren hun ouders en Grootvader om den hals vlogen om voor de mooie cadeautjes te bedanken, had Els zich op Grootvader's knie gezet en haar hoofdje tegen zijn borst gevlijd. En zij had eerst haar vingertjes nadenkend in zijn baard laten woelen en toen met neergeslagen oogen gefluisterd: ‘Opa, weet u nou wat voor mij het prettigste cadeautje is geweest, vanavond? “'t Veulen”! En weet U waarom? Omdat dat van Truus komt, u weet wel, die al in de hoogste klas zit en zoo knap is! Ik dacht eigenlijk dat Truus 'n beetje boos op me was en dat vond ik zoo vréése lijk, vreeselijk naar! Maar ze schijnt nu toch wel weer heelemaal goed op me te zijn, want zóó'n mooi cadeau stuur je toch enkel maar aan iemand van wie je heel, héél veel houdt, hè Opa?’

Pas bij de laatste woorden keek Els Grootvader aan. Ze had daardoor niet gemerkt hoe de verheugde uitdrukking op het goede, oude gezicht bij haar eerste woorden reeds als weggevaagd was. 't Viel den ouden man ook zoo zwaar, dat hij de blijde verrukking van zijn Elsje verstoren moest, dat *hij* er de oorzaak van zou zijn dat die stralende glans in haar oogen verdoffen zou, zoodra zij de waarheid vernam! En toch begreep hij, dat hij 't kind geen oogenblik langer in haar waan mocht laten, dat 't zijn plicht was haar nu, terstond, te ontgoochelen. Hij dacht even na; toen zei hij: ‘En als dat boek nu eens *niet* van Truus was, Elsje, zou je het dan héél naar vinden, zou je het er dan minder lief om hebben?’ Even betrok haar gezichtje; toen, lachend, schudde zij den twijfel van zich af. ‘Nee Opa, 't kàn niet anders! 't *Moet* van Truus zijn, we hebben er zoo dikwijls samen over gesproken en zij dweept er ook zoo mee, nee 't is stellig, *stellig* van Truus!’

Toen liet Grootvader zijn lieveling van zijn knie glijden, en terwijl ze nu naast hem stond, legde hij bei zijn handen op haar smalle schoudertjes en keek haar recht in de oogen. ‘Kind, kind, hoe kan je dat nu toch zoo vast gelooven! Is dan geen oogenblik de gedachte bij je opgekomen, dat 't je oude Grootvader wel eens zijn kon, die zijn kleindochter dat veelbesproken boek vereerde? Kom Els, kind, vergeef 't den ouden man maar dat hij je op zoo'n dwaalspoor bracht en geef er hem maar een zoen voor!’

Hij had er nog bij willen voegen: ‘En dan wed ik dat er tòch nog wel iets van Truus bij al je cadeautjes is,’ maar hij zag aan de uitdrukking op haar gezichtje maar al te goed, dat alle hoop voor haar vervlogen was. Wel hield 't kind zich goed en sloeg gedwee de armen om zijn hals - maar de spontane blijdschap ontbrak aan haar omhelzing en de moede buiging van het tengere figuurtje was nu nog zichtbaarder.

Zwijgend borg Els haar geschenken weg.

‘'t Veulen’ lag nu achteloos op een stoel; ze scheen het heelemaal vergeten te hebben.

Grootvader zei er niets van, maar toen even later haar moeder de kamer binnenkwam, die de kleintjes naar bed had gebracht, zag deze 't liggen en plaagde er haar een beetje mee.

‘Wat Els, heb je “'t Veulen” nu heelemaal vergeten op te bergen, ik dacht dat dàt 't eerst aan de beurt kwam, zoo'n schàt!’

Toen ging Els langzaam naar 't tafeltje, had nog juist den tijd het boek in de kast te leggen; maar bij de deur gekomen werd de émotie haar te machtig. En Grootvader kon nog juist zien hoe ze opeens de witte

handjes voor de oogen sloeg en een sidderende snik haar lichaampje doorschokte. Toen was ze in de gang verdwenen, nagesneld door haar moeder, die van deze plotselinge droefheid niets begrepen had.

De oude man bleef met een schuldbewust gevoel achter. Wel kwam zijn dochter na een poosje beneden en zei dat Els eens goed uitgeschreid had en haar verdriet nu al haast vergeten was, en Grootvader 't zich toch geen oogenblik moest aantrekken, dat 't zelfs wel eens een goede les was voor 't àl te gevoelige ding - de oude man schudde stil 't hoofd en de geruststellende woorden waren niet bij machte zijn neerslachtige stemming te verdrijven, die hem den verderen avond bijbleef.

Zelfs toen hij zich in zijn eigen kleine woning ter ruste begaf, kwelde hem nog 't zelfverwijt; en de ouders van kleine Els hebben nooit geweten wie zich ten slotte de zaak meer aantrok en de aardige verrassing erger betreurde: de oude man, of hun zacht blond Elsekind!

Marie von Ebner-Eschenbach naar Dora Duncker door Snowa.

De zon schijnt oogverblindend in de drukke straten van Weenen en verlicht haar schoone koepels en torens.

Wolkenloos strekt de hemel zich uit en aan de andere zijde van de Donau, die schittert in de zon, teekenen zich de zachte groenblauwe omtrekken der bergen af van het Weenerwoud.

Zooals steeds is het in de Kärnthnerstrasze het drukst; op de hoeken staan meisjes en vrouwen met groote witte hoofddoeken om en bieden rozen en viooltjes te koop aan.

Ook voor het groote huis op den hoek van de Spiegelgasse, dat zich met zijn ronde torens hoog en statig verheft, staan de verkoopsters, en men zou haar willen toeroepen: brengt allen uw geurige bloemen naar boven, naar haar, die evenals de zomer bloesems en bloemen laat bloeien, want in dat huis met dien toren woont de heldin der duitsche dichteressen, ons aller trots, Marie von Ebner-Eschenbach!

Als we de hooge trap bestijgen, komen we in de werkkamer van de dichteres, een ruim vertrek met drie vensters, waardoor de zon naar binnen schijnt. Het is een mooie rustige kamer, donker gemeubileerd en toch vol leven. Aan de wanden, voorzoover die niet met kasten vol kostbare boeken bedekt zijn, hangen portretten van beroemde mannen en vrouwen. Dicht bij het venster, dat uitzicht geeft op de voorhistorische graven en de drievuldigheidszuil, staat de schrijftafel der dichteres en daarnaast haar beroemde horlogeverzameling, een stukje geschiedenis!

We worden in onze beschouwing gestoord door een zachten tred, hooren een welluidende stem en een liefelijke vrouwengestalte staat voor ons, zooals wij ons haar voorstellen uit haar werken. Zoò en niet anders moest zij er uit zien, met dat lieve, knappe gelaat; zoò moest die mond spreken, wiens wijsheid, wiens mooie levensbeschouwingen, wiens sarcasme ons zoo dikwijls in verrukking hebben gebracht. Een zee van lieve en dierbare herinneringen komt plotseling bij ons boven als we die tengere, sierlijke gestalte van aangezicht tot aangezicht aanschouwen, met die rimpeltjes in het voorhoofd, het zwarte mutsje op het golvende, grijze haar en

die blanke handen. Een leger van gestalten doemt voor ons op en doet het stille vertrek leven.

Onvergetelijke lievelings-gestalten: de kerngezonde, sterke Bozéna, Felix Habrecht, de vermakelijke dorpsschoolmeester en zijn arm gemeentekind Pavel Holub. De vroolijke gravin Muschi met haar Jockei-Jargon, de strijdlustige broeders vrijheeren van Gimperlein, Lotti, de horlogemaakster, in enkele trekken zoo uitmuntend geschetst, de arme leergierige schooljongen en zijn tragisch einde en vele, vele anderen meer. Steeds echter keeren onze gedachten terug naar de moeder van al deze kinderen.

Marie Ebner praat niet veel, maar uit ieder woord, dat zij zegt, spreekt goedheid, medegevoel en deelneming in alles en iedereen. Zij interesseert zich niet alleen voor kunst en literatuur, maar ook voor politiek. En als zij zoo redeneert, de 74 jarige, houdt ze plotseling stil bij het theater, bij het eenige theater dat voor Marie Ebner ooit heeft bestaan, en dat haar kinderjaren reeds verlicht heeft, bij het Weener Burgtheater.

'Daaraan heb ik mijn aesthetische opvoeding te danken', zegt zij innig en dan begint ze te vertellen van haar oude lievelingen, van Retlich, van Anschütz, van haar innige vriendschap met Louise Neumann, dochter uit het eerste huwelijk van Fichtner von

Haizinger; deze is nu 86 jaar en gehuwd geweest met graaf Karl Schönfeld.

Verder verhaalt de dichteres ons van haar kinderjaren; hoe en onder welke omstandigheden zij de eerste blijvende indrukken ontving, die voor haar als mensch en als kunstenares van beteekenis werden.

Het bekende boek van Moritz Neckers 'Marie von Ebner-Eschenbach volgens haar werken beschreven' heeft nog het zijne er toe bijgedragen, om de waarde van hetgeen zij zelf vertelt te verhoogen.

Bij al deze herinneringen uit haar jeugd nemen de uren door haar in het Burgtheater doorleefd een voorname plaats in. Zoodra haar vader Graaf Franz Dubsky van het stamgoed Zaislawitz in Mähren met zijn familie gedurende de wintermaanden in Weenen kwam doorbrengen, was de eerste gedachte der jonge gravin: het Burgtheater. Reeds den volgenden dag zat zij met gloeiende wangen en verlangende blikken in de familieloge van het oude historische huis op den Michaëlerplatz en werd in verrukking gebracht door de werken van Schiller.

Onophoudelijk stelde zij zich voor hoe het haar te moede zou zijn als daar eens een stuk van haar gespeeld werd en haar gedachten en woorden ingang zouden vinden bij het publiek.

Intusschen schreef zij dikke boeken vol verzen; soms, zooals zij zelf vertelt, bij het gebrekkige licht van een kaars.

Haar moeder stierf bij haar geboorte en zoo kreeg zij tegelijk met haar halve zusters haar opvoeding van de derde vrouw van haar vader, een mooie, zeer talentvolle dame.

Deze zorgde er voor, dat de dichterlijke neigingen van Marie niet in het wild opgroeiden. Teneinde een juist oordeel over het talent van het jonge meisje te krijgen, wendde zij zich tot een harer vrienden, Franz Grillparzer, wien zij verzocht Marie's dichtproeven aan een beoordeeling te willen onderwerpen.

Het oorspronkelijke van dezen brief, waarin Grillparzer zijn oordeel uitspreekt over het talent van de jeugdige dichteres, dateert van het jaar 1847 en is door Marie Ebner ten geschenke gegeven aan het Grillparzerarchief te Weenen. Deze luidt als volgt:

Genadige Gravin!

Daar ik tot nog toe door ongesteldheid verhinderd ben geweest u te komen bezoeken, was ik van plan gisteren u mijn opwachting te komen maken, maar vond u tot mijn spijt niet thuis.

Daar ik morgen geen tijd heb, wil ik niet langer wachten, al is het dan ook schriftelijk, u mijn oordeel mede te deelen, over de gedichten van mejuffrouw uw dochter. Zij toonen onmiskenbare sporen van talent. Gevoel voor versmaat, vermogen om zich goed uit te drukken, een misschien reeds te rijpe ondervinding, doorzicht en een scherp oordeel in menig satirisch gedicht vormen een geheel, dat belangwekkend genoeg is om aangekweekt te worden. Wat nog ontbreekt is de rijpheid, die den dichter eerst tot kunstenaar stempelt. Jonge vrouwen zijn jonge mannen van gelijken leeftijd aan verstand en doorzicht meestal verscheidene jaren voor; maar iets ontbreekt haar, hetgeen wij door onze studie meestal wel bezitten, en dat is: orde in de gedachten, en dat ontbreekt in deze gedichten.

Tot zoover in haast. Wellicht is het mij vergund nog een en ander mondeling te bespreken.

Intusschen teek en ik mij met de meeste hoogachting

Verscheidene jaren later werd het oordeel van een anderen grooten dramaturg over Marie Ebner bekend.

In de nieuwe uitgave der geschriften van Otto Ludwig verscheen een kritiek over haar eerste tooneelstuk: ‘Maria Stuart in Schotland’, hetgeen in 1860 door Eduard Devrient te Karlsruhe werd opgevoerd.

Marie Ebner's groote voorliefde en hartstochtelijke bewondering voor de dramatische kunst heeft niet aan de verwachtingen voldaan. Behalve de ‘Maria Stuart in Schotland’ zijn slechts de volgende drama's van haar bekend: ‘Marie Roland’ (1867) hetgeen nooit is opgevoerd, ‘das Waldfräulein’ (1873) in den Weenerschouwburg gegeven, ‘die Veilchen’, hetgeen uit één acte bestaat, ‘Doktor Ritter’ en ‘Ohne Liebe’.

Was Marie Ebner als aankomend meisje reeds van zeldzame vlijt en diepen ernst doordrongen, deze eigenschappen werden nog bekrachtigd en tot volmaking gebracht tijdens haar huwelijk, dat zij op haar achttienden verjaardag uit liefde sloot met haar neef, den rijksvrijheer Moritz von Ebner-Eschenbach, toentertijd kapitein van de genie.

Aan de zijde van dezen hoogst beschaafden, zeer ontwikkelden man ving voor de jonge

dichteres een nieuw leertijdperk aan, dat haar opvoeding voltooide.

Zij had steeds een ruimen, helderen blik op de menschen en het leven met zijn dikwijls zoo moeilijke vraagstukken.

De weg naar roem is Marie Ebner niet gemakkelijk gemaakt. Het was een zware strijd en vele bittere ervaringen, ook van haar naaste omgeving, heeft ze moeten verdragen, voor zij de hoogste sport van de ladder des roems had bereikt. Langzaam, zeer langzaam won zij het publiek voor zich. Wispelturig, zooals het noodlot is voor menschen en boeken, behaalde zij haar eerste werkelijke succes in 1881, met een novelle in brieven: 'Komtess Muschi.' Toen waren reeds verschenen: 'Bozéna', Nach dem Tode', 'Lotti, die Uhrmacherin', 'Ein Spätgeborener,' 'Ein Edelmann', enz.

Heeft men zulk een plotseling succes gewoonlijk aan een toeval te danken, in dit geval kan men het op een andere wijze verklaren. De brieven der kleine Komtess zijn geschreven in den conversatietoon van den Oostenrijkschen adel. Deze nieuwe stijl wekte verbazing en trok aan door zijn oorspronkelijkheid en de scherpte van zijn satire.

Kort daarop bewees zij in haar 'Gemeindekind' weer haar buitengewoon talent en bracht hierdoor de verstoktsten harer tegenstanders tot de overtuiging, dat zij een eerste plaats innam in de rij der voornaamste dichteressen.

Langzaam had zij het publiek voor zich gewonnen, maar nu ook was het voor goed. Wat zoo rijk en overvloedig, zoo eenvoudig en waar uit de diepte eener edele vrouwenziel voortkwam, moest ten slotte de harten winnen en behouden.

Wie zich een denkbeeld wil vormen van Marie Ebner als mensch, moet haar aphorismen lezen. Uit deze mooie gedachten, deze rijpe en gelouterde spreuken openbaart zich het geheele leven van deze zeldzame vrouw.

Zij geeft geen droge moraal, maar als moedige voorvechtster verdedigt zij met de blanke sabel haar duidelijke, dikwijls vermetele en strenge leerstellingen. Haar ondervinding als moeder en haar groote belangstelling waar het kinderen betreft, haar juiste blik op de kunst en de kunstenaars, het strenge idealisme, waarmee zij denkt over de plichten van het talent, haar bitterheid over de bedilzucht, die heerscht gelijk een ziekte, komen in haar aphorismen duidelijk op den voorgrond.

Een voorbeeld: 'Degeen, die in tegenwoordigheid van een kind liegt of spot, begaat een misdaad, die de doodstraf verdient.'

'Kunstenaars! wat gij niet in staat zijt voort te brengen, moet gij niet willen scheppen.'

'De tegenwoordige menschen zijn geboren om te vitten. Van den geheelen Achilles zien ze slechts den hiel.'

En terwijl mijn blik weer op het lieve, zachte gelaat tegenover mij blijft rusten, valt mij nog een van haar aphorismen in, een woord des ouderdoms:

'De ouderdom verheerlijkt of versteent.'

Om te weten hoe de verheerlijkte ouderdom er uit ziet, behoeft men haar slechts in de oogen te zien.

Eensklaps hoor ik een klok slaan en merk dat er reeds een uur verloopen is. Ik schrik; heb ik zoolang gebruik gemaakt van de gastvrijheid?

Marie Ebner glimlacht, een weinig trotsch geheimzinnig lachje.

'Ik heb u mijn horloges nog niet laten zien!' zegt zij en brengt mij naar het kastje tusschen de vensters.

‘Hier zijn ze en als ik nog eens op de wereld kwam, zou ik niets anders willen worden dan horlogemaakster.’

Een waarlijk prachtige verzameling van 150 horloges heeft zij bijeengegaard, vanaf den tijd van Rudolf II tot op heden. Slechts vluchtig worden mij de kostbare schatten getoond, allereerst het mooiste stuk der verzameling, een horloge van Christoph Schöner, gevat in een latijnsch kruis van amethist. Verder horloges in den vorm van een fluit, een appel, een cachet; een repetitiehorloge uit den empire-tijd en nog vele andere, zelfs voor een leek zeer belangrijk om te zien.

De zon schijnt helder in het vertrek en verlicht de liefelijke gestalte van mijn gastvrouw.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

‘Wie van de abonnées zou zoo vriendelijk willen zijn mij het adres op te geven van een “Tehuis voor vrouwen” te Bazel en te Zürich waar een jonge dame op reis zijnde, voor korteren of langeren tijd kan vertoeven?’

Bij voorbaat mijn dank.

Mej. A.A.W. Engelkens,

Laan van N.O.I. 14 Den Haag.

Bericht.

Wegens uitstedigheid der redactrice moet de correspondentie deze week uitvallen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

1 Februari 1905.
18de Jaargang.
No. 31.

Hoofdartikel
De opvoeding van het kind.

‘Als het kindje binnen komt
Juicht heel het huisgezin....’

O! vrouwen, weet ge 't wel, wat het is om *moeder* te zijn? Weet ge 't wel, wat het woord *moeder* inhoudt? Weet ge 't wel wat een verantwoordelijkheid, dat woord u op de schouders laadt? Weet ge 't wel, welke grootsche plichten, dat woord van u eischt en vergt? Weet ge 't wel, welk een ernst, een liefde, een toewijding aan dat woord verbonden is?

Weet ge dat alles wel?

Hoevele vrouwen hunkeren naar het moe derschap en weten niet welk een moeielijke taak hun daarmede wordt opgelegd! Hoe velen zijn er *moeder* en nemen de *moederplichten* niet waar, maar laten die aan huurlingen over?

Hoe velen zijn er moeder en kunnen de kinderen niet zelf opvoeden, omdat zij genoodzaakt zijn hun eigen brood te verdienen en die taak aan anderen moeten overlaten!

Hoe velen voelen het moederinstinkt in zich als vastgeworteld, zoodat zij kinderen van anderen aannemen om hare zorgen daaraan te kunnen wijden! (wij zien dit zoo fijngevoeld en mooi weêrgegeven in Benjamin van Karin Michaëlis).

En tòch - wat is moeilijker dan de opvoeding van een kind! Hoe anders moet het eene kind behandeld worden dan het andere! Wat een geduld moet er aan den dag gelegd worden om het kind daár te krijgen, waar je het hebben wilt!

Hoe moet je heelemaal doordrongen zijn van het karakter van je kind, om te weten of het zich laat leiden door zachtheid of geweld! Hoe velen moet men op het gemoed werken en hoe velen moeten door de oogen geregeerd worden!

Hoe dikwijls overkomt ons niet de vraag: wat moet ik nú met 't kind aanvangen; hoé moet ik dat zaakje behandelen? Hoe dikwijls staan wij met de handen in 't haar en hoe gauw moet er dan gehandeld worden!

Een kind is zoo voor indrukken vatbaar; in een gelukkig huishouden, waar vader en moeder elkaar verafgoden, zal het zich gelukkig gevoelen. Het ziet niets dan geluk en liefde om zich heen en zal later den invloed daarvan ook gevoelen. Alle akeligheid, die hij buitenshuis ontmoet, zal meer indruk op hem maken en zijn gelukkig thuis zal hij dubbel apprecieeren.

Vertrouwen moet er zijn tusschen de moeder en het kind; immers wie is het nader dan de moeder? Wie heeft het ter wereld gebracht, wie heeft er voor geleden, wie heeft er alles voor opgeofferd, hoe vele nachten er voor gewaakt en hoeveel angsten er voor uitgestaan, wie? de moeder. -

En toch - als die kinderen pas zelf kinderen hebben, dan kunnen ze pas begrijpen, wàt de ouders voor hen over hebben gehad. Dan overkomt hun pas een gevoel van dankbaarheid voor alles, wat ze voor hen (de kinderen) hebben gedaan en zoo gaat het van geslacht tot geslacht.

Gij vrouwen, die kinderen hebt, hebt ge niet dikwijls ondervonden, hoe moeilijk het is, om een kind, op alles wat het vraagt, een duidelijk antwoord te geven, waarmeê het genoegen neemt? En werkelijk, het neemt niet gauw genoegen daarmeê en vraagt maar soms door en nog eens door, tot je op 't laatst 't zelf niet meer weet en dan met het gebruikelijke: ‘dat begrijp je nu heusch niet, kindlief, dat zal ik je later vertellen, als je groot bent,’ eindigt.

In deze eeuw van realisme wordt den kinderen alles gezegd zooals het is; naar mijn idee vind ik dat heel goed, als het kind er zelf naar vraagt, en dan vind ik, dat het zóó moet gebeuren, dat het in het geheel niet cru is en toch begrijpelijk voor een kind. Het is zoo dikwijls: ‘c'est le ton qui fait la musique’, maar daarom toch heel, heel moeilijk.

De fijne weefselen van de kinderhersentjes moeten met beleid uitgesponnen worden door de moeders; die taak moet niet aan de kindermeisjes worden overgelaten.

Nu is het heel natuurlijk, dat men de kinderen niet altijd bij zich kan hebben, maar heusch vrouwen, gij moeders, spoedt u dan niet naar vergaderingen, laat dat dan over aan de ‘nuttigheidsvrouwen’, uw kind thuis heeft uwe zorgen wel noodig, uw kind thuis verlangt naar moeder, verlangt naar hare liefkozingen, verlangt naar hare aanwezigheid. Weet gij wel, hoe menige ‘nuttigheidsvrouw’ hunkert naar het bezit van zulk een kind, zooals *gij* hebt; weet gij wel, dat zij schatten zou willen geven, als zij zoo'n teer wezentje aan haar harte kon drukken en het kon vertroetelen en verzorgen? Wat zou zij blij zijn met zoo'n geschenk van vleesch en bloed, zij zou de wereld te rijk zijn!

En gij, gij handelt daar zoo onverschillig meê?

Op die vergaderingen, daar behartigt die nuttigheidsvrouw de belangen der kinderen, ze heeft geen kinderen zelf, zij is hare bestemming misgeloopen, maar toch ze houdt zooveel van die wezentjes, ze wil dat ze 't zoo goed mogelijk hebben in de wereld.... En.... daarom, blijft gij nu thuis, gij, moeders, zij zullen het wel goed ten uitvoer brengen, het moeder-instinkt is heusch genoeg bij hen ontwikkeld.... Was de maatschappij maar anders, er zou meer geluk zijn voor die vrouwen....

Mevrouw C. SCHLIMMER-ARNTZENIUS.

Boekbeschouwing.

Ernst Gronins, romantisch tijdbeeld, door L.H.A. Drabbe. (Uitgever D. Buys, Amsterdam). - Hebben we hier werkelijk te doen met den auteur van dat onsmakelijke boek *Levenslol*, door mij vroeger in dit Blad en elders besproken? De overeenkomst der voorletters doet het vermoeden. Achter op den omslag vinden we bovendien onder de lijst der insgelijks bij den uitgever Buys uitgekomen werken: L.H.A. Drabbe *Levenslol.*

Welnu, wèlke bedenkingen en bezwaren men ook hebben moge tegen *Ernst Gronins*, zeker is het, dat de auteur op de meest loffelijke wijze zich heeft vrijgehouden van al die vieze, onkiesche, en totaal-overbodige détails, die *Levenslol* maken tot zoo'n stuitend, onhebbelijk boek! En te méér is dit te waardeeren, waar een ‘romantisch tijdbeeld’, bevattend de levensgeschiedenis van een aankomenden jongen in de ontwikkelingsjaren, zoo recht de gelegenheid bood op vuile wijze rond te wroeten in onzegbare détails en intieme geslachts-ervaringen. Op het voetspoor van Van Deijssel, en van zoovele andere ‘jongeren’ van den ‘Meester’ zich verdiepen gaan in allerlei tot in het oneindige uitgeplozen jongelui's-gedachten en handelingen van den meest onaantrekkelijken aard, behoort immers tot dat onsmakelijk menu, waarop zoo-

vele nieuwbakken auteurs ons vergasten, onder het motto: realisme. Ik moet dus eerlijk bekennen, dat ik, na de lezing van *Levenslol*, niet anders verwachtte, dan een nieuwe reeks van onsmakelijkheden en vuiligheden, toen ik den naam Drabbe gedrukt zag op den omslag van het mij ter recensie toegezonden lijvige boek: *Ernst Gronins*. En evenzeer beken ik, hoe de kennismaking met den inhoud mij zoodanig meêviel, en zoo geheel een nieuwen indruk gaf van den schrijver van *Levenslol*, dat ik aan een toevallige naam-overeenkomst ging gelooven, en hoe langer hoe minder kon aannemen, dat de beide Drabbe's, die van *Levenslol* en die van *Ernst Gronins*, éénzelfde persoon zouden zijn. Maar de gelijkluidende voorletters, dezelfde uitgever voor beide boeken, geven alle recht aan te nemen, dat wij hier met denzelfden auteur te doen hebben. Welnu, dan is het niet meer dan eerlijk te erkennen, dat de heer Drabbe van zijn vroegere begeerte naar in onsmakelijkheden rondwroeten niets schijnt te hebben overgehouden; want zijn jongste werk is een, bij alle realisme, zich van èlk dubbelzinnig of vies détail volkomen vrijhoudend boek....

Is dit wellicht de goede vrucht van het socialisme, waartoe de auteur schijnt te zijn overgegaan?

Men mag dit hopen, want de heer Drabbe bekent zich, bij monde van zijn held Ernst Gronins, tot deze wereldverbeterende leer, en heel zijn verhaal is eigenlijk niets anders, dan een propaganda-maken voor het socialisme, in welks armen Ernst Gronins zich werpt als toevlucht voor alle levens-ellende en levens-teleurstelling. Ofschoon ik voor de oppervlakkige en weinig-overtuigende argumenten van den schrijver niet heel veel kan voelen, het is een niet te loochenen feit dat zij op hem, individueel, een uitstekende uitwerking gehad hebben. Want hij is er vrij wat beter door geworden, dan hij in zijn vorig boek zich vertoonde. Gelijk ik in een vroegere recensie naar aanleiding van *Levenslol* reeds opmerkte, ieder auteur heeft natuurlijk de vrijheid voor zijn 'kunst' zijn eigen milieu te kiezen, maar die keuzezelf bewijst dikwijls heel veel vóór en vooral *tegen* zijn persoon. Wanneer Frans Coenen zich vermeit in een teekening als die van *Zondagsrust*, wanneer een jonge verloofde-vrouw zich zoo volledig op de hoogte toont van wellust, en van onzedelijke neigingen, als dit het geval is in Jeanne Reyneke van Stuwe's *Hartstocht*, wanneer Henri Borei zijn bekendheid met een zeker soort Indisch-mannen en hun verlof-leven in den Haag uiteenzet in een weerzinwekkende studie als *Levenshonger*, dan geven m.i. al deze auteurs, hoe groot ook de waarde zij van hun 'kunstwerk', op-zich-zelf-beschouwd, een heel onsympathiek kijkje op zichzelf als *mensch.*

Zoo ook, de auteur van *Levenslol.* Zulk een boek te *willen* schrijven, verraadt een waarlijk niet-benijdenswaardige onverschilligheid ten opzichte van den eigen goeden-naam! Want het ligt voor de hand, dat iemand die zulke jongelui, zulke toestanden, zulk jongelui's leven zóó nauwkeurig weet te beschrijven, heel goed van dat alles wel op de hoogte moet zijn in zijn eigen dagelijksch bestaan. En in dit opzicht blijkt het dus uit *Ernst Gronins*, dat het socialisme den auteur in een nieuwe gezondere omgeving heeft gebracht, en hem leerde anders en minder laag bij den grond te denken en te leven. Al is Ernst Gronins maar een poover heldje, een jongen die niet in staat is de hoogere-burgerschool af te loopen, en die daarom geplaatst wordt op een kantoor als jongste bediende, hij is toch een heel ander en veelbelovender genre, dan de lammeling, (ik *moet* het woord wel gebruiken, want het is hier het rechte woord op de rechte plaats), uit *Levenslol*, die voor alles mislukt, leeft van een beetje kapitaal, 's avonds om 9 uur in bed kruipt, als hij geen onsmakelijkheden

náloopt, en eindigt met zichzelf van kant te maken na een weerzinwekkende dronkenmans-partij, bij wijze van smart-uiting over den dood van zijn meisje.

Ernst Gronins wordt ons in den aanvang van het verhaal voorgesteld als een slachtoffer van overlading bij het onderwijs, liever-gezegd, van de *verkéérde wijze* van onderwijs-geven. Op zichzelf geen bijzonder domme, veel minder een onwillige jongen, kan hij in het geheel niet vooruitkomen op de hoogere-burgerschool, tengevolge van allerlei moeilijkheden met leeraren, met enkele vakken in het bijzonder, enz. enz. Men zou kunnen zeggen, dat het boek eigenlijk een tweeledige tendenz bezit, namelijk, naast die van het socialisme-prediken, óók nog die van een veldtocht aanbinden tegen de hedendaagsche inrichting van het onderwijs. Drie-vierde gedeelte van het zéér lijvige verhaal is gevuld met meerendeels-zeer-vervelende bijzonderheden over lesuren, opgegeven vakken, kibbelpartijen met leeraren, rapporten, enz. enz.

Dat al deze dingen wáár kunnen zijn, en zonder twijfel kunnen bijdragen tot de zeer ongelukkige jeugd van velen onzer, geloof ik gaarne op het gezag van den auteur. Maar juist dáárom is het jammer, dat hij dat alles zoo dor en droog, zoo weinig-aangrijpend heeft verteld. Hij schildert niet; hij laat ons niet zien; niet mee-beleven. Hij somt maar op, steeds opnieuw. En daardoor wordt zijn aanklacht geen veroordeelend *vonnis* over de door hem in het licht gestelde werkelijkheid, maar slechts een vermoeiend, langdradig beschrijven, waarvan de lezer denkt: Houdt toch op, man, met je nietige Burgerschool-bijzonderheden, over jongens die nog niet droog zijn achter de ooren. Indien Drabbe een weinig van Top Naeff's talent in het teekenen van de School had bezeten, het zou de bedoeling van zijn werk zeer zeker ten goede zijn gekomen. Ook Top Naeff, in haar Schoolidyllen, houdt ons bezig met het kleine wèl en wee van *half*-volwassenen. Maar zij laat ons dat alles zoo méé-beleven, dat wij er door méé-voelen. Door de saaiheid en dorheid echter van stijven betoogtrant, zonder schildering, van Drabbe, voelen we *niet* alleen niets voor zijn Burgerschool-jongensleed, maar het verveelt ons veeleer, en het ergert ons in zijn weinig-vluggen Ernst, dat deze het verhaal door zijn achterlijkheid tot in het oneindige uitrekt. Ten slotte, en hiermede gaan wij over tot het tweede gedeelte van de tendenz, raakt Ernst de school los, en komt in Amsterdam op een kantoor, waarbij hij de kennis hernieuwt met een vroegeren, wat ouderen stadgenoot, van beroep iets dergelijks als hij, en tevens socialist en auteur. Van nu af laat de schrijver zelfs allen schijn van aan ‘kunst’ te doen verder varen, en vermeit zich onophoudelijk in voortdurende uiteenzettingen, bij monde van den socialist-vriend van Ernst, over het heilzame van socialisme, het verachtelijke van kapitaal, al de bekende vrij-afgezaagde gemeenplaatsen in één woord. Ernst zit aan de voeten van dezen wijzen wereldverbeteraar, en laat zich gretig door hem inwijden in de bijzonderheden van het socialisme, en in de verachtelijkheid van niet-socialisten. Gegeven het feit dat Ernst een zeventienjarige jongen is, pas uit een provinciestad, en, blijkens zijn achterlijkheid op school, niet bijzonder-ontwikkeld of ‘pinter’, om met Indische menschen te spreken, vind ik het nog al natuurlijk, dat een dergelijk individu heel gauw geïmponeerd wordt door het oppervlakkig geschetter en geschimp van den socialist-meneer Doorweerd, wiens grootste kracht vrijwel bestaat in het in één adem dóór smalen op de maatschappij en op de bourgeoisie, in een hinderlijk vulgairen toon. Deze vulgariteit schijnt er heden ten dage bij te behooren, waar het dergelijke wereldhervormers geldt. Job b.v., in Frederik van Eeden's Van de Koele Meren des Doods, wien men anders geen platheid of ruwheid zal ten laste leggen, maakte op dezen regel ook al geen gunstige uitzondering. En ook Drabbe's Doorweerd ontmoeten wij nooit anders, wanneer hij zijn schoone leuzen uitkraamt, dan liggende languit op de sofa, terwijl zijn vrouw op een stoel zit, roepend om bier, platte uitdrukkingen gebruikend, enz. Dat hij met dat al heel veel ware en rake dingen zegt, zal ik de láátste zijn om te ontkennen. Maar ik geloof niet dat menschen in het genre van Doorweerd, zoo die dingen al te verbeteren zijn, wat ik nog betwijfel, dat zullen tot stand brengen door hun socialisme-preeken. En in elk geval is het vrij onzinnig, zoo lang ‘stand’ nog bestáát, dat feit eenvoudig te willen wegredeneeren op de wijze van Ernst Gronins, en van Doorweerd, die het uitermate onredelijk, ja zelfs belachelijk vinden, wanneer de ouders van Ernst, om redenen van ‘standsverschil’, bezwaar maken tegen zijn overhaast engagement met een meisje uit een handschoenen-winkel in de Kalverstraat. De zeer gematigde en volstrekt niet booze brief van Ernst's

stiefmoeder, om hem onder het oog te brengen dat zijn uitverkorene beneden zijn eigen stand is, dat hijzelf nog veel te jong moet heeten om reeds aan een huwelijk te denken, en dat hij zich in den laatsten tijd opzettelijk vervreemdde van zijn ouders, wat deze betreuren, - deze, door een wezenlijke belangstelling in haar stiefzoon geïnspireerde brief moet dienst doen als schitterend bewijs van ‘het verrotte onzer samenleving.’ Waarschijnlijk ligt het aan mijn geen-socialiste zijn, dat *ik* het geheel eens ben met de stiefmoeder van Ernst. Kan een jongen van 17 jaar, die, gelijk de schrijver-zelf meedeelt, voor het eerst van zijn leven ‘verliefd’ wordt, werkelijk beoordeelen of die vrouw voor hem levenslang zal passen als echtgenoote? Geeft hij zich ook maar éénige rekenschap van den ernst van zoo'n stap; is hij niet zuiver *verliefd*? En het achttienjarige-meisje uit den handschoenenwinkel? Begrijpt *zij* wat liefde is? Voor háár is zoo'n huwelijk een uitkomst, een schitterende partij. Wéét zij

wat liefhebben beteekent, wanneer zij zich verbindt tot een huwelijk na een paar avondwandelingen in de Kalversstraat? Is het zóó ongerijmd van de ouders, van *liefde* niet te willen hooren, waar het twee dergelijke *verliefde* backfischen geldt? En is 'standverschil' in onze maatschappij werkelijk zoo'n bijzaak, waar de één behoort tot de burgerklasse, den winkelstand, en de ander de zoon is van een tot de middelklasse behoorenden jurist, en vóór zich heeft een goede carrière, onder menschen van denzelfden kring van zijn vader? Moet men werkelijk schimpen, gelijk Doorweerd dat doet, op dien vader en op die stiefmoeder, die het belang van hun kind in het oog houden; en verdient niet veeleer het gesmaal en geschimp van dezen Doorweerd en van Ernst een schouderophalend minachten? Het is hiermede als met *Thomas Truck*, met *Jeugd*, met zoovele andere door mij besproken romans, die heden ten dage uitkomen, het hoort er zoo bij in zoo'n geval de ouders voor te stellen als zeer bekrompen bourgeois, en de kinderen af te beelden als hun slachtoffers. Met de werkelijkheid is zoo'n voorstelling echter in flagranten strijd. Dergelijke kinderen zullen hunne ouders stellig *moeten* dankbaar zijn, dat zij hen terughielden van onberaden stappen. Een kind van 17 jaar weet nog niets af van het werkelijke leven. Maar de meeste onzer hedendaagsche 'auteurs' zijn zelf niet veel ouder dan hun zeventienjarige helden; misschien komt deze eigenaardigheid dus wel dááruit voort; (ik bedoel de eigenaardigheid, welke zij allen gemeen hebben met elkaar, van te smalen op de ouders, en van te willen vóórstellen een kalver-*verliefdheid* als *liefde*.)

Ik heb opzettelijk zoolang stilgestaan bij de strekking, en bij den inhoud van dit boek, omdat dergelijke 'kunst', *met* een strekking, niet anders wil of mag beoordeeld worden dan zóó. Afgescheiden van die strekking heeft *Ernst Gronins* tegen zich zijn dorren, vermoeienden stijl, zijn volslagen gemis aan levendigheid van voorstelling en van teekening. Maar het heeft vóór zich een goede karakterontwikkeling, en hier en daar zéér goed-geschreven bladzijden; b.v. waar de beide broers samen bepraten het tweede huwelijk van den vader. Uitstekend typeert de auteur in Nico den gewonen, de dingen zooals zij nu eenmaal zijn nemenden jongen man, naast de hartstochtelijke boosheid van Ernst, omdat hun moeder reeds zoo spoedig wordt vergeten voor een opvolgster. Heel de persoon van Nico, zijn zoo geheel en al passen in het alledaagsche leven, waarvoor dieper doordenkende menschen, als Ernst en Doornweerd nooit passen, is juist van het leven afgezien! 't Is volkomen wáár, wat Doornweerd van Nico, dezen aanstaanden 'steunpilaar der maatschappij', voorspelt: 'Nico wordt 'n geacht burger, die mettertijd z'n vijf-en-twintig-jarig-jubilee viert als notaris.'

- Onnoodig te zeggen, dat deze tirade van Doornweerd weer eindigt in een loflied op het socialisme, dat (volgens Drabbe tenminste), heel andere mannen en vrouwen zal kweeken dan de hedendaagsche Nico's etc.! En dan eindigt het boek:

> 'Ze zingen de hymne aan den arbeid, den verheven zwaar-aandreunenden marsch van 't uit zijn vernedering opstaand proletariaat, den zelfbewusten wegbereider voor het socialisme....'

In elk geval is dit een betere en méér sympathieke levensbeschouwing, dan die van *Levenslol*, waarvan de held zijn afkeer van de maatschappij niet beter wist te toonen, dan door zich walgelijk te bedrinken, oprechtbedroefde ouders, bij den dood van hun kind, kleinzielig te grieven, en ten slotte zichzelf van kant te maken, als mislukt slot van een mislukt bestaan.

Het Boek (1904-'05). (Uitgave van Meulenhoff en Co., Amsterdam.) Deze uitgave is zóó gunstig bekend, dat een aanbeveling mij overbodig schijnt. *Het Boek* is voor ieder die belang stelt in hetgeen er omgaat in de Boeken-wereld een even nuttig als onderhoudend jaarboek. Het bevat aankondigingen van nieuwe-boeken van den afgeloopen jaargang, overzichten, en portretten van allerlei aard; daarenboven verschillende opstellen, vereenigd onder het hoofd: Afdeeling A: *Frits Lapidoth:* De Fotografie en het Moderne Boek. *R.W.P. de Vries Jr.* Over Boekbanden, *Anna de Savornin Lohman:* De Vrouw en de hedendaagsche literatuur. (Met portretten van schrijfsters). Nieuwe Boeken. Titelopgaaf van Boekwerken gedurende het jaar 1904 verschenen, vermeld in alphabetische volgorde naar de namen der uitgevers. Afdeeling B. geeft een Overzicht van eenige der voornaamste boeken in binnen- en buitenland verschenen, en Afdeeling C. bevat boekaankondigingen.

- **Geïllustreerd Weekblad voor Fotografie**. (Uitgave van Laurens Hansma, Apeldoorn). - Voor amateur-photografen in het bijzonder is een dergelijk weekblaadje een aangename

verschijning, die als zoodanig voor hen zijn reden van bestaan heeft. Een Vragenbus en een Corr:-rubriek geeft gelegenheid tot het ontvangen van inlichtingen.

Onze Kunst. (Uitgegeven door J.C. Buschmann en L.J. Veen, Amsterdam). - Niet-alleen ten onzent, ook in het buitenland is deze uitgave zeer gunstig bekend. Kunstcritici van bekenden naam geven er belangrijke artikelen in. Het nu verschenen Januarinommer bevat een opstel over Albert Neuhuijs met afbeeldingen, en een portret van Neuhuijs door Haverman. Verder bestaat de inhoud uit verscheidene artikelen en platen, waaruit ik aanstip een interessante beschouwing over Japansche prentkunst door R.W.P. de Vries Jr., ook geïllustreerd met vele toelichtende afbeeldingen. Wat Onze Kunst tot een pracht-uitgave stempelt, is het mooie zware papier, de groote uitstekende druk, de met zorg-uitgevoerde reproducties naar schilderijen. Neem b.v. de Studie van Neuhuijs (een meisje bij een wieg), of die andere reproductie Baker en Kind, wat komt het mooie werk van Neuhuijs uitstekend tot zijn recht door zoo'n welverzorgde wedergave ervan. En hoe aangenaam leest het zich wat Steenhoff daarbij schreef, als het in een zoo fraai gewaad wordt gestoken met die breede marges en dat zware papier.

Ik wenschte, om zelfzuchtige redenen, dat de heer Veen aan al zijn uitgaven zooveel zorg ten koste lei, wat het uiterlijk kleed betreft, als aan Onze Kunst.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Zijn Meisje.

Eindelijk mag zij dan Hohen Honnef verlaten, eindelijk naar Holland terug. Zij is, God zij dank, weer geheel hersteld; de dokter heeft het haar vanmorgen gezegd:

'Weer volkomen in orde, gij moet u natuurlijk in acht nemen, maar kunt gerust huiswaarts keeren. Uw organisme heeft de kracht gehad de bacillen en toxinen te weerstaan en onschadelijk te maken. U bent weder gezond en zult bij den dag sterker worden. Ik feliciteer u, Juffrouw Burgers.'

Die goede man! Wat heeft hij haar ontzettend gelukkig gemaakt met die woorden!

Mien Burgers kijkt naar buiten en het is of zij voor het eerst de natuur rondom haar aanschouwt. 'O, wat prachtig, roept zij uit, en in dit oord heb ik het akelig en vervelend kunnen vinden? Zie eens al die heerlijkheid! De statige bergen met dichte bosschen bedekt, het eenige uitzicht op Vader Rijn, Königswinter, Rolandseck, op Honnef en het schilderachtige Zevengebergte. De streek is hier absoluut mooi. Ik geniet er nu eerst van. 't Is waar, wat geeft eene schoone omgeving, als men dag aan dag onder de veranda moet liggen en de kracht mist om die bergen te bestijgen, als de oogen moe worden van het kijken en loodzwaar dichtvallen. O, ik heb mij ook zoo innig zwak en afgemat gevoeld en wat interesseert ons dan?

Ja toch, iets altijd, en dat is de post.

Daaraan gedachtig haalt Mien een brief te voorschijn, dien zij gisteren van Trees de Voogt ontvangen heeft, vouwt hem open en leest voor den zooveelsten keer:

'Een groot nieuws! Herman van der Velden is gepromoveerd. Men zegt, hij zich in Amsterdam gaat vestigen en trouwplannen koestert. Wie de uitverkorene is, weet niemand nog. Sommigen zeggen, dat hij reeds lang in stilte geëngageerd is, anderen, dat hij van den zomer op zijne reis in de Ardenen zijn aanstaand meisje heeft leeren kennen. Hoe het zij, geheel Zaandam weet zeker, dat er een engagement op til is en

de bruiloft spoedig volgen zal. Onze krans is natuurlijk doodelijk nieuwsgierig, dat begrijp je. Wij hunkeren naar den 15^{den} October; dan is er n.l. eene uitvoering van Euterpe met bal na en wij veronderstellen, dat hij dan in het publiek met haar verschijnt.

Jammer, kindlief, dat je niet bij ons kunt zijn.....'

Verder leest Mien niet; zij scheurt den brief in kleine stukjes, gooit ze in het brandende haardje en ziet met welgevallen, hoe de snippers omkrullen en tot asch vergaan.

Herman van der Velden heeft dus zijne keus gedaan. Een paar jaren geleden zou deze brief haar zeer zeker verdriet bezorgd hebben, maar nu niet meer. Het laat haar totaal koud met wie hij trouwen gaat; als het maar een zacht meisje is, een persoontje waarbij verstand aan uiterlijke bevalligheid gepaard gaat; want een dom, plomp wezen, of een helleveeg past niet bij Herman. Hij is zoo'n goede jongen, daarbij zoo heerlijk ontwikkeld en wat het meeste zegt, hij bezit zoo'n tevreden en gevoelvol hart. Het interesseert haar in het geheel niet, wie hem krijgt, maar het nest mag hem wel waardeeren, want is er, onder de jongelui, die zij kent, één die edeler denkt, één, zachter

en liever dan Herman? En dan zijne vastheid van wil, zijne dapperheid en kracht, die telkens te voorschijn komen, zonder toch aan overmoed te doen denken. O, zij gunt hem een goed vrouwtje. Ja?.... Zeker, wel is er een tijd geweest, dat hij haar veel smart heeft aangedaan, maar och, dat is al zóó lang vergeven en bovendien hij verdient gelukkig te worden en zij hoopt het van harte voor hem. Wie dat meisje zijner keuze zijn zal?

Mien tuurt nog steeds in het haardje, en volgt met hare oogen de opspringende en wegduikende vlammetjes, terwijl hare gedachten in het verleden vertoeven.

Eens had zij Herman lief, innig, oprecht, hartstochtelijk. Hij maakte zóó haar alles uit, dat zij haar leven wel voor hem had willen geven. Hare droomen, en honderden plannen, zij waren op hem gebaseerd, haar doen en laten ingericht naar zijn' wil, haar ideeën, ja zelfs haar karakter veranderd naar zijn' wensch. O, wat had zij zich dien tijd gelukkig gevoeld. Haar geloof in hem, haar liefde waren ook zoo heilig, zoo mooi. Zij had stellig gedacht met hem te trouwen, en in stilte verlangd naar den dag, dat haar verloving publiek zou worden en zij het zou mogen uitbazuinen aan de geheele familie, aan al haar vriendinnen en kennissen: ‘Ik ben geëngageerd, ik word de vrouw van Herman van der Velden.’ Nu had tante het alleen geweten, en nooit had Mien, zooals de meeste meisjes, haar' kennisjes op dien heerlijken juichtoon verteld: ‘Kinderen, ik heb hem lief.’ Neen, zij had dit als een geheim bewaard op zijn verlangen.

Herman! Ach, had hij maar evenveel van haar gehouden!

In den beginne had zij dit als een zekerheid beschouwd, of beter gezegd, nooit aan de mogelijkheid gedacht, dat dit niet het geval kon zijn. Zij had nimmer aan zijne liefde getwijfeld vóór den dag, hij haar vertelde, dat het zoo niet langer kon gaan, dat hij haar niet op mocht houden, want dat er toch in jaren geen sprake van een publiek engagement kon zijn; hij moest zich immers eerst eene positie in de Maatschappij veroveren, hij zou haar nu nog niet kunnen onderhouden, en hij wenschte juist zoo haar op de handen te dragen, enz. enz.

O, zijn praatje was zeer mooi geweest, maar in haar hoofd en hart had het gebonsd: ‘Hij heeft je niet lief’. Zij had immers geld genoeg voor hen beiden. Zij was meerderjarig en hare ouders hadden een aardig kapitaal aan hun eenigst meisje nagelaten, daar hoefde hij dus niet op te wachten.

Wel was het een vreeselijk oogenblik voor haar geweest, die ontgoocheling, dat verlies van geloof in zijne liefde en toch had zij zich weten te beheerschen, toch was ze zoo kalm gebleven, dat hij haar sarcastisch toevoegde: ‘Je schijnt het je niet bijzonder aan te trekken, Mien.’

Niet aan te trekken! Dan had hij haar moeten zien die lange nachten, als zij niet slapen kon en tegen hare liefde streed, die grijze ochtenden, als zij, van het snikken en schreien moe, zichzelf troostte met een: ‘Beter zoo, dan te trouwen met een' man, die niet van je houdt; met een man, die liefde huichelt.’

Niet aan te trekken! Wat had haar dan zoo overspannen gemaakt, dat zij eene andere omgeving moest hebben en de dokter voor afleiding eene buitenlandsche reis noodzakelijk achtte? Net of dat haar had geholpen! Zij kwam terug nog ziek naar hart en ziek naar lichaam ook. De dokter constateerde longaandoening en zond haar naar Hohen Honnef en bij onderzoek bleek, dat de bacillen reeds aanwezig waren van die vreeselijke ziekte, die sloopt, waar zij kan. Was de hevige emotie misschien mede-oorzaak van dit alles?

Mien wordt gestoord in haar overpeinzingen, de déur gaat open en eene verpleegster komt binnen.

‘Kom Juffrouw, u moet nu wat slapen. Wat, roode oogen? Heeft u geschreid? Denk er toch aan, ge moogt u niet opwinden.’

‘Neen, zuster, dat doe ik ook niet. Ik heb te lang in het vuur gestaard, daarvan doen mijne oogen wat zeer. Zeg, zuster, wanneer gaan wij nu? Over 2 dagen eerst? Wat 'n tijd nog! O, u weet niet, hoe ik naar Holland verlang....’

De verpleegster ziet een traan in Mien's oogen schitteren, klopt het meisje op den schouder en zegt: ‘Twee dagen zijn zoo gauw om, kind-lief; maar toe, ga nu even rusten.’

Weldra ligt Mien dan ook in Morpheus armen en droomt van Amsterdam, van Herman en de zon, die even naar binnen gluurt, ziet haar lachen in den slaap.

Mien Burgers is in Holland terug en ligt nu gemakkelijk op eene sofa.

‘Zoo, zoo, Doortje, kom je mij daar ver-

rassen met zoo een' heerlijken kop bouillon. Dank je wel, beste.'

De oude vrouw, die reeds bij Mien's ouders gediend heeft, lacht gestreeld en antwoordt:

'Als het de Juffrouw maar smaakt! Wel bekome het u;' dan wil ze gaan, maar Mien roept haar terug.

'Kom, blijf nog maar even; wij zijn de eenigen in huis en ik moet toch iemand vertellen, dat ik het zoo prettig vind, weer terug te zijn. O, Doortje, die Hollandsche lucht doet mij zoo weldadig aan.'

'De Juffrouw had nooit weg moeten gaan; zij was hier nog veel gauwer beter geweest, dan daar bij die Moffen.'

'Wat zal ik je zeggen, oudje, de dokters weten het beter dan wij. Maar vertel mij nu eens, wanneer tante thuis komt.'

'Mevrouw zou een maand bij de familie Langema blijven en zij is nu juist één week weg, maar als Mevrouw hoort, dat u terug bent, dan komt zij dadelijk; want ziet u, dat weet het goede mensch nog niet; uw laatste brieven liggen er nog, ik wist niet goed, hoe ze naar Mevrouw te zenden, ik....'

''t Is niets, Door! Laat tante nog maar wat genieten. Zij zal nog lang genoeg last van mij hebben en het is niet noodzakelijk haar terugkomst te verhaasten. Wel ga ik eerstdaags naar een bal in Zaandam, maar ik ben reeds met Juffrouw de Voogt meegevraagd. Dat is waar ook; goed, dat ik er om denk, wil je straks even naar de naaister loopen, Door, en vragen of deze zoo gauw mogelijk aankomt? Ik moet nog eene nieuwe baljapon hebben voor den 15^{den} October.

Als de dienstbode vertrokken is, haalt Mien haar schrijfgereedschap te voorschijn en stelt het volgende briefje:

> Lieve Trees!
> Schrik niet, beste meid, ik ben weer voor goed in Holland terug en volkomen hersteld. Hiep, hiep, hoera! Je weet niet, hoe blij ik ben.
> Daar in Hohen Honnef heb ik bijna mijne vroolijkheid verloren: je ziet daar zooveel ernst om je heen, zooveel lijden en smart, o, het is daar niets voor mij. In Amsterdam zal ik wel weer gauw de oude zijn. De opgeruimdheid is er al en de lust in uitgaan ook.
> En nu een vriendelijk verzoek, kindlief. Toe, vraag aan je ouders of ik met jelui mee mag gaan naar Euterpe. Tante logeert bij de Langema's in Friesland. Het is te ver, om zoo maar even over te komen, vooral voor een bal en ik heb er juist zoo'n vreeselijk plezier in. In hoeveel maanden heb ik ook niet gedanst? Ik zal mij natuurlijk nog wat ontzien, maar een paar walsen moet ik toch maken.
> Bovendien Trees, als oud lid van den krans, ben ik even nieuwsgierig naar het meisje van Herman als jelui allen. Weet je haar' naam reeds?
> Je wordt nog wel bedankt voor je lieven brief. Prettig dat de geheele familie het zoo goed maakt. Wil je voorloopig allen hartelijk van mij groeten? want in ieder geval kom ik je toch eens gauw opzoeken.
> Toe, kindje, schrijf me nu spoedig terug. Je weet nièt, hoe blij ik zal zijn, als je ouders mij mee willen nemen, maar laten zij zich goed bedenken, want je weet ik ben een lastpost.
> Dag! 'n Kus

van
Je Mien.

Muziek, kruispunt voor verwante zielen muziek, vredepalm voor vijanden, ge zijt het zachte koord, dat vreemde menschen bindt en nader tot elkander brengt, ja, eene groote kracht, die zelfs den meest prozaïschen mensch opheft en ten hemel voert en hem misschien ook even blikken laat in het heilige der Heiligen, dat bezielde kunst insluit. Muziek, ge zijt een altaar, waar wij ons leed en vreugde brengen en dat als een spiegel opvangt en terugkaatst het licht van onze ziel. Ge zijt geest, liefde en leven voor hen die uwe taal verstaan. O sancta musica, O stem van God!

Wie betwijfelt dit van hen, die daar aandachtig luisteren naar de mooie vertolking van de 'Paradies und Peri?' Heeft Schumann niet iets bovenaardsch moeten hooren, heeft hij niet God zelf moeten aanschouwen, terwijl hij dit werk wrocht?

Euterpe voert het uit naar behooren, bezield door den dirigent, die met zijn grijze oogen, zijne machtige handgebaren, het geheel beheerscht. De solisten schijnen deze muziek innig te voelen, de begeleiding is onberispelijk, ja, allen zijn thuis in het werk en trachten iets moois voort te brengen, dat hun dan ook gelukt, omdat zij *te zamen willen.* Zij vormen één geheel, dat werkelijk kunst mag heeten. Geen wonder dus, dat de uit-

voering een' grooten índruk maakt op de toehoorders.

Eindelijk is het zingen geeindigd met een daverend applaus, met een enorm succes voor koor en dirigent. Men staat op en gaat nog eens over het genotene napraten in de gezellige koffiekamer, waar allen zich een oogenblik terugtrekken, daar men de groote zaal voor het bal gereed moet maken.

'Kinderen, Herman is er, ik heb hem gezien.'

De krans verdringt zich oogenblikkelijk om Marie, die met dit heuglijk nieuws komt aanloopen en bestormt haar met vragen.

'Hoe ziet zij er uit?' 'Wie is z'n meisje?' 'Ken je haar?' ''n knap gezicht?' 'Is zij aardig met hem?' 'Toe, vertel dan toch gauw!'

Marie, een alleraardigste blondine trekt hare schouders op: 'ik weet het niet, hij is alleen.'

'Och dat kan niet!'

'Hè, wat jammer!'

'Heb je wel goed gezien?'

'Zeker, maar overtuig je zelf. Kijk, daar staat hij, rechts van het buffet.'

De meisjes volgen Marie's blik en een roode gloed overtijgt Mien's fijn gezichtje.

Herman heeft zij weer gezien, háár Herman. Och, dàt is onzin, hij is immers verloofd. Wat manlijk ziet hij er vanavond uit, wat knap is hij geworden!

'Zeg, Mien, hij heeft je toch niet betooverd? Kind, bewaar je hart, want voor onzen krans is hij verloren. Kom, ga mee; de zaal is klaar.'

Het bal vangt aan. De Polonaise doet Mìen mee, maar zij bedankt voor de Mazurka, zij wil het wat kalm aan doen van avond en zich niet te veel vermoeien. 'n Valse staat als nummer drie op het balboekje.

Trees is reeds vertrokken met haar cavalier en Mien is zoo in gesprek met Mevrouw de Voogt, dat zij niet bemerkt, hoe een groote knappe man op haar toe komt stappen.

'Juffrouw Burgers zou ik de eer mogen hebben?' Zij schrikt op: Herman!

Met hoogroode kleur en een weinig in de war mompelt zij iets van eene toestemming en neemt dan zijn arm aan.

'Ik heb niet durven hopen, u hier te ontmoeten, Juffrouw Burgers. Hoe maakt u het? Weer geheel hersteld? Dat doet mij plezier. U ziet er uitstekend uit. Is Mevrouw van Wielen hier ook?'

'Neen, Mijnheer van der Velden, Tante logeert in Leeuwarden, ik ben hier met de familie de Voogt,' en Mien informeert verder op een' aarzelenden, bescheiden toon naar zijn familie.

De valse begint. Het is haar, als zweeft zij alleen met hem in die groote zaal; haar hart begint sneller te kloppen, het bloed stijgt naar hare wangen; er komt een onbestemd afhankelijk gevoel in haar, zij wordt duizelig; zij krijgt behoefte om haar hoofd tegen zijne borst te laten rusten, en dan plotseling weet zij het: de oude liefde overweldigt haar weer.

'Wat scheelt je, pardon. Wat mankeert u, juffrouw?

'O, niets, ik ben wat moe. Zoudt u zoo vriendelijk willen zijn mij naar mijne plaats te brengen?'

'Zeker, maar het spijt mij, dat ik u niet vroeger heb gevraagd, of u misschien wat wildet rusten. Door het heerlijke dansen heb ik geheel vergeten, dat u pas ziek bent

geweest. U neemt het mij, hoop ik, niet kwalijk? Mag ik mijn' naam in uw balboekje schrijven?'

Zij geeft het hem werktuigelijk over, en is blij, dat zij weder zit en zich zelf kan zijn.

'Juffrouw, ik ben zoo vrij geweest, nog een paar dansen in te vullen. Vindt ge het niet goed, zoo hoor ik dat straks wel.'

Hij buigt, en verdwijnt tusschen de menschen.

Mien opent het boekje, maar sluit het even snel. Over de geheele bladzijde staat één woord geschreven: Herman.

'Prettig gedanst, kindlief, vraagt Mevrouw de Voogt, het is hier wel een aardig zaaltje, vindt je niet?'

Het meisje antwoordt, maar hare gedachten zijn er niet bij. Zij denkt aan hem, aan dien onbegrijpelijken man. Wat wil hij nu weer? Opnieuw flirten, haar hoofd op hol brengen? O, maar zij weet nu, dat hij verloofd is en zij zal het hem laten voelen ook. Alleen is het zoo akelig, dat zij zich zoo klein en willoos voelt, als hij bij haar is, dat zij zoo geheel in de war raakt, als hij zijne groote, grijsblauwe oogen op haar richt....

'Nu, en hoe heet zijn meisje? vraagt Trees. Hè weet je dat nu niet? Och kind, kind, wat heb je daar nu een prachtige gelegenheid laten voorbij gaan; had dat nu eens uitgevischt. Sst - daar komt hij je misschien weer vragen....'

‘Als het dansen u misschien te veel vermoeit, juffrouw Burgers, willen wij dan een beetje op en neer wandelen?’

Zij staat op en vraagt zich af, waarom zij nu niet bedankt. Heeft die man dan zoo'n macht over haar? Zij is boos op hem en op haar zelf.

‘Uw meisje zal het wel zeer onpleizierig vinden, zij dezen avond niet mee kan maken,’ begint Mien.

‘Wat bedoelt u?’

‘Ik zeg, dat het zoo jammer is, dat uw meisje vanavond hier niet kan zijn.’

‘Mijn meisje?’ Verbaasd kijkt hij haar aan en dan met een lach op zijn gezicht: ‘mijn meisje is er vanavand wel degelijk’.

‘O pardon, ik dacht.... maar nu begrijp ik het, uw meisje danst zeker niet....’

‘Daar vergist u zich al weer, juffrouw. Zij is juist een uitstekende danseuse.’

‘Maar dan.... enfin, ik wensch u nog wel geluk, Mijnheer van der Velden.’

‘Dank u, - heeft u het warm?’

(O, hoe hatelijk zeide hij dat weer, adres aan haar roode kleur!)

‘Ja, om u de waarheid te zeggen, wel. Er wordt hier slecht voor de ventilatie gezorgd, maar ons tafeltje staat gelukkig dicht bij de deur. Als u mij een plezier wilt doen breng er mij dan als-je-belieft heen. Het is hier om te bezwijken.’

‘Zooals ge wilt.’

Weer buigt hij en half ironisch voegt ze hem toe: ‘Het is wel jammer; maar de Pas de Quatre is nog niet ten einde, misschien wil uw meisje nog wat dansen, in ieder geval zal zij het prettig vinden in uw gezelschap te vertoeven.’

‘Gelooft u dat?’

De Polka Allemande, die nu volgt, danst Mien met Mijnheer de Voogd en vindt, als zij bij het tafeltje terugkomt, Herman in gesprek met Trees haar moeder. Hij loopt Mien een paar pas tegemoet, slaat de shawl om hare schouders en fluisterd zacht:

‘Juffrouw Burgers, ge hebt u niet aan het balboekje gehouden, denk er nu om, de volgende dans voor mij? Dan gaat hij zijn gesprek met Mevrouw de Voogt hervatten en Mien voegt zich bij Trees, die zij met de overige kransleden aan het einde van de zaal ontwaart bij de plantengroepeering.

‘Nu?’

‘Zij is in de zaal. Maar jelui moeten haar zelf maar zoeken. Hij heeft me geen naam gezegd.’

De eerste tonen der muziek weerklinken, Sobre las Olas. Wat een toeval! een paar jaar geleden, heeft Herman deze valse voor haar meegebracht, zij was toen zeer in trek. Het troepje meisjes wordt langzamerhand kleiner. Een voor een worden zij opgeeischt door haar cavaliers, en op het laatst houdt alleen Trees Mien Burgers nog gezelschap. ‘Heb je dezen dans besproken? Weer met Herman? Bespottelijk, zeg, waar zit zijn meisje dan toch?’

‘Ik weet het niet, maar als dat kind hem nu al zoo weinig boeit, hoe moet dat dan later gaan?’

‘Daar denk ik ook juist over, Mien. Ah, daar word ik gehaald. Addio.’ Trees verdwijnt in de lange rij van wachtende paren die zich als een kleurige bloemguirlande door de zaal slingert en Mien blijft voor een oogenblik alleen.

Van der Velden nadert en het meisje daar tusschen de planten bewondert hem in stilte. Wat ligt er een macht in zijn houding, wat een kracht in zijnen gang!

Ter zelfder tijd neemt hij Mien op. Het crême japonnetje staat keurig en gegarneerd met crêpe de chine geeft het nog iets etherischer aan hare persoonlijkheid. Een bouquette van theerozen, venushaar en welriekende viooltjes ligt tegen haar blanken hals. En onder het overvloedig donkere haar, komt een fijn-besneden gelaat met zacht rose kleuren, met groote, schitterende oogen, waarvan eene wonderlijke bezieling uitgaat.

'Mag ik de eer hebben?'

'Neen, dank u, liever niet,' en als hij haar verwonderd aanziet, wat aarzelend, 'ik vind het niet prettig den geheelen avond met een verloofd jongmensch te dansen, als zijn meisje, zelf eene goede danseuse, zich ook in de zaal bevindt. Het moet, dunkt me, voor haar minder aangenaam zijn....'

Hij lacht en dan:

'O, volstrekt niet, juffrouw Burgers. De valse begint, laten wij ons in de rij scharen.'

Nog schudt zij 'neen', maar dan neemt hij met vasten greep haar hand en trekt die door zijn' arm.

Verbluft kijkt Mien hem aan, maar hij knikt haar vriendelijk toe en zegt heel zacht: 'Je wilt mij toch niet voor gek laten staan, is het wel? Waarom bloost u zoo?'

Even geniet hij van haar verlegenheid en dan: 'Denkt u werkelijk zoo slecht over me, juffrouw Burgers, ben ik in die paar jaren zóó in uwe oogen veranderd? Gelooft u

heusch, dat ik mijn meisje zoo zou verwaarloozen? Neen, ik ben niet verloofd, tenminste niet publiek. En het meisje, waar ik vroeger in stilte mee geëngageerd ben geweest, lang geleden, zeg, juffrouw, heb ik haar veel alleen gelaten vanavond?'

Zij bloost nog sterker en haar hand trilt op zijnen arm, dan buigt hij zich nog meer tot haar over en heel zacht klinkt het: 'Kindje, begrijp je nog niets?'

De plantengroep verbergt hen volkomen. Herman gaat voor haar staan en zijne ontroering is zichtbaar, nu hij haar vraagt:

'Heb je mij nog lief, Mien? Toe, zeg dan toch iets! Ik behoef nu niet meer van het geld van mijne vrouw te leven, ik heb thans eene positie en ik zou je kunnen onderhouden, al bezat je geen sou. Drie jaren lang heb ik de herinnering aan je persoontje bij me gedragen. Ik heb drie jaren lang gestudeerd en gewerkt met één doel voor oogen: Mien Burgers is het loon voor mijn blokken, Mien Burgers wordt mijne vrouw en anders trouw ik niet.... Kindje, hoû je nog van me?'

Hij tilt haar hoofd op en als hij iets vochtigs in haar oogen ziet en geluk leest op haar gezichtje, dan kust hij haar lang en innig.

Nog ruischen de tonen van Sobre las Olas. 'Weet je nog,' vraagt hij. Mien knikt van ja en zegt: 'Die muziek heb ik innig bewaard, hoor!' en dan schalks, 'willen wij hem nog even uitdansen?'

'Graag, want je weet, mijn meisje is een uitstekende danseuse en zij vindt het prettig in mijn gezelschap te vertoeven, nietwaar kind-lief?'

'Ondeugende Her!'

Dit is zoo'n naampje van vroeger nog, dat hem zoo echt goed doet. Herman neemt haar arm en weldra zweven zij tusschen de andere paren. Zacht drukt hij haar tegen zich aan en fluistert die woorden, welke alleen liefde legt op 's menschen lippen. Dansende maakt hij plannetjes voor de toekomst en zij hoort alles aan als in een droom. Zij kan niet gelooven, dat al dat geluk haar aangaat en zwijgt maar stil, omdat het zoo heerlijk is te luisteren naar zijne stem, omdat het zoo akelig zal zijn, als er een eind aan het droompje komt. Maar plotseling vraag zij toch:

'Dan al?'

'Vindt je het te gauw, Mientje?'

'Over twee maanden!'

'Wij hebben toch lang genoeg op elkaar gewacht.'

'Zeg, Her, wat zal dat leuk klinken, Mevrouw v.d. Velden, geboren Burgers.

Och, kind. Je bent een engel. Waren die acht weken maar al om!'

De laatste toon is weggestorven, de valse geeindigd. In een hoekje van de zaal staat de krans druk te babbelen en tot hare groote ontsteltenis ziet Mien, dat zij een balboekje van alle kanten bekijken. Dadelijk voelt zij naar het hare, zij heeft het verloren.

Mijnheer en Mevrouw de Voogt kijken met welgevallen naar het naderende paar. Zij houden veel van Mien en zijn aangenaam verrast, nu Herman hun de geheele geschiedenis vertelt en Mien als zijn meisje presenteert.

De kransleden slaan alles op een' afstand gade, zij wachten op Herman's vertrek, maar nu deze ook aan het tafeltje plaats neemt en op zijn gemak met Mijnheer en Mevrouw gaat praten, wordt haar ongeduld te groot. Zij trachten met gebaren en gewichtige gezichten Mien's aandacht te trekken en als haar dat gelukt, roepen ze haar vriendin.

Zoodra zij gelegenheid heeft, gaat Mien dan ook naar het troepje meisjes toe, dat haar direct in het midden neemt, en haar een balboekje toont.

'Zie eens, wat een vondst. Van zijn meisje! Kijk maar, in groote letters staat daar "Herman" geschreven en wij weten het zéker, het is zijn hand. In ieder geval is het niet mooi van hem, dat hij zoo slecht zijn woord houdt. Het blijkt duidelijk, dat hij al haar dansen heeft besproken en hoeveel heeft hij er nu al met jou gedaan?'

'Och kinderen, weest toch eens even bedaard. Hij heeft wel woord gehouden, maar zij niet. Ze heeft de Polka Allemande met Mijnheer de Voogt gedanst en die staat hier, zooals je ziet door Herman besproken.'

'Met Mijnheer de Voogt?'

'Met Pa?'

'Zijn meisje?'

'Ja, want zijn meisje ben ik. En sst kinderen, nog niet verder vertellen, hoor, maar Her en ik trouwen over twee maanden. Heerlijk, hè?'

FRADA.

Brieven uit Parijs. IV.

Het Fransche leger en de wet op tweejarigen diensttijd - Etrennes-drukte - Tooneelnieuws.

‘**D**e dag zal zeker eens komen, dat de Vereenigde Staten van Europa zullen ontstaan, doch op dit oogenblik moet ieder volk de hand aan het gevest van zijn degen houden; anders loopt men de kans vóór den grooten dag verdwenen te zijn.’ Deze woorden schreef de groote Duitsche wijsgeer Kant, nu ruim honderd jaren geleden in zijn ‘Proefschrift over den voortdurenden vrede’ en het scheen wel, of eene hooge macht zijn beweren met de waarheid wilde bestempelen; op dusdanige wijze kan men toch het uitbarsten der bloedige oorlogen, door Bonaparte gevoerd, slechts luttele wijlen later, beschouwen. En zijn wij, in die eeuw tijds werkelijk dichter tot het schoone doel gekomen? Men zou zoo volborstig deze vraag willen beamen, wanneer men zijne blikken naar het Witte Huis te Washington richt, waar president Roosevelt nog zoo kort geleden pogingen in het werk stelde, eene tweede vrede-conferentie op touw te zetten, het antwoord zou eveneens nog toestemmend luiden, wanneer men aan den Haag denkt, waar de moeder van het huidige Amerikaansche bakerkindje, een kort, doch vrijwel armoedig bestaan leed, aan het verdrag van Frankrijk met Italië en de Britsche eilandengroep, aan de vorstelijke bezoeken van Loubet, Edward en Koning Victor Emanuel aan Rome, Londen en Parijs; maar slaat men vervolgens zijne oogen naar het Oosten, waar twee machtige rassen elkander, ten koste van ettelijke menschenlevens de zege betwisten, dan wordt 't ons toch meer dan duidelijk, dat we nog zeer lang op dien model-toestand, welken Kant mogelijk achtte, zullen moeten wachten en in gelatenheid de hand op ons zwaard kunnen laten rusten. Nu, de rust is vaak eene aangename bezigheid, doch in dit geval is 't zoo innig jammer, dat ze zulke formidabele sommen gelds verslindt. 't Is allemaal heel mooi in theorie te beweren, dat die afwachtende houding nu eenmaal een noodzakelijk iets is, dat we zonder leger van het volkerentooneel weggevaagd zullen worden, de schaduwzijde, ieder jaar weer, zooveel millioenen te spendeeren, waarvan we misschien eerst na tien, misschien na honderd jaren, wie weet nooit profijt zullen trekken, is ook niet voor de poes.

Mijne bedoeling is, hier ter plaatse Holland buiten kwestie te laten, doch als Parijsch correspondent, mijne enterhaken eens in de Fransche legervorming te slaan, waaraan nog al 't een en ander blijkt te ontbreken. Ieder volk heeft tegenwoordig zijn leven verzekerd, eene assurantie, die jaarlijks eene flinke beurs met specie vordert en die volkomen geledigd wordt door de instandhouding van een veeleischend leger. Die assurantie is dus de armee, doch evenals men zich bij de verschillende maatschappijen op diverse wijzen kan verzekeren, zoo kan men ook de legerscharen op verschillenden voet organiseeren. Frankrijk's verdediging nu is op zeer kostbare leest geschoeid en waar hare oorlogsbegrooting het fabelachtige getal 1.270 millioen aan francs bereikt, omvat het leger in vredestijd 630.000 weerbare mannen.

Wanneer men deze cijfers gaat vergelijken met die van andere groote mogendheden, dan zal al ras in het oog vallen, welk eene voorname, doch kostbare plaats de republiek inneemt en tevens welk een offer Frankrijk, vooral in verband met hare zeer geringe bevolkingstoename, aan de nationale defensie brengt. Iedere Franschman betaalt per hoofd meer aan belasting dan het meerendeel zijner naburen, b.v. de Duitscher, Rus,

Oostenrijker, Italiaan etc., alleen de Engelschman zit nog op zwaarder lasten, maar geniet daarentegen, als de Amerikaan het voorrecht, niet aan een verplichten diensttijd onderworpen te zijn. En het zijn niet alleen de franc-stukken, welke het Fransche volk moet afstaan, doch ook het buitengewoon aantal lotelingen; Rusland, het groote Rusland levert toch ieder jaar 2.810 jonge mannen, het soldatenrijk Duitschland 4.120, maar Frankrijk spant de kroon, met 5.610 manschappen.

Men heeft nu eenmaal in legersterkte, na den oorlog van 1870-71 niet voor Duitschland willen onderdoen. Toen drie jaar na den zoo noodlottigen krijg de Nationale Vergadering de Fransche armee georganiseerd en deze op circa 450.000 man gebracht had, bleven voortaan veranderingen op militair gebied buitengesloten en breidde zich het aantal soldaten trapsgewijs uit. Heden ten dage verschillen de beide legers zeer weinig onderling en mag men hun grootte op 630.000 man schatten. De bevolking echter van het Duitsche Keizerrijk is in die jaren van 40

tot 57 millioen zielen gestegen, eene toename beslist evenredig aan die van het leger, terwijl Frankrijk sedert 1873 met slechts 2 millioen hare inwoners vermeerderd zag. Daarbij komt nog, dat het sterfte-cijfer in de Fransche gelederen veel sterker is dan in die der naburen en terwijl de laatsten in genoemden termijn het verlies van 30.000 menschenlevens te betreuren hadden, werden door de eersten 100.000 jonge lieden, d.i. drie armee-korpsen op voet van oorlog, grafwaarts gedragen. Men ziet uit dit alles, dat het keizerrijk buitengewoon veel sterker is in het leveren van weerbare mannen dan de republiek, doch dit neemt niet weg, dat Frankrijk met eene gewisse hardnekkigheid steeds al zijne krachten inspande, Duitschland op zijde te blijven. Dit ging echter gemakkelijker in de theorie dan in de praktijk, ja was zelfs in dit laatstgenoemde geval beslist onmogelijk. Onnoodig dan ook te beweren, dat de theoretische cijfers van Marianne's staat nooit bereikt, de compagniën en eskadrons in werkelijkheid slechts armzalige skeletten zijn, waaraan het vleesch ontbreekt; moet men zelfs aan sommige berichten geloof hechten, dan is het garnizoen van verscheidene steden inferieur aan het aantal gegradueerden, met het commando belast. Welk een toestand dus!

Nu zal de wet aangaande algemeenen tweejarigen dienstplicht komen, die, met het oog op bovenstaande droevige feiten, nog al gepruttel en tegenkanting uitlokt. Eene wijdloopige verklaring aangaande dit ontwerp is hier voorzeker niet noodig, de zaak is eenvoudig genoeg. Waar toch de wet van 1872, die alleen die mannen vrijstelde, welke met een welgevulde beurs zich een remplaçant konden koopen, in 1889 in zooverre gewijzigd werd, dat men slechts gedeeltelijke exemptie aan de meest ontwikkelden der lichtingen verzekerde, daar is nu het bekende ontwerp voor de Kamer hangende, dat alle Franschen gelijk stelt, ieder lichamelijk goedgevormd jongeling dwingt het veelkleurig tenue van Mars aan te trekken.

Men zal meenen, dat het inderdaad niet anders mogelijk is bij een volk, dat in zijn devies het woordje ‘égalité’ voert, het is oogenschijnlijk ook eene zeer toe te juichen regeling: ieder soldaat, rijk of arm, ontwikkeld of dom, als de armen en beenen maar degelijk aan den romp geplakt zitten en het hoofd daar tegenwoordig is, waar we nu eenmaal een hoofd verwachten, d.i. tusschen de beide ooren. Doch er is een geduchte spaak in het wiel en die bestaat voornamelijk daarin, dat het ontwerp niets verandert aan de legersterkte in oorlogstijd en de republiek dus op even hooge lasten laat, maar in vrede het aantal opkomende jongelieden met 15 à 20.000 vermindert, hetgeen nog grooter onvolledigheid der garnizoenen ten gevolge zal hebben en de toch reeds zwakke skeletten bijster veel kans van instorten geeft.

Vandaar dat het niemand bevreemden zal, dat men van verschillende zijden op een betere en meer doeltreffende regeling der milítiezaken aandringt. Kan Frankrijk niet tegen het machtige Duitschland op in het leveren van weerbaar volk, laat dan de regeering de meerderheid der naburen erkennen, doch niet zooals de kikvorsch in la Fontaine's fabel deed, zich opblazen, om toch even groot te zijn als de os. Het eind van het liedje zal dan onvermijdelijk luiden:

> La chétive pécore s'enfla si bien qu'elle creva!

En waarin wel deze hervormingen bestaan? Ja, ze zijn talrijk! Men wil in de eerste plaats een leger, dat minder op de portemonnaie van het volk loopt, voorts meer evenredig aan de bevolkingstoename georganiseerd is, verbanning van alle nuttelooze

aanhangselen, geen oude generaals, verzwakt door hoogen leeftijd, doch jongere krachten als bevelhebbers en ten slotte een armee, die meer verband zal houden met de vaderlandsche instellingen en door dat alles te samen genomen, zeer gunstig zal afsteken bij de versleten, ouderwetsche machine, die nu nog dienst doet. Wat eene moeite dat soldaatje spelen toch al veroorzaakt!

Men begrijpe mij evenwel goed, niet het meerendeel van het Fransche volk eischt dusdanige veranderingen, doch er gaan stemmen op, invloedrijke en deskundige stemmen, die naar 't mij voorkomt, in den loop der jaren, wel van eenigen invloed op de zaak kunnen zijn.

* * *

In mijn vorigen brief sprak ik van de Etrennes-drukte in de ville lumière en beloofde ik eenige regelen aan dit onderwerp te wijden in mijn volgend epistel. Welaan, dan van wal gestoken! De St. Nicolaas is bij de Franschen ten eenenmaal onbekend; het is een Katholieke feestdag, doch de kinderpret, zooals ze ten onzent bestaat, zal men in de Fransche huishoudens vruchteloos zoeken. Ook Kerstmis gaat hier kalm voorbij:

wel begeeft de bevolking zich den avond vóór het heilige feest ter kerke en verzamelt men daarna de huisgenooten aan een met spijzen en drank rijkelijk overladen disch, doch het overdadige geschenken uitdeelen, zooals in Duitschland en Groot-Britannië, blijft kalm achterwege. Maar toch heeft de Parijzenaar zijn feest van geven en ontvangen, waarvoor hij weken te voren de portemonnaie vetmest, teneinde dan eenige stonden vóór den grooten dag den dikgevoerden vogel in een der tallooze magazijnen te gaan leegplukken. Dat feest is de Etrennes, het Nieuw-jaar!

Reeds eenige weken voor de jaarsverwisseling was de drukte geweldig, overal zag men de reusachtige reclame-billetten van het Louvre, Printemps, Ménagère, Pygmalion en meerdere aantrekkingspunten voor het jonge volkje, affiches, schreeuwend van kleur, alle zonder onderscheid den Etrennes-man toonend, die met pakken speelgoed beladen, zijne kinderen komt beloonen. In de winkels had men weelderige tentoonstellingen gearrangeerd, verdrong zich het publiek, wedijverend in kooplust, voor de rijkelijk voorziene uitstallingen en ondanks het meer dan slechte weer dier dagen, stonden voor de magazijnen geheele batterijen rijtuigen en automobielen, die de koopers af- en aanvoerden en eenen bijzonderen regelingsdienst zelfs in het leven riepen. De Boulevards, de groote Boulevards, waren van Madeleine tot aan de Place de la Bastille met eene lange haag van nietige kraampjes bezaaid, waar de armen hun hart aan alle mogelijke lekkernijen konden ophalen.

Er heerschte vroolijkheid in die dagen te Parijs, wel geene kermisstemming, doch het overmatig lichtgeflikker onder zacht-wuivend tentjes dak, het geschreeuw der kramers, die hier het nieuwste soort, zich voortbewegend speelgoed door de menschenmenigte lieten kruipen, daar een hevig watertanden in de wijdgeopende monden der toeschouwers deden ontstaan door met ware stentorstem allerlei zoetige en mondstreelende substantiën aan te bevelen, bracht eene levendigheid in de Parijsche hoofdstraten teweeg, die toch gewis aan jolig kermisgewoel herinnerde.

Aan de Etrennes-pret is ook nog een typisch volksbijgeloof verbonden. Vooral onder de arbeidende klasse is men toch innig overtuigd, dat het een mannelijk wezen moet zijn, die de juffersbent het ‘veel heil en zegen’ komt toeroepen, terwijl daarentegen ook de vrouw de eerste moet wezen, die met een klappenden zoen manlief ‘alles-goeds’ in het nu komende jaar wenscht. Ontmoeten twee dames elkaar, voordat haar gelaat in aanraking is gekomen met het ruwe lippenpaar van een anderslachtig creatuur, zoo staat haar ongeluk en jammer te wachten en ook twee mannen, die elkaar krachtig de hand drukken, zonder een zachtere liefkoozing afgewacht te hebben, zullen weinig zonneschijn deze en komende maandenreeks op hun levenspad vinden. Zoo amoureus zelfs zijn dan de dames der Seine-stad, dat ze volgaarne den bakker, slager of melkboer een lieftalligen blik toelonken, om toch met een natten kus op den wang zich een tijdperk vol zaligheid te zien openen. Geloof me, in de woningen van zoodanige bekrompen en tevens guitige zieltjes kan men op den 1sten Januari, 's morgens heel vroeg, koddige tooneeltjes aanschouwen. Een kusje is geen zonde, wordt er alom gefluisterd, en ze volgen elkaar op als een dozijn zevenklappers. En wanneer dan de onbekende kussebaard van het liefje van enkele seconden afscheid neemt en zij gelukkig met haar voorspoedig jaar hem nog eens nalacht, misschien heeft ze dan geen ongelijk, wanneer ze in jolig terugdenken aan de zooeven gesmaakte delicatesse met Bierbaum's Rieke im Manöver neuriet: ‘Ade,

mein Schatz, trara ade, und wenn ich dich nicht wiederseh, es ist doch schön gewesen! Benijdenswaardige onnoozelheid, heilige onschuld!

* * *

Van de evenementen op theatergebied is zeker de première van Henry Bernstein's ‘Le Bercail’ in de Gymnase de meest belangrijke. Genoemd stuk volgde voor eenige weken het zooveel succes te beurt gevallen werkje van Willy, naar den Friquet-roman van Gyp op. Het publiek heeft ‘le Bercail’ lang niet onwelwillend ontvangen. Kon men trouwens ook anders verwachten, waar toch deze comedie zoo buitengewoon talentvol gespeeld is door de Gymnase-artiesten, met Mad. Le Bargy en M. Tarride aan de spits. Ik vermeen zoo, dat dit de toeschouwers formeel heeft medegesleept, want Bernstein's pennevrucht, alhoewel niet van verdienste ontbloot, mist in de eerste plaats originaliteit en gaat voorts nog al mank aan onwaarschijnlijkheid der behandelde figuren. Ze toont ons de vrouw, welke haren echtgenoot verlaat, om een jong litterator, door wiens werken ze totaal getroubleerd is, op het levenspad te volgen. Wat blijkt evenwel na geruimen tijd? De schrijver is in zijne qualiteiten van auteur beslist onvoldoende, in die van amant niet te genieten. De ontrouwe vrouw, die zich tevens in het milieu, waar de minnaar haar heeft gebracht, niet bijster thuis gevoelt, wordt dit leven meer dan beu en besluit ten slotte voor de tweede maal heen te gaan en ook dezen, eerst vurig aangebedene den rug toe te draaien. Ze gaat nu alleen wonen en wel in de stad, waar

haar eerste man vertoeft met zijn zoontje en eene oude dienstmaagd. Wat gebeurt valt licht te raden; het kind is oorzaak aan de verzoening en de eerst bedrogen echtgenoot neemt in dankbaarheid zijne vrouw, die hij nog steeds bemint, weder op. Zeer onwaarschijnlijk toch is deze bekeering der ontrouwe, waar zij toch in de voorgaande actes door Bernstein van zeer hoog en driftig, bepaald haatdragend karakter geteekend is, eene wending in het stuk, die verwondering wekt. Dit neemt evenwel niet weg, dat de scène, waarin de moeder haar kind terugvindt en aan het bedje van den kleine geknield hem speelgoed toont en lieve woordjes toefluistert, met eene gewisse charme behandeld is en niet nalaat ontroering te weeg te brengen. Er komen meer van die scènes in voor, die met bepaalde meesterschap geschreven zijn, doch de hoofdfouten vallen daardoor niet weg.

Zooals gezegd, Bernstein's werk, dat ook door de kritiek vrij koud ontvangen is, wordt bijna volmaakt vertolkt; vooral het spel van Mad. Le Bargy is geen spel meer, 't is leven, echt leven en deze hoedanigheid en verder de brillante toiletten, die ook een voorname reden zijn om het op sierlijkheid en élégance zoo verzotte Parijsche publiek gunstig te stemmen, doen mij gelooven, dat de Gymnase het geruimen tijd met de Bercail zal uithouden. Arbeid van blijvende waarde is Bernstein's laatste schepping echter niet.

LEO LAUER.

Tweeërlei Bekoring.

Zing, dichter, vrij blond maagdelijn,
Ik zing mijn kindje mijn,
Met rozenrood en lokkig haar,
Met oogjes kristallijn.

Droom, minnaar, vrij uw liefdedroom
Mijn droom is fier en stout,
Als ik mijn kindje aan mijn hart,
Mijn schat in de armen houd.

Roem, wereldling, de vreugde blij,
Geen vreugd zoo rein zoo groot,
Als baby's kus met mondje klein
En lipjes rozenrood.

* * *

Zing, dichter, vrij blond maagdelijn,
Geen bruin of blond zoo schoon,
Als 't sneeuwwit om den eed'len kruin,
Des grijsaards zilvren kroon.

Droom, minnaar, vrij uw liefdedroom,
Geen droom zoo fier en stout,
Als van den oude die vol hoop
Op grooter heil vertrouwt.

Roem, wereldling, uw vreugde blij,
Geen vreugd zoo rein zoo groot,
Als 't welbesteede leven geeft

Dat neigt naar aardrijk's schoot.

B. DE GR. V. C.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

New - Home. Ik haast mij U omgaand mee te deelen, dat ik Uw beide ‘brieven’ heb ontvangen, maar dat aan den eenen het slot ontbreekt. Blijkbaar hebt gij vergeten die velletjes in te sluiten. Zendt het s.v.p. omgaand. Ik wil dergelijke ‘brieven’ van dien aard gaarne opnemen.

Pim. - Voor het slot van Uw stuk is noodig, dat gij *duidelijk* uiteenzet het **doel** van Uw schrijven. Indien gij een bedoeling erin weet te leggen, dan komt het onder de redactie-kolommen. Gij zult het reeds hebben ontvangen? *Ik* zou het beter vinden, dat gijzelf onderteekent met Uw eigen naam. Maar, zoo gij liever Uw pseud: gebruikt, is mij dit zeer wèl. Dank voor Uw vriendelijke wenschen, en dank Uw zuster namens mij voor haar hulp in het overbrengen daarvan.

Mignon. Ik dank U hartelijk voor Uw laatste schrijven. Zoudt gij-zelf geen lust gevoelen een der bewuste ‘tehuizen’ op te zoeken, en er wat van te vertellen in de Lelie? Daar gij woont in Amsterdam, zou dat misschien voor U niet zoo heel vermoeiend zijn.

Kunt gij U heusch niet voorstellen ‘dat zoovele volwassen-meisjes niet-denken’? Wel, ik best. Want het zijn heusch niet alleen volwassen-meisjes die zich daaraan schuldig maken. De meeste volwassen menschen denken evenmin. Het is verbazend, maar het is wáár, dat de meesten onzer door het leven heen sukkelen zonder ooit bij iets anders stil te staan, dan bij de meest bekrompen kleinigheden van hun *eigen* leven, een meiden-questie, een kamerdie-gedaan moet worden, een fijn dinertje, een mooie japon, enz., enz. Ik geloof dat de meeste hartelooshеden en wreedheden veel-meer begaan worden door gebrek-aandenken, dan uit slechte-inborst. - Hebt gij al geschreven aan dien professor?

Annie te S. Hoe aardig van U, uit de verte zoo aan mij te denken, dat ik Uw Nieuwjaarskaart precies op-dendag kreeg. Hartelijk dank. Ik kan mij Uw gevoelens van Jong-Europeesch vrouwtje wel een beetje indenken. Maar aan den anderen kant moet gij ook niet vergeten, dat zoo'n leven in een ander land, in een nieuwe omgeving, onder andere menschen, Uw gezichtskring voor altijd verruimt en heel veel bijbrengt tot Uw ontwikkeling. Er is niets dat zoo weldadig is voor de verruiming van onzen geest, dan veel-reizen en veel-leeren-kennen van andere zeden en gewoonten dan de onze. Weet gij wat ik steeds zoo waardeer in Indische menschen, dit, dat zij zoo weinig bekrompen zijn in allerlei kleinigheden, waarover volbloed-Hollanders soms zoo stijfjes kunnen doen! Zendt mij eens een kiekje van Uw woning en van U-zelf. - Ik vind dat gij het heel-gelukkig hebt getroffen met Uw buurman. En hoe aardig dat gij in dat Weekblad schrijft! - Ik heb U indertijd alles teruggezonden wat ik van

U had, en niet heb geplaatst, ook dat bewuste langere stuk. Er is niets meer van U bij mij. Nogmaals hartelijk dank en veel groeten, ook aan Uw man, daar gij zoo vriendelijk zijt mij de zijne over te brengen.

Dolly's bazin. Ik dank U heel hartelijk, lieve mevrouw, voor Uw alleraardigste attentie, en ook voor Uw langen vriendelijken brief met die leuke beschrijving van Uw St: Nicolaas-viering. Ik kon niet weerstaan aan de lust, aan mijn huisgenoote de gedeelten voor te lezen, waarin U beschrijft hoe Uw jongens pret hadden in hun zelf-uitge-

dachte verrassingen, en hoe de kleinste ze dan later bij-ongeluk verried. Wat een benijdenswaardig gelukkig moedertje lijkt U mij. En hoe doet Uw wijze van Uw gezin grootbrengen weldadig aan, bij al het onware, opgeschroefde, buitenshuis-met-mooie-woorden-pralende, en zelf-haar-eigen kinderen verzakende der tegenwoordige moeders! - Ja, ik kan mij begrijpen, dat Uw man voor U een boek als *Het heilig huwelijk* koos. U zijt te benijden!

Lieve mevrouw, ik heb Uw vraag reeds gedeeltelijk beantwoord. Ten overvloede zij U hier nog eens duidelijk gemaakt, dat ik al de door U bedoelde boeken ontvang *ter bespreking* van de verschillende uitgevers. Ik moet ze dus lezen. En het spreekt van-zelf, dat iemand, die een eerlijk en onpartijdig oordeel wil behouden, dan ook den moed en de kracht moet bezitten om alles wat geschreven wordt *zelf* te leeren kennen, zonder af te gaan op hetgeen anderen, die misschien te goeder of te kwader trouw bevooroordeeld zijn, vóór of tegen daaromtrent zeggen! - Ik hoop dat U het nu beter begrijpt.

Daboda. Uw gedicht ontbreekt in hoofdzaak goede maat. De onvolkomen vorm is werkelijk jammer, omdat ik er wel goeds in vind. Ik zal het denkelijk plaatsen, tenzij gij-zelf eerst wilt beproeven den vorm te verbeteren. Dit laatste zou ik U liever raden. Dank voor Uw vriendelijke woorden. Gij moogt mij altijd gerust schrijven. Ik heb het nooit te druk daarvoor. Van den zomer, tijdens Uw logeeren hier, was ik niet in de stad, zoodat het U toch niet zou hebben geholpen als gij Uw verlegenheid hadt ter zij gezet. Overigens weet ik-zelf niet, of ik dergelijke bezoeken wel heel bevredigend vind. Men leert elkaar bij een eerste bezoek zoo weinig kennen. Ik-zelf ben ten minste geen natuur die zich dadelijk geeft. En uit dat oogpunt is het misschien maar verstandiger om dergelijke kennismakingen niet te forceeren. Neen, ik deel Uw liefde voor de zee geenszins. Ik vind haar - schrik niet - *valsch.* Zij lokt en vleit, en zij is zoo stil-rustig. En dan ineens breekt ze woedend los, en vernielt alles wat onder haar bereik komt. En dan ‘het lied van de zee.’ Ik háát dat murmelende, eentonige, valsche geluid! Het is even zoo vijandig en even zoo geheimzinnig-bo*o*saardig als de zee-zelve. - Hebt gij wel eens een groote zee-reis gemaakt? Dat geeft ten minste een grootsch gevoel, als je zoo alleen bent met lucht en water. Dan lijkt alles ginds, in die nietige menschenwereld, je zoo klein, zoo héél klein, nevens de majesteit van de almachtige natuur. Ik-voor-mij houd veel meer van de bergen en van de bosschen en van de groote, vlakke, bloeiende heiden. Die zeggen je wat, die spreken met je. Juist in dat stil-zijn van hen ligt voor mij zoo'n bekoring. Het sust je, het geeft je een weemoedigen voorsmaak van eeuwigen vrede. Maar die murmelende, nooit-tot-zwijgen-brengende zee is precies een praatzieke vrouw! En valsch als een vrouw is ze óók. Ze doet alsof ze 't eerlijk meent. Maar, onder haar oppervlakkig lief-gedoe van dartelende zilveren kopjes, bruischt en kookt het onheilspellend en listig. En, ineens, als ze de kans schoon ziet, grijpt ze haar slachtoffers, en sleurt hen mee, naar haar akelige, gruwzame diepten van donkerheid. Sterven in het hooge gebergte is heel iets anders. De bergen beloven je niets, doen niet schijnbaar-lief, zooals de zee. Ze zien je aan onheilspellend, trotsch, ongenaakbaar. Ze kijken alsof ze je waarschuwen willen hen niet te na te komen. En als je het dan toch doet, als je je wagen *wilt* in die ongekende streken van eeuwige sneeuw en wonderbare Alpengrootheid, dan slingeren ze je neer, eerlijk en forsch, in een woeste lawine, of door een vernielend onweder; maar ze doen niet geniepig,

zooals de golven doen, die je eerst zachtjes lokken en vleien als was er geen gevaar, en dan, als je je aan hen hebt toevertrouwd, als er geen terugkeer meer mogelijk is, sarrend op je afkomen, al hooger, al hooger, tot de storm loeit en de orkaan bruischt - - en je het wijde onmetelijke water-graf in moet, dat je gezien hebt nader komen, nader komen.... uren lang in wanhopige benauwdheid....

- **Lotos**. Ik zou U raden óók dat boek te beschrijven. Wordt gij dan niet bekroond in den éénen wedstrijd, dan hebt gij daardoor een dubbelen kans? Ik was er over uit, dat het kinderkopje zoo beeldig was! Zoo zelfs, dat ik het heb weggelegd! Kunt gij raden waarom? - Een oogenblik hield ik 't voor een portretje van Uw dochtertje, maar later zag ik dat het dit niet kon zijn. Hartelijk dank ervoor. Dank voor Uw briefje naar aanleiding van mijn recensie over Jeanne Reyneke van Stuwe's *Liefde.* Ik ben blij dat gij-ook er zoo over denkt. Ja, mij-ook hindert het zoo zeer, dat een *vrouw* op die wijze de beteekenis van het woord misbruikt. -

Ik was uiterst verbaasd, uit Uw briefje te zien dat gij reeds zulke groote kinderen hebt. Naar Uw portret te oordeelen zou ik dat nooit vermoed hebben. Ik kan mij begrijpen, dat gij geniet van hen als gij hier zijt! -

J.B.N. te S. Ik dank U zeer voor Uw beide brieven, en voor Uw sympathie met die recensie over Jeanne Reyneke van Stuwe's *Liefde.* Er is zeer zeker wèl verband tusschen verliefdheid en liefde. Als een vrouw voor een man een sterke sympathie voelt, maar niet anders dan in *geestelijken* zin, dan is dat gevoel geen *liefde* in de werkelijke beteekenis die men daaraan hecht. Maar omgekeerd heeft een zuiver dierlijke behoefte aan geslachtsgemeenschap-alléén niets te maken met liefde. En *dat* is het wat Jeanne Reyneke van Stuwe *alleen* beschrijft, in haar zoogenaamde 'liefde'-voorstellingen. Zooals gij terecht zegt in Uw brief, het ware beter wanneer de menschen zich van deze dingen juister rekenschap gaven. Ik geloof echter niet, dat de menschen gewoon zijn zich ooit heel veel rekenschap te geven van de *juiste* beteekenis van een woord

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

PIETERNEL vraagt, of de Dame die voor haar dochtertje het hondje verzocht (en het *niet* kreeg, omdat een andere dame haar vóór was en in dezelfde stad woonde als PIETERNEL) en in *Apeldoorn* woont, nòg bereid is een *goed* tehuis te verschaffen aan *een prachtig hondje* (mannetje) donker-bever van kleur, zindelijk en 2 jaar oud. Gaarne verzoekt Pieternel dan spoedig toezegging, dat de hond verwacht kan worden, en zal zorgen, dat hij in een korf per spoor gezonden wordt. Met opgave van duidelijk adres, wat PIETERNEL tot haar spijt niet meer heeft.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

8 Februari 1905.
18de Jaargang.
No. 32.

Hoofdartikel
Hare Koninklijke Hoogheid: De Vrouw.

'*Geen man kan zeggen dat hij een vrouw kent, alvorens met haar tegenspoed te hebben doorleefd. Dan eerst bereikt ze een volkomen hoogte. Ik geloof in waarheid dat een vrouw veel sterker is in tegenspoed dan in voorspoed. In het ongeluk zichzelve overtreffende, kan zij dikwijls niet tegen voorspoed..., ik bedoel persoonlijk succes; al kan de vrouw den voorspoed van haar echtgenoot met hart en ziel deelen, persoonlijk succes deugt meestal niet voor haar. Hoevele vrouwen heb ik niet ontmoet in de twintig jaren van mijn omgang met haar op literarisch gebied, bij het tooneel, in de kunstenaarswereld, en in de maatschappelijke kringen, die letterlijk haar hoofd kwijt raakten door een plotseling persoonlijk succes! Ik ken vrouwen, schrijfsters, tooneelspeelsters, zangeressen en anderen die, beroemd geworden, alle belangstelling verloren voor den familiekring. Ik zag echtgenooten en kinderen verlaten door diezelfde oorzaak. Een man die succes heeft zal niet in hartelijkheid voor de zijnen verflauwen.... Een gevierde vrouw is zelden geschikt om een goede huishoudster en moeder te worden, of te blijven. Succes maakt de Vrouw tweeslachtig. Het ligt in haar natuur. Ze kan niet omlaag zien, afdalen tot een echtgenoot, om goed te beminnen moet ze kunnen opzien tegen den man dien ze liefheeft. - Ik voor mij zou oneindig liever de man van een eenvoudige boerendochter zijn, dan van een George Sand of een Madame de Stael.*'[*)]

Ziehier een getuigenis van een man, wiens loopbaan hem sinds vele jaren in nauwe aanraking bracht met 'beroemde' vrouwen, 'van beteekenis,' in verschillende landen van Europa en in Amerika. Het stemt merkwaardig overeen met alles wat de ondergeteekende stéeds op deze punten beweerd heeft. De vrouw is *niet* bestemd voor het openbare leven tenzij zij wil opofferen daarvoor hare ware, de huwelijksbestemming. Succes maakt haar veel eerder bedwelmd dan den man. En indien ze werkelijk lief heeft (niet te verwarren met verliefd-zijn), dan zal zij steeds behoefte hebben het voorwerp van haar liefde hooger te stellen dan zichzelve. Van daar dat een èchte vrouw m.i. veel trotscher is op 't succes van haar

*) Max O'Rell: Hare Koninklijke Hoogheid de Vrouw.

man, op *elk* gebied, dan op haar eigen triomfen in de kunst of de literatuur!

Elders schrijft Max O'Rell: ‘Intusschen dankt de man de beste hoedanigheden die hij bezit aan den invloed der eerste vrouw die hij kende: zijn moeder. Een man zal zijn, wat zijn moeder hem maakte’. (blz 9). Indien de hedendaagsche moeders zich méér van deze waarheden doordrongen voelden, zouden zij waarschijnlijk minder behoefte gevoelen aan 't najagen van nuttigheden buitenshuis, daarbij overlatende de eigen kinderen aan vreemde zorgen, van Fröbelscholen, van kinderjuffrouwen, en wat dies méér zij. Wie in haar eigen huisgezin 't middelpunt weet te zijn, tot wie de opgroeiende kinderen zich vol vertrouwen wenden, die verricht heusch grootscher en vruchtdragender taak voor de toekomst, dan wie de eigen huisgenooten verwaarloost om eigen eer na te jagen, onder het motto nuttig-zijn. In Indië is het op dat gebied, van nuttigheidsgedoe buitenshuis, niet zoo ver gekomen als hier in den Haag, waar de comité's en vereenigingen voor dit en voor dat, geleid door getrouwde vrouwen, moeders van jonge kinderen, bij den dag toenemen! Tegen dit weligtierende kwaad kan niet genoeg gewaarschuwd worden. De eene moeder sleept de andere mee, en durft of wil niet achterblijven, waar mevrouw zus of zoo immers óók meedoet. Voor al die dames is het goed dat zij zich dagelijks onder het oog brengen hun nááste toekomstplicht aan 't eigen kind. ‘Een man zal zijn wat zijn moeder hem maakte’. En 't is al veel: ten minste één man, die wezenlijk een goed en nuttig lid der maatschappij werd, te hebben gemáákt daartoe. Wie 't zoover bracht heeft haar taak ruimschoots verricht! Mij is een moeder bekend, en ik geloof dat al wie mij persoonlijk kent, zal raden wie ik bedoel, die als jongmeisje in de stad harer inwoning den roep had van buitengewoon ontwikkeld en begaafd te zijn; wat méér zegt, die dat ook *was*. Zij huwde een man die in dat alles haar niets toegaf, en wiens ‘hulpe tegenover hem’ zij geworden is in den echten zin des woords. Hare ontwikkeling en groote begaafdheid op muzikaal gebied hebben zich nooit een uitweg zoeken te banen door optreden in 't openbaar, lezingen, nuttige toespraken, liefhebberij- of weldadigheidsconcerten, in één woord door geene van die openbaarheden, waarin de hedendaagsche ‘ontwikkelde’ moeder zoo gaarne haar kracht zoekt. Wèl is zij steeds uitstekend op de hoogte van alles wat er om haar heen gebeurt op het terrein waarop haar man zich beweegt, wèl heeft zij den tijd weten te vinden haar kinderen zelve muzieklessen te geven, en aldus hun muzikale ontwikkeling te leiden dóór de hare. En nu deze kinderen volwassen zijn, nu heeft deze moeder naar mijne meening méér gedaan voor de toekomst-maatschappij, dan de hedendaagsche met haar geredekavel; want hare drie zonen zijn alle drie flinke, ontwikkelde, goede en bruikbare mannen geworden, mannen die zeker niet vergeten zullen *'t huiselijk* leven van vroeger dagen, dat zij dankten aan een moeder, die *in* haar huis wist te blijven, in plaats van er uit te loopen uit ‘nuttigheids’-behoefte.

Hoofdstuk VI vangt aan met een raad, die den man geldt, en die naar mijne meening alles behalve overbodig is voor den hedendaagschen man; die héél dikwijls niets anders is, dan ‘le mari de sa femme’: ‘*In den aanvang van een huwelijk moet de man nauwkeurig toezien dat de vrouw niet in alles haar eigen gang gaat, en hij niet haar verachtelijke slaaf wordt; is het eenmaal zoo ver gekomen*, *dan krijgt hij nimmer zijn vrijheid terug, en blijft zijn gansche leven de onderdanige dienaar... Doet een man afstand van zijn rijk bij het begin van zijn huwelijk, nooit zal hij dan in staat zijn een duimbreeds grond te heroveren. Een man moet werkelijk even bevreesd zijn, om zijn vrouw te bederven als zijn kind; die raad geldt beider welzijn.*’ *(blz.* 21*).*

Ook deze opmerking heeft mij getroffen, getoetst aan 't geen ik om mij heen zie in zoogenaamde ‘gelukkige huwelijken’. Haast zonder uitzondering is daarin de vrouw: 't bedorven kindje, 't verwende poppetje van haar man; dat huilt als zij eenigen tegenspoed heeft van slechte meiden, ziekte, finantieele moeilijkheden, dat wil ontzien en vertroeteld worden, in plaats van de zorgen, de moeilijkheden en plichten van haar man te deelen. Zulke ‘gelukkig’-getrouwde vrouwen zijn er in geslaagd den man tot haar eigendom, haar bezit te maken. Zij regeeren hem, eischen véél en geven weinig. En wanneer de man, hetzij omdat hij er niet tegen in kan, dus om vrede te houden, hetzij omdat hij nòg verliefd is, dan maar toegeeft en alle verdrietelijkheden uit den weg ruimt, dan heet een dergelijk huwelijk ‘gelukkig’, en de vrouw in questie is dan ook wel zoo genadig te verklaren aan vrienden en bekenden, dat zij van haar man ‘veel houdt!’

Blz. 34 vind ik weer een kostelijk getuigenis:

'*Weinig huwelijken zijn gelukkig, waar de vrouw de meerdere van den man is. Ik ken knappe mannen, wetenschappelijk en letterkundig zeer hoogstaande personen, die volkomen gevormd werden door een bekoorlijk gansje, maar in het bezit van de begeerlijkste gaven: gezond verstand, teederheid, beschaving, beminnelijkheid, toewijding, onzelfzuchtigheid en een goed humeur! Die mannen genieten gewillig de leiding hunner vrouwen!*' -

Inderdaad zal het m.i. méér bijdragen tot het huiselijk geluk wanneer de echtgenoote de bovenaangehaalde eigenschappen in zich vereenigt, dan wanneer zij haar man voortdurend onthaalt op geleerdheid en ontwikkeling, maar daarentegen mist alle grondige kennis van huishouden-doen, meiden-regeeren, eten-koken, al die gewone bezigheden in één woord, die behooren bij het bestuur van een goed-ingericht huis, waarover de huisvrouw 't behéér heeft, zoo goed als haar man 't bestuur toekomt in *zijn* zaken of betrekking!

'*Een man kan even ernstig liefhebben als een vrouw, maar de liefde is niet zijn levensbezigheid, zooals voor haar. Als kind mint ze haar pop; als meisje haar moeder; als vrouw haar echtgenoot. Een vrouw kan van liefde leven en door haar sterven. Als moeder mint ze haar kinderen. Als ze sterft, door kleinkinderen omringd, kan ze verklaren dat ze naar haar volle bestemming geleefd heeft.' (blz. 47, hoofdstuk XI).*

Wat zal ik tot dit eervol getuigenis zeggen? Als de vrouw ècht is, ja dan, - dan heeft Max O'rell volkomen gelijk! Maar helaas, het moderne kind mint niet meer haar pop, maar kraamt veeleer wijsheid uit over de wijze van 't geboren-worden, door welke wijsheid zij immers alle achting voor haar pop heeft verloren; het moderne meisje mint niet meer hare moeder, want immers die moeder is niet 'op de hoogte van haar tijd', 'begrijpt haar dochter niet', is 'niet ontwikkeld' volgens deze; en de moderne vrouw bemint niet haar echtgenoot, want zij bemint zich zelve te zéér, om iets daar buiten wezenlijk te kunnen liefhebben! Als dit product sterft 'door kleinkinderen omringd', dan zal zij niet *dáárin* zien het bewijs, dat ze 'naar haar volle bestemming geleefd heeft', maar alléén in het aantal gedrukte redevoeringen, brochuretjes, lidmaatschappen van dit en dat, 'kunstproducten', en recensiën over haar 'werk', dat ze nalaat tot stichting van haar erfgenamen!

'*De roeping der Vrouw is te bezielen en te leiden, niet om te heerschen of te bevelen, en naar mijn oordeel was de treurigste bladzijde aan het eind der geschiedenis van de negentiende eeuw, de onmogelijke en belachelijke poging van sommige vrouwen om die roeping te verkrachten, die door de natuur den mensch is aangegeven om te volbrengen. Arme vrouwen-voorvechtsters! Ze kunnen geen mannen zijn, en houden op vrouw te wezen! Mannen en vrouwen zijn als een electrische stroom. Luisterend naar denzelfden naam stooten ze elkaar af, en verschillend van maaksel trekken ze elkander aan.... Een manlijke vrouw is een even treurig gezicht, als een vrouwlijke man. De baanbreeksters omhelzen den ondenkbaren post van voorvechtster te zijn voor de grieven van haar geslacht, omdat ze nooit iets beters hadden ter omhelzing*[*)]*. En nu moeten die uitnemende dames zich niet inbeelden dat zij iets nieuws schiepen, want haar opvatting bestond reeds in de dagen van Aristophanes. Praxagoras was niets meer of minder belachelijk dan de tegenwoordige kampioenen voor de rechten der vrouw.' (blz. 148 hoofdstuk XXX).*

*) Ik cursiveer.

En eindelijk nog: '*De vrouw héeft in den grond geen grieven tegen den man; de éénige die ik kan aannemen zijn die tegen de natuur*, *die haar zoo anders schiep dan hem*, *en haar plichten te volbrengen gaf, zoo verschillend van de zijne*; *lichamelijk en geestelijk meestal in háár nadeel... Het feit kan onmogelijk ontkend worden of weerlegd: de bestemming der vrouw is moeder te worden*, *even goed als die van een vruchtboom is om vrucht te dragen. En wee de toekomende geslachten! Want ieder begrijpt dat alléén de kinderen van kalme*, *bezadigde vrouwen gezond en verstandig zijn.' (blz. 127).*

Allen modernen vrouwen, - en nog méér hun die haar *huwen* willen, - ter *overdenking* waarschuwend aanbevolen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Rotterdamsche Schetsen. Fatsoenlijke Armoe.

'**W**anneer ge 's avonds over de Hoogstraat te Rotterdam wandelt, de schitterende, electrisch-verlichte winkel-étalages bewondert, de wandelaars vroolijk lachend en gezellig koutend ziet passeeren; wanneer ge langzamerhand het reusachtige Warenhuis van Cohn Donnay nadert, dat een zee van schaterend

kunstlicht om zich heen straalt, huizen en straat òplaaien doet in hèl-witte gloeiïng, wanneer ge ten slotte gekomen zijt bij de Vlasmarkt, dat kleine open plekje bij de schutsluis, dan wacht u daar een klein, héél klein tafereeltje, dat temidden der mondaine winkel-paleizen, daarmede allerdroevigst contrasteert.

O, 't is heel eenvoudig.

't Is maar 'n arm koopvrouwtje met een kinderwagen.

En in den wagen zit een tenger meisje.

Het even tengere koopvrouwtje houdt een papieren waaiertje in de hand.

Meer niet - -

Ge kijkt 't Moedertje met 'n verwonderd gezicht aan, schudt misschien even ‘och-och’ met uw hoofd en kuiert knusjes verder, genietend van het winkel-mooi rondom. Zoo gaan er duizenden haar voorbij. Moedertje zegt niets, vraagt niets, zwijgend biedt ze haar papieren koopwaar aan. Ze staat er iederen avond, weer of géén weer, ze staat er al vijf jaren, zomer en winter. En 't meisje in 't wagentje staart droef-droomerig naar de voorbij-schuivende menschen-colonne, knipperend de moeie oogjes, ernstig-dof, zonder zweem van 'n lachje.

Ieder Rotterdammer kent ze, ze zijn altijd op 't zelfde plekje, naast de aanplak-zuil. Het is maar een heel klein sjofel groepje.

Een tenger koopvrouwtje - en een kind.

* * *

Het was op een regenachtigen Novemberavond, dat ik na afloop mijner bezigheden de Vlasmarkt aan de Hoogstraat-zijde passeerde. Er stipte een vieze motregen.

De straten waren glibberig van zwartbruine regenmodder, vooral de Rotterdamsche modderstraten zijn wereldberoemd!

Op de kille, natte keien stond het koopvrouwtje zwijgend. Het meisje in den wagen dutte, koopvrouwtje bood een papieren waaier aan. Zonder te weten waaròm liep 'k op haar toe.

- ‘Goeienavond vrouwtje,’ begon ik, zèlf nog niet snappend wat ik begon. ‘Wat heb je daar al zoo voor móóis?’

- ‘O meneer, móóie waaiers, en papieren lampehangertjes en kappen, en dan heb ik hier nog ansichtkaarten met 'n papieren boa, en ansichtkaarten met beesten, en....’

- ‘Wel wel, wat 'n kéurige verzameling. Geef mij maar's zoo'n snuisterijtje voor de lamp. Juist, dié. Prachtig hoor. Al véél verkocht van avond?’

- ‘Eén waaiertje meneer. U bent de tweede an wie 'k wat verkoop.’

- ‘Zoo, da's niet véél hè? En hoe....’

'k Draaide me om.

En als ik U nu verzeker, dat er *minstens* twintig menschen om ons heenstonden, dan overdrijf ik niet.

Het was vervélend, pardon, het was ècht Rotterdamsch.

Ik weet niet, of dit in Den Haag of Amsterdam ook zoo'n epidemisch verschijnsel is, maar als je hier bijvoorbeeld op straat naar 't dak van 'n huis kijkt, heb je in een minimum van tijd een kàrvracht menschen om je heen, die ook allemaal naar boven kijken. Je zoudt 'r een mòp van kunnen maken.

Spreek je iemand aan, die per ongeluk een beetje buitenmodel hoed of jas draagt - d'r blijft één jongen staan, nòg een jongen, een loopknecht, een vleeschhouwer, een dienstmeisje, een baker. Binnen tien seconden heb je 'n oploop veroorzaakt en je

moogt drommels blij zijn, als je niet ten slotte door 'n politie-agent uitgenoodigd wordt ‘even méé te gaan.’

Het menschenhoopje groeide aan, en haastig stopte 'k het koopvrouwtje m'n betaalgeld in de hand, vroeg haar adres en éclipseerde wijselijk. De nuchtere omstanders keken me met open gaap-monden en half-toeë oogen na.

* * *

Zondagmorgen dacht ik aan 't vrouwtje, nam direct 't besluit er even heen te gaan. Feitelijk is Zondag niet de geschikste dag om in achterbuurten te gaan wandelen, je krijgt allicht een of ander projectiel naar je Zondagsche deftigheid, en in ieder geval is het geraden, van zulke liefdesbetuigingen maar géén notitie te nemen, want.... 't zijn bèste menschen, maar op een afstand. - In de goor-vunze *Pannekoekstraat*[*)] sloeg ik links af, kwam in de *Vogelenzang*. Idyllische naam, nietwaar? Alleen ben 'k maar bang, dat de aldaar wonende vogeltjes voor 't grootste deel op zwart zaad zitten. De Vogelenzang loopt van de Pannekoekstraat naar de Breestraat, midden in 't centrum der arbeiderswoningen. Het is een vervallen zoodje. Op nummer 32 zag ik 'n klein winkeltje, waar papieren rozen, waaiers, bloemen etc. voor de glazen pronkten. 'k Stapte naar binnen, en al spoedig kwam 't koop

*) De *Pannekoekstraat* is een smerige nauwe steeg, die de **voornaamste verbindingsweg** vormt tusschen 't stadscentrum en 't Noorden.

vrouwtje bij me. Ze liet me in een donker achterkamertje, waar ze juist koffie dronk. Aan de sobere tafel zat het meisje, aan de andere zijde zat Vader. Ik wist niet dat Vrouwtje nog 'n man had. Om u de waarheid te zeggen, keek ik wat verwonderd rond. Ik had gedacht 'n ellendig krothok te vinden, armzalig, leeg.... en ik stond in een zindelijk, wèl sjofel, doch rein gehouden kamertje. Het was er echter schemerdonker. Dat heb je bijna altijd in achterbuurten. - Vrouwtje gaf me 'n stoel, en onderwijl maakte ik 'n praatje met den man. Bovendien was er visite, een andere werkman, ook een, die z'n heele leven getobd had en armoe leed. Muller, (laten we hem zóó maar eens noemen) vertelde me, dat-i wegens zenuwziekte niet in staat was z'n kleermakersvak waar te nemen. Als hij eenigen tijd had gewerkt, dagen lang krom had gezeten op de snijderstafel, begonnen de zenuwen hem leelijke parten te spelen. Meestal kon-die dan geen woord meer uitbrengen en geen vin verroeren. - 'En we bezaten vroeger niets, meneer, geen bed, geen tafel, geen stoel, nièts.'

- 'Maar waar woonde je dan?'

- 'We sliepen in 'n logement in de Peperstraat. En o dat was zoo'n vuile boel, je was nergens baas over, en zulk geméén volk....'

- 'Dat begrijp ik heel goed. En hoe kwam dan 't kostje binnen?'

- 'Och meneer, van mijn kant heelemaal niet. Wat we hebben, heb ik aan m'n vrouw te danken. Ze verkoopt dat papieren goed, en ook wordt ze wel eens wat door die en gene toegestopt. Ik ga iederen dag met 'n doos vol rozen en bouquetjes en lampekappen den boer op.... maar als je me nou vraagt: geeft et veel? Nee hoor. Wat m'n vrouw 's avonds op de Hoogstraat verdient, daarvan moeten we leven. En toch hebben we kwajer tijën gekend, meneer. Vroeger trokken we 't heele land door, en ik verzeker u dat we meer dan eens op de groene deken geslapen hebben.*)

Soms mochten we voor 'n boer in de schuur kruipen, maar graag deeën ze 't niet. D'r loopt zooveel kwaad volk bij den weg. Als we dan 's morgens wakker werden, waren we stijf van de kou. M'n vrouw had een gezicht, heelemaal opgezwollen van de tocht. En dan moest 'r een stukje brood zijn, hé? Geld hadden we niet, wat schoot 'r over, meneer? Natuurlijk bedelen. En als je daar niet in groot ben gebracht, dan wil dat wat zeggen, hoor. Als ik u 'n katerntje postpapier geef en ik zeg: ga daar nou 's mee langs de huizen, en je hebt dat nóóit gedaan, dan sta je raar te kijke meneer.'

- 'Dat zal waar zijn.'

- 'Toen zijn we in Rotterdam gekomme, hebben 'n poosje op 'n kamer van 'n daalder gewoond, óók hier in de Vogelenzang. Maar behalve een dak boven je hoofd heb je heel wat meer noodig. Hebben is hebben maar krijgen is de kunst. We hadden geen stoel.... niks. Tien nachten hebben we op de plankenvloer geslapen onder 'n jas. Ik zelf lag te rillen, en nou hoeft u niet te vragen hoe m'n vrouw en m'n kind het hadden. Later gingen we van die kamer af, gingen toen naar dat logement. Dat was geen leven, meneer, dat was geen leven.'

- 'Ja', vervolgde 't vrouwtje, toen ze zag dat de zenuwen gingen werken, 'zóó hebben we het leven dóórgescharreld, meneer. Tegenwoordig hebben we reden tot dankbaarheid. We krijgen wel eens 't een en ander en.... 't blijft natuurlijk scharrelen.... zoo zien we ervan te komen.'

- 'Maar hoe kunt u in vredesnaam uithouden om iederen avond in weer en wind op de Hoogstraat te staan?'

*) In het gras.

- ‘Dat vraag 'k mezelf ook dikwijls af, meneer. Daar hebt u nou bijvoorbeeld gisteravond. 't Regende dat 't goot, 'k stond midden in de plassen. Vanmorgen kon 'k me niet verroeren van de rimmetiek.

- ‘En heeft dat kind 't dan niet ontzettend koud?

- Truitje? Oh nee.... die zit er warm genog in; twéé heete kruiken, 'n deken en een kussen in d'r ruggetje.’

- ‘Truitje ziet 'r zwak uit’, meende ik.

- ‘Ja meneer, ze heeft zoo gesukkeld. Op 'r vijfde jaar begon ze pas te loopen. Door haar ziekte heeft ze nog niet school kunnen gaan.’

- ‘Het is jammer, dat ze niet op school is,’ zei ik, ‘anders kon ze naar de Eetzaal gaan, en misschien kreeg ze dan ook wel wat kleertjes.’

- ‘Och ja.... we zouden 't veel liever zèlf verdienen. Maar.... een beetje hulp.... ziet u.’ -

- ‘Nou enfin, ik zal m'n best eens voor je doen bij de heeren. Maar belòven doe ik niets. Het is speciáál voor schoolgaande kinderen.’

- ‘Graag meneer, U zal een rijken zegen hebben. U begrijpt me wel als ik zeg, dat U niet uit eigen kracht naar ons kind komt.’

- ‘Nee, dat snap ik niet goed.’

- ‘U wilt voor Truitje wat doen, nietwaar. Nu heeft God de Heer U naar ons toe gestuurd, Hij heeft u hierheen gezonden.

- ‘Zoo, hm! Ik heb anders geen boodschap thuis gekregen. Enfin.... ik kom nog wel eens aan. Mag ik even den naam van 't kind opschrijven?’

De menschen gingen koffiedrinken, ik mocht nog niet weggaan, moest nog wat blijven praten. Vader vouwde z'n bevende handen, de anderen zaten gedwee gebogen, de magere, uitgeputte hongerlijders-gezichtjes naar de tafel gekeerd. Toen bad hij. En dat blind vertrouwen van dien man in een godheid, die alles bestuurt en zegent en regelt, den boosdoener straft en den goede beloont, dat gebed, uitgesproken op saaien kerkdreun, heeft me gróótelijks ontroerd. Die arme kerel bad voor weduwen, weezen, vaderland, allen-in-hoogheid-gezeten, heidenen, zendelingen.... En voor die àllen te bidden als je zelf amper genoeg hebt!

Is het gelóóf.... vertrouwen?

Is het een vóórgeschreven kerkelijke bepaling? Of wordt het de arme gemeente ‘ingeranseld,’ op poene van den hemel te zullen verliezen?

* * *

Een klein woordje na.

Muller, vrouw en kindje zijn thans geen havelooze krotmenschjes, al hebben ze 't zwáár te verantwoorden. Ze zien er zelfs fatsoenlijk uit. Als ge de menschen ziet, zegt ge: ‘Och kom, diè? Laat ze maar gaan hoor, met hen zal 't best schikken.’

En zoo redeneert de heele wereld, de armverzorging, de wijkbroeders, de dominees, állen die op een of andere wijze met 't armevolk in aanraking komen. Heeft een arme tobberd toevallig 'n paar waardelooze prulletjes op z'n schoorsteen, 'n prentje aan den muur of twee héële goèie stoelen, dan kan hij 'r *bijna* vast op rekenen, weinig of geen ondersteuning te krijgen. Ze hebben het véél te goed. O zoo. -

Muller en z'n gezin lijden fatsoenlijke armoe. Ze zijn menschen, die een strenge opvatting hebben van het ‘goèd-mensch’ zijn. Als ze zich fatsoenlijk kleeden, dat wil zeggen zóó kleeden, dat ze er ten minste niet als schooiers uitzien, dan moet de maag wel eens wat geduld hebben. En als een armverzorger er ooit op visite mocht komen, zal hij zeggen: ‘dat gaat hier bèst.’ Fatsoenlijke armoe vraagt niet, bedelt niet, stopt niet haar bulletjes op zolder om 'n leeg hok te toonen aan den wijkbezoeker. Ze gaat stilletjes haar gang, lijdend zwijgend.... en zwijgend lijdend.

CHR. VAN ABKOUDE.

Velga. Een Legende uit het Noorden. Naar het Russisch van Ivan Boenien door Annie de Graaff.

Hoort ge hoe klagend de meeuw krijt boven de woest-bruisende zee?

In het nevelig verschiet vervaagt het donkere water in 't westen; in het nevelig verschiet vervaagt de steenen oever in 't noorden. Koud huilt de wind. Het doffe klotsen der golven, nu eens verzwakkend, dan weer in kracht aanzwellend, vermengt

zijn diepe, machtige zuchten met de kreten der zeemeeuw, als in den herfst wanneer de geweldige stormen over het watervlak gieren.... Ziet ge hoe eenzaam en verlaten de witte vogel door den nevel klapwiekt, den kouden wind met de blanke vleugels klievend?

De storm nadert. In den nacht zal de orkaan losbarsten.

Den geheelen dag was de lucht gedekt. Bijna het gansche jaar is het weder slecht in de nabijheid van de ijszee met haar eilanden en oevers. Nu is het herfst; nog droever is het noorden in den herfst. Donker kleurt zich het water der woest-bruisende golven. In de verte schijnt de zee hooger dan de oever, het onmetelijke watervlak vervaagt in de nevelige verte; al sneller en sneller jaagt de wind de golven uit het westen op, de kreten van de zeemeeuw met zich meevoerend.

- Krjè! - klinkt het klagend en doordringend.

's Morgens vloog de witte vogel boven de groote brekers. Voortdurend beukte de zee op den ganschen oever. Woest stortte het water zich schuimend tegen den wal, zich snuffelend een weg banend onder het kiezel: schuimend als blanke sneeuw overstroomde het sissend de steenen, zich breed verspreidend langs den oever; dan terugglijdend,

klotsend tegen nieuwe golven die kwamen aanrollen, stortend op den steenen oever met hoog-opspattend schuim. Tot ver op den oever beukten de brekers.... Krijschend wierp de meeuw zich tusschen de golven, het water met de vleugels beroerend, opvliegend met een nieuwen aanrollenden breker, die hoog uiteenspatte. De wind dwong haar laag te vliegen.

Nu wordt ze vermoeid. De grauwe schemering daalt; krachteloos klapwieken de witte vleugels, al verder en verder vliegt de blanke vogel van den oever in zee.... Hoort ge haar klaaglijke kreten?....

Nauw zichtbaar is de meeuw nu in de duisternis. Snel valt de sombere, donkere stormjacht, overal glinsteren de spattende vlokken schuim. Het golfgeklots zwelt aan; de ijzige wind giert over het water, de geur der zee en het bruisende water met zich mee sleurend.

- Krjè!.... klinkt het heel in de verte.

Het is de droeve kreet der zeemeeuw... Luister: bij het loeien van den storm, zal ik u een oude legende uit het Noorden vertellen.

I.

Lang, heel lang geleden, woonde bij de koude ijszee de jonge, krachtige Velga. Ten westen strekte zich het eindelooze water uit; ten oosten - slechts de zandige oever, waarachter het dorp lag onder den lagen hemel. Wat daar ginds lag, achter het oosten, - dat wist Velga niet; dat begeerde ze niet te weten. Nooit begaf ze zich in die oostelijke richting, evenmin als haar vader, of haar moeder, of haar oudere zuster Sneggar. Zij kenden slechts de zee.

Aan den oever der zee bracht Velga haar kindsheid door. Hoe snel verliepen die vroolijke jaren! 's Winters als de oever met blanke sneeuw was overdekt en onder den lagen hemelrand slechts zwarte golven klotsten, dan sliep Velga in de donzen kussens, en bij het ontwaken zag ze het vroolijk opvlammende vuur in de lage, sombere woning.

's Zomers, als de zon scheen en een zoele wind woei en het water tegen den oever kabbelde, dan liep Velga langs het strand om pluvier-eieren of sleutelbloemen te zoeken, of ze rende de zee in, zich voorover op den oever gooiend, terwijl de golven over haar heen klotsten.... Zoo vermaakte ze zich 's zomers, en altijd waren Irwald en Sneggar bij haar.

De dikke Sneggar zong en lachte dikwijls, doch zoo juichen als Velga kon ze niet, ook durfde ze zich niet zoo vermetel in die bruisende zee werpen.

Irwald was vroolijk en bedreven in alles.

‘Waarom ben jij mijn broeder niet, Irwald?’ zei Velga. ‘Waarom heb ik geen broeder van wien ik zooveel houd als van jou, Irwald? Met jou zou ik me den ganschen langen winter nooit vervelen.’

Hij keek haar aan, glimlachte, en snelde op de zee toe.

‘Kijk, kijk, een zilverduiker!’ riep hij plotseling. ‘Laten we 'm vangen!’

Beiden renden weg, heensnellend in de richting waar de watervogel zijn kreet deed weerklinken, langs de hooge rotsen bij den oever; bruisend baant de zee zich hier met moeite een weg tusschendoor, borrelend, kokend, sissend, glijdend over de gladde steen.

Zoo tartten zij de golven die om hen heen spatten, en 's nachts vielen ze vermoeid in een gezonden krachtigen slaap....

Waarom verliep Velga's kindsheid zoo snel?

Nog lang daarna gevoelde ze zich vroolijk en opgewekt. Den langen winter bracht ze in haar woning door, omringd door hooge sneeuwlagen. Zij was nu veertien, Irwald zestien jaar; deze trok reeds dikwijls uit op zee voor de visscherij. Hoe gelukkig was Velga, als Irwald terugkeerde!

'Lieve Irwald, als ik je zoo lang moet missen, dan zou ik kunnen weenen', zei ze tegen hem, 'maar als ik je terugzie, dan voel ik me zoo gelukkig!'

Zij groeide op, en Sneggar was al heel groot. Irwald begon Velga een weinig te vergeten. Dikwijls ging hij naast Sneggar zitten en keek haar in het vroolijk gelaat. Velga's oogen volgden hen vanuit de verte.

Ze zag niet graag dat Irwald zoo lang met Sneggar sprak. Doch als hij langs den oever naar zijn woning ging, dan haalde Velga hem in, en samen liepen ze verder.

'Lieve Irwald, waarom zit je zoolang naast Sneggar? Waarom is mijn vreugde met smart gemengd?'

Als Velga zich alleen op den oever bevond, zong ze vroolijke, luide liederen. Doch als een vriendin haar ontmoette, zweeg ze plotseling stil: op haar gelaat verscheen een trotsche, ernstige uitdrukking.

II.

De woning van Velga's vader stond eenzaam, ver van het visschersdorp, dicht bij

den oever van zand en steen; als het tij hoog stond naderde de zee den drempel der hut.

Bij hevige stormen zwiepte de zee zelfs schuim tegen de vensters. Dan staakte Sneggar haar vroolijk lied, verschrikt wierp ze haar werk neer en deinsde van het raam terug. Velga's oude moeder prevelde gebeden; angstig luisterde ze naar het stormgeloei.

Doch Velga vreesde den storm niet. Met haar vader stond ze hij den vochtigen drempel der woning de netten op te rollen; ze liep in de zee en het koude water plaste spattend op om de bloote voeten, door het witte schuim waaromheen het zeewier slingerde. Met haar voeten rukte ze dit af; de krachtige borst ademde de frissche, vochtige lucht in, terwijl de wind met de rosse haren speelde.

Zoo stond ze: jong en krachtig met vroolijk, dartel gelaat, en de staalblauwe oogen tuurden in de verte, den storm trotseerend. Slechts vogelzwermen scheerden over het woestbruisende water, dat ze nauw met de vleugels beroerden, zwevend over hooge rotstoppen....

Doch waarheen tuurde Velga?

De visscherskinderen begonnen haar stil en somber te vinden, omdat Velga nooit zonder reden lachte, en nooit met haar zuster bij het werk zong. Maar tot haar vijftiende jaar was Velga nooit droef of somber gestemd. Haar hart klopte even vroolijk en dartel als van een jongen vogel; Velga schepte vermaak in stormen en in de zee, in de zon en in de aarde, en in de vrijheid van haar jeugd. Ze treurde slechts om Irwald; zoo gaarne had ze hem willen zeggen hoe heerlijk het leven is...

Sinds geruimen tijd bevond Irwald zich op zee. Ontelbare malen had Velga langs den oever geloopen, starend op de deinende golven: over de zee zou ze hebben willen roepen dat ze het wachten op Irwald niet langer kon uithouden, dat hij Sneggar niet mocht liefhebben, dat Velga niet zonder hem kon leven...

En toen de zoele wind uit het westen woei en de zon zich ver over het water uitstrekte, toen ging Velga naar haar zuster en sprak:

‘Lieve Sneggar, wil ik je eens zeggen hoe heerlijk de zomerwind is, hoe zoet de geur der zee, en hoe droef ik me gevoel zonder Irwald?’

‘Dat laat me onverschillig,’ antwoordde Sneggar; rustig bleef ze bij den drempel zitten.

Velga keerde zich om en liep naar den oever; het hoofd steunde ze in de handen, en lang luisterde ze naar het waterklotsen in de schemering. Heete tranen rolden tusschen haar vingers.

Plotseling ziet ze Irwald naderen. Ze stoot een juichkreet uit, hij begint te lachen en roept dat ze hem helpen moet om de visch uit het barkje op het strand te brengen. Ze gehoorzaamt; langen tijd hebben ze hieraan samen werk; tallooze vragen stelt ze hem over zijn tocht, en als de groote, zilveren maan aan den hemel staat, zit ze dood-vermoeid in de leege bark, en ademt de nachtlucht in.

‘Irwald, ik heb zoo dikwijls om jou geschreid,’ sprak ze. ‘Dan rende ik langs den oever met angstig kloppend hart. Maar nu jij hier weer bent, voel ik me zoo vroolijk en opgewekt!’

Zwijgend zat Irwald bij den achtersteven, turend naar de maan. Die stilte maakte Velga beschaamd; ze sloeg de oogen neer en vroeg op zachten toon:

‘Heb je gehoord wat ik zei, Irwald?’

‘Ja,’ zei Irwald.

Toen boog Velga het hoofd heel diep, en sprak:

‘Neem me mede naar je huis, Irwald! Ik zal met je uittrekken op zee, ik zal altijd vroolijk zijn, liederen voor je zingen en met je werken. Met jou is het leven heerlijk op de wereld!’

‘We zullen nooit samen wonen,’ - antwoordde Irwald op beslisten toon. ‘Morgen trek ik er weer op uit in mijn bark, en als ik terugkeer, dan zal ik Sneggar's hand nemen en haar mijn woning binnenleiden. Hier zullen we 's winters vertoeven, en 's zomers zullen we varen op de zee en zwemmen als zilverduikers.’

‘En ik?’ vroeg Velga langzaam, terwijl haar hart ineenkromp. ‘Moet ik alleen blijven?’ sprak ze met luide stem, zich plotseling hoog oprichtend.

‘Ja -’ antwoordde Irwald.

Toen sprong Velga op den oever; heen snelde ze in zuidelijke richting. Eindelijk wierp ze zich op de grijze steenen; luid kreet ze haar smart snikkend uit, en wierp zich van de rots.

Hoort ge den wind huilen en gieren in de duisternis?.... Woest is een storm in het Noorden!

Drie dagen en drie nachten bleef Velga liggen, machteloos van smart; op den morgen van den vierden dag naderde de herfst reeds; in de nevelige schemering stegen de golven al hooger en hooger. Om Velga woei een koude wind; ze sprong in het water. Doch een golf lichtte haar op en wierp haar ver op den oever.

'De zee wil niet dat ik sterf,' zei Velga. 'Eerst moet ik Irwald dooden.'

Zwijgend keerde ze naar huis terug. De tranen waren op haar wangen gedroogd; geen ontroering verried haar ernstig gelaat, doch in haar hart was het donker.

'Sneggar, is Irwald heengegaan?' vroeg ze.

'Ja,' antwoordde Sneggar onverschillig.

'Wanneer zal hij terugkeeren?' vroeg Velga.

'Als de vochte sneeuw begint te vallen en de zee zich donker kleurt,' antwoordde Sneggar.

Toen at Velga visch; daarna ging ze staan bij den drempel van haar woning. Hier zat ze in den kouden wind gedurende den ganschen dag, somber het voorhoofd fronsend. 's Nachts ging ze de hut weer binnen, doch 's morgens zat ze weder bij de deur, wachtend op Irwald. Zoo verliepen dagen en nachten, totdat de eerste natte sneeuw viel.

'Nu zal Irwald spoedig terugkeeren,' dacht Velga; gekrenkt en beleedigd zon ze op wraak. 'Ik zal hem dooden en dan kan ik rustig sterven.'

Maar Irwald keerde niet terug. Het werd al meer en meer duister, en al langer en langer stond Velga bij den drempel der hut, starend op de zee. Nog nimmer had zoo'n woeste storm op zee gewoed! In de schemering trad Velga's oude vader uit zijn woning! Krachtig was hij als een rots, doch op dezen avond lag een droeve uitdrukking op zijn gelaat, en de wind speelde met de lange, grijze haren.

'Velga, mijn kind, waarom hebt ge de ouderlijke woning verlaten? Kijk, hoe wild de storm in het donker woedt; van angst krimpt het menschlijk hart ineen. Help mij de muren schragen, en steenen leggen op het dak van zeehondenvel, en kom de woning binnen beschut voor storm en koude.'

Deze laatste woorden deden Velga huiveren. Ze leed om zichzelf, haar vader en om Irwald. Ze haastte zich aan het werk. De wind rukte hen omver, het schuim spatte om hen heen. De golven zwiepten tegen de vensters der hut; angstig haastte Velga zich achter haar vader de woning binnen.

In dezen somberen nacht herinnerde ze zich plotseling hoe vele jaren geleden, toen Irwald nog een kind was, hij bij hen in de hut had overnacht, weerhouden door den storm. Toen was hij haar gast geweest; zelf had ze zijn bed gereed gemaakt, en hem gekust bij het naar bed gaan, volgens het oud gebruik.

Zijn vroolijk, frisch gelaat stond haar opnieuw voor oogen; - nog grooter werd haar smart, nog inniger haar liefde voor hem. Nu was ze vergeten dat ze hem had willen dooden. Ze sprong uit bed; met bang-kloppend hart stond ze te luisteren. Bij het loeien van den storm meende ze zijn kreten te vernemen; den ganschen nacht sidderde ze van angst; eerst tegen den morgen viel ze machteloos in slaap.

De zee werd kalmer; de wintervorst naderde. Doch toen Velga was ontwaakt en toen ze de deur der hut opende om het daglicht binnen te laten, toen verscheen Sneggar op den drempel.

'Velga!' riep ze, bitter schreiend. 'De storm heeft Irwald op het woeste eiland in de IJszee gedreven en zijn bark versplinterd. Nu is hij alleen in zee; van koude en honger zal hij omkomen; de klauwen der vogels zullen hem verscheuren.'

‘Hoe weet je dit?’ riep Velga.

‘Ik ben naar de zieneres Tscharna gegaan, die me heeft waargezegd bij de ingewanden der zilverduikers,’ - antwoordde Sneggar, en het gelaat met de handen bedekkend, wierp ze zich snikkend op haar legerstede.

- ‘Sneggar....’ - fluisterde Velga.

Doch ze fronste de wenkbrauwen, en liep het huis uit, de deur hard achter zich dicht gooiend.

‘Sneggar, zwijg! Ik heb lief en ik haat je,’ riep ze.

IV.

Snel liep ze langs den oever in noordelijke richting. Toen de koude, sombere avond daalde had ze de woning van Tscharna bereikt, rood verlicht door de vlammen van het knappende houtvuur.

‘Zeg me, o zeg me, op welke wijze ik Irwald kan redden,’ riep ze.

‘Er valt geen tijd te verliezen,’ sprak Tscharna. ‘Twee dagen en twee nachten moet ge varen om Irwald te bereiken. Als ge op den morgen van den derden dag niet op het eiland zijt beland, dan is hij verloren. Doch, Velga, zeg me of ge wel gehoord hebt

van die doodsche streken bij de IJszee, waar het zoo woest en droef is als voor de schepping der wereld? Kunt ge voor immer de ouderlijke wroning verlaten?'

Het werd Velga bang te moede, als een visch die in het net gevangen is. Een donkere blos kleurde haar gelaat, toen ze antwoordde:

'Vergeef me Tscharna! Ik ben jong, het scheiden van het leven valt me zwaar. Doch als het noodzakelijk is, zeg me dan: wat moet ik doen?'

'Twee dagen en twee nachten zult ge in doodsangst op de zee rondzwalken,' sprak Tscharna. 'Doch als ge het eiland nadert waar Irwald is gestrand, dan zult ge in een meeuw veranderen, en hij zal nooit te weten komen voor wien ge u hebt geofferd. Zoo heeft het noodlot beslist.'

Velga werd bleek als sneeuw, doch in haar blik lichtte een vreugde-volle glans, en ze antwoordde:

'Ik ga terstond, Tscharna!'

'Er valt geen oogenblik te verliezen,' sprak de zieneres, 'de bloedroode streep van het morgenrood teekent zich reeds achter de zwarte wolken af.'

Tegen den krachtigen wind in, over het vochtige oeverzand rende Velga naar de donkere, bruisende zee. Zoo gaarne had ze 'vaarwel' willen toeroepen tot haar zuster, haar vader en moeder, doch onrustig deinde het barkje op de golven; haastig sprong Velga in het bootje. Toen de avond daalde na een somberen dag richtte ze het barkje te midden der bruisende golven; heete tranen stroomden over haar wangen, en de wind deed haar witte kleed wapperen, het bootje stuwend naar de IJszee.

V.

Ze vloog over het water met de snelheid van een meeuw. Van ontzetting kromp haar hart ineen dat ze den dood tegemoet ging, doch ze kon en wilde niet gelooven, dat Irwald nooit zou weten voor wien ze haar leven had geofferd.

Het werd Velga pijnlijk te moede, toen ze bij het aanbreken van den dageraad zich bij een doodsch, naargeestig eiland bevond, omringd door witte, koude sneeuw. Het eiland was verlaten. Slechts het water kabbelde over het zand, de oevers met schuim omzoomend.

Bij de branding dwarrelden 'waterjuffers' met de lange, dunne pooten, voedsel zoekend tusschen de schelpen. Doch niet talrijk waren de 'waterjuffers.' Bijna alle waren gevlogen naar de oevers, waarlangs 's winters zoele winden strijken. Nog droever werd Velga te moede.

Nu bevond ze zich te midden der IJszee. Den ganschen dag voer Velga voort, drijvend op het oneindige water, dat de wereld begrenst en met den hemel ineensmelt. Al zwaarder klotsten de golven tegen den bodem van het barkje aan, omdat onder die golven zich geen grond meer bevindt. Wilde Noordsche vogels leven op die zeeën, ver van menschen, op rotsige eilanden. Deze vogels zijn krachtig, bedekt met donzige veeren; den ganschen winter lang drijven ze tusschen de ijsschollen, diep in het kille water duikend. Duizenden van deze vogels nestelen op de eilanden; elk eiland is blank als sneeuw door deze witte vogels. Hun nesten lagen bij eenzame rotsen of in holten van steen... In de schemering dreef Velga voorbij het grootste eiland.

Dit was geheel bedekt als met een witte schors, door dons en veeren. In lange rijen zaten de vogels op de kale rotsen. In de laagte nestelden de kleinere; hooger zaten de grootere roofvogels te slapen, deze hadden witte borsten en zwarte ruggen, dikke halzen en kleine kopjes met flikkerende oogen, gedoken in het witte dons; reusachtige, misvormde klauwen met groote dikke zwemvliezen.

De vogels begonnen luid en boosaardig te schreeuwen, toen Velga in de schemering, doodvermoeid het eiland naderde na de lange worsteling tegen den ijzigen wind; duizenden vogels vlogen haar krijschend tegemoet, woest haar omfladderend.... Als sneeuw verbleekte Velga, haar laatste krachten inspannend om de boot opnieuw in de richting van den oever te stuwen.

Wederom vloog ze voort met de snelheid van een zeemeeuw.... De ijzige nevel omhulde haar bark, zee en hemel smolten ineen. Nu schreide Velga niet meer; geen droefheid vervulde meer haar ziel. Ze sidderde van angst bij de gedachte aan den naderenden dood en trilde van blijdschap om Irwald.

Op den avond van den laatsten dag verscheen de hooge, woeste rots te midden van den grijzen somberen nevel - de rots die slechts de machtige Vikingen konden bereiken en waarin deze ijzeren ringen sloegen om de booten aan te meren. Het woeste bruisen

der brekers mengde zich met de duizendstemmige kreten der roofvogels, die in den nevel rondvlogen. En Irwald lag aan den voet der rots, bewusteloos door koude en honger. Zijn gelaat zag bleek als het schuim der zee, en in zijn krullen kleefde vochtig zand.

'Irwald!' klonk Velga's luide, hartstochtelijke kreet.

Het geluid van haar stem deed Irwald uit zijn bezwijming ontwaken. Velga had hem willen toeroepen, dat ze hem lief had gehad haar gansche leven lang, doch haar voeten raakten den grond niet aan toen ze van de bark op den oever wilde springen: slechts een blanke meeuw stiet klaaglijke vreugdekreten uit boven Irwald. Velga's stem had hem doen ontwaken en zijn ziel geroerd, doch toen hij om zich heen keek, zag hij slechts een zeemeeuw die krijschend naar de bark vloog....

Zoo stierf Velga, en hij, dien ze had lief gehad, was tot het leven teruggekeerd.

Hij stuwde het barkje in oostelijke richting.

Lang vloog ze over het water, Irwald begeleidend. Met moeite kliefde ze den fellen wind. Als het stormt stoot ze klaaglijke kreten uit, evenals op dien donkeren nacht, toen Irwald den dood tegemoet ging...

Doch in haar kreten klinkt ook blijdschap...

Over de zee gieren de stormen - de strijd van het leven versombert het menschlijk lot. Boosaardig huilt de dreigende zee - groot is het aardsche lijden - doch verheven het lijden voor zijn broeder...

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

's GRAVENHAGE, 30 Januari 1905.
Hoogwelgeb. Vrouwe Jonkvr. ANNA DE SAVORNIN LOHMAN, Zeestraat 46,
's Gravenhage.
Hoofdredactrice van de Hollandsche Lelie.

Hooggeachte Freule.

Gisterenavond maakte mijn vrouw mij attent op Uw artikel in de rubriek 'Varia', voorkomende in het nummer van 18 dezer.

Naar aanleiding hiervan acht ik het nuttig U er op te wijzen, dat U zich eenigermate vergist aan het slot van Uw stukje, waar U het volgende zegt: 'Eén enkele onhandigheid in een niet goed opgemaakt contract, één woord te weinig of te véél, een handteekening, waarvan misbruik kan worden gemaakt, dat zijn alles zaken, *waarvan een advocaat op de hoogte is*, en waarin hij door goeden raad onheil en schade kan voorkomen.'

Misschien herinnert U zich, dat U eens hebt geschreven, 'dat de grootste botterik van een man advocaat kan worden'. U hadt naar mijne meening volkomen gelijk en het is ook op dezen grond, dat ik U er uitdrukkelijk op wil wijzen, dat het volkomen onjuist is, wat U in evenbedoelden zin hebt gezegd, de bewering namelijk, dat *een advocaat op de hoogte is van al die zaken.*

Ik ben zoo vrij U gelijktijdig met dit schrijven eenige nummers van mijn blad ‘Themis’ te doen toekomen en verzoek ik U beleefd daarvan inzage te willen nemen. Na lezing daarvan hoop ik, dat U overtuigd zult zijn, dat in het feit, dat een vijftal dames zich beschikbaar hebben gesteld raad te geven op rechtskundig gebied, *iets* goeds schuilt.

Noch Professor Mr. Simons, de hoofdredacteur van het Weekblad van het Recht, noch U, hebben bij Uwe beoordeeling van het optreden dier vijf dames er aan gedacht, dat alle hout geen timmerhout is, ook op rechtskundig gebied, en ik ben ten volle overtuigd, dat het hoogst moeilijk is in verschillende gevallen aan te wijzen, *welke* advocaat als *hoogst bekwaam*, met gerustheid kan worden aangewezen ter behartiging van belangen van vrouwen en ook van mannen, op rechtskundig gebied.

Uit bijgaande nummers ‘Themis’ zal U blijken, dat men in zeer korten tijd, ik meen ongeveer 18 maanden, advocaat kan zijn, zelfs zonder studie aan een gymnasium en zonder studie aan een academie, hetgeen onlangs een deurwaarder te Hulst, die evenals ik in de practijk was gevormd, heeft bewezen.

In ieder geval is het een feit, dat men op 22 à 23 jarigen leeftijd advocaat kan zijn.

Acht U nu werkelijk, na lezing van bijgaande nummers ‘Themis’, *al die jonge advocaten* geschikt, waar zij van de praktijk en van het leven nog niets hebben gezien, gewichtige belangen van vrouwen en mannen, op rechtskundig gebied te behartigen?

Ik in ieder geval niet. Waar die advocaten in de practijk moeten leeren, kan ik U verzekeren, dat er vooral tegenwoordig zeer veel zijn, die na verloop van zes, acht à tien jaar nog niet veel bekwamer zijn geworden dan zij waren op het tijdstip, waarop zij de academie verlieten, omdat zij in dit tijdsverloop met de practijk bij gebrek aan zaken bijna niet in aanraking kwamen.

Neen geachte Freule, ik ben overtuigd, dat zeer dikwerf de belangen van cliënten worden verknoeid en bedorven door advocaten. Het is werkelijk ook naar mijne meening zeer moeilijk in een bepaald geval aan te wijzen, welke advocaat als bekwaam en geschikt voor een speciaal geval kan worden aanbevolen. Jonge ongehuwde advocaten, die op 23 à 24 jarigen leeftijd met de soms afschuwelijke bijzonderheden van een huwelijksleven bekend worden, om daarna de belangen van een vrouw te behartigen, acht ik absoluut voor de behandeling dier zaken ongeschikt, en toch heeten alle advocaten, advocaat, en beweert ook U in het bovenbedoeld stukje, ‘dat zijn alles zaken waarvan een advocaat op de hoogte is.’ Nu laat ik nog geheel buiten beschouwing, dat verschillende advocaten zich wijden aan een speciaal vak, hetzij aan kwestie's op assurantie-gebied, op het gebied van zeerecht,

wisselrecht, waterschapsrecht, handelsrecht, enz. enz.

Neen, ook naar mijne meening is het hoogst wenschelijk, waar de statistieken aanwijzen, dat tal van processen worden verloren alleen door onbekwaamheid van advocaten, dat eindelijk eens bij het publiek de overtuiging zich vestigt, dat het vinden van een bekwaam advocaat voor de behandeling van een speciaal geval, werkelijk niet gemakkelijk is. Behalve wetskennis wordt wel degelijk vereischt een groote mate van menschenkennis en kennis van maatschappelijke toestanden.

Ik hoop, dat U mij dit schrijven ten goede zult houden. Waar ik 23 jaar op rechtskundig gebied practisch en met succes werkzaam ben, meen ik, zij het ook in bescheiden mate, eenigszins mede te mogen spreken.

Met de meeste Hoogachting, heb ik de eer te zijn,

Uw dw. dr,

FRANS SCHAAP JR.

P.S.

Indien U het nuttig acht, heb ik er volstrekt geen bezwaar tegen, dat U dit schrijven als ‘ingezonden’ in de Lelie opneemt.

Noot redactrice.

Billijkheidshalve plaats ik gaarne dit artikel. De schrijver vergunne mij hem met dank voor zijn schrijven, te doen opmerken, dat hij in deze questie zelf-partij is, en dus dientengevolge niet geheel en al staat op zuiver standpunt. Zeker, er zijn stommerikken van advocaten, en er zijn goede zaakwaarnemers! Maar, in het algemeen-gesproken, doet men het best, m.i., zich te wenden tot den besten, en meest kundigen bijstand, die er te vinden is op elk gebied. En het ligt voor de hand, dat men, uit dat oogpunt, veiliger handelt door een advocaat, die *goed* is, om raad te vragen, dan door zich in te laten met twijfelachtige adviezen. Ik weet uit eigen ervaring een voorbeeld van een dame, die in een voor haar zeer netelige questie was gewikkeld, en werd bijgestaan door een zaakwaarnemer van zeer *goede* reputatie, aan wiens eerlijkheid ik niet twijfel. Op mijn raad ging zij naar mijn advocaat, daar de zaak hoe langer hoe meer in de war liep. Deze zag, reeds bij haar éérste bezoek, dat een onder haar papieren aanwezige quitantie haar volkomen rechtvaardigde! De zaakwaarnemer had dit, uit onkunde, over het hoofd gezien. Ik herhaal daarom, in bijzondere gevallen kan een nietgestudeerd man wellicht, uit ervaring, meer verstand hebben van juridische questies dan een onbekwaam advocaat. Maar ik spreek niet van uitzonderingen, bepaalde personen betreffende, maar in het algemeen. En dan blijf ik er bij, dat het stéédsverstandiger is zich te voorzien van die hulp, op welk gebied ook, die den meesten *waarborg* geeft van wezenlijke, langs den *rechten* weg verkregen zaak-kennis.

Brieven van een Haagsch meisje. VIII.

Beste Cieleke.

Jawel, je hebt gelijk, ik *had* eerder moeten schrijven. Maar m'n heele bestaan is in den laatsten tijd overghoop-geraakt door het geharrewar met Jetteke. Tante loopt den ganschen dag door huis, in een soort zenuwoverspanning, in haar vrees dat Jetteke 'n dwazen coup zal doen; onder den indruk van al de geexalteerde prinsessen, die tegenwoordig de heldinnen van den dag zijn, als zij op gevorderden leeftijd zich

aanstellen als gemeenemeiden, zou het inderdaad niet te verwonderen wezen, wanneer de arme Jetteke zich liet verleiden óók heldin in dat genre te willen worden. Maar.... Jetteke is geen prinses. En haar schilder is geen heethoofdig *Don Juan*! Och lieve hemel neen. 't Is een akelig-plompe, nuchter-hollandsche pummel. En daarom zal het wel zoo'n vaart niet loopen. Maar, met dat al, weet tante hoe langer hoe minder *wat* met Jetteke aan te vangen. Daar heb je nu onlangs het feest van Mesdag. (O, ik bedoel natuurlijk van Mevr. Mesdag, maar het echtpaar doet die feesten zoo stichtelijkeendrachtig samen-af, toespraken en al, en 't is ook alles zoo'n water- en melk-achtige herhaling van de vroegere feestelijkheid, met dezelfde dames, dezelfde menschen, 't zelfde elkaar opgehemel, of te wel admirationmutuelle, dat ik voor mij 't zoo-wat hetzelfde vind, of ik spreek van 't manlijk dan wel van 't vrouwelijk deel dezer schilderende huwelijks-vereeniging). Nu dan, Jetteke wou en zou naar al die fraaiigheden toe. En *vroeger* zou tante 't hebben toegestaan-óók. Want al vindt zij ook, dat je je niet te veel moet ‘encanailleeren met dien troep van Pulchri’, (je moet weten, de aristocratie en de kunstmenschen vormen hier twee *zeer* verschillende groepen, de laatsten hebben 't meeste geld, maar de eersten datgene wat nu eenmaal niet te koop is voor geld, *stand*, en daarop zijn zij trotsch, zoodat ze met de inderdaad zeer gemêleerde wereld van Pulchri niet te maken willen hebben), al vindt tante 't dus om die reden niet heel prettig, wanneer Jetteke haar kunstdoenerigheid botviert door pretjes bij die soort menschen bij te wonen, toch zou zij 't haar niet geweigerd hebben, ware 't niet geweest om den lila-gelen-kunst-kringschilder, dien zij natuurlijk op het eere-diner en de receptie enz., enz. zou ontmoeten! Tranen van Jetteke! Tranen van tante! Verontwaardiging van Clotilde, die een toespraak begon te houden over het minderwaardige en zwakke in Jetteke, van zich te laten bekoren door zoo'n wezen als een bruut-man. Waarop Jetteke uitviel: Als zoo'n man jou maar ooit had ‘gevraagd’, dan zou je niet zoo zuur geworden zijn! - Natuurlijk óók nog tranen van Clotilde, na dien uitval! Ik voelde bepaald lust het huis uit te loopen van narigheid. En dat heb ik dan ook ge-

daan, en ben mijn troost gaan zoeken bij Job en Elli. Zoo *kan* het niet langer, zei ik; ze worden alle drie gek, en ze maken 't mij óók! Job declameerde:

> Die Engel, die nennen es Himmelsfreud,
> Die Teufel, die nennen es Höllenleid,
> Die Menschen, die nennen es Liebe!

Maar ik zei: 't Is een schande, dat je mijn Heine op zoo'n profane wijze aanhaalt. Want *dit* is geen liefde. 't Is onnoozele kalverachtige verliefdheid van Jetteke, of, liever gezegd, dat is het ook nog niet eens: 't is aanstellerij van Haagsche mode-zucht om artisterig te willen wezen. Een gewone gezonde, flinke man is veel te alledaagsch. Als je meedoen wilt, moet je gecharmeerd raken van een mispunterig misbaksel, dat zich verbeeldt dichter of denker of artist, of wat-ook te zijn, maar in èlk geval *minstens* een genie...

Heeremijntijd, waar haal jij de woorden van daan! Ga je eerstdaags spreken op een ‘vergadering’, en oefen je je al vast, - vroeg Job...

Ik zei hem, dat Clo eerstdaags haar Vereeniging gaat openen, ter beschaving en veredeling van het ras: Bruut-man, zoodat ik misschien wel werkelijk van plan kon zijn de tribune der vrije-vrouw daar ook eens te beklimmen, als medelid. Maar, onder al die gekheid dóór, heb ik hem overgehaald ernstig met tante te gaan spreken. *Zij* maakt zich kapot. *Jetteke* maakt zich kapot. En het geeft niets.

Job, tante, en onze goeje, prettige, hartelijke oude huisdokter, die Jetteke zag geboren worden, hebben daarop samen een konferentie gehouden, waarvan 't eind was: Verandering van omgeving en van klimaat voor Jetteke, en voor tante óók, d.w.z., in minder medische termen uitgedrukt, op reis gaan om haar te doen vergeten door afwisseling.

Nu had Jetteke net gelezen dat mooie, heel mooie boekje, (uit het Zweedsch, geloof ik), ‘Het Recht van het Gevoel.’ En, op grond daarvan, zei ze eerst heel theatraal: Dan ga ik naar hem toe, en loop met hem weg. Want daaruit zie je weer, hoe het mooiste en bestbedoelde boek door een overspannen juffertje verkeerd kan worden te pas gebracht. Die geschiedenis is net zóó innig aandoenlijkwáár, als die van Jetteke onwaar en belachelijk is. Enfin, juist omdat haar gevoel zoo weinig gelijk staat met dat van het arme kind uit ‘Het Recht van het Gevoel,’ juist daarom is het bij háár ook bij woorden gebleven, en heeft ze zich ten slotte zonder verder tegenstribbelen een keurig reis-toilet laten aanmeten, als eerste bewijs van toestemming in het plan (zoo'n three-quartercoat, met een net-tot-den-grond-reikenden rok, niet zoo leelijk heelemaal fuss-frei, maar óók geen sleep). De kleur is heel-donker-bruin. Tante heeft haar zoo'n mooien witten vos gegeven als bont, en, bij haar rose gezichtje, (de liefde heeft haar nog niet verbleekt) staat dat uitstekend. - Wat haar hoed betreft, die is niet nieuw, óók bruin; omdat hij zoo goed past in kleur bij haar nieuwe pak wil zij geen anderen nemen vóór onderweg, in Parijs.

- - Voor tante is het heusch misschien nog noodiger dan voor Jetteke. Ze heeft zich bepaald overspannen hiermee. Eerst de bevalling van Elli. En nu dit. Ze ziet er gejaagd en slecht uit. En ik hoop werkelijk, dat de verandering haar zal opknappen. Eerst was er sprake van, dat ik zou meegaan. Maar bij nader inzien leek het mij toch nog leuker eens heelemaal mijn eigen vrijheid te hebben, als een dóór en dóór onafhankelijke vrije-vrouw. Want je moet weten dat wre ons huis zoo lang sluiten, en Clo en ik ieder onzen eigen weg zullen gaan; Clo in dat pension op den Duinweg,

en ik ergens op Duinoord, waar ik een uitstekende suite heb gevonden, en de maaltijden gezamenlijk. Nu kan ik *die* zijde van 't leven óók eens leeren kennen. Dat lijkt mij eigenlijk prettiger, dan Europa af te sjouwen met die over haar schilder-bazelende Jetteke, die op dit oogenblik ongenietbaar is. Tante had mij geloof ik voor de gezelligheid wel graag mee-genomen, maar aan den anderen kant heeft zij Jetteke maar liefst heelemaal alleen onder haar eigen invloed. Zij vreest, en misschien wel niet zonder reden, dat ik Jetteke ‘roode’ en ‘vrije’ denkbeelden zal aanpraten, die strijden met haar eigen dóór en door wereldsch moeder-ideaal voor Jetteke's toekomst: 'n Haagsche goede-partij, 'n Haagsch oppervlakkig mode-leventje, 'n Haagsch ‘sérieus’-tintje op godsdienstig gebied.... en vooral geen denkbeelden, veel minder nog daden, die afwijken van hetgeen comme il faut is....

Ja, Elli heeft een snoes van 'n kind. Maar gek, *daarover* praat ik niet graag. Ze is er zóó kalm onder, zóó kalm! En ik geloof dat ik m'n kind zoo hartstochtelijk zou liefhebben; 'k zou zoo trotsch erop zijn, en zóó blij ermee. -

Enfin.... op háár manier is Elli gelukkig! Waarom zou ze ook niet trouwens? Haar leven gaat een gemakkelijk weggetje. En

Job is goed voor haar. En de menschen vinden haar ‘lief.’ Wat is 't voor sommige menschen toch gemakkelijk om lief te wezen! 't Behoeft hun nooit moeite te kosten, want ze hebben geen enkele reden tot *on*liefheid. Als ik Clo vergelijk met Elli, krijg ik ineens diep medelijden met haar. Geen wonder dat zij scherp en bitter en ‘nuttig’ is geworden. Nooit is zij gefêteerd zooals Elli, nooit heeft zij gelegenheid gehad tot die goedkoope manier van lief te worden gevonden!

Ja-zeker, als ze bij jullie dat stuk van Juffrouw Noordwal: de Referendaris-titulair opvoeren gaan, moet je 't bepaald zien. 't Is een leuke, goedig-spottende uitval tegen Haagsche poenen en Haagsche bluf. En je lacht er smakelijk bij, wat heel veel zetten betreft. Ze heeft er véél succes mee.

Of ik de Koningin wel eens zie? O ja wel, heel dikwijls. Van dat open-karretje schijnt zij véél te houden, onzettend veel. Je ziet haar haast nooit meer anders, dan in dat dingetje, met naast zich den Prins die ment Maar je haar toiletten beschrijven? Wel lieve kind, dááraan valt niet veel te beschrijven. Ze ziet er heel gewoon uit: een donkere hoed, een regenmantel soms, een bont-cape. Ik verzeker je, dat de toiletten van sommige onzer beauté's en ‘stars’ uit de high-life hier vrij wat meer de aandacht trekken en die ook wáárd zijn.... Nu, dat komt den leveranciers ten goede. Hoe rijker en duurder toiletten, hoe méér geld komt onder de menschen....

Daar staat Jetteke onder aan de trap te roepen: ‘Lout kom gauw beneden. De witte avondmantel van Liberty is uit Londen gekomen.... en 't is een pracht!’ - Je ziet wel, dat de reis haar al aardig begint goed te doen, en al geneest vóór ze nog weg is. In geen maanden heeft ze zooveel belangstelling getoond voor toilet-artikelen. 't Was allemaal zoo vreeselijk ‘terre à terre,’ zei ze met een minachtenden blik. Maar 't vooruitzicht van onder al die buitenlandsche eleganties eruit te zullen zien als een burgerjuffertje uit 'n achterhoek, is haar toch te machtig geworden. Daar roept ze alweer! Ik háást me om 't witte prachtstuk te gaan zien, want 't schijnt weer in de doos te moeten, in vloeipapier!

JE LOUT.

P.S. 't Is wezenlijk een buitengewoon-mooie ‘wrapper’, zooals ik maar op z'n Engelsch zeg, want *wat* voor woord moet je nu in 's hemelsnaam in ons stijf-hollandsch vinden voor zoo'n echt-Engelsch wonderding: heelemaal zwaar-wit-laken.... van binnen gevoerd met petit-grîs.... En een heel innige garneering.... wit-soutache met 'n ideetje van een smal rose-zijden bandje erlangs. Zoo'n soort rose als je alléén vindt bij Liberty! O Liberty *is* eenig!

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen. *Oud-Gemeente-archivaris.* XXIX.
‘Toen de ‘Groote Heer’ nog een groot man was’.

‘Hier sal ic nu gaen beschrijven 't gene, dat zich desen somer in Turckijen ende daer ontrent heeft toegedragen.’ Alzoo schrijft Baudartius in zijne ‘Memorien’ van 1622.

Is het niet of die woorden eerst thans werden neergeschreven; en geven zij geen aanleiding om een 280 jaar in onze gedachten terug te gaan, en het Turkije van toen, met zijn ‘Grooten Heer’, als in een panorama, voor ons geestesoog voorbij te laten trekken?

Turkije was toen ter tijd een Groot Rijk, want de ‘Limiten, beginnende van de deelen van Dalmatien, die naest aen Italien sijn ghelegen, streckende zich uyt tot in Epirus, ende begrijpen gantsch Pelopenesus, ende Griecken-Landt, ende het grootste deel der Eylanden in het Oosten, werden gereeckent tot Constantinopolen toe op 1500 mijlen, ende werden wederom uytghestreckt van de Zee Eurinus in Asien, tot de uyterste deelen van Europen, ende loopen mede op 1500 mijlen door gantsch Asien tot de Riviere Nilus, ende strecken zich weer uyt door gansch Afrycken, uutgenomen weynich plaetsen die van de Spanjaerts en Portuggesen beset zijn, in sulcker voeghen, dat hij besitte teghenwoordigh het grootste deel des werelts, ende men ziet huyden ten daghe, onder haer ghebiedt treffelijcke koopsteden, als, in Europen, Constantinopolen, Capha ende Thessalonica. In Asien, Alepum, Damascus, Tripolis, ende Adena. In Afrycquen, Alcairum, Alexandrien.’

Alleenheerscher mocht de Groote Heer destijds wel heeten, in zooverre namelijk, dat de bewoners van zijn Rijk zich niet zijne onderzaten, maar zijne slaven noemen.

‘Niemandt van allen mach segghen, dat hij eygen heerschappije heeft over sijne goederen, veel min, dat hij meester is van sijn huys oft landt dat hij bewoont. Noch daer is niemant soo groot, oft machtich, dat hij (ick laet staen van sijne goederen zich zouden konnen eenighe vasticheyt inbeelden) dat hij ooc sijn leven self sich niet kan verseckeren, alleen zoo langhe het den Grooten Heer ghevalt. In sulcker voegen, dat de Turcken oock de lucht selve daer sij van leven haren Prince toeschrijven.’

‘Groot ende machtigh’ zijn des Turkschen Rijks inkomsten. Voor bezitters van Turksch ‘papier’ om van te watertanden!

De Turksche Keizer heeft een Groot 's Heeren inkomen, namelijk jaarlijks omstreeks honderd tonnen gouds uit zijn ‘ordinarische middelen.’

Jaar in jaar uit houdt hij 80.000 paarden in het veld, ‘welcke hij in Europen sent’, nochtans deert hem dit niet, en geschiedt dit met weinig schade voor zijn schatten, ‘want de Othomannen, als zij eerst dit Rijck hadden ingenomen, hebben allen Adel, ende die eenige possessie hadden, verdreven, hebben hare goederen den soldaten uutghedeeldt in plaets van soldye, ende hierdoor koemt het, dat als noch de krijghslieden niet op haer gagie leven, maer op eenighe inkominghen van Landeryen, die haer mits sulcke conditie ghegunt worden, dat nae de mate ende grootheyt van hare portie sy seker ghetal van peerden jaerlicks moeten uijtleveren ende onderhouden, welcke vechtende Pachters sy ghemeynelijck Spacchi oft Timarros noemen, ende is de opinie dat sy jaerlicks wel konnen trecken 1500 tonnen gouds uut de vruchten ende ghewas van haer Turcsche Ryck. Behalven dese 150000 Timarioten heeft de Keyser noch 15000 Ruyters van Porta, dat is het Keyserlicke Hof, welcke uyt zijn schat-kamer (die zij Casne noemen) hare gagien ontfanghen, nae dat hare vromicheyt, oft veel meer, gunste vereyscht, die zij door gediensticheyt ende giften soecken te ondercruypen ende hebben voor wapenen, een kleine spies, gheweer, schildt, ende eenige mede Boghen. Tot hare defensie ghebruycken sy alleenelyck (ende dat maer sommige) lichte schilden; eenighe draghen oock van voren lichte Wapenen.’

Nog een andere soort ruiterij is in dienst van den Sultan, maar merkwaardiger zijn de Janitsaren, en hunne opleiding tot dit ambt.

Zij zijn van Christenouders geboren. Door officiers van den Grooten Heer wordt alle drie jaar een keus gedaan van *kinderen* uit de Christenbevolking; inzonderheid uit hen die uit Europa komen. Men noemt ze daarom Rum, afgeleid van het woord Romeinen.

Na door den Aga gevisiteerd en ingeschreven te zijn, worden zij meerendeels naar Klein-Azië gezonden. Als de oefeningen zijn afgeloopen, en de opleiding tot Janitsar is voltooid, dan keeren zij naar Konstantinopel terug. ‘De fraeyste van lichaem, en geestichste van wezen, werden in de Camer des Keysers tot synen dienst gebruyckt.’

Op den leeftijd van 22 jaar, na de taal en de Turksche zeden te hebben aangeleerd, en gedwongen of vrijwillig Mahomedaan te zijn geworden, - zij, welke dien godsdienst, niet aannemen worden in ijzeren ketenen geklonken, en moeten op de galeien of op het veld als slaven werken, - treden zij in krijgsdienst, en daar zij hoogst bruikbaar en vertrouwbaar zijn genieten zij ook veel voorrechten. Zij klimmen dan ook dikwerf op tot hooge waardigheden.

Van den grond in dit uitgestrekte gebied wordt weinig partij getrokken; ja, zelfs zouden de landen onbebouwd blijven, indien de Timarioten er niet hun gage uit moesten halen.

Versterkte steden hebben zij niet. Nemen zij die in, dan raseeren zij den boel; een en ander heeft het spreekwoord in de wereld geholpen: ‘Daer een Othomanisch Ruyter zijn voet gheset heeft, daer wast noyt gras ofte groen.’

De aangeboren traagheid, luiheid en vadsigheid van den Turk is ook oorzaak, dat zij naar geen geleerdheid, naar geen kunsten, noch naar vermeerdering van kennis, of het aanleeren van talen, trachten.

Het huis der Ottomannen houdt er alleen geslachtregisters op na, en het komt niet zelden voor, dat schaapherders of ossedrijvers de stamvaders zijn van machtige Heeren of uitmuntende Ridders.

Naast den Grooten Heer regeert de eerste Vizier. Door diens mond spreekt hij tot het volk, tot zijne onderdanen; hij gaat met niemand om, dat met 'gesnedenen', met zijn vrouwen en kinderen.

De opvoeding van den Sultan geschiedt in een klooster; niemand mag daar binnentreden, noch met hem spreken. Alles wordt schriftelijk behandeld.

De Turksche geestelijkheid telt vier ordens. Het hoofd staat zoo wat gelijk met den Paus der Roomsch Katholieken, en wordt 'Muffte' genoemd. In den grond van de zaak heeft hij meer te zeggen dan de Vizier. Bovendien wordt hij in hooge eer gehouden door Vorst en volk, en heeft zelfs stem in zake oorlog en vrede. Aan Joden hebben de Turken stierlijk het land; dezen worden door hen 'als de vyleynste ende verachtste van alle menschen uytghespoghen.'

Curieus is de opmerking van Baudartius over het in groote waarde houden van papier door de Turken.

'Ende is bij haer een groote misdaedt, Papier met voeten treden ende wanneer zij erghens yet op ter aerden zien legghen, sullen het devotelyke op nemen, ende in reten ende spleten harer huysen verbergen want zij seggen dat Gods naem daarop werd geschreven en houden voor seecker, dat als in den dagh des laetsten Oordeels Mahumet sal de ziele der Menschen roepen uut de plaetsen daer zij voor hare zonden straffe

lijden, om met hem int paradijs haar te verlustigen, dat daer geen andere wegh sal open staen, om bij hem te komen, als een gloeyende ijseren Rooster, daer zij met naecte voeten sullen moeten overtreden, ende dat [zij] die in dit leven alhier veel heylighe diensten met dese papierkens ghedaen hebben de vergheldinghen der selver als dan sullen bekomen, want alle deze briefkens, die zij van het vertreden alhier [op aarde] beschermt hebben, sullen van alle plaetsen daer zij zijn gheweest, onvoorsiens komen voortvlieghen, ende haer (zich) onder de voeten legghen van de gene die den heeten Rooster moeten passeeren, zij zullen door der papieren coelheyt van het branden ende braden bevrijt worden.'

Toen de Turksche keizer nog in heileger was heeft hij een zeldzamen droom gedroomd. Hij droomde dan, dat voor hem stond een zeer schoone vrouw, wier gedaante hij goed in zijn geheugen opnam.

Des morgens werden de vermaardste kunstschilders uit zijn land opgeroepen, aan wie hij het beeld der schoone vrouw beschreef. De schilder, die het portret het meest nabijkomende schilderde, zou een vereering ontvangen.

De 'constrycke' meesters zetteden zich aan het werk, en een hunner was zoo gelukkig 'om de gedaente der Joffer wel, ende na het leven (?) te treffen.'

De keizer liet nu het portret van zijn 'gedroomde' aan de Hovelingen zien, en loofde nu groote geschenken uit, indien de schoone onbekende in levenden lijve tot hem werd gebracht.

Elkeen ging haastig aan het zoeken, en het ging zooals het spreekwoord zegt: wie zoekt die vindt.

De schoone juffrouw werd voor hem gebracht, en hij riep utt:

'Dese is de ghene die ick in mijn visioen ghezien hebbe', en hij resolveerde terstond haar te trouwen, wat daarop geschiedde.

Zijne Majesteit heeft deze juffrouw dadelijk in zijn paleis in het bad gezonden, 'ende denselvighen nacht beslapen.'

Sophia, zoo heette de jonkvrouw van haar voornaam, had den voorleden zomer, in een lusthof zijnde om zich te vermaken, ook in een droom gezien, dat de maan van veel blinkende sterren omgeven van den Hemel in haar boezem daalde, en dat zij die omhelsde en met een witten schoonen, met goud geborduurden, doek bedekte.

Dien droom had zij aan haar *schoonvader* verteld, want Sophia was getrouwd met Ebrahim Afendé.

Deze onverwachte trouwpartij komt eenigszins overeen met het huwelijk van 'Hester ende Achasueros deses Turckschen Keysers vorsaet.'

In 't geheel had de Keizer vier getrouwde vrouwen, wat volgens de Mahomedaansche leer veroorloofd is. Bovendien mocht hij zooveel slavinnen onderhouden als hij wilde. De Profeet had negen getrouwde vrouwen, maar daar was hij Profeet voor. God had hem die vergund.

We hebben een korte schets gegeven van het Turksche rijk, en van de Turksche toestanden in het tijdperk, dat Mustapha I, als opvolger van zijn broeder Achmed, van den troon was gestooten, door de Janitsaren die Osman II op den troon plaatsten.

In 1622 werd Mustapha wederom tot den troon geroepen, na sedert ruim vier jaar in den kerker te hebben doorgebracht. Mustapha liet Osman ter dood brengen, doch een jaar later werd hij op nieuw afgezet en tegelijk gewurgd.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

B.S. Uw Ingezonden stuk is geen vraag of begeerte naar gedachtenwisseling, maar eenvoudig een beschuldiging, *zonder eenigen grond*, van ‘opzettelijke partijdigheid’ en ‘antipathie’. Als gij Uw stuk anders inkleedt kan het geplaatst en beantwoord worden, zóó niet!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

15 Februari 1905.
18de Jaargang.
No. 33.

Hoofdartikel
Levenslust.

‘Frisch als de morgen, zijn kracht bewust
Stroomt door mijn adren de levenslust,
Lust om de hand aan den ploeg te slaan,
Lust om de menschen terzijde te staan,
Lust in de wereld en die haar schiep,
Die er mij *tot* een werkkring riep.
Hier is mijn arm, hier mijn kracht en tijd,
Trouw zij het al aan mijn plicht gewijd,
Hoog is het doelwit en steil de baan,
Toch heb ik vroolijken moed bij 't gaan.’

Hoe heerlijk klinkt dit lied! Welk een opgewekten toon slaat het aan!

Neen... het is geen zang van lichtzinnigheid en lichthartigheid, geen zang voor de tragen, de eeuwige pruttelaars, de zelfzuchtigen, de zwaarmoedigen, maar het is een lied voor de veerkrachtigen, de geestdriftigen, voor hen die *leven* in zich gevoelen en leven van zich willen doen uitgaan.

Een zang die opwelt uit het hart van blijden en gelukkigen en vertrouwenden in het leven, zijn waarde en in eigen kracht en kunnen en willen, een lied voor hen wier stemming hen dringt iets te zijn, te beteekenen en te doen. Een zang voor hen die vroolijk de zon tegenlachen en in haar gelooven blijven, al is zij een wijle schuil gegaan achter de wolken. Zij zijn er en zij zullen nimmer ontbreken, voor wie des dichters woorden echo's mogen heeten van hun gemoed en die het hooren weerklinken en zelven aanheffen met algeheele instemming.

‘Doch’ - aldus zullen niet weinigen uitroepen - ‘met dat al: is dit nu een lied voor de kinderen van onzen tijd, wien een jammertoon meer uit het hart is gegrepen, de jammertoon en de klaagpsalm?’

Is dit waar? Zoo ja... het ware droevig.

Soms inderdaad neigen we er toe om te zeggen: ‘ja, het is maar al te treurige werkelijkheid.’

Een spreker hoorde ik eens zijn voordracht over de tegenwoordige letterkundige voortbrengselen met deze woorden besluiten: ‘een koninkrijk voor een frisch, jolig boek, waaruit een gulle, natuurlijke, hartelijke lach ons tegenkomt, een boek dat ons wederom met moed, met hoop en vertrouwen in menschen vervult!’

Wie verstaat en beaamt niet dezen wensch en wie verlangt niet hartgrondig naar diens verwezenlijking? Wat al misère en slechtheid. Is er nu niets goeds meer in ons en om

ons? Neen? laat ons dan maar heengaan en afscheid nemen van al dien jammer en ellende en slechtheid. Het is om ziek en wee te worden van die boeken en geschriften, welke ons doen afdalen in de diepten van der menschen zonden. Geven deze boeken de volle werkelijkheid ons weer? Ach... hoe somber en twijfelmoedig moeten wij dan allen wel gesteld zijn. Dan is het geen wonder, neen! heel natuurlijk dat talloos velen verleerd hebben te lachen en moedig voorwaarts den blik te wenden. Hoe groote deernis moeten wij dan hebben met dichters en schrijvers, die, zoo diep gevoelend de hen omringende schaduwen en duisternis, hun bedroefde ziel moeten uitstorten en moeten lucht geven aan wat hen benauwt! Of zou het ook kunnen wezen dat zij zich blind staren op ééne zijde en der keerzijde den rug toewenden, er behagen in scheppend den lichtkant van het leven te verwaarloozen en de donkere plekken te vergrooten? O die overdrijving, die eenzijdigheid, dat toegeven aan indrukken van het oogenblik en aan opwellingen! Welk een oppervlakkigheid, welk een aanstellerij,... ja welk een onwaarheid! Ter wille van waarheid en eerlijkheid... dat zij afleggen hun gemis aan kalm en rustig oordeelen en nadenken, hun gemis aan goed en naar *alle* zijden zien en juist onderscheiden, hun gemis aan zelfbeheersching. Dat zij - om hun zelfswille en om de wille hunner lezers - niet blijven voortgaan onnatuur te dienen en in zichzelf en in anderen geestdrift, geestkracht, geloof, idealen te dooden en heilig vuur uit te blusschen!

't Zit - men zou haast willen zeggen - in de lucht om te klagen, te zuchtenden af te geven op het leven. Wat en wie deugt er nog? 't Is alles een en al narigheid. De wereld gaat hard achteruit en loopt op haar einde. Het leven is een groot bankroet. De menschen worden hoe langer hoe slechter. O, verrukkelijk verleden! Het 'Paradijs', de 'gouden eeuw'. Zij liggen verre achter ons. Welk een vreeselijke toekomst wacht ons nog en onzen kinderen na dit ellendig bestaan! Er wordt alom gejeremieerd, terwijl - wie kan toch dit door en door tegenstrijdige en met elkaar vloekende verklaren? - intusschen de gelegenheden tot edele en minder reine verstrooiing, tot genieten en zich vermaken op allerlei wijzen voortdurend toenemen. Steeds grooter wordt het aantal van hen, die wel zorgen volop te drinken uit den beker der vreugde. Om hun 'zielesmart' een poos te vergeten, na haar uitgeweend te hebben in boek en sonnet? Of hiermee nu wordt ontkend en voorbijgezien, dat voor ach zoo velen het leven hard en de levensweg moeilijk is, soms een aaneenschakeling schier van tegenspoeden, zorgen, teleurstellingen, bitter leed, zoodat wij maar niet kunnen begrijpen veler gedrukte en moedelooze stemmingen?

Wie zou zóo blind, gevoelloos en nameloos wreed zijn?

Of gering geteld, bemanteld worden ellende, onrecht, zonden? Wee wie dat tracht te doen! Er is 'waden door modder en slijk!'

Maar zie niet éene zijde! Open oog en hart! Zie, gevoel diep de duisternis, maar aanschouw evenzeer licht en al wat bemoedigt!

Een vonnis over alle onnatuur, alle opgeschroefdheid, alle onwaarheid!

Er is levenshonger, levensnood! Er is gebrek aan levenswaardeering en gezonden vruchtdragenden levenslust, gemis aan levensbehagen. Er is levensmiskenning en levensmoeheid ook onder hen die met een lied het leven moesten ingaan en begroeten. Het leven - hoe kort, hoe droevig het vaak moge wezen - is lang en schoon genoeg om iets goeds er van te maken en te zeggen '*het leven* is een zegen', het is 'levensmoed', en dit zal ons gelukken als wij maar vertrouwen en wilskracht bezitten, zien om ons heen en niet moedwillig het 'licht in ons' uitdooven.

U allen die klaagt en jammert, het hoofd voorover laat hangen, die voortkruipt met slappe knieën en loome schreden, U allen wier oog - terwijl het tintelen moest - dof staat, U allen worde toegeroepen - o wilt luisteren - geeft U toch niet over aan doelloos mijmeren en peinzen; gaat niet voort met alleen te willen zien de donkerheid, oog en gemoed sluitend voor de lichtpunten; benevelt niet langer Uwen blik; verkleint niet den gezichteinder; bluscht den geest niet uit in U, noch in de Uwen! Moedeloosheid verslapt, doet het goede voorbijzien, vergroot de bezwaren en schept ze. Zij maakt onbillijk, wordt bron van zelfkwelling en doet ons anderen en ons zelf in den weg staan. Zwartgalligheid maakt ten laatste *àlles* zwart.

Geniet van wat de wereld U te genieten, te bewonderen, te waardeeren geeft! Aanschouwt het schoone, het opwekkende. Ver-

drijft wat ter neer drukt en wat wekt omlaagtrekkende en ontzenuwende gedachten.

Treedt naar buiten! Gaat de menschenwereld binnen! Ontwringt U aan het eeuwig denken aan Uw eigen ik. Dit doet dalen.

Dat tot U moge komen wat d'edelsten en besten hebben gedacht, nagejaagd, gewrocht als vrucht van vertrouwen. Doet ze oprijzen voor Uwen geest de helden en heldinnen die, ondanks alles wat ook hen had kunnen doen bezwijken, voortgingen met werken en worstelen en toewijding. Zij zúllen ons opheffen en ons leeren naar alle zijden den blik te wenden en een vonnis te vellen over alle matheid en dorheid.

'Werken en denken en leeren is leven.'

Dit worde onze leuze:

> 'O, schenk aan 't zieke merg weer frissche kracht,
> Aan 't streven nieuwe jeugd, aan 't willen macht.
> Herleev' opnieuw de hoop, 't vertrouwen keer!
> Beziel' een heilge drang ons leven weer!'

A. J.F. TERNOOIJ APEL.

De Berg der Eenzaamheid.

Er was eens een man met een vrouwelijke ziel.

Die ziel wilde liefhebben en geven; zij waande de menschen te kunnen leeren en gelukkig te maken.

Na veel lijden en strijd, begon hij in te zien, dat dit onmogelijk was, daar ieder gelukkig wilde zijn op eigen wijze, en ieders eigenaardigheid ook eigen geluk of ongeluk brengt.

Maar het duurde lang voordat hem de oogen open gingen. Edelmoedige aandrang, lust tot werken en tot handelen, voor hem zelf verborgen eerzucht mogelijk, ook den moed om hoog te staan, *dus hoogmoed*, dit alles te samen, had hem vele jaren lang verblind omtrent het mogelijke, of liever ònmogelijke gevolg van zijn willen.

Hij gaf het op, ook zonder hem, zou de wereld wel verkeerd gaan. -

Boven op een berg daar stond een huis. Het was er vroeger neergezet door een zonderling, die ook wijs geworden was na harde lessen, die evenals hij zich wond gestooten had aan de stekende pennen der menschen - want het was een wijsgeer als hij, die de maatschappij eens vergeleek bij een kudde stekelvarkens. De varkens zoeken elkander, dringen voor gezelschap op elkander in, totdat de vreeselijke steken hen weer uiteen jagen. Zijn zij de pijn vergeten, dan komen zij terug... en zoo in eeuwigen kringloop totdat de dood hen verlost'...

'Die man had gelijk - ik heb het zelf ervaren -' en Harmonius ging naar het huis op den berg.

Daarboven stond hij stil, zag om zich heen...

O heerlijke eenzaamheid, o licht! o wijde hemel! Welk een stilte waait van de bergen!

Diep in het dal, daar bruist het leven!

Hij wendde zich af en verloor zich in de schaduw der bosschen.

Zacht schudden de gouden kruinen in het luide waaien; op den rossen grond bewegen de lichtspranken heen en weder.... Het mos is goud; goud zijn de toppen

der boomen, diep is de hemel, blauw als saffier. In de verte wazen de bergen. De groote stroom volgt de buigingen van het dal. Schepen en stoombooten varen af en aan.

'O schoonheid der aarde! o toover des lichts! licht en kleurenwonder alom!'

Welk een god had toch de wereld getooid met zoo groote weelde! - Het moest een geest zijn van liefde en schoonheid. O menschen, ziet toch, hoort! hebt lief en aanbidt'.

Nog wilde Harmonius roepen. De oude drang stond weder op, doch hij hief de hand slechts moedeloos omhoog, boog het hoofd en ging verder.

'Ik zal schrijven', dacht hij, 'misschien dat zij in de stilte der eenzaamheid zullen hooren naar mijn woorden. Maar eerst moet mijn hart genezen.'

Hij kende wel de eenige medicijn. Het was Liefde.

Door die liefde verstond hij de Natuur, de uitingen der kunst, het wezen der schoonheid. De kunst moest hem genezen, de schoonheid der natuur. Wanneer zijn hart tot brekenstoe vol was, zette hij zich aan de piano en zong. De werken der groote geesten waren zijn eigendom. Ook zij hadden geleefd en gewerkt om de liefdeloosheid uit het leven te bannen. Zij waren spranken van die goddelijke Liefde, die hij alom herkende in de Schoonheid.

In innig verband met hen voelde hij zich wonder gelukzalig! Hij leidde met hen aan de andere zijde des levens een diep en geheimzinnig leven. Daar spraken zij tot hem met het beste van henzelven; daar verkeerde hij met het hoogste dat zij hadden gegeven.

O heerlijke tonen, godgewijde Muziek! die

de slapende ziel wekt uit haar zwaren sluimer, dat zij de verwonderde oogen opslaat als in een nieuwe en verheerlijkte wereld!

'Ik lag en droomde. Een lange droomslaap hield mij gevangen. Ik droomde van het gewoel der wereld, van genezing der menschen, van het heil hunner zielen. Doch al die zielen begonnen zwaar, zwaar, op mij te wegen. Ik beloofde geluk - en zij vonden het niet; ik sprak van rust, en ze volgden de onrust. Ik leerde de wijsheid en zij beminden het dwaze; - het roekelooze, noodelooze, gevaarlijke en baldadige hadden zij lief, en koesterden dit in hun harten, tot dat zij op een dag als vlammen spogen, vlammen van haat en van verschrikking, om toch zelf bevrijd te worden van dien brandenden haard van woede, van het vuur dat niet wordt uitgebluscht, van den worm die niet sterft.

En wat daar leefde in eigen hart van haat en van afgunst, dat schreven zij aan een ander toe, en zij wierpen dien ander met eigen vuil, handenvol, handenvol, en waanden een goed werk te doen.'

'Harmonius' sprak een stem, 'wil nu op den berg der Eenzaamheid deze gedachte weren. Anders zijt gij niet alleen - maar in zeer slecht gezelschap...'

Weer hief de man, die zich voor een wijze hield, de hand, en liep dieper het bosch in.

'Ja eerst moet ik genezen', sprak hij tot die stem, 'ik ben zelf krank. Ziet gij dat niet?

Ik zie het wel - maar het geldt ook u: geneesmeester genees uzelf.'

Harmonius zuchtte, en worstelde den ganschen dag met opkomende gedachten...

Maar de nacht brengt heling aan.

Des anderen daags stond hij op, gesterkt en verkwikt met blijdschap in het hart. En hij liep naar buiten.

De zon ging op over de dampig blauwende diepten der aarde. Donker scheen het beneden bij den glans van den hemel. Een teeder blauw omspande het firmament, maar in het Westen was de lucht van een gloeiend karmozijn, langzaam vervloeiend tot goudgeel en violenblauw, en tot het bleeke groen der zee.

Stralend steeg de zon in dat kleurengewemel, als een vorstin die ruischend verschijnt in het geschitter der zaal - en de hemel verbleekte bij dien rozengloed, bij den lachenden stralenbundel, die vlamde om het hoofd van den jongen dag.

De kluizenaar volgde het triomfantelijke stijgen, zag hoe de aarde ontwaakte als uit diepen, genezenden slaap... en de oogen opsloeg.

'Zoo zal eens een groot licht, van heinde en verre gezien, opgaan over u, o donkere aarde - en tot in de geheimste schuilhoeken dringen en u verlichten met eeuwigen glans!'...

In het bosch was het zachte vogelengekweel gestegen tot een luid en jubelend gezang, om de zon te begroeten. De boomen wuifden eensklaps heen en weder, en de beek murmelde melodischer, dan in het zwijgen van den nacht.

Toen hief de eenzame zijn ziel tot den geest der Liefde en der Schoonheid en verkeerde met Hem in gebed.

Een jaar ging voorbij....

Doch niet langer kon de man, die zich voor een wijze hield, op den berg der eenzaamheid vertoeven....

Hij dorstte naar het leven, het heimwee dreef hem naar de menschen.

‘Ach nog eenmaal, eenmaal nog tot u, Geliefden!.... Ontvangt dan mijn ziel die van liefde zwaar is: neemt aan de spranken van mijn geest, den honing, dien ik hier gezameld heb, om u te laven en te verkwikken. O, arme menschen! ik wil u spreken ach eenmaal nog, van de genezing der eenzaamheid, van het heil dat de natuur u brengt, van de wonderwerking der kunst, ach van de Liefde, die alles verstaat’.

En het ruischte in hem op als een lied: Och, nog eenmaal, eenmaal nog! -

En hij ging -

Doch niemand kende hem meer, niemand had tijd of lust om te luisteren. Zij hadden wel andere dingen aan het hoofd.

Hij kwam met de werken, die hij schreef in de eenzaamheid, met de wijsheid, die hij overdacht op de bergen, hij kwam om te leeren, te raden, te spreken van al het schoone dat zich aan hem geopenbaard had. ‘Daar is de vrede, de eenige waarheid, daar is het ware leven!’....

Maar zij lachten en liepen weg. De een maakte nog meer haast dan de andere om voorbij te komen. Zij staken en stootten elkander.

Een daverend en voor hem onverklaarbaar leven was op die markt....

Ja, daarboven, van dien gezaligden berg der eenzaamheid, had hij wel gezien dat krioelen en draven, doch niets begrepen van al die drukte, die hem noodeloos scheen en

onverklaarbaar, en waarvan hij beneden gekomen, even weinig begreep als boven.

'Wat zeiden, wat vertelden zij toch! Wat riepen zij door elkander? 'Macht, eer en geld, ja geld vooral - dat woord ketste als het klinken van metaal door hunne rijen. 'Macht, eer, staatkunde, Koning - geld, geld, geld! *Ik* weet wat het beteekent, gij weet er niets van! Straks komt een ander, die het nog beter weet. - Op zij toch, uit den weg - *ik eerst!* en dan gij nog lang niet.... Plaats, plaats, plaats! daar komt de koning! -

Ja, toen was er in eens plaats en stilte en aandacht. Niemand stak of stootte, een ieder dacht er maar aan om te zien en gezien te worden door die hooge macht, die het geld heeft en het aanzien.

Buigen, buigen, maar diep ter aard. De hoeden af, de oogen néér, de handen op! maar toch kijken, kijken, om alles te zien en te weten of men gezien wordt!

Schuchtere, eerbiedige stilte, gebogen ruggen, zwijgende monden...

De Koning gaat voort, ziet op zijn slaven neer, en ziet dat het goed is.

Nu wil hij wel genadig knikken en hun toestaan zijn slependen gouden mantel te bewonderen...

Maar het hart van den eenzamen wijsgeer, die niet eenzaam meer was noch wijsgeer, bloedde in zijn borst.

'Ik breng hun boeken! Ik breng hun woorden van wijsheid. Ik bied hun het geluk en de rust. Maar zij hoorden mij niet. Ik kom in een schamel gewaad, niet der aandacht waard. Had ik een slependen mantel en een gouden kroon, zij zouden kijken en luisteren. Ik draag den scepter van den geest, doch zij buigen zich slechts voor den staf van het geweld. Denzelfden koning, die daar zoo minzaam knikt - ik ken hem wel - ik heb in de ziel van dien vorst gelezen... Zoolang gij slaven zijt is het goed en hij noemt u zijn lieve en gehoorzame kinderen. Doch meent gij grieven te hebben, rechten op welker vervulling gij staat, zoudt gij met vreemde gebaren, oproerig de stemmen of handen verheffen - *hij heeft een leger!!* Uit het hart van het volk genomen, uw eigen broeders. Zou hij dat leger, (een ander slavendom), gebieden op u af te gaan, u terug te dringen, en zoo gij niet wijkt, te schieten op die opgeheven handen, die vragende oogen, die ontevreden harten.' Geen beter middel om het hart te stillen dan een kogel! God! menschen! - hoort toch! hoe is het mogelijk! Ik bied u het brood, waarop ge nimmermeer hongert, het water, waarna ge nimmermeer dorst. Ik kom in den naam van de Liefde en de hoogste Wijsheid die vóór eeuwen geleefd heeft op deze krankzinnige wereld... Hij bood u een kroon en een koninkrijk van geestelijk gehalte. Dien éénigen waren koning hebt gij niet erkend. Hij was de vriend der armen en der kranken, hij was de steun der zwakken; der blinden leidsman! O, de eenige, goede wijze en ware koning, die geleefd heeft in al die eeuwen!... Hij zocht niet eigen macht - maar uwe grootheid; hij dacht aan aanzien noch eer - maar aan genezing, aan uw geluk! Voor dien zachten koningszoon die geen leger had en geen kanonnen, die kwam met den palm des vredes, met het Woord der Waarheid, met het symbool der Liefde, hadt gij ooren, noch harten, noch oogen. Ja - maar gij hadt iets anders - gij hadt een *kruis!* het vreeselijkste kruis, dat ooit is opgericht voor een groote, moede ziel, die de wereld liefhad en de wereld wilde verlossen. Maar gij hebt niet gewild. Toen, evenmin als nu - hadt gij ooren voor uw wijzen - oogen voor het onaanzienlijke - harten voor die u liefhadden. Men moet komen in grooten schijn van pracht, met daverend geraas van legers, dan hoort, dan ziet gij, kan kunt gij juichen en u verbazen!

De Geest, en wat onzichtbaar is, kunt gij niet herkennen en niet begrijpen. *Gij verstaat niet!...*

De kluizenaar, die eensklaps gevoelde dat hij slechts als kluizenaar blijvend iets werken kon voor de menschen, die hij liefhad, maakte zich op om de markt te verlaten.

'Wat ik daar zeg, wat ik denk, dat is door duizenden vóór mij, wijzeren en beteren, gezegd en gedacht. Ik kan den stroom niet keeren. Ik stijg weer op tot den berg mijner Eenzaamheid, vanwaar ik het krioelen en draven daarbeneden wel zie, maar niet begrijp. Daarboven zou ik dien koning niet hebben herkend, die me het hart in mijn borst met weedom slaat. Het was een mier, gelijk de anderen, en alleen zou ik wat meer onrust in den grooten mierenhoop hebben ontdekt - maar niet begrepen hebben als nu - en hebben geleden! Vaarwel!' -

Langzaam ging hij den eenzamen stijgenden weg naar boven.

Daarbeneden was het geraas op nieuw begonnen, nu de koning om den hoek was verdwenen.

Maar zoo hoog drong het niet meer door; het was als het gemurmel eener verre branding.

In het bosch zongen de vogelen melodisch en teeder, de beek kwam dartelend naar beneden geloopen tusschen het groen, jonge vertrouwende reeën sprongen over den weg; tegen de stammen der boomen speelden de eekhorens; een raaf zat in een waaiende eikekruin en lachte.

'Ha! ha! Harmonius, gij wijze onder de dwazen. Toch waart ge nog niet wijs genoeg om eigen dwaasheid te zien!'

Hij vloog weg met een kras.

De zon begon te dalen; lange, gouden lichten en zwevende, violette schaduwen gleden over het pad.

Maar eensklaps opende zich het bosch.... Harmonius was op den berg gekomen.

Een frissche verkwikkende wind woei om zijn kloppende slapen; de groote stilte, de heilige ruimte, begon reeds op hem in te werken, het schreien van zijn hart te stillen. Daar was zijn huis; zijn hoogste en eenige toevlucht! Het bevatte de beste medicijnen - hij voelde zich reeds door melodieën omruischt. Zijn borst hief zich op, en hij kon luide weenen: O menschen! arme, ontzinde menschen!

.... Gedaald was de zon; een blauwende schaduw kroop over de aarde. In het dal gingen de lichtjes aan in de huizen en op den grooten stroom voeren haastig de schepen heen en weer. Want het werd nacht. De laatste gloeiende streep werd gebluscht aan de lucht; nu traden de sterren te voorschijn, en in het Oosten de juweelen sikkel der maan.

Het uitspansel stond als een verheven gewelf, hoog boven hem. Hij zag op naar de lucht met die tallooze lichten en het gevoel van het oneindige doorvoer hem als een heilige huivering.

Geen antwoord daarboven, noch beneden - geen oplossing der raadselen - maar schoonheid rondom - stilte, wijding, harmonie - en als een zwijgende belofte voor de toekomst....

JOSEPHINE GIESE.

De Laatste Straal. Herinnering uit Siberië. Uit het Russisch van Vladiemir Korolenko. Door Annie de Graaff.

Op een kleinen akker bij den oever der Lena ligt het gehuchtje Njoeskjoe. Enkele schamele hutten klampen zich tegen de steile rotsen, als terugdeinzend voor den woestbruisenden stroom. Op dit gedeelte is de Lena smal, maar donderend bulderen de golven. Het water klotst tegen de bergen van den tegenovergestelden oever, en - zoo ergens - dan verdient de Lena hier den naam van 'Gevloekte spleet.'

Inderdaad stroomt ze hier als door een reusachtige rotskloof, waar het donkere water loeit en bruist tusschen hemelhooge rotsen, klippen en spleten. Langen tijd blijven nevels hier hangen; altijd heerschen hier vochtige koude en eeuwige schemering. De bewoners van deze streek der Lena kenmerken zich door traagheid, moeheid, en een hopelooze berusting. Het droeve suizen der laryx-boomen, die op den bergrug groeien, is de eeuwige begeleiding van hun eentonig voortbestaan...

Dit gehucht bereikte ik, moe en verkleumd, tegen den nacht; hier begaf ik me te rusten; den volgenden morgen werd ik heel vroeg wakker.

Stilte heerschte alom. Ik keek door het raam; buiten was het noch licht, noch donker - een wazige schemering hing overal. De wind joeg door de ‘gevloekte spleet’ als door een schoorsteen, de nachtelijke schaduwen voor zich uitdrijvend. Als ik omhoog zag, ontwaarde ik een kleine lichte wolk aan den hemel. Dit was een teeken dat de overige wereld door een heldere morgenzon beschenen werd. Maar boven het gehucht bleef een koude nevel hangen... Hier was het mistig, stil, koud en somber.

In de hut waar ik had overnacht, stond op de tafel nog de ouderwetsche petroleumlamp, die met haar spaarzaam schijnsel een geligen gloed door het vertrek wierp. De kamer was tamelijk rein, de houten wand, die haar van het slaapvertrek scheidde, was met couranten-papier beplakt. In een hoek, rondom een Mariabeeld, hingen uitgeknipte platen uit illustraties, - hoofdzakelijk portretten van generaals. O.a. een van Moeravief-Amoerskjoe - groot en in vol ornaat; -

den vorigen avond had ik naast deze beeltenis een paar kleine, eenvoudige portretten van dekabristen gezien.

Als ik op bed lag, kon ik vanachter het scherm de tafel met de lamp zien, die bij den tegenovergestelden muur stond. Aan die tafel zat een oude man met bleek, mooigevormd gelaat. Hij had een zwaren, grijzen baard, een hoog voorhoofd dat als met gelige was bestreken scheen, en lang, dun haar dat een weinig golfde. Hij maakte den indruk van een geestelijke of een evangelist, doch de kleur van het gelaat was doodsbleek en ongezond; de oogen zagen mat. De hals toonde neiging tot een krop-gezwel - een ziekte die veel voorkomt in deze streken, en die wordt toegeschreven aan het water der Lena.

Naast hem zat een jongen van acht jaar ongeveer.

Ik kon slechts zijn gebogen hoofd zien met het fijne, vlasblonde haar. De grijsaard keek door zijn bril in een boek, dat op zijn knieën lag opengeslagen, met een stokje ging hij langs de regels, die de jongen langzaam en aandachtig hardop las. Als hij een fout maakte, verbeterde de oude man hem op vriendelijken toon.

Plotseling hield de jongen op met lezen. Blijkbaar stiet hij op een woord, hem onbekend... De grijsaard knipte met de oogen, en kwam hem te hulp:

- Nachtegaal, - las hij voor.

- Nachtegaal, - herhaalde de jongen, doch de oogen tot z'n leermeester opblikkend, vroeg hij:

- Nach-te-gaal... Wat is dat?

- Een vogel, - antwoordde de oude man.

- Een vogel... - En hij las verder. - De nachtegaal sleepte zich... De nachtegaal zat... op een... op een... vo-vogel-vogel-kerse...

- Wat staat daar? - vroeg de kinderstem opnieuw, koel en onverschillig.

- Vogelkerseboom. Dat is een boom. En op dien boom zat een nachtegaal.

- Zat ie daar... Waarom zat ie daar?... Is het een groote vogel?

- Nee; heel klein, maar hij zingt prachtig.

- Zingt prachtig...

De jongen hield even met lezen op; blijkbaar dacht hij na. In de hut heerschte diepe stilte. Alleen de klok tikte eentonig voort; achter het raam hingen zware nevels...

Slechts die eene lichte wolk herinnerde aan de heldere zon die andere streken bescheen en verwarmde; ginds, ver-weg, waar in de lente zwaluwen zingen in kerseboomen.... ‘Welk een droeve jeugd’! - dacht ik onwillekeurig, toen ik den eentonigen klank van die kinderstem vernam.... - Geen nachtegalen, geen lente vol bloemengeur.... Niets dan water en steen vormen voor hem Gods wonderschoone wereld. Kraaien zijn de eenige vogels die hij kent, en eentonige berken, nu en dan een sparreboom, zijn de eenige planten die hij ooit heeft gezien....

De jongen las nog een zin hardop op dien koelen toon, waaruit zoo duidelijk bleek dat het gelezene hem geen enkel beeld voor oogen riep, toen zweeg hij plotseling.

- Zeg, grootvader, is het nog geen tijd om te gaan kijken?’ - vroeg hij.

Nu klonk zijn stem levendig en opgewekt; het licht der lamp viel nu op zijn gelaat, dat met een uitdrukking van vurig verlangen tot den grootvader werd opgeheven.

Deze wierp een blik op de klok met den langzaam bewegenden slinger; toen keek hij naar het venster, waarachter de mist nog zwaar wolkte, en antwoordde op kalmen toon:

- Het is nog te vroeg. Het is pas half!....

- Misschien gaat de klok niet goed, grootvadertje!

- Jawel, maar het is nog donker.... Hier binnen is het nu nog veel beter.... Zie je, als de wind den nevel niet uiteendrijft, dan zien we niets, juist als drie dagen geleden....

- Hier binnen is het nu nog veel beter - herhaalde de jongen op denzelfden onverschilligen toon van straks, en opnieuw begon hij te lezen.

In het aangrenzend vertrekje weerklonk nu het droef en klaaglijk schreien van een kind. De grijsaard stond op en begon het meisje te sussen. Langzamerhand hield het huilen op; het kindje was weer ingeslapen.

Zacht, op de teenen loopend, verliet de oude man het kamertje; hij wierp een blik naar de klok, toen naar het venster, en daarna blies hij de lamp uit. Het was waarlijk iets lichter geworden.

- Kleed je stil aan, dat Tanja je niet hoort, sprak de grootvader fluisterend.

Haastig stond de jongen op.

Gaat ze dan niet met ons mee? - vroeg hij, even zacht.

- Nee, geen denken aan.... Ze hoest im-

mers.... Maak haar niet wakker; ze slaapt nu weer.

De jongen kleedde zich stil en vlug aan. In de schemering, die in het vertrek heerschte, zag ik beiden, grootvader en kleinzoon, door het vertrek bewegen. De jongen droeg een jas, zooals in steden gedragen wordt, hij trok groote vilten laarzen aan, en sloeg een sjerp om zijn hals. De grootvader trok een pels van schapenbont aan. De deur piepte, en beiden waren verdwenen.

Ik bevond me nu alleen. Achter den houten wand klonk het rustig ademhalen van het slapende kindje; verder vernam ik niets dan het eentonig tikken van de klok. Buiten begon de nevel al sneller en sneller voort te drijven; dikwijls scheurde hij vaneen, waarop de wereld te voorschijn kwam als een grauwe steen-massa. In het vertrek was het nu eens licht, dan donker, al naarmate de mist steeg of daalde.

Het was me onmogelijk om weer in te slapen. Ik voelde me zoo droef te moede, als bevond ik me reeds langen tijd in deze somber-stemmende omgeving. Met ongeduld en verlangen wachtte ik af dat de deur opnieuw zou kraken, en grootvader en kleinzoon hun les zouden vervolgen. Doch zij verschenen niet....

Toen stond ik op, besloten om te weten te komen wat hen beiden de warme hut had doen verlaten, om zich in mist en koude te begeven. Ik had me gekleed te slapen gelegd, dus weinig tijd had ik noodig om jas en laarzen aan te trekken en naar buiten te gaan....

Daar vond ik grootvader en kleinzoon staande op de stoep, de handen hadden zij in hun mouwen gestoken. Blijkbaar stonden ze op iets te wachten.

Nu kwam de streek me nog droefgeestiger voor, dan door het venster gezien. De hemel boven ons wras blauw, en de toppen der bergen staken zwart en somber af tegen den helderen gezichtseinder. De nevel was verdreven; slechts hier en daar waren mistige wolkjes tegen de rotsen blijven hangen, doch over den grond streken koude, vochtige dampen.

Het water van de Lena was donker gekleurd, nog was het niet bevroren, al stroomde de rivier reeds zwaar en moeilijk tusschen de enge steenen wanden. Het was of ze in machtelooze wanhoop ziedde en bruiste, als wilde ze zich een weg banen uit die sombere rotskloof.... De koude morgenwind had de laatste verdreven, nu rukte hij aan onze kleeren en slingerde om de hut met gierend gefluit.

Eenigen tijd bleef ik peinzend staan, starend op het droefgeestig landschap dat mij omringde. Hier en daar stonden groepjes huizen op die steenen vlakte. Nu begonnen ook deze te ontwaken. In de verte steeg een rook-kolom omhoog, vensters werden verlicht; een voerman leidde zijn paarden bij den teugel naar de drinkplaats; weldra was hij achter een bergrug verdwenen. De sombere werkdag was aangebroken.

- Waar wachten jullie op? - vroeg ik den ouden man.

- Ja, ziet u, mijn kleinzoontje wou zoo graag de zon zien. Toen vroeg hij op zijn beurt:

- Komt u uit Rusland?

- Ja.

- Heeft u Tschernoejsjof gekend?

- Neen, dien heb ik niet gekend.

- Ja, Rusland is groot.... Ze zeggen dat hij generaal was....

De oude man hield even op; de koude deed hem huiveren; toen keerde hij zich opnieuw tot mij:

- Eens heeft iemand, die hier op zijn doorreis overnachtte me verteld, dat onder Keizerin Katharina, Zachar Griegorevietsj Tschernoejsjof heeft gediend....

- Ja, dat is zoo....

Blijkbaar wilde de oude man nog meer vragen stellen, doch plotseling keerde de jongen zich om, en trok hem aan de mouw.... Zijn oogen waren nu wijd geopend; het bleeke gelaat straalde van verrukking. Onwillekeurig volgde ik zijn blik, die onafgebroken was gericht naar den top van den berg, die zich het dichtst bij ons bevond.

Enkele oogenblikken geleden was deze bergtop nog in zwaren mist gehuld. Doch nu kwamen plotseling de verlichte kruinen van dennen en berkeboomen te voorschijn. Vanaf de bergen van den tegenovergestelden oever braken de zonnestralen door, de steenen vlakte met de boomgroepen en rotskloven met hun gloed verlichtend. Boven de koude, blauwe schaduwen van onze rotsspleet stonden ze stil, even trilden ze op die steenen massa, als vleiende morgengroet.

Wij alle drie blikten zwijgend op naar die hoogte, als vreesden we de stille vreugde van die eenzame rots te storen. Intusschen sidderde en trilde het licht opnieuw; een andere berg, tot nu toe aan ons oog door

mist onttrokken, werd ook verlicht, nu maakte hij deel uit van de hel-verlichte groep. Al meer en meer traden de bergen nu naar voren, die straks in verren, donkeren, somberen nevel waren gehuld.

Opnieuw trok de jongen zijn grootvader bij de mouw; een geheel andere uitdrukking lag nu op zijn gelaat te lezen. De oogen glansden van genot, om de lippen speelde een glimlach; op de anders zoo was-bleeke wangen lag nu een donkere gloed verspreid.

Op den tegenovergestelden oever was reeds een wijziging zichtbaar. De opkomende zon werd nog door de bergen verscholen, doch de hemel daarboven was gansch verlicht; de rotsen teekenden zich helder en scherp af.

Om ons heen hing een melk-witte nevel die daalde in de rotskloof, als zocht hij kouder en somberder streken.

En hoog in den hemel straalt een gouden gloed, daar schijnt een vroolijk, geheimzinnig leven voort te zweven. Een hel-verlichte wolk drijft van berg tot berg, waar hij achter de hooge rots verdwijnt; - toen een tweede - een derde - een gansche reeks.... Zelfs de sombere rotskloof werd door rooden gloed verlicht. Het was of de zon juist aan deze zijde van de bergen wilde opgaan om deze gansche streek te beschijnen, de diepe rotsspleet, de donkere rivier, die eenzame hutten, en den ouden man met den bleeken knaap, die op haar komst stonden te wachten.

Eindelijk kwam de zon op. Enkele helgouden stralen drongen tusschen bergen heen, den somberen muur van het woud doorborend. Vurige vonken flonkerden op water en steenen; nu eens op boomen, dan weer op rotskloven, of op de eenzame vlakte. Het was of alles trilde en sidderde. Boomgroepen schenen zich van de eene plaats naar de andere te begeven; rotsen en steenmassa's werden even hel verlicht om dan weer in nevel te verdwijnen.... De melk-witte strepen slingerden zich al sneller en onrustiger over de aarde.

Enkele oogenblikken lang werd zelfs de donkere rivier verlicht.... De toppen der klotsende golven glinsterden bij het vluchten naar den oever, waar het zand beschenen werd, en waar de voerlui met de paarden bij de drinkplaats zich als zwarte vlekken tegen de heldere lucht afteekenden. De schuine stralen drongen door de vensters der hut, en streken vleiend langs het bleeke, van verrukking glanzende jongens-gelaat....

De zon stond nu hoog aan den hemel; de oever en de bergen was nu één schitterende pracht; veelkleurige stralen vielen op boomen en rotsen....

Doch slechts kort duurde deze morgenflonkering. Na enkele sekonden lagen de dalen weer even koud en somber in de duisternis. De rivier bruiste opnieuw over haar zwarte bedding, de verlichte vensters doofden uit, de schaduwen stegen al hooger en hooger, bergen en rotsen mengden zich weer samen tot één grauwe massa. Nog even glausde de hooge bergtop bij den oever, als een fakkel boven donkere nevels.... Toen verdween ook dit. De nevels deden alles ineensmelten; de bosschen sloten zich aaneen als een hechte, ondoordringbare muur; - nog enkele wolkjes bleven drijven - koud en kleurloos....

- Het is voorbij, - sprak de knaap op droeven toon. Toen hief hij de oogen met smeekend verlangen tot den grootvader op, en vroeg: - Zou het nog terugkomen?

- Dat denk ik niet - antwoordde de oude man. - Je hebt gezien hoe de zon maar heel even doorkwam. Morgen zal ze nog lager staan.

- Het is gedaan! - riep een voerman die met zijn paarden van de rivier terugkeerde. - Gegroet, grootvader en kleinzoon!....

Toen ik omkeek, zag ik dat de bewoners der andere hutten ook naar buiten waren gekomen. Deuren piepten, de voerlui gingen hun hut weer binnen; het gehucht lag opnieuw gedompeld in kouden, somberen nevel.

En dit zou maanden duren!... De oude man vertelde me dat in den zomer de zon zich boven de bergen verhief; in den herfst daalde ze echter al lager en lager, onmachtig om boven de rotsen te stijgen. Nog enkele dagen zijn de heldere stralen des morgens te zien, als deze tusschen twee bergen heendringen en de kloof verlicht wordt, en de hemel zich rossig kleurt - zooals we dit heden hadden aanschouwd.

Gedurende den ganschen, langen winter schijnt geen enkele zonnestraal in het gehuchtje Njoeskjoe. De voerlui zien de zon op hun lange tochten over hooge rotsen, doch voor grijsaards en kinderen blijft ze onzichtbaar, tot de lente, of beter gezegd tot den zomer....

De laatste schittering is verdwenen..... De nevels verdikken zich meer en meer, een grauwe mist omhult de gansche streek.

II.

- U komt dus uit Rusland? - vroeg ik den ouden man toen we allen de isba weer waren binnen gegaan, en hij een oude, kleine samovaar op tafel zette. De jongen was achter het scherm verdwenen, daar het zusje was ontwaakt; de kinderen speelden sámen. Nu en dan klonk uit dat vertrekje een zwakke kinderlach, alsof iemand stukjes glas deed rinkelen.

De grijsaard spreidde een armoedig laken over de tafel; na eenige oogenbliken antwoordde hij onwillig.

- Ja.... maar hier zijn ze geboren, hier in deze streek. Die kinderen behooren tot geen gewoon geslacht, ziet u....

- Hoe heeten ze? - vroeg ik.

- Och, wat zal ik u zeggen, - antwoordde hij nog even korzelig. - In deze buurt noemen ze ze Awdjeef, maar hun eigenlijke naam is Tschernoejsjof....

Plotseling bleef hij roerloos staan, zijn doordringenden blik op mij gevestigd.

- Heeft u wel eens iets gelezen van Zachar Griegorevietsj Tschernoejsjof? Was hij een generaal?

- Ja, hij was generaal onder Katharina. Maar hij werd niet verbannen.

- Niet hij, maar z'n geslacht wel.... Onder keizer Nikolaas.... Bij diens troonsbestijging....

Hij zag me vorschend aan, doch ik kon me niets herinneren van Tschernoejsjof.

Droef schudde de grijsaard het hoofd.

- Ze zeggen dat hij een geleerde was. Steeds hield hij zijn kinderen voor, dat wetenschap gaat boven al.

Hij zweeg even en ging toen voort:

- Och, ja, het is het bekende lied. - Mijn dochter is met zijn kleinzoon getrouwd. Twee kinderen werden geboren. Hij stierf, de moeder stierf, en ik bleef met de twee kinderen achter; ik ben oud, zij zijn ziekelijk. De jongen lijdt reeds aan toevallen. Zoo gaat het.... Geen spoor van het geslacht zal overblijven....

Da deur ging open, een voerman kwam binnen, sloeg een kruis voor het heiligebeeld en zei:

- Awdjeef.... je moet bij den schout komen om de namen van de reizigers op te schrijven.

- Goed, ik kom. -

- Noemen ze u ook Awdjeef? - vroeg ik.

- Ja, ziet u.... ze noemen mij Awdjeef en hen Awdjeef.

En de oude man - misschien de eenige bewoner die schrijven kon in het Njoeskjoegehuchtje - nam het vreemdelingenboek onder den arm en verdween.

Meer kwam ik niet te weten uit de wazige geschiedenis van dit oude geslacht, en weldra verliet ik deze sombere streek. Twee uur later had ik het gedeelte der Lena bereikt, waar de rivier breeder wordt, en het water rustiger stroomt; hier zag ik de zon recht voor mij uit.... Ze stond niet hoog, doch de gele stralen beschenen oever en water.... Op dat oogenblik scheen het zachte, kalme licht me helder en schitterend toe.

III.

Toen ik later weer in Rusland was teruggekeerd, trachtte ik iets naders te weten te komen van den verdreven tak der Tschernoejsjofs.

Telkens komt de naam van Zachar Griegorevietsj Tschernoejsjof voor in de kronieken uit den tijd van Katharina, doch nergens wordt gemeld dat een generaal Tschernoejsjof verbannen werd.

Doch, toen ik eens op een stoomboot stond te wachten bij een aanlegplaats van de Wolga, luisterde ik naar het lied van een visscher, die zong van Tschernoejsjof Zachar Griegorevietsj, een brave flinke kerel die in Pruisen zat gevangen. De visscher wist niets van een geschiedkundig persoon van dien naam - doch het lied scheen de echo van waar-gebeurde feiten.

In den tijd van Poegatsjof*) had een vermetele Kozak, Tsjieka, den naam van Zachar Griegorevietsj Tschernoejsjof aangenomen; onder dien naam werd hij als banneling verheerlijkt in de volks-overleveringen. Een ander lied verhaalt van een gevangenschap aan de oevers bij de Wolga, in de stad Loejskof. Een nobele, stoutmoedige man, Tschernoejsjof Zachar Griegorevietsj riep de scheepslui der barken en de vrijwilligers van den oever te zamen....

Bij het volk vooral was die naam voort blijven leven, en te midden van die raadselachtige personen die Siberië bevolken, vernam ik telkens den naam van Tschernoejsjof.

Mogelijk was dit geslacht verbannen en hier uitgestorven, waarom de grijsaard dien naam had aangenomen.... Doch zijn droeve toon had zoo eerlijk en oprecht geklonken....

Toen ik onlangs iets las van de dekabristen, viel mijn oog op den naam van een weinig

*) Russisch avonturier, een Kozak, die zich uitgaf voor Peter III. In 1773 verwekte hij een opstand tegen Catharina II. In 1775 stierf hij op het schavot.

bekenden dekabrist.... 'Z.G. Tschernoejsjof.'

Plotseling stond die nacht in het gehuchtje Njoeskjoe me weer voor oogen; op het duistere verhaal van den ouden man werd nu licht geworpen. De grijsaard Awdjeef had dus de waarheid gesproken - dacht ik.

Toen ik verder las, vernam ik dat de dekabrist Zachar Griegorevietsj Tschernoejsjof in Rusland was teruggekeerd; hier was hij gehuwd en in den vreemde gestorven....

Over het geslacht der Awdjeefs bleef een duister waas hangen.... Op deze wijze verdwijnt zoo menige naam in het sombere, reusachtige Siberië. Roemrijke geslachten gaan hier voor altijd onder in de koude nevels, de diepe rotskloven, en de verlaten vlakten....

Boven Jakoetsk, bij den oever der Lena, is een rotsspleet, waar een smal voetpad om den afgrond slingert. Uitgehold in de steen bevinden zich hier de overblijfselen van een woning. Aan deze plek is een hartroerende legende verbonden: vele jaren geleden leefde hier een banneling, eertijds de drager van een naam, behoorend aan een edel geslacht, dat nu in ongenade gevallen was.

In Siberië toefde hij nu hier, dan daar, eindelijk had hij zich in de armoedige hut tegen die rots gevestigd. Zelf hakte hij hout, en haalde hij water. Toen hij echter op zekeren dag den berg besteeg, gebukt gaande onder den last hout dat hij had gekloofd, zag hij een bekende gedaante voor zich uitloopen. Het was zijn vrouw, die hem hier, in deze rots had opgespoord. De banneling had haar herkend, van vreugde en schrik overviel hem een duizeling; hij wankelde, en stortte in den diepen afgrond.

Te vergeefs heb ik getracht om den naam te weten te komen van dien man, en meer bizonderheden omtrent zijn droevig lot; alles verdwijnt en versterft in het koude, onverschillige Siberië. Slechts in legenden verneemt men van tragische levens, en van een droeven dood.

Even wazig en nevelig was de oorsprong van het geslacht van den knaap, dien ik had ontmoet in het gehuchtje Njoeskjoe.

Doch als ik aan Siberië terugdenk, dan staat die donkere rotskloof en die bruisende stroom me weer zoo helder voor oogen, evenals de schamele hutten en de laatste stralen van die verdwijnende zon, weerkaatsend in de droeve oogen van den laatsten telg van dit verdwijnend geslacht....

EINDE.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Een verstandig woord van Aizdith.

Hoewel de roman onder bovenstaanden naam*) hier en daar naar feminisme riekt, wekt toch eenige aandacht o.a. de brief dien zij aan Leo haar vriend schrijft. Zij had hem eerst willen blijven liefhebben zonder officieel huwelijk, maar ook zonder bedenkelijke bijbedoelingen (een scène die men in het 2e deel vindt uitgewerkt.) Nu ja! Maar ze heeft zich bedacht en schrijft haar geliefde die intusschen naar Indië vertrokken is o.a. het volgende:

*) *Aizdith de heidin en haar omgering* door S.U. Terebor.

‘.... Alleen is het de vraag: kunnen we met elkaâr zóó omgaan dat de maatschappij er zich niet aan ergert. Moeten we haar zoo al niet naar de oogen zien, dan toch eeren, omdat we tot haar leden behooren en er nooit aangedacht hebben dat lidmaatschap op te zeggen? Ik ben de eerste die het voor aanmatigend zou houden om, wanneer men met zijne medemenschen, zijn broeders en zusters, groot gewassen is, zich aan den schijn niet meer te storen. Tegen dien schijn hebben gezondigd Abélard en Héloïse, hoewel de zonde van Fulbert honderdmaal grooter was. Door haar minnaar geheel in den steek te laten, maakte Julie, een nieuwe Héloïse, het nog veel erger. De ziekelijke en allerhopelooze verhouding tusschen George Sand en Alfred de Musset behoort ook niet tot de voorbeelden die mogen trekken. Het huwelijk was toen niet minder een sacrement dan thans en om het maatschappelijk verband terecht. Waaruit nooit zou volgen dat er in jou een Daphnis en in mij een Alcimadure steekt.

En zoo vraag ik: hoe zullen we handelen? Dat ik je buiten huwelijk duurzamer en intenser lief zou hebben dan als gehuwd, kon ik motiveeren, en deed dat ook. In een huwelijk doet men samen zaken van allerlei aard; buiten huwelijk is men alleen vriend en vriendin en leeft alleen voor vriendschap, en geen huiselijke beslommeringen of moeilijkheden, die haar kunnen verstoren. Is een huwelijk eigenlijk niet een firma van twee leden, die ongelijke aandeelen in de winst beuren en telkens geroepen zijn tot rekening en verantwoording, welke tot eentonigheid en ontnuchtering leidt, een ontnuchtering vooral en om het gemis van hoogere emotie erger nog dan die van de hoofdpersonen in de eerste bijbelsche legende? Zijn er in het huwelijk niet tal van aanleidingen tot misverstand, geschil en ontevredenheid? En gaat men in de sleur van zaken elkander niet gewoon vinden, terwijl men elkaâr, voordat de koop gesloten was, zóó buitengewoon, zóó eenig vond? Heeft de vriendschap dan niet geleden? En die vriendschap juist zou ik in stand willen houden: die onderlinge vereeniging van smaak en neiging, die harmonie tusschen principieel denken en handelen, gepaard aan wederkeerige bereidwilligheid om zich op te offeren tot instandhouding van dien

band. Heeft het niet veel meer aantrekkelijkheid elkander moreel en materieel van dienst te zijn *buiten* huwelijk, onverplicht dus, dan *in* het huwelijk, en dus verplicht? Zuigt verplichting niet alle gevoel van erkentelijkheid op? Ik zou denken van ja. Kijk, wat zou dat een ideaal voor me zijn: jonkvrouw te blijven en daarbij steeds je metgezellin in het leven!

Er zijn in den regel geen grootere eigenwijsheid, stijfhoofdigheid en onbuigzaamheid dan waarvan men doet blijken bij het kweeken en onderhouden van een ideaal. Dat ideaal van mij ken je nu. Je weet ook dat ik ordelievend ben en de maatschappij eer; bijzonder eer; want ze is met ontzaglijk veel moeite tot stand gekomen. Moet ik bij mijn ideaal blijven? Ik vraag het jou af; ik vraag het mezelve af. Jou zienswijze ken ik eigenlijk al, tenzij de equator daarin verandering mocht hebben gebracht. Wat mij aangaat, ik antwoord na langdurige overweging: neen, ik moet er *niet* bij blijven. Komen er in het huwelijk veel klippen te voorschijn, waarop een aan allerlei weer en wind blootgesteld huwelijksgeluk stranden en nog eens stranden kan, ja, waarop het zonder hoop op redding zou kunnen vergaan; - groote en naar buiten werkende doch nog niet door de wet gedekte vriendschap tusschen man en vrouw zeilt zonder zich zelve te willen schaden op den duur te vergeefs tegen den maatschappelijken dunk op, en dezen zouden, al hielden ze zich voor nog zoo rein en onschuldig, moeten eindigen zich aan het oog van hun medemenschen te onttrekken, in het treurig besef zelf aanleiding geweest te zijn tot hun uitbanning.

JOHANNA VAN ZON.

II. Koningin Wilhelmina - Vredestichtster.

In een der Weener dagbladen las ik een interessant artikel van de hand eener vrouw, Camilla Theimer, dat meer dan ooit doet zien hoe geëerd en geliefd onze koningin is in den vreemde, en hoe groot haar invloed door velen wordt geacht. Mevrouw Theimer schrijft:

‘Met den val van Port-Arthur is een stuk krijgsgeschiedenis afgesloten, van een oorlog zoo vreeselijk en afschuwelijk als het meest duivelsche brein zich denken kan.

Toch is daarvan het einde nog niet te voorzien. Als de binnenlandsche onlusten zijn onderdrukt in het “heilige” Rusland, zal het moorden en slachten opnieuw beginnen. Niemand acht zich in staat of bevoegd tusschenbeiden te treden. De mogendheden der gansche beschaafde wereld bepalen zich er bij die gruwelen te bejammeren. Onwillekeurig vreest elke regeering - en terecht - de gevolgen van eene ongevraagde bemoeiing met Rusland en Japan. Bovendien zijn er vorsten, die desgewild, als bemiddelaars in het Oosten zouden willen optreden, maar zich aanbieden - daar deinzen ze voor terug.

Toch is er een uitweg te vinden. Er leeft op aarde een die tot eene vredelievende oplossing zou kunnen opwekken, zonder gevaar van verkeerd begrepen te worden; een aangewezen persoon voor deze taak.

Het is de Koningin der Nederlanden. Holland staat buiten de politiek der groote rijken. De Nederlanden zijn door haar tegenwoordige positie en hun verleden boven alle verdenking verheven, dat een zelfzuchtig doel oorzaak zijn zou van interventie.

Als koningin Wilhelmina het initiatief neemt tot een vreedzame bemiddeling, dan weet ieder dat de vorstin van dat volk alleen uit een rein menschelijk oogpunt handelt.

Zij is de uitverkoren persoon daartoe, allereerst omdat ze eene vrouw is.

Wilhelmina van Oranje is op dit oogenblik de éénige regeerende vorstin. Het hoogste voorrecht der vrouw is echter te allen tijde geweest vredestichtster te kunnen zijn. Dat is haar recht en plicht. Wilhelmina van Oranje neemt door haar geslacht een bijzondere plaats in onder de gekroonde hoofden van Europa. Als vrouw vermag zij wat anderen zou worden kwalijk genomen. Het zal niemand ergeren dat de stem van haar hart, de overwegingen der nuchtere politiek doet zwijgen. In den Oost-Aziatischen oorlog kan en mag de koningin van Holland slechts denken aan de slachtoffers van den bloedigen krijg.

Tweemaal reeds heeft Wilhelmina van Oranje bewezen, dat zij zich haar plicht als regeerende vorstin bewust is. Eens was het toen zij een brief schreef aan wijlen koningin Victoria, vóór het uitbreken van den oorlog met Transvaal, waarin zij verzocht of die vorstin haar invloed zou willen gebruiken om den bedreigden vrede te behouden. Den tweeden keer trad zij op in denzelfden geest, toen zij den grijzen Krüger ons land aanbood als schuilplaats. Thans zou háár roepstem kunnen weerklinken door de geheele beschaafde wereld: “de wapens neer.”

In Holland's residentie, onder de vlag van de koningin, beraadslaagden enkele jaren geleden de afgevaardigden van alle beschaafde landen, over de middelen en wegen om den volken de zegeningen van den vrede te verzekeren. Thans woedt een afschuwelijke krijg in Mantsjoerye die duizenden onschuldigen doet vallen. Misschien gelukt het aan Wilhelmina van Oranje iets er toe bij te dragen, dat de woorden van toen in daden worden omgezet.’

Eenige dagen later schreef hetzelfde blad:

‘Naar aanleiding van het stuk door de bekende schrijfster Camille Theimer heeft deze een brief ontvangen van de barones Bertha von Suttner, dien wij hieronder laten volgen.’

‘*Geachte collega.*

Uw beschouwingen in het blad van 8 Jan. hebben mij ontzaggelijk veel genoegen gedaan. Het is een grootsche gedachte. Inderdaad zou Wilhelmina van Oranje de meest geschikte persoon zijn om Keizer Nicolaas er aan te herinneren dat in hare residentie zijn vredelievende denkbeelden zijn verkondigd, en dat in den Haag de overeenkomsten geteekend zijn - ook door Rusland en Japan - waardoor de mogendheden niet alleen het recht hebben, maar ook verplicht zijn om door haar bemiddeling te trachten oorlogen te verhinderen of er een einde aan te maken.

Op één punt verschil ik met u. Niet alleen

het hart spreekt, maar ook het verstand, als verzocht wordt dat het bloedvergieten zal ophouden, zoo goed als het vernielen van have en goed en het veroorzaken van besmettelijke ziekten.

In het streven naar vrede spreken verstand en hart beide.

Als de vorsten een doel willen bereiken, b.v. het in-bezit-nemen van een ijsvrije haven, of meenen dat hun prestige gevaar loopt, zien ze tegen geen middelen op, en doen ons denken aan een die zijn eigen huis en dat van zijn buurman in brand steekt om een ei te kunnen koken.

Uw beroep op Koningin Wilhelmina verdient zooveel mogelijk te worden verbreid. Ik herhaal: “het denkbeeld is grootsch,” en ik ben jaloersch van u die op den inval kwam.

Hartelijk, hartelijk dank uit naam van allen die ijveren voor den vrede.’

B. DE GRAAFF-VAN CAPPELLE.

Brief uit Londen. VIII.

Geheel anders ziet Londen er nu weer uit.

Hier en daar nog wat hulst, nog een rood besje, nog een tak mistletoe, maar alleen als stomme getuigen van het verleden, ze zeggen nu niets meer tot den mensch.

Ieder voelt het: Kerstmis is geweest. ‘New Years Eve’ is geweest.

Het nieuwe jaar is reeds weer gevorderd.

Mist en nog eens mist begeleidde father Xmas, toen hij door de straten ging.

Och, wat een groot verlies voor alle trades-people!

Juist 2, 3 dagen vóór den grooten dag - en dan leege winkels, leege straten, doodsche stilte op den dag als bij nacht.

Zoo'n onafgebroken dikke mist is er zelden gezien.

Alles stond stil.

Geen boot vertrok. De Theems lag vol. Zelfs geen communicatie meer van den wal met de stilliggende boot.

En vele passagiers - die Woensdagmiddag blijgemoed zich door den grijzen nevel een weg hadden gebaand naar de Docks - schreven op Donderdagmiddag nog hun brieven aan wachtende familie en vrienden: gedateerd:

Donderdag 3 uur:
Aan boord ‘de X’
‘Stilliggende op de Theems’.

Een ware beproeving!

Maar toen kregen enkele passagiers die post hadden van de Batavierlijn, - een geheel gratis-ticket over Harwich, en kwamen ze met die boot den volgenden dag om 3 uur te Rotterdam aan.

Juist de Theems is niet te bevaren bij mist, en de Harwich-lijn heeft alleen maar de zee te bevaren.

Zeer tevreden over deze keurige behandeling, bleef de stemming onder de passagiers uitnemend, en was men toch nog voor den Zondag weer in het eigen rustig home aan wal!

Ik weet van booten, die inplaats van de gewone 18 uur - nu 8 dagen over de route deden, om niet te spreken van de duizenden ganzen enz. die maar heelemaal niet de reis ondernamen en in Vlissingen bleven liggen, tot enorme schade van de belanghebbenden - die na Kerstmis er zoo goed als niets meer mee konden doen.

Maar Kerstdag was helder, en werd opgewekt gevierd. Ook in de Hollandsche kerk, waar vioolspel en zang zeer toe medewerkten.

De violist, een Hollander, speelt mee in het Queen's-Hall-orchest, waar, zeer tot onzen nationalen trots, vele *leaders* van de verschillende partijen Hollanders zijn. Die van de violen is b.v. de bekende violist ‘Sons’, die zeer gewaardeerd wordt, en eene eerste positie bekleedt.

Het Queen's-Hall-orchest, onder den uitnemenden dirigent Mr. Wood, geeft Zondagmiddag voor stampvolle zalen altijd een zeer gesoigneerde uitvoering. Het is zoo'n goed teeken, dat de Zondagsrust niet zoover meer strekt, en de Albert-Hall b.v. eveneens de populaire concerten geeft, voor duizenden eenvoudige toehoorders.

In de enorme Albert-Hall kunnen zeer zeker een 10.000 menschen met gemak zitten. Hier geeft Dr. Barnardo altijd eens per jaar een entertainment aan zijn 8000 weezen, en belangstellenden.

Vroeger waren veel de public bars open - maar de concertzaal en musea gesloten. Nu tracht men de rollen zoo veel mogelijk om te keeren!

Concerten hebben we ook gratis gehad in de Kerstweek!

Hoeveel carols werden er wel aan de deur gezongen door kleine kinderen! En wat klonken die kerstliedjes die internationaal schijnen te zijn: dat: ‘Stille Nacht, Heilige Nacht’ - en: ‘Eere zij God in den Hoogen’ en dan ‘Xmas Eve,’ den avond voor Xmas - stemmend door de lucht!

Boxingday was rustiger dan we verwacht hadden, we hebben er in onze omgeving weinig van gemerkt.

In verschillende gebouwen waren de eerste opvoeringen van de ‘pantomimes.’

‘The Babes in the Wood’, wat ik me zelf nog zoo goed herinner van de Engelsche les op de eerste klasse v.d. Burgerschool, is nog altijd een zeer groot troetelkind van het Engelsche publiek.

Allerlei publieke grappen en locale aardigheden vormen de sauce.

Over die pantomimes wordt dezer dagen veel geschreven.

In Drury-Lane wordt: 'The white cat' opgevoerd - en nu kwam er al dadelijk na boxingday een zeer ongunstige critiek over de opvoering en over den inhoud in een der meest onafhankelijke bladen: 'The Daily News'.

Deze pantomimes heeten te zijn voor kinderen, al is de monteering ook zoo sprookjesachtig, dat de 'groote' kinderen er even hard heen loopen.

Welnu er schijnen scènes en grappen in voor te komen zeer ongepast en vulgair.

Een criticus waarschuwde de ouders er niet heen te gaan met hun kroost!

Ge begrijpt, wat een dergelijke waarschuwing beteekent! Aan de uitvoering, kleeding, monteering, scènerie, worden *schatten* besteed, die alleen door stampvolle zalen, week na week kunnen worden omgezet in winst!

De gealarmeerde directie heeft zeer wijs gedaan - en gecoupeerd hier - weggelaten daar - veranderd elders. -

Daarna, (naar ik hoorde) nadat de ergste ergernis dus was weggenomen, las men op een groot billet, dat ieder vrij kon critiseeren en zeggen, of werkelijk 'the white Cat' ongeschikt was voor kinderen! Slimme directie!

Maar gelukkig zijn veel ouders gewaarschuwd, en toonden hun dank aan den moedigen kindervriend, door hun kinderen thuis te laten.

Het is wel erg jammer, dat de féerique pantomimes ontsierd worden door vulgaire banaliteiten!

Of men anders ook gesteld is op de pantomimes.

Plaatsen worden soms maanden van te voren genomen, en dat terwijl de pantomime maanden op 't progamma blijft!

Hoeveel het Engelsche publiek toch van fraaie scenery houdt! Onlangs lazen we 'the Tempest' dat nu bijna 100 keer avond aan avond is opgevoerd.

We wisten, dat het spel en het stuk weggemoffeld werden onder de monteering, en dat ergert.

Toen we dan ook den wijzen Prospero zagen spreken en handelen, vertolkte hij voor onze oogen volstrekt niet wat we wisten in hem te moeten zien - maar de opvoering was zoo illusievol, de zeenimfen en luchtgeesten, de cupidootjes en lentefantasiën zoo volmaakt in een fairy-land thuis behoorend, dat ge desniettegenstaande zeer bekoord werdt.

Alleen waarom 'The Tempest' voor dat fantasiespel misbruikt!

Onlangs hoorde ik een goed Shakespeare-kenner zoo geestig de vertolkingen van Shakespeare door Mr. Tree teekenen:

Mr. Tree denkt, dat op het moment dat Shakespeare gaat sluimeren, het oogenblik is gekomen voor Mr. Tree: 'to be wide awake.' Kan het typischer gecritiseerd!

De actie, zoo aangedikt door de schitterende scenery, verdringt de stille momenten, die het voornaamste zijn in vele van Shakespeare's meesterstukken.

Dat 'to be or not to be' van Hamlet, wordt dikwijls met een emphase uitgegalmd - terwijl het minder die woorden zijn - dan wat achter die woorden ligt, wat een blik moet doen slaan in den zieletoestand van den armen Hamlet.

Zoo legde onze bekwame Shakespeare-lecturer van The University Extension ons veel uit - waardoor een beter oóg en oor wordt gevormd voor die nationale meesterstukken.

Is het niet jammer, dat die lezingcursussen niet best vol gehouden kunnen worden? Ze betalen niet - het gehoor is te klein!

Nu heeft de Goldsmith Company een prachtig gebouw aan de London University cadeau gedaan.

De verschillende gilden waren hier zeer rijk, en velen hadden een eigen instelling, 't zij voor onderwijs, 't zij voor liefdadigheid.

Deze Gilde heeft haar gebouw nu ten gebruike gegeven aan de London University. Het is zeer gelegen in New Cross, vlak in onze buurt, en een kruispunt van verkeer. Men verwacht nu, dat zeer veel cursussen den volgenden winter daar zullen worden gehouden voor lage entrées, feitelijk, het Universitair onderwijs in zijn geheel voor weinig gefortuneerden zal openstaan - en dat dan die verspreide lectures zullen ophouden. Wat er precies van gebeuren zal - is nog niet bekend, maar het is zeer zeker weer winst voor hen, die naar geestelijke spijs snakken.

Naar geestelijke spijs snakt ook het *heel* arme slumkind - meer nog naar spijze voor de verbeelding.

En zoo is er onlangs opgericht een vereeniging, die zich ten doel stelt: ‘Sprookjes te vertellen’ aan de allerarmste kinderen.

Kinderen uit de slums, die slechts leven in een omgeving van de *vreeselijkste werkelijkheid.* Alle mogelijke vereenigingen hebben zich vereenigd, om ze aan te wijzen, de kinderen, die op de allerlaagste trappen der maatschappij een ellendig leven leiden. En die stakkerts, die óok door andere vereenigingen wel eens een dag mee naar buiten worden genomen en gevoed worden - zullen ook eens luisteren naar de heerlijke dingen van het Wonderland.

Die oogjes zullen eens schitteren en die hartjes popelen. Vergeten zullen ze voor enkele zalige momenten armoede en hardheid...

'An hour in Fairyland' zal de vereeniging heeten.

En 300 slum-kinderen waren al een uur in dat sprookjesland op 29 December! Toen de Rattenvanger van Hamelen werd nagebootst - en kleine kinderen in fancydress, bloemen en speelgoed uitdeelden!

En er zal ook gezongen worden - de geliefde nurseryrhymes...

Och, maar bij de groote armoede, die er thans heerscht - is dit al - hoe heerlijk ook - toch nog zoo'n druppel in die groote zee!

Meetings van duizenden werkeloozen.

Inschrijvingen geopend in de couranten...

Overbevolking, en schaarschte van werk...

Ellende, ellende...

Hoe zal de winter nog worden doorgemaakt, door zoo heel heel velen.....

H. BAART DE LA FAILLE.

Londen, 3 Januari 1905.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Wiesbaden. - Ik kan U, in antwoord op Uw vraag, het hotel *Vier Jahreszeiten* in alle opzichten aanbevelen. Baden, (uitstekend-ingericht), heeft men in het hotel-zelf; ook kan men daar de '*Kochbrunnen*' drinken, omdat een der bronnen is aangesloten. Maar het is altijd verstandiger naar de *Kochbrunnen*-zelf te gaan, omdat men na het drinken eenige beweging moet nemen. Het eten en de bedden zijn zeer goed in het hotel Vier Jahreszeiten. Men geeft zich alle moeite het den bezoekers in redelijkheid zoo veel doenlijk naar den zin te maken. Zooals van-zelfspreekt zijn de hotel-prijzen in Wiesbaden, in den door U bedoelden tijd, het hóógst; omdat het dan 'seizoen' is. Daar echter alles afhangt van de kamers die gij kiest, is het beter dat gij-zelf schrijft aan de directie, om volledige inlichtingen wat het finantieele gedeelte betreft. Ja, gij *kunt* er niet alleen in pension gaan, maar het is zelfs de gewoonte, dat iedereen, die een langer séjour maakt, die pension-regeling treft. *Als gij U wendt tot de directie, beroep U dan op mijn aanbeveling, daar ik er in dit najaar zeer lang en tot mijn groote tevredenheid heb gewoond.*[*)] De ligging is uitstekend, tegenover het oude Kurhaus, (nu onlangs afgebroken,) en tegenover de *Opera.* Het tijdelijke *Kurhaus* is er eveneens heel dicht bij; óók de *Kochbrunnen* en de *Wilhelm-strasse*; (deze loopt langs het hotel, dat op een plein staat.) Alle wandelingen zijn vlak bij, evenals trams, enz.

B.S. - Ik heb U reeds particulier beantwoord. De copie van niet-aangenomen Ingez: stukken wordt nooit teruggezonden. Dit heb ik reeds méérmalen *in* de Lelie meegedeeld. De administratie zou anders *te* omslachtig worden.

*) Leg het Lelie nommer over.

Regina. Ja, de questie wat men een jongmeisje kan laten lezen, en wat niet, hangt m.i. veel meer af van de persoon-zelf *dan* van het Blad of het Boek-in-questie. Want de een denkt na bij haar lectuur, en de ander niet; en vooral, de een begrijpt *goed* wat zij leest, en de ander *verkeerd.* - Ik-voor-mij denk dikwijls, dat de gewone dagelijksche couranten, door hunne advertenties en door hun gemengd-nieuws, een heel groot gevaar opleveren voor onervaren jonge-menschen, die dat-alles, avond aan avond, onder de oogen krijgen, dikwijls in heel ruwe en onkiesche bewoordingen. Toch spreekt het voor de meeste ouders van-zelf, dat een eenmaal-volwassen-verklaard kind natuurlijk 'de courant' mag lezen. Het eenige middel, waardoor de ouders en opvoeders zich m.i. zekerheid kunnen verschaffen, is daarin gelegen dat zijzelf het vertrouwen winnen hunner kinderen, en met hen voortdurend spreken over het gelezene, en over allerlei onderwerpen. Daardoor kunnen zij er achter komen wat schadelijk is in individueele gevallen, en wat niet. Voor een kalm, beredeneerd temperament kan geen kwaad, wat schade zou doen aan een geëxalteerd, impulsief karakter. En een meisje, dat fijn en juist voelt, zal instinctief begrijpen, waar een half-bedorven, zinnelijk-aangelegde natuur slechts onzuivere en leelijke gedachten put uit het gelezene. Vandaar dat hetzelfde boek op den een een zoo andere uitwerking heeft, dan op den ander. Het boek kan goed zijn en de lezeres nog niet rijp voor den inhoud. En omgekeerd, het boek kan vuil en onzedelijk zijn, en de lezeres kan zóó onbedorven wezen, dat zij dat niet bemerkt. Of ook, het boek kan vulgair en plat wezen, en de lezeres, wier smaak daarmede overeenkomt, kan zich met wellust in die onsmakelijke détails verdiepen, terwijl zij, die van een verfijnde natuur is, misschien heenleest over het leelijke en weerzinwekkende, en zoekt naar de mooie gedeelten. - Ik geloof dat ik wel eens in de Lelie heb verteld, hoe een welmeenend familielid mijn vader ontried mij *Anna Karénine* van *Tolstoï* te laten lezen, toen ik pas volwassen was; omdat het volgens hem zoo'n gevaarlijk boek zou wezen. Nadat mijn vader het zelf had gelezen gaf hij mij het terug, daar hij zag dat het geen slecht of onzedelijk boek is. *Maar hij besprak den inhoud met mij.* Daarentegen heb ik *Thackeray's Vanity fair* veel later mogen lezen, dan de meeste jonge-meisjes, omdat het door en door désillusioneerende en de ijdelheid der dingen ontblootende van dien roman, in de oogen van mijn vader nadeelig zou werken op mijn jonge, 't levennog-mooi-vindende natuur. - Daarom geloof ik, dat U met Uw dochtertje inderdaad steeds voorzichtig moet zijn, bij alles wat zij leest, en steeds zelf op de hoogte moet blijven van haar gedachten daarover. - Het lijkt mij evenzeer verkeerd aan volwassen-jonge-menschen stelselmatig de een of andere soort lectuur, (mits die op zichzelf *niet* slecht, *niet* onzedelijk is), te onthouden uit het principe, dat zij er nog te jong voor zijn. Zij moeten nu eenmaal dóór het leven heen, moeten het leeren kennen, het leeren begrijpen, en moeten leeren nádenken, en zichzelf rekenschap geven van de dingen om hen heen. - - Vriendelijk dank voor Uw schrijven. Ik ben blij dat gij tot die overtuiging zijt gekomen; ik geloof zeker dat het de gelukkigste weg is, indien men tot die levensbeschouwing kan geraken. - Impulsief ben ik óók; dus kan ik dat wèl in U navoelen. Uw stuk plaats ik gaarne.

Chr: Arnhem. Ik heb Uw briefkaart aan den uitgever opgezonden, maar reeds ontelbare malen meegedeeld *in* de Lelie, dat present- en bewijs-ex; *niet* worden toegezonden door mij, maar door den uitgever. *Recht* hebt gij slechts op één bewijs-nommer.

G. te A. De vraag, die U mij doet, is onmogelijk te beantwoorden; want alles hangt af van de eischen die men stelt *en* van de vraag of men-zelf een goede huishoudster is, of niet. Een *goede* huishoudster zal naar mijne meaning goedkooper leven, als zij haar eigen huishouding doet, dan en pension. Gij stelt nog al hóóge eischen in Uw brief, goed eten, goede kamer, enz., enz. Naar mijne meening, zal dat duurder komen, dan een eigen huishouding, op denzelfden voet ingericht. Vooral het aantal benoodigde kamers maakt het duur. Hoe minder kamers één noodig heeft, hoe méér huurders de pensionhouder kan bergen. En dit is voor hem het voordeeligst, omdat het benoodigde eten voor een zeker aantal personen weinig duurder komt, dan voor een kleiner aantal. Hoe méér personen aan tafel, hoe gemakkelijker men het goed kan geven voor weinig geld. Wie dus veel kamers verlangt, moet naar verhouding véél betalen; méér dan zij, die één kleine kamer neemt. Gij schrijft niet of gij gezamenlijk wilt eten, of apart. Ook dit maakt gróót prijs-

verschil. Uit Uw brief heb ik den indruk, dat gij geen ondervinding hebt van pensions. En ik zon U dan afraden, uit *goedkoopte*, zoo'n leven te beginnen. Ik houd het, als gij 't *goed* wilt hebben, voor duurder dan een eigen huishouding. En vooral heeren, (gij schrijft over een 'heer en dame'), zijn nog al veeleischend op het punt van eten, van bedden, enz., enz. Waarom doet gij Uw vraag niet in de Lelie, per Ingez: stuk? Ik ben overtuigd, dat velen U gaarne haar eigen ondervindingen zullen meedeelen. En dat is beter, dan alleen afgaan op *mijn* oordeel, vindt gij zelf ook niet? Overigens blijf ik steeds bereid tot alle inlichtingen.

Espoir. Andere dames zijn mij niet bekend. De door U genoemde dame ken ik niet-persoonlijk. Maar ik zou U nooit aanraden op-goed-geluk te gaan samenwonen met de eerste de beste. Waarom plaatst U dan niet een 'vraag' in de Lelie, en beschrijft daarin Uw wenschen? - Uw brieven reisden mij na, van daar mijn laat antwoord. Ik heb bovendien echter zoo'n groote correspondentie, dat U niet dadelijk boos moet zijn, of er iets achter zoeken, als ik U niet dadelijk kan antwoorden. - Hebt U nog gevraagd bij het adres, dat ik U gaf?

G. Uw stukje heb ik aangenomen. Het adres kan ik U tot mijn groot leedwezen niet geven, want ik-zelf heb het niet. Het is op dit oogenblik geheim, óók voor mij. - Hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden. Misschien zal het U-zelf genoegen doen, dat ik ze juist op *dit* oogenblik zoo goed kan gebruiken. - Ik kan inderdaad heel veel meevoelen voor een gezondheid als de Uwe! En het *onhandige* medelijden van zoovelen, niet waar? 'Zit U wel goed zoo?' - 'Zou je niet liever een anderen stoel nemen; die zit makkelijker?' - 'Nu zit je bepaald in den tocht!' - 'Zou je niet een doek om doen; 't is zeker te kil voor je!' - Enz., enz.! Totdat je op het laatst moe en kregel bent van al de om je heen gemaakte drukte en omslag!

P.K. Die gedichtjes zijn alle aangenomen.

Tragtick. Ik zal U het eene stukje toezenden. Het andere zal ik plaatsen als er gelegenheid toe is. Maar met den besten wil ter wereld kan ik U niet beloven U om *die* reden te bevoordeelen. Er zijn er méér zoo. En ik *mag* mij niet door medelijden laten influenceeren, waar het geldt de belangen van den uitgever, dien ik vertegenwoordig. Het spijt mij vreeselijk voor U, maar gij zult langs dézen weg m.i. niet veel verder komen. Vriendelijke groeten. Van kwalijk nemen is geen sprake.

Magda. Ja, zeker, leg den uitgever het geval bloot, wáárom gij te laat zijt met Uw vraag voor honorarium, dan zult gij zeker terstond het verschuldigde ontvangen. Ik gaf hem op wat U toekomt, en weet dit nu niet meer uit liet hoofd; maar hij zal het U dan wel zeggen. - Arm kind, hoeveel droefheid over zoo'n jong hoofd! - Ik zal er niets over schrijven; want ik zou U maar pijn doen, door er aan te raken, niet waar? Als ik U kan raden of helpen, of als gij behoefte gevoelt mij te schrijven, doe het dan steeds gerust.

Excelsior. Uw advertentie heb ik niet overgenomen, omdat ik vind, dat het ondoenlijk wordt *al* die publieke aanvragen te plaatsen. Zendt men ze der Lelie direct toe, dan weigert de uitgever nooit. (Het is namelijk *zijn* eigen terrein, niet het mijne). Maar

die uit andere bladen overnemen gaat te ver, om de plaatsruimte. Uw andere brieven beantwoord ik later.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Naar aanleiding van verscheidene brieven, aan de redactrice gericht, tot samenwoning met de inzendster van een Ingez: stuk in de Lelie, deelt de redactrice mede, dat zij zich *niet* belast met dergelijke onderhandsche correspondenties. Wil iemand het Ingez: stuk in questie beantwoorden, dan doe zij dat *in* de Lelie. Wil zij niet terstond haar naam noemen, dan kan zij verzoeken de brieven ergens te adresseeren, poste-restante, onder een letter.

REDACTRICE.

Nagekomen Correspondentie.

P.A.L. Ik mag U dat adres niet geven, daar het mij niet bekend is, of de persoon in questie dat wenscht. Er zijn echter genoeg anderen. O.a. is er een adres te vinden onder de Lelie-advertenties. - Dank hartelijk voor Uw lief schrijven en Uw sympathie. Ja, men kan natuurlijk verkeerd worden beoordeeld. Maar als men zich bewust is recht en goed te handelen, och wat komt het er dan op aan, of kwaadsprekenden leelijke dingen denken! Dat doen *die* soort menschen *toch*; of men zich eerlijk geeft, of niet geeft, zij zoeken toch overal iets achter! Onze Marie zorgt maar trouw voor alles, niet waar? Zij heeft U dus reeds mijn adres gegeven! Nogmaals hartelijk dank voor Uw schrijven, waarvan ik 't zelfde zeg wat ik hierboven schreef aan G; het komt op een goed oogenblik. Het stukje wordt geplaatst.

Lotos. Het wordt alles geplaatst, maar ik weet nog niet *wanneer!* Dank voor Uw prettig schrijven. Welneen, ik vond Uw idee juist zoo lief er in (in dat kopje). Maar misschien vertel ik U later wel eens méér op dat punt. Ik wil het portretje gaarne ontvangen.

Oude Pekela. Wat ik hierboven schreef in het ‘bericht’, geldt natuurlijk niet voor U, want Uw brief handelt over andere onderwerpen. Ik zal dien nog beantwoorden. Voorloopig mijn vriendelijken dank, en hartelijke deelneming in Uw groot verlies.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid.

Rubriek 26, N°. 12636. 's-GRAVENHAGE, 1 Februari 1905.

Vriendelijk verzoek aan de Redactie, onderstaand bericht wel in haar Blad te willen opnemen.

Het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid deelt mede, dat de uitkomsten van een door het Bureau ingesteld onderzoek, omtrent den vrouwenarbeid bij den Gemeentelijken Telefoondienst zijn saamgevat in een overzicht, dat als N°. 8 der Goedkoope Bureau-uitgaven bij den uitgever W. Versluys te Amsterdam verschenen is, onder den titel: 'Vrouwenarbeid in den Gemeentelijken Telefoondienst in Nederland' en overal in den boekhandel verkrijgbaar.

De redactrice verzoekt alle correspondentie, bijdragen, en ingezonden stukken te willen adresseeren aan haar tijdelijk adres:

MENTON. (Frankrijk).
Hôtel du Louvre.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

22 Februari 1905.
18de Jaargang.
No. 34.

Hoofdartikel
De richting van '80

De heer Kloos geeft in de Nieuwe Gids van Dec. eene beschouwing over 't verschil tusschen de literatuur van vóór dien tijd en daarna.

Hij zocht het verschil voornamelijk in den vorm, en geenszins in den aard der behandelde hoofdstukken.

Hèt kenmerk van de literatuur na '80 is volgens Kloos meer eene zuivere preciese uiting van het psychisch en physisch gevoel, terwijl hij er aan toevoegt alle abstract-redeneeren en verstandswerk als contrabande voor den echten kunstenaar te beschouwen.

Wanneer toch de richting van '80 slechts in zooverre van de vroegere schrijvers verschilde, zegt hij, dat de ouderen meer huiselijke, brave en vrome stukken schreven, terwijl de nieuweren meer zich toelegden op het weergeven van natuur en maatschappelijk gebeuren, dan nog zou de laatste richting gerust eene vervolging van de eerste geweest kunnen zijn.

Maar! - de uiting was gansch uiteenloopend, en bij de laatsten meer eene van zelfsheid, meer een eerlijk weergeven van hun gevoel.

Nu zou ik toch de vraag willen stellen: Heeft alleen het naturalisme, opgevoerd tot een verfijnd impressionisme, reden van bestaan?

Bestaat de mensch, die dan als bemiddelend kunstenaar optreedt, voor 't grootste gedeelte uit gevoel? Of bezit hij in geestelijk opzicht naast de fijne geleiddraden der zenuwen ook elementen als spieren en hersens?

Karakter, wil, verstand, rede, kennis, kunde, talent zijn toch naast de eigenschap van gevoel bestanddeelen, die in de menschelijke ziel voorkomen.

Laten we het slechts ronduit bekennen: de literatuur van een tijd hangt ten nauwste samen met de geestesstroomingen van dien tijd.

De filosofie heeft den grootsten invloed op dit gebied, omdat ze slechts door de beschaafden en ontwikkelden wordt gelezen.

Wil ik u enkele voorbeelden noemen uit de groote wereld-literatuur? Denk slechts even aan de oud-Grieksche kunst.

Bij hen zat het denkbeeld voor: tusschen vorm en inhoud moet het nauwste verband bestaan. Een schoone geest in een welgevormd lichaam.

De Romein drukte deze gedachte uit door het bekende: Mens sana in corpore sano, hoewel hier weer meer op innerlijke kracht werd gelet.

De Middeleeuwen, die op dit gebied onder religieuse invloeden staan, gaven uiting aan de idealen van het geloof.

Terwijl in de monumentale werken van Shakespeare de Calvinistische, of liever de vrije Protestantsche geest onmiskenbaar in haar individueele kracht is te bespeuren.

Kwam het hier alleen aan op een sentimenteel gevoel? Mij dunkt van neen.

In Frankrijk stonden evenals de gewrochten der Renaissance kunstenaars als Corneille, Racine en Molière onder klassieken invloed.

En nu is m.i. de kern van de richting van '80 in ons land te zoeken in een verandering in het filosofisch denken. Men scheurde zich los van den band der vroegere religieuse opvattingen, die nog over was in de oudere literatuur, om met heftige sprongen zich te bewegen in de vrije ruimte der zuivere, zinnelijke natuur.

Dat dan ook bij kunst alleen mag gevraagd worden naar vorm en wijze van uiting, terwijl de zaak en 't onderwerp zelf ons blauw-blauw moeten laten, is op dit gebied een onzin, zooals ze slechts verwacht kan worden van dwepers met een bepaalde richting, gelijk o.m. de heer Kloos vertegenwoordigt. Onmiskenbaar staat ook deze laatste, gelijk herhaaldelijk is gebleken, sterk onder de macht van de gevoelstheorie, die zoo omstreeks '80 van de Duitsche filosofen is komen overwaaien. Deze richting verheerlijkt het subjectivisme tot in belachelijke vormen. Dit gebeuren zou nu zoo erg niet zijn, wanneer deze idee de heeren niet had verleid, om al wat niet was overeenkomstig dien vorm als van nul en geener waarde af te keuren. Het is in casu voor ons land een gevaarlijk spel.

Het is den heeren aan te raden nog eens goed na te lezen wat Lessing schreef in zijn Laökoon, en in ons land prof. Opzoomer over Kunst.

Dan bestaat er kans, dat we komen op eene meer redelijke basis.

Kunst is eenvoudig het weergeven van schoonheid.

Schoonheidsleer, Aesthetica is afkomstig van den Griek.

En nu weet ieder hoe aisthanomai duidt op de waarneming en het weergeven van het ideale, van de ídee, van het schoone, zoodat de bewondering ontstaat.

Kunst, die niet tot bewondering leidt, is geen kunst.

't Is voor ons land gewenscht, dat de meest elementaire begríppen op dit gebied worden opgedolven van onder het puin der verdoezeling, die in ons land alle helderheid en licht op dit terrein heeft weggenomen, dank aan den waanzin van de alom verbreide Woordkunst, die alleen door dit woord de karikatuur verraadt, die men ten onzent bezig is van de kunst te maken.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Oordeel zacht -

Als 'n mensch gaat verrichten een zeer slechte daad,
Waartoe gij u zelf nooit zoudt achten in staat -
Oordeel zacht!
Weet gij, hoe onschuldig en rein was zijn ziel,
Toen 'n ouderenpaar, ach zoo vroeg, hem ontviel?
Oordeel zacht!

Als iemand in angst en door 't smartelijkst leed
In wanhoopsdaad plichten en eer zelfs vergeet -

Oordeel zacht!
Bedenk hoe onduldbaar zal wezen zijn pijn,
Als wroeging bij hem het gevolg eens zal zijn....
Oordeel zacht!

O! kent gij de drijfveer van iedere daad?
Zeg, weet gij de oorzaak van zonde en kwaad?
Oordeel zacht!
Weet gij, wat in 't leven u eenmaal nog wacht?
Weet gij, hoe verlokkend de zonde soms lacht?
Oordeel zacht!

NORMA.

Ter bespreking toegezonden.

Van de Koningen en de Kroon door Ricarda Huch. (Vertaald door mevrouw de Graaff-van Cappelle.) (Uitgave van de Hollandia-drukkerij te Baarn.) - Ricarda Huch behoort tot de bekende schrijfsters; haar naam is, vooral in den laatsten tijd, ten onzent gunstig bekend geraakt. Ik-persoonlijk kan niet veel voelen voor haar stijl en roman-inkleeding. Beide zijn mij veel te langdradig en te weinig-op-den-man-af. Voor lezers, die een boeiend, degelijk boek willen lezen, iets waar ge wat aan hebt, ook wat het aantal bladzijden betreft, is deze roman zeer zeker aan te bevelen. Het is geen onbeduidend werk, maar de vrucht van kunnen.

In Hooge Regionen. **Door G**. **van Hulzen**. (Uitgave van C.A.J. van Dishoeck te Bussum). Op dezen lijvigen roman hoop ik later uitvoeriger terug te komen. Voorshands zij

gezegd, dat dit weer geheel ander werk is van van Hulzen, dan b.v. De Man uit de Slop. - In plaats van in de laagste volks-klassen, speelt dit gegeven zich af op reis, in Interlaken, in hôtels, etc. - Wat mij bovenal treft is de *eigen* visie van van Hulzen op het natuurschoon, zijn oorspronkelijk, op z'n eigen manier uitzeggen van de daar geziene scheppings-heerlijkheid. Hij leent niet bij de moderne woord-kunstenaars de nieuwe manier van een sloot of een gracht of een lucht beschrijven, met een nauwkeurigheid van notitie-boekje; evenmin vervalt hij in het ouderwetsche afgezaagde genre van steeds dezelfde afgesleten gemeenplaatsen aanwenden. Wat hij gezien heeft, zag hij met de eigen, persoonlijke oogen van den de natuur-in-zich-opnemenden kunstenaar. En hij heeft geschilderd wat hij zag, zonder aanstellerij, eenvoudig en waar: '*Rondom, als uit het water opgerezen, strakten de glooiingen, stonden òp de bergen in koele, koude stijging, dof-vochtig van den regen, en het Thuner-meer anders weekgroen, was nu bijna zwart, vol grauwe kabbelingen die klein-nijdigjes tegen de boot aanzwabberden*' (blz. 17). Of b.v. blz: 128: '*Troebel-roodig afschijnsel glimmende, als glans van blikkerend koper, veraf op de witte toppen der hooge bergen, tintte de grijze rotsen tot goud, het groen tot brons, maakte van de insnijdingen fantastische verdiepsels, waaruit stofgoud scheen op te zweven. Maar langzamerhand verzwakten deze opkleuringen*, *werden de bergruggen weer koeler, weer kouder beschenen, dreef ook in de lucht het blauw terug*, *het blauw dat naar 't noord-oosten dieper en donkerder teekende de grillige toppen*, *die brokkig gekontoerd*, *nu vlijm-scherp aflijnden in 't gestaag-vervlietend licht.*' - Het is werkelijk een groote verblijding eens weer zulk goed-hollandsch onder de oogen te krijgen van een modernen schrijver als van Hulzen. Over het geheel is deze roman zonder twijfel een der beste, die in de laatste jaren is verschenen in ons vaderland. Hier hebben we een van die goed-geschreven en goed-in-elkaar-gezette, ernstig-bedoelde werken, die hoe langer hoe minder geschapen worden, in een tijd, waarin iedereen meent een roman te hebben gemaakt, als hij een of ander zoogenaamd realistisch vuiligheidje heeft gedetailleerd in eenige onleesbaar-vervelende bladzijden, zonder eenigen samenhang of eenige karakter-verwerking. Het slot lijkt me geforceerd. Ik geloof dat van Hulzen niet voldoende zichzelf heeft kunnen verplaatsen in de vrouwenziel, die hij teekent. Haar gedachtengang zóó zijnde, als hij die weergeeft, zou ze zich *te zwak* hebben gevoeld om van Reelen los te durven laten. Maar die bezwaren zijn hier bijzaak, waar er zooveel reden is van Hulzen wezenlijk dankbaar te zijn voor zijn uitstekend werk.

De Doolaar en de weidsche stad van Lode Baekelmans (uitgever Johan Pieterse te Wageningen), is een goed-geschreven, wel-melancholiek-getint Vlaamsch verhaal, in die zangerige, zoetvloeiende woorden-aaneenrijging, waarover *Teirlinck* en *Streuvels* en zoovele Vlamingen hunner richting beschikken, en die zoo weldadig en gekuischt aandoet naast het lompe en ruw-platte Noord-Nederlandsch, dat de richting *Heijermans*, en vooral de allerjongste *van-der-Meer, Schmidt*, etc., in zwang tracht te brengen.

Dionyzos door Louis Couperus. (Uitgave van L.J. Veen te Amsterdam). - Waar ikzelf *Couperus* als artist zeer hoog stel, zie ik er te minder bezwaar in ronduit mijn meening te zeggen, dat zijn quasi-verheven diepzinnigheden genre *Dionyzos* Machwerk is van 't allergoedkoopste soort. *Couperus* is een kunstenaar, die met romans als *Noodlot*, als *Majesteit*, *Kleine Zielen,* niet het minst ook door zijn uitnemend geschreven *De Stille Kracht,* zich voor altijd een plaats heeft veroverd in

de wereld der letteren, niet alleen in ons eigen kleine-land, maar ook daarbuiten. Maar als *Couperus* zoo van tijd tot tijd diepzinnigheids-buien krijgt, en verheven-leuterpraat gaat uitslaan, waarmee hij, dank zij zijn roem, de groote massa imponeert, dan moet ik hartelijk lachen om zijn handigheid in dat kunstje, van met groote woorden om zich heen gooien, en bombast uitgalmen zóó, dat ‘het publiek’ ervan verstomd staat en nederig zegt: 't Zal wel mooi zijn, al begrijp ik er ook geen steek van! - Voeg nu nog toe aan zoo'n indrukwekkenden bombastschotel als *Dionyzos* de pralende onderteekening: *Nice-Venetie-Cadore,* en, klaar is Kees! Voor zooveel ‘bijzonders’ zwicht het gewone soort roman-lezers deemoedig. *Couperus*-heeten, een boek-schrijven met zoo'n rollenden naam als *Dionyzos,* en waarvan de inhoud als een rollende donder voorbij ratelt in één opeenhooping van groote-woorden, en al die geleerdheid klaar-spelen van ‘Maart-Juli’ in zoo verre, door de meeste hollanders nooitgeziene, en dientengevolge hun-onbereikbaar-mooi lijkende oorden als Nice en Venetie en Cadore - neen heusch voor zoo iemand moet je toch wel eerbied hebben; dat is toch wèl iets bijzonders!! En al begrijp je er dus ook niets van, of, als je 't wel begrijpt, al vindt je 't ook bombast en leuterpraat en aanstellerij, zwijg dan toch maar liever stilletjes, en doe of je 't óók mooi vindt! Want, verbeeldt je, wat zou ‘men’ anders wel van je denken. ‘Men’ zegt immers, dat het heel buitengewoon, misschien wel weer ‘Dante’-achtig is, (zie strooplikkerij ‘critici’ in zekere Bladen).

De Weg tot Geluk door L.N. de Jong, doktor in de Godgeleerdheid. (Uitgave van

de Drukkerij de Eendracht te Schiedam). - De Weg tot Geluk is nog al lang, namelijk drie deelen; die echter ieder op zichzelf een handig, niet te dik formaat zijn. Natuurlijk moet en mag men zoo'n werk niet anders beoordeelen, dan van-af het standpunt van den schrijver-zelf. Want het is onmogelijk, als men dat niet deelt, met hem aan het redetwisten te gaan over beweringen of stellingen, die zich niet laten bewijzen, die men moet gelooven of niet gelooven, moet aannemen of niet-aannemen. Tracht ik mij nu te verplaatsen *in* het geloof van den auteur, dan vind ik in zijn boek een ernstig streven, om anderen tot een gelukkiger en beter levensbeschouwing te brengen, waarvoor ik allen eerbied heb. Ik wensch daarom ook zijn boek een grooten lezerskring toe. Ik geloof zeer zeker, dat veel-ongeloof een gevolg is van niet-nadenken, van niet-weten wat de Bijbel leert, en wat de oprecht-geloovige Christenen aannemen, als de weg tot Zaligheid hier, en hiernamaals. Het heeft mij dikwijls gefrappeerd, dat zij, die het luidst en het hevigst schreeuwen over hun ongeloof, dikwijls het minst begrijpen *wat* geloof is, omdat zij nooit de zaak van een andere zijde leerden kennen dan hun eigene, die van *onwetendheid.* Ongeloof wordt maar al te dikwijls geboren uit onwetendheid. En dat is zeer te bejammeren. Alleen dan is ongeloof óók een levensovertuiging wanneer dat ongeloof veroverd is *op* het geloof door nadenken, door twijfel, door bittere ondervinding; hoe dan ook. Maar zij, die-nooit nadachten over de diepere zijden van het leven, en nooit kennisnamen van de leerstellingen der geloovigen, weten zelf niet wat zij verwerpen en hoeveel zij missen. Een oprecht geloof, van welke richting ook, is *een kostelijk bezit; een bezit, dat ik een ieder benijd, want alleen het geloof helpt ons heen over de raadselachtigheden van ons aardsch bestaan, over de pijnigende vraag: Waartoe leef ik*, *waarom sterf ik.* - Dr. de Jong schrijft een eenvoudigen, helderen betoogtrant, en zet op een eerlijk overtuigde wijze de Verlossing en Verzoeningsleer uiteen. Moge zijn arbeid in handen komen van velen, die *over* die leer oordeelen op hoogen toon, zonder ervan ook maar *iets* af te weten. Misschien kan het menigeen ten zegen en ten voordeel strekken, te meer omdat de schrijver zijn best doet het nieuwe licht niet te verwaarloozen terwille van het oude-geloof, maar tracht te vereenigen en toe te lichten. Zijn werk is verdeeld in: Eene Menschbeschouwing, Eene Wereldbeschouwing, en Een Levenspraktijk.

'Ik' door Jeanne Reyneke van Stuwe. (Uitgever L.J. Veen te Amsterdam). Heel graag wil ik mij met deze schrijfster uitvoerig bezig houden, als het der moeite waard is, maar zoolang zij in de zeur-periode verkeert van *Zestien, Zeventien* en '*Ik*' zullen wij haar maar voegen bij het gezelschap waarbij zij in deze soort lectuur thuisbehoort, namelijk vierde rang leesgezelschap-schrijvers en schrijfsters, die zóó en zóóveel bladzijden volpennen ten gerieve van een met-alles-tevreden huis- of keuken-publiek. - Na 't meer dan onbeduidende gewauwel van *Zestien,* nogeens dezelfde hoofdpersoon in *Zeventien,* en nu opnieuw in '*Ik*'! En dan die onleesbare methode van briefjes-stijl! Haar dorre stijl en haar onhandige wijze van een verhaal in elkaar-zetten is altijd het zwakke punt geweest van Jeanne Reyneke van Stuwe. Alleen *Hartstocht* heeft kleur, leven, goedgeteekende tooneelen. Maar al haar andere romans zijn langdradige opsommingen van: toen deed zij zus, en toen deed zij zoo, en toen dacht hij weer dat, en daarop meende zij weer dit. - Nooit laat zij ons iets *zien*, iets hooren uit de gesprekken, iets meebeleven, en daardoor begrijpen. *Zij* doceert maar bladzijden-lang voort, en *wij* moeten tevreden zijn met de 'karakter-ontleding', als in een ontleedkundige les. Intusschen is deze methode nog amusant, vergeleken bij de

Dagboek-briefjes-stijl waaruit '*Ik*' is saamgeflanst. Was het Dagboek aardig, schreef 'Ik' een piquanten, leuken stijl, stond er ook maar iets lezenswaardigs in, dan mijnentwege! Zóó echter is het de meest onbenullige kinderpraat, van het meest-onbenullige Haagsche of niet-Haagsche leeghoofd, dat men zich denken kan!

Enfin, ik heb al méér dan genoeg gezegd over dit nieuwste product eener schrijfster, die m.i. haar naam weggooit doordergelijke kinderachtigheden, waarmee zij nu waarlijk *al* te lang bezig is. *Eén* zoo'n mispasje op letterkundig gebied kon er nog dóór. Maar '*Ik*' is nu al het derde afdwalingtje dat zij zich veroorlooft in de richting van niet eenmaal *kinderlectuur* maar, wat erger is, *kinderachtige* lectuur.

Paul Kelver door Jerome K. Jerome. (Vertaald door Henriette Rappard) (uitgave van de Hollandia-drukkerij te Baarn). - Als men van een schrijver een heel bepaalden indruk kreeg uit zijn werk, is het moeilijk hem ineens in een heel ander licht te beschouwen. *Drie man in een boot*' en ook andere dingen, die ik van *Jerome K. Jerome* gelezen heb, gaven mij zoo'n flotte, vlugge impressie, van iemand die de dingen kort, raak, ineens weet te zeggen, dat ik dezen langen, met-ouderwetsche-opschriften boven de hoofdstukken-ingedeelden roman, vreemd aanzie, als iets dat niet behóórt bij den naam van den auteur. - Jammer vind ik het dat de vertaalster die opschriften maar niet wegliet. Die ouderwetsche manier van je vóóraf in een opschrift in te lichten waarover de schrijver

't hebben zal, is storend en inhoudbedervend. En te méér jammer is dit, omdat die inhoud de lezing wel verdient. Het is een boeiende, goed-geschreven roman, waarin sommige heel mooie bladzijden voorkomen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Geachte freule Lohman,

Naar aanleiding van hetgeen U in Uw 'Boekbeschouwing' in 'de Hollandsche Lelie' van 4 Januari 1905, zegt over 'Het Jongetje' van 'Henri Borel,' voel ik mij sterk gedrongen een en ander in te brengen tegen uwe zoo boud uitgesproken meeningen omtrent den hoofdpersoon van genoemd boek.

Het is mij niet te doen om hier de verdediging van den schrijver en zijn boek op mij te nemen, want daartoe voel ik mij noch de bevoegde, noch de geschikte persoon, alléén zou ik gaarne eenige nadere verklaring hebben omtrent eene door U gegeven bewering, die ik ook al meer en m.i. zeer ten onrechte, door anderen heb hooren uitspreken.

U spreekt n.l. van 'het onverkwikkelijk zinnelijke en op "beentjes" en "wangetjes" en "boezempjes" beluste van den *quasi*-onschuldigen Paul.'

Waarom *quasi*-onschuldig?

Aangenomen nu eens dat de liefde van Paul voor 'Het Meisje' werkelijk niet vrij was of zelfs geheel voortsproot uit een vroegtijdige, zinnelijke neiging in hem, zou daaruit dan moeten volgen, dat het kind op zijn vijftiende jaar al niet volkomen rein en onschuldig meer zou kunnen zijn? Zooals de schrijver 'Het Jongetje' geeft was het zich toch in elk geval van eenige zinnelijke neiging geheel *onbewust* en waren zijn *bewuste* verlangens en gedachten omtrent 'Het Meisje' juist heel rein en onschuldig. En wat is er dan voor kwaads of leelijks in den zinnelijken aanleg, dien een wezen van de natuur gekregen heeft, wanneer hij er zelve onbewust van is en zijn ziele- en geestesleven er volstrekt niet door bezoedeld worden?

Leelijk en onverkwikkelijk zou ik Paul hebben gevonden, wanneer hij op zoo jongen leeftijd zich een zinnelijke neiging al bewust was geweest en zich daaraan had overgegeven.

Nù echter moet men 'Het Jongetje' aannemen zóóals de auteur het gegeven heeft, want ù, die van uzelve meermalen hebt verteld, hoe u als meisje van dien leeftijd óók wel over allerlei dingen van het leven hoordet praten, zonder dat u zich er verder over ophieldt en van de ware beteekenis ervan doordrongen werdt, ù zult toch zeker niet willen zeggen, dat Paul zóó onbestaanbaar was, al was hij ook heel bijzonder?

En juist die reine onschuld en het nog geheel staan buiten de lage en leelijke dingen van het leven, ondanks al wat hij zoo hoorde, is m.i. het héél bijzonder mooie in Paul en dàt maakt ook 'Het Jongetje' voor hèn, die het begrijpen en meêvoelen tot zoo'n buitengewoon, heilig-mooi boek. -

Met het oog dus op de velen, die waarde aan Uw oordeel hechten, zou ik het erg gewenscht vinden, als U omtrent Uw bovengenoemd beweren, eenige nadere toelichting wildet geven.

Hoogachtend,

BETSY SIERIG.

Den Haag, 9 Februari 1905.

Antwoord redactrice.

Als gij niet *voelt* het gróóte verschil tusschen *wezenlijke* onschuld, en het zinnenkittelig gespeel met 'boezempjes' en 'beentjes' en 'borstjes' en 'halsjes,' genre *Het Jongetje*, dan bekláág ik U, dat Uw gevoel zoo onontwikkeld en zoo onzuiver is; maar ik zie geen kans U een dergelijke *gevoels*questie met woorden toe te lichten. Zooals gijzelf zegt, *ik* ben niet de eenige, die op dit punt zoo denkt en oordeelt, en ik verwijs U daarom met nadruk naar de nieening van die anderen. (Zoo herinner ik mij b.v. een artikeltje van *van Nouhuys*, naar aanleiding van de liefde in *Borel's* werk, dat ik U zeer ter lezing aanbeveel. Het verscheen indertijd, meen ik, in den *Spectator*.) - Wat ten slotte Uw opmerking aan mijn persoonlijk adres betreft, mijn waarde mejuffrouw, juist *omdat* ik een dóór en dóór onschuldig en rein kind was, zou *ik* een Jongetje van het genre *Paul*, dat zijn vingers niet kon thuishouden, eerder een flinken slag in zijn gezicht hebben gegeven, dan zijn ingegaan op zijn dubbelzinnige handtastelijkheden van beentjes-bevoelen, kousen-uittrekken, enz., enz. Zóó voel *ik* het.

(Over Borel heb ik elders, in het Soer: Handelsblad, en in den onlangs verschenen bundel *Letterkundig Leven* méér uitvoerig geschreven, dan in het enkele door U aangehaalde Lelie-zinnetje.)

II. Arnhem, 27 Jan. 1905.

Hooggeachte Freule,

Met belangstelling las ik de artikelen: Over theosophie, Wat verschillende denkers daaromtrent zeggen. Maar naar aanleiding van hetgeen H. Rider Haggard zegt, meen ik voor mij te moeten protesteeren.

'Eerst komt *de* Christelijke godsdienst.... volgens haar *leerstukken* kwam de man in volmaakten staat op aarde....' enz.

Nu kom ik tot U met de vraag: 'Maar dat zijn toch dingen, die ieder weet, dat ze behooren tot één richting van opvatting van *leerstukken.*

En die leerstukken heeft Christus ons die geleerd?

Op pag. 473 staat: *'Verder komt voorbeschikking op den voorgrond.* (Rom. VIII v. 29-30.)

Ja, geachte Freule, in den Paulusbrief aan de Romeinen komt voor dat gedeelte van vers 29-30. Maar naar aanleiding daarvan durf ik U wel te vragen: '*Zou Paulus zelf Christus' geest wel begrepen hebben?*'

Een paar regels verder staat:

'In deze of die richting, zoo gelooven de meeste *Christenen,* is de bestemming van een eeuwige ziel dan in alle eeuwigheden bepaald.'

Ik heb die plaatsen nog eens weer opgeslagen en ik las **verder:** (Rom. 8 vers 34) en in de Staten-Vertaling van 1618 en 19 lees ik daar: 'Wie **is het**, die verdoemt? *Christus* **is het**, die gestorven is; ja, **wat meer is,** die ook opgewekt is, die ook ter rechterhand Gods is, *die ook voor ons bidt.* Wat een tegenstrijdigheid!

Christus verdoemt en *Chr. bidt voor ons?* Maar als ik bedenk, dat de Staten-Vertaling gemaakt is, *op last* van de Hoog-mogende Heeren der Staten-Generaal van de Vereenigde Nederlanden en volgens het besluit van de Synode nationaal gehouden te Dordrecht in de jaren 1618 en 19, *getrouwelijk?* overgezet, dan komt een weerzinwekkend gevoel bij mij op.

Die dagen van onderlingen strijd werkten niet zeer hartverheffend in werkelijk-Christelijken geest en voor *mij* staat *vast*, dat die heeren vertalers *geen onbevooroordeelden* waren. De *strenge orthodoxie* heeft er steeds een zeker welbehagen in gehad om allerlei punten, zooals de praedestinatie er één is, uit te pluizen volgens *de doode* letter. En wat al *ellende* heeft dat niet gebracht onder het volk. Ik ken er van die geestdrijvers, die tegen ongelukkige moeders durfden te zeggen, dat haar kinderen reeds *verdoemd* waren in haar schoot. Dat is Christus' geest op aarde?

Maar ik lees eene vertaling: 'Het Nieuwe Testament van onzen Heer Jezus Christus in de Universiteit van Leuven bewerkt door bekwame doctoren, uitgegeven bij Jan Moerentorf in 1599,' dus vóór de dagen van 1618 en daar vind ik: Rom: 8 vers 34 en 35:

'*Wie is hij, die verdoemen zoude?*

Christus Jezus, degene, die gestorven **is**, ja ook, die verrezen is, die ter rechterhand Gods is, die ook bidt voor ons. *Wie* zal ons scheiden van de liefde Christus?'

Het staat voor mij vast, dat in deze vertaling Christus' geest *beter* begrepen is, dan in die der *Staten*, want *hier* kan men: *het in twijfel-trekken van verdoeming door Christus* lezen.

Zoo is er geen tegenstrijdigheid. En hoe kan het anders?

Christus, die voor ons bidt, die tegen de overspelige vrouw zeide: 'Ga heen en zondig niet meer!' Christus, de man van *vergeving*, waar hij zegt tot Petrus (Math. 18 vers 21-22) 'Ik zeg U vergeef niet zeven maal, maar zeventig maal zeven maal! Christus zou *kunnen* verdoemen?

Neen! Christus zegt: 'Komt **allen** tot mij, gij die vermoeid en beladen zijt, en ik zal u rust geven!'

Neen, voor mij staat het vast, dat we in dezen tekst, *als* in zoovele andere te doen hebben, met een *kerkelijke opvatting*: met de opvatting van menschen, die zich *Christenen noemen*, maar die het **niet** zijn, menschen, die de groote, alles omvattende, ontfermende liefde van den grooten Christus niet begrijpen.

Arianus was een waar Christen, die Christus begreep, maar het concilie van Nicaea, dat hem veroordeelde, was anti-christelijk, onder invloed van den heidenschen keizer

Constantijn en *reeds daar* heeft men een katholieke kerkleer in de plaats gesteld van het *ware* Christendom.

Ziet ge, waarde Freule, dit moest me van het hart bij het lezen van de *onderschatting* van het Christendom; want ik noem het een onderschatting als men, zooals ook Rider-Haggard en andere theosofen doen, het Christendom verwijten gaat maken, die niet rechtvaardig zijn.

Het *naam*-Christendom, ja, dat is *verschrikkelijk!* maar het reine, hoogopgevatte ideaal van den grooten Meester zal steeds onaantastbaar zijn!

Hopende, dat U zult goedvinden, dit een plaatsje af te staan in Uw blad, blijf ik met de meeste achting

Uw dienstw: dr.

A. JONGERIUS JR.

Noot-redactrice.

Heel gaarne plaats ik dit artikel van den geachten inzender. Ik kan er niet genoeg op wijzen, dat het *naam*-Christendom, en *alleen* het *naam*-Christendom, zoozeer mijn verontwaardiging wekt. Voor een eerlijk geloof, een geloof van daden, een geloof dat zichzelf gelijk blijft in handel en wandel kan ik slechts onverdeeld sympathie voelen. M.i. heeft de menschheid, om niet onder te gaan, noodig: *Geloof*, éérlijk *Geloof.*

Z. s.v.p. *Ter bespreking toegezonden*, in ditzelfde nommer

III.

Geachte Redactrice,

Is 't mij geoorloofd eene opmerking te maken naar aanl. van eene uitlating van den heer Chr. van Abcoude, waar hij, een arm gezin bezoekende, zich verbaast over het geloof van den man, die ondanks zijn armoe zóó kan bidden? Hij stelt o.m. de vraag: ‘wordt het er in geranseld, of hoe is 't?’ Nu verbaast mij eenigszins deze vraag.

Wie een weinig op dit terein van het kerkelijk leven thuis is, weet hoe moeilijk het bidden is in 't publiek of ten aanhoore van enkelen.

Natuurlijk zal het wel waar zijn, dat veel predikanten ook hun gebed van buiten leeren, en met terzijdestelling van huichelaars, is het algemeen bekend, dat bidden, waarachtig bidden iets is, dat een mensch niet zoo maar kan.

Zelfs vast-geloovige menschen kunnen het wel in hun binnenkamer, maar om nu te bidden zooals ons die man wordt geschilderd en gelijk er velen zijn: zie dit is iets, dat er nooit door de bekwaamste predikers ingeranseld worden kan.

Juist om de verwondering van den heer van Abcoude, wilde ik zijne twijfelachtige uitdrukking eenigszins ontleden.

Dit is toch immers het verbazende in het oprecht geloof, dat het ondanks tegenspoed en armoede vertrouwt op den onzienlijken God,

die het wèl zal maken, die onze afdwalingen straft en vergeeft.

En dan vermindert voor ons het ongelooflijke van deze verbazing.

Paulus zegt ergens in de Brieven, waar hij het heeft over 't groot aantal getuigen, hoe er velen zijn in stukken gezaagd en op allerlei andere wijzen gedood, verbrand, voor de wilde dieren geworpen enz., hun geloof behielden dies ondanks. Juist hierin blijkt het bovenmenschelijke van oprecht geloof.*)

Met ranselen verkrijgt men niet dergelijke resultaten.

Hoogachtend
Uw. dw. dr.
J.B. NAAKTGEBOREN.

Brieven uit Parijs. V.

De Parijsche Hallen.

Het klassieke gezegde, dat de tijden veranderen en wij, stervelingen met hen, is maar al te waar. Men bemerkt het vooral, wanneer men als bewoner eener metropolis, deze voor korten tijd gaat verlaten, om zich dan ten eenenmaal weder in die zee van groot-stadsgewoel te slingeren. Wat er al niet gebeurd is in die luttele weken, dat ik Parijs den rug toekeerde! Vooreerst het oude boerinnetje van Montélimar, de moeder van president Loubet gestorven, een feit, dat genoegzame ontroering in de Fransche landen teweegbracht, dan de verwisseling van ministerie, het heengaan van den ouden, maar toch nog kranigen Combes, de verschijning van Rouvier, den vorst der financiers en deze twee hoofdschotels geëncadreerd door gerechten van ietwat minder kaliber, zooals aan-stukken-gesneden vrouwspersonen, bommen zaaiende anarchisten, de alledaagsche drama's van onze zoo donkere ville lumière.

Men duide 't mij evenwel niet euvel, wanneer ik deze evenementen ditmaal niet de revue laat passeeren, men bespare mij voor heden het reciteeren van het honderd en zooveelste bedrijf van de zoo langdradige Syveton-affaire, een echt spel van den huiselijken haard, het draadje voor draadje afwikkelen van het Hull-incident, later hoop ik nog eens op deze, nu reeds oude nieuwigheden terug te komen, naderhand u 't een en ander mede te deelen van de politiek in Frankrijk, van de publieke opinie, die voor een aanzienlijk deel het huidige ministerie geen lang leven toedenkt, maar Combes terugverwacht, Combes machtiger dan ooit te voren en zeker dan te zullen zegevieren.

Vandaag wend ik den steven van mijn penne-schip naar andere oorden, u, mijne lezers, nog niet bekend en toch zoo waard U vrij uitvoerig beschreven te worden, ik zal U naar een zeer interessant gedeelte der Seine-stad voeren, het eigenlijke hartje der metropolis of zooals de geijkte term luidt: ‘le ventre de Paris’. In Uw verzameling Zola'sche werken zult ge een boek vinden, dat denzelfden titel draagt, een boek, voorzeker lezenswaardig, doch niet tot de meest gelukte en voornaamste pennevruchten van den meester behoorend. Emile Zola oordeelde den buik der

*) Nood red:
Ik ben dit geheel eens met den inzender.

lichtstad, het kwartier der Parijsche Hallen, een uitgezocht terrein voor een zijner romans en verwondering mag deze keuze allerminst verwekken, waar toch dit stadsdeel op één lijn gesteld kan worden met het artistieke Montmartre en het Quartier Latin, de uitgestrekte wijk, waar de Fransche student leeft, werkt en zich bovenal het hart laat verwonden door de altijd doeltreffende Amor-pijltjes. Ja, liefhebbers van sensationeele eigenaardigheden en rariteiten, wier bestaan slechts nauwkeurig speurende bezoekers bekend is, van hoogst exentrieke volkstypen, zooals men ze nergens elders aantreft, zal het Hallen-gebied nog grooter voldoening schenken, mede door het ietwat lugubere, dat aan eene zoodanige nachtelijke expeditie verbonden is.

Want wil men volop genieten, dan dient de nacht benut en voor een enkel etmaal het geregeld leven opgeofferd. Het volk der Hallen heeft zijn eigen bestaan, geheel verschillend met dat zijner medemenschen. Waar wij toch over 't algemeen onze legersteden verlaten, wanneer het gaat dagen in het Oosten en de zon haren purper-gloeienden kop langzaam boven de kimme verheft, als het trilt van echt leven in de natuur, daar raast integendeel in zenuwachtig rumoerigzijn de struggle for existence in de Hallen, werkt men met onverdroten ijver, lang voor dat de haan zijne eerste morgenzangen door het luchtruim kraait. Men meene evenwel niet, dat Mercurius den ganschen dag op een oor ligt te rusten om te bekomen van

de nachtelijke vermoeinissen, neen, ook dan wordt er gehandeld, meerendeels echter en détail en komt de Parijsche huismoeder hare inkoopen onder de gevaarten van plomp zwaar ijzer doen, doch des nachts, wanneer de dreunende tonen der St. Eustache tot viermaal toe zeurend uitzingen boven de in diepe rust verzonken menschenmassa, dan viert de handelsgod hoogtij en doet hij als 't ware het dooreen krioelende volk inademen die reusachtige zucht naar verdiensten en voordeel.

Reeds in het begin der Rue Montmartre, die regelrecht naar de marktplaats leidt, schijnen ze u tegen, de witgloeiende, angstig flikkerende electrische ballons onder de ronde, logge Hallen-omkoepeling. 't Is als een geweldige fatale brand, daar vlak voor u, die opzendt naar hoogere luchtlagen den onheilspellenden vuurgloed zijner lekkende vlammen. De Rue Montmartre is gevuld met lieden van allerlei slag, hetwelk een vreemd gezicht oplevert in dit nachtelijk uur; de schaarsche gasvlammetjes in de ettelijke kleine kroegjes werpen een armzalig schijnsel op het houten plaveisel der straat. Daar in die taveernen en zooveelste klasse nachtrestaurants hokt nu het mindere volk der Fransche hoofdstad, treft men zelfs de Parijsche Apachen aan, straatroovers en vuige dieven, welke als nachtvlinders te voorschijn gekomen uit hunne schuilhoeken onder de Hallen, eerst eenige uren rond-fladderen in de sombere bars en koffiehuizen, alvorens op eenzame, slecht bewaakte plekken, hunne slachtoffers te gaan zoeken en zooals Bruyand zegt, door de beruchte ‘Coup du père François’ het leven uit de aangevallenen en het geld in hunne broekzakken te tooveren. Die ‘Coup du père François’ wordt meestal door drie individuën uitgevoerd; een der bandieten wurgt den laten, zich van niets bewusten wandelaar door het vaardig lanceeren van een strik om diens hals, trekt het reeds half verdoofde lichaam achterover, terwijl de beide assistenten, al even handig de porte-monnaie tot den laatsten penning leegschudden.

't Behoeft voorzeker niet gezegd, dat men groot gevaar loopt, een dergelijk lot te ondergaan, indien men zich onder deze ellendelingen mengt, doch al even gevaarlijk is het, van een der in de Rue Montmartre, voor die kroegen gestationneerde fiacres, die voor het meerendeel ongenummerd zijn, gebruik te maken, daar zeer dikwijls op zulk een ritje een geducht tolgeld geheven wordt. De laaghartige koetsiers houden zich inderdaad slecht aan het opgegeven adres, maar voeren den argeloozen reiziger tot ver buiten de fortificatiën van Parijs, om daar, met behulp van geposteerde bondgenooten, den gewetenloozen aanval te doen en, als bestond er geen achtste gebod, hun roof- en moordlust naar harte bot te vieren.

Op Uwen tocht naar de Hallen passeeren U telkens met groenten en vruchten beladen karren, die uit de omliggende plaatsjes ter markt komen, getrokken door droomerig-voortsukkelende paarden, terwijl boven op den wagen, tusschen kool en worteltjes de voerman, kalm, ongestoord rust in de armen van den tweelingbroeder des doods. De trouwe rossinanten weten terdege den langen weg te vinden, dien zij iederen nacht weer afleggen. Bij aankomst wordt terstond met het afladen begonnen en rangschikt de landman zijne waren in lange, veelkleurige rijen, die een alleraardigst effect maken in het helle schijnsel der electrische lichten.

Doch 't is nog vroeg, Morpheus hult nog het Hallengebied in dichte nevelen, 't is rustig, kalm alom. Af en toe aanschouwt het oog armzalige gestalten, die langzaam voortstrompelen, oude, vuile bedelaars, met grijzenden baard, den van ouderdom groen, verfrommelden hoed diep in de oogen, hunne magere handen als roofdierklauwen naar U uitstrekkend en op huilenden toon onderdanig bedelend:

‘Ah, mon prince, donnez-moi deux ronds pour aller coucher.’ Met die twee ‘ronds’ worden stuiverstukjes bedoeld, welke inderdaad den armen sterveling dezer buurt in staat stellen, binnenshuis den nacht door te brengen. Men heeft dan in eene slaapinrichting het recht, aan een lange tafel aan te zitten en daar met het hoofd in de handen eenige uren, in vrij ongemakkelijke positie te dommelen. Andere, fijnere Etablissementen verschaffen voor vijf sous het geëerde publiek nachtrust tot vijf uur 's morgens en voorts als ontbijt een bord soep. En toch zijn deze asylen voor die dood-arme wezens, logeant, zooals Lafontaine in zijne fabel ‘Le Trésor et les deux hommes’ zegt, le diable en leur bourse, bepaald eene niet iederen dag te genieten luxe; hoeveel zijn er toch, die met nog minder toe moeten komen, hoeken van straten, waar zij eenigszins voor wind en regen beschut zijn, als hunne legerstede verkiezen en daar terneer liggen, als ruïne van het vroegere mensch-zijn, als aanklacht tegen

de maatschappij ten toonbeeld van nijpende, alles overtreffende armoede.

Een der meest beruchte slaaphuizen is de ‘auberge à 4 sous’, geëxploiteerd door het eerbare echtpaar Fradin. 't Is een smal hoog huis van vijf verdiepingen, waar van acht uur 's avonds tot 6 uur 's morgens voor den reeds bovengenoemden sou, iederen nacht een leger Adamskinderen zijne tenten opslaat en den philantropischen waard de dagelijksche, schier ongelooflijke som van 4 à 500 frcs. doet verdienen. De gansche woning, van den ruimen kelder tot vlak onder de hanebalken, is als slaapstêe ingericht, lijkt evenwel den oningewijden bezoeker eerder eene school toe, daar het oog slechts rijen tafels en banken ontdekt. Men kan zich de atmosfeer voorstellen, die in dit armzalige krot heerscht, waar iederen avond de vuilste zich nooit wasschende of reinigende lieden zich opeenhoopen, verzamelplaats der meest verwoestende en besmettelijke ziekten. Vooral in den winter is het geheele huis bezet, geen plaatsje vrij, tot zelfs op de smalle, onaanzienlijke trappen en in de kelders hoort men het gesnork der geachte clientèle.

En wat voor schepselen hier al niet te samen komen? De fiacre-koetsier ligt er naast den camelot, de ongelukkige, schraalbedeelde Hallen-arbeider naast den Parijschen straatroover. Men ziet er bleeke, lichamelijk uitgeteerde knapen, met smal gelaat en diepverzonken oogen, pijnlijk blauw omkringd, kinderen van nauwelijks tien jaren, die opgaan en leven in de liederlijke taal van oude, afgeleefde grijsaards. Metselaars en andere werklieden verzamelen er nieuwe krachten voor den dag van morgen en frequenteeren uit een oogpunt van spaarzaamheid deze goedkoope gelegenheid, doch ook dwaalt daar het wezen rond, dat aast op de luttele koperstukken in de broekzakken zijner lotgenooten en cynisch lacht om een daar ter plaatse aangebracht bord, waarop met reusachtige woorden: ‘Méfiez-vous des voleurs,’ eene eenigszins ironische waarschuwing in dit oord van roof en diefstal voor diegenen, welke het eigendomsrecht eerbiedigen en zichzelven dus ook niet gaarne de dupe eener zakkenrollerij zien.

Wanneer de nacht zachtkens gaat vervloeien tot dage-stonden, verlaten de gasten in bonten optocht hun gastheer en ega, zich mengend onder de menschenzee, welke rondom de Hallen wemelt. Dan heeft daar de drukte haar toppunt bereikt; door de smalle gangetjes, welke stapels ooft, groenten etc. vrijlaten, verdringen zich de opkoopers, luid geschreeuw van loven en bieden vervult de lucht, kerels met eigenaardig gekleurde mutsen getooid en groote manden op den rug zwoegen heen en weer, gretig de handelaren bijstaand in het verzamelen hunner waren. Op het uitgestrekte plein St- Eustache liggen op een mollig kleed van stroo peren, appels, knollen en wortels uitgespreid, waarachter de grijzige, in breed witte omslagdoeken gewikkelde hoofden der boerinnen vroolijk te voorschijn gluren. En onder de forsche koepels der markt verheffen zich in keurige orde de verschillende stalletjes, waarvoor zoo straks het publiek zal heen en weer drentelen; allerhande levensmiddelen zijn hier voorradig, een reusachtige berg ter voeding eener wereldstad.

De eigenlijke Hallen zijn in 1851 door den architect Baltard gebouwd. Zij omvatten tien pavillons, ieder in het bezit van 250 étalages, welke eene grondoppervlakte van 4 M. beslaan en te huur zijn voor twintig centimes per dag. Een gering tarief dus, dat evenwel door den grooten voorraad kraampjes voldoende winsten afwerpt. Het deel aan den linkerkant bevat het vleeschpaviljoen, waar de slagers, in bloederig linnen gekleed met lange messen tusschen de rood-vlekkige vleeschmassa's zich bewegen, voorts de afdeeling wild en gevogelte, die ons levend en reeds geslacht

pluimgedierte in grooten getale toont. Op andere plaatsen vindt men den boter- en kaasvoorraad, weer verder waarschuwt de neus de oogen reeds, dat men de vischmarkt nadert.

Tusschen de verschillende afdeelingen heeft men 15 M. breede en hooge overdekte straten aangelegd, terwijl de kelders, de zoogenaamde Sous-sols, verdeeld in 1200 compartimenten, eveneens de diverse handelslieden ten dienste staan, welke er hunne voorraden opstapelen en in ruime ijskasten voor bederf vrijwaren. Het verblijf in deze 3.80 M. hooge gangen is verre van aangenaam, ze doen ijzingwekkend koud aan in hunne grillige vormen; toch vertoeven er nog tallooze menschen, welke er hun ambacht uitoefenen. Aan groote tafels wordt eene buitengewone massa boter bereid, de aangevoerde voorraad wijn wordt er versneden, terwijl ook de slachtplaatsen van het kleinere vee en de keurinrichting der eieren, waar men ongeveer 1500 stuks per uur aan een

nauwkeurig onderzoek onderwerpt, zich hier bevinden.

De Hallen voorzien in alle behoeften der Seine-stad, ze zijn de groote fourageschuren, die het middel tot instandhouding van eenige millioenen levens bevatten. Gelukkig diegenen, welke zoodanig met aardsche goederen gezegend zijn, dat zij mogen nemen van dien telkens weer aangevuld wordenden voorraad, putten kunnen uit eene bron, die nooit zal uitdroogen. Doch hoevelen staan daar niet opeengepakt, voor die somber-grijze gebouwen, loerend naar de massa's daarbinnen, watertandend in onmachtig-zijn. Ze sluipen rond, daarbuiten, die tot geraamte verteerde wezens, in gierenden stormwind en kletterende regenstralen, ze zien dat alles door de sterke ijzeren traliën, ze loeren naar de hompen rauw vleesch, het voedsel voor anderen bestemd, terwijl in hen brandt dat koortsachtig, stekend gevoel, dat een leege maag veroorzaakt. Ja, al is voor velen het Hallen-terrein een uitgezocht luilekkerland, voor den zoon van het Quartier, die er leeft zijn leven van langzaam wegkwijnen, wetten die volgepropte magazijnen nog meer het toch reeds scherpe zwaard van den honger.

Van armoede zal ik U in mijn volgenden brief vertellen; dan dalen wij af naar de holen onder de groote marktplaats, waar het meest beklagenswaardige deel der Parijsche bevolking leeft, waar nooit een zonnestraal doordringt, 't is van diepe, jammerlijke ellende.

Paris, 4 Febr. 1905.

LEO LAUER.

Taak. Uit het Kinderleven.

Heelemaal alleen in het ruime schoollokaal zat kleine Jet op de achterste bank.

Ze moest schoolblijven.

In de handwerkenles hadden zij taak opgekregen, en zij, Jet alleen was er niet meê klaargekomen.

Zij had zitten praten met Annie, over tante Betsy, die de volgende week met Bob, het driejarige neefje zou komen logeeren.

Annie had geluisterd, van ‘ja’ geknikt en doorgehaakt, maar Jet, die kleine babbel kwam telkens zóó onder den indruk van haar eigen verhaal, dat zij uit louter geestdrift over Bob's leuke heldendaden vergat verder te haken.

Toen nu de juffrouw na de les vroeg, wie klaar was met de vijf toeren, hadden zij allemaal haren vinger opgestoken - behalve Jet.

Na twaalven moest zij nu voor straf nog twee toeren er bij haken - en juist zulke lastige.

Ze had het heel naar gevonden school te moeten blijven en toen Mien en Toos haar voor het naar huis gaan van uit den gang toeriepen, dat zij maar niet op haar zouden wachten, omdat het te lang zou duren, kwamen bij kleine Jet de tranen in de oogen.

Ze begon met koortsachtige haast te haken, tellend zachtjes: ‘vijf lossen twee stokjes - drie lossen en twee stokjes’, maar ondertusschen luisterde zij naar het getrappel en gedraaf van al die kindervoetjes, klein als de hare, en ze hoorde het gelach, het gestoei, gegil, en gepraat, waarvan de geluiden van uit den gang, tot in het verlaten schoollokaal, doordrongen.

Langzamerhand werd het stil!

Nu waren alle kinderen naar huis, behalve die enkelen, die evenals zij moesten schoolblijven.

Door het venster kijkend, zag zij in het lokaal van de vierde klasse, dat gescheiden was van het hare door een sombere binnenplaats, met hoogopgetrokken wit-gepleisterde muren.

Er stonden een paar juffrouwen te praten en heel ver van elkander zaten twee meisjes in de bank.

Even kijken wie het waren! -

O, ja, ze zag het al!

Phietje Metelkamp en Toos van Dongen!

Die moesten zeker ook schoolblijven.

Zouden ze ook hare taak niet afhebben?

Jetje legde even haar haakwerk neer en ging in de bank staan, om eens precies te zien wat die meisjes in het andere lokaal deden.

Ze schreven beiden.

‘Zeker strafwerk - gepraat of brutaal geweest, dacht Jet, en ze begon weer te haken, twee lossen, vijf stokjes, twee lossen....

Zóó bleef ze een poosje stil doorhaken, totdat het haar op eens te binnen schoot, dat zij heelemaal vergeten had Mien te vragen, hoe zij wel hare nieuwe jurk vond!

Ze lichtte haar witte stijf-gesteven schort op om de jurk, die zij vandaag voor het eerst aanhad nog eens te bekijken.

'Beeldig' vond zij dat licht-blauw met al die fijne vouwtjes erin, en met al die smalle bandfluweeltjes opgemaakt.

Zóó moest zij haar portret toch eens laten maken!

En in hare verbeelding zag kleine Jet al het vierkanten kartonnetje, waarop zij zou staan.

Ze had schik in zichzelf om de blauwe jurk met de zwarte fluweeltjes, die haar zoo aardig stond, en om haar blond haar, dat ze opgenomen droeg met een licht-blauw strikje op zij vastgestrikt.

Ja, haar portretje zou bepaald heel lief worden.

Misschien zette de photograaf het wel voor het venster.

Ze lachte nu vol stille blijheid, omdat de menschen het dan allemaal zouden zien en zeggen:

'Wat een snoeperig portretje is dat!'

'Wie is dat aardige kindje?'

Ze moest nu maar weef gauw verder gaan haken.

Vervelend toch zoo'n nachtzak!

Nog maar anderhalve toer en ze had hare taak af.

Twee stokjes - drie lossen - twee stokjes - vijf lossen.

Ze begon nu een beetje honger te krijgen en ze verlangde naar thuis, om de lekkere boterhammen en het glas melk het meest.

Wat was 't hier toch doodstil!

Geen enkel geluid hoorde ze.

Wat griezelig toch om hier alleen in zoo'n groot lokaal te zitten!

Waarom kwam juffrouw Revers ook niet eens kijken hoe ver zij met hare taak was?

Als zij haar eens had vergeten?

Jetje's lipjes trilden even bij die gedachte, en in hare oogen schoten een paar traantjes.

En als de juffrouwen eens allemaal weggingen, en de deur achter zich sloten, dan kon zij er heelemaal niet uit.

Och neen, ze moest nu niet zoo kinderachtig zijn!

Verbeeld je een meisje van haast zeven jaar, dat huilt omdat zij moet schoolblijven!

En beknorrend zei ze tegen zichzelf:

'Foei Jetje, hoe kan je nu zóó flauw zijn, voor zoo'n groote meid!'

Met koortsachtige haast ging zij weer aan het werk, en haakte een tijd lang door zonder op te zien!

De tweede toer was af, nu nog de laatste!

Twee lossen - een vaste - twee lossen een stokje - - -

Op haar mooi rond gezichtje kwamen gloeiende plekjes van ijver, en vastgesloten hield ze de roode lipjes dicht. De bruine oogen tuurden onafgebroken op het haakwerk, en op de mollige vingertjes kwamen rood-achtige streepjes, waar het haakpennetje steunde, of de scherpe draad langs sneed.

Maar na een poosje wipte ze met een blij sprongetje de bank uit, en met een triomphantelijk lachje borg zij het haakwerk in den lessenaar.

De taak was af!

Ze keek nu door het venster naar de andere klasse.

Er was niemand meer!

Wat nu te doen?

Wachten tot Juffrouw Revers bij haar kwam?

Welneen, dan kon ze wel tot twee uur blijven zitten, want natuurlijk had zij haar heelemaal vergeten!

Ze stapte bedaard de gang in, rekte zich op de teentjes staande uit om haren hoed van de kapstok te krijgen, en hing er haar wit geborduurd schortje voor in de plaats.

Toen holde zij, als een losgelaten jong hondje, de gang door, langs het lokaal der derde en vierde klasse, en juist was ze aan het voorportaal toen de directrice haar tegenhield.

'School moeten blijven, kleintje?'

'Ja, juffrouw!'

'Zeker gebabbeld, hé?'

'Ik had mijn taak niet af,' klonk het deemoedig.

'En is ze nù af?'

'Ja, juffrouw!'

'Ga dan maar gauw naar huis, 't is al half een en je zult wel trek in je boterhammen hebben.'

'Nou, òf ik!' lachte Jetje, en weg was ze - de deur met een harden slag achter zich dicht trekkend, zonder de directrice den tijd gegund te hebben, klein Jetje nog even voor oogen gehouden te hebben, dat men zich reeds op school moest wennen altijd de opgegeven taak af te hebben. Dat oefende plichtbesef, maar Jetje was al haast thuis.

STELLA MARE.

Van Jong Leven. Ontgoocheling.

T gouden zonlicht scheen door d'oude boogvensters, speelde door Thea's krullend haar, deed het zilver en kristal op tafel hel opblinken, vroolijk licht tooverend in de eetzaal, waar het somber was van veel antiek eikenhout en donker behang.

Na 't gebed, waarbij de gastvrouw in gedachten verzonken wat langer dan gewoonlijk het hoofd gebogen hield en Herman het profiel van Thea, zijn nichtje, die peinzend naar een oud schilderij keek, bestudeerde, terwijl de livreiknecht van het eene been op het andere schoof, was het even stil gebleven.

Toen de scherpe stem van de oudste logée: ‘Is het waar, wat ik vanmiddag bij Hermine hoorde, dat de oude Mevrouw Van Voorde door haar schoondochter zoo “indigne” behandeld is geworden?’

En Mevrouw de Vere zwak protesteerend: ‘och, Emilie, indigne, ik weet niet - de oude Mevrouw was bezig haar kapitaaltje op te gebruiken; effect na effect was reeds verkocht, toen is de schoondochter tusschenbeide getreden, men zegt, wel niet heel aardig, maar nietwaar, tout savoir....’

‘Ja, tante’ viel Herman in ‘'t is volkomen waar, wat verteld wordt, de lieve Mevrouw Van Voorde heeft hare schoonmama als 't ware het huis uitgezet, hare antieke meubels en oud porcelein voor zich gehouden, - ze staan nu op haar boudoir -, de villa te huur gehangen en het oude mensch op twee kamers in de Nieuwstraat gezet.’

‘En hoe vindt Mr. Van Voorde dat wel?’

‘Ja, tante, wat zal 'k U daarvan zeggen, hij zal 't licht beroerd vinden, maar kan er niet veel aan doen, het geld komt van haar, hij heeft zelf niets en zij is een echte ‘kat’, (‘canaille’, dat hem op de lippen gezweefd had, hield hij wijselijk met een blik op zijne moeder voor zich.)

‘Ik hoorde, dat de oude mevrouw ziek van verdriet is.’

‘Ja, dat kan licht waar zijn; nu maar zoo heel lang zal ze wel niet meer leven - ze is vijf en tachtig.’ En hij schonk zich een glas wijn in en ging met jongensblague voort: ‘Overigens een uitstekend mensch die Mevrouw Van Voorde, de jonge, bedoel ik’.

Thea had zwijgend geluisterd; even had ze de lippen krampachtig op elkaar geklemd en haar oogen hadden zich verwijd, terwijl haar hart inkromp, zich voorstellende de arme 85jarige vrouw door hare kinderen onmeedoogend behandeld. Nu keerde ze 't hoofd om met de plotselinge beweging haar eigen en de oogen half verschrikt, kijkend in de zijne:

‘Ken je haar dan, Her?’

‘Of ik haar ken? wat goed, ik kom er veel aan huis, 't is er bijzonder gezellig; zij is een alleraardigste gastvrouw en geeft hier den toon aan, de geheele eerste societeit komt er - goed gezelschap, excellente wijn, wat wil je meer?’

Met minachting wendden zich de oogen af en er was angst in haar stem, toen ze vroeg: ‘Kent u ze ook, tante, komt ze hier aan huis?’

‘Ja zeker, lieve; vroeger toen de meisjes nog niet getrouwd waren kwam ze hier heel veel, en nu ook nogal eens op mijne jours.’

Toen kon Thea zich niet langer inhouden; het heete bloed steeg haar naar 't hoofd en hartstochtelijk kwam het er uit: ‘Hoe is het mogelijk; ik, ik zou liever met mijne schoonmaakster aan één tafel eten dan zoo'n mensch in mijn huis te ontvangen!’

Eene pijnlijke stilte was na hare woorden ingetreden. Thea keek verlegen op haar bord, nu wel spijt voelend over hare heftigheid, maar toch voldaan.

Douairière de Vere vond het beter niets te zeggen; ze hield niet van disputeeren, dat was geen ‘ton.’

Op Herman's lippen zweefde een antwoord, maar het binnenkomen van den knecht maakte een eind aan alle verdere repliek.

Thea wierp een laatsten blik in den spiegel; ze droeg een licht-zijden blouse en wit laken rok, haar beste pakje, dat ze thuis droeg op concerten en andere feestelijke gelegenheden; ze was voldaan over zichzelve, door de nieuwe, afhangende witgazen fichu had ze behendig een vlek in de voorbaan gemaskeerd - haar gesteven katoenen onderrok ritselde als zijde, terwijl ze plechtig de breede trap naar beneden liep, den stijven knecht voorbij de zaal in, waar tante juist even voor haar ruischend in zwarte zijde was binnengetreden en een laatsten blik over de theetafel liet gaan.

Buiten scheen de Junizon in alle heerlijkheid - Thea wierp een verlangenden blik

naar buiten, terwijl ze luisterde naar tante's instructies - veel liever was ze nu op de heide of met een boek in het bosch of wel makkelijk achterover leunend rijdend tusschen golvende korenvelden, maar ze had beloofd thee te schenken op tante's jour en hoewel voorgevoelend een langen, saaien namiddag, was ze nieuwsgierig naar tante's kennissen - ze hoopte, dat er nu maar veel zouden komen.

Maar toen de eerste dames gebracht door elegante coupés, ruischend van zijden onderrokken 't salon inkwamen en zij een stijve buiging, een neerbuigenden handdruk opving, voelde ze zich even heel nietig en eenvoudig, burgerlijk eenvoudig en wat verlegen voelde ze zich in dien kring van vreemden.

Doch ze schudde met geweld dit gevoel van zich en ze trachtte nu zich te mengen in het gesprek, 't futiele gesprek van onwetende, in nietigheid opgaande menschjes, tot ze op eenmaal met de intuïtie aan vrouwen eigen eene verwante ziel voelde in een der laatst binnengekomenen, een jong vrouwtje.

En zooals alleen vrouwen dat kunnen, waren ze in korten tijd in vertrouwelijk gesprek gewikkeld, beiden voelend te staan buiten dezen kring van angstvallig would-be aristocratisch gedoe. En ze voelde zich weer heel alleen toen de jonge vrouw afscheid nam, nageoogd door den kring van dames.

‘Het nieuwe doktersvrouwtje’, legde tante uit, ‘een lief eenvoudig menschje, geloof ik.’

‘Wie is zij - van zichzelve?’ vroeg een oude dame, die haar terwijl ze het bordes afging door den face à main nakeek.

De douairière noemde een onverschillig klinkenden naam, waarop de face à main zakte en de eigenares zich licht geërgerd voelde, dat ze zich geïnteresseerd had voor een burgerlijk wezen.

Het binnenkomen van nieuwe bezoekers bracht wat afleiding en Thea was dankbaar haar plaats bij de theetafel weer even te kunnen innemen. Terwijl ze inschonk en de knecht op zilveren blad de kopjes ronddiende, bestudeerde ze de nieuwgekomenen: eene bleeke nerveuse vrouw, die dadelijk door tante in beslag genomen werd, een grooten zwaren man met rood gezicht en dikken hals, die in plooien over zijn boord viel; zijn grove, ruwe stem vulde de zaal.

Wat een vulgaire man, dacht ze; (later hoorde ze, dat hij een charmant mensch was) en met weerzin nam ze naast hem plaats en moest toelaten, hoe hij haar ‘Freule’ noemde (o, ze haatte dat, ze was immers voorgesteld als Juffrouw Van Doorn) en haar uit de hoeken zijner schelvischoogen brutaal aankeek. Koel, uit de hoogte beantwoordde ze zijne banale vragen en voelde zich ver licht, toen hij zich mengde in het algemeene gesprek.

En op eenmaal kwam de gedachte aan thuis, waar het nu ook haar moeder's ontvangdag was, bij haar op - wat was het dan altijd gezellig bij hen op die dagen, wanneer ze thuis bleven om de kennissen te zien; dan schonken ze thee, zij of haar zuster en ze gaven de kopjes heel gemoedelijk door; ook het trommeltje met koekjes ging van hand tot hand. 's Winters zaten ze dan in een grooten kring om den haard, 's zomers in de serre of wel in het tuintje, terwijl er een gezellige toon heerschte. En ze moest even lachen, vergelijkende den heterogenen kring harer vrienden, bij tante's conform naar één model gevormde kennissen. Ze dacht aan haar moeder, die zonder eenig vertoon van would-be chic, het den gasten aangenaam maakte, aan haar oude vriendin, de zeventigjarige dame, die zich nog voor alles interesseerde en zoo goed op de hoogte van haar tijd gebleven was, aan de jonge meisjes, die van tennisveld,

college of volkshuis komende, even bij hen kwamen aanwippen om een gezellig praatje en een kopje thee, aan de gezellige tante, die zelden ontbrak, aan haar geleerden man, die eens met overschoenen was binnengekomen en vertrokken was met de jas aan van een ander, aan de getrouwde zuster, die altijd druk, zich even kwam vertoonen, en wat vroolijkheid bracht en achterliet, aan al die vrienden, die zoo weinig correct, maar zoo heel gezellig en hartelijk waren.

Ze werd weer tot de werkelijkheid teruggeroepen door de hooge stem van een dametje, dat tot nu toe met niets anders dan een schel affectatielachje aan liet gesprek gecontribueerd had. Op benepen toon kwam het er uit: 'is het waar, dat Mijnheer De Velde gaat separeeren?', waarop de onuitstaanbare, vulgaire man verwonderd: 'Maar, Freule, weet U daar nog niets van?'

En de Freule, die gister nog het schandaal van A tot Z besproken had, lachte even geniepig; toen keek ze quasi onschuldig met vragenden blik naar haar buurman.

Doch het binnentreden van de Van Voordes gaf eene andere wending aan het gesprek.

Zij, eene groote vrouw in kostbaar kanten kostuum, een mooi, maar koud en hard gezicht, dat nog jong scheen onder den grooten ronden hoed, hij een officier in politiek, heel correct, heel onbeduidend.

En Thea, die even een paar woorden met hem gewisseld had, keek nu zwijgend voor zich; ze voelde tante's blik op zich en begreep, dat ze nu spreken moest tegen Mevrouw Van Voorde, die naast haar zat, en ze deed zich geweld aan om op conventioneelen toon te zeggen: ‘Ik hoorde, dat U een tijd in Delft gewoond heeft, vondt U het er nogal prettig?’

‘Pardon!’ klonk het op onverschilligen toon terug.

Thea herhaalde haar vraag, inwendig kokend.

‘O, pardon, neen ik heb er niet gewoond, mijn man is er.... eenigen tijd in garnizoen geweest; ik ben toen hier blijven wonen.’

En Mevrouw Van Voorde wendde zich af; ze vond die logée niet sympathiek, en Thea ademde weer ruimer op aan de theetafel, met opzet deed ze heel langzaam luisterend naar de gesprekken. Ze hoorde Mijnheer D's ruwe stem boven alles uit, hij sprak nu tot Mevrouw Van Voorde. ‘En, Mevrouw, hoe maakt uwe dochter het, ze zal nu zoowat volwassen zijn, komt ze dezen winter uit?’ En 't antwoord terug op ijskouden toon: ‘Marietje is nog geheel een kind, ze zal nog wel wat jaren op school blijven.’

En terwijl Mevrouw Van Voorde aanstalten maakte om te vertrekken, ze maakte nooit lange bezoeken, boog zich hare beste vriendin over tot den Heer D: ‘dat was een zwak punt, dat u daar aanraakte, Constance heeft geen veine vandaag’ en Mijnheer D's grove lach klonk weer door 't vertrek.

En Thea hoorde en zag en een gevoel van grenzenlooze minachting kwam over haar. En toen allen vertrokken waren en tante na haar voldaanheid over den bijzonder gezelligen jour geuit te hebben naar boven verdween en Thea alleen bleef, toen barstte de lang ingehouden verontwaardiging los en geheel in opstand komend liep ze met groote stappen, de handen krampachtig knijpend door de zaal.

‘O, die huichelaars, die kleine bekrompen zielen!’

Ze wilde zich tot kalmte dwingen, begon de verspreide kopjes te verzamelen, ze om te wasschen, maar de gedachte aan Mevrouw Van Voorde deed haar het bloed weer naar het hoofd stijgen, van woede stampen op den grond - en ze had willen uitschreeuwen hare boosheid, hare minachting.

‘O, ze zou het niet lang kunnen uithouden hier’.

En tante, die zoo goed en nobel gedacht had, o, wat was ze klein, klein. -

Toen kwam de reactie en een gevoel, dat zij zelden kende, kwam over haar; het verlangen naar sympathie, de behoefte te kunnen vertellen nu haar verontwaardiging, even te kunnen uitschreien haar leed, haar teleurstelling.

En knielend liet ze zich neer voor een stoel en 't hoofd gesteund in de handen keek ze lang starend voor zich naar buiten, waar de Junizon nog schitterde in volle pracht, goudgloed strooiend over groen park, over golvende korenvelden.

JOKE.

Uit den vreemde. Artisten ‘up to date.’

Bekoorlijk slingerend stroomt het riviertje tusschen de weilanden door; achter 't wilgenboschje schuilt het weg, en ruischt er 'n stille melodie in 't geheimzinnig duister; verder op weer, flitsend in het zonnelicht, spat het witte schuim omhoog over de grauwe keien, en vormt een waterval in miniatuur; dan grillig verbreedt het zich. Dof groen lijkt hier het water, zwakjes trillend; de boomtakken slieren er overheen, verwarren zich in elkaar, laten nog even een kijkje vrij op het verschiet.

Aan den anderen kant brokkelen de rotsen omhoog met hun holen en spelonken, zwart sombere gaten vol schijnbare geheimzinnigheid.

Het smalle zandpaadje tusschen riviertje en rotsen is een geliefkoosde wandeling voor de zomergasten van de vele hotels en pensions.

Maar grooter attractie dan het ruischende water, dan het ritselende loover, dan de grillige rotsen, grooter attractie nog wekt.... een kermiswagen! Rustig staat hij daar, onderaan tegen de rots. Als het nu maar zoo een heel gewone kermiswagen was met een troep vuile kindertjes en bedelende vrouwen, dan zou 't zoo belangrijk niet zijn,

maar deze wagen is heel bizonder; 't is een artisten-wagen! Op den donkerbruinen fond zijn figuren geschilderd; een copie van 'n heel beroemd meester, wiens geslachtsnaam er in roode letters onder prijkt; met aan de andere zijde de namen der eigenaars en de vermelding van hun beroep: Peintres artistes! Over den disselboom hangt een wollen deken en om den hoek gluurt een oude linnen zak met.... vodden, heel realistisch!

Aan de table d'hôte in 't hotel steken de dames de hoofden bijeen:

'Heb je wel gezien, hoe vuil die deken is, niet artistiek, maar heel menschelijk vuil; zij zijn met hun beiden schilders en hebben een vrouw bij zich, een mooie, jonge vrouw!'

Dan kijken ze elkaar aan met zacht gegrinnik en smullen weer van hun 'rôti de veau en tortue.'

Maar - het gesprek barst weer los aan den anderen kant der tafel:

'Begrijpt u nu, hoe die menschen zoo leven kunnen, in zoo'n smerigen rommel; en men zegt, dat ze nog wel van goede familie zijn: de vader is dokter of zoo iets; 's nachts slapen ze in den wagen; overdag - - -'

Overdag huizen ze in hun rotswoning; 'n ruime groeve, uitgehold in de rots. Aan den ingang is een stuk papier gehecht, waarop met groote letters vermeld:

Expositie van schilderijen; toegang vijf cent.

De nieuwsgierigheid en de goedkoope entreeprijs - 'men' voelt veel voor kunst, als ze goedkoop is - drijven heel wat bezoekers het afgebrokkelde hobbelige zandpaadje op, naar de primitieve woning. Een paar lappen cretonne, dat zijn de gordijnen, verder een kookkacheltje, een soort ruwe tafel, waarop een vrij elegant theeservies.

Dicht bij den ingang zit de jonge vrouw, interessant met haar fijn besneden, wat triestig gezichtje, knutselend een handwerkje; wat verder op de 'peintres artistes'. De eene koel beleefd; de andere meer spottend, alsof hij zeggen wou: 'Je komt alleen uit nieuwsgierigheid; de kunst liefhebben doe je niet, want je weet niet wat kunst is!' In kalme onverschilligheid nemen ze de vijf centen aan en antwoorden kort beleefd op alle vragen van hun bezoekers.

Dan de schilderijen! Heel veel is er niet. Wat naakte figuren, wat prentteekeningen, wat kijkjes uit den omtrek, in olieverf neergeklodderd op glas en voor een prikje te koop!

De nieuwsgierigen kunnen, o, zoo voldaan zijn: de omgeving is heel artistiek!

De jonge vrouw in 'n vrij slordig reform, de eene schilder blond, met 'n tintje van distinctie, de andere met wilde zwarte lokken; de schemerige groeve, waarin de voorwerpen staan, maar flauwtjes omlijnd; en van uit de vierkant zwarte rotsopening het uitzicht over 't vredige land: 'n stukje zonnige wei met hier en daar de flikkering van het slingerend riviertje, wat boomen, warm groen in 't blije zomerlicht.....

En den ganschen zomer leven ze daar, de artisten, in hun somber hol, in hun vunzigen wagen; belangrijk in de oogen van velen om het waas van romantische geheimzinnigheid, dat hen omgeeft.

'Men' zegt, dat hun paard gestorven is en een goedhartige mevrouw stelt zoo iets voor van een collecte. Maar niemand gaat er op in, want niemand weet of hun leven droeve, prozaïsche armoe is of wel - de gril van een kunstenaar.

Plotseling zijn ze verdwenen....

In 't hotel wordt verteld dat ze vroeg in den morgen vertrokken zijn per trein; en dat ze biljetten hadden voor de tweede klas; dus hun armoe zou zoo heel groot wel niet zijn! Zoo beweert ‘men’, maar wie zal het weten?

De kermiswagen staat er nog droevig verlaten, met een plakaat er op, dat hij ‘te koop’ is. Een oud paardentuig en een vuurroode blouse hangen over den disselboom.... dat is àl!

STRANIERA.

Correspondentie van de redactie met de abonnées

Espérance. Ik heb Uw brieven ontvangen. Gij schijnt niet te begrijpen, dat men méér kan te doen hebben, dan zich met Uw particuliere zaken bezighouden, langs particulieren weg. Alles wat ik voor U doe, buiten de Lelie om, is een vriendelijkheid mijnerzijds, daar ik alleen *in* de Lelie beantwoord de vragen die abonnés mij stellen. In plaats van Uzelf zoo beleedigd aan te stellen, omdat ik U niet spoedig-genoeg naar uw zin antwoord, moest gij liever bedenken, dat geheel het particuliere antwoord en adres-opgeven een vriendelijkheid mijnerzijds is geweest, waartoe geen enkele reden bestond. Ik heb U reeds medegedeeld dat mijn verblijf buitenslands de reden is van het uitblijven van mijn antwoord op Uw brieven, die mij zijn nágezonden. Voor het overige echter kan ik mij niet verder langs particulieren weg met die zaak in-

laten, omdat ik het er te druk voor heb. Ik gaf U dat adres. Als die dame U niet wil opnemen, of als gijzelf geen lust hebt aan dat plan, dan moet *gij-zelf* uitkijken naar iets anders. *Ik* weet van geen andere gelegenheden, die ik onbepaald kan aanbevelen en die tevens voldoen aan al Uw vele eischen. Bovendien geeft Uw handelwijze jegens mij den indruk, dat de schuld van al Uw geruzie met iedereen óók wel bij Uzelf zal liggen, en niet alléén bij die anderen. Als gij zóó gauw en zóó redeloos kwaad wordt, is het geen wonder dat gij nergens een thuis kunt vinden. -

H.H. te S. - Ik dank U recht hartelijk voor Uw schrijven. De familie is zoo attent geweest mij reeds een bericht te zenden, zoodat ik al met het treurig nieuws was bekend gemaakt. Maar de nadere bijzonderheden verneem ik eerst uit Uw brief, waarvoor ik U dan ook werkelijk dankbaar ben, omdat de overledene mij, schoon onbekend, een sympathieke geestverwante is geweest uit hare correspondentie aan mij. - Ik mag U, na haar heengaan, wel vertellen, hoe buitengewoon-hartelijk zij steeds schreef over U, en Uw vrouw, en Uw huishouden, en hoe oprecht vriendschappelijk al hare uitlatingen over U en Uw gezin steeds waren. En zóó iemand, met zùlke denkbeelden en die zulk een zegen was blijkbaar voor heel haar omgeving, wordt zoo ineens weggenomen uit het leven, waarin zoovelen blijven, steeds *blijven* tot in lengte van dagen, die zichzelf en anderen tot last, ja helaas dikwijls zelfs tot groote schade zijn. Waar ik telkens weer opnieuw voor *dit* groote raadsel sta, komt mij het *Waarom* steeds van voren af aan op de lippen. Misschien zullen wij het antwoord ontvangen Hierna. Als men ouder wordt denkt men zooveel en zoo dikwijls aan hen die vóórgingen, en vraagt zich waar zij *nu* zijn! Toen ik de laatste maal hier in deze zelfde streken, aan de Riviera, ben geweest, was het met een die nu reeds lang van mij is heengegaan, en met wien ik zoo dikwijls sprak van de Overzijde, op menige lange, onvergetelijke wandeling. Als ik thans hier het licht, dat zoo wonderbaar-goddelijk-mooi tint over de rotsen en de zee, zie beschijnen deze zelfde eeuwig-schoone natuur, waarin ik nog wijl, terwijl hij reeds daarginds is, dan lijkt het mij zoo natuurlijk, zoo vanzelf sprekend, dat wij elkaar *zullen* wederzien, dat er ginds, als reeds héél dicht bij ons, lijkt het mij hier, een eeuwig-lichte hemel moet wezen, waarin wij allen opnieuw zullen samenkomen. Hier, waar de aarde-zelf zoo paradijs-achtig mooi is, hier lijkt de hemel zoo van-zelf-sprekend, lijkt een dood zònder opstanding zoo onmogelijk-wreed!

G. Door mijn afwezigheid zult U een vergeefschen tocht gemaakt hebben. Het spijt mij wel zeer voor U, maar aan zulke mogelijkheden staat iemand die zijn werk inzendt natuurlijk wel eens bloot. En daarom zou ik U raden dien redacteur een of ander nieuw schetsje ter beoordeeling aan te bieden. Ik heb alles in orde ontvangen, maar het nog niet kunnen nazien. Uw laatste briefkaart is mij eveneens hierheen nagereisd.

Chr: **v. A.** Door mijn afwezigheid heb ik Uw verzoek te laat ontvangen, en nu hoop ik maar dat gij U op een andere wijze hebt gered. Voor U geldt trouwens hetzelfde, wat ik hierboven schrijf aan G, als gij inzendt aan een redactie, moet gij op zulke mogelijkheden rekenen. Want de meeste redacties zijn zelfs niet eens zoo bereidwillig als ik, in het weer-op-zoeken en heen-en-weer-zenden van aangeboden copie.

J.B.N. te S. Geef mij liever een ps: op, dan kan ik Uw schrijven uitvoeriger beantwoorden. Ik meen ten minste eruit op te maken, dat gij vertrouwen stelt in mij, en van mijn raad iets verwacht. Ik wil U ook gaarne van dienst zijn met de ervaring, die ik geloof zelve te hebben, maar tot particulier schrijven ontbreekt mij thans alle tijd. In elk geval hartelijk dank voor Uw vertrouwen.

G.M. Het stukje wordt geplaatst. Vriendelijk dank voor Uw schrijven. Neen, in hechte vriendschap kan, dunkt mij, nooit iets belachelijks zijn. Het is een niet genoeg te waardeeren geluk, wanneer twee menschen elkaar in lief en leed als vrienden trouw blijven. Het treft ons beiden, die zoo dikwijls reeds samen reisden, telkens, hoe de meeste menschen zoo weinig in staat zijn aan elkanders gezelschap genoeg te hebben. De meerderheid, zoowel getrouwden als ongetrouwden, sluit zich terstond bij de eerste de beste vreemde aan tafel aan, met de grootste spraakzaamheid; terwijl zij die bij elkander behóóren, man en vrouw, ouders en dochters, vriendinnen, zusters, niets tot elkander hebben te zeggen. Ons gaat het juist omgekeerd. Wij hebben niets geen lust tot de nietszeggende tafelgesprekken met vreemden, die men gewoonlijk niet eens bij name kent, noch tot 'afspraken' en dergelijke plotselinge intimiteiten met geheel-vreemde menschen. Wij houden te veel van elkander, om elkaars gezelschap niet te prefereeren boven zulk oppervlakkig maar héén-teuten. Want wat *anders* kan het praten met vreemden, op die wijze, zijn, dan oppervlakkig geklets! Vroeger, toen ik heel veel met mijn vader reisde, ging het ons beiden evenzoo. Wij verbaasden ons steeds over de lust van andere menschen, om zich terstond bij elkaar 'aan te sluiten,' en vroegen ons dikwijls af, *waarover* zij toch altijd terstond wisten te kletsen en te praten. Wij-beiden, hij-en-ik, gingen steeds onzen eigen gang, en vonden aan elkander genoeg. En op *die* wijze, met een geestverwant, is reizen een genot!

Amazone. Door afwezigheid ontving ik Uw schrijven eerst nu. Neen, Mignon bedoelde geen pension, maar een liefdadige instelling. Maar misschien zoudt U verstandig doen door Uw vraag per Ingez: stukje in de Lelie te herhalen. Wat een opstel over pensions betreft, ik wil dit wel plaatsen, doch dan liefst onderteekend. Anders alleen, als Ingez: stuk.

Hans. - Ik heb geen tijd U thans particulier te antwoorden; te meer omdat ik U niet veel bijzonders kan zeggen op het punt in questie. Zeker worden jonge meisjes op die wijze wel aangenomen in Engeland en Schotland. Maar ook dáárin gaat het als in vele dergelijke questies, er is méér, oneindig méér aanbod dan vraag. Gewoonlijk genieten duitsche en fransche meisjes, door hun taal, de voorkeur boven hollandsche. Ik zou U echter raden Uw vraag, per Ingez: stuk, in de Lelie te herhalen. Door relaties krijgt men zoo iets gemakkelijker dan door advertenties, en daar er zeer zeker wèl hollandsche meisjes zijn, die op die wijze een betrekking kregen, zullen zij U misschien kunnen of willen raden. Misschien zoudt U goed doen te schrijven aan de redactie van *the Queen*, afdeeling: *Woman's employment.* De uitgever van de Lelie zal U het juiste adres van de Queen-redactie, (uitgever), kunnen opgeven. - Neen, er was geen reden Uw brief 'te lang' te vinden. Ik wil U graag helpen en van dienst zijn.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

De redactrice verzoekt alle correspondentie, bijdragen, en ingezonden stukken te willen adresseeren aan haar tijdelijk adres:

MENTON. (Frankrijk).
Hôtel du Louvre.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

1 Maart 1905.
18de Jaargang.
No. 35.

Hoofdartikel
Archiefarbeid voor onze Meisjes.

Het heugt mij nog als de dag van gisteren, dat er een spotlach door gansch de pers ging, toen een jonge dame benoemd werd tot Archivaris van Leeuwarden.

Ik heb toen niet medegelachen, want had geleerd, welk een uitnemende kracht vrouwen in dien arbeid kunnen ontwikkelen, en ook, omdat ik door een bijna vijfentwintigjarige ervaring had leeren inzien, dat juist de vrouw voor zulk een arbeid als het ware geformeerd is.

Het tijdroovend-nasporend werk kan alleen voldoening geven bij stille rustige kalme naturen; dezulken zullen alleen volhouden, en niet rusten voordat, door volhardend streven, het einddoel bereikt is. Daarvoor is de man niet altijd gebouwd. Zijn geheele handelen leidt steeds tot een kort en haastig proces, en wij zeggen niet te veel als we beweren, dat bij haastig werk in het Archiefwezen onvolkomen werk wordt geleverd.

Nu willen we ook al weer niet stijf en strak volhouden, dat *de* vrouw uitsluitend er voor geschikt is, en dat *alle* vrouwen *meesteres* in het vak zullen kunnen worden, maar in het algemeen genomen verdient o.i. de vrouw voor Archiefwerk de voorkeur boven den in het algemeen haastiger gebakerden man.

Van stukje tot beetje dit alles te verdedigen en te verklaren mag in dit korte plaatsbestek ons doel niet zijn.

We hebben enkel ons voor oogen gesteld om aan onze meisjes, die *niet nuttig te huis* zijn, of door den nood daartoe gedrongen worden, een weg aan te wijzen om zich eene positie te verschaffen, welke haar *alleen*-staan in de wereld, door aangenamen arbeid, eenigszins neutraliseert, of haar steunt in den strijd om het bestaan.

Meisjes die goed in de geschiedenis zijn onderlegd, van de letterkunde van ons land op de hoogte zijn, haar middeleeuwsche kennis niet uit een of twee lesuren hebben geput, en zich algemeen ontwikkeld gevoelen, zijn voorzeker in de eerste plaats de aangewezen personen om eene plaats als volontair op een der gemeentearchieven van ons land te vervullen.

Daar begint de practische oefening; daar

staalt men zich voor het dikwerf ontzenuwende sobere resultaat, dat men na dagen inspanning verkrijgt; daar leert men het oude en oudste schrift in al zijne moeielijkheden ontcijferen; daar dringt men door in gansch de huishouding eener gemeente van vorige eeuwen; en daar ontwikkelt men het geheugen, door, zonder aanteekeningen te maken, er naar te streven alle gegevens te kunnen terugvinden in registers en archiefbescheiden, opdat gansch eene quaestie, door alle eeuwen heen, indien noodig, onmiddellijk voor den geest treedt, in al hare verschillende en opeenvolgende phasen.

Zelfstudie moet den archiefarbeid steunen. De gansche geschiedenis van het land moet gekend worden; vóór alles ook de plaatselijke geschiedenis der gemeente waar men in het oud-archief werkt. Geen hulpbron mag daartoe verzuimd worden te onderzoeken.

Voeg daarbij eenige studie van het Oud-Hollandsch-recht, en indien men gemakkelijk een taal aanleert, dan trachtte men zooveel mogelijk latijn te leeren. Juist niet omdat vele stukken in het latijn zijn geschreven, maar voornamelijk omdat men in vorige eeuwen het Nederlandsch met Latijnsche woorden doorspekte, zooals nu met Fransche.

Werk in boeken, - zoo roep ik de beginnenden toe, - als van een van Alkemade, een van Wijn, en dergelijke; lees Hofdijk en Schotel; verdiep u in ordonnantiën, keuren, enz.; dring door in den ouden stadhuisstijl; orienteer u in plaatselijke toestanden, en zie niet alleen boven den grond, maar tracht er ook in te zien.

Is er dan geen wetenschap voor noodig om een goed archivaris te worden of te zijn? Het is eene dwaasheid te denken, dat een meester in de rechten de rechte man op de rechte plaats zou wezen. Professor Blok te Leiden heeft het al tegengesproken, en een pas gepromoveerd student deugt voor archivaris niets meer of minder dan een goed ontwikkeld en onderwezen leerling van een school van uitgebreid lager of middelbaar onderwijs.

Geduld, en nog eens geduld, is het eerste en onmisbaarste vereischte om in een archief, en in de geschiedenis eener gemeente, in te groeien, en als dan het gezond verstand van huis uit aanwezig is, en de ontwikkeling op zomerpeil staat, dan zal ieder meisje zich gauw te huis gevoelen in het archiefwerk.

In Rotterdam hebben we eene vrouw als adjunct-archivaris; in Amsterdam werkt eene vrouw als volontair. Er zullen er nog wel meer hier en daar zijn, maar deze allen zullen kunnen getuigen, dat hoog-op-steltenloopende kennis onnoodig is. Men wil dat wel doen voorkomen, maar dat is kastegeest.

Algemeene, desnoodig hooggaande ontwikkeling, is in de eerste plaats noodig, en als zich daaraan huwt of paart een zich kunnen doordringen in den oeconomischen toestand van vorige eeuwen, dan is men beter af dan met alle aangeleerde advocaterij.

Nu moeten de jonge dames die dit lezen zich echter geene illusies maken.

Zoo lang de Gemeentewet op het stuk van het stedelijk archiefwezen niet gewijzigd wordt, zullen de plaatsen schaars zijn, maar elke gemeente heeft haar archief, elk waterschap heeft een archief, elk kerkgenootschap heeft een archief. Men behoeft dus niet te verhuizen naar groote plaatsen, maar men kan in de plaats zijner inwoning zich reeds practisch oefenen, en meteen nuttig zijn, want het archiefwezen ligt nog braak en de archiefwerkers zijn nog weinig talrijk.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

‘Vera’, van Johan Nordling, een Zweedsch schrijver.
I.

Het frissche, jonge, gezonde in de literatuur moet, naar het schijnt, tot ons komen van 't hooge Noorden. De Scandinavische en Deensche literatuur heeft een eigenaardige bekoorlijkheid en ongekunsteldheid van toon, waardoor 't ons weer warm om het hart wordt, wanneer we verkild, teleurgesteld, ontmoedigd neerzitten te midden onzer eigen boekenmarkt.’ - Zoo is de aanhef van het hoofdartikel ‘Blicher Clausen,’ schrijfster van ‘Inga Heine,’ door de Redactrice in N°. 1 van den nieuwen jaargang der Holl. Lelie.

Wie ‘Vera’ leest, zal dikwijls aan bovenstaande woorden van freule Lohman herinnerd worden.

‘Vera’ boeit van 't begin tot het einde, om den eenvoud in de taal, de frischheid en het natuurlijke in de karakterteekening en de lieve poëzie, die er in de natuurschilderingen ligt.

Reeds een vluchtige kennismaking met de beide hoofdpersonen, Vera en haar vader, brengt ons in de stemming, waarin de schrijver wil, dat zijn lezers zullen geraken. Maar smaakt de buitenkant van deze vrucht reeds zoet, zij bevat een kern, waartoe men doordringen moet. En naarmate men die hoofdpersonen nauwkeuriger bekijkt en vergelijkt, naarmate men beter met den inhoud van ‘Vera’ vertrouwd wordt, naarmate zal de figuur van Vera sympathieker worden, die van den ouden Baron met weerzin vervullen.

Een oud Zweedsch adellijk geslacht beleefde treurige dagen. Zijn aanzien en zijn goederen verminderden snel, èn, door de verkwisting aan 't slot, èn door de zucht naar wetenschappelijk onderzoek in de daaraan verbonden aanzienlijke uitgaven van een zijner afstammelingen. Deze geleerde, Baron Vallée, was Vera's grootvader. Hij had een gelukkig huwelijk aangegaan met een eenvoudig meisje, dat hem aanbad om zijn kennis, doch dat hem slechts kort bezat.

Als eenige erfenis liet hij haar een reeks kostbare Fransche schrifturen na en.... Boda, den ouden burcht aan de Oostkust van Zweden. Uit dat huwelijk stamde een zoon, Vera's vader, op wien de titel van Baron overging. De geldmiddelen der weduwe lieten niet toe, hem aan de Hoogeschool te laten studeeren. De zinnen van den jongen Vallée richtten zich op het leger. Als gewoon soldaat nam hij dienst, kwam in garnizoen in Stockholm, klom langzaam op van graad tot graad, en na lang tevergeefs op den actieven rang van officier te hebben gewacht, werd hij op veertigjarigen leeftijd aangesteld aan het hof van Koning Oscar I. Hier maakte hij kennis met een ‘dame du palais’ van de Koningin, nauwelijks 20 jaren oud. Op de verloving volgde al spoedig het huwelijk tot innige blijdschap van de Grootmoeder, die op het slot ‘Boda’ met angstvallige blikken de gangen van haar stoeren, aristocratischen zoon had gadegeslagen. Vanaf de eerste kennismaking hield ze van haar aanstaande schoondochter, de zachtmoedige, hoogst gracieuse Margaretha Ruda, wier minder aangename eigenschappen door de goede ziel, misschien wel te onbeteekenend werden geacht, en over 't hoofd gezien. Wie de beide karakters, die van den Baron en de jonge freule, beter kende, moest echter tot de verzuchting komen: ‘Ze passen niet bij elkaar.’ Al stapte men over 't verschil in leeftijd heen, dan nog kon men zich moeilijk denken, hoe de zelfzuchtige Baron, prat op zijn adellijke rechten, een krijgsman in hart en nieren, streng in 't naleven van alles, wat de eer hem voorschreef, en afkeerig van 't minste vergrijp tegen ‘'t noblesse oblige,’ zich kon verbinden met de dame, die straks als Barones, opofferingen zou vragen van den kant van haar echtgenoot, en die zich geheel liet leiden door stemmingen en indrukken van 't oogenblik. De bescheiden levenswijze, waaraan de Baron zich tot dusver had gewend, moest hij vaarwel zeggen, wilde hij zijn rang en stand ophouden. Maar lieten de inkomsten het toe, aan de eischen van 't officiersleven en den stand van hoveling te voldoen en al de grillen zijner echtgenoote op te volgen? Het echtpaar geraakte diep in schulden, en - in 't eind was de Baron gedwongen zijn ontslag te nemen en met de freule ‘Boda’ opnieuw te betrekken, waar Grootmoeder hoopte door een minder kostbare huishouding en een minder breede conversatie zoon en schoondochter te verzoenen.

Kort daarop wordt ‘Vera’ geboren; maar haar geboorte kost de moeder het leven. De arts raadt den Baron aan, de jonge zuigeling aan de zorgen van een min toe te vertrouwen, iets waartegen het adellijk bloed van den Baron in opstand komt. De

Grootmoeder, wie een kunstmatige voeding niet in het minst geschikt lijkt voor de zwakke Vera, laat in weerwil van het verzet bij den Baron een boerenvrouw uit een naburig kerspel komen. De zoogster en Grootje wedijveren samen in blijken van genegenheid en zorg voor de kleine meid.

De Baron echter bemoeit zich zoo weinig mogelijk met zijn dochtertje, dat dan ook een keel opzet van belang en spartelt met de beentjes, als Grootmoeder het van de armen der min neemt en naar papa wil brengen.

'Neem dat kind toch weg!' zei hij dan, 'zij zou met dat getier een boerenknecht zenuwachtig maken!'

Zoodra de min gemist kan worden, eischt de Baron, dat zij vertrekt.

Kort na het afscheid van deze burgervrouw heeft er een wanhopig tooneel op Boda plaats. Vera wil van de flesch niets weten en huilt zonder ophouden. Grootmoeder zingt met haar versleten stem al de oude liedjes uit haar jeugd, al harder, met een onuitputtelijk geduld, tot zij eindelijk de overwinning behaalt, en de kleine in slaap valt. De min

was bij de kleine dreumes gauw uit het geheugen, en Grootmoeder voortaan Vera's eenige toevlucht.

Bezoek kwam er zelden op Boda. De Baron bezat de middelen niet, voorname kennissen te logeeren te vragen, en met zijn minderen uit den omtrek begeerde hij niet om te gaan. Om Vera verstrooiing te bezorgen, vertelde Grootmoeder haar dikwijls sprookjes, of deelde haar iets mede van hare moeder. Het sprookje van Doornroosje vooral vond Vera zoo mooi. Op het stramien van deze eenvoudige vertelling borduurde zij zich een uitgebreid, omslachtig verhaal, als ze in het park van Boda zat te mijmeren en door het staketsel eenige rozenbedden ontwaarde. Dan begon haar phantasie te werken, tot heel het Paleis van Doornroosje met al zijn bedienden en al zijn kamers haar duidelijk voor den geest stond. Wat vooral bij de sprookjes en haar geheimzinnige tooverkracht zoo goed paste'? 't Was de stoffeering van de ‘Blauwe Kamer’, met haar bonte pauwen, Chineesche tempels, schuinoogige Japanneezen en reusachtige Japansche zonneschermen. Bedwelmend, juist geschikt voor 't scheppen van phantastische beelden, werkte eindelijk de geur van thijm en lavendel, die oprees uit een reusachtige vaas van Japansch porcelein.

Dan weer luistert het kind met open mond naar wat Grootmoeder haar van Moeder vertelt. In de kleinste bijzonderheden stelt ze belang: in haar kleeding, in haar gewoonten. Als de oude haar op een dag een paar vervelooze plekjes in de vensterbank van de bovenkamer heeft gewezen, en Vera heeft uitgelegd, dat ze afkomstig zijn van de ellebogen harer Moeder, wordt dit kamertje haar meer waard dan eenig vertrek van 't slot. Uren kan ze later voor 't raam staan en uitturen, mijmerend over wat ze al van Moeder te hooren kreeg.

Hoe goed Grootmoeder ook Mama's plaats trachtte te vervangen, die genegenheid was voor haar ontvankelijk gemoed niet genoeg. Vera vroeg iets, wat zelfs de brave Grootmoeder haar niet kon geven: de stille, reine, grenzenlooze toewijding van een moederhart. Later verneemt het meisje uit den mond van Grootmoeder, dat Mama bij God is, en God des Zondags in de kerk woont, als de dominé daar met de menschen bidt. Al is Vera nog nooit in de kerk geweest, er ontwaakt bij haar een flauw bewustzijn van een onstoffelijke wereld. Uit het verlangen naar haar Moeder wordt het verlangen naar de kerk geboren.

Na lang polsen en vorschen over de kerk en over God komt op een dag de vraag: ‘Mag Vera eens meegaan?’

Grootje staat het haar toe, en als de Zondagmorgen gekomen is, overweldigt haar één gedachte: ‘*Ik zal Moeder zien*’.

Als ze 't kerkportaal doorstappen, is haar verwachting tot het uiterste gespannen. Zij dwaalt met haar oogen door het gansche kerkgebouw. Wel ziet ze vele dingen, die ze niet begrijpt of verkeerd uitlegt, een altaar, waarvan ze noch de beteekenis, noch den naam kent, een voorstelling van den lijdenden Christus, dien ze een oogenblik voor den God aanziet, dien zij zoekt... maar wat ze ook bewondert, en wat haar ook met angst vervult, haar lieve Moeder vindt ze hier niet. Teleurgesteld keert ze terug. Eerst als Grootmoeder aan haar indrukken door een eenvoudig kinderlijk woord, het raadselachtige en angstige heeft ontnomen, komt er berusting in het teer geschokte gemoed en beziet Vera de kerk voortaan met geheel andere oogen.

In 't vervolg werd er door Grootmoeder aan Vera les gegeven in Bijbelsche Geschiedenis. Aardrijkskunde, rekenen en lezen kregen ook een beurt. Maar hoe prettig 't kind de eenvoudige verhalen uit het Oude-en Nieuwe-Testament ook vond,

in droge berekeningen en dorre cijfers, in aardrijkskundige namen en begrippen buiten haar geheugen en boven haar bevatting stelde zij geen belang. Zij schiep zich bij elk verhaal een stemming, zooals ze het bij Doornroosje had gedaan, als ze in de ‘Blauwe Kamer’ aan de voeten van Grootmoeder zat te luisteren. Maar bij stemmingen bleef het, bij stemmingen leefde zij, evenals hare Moeder.

De eenzelvige Baron, met zijn nuchtere, zelfzuchtige, liefdelooze levensopvatting, zijn gesloten karakter, zijn onvriendelijk humeur, boezemde Vera meer vrees dan ontzag in. Er werd in zijn tegenwoordigheid heel weinig gesproken. Zelden strekte zich het onderhoud aan tafel verder uit dan over een paar opmerkingen over 't weer. Slechts eenmaal per week vroeg hij Vera naar haar lessen. Dat hij haar eens bij de armen had opgetild en gekust, was een groote bijzonderheid, die hij later nooit weer herhaalde.

Voor Vera was het altijd een genot, met Grootmoeder den stuggen zwijgenden kring te mogen ontvluchten en muziek te maken

in de ‘Blauwe Kamer.’ Dat onderwijs vond ze plezierig, vooral als de oude haar de volksliedjes leerde, die zij zich van haar schooljaren herinnerde. Vera neuriede ze tot in 't oneindige.

Op een Zondag gebeurde er in de kerk tijdens de godsdienstoefening iets, wat voor Vera vèrstrekkende gevolgen had. Grootmoeder werd door een beroerte overvallen en levenloos naar huis gebracht. Met den dood van de oude was dadelijk alle regelmaat en orde uit het huis van den Baron geweken, waaraan deze zoo gewend en zoo gehecht was.

Vera bleef 't grootste deel van den dag in de sterfkamer. Ze kon Grootmoeder toch niet alleen laten. Wat sterven was, wist ze niet, en vrees voor het marmerbleeke koude gelaat der doode had ze niet. Ze nam bij de kist plaats, streelde haar wangen en zei: ‘Grootmoeder is zoet, Grootmoeder is zoet.’

Eens vond men haar weer op haar oude plaats, met het boek ‘de Sprookjes van Topelius’ op de knieën, waaruit ze Grootmoeder voorlas, omdat, volgens haar zeggen, Grootmoeder het hier zoo vervelend had.

Hoe berooid de geldelijke toestand van den Baron ook was, zijn adellijke trots gebood, dat zijn Moeder met vorstelijke praal begraven werd. De dag der teraardebestelling kwam. Tot nog toe had Vera altijd geloofd, Grootmoeder te zullen behouden. Maar hoe schrikte ze, toen daar mannen kwamen, die het deksel op de kist zetten, het vastschroefden en zich gereedmaakten de kist van de katafalk te nemen en de trap af te dragen. ‘Grootmoeder, *mijn* Grootmoeder raakt ge niet aan, hoor!’ gilde ze, en straks vulde ze het geheele huis met haar gejammer.

Wat moet er niet in haar hartje hebben omgegaan, de eerstvolgende dagen na de begrafenis! Haar laatste toevlucht, haar speelmakker, haar leermeesteres en haar pleegmoeder had men weggebracht naar het kerkhof. Toen de Baron haar op een morgen bij zich riep, ging ze, hoewel aarzelend en met tranen in de oogen, maar toch met het voornemen haar armen om zijn hals te slaan en zich daar uit te schreien.

Nog voor zij over den drempel van zijn stil en afgezonderd cabinet is gegaan, heeft ze de tranen al gedroogd. Ze wil hem 't niet laten merken, dat ze geschreid heeft, wijl ze weet, hoe weinig hij haar emoties, haar aandoeningen, kortom haar tranen begrijpt. Om haar aan te halen en haar door vaderlijke genegenheid 't gemis aan moederliefde te vergoeden, daarvoor liet hij haar niet komen. Hij wou haar voorstellen - al was 't slechts voor den vorm - een gouvernante te laten komen, die zich met haar onderwijs kon belasten. Vera durfde niet tegen dat voorstel appeleeren. Ze wist, dat haar Vader van schipperen niet wou weten. Ze hield zich hard.

De onderwijzeres, voorzien van de beste aanbevelingen van twee *adellijke* families, verscheen. 't Was iemand met uitnemende manieren, iets waaraan de Baron meer waarde hechtte dan aan degelijke kennis en tact van onderwijzen. Vera is verlegen bij de eerste kennismaking. Zij beschouwt Juffrouw Stern als een indringster en instinctmatig gevoelt ze, dat zij Grootmoeders vertrek straks gaat ontwijden.

Haar schroom voor de vreemde dame wordt afkeer, als de gouvernante alle laden en vakjes van Grootmoeders kasten en cassettes doorsnuffelt, meubels verplaatst, schilderijen verhangt, klopt en spijkert en zelfs het heiligdom - de ‘Blauwe Kamer’ - op hare wijze stoffeert.

Nog vijandiger wordt Vera haar gezind, als de gouvernante haar die ‘Blauwe Kamer’, het gezellig hoekje met het Japansche kamerschut en den lavendelgeur ontzegt. De Juffrouw zelf nam er haar intrek.

Van de leerboeken, onder Grootmoeder gebruikt, vond maar een enkel genade in haar oogen. Grootmoeders methode en *haar* Bijbelsche Geschiedenis en *haar* aardrijkskunde werden eenvoudig bespottelijk gevonden. Vera's hart zwol van verontwaardiging en ze besloot, op alles, wat de Juffrouw vroeg, maar niet meer te antwoorden. In drift dient de gouvernante haar een slag toe, maar zij schreit niet, roept niet om hulp en antwoordt evenmin als te voren. - Haar Vader dwingt haar te gehoorzamen, en zij gehoorzaamt voortaan blindelings, doch, onder één voorwaarde: dat ze na de les in het gezellige hoekje van Grootmoeders ‘Blauwe Kamer’ mag lezen, muziekmaken of luieren. De gouvernante moet verhuizen en Vera leert in dat stille, sprookjesachtige vertrek haar lessen. Daar speelt ze op de oude piano de liedjes, die Grootmoeder haar leerde. Daar ontvlucht ze den dwang en de gevoellooze uitvallen en pijnlijke vernederingen van de gouvernante, daar, in dat geheimzinnige vertrek, dat ze heeft laten

bemeubelen als vroeger; waar alles - al staat het op de oude plaats - nog geheimzinniger lijkt, nu Grootmoeder er niet meer is.

Eenige jaren verliepen zoo, en Vera werd een groot meisje. De gouvernante vertrok, tot groote blijdschap van Vera, die den wagen ziet afrijden, waarmee de oude John haar naar den trein brengt, doch in 't eerst er niet aan denkt, haar leermeesteres te bedanken, zelfs niet voor den dag komt. Dan echter, als de wagen zacht de parklaan inrijdt, verwijt ze zich haar slecht gedrag. Ze rent de equipage achterna, en met tranen van berouw drukt ze Juffrouw Stern de hand ten afscheid en prevelt eenige woorden van dank.

De Baron nam nu een huishoudster. Deze bejaarde, vriendelijke vrouw ging met Vera om als haar tweede Moeder en babbelde met haar over haar werk, over Grootmoeder en ook over haar eigen mama, terwijl ze samen in de vensterbank van de bovenkamer leunden.

Dan weer kon men haar beiden vinden in de Sprookjesgrot in het park, waar de lindeboomen, vol van het donkergroene mos, het zwaarst en hoogst waren en een geheel bosch van jonge uitloopers onder de oude takken was opgewassen, waar de kamperfoelie vrij kronkelde tot aan de steenen bank, waar de rupsen krioelden tusschen het mos en de krekel in het water, gekruid met dennenaalden, een frisch bad nam. -

Lovisa, de huishoudster, had een merkbaren invloed op Vera's karakter. Vera's neiging tot het phantastische vindt steun bij Lovisa. De rommelkamer op het slot wordt doorzocht en een aantal oude meubels verhuizen onder gestadig overleg met Lovisa naar Vera's kamer.

Ze worden dubbel interessant in Vera's oogen, omdat ze ouderwetsch, wrak, geschonden en dus onbruikbaar zijn; de piano op drie in plaats van op vier beenen, zal straks in ouderdomszwakte moeten wedijveren met die uit de ‘Blauwe Kamer’. Een rococococanapé op twee waggelende voeten strompelt de zoldertrap af. Ze stampt van de eene trede op de andere, gesteund door Vera en Lovisa, die haar in evenwicht moeten houden.

De piano en de stoelen worden allereerst van de ergste kwalen des ouderdoms genezen. Een paar lieve woorden aan 't adres van Lovisa, en eenige ellen glimmend blauw katoen doen wonderen met de oude rococococanapé.

H.H. te S.

(Wordt vervolgd.)

Ter bespreking toegezonden.

Toen de Ridderschap in bloei was. Geschiedenis van Charles Brandon en Mary Tudor, Zuster van Koning Hendrik van Engeland. Overgeschreven uit en bewerkt naar de gedenkschriften van *Sir Edwin Caskoden* (naar het Amerikaansch) (uitgave Rotterdam, J.M. Bredée). Door dezen zeer uitvoerigen titel spreekt dit boek voor zich-zelf. Men moet van zulke verhalen houden, of niet. - Wie zich aangetrokken voelt tot dezen tijd en tot de intieme geschiedenis van vorstenkinderen, die zal zeker met veel blijdschap een dergelijk onderwerp begroeten als het geheime huwelijk van Mary Tudor en Charles Brandon, hertog van Suffolk. Piquante fransche

mémoire-achtige toestanden zijn volstrekt niet in het boek aan te treffen; het is een eenvoudig-geschreven verhaal.

De Zetels der Machtigen. Gedenkschriften van Robert Moray door Gilbert Parker. (Uitgave van J.M. Bredée, Rotterdam.) Een Amerikaansch verhaal, dat speelt in Amerika, en nogal avontuurlijk is.

Herinneringen aan Nicolaas Beets in Woord en Beeld door Dr: Johs: Dyserinck. (Uitgave van R.J. Fuik, den Haag). - Beets behoort voor mij tot een der nobelste figuren in ons vaderland en in onze letterkunde; als schrijver van de Camera-Obscura is hij artist van den eersten rang; als dichter staat hij veel minder hoog, maar met dat al heeft hij menig vers geschreven, dat onsterfelijk zal blijven ondanks alle geknutsel van critici die hem willen afbreken. Als theoloog misschien geen groot geleerde, heeft hij in zijn 'Stichtelijke uren' zoo juist den toon weten te treffen voor het geloovig deel van ons volk, dat deze bundels tot de meest gewaardeerde lectuur van christelijke kringen behoorden en nog steeds behóóren! Maar bovenal als mensch was die man, when zooveel eere is gebracht, en die daardoor bloot stond aan zoo ruime en zoo velerlei gelegenheid tot bederf zijner natuur, steeds gebleven wat hij oorspronkelijk was: een oprecht-geloovig Christen, en daardoor een eerbied-afdwingende persoonlijkheid,

waarlijk groot in Nederland, onder zóó velen die óók groot schijnen in eigen oogen, of in die van anderen, maar die klein zijn, o zoo klein.

En zie, nu is hij dood, en nu komt 'men', en graaft begeerig in den schat van herinneringen, en stelt ten toon, en geeft uit, en licht toe. En ongewijde handen, van menschen die heel anders dachten, geloofden, leefden, dan Beets zelf, woelen in zijn nalatenschap, ziften uit zijn Brieven, roeren in zijn particuliere leven. Dat nu is m.i. een zoo stuitend iets, zoo strijdig met den geest van den overledene en met *waren* eerbied en *ware* liefde voor zijn persoon en zijn werk, dat het mij altijd pijn doet dergelijke handelingen te moeten aanschouwen. - Intusschen zij hier voorop-gesteld, dat het boekje van Dr: Joh: Dyserinck een zeer gelukkige uitzondering maakt, dat het zich zeer zakelijk houdt aan feiten en meedeelingen. Het eenige wat er in hindert, en zelfs belachelijk aandoet, is de snoevende comité-lijst vóórin, die praalt met een allerzonderlingst allegaartje van een paar wezenlijk-beduidende menschen als b.v. Israels, dooreengeschud met eenige Haagsche High-life en Haagsche-juffertjes-namen, waarvan men zich afvraagt wat-ter-wereld zij *hier* te maken hebben.... tenzij Dr: Joh: Dyserinck hen heeft gevraagd omdat hij is aangetast geweest door de wèlbekende grootheidszucht, die niet-getitelde menschen-in-den-Haag het zoo bijzonder-zalig-doet vinden, als zij zich in de schaduw van eenige titels en kroontjes kunnen opstellen. Hoe dit zij, 't is mogelijk dat Dr: Joh: Dyserinck dit eigenaardig gezelschap noodig had voor 't welslagen zijner Beets-tentoonstelling. Maar waarom hij die komieke lijst nog eens weer opnieuw vereeuwigt in zijn boekje blijft raadselachtig. Het boekje-zelf is lezenswaardig voor hen die Beets kennen en waardeeren. Maar het geeft nog maar een onvolkomen beeld van den schrijver-dichter-predikant, die vóór en boven alles christen, *echt*-christen was. In dat laatste opzicht geloof ik, dat alleen een geestverwant hem zal kunnen navoelen en schilderen zooals hij *was.* Beets was alles wrat hij is geweest dóór zijn geloof. Zóó heeft Dr: Joh: Dyserinck hem niet kunnen zien. Zóóals Beets zelf Willem de Clercq heeft geschilderd in zijn Zang aan Da Costa, zóó-ook moet hij-opzijn beurt worden begrepen. Maar wáár zijn de mannen die, als Da Costa, als de Clercq, als Beets, hun geloof en hun leven wijden aan een groote zaak, in onderling elkaar-begrijpen en elkaar-waardeeren? Beets heeft het langst van de drie geleefd. Wáár is een nieuw geslacht, dat zóóveel belooft als het oude dat is heengegaan, zóóveel levensenergie, stoere werkkracht, kinderlijk-geloof, manlijke standvastigheid, bescheidenheid in eigen leven, zelfopoffering aan den naaste!

Honger naar Menschen. (Uit het Duitsch door Ellegaard Ellerbek, vertaald door Pauline Lantinga) (uitgever Johan Schmidt, Monnikendam). Dit is een zeer overspannen-geschreven, onhandig-inelkaar gezet boek. Het heeft als roman niet de minste letterkundige waarde, en ik kan ook geen andere redenen vinden, die mij de verschijning van het boek verklaren, of doen toejuichen. Dergelijke lectuur kan evengoed onvertaald en ongelezen blijven.

Leven, door Frans Hulleman. (Uitgave van Johan Pieterse, Rotterdam.) - Klein werk is dit bundeltje. Maar het is werk waar wel wat in zit. De stijl belóóft.

Stichtelijke Verzen van Jan Luijken. Bijeengebracht en Ingeleid door Dr. C.B. Hylkema. (Uitgever C. Huig, Zaandam.) - Ik hóóp, dat de Lelielezers en Lelielezeressen genoeg thuis zullen zijn in onze vroegere letterkunde, om iets te kunnen voelen voor gedichten als die van Luijken. Ik hóóp het. Maar ik vrees, eerlijk gezegd, dat er velen zullen zijn, die nauwelijks, misschien wel in 't geheel niet, weten

wie hij was. - Wat mij betreft, ik houd van onze vroegere dichtkunst, veel meer dan van het onzinnigwauwelen: Verwey, c.s. Daarom ‘heimelt het mij an’, als ik zoo'n oud-hollandsche uitgave zie als dit boekje van Luijken, met zijn oud-holl:, innig-geloovige gedichten, zijn oud- hollandsche prentjes, zijn oud-hollandsche spelling en schrijfwijze en druk.

's Uchtens, als het haantje kraayt
Onder 't klappen van zijn wieken
Als de dag begint te krieken
Eer de huijsman ploegt of zaayt,
Gaat Lucella bloempjes pluyken
Daar zij 't graatig oog me streelt:
Bloempjes die naar honing ruyken
Daar de lekk're Bey in speelt.
(blz. 121).

Dit is het eerste couplet van een dier echt-oud-hollandsche en gemoedelijke, onschuldige, vroolijke versjes waarin Cats, Poot, Huyghens hebben uitgemunt. Maar Luijken is in hoofdzaak een *vroom* dichter, die alles toepasselijk maakt op den Bijbel:

Wat is een ieder Boom belaaden
Met weinig vruchten tegen bladen,

Wat heeft de groote Wereld-boom
Veel honderd duizende van zielen
Die als beweegde blaadren krielen
En hier en daar maar eentje vroom! - - -
O klein getal! van waare vroomen,
Wij trachten onder U te komen
Om met het ruizend algemeen
Geen deel te hebben met de bladen,
Die Gods begeerte niet verzaaden
Maar waayen met de wind daarheen! - -

Zóó is de levensbeschouwing van dezen oud-Hollandschen dichter, over wiens werk bovendien de inleiding van den bijeenbrenger Dr: C.B. Hylkema een toelichtende uiteenzetting geeft. Zou het niet goed zijn, dat onze jonge-menschen niet zoo uitsluitend zich verdiepten in de allerjongste moderne letterkunde, maar tot veredeling van hun smaak méér ter schoole gingen bij het oud- Holland, waarvan zij over het geheel bedroevend-weinig weten! Zulke boeken, als dat van dr: Hylkema, dragen méér bij tot de wezenlijke ontwikkeling van jonge menschen, dan al de hedendaagsche voddentroep, die schreeuwerig wordt opgedischt als 'de' nieuwste richting, en morgen moet wijken voor een *nog* schreeuweriger zich op den voorgrond dringende, *nog* nieuwer 'richting' enz., enz.

De Jonge Bernulf, of Amsterdam bij dagschemering en nacht door C.A. Ikkink. (Uitgever Marius J. Janssen, Breda). Dit is een van die nieuwerwetsche boeken, die waarschijnlijk een heel goede bedoeling bezitten, maar omkleed in een zoo ongelukkigen vorm dat zij er onleesbaar door worden. Quasigeestigheid is daarenboven een van de ongelukkigste schrijfmanieren die er bestaan, wanneer de auteur het heeft over ernstige dingen. Men moet een heel groot talent bezitten om werkelijk ironisch te zijn, als men een *andere* bedoeling daarbij heeft, eene van weemoed en bitterheid... Als men echter vervalt in een quasi-grappig toontje wordt men hinderlijk plat, en stuit de lezers af, die anders misschien zouden voelen vóór het mooie in het werk.

Medusa's Hoofd. Een spookverschijning uit dit Leven, roman naar het Zweedsch van Gustaf af Geyerstam. (Uitgever Valkhoff en Co., Amersfoort.) Gustaf af Geyerstam wordt mij te véél een véélschrijver. Hij vervalt in het genre van: elk wat wils. Op boeken als *Vrouwenmacht* en *Klein-Broertje* laat hij nu en dan Machwerk volgen van allerlei aard, en de eene roman is nauwelijks verschenen of de andere komt. 'Medusa's Hoofd' is een boeiende roman met veel-goede eigenschappen, maar het verheft zich nergens tot buitengewone hoogte.

Een Strijd der Zielen door Gustaf af Geyerstam. (Uitgave van H.J.W. Becht, Amsterdam). - Hier is weer werk van een veel beter gehalte. Als het om de plaatsruimte mogelijk is, zal ik op deze karakterontleding later uitvoerig terugkomen. Er zit diepte in dezen strijd der zielen, en, zooals in véél van Geyerstam's werk, zachte weemoed over het zoo-zijn-der-dingen. We hebben in dit boek den schrijver weer terug, zooals hij zijn kan op zijn best.

Alleen (Naar het Zweedsch van Gustaf af Geyerstam door Jeannette C. Keyser). (Uitgave van H.J.W. Becht, Amsterdam). Men ziet, dat ik niet te veel beweerde, toen ik zei dat Geyerstam al te kwistig is in het rondstrooien van letterkundige werken. *Alleen* is maar een kortere novelle; wèl eene die zich aangenaam en boeiend laat lezen. Over het algemeen kan men deze goede eigenschappen steeds

toekennen aan Geyerstams boeken. Men zou van een novelle als deze willen zeggen: een lief, gevoelig dingetje! En *als* men zoo iets zeggen kan van een verhaal *is* dat eigenlijk al véél. -

Pan, naar het Noorsch van Knut Hamsun door Hermine Schuylenburg. (Uitgever H.J.W. Becht, Amsterdam). Hamsun is de bekende schrijver van een naar ik geloof ook ten onzent nogal veelgelezen en gewaardeerd boek: *Victoria.* Nu heb ik-voor-mij het mooie van dien roman nooit kunnen zien. Ik vind den opzet ouderwetsch, de uitwerking gezocht, de inkleeding romantisch, en den stijl vervelend. *Heel* veel van dezelfde bezwaren koester ik evenzeer tegen *Pan.* Deze schrijver houdt van overdrevenheden, die zijn karakters onwerkelijk maken. Als verhaal echter zal *Pan* wel veel lezers vinden, omdat het nog al gloedvol en pakkend is geschreven.

Ook van dit boek geldt wat men bijna zonder uitzondering kan zeggen van alle Noorsche boeken, dat het eenvoudig-eerlijk is geschreven, zonder dubbelzinnigheden en spelen met onkiesche toestanden, of al die kunstgrepen meer van onze eigen hedendaagsche 'jongeren'. De Noren geven je *degelijkheid, dagelijksch leven,* maar geen *platheid* en *vulgairheid*, zooals de Hollanders. Dit is een kenmerkend verschil.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Israël Zangwill, als dramaturg.

Met de taaie volharding, met den duldenden moed van het Semitisch ras, heeft de romanschrijver, Israël Zangwill, auteur van het veel-gelezen en veel-bewonderd werk: 'Children of the Ghetto' zich niet laten ontmoedigen, toen zijn eerste dramatische arbeid: 'Merely Mary Ann', na de eerste opvoering in een klein plaatsje nabij London, weer voor een heelen tijd van 't programma verdween. De kritiek plukte en rukte aan 'Merely Mary Ann' tot er niet veel van over bleef. Zangwill erkende fouten in de compositie. Hij ging aan 't omwerken, deed concessies. Hij wijzigde het slot. Die wijziging kostte hem ontzettend veel moeite. Zangwill maakte op algemeen verlangen aan 'Merely Mary Ann' een bevredigend slot.

- O! dat bevredigend slot! Ja, ja! ik ben er toe overgegaan, om het publiek en de directie te bevredigen, en een concessie te doen aan de kritiek, maar.... mijn kunstenaarsgeweten laat mij geen rust.

'Ik voel het zoo héél pijnlijk dat het vurig begeerd slot, misschien oorzaak is van het uitbundig succes, waarin mijn tooneelwerk zich nu mag verheugen. Ook ben ik véél, - zoo niet alles aan Mejuffrouw Robson's interpretatie van Mary Ann verschuldigd.

'Waarom moesten Lancelot en Mary Ann *per se* trouwen? Wáárom kon het publiek die verbintenis niet blijven hopen en verwachten? Néén! zij moesten in 't huwelijk treden. Men liet mij geen rust. Goed. Ik heb aan mijn stuk "een gelukkig eind" gegeven, ik liet Lancelot met Mary Ann trouwen. Want, onder "gelukkig eind" verstaat men op 't tooneel meestal het huwelijk. En, - is het huwelijk in veel gevallen niet een ongelukkig begin, in plaats van een gelukkig eind?' - Mejuffrouw Robson, de ideale Mary Ann, is een van die in Londen zoogevierde 'Transatlantic girls': eene Amerikaansche, mooi, sierlijk, scherpzinnig en talentvol. De gezaghebbende Engelsche kritikus Edward Russell, noemt haar, wat dramatisch uitbeeldingsvermogen aangaat, een vrouwelijke Jefferson. Mejuffrouw Robson is eene van die Amerikaansche prachtvrouwen waarover Max O'Rell (schuilnaam van den Eranschman Paul Blouet) onuitputtelijk in lof was. Voor den gewaardeerden romanschrijver Zangwill, die zich als dramaturg nog naam moest maken, was de actrice Robson van onschatbare waarde. Israël Zangwill is de eerste om dit te verklaren. Hij leidt nu te New-York de repetities van zijn stuk 'The serio-comic governess'. De heldin is een meisje, dat overdag onderwijs geeft en 's avonds danst en zingt in een musichall. Merkwaardige combinatie! Aan den Amerikaanschen interviewer, zegt Zangwill het volgende: 'Een dramaturg moet *al* de repetities van zijn werk persoonlijk bijwonen. Dán eerst komt hij achter zijn fouten in den bouw van 't stuk, onjuistheden in de uitbeelding der karakters, haperingen in den dialoog. Ik heb mijn serio-comic governess moeten omwerken.'

'Haar karakter is zóó complex; de psychologie van haar wezen is zoo diep en zóó ingewikkeld, dat ik véél te hooge eischen stel aan het publiek, om zulk een persoontje te begrijpen,.... niet, dat ik twijfel aan de intelligentie der toeschouwers, maar tóch...'

'Men *moet* als dramaturg met grove effecten en schelle tinten werken. *Die* alleen gaan over 't voetlicht. Het fijne, het zacht-genuanceerde komt niet tot zijn recht.' -

Te oordeelen naar het succes door Jhr. van Riemsdijk met zijn 'Mea Culpa' behaald, zou men aan de juistheid van Zangwill's tooneel-diagnose niet twijfelen.

Zangwill neemt een loopje met de overdreven belangstelling die hij in Amerika ondervindt voor *zijn persoon.* Hij vindt de tallooze verzoeken om zijn handteekening, kinderachtig en belachelijk. ‘Wat gaat mijn persoonlijkheid hen aan? Van de honderd menschen, die mij vragen om mijn handteekening, is er hóógstens één, die iets ‘van mijn werken gelezen heeft.’

Het schrijven van een kleine ‘novelle’, een knap, goed-omlijnd volledig geheel, acht Zangwill evenals een goed tooneelwerk een merkwaardige concentratie van artistiek vermogen, maar, voegt hij er bij: een bundel van de fijnste, de geestigste novellen is géén handelsartikel, en een onbeduidende roman is dit wél. De met nerveuse haastigheid sprekende en gesticuleerende auteur van ‘Children of the Ghetto’, is van oordeel dat het publiek te lui is, om een bundel novellen te waardeeren. De lezer vindt het véél te lastig, telkens weer, tegenover nieuwe personen, nieuwe gevoelens en nieuwe toestanden geplaatst te worden. Binnenkort zal van Zangwill verschijnen een bundel philosophische essays. De plaats der

handeling, het veld zijner observaties is Spanje, Italië, Sicilië. Hij heeft de Latijnsche rassèn lief. De gloed zijner eigen fantasie, zijn radheid van tong, zijn bewegelijkheid, het hartstochtelijke zijner gevoelens, het opbruisen van zijn gewaarwordingen, het féluitslaan van zijn haat, zijn verteedering voor wat hem dierbaar is, dit alles vindt hij terug bij de Zuiderlingen. En als Oosterling voelt hij zich aan hen verwant.

PARVUS.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Is het geloof.... vertrouwen?

Zoo vraagt aarzelend en eenigszins verwonderd de schrijver der ‘Rotterdamsche Schetsen’ in de Hollandsche Lelie van 8 Febr. j.l. En wanneer hij dit schrijft, schijnt het haast, alsof hem een nieuw, nooit te voren gezien licht opgaat over eene zaak, waarvan hij tot dusverre zoo goed als niets heeft begrepen.

Daarom kan het z'n nut hebben in dat zelfde tijdschrift eens onomwonden te verklaren, dat deze definitie zeer juist is. Zeker, geloof is vertrouwen, onbepaald vertrouwen in God, die alles bestuurt en regelt, die ‘wolken, lucht en winden wijst spoor en loop en baan en dus ook wel wegen zal vinden, waarlangs onze voet gaan kan.’ Vertrouwen in God, die slechts welbehagen heeft in wat goed is, hoewel wij menschen dit zoo vaak vergeten, doen wat kwaad is en daardoor ons zei ven en anderen ongelukkig maken. Vertrouwen in God, die wel niet den boosdoener straft en den goede beloont, gelijk wij menschen dit doen, maar die toch aan het doen van het goede zegenrijke, aan het verrichten van het kwade nadeelige gevolgen heeft verbonden en die dus ook hier wel degelijk beloont en straft.

En al wie deze verzekerdheid bezit, begrijpt ook volkomen wat iemand bedoelt, die tot hem zegt: ‘Niet uit eigen kracht komt u hier, God de Heer heeft u hierheen gezonden!’ ook al is hij zich-zelf van dat gezonden zijn niet bewust en al heeft hij ook ‘geen boodschap thuis gekregen.’

‘Is het een voorgeschreven kerkelijke bepaling? Of wordt het de arme gemeente ingeranseld op poene van den hemel te zullen verliezen?’ vraagt schrijver verder.

Noch van het geloof, noch van het gebed kan zoo iets onteerends gezegd worden.

Het geloof welt op uit des harten beste aandoeningen. Men weet zich verbonden aan God, buiten Wien men niet kan en ook niet wil; tot Wien men telkens weer terugkeert, hoe vaak men Hem ook vergeten en van Hem afdwalen moge. Men weet te spreken van zijn verborgen omgang, men gevoelt zijne groote liefde. En deze verborgen schat des harten, men gevoelt het, is van meer waarde en grootere beteekenis dan al wat dit leven ons verder kan bieden.

En ook bidden geschiedt niet op hoog bevel. Werkelijk bidden is het komen met al z'n nooden, wenschen en bezwaren tot God, aan Hem in groot vertrouwen overlatende de dingen zoo te doen geschieden, als Hem welbehaaglijk en dus voor ons het beste is. Het is het uitstorten van ons gemoed, het opwaarts-stijgen van onze ziel, het denken aan, het verkeer met God, het is het open zetten van ons hart, opdat Hij tot ons kome en het vervulle met z'n licht en z'n leven, met z'n troost en z'n kracht.

Waarlijk, noch het geloof, noch het gebed kunnen den mensch van buiten-af worden opgelegd, zij komen voort en kunnen alleen voortkomen uit des harten diepsten grond.

Tiel.

Dr. J.J. BLEEKER.

II.

Hooggeachte Redactrice,

Als hoofdartikel van No. 32 der door U geredigeerde 'Hollandsche Lelie,' vind ik, van Uwe hand, eenige beschouwingen naar aanleiding van Max O'Rell's werk getiteld: '*Hare Koninklijke Hoogheid de Vrouw*'.

In dat artikel neemt U over, eenige zinsneden uit dat werk, zinsneden, waarmede voorzeker de meesten uwer lezers (willicht niet alle lezeressen) het geheel eens zullen zijn, evenals ik, alleen met die uitzondering, dat ik niet deel O'Rell's gevoelen: 'Ik voor mij zou oneindig liever de man van een eenvoudige boerendochter zijn, dan van een George Sand of een Madame de Stael'; dus: van een intellectueel zeer hoog staande vrouw.

Welnu, ik niet!

Het moge waar zijn dat, 'om goed te beminmen eene vrouw moet kunnen opzien tot den man dien ze liefheeft', en omgekeerd is er voor den man iets vernederends in, zich intellectueel den mindere te weten en te voelen van zijne vrouw.

Maar, mij dunkt, een nóg veel onaangenamer toestand voor den man moet zijn als hij-zelf beschaafd en intellectueel ontwikkeld - tot echtgenoot heeft, eene wellicht schoone en lichamelijk in haar jeugd begeerlijke, maar onbeschaafde 'domme en ongemanierde boerendochter', met wie hij alleen van gedachten kan wisselen, behalve over haar voormalig boerenbedrijf, als het melken der koeien, waarvan dan de man denkelijk weer niets afweet - of over keuken- en meiden-aangelegenheden.

Van twee kwalen moet men de minste kiezen: Liever een intellectueel te hoog staande vrouw dan een onbeschaafde boerenmeid.

Maar overigens kan ik de denkbeelden, vervat in de door U aangehaalde zinsneden, wel deelen en zoude ik ook niet naar aanleiding van dit

ééne verschil van opinie deze regelen tot U en uwe abonnés hebben gericht.

De reden daarvan is deze: dat U - ook blijkens een reeds daarover vroeger tusschen ons gevoerde briefwisseling - zeer ingenomen zijt met voormeld werk van Max O'Rell, waarvan U m.i. alléén het ware en schoone ziet, dus niet geheel onpartijdig zijt, tewijl ik - alhoewel ook blijkens het vorenstaande - het goede en ware in dat werk gaarne erkennende, daarin toch zoo vele denkbeelden vind die ik in 't geheel niet deel, en die naar mijne zienswijze iedere vrouw die zichzelve acht moeten tegenstaan, als de vrouw vernederende, en haar beschouwende en behandelende, beurtelings als een voor het genoegen en het genot van den man geschapen voorwerp van vermaak, anderdeels als een soort kind, dat men met praatjes en leugentjes zoet moet houden en paaien, dat ik mij geroepen acht om nu ook eens de keerzijde te toonen van deze medaille, ter voorkoming, dat uwe abonnés zouden denken dat het werk van O'Rell, in zijn geheel genomen en geschreven door zóó een vrouwen-kenner, die ‘sedert vele jaren in nauwe aanraking was met beroemde vrouwen van beteekenis in verschillende landen van Europa en in Amerika, een geheel juist en waar beeld geeft van: ‘Hare Koninklijke Hoogheid de Vrouw’, zooals ook de titel zou doen denken en doen gelooven aan iets koninklijks en hoogs!

En, het tegendeel is m.i. waar.

Daartoe nu mijnerzijds ook eens de navolgende letterlijke aanhalingen uit dit meerbedoeld boekwerk.

> bl. 2. ‘Waar is het, wat de denkers in Frankrijk, zoowel als elders reeds lang verklaarden: dat de vrouw het eenige vraagstuk is, dat nimmer kan worden opgelost’, en verder:
> ‘Een man beklaagde zich eens bij een vriend, dat hij twintig jaar gehuwd was geweest, zonder zijn vrouw te hebben begrepen.’ -
> Nu vraag ik, eerstens: ‘kan dit ook soms hebben gelegen aan stompzinnigheid, of gebrek aan takt in den man? En, wanneer het al eens waar ware, dat eene vrouw is een nooit op te lossen vraagstuk, dat ons, op het oogenblik dat wij meenen haar te kennen, door de vingers glipt, en als eene volkomen vreemdelinge tegenover ons staat,’ ‘is dit dan iets waarlijk hoogs en koninklijks?’ Ik vermeen van niet; juist het tegendeel.
> bl. 4 en 5. ‘Ik had aangekondigd een lezing over “De Vrouw”, te houden voor de studenten van een groot Dames College in Noord-Carolina. Een paar uur vóór den aanvang bezochten mij drie jonge meisjes in het hotel waar ik was afgestapt. Ik ontving ze in de spreekkamer; drie mooie, bekoorlijke, schrander-uitziende jonge dames.’
> ‘Na elkander vragend te hebben aangezien, als om te beslissen wie het woord zou voeren, kwam eindelijk een van hen “naar voren. We wilden vragen” sprak ze, “of U zoo goed zoudt willen zijn het onderwerp van uw lezing, van heden avond te veranderen? Die bijeeenkomsten zijn vastgesteld tot onderricht en algemeene ontwikkeling der studenten, en zoo gaarne zouden we hooren spreken over een onderwerp, *waarvan U op de hoogte zijt*” (ik cursiveer.) Ik erken (“verklaart die z.g. vrouwenkenner Max O'Rell),” ik “erken dat ik me heel klein voelde” (en dat tegenover drie jonge meisjes!!) doch was verrukt over de openhartigheid der jonge

Amerikaansche, en: “(ik cursiveer andermaal)” *gaf oogenblikkelijk toe aan haar wensch.*’
‘En daarmede gaf tevens m.i. Max O'Rell zich zelven, heel dom en naïef, een slag in het aangezicht: dewijl nu natuurlijk die jonge dames wel tot de overtuiging moesten komen dat O'Rell inderdaad niet was op de hoogte van het onderwerp: ‘De Vrouw.’
‘En dat voor iemand, van wie de dame Caprice’ in haar inleiding van O'Rell's ‘werk hare Koninklijke Hoogheid de Vrouw zegt: “Paul “(Max O'Rell is de schuilnaam van Paul Blouet)” Paul, gij zijt bijna waard een Pauline te zijn. *Gij kent ons dóór en dóór*’
‘En dat van iemand die zelf verklaart, dat de vrouw is: een ondoorgrondelijk wezen, een ‘niet op te lossen raadsel’!
bl. 17. ‘Wees bij het kiezen van een levensgezel of gezellin even zorgvuldig als bij het kiezen van uw voorouders’.
‘Een nonsens raadgeving, en daarbij volmaakt in strijd met den bijna onmiddelijk daarop volgenden raad’:
‘bl. 18. ‘Het huwelijk is een loterij, doe mee, en waag een kans’.
‘Wat zegt men nu wel van zoo'n nonsens uitkramenden vrouwenkenner?’

Het bovenstaande bewijst evenwel nog maar alleen, hoe weinig waarde aan de gezegden van O'Rell moet worden gehecht.

Wat nu volgt zijn daarentegen bepaald verkeerde raadgevingen.

‘Wordt uw vrouw boos, blijf dan koud als een komkommer en... geniet ‘van het schouwspel’. Ja! *Geniet van het schouwspel* ‘het staat er letterlijk, en wel op pagina 25 regel 9 en 10 v.b.

Verder: ‘Kibbel met uw vrouw maar verveel haar nooit....’ Is ze te laat volgens ‘een afspraak, knor niet en maak er U niet warm over. Zeg haar dat het beter is haar laat te zien komen dan in het geheel niet... en nu het slot: ‘Ga den volgenden dag alléén, de kuur zal onfeilbaar zijn’.
‘Komt ze laat beneden, veronderstel dat zulks geschiedt door de poging om zich zoo netjes mogelijk aan U te vertoonen.’ -
Al dit moois staat op diezelfde pagina 25, en toont m.i. aan, dat die vrouwenkenner de vrouw eigenlijk als een klein stout kind wil behandeld zien.
Dit komt nog veel sterker uit op de volgende pagina 26 waar wij o.a. lezen:

‘Toon U in huis, vooral in de morgenuren nooit ledig. Hebt ge niets te doen, ga dan naar uw studeerkamer of waar ge wilt, maar zeg aan uw vrouw, dat ge het

druk hebt, en dat ze dat niet verdrietig moet vinden. Sluit dan uw deur, steek een sigaar aan, en neem een boek of papier in de hand om bezig te schijnen.'
Had ik nu geen gelijk met te zeggen, dat O'Rell de 'Koninklijke Hoogheid de Vrouw', eigenlijk wil behandeld zien als een klein kind, dat men naar willekeur kan beliegen en bedriegen met flauwe smoesjes als op pagina 25, of met domme leugens als op pagina 26?
Ik geef mij volstrekt niet uit voor een vrouwenkenner, maar toch geloof ik dat een vrouw zich eerder zou laten welgevallen, althans kunnen vergeven, b.v. eene in drift aan haar echtgenoot ontvallen ruwe uitdrukking, dan zóó - als O'Rell wil - te worden behandeld met een vernederende, minachtende geringschatting.
Eu nu wat betreft mijne tweede bewering, dat O'Rell 'De Vrouw' eigenlijk beschouwt als geschapen tot genoegen en vermaak van den man, ten bewijze dáárvan, de navolgende aanhalingen uit zijn meergenoemd werk.

blz. 15. 'Ja, de veertigjarige vrouw is een vreugde, een *bedwelmend genot* voor haar echtgenoot.'
bl. 19. 'Een man moet braaf zijn, doch niet overdreven. Hij, die nooit eens uit den band sprong, is te goed voor deze wereld. Zelfs een non kan hem niet uitstaan'.
bl. 22. 'Een vuur moet onderhouden "(worden)" voor den ganschen leeftijd, laat de kachel zacht warmte geven, en gebruik bescheiden en zuinig uw brandstof'.
bl. 23. Leef van de rente '(van uw kapitaal aan liefde).'
bl. 27. 'Sta nooit de vrijheid en onafhankelijkheid van uw vrouw in den weg en sta haar nimmer toe de uwe te beletten'.
Een fraaie theorie, alleen dienstig voor den grootsten egoïst, die liefde noch achting heeft voor zijn vrouw. Wat zij doet? wel dat komt er in 't geheel niet op aan, mits de man zelf maar geheel ongehinderd kunne doen wat hem zèlven goeddunkt!!
bl. 27. 'Het geheele bestaan van een man eischt *vrijheid.*
Sta uw echtgenoot nooit toe in uw kleedkamer te komen en den neus te steken in al de kleine potjes en fleschjes die op de toilet-tafel staan.'
bl. 35. 'Liefde "(van den man)" moet voortdurend worden gevoed. Laat hem "(den man)" vooral steeds in de meening, dat ge alleen voor hem mooi wenscht te blijven'.
bl. 40. 'De vrouw is een mooi instrument (Sic!) 'De man een goed of slecht bespeler.'
bl. 59. 'De beide geslachten verschillen in hun oordeel over ontrouw; de reden daarvan: het elfde gebod: Beken nooit.'
bl. 150. 'Uw eerste *plicht*, (dames) is: teeder, zacht en mooi te *blijven.*'
En nu tot slot. Lest heugt best.
bl. 161. 'Als de wet in mijn land polygamie veroorloofde zou ik als vrouw een Engelsche of Amerikaansche kiezen, als huishoudster nam ik een Duitsche, mijne artistieke neigingen vertrouwde ik toe aan een Fransche, die van het verstand aan een Amerikaansche. En, werd het leven wat

eentonig, moest mijn bloed wat opgewekt' (nota bene met een harem al van 'vier vrouwen!)' dan zou ik een Spaansche laten komen.
'Dát zou eerst een goed leventje zijn!'
'Wonder, dat hij er niet nog bijneemt een Iersche of Hongaarsche vrouw, van wie hij op pagina 157 getuigt, dat de mooiste vromven-*exemplaren* worden gevonden in de straten van Buda-Pest en de salons van Ierland.'
-

Ik zal het hierbij laten, maar wil toch in gemoede vragen: zijn Max O'Rell en zijn werk: 'Hare Koninklijke Hoogheid de Vrouw' nu eigenlek wel waard, om daaraan een waardeerend hoofdartikel te doen wijden door de intellectueel zoo hoog staande Redactrice van de Hollandsche Lelie?

Met mij die vraag te beantwoorden, en bovenstaande beschouwingen plaatsruimte te verleenen in de Hollandsche Lelie zult U, zeer geachte Redactrice, ten zeerste verplichten:

Uw zeer dienstvaardigen dienaar,
L.C. VAN VLEUTEN.
Den Haag, 12 Februari 1905.

Antwoord redactrice.

Geachte heer van Vleuten. Ik geloof dat gij en ik dáárom zoozeer verschillen in onze waardeering van het werk van Max O'Rell, omdat gij bij voorkeur datgene daarin opzoekt, wat betrekking heeft tot de verhouding van den man tot de vrouw, terwijl ik, van mijn standpunt, hoofdzakelijk stilsta bij hetgeen de schrijver zegt omtrent de vrouw-op-zich-zelf- beschouwd. - Neen zeker zou ik niet gaarne alles willen onderschrijven, wat deze auteur in de door U aangehaalde zinsneden beweert. Ofschoon het mij wil voorkomen, dat gij daarbij te veel uit het oog verliest, hoe hij dikwijls ironisch en schertsend schrijft, en daarom niet al te letterlijk moet worden opgevat. Maar hoe dit zij, ik heb nergens gezegd, dat ik het in *alle* opzichten ééns ben met Max O'Rell. Ik deel alleen zijn m.i. zeer-gezonde en op ervaring-gegronde meening over heel veel karakter-eigenschappen van de vrouw zoowel in goeden als in kwaden zin. - Ten slotte mijn vriendelijken dank voor Uw waardeerende woorden aan mijn eigen adres. -

Een praatje over geld.

T geld schijnt tegenwoordig te domineeren over alles, 't is alsof dat de spil is waarom de aarde zich draait en wentelt, alsof er geen grooter zaligheid bestaat op dit ondermaansche dan zich beslagen met goud te weten of

met wellust te kunnen grabbelen in een berg met gouden tientjes. O zeker, 't is waar, geld is een zeer groote levensfactor en het vulgaire liedje:

> ‘Als je geld hebt kun je huizen bouwen,
> Heb je 't niet dan kun je steenen sjouwen’

is helaas maar al te vaak waar. - Doch, er is een zúcht naar geld tegenwoordig, die alle andere hartstochten en begeerten schijnt te overvleugelen. 't Is in Europa sterk-sprekend, maar nergens treedt deze manie zoo duidelijk op den voorgrond als in het schoone Insulinde.

Geld is een noodwendig middel om zich een bestaan te vormen om te kunnen voorzien in het dagelijksch levensonderhoud; geld is volstrekt niet zoo te versmaden als sommige streng-orthodoxe bleekneuzen met uitgestrekte gezichten beweren, als zij minachtend femelen over het ‘aardsche slijk.’ Maar om het geld te stellen boven alles wat 't leven op aarde aan begeerlijks oplevert, om 't te stellen boven stand, kunst, genie, ja boven de ziel - dat is om verontwaardigd, neen - om diep treurig te worden.

Hoewel ik nog kort in Indië ben, heb ik toch reeds ruim genoeg mijn ooren en oogen opengezet om er van doordrongen te zijn dat hier meer dan ergens anders the money het eenige doel schijnt, waarvoor 't waard is geboren te zijn. Zorgen dat je duiten krijgt, dat je later met een dikken buidel weer naar Europa kunt terugkeeren om daar als rijk ex-indisch gast met kwistige hand te verteren wat je hier eerlijk of oneerlijk verkregen hebt; kun je 't zoover ondanks alle trucs en pogingen niet brengen, dan is je leven een mislukking.

Of je daarbij een lieve vrouw hebt en aardige kinderen - nu ja, dat is aangenaam - maar wat heb je er aan, als je daarbij niet nemen kunt wat je zinnen streelt, als je 't geld niet voor 't strooien hebt?

Dat hier in het heerlijk Insulinde de man van zeer duistere ‘komaf’ of uit zeer laag-bij-den-grond levende ouders geboren, door een of ander gelukkig toeval aan een lucratief baantje gekomen zijnde tot de élite behoort, is een even ergelijk feit als dat iemand van goede geboorte en gestudeerd b.v. een klein salaris genietend met den nek wordt aangezien of althans met medelijdenden blik. Zoo iemand komt immers niet in de club (soos), gaat niet naar Comedies, doet niet mee aan allerlei pretjes en komt dus niet in het coterietje van chic, d.w.z. in het geldcoterietje.

Wetenschap is in Indië iets waar men onverschillig voor is.... eenvoudig omdat het gros er niet bij kan en ploetert in zaakjes, grooter en kleiner en dus alleen verstand heeft van katoentjes, tabak, rijst en klappers. Als men toevallig met zulke menschen in aanraking wordt gebracht, en men een ontwikkeld gesprek denkt te voeren heeft men het mis.

Literatuur, ho maar, een Marie Corelli en een Maurits Wagenvoort kennen ze zelfs niet bij naam, kunst en welke branche ook - och neen, daar voelen zulke materialistische menschen niets voor; dientengevolge weten ze er weinig of niets van. -

Muziek? O ja, in de Club nietwaar, heel aardig. O je moet hier die muziek eens hooren; 't is meestal een groote ronzebons en is de trom 't meest gewilde instrument. Beethoven, Haydn en Chopin? ‘Neen lieve Mevrouwtje, da's me te zwaar hoor, dat moet u me heusch niet kwalijk nemen.’ Maar als men dien Mijnheer vroeg hoeveel neteldoek kost en hoeveel àjour zal hij 't u precies zeggen.

Diezelfde mijnheer rijdt u een oogenblik daarna als grand seigneur voorbij in een sierlijken landauer getrokken door een span echte Sydnieërs, twee bruine jongens op den bok en een achter als palfrenier. Natuurlijk ziet hij de voetgangers niet en zijn rijkuitgedoste egade nog minder.

Ik was eens bij een dame op bezoek, wier ouders een kruidenierswinkeltje hadden in Amsterdam doch daar haar man, koopman natuurlijk, een groot salaris heeft, kunnen zij meedoen aan alles wat Indië aan begeerlijks oplevert. De gastvrouw was in lila zijde - zij wist van huis uit natuurlijk niet dat de gastvrouw altijd eenvoudig dient te zijn. - 't Onderwerp kwam toevallig over een mijner kennissen, een jong officier van zeer goede familie, die met zijn jonge vrouw in een klein paviljoen moet wonen, daar zijn tractement slechts *f* 250 per maand is. ‘Ja kasian toch, zulke menschen, die gaan me daar nu trouwen op zoo'n tractementje, 't is toch ook meer dan erg, alles trouwt maar tegenwoordig’.

Ik was niet boos, reageerde er nog minder op, doch een lichten glimlach kon ik toch niet bedwingen. Ik vroeg me even af in wier plaats ik liever zou zijn, in die der rijke ex-kruideniers-dochter of in die van

het aardige jonge vrouwtje, dat hoewel zuinig overleggend om rond te kunnen komen, u met oogen glinsterend van geluk tegemoet treedt en het antwoord was heusch niet moeilijk....

Dat geld reeds een hoofdrol speelt in de gedachten van heel jonge indische meisjes, heb ik onlangs op een receptie op zeer frappante wijze ondervonden.

't Verloofde paar stond te midden van bloemen en groen en schitterde in jeugd en bevalligheid; vooral hij straalde van geluk en zijn blik rustte menigmaal vol liefde op zijn mooi aanstaand vrouwtje. Haar blik was niet veelzeggend, haar donkere kijkers dwaalden vroolijk rond en er lag iets overmoedigs om haar kleinen mond. Ik stond met mijn man even toe te zien zonder mij met de bezoekers te occupeeren, weg in de beschouwing van het sympathieke paartje. Toen opeens, op een moment dat de bruidegom in spe zich even omwendde naar een kennis, zijn meisje een allervreemdst manuaal maakte. Ze hief de eene hand even tersluiks in de hoogte, spreidde de vijf vingers snel uit en kneep ze toen weer toe. Een lachje van voldaanheid en een schittering in de oogen begeleidde dit tooneeltje. Ik keek snel in de richting van haar blik en zag een ander jong meisje, dat met een optrekken der wenkbrauwen en een krullen der onderlip antwoordde.

Ik begreep dadelijk wat dit voorval beteekende; want ik had zoo iets reeds verscheidene malen gehoord zonder 't te kunnen gelooven.

De aanstaande echtgenoot verdiende dus blijkbaar f 500 in de maand.

Ik was doodelijk verontwaardigd en nam onmiddellijk afscheid. Op den terugtocht vertelde ik 't dadelijk aan mijn man, die er eveneens 't zijne van dacht en zei: Hoe is 't mogelijk, dat een meisje, dat zoo juist in een der zaligste levensperioden van een vrouwenleven is gekomen, zoo vervuld is van het geld dat zij later te verteren zal hebben, dat zij zich niet bedwingen kan en op deze wijze haar a.s. man compromitteert.

Dit is een enkel los feit, nogal sterksprekend, doch 't is geen sporadisch geval....

Geldzucht is hier epidemisch.

Moeders van huwbare dochters weren met kracht en geweld jongelui, die zich behelpen moeten met f 250 à f 800 per maand; of ze degelijk zijn en van goede educatie - traperdoelie - haar dochters kunnen dan later niet schitteren in de Club, in den ‘tuin’ of bij Grimm. Maar jongelui met dubbel zooveel worden ingehaald met vlag en wimpel. De liefderijk bezorgde moeder vergeet dan maar dat dergelijke rijk gesalarieerde jonge heertjes hier in Indië, 't land van ‘het noodzakelijk kwaad’ meestal een heel leven achter zich hebben, een leven, dat ze zorgvuldig en angstvallig zoeken te bedekken. Want 't geld heeft hen in staat gesteld aan alle begeerten en lusten toe te geven, wat de minder besalarieerde niet kon doen.

Nu is zulk een dwang-deugd wel geen verdienste, maar 't is toch aangenamer voor het jonge vrouwtje een dergelijk echtgenoot te krijgen dan een die reeds ‘op’ is en blasé.

En daarenboven, denk eens aan de jaloersche njai. Maar dat is waar, met geld ook al weer stuurt zoo'n jongmensch dat schepsel naar 't andere end van Java met al haar broertjes en zusjes, ooms en tantes en verder zwart aanhangsel in cluis.

Waarom, waarom vraag ik me af moet altijd 't geld vooropstaan, kan men dan niet gelukkig zijn wanneer men niet zoo kwistig met het geld kan omspringen en men zich sommige genietingen moet ontzeggen? Och, 't geluk zit 'm heusch niet in rijkdom, en in het najagen van allerlei pleiziertjes, dat merkt men hier in Indië vooral zoo

goed op. Waarom anders al die getrouwde in weelde levende dames, die zich vergeten met andere mannen en heeren, die hun troost zoeken bij een andermans vrouw? Dikwijls komt dit voort uit ziekelijken hartstocht, hysterie, maar meestal is 't een gevolg van een ongelukkig huwelijk en dit baseert zich weer op trouwen-om-geld.

Dat meisje op die receptie behoort misschien later ook tot die categorie van vrouwen.

En dan al dat geknoei en gekonkel om je heen om het geld, je moet je ooren en je oogen maar toestoppen als je 't niet weten wilt, want anders kom je er gauw achter, dat hier de leer der Jezuïten gehuldigd wordt n.l.: ‘Het doel heiligt de middelen.’

Particulier heb ik 't eens van de grootste instelling van Indië ondervonden, - maar ook zonder dat zou ik het weten dat alles knoeit.

Groote handelshuizen sjaggeren in 't geniep met Arabieren, Chineezen enz. en benadeelen op deze wijze de andere en-groszaken.

Doet niets... zoo komen de duiten binnen en dat is de questie maar.

Hiervan is het natuurlijk gevolg, dat de menschen elkaar voor geen cent vertrouwen.

Onlangs wilde ik van kruidenier (dat zijn hier Chineezen) veranderen, ik bestelde dus een ‘ba’ en deed hem mijn bestelling. Doch deze man vroeg mij waar Mijnheer werkte en hoeveel inkomen hij had...

Ik was zoo boos over zijn brutaliteit, dat ik den kerel dadelijk weer zijn congé gaf. Eigenlijk heeft de man wel een beetje gelijk, want er zijn heel wat orang blanda, die wel in keurige equipages rijden maar hun langanan niet betalen....

Ja, wie geen geld heeft, neemt den schijn aan alsof hij 't bezat.

En zoo zou ik door kunnen gaan over dit onderwerp.... Misschien zullen er zijn, die zeggen, dat de zucht naar geld overal even sterk is en alleen in Indië meer uitkomt, omdat 't alles op kleiner schaal gebeurt, maar ik zeg: ‘neen’, duizendmaal neen.

In dit land zijn of worden de meeste menschen materialist in den volmaaksten zin van het woord, voor poëzie is er plaats noch tijd.

En dat is ten hemel schreiend in een land, dat zooveel rijke stof tot poëzie oplevert als Insulinde....

Soerabaja.

ANNIE K.D.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Mina. - Uw stukje heb ik in-orde ontvangen. Ik zal U te zijner tijd meedeelen of het wordt geplaatst.

Mevrouw J.G. te V. - De proef is vrees-ik dan weggeraakt op de post. Dank zeer voor Uw vriendelijk schrijven. Ik wensch U van harte verder herstel toe.

G. Vriendelijk dank voor de kaart.

Coba Dekker. - Ik heb het in-orde ontvangen, maar ik kan U mijn oordeel nog niet meedeelen. - Gelijk gij zelf schrijft heb ik méér te doen.

Gezusters V.M. - Ik wil met het meest-mogelijke genoegen aan Uw wensch voldoen, en zal aan den uitgever schrijven, dat hij voortaan een gratis-ex: moet zenden aan dat adres.

Excelsior. - Heel-veel dank! Dat briefje deed mij goed!

Lotos. - Ik ben gegaan òver Parijs, doch niet daar gebleven; den volgenden dag direct dóór. Uw ‘groeten aan de boulevards’ kan ik dus niet overbrengen dezen keer, want

mijn terugreis gaat door Zwitserland. Overigens deel ik Uw sympathie voor Parijs van ganscher harte. Ik ben er steeds héél gaarne. - Daar-en-tegen denk ik over de stukken van Heyermans anders dan gij. Dat hij, als tooneel-schrijver, zeer zeker over talent beschikt ontken ik niet, maar ik-persoonlijk houd volstrekt niet van zijn werk. Ik ga trouwens slechts bij hooge uitzondering naar de comedie in den Haag. We hebben wel goede acteurs en actrices, maar het gehéél laat zoo dikwijls te wenschen over; het is niet geächeveerd. Je raakt zoo verwend door het buitenland, juist op het punt tooneel. - Het opstel ontving ik in-orde.

W. Haarlemmermeer. - Ik zal U te zijner tijd meedeelen, of die gedichten al of niet geplaatst worden. Gij zijt niet de eenige die copie inzendt ter beoordeeling. Ik heb méér te doen.

Wed: G.M. - 'Een raad over het gebed,' - vraagt gij mij. - Ik zou U, - en dat is de reden dat ik U zóó spoedig antwoord, waar sommigen reeds langer moeten wachten dan mij lief is, - gaarne willen uitnoodigen het Ingez: stuk te lezen in ditzelfde nommer van Ds: Bleeker. Want m.i. *is* bidden inderdaad iets van waarachtigen aard, waar het voortkomt uit wáár geloof, en daarom zou ik-voor-mij nooit iemand durven *ont*raden te bidden. - Zeker, ik-zelf-óók twijfel, evenals gij, zoo dikwijls *of* er een God bestaat, wanneer ik lees of hoor van de vreeselijke gruwelen, die Hij toelaat, die gebeuren zelfs in Zijn naam. Nu nog, dezer dagen, bij dien lafhartigen moord op *Grootvorst Sergius*, is mij weder de twijfel in het hart gekomen. Want hoevele *onschuldigen* vallen niet méde door dergelijke gemeene sluipmoorden, - omstanders, agenten, koetsiers, enz. enz.! - Ik behoef U niet al de vele raadselen van dergelijken aard op te sommen! En toch, en toch!.... Ja, ik geloof dat er iets is, iets dat ons leven leidt en regeert! Is dat Iets God? Is het Noodlot? Ik weet het niet, maar ik geloof dat de groote fout daarin bestaat, dat wij ons een veel te *menschelijke* voorstelling maken van het goddelijke. Al datgene wat het Christendom toelaat, ja zelfs soms predikt, in den naam van God, *dat* heeft zeer zeker niets met echt God-dienen te maken! *Dat* althans staat vast bij mij.

Harlingen. - Ik denk dat gij U-zelf wel zult herkennen hieruit. Hartelijk-geféliciteerd! Dat is dus het gelukszonnetje, dat U heeft weten te vinden in de stille verborgenheid van Uw thuis, waar gij Uw plicht deedt!

C.L.T. geb. G. - De beide stukjes heb ik aangenomen.

Margot. - Met Uw schrijven ben ik het *geheel* eens. Zeker ik-zelve ben een gróóte vijandin van het damesgedoe, van anderen, die voor hun brood moeten werken, onderkruipen om door goedkoopere prijzen, 'er wat bij te verdienen.' - Dit is voor degenen die *moeten* leven van hun verdiensten eenvoudig de genade-slag! - Ik heb dikwijls-genoeg te velde getrokken tegen zoogenaamd-nuttige jonge-dames, die teeken- of muziek-les willen geven, voor 25 cts. b.v., om daarmee een 'zakgeld' te verdienen, dat zij feitelijk ontstelen aan die ongelukkigen, die moeten *leven* van lesgeven, en dus moeten vragen een behóórlijken prijs. Evenzeer keur ik het af, wanneer rijke jonge-meisjes uit-verplegen-gaan, als pleegzuster, voor niets, (bij menschen die het betalen kunnen, hunne vriendinnen en familie b.v.), en een cadeau of iets van dien aard daarvoor aannemen. Want ook *dat* is een onderkruiperij van de verpleegster die moet *leven* van haar verdiensten. Waarom dan niet *dezelfde* prijzen

genomen, die déze vraagt, en het geld geschonken aan een inrichting, of liefdadigheids-instelling? - Wat echter den raad betreft van die dame in Indië, die in het door haar ingez: stukje schrijft, dat het ‘wel aardig’ zou zijn de dure prijzen van het piano-stemmen in Indië concurrentie aan te doen, (zie 14 Dec. jl: Holl: Lelie), wel ik geloof dat die uitdrukking ‘wel aardig’ heel slecht is gekozen, omdat zij

iets anders bedoelt. Zij raadt het piano-stemmen aan geheel als *kostwinning*, en, doet dat omdat volgens haar de prijzen der winkels in Indië, (voor wien het, altijd volgens haar, maar een kleine néven-verdienste is naast hun eigenlijk bestaan,) onredelijk hoog moeten heeten. Dit nu is iets geheel anders, dan de onderkruiperij door U terecht veroordeeld. - Heel veel dank voor Uw schrijven en goede wenschen. - *Ik* vind, evenals gij, dat gedrukt-werk je steeds meer tegen- dan mee-valt. Maar ik geloof dat de pedanterie der meeste menschen hen al heel gauw bijzonder doet ingenomen zijn met hun eigen 'kunstgewrochten,' hun eigen persoon, in één woord met alles wat henzelf aangaat. - Ten slotte moet ik U nog bedanken voor dat lekkere cadeautje op Nieuw-Jaar. Ik liet er een kennis van mee-proeven, die mij later extra het adres is komen vragen, omdat zij verklaarde in geen jaren zulke 'bijzonder-fijne' chocolade te hebben geproefd! Wel, het *was* ook een extra-fijne doos!

Mevrouw H. - Dank voor Uw vriendelijk en belangstellend schrijven, lieve mevrouw. - Neen, ik was vroeger óók reeds aan de Riviera, niet hier te Menton, maar in Nice. De Riviera béhoort voor mij tot de liefelijkste streken ter wereld. Het is zoo wonderbaar-mooi, het licht over de rotsen en de zee, en de samen-voeging van zachte tinten van groen en grijs, die in oneindige verscheidenheid samensmelten. Ik was een dezer dagen op Cap-Martin, bij het gedenkteeken van Keizerin Elisabeth, en het was er zoo wonderbaar-stil, zoo goddelijk-mooi, dat ik mij begrijpen kan hoe die arme vrouw dáár zoo graag wijlde. - - Maar wat *genezen* betreft, neen, lieve mevrouw, *ik* geloof niet aan een genezende kracht in een zóó afwisselend en eigenlijk verraderlijk klimaat! Zoodra de zon ondergaat wordt het kil en guur. - Ik kijk dikwijls op naar het allerliefste, in de hoogte gelegen kerkhofje hier, een vrédig, vriendelijk-uitziend plekje, en dan komen mij de regels in den zin van de Génestet van....

> '.... Gindsche streken,
> Waar de lijder lichter zucht,
> En aan liefelijker lucht
> Balsem vraagt voor 't kwijnend leven,
> Maar alleen de schoot der aarde,
> Der cypressen stille gaarde
> Van genezen kranken meldt!'

Want, zóó is het! - De groote meerderheid, verreweg de groote meerderheid, van hen die hier komen, zijn ook niet wezenlijk-ziek, zijn pret-zoekers, die, onder het motto een zwakke gezondheid, den ganschen dag verluieren met die uitgezochte genoegens, die hier in de groote-hotels, en op allerlei wijzen, worden aangeboden, en die óók het klimaat-zelf biedt, omdat men kan wandelen en uitgaan en in de zon-liggen, waar dit in de Noordelijke streken in hetzelfde jaargetijde een onmogelijkheid zou zijn. Daarom kan men ook met recht spreken van een 'balsem voor het kwijnend leven.' O, zeker, je rekt het hier, je kunt het hier ten minste prettiger en langer volhouden, dan ginds, waar je gedoemd bent tot thuiszitten, of op-bed-liggen! Maar *genezen!* Neen, ik geloof met de Génestet, dat alléén het *kerkhof* meldt van *genezen* kranken! - En dat is zeker, zij, die hier blijven rusten, hebben tenminste een goddelijke natuur gezien vóór zij de oogen sloten. *Goddelijk*, schijnt mij hier zoo recht het woord. Het is of de hemel *moet* beginnen achter die zich in gouden-rose licht badende rotsen!

Ik ken niets wat mij liefelijker en hemelscher aandoet, dan de lichttinten van de Riviera!

Pim. - Ik heb wèl Uw briefkaart ontvangen, waarin gij Uw stuk aankondigt, maar nog geen stuk-zelf!

Minnie. - Wat ik denk van dien moord op Grootvorst Sergius? Ik vind dat alle onrecht en alle gemeenheid van de aanzienlijken en de machthebbers nooit kan rechtvaardigen een lafhartigen en wreeden sluipmoord, waarbij onschuldigen de mede-slachtoffers *moeten* worden. Lees de geschiedenis van de fransche revolutie, en gij zult zien wat losgelaten duivels 'het volk' zijn, als zij op hun beurt de macht in handen hebben. Was er onder het Schrikbewind sprake van 'rechtvaardigheid'? Hoe heeft men gehandeld aan het onschuldige kind van Marie-Antoinette, alléén omdat hij een *Konings-kind* was!? Geen andere schuld dan die van in het Paleis te Versailles, als zoon van Lodewijk den zestienden, te zijn geboren, kon men dit kleine-knaapje ten laste leggen! Toch heeft men het verfijnd gemarteld en mishandeld! En dit feit is slechts één greep uit de ten hemel schreiende gruwelen, bedreven door het zóógenaamd rechtvaardigheid-eischende volk, dat ten slotte, uit vrije keuze, zichzelf met titels en rangen en allen mogelijken ballast, waarbuiten de domme menschheid nu eenmaal niet leven kan, opnieuw heeft belast, ten koste van een opnieuw-onderdrukte 'lagere klasse'! Zóó zal het altijd *blijven* gaan! Vermoordt den Tzaar, en doodt de Keizers en de Koningen! Sticht republieken, en voer socialistische regelingen in, *nooit* zult gij rechtvaardigheid en eerlijkheid en onpartijdigheid aan het roer brengen. Altijd zal de gemeenheid en de verdrukking van het zwakke, dóór het ruwe en gemeene en sterke, de overhand behouden! Indien er een duurzame verbetering mogelijk is, dan zal die m.i. *alleen* te wachten zijn van oprecht-geloovige menschen, (ik bedoel daarmede geen geloof van een bepaalde richting, alleen maar oprecht-geloof in een verantwoording Hierna), maar nòch van anarchisten, nòch van volksmenners met schoonschijnende leuzen, nòch van quasi-Christenen, die de 'kleyne-luyden' gebruiken om zelf naar boven te klimmen, en te gaan zitten dan, 'onder biddend opzien', aan de tafel van Koninklijke lichtmissen en doordraaiers van het minste allooi. -

W.L. - Ik heb over Louise Michel veel-gelezen, en ik ben het geheel met U eens, dat zij zeer zeker een nobele vrouw was, die geestdriftig het goede heeft gewild, zich offerde aan haar omgeving, en om *die* reden, ons aller sympathie verdient, al keuren wij ook vele harer handelingen beslist af.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Heer, Dame en Zoontje 10 jaar (geen lange fietstochten kunnende maken) wenschen de vacantie in België door te brengen. Weet iemand ook een reisplan met niet al te dure pensions? Rij voorbaat dank. *Zeist, Kraal's Boek- en Kunsthandel.*

Bericht.

De redactrice verzoekt alle correspondentie, bijdragen, en ingezonden stukken te willen adresseeren aan haar tijdelijk adres:

MENTON. (Frankrijk).
Hôtel du Louvre.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

8 Maart 1905.
18de Jaargang.
No. 36.

Hoofdartikel
Duivels-toejager.

Hooggeachte Redactrice!

'Van Uwe belangstelling zijn te vele bewijzen in het lot en wedervaren van meisjes, die in eigen onderhoud moeten voorzien, om niet met vrijmoedigheid tot U te komen met een verzoek. Onlangs werd in de Holl. Lelie gevraagd door eene dame eene jonge française enz: enz:; nu is mijne dochter in Parijs eenige jaren geweest bij het onderwijs en zou mogelijk wel in aanmerking kunnen komen, maar.... van Uwe bekende onpartijdigheid vragen wij, of U vindt dat het aangeboden salaris 150 gld. gelijk staat met de eischen? Zal die dame? niet moeten erkennen dat het loon van f 100, zooals meest onze dienstboden (eer meer) ontvangen, niet gelijk staat met wat een beschaafd meisje toekomt, wier opvoeding heel wat geld en zorg en inspanning heeft vereischt; de dienstbode met hetzij meer of iets minder dan 100 gld. loon krijgt f 26 minstens waschgeld, godspenning, Nieuwjaar, zomerfooi, voor schoonmaak en bij uit stad gaan kostgeld en soms veel verval. Mag ik nu van Uwe zoo welversneden pen een krachtig protest verzoeken in veler belang, dat van zulke veeleischende dames het ongerijmde onder de oogen brengt?'

Door verschillende omstandigheden ben ik eerst nu in de gelegenheid te voldoen aan het verzoek der schrijfster van dezen brief. En zeker, gaarne wil ik hier openlijk verklaren, dat het mij altijd verbaast dergelijke betrekkingen te zien aangeboden tegen een salaris véél lager, dan een goede of zelfs maar middelmatige dienstbode ontvangt. Wanneer men bedenkt, dat een in den huiselijken kring mee-verkeerend jong-meisje zich natuurlijk dien-overeenkomstig moet kleeden als dame, dan volgt alleen dááruit reeds, dat zij méér aan haar toilet *moet* besteden dan de dienstbode uit hetzelfde gezin. Daarenboven ontbreekt háár de tijd, die der dienstbode gegeven wordt, van desavonds haar eigen-kleeren-kunnen-nazien. Is de dienstbode gewoonlijk na 8 uur vrij, om in de keuken te gaan zitten naaien, de zoogenaamde 'Stütze der Hausfrau', (een holl: woord dat deze betrekking weergeeft ken ik niet), dient gewoonlijk als 'duivels-toejager,' nooit vrij, altijd verplicht om nu eens mevrouw gezellig bezig te houden, dan weer

op de kinderen te passen, terwijl vader en moeder uit zijn, enz., enz. Soms ook moet zij des avonds de kleederen van het gezin helpen verstellen in plaats van hare eigene; in één woord zij heeft geen wèlomschreven dagtaak, zooals de dienstbode, maar moet klaarstaan voor alles en nog wat, koken, onderwijzen, gezellig-zijn, huiselijke bezigheden, etc., etc. En daarvoor ontvangt zij nooit meer dan een goede en bekwame keukenmeid, zeer dikwijls minder, ja, in vele gevallen *niets.* Want talloos zijn de huishoudens waarin dergelijke betrekkingen worden waargenomen 'zonder wederzijdsche vergoeding.' Het jonge-meisje in questie is blijde een onderdak en vrije-kost te hebben, en de huisvrouw, *die* haar engageert als vrijwillige slavin, voorziet zich op die wijze van een zoogenaamde 'Juffrouw', (dat staat dan nog 'deftig' ook!), van wie zij méér kan vergen dan zij het heden ten dage zou durven van een dienstbode,.... en dat zonder haar te betalen! Het héét dan dat het meisje daarvoor ontvangt het voorrecht (?) van den omgang in den huiselijken kring. Nu, ik-voor-mij moet zeggen, dat *ik* oneindig veel liever mijn eigen vrijheid zou bezitten als betaalde dienstbode in de keuken, dan op die wijze geduld te worden als quasi-gelijke in een familie-kring, waarin men mij van 's ochtends-vroeg tot 's avonds-laat exploiteerde,.... voor niets. Dit eigenaardig soort van 'fatsoen' en 'beschaafdheid,' dat zoovele meisjes drijft per-se 'juffrouw-van-gezelschap,' 'logée,' enz., enz., te willen *schijnen*, inplaats van een fatsoenlijke, goed-betaalde betrekking te zoeken, heb *ik* voor mij nooit kunnen begrijpen!....

Maar, juist dáárin zit 'm het kwaad voor een groot deel. De schuld ligt niet alléén bij de stelsters-zelven van dergelijke advertenties als de bovenbedoelde, maar óók bij hen die daarop reflecteeren,.... die, in negen van tien gevallen, niets kennen, niets willen, door en door lui en onbekwaam zijn, en zich inbeelden dat zij *door* het aannemen van dergelijke quasi-dames-achtige betrekkingen, (die geene betrekkingen *zijn*), zichzelf een aangenaam leventje zullen verschaffen van *schijn.* Want, inplaats van zichzelf te bekwamen voor datgene waarvoor zij zich uitgeven, weten zij niet alleen niets af, noch van huishouden, noch van koken, noch van iets anders, maar zij zijn ook veel te veel 'dame', om iets van dien aard te *willen* doen. *'Mijn fatsoen laat het niet toe,'* - ligt deze jonge-juffers in den mond bestorven. En vandaar een voortdurende désillusie van weerszijden, waar aan den eenen kant de vrouw des huizes bemerkt, dat zij, om zoo te zeggen, 'de kat in den zak kocht,' terwijl *aan* den anderen kant, het jonge-meisje ontdekt hoe de 'lichte' bezigheden, die men haar voorspiegelde, en 'den aangenamen omgang als huisgenoote,' enz., enz., maar lokspijs is geweest, om een goedkoope slavin machtig te worden. -

Wat mij betreft heb ik van dit soort niet-voldoende omschreven-betrekkingen nooit heel veel anders gezien, dan teleurstelling en verbittering van weerszijden. Eensdeels is de dame, die de betrekking aanbiedt, gewoonlijk lastig en veeleischend *en* kan, om die reden, geen goede, zich-zelf-redelijk-latende-betalen dienstboden meer krijgen, of wel, zij is te gierig om *zulke* wezenlijk-goede hulp in dienst te nemen, anderdeels echter is het jonge-meisje *dat* lust toont in te gaan op zulke aanbiedingen, gewoonlijk zelve zoo door en door onbekwaam en veel-inbeelding-hebbend en lui, dat men het der tegenpartij niet euvel kan duiden, wanneer zij *zulke* diensten van zóó gering allooi, maar weinig of zelfs niet betalen wil. Want, waar mijne correspondente in haar brief *hier*boven afgedrukt, spreekt van hetgeen een goede dienstbode verdient heden ten dage, daar vergeet zij m.i. één groot ding, namelijk dat een dienstbode in zoo'n geval dan ook inderdaad wat *kent*, wat *uitvoert*, wat *teruggeeft* voor hetgeen

zij ontvangt. - Daarom zullen verreweg de meeste huisvrouwen ook veel liever een goede en bekwame dienstbode goed betalen, dan opgescheept-worden met een quasi-dame, die voor dit '*te voornaam*' is en voor dat '*te fatsoenlijk*', en hiervoor '*niet was grootgebracht*' en daarvoor zich '*geneert*'. - Deur-open-doen, waschtafels-beredderen, met een groot pak langs de straat loopen, het zijn alles kleinigheden van het dagelijksch leven *die* in elk huishouden wel eens te pas komen, en waarvoor een *wezenlijke* dame zich niet-schaamt, (zoo min als voor éénigen arbeid,) en een wezenlijke dienstbode óók niet. Díe er zich echter wèl voor schamen, dat zijn de *zóógenaamde*-dames, die op dergelijke advertenties afkomen, omdat zij willen *schijnen* wat zij niet zijn, of omdat zij te lui of te onbekwaam zijn voor wezenlijken, wèl-betaalden arbeid!

O zeker, ik weet wel dat er een zeker aantal beklagenswaardigen bestaat, die buiten eigen

schuld gedoemd zijn tot een dergelijke betrekking, meisjes en vrouwen b.v. die thuis niets wezenlijks leerden, omdat de ouders hoopten door voorgewende welgesteldheid een man voor hen in te palmen en die dan, als deze speculatie mislukt, op een zeker oogenblik broodeloos en eenzaam in de wereld staan, te oud om nog iets wezenlijks te leeren, te veel dame, te veel verwend voor harden handenarbeid, en dus ondanks henzelven, gedwongen tot het zoeken van zulke quasi-dames-achtige bezigheden als het Stütze-der-Hausfraü-spelen, en dergelijke vaag-omschreven duivelstoejagers-betrekkingen. Met zulke meisjes heb ik oprecht medelijden, zelfs hare dikwijls onuitstaanbare pretensies van 'fatsoen' enz, verdienen zacht beoordeeld te worden, omdat zij van huis-uit door dwaze ouders in zulke schijn-ideeën zijn grootgebracht! En de dames, die dezulken exploiteeren en beurtelings als meid afbeulen en als dame van gezelschap gebruiken tot pronk en gemak, moeten zich schamen, waar zij een laag *of* dikwijls in 't geheel geen salaris verkiezen te betalen, en dan toch nog verlangen nette kleeding, en wat dies meer zij.

- Er is echter een breede categorie van quasi-dames, waarmede ik géén medelijden heb, als zij zich melden op zulke betrekkingen. Dat zijn b.v. de jonge-meisjes uit dorpen en provinciestadjes, die afkomen op zulke advertenties van Haagsche of Amsterdamsche of Rotterdamsche dames. *Die* zijn het namelijk, in 9 van 10 gevallen te doen, om op een goedkoope manier pret te maken in de groote steden. *Werken* willen zij niet. Voor gewoon-uit-logeeren-gaan zijn zij te arm. Welaan, dan worden ze quasi-logée of 'Stütze der Hausfrau' of zooiets, en beelden zich in, dat ze voor wat lichte quasi-bezigheden van kopjeswasschen en kousen-mazen, een gezellig groote-stad-thuis zullen krijgen. Én natuurlijk komen ze bedrogen uit, want de stelsters van zulke advertenties verlangen heel wat méér en wat anders. Ik herhaal daarom, die dames, die zulke aanbiedingen doen, weten gewoonlijk wat voor vleesch zij in de kuip hebben, en dat zij niet meer en niet beter zullen krijgen, dan een niets-wetend en niets-willend, lui schepseltje. Om *die* reden kan men dus begrijpen, dat zij voor *zulke* slechte hulp minder salaris over hebben, dan voor een goede en bekwame dienstbode. Maar het feit-zelf, *dat* zij die slechte en onbruikbare hulp verkiezen boven de goede en bekwame, hetzij uit gierigheids- hetzij uit pronkzucht-redenen, bewijst m.i. al afdoende *tegen* zulke mevrouwen. En daarom vind ik geheel de zaak op-zich-zelf grondig-verkeerd, en zou ik iedereen afraden op zulke advertenties in te gaan. De arbeider is zijn loon waardig. Als gij den geheelen dag in dienst zijt eener huisvrouw, en daarenboven neven haar moet optreden als dame, dan hebt gij recht op een behoorlijk en aan Uw diensten geëvenredigd salaris. Maar, omgekeerd, dan moet gij ook werkelijk diensten *kunnen* en *willen* bewijzen, en zorgen dat gij niet alleen dame *schijnt*, maar het ook *zijt*, in Uw manieren, in Uw toilet, in Uw ontwikkeling, en evenzeer, ja vooral, in Uw getrouw-volbrengen van die plichten, die gij op U hebt genomen, van welken aard die ook zijn, koken, wasschen, kamer-beredderen, wat het ook zij! Geen bezigheid, hoe gering ook, kan ooit ons vernederen, of iets af- of toe-doen aan onze 'dames'-achtigheid.

Laat mij ten slotte, waar een advertentie in de Lelie aanleiding gaf tot den brief, dien ik hierboven aanhaalde, nog eens vertellen van twee andere advertenties, óók in de Lelie, waarvoor de brieven door mijn handen zijn gegaan. In de eene werd op een kostschool gevraagd een flinke hulp voor de vrouw des huizes. De haar gestelde eischen werden behoorlijk omschreven, en waren billijk, maar niet gering; verstand van de wasch, van koken, toezicht kunnen houden, enz., enz. Daarvoor werd haar

salaris genoemd in de aanbieding, (een passende som), vacantie werd haar bij contract toegezegd! - Welnu, op *deze* wèlomschreven aanbieding kwamen slechts een páár antwoorden in. Degene, die door de stelster der advertentie werd gekozen, voldeed echter ook uitstekend, gelijk de dame mij schreef. - Daarentegen ontving ik tallooze aanbiedingen op een advertentie, die eenigen tijd later is gepubliceerd, en waarin eene dame een soort 'logée' vroeg, voor een gedeelte van het jaar, alléén voor gezelschap. De dame woonde in den Haag. En dat feit, gevoegd bij het luie en schijnbaar-gemakkelijke van het baantje, trok een menigte van dames aan zichzelve in een afhankelijke positie te plaatsen, ten opzichte eener haar-geheel-onbekende. - Dit is teekenend.

Zoowel de stelster der advertentie, waarop deze brief doelt, als de twee dames waarvan ik-zelve spreek in bovengenoemde gevallen, zijn mij-persoonlijk geheel en al onbekend,

en ook weet ik *niets* af van hun omstandigheden of karakters. Al het hier-geschrevene is dus bedoeld in *algemeenen*-zin.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Oordeel zacht.’

Als 'n mensch gaat verrichten een zeer slechte daad,
Waartoe gij U zelf nooit zoudt achten in staat -
Oordeel zacht!
Weet gij, hoe onschuldig en rein was zijn ziel,
Toen 'n ouderenpaar, ach zoo vroeg hem ontviel?
Oordeel zacht!

Als iemand in angst en door 't smartelijkst leed
In wanhoopsdaad plichten en eer zelfs vergeet -
Oordeel zacht!
Bedenk hoe onduldbaar zal wezen zijn pijn
Als wroeging bij hem het gevolg eens zal zijn....
Oordeel zacht!

O! kent gij de drijfveer van iedere daad?
Zeg, weet gij de oorzaak van zonde en kwaad?
Oordeel zacht!
Weet gij, wat in 't leven U eenmaal nog wacht?
Weet gij, hoe verlokkend de zonde soms lacht?
Oordeel zacht!

NORMA.

Norma, wie zijt gij? Zijt ge een man of een vrouw, zijt ge jong? Ik zou haast in de meening verkeeren dat ge denkelijk zoo in de dertig moet zijn òf - zijt ge nog jong en hebben 's levens stormen reeds over uw jong hoofdje gewoed om uw brein zulk een zielkundig gedichtje in te blazen? Deze regelen zijn me onbeschrijfelijk sympathiek, ze hebben mijne gevoelens tot in het diepst toe geroerd, ze spraken van uwe ziel tot de mijne.

Ik zou het willen sturen naar d^{s}. Hugenholtz om ze op een Zondagochtend ten aanhoore van de luisterende menschenmassa als tekst te nemen en het uit te pluizen tot in de fijnste weefselen van de menschelijke gevoelens; ik zou het in iedere huiskamer willen hangen aan den wand in de plaats van bijbelteksten bv. als ‘de Heer zij met u.’

Ik zou het op alle mogelijke kransjes, jours, afternoon-tea's, in koffiehuizen, in societeiten de menschenmassa willen toefluisteren: ‘Oordeel zacht!’ Ik zou het alle mogelijke ‘mens’ onder de oogen willen brengen. -

En zou ik daar geen gelijk in hebben? Zijn deze regelen niet werkelijk christelijk? En toch, juist diegenen die zich christelijk noemen, kunnen dikwijls niet zacht oordeelen; ze hebben vóór zich twee categorieën van menschen: goede en kwade. Iemand heeft een slechte daad begaan, afgemarcheerd, daar willen ze niets meê te doen hebben, behoort tot het uitvaagsel van de maatschappij, klaar is Kees. Er wordt niet gevraagd, hoe is dat gekomen, wat is de aanleiding geweest, hoe waren de omstandigheden, neen, daar wordt geen rekening meê gehouden.

Heeft dan het ‘tout savoir c'est tout pardonner’ geen waarde meer?

Hoe komt het dan, is hun gezichtskring bekrompen, want waarom oordeelt iemand, die een breede opvatting van het leven heeft, altijd zachter? Men zou toch haast moeten zeggen, dat de orthodoxen eerder iets zouden moeten vergeven dan de liberalen, want zij zijn immers in den Bijbel opgevoed en leeren dan toch, dat Christus, hun voorganger, wel vergevensgezind was?

Is het niet te vergeven, dat iemand uit intense zielesmart een ander vermoordt of vergiftigt? Is het niet te vergeven, dat iemand haar of hem, die zijn leven vernietigd heeft, in koelen bloede neêrschiet? En als hij er soms geen spijt van heeft, is dat dan zoo onbegrijpelijk? Men behoeft daar geen anarchist voor te zijn om dat in te zien.

Immers, is het niet vreeselijk, zoo op eens als met één slag, alles te zien neêrgeworpen, je 't grootste leed te worden aangedaan, dat een mensch kan treffen? En dan - als de daad voltrokken is, dan spreekt men er zijn afgrijzen over uit, maar wie vraagt naar de oorzaak? Tout savoir c'est tout pardonner....

Een vrouw heeft een man lief, de verleiding is haar te machtig, zij geeft zich aan hem over.... Niemand kijkt haar aan, de maatschappij draait haar den rug toe.... Zij deed het uit liefde, groote liefde was het, die haar dreef tot die daad. Het is geen kunst om braaf te zijn, als men niet in verleiding komt.

‘*Weet gij, hoe verlokkend de zonde soms lacht? Oordeel zacht.*’

Kent gij de drijfveer van iedere daad? Neen, niet waar, want daarvoor zou men het intensieve leven van de menschheid moeten kennen. Nu zal men zeggen: dat is allemaal goed en wel, maar men mag iemand zoo maar niet vermoorden. En is het dan wèl geoorloofd om ons *moreel* te vermoorden, of met andere woorden ons leven te vernietigen, staat dàt dan niet vrij wel gelijk, is dat dan oók geen moorden? Daarom, vóórdat er een daad, wàt voor een ook, uitgeplozen wordt en besproken: ‘oordeel zacht, weet gij wat in 't leven u eenmaal nog wacht?’

C. SCHLIMMER-ARNTZENIUS.

24 Februari 1905.

Decembernacht.

Wind suist in verre, eindelooze luchten,
Zoo grijs, zoo dof en zwaar als moeë zuchten.

En starend zie ik op naar grijze wolken;
het is, of vale schimmen ze bevolken.

De schimmen van 't Weleer, van lang vervlogen dagen
Gedachten in mijn hoofd, zij kiemen en vervagen.

Volgen vèr, uit mijn oog, een lange, rechte lijn...
Wat moet er achter gindsche grijze wolken zijn? - -

Het kaal en dor geboomt' strekt spichtig op ten hemel
de bladerlooze kruin, het warr'lend takgewemel.

Angst wekt in mij bijna dat droeve, grijze, stille
van den Decembernacht; als 't vale, doodsche, kille

van dingen, Menschen, die 'k gestorven zie,
zij kwellen mij met angst in koorts'ge fantasie.

En vragen, duizenden, verwarren voor mijn geest:
...Waar voert het leven heen? Waar vliedt, wat is geweest?

Weg suist de wind alleen, in kouden winternacht.
De wolken haasten heen, geruischeloos en zacht.

JEANNE C. VAN LEYDEN.

‘Vera’, van Johan Nordling, een Zweedsch schrijver. *(Vervolg en slot).*

Van haar vijftiende jaar af krijgt Vera geregeld cathechisatie bij den proost van het Kerspel. Elsa Kant, de dochter van den rechter en medeleerlinge van den proost, heeft van 't begin af een bijzondere ingenomenheid met Vera. Zij ziet het de eenige dochter van den huize ‘Boda’ aan, dat deze niet gewoon is met meisjes te verkeeren. Maar Elsa leert haar kennen, als iemand met goede manieren en een welwillend hart. Ze sluiten zich bij elkaar aan, al vormt dan ook de vlugge, vroolijke geest van Elsa een merkbare tegenstelling met de droomerige natuur van Vera.

Zij, Vera en Elsa, leggen een eindweegs den weg gemeenschappelijk af, en met elke les bij den proost schieten ze beter met elkaar op.

Eens had Vera het gewaagd, Elsa bij zich op het slot te verzoeken, nadat zij haar vriendinnetje wat van al de geheimzinnigheden op haar kamer had verteld. Elsa belooft Papa om zijn toestemming te vragen, en als de rechter zijn dochter daartoe verlof geeft, opent Vera al gauw de antieke kamer voor haar gast. Vera is ten hoogste voldaan als Elsa bij den eersten blik in het meisjesboudoir een kreet van louter bewondering ontsnapt. Als belooning voor deze oprechte belangstelling vertelt Vera van ieder meubelstuk zijn geschiedenis, drinken ze thee op een rococo-canapé voor

een mahoniehouten tafel in den empirestijl, en spelen ze Bach's en Händel's toonzettingen op een clavecimbal.

Zooals bij alle onderwijs was ook de totale indruk van het godsdienstonderwijs voor Vera de hoofdzaak. Haar geloof was een geloof zonder hartstocht, kinderlijk, vrij van spitsvondige uitleggingen: aan 't verdedigen van haar overtuiging dacht ze niet. Godsdienst was voor haar meer een zaak des harten, dan van het nuchter verstand. De basis van haar godsdienstige levensbeschouwing luidde: ‘God is goed’, en daarop bouwde zij al het andere: de zachte gemoedsstemming, de sympathieke gewaarwording van blijdschap, vrede en opgewektheid - en door den omgang met Elsa - die van oprechten levenslust.

Als de aannemingsdag en die van de confirmatie nadert, moet de kerk versierd worden met rozen en berkengroen. Een heilige siddering voelt ze door de leden gaan onder die stille bezigheid, vooral nu zij bijna alleen is binnen het heiligdom, en de zon haar laatste stralen door de geschilderde ramen van het Gothische kerkvenster laat spelen. Bij geen der toespraken op den dag der aanneming echter was zij zoo getroffen, als bij dit werk der voorbereiding.

Eerst toen des daags daarna de bevestiging plaats vond, toen de orgeltonen ruischten en de gemeente een gemeenschappelijk kerkgezang aanhief, golfde er iets warms, iets onuitsprekelijks door haar aderen, vol onweer-

staanbare vroolijkheid en dankbaarheid tegelijk. - - - - - - - - - - -

De Baron besloot zijn dochter na de Kerstdagen naar Stockholm te zenden en bij de familie Lindström onderdak te brengen. Hij achtte het noodig haar uit deze eentonige omgeving weg te nemen en te verplaatsen in het woelige stadsleven.

De Kerstdagen gingen voorbij, en pas had het Nieuwejaar zijn intrede gedaan, of Vera's vertrek was aanstaande. Wat kostte het haar een moeite afscheid te nemen van de geliefde meubels, van de Blauwe Kamer harer Grootmoeder, van haar eigen antiek vertrek, van de sprookjesgrot, van John den ouden koetsier en van Lovisa, die oude, goedige, verstandige Lovisa. Lovisa schreide als een kind, toen de koffers en hoedendoozen op de kar geladen werden en de Baron met zijn dochter in het rijtuig stapte. De Baron zelfs, al wou hij het voor Vera en Lovisa verbergen, was aangedaan. Dat kluizenaarsleven (hij voorzag het) zou voor hem op den duur ondragelijk zijn, des te akeliger, naarmate zijn jaren klommen. Op het perron, waar de trein stond te wachten, was hij zelfs niet geheel meester van zijn stem. En toen Vera hem kuste, vergat hij, dat hij er verlegen over behoorde te zijn, omdat de inspecteur van het station, de conducteur en John het zagen. Daar gilde de stoomfluit. De trein verdween meer en meer uit het gezicht: - en - eerst als het wuiven van Vera's zakdoek onduidelijk wordt, schreeuwt de Baron met een stem week van aandoening:

'Ik kom spoedig te Stockholm. Schrijf me dadelijk bij je aankomst!' -

Drie jaar bracht Vera bij de familie Lindström door, waar ze ter voltooiing van haar opvoeding muziek- schilder- en conversatieles kreeg. Hoeveel aantrekkelijks het stadsleven in 't eerst ook voor had, op den duur scheen haar het leven op het eenzame kasteel, te midden van de rustige natuur met haar watervallen en hoogten, bosschen en kronkelpaden beter te bevallen dan de woelige straten, de fraaie uitstallingen en de bonte toiletten van Stockholm. Hoe vaak dwaalde ze af naar het park en de lanen van Boda, als ze, onverschillig voor al wat Stockholm voor bewonderenswaardigs had, naar de schilderles ging. Ze stelde zich voor, dat ze op de terugreis was naar 't slot, ze zag den krommen rug van den goeden John voor zich op den bok, ze hoorde de beide honden Castor en Pollux haar tegemoet snellen, ze wuifde in haar verbeelding de overgelukkige Lovisa toe, die haar daarop hartstochtelijk omhelsde. Ook haar vader riep ze zich voor den geest, die haar wachtte in zijn kamer, omdat hij te trotsch was om anderen te toonen, hoezeer hij naar zijn dochter verlangde. Zijn gewonen welkomstgroet, dien hij telkens weer liet hooren, zoovaak zij voor eenige dagen met verlof thuis kwam, vernam ze weer duidelijk: 'Dag lief meisje', waarbij hij dan noodzakelijk iets in de schrijftafel verschikte, om zijn aandoening niet te laten merken.

Op negentienjarigen leeftijd kwam Vera in aanraking met een ingenieur aan een fabriek in Stockholm, een die zich arbeider noemde, want hij beschouwde zich een nietig individu in vergelijking met Vera, de dochter van een adellijk heer. Kurt Lind was zijn naam, iemand, die door eerlijke beginselvaste overtuiging en zijn meesleepende taal een geheelen omkeer bij Vera teweeggebracht. Van 't eerste oogenblik af hield zij van hem, en naarmate zij hem later beter leerde kennen, wies haar genegenheid voor Kurt Lind. Haar Oom en Tante merkten wel iets, maar meenden het voorloopig voor Vera's Vader te moeten geheim houden.

Vera had hem gevraagd, of men niet mocht spreken, als men innig overtuigd is, van wat men zeggen wil.

Kurt antwoordde daarop: ‘Men moet rond voor zijn gevoelen uitkomen, er voor strijden tot den laatsten droppel bloed, enz.’

Het meisje overviel een soort van vrees voor dezen redenaar, en toch bewonderde zij hem; gretig nam zij ieder woord van hem in zich op.

‘Freule,’ had hij eens gezegd, ‘Ellende is een woord, dat lieden als gij niet kent. Ik kan er echter van meespreken. Ik heb gebrek geleden, en moeilijke dagen doorworsteld. Toch wanhoopte ik nooit. Want ik voelde mij sterk. Ik bezat kundigheden om er op te bouwen. Daarmee drong ik mij vooruit in de wereld. Millioenen leven er echter, wier toekomst is een aaneenschakeling van zorgen zonder een blij vooruitzicht, zonder oogenblikkelijk genot.’ -

Vera had er een duister voorgevoel van gehad, dat er iets dreigends, iets afschuwelijks moest liggen achter dat kunstig geschilderde gordijn, dat zij van uit haar jonkvrouwelijke

wereld op den achtergrond zag hangen, als een sluier, die de werkelijkheid aan het oog onttrekt. Voor het eerst wierp zij nu een blik achter de schermen, en nu zag ze dat de werkelijkheid nog veel akeliger was, dan zij 't zich voorstelde. Maar tegelijkertijd had zij geloof in heilzame verbeteringen, omdat zij menschen leerde kennen, die werkelijk gevoel hadden voor die ellende. -

Op een avond stond ze voor het venster harer slaapkamer en zag naar buiten. De wind huilde door de dorre takken der lindeboomen, de regen kletterde op de ruiten. Haar gedachten waren in het verleden. Zij herinnerde zich den dag, dat een arme smid uit het kerspel een kleine geldsom wou leenen, om daar zijn vrouw van te laten begraven. En als was het gisteren geweest, noorde zij weer de rauwe stem van haar vader: ‘Zoo'n mensch! het zal er ook nog op aankomen, hoe *die* onder den grond gestopt wordt.’ - Het wanhopige gelaat van den fatsoenlijken arme, zijn wankelen tred, en haar vrees, dat hij gefolterd door dezen barschen uitval zou bezwijken, herinnerde zij zich nog zoo levendig. Tal van ziekelijke, uitgeteerde, ongelukkige wezens doken nu in een visioen voor haar op. 't Scheen haar, of ze haars vaders kasteel den ondergang zwoeren met gebalde vuist en knarsetandend van woede. In den blik van tienduizenden stond haat te lezen, en wanhoop in dien van evenzooveel. Maar tusschen die tienduizenden liep een man met een gelaat vol hoop en bemoediging. En waar hij verscheen strekten zich de magere handen naar hem uit, de donkere wenkbrauwen bleven niet somber gefronst, door de wanhoop; weldadig als een zachte lenteadem streek de hoop over de menigte. Kurt Lind was de weldoener, die in 't visioen zich tusschen de armoedige drommen bewoog. Dien avond kon ze zich niet meer losmaken van het beeld van dien redenaar. Zij ging slapen met de gedachten aan hem, dien zij bewonderde, neen, dien zij beminde. Het kwam van Kurts zijde ook tot een openbaring en tusschen hen beiden tot een verloving.

Spoedig daarop schrijft zij een eenig mooien brief aan haren vader, waarin zij hem met de tijding van hun wederzijdsche beloften verrast.

't Is een brief, dien zij eindigt met deze woorden:

‘O, lieve beste vader, kom toch spoedig....

Ik sterf van onrust, zoolang U niet hier zijt: de seconden duren een eeuwigheid....

Als U 't wist, hoe goed Kurt is, en hoe ik dien edelsten onder alle mannen bemin....

Kom, kom spoedig bij Uw eigen

VERA.’

En de Baron kwam, doch niet, om door zijn toestemming te deelen in 't geluk zijner dochter, ook niet om te onderzoeken, in hoeverre de partij een Barons-dochter waardig was: Hij ging, met het vaste voornemen, dat *fabriekskind* op zijn voorman te zetten, en zijn dochter onverwijld thuis te nemen.

Vera ontvluchtte hem - zooals zij op Boda menigmaal had gedaan - naar haar eigen kamer. Kurt Lind echter bleef en liet al die zware wolken zijner gramschap over zijn zondaarshoofd gaan.

De Baron vordert daarna Vera op. Vera is radeloos. Zich als een schuldige misdadigster naar het slot laten voeren, zooals de politie een boosdoenster naar de gevangenis brengt, dat verkoos zij niet. Na een uur vol wilde, onuitsprekelijke smart over de behandeling, haar lieveling wedervaren, en het oogmerk dat de Baron met haar heeft, besluit ze, denzelfden avond nog, uit Stockholm te vertrekken met den trein. Zoo graag had ze haar boezem in een luid snikken en wanhopig hulpgeschrei lucht gegeven; maar uit vrees voor erger tooneelen verkropte zij al dat zielelijden.

Een fijne motregen begon te vallen, toen Vera uit den trein stapte. Een halve mijl ongeveer moest ze door de duìsternis afleggen, doch den weg kende zij: Iedere boom, iedere heester, ja zelfs ieder steenblok, dat in den regen glom, wees haar het spoor naar het dorp. De fijne regen drong door haar dunnen mantel heen, en de nachtwind deed haar rillen van koude. Vera begon steeds harder te loopen, maar niet lang duurde het, of haar knieën knikten. Het slijk glipte onder haar voeten weg. Toch spande ze zich in, om verder te komen. Steeds onvaster werd haar gang. Of ze strompelde over een boomwortel of een oneffenheid op den bodem, zij wist het niet, maar zij viel achterover. Zij stond op, deed nog een paar stappen, viel weer en stond niet weer op.

Den volgenden morgen vond John haar met het krieken van den dag, in de onmiddellijke nabijheid van het kasteel, bewusteloos tusschen de boomen liggen. Hij, de oude getrouwe dienstknecht, droeg haar op zijn sterke armen in huis.

Er volgden droeve, sombere dagen, dagen dat zij ijlde in koortshitte, dagen, dat zij als een doode roerloos lag in haar eigen ledikant, waaraan Lovisa de wacht hield.

De Baron zelf scheen gebroken. Dat lijden, dat hij nu dagelijks aanschouwde, en waarvan hij zich de oorzaak bewust was, greep hem aan. Moest hij zijn Vera verliezen? Die gedachte kluisterde hem aan haar sponde.

Vera's ziekte verergerde. Zij kende niemand meer in haar omgeving. De Baron liet nog een beroemd geneesheer uit Stockholm komen. Doch ook deze gaf weinig hoop. ‘Hoort U, dokter, zij mag niet sterven’, zei de grijze edelman soms op dreigenden toon, ‘haar dood zou ook mij spoedig ten grave sleepen.’

Op een avond in de derde week zag de dokter zich genoodzaakt, Lovisa op het naderend einde te wijzen. En Lovisa op haar beurt had den Baron op Vera's heengaan voor te bereiden. Zij vreesde een hevige uitbarsting en niet het minst - een klagend zelfverwijt.

Och, maar langzamerhand was ook in dit oproerig gemoed berusting binnengeslopen. De hoop op herstel week voor twijfel en de twijfel voor zekerheid.

Daar lag Vera, bleek en uitgeput. Zij scheen nauwelijks meer te ademen, zoo zwak was zij....

Er houdt een rijtuig stil voor het huis.

Met een loomen, zwaren tred gaat de Baron naar het venster. Een jonge man verlaat haastig het portier en loopt het bordes van 't kasteel op.

Het is Kurt Lind. De Baron herkent hem met den eersten oogopslag. Maar nu heeft hij den moed niet nog boos te zijn, al staan de geschiedenis, in 't huis van Lindström afgespeeld, en dat ziekbed, die stervenssponde ginds ook in nog zoo nauwe betrekking met elkaar.

De Baron drukt zijn hoofd, vol rimpels van ouderdom en diepe droefheid, - tegen het glas en schreit! -

Den volgenden morgen stierf Vera! -

Dit is de betrekkelijk beknopte inhoud van het boek van den Noorschen schrijver. 't Lag in mijn bedoeling, het karakter van Vera en den ouden Baron op den voorgrond te brengen. Daarom vermeed ik zorgvuldig alle zaken, die met dat karakter in geen betrekking staan, of als toevallige bijzonderheden buiten beschouwing konden blijven. 't Was mij anders ook niet mogelijk geweest een werk van meer dan 200 bladzijden in zoo weinige pagina's samen te vatten. Of het beeld van Vera daardoor nog sprekender naar voren treedt? Of daardoor de kern van 't verhaal: ‘*De opvoeding van het individu, door de invloeden van de omgeving bepaald*’, in 't karakter van Vera afspiegelt? De lezers en lezeressen van ‘de Hollandsche Lelie’ hebben te beoordeelen, in hoeverre het mij gelukt is, de kern bloot te leggen, den schrijver recht te laten wedervaren en aan te sporen tot lezen en herlezen van dezen eenvoudigen, frisschen, interessanten roman van Johan Nordling.

H.H. te S.

Boekbeschouwing.

I. **Twee Duitsche Beroemdheden. De Zandgravin door Gustav Frenssen (schrijver van Jörn Uhl).** Uitgever C.L.G. Veldt, Amsterdam.

II. **Briefe die ihn nicht erreichten.**

Duitsche boeken dringen niet spoedig ten onzent door. Toen ik vóór eenige jaren in een Blad schreef over het in Duitschland overal gelezen en besproken boek, getiteld: *Das dritte Geschlecht*, was er in ons vaderland nog slechts hier en daar een enkel mensch die met het, sinds zóóveel gelezen, werkje had kennisgemaakt. 't Was eerst noodig dat de auteur, die in Duitschland-zelf zijn roem heeft gevestigd met zijn geestig-geschreven: *Das dritte Geschlecht*, later met zijn bekend Ueberbrettl naar Holland kwam, om daardoor tegelijk óók bekendheid te geven aan zijn werk bovenbedoeld. En ook de opgang, door Gustav Frenssen gemaakt met *Jörn Uhl* (insgelijks elders door mij besproken),*) dateert in ons land van een tijd, toen men in Duitschland-zelf reeds weer van veel nieuwere boeken sprak. Een geheel jaar lang reeds hadden duitsche bladen portretten en levensbeschrijvingen in de wereld gezonden van pastor Frenssen, zijn woning en zijn vrouw, vóór ten onzent iemand er aan dacht *Jörn Uhl* in het oorspronkelijk te lezen. Eerst sinds voor korten tijd de vertaling van het lijvige boek tot stand kwam, is het gedurende eenige maanden in aller handen en vooral op aller lippen geweest.

En thans kan men weer hetzelfde ver-

*) (Zie bundel Letterkundig Leven.)

schijnsel constateeren ten opzichte van *Briefe die ihn nicht erreichten.*

Reeds heeft het boek in Duitschland verschillende snel-op-elkaar-volgende herdrukken beleefd, en reeds is de tijd van zijn grootsten opgang min of meer voorbij, maar nog heeft men ten onzent weinig of geen vermoeden van het juweeltje ginds, dat, vrees ik, op den een of anderen dag vallen zal in handen van een broodvertaler, die het dan meedoogenloos zal verknoeien en bederven.

Of het *dan* opgang maken zal?

Ik weet het niet. Men moet misschien, evenals de Duitschers, veel voeling hebben met China, om zich zoo te kunnen interesseeren voor het onderwerp: Brieven geschreven indien tijd van spanning, toen de gezanten in Peking belegerd waren; brieven handelend over en van Peking, en dáárom bovenal belangrijk voor hen die van China op de hoogte zijn, of er handelsrelaties mee onderhouden. Want, méér dan dat zal het groote publiek wel niet zien in dit stukje verborgen menschenlot, dat is één 'Notschrei' eener eenzame ziel! Mij trof *dat* vóór alles: - dat overal en in alle landen en onder alle omstandigheden gelijkzijnde van de vrouwenziel, waar zij liefheeft en lijdt. Wáárin wij vrouwen ook verschillen mogen, geldt het onze liefde, dan zijn wij aan elkaar gelijk. In *Briefe die ihn nicht erreichten* is misschien voor anderen de grootste aantrekkelijkheid, dat zij zoo vlug en geestig geschreven zijn, en getuigen van zooveel zaakkennis waar het China geldt, *mij* ontroerde, tot in het diepst der eigen ziel, dat wanhopig verlangen zichzelf te mogen geven om den geliefde daardoor te redden, dat reikhalzend verlangen dat in ons vrouwen brandt en ons verteert, wanneer wij hem die ons dierbaar is in gevaar weten.

De schrijfster dezer brieven is uit China vertrokken terwijl alles daar nog rustig was. Zij liet er achter den vriend, dien zij daar had leeren kennen, die haar alles zoo veel lichter en gemakkelijker te dragen had gemaakt. Want zij *had* haar pakje te dragen! Zij was gebonden aan een krankzinnigen man, en zij reisde met haar broer de wereld door, om zichzelf en haar ongeluk te vergeten. Dat alles leeren wij van lieverlede kennen dóór de brieven. Maar, zoolang er geen gevaar dreigt in China, zoolang verraadt niets in haar vriendschappelijken toon, dat zij dieper en méér voelt voor haar correspondent dan vriendschap. Eerst als de eerste slechte tijdingen komen, als de vrees dat hij-ook tot de belegerden behoort met elken dag méér werkelijkheid wordt, eerst dan uit zich haar smart in één klaagtoon om haar te late liefde!

Die laatste brieven zijn diep aangrijpend in hun inconsequentie. Heeft ze niet met de Voorzienigheid afgerekend in haar vroegere brieven? Heeft zij niet telkens en telkens weer erop gewezen, dat zij Hem, dien de menschen God noemen, veeleer Duivel vindt, in zijn ondoorgrondelijk doen? Neen neen! Zij gelooft niet dat Hij *is*. De menschen hebben zich een God gemaakt naar *hun* voorstelling. Niet *zij* zijn geschapen naar Gods Beeld, neen zij hebben Hem geschapen naar het hunne! Van zulk ongeloof is heel haar correspondentie doortrokken. Maar zie, daar dreigt de dood voor hem dien zij liefheeft! En ach! Zij ligt op de knieën, en bidt! Zij bidt dat God *haar* leven neme, als Hij maar doe behouden het zijne. Zij wil een soort koop sluiten met dien God, dien zij nu weder ziet als den oudtestamentischen, wraakgierigen Jehovah harer kinderjaren, dien zij lang gestorven waande! Zij biedt hem aan dat zij nooit meer schrijven zal aan dien zij liefheeft, nooit meer wil verlangen hem terug te zien, zoo God slechts hem redt uit de handen der Chineezen, hem behouden doet wederkeeren. - - Maar haar gebed blijft onverhoord. Als eindelijk de tijding komt dat de gezanten ontzet zijn, herleeft hare hoop, en daarmede hare wankelende

gezondheid. Echter, de berichten die daarna komen deelen haar de vreeselijke waarheid mede, dat hij, dien zij liefheeft, behoort onder de gesneuvelden, niet eenmaal meer hare brieven heeft ontvangen.

En dan is het ook met haar gedaan! Zoo wáár, zoo gegrepen uit de ziel van elke vrouw die liefheeft, zijn haar laatste dagboek-aanteekeningen, waarin zij schrijft dat hare liefde heenreikt over dood en graf, dat zij één met hem blijft ook ondanks de scheiding, dat hij haar 'naar zich heen trekt,' omdat zij niet leven wil zonder hem. - In die aanteekeningen, in dat jammeren der ziel om een liefde die haar alles is geweest, daarin licht ons toe een oneindige bekoring! 't Is die overeenkomst in elke groote vrouwenliefde, die mij telkens en telkens weer opnieuw treft, in al de verschillende boeken die geschreven worden in verschillende talen, in verschillende landen. De vrouw die liefheeft vergeet *alles* voor en in en om haar liefde! Zij bemerkt eerst hoezeer die haar geheel en al vervulde, wanneer het gevaar dreigt dat zij haar kostbaar bezit

moet afstaan! Zoo ook de schrijfster dezer brieven. Weg al haar belangstelling in China, in anderer omstandigheden, in het lief en leed van de overige wereld; al datgene waarover zij vroeger correspondeerde, en waarin zij meende eenig belang te stellen, heeft voor haar opgehouden te bestaan! - 'Wat kan ons China schelen,' - schrijft zij hartstochtelijk, - 'als jij en ik maar samen mogen zijn.' - 'Wat bekommeren we ons om iets ter wereld als wij elkaar maar terug hebben!'

Wees gerust, lezer, dit is géén 'onzedelijk', vrije-liefde predikend boek! Gij kunt het elkeen in handen geven, en niemand zal er kwaad uit leeren. Want, als de briefschrijfster déze dingen schrijft, is zij weduwe. Haar krankzinnige man is inmiddels gestorven, en ze heeft dat aan haar vriend meegedeeld.

Niets zou haar dus belet hebben hem toe te behooren; niets dan dat ééne ondoorgrondelijke, waarvoor wij allen moeten zwijgen met onze plannen: De Dood.

De Dood en de Droefheid, zij liggen als een weemoedige schaduw over dit weemoedige boek! Menschen die niet houden van treurigheid, die graag iets lezen met een 'bevredigend slot' moeten zich niet wenden tot *Briefe die ihn nicht erreichten*, maar tot die andere Duitsche beroemdheid, dien ik boven aan dit opstel noemde, namelijk tot den schrijver van *Jörn Uhl*, die, in zijn *Zandgravin*, nog véél gemoedelijker bazelt en leutert, dan hij het doet in dat lievelingswerk van alle optimisten *Jörn Uhl.*

Ach ja, ik had eigenlijk met *de Zandgravin* moeten beginnen. En in plaats daarvan was mijn hart zoo vol van *Briefe die ihn nicht erreichten*, dat ik bijna geen plaats overhoud om te vertellen wat ik denk van het andere, al weder zeer lijvige boek, dat pastor Frenssen de wereld inzond nà zijn roem behaald met *Jörn Uhl.* Dat ik onmogelijk kan inzien waarom pastor Frenssen met zijn meesterstuk ineens geworden is tot een beroemd 'letterkundige,' heb ik reeds vroeger elders verteld. De oplossing zit 'm waarschijnlijk dáárin, dat het in onze dagen niet bijster moeilijk is het te brengen tot letterkundigen roem. Menschen als Thackeray, als Dickens, als Zola, om nog vroeger terug te gaan, als Goethe en Schiller, gaven gansch hun leven in hun lijvige werken. Zij schreven niet maar één dingetje en waren dan inééns, zonder slag of stoot, beroemd, en zij déélden hun eindelijk verkregen roem niet met nog honderd anderen, neen, zij wijdden zich met hart en ziel aan hun meester-scheppingen, en, naast en neven hen, wras er slechts een enkele hier of daar, die met hen op één lijn gesteld werd. Maar tegenwoordig is elkéén 'auteur.' En als hij iets schrijft wat gelezen wordt om de een of andere reden, dan is hij plotseling 'een beroemd-man.' En dan zet hij zich neer, en pent er verder op los. Maar zijn roem wordt ook gauw-genoeg weer overvleugeld door ontelbare andere 'beroemde' mannen en vrouwen, die op dezelfde vlugge wijze hun roem veroverden, en als paddestoelen uit den grond oprijzen. Zulk een moderne beroemdheid van één nacht-ijs is ook Gustav Frenssen. Nauwlijks heeft *Jörn Uhl*, terecht of ten onrechte, hem een naam veroverd, of hij deelt mede, bij monde van de duitsche couranten, dat hij zijn zieleherderschap eraan geeft, en zich voortaan geheel en al zal wijden aan de letterkunde. En, als blijk hoeveel eerbied hij zelf heeft voor zijn eigen 'roem', schaamt hij zich niet terstond een prul uit zijn jeugd als *De Zandgravin* uit te geven. En dat nog wel met een zóó pronkerige voorrede, als gold het werkelijk een zaak om bijzonder trotsch op te zijn, dat hij in zijn jonge jaren zóóveel onzin bij elkaar wist te flansen. Want zelden heb ik grooter 'draak' doorgeworsteld als deze *Zandgravin.* In eindelooze bladzijden vernemen wij een onnoozele geschiedenis, waarvan het eindgoed-al-goed reeds na de eerste paar

bladzijden valt te raden. Al de personen, die in het verhaal handelend optreden, laten zich rangschikken in twee categorieën, namelijk: boosdoeners en brave lieden! Maar, opdat de stichtelijke strekking niet ontbreke, bekeeren zich alle boosdoeners ten slotte, of worden op gepaste wijze gestraft voor hun misdrijven, en alle brave menschen krijgen, na een noodzakelijke portie levensleed, niets dan genoegen en vreugde tot slot.

Zóóver gaat deze onzin, dat de auteur goed vindt ons reeds in den aanhef van het boek gerust te stellen, dat zijn *Zandgravin,* ondanks allen tegenspoed, een man zal krijgen die voor haar past.

Onhandig als een schooljongen onderbreekt hij namelijk zijn verhaal, om ineens te gaan meedeelen, dat er, ergens verweg in Amerika, een man zit, die beantwoordt aan de idealen van juffer Gertrude, de Zandgravin in questie, en dat de 'Voorzienigheid' het zoo pleegt te leiden, dat dergelijke bij elkaar passende menschenkinderen elkaar te eeniger tijd vinden. In hoever de Voorzienigheid, dan wel

Gustav Frenssen, de verantwoording draagt van deze samenkoppeling, beantwoorde de lezer zelf! Zeker is het, dat, in den roman, de man uit Amerika terugkomt juist op den avond zelf, waarop zijn vader juffer Gertrude, met heel haar familie, in het ongeluk ging storten. En natuurlijk verijdelt hij die booze plannen, en trouwt met Gertrude, *De Zandgravin!* Deze, van haar kant, heeft alle overige boosdoeners reeds opgeruimd met een wenken van haar hand. Zonder ook maar éénige rekening te houden met de eischen van een goede karakter-ontwikkeling, bazelt de auteur voort, en laat Gertrude bemind worden door iederéén, door nichtje incluis, van wie het vrij wat natuurlijker ware geweest, indien zij zich verteerd hadde van jaloezie en vrouwlijke verbittering tegen de indringster. *Dat* ware rekening houden geweest met de werkelijkheid! Maar in plaats daarvan leutert de auteur er maar wat op los, en het éénige wat in zijn boek verwondering baart is: hoe hij zulk een *lijvig* geheel heeft kunnen samenflansen van zulk een *mager* gegeven. - Intusschen, dat breedsprakigheid tot zijn lievelings-ondeugden behoort, heeft hij reeds bewezen in *Jörn Uhl*, en, daar *De Zandgravin* lang vóór dien tijd schijnt te zijn geschreven, heeft hij die kwaal blijkbaar méégebracht uit zijn jeugd.

Neen, ik geloof niet dat de roem van pastor Frenssen stand houden zal. 't Zal er mee gaan als met zoo menig stroovuurtje onzer dagen. 't Flikkert hoogop, en is gauw uitgebrand! Mijns inziens zat er in *Jörn Uhl* onder al die quasi-diepzinnigheid en die verzoenende levensbeschouwing niet veel anders verborgen, dan oppervlakkigheid, en gemeenplaatsen van zéér bekend allooi! En in *De Zandgravin* komt het leege van dezen auteur nog veel sterker aan het licht. Er staat *niets* in heel dit honderden bladzijden vullende verhaal, wat niet elk schoolkind óók had kunnen verzinnen. Maar het gehéél is aan elkaar gelijmd met phrasen en leuterpraat van goedkoope kansel welsprekendheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Eenzamen.

Een mooie, warme September-middag.

We zijn te Wiesbaden, op den Neroberg.

Onder de vele gasten, die hier op stoelen aan tafeltjes zitten, bevinden zich ook twee Hollandsche dames - vriendinnen - van ongeveer vijftigjarigen leeftijd. Ofschoon beiden keurig netjes, hoewel eenvoudig, zijn gekleed, ziet men toch direct een groot onderscheid.

De eene, 'n hooge, rijzige gestalte met grijs haar, draagt elegant een donkergrijs complet van onberispelijk snit en ongetwijfeld door een eersten dames-tailleur vervaardigd. Zeker heeft het haar wel minstens over de honderd gulden gekost. Op een stoel naast haar liggen hare roodbruin glacéhandschoenen. En aan hare lange, blanke vingeren, rustend in haar schoot, schitteren tal van kostbare gouden ringen met parelen en edelgesteente. Slechts die eene, eenvoudige, gladde - toch zoo veel-omvattend - de ring der liefde en der huwelijkstrouw, ontbreekt..

Gracieus achterover leunend, staart zij kalm voor zich uit. In den rustigen, onbewogen blik harer blauwe oogen ligt geheel haar ziel. Haar ziel - gelijkend op een zacht vlietende rivier, door een vlak land..

Veel zorgen heeft zij nooit gekend. Doch ook nimmer: groot geluk...

Geheel verschillend is het uiterlijk harer vriendin, ofschoon ook deze niet tot de kleinsten behoort. Doch haar ontbreekt het cachet van rijkdom, dat de andere zoo duidelijk draagt.

'n Eenvoudig zwart hoedje, een zwarte, half lange, losse mantel, waaronder een donkerblauw stoffen rok - ziedaar haar toilet.

IJverig en vol gespannen aandacht zit zij te lezen in een saumon-kleurig opera-boekje:

'Undine. Romantische Zauberoper in 4 Aufzügen. Dichtung und Musik von Albert Lortzing. Vollständiges Buch.'

Aan haar ontbloote handen ontbreekt iedere ring..

Het is vol op den Neroberg. Bijna alle tafels onder de niet hooge boomen zijn bezet. Met dit mooie weer wil elkeen nog eens profiteeren.

Achter het plateau, waar de vele zitjes zich bevinden, verrijst het 'Luftkurort, Hotel und Restaurant Neroberg', met - links - den nieuwgebouwden 'Aussichtsturm'. Eveneens links, een weinig lager, het station der Drahtseilbahn. Nu en dan hoort men het stampend, zuchtend, snorrend geluid van aankomst of vertrek. Rechts - een breede, donkere chaussée..

Aan het voor-uiteinde van het plateau ziet men den open, marmeren Nerotempel met tien zuilen, vanwaar men een mooi

gezicht over de stad naar Mainz, den Rijn, het Odenwald enz. heeft.

De lectuur schijnt geëindigd. De lezeres slaat haar oranje-kleurig boekje toe en ziet, vriendelijk glimlachend, op naar haar vriendin. ‘Ik heb 't uit. Ik vind de intrige wel mooi.’

‘O jawel. Undine, de vrouwelijke watergeest, evenals al haar soortgenooten: zonder ziel, door den watervorst Kühleborn op aarde gezonden om te ondervinden hoeveel edeler de wezens zijn mét 'n ziel en dan zoo bitter hierin teleurgesteld.. Er zit wel wat in.’

‘Ik vind 't verrukkelijk om te gaan van avond,’ herneemt de eerste, met jong-schitterende oogen.

De ander glimlacht. ‘De opera is hier altijd mooi.’

‘Prachtig, eenig. We zitten op 't balkon?’

‘Ja. Op den eersten rang.’

‘De duurste plaatsen!’

‘Maar ook de beste. Als ik ga, wil ik 't vol genot.’

Ze zwijgen en denken er over, hoe verschillend hun omstandigheden zijn.

Beiden zijn eenzaam en wonen alleen. Doch verder..!

De een is rijk en onafhankelijk en woont voor haar genoegen te Wiesbaden, op een mooie villa in de Parkstrasze en houdt rijtuig.. Haar fortuin opent haar den weg tot nagenoeg alles. Wil zij genieten - ze kan. Bevredigt haar dit niet en zoekt zij naar hooger levensdoel, wil ze nuttig zijn en weldoen en werken - op alle manieren stelt alweer haar geld haar hiertoe in staat. Want wanneer men geen betrekking vervult, kost bijna elke arbeid: geld.

Gevoelt zij, in de leegte van haar eenzaam vrouwenhart, behoefte aan liefde geven en ontvangen en wil zij daarom soms een kind tot zich nemen - wie beter dan zij kan dit doen, immers niet, als zoo velen, hierin verhinderd door gebrek aan geld?

Ja, zij is bevoorrecht door Fortuna, bevoorrecht boven velen..

En ze maakt een ruim gebruik van de vele wegen, die haar openstaan.

Ze ontziet zich niet, zooveel mogelijk te genieten. Ik bid u: waartoe zou ze ook?

En verder maakt zij zich nuttig en doet wel en werkt, zooveel ze kan. Ze zit overal in en is de ziel van bijna iedere liefdadige vereeniging. Ze smaakt de heerlijke voldoening, nuttig te zijn..

Haar leven is wel benijdenswaardig; gelukkig, mooi en groot... -

Het andere bestaan steekt hierbij pijnlijk af.

De vriendelijke, opgewekte eigenares van den zwarten mantel en de blauwe japon heeft moeite om rond te komen.

Uit zuinigheid woont zij te Lochem, waar althans de huishuur zoo goedkoop is.

Zij logeert nu bij haar zoo gefortuneerde vriendin te Wiesbaden, die den overtocht voor haar betaalde.

Dat zij nuttig is en veel te doen heeft - daarop kan zij zich nu juist niet beroemen. Want nuttig-zijn en arbeid kost gewoonlijk zooveel geld. *Zij* kan dit niet betalen..

Haar leven is o zoo saai, zoo stil, zoo gewoon.. Zij kan immers niet anders? Ze is al blij, wanneer ze fatsoenlijk zoowat rond kan komen, nu en dan wat geholpen door een getrouwden broer of rijke vrienden.

Een droevig, onnut bestaan dus - buiten haar schuld, uit armoede..

Welk een contrast met dat harer vriendin..!

Ja, God is wreed en het leven schrijnend, schreeuwend onrechtvaardig...

De beide dames zijn thans weer druk, intiem aan 't redeneeren, over wederzijdsche vrienden in het vaderland.

Ze bespreken een frappant sterfgeval.

'Vreeselijk, hé?' zegt de logé. 'Ja, hij is gestorven onder de operatie, door de chloroform. De dokter had hem te veel gegeven, of de chloroform was vergiftig.. Het rechte weet men niet. Afgrijselijk dat zoo iets gebeuren kan!'

'Ontzettend voor zijn vrouw. Voor hem zelf - een zachte dood'

'O ja. Maar zoo vóór je tijd!'

De gefortuneerde glimlacht. Doch het is geen lach, die vreugde vertolkt. Het is een innig droeve, bittere lach, getuigende van levensmoeheid en melancholie..

'Een glimlach - ach, zoo diep weemoedig,
Dat tranen daarbij vroolijk zijn.'

En terwijl ze spreekt, lachen nóg haar oogen - vol zachten, diepen weemoed-glans..

'Zou je dat heusch zóó erg vinden..? Te sterven vóór je tijd?'

De ander ziet verbaasd haar aan, met groote oogen. Het is duidelijk, dat - van alles, wat daar woelt in het hoofd harer vriendin - geen schaduw zelfs ooit opkwam in haar *eigen* brein.

‘Ja - nogal. Jij dan *niet*..?!’

Naïeve, ongekunstelde verbazing spreekt uit geheel haar wezen.

De rijke zucht. - ‘Och nee.. Zoo plezierig *vind* ik het leven nu niet meer. We worden zoo oud.. En de dood kost dikwijls zooveel strijd en lijden.! Als morgen mij gebeurde, wat dien patiënt overkwam, zou ik het niets érg vinden; dan was ik er zonder lijden uit.’

‘Maar *wil* je er dan graag uit..? Hoe is 't mogelijk! Waarom dan toch? Leg eens uit. Voel je je dan niet gelukkig? Je hebt toch zóóveel voorrechten in je leven!’

De goede ziel is nog steeds geheel en al verbazing.

Haar gastvrouw zwijgt. Wat zal ze zeggen?

Zij, met haar gesloten, fier karakter, is eigenlijk niet gewoon, zich zoo te uiten. Dat thans zij dit deed, berouwt haar eenigszins. Want - hoe moet zij nu haar gemoed-stoestand verklaren?

Haar vriendin, haar logé, zij, die zoo stil en eenvoudig leeft - mijn hemel, hoe kan *die* begrijpen de smart en de deceptie van een druk en bezig leven *in* de wereld..?!

Hoor -, zacht herneemt de dame uit Lochem het woord:

‘Strijd en zorgen ken ik toch óók,’ verdedigt zij zich, als radend de gedachten van haar, die zwijgt. ‘Maar ik denk wel eens,’ vervolgt zij, zachter nog, ‘of wij - of ik dan, als jij hier anders over denkt - wel zóó zouden genieten van het goede in ons leven, als wij eens géén strijd en zorgen kenden? Evenals een schoolkind, dat zijn Zondag geniet. Had hij iederen dag vrij, hij zou niet veel plezier meer hebben. Zoo gaat het ons ook, mij althans. Juist dóór het verdriet, leeren wij het goede meer en beter apprécieeren..’

‘Herinner je je nog,’ vervolgt zij lachend, ‘die regels van Rückert, die we op school zoo vaak neurieden?

> ‘Etwas wünschen und verlangen,
> Etwas hoffen musz das Herz,
> Etwas zu verlieren bangen,
> Und um etwas fühlen Schmerz.’

‘Ach ja.’ De rijke glimlacht bij die herinnering - weemoedig..

Dan, ietwat ongeduldig: ‘Och, maar het leven is immers absoluut anders, dan je als schoolmeisje dénkt.’

‘O ja. Maar ik geniet toch wél. Ik vind het leven mooi..’

Verwonderd ziet haar vriendin haar aan. Dan, eensklaps: ‘Weet je wat *ik* geloof? Jij hebt een gezonde, veerkrachtige, gelukkige natuur. Jij - bent bestánd tegen het leven en zijn slagen. Jij - richt je altijd weer óp.. Ik niet. Ik ben zwak. Ik ben moe. Het wreede leven - heeft mij vermóórd..!’

S.S. VAN BEYMA.

De démon der donkere dagen door Nannie van Wehl.

Een démon was met me, gansch een dag, een langen winterdag.

We gingen samen door vuile straten, waar de koude dompige ochtendnevel hing. En een vrouw kwam ons tegen.

Ze had stuursche, harde trekken. Haar gestalte miste sierlijkheid, haar tred veerkracht, haar kleeren élégance. Ze leek oud - een oude moede vrouw. Doch toen ik haar aankeek, en ze de oogen tot me ophief - bijna glanslooze, zwijgende oogen - toen zag ik toch aan het restje glans, dat daar gebleven was - aan gansch haar oogopslag, dat ze jonger was dan haar gelaat, haar gangdeed vermoeden.

'Hoe vindt je haar?' vroeg mijn démon. 'Ik vind haar naar', zei ik. 'Ze is een van haar, die ons vrouwen onzen alouden naam ontnemen van vrouw te zijn. -

'Goed zoo', zei mijn démon.

'Zeg nog maar een heeleboel liefs van haar. Je weet, dat je me daar zeer mee amuseert. Dat's pas onderhoudende conversatie! 'Goed zoo'.

Ik zweeg toch, want ik doe een duivel niet graag plezier.

'Luister', zei hij: 'Eens was ze zooals jij. Jong - en wat dies meer zij. Ze werkte hard. Dat doe je ook. Maar jij bent pas aan 't begin. En zij doet het al zooveel jaren. Jij hebt al in geen twee jaar een comedie of opera gezien, in geen twee jaar op theevisite geweest, in geen twee jaar wat anders gedaan als gewerkt, - denk je, dat ik 't niet aan je zie? Je voorhoofd krijgt rimpels, en je oogen kringen.

En zij heeft zoo al twaalf jaar gezwoegd. - Ja, jij denkt, dat 't over eenigen tijd wel over zal zijn, dat harde werk.

Dat heeft die daar ook gedacht. - Nu enfin - werken doet ze nog en zal ze nog wel tweemaal twaaf jaar doen.

Zie je haar goed? Zie je goed, hoe hard

haar gelaat is geworden, hoe zwaar haar gang, hoe oud ze is voor haar jaren?'

'Ja, ja, ik zie het.'

'Nou - dat's je voorland.'

'Ach, goede God,' zuchte ik.

Toen bracht mijn démon me een huis binnen, een trap op. En in een kamer. Er was daar niemand. In den hoek stond een groot schrijfbureau. Alles droeg het stempel der gemeubileerd gehuurde kamers. 't Was voorbij twaalf uur in den middag. Op de tafel echter stond nog het witaarden ontbijtboeltje, en op een bord lag een gesneden boterham. Onder het schrijfbureau twee uitgeschopte vrouwenpantoffels, en aan den wand oude portretten.

'Luister', zei mijn démon. 'Hier woont eene vrouw, die al vele jaren voor zichzelf zorgt. Dat doe jij, maar je bent pas in 't begin. En je verwacht erg veel prettigs van het vervolg. Nou, luister maar verder. Haar familie woont hier heel ver vandaan, want ze heeft nog moeten trekken om hier eene betrekking aan te nemen. Kennissen had ze hier niet, en ze heeft 't veel te druk, om kennissen te maken. Vanochtend om zeven uur is ze opgestaan - kijk, erg veel ontbeten heeft ze niet, want van dat broodje zijn twee boterhammen af - en één ligt er op 't bordje. Haar twaalfuurtje is mee in een trommeltje.

Recht smakelijk. Vanmiddag eet ze in een restaurant - en als ze dan vanavond om zeven uur thuis komt, kan ze den ontbijtboel opruimen, omdat de tafel leeg moet zijn voor haar werk.

Gezellig, zoo'n leventje. Altijd sjouwen, altijd alleen, alles wat je doet voor jezelf. -

Eens heeft 't geleken, of 't anders zou worden. Toen scheen 't, of een man haar lief zou krijgen, haar een huis zou aanbieden en zou zeggen: 'Zorg voor *mij*, maak *mij* gelukkig.'

Maar wiè neemt een meisje, dat geen tijd heeft om al die duizend liefdesceremoniën te vervullen, die aan eene verloving voorafgaan? Voor 't urenlange gesprekken houden had ze geen tijd, en voor urenlange droomerijen, zoo noodig om de liefde te doen groeien in 't hart, had ze geen tijd. -

En toen ging hij weg. En zij voelde, dat haar liefde tóch wel gegroeid was, zoo, onder de droppeltjes door. - Enfin, dat is voorbij. En nou doet ze maar net, of er geen ander bestaan is voor eene vrouw dan dit. - Zeg, weet je nou goed, hoe dit alles is? De eenzaamheid van die kamer, 't dof-eentonige van dat leven - weetje 't goed? Zie je 't goed?'

'Ja, ja - ik zie het'.

'Dat 's je voorland.'

'Ach, goede God', zuchte ik.

Toen liepen we de trap af, het huis uit, naar buiten. En ik was blij, dat ik weer ademde in de vrije lucht; ik klopte het stof der gehuurde kamers uit mijn japon. Lang liepen we. Ik zong een marschliedje binnen in me, erg opwekkend. Een smartkreet was 't, die ik hier of daar eens opgedaan had, al lezende: 'Oh, but the loneliness of it, the loneliness of it!'

En zoo vorderden we goed.

Toen merkte ik onder al de menschen, die ons tegemoetkwamen, eene gestalte op, die mijn aandacht trok.

En vrouw was 't weer, een zeer oude vrouw. Haar dun haar was wit, haar gelaat geheel en al ingeschrompeld, haar oogen diep in de kassen. De ingevallen mond murmelde telkens, wankelend ging ze door.

Ik hoopte, dat mijn démon haar niet zou zien, want ik begeerde niets van haar te weten. Doch hij zag haar, scherp keek hij haar aan en met de helderziendheid van een' duivel las hij haar geschiedenis uit haar trekken.

'Zeg', zei hij, 'zie je die? Ze was ons waarachtig haast onopgemerkt voorbij gegaan; - dat zou zonde en jammer geweest zijn, want ze levert alweer stof voor eene onderhoudende conversatie. Kijk, hoe bleek en vervallen ze eruit ziet - een ruïne is ze, naar lichaam en ziel. Ze heeft van haar hersens geleefd, haar hart en haar ziel heeft ze in geld omgezet - nou is ze òp. Ken je dat vermakelijke historietje! Van Daudet: "L'homme à la cervelle d'or?" Nu, dat is ook op vrouwen van toepassing: "Et quand c'est fini -"

Nu zie je, wat er van komt. Ze brengt haar dagen door met op papier te krabbelen, maar geen goede gedachte vloeit meer uit haar, ze murmelt vele woorden, maar een zin kan ze niet meer uitspreken - op is ze, totaal òp. Zie je 't goed?' 'Ja - ja.' 'Je voorland'.

'Ach God', zuchtte ik.

We gingen weer vele lange straten.

En toen kwam er een lijkstoet aan. Eéne volgkoets. Weinig dragers. Eén bidder. Roodzwart rouwkleed.

En mijn duivel fluisterde weer:

‘Dat treft magnifiek! Een waardig slot voor dezen dag. Straks zal ik je thuisbrengen. Maar eerst moet je nog even kijken - en luisteren.

In dien wagen ligt een oude juffrouw. Der leven lang heeft ze gezwoegd en getobd. En voor der eigen heeft ze gezorgd, dat heeft ze. Weelde heeft ze zelfs gekend, door haar eigen hersens en handen om haar heen gespreid. Dat was echter maar in de jonge jaren - want toen is ze voor den ouden dag gaan zorgen. Nou - dàt wil ik je nou wel zeggen, honger heeft ze nooit gehad. En ze had zelfs nog een kamer in 't ziekenhuis om in te sterven. Je zong daarnet zoo'n lustig deuntje. - Hoe was 't ook weer? O, ja. But the loneliness of it, the loneliness of it!’

Dat kan je wel weer eens zingen. Of ik wil 't wel fluiten ook. En wat ik zeggen wou: Dit is nu het einde. Zie je 't goed? Eén bidder, acht dragers, één volgkoets, wel, daar wordt een oude juffrouw begraven. Zie je 't? - Je voorland.’

Ik zag er naar. En te midden van dat armelijke décor zag ik, dat de ruste toch óok rust was en het Einde toch óók einde. - En ik werd zeer blijde en gerust. Wat deed 't er toe, hoe alles zijn zou, als een Einde maar daar was, een Einde dat niets behoeft te geven dan rust, om zaligheid te zijn!

Toen ging mijn démon verbitterd van me weg.

En met de helderziendheid der kalme blijdschap zag ik, hoe grimmig mijn démon ontvangen werd door Satan, zijn Heer.

En ik hoorde, hoe zijn makkers hem hoonden:

‘Gij, domme démon, die in uwe onnoozelheid de zending van een Engel volbracht!’

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

M.

Eenige dames te Enkhuizen hebben het voornemen opgevat eene verloting te houden ten voordeele van de, sinds korten tijd bestaande, *Finseninrichting van Dr. Bollaan te Rotterdam*, *Kortenaarstraat No. 13*.

Vele onvermogende Lupuslijders worden aldaar gratis behandeld door Dr. Bollaan, doch door gebrek aan fondsen om de inrichting uit te breiden, moeten er nog zeer vele ongelukkigen wachten om geholpen te worden, terwijl de ziekte voortwoekert.

Hulp is dus hoognoodig, daarom wil onderstaand bestuur zoo veel mogelijk publiciteit geven aan hun plan, in de hoop den zoo noodigen steun te vinden, door toezegging van prijzen bestaande uit voorwerpen van allerlei aard. Ook gelden worden gaarne aangenomen. De loten zijn gesteld à 50 cent 't lot.

De prijzen, die tot den 1sten Mei kunnen worden ingezonden, zullen gaarne door de presidente, en het geld voor de loten door de penningmeesteres in ontvangst genomen worden.

Mochten andere plaatsen dit voorbeeld navolgen, en men, in plaats van zich bij Enkhuizen aan te sluiten, zelf eene Commissie vormen, dan zal het Enkhuizer bestuur zich daarin hartelijk verheugen.

Mevr: Dr. VAN DER LEE-MULDER, *Presidente.*
Mevr: FRIJLINCK-CROISET, *Secretaresse.*
Mevr: Dr. CORTS-VAN ROOJEN, *Penningmeesteres.*
Mevr: HAKKERT-STERN, *Vice-Presidente.*
Mevr: RIBBINK-BECKER, *Vice-Secretaresse.*
Mejuffr: M. TüCKERMANN. *Vice-Penningmeesteres.*
Mejuffr: W. TüCKERMANN.

Enkhuizen, Februari 1905.

Andere couranten worden verzocht dit stukje over te nemen.

Varia
De Moed der Vrouw.

Het heeft mij dikwijls getroffen, dat de vrouw, die zich in het dagelijksch leven soms zoo kleingeestig en kleinzielig kan aanstellen, in bijzondere omstandigheden, of voor bijzondere feiten geplaatst, dikwijls een moed en heldhaftigheid bezit, waarin zij den man verre overtreft. - Zijn het niet in de groote revoluties de vrouwen, die veel onversaagder nog kampten in de voorste gelederen, dan de mannen? Zijn het niet in epidemieën, hoe vreeselijk of afzichtelijk ook, de vrouwen, die op haar post blijven, en het gevaar onder de oogen zien, waar de mannen zich vreesachtig afwenden, of op de vlucht slaan? - Voorbeelden van vrouwen-moed biedt zoowel de geschiedenis als het particuliere leven te over! En waardig uit zich daaronder het nobel gedrag dier Russische Grootvorstin, die, terwijl de Czaar-zelf en de andere mannen harer omgeving zich angstvallig schuilhouden, uit vrees voor een dynamiet-bom, de zelfverloochening en de onversaagdheid bezit te voet door de straten van Moskou te gaan, om het lijk te volgen van den ongelukkigen koetsier van haar man, mede-slachtoffer van den verachtelijken sluipmoord!

Ik weet wel hoe er gezegd is, dat de

Grootvorstin-zelve te bemind is, dan dat men haar-persoonlijk zou willen dooden! Maar zelfs al ware dit feit voldoende gestaafd, dan nog is het geen waarborg voor hare veiligheid, omdat juist bij *dit* soort verraderlijke aanslagen telkens onschuldigen worden vermoord, door het verkeerd - of te-vroeg-springen der bommen, etc. - Wanneer het wáár is, dat de aanval op het leven van Grootvorst Sergius slechts een voorspel is van vreeselijke moorden, wanneer inderdaad de lucht in Moskou zwanger is van geheim-gevaar voor de Keizerlijke familie, dan spreekt het van-zelf, dat deze Duitsche prinses, door haar huwelijk Russische Grootvorstin, evenveel gevaar loopt als gansch haar Grootvorstelijke omgeving. De verachtelijke duisternis-kinderen, die in het verraderlijk donker werpen met dynamiet, hebben reeds tallooze malen getoond, hoe weinig hun de persoon-zelf geldt zoodra hun programma een moord meebrengt. Onschuldigen en schuldigen vallen dan gelijkelijk. - Bovendien, wat had de arme, buiten de politiek levende, in haar zoon reeds zoo-diep-getroffen Keizerin Elizabeth misdaan aan de anarchisten? En toch is zij-óók op de lafhartigste wijze neergestoken als een dier! -

- Neen, de verzekeringen van hen, die haar valschelijk voorpraten van: Vrede, vrede en geen gevaar, zullen deze, zoo-even zoo vreeselijk gewaarschuwde Grootvorstin wel niet kunnen gerust-stellen. Maar met een sublieme onversaagdheid, waartoe alléén de vrouw in staat is, schrijdt zij moedig door diezelfde straten, waarin haar man een verraderlijken sluipmoord ten offer viel, waar misschien aan alle zijden bommen te wachten liggen, die slechts het sein tot werpen van noode hebben om haar, en mèt haar vele andere onschuldigen, op een afgrijselijke wijze te vermoorden, erger nog te verminken, in gruwelijkheid!

Heel de Keizerlijke mannen-schare schittert door afwezigheid. De Czaar kan wel, ginds in den oorlog duizenden laten lijden en sterven òm hem, in zìjn naam, maar zelf de gevolgen dragen van zijn Keizer-zijn, - hij *durft* niet! En de Grootvorsten volgen dat dappere voorbeeld, en houden zich ziek, en sluiten zich op in hun Paleizen! - Een jonge, zwakke vrouw echter is alléén sterk te midden van al deze mannen-zwakheid! Zij ziet haar vorstinnen-plicht en haar vrouwen-roeping. En zij gaat moedig te voet achter de baar van hem, die gestorven is in dienst van haar man; achter het lijk van het kind uit het volk gaat de vrouw van Konings-bloede....

En gróót is zij dáárom; gróót niet om haar vorstin-zijn in-naam, maar omdat zij vorstin is naar den geest, - vorstin in moed....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Heetgebakerd. - Norma is een vrouw; dat durf ik U wel zonder haar voorkennis verraden, maar haar naam noemen mag ik natuurlijk niet zonder haar toestemming.

- Ik ben niet in Menton 'voor mijn plezier,' maar omdat ik ons klimaat slecht kan verdragen. -

Ja, het gedichtje Oordeel-Zacht beviel mij-óók zeer goed. - Als ik in Den Haag terug ben, wil ik heel graag Uw bezoek afwachten.

Mevrouw G.N. - Ik wil U heel graag van dienst zijn met alle mogelijke inlichtingen, maar ik zou denken dat een dokter beter kan beoordeelen welk klimaat voor Uw dochter het meest is aan te bevelen. Ik persoonlijk ken geen gelijkmatiger klimaat dan Egypte, en als het niet zoover was zou ik er stellig graag iederen winter zijn. Om allerlei andere redenen daarentegen prefereer ik de Riviera boven Egypte. Speciaal voor dames zonder mannelijk-geleide zou ik-voor-mij de Riviera verkieslijker vinden. Ik geloof wel dal men heel goed zonder heer kan reizen in Egypte, maar *ik* was heel blij dat ik manlijk-geleide bij mij had.

Nimrod. - Neen, het 'Vredes-paleis' is mij te humbug-achtig, om er ook maar *iets* voor te kunnen voelen! Het eenige goede wat ik zie in hel geschenk van Carnegie is dat hij zoovele schrijf begeerige anonym: gelegenheid heeft gegeven hunne harten te luchten in Ingez: stukken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

De redactrice verzoekt alle correspondentie, bijdragen, en ingezonden stukken te willen adresseeren aan haar tijdelijk adres:

MENTON. (Frankrijk).
Hôtel du Louvre.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

15 Maart 1905.
18de Jaargang.
No. 37.

Hoofdartikel
Zelfkennis.

Zelfkennis is 't weten van eigen kracht en zwakheid, van eigen goede en slechte eigenschappen. Wie zich zelf weet te ontleden, wie de roerselen van zijn ziel weet te doorgronden, hij is op weg naar zelfkennis. En ‘zelfkennis is menschenkennis,’ zegt Ritter. Hij, die de drijfveer van zijn doen en laten opspoort en ontleedt, zal vaak blozend moeten erkennen dat die drijfveer niet altijd even edel is, en hij zal 't niet wagen zijn medemenschen lichtelijk te veroordeelen. Hoe meer wij het ontleede meer voor ons eigen ik gebruiken, hoe meer wij huiveren om over anderen een oordeel te vellen. Bestond er méér zelfkennis, oneindig *minder* zou er gelasterd worden. Ontzettend moeielijk is het tot die zelfkennis te komen, wreed moet men in eigen binnenste wroeten, den moed hebben ook het onkruid daarin te vinden en - uit te rukken. Hoe vaak schrikken wij niet terug als we even den sluier oplichtend in onze ziel, een verborgen hoekje vinden, waarin, wij willen het ons zelven nauwelijks bekennen, een klein duiveltje van zelfzucht, van jaloezie en kleingeestigheid schuilt.

Dan zijn wij geneigd om dat tipje even haastig weer neer te laten vallen en doen dan alsof wij niets gezien hebben, want o, wij schamen er ons geducht voor, wij dachten ons zelf immers volmaakt, waar wij zoo onmeedoogend over onze naasten dorsten te oordeelen. Over eigen tekortkomingen denken wij liefst niet, hadden wij slechts den moed dit wel te doen, en zoodoende ons zelf te leeren kennen en daardoor ook onze mede menschen, wij zouden zooveel gelukkiger zijn, omdat wij dàn zouden begrijpen, wat ons anders vaak een raadsel lijkt. Wij oordeelen zachter en komen op den weg die naar zelfverbetering voert. Kennen wij onze gebreken, dan is er maar één stapje verder noodig om die gebreken, zoo al niet in goede hoedanigheden te veranderen, dan toch af te leeren. - Wij moeten hen, die ons onze gebreken aanwijzen, dit niet kwalijk nemen, maar integendeel dankbaar wezen, dat ze ons de oogen openden.

Zijn wij zelf eenmaal *overtuigd* dat wij een slechte eigenschap bezitten, dan doen wij ook

moeite om die af te leeren. Het ligt nu eenmaal in de menschelijke natuur over 't algemeen om lief en braaf te willen schijnen.

Zelfkennis doet niet alleen onze slechte, maar ook onze *goede* eigenschappen aan 't licht komen. Zelfkennis geeft ons *zelfvertrouwen;* door te weten wat *in* ons is, weten wij ook wat wij *kunnen*, wij nemen al naar de omstandigheden zijn een besluit, wetende waartoe wij in staat zijn. - Door ons zelf te kennen kunnen wij een doel nastreven, ons leven een vaste richting geven. - En niemand, die zich zelven kent, zal, tenzij door den nood gedrongen, ooit iets aanvatten, wat hij niet volbrengen kan. - En zelfvertrouwen is zoo noodig op het glibberige levenspad. Zelfkennis geeft ons *veerkracht* en veerkracht is een levensbehoefte. Wie geen veerkracht bezit wordt door 't minste of geringste terneergeslagen. En deze beide doen ons kalm voorwaarts gaan, wat ook booze tongen mogen zeggen, welke hindernissen ook te overwinnen zijn!

In den strijd tegen ‘noodlot en menschen,’ krijgen wij een vast karakter.

Verstandig doen wij, zoo wij omgang zoeken met personen, die zedelijk onze meerderen zijn, die ons opheffen, die een veredelenden invloed op ons uitoefenen. Zoodra wij zien, dat iemand's invloed verderfelijk op ons in-werkt, doen wij verstandig dien persoon te vermijden.

Het is goed om boeken te lezen van groote mannen en vrouwen, mooie ideeën in ons op te nemen. - ‘O ik blijf liever laag bij den grond, weet je,’ werd eens iemand toegeworpen, die het wagen dorst, zich wel eens uit 't alledaagsche los te scheuren en in idealen en illusies zijn troost vaak zocht en voor wie banaliteiten en dubbelzinnigheden iets verschrikkelijks hadden.

Diengene zouden wij toe willen roepen: ‘weet gij wat het is, het ideale te zoeken, u te verheffen boven het alledaagsche, een wijle om U te verpoozen? Het is een *vergeven*, waar gij u anders *ergeren* zoudt. Het is een verzoend raken met veel, wat u anders hinderen zou; zij, die idealen en illusies zoeken, zullen steeds het goede in den mensch zoeken en vinden. Zoo gij het niet weet, probeer het dan eens, zoek slechts het schoone om u heen en gij zult blijmoedig voorwaarts gaan. Geen melancholie zal uw leven en dat van anderen versomberen, geen verbittering tegen een U niet goedgunstig lot, maar een innige dankbaarheid voor al het goede dat gij boven zoovelen verkreegt zal dan uw ziel veredelen.’

Vragen wij ons zelven af wat wij doen in *ons* leven om onze medemenschen gelukkig te maken en als wij eerlijk zijn, dan zullen we tot de overtuiging komen, dat dit, al bitter, bitter weinig is en dat wij ons in ons egoïstisch voortleven al heel weinig van 't lot van onze naasten aantrekken, enkelen uitgezonderd, heel enkelen slechts.

‘Nogmaals hef u zelven op en gij zult uw medemenschen opheffen; ken u zelven en gij zult uw medemenschen kennen en - wat oneindig veel waard is *zachter* oordeelen over anderen en *strenger* over u zelven.’

A. v. MAARSSEVEEN.

Levensbeschouwing. I.

Niets is *zóó wáár*, als het door onze directrice der Holl. Lelie telkens gereleveerde: ‘Dat zelve onreine menschen niet *kùnnen* en niet *wìllen* begrijpen, de eerlijke en reine bedoelingen van anderen.’

Dàt ziet men dagelijks en deze waarheid gaat door in groote en kleine dingen, en wie eenmaal ontwaakt is voor die waarheid wordt telkens weer getroffen door nieuwe en steeds treffender bewijzen. Niets is zóózeer in verdenking dan het goede ontspruitend uit zuivere, eerlijke bron. En hoe beter en zuiverder de dingen in hun aard en wezen zijn, hoe meer zij allerlei leelijken argwaan en wantrouwen verwekken. 't Gaat zoo met alles in de maatschappij, 't gaat zoo in grooten en kleinen kring, op ieder gebied geldt dezelfde waarheid. Al wat zuiver en rein is in zijn wezen, is in staat al de onreine gemoederen aan 't gisten te brengen; al wat heerlijk-eenvoudig is van diepe wijsheid wordt minachtend opzij-geschoven, omdat het niet verwarrend-ingewikkeld genoeg is, omdat de eenvoudige en diepe wijsheid geen gelegenheid geeft voor het openhouden van achterdeurtjes om bij eventueele noodzakelijkheid door te kunnen ontsnappen.

Maar er daagt nieuw licht in de duisternis! Velen zijn bedrogen en vermoeid en teleurgesteld uitgekomen bij hun enthousiasme en hun volgen van de schoon-schijnende en liefde en geluk belovende hervormers! Zeker ze hebben zich wat vermaakt over allerlei spits-

vondigheden en zichzelf wijsgemaakt dat ze het geluk òf hadden òf zeker vinden zouden.... maar steeds liep ál dat beloven uit *hoogstens* op een paroxisme van zingenot. En dàn kwam eerst recht.... de 'débacle'. Dàn kwam eerst recht het vol-ellende, het vol-smart ontwaken, èrger dan leeg; zichvoelend als mensch verlaagd, als schepsel God's neerliggend zóó vol van pijn en leed als geen woorden of personen het bij machte zijn om te omschrijven. Dàn kwam eerst recht 'de wanhoop in het hart, de verslagenheid in den geest.'

O God weet, hoè velen, hoe onnoembaar velen zóó geleden hebben, geleden door de foute leiders, de valsche hervormers.

Stil, ingetogen en bescheiden, maar onveranderbaar met het hart vol liefde en trouw hield de Hoogste Wijsheid, de Eeuwige Liefde de wacht over haar kinderen!

Haar kinderen, die haar verlaten hadden òf uit moedwil, òf omdat geslachten door met de gewoonte gebroken was om de oogen op Haar te richten. Een groot deel harer kinderen kent Haar niet eens dan bij name en gewoon als ze zijn geraakt om Haar te beschouwen als Een, goed genoeg slechts om dommen en zieken en ouden te leiden, keuren ze Haar zelfs niet eenige aandacht waardig. En al dien onverdienden smaad, al die minachting, die verguizing, al die verdachtmaking van Haar slechts zuivere Goedheid en Barmhartigheid gevende Wijsheid en Liefde, verdraagt ze stil en gelaten, bewust van Haar onverzwakte en onverzwakbare kracht, levend (als ze Haar dan ook al op-zij-zetten *willen*) in-zich-zelve dat heerlijke rijke leven, dat Lichtleven regelrecht uit God, één met God, God-zelve.

En zij die 't weten, die 't leerden weten en leerden kennen, zij zien vol deernis op de verloren en uiteengestoven schare; zij zien zoovelen zuchten en zoeken, ontevreden en vermoeid in-zichzelve en toch niet nalatend òm te zoeken, òm te achterhalen wàt er zijn moèt toch voor ons allen, *rust en vrede* met het leven, verzoening met het mysterie van ons bestaan.

En zij, die 't nú weten, die 't nú kennen, zij zouden zóó zielsgraag àl die zoekende en hunkerende zielen willen brengen dáár waar zij thuishooren en waar voor allen *is* de verlangde rust, de begeerde vrede! Maar hoè? O, dat God een middel mocht zenden om hen te treffen in 't hart, in den geest, zóó dat de behoefte levend werd in allen om tenminste te *leeren kennen* het Mysterie Gods. O, dat [er een behoefte gewekt werd, zóó dringend en zóó vurig om te worden genezen, gereinigd in Haar armen, aan Haar Hart!

Jan. 1905.

REGINE.

Boekbeschouwing.

Verschoppeling. (Studie van physiek en moreel kinderlijden), **door Johan Schmidt. De Vloek der Vruchtbaarheid, door Johan Schmidt**, beide uitgegeven bij D. Buijs, Amsterdam.

Johan Schmidt schrijft niet om de kunst, niet om wat moois te maken en lezers te behagen, maar met het doel wakker te schudden, te laten zien de ellende der maatschappij. Hijzelf deelt dit mee in een Voorwoord, toegevoegd aan *De Vloek der Vruchtbaarheid*, en opgedragen *Aan U;* waaruit ik o.a. citeer: *Dit boek werd geschreven met 'n doel - niet om U 'n paar uren afleiding te bezorgen na afloop van*

den beurstijd - na gedanen eeredienst aan het gouden kalf - in tempels, in paleizen... Ik herhaal, *'t heeft een doel, en om 't doel zult U 't lezen, om 't doel alléén.*

Nu, dat is in onzen tegenwoordigen tijd niets bijzonders meer, dat de romans elkaar opvolgen, geschreven om ‘de ellende’ van het volk in het licht te stellen. Er is ten onzent een geheele school van auteurs, die er zich op toeleggen socialistische en andere tendenz-kunstwerken te produceeren, die in schrille kleuren moeten aantoonen, hoe verdrukt en beklagenswaardig de proletariër leeft. Ziet men in de werkelijkheid rondom zich, dan komt men tot de conclusie, dat de proletariër het in negen van tien gevallen ruimer en gemakkelijker heeft, dan de zoogenaamd ‘beschaafde klasse’; want de proletariër geniet ruimschoots van alles wat er in den hedendaagschen tijd gedaan wordt tot verbetering van zijn lot, krijgt, dank zij andere wetten en betere arbeidsbepalingen, een ruim loon, en veroorlooft zich allerlei onnoodige uitgaven en dwaasheden; maar zoodra het in zijn kraam te pas komt hangt hij ‘de arme man’ uit, gaat in kostelooze ziekenhuizen, laat zich ‘bedeelen’, in één woord hangt al dat schaamtegevoel aan den kapstok, dat de beschaafde klasse, (waarvoor veel minder gedaan wordt), weerhoudt van bedelen en klagen, en deze dwingt zich zelf het noodigste te ontzeggen, om den stand te kunnen ophouden. Men moge dit laatste een phrase

vinden, en verklaren dat het onnoodig zou zijn zich aan zijn ‘stand’ te storen, maar dat is niet wáar! Onderwijzers, dominé's, officieren, onderwijzeressen, in één woord geheel een breede rij van ambtenaren bij den Staat of in dienst van particulieren *moet* een zekeren schijn van welvaart en fatsoen ten toon spreiden, op gevaar af van anders de broodwinning te verliezen.

Een werkman daarentegen is geheel vrij. Ik ken er een, (doortrokken van socialistische theorieën natuurlijk), die een goed voorbeeld is van 't geen ik bedoel. Hij verdient een goed werkloon, hij leeft op ruimen voet. Zijn kinderen zouden zich onteerd vinden, als ze niet minstens met witte boezelaars en geborduurde strooken eraan naar school gingen, in plaats van geruite boezeltjes van bont katoen te dragen. Zijn vrouw neemt een rijtuig als het Zondags een beetje regent; want anders zou zij hare mooie japonnen bederven. En, om één voorbeeld te geven van hunne onnoodige uitgaven, deel ik alleen mee, dat een verjaardagcadeau onlangs bestond in een reusachtigen vergulden gaskroon, die dienen moest ter versiering van ‘de mooie kamer,’ en natuurlijk nooit wordt aangestoken, daar het gezin petroleum brandt. Intusschen schamen deze zelfde menschen zich geenszins hun kind in de kostelooze klasse van het Stads-ziekenhuis neer te leggen, en hunne bejaarde ouders te doen inschrijven bij de Diaconie voor een armenbedeeling. Diezelfde ‘voornaamheid’, die hen dwingt hunne kinderen als dametjes naar school te zenden, japonnen te dragen niet bestand tegen een regenbui, en gaskronen aan te schaffen uit pronkzucht, belet hen géénszins tegelijk al de voordeelen en voorrechten te accepteeren van het arm-zijn. En daaruit volgt, dat zij het veel beter en aangenamer hebben ten slotte, dan die hoogere klasse, waarvoor niets wordt gedaan, die integendeel wordt uitgezogen ten behoeve van den proletariër, die hooge belastingen moet betalen, en tegelijk zichzelf moet omringen met een zekere soort deftigheid, niet uit weeldezucht, maar gedwongen door de omstandigheden; en die, in gevallen van ziekte, nood, en zorg, geen enkele der toevluchtsmiddelen tot haren dienst heeft, waarover de armoede heden ten dage zoo ruimschoots beschikt.

Wat dit alles ten slotte te maken heeft met Johan Schmidt?

Hij-ook schildert in zijn *Vloek der Vruchtbaarheid* een dergelijk tooneel van *boeken*ellende, waarvan de hedendaagsche literatuur vol is, maar dat in de werkelijkheid zich veel minder schrijnend-droevig voordoet. Zijn gezin, bestaande uit vader, kantoorknecht, moeder, vroeger dienstmeisje, en zes kinderen, lijdt in zijn boek een hellebestaan, geschilderd in afgrijselijke kleuren, en eindigend in den moord door den vader van het nieuwgeboren kindje. Zeker, ik wil niets afdingen op het talent waarmede sommige détails zijn blootgelegd, op het scherpe waarnemingsvermogen waarvan de auteur blijk geeft in zijn ontleding der karakters. Maar, gelijk hij zelf in zijn voorwoord meedeelt, *dat* is voor hem bijzaak. Zijn bedoeling is niet een treffenden roman te maken, maar de *waarheid* te schilderen. Welnu, die waarheid is bij hem éénzijdig. Om b.v. één voorbeeld te noemen. Hij hangt een aandoenlijke schilderij op van de kinderen van zijn held Belman, die op school leeren van zee en heide en grasvelden, en die nooit iets te zien krijgen of zullen krijgen van al de heerlijkheden van de natuur: ‘Voor hen was geen schoone natuur, geen vooglengezang dan 't getjilp der musschen op het dak. Voor hen geurden geen rozen... zij aanschouwden niet het golvend koren op het veld als het zomer was, en de diepe blauwe luchten over het aardrijk welfden... Wisten de kinderen van land... van zeeën... van onmetelijke wateren? Op de landkaart gaapten ze er naar... snakten

't heerlijke groene gras te ruiken... de schuimkopjes der golfjes te zien, 't kabbelen... 't murmelen te hooren... Midden tusschen de korenhalmen te staan... met eigen vingers de zwangere aren te omvatten... met eigen neus te kunnen opsnuiven de bloemenaroma's.'

Deze droeve voorstelling is van a - z uit de lucht gegrepen. Voor al déze soort kinderen als de Belmans bestaan tegenwoordig de 'Vacantie-koloniën,' om niet te spreken van de wandelingen die tegenwoordig ondernomen worden, op mooie zomerdagen, door de onderwijzers van scholen, om de kinderen door eigen aanschouwen de natuur te leeren kennen. Wat de 'vacantie-koloniën' betreft, die de kinderen der armen een maand lang geheel kosteloos frissche lucht, goede verpleging, en een verblijf buiten verschaffen, déze weldaad is alweer eene waarvan rijkere kinderen geen gebruik kunnen maken, ofschoon hun zóógenaamde welvaart, in negen van tien gevallen, maar schijn is, zoodat hunne ouders hen met den besten wil ter wereld even

weinig naar buiten kunnen zenden, als de werkelijk-armen dat vermogen, op eigen kosten.

Een andere drogreden is het argument van vader Belman, dat zijn meisjes te fatsoenlijk zijn om dienstmeisjes te worden, terwijl hem de middelen ontbreken om ze een opvoeding te geven, die hen in een hoogere klasse zou plaatsen. Waarom echter is het een schande dienstmeisje te worden? Was de moeder der kinderen Belman niet evenzeer dienstmeid? Berust geheel de 'vloek' van de groote vruchtbaarheid niet op dien geheel *anderen* vloek van den tegenwoordigen tijd, dat alle menschen 't zelfde willen zijn, en dezelfde positie willen innemen; wat m.i. strijdig is met alle mogelijkheid!? Als vader Belman zóó tobt over zijn zes kinderen, dan had hij zich intijds moeten bedenken. Maar het is onzin de maatschappij aan te vallen over een 'onrecht', dat altijd zal blijven bestaan. Nog onlangs kreeg ik een soort bedelbrief van een Belman uit de werkelijkheid. Hij was getrouwd onder het maken van schulden, omdat noch hij noch zijn vrouw geld bezaten zich het noodigste aan te schaffen. Zijn vrouw was reeds bij het huwelijk teringlijdend en klierachtig. Zij hadden kind op kind gekregen, en natuurlijk waren deze alle even ziekelijk, terwijl de moeder gansch en al bedlegerig was geworden, zoodat de oude schulden niet konden worden afbetaald, maar zich jaar op jaar hadden vermeerderd. Deze geschiedenis (waarmede ik an und für sich diep medelijden heb,) deelde hij mij mede in zijn eigen brief, en besloot zijn verhaal met de eigenaardige conclusie: '*Dus u ziet welk een schuld de maatschappij aan mij heeft.*'

- Een dergelijke scheeve blik op de *eigen* schuld, (al is de aanleiding ertoe heel vergeeflijk, waar het de lust tot trouwen geldt,) teekent de hedendaagsche verhouding van den proletariër tot de Maatschappij. En m.i. zit dáárin de heele fout van het Boek van Johan Schmidt. Hij stelt de maatschappij verantwoordelijk voor iets dat ten slotte eigen schuld is, en blijft. Wie 't ééne wil, moet het andere verwachten. - Bovendien, de auteur streefde zijn doel voorbij, toen hij de huiselijke omstandigheden der familie Belman zóó nachtzwart schilderde. Veel *echter*, en dáárdoor pakkender, is het beeld dat Zola, aan wien men wel niet zal ontzeggen dat hij de wreede wáárheid durfde schilderen, geeft in zijn *Germinal*, van *te* groote werkmansgezinnen, en hoe zij tot stand komen. Aan die teekening ontbreekt evenmin het verschrikkelijke en brutaal-wreede; maar toch is er kleur in, en leven, en afwisseling. En, nog beter werkelijkheids-voorbeeld, is zonder twijfel dat mooie boek van Clara Viebig: *Het dagelijksch Brood;* waarin zij het leed, maar óók de vreugde van een armelui's bestaan zoo roerend heeft ontleed! Dat spontane, naïeve genieten kunnen, zonder zorg voor den dag van morgen, dat eigen is aan de armoede bij den minsten lichtstraal, dat ontbreekt geheel en al aan het verhaal van Johan Schmidt. En juist dáárin toont zich Clara Viebig zulk een èchte artiste, dat zij die mengeling van jammer *en* van vroolijkheid, die het leven van dergelijke kinderen uit het volk biedt, zoo uitnemend heeft weten te détailleeren in al hare oneindige nuances.

Maar reeds te lang stond ik stil bij *De Vloek der Vruchtbaarheid.* Want gaarne wil ik erop wijzen, dat het mede hierboven genoemde boek van Johan Schmidt: *Verschoppeling* m.i. een veel beteren indruk geeft van zijn menschenmin, in gezonderen zin. *Verschoppeling*, de naam reeds duidt het aan, is de geschiedenis van een door zijn ziekelijke geboorte van de wieg af geminacht wezentje, kind uit de volksklasse, wiens ouders te onontwikkeld zijn om te begrijpen hoe onschuldig hijzelf is aan zijn eigen mispuntig lichaampje en mispuntige ziel. Dat er onder zulke

omstandigheden logisch niet anders groeien kan uit zoo'n slecht-verzorgd, slecht-opgevoed, geminacht schepsel, dan een gluiper, een misdadiger, een valsche geniepert, dat heeft de auteur op zeer menschkundige wijze aangetoond. Zelfs zij die het goed met hem meenen, zooals de oude grootmoeder, zijn te onoordeelkundig, om te begrijpen *hoe* zij hem moeten aanvatten. Hun medelijden met hem uit zich in hem bederven, want 'hij is immers zoo'n stumper.' En heel waargeteekend lijkt mij ook de toestand op school, de meester, die den achterlijken jongen hoe langer hoe onwilliger en stompzinniger máákt, door hem uit te lachen en zijn zelfvertrouwen te vernietigen met spot, de kinderen, die, daardoor aangemoedigd, het hunne toebrengen aan zijn afkeer van het onderwijs, totdat de Hoofdonderwijzer hem onder handen neemt, hem met zachtheid op weg helpt, en hem plezier doet krijgen in hetgeen hij ten slotte beter blijkt te weten, dan hij 't zèlf vermoedde. Heel de lijdensgeschiedenis van dit wezentje, boetend voor het ziekelijk gestel eener moeder, aan wie hij niet had gevraagd hem het leven te

schenken, heel die ellende van het kinderleven van zulk een misdeelde, is met groote nauwkeurigheid te boek gesteld, op een wijze die méér nog zou aangrijpen, dan zij het reeds doet, indien de auteur niet een weinigboeienden, langdradigen stijl bezat, waardoor zijn tooneelen dikwijls de noodige kleur en geur missen. In *De Vloek der Vruchtbaarheid* is hij er in dit opzicht zeer op vooruit gegaan; als roman laat dit laatste boek zich aangenamer lezen dan *Verschoppeling.* Maar daarentegen legt hij zich in *De Vloek der Vruchtbaarheid* toe op woorden, uitdrukkingen, en platte voorstellingen, die dunkt mij onnoodig zijn, zelfs gegeven zijn realistisch oogmerk. Zola alweer heeft het in dit opzicht, ook in zijn meest realistische boeken, niet zóó grof gemaakt als Johan Schmidt dit noodig vindt. In *Verschoppeling* blijft hij in dat opzicht veel meer binnen de perken van hetgeen oorbaar is, en toch zegt hij in dat, evenzeer in de volksklasse spelende boek, even ongezouten de waarheid over vuil en onzedelijkheid, als in zijn laatste werk. Maar de wijze wáárop hij 't zegt is anders. Eén ding heeft mij in beide boeken getroffen, als een bepaald bewijs van talent, en dat is de gave van den auteur, van den omgang der armen-onderling te beschrijven, in zijn eigenaardige mengeling van jaloezie, twistzucht, gulheid, hartelijkheid, drift, kwaadsprekendheid en vergevensgezindheid. De bruiloft van *Verschoppeling's* stiefmoeder, 't bezoek van zijn grootmoeder bij hare pas-getrouwde dochter en, in *De Vloek der Vruchtbaarheid*, de visite van tante Els bij hare nicht juffrouw Belman, en het standje dat Belman daarover later ten harent komt maken, al die brokstukken zijn typische voorbeelden van wat ik bedoel. De dialoog, de overgang tusschen liefheid en woede, heel de eigenaardige omgang van dit soort menschen, is uit het leven gegrepen.

Men moge het niet ééns zijn met den auteur wat het nut van zijn ‘doel’ betreft, men moge het afkeuren, dat hij zijn toevlucht neemt tot vulgair en zelfs vuil wezen waar 't niet noodig is, dat neemt niet weg, dat men in hem mag begroeten een ‘iemand’, die wat te zeggen heeft, en dat kan zeggen met talent.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Een praatje over geld. Open brief aan Mevrouw Annie K.D. te Soerabaia.

Mevrouw,

In de Hollandsche Lelie van 1 dezer, No. 35, komt een met uw niet voluit gespelden naam prijkend? artikel voor, met het opschrift: ‘Een praatje over geld’.

Met wrevel heb ik kennis genomen van den inhoud van uw geschrijf.

Ook met verbazing, dat U, die zelve erkent ‘nog maar kort in Indië’ te zijn, niet schroomt om een zóó hoogst ongunstig oordeel te vellen over Indische dames en heeren!

Evenals destijds Bas Veth in zijn berucht pamflet, met zijn wraakgierig schelden op de Indische maatschappij, scheert ook U, allen, rechtvaardigen en onrechtvaardigen, over *een* kam, schetst U het geheele Indische publiek als zedeloos, bekrompen, intellectueel zeer laag staande, zonder gevoel voor kunst, muziek of literatuur;

egoïstisch in de hoogste mate, en alleen beheerscht door de zucht om maar in den kortst mogelijken tijd het meest mogelijke geld bijeen te schrapen, op eerlijke of oneerlijke wijze, en aan dat streven desnoods alles ten offer brengende, met verzaking van eer, loyauteit en eerlijkheid; dus zoo iets als de lasteraar Bas Veth schold: 'Een onafzienbare rij patsers en ploerten'.

U hebt daar een onwaardig voorganger trouw nagevolgd, Mevrouw. En dit, terwijl U nog maar zoo kort in Indië zijt, en zoowel menschen als toestanden in Indië nog maar oppervlakkig hebt kunnen leeren kennen.

En toch heeft U niet geschroomd zinsneden als de ondervolgende in druk te doen verschijnen:

'Waarom anders *al*' (ik cursiveer) 'die getrouwde, in weelde levende dames, die zich vergeten met andere mannen, en heeren die hun troost zoeken bij andermans vrouw.'

In mijne, in 1900 te Batavia uitgegeven brochure: 'De waarheid omtrent het leven in Ned. Indië. Protest tegen het boek van B. Veth, door L.C. van Vleuten', schreef ik o.a.:

'Het is een opmerkelijk, maar tevens betreurenswaardig verschijnsel, dat nagenoeg alle schrijvers en schrijfsters, en helaas, schrijfsters niet het minst, die in de laatste jaren romans, dan wel novellen of beschrijvingen over Ned. Indië in het licht hebben doen geven, zich als het ware hebben beijverd, om die Indische maatschappij en die Indische toestanden op de meest ongunstige, en steeds erg overdreven ongunstige wijze voor te stellen, vooral op zedelijk en sexueel gebied.'

Dit ziet men helaas, thans ook weder aan U, Mevrouw Annie K.D., alhoewel U, nog zoo kort in Indië zijnde, tot oordeel, vooral tot ver-oordeel in het algemeen, en op velerlei gebied ten eenenmale onbevoegd zijt.

U schijnt het voorzichtiger te hebben geacht uw onwaardig en lasterend artikel niet met uw vollen naam te onderteekenen, vermoedelijk ter voorkoming, dat die zoo zedelooze dames en heeren te Soerabaia, U dat vèr-oordeel erg kwalijk zouden nemen en dit zoowel U als uw echtgenoot duchtig doen gevoelen, hetgeen U dan ook ten volle zoudt verdiend hebben.

Met het oog daarop ware het uwerzijds nog véél verstandiger geweest uw artikel maar in 't geheel *niet* te onderteekenen.

De thans door U gebezigde verminkte onderteekening toch is eensdeels niet duidelijk genoeg om, voor uwe lezeressen en lezers in Nederland, eenig gewicht te doen hechten aan uwe brutale beweringen en drieste lasteringen, en, aan de andere zijde, daarentegen doorzichtig genoeg voor de dames en heeren te Soerabaia, om wanneer die uw artikel lezen, en daarop bestaat veel kans (al ware het maar dat een exemplaar van uw geschrijf door mij of een ander, die vrienden en kennissen te Soerabaia heeft, derwaarts werd opgezonden), U en uw echtgenoot nog menig onaangenaam oogenblik te bezorgen.

En het allerbeste en allerverstandigste ware zonder twijfel geweest wanneer U dat artikel, zoo schimpend op dames en heeren, met een deel waarvan U wellicht nog wel vriendschappelijk omgaat, maar in het geheel *niet* geschreven hadt, en vooral niet in druk doen verschijnen, in een, ten rechte zóó gewaardeerd tijdschrift als De Hollandsche Lelie, waarvan het mij spijt dat de Redactrice U daarvoor plaatsruimte heeft verleend.

Ja, uw artikel ware in alle opzichten beter óngeschreven te zijn gebleven.

Beschrijvingen en vooral beschuldigingen, op personeel gebied, kunnen alleen nut stichten wanneer men weet wie die beschuldigingen uitbrengt, en men in staat zij - desnoods - het beweerde te onderzoeken en te toetsen aan de waarheid.

Nut stichten zal uw geschrijf dan ook niet; geloof wekken evenmin, vooral niet na uw naïeve bekentenis, dat U nog maar kort in Indië zijt, terwijl vele van uwe beweringen tastbaar onwaar, dan wel schromelijk overdreven moeten voorkomen, ook aan degenen, die minder lang dan ik - ruim dertig jaar - in Indië verbleven.

Waarom ik U dan bestrijd, Mevrouw?

Uit dezelfde beweegredenen die mij voor eenige jaren deden bestrijden het onware en onwaardige pamflet van B. Veth, die evenals U thans, op indigne manier schold op Indische dames en heeren, en wien ik op de meest stellige wijze zijn leugen en laster heb verweten, waarop door hem een diep stilzwijgen is bewaard, alhoewel ik hem onmiddelijk na de verschijning een exemplaar van mijn Protest heb toegezonden.
-

Ik bestreed hem, en bestrijd ook U thans, Mevrouw, uit liefde voor de *waarheid,* uit liefde voor, en dankbaarheid aan het heerlijke Insulinde, waar ik ruim dertig van mijne schoonste levensjaren heb doorgebracht, dat ik nog steeds een dankbaar hart toedraag, en waar ik nog vele familieleden, vrienden en kennissen heb, die ik onmogelijk zoo maar klakkeloos kan laten beleedigen, noch door een Bas Veth, die de dames en heeren in Indië uitschold voor.... ‘één onafzienbare rij patsers en ploerten’, noch door U, die - zich verschuilend achter een verminkte naamteekening - het Europeesche publiek in Indië afschildert als eene zedelooze bende geldschrapers en cretins, zonder onmiddelijk en met verontwaardiging mijn stem daartegen te verheffen.

Evenals in 1900 in mijn Protest tegen B. Veth, roep ik ook thans uwe lezeressen en lezers toe: Geloof toch al dien laster niet!

De menschen in Ned. Indië zijn niets slechter dan die in Nederland, vooral niet op sexueel gebied; een verklaring, die ik thans, na vier jaar in den Haag te hebben doorgebracht, met nòg meer zekerheid en nog meer klem herhaal.

Trouwens, vele zoo niet de meeste uwer beschuldigingen, Mevrouw, zijn tastbaar onwaar of overdreven.

Zoo uw verzuchting over *al* die zoo zedelooze dames en heeren waaronder U natuurlijk toch wel niet U zelve en uw echtgenoot zult rangschikken, al verkeert U wellicht op schijnbaar vriendschappelijke wijze met een deel van dat zoo diep gezonken publiek. - Zijt U en Uw echtgenoot dan de *eenige* rechtvaardigen te midden van al die onrechtvaardigen, dan wensch ik U daarmede oprecht geluk, maar heb tevens diep medelijden met uw desolaten toestand, dien U maar, hoe eer hoe beter, moet trachten te verlaten.

Uw bewering dat in Indië, - dus ook te Soerabaia - geen gevoel bestaat voor kunst, muziek of literatuur, verklaar ik beslist voor onwaar. Ik zelf heb gewoond te Soerabaia, en ben daar geweest nog kort voor mijn laatsten terugkeer naar Nederland, - en de Soerabaiasche causeriën van Mr. L. van Andel in den Java-Bode, o.a. nog in dien van 25 Januari j l. bewijzen, dat ook thans nog te Soerabaia wel degelijk gevoel bestaat voor Kunst. - Te Batavia of juister te Weltevreden heb ik meermalen genoten van heerlijke muziekuitvoeringen in niets gelijkende op uw Ronzebons, Mevrouw; en heb daar bijgewoond uitvoeringen door dames en heeren dilettanten van opera's en operetten, o.a. Faust en Hänsel en Gretel, die in hooge mate verdienstelijk en zeer artistiek waren.

Uw verhaal, Mevrouw, van dien Chineeschen ‘kruidenier’, die alvorens aan U te willen leveren eerst wilde weten waar uw echtgenoot werkzaam was en hoeveel hij wel verdiende? komt mij in hooge mate ongeloofelijk en belachelijk voor. Zóó iets heb ik in mijn langdurig verblijf in Indië nog nooit ondervonden of gehoord; en de Chineesche langanans zijn in den regel te begeerig om te mogen leveren aan Europeesche familiën, dan dat zij zich zóó domme en onbescheiden vragen zouden veroorloven.

Ook uw verhaal, Mevrouw, van die, nog wel met het bezoek van U en uw echtgenoot vereerde bruidsreceptie, waar de bruid, achter den rug van haar bruidegom, door het uitspreiden der vijf vingers, aan een vriendinnetje beduidde: dat *hij* vijfhonderd gulden per maand verdiende, komt mij, minst genomen, ongeloofelijk voor, vooral bij een door U bezocht bruidspaar, waarvan de bruidegom, zes duizend gulden per jaar verdienende, wel niet kan worden gerekend tot de bepaald lagere en onbeschaafde kringen der Europeesche maatschappij in Indië.

Het door U aangehaalde rijmpje, Mevrouw, luidende:

> ‘Als je geld hebt, kan je huizen bouwen,
> Heb je 't niet dan kan je steenen sjouwen.’

geldt voor Holland evenzeer als voor Indië.

In Indië bestaat, op de hoofdplaatsen, het Europeesche publiek uit ambtenaren, officieren en handelaren, met of zonder hunne familiën.

Leegloopers en renteniers, als o.a. legio hier in den Haag, vindt men in Indië weinig of in 't geheel niet; althans niet op de hoofdplaatsen.

Het denkbeeld, dat nog sommigen in Holland hebben, dat in Indië de meeste tijd wordt doorgebracht op luiaardstoelen, is totaal verkeerd. In Indië wordt gewerkt, hàrd gewerkt, véél harder dan hier in Holland, zoowel door Ambtenaren als door Officieren en handelaars. Officieren en Ambtenaren, ook als genietende geregelde bezoldigingen, kunnen, uit den aard der zaak, niet meedoen aan die door U zoo verachte jacht op geldbezit.

Dat evenwel de handelaren, niet alleen in Holland maar ook in Indië, trachten de voordeeligste zaken te doen, en zooveel mogelijk geld te verdienen, kan toch niemand afkeuren! Dat ook in Indië daarbij somwijlen de beginselen van eer en goede trouw niet altijd worden betracht, moge een treurige waarheid zijn, maar, dit gebeurt hier in Holland evenzeer, en heeft ook weer het laatst verloopen jaar daarvan de meest éclatante en treurige bewijzen geleverd, in weerwil van de steeds zoo hoog verheven *Hollandsche* goede trouw.

Dat echter in Indië in den regel op handelsgebied zoude worden geknoeid en bedrogen kan ik uit eigen ervaring, ook als handelaar, zeer stellig tegenspreken.

En dat U, Mevrouw, dat bedrog en die kwade trouw zelve, U zegt: ‘particulier’ zoudt hebben ondervonden, van: ‘de grootste instelling van Indië’, waarmede U voorzeker bedoelt de grootste handels-instelling (dus Javasche Bank of Factorij der Ned. Handel-Mij.) zal ik eerst gelooven wanneer U mij uw naam en den naam van die grootste instelling noemt, met deugdelijke bewijzen tot staving van uw beweren, dat ik tot nader, voor onwaar en lasterlijk blijf houden.

Wie beschuldigt, zóó grovelijk als U, Mevrouw, moet ook bewijzen kunnen leveren; en wie de Indische dames en heeren en bloc uitmaakt voor zedelooze, alleen op geld beluste domooren, behoort ten minste den moed te hebben van B. Veth en zijn of haar naam voluit te noemen, en zich niet, zooals U, te verschuilen achter wel doorzichtige maar toch nog verminkte naamteekening als: Annie K.D.

L.C. VAN VLEUTEN.

Den Haag, 4 Maart 1905.

Kunst en Wetenschap.

Het geslacht Boissevain.

Door de familie Boissevain is haar geslachtslijst uitgegeven. De Heer D.G. van Epen verleende er zijne medewerking aan. Overigens bevat de lijst niets wat betreft

biographie, waardoor haar waarde zou vergroot zijn. Het is een nomenclatuur, waarbij data zijn gevoegd, zonder meer.

De filiatie loopt tot 1660. In dat jaar werd te Bergerac geboren Lucas Bouissavy, die te Amsterdam in 1705 overleed. Van diens levensomstandigheden wordt niets vermeld.

Van dezen Lucas komen we in eens op zijn kleinzoon Gidéon Jérémie Boissevain, - inmiddels heeft de naamswijziging plaats gehad, - en van dezen Gidéon, die boekhouder was, en in in 1767 poorter der stad Amsterdam werd, stammen al de huidige Boissevains af.

Het wapen der familie is in kleuren bijgevoegd.

Hollandsche Kunst bij 'Helbing.'

Hugo Helbing te München heeft een prijscatalogus uitgegeven van in zijn kunst-antiquariaat nieuw verworven gravures, etsen, houtsneêprenten en lithographieën.

De Hollandsche kunst maakt onder de ruim 500 nommers een goed figuur. Lukas van Leyden en Rembrandt komen er in voor met tal van nommers, evenals Teniers door vele reproducties zijner schilderijen.

We treffen ook nog de namen aan van Chodowiecki, Cranach, e.a. buitenlanders, terwijl een serie uitstekende portretten, o.m. één van Prins Maurits door van de Passe, zeer de aandacht trekt.

Van Jac. de Gheyn vindt men zijn officieren en soldaten, en het Rijk van Neptunus; van H. Goltzius de reeksen: de Passie, en de Muzen.

La 1000me 'Carmen.'

Onder dezen titel wijdt 'Musica', - het tijdschrift der firma Pierre Lafitte te Parijs, - bijna het geheele Februari-nommer aan deze beroemde opera.

Vooraan, hors texte, prijkt het portret van Georges Bizet naar Giacommetti, en dan volgen tusschen den tekst een portret van hem naar een photographie van 1874, en eene reproductie zijner buste van Paul Dubois. Zijn zoon, de bekende letterkundige,

Jacques Bizet is ook afgebeeld, eveneens als de librettoschrijvers Henri Meilhac en Ludovi Halévy, Roysec Merimée, wiens novelle zij volgden.

Het grafmonument van den grooten componist, met den krans ter herinnering aan de duizendste opvoering der Carmen, daaraan vastgehecht, prijkt te midden der beide handschriftcomposities van de romance: 'Si tu m'aimes, Carmen', en van het air: 'Toréador, en garde'.

Verder worden weergegeven afbeeldingen van décors der 4 actes, zooals ze in 1875 gebruikt werden. Daartusschen figureert het allerliefste portret van Bizet's weduwe, naar de schilderij van Elie Delaunay in 1878.

De vier volgende bladzijden geven de Carmen-creaties, en enkele der figuren welke om den titelrol gegroepeerd zijn. Escamillo naar Paul Renouard, Don José, Micaéli, en verder tal van Carmens, naar L. Doucet, en anderen.

In den tekst wordt erkend, dat aan Bizet veel viel goed te maken. Hij toch werd dertig jaar geleden ten eenenmale miskend. Jean Richepin deed dit volkomen uitkomen, in de verzen, welke Mme Bartet, na het einde der opera voordroeg, en het publiek zoo zeer émotionneerden, dat het geruimen tijd onder den indruk bleef.

Georges Proch schreef den belangrijken tekst voor de aflevering van Musica, op welks omslag een lachend portret van Emma Calvé.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

Sprookje.

Een wit huis lag vredig tusschen hooge donkere boomen, ze ruischten er hun trillende zangen en de vogels zongen er hun zilveren liederen als een blijde zang van vrede.

In 't huis tusschen de blank-witte muren met groote vensters er in woonde een jong meisje, rosgoud van haren, met groote droomzachte oogen. En ze luisterde naar de vredezangen van de vogels en keek uit op den zandig-witten weg, die langzaam stijgend opging als een blank-witte streep.

En bij het venster, dat uitzicht gaf op dien aldoor stijgenden weg, had ze haar bloemen en planten gebracht en dikwijls in den vroegen zomermorgen daalde van dien weg een lange statige man in donkere kleeding vol eenvoud; en - als Blanka van uit het venster hem komen zag, zijn groote-edele figuur op den witten weg, groetten haar fluweelen droomoogen hem met lieflijken lach en haar slanke jonge lichaam bewoog zich vol rustige gratie om te openen hem de glazen deur en hem haar zachte welkom toe te roepen in het witte huis van vrede.

En dan zaten ze neer bij het venster, waar Blanka haar bloemen had gebracht en ze luisterde naar hem, haar rosblonde hoofdje geleund tegen den schouder van haar moeder; en de grijze vader liet haar gouden haren met teer-zachte liefkozing glijden door zijn vingers en ze zeiden het elkander met de oogen, het geluk om hun lieveling die eens misschien, geleid door de sterke hand van den man met de oogen van ernst, zou opgaan den witten stijgenden weg.

Maar tegenover het venster waar Blanka's bloemen geurden was eene groote, breede spiegelruit waar altijd nog een zwaar, donker gordijn voor had gehangen en nooit nog brachten de grijze ouders, den edelen trouwen vriend van Blanka daar, want de weg, die verborgen lag achter het donkere gordijn, was een zwart dalend pad vol stof meestal en daarom hadden ze Blanka altijd gebracht naar 't venster, dat uitkeek op den stijgenden weg, waarvan ze het einde wisten als een groot, wit paleis, dat hoog, heel hoog, met stille statigheid neerlag en daarheen wilden ze Blanka opvoeren met al de liefde die was in hun harte.

Toen kwam er een tijd dat Blanka's blonde haren niet meer schitterden in 't zonnelicht, dat scheen op den witten weg; teer lichtte haar loshangend kleed tegen het donkere gordijn dat ze ophief met haar kleine handen om uit te kijken op den zwarten weg van stof en te luisteren of ze ook weer het zachte droefklagende lied zou hooren, dat haar weggeroepen had van haar vensters, waar de witte bloemen geurden en of niet haar verlangende oogen weer zouden zien den bleeken man, die haar met zijn weemoedsvolle lied had geroepen.

En uren lang stond ze daar teer-wit tegen het donkere gordijn en haar stem klaagde het uit: ‘Kom toch weer, kom toch weer, zing weer uit je lied, je weemoedsvolle lied van liefde en lijden;’ want er was iets in het lied dat haar weenen deed, en er was

iets in het lied dat haar juichen deed in opstijgend, vurig verlangen.

En de grijze ouders, de edele trouwe vriend zagen haar witte jonge gestalte tegen het donkere gordijn, ze zagen haar blanke hand die het ophief en het luisterend buigen van haar hoofd, en ze hoorden het smachtend fluisteren van haar stem, die terugriep het lied van liefde en lijden..... Toen naderde haar de grijze moeder en haar oude stem smeekte haar toch terug te keeren naar haar venster waar de witte leliën bloeiden, en snikkend fluisterde ze: ‘Zie je het dan niet, Blanka m'n kind, het stof en de modder van den weg, zie je dan niet de scherpe keisteenen? O, Blanka, m'n kind, luister toch naar ons;’ en Blanka's oogen werden vochtig van glans toen ze het zei: ‘O, moeder, ik hoor weer het lied dat hij gezongen heeft, het weemoedsvolle lied.’

‘Blanka, het is leugen, 't is een lied wat door alle eeuwen heen gezongen is en menig, menigmaal klonk het valsch.’

Blanka's oogen zagen even stil voor zich heen, toen vertrok zich in een lach die wel schreien leek haar mond en zachtjes zei ze, klagend!: ‘Dat is niet waar, dat kàn niet waar zijn.’

En de moeder, met droefheid om het ideaal dat ze breken ging, sprak zacht: ‘Het lied is valsch, want hij die het zong kwam van den zwarten weg.’

En Blanka, met stille staring van haar oogen die zochten, altijd zochten, zei weer: ‘Nee, dat kan niet waar zijn, want ik heb z'n oogen gezien.’

En de moeder, met een lach die tranen bracht in haar oogen, sprak zacht: ‘Door alle eeuwen heen klonk het lied, door alle eeuwen heen spraken de vrouwen: ‘Dat kan niet waar zijn, want ik heb z'n oogen gezien,’ en het einde was 't zelfde, altijd 't zelfde.

‘En toch zal ik blijven en wachten op z'n lied.’

En weer stond ze urenlang voor het donkere gordijn en zag uit met oogen die schreiden vaak, lang en droef.

Toen kwam tot Blanka de groote edele mannenfiguur, die gedaald was van den witten weg, en in zijn hand nam hij haar tengere vingers met groote onzeglijke teerheid en hij leidde haar zwijgend naar 't venster, waar eens de witte leliën bloeiden, en toen zei zijn diepe mannelijke stem het haar, de woorden van hoogen ernst, die hij zoo lang al voor haar in 't hart bewaarde.

‘Blanka, ik wil het je vragen nu, om met mij te gaan den witten stijgenden weg, ik zal goed voor je zijn, ik wil altijd bij je blijven en ik zal je brengen naar het witte marmeren paleis,’ en hij bracht de kleine vingers die koud in de zijne lagen aan zijn lippen en kuste ze.

Maar Blanka 's oogen zwierven naar den donkeren weg, waarheen het leed haar had geroepen, en toen hij haar blikken er heen zag gaan met groot, oneindig verlangen, kwam er een heftige smart in zijn ziel, een groote, onzeglijke weemoed om haar jonge witte lichaam, dat dalen zou den weg van stof en modder.

‘Blanka, luister toch naar mij, ga niet dien weg van donkerte, je witte kleed, mijn lieveling, zal sleepen door het stof en je zult de vlekken mee moeten dragen je heele leven, en je voeten, je blanke teere voeten zullen stooten tegen ruwe steenen, keisteenen, en er zullen groote bloedende wonden komen, en o, Blanka mijn liefste, luister toch naar me, de doornenstruiken zullen je witte kleed verscheuren, met bloedige schrammen je gezicht verwonden.’

Toen zag Blanka hem aan, lang en droef en ze sprak zacht: ‘Ik dank je, o, ik dank je voor je goedheid, ik weet dat je me leiden wilt naar 't marmeren paleis, ik weet

dat je me veilig aan je sterke hand wilt opleiden den witten weg, ik voel, ik weet het; en toch kan ik niet met je gaan, want het geluk kan je me niet geven;' toen zweeg ze even en zachtjes sprak ze weer, terwijl haar oogen als ver iets zochten: ''t Is vreemd, je bent altijd zoo goed voor me geweest en je wilt me het geluk geven wat ik niet aannemen kan - en hij heeft me 't schreien geleerd en toch vraag ik uit zijn hand het geluk.'

Toen klonk zacht en droef het lied, dat haar geroepen had. Blanka hoorde het en strekte de armen uit: 'Ik kom', zei ze zacht en wie dat hoorde, wist dat het was voor eeuwig en ze strekte de handen uit in bange siddering; en toch wisten ze dat het was in de leegte.

Toen wendde Blanka zich tot hen en sprak:

'Schrei niet, o schrei niet om mij, want ik zal hem brengen naar den witten weg, ik zal zoeken de lichtende paden, die hij vergeefs zocht en samen zullen we vinden.'

Toen kustte ze hun handen in dankende liefde en wendde zich, om heen te gaan...

En ze zagen met oogen verwaasd in tranen haar jonge witte lichaam, dat nog eenmaal

stilstond, roerloos voor het donkere gordijn; toen zagen ze haar gaan den weg van stof en modder, waarheen het weemoedsvolle lied haar riep -

En ze heeft gezocht de lichtende paden waarlangs ze hem brengen wilde naar den witten weg, maar ze heeft ze niet kunnen vinden. En samen zijn ze gegaan den weg van doornige struiken, van wondende keisteenen, en wel menigmaal stond ze stil en wendde eens nog het hoofd naar den kant waar ze in blanke reinheid het witte huis van haar kindsheid wist.

SARA BOUTERSE.

Leiden, Maart 1903.

Brieven uit Parijs. VI.

Le Palais de la Femme - Parijs van licht beroofd - Sportonsterfelijken - Het Engelsch-Russische incident.

Als hors d'oeuvre van het hedendaagsche menu de mededeeling, dat dit uit andere spijzen zal bestaan, als ik aanvankelijk meende U, mijne lezeressen, te kunnen aanbieden. Ik opperde in mijne vorige correspondentie het plan, u ditmaal als gids te dienen in de duistere hoeken der Seine-stad, u een beeld te malen van de typische toestanden en diepgaande armoede dier Parijsche hel, doch andere zaken eischen onze aandacht en publiciteit en men vergeve mij derhalve dit kortstondig uitstel.

We zullen vandaag in de eerste plaats het rijk eens aan de dames laten en zien, welk een indruk zij wel op de Lelie-abonné's maken met hun vrouwenpaleis, dat zij zich in het zoo groteske Palais des Champs-Elysées opgebouwd hebben. Ik voor mij spreek van de vrouwelijke sekse liever geen kwaad, maar hier moet ik de beleefdheid vaarwel zeggen en der waarheid offeren, der waarheid, die volgens mijne meenig daarin bestaat, een niet al te gunstig oordeel over deze vrouwen-tentoonstelling uit te spreken. Is men lezer van Fransche couranten, men zal allicht honingzoete artikeltjes aan treffen over het Palais de la Femme, verslagen, die rijkelijk opgesmukt zijn, overvloeien van glimlachjes en handkusjes, o zoo zoet en streelend klinken, prachtstukjes van vleierij, maar helaas bezijden de waarheid. Vooral de ‘Journal,’ het blad, dat de expositie organiseerde, wordt niet moede zijn pleegkind met alles, wat goed is, te overladen, te prijzen, te fleemen met echt Fransche hoffelijkheid en al heeft het gezegde, dat ouders, welke hunne kinderen liefhebben, ze moeten kastijden, nu niet juist betrekking op eene courant, als vader in dit geval, en eene tentoonstelling, de rol van telg vervullend, toch komt mij eene dergelijke ophemelarij ietwat absurd voor, echt blijk gevend van eene buitengewone ingenomenheid dezer gazette met haar eigen werk.

Zeer zeker is er veel goeds in deze expositie, doch men mag, bij al dit goede, de kwade eigenschappen niet uit het oog verliezen. En doet men dit laatste, beschouwt men, niet als een dweeper, doch als onpartijdig criticus het geheel, dan zal men ronduit moeten bekennen, dat, ondanks de talrijke voortreffelijkheden, de tentoonstelling toch nog tegenvalt. Ik voor mij had iets meer origineels verwacht, etwas noch nie dagewesenes, niet een show, die in zooveel op honderden zijner

voorgangers gelijkt. 't Is alweer eene aaneenschakeling van tentjes, waar lieftallige juffers op handige wijze allerlei nieuwtjes aan den man brengen, machines b.v. om onzen gewonen aardappel als een waar kunstgewrocht op tafel te serveeren, nieuw, pas uitgevonden schoensmeer, pendules, die vierhonderd dagen achtereen loopen, in 't kort, zaken, die men in een Louvre of Ménagère verwachten mag, doch die met een vrouwenpaleis niets anders te maken hebben, dan dat ze door vrouwelijke wezentjes, met bar veel intonatie en handgebaar verkocht worden, prullen voor het meerendeel, welke men vandaag koopt, om ze morgen den aschman mede te geven. Maar aan den anderen kant is er, zooals gezegd, ook veel te genieten.

Laat ik daarvan in de eerste plaats het ‘Maison Ouvrière du Journal’ noemen, in het centrum van het paleis gelegen, in den bepaald korten tijd van twintig dagen door den architect Bliault ontworpen, eene soort vingerwijzing aan den Franschen werkman, hoe men goedkoop en gezond kan leven. Inderdaad is dit hoogst noodzakelijk in een reuzen-stad als Parijs, waar het arbeidersvolk opeengepropt woont in ellendige woonhokjes, zonder licht en lucht, als 't ware gedoemd tot vroegtijdig sterven. Nu, de schepping van Bliault kan veel verandering, en wat meer

zegt, verbetering brengen in dezen schier onhoudbaren toestand, doch men weet, hoe 't gaat met dergelijke nieuwigheden: het duurt jaren en jaren, voor zij het burgerrecht verworven hebben. Het gansche gebouwtje, een oppervlakte beslaande van 50 M., met een aardig tuintje, ongeveer vijfmaal zoo groot, heeft een waarde van 7000 francs en omvat buiten huiskamer en keuken, die tevens voor badkamer dienst kan doen, nog een ruim atelier, waar de familie den dagelijkschen arbeid kan verrichten, een vroolijk balcon en een aantal al even flink gebouwde slaapvertrekken. Men heeft hier geheel het programma der middeleeuwsche architecten gevolgd, nl: dat de bouwstoffen zelf de versiering moeten vormen; alle mogelijke luxe is verbannen, strenge eenvoud heerscht alom. 't Is zeer zeker voor de eerste maal, dat op eene tentoonstelling het publiek in kennis wordt gebracht met den tuin van den werkman, ontworpen door den in gansch Frankrijk bekenden abbé Lemire, den stichter der instelling, welke men zoo volkomen juist met den naam van ‘la villa du pauvre’ heeft betiteld en die een zoo groot succes heeft verworven in de banlieue van Parijs. Men vindt er drie soorten planten, die, welke genezen, doen genieten en voeden. Een tuin van 10 francs brengt voor eene zesvoudige waarde aan groenten voort, daarbij behoeft hij slechts van 150 M. oppervlakte te zijn, teneinde een geheel jaar het huisgezin van voedsel te voorzien, eigenschappen toch voorwaar, voor den ouvrier van onbetwistbaar nut. Zeven bankjes van duizend francs heeft dit coquette huisje den Journal gekost, doch hiermede is niet gezegd, dat deze som door ieder particulier betaald zou moeten worden. Men heeft voor deze expositie kunsten vliegwerk aangewend, wat de luttele tijd van 20 dagen genoegzaam bewijst, doch in het dagelijksch leven, waar het iets minder rap toegaat, zal de Fransche werkman niet meer dan 5600 francs voor zijn Heim behoeven neer te tellen, hetgeen tegen 5% berekend, aan jaarlijksche huur nog geen 30 halve Louis bedraagt. Een model-toestand niet waar, doch zullen wij 't nog beleven, dat zij overal en overal zal bestaan?

De tentoonstelling is in diverse onderafdeelingen verdeeld, waar weeshuizen, vereenigingen ter bestrijding van het alcoholisme en de zoo gevreesde tuberculose, voorts lichamen, welke zich het lot aantrekken van verlaten kinderen en daklooze vrouwen, die in staat van zwangerschap verkeeren, hunne vaak zeer belangwekkende stands hebben ingericht. Vooral de oeuvres de maternité geven een ruim overzicht van hun liefdadig werk, dat veelal geschoeid is op Victor Hugo's waardige vraag: ‘Pourquoi le nid a-t-il ce qui manque au berceau?,’ dus voornamelijk ten doel heeft, arme stumpers in staat te stellen zelf hunne baby's te voeden. Premies zijn door zoodanige instituten daarop gesteld, restaurants hebben zij te Parijs ingericht, om die door de natuur misdeelde vrouwen krachtig te voeden; alle middelen worden aangewend, om het vrouwelijk Parijs in haren zwaren levensstrijd tegemoet te komen.

Waar de plaatsruimte mij dwingt, spring ik ten eenenmaal van de voeding van bakerkindjes op de afdeeling toiletten, die, natuurlijk in een mode-brandpunt als de Fransche hoofdstad, schitterend vertegenwoordigd zijn. De groote magazijnen hebben bij uitstek hun best gedaan, hier het kostbaarste en sierlijkste te leveren, wat in dit genre vervaardigd kan worden en firma's als Beer, Redfern, Armand e.a. hebben een doorslaand bewijs van de hoogst solide en elegante qualiteiten hunner inrichtingen geleverd! In een smaakvol milieu, rijkelijk beschenen door electrische peerlampjes, staan daar de wassen mannequins, het welgevormde lichaam omsloten door de meest luxurieuse pluchen en zijden toiletten, de kostbare hoeden, waaronder veelal het nu in zwang zijnde kleine steekmodel uit de gerenommeerde ateliers van Lewis. Er

straalt eene zekere charme van dit schouwspel uit, men moet Franschman zijn, omdat alles zoo smaakvol, zoo ongedwongen te arrangeeren. Wat zal voor dezen stand dikwerf door de op weelde verzotte Parisienne gewatertand worden, vooral Zaterdag ll., toen de ouvrières der Seine-stad, op uitnoodiging van den Journal, zich verdrongen in de keurig verlichte hallen, toen zij opgingen naar een uitgelaten fête de nuit, waar allerlei verrassingen haar wachtten, concerten, bals, theatervoorstellingen, tombola's met rijke cadeaux, waaronder volledige ameublementen, zelfs gratis reisbiljetten naar de Fransche zeebadplaatsen; vooral dien tweeden Zaterdag in Februari zal er gezucht zijn om het aardsche slijk, dat alleen die vorstelijke costumes om het lichaam kan tooveren; men heeft verlangd toen, bij dien aanblik van rose en wit en blauw en zeegroen en 't sierlijk neerhangen van kanten

en linten en 't kwistig geschitter van edelgesteent.

Hoe japonnen, die mantels vervaardigd worden? Men kan het aanschouwen in de aanzienlijke galerie de travail, waar een rumoerig gegons van stemmen de aanwezigheid van een geheel leger Parisiennes verraadt, jonge vrouwen, allen ijverig in de weer, hier bordurend, daar dapper arbeidend achter de naaimachine, een hemel voor wezens feminini generes, bijkans eene hel voor het mannelijk element. Terzijde van dit kolossaal atelier bevindt zich de schilderijen- en sculptuur-expositie, die een uitgebreiden en vaak interessanten kijk geeft op de vrouwelijke Fransche beeldhouw- en schilderschool.

De tentoonstelling bevat ook nog eene feestzaal, een veelzeggend, grootsch woord voor eene armoedige inrichting, eene feestzaal, die inderdaad niets meer of minder is dan eene ordinaire kermistent. Daar vinden den ganschen dag voorstellingen plaats, waarbij voornamelijk gedoeld wordt op de veranderingen, welke de costumes in den loop der eeuwen ondergingen, alles in optima forma uit de bekende magazijnen van Pandolf, 't geheel opgeluisterd door een flink bezet orkest. Doch er is eene leelijke schaduwzijde, de plek toch is zoo uitermate slecht gekozen, de acoustiek zoo beslist onvoldoende, dat men in het midden der tent geen syllabe verstaat van hetgeen op het tooneel gezegd wordt, men zelfs de muziek ternauwernood verneemt.

Zoo zijn er meer hinderlijke gebreken in deze expositie, die ik voor een deel, zooals gezegd, uitnemend geslaagd, wat andere onderdeelen betreft, weer beslist onvoldoende acht. Wellicht dat alles door den korten tijd van voorbereiding niet zoo goed gelukt is, als men aanvankelijk hoopte. Ik had tenminste, na de meer dan brillante voorspellingen der Fransche dagbladen, met den ‘Journal’ aan de spits, eene vrij wat indrukwekkender tentoonstelling verwacht.

* * *

We hebben angstige dagen te Parijs beleefd! Laat ik U evenwel terstond geruststellen, door de mededeeling, dat wij niet in onze schulpen behoefden te kruipen voor woest aanrennende Kozakkenhorden, een neergepaf en gros van weerlooze wezens, zooals daarginds in het zenuwachtig kloppend hart van het reusachtige Rusland, neen, de oorzaak was hier vrij wat eenvoudiger en gelukkig ook minder wreed. Doch de sensatie geweldig: Parijs, la ville lumière, van licht beroofd, duister als de nacht! En dat alles, wijl er geschillen waren ontstaan tusschen de directie en arbeiders der Compagnie Edison, een lichaam, dat een belangrijk deel der Seine-stad in lichterlaaie zet, geschillen natuurlijk aangaande te weinig loon en te veel werkuren.

Er heerschte geduchte spanning in Parijs, niet onder die lieden, welke zooals Uw nederige dienaar zich tevreden stellen met een bescheiden oliepitje op de werktafel, doch de eigenaars van restaurants en café's, de winkelstand en vooral het tooneel volkje, dat in zoo uitgebreiden getale in die menschenhoop rondkrioelt, waren in gisting, waar toch het dagelijksch broodje van het al-dan-niet-branden der electrische gloeilampen afhing. De grevisten hadden slechts de twee koperen draden, welke ieder gebouw een verblindenden lichtgloed doen binnenstroomen, te vernietigen en menig zakenman had in zak en asch, de heeren theaterdirecteuren met de handen in hunne lange artiesten-krullen gezeten. De staking ware slechts van de Compagnie Edison naar de andere maatschappijen overgesprongen en men had in verschillende

deelen van ons moderne Babylon geen hand voor oogen kunnen zien. De Métropolitain, vraagt gij mij, had die zijne wagens nog door dien onderaardschen schietblaasbalg kunnen voortstuwen? Ja, de Métro was steeds in actie geweest, al hadde boven ook al het straatverkeer stilgestaan, want deze maatschappij beschikt over eigen reuzenmachines en een leger beambten. Alleen de besmettelijke strike-bacil had ook haar de handen gebonden.

Doch men had doeltreffende voorzorgen genomen, overal zag men de hel-flitsende helmen der gardes-municipaux, voor ieder hotel of gebouw, dat zijn licht van de een of andere electrische maatschappij ontving, waren soldaten en politie geposteerd. Doch het water steeg inmiddels hooger en hooger, totdat het Dinsdag ll. over de streng bewaakte dijken begon te plassen en o.a. in het stadsdeel Montmartre de lichtjes uitdoofde. De vermaarde Sacré-Coeur was eenige uren van schijnsel beroofd en ook in sommige particuliere huizen deden de rijkelijk ingeslagen kaarsen dienst. Of nu evenwel deze staking, welke de menschen het licht niet in de oogen gunde, oorzaak was van een aantal

noodlottige vergissingen, of nu in eenige apartementen den volgenden morgen pa in de kinderwieg werd gevonden en baby naast de levensvriendin van pa, eene historie, die behalve de gruwelijke vadermoord veel weg heeft van het Oedipus-drama, ja wilt ge nog erger, de familie-vader bij dat naargeestig kaarsengeflikker de keukenmaagd tot huisvrouw promoveerde, ik ben er niet bij geweest en doe er dus het zwijgen toe, alhoewel de dag, welke op deze Egyptische duisternis volgde, veel verhalen van dien aard met zich bracht.

Dit is zeker, dat de strike allengs, na eenig hevig stuiptrekken, doodgebloed en op dit oogenblik het onmiddelijk gevaar geweken is. En gelukkig, want stel U voor, de Parijzenaar zijn croûte du pot slurpend bij een stumperig vetkaarsje, de Parisienne zonder hare drakerige Tour du Monde in de Châtelet, de Opera gesloten, Sarah dicht, lezer, kent ge Uw Parijs, Uw Paradis de la Femme nog terug? En dan gelukkig tevens, wijl er nu geen huisgezinnen verwoest zijn, er geen tweedracht heerscht, neen, de monstermachines puffen onafgebroken voort, zingen luid gonzend hun hosannah op den arbeid en pootige werkkerels, zwart beroet, toonen U de grof-belijnde handen, hunne krachtig gespierde armen als symbool van de waarachtige volkswelvaart. Vrede, rust, Parijs weer de oude lichtstad!

Naar 't mij zoo voorkomt, hebben wij in den laatsten tijd hier niet te klagen over weinig nieuws. Ik gaf u in mijne vorige correspondentie reeds een lijstje van de voornaamste événementen der voorgaande weken en nog is alles niet opgesomd. Maar toch klaagt men, il ne s'est rien passé, men hoort 't op de Boulevards, overal. Il ne s'est rien passé en dat na sensationeele gebeurtenissen als de affaire Syveton, Block, Antoine en het Odéon - eene nogal interessante quaestie, of inderdaad de bekende regisseur aan het hoofd zal komen te staan over deze klassieke instelling - Sarah's reprise van Hugo's Angelo, waarover in een mijner volgende brieven meer, etc. etc. Men is niet tevreden, spreekt van eentonigheid in den loop der wereldzaken, zelfs van komkommertijd. Il ne s'est rien passé, zegt ook het veelgelezen sportblad l' Auto, we hebben dringend wat versche brandstof op het smeulend levensvuurtje te gooien. En ziedaar onze geachte confrère met een plan, zoo kraaknieuw, zoo origineel, dat 't reeds heel wat pennen in beweging bracht van onze licht-ontvlambare Franschen. De Auto wil een tweede Académie française, eene galerij, niet van wassen beelden, neen van echt levende menschen, crescendo van onsterflijken. Zooals Edmond Rostand wil ze ook Edmond Blanc het immortaliteits-costuum laten aanmeten, niet, wijl genoemde heer het nageslacht een keur van tooneelwerken gaat nalaten, neen, omdat hij een beurs vol duiters bezit en als direct gevolg een ganschen stal met snel-dravende viervoeters. Zijt ge sportsman en ge meent u op dat gebied verdienstelijk te hebben gemaakt, zoo geef uw visite-kaartje slechts aan de Auto-redactie en ge loopt kans altijd op dit ondermaansche te kunnen blijven rondwandelen. Het blad publiceert zelf eene lijst van 100 personen, van welken zij er 40 tot ware uitverkorenen zal kiezen en ieder lezer wordt uitgenoodigd een even groot aantal candidaten aan zijne bestuurderen op te geven. Ik ben zelf een ijverig voorstander van sport, waar deze doelmatig en vooral niet te overdreven wordt toegepast, doch iemand te verafgoden, wijl hij met succes een handvol veulens fokte of zeer nauwgezet een roeibond bestierde, 't lijkt mij niet weinig ongerijmd. Laat de sportsman zich aan zijn mooi devies ‘mens sana in corpere sano’ houden, laat hij in uitgebreiden kring propaganda maken, voor hetgeen hij goed acht, doch onsterfelijkheid blijve uit zijn brein. Een zoodanige, welke met immortaliteitsplannen

rondloopt, neme een kaartje enkele reis Abdera en vrage bij de bewoners dier stad gastvrijheid aan.

Het Hull-drama is ook zijn voorlaatste periode ingetreden; het scherm zal straks opgaan voor de laatste acte, waarin de enquêtecommissie hare rol speelt. Maandag was het woord aan de agenten der beide natiën voor hunne pleidooiën, konden eindelijk, na eene lange reeks verhooren, de Engelsche en Russische heeren-juristen blijk geven van hunne eloquentie en geslepenheid. O'Beirne heeft voor de eilandengroep het vuur geopend en dat wel op eene levendige, vaak scherpe, doch niet al te zeer overtuigende wijze; het Russische rapport was minder omstuimig, doch maakte daarom wellicht destemeer indruk. Engeland komt in hoofdzaak daarop neer, dat 1° inderdaad geen torpedo-booten onder de visschersvloot aanwezig waren, 2° de Russen dus niet het recht hadden het vuur op weerlooze schepen te openen, wat zij desniettegenstaande gedurende geruimen tijd

deden, en 3° deze geen hulp geboden hebben aan de deerlijk gewonde zeelieden. De vertegenwoordiger van het Czaren-rijk drong ten sterkste op het onschuldig verklaren van admiraal Rodjestvensky en zijn officieren aan en zeide voorts, dat Rusland ten allen tijde bereid zal worden gevonden, ruime schadevergoeding aan de Hull'sche visschers, de onschuldige slachtoffers, aan te bieden.

Toen de Russische rechtsgeleerde M. Nekludof zijn rede geëindigd had, sloot de voorzitter, admiraal Fournier, welke met zoo grooten tact de séances geleid en daardoor menig noodlottig incident voorkomen heeft, de voorlaatste zitting der commissie, mededeelend, dat binnen eenige dagen de vergadering opnieuw in het publiek zal te zamen komen, teneinde het door haar uitgebrachte rapport te publiceeren. Ik meen er hier nog eens op te moeten wijzen, dat inderdaad de rol der commissie niet daarin bestaat, een oordeel te vellen, slechts advies is haar door de betrokken mogendheden gevraagd en 't zal van de regeeringen te St-Petersburg en Londen afhangen, zich daaraan te storen, ja dan neen!

Ik voor mij geloof intusschen, dat de pleister op de wonde, in den vorm van de Parijsche enquête-commissie, welke tot nu toe allerlei onaangenaamheden wist buiten te sluiten, wel degelijk na zal werken en ook in de toekomst van heilzame kracht zal blijken te zijn. En daarvoor, in de eerste plaats, aan Frankrijk's afgevaardigde, admiraal Fournier, het eere-saluut gebracht, die overal, waar hij kon, de partijen het pais en vree voor oogen heeft gehouden.

LEO LAUER.

Parijs, 16 Februari 1905.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Wouter. - Uw beide stukjes heb ik in goede orde ontvangen. Maar het is tegen de regels ze in te zenden voor twee doel-einden tegelijk, zooals gij dat wenscht te doen. Als ik ze opneem als gewone bijdragen tegen honorarium, dan kan ik ze niet éérst laten meedoen in den wedstrijd. Meldt mij dus s.v.p. omgaand, hoe gij wenscht dat ik zal handelen. De mogelijkheid bestaat natuurlijk, dat ik ze óók niet geschikt vind voor gewone bijdragen; ik heb ze opzettelijk niet gelezen, vóór ik Uw beslissing ontvang. - Op de gevraagde geheimhouding kunt gij *volkomen* rekenen. Zijt gij abonné, of alleen medelezer? in het laatste geval namelijk moogt gij niet meedingen in de wedstrijden.

Y.Z. - Ik dank U hartelijk voor dal vriendelijke briefje. Het deed mij goed, vooral ook om wat gij schrijft van de Génestet. Zoovele jonge menschen kennen hem nauwlijks, of beelden zich in, dat het ‘ontwikkeld’ staat een medelijdend glimlachje te trekken over zulke ‘verouderde’ poëzie. Maar het is juist zòó als gij schrijft, die man heeft iets nagelaten waaraan je hart en je ziel altijd wat heeft, in alle

levensomstandigheden, terwijl de moderne woordknutselaren je zoo koud laten als steen, ook wel eens in lachen doen uitbarsten om den onzin dien ze samenflansen als 'hooge-kunst.' Ja, voor mij-óók was, en is, de Génestet een soort 'bijbeltje,' zooals gij het noemt. En ik heb, meen ik, reeds vroeger aan een anderen correspondent in de Lelie verteld, hoe wezenlijk ik heb geleden, als jongmeisje, door het pedant optreden van een calvinistischen vriend mijns vaders, die aan onzen huiselijken disch uiteenzette, dat de Génestet 'goddeloos' is, en 'uit den booze,' als zijnde hier en daar 'modern' getint op religieus gebied. Ik was om mijn jeugd niet gerechtigd mee te spreken, maar ik geloof dat ik op dat oogenblik dien drogen stokvisch-man, die met schennende hand raakte aan een mijner heiligdommen, positief heb gehâât! En het was mij een ware verlichting, toen ik later bij mijn vader mijn verontwaardiging kon uitstorten. In hoevele stille, eenzame uren, in hoe menig oogenblik van strijd en levensteleurstelling, heb ik niet wezenlijke vertroosting gevonden in den een of anderen regel, bij het een of ander gedichtje van de Génestet! - en dan zijn onvergelijkelijke *leekedichtjes!* Hoe puntig! Hoe scherp! Hoe wâár! -

Ja, gij hebt gelijk, dat het een onschatbaar voorrecht is véél te mogen zien van deze onvergelijkelijk-schoone aarde! Ik heb dat altijd sterk gevoeld. Er zijn wel eens tijden geweest in mijn leven, waarin ik veel moois en heerlijks mocht aanschouwen onder niet zeer vroolijke omstandigheden. Maar zelfs dan heb ik steeds een gróóte dankbaarheid in mij gevoeld, *dat* het mij althans gegeven was zóóveel schoons te zien en te leeren kennen, op wèlke wijze dan ook! Ik herinner mij nog zoo levendig het hartstochtelijk verlangen, dat mij als kind bekroop, wanneer ik hoorde of las van reizen, van verre streken, van de wijde wereld in één woord! - Mijn eigen-kamertje, in de kleine plaats onzer inwoning, zag uit, over een veld, op een fabriek! En hoe dikwijls heb ik mijzelf niet afgevraagd, als klein-meisje, wàt er toch wel zijn zou *achter* die fabriek! Voor mijn verbeelding begon dáárachter 'de' wereld! En ik, het éénige dochtertje, had een stille vreeze, dat die 'wereld' voor mij nooit zou opengaan, dat ik, in tegenstelling van mijn broers, nimmer anders dan in die kleine stad mijn leven zou slijten! Dat leek mij het vreeselijkste, wat ik mij kòn voorstellen! - Nu, het is wél anders gekomen, ik heb heel wat te zien gekregen, en hoe méér ik zag, hoe méér ik de scheppings-schoonheid in hare oneindige verscheidenheid heb leeren bewonderen en liefhebben! Als ik in een zoo aangrijpende natuur ben, komt er altijd een gevoel in me van willen-gaan-huilen! Niet uit verdriet, maar omdat het zoo zalig is, dat je dat alles moogt aanschouwen vóór je dood! - Hoe is het toch mogelijk, dat er zoovele rijke menschen zijn, die te lui, of te dom, of te onverschillig schijnen te wezen voor het *genot* van reizen! Speciaal den Hollanders schijnt dat ingeschapen, om liever thuis te zitten, in een paar mooie, heel dure salons, (die alleen op feestdagen gebruikt worden), met mooie, kostbare meubelen opgevuld, dan hun geld uit te geven voor het gezonde en ontwikkelende genoegen van kennis-maken met andere landen, gewoonten, menschen! In dat opzicht staat de Engelsche natie vrij wat hooger! Een Engelschman of een Engelsche vrouw zal reizen beschouwen als een noodzakelijke uitgave, waar de Hollander, beschikkende over dezelfde middelen, er niet aan denkt zich zoo iets 'overtolligs' als een mooie reis te veroorloven. En toch is er geen beter middel tot wezenlijke ontwikkeling en verruiming van den geest, dan het kennismaken met iets anders dan de eigen kleine, bekrompen omgeving! Wie daarom *kan* gaan reizen, en het toch niet doet, die is werkelijk dom en bekrompen en ontzegt zichzelf een van de grootste genietingen, en

tegelijk een van de beste opvoedingsmiddelen, die er bestaat. Nogmaals veel dank voor Uw brief! Zeg eens aan Uw aanstaanden man, dat ik nog terugkom op dat bewuste onderwerp. -

H. - Ik haast mij te antwoorden op Uw brief, dat ik 't nooit te veel moeite vind iemand van dienst te zijn, dien ik kan helpen of raden. Uw brief en Uw vertrouwen, dat ik Uw vorig schrijven mij zou herinneren, deden mij beide veel genoegen. Maar... helaas, lieve H., tusschen *willen* en *kunnen* is een zeer groot verschil! En, indien ik van een middel wist, waardoor een dame, (nog wel bij zich aan huis), zichzelve een inkomen zou kunnen verschaffen van 'een paar honderd gulden' per jaar, waarlijk ik zou dat middel aan velen, zéér velen, aan de hand doen. Maar *ik* weet het niet.... Bedenk toch eens hoevele vrouwen, die den ganschen dag hard werken en sloven, nauwelijks een paar honderd gulden per jaar bij-elkaar krijgen! Ik denk niet aan de arbeiders-vrouwen, maar aan de standgenooten van Uzelve, van beschaafde meisjes! - Lesgeven zou in Uw geval, daar gij die akte bezit, het éénige zijn om er iets bij te verdienen, b.v. door het opleiden voor examens van meisjes die zich voor de een of andere vakschool willen bekwamen! Als gij woont in de nabijheid van een groote plaats, of, beter nog, *in* zoo'n plaats zelf, en als gij goede recommandatie's kunt overleggen, (in Uw geval, dunkt mij, door Uw broer te verschaffen), dan zult gij misschien wel eenige lessen kunnen krijgen. Maar 'een paar honderd gulden per jaar' verdienen, daarmee? - Ik betwijfel het. Vertalen, enz., zal U zeer zeker nog veel minder inkomen verschaffen, maar dat is natuurlijk iets dat gij thuis kunt doen. Gij moet U dan met een uitgever in relatie stellen, die veel vertaalde boeken uitgeeft. Lees daarover het artikel dat onlangs in de Lelie verscheen. (Hoofdartikel.) -

Wat de Vragenbus betreft, moet gij Uw vraag zóó inkleeden, dat gij haar direkt kunt opzenden, niet aan mij, maar aan den uitgever-zelf. Die plaatst haar dan. Gij moet dan tevens Uw adres vermelden, voor eventueele aanbiedingen, die er op komen. B.v., onder letter *H* aan den uitgever. Die zendt ze dan aan U dóór, als gij *hem* Uw adres opgeeft. - Het spijt mij, dat ik het niet voor U kan doen, maar dat zou te omslachtig en langdurig zijn. *De Vragenbus gaat niet door mij maar door den uitgever.* Als ik, door abuis, zulke vragen ontvang, is het een vriendelijkheid van mij, dat ik mij met de plaatsing, of doorzending, belast. Kan ik U nog verder van dienst zijn, *schrijf dan gerust.*

Appelbloesem. - Ik zal de gedichtjes met aandacht lezen. Voorloopig meld ik U nog maar alleen de behouden aankomst ervan. Anders zijt gij misschien ongerust over hun lot.

'**Köln**.' - Ja, ik ontving Uw schrijven. En ik geloof dat ik U veel beter nog kan na*voelen*, dan ik 't openlijk kan *zeggen.* Zooals gij zelf schrijft, men kan over het aller-intiemste niet praten. Er was zooveel in Uw brief, dat ik-zelf, tot op zekere hoogte, heb doorgemaakt in *mijn* jeugd, nièt het stoffelijke, maar het geestelijke. Ik durf niet goed méér te antwoorden, omdat ik niet weet of U dat aangenaam is. Gij geeft geen pseudoniem op, en daarom koos ik-zelve dit voor U. Als ik op dit oogenblik niet zoozeer overstelpt was met bezigheden, die buitenslands dubbel tijd vorderen in het afdoen, zou ik U particulier antwoorden. Nu moet ik dezen weg kiezen. Maar ik wil niet eindigen zonder U te danken voor Uw vertrouwen en Uw hartelijke

woorden, en zonder U te vragen mij nog eens van U te laten hooren. Gij helpt *mij* daarmede even goed, als ik *U* help dóór de Lelie. Want het doet goed te zien, dat andere vrouwen, *die het leven en zijn strijd kennen*, juist *om* die reden, mij begrijpen en het met mij eens zijn. Het is zoo gemakkelijk, als je zelf prettig in een salonnetje zit, en onderhouden wordt door je man of door je geërfd kapitaal, te pennen over den 'zegen van den arbeid', en over de 'gelijke rechten van alle vrouwen', enz. enz. Maar zij, die 't leven kennen, weten wel dat het heel anders is dan die er buiten staande dames het zich voorstellen. Voor dezulken is het feminisme, en wat daarmede in verband staat, niets anders dan de nieuwste *mode-sport.*

Meldt mij s.v.p. eens, of gij U zelf hebt herkend hierin? En als ik U van dienst kan zijn, dan gaarne.

G. - Gij vergist U heelemaal, dat gij 't 'verbruid' hebt. Wááruit gij dit afleidt begrijp ik niet. Maar gij zult mij wel willen gelooven, als ik U verzeker dat gij 't U heelemaal inbeeldt. Ja, dat was dan een kleine vergissing van mij; dat komt, omdat ik meende dat gij na dien tijd opnieuw hadt ingezonden, en dat dit nieuwe stukje dan nog lag onder de niet-gelezen copie. 't Verwondert mij niets, dat dit Blad, waarvan gij spreekt, zoo weinig honorarium geeft. De meeste dergelijke Bladen geven niet veel. 't Spijt mij, dat gij U zoo lusteloos voeldet, toen gij schreeft. Maar ik kan best begrijpen, dat gij geen moed hadt tot overschrijven. Een zwakke gezondheid is een lastig ding. En ik kan er heel goed inkomen, dat men onder die omstandigheden aan stemmingen onderhevig is.

Z.V. - Gij geeft geen pseudoniem op, maar zult U zelf, hoop ik, hierin herkennen. Uw brief, die mij, zooals gij wel zult begrijpen, heel veel genoegen deed, en, wat de vergissing van het boodschapmeisje betreft, hartelijk liet lachen, geeft in den aanhef reden tot enkele opmerkingen, die ik in een hoofd-artikel hoop te pas te brengen. Ik bedoel, wat het 'alle menschen gelukkig maken' betreft. - Voor het overige van den inhoud, over mijn eigen werk en over mijn boeken, ben ik U recht dankbaar; vooral ook, omdat gij zoo juist gelezen hebt, dat *Gelukswegen* 'géén pleidooi is voor de Vrije-liefde'. Als ik U goed begrijp, schijnt gij-zelf dit te betreuren in zekeren zin. Maar, geloof mij, vrije-liefde is voor het algemeen even onmogelijk in te voeren, als het onmogelijk is, m.i., alle orde en wetten en regels af te schaffen. In theorie zijn zulke idealen heel goed, maar in de praktijk stuiten zij af op de laagstaandheid van het menschdom. Uit dit verschil onzer opvattingen leid ik het evenzeer af, dat gij zoo anders oordeelt over dat boek van *Jeanne Reyneke van Stuwe*, dan ik. Ik vind het een weerzinwekkend boek, van het begin tot het einde. Maar ik geloof, dat heel veel menschen de meest-verschillende boeken lezen en begrijpen op honderd verschillende manieren, waardoor het komt dat hun oordeel dikwijls zoo hemelsbreed verschilt. Vandaar, dat critiek altijd subjectief blijft, ten slotte. Intusschen waardeer ik het dubbel, dat gij zoo over mij denkt en schrijft, als gij het doet in Uw brief. - Ja, als kind vindt men een naam zoo'n staatszaak, nietwaar? *Ik* was met *mijn* voornaam óók niet tevreden, zoo min als gij met dien anderen van U. Zoo 'gewoon' vond ik hem. Dan troostte mij mijn moeder met hare ervaringen. Zij had namelijk een 'ongewonen' naam, met het gevolg dat men haar als kind beschuldigde dien uit 'trots' te dragen, omdat zij een 'freule' was. Daar zij zich zeer onschuldig voelde aan dien doopnaam, dien hare ouders haar hadden toebedeeld, reikhalsde zij naar een 'gewonen' naam, gedurende haar schooljaren. - Zoo is kinderverdriet! Of het een,

of het ander! Later, als we 't dwaze dáárvan inzien, hebben we heel andere verdrietelijkheden, nietwaar?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

De redactrice verzoekt alle correspondentie, bijdragen, en ingezonden stukken te willen adresseeren aan haar tijdelijk adres:

MENTON. (Frankrijk).
Hôtel du Louvre.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

22 Maart 1905.
18de Jaargang.
No. 38.

Hoofdartikel
Evenwijdige levenslijnen.

Kunnen wij ons iets heerlijkers en iets méer aantrekkelijks denken dan een gezin, welks leden door een innigen band van wezenlijke vriendschap, van onderlinge waardeering bij alle verschil in levensbeschouwing en karakter - zoodat ieder van hen een 'ik', een persoonlijkheid is - van vertrouwen in en liefde tot elkaar aan elkander zijn verbonden?

Welk een samenleven! Men geniet en men lijdt tezamen, men beraamt en overlegt, men is er op uit elkaar tegemoet te komen, nu eens een vriendelijke verrassing bereidend - hoe schijnbaar gering deze op zich zelve moge wezen - straks een teleurstelling voorkomend of vergoedend, op een anderen keer een moeilijkheid uit den weg ruimend.

Blij met de blijden en weenend met de weenenden, gevoelend dat als één lid lijdt, allen lijden. De belangen des éénen zijn die des anderen: men verplaatst zich in elkanders denken, willen, streven en elkaars lotgevallen.

Woorden prikkelen niet; kleine daden verkwikken, verschillen verwijderen niet.

Eén in pogen en bedoelen, één in het trachten elkaar het leven te veraangenamen en zonniger te maken, terwijl men elkander - waarschuwend, berispend, aanvurend en bemoedigend - leidt en vormt.

Zulke gezinnen en kringen bestaan er gelukkig vele, in *alle* rangen en standen.

De woonkamer binnentredend, komt over ons een stemming van gezelligheid, van warmte en hartelijkheid. Men voelt er zich zoo vrij en zoo t'huis. Menigeen verliet zulk een vertrek, beter dan hij er binnentrad. Te midden van zulk een omgeving - b.v. op een feestdag, een Zondag, een heiligen gedenkdag te vertoeven - welk een voorrecht, dat gij evenzeer smaken kunt als ouderen en jongeren bezig zijn aan den arbeid! Er is gastvrijheid, er is een tijd om u te ontvangen en een praatje te maken.

'Welkom binnen!' staat geschreven boven de deur, neen! leest ge op aller gelaat.

Maar helaas! Er zijn ook menschen, die aan elkaar zich gehecht moesten gevoelen, doch tusschen wie een klove gaapt, een klove plotseling ontstaan of allengs geworden. Er ontstond een veete; een misverstand werd geboren of wel door anderen werd - o gruwel der gruwelen! - wantrouwen gezaaid tusschen hen die tezamen gingen. Tusschen

hooggeplaatsten en ondergeschikten, tusschen patroons en arbeiders kan een scheuring in het leven treden. Er zijn bloedverwanten, die van elkaar verwijderd werden door o zoo'n kleinigheid soms. Er zijn die - na vele jaren van vriendschap - ieder huns weegs gingen. Er zijn droeve verhoudingen tusschen echtgenooten, tusschen ouders en kinderen, tusschen broeders en zusters. Echte weldoeners, engelen in menschengestalte zijn zij, die pogen de zoodanigen weer tot elkaar te brengen, wien het aan tact en kieschheid, aan beleid en geduld, aan kracht en fierheid, aan zachtmoedigheid en teederheid, aan zedelijk overwicht - zonder zich in te dringen en opzettelijk zich te doen gelden (waar dit geschiedt, faalt elke poging) - niet ontbreekt om door een enkel woord, juist gekozen en te pas gesproken, een brief of waardoor ook hen weer met elkaar in aanraking te brengen, elkander te doen ontmoeten.

Zij wachten op een ‘ongezochte’ aanleiding; zij leggen een brug en wijzen beiden den weg, zoo ongemerkt. Zij weten te heelen, te verzoenen, zonder dat iemand der twee partijen het ‘eerste woord’ behoeft te spreken en ‘de minste’ (?) te wezen.

Gelukkig hij die zulk een bemiddelaar, een ‘Abigaïl’, d.i. een vredestichtende tusschen-persoon mocht wezen, die den storm doet bedaren en de scheidsmuren - soms heele kleine muurtjes, maar die zoo licht al hooger en hooger worden opgetrokken! - opheft, zoodat ze neerstorten *tot puin.* 't Wordt dan weer samenleven. Nevens een samenwonen, dat in den vollen, rijken zin des woords een *samenleven* is, zúlk een dat den meest verharde van hart moet treffen en werkelijk goeddoen - nevens een verhouding van menschen tot menschen, die één moesten wezen, *maar tusschen wie gedurig strijd, tweespalt en botsing is,* zoodat elke ontmoeting dreigt de voorbode te wezen van een hevigen storm, die òf voor goed doet uitgaan òf voor een wijle gaat liggen, als de hartstochten ietwat tot kalmte zijn gekomen om straks andermaal op te steken... bestaat een *derde verhouding tusschen hen die het leven samenbracht:* zúlk eene welke men zou kunnen noemen een betrekking als van *evenwijdig loopende lijnen.*

Anders gezegd: veler samenwonen en samengaan is niet een *innig verbonden* zijn, een telkens elkaar ontmoeten tot wederkeerigen zegen, noch een gedurig *tegenover elkander staan* als op voet van oorlog, doch een... *naast elkaar loopen*, zonder elkander aan te raken, zonder een met elkander in contact komen.

De levenswegen loopen evenwijdig en kruisen elkaar dus nooit.

Welk een diep-droeve toestand!

Een *naast* elkaar, geen *met* elkaar leven.

De huwelijken zijn niet zoo zeldzaam waar de echtgenooten, neen niet aan elkaar ontrouw zijn, noch met elkander twisten. Zij leveren niet het vreeselijk schouwspel van altoos met elkaar kijvenden en ‘over hoop’ liggenden - zoodat soms zelfs daar buiten staanden er in gemengd worden - wat dikwerf olie in het vuur is tenzij het dezen gelukt verzoening teweeg te brengen - maar die eenvoudig hun levenslijnen evenwijdig laten loopen.

Er wordt dan tusschen man en vrouw niet méer gesproken dan hoognoodig is en dat spreken is koud, afgemeten, met zoo weinig mogelijk woorden. Men vraagt en men antwoordt. Men besluit en voert uit. Men legt elkaar niets in den weg, doch ruimt voor elkaar ook niets uit den weg... de verhouding is lauw en koel en daalt beneden het vriespunt eindelijk.

Men kent alleen den *buitenkant* van elkaars bestaan, maar van het innerlijk, verborgen leven, van wat er omgaat, gist en bruist in hoofd en gemoed weet men niet af. Van lezen in elkaars ziel is dan geen sprake. Een koude adem bevangt u als ge hun woning binnentreedt. De kilheid overvalt u en ge voelt u verlicht als gij haar verlaten hebt.

En de kinderen?

Och wat missen zij eindeloos veel! Deernis met hen vervult u en ge huivert bij de gedachte: 'wat zal er van hen worden, van hen die opgroeien in een kring van waar niet uitgaan warmte, leven, poëzie?'

'*Evenwijdige levenslijnen.*' Is in dit woord niet vaak juist uitgedrukt de verhouding tusschen de kinderen onderling, die - welverre van het leven elkaar prettig, vriendelijk en vroolijk te maken - naast elkaar gaan, tot bitteren weemoed der ouders, wien het maar niet gelukken mag hen hartelijk voor elkaar te stemmen. Wat hebben zij daartoe al niet in het werk gesteld!

Maar het blijft zoó: ieder met zijn eigen belangen, zijn eigen vreugd, zijn eigen verdriet en strijd. Elk van hen zijn weg gaande inplaats van te deelen in elkanders blijdschap en teleurstelling. Straks gaan zij - de ouderlijke woning verlatend - uiteen en volkomen sterft de band die hen nog eenigszins althans - omdat ze vertoefden onder eén dak en

daarom alleen - verbond, hoe flauw dan ook.

Geeft datzelfde beeld niet dikwijls goed weer de verhouding tusschen de leden des gezins en de dienstboden?

Daar komen - hetzij dankbaar en vreugdevol erkend - hoe langer hoe meer de kringen waarin ook dezen niet meer als 'vreemdelingen' en 'bijwonenden,' maar als '*inwonenden*' worden beschouwd en bejegend gelijk het wezen moet, doch evenmin - helaas! - zijn de huisgezinnen nog niet zoo heél zeldzaam waar zij, ja geduld en beleefd behandeld worden, doch men blijft in hen *vreemden* zien en houdt zich van hen op verren afstand verwijderd. 't Is een gaan en staan naast elkaar, niet een ingaan in hún denken, hún gevoelen, hún belangen. Twee werelden in eénen kring!

En diezelfde betrekking - al gaan we ook in dit opzicht ongetwijfeld vooruit - bestaat dikwerf nog tusschen werkgevers en werknemers, tusschen fabrikant en arbeiders, tusschen 'armverzorgers' en de nooddruftigen wier belangen hun zijn toevertrouwd.

Een niet met elkaar leven, een wezenlijk samenwerken en overleggen, een behartigen van elkaars belangen, een deelen in elkanders lotgevallen, een zich wederzijds verantwoordelijkgevoelen, maar een ieder voor zich; een '*ben ik mijns broeders hoeder?'* zonder zich te bekommeren om wat des anderen is, beseffend een '*gij zijt allen broeders.'*

Geen botsing, maar ook geen aankweeken van den gemeenschapszin, welke voor beide partijen wezen zou: bron van levensgeluk en levensverrijking.

Aldus gelijkt veler leven, dat eén moest wezen, op evenwijdig loopende levenslijnen.

Treurige werkelijkheid! Oorzaak van zedelijk dalen! Bron van veel ongerechtigheid!

Leven zij samenleven, samenstreven, samenwerken, samenkampen.

Hieruit alleen wordt voor mensch, gezin en maatschappij een blijvend heil geboren.

O als die menschen, die nu *naast* elkaar gaan, maar eens tot *spreken* kwamen! Misschien kwamen zij dan weer tot elkander, reikend elkaar de hand, niets elkaar verwijtend, alles elkander vergevend.

> 'Als eén van ziel, als eén van zin,
> Verbinden w' ons in broedermin;
> Zoodat we in vreugd en pijn,
> Elkander alles zijn.'

Maar groote menschen kunnen zoo heel klein wezen!

A.

Ds. J.F. TERNOOY APÈL.

Van een goed werk.

Hoe gezellig is 't in huis, als 't haardvuur knettert, als de gordijnen dichtgeschoven zijn en ge U zoo heerlijk veilig voelt, onbereikbaar voor de stormen van buiten!

Hoe luisteren Uwe kinderen naar de sprookjes, die dán 't liefst gehoord worden, in 't zoo intieme schemeruurtje!

Moedertje, laat nú toch vooral de gelegenheid niet voorbijgaan om Uwe kinderen nader te komen, hen beter te leeren begrijpen, het goede in hen te wekken en het kwade te helpen bestrijden, nu 't nog tijd is!

Gij beeft, als ge denkt aan die slechte wezens, die óók kinderen zijn, soms nog zoo héél jong, waarvan ge de vreeselijkste dingen hoort vertellen. Gij beeft, als ge aan de mogelijkheid denkt, dat eens Uw kind dáártoe zou kúnnen komen.

't Lijkt U bijna eene onmogelijkheid, dat kinderen zóó slecht zijn. Maar die vagebonden, die boefjes, door allen gehaat en verstooten, zij zouden zeker anders geweest zijn, als zij in eene omgeving opgegroeid waren, zooals Uwe kinderen hebben.

Ge hebt gelezen wat Brusse en andere schrijvers zoo treffend vertellen van het leven van die ongelukkige schepseltjes, van de ellende, waarin zij opgroeien en ge moest U eigenlijk verwonderen, dat ze niet nóg slechter zijn, dan ze zijn.

Gij voelt een innig medelijden met die stumpers, niet waar, en ge zoudt graag mee willen helpen, om ze op den rechten weg terug te brengen, want die kinderen zijn uit den aard *niet* verdorven, de meesten tenminste niet, maar de omstandigheden waren voor hen zoo droevig en de honger bracht hen zoo vaak tot stelen.

't Is geen verdienste eerlijk te zijn, als men alles heeft, wat men noodig heeft.

Gij vraagt U af, wat kan ik doen, om te helpen? Wij staan juist allen zoo machteloos tegenover die groote ellende.

Velen hebben zich dat al zoo vaak afgevraagd, hebben getracht eene goede oplossing van dit moeilijk vraagstuk te vinden. En onder die vele zoekenden was eene jonge vrouw met oneindige Liefde, met een niet-te-schokken Vertrouwen en een reusachtig Geloof in 't Goede, dat er *is*, in allen, al is 't ook nóg zoo diep verborgen.

Met haar helder verstand begreep zij, dat

ze de oorzaak weg moest nemen, als ze 't kwaad wilde bestrijden, en dat zij eene betere omgeving moest zoeken voor die stumpers, die den meesten tijd op straat rondzwierven, omdat 't thuis zoo naar was.

Eene eenvoudige, huiselijke omgeving, voldoende voeding, en vooral individueele behandeling van 't kind, daarvan verwachtte Jonkvrouwe Boddaert alle heil.

Haar Liefdehuis, haar kindertehuis stelde zij na den schooltijd open voor de armsten onder de armen, voor de jeugdige dieven, voor de zwervers in ons groot Amsterdam.

Met een onuitputtelijk geduld begon zij haar moeilijke taak, om 't vertrouwen te winnen van die stumpers, om hen te doen gelooven aan hare Liefde, aan haar Geloof in hen.

Zij slaagde buiten verwachting spoedig daarin en dat gaf haar moed om voort te gaan.

Het groote geheim van haar invloed was zeker in de eerste plaats haar vertrouwen, maar niet minder sterk werkte haar strenge rechtvaardigheid.

En in bijna hopelooze gevallen wist zij, door de schatten van Liefde, Vertrouwen en Geloof gesterkt, de verdwaalden op den goeden weg terug te brengen. En al week er zoo nu en dan wel weer eens een af van dien goeden weg, zij wanhoopte niet.

Zij wíst, dat de Liefde op het laatst overwinnen móét en zelfs daar, waar ieder twijfelde, gaf dat weten haar kracht om vol te houden.

En nu, na ruim anderhalf jaar, kan zij zeggen, dat ze geslaagd is, al is alles ook nog niet volmaakt.

Bij een bezoek aan haar Tehuis vraagt men zich werkelijk met verwondering af: Zijn dat nu die armsten onder de armen, jonge, verwaarloosde vagebonden?

We kùnnen 't ons niet voorstellen, dat daar onder die prettig in den tuin spelende kinderen gewezen jonge dieven zijn.

Hoe open is hun blik, hoe beleefd en vriendelijk begroeten zij ons en wat is er eene goede verhouding onderling bij 't spelen! Geen vuistslag in drift, geen ruw woord, geen woest weggrijpen van elkaars speelgoed.

En de blijdschap als ze ons hun schatten laten zien, die ze bij 't Fröbel- en Slöjdonderwijs gemaakt hebben, want ze worden 's avonds nuttig beziggehouden, krijgen lessen in verschillende vakken en leeren vooral te werken met lust.

Hoe lieten ze ons opgetogen hun plantjes zien, alle op eene rij geplaatst, van hunne namen voorzien!

En in den zomer gaan ze naar eenen tuin, waar ze zelf mogen werken en waar de liefde voor de natuur vanzelf ontwaakt. De omgeving is héél eenvoudig, zonder weeldedingen, maar wel hier en daar platen en kleine versieringen, door de kinderen zelf vervaardigd. Zij zelf dragen groote, bonte boezelaars met mouwen, om hun eigen kleeding te sparen en ook Jonkvrouwe Boddaert draagt zoo'n schort.

Zij wil in niets eene uitzondering maken, doet met alles mee en eet ook gelijk met de kinderen, die zelf zorgen, dat alles ordelijk gaat en die met opgewektheid om beurten die lichte huiselijke bezigheden verrichten, die niet te veel van hunne krachten vergen.

Aan tafel gedragen zij zich bedaard en net en smullen van 't voedzaam maal, dat zich na 't spelen goed laat smaken.

Wij zijn getroffen door de Liefde van eene vrouw, die dat alles tot stand heeft gebracht.

Maar 't meest treffend was de verhouding tusschen de freule en de kinderen.

Die hartelijkheid, dat naar-haar-toe-komen met die kleinigheden, die voor kinderen bergen lijken en 't groote vertrouwen, dat er bij háár hulp te vinden is! De innigheid, waarmede ze haar iets toeriepen, haar handen grepen! 't Was alles echt! Maar zij staat ook niet ongenaakbaar, zelfvoldaan en koud voor hen, als eene, die zich ver verheven voelt boven deze verwaarloosde kleinen.

Zij toont steeds belangstelling in 't kleinste en met toewijding en tact weet zij de moeilijkheden, die een werk als dit onvermijdelijk met zich brengt, te overwinnen.

Waar zóó'n vrouw, door haar geest allen en alles doordringt en bezielt, daar is 't niet te verwonderen, dat in zoo'n korten tijd zóóveel bereikt werd.

Maar één Tehuis is niet voldoende in een stad als Amsterdam en ook in andere steden moesten Tehuizen opgericht worden in denzelfden geest.

Het is daarom de innige wensch van Jonkvrouwe Boddaert dat vrije, onafhankelijke vrouwen zich willen wijden aan dit liefdewerk.

Bij haar kunnen zij zich practisch bekwamen voor die taak, door haar ondervinding geleid, worden gewezen op de bezwaren en moeilijkheden door haar ondervonden en... overwonnen.

En als zij, ook wat toewijding betreft, gaan gelijken op hare voorgangster, dan zal zeker in de volgende Tehuizen dezelfde liefdegeest heerschen als in de Nicolaas-Beetsstraat en zullen dezelfde goede resultaten verkregen worden. Maar Liefde móet er zijn, anders gáát 't niet.

De Vereeniging ‘Tehuizen voor schoolgaande kinderen’ vroeg in 't Kerstnummer van de Hollandsche Lelie geldelijken steun.

Voor hen, die alles nog uitvoeriger wenschen te weten, volgt het reglement van die Vereeniging.

Zoolang de Regeering er niet aan denkt, dat: Voorkomen is beter dan genezen, en liever geld uitgeeft voor verbetergestichten of gevangenissen, is 't zeker ieders plicht eene bijdrage, hoe klein ook, te geven voor dit goede doel.

Moge dit schrijven U tot voorstander gemaakt hebben van dit edele werk en in U een gevoel van groote dankbaarheid gewekt hebben voor Jonkvrouwe Boddaert, die het eerste Tehuis opende voor de armsten onder de armen!

JANNA.

Doel der Vereeniging ‘Tehuizen voor schoolgaande kinderen’ is: ‘Zorg - in den uitgebreidsten zin - buiten de schooluren, voor schoolgaande kinderen, wier Ouders tot die zorg niet, of niet voldoende in staat zijn.’

‘Deze zorg omvat de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van het kind en zijne opleiding tot al wat goed en edel is.’

‘De Vereeniging werkt onder het motto: Overwin het kwade door het goede.’

‘De Tehuizen zullen een vriendelijk, huiselijk karakter dragen en geheel aan de eischen der hygiène beantwoorden. Alle weelde moet vermeden worden, doch het schoonheidsgevoel moet worden aangekweekt.’

‘De vertrekken zullen voor hoogstens 12 kinderen worden ingericht met uitzondering van speel- of leslokalen. De behandeling van het kind moet streng individueel zijn.’

‘Jongens en meisjes zullen geheel op dezelfde wijze, en met elkaar worden opgevoed, welke opvoeding geschiedt met eerbiediging van elke geloofsovertuiging. De verschillende confessies zullen niet gescheiden worden.’

‘Getracht zal worden het gezinsleven zoo dicht mogelijk nabij te komen, zoodat bijv. de ouderen voor de jongeren zullen zorgdragen; kleine handreikingen in kamer en keuken zullen door de kinderen worden verricht.’

‘De voeding zal zeer eenvoudig zijn, maar smakelijk, en zal zich aanpassen aan de behoeften van het kinderlichaam.’

‘Ten einde geen inbreuk te maken op het familieleven, zullen alleen die kinderen opgenomen worden en blijven:

a. Wier moeder uit werken moet gaan, omdat de vader overleden is, haar verlaten heeft, of aan eene langdurende ziekte lijdt.

b. Wier moeder gestorven is en wier vader geen wakend oog op hen kan houden.’

‘Bij uitzondering worden ook opgenomen kinderen, wier ouderlijke woning zoo klein is, dat de kinderen toch den meesten tijd op straat moeten doorbrengen of waar verwaarloozing dreigt.’

‘De zorg voor het kind zal niet ophouden bij het verlaten der Tehuizen. Het Bestuur zal zooveel mogelijk zorg dragen voor de plaatsing van het kind in een vak of

betrekking, die met den eigen aard en aanleg van het kind overeenkomt, en zorg dragen, dat het kind onder toezicht blijft.'

'Het kind, dat het Tehuis heeft verlaten na de school te hebben doorloopen, moet steeds raad en steun kunnen vinden in het door hem bezochte Tehuis.'

'Waar 't noodig blijkt, zal ook gedurende de vacanties voor het kind worden zorg gedragen, o.a. door het organiseeren van spelen in de open lucht, het onderbrengen in vacantiekolonies enz.'

Boekbeschouwing.

Ed. Thorn Prikker. Kunstmenschen. (Arnhem, Cohen en Zonen) **Groote Meesters.** (Zalt-Bommel, H.J. van de Garde.)

Als je deze boeken hebt gelezen, behoudt je van den auteur twee hoofdindrukken. Ten eerste: Thorn Prikker behoort niet tot een 'school', m.a.w. hij is géén namaak, hij is *echt.* Hij is een mensch met een ziel. Ten tweede: zijn werk is dientengevolge apart, oorspronkelijk, geheel en al afwijkend van het gewone genre der 'modernen'.

Daarmede wil ik geenszins zeggen dat ik zonder voorbehoud in Thorn Prikker een *talentvol* auteur begroet. Integendeel, zijn stijl is zwaar, zijn verhaaltrant verward en onsamenhangend, hij mist de gave een passenden lijst te maken voor zijn personen. Hij heeft véél te zeggen, hij borrelt over

van verontwaardiging en van afkeer van het ‘Kunstgedoe’; maar het ontbreekt hem aan de juiste middelen om zijn gedachten in een boeienden, aangenamen vorm te gieten! Zijn tweedeelige roman: *Kunstmenschen*, zoowel als het ééndeelige: *Groote Meesters*, bevat een lang-uitgerekt, weinigzeggend intriguetje, niet handig opgezet, niet pakkend verteld, en, als een nachtkaars, heel onbeholpen eindigende! Daardoor zullen zijn boeken heel weinig gelezen worden, veel minder nog *begrepen.*

En dat is heel jammer!

Want zij zijn de eerlijke, onafhankelijke uiting van een frisschen, gezonden geest, die met walg is vervuld van al het onware, op eigen-voordeel beluste, belachelijke, zichzelf-vergodende, in den grond niets beteekenende ‘kunstgedoe’ onzer hedendaagsche ‘artisten’. - Thorn Prikker heeft achter de schermen gekeken, en wat hij daar zag heeft hem zoo'n intense minachting doen krijgen voor ‘De Kunst’, dat hij het uitschreeuwt van pijn als een gewond dier. Elk zijner woorden is een wélverdiende ranseling van critici, kunstenaars, en kunstminnend publiek, al te saam! Met *Kunstmenschen* en *Groote Meesters* heeft hij in hoofdzaak de schilderswereld op het oog, en sommige typen, vooral in het laatste boek, doen wel eens denken aan portretten. Maar ook de overige ‘kunstmenschen’, letterkundigen, en musici, blijven niet gespaard voor de oneerbiedige, maar rake tuchtiging van hun aanstellerijen en woordenknutselarijen! En al die zakelijke gedeelten, die algemeene beschouwingen en uitvallen tegen de Kunstwereld en het Kunstvee, als geheel genomen, zijn stukjes wáárheid, afgezien van hoe het in werkelijkheid toegaat onder Kunstbroeders en hun vereerders het *Kunstvee.* (Dat in de courantenverslagen geëerd wordt met den naam: ‘kunstminnend en ontwikkeld publiek’.)

Kunstmenschen, dat ik beter geschreven acht dan *Groote Meesters*, vertelt breedvoerig de oprichting eener nieuwe ‘kunstvereeniging’. De oprichting-vergadering, het geleuter over de nieuwe richting in de Kunst, over socialisme en politiek, dat alles is heel juist weergegeven. Ook de tweede vergadering, die neerkomt op kletsen over een afwezige, geeft een goed staaltje van den ernst van zulke vereenigingen. Daaromheen gewikkeld is dan de minnarij van den hoofdpersoon, Willem Beyers, met een zinnelijk-verliefde schilderes: Helene Starch, wier verloopen straatdeerne-natuur niet wordt doorzien door hem.

't Is echter minder die minnarij zelf, dan wel de ontknooping ervan, die waarde geeft aan het boek. Want, als Willem Beyers bij den ouden vader van Helene Starch zijn hart komt uitstorten, dan houdt deze tegen hem een ontboezeming over ‘de kunst’, die zoo recht wáár-gezien is, juist waar het kunst-lievende dametjes geldt.

De oude heer Starch beschrijft namelijk in heldere en volstrekt niet overdreven woorden, hoe het ‘De Kunst’ is geweest, die zijn dochter máákte tot straat-meid. Als kind ontdekte men ‘talent’ in haar. Gedienstige familie en bewonderaars dwongen hem zijn karig inkomen grootendeels te besteden om de talent-volle dochter te ‘ontwikkelen.’ Natuurlijk verdiende zij zelve niet veel met haar ‘kunst’. Maar des te meer wierook werd haar toegezwaaid door op haar lijfbegeerige ‘kunstbroeders.’ Helene, van hàár kant, werd door den omgang met hen hoe langer hoe vrijer en losser in hare opvattingen, hoe langer hoe veeleischender in huis. Niet meer geschikt voor het gewone meisjes-leven, niet werkelijk-begaafd-genoeg om in haar loopbaan een werkkring te vinden, ging zij van lieverlede hoe langer hoe meer bevrediging zoeken in minnarijtjes en verliefdheden; alles onder het motto ‘Kunst’. - En voor de wereld heette het dan nog, dat zij, met haar ‘talent’, haar ouden vader onderhield. Om met

de eigen woorden van den auteur te spreken: ‘Hij had z'n dochter laten leeren vertelde hij: 't had hem handen vol geld gekost; door tantes en leuterende ouwe heeren had hij zich laten bepraten, en ten slotte was hij gaan gelooven dat ze zooveel talent had, en dat het een misdaad zou zijn als hij het niet tot rijpheid liet komen. Hij had maar betaald; en ze waren in de kranten gaan schrijven van: “Veel belovende artiste” en “jong-krachtig ontluikend talent”. En hij had nog meer geld gegeven voor lijsten, naar buiten gaan, verf, en de meubileering van het atelier. Ze waren in de kranten gaan praten van “reine droomster”, “verheven dichteres” en “artiste bij Gods genade”. Er waren dames gekomen en heeren gekomen: en een van de vijftig die er kwamen had er eens 'n onnoozele vijf en twintig gulden achtergelaten voor een aquarelletje of een schilderijtje. En er waren artikels in de kranten gekomen, met portretten en reproducties. Helene was beroemd

geworden. En het had hem alweer geld gekost!'

Woord voor woord is deze aanklacht tegen het kwééken van 'talentjes' uit het leven gegrepen! En *wie* hebben daaraan de hoofdschuld! De zoogenaamde 'critici'. In de figuur van Erdbrink heeft Thorn Prikker zoo'n couranten-criticus, die naamloos, op hoogen toon, alles be-oordeelt en veroordeelt en aanprijst, al naar gelang hij er zijn voordeel in ziet, en die daardoor veel meer kwaad sticht dan hij zelf misschien begrijpt, uitstekend geschilderd! Erdbrink is het juist-geziene type van een criticus, die er komt, zonder zelf iets te beteekenen of te kunnen; alléén maar door wenden, draaien, meeschreeuwen met de bovendrijvende richting! Erdbrink zooals Thorn Peikker scherp maar wáár hem teekent: 'voortgekomen uit ouders die leven van de dividenden van Eigen Hulp', maar toch in naam 'socialist', Erdbrink zich kampend tegen de modernen zoolang zij in de minderheid waren, maar, toch 'wel veel moois in hun werk vindend', toen zij den boventoon gingen voeren, hij is het levend portret van den 'kunstcriticus' onzer groote bladen.

Een aardig staaltje uit mijn eigen ervaring van zoo'n criticus-bakkerij is hier wèl op zijn plaats! Het is nog maar weinig jaren geleden, dat een jong ventje mij een naamloos briefje schreef over een mijner boeken. Bij nader inzien veranderde hij van idee, schreef mij zijn naam, en verzocht later een onderhoud met mij. Bij die gelegenheid vernam ik dat hij zijn 'bestemming gemist had.' Hij was namelijk officier. Maar hij wou 'letterkundige' worden. Hij had nooit nog iets geschreven, maar hij las mij zijn eersteling-roman voor! En vertrouwde mij toe, dat hij geen enkelen uitgever kon vinden die zijn 'talent' wilde inzien door zijn boek in de wereld te brengen. Door mijn bemiddeling gelukte het hem ten slotte bij een uitgever te slagen, *zonder* honorarium evenwel. - Het boek kwam uit.... maakte droevig fiasco,.... deed overigens zijn naam geen schade, want hij had dien wijselijk verborgen onder een pseudoniem. Toen schreef hij mij kort daarna, dat hij geen 'romans' meer ging schrijven, maar voornemens was zich als 'criticus' te onthullen. Dank zij eenig fortuin, vond hij spoedig een blaadje dat hem als medewerker aannam. De eerste 'recensies' verschenen! Zij werden gevolgd door andere ophemelingen van 'De nieuwe kunst' van 'Onze jongeren', van het werk van Heyermans, Coenen, Kloos, enz. Tot belooning wisten deze hem weldra de kolommen te openen van meer belangrijke Bladen, als *De Groene, De Kroniek* enz. En zoo is dit officiertje, dat noch voor zijn vak noch voor romanschrijver bruikbaar was, dat nooit *eenig blijk* heeft gegeven van ook maar eenig verstand te hebben van 'De Kunst', thans een erkend 'criticus', wiens naam prijkt onder de medewerkers van 'degelijke tijdschriften,' en die op hoogen toon andere *veelgelezen* schrijvers vertelt hoe weinig er eigenlijk zit in *hun* werk!! Ik denk dan altijd aan den onder pseudoniem uitgegeven prul-roman, die *zijn* éénig 'kunstwerk' uitmaakt. Maar het publiek weet daarvan niet. *En daarop rekent hij!*

Ieder, die op die wijze zelf bij het vak is, heeft gelegenheid achter de schermen te kijken, en te constateeren dat Thorn Prikker *niet* overdrijft, noch waar het geldt de onnoozelheid van het publiek, noch ten opzichte der elkaar-afgoderij van de artisten-onderling, noch betreffende de partijdigheid en onbetrouwbaarheid der couranten-verslagen, die geschreven worden ten behoeve der bovendrijvende richting, door volkomen onbekwame en onbekende 'critici.'

De *Avondbode* dient Thorn Prikker als zinnebeeld van de houding der couranten in het algemeen. Het zou mij te ver voeren, als ik al de zetten en uitvallen ging

afschrijven, waarin de auteur den heeren-verslaggevers dient van eenige minder-aangename wáárheden aan hun adres! In *Groote Meesters* speelt de *Avondbode* méér een hoofdrol dan in *Kunstmenschen.* De hoofdpersoon van dit boek is namelijk de kunst-recensent: Fred. van Hull, die leeft van het reclame-maken voor den 'Grooten' Zwerik! Deze 'Grosse' man namelijk, is eigenlijk grootgeworden dóór het geschrijf over hem, in de *Avondbode*, van Fred. van Hull! En nu *is* Zwerik er, dank zij zijn fortuin, en zijn overal-aan-meedoen! Maar van Hull is een arme slokker; geschrijf over 'de kunst' vult zijn kas zeer matig! En Zwerik en nog eenige andere lui houden 'verlotingen' ten zijnen nutte! En van Hull bedrinkt zich aan kunstfrasen, en vindt daarin vergoeding voor zijn misère thuis. Het zichzelf bedrinken aan mooie woorden, kunstdoenerij, phrasen, Machwerk van den poversten aard, is uitstekend geschilderd in de beide romans van Thorn Prikker! Beide eindigen met een socialistisch-getinten afkeer van de hedendaagsche maatschappij. Tegen

would be-mode-socialisme woedt de auteur even heftig als tegen de andere phrasenmakerij. Het is hem in elk geval ernst met zijn overtuiging. En in de persoon der moderne-vrouw: Henriette van Hull belichaamt hij het socialisme-idee niet kwaad. Hij idealiseert haar niet al te véél, maakt haar, zooals een moderne-vrouw is: vinnig, hoekig, bij-de-hand, zonder eenig gevoel van zachtheid jegens den vader! Maar zij is éérlijk. Zij méént wat zij zegt. Zij is opgegroeid in de kunst-doenerij, en heeft daardoor achter de schermen gezien, hoe onwaar en aanstellerig en verleugend al dat zoogenaamde dwepen met 'De Kunst' eigenlijk is! Daardoor trekt haar hart naar de werkelijkheid. Zij gaat artikelen schrijven in *De Vaan.* Zij eindigt met haar vader te verlaten, en te gaan in wonen bij de redactrice der *Vaan.*

Met dat al vind ik Henriette veel zwakker geteekend, dan Helene Starch uit *Kunstmenschen.* Want Helene, met haar verlogenheid, haar quasi-kunstgedoe, haar zinnelijke lonkjes en lachjes, haar gecoquetteer, en haar handig zich een weg door het leven banen, Helene is een echte vrouwfiguur, zooals er honderden zijn; Helene zie je leven en handelen! En je wéét, zóó zijn véle vrouwen! Maar Henriette is een boeken-type! Zij wordt 36 jaar (dáár eindigt het boek) zonder dat ooit iets van liefde of verliefdheid is geweest in haar hart! Nergens, waar de schrijver ook haar zielstoestand ontleedt, valt het hem in dat zij *vrouw* is, en vrouwgevoelens en vrouw-behoeften door-maakt, zoo goed als een ander! Hij gebruikt haar als een drager zijner denkbeelden, laat haar geestig, scherp, hatelijk zijn! Maar hij geeft geen werkelijkheid! Geen enkele mooie, gezonde, normale vrouw wordt zóó onbewogen 36 jaar oud, als hij het Henriette laat worden! Henriette is een poppetje! Helene Starch is een mensch van vleesch en bloed.

De roman *Kunstmenschen* eindigt abrupt met het wegloopen van Helene Starch met een harer aanbidders. Daardoor wordt Willem Beijers genezen van zijn trouwplannen. En hij sukkelt zijn leventje weer voort, met zijn bij hem levende onwettige echtgenoote Willie, van wie hij méér dan genoeg heeft, doch die hij uit medelijden niet wil wegzenden. En, bij wijze van vergoeding voor zijn liefde-teleurstelling, laat de auteur hem te gast gaan aan socialistische toekomst-droomen, zonder dat het heel duidelijk is, in hoeverre Thorn Prikker zich hier vereenigt met zijn werk! Iets dergelijks geschiedt met *Groote Meesters.* Hier eindigt het verhaal met den dood van Fred. van Hull! En wij zien zijn dochter Henriette, na jarenlange verbittering en ergernis, zichzelve ineens tot rust brengen door socialistische toekomst-plannetjes, zóó grootsch, dat de nare werkelijkheid inééns in het niet zinkt, en zij zich kalm en rustig en zeker van zichzelve voelt worden! Dat de auteur het hier ééns is met zijn schepping, treedt in *Groote Meesters* sterker op den voorgrond, dan in *Kunstmenschen.*

En hij houde 't mij ten goede, dat *ik* dit evenzeer phrasenmakerij vind, als het overige zoo terecht door hem aan de kaak gestelde gedoe der hedendaagsche menschjes! Want, wat zijn de artikelen in *De Vaan*, van Henriette, anders dan phrasen! En wat is die kalmte en die zekerheid van haar in den grond wáárd! Wat kan het socialisme *blijvend* geven? Het is evengoed phrase als de rest!

Hoe dit zij, Thora Prikker heeft een ziel, een onafhankelijke opinie, een éérlijke meening. Hij heeft geleefd onder artisten, hij heeft de phrasenmakerij meegemaakt.

En, in plaats van zich te laten omkoopen en besmetten, zooals de meesten, heeft hij den moed gevonden de waarheid te zeggen, de onvervalschte waarheid!

Daarvoor verdient hij waardeering!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Naar aanleiding van het onderwerp òf er vriendschap tusschen beide geslachten kàn bestaan, zou ik wel eens dit willen zeggen:

Laat ons eerst eens nagaan wat, - 'liefde' tusschen beide geslachten is. -

Wanneer er van - liefde - sprake is, kan dit alleen gezegd worden van die personen, die alleen - '*elkaar*' - kunnen toebehooren en anders - niemand. - Nu hangt het van de omstandigheden af, of ze kùnnen trouwen; doch, wanneer de omstandigheden dit *niet* toelaten, (the way of true love, is nèver running smooth) trouwen *zij* ook - nooit -, omdat zij, hóezeer de omstandigheden ook soms een ander huwelijk bewerkstelligen, *nooit* een - ander - kùnnen toebehooren!

We zien het beeld der 'trouw' *geboren* uit de 'liefde', door Homerus bezongen, in Penelope. -

Ièdereen heeft lief; iedereen héèft zijn uitverkorene maar niet iedereen is het gegeven te trouwen met degene, die hij het 'liefste' had, òmdat ze het - liefhebben - niet - ten volle - bezaten, en daarom zich konden tevreden stellen met een ander.

Wel zijn zij zich dan van hun liefde bewust, òf ontmoeten dit pas na hun huwelijk, maar hadden vóór dien tijd het - vage - bewustzijn, dat ze ànders konden liefhebben dan ze *nu* deden; doch hun naturen misten de kracht de omstandigheden het hoofd te bieden, ja, niet alleen veel, soms àlles te trotseeren;.... alleen drijvende op hun geloof *in* zichzelf, *in* hun liefde of *in* wat komen kòn. -

Wèl zijn ze vol bewondering soms, wanneer ze 'het' beeld der liefde in boeken vinden beschreven, in liederen bezongen of bij anderen bemerken, wel weten *zij* het kaf van het koren te onderscheiden en kunnen de waarheid *niet* loochenen, om toch nog zich kalm en tevreden te gevoelen door het bewustzijn, dat zij zóó toch niet konden liefhebben. Zij hadden het 'liefhebben' wel.... begrepen -, maar niet.... bezeten! - Dit zijn de goeie menschen, van de 'goeie' huwelijken; er *is* ook sprake van 'goeie' menschen, omdat we tot 'vriendschap' moeten komen, wat ook 'alleen' onder de goeien te vinden is. -

Hàdden zij.... de liefde -.... bezeten -, dan waren zij trouw gebleven tot aan en nà hun dood; *gezegend* door het beeld der liefde - *in* - zich, en, ten slotte allen twijfel '*meester*' zijnde, geen verzoekingen meer kennende, niet in staat het ooit te verkrachten, door de 'volheid' van het - bezit. -

Ik spreek hier nog van twijfel en verzoekingen omdat wij met 'menschen' en niet met 'goden' te doen hebben, en we - niets - zonder struikelen en overwinnen, zullen bezitten; en een volmaakt - bezit -, voorzoover het den mensch gegeven is, is toch nog slechts 'enkelen' gegeven. - Diegenen, die trouwen, maar *niet* met hun *liefde*, trouwen dan ook alleen met dien persoon, wien ze hooge, innige vriendschap toe dragen (anders is een huwelijk tusschen respectabele menschen toch ook niet *doen*baar) en wien ze tot steun en gezelschap kunnen zijn; een gevoel, dat ze echter nog anderen óók kùnnen toedragen, terwijl men natuurlijk maar - één - kan liefhebben. -

Deze menschen kunnen ook nooit uit berekening trouwen, want het zijn goeie menschen, en hun huwelijken 'goeie' huwelijken, doch - vriendschap - *is* en *blijft* - de grondslag. -

Deze vriendschap blijven ze getrouw tot - *aan* - den dood; want, wèl kunnen zij tot een tweede eerlijk huwelijk overgaan, (als er maar 'gelegenheid' is, *is* er van dit immers ook meer te krijgen,) om ook *hier*in weer getrouw hun plicht te vervullen; dat andere, die - liefde - was gebleken *on*bereikbaar te zijn, de omstandigheden zelf hadden het hun doen inzien (zoo redeneeren *zij*) en daarom verslikte ze zooveel mogelijk hun liefde òm hun anderen plicht getrouw te kùnnen blijven; instinctmatig angstvallig elke verzoeking vermijdende, begrijpende, dat de minste aanraking het beeld zou doen *her*leven.

Deze menschen, die dus door hun eigen machteloosheid merkten, dat de omstandigheden sterker waren dan zijzelf, en hun liefde zóó een tantaluskwelling werd, konden zich ook er zoover aan onttrekken, dat ze weer voldoende nieuwe krachten kregen om tot een ander huwelijk over te gaan; doch, diegenen, die *niet* uit machteloosheid maar uit een of ander gebrek hun liefde ontrouw (want dàn is het òntrouw) werden en tot een ander huwelijk, dat dus meer voor de hand lag, overgaan, voelen zich nooit tevreden, nooit kalm-gelukkig in hun huwelijk, ja, zijn niet '*altijd*' '*werkelijk*' goed voor elkaar; er heerscht soms 'iets' vijandigs, 'iets' plagerigs in hun verhouding alsof ze het elkaar kwalijk nemen, dat ze, inplaats van met hun 'liefde' met hun 'verzoeking', met hun 'struikelblok' zijn getrouwd. -

Maar om tot de ‘goeien’ terug te keeren, tot die ‘goeien’, die liefhadden en trouw bleven aan hun liefde, zoo lang ze nog hoop koesterden, het eenmaal te bezitten, doch die niet bij machte waren ook zonder dit, van hun instinct, hun gevoel, zèlf een daad te maken, zèlf een symbool der liefde te worden; dèze kùnnen, wanneer ze eenmaal tot een huwelijk zijn overgegaan, **zuivere vriendschap** voor een ander gevoelen; en, diegenen, die volmaakt (altijd weer natuurlijk voorzoover het den mensch gegeven is) liefhebben en waar ook ‘womanhood is *not* into the bargain’, diegenen bezitten ook en ten allen tijde zuivere vriendschap tusschen de beide geslachten, ja is dit hun materiaal *tot* het beeld der liefde, dat ze soms al lang in zich ontdragen vóór ze nog een indruk hebben ontvangen, dat in dit geval waar hun ziel al *ont*vankelijk is, dadelijk bij een eerst ontmoeten, reeds gebeurt en verder tijd noodig heeft tot ontwikkeling: - to fall in love - liet hangt dus van den leeftijd af of deze indruk bewust of onbewust gebeurt; heeft men zijn liefde op jeugdigen leeftijd reeds ontmoet, dan openbaren zich ook de indrukken naarmàte ze het beeld der liefde gaan bezitten, en bij diegenen, die het zuiverst, het meest in staat zijn volmaakt lief te hebben, zijn de indrukken ook het diepst, ook **on**uitwischbaar, omdat hun gemoed het ontvankelijkst, het teerst is.

Zuivere liefde raakt een zuiver gemoed; men slijpt een diamant met zijne gelijken.

X.

Brief uit Berlijn. Het Künstlerinnenfest. Berlijn, 2 Maart '05.

Op den 24sten Februari leverden de zalen der Philharmonie een schouwspel op, dat de Berlijnsche dames slechts om de twee jaar kunnen genieten. Van 's avonds 8 uur tot den anderen morgen 5 uur wemelde het er van dames, die zich in heeren- en damescostumes uit alle werelddeelen, zoo bont mogelijk door elkaar, hadden gestoken. Ditmaal was tot motto der costumes gekozen: *Dichtung und Sage*, doch bij menig toilet kon men zich suf denken, om eenige overeenkomst met een dichter of dichteres, of eenige legende te ontdekken. Het geheel maakte

echter een fantastischen indruk en weet U, wat de grootste mop bij deze feesten is, dat er geen heeren worden toegelaten, alleen dames, en dat de vrouwelijke wezens der schepping zich bij voorkeur in mannenkleeren laten zien met een cigarette in den mond. Aardige speling in de natuur, dat een vrouw er zoo naar haakt een man te zijn.

Dat men zich gemakkelijker beweegt in een Tyroler broek en joppe, dan in een langsleepend Gretchen-costuum is onbetwistbaar, maar ik zou alleen de dames, die zich gaarne zonder rokken vertoonen, in overweging geven, haar figuur eerst voor den spiegel goed te bekijken en wanneer zij minder slank zijn, dàn afstand te doen van de heeren voorliefde. Zij vergeten, dat zij zich belachelijk maken enz. enz., verder zal ik er niet over uitwijden!!

Vol was het er, soms onmogelijk om door te komen, over de 2000 personen bewogen zich pratende, dansende, gekheid makende door de zalen. Op het podium van de groote zaal, dat tot theater was ingericht, werden eenige dansen zeer smaakvol uitgevoerd; de toeschouwsters, die in de zaal stonden, kon men het best vergelijken bij de golven der zee. Telkens trachtte een golf over de andere heen te gaan, met het treurig gevolg, dat zij er niet overheen, maar er tusschen sloeg en daardoor in de menigte een heen en weer slingerende beweging veroorzaakte. Veel zien van de opgevoerde dansen kon men niet, de lange dames hadden het goed, doch die arme kleintjes werden verdrukt. Na afloop van deze dansen werd er gesoupeerd en de drukte, die er heerschte in de afdeelingen, waar gegeten werd, is onbeschrijflijk.

Wie wat eten wilde, moest het zichzelve halen van de buffetten, waar massa's ‘belegte Brötchen’ klaar stonden en het drinken ging ook met moeielijkheden gepaard. De kellners (dit hadden ook vrouwen moeten zijn, evenals het orkest dat voortdurend speelde, doch hieruit ziet men hoe inconsequent de vrouwen zijn) werden dermate bestormd, als zij met bier aankwamen, dat zij werk genoeg hadden op de been te blijven.

Vroolijkheid heerschte overal, verschillende duivels liepen tusschen de tafeltjes door, die met hun staarten menig gilletje aan de dames ontlokten wanneer Mephisto haar kietelde. En zoo lachte en schertste alles door elkaar, totdat om 11 uur in de Oberlichtsaal een Cabaret werd opgevoerd. Cabarets zijn dezen winter alhier zeer in de mode en verrijzen als paddestoelen uit den grond; het behoort tot den bon ton er één bezocht te hebben. Dit Cabaret nu, was alleraardigst samengesteld; zes of acht dames in donkerlilas heraut-costumes vormden den achtergrond van het podium; een vleugelpiano stond op zijde verscholen achter een groen boschje en aan den anderen kant een chaise longue. Zangeressen traden op, geïntroduceerd door den impressario, een zeer elegante dame-heer in frack, die liederen zongen met toepasselijke aardigheden, daarna kwam een parodie op den *klugen* Hans, (het veelbesproken paard van den heer v. Osten) en wel een haan, die lustig kraaide en met zijn poot heel zachtjes op den grond klopte, als antwoord op de hem gedane vragen. En tot slot een nummer, dat algemeene bewondering verwekte.

In de laatste weken waren de couranten vol van een Madeleine G. uit Parijs, die in hypnotischen toestand verheerend, als geëlectriseerd werd wanneer zij muziek hoorde en bij treurige en vroolijke melodieën in gebaren hare gevoelens weergaf. Of haar wijze van optreden echt of onecht was, daarover is zooveel gekibbeld, dat nu Fräulein Schwartz, een schilderes, het voornemen had opgevat de persoonlijkheid der Madame Madeleine te parodieeren, in dien zin, dat zij haar alles korrekt namaakte. Zelden heb ik een vrouw, zoo precies een beroepsdanseres of onder hypnose

verheerende zien representeeren. Genoemde schilderes, de dochter van een professor, is in het bezit van buitengewone gaven. Als meisje van 15 jaar maakte zij al haar kleeren zelf en later heeft zij eenigen tijd een klein atelier voor het vervaardigen van door haar ontworpen reformtoiletten gehad, doch door te weinig deelneming opgeheven. Fräulein Schwartz is een vrouw met een prachtig gebouwd figuur, slank en toch geproportionneerd, een model voor een beeldhouwer om van te watertanden.

Deze kunstenares nu, trad op in het lange witte gewaad, evenals haar beroepszuster, strekte zich uit op de chaise longue, werd gehypnotiseerd en bij de eerste tonen der muziek richtte zij zich langzaam op, als uit een droom ontwakend. Het was een vroolijke wals die zich deed hooren, en op de maat der muziek bewoog zij zich al dansende; eensklaps gingen de opgewekte tonen over in den treurmarsch van Chopin en nu volgde een zich vol wanhoop wentelen op den grond

met als om hulp roepend uitgestrekte armen en een uitdrukking op het gelaat, die iedereen met diep medelijden vervulde. En zoo ging het eenigen tijd verder, steeds afwisselende melodieën en afwisselende poses en standen van de schilderes. Het geheel was berekend om als parodie te dienen, doch soms verkeerde men totaal onder den indruk en wist niet of het werkelijkheid of kunst was. Dat is het ware, als een dilettante zooveel macht over haar toeschouwsters heeft.

Het Cabaret werd tweemaal opgevoerd, daar alle aanwezigen niet tegelijk in de zaal konden zitten, zoo kolossaal was de aandrang. In de groote zaal was nog overal leven, aan tombola's werdt druk gekocht en de juchhé's en het jodeln der bewoners der Tyroler Alpen klonken voortdurend door het gebouw.

Gelegenheid om in de costumes vereeuwigd te worden bestond er ook en daarvan werd zoo druk gebruik gemaakt, dat de photografiste nummers uitdeelde om ieder op haar beurt te helpen. Ik heb mij geamuseerd over de voorliefde der Duitsche dames voor Hollandsche mutsen, doch geen eene hoofdbedekking was echt. Velen heb ik angst aangejaagd met hen in de Hollandsche taal aan te spreken, en haar te vragen uit welk dorp zij waren. Sommigen werden boos als ik haar opmerkzaam maakte op de onechtheid van haar costuum en ik kon dit zoo gerust doen, omdat ik zelve in het bezit ben van een echt Marker pak, dat ik op Marken destijds van een vrouw kocht. Vermakelijk is het om mijn Germaansche zusters er eens in te laten loopen.

Maar nu nog over den oorsprong van dit feest. Het gaat uit van de Vereeniging van Kunstenaressen, die sedert 1873 als werkend lichaam erkend is.

In 1867 kwamen eenige kunstenaressen op het idee een teekenschool voor lager onderwijs op te richten voor meisjes uit den gegoeden stand. Het plan gelukte en na de erkenning in 1873 nam het aantal leerlingen enorm toe.

Langzamerhand werd de wensch der leerlingen kenbaar gemaakt, om ook schilderles te ontvangen. Daaraan werd in 1883 voldaan en een cursus in schilderen geopend. Thans geven beroemde professoren aan de inrichting les; het geheele onderwijs is geschoeid op de leest van dat der königliche Hochschule; doch de contributie is iets duurder, daar dit een privaatinrichting is.

Het lidmaatschap bedraagt 6 Mark en iedere kunstenares, die lid is, is verplicht alle twee jaren een schilderij te leveren voor de verloting, die aan de tentoonstelling is verbonden.

In het begin kwamen de leden iedere maand gezellig te zamen bij een der leden aan huis; door de toeneming van het ledental, werd een zaal in een hotel tot samenkomst gekozen en tevens besloten om de twee jaar een groot feest te organiseeren, waar ook niet-leden tegen hoog entrée toegang kunnen verkrijgen.

Het *Verein der Künstlerinnen* staat in hoog aanzien en telt vele hooggeplaatste personen onder hare bestuursleden, die voortdurend alles in het werk stellen om den vooruitgang te bewerken.

MEA.

Rotterdamsche Schetsen. Getrouwd.

Met een helder-wit huishoudschort voor staat Suze aan de ontbijttafel de boterhammetjes te smeren. Lies en Annie kijken door 't raam naar de muschjes op straat.

- ‘Toe Moes, laten we nou wat kruimeltjes strooien.’

- ‘Dadelijk poes, 'k ben direct klaar. Roep Pa maar even.

Kattig tript Lies naar de slaapkamer.

- ‘Hè pa, kom u noú-oú.’

Met 'n grom rijst-i uit z'n bed, linkerbeen, rechterbeen, boem op den grond.

Suze komt om 'n hoekje kijken.

- ‘Ben je 'r uit, Frans?’

- ‘Ja.’

- ‘Kom je gauw? 't Is al bij half negen.’

Brommend stopt-i z'n beenen in de broekspijpen, gooit dan wat schoon water in de waschkom, plast en ploetert even, droogt zich snel af. Nu staat-i ongeduldig voor den spiegel, nek achterover, z'n boordje te knoopen. 't Lukt niet, 't veeren knoopje is verlamd, nijdig stampt-i z'n voet. Z'n handen beven vréémd, hij kàn ze niet stilhouden. Met 'n rùk schiet de knoop erdoor, goddank, noù z'n vest, z'n jas. Kláár.

Suze zit al met de kinderen aan tafel.

- ‘Morgen.’

- ‘Dag paatje.... dag paatje’ klaterjubelen de blondkopjes.

- ‘Dag Frans.... uitgemaft?’

- ‘Ja. Geef me één boterham. 'n Dunnetje.’

- ‘Niet méér? Wat eet je weinig, vent.’

- ‘'k Heb geen trek.’

Z'n zònderling-bevende vingers omklemmen 't mes, dat trillend de boterham doorvlijmt.

- ‘O, kijk Pa is beven!’

Suze verschiet van kleur, snèl coupeert ze den uitroep van het kind:

- ‘Lies, eet je brood op. Pas op, je gooit je melk om!’

Frans gluurt hatelijk naar Lies, die met kinderlijk mondvertrekken gebaart, dat het ‘ommers toch wáár’ is.

En nu kijkt Suze aandachtiger naar Frans bewegingen. Hij beeft. Hij beeft geweldig. Vandaag weer erger dan gisteren. En ze weet bèst hoe 't komt.

In ééns staat Frans op, loopt naar de gang. Bij de gangkast doet-i net, alsof hij wat zoekt. Maar hij zoekt niets. Snèl grijpt-i uit een jaszak een fleschje, neemt vlug een gróóten slok. Nú voelt-i zich kalmer worden, 't beven der handen bedaart. Straks is hij weer de oude.

Kleine Annie trippelt de gang in.

- ‘O pa, wat doet n? Wat ruikt 't hier gek!’

En nu komt Suze. Haar mondhoeken trekken nerveus.

- ‘Wat schéélt 'r an?’

- ‘Niks, niks. Maken jullie niet zoo'n drukte.’

Duidelijk ruikt ze uit z'n mond 'n sterke jeneverlucht.

Ze wil òpstuiven, òpvliegen. Maar z'n minachtende oogen ontwapenen haar. Met de handen bedekt ze haar gezicht.

Frans schuurt langs haar heen, trekt z'n jas aan bij de kapstok, zet z'n hoed op.

- ‘Saluut.’ Traptreden kraken. De buitendeur bonst. Tegen de deurpost van 't zijkamertje staat Suze. En ze snikt.

* * *

Lize en Annie zijn naar school.

Suze staat voor 't raam, kijkt de schatten van kinderen na. En nu ze terugkeert in de kamer, ziet ze Frans theekop, nog half-vol, z'n halve boterham. Stàr kijkt ze naar z'n leegen stoel, waar die zoo zat te beven. Haar oogen loopen over, maar ineens dringt ze alle tranen weg. Ze snelt naar de kleerenkast in de gang, neemt een overjas van Frans, dezelfde, die hij gisteravond heeft aangehad. Ze bevoelt de zakken. Iets hards, ronds zit in een binnenzak. Ze haalt het te voorschijn. Een klein fleschje. En ze ruikt den jenever. O God, nù begrijpt ze, nù begrijpt ze. Dat is dus 't middel tegen z'n beven, z'n trillende handen, dat is dus de remedie, welke z'n drankziekte-verschijnselen moet wegmoffelen! O God, Frans, waar moet het met jou heen. Vergeet je dan heelemaal je vrouwtje, je twee lieve krullekopjes? Is 't niet erg genoeg, dat we zoo aan lager wal zijn geraakt door jou vervloekte drank? Wat hadden we 't niet heerlijk-gòed kunnen hebben, nòu zitten we in de schuld door jou eeuwigdurende drinkpartijen. Frans, o, o Frans, denk toch om je betrekking, om je kantoor, je patroons....’

Met de overjas in de hand staat ze te huilen.

Maar plotseling besèft ze, dat zij als vrouw hem leiden moet, hem terugbrengen tot z'n plicht, en 't oude liefdegevoel weer moet ontwaken doen. Met geduld zou ze

'm wel verbeteren, met véél geduld. Hij was toch 'n goèie jongen. Vanmiddag bracht-i immers weer z'n traktement méé. En bovendien de jaarlijksche gratificatie van wel haast honderd gulden.

* * *

't Salaris had Frans haar trouw gegeven. Hij was au fond bàng voor Suze. Het was een laffe, karakterlooze vent. Maar de jaarlijksche toelage scheen uit te blijven. Eérst zei-die, dat de balans in de war was, toen, dat de patroons op reis waren, later was er wéér wat anders, en maanden verliepen, zonder hij een duit extra mee naar huis bracht.

Voor Suze waren de dagen eindelooze martelingen. Den heelen onafzienbren dag was ze alléén. Frans kwam om zes uur thuis, *moest om half acht weer naar kantoor tot tien.* Dit was 'n fatale leugen. Frans behoefde volstrekt niet des avonds op kantoor komen. Hij maakte dit Suze slechts wijs, om 's avonds van huis te kunnen blijven. Hij sleet den avond in kroegen van een min allooi. De vertering liet hij opschrijven. De avonden waren haar grootste kwelling. Meest naaide ze wat voor de kinderen. Om half elf kwam Frans weer. Dan mocht ze niets meer doen. 'n Vrouw die handwerkte vond-i onuitstaanbaar.

Strijk-en-zet liep hij iederen avond naar de gangkast, nam een fleschje bier, soms twéé, soms drie. En hij dronk glázen, glázen bier. Iederen avond. Om half twaalf gingen ze naar bed. Frans lag links, Suze rechts. Meestal lag hij met z'n rug naar haar toe.

En dan huilde ze wel eens zachtjes, verwonderd-bedroefd als ze was over 'n jonge man, die als een blok hout naast z'n jong vrouwtje lei.

* * *

Na het eten had-i wat geslapen, ging toen om half acht de deur uit. Haastig greep Suze eveneens hoed en mantel, volgde hem oogenblikkelijk.

Nù zou ze zich overtuigen.

't Was wel niet-mooi, vond ze, om je eigen man te bespieden, maar 't was toch beter dan er een derde op afsturen.

Onwrikbaar besloten *ging* ze.

Op honderd meter distantie bleef ze volgen. Als hij nu naar kantoor ging, moest-i de Noorderbrug over, de Jonkerfransstraat door, de Heerenstraat en zóó de stad in.

Maar bij 't Noordplein veranderde hij plots van richting, sloeg rechts af naar den Hofdijk.

Ze bleef hem volgen, angstig, dat-i haar bemerken zou. Ze hóópte maar, hóópte maar dat-i 'n anderen weg nam, toevallig, naar z'n kantoor. Maar intuitief begreep ze, dat hij niet ging. Op 't Hofplein stapte hij 'n vuns kroegje binnen.

Ze wachtte.

Hij kwam er uit, lachend. Z'n hoofd glom róód. Toen liep-i de stad in, den Coolsingel, de Blaak. Hij keek naar de opgedirkte meiden en vrouwen.

Suze volgde van ver. In 't gedrang van de Hoofdsteeg verloor ze 'm uit het oog. Ze zocht, zocht, keerde terug, nam een zijstraat. Frans was verdwenen.

Met 'n gevoel, alsof ze 'n mokerslag op 't hoofd had gekregen, sufte ze naar huis. Om half elf kwam Frans terug.

- ‘Druk geweest op kantoor?’ vroeg ze met beving van aandoening.
- ‘Ja’ zei Frans met half-toeë oogen. ‘Drùk.... drùk.... allemachtig drùk.’

* * *

Den volgenden namiddag kwam Frans boven z'n theewater thuis.

Hij waggelde de kamer binnen. Lies en Annie keken met bange kinderoogjes.

Zonder commentaar wou-die gaan eten.

- ‘'t Eten is nog niet klaar,’ zei Suze kalm.

Toen vlámde z'n drift op, greep-i woest 'n leege dekschaal, wou die naar haar hoofd smijten.

- ‘Laffe kerel,’ riep ze, durf jij ‘je vrouw slaan.’
- ‘Jij hebt je bek te houwen.’
- ‘M'n God wàt 'n leven. Was ik maar thuis.’
- ‘Wàt thuis! Ga naar je moeder, naar je vader, die hebben zèlf amper genoeg! Rúk jij maar óp hoor, met je lekkere kinderen erbij!’
- ‘Kòn et maar hè.... dan kon jij je gang gaan. Làfbek.’

Mopperend, zwáár van hoofd, bleef hij in z'n stoel suffen.

- ‘Wáár is je gratificatie?’ ging ze voort. ‘Waar is je toelage?’
- ‘Die.... die.... die....’
- ‘Die heb je verdrónken, kwajongen! Dat wéét ik.... dat wéét ik....’

Wild stond-i op.... strékte z'n arm.... gaf een klinkenden slag op haar lief gezichtje.

De kinderen huilden.

* * *

Ze leven nog kalm naast elkander voort. Hij, de laffe, karakterlooze, aan drank verslaafde echtgenoot, zij, het lieve, zachtaardige, gemartelde huisvrouwtje.

Nog iederen avond gaat hij naar kantoor.

En Suus zit thuis te weenen.

CHR. VAN ABKOUDE.

Parisiana. Schets van Leo Lauer.

Oud kereltje, armoedig ineengedoken, leunde tegen het hek der Madeleine, weggevlucht in 't donker der Kerk, telkens naar voren schietend bij 't voorbijkomen van wandelaar op laat avonduur, dof, brommend vragend om eene kleinigheid. Arm Holland in groot, reuzen-Parijs! Hij vroeg me om een stuiver, bedelend in de moedertaal, toen hij mij Hollandsch hoorde spreken, beleefd, niet indringerig klagend zijn lied van lijden en smart.

'Om te slapen, meneer, om te slapen', stamelde hij verlegen, 'de nachten worden al zoo koud, 'k heb gisteren onder een brug gelegen op de keien, 'k heb geen cent meer op zak'. 't Ging hem slecht af, het vragen naar geld, hij scheen door nood gedrongen; angstig knipten de moede oogen in gespannen afwachting van hetgeen komen zou.

Ik voerde hem in lantaarn-licht, dat hel electrischen gloed wierp op de kleine gestalte van haveloozen bedelaar.

't Was een oud manneke, grauw-grijs de ongekamde haren, waarop vuilbruingebrande

stroohoed met groezelig wit lint, ongeschoren, zilverachtige stoppels op tanig geel vel, onverzorgde knevels overhangend op bloedloos bleeke lippen. Hij stond daar, in deemoedige houding, hoopje mager menschenvleesch in wijd, afgesleten costuum van grof laken, toonbeeld van gevallen-zijn, van toeven in lage, modderige sferen van armoede en ontbering. En toch flikkerde in die waterige oogen af en toe iets, dat getuigde van plotseling willen en kunnen, dat was als oase in die wijde woestijn van onmacht en niet mensch meer wezen, als flauwe herinnering aan vroegere tijden van voorspoed, de medelijdende opwekkende ruïne van physieke en moreele kracht. Ik vroeg hem, hoe hij hier in Parijs was gekomen, gevallen was van de hoogere sporten der maatschappelijke ladder, waarom hij bedelde hier, eenzaam, alleen, geen werk zocht om in zijn levensonderhoud te voorzien.

Hij had betere tijden gekend, vroeger, voor jaren her, in het vaderland. Daar was hij gezeten burger geweest, had een lampenhandel gedreven, zich staande houdend in de levensworsteling, het brood verdienend voor klein huishouden, voor moeder en twee kinderen. 't Ging goed toen, 't ging best, hij werkte tevreden, altijd het oog gericht op den dag van morgen, die weer zoo iets geheel anders kon brengen dan het heden. Zijn spaarduitjes bracht hij bij een bankier, daar lagen ze zeker; aardig kapitaaltje voor later, om te rusten. Toen waren de rampen op eenmaal, elkaar snel opvolgend gekomen: de bankinstelling, die ook zijn sommetje beheerde, was gefailleerd, geen cent was hem overgebleven.

Hij had doorgewerkt in zijn kleinen handel van lampen, maar 't was, of sinds dien tijd het geluk hem den rug had toegedraaid, alles liep tegen; de koopers lieten op zich wachten en het treurige eind van het liedje was, dat hij zijn klein eigendom moest verkoopen om erger te voorkomen, het land verliet en zich te Brussel vestigde. Daar ventte hij sigaren, zeep, briefkaarten, zoo van alles wat en verdiende het hoogst noodige voor het kleine gezin. Toen had men hem aangeraden naar Parijs te gaan, daar was winst te behalen, de geschikte plaats om zijn verloren spaarduiten weder machtig te worden, zich weder te verheffen tot zijne vroegere positie, zijn vroegeren arbeid, die hem zoo tevreden en gelukkig had doen zijn. En hij ging het hart vol hoop, ze leek hem een paradijs, die groote stad vol leven en licht, daar zou hij werk vinden in overvloed, werk om te worden, zooals voor die tijden van tegenslag en rampen.

Wreede ontnuchtering! Was dat Parijs, waar hij gehoopt had te zullen slagen, waar hij de verwezenlijking dacht te aanschouwen van plannen, die al rondspookten in het arme, afgetobde hoofd? Was dat Parijs, die stad vol wezens zooals hij, zoekend en teleurgesteld wordend, aangrijpend het laagste werk, om eene korst brood te kunnen kauwen en voedsel te zuigen uit hetgeen voor dieren nog te slecht was? Die troepen hongerlijders, verteerd wordend, gelijk hij, elkaar verdringend, worstelend als wilde beesten om een aalmoes, harde waarheid onder dekmantel van lichthartig en vroolijk wezen, armoede, somtijds verscholen tot onder ruischende zijde en wapperende linten om luchtig ronddrentelend vrouwmensch. Hij had geleden bij het aanschouwen van dat moordend leven, dat wellicht ook hem en zijne kinderen wachtte, hij had geleden bij de gedachte, dat misschien ook zijn dochterken, jong, mooi meisje, zoo rond moest bedelen, als die legerscharen vrouwen, verkoopend hun lichaam als een handvol vuil om het brood, het leven, zich tooiend, zich sierend om te behagen aan begeerig loerende mannenoogen, gewapend reeds met moordtuig, om voor altijd het moreele vonkje uit te dooven, met eenen slag te dooden, te ver nielen.

Als tolk verdiende hij af en toe wat geld; dan scheen even het zonnetje in het hooge achterkamertje, dat ze betrokken hadden, dan heerschte heel even vreugde om het geglans van zilver, dat eten gaf, stillend de pijnen, verjagend het spook honger voor eenige dagen. Doch lang mocht 't nooit duren, dan moest hij weer uittrekken, om werk te zoeken en altijd hoofdschuddend weer naar huis te komen: zou hij dan nooit slagen? Hij had zoo'n pijnlijk gevoel van onmacht over zich; hij was wellicht te onbekwaam, te zwak, zijn huishouden te verzorgen. Maar altijd sprak zij, zijne vrouw, hem moed in, altijd verzekerde klein, proper menschken, ook lijderes met schraal, ingevallen gelaat, dat hij zou overwinnen, eens en dan voor altijd. En hij zocht ijverig, als een jachthond het wild en zij stond, als de jager achter hem, spoorde hem aan, trouwe helpster in geweldig zwaren strijd.

Toen, op een zomerschen dag, werd zij hem plotseling ontnomen; naast hem loopend op straat, ontvluchtend nauw, klein vertrekje voor frissche lucht buiten, trof haar een beroerte, haar wreed wegrukkend, zijn eenigen steun op glibberig levenspad. Toen ging 't slechter, hij zakte langzaam weg in het drijfzand, waarop hij zich, met hare hulp, had weten staande te houden, hij verdronk wreed in die zee van ellende en jammer, die reeds zoovelen noodlottig was. ‘Zie je’, zoo vertelde hij op dien avond, dat hij op mij toekwam uit droeve, donkere kerkscha-

duw, ‘zie je, toen mijne vrouw nog leefde, toen ging alles nog goed. 't Was vaak pompen of verdrinken, we hadden 't armoedig, maar je voelt je veel sterker met z'n tweeën. Nu is me 't zoo eenzaam, zoo leeg, het leven; in huis blijven kan ik niet, alles herinnert me daar aan haar, 't wordt dan zoo vreemd in mijn binnenste, zoo week; ik moet de straat op, of ik wil of niet. Geloof me, meneer, ik drink niet. De menschen zeggen, dat de drank de smarten doodt, ja voor een tijdje, voor een paar uur; dan komen ze terug en vallen je nog verwoeder aan dan tevoren.

God, 't is gek, sinds zij er niet meer is, gaat alles slechter, 't wil niet meer. We zijn twintig jaar samen gelukkig geweest, twintig jaar, nu is 't voorbij, voor altijd. Kijk, ze liep zoo naast me, zooals u nu, op eenmaal viel ze neer, niets, niets heeft ze meer gezegd. 't Was of de grond onder m'n voeten wegzonk, ik kon 't niet begrijpen, ik geloofde 't niet; ik heb staan te lachen, toen de menschen zeiden, dat ze dood was. Nu ligt ze op het armenkerkhof van Parijs. Na dien tijd is 't mis met me gegaan, werk krijg ik niet meer, ze vinden me te oud; 'k ben pas veertig en nu al grijs. Alleen als koetsier zou 't gaan, ik kan met paarden overweg, ik ken Parijs, maar ik heb geen geld, om bij een der compagnies een rijtuig te huren. Als ik dat had was ik gered, zie je, dan zou ik nog wel kans zien, om iedere maand een aardig spaarduitje over te leggen.’

Hij scheen op te leven bij dat denkbeeld, hij richtte zich op, scheen krachtiger, niet zoo armoedig, afgeleefd. En in de kleine oogjes flikkerde weer die vreemde glans van kunnen, van sterk zijn. ‘Wilt u mijne papieren eens zien?’ vroeg hij plots, na even stilzwijgen. Hij haalde een oude portefeuille te voorschijn, zocht in de versleten zakjes. ‘Kijk, daar hebt u het oude stempel van mijn zaak’, fluisterde hij, veegde zacht met de hand over de oogen. Hij keek er droef glimlachend naar, hoe ik 't beschouwde, herinnering aan gesmaakt, wreed verstoord geluk. En hij begon weer te vertellen van die tijden, aangedaan als iemand, die van een verloren iets spreekt, dat hij nooit vermeent terug te krijgen. Misschien, als hij maar koetsier kon worden.....

Zijne mededeelingen over zijn vroeger leven, zijn wegzinken tot de onderste lagen der maatschappij, hebben zooveel uitgewerkt, dat door eenige menschenvrienden hem het benoodigde geld verstrekt werd. Nu zijn zijne droomen van koetsier-zijn verwezenlijkt, nu troont hij op lichte victoria met helroode wielen, vroolijk kleurend in het zonlicht, luid ratelend door de straten van groot Parijs. En zij vertellen in hun ratelliedje van het geluk, dat hun meester door hen gaat terugvinden. Hij rent nu temidden der anderen, lustig klappend de zweep boven dravend gelukspaard, hij rent hen voorbij, als in worsteling om het bestaan, naar het einddoel, zijn levensdoel, het verlorene weder te winnen!

Eens zou hij slagen, had hij gezegd, eens en dan voor altijd! En hij ziet 't reeds, heel in de verte, vanaf den hoogen bok, hij ziet 't in zijne droomen, 't komt nader en nader, het lang ontbeerde, na dagen van pijnlijk lijden, dubbel gewaardeerd geluk. Nog vaak denkt hij terug aan dien avond achter sombere, donkere kerk, toen hij nog smeekte om eene aalmoes, verlegen uitstekend de magere hand naar welgevulde beurs van anderen, toen hij ieder ander wezen benijdde en zachtkens voor zich heen zong zijn droef liedje van verlangen.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

X. - Drie stukjes heb ik van U ontvangen. Twee worden geplaatst tegen honorarium. Het derde als 'ingezonden'. Waarom zet gij Uw eigen naam er niet voluit onder? In den regel geef ik er de voorkeur aan, dat zij, die over dergelijke stukken critisch schrijven, al is het dan ook in bewonderenden zin, hun eigen opinie durven bekennen, door het noemen van hun eigen naam. En, om die eerlijkheid aan te moedigen, geef ik gezulken aan voor hooger honorarium, dan de anonymi. Zoolang echter de uitgeoefende critiek niet hatelijk, beleedigend, of afkeurend is, vind ik het naam-noemen geen *vereischte*, en laat ik het dus aan U-zelf over.

- Ja-zeker, als abonnée ontvangt gij steeds antwoord op Uw inzendingen, óók als zij geweigerd worden. Als gij dan postzegels zendt, wordt U het geweigerde teruggezonden. Alleen 'Ingezonden stukken,' die gij mocht aanbieden willen, worden bij niet-plaatsing *niet* teruggezonden. (Ingezonden stukken zijn buiten verantwoording der redactie, en worden niet gehonoreerd.) - Gij kunt op alle soorten van papier schrijven, als gij het maar aan één kant doet. Zoolang Uw werk leesbaar is, voor den drukker, behoeft gij U niet aan een doorhaling te storen. Ik ben altijd volkomen bereid U inlichtingen te geven, van dezen of anderen aard.

J.B.N. te S. - Nu generaliseert gij precies even onverstandig, als de méeste menschen! *Waar* heb ik gezegd in het stukje *Vrouwenmoed*, dat 'de man' 'een lafaard' is? En juffrouw Noordwal heeft nog al onlangs in de Lelie betoogd, dat ik 'den man' te véél waardeer! Zou het niet komen, dat gij en juffrouw Noordwal beiden mij van *Uw eigen standpunt uit* leest, namelijk de een als man en de ander als vrouw, en daardoor beiden een zeer éénzijdige opvatting hebt van het gelezene? Waar een *Vrouwenblad*, waarin ik, die zelve vrouw ben, schrijf aan en voor vrouwen, er uit den aard der zaak aanleiding toe geeft, dat *de vrouw* door mij méér wordt aangevallen of de waarheid gezegd, dan den man, daar vindt mejuffrouw Noordwal daarin een reden tot de geheel onlogische conclusie, dat ik 'den man' te véél waardeer! En zie, nu ik een woord schrijf van oprechte bewondering voor die deugd van heldhaftigheid, die men der vrouw niet kan

ontzeggen, nu komt gij, als man, voor den dag met de evenzeer onlogische conclusie, dat hieruit volgt een miskenning van ‘den man’, en zijn moed, in algeméénen zin! O wat lezen de menschen toch verkeerd! - Ik kan toch wel een vrouw bewonderen om haar moed, zonder dat daaruit volgt hoe ik àllen mannen de deugd van moed ontzeg! - En ik blijf er bij, dat ik 't gedrag van deze jonge grootvorstin moedig en waardig vind, waar de Czaar en zijn manlijke omgeving zich lafhartig schuil houdt. Wie het eene wil, moet het andere óók durven! Als de Czaar wil blijven de Keizer aller Russen, dan moet hij ook den zedelijken moed hebben zich in het openbaar te vertoonen, wáár zijn plicht hem roept! En mist hij dien moed, dan moet hij afstand doen van zijn kroon! Of het een, of het ander! Overigens heb ik diep medelijden met hem, want de toestand waarin hij verkeert lijkt mij vreeselijk! Als de anarchisten zijn opvolger, dat arme kleine kind, willen dooden, zullen zij zich b.v. niet laten weerhouden door de waarschijnlijkheid, dat de kleine prinsessen, zijn zusjes, mede in het rijtuig zitten, en mede worden gedood! Stèl U eens voor wèlk een angst dat moet zijn voor die ouders! En nu spreek ik nog slechts van ééne mogelijkheid, uit vélen! - Hebt gij gelezen wat Tolstoï in deze dagen gezegd heeft, over het oneerlijke en onrecht vaardige van *elk* soort Regeering? Ik ben dit zeer met hem eens. - Hoe *kunt* gij denken, dat ik U zoo'n bemerking ook maar in 't minst euvel zou duiden! Geen sprake van. Gij doet mij heel veel genoegen met mij Uw bezwaren mee te deelen. Maar wij zijn het eigenlijk geheel eens, want ik onderschrijf den slotzin van Uw brief van ganscher harte, en herhaal hem daarom hier: ‘*Ik waardeer de vrouw en stel ze hoog*, *maar een royalen man*, *zooals er velen zijn*, *acht ik evenzeer hoog.*’

Annie N te Leeuwarden dank ik zeer voor de mooie kaart.

Nonnie. - Ja-zeker, het versje wil ik gaarne plaatsen. - Dank voor Uw vriendelijk briefje! Heel gaarne verneem ik wáár die andere gedichtjes van U verschijnen, of verschenen zijn. Met den inhoud van dit versje, dat gij mij zondt, ben ik 't *zeer* eens.

Annie te S. - Ik ken Indische ‘Toko's’ want ik ben in Indië een korten tijd geweest. In West-Indië, waar ik ook was, zijn zij minder-mooi nog dan in Oost-Indië. Eigen-Hulp, op Batavia, heeft menig bezoekje van mij gehad! Gij ziet dus, dat Uw verzuchting: ‘Ik wou dat U die Toko's zag’, niet noodig is, want ik *heb* ze gezien! En heusch, ik geloof dat gij de dingen nog te veel van Uw Europeesch standpunt beschouwt. Men kan in Indië niet verwachten de nouveautés van een groote stad, als b.v. Parijs! Maar in Holland is men weer ten achter bij Parijs en Londen! En zoo is alles betrekkelijk! En dan kan men bovendien in Indië veel krijgen, wat bij ons veel duurder is, b.v. zijde, Chineesche en Japansche dingen, enz. enz.! Ik vond zoo'n bezoek aan een Chineesche wijk, waar al die winkeltjes zijn van Singapore, en waar men allerlei leuke inkoopen kan doen, wát aardig! 't Komt er alles maar op aan wèlken maatstaf men de dingen aanlegt. Als men steeds vergelijkt met Europa, voelt men zich natuurlijk ongelukkig. Maar als men 't goede opzoekt van Indië, heeft het toch oneindig veel vóór zoo'n interessant land, met heel andere gewoonten en heel andere menschen, óók eens te leeren kennen! Ik ken Hollandsche menschen, die, als ze op reis zijn, 't altijd net zoo verwachten als ‘bij ons’. En als 't dan niet zoo is, als in ons eigen kleine landje, dan deugt het niet! Dat zeg ik niet omdat ik *U* voor zoo iemand houd, maar omdat ik, al schrijvende, onwillekeurig aan zulke gesprekken herinnerd

word. Ik denk dan altijd: *zulke* menschen moesten liever steeds thuis blijven, en maar nooit uit hun landje gaan! Reizen en de wereld-zien is toch iets zóó heerlijks, en zóó ontwikkelend! En gij, die jong zijt en gelukkiggetrouwd, ziet Indië onder veel gunstiger omstandigheden dan menigeen. - De heer *van Vleuten* beweert, dat alles wat mevrouw A. K - D. beweert in *Een praatje over Geld* niet waar, en zeer overdreven is! *Nu* het is aan haar om zichzelve te verantwoorden. Maar ik geloof wèl, dat men zich éérst wat in Indië moet inleven om het te leeren begrijpen en waardeeren.

Wat schrijft gij toch steeds aardig over Uw moeder en Uw thuis! Welk een voorrecht zulk een thuis nog te bezitten, neven het eigen nestje! Weet gij wel, dat het leven U veel, heel veel heeft gegeven, en dat gij een bevoorrecht menschenkind moogt heeten!

Hartelijk dank voor Uw schrijven, en voor Uw goede wenschen!

Mathilda. - Uw brief heb ik in dank ontvangen. En ik dacht bij het lezen, wat ik dikwijls denk: Hoeveel *meer* valt er te antwoorden aan ongelukkigen en bedroefden, dan aan hen die rijkgezegend zijn, en dat ook zelf erkennen! Want, nietwaar, gij hebt mij een zoo langen en zoo prettigen brief geschreven! En toch is er weinig in, waarop ik U kan antwoorden. Want gij hebt zooveel reden tot blijdschap over Uw levensweg, dat ik slechts kan zeggen: Welk een rijk deel is het Uwe! Maar óók, gij waardeert het! En zoovelen doen dat niet, waar het de zegeningen van hun leven betreft, dat ik mij daarom van harte verheugen kan over Uw geluk, waar ik van sommigen, wezenlijk denken moet: Zij zijn het niet waard, dat zij zóóveel hebben. Zij tobben over kleinigheden, en zien voorbij hun groote voorrechten!

Als gij mij eens weer schrijft, meldt mij dan eens, of er méér doktoren zijn in *B*. Een familielid van mij was daar ziek, en ik zou wel eens willen weten, of Uw dokter dezelfde is, die haar behandelde. Zij-ook was heel tevreden. Welk een voorrecht als een plaats zulk een doktorsvrouw rijk is! Zoo iemand is een wàre zegen voor haar omgeving! Wel, het is niet onmogelijk dat ik die kanten eens uitkom! Ik blijf dezen zomer thuis, en ga niet op reis.

Lotos. - Een corr: is zoo vriendelijk mij in te lichten, dat zij Uw pseud: heeft doorzien! Misschien wilt gij dus een ander kiezen? De corr: in questie dank ik bij dezen voor haar loyaal schrijven! Niet velen zullen 't haar nadoen, vrees ik. De meesten pluizen kinderachtig na, *of* zij ook een naam of een persoon kunnen herkennen. Waardoor dikwijls allerlei verkeerde gevolgtrekkingen gemaakt worden, óók nog!

Pim. - Aan Uw wensch voldoe ik, omdat ik het met U eens ben, dat het noemen van Uw naam in dit geval slechts onaangenaamheden zou veroorzaken. Het stuk is reeds naar de drukkerij gezonden. Geef s.v.p. een nieuw pseudoniem op; dat is het beste, als gij niet herkend wilt worden.

Anna te Hilversum. - *Ik* meende, dat alles in het door U bedoelde stuk *waarheid* was. Zoudt gij er tegen hebben Uw vraag per ingezonden stukje aan den persoonzelf te herhalen? Of nog beter, mag ik Uw kaart aan mij afdrukken? Meldt mij dit s.v.p. even? Ik zal aan Uw wensch voldoen, betreffende de bijdragen van U.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

Voor de correctie der Lelie is de uitgever aansprakelijk, niet de redactrice! Met klachten dient men zich tot hem te wenden.

De redactrice verzoekt alle correspondentie, bijdragen, en ingezonden stukken te willen adresseeren aan haar tijdelijk adres:

MENTON. (Frankrijk).
Hôtel du Louvre.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

29 Maart 1905.
18de Jaargang.
No. 39.

Bericht.

De redactrice der Holl: Lelie, op weg naar huis zijnde, verzoekt alle brieven, bijdragen, en ingez: stukken, voortaan weder te zenden aan haar gewoon adres: **Den Haag, Zeestraat 46.**

Redactrice Holl: Lelie.

Hoofdartikel
Mevrouw Charlotte Perkins-Gilman.

De Amerikaansche feministe, Charlotte Perkins-Gilman, schrijfster van 'Women and Economics' door Dr. Aletta Jacobs voor Nederland bewerkt onder den titel: 'De economische Toestand der Vrouw', trad aan den avond van 7 Maart j.l. te Amsterdam als woordvoerster op. Voor dit doel, was door een dames-comité onder presidium van Dr. Aletta Jacobs, een bovenzaal van het gebouw 'Eensgezindheid' gekozen. Het zaaltje, berekend op een paar honderd menschen, was geheel uitverkocht. De lokaliteit bleek te klein te zijn. Het liep storm. Een aantal menschen werd afgewezen.

Bij het vernemen van: 'Geen enkele plaats meer' trokken mannen zich teleurgesteld, maar gehoorzaam terug. Vrouwen dachten er anders over. In haar kwam boven het onvervalscht-vrouwelijk kantje: verzet. Een stoet strijdlustige amazonen, die met geweld zich wilden wringen naar binnen.

De zoet-zure Cerberus, die de toegangsdeur bewaakte, en telkens weer met typisch Amsterdamsche bewoordingen en dito accent verzekerde, dat hij wegens 'brandgevaar' geen mensch meer mocht doorlaten, had het zwaar te verantwoorden. Het schroeiend vooruitzicht, in vlammen te roosteren, werkte zelfs niet afschrikkend op de zenuwachtige vrouwen, die door de felheid van haar op-

treden, den dorpel-wachter buiten zich-zelf brachten.

Om kwart-over-achten betrad een donkere, goed-gekleede en gekapte vrouw het podium: Charlotte Perkins-Gilman. Dr. Aletta Jacobs nam het woord, om haar in ons land welkom te heeten, en bij het Amsterdamsche publiek te introduceeren. Deze Amerikaansche redenaarster spreekt zéér duidelijk, luid en langzaam. Elk harer woorden dringt door; iedere syllabe wordt uitgesproken, maar, Charlotte Perkins-Gilman, herkomstig uit 'The glorious land of freedom', heeft den Amerikaanschen neusklank en het stugge, harde hakkerige afgekapte woord eigen aan het meerendeel der Yankees.

Mevrouw Gilman hield een rede over: 'Het huisgezin en de wereld.' Zij verwijlde in haar luchtig, helder betoog even bij de vroegste tijden, toen mannen oorlog voerden of ter-jacht gingen, en hun vrouwen rustig den huiselijken haard bewaakten, haar zorgen wijdend aan de kinderen, aan de toebereiding van spijzen, aan het spinnewiel, aan het maken van kleedingstukken, het vervaardigen van gereedschappen en huishoudelijke artikelen. En bij het verrichten van dien arbeid werd tevens door haar de taal gemaakt, want, vrouwen hebben altijd lust en liefde gehad voor een praatje. Mannen volgden zwijgend het spoor van het wild dat zij buit maakten. In den oorlog spraken zij evenmin, hieven soms een krijgsgeschreeuw aan, en, thuis-komend, van vecht- of jachtpartijen, waren de mannen vermoeid, en gebruikten zwijgend hun voedsel. Onbegrijpelijk, dat het goud zóó kostbaar is gebleven, ondanks het diepzinnig mannen-gezwijg!

Verliet een jong meisje haar ouders, broers en zusters, haar vrienden, magen en geburen, om in den echt te treden met een man uit een anderen volksstam, zij nam haar eigen taal mee. Die ging niet verloren. De taal harer kinderen getuigde van moeders herkomst. De man, zijn tijd en arm wijdend aan werkzaamheden buitenshuis, de vrouw offerend al haar tijd, aanwendend al haar krachten ten bate van het gezin. Zóó is het lange, lange jaren geweest. De vrouw huishoudster van haar echtgenoot, lastdier, slavin van en in haar omgeving. Maar, zegt Charlotte Gilman, al hebben vele eeuwen zulk een schandelijk misbruik van het schepsel, genaamd vrouw, gedoogd, gaandeweg zijn in de vrouw ontwaakt haar sluimerende gaven en talenten. Zij is ondanks den druk waaronder de traditie haar gevangen hield tot de overtuiging gekomen, dat zij een vrij mensch is. Eindelijk na langen, donkeren nacht gloort voor haar het licht van een heilbrengenden dageraad.

Men moet in het vervolg niet meer spreken van: mannelijk en vrouwelijk, maar van: menschelijk.

Er zijn deugden, eigenschappen, hoedanigheden, zich openbarend en ontwikkelend in den *mensch,* niet speciaal, in man of vrouw. Liefde, vrijheid, vlijt, moed behooren den mensch; zij zijn niet het uitsluitend eigendom van den man, of het onbetwist bezit der vrouw. Konijnen en reeën zijn schuw; mannetjes zoowel als vrouwtjes. Leeuwen, tijgers en luipaarden zijn onverschrokken, de wijfjes nog het meest: they are fierce'.

Natuurlijk. Het heftige spreekt sterker in de vrouw, dan in den man.

Ik dacht even aan het 'fierce' optreden der vrouwen bij den ingang. Wat moed, mannen-moed aangaat, zei Mevrouw Gilman, raadpleeg daarover eens een tandmeester.

Met deze onjuiste opmerking, dit goedkoop en gewild ondeugendheidje, had de spreekster de lachers op haar hand. Onbewust, òf opzettelijk, verhaspelde de

woordvoerster kleinzeerigheid met moed. De meeste mannen zijn kleinzeerig; van nature zijn ze beducht voor lichamelijke pijn, maar, wij vrouwen die ons met meerdere gelatenheid dan zij, kiezen en tanden laten trekken en vullen, hebben dikwijls gelegenheid den zedelijken moed te bewonderen van een man, die tegelijkertijd als een kind zoo bang is voor pijn, of lichamelijke beproevingen.

De vrouw, gehuwd of ongehuwd, moet haar eigen weg gaan. Dit kan zij alleen door de geleidelijke ontwikkeling te bevorderen van de gaven en talenten, haar door de natuur geschonken. De getrouwde vrouw moet naast, niet beneden haar man staan. Beider krachten behooren aan de maatschappij. Het huisgezin moet niet langer uitsluitend het terrein blijven waarop de vrouw zich beweegt.

Een groot aantal gehuwde vrouwen is ongeschikt om haar héél kleine kindertjes (de babies) lichamelijk te verzorgen, en om later de opgroeiende kinderen verstandelijk te leiden en op-te-voeden. In plaats van een zoo ernstige taak als verzorging en leiding van kinderen, glad-verkeerd te doen, is het oneindig beter, dien arbeid aan bevoegde menschen over-te-laten. Om iets te weten

en te bouwen, moet men het geleerd hebben Droevig en onrustbarend blijft het sterftecijfer onder de zuigelingen omdat de moeders onbekend zijn met de behandeling van haar kinderen. Het moederlijke instinct onthult niet de geheimen der juiste voeding. Het moederschap stempelt de vrouw niet in eens tot bekwame opvoedster. Zuigelingen moeten gebracht worden naar inrichtingen, waar men een zeer speciale studie heeft gemaakt van de verpleging en verzorging der hulpbehoevende wezentjes sluimerend *in de wieg.* De wieg. Daarop moet aller aandacht gevestigd worden. In de wieg ligt de toekomst. Later, wanneer de zuigeling op zijn voetjes staat, dan moet hij of zij met kinderen van gelijken leeftijd worden toevertrouwd aan specialiteiten op het gebied van opvoeding. De moeder, ontheven van een taak waarvoor zij niet berekend was, kan dan met haar man, als kostwinner voor de kinderen werkzaam zijn.

Bij instinct kan een vrouw geen huis bouwen, een schilderij maken, of een kleedingstuk vervaardigen. Bij instinct kan zij evenmin kinderen opvoeden. Zij kan alleen dát, waarop zij zich ernstig heeft toegelegd.

De vrouw moet niet langer opgaan in het beredderen van haar huis. De inrichting van het huishouden moet noodzakelijk gewijzigd en vereenvoudigd worden. Men zou héél wat tijd winnen, indien alle spijzen buitenshuis werden gereed-maakt. Koken maakt rommel; een aantal uren per dag worden keuken, stookplaats en pannen gebruikt, díe weer moeten worden schoongemaakt en weggeborgen. Koken vermeerdert de drukte en de onrust in een huishouding. Dikwijls wordt de toebereiding der spijzen overgelaten aan jonge, onervaren dienstboden, die moeten koken zónder dat zij het geleerd hebben. Zij is een vrouw, zij *moet* dus kunnen koken zoo maar van-zelf. Dit is even onzinnig, als te verwachten dat een vrouw een opvoedster is, omdat zij moeder werd.

Het brood wordt buitenshuis gebakken, waarom zouden onze groenten en vleeschgerechten ook niet door specialiteiten worden toebereid? Het niet meer koken in huis, heeft alle voordeelen: volmaakte toebereiding van het voedsel dat wij nuttigen; oneindig minder tijdverlies, en véél minder moeite om den boel schoon te houden, hoewel in Holland de huizen voorbeeldig zindelijk zijn. (Tevreden lachen van het publiek). Waar echter in de toekomst *alles* van afhangt, *alles* op aankomt, is het wezentje in de wieg. Daaraan moet 'skilled help' haar zorgen en krachten wijden. Groeit het goed-verzorgde, goed-gevoede, goed-gekleede en welopgevoede kind, dan groeit mèt hem de beschaving. Mogen álle verstandelijke krachten zich dan wijden aan de lichamelijke en geestelijke nooden van het kind. -

Charlotte Perkins-Gilman spreekt met overtuiging. Haar rappe, lenige betoogtrant is boeiend. De breedheid van haar gebarenspel verraadt het hartstochtelijke element der vrouw. Telkens wanneer zij aanduidt het 'groeien' van het verstand, van de beschaving, slaat zij haar armen wijd-uit en richt ze met forschen zwaai opwaarts.

Toen zij haar voordracht zonder aarzeling of vermoeienis had geëindigd, vroeg Dr. Aletta Jacobs, of eenige dames of heeren uit het publiek met Charlotte Perkins-Gilman in debat wenschten te treden, want, dat de redenaarster daarop zéér gesteld was. Bladstilte volgde op dit vriendelijk verzoek.

Zéér begrijpelijk. Niemand der aanwezigen was op zoo iets bedacht. Vóór men ten aanhoore eener verzamelde menigte, een vraag, een tegenwerping, een bedenking formuleert, dient even te worden nagedacht. Heel onverwacht kraait soms een haan, kakelt een kip, balkt een grauwtje. Van een mensch verwacht men iets anders.

Eindelijk **vermande** zich een *vrouw*, en sprak. Nog eene. Toen nam een man het woord. Daarna weer een dame. De man, die met de Amerikaansche feministe sprak, kwam als man met feiten voor-den-dag. Als beschaafd man, zich wendend tot een vrouw, was zijn toon welwillend, bescheiden, hoffelijk, maar ráák. Jammer, héél jammer dat hij vlak vooraan zat en zóó zacht sprak, dat slechts weinigen konden verstaan, dat hij voorbeelden stelde, ontleend aan cultuur-geschiedenis der wereld. De groote beschaving, die bij de Grieken door de Atheners was gebracht, hun kunstproducten die over de heele wereld waren gegaan, hadden hun kinderen in het gezin opgevoed. De Spartanen belastten den staat met de opvoeding der kinderen en wat was van hen achtergebleven? Een jonge dame, - misschien een onderwijzeresje, vroeg of de gezamenlijk door specialiteiten op-te-voeden toekomst-kinderen, door die gemengde en vereenigde opvoeding naar een vast systeem geen gevaar bevatte voor de individualiteit van het kind, of de individualiteit, waar alles op-aan komt

niet voor een groot gedeelte zou worden ingeboet.

Weer een andere voerde aan of de *vader* met de opvoeding der kinderen niets te maken had, of hij van alle plichten en verantwoordelijkheid ontheven was, wanneer hij zijn naam en zijn geld aan zijn kinderen gaf. Deze vraagster erkende ten volle, dat er veel onverstandige, onpraktische, onervaren vrouwtjes voor de zware laak van opvoeding staan, maar, dat in gewone gevallen, wanneer de kinderen geen weezen of halveweezen zijn, *twee* menschen belast worden met het op voeden: vader - en - moeder. En, of de jonge onervaren vrouw niet verstandig zou doen, bij haar man aan te kloppen om hulp, vóórlichting en raad in de opvoedings-kwesties.

Charlotte Perkins-Gilman is een woordvoerster zoo permantig en duidelijk als een deugdelijke wekker, die afloopt in harde onverstoorbare geluids-klateringen. Zij heeft positieve begrippen in haar hoofd, die zij met Amerikaansche virtuositeit aan-de-markt brengt, maar, voor debat acht ik haar minder geschikt. Waarom lokt zij het uit, wanneer zij er niet ernstig op ingaat? Wat komt dan de dood-gewone vrouw in haar boven! De vrouw, die zonder nadenken van-wal-steekt, en met kakelend kippen-rumoer haar neus voorbij praat. Met goochelaars-behendigheid vangt zij een paar woorden der interpelleerenden op, en plast dan lustig rond in haar eigen woord-kabbelingetjes. Typisch-ouderwetsch-vrouwelijk zich zoo maar brutaalweg door de moeilijkheden heenslaan. Zij knutselt vlug een grapje, of een bon mot door haar repliek en laat de menschen lachen. Misschien geroepen tot doch niet uitverkoren voor debat, evenmin als Annie Besant, die, wat diepte van betoog, sierlijkheid van voordracht, voornaamheid van gedachten, kuischheid van taal Charlotte Perkins-Gilman achter zich laat. Annie Besant lokt óók discussie uit, en, ook háár repliek is onbevredigend. Beide dames dwarrelen en cirkelen om de kwestie heen, en, hoe Amerikaansch en Engelsch zij tot in merg-en-been wezen mogen, they do not come to the point. Het debat, als knal-effect bedoeld, liep af met een sissertje.

En nu, het zwaartepunt van Charlotte Gilman's betoog: Kinderen laten opvoeden door ‘skilled help’.

Toekomst-kindertjes, wat beklaag ik u! Niet meer gezoogd, gevoed, gekoesterd, verzorgd, opgevoed door uwe moeders. Hoe onnatuurlijk. Gelukkig zóó onnatuurlijk dat Charlotte Gilman's ultra-moderne opvatting van het moeder-zijn, nooit door échte moeders zal worden gedeeld, en, *die* hebben nog den boventoon, hoeveel karikatuur mamaatjes er mogen rondloopen.

Carmen Sylva zegt: ‘On ne devient pas mère, on l'est’.

Juist. Niet het baren van een kind brengt in de stugge, dorre, onverschillige vrouw, een onuitputtelijken voorraad liefde, teerheid, geduld, omzichtigheid, behoefte om te verzorgen en te koesteren. Er zijn moedertjes, moeders en moers.

De struisvogel staat niet alléén in zijn wereld-beruchtheid van niet-leep-zijn, van niet-willen-zien, van gevaren-afgewend-achten door zijn onnoozelen kop te laten schuil gaan in zijn halsveeren. Voor dezen vogel weet ik geen beteren makker dan de wereld-beroemde ooievaar. Heel wat pakjes zijn door dezen slimmert aan het verkeerde adres bezorgd!! Waar men Langbeen liever niet, dan wèl begroet, zit hij met onverbeterlijke eigenwijsheid op het dak. En, haar, die met ontroering, verteedering en dankbaarheid zijn geschenk aan het jubelend hart zouden pressen, laat hij staan met hunkerende vraagoogen en ledigen schoot.....

Het liefdelooze, het onnadenkende en onverantwoordelijke gedrag van moeders, die haar vermaken en uitgangen, het schitteren en coquetteeren in Schouwburg,

Concert- en feestzaal verkiezen boven het bijzijn van haar jonge kinderen, die aan huurlingen worden toevertrouwd, is een euvel, dat men uit den weg zou willen ruimen, maar, dat als elk ingeworteld kwaad moeilijk is uit-teroeien. Welke snaar moet men bij wufte vrouwen doen trillen ten gunste van haar kinderen, wanneer haar ontbreekt het moederlijk element? Hoe kan men haar beduiden dat een kind een schat is, wanneer *zij* er slechts een lastpost in zien?

Onverstandige, driftige, ongeduldige, kribbige, ontactvolle moeders leggen het droevig af, op paedagogisch gebied. Méér dan jammer voor de kinderen, die dupe worden van moeder's boozen luim en onervarenheid. De vader kàn, en behóórt in zulke gevallen zijn kroost in bescherming te nemen en trachten zijn onredzame en onredelijke vrouw tot betere inzichten te brengen. Indien de natuur van zulke moeders niet volslagen koud en liefdeloos is, zal zij na strijd en

tranen, na vallen en opstaan, na tegenspartelen en toegeven, ter wille van haar kinderen en haar man, kleinere en grootere overwinningen op zich-zelf behalen, en na lang zoeken en tasten, ten slotte iets vinden, dat, zoo al niet hèt ware, toch een bevredigend surrogaat kan blijken.

Ouders kunnen getuigen, dat zij, door hun kinderen op-te-voeden volgens hun beste inzichten en krachten, allereerst en het meest zich-zelf hebben opgevoed.

Menschen van normaal zedelijk bewustzijn - geen gedéséquilibreerden - voelen de verantwoordelijkheid van het goede voorbeeld geven.

Vrouwen als Charlotte Perkins-Gilman brengen tot nadenken. Zij uiten spitse waarheden, die overweging verdienen. De verwaarlozing, of averechtsche behandeling van baby *is* een jammerlijk feit. Het hulpeloos wicht heeft goede verzorging noodig. Geen vreemde hulp hoe 'skilled' die moge zijn, neme aan moeder het liefdewerk uit-handen. Moeder-zelf moet opgeleid worden tot specialiteit in de lichamelijke verzorging en geestelijke leiding harer kinderen.

Vrouwen, in lichte-laaie blakend voor het algemeen belang, voor sociale rechtvaardigheid, vrouwen, belust haar kunde, verstand, ijver, krachten en doorzicht te wijden aan het openbare leven, doen wèl, haar persoonlijke vrijheid à tout prix te handhaven, en *niet* te trouwen. IJveraarsters voor het publiek welzijn verdienen onze volle waardeering. Zij staan op de bres, haar spiedend oog speurt dreigende en naderende gevaren.

Haar strijdlustige hand omklemt de krijgstrompet, en, wanneer zij vreest dat haar makke, doodgewone zusteren indommelen over miskenning, tekortkomingen, dwaalbegrippen en misstanden, dan schetteren haar verbolgen lippen een heftig, rumoerig, alarmeerend protest uit. Uitstekend. Vrouwen, die een wakend oog houden op 'het kind dat de toekomst is' zijn onmisbaar. Maar, die vrouwen zich gehéél wijdend aan het algemeen belang vinden dáárin bevrediging. Trouwen uit aanstellerij, of uit vulgaire nieuwsgierigheid, is baar absoluut te ontraden. De vrouw, die haar leven verbindt aan dat van den man, wiens naam zij in 't vervolg moet dragen, aanvaarde onverschrokken àl de gevolgen van den echt, van die maatschappelijke verordening, welke zij zèlf gewild heeft. Kinderen bij haar verwekt laten verzorgen en opvoeden door specialiteiten, is een onsympathieke herhaling van Rousseau's voorbeeld, in ietwat gewijzigden vorm. De schrijver van 'Emile ou l'Education' legde zijn kindertjes te-vondeling, omdat hij vreesde, ze niet zóó goed te zullen opvoeden, als hij dit wenschte.

De gehuwde vrouw behoort aan haar man, aan haar kinderen, aan haar gezin. De gehuwde vrouw die 'naast en niet beneden' haar man wil staan, die mèt hem zich wil geven aan het openbare leven, die mèt hem den kost wil winnen voor het gezin, die mèt hem de wereld wil bestormen en veroveren, is alleen in theorie denkbaar.

Hoe zal de gehuwde vrouw het ageeren naar buiten klaar-spelen tijdens eventueele zwangerschap?

Kan zij met dat levens-stadium óók specialiteiten belasten?

Moeten zwangerschap en bevalling haar louter als expériment dienen? Als een feit, waarover zij later, op publieke bijeenkomsten met bravour kan redekavelen? Het moederzijn, dat na de geboorte van het kind één sinécure wordt, zal elke rechtgeaarde vrouw met weerzin vervullen. Het onervaren moedertje moet trachten zèlf specialiteit te worden in de lichamelijke verzorging en geestelijke leiding harer kinderen.

Met haar eersteling zal de moeder ongetwijfeld de meeste moeite hebben. Natuurlijk. Dan staan haar de handen nog een beetje verkeerd, maar probieren geht über studieren. Al doende leert zij, en verkrijgt zij de noodige omzichtigheid en het tactvol beleid om baby's fijn lijfje te baden, te kleeden en te voeden, zooals het behoort.

Onze moedertjes zitten in onze moderne samenleving toch niet van God en goed mensch verlaten? Zij kunnen van elkaar leeren. Van elkaar praktische dingen afzien en overnemen. Zij kunnen baby's grootouders wanneer die nog in leven zijn om hulp en raad vragen. Die stralen dan van plezier. En zoo die er niet meer zijn, dan kunnen de jonge moeders zich wenden tot oudere zusters, of vriendinnen, en ook die zullen haar volgaarne advies geven. Echte moeders, die om raad gevraagd worden betreffende baby's belangen en in zake de opvoeding van kinderen, zijn gestreeld wanneer men haar niet voorbijgaat, en, ten allen tijde bereid tot het geven van inlichtingen en het aanbieden van hulp.

Gij, toekomst-kinderen, door specialiteiten verzorgd, wàt zal in de toekomst uw eerste

woord zijn? Toch niet ‘moeder’, ‘vader’? Uit pure erkentelijkheid zult gij toch allereerst stamelen: ‘Grietje’, ‘Saartje’, ‘Betje’, ‘Marie’, ‘Sientje’, ‘Koosje’ of, hoe uwe ‘skilled help’ heeten moge.

Aan uw specialiteit, niet meer aan uw moeder, behoort uw eerste lachje, uw eerste woordje; het doorschemeren van uw eerste blanke melktandje, uw eerste, onvaste zwaaipasjes zullen niet meer uw moeder in verrukking brengen; uw lichamelijke ontwikkeling zal genoteerd worden met al de nauwkeurigheid, eigen aan uw specialiteit.

Wat zullen onze toekomst-gezinnen zonder kinderkamer, zonder keuken, ongezellig zijn. Uitgestorven zonder kindergejoel; koud en leeg zonder moeder's bedrijvig bezig-zijn, om de spijzen zoo smakelijk en gezond mogelijk toe-te-bereiden.

Gelukkig zijn wij nog zoo ver niet. In de laatste tijden is allerwege de trom geroerd over de voortreffelijkheid der vrouw. Zij kan nu héél gerust zijn, aangaande het quantum hersens, den graad van ontwikkeling, de werkkracht, de talenten en gaven haar toebedeeld. Met zulke elementen slaat de maatschappij geen kwaad figuur. Lang niet.

Verdeeling van arbeid. Daarop komt het in onze dagen aan. Voor ongehuwde en voor gehuwde vrouwen is er werk. Zij betreden echter niet elkanders gebied. Dit geeft botsing. En waartoe? Die is te vermijden.

De ongehuwde vrouw schenke haar aandacht, haar doorzicht, haar intelligentie en werkkracht aan hetgeen Charlotte Perkins-Gilman noemt: *de wereld.*

De gehuwde vrouw, niet minder van-zessen-klaar, zij, blijve en worde steeds meer, de zegen van: *het gezin.*

Het gezin, de basis van de maatschappij.

ANNA S.K. - F.

Nuttig zijn.

‘'k Wil nuttig zijn,’ roept menigeen,
Wie helpt mij, goede vrinden,
Ik zelf kan met den besten wil,
Den rechten weg niet vinden.
'k Wil nuttig zijn in grooten kring
En vele wonden helen.
Wie wijst mij nu, den weg waarop
'k Een hulp kan zijn voor velen.’
Och! arme, die zoo vragen moet,
Gij zijt wel te beklagen.
Want, wie een hart heeft goed en rein,
Behoeft het niet te vragen.
Die weet, 't geheim van, *nuttig zijn*,
Ligt: in 't zich zelven geven,
Het is in grooten als kleinen kring,
Aan andren denkend leven.
Die zal voor 't weldoen in het groot
Geen plichten thuis vergeten,
Die zal in waarheid nuttig *zijn*,
En niet slechts *nuttig* heeten.

A.v.B.

Naar aanleiding van Max O'rell's werken.

De evolutie waaraan men den naam van *vrouwenbeweging* zou kunnen geven, doet zich nog steeds gelden, niet het minst op letterkundig gebied, vooral ook in de talrijk verschenen en verschijnende romans, novellen, schetsen en dergelijke pennevruchten. Ik heb er mij wel bij bevonden die beweging zoo *objectief* mogelijk te volgen, omdat ik dan beter behoed bleef voor die eenzijdigheid, welke het oordeel of de besliste uitspraak van zeer vele voorstanders en bestrijders der genoemde evolutie kenmerkt. Zonder mij nu in het vraagstuk zelf te dezer plaatse te willen verdiepen, wensch ik toch te wijzen op een fout, die zoowel bij de bespreking van dat onderwerp als van zoo menig ander gemaakt wordt, namelijk het *generaliseeren.* Als men iemand hoort oreeren met een gelaat, waarop het *gewaand* gezag staat uitgedrukt, met een beslistheid die geen tegenspraak duldt: ‘de vrouwen zijn,’ of ‘de vrouw is....’ dan behooren die vrouwen en die vrouw meestal tot de *zeer enkelen*, die den orakeltaal-verkondiger uit zijn omgeving heeft leeren kennen; en dit kennen geldt dan nog slechts tot zekere hoogte, dikwijls erg oppervlakkig.

Een tweede fout wordt gemaakt door de vrouw te veel als *sexe,* te weinig als *mensch* te beschouwen. Men doet haar daardoor veel grooter onrecht dan dienst door in 't strijdperk te treden voor de rechten, die de mannen haar heeten te ontzeggen.

Wie is nu als mensch de meerwaardige, wie de minderwaardige: de man of de vrouw? Stelt men zich die vraag, raadpleegt men daarbij de geschiedenis der ontwikkeling van den mensch, houdt men rekening met eigen ervaring en denkt men ernstig, vooral objectief door, dan kan het, dunkt mij, niet anders

of de overtuiging dringt zich bij ons op, dat die vraag niet beantwoord kan worden. Immers datgene wat de meerder- of minderwaardigheid van den mensch *behoort* uit te maken, werd te allen tijde en wordt heden ten dage nog zoowel bij groepen van mannen als van vrouwen aangetroffen. Er is onmogelijk een juiste balans op te maken, die aangeeft wie van beiden als mensch het hoogst staat, en het hoogst-bereikbare voor de wezens onzer soort is zoo volkomen mogelijk en niets anders dan *mensch* te zijn en te blijven.

In de natuur vindt men geen volkomen gelijkheden, ook daar niet, waar afwijking of verschil niet of hoogst moeilijk is waar te nemen. Er bestaat alzoo ongelijkheid, zeer waarneembare, tusschen mensch en mensch, des te meer tusschen man en vrouw. Elke uitweiding hierover is overbodig, want iedere vrouw en iedere man is er zich van bewust, een als 't ware ingeschapen bewustzijn. Hoog staat de man, die zich door de kenmerkende eigenschappen en hoedanigheden der vrouw aangetrokken gevoelt, die haar recht laat wedervaren, die haar hulde brengt en eert. Schiller zegt zoo schoon:

> Ehret die Frauen, sie flechten und weben
> Himmlische Rosen in's irdische Leben!

Och, werd dit meer in toepassing gebracht, hoeveel leed zou daardoor talloos velen, zoowel mannen als vrouwen, bespaard blijven!

Als vereerder der vrouwen in onze dagen mag o.a. bijzonder genoemd worden Max O'rell, wiens beide werken: ‘Rambles in Womanland’ en ‘Her Royal Highness the Woman’ daarvan getuigenis geven. Zij maakten op mij zoodanigen indruk, dat ik aan den aandrang gevolg moest geven om daaruit een en ander in dit tijdschrift ten beste te geven. Genoemde schrijver heeft waargenomen in vrij ruimen kring, hoofdzakelijk in Engeland, Frankrijk en N. Amerika. Hij geeft de indrukken weder, welke hij van de vrouwen in zijn waarnemingskring heeft ontvangen, maar op zulk een wijze, dat hij zelf daardoor rijst, want hij had 't meest oog voor 't geen de vrouw verheft en tevens voor haar schoonheid, lieftalligheid, aantrekkelijkheid en verdere gaven, in den besten zin. Die werken zijn hoegenaamd niet te beschouwen als een studie van den aard en het wezen der vrouw, maar toch zijn de door hem ontvangen indrukken eenigszins verwerkt en zij geven vooral ons, mannen, te denken. Bovendien ontbreekt het hem niet aan humor, een kruid, dat in de meeste gevallen het lezen veraangenaamt, maar daaronder is niet weinig ongeschikt ter vertaling, zoodat ook hier de regel geldt: ‘elk oorspronkelijk werk verliest door de vertaling.’ Zoo zegt M.O. (Max O'rell) in zijn aphorismen o.a. ‘Nothing is less common than common-sense,’ hetgeen vertaald, niet uitdrukt wat hij er mede te kennen wil geven, althans indien zoodanige vertaling zuiver nederlandsch mag heeten, daar wij voor *common-sense* de uitdrukking *gezond verstand* bezigen. Van gezegde aphorismen zijn mij de volgende als vermeldingswaard voorgekomen:

‘Men kan het maatschappelijk standpunt der vrouw beoordeelen naar de wijze waarop zij gaat zitten.’

Onwillekeurig denkt men hierbij aan het tooneel, waar het gaan zitten nog al studie vereischt.

‘Een vrouw kan een man liefhebben dien zij heeft gehaat, nimmer dien zij heeft veracht, zelden die haar overschillig is geweest.’

‘Ik heb gehoord van vrouwen die zoo verliefd waren, dat zij haar mannen zeiden de aanstaande maand geen nieuwen hoed noodig te hebben.’

J.N.

Tijdgang.

Uren, dagen gaan voorbij,
worden tot een menschenleven,
Ach! wat dorre woestenij,
ware niet wat poëzy
ons daarbij gegeven!
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Banden.

Te zijn een arend! -
Hoog!.. op wiekenslag te zweven,
ver boven 't aarde-vlak,
vèr boven menschenleven!

Een koningsarend fier, -
omhoog, ter zonnevlucht!
Omhoóg.. waar nimmer reikt
der menschen leedgezucht.

Omhoog in ijle lucht
van zonneglans en ether!
Alleen in 't luchteruim,
waar ook geen grenzen weet er

het oog, gewend aan vlakke,
aan nauw-omheinde wegen.
Waar kruipend sleept de gang
langs vuile modderstegen.

O, dat de wiekenslag
van toomelooze krachten
mij machtig drijve omhóóg;
Dat 'k, krachtloos, niet versmachte....
.....
Ach, waarom werd mijne ziel
dien arendsvlucht gegeven! -
En 't lichaam, vleugellam,
torst slechts een menschenleven - - -
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Droom....

Ik sliep - in 't onbewuste
gleden de uren voort;
Toen hebben bange droomen
mijn sluimer wreed verstoord.

'k Ontwaakte door een tranenvloed,
die uit mijn oogen sprong - -
Leef!... 'k droomde je zóó valsch, zóó wreed,
dat ik je dooden kon! - -
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Herfstklanken.

Treurig ritslen najaarsblaeren,
zingen droef in herfstwind;
zingen, als een doodziek kind - -
Lied van weemoed, lied van sterven,
dat zijn droeve echo vindt
in de leege najaarslanen.

Oude, lang gedragen wenschen
zingen treurig in mijn hart;
zijn als oude, stramme menschen - -
Torsen nog een wijle stil
't moede leven, dat reeds wil
diep ten grave neigen.

Stervenskranke, oude wenschen
komen weer mijn hart doorbeven;
zijn als dwaze, oude menschen - -
doen veel smarten weer herleven.

Willen in het late leven
nog een laatsten liefdedroom - - -
JEANNE C. VAN LEYDEN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Hoogeachte Redactrice!

Bij den dood van Grootvorst Sergius is de twijfel weder in Uw hart gekomen.

Vroeger hebt gij Uw geloof verloren, toen gij bedrogen zijt uitgekomen met Uw vertrouwen op Math: 21:22. Uw moeder werd toch van U weggenomen.

Ik vermoed, dat Uw geloof op een zandgrond was gebouwd en dat gij het boek der boeken, dat men niet leert verstaan zonder tranen, hebt gelezen als een natuurlijk mensch, die niet begrijpt de dingen, die des geestes Gods zijn.

De man van Golgotha heeft ons voorgehouden, in het volmaakste gebed, hoe wij moeten bidden: 'Uw wil geschiede in den Hemel, alzoo ook op de aarde.' Hij heeft U te vergeefs toegeroepen: 'volg mij na' anders hadt gij in Uw Gethsémané gebeden als hij: 'Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan, doch niet gelijk ik wil, *maar gelijk Gij wilt*'. En dit gebed van den Zoon des Menschen werd *niet* verhoord, ofschoon hij bevreesd was tot stervens toe en van benauwdheid bloed zweette!

Als gij zoo gebeden hadt, dan hadt gij Uw geloof behouden en met Job kunnen uitroepen: 'de Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd.'

Gelooven beteekent: 'zich zelve te verloochenen' en 'God in alles te laten gelden.' Dit doet de ware christen vol vertrouwen, want God is liefde, alwijs en algoed, doch onze wegen zijn niet altijd zijne wegen en Hij kent zijn tijd. Hij weet het beter dan wij.

En wat de dood van Sergius betreft, blijkbaar wordt door U te groote waarde aan het leven gehecht. Voor den waren Christen is het de pelgrimsreize naar de eeuwigheid, waarop wij ons kruis dagelijks moeten opnemen en den Man der Smarten navolgen. Het is moeilijk den ouden Adam af te leggen; beter is dan ook de dag des doods dan die, waarop een kindeken geboren wordt; zijn niet de dagen des menschen 60 à 70 jaren? doch de uitnemendste van deze zijn ellende en verdriet. - Neen, niet op deze wereld, maar op het hemelsche Jeruzalem moet ons oog gericht zijn; daar zal een blijdschap zijn, welke geen oog nog heeft gezien en geen oor nog heeft gehoord en die in het hart des menschen niet is opgekomen. De ware Christen verlangt naar het hemelsche Vaderhuis, als het hijgend hert, ter jacht ontkomen, dorst naar de stille waterstroomen; en geen wonder want dan treedt hij het land der belofte binnen, waar geen nacht meer zijn zal.

Ik hoop den twijfel in Uw hart aan het wankelen te hebben gebracht; want ik ken niets op de wereld, dat in staat is een leven, zóó schoon, zóó rein te maken en een sterfbed zóó rustig, zóó blijmoedig, dan de navolging van Christus.

EEN HEIDEN.

Brieven uit Parijs. VII.

Carnaval en Confetti-stad. - De verhouding tusschen Rome en Parijs en de scheiding van Kerk en Slaat. - Zondagsrust in Frankrijk.

'**T**is Mardi Gras! Een vreemde naam voor U, Hollander, die slechts van Witte Donder- en Goede Vrijdagen hoorde. Mardi-Gras, het laatste etmaal voor de Vasten en dus aan gastronomie, schuimende wijnen en dollemans-vermaak gewijd. Vive le Carnaval et les crêpes! Het eerste, wijl we den beroemden Parijschen Vastenavond doorleven, het tweede, daar in die uren de Fransche mond verzot is op geel-gebakken en bruin-gespikkelde flensjes. In ieder huisgezin wentelt moeder de vrouw de lekkernij op 't zwart-glimmende van kastrol, propt men de magen tot onwel-wordens-toe vol met het gesuikerde baksel, om straks welgemoed en lustig het vuur in te gaan, het vuur van confetti-slag.

Mardi Gras! Parijs is vreugde-dronken, St.-Géneviève host met loshangende haren, oogen tintelend van zorg en armoe en overvloeiend tot jool-tranen, langs de breede Boulevards, aan beide handen een onafzienbaren slinger Parijzenaars en Parisiennes meesleurend, al even dol, en jubelend van overmatige feestpret. Parijs is in staat van beleg; overal ziet men de barricaden opgeworpen, doch ongevaarlijk zijn ze. Geen steenen, door vechtersbazen uit straten gewoeld, tot bizarre hoopen samengewenteld, geen meubels er doorheen gesmeten en cadavers van uiteengerukte vervoermiddelen, confetti-balen, slechts reuzen-paketten in kleurige menigte opeengestapeld, waarachter de verkoopers in groen-versleten jasjes, sluikharen, waarop een schilderachtig ineengedeukte dop-hoed.

De Heilige Hermandad staat en haie langs het slagveld geschaard, in praesenti casu de Boulevards, van Madeleine tot Place de la République, teneinde iedere spaak uit het snel-rollend wiel te verwijderen, voor een geregeld verloop der confetti-bataille zorg te dragen.

Twee uur, de zon staat hoog aan den hemel! Twee uur, trompet-signalen weerklinken op stuivermirletons, de strijd gaat beginnen; de eerste kogels gieren reeds door de lucht, in den vorm van zacht dwarrelende papierkens in bonte tintenverscheidenheid. Van alle kanten stormen de op zege beluste corpsen aan, van uit het Quartier Latin rukken de klein-pittige studenten op, glunderend onder hunne fluweelen baretten, van de Butte de zonen van Montmartre, met halve-meter haren en handdoek-groote Künstler-cravaten. Alle wapensoorten zijn aanwezig: hier dwarrelen afdeelingen ouvrières, daar vliegen ijl-vlugge trottins af en aan. En dat alles vecht, vecht met papier, smijtend handen-vol confetti in het aangezicht van tegenstander en luid uitgierend van voldoening bij een welgemikt schot.

Ik kwam tegen vier uur op de Boulevards en stond eensklaps vastgemetseld tusschen die loeiende volkszee; je kondt voor- noch achteruit, je werdt medegeslingerd in de golven van menschen, je moest medehappen in dien geweldigen confetti-orkaan. Toen waren de duivels sedert twee uur losgebroken en in dien luttelen tijd hadden zij dit hoofddeel van de Fransche hoofdstad gansch onkenbaar gemaakt, duimen dik lag het vroolijk knipsel gezaaid, trottoirs bestonden niet meer, alles was een veerende massa; de boomen waren doorwoeld met grillige serpentines, die wapperend uit den hoofden-chaos opstegen. Het verkeer was totaal gestremd, geen aapjesdrijver, welke zich met zijn cocotte tusschen dien levenden mierenhoop durfde wagen, automobielen

tuften niet meer langs het houten plaveisel, vrachtkarren zocht het oog te vergeefs in hunne hokkende vaart, slechts Adamskinderen, mannen, vrouwen, meiskens, met frisch-blonde krullen, wuivend langs de gloeiende wangen, vol papillotten van confetti-geschilfer, koddige jongetjes, voor 't meerendeel keurig geüniformeerd, huzaren, lanciers, ordinaire piou-pious, kletterend met miniatuur-zwaarden tegen het leer van gekaplaarsde kuit-beenen. En dat alles hun stokpaardje berijdend en uitjubelend in een oprecht gemeend: Vive la joie!

't Was een dag van onbetwistbaar genot voor den Parijzenaar! Een ieder zocht de vrijheid en zij, die haar vonden, sprenkelden met dankbare hand het geld onder de armen, de matigheid zag men slechts als witte raaf, overal schudde men de specie uit de wijdgeopende buidels. Er was van alles te koop, knotsige wandelstokken met ploertige hertshoornen reuzenknoppen, prima stalen strijdbijlen, alles van bordpapier, helle zonnebloemen, fraai-wuivende kietelpluimen, karren vol boschviooltjes, een monster-étalage langs de luxurieuse Boulevards-paleizen. Doch

bovenal is er in confetti buitensporige handel gedreven, duizenden en nog eens duizenden zijn daaraan verknoeid. Het heette, dat er een verbod door de prefectuur was uitgevaardigd, het werpen met dit speelgoed betreffende: ‘Goemorgen, M. Lépine, ce n'est pas une chose, qu'on fait au doigt et à l'oeil! Men sprak van een gewisse vereeniging, een anti-confetti-club; de heeren leden hebben niet veel anders kunnen doen, dan op hunne nagels bijten van gramschap en nijd. Zeer zeker is het gooien met dit papieren knipsel minder wenschelijk voor de gezondheid, doch de Franschman laat het eens gestorte rustig vertrappen, woelt niet in de massa, daar onder dat voetenleger uitgespreid, steeds komt hij met verschen voorraad aandragen en dat neemt veel van het gevaarlijke voor de hygiène weg.

Ze waren heerlijk om te aanschouwen, de zonen en dochters der ville-lumière. Elegant als steeds, doch nu bedekt onder een vingerdikke stoflaag. Sommigen sprongen met kleine papuisjes vol strooisel rond, anderen hadden formeele cokes-zakken om den hals geknoopt, doken er met half hun lichaam in, om nieuwe ammunitie op te duiken, zaaiden met handenvol, zwoegend als landbouwers, het zaad der vreugde. De verkoopers in den zevenden hemel! ‘Le véritable kilo, 50 centimes’, schreeuwen de kerels, majestueus wijzend naar de weegschaal, waar de pakketten confetti liggen opgesteld, ter staving hunner bewering. ‘Des rigolos’, snerpen de juffers en ze beblazen de kartonnen trechters, welke zich als slangtongen ontrollen, om onder luid geplof den voorbijgangers in de ooren te kietelen. Ze spreken Fransch, zoo je bebaard bent en je hoofd onder cylinder zucht, ze stotteren Engelsch - un masque two shillings, Sir - wanneer je een flodderjas, pet en pijp draagt, Duitsch, als je maar even het woordje ‘ja’ lispelt, van alle markten zijn ze thuis, o 't is een internationaal stel, die nederige dienaren van Mercurius op Carnaval-dag!

Om twee uur, des namiddags begonnen, was de pret tot donker worden toe meer als praeludium te beschouwen, de avond bracht het echte feest. Toen doken de gemaskerden in grooten getale uit hunne schuilhoeken op, heerschte er bandeloosheid, die ons, ernstige zonen van het Noorden, versteld doet staan. Je moogt dan gerust de wederhelft van een, je totaal onbekend wezen, hartelijk omhelzen; de echtgenoot vindt 't bar grappig, staat te schaterlachen bij de nuttelooze pogingen zijner vrouw, om zich los te rukken en 't is inderdaad de meest preferabele weg. Is men toch van slecht humeur, meent men te moeten protesteeren, zoo komen fluks de handlangers van den kussebaard en drukken den mopperaar den hoed tot over neus en oogen. Lachen moet je, alles is getolereerd, vive le Carnaval, vive la joie! Voor de café's zit de menigte als haring in de traditioneele ton, zorgvuldig de glazen absinth of punsch met schoteltjes bedekkend, practische parapluie voor den papierregen. Doch ettelijken wachten op het gunstige oogenblik, om drinker en consumptie onder een wolk van warrelende snippers te bedelven en lachen moet je, al is je bier eene modderige massa geworden, hartelijk lachen, want wraakzuchtigen wacht loeiend gehoon.

Op straat loop je telkens kans, met je hoofd door glazen beschotten geduwd te worden, zoo geweldig is de volksaandrang, maar al rinkelt 't van glasscherven, je moet je lippengebijt verbergen. Af en toe wordt je hardhandig op den schouder gemept en een plagend: ‘Ah mon vieux, tu en as un gucule’ klinkt in je ooren; je wilt je omdraaien, terugslaan, vertellen, dat je gelaat van exquisen vorm is, je moogt niet, de Vastenavond veroorlooft alles: Vive le Carnaval! Er heerscht echte gemoedelijkheid, bonmots en calembourgs kruisen elkander in onuitputtelijkheid van geest. Hier ontmoet een gerokt jongeling een schneidig soldaatje, feminini generis

natuurlijk. ‘Veux-tu venir en guerre avec moi, joli petit soldat?’ vraagt hij guitig. ‘En guerre? Mais non - antwoordt zij gevat - j'aimerais mieux aller souper à.... la Paix!’ Een paar oude bonvivants verdringen zich rond een mollig boerendeerntje en ook hier wordt de vraag van den avond gedaan. ‘Bon, mes enfants - luidt het korte bescheid - mais je viens d'un village où on ne soupe qu'au champagne!’

Corpulente vrijsters vliegen op zij, luid gillend, of ze een flauwte krijgen bij het zien van een afschuwelijk toegetakeld masker, vlak voor hun gezicht. Maar snel vatten zij weer moed, grijpen zenuwachtig in zakken en bulderen dan weer uit in heftige confetti-salvo's. Klein-futiele straatjongens geven voorstellingen; loopen op handen, kopjeduikelen, bootsen Napoleon en andere historische helden na, door middel van een, in alle vormen te verdraaien lap vilt, als hoofddeksel, of hollen voor de orkestjes, die schel

uit-galmend zich een weg banen door het verrukte volk van Seine-stad.

En aan den voet der reuzen-huizen hokt de bedelaar, eenoogig, zonder beenen, blind, medelijden verwekkend door zijn gebrek, simpel tinnen kroesje deemoedig omhoog houdend naar het weelderige publiek, en bij het vroolijk opklinken van geldstukje, in 't bakje geworpen, een zegewensch lispelend aan het adres van den edelen gever. Carnaval is voor hen een goede dag, voor hen, als voor de camelots, of ze in couranten, briefkaarten dan wel feestartikelen handelen, voor de camelots als voor de voddenrapers van Parijs, die gelijk paddestoelen uit den grond verrijzen, wanneer de festiviteit hare laatste levensuren in restaurants en nachtcafé's ziet bewierooken, om dan met hunne klauwhanden in de vertrapte confetti-massa te wroeten en misschien na lang zwoegen een gering zilverstukje opduikelen, voor hen een schat, een grootsch fortuin.

Doch lang laat men hen niet met rust. Tegen drie uur was de ville lumière nog bedolven onder dat kapitaal van vertrapt papier, eene luttele stonde later was alles weggevaagd, als door almachtige reuzenhand. Toen gingen de waterkranen open en borrelde het glimmende vocht krachtig langs de Boulevards op, alles op haren weg medesleurend, eerst naar dat ingewikkelde rioolenstelsel van Fransche hoofdstad, vervolgens naar de Seine, welke met hare wateren die pracht van enkele momenten geleden ver naar alverslindende zee drijft.

En morgen zullen de visschers van Le Havre en Dieppe het Parijsche carnaval aan Frankrijk's kusten weervinden.

* * *

Wanneer men in de dagen van Keizer Napoleon dezen eens verteld had, dat er na hem een man zou komen, welke, zich niet bekommerend om een door een opper-machtig consul tot stand gebracht concordaat, den Heiligen Stoel den rug zou toedraaien, alle banden verbreken, welke Frankrijk met Rome verbonden, ik geloof zoo, dat de Corsicaan smadelijk gelachen en koel trotsch gelispeld zou hebben op zijn gevaarte van Keizertroon: ‘De armzalige, wie zal 't wagen, met machtelooze hand te vernietigen, hetgeen ik eens, in mijne beaux-jours opbouwde?’ Napoleon was trotsch op zijn concordaat, meende zijn werk van het jaar 1801 voor rotssterk, niet te vergruizelen door den tand des tijds. Doch ons gelukskind had toen nog niet van een meneer Combes gehoord, een man, die noch legeraanvoerder of Keizer, noch de gebieder van drommen onderdanen zijnde, toch zijn wil wist door te drijven en het papierken, zoo zorgvuldig door het Parijsche hof en den zevenden Pius onderteekend, kalmweg verscheurde.

En nu, honderd jaren later, nu Frankrijk republiek is, te Rome de tiende Pius regeert, zijn we zoover gekomen, de scheiding tusschen Kerk en Staat is geboren. Wat nu aangevangen, zult ge zoo vragen, hoe is dan nu eigenlijk de verhouding tusschen beide partijen? Ik zal 't u vertellen; niet, wijl ik listig tot het kabinet van den Heiligen Vader ben doorgedrongen en daar mijn neus tusschen stapels documenten gestoken heb, neen, om de eenvoudige reden, dat men een geschrift leerde kennen, dat de plannen van den Paus vrij volledig openbaart, en hetwelk Jean de Bonnefon zoo welwillend is in de Journal te publiceeren. Nu evenwel niet begeeren, dat ik u heel uitvoerig ga opratelen, dat in deze stad den Jezuïeten een plaatsje is

aangewezen, in gindsche den Dominicanen, daar weder den Capucijnen, waar ze hun godsdienst voortaan zullen belijden; ik geef heden slechts eene losse schets.

De chefs der religieuze orden, welke sedert de regeering van Leo XIII te Rome zetelen, hebben dezen zomer, voornamelijk op verlangen van den Paus, ernstig beraadslaagd over den te volgen weg, ingeval de scheiding tusschen Kerk en Staat eens tot stand kwam. Deze vergaderingen werden trouwens ook door de katholieke pers geannonceerd, zonder dat men evenwel iets aangaande haar doel losliet. En ziehier tot welk besluit men kwam! Vooreerst werd er op gewezen, dat, hoe ook de scheidingswet mocht luiden, de individueele vrijheid van den priester er slechts te grooter om wordt, daar hij nu niet meer zich aan de indemniteitsbil van het concordaat te storen heeft. Steeds zal de keuze van bisschoppen, pastoors en vicarissen aan den oppersten priester blijven, temeer daar de scheiding tot basis heeft: het verbreken van iedere relatie van den Staat met de bekleeders van kerkelijke ambten. Men verheugde zich voorts eenparig over de wet van 1901 op de religieuze orden, daar ze nu een aan twee kanten snijdend mes belooft te worden. Toen Napoleon's werk nog niet ongedaan was gemaakt, heeft ze toch tot verbanning der klooster-broeders en zusters

gediend, welaan, nu, na de annuleering van de in 1801 gesloten overeenkomst, zal ze er wellicht toe meewerken, dat de vroeger versmaden weder in de Fransche landen worden toegelaten.

Waar vroeger het concordaat de religieuzen buiten het parochiale leven sloot, de Jezuïeten, Dominicanen enz. noch het bisschops- of eenig ander ambt mochten bekleeden, daar is ook dit verbod opgeheven; de Paus is nu meester en wie zal hem beletten, een verdienstelijk lid der orden een zoodanigen post toe te vertrouwen? Frankrijk zal voortaan als een eenvoudig missie-land worden beschouwd, de Heilige Stoel stelt nu het vroegere licht zijner oogen op een lijn met Indië, China of ieder ander rijk, waar de katholieke godsdienst gepreekt en den inwoners gebracht wordt. Vandaar, dat de ontwerpen der vergadering Pius X werden voorgelegd door intermédiair van kardinaal Grotti, prefect der Propaganda, welke in den vervolge belast zal zijn met de algemeene contrôle van het Fransche gebied.

Deze hooge geestelijke beloofde eveneens de geestelijke orden rijkelijk in het episcopaat der nieuw te stichten Fransche kerk te vertegenwoordigen; op twaalf vacante zetels zouden er zelfs acht den religieuzen worden aangeboden en dat zonder eenig bezwaar, want de monniken van sommige orden mogen slechts het beheer over een bisdom aanvaarden in een missie-land en als zoodanig zal de republiek voortaan bij de moederkerk aangeschreven staan. De Paus heeft zonder voorbehoud de getroffen maatregelen goedgekeurd, alsmede het ontwerp der vergadering, dat den nu nieuw te bewerken bouwgrond in vijf en vijftig kerspelen verdeelde. Mij dunkt, dat het werk van Combes niet al te groote ontevredenheid in de Tiberstad kan veroorzaken en het gevolg zal dan ook wel zijn, dat de geestelijke wereld zich daar vlug het ‘nihil habenti nihil deest’ eigen maakt.

* * *

We leven in het teeken der Zondagsrust, dat bestaat nog in lange niet, doch men wil ze doen geboren worden. Engeland geeft ons een voortreffelijk voorbeeld, volgt met de meest mogelijke nauwgezetheid het Bijbelgegeven op: zes dagen zult ge arbeiden, den zevenden rusten! In Frankrijk doet zich ook eene strooming gevoelen, ten gunste dezer instelling, inderdaad nam de Chambre des Députés reeds het voorstel tot eene wet aan, welke algemeene Zondagsrust zal vestigen in de Republiek. Onze voorouders bevonden zich er goed bij, zeggen sommige Franschen, waarom zullen wij anders dan zij leven? Inderdaad werd de repos hebdomadaire ten tijde van Koning Childebert, welke omstreeks 522 regeerde, tot de heerschappij van Lodewijk XVIII streng geëerbiedigd. In 1880 evenwel werd de wet van 1814, welke de sluiting van alle établissementen op den dag des Heeren voorschreef, niet meer toegepast en raakte ook dit antieke gebruik uit de mode. Deze omstandigheid veroordeelt tevens de Franschen: toen het eerbied afdwingende oog der wet op hen rustte, gedroegen zij zich stipt volgens de voorschriften, doch nauwelijks waren de hinderlijke banden doorgehakt, of zij leschten onophoudelijk hun dorst aan 't eens verbodene.

Zondagsrust is menschlievend en saai-vervelend! Zondagsrust verschaft diengenen, welke de weekdagen ploeteren voor het dagelijksch brood, de gelegenheid, op Sabbath uit te puffen van de doorstane vermoeienissen in dolce far niente. Versta mij wel: in dolce far niente, want je moogt slechts lui achterover leunen in een schommelstoel,

hoogstens je been en met het gewicht eener wandeling bevrachten; je moogt niet naar een theater, naar een café, neen, want dan schendt je de Zondagsrust, je doet werken den acteur, den kellner, den kok en ook dezulken moeten hun uitgeput lichaam op normaal pijl brengen. Dus, Zondagsrust wil zeggen een kloosterleven, streng in zich zelven gekeerd zijn, niet den naaste lastig vallen met egoïstisch hulp-gevraag.

Ik wil niet zeggen, dat dit een onmogelijk iets is, voorzeker kan het bestaan, doch eerder in een landelijk dorpje, in het hooggebergte van Noorwegen, dan in eene wereldstad als Parijs. Ik wil niet beweren, dat het idee niet zeer humaan is, men doet integendeel goed, het werk van den nevenmensch te verlichten, indien men zelf de vrijheidsweelde smaakt; maar wees de moedige, de baanbreker, die hier temidden van het gepeupel der Seine-stad, een zoodanig iets gaat doorvoeren, ge zult eerder verwenscht dan gezalfd worden en een rauw uitgekrijscht: 'Steenigt dien krankzinnige' zal de dank zijn voor uwe philanthropie! Neen, de Zondagsrust blijft in Frankrijk tot de 'pia vota' behooren, het volk is er niet voor geschapen. Of ik nu vrij krijg - zegt de ouvrier - op een dag,

welke naar de zon of een Germaanschen God genoemd is, dat is slechts bijzaak; het voornaamste is, dat ik vrij krijg!

Vandaar, dat mij het gemopper dier naar rust verlangende wezens, onder patronage van den Seine-député Poirrier, voorkomt als de stem eens roependen in de woestijn. Men wil een wet die formeel den arbeid op den dag des Heeren zal verbieden, doch tegelijkertijd wordt er aan toegevoegd, dat het onderwerp niet te streng mag zijn en men wel degelijk met principes moet rekening houden. Half werk dus en daarmede wordt in dit geval niemand gebaat. Het Fransche volk is er niet rijp voor, de Parijzenaar - en zoo zal 't ook in andere steden zijn - wil genieten van het leven en het eenige middel daartoe is opoffering van rust aan het genoegen.

Wandel op een Zondagmiddag langs de Français, het Odéon, de Opéra-Comique, ge zult er honderden en honderen zien, die geduldig wachten op een kijkje daarbinnen; ga dienzelfden avond de café's binnen, ge zult er geen vrij plaatsje ontdekken; trek uwe balschoenen aan, voor een dansje in de Wagram-zaal, Bullier, de Moulin de la Galette, ge kunt u niet omwentelen op lustig walsrytme, wijl duizenden daar elkaar verdringen in vroolijk voeten-gedraai. En men wil zulk een volk aan ketenen gaan leggen, een kind zijn speelgoed afnemen! Gejammer en verwijten zullen slechts uw oor treffen. Ik laat nog buiten beschouwing, het ganschelijk stilleggen van het stratenverkeer, algemeene spoorwegstaking en meerdere onmogelijke toestanden in een metropolis, want dat alles hoort tot de Zondagsrust. Neen, vroede bestuurderen van het levenslustige, onbezorgde kindervolk dezer streken, wendt uwe blikken af van de andere zijde van het Kanaal, John Bull heeft een geheel andere inborst, dan uwe backvisch-achtig huppelende Marianne; al zijn uwe plannen ook nog zoo edel en menschlievend en volgens uw oordeel van onbetwistbaar nut voor het salus publica, ze zullen toch verkeerd uitgelegd worden, door degenen, wien ze gelden. Weest grijsaard bij de ouden en kind bij de jeugd!

Parijs, 10 Maart 1905.
LEO LAUER.

Kunst en Wetenschap.

Illustraties van ‘Jugend’.

De kunsthandel van Hugo Helbing te München kondigt eene eigenaardige veiling aan tegen Juni, namelijk de oorspronkelijke teekeningen van het bekende Münchener tijdschrift **Jugend.**

Alleen zullen worden verkocht de teekeningen en aquarellen van de jaargangen 1896-1905.

Het voorloopig bericht van deze auctie draagt een karakteristieke reproductie van een der platen van A. Jank. De catalogus zal, voornamelijk door zijn illustraties, zeer de aandacht trekken. We komen daarop terug.

Camille Corot.

L'Art van Januari 1905 brengt behalve eenige mededeelingen over Paul Renouard een hoofdopstel van Emile Michel over Corot; Corot zonder meer. De voornaam Camille is niet noodig om te weten wie men bedoelt.

Behalve een fraaie ets van Etienne Gabr. Bocourt den grooten meester voorstellende, zoo intiem mogelijk, met een kort pijpje in den mond, vindt men zijn portret naar de teekening van A. Gilbert, en reproducties van eenige zijner werken, waaronder superieur is de ets: le bouquet d' arbres, door Gustave Greux naar de schilderij van dien naam.

De studie van E. Michel is een vervolgstuk, zoodat we daarvan beter doen voorloopig niets te zeggen.

Van den overigen inhoud van deze Januari (Februari) aflevering van l'Art kunnen we niets dan goeds zeggen.

Behalve enkele boekbeoordelingen, en de gewone rubrieken: Nécrologie, Bibliographie en Courrier de l'Art, vindt men er facsimilé's in van den schilder Carteaux, hofschilder en officier bij de Parijsche cavalerie uit het laatst der 18e eeuw; zet Henry Jouin zijn studie voort over Jean Goujon; spreekt Ambroise Milet over ‘Ivoren’, en wijdt Gerspach eenige bladzijden aan het frescoschilderen, terwijl F. Lhomme sluit met een zinrijk Epigram.

Verder is de tekst versierd met tal van illustraties: teekeningen van Jean Goujon; Diepper statuetten, en de buste van Louis XIV.

De Revue Bénédictine.

Eerbiedwaardig, meer door haar inhoud dan door haar ouderdom is de *Revue Bénédictine*, welke dit jaar haar 22e levensjaar is ingetreden.

Uit het kleine werd het groote geboren. De Revue is begonnen als *Messager des Fidèles.* De heilige Benedictus als patroon van de monniken-orde, naar hem genoemd en aan hem gewijd, zou de *trat d'union* worden tusschen de kerk en hare geloovigen en tusschen de volgers zijner orde en hunne vrienden. De didactische strekking van den '*Messager*' werd door deze dubbele eigenschap al spoedig omgezet in een meer wetenschappelijke wijding, en zoo verdween de *Messager* om voor de Revue plaats te maken. De wetenschap werd voortaan ten hoogste sport gevoerd, en het Roomsch-Katholisisme dienende werd ook plaats gegeven in de Revue aan alles wat met den Christelijken godsdienst in verband stond.

De vijfde eeuw deed den patroon der orde beroemd zijn; zijn volgers, - de Benedictijner-monniken, - hebben het onder zijn naam gestichte tijdschrift een stempel gegeven, welke de geleerdheid dier eeuwen zal tarten.

Het spreekt van zelf dat men het tijdschrift van het standpunt der Roomsch-Catholieken moet beoordeelen, maar te ontkennen valt niet, dat ieder opstel in de Revue den toets kan weerstaan van degelijke wetenschap. Bronnenstudie, bewijsgronden, en het scherp gedocumenteerde vormen de basis, waarop de Benedictijner geleerden bouwen, en hun tempels der wetenschap optrekken.

Paul Renouard.

15 April aanstaande zal eene tentoonstelling te Brussel geopend worden van '*l'Oeuvre*' van Paul Renouard, den Parijschen schilder, aan wien de eer toekomt, den handschoen opgenomen te hebben voor Bizet, den geestigen Componist van de 'Carmen'.

Paul Renouard heeft geheel die opera geillustreerd, na de *première* in 1875 te hebben bijgewoond.

Toen hij zijn schetsboek met al de Carmentypen aan den Componist liet zien, zei deze tot hem: 'ik heb ook een schetsboek,' en hij kwam daarop aandragen met een carnet vol aanteekeningen in muziekuoten. Hij zette zich voor de piano, en speelde allerlei Spaansche liedjes en melodieën. Ziedaar, sprak hij, mijn schetsboek; hieruit ontstond de 'Carmen'.

Paul Renouard van wien onlangs in den Haag eene kleine tentoonstelling werd gegeven in 'Maison Artz' heeft eenige nieuwe schilderijen voor Brussel bestemd. Zijn werk wordt in den laatsten tijd op hoogen prijs gesteld. We komen op hem terug.

De Zutphensche oudheidkamer.

De Catalogus van voorwerpen, aanwezig in het oud-archief der Gemeente Zutphen, opgemaakt door den archiefbeambte J. Gimberg, geeft een goed overzicht van wat zich in die verzameling bevindt, betreffende kunst en geschiedenis.

De collectie is niet groot; zij bevat slechts ruim 400 nommers; maar is toch groot genoeg om een goed beeld te geven van Zutphen's geschiedenis en oudheidkunde.

We vinden er in de topographie der stad, het huiselijk leven harer bewoners, zaken betreffende de regeering, tal van nommers over Rechts- Krijgs- Kerk- en Armwezen; we worden er door ingelicht omtrent handel, nijverheid, onderwijs en schoone kunsten, om eindelijk een overzicht te krijgen van de geschiedenis der stad.

Als zeer ongemeen moet vermeld worden No. 1 van den Catalogus, zijnde een album met omgeveer 30 teekeningen, op en om Zutphen, vervaardigd in 1828 door Hendrik Spies, die in zijn leven teekenmeester in die stad was, waar hij in 1841 overleed.

Deze daad van piëteit tegenover zijne geboortestad (1775) is haar topographie ten goede gekomen.

Het doorbladeren van den goed beschreven Catalogus is een vruchtbaar werk, en loont dit schijnbaar dorre werk. Al lezende krijgt men een overzicht van het wel en wee der voornaamste stad van het graafschap.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

Edna Lyall.

Tijdens een verblijf te Eastbourne bezocht ik op zekeren dag Edna Lyall. Ze woonde bij haar zuster en zwager, den predikant Hampden Gurney Jameson, in een schilderhuis met een puntgevel, geheel door wilden wingerd bedekt. Ik vond haar op haar studeerkamer verdiept in een groot boek en met een kleinen koorzanger naast haar. Ze zag er zwak en teer uit. Haar zeer intelligent gelaat, met de donkere oogen en het overvloedige donkere haar, trof mij door de echt vrouwelijke en te gelijk krachtige uitdrukking.

Overal in 't rond zag men boeken; in de kasten langs den muur en op de tafels, waarop te midden van allerlei schrijfgereedschap, boeketten, late herfstbloemen prijkten. Voor het haardvuur gezeten, hielden we een gezellig praatje, hoofdzakelijk over onze jonge meisjes en ze vertelde mij van haar ondervindingen met hen. ‘Ik heb de beste verwachtingen van hen en schrijf graag voor jonge vrouwen,’ zei ze ‘hoe mooier je onderwerp is, hoe meer vat je op hen hebt.’ Ze vertelde mij o.a. ook van haar bijeenkomsten op Zondag met de winkel- en fabrieksmeisjes uit Eastbourne. ‘Mijn kamer is dan propvol,’ zei ze ‘en we behandelen allerlei onderwerpen, sociale, politieke en godsdienstige. U weet niet hoeveel innig medegevoel het verhaal van het onrecht en leed in deze wereld bij hen opwekt. Ik spreek ook veel met hen over Vrouwenkiesrecht.

Van dit laatste recht was Edna Lyall een warm voorstandster.

‘Sommigen vinden het onvrouwelijk’ zei ze glimlachend, *ik* zie niet in dat het ooit onvrouwelijk kan zijn, je sympathie te betuigen met datgene wat volgens je geweten goed en rechtvaardig is.’ Gedurende eenigen tijd was ze ook secretaresse van de Afdeeling Eastbourne der ‘Women's Liberal Association.’

Daarna sprak ze over haar eigen meisjesjaren en haar kinderlijke eerzucht. ‘'k Was nog een kind, misschien niet veel ouder dan negen jaar, toen ik mijn eerste verhaaltje schreef. Mijn moeder bewaarde die eerste pogingen zorgvuldig. Eens vond ik in een ouden lessenaar een brief, dien zij aan mijn vader geschreven had en waarin ze hem van ‘Eddie's talent’ vertelde. ‘Haar verhalen zijn *buitengewoon* aardig,’ schreef ze. Mijn vader had er op geantwoord: ‘Neem niet te veel notitie van Eddie's geschrijf; laat het kind vooral bedrijvig werkzaam zijn en trouw haar plichten in acht nemen.’

Edna Lyall's vader, Mr. Robert Bayley, was advocaat en de schrijfster werd te Brighton geboren. 't Schijnt dat hij veel invloed op zijn dochtertje gehad heeft. Zij, een der jongsten van een groot gezin, was dikwijls tegenwoordig bij de gesprekken, die hij met zijn oudere kinderen hield. Ook hoorde Eddie de groote vragen van den dag met verschillende vrienden behandelen en kreeg ze daardoor vroegtijdig een breeden blik op allerlei zaken. Ze herinnerde zich hoe haar vader zich altijd krachtig verzette tegen de zucht om alles zoo goedkoop mogelijk te willen hebben. Mooie cadeautjes die bijna niets kostten, goedkoope opschik van allerlei soort, wekten steeds zijn ergernis. ‘Koop ze niet,’ placht hij met nadruk te zeggen ‘de menschen die ze moeten maken, kunnen onmogelijk een behoorlijk loon ontvangen.’ Van hem erfde zijn dochtertje ongetwijfeld die sterke sympathie voor de arbeidende klasse en de verdrukten in de maatschappij, een gevoel dat met de jaren sterk toenam en waarvan ze dikwijls met zooveel vuur getuigde. Als kind aan haar vaders voeten zittend, placht ze ingespannen te luisteren als hij in den huiselijken kring Walter Scott voorlas. Hij las uitstekend en de boeiende romans prikkelden de verbeelding zijner dochter. Het kind begon te schrijven, zich onbewust voorbereidende voor haar toekomstige levenstaak. Ze bedacht intriges, waarvoor ze de denkbeelden uit het gehoorde putte, en die soms de kiem waren van haar latere romans. Tot het einde toe behield ze een groote genegenheid voor de kinderen van haar verbeelding. ‘De karakters die ik beschrijf worden mij zoo lief’ vertelde ze eens, ‘dat ik slechts noode van hen scheid. Dit is ook de reden waarom zoovelen bij herhaling in mijn boeken voorkomen; ze zijn zoolang mijn dagelijksche vrienden en metgezellen geweest.’

In haar kindertijd had de schrijfster reeds het thema voor ‘In the Golden Days’ bedacht. Ze logeerde dikwijls op een landgoed in Suffolk ‘Mondesfield,’ dat aan een

harer bloedverwanten behoorde. ‘Ik herinner mij heel goed,’ vertelde ze ‘dat ik in de muziekzaal de geschiedenis speelde van een jongeren broer die door een ouderen vervolgd werd.’

Hoe breed ze dit idee ook uitwerkte, het behield toch het gronddenkbeeld, dat ze in het oude huis bedacht had.

Als kind schreef Edna Lyall een verhaaltje: ‘Mervyn's Ordeal’, waarin een jongen door zijn chef valsch beschuldigd wordt. ‘De slechte oom uit de geschiedenis brengt den jongen bijna tot wanhoop ‘en ik weet nog heel goed’, vervolgde ze glimlachend, ‘dat ik den jongen piano's liet stemmen om in zijn eigen onderhoud en dat van zijn zusters te voorzien.’ Dit verhaaltje vormde de basis voor ‘A Hardy Norseman’, misschien haar aantrekkelijkste roman.

Toen ze twaalf of dertien jaar was verloor ze haar ouders. Ze sprak mij van den grooten troost en opbeuring die ze uit den zang van Edith Wynne geput had. Het sterke besef van den heiligenden invloed

der muziek, vooral van een schoone menschelijke stem, deed het plan voor ‘Doreen’ bij haar rijzen.

Edna Lyall stelde bijzonder veel belang in het tooneel; het verrassende, avontuurlijke in een tooneelloopbaan bekoorde haar. ‘Wayfaering Men’ getuigt hiervan. Toevallig kwam ze eens in aanraking met een reizende troep tooneelisten, die naar 't Noorden reisden. Hun direkteur verstrekte haar alle mogelijke inlichtingen en bracht haar met zijn gezelschap in kennis door haar op een avondbijeenkomst uit te noodigen. Al de leden waren opgetogen over de schrijfster, die met zeldzamen tact iedereen wist toe te spreken.

De tooneeldirecteur zag de proeven van ‘Wayfaering Men’ na, waardoor dejuistheid van bizondere beroepseigenaardigheden gewaarborgd werd.

Eens beproefde de beroemde novelliste haar geluk met een drama en wel met een bewerking van ‘In Spite of All’, een Puriteinsche geschiedenis, maar de teerheid van stijl en gedachten waren niet geschikt voor het voetlicht en na een paar voorstellingen verdween het stuk van het repertoire.

In haar inleiding tot G. Holmes ‘Tarnham and its Surroundings’ getuigt Edna Lyall van haar groote liefde voor boomen, vooral voor de prachtige exemplaren in Farnham Park, het verblijf van haar overgrootvader. Ze klom dolgraag in de oude boomen van het park om in hun lommer te zitten lezen. Een buitengewoon dikke beuk bood zitplaatsen voor al de neven en nichtjes, vijf uit Brighton en zeven van ‘de Tarnhammers.’ Op dit lievelingsplekje schreef ze op een zonnigen morgen in Augustus het eerste hoofdstuk van ‘We Two’, het vervolg van ‘Donovan’. Eigenaardig dat een vrouw van zoo vaste christelijke geloofsovertuiging als zij, een atheïst tot een van haar beste helden maakte.

't Begin van haar letterkundige loopbaan was rijk aan moeilijkheden. Menig meisje, dat zich tot het schrijven voor de pers geroepen voelt, zou troost en moed kunnen putten uit Edna Lyall's ondervindingen. Plotseling echter werd haar roem gevestigd. Ze had ‘Donovan’ en ‘Won by Waiting’ al geschreven: beide boeken waren gunstig gerecenseerd, maar het publiek kocht ze niet. Toen ze ‘We Two’ voltooid had, bood ze het verscheiden uitgevers te vergeefs aan. Op zekeren dag ging ze haar manuscript bij een uitgever in Paternoster Row terughalen en liep daarop teleurgesteld de St. Paulskerk in, zich mismoedig afvragende of ze haar illusies zou moeten opgeven. ‘Ik nam het wanhopige besluit, vol te houden tot ik bij *alle* uitgevers had aangeklopt en toen ik den zuidelijken vleugel doorwandelde, vervulde mij een kleinigheid met nieuwen moed. Mijn oog viel op een monument van een onzer bloedverwanten, die te Kamperduin gesneuveld was, en ik dacht: ‘Hij stierf strijdende: ik zal ook strijdende sterven.’

Kort daarop werd het manuscript aangenomen en vertrok de schrijfster op een plezierjacht naar 't buitenland om een zeereis met enkele familieleden te maken. Op hun terugreis deden ze Gibraltar aan om naar brieven te informeeren. Juist waren hier gevallen van cholera voorgekomen en werden er dus geen schepen in de haven toegelaten. Men reikte hun de brieven en pakjes met een tang aan en Edna Lyall ontving op die wijs een bundeltje couranten, die haar vertelden dat ‘We Two’ druk besproken werd en haar roem als schrijfster gevestigd had. De glorie van ‘We Two’ weerkaatste op ‘Donovan’ en maakte een boek populair, dat een paar jaar geleden nauwelijks was opgemerkt.

Edna Lyall's boeken zijn echt vrouwelijk in den besten zin; haar vrouwentypen zijn natuurlijk en aantrekkelijk om hun teederheid, hun toewijding en heldenmoed.

Erica de liefhebbende dochter; Francesca Britton, slordig maar met een warm hart; de zachte maar sterke Doreen; de eenvoudige en lieve Gwanhild, allen blijven in onze herinnering bewaard. Van de opbrengst van een paar harer romans schonk ze aan de kerk van haar zwager te Eastbourne drie klokken, die de namen van drie harer hoofdpersonen dragen: Donovan, Erica en Hugo.

Voor kinderen schreef ze ook allerliefste verhalen, die altijd een nobele strekking hadden en vol waren van de zachte, huiselijke opgewektheid, waarvoor kinderen zoo gevoelig zijn. De meest bekenden zijn: 'How the Children raised the Wind,' 'Their Happiest Christmas,' 'The Burges Letters: The Record of a Child's Life in the Sixties.'

Edna Lyall stierf den 8sten Februari 1903; haar dood zal betreurd worden door de groote massa van vrouwen en meisjes, die een gids en een vriendin in haar vonden.

(Uit het Engelsch.)

G.W.E.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Wie wil voor *f* **25** overnemen **een mooi goed onderhouden geëmailleerd Keukenfornuis** 87 × 60 met ventilatie en koperen waterketel? -

(600)

Fr. brieven poste restante *Den Haag* onder letter A.W.

5 April 1905.
18de Jaargang.
No. 40.

Hoofdartikel
Genealogische arbeid voor onze meisjes. II.

Als onderdeel van den archiefarbeid, in het vorige opstel, aan onze meisjes aanbevolen, verdient een eervolle plaats *de genealogie*.

Dat woord moet niet afschrikken.

De genealogie, als hulpwetenschap der geschiedenis, ligt maar al te zeer onder veroordeel.

Dat is niet de schuld van dezen tak van kennis, maar van de knutselaars, welke er, ter voldoening van hun ijdelheid in liefhebberden.

Dit alles is echter geweest, en het *Adelsarchief*[1] voor 1903/04, te beschouwen als Jaarboek voor den Nederlandschen Adel, kan ons leeren wat de genealogie *moet* zijn, en wat zij eertijds *was*.

Geldzucht aan de eene, en ijdelheid aan de andere zijde werkten mede, om ons jaren, - en zelfs eeuwen, - achtereen, *lapwerk* te geven.

Zij die geld wilden verdienen knoeiden en knutselden maar voort om den grootheidswaan hunner betalers te voeden, en op die wijze groeiden graven en baronnen op de stammen van boeren en burgers, en verheugden zich tal van nietswaardige personen in den lande op adellijke voorvaders, met wie zij niets hadden te maken, dan dat zij hoogstens afstamden van een buitenbeentje.

Dit alles kan men lezen in het hiervoren genoemde *Adelsarchief*, waaruit men tevens leeren kan hoe een goede genealogie moet worden samengesteld, om ook bevrediging te geven aan den wetenschappelijken mensch.

Alle genealogie moet *weten*schap blijven, en daar alle *weten* w a a r moet zijn, dient alle leugen uit elken geslachtsboom geweerd te worden.

De leugen spruit echter voort uit niet weten, dikwerf onbewust niet weten, en nu willen we onze meisjes in onze 1400 gemeenten

1) Uitgegeven door het Heraldisch-Genealogisch Archief te 's Gravenhage - Brussel.

des lands eens aan het werk zetten, en haar opdragen zich te willen belasten met het doen van onderzoekingen in de zoogenaamde kerkregisters, welke zich meerendeels op de secretarieën bevinden, maar ook nog wel in kerkeraadskasten, en in pastorieën.

De meisjes moeten niet afwachten tot tijd en wijle zij met het een of andere onderzoek belast worden, maar zij moeten zelf, ieder in de plaats van haar inwoning, het initiatief daartoe nemen.

Zij moeten verlof vragen aan de bevoegde autoriteiten om *al* de namen uit de kerkregisters op fiches te schrijven, en die lexicographisch ordenen, en als zij daarmede gereed zijn moeten zij in een vakblad er kennis van geven.

De kleinste en verafgelegenste plaatsen zullen het meeste resultaat geven, want samenstellers van geslachtsboomen, hetzij beroepsgenealogen of amateurs, concentreeren zich meerendeels in de groote steden, om uit de bronnen te putten, en zien voorbij, dat juist in de omgelegen kleine plaatsen zeer dikwerf gevonden wordt, wat in de steden zelf te vergeefs wordt gezocht.

We moeten toch niet vergeten, dat feitelijk de geboorten niet vallen te constateeren. Vóór 1811 werd daarvan geen aanteekening gehouden. We moeten dus teren op de doopboeken,[1)] maar hoewel het regel was, dat het kind gedoopt werd in de plaats zijner geboorte, trokken de ouders ook wel eens naar nabijgelegen gemeenten om het kind de doopbediening te doen geven.

Soms was de keuze op een bloedverwantgeestelijke gevallen; soms voelde men meer voor dien of diens Heilige werk, en op die wijze reden de ouders met den doopeling dikwerf naar een andere plaats, waardoor lacunes kunnen ontstaan in op te maken geslachtsboomen.

Eerst dan wanneer *alle* kerkregisters, waarbij te voegen zijn de gemeentelijke inschrijfregisters van trouw- en begrafenis, zijn overgeschreven op fiches, en lexicographisch te raadplegen, zal het nut ongekend zijn, wat daardoor aan de wetenschap der genealogie wordt bewezen.

Nu moeten onze meisjes eens beginnen.

Op secretarie, of in kerkeraads-kamer kunnen zij wel een plaats krijgen, en teruggaande van 1811, zal haar werk kans van slagen hebben. Het moeielijkste schrift namelijk vindt men in de boeken der 16e en 17e eeuw; dit loopt nog wel eens door tot in het begin der 18e eeuw. Als men nu terugwerkt heeft men al eenige handigheid bekomen; is men vertrouwd geraakt met voornamen en ‘vannen’, welke het lezen in het oude schrift vergemakkelijken, en zijn eenmaal de fiches gereed, dan kan men van vader op kind geslachtsboomen maken, welke gepubliceerd kunnen worden, en door andere gegevens wederom kunnen aangevuld worden.

Er zijn groote gemeenten in ons land, waar men voor het onderzoek van een naam in een doopregister als *leges* moet betalen drie, twee, een gulden, enz. Zijn *alle* kerkregisters geëxcerpeerd dan hebbende meisjes-werksters de sleutels in handen, en de eerste schrede is gezet op het archiefveld.

Laten zij er eens over denken, en zich op die wijze een bron van inkomsten verschaffen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

1) Het spreekt van zelf, dat voor Israëlieten de besnijdenisboeken kunnen geraadpleegd worden, maar dat geldt dan nog slechts voor de jongens.

Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

De huiselijke Opvoeding van onze Meisjes.
Naar het Amerikaansch van Caroline Hardy Peton.

Bij begin van elke opvoeding moet het einddoel reeds voor oogen gehouden worden; het einde moet als 't ware het natuurlijk gevolg zijn van het begin. Zonder een helder begrip van de bestemming, de levenstaak van een kind, loopt de opvoedster gevaar onoordeelkundig te werk te gaan, dikwijls van richting te veranderen, het onderwijs, dat in een vaste lijn moest doorgezet worden, meer te beschouwen als een geschikt middel om de jaren te vullen, dan om het zoo verstandig mogelijk aan het in 't oog gevatte doel dienstbaar te maken.

De breedste ontwikkeling is ten slotte man noch vrouw van groot nut, tenzij daardoor 's menschen levenstaak tot grootere volmaaktheid gebracht wordt. 't Gevolg zal anders meestal wezen: een mensch opgeleid voor allerlei soort van werk, maar zonder de warme ambitie voor een aangewezen taak, die het bloed sneller door de aderen jaagt, zonder het vermogen al die verworven kennis practisch toe te passen.

Moeders uit de hoogere standen laten in den regel de zorg en opvoeding hunner kinderen aan anderen over. In de eerste levensjaren worden de kleintjes voor een groot deel aan kindermeisjes toevertrouwd. Later geven zelfs de moeders, die hun kroost in de eerste jaren verzorgden, ze in vreemde handen en in veel gezinnen houdt de moederlijke leiding feitelijk op wanneer het kind naar de openbare school gaat.

't Is zeker gewenscht, dat verschillende specialiteiten zoowel voor 't lichamelijk als voor 't geestelijk heil van het kind helpen zorgen, maar laat de moeder nooit vergeten dat, al legt ze een deel van haar taak op de schouders van anderen, de eigenlijke vorming van haar kinderen háár werk blijft, uitsluitend het hare. 't Is haar plicht om één middelpunt te groepeeren het onderwijs der verschillende specialiteiten, dit samenhang te geven, het kind langzamerhand het begrip bij te brengen, dat er eenheid van doel is in zijn werk.

Het groote belang van de opvoeding in huis springt duidelijk in het oog als het kind een meisje is, want voor de vraagstukken en werkzaamheden die het vrouwenleven in 't bizonder raken, is geen plaats op het programma der openbare school; ja zelfs op onze beste particuliere scholen en de meeste opleidingsinstituten voor vrouwen, wordt volstrekt geen rekening gehouden met een opleiding, die het meisje geschikt maakt voor haar waarschijnlijke toekomst.

Dat de meeste meisjes toch eenmaal vrouw en moeder zullen worden, wordt niet algemeen erkend. We leiden onze dochters vóór alles op voor een beroep, zoodat ze de jaren die aan een huwelijk voorafgaan zichzelf kunnen onderhouden en geven hen gelegenheid tot ruimer ontwikkeling, om hen beter van het leven te doen genieten. Zoekt men echter een meisje dat voor haar waarschijnlijke bestemming ‘het moederschap’ opgeleid is, dan zult ge haar slechts bij groote uitzondering vinden.

Over 't algemeen laten wij Amerikanen onze kinderen veel te veel buiten de groote waarheden, die toch van 't grootste belang voor hen zijn. Voor den jongen man brengt dit gebrek aan onderricht dikwijls groote zedelijke en lichamelijke gevaren mee, terwijl de ernstige vrouw haar geheele leven door deze leemte in haar opvoeding pijnlijk voelt. Dagelijks komt ze voor moeilijkheden te staan, die ze niet weet op te lossen en die ze pas leert doorzien, als de tijd om haar kennis te gebruiken voorbij is.

De jonge vrouw, die niet als toekomstige moeder is opgevoed, treft soms het onbillijk verwijt dat ze tegen het kinderen krijgen opziet; de jonge moeder wordt verantwoordelijk gesteld voor fouten in de behandeling van haar baby, fouten die zeker niet voortkomen uit gebrek aan liefde, maar eerder uit grove onwetendheid, het gevolg van gebrekkig onderricht in de meisjesjaren. De vrouw krijgt eenige kennis van de wetten der erfelijkheid en ontdekt dat ze door een overijld, ondoordacht huwelijk, niet alleen haarzelf, maar ook haar kinderen benadeeld heeft. De moeder leert pas *na* de geboorte van haar kind, wat verstandige zorg vóór de geboorte kon hebben uitgericht; wanneer haar zoontje tot man opgroeit, begint ze te beseffen wat de huiselijke omgeving in zijn jongensjaren voor hem had kunnen doen.

Onze hedendaagsche moeders erkennen de behoefte aan een speciale opleiding voor de vrouw, door cursussen en voordrachten te volgen over opvoeding en verzorging van het kind, meestal hun studie aanvangende met de eenvoudigste begrippen. Zal de poging, om het hiaat in de vrouwelijke opvoeding aan te vullen, hiermee ophouden? Zullen wij onze dochters laten kampen met dezelfde moeilijkheden die wij op ons pad gevonden hebben, of zullen wij hen door een betere

huiselijke opleiding trachten voor te bereiden tot een gelukkiger, heiliger, verstandiger moederschap dan de meesten van ons gekend hebben?

Zullen de toekomstige jonge moeders hun roeping vreezen en verkeerd begrijpen als zoovelen in onze dagen, of zullen zij met blijdschap de verantwoordelijke taak op zich nemen, in het volle bewustzijn van de uitgestrektheid en den heerlijken rijkdom van hun arbeidsveld?

Wat wordt het moederschap tegenwoordig dikwijls verkeerd opgevat! Onder mijn kennissen heb ik een gehuwde vrouw, die als meisje niets liever wenschte dan een flinke betrekking te bekleeden, welke haar een onafhankelijk bestaan zou verschaffen. Na veel teleurstelling en tegenspoed in allerlei richting trouwde ze ‘omdat ze zich een overbodig schepsel achtte, ongeschikt tot nuttiger levenstaak.’

Schande over ons moeders, dat wij onze schoone roeping zoo weinig aantrekkelijk weten te maken; schande over ons, dat

menige jonge vrouw tegenwoordig onder protest in onze gelederen treedt en dan nog slechts omdat ze niet slaagde in het leven! En toch, is zulk een opvatting eigenlijk te verwonderen, zoolang onze meisjes voor elk beroep of ambt een speciale opleiding genieten, maar ze zonder eenige voorbereiding de taak van vrouw en moeder aanvaarden? Een moeder van zeven kinderen, presidente en directrice van een Shakespeare-tooneel-vereeniging, werd kort geleden door een jonge vrouw toegevoegd: 'Ik begrijp niet hoe u er tijd voor vindt met zoo'n groot gezin!' De Shakespearevereerster antwoordde kalm, overtuigd van haar goed recht: 'O, mijn kinderen zijn maar van ondergeschikt belang in mijn leven.'

Laat het volgend geslacht haar Shakespeare-club en geschiedeniscursus houden als het er lust in heeft - en dat hopen we - maar laat het zich eerst degelijk voorbereiden voor het moederschap, opdat een kinderleven dat 'maar van ondergeschikt belang is' even onbestaanbaar worde als een moeder, die zoozeer het hoogere leven uit het oog verliest, dat ze 'verdrinkt in een poel van ziekelijke moederliefde'. Geven wij onze meisjes een verstandige opvatting van de moederplichten, een opvatting die de kinderen een teedere verzorging zal verzekeren, zelfs terwijl de moeder met belangstelling deelneemt in het hoogere geestesleven van haar tijd.

Deze samensmelting van de oude in de nieuwe vrouw is bestaanbaar; we ontmoeten haar nu en dan zulk een moeder wier rijk, evenredig ontwikkeld gemoedsleven zoo helder uitblinkt boven het karakterloos bestaan der minder begaafden.

Er wordt de laatste jaren veel geschreven over het afnemen der geboorten in verschillende landen; sommige naties geven zelfs hun vrees te kennen dat er binnenkort gebrek aan soldaten zal wezen om de legers in stand te houden. Het onderwerp is al van alle kanten besproken en de kwestie, waardoor die vermindering ontstaat en hoe het geboortecijfer te verhoogen, openlijk behandeld.

Is het niet natuurlijk dat de vrouw weinig of geen kinderen begeert, als ze geestelijk noch lichamelijk voor haar taak berekend is en is het te verwonderen dat het sterftecijfer in de eerste twee levensjaren abnormaal hoog is, daar die jaren voor de meeste jonge moeders een periode vormen van angstige, verbijsterende proefnemingen? Hoe zouden uit velen onzer jongelieden flinke, strijdbare mannen groeien, als we bedenken dat hun moeders in de meeste gevallen onnadenkende schepseltjes waren, die de opvatting hunner roeping slechts van zorgelooze ouders geleerd hadden.

Een vrouw, die zich in haar meisjesjaren aan gelijkvloersche idealen en aan een platte levensopvatting gewend heeft, kan haar kind niet met de hooge gedachten en motieven bezielen, die hem alle tot een ernstig, nobel mensch kunnen vormen.

Als we niet geschikt zijn voor het besturen van een huishouden, het verzorgen van een gezin, *moeten* we die plichten wel vreezen. Hoe zouden we onze kinderen leeren wat we zelf niet kennen?

We krijgen een speciale opleiding voor zangeres, doctores, tooneelspeelster, ziekenverpleegster en onderwijzeres, maar voor moeder schijnt het overbodig; dát kan iedereen zijn!

Ik zou bij onze meisjes het algemeen moederlijke gevoel willen ontwikkelen: dat instinctmatig gevoel van te willen helpen en verzorgen elke misdeelde kleine, die de omstandigheden op haar weg plaatsen; ik zou wenschen dat onze jonge vrouwen,

wie het bezit van kinderen ontzegd is, hun arbeidsveld kozen onder die erger dan moederlooze stumperdjes, die onze achterbuurten in overvloed opleveren.

Zoolang de school nog niet in de door mij bedoelde richting werkt, kunnen onze meisjes alleen de vereischte kennis opdoen in hun eigen tehuis. Het ernstig onderricht der moeder begint zoodra het kind haar naar zijn oorsprong vraagt. Dit is een van die kostbare oogenblikken, waarin een volkomen vertrouwen tusschen moeder en kind gevestigd kan worden en in dat oogenblik krijgt het kind voor 't eerst begrip van den ernst van het moederzijn. Zullen wij dan met een onwaarheid antwoorden? Neen - hoe moeilijk de taak ook wezen moge om het levensmysterie op teedere wijze te onthullen, is dit toch de heilige plicht der moeder en de ondervinding leert, dat de reine geest van het kind de geschiedenis van moeders lippen opvangt alsof het een openbaring des hemels was. Is haar geest niet vooraf vergiftigd door leelijke woorden en toespelingen, dan zal geen profane gedachte in haar onschuldig hoofdje opkomen.

Naarmate het meisje ouder wordt moet ze de functies van haar lichaam leeren be-

grijpen, ze moet er op gewezen worden hoe gevaarlijk het is de wetten der natuur te overtreden. Ze moet als volwassen meisje weten dat alleen naar lichaam en ziel gezonde ouders een gelukkig gezin kunnen stichten en een krachtig geslacht nalaten.

Van de kinderjaren af, moet ze geleidelijk ingewijd worden in allerlei huiselijk werk. Onder moeders toezicht kan ze met handigheid al die kleine bezigheden leeren verrichten, waarvan voor zoo'n groot deel het geluk van haar toekomstig gezin zal afhangen. Kennis van 't koken bijvoorbeeld is van 't grootste belang. Zenuwen, hersenen en spieren worden gevoed door 't geen wij eten; smakelijk toebereide en met oordeel samengestelde maaltijden maken gezonde, opgewekte gezinnen. Waar de kennis der huisvrouw te kort schiet, wordt ze òf bedrogen, òf ze legt een onbillijken maatstaf aan.

De kunst van naaien moet naar mijn idee ook elke huisvrouw beoefenen en al vroegtijdig haar meisjes onderrichten. Geef uw dochtertje een goed voorzien eigen werkmandje en laat haar bijvoorbeeld een uitzetje naaien voor een pop, die ze krijgen zal, zoodra de kleertjes klaar zijn; ze zal stellig met de grootste ambitie werken. Draag haar reeds vroeg eenige zorg op voor planten of huisdieren, nog beter voor een klein broertje of zusje; oefen haar verantwoordelijkheidsgevoel. Leer haar de waarde van geld door haar eerst week- later kleedgeld in handen te geven en vertrouw haar, volwassen geworden, nu en dan het *geheele* bestuur der huishouding toe. Behartig haar lichamelijke opvoeding door ruime, makkelijke kleeding en veel beweging in de buitenlucht, want van haar eigen gestel hangt het leven en de gezondheid harer kinderen af.

Lang voordat ze dit alles begrijpt, kan ze al iets van kinderverzorging leeren door het spelen met de pop. Moeder kan haar vertellen hoe het poppenkind gebaad en gekleed moet worden, wat ze eten moet en hoe ze het prettigst in haar wiegje ligt.

Men beweert wel eens dat de vrouw bij de geboorte van haar eerste kind ook het verstand krijgt om het te verzorgen. Met allen eerbied voor het moederlijk instinct, geloof ik toch dat dit, als alle andere gaven, leiding en ontwikkeling behoeft.

Laat uw meisjes, als ze aanleg hebben, muziek of teekenen leeren; gun haar, als ge kunt, het groote genot en voordeel van academische lessen, maar welke studie ze ook moge kiezen, beschouw haar opvoeding niet als voltooid, wanneer ze niet een tijd lang ernstige studie gemaakt heeft van kinderverzorging, opvoedkunde en Fröbelleer.

Geef uw dochters een breede ontwikkeling maar reken daaronder in de eerste plaats de voorbereiding voor haar natuurlijke levenstaak. Moet het een of het ander verwaarloosd worden, offer dan het eerste op; de vrouw toch, die zich met hart en verstand aan de verzorging van kleine kinderen gewijd heeft, zal ook buiten het huwelijk een nuttigen werkkring vinden.

Wek bij uw meisjes liefde voor vrouwelijke bezigheden; leer ze dat niet het werk maar de werkster soms minderwaardig is; niet het arbeidsveld bekrompen, maar zij, die er de onuitputtelijke schatten niet in ziet.

Ze moge in de maatschappij een betrekking zoeken maar *niet* omdat ze te begaafd is om te trouwen. Geen talent is te goed om thuis gebruikt te worden.

Laat haar van moeder leeren, dat het meer waard is der menschheid een mooi kind dan een mooi schilderij te schenken; dat het schooner taak is een ongevormd jong leven te ontwikkelen tot een flink karakter, dan om honderd boeken te schrijven. Laat de harmonie in haar moeders gezin haar leeren dat het beter is een lied te ‘leven’

dan er een te dichten en dat de schoonste muziek, de geheele wereld door, een wiegelied is.

Uit 'The Home Science Magazine.'

Lente. Eene dichteres gewijd door F.H. van Leent.

Gij vraagt: ik zou de Lente voor U malen
In heel haar wondertooi van jeugdig groen,
En al de kleuren, die als Lent' festoen
Aan twijg en struik en boom en hagen pralen.
Van Lente's schoon wenscht Gij dat ik zal zingen,
Haar vormen velerlei, die ons tot eerbied dwingen,
Der wond're kracht, die alle winds'len breekt,
Die onnaspeurlijk werkt,
die 't al doorgloeit van leven,
Die tot de ziel als Englen-hyme spreekt -
Dàt alles zou ik u in woord en zang weêrgeven. -
Ik kan het niet!
het zou van 't Godlijk beeld

Een nevel-foto zijn bij donkren nacht genomen
Een lied, een zang dat oor noch zinnen streelt.
Gij moet de Lente zien,
Gij moet naar buiten komen,
U baden in haar zee van licht en gloed;
Door Zefyr's âam U
voelen koest'ren, streelen,
Haar bloemenpracht aan twijgen en struweelen
Zien geuren en ontluiken aan uw voet;
Sla dan uw blik in 't rond
waar Lente's zon haar stralen
Als boden uitzendt
over akkers, berg en dalen
En al wat sluimert
tot ontwaken kust,
Van nieuwen strijd, nieuw leven onbewust -
En als Ge dan, geschokt, ontroerd in uw gedachten,
Bewogen in de ziel, mij die geheimenis
Kunt malen,
heel de werking van Gods wond're krachten
Mij schetsen kunt, en all' wat Lente is
Bezingen in een Hymne God ter eer....
Ik kan het niet
maar kniel aanbiddend neêr.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Het ingezonden stuk van den Heer of Mejuffrouw X noopt me de vraag te stellen, wat de inzender of inzendster toch eigenlijk heeft bedoeld. Mij is het stuk een raadsel, ik heb er héél weinig van begrepen. Misschien ligt het aan mij en is het voor anderen zoo klaar als de dag; zou X dan zoo beleefd willen zijn *mij* in korte woorden even te vertellen, wat ze bedoeld heeft?

Vindt ze vriendschap tusschen man en vrouw bestaanbaar of niet, want het is toch naar aanleiding van *deze* vraag, dat ze haar stukje heeft geschreven en ingezonden. X zal het erg dom vinden, dat ik na lezing en herlezing van het stukje er nog niet achter ben. De stijl en taal ervan brachten me stellig in de war, de talrijke gedachtenstreepjes, de stippeltjes, de geheel ongemotiveerde aanhalingsteekens en cursiveeringen maakten het stukje bijna onleesbaar voor me. Onderstaande aanhalingen b.v. is één van de door mij onbegrepen phrases: ‘Hàdden zij’... (die *zij* zijn ‘goeie menschen’) ‘de liefde - ... bezeten -, dan waren zij trouw gebleven tot aan en nà hun dood; gezegend (gecursiveerd) door het beeld der liefde - in (gecursiveerd) - zich, en, ten slotte allen twijfel “meester” (gecursiveerd) zijnde, geen verzoekingen meer kennende, niet in staat het ooit te verkrachten, door de “volheid” van het - bezit. -’

Ik kan er niet bij!
U dankend voor de plaatsruimte
A.B.K. te B.

II. *Lieve freule Lohman.*

Zou u mij even betreffende het volgende kunnen inlichten? - Is het artikel van den Heer Chr. v. Abkoude over Rotterdamsche toestanden, ‘fatsoenlijke armoede’ fantasie? - Na zijn innig mooie beschrijving over de familie Muller, Vogelenzang 32 Rotterdam, zond ik Truitje het dochtertje een postwissel om er een versnaperingetje voor te koopen. De postwissel werd teruggezonden - in weerwil van alle onderzoekingen blijkt het meisje niet te bestaan. Vindt u dat niet vreemd, lieve freule Lohman? Waarschijnlijk is 't vele lezeressen gegaan als mij, die een kleinigheidje ter leniging zonden en eveneens hun postwissel terugontvingen. *Als* 't geen dichting maar waarheid is, wat de heer A. zoo deelnemend weet te beschrijven, waarom dan geen juist adres nietwaar?

STELLA MARE.

Noot red:

Ik vestig de aandacht van den heer Chr: van Abkoude op deze vraag. Het is aan hèm de vraagster hier openlijk in te lichten.

Boekbeschouwing.

Wat komen zal. Door Ina Bouder-Bakker. (Uitgave van P.N. van Kampen en Zn., Amsterdam.)

In haar vroeger werk: *Machten* en *Het beloofde Land* heeft Ina Boudier-Bakker verwachtingen gewekt, dat zij méér dan een middelmatigheid zou zijn onder de schrijvende vrouwen, dat er onder hen een artiste was opgestaan van eenige beteekenis. Nu, door haar onlangs uitgekomen roman: *Wat komen zal*, zinkt zij terug tot de sfeer, waarin gansch een schare van erop-los-schrijvende dames zich beweegt, dames die niets bijzonders te zeggen hebben, dat hen tot spreken dringt, nog veel minder zoeken naar den een of anderen bijzonderen ‘kunstvorm’... dames, die een wat beter of wat minder goed-gelukt verhaal in elkaar flansen... et voilà tout!

In dit bijzondere geval vind ik-voor-mij dit verschijnsel meer een om zich over te verheugen, dan te bedroeven. Want, waar de kunstenaresse in Ina Boudier-Bakker schijnt af te nemen, daar spreekt de vrouw in haar werk steeds krachtiger en sympathieker. En ik vind, dat wij juist dit wèl noodig hebben in onzen hedendaagschen tijd, méér noodig hebben dan een kunstwerk, dat niet, of wellicht in verkeerden zin, tot de ziel spreekt! *Machten*, dat ik indertijd in het *Soer. Handelsblad* heb besproken, bestond uit verschillende novellen, die véél beloofden uit een kunstoogpunt! Er zat talent in die

karakterontleding, in den stijl! Maar met dat al lieten ze je zoo koud, zoo koud! 't Was alsof de schrijfster alléén verstand bezat en talent, maar géén gevoel en géén ziel! Toen kwam haar grooter werk: *Het beloofde Land.* En zie, nu begreep je Ina Boudier-Bakker opeens. Ja, die zóó kon schrijven, die hád en ziel en gevoel; het scheen alsof er een levenwekkende adem was heengegaan over haar, om al het mooie en lieflijke, dat in haar sluimerde, te doen ontwaken! Wat zij in *Het beloofde Land* - evenzeer door mij elders besproken - heeft neergelegd van haar-eigen-ik, gaf *de* eigenlijke waarde aan het boek, dat, uit een kunstoogpunt, een achteruitgang moet heeten bij *Machten.* Toch kan men in *Het beloofde Land* nochtans gedurig den stijl of de karakterontleding terugvinden, die de schrijfster verheft boven het gewone peil. Alles saamgenomen is het een roman die belóóft van kunnen. Die belofte nu wordt geenszins vervuld door *Wat komen zal,* dat, in zijn dorheid van vertellen en opsommen, zijn houterige manier van oplossingen teweeg brengen, en zijn slechte uitwerking van slechts zeer oppervlakkig geteekende karakters, in geen enkel opzicht uitsteekt boven den grooten hoop van jaarlijks komende en weer verdwijnende leesgezelschap-romannetjes! Daarentegen echter is dezelfde schrijfster, die in *Machten* volkomen objectief bleef, die in *Het beloofde Land* veel méér subjectief werd dan men het zóó kort na *Machten* had kunnen vermoeden, nu in *Wat komen zal* gansch en al de zelve-meevoelende, met haar eigen personen zich begaan-toonende, en eigen geliefkoosde denkbeelden te pas brengende vrouw geworden, die in elk hoofdstuk van haar dóór en dóór vrouwelijk geschreven boek een echt-warm-voelende, ik zou bijna willen zeggen, een kinderlijk-beminnelijke natuur verraadt.

Het is dáárom, om het mooi-vrouwlijke in haar werk, dat ik in Ina Boudier-Bakker iets bijzonder aantrekkelijks vind, ondanks haar zoo alledaagsch werk. In hoeverre zij nog worden kan een wezenlijke kunstenaresse, moet de tijd leeren, omdat zij nog jong genoeg is om ten slotte aan de eerste verwachtingen te beantwoorden. Ik voor mij geloof, na hetgeen ik tot hiertoe gezien heb van haren ontwikkelingsgang, minder en minder aan haar bijzondere beteekenis als kunst-dienster, maar méér en méér aan het zuiver-vrouwelijke in haar wezen, dat zich, eerst schemerend, nu in volle kracht, openbaren wil in haar schrijfster-zijn.

Een van de hoofdgebreken in de *artiste* Ina Boudier-Bakker is haar zoo weinig een een uitgesproken persoonlijkheid, een iemand zijn, waar het haar kunst geldt. Zij is, zichzelf onbewust, min of meer namaak, een kind van haar tijd, sterk geïnfluenceerd dóór dien tijd, en door de hedendaagsche literatuur! Daardoor praat zij, zonder het zelf te weten, na wat anderen zeggen, niet zoozeer omdat zij persoonlijk het sterk zóó voelt, of ziet, er een eigen visie op heeft, maar omdat die ideeën, die schrijfmanieren, om het zoo maar eens uit te drukken 'in de lucht zitten'. - *Het beloofde Land* is daardoor als het ware doorademd van den geest der Noorsche schrijvers. Het boek had bijna een vertaling kunnen lijken van een of ander Noorsch of Deensch auteur. Zelfs de natuurbeschrijvingen erin zijn onhollandsch, doen je veel meer denken aan sommige streken van Noorwegen, dan aan ons vaderland. En in nog veel sterker mate onhollandsch zijn de personen, de eigenaardige menschen, die optreden in dit mystiek-aandoend verhaal. Zij doen zoo vreemd, zoo niet op hun plaats, in die Hollandsche omgeving; het is of zij geknipt zijn uit Noorsche novellen, dóór en dóór menschelijk, en toch onwerkelijk; maar Hollandsch-gewóón in géénen deele! Toch staat het bij mij vast, dat Ina Boudier-Bakker zichzelf niet bewust is geweest, hoe sterk haar roman *Het beloofde Land* herinnert aan het werk van die

andere auteurs ginds. En evenzeer staat het bij mij vast, dat het geleende en nagemaakte, waardoor *Wat komen zal* zich kenmerkt, haar volkomen onbewust is gebleven. Maar met dat al *blijft* het feit, dat er niets oorspronkelijks, of zelfgevoelds, of persoonlijks is in heel dit, door den tijdgeest geïnspireerde gegeven van niet-begrepen kind, mésalliance der ouders, lijdensweg méér door hun schuld, dan door de eigene.

Zóó sterk is die eigenschap van nàschrijven, wat nu eenmaal tot den tijdgeest behoort, dat de aanvang van *Wat komen zal* er door geworden is een soort herhaling van Cornélie Noordwal's: *De winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'or.* (Door mij in dit blad vroeger besproken). -

Evenals de *Nora* van Cornélie Noordwal's roman is de *Trees* van Ina Boudier-Bakker's: *Wat komen zal* een winkeljuffrouw.

En om nu, op de hedendaagsche manier,

het gevoel van meelijden te doen ontvlammen voor de beklagenswaardige ‘winkeljuffrouw’ heeft Ina Boudier - Bakker (die waarschijnlijk *De winkeljuffrouw uit l'Oiseau d'or* nooit las, veel minder opzettelijk daaruit zou willen leenen), bij toeval hetzelfde middel ter hand genomen, dat Cornélie Noordwal aanwendt; van namelijk de heldin te voorzien van een ‘deftigen’ vader, die een huwelijk deed ‘beneden zijn stand’, en daardoor zijn dochter diep ongelukkig maakt in haar gevoel van ‘vernedering.’

‘Wáárdoor komt deze eigenaardige overeenkomst? Niet omdat de eene de andere wou nadoen. O neen, ik herhaal, ik denk dat Ina Boudier-Bakker den roman van Cornélie Noordwal niet heeft gelezen, want dan zou zij vermoedelijk opzettelijk een andere inkleeding hebben gekozen, juist om den schijn te vermijden. Maar zij is, evenals Cornélie Noordwal, geïnspireerd door den overgevoeligen, ziekelijken tijdgeest, die nu eenmaal *moet* en *zal* schrijven over misdeelde, zich-niet-begrepen voelende kinderen en meisjes. En, waar er nu op-zich-zelf beschouwd geen reden te vinden is voor de gevoelens van miskenning en ontevredenheid, die de beide winkeljuffrouwen Nora en Trees met zich behooren om te dragen, in de oogen hunner formeersters: Cornélie Noordwal en Ina Boudier-Bakker, daar hebben beide schrijfsters hun toevlucht genomen tot éénzelfde vrij-onnoozel-bedacht hulpmiddel, van ‘deftige familie’, waartoe de misdeelde van vaderszijde eigenlijk behoort, en waarmede zij zich naar de ziel méér verwant voelt, dan met de burgerlijkheid van moederszijde. Tusschen haakjes zij hier opgemerkt, dat beide schrijvende dames goed zouden doen, indien zij wat minder stilstonden bij de ingebeelde fratsen en kuren dezer zichzelf hun ‘deftigheid’ opdringende winkeljuffrouwen, en wat méér bij de prozaische en gezonde werkelijkheid die héél anders is. Ik verwijs hen daarom naar het zoo dóór en dóór socialistisch getinte *Ernst Gronins* van Drabbe (onlangs door mij in dit blad besproken). Ook dáár leeren wij een winkeljuffrouw kennen, die behoort tot de beschaafde klasse, en noodgedrongen handschoenenverkoopster moet worden (de aanstaande van Ernst). Maar in plaats van onware en ziekelijke leuterpraatjes over hare gewaande ‘deftigheid’, en daaruit vóórtvloeiende miskenning, antwoordt dit *wezenlijk*-beschaafd-voelende meisje heel vroolijk op Ernst meelijdend haar beklagen: dat handschoenen verkoopen een vak is als een ander, dat zij er de lichtzijden van zoekt, in plaats van te tobben over de teleurstelling, in één woord dat zij te veel gezond-verstand bezit, òm zich door denkbeeldige ergernissen over haar niet-deftige betrekking noodeloos het leven te verbitteren. Mij dunkt, dat de socialist, die men wel niet beschuldigen zal van te groote hardheid of éénzijdigheid, waar het ‘de misdeelden’ geldt, in dit bijzondere geval een beter en juister oordeel bezit, dan de ziekelijk-burgerlijk over ingebeelde deftigheden tobbende dames Noordwal en Boudier-Bakker.

Komt men tot de uitwerking van dit gedeelte van het verhaal in *Wat komen zal*, dan moet men, zonder voorbehoud, erkennen dat Cornélie Noordwal háár gegeven veel juister, levendiger, en scherper-gezien wist te ontleden, dan Ina Boudier-Bakker. Bij de laatste is de beschrijving van den winkel, van de juffrouwen, van den chef, in één woord van geheel de omgeving waarin Nora optreedt, eenvoudig meesterlijk. Elk karakter is goed-doorvoeld, goed-uitgewerkt. Ieder tooneel zie je vóór je. Als je het boek uithebt, wéét je hoe zoo'n winkel is, wat er omgaat, wrat er wordt beleefd en geleden, en bepraat en gelachen! Stel daartegenover het hoogst-banale leuteren van Ina Boudier-Bakker, die maar, eentonig en oppervlakkig, zonder éénige kleur

of schakeering, opdreunt: De winkel was tweede-rang, de winkeljuffrouwen waren onontwikkeld; alleen Trees Stolk stak boven hen uit in fijnheid van manieren, - enz, enz. Als een schoolopstel gaat het vóórt op die saaie vertel-manier. Daarbij is er een ouderwetsche eentonigheid in de manier van ons doen kennismaken met de personen. Wij zien hen niet handelen, spreken, optreden, en leeren daardoor hun karakter of verleden kennen. Zooveel moeite geeft de schrijfster zich nergens in haar dik boek. Zij doet het geheel en al op de wijze van een ouderwetschen draakroman: Trees kwam uit zoo en zoo een gezin voort, haar vader was zus en zoo, haar moeder was zus en zoo, zij-zelf was zus en zoo; één gewauwel van kinderachtig schoolopstelletje! Een paar bladzijden verder treedt de verleider van Trees te voorschijn. En op dezelfde afmakerige manier van daareven deelt de schrijfster ons, als een deurwaardersverslag, mee wat wij noodig hebben te weten: Frans Barlé was uit zoo en zoo een gezin, zijn moeder was zus en zoo, hij-zelf was

zus en zoo. Enz. enz! De chef en zijn vrouw uit den winkel worden ons óók nog gepresenteerd op zoo'n boeiende wijze, en daarmee zijn we dan op de hoogte van den droevigen toestand, waarin Trees Stolk, heldin van *Wat komen zal*, zich bevindt. De uitredding uit dezen toestand is al even onbeholpen-ouderwetsch en ontbloot van talent, als de opzet van het verhaal. Wanneer Ina Boudier-Bakker geen raad weet met het geval waarvoor zij staat, maakt zij, met een gruwzaamheid die anders niet past in haar zachte natuur, iedereen ten spoedigste van kant!! Eerst Frans Barlé. Waarom deze gezonde jonge man ineens sterft, wordt in geen enkel opzicht opgehelderd. Zijn formeerster: Ina Boudier-Bakker kan hem niet meer gebruiken, en, fluks, schrijft zij een doods-advertentie, en laat die onder de oogen komen (ouderwetsch-toevallig) der verlaten en verleide Trees; die daardoor vrij wordt voor de latere 'goede oplossing'; (dat voel je door dezen theater-coup al vóóruit). Dan mevrouw Peters! Op een zeker moment in het verhaal moet deze dame uit den weg worden geruimd, omdat zij daardoor de ontknooping bevordert. En, een, twee, drie, komt dr. Bolke binnen bij Trees, en zegt: 'Mevrouw Peters is dood!' Waardoor het verhaal, om redenen die de lezer zelf zal zien, als hij het boek gaat lezen, ineens een heel eind verder tot een goed slot geraakt. Ten langen leste koelt Ina Boudier-Bakker óók nog haar moordzucht aan het kindje van Trees. Ook dit wezentje moet worden opgeruimd, omdat het eind-goed-al-goed huwelijk met den fatsoenlijken 'meneer' dientengevolge vrij wat gemakkelijker kan van stapel loopen. En zoo geschiedt het dan ook. Op de laatste bladzijde worden wij zelfs, op de traditioneele wijze, vergast op het troostrijk vooruitzicht van een nieuw kindje, geboren uit het verzoenende huwelijk, en dientengevolge de láátste overblijfselen van verdriet uitwisschend.

Wanneer ik hier nu nog bijvoeg, dat de jonge broer van Trees en zijn evenzeer jonge vrouw terloops óók nog sterven, op dezelfde plotselinge en onverklaard-blijvende wijze, als de meest alledaagsche dingen ter wereld, dan zal de lezer wel willen gelooven, dat Ina Boudier-Bakker het zich zelf niet moeilijk heeft gemaakt in dit boek, wat waarschijnlijkheid van voorstelling betreft. Even oppervlakkig óok is haar manier van dr. Bolke en den lateren aanbidder van Trees, (die in geheel verschillende plaatsen wonen,) inéén̈s met elkaar bevriend doen zijn, om op die wijze den aanbidder bekend te laten worden met het schuldig verleden van Trees. Wij hebben nooit van die vriendschap, en nooit van den aanbidder-zelf gehoord. Inéén̈s duikt hij op, en nadat de schrijfster ons weer uitvoerig heeft beschreven op haar dorre manier: Vos was zus en zoo, en zijn ouders waren zus en zoo, etc. vertelt zij, eenige bladzijden verder, als hij maar niet achter de waarheid kan komen omtrent Trees: Vos was vroeger bevriend geweest met dr. Bolke, uit de vroegere woonplaats van Trees; enz. enz. Natuurlijk licht deze dokter, die Trees heeft behandeld bij haar bevalling, hem, Vos, volkomen in, en, daar ondertusschen het kindje zoo beleefd is net van pas dood te gaan, komt de zaak nu verder zonder veel omhaal in orde. En Ina Boudier is aan het eind van haar dik en toch zoo dun boek!

En toch, ondanks die groote en zoo teleurstellende banaliteit van *Wat komen zal*, is het een boek dat je goed-doet, en waarvoor je der schrijfster dankbaar kunt zijn, om dat zuiver-voelen van vrouw, dat er in leeft op vele bladzijden, en in vele tooneeltjes. De soort vrouw, die de schrijfster schildert in Trees, is zoo goed weergegeven: het zwakke, steunzoekende, verlangende naar een groote liefde! En dan het lieflijke van het moedergevoel, dat zoo warm en zoo zelfopofferend spreekt in Trees! - Kunst kan men een roman van dezen aard niet noemen, maar wèl is *Wat*

komen zal vrouwen-werk van héél gevoeligen aard, werk waaruit spreekt een zachte, teedere, véél-begrijpende, véél-medevoelende, en véél-liefhebbende ziel.

Is het niet véél, als je *dat* zeggen kunt van een boek?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brieven uit Parijs. VIII.

De Mysteriën der Seine-stad.

Eeuwen scheiden ons van den tijd, waarin Victor Hugo's chef-d'oeuvre 'Notre Dame de Paris' speelt; een Cour des Miracles, waar de bandieten-koning, op zijne ton tronend, den in die onzalige streken verdwaalden vreemdeling de keus liet tusschen eene veroordeeling tot den strop, het zich scharen onder

de gelederen der Truands of het in den echt treden met een der schoonen van het dievenrijk, bestaat gelukkig niet meer. De plek, de beruchte vroegere hel der Seine-stad, is nog in de buurt der Hallen te vinden, doch de coupe-gorges en coupe-bourses zijn reeds lang uit hunnen fatalen schuilhoek verjaagd. Huwelijken worden er nu niet meer door het verbrijzelen eener aarden kruik bezegeld, de slachtoffers behoeven heden ten dage het aan den galg opgehangen, rijkelijk met bellen en schelletjes getooide mannequin, geen beurs meer te ontrollen, zonder dat het klokkenspel eenig geluid mag geven, op straffe anders zelf het wurggetouw om den hals te voelen, kortom die staat, waar men geëerd werd, indien men het verdienstelijk baantje van moordenaar, roover etc. waarnam, daarentegen wreedelijk geslacht, wanneer men op het praedicaat ‘net mensch’ aanspraak meende te mogen maken, die vuile kroeg, welke, zooals Victor Hugo 't uitdrukt, een echte cabaret was, doch een cabaret de brigands, tout aussi rouge de sang que de vin, ze is met hare liederlijke bewoners verwoest door den tand des tijds, ze heeft haar tolgeld betaald aan de steeds meer terrein winnende beschaving.

Dit neemt echter niet weg, dat ook nu nog, in den jare 1905, Parijs in het bezit is van buurten, waar men als oningewijde, vooral in de nachtelijke uren, ten zeerste gevaar loopt door de Apachen der ville-lumière uitgeschud te worden, buurten, zooals men ze beschreven vindt in de drakerige boeken van een Eugène Sue en waar men zich inderdaad een kind der vijftiende eeuw waant, zoo onveilig en onheilspellend ziet alles er uit. En dat ook de politie-prefectuur deze stadsdeelen zeer unheimisch en minder wenschelijk acht voor nuchtere vreemdelingen, die er weg noch steg weten, bewijst wel de omstandigheid, dat men op aanvrage gezelschap wordt gehouden door een agent in burgerkleeding op zijn tocht door dit sinistere doolhof. Tevens bestaan er vereenigingen, welke belangstellenden van hulp zijn en gidsen ter beschikking stellen van het publiek, dat hiervoor van 8-1 uur 's nachts frcs. 6 betaalt, van 8-5 's morgens frcs. 12. 't Behoeft evenwel geen betoog, dat men onder deze hoede niet het fijne van de zaak krijgt te aanschouwen, men niet doordringt in het jammerlijk bestaan dier beklagingswaardige sujetten en het een en ander deden mij dan ook besluiten, in eigen persoon, zonder hulp van derden op kondschap uit te gaan en te zien die schilderij van ellende en zedelijk vervallen-zijn, niet in onware omlijsting, doch in hare werkelijke naaktheid zelve. En de nachtelijke expeditie heeft geen schadelijke gevolgen voor mij gehad, ik ben in levenden lijve dit donker Parijs ingewandeld, ook in levenden lijve, alhoewel met ietwat verlicht hart, heb ik het verlaten, dat bewijzen deze regelen. Mijne lezers zal ik naar de verschillende etablissementen voorgaan, en hen het beeld trachten te malen, dat ik dien gedenkwaardigen nacht van dichtbij mocht bestudeeren.

Laat ik u dan vooreerst het geachte echtpaar Mathieu voorstellen, dat in de Rue Pirouette de wijdvermaarde ‘Ange Gabriel’ exploiteert. Deze kroeg, lang niet de meest griezelige dier donkere holen, is bekend als rendez-vous der Hallenchic, waartoe heeren straatroovers en vooral die liederlijke sujetten gerekend moeten worden, die een rijkelijk middel van bestaan vinden in het handeldrijven met blanke slavinnen. Doch nog iets anders trekt het geëerde publiek naar dit wijnhuis, en wel de kunst, de schilderkunst, welke in hel-schreeuwende tinten op de muren van het beruchte gelag-zaaltje de lotgevallen van den engel Gabriel afbeeldt, die een uitstapje naar Parijs heeft ondernomen en daar de harde wetenschap zich eigen maakt, met welk een gevaren een dusdanig verblijf in de ville-lumière voor eene jonge dame gepaard

gaat. 't Behoeft geen betoog, dat die tafereeltjes verre van kuisch en voor zwakke zenuwen levensgevaarlijke kost zijn, doch evenmin zal 't verwondering wrekken, wanneer ik u vertel, dat dit niet de eenige amusementen zijn, door papa Mathieu zijn kinderen geboden. Het volkje, híer vergaderd, is dol op muziek, geen schetterend kopergehoempa, neen, een teer fluisterende viool, een lichte mannen-stem, die zingt liedekens van liefde, heel gevoelvol, heel subtiel. Een vreemd verschijnsel, niet waar, bij ruwe kerels en meiden, die voor geen kleintje vervaard zijn? Zoo zingen ze dan ook hier, de artiesten van het arme stadsdeel, chansons vooral, verdwaald uit de gevierde cabarets van Montmartre, ze zingen om beurten, nu eens een krachtige gestalte, die met stentorstem de gruwelen van den oorlog schildert, en telkens hoog uitdavert: ‘la guerre est la misère,’ dan een bleek-ziekelijke jongen, in wreed mager zijn van gelaat, teekenend rood kleurtje op uitstekende

jukbeenderen, die met zwakke, werkelijk weemoedig-aandoende stem, telkens door pijnlijk kuchen onderbroken, een valse des femmes voordraagt. Zie je, dan kloppen ze, dan juichen ze, die anders zoo bruske klanten, ze hebben begrepen, ze hebben medegevoeld met den ongelukkigen kranke, die zoo zacht, zoo ziekelijk-week van blonde lokken en blauwe oogen kan zingen!

Doch we blijven niet lang de gast van Mathieu, en nadat we een paar duffe, stikdonkere sloppen zijn doorgehold, o.a. de Rue de Vénise, een lange aaneenschakeling van krotjes, op wier drempels de vrouwelijke sekse bijster sterk is in het geven van fluitsignalen, wanneer een mannelijk wezen passeert, een echt modern Sodom, bevinden we ons vis à vis een niet minder pittoresk vreugde-paleis, dat den wijdschen naam van 'Le chien qui fume' draagt. Hier, in deze rookende hondenmand, soupeert het schoone geslacht der Hallen bij voorkeur, doch op hoogst eigenaardige wijze. De dames zijn bijna nooit de gelukkige bezitsters eener porte-monnaie en zijn ze nog in staat een zoodanig stukje leer te torsen, dan is dit meestal aan de lichtheid daarvan te wijten. Doch ook zij geven gaarne de maag, wat der maag is, alvorens zich in de armen van Morpheus te vleien, en daarom moet een middel gezocht, waar niet de eigen brandkast een degelijk souper vermag op te dienen.

Dat middel vinden ze in de alleen ronddwalende manspersonen, wier oogen hunne goedigheid, de welverzorgde kleeren den rijkdom en een aanhoudend geeuwen een fatalen honger verraden. Zij volgen den uitverkoorne heurs harten behoedzaam, nadat zij, de op haar levenspad zoo rijkelijk opgedane psychologische kennis hebben te hulp geroepen, om uit te maken, of de uitverkorene over eene leeuwen- dan wel eene lammerenziel beschikt en met de haar eigen brutaliteit zetten zij zich gratie-vol aan hetzelfde tafeltje als de soupeur harer keuze. Doch bij dat plaatsnemen blijft het niet en al ras is een exquise voorraad spijzen, rijkelijk besproeid met druivensap, door de elegante schoone verorberd. En wanneer de voor goedigen sul doodgeverfden smuller een laatste dessertbrokje tusschen de kiezen laat verdwijnen, en in aangenaam weten over eene dikke portefeuille met dunne lapjes te kunnen beschikken, den kellner klopt, dan is de innemende soupeuse als door een windvlaag weggevaagd, en krijgt de bonhomme eene rekening voor twee personen daarvoor in de plaats. Tableau.... een verwonderd, langzaam tot verontwaardiging vertrekkend gelaat, dat eerst door den bitter verwrongen mond woordjes van weigering naar buiten duwt, dan scheldwoorden, dan barbaarsch gevloek, en eindelijk op een lichaam, trillend van woede, en beenen, zwiepend van zucht naar wraak, zijn weg vindt naar het politiebureau, waar M. le Commissaire, als statig justice of peace, in de meeste gevallen, met een veelzeggend lachje van: 'wir kennen unsere Pappenheimer,' den restaurateur in het ongelijk stelt.

Maar eene nieuwe eigenaardigheid neemt reeds al onze aandacht in beslag; 't is het zoo gewilde eetlokaal van den door het volk aldus geheeten: 'Père Coupe Toujours'. De herbergier dankt dezen naam aan zijne eentonige bezigheid, die steeds het vlijmscherp geslepen reuzen-mes door geweldige hompen roastbeef zaagt. Roastbeef, waarde gastronomen, ziet men in geen restaurant van Parijs in zulk eene overdadige mate voorhanden als bij den altijd snijdenden vader. En 't doet er niet toe, of de roodvlekkige stukken, badend in bloedige sauce aan den een of anderen fieren rossinant ontsnapt zijn, even gretig zet de hongerige clientèle er hare tanden in, even hartelijk is hun kinderlijk: 'Oh! que c'est bon!' gemeend, ze steekt in kleeren van schooiers, ze eet er als koningen.

En ‘Père Coupe Toujours’, die er met zijn wit voorschoot en gigantesk mes uitziet als een offeraar, stapelt onafgebroken de dikke plakken vleesch op elkaar, die op de borden der bezoekers gesmeten worden bij volgorde van binnenkomst. 't Is eenvoudig, maar degelijk en voor vier stuivers is de maag dier onfortuinlijke schepselen tot in alle hoeken en gaten gevuld. Velen prefereeren evenwel de zoogenaamde keukens ‘en plein vent’, eene kookgelegenheid, welke bestaat uit een primitief fornuisje, waarachter eene dikvleezige, kroesharige juffer, die alles, wat de mond maar begeert, in eetbaren staat brengt. Daar lepelt de camelot, op weg naar het afmattend werk, nog vlug een bord dunne boonensoep, werklui kauwen er smakelijk toebereide aardappels, straatjongens duiken er de groezelige vingers in papuisjes met de beroemde pommes de terre frites. Rijk en arm verdringt zich rond deze goedkoope Rookovens, de arme in zalig verrukt-zijn het inwendige weer eens met iets zoets te kunnen streelen, de meer met aardsche goederen

bedeelde met een zelfbewust lachje, dat op het gelaat eens ouden Romeins maar al te duidelijk het 'Omnia bona bonis' zou weergegeven hebben.

Tot slot van onze nachtelijke expeditie heb ik het onschuldigste deel der onschuldige stadswijk bewaard, n.l. de Caveau des Innocents. Hier is het waarachtige eldorado van het Parijsche straatgespuis, er leeft geen boosdoener in de Fransche hoofdstad, of hij is het vuil-bruine, onzindelijke trapje afgedaald, dat ook wij pogen af te strompelen, en dat van een ordinaire bar naar den daaronder gelegen kelder, in de wandeling de 'Caveau' gedoopt, leidt.

In het winkeltje, waar de boerinnen der Hallen haar ontbijt met een kwartliter rooden wijn wegspoelen, schettert reeds eene rhapsodie van kreten en woest gezang u tegen, en bij elke trede, welke ge achter u laat, schijnt de kapelmeester daarbeneen het crescendo aan te geven. De eerste blik in dit liederlijk hol geworpen, is geruststellend en verontrustend tegelijk; het oog des bezoekers ziet toch een paar flinke politieagenten, door de prefectuur hier geposteerd, teneinde de orde onder de rumoerige bende te bewaren, en voor het heil der vreemdelingen te waken, kranige jongens, forsch, pootig, in het trouw gezelschap van twee zware revolvers, die dreigend op de ruwhouten tafel gezag afdwingen. Dat brengt kalmte in het eenigszins zenuwachtige gemoed van den onbekende, niet waar, en toch doet 't vreemd aan, en lijkt het gevaar des te grooter, nu zulk een voorzorg noodig geoordeeld wordt.

De klanten der kroeg betitelen deze leden der Heilige Hermandad met den niet zeer delicaten naam 'Vaches' en inderdaad nemen zij niet veel notitie van de, den ganschen nacht bier zwelgende en kaart spelende gardes. Men verzekerde mij zelfs, dat in geval van nood de bandieten eenvoudig de gaspitten uitdraaien en wat vermogen dan deze gewapende mannen met hun angst aanjagend vuurwerk? Die gaspitten, spookachtig flikkerend door den tocht, welke door een nauw keldergat naar binnen dringt, hebben de vier vertrekken, waarin de Caveau verdeeld is, danig zwart gebrand; vuil, groezelig zijn de wanden, van dezelfde hoedanigheid het lage plafond. De muren zijn van onder tot boven bekrast, men vindt er de handteekeningen van de meest beruchte schelmen van Parijs, en vermakelijke uitdrukkingen als: 'Mort aux Filles infidèles', 'Mort aux vaches,' 'Vive les petites femmes' vormen eene niet onaangename afwisseling.

Die kleine vrouwen, eerlijke en ontrouwe minnaressen, leunen op de lange, al even rijkelijk met handteekeningen voorziene tafels, in liefkoozing van vrienden, die zoo welwillend zijn van het geld te leven, dat de ongelukkige wezens met moeite bijeenschrapen. Hier wordt een jong ding, op wier gelaat maar al te duidelijk het onzedelijk leven zijne kenteekenen heeft afgedrukt, door den liefhebbenden, naar geld en wijn dorstenden echtgenoot, op nieuw de straat opgejaagd, om te verdienen in verkooping van vleeze, van eer, daar sleept zich een schepsel door de luid-gierende menigte naar binnen, en de magere vingers tellen gelaten het klein koper- en zilvergeld voor aan den misdadigen handelaar, die met een air van niet anders weten dan dat 't zoo behoort, de muntstukjes in zijn vestzak laat glijden.

In een hoek staat een oude piano, waarachter een dikke halfblinde musicus, die monotoon aan gebarsten steenen tabakspijp zuigend, rammelende accoorden aan het rinkelend instrument ontlokt. En daarvoor leunt Henri, de kreupele Henri, op knoestig zwaren stok, de zanger der cabaret, de afgod van het muziek-lievend publiek. Hij is kellner, chansonnier, en orde-bewaarder, alles tegelijk, hij kalmeert er de wat al te heftige bezoekers, hij brengt kleine fleschjes dun bier aan de dorstige kelen en streelt

de ooren meteen door zachtzinnige chansons d'amour, doch ook vaak door scherpe satyre-dichtjes, die geducht de schandalen der Seine-stad hekelen. Hij gilt er, de oogen star op het zwart-dof verbrande van zoldering gericht, de Marche des Cambrioleurs, en de dieven en inbrekers schateren van pleizier over de daarin vervatte aardigheden, brullen van pret om de oude dame, die, zooals het liedje verhaalt, overvallen wordt door een bandiet, geen geld, noch sieraden bezit, alleen hare deugd, welke zij desnoods wel af wil staan aan den vuigen indringer, om er haar leven mede te koopen, doch waarvoor deze hoffelijk bedankt, al zingende: ‘Merci, j'veux pas vous en priver.’ Dan vergast hij de vrienden op een ander, echt mooi snijdend versken: ‘Les réflexions de ma concierge,’ dat immoreele praktijken van een Amerikaansch schilder in zijn atelier aan den Boulevard Montparnasse, onlangs door den Matin aan 't licht gebracht, praktijken, die ik hier niet bij name en toename zal vermelden, doch die ieder belangstellend lezer in het boek Leviticus 18 vers 22 der Heilige Schrift kan vinden, aan een venijnig scherpe kritiek onderwerpt en onheilspellend telkens eindigt: ‘Ah! mes enfants!’ Maar Henri wordt vaak afgewisseld door vrienden en vriendinnen, die eveneens hun hart willen luchten in melancholisch droef gekweel. Zoo aanschouwde mijn oog, een der malen, dat ik tusschen dat moordenaarsvolkje mijne houtskoolstrepen voor dezen brief trok, eene

idiote vrouw, die starend met zinneloos lachje in het flappend gaspitje, gewapend met eene reusachtige zonne-bloem, ook wilde zingen van haar eindeloos wee. Toen had je het rauwe gespuis moeten hooren, 't was opstand alom. Kerels met bloedige doeken om het verwonde voorhoofd, wijven in liederlijk dronken-zijn, zij schreeuwden en tierden, teneinde het arme menschken te verhinderen, eenige stuivers op te halen. Men gooide met glazen, met alles wat voor projectiel dienst kon doen, 't bruischte van loeiende kreten, voorboden van een rampzalig gevecht.

En ik, die reeds bij mijne blijde inkomste als ‘clientèle chique’ der menigte voorgesteld was, nu gedoken zat en waarnam in verlaten hoekje, was terstond omringd door allerlei slag van volk, heeren en dames, die onafgebroken pogingen in het werk stelden om vertrouwen in te boezemen, beweerden nota bene gezonden te zijn door den waard van het kroegje, om mij te beschermen, een volkje, dat diverse talen door elkaar ratelde, naar je vaderlandersschap, je naam, dien van je vader, van je grootvader, in 't kort om het eens heel banaal uit te drukken, je het hemd van het lijf vroeg en dat alles uit menschlievendheid, uit zucht naar protectie. En ik raakte zoo geducht in de knel, dat ik ten slotte gedwongen werd toe te geven aan de smeekingen van een dronken artiest, onder die op mijn geld-zakje azende philantropenbent, een portretschilder, die met alle geweld mij voor een franc vereeuwigen wilde en in forsche potloodstrepen mijn aanschijn op papier goot, welk konterfeitsel nu nog op mijn werkkamer prijkt.

Toen de omarming mij te warm werd, de kunstenaar zijn franc en ik mijn portret had, ben ik wijselijk heengegaan, in zalige twist de kinderen der Parijsche buik achterlatend en met een lang niet oprecht gemeend ‘au revoir’ aan de zorgvolle beschermers, die niet weinig hunne oogen naar de respectievelijke neuspunten richtten, daar juist op het laatste moment hun de heerlijke gelegenheid ontgaan was, eens van mijne duiten mooi weer te spelen, of zooals de Franschman 't noemt ‘de foire la bombe de mon argent.’ De aftocht was evenwel verre van gemakkelijk, want steeds hebben de habitué's der instelling de minder beleefde gewoonte de heengaande bezoekers over de uitgestoken beenen te laten vallen en zoo ben ik ook meermalen gestruikeld over heeren- en dameskuiten, hetgeen natuurlijk aan onhandigheid mijnerzijds geweten werd en mij een dracht vloeken en schimperijen bezorgde. Nooit is mij, als in dien nacht, zoo dikwijls verweten dat mijne opvoeding hoogst gebrekkig is, en dat ik bij een volgend op de wereld verschijnen voor eene betere éducatie moest zorg dragen. Enfin, in de Caveau kan men 't weten!

Welaan, lezers, ik heb u van deze gevaarlijke nachtelijke expeditie, naar ik hoop, heelhuids thuis gebracht. De zon gloort reeds aan den horizont, Parijs leeft in ontwaking, St. Géneviève is al uit bed gestapt en kamt zich de lange blonde lokken in morgenweelde. Maar mij, ayant fait du jour la nuit, we moeten ook van den dag de nacht maken en ik geloof zoo, 't zal zoet dommelen wezen na het zenuwschokkende, dat achter ons ligt. Vandaar dat ik u den welgemeenden raad geef met Tollens te smeeken:

> God! wees ons schild en wapen,
> En laat ons rustig slapen.

Van mijn kant: Goeden nacht!

LEO LAUER.

Parijs, 24 Maart, 1905.

Brief uit Berlijn. Berlijn, 7 Maart 1905. Eleen Key.

Ik geloof niet, dat er in den laatsten tijd een schrijfster is, wier boeken zooveel opgang gemaakt hebben, als die van Ellen Key. De onderwerpen, die de Zweedsche schrijfster behandelt, zijn juist brandpunten; vandaar dat iedereen met graagte wil weten, wat de opinie is van een vrijdenkende vrouw over kinderopvoeding en huwelijksleven. En dan van een vrouw, die een voorloopster is geweest van de begrippen van vrijheid voor de vrouw in het algemeen, lang voordat de vrouwen-beweging-gisting zich deed gevoelen.

Ellen Key heeft te Berlijn een reeks van voordrachten gehouden over sociale en ethische problemen; zij is de vrouw en schijfster, die in woord en schrift steeds weer opmerkzaam maakt op de van nature ongelijkheid tusschen man en vrouw en het onderscheid in het doel der beide geslachten.

Haar naam is zoo bekend, dat lang voor haar komst de zalen, waar zij hare lezingen zou houden, uitverkocht waren en menigeen met een lang gezicht huiswaarts trok.

Ik heb de eerste voordracht bijgewoond in de groote zaal van het Architektenhaus, die overvol was met dames, zoo hier en daar sporadisch een mannelijk individu, o.a. Ludwig Fulda tusschen Gabriële Reuter en Adèle Gerhard. De spanning onder het publiek was groot; eindelijk ging de deur achter den katheder open en Ellen Key, de langverwachte, trad voor het publiek.

Een eerwaardige matrone vertoonde zich, met vriendelijk, innemend gelaat, glad ge-

streken gescheiden grijs haar en oogen, die het geheele wezen bezielden. Onmiddelijk had zij aller harten gewonnen en het publiek hing als het ware aan haar lippen om geen woord te missen. Doodsche stilte heerschte alom in de gloeiend-heete zaal. Ellen Key begon haar voordracht met de toegevendheid van het publiek in te roepen voor het minder goede Duitsch dat zij sprak. Nu, haar uitspraak was niet duidelijk, men moest zeer aan haar orgaan wennen en daarbij las zij, hetgeen nooit zoo aangenaam is, als wanneer een spreekster uit het hoofd leest. Ze behandelde haar ideeën over het zieleleven, zooals zij die reeds in zoo menige essay heeft blootgelegd. Ellen Key sprak met innige overtuiging; zij zeide o.a: 'Het beslissende noodlot voor de ziel is de liefde; zij vergroot de ziel gelijk vuur. De voorwaarden van de volheid der ziel kan men nooit zoo vervullen, als wanneer men van liefde vervuld is. Het zijn geen *gedachten*, die de wereld besturen, het zijn *gevoelens*.

Zeker is het, dat wij hooger stijgen en de vrouw, die fijner voelt dan de man, staat reeds een trap hooger in de volmaking der ziel. In de 19^{e} eeuw brak de vrouwenziel door, de 20^{e} eeuw is de eeuw van het kind en de 21^{e} eeuw zal de eeuw van den mensch zijn.

Mijn leermeesters zijn Duitsche dichters, zooals Goethe en Nietzsche, geweest; zij hebben mij opgewekt tot en versterkt in mijn meeningen.

Wanneer ik op het oogenblik de wereld met een hemelskaart wilde vergelijken, dan zou ik Duitschland als den melkweg beschouwen.'

Een daverend applaus en bravogeroep besloot haar rede. Ontelbare malen werd zij teruggeroepen en vriendelijk wuivend naar alle kanten nam Ellen Key afscheid van het publiek, dat geëlectriseerd was van haar eerste lezing.

In de volgende voordrachten behandelde de Zweedsche schijfster: liefde en huwelijk, en kinderopvoeding. Haar eigenaardige ideeën vertelde zij in beide lezingen en ik zal niet in herhalingen treden, daar ik veronderstel dat Ellen Key's aparte opvattingen ook in Holland wel bekend zijn, liever wil ik iets van haar levensloop meedeelen.

In 1849 werd Ellen Key te Smaland in het Zuiden van Zweden op het landgoed van haar vader, Emil von Key, geboren, als de oudste van een talrijk gezin. Zij genoot een vroolijke jeugd, zonder treurigheid. Als jong meisje onderrichtte zij reeds de dorpskinderen, zonder te weten, van welk groot nut dit onderwijs later voor haar zou wezen.

Zij richtte een leesbibliotheek in het kleine dorp op, kortom, zij bemoeide zich met sociale vragen, waarmede de rijken zich in dien tijd nog niet bezighielden.

Toen haar vader later tot afgevaardigde gekozen werd, trok zij met de familie naar Stockholm, en kreeg nu voeling met de sociale ideeën van den tijd. De arbeidersquestie boezemde haar veel belang in; later wijdde zij een groot deel harer werkkracht aan dit vraagstuk. Op vijfentwintigjarigen leeftijd zag Ellen Key zich genoodzaakt in haar eigen onderhoud te voorzien, door de groote geldelijke verliezen, die haar vader door den landbouw had geleden. Zij werd onderwijzeres en gaf nog privaatlessen; tevens begon zij te schrijven over literatuur en de vrouwenquestie. Eenige jaren later werd zij docent aan het arbeidersinstituut te Stockholm. Een voordracht, die zij in 1889 hield in het belang der vrijheid van drukpers tegenover de toenmaals in Zweden hoogopstrevende orthodoxie, verwekte groot opzien, diepe verontwaardiging en levendige toejuiching. Toen haar ideeën meer en meer vasten

voet kregen onder de vrijdenkers van haar vaderland, trok zij zich terug in het huis van haar broeder op het land, waar nu nog steeds haar woonplaats is en wijdde zich geheel en al aan haar schriftelijk werk.

De ontvangst, die Ellen Key van de Duitsche vrouwen is te beurt gevallen, is zoo warm en hartelijk, dat haar voorliefde voor Duitschland nog meer versterkt is geworden. Moge haar overal zoo'n uit-het-hart-komende opname bereid worden!

MEA.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

F.S. - (getrouwe lezeres van de Lelie). Ik dank U recht hartelijk, dat U er toe zijt overgegaan mij te schrijven. U doet mij er wezenlijk heel veel plezier mee, omdat het voor mij een groote steun is te ondervinden, dat zoovele vrouwen mij návoelen en begrijpen, en verstaan wát ik bedoel, wanneer ik in de Lelie te velde trek tegen ‘Vrouwengedoe’ en ‘Nuttigheidsgedoe’, enz., enz. Daarom moet U zich nooit laten terughouden door de vrees, dat ik het druk heb, of zoo iets; ik heb er behoefte aan voeling te houden met mijn lezeressen. Als *ik* U genoegen doe door de Lelie, dan doet *U* mij omgekeerd zeer zeker evenveel genoegen, door een zoo vriendelijken en warmgeschreven brief! - Ja zeker, U moogt zooveel vragen als U maar wilt! Ik vind het prettig als ik U van dienst kan zijn. Wilt U dan echter een pseudoniem opgeven, want *ik* heb nu maar een gekozen voor U, naar aanleiding van Uw brief, in de hoop dat U zich herkennen zult. Het is mij, alsof ik U al een beetje méér ken dan een ander, omdat U zoo bevriend zijt met ‘Dora's moeder.’ Want die dame is voor mij een heel lieve en aantrekkelijke correspondente, die ik door haar brieven heel hoog stel. Het is voor mij steeds een groote aanmoediging, wanneer getrouwde vrouwen en moeders, als zij en als

U, mij op zulk een wijze schrijven, en daardoor bewijzen dat zij mijn bedoelen begrijpen. - Over de R.K. broeders *de Deo* denk ik juist zoo als U. In Bonn heb ik vijf maanden lang in een R.K. Ziekenhuis gelegen, en, evenals gij schrijft, ik heb er steeds den meest opgewekten toon gehoord van de nonnen, zoowel jegens de zieken als onder elkander. Mijn vriendin en tegenwoordige huisgenoote, die mij daar al dien tijd verpleegde onder hun toezicht, kwam met een zeer bepaalden tegenzin in die omgeving, *omdat* zij, die omgeving namelijk, Roomsch-Katholiek was. Van dag tot dag veranderde haar antipathie in warme genegenheid; zij moest erkennen, dat al de bij-ons protestanten dienstdoende verhalen van 'bekeerings'- pogingen, enz., enz., onwaar zijn. Zij werd dagelijks opnieuw getroffen door de grenzenlooze toewijding en liefde voor hunne naasten dezer vrouwen, die voor de vréése lijkste taak nimmer terugdeinsden, en persoonlijk een zeer hard en ontberings-rijk leven leidden. Het was namelijk een zeer groot hospitaal, met heel veel operatie-zieken, een zeer groote armen-afdeeling, een gedeelte voor kínderen, en een afdeeling voor oude arme mannen en vrouwen, die er hun laatste levensdagen sleten voor rekening van de stad. Alles werd verpleegd door de nonnen. En ik herinner mij op mijn eigen verdieping o.a. een kankerlijder, een van die mannen met wien men nauwlijks medelijden kan hebben, dat zij, na een schandelijk leven, eindelijk boeten moeten met helsche lichaamspijnen. Men kon hem geen chloroform geven bij de operaties, die zich telkens herhaalden. Hij was, bij al zijn rijkdom in geld, een afzichtelijk voorwerp voor iedereen. Alleen, de jonge, zacht-uitziende, beminnelijke liefdezuster, die hem neven zijn eigen knecht verpleegde, was nooit moede hem te helpen, te troosten, moed in te spreken, bij hem te waken! En zoo kan ik voorbeelden te over opnoemen, uit die ervaring van vijf maanden van eigen aanschouwen!

- Nu, lieve mevrouw, nogmaals dank voor Uw schrijven. En ik houd mij gaarne voor verdere correspondentie aanbevolen.

Martha. - *Ik* kan U geen antwoord geven op Uw vraag. Maar zet haar in de Lelie. Mij dunkt, dat moet toch wel uit te vinden zijn. De Lelie wordt door veel medici gelezen. Misschien zal een hunner het weten te zeggen. Zendt Uw vraag, *of* als ingez. stuk aan mijn adres, *of* als Vragenbus aan den uitgever! Ik denk, dat Ingez. stuk echter beter is, vooral als gij de *reden* aangeeft van Uw vraag. Uw naam behoeft er niet onder.

Hoe heerlijk dat Uw kindje zoo flink wordt. Ik denk, naar Uw enthousiast schrijven te oordeelen, dat 't U hier net als mij zou zijn gegaan, namelijk dat U zich dagelijks zoudt hebben geërgerd aan de pretmakende en uitgaande moeders, die hun kinderen maar in het hôtel achterlaten bij een meid, of *zonder* toezicht zelfs, en op niets anders belust zijn, dan op eigen-genot. Ik spreek nu niet van hollandsche mama's, maar van engelsche, fransche en duitsche, want die maakten de bevolking uit van ons hôtel. Ik kan U verzekeren, dat ik dikwijls gedacht heb: *Waarom* bestaan zulke stumpers van kinderen?! Het worden nare, egoïste, van hun vroege jeugd-af bedorven wezens. En aan wie de schuld? Aan de ouders, die hen overlaten aan zichzelf, of aan bedienden, in plaats van hun plicht te doen, en zich met hun opvoeding bezig te houden! Ik heb een Engelsch vrouwtje gezien, die geen feest, geen pretje oversloeg, en haar zuigeling totaal overliet aan de kinderjuffrouw! En een zeer jonge, duitsche weduwe, die door iedereen werd aangezien voor een jong-meisje, omdat niemand *kon* vermoeden hoe hare twee snoezige kleine-meisjes bij háár behoorden! Zij was

nooit met hen! Zij liep alle pretjes af, en hare kinderen werden door de overige menschen beziggehouden, en vertoefden gedurende de maaltijden bij een juffrouw! Eéns zag ik de moeder *met* de kinderen buiten zitten. 'Verbeeldt U -' zei zij tegen mij: 'Is het niet vreeselijk, ik moet op de kinderen passen (!), want de juffrouw is ziek.' - 's Middags aan tafel had zij het arme mensch weer uitgehaald uit haar bed, en liet haar weer met de kinderen eten! Het was ook àl te 'vreeselijk,' langer dan een páár uùr zelf bij je kinderen te moeten zijn! - Neen, dan geef ik U gelijk, waar U schrijft: '*Met zoo'n kleintje is men beter in Nederland ergens op een mooi plekje in pension*, *want haar achterlaten bij meiden*, *of zelfs kennissen zou ik niet willen doen. Ik zorg liefst zelve voor haar*'. - Hoevele Nederlandsche, speciaal *Haagsche* moeders zullen U dat nazeggen kunnen!? Ik vrees slechts zeer weinige!

Wat het 'verrukkelijke' klimaat in *Menton* betreft, wel, vergeleken bij ons Holland is het goddelijk-mooi! Maar U moet niet denken, dat het hier zoo zacht is als men zich dat dikwijls voorstelt. Bont kan men hier regelmatig dragen. Na zonsondergang is het kil-koud! En de nachten zijn zóó guur, dat men 's ochtends-vroeg, zoowel als 's avonds, moet stoken. - Maar weet U wat hier zoo weldadig aandoet? De pracht van bloemen, die je overal ziet! Ze kijken heen door de steenen muren langs de wegen, ze lachen je aan van de vriendelijke villa's rondom, ze bloeien in 't wild aan je voet, en je bewondert ze in hun gróótste verscheidenheid in den pracht-aanleg van Monte-Carlo's Casino-tuinen! Hangende geraniums, viooltjes, mimosa's, rozen, al de bloemen der schepping huwen zich hier aan de tropen-pracht van cactussen, palm-varens, en al die overige planten, die in een noordelijk klimaat met zooveel moeite in serres gekweekt worden, en hier, in de open lucht, in het wild, groeien en bloeien! Dat, en die kleurschakeeringen over de rotsen maken te samen een zóó wonderbaar-liefelijk tafereel, datje met een soort angst terugdenkt aan onze eigen benevelde grauwe atmospheer van mist en regen, wanneer de aarde als dood ligt en blad noch bloem te voorschijn kijkt.

B. - Uw brief deed mij zooveel genoegen! Ik ben het heelemaal met U eens, dat gezond-verstand méér beteekent dan 'geleerdheid.' En waar gij schrijft: '*En dikwijls valt het mij op*, *hoe vaak soms die menschen*, *die veel hebben* "*geleerd*", *toch in den grond der zaak zoo kortzichtig, zoo dom, zoo oppervlakkig zijn*', - daar moest ik even lachen, omdat gij daar den spijker zóó op den kop treft. 'Groote geleerdheid leidt tot razernij,' - is een zéér ware spreuk! Den meesten menschen (*zie* maar eens in de hedendaagsche vrouwenwereld,) stijgt het kleine héétje dat zij weten totaal naar het hoofd! Dan worden zij onbruikbaar van pedanterie, en eenzijdigheid! Wat mij betreft, ik ken véél menschen, onder hoog en laag, en ik heb dikwijls genoeg gezien, dat het gezondverstand en juist-oordeel zich noch aan 'stand', noch aan 'geleerdheid' stoort, maar slechts te vinden is bij betrekkelijk weinigen!

Vergun mij Uw woorden over Nellie van Kol en over Vrije-liefde beide hier aan te halen. Woord voor woord geeft gij daar *mijne* gevoelens weer. Mijn zeer oprechten dank daarvoor. Het doet goed te zien, dat anderen deze ontheiliging afkeuren, en deze verdwaasde praat aan de kaak stellen.

'*Wat N.v.K. gelieft te schrijven over sexueele zaken om kinderen daarmee bekend te maken vind ik eigenlijk te dwaas om over te spreken.*

Wanneer kinderen ouder worden, beginnen ze als van zelve wel in te zien hoe de voortplanting geschiedt. Spreken over die dingen lijkt mij ontheiliging toe, een ontnuchtering voor kinderen, die ze op nog jongen leeftijd niet kunnen dragen. Ik heb een jongen van 10 *jaar en toen mijn vrouw voor een paar jaar weder beviel van*

een zoontje, dat helaas maar eenige dagen leefde, toen was het kind zoo blij en zoo'n kind te vertellen hoe zoo'n spruitje ter wereld moet komen, dat vind ik ergerlijk.

Over vrije liefde hebben sommige menschen een eigenaardige opvatting en vooral liefde, daarvan hebben ze een vreemd idee. Liefde is bij velen wellust. Welk een verschil, dunkt me, bij Zola en bij vele moderne schrijvers. Zola behandelt die stof geheel anders. Hoe precies kan ik niet zeggen, doch vele van de nieuwere schrijvers behandelen, geloof ik, met voorbedachten rade zulke zaken. En vele aanhangers der Vrije Liefde zijn aanhangers daarvan (*ik heb ze persoonlijk gekend*) *enkel*

uit wellust. Zij zien in het woeden der hartstochten 't ware. Mij komt den hartstocht dooden verkeerd voor, *doch hij is groot die zijn hartstochten in bedwang weet te houden*, *volkomen onder zijn wil heeft.*'

- Ja-zeker, Zola is anders, gehéél anders, dan de vuile, vieze praat van hen die zich heden ten dage 'realisten' gelieven te noemen, *en* in waarheid slechts gedegenereerden zijn! Gij toont in geheel Uw brief, dat gij behoort tot die zéér weinige menschen, die *zelf* denken, *zelf* een oordeel hebben! Daarom zal het mij zeer zeker *groot-genoegen* doen, als gij mij schrijft, naar Uw wensch, over 'geloofszaken.' En 'vragen' moogt gij mij gerust, naar alles wat U belang inboezemt. - Wat het artikel in de 'Vrije-Socialist' betreft, dat Blad komt uit in *Hilversum.* Redacteur is *Domela Nieuwenhuis.* Als gij hem vraagt om een exemplaar, zal hij 't U stellig zenden. Hij-ook woont te Hilversum. Ik ben het met Uw beschouwing dienaangaande zóó eens, dat ik uit Uw brief ook dat gedeelte citeer:

'*Vele geleerde menschen weten alleen wat ze door anderen hebben geleerd wat hun van buiten is bijgebracht*, *het is er opgeplakt*, *het is enkel vernis. - Ongemanierd d.i. onvormlijk zijn* "*boerenmenschen*" *gewoonlijk wel, doch lang niet allen onbeschaafd. Er zijn zoovele menschen die zelf niet denken*, *doch dit aan anderen overlaten en nu maar van buiten leeren wat die anderen gedacht hebben.*

Men kan dit ook zien in de Socialistische beweging. Zoodra iemand uit die partij een eenigzins afwijkende meening heeft en niet denkt als de groote hoop dan - - -

Wat mij zoo bevreemdt is dat socialisten niet inzien, *dat het socialisme nimmer gegrondvest kan worden met de menschen zooals ze nu zijn. In doorsnede hebben de menschen, uit welke lagen der maatschappij ze zijn, dezelfde neigingen, hartstochten en ondeugden. Alleen de waarlijk beschaafden, moesten de wereld regeeren.*'

- Juist. De 'Waarlijk-beschaafden'! *Ik noem* dat met een uitheemsch woord, dat ik zoo vrij ben te gebruiken, ondanks den toorn van Ned: verbond-ijveraars: '*Ueber-menschen*'! Die *zijn* er; maar zij zijn de minderheid, en zullen dat wel steeds blijven.

Typo. - Uw stukje is nog in tijds voorden wedstrijd. Gij behoeft niet bang te zijn, dat ik Uw brief 'sukkelig' vind. Een brief is geen stijl-opstel, maar moet voortkomen uit stemming en hart, nietwaar? Schrijf dus maar steeds zóó, als het Uw hart U ingeeft. Dank voor Uw sympathie met de Lelie.

Never-mind! - Dat andere pseudoniem is toch *al* te vreeselijk! Dit stuk van U komt als artikel, dus tegen honorarium. Dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ik ben blij, dat gij een gezelligen verjaardag hadt, en dat de kaart U bereikte. Ja, '*De demon der donkere dagen*' beviel *mij* ook buitengewoon-goed! - Heel vriendelijk van U, de moeite te doen mij die couranten te zenden! Wel, ik heb een dikke huid, en trek mij de 'aanvallen' niet zwaar aan. Die menschen beschouwen de zaak van *hun* standpunt, *ik* van 't mijne. En zoolang ik weet, dat ik eerlijk en onafhankelijk mijn eigen weg ga, ben ik over mijzelf tevreden! De wereld zou een heele boel anders en beter zijn, als iedereen, die schrijft, dat van zichzelf kon zeggen!

G.F. - Ik hoop dat gij Uzelf herkent in dit pseudoniem. Onder die omstandigheden kan zeer goed aan Uw *eerste* wensch, (in Uw tweede schrijven), worden voldaan. Één stukje dus voor den wedstrijd, en één (*als* ik 't aanneem), als bijdrage.

A.B. - Ik dank U omgaand voor Uw schrijven, en voor Uw sympathie met mijn beschouwingen over *Borel* en *Jörn Uhl.* Ik hoop Uw brief beter te beantwoorden, in verband met een artikel dat ik voor de Lelie heb bestemd, en waarin Uw brief juist past, (gedeeltelijk). Dank voor Uw vriendelijke woorden aan mijn adres. Ik waardeer Uw vriendelijke belangstelling zéér. Heerlijk dat Uw kinderen zoo gezond opgroeien! Een gelukkige huiselijkheid is toch het beste, en meest te benijden vrouwendeel, nietwaar? Ik weet dat U dit net zoo voelt als ik.

B. van B. te A. - Hartelijk dank voor Uw prentbriefkaart. Neen, niet de stad, die ik niet ken, maar de lieve bedoeling der geefster geven de waarde daaraan. En die bedoeling waardeer ik.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I. (*ingezonden*).

De uitgever G.J. Lankkamp, te Deventer, deelt ons mede, dat eene bij hem verschenen Joodsche vertelling (BAR-MITSWO door Jitsgok ben Jangakauf) in twaalf dagen was uitverkocht, en dat de tweede druk reeds ter perse is.

II.

Voor de correctie der Lelie is de uitgever aansprakelijk, niet de redactrice! Met klachten dient men zich tot hem te wenden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

De redactrice der Holl: Lelie, op weg naar huis zijnde, verzoekt alle brieven, bijdragen, en ingez: stukken, voortaan weder te zenden aan haar gewoon adres: **Den Haag, Zeestraat 46.**

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

To overname aangeboden de jaargangen **11e, 12e, 13e, 14e, 15e der Holl. Lelie.** De eeste 3 gebonden, de laatste 2 los. (Hiervan ontbreken 1 of 2 nummers). Tezamen voor *f* **10**. -, of elk afzonderlijk à *f* **2**. -. Tevens de eerste jaargang van '**Excelsior**' en 3 jaarg. **Van Boon's Geïllustr. Maandschr**. (1900, 1901, 1902). Afzonderlijk à *f* **1.50**. Letter H. bij den uitgever van het blad.
(602)

12 April 1905.
18de Jaargang.
No. 41.

Bericht.

‘Wegens gebrek aan ruimte zijn de gewone rubrieken: Kunst en Wetenschappen en Correspondentie deze week uitgevallen.’

Redactrice Holl: Lelie.

Hoofdartikel
Eén regel uit velen.

> ‘De eenige mensch waar de wereld behoefte aan heeft is de volkomen betrouwbare,’ aldus Max O'Rell in zijn laatste werk ‘Onder de Roos.’

Het is stout gezegd en de gedachte is treffend. Het is een diepe waarheid, een kernachtig beschamend woord dat wakker schudt. Het is allerminst een bewijs dat de schrijver weinig eerlijke menschen in zijn leven ontmoet heeft, maar wel dat hij onder eerlijkheid en trouw nog iets anders verstaat dan ‘onder volkomen betrouwbaar.’

Volkomen betrouwbare menschen zijn schaars gezaaid in onze tegenwoordige maatschappij. Nadenkend over die woorden, zoekend naar een toonbeeld daarvan kwam mij plotseling de staatsman bij uitnemendheid voor den geest, de grootsche figuur van Thorbecke.

Hij was een dergenen waar de wereld behoefte aan heeft.

Thorbecke was de man uit één stuk, die dacht voordat hij sprak, die recht afging op zijn doel, die alle geknoei haatte en die nooit vleide.

Ik weet hoe jonge mannen, die bij den minister kwamen solliciteeren, werden ondervraagd, scherp uitgehoord, alleen met het gevolg, dat ze vertrokken met de wetenschap

hoe er geen de minste hoop was op de vervulling van wat zij begeerden. Strikt eerlijk vroeg hij naar rang noch stand, maar koos den man, die hem de juiste scheen op de juiste plaats. Kunde en geschiktheid en - zoo de persoon deze twee bezat, ancienniteit - waren hem hoofdzaak. Elke benoeming werd ernstig overwogen, zoo goed als elk woord dat uit zijn pen vloeide.

Ik woonde de onthulling bij van het standbeeld waar Amsterdam trotsch op zijn mag. Bij die gelegenheid was een cantate gedicht door Schimmel, op toon gezet door wijlen Nicolaï. In treffende woorden werd de overledene vereerd; op meesterlijke wijze bracht een mannenzangkoor hulde aan den 'betrouwbare.' Daar schilderden de diepe basstemmen hem:

'*Beminnelijk niet*' - en de tenors antwoordden:
'*En toch vurig bemind.*' De bassen zongen:
'*Hard was hij*' en de tenors antwoordden:
'*Maar 't hardst voor zich zelven.*'

Een rilling ging door de zaal toen het volle koor ten slotte uitgalmde:

'*Een man als uit ijzer gegoten.*'

Die man, die ijzeren, onwrikbare figuur, was de mensch door Max O'Rell bedoeld, de éénige waar de wereld behoefte aan heeft, van welke men nooit te veel hebben kan.

Onlangs had ik het voorrecht een denker en schrijver te ontmoeten, die trouw bleef zijn leven lang aan de beginselen van waarheid en recht, in politiek en op maatschappelijk gebied. Meermalen lei hij als kundig rechtsgeleerde de hand op wonde plekken, onthulde misbruiken, ontzag niemand of niets.

'Wat zult u een vijanden hebben gemaakt met zulk optreden', voegde ik hem toe.

'Nooit meer dan duizend te gelijk. Als ik er maar wat goeds mee kan bewerken, schaadt me geen vijand', was het snedige antwoord.

Later hoorde ik: 'zijn betrouwbaarheid geeft hem recht tot spreken.'

Om te begrijpen hoe groot de behoefte aan dergelijke personen is, denke men zich een maatschappij, die aan het ideaal van den schrijver zou beantwoorden, wier leden betrouwbaar zijn door het individueele gevoel van verantwoordelijkheid. Denk u een regeering volkomen vertrouwbaar, die het heil van het gansche volk, niet van enkelen op het oog heeft; die de groote belangen van het land overziet met een onbeneveld oog, niet verblind door partijzucht; die wetten uitvaardigt, getoetst aan een betrouwbaar geweten, dat zich verantwoordelijk gevoelt voor één mensch niet alleen, maar voor het gansche volk dat onder die regeering staat.

Denk u den rechtsgeleerde, die geen aanzien des persoons kent, die met denzelfden ijver de Pro Deo zaak van een gedegenereerde onderzoekt, als het proces van den rijke; den man, die van het oogenblik af dat een cliënt hem is toevertrouwd, of zichzelf onder zijn bescherming heeft gesteld, zich geroepen voelt van nabij de omstandigheden te leeren kennen die tot misdaad dreven; die zich niet vergenoegt met alleen 'clementie van de rechtbank in te roepen', maar gezocht heeft naar verzachtende omstandigheden die toch altoos te vinden zijn. Advokaten, volkomen betrouwbaar, geen bepleiters van 'kwade zaken.'

Een jong mensch, mr. in de rechten in Indië, vertelde me later persoonlijk dat hij eens een chinees bij zich kreeg, die hem vijftig duizend gulden bood, als belooning voor wat hij gedaan wilde hebben.

'Moeite was er niet aan', zei hij, 'ik had niet veel meer te doen dan een paar handteekeningen te zetten. Verdienen deed ik nog weinig, de verzoeking was groot, maar, Goddank, ik bezweek niet, het was een vuile historie. Op eerlijke manier maakte ik toch fortuin.' Die man was betrouwbaar.

Denk u den auteur van hetzelfde gehalte. Wat een kracht gaat uit van de pen ten goede of ten kwade. Neem een Beecher Stowe, een Dickens, een Hildebrand, een Frenssen en tientallen met hen. De vertrouwbare auteur trekt geen partij van de wansmaak van het publiek, wekt geen hartstocht op en prikkelt de zinnen niet om door grooten verkoop zich te verrijken. Ook voor hem hebben de finantieele voordeelen waarde, maar zijn verantwoordelijkheid voelt hij te diep om helden te schetsen als die van de zoogenaamde Haagsche romans, al was daar goud mede te innen.

Dat een uitgever juicht over een vijfden en zesden herdruk van iets vuils en zedeloos, maakt hem al even onbetrouwbaar als de schrijver die hem de uitgave aanbood. 'De heler is zoo goed als de steler.'

Wat zou de maatschappij gebaat zijn als de verantwoordelijkheid meer gevoeld werd op het gebied der literatuur. Hoe ergerlijk zijn de detectiven novellen die voor de winkelramen en aan de kiosken op de spoor-

wegstations voor 10 cts. te verkrijgen zijn. Zedeloosheid, misdaad, brandstichting, moord en diefstal, dat alles wordt haarfijn beschreven en verteld; die verhalen maakten al heel wat jeugdige slachtoffers. Kort geleden werden in een der hoofdsteden twee jongens voor de rechtbank gebracht, die erkenden hun kwaad bedreven te hebben opgewekt door bovengenoemde lectuur.

Eenigen tijd later werden aangehouden twee knapen, die te Utrecht de ouderlijke woning heimelijk hadden verlaten; 15 en 16 jaar oud werden ze in het bezit gevonden van een pistool, twee dolken en - detectiven romans.

Denk u den betrouwbaren journalist, die vol besef van zijn ontzaglijke verantwoordelijkheid, de pers slechts leent om bij duizenden vellen te gelijk zijn degelijk mooi werk te verspreiden over een gansch land. De macht van de koningin der aarde behoeft geen betoog.

Denk u den arts, die de zware taak op zich heeft genomen van stadsgeneesheer te zijn. De benoeming was welkom tot stijving van zijn kas, maar is zijn betrouwbaarheid zoo groot dat het ooilam van den arme evenveel waarde heeft in zijn oogen als het kind van den rijke? dat het bedreigde leven der arme moeder in de bedstede hem even nauw ter harte gaat als dat van de vrouw onder het satijnen dekbed?

Een stadsarts kan een bode van geluk zijn voor den behoeftige. Ik ken den man die zijn praktijk niet af kan, omdat de buspatiënten hem voortdurend kiezen van de drie of vier artsen, die dezelfde betrekking uitoefenen. Hij acht zijn verantwoordelijkheid nog grooter tegenover de minvermogenden dan tegenover de rijken. Die man is betrouwbaar.

Hoeveel geluk volkomen betrouwbaarheid medebrengt in liefde, dat begrijpt elke gehuwde; ware vriendschap kent ook haar verantwoordelijkheid; betrouwbaarheid daarin weert laster en kwaadsprekendheid. Als een der eerste vereischten om betrouwbaar te worden noemt Max O'Rell stiptheid. ‘Stiptheid, zegt hij, is een koninklijke deugd.’ ‘Voedt uw kinderen op in stiptheid,’ zoo roept hij den ouders toe, ‘als waren ze militair. Leert ze dat één minuut over tienen niet tien uur is.’

Betrouwbaarheid bij de opvoeding is de groote factor die de jeugd vormt tot het soort menschen ‘waar de wereld behoefte aan heeft.’ Beloof nooit een kind iets dat gij niet kunt of wilt volbrengen. Een indruk als kind verkregen kan jaren lang nawerken, ook daarin is de verantwoordelijkheid der ouders groot.

Zelf nog kind zijnde woonde ik een tooneel bij dat ik nooit zal vergeten. Een aanvallige jongen van 5 jaar sprak altoos van *weps* in plaats van *wesp*. Het was buiten, er werd veel gereden. Op een morgen toen het kind zijn vader zag instappen, vroeg hij vleiend: ‘Mag ik mee, papa?’

‘Neen dan moet je eerst grooter zijn, zoodra je *wesp* kunt zeggen ga je mee.’

Nu was de ambitie van den jongen geprikkeld; hij deed zijn uiterste best en eindelijk - hij was er!

Den volgenden morgen loopt hij verrukt naar zijn vader, komt vlak voor hem staan en zegt: ‘papa - *wesp*, nu mag ik van middag mee gaan rijden.’ ‘Ja, later eens, kereltje,’ was het eenige antwoord van den onbetrouwbaren vader. Des middags zag ik het kind bitter schreien, toen de equipage voorkwam en hij moest achterblijven bij de kinderjuffrouw, die hem zoo vriendelijk geholpen had het moeilijke woord te leeren uitspreken.

B. DE GRAAFF-VAN CAPPELLE.

Bloemen.

Het leven is koud, O siert het met bloemen,
Met bloemen, die tolken van 't menschelijk hart,
Die immer en ov'ral Gods Vaderhand roemen,
En troostwoorden spreken tot 't diepst van de smart.

Bloemen! zij zijn ons de tooi van den zomer,
Haar kleuren, zij sieren ons tuinen en veld,
Zij roepen de beelden in 't hart van den droomer,
En trekken hem aan met zoet zalig geweld.

Bloemen! zij sieren den feestdisch der rijken,
En 't vensterkozijn van de schamelste hut,
Bloemen, gij geeft van genegenheid blijken;
Bloemen in kunstwerk toonen hun nut.

Bloemen! zij vormen de weelde der bruiden,
Brengen een groet nog den meest droeven gang,
Bloemen, gij kind'ren van 't zonnige Zuiden,
Op 't kerkhof daar zingt gij het zwanengezang.

Den Haag, 1 Maart 1905. C.M. - v. B.

H.C. Andersen.

Hans Christian Andersen werd den 2den April 1805 te Odense geboren. Zijn ouders waren arme lieden. Zijn vader was schoenmaker. Hij toonde grooten lust voor het tooneel en door eenige mannen van naam geholpen (o.a. door den bekenden componist Weijse) kwam hij op de dans-school van het koninklijk tooneel te Kopenhagen. Toen was hij veertien jaar oud. Het bleek echter weldra dat hij geen aanleg voor dansen, noch voor het tooneel had. Maar men had opgemerkt dat hij geen geringe dichtergave bezat en zijn weldoeners besloten hem te laten studeeren. Hij ging op het gymnasium te Slagelse en te Helsingör, totdat hij in 1828 student te Kopenhagen werd. In 1829 gaf hij zijn eerste humoristische schets uit, maar zijn verzenbundels van 1830-1833 vielen beter in den smaak van het publiek. Toen kreeg hij een reissubsidie voor Italië en na zijn thuiskomst zag zijn 'Improvisator' het licht en hetzelfde jaar een bundel sprookjes. Hierna volgden eenige andere romans, tooneelstukken en gedichten, maar vooral verscheidene bundels sprookjes.

Over die sprookjes is het onnoodig hier verder uit te wijden, die zijn in Holland genoegzaam bekend. In Holland, zoowel als in andere landen, is Andersen *de* sprookjes-schrijver. Zijn naam zweeft op de lippen van ieder kind. Zijn sprookjes hebben menige kindertraan te voorschijn gelokt en menig lachje om een kindermondje in het leven geroepen. Kleine hersentjes houden zich nog bezig met 'Juffrouw Kousenband' en de 'Sneeuwkoningin' en de 'Roode Schoentjes' en 'het Meisje met Zwavelstokken' worden nog met graagte gelezen en herlezen.

In 1851 kreeg Andersen den titel van professor. Den 4den Augustus 1875 overleef hij kalm en rustig.

Den 2den April 1905 zal het dus honderd jaar geleden zijn dat de groote sprookjes-koning geboren werd. Geen wonder dat men dien dag in zijn geboorteland feestelijk herdenken wil.

Het koninklijk tooneel te Kopenhagen geeft een opvoering van zijn 'Ole Luköje.'

Te Odense, zijn geboortestad, wordt hij herdacht met tooneelvoorstellingen, volksfeesten en illuminatie.

Holger Drachmann schreef een schets ter eere van den dichter.

De Deensche schrijver Adolf Langsted zond ons welwillend zijn 'Geluksdroom' opdat men ook in Holland den sprookjes-koning gedenken zou.

Terwijl ik dit neerschrijf is de feestdag nog niet daar, maar ik zie in mijn verbeelding reeds het standbeeld van den volksdichter in 'Kongenshave' te Kopenhagen met kransen gesierd, met bloemen overladen. Terwijl ook de boomen rondom hem huldigen zullen met hun eerste, fijne blaadjes van groen. Hem den sprookjes-koning. Hem H.C. Andersen!

'De Geluksdroom'
EEN SPROOKJE
geschreven naar aanleiding van het gedenkfeest van den honderdsten geboortedag van
H.C. ANDERSEN
1805 - 2 April - 1905
door

ADOLF LANGSTED.

Op een bitterkouden winteravond in het begin der vorige eeuw, toen de maan helder aan den hemel stond, straalde er een zwak licht uit een klein, armoedig huisje aan de rivier te Odense gelegen. In het kamertje met de gebarsten ruiten, waar de vorst een bosch van zilverglinsterende cactussen op te voorschijn had getooverd, waakten twee vrouwen bij het bed van een zieke.

De lang opgeschoten jongen van Madam Andersen, de schoenmakersweduwe, lag reeds tien dagen met koorts te bed en wierp zich onrustig om en om. De flikkerende, zwakke stralen van het rookende olielampje speelden over de vale, afgematte trekken van den zieke. Af en toe vloog hij ijlend overeind en sloeg woest met armen en beenen om zich heen. Daarom vond Madam Andersen het raadzaam niet alleen met hem te zijn; hij was zoo lang en als hij nu nog zoo woest was er bij... dat ging niet aan.

Zij had toen Moeder Elvira uit het armenhuis verzocht haar in de dagen der beproeving bij te staan en moeder Elvira was altijd bereid voor een kleine tegemoetkoming en een pintje brandewijn ‘te waken’ of ‘de toekomst te voorspellen’ al naar dat men het wenschte.

Moeder Elvira was volstrekt geen gewoon vrouwtje uit het armenhuis. Dat zag men wel aan haar bizonder uiterlijk. Er lag een zeer duidelijke rasstempel over haar gelaat met den haviksneus, de amandelvormige,

schitterende oogen, het warme teint en de krullende, grijze lokken. Er was iets ‘vreemds’ over haar, dat haar een bizondere bekoorlijkheid gaf. Het meest leek zij op een Tartaren- of Zigeuner-vrouw. Op haar hoofd droeg zij een burnuachtige doek, waarvan de witte kleur in het verloop der tijden vrijwel onherkenbaar geworden was. Dit maakte het uiterlijke verschil tusschen de twee vrouwen nog grooter, want hoe armoedig ook, glom de kleine, pittige Madam Andersen van netheid.

‘Heb je nu wel koffiedik genoeg, moeder Elvira?’ vroeg Madam Andersen, terwijl zij de koffiezak nog eens omkeerde.

‘Meer dan genoeg, meer dan genoeg!’ zeide de waarzegster, die druk bezig was met een schoteltje koffiedik, dat zij roerde en fijnmaakte tot het zich verdeelde en figuren vormde. ‘En op de hoeveelheid komt het heusch niet aan!’ - ‘Kom eens kijken, Madam Andersen!’ riep zij kort er op glimlachend uit, terwijl zij met het schoteltje naar het licht ging om het beter te kunnen zien. ‘Mooie rondtetjes worden het! Een paar puntige triangels zijn er bij, maar niet veel en alleen maar aan den buitenkant, verder zijn het allemaal mooie, kleine cirkeltjes!’ En zij zette groote oogen op tegen Madam Andersen, die er echter geen woord van begreep en op het laatst ongeduldig werd en zeide:

‘Ik begrijp geen lor van al je kunsten en gebaren. Maak niet te veel omhaal. Ik kan bijna niet meer door al den angst en het vele waken. Zeg me ronduit: Mag ik Hans Christian behouden of niet - komt de ijsfee hem halen, zooals zij verleden jaar zijn vader meenam, of niet? O, dien nacht dat zij zijn vader meenam, stond zij door het venster te staren juist als nu!’

‘Kalm, Madam Andersen, kalm!’ vermaande moeder Elvira, ‘vergeet niet, dat de zieke ook ooren heeft. Maar verheug je: hij blijft leven,’ voegde zij er bij en het was of op dat oogenblik de vrouw met de wonderlijke doek om het hoofd, in de oogen van Madam Andersen grooter werd. ‘Hij zal blijven leven en beroemd worden, *wereld*beroemd! En ter zijner eere zal eenmaal de stad Odense geïllimuneerd worden!’ (Zie H.C. Andersen: ‘Mijn Levenssprookje.’)

Madam Andersen sloeg de handen in elkaar en lachte en weende tegelijk.

‘Beroemd? Wereldberoemd!’ klonk een heesche, fluisterende stem uit het bed: ‘Hoorde u dat, moeder? - Ik zal beroemd worden! Ik wist het wel en heb het altijd gezegd, maar u hebt 't alleen maar nooit willen gelooven. Maar *nu* gelooft u het toch, niet waar moeder?’

‘Zeker, zeker Hans Christian! Of ik het geloof!’ snikte de moeder in haar tranen badend.

‘En zoodra ik beter ben mag ik naar Kopenhagen gaan, niet waar? Dadelijk na mijn aannemen? Ja, hè moeder?’ steunde de jongen, terwijl bij zijn groote, van koorts schitterende oogen op zijn moeder vestigde.

‘Natuurlijk - natuurlijk Hans Christian!’ troostte Madam Andersen, terwijl zij voor het bed neerknielde en zijn kussen recht legde. ‘Maar draai je nu niet zoo dikwijls om. Schenk de thee nog eens op, moeder Elvira. En geef hem nog een kop. Die vlierthee werkt zoo kalmeerend en anders komt hij nooit tot rust. De jongen is heelemaal van streek! Dat komt door alles wat jij hem in het hoofd gepraat hebt. Kom, Hans Christian. Kom, stil ventje. Stil nou maar, kalmpjes!’

Moeder Elvira kwam met een kop dampende thee naar het bed. Hans Christian strekte zijn onzekere hand naar de kop uit en verslond de thee met den onleschbaren, gulzigen dorst van een koortslijder.

Madam Andersen stond op. Een koude rilling liep haar door de leden.

‘Och, beste Elvira, leg nog wat hout op 't vuur,’ zeide zij.

‘Het vuur mag van nacht niet uitgaan. En ik ben toch bang voor de ijsfee. Dank je, Elvira. Nu ga ik maar wat breien om wakker te blijven!’

‘Dat is niet noodig, Madam Andersen!’ zeide moeder Elvira, die op haar gemak op een stoel bij de kachel ging zitten met gekruiste armen, alsof zij hiermee toonen wilde dat zij nu de nachtwake overnam: ‘Als ik hier toch zit, kunt u u heusch wel een dutje veroorloven.’

‘Het is alsof je van kou in elkaar zit, beste moeder Elvira,’ zeide Madam Andersen ijverig breiend.

‘Ach ja’ - zuchtte het oude vrouwtje, ‘dat komt van de jicht. Sinds ik hier in het land ben heeft die me niet met rust gelaten. Al mijn gewrichten doen me pijn, weldra is mijn heele lichaam niet meer dan een in elkaar gezakte hoop klei. Nu loop ik al met een stokje. Ach - wat is alles anders....’ En moeder Elvira schudde haar grijze lokken en staarde weemoedig in de knetterende

houtvlam. ‘Eens waren mijn leden lenig als die van een kat. Toen was ik mooi en jong en danste de tarantella bij de tamboerijn. Ach ja - die fraaie jeugd ging als een roes voorbij!’

‘Ja,’ bevestigde Madam Andersen, die voor een oogenblik de breinaalden rusten liet, ‘mooi was je, moeder Elvira! Twaalf, dertien jaar geleden was je nog mooi, toen je als marketentster met de troepen hierheen kwam. O, ik zie je nog voor me, zooals ik je voor het eerst zag dansen op de markt tusschen de flikkerende legervuren met rinkelende gouden penningen in het blauwzwarte haar en een krans van roode papavers om je voorhoofd. - Toen maakte je menig officierenhart sneller aan het kloppen. En vader en ik we klapten of we gek waren. We vonden je precies een echte, mooie, kostbare sprookjesprinses, die weggeloopen was.’

‘Ha, ha, ha!’ lachte moeder Elvira. ‘Het zou niet kwaad geweest zijn als die prinses wat kostbaarder geweest was. Dan was zij misschien niet zoo bekaaid uit het kantonnement teruggekomen... De lamp begint te walmen. Er moet zeker olie bij. Ik zal er dan maar wat ingieten voor den nacht.’

Moeder Elvira nam de oliekan en strompelde naar de lamp, die zij zachtjes uitblies.

Madam Andersen, die haar breikous had laten vallen, sliep nu in.

Toen droomde zij, dat het plotseling licht in de kamer werd. Zoo licht alsof er geïllumineerd werd. En een overvloed van bloemen viel van boven neer: wilde rozen en crocussen, primula's en gouden regen. En in het scherpe maanlicht vloog er een schare witte, gevleugelde feeën om het bed van Hans Christian heen.

Vooraan de fee der *Kennis*, kennis van goed en kwaad.

Zij droeg een diadeem van fonkelende sterren; in de linkerhand hield zij den slangenstaf en in de rechter één van de gouden paradijsappels, die zij naar het bed uitstak met de woorden:

‘Vriend, ziehier mijn gave. Ik verkondig u dat ge wijs en groot zult worden - grooter dan menig wetenschappelijk man.’

Zij verdween in de schaduw en nu kwam er een andere fee naar het bed met een schitterenden helm en een pantser van zilveren schubben. Zij droeg palmen in beide handen. Dit was de fee der *Zege.*

‘Heil u, mijn jongen!’ fluisterde zij, terwijl zij een palmentak aan het hoofdeneinde van het bed van den zieke plaatste. ‘Een strijder zult ge wezen, maar ik zal u zege verleenen. Zege over allen tegenstand, over nood en ellende, over afgunst en nijd. Zegevol zult ge Europa - ja de heele wereld rondtrekken!’

Een derde fee trad naar het ziekbed. Zij was groot en mooi en een gouden pijl stak er in haar glinsterend haar, terwijl Freja's sieraad het brisingameen als een schild op haar borst schitterde. Dit was de fee der *Schoonheid* zelve, omgeven door Amors en Cupido's.

‘Gelukkige jongeling!’ zeide zij, en tranen verblindden haar trotsche oogen: ‘Ik ben met mijn zusteren hierheen gekomen om u te helpen dien overvloed van geluk te dragen, die allen u geschonken hebben. Daarom heb ik slechts dit voor u,’ voegde zij er bij, terwijl zij met afgewend gelaat een spiegel op zijn laken neerlegde: ‘De gave der schoonheid zult gij niet bezitten. Maar troost u. Ge zult rijk worden en zoo benijdt dat ge *die* missen kunt.’

En nu was het of moeder Elvira plotseling opstond en naar het bed ging.

Daar wierp zij op eens den doek van het hoofd en veranderde in de mooiste aller feeën. Rinkelende gouden penningen schitterden er in het blauwzwarte haar, een

krans van roode papavers rustte om haar voorhoofd en stralende, purperen vleugels droeg zij op haar rug.

‘Uitverkorene van het geluk!’ jubelde zij in verrukking, terwijl zij haar armen naar den sluimerenden jongeling uitstak.

‘Zie, ik ben Sherazade, de purpergevleugelde fee uit het sprookje. Ik ben de prinses van het Koninkrijk ten Oosten van de Zon en ten Westen van de Maan. Uit de morgenlanden met de goudschitterende minaretten verjaagd vluchtte ik naar Spanje, maar ook daar werd ik miskend en verlaten. Eenzaam en zonder huis dwaalde ik Europa rond als een Zigeuner-vrouw gekleed, maar niemand geloofde mij. Niemand keek mij aan. Ik was nauwelijks goed genoeg om kinderen in slaap te sussen en men verwees mij naar de kinderkamer. Langen tijd heb ik een genie gezocht, iemand die zijn geluk aan zichzelven te danken heeft, en den moed had met een eeuwenoud vooroordeel te breken, en jong-dartel genoeg was mij zoo hoog met zijn armen op te lichten, zoo hoog boven alle anderen, dat ik weer in al mijn vroegere heerlijkheid stralen kon....

Eindelijk heb ik zulk een minnaar gevonden. Deze jongeling is Aladdin, de door God uitverkorene!

Hij heeft de koperen lamp der fantasie in zijn hand en ieder maal dat hij er over heen strijkt is hij machtiger dan een koning. Groot is de macht der Kennis en zoet is de glimlach der Zege - maar zie, ik geef u meer dan die feeën. Ik geef u den sprookjestooverring en de blauwe bloem der poëzie. Gij zult de "Duizend en Eén nacht" oververtellen zoodat de heele aarde er naar vragen zal. En hiermee wijd ik u als dichter.'

De fee boog over het bed heen en alles werd doodstil. Plotseling riep Hans Christian met zijn heesche stem: 'Moeder, zie, nu kussen de engelen mij!'*).

Madam Andersen ontwaakte en kroop in elkaar van schrik.

'Hoorde je het, moeder Elvira?' fluisterde zij.

'Of ik,' antwoordde de oude vrouw, die het kussen van den jongen opschudde. 'Hans Christian heeft zoo mooi in zijn droom liggen glimlachen.'

'Maar wat zou dat van die engelen beteekenen?'

'Ach, Madam Andersen, wees maar niet bang, want ik was het die hem kuste!'

D. LOGEMAN-VAN DER WILLIGEN.

De geest des tijds?
Ieder voor zich en God voor ons allen?

Kleine waterdropp'len, kleine korr'len zand
Vormen saâm de trotsche zee
En het schoone land.
Kleine liefdedaden, woordjes teer en zacht
Hebben vaak in 't kleinste huis
't Grootst geluk gebracht.

Wat ik ga schrijven, is geen fantazie, 't is een stukje werkelijkheid; alleen de namen zijn gefingeerd om *elke persoonlijkheid* te voorkomen. -

Hoe ik, eene onderwijzeres en zonder familie of kennissen in de fabriekswereld, tòch in dat wereldje verzeild raakte? - Dat kwam zóó: Ik had voor 't onderwijs in de nuttige handwerken hoogst eenvoudige modellen ontworpen, zóó eenvoudig, dat ze naar mijne vaste, ja, ik mag wel zeggen, *heilige* overtuiging, kunnen worden onderwezen aan kinderen van 10 tot 12 à 14 jaar, natuurlijk na de noodige voorbereiding, wat tegenwoordig te H... gebeurt, al sedert een paar jaren. Tegelijk met verbetering (practischer maken) van 't handwerkonderwijs beoogde 'k verbetering van vrouwenkleeding, inzonderheid van die der volksvrouw, of, laat ik 't maar liever ronduit zeggen, van *elke* vrouw, die met hare inkomsten moet woekeren om behoorlijk rond te komen en dus zelf haar garderobe moet maken en onderhouden. En zijn die er niet in massa? - Wie dit heeft geleerd, zal, zoo noodig, later ook in haar gezin de gróóte voordeelen (zoowel finantiëele als moreele) daarvan ondervinden. -

Om die modellen te kunnen onderwerpen aan 't oordeel van de jury voor verbetering der vrouwenkleeding van de Nat. Tent. van Vrouwenarbeid in 1898 in Den Haag, moest ik ze van poreuze stoffen en op normale grootten maken. Doch die stoffen moesten voor mijn doel niet alleen hygiënisch, maar bovendien *sterk* en *goedkoop*

*) Laatste regel van het bekende gedicht: 'Het stervende Kind' dat H.C. Andersen in zijn schooltijd schreef.

zijn. In 't kort gezegd: ik moest rekening houden met *methode*, *hygiëne*, practijk en... *beurs*. Daar 'k in de winkels niet kon vinden, wat ik zocht, zond een der dames van de jury mij 't adres van een buitenlandsch fabrikant, die mij niet alleen een paar stofjes stuurde, maar ook adressen opgaf van fabrikanten hier te lande. Nog al vriendelijk nietwaar? Allen waren volgens hun schrijven zéér met mijn idée ingenomen en wilden me gaarne, zoovéél ze konden, van dienst zijn. Een onderwijzeres, éérst óók bijzonder ingenomen er mee, heeft echter mijn werk op den achtergrond of beter gezegd naar de confectie geschoven. Was dat om 't werk eener vriendin te bevoordeelen? - Dat er mee *geknoeid is*, dáárvoor heb 'k *bewijzen*.
Onderwijs was mijn hoofdmotief, geen confectie; maar als de boel onderstboven of achterstvoor wordt opgehangen of voorgesteld, wie kan er dan een geregelden gang of *eene methode* in vinden? 't Is alleen maar jammer, dat ik te goeder trouw ben geweest en dus dat *opzet te laat ontdekte.* En - als er dan nog een paar van die *onderwijzeres-dril-majoors* bij komen, die iemand kunnen vleien of brutaliseeren, al naar dit haar 't voordeeligst uitkomt, - die zijn socialist, maar als 't voordeeliger blijkt, óók kunnen zijn: liberaal, conservatief enz., wier hart dus voor 't onderwijs klopt òf in den geldbuidel zit (?), - die in haar grof egoïsme met haar flux de bouche tot èlken prijs altijd gelijk hebben,

iedere niet-deskundige, ja zelfs deskundigen overbluffen, alsof *zij* 't zelfs beter weten dan onderwijsgevende, medische hooggeleerde heeren, - maar die intusschen toch nimmer eerlijk, openlijk voor 't front komen en zóó den boel in den doofpot weten te stoppen, - werk dáár eens tegen op! - Er zal echter nog wel eens een tijd komen, dat 't zal blijken, in hoever ik 't wel bij 't rechte eind heb gehad, al is 't ook na mijn dood, want de conferenties met de Professoren en een paar dames zouden zeker èn te Groningen èn te Utrecht geen twee volle uren geduurd hebben, als 't werk zelfs 't *nota-nemen ervan niet waard* was. Juist dat schuwen ervan en wat dies meer zij, door dames, die op 't kussen zitten, doet mij sterk vermoeden, dat zij voor haar prestige vreezen. -

Wel heb 'k later moeite gedaan, mijne ontwerpen bij de confectie ingevoerd te krijgen, meenende dat eene primitieve constructie tijd- en geldbesparing geeft; maar ook *die* mislukte. Ja, men moet maar ongelukkig zijn en 't hart wat te veel op de tong hebben. Had ik gezwegen, 't ware mij voor mijn arbeid en ook finantieël beter geweest. Maar och, wat begint een nietig aardwormpje in den vorm van een onderwijzeresje tegen een machtig, rijk geworden fabrikant met zijn vrienden? -

Toch heb ik nog geen spijt van die mislukking, als ze maar ten goede komt aan 't doel, waarvoor 'k dit schrijf. - Ter zake dus. - Door de gunstige beoordeelingen van genoemde jury, doctoren en professoren, die aan 't Maandblad der 5 V's verbonden waren (bij conferenties van minstens 2 uur aanéén) alsmede van niet-in-examencommissiezittende onderwijzeressen ontving 'k een legio brieven om inlichtingen en adviezen. Voor zoover me dit mogelijk was, verschafte ik die gáárne. Door die correspondentie ontving 'k van hier en daar eene uitnoodiging tot het houden eener lezing en zóó geraakte ik ook in kennis met eene fabrikantsdochter Mej. Ella van Meerzo. Mejuffrouw van Meerzo had bij de ongesteldheid van eenige fabrieksmeisjes opgemerkt, hoe onpractisch en onhygiënisch die meisjes gekleed zijn en de dokter had haar dit bevestigd, zoodat ik dus voor haar als geroepen was om de kleeding te verbeteren op de *eenvoudigste, méést-practische* en *zuinigste* manier. - Dat waren toen gelukkige dagen, want de meisjes lieten zich gaarne voorlichten en helpen en de dame in kwestie was de méést sympathieke vrouw, die 'k ooit heb ontmoet. Ik vergoodde haar bijna: zoo'n waardige, koninklijke houding en toch zoo ongekunsteld eenvoudig, vriendelijk en flink in al haar doen en laten. En tòch heb 'k haar leed moeten doen. Wat mij dàt gekost heeft! - Och, dat laat zich beter gevoelen dan beschrijven.

Toen 'k op haar heerlijk buiten kwam logeeren, kwam ik er geheel verreisd aan. In plaats van een der vele dienstboden op mij af te sturen, werd ik dadelijk door haar zelf en een harer zusters als een eigen zuster verzorgd, waardoor 'k dan ook zeer zeker den volgenden dag al weer hersteld was en wat daaraan nog mag ontbroken hebben, dat deed de verdere omgeving wel. 't Leek wel, of 'k in een paradijs was aangeland. Heerlijk toch in 't park die steile, rechtopgaande boomen, die daar zoo pal en rustig stonden als mannen van stavast en hier en daar een prachtig bloembed als een groote heerlijke ruiker er tusschen. En dan 't intterieur! Mijn kamer had een heerlijk, rustig uitzicht op 't park, voorzien van de nieuwste practische gerieflijkheden. Alles deed weldadig aan; rustige, zachte, harmonische kleuren en de familie - alles leek één harmonisch geheel. 't Leek wel een sprookje, zoo iets van: ‘tafeltje dek je, ezeltje strek je!’

Ella was vrijwel 't evenbeeld van haar vader, van wien zij naar 't mij voorkwam buitengewoon véél hield. Ook hem met zijn deftig, intelligent gezicht vond 'k zéér sympathiek, iemand, wien men graag alle leed zou sparen. Trouwens ik dacht toen aan geen leed; te midden van een gelukkig gezin, dat geen tegenspoed kent, *moet* men zich ook wel gelukkig voelen.

Nadat 'k eenige dagen van heerlijke gastvrijheid op Villa Meerzo had genoten, vertrok Mejuffrouw Ella met de afspraak, dat 'k ook eens elders bij haar zou komen logeeren. ‘Of 'k dan komen wou?’ ‘Welzeker, niets liever dan dat.’ Bij háár moest 't m.i. overal rustig, heerlijk, prettig zijn.

Maar och arme, ik had buiten den waard gerekend. Nu, wie zou dàt ook gedacht hebben, den volgenden avond was *alles* uit! (Toen kwam ‘de knuppel uit den zak!’) Als uit een droomwereld kwam 'k plotseling in de naakte werkelijkheid terug. Nog altijd spijt 't mij, dat Mejuffrouw Ella niet thuis was: niet één dag *later* is uitgegaan. Om een beter, een duidelijker begrip van een en ander te geven, zal ik nu onze corres-

pondentie laten volgen. Wat niets ter zake doet, laat 'k eenvoudig weg, of vervang 'k door stippen.

MEERZO.

(datum bijna een jaar vóór 'k er gelogeerd heb.)

Hooggeachte Mejuffrouw!

Op 't oogenblik heb ik eenige fabrieksmeisjes bij mij gelogeerd, die aan *bleekzucht* en *algemeene zwakte lijden*[*)]. Volgens hunne doctoren en volgens mijn eigen waarnemingen komt hunne zwakte voor een groot deel voort uit de ondoelmatige kleeding en vooral het slechtzittend, goedkoop, stijf corset. Op mijn aanraden laten ze het nu uit en nadat 'k hen allerlei heb verteld en voorgelezen, wat op het kleedingvraagstuk betrekking heeft, zijn ze zéér geneigd, hunne kleeding te veranderen en in overeenstemming te brengen met de eischen der gezondheid. Nu kom ik U vragen, of U mij 't genoegen zoudt willen doen, mij eens eenige Uwer modellen op zicht te zenden, opdat de meisjes door zèlf te zien, beter leeren begrijpen. Op die wijze zouden ze er ook licht toe komen, de modellen na te maken. Kosten enz. komen natuurlijk voor mijne rekening.....

ELLA VAN MEERZO.

Zeer tot mijn spijt kon 'k onmogelijk aan dat verzoek voldoen, wat uit haar volgend schrijven zal blijken. (Ik ontving destijds een massa dergelijke verzoeken.)

MEERZO.....

H.....

Ontvangt U mijn hartelijken dank voor de toezending van Uw werkje, dat ik met mijn gasten zal bespreken. Uw vriendelijk aanbod om eenige poppen te zenden, moet ik tot mijn spijt afslaan, daar de meisjes over een paar dagen weer vertrekken en ze dus waarschijnlijk te laat zouden komen, daar U zegt, ze eerst de volgende week te kunnen sturen. Zou U later wel eens genegen zijn, een causerie over Uwe bedoeling te houden? Zoo ja, dan zou ik dat gaarne even van U vernemen en dan zou ik er eens over kunnen spreken met de dames van eenige fabrikanten. U past 't zeker 't best in de vacantie?

Nogmaals vriendelijk dank voor Uwe hulp en gelooft U mij gaarne tot wederdienst bereid, hoogachtend,

Uwe ELLA V. MEERZO.

MEERZO.....

H.....

't Komt mij nu 't best voor, een flinke zaal te huren, om ook de meisjes en vrouwen van de naburige fabrieken in de gelegenheid te stellen, U te hooren. Mocht U er tegen opzien, in een groot locaal te spreken, dan wilt U mij dat wel even melden, opdat ik van een kleiner werk kan maken. Daar de meisjes den geheelen dag bezet zijn, zal de voordracht 's avonds moeten plaats hebben. Wat dunkt u, van hoe laat tot hoe laat? Het is dunkt mij noodig en goed, wanneer U in eene kleine inleiding de nàdeelen

*) (de cursiveering is van mij, om er bijzonder de aandacht op te vestigen in verband met latere cursiveeringen.)

van de tegenwoordige kleeding en de vóórdeelen van eene practische, gezonde kleeding bespreekt. Juist onder die soort meisjes heerscht de mode in al haar tirannie en de *manier*, *waarop velen zich rijgen, is misdadig.* Ze klagen er dan zelf over, dat het *voorover zitten* en *staan* in de *fabriek haar zoo hindert* en *pijn doet,* maar ze komen niet op 't idée, dat de schuld geheel en al bij haar zelf ligt. Verder zijn ze natuurlijk heel bang, er anders uit te zien, dan de vriendinnen.....

Eigenlijk zou ik U graag voor 2 avonden uitnoodigen, maar zou dat niet te veel van Uwen tijd en kracht gevergd zijn?.....

Uwe ELLA VAN MEERZO.

(Wordt vervolgd.)

Een Bedrijf.

Personen:

DE MOEDER.	ZUSTER AGLAJA.
ZUSTER AGATHA.	DOMINÉ HELMERS.

Het tooneel stelt voor:
Een ziekenkamer, eenvoudig ingericht. Aan de rechterzijde van het publiek, een tafel met brandende lamp met groene kap, medicijnen enz. In de nis rechts, een bed, waarvan de gordijnen zijn dichtgeschoven, het voeteneinde is echter vrij. In het midden een geopende deur. Men ziet een lange gang met deuren rechts en links die toegang tot de verschillende ziekenzalen verleenen. Verder bevinden zich in het vertrek een latafel waarop een kruisbeeld is geplaatst, bijbelspreuken zijn aan de wanden en hier en daar een stoel.

Eerste tooneel.

AGATHA, later DOMINÉ HELMERS

AGATHA

zit aan de tafel rechts en leest op halfluiden toon uit den Bijbel.

Zij is ongeveer dertig jaar oud, slank, zeer mager met bleek gelaat. Zij draagt de kleeding der Protestantsche pleegzusters en als teeken van onderscheiding op de borst een groot gouden kruis. Na eenigen tijd te hebben gelezen, staat zij op, verschikt een en ander in het vertrek, ziet achter het gordijn, enz.

DOMINÉ HELMERS,

eerwaardig grijsaard met een vriendelijk voorkomen, komt aan uit de gang.

Goedenavond, waarde zuster!

AGATHA

gaat tot hem en kust hem de hand.

Goedenavond, Dominé.

DOMINÉ HELMERS.

Ik kom daar juist uit het refectorium, waar zich onze geliefde zusters hebben verzameld om het kerstfeest te vieren. De moeder zeide mij, dat de zieke uit No. 6 naar mij heeft gevraagd. En, heeft men u voor de nachtwake bestemd, vannacht?

AGATHA.

Ja, Dominé.

DOMINÉ HELMERS.

Het lijkt mij wel moeilijk voor u om in den heiligen Kerstnacht te moeten waken bij de zieken, zoo heel alleen, zonder te kunnen deelnemen aan de vreugde der anderen. Een zware, maar ook verheven taak!

AGATHA.

Ik doe mijn plicht, Dominé, en in het bewustzijn dien te vervullen wordt het zwaarste werk mij licht.

DOMINÉ HELMERS.

Dat weet ik, waarde zuster. Gij zijt een der kundigsten en meest vertrouwbaren uit dit Huis.

AGATHA.

Als ik hier 's nachts geheel alleen moet waken en het vreeselijk gekerm der zieken hoor, of een stervende het doodszweet af moet wisschen, als mij dan - in die oogenblikken een gevoel van vrees overvalt en ik afgemat ben en moedeloos - dan neem ik den Bijbel en sla hem open. En daar staat geschreven, dat het dengeen zal worden vergolden, die ter wille van God zijn plicht vervult. En als ik deze woorden lees, voel ik vrees, noch vermoeidheid meer en ik denk dat ook ik wil zijn een vrome dienstmaagd in den Wijnberg des Heeren, die zijn plicht vervult zonder morren.

DOMINÉ HELMERS.

Zeker, zeker waarde zuster, maar niet alleen moeten wij alles wat in ons vermogen ligt, voor den naaste doen uit gevoel van plicht, maar ook uit medelijden - uit liefde.

AGATHA.

(Een weinig gekrenkt).

Ik doe wat ik kan, Dominé.

DOMINÉ HELMERS.
Dat weet ik, waarde zuster.

(Klopt haar op den schouder.)

Ook wilde ik geen aanmerkingen maken op U. Wij zijn zeer met U ingenomen... Maar - de zieke wacht. Kan ik er nu heengaan?

AGATHA.
Als ge het goed vindt, zal ik U bij haar brengen.

DOMINÉ HELMERS.
En hoe gaat het met het kindje?

(Ziet achter het gordijn).

AGATHA.
Ik geloof niet dat het zal blijven leven. Vanaf het oogenblik dat men het ons hier bracht, dus al sedert drie dagen, is het bewusteloos. Ik vrees dat het, vóor de nacht ten einde is, zal sterven.

DOMINÉ HELMERS.
Ach! - en de ouders?

AGATHA.
De vrouw, die het kind bracht, zeide dat het een wees was.

DOMINÉ HELMERS.
Arm, klein wezentje! God zal wel weten waarom Hij U nu reeds tot zich roept. Zoo zal het wel het beste zijn. Laat ons nu gaan, zuster.

AGATHA.
Ja, Dominé.

(Zij gaan door de gang en verdwijnen achter een der zijdeuren).

Het tooneel blijft gedurende eenigen tijd ledig. Van uit de verte klinkt een godsdienstig lied, aangeheven door de pleegzusters.

Kerstlied.

Daar is uit 's werelds duistre' wolken,
Een licht der lichten opgegaan.
Komt tot zijn schijnsel alle volken,
En gij mijn ziele bid het aan.
Het komt de schaduwen beschijnen,
De zwarte schaduw van den Dood;
De macht der zonde zal verdwijnen,
Genade spreidt haar morgenrood.

Tweede tooneel.

AGLAJA. Vervolgens AGATHA.

AGLAJA

jong, mooi, komt met weifelende schreden van uit de gang, onder het zingen. Zij houdt een kerstboompje en een schotel met gebak in de hand. Voor de deur van het ziekenvertrek blijft zij aarzelend staan, maar treedt daarop vastberaden binnen en ziet rond. Niemand bemerkend, plaatst zij een en ander op tafel en gaat naar de nis.

AGATHA

komt uit de gang en spoedig daarop binnen: Zuster Aglaja?

AGLAJA

(verlegen).

Ja - ik dacht, ge zijt hier nu zoo alleen en toen - - heb ik dit van beneden naar hier gebracht. Ik meende dat ik u er een plezier meê deed...

AGATHA

(koud).

Dank u. - Ge hadt u die moeite wel kunnen besparen, want ik had reeds mijn deel ontvangen.

AGLAJA.

Heusch, ik wilde u genoegen doen. - - Wees niet boos dat ik ben gekomen. Terwijl de anderen zongen, sloop ik weg. Er - er ligt hier een kindje; niet-

waar - - een ziek klein meisje - ik dacht dat het een pretje voor haar zou zijn, als wij het boompje lieten branden en voor het bedje plaatsten.

AGATHA

(droogjes).

Heel vriendelijk van u. - Maar ik zei u al daareven, dat ge u die moeite hadt kunnen besparen. Het kind heeft er toch niets aan, want het is veel te ziek. - Bewusteloos zelfs en ziet of hoort niets. Indien dit niet het geval was geweest, zou ik niet hebben toegestaan dat hier zooveel werd gesproken.

AGLAJA

(bevreesd).

Is het dan zoo heel erg met het kindje? Lieve zuster Agatha, is het werkelijk zoo heel, heel ziek... Zeg het mij.

AGATHA

(schouderophalend).

Ik geloof niet dat het in leven zal blijven.

AGLAJA

(met luiden angstkreet).

Mijn God! het zal sterven! -

(Zich met moeite bedwingend).

Dat is vreeselijk droevig!

AGATHA.

Waarom? Dit kind is gelukkiger dan een van ons allen, als wij zullen geroepen worden om te sterven; want het heeft de zonden dezer wereld nog niet leeren kennen.

(Gaat aan tafel zitten en slaat den Bijbel open).

AGLAJA

(gaat langzaam met gebogen hoofd naar de deur, waar zij staan blijft. Dan, na een wijle zegt zij smeekend):

Zuster Agatha.

AGATHA

(opziende van den Bijbel).

Zijt ge nog hier? Hebt ge iets noodig?

AGLAJA

(komt schoorvoetend naderbij).

Ja - ik zou - ik wilde -

(snel).

Zuster Agatha, laat mij hier waken, vannacht.

AGATHA

(verwonderd).

Hier, bij het kind?

(spottend)

Ge stelt bijzonder veel belang in dat kind! Zuster Aglaja, die zich vrijwillig aanbiedt voor de nachtwake! - dat is nog nooit gebeurd. Voor gewoonlijk zijt ge meer op uw gemak gesteld, waarde Zuster! Als de patiënt nu nog een man was, zou ik het eerder kunnen begrijpen, trouwens zijn die niet al te ver van hier verwijderd.

AGLAJA

(gekrenkt).

Het is niet mooi van u, zoo tot mij te spreken.

AGATHA.
Niet? Waarom zijt ge er dan zoo op gesteld, mijn plaats vannacht in te nemen? Toch zeker niet, uit liefde voor mij!

AGLAJA.
En als het nu werkelijk eens zoo was, doet ge er dan wel goed aan mij zóo te behandelen? Misschien is het omdat ik medelijden met u heb... niet lang geleden waart gij zelve ziek. - - De nachtwake zal u vermoeien - ik daarentegen, ben gezond. -

AGATHA

(lacht honend).

Al te vriendelijk. Tot nu toe heb ik nog nooit gemerkt dat ge mij zoo goed gezind waart.

AGLAJA.
Ja - ge hebt gelijk. - Wij hielden niet van elkaar, - maar was het altijd mijn schuld alléen? - En kan het niet anders worden?

(zacht smeekend)

Kunt ge nooit het gebeurde vergeten, Zuster Agatha?

AGATHA

(staat op, gejaagd).

Laat ons dáar niet over spreken, het heeft niets met dit alles te maken. De dooden moet men met rust laten. Maar ik zal u zeggen, waarom wij het niet goed samen konden vinden: het komt, omdat ik u altijd ronduit mijn meening heb durven zeggen, over alles dat mij niet in u bevalt. Ge zijt geen waarachtige verpleegster, Zuster Aglaja! Neen - ge behoort niet tot diegenen waarvan men getuigen kan: 'Haar grootste sieraad ligt in haar binnenste verborgen en bestaat niet uit gouden ketenen, haarspelden en andere uiterlijke praal.' Ge hebt de wereld lief, Zuster Aglaja en de wijze waarop gij onze kleeding draagt verraadt zelfs uwe coquetterie. Gij zijt dezelfde Aglaja gebleven, die ge waart in de wereld daarbuiten, ofschoon ge nù den naam hebt van verpleegster.

AGLAJA

(met gebogen hoofd).

Ik ben nog jong, Zuster, en als ik ook somtijds...

AGATHA.

En ge leest boeken, dingen, die een pleegzuster niet doen mag, want zij leiden uw gedachten af van uw werkkring, en maken u nalatig in het vervullen van uw plicht.

AGLAJA.

Waarom oordeelt gij hierover - zoo streng? Mogen wij dan niet weten hoe het toegaat in de wereld?

AGATHA.

Hetgeen wij noodig hebben te weten, hooren wij door den dominé en de moeder.

AGLAJA.

Laat ons hier niet over twisten. Maar was er niet eens een tijd, dat dezelfde Agatha, die mij nu met verwijten overstelpt, in de wereld daarbuiten, zooals ge het thans noemt, voor een der meest ontwikkelde vrouwen gold en overal werd gevierd om haar geleerdheid?

AGATHA.

Dat is voorbij. Ik heb alles opgegeven en nu den eenigen, waren weg gevonden. Buiten plicht en gehoorzaamheid bestaat er voor mij niets meer. Het is mijn leven geworden en ik ga er geheel en al in op!

(Driftig.)

Ge doet er verkeerd aan mij te spreken van hetgeen éens was,.... juist gij!....

AGLAJA.

Juist ik, zegt gij! Zult ge mij

dan nooit kunnen vergeven, zuster Agatha?

(Pauze).

Tot nu toe, durfde ik er niet met u over spreken....

(op zachten en schuchteren toon.)

Ge weet dat hij dood is, nietwaar?

AGATHA

(met afgewend gelaat.)

Ik weet het.

AGLAJA.

En wilt ge den doode geen vergiffenis schenken en - mij? Ik heb schuld, ik beken het, maar kan ik het helpen? - ik had hem lief....

AGATHA

(bitter.)

Maar alvorens gij hem leerdet kennen en liefhebben, behoorde hij *mij* toe, en gij - ge hebt hem mij ontstolen. - Weet ik op welke wijze? Waarschijnlijk door allerlei kunsten, waarvan ik niets afweet. Mijn God, ik dacht niet het ooit te boven te komen!

(heftig ademhalend.)

En toen ik eindelijk meende, rust te hebben gevonden - toen zijt ge weder in mijn leven gekomen - - zelfs hierheen, zijt ge mij gevolgd! - - -

(Pauze.)

Maar dit is nu geleden - *dit*, tenminste was uw schuld niet. Zijn daad zal u wel hierheen hebben doen vluchten, zooals ook ik hier troost zocht voor zijn ontrouw - daarin zijn wij dus quitte. En ik heb mij voorgenomen sterk te zijn en de bittere gevoelens die mij bestormen te overwinnen. Ten slotte is het mij ook gelukt. Ik heb overwonnen - en ook vergeven - - maar, vergeten, dat zal ik nooit!

(heftig.)

Nooit, zuster Aglaja, hoort ge mij? - Dit, kan niemand van mij vergen. Evenmin kunnen gij en ik vriendschappelijk omgaan met elkander! Doe gij het uwe een waarachtige liefdezuster te worden, opdat de Heer welgevallen aan u moge vinden, dan zal ook ik van mijn kant minder onvriendelijk zijn tegen u. Maar het beste is, dat wij niet te veel samen omgaan.

(Zij neemt snel ademhalend plaats en bladert weer in den Bijbel).

AGLAJA.

Ik zal niet meer hierover praten. Maar ik vraag u nog eens: Laat mij hier vannacht waken.

AGATHA.

Neen. - Ik begrijp niet waarom ge dat zoo volstrekt wenscht. Trouwens zou ik het ook niet mogen toestaan, al wilde ik het zelfs.

AGLAJA

(in hevige gemoedsbeweging).

Agatha, ik smeek het u. - - Ge weet niet welken dienst ge er mij mede doet, en niemand zou er iets van behoeven te merken.

AGATHA.

Gelooft ge dat?

AGLAJA.

Wij zouden immers kunnen zeggen, dat ge u plotseling onwèl hebt gevoeld, en ik daarom uw plaats heb ingenomen.

AGATHA.

Zoo? Dus ge denkt dat ik ook nog zou liegen? Nog eens, neen! Ga nu heen, zuster, het is onnoodig nog woorden te verspillen.

AGLAJA

(valt voor haar op de knieën).

Gij moet - hoort ge het wel? gij moet - want - het is zijn kind, het kind van den man dien ge eenmaal hebt liefgehad, en ik - - luister naar mij - ik ben de moeder van dit kind!

(Grijpt Agatha aan haar kleed).

AGATHA

(staat op en doet eenige schreden achterwaarts).

Ik vermoedde het.

AGLAJA

(zich oprichtend).

Hoe deugdzaam is de blik van afgrijzen, waarmede gij mij thans aanziet! Ja, in uwe oogen ben ik een gevallen vrouw, een verloren schepsel! Wat zou zuster Agatha ook afweten van zondige liefde? - Om het even. - Nu moèt ge mij echter hier laten blijven, het is mijn recht. Morgen kan men doen met mij, wat men wil - - ik weet wel, dat zij mij morgen zullen veroordeelen, - - maar vannacht blijf ik hier, en het recht hiertoe kocht ik duur genoeg door mijn biecht.

(Gaat naar het bed).

AGATHA

(den weg versperrend).

En toch, is het mijn plicht ook nù nog neen te zeggen. Men heeft mij bevolen hier te waken, en ik moet gehoorzamen, er kome van wat wil. Het staat u vrij naar de moeder te gaan en haar te zeggen - wat ge mij daar straks hebt medegedeeld. Als zij mij beveelt zal ik gehoorzamen. Maar nu moet ge gaan; ik mag u hier niet langer dulden.

AGLAJA

(ziet haar wezenloos aan).

Hebt ge dan geen medelijden, kent ge geen erbarmen? Weet gij wel wat een moeder voelt als men haar zegt: Uw kind moet sterven? - En ik zou nu nog eerst moeten gaan tot de moeder en haar zeggen - nu het mij toch al zoo moeilijk viel, het u mede te deelen... en dat gij het juist zijt, waaraan ik een gunst heb te vragen.... gelooft ge niet dat dit, op zich zelf, reeds straf genoeg is? - Gij schept er natuurlijk behagen in, te zien hoe ik lijd, en mij te martelen, te weten dat ik aan uw voeten lig geknield.

(Knielt weder voor haar neder.)

AGATHA

(wendt zich af, schouderophalend.)

AGLAJA.

Ge ziet toch dat ik mij verneder, voor u. - Ik smeek het u -

(snikkend)

mijn God, ben ik nog niet genoeg gestraft? Ik stond mijn kindje af, aan vreemden, en kwam hierheen, zoekende naar rust. - Rust - - Vrede....

(staat wankelend op.)

Ik vermoedde niet dat ik u weer zou zien.... Ik had het vaste voornemen opgevat mijn leven te wijden

aan anderen.... maar ik ben nog zoo zwak en het is zoo moeilijk - zuster te zijn. Toen mijn kind ziek werd, zeide ik het hierheen te vervoeren, want als ik telkens naar haar toe was gegaan, zou toch alles zijn uitgelekt en daarvoor was ik zoo bang. Hier, kan ik tenminste altijd in de nabijheid zijn en ik hoopte het misschien te mogen oppassen. Maar altijd waart gij er bij, meer dan eens, heb ik wachtend gestaan achter de deur en moest toch weer omkeeren; want ik was bang, - bang voor U. Maar vandaag hoop ik vurig, dat....

(strekt de handen uit.)

Wees barmhartig, Agatha. - Laat mij hier!

AGATHA.
Ik mag het niet doen.

AGLAJA.
Zij mag niet! Goed, dan zal ik zien wie mij van hier kan verdrijven! Ik blijf!

(Gaat naar het bed en werpt er een anstigonderzoekenden blik op). (Dan gillend.)

Het is dood - dood!

(Grijpt Agatha bij den arm en schudt haar door elkaar.)

Hoort ge het wel, het is dood, zuster Agatha!

AGATHA

(gaat eenige schreden terug.)

AGLAJA.
Ja, het is dood! Wees nu toch blijde! Waarom zijt ge het nu niet?

(Wild lachend.)

En in dit Huis, woont de Liefde, ha, ha, de Christelijke liefde tot den naaste! En de vrome, deugdzame zuster Agatha staat vóor mij, en houdt mij nog daar straks voor dat ik niet de ware pleegzuster ben, en stelt mij haar-zelve als voorbeeld, en terwijl zij mij zedepreekte, is mijn kindje gestorven. Was ik er maar bij geweest, misschien zou het dan niet gestorven zijn. Maar ik was zoo laf, zoo laf! Ik zou die andere hebben moeten wegslingeren en haar op den grond werpen als zij den moed had mij den weg te versperren. Waarom, waarom toch, heb ik het niet gedaan?

AGATHA.
Het is nu dood. - Wat is daar nu nog aan te verhelpen? Spreek echter niet zoo hard, men kan het beneden hooren

AGLAJA.
Laten zij het hooren, allemaal! - Het kan mij niet schelen! Mijn kind is gestorven en men liet er mij niet bij!

AGATHA.

Ge zijt opgewonden, Zuster Aglaja, en weet niet wat ge zegt.

AGLAJA.

Opgewonden, opgewonden, noemt zij dat! Wee, over u die den naam van God en van plicht hebt op de lippen - plicht, jegens den naaste! Gij, die gelooft wonderwat te verrichten, als gij spreekt van den Heer en u vastklampt aan de koude letteren! Ik vervloek u!....

(Zinkt voor het bed op de knieën en snikt hartstochtelijk.)

Derde tooneel.

AGATHA, AGLAJA, DE MOEDER, DOMINÉ HELMERS.

DE MOEDER.

(Vrouw op leeftijd, met goedhartig, welgedaan uiterlijk, is intusschen van uit de gang gekomen).

DOMINÉ HELMERS

(komt haar tegemoet van uit de kamer waarheen hij zich tevoren had begeven. Nadat zij een paar woorden gewisseld hebben komen zij binnen).

DE MOEDER

(gejaagd).

Wat moet dit beteekenen, Zuster Agatha en Zuster Aglaja! Ik kom boven en hoor twistende stemmen. Twist, in tegenwoordigheid der zieken en dat nog wel in den heiligen Kerstnacht, - dat is werkelijk toch....

Wat is er eigenlijk gebeurd, Zuster Agatha?

AGATHA.

Zuster Aglaja kwam, om....

(blijft steken).

AGLAJA

((staat ernstig op).

Het is niet meer noodig nù nog iets te verbergen. Ja, ik kwam hier, om haar te vragen, mij vannacht hier te laten waken - bij mijn kind. Ja - dit kindje is het mijne, Moeder. Zij gaf geen gehoor aan mijn verzoek, omdat haar plicht het haar verbood, en onderwijl is mijn kindje gestorven. Gestorven, Moeder, terwijl mij werd

voorgehouden, op welke wijze een ware pleegzuster zich moet gedragen, aan haar plicht getrouw.

De Moeder.

Dat is een bijzonder geval, hm. Ja, Zuster Agatha kan bezwaarlijk tegen haar plichtsgevoel handelen, maar ik geloof toch...

(Ziet Dominé Helmers verlegen vragend aan).

Ja, ik weet waarlijk niet hoe in deze te handelen. Hetgeen ge mij daareven hebt medegedeeld, overrompelt mij - - Zuster Aglaja. Het was verkeerd van u het mij te hebben verzwegen, daar wij voor gewoonlijk - zulke - Zusters niet aannemen. Maar ik zal daar nu niet over spreken, vandaag zou ik mij graag rustig houden. - Niemand kan u beletten, en zal dit ook niet doen, - bij - uw kind te waken, tot - morgenochtend, wanneer het zal worden gebracht in het lijkenhuis. Maar ge zult nu wel geen verpleegster meer kunnen blijven... Ik moet deze zaak aan het oordeel van het Kuratorium onderwerpen. - - Morgen vroeg verwacht ik u, en ook u, Zuster Agatha. Ik moet nog overleggen wat mij te doen staat. Voor hetgeen nu nog noodig mocht zijn, zult ge wel zorg dragen

(aan Agatha). (Tot Dominé Helmers).

Nu moet ik

naar beneden gaan, onze gasten wachten mij. Gaat gij mede, Dominé?

DOMINÉ HELMERS.

Ik blijf nog hier, als ge het goedvindt, Moeder.

DE MOEDER.

Goed. Maar ik zou u wel willen verzoeken later nog naar beneden te komen. Ik zou graag eens een en ander met u bespreken.

(Zichtbaar verruimd gaat zij heen, door de gang af.)

PAUZE.

DOMINÉ HELMERS.

(Ziet eerst naar Agatha, die ter zijde staat, vervolgens naar Aglaja. Deze ligt weder op de knieën voor het bed, het hoofd in de kussens verborgen).

Nu, Zuster Agatha?

AGATHA

(het gelaat afgewend)

Ik heb mijn plicht gedaan.

DOMINÉ HELMERS.

Ja. En het zal u worden vergolden.

(Hij gaat tot Aglaja en raakt haar arm zachtjes aan. Met weeke stem.)

Zuster Aglaja...

AGLAJA

(ziet tot hem op, grijpt zijn handen drukt het voorhoofd er snikkend tegen aan.

GORDIJN.

Uit het Duitsch vertaald door
TRAGTICK.

Brief uit Londen.

IX.

Henri de Vries, die den vorigen winter veel succès had hier in Londen, toen hij voor de Hollanders optrad in ‘de Brand in de Jongejan’ zal nu op 11 Februari zijn eerste opvoering geven van dit stuk voor het Engelsche publiek.

De titel is nu: ‘A case of Arson’ en de opvoering zal zijn in ‘the Royalty Theatre’, Dean Street, Shaftesbury Avenue.

Programma's met Henri de Vries in ‘his seven characters’ gaan rond en toch zal het te bezien staan of het stuk een lange ‘Run’ zal hebben. Dat hangt van zooveel bijomstandigheden af. En van die langere of kortere run hangt het financieele succès en de reputatie van den auteur af.

Toch is het al een knap ding, dat hij een manager heeft weten te vinden, die zijn arbeid wilde on stage brengen.

Daar hebben heel wat schrijvers rondgeloopen in het West-End met hunne manuscripten in den zak.

Zonder een manager te kunnen doen besluiten tot opvoering.

Vooral ‘the dramatist’ gelukt dit dikwijls zeer slecht.

Bekend is hoe de schrijver van the Walls of Jericho, Mr. Alfred Sutro, onlangs heeft bekend, dat hij tien jaar lang met zijn manuscript door Londen heeft geloopen.

Geen manager wilde hem ‘a chance’ geven.

Mr. Arthur Bourchier, the manager of Garrick theatre komt alle lof toe, voor de ontdekking van dezen ‘brilliant writer’

Mr. Hare, de zeer bekende en uitnemend bekende manager van verscheidene theatres, heeft in de Pall Mall Magazine verklaard, dat het niet opvoeren van treurspelen slechts het gevolg is van de weinig *goede* treurspelschrijvers - *niet* van den moeilijk te bevredigenden of onkundigen manager. Hij beweert, dat een goede manager altijd weet te zeggen of een stuk een kans van succes zal hebben - ja dan neen -.

De feiten spreken echter deze gewaardeerde opinie tegen.

Mrs. Kendal vertelt er van in haar: ‘Dramatic Opinions’ in 1890, hoe o.a. een stuk als: ‘Jim the penman’ dat als ‘famous’ bekend werd - wat eerst door de helft van de managers werd geweigerd - werd ook teruggezonden door de managers van ‘St.-James’ theatre - toen: Mr. Kendal en *Mr. Hare*!

Eindelijk wist de schrijver Sir Charles Young er voor een middaguitvoering een plaatsje voor te krijgen. - Het was een enorm succès, en ‘made thousands’. Tientallen dergelijke gevallen zouden kunnen worden opgesomd.

Henry J. Byron, Tom Robertson waren vrienden in 't ongeluk. David Garrick werd steeds weer teruggezonden en eindelijk ten langen laatste aangenomend oor een manager, maar kon toen nog bijna niet worden vertoond. Doordat Samuel French het in borg had, en de half-zieke auteur de noodige lossom £ 20 maar niet wist te verzekeren.

En dit David Garrick is een der beroemdste treurspelen geweest. Meermalen later: ‘Revived.’

John Tobbins' geschiedenis is misschien de meest tragische. Niettegenstaande zijn goeden naam als schrijver kon hij geen manager vinden om zijn ‘Honymoon’ op te voeren.

Verscheidene maanden *na* zijn dood - verscheen het voor 't voetlicht. En John Wilkins dan! Die van verdriet reeds stierf op 30 jarigen leeftijd! Zijn eerste enorm succès van anderen.

Zijn Battle of the Heart werd opgevoerd in the Dake's Theatre Holborn - 18 jaar na zijn dood!

Waarlijk de juiste weg tot succès voor een tooneelschrijver in Londen is nog niet open!

Mr. J.T. Grein, een Hollander, de zeer bekende manager van the 'German Theatre' weet goede stukken te waardeeren. Wie werkelijk om het spel en voor den inhoud naar een opvoering gaat, niet om de monteering alleen - die kiest zijn klein theatre uit. Het is waar, zeer eenvoudig is de opvoering en kan niet halen bij de schitterende monteering van Drury Lane, His Majesty's - maar in dien eenvoud ligt hun kracht. Ibsen en Hauptmann en anderen zijn steeds op 't affiche. Ook goede blijspelen: Alt Heidelberg o.a. werd meer dan eens gegeven.

Mr. J.T. Grein spreekt nog al een woordje mee in de tooneelwereld en is lang geen obscure persoon. Zijn oordeel over een mogelijk soort proeftheatre waar werkelijk goede stukken zouden kunnen worden opgevoerd, zooals dat moet, zonder onnoodige verfraaiing, stond nog niet lang geleden in de couranten.

Zoo juist is dat vijfde deel van zijn werk: 'Dramatic Opinions' verschenen. Hierin zegt hij o.a. welk een enorme bekoring Eleonora Duse, als Hedda Gabler, voor hem had.

'Niets dan natuur was haar spel, natuur haar woorden, natuur haar gebaren.

Door haar vertolking - begrijpt men eerst Hedda.'

Zoo begrijpt men eerst de enorme beweging die daar in Wales plaats heeft - als men een' der meetings zelf heeft bijgewoond, zoo schrijven de verslaggevers.

Stelt men zich den leider Evan Roberts voor, als een machtige indrukwekkende figuur - men heeft zich vergist. - Nog voor zeer korten tijd een mijnwerker, is deze eenvoudige jonge man bezield met Heiligen Geest, uitgegaan om zijn visioenen en Godsverschijningen mede te deelen, onder den nadrukkelijken eisch: 'Bekeert U.'

Schildering van hemel en hel is het middelpunt van al zijn prediking. Zoo theatraal schijnt het effect te zijn - dat mannen en vrouwen, verharde arbeiders, mijnwerkers, huilen als kinderen en zich vol schuldbesef en innerlijke vroeging op het zondaarsbankje neerwerpen! Waarlijk het is geen vertooning daar onder het ruwe mijnvolk! Hoort hoe ze in de mijnschachten weer afgedaald in de religieuze stemming hun werk verrichten! Geen vloek wordt daar meer gehoord - lofzangen stijgen er op - de dieren worden goed behandeld. - Geen dronkenmans taal - maar gebed.

En de practische gevolgen!

Waar is het, dat langvergeten schulden worden afgedaan - dat vijandschap vergeten wordt - de kroeg leeg loopt.

En nu reeds maanden gaat dit Heilig vuur in Wales van huis tot huis, van dorp tot dorp, van stad tot stad.

Lichtbewogen schijnt het volk in Wales te zijn, en dergelijke Rivivals schijnen daar periodiek vóór te komen. Iedere 50 jaar ongeveer moet daar een hartstochtelijke godsdienstuiting baan breken! Vooral in de dorpen - in de steden heeft het minder succès.

Hoe er over te denken?

Natuurlijk zal veel er van weer met den wind verwaaien - ook is niet ongerijmd de vrees, dat de onnatuurlijke opwinding op geest en lichaam een nadeeligen invloed zal uitoefenen, en de gevolgen ervan zich niet zullen laten wachten. Ook is het waar, dat er druk gewerkt wordt met de 'hemel en hel' theorie, zoodat veler bekeering, vrees en angst tot motief heeft - maar waar is het ook, dat er van zoo'n eenvoudig mensch, als Evan Roberts moet zijn - wel iets *blijvends* goeds zal uitgaan, al gelooven *wij* meer aan rustige kalme inwerking van religieuze indrukken en overtuiging. -

Geheel anders is die enorme Mission van uit Amerika overgekomen.

De Torrey en Alexander Mission!

In 'Albert Hall' het enorme gebouw, waarin zich een zaal bevindt, die bizonder geschikt is voor enorme bijeenkomsten, worden deze meetings gehouden. 't Is eigenaardig hoe het Amerikaansche stempel er op is gedrukt. Weinig eenvoudig, en spontaan - is de op te wekken geestdrift reeds van te voren als 'gemaakt'. Zoo'n soort 'machinery'. - Neen, dan doet de Welsh preacher, Evan Roberts, met z'n groot - bescheiden optreden meer weldadig aan!

't Is ook zoo iets tegen de borst stuitends, dat geforceerde bekeeren en tot enthousiasme opvoeren, onwillekeurig denkt men aan die

eenvoudige woorden: ‘Het Koninkrijk der Hemelen komt niet *met* geweld’.

De werkeloosheid in Londen is groot. De inschrijvingen in de couranten vermeerderen, de kolommen staan vol met diep tragische schetsjes, uit het werkelijke leven genomen.

‘West Ham’ een gedeelte, dat buiten de ‘London charity organisation’ schijnt te vallen, en niet trekt van de armengelden - wordt nu speciaal aanbevolen, en ontvangt daardoor misschien meer dan eenig ander arm gedeelte! Toch is het maar half goed, je te veel te laten verteederen door dergelijke couranten-tragedies. Wie van nabij de toestanden en de menschen uit Londen leert kennen, oordeelt juister.

Zoo weet ik van een man, die onder de ‘Unemployed’ hoorde, en weigerde een plaats in te nemen, als orgeltrapper en hulp voor een koster die hem *f* 18 per week zou geven! Het was hem niet goed genoeg!

Een ander verzorger van een gezin met 7 kinderen ‘wilde liever’ geen straat schoonmaken op de manier van de Engelschen, namelijk met een dweil en borstel - dat was ‘vrouwenwerk’. -

‘You have to draw a line, you know.’

Zeker, you have to draw a line, maar dan toch zeker ‘a line’ eerst dáár waar vrouw en kinderen gevoed zijn!

't Is werkelijk ergelijk, de voorbeelden die men van nabij leert kennen!

Het levert heusch nog niet zoo weinig op, om als werkelooze mee in de rijen door Londen's straten te loopen!

Bekend is het geval, van een dame, die haar tuinman een dag vrijaf had gegeven, om eens naar Londen te gaan, en hem tegenkwam als ‘Unemployed’ in de gelederen!

Het ergste van zulke dingen is, dat de werkelijk behoeftigen er onder lijden, en ook hier alweer de brutalen de halve wereld veroveren.

Want dat er enorm veel armoede in Londen geleden wordt - is eveneens treurige werkelijkheid! Vraag dat maar eens aan de verschillende predikanten, en ze zullen U de ‘deserving cases’ graag aanwijzen.

Ook voor de bannelingen, die bij honderden uit Rusland vluchten en Londen's East End overstroomen, hebben verscheidene filantropen enorme sommen voor transport naar Argentinië en Canada opengesteld. Niet alleen vrij-transport - maar ieder reiziger nog een *f* 25 mee als reisgeld! - Wat is het gevolg geweest?

Dat niet eindigde de zwerm van landverhuizers, die gehoord hadden van dit buitenkansje - zoodat nu Londen inplaats van leeger - voller dreigt te worden met armen - daar er natuurlijk ook aan deze bron een einde komt. - - Zoo vertelt men mij is er niet juist bereikt, wat men *beoogde* - Londen's bevrijding van de arme Russische joden - men zou bijna zeggen, ze zijn bij honderden binnengehaald!

Eenigen tijd geleden is de nieuwe Lord Mayor binnengehaald.

Voor een jaar is mr. Pound nu koning in Londen zou men bijna zeggen.

Enorm zijn de verplichtingen, die op den Lord Mayor rusten dat jaar, en de hooge onkosten aan deze eer verbonden!

Feest op feest, bal op bal, Conversazione op Conversazione! Een der aardigste avonden op Mansion House is die van ‘The Twelfth night’ in Januari (6 January.)

Dan is ‘the Egyptian Hall’ een kijkje waard!

Hartelijke blijdschap en vroolijke grappen echoën door het Mansion House, want 't is ‘Kinderfeest.’ Een gecostumeerd kinderbal geeft the ‘Lady Mayoress’ op dien avond!

Dit jaar waren er 3 kleine kinderen van the Lord Mayor op het feest, als Cupido, als Portugeesch boertje en als page. Een dochtertje van den Chineeschen gezant was in haar nationaal kostuum, terwijl de kroonprins van Jehore en zijn broertjes, in het schilderachtige kostuum van the ‘Malay Peninsula’ gekleed waren.

Een meisje als ‘regenboog’ had een electrische batterij in haar kleedje verscholen, zoodat de ring over haar hoofdje lichtte!

Twee dochtertjes van mrs. Deo Edwardes waren in een Hollandsch kostuum.

Uit ‘Westward Ho’ waren figuren genomen o.a. ‘The Maide of Torridge,’ zoodat de Egyptian Hall er schilderachtig moet hebben uitgezien.

Bij de vele plichtmatige festiviteiten zal die avond een ware ontspanning voor the Lord Mayor en zijn familie zijn geweest.

London. H. BAART DE LA FAILLE.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

19 April 1905.
18de Jaargang.
No. 42.

Hoofdartikel
Paschen.

Lofzingt, o heemlen,
Blinkende zalen,
Jubel, o aarde,
Hoogte en dalen!

Weg is het duister,
Los is de kluister,
Zegefestoenen
Blinken en groenen!

Opent uw knoppen,
Bloemen der gaarde,
Lieflijke spruitjes,
Dringt nu uit d' aarde!

Bloeit, o violen,
Niet meer verscholen,
Rozen ontspruit nu,
Lelies, ontsluit u!

Jublende koren,
Doet u nu hooren,
Lieflijke wijzen
Moeten er rijzen.

Dit Paaschlied der zich verjongende en herlevende natuur vinde blijden weerklank in aller harten! Eere den dichter die aldus den jubeltoon wist weer te geven, welke ons vroolijk stemt en in ons trilt! Geniet met open oogen en ontsloten harten van het nieuwe leven daarbuiten. Het spreke tot ons allen zonder onderscheid. Het roepe allen toe: vergeet een wijle uw dagelijkschen arbeid en vaak zoo alledaagsche bezigheden en bemoeiingen, uw zaken en uw cijfers; vergeet voor een oogenblik uw zorgen en uw strijd, uw klagen en uw zuchten, uw twisten en kleinzielige, omlaagtrekkende gedachten en ontzenuwende stemmingen en.... geniet het reinst genot dat te smaken valt.

Gaat naar buiten en laat tot u spreken de taal der herboren natuur, de taal van blad en bloem. Ziet rondom u en luistert en vangt op zoo tal van indrukken, welke in u gewekt willen worden, dan keert ge huiswaarts met frisschen geest en verrijkt gemoed,

dan zijt gij vervuld van nieuwe en nieuw-leven wekkende aandoeningen. Met anderen blik beziet gij de wereld en de dingen en de menschen en ook uw eigen lot en leven.

Gesterkt en gestaald, opgewekt en met nieuwen moed en hoop bezield keert gij terug tot u zelve, tot het uwe en al het u omringende. Zulk een *vernieuwing* behoeven wij allen, zullen wij niet ondergaan ondanks alles

wat wij bezitten en kennen en kunnen, ondergaan in sleur en werktuigelijkheid, in alledaagsch denken en doen, in platheid en gelijkvloersheid. Paschen en de natuur roepen beide ons toe: *Ontwaakt!* Van verandering en hervorming, van het vernietigen van bestaande en het scheppen van nieuwe toestanden gewaagt men alom, maar vergeten worde niet het wijze woord, de nimmer te verwaarloozen spreuk: '*herzie u zelven allereerst!'* Van binnen uit kome alle verbetering in wereld en maatschappij, in gezin en staat, in letteren en kunst.

Gedenkt dit woord eens ministers, dat eenmaal weerklonk in 's lands hoogste vergaderzaal!

Ontwaakt dan gij allen die slaapt den slaap van onverschilligheid en onaandoenlijkheid, van geesteloosheid en matheid, den slaap van traagheid en dufheid! Wordt wakker en wilt zoo noodig wakker geschud worden! Het leven is te schoon, te belangwekkend, te veeleischend dan dat gij het sluimerend en dommelend zoudt mogen doorgaan, niet levende maar geleefd wordende.

Staat op, dooden! Verrijst uit het graf van lage gedachten, van onedele hartstochten, van bezoedelende verbeelding, van den mensch onwaardige en hem vernederende stemmingen.

Grijpt u zelven aan, omgordt u en treedt moedig voorwaarts. Ziet niet altoos achterwaarts; wroet niet om in een verleden dat bezig was u, den mensch in u, te vermoorden, maar zegt tot u zelf, ernstig en nadrukkelijk:

> ''k Wensch bij het rustig, moedig voorwaarts treden
> Één ding te doen, één ding met alle macht;
> Niet achterwaarts mij keerend naar 't verleden
> Te schenken aan de toekomst al mijn kracht.'

Slapenden, dooden! Blijft - als ge eenmaal ontwaaktet, - helder wakker! Dommelt niet wederom in. Men rekent op u!

Spiegelt u aan hen - mannen en vrouwen - die het zout der aarde en het licht der wereld zijn geweest, die kracht openbaarden omdat er kracht in hen was, van wie iets uitging wijl zij een karakter, een persoonlijkheid waren. Slaat op hen het oog! Staart op hun beeld en het moge edele jaloerschheid in u wekken! Aanschouwt hun handel en wandel, hun werken, worstelen, streven, opdat hun geestdrift, hun geestkracht, hun zedelijke moed u aanvure en beziele!

Zij zaaiden en... wij hebben gemaaid. Welnu... dat wij op onze beurt uitgaan om te zaaien. Wie ontving, geve te zijner tijd!

Innerlijk moeten wij ons vernieuwen. Wij moeten wedergeboren worden, opdat er iets goeds en schoons van ons uitga. En deze omkeer van binnen zal zich openbaren in rein denken, in edele gezindheden, in het liefhebben en koesteren van hooge idealen.

Doch tevens zult ge haar om u heen aan het licht doen treden, als 's dichters woord eens werkelijkheid worden mocht:

> Één ideaal beziele al mijn streven,
> Één hoog beginsel sta mij steeds voor oog,
> Één heilig vuur doortintle mijn leven,
> Één loflied rijze uit mijn ziel omhoog!

Daarvan moge getuigen ons woord. Het zal dan weergeven de warmte van ons hart, de diepte onzer overtuiging, de zuiverheid en klaarheid van ons denken, de reinheid van ons hart, den adel onzer ziel. Zulk een woord zal gemoederen doen ontgloeien en geestdrift wekken en grijpen in de ziel: vertroostend, opbeurend, prikkelend ten goede, terugbrengend tot plicht en roeping en verlevendigend het besef van verantwoordelijkheid. Het zal nieuwe schepselen vormen, die het zullen zegenen dat zij ons mochten tegenkomen op hun weg.

Daarvan mogen spreken onze daden die getuigen van geloof in zichzelf, in anderen, in de toekomst, in de voortgaande zegepraal van recht en gerechtigheid en waarheid, daden die spreken van een heilig durven, een kloek aanvatten, een geduldig en volhardend streven.

Daarvan zal dan doen blijken ons kampen voor de hoogste en beste goederen der menschheid, voor den triomf der heiligste beginselen en in dien strijd zullen wij niet vertragen, al haalt men medelijdend de schouders op, al wordt een glimlach ons niet bespaard. We gaan voort onder goed en kwaad gerucht omdat wij - gedreven door een innerlijke kracht door een heilig moeten, een niet anders kunnen noch willen - geen weerstand vermogen te bieden aan wat ons als een zedelijke noodzakelijkheid drijft en voortstuwt.

Daarvan zal gezien worden in onze toewijding aan menschen en hun waarachtige belangen. Ons hart dringt en dwingt ons onwederstaanbaar om uit te gaan in de wereld om ons heen, gevend van het onze, schenkend iets van ons zelf, van de kostelijkste schatten welke wij zelf mochten verwerven.

Wij weten - waarneming, ervaring leerde het - dat niet vruchteloos wezen zal ons edelst streven, ons reinst bedoelen. Zoo

kome telken jare Paschen tot ons met een wekstem: wordt vernieuwd en openbaart nieuw leven en wint velen voor een nieuwe levensuiting!

Weg met klagen en zuchten en moedeloosheid! Slaat de hand aan den ploeg! Wiedt op den akker van uw eigen hart als eerste en voornaamste arbeidsveld, maar tevens: gaat uit, want op allen wordt gerekend en niet eén onttrekke zich.

Aldus brenge Paschen een nieuwen geest over ons en in ons. Als lente's adem ons tegenlacht en alles weer bloeien, kleuren en geuren gaat, dan moeten de harten zich openen en tot nieuw leven worden gewekt.

A.

Ds. J.F. TERNOOIJ APÈL.

Levensbeschouwing.

II.

Te worden genezen!!! Hoe velen zijn er die dàt verlangen, onzeglijk verlangen met heel hun ziel! Te worden genezen! O dat weg-trekt de pijn, dat zoetjes-aan gaat sluiten-zich de wonde, dat het steeds zachter en beter en kalmer en lichter gaat worden in de ziel! Te genezen! o hoe velen zijn er ziek, hoe velen hebben geen vrede met het leven, hoe velen voelen zich òm die on-vrede niet gerustgesteld, steeds in raadselen gehuld, niet rustig, niet gelukkig. Zeker er is altijd een groot deel der menschen geweest en dàt zal wel altijd zoo blijven, dat zich geen rekenschap geeft van het leven, van de beteekenis van het leven; dat niet vraagt 'wie zijn we?' en 'waarom zijn we hier op aarde?' die niet doordenken en maar zorgeloos en vlak voortleven òf als planten, òf als marionetten, òf als ratelslangen of als iets meer (en ook wel *minder*) dan beesten. Maar deze laatste categorie ga ik voorbij - zij kennen trouwens ook niet de behoefte waarvan ik sprak.

O ja, er is ook nog een categorie goede en brave maar toch vlakke menschen, die zich niet kùnnen voorstellen dat je nog aan wat anders behoefte hebt dan het 'gewone leven.' Dat zijn meestal menschen in goeden doen en die voor-zichzelven geen geldzorgen kennen. Die menschen zijn relatief gewoon goed in de meeste opzichten, omdat ze braaf en zedelijk leven, plichtgetrouw zijn en niemand onrecht aandoen. Onder hèn ken ik zelfs sommige, lieve exemplaren, maar toch verkwikken, je-goed-doen, dàt vermogen ze nooit of slechts voor een oogenblik. Min of meer vervelend zijn ze altijd, omdat ze vlak zijn en geen, of geen noemenswaardige althans, diepte hebben. Maar ik schrijf voor hen die nog ronddolen, die nog zoeken en die *willen vinden* en die nergens *voldoenden* steun vonden tot nu toe; nergens genoeg hoûvast, diepte van waarheid en zekerheid van waarheid voelden, die geen vrede kònden hebben met 'Het Vage', als het eigen verstand, het eigen hart zóó dringend eischte 'Het Positieve'. Ze vinden geen vrede bij hypothesen en nemen geen genoegen met waarschijnlijkheid, maar ze zoeken waarheid. Er *is* toch een *waarheid*, want alles *in* ons zegt, dat ons aller Schepper, toch niet Zijn kinderen zal laten zonder *positieve* leiding, zonder *positieve* aangifte en bekendmaking van Zijn wenschen, willen en besturen! We kunnen het ons toch niet voorstellen dat we door een nonchalante en onverschillige hand, zóó maar, zonder meer, op de aarde werden neergesmeten zonder beteekenis, zonder verdere aanwijzing en levensbestemming

en eind-doel! Ons positieve leven, ons doodwerkelijk leven, ons bestaan vordert gelijk mèt dat leven éven vaste en positieve wetten om dat leven in te richten, verder te leiden en geheel te vormen. Met àl die vaagheden neemt ons helder verstand en ons groot en warmvoelend hart in 't minst geen genoegen. Alles in ons *eischt* vastheid, eischt *positieve*, onwrikbaar-vaste leiding en geleiding. We begrijpen dat dát ons eerlijk menschenrecht is en daarom beginnen àl de *eerlijk* en *uitzichzelf zoekenden* met deze onvermijdelijke bede:

'God, mijn God, indien Ge bestaat, indien Gij onze Vader onze Schepper zijt, doe ons dan gelooven in U, geef ons de genade van in Uw Licht te mogen wandelen, geef ons de Genade van te mogen kennen Uw wil en wetten en.... àls we U begrijpen en kennen, dàn willen we ons aan U onderwerpen.'

En jaren en jaren bidden en smeeken zij om dat Licht!!! Want ze kunnen 't zich niet voorstellen waarom er dan zooveel ellende en leed en smart op deze wereld is, als God wezen moet een liefderijk en goedertieren Vader, die een welbehagen in Zijn schepping en vooral in Zijn schepselen heeft.

We *gelooven* het dus als eind-resultaat, als eind-conclusie van het dringen onzes geestes, van het smachten onzer ziel, we *gelooven* het dus dàt er wezen *moet* een *goddelijke*

waarheid. En zouden we dan niet gelooven dat God op zéér positieve wijze deze, Zijne waarheid, gemanifesteerd heeft? God doet niet vaag, dat zou wezen tégen Zijn scheppend alvermogen.

Daarvan zijn we zoetjes-aan overtuigd.

Maar nu? Er zijn zooveel soorten van godsdienst, er zijn zooveel geesten die, met ijver en liefde bezield, zoeken naar de Waarheid en àl die menschen zijn toch schepselen Gods, voor al die menschen *is* er toch positief maar één en dezelfde waarheid. Wáár *is* nu **de** Waarheid?

Iedere godsdienst meent de wijsheid in pacht te hebben, maar wij zoekenden vragen naar *dien*, waar we vinden de meest positieve waarborgen der Waarheid, wij dringen met geweld naar voren, omdat het vage van zooveel moderne richtingen ons niet kàn bevredigen.

REGINA.

De dienstbodenquestie door Anna de Savornin Lohman. (Nog eens Mrs. Perkins Gilman.)

In het Engelsche tijdschrift *the Queen* van 25 Febr: jl: vind ik een kort verslag van een lezing, in Londen gehouden door de ook ten onzent reeds beroemde, of beruchte, (naar men het noemen wil,) Mrs. Perkins Gilman. Dit moderne product van onzen ziekelijken tijd, - waarin de vrouw, in de war geraakt door het béétje wat zij leerde en blijkbaar niet goed kan verteren met hare hersenen, zich inbeeldt dat zij geroepen is zich te bemoeien met alles wat *niet* op haren weg van vrouw ligt, en daarvoor te verzaken haar groote eigenlijke roeping van opvoedster in het huisgezin en gezellin van den man, - heeft, in een onlangs door mij hier in de Lelie besproken boek, onder anderen de schoone theorie verkondigd, dat moeders hun kinderen maar gezamenlijk moeten opvoeden, de eene déze week zorgende voor een troepje bij elkaar, de tweede een volgende week, enz. enz. De op die wijze 'vrijgemaakte' mama's kunnen zich dan in de overige weken naar harte-lust amuseeren. (Nu dat doen de moderne moeders *toch* al; zij laten hun kinderen, so wie so, over aan andere zorgen dan de eigene).

Men kan begrijpen, dat een vrouw, die op dergelijke oppervlakkige wijze, als een kip zonder kop, redeneert over de moeder-plicht en de moeder-verantwoording, evenzeer een recht beminnelijke opvatting zal hebben van het dienstbodenvraagstuk, en van de wijze van omgang tusschen meesteressen en hunne ondergeschikten. Wat wij daaromtrent in het verslag van *the Queen* lezen, geeft inderdaad een aardig kijkje in het innerlijk wezen dezer 'voorlichtster' van de vrouw:

'*De menschen verwachten nog steeds van hun bedienden eigenschappen als trouw en toewijding*, *welke eigenschappen zij niet zouden eischen van iemand, dien zij per contract huurden*, *zooals b.v. een klerk of een loodgieter. Als deze laatsten zich slechts gedragen met gepaste beleefdheid, en verder hun werk goed doen, dan wordt er van hen niets anders verlangd; het doet er niet toe, of zij* "*gehecht*" *zijn aan hun werkgevers of niet, zooals dat in de dienstbodenquestie wèl het geval is.*' - - - - - - - - - - - - - - -

- - - Waarlijk Mrs. Perkins Gilman, als gij zóó weinig begrip hebt van het eenige, het *echte* beginsel, waarop alleen een goed samenwerken tusschen meesteresse en dienstboden denkbaar is, het beginsel namelijk van elkaar liefhebben en het leven

daardoor veraangenamen, gij deedt dan beter te zwijgen en eerst Uzelf op te voeden in stilte, inplaats van U belachelijk te maken door op hoogen toon mee te redeneeren over questies, die blijkbaar buiten uw begripsvermogen liggen. Gij meent dus werkelijk dat 'trouw' en 'toewijding' en 'gehechtheid' eigenschappen zijn, waarop men 'aanspraak' maakt als men een dienstbode huurt voor zooveel gulden loon. Gij begrijpt dus niet, dat deze eigenschappen moeten geboren worden uit het dagelijksch plichtbetrachten van huismoeders, die voor hun bedienden het goede willen en trachten te bewerken zoo goed als voor hun gezin, die zich verdiepen in het wel en wee hunner dienstboden evenzeer als in dat van man en kinderen, en die daardoor van-zelf, zonder dat zij er 'aanspraak' op kunnen maken, wederkeerig ontvangen de trouw, en de toewijding, en de gehechtheid dier dienstboden!

Denkt gij werkelijk, Mrs. Perkins Gilman, dat b.v. ik, toen onze Marie zich aan ons verhuurde, 'verwachtte' van haar, als iets waarop *ik* 'recht' zou hebben, 'trouw' of 'gehechtheid' of 'toewijding'? Neen, wáárlijk niet. Voor een onnoozele honderd gulden, zoo min als voor een hóóg honorarium van duizenden, kan men 'aanspraak maken' op de toewijding, de trouw, of de gehechtheid

zijner ondergeschikten, bij wijze van 'recht.' En het moeten wèl verdraaide-moderne-vrouw-hersenen zijn, die het onzinnig denkbeeld uitbroeien, als zouden zij, wier trots het uitmaakt dat er tusschen hen en hunne ondergeschikten zooiets bestaat als 'gehechtheid', 'trouw', 'toewijding', die eigenschappen *eischen* als een hun toekomend iets van rechtswege.

Neen, Mrs. Perkins Gilman, als men géén redevoerende, zich met andermans zaken bemoeiende derdegeslachtsproduct is, dat, onder het motto de maatschappij hervormen en verbeteren, de eigen naaste plichten verzaakt, en het eigen huisgezin verwaarloost, en in de war laat loopen, als men behoort tot die categorie van ouderwetsche huisvrouwtypen, die er gelukkig heden ten dage, ook onder het jonger geslacht, nog heel velen zijn, en, hoop ik, juist dóór de reactie tegen den moderne vrouwen-onzin, steeds méér zullen opstaan, dan 'verwacht' men niet als een 'recht' toewijding, trouw, gehechtheid, bij de dienstboden, neen dan doet men, als iets dat van zelf spreekt, alles wat mogelijk is om hen als huisgenooten te behandelen, hun het waarlijk niet altijd gemakkelijk leven te veraangenamen, hun lief en leed te deelen. Dan *wil* noch *kan* men onder één dak leven met hen, die ons in alles behulpzaam zijn, ons intiemste leven gadeslaan, en dagelijks ons duizend diensten bewijzen van allerlei aard, zonder dat men, als iets dat daaruit voortvloeit, hun teruggeeft hartelijkheid, belangstelling, vriendschappelijken omgang, deelneming in lief en leed. *En dan ontstaat, als iets dat van zelf spreekt, daaruit van lieverlede* die verhouding, die Mrs. Perkins Gilman bestempelt met de namen: trouw, gehechtheid, toewijding, die *ik* echter, juister uitgedrukt, zou willen noemen onderlinge goede verstandhouding van wéérszijden.

En omdat Mrs. Perkins Gilman dat grondbeginsel van onderlinge liefde zoo totaal misverstaat, daarom redeneert zij ook zoo scheef in haar verder betoog, waar zij die vergelijking trekt met den klerk en den loodgieter, dien men per contract huurt, en van wien men om die reden niets anders 'verwacht', dan beleefdheid en goed-werk, maar géén gehechtheid, trouw, of toewijding.

Alweder, driewerf néén, Mrs. Perkins Gilman! Van den klerk en den loodgieter 'eisch' ik zeer zeker niet, als een 'recht', toewijding, en wat dies meer zij. Maar, evenzeer als ik tracht het mijn dienstboden uit een *liefde*- beginsel zoo aangenaam mogelijk te maken, evenzeer zal ik iedereen met wien ik in aanraking kom op dergelijke wijze, per contract of hoe dan ook, waar hij in mijn dienst is, zoo vriendelijk en zoo goed mogelijk trachten te behandelen, en hem zooveel mogelijk tegemoet komen. En, evenzeer als de dienstbode in 9 van 10 gevallen die trouw en gehechtheid en toewijding, waarvan Mrs. Perkins Gilman spreekt, zoo ruimschoots geeft aan hen die haar *waarlijk* goed behandelen, evenzeer is dat óók het geval waar het andere ondergeschikten geldt. Men kan ook met zijn klerk en zijn loodgieter, of met wien ook, die betaald-werk voor ons verricht, verkeeren op een anderen, een beteren, een méér vriendschappelijken voet, dan de door Mrs. Perkins Gilman als de van-zelf-sprekende voorgesteld, een van: 'Zóóveel betaal ik. Op zooveel werk heb ik dus *recht.* En daarmede uit!' - Maar daartoe moet men beginnen met een beter en ander uitgangspunt dan dat van Mrs. Perkins Gilman. Men moet namelijk niet *eischen* als 'recht', maar *geven* uit liefdebeginsel.

Nietwaar, het is een schoone wereld, die een dergelijk derdegeslachtsproduct als dit moderne-vrouw-wezen ons wil prediken! Gij krijgt, - lastig genoeg voor uzelf, kinderen als een onvermijdelijke bittere nasleep van het lijfsgenot, dat gij u niet wilt

ontzeggen. Daar er straf op staat die kinderen te dooden,*) *moet* gij ze wel grootbrengen. Maar, enfin, gij sluit een bond met eenige dito slachtoffers van het ongewenschte moederschap, en gij spreekt af, dat ieder op hare beurt de lastige taak van 'moeder' een week lang zal vervullen over de heele bende tegelijk. Daardoor krijgt ge een massa 'vrije-Tijd', om uzelf te amuseeren. (Wat er geestelijk en lichamelijk van uw kinderen terecht komt, doet er niet toe). - En, wat het huishouden-doen betreft, zooiets als een liefdeband tusschen de verschillende leden die één gezin vormen, tusschen meesteressen en dienstboden, wel dat bestaat niet in het voorstellings-vermogen van een Perkins-Gilman! '*Ik eisch* wat ik voor zoo en zooveel geldstukken kan krijgen. En als *ik* prompt betaal, hebben mijn dienstboden van *mij* niets meer te verlangen; zoo iets als hartelijkheid, belangstelling, vriendschap voor hen, ken ik niet! En, omgekeerd, "verwacht" ik dat ook niet van hen. Want immers, in het "contract"

*) (Wat misschien voor hen zelf onder zulke omstandigheden het wenschelijkst zou zijn.)

dat ik met hen sluit is die "*eisch*" niet opgenomen!'

Wat mij-betreft, ik weet dat ik van onze Marie meer gehechtheid, trouw, en toewijding heb ontvangen, dan ik haar ooit zou kunnen terugbetalen met 'loon'. Ik weet óók, dat ik die eigenschappen niet van haar 'verwachtte', toen zij bij ons in dienst kwam, als iets waarop ik 'recht' had. Ik weet, dat zij van ons houdt, en wij van haar, en dat haar eigenschappen van trouw en toewijding en gehechtheid aan ons *daaruit* voortkomen. En ik weet óók, dat ik in het huishouden mijner ouders van kind-af meer dan één voorbeeld heb gezien van trouw, gehechtheid, en toewijding der dienstboden; en niet alleen bij hen, maar ook in menig ander gezin.

En ik herhaal, wat ik reeds vroeger zei in een reeks artikelen over de dienstbodenquestie, noch ik, noch de door mij bedoelde menschen, zijn zoo anders, zooveel beminnelijker, of zooveel beter dan de rest van het menschdom, zoodat wij *daardoor* een bijzondere trouw, aanhankelijkheid, of toewijding zouden verwerven van onze ondergeschikten. O neen! Integendeel, ik denk aan zeer 'gewone' menschen, waaronder ik ook mijzelve volmondig rangschik. Maar het zijn die 'gewone' menschen, die dikwijls in het dagelijksch leven getuigenis afleggen van méér gezond verstand en van méér wezenlijke naastenliefde en werkelijke plichtsbetrachting, dan die zoogenaamde wereldverbeteraarsters, die, om een rolletje in de maatschappij te spelen, wegloopen van thuis en man en kinderen, en in het openbaar optreden met overspannen mallepraat in het genre van Mrs. Perkins Gilman, c.s.

Het slot van het verslag uit *the Queen* is zóó typisch, dat ik het nog moet vermelden. Volgens de voorstelling namelijk van Mrs. Perkins Gilman is de hedendaagsche toestand zóó, dat '*Het thuis de plaats is waar men ziek wordt.*' (Ten gevolge van de slechte, onervaren dienstboden, onbetrouwbare keukenmeiden, enz. enz.). Naïeve zelf-veroordeeling! Want zeer zeker, waar het thuis wordt verontreinigd heden ten dage door zulke slechte-invloeden als die van Mrs. Perkins Gilman en de haren, daar is het geen wonder dat er hoe langer hoe méér slechte dienstboden komen, hoe langer hoe méér slechte huismoeders en onervaren huisvrouwen worden gekweekt! En die, de slechte huismoeders, de onervaren huisvrouwen, *die* zijn het, welke de oorzaak zijn der slechte en onervaren dienstboden! Zoo is dus Mrs. Perkins Gilman zelve de grond-aanleiding tot den treurigen toestand dien zij beschrijft. (En die gelukkig nog niet zóó algemeen is, als zij het voorstelt.)

Iets over Don Lorenzo Perosi's Oratorium Uitvoering.

Beide keeren, dat het in Amsterdam in het Concertgebouw gegeven werd, ben ik er heen gegaan, en - nóg heb ik er niet genoeg van en nóoit zal ik er genoeg van krijgen. -

Een dergelijk kunstwerk is eenvoudig - óngeloofelijk - en daarom ben ik niet bij machte de indrukken geheel juist weer te geven, die ik gewaar werd. - Toch moèt ik er iets van zeggen: 'waar 't hart tot spreken dwingt, zoo spreek!'

Met het te beschrijven kan ik in den overtreffenden trap blijven, én, dan nóg, is er niet te veel gezegd - 't was eenvoudig bóvenmenschelijk. -

Élk mensch heeft idealen, zelfs zóó dat hij toch wel eens flauwtjes gevoelt, dat ze onbereikbaar zijn, maar dit overtrof alle idealen van een weldenkend mensch, ook die, die hem zelf nog 'flauwtjes' onbereikbaar lijken, eenvoudig omdat hij geen tijd

van leven meer zal hebben; ik zeg daarom weldenkend mensch, omdat het me altijd bij is gebleven hoe sommige menschen in den Haag nog niet voldaan over 'Barnum & Bailey' waren; dat ze in *Nijmegen*, waar de stoelen door den grond zakten, de bijzaken met de zaak zelve uit ergernis verwarden, is te gelooven; in *Amsterdam* waar het te ver afgelegen was en men dus waarschijnlijk niet goed gemutst meer aankwam, wil ik oók gelooven dat men zijn persoonlijke aangelegenheden er mee ging verwarren; maar, dat niet ieder in den Haag vol lof over Barnum & Bailey als rondreizend paardenspel was, gaat mijn verstand nòg steeds te boven. Dat men hier natuurlijk niet je 'eerste' paardendressuur zou vinden is te verwachten, maar alles wat er te verwachten was, was toch, wonder bóven wónder! Het woeste en wilde en dolle en halsbrekende wás er toch als nérgens anders, en, wáar vindt men dit zóó spontaan onder zulke strenge discipline? Die menschen die dus onmogelijke idealen hebben en die waarschijnlijk bij Barnum & Bailey verwacht hadden, dat er met hart en nieren zou gebalanceerd worden of van hoofden

verwisseld, die zullen ook wel niet enthousiast *hier* vandaan zijn gekomen; om dit te worden hadden ze waarschijnlijk verwacht dat het orkest ook zonder instrument het oratorium had weergegeven; toch zullen die menschen niet nuchter zijn gebleven, want het 'ongeloofelijke' was *hier* bereikt! -

Mijn 'idealen' heb ik al wel eens verwezenlijkt gezien o.a. verleden jaar nog in Chrystal Palace, waar Engelands meest geliefde zangeres Clara Butt zong, die, èn door stem, die de ooren van 78000 menschen oók nog bereikte èn door uitdrukking, èn door haar allerliefste persoonlijkheid verder niets! meer te wenschen overliet. -

Maar Don Lorenzo Perosi's oratoriumuitvoering overtreft eenvoudig alle idealen, zoo iets grootsch's had ik me nooit durven droomen.

Vrijdag 3 Maart ging ik er naar toe zonder het minste idee te hebben iets buitengewoons te zullen hooren, en, waarom zou dit ook?

Het orkest van de Italiaansche opera is toch niet iets buitengewoons; laat staan dat we zoo iets hebben; en wat was er nu voor buitengewoons van de koren te verwachten, waar ik, die zelfs niet op zuiver zingen kan bogen, een uitnoodiging had ontvangen, en waar er maar zoo weinig repetities zouden plaats hebben ook nog, en verder, met de solisten van de Italiaansche Opera, die je altijd nog kunt hooren. -

Het opkomen van de zangers en zangeressen was al geheel in overeenstemming met wat ik gedacht had te zullen hooren; iets, voldoende voor een prettigen avond.

Alles ging hoogst gemoedelijk; ze dwarrelden wat door elkaar, hadden stilletjes nog wat te vertellen, doch hoewel 'stilletjes' heel goed door het publiek waar te nemen; de sopranen wuifden of spraken half luid met de alten, die aan den anderen kant van het orkest zaten; werd het niet verstaan dan volgde er een heel duidelijk gebarenspel; en uit al deze gemoedelijkheid kon men ten duidelijkste opmerken, dat er van hooger hand niet gecommandeerd was, wat ook, zooals ik naderhand van een van de zangeressen persoonlijk hoorde, heelemaal het geval niet geweest was. Op een vaak grappige manier waren ze geleid, en zóó geïnspireerd, gehypnotiseerd geworden (ik moest aan Trilby denken) dat ze zich zelf hadden overtroffen. -

Deze gemoedelijkheid van optreden bracht dus ook geen verandering in mijn verwachtingen teweeg; al hàd ik niet kunnen *zien*, dan nóg had ik een gemoedelijken indruk gekregen, want een allerminzaamst gegons, als van een nijveren bijenkorf, drong tot me, en dat was rij 27, door.

Alles ging echter gauw in zijn werk, veel tijd tot keuvelen was er niet, en dat is nu heusch niet jammer, want al die dames hadden gezamenlijk de reis van den Haag naar Amsterdam per extratrein en trams gemaakt, zoodat al de dringend-gezellige nieuwtjes al lang van 't hart waren.

.... Daàr komt de Leider, Don Lorenzo Perosi; met matig applaus begroet (ik dacht niet over klappen; waarom zou ik? òmdat hij van Rome komt? toen ik dit bedacht vond ik het juist een reden om 't niet te doen: iemand die het zóó verzoekt, en waar niet eens veel over geroepen was, zal wel zooveel bijzonders niet zijn, dacht ik). Hij had in zijn optreden iets jongensachtigs, en een zóó veerkrachtigen tred dat het iets van wippen had; hij danste ook meer dan dat hij liep; verder iets kinderlijk eenvoudigs, dat aangenaam aandeed; van uit de verte gezien leek het een jongen van een jaar of twintig; - springlevend - één en al veerkracht en ik zou zeggen brandend van verlangen om aan den gang te gaan; niet iets haagstigs en zenuwachtigs, maar iets vurigs en volkomen zelfbewusts; het verschijnen gaf iets joligs; en ik kwam ook door dit niet het minst op een ander idee.

Naderhand trof het me, dat aan geen van de medespelers te bemerken was, dat er iets bijzonders op til was; zelfs bij *zijn* verschijnen, bleven ze nog even gemoedelijk, er was geen spoor van zenuwachtigheid of gewicht bij die dames te ontdekken, die op lange stoelenrijen, in keurige toiletjes, den Haag waardig, naast en achter elkaar zaten, - in keurige toiletjes - volstrekt geen bonte mengeling van kleuren deze keer; en mocht er al eens een zwarte rok of gekleurde blouse doorloopen, het gaf aan het geheel eenige afwisseling zonder er een hyacintenveld van te maken, dat juist om zijn bonte leelijkheid zóó intressant is.

Ik geloof, als ik er tusschen had gezeten, en ik dus al kennis gemaakt had met de compositie en den leider, ik zóó onder den indruk was geweest van wat het publiek te wachten stond, dat een ieder, die me had opgemerkt, het dadelijk aan me bespeurd had, - nòg vraag ik me af, hoe is het mogelijk, dat waar ze den geheelen verderen avond zich

zóó gaven, ze daar zoo kort van te voren nog zoo kalmpjes konden neerzitten.

Daar begon dan het eerste deel, de voorbereiding of wat het wezen mag tot de Il Giudizid Universale (het laatste oordeel.)

Dit was, toèn, eentonig ofschoon wegsleepend; echt Italiaansch: ik bleef zoo in mijn aanvankelijke stemming, al had ik al wel positief uitgemaakt dat het niet het orkest van de Italiaansche Opera was, maar dat van het Concertgebouw zelf.

Enfin, die me dit had wijsgemaakt, had zich eenvoudig vergist, dat gebeurt wel eens meer, - in den regel valt het tegen, maar nu dan eens mee - stel u dus voor mijn verbazing en bewondering toen ik naderhand hoorde, dat het tòch de Italianen waren geweest. Dien avond bleef het eerste nummer eentonig, week, en toen hierop het 'Andante del Concerto' volgde met een vioolsolo, dat ook al week bleef, kreeg ik zelfs even een gevoel van verveling, vooral toen ik er aan dacht, dat dit genre waarschijnlijk zóó den geheelen avond zou duren.

Het eenige wat me aanhoudend bezig hield was het boeiende, beteekenisvolle dirigeeren, al vond ik dit te sterk voor de bijna onbeduidende muziek; na het voor de tweede maal gehoord te hebben, begreep ik, dat dit natuurlijk voortkwam, omdat de muziek niet weergaf wat er inzat.

Daarna kwam de finale del Tema Variato en bleven we aanvankelijk nòg in hetzelfde genre tot we tot het tweede deel, het eigenlijke werk overgingen en hierin beleefde ik voor het eerst, een moment, waarin ik de onsterfelijkheid volkomen begreep; 'beleefde', ja met recht. -

Begrijpen kunnen we de onsterfelijkheid, allen, daarvoor behoeven we slechts de klassieken te lezen of te gaan hooren, en dan beleven we het met ons verstand, terwijl ik hier een oogenblik, en er kwamen er dien avond meer, met de onsterfelijkheid mêeleefde; 't waren momenten van 'zalig sterven', die ik volkomen bewust gevoeld heb: 't zal wel vreemd klinken, ik wist vóór dien tijd ook niet, dat het kon; (nu weet ik ook wat een mensch voelt, als hij sterft van geluk); 't was een toestand van schijndood; gevoelloos, krachteloos zat ik daar en toch nam ik alles buitengewoon scherp waar.

Later kwamen me de woorden voor den geest uit een schoolboekje uit mijn jeugd - Napels zien en dan sterven - waar wij als kinders altijd zoo'n pret om hadden en het uitschaterden toen een van de meisjes, die het al evenmin begreep als wij, heel gewoon zei: 'Napels zien en dan gestorven', waarom de juffrouw zelf ook hartelijk meelachte. Maar toen 't kind zei, dat het toch werkelijk zóó in het boekje stond, en de Juffrouw haar niet anders kon overtuigen dan het haar gedrukt te laten zien, zei ze toch weer na een poosje: maar 't is toch ook eigenlijk precies hetzelfde - Napels zien en sterven of Napels zien en dan gestorven, en toen kon ook de Juffrouw het haar niet uitleggen, en maakte zich er bits af met een: 'zeur nou niet langer, je zaagt toch zelf, dat er stond sterven, terwijl je zei - gestorven.' Na schooltijd, ik herinner me het nog best, praatten we er nog druk over en of ze nog een afkeuring zou hebben gekregen of niet, eigenlijk wàs het toch ook hetzelfde,.... doch - hoe lànger we er over praatten, hoe minder we het konden begrijpen; we raakten er de kluts van kwijt, en we plaagden er Anna, zoo heette ze, er verder maar niet mee, hóezeer we er aanvankelijk ook om gelachen hadden.

En nu ineens na méér dan vijftien jaren, komt me dat weer voor den geest, en begrijp ik het nu ook, want wat ik doorleefde, was óok sterven, maar gestorven ben ik heusch niet. En stérven was het, al was het een ondenkbaar oogenblik, want die

momenten voelde ik dat ik ging en stond er machteloos tegenover; 't is onbegrijpelijk dat het op geen flauwvallen uitliep.

Zóó ging het in zijn werk.

Toen ze begonnen te crescendeeren voelde ik me al - zalig - en toen het steeds meer in klank en kracht toenam, toen de spontane uiting zijn hoogste punt bereikte, had ik alleen nog maar het bewustzijn, dat hemel en aarde boven me losbarstten, en ik gevoelloos daar nêerlag. Nauwelijks was het voorbij of ik herademde, en zuchtte diep van verlichting. In mijn gevoelloosheid had ik toch duidelijk waargenomen, dat een mijnheer, die naast me zat, ook een gespannen toestand had doorleefd, want naarmate het crescendeeren toenam begon hij al heviger te zenuwschokken; meer menschen met ons hoorde ik zuchten toen het voorbij was, en zachte uitroepen, als hè hè, kalmeerden ook mij. Kwam er vóór de groote pauze één zoo'n machtig moment in voor, na de pauze was het bijna steeds óverweldigend, en huiswaarts keerende had ik maar één gedachte, en wel, dat het tè mooi was geweest. -

Het gevolg was, dat niets ter wereld zóó zeker was, dan dat ik er a.s. Zondag weer heen zou gaan.

Vóór de muziek toen begon, was alles bijna hetzelfde; wéér dat *in*-gemoedelijke bij het opkomen, wat me nog onbegrijpelijk is. - De Leider werd nu wel met uitbundig applaus begroet, waaronder nu ook het mijne was. - De zaal was weer niet goed bezet. - Wàt gaat er ook in de wereld *zonder* reclame?

Doch kan nù gerekend worden dat al deze menschen er waren uit 'belangstelling', en dan *is* er reden tot tevredenheid.

Ik zat heel rustig en bereidde mij voor op het eerste eentonige gedeelte; en op *te* sterke gevoelens naderhand die ik toch meester wilde zijn. Doch wat geschiedde? Van eentonigheid *geen* sprake; het karakter kwam er nù uit; warme, wegsleepende liefde, innig sympathiek en gevoelvol; 't had veel van een pelgrimstocht; duizend zachte stemmen die tot bekeering riepen, en zóó was ook de solo; wel bleef het genre zacht en week, maar 't was vòl, vòl uitdrukking nu; hierbij de rustige, zwevende gebaren van den Leider wat nu geheel één was met de muziek, stemde je eenvoudig 'vol poëzie.'

Ik stel me voor, dat wanneer ik eens doof werd, ik toch altijd van de oratorium-uitvoering, geleid door den Kunstenaar zelf, zal kunnen genieten, en het zal zijn door dit gebarenspel, alsof de muziek in al zijn kleurschakeering weer tot me komt. -

Toen het crescendeeren begon, kwam ik dan nu, door mijn voornemens, 'beslagen ten ijs;' maar dit mocht niet baten! Nòg mooier, nòg uitdrukkingsvoller speelde de muziek, 't was of alles één was, het orkest, het publiek, *alles*, één met Perosi in het gaan naar het allerhoogste!

Gelukkig hadden tal van menschen met mij naar omhoog gezweefd, en deden ook nu weer de verzuchtingen me van harte goed, evenals het geweldig applaus, dat losbarstte toen het nauwelijks geëindigd was, en niet ophield vóórdat de menschen letterlijk niet meer kònden. -

Leve Perosi!

M. VAN HAEFTEN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Antwoord aan Stella Mare.

Hooggeachte Mejuffrouw,

Het verheugde me werkelijk ten zeerste, dat m'n pover schetsje u 'n aanleiding tot weldoen moest zijn, terwijl ik 't aan den anderen kant betreur, dat 't toegezonden postwisseltje voor Truitje niet terecht gekomen is.

Onmiddellijk na lezing van uw ingezonden vraag begaf ik mij naar de oude plek aan de Hoogstraat, waar 't vrouwtje iederen avond stond. Tot m'n groote verwondering was haar plekje ledig. Ter informatie sprak ik een winkelier aan, die mij meedeelde, dat op zekeren keer twéé dames 't vrouwtje gepasseerd waren, en van haar straat-venten aangifte hadden gedaan bij den Hoofdcommissaris van Politie, daarbij bewerende, dat 't vrouwtje 't volstrekt niet noodig had, daar in weer en wind te staan, aangezien de dames in de behoeften van 't gezin voorzagen. De Hoofdcommissaris

heeft daarop aan alle posten order gegeven, niet toe te laten, dat de vrouw haar papieren koopwaar vent op de plaats, die zij gedurende vijf jaren reeds inneemt. Toen ze kort geleden naar haar plekje wilde terugkeeren, en zachtjes heen en weer reed, zonder stilstaan, werd haar door een inspecteur van politie bevolen, onmiddellijk te vertrekken.

Na dit verhaal - hetgeen u voorloopig evenals ik als een gerucht kunt accepteeren - zocht ik de woonplaats op, Vogelenzang 32. Inplaats van 't bloemenwinkeltje vond ik er een uitdragerij. 'k Informeerde bij de menschen, of ze ook wisten, waar 't koopvrouwtje woonde. In de Korte Baanstraat, werd me gezegd. 'n Minuut verder informeerde ik in dit achterbuurtje, alweer te vergeefs. Ze had 'r gewoond, moest nu waarschijnlijk in de Leeuwenstraat wonen. Daar het reeds laat in den avond was, had ik geen geschikte gelegenheid om ook dáár nog heen te gaan, evenwel zal ik in ieder geval mijn cliënt opzoeken, teneinde tevens te onderzoeken, inhoeverre 't verhaal van den winkelier waarheid bevat.

Laat me u alleen nog opmerken, dat ik in 't bedoelde schetsje den naam Muller willekeurig stelde, voegde ik er immers niet achter: laten we hem zoo maar eens noemen? De wèrkelijke naam van die menschen is **Smith**. In ieder geval kom ik zoo spoedig mogelijk op deze kwestie terug.

Jammer ook vond ik het, dat u m'n stukje tengevolge van 't onbesteld terugkomen van den wissel als phantasie beschouwde. Het smartelijk lijden van 't hongervolk, de rampzalige levenswijze in vunze hokken en smerige krotstegen hebben een te diepen indruk op mij gemaakt, dan dat ik dit onderwerp zou gebruiken als 'n knusse causerie voor 'n tijdschrift. ‘Fatsoenlijke armoe’ is geen literatuur, alleen droeve werkelijkheid.

Zooals ik reeds zeide, hoort u hier spoedig meer van.

Met beleefden groet,
CHR. VAN ABKOUDE.

II.

A.B.K. te B.

Toen ik Uw stukje in 't nummer van 5 April las, ontsnapte me een: ‘Hoe jammer, dat iemand, die haar pen tot zooveel betere doeleinden kan

gebruiken, ze nu opneemt om te reageeren op een zoo onbeduidend stuk als dat van X.' Waarom toch al dat gepraat over een dergelijk onderwerp; de menschen zullen 't er toch nooit over eens worden. Ik voor mij geloof, dat ware vriendschap tusschen man en vrouw dan alleen mogelijk is als beiden hun Sturm- und Drang-periode achter den rug hebben en dat 't zelfs heel goed mogelijk is, als beiden als levensdoel gekozen hebben anderen, min bevoorrechten te helpen en te steunen, waar zij kunnen. Zij leven dan niet voor persoonlijk geluk, maar samen voor een verheven doel, dat hun ten slotte toch persoonlijk waar geluk zal geven. Ik zou me heel goed voor kunnen stellen, dat een vrouwelijke en manlijke officier bij 't Leger des Heils oprechte vrienden werden zonder ook maar een oogenblik te denken aan een andere verhouding.

TYPO.

III. De dubbele roeping der vrouw.

Aan studeerende jonge meisjes.

Met levendige belangstelling las ik indertijd het werkje van Mevr. van Calcar over: 'De dubbele roeping der vrouw.' Het boeide mij uitermate en deed gedachten in mij ontstaan, die nu opnieuw bij me opgekomen zijn onder het lezen van het stukje: 'De huiselijke Opvoeding van onze Meisjes', voorkomende in de Holl. Lelie van 5 April. Zoo Frl. de Savornin Lohman het mij wil toestaan, zou ik gaarne in verband daarmee een vraag willen doen aan jonge meisjes die, niet finantieel onafhankelijk zijnde zich door studie voor een betrekking moeten bekwamen, en toch 'vrouw' zijn en willen blijven in den echten, goeden zin van het woord.

Heel veel van ons zijn nog in 't onzekere, wat onze bestemming zal zijn. Onze *natuurlijke* bestemming ligt in het huwelijk; geen van ons die dat ontkent, nietwaar? Maar zullen wij tot onze natuurlijke bestemming geraken, of moeten wij alléén door het leven gaan, als onafhankelijke vrouw ons eigen brood verdienend? Wisten we dat nu maar, dan zouden we ons kunnen bekwamen òf voor het een, òf voor het ander. We weten echter niets, waarvoor moeten we ons dan voorbereiden? '*Voor beide tegelijk*', antwoorden velen ons, 'dat is het beste en het zekerste.

De opleiding tot een betrekking kan toch in geen geval kwaad; wat men geleerd heeft kan ook in het huwelijk van pas komen. En de opleiding tot vrouwelijke bezigheden is in ieder geval goed; die kunnen ook buiten het huwelijk gebruikt worden.'

Zeker, dit alles geef ik dadelijk toe; het zou het beste en het zekerste zijn, ons voor *beide* roepingen te bekwamen. Maar...., en nu komt mijn vraag: hoe mooi dit nu ook klinkt, *kan dit in de praktijk werkelijk plaats hebben?*

Studeerende jonge meisjes, er wordt zooveel over ons geredeneerd en beslist, wat dunkt u, zullen wijzelf ons nu niet even in den strijd mengen, en tenminste in deze kwestie een antwoord geven, op onze eigen ondervinding en die van onze kennissen onder de meisjes gegrond? Zegt mij dan eens, wat gij er van denkt.

Mijn eigen antwoord is dit: Voor de meerderheid onder de jonge meisjes is het een *onmogelijkheid* zich voor beide bestemmingen tegelijk even goed te bekwamen. Ik versta onder de opleidingen voor beide roepingen of bestemmingen: de opleiding

voor *alles* wat een degelijke huisvrouw en moeder behoort te kennen en te weten, en de opleiding tot een betrekking die ons in staat kan stellen ons een onafhankelijk bestaan te geven in de maatschappij.

Ik ken enkele jonge meisjes die het wèl kunnen doen, maar zij zijn te tellen, en ik beschouw ze dan ook bepaald als *uitzonderingen.*

Heeft een meisje met gewoon verstand een studie waarin ze geheel en al op moet gaan om tot een bevredigend resultaat te geraken, dan moet ze de opleiding tot haar natuurlijke roeping beperken tot eenige kleine, lichte huiselijke bezigheden. Als ze haar studie in den gewonen tijd wil volbrengen, dan kan ze daarbij onmogelijk nog leeren koken, naaien, boeken bestudeeren en lezingen bijwonen over opvoedkunde en kinderverzorging, zonder dat ze overspannen geraakt! En dan is het lichamelijk gedeelte der opleiding toch ook alweer in gevaar! Wij *zijn* reeds lichamelijk minder sterk dan de man, die alléén voor zijn betrekking moet zorgen zonder dat men van hem al die huishoudelijke bezigheden vordert. Zouden *wij* ongestraft méér van onszelf kunnen vergen?

Hebt gij óók niet meermalen, zooals ik, tijdens een ziekte of afwezigheid uwer moeder het huishouden moeten waarnemen? En zegt mij dan eens eerlijk, hebt gij in die dagen éven goed kunnen studeeren als anders, of hebt gij, evenals ik, de studie gedeeltelijk, soms zelfs geheel, moeten verwaarloozen?

Neen, waarlijk, *ik* beschouw de meisjes die zich voor beide bestemmingen tegelijk goed kunnen bekwamen zonder ziek te worden, als *uitzonderingen.* Ik vind dat even goed uitzonderingen als gehuwde vrouwen, die huishouding en opvoeding der kinderen kunnen behartigen zooals het behoort, en daarbij nog aan het openbare leven deelnemen.

Een opleiding voor een betrekking, die géen schade doet aan die voor de natuurlijke roeping is, dunkt mij, die voor het pensionvak. En ik vermoed dat onze geachte redactrice, die dit zeker reeds lang ingezien heeft en wier helder inzicht van de vrouwenkwestie ik steeds méér leer waardeeren, hoe ouder ik word, juist daarom zoo herhaaldelijk op dat vak heeft gewezen. We kunnen ons echter niet *allen* daarvoor gaan bekwamen; velen onzer zijn meer voor hoofdwerk, voor studie, geschikt.

Wat wij, studeerenden, echter moeten doen, is m.i. dit: tijdens de studie en in de betrekking die wij hierna waarschijnlijk zullen bekleeden, onzen vrijen tijd, voor zoover dat mogelijk is, besteden aan vrouwelijke bezigheden en 't lezen van alles wat van belang zou zijn in onze natuurlijke bestemming, om dan ons op dit alles toe te leggen *zooals het behoort* (n.l. er een *hoofdzaak* van te maken) zoodra we door een verloving zekerheid hebben gekregen, dàt we tot die natuurlijke bestemming zùllen geraken.

En de moeders kunnen haar dochters helpen eenig begrip en handigheid van vrouwelijke

bezigheden te verkrijgen, door ze als kleine meisjes reeds eenigszins daarin te oefenen; ze kunnen hen kleertjes laten maken voor de pop, zooals geschreven staat in het stukje van de Holl. Lelie, dat ik in 't begin van dit schrijven heb genoemd. Ook kunnen de meisjes leeren koken, maar.... ik twijfel er aan of de rechte lust daarvoor zal ontstaan, als ze altijd voor *poppen* moeten koken! Ik zelf maakte vroeger niet graag iets klaar voor mijn poppen: zij zaten daar steeds zoo stijf te kijken met nietszeggende gezichten, maakten mij nooit een complimentje over mijn kookkunst en aten bovendien van niets! Wèl deed ik mijn best, als andere kinderen bij me kwamen dineeren, want die 'aten heusch', en zouden me ferm uitgelachen hebben, als er iets aangebrand smaakte!

Dus, studeerende jonge meisjes, die inziet dat ook ons vrouw-zijn ons plichten oplegt, zegt mij eens *oprecht*, zonder ijdelheid of zelfverblinding wat gij uit eigen ondervinding antwoordt op mijn vraag! en of gij tot dezelfde slotsom zijt gekomen als ik! Me dunkt dat de vraag wel van eenig belang is.

STUDIUM.

IV. Vraag aan de Lezeressen.

Ik zou gaarne ingelicht worden, of de in de advertenties voorkomende Waschinrichting van J.F. Willems, te Gouda, werkelijk aanbevelenswaard is. Over alle Waschinrichtingen hoort men klachten, en het is zoo jammer wanneer het goed in de wasch veel te lijden heeft of niet netjes opgemaakt terugkomt. Zou het niet geschikt zijn, dat dames zich aan het hoofd van dergelijke inrichtingen stelden om eenig toezicht te houden? Zouden er dergelijke inrichtingen reeds bestaan, waar men zeker is dat het goed zonder schadelijke stoffen wordt behandeld, dan houd ik mij voor een dergelijk adres ten zeerste aanbevolen. Het liefst niet al te ver van Arnhem, om de kosten van vracht en lang onderweg zijn.

P. te A.

Willen zij, die op deze vraag een antwoord weten, zoo goed zijn hun meening, of wel een adres, in te zenden in deze rubriek? Het is niet noodig met den eigen naam te onderteekenen. In het duitsche blad Für 's Haus geven de abonnées elkander gedurig op deze wijze goeden raad en voorlichting, en het zou mij veel genoegen doen, indien de abonnées van de Lelie dat goede voorbeeld willen volgen.

REDACTRICE.

Kunst en Wetenschap.

Een buste van Kant.

Men is er tegenwoordig op uit om niet alleen van onze beroemde mannen en vrouwen goed gedocumenteerde biographieën te lezen, men wil de personen ook zien, afgebeeld in allerlei tijdperken van hun leven. Dat gaat voor de nog levenden, of die welke in

den tijd der photographie leefden, zeer goed, maar voor de ouderen moet men speuren, snuffelen en vergelijken om tot de ontdekking van het bestaande te komen.

Toen het honderd jaar geleden was, dat het bericht van Kant's dood Europa schokte, werd een silhouet van dezen grooten denker, stammende uit het jaar 1788, voor de eerste maal in de Illustrirte Zeitung gereproduceerd weergegeven. Het was een tot dien tijd onbekend stuk.

Thans is een nieuwe vondst gedaan. In 1795 werd Kant's buste gebeeldhouwd door den Tyroler Mattersberger, en ook nu geeft de Illustrirte Zeitung daarvan de primeur aan zijn lezers. Te Koningsberg, waarheen Mattersberger gereisd was, modelleerde hij den wijsgeer, en afgietsels der buste werden gemaakt, maar verdwenen zooals zij gekomen waren; gelukkig op één na, dat in het bezit kwam van Professor Stammler te Halle. Tentoonstellingen hebben in dien zin dikwerf een groot nut, dat alles uit kasten en kisten en donkere hoeken wordt gehaald, en zoo kwam opeens de intelligente kop van den denker voor den dag, toen een Kant-tentoonstelling werd georganiseerd.

Deze buste spreekt voor den grooten man, hetzij men Kantiaan is of niet. Men ziet hem volop in 't gelaat, en iedere trek kan men in hem bestudeeren om des denkers physionomie in overeenstemming te brengen met zijn leer en zijn streven.

Don Quichotte.

Drie honderd jaar geleden schreef Miquel de Cervantes Saavedra het onsterfelijke boek, dat sedert die drie eeuwen jong en oud vermaakt heeft, en welks hoofdfiguren: de ridder van de droevige figuur met Sancho Pansa haast nog meer op bekendheid en beroemdheid kunnen bogen dan Dante's Goddelijke Comedie, Shakespeare's Hamlet of Goethe's Faust. Don Quichotte is populair geworden: Don Quichotterieën vindt men dan ook in heel de wereld dagelijks terug, en juist door in anderen Don Quichotte's te zien blijft Cervantes, schepping onvernietigbaar.

Hetzij we het boek als boek hebben gelezen en herlezen, hetzij dat we het ons herinneren uit onze kinderjaren, door een tot kinderboek verwrongen uitgave, steeds hebben we er in mogen zien het algemeen menschelijke, het drakerige mogen we wel zeggen,

wat de schrijver ons heeft willen aantoonen.

Tot het ronddragen van Cervantes' satyre heeft ook veel bijgebracht het uitgeven van geïllustreerde edities.

De eerste was van 1622. Eene dergelijke fransche prachtuitgave zag het licht in 1746. Eene Madridsche uitgave verscheen in 1780. Carnicero en Chodowiecki gaven er hun kunst aan ten beste. Gustave Doré was in 1863 de laatste illustrator, terwijl Schrodter hem omstreeks 1840 voor was.

Trouwens in 1879 telde de Iconograaf Lopez Fabra reeds zestig geïllustreerde uitgaven; een bewijs hoezeer Cervantes' creatie typen heeft voortgebracht, welke de phantasie van de kunstenaars voldoende prikkelden om ze in beeld te brengen; om de gestalten van Don Quichotte, en de hem omringende personen en gebeurtenissen, lichaam en gestalte te geven.

Ruw geteld zijn er 400 Spaansche uitgaven, en ongeveer 650 vertalingen of bewerkingen, waarvan 200 in het Engelsch, 170 in het Fransch, 100 in het Italiaansch, 70 in het Hoogduitsch, enz. enz.

We meenen niet tegen ‘Windmolens’ te vechten, indien we onze lezeressen opwekken om een gulden te offeren (adres M.G. Wildeman, 2e Sweelinckstraat Den Haag), opdat ook van ons land uit, aan den Spaanschen Koning een bewijs van instemming zal kunnen worden gezonden met het jubilé, dat men daar voorbereidt.

Jong of oud zijnde hebben we gelachen met de Don Quichotterieën. Laten we onzen dank daarvoor betalen in eene hulde aan Spanje's grootsten schrijver te brengen.

Vrouwenspraak.

Dat vrouwen er een eigen spraak op nahouden, met andere woorden een soort geheimtaal spreken lijkt ons Westerschen vreemd. De dieventaal bestaat wel, en daarin zullen ook wel enkele vagebondeerenden van het vrouwelijk geslacht ingewijd zijn, maar er een geheel aparte taal op na te houden is alleen voor enkele natuurvolken weggelegd. Dit bijzondere geval doet zich voor onder enkele stammen van Oost-Afrika. We zullen ze maar niet noemen, doch slechts het feit constateeren, dat zijn oorsprong vindt in het niet mogen gebruik maken van enkele woorden, of beter gezegd van de namen, waarmede der vrouwen schoonvader en zijn broeders aangewezen worden. Zij moeten alle woorden vermijden welke met die namen in verband staan. Daardoor moeten zij de toevlucht nemen tot omschrijvingen, waarbij de vindingrijksten een groote weelde aan den dag leggen. Indien nu de vader van zoo'n Afrikaansche dame b.v. ‘zoon van de zon’ genoemd wordt, dan mag zij nooit het woord zon meer gebruiken, en omschrijft dan het hemellichaam door woorden van eigen vinding. Zoo zal zij spreken van de stralende, de koesterende, de gouden. Heet nu een broeder van haar schoonvader toevallig zoon van den vloed, dan moet zij het woord *vloed* voor altijd uit haar terminologie verbannen en spreekt zij in beeldspraak van ‘snellend water,’ of wat verder haar rijke verbeelding haar ingeeft. Op die wijze groeit de Oost-Afrikaansche vrouwenspraak aan, naarmate de vrouwen er veel trouwen en schoonvaders of aangehuwde ooms rijk zijn.

Dinanderies.

Jos. Destrée, Conservator aan de Koninklijke Musea voor Kunstnijverheid te Brussel, wijdt de geheele Februari-aflevering van *Onze Kunst* aan het oude koperwerk, dat in den laatsten tijd meer en meer verzameld wordt en bekend is onder den naam Dinanderies, naar Dinant, welk stadje de bakermat is van deze kunstindustrie.

Deze tak van kunstnijverheid, waarbij aan voorwerpen van geel en roodkoper zoo zeer waarde wordt gehecht, dagteekent van zeer ouden datum.

Reeds in de 12de eeuw bloeide de Dinanteesche nijverheid, welke in de tweede helft der 14de eeuw haar toppunt schijnt bereikt te hebben, en zij had reeds in de 13de en 14de eeuw vertakkingen in andere steden, waar zich Dinanteesche koperdrijvers vestigden, die medewerkten om het koperwerk een spreekwoordelijke beroemdheid te geven.

Misschien heeft de oorlog wel medegewerkt om beoefenaars van dit vak van kunstnijverheid in andere landen te verspreiden.

Dinant werd belegerd, geplunderd, vernietigd, en de koperwerkers vluchtten, en gingen hun handwerk elders uitoefenen. Later kwam dat alles weer een weinig terecht en werd Dinant weder Dinant op dat stuk, maar de eigenlijke kunst, in al hare oorspronkelijkheid, had toch een doodelijke wond gekregen.

De Februari-aflevering van Onze Kunst ontleent niet alleen hare waarde aan den

tekst van den deskundigen Destrée. Zij dankt die ook grootendeels aan de 71 afbeeldingen in en buiten den tekst, welke het opstel toelichten en verluchten, en reeds daarom mogen we onvoorwaardelijk den aankoop van deze aflevering aanraden.

We weten, dat er te Dinant, en later ook te Middelburg, eene tentoonstelling is geweest van tal van voorwerpen in koper, welke tot de Dinanderies behooren. Het spreekt van zelf, dat het beste, het uitstekendste daarop was bijeengebracht, en nu krijgen we van al dat zeldzame moois uitstekende reproducties.

Het is een lust om al die voorwerpen te bezien en te bestudeeren, en hoewel in dit kunstwerk de aandacht meerendeels valt op groote voorwerpen, zal men, al lezende en kijkende, de lust krijgen om zich zelf die aardige koperen kunstvoorwerpen aan te schaffen, welke zelfs in de donkerste hoekjes van eetkamer, boudoir of atelier zonnige lichtjes verspreiden. De koper- en tinkast onzer grootouders en voorvaderen wordt thans weder in eere hersteld. We koopen in ‘nieuwoud’ wat we vooraf als echt voor luttelen prijs van de hand hebben gezet, of als oogenschijnlijk waardeloos weggegeven.

Beginnen we den leercursus van Destrée door te maken, en dan aan 't verzamelen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

Iets over Poppen
door Ellen Key.

De geschiedenis vertelt ons niet of Cleopatra met poppen speelde vóor zij met het lot der menschen speelde. Maar als zij het niet gedaan heeft, was het niet omdat er toen geen poppen bestonden. Want in het land der Pharao's zoowel als in het moderne Parijs, en in de hutten der Eskimo's zoowel als in de negerhutten bij den equator is de pop het meest geliefde speelgoed en tevens het bewijs hoe de verhouding tusschen moeder en kind, - de verhouding waar het geheele menschelijk bestaan op berust - de oorsprong van dit spel aller spelen geweest is.

Men ziet bijvoorbeeld wel de kinderen uit het Noorden ‘boerderij’ en ‘schuurtje’ spelen met dennenappels, terwijl de kinderen in Oberammergau ‘passiespel’ spelen en dus beiden in hun spel de eigenlijke middelen van bestaan weergeven van de streek waarin zij thuishooren. Maar overal zien wij naast het spel speciaal aan die zekere streek eigen, de jongens oorlog en de meisjes mee poppen spelen als een recapitulatie van de eeuwenoude verdeeling van arbeid tusschen de twee geslachten, waaraan het physiek verschil tusschen man en vrouw ten grondslag ligt.

Zeker, men ziet ook wel jongens die vol teederheid met een pop in de armen in slaap vallen, maar die brengen gewoonlijk weldra hun teederheid op dieren over. Men ontdekt ook wel eens een theaterregisseur of een artiest-kleermaker in den jongen, die met poppen speelt, al vindt men hem dan gewoonlijk ook ‘meisjesachtig’ en onder gunstige omstandigheden brengen die jongens het dan ook tot regisseur of artiest-kleermaker. De bekende dameskleermaker Woerth in Parijs is van dit laatste

een goed voorbeeld, terwijl het aantal bekwame tooneelregisseurs legio is. Aan den anderen kant zijn er ook meisjes genoeg, die graag 'oorlog,' 'roovertje' of 'jacht' spelen. Maar over het geheel genomen toonen de spelen, die typisch aan het geslacht eigen zijn, ook het wederzijdsch verschil. Alleen daarom reeds is het van belang, waar allerlei ander speelgoed als nadeelig voor de fantasie en het scheppingsvermogen van het kind verdwijnen moest, de oeroude spelen te bewaren. En hieronder is het poppenspel het voornaamste zoolang de aanblik van de aarde bestraald en verjongd wordt door de roze bloesems, die wij kleine meisjes noemen.

Voornamelijk in verband met de meisjes zullen wij de pop hier verder behandelen.

Dit speelgoed is namelijk van een etnografisch zoowel als van een archeologisch standpunt ook van groot belang, want uit de pop der verschillende tijden valt er veel te leeren, maar die kwesties laten we hier buiten rekening. Het wrezen der ziel is van oneindig grooter waarde dan dat van het voorwerp en daarom heeft als de openbaring van de kinderziel het met poppen spelen een groote waarde, vooral als wij er wat verder in doordringen en trachten te zien hoe de persoonlijke eigenaardigheden van het kind in zijn verhouding tegenover de pop aan den dag komen.

Als werkelijk de opvoeding eens wetenschap en kunst wordt, dan zullen de ouders met de grootste spanning hun dochtertje volgen in haar spel met de pop, want dan weten zij dat zij daarin het ontkiemend harteblaadje van haar vrouwelijk wezen vinden

zullen. Het kan gebeuren, dat een meisje, dat buiten opgevoed wordt onder allerlei dieren en veel broertjes en zusjes, onverschillig voor een pop blijkt te zijn. Maar dit is dan geen bewijs tegen de moederlijkheid van haar ziel, indien zij in plaats daarvan het jonge leven om haar heen met liefderijke teederheid behandelt. Integendeel, dit toont alleen haar krachtig gevoel voor het werkelijke, zij verkiest dan het leven boven het schijnleven dat een pop een kind biedt; iets wat werkelijk leeft is toch van veel meer waarde!

Af en toe ziet men ook hoe een meisje met een rijke fantasie handelingen uit het boek dat zij gelezen heeft met haar poppen, liefst papieren poppen, vertoont. Maar ook dan wordt er gewoonlijk niet één bepaalde pop met moederlijke teederheid behandeld. Doch ook dit bewijst niet de afwezigheid van het moederlijke instinct, maar alleen dat dit kind andere eigenschappen heeft dan juist het gevoel van moederlijkheid.

Die andere eigenschappen, die voor het meerendeel der meisjes juist die zijn, die over hun verder levenslot beslissen, komen het meest uit in de wijze waarop zij met hun pop omgaan en hoe die pop er uit moet zien.

Het gebeurt soms dat een kind zich onverschillig toont voor de poppen, die men het gekleed en wel voorzet en nog onverschilliger voor poppen, die ‘groote menschen’ moeten verbeelden. Veel liever maakt het zelf een echte zuigeling, zoo groot en zoo natuurlijk mogelijk, een echt ‘kind’ dat het meisje zelf in haar armen dragen kan en dat liefst zoo zwaar mogelijk wezen moet en dat zij vol teederheid aan haar hart drukt, zonder er bij te denken hoe plomp het is. De ouders van zulk een kind hebben dan alle reden om vol hoop, maar tevens vol angst de toekomst van dit kind tegemoet te zien. Want zij zal naar alle waarschijnlijkheid een van die vrouwen worden, voor wie liefde zoowel als moederschap eens een groote hartstocht - misschien zelfs een groot lijden wordt; een van die vrouwen wier levenslot gemakkelijk tragisch, maar nooit onbeteekenend wordt.

Indien ouders daarentegen zien hoe hun dochtertje zich met geestdrift wendt tot iedere nieuwe pop, hoe die er ook uitziet, den eenen dag een zuigeling, den volgenden een dame in baltoilet en den derden een pop als boerin verkleed, en de pop het eene oogenblik slaap in het bedje van het kind zelf en dan weer in een hoek geworpen wordt, dan moeten zij trachten dat kinderzieltje tot rust te brengen, anders zal het later niet alleen strijd, maar misschien ook verwoesting om zich heen verspreiden.

En als de ouders zien hoe het aan- en uitkleeden van de pop, het steeds verwisselen van kleeren, het eenige genot is, dat het kind van haar speelgoed heeft, dan moeten de ouders op andere wijze het zieltje zien te wekken dat er misschien toch in het schijnbaar koude meisje sluimert.

Sommige meisjes houden zich eerst en vooral met de opvoeding van hun pop bezig. Als de pop dikwijls in den hoek moet staan, of op andere wijzen gestraft wordt dan duidt dit dikwijls niet alleen op een verkeerd opvoedingssysteem, maar ook op een hard gemoed en een moeilijke natuur. Als daarentegen de poppen meestal te bed liggen en aan allerlei ziekten lijdend teeder verpleegd worden, als vooral hun gebroken armen en beenen, hun ‘ingewanden’ en het mekaniek waarmee zij zich bewegen het onderwerp van onderzoek van het kind zijn, dan schuilt er misschien een doktersgeest in het spelend wicht. Maar het kan ook alleen maar een zucht zijn om uit elkaar te halen en kapot te maken.

Als een meisje zich voornamelijk bezighoudt met de gevoelens van haar pop, bang is die door het geringste verzuim te krenken, met haar zoetste stem de zieke pop toespreekt en bleeke, leelijke gezichtjes met kale hoofden teederder streelt dan de blozende, bolle wangetjes van de mooie, blonde krullebol - om haar toch vooral geen pijn te doen - dan moet de moeder van dit kind God uit den grond van haar hart bidden de smarten af te wenden die dat hart eens doorboren zullen. Want met dat kind zal één van die menschen opgroeien, voor wie het lijden van anderen eens het werkelijk leven wordt, een mensch van hetzelfde soort als het kind, dat de Madonna eens in haar armen droeg.

Een toonschaal van verschillende vrouwentypen klinkt ons aldus door het schijnbaar zoo eenvoudige poppenspel in de ooren, - van de dwaze maagden af tot de mater dolorosa's toe!

En nog voller zouden deze tonen klinken, indien wij konden luisteren naar de geheimen die het kind haar pop influistert. Alles, alles wordt de pop dikwijls gebiecht, vreugde en verdriet, alle gevoelens van teederheid en hardheid hoort de pop alleen, hetzij dan de pop waarmee de bleeke vingertjes op het

dek van een bedje in een ziekenhuis spelen, hetzij de onoogelijke houten pop, die vuile handjes in een achterstraatje omklemmen - -

In één woord: beter dan iets anders openbaart de pop hoe eenmaal het levenslot van het kind zal wezen.

Want het lot der menschen is feitelijk niet zoo verschillend als de menschen denken, omdat de wijze, waarop zij het lot tegemoet gaan of tegenwerken, zoo verschillend is. Als aan den eenen kant terecht de dichters de menschen vergelijken met poppen, marionetten aan ijzerdraadjes die het lot in de handen houdt, aan den anderen kant is het even zeker dat de mensch enkele van die draden zelf kan vastgrijpen. Ieder mensch heeft zeker wel een enkel maal de gelegenheid gehad, maar de meesten hebben die niet weten te gebruiken.

En in de wijze hoe het kind haar pop tegen haar borst drukt ligt het reeds opgesloten, of het de speelbal van het lot zal worden of dat het 't zal weten te beheerschen.

Gelukkig heeft men in onzen tijd reeds meer opmerkzaamheid geschonken aan het spel van onze kinderen en te recht in het speelgoed de lust om zelf te scheppen met den kunstzin vereenigd. Het spelen met poppen en het oorlog-spelen zijn beide ontstaan uit de grootste levensmachten: de zucht om het leven voort te zetten en die om het leven te verdedigen. En van dit standpunt bevestigen de wapenkleeren van de jongens zoowel als de wiegeliedjes van de meisjes de dichterwoorden:

‘Veel beduidt een onbeduidend spel.’

Vertaald door

Mevrouw D. LOGEMAN-VAN DER WILLIGEN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Provinciaalsche. - Lieve Mevrouw, dadelijk toen ik Uw onderteekening zag herinnerde ik mij Uw naam heel goed, óók, zooals U weet, omdat die mij toch reeds bekend is door den gewaardeerden arbeid van Uw man. Laat ik U nu vóór alles antwoorden, dat ik in hoofdzaak geheel en al Uw brief beäam. Wat U schrijft van den deftigen burgerstand geef ik U volkomen toe, voor zoover het de provincie, en speciaal dat gedeelte van ons land waarin gij woont, betreft. Men is daar, om het zoo maar eens uit te drukken ‘degelijker’ in veel opzichten dan elders in ons land. Maar wat den Haag-zelf betreft, kan ik U de verzekering geven, dat het heusch niet alleen de aristocratie en de geld-menschen zijn, die hunne kinderen overlaten aan vreemden, maar wel degelijk, en zulks in de éérste plaats, óók de moeders uit de zoogenaamde middelklasse, en behoorende tot den deftigen burgerstand. De zucht tot meedoen, tot ‘dame’ willen schijnen, het voor velen zoo aantrekkelijke iets van mede in één weldadigheids- of nuttigheidsbestuur te zitten met bekende of geadelde personen, al deze en dergelijke redenen drijven de door mij bedoelde categorie van huisvrouwen heden ten dage tot het verzaken van hun moeder- en huisvrouwplicht. En dan moet

gij ook niet vergeten, dat men hier in den Haag van kind-af wordt afgericht op ‘uitgaan’ en pretmaken, in alle standen. Trouwt dus een aldus opgevoed burger-meisje, dikwijls heel jong nog, dan is zij aan den eenen kant geheel en al ongeschikt voor huiselijkheid en voor huiselijke plichten, waar zij noch koken, noch naaien, noch wat-ook van dien aard geleerd heeft, terwijl zij aan den anderen kant zoo verzot is op hare tallooze ‘vereenigingen’, hare dans-avondjes, haar comedie- en Seinpost-uitgangen, enz. enz., dat zij zich in het geheel niet kan schikken in het bekrompen bestaan van een huishouden zonder geld, waarin de vrouw-zelf de handen uit de mouwen steekt. En zoo komt de gewone toestand, die hier in vele gezinnen heerscht. De man moet hard werken. De vrouw slentert als ‘dame’ langs de straat, en laat een vuil dagkind in haar huis voor meid en kinderjuffrouw en alles tegelijk optreden. En het natuurlijk gevolg is, dat ten slotte beiden, man en vrouw, zooveel mogelijk hun genoegen overal elders zoeken, dan in een thuis waar noch gezelligheid, noch orde, noch welvaart heerscht. Wie zijn dan de slachtoffers? De kinderen! Gij kunt gerust informeeren bij elk onpartijdig mensch, die de Haagsche toestanden kent, en ik geloof dat iedereen U dan zal zeggen, dat degelijkheid allerminst een kenmerk is der Haagsche vrouw van de burger- of middelklasse, zoo min als van die der geboorte- of der geld-aristocratie. Maar voor het overige hebt gij volkomen gelijk, dat er zeer zeker ook vele goede uitzonderingen bestaan op de hedendaagsche slechte gewoonte van de kinderen overlaten aan onbetrouwbare gehuurde hulp. - Ik dank U zeer voor Uw schrijven, en gij kunt er zeker van zijn, dat ik dergelijke brieven juist daarom op prijs stel, omdat zij het bewijs zijn van belangstelling in wat ik schrijf. Gij zult er mij dan ook steeds genoegen mee doen mij Uw opmerkingen te blijven meedeelen.

Lizy. - ‘Dwaas’ vind ik Uw brief geenzins. Integendeel. Ik geloof, dat gij de zaak zeer juist inziet, maar gij hebt B.... (Zie in een vorig nommer Corr: aan B....) niet goed begrepen. En dat komt, omdat gij, zooals gij zelf schrijft, ‘*nooit hebt gelezen wat Nellie van Kol over dergelijke zaken schrijft.*’ Welnu, B... zoowel als ik, hebben alleen onzen hartgrondigen afkeer uitgesproken van hetgeen *deze vrouw* schrijft en leeraart op het door U bedoelde gebied. *Geenzins echter volgt daaruit*, dat ik het verstandig acht *elk* kind onkundig te laten van *alles* op sexueel gebied, en het daardoor bloot te stellen aan ‘gemeene praatjes’ op school. Integendeel, ik denk er juist zoo over als gijzelve. Ik geloof namelijk, dat eene *verstandige* moeder, die zelve haar kinderen kent en gadeslaat en hunne verschillende karakters weet te beoordeelen, in elk afzonderlijk geval zal moeten uitmaken *wat* zij hen al of niet kan en moet meedeelen of verzwijgen, en in hoeverre en op welke wijze dat moet geschieden. Men kan voor zoo iets geen *algemeene* regels stellen. En *dat* doet N.v.K. op de meest onbekookte manier. En onbekookte vrouwen praten haar *gemakshalve* na, omdat het een *gemakkelijke* methode is, van maar dadelijk *alles* bij den naam te noemen. Daartegen protesteert B.... En dat doe *ik* met hem. Dat is inderdaad, zooals B... het terecht noemt, een ‘onnuchtering’.

Hebt gij gelezen dat zeer mooie boek van Gerard van Eckeren ‘Ontwijding’? Zooals hij daarin het omgaan van Eva met dieren en planten beschrijft, juist zoo ben ik-ook opgegroeid, alles ziende, alles bijwonend, en toch volkomen niets-begrijpend. *En dat komt omdat mijne ouders*, *dat alles zoo volkomen gewoon*, *zoo zonder eenige geheimzinnigheid behandelden*, *dat ik er nooit iets ‘achter’ zocht.* Vandaar, dat ik er nooit over sprak met andere kinderen of er mij in verdiepte. Ik stond er geen

oogenblik bij stil op een andere wijze, als bij iets anders. Van die gemeene dingen die er, ook volgens U, op school voorvallen, heb

ik, wat mij betreft, dan ook niets gemerkt. Als er zulke gesprekken gevoerd zijn, dan heb ik ze zeer zeker *niet* begrepen. Maar ik geloof dat de *hedendaagsche* kinderen, in de groote-steden, zooals b.v. in den Haag, een mate van gemeenheid en onkieschheid bezitten, *die voor een groot deel is toe te schrijven aan de zoogenaamde reinheidslectuur à la Nellie van Kol.* Ondoordachte ouders en opvoeders geven die jonge hersenen onbekookt zulke lectuur in handen, of wel, zulke boekjes zwerven in de huiskamer rond, zinnenprikkelende recensies ervan staan in alle mogelijke blaadjes, die zij onder de oogen krijgen. En het gevolg ervan is, dat het misschien goed-bedoelde idee van den schrijver een allerdroevigste uitwerking heeft in de praktijk op de slachtoffers.

Opdat gij, en zij die dit met U lezen, mij dus goed moogt begrijpen, herhaal ik nog eens uitdrukkelijk, dat ik volstrekt niet de leer aanhang, dat een moeder niet met haar kind moet spreken over sexueele zaken. Ik zeg alleen, dat elk kind *individueel* moet worden behandeld, waar het een zoo kiesche zaak geldt; dat de een misschien weten moet wat den ander nog verzwegen dient; dat men het den eenen op deze, een tweeden op die wijze, en een derden misschien in het geheel niet moet duidelijk maken; en dat om al die redenen *alleen* de moeder of de opvoeder kunne beoordeelen hoe te handelen met het haar of hem toevertrouwde kind, zoodat de 'reinheidslectuur', die zonder voorbehoud in allerlei handen geraakt, en onder allerlei nieuwsgierige oogen komt, als een *bepaald gevaar* moet worden geweerd. - Lees s.v.p. corr: aan G. hieronder.

Studium. - Hartelijk dank voor Uw welkom-kaart. Ik vond het een leuke attentie. Ja, het weer is ellendig hier in Holland. In Luzern lag de sneeuw dicht op de bergen, toen ik daar een paar dagen was op mijn door-reis. Maar dat gaf een prachtig gezicht, dat je troostte over de kou en de guurheid. Aan deze koude en regen hier in Holland zie ik geen enkele lichtzijde.

G. - Ja zeker, ik ontving Uw brief in Menton met veel dank, en ik beantwoord hem nog. Heden laat de plaatsruimte dit niet meer toe, en wil ik U alleen vragen, of ik, naar aanleiding van de bovenstaande corr: aan Lizy, Uw *laatsten* brief aan mij mag afdrukken, natuurlijk zonder Uw naam. Mij dunkt, die brief is zoo recht een bevestiging van mijn schrijven aan haar, dat elke moeder zelve moet beoordeelen *wat* haar kind al of niet mag en moet weten; en tevens bevestigt het slot van Uw brief mijn beweren, dat een kind, ook al ziet hij hoe de dingen toegaan, toch daarbij geheel onschuldig kan blijven. Zelve heb ik de geboorte van jonge honden dikwijls genoeg bijgewoond als kind, en ik heb er even weinig over nagedacht, of over geredeneerd, als Uw jongens. Mijn moeder deed bij dat alles zoo volkomen 'gewoon', dat ik aan niets anders dacht dan aan het genot van die kleine dieren te zullen zien, en mij volstrekt niet verdiepte in de rest. - Ik wacht dus op Uw toestemming, lieve mevrouw.

E.P. - Ik ontving zooveel copie, dat gij mij even de *namen* dier gedichtjes moet opgeven, dan kan ik het spoediger nazien.

Flikje. - Ik vond thuiskomend Uw brief en beantwoord dien onmiddelijk. Ja zeker, ik wil Uw plan gaarne in de Lelie laten uiteenzetten, door Uzelf. Als gij Uw naam eronder zet kan het als hoofd-artikel geplaatst worden. Zeer zeker hebt gij gelijk, dat

hier een wezenlijke gelegenheid is tot nuttig-zijn. Maar ik moet eerlijk erkennen, dat niet iedereen onafhankelijk genoeg is om zulk een daad te doen; óók uit een oogpunt van omgeving moet men onafhankelijk zijn. Want anders zou men de personen uit zijn omgeving allicht in gevaar brengen. Ik wacht dus Uw artikel en plaats het dan dadelijk.

Nannie van Wehl. - Neen, zeker ontvangt gij voor dit laatste stukje méér. Ik zal dat opgeven aan den uitgever. Per kol: de helft méér. Dank voor Uw vriendelijk schrijven en hartelijk gefeliciteerd met Uw benoeming.

Henry van W. - Hartelijk dank voor de mooie kaart!

B.G. - Het artikel kwam in mijn bezit en is reeds gedrukt. Ik dank U zeer voor Uw vriendelijk schrijven. Ja, het is niet altijd prettig zoo gebonden te zijn. Maar men went aan alles, ook aan werken met een zwakke gezondheid.

H.H. - Ik dank U vriendelijk voor Uw welkomen en langen brief, waarin ik op het punt godsdienst zooveel vond, dat ik-zelve juist zoo voel als gij. Zoo b.v. het onbevredigende en vage van de leerstellingen van het moderne Christendom. Ik ook voel zoo weinig voor die phrasen, die spieken van een 'Voortleven door onze werken,' van een 'Voortleven naar den geest,' enz. enz. En ook het troostrijke van de theosophie ontgaat mij. Ik kan in die leer niets troostrijks zien; eerder vind ik haar troosteloos. Het oude Bijbel-geloof is voor mij het eenige dat wezenlijk iets beteekent, dat troost geeft en kracht, en dat ik den wezenlijk-geloovigen *benijd* als een kostelijk bezit bij al het troosteloos-vergankelijke van ons aardsche leven. Juist dezen zelfden dag waarop ik Uw schrijven ontving, kreeg ik een brief van een zwaarbeproefden ouden vader, die, terwijl hijzelf met zijn vrouw buitenslands was, ineens naar huis was geroepen door het geheel onverwachts sterven hunner dochter. Hij schreef geen lange beschouwingen of godsdienstige uiteenzettingen, alleen dezen enkelen aandoenlijk-geloovigen volzin: 'Nu is zij bij God.' - En het leek mij, toen ik die woorden las, en mij daarbij het vriendelijke, eerwaardige gelaat herinnerde van den briefschrijver, dat hij, bij al zijn smart om zoo een droevig verlies, gelukkig moet zijn door zijn zoo-gelooven-kunnen, veel gelukkiger dan de meesten onzer. En, wie weet, misschien heeft hij gelijk, groot gelijk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

I.

De redactrice hoopt den uitslag der wedstrijden bekend te maken in het volgend nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.

Aan de vele vragers naar de 'Brieven van een Haagsch meisje' door Lout, moet ik mededeelen dat ziekte van Lout haar heeft verhinderd, en nog wel eenige weken zal

blijven verhinderen, haar werk in te zenden. Na haar herstel zal zij haar ‘Brieven’ weder geregeld schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

Het adres van de redactrice is van nu af weder Zeestraat 46, den Haag.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Ter overname aangeboden de jaargangen **9e**, **10e** en **11e der Hollandsche Lelie,** geb, de **16e** en **17e** los à *f* **1,25** per jaarg. Van den **16en** ontbreken 2 nummers.

Brieven letter C. aan den uitgever.

(611)

26 April 1905.
18de Jaargang.
No. 43.

Wegens het Paaschfeest verschijnt dit nommer een dag later.

Hoofdartikel
Nog eens: Nuttig zijn.

> O zeg... niet wat uw mond belijdt;
> O zeg... niet van wat naam of kerk,
> Maar *toon* van welken *geest* gij zijt!

Steeds las ik met de meeste belangstelling en vaak ook met verwondering, de nuttigheidsartikelen in de Hollandsche Lelie. Met verwondering zeg ik, want, als verpleegster in een groot ziekenhuis begrijp ik niet recht goed dat een vrouw te vergeefs zoekt of geen kans ziet om zich op de een of andere manier nuttig te maken, vooral als men gefortuneerd is. Want wat kan men al niet veel goed doen met tijd alleen!

Een verpleegster, die altijd omgaat met hulpbehoevende personen, die toestanden leert kennen, welke voor velen verborgen blijven, ziet dikwijls gevallen waar nuttigheidspersonen zoo'n ruim arbeidsveld zouden vinden.

En zoo kwam ik op het idée om een van de vele gevallen te vertellen in de Hollandsche Lelie, in de hoop dat iemand die het ernstig meent met dat nuttig-zijn, en niet tegen de bezwaren opziet, hier de gewenschte hulp zal brengen.

Een van mijn voormalige patiënten, een jongen die lijdende is aan tuberculose, zou o zoo graag eens een tijdje naar buiten willen. Zijn moeder verpleegt hem, voor zoover het in hare macht is, uitstekend, maar dat, wat hij zoo hard noodig heeft, gezonde buitenlucht, kan ze hem niet geven. Een eindje wandelen kan hij niet, hoewel de Dokter het hem heeft toegestaan, omdat hij 2 hoog woont, en wel kans ziet om de trappen af te komen, maar niet om ze weer op te klimmen. De arme jongen is dus genoodzaakt thuis te blijven, hoe graag hij ook een wandelingetje wil maken.

Zou nu een der vele abonnée's van de Lelie, die het voorrecht hebben *onafhankelijk* en *gefortuneerd* te zijn, hem niet eens een tijdje te logeeren willen vragen? Hij is

koortsvrij en kan zich zelf helpen. Wat hij noodig heeft, dat is veel versterkende middelen en een prettige, frissche omgeving.

Hoe heerlijk zou de jongen het vinden en wat zou het hem een goed doen.

Ik begrijp volkomen dat lang niet iedereen in staat is hier te helpen, maar van harte hoop ik, dat toch een van de velen, die hun best doen iets goeds te verrichten, bij machte is hierop in te gaan.

H. BOERSTRA.
Hulpziekenhuis,
Hoogstraat, Rotterdam.

> Wie van de 'nuttige' menschen is er nu eens *werkelijk* nuttig? Niet door het aanstellerig zitten in een 'bestuur' of door het kakelen in een publieke vergadering, maar in stilte, en uit *wezenlijke* menschenliefde, welke niet zoekt de eer van het eigen persoontje, maar het geluk van den naaste?
> REDACTRICE.

Paschen.

Ik zat verslagen op mijn weg terneder:
't Was duister, tot in 't ver verschiet;
Ik had geworsteld en gestreden,
Maar d' overwinning zag ik niet.

Doch Paschen trad mij blij en jub'lend tegen
En sprak van hoop, geduld en kracht;
Van moedig strijden, blij verwinnen,
Na donk'ren, langen lijdensnacht.

En 'k streed weer voort met sterk vertrouwen,
Tot in het diepst der ziel verblijd:
Ik voelde weer, dat aan het goede
Eens d' overwinning wordt bereid!
P.K.

Boekbeschouwing.

I. Ziekte en Literatuur. Tuberculeus, door W. Graadt van Roggen. (Uitgegeven te Wageningen door Johan Pieterse.)

Aantrekkelijk voor gewone lezers klinkt de titel van dit boek niet. Men zou zoo zeggen: *Tuberculeus,* dat riekt naar een medisch studieboek méér dan naar een literair werk! Maar heden ten dage is het mode geworden dat de medische wetenschap, in den vorm van goedkoope boekjes en brochures van allerlei aard, als gemeengoed wordt aangeboden aan Jan en alleman! Dientengevolge kan Jan en alleman heden ten dage meespreken, in medische termen, over ziekte en allerlei genees-methoden, (of althans *verbeeldt* zich, dat hij dit kan!). Dientengevolge ook, maakt de literatuur

zich meester van dit gebeunhaas, en worden wij vergast op allerlei halfmedische romans, waarin maar halfbegrepen of verkeerd-te-pas-gebrachte ‘waarheden’ der medische wetenschap op ‘populaire wijze’ worden toegepast. In een zoo ziekelijken, zoo dóór en dóór nerveusen tijd als de onze, kan het wel niet anders, of de invloed der medici moet zich doen gelden in de uitingen der kunst! Hoevele scheppende kunstenaars zijn niet lijders aan ziekten van overspanning, of waren het te eeniger tijd! En, zoo zij zelf misschien nog verschoond bleven van de tijdskwaal, in èlk geval tellen zij in hun omgeving zeker eenige gevallen van zenuw- of andere patiënten. Geen wonder, dat de lust dergelijke toestanden te ontleden, zich bezig te houden met het verblijf in sanatoria, genees-inrichtingen, enz. enz. hoe langer hoe meer zich uitbreidt, tot zij bijkans den vorm aanneemt van een gevaarlijk ziekteverschijnsel-zelf in onze hedendaagsche letteren! - Zoo liggen er thans drie, uit verschillende landen voortgekomen, ‘kunstwerken’ op mijn schrijftafel, díe alle een sterk medischen bijsmaak hebben. Bij *Tuberculeus* spreekt de titel reeds voor zich zelf! *Folke Rehn* (uit het Zweedsch vertaald) is insgelijks een geschiedenis van een longlijder! Aan den titel is, hetzij door den schrijver, hetzij door de vertaalster, bovendien nog de eenigzins sombere toevoeging gegeven: *Een boek van een Sanatorium.* En wat ten slotte het uít het Duitsch vertaalde boek *De Hulpprediker* betreft, de vertaler voegde daaraan een ‘Voorwoord’ toe, dat geen twijfel overlaat aan den medischen bijsmaak van het verhaal, ja dat eigenlijk dezen roman stempelt tot een medisch pleidooi tegen een droevig kwaad, ‘dat men niet noemt,’ - om te spreken met den vertaler!

In hoeverre het uit een kunstoogpunt verdedigbaar, en uit een zedelijk oogpunt wenschelijk kan zijn, in romantischen vorm te spelen met ziekte, dood, en lichamelijke ellende, is een vraag waarop het afdoende antwoord nog niet is gegeven! Er valt misschien wat vóór, maar ook zeker véél tegen te zeggen, dat leeken op déze half-maar-betrouwbare wijze worden ingewijd in de verborgenheden der medische wetenschap. Doch hoe dit zij, van het boek *Tuberculeus* kan

men, ondanks zijn onaantrekkelijken titel, veilig verklaren, dat het zich in geenen deele schuldig maakt aan spelerij met akeligheden, noch aan de zucht gezonde lezers ziek te maken, door een realistisch beschrijven van onverkwikkelijke tering-verschijnselen! Neen, *Tuberculeus* is een teer-geschreven, in teere stemming gehouden boek, en daarenboven is het er een, dat zich kenmerkt door zeer goede, zeer gevoelige natuurbeschrijvingen, en dat als zoodanig wezenlijke kunstwaarde bezit. Zoo b.v. geven de eerste bladzijden, die schilderen het vallen van den avond, een zeer goede inleiding tot de stemming van stervens-weemoed, waarin wij den zieken Willem Vervoort straks zullen aantreffen, in de serre van het sanatorium:

> 'Hemel en aarde was in wachting van den avond, in wachting van den nacht, waarin alleen luide-geluidloos zachte gedachten zouden opstijgen in het wijdoverblankende maanlicht. Hier en daar en nog verder en heel flauw nòg verder door-pijnde een lichtje uit een simpele boerenhut de duisternis; want de kalme glans der sterren ráákte de duisternis niet; vloeide er boven over, wonder-stil, hing als een zachte blijdschap van sneeuwige suizeling boven de sombere aarde; alleen het licht uit de woningen der menschen bloedde rood uit in den nacht....'

'Van een 'verhaal' is weinig sprake in dit aan de nagedachtenis van een vriend gewijd boek. De ziels-toestanden van den beurtelings hopenden en vreezenden longlijder zijn ontvezeld met de nauwkeurigheid van een die kènt, en met de liefdevolle belangstelling van een die mededoogen voelt! En heel mooi uitgewerkt is die episode van emotie in de eentonigheid van het sanatoriumleven, wanneer Vervoort liefkrijgt zijn mede-patiente, Emilie, lief en aantrekkelijk persoontje, wier zachte vriendelijkheid hij in zijn eigene week-gelukkige stemming verwart met wederliefde! Misschien is het sentiment in dit alles juist dáárom zoo eenvoudig, zoo echt, zoo diep, omdat we 't gevoel hebben, dat ons hier wáárheid, een stukje werkelijkgeleefd leven, wordt beschreven! Die eetzaal, die lijders, die directrice, die kloosterachtige vereenzaming dier nog jonge menschen min of meer veroordeeld tot sterven, heel dat sanatorium met zijn gevangenis-achtige strengheid, verzacht door de medelijdende zorgen van dokter en pleegzuster, alles is zoo onopgesmukt, zoo aandoenlijk-droevig, dat wij niet denken aan een roman, aan een verhaal, maar aan uit het leven genomen droeve wáárheid!

En zoo, overeenkomstig de wáárheid in het leven, is ook het emotie-loos einde van Vervoorts liefde tot Emilie. Hij hoort haar zeggen, dat ze over veertien dagen heengaat. Hij, de niet-genezene, de nog niet carrièregemaakt-hebbende, half-gebroken levenslijder, denkt er zelfs niet aan haar liefde te vragen voor een later huwelijk. Heel gewoon is hun afscheid, al lijdt hij in stilte; heel gewoon ook vliegen weer de dagen voorbij in het sanatorium. En eindelijk komt er een dag, die de verlovingskaart brengt van Emilie met een onbekende, in de gindsche, groote wereld veraf, waar het sanatorium buiten staat! En Vervoort meent eerst, dat hij het niet te boven zal komen,... en komt het toch te boven. En wordt zelfs ten slotte een op zijn beurt lichamelijk-genezene.

Het éénige onwerkelijke, bedachte, ouderwetsch-romantische vind ik die plotselinge ziekte van Vervoort, ná de aankondiging van Emilie's engagement, de bijkans sentimenteele gevoeligheid daarin van den dokter, de evenzeer overdreven-droefheid

erom der verpleegster Lida. Gaat dit alles niet in de werkelijkheid heel wat nuchterder, heel wat minder teer toe, dan Graadt van Roggen het hier beschrijft? Wáár is de dokter, die, als hij weet dat zijn patiënt verliefd was op een mooi gezichtje, zich zóó vrouwelijk-medelijdend en kiesch toont in het daaruit vóórtvloeiende ziekte-geval? En wáár is de verpleegster, die, hoe goed ook voor haar zieken, bij de eerste de beste instorting terstond tranen in de oogen krijgt, en 'ontdaan' rondloopt!?

Maar ik herhaal: dit boek is van het begin tot het einde zóó teer, zóó week geschreven, dat om die reden een dergelijke schildering nauwlijks kan verbazen! Nergens ontmoeten wij een ruw, een stuitend beeld. Nergens is de vredige stemming verbroken door een pijnlijken wanklank! Zoo b.v., wanneer Vervoorts vriend en lotgenoot zijn eigen liefdeslijden vertelt! Kenmerkend voor het wezenlijk-reine in dit boek is dan, hoe wij vernemen dat het voorwerp dezer liefde getrouwd, maar *gelukkig*-getrouwd was! Dientengevolge heeft zij nooit iets vernomen noch vermoed van de haar stil-toegedragen liefde. En *dit* is juist zijn groote blijdschap, in zijn leed, dit, dat hij 'haar geluk niet stoorde,'

dat hij zijn verdriet alléén droeg, ongeweten van háár! Van dergelijke trekjes, die als het ware bewijzen hoe bang de auteur was voor een wanklank in zijn thema van vrede en genezing, wemelt het boek! Als b.v. de moeder van Vervoort sterft, schildert de auteur haar verhouding tot hem zóó ideaal, dat zelfs haar dood aandoet als een lieflijke episode; te meer nog door het aantrekkelijk beeld, dat zich daaraan vastknoopt, der dienende liefde, in de gestalte der R.K. zuster:

> 'En een groote dankbaarheid vervulde hem als hij naast het bed zag zitten de vrome zuster; er lag iets kalms in de devote buiging van het hoofd, er was iets vertrouwends, iets kinderlijk liefs in het vrome vouwen der handen, en in haar rustig-starende oogen droomde een reine glans, als van wie vroom en goed door het leven gaat! En toen hij, in het stille morgenuur, het lieve gelaat zijner moeder strak had zien worden en bewegingloos, toen als een ontzettende angst de stilte van den dood in de kamer was neergedaald, en de zieke, moe van veel lijden, het hoofd in een laatst bewegen ter zijde boog, - toen was het die zuster, dat eenvoudig zusterken geweest, die hem troostte en toesprak met teere woorden van berusting; en met haar Duitsch accent, haar gebrekkig Hollandsch, haar vaak onverstaanbare prevelingen, was er toch zoo een innige bekoring van haar woorden uitgegaan, dat hij, in diepe ontroering, zich verzoend voelde met dat sterven, dat hem zooveel moois voor altijd had ontnomen, dat ook hij ootmoedig zijn God bad, om in de ure zijns doods te mogen ontvangen den mondkus van zoo volmaakte verzoening.
> Als een oudere zuster sprak ze tot hem woorden van haar geloof, die Vervoort wel wondervreemd klonken, maar die in deze ure hem rust gaven, wijl hun waarheid zoo diepmenschelijk en zoo heel natuurlijk was.'

Neen, *Tuberculeus* is geen boek waartegen men, om het medische tintje dat erover ligt, bezwaar behoeft te hebben! Ook is het niet, zooals de titel en de opdracht aan een gestorven vriend zouden doen vermoeden, een boek van treurigheid en dood! Het is integendeel een verhaal van opstanding, van leven, van geloof in de toekomst!

Want deze longlijder geneest; geneest lichamelijk en geestelijk beide! Als hij den schok te boven is van Emilie's engagement komt hij tot zich zelf, een tot kalmte en levensrijpheid gevorderd man, die zijn leven verder gaat wijden aan ongelukkige naasten. Geen bitterheid is er meer in zijn zíel over het verlies zijner liefde. 'Laat de dooden hunne dooden begraven', zei hij halfluid. 'Mij wacht het leven, o het leven!'

Er is iets kenmerkends in, dat het gezonde, het lieflijke, datgene wat welluidt, tot ons komen moet in de hedendaagsche literatuur door den invloed van geneesheeren en van sanatoria!

De schijnbaar-gezonde menschen leveren ons boeken van een realisme zoo grof en plat, van een sensualiteit zoo verfijnd, van een ziekelijkheid zoo intens, dat men zich met weerzin afwent, en zich afvraagt wáár het heenmoet, indien zulke wansmakelijkheden 'kunst' moeten heeten. Maar de adem van een gezonder, reiner, beter levensopvatting waait tot ons over uit de stille zieken-afzondering der geneesinrichtingen en hunner patiënten en artsen! Zoo hebben we dan ook in *dit* opzicht, zooals in vele dingen heden ten dage, 'de verkeerde wereld'...

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Wordt vervolgd, over 'Folke Rehn' en 'De Hulpprediker.'

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.

Aan A.B.K. te B.

't Is nu eenmaal den mensch niet gegeven zijn eigen begrijpelijkheid een ander te doen overwaaien.

't Spijt mij zeer U te moeten teleurstellen, voor 't overige echter gevoel ik me bij deze natuurwet toch heel tevreden.

De bijomstandigheden zal ik echter zoo duidelijk mogelijk trachten uit te leggen.

Het stukje zelf is niet nader toe te lichten, omdat, wanneer men iets uit overtuiging schrijft, men dit pas doet wanneer men het met zich zelf geheel eens is geworden en het dan met een volkomen bevredigd gevoel in kan zenden.

De zaak zelve kan ik U dus niet duidelijker maken; het zou er maar onduidelijk op worden als ik er aan tornen ga, en veel op gezeur gaan lijken, waar men toch uit eigen vrije beweging liever niet toe overgaat.

Ik hoop met dit begrijpelijk voor U te zijn.

Meer kan ik heusch niet doen. Begrijpelijkheidshalve voor U laat ik nu ook al de talrijke gedachtenstreepjes, stippeltjes enz. enz. weg, wat anders zoo geheel mijn trant van schrijven is.

Dit gaat uit van het idee, opdat het gelezen

zal worden, zooals de schrijfster zelve het bedoelt, en er dan van verkeerd lezen, begrijpen is natuurlijk een andere zaak, geen sprake kan zijn. Mij gaat het hiermee zoo.

Met spreken hangt heel, heel veel van de stembuiging af, dezelfde woorden toch kunnen door den klank der stem gansch verschillen van beteekenis.

Welnu, wanneer ik schrijf, is het of ik spreek en om nu te maken dat het voor anderen ook 'spreekt', ga ik tot cursiveeren, stippelen enz. enz. over, om ook hierin, c'est le ton, qui fait la musique, te doen gelden, en dit moet toch van de schrijfster en niet van de lezers afhangen.

Wanneer U nu dit ook nog verkeerd leest, is het volgens Uw eigen verkiezing.

Herlezen van het vorig stukje kan ik U ook al niet aanraden, aangezien U dit reeds heeft gedaan.

Kon ik het met feiten toelichten, dan zou ik het voor U doen, daar ik uit overtuiging schreef en het gaarne anderen zou willen duidelijk maken, maar filosofische beschouwingen zijn nu eenmaal niet aanschouwelijk voor te stellen: ik weet tenminste niet beter.

U doet maar het beste te denken, dat het ons menschen nu eenmaal niet gegeven is elkaar volkomen te begrijpen.

Dit doe ik ook, nu het mij op mijn beurt onbegrijpelijk is, hoe U in Uw niet-begrijpen overgaat tot het maken van een caricatuur van het stukje, al moest ik zelf hier ook om lachen.

Zoo zijn we dan deelgenooten geworden in het niet-begrijpen, en misschien (?) ook deelgenooten in het begrijpen, dat ons niet-begrijpen van karakter gansch verschilt.

Mejuffrouw X.

II.

Hoog-Welgeboren Jonkvrouwe!

In de Holl. Lelie zie ik toevallig een vraag omtrent een reisje in België door een familie. Aangezien het het gemakkelijkst is, met het oog op de douaneformaliteiten, dat de 3 personen ook lid van den A.N.W.B. worden, kunnen zij, zoodra zij dit zijn, niet beter doen dan zich te wenden tot den Hoofdconsul van den A.N.W.B., den Heer D. Fockema te Arnhem, die gaarne tochtjes met oponthoud naar ieders smaak en beurs in elkaar zet.

Hoogachtend
Uw dw. dr.
D. TER H.

III.

In de Holl. Lelie van 5 April las ik het stukje ‘huiselijke opvoeding van onze meisjes’ - *naar* het Amerikaansch - een stukje, waar ik over het algemeen geen vrede mee heb.

Was er nu nog eens bijgevoegd: ‘niet volkomen van toepassing voor de Hollandsche meisjes’ of: ‘vóór de Amerikaansche meisjes’, dan zou er geen onrust bij me opgekomen zijn; integendeel, naar mijn indrukken van de Amerikaansche, wil ik best gelooven, dat het zoo kwaad nog niet is op het *te* onafhankelijke der vrije vrouwen te wijzen en de onaangename gevolgen daarvan voor de samenleving.

Maar nu, nu er alleen maar staat, *naar* het Amerikaansch, kreeg ik een gevoel alsof het opzettelijk in de Holl. Lelie geplaatst was, om ook de meisjes hier eens tot nadenken te brengen, en als dàt zoo is, dàn wil het stukje er niet ‘vlot’ bij me in.

Het doel, dat echter nog niet eens voor ieder is *weggelegd,* is natuurlijk overal hetzelfde - het huwelijk - en, *zeker* er is niets schooners en meer waars dan dit: ‘dat het meer waard is der menschheid een schoon kind dan een mooi schilderij te schenken en dat het beter is een *lied* te *leven,* dan er een te dichten en dat de *schoonste* muziek, een wiegelied is.

Maar dat het *hoofdzaak* is de meisjes hiervoor op te leiden, keur ik ten sterkste af.

Waar de Amerikaansche vrouw toch wel het toppunt van onafhankelijkheid zal bereikt hebben, zal het door hen ook vaak *te* ver worden gedreven en ze ten slotte de bestemming der vrouw eenigszins uit het oog gaan verliezen, maar dat stadium van *on*afhankelijkheid heeft de Hollandsche vrouw toch nog lang niet bereikt, wel?

Waar dáár het evenwicht hersteld moet worden door het wijzen op de natuurlijke bestemming, blijven we hier op deze manier steeds *beneden* het hóógste punt. Mijns inziens toch wordt er hier - als regel - altijd nog te gauw getrouwd.

Mijns inziens toch zal een onafhankelijke vrouw éérder een éérlijk huwelijk sluiten, dan ééne, die er voornamelijk voor is opgeleid; en in het eerste geval zal het huwelijk dan wèl ideaal blijven, terwijl in het tweede geval het ideale huwelijk dikwijls een tweede uitgaaf wordt van tobben en zeuren.

Waarom toch niet met die opleiding voor het huishouden gewacht tot het meisje geëngageerd is? Dan heeft ze er zelf direct baat bij, en manlief zal er heusch wel niets op tegen hebben.

‘Mij dunkt, dan is het - te juister tijd en op zijn plaats’ - en zal het er als van zelf in *vliegen.* Wáárom niet de engagementstijd aangehouden tot het meisje bedreven en klaar is voor den werkkring die haar wacht? Wat duurt een jeugd niet kort, en hoe vreeselijk kort is de tijd niet van nà school tot volwassen.

Ik zou zeggen: ‘laten ze dien tijd dan maar eens uitwaaien’ en wanneer dan elk vogeltje zingt zooals het gebekt is, dan komt de natuur ook eens tot haar recht en komt er uit wat er in zit; 't is dan nog volstrekt niet noodig zijn huiselijke plichten er om te verwaarloozen, of tegenzin er voor te krijgen. Volwassen zijnde gaan ze van zelf zich meer op de huishouding toeleggen en waar de geëngageerde dan een volkomen opleiding hiervoor krijgt, kan de andere zich ook nog aan andere liefhebberijen wijden, en, heeft ze geen liefhebberij in de huishouding, waarom haar dan alleen niet het hoogst noodzakelijkste geleerd.

Die gedwongen huiselijke bezigheden vóór den tijd, dwingen me nu nooit eerbied af; niet dat ik er op tègen heb, maar, waar 't om het geldelijke niet hoeft, begrijp ik er nooit de reden van, tènzij het meisje het zelf verlangt.

Dikwijls toch zag ik, door die gedwongen

fraaiigheid tegenzin bij het meisje ontwaken; en had ze maar moeite tot haar eigen geaardheid terug te komen.

Natuurlijk is het het *wáre* in een vrouw als haar grootste liefhebberij het 'huisgezin' is; maar, als ze nog geen zekerheid heeft dit te bezitten, waarom dan dit zóó ontwikkeld, dat het bij haar dan allicht òm het doel zal gaan en het dan met de keuze van een man wel eens kan worden: het doel heiligt de middelen.

Om iets *goed* te kennen is natuurlijk ontwikkeling noodig; daarom lijkt het *mij* gekheid, dat een vrouw bij de geboorte van haar eerste kind ook het verstand krijgt om het te verzorgen; want alles moet toch aangelegd en aangekweekt zijn en dàn zal haar moederlijk instinct haar wel zeggen, hoe met haar eigen kind in 't *bijzonder* om te gaan.

Over wat er staat van die juffrouw, die trouwde omdat ze zich een overbodig schepsel achtte, *on*geschikt tot nuttiger levenstaak, zou ik zeggen, dat dit wel een van de uitzonderingen van den *goeden* regel geweest is; één van de weinige juffrouwen die voor *niets* deugen en nog het allerminst om uit 'liefde' te trouwen.

En dan ook nog dit: Waarom nu die moeders uit de hoogere standen eenigszins verdacht gemaakt?

Òmdat ze in de eerste levensjaren voor een groot deel de kinders aan bonnes toevertrouwen, zijn ze daarom *geen* goede moeders?

't Voornaamste is toch als 't kind er maar op vóóruit gaat, en, wanneer zij nu door hun middelen zich bonnes kunnen aanschaffen, beter in staat het kind te verzorgen dan zij zelf, doen *zij* toch ook wat ze kunnen, naar vermogen!

In alle standen zullen er toch wel net evenveel goeie als verkeerde moeders zijn en die goeie moeders uit de hooge standen hebben ook heusch hun hoofd en handen wel vol met verschillende zaken, die, al *lijkt* het de minder bedeelde ook nog zoo gemakkelijk en plezierig toe, toch ook gedaan **móéten** worden en dan is het maar heel gelukkig, dat zij hun goede denkbeelden door goede (geldelijk minder bedeelde) kunnen laten uitvoeren.

En, wanneer zij nu een open oog houden dat alles *goed* marcheert, hebben *zij* toch, en niet de bonnes, de *eer* van de opvoeding; gelukkig ook voor die goede bonnes, dat deze toestanden er zijn, dan bloeit ook weer 'arbeid adelt'. Heusch, voor die moeders blijft er ook nog genoeg te doen over, wat zij *alleen* hun kinders kunnen leeren; want hoe hooger de stand, hoe meer er natuurlijk van de opvoeding geëischt wordt.

Waar dit stukje natuurlijk ontstaan is door de Amerikaansche toestanden, werd me het verschil tusschen de Amerikaansche en Hollandsche vrouw weer duidelijk; de Hollandsche vrouw bij wie nog zeer vaak het bezit van huis, meubels en eigen haard als het voornaamste geldt en de Seelenverwantschaft dikwijls bijzaak is.

Maar *misschien* ook ontmoette ik meer de uitzondering dan den regel. -

X.

IV. 'Fatsoenlijke Armoe.'[1)]

1) Holl. Lelie 8 Febr. '05.

Hooggeachte Freule,

Kon ik in mijn vorigen brief slechts op gissingen afgaan, aangezien het gezin van Vrouw Smith, het te Rotterdam zoo welbekende koopvrouwtje, méér dan tweemalen sinds November verhuisd is, thans kan ik, volgens Uw verzoek, *openlijk in de Lelie* met meerdere zekerheid getuigen, wat mijne onderzoekingen hebben opgeleverd.

Mej. Stella Mare beweert, waarschijnlijk in een stemming van gróóte teleurstelling, dat na alle onderzoekingen het meisje bleek niet te bestaan. Stella Mare spreekt met deze woorden een ernstige beschuldiging tegen mij uit, een beschuldiging, die m'n artikel *'Fatsoenlijke Armoe'* in een zonderling daglicht stelt, en een uitstekend wapen in de hand is van hen, die beweren, dat 't beschrijven van een hongerlijdend gezin een product is van genoeglijke schrijftafel-fantasie. Stella Mare heeft dit misschien niet zoo èrnstig bedoeld, maar in ieder geval was de uitlating wat kràs.

Nadat ik den eersten keer in de oude woning een uitdragerij vond, vervolgens in de Korte Baanstraat tevergeefs zocht, wees men mij de Leeuwenstraat als de tegenwoordige woonplaats van het vrouwtje. 't Bleek dat ze niet in de Leeuwen*straat,* maar in de **Leeuwenlaan 31** woonde, de eerste zijdeur in het slop.

Toevallig trof ik ze thuis. Ze had juist Truitje van school gehaald en kleedde het kind uit. Verrast keek ze op, met oogen van ik-heb-je-wel-meer-gezien.

'Gelukkig gevonden!' zei 'k bij 't binnentreden.

'Zocht u mij?' vroeg ze màt.

'k Vertelde haar hoe 'k gezocht en gezocht had, 't geen haar eventjes glimlachen dee. Ze glimlachte pijnlijk. Ze scheen smartlijk aangedaan, stond daar als dapper, zwáárbeproefd huisvrouwtje, nù schier bezwijkend onder àl te snijdend levensleed. 'k Zocht naar woorden, vond ze niet, voelde me màl-onbeholpen in dit schóóngeschrobde hongerkamertje. Er hinderde me wat.

- ''k Heb gehoord,' begon 'k na 'n poosje, 'dat U niet meer op de Hoogstraat staan moogt.'
- 'Nee meneer, voor de politie niet.'
- 'Is dat wáár van die twéé dames?'
- 'Twéé dames?'
- 'Ja, twee dames, die voor U zorgen, hebben....'
- 'Maar m'n beste man, die voor mij zorgen?'
- 'Tenminste dat heb 'k gehoord.'
- 'Lieve Heer, wie zegt dat? Vijf jaar heb 'k op dat plaatsje gestaan, en nou inéén mot 'k er van daan.... voor me zòrgen?.... ziet u eens hier meneer.... hier heb 'k twee lombardbriefjes.... 'n broek van me man en mijn rok.... we hebben d'r een paar gulden op gekregen.... en daar heb 'k m'n huur van betaald.... en nou? Waar motten we nou naar toe?' Hier begon ze te snikken.... 'Dat is toch geen werk, meneer, dat gaat toch zoo niet? Er

staat - - wel geschreven: ‘De Heere ontneemt dengene, dien Hij liefheeft, ook dàtgene, wat hij heeft.... maar dat is toch zóó niet bedoeld?.... dat is toch.... dat is toch maatschappelijk.... en.... en....’

Beteuterd stond 'k te kijken.

- ‘Dus - van die dames - is dat niet waar?’

- ‘Och m'n lieve meneer, àls 't nou wáár was, dan zou ik toch zóó niet zitte - in zoo'n zorg - zonder geld voor me huur - voor brood - àlles - - dan zouën die dames 't toch niet zóóver met me laten komen?’

Dat was waar, 't viel niet te ontkennen. Ik kon 't vrouwtje niet troosten, beloofde haar m'n best voor d'r te zullen doen.

En dit is 't resultaat van mijn voorloopige onderzoekingen.

Ik laat het aan 't publiek over te oordeelen, in hoeverre een weldadigheid, als door deze twee dames (?) wordt beoefend, aanbeveling verdient.

In ieder geval is het een crimineel schandaal, een ècht trekje van rotterdamsche bureaucratie, om een tobbend vrouwtje dat **vijf jaren lang in weer en wind** 'n luttel plekje op de modderige, gebrekkige Hoogstraat heeft *mogen* innemen, nu plotseling van die mirakelgróóte gunst te berooven! Niet alleen, dat onze bràve christelijkhistorísche burgers den arme zéér onvoldoende helpen, maar bovendien willen ze zijn armoede niet eens meer *zien,* en verjagen 'm als een hònd van de straat. Mochten verdere onderzoekingen bewijzen, dat ik abuis heb, dan wil ik dit gaarne openlijk bekennen. Maar 'k ben er hàrd bang voor.

't Adres van 't gezin is: *Smith - Leeuwenlaan 31 - Rotterdam.*

CHR. VAN ABKOUDE.

V. Amsterdam, April 1905.

L.S.

De Vereeniging ‘*Onderlinge Vrouwenbescherming*’ komt tot U met een beroep op Uwe milddadigheid. Sedert eenige jaren is deze Vereeniging in het bezit van een fonds, bestemd om te zijner tijd een Centraal Tehuis op te richten voor ongehuwde moeders en buiten echt geboren kinderen.

De behoefte aan het bezit van zulk een Tehuis doet zich dag aan dag gevoelen bij het werk, dat de Vereeniging O.V. heeft ondernomen.*)

Ze wil de ongehuwde moeder zedelijk en finantiëel steunen; haar redden van de prostitutie, waarheen onze wetten en maatschappelijke toestanden haar onvermijdelijk drijven.

Ze wil het buiten echt geboren kind voor een klein deel vergoeden, wat zijn ouders eraan hebben misdaan; wat de wetten doen, om het kwaad, door de ouders verricht, te versterken; wat de samenleving doet om zijn leven te verbitteren.

*) ‘Onderlinge Vrouwenbescherming’ heeft afdeelingen of correspondenten in de meeste groote plaatsen van ons land. Voor de beschermelingen van alle deze is het Tehuis bestemd, zoodat het geheele land belang heeft bij de instelling.

Ze wil het arme onschuldige kind redden van een verzorging, die het een langzamen dood doet sterven.

Helaas, ze kan dat niet, als ze niet over een huis heeft te beschikken, al is het nog zoo nederig, waar ze hare beschermelingen tijdelijk kan opnemen.

Men denke er zich even in, dat de meeste ongehuwde moeders, althans zij, die de hulp van vereenigingen noodig hebben, hare bevalling afwachten in een Gasthuis of in de Kweekschool voor Vroedvrouwen. Meisjes uit andere plaatsen komen ook naar Amsterdam of Rotterdam, omdat hare familiebetrekkingen dikwijls geen anderen uitweg zien.

Alle inrichtingen waar ze komen, ontslaan haar **12 dagen na hare bevalling.**

Kan iemand zich voorstellen **wat dat zeggen wil!**

Twaalf dagen na de bevalling op straat te staan met een kind en geen vriendelijk, ja meestal in het geheel geen tehuis te hebben!

Gevoelt men, welk een uitkomst het is, als zulk een ongelukkig schepsel op dien rampzaligen dag afgehaald wordt en gebracht in een liefderijk huis waar ze de gelegenheid krijgt, rustig te herstellen, en waar ze gesteund wordt in het krijgen van eene betrekking en geholpen in het vinden van een goed tehuis voor haar kind?

Gevoelt men, welken invloed het moet hebben op de verzorging van haar kind, als de moeder niet verplicht is het zich van den hals te schuiven; maar als er integendeel zorg wordt besteed aan de keuze van pleegouders, terwijl er voortdurend toezicht wordt uitgeoefend?

Men zal vragen, of er geen inrichtingen van dien aard zijn en dan antwoorden we, ja, gelukkig zijn ze er! Genoeg zijn er echter niet, bij lange na niet.

'Onderlinge Vrouwenbescherming' wacht nu nog af, wie tot haar komen; ze zoekt de ongelukkigen nog niet op. Ze kan dat niet doen, zoolang ze geen eigen Tehuis heeft.

Het fonds van de vereeniging, bestemd voor de oprichting van een Centraal Tehuis, waar in alle opzichten kan gezorgd worden voor de belangen dergenen, die zich aan haar toevertrouwen, groeit uiterst langzaam.

Daarom besloten we een paar jaren geleden een poging te doen, om een voorloopig Tehuis op een bescheiden voet op te richten om in de allernoodzakelijkste verzorging van moeders en kinderen gedurende de eerste weken te kunnen voorzien.

We kregen aan bijdragen en toezeggingen bijeen *f* 360. - te weinig natuurlijk om iets te beginnen.

In het laatst van December 1904 verblijdde een milde gever ons met *f* 2000. - Met *f* 2360. - durven we beginnen in de stellige verwachting, dat meerdere bijdragen niet zullen uitblijven.

Niet alleen geld, ook huishoudelijke artikelen, **badkuip, bijdragen voor de luiermand**, **zullen hoogst welkom zijn**.

Het Centraal Tehuis zal worden gevestigd te Amsterdam, onmiddelijk nabij het Vondelpark, in de Gerard Brandtstraat 16, waar ook alle geschenken gaarne in ontvangst worden genomen.

Het Centraal Tehuis zal beschikbaar zijn voor het geheele land.

Moge ons werk belangstelling en medewerking vinden!

De Fonds-Commissie:
A.W.L. VERSLUYS-POELMAN,
Presidente.
2e Oosterparkstraat 221, Amsterdam.
E. HARTSHALT-ZEEHANDELAAR,
Secretaresse.
Corn. Jolstraat 7, Scheveningen.
M. GRATAMA-HOFSTEDE,
Penningmeesteresse.
Rijswijk, Z.-H.

VI.

'Meer hulp dan alle wijsheid geeft een bewijs van eenvoudig menschelijk medelijden.'
G. ELIOT.

Velen Uwer zal bekend zijn doel en streven der Ver: 'Onderlinge Vrouwenbescherming'. Voor wie het niet kent citeeren wij de volgende art. uit de Statuten onzer Vereeniging:

Art. 2-a.	Zij (de Ver:) stelt zich ten doel, de toepassing van éenzelfde maatstaf van zedelijkheid voor mannen en voor vrouwen.
b.	van gelijke verantwoordelijkheid van den vader en de moeder tot hun kind.
Art. 3-a.	Zij tracht dit doel te bereiken: door zich over het geheele land het lot der ongehuwde moeder, der verlaten vrouw en van het buiten echt geboren kind aan te trekken.

Zoo heeft ook de afdeeling den Haag van bovengenoemde Ver. er sedert eenige jaren naar gestreefd hulp te verleenen overeenkomstig deze Statuten, en onder meer andere bemoeiingen haar steun gegeven aan de ongehuwde moeders, die tot haar kwamen.

Het Jaarverslag onzer afdeeling maakt er reeds melding van op welke wijze wij trachtten den toestand van moeder en kind te verbeteren.

Finantieele hulp alleen is hier niet afdoende, soms zelfs niet altijd noodig in gevallen waar ook de vader zijn verplichtingen tegenover zijn kind nakomt. Maar wat wij altijd behoeven, steeds dringender noodig hebben, dat is goede verzorging, doelmatige verpleging voor de jonggeborenen.

Hoe dit te verkrijgen? Er is o.i. maar één middel, dat verbetering brengen kan in den tot nu toe bestaanden toestand der uitbesteding, die ondanks medisch toezicht en geregelde contrôle door huisbezoek, bedroevende resultaten opleverde.

Dat éene middel is: een *eigen Tehuis* der Vereeniging, waar onder streng toezicht en deskundige leiding men verzekerd is, dat de gegeven voorschriften ook worden opgevolgd, een eisch die bij uitbesteding niet door te voeren is. Hoe kan men toepassing daarvan verlangen waar elk begrip van hygiène ontbreekt, waar door onvoldoende ruimte een tekort aan reine lucht bestaat, waar de zorg der huismoeder reeds door eigen kinderen onvoldoende genoten wordt, want men bedenke wel: het zijn niet juist de welgestelde gezinnen, die deze verzorging op zich nemen; maar al te vaak moet de wekelijksche vergoeding daarvoor een niet-sluitend budget dekken.

Geneesheeren, die in hoofdzaak zuigelingenpraktijk hebben, zullen zeker wel onze beweringen door hunne instemming staven kunnen.

Een omgeving, waar men de kinderen wel zou wenschen, aanvaardt niet de eindelooze opofferende zorg en moeite, die onze zwakke, teere beschermelingen behoeven, terwille van een kleine wekelijksche bijdrage.

Onze ervaring heeft het uitgewezen, wij *kunnen* en *mogen* op dezen weg niet voortgaan.

Er moet verandering, verbetering komen. En daarom wagen wij het u aller medewerking in te roepen, zij die van elk uwer ook nog zoo gering.

Wie zou het kunnen weigeren ons te helpen, waar wij vragen voor het onschuldige, hulpelooze, teere kind, veroordeeld reeds door het feit zijner geboorte. Alleen van stonde aan lijdt het een kwijnend bestaan vaak, waardoor het zoo gemakkelijk slachtoffer wordt van alle invloeden, die zijn broos bestaan bedreigen, omdat geen zorgende hand en koesterende liefde elk gevaar tracht af te wenden.

Dat hun bestaan broos is - veel brozer dan dat der wettige kinderen - bewijzen de sterftecijfers. In het 1e levensjaar stierven in 1901 14% der wettigen en 24% der onwettigen, alzoo nagenoeg het dubbele aantal.

Moet dan ons rechtvaardigheidsgevoel juist hier niet luider spreken en leiden tot meerdere hulp, grootere zorg voor het onrechtmatig lijdende individu?

Laten onze wenschen U niet afschrikken. Wij vragen niet veel, daar de opzet van het plan zeer bescheiden is. Een kleine woning met voldoende ruimte voor 6 à 8 kinderen, die de verzorging krijgen van eene kraamvrouwenverpleegster, waar zoo mogelijk ook de moeder de eerste weken na haar bevalling wordt opgenomen, om haar kind te kunnen voeden. - Inrichting zoowel als exploitatie raken de uiterste grens van eenvoud en bezuiniging.

Toch zijn onze inkomsten niet voldoende om die uitgaven te bestrijden. Wij vragen aanvulling voor het eerste proefjaar om die kosten te dekken om bij welslagen steun van gemeente-wege te verkrijgen of van instellingen, die medewerking kunnen verleenen.

Elke gift zal met grooten dank aanvaard worden, door een der ondergeteekende bestuursleden; de verantwoording zal in dit Blad later volgen.

Het Bestuur der Vereeniging ‘Onderlinge Vrouwenbescherming’.
Afdeeling den Haag.

JAC. SNETHLAGE, *Pres.*
Van Blankenburgstraat 22.
M. COHEN TERVAERT - ISRAELS, *Secr.*
Parkstraat 10.
C. KOLFF, *Penningm.*
Sweelinckplein 38.
A.C. MANDEN,
Zuidwal 83.
H.A. REEPMAKER VAN BELLE,
Balistraat 24.
Dr. H. SCHAGEN VAN SOELEN,
Boekhorststraat 21.
A.C. VAILLANT - MUIJSKEN,
Van Lennepweg 18.

VII. Den Haag 21/10 1905. Aan Studium.

Met belangstelling las ik Uw ingezonden stuk in de Lelie van 19 l.l. en daar ik over dit onderwerp dikwijls nagedacht heb, wilde ik gaarne even op Uw schrijven antwoorden.

Ik ben 't volkomen met U eens, dat jonge meisjes zich voor een beroep moeten bekwamen en ook, dat zij zich moeten voorbereiden voor ingeval zij trouwen eene goede huisvrouw te kunnen zijn, en zooals U zegt beide tegelijk doen, is voor de meeste meisjes te bezwaarlijk.

't Volgende leek mij wel geschikt toe.

Wanneer meisjes op zestien- of zeventienjarigen leeftijd van school komen, beginnen zij dikwijls na eene vacantie van eenige weken aan de studie voor het vak, dat zij gekozen hebben.

Zou 't nu niet goed zijn, als die meisjes eerst eens een jaar minstens in de huishouding gingen en daar de handen flink uit de mouw leerden steken? Na dat jaar kunnen zij dan zich aan de studie gaan wijden en daar zij dan reeds op de hoogte zijn van de meeste huiselijke bezigheden, zullen zij deze zoo nu en dan met meer gemak in haar studietijd kunnen verrichten, dan wanneer zij er geheel vreemd voor stonden.

Zelfs al trouwen de meisjes niet, dan zullen zij in hare studiejaren en later nooit berouw hebben over de verkregen kundigheden op 't gebied van koken enz., want er komt in ieders leven wel eens een tijd, dat men blij is niet zoo onhandig in huiselijke bezigheden te zijn.

Daarbij zal 't de gezondheid van de jonge meisjes ook ten goede komen, als zij, na een H.B.S. afgeloopen te hebben, eerst eens een jaartje het hoofdwerk laten rusten. Ik weet wel dat er gevallen zijn, waar het niet anders kan en waar een meisje zich zoodra zij de school verlaten heeft voor een beroep moet bekwamen, maar ik spreek

hier voornamelijk van het groot aantal meisjes, die, zoolang hare ouders leven, niet noodig hebben geld te verdienen, maar een beroep willen leeren om tegen den tijd, dat 't noodig is, zelfstandig te kunnen zijn.

Evenals U ben ik van oordeel, dat indien een meisje verloofd is, zij er een hoofdzaak van moet maken; eene goede kennis van mij, die vroeger andere bezigheden had, legt zich na haar verloving ook op huiselijke bezigheden toe en ze heeft er geen berouw van, want alles moet men leeren om het goed te weten, 't huishouden doen evengoed als de moeielijkste wetenschap.

Y.Z.

VIII. Den Heer Servaas van Rooyen, *Oud-Gemeente-Achivaris.*

WelEdelGeb. Heer.

Uw artikel 'Archiefarbeid voor onze Meisjes' in de Hollandsche Lelie van 1 Maart j.l., dat me pas onlangs onder de oogen kwam, is zoo vleiend voor de vrouw, dat het mij werkelijk spijt niet met den inhoud te kunnen instemmen.

Zelf aan een archief verbonden, zal ik zeker wel de laatste zijn om te ontkennen, dat een vrouw zeer geschikt kan zijn voor dezen arbeid. Toch zou ik niet gaarne uw stelling verdedigen, dat voor dit werk een vrouw over het algemeen de voorkeur verdient boven een man. Immers een groot deel der mannen is evenmin 'heet gebakerd' als vele vrouwen allesbehalve een 'stille rustige kalme natuur' bezitten, een eerste vereischte, zooals U terecht opmerkt, voor een archiefambtenaar! Misschien zal de tijd U gelijk geven, doch de vrouw heeft nog niet voldoende gelegenheid gehad om te toonen, wat ze op dit gebied vermag. De vroegere verwaarloozing van menig archief komt weliswaar geheel ten laste der mannen, aan den anderen kant is de goede staat, waarin tal van archieven zich tegenwoordig bevinden, ook uitsluitend aan hen te danken.

Het is echter niet mijn bedoeling er U een verwijt van te maken, dat U in dit opzicht, naar mijn meening, zijt 'plus royaliste que le roi,' want de vrouw heeft wel een kleine aanmoediging noodig om een haar onbekenden weg te durven inslaan. Een betrouwbare gids zal haar dus altijd zeer welkom zijn. Wie overbekend is met den weg loopt evenwel soms gevaar de oneffenheden daarvan voorbij te zien of althans licht te tellen, zooals hij, die bij het begaan van den weg niet genoeg heeft opgelet, zich de moeielijkheden daaraan verbonden niet meer herinnert. In elk geval is bij leiding van vreemdelingen de grootste voorzichtigheid in acht te nemen. Die nu mis ik in uw leiding op den archiefweg en uw raadgevingen, die U daaromtrent aan onze meisjes geeft.

U neemt als zeker aan, dat de enkele vrouwen op een archief werkzaam het geheel eens zullen zijn met uw uitspraak, dat 'hoog-op-stelten-loopende-kennis' onnoodig is. Geheel vrij van de zucht om het ambt gewichtiger te doen voorkomen dan het is, geef ik dadelijk toe, dat een archivaris in bekwaamheid niet boven ieder behoeft uit te steken. Bij gebrek aan genieën op

dit terrein zou de praktijk toch wel spoedig dwingen de eischen wat lager te stellen!

Met de eischen, die U daartegenover voldoende acht, kan ik mij echter volstrekt niet vereenigen. Jongen meisjes, die meenen 'niet nuttig thuis te zijn', of om andere redenen gaarne in eigen levensonderhoud willen voorzien, geeft U den raad zich een aangenamen werkkring te verschaffen op een archief. Het is toch zeker niet Uw meening dat een meisje, gewend aan huishoudelijken arbeid, zich spoedig thuis zal gevoelen in dit voor haar ongewone werk, zoo ze geen tijd heeft zich daarvoor voor te bereiden! U vraagt daarbij van haar een ontwikkeling 'op zomerpeil', gepaard met gezond verstand en vooral met veel geduld. Deze laatste eigenschappen zijn niet gering te achten, doch leemten in de kennis kunnen ze onmogelijk aanvullen, en bij zomerpeil is het peil der bekwaamheid toch, dunkt me, wat te laag gesteld. Als klerk, desnoods als adjunct-commies zal men 'een goed ontwikkeld en onderwezen leerling van een school van uitgebreid lager of middelbaar onderwijs' kunnen gebruiken en ook van een volontair zal als zoodanig wellicht niet meer geëischt worden. Bij gebrek aan andere werkkrachten zal de zorg voor kleinere archieven wel eens aan hen worden toevertrouwd, maar het is toch waarschijnlijk niet Uw bedoeling, dat de eerzucht der jonge dames, welke op Uw aanraden dezen loopbaan kiezen, zich niet verder zal mogen uitstrekken.

Om van rijksarchieven niet te spreken, die U trouwens geheel buiten beschouwing hebt gelaten, komt er bij benoemingen aan gemeentearchieven steeds meer neiging om voor archivaris of adjunct-archivaris iemand van wetenschappelijke opleiding te verkiezen. Meesters in de rechten hebben nog vaak den voorrang, doch daarnaast toonen verschillende benoemingen, dat meer en meer ook doctoren in de Nederlandsche letteren in aanmerking komen. Het oordeel van den Hoogleeraar Blok, dat een doctoraat in de rechten volstrekt niet den besten waarborg oplevert voor de geschiktheid als archiefambtenaar, is allesbehalve zoo op te vatten, alsof ZHGel. een voorstander zou zijn van niet-wetenschappelijke opleiding, daar hij slechts een tegenstander is van de *zuiver juridische* opleiding voor dit werk. Pas gepromoveerde studenten zijn natuurlijk niet de geschiktste personen voor archivaris en dat 'aangeleerde advocaterij' volstrekt onnoodig is, geef iK U dadelijk toe. Nergens toch wordt van den archivaris verlangd, dat hij zal optreden als stadsadvocaat, wel, dat hij genoeg rechtskennis bezit om bij voorkomende processen der gemeente het materiaal daarvoor bijeen te garen. Men moge nu deze neiging betreuren of het er geheel mee eens zijn, ik wijs slechts op den feitelijken toestand en zou jonge meisjes, die meenen in het archiefwezen een nieuwe toekomst voor zich geopend te zien, gaarne de teleurstelling besparen maar al te spoedig voor een grens te staan, die ze niet kunnen overschrijden. Men zal rekening moeten houden met de eischen door gezaghebbenden in dezen gesteld, en, wil de vrouw ook maar eenige kans van slagen hebben, dan zal ze bij sollicitatie in geen enkel opzicht moeten achterstaan bij haar mannelijke mededingers.

Van den praktischen arbeid op het archief en de zelfstudie verwacht U verder de nog ontbrekende bekwaamheid.

De praktijk blijft inderdaad de beste leermeesteres, doch zou het niet aanbeveling verdienen de studie, welke U den archiefambtenaren aanraadt, eenigszins als grondslag aan te nemen voor de vereischte bekwaamheid van den aanstaanden ambtenaar aan een archief? Het werk zou er slechts bij kunnen winnen, zoo de persoon hiermede belast, de noodige kennis niet al-doende behoefde te verkrijgen, maar grootendeels

reeds bezat. Er blijft toch nog altijd veel over, dat door de praktijk alleen te leeren is!

U zult mij, hoop ik, nu niet van kastegeest beschuldigen, als ik in vele opzichten met U van meening verschil, doch, waar U in het begin van uw schrijven 'algemeene ontwikkeling' op den voorgrond stelt, en ten slotte 'algemeene, desnoodig *hooggaande* ontwikkeling in de eerste plaats noodig' acht, geloof ik, dat de door mij genoemde eischen het in bescheidenheid nog winnen van de uwe.

Algemeene ontwikkeling is een vaag en uiterst rekbaar begrip, waarover ik liever niet met U wil redetwisten, maar hooggaande ontwikkeling omvat kennis van zoo allerhande zaken en toestanden, dat men zeker met minder moeite zich een titel zal kunnen verwerven dan een dergelijken graad van kennis.

Met alle waardeering voor de nuttige wenken in uw artikel, meende ik toch verplicht te zijn op te merken, dat m.i. de praktijk andere eischen stelt dan door U worden aangegeven.

Hoogachtend heb ik de eer te zijn

Uwe dw.
Dr. HERMINE C.H. MOQUETTE,
Adjunct-archivaris a/h Gemeente-archief te Rotterdam.

Goed gezien varen Mejuffrouw Moquette en ik in één schuitje, want in hoofdzaak zijn we het eens. Dat vereert mij, en schenkt mij voldoening dat ik mijn bescheiden artikeltje schreef. Repliek is dus onnoodig want een hooggaande ontwikkeling, en zelfs een zomerpeil-ontwikkeling, welke ik tot archiefarbeid noodig acht, sluiten alle niet-weten uit. Bovendien, zoolang we in ons land geen *Ecole des Chartes* hebben staat ieder *wel*onderwezen en ontwikkeld persoon, - gegradueerd of niet, - gelijk.

Archiefarbeid is iets aparts, en de ondervinding is de beste leermeesteresse.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN,
Oud-Archivaris.

Kunst en Wetenschap.

Genealogische kwartierstaten.

Een naren tijd beleven we. De afscheiding der kerkelijke partijen wordt hoe langer hoe scherper. Begrijpelijk is dit nog, waar het

geldt politieke en kerkelijke gevoelens, en desnoods kunnen we ons nog indenken in eene scheiding bij niet-exacte wetenschappen. De geschiedenis o.a. kan van verschillende kanten bekeken worden, en zelfs in de bronnen kan men tusschen de regels doorlezen, maar nu wil men het meest exacte onderdeel der geschiedenis, de genealogie en heraldiek ook al tot scheiding doen strekken.

Daartoe moeten uitgegeven worden Genealogische kwartierstaten van Nederlandsche katholieken. Op zich zelf kunnen we het uitgeven van kwartierstaten niet anders dan prijzen, maar waarom moeten nu de katholieke geslachten *afzonderlijk* en *afgescheiden* geholpen worden, waar in de reeksen van kwartierstaten, welke reeds verschenen zijn, nooit gelet is op de kerkelijke belijdenis, maar uitsluitend op het belang voor de genealogisch-heraldische wetenschap. Welke onzer genealogen heeft er ooit aan gedacht om het een of ander geslacht niet in zijn bundel kwartierstaten op te nemen, omdat het van huis uit Roomsch-Katholiek was, en dit alles wetende, gaat een katholiek genealoog zelf de bokken van de schapen scheiden. Het doet zoo denken aan een preutsche Engelsche onderwijzeres, die de werken van mannelijke en vrouwelijke auteurs in verschillende kasten sloot.

Ziet een kwartierstaat van een katholiek er anders uit dan van een protestant? We gelooven het niet, tenzij somtijds een doopdatum aanwijzen zou kunnen dat dit sacrament in een Hervormde kerk zou hebben plaats gehad. We spreken van doop, omdat de geboorte-data zelden zijn te constateeren. Slechts van 1811 af was er een Burgerlijke Stand.

Genealogische kwartierstaten samen te stellen is een nuttig werk. Men moest zich van katholieke zijde hebben gewacht om ook daarin scheiding te brengen!

De schilder W.P. Candel.

Vriend en studiegenoot van de schilders Nakken en Jules van de Sande Bakhuyzen, spreken ook in zijne werken de opvattingen en qualiteiten zijner kunstbroeders.

Niettemin werd hij zelden met dezen genoemd. Bescheiden van aard was hij een stille in den lande geworden; hij plaatste zich niet op den voorgrond en weinig of niet exposeerende raakte deze nauwgezette meester uit de Haagsche school van het midden der 19e eeuw in het vergeetboek. Met alle waardeering van het nieuwe en nieuwste in het streven zijner jongere kunstbroeders leek hij wat ouderwetsch. Doch dat is maar in schijn, in werkelijkheid ging hij met zijn tijd mede, en was er wel degelijk eene andere richting in zijn werk te bespeuren. Van likken en peuteren had hij zich losgemaakt zoo hij er al door geketend was geweest, en zijn met mollig vee gestoffeerde landschappen vonden grage koopers ook onder de leden van het Koninklijk huis.

In vroegeren tijd was hij een gezellige Pulchriaan maar door zijne vele lessen onder de hoogste standen, waar zijne élèves geen kinderen, maar smaak volle dilettanten waren, leefde hij alleen voor dat onderdeel van zijn kunst. Hij produceerde weinig, maar stortte van zijn goed zien, zijn helder begrip van kleuren-harmonie en zijn techniek den overvloed uit bij anderen.

We zouden Candels kunst tot drie periodes willen brengen.

Geboren in 1835, en leerling van Bart van Hove, vertoonde zijn eerste periode in zijn werk het cachet van het extra geacheveerde. De tweede periode bracht stilstand

in zijn kunst; hij werkte om anderen te leeren. Daarna ontwikkelde hij, na zijn huwelijk in 1889, een arbeidskracht, waarvan we dezer dagen, in een reeks van 38 nommers, de resultaten zagen op eene expositie,[1)] en die ongetwijfeld zijn naam ook voor onzen tijd gestempeld heeft.

Candel stierf 8 December 1904. Hij liet een kunstnalatenschap na, welke voor zijn weduwe en dochtertje ongetwijfeld rente zal opleveren. Zeer spoedig zal het onverkochte gedeelte te Assen, Groningen en elders in kunstzalen worden tentoongesteld.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Mijn Tehuis was Dáár door Johanna Nieuwerf-Feenstra.

Zij staat in de apotheek poeiers te vouwen - haar blanke handjes vliegen zenuwachtig-haastig over het schelwit vlak met de kleine, bruine hoopjes precies in ieder vierkantje. - Zij lacht - dat zij nog eens poeiertjes zou

1) J.P. Koster, Spiegelstraat 2, den Haag. Die Heer geeft inlichtingen.

vouwen voor zieke boeren - maar liever dàt, dan hun heerlijk alleen-zijn-met-hun-beidjes te verliezen door zoo'n assistente in huis te hebben. - Ma vond het ook beter zoo - alleen Henk had gedacht, dat zij overdag veel alleen zou zijn. -

Zij ziet naar den brief voor haar, helwit leunend tegen den bruinen balanskast - eventjes gauw kijken wat Nance schrijft over Fred - - hm, heerlijk zoo allen weer thuis - wat 'n gezellig Oudejaar zal het worden....

'Ja - Jan-Willem? O - je wou de medicijnen meenemen voor de Langstraat, - hier deze poeiers bij boer Jansen - en dit pakje, vergis je niet hoor, is voor vrouw de Groot in het winkeltje -'

'*Ik* za' me niet vergissen, mevrouw,' zegt de jongen half beleedigd.

'Nu goed, wees maar voorzichtig - zijn de flesschen allemaal gespoeld - ga dan maar gauw heen - ik geloof dat ik het rijtuig hoor.'

'Dat 'loof ik ôk,' en weg is hij - hij weet, dat als hij langer bleef - zijn vader, die koetsier is bij Dokter, hem wel weer voor iets anders in den stal zal pressen, en - hij vindt den dag lang genoeg.

Het jonge vrouwtje is nog druk bezig met het terecht-zetten van de flesschen - 'alle op gelijken afstand van elkaar, etiketten recht naar voren,' herhaalt zij in zich zelve, gedenkende den tijd toen zij voor het examen gedrild werd; in haar engagementstijd notabene, terwijl haar hoofd vol was van hèm - haar uitzet - en - - nog zoo veel dingen meer, die waarschijnlijk door dien ouden, deftigen apotheker reeds lang vergeten waren - als hij ooit zulke droomen mag hebben gehad - als haar man binnen komt. - Hij brengt met zich, een stroom koude, frissche lucht temidden van de lucht van rhabarber en venkel, die dik hangt in het kleine, warme vertrekje. - 'Zoo kindje, nog bezig' - en zijn knevel voelt nat op haar warme, blozende wang. - 'Het is vorstig buiten,' zegt hij, zijn handen warmende voor het gloeiende kacheltje - en door stampen wat warmte brengende in zijn koude voeten, 'zij zullen daar bij jou in het Noorden wel haast kunnen rijden.'

'O natuurlijk,' en haar oogen schitteren van opgewondenheid - 'ik had juist een brief van Nan, ze zijn allen thuis, - de banen worden al klaar gemaakt voor de hardrijderij - wat een heerlijk Nieuwejaar!'

Hij lacht om haar opgewondenheid - hij is zooveel ouder, en kan zich ook heelemaal niet indenken in het Friesche enthousiasme voor schaatsenrijden, en zegt plagend: 'Beken het maar, je voeten jeuken om op de schaatsen te komen.'

Haar oogen lachen in de zijne, en met een gelukkig knikje zegt zij: 'Dat doen ze ook, en als het nu blijft doorvriezen, dan kunnen wij Nieuwejaarsdag ook nog eens samen rijden.'

'Dat denk ik niet lieve,' antwoordt hij sober, 'de rivier zal wel niet zoo gauw berijdbaar zijn.'

'O niet *hier*! Ik bedoel thuis, bij ons; rijden lijkt mij hier niets aardig'. -

Hij ziet haar eventjes aan, hij kon haar oogen niet zien, daar zij bezig is den balans af te stoffen, alleen de zachte ronding van haar jonge wang, de lieve vorm van haar mond is zichtbaar.

Hij komt naast haar staan, en met zijn arm om haar middel, wat 'n dun-jong-meisjes-middeltje is het, denkt hij vaag, vraagt hij:

‘Hadt je er op gerekend naar Leeuwarden te gaan?’

‘Ja -’ zich haastig ronddraaiende en hem verwonderd aanziende - ‘*jij* dan niet?’

‘Eigenlijk niet, lieve!’ - -

‘Maar, verleden week zei je toch, dat wij Oudejaarsavond thuis zouden vieren’. -

Een oogenblik ziet hij haar aan, en dan met zijn arm nog om haar fluistert hij: ‘Is ons tehuis dan niet hier, kindje?’

‘O Henk - -,’ zij leunt met haar hoofd tegen zijn schouder, ‘vergeef me, als ik je verdriet doe - maar ik meende, ik bedoelde, thuis bij Pa en Ma - en heb het direct geschreven - en Nance is zoo blij, omdat Fred nu ook thuis is.’ Hij strijkt met zijn hand over haar blond, krullend haar -

‘Is het een erge teleurstelling voor je, thuis - bij mij te moeten blijven?’

- Ja - wel een beetje - - kunnen wij niet gaan, het zou zoo heerlijk zijn - wij zijn na ons trouwen nog heelemaal niet weer thuis geweest - - ik bedoel - door -’

Hij ziet een kort oogenblik voor zich uit - zonder direct te antwoorden. - Drie maanden getrouwd, denkt hij een beetje bitter, en zij verlangt naar de haren - voor hem zijn die maanden geweest als één langen, heerlijken zomerdag - voor haar waarschijnlijk - negentig lange winterdagen!

'Ik zou je zoo graag dat genoegen gunnen, lieve, maar ik kan niet weg. Juffrouw Schurink, je weet wel waar ik je gister van vertelde, gaat hard achteruit - en waar zou ik in zoo'n paar dagen een plaatsvervanger van daan halen - Kees Kortenhof die verleden jaar mijn locam tenens was, is zelf nu getrouwd - - werkelijk ik weet niet wie het voor mij zou willen doen' -

'Nu dan blijven wij maar hier,' tracht zij zoo opgeruimd mogelijk te zeggen - maar zij voelt het erg - en dan nu naar huis, na dien opgewonden brief van Nance, te moeten schrijven dat zij niet komen - het eigenlijk nooit van plan zijn geweest!

Zij gaan samen naar de huiskamer, beiden met een gevoel alsof er iets tusschen hen is - zij begint druk te doen met de theekopjes, hij schuilt weg in zijn diepen, rooden stoel achter de Rotterdammer.

'Als je eens alleen ging, Cor,' zegt hij ten laatste.

'O, Henk - zonder jou!' -

'Ja vrouwtje - ik zal niet mee *kunnen* gaan, en als jelui er allemaal nu op gerekend hebt -'

Zij knielt bij hem neer, met het volle lamplicht op haar frisch, jong gezichtje. -

Eensklaps beseft hij - hoe lang haar die drie maanden van eenzaamheid moeten zijn geweest - zij, een stadskind overgeplant uit een druk, vroolijk huishouden, hier op dit stille dorp - en hij dag aan dag naar zijn patiënten -

'Je zult er aan moeten wennen alleen uit te gaan, een dokter is geen rentenier, en heeft eigenlijk nooit de vrije beschikking over zijn tijd - -'

'Maar zou je nu niet voor één dag weg kunnen - we zouden dan Nieuwejaarsdag weer terug kunnen zijn -'

Met zijn beide groote handen om haar fijn, klein gezichtje - trekt hij haar tot zich, en kust haar -

'Jij laat alles zooals het is - *als* ik er *kan* uitbreken, dan gaan we samen, en anders moet je in hemels naam alleen gaan - neen, nu geen tegenwerpingen, ik zal trachten met je mee te gaan, maar als er nu op het laatste nippertje iets tusschenbeide komt, dan moet je als een goed wijfje doen wat je man wil.'

'Maar Henk, zoo alleen.' -

'Lieveling, daaraan zal jij je moeten gewennen.'

'Dat bedoel ik niet - ik meen dat jij dan zoo alleen zult zijn.'

Hij kust haar opnieuw - 'wie weet of ik wel heelemaal op dien avond thuis zal zijn -', zij ziet hem verschrikt aan, die mogelijkheid was zelfs nog niet bij haar opgekomen.

Op den laatsten dag van het jaar brengt Dr. van den Heuvel zijn jong vrouwtje naar het naastbijgelegen station - een goed uur rijdens van N. Natuurlijk is er iets tusschenbeide gekomen, en moet zij alleen gaan. Zij heeft gezegd thuis te willen blijven, maar daarvan wil hij niet hooren en - zij verlangt ook zoo naar de haren thuis.

Toch is het met zeer tegenstrijdige gevoelens dat zij hem goeden dag zegt - zij zou hem zoo graag willen zeggen dat zij spijt heeft - en liever bij hem wil blijven - maar zij is nog een beetje verlegen tegenover hem - en zoo doodsbang te worden uitgelachen en dan - haar hart trekt naar huis. - En zoo, geslingerd tusschen haar wensch tot blijven bij hem, en een weerzien van allen thuis, wordt zij in een coupé geholpen en is weldra op weg naar Geldermalsen. -

Zij is alleen - en hoe zij ook wil, zij kan hem niet uit haar gedachten bannen - Hoe gedrukt, ontroerd leek hij, toen hij haar vaarwel wuifde; nooit te voren als nu, in het grauwe, koude morgenlicht is het haar opgevallen hoe vermoeid hij er uit zag - en hoe grijzend was zijn haar aan de slapen. - - -

Zij is ontstemd - ontstemd op zich zelve, op hem, op zijn positie - op alles.

In Geldermalsen moet zij van trein verwisselen, in Utrecht opnieuw - hij heeft alles netjes voor haar op een papiertje geschreven, de uren van aankomst en vertrek - Zij neemt plaats in een coupé, waarin een, nog jeugdige, dame in diepen rouw gezeten is - kort voor het afluiden wordt het portier opnieuw geopend voor een andere dame die bijna over Cor's voeten valt, als een ongeduldige conducteur haar naar binnen schuift. -

Zoodra zij zich een beetje hersteld heeft, buigt zij zich tot de dame in den rouw, en zegt met iets aarzelende in haar stem: ‘Heb ik niet het genoegen mevrouw van Brueningen -’

‘Zeker juffrouw Vroosem, ik meende direct

dat u het was, maar het is verscheidene jaren geleden nietwaar -'

Zij blijken oude kennissen, beiden op weg naar hun geboorteplaats - en zonder het te kunnen helpen luistert Cor naar hun gesprek. -

Er zijn dus meer menschen, die met oudejaar naar hun familie gaan, denkt zij, waarom had Henk er ook niet tijdig voor gezorgd iemand in zijn plaats te hebben - wat is er eigenlijk aan met je beiden feest te vieren, als een stokoud paar. -

'U bent in lang niet overgeweest,' zegt de laatst-gekomen dame, 'ik ga ieder jaar met de feestdagen naar huis'.

De andere glimlacht een beetje droevig, en zegt zacht: 'Natuurlijk, maar - *mijn* tehuis was daar,' en haar hoofd maakt een beweging achterwaarts, den weg aanduidende vanwaar zij komen - De andere zwijgt verlegen, en zegt dan: 'vergeef mij, ik dacht daaraan zoo gauw niet - mijn tehuis is natuurlijk nog altijd bij moeder, maar als men trouwt verandert dat alles -'

'Ja,' zegt de ander toonloos - en haar lippen beven. -

Die bevende lippen, die treurige oogen - Cor wendt de hare af en ziet naar buiten over het effen, besneeuwde landschap. -

'Mijn tehuis was dáár!' Dat is wat zij hoort in het gezing van de locomotief. -

Het dreunt op tot haar van uit het geratel der wielen, de geheele beweging van den trein schijnt voor haar uit te zingen: 'Mijn tehuis was daar!' - - en tusschen dat alles door ziet zij zijn gelaat, grijs en verouderd - - als ook zij eens, zooals die jonge vrouw tegenover haar, - in het zwart gekleed naar - huis - zou moeten gaan. - - -

Te Utrecht moet zij wachten op den trein naar Zwolle - zij haalt van uit haar taschje het papiertje te voorschijn waarop hij met liefdevolle zorg - de uren van vertrek heeft aangeteekend - het zien van dat bekende schrift - brengt de tranen in haar keel - haastig drinkt zij haar kop koffie uit en eten kan zij niet - en gaat naar buiten.

'Wanneer gaat er een trein naar Geldermalsen met aansluiting naar D.?' vraagt zij.

'Over acht minuten, tweede perron -'

Zij heeft een retour, en zonder zich den tijd te gunnen een man te roepen voor haar handkoffer, neemt zij dezen zelf op - en vliegt naar den reeds binnenstoomenden trein. -

Een paar minuten later is ze op weg - naar huis. -

Het is reeds donker als het huurrijtuig haar afzet voor het hek van haar woning - Nog nooit heeft zij gerealizeerd hoe donker de duisternis buiten kan zijn - Zij huivert en denkt aan die gruwelijke knotwilgen langs de rivier die zij is langs gereden in den vallenden avond - voor haar zenuwachtig-opgewekte verbeelding - waren zij als zoovele spooksels, wier ontvleeschte armen zich hemelwaarts strekten - zij kon hen nu niet zien, maar zij weet dat zij daar - achter haar zijn. - Met onzekeren tred voelt zij haar weg door den tuin - zij wil onopgemerkt door den stal naar binnen sluipen en in de huiskamer gaan zitten hem op te wachten - zooals gewoonlijk. - -

'Wie is daar!' wordt er geroepen en zij voelt, meer dan zij ziet - zijn gestalte zich losmaken van de diepe duisternis onder de verandah.

'Ik ben het - Cor!'

Zijn armen zijn om haar.

'Mijn God, kind, wat is er gebeurd?' -

‘Niets - Henk, - ik wilde alleen maar Oudejaarsavond vieren - thuis. -
November 1904.

Uitslag Wedstrijden.

De deelneming is verreweg het grootst geweest voor de rubriek: *Mijn eerste leed.* Hoewel de uitgever voor elke rubriek slechts twee boekwerken beschikbaar stelt, heb ik dan ook gemeend bij uitzondering drie bekroningen voor *Mijn eerste leed* te moeten toekennen namelijk:

1ste bekroning **M.J.C.**: *Mijn eerste leed.* Een zeer gevoelig en goed-gedacht stukje. De stijl had hier en daar iets levendiger kunnen zijn; het onderwerp echter is veel minder banaal, dan 't gewone ‘liefde’-leed, waaruit ons ‘eerste leed’ meestal bestaat, (bovenal in novellen van jeugdige schrijfsters.)

2de bekroning **Typo**: *Haar eerste leed.* - Ook dit onderwerp is zeer gevoelig-gedacht, en de uitwerking verdient lof.

3**de** bekroning **Veritas S.**: *Mijn eerste leed.* Hier wordt aan het eerste leed een zeer verstandige beschouwing vastgeknoopt, waardoor het stukje, behalve als novelle, ook om de strekking waardeering en lof verdient.

In de rubriek: '*Mathilde*' zijn bekroond:

1ste bekroning **Trysk Tanke**: *Mathilde.* (Ik hoop, dat ik dit friesche pseudoniem goed heb gespeld. Het is wat onleesbaar.) Vooral de stijl is hier zeer te prijzen.

2de bekroning **Wouter**: *Mathilde.* Ook hier verdient de stijl een woord van lof en aanmoediging.

In de derde rubriek: een opstel over een boek, was de deelname gering.

Bekroond zijn:

1ste bekroning **Henca**, met een zeer goede beschouwing over *Loutering*, uit het Noorsch door Ingeborg Maria Sick.

2de bekroning **Lotos**, met een eveneens zeer goed-geschreven beschouwing over *the Woman who did* van *Grant Allen.*

De bekroonden moeten zich melden bij den uitgever voor hun prijzen, (een door hen zelf te kiezen boekwerk). Desverlangd worden hunne namen, met of zonder portret, vermeld in de Lelie, wanneer zij den wensch daartoe kenbaar maken aan den uitgever.

Voor zoover de plaatsruimte het toelaat worden de bekroonde opstellen geplaatst in de Lelie.

Nieuwe wedstrijden.

April: **Novelle** (vrije keuze van onderwerp.)

Mei: **Levensdoel** (een beschouwing over een te kiezen Levensdoel.)

Juni: **Is Vriendschap tusschen een man en een vrouw bestaanbaar of niet**? (Dit laatste onderwerp heb ik gekozen, omdat het, blijkens de vele ingezonden stukken, den Lelie-lezers en Lelie-lezeressen zeer aantrekt.)

De inzendingen voor *alle* rubrieken mogen niet langer zijn dan hoogstens vier kolommen der Hollandsche Lelie.

REDACTRICE.

Bericht over aangenomen en geweigerde bijdragen.*)

Mevr; **K geb**: **S. van S.** - Wilt U mij meedeelen of U abonnée zijt? Vertaalwerk van den aard als het door U mij aangebodene ontvang ik zóóveel, dat ik billijkheidshalve de abonnés laat voorgaan. Tot particulier antwoord heb ik geen tijd.

Appelbloesem. - Uw gedichtjes zijn nog niet geschikt voor den druk. De maat laat veel te wenschen over. 'Prullen' zijn het niet. Gij zijt nog jong, en hebt al den tijd Uzelf te oefenen. Probeer het dus nog maar eens.

E.F.M. - Uw bijdragen zijn ongeschikt. Daar gij geen abonnée schijnt te zijn, is er geen reden te voldoen aan Uw wensch van uitvoerige bespreking der redenen waarom

*) Voor zoover de begeleidende brieven over andere onderwerpen handelen, worden deze later in de correspondentie-rubriek afzonderlijk beantwoord.

ik Uw werk weiger. Alleen abonné's hebben daarop recht. Daar de bijdragen zonder postzegels voor terugzending zijn gezonden, heb ik ze na lezing vernietigd.

H. van H. te A. - Ongeschikt voor de Holl: Lelie.

Catharinahof. - Ik hoop dat gij dit pseud: zult herkennen. We hebben zóóveel copie, dat het met den besten wil ter wereld onmogelijk is Uw bijdrage te plaatsen. Vriendelijk dank voor Uw schrijven.

M.S. te Breukelen - Ik denk dat gij Uzelf wel herkennen zult in deze letters. Het door U als proeve aan geboden stukje kon ik niet plaatsen. Ik kan niet beoordeelen, of Uw ander werk geschikt is of niet, wanneer ik het niet eerst heb gelezen. Uw beroep op Uw werk onder de vroegere redactie heeft voor mij geen zin, want ik las de Lelie vroeger niet, en weet dus niet wat gij bedoelt.

A.E. te den H. - Gij geeft geen pseud: op. Uw 'Schetsje' heb ik aangenomen.

Saile. - Uw bijdragen heb ik aangenomen.

W.K. - Uw bijdrage heb ik aangenomen.

Mia. - Uw bijdrage heb ik aangenomen.

Christine. - Uw bijdrage kan geplaatst worden.

Tiny. - Ik zal U maar onder dit pseudoniem antwoorden. Het spijt mij wel voor U, dat het U niet convenieert U te abonneeren, maar ik kan geen uitzondering maken op mijn regel, en antwoord U dus op deze wijze. Uw artikeltje, dat door U voor hoofdartikel is bestemd, kan ik zelfs in het geheel niet opnemen. Niet-abonné's kan ik geen uitvoerig antwoord geven waarom ik hunne stukken weiger. De plaatsruimte en de tijd laten dit niet toe. Wat gij verlangt is een der voorrechten van het abonné-zijn.

A.N. te L. - 'Bij het sterven van een Vriend' vind ik zóó theosophisch, dat het eigenlijk beter past in een of ander blad van die richting. Vindt gij zelf ook niet?

W.A.H. te G. - Niet-abonne's kan ik niet uitvoerig beantwoorden. Mijn 'condities' behoef ik U niet mede te deelen, daar ik Uw aangeboden novelle niet wensch te plaatsen. Als gij postzegels zendt, zal ik haar U terugzenden.

H.W.P. te G. - Als gij nog maar achttien jaar zijt, is het werkelijk een geluk dat gij 'nog niet veel' hebt geschreven. *Daarover* behoeft ge U dus niet te verontschuldigen. Die gedachte in Uw stukje, die gij zoo mooi vindt, is niet heel nieuw. Weet gij dat? - Ik kan het overigens wel plaatsen.

H.W.W. te S. - Gij geeft geen pseud: aan. Uw gedichtjes zijn nog te onvolkomen van vorm voor den druk. Van het eerste is het slot dunkt mij eenigzins mislukt; voor het overige vind ik dat gedichtje het beste der drie toegezondene.

N.S. - Ik vind Uw gedichtjes nog te onvolkomen van maat om ze te kunnen plaatsen. Het tweede is veel beter dan het eerste! Zijt gij een der twee kleine meisjes, die vroeger te A. hebben gewoond, en wier oudere zuster een tijdgenoote van mij was? Zoo ja, dan is Uw veronderstelling, dat ik ‘gaarne wil helpen’, voor Uzelf dubbel wáár.

Mevrouw D.P. - Ik vind de gedichtjes niet bepaald slecht, maar toch ook niet goed-genoeg voor den druk. ‘Levenshonger’ wil mij 't minst bevallen.

‘**A narrow Escape**’ is een te lange novelle voor de Holl: Lelie. Gij moogt dien Engelschen titel wel veranderen in een Hollandschen, wanneer gij genade wilt vinden in de oogen van Ned: Verbond-menschen. Een Engelschen titel voor een Holl: novelle kan ik-zelf trouwens ook niet aanbevelenswaardig vinden.

J.B. de C.F. - Ik vind Uw beschrijving van de zee niet bepaald slecht, maar zulke stukjes zijn zoo weinig geschikt voor de Lelie, omdat er reeds zooveel copie is van dergelijken aard. Als gij weder iets inzendt, denk er dan

aan, dat gij Uw vellen slechts aan ééne zijde moet beschrijven.

Thelma. - Uw stukje kan geplaatst worden.

Cor. - Uw stukje is aangenomen.

Sereno. - Ja, ik ben een groote bewonderaarster van Bellagio en van het Como-meer. Uw gedichtje zal ik gaarne plaatsen.

G. - Met Uw poezie kan ik mij minder goed vereenigen dan met Uw proza. Dat laatste gedichtje vind ik heel gevoelig gedacht, maar tegen de uitvoering heb ik bezwaren. Die slotregels aan elk couplet werken m.i. storend.

X. - Dat stuk van U, met dien onwelluidenden en terugstootenden titel, heb ik vernietigd. Ik vind noch den inhoud noch den titel aantrekkelijk of geschikt.

J.B. - Uw gedichtjes over ‘Loutering’ wil ik liever niet plaatsen, omdat ik zeker ben dat de wijze waarop gij God daarin mengt aan velen aanstoot zal geven. *Ik* begrijp wel, dat gij het niet verkeerd bedoelt, maar gij moet rekening houden met verschillende meeningen op godsdienstig gebied.

N.M. de J. - Uw bijdrage plaats ik. Voor geplaatste bijdragen ontvangen de inzenders altijd honorarium; gij behoeft daarover dus niet extra te schrijven dat gij 't ‘gaarne zoudt ontvangen’. Maar als gij weer eens iets inzendt, schrijf dan op ééne zijde van Uw vellen, want dat is zooals het behoort als men voor den druk schrijft.

Nannie van Wehl. - Ik vind dit laatste stukje veel minder goed dan 't vorige. Ik kan het wel plaatsen, maar ik laat die bijdrage van U, die er nog ligt, vóórgaan De eerste voorwaarden gelden voor dit stukje, wat het finantieele gedeelte betreft, niet de laatste.

E. te A. - De drie gedichtjes heb ik aangenomen.

A.M. geb. Z. te B. - De beide bijdragen heb ik aangenomen.
‘Novellen’ zou ik zulke korte stukjes niet noemen. Het zijn meer ‘schetsen’, met een tendenz.

Wouter. - H.B. S-jaren heb ik aangenomen.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Met toestemming der schrijfster geplaatst voor ‘Lizy’.

(Zie vorig nommer.)

Lieve Freule,

Gaarne een enkel woord naar aanleiding van uw corr. met B....

Weet U, hoe ik heb gehandeld met mijne jongens?

't Zal zoo ongeveer een jaar geleden zijn. - De oudste was toen zoowat twaalf, de jongste ruim 10. -

Wij waren in de nabijheid van een ooievaar. Hij stapte recht op zijn gemak, heel kort bij ons, heen en weer.

Op eens zei de oudste: ‘Mam, dat is nu toch onmogelijk waar, dat zoo'n klein beest een heel kind in zijn bek kan dragen,’ en de kleinste beaamde ten volle. Ik zei: ‘Nu ja, maar dit is een klein soort, er zijn er veel grooter’. Maar de jongens bleven ontkennen en de oudste zei weer: ‘Och, de moeders maken de kinderen van alles maar wijs. Éerst die Sinterklaas, dat is ook niet waar, en dit kan ook onmogelijk waar zijn. Toe, mam, zeg 't eens eerlijk, doet een ooievaar dat nu wezenlijk? Zeg 't eens met de hand er op!’ - Toen nam ik mijn jongens heel dicht naast me, en zei ik hun, dat als de kinderen nog klein waren en heel veel niet begrepen, de moeders niet altijd precies alles konden vertellen. Maar dat ik mijn jongens, nu ze het ronduit vroegen, wel wou vertellen, dat de kinderen bij de moeder groeiden. Dat die arme moeder veel moest lijden om de kinderen ter wereld te brengen, en dat daarom een moeder en kind zooveel van elkaar hielden. Maar zei ik: ‘Jelui bent allebei lieve, beste jongens, en nu moet je me beloven, dat je er met geen' jongen over spreekt. Geen grooten of kleinen jongen. Want jelui zullen nu misschien nog meer van je moeder gaan houden (“dat kan niet,” zei de kleine), maar een andere jongen zou er misschien om lachen, en vuile praatjes over verkoopen ten koste van jou moeder of van zijn eigen moeder. Dus nu weten jelui het, en is het ooievaarsraadsel opgelost hè? Nu er verder niet over spreken en brave jongens zijn, hoor!’

Sedert hebben ze de jongen van onzen hond, en laatst ook van de poes, ter wereld zien komen en poes, die zich zeer onbehaaglijk gevoelde, wilde zelfs voortdurend door den kleinsten gewreven en geaaid worden, en eensklaps werden wij verblijd door den uitroep: ‘Mam, er is er een, poes likt hem’. - En bezorgd, dat ze voor poes waren! Ze sjouwden maar warme melk aan, en dan weer een stukje vleesch of worst, poes had het uitstekend. -

Nu kan het zijn, omdat mijn jongens zoo door en door rein en onbedorven zijn, dat ze er verder heelemaal niet op doordenken. Ze zijn anders pinter genoeg. - Want dat ze het ontstaan van een kind nog volstrekt niet snappen, blijkt wel uit het gezegde van den twaalfjarigen kort geleden.

‘'t Kan toch ook eigenlijk niet anders,’ zei hij eensklaps, ‘dat een kind meer moet houden van een moeder, dan van een' vader. Een vrouw kan toch wel kinderen krijgen, al is ze niet getrouwd, zoo'n vader is er eigenlijk maar alleen om den kost te verdienen, en je moet net heeten, als je vader, maar je bent toch maar van je moeder alleen.’ - Toen ging ik natuurlijk de goede hoedanigheden van pa opnoemen, en zeggen, dat je van zoo'n vader toch wel moest houden. ‘Ja natuurlijk, als een best mensch,’ zei mijn vent. ‘Maar een moeder is toch maar een moeder’ -

O, heilige onschuld, dacht ik, hoelang zal de wereld je nog zoo onbedorven laten?

G.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Aangeboden voor een liefhebber of liefhebster eene jonge St. Bernhard, ½ jaar oud (teef).

Natuurlijk alleen op voorwaarde van *goede* behandeling. Zeer geschikt voor op een buiten.

Brieven franco aan *Annie Nauta*, Gouverneursplein, Leeuwarden. -

Bericht.

Wegens het overgroote aantal Ingez: stukken voor dit nommer, moest het vervolg van *Pim's* zeer lezenswaardig artikel: *De Geest des tijds* blijven liggen. Ik vestig op dit artikel zeer de aandacht, omdat het geen verdichting is maar zelf-beleefde *waarheid*, onder verdichte namen.

Om dezelfde reden moest ook de correspondentie deze week achterwege blijven, daar ik het bericht over de aangenomen en geweigerde bijdragen niet langer wilde laten wachten, om het geduld van in spanning verkeerende inzenders niet noodeloos op de proef te stellen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

3 Mei 1905.
18de Jaargang.
No. 44.

Hoofdartikel
Een praatje over subjectiviteit.

.... werkelijkheid gezien door een temperament.

Het was op de reede van Pasoeroean, dat de stoomboot stillag om passagiers en lading in te nemen. Langzaam had ik de zon zien wegzinken aan den einder, één gladde watervlakte zonder rimpel zoover mijn oog reikte. Het koeltje dat er oprijst, wanneer des avonds de dampkring boven het water zich verdicht en landwaarts heendrijft, was juist voldoende om de vlerkzeilen te vullen der ranke bootjes, waarmeê de Inlanders ter vischvangst gaan. Als vogels scherend de watervlakte, gleden zij over den blanken zeespiegel, die zich, achter den tot roer omgebogen bamboe, onmiddelijk weder sloot - geruischloos. Niets stoorde de stilte. De hemel zonder wolken, zich welvend over het water, deelde eraan zijn zilver mede, want de maan was gerezen.

Metaalachtig flikkerde haar licht in klapper- en pisangblaren, die groeiden, welig, dicht opeen, tot aan den waterkant.

Tusschen de blaren, die zich voorover bogen, verdwenen de vlerkbootjes één voor één, evenals de vogel doet, wanneer hij voor den nacht zich verschuilt in de beukenhaag.

Een ritseling meer niet.

De indruk, die dit alles op mij maakte, was die van harmonie - van schoonheid dus, want waar harmonie is, daar is schoonheid.

Weinig weken later lag ik met hetzelfde vaartuig in de haven van Malta. Het was volkomen donker, toen het anker geworpen werd en voor mijn oogen opdoemde een myriade van lichtjes, weerkaatst tien- honderd- duizendvoudig in het water, diep en donker als de hemel er boven. Zooveel punten steken er in de zee vooruit, vormend kleine en groote baaien, diepe en ondiepe inhammen, dat het geheel den indruk geeft

van fijn kantwerk. Op een dier punten ligt *la Valette des Chevaliers de St. Jean.* De aanblik van deze magnifique haven is zoo overweldigend, dat, wie haar voor het eerst aanschouwt, een kreet van verrassing, van bewonderende, groote verrassing, niet kan weêrhouden. Den dag daaraanvolgende ging ik aan wal. Ik wist, dat de bewoners van dit schoone stukje aarde, hoewel tallooze malen van meester veranderd, hun taal en hun godsdienst behouden hadden. Het eerst bezocht ik de schoone kathedraal van den Heiligen Johannes. Ik zag er de menschen geknield in aanbidding en met eerbied blikte ik op naar die bogen, waar kunst en piëteit elkaâr de hand reikten. Meerdere kerken bezocht ik en, met bewondering vervuld voor wat hier ten offer werd gebracht aan een godsdienstig ideaal - trad ik telkens naar buiten. Ik besteeg den trappenweg van Santa Lucia, zag de vrouwen, gekleed in de lange, zwarte mantels, waarmede zij zich tevens het hoofd omhullen, bewonderend na, zonder dat ik van haar bekoorlijkheid eenige getuigenis zou kunnen afleggen en met mij nam ik een algemeen schoonheidsbeeld, evenals ik dit van de reede van Pasoeroean had gedaan.

Heel veel jaren later heb ik gelezen en men heeft het mij verteld, dat de Javaan gebukt gaat onder lasten, zwaar om te dragen en dat bij de Malthezers onder de volksklasse armoede en onreinheid kenmerkend zijn, terwijl de geestelijkheid het volk uitzuigt. Dit heeft de schoonheidsbeelden in mijn herinnering dof gemaakt - zonder ze nochtans geheel uit te wisschen - maar zeker zou, zoo ik dezelfde plaatsen thans weder bezocht, beider poëzie minder machtig, minder onverdeeld, op mij inwerken. Daardoor ben ik tot de conclusie gekomen, dat ons oordeel - over wat ook - nooit volkomen *objectief* kan zijn, tenzij men zou ophouden mensch, d.i. een voor invloeden vatbaar individu te wezen. Zeker, er zijn schoonheidswetten waaraan een voortbrengsel van des menschen geest of hand beantwoorden moet, wil het op den naam van kunstprodukt aanspraak maken, doch afgezien daarvan, leggen wij niet in elke beschouwing iets van onszelf? En nog wel van ons momentaneel zelf?

Vooral wanneer ik de beoordeeling las van letterkundigen arbeid, is bij mij herhaaldelijk de vraag gerezen: Zou deze kritiek van denzelfden mensch over hetzelfde werk, in een ander tijdperk van zijn leven, misschien niet gansch anders luiden? Niet alleen op den maker, meen ik, is de eeuw, waarin hij leeft, van invloed, maar ook onze waardeering van dat werk is afhankelijk van den tijd waarin wij leven. Ik ga nog verder: onze gemoedsstemming in de verschillende perioden van ons leven is daarop van - zeker niet klein - gewicht, zonder dat wij in 't minst een grillig of wispelturig mensch behoeven te zijn.

Nog iets anders heeft zich aan mij opgedaan. Moet men - heb ik gevraagd - door het kunstwerk komen tot de ziel van den ontwerper, zooals ons daarin geopenbaard, of is kennis van diens inwendig bestaan noodig om te komen tot waardeering - of verachting - van zijn werk? En, waar ons dit laatste ontbreekt, kan dan ons oordeel over wat zijn geest voortbracht ooit iets meer zijn dan een gissing naar wat hij bedoelde te geven? Henri Taine heeft gezegd en Busken Huët herhaalde het in zijn Literarische Fantasieën: ‘dat de persoon van den auteur gansch geen onverschillige zaak kan zijn voor den beoordeelaar van zijn werk. Het kan er slechts bij winnen, zoo de auteur de onthulling van zijn persoon moedig in het aangezicht kan zien’ en Schiller heeft het getuigd: ‘*Alles was der Dichter uns geben kann ist seine Individualität, diese muss es also werth sein vor Welt und Nachwelt ausgestellt zu werden.*’

Dat ik boven niet bedoelde critici, die half onderlegd zonder voldoende voorbereidende studies, zoo maar botweg en impulsief op een hoogen en meesterachtigen toon meêredeneeren over onderwerpen, waarover mannen van studie, soms na een leven van onderzoekingen, nog slechts bescheiden en schroomvallig een meening formuleeren, behoeft zeker wel geen betoog. Ook had ik geenszins het oog op schrijvers en schrijfsters, die niet putten uit eigen bron en waarvan de minsten bij de Ouden ter schole hebben gegaan. Ik spreek van ernstig - al is het zwak - werk.

L.v.W.

De geest des tijds? Ieder voor zich en God voor ons allen?

II.

Nadat 'k Mejuffrouw v. Meerzo ter inzage zond, wat 'k ongeveer over bedoelde kwestie

zou spreken, en haar vriendelijk verzocht de noodige op- en aanmerkingen te willen maken, schreef zij mij o.a. 't volgende: ‘Zoudt U er nog bij kunnen voegen, dat het juist zoo ongelukkig is, dat veel menschen tegen frissche lucht zijn, omdat dat zoo koud is? Vooral in deze streek is men zoo héél spaarzaam met frissche lucht en hoe treurig ook, ze zijn zelfs bang geregeld schoone kleeren aan te trekken (Hollandsche zindelijkheid?) Als de menschen maar half zoo zindelijk op zichzelf als op hun huizen waren, dan zou er al veel gewonnen zijn.....

Velen onzer fabrieksmeisjes **moeten urenlang staan** en **hebben veel last van koude voeten**. M.i. komt dit ook hoofdzakelijk van **te nauwe kousebanden**, n.l. de katoenen broeksbanden, die ze **er hard omheen trekken** en **daarmede roode striemen achterlaten**.

Het stuk voor stuk bespreken van de tentoongestelde kleeren, lijkt mij voor dit publiek zéér nuttig: als een proef op de som. Eenige meisjes, die stopsters zijn en **veel uren per dag over hun werk gebogen zitten, klaagden over den druk van het corset, dien ze voortdurend voelden, vooral tegen de maag en de borst**. Op mijn stellige verzekering, dat niemand dan zij zelf dat konden veranderen, n.l. door het corset uit te laten, keken zij mij zóó verbaasd aan, alsof ik hun iets geheel nieuws vertelde! Enkelen hebben 't toen voorgoed dadelijk afgeschaft en **ondanks aanvankelijke pijn in den rug hebben ze er zich aan gehouden** en **vinden het nu zelfs heerlijk,** zoodat ze zusters en vriendinnen er ook toe overhalen. Ze hebben hunne rokken met knoopen aan het lijfje vastgemaakt, japonrok en lijf evenzoo.’

Hierbij meen ik nu direct 't volgende te moeten aanteekenen. -

Wie *te lang aaneen zit* of *staat*, kan ook in de beste kleeding, nog wel last van koude voeten krijgen, dit wéét 'k bij ervaring - en - nietwaar heeren en dames doctoren? 't voortdurend-of-gedurig-koude-voeten-hebben ondermijnt 't gestel.

Er moet dus in de fabrieken gelegenheid bestaan, de voeten even te warmen (zooals b.v. in spoorwagens) en - zoo noodig, ook te drogen, om ze daarna in warm, droog schoeisel of b.v. in klompen te steken!!

't Werk moet ook meer **afwisselend** zijn: *niet te lang aanéén in dezelfde zittende* of *staande houding* gebeuren! 't Moet m.i. een Hercules zijn, die dàt op den duur kan volhouden. Alleen onontwikkelde menschen laten zich voor zulk werk gebruiken en meenen dan dat hunne ongesteldheid enkel voortkomt uit lichaamszwakte!!

Vreemd, dat 'k deze opmerking toen niet dadelijk heb gemaakt, nietwaar? Dat kwam echter doordat 'k *toen* niet zoo bekend was met fabrieksaangelegenheden als *nu.* Dáárdoor moet 't *nu-door-mij* gecursiveerde mijn aandacht zijn ontgaan. -

Op mijn verzoek ontving ik in een volgenden brief adressen van confectiefabrikanten, die vermoedelijk wel genegen zouden zijn, mijne modellen te fabriceeren en in den handel te brengen, waarover ik ook dadelijk met een paar in correspondentie trad. Spoedig hierop kwan 'k op Meerzo logeeren en toen mijn werk tot aller tevredenheid, in 't bijzonder tot die van mijne gastvrouw, wras afgeloopen, maakte 'k zéér gaarne gebruik van de vriendelijke uitnoodiging der familie, er nog een paar dagen te blijven om op mijn gemak relatiën te kunnen aanknoopen met de naburige fabrikanten.

Om overal te kunnen rekenen op eene behoorlijke ontvangst, kreeg 'k eene aanbeveling van de familie mee. Allen zouden mijn idee in ernstige overweging nemen en me over 2 à 3 weken schrijven. Eén hunner kwam den laatsten namiddag van mijn verblijf aldaar met een paar zijner familieleden bij ons dineeren en verder

den avond doorbrengen. Na 't diner zaten we heel gezellig, met ons tienen ongeveer, in de waranda half in schemer over alles en nog wat te babbelen. Eindelijk ook over fabriekszaken sprekende, kwamen mijn gastheer en ik nòg eens tot de conclusie, dat het 't verstandigste was, om mij gehéél aan eene fabriek te gaan verbinden, want al werden mijne ontwerpen nagemaakt, dan zou 'k ze toch telkens moeten controleeren. Bovendien niet alleen de stof, maar ook 't werk moest aan de verschillende eischen voldoen en wijl de meisjes daarmede totaal onbekend waren, zouden ze daarbij hulp en leiding noodig hebben, anders zou er te veel tijd mee worden verknoeid. -

Kort daarop zei iemand, die vlak naast me zat: ‘ze (de meisjes) verdienen zoo door elkaar 5 cents per hemd.’ - ‘*5 cent per hemd*?’ vroeg ik. ‘Hoe is dàt toch mogelijk! Ik weet toch wel wat naaien is en ik wil ook gelooven, dat 't fabriekmatig vlugger kan, maar, ik meen toch ook, dat in '98 in Den Haag op de Tent. van Vrouwenarbeid,

zóó'n loon als hongerloon aan de kaak gesteld is! *Ik* zou 't in geen geval durven geven.' - - 'Ja, maar ziet U,' zei mijn linkerbuur daarop, 'die meisjes van 14 tot 22 jaar werken ongelóóflijk hard. Dan kunnen ze ook niet veel meer, dan zijn ze op, maar och, dan gaan ze toch trouwen.' ('t Is, of ik 't den man nog hoor zeggen, zoo eigenaardig, ietwat sleepend als hij dit zei en op een toon, alsof 't de natuurlijkste zaak van de wereld was.) Maar ik: '**Wat** zegt U? **Dan** al **op**? O, God! o, God! ('t was enkel van *schrik* en *ontzetting*, dat 'k deze woorden gebruikte) hoe is 't mogelijk, die jonge menschenlevens?

Neen! maar dàn moet ik den heelen boel er maar aan geven. Daar moet ik *niets* van hebben, want zóó *wil* ik *niet* en zóó **kan** ik niet! - Dat moet dan zeker 't zoogenaamde zweep- (of zweet?) systeem zijn? Niemand helderde me dit op, of bracht hier iets tegen in en de indruk, die dit op 't geheele gezelschap moet gemaakt hebben, ontging me wegens den schemer, trouwens op 't eigen oogenblik was 'k me daarvan ook *niets* bewust, al hoe vreemd dit nu moog lijken.

Alleen dezelfde spreker van zooeven zei na enkele oogenblikken: 'Weet U, wat U doet, gaat U eens even met onze Frida naar Mejuffrouw X. Die heeft een confectiewinkel en kan U misschien nog beter inlichten. Frida en ik af: op weg naar genoemden winkel, waar we nog al vrij lang aan de praat werden gehouden. Teruggekeerd in den gezelligen kring, waar men intusschen aan 't musiceeren was gegaan, werd er gevraagd: "Wel, wat zei Mej. X?" "Na lang en breed over alles en nog wat gesproken te hebben, kwam zij tot de conclusie, dat mijn idee haar uitstekend toelijkt. Als zij er kapitaal voor had, zooals hier, Mijnheer N., dan zou ze 't best aandurven, ja, dan nam ze 't dadelijk aan," kon 'k ten antwoord geven. Daarop zei mijnheer N., die rechts naast me zat, maar zich bijna niet had laten hooren en tòch blijkbaar 't meeste belang er bij had: "Heeft u nog geen antwoord van de andere confectiefabrikanten?" - "Welneen, Mijnheer, dat kan ook nog niet, ze hebben gezegd, me over een paar weken te zullen antwoorden. Ik heb hen immers pas gisteren en hedenmorgen gesproken." - "Nu, dan krijgt U ook geen antwoord, anders zou U 't al gehad hebben." Hoewel hij dit zei op een beslisten toon, vertrouwde 'k onwillekeurig meer op 't "een man een man, een woord een woord." - Het bezoek vertrok en wij begaven ons al spoedig naar onze kamers ter ruste. Toen 'k 's anderen morgens in de huiskamer kwam, gevoelde 'k me zoo langzamerhand wat gedrukt. Terloops werden me door deze en gene der huisgenooten enkele vragen gedaan, die 'k natuurlijk geheel onbevangen beantwoordde. Ongeveer aldus: "Ja, ik had wel uitstekend geslapen, enkel een beetje tijdig wakker wegens 't vertrek.... O, bedoelt U die dame, van wie 'k gister een brief ontving om eene lezing aldaar te houden? Ja, die woont te A. in de B. straat; zeker, er zijn meer families van dien naam." .....

Toen 'k op reis was, zei 'k tot mezelf: "ik weet 't niet, maar 't is net, alsof er wat aan mankeert, 'k heb toch niemand in iets te kort gedaan, of 't moet *on*bewust zijn - die menschen waren toch allen even vriendelijk en gul en ik, ik weet niet beter, of 'k ben 't zelf ook geweest - me dunkt, ik heb niet anders kunnen zijn. - Of heb 'k misschien iets gezegd of gedaan, dat verkeerd begrepen is? - Ben 'k in iets onduidelijk geweest? - Ik weet 't niet. Enfin, c'est passé. Afwachten is de boodschap. -

't Zal wel verbeelding zijn. - Wacht, ik had me voor 't diner met gasten ook beter moeten kleeden. - Maar ik kan en zal me excuseeren." - "Maar", zoo dacht ik verder, "neen, zóó kleinzielig kunnen die menschen niet zijn." - Och, men weet 't soms ook niet, sommige menschen kunnen zoo aan een enkele kleinigheid hangen. - Weet je,

verdreven “from home”, ja, dàtis 't. Ik gevoelde 'r me ook zoo echt thuis, net, of behoorde 'k daar en nu.... hè, net of 'k uit 't paradijs verdreven ben.’

Na eenige weken vergeefs op bericht van huize Meerzo en omstreken gewacht te hebben, schoot me ineens 't geheele gesprek van dien laatsten avond aldaar te binnen en ineens werd me toen alles klaar en duidelijk. Vreemd - stom, dat 'k daaraan niet éérder gedacht had! *Nu* ging me ineens over alles een licht op. Ik was dien avond daar weer eens een echt ‘enfant terrible’ geweest!

Ik had 't geheele gezelschap zoo maar plompverloren, als 't ware, een slag in 't aangezicht gegeven! Hoe vervelend toch, dat me dit niet eerder te binnen schoot! Maar ik had immers door den schemer, den indruk, dien mijne woorden gemaakt moeten hebben, gemist! En ze waren allen zoo voorbeeldig goed voor me geweest, néén, dàt

hadden ze in géén geval aan *mij* verdiend. Maar ik kon eigenlijk nog niet recht begrijpen, dat 'k hen daarmede als 't ware gegeeseld had, trouwens 't was een geheel spontane uiting geweest! Ik kon 't waarachtig niet helpen, - maar - ik zou er toch ook geen enkel woord van kunnen terugnemen. ‘En nu meenen ze zeker, dat ik eene socialiste ben.’ Deze laatste overdenking gaf mij 't volgende aan Mejuffrouw Ella in de pen.

(Wordt vervolgd.)

Boekbeschouwing.

II.

Ziekte en Literatuur. **Folke Rehn.**

(Een boek van een Sanatorium), naar het Zweedsch door Sigge Almen, vertaling van Jeannette E. Keijser.

Uitgave van H.J.W. Becht te Amsterdam.

Evenals het boek *Tuberculeus*, dat ik in het voorgaande artikel besprak, handelt ook *Folke Rehn* over een longlijder en zijn omgeving. En, zooals in vele uit het Noorden tot ons komende boeken, ziet men in dezen roman, dóór het ernstige verhaal heen, voortdurend de diepere strekking, de eigenlijke bedoeling, die van een hooge, mooie levensopvatting willen prediken! *Folke Rehn*, de hoofdfiguur, getuigt van zich zelf: ‘Ik was geboren om ziek te zijn; dat is óók een taak zoo goed als een andere!’ - Dit is mooi gezegd; de nobele levensopvatting van een wèl lichamelijk, maar niet geestelijk gebroken man spreekt uit deze woorden, toont zich in zijn handelingen met zijn mede-patiënten, die door hem worden vertroost en opgebeurd. Dit mooie in het karakter, in het zieleleven van Polke Rehn, het zichzelf geven om anderen, zwakker dan hij, tot steun te wezen, dit is het waardoor het vele on-echte en onwerkelijke in dit boek wordt gered en goedgemaakt!

> ‘Hij wilde dat al die jonge menschen, die zich hier ieder voor zichzelf ziek hadden kunnen treuren, zich krachtig aaneen zouden sluiten en gelukkig zouden worden! Hij wilde ze wegrukken van doodbiddersherinneringen, en ze toeroepen: Zie hierheen! En dan zouden ze aan zijn roepen gehoor geven, en de zon zien en zich verheugen! Hij wilde zijn gedachten neerleggen in hun ziel; hij wilde hun buigzaam gemoed leiden, en richten; hij wilde hun oog en oor worden, hij zou ze niets dan mooie dingen laten zien, en vroolijke muziek laten hooren. En hij voelde een nieuw verlangen, teer als de lente zelf; hij wilde alles wat nog jong en onaangetast in hen bleef heel nabijkomen, want *dat* was het waaraan hij zich verwant voelde, maar dat toch zoo onherroepelijk voor hem verloren was.’

En in die begeerte, zijn medelijders het leven te verlichten, hun den weg te wijzen tot zooveel mogelijk geluk en vreugde in de eenzame afzondering van hun sanatoriumbestaan, houdt hij hun een preek, die eigenaardig aandoet van de lippen van een ziekezelf, een boodschap als tot ons gericht uit de wereld van lijden, tot ons

de lichamelijk gezonden, die haar ter harte kunnen nemen zoo goed als de teringpatiënten van het Sanatorium:

> ‘Wij moeten heer zijn over onze ziekte en niet haar slaaf worden! We moeten vroolijk zijn ondanks ziekte en al de rest, en ons niet wat gemoedsrust koopen of in ruil nemen tegen iets beters. Want al voelen we dat de aarde onder onze voeten wordt weggegraven, dan moeten we nog niet onze oogen neerslaan! Als de dunne schaal breekt, moeten we in het graf vallen met dezelfde manlijke rechte houding waarin we geleefd hebben, en we moeten sterven met een lofzang over het leven in ons hart.’

In het midden latende in hoeverre deze lustige levensopvatting overeenkomstig is met de werkelijkheid van het ziekte-bestaan, wil ik er slechts op wijzen, hoe kenmerkend het is voor onze literatuur en voor onzen tijdsgeest, dat dergelijke blijde en bemoedigende levensbeschouwingen tot ons moeten komen door den trechter van artsen en zieken! Pessimisme en levensmoeheid ademt geheel de moderne literatuur. Afgeleefde menschen, mannen en vrouwen die jong zijn van jaren misschien, maar nimmer jong waren naar den geest, schrijven boeken die alle merg, alle gezonde levensblijheid missen! Zelfs het natuurlijkste, het méést levenwekkende wat er bestaat, wordt verwrongen tot onnatuur en kwelling, zooals in het boek *Liefde* van Jeanne Reijneke van Stuwe. Maar, waar het logisch gevolg van dit alles is en moet zijn, dat ziekte, ellende, en gesticht-leven hoe langer hoe meer toeneemt, en bijna normaal wordt gevonden, daar blijft de reactie niet uit, en zijn het ten slotte de lijders-zelf die ons den

weg wijzen naar wat gezond is, en helpt het leven te dragen zooals het nu eenmaal is, namelijk de vreugde!

'Een gezond boek over zieke menschen', noemt een Zweedsch recensent *Folke Rehn.* Die definitie is zeer juist. Wij leven in het boek in een atmospheer van ziekte en dood! Wij staan aan meer dan één sterfbed. Nog te droeviger indruk laten die sterfgevallen na, omdat het, gelijk dat met tering zoo dikwijls het geval is, jonge, in den bloei van het leven staande menschen zijn, die worden weggerukt! En een waas van weemoed hangt zwaar neer over dit alles, omdat ook deze jonge mannen en vrouwen liefhebben en hun toekomstdroomen droomen, zoo goed als de gezonden en sterken! Indien Sigrid en Nils misschien wat al te ideaal, te onwezenlijk zijn geteekend, des te scherper omlijnd zien wij Clas en Maria vóór ons! Het sterven van Clas, terwijl Maria hem oppast, is een der mooiste gedeelten uit het verhaal.

> 'Kort voor hij stierf raapte hij zijn kracht bij elkaar en zei: Ik ga nu van je weg Maria, en jij komt ook gauw, dat weet ik! En ze antwoordde: Ja, ja Clas! Ze zou hem wel dadelijk hebben willen volgen. Op dat moment leek niets haar heerlijker toe, dan samen in 't zelfde graf te worden gelegd, en eeuwig aan zijne zijde te mogen sluimeren.'

Maar al is er nog zooveel droevigs in dit alles, de blijde levenslust, waartoe Folke Rehn zichzelf en de zijnen dwingt, overheerscht het geheel! Den goeden, kracht-gevenden invloed van een sterken geest, al is ook het lichaam ziek en zwrak, heeft de schrijver verpersoonlijkt in zijn *Folke Rehn!* Van daar dat de Zweedsche pers de verschijning van het werk met zooveel lof begroette, en een vergelijking trok tusschen dezen held *Folke Rehn* en Selma Lagerlöf's *Gösta Berling.* Wel zelden is een eerstelingswerk, waaraan eigenlijk groote letterkundige verdiensten geheel en al ontbreken, zoo warm ontvangen als *Folke Rehn.*

En dit heeft de schrijver daaraan te danken, dat zijn bedoelingen doen denken aan de schoone en reine levensleer, die *Gösta Berling* predikt op zoo ongezochte wijze! Tegenover het licht, dat uitstraalt van den zieken Folke Rehn, heeft de schrijver de somberheid gesteld van den orthodoxen godsdienst, die hel en verdoemenis predikt aan wie troost en vreugde zoeken in onschuldige levensgenietingen! Dit soort streng calvinisme is misschien méér thuis in Zweden en Noorwegen dan ten onzent; althans in de steden, want in de provincie heerscht óók ten onzent deze ernstige levensrichting nog zeer veelvuldig! Maar hoe dit zij, de schrijver heeft met loffelijke onpartijdigheid in den predikant Samuelsson een oprecht en eerlijk Christen geteekend, die het even eerlijk meent met zijn bedoelen zielen te redden, als Folke Rehn eerlijk is zijn zoeken naar wat onschuldig aardsch genot voor hem. De bedoeling van den auteur is niet geweest de beide levensbeschouwingen op vijandelijke wijze tegen elkaar over te stellen. Hij geeft den predikant zoo goed wat hem toekomt, als hij het zijn held, den lichten, blijden Folke Rehn geeft!

Intusschen, zoo de bedoelingen van dezen 'roman uit een sanatorium' zeer loffelijk en zeer der kennismaking waard zijn, als literair werk beschouwd valt dit boek te méér tegen, omdat de Zweedsche pers het zóó in de hoogte steekt door die vergelijking met *Gösta Berling.* Immers, ook *Gösta Berling* was een niet-realistisch boek, een samenstelling van sagen en mythen, waarin men de diepen, verheven bedoeling moest voelen en zoeken! Maar hoeveel talent, hoeveel gloed en bezieldheid ademde niet

dit geheel éénig daarstaande kunstwerk! Flauw, mat, vaag-geteekend en door en door onnatuurlijk, is daarnaast het samenstel van *Folke Rehn!* De wijze van vertellen is saai, onsamenhangend, vervelend! De karakters zijn dragers van ideeën, zijn geïdealiseerd! En daardoor wordt ook de overwinning van *Folke Rehn* telkens veel te gemakkelijk en te weinig verklaard. Verreweg het best en het meest juist geteekend is de figuur van den predikant Samuelsson! Zijn preeken tegen muziek, zijn de menschen afhouden van 'de wereld', zijn gesprekken met Folke Rehn, zijn van het werkelijke leven afgezien! Daarentegen kan men noch Sigrid noch Nils, noch Ragnar, noch zelfs Clas of Maria heel natuurlijk-beschreven noemen! Zij gelijken ook allen veel te veel op elkaar; zij zijn te weinig echt-ziek, te ongewoon, zou men willen zeggen! Vergelijkt men met hen de zoo heel-alledaags geteekende typen uit *Tuberculeus*, een Vervoort, een de Roever, een Emilie, dan zal men begrijpen wat ik bedoel. Vervoort b.v. kan zich, zoo echt als een teringlijder, angstig maken over zijn temperatuur; hij kan ook knorrig zijn, en onredelijk tegen de verpleegster; Emilie, bij al hare liefheid, heeft de echtvrouwelijke eigenschap der onschuldige coquetterie van er graag op haar voor-

deeligst uit te zien. Zelfs de Roever, die misschien nog het meest volmaakt is van karakter, maakt toch geenszins den indruk van een buitengewoon mensch te moeten voorstellen. En hier schuilt de grootste fout in *Folke Rehn*. Noch Sigrid, noch Nils, noch Ragnar, noch Clas, noch Maria, hebben iets aan zich, dat denken doet aan wezenlijke, door tering uit hun evenwicht gebrachte jonge menschen! De auteur gebruikt hen als poppen, die dienen moeten om de beteekenis van Folke Rehn te beter in het licht te stellen! Folke Rehn zelf is beter gelukt. Zijn wisselende stemmingen van hopen en vreezen, zijn soms inwendig zich zoo hulpeloos en eenzaam voelen, zijn vurig verlangen naar liefde vooral, dat alles is zeer goed ontleed. De ontwikkelingsgang van dit inwendige leven, zijn als het ware geschikt gemaakt worden tot den dood, zien wij duidelijk vóór ons!

'Een gezond boek van zieke menschen', noemde de Zweedsche criticus het. En ik zei reeds zooeven, dat het als zoodanig een boodschap predikt aan ons, die lichamelijk gezond zijn, en dat zóó weinig waardeeren heden ten dage, dat wij als opzettelijk onze oogen sluiten voor al wat mooi is en lieflijk en goed in het leven, om ons alléén te verdiepen in het akelige, weerzinwekkende ervan! Misschien kan het geen kwaad dat ik voor hen, die geen tijd of geen lust of geen gelegenheid hebben het geheele lijvige verhaal dóór te lezen, hier een gedeelte van die boodschap overneem:

> 'De gezonden leven het heerlijke leven. Wij zieken zijn levend gebonden aan 't graf. De gezonden mogen strijden tegen golven en wind. Uw verlangen gaat naar den storm uit. Maar wij verdragen den storm niet. We moeten in de stilte een verborgen plaatsje zoeken.
> Laten we dan ons eigen leven leven, hier achter den beschermenden boschmuur!
> .....
> Laten we dan ons eigen leven leven, en bewaren wat anderen verliezen!
> .....
> 'De gezonde vreest voor zijn gezondheid en zijn leven. Wij bezitten onze droomen, die men ons niet ontnemen kan. Want die scheppen we zelf, ze worden hoe langer hoe sterker, ze bloeien hoe langer hoe rooder, ze zijn schatten van onvergankelijken rijkdom.
> Onze lichamen zijn ziek. Maar onze zintuigen zijn even krachtig en frisch als die van gezonde menschen! Als de man met de zeis aankomt, kunnen wij hem tot het laatste oogenblik lachend en blij verwachten.... We richten ons telkens weer op in den strijd tegen den dood! Toen we leefden zijn we nooit zijn angstige, laffe slaven geweest.'

Heb ik geen gelijk, dat er uit dit boek van ziekte een adem van gezondheid tot ons komt? Hoe, als de lijders, de zieken, de zwakken, ons prediken het leven te dragen met blijdschap, hoe moeten *wij* ons dan niet krachtig en ten strijde-bereid voelen, *wij* die zóó veel geluk, die zoo groot een bezit als gezond-zijn, op hen vóór hebben!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(Slot volgt).

Ingezonden stukken.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Aan Typo.

Zoudt U me eens willen zeggen, wáárom U dat stuk zoo onbeduidend vindt?

Het onderwerp is het *niet*, al zegt U ook, dat U al dat gepraat over een dergelijk onderwerp niet begrijpt, Uw eigen oordeel, dat hier dadelijk op volgt, is een bewijs hiertegen en, niet waar, daden spreken meer dan woorden.

X.

II. Aan Studium.

Ik voor mij, die eene bij uitnemendheid goede gezondheid geniet, door een gewone levenswijze zoo goed als voor geen ziekte vatbaar, weet bij ondervinding, dat ik, behalve mijn gewone studie, alléén dàn verschillende huiselijke bezigheden kan verrichten, waar ze me gansch geen inspanning kosten, (dus, veelal door routine, machinaal verricht worden) en het àl of nièt verrichten van *mijzelf* afhangt.

Waar ze echter *geëischt* zouden worden en ik dus gedwongen was mijn gedachten weer te bepalen, zou het *te* veel bloed van mijn hersens vergen, me prikkelbaar maken en op den duur bloedarmoede tengevolge hebben.

Dit is het juist, waardoor zooveel meisjes, die beide *moeten* doen, bloedarmoede krijgen.

't Is dan niet, omdat ze niet voor *studeeren* geschikt zijn, (waar onze hersenen het zèlf verlangen, wijzen ze toch van zelf aan dat verdere ontwikkeling er goed voor is) maar omdat ze na gedanen arbeid geen *ontspanning* hebben; geen *vrije* beschikking over de verdere bezigheden.

Dus ik zeg, dat de dubbele roeping der vrouw

hééle goede resultaten kàn hebben, maar *alleen* waar het van haar zelf afhangt en niemands geluk van haar afhankelijk is, wat dus insluit, dat een studie een verloofde zwaar zal vallen, omdat dan het bekwamen in huiselijke bezigheden wèl vereischte is en voor een gehuwde zal het altijd wel *ten koste* van het een of ander moeten gaan.

X.

III. Aan Studium over De dubbele roeping der Vrouw.

Wellicht zult U en ook anderen minder aan mijn opinie hechten, omdat ik nog niet het bewijs heb kunnen leveren, dat mijn theorie opgaat ten opzichte van mijzelve; maar toch meen ik wel te mogen spreken van een beetje ondervinding, ten opzichte van anderen.

Van jongs af aan, wisten wij, twee zusters van mij en ik, dat we later op onszelven moesten staan. Fortuin was er niet en het huishouden was groot en onze vader jong gestorven -; dus moest ieder z'n eigen kost verdienen. Op ons 12e jaar gingen we naar een Jongens H.B.S. - ook al met het doel meer geestelijke ontwikkeling te krijgen, dan meisjesscholen gewoonlijk geven. Maar niettegenstaande er 's avonds veel schoolwerk was, stond onze moeder er toch op, dat wij handwerklessen namen - omdat handwerken, stoppen, verstellen etc. toch een van de eerste vereischten in een meisje zijn; hetzij ze later trouwt - ja of neen.

Nu ben ik volkomen met U eens, dat er bij drukke studie bepaald van huishoudelijke bezigheden niet veel komt. Alle drie hebben wij een vak geleerd - de een boekhouden - de ander Postbeambte - en ik zelf Apoth-assistente.

We zijn in betrekking gegaan; dus hebben verder geen huishoudelijk werken geleerd.

Maar nu ben ik van meening, dat dit ook niet direct noodzaak is.

In betrekking zijnde, in welk vak ook, leer je werken, leer je onderdanig zijn, leer je je plicht kennen en je eigen willen en wenschen heelemaal op zij zetten. Je leert omgaan met menschen, die boven je staan en die beneden je staan, je leert de waarde van het geld kennen, je leert zwijgen, waar je in eigen omgeving zou spreken - kortom je leert zooveel, dat je later als hoofd van een huisgezin uitstekend te pas kan komen.

Je leert zooveel, dat je nooit kan leeren in je eigen thuis - zelfs bij een voortreffelijke moeder niet.

Ondervinding - menschenkennis, levenswijsheid en bovenal het zelfstandig kunnen zijn - vindt men niet of zeldzaam bij meisjes, die altijd thuis geweest zijn of wellicht op *kosten van de ouders* naar den vreemde werden gestuurd - tijdelijk. Zij mogen dan goed doorkneed zijn in huishoudelijke bekwaamheden, maar dat alleen maakt je nog niet tot een voortreffelijke echtgenoote, die haar man aan huis weet te binden en tot een goed opofferend moedertje, dat haar kinderen begrijpt en leiden kan.

Hoe dikwijls blijft menige vrouw kindvrouwtje - verre van veel dingen in de wereld waarvoor ze haar kinderen niet waarschuwen kan, omdat zij ze zelve nooit kende of begreep.

Als goede opvoedster voor een kind prefereer ik een meisje met het waarachtig natuurlijk moederlijk gevoel, dat in de werkelijke werkwereld is geweest, een meisje

dat van nabij moeders en moeders heeft leeren kennen - moeders met veel tekortkomingen - maar ook moeders vol liefde en toewijding.

De kennis aangaande opvoedkunde en kinderverzorging, noodig geoordeeld voor jonge vrouwen, vind ik vrijwel onnoodig.

Voor het waarachtig moeder-zijn, zijn geen boeken noodig, maar een zuiver natuurlijk gevoel -, een goed ontwikkeld verstand en een hooge levensopvatting. Onverschillige, gevoellooze, vrouwen zullen niet tot haar natuurlijken plicht gebracht worden - zij hebben geen behoefte om gelukkig te maken, alleen maar om gelukkig te zijn. En ik ben van meening, ik zou uit eigen omgeving voorbeelden kunnen noemen, dat dat altijd in hetzelfde kringetje van kennissen ronddraaien, dat altijd thuis zijn, dat altijd zoo kinderachtig meisje zijn - iemand kleingeestig, kletserig, levensmoe en onbeduidend maken.

Ik ben geen moeder, ik werk nog voor mijn eigen brood, maar ik weet wel dat ik bepaald houd van vrouwelijke bezigheden, omdat ik vrouw ben en alle mogelijke verloocheningen onuitstaanbaar en aanstellerig vind. Mijn werkdag is 9 uren dus altijd heb ik genoeg tijd over om andere dingen te doen, 't zij naaien of in het huishouden helpen.

Een zuster van mij, ook van haar 18e jaar in betrekking, is nu geëngageerd; zij legt er zich met ijver op toe later een goede huisvrouw te worden en ik geloof ook, dat dat heel goed kan.

Als je waarachtig liefhebt, is het voor de vrouw een zoete plicht te trachten voor haar man te worden die zorg en steun, die hij zich voorstelt.

En waar in de wereld plichten betaald werden met geld en helaas dikwijls met ondank, krijgen ze in het huwelijk een veel hoogere belooning - de standvastige liefde, dankbaarheid en achting van man en kinderen.

Ik ken vrouwen - voor hun trouwen nooit van huis geweest, die goed kunnen koken etc., uitstekende huishoudsters - maar tegenover haar minderen en voorn. haar personeel, dat despootachtige, dat minachtende - dat echte - jij staat onder mij - ik zal je commandeeren.

Ik ben er van overtuigd, dat een vrouw, die zelf in betrekking is geweest, *nooit* zóó zal zijn voor haar dienstboden. Zoo'n vrouw zal een dienstbode behandelen als een huisgenoote, ze zal zich verantwoordelijk rekenen voor het geluk en de tevredenheid van haar dienstbode, zoolang ze in haar huis is. Als zij met haar huishouden iets extra's gebruikt buiten het gewone etc. zal ze het haar dienstbode ook geven - maar haar niet zooals veel Mevrouwen doen, b.v. de taartenschoteltjes om laten wasschen - zonder haar iets te geven.

Zoo'n vrouw zal zooveel mogelijk trachten haar dienstbode niet te krenken - b.v. geen vreemde talen spreken met de huisgenooten onderling als het dienstmeisje in de kamer iets te doen heeft of de kamerdeur voor haar neus dichtgooien als het meisje toevallig in de gang iets te doen heeft - en mevrouw juist dan bepaald met haar man iets behandelen wil, wat de dienstbode niet hooren mag.

Zij zal dat alles vermijden, zij zal haar dienstbode als medemensch beschouwen, zij zal haar behandelen zooveel mogelijk, zooals zij zelve wenschte behandeld te worden, toen ze nog in betrekking was, toen ze ook *ondergeschikte* was. Werkelijk waar, bij vele huishoudelijke bekwaamheden van vele huisvrouwen laat de behandeling van het personeel veel te wenschen over. Zelf moet je ondervonden hebben, dan leer je voelen wat een ander toekomt. En die ondervinding krijg je alleen door zelf te werken - door zelf alleen te staan.

Die ondervinding zal je blik verruimen, je oordeel over de menschen verzachten, kortom, je maken, als je tracht naar volmaking - tot een goeie vrouw, die waarachtig vrouw wil zijn en blijven en haar plichten kent en voelt.

IV.

Hooggeachte Freule,

'k Hoop niet onbescheiden te zijn, als ik iets in 't midden breng naar aanleiding van eene correspondentie van Uwe hand in No. 42 van dit weekblad.

Daarin zegt U nl. dat U ‘het onbevredigende en vage van de leerstellingen van het moderne Christendom’ levendig gevoelt. Ik voel zoo weinig voor die phrasen, die spreken van een ‘Voortleven door onze werken’, van een ‘Voortleven naar den geest’ enz. enz., heet het.

Dit laatste ben ik van harte met U eens. Ik ga zelfs nog verder. U voelt *weinig* voor deze zegswijze, ik gevoel er *niets* voor, ik heb er zelfs een afkeer van. Wel is het eene zeer ernstige waarheid, dat onze daden blijven nawerken ten goede of ten kwade, ook als wij reeds lang niet meer zijn, en dat de ouders met hunne goede en slechte eigenschappen meestal voortleven in hun kroost. Maar toch, dit onsterfelijkheid te willen noemen, is niet anders dan misbruik van woorden, dan vervalsching van begrippen. Het is een voortleven als dat der boomen, die, wanneer hun tijd gekomen is, geveld worden en dan voortleven in den vorm van tafels, stoelen, kasten en andere voorwerpen.

Opbeurend en troostrijk is deze gedachte volstrekt niet. Want als het goede, dat wij deden, nawerkt, het kwade doet dit zeker niet minder. En als er geene andere onsterfelijkheid was dan deze, zoo zou men als ernstig mensch zeker niet weten, of men er zich over verheugen dan wel of men het betreuren moest.

Maar ik verschil van U in meening, als U veronderstelt, dat allen, die zich vertegenwoordigers van het moderne Christendom noemen, zoo vaag zijn. Waarlijk, ik zie niet in, waarom een vrijzinnig Christen niet met even diepe overtuiging als een orthodoxe, zou kunnen herhalen het woord van den zwaar beproefden vader, bij gelegenheid van den dood zijner dochter: ‘Nu is zij bij God’. Al spreken wij, vrijzinnigen, niet van een hemel, een soort paleis, boven ons hoofd, noch van eene

hel, een droeve onderwereld beneden ons, daarom is gelukkig niet van ons geweken de zekerheid des eeuwigen levens, de overtuiging, dat het geestelijk beginsel in den mensch, zijne ziel, voortbestaat in betere oorden. En zoo U belang in deze dingen stelt, zou ik U willen aanraden aandachtig te lezen het mooie boekje van prof. Bruining, onlangs verschenen: 'Het voortbestaan der menschelijke persoonlijkheid na den dood.'

Over 't algemeen kan men zeggen, dat het moderne Christendom heel wat minder vaag, vrij wat dieper en vromer is, dan U schijnt te meenen. Eenige tientallen jaren geleden zou Uwe kwalificatie zeker in menig opzicht juist zijn geweest. Maar ik behoef slechts te verwijzen naar de diep religieuse preekenbundels van J. de Vries, Knappert en Groenewegen, om recht te hebben tot de bewering, dat de Moderne Richting van thans heel wat beter voldoet aan der menschen diepste godsdienstige behoeften dan zij dat 30 à 40 jaren geleden over 't algemeen deed.

'Het oude Bijbelgeloof', zegt U, 'is voor mij het eenige, dat wezenlijk iets beteekent, dat troost geeft en kracht'. Met het woord 'het oude Bijbelgeloof', zal U zeker niet bedoelen het voor waar houden, het als geschiedenis beschouwen van al 't geen in O. en N.T. staat, want dit is zaak van het verstand en heeft met geloof, dat zaak des harten, eene innerlijke verzekerdheid is, niets te maken. Onder 'Bijbelgeloof' zal U, naar ik veronderstel, verstaan het geloofsleven van de mannen en vrouwen, ons in dat boek geteekend. En dan heeft U met deze woorden eene groote waarheid uitgesproken. Ja zeker, dit geloof is het eenige, dat iets beteekent, het geloof der psalmisten b.v. die wel menigmaal juichten en jubelden in volle geloofsverzekerdheid, doch ook dikwijls door hevige twijfelingen benauwd werden, maar toch, in weerwil van dit alles, telkens weer terugkwamen tot de zekerheid: 'Gij zijt mijn God, U zal ik loven.'

Of, heerlijker en voller nog, het geloof van Jezus, die gevoelde, dat hem eene taak was opgelegd, die wist, dat hij leefde onder Gods oog en stond onder Zijne hoede, die ook het leed, ja zelfs den kruisdood, aanvaardde als gezonden door den Alwijze, en die de gemeenschap van Gods geest met zijn geest zoo zeer deelachtig was, dat hij in de grootste verlatenheid zeggen kon: 'Ik ben nimmer alleen, want de Vader is steeds bij mij.'

Dat geloof des harten, dat besef van te leven met God en nimmer van Hem verlaten te zijn, zelfs al meenen wij ook wel eens een oogenblik, dat Hij verre is, dat geloof is waarlijk 'een kostelijk bezit bij al het troosteloos-vergankelijke van ons aardsche leven'. Het maakt het leven heerlijk, licht, blij en gelukkig. Het verdubbelt de vreugd en verzacht het leed. Het verba t alle levensmoeheid en geblaseerdheid, want het geeft moed en kracht en lust tot leven, werken, strijden,

sterven. En ik zou van harte wenschen, dat men het aan onze tijdgenooten kon instorten, niet omdat de kerken dan voller zouden zijn, en wij, predikanten, meer hoorders zouden hebben, maar omdat alsdan van velen zou wijken de levensmoeheid en troosteloosheid, waaronder zij thans gebukt gaan. Zij zouden veel gelukkiger, sterker en moediger zijn dan thans. En nimmer zouden zij twijfelend de vraag stellen, of het leven toch eigenlijk wel de moeite van het leven waard is.

Dat geloof des harten nu, ik verzeker het U bij eigen ervaring, is voor den vrijzinnigen Christen even goed te verkrijgen als voor den orthodoxen. En aan ieder, die er strijd, moeite, inspanning voor over heeft, zal bewaarheid worden het eeuwenoude woord: 'Zoek en gij zult vinden, klop en U zal worden opengedaan.' Want al wie zijn hart voor God open zet d.i. bidt, tot hem zal de Vader komen.

U dankende voor de plaatsruimte blijf ik
Hoogachtend

Uw dw.
Dr. J.J. BLEEKER.
Ned. Herv. pred.

Tiel.

Weleerw: Zeergel: Heer.

Allereerst mijn oprechten dank voor Uw welwillende belangstelling in mijn uiting.
Ik geloof dat de vage uitdrukking 'modern' aanleiding geeft tot het misverstand. Onder 'modernen' worden menschen gerekend van de meest uiteenloopende nuances in geloof. Er zijn 'moderne' dominees, die het bestaan zelfs van God volkomen loochenen; er zijn er anderen, die even 'geloovig' preeken en leeraren als een orthodox predikant. Ik heb niets anders bedoeld, dan wat ik schreef in den door U aangehaalden volzin, namelijk dit, dat ik-persoonlijk alleen troost vind in een geloof, dat inhoudt de zekerheid van een persoonlijk, zelf bewust voortleven Hierna. Onder het Oude Bijbelgeloof versta ik *die* leer; zooals de orthodoxe protestanten en de Roomsch-Katholieken het voortleven Hiernamaals leeraren. Ik geloof, dat U zich, zooals vele modernen, een verkeerde voorstelling maakt van het 'hemel'- en het 'hel'-geloof der Orthodoxen en Roomsch-Katholieken. Het is niet aan mij daarover in bijzonderheden te treden, maar ik durf toch gerust beweren, dat orthodoxe geloovigen zich den 'hemel' niet op zoo bekrompen wijze voorstellen als een 'Paleis.' Hoe dit zij, ik herhaal dat het woord modern hier de aanleiding is tot het misverstand. Ik heb b.v. als kind steeds geleerd, dat de Génestet 'modern' was, speciaal in zijn leeke-dichtjes. Ik heb datzelfde ook wel eens hooren beweren, door streng-orthodoxen, ten opzichte van Beets in sommige zijner laatste gedichten. *Mij* komt het voor, als ik *en* de Génestet *en* Beets lees en herlees, dat hun geloof niets te maken heelt met hetgeen heden ten dage modern wordt genoemd, maar dat het integendeel een zeer beslist Bijbelgeloof is geweest, waardoor zij kracht en moed putten tot den strijd

van het leven, en tot het blijde ingaan in den dood. En zoo zijn er vele voorbeelden aan te halen waar de grens tusschen ‘modern’ en ‘orthodox’ moeilijk te trekken valt.
Met de meeste hoogachting heb ik de eer te zijn
Uw dw:
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kunst en Wetenschap.

Schildpad en paarlemoer.

Misschien wel omdat enkele Nederlanders hebben uitgemunt in het bewerken van schildpad en paarlemoer, heb ik mij altijd aangetrokken gevoeld tot voorwerpen van weelde, welke er van gemaakt zijn, of die er mede zijn versierd.

Ik herinner mij nog goed, dat het een halve eeuw geleden tot de liefhebberijen van rentenierende en geldbezittende heeren behoorde om in schildpad te werken, en er onder meer boekbanden voor bijbels van te maken.

Dochters, zusters en nichten, of wel goede kennisjes, werden er dan mede vereerd, en in een morgenbeurt, als de chique dames kerkwaarts togen, zag men menig heer den bijbel, in schildpad, van zijn dame onder den arm dragen. Ten minste indien niet de staatsiekoets de gelukkigen kerkwaarts reed.

Er zat poëzie in dat naar de kerk gaan, zooals alles uit den goeden ouden tijd in een waas van poëzie gehuld werd. Het reëele kwam nooit voor den dag, want de menschen waren in vorige eeuwen diplomaten bij uitnemendheid. De verborgen roerselen kwamen niet aan het oppervlak.

Doch we hebben het over schildpad en paarlemoer, en we zullen dus alle philosophie aan den kant zetten.

Of het waar is, dat in Plinius' tijd de schildpadden van zulk eene afmeting waren, dat hun rugplaat tot bedekking van een hutje kon dienen, durven we niet zeggen, maar het is onbetwijfelbaar, dat Carvilius Pollio reeds op het denkbeeld kwam, om er tafels van te maken, waardoor men van zelf later kwam tot incrustatie.

De kunstnijverheid in het bewerken van schildpad ging echter in latere eeuwen verloren, doch in de 16e, en vooral in de 17e eeuw, werd zij weder teruggevonden.

Het schildpad werd dan ingelegd met goud, en er werd van alles van gemaakt. Geheele kastjes werden er in bewerkt, zoodat Mazarin's inventaris waarin tal van dergelijke voorwerpen voorkwamen er door bespot werd: ‘Il n'y a rien de plus poli et de plus droit que les cabinets d'escaille tortue’.

Het paarlemoer is ook reeds vroeg in gebruik geweest. Nero's paleis was er mede versierd, en we behoeven waarlijk de voorwerpen niet te noemen, welke er van vervaardigd of er mede bewerkt werden; zelfs land-

schappen en portretten werden er in gesneden, en zeker wel op zijn schoonst is het paarlemoer, waar de Nautusschelp gezet is in zilveren of gouden voet, en tot drinkbeker dient.

Ook voor dezen tak van kunstnijverheid was de 17e eeuw een vruchtbare tijd. In ons land zijn er beroemd door geworden Evans, uit Engeland overgekomen, C. van Belleken en Dirk van Ryswyk, een Rotterdammer, wiens bloemstukken tot heden niet zijn overtroffen.

Eleonara Duse.

In de kunst spreekt men gewoonlijk van een ‘school’, en mijns inziens is juist niets zoo verderfelijk als een ‘schoolsch’ zich ontwikkelen in de kunst.

Men moet zich zelf zijn; leer de techniek van de kunst, zooals de letterkundigen hun taalregels hebben geleerd in een school, maar overigens make men zich los van een school; men zij zelfstandig, men dient te zijn zich zelf. In de kunst moet men geven iets aparts, iets oorspronkelijks. Men moet vooraf leeren zien, en zich zelf indenken in wat men als kunst wil geven.

Op deze wijze heeft de grootste actrice onzer eeuw, Eleonora Duse, hare kunst opgevat; zij is met niemand te vergelijken, omdat zij bij niemand ter school is geweest. Zij heeft zich zelf kunstenares bij de gratie Gods gemaakt; zij heeft een eigen kunstopvatting geschapen, in zich opgenomen, en die geeft zij terug. Intuïtie heeft haar daartoe gebracht; zij heeft niet de kunst gezocht, de kunst zocht haar.

Hoofdzaak in Duse's kunst is, dat zij niets opzegt wat zij geleerd heeft; zij is niet de namaak van deze of die figuur; zij is de figuur zelve. Alle hartstochten, welke zij moet uitbeelden, voelt zij in zich zelf, zij woelen in haar, zij doen haar weenen en lachen; zij is *de* mensch, zooals de schrijver zich dien gedacht heeft, en dien mensch geeft zij door haar zielespel het leven; zij blaast hem den adem in; het is Duse niet meer die men ziet en hoort; het is de figuur uit het schouwspel. Haar lach is dan ook even natuurlijk als haar geween. De grootste smart en de diepstgevoelde vreugde zijn dan ook bij haar innerlijk, en niet van buiten.

Duse is actrice boven alles. Zij is actrice in den meest verheven zin van het woord. Zij geeft geen namaak; zij *is*, maar nauwelijks heeft het theater zich achter haar gesloten of zij is *vrouw* in de volste beteekenis van het begrip. Zij is vrouw die buiten theater, theaterintrigues en theatertrucs leeft, en heel den onderganen invloed van haar tweede zijn, in de theaterfiguur, aflegt, om hare vrouwelijke eigenschappen, haar eigen zijn, tot haar recht te doen komen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Uit het verre Westen. Opvoeding in Amerika.

Hij was een ‘roerig’ kereltje van even vijf jaar, toen hij ruim veertien jaar geleden met zijn ouders in Californië kwam; nu - een flinke, breedgeschouderde jonge man, bijna zes voet, staande aan den ingang van het groote Leven, en, een 76/1000000ste

deel uitmakende van de bevolking van het reusachtige Amerika, zoo goed als gereed om, naar hij hoopt, eenmaal een eervolle positie in de maatschappij te bekleeden.

Zijn ouders kwamen uit Holland met een vrij aanzienlijk fortuin, dat zij bijna geheel verloren door bedriegelijke handelwijzen aan den éénen, goed, of liever gezegd dom vertrouwen aan den anderen kant. Men beweert, dat, met geld hier komende, men het op de eene of andere manier altijd kwijt raakt. Waarschijnlijk is dit tot troost gezegd, maar het is en blijft hard, alles te verliezen, vooral als men het tamelijk goed is gewend geweest.

Het was nu maar de vraag, hoe den jongen een goede opvoeding te geven, zoodat hij later, want kans om naar Holland terug te gaan was er niet, een goede betrekking kon krijgen. Buiten, waar het gezin eerst woonde, was een echte country-school, waar om de hitte alleen van September-Mei werd onderwezen. Op zijn zevende jaar ging hij iederen morgen op zijn ezel en van een lunch voorzien, eenige mijlen ver naar school om daar de eerste kennis op te doen, en in de vacantie kreeg hij privaatles. De schooltijd is hier van 9-12 en van 1-3, de geheele week behalve Zaterdag. Als hij thuiskwam ging hij, zoo klein als hij was, onkruid uithalen en ander licht werk op het land verrichten, zoodat hij een groot gedeelte van den dag buiten was en van een niet sterk kind, een gezonde jongen werd. Zijn ouders gingen

bij een groote stad wonen en hij moest van school veranderen. Hij kwam weêr in de grammar-school, maar in een hoogere klas, wel wat speelsch, maar de onderwijzeressen waren het er over eens, dat hij goed kon leeren. Door de betrekking, die zijn vader kreeg en waardoor deze veel van huis was, moest men weêr verhuizen. Het nieuwe huis was klein met een tuintje er om heen en zijn moeder, bang, dat hij nu buiten schooltijd veel op straat zou zijn, verzocht den opzichter van een nabijgelegen park hem bij zich te laten werken, tegen een kleine vergoeding 's weeks. Menschen, die hem zagen, verzochten hem bij hen te komen en hun tuin na schooltijd te onderhouden en met het geld, dat hij verdiende, bekostigde hij het grootste gedeelte van zijn kleêren.

Hij ging naar High-School (Burgerschool) en na eenige jaren hard werken, haalde hij zijn diploma. Zooals men weet, zijn alle openbare scholen hier kosteloos, behalve de boeken. Aan de High-School is voor meisjes een cursus in koken en huishouden verbonden, eveneens zonder te betalen; jongens kunnen een ambacht leeren.

Met hetzelfde recht(?) als de Amerikanen zich '*the* People' noemen, zoo zeggen zij ook: '*the* Language is ours,' hoewel er al engelsch werd gesproken lang vóór de ontdekking der Nieuwe Wereld. Dat daargelaten, kan men overal terecht met laatstgenoemde taal, wat niet belet, dat alle talen kunnen worden aangeleerd, als men dat wil. Onze jonge man leerde thuis in de avonduren fransch en op school spaansch, welke laatste hem later te pas zal komen met het oog op den handel met Zuid-Amerika, de Filippijnen, Mexico, enz. en een groote aanbeveling is.

De vacantie duurt van half Juni - Augustus en het is typisch te hooren, hoe deze wordt doorgebracht.

Gewoonlijk gaan de jongens met hun drieën of vieren vruchten plukken in boomgaarden, soms uren ver, ook al weêr om iets te verdienen. Altijd is er iets om voor te sparen.

Zij nemen dekens, keukenbenoodigdheden en mondvoorraad meê, gaan kampeeren in de open lucht en koken zelf, om beurten. De kist met alles er in wordt op een kruiwagen naar het station gebracht en vandaar met den trein naar de plaats van bestemming vervoerd, daarna weêr door hen afgehaald. Zelf gaan zij per wiel. Zij weten vooruit waàr heen te gaan, melden zich present en 's morgens heel vroeg ontbijten zij, werken van 6-12 uur, maken den kachel (campstore) aan, evenals 's morgens, en het eten is al gauw klaar. Zij beweren veel lekkerder te eten dan thuis!

Om 1 uur weêr aan het werk tot 6; dan supper. Alles wordt nu afgewasschen en na nog een oogenblik gepraat te hebben, gaan zij slapen op den harden grond, ieder in zijn dekens gewikkeld, met den sterrenhemel tot dak. Het behoeft niet te worden gezegd, dat zij slapen als rozen.

Vruchten plukken is geen zwaar werk, maar een dag is lang en soms moet er Zondag's ook gearbeid worden. De vruchten worden nu gesneden (vrouwenwerk) of naar de canneries gebracht. Als een jongen goed doorwerkt, kan hij *f* 1.75 maken (per dag zonder kost). De kersen worden in sommige streken laat rijp (in the valleys het gauwst); dus zijn deze gewoonlijk het eerst aan de beurt om geplukt te worden bij het begin der vacantie; dan komen de abrikozen en perziken, later de pruimen die geschud worden en op de knieën geraapt, vrij vermoeiend, maar dat telt men niet als men jong is.

Het verrichten van handenarbeid in de open lucht is uitstekend en de jongens doen, behalve hun verdiensten, een schat van gezondheid op, genoeg om op te teren tot een volgende vacantie.

De Amerikaansche kinderen zijn veel meer algemeen ontwikkeld dan die in Holland. Zij werken, omdat zij het iedereen zien doen, zijn handig en bevattelijk, kunnen alle huiswerk doen, de jongens evenals de meisjes en over alles meêpraten. Het is een feit en een gevolg der opvoeding hier, dat kinderen van Holl. ouders, zelfs zij, die hier niet geboren zijn, geen begrip hebben van sommige toestanden in 'the Old Country'; b.v. het verschil in standen. Ieder mensch toch wordt, niet hoog of laag geboren, maar eenvoudig 'geboren' met het recht van het leven te genieten, de een zoowel als de ander. Heeren en dames zijn alleen zij, die zich als zoodanig gedragen; de vrouw van den straatveger kan evengoed een lady zijn als die van den President. Deze zelf (en ieder, die hier geboren is, kan de hoogste waardigheid in de Republiek bekleeden) behandelt ieder op een voet van gelijkheid. Drukt hij niet den machinist van zijn trein de hand, als hij veilig is overgekomen na een lange reis?

Dan hebben de jongeren geen idee van *onze* gehechtheid aan een vorstenhuis, waarvan de leden elkaar bij overlijden opvolgen, of zij àl of niet geschikt zijn voor hun gewichtige taak.

Denkt evenwel niet, dat men blind is voor verkeerde toestanden hier, vaak een gevolg van misbruiken van geld; maar in welk land zijn zulke toestanden niet?

Het jongere geslacht heeft over het algemeen geen verlangen Holland te zien, of het moest zijn uit nieuwsgierigheid, daar zij er veel over hooren spreken. De familieleden en betrekkingen dáár kennen zij niet of ternauwernood. Zij hebben ook niet *onze* herinneringen!

Om op den jongen man terug te komen: het einddiploma High-School kreeg hij vóór de laatste Kerstvacantie. Het uitreiken van zoo'n bewijs van afgeloopen studies gaat met veel plechtigheid gepaard in het bijzijn van familie en vrienden en wordt opgeluisterd door goede muziek van leerlingen der school. Van Januari - Juni bezocht hij Business-college, (Handelsschool) weêr kosteloos. In de vacantie ging hij voor eigen verdiend geld, geheel alleen, naar de St. Louis-Tentoonstelling en na zijn ‘trip’ van ruim drie weken was er nog tijd om vruchten te gaan plukken. In Augustus ging hij nog voor een half jaar naar school, om zich verder te bekwamen in boekhouden, stenografie en typewriting.

De school heeft zulk een goeden naam, dat hoofden van groote handelshuizen zich daar vervoegen, als zij jongelui voor hun zaak noodig hebben. Onze jonge man kon eenige weken geleden al een betrekking krijgen als stenografer, met een salaris van 60 dollars 's maands, maar hij komt dan niet verder; zijn plan is van meet af aan te beginnen in den groothandel en zich langzamerhand op te werken.

Tegen het laatst van December zal hij in staat zijn, om, toegerust met een helder hoofd, een' ernstigen wil en oud-hollandsche nauwgezetheid, den strijd om het bestaan te gaan voeren. Heeft hij succes, wat zij, die hem kennen, niet betwijfelen, dan heeft hij dat grootendeels te danken aan zijn Amerikaansche opvoeding.

M. VITRINGA.

East-Oakland, *Californië* Nov. 1904.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Maria II. - Van U heb ik twee brieven ter beantwoording, waarvan een uit T. is gedateerd, en een uit Uw woonplaats. Gij schrijft in dien eersten, dat de Lelie al heel wat gemoederen in beweging bracht, en dat gijzelf dat zoo kunt opmerken in Uw eigen kring. Nu dat doet mij genoegen. Tot nadenken-opwekken is immers juist het doel van zulk schrijven van mij. Want zoo velen onder de jonge vrouwen gaan zonder nadenken, gedachtenloos, omdat ‘iedereen tegenwoordig zoo doet’ mede met verkeerde tijdgeestdwaasheden. Ik ben dus hartelijk blij, als de Lelie U en velen ‘een steuntje is.’ - Ja, zeker zulke ‘malle typen’ als Clotilde uit de ‘Brieven van een Haagsch Meisje’ zijn er hier in den Haag legio. Maar ik geloof wèl, dat zulke wezens

meer voorkomen in de groote steden, dan in de kleinere. De losloopende, man-looze, ouderwordende, nuttigheids-juffrouw vestigt zich uit den aard der zaak, zoodra zij onafhankelijk is, het liefst hier in de residentie, waar zij talrijke lotgenooten in het zich op 'nuttige' wijze vervelen aantreft, waar het voor dames-alleen prettig wonen is, en waar haar de gelegenheid tot 'werk' wordt geboden in allerlei hoogst 'nuttige' vergaderingen, commissies, bijeenkomsten, enz., enz. Het is een bepaald type, waarvan ik spreek, dat der 'nuttige' juffrouw van twijfelachtigen leeftijd. Het draagt gemeenlijk een onnoozelachtig manachtig hoedje, een soort slap vilt hoofddeksel, met een tyroler veertje, of ook wel een kinder-bontmutsje, of een te kleinen matelot, of iets van dien aard. Het wikkelt zich bij voorkeur in een ouden cape, of een te nauwen en te korten mantel; het stapt met verbazend haastige schreden, in plomp schoeisel; het is slecht-liever nog on-gehandschoend. Het is bij mooi, zoowel als bij slecht weder onveranderlijk gewapend met een dikke, slecht-opgerolde parapluie....

Onlangs ging ik op een avond een straatje omloopen met mijn huisgenoote. 'Er is zeker een nuttige lezing, of zoo iets van-avond' - zei deze tegen mij - 'want je moet eens opletten hoeveel "nuttige juffrouwen" wij al zijn tegen gekomen, die allemaal draven naar een of ander doel.' 't Was waar. 't Boven beschreven type, waaraan de nuttigheids-juffrouw steeds kenbaar is, ijlde ons uit alle straten voorbij. En toen we het den volgenden dag in de courant onderzochten, kwamen we inderdaad tot de ontdekking, dat er dien vorigen avond een dier bij uitstek voor 'nuttige-dames' in het leven geroepen 'genoegens' van twijfelachtigen aard had plaats gehad, waar het 'genoegen' bestaat in een 'Opening' door de Presidente, en een 'onderhoudende' voordracht door een grootheid van den tienden rang over een 'leerzaam' onderwerp, en waar het publiek is samengesteld uit zich vervelende 'nuttige' vrouwen, terwijl het manlijk geslacht schittert door totale afwezigheid.*)

- Uw tweeden brief wil ik gaarne naar mijn beste weten beantwoorden. Ik vind er *niets* in, dat gij om die reden, die gij mij noemt, een betrekking zoekt in Transvaal of Canada of Indië. Er is in die reden, die U daartoe drijft, niets tegen-natuurlijks of verkeerds. En het is veel beter dat gij U zelf eerlijk rekenschap geeft van uw verlangen, dan dat gij U iets wijsmaakt uit valsche-schaamte. Als gij geen lust hebt tot studie, wèl tot huishouden-leeren, zou ik zeer zeker in Uw geval *niet* gaan studeeren om Uw omgeving plezier te doen. In zoo'n geval leidt dat stellig tot désillusie, tot groote en vergeefsche onkosten, tot een mislukt leven. Er is overvloed van studeerende meisjes en gebrek aan *wezenlijk*goede huishoudsters. Gij zijt blijkbaar in een moeilijk tijdperk van Uw leven, en Uw omstandigheden zijn niet gemakkelijk. Ik kan mij Uw strijd en Uw opstand tegen huichelarij en schijn zoo begrijpen. Ik-zelf heb immers

*) Let wel, dat het door mij beschreven type bijna zonder uitzondering voldoende gefortuneerd is, en zich dus niet zoo kleedt uit geldgebrek. Men kan zich trouwens ook met zeer weinig geld toch *vrouwelijk* en *smaakvol* kleeden.

óók zulk een natuur. Dat dochters zoo weinig intiem zijn met hun vaders, geef ik U in het algemeen gaarne toe. Maar ook met hunne moeders zijn zij zeer weinig intiem, in de meeste gevallen. Het ligt misschien daaraan, dat de ouders niet genoeg trachten die vertrouwelijkheid van kind-af te winnen. Zelf was ik zóó intiem met, en zoo een vertrouwde van mijn vader, dat ik in dit opzicht de heerlijkste ondervinding bezit. En ik heb weinig herinneringen uit mijn kindsche- en jeugd-jaren, die zoo onverdeeld goed en mooi zijn, als die aan de liefde en de toewijding van mijn vader, en de onbegrensde vereering die ik hem toedroeg...

Mijn antwoord is niet uitvoeriger, omdat ik vrees dat ik U anders toch nog zou 'verraden' daardoor aan Uw familie, iets waarvoor gij zoo bevreesd zijt. Schrijf mij gerust als ik U nog een anderen raad kan geven. Juist zulke karakters als het Uwe begrijp ik zoo geheel. En daarom wil ik U zoo graag helpen en van dienst zijn.

Frada. - Nu, *dat* is toch een félicitatie waard! Ik begrijp best Uw blijdschap. Het was dus gelukkig een goede raad van mij, en ik ben blij dat ik hem U gaf.

Excelsior. - Voorloopig deel ik U mede, dat gij gedeeltelijk wordt beantwoord in een hoofdartikel. Uw brieven liggen er reeds een tijdje, zoodat gij U anders zoudt verbazen niets van mij te vernemen. Daarom dient dit ter opheldering van mijn stilzwijgen.

Mevrouw H. - Ik dank U zeer voor Uw gewaardeerd schrijven, en ben recht blij dat U zich zoo goed kunt vereenigen met mijn opvattingen en beschouwingen. U behoeft niet bang te zijn, dat ik iets van hetgeen U mij schrijft ooit zal verraden aan anderen, wie ook, want Uw naam noem ik nooit aan een derde. Als ik U van dienst kan zijn, schrijf het dan maar gerust, dat doe ik steeds gaarne. Ik hoop, dat U het nu naar Uw zin hebt in Uw nieuwe woonplaats. Ik ken haar een beetje, en vind de omstreken allerliefst.

Overtollige haren. - Daar gij geen pseud: opgeeft, en ik veronderstel dat gij het niet prettig zoudt vinden uit Uw voorletters bekend te worden, kies ik-zelf voor U dit pseud:, in de hoop dat gij U zult herkennen. Gij vraagt naar dat adres in de Lelie. Laat mij U voor alles met allen nadruk erop wijzen, dat *ik* met de advertenties van de Lelie niets heb te maken, en dus geen de minste verantwoording op mij neem betreffende de al- of niet-betrouwbaarheid ervan. De Holl: Lelie behoort toe aan den heer Veen, den uitgever. Hij, de uitgever, neemt de advertenties aan, en plaatst ze; niet ik. *Ik heb daarmede niets hoegenaamd te maken.* Ik kan U dus, wat het betreffende adres aangaat, niets zeggen, niets af- of aanraden.

Ik heb steeds gehoord, dat overtollige haren zeer goed en afdoend worden verwijderd door een behandeling met electriciteit. Er is mij persoonlijk geen geval bekend, dat ik U als bewijs kan aanvoeren. Maar de Duitsche en Engelsche vrouwenbladen staan vol van getuigenissen van op die wijze met goed succes behandelde dames. In het Engelsche tijdschrift *the Queen* wordt dikwijls een specialiteit erin zeer geroemd: Mrs. Pomeroy te Londen; ook wordt daarin een ander middel aanbevolen: *Rusmak*, dat men zelf kan aanwenden. Ik wil U deze adressen gaarne op verlangen particulier zenden. In Berlijn, in Wiesbaden, en zonder twijfel ook in ons land, bestaan vele specialiteiten, die hun werk maken van die behandeling

met electriciteit. Als ik U was, zou ik gaan bij een vertrouwd eersterang iemand, niet uit goedkoopte bij een tweederang knoeiertje. - Ook met X-stralen wordt een behandeling tegen overtollige haren soms met goed gevolg aangewend. Maar dit schijnt niet zonder eenig gevaar te zijn voor litteekens of ontsteking. Raadpleeg een *vertrouwd* medicus, vóór gij iets onderneemt van dien aard.

Misschien zijn er Lelie-lezeressen, die zoo vriendelijk willen zijn U hun ondervinding, of een vertrouwd adres op te geven. Zulke inlichtingen wil ik natuurlijk gaarne, zonder den naam der inzendster, plaatsen. - Als ik U verder van dienst kan zijn, schrijf mij dan gerust. Ik denk er niet aan het 'kwalijk te nemen' of 'gek' te vinden. Dat zoo iets een jong meisje hindert, en tobberig maakt, is niets vreemd, en ik ben vast overtuigd dat hieraan best iets te doen is in den tegenwoordigen tijd. Daarom ben ik blij, dat gij mij hebt geschreven, want nu is het verdriet misschien spoedig weggenomen.

Gonda. - Zooals gij ziet, heb ik Uw stukje geplaatst als 'Ingezonden'. In dit geval leek mij dat beter, dan het door te zenden aan 'Studium', omdat het hier een vraag geldt door deze gedaan *in* het blad, met het doel *in* het blad antwoorden uit te lokken. Juist zooals gijzelf mij als lezeres schrijft dat het met U 't geval is, gaat het vele anderen ook. Zij interesseeren zich zeer voor dergelijke discussies, en besprekingen over vragen van den dag, en nemen er gaarne deel aan. Daarom heb ik gedacht, dat het stukje van U zeker de belangstelling zou opwekken van meerderen, dan alleen Studium, en ik hoop daarmede in Uw geest gehandeld te hebben. - Ik ben recht blij dat de Lelie Uw belangstelling gaande maakt, en gij haar gaarne leest, en als ik U van dienst kan zijn, wil ik het steeds gaarne doen.

Ik heb nog twee vroegere brieven van U te beantwoorden, en ga daartoe thans over. In den eersten, waarin gij met mij komt kennis maken, zag ik met zooveel genoegen, dat gij mijn bedoelingen zoo goed navoelt. Ja juist, '*Jonge menschen*' (en *ik* voeg er bij jonge vrouwen bovenal) '*zijn dikwijls geneigd met de een of andere mode of partij mee te hollen*, *en dat leidt dan tot zotheid en razernij*'.... Gij vertelt mij in dien brief ook zooveel van Uw eigen leven, en ik geloof dat het zoo waar is wat gij schrijft, dat zij, die, als gij, heel spoedig reeds staan voor den strijd van het leven, veel meer begrijpen en nadenken en meevoelen, dan die welke stil thuis blijven en oudemeisjes worden aan den huiselijken haard: '*Je krijgt andere opvattingen*, *je beweegt je vrijer*, *je moet op je eigen krachten vertrouwen*, *ómdat je alleen staat*, *omdat de wereld je behandelt als mensch, en niet meer in je ziet het nog betrekkelijk kind zijn. Waarheden*, *vreeselijke waarheden komen langzamerhand tot je*, *en geven je een intense bitterheid. Je wilt je er boven verheffen*, *maar je kunt niet*, *omdat je maar vrouw bent. - En je wordt onverschilliger en wantrouwender tegenover heel veel dingen*, *die je vroeger mooi vondt.*' - - -

Woord voor woord hebt gij daar neergeschreven, wat ik-zelve heb doorgemaakt toen ik ineens in de wijde-wijde wereld werd neergesmakt. Er gaat dan iets in je dood, wat nooit weer levend kan worden. Als je den schok dien de ontgoocheling, het leeren-kennen van de vreeselijke waarheden van 't leven meebrengt, hebt doorstaan, en je evenwicht hebt terug gekregen, dan bezie je dat alles, al die désillusie en die gemeenheid van de maatschappij en die huichelarij van de wereld, kalmer, onverschilliger, pijnloozer dan je in 't begin ooit mogelijk hadt geacht. En je verheft er je boven, en je gaat voortaan je eigen aangewezen plicht-weggetje, een vrijgemaakt, onafhankelijk mensch, die zich verbaast, dat zij ooit zoo'n dom, goedgeloovig,

illusie-rijk kindje kon zijn! Je bent sterk geworden; maar je geloof in 't *mooie* van de wereld is dood. - - -

En nu mijn antwoord op de vraag in Uw tweeden brief. '*In hoeverre stelt U schrijvers of schrijfsters verantwoordelijk voor de uitwerking van hunne pennevruchten?'* Gij doet mij die vraag naar aanleiding van het in de Holl: Lelie opgenomen schetsje: Zijn Meisje, door Frada, waartegen gij bezwaar maakt, niet uit een letterkundig oogpunt, maar om het naar Uw meening zeer gevaarlijke van den inhoud, die, zooals gij beweert, teringlijders met valsche hoop vleit, en hun niet te verwezenlijken illusies van genezing en huwelijk voorspiegelt.

'*Ik zou willen zeggen aan Frada*, *dat ze er altijd bij moet denken als ze iets schrijft*, *dat iedereen zoo iets onder de oogen kan krijgen*, *iedereen*, *ook die arme patiënten*, *die nooit zoover zullen komen als die Truus uit haar schetsje.*' - - -

Zie eens, mijn lieve Gonda, gij hebt m.i. eenigszins ongelijk in Uw aanklacht jegens Frada, want gij vergeet dat er allerlei soorten van teringlijders bestaan, en dat er toch wel degelijk gevallen voorkomen van genezing. Ik

was juist dezer dagen ergens waar gesproken werd over een longlijderes, en ik hoorde toen een dame zeggen, dat háár zuster twaalf jaren lang ziek was geweest, en beide longen waren aangedaan. Toch was deze nu reeds sinds lang zóó volkomen hersteld, dat zij voor verpleegster had kunnen studeeren, en in die betrekking werkzaam was. Het is natuurlijk mogelijk, dat die dame overdreef, of dat de dokter die haar zuster behandelde dit heeft gedaan; ik kan dat niet beoordeelen, en vertel het U ook meer bepaaldelijk als een soort troost, met het oog op het door U meegedeelde geval, en ook omdat het bewijst dat Frada niet méér beschreef, dan er in de werkelijkheid óók wel eens beweerd wordt. Maar liever beantwoord ik Uw algemeen-gestelde vraag: *In hoeverre stelt U schrijvers of schrijfsters verantwoordelijk voor de uitwerking van hun pennevruchten?* - Ik antwoord U daarop, dat naar mijne meening een schrijver of schrijfster aan *zichzelf* heeft te verantwoorden, in *eigen* geweten, met *welke* bedoelingen hij zijn werk schreef. Zijn die bedoelingen rein en goed, dan is het niet zijn schuld, wanneer de menschen hem te goeder of te kwader trouw verkeerd begrijpen. Want het is onmogelijk, met den besten wil ter wereld, misverstanden of verkeerd-begrijpen te vermijden. Ik spreek nu niet van domme, kwaadwillige, bekrompen, of bevooroordeelde lezers. Ik denk aan diegenen, die met oprechte bedoelingen het een of ander werk ter hand nemen. Ook in dat laatste geval blijft de mogelijkheid, dat zij den gedachtengang van den schrijver totaal verkeerd uitleggen. Zelf heb ik dat met mijn eigen werk zoo menigmaal ondervonden. Ik heb mij dikwijls ten hoogste verbaasd over hetgeen sommige menschen geheel te goeder trouw méénden te lezen in het een of ander boek van me, b.v. een pleidooi vóór of tegen iets, waar ik zelf aan geen ‘pleidooi’ hoegenaamd had gedacht, etc., etc. Veel menschen blijven zich ook blindstaren op een of anderen volzin, dien zij, uit het zinverband gerukt, afzonderlijk beschouwen en beoordeelen, en die daardoor een geheel anderen indruk maakt op hen, dan die welke de auteur bedoelde. In één woord, op niets valt minder staat te maken dan op het begripsvermogen van de lezers, tot welken rang of stand zij ook behooren. De subjectieve opvattingen van den lezende spelen steeds een zóó groote rol, dat het voor den auteur niet is na te gaan *welken* indruk, ten goede of ten kwade, zijn werk, hoe goed ook bedoeld, of hoe onschuldig ook, *kan* maken op sommige menschen. Daarom blijft er m.i. maar één maatstaf over, dien de auteur zichzelf heeft aan te leggen, namelijk deze: *Welke zijn mijn eigen eerlijke beweegredenen voor mijzelf? Ben ik eerlijk*, *rein*, *oprecht, in mijn eigen bedoelen?* Kan hij zichzelf op die vragen bevestigend antwoorden, dan gaat hij m.i. wat de verdere verantwoording betreft, volkomen vrij uit, al heeft zijn boek dan ook wellicht op sommige lezers een verkeerde uitwerking. Om U een voorbeeld te geven op ander gebied, zou ik U b.v. willen vragen, of het de schuld is van den beeldhouwer, die een schoone vrouwenfiguur schiep, wanneer dat beeld bij sommige mannen zinnenprikkelende voorstellingen wekt; en of men den dichter van een gloeienden liefde-zang verantwoordelijk mag stellen voor de onreine begeerten, die door zulk een gedicht wellicht gewekt worden in een onrijpe of onkuische natuur? De vraag -, die alleen de beeldhouwer en de dichter *zelf* kunnen beantwoorden - is slechts: Waren hunne eigene gedachten en bedoelingen rein, dan wel onkuisch, toen zij hun werk gewrocht hebben? In het eerste geval gaan zij vrij uit, in het laatste niet. - Ik verwijs U ten slotte nog op dat punt naar het boeiende werk van Edouard Rod: Au milieu du chemin, die de questie van de verantwoordelijkheid van den auteur op zeer grondige wijze behandelt, volkomen objectief, zonder zichzelf partij te stellen. Mijn *eigen*

meening, over de conclusieën waartoe de opvatting van den held van 't verhaal leiden moeten, heb ik elders gezegd, in een bundel: Letterkundige Opstellen. -

Nonny. - Ik dank U vriendelijk voor Uw schrijven, dat mij overal heeft nagereisd, en ten slotte hier in den Haag bereikte. - Als gij geen abonnée zijt, staat gij natuurlijk aan zoo'n vertraging bloot, want daardoor hebt gij mijn adres eerst onder de oogen gekregen toen ik alweer vertrokken was. Die door U genoemde stukjes wil ik dan gaarne eens ter inzage ontvangen. - Neen, er is geen antwoord voor U ingekomen geschikt ter opname in de Lelie; alleen werden mij particulier pensions aangeboden voor U, dóór de bezitsters daarvan, met verzoek die brieven aan U door te zenden. Mijn antwoord daarop hebt gij reeds gelezen.

Lia. - Het is niet om een 'op- of aanmerking' op Uw schrijven te maken, dat ik van het door U aangegeven pseudoniem gebruik maak, maar alleen om U recht hartelijk te danken voor Uw vriendelijken brief. Ik ben het zoo van a - z eens met alles wat gij daarin schrijft over Uw volk, en over de verwatenheid en de zelfverblinding van hen die zich Christen noemen, en toch zoo weinig handelen naar het voorbeeld en den wil van Christus, dat zij neerzien op Zijn eigen volk. Wat Mej: Nauta daaromtrent dichtte in hare in ons blad opgenomen Operette vind ik zéér juist-gevoeld. Nogmaals hartelijk dank voor Uw brief.

Huisvrouw. - Nu wil ik Uw brief toch niet langer onbeantwoord laten, lieve mevrouw, en beginnen met U daarvoor hartelijk te danken. Ik ben blij, dat U 't met mijn beschouwing over 'Benjamin' eens zijt. Het aannemen van een kind is zulk een hoog-ernstige zaak, dat het mij altijd ergert wanneer zeker soort vrouwen daarover zoo lief-gemoedelijk bazelen, om lievig te lijken, terwijl zij, juist daardoor, dóór dat oppervlakkig bazelen, bewijzen dat zij in den grond van hun hart in het geheel niet nadenken over de beteekenis van een zóó ernstige daad als het een-kind-aannemen. Zoo herinner ik mij, dat ik, jaren-geleden, als heel jong meisje, aan een dame zat te vertellen, hoe ik in W.I. een jong hertje heb grootgebracht met een zuigflesch, omdat het nog te jong was voor gewoon eten, en hoe het diertje mij overal naliep. Haar sentimenteel antwoord - zij was een moeder van verscheidene kinderen - luidde: 'Ik zou in Uw plaats veel liever een negerkindje hebben aangenomen.' - Zooals ik U zeg, ik was toen nog heel jong, maar toch oud genoeg om te begrijpen, dat de verantwoording en de plichten aan een vreemd kind heel wat grooter en veelomvattender zijn, dan die aan een hertje, en dat ik - op mijn toenmaligen leeftijd en in mijn toenmalige omstandigheden, - meer kwaad dan goed zou hebben gesticht, als ik mij had aangematigd andere kinderen op te voeden, waar ik zelve nog zoo'n echt kind was in levensondervinding. - Dergelijke onbekookte redeneeringen worden trouwens dikwijls gehouden, wanneer iemand zich ontfermt over een hulpeloos dier. Dan heet 't: ''t Is toch maar een beest, en als je al die zorgen nu eens gaf aan een kindje'! Alsof de opvoeding en de zorgen - om van het finantieele gedeelte niet eens te spreken - voor een kind niet vrij wal anders en veelomvattender zijn, dan die voor eenige hondjes en poesjes!

Wat U schrijft over het totaal verdwijnen der reformkleeding ten onzent, beaam ik ten volle. Niet alleen bij U in A., maar ook hier in den Haag, ziet men het reformkleed veel en veel minder dragen dan vroeger, en, wat mij vooral frappeert, is de wijze waarop velen, - die blijkbaar wenschen terug te keeren tot het corset maar geen geld bezitten om hun nieuwe reform-japon weg te gooien, of wellicht ook zich schamen voor een zoo plotselinge verandering - vindingrijk zijn in het maskeeren hunner corsetloosheid, door het aanbrengen van kleine veranderingen met hooge

ceintuur en langere tailles, die het onderscheid tusschen reform en niet-reform veel minder opvallend maken. Nu, verwonderen doet het mij geenszins, om de afdoende reden, dat de ‘beweging’ der reformkleeding niets nieuws is, maar zich reeds verscheidene keeren heeft herhaald, en altijd eindigde in fiasco. Wie de vrouwenkleeding wil verbeteren, moet beginnen met iets anders uit te vinden, dan een kleeding die wil rekening houden met de op corsetten gebaseerde modes, en nochtans die corsetten-zelf gaat supprimeeren. Het gevolg van die kolossale fout bij het uitganspunt kan niet anders zijn, dan wansmaak en tweeslachtigheid. En het spreekt van zelf, dat losse, plooienrijke gewaden, zoogenaamde ‘tea-gowns’, - de eenige soort van corsetlooze japonnen die zich *smaakvol*

laten maken en laten dragen - volkomen ongeschikt zijn voor het straat- en sport- en druktegedoe-leven van de hedendaagsche vrouw.

Lieve mevrouw, nu heb ik wel het portret van Uw éene helft, maar dat van de andere, namelijk van Uzelf moet ik toch óók hebben; vindt U dat zelve ook niet?

René. - Ik heb U nog altijd te danken voor Uw vriendelijken brief, waarin gij Uw instemming betuigt met mijn beschouwing over huwelijksgeluk. Ja inderdaad, ik geloof, dat de meeste vrouwen een niet zoo héél hooge opvatting hebben van het huwelijk, en om die reden vrij gauw met een niet al te slechten of niet al te onredelijken man veel gelukkiger zich gevoelen, dan wanneer zij ongehuwd zouden blijven. Zie maar om U heen, of ik geen gelijk heb.

Gij slaakt de verzuchting: '*Is het manlijk geslacht gedegenereerd*, *dat wij vrouwen zoo zelden meer iemand ontmoeten die ons het gevoel geeft dat hij boven ons staat? Want ik ben overtuigd, dat ware liefde bij de vrouw wordt opgewekt en versterkt*, *wanneer zij het gevoel heeft dat "hij" boven haar staat.*' - Ik ben het met dien slotzin van U heelemaal eens. Maar ik geloof, dat een gewoon meisje dat gevoel van 'boven' haar staan natuurlijk vrij wat spoediger zal hebben, dan een begaafde en zelf hoog-ontwikkelde vrouw, zoodat er ook nu nog velen zùllen zijn, die het gevoel wèl ondervinden van 'boven' haar staan. In hoeverre alleen de mannen gedegenereerd zouden zijn, laat zich moeilijk uitmaken. Ik voor mij geloof, dat het gansche menschelijke geslacht heden ten dage gedegenereerd is, èn man èn vrouw. Wij zijn in een door en door ziekelijken en overspannen en tegennatuurlijken tijd geraakt, en de producten van dien tijd zijn zóó ongezond, in geestelijken zin zoo weinig jong, zoo zenuwziek, en zóó onecht, en zoo weinig levenskrachtig, dat men zich heden ten dage verbaast, als men onder het opkomende geslacht een jongen man of een jong meisje vindt, die een frisschen, opgeruimden, levensblijen, en bovenal een *natuurlijken*, *eenvoudigen*, een *waren* en *echten* indruk maakt, inplaats van eenen van aanstellerigheid en geblaseerdheid.

Aan de 'vraag' uit Uw brief ís, zooals gij ziet, reeds een antwoord ten deel gevallen.

Never mind. - Studium heeft haar stuk zeer zeker niet zoo bepaaldelijk bedoeld voor Jonge Meisjes, als gij denkt. Ik vind zeer zeker, dat gij er op kunt en moet antwoorden, als gij daartoe den tijd en den lust hebt, want gij, met Uw ondervinding, kunt er veel beter over meespreken, dan zij die nog maar redeneeren in theorie, zonder iets af te weten van het leven. - Ik ben het heelemaal eens met Uw beschouwing over dat Poppen-stukje. Ellen Key doet, zooals heden ten dage mode is. Zij stelt één regel vast. En aan dien regel *moeten* de kinderen *allemaal* beantwoorden, volgens haar theorie. En dat het in werkelijkheid heel anders is, en elk kind verschilt, daarvan geeft zij zich geen rekenschap. - Ik-persoonlijk heb nooit van poppen gehouden, omdat ik, zoo lang ik mij herinneren kan, begreep dat zij dood-speelgoed waren, en niet leefden. Ik kon ze, om die reden, niet koesteren, niet liefhebben, niet met hen omgaan als waren het kindertjes, zooals sommige meisjes dat zoo aardig doen; want ik *zag* in hen stukken steen en hout, en dientengevolge verveelden ze mij, en vond ik het onmogelijk mij er mee bezig te houden. Nog levendig herinner ik mij, hoe ik mijn moeder wanhopig maakte door de steeds wederkeerende vraag: 'Mama wat zal ik nu eens met de pop doen?' Alle mij voorgestelde bezigheden van uit- en aan-kleeden, wasschen, of naar bed brengen, al die dingen waarmee sommige meisjes

zich uren lang bezighouden, lieten mij onverschillig, omdat, zooals ik onveranderlijk herhaalde: De pop immers niet 'levend' was. Eindelijk bracht een toevallige samenloop van omstandigheden een jongen hond in ons huis. En ziedaar! Nu had *ik* mijn 'kind'. Het diertje werd in alle poppenkleederen gehuld; het kreeg zelfs het kapsel van de mooiste pop, die ik onbarmhartig haar blond-haar afrukte, om er mijn hondje mee op te sieren. De poppenwieg werd ingericht tot mandje; de poppendekens over hem heengelegd. In een woord, alles wat de doode pop niet had kunnen opwekken in mij, ontwaakte door dat levende, mij de handen likkende, etende en drinkende diertje, dat boos werd als hij zich verongelijkt vond, en zich dankbaar toonde als men hem goed behandelde, dat geluiden maakte waardoor ik zijn taal spoedig volkomen begreep, als hij iets niet of wèl verlangde, in één woord, dat bewijzen gaf van verstand en van nadenken, van dat *levende*, dat ik in die saaie, gevoellooze poppen miste. Hadden de poppen slechts gediend tot hevige vechtpartijen tusschen mijn speelkameraad-broer en mij, omdat deze eerstgenoemde steeds 'strafoefeningen' en 'onderzoekingen' op hen uitoefende, die eindigden in hun totalen ondergang, waardoor *ik* mij dan in mijn eigendomsrecht beleedigd gevoelde, het hondje daarentegen werd een hechte band tusschen ons beiden: Der Dritte im Bunde, een voorwerp waarover wij beiden onze gemeenschappelijke teederheid uitstortten, dat wij beiden liefdevol rondsolden in onze armen, dat wij beiden liefhadden, en niet missen konden bij onze kinderspelen.

Ondanks het 'gevaar' van likken, waardoor sommige menschen zulk een vrees hebben een kind met honden te laten opgroeien, zou ik-voor-mij niet gaarne aan een kind zulk een uitstekend opvoed-middel onthouden. Een dergelijke levende vriend ontwikkelt van jongsaf bij het kind een aanleg ten goede. Nu nog, gedurende mijn verblijf in Menton, had ik weer gelegenheid dat op te merken. Uit medelijden kocht ik daar een heel jong hondje, dat op straat werd mishandeld; en ik heb het diertje natuurlijk bij ons behouden, en hierheen thuisgebracht. Er was daar in het hôtel in Menton een klein duitsch meisje, dat van den eersten dag af, waarop wij, met 'Bennie' in onze armen, in de 'hall' kwamen, een moederlijke teederheid voor hem betoonde, die wezenlijk aandoenlijk was om te zien. Een vroolijk, zeer eenvoudig, druk spelend kind, liet zij alles in den steek zoodra 'Bennie' binnen haar bereik kwam. Zij droeg hem in triomf rond. Hij kon met haar doen, wat hij wou. Op zekeren dag maakte hij een vlek op haar lievelings-jurk, waarop zij zeer trotsch was, maar zij dacht er niet aan hem dat euvel te duiden. Als een moedertje haar zuigeling, zoo lepelde zij hem met het grootste geduld de melk in zijn bekje, en zoo teeder stopte zij hem in, wanneer zij mee mocht naar onze kamer, om hem 'naar bed te brengen.' Haar vader vertelde mij, dat hij haar eens een hondje had gegeven, en dat zij alles vergat en in den steek liet voor haar lieveling, zoodat hij na den dood ervan niet wilde overgaan tot een nieuwen viervoeter, omdat zij, volgens hem, te veel opging in haar liefde tot dieren. Ik voor mij geloof, dat ik een zoo uitgesproken neiging niet zou tegengaan in een meisje. Ik heb ditzelfde kind dikwijls stil in een of ander hoekje van den tuin zien zitten, met de baby op schoot van den hôtel-eigenaar, het kindje op haar knieën zachtjes wiegende, en teedere woorden toefluisterende, zoo liefdevol, als menig moderne moeder ze, vrees ik, niet eens meer in haar woordenboek heeft voor haar eigen kind. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mevr. C.L.T. Hartelijk dank voor uw welkom geschenk. Zij behooren tot mijn bijzondere lievelingsbloemen, en staan zoo frisch en zoo vriendelijk voor mij, terwijl ik dit schrijf. - Hoe innig-flauw van dat versje over Paul Kruger!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

10 Mei 1905.
18de Jaargang.
No. 45.

Hoofdartikel
Een verzoek.

Nu de redactie van dit blad zoo welwillend is eenige plaatsruimte voor mij disponibel te stellen, zoo maak ik hiervan gaarne gebruik en neem de vrijheid de belangen van het vereenigingslokaal van de v. Ostadewoningen nog eens warm aan te bevelen. Daar het jaarverslag onlangs door de meeste couranten uitvoerig werd opgenomen, is het doel van het vereenigingslokaal zeker de meeste lezeressen bekend. Daarom zal ik niet te veel in herhaling komen.

Had het lokaal eerst met vele finantiëele moeielijkheden te kampen, thans is door groote krachtsinspanning het voortbestaan verzekerd en zullen de bibliotheek, kook- en huishoudlessen, naai- knip- en verstellessen, clubjes voor jongens en meisjes van verschillende leeftijden, bestaande in kleine kinderen aangenaam bezighouden, grootere voorlezen, cartonnageles geven, boekbinden etc. etc. voortgang kunnen hebben.

Dringend behoefte voor hulp is er vooral voor de clubjes, want de aanvrage voor kinderen om daaraan deeltenemen is zeer groot, en het is zoo hard die te moeten afwijzen, omdat er geene hulp genoeg is.

Ook is er nog aan verbonden eene badinrichting en het organiseeren van zomeruitstapjes, etc.

Verleden jaar gingen er ook verschillende kinderen op medisch advies, die de buitenlucht zoo zeer behoefden en geene plaats in de vacantie-kolonies konden krijgen, onder leiding van eenige dames naar Scheveningen. In welke eene behoefte dit voorzag is met geene woorden weer te geven; getuige de bleeke gezichten der kinderen, die eerst lusteloos waren en weinig vermaak schepten, langzamerhand door de goede voeding (melk, eieren en pap) en de heerlijke lucht bijkwamen en bleken de resultaten schitterend te zijn. Menige moeder betuigt nog hare tevredenheid, dat de kinderen mede zijn geweest. Het was alleen jammer dat er maar zoo weinig kinderen konden profiteeren, daar de groote factor, het geld, te kort schoot.

Zouden er onder de lezeressen van de ‘Hol-

landsche Lelie' niet enkele dames gevonden worden, die bereid zijn mij te steunen en wel om eenige uren in de week hare krachten te wijden en tijd te geven vooral aan de kinderclubjes, of om nu en dan dezen zomer hunne assistentie te verleenen de kinderen naar Scheveningen te vergezellen? Het is zoo'n heerlijk werk zwakke kinderen te doen gevoelen, om door goede voeding en frissche lucht weer gezond te worden. Wie helpt mij hieraan dit goede werk te volbrengen?

Wie aan deze roepstem gaarne gehoor geeft, gelieve zich te adresseeren aan het adres van Mej. A. Scheltema, opzichteres der V. Ostadewoningen, Groot-Hertoginnelaan 144 of Jacob Catsstraat 67, 's-Gravenhage.

Twee Menschen tegenover het Leven.
Uit het Russisch van Maxim Gorki.
Vertaald door Annie de Graaff.

Twee menschen bevonden zich tegenover het wreede, strenge leven; beiden hadden vele teleurstellingen ondervonden. 'Wat verwacht ge van mij?' had het leven gevraagd, en toen had een van deze menschen met moede stem geantwoord:

'De tegenstellingen in het leven boezemen me afkeer in; ik sta machteloos om het eigenlijke wezen der dingen te doorgronden; mijn ziel is als in een wazig duister gehuld. Toch zegt mijn verstand me dat de mensch het volmaakste aller schepselen is'.....

'Wat verlangt ge van mij?' vroeg het leven op kouden toon.

'Het geluk!... En dit kan ik slechts bereiken, indien de twee tegenstrijdige gevoelens, die mijn ziel verdeelen, zich samenvoegen; indien mijn 'ik wil' met uw 'je moet' zich vereenigen.

'Je eenige wensch moet zijn wat je voor mij kan doen,' sprak het leven op harden, strengen toon.

'Ik wil je slachtoffer niet zijn,' schreeuwde de man. 'Ik, die over het gansche leven zou willen heerschen, ik zou onder het juk van jouw wetten moeten zuchten. En waarom?'.....

'Druk je minder krachtig uit!' zei de ander die dichter bij het leven stond, maar zijn vriend ging voort met spreken, zonder aandacht op de woorden van zijn vriend te slaan:

'Ik wil vrijheid - ik wil leven in overeenstemming met mijn wenschen. Ik wil

MAXIM GORKI.*)
Zooals de meeste lezers reeds zullen weten, is deze beroemde Russische schrijver, naar aanleiding van de binnenlandsche troebelen in Rusland, gevangen gezet, daarna weder in vrijheid gesteld, en thans ernstig ongesteld; naar men zegt aan tering.

noch de broeder, noch de slaaf zijn van mijn naaste, omdat dit moet; ik zal zijn broeder of zijn slaaf zijn, indien ik dit zelf verlang, uitsluitend te rade gaand met mijn eigen wil. Ik verkies niet te zijn de doode steen waarmede de gevangenis wordt gemetseld, waarin het geluk wordt opgesloten. Ik ben mensch, ik ben ziel, de geest van 't leven, ik wil vrijheid!'

'Zwijg,' sprak het leven met ijskouden glimlach. 'Je hebt al zooveel gepraat, en alles wat je nog wil zeggen weet ik al vooruit. Je wil vrij zijn! Best! Vang den strijd met me aan; wees overwinnaar, dan zult ge mijn meester zijn, - dan zal ik uw slaaf worden. Je weet toch dat ik aan overwinnaars altijd eerbiedig gehoorzaam. Maar ge moet overwinnen! Gevoelt ge u in staat om den strijd met me aan te gaan, ter wille uwer vrijheid? Zijt ge zeker van uw overwinning? Vertrouwt ge op uw kracht?'

En de mensch antwoordde op moeden toon:

*) Uit De Vogué, Maxim Gorki. De man en zijn werk. Prijs 50 cents. (COHEN ZONEN, Amsterdam.)

‘Ge hebt mijn ziel in beroering gebracht; uw woorden hebben me getroffen als een snijdend zwaard!’

‘Hef nu geen klaagliederen aan, maar spreek flinker,’ zei de ander.

Maar zijn vriend ging voort:

‘Licht een oogenblik het juk van me af, pdat ik tot rust kom. O, laat mij het geluk smaken!’

Het leven glimlachte opnieuw met dien kouden glimlach, gelijkend op den glans van het kille ijs:

‘Zeg me of je dit van mij eischt, of dat ik het als een wensch moet opvatten?’

‘Als een wensch,’ antwoordde de man met toonlooze stem.

‘Je vraagt, omdat je gewoon bent te bedelen, maar weet, armzalig menschenkind dat het leven geen giften schenkt.

Luister! Een vrij man vraagt niet - die maakt zich van mijn gaven meester..... Maar jij.... je bent slechts de slaaf van mijn wenschen, niets meer. Slechts diegene is vrij die de macht heeft zich alle wenschen te ontzeggen, om zich uitsluitend te wijden aan het eens gekozen doel. Heb je me begrepen?..... Ga heen!’

De mensch had begrepen; als een gedweeë hond strekte hij zich aan de voeten van het gevoellooze leven uit, om nederig de kruimels van het feestmaal op te vangen.

De doffe blik van het strenge leven richtte zich toen op dengeen die tot nu toe had gezwegen, een man met een breed, doch goedhartig gelaat.

‘Wat verlangt gij van me?’

‘Ik verlang niets, - ik eisch!’

‘Wat is het dat ge eischt?’

‘Waar is rechtvaardigheid? Schenk me die. Dan zal ik het overige mij toe-eigenen, doch slechts rechtvaardigheid heb ik van noode. Ik heb lang en geduldig gewacht; ik heb moeilijke tijden doorworsteld. Nergens vond ik rust, in duister was ik gehuld! Ik heb gewacht..... maar het uur is aangebroken! Waar is de rechtvaardigheid?’

En het leven antwoordde op kouden toon:

‘Zoek die zelf.’

Boekbeschouwing.

III. Ziekte en Literatuur.

De Hulp-prediker, door Theo Malade (med. doctor).

(Uit het Duitsch vertaald door J. Fabricius Jzn.)

Uitgave van J.A. Sleeswijk, Amsterdam.

Hebben wij in de beide voorgaande artikelen gehoord, dat er van de lijders zelf een gezonde kracht kan uitgaan naar de buitenwereld, in den roman van Theo Malade zien wij den zegenrijken invloed van den arts, waar het geldt afgedwaalden en ongelukkigen te redden en te helpen, zoowel geestelijk als lichamelijk. Er wordt mijns inziens veel te weinig de nadruk op gelegd, hoe de geneesheer, neven de dominé of de pastoor, de man *kan* zijn, en ook dikwijls *is,* geroepen tot de zware, maar ook dankbare taak, van beproefden en levensmoeden de lust en den moed tot verder leven terug te geven. Ontelbaar zijn de romans, vooral van dameshand, vooral ook in de Engelsche literatuur, waarin predikanten een schoone hoofdrol vervullen, en hunne naasten tot zegen strekken in moeilijke lijdensuren. Maar daarneven zijn er

betrekkelijk weinigen, die zich gewaagd hebben aan de schildering van den goeden, den zijn vak liefhebbenden arts, zooals hij is in sommige gevallen, en *behóórde* te zijn altijd. Vermoedelijk is het, omdat deze ideaalarts, deze ideale verhouding tot patiënten, maar zoo zelden voorkomt, dat slechts heel enkele auteurs den geneesheer in den *goeden* zin kozen tot held van hun romans. Een ruw, gewetenloos, onsympathiek dokter zal men gemeenlijk eerder aantreffen in novellen en verdichte verhalen, dan een, die een zeer nobele en zeer hooge opvatting heeft van zijn plicht als geneesheer. En toch zijn er hier en daar zulken in de werkelijkheid, en het is goed dat de literatuur zulke voorbeelden schildert, als een opwekking voor hen die het vak van arts kiezen, hoe ruim en zegenrijk zijzelf hun arbeids-veld kunnen maken, indien zij zich rekenschap geven van de hooge beteekenis van hun roeping. Maar... met dat al betwijfel ik, of een onderwerp als dat van *'De Hulp-prediker'* geschikt is tot behandeling op *die* wijze in romanvorm. Hoe rein, hoe kiesch ook aangevat, het onderwerp zelf blijft van zoo pijnlijken aard, dat het mij gevaarlijk toeschijnt, het, als het ware, niet-ernstig op te vatten, in den luchtigen vorm van fantazie en novelle. Immers, ik wil met die uitdrukking *niet-ernstig* geenszins beweren, dat de auteur niet de meest nobele en onbaatzuchtige bedoelingen had, toen hij zijn boek schreef als een waarschuwing voor jonge mannen en ouders. Alleen, de vorm, de roman-vorm, is op-zichzelf een niet hoog-ernstig kleed voor een zoo

ernstige zaak! Een roman als deze, en die daarenboven door zijn niets-zeggenden titel reeds van te voren aanleiding geeft tot misverstand wat den inhoud betreft, zal mijns inziens allicht in handen geraken van hen, die er nog niet voor geschikt zijn; onreine nieuwsgierigheid zal wroeten in datgene wat bedoeld was als verstandige waarschuwing. En zoo zal, wat goed gemeend is, misschien nochthans een treurige uitwerking hebben. De auteurzelf ziet dit gevaar zoo goed in, dat zijn arts den hulp-prediker *verbiedt* de droeve waarheid aan de bruid van dezen te openbaren. Als het huwelijk, op het bevel van den arts, niet mag doorgaan, en de hulp-prediker zich bereid toont zijn door hem bedrogen meisje en hare familie eerlijk in te lichten, dan is het de artszelf, die daartegen bezwaar maakt *in het belang van het meisje:* 'Aan de dames kunnen we wel het een of ander gefingeerd motief, een zenuwziekte bij voorbeeld, voor het uitstel van het huwelijk opgeven.' - En als dan de hulpprediker antwoordt: 'Ik heb mijn bruid nog nooit een leugen gezegd,' dan spreekt de arts nog beslister: 'Dat geloof ik wel, maar hier is het in uw en in haar belang noodzakelijk.'

Naar *mijne* meening gaat de auteur hier te ver in een richting van verzwijgen. Wie eenmaal zoover is gekomen op den levensweg, dat zij gereed staat een huwelijk te sluiten, en daardoor de mogelijke verantwoording op zich te nemen van een nageslacht, die is geen kind meer, dat men onschuldig mag houden van wat haar zelve het eerste en het naaste aangaat. Juist dáárdoor komt zooveel ongeluk, teleurstelling, en smart *na* het huwelijk, omdat men van te voren het verloofde meisje bedriegt, en de waarheid spaart, zij het ook met nog zoo goede bedoelingen, zooals in het bovenstaande geval. De arts echter die, gelijk uit de door mij aangehaalde woorden blijkt, vindt dat zelfs de *bruid* nog onschuldig moet woorden gehouden van het gebeurde, die handelt naar mijne meening al heel inconsequent, door zulke over dezelfde zaak handelende geschiedenissen in roman-vorm in de wereld te zenden, tot lectuur voor elk van niets-wetend, of misschien half-bedorven meisje, dat zoo'n verhaal in handen krijgt bij toeval.

Op verstandige wijze aan een bepaald persoon, (in dit geval de bruid), uitleggen het droevige wat zij *moet* weten in háár belang, *en* in dat van den ongelukkige dien zij dan toch héét lief te hebben, dat kan m.i. niet alleen géén kwaad, dat is *plicht.* Maar daarentegen is het gevaarlijk, zulk een voor onreine ooren maar al te aantrekkelijk onderwerp in een romannetje prijs te geven aan het algemeen van backfischjes en nauw-volwassen-kinderen, die in de eerste plaats behooren tot de vlijtigste en meest-vatbare romanlezers!

Dit is het groote bezwaar dat ik heb aan te voeren tegen het met zeer nobele gedachten gevulde boek *'De Hulp-prediker'*, waarvan de edele strekking op iedere bladzijde voelbaar en tastbaar is voor hen die *verstaan* wat zij lezen! Afgescheiden van mijn vrees, dat de auteur geen goed maar veeleer kwaad zal doen, (te meer omdat hij zoo den nadruk legt op het *geneeslijke* van de ziekte,) kan ik slechts de meest-absolute bewondering voelen voor zijn nobele opvatting van het leven, en van de plicht die rust op den arts in moreelen zin. Waarlijk, indien alle geneesheeren zóó hun taak wilden opvatten, de maatschappij zou er minder hopeloos uitzien, en menig ongelukkige, die nu zijn leed en zijn angst alleen draagt, zou zich verlicht en gesteund voelen door de helpende, hem toegestoken hand van den *ziels*-geneesheer. Maar helaas, zeldzaam, zéér zeldzaam zijn die artsen in de *werkelijkheid* te vinden, die, als deze dokter uit het boek van Malade, den ongelukkige hun eigen huis openen, hem dagelijks opbeuren, en vertroosten, en zichzelf in den meest-absoluten zin wijden

aan het lot der zieken en armen. Die bladzijden, waarin Theo Malade het ontmoedigende van het doktor-beroep schildert, zijn wellicht de oplossing metéén van het gebrek aan goede en menschlievende artsen! Zoo menigeen hunner begint misschien zijn praktijk met de beste bedoelingen, en wordt, door dat al te veeleischende van de patiënten, door dat al te afmattende van zijn vak, ten slotte hard, meedoogenloos, en ruw. (blz: 144 en volgende). Hoe dit zij, men kan niet anders wenschen, dan in de hedendaagsche literatuur meer en meer dergelijke karakters te ontmoeten, als dat van den arts, die *Den hulp-prediker* geneest, en lichamelijk en geestelijk, door zijn kunde en door zijn zedelijken invloed. Neven de jonge mannen als een *Thomas Truck*, als Jeanne Reijneke van Stuwe's held uit *Liefde*, als Coenen's zelfmoordenaar uit *In Duisternis,* neven al die vele typen van ziekelijkheid, zenuwoverspanning, en moedeloosheid, waarmede de letterkunde onzer dagen wordt opgevuld, is het een opluchting eindelijk ook eens den jongen man te zien geschilderd,

die iets *kan*, iets *weet*, iets *wil*, iets *doet.*

Al ware het alleen om *die* reden, men zou den schrijver van *De Hulp-prediker* reeds dankbaar de hand willen drukken om zijn werk. Maar ook overigens bevat het verhaal zeer vele mooie bladzijden, al zou ik niet gaarne onderschrijven wat de vertaler in zijn voorwoord stoutmoedig beweert, dat Theo Malade met zijn roman 'de meesterhand verraadt'. - Zoo b.v. trof mij, als een zeer juist staaltje van vrouwenkennis, de uiting van den arts, wanneer de hulpprediker zich zelf aanklaagt, dat hij het levensgeluk zijner bruid heeft verwoest. Zonder te vervallen in overdreven aanklachten tegen 'de harteloosheid der vrouw,' of iets dergelijks, dat wij in mannenmond zoo dikwijls aantreffen bij deze en andere voorvallen van dien aard, schildert de auteur het alledaagsche meisje en het alledaagsche gevoel, dat bij haar doorgaat voor 'liefde,' zeer juist en waar, wanneer hij zegt:

> 'Wat ik u nu zeggen ga, zal eerst later een troost voor u zijn: Ik denk mij het geval, dat uw bruid binnen niet al te langen tijd naar een anderen man zal uitzien. Als bij instinct gevoelende, dat hare waarde in het oog der mannen door haar verbroken engagement nu juist niet gestegen is, zal zij hare aanspraken iets matigen; misschien zal zij, wat men noemt, een huwelijk uit berekening sluiten. En die zijn in de meeste gevallen buitengemeen gelukkig, omdat er niet veel idealen zijn te verliezen. Komen in zoo'n huwelijk dan kinderen, dan *zijn* er met een slag idealen, waaraan de moeder vroeger als meisje slechts schroomvallig en met een vaag vermoeden gedacht heeft. Dan is het geluk volmaakt. Verkeert uwe bruid later in dit geval, dan zal zij met trotsche verachting aan u terug denken, en misschien ook van u spreken.
> En dan zijt gij beiden in uw schuld tegen over elkander quitte!'

In zekeren zin herinnert *De Hulp-prediker* van Theo Malade aan dat juweeltje van Kielland getiteld: *Arbeiter*, (vroeger door mij elders besproken.) Want, wat de kern is van Malade's roman, dat wordt evenzeer en op aangrijpende wijze aangeroerd in *Arbeiter.* Maar het komt mij voor, dat Kielland er in slaagde dat gevaar te vermijden, waarvan ik zooeven sprak. Want Kielland laat eenerzijds het verschrikkelijke van de zaak even goed, ja beter nog zien dan Malade, maar anderzijds vermijdt hij die vele détails en bijwerksels, waardoor de roman van Malade gevaar loopt een verkeerde aantrekkelijkheid te verkrijgen voor zeker soort lezers, wien het te doen is om het omgekeerde bedoelen van den auteur. Neven de zoogenaamde-fatsoenlijkheid der wereld, die het schandelijk huwelijk toelaat, is het diep-beklagenswaardig lot van het slachtoffer zoo meesterlijk kort-en-bondig in het licht gesteld door *Kielland*, dat ook de meest-onrein aangelegde natuur geen welbehagelijke zinnenstreeling kan voelen door het blootleggen van verborgen bijzonderheden! Want juist dat laatste vermijdt Kielland beter dan *Malade.* Hij zegt de vreeselijke waarheid onomwonden; hij geeselt hen, die daarmede een lichtzinnig spel durven drijven, ten koste van onschuldigen. Maar hij zegt geen woord meer dan *noodíg* is. *Malade* daarentegen vermeit zich in allerlei onnoodigen wetenschappelijken omhaal, laat zijn medicus allerlei breedvoerige uitleggingen geven aan den patiënt, schrijft in een woord bladzijden vol over een onderwerp, dat, op *die* uitvoerige wijze behandeld, meer thuis-hoort in een medische brochure dan in een roman.

En daarom moet men, bij allen eerbied voor de bedoeling van den schrijver, toch eigenlijk tegen dit boek *waarschuwen* als roman. Het *is* geen roman, maar een ernstigbedoeld woord van troost aan hen die zichzelf dikwijls voor levenslang ongelukkig beschouwen. Het is dus volstrekt géén boek voor iedereen, zooals die nietszeggende titel zou doen vermoeden. En dan, zelfs uit het oogpunt van troost beschouwd, staat het ten slotte nog te bezien, of de schrijver wel verstandig handelde, door zoo allen nadruk te leggen op het minder-schuldige van den hoofdpersoon, en op de gemakkelijkheid van genezing. Verleidt men op die wijze niet zeer vele zwakken en aan eigen-lust toegevenden tot nog grooter genotzucht? Zullen dezen niet gaan redeneeren:

'Zie je wel, het is niet zóó slecht als het lijkt, want de verzoeking is zóó groot. En, als het zoover is, dan vinden we nog wel een kundigen arts, die ons er weer bovenop helpt.' - Ik weet wel, dat zulk een redeneering niet de bedoeling is van den schrijver. Maar geeft hij er geen aanleiding toe, waar hij-zelf zijn hoofdpersoon zóó gemakkelijk vergeeft, en het hem na zijn verkeerdgedrag zóó aangenaam laat hebben gedurende zijn ballingschap bij den arts? - De meeste menschen zijn toch reeds zoo gauw

geneigd hun eigen misstappen te vergoelijken; ik zou bang zijn dat heel veel jonge mannen, in plaats van een waarschuwing te zien in den roman van Malade, veeleer zich zelf zullen verontschuldigen met de drogreden: 'Iedereen loopt er wel eens in; zelfs de braven, zooals deze Hulpprediker, kunnen evenmin weerstand bieden aan de verzoeking; en een verstandig en de menschen-kennend arts weet dat ook wel, vindt het zoo erg niet, en helpt er zijn patiënten wel weer boven op!'

Want, dit is de eind-indruk dien het boek nalaat, een indruk van 'eind-goed-al-goed.' De Hulpprediker wordt wel is waar ontslagen door den Kerkeraad, maar de arts heeft hem in stilte 'een privaatbetrekking' bezorgd, in een inrichting waarin hij ook reeds een ander dergelijken voormaligen patiënt aan 'vast werk' hielp. En zoo keert de schuldige in de maatschappij terug, een in alle opzichten genezen en gered man.

Wat mij, uit een oogpunt van kunst, het meest trof in dit verhaal, is de aanvang ervan met de zeer levendige teekening van het nacht-leven der jongelui in Berlijn. Hier wordt met wezenlijk talent datgene geschilderd, wat de lezer weten moet als voorspel van dat andere, waarop het eigenlijk aankomt. Is de rest van het verhaal niet anders dan een waarschuwing, geschreven in romanvorm, en waarbij de auteur telkens vervalt in geheel medische uitleggingen en beschouwingen, hier, in het begin, blijft de verdichting hoofdzaak, worden de tooneelen geschilderd met levendigheid, juiste opmerkingsgave, en zonder dat de schrijver zelf er tusschen-in komt met op- en aanmerkingen. Leeraart hij aan het einde van zijn boek hoe langer hoe veelvuldiger, in het begin ervan laat hij den lezer voor zichzelf oordeelen. En een diep medelijden wordt daardoor gewekt met die arme, ongelukkige schepsels, die dienen moeten als lokspijs, om den man, en daardoor ook zichzelf, op den dwaalweg te helpen. Er is geen droeviger lot dan dat dezer misdeelden, die voor een groot deel reeds door hun geboorte voorbestemd zijn tot prostitutie, of, omdat hun ouders geen weg met hen weten, of, omdat hun schoonheid beter betaald wordt dan hun arbeid, of, omdat verleiders hun een lot voorspiegelden van vreugde, waarvan zij de vreeselijke keerzijde eerst zien en begrijpen, als het voor terugkeeren op een beteren weg te laat is. Men kan met deze beklagenswaardigen nooit genoeg medelijden hebben. En ik vind het daarom jammer, dat de schrijver bij *dit* medelijden veel minder lang stilstaat, dan bij dat hetwelk volgens hem den hulpprediker toekomt. Want deze laatste handelt in elk geval als vrij-man; zij echter, die op dergelijke plaatsen van nacht-leven de mannen verlokken, zijn voor een groot deel van huisuit rampzaligen, die men niet verantwoordelijk kan stellen voor het kwaad door hen bedreven, omdat zij, om zoo te zeggen, van hun geboorte af *gedreven* zijn in die richting van ontucht, en geen andere wereld kennen dan deze, waarvoor men hen *opvoedt.*

'Den wetenden tot waarschuwing. Den niet-wetenden tot leering. Den lijdenden tot troost.' - Aldus luidt de opdracht die Theo Malade zelf schreef in zijn boek. Die laatste regel: '*Den lijdenden tot troost*' geldt mede van de twee in de beide voorgaande artikelen door mij behandelde boeken: *Tuberculeus* en *Folke Rehn.* - Boeken over ziekte en van zieken, boeken van treurigheid en van sterven, zijn nochtans deze verhalen, die spelen in een zoo áparte wereld van droefenis, diens ondanks boeken van troost en van hoop, van licht en van levensmoed! En *Tuberculeus* èn *Folke Rehn* èn *De Hulp-prediker* zijn bewijzen, hoe men zelfs aan de duisterste zijden van het leven nog een lichtzijde kan afdwingen, als men slechts energie bezit, en *wil* overwinnen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De geest des tijds?
Ieder voor zich en God voor ons allen?

III.

Hooggeachte Mejuffrouw V. M!

't Bevreemdt me, dat 'k nog van geen der fabrikanten eenig antwoord heb ontvangen. Zouden ze soms in mij eene socialiste zien? Nu, ik ben wèl voor evolutie, die m.i. van die heeren zelf moet uitgaan. Ik vind 't eervoller voor een werkgever, daarnaar te streven, zoovéél hem dat in de gegeven omstandigheden maar *mogelijk* is, dàn - dat 't volk zulks te kwader uur komt eischen en ik twijfel ook niet, of elk *eerzuchtig, verstandig* en *nobel* fabrikant zal dit met mij eens zijn, nietwaar? Zóó iemand zal in tijd van nood nog eens ondervinden, hoeveel hart 't volk heeft voor iemand, die altijd getoond heeft, *werkelijk hart* voor zijn menschen te hebben.

Zou 't ons nog niet eens kunnen gaan als b.v. de Boeren? - Ééns - schatrijke menschen - *nu* straatarm en op hunne beurt door anderen geëxploiteerd! Oog om oog en tand om tand, de geschiedenis is er, om 't te bewijzen, nietwaar? Ik moet hier nog bijvoegen, dat *ik* een tevreden mensch niet graag ontevreden zou maken, want een tevreden mensch is een gelukkig mensch en zóó iemand 't geluk ontnemen, staat m.i. gelijk met een misdaad, vindt U ook niet?

Toen 'k na lang wachten ook hierop taal noch teeken ontving, begon 'k eindelijk te begrijpen, dat 'k den boel bedorven had. Dat niets inbrengen dien avond tegen mijn verschrikten uitval - dat na enkele oogenblikken wegloodsen uit den gezelligen kring naar Mej X. - die eigenaardige, besliste voorspelling van den méést belanghebbende - 't slecht geslapen hebben van enkelen - dat 'ik-en-weet-niet-wat' des anderen morgens ('k hoorde ook niets meer van de dame, voor wie 'k eveneens eene volkslezing zou houden) - *dit* alles gaf te denken, nietwaar? 't Deed *mij* althans besluiten, er eens een paar mijner meest vertrouwde kennissen over te spreken. Toen vernam 'k eenvoudig, dat 'k naïf geweest was, òf me zand in de oogen had laten strooien, misschien wel met de bedoeling, ook *mij* te exploiteeren? Of 'k ''t Vergeten Hoofdstuk' van 't Nieuws van den Dag dan niet gelezen had? Eén vond zelfs, dat 'k geen nacht meer onder 't dak van die menschen had moeten doorbrengen.... Nu, dàt was me toch wel wat àl te kras, want van huichelarij *kon*, noch **wilde** ik hen verdenken. Ik ben hun nog altijd dankbaar voor de echt genoeglijke dagen in hun gelukkig midden doorgebracht. Neen! 't moest de **geest** zijn, waarin zij waren opgevoed en grootgebracht: *in die meisjes maar weinig meer te zien*, *dan werkdieren òf een lager soort menschen, slechts geboren om te slaven en te zwoegen, ten bate van de betere of hoogere soort.*

Maar wellicht had ik hun een panischen schrik bezorgd en waren ze nu door mijne eerlijke, *on*bevooroordeelde, *on*partijdige overtuiging wakker geschud? -

- 'Néén,' werd me verteld, ''t is meer dan te overbekend, dat, inzonderheid aan de confectie-fabrieken *hongerloonen* worden betaald. Ik moest 't zaakje dan ook maar stilletjes laten rusten en er me ook niet verder warm over maken, vonden zij. -

Eindelijk, toch maar geen vrede kunnende vinden met een en ander, vervoegde 'k mij bij iemand, die 'k had leeren kennen als een hoogst bezadigd, kiesch, humaan mensch, die zoo noodig de puntjes op de i weet te zetten en met regeeringspersonen bekend is, want in zóó'n toestand, in **zoo'n geest,** dáár moest m.i. de **Regeering** ingrijpen. Toen 'k hem alles van A-Z verteld had, zonder namen te noemen, (waarnaar mij trouwens ook niet werd gevraagd) was 't éérste, dat 'k uit zijn mond hoorde en 't werd zoo echt met overtuiging gezegd:

'*Dàt* zou *ik* er *niet bij laten zitten.*'

- 'Neen, nietwaar? nu *U* dat zegt, laat ik 't ook *niet* rusten. Ik wil niet die familie blameeren, maar, in 't belang van die meisjes, zal 'k de fabrikanten-*geest* aan de kaak stellen, zoovéél 't maar in mijn vermogen is. Mij dunkt, ik *mag* en *ik kan niet anders.* Ik heb ook kennis aan andere fabrikantenfamilies uit andere plaatsen. *Hun* heb 'k over de zaak geschreven, natuurlijk eveneens zonder namen te noemen, maar ik heb daarop al spoedig bemerkt, dat allen min of meer met 't zelfde sop overgoten zijn, dus kan ik voor den heerschenden geest niet een enkele familie aansprakelijk stellen, althans niet ééne, die zeer zeker wel tot de besten behoort, nietwaar? De knuppel, die nu uit den zak komt, is mij anders alles behalve aangenaam, die zal zeker mijn

werk onberekenbaar veel schade berokkenen. In Godsnaam, als die arme zwoegertjes er dan maar wat mee geholpen worden.'

- Na dit onderhoud schreef 'k onmiddellijk en regelrecht aan den heer Van Meerzo zelf. -

Geachte Mijnheer Van M.

Alvorens ik verder werk van mijn plan*) maak, dat 'k nog maar niet recht kan laten varen, kom ik U beleefd verzoeken, mij even te willen melden, wàt er toch aan hapert, dat ik van géén der heeren fabrikanten eenig antwoord of proefstaten heb ontvangen, alsook dat er in geen der plaatselijke bladen iets omtrent mijne lezingen heeft gestaan, terwijl toch letterlijk ieder mij betuigde, zéér

*) In overleg met den heer Van M., die zich tijdens mijn verblijf aldaar zeer voor mijn werk interesseerde, had ik 't plan opgevat, zelf een model-confectiefabriek op te richten waarvoor 'k dan hulp of steun van fabrikanten als Gebr. Stork of van philantropen zou noodig hebben, maar *bij mijn vertrek* vond mijn gastheer, dat 'k beter zou doen, 't geheele plan maar te laten varen, 't alleen maar bij 't houden van lezingen enz. te laten.

voldaan te zijn, trouwens nergens had 'k de zaak nog zóó beknopt en flink naar mijn zin behandeld, begrijpelijk dus, dat 'k er met eenig verlangen naar heb uitgezien. -

De gevraagde 300 ex. van mijne lezing hoop ik U zoo spoedig mogelijk te sturen.

Hoogachtend:

Uwe dw.

Na een dag of drie ontving ik toen 't volgende schrijven van Mej. Ella.

Geachte Mej....

U zult 't zeker niet aardig van mij gevonden hebben, dat ik na Uw brief van begin.... niets van mij heb laten hooren, maar zeker zult U mij excuseeren, wanneer U weet, dat ik eenigen tijd op reis geweest ben. Bij mijne terugkomst vond ik eerst Uw brief, zoodat het toen te laat was, aan Uw verzoek te voldoen. Als U er op gesteld bent, zal 'k nog gaarne een verslagje opmaken voor 't volgende nummer van 't Maandblad der 5 V's. Zoodra ik Uw antwoord weet, zal ik er werk van maken. Uit naam van Vader nog dit: Dat de fabrikanten U geen stalen zonden, komt, doordat zij er geen voordeel in zien, Uwe artikelen te maken en uit humaniteit kunnen zij het niet doen, daar het voor hunne zaak geenen vooruitgang zou zijn. Dit is wel jammer, maar het *is* zoo.

Eigenbelang speelt nu eenmaal in den handel de hoofdrol. De 300 ex. die U Vader zult zenden wil hij tegen verminderden prijs voor zijne arbeidsters verkrijgbaar stellen. Wilt U er misschien ook exemplaren van verkrijgbaar stellen in een boekwinkel hier, dan zal ik U daarvoor gaarne behulpzaam zijn.

Zoo U wilt, schrijf ik dus nog aan het Maandblaadje.

Gelooft U mij, na vriendelijken groet en in aangename herinnering:

Uwe dienstwillige

ELLA VAN MEERZO.

(Wordt vervolgd.)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. *Zeer-geachte Heer Van Abkoude,*

Sta me toe, u hier in de Lelie te antwoorden op de minder vriendelijke woorden mij in dit blad van 26 April toegevoegd.

Ik heb *noòit* eene beschuldiging tegen u uitgesproken, wèl, een paar woorden van sympathie over uw ‘Fatsoenlijke Armoe,’ dat me, zooals ik schreef, zeer heeft getroffen.

Had ik getwijfeld aan de waarheid uwer woorden, had ik die oorspronkelijk als schrijftafel-fantasie beschouwd, dan zou ik er slechts als letterkundige bijdrage mijne bewondering over hebben geuit, maar niet zoo dwaas zijn om een postwissel te zenden aan een hongerlijdstertje, dat slechts in den geest van eenen schrijver bestaat.

Dit zal u mij wel eenigszins moeten toegeven, niet waar, zeer-geachte Heer Van Abkoude?

De post meldde mij, dat bewuste persoon *niet* bestond. Daarop vroeg ik freule Lohman in een vriendschappelijk schrijven hetgeen u in eenige Lelies geleden las. Freule Lohman, die door het antwoord van de post ook niet recht wist, wat mij hierop

te zeggen, stelde mij voor mijne vraag als ‘Ingezonden artikel’ te plaatsen, wat ik gaarne toestond.

Heusch, mijne uitlating was noch kras, noch beschuldigend, en mocht u, in mijne niets *kwaad*-, maar **wel belangstellend gemeende** vraag, iets anders zien, dan ik bedoelde, dan kan ik u hierover alleen mijne spijt betuigen, en alleen hierop antwoorden: ‘Bei Gott, es war nicht bös' gemeint.’

Met de meeste hoogachting en vriendelijke groeten,
Uwe U dienstwillige
STELLA MARE.

II. den Haag, 4 Mei 1905.

Geachte Redactrice,

Vergun mij ook eenige opmerkingen ten beste te geven naar aanleiding van Uwe ontboezemingen op blz. 692 en 717 over troost bij sterfgevallen.

Terwijl ik in den enkelen volzin: ‘Nu is zij bij God’ maar weinig ‘aandoenlijk geloovigs’ kan vinden wat betreft het leven hiernamaals, daar men ook ten aanzien van ons tegenwoordig leven datzelfde kan zeggen - gevoel ik voor Uw benijden van den geloovige met zijn Bijbelgeloof meer wezenlijken grond. Wat toch is de beteekenis van dat geloof? Het is niet een geloof op wijsgeerige redeneeringen steunende, maar op ervaring, op feiten. Evenals het drijfhout aan de kusten van Spanje het aanwezig zijn van eene wereld aan de overzijde deed vermoeden, evenzoo hadden sommige geloofshelden des Bijbels door bewijzen uit de onzichtbare wereld ‘de zekerheid van een persoonlijk, zelfbewust voortleven hierna.’ Leert dat ons niet het pas gevierde Paaschfeest met betrekking tot Jezus en zijne discipelen? Ik vind echter dat de orthodoxe al evenmin als de vrijzinnige Christenen van dezen tijd dat Bijbelgeloof bezitten; want beiden evenzeer zijn afkeerig van hemelsche bezoeken. De een meent dat zulks onmogelijk, de ander dat zulks uit den tijd is. Doch gelukkig dat de werkelijkheid zich niet stoort aan de meeningen der menschen.

Zooals ik reeds in mijn ingezonden stukje op blz. 122 van de ‘Lelie’ betoogde, bestaat er werkelijk voor een ieder die wil - hij moge modern of orthodox zijn - ook thans nog de gelegenheid om bezoeken te ontvangen van onze geliefde ‘dooden.’ Victor Hugo getuigde terecht: ‘De dooden zijn niet de afwezigen, maar zij zijn de onzichtbaren.’ Deze overtuiging is het, welke ons troosten kan en zal.

Het is haast onbegrijpelijk hoe men zich van zooveel vertroosting berooft door deze dingen te miskennen. Doch gelukkig degeen, die de aangeboden gelegenheid heeft aangegrepen. ‘Die zoekt, die vindt.’ Met Longfellow kan die zingen:

> ‘Er is geen dood in 't gansch heelal;
> Alleen verand'ring, eindeloos.
> De levensvlam wordt niet gebluscht;
> Alleenlijk vlamt zij hooger op.’

Niet de vertroosting der theosophie, die het hart geweld aandoet, niet de vertroosting der orthodoxie, die het verstand niet bevredigt, maar de hart en verstand voldoening schenkende vertroostingen van het ‘moderne spiritualisme’ kan ik aanbevelen aan een ieder, die door den dood geliefde panden meent verloren te hebben.

Hoogachtend
A.J. ROTTEVEEL.

III.

Geachte Redactrice,

Vergun mij s.v.p. met betrekking tot wat dr. Bleeker schreef over de moderne richting iets in het midden te brengen.

Daar het nu niet tegen den persoon gaat, doch enkel een beginsel en overtuigingskwestie betreft, is het mij zeker wel geoorloofd onder pseudoniem te schrijven.

Zooveel mogelijk wil ik kort weergeven den indruk dien ik krijg uit de bedoeling der modernen.

Vooraf betuig ik mijn sympathie met wat u zelf zegt over 't vage van den zin, dien men tegenwoordig hecht aan 't woord ‘modern’.

Evenwel de kwestie door den heer Bleeker opgeworpen is er eene op *theologisch* gebied.

Onder modernen verstaan de orthodoxen hen, die in de eerste en de voornaamste plaats verwerpen de Godheid van den Zoon des menschen, van J.C.

Als men de termen modern en orthodox gebruikt in wetenschappelijken zin, is dit eenvoudig de spil waarom alles draait.

Vervolgens gelooven de orthodoxen aan eene goddelijke inspiratie der H.S. op zeer bizondere wijze geschied en niet langs redelijk-natuurlijken weg te verklaren.

De modernen gelooven ook wel aan inspiratie, maar niet gelijk de H.S. aangeeft. En, om het bij een drietal punten te laten, (de uitwerking voor deskundigen en liefhebbers overlatend).

De orthodoxen gelooven aan eene Heilige, Algemeene Christelijke Kerk, waarin Gods Geest op bizondere wijze werkzaam is, terwijl zij door de splitsing der Kerk sedert de Reformatie de zichtbare eenheid der Kerk als tengevolge van zonde en dwaling niet zoo zijnde bij dit begrip en geloof niet vooropstellen die zichtbare eenheid als instituut. De modernen in wetensch. zin stellen zich buiten die eenheid.

Als men echter den hartelijken toon leest, waarop dr. B. schrijft, dan zou men bijna twijfelen: is hij iemand, die gelooft in het zoenoffer van Christus of niet.

Ook gelooven de Christenen (en dit is eene tegenstelling, ik zeg niet met de modernen, omdat 't gevaarlijk is een oordeel over personen te vellen, maar eene tegenstelling dan met het modernisme) wel degelijk aan eene vaste plaats, wanneer zij aan den hemel denken.

't Is niet enkel een idée in hun gedachten.

Eilieve, waarom ook zou dit onmogelijk zijn?

We kennen nog niet eens 't wezen der natuur, hoe kunnen we ons dan ook eene *klare* voorstelling vormen van het Rijk des Geestes. De H.S. heeft slechts enkele gegevens.

Hierbij wil ik het laten.

Zoo objectief mogelijk gaf ik mijne meening over het verschil tusschen orthodoxisme en modernisme.

Hierbij wil ik niet vergeten, dat volgens een Christen bij uitstek, volgens Paulus, de Liefde het meeste is, en daarom ook kan ik dr. Bleeker achten om zijn mooi zieleleven, doch ben ik toch zoo vrij betreffende enkele punten van groot belang te verschillen.

Hoogachtend,

Uw dw.

STUDIOSUS.

IV. Aan Studium door een moeder.

Het ingezonden stuk van Studium over de ‘dubbele roeping der vrouw’ gelezen hebbende, dacht ik er eerst niet op in te gaan, aangezien het een vraag is aan studeerende jonge meisjes, doch later kwam de gedachte bij me op: ‘misschien kan mijn antwoord ook een beetje nut aanbrengen’, omdat het een questie van opgedane ondervinding is. Dat onze natuurlijke bestemming in het huwelijk ligt, dat geloof ik ook; dat jonge meisjes zich moeten bekwamen voor het een of ander, dat vind ik altijd een zegen, want arbeid, werken, is goed voor alles, dat maakt je degelijk en jaagt allerlei muizenissen uit het hoofd.

Het wil er echter bij mij heelemaal niet in, dat men, zooals Studium beweert, voor de bestemming van gehuwde vrouw en moeder later een opleiding zou moeten ontvangen. Ik moest er onwillekeurig om lachen. Verbeeldt je dat je lezingen over kinderverzorging en opvoedkunde al vooruit moet bijwonen met het oog op het latere moederschap!!

Werkelijk, mijn waarde Studium, die weg wijst zich van zelf, daar behoeft men geen lezingen voor bij te wonen.

Ik zal u eens wat vertellen.

Toen ik geëngageerd was kon ik niets koken, alleen maar een macaronischoteltje, dat was het eenige, wat ik goed klaarmaakte, zeker, omdat ik zelf er zoo dol op was. Ik vond koken en

huishouden doen afschuwelijk in één woord en vertaalde liever een geestigen roman, maar ik dacht bij me zelf, de praktijk zal me wel anders maken en dat was ook het geval. Geen haar op mijn hoofd, die dacht aan een lezing over opvoedkunde en kinderverzorging en verbeeldt je nu, als er eens geen kinderen waren gekomen? Dat had ook wel kunnen gebeuren, niet waar? En wil ik u eens wat vertellen? Nadat ik een jaar getrouwd was kon ik van alles klaarmaken en was ik op de hoogte van het huishouden, ik beroem er mij heelemaal niet op, want ik vind koken nòg afschuwelijk maar ik zeg u, de weg wijst zich van zelf.

En wat nu de opvoedkunde betreft, och, wat ik u bidden mag, doet u de ondervinding daarvan zelf op bij uwe kinderen later, in de huiskamer. U zult dan gewaarworden, dat alles op ondervinding berust, het eene kind moet zoo heel anders dan het andere behandeld worden. U zult dan zien, dat het eene kind op het gemoed moet gewerkt en het andere door de oogen geregeerd moet worden!! Behandel die zaken niet vooruit, 't is misschien alles vergeefsche moeite!

Wacht tot de kleine menschjes vóór u staan en als ge soms dan geen raad weet, hoe te handelen, dan hebt u duizendmaal meer aan den raad van de eene of andere huismoeder, dan aan een boek over opvoedkunde of kinderverzorging. Praktijk en ondervinding is de beste leermeesteres!! Het *moeder*-zijn zit in je, dat behoeft niet aangeleerd te worden! Nu wil ik daarmêe niet zeggen, dat er op de wereld geen *slechte* moeders zijn, maar die vrouwen zal een lezing over opvoedkunde ook niet beter maken.

Echter zou ik allen jongen meisjes aanraden iets te doen, iets te werken wat hun geest bezig houdt; in deze zenuwachtige tijden, is dat naar mijne bescheidene meening wel noodig en mochten ze later trouwen en moeder worden, dan leert hun de praktijk wel hoe verder te handelen.

V. Aan Gonda.

Hoe blij was ik, dat Uw stukje: ‘over de dubbele roeping der vrouw’ in de Lelie was geplaatst en niet *rechtstreeks* gestuurd naar Studium.

't Heeft zoozéér mijn sympathie. De duidelijke en wàre woorden gaven vorm aan mijn vele indrukken op dit gebied.

Werd Ùw opvoedingssysteem gevolgd, dan nam het ‘gezond’ verstand toe, en dáár komt het toch maar op aan.

X.

VI. Aan overtollige haren.

Dr. Broere, Laan Copes v. Cattenburgh, Den Haag, Specialist in huidziekten. Werkt ook met X-stralen.

Zéér vertrouwd adres.

X.

VII.

Geachte Freule,

In antwoord op de vraag onder het pseud: ‘overtollig haar,’ wil ik gaarne meedeelen wat mijn ondervinding daaromtrent is.

Ik zou er tegen zijn door electriciteit datgene te verkrijgen, hetgeen zoo eenvoudig verholpen kan worden, om reden mij van een jonge dame bekend is, die reeds een maand of vijf zulk een behandeling ondergaat, dat zij er sedert dien tijd zoo onoogelijk uitziet, zoodat van zich vertoonen bijna geen sprake is. Natuurlijk verwacht zij na de behandeling de vruchten daarvan.

Maar wat ik uit ervaring kan meedeelen is, dat er bij den drogist Romijn, te Dordrecht, (Voorstraat) te verkrijgen is: ‘Romijns ontharingspoeder en zeer goedkoop *f* 0.40 per 100 Gr. Ik gebruik het reeds een jaar of zeven en met succes. Alleen zou ik de jonge dame in questie willen aanraden de gebruiksaanwijzing, die daar steeds bijgevoegd is, in zooverre te volgen, door de gecureerde plek niet met eau de Cologne te wasschen, doch een weinig glycerine of vaseline te gebruiken en daarover wat poeder. Ik hoop een neerslachtige jonge dame door mijn raad opgewekt te hebben.

XXX.

VIII.

An Schillers Gedächtniss.

Für die hehre Schiller-Feier
Stimme ich die schwache Leier,
Sank auch der Leib in Grabesnacht
Der grosse Geist uns noch entfacht,
Wenn wir, an des Dichters Hand
Weilen in dem Zauberland,
Wo die Himmelsmelodien
Uns dem Irdischen entziehn.
Tief verehret und bewundert,
Besteht Er siegreich dem Jahrhundert,
Sein Wort, sein Lied, sie tönen nach
Und rufen uns das Beste wach.
‘Nicht solcher Klang im Ohr vergehet
Der tief im Herzen wiederhallt,
Der lehret uns was *wohl* bestehet
Dass wahrhaft-Guttes nie verschallt.
Hoch über 'm niedern Erdenleben,
Soll Er, der Geist-und Herzensheld,
Der Gottgeweihte Dichter, schweben
Verklärend unsre Menschenwelt.’

Amsterdam, 3 Mai 1905.

H.H.v.G.

Onze ‘Benjamin’.

Toen ik de vorige week aan ‘Nevermind’ (zie corr:) vertelde, dat ik een klein hondje uit Menton hierheen heb gebracht, kreeg ik verscheidene brieven van honden-vrienden en vriendinnen, die belangstellend vragen wat ‘Frits’ wel zegt van die vermeerdering van ons gezin.

Tot hun aller geruststelling zij hier meegedeeld, dat ‘Frits’ zich met groote beminne-

lijkheid heeft geschikt in zijn lot, en zijn fransch neefje willig naast zich duldt in de kamer en onder mijn schrijftafel, zij het dan ook nu en dan met wat schele oogen, of onder een brommig protest, wanneer hij vindt dat de indringer uit Menton al te vrijpostig wordt...

'Toe vertelt U de geschiedenis van Bennie?' werd mij in een van die brieven gevraagd'...

Och die is heel eenvoudig....

We zaten in Menton, aan de Promenade du Midi, op een bankje. En we hadden niets anders te doen, dan te genieten van de heerlijke blauwe zee voor ons, en van het onvergelijkelijk vergezicht links en rechts, dáár de grillige kleur-schakeeringen op Garavan's rotsen, hier 't hemelsch licht, waarin

Bennie en zijn duitsch vriendinnetje Fränzchen. (genomen in den tuin van het hotel du Louvre in Menton.)

Cap Martin zich baadt op zulke zondagen....

'O zie eens, wat een stumpertje van een hondje'... zei mijn huisgenoote opeens...

Hij, onze Benjamin, (maar toen had hij nog in het geheel geen naam, want wij hebben hem later zoo gedoopt, omdat hij onze jongste is,) wankelde, eigenlijk veel te jong nog om te kunnen loopen, op dikke korte pootjes achter zijn toenmalige eigenaren, twee vuile, kleine, slimme bedelaartjes, zooals het Zuiden zoovele typen van dien aard oplevert... Zij keken niet naar hem om, en hij, zijn oogen nog niet gewend aan het felle zonlicht, heel zijn jonge aandacht in beslag genomen door de inspanning van hun spoor te moeten volgen, liep, liever gezegd waggelde, zonder evenwicht te kunnen houden voort, nu eens vallende tegen een bank, dan weer zich verwarrende in een of andere japon, of onhandig buitelende over een onevenheid in den weg...

Ziende dat hij niet meer mee kon, nam een van de twee kleine jongens hem op van den grond. Maar om hem in 't volgend oogenblik met een hevigen smak ruw te laten neervallen op de harde straat-steenen.

- Het arme dier gaf een doordringenden schreeuw, een smartelijk geluid van pijn. -

In het volgend oogenblik had *ik* hem in mijn armen.... En, pijlsnel, schoot hij in de wijde mouw van mijn jacquette, klemde zijn dikke pootjes stevig om mijn polsen, - en sliep onmiddelijk in, uitgeput, doodop....

Toen ik hem zacht wou losmaken, hield hij mij zoo stevig vast, alsof hij mij nooit weer zou vrijlaten... Het was alsof hij instinctmatig begreep: Nu ben ik gered.

Mijn huisgenoote en ik waren het terstond samen eens, dat wij het diertje niet mochten overlaten aan zijn lot. Ik vroeg aan den kleinen jongen den prijs dien het kosten moest. Hij noemde 10 francs, en ik gaf ze hem. Het was alles het werk van een paar minuten. - Ik wist niet eens *wat* ik in mijn armen hield, *hoe* mijn inkoop er uitzag. Ik wist alleen, dat ik hem *moest* redden voor verdere mishandeling, dat 10 francs daarvoor niet te veel waren. -

Wat heb ik later van verschillende menschen, van allerlei rijkaards, die voor zichzelf alles over hebben, dikwijls te hooren gekregen, dat ik best had kunnen 'afdingen', dat ik hem wel voor 'wat minder' had kunnen krijgen.

Alsof men vóór alles dááraan denkt, wanneer men vervuld is van medelijden met een mishandeld dier!

Bovendien, de kleine bedelaars waren arm genoeg, om hun die 10 francs van harte te gunnen. Zij verdwenen, zonder meer naar Bennie om te kijken, in een ommezien, het goudstukje, vermoedelijk het eerste dat zij ooit in hun bezit hebben gehad, telkens om en om gooiend in de lucht....

En wij, mijn huisgenoote en ik, waren zoo overtuigd, dat Bennie, met zijn verarmd uiterlijk en zijn leelijken val op die steenen, wel niet lang zou leven, dat wij tot elkaar zeiden: 'Nu zal hij het ten minste in zijn laatste levensdagen zoo goed mogelijk hebben, eer hij sterft.'

En wij kochten hem onderweg naar het hotel een van die heel-kleine bloemen-mandjes,

waarin mimosa, en al die andere heerlijke Rivièra-bloemen, verzonden worden, en wij legden daarin een stuk heel zacht flanel, en maakten daaronder nog een extra bedje van een ruggekussen.... En Bennie liet zich al die weelde zoo stil welgevallen. Hij sliep... en sliep maar... Alleen toen we hem een schoteltje warme melk in zijn mandje zetten, schoot hij ineens uit het warme flaneldekje uit, dronk gulzig, sloeg toen heel teeder zijn dikke pootjes om onzen hals, (wij zaten beiden op den grond naast hem), en likte ons beurtelings, als wilde hij danken voor de goede behandeling.

Toen, onmiddellijk, schoot hij terug in zijn mandje, en sliep weer in...

Onze femme de chambre, een vriendelijke, bereidwillige Zwitsersche, die nooit iets te veel moeite was, en ons later in alles trouw heeft geholpen met hem, zei hoofdschuddend:

'Hij zal morgen wel dood zijn...'

En wij-ook deelden die meening. Reeds onderweg, terwijl wij hem naar het hotel droegen, had ik, die hem in een werkzak in mijn armen hield, telkens aan mijn huisgenoote gezegd: 'Kijk eens of hij nog leeft; hij ligt zoo doodstil...'

Maar Bennie had in 't geheel geen lust een wereld te verlaten, die, zoo zij tot hiertoe een tranendal voor hem was geweest, zich nu ineens hem zoo zonnig en lachend vertoonde...

Hij sliep dien nacht zijn vermoeienis uit. En den volgenden ochtend brulde hij ons wakker, met een kracht van stemmetje, die geen twijfel overliet aan den normalen staat van zijn longen.

Brullen behoort trouwens tot zijn lievelings-bezigheden; wij hebben menigen nacht in het hotel in Menton op en neer geloopen, met hem in onze armen, hem sussend als een kindje, hem nu eens melk, dan eens chocolaadjes gevend, om zijn schreeuwen; zonder eenige reden hoegenaamd, toch maar tot bedaren te brengen.

Alles vergeefs! Als Bennie besloten heeft zijn longen op die wijze beweging te gunnen, is er niets aan te doen, dan afwachten tot hij zichzelf heeft moe geschreeuwd. En *gauw* is dat niet het geval.

Dien volgenden ochtend maakte hij voor het eerst kennis met 'Fränzchen', met wie hij op het nevensgaande plaatje is afgebeeld. En van af die eerste kennismaking zijn die beiden, zooals ik in de correspondentie aan 'Never-mind' vertelde, twee speelkameraden geworden, onafscheidelijk samen.

'Ik zal om Bennie huilen als u weggaat' - zei zij steeds. En toen het afscheidsuur inderdaad sloeg, stopte zij mij een aan Bennie geadresseerd briefje met chocolaadjes erin in de hand. - 'Mein süsser Bennie: vergesse nicht ganz deine treue Freundin', stond er in.

- - Nu, het is een feit, dat Bennie in het algemeen niet te klagen heeft gehad over het menschdom. Ondanks zijn leelijkheid, want hij is een ventje dat geen pretensie maakt op 'afkomst' en 'ras' en 'geboorte', ondanks zijn wonderbaar-dikke pootjes, en zijn op zuigelingen-leeftijd reeds merkwaardig-ontwikkelden ringbaard, vond hij, overal, in en buiten het hotel, op de straat en in restaurants, talrijke vrienden en vriendinnen, die ons staande hielden met den uitroep, in het fransch, of engelsch, of duitsch: O wat een aardig hondje...

En dan moesten wij altijd opnieuw het verhaal doen van zijn mishandeling, en wij kregen op onze beurt verhalen van de honden, welke die menschen bezaten of hadden bezeten - -

Bennie werd de aanleidíng tot een verbroedering tusschen onbekenden, die bewijst dat het kleine en hulpelooze de sympathie opwekt, en de gemoederen ontdooit tot warmte, en de betere instincten in den mensch doet ontwaken.

Hij heeft trouwens een buitengemeen hartelijke natuur, die er ook veel toe bijbrengt om de menschen te winnen. Hij omarmt namelijk iedereen, dien hij tegenkomt; jong en oud, arm en rijk, kínd, man, en vrouw, iedereen wil hij met zijn dikke witte pootjes omhelzen, door tegen hen te gaan opstaan... En als zij op den grond zitten, zooals werklieden die de straat maken, of zooals Italiaansche bedelaars, dan geniet hij eerst recht. Dan komt er geen einde aan zijn teederheden. -

En de meeste menschen blijven glimlachend staan, en beantwoorden die vriendelijke begroeting. Slechts nu en dan neemt een zuurkijkende juffrouw haar rokken voor hem bijeen, als ware hij minstens een kleine tijger, of wel een opgedirkt dandytje stoot hem minachtend terzij, van wege zijn totaal gebrek aan ‘voornaam-uiterlijk’. -

Verreweg de groote meerderheid echter beantwoordt zijn goed geloof in het menschdom, door hem aan te halen.

In Menton werd hij op straat omhelsd door engelsche dames, achter wier preutsch

uiterlijk men nooit zooveel losheid zou hebben vermoed. In de tram naar Monte-Carlo is hij ons meer dan eenmaal afgenomen, door den een of ander die ons als een gunst smeekte hem op schoot te mogen houden. Bij Rumpelmayer gebeurde het dikwijls, dat onbekende menschen ons kwamen aanspreken om het 'aardige hondje' van naderbij te mogen bekijken. -

Want Bennie heeft, tengevolge van de bijzondere omstandigheden waarin hij verkeerde, omdat hij in een hotel woonde, in zijn jonge leven heel wat van de wereld gezien. Hij heeft zijn eerste wandeling met ons gemaakt, (wij hebben hem in de eerste veertien dagen steeds gedragen); op het schilderachtige Cap Martin, en na afloop daarvan de thee gebruikt in het verrukkelijk thee-salon van het Caphotel daar.

En hij heeft vele malen Monte Carlo bezocht per tram en per rijtuig, en zich daar - in het hotel de Paris, waar hij 'muffins' en 'buns' en 'scones', heeft leeren kennen, heel gepast gedragen. En de verschillende Rumpelmayers van Menton en Nice en Monte Carlo zijn hem even min vreemd, als de tea-rooms van San-Remo en Bordighera, terwijl zijn ondervindingen vele zijn van rijtuig- en spoor-reizen, en zelfs het nachtverblijf in den trein hem niet meer onbekend is, op het lange traject van San-Remo ineens door tot Lucerne. -

- - Ik moet tot eere van Bennie zeggen, dat hij zich in al die wederwaardigheden heel verstandig en braaf heeft gedragen. Hij is een zeer flink en dapper hondje, voor niets en niemand bang.

Alleen in San-Remo gevoelde hij zich minder op zijn gemak, met den grooten neger uit Abyssinië, die de lift bediende. Als deze, die overigens heel goed voor hem was, zijn groote zwarte hand dreigend ophief, bij een brul-aanval, dan zweeg hij ineens, en drukte zich bedeesd tegen ons aan...

Maar overigens was hij overal op zijn gemak, en met iedereen goede vrienden. En dat was voor ons een ware zegen, omdat wij hem gedurende de maaltijden niet inde zaal van het hotel mochten meebrengen, en dus, genoodzaakt waren hem dan toe te vertrouwen aan de bedienden.

Behalve uit die *noodzaak* is hij niet veel alleen geweest zonder ons, onze kleine Benjamin. Al zijn wij maar honden-mama's, wij hebben grooter plichtgevoel in dat opzicht, voor onze honden-kinderen, dan de meeste moderne moeders aan hun eigen kroost.

Eén ding was er, dat ons al dien tijd benauwde. Dat was onze thuiskomst. Wat zou onze Marie, wat zou onze kleine Frits zeggen? Wij durfden het Marie niet schrijven. Wij besloten haar het geval mondeling uit te leggen. En, omdat wij onzen kleinen Frits niet wilden overvallen met den vreemden indringer, hebben wij onzen Bennie, na onze aankomst, terstond gebracht bij een zuster van mijn huisgenoote, met verzoek hem een paar uur voor ons in bewaring te nemen. Toen - nadat de eerste begroeting van onze Marie *en* van Frits was afgeloopen - hebben wij ons, op het punt honden zoo bezwaard gemoed ontlast. En wreet gij *waarom* Marie toen heel boos op ons is geweest? Niet omdat wij het hondje hadden gekocht, maar omdat wij zoo weinig geloof hadden gehad in haar medelijdend hart, dat wij bang waren geweest voor haar mogelijke ontevredenheid.

Frits kon *zijn* opinie niet zeggen. Maar ik geloof, dat hij in zijn klein, lief hondenhart gedacht heeft:

Al weet ik ook de reden niet,

't Is vast op wijzen grond geschied.

Want hij is zoo lief en zoo aardig met zijn nieuw speelkameraadje, dat alles beter gaat dan wij hadden durven hopen - -

En toen Bennie, na een uurtje waarin hij zich zooals gewoonlijk zeer luidruchtig schijnt te hebben gedragen, bij ons werd thuisgebracht, toen sloeg hij zijn dikke witte pootjes dadelijk hartstochtelijk om den hals onzer Marie, en, zoo hij door onze verhalen reeds haar medelijden bezat, daarmede veroverde hij terstond óók hare liefde...

... En dit is nu de ware geschiedenis van onzen kleinen ‘franschman’, zooals hij hier in de buurt heet, van Onzen ‘Benjamin’.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brief uit Konstantinopel. De dilendschi in Der Saädet.

Eenigen tijd geleden vermeldden de hier verschijnende Turksche bladen, dat op last van den sultan eene commissie zich had gevormd, wier taak het is een gesticht te bouwen voor de stommen en blinden, die in Konstantinopel rondzwerven. Reeds vroeger had de sultan te Perikoï een prachtig armenhuis laten

stichten, waaraan niets ontbreekt, dan de onvermogenden om het te bewonen.

Zoo zal 't ook gaan met 't stommen- en blinden-instituut; langs de straten slenteren en bedelen bij dag, zich naar hartelust te goed doen aan spijs en drank in een gaarkeuken bij avond, valt veel meer in den smaak, dan opgesloten te zitten in een gebouw, al is dit dan ook ingericht volgens de eischen des tijds.

Bedelaars ontvangen gewoonlijk veel, vooral als zij stom of blind zijn; die deze lichaamsgebreken hebben, zijn er wel het allerslechtst toe te bewegen op staatskosten zich te laten verplegen en voeden; men geeft die bedelaars zooveel, dat, bij het heerschend gebrek aan klein geld de geldwisselaars zich dikwijls tot hen moeten wenden om de in hun bedrijf benoodigde para- en piasterstukken te krijgen.

Er zijn in den loop der tijden wel eens keizerlijke iradés verschenen, waarbij het bedelen verboden werd, maar deze hebben niets uitgewerkt, en zullen dit ook nooit doen, want de koran schrijft uitdrukkelijk vóór het geven van aalmoezen als een vroom en in Allah's oogen welgevallig werk. Het vragen en geven van aalmoezen is zoo ingeweven in de zeden der Mohammedanen, dat op enkele groote feestdagen, zooals Baïran, de vrouwen van aanzienlijke staatsbeambten met een kind op den linkerschouder uit bedelen gaan; de ingezamelde gelden worden dan later besteed voor een goed doel.

Van de hier te Konstantinopel rondzwervende bedelaars hebben sommigen een vaste plaats ter uitoefening van hun beroep, bij voorkeur op de stoep van een moskee, als zij volgelingen zijn van den profeet, bij een kerkportaal of een restaurant, als zij uit christenouders geboren zijn; ook de brug van Galata, die dagelijks door duizenden wordt benut, is zeer in trek, hier doet het geloof niets ter zake. Den ganschen dag roepen zij den voorbijgangers aan en houden hen den bedelmap voor en danken met Oostersche overdrijving voor de ontvangen para's; als de zon ter kimme daalt, keeren zij huiswaarts en laten het zich aan niets ontbreken.

Onder zulke omstandigheden heeft het publiek natuurlijk veel overlast van die bedelaars, die hun slachtoffer aanhouden, toespreken en dikwijls geruimen tijd volgen. Het lastigste voor ons Europeanen zijn die, welke de Duitschers ‘Schneeschaufler’ noemen; meestal zijn het handwerkslieden uit allerlei landen afkomstig, die verschillende talen spreken en iemands medelijden pogen op te wekken door uitvoerige verhalen van hunne talrijke rampen en ongevallen, waarvan, als men de moeite neemt er onderzoek naar te doen, meestal blijkt niets waar te zijn. Zij vormen een goed georganiseerde bende, die in het beruchte restaurant Antilope in Galata haar hoofdverblijf heeft; er ligt daar een register ter inzage ten behoeve van de leden om zich te kunnen vergewissen waar gegeven wordt en waar niet en op welke plaats men milddadige landgenooten het beste vinden kan. Een van de meest beruchte ‘Schneeschaufler’ is eene bejaarde Duitsche vrouw, net gekleed en met beschaafde manieren; altijd zwerft zij rond in de buurt van hotels, waar reizigers uit haar vaderland gewoonlijk hun intrek nemen en vooral toeristen tot de zwakkere helft van het menschdom behoorende, weet zij door haar roerende verhalen en krokodillentranen diep te treffen en diep in de beurs te doen tasten. Of het waar is, dat zij een aanzienlijk vermogen bezit, durf ik niet bevestigen; met zekerheid weet men dit van een reeds bejaard man, die iederen avond de door Europeanen bezochte restaurants afloopt en eenige verflenste bloemen te koop aanbiedt; hij is eigenaar van verscheidene huizen, die hij tegen hoogen prijs verhuurt.

Sommige bedelende vrouwen en kinderen, vooral Zigeuners, hebben de zeer onaangename gewoonte de voorbijgangers bij den arm of de kleederen vast te grijpen. Gelukkig weten zij echter zeer spoedig wie in de straten, waar zij gewoonlijk rondzwerven, genegen is iets te geven en wie niet; de laatsten laten zij dan met rust.

Opmerkelijk is dat onder deze dilendschi betrekkelijk zoo weinigen verminkt zijn. In de meeste Oostersche steden vindt men veel meer; vermoedelijk is dit een gevolg van de uitstekende hospitalen, die men hier te Konstantinopel heeft, waar de politie ieder brengt, die verwond of door een ongeluk wordt getroffen. En dan heerscht hier niet de melaatschheid, de verschrikkelijke ziekte, die de ledematen van een mensch een voor een doet afsterven.

De meest verminkte bedelaars, die ik hier ken, zijn een gewezen soldaat, die in den oorlog tusschen Turkije en Griekenland het halve gelaat werd weggeschoten en een knaap van ongeveer vijftien jaren, die met zijn hoofd in het vuur is gevallen.

Terwijl ik op een morgen rustig zat te

arbeiden, trof mij op eens het gezang van een paar jongens, die op reciteerende wijze in hunne zoetvloeiende taal, het Grieksch, iets verhaalden. Nieuwsgierig naar buiten ziende aanschouwde ik een vreeselijk verminkt hoofd, rauw als versch vleesch, de oogkassen ledig. Onwillekeurig stootte ik een kreet van afgrijzen uit, het jonge lichaam rilde, het diep beklagenswaardig kind wist, dat zijn afschuwelijk voorkomen de oorzaak was van mijn kreet. Snel gaf ik zijn leidsman eenige para's en wenkte hem zich te verwijderen. Als ik in de straten van Pera hun gezang hoor, bevangt mij steeds een gevoel van diep medelijden en deernis.

Dat gevoel heb ik ook, als ik zie die ongelukkige kinderen, welke verminkt zijn om medelijden op te wekken en daardoor grootere giften te ontvangen. Reeds op zeer jeugdigen leeftijd bindt men hun de beenen onder de knie te samen, waardoor langzamerhand eene verlamming intreedt, die loopen onmogelijk maakt. Zoo kruipen zij met houten blokjes aan de handen, om verwondingen te voorkomen, door de straten en smeeken om een aalmoes; in den zomer zijn zij met een laag stof bedekt, in den winter als een menschelijk wezen bijna niet te herkennen door de hoeveelheid modder, die aan hun gelaat en kleederen kleeft.

En heeft men dan dien stumpers iets gegeven, dan krijgt men een dankbetuiging en eene zegenbede in een of andere Europeesche taal, meestal het Grieksch, tot loon; die ongelukkigen zijn allen van Europeesche origine. Turken verminken hunne kinderen niet en laten dit ook door anderen niet doen, daarvoor zijn zij te trotsch en te goedhartig.

Konstantinopel, Oct. 1904.

A.

Bekroonden van de Wedstrijden.

Mej. H.W. Tichelman (ps. Henca) te Zetten, koos: Selma Lagerlöf: Christus-legenden.

Wouter (wenscht zich niet bekend te maken,) koos: Blicher Clausen: Het verloren Tooverland.

Mej. C. Rodenhuis (ps: M.J.C.) te Baarn, koos: Wat komen zal, door Ina Boudier - Bakker.

Mevr: Gorter - Veen, te Sneek (ps. Veritas S.), koos: Stoere Werkers, door J. Eigenhuis.

Mevrouw Schlimmer-Arntzenius te Amsterdam (ps: Lotos), koos: Mijn kleine Jongen, door Carl Ewald, en Inga Heine, door Blicher Clausen.

C.J.A. 't Hooft, Dordrecht (ps: Typo), koos: Loutering, door Maria Ingeborg Sick.

REDACTRICE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Tragtick. - Ik heb Uw brief door bemiddeling van den uitgever ontvangen. Maar gij vergist U. Ik heb niets van U in mijn bezit. Het door U bedoelde, door mij geweigerde stukje is, of U indertijd teruggezonden, of vernietigd.

Ik weet niet, of de heer Veen de moeite deed U op die honorarium-vraag particulier te antwoorden. Zoo niet, dan zal hij U het verschuldigde wel hebben overgemaakt. *Hij* weet het juiste bedrag altijd door mij.

Veritas te S. - Ik dank U hartelijk voor Uw briefje en vriendelijke woorden. Welk een goede keuze: *Stoere Werkers!*

José. - De hoofdreden van mijn kort antwoord was, dat de toegezonden gedichtjes 'van een ander' waren. Nu gij zelf U aanmeldt, wil ik U gaarne uitvoeriger antwoorden. Ik neem hel niets kwalijk, dat gij mij nog eens opnieuw schrijft erover. - Maat en vorm vond ik beide niel-voldoende-goed voor den druk. In Levenshonger beviel mij de gedachte niet; ik vond die wat opgeschroefd. - Ja-zeker, ik ben het heelemaal eens met U, dat er zulke momenten zijn in ons leven, als die welke gij beschrijft in Uw brief. Maar men kan zoo iets heel duidelijk inwendig voelen, en toch niet in staat zijn het onder woorden te brengen in een zoo goed gelukt gedicht, dat het 'druckreif' is. Juist zulke verheven onderwerpen zijn nog minder geschikt voor pas-beginnende dichters, dan meer huiselijke en gewone dingen en gedachten. De questie of gij al dan niet moet worden 'aangemoedigd' tot voortgaan, is voor mij heel moeïlijk uit te maken; enkel op grond van deze drie proeven zou ik U dat noch durven ontraden, noch durven aanraden. M.i. hangt het veel af van Uw leeftijd, Uw omstandigheden, bovenal echter van Uw inwendige *behoefte.* Als gij een sterkinnerlijk verlangen voelt tot dichten, dan zeker moet gij aan dien drang toegeven, vooral als U dat troost en vrede geeft. Maar in hoeverre gij over wezenlijk talent beschikt, kan en durf ik niet uitmaken. Ik weet dat mevr: van W... op wier oordeel gij U beroept... de jonge-meisjes nog al heel gauw aanmoedigde. Ik zelf ben misschien niet zoo optimistisch van natuur als zij in dergelijke dingen. Maar waarom zoudt gij U niet houden aan haar oordeel, als gij vertrouwen hadt daarin?

Laat mij ten slotte U nog dit zeggen: Er is heel veel poëzie, die zich eigent tot het lezen in den huiselijken kring, maar niet tot den druk. Beets zelfs, en velen met hem, hebben wel eens gedichtjes gemaakt, heel lief en gevoelig, maar die niet thuis-behooren in een bundel voor het publiek, en die zij liever ongedrukt hadden moeten laten. Zoo ook kunt gij wellicht voor Uzelf schoone en mooie denkbeelden hebben, en in dichterlijken vorm ten papiere brengen, en nochtans niet genoeg talent bezitten tot dichteres voor het groote publiek. *Ik* echter kan dat niet uitmaken, want ik kan over dit weinige niet genoeg oordeelen. -

M. van H. - De opgave van namen der maanden vóór de wedstrijden beteekent eenvoudig, dat wij voor elke maand van het jaar een onderwerp opgeven. De drie eerste maanden zijn voorbij; nu volgen drie nieuwe maanden. Opdat de inzenders zelf kunnen kiezen welke onderwerpen hun het meest bevallen, geven wij steeds drie maanden tegelijk op. April is reeds voorbij, maar dat doet er niets aan af, daar de opstellen kunnen worden ingezonden tot aan het eind der drie maanden, dus tot het eind van Juni. Dezelfde persoon kan slechts ééns in elken jaargang bekroond worden.

Wat Uw toelichting betreffende dat stukje betreft, ik begrijp het geval volkomen. Maar, zooals gij terecht inziet, het onderwerp is niet geschikt voor een Blad als de Lelie; het zou den meesten lezers niet interesseeren of misschien onverkwikkelijk aandoen.

Why. - Ik vind het aangeboden stukje niet geschikt voor de Lelie; ik zou er graag wat frischheid in houden en geen 'Dofheid' aanbrengen.

Regina. - Hartelijk dank voor Uw briefje. Ik 'brom' niet op ons land, want ik heb, juist door het vele reizen, het mooie in ons eigen land veel beter leeren zien en waardeeren, dan vroeger. Maar ik 'brom' wel op ons ellendig klimaat. Dat is wezenlijk een onding; altijd regen, wind, en guurheid. Waar gij woont, is het trouwens reeds veel mooier dan hier; gij woont in een lief plekje van ons land.

Noirever. - Gij hebt, hoop ik, reeds in een der vorige Lelies gezien, dat ik Uw stukjes heb aangenomen, maar als gij ze nu liever toch terug-ontvangt, om ze als een verzameling schetsjes op elkaar te laten volgen, dan zal ik ze U terugzenden. Meldt mij dan nog even, hoe gij wilt. - Wat zijn kinderen toch enorm verschillend! Toen ik de beschrijving las van Uw jeugd, dacht ik glimlachend: Welk een heel andere 'Annetje', dan ik-zelve er eene was! Ik was lang niet altijd 'zoet en tevreden'. Wel heb ik, evenals gij, van kind af heel veel gedacht en gewikt en gewogen, en dat menigmaal over diepzinnige onderwerpen, waarvan mijne ouders waarschijnlijk niet vermoedden, dat zij mij toen reeds bezighielden, b.v. uitverkiezing, eeuwigheid, verdoemenis!

O neen, van de hedendaagsche kinderversjes houd ik even weinig als gij! Ik vind dat van Alphen c.s. veel beter waren, dan het hedendaagsche gezeur, dat niet onderdoet voor die vroegere in leerzaamheid en nuttigheid, en nog veel vervelender is dan die vroegere richting! Wij hadden thuis een oude uitgave van van Alphen, die voornamelijk diende om door ons 'herzien' te worden in gedichten op onze manier, waarin wij den saaien preektoon van van Alphen bespotten en belachelijk maakten. Maar zelfs *dat* kan men niet eens doen met de hedendaagsche wijze-praat; zij is er *te* onbeduidend voor. Kent U Gouverneur? Voor hem geef ik alle hedendaagsche kinder-wijsheid cadeau.

Ja-zeker, 'vrije-liefde', en 'vrij-huwelijk' zijn twee' zeer àparte zaken. Maar de menschen zijn zoo dom, dat zij die beide zaken hopeloos dooreen warren, en juist daarom moet men rekening houden met hun domheid. Ik betreur het met U, dat de menschen zoo laag staan en zulk een band noodig hebben. Maar het feit ligt er toe. En als zij den wettigen huwelijksband niet hadden, dan zouden zij ontaarden tot de grofste onzedelijkheid. Zola heeft in 'Travail' ideaal-menschen geschilderd; maar als zijn schilderij van dien ideaal-toestand in de werkelijkheid bestond, zou het gauw-genoeg een vuile en gemeene warboel worden, waarin geen hoogstaand mensch het zou kunnen uithouden van wege de toomelooze onzedelijkheid. Het is gemakkelijk genoeg op papier mooi te bazelen. Maar men moet, als men eerlijk is, zich rekenschap geven, of dat wat men beschrijft *mogelijk* is, gegeven de menschelijke natuur.

Ja, Uw naam is mijn huisgenoote heel goed bekend, en den predikant over wien U schrijft kent zij zeer goed. Hij was een vriend van haar vader. U behoeft het zich

niets aan te trekken, dat U niet wist van mijn verblijf in 't buitenland; het spreekt van zelf, dat U het niet kon vermoeden, toen U die brieven en stukjes zondt.

- Ik kan mij heel goed begrijpen, dat U 'nog niet weet wat U aan mij hebt op godsdienstig gebied'. Ik heb niet zulke besliste 'gelooven' als de meeste menschen. Ik hoop dat er een Hiernamaals, een zelfbewust voortleven is. En ik denk dikwijls, dat zij die gelooven het meer bij het rechte eind hebben, dan de ongeloovigen; maart *weten*, *zeker-weten*, *nooit-twijfelen*, ziedaar woorden die niet staan in mijn godsdienstig woordenboek. - En ik heb een beslisten, hartgrondigen afkeer van wereldsch Christendom, van naam-Christenen, van alles wat God *heet* te dienen, en het in den grond alleen te doen is om eigen eer, eigen voornaamheid en eigen voordeel. Daarentegen heb ik oprechten eerbied voor elk geloof, dat oprecht en eerlijk is, en door daden die oprechtheid en eerlijkheid bewijst in het dagelijksch leven.

Ik houd niet van vooraf-beraamde ontmoetingen 'om eens kennis te maken.' Ik vind het zoo heel moeilijk mij dan te geven zooals ik ben. Ik heb een gevoel, als of men mij komt bekijken. Als ik iemand bij toeval ontmoet, of als bij mij iets heeft te vragen, dan wil ik hem of haar gaarne te woord staan.

- Ja, het versje van Norma: Oordeel Zacht, vond ik-ook heel gevoelig en mooi-gedacht. - En zeer zeker geloof ik met U, dat men heel goed pessimist kan zijn in zijn levensbeschouwing, en toch optimist in zijn eigen doen. Ik geloof zelfs, dat ik-zelve een bewijs ben van zoo'n mogelijkheid, want ik ben dóór en door pessimist in mijn wereldbeschouwing, en toch in mijn eigen leven en handel en wandel noch somber, noch moedeloos. Integendeel, ik behoor in het dagelijksch leven tot de zeer-opgewekte naturen, die in heel veel kleine dingen van het gewone bestaan genoegen en vermaak scheppen. -

U ziet, lieve mevrouw, dat ik voldeed aan Uw verzoek, en U liet 'voorgaan', omdat er reeds zoo heel vele Uwer brieven mij verwijtend aankeken. Nu heb ik ze alle beantwoord; op dien eenen na, die aanleiding geeft tot een thans spoedig komend artikeltje.

Ja, als U, in plaats van medelezeres, abonnée wordt, leest U de antwoorden dadelijk na plaatsing. Maar dat is iets dat Uzelve moet regelen.

Mlle Yxe. - Zooeven Uw aangeteekenden brief ontvangen. Ik zal het geld terstond doorzenden. - Zeer zeker ben ik verlangend van U te vernemen, waarom gij in zoo lang niets hebt laten hooren van U. Ik schreef het toe aan ongesteldheid; want, dat gij ongesteld waart, is het laatst wat ik van U vernam, door een derde. Ik houd mij dus zeer aanbevolen voor den bewusten brief, en dank U, in naam van den schrijver van het artikel, hartelijk voor Uw vriendelijke gift.

I.B. - Vriendelijk dank voor Uw briefje. Ik heb het gedichtje U teruggezonden, en U tevens opgegeven wat gij voor het voorgaande in rekening kunt brengen. Op het punt van dat huwelijksreisje denk ik als gij. Wat zult gij genieten! - Ja, als ik U was, zou ik eerst nog naar die huishoudschool gaan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Vrouwenrecht. - Het aldus getitelde stukje kan alléén als 'Ingezonden', (dus zonder honorarium) geplaatst worden. Voor terugzending aan Uw adres gelieve postzegels ter frankeering te zenden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Aan *Mea*, schrijfster van de ‘Brieven uit Berlijn.’

Zou het U misschien ook mogelijk zijn mij in te lichten *waar* en voor welken prijs ongeveer een Holl. jongmensch in B: kamers kan vinden zonder pension? In welke wijk zou men daartoe het best slagen en zou het mogelijk zijn kamers te vinden bij aldaar wonende Hollanders?

Misschien kan ook één der andere abonnées er mij op antwoorden. Bij voorbaat veel dank.

S.E.

Bericht.

Wegens de vele Ingez: stukken moest de rubriek Kunst en Wetenschap van Servaas van Rooyen blijven liggen tot het volgend nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

17 Mei 1905.
18de Jaargang.
No. 46.

Bericht.

In het a.s. nommer zal een begin worden gemaakt met de vertaling van het nieuwe werk van den Russischen schrijver GORKI, (zie portret in het vorig nommer), waarin hij zijn ervaringen in de gevangenis beschrijft. Vertaling van mej: Annie de Graaff.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Schijn en Wezen.

Is er ooit een tijd geweest waarin de *schijn* een zoo groote hoofd-rol speelde, als die welke wij thans beleven -?

Iedereen, van de hoogste tot de laagste klassen, legt er zich op toe te bluffen door schijn. De dienstbode, om nu eens van onderafaan te beginnen, wil tot geen prijs dienstmeisje wezen, o neen ze wil *schijnen* dame. Daarom schaamt ze zich de helderwitte muts, het schort met borduursel, de katoenen of zwarte japon, heel dat keurige, bij-uitstek-flatteerende costuum, dat haar stempelt tot een degelijke, aantrekkelijke, frissche verschijning van dienstbode, en, zoodra ze met een boodschap op straat wordt gezonden, zoodra ze 't maar eenigszins kan leveren achter den rug om van haar meesteres, zoodra haar vrije tijd is aangebroken, hult zij zich in een floddermadam-toilet, een japon zoogenaamd naar den laatsten smaak, groote donderhoed met veeren, wapperende ceintuur, enz. enz., in één woord in heel een armzalig-goedkoope nabootsing van hetgeen de mode aan dames voorschrijft, opgesierd natuurlijk met eenige nagemaakt-zilveren en dito gouden sieraden, als daar zijn: horloge-ketting, oorbellen, broches, enz. enz. enz.

En zie haar dan de deur uitstappen, zaliggelukkig in het bewustzijn dat ze *lijkt* op een dame!

Want ze weet heel goed, dat niemand haar in werkelijkheid daarvoor aanziet, ze weet heel goed hoe heel de buurt weet wáár ze ‘dient’, en hoe hare vriendinnen en kennissen 't óók weten, dat ze ‘dient’... En, dat de heeren en dames, die ze tegenkomt, haar evenmin aanzien voor een der hunnen, och dat begrijpt ze òòk wel. Maar dat doet er niet toe. Met den *schijn* is zij tevreden. Zij *lijkt* op een dame, op iets anders dan dat wat ze *is*, namelijk een knap, frisch dienstmeisje.

En dat ze er uitziet als een armoedige, opgedirkte, slonzige floddermadam, dat is voor haar eergevoel veel vleiender, dan te zijn een keurig dienstmeisje, met een witte muts, en wit schort, en heldere katoenen japon, welke drie dingen zóó flatteeren, dat zij zelfs een leelijk gezichtje nog opknappen. (Zie maar eens een leelijke verpleegster eerst met en daarna zonder 'costuum', in hare gewone kleeren, en gij kunt raden waarom velen hunner, als zij hun uitgaan-jaren achter den rug hebben, ten slotte dat 'vak'... *en* dat costuum kiezen.)

- - - 'Het is treurig, nietwaar, lieve mevrouw, dat die menschen zoo dwaas zijn, dat zij zoo weinig zin hebben voor degelijkheid, en zoo offeren aan den verkeerden tijdgeest'?...

Zoo redeneert gij, dames! - Maar och, steek eens de hand in eigen boezem! Welk voorbeeld geeft gij, aan hen die gij zoo uit de hoogte veroordeelt, aan Uw dienstboden? Zijt *gij* degelijk? Offert gij *niet* aan den schijn?

Waarom b.v., vóór Uw huwelijk, liet gij U zoo gaarne 'freule' noemen, inplaats van hen die U met dien titel vleiden te antwoorden: Dat ben ik niet. Ik heet 'Juffrouw' Zoo en Zoo... 't Is immers mode in de winkels der groote steden, dat iedereen met 'freule' wordt aangesproken. 't Is mode, dat gij-zelf onder-elkaar U dien titel toeëigent, en dat de jongelui U daarmede betitelen. Gij weet allen onder elkaar beter; gij kent elkanders naam en afkomst precies, en in de winkels kent men U óók even precies. Maar toch speelt gij over en weer dat kinderachtige *schijn*-spelletje.

Want het is veel streelender voor Uw bewustzijn te pronken met geleende veeren, dan met gepast gevoel van eigenwaarde te dragen Uw eigen eerlijken familie-naam, (die in 9 van 10 gevallen niets meer of minder deftig is, dan die van heel veel getitelden.)

En toen gij getrouwd zijt... - wáárom hebben uw ouders, klein-behuisd en met eenvoudige bediening, toen hettrouw-dejeuner gegeven, niet zooals het vroeger gewoonte was in hun eigen familie-kring, maar in plaats daarvan het laten 'aannemen' in een groot hôtel, ten behoeve van een zoo uitgebreid aantal gasten, als maar bijeen te brengen waren. Waarom anders, dan om voornaam te *schijnen*, om *rijk* te *schijnen*, om te offeren aan den tijdgeest van willen *lijken* méér, dan men nu eenmaal *is*!

- - - En wat uw toilet betreft, ik weet niet of gij hier te lande ook reeds zoo ver zijt als het Engelsche high-life, dat zich niet schaamt in New-York-Herald en andere 'Society-papers' met groote letters te verkondigen, dat lady Deze en princess Die getrouwd zijn met een sluier van echte kant, of een parelsnoer van groote waarde 'geleend' door die en die andere 'lady' of 'princess'; maar ik weet wel dat het 'leenen' van duren opschik, waar men zelf te arm is om zich die aanteschaffen, ook ten onzent meer en meer behoort tot de mode van den dag - tot een der treurigste teekenen des tijds waar het betreft offeren aan den schijn. Ik weet, dat er heel veel vrouwen en meisjes zijn, ook ten onzent, die uitgaan met *geleende* sieraden, met *geleende* sorties en *geleenden* opschik, die zichzelve tooien met de *geleende* kanten en veeren van rijkeren dan zij,... en die geen oogenblik stilstaan bij het vernederende, het gebrek aan gevoel van eigenwaarde, dat er ligt in zulk kinderachtig en bedriegelijk schitteren met *schijn*-bezit...

- - En dan het trouwen, het begraven, met de eigen-rijtuigen 'geleend' van anderen; waarbij de knechten van die andere menschen, in livreien toebehoorend aan die andere menschen, voor een luttele paar uur optreden in onzen naam, als waren zij onze bedienden! - En het houden van een 'Jour', waarbij de oppasser, die in de week

in een kaal jasje met een oud dopje op zijn hoofd onze boodschappen verricht, plotseling wordt omgetooverd in een ‘eigen knecht’, die den bezoekers deftig de deur opent met witte handschoenen aan, in rok en witte das, soms zelfs in livrei!

En de binnen-meid, die dagelijks moet gaan wandelen met de kinderen, en om die reden ‘kinder-juffrouw’ heet, omdat mevrouw zich zou schamen voor hare rijkere kennissen, als zij niet in het bezit was van een ‘bonne,’ en geen geld bezit zich eene werkelijke aan te schaffen en te betalen...

En dan het welig-tierende artikel ‘namaak’, die volgens den verkooper even goed is als ‘echt’, en in elk geval zoo precies *lijkt* op echt, dat gij het verschil niet kunt zien! Daar zijn de japonnen, gevoerd... niet met zijde, maar met iets dat net zoo ruischt als zijde, en dat dientengevolge, als gij een zaal of een kamer binnentreedt, *lijkt* op zijde. Daar zijn de diamanten, zoo mooi nagemaakt, dat niemand kan zien, hoe zij evenveel enkele guldens kosten, als de echten duizenden. Daar zijn de vergulden horloge-kettingen, die er uitzien als ‘massief-goud’. Daar zijn de schildpad-haarversierselen, die nooit iets

met schildpad gemeen hadden, dan den naam. Daar zijn in één woord al die legio artikelen, waarvan in een vroeger tijdperk onze grootmoeders zich met een glimlach van minachting zouden hebben afgewend, en die heden ten dage worden gekocht en omgehangen door de meest elegante, op haar naam en haar fatsoen en haar afkomst heel pratdoende, en dikwijls heel-gefortuneerde dames.

Iedereen doet het immers. Iedereen is immers tevreden met den *schijn.* Waarom zouden zij dan veel geld uitgeven voor echte waar, als zij zoo goedkoop terecht kunnen om aan den *schijn* te voldoen?

- En wilt gij nog voorbeelden op ander gebied? - Waarom, als uw omstandigheden u dwingen uw eigen brood te verdienen, verbergt gij dat zoo dikwijls achter ijdelen *schijn*? Gij vindt uw dienstbode o zoo dwaas, omdat zij spreekt van 'in betrekking gaan', in plaats van ronduit te zeggen: Ik zoek een dienst als dienstbode. En *ik* ook vind haar, met U, dwaas.

Maar ik vind u zelf niet minder belachelijk, U, die een pension houdt, en zegt dat gij 'voor de gezelligheid een paar menschen in huis neemt,' of die kamers verhuurt, en rondvertelt dat gij het doet 'omdat het huis u te groot is,' of die werken moet op de een of andere wijze om er wat bij te verdienen, en der wereld wilt wijsmaken, dat gij arbeidt 'omdat gij u anders zoudt vervelen,' of die uw tweede meid afschaft, omdat gij het wat zuiniger moet aanleggen, en als reden opgeeft, 'dat het eigenlijk zooveel prettiger en gemakkelijker is een meid-alleen dan twee om mee om te gaan!' Enz. Enz. -

Ik herinner mij, dat ik voor eenigen tijd een naaister, een dood-eenvoudig meisje, bij mij had, die, nadat zij een blouse verscheidene malen had gevouwen en hervouwen in het denkbaar kleinste pakje, ten slotte bedenkelijk aan mij vroeg: 'Zoudt u denken dat ik zoo over straat kan gaan? Of zouden ze 't aan mij zien?'

'*Wat* zouden ze aan u zien?' - vroeg ik, haar niet begrijpend. En zij: 'Ik bedoel, zouden ze kunnen zien, dat ik een naaister ben. Het pakje is wel klein, maar ik ben bang dat ze 't toch zullen raden.'

- Is zoo iets niet teekenend voor den hedendaagschen tijd? Niemand durft meer te *zijn,* wat hij of zij *is.* Een dienstbode schaamt zich haar muts, 'het wapen der dienstbaarheid', zooals mijn Haagsche werkman het noemde tegen onze Marie. Want dóór die muts kan men zien, dat ze dient. De naaister schaamt zich haar pakje naaigoed, omdat 'men' niet mag weten, dat ze naaister is. De juffrouw wil in naam een freule heeten. De hedendaagsche ongehuwde dames stellen er een hoogen prijs op als 'mevrouw' door te gaan. De haar brood verdienende vrouwen doen dit, volgens hen-zelf, 'voor hun plezier,' opdat niemand toch zal vermoeden dat zij arm zijn. En de zoogenaamd hoogere klassen gaan voor in dit bespottelijk schijngedoe, door elkaars echte kanten en mooie erfstukken te leenen, en te pronken met elkaars rijtuigen, in een woord door zichzelf een schijn van rijkdom en voornaamheid aan te hangen, voor een dag of een paar uur in de week, die zij in het overige gedeelte van hun bestaan niet kunnen volhouden of bekostigen.

Schijn, alles schijn.

Laat ons toch bedenken, dat er geen grooter lafhartigheid, geen grooter zelfvernedering, geen grooter bewijs van een zwak karakter, en geen grooter plaag voor ons-zelven is, dan *valsche schaamte.* Neen, het is geen schande arm te zijn of te worden, het is geen schande een eerlijk beroep of vak uit te oefenen, het is geen

schande noch edelgesteenten, noch mooie japonnen te bezitten. - Het is wèl schande, als men zich en anderen *bedriegt* door schijn.

Ik herinner mij, dat een welmeenend maar ook aan den tijdgeest-offerend vriend mij eens, toen ik pas de Lelie-correspondentie voerde, aanried dat ik niet te dikwijls moest vertellen in de Lelie van mijn verblijf in Schotland, als lesgevende onderwijzeres op een school. 'Het stond niet' - voor een freule -.

- - Wel, ik heb zijn raad niet gevolgd. Ik kom er integendeel rond voor uit, dat ik daar les gaf, en ik ben er zelfs trotsch op. Want ik had geld noodig in dien tijd, en ik ben blij en dankbaar dat ik het zelf kon verdienen als een bruikbaar mensch, en niet behoefde te behooren tot die droevige categorie der 'freules', welke te arm zijn om onafhankelijk te leven, en zich te 'voornaam' voelen om zelf iets uit te voeren; waarvan het voor henzelf en anderen onaangename gevolg is, dat zij en zichzelf en die anderen in moreelen zoowel als in finantieelen zin tot grooten last worden. - - -

Overeenkomstig het idee van mijn hierboven beschreven naaistertje, had ik waarschijnlijk in die dagen mijn duitsche en fransche boeken en cahiers zorgvuldig moeten verstoppen,

opdat men ‘het niet aan mij zien zou, dat ik onderwijzeres was’. - Velen, die met mij om *dit* denkbeeld zullen lachen, doen echter op hunne beurt precies zoo gek als zij. Want de een op deze, de andere op die wijze, offert onophoudelijk aan den *schijn,* en doet mee aan het bedriegen van zichzelf en van anderen, door wat meer of wat anders te willen *schijnen,* dan hij of zij in de werkelijkheid *is.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De geest des tijds? Ieder voor zich en God voor ons allen?

(Slot.)

Geen rechtstreeksche antwoorden op mijn beide rechtstreeksche vragen aan haar Vader, den heer van M., nietwaar? Jammer, *jammer,* dat *zij zelf* niet bij 't bewuste gesprek tegenwoordig was. Ze was juist een paar uur te voren op reis gegaan. Ik gevoelde mij gedrongen haar daarop 't volgende te antwoorden (háár persoonlijk zou 'k dit antwoord zielsgraag gespaard hebben.)

Geachte Mejuffrouw....

Juist, doordat 'k van geen der fabrikanten volgens afspraak eenig taal of teeken ontving en evenmin een A's of een B's blad, waarin iets omtrent mijne voordrachten zooals de usance dat meebrengt en ook, doordat Uw brief van mij niet is opgezonden, waardoor U nog even aan 't correspondentschap van de 5 V's herinnerd was geworden, (trouwens ook Uwe mama zou U erover schrijven) kwam ik tot ernstig nadenken over mijn gehééle verblijf op Meerzo. Daarna sprak ik eens in vertrouwen erover met een paar kennissen. Nu, die vinden 't ook een vreemde geschiedenis, voornamelijk omdat ik zoo véél succes had, nietwaar?....

Toen 'k vertrok, bemerkte 'k al aan Uwe Mama en ook aan Uwe zuster, die me naar den trein bracht, dat er iets niet in den haak was. Enfin, ik weet *nu* maar al te goed, dat de telephoon een beetje te vlug geweest is. Die beteuterde houding van den heer Knap te W., bij wien 'k direct na mijn vertrek uit Meerzo kwam, nadat hij tegen zijne orders bij me weggeroepen werd om voor de telephoon te komen, vond ik al zoo vreemd. Zoo ook, dat de heer N. (*) ongeveer tegen 't heengaan zei: ‘hebt U nog geen antwoord van de fabrikanten? O, dan krijgt U 't ook niet meer,’ en 'kwas er pas 's morgens en den vorigen dag geweest en *allen* zouden me over *eenige dagen* antwoorden.

Dat 'k U dit alles openhartig schrijf, is niet alleen een bewijs van mijne sympathie voor U maar óók van mijn *vertrouwen* in U.

En wat heb ik nu misdaan?....

Toen Uw vader zei, (in antwoord op mijne bevreemding: ‘*5 Ct. per hemd*)’ ‘och, die meisjes van 14 tot 22 jaar werken ongelooflijk hard, maar dan (op een toon, alsof 't de natuurlijkste zaak van de wereld was) kunnen ze ook niet veel meer, dan zijn ze op, maar och, dan gaan ze toch trouwen,’ zei ik van schrik en ontzetting, plotseling zonder bedenken: ‘O, God, o, God, hoe vreeslijk, die jonge menschenlevens, dàn al *op*?

Maar dat is dan zeker 't zoogenaamde zweetsysteem! Nu, daar moet ik *niets* van hebben, zóó wil 'k niet en kan 'k niet, dan geef ik den héélen boel maar liever op.' Zeker, 't was alles behalve beleefd, maar 't kwam van schrik, 't was menschelijk.

Ik had nooit gedacht, dat zóó iets in werkelijkheid plaats had; had *U* dit wel gedacht en vindt U dit ook niet afschuwelijk? En dat ik dit nog wel van Uw' vader hoorde, van wien 'k dit wel 't minst had verwacht, heusch, dàt doet mij *dubbel* leed. Als nu nog iemand als Arrogantus 't gezegd had! Nu, dàn zou 'k er ook niet zoo voorzichtig mee zijn. Dat 'k niet direct of aanvankelijk iets kwaads vermoedde, pleit wel hiervoor; 't kwam zeker ook door de allesoverheerschende gedachten over fabrieksplannen èn de overigens niets dan gunstige indrukken. Ik ben overtuigd, dat U dit systeem ook barbaarsch, monsterachtig, mensch-onteerend vindt en mij dunkt, Uw vader heeft zeker door gewoonte, sleur en drukte van zaken nog niet eerder al 't leelijke ervan gevoeld, want aan diens goeden wil in dezen kan *ik* wegens ontvangen indrukken nog maar niet twijfelen. Ik verzwijg zijn' naam dan ook, als 'k er over spreek, alsmede uit égards voor zijn lieve, flinke oudste. *Dit* stond echter direct bij mij vast: er *zal*, er *moet* iets in dezen gedaan worden, anders zou ik een gevoel krijgen van medeplichtigheid of zoo iets. Ik ben maar een nietig wezentje, maar als een ernstige, heilige zaak me bezielt, dan voel 'k een ietsje van een Luther- of Zola-moed in me. Dan deins 'k voor geen enkel eerlijk middel terug, al zou 'k er ook mijn leven bij inschieten! Wat zou dat ééne leven dan nog in vergelijking van die massa jonge

levens, nietwaar? Ik kan niet anders, ik moet met mijn geweten en achting voor me zelf in 't reine blijven. Dan kan men, dunkt me, ook ten allen tijde zijn hoofd gerust voor eeuwig neerleggen. Nu, ik hoop maar, dat U dit alles met mij eens bent en mij in dezen wilt helpen, zooveel U kunt, of zooveel Uwe betrekking dit toelaat. Of zou Uw *Vader* dat willen? - Als die eens openlijk met 't bewuste systeem brak, zich met andere, ook goedwillende fabrikanten verbond, zou dat niet eene **prachtige**, **koninklijke daad** van hem zijn? Héél de weldenkende wereld zou hem daarvoor zegenen. Firma Meerzo en Co. behoeft toch geene concurrentie te vreezen, want wie 't maar even kan betalen, betrekt zijne waren van haar fabriek. Buitendien, màg 't 'eigenbelang' zich zóóver uitstrekken, dat daardoor anderen *in hunne jeugd* al '*op*' zijn? Is dat vooruit (?) gang? En waar zetelt dan feitelijk die vooruitgang? Of liever, waar komt die terecht? Zoo'n vooruitgang kan toch ook door U niet gewild zijn, nietwaar? - Wat moet dat een énorm verzwakt arbeidersgeslacht worden! Er is zooveel gisting en beroering in de wereld; als Duitschland vroeg of laat zijn zware hand op ons landje legt, zal 't District 'Meerzo' wel spoedig verwoest en ingerekend zijn. -.....

In de hoop op een spoedig, gunstig antwoord, hoogachtend:

Na bijna 3 weken ontving ik hierop 't volgende:

Geachte Mejuffrouw!

Uw laatste brief heeft mij zéér verbaasd en ik zou er stellig niet op antwoorden, ware 't niet, dat ik er steeds vóór ben, misverstanden uit den weg te ruimen. En dat er hier een groot misverstand bestaat, is mij na lezing van Uw brief duidelijk geworden. Van het door U beweerde gezegde van mijn Vader: 'met 24 jaar zijn ze dan ook op, maar dat is niets, dan trouwen ze toch,' is eenvoudig geen woord waar.

Waarschijnlijk hebt U door Uwe hardhoorigheid de woorden van mijn Vader verkeerd verstaan en uitgelegd, wat mij des te vreemder voorkomt, omdat U, door de door U ondervonden behandeling toch zeker *niet* tot de overtuiging bent gekomen, dat mijn Vader een wreed en gewetenloos man zou zijn. Mijn Vader zal gezegd hebben: 'Ze werken wel hard, maar vóór hun 24ste jaar is dat gewoonlijk uit, dan trouwen ze meestal.' Het eigenaardige werk in onze fabriek brengt mee, dat er een drukke en slappe tijd is. In de slappe wintermaanden b.v. beginnen de meisjes eerst om 8 uur te werken en eindigen reeds om 4 of 5 uur met 1½ uur schafttijd. Nooit wordt er vroeger dan 6½ uur begonnen of later gewerkt dan tot 7 uur. Ook gedurende de slappe en half slappe tijden wordt het vaste weekloon uitbetaald. Gemiddeld werken de meisjes circa 48 uur per week. Dit, en het feit, dat mijn Vader mij toestond, verleden jaar een maand naar buiten te gaan met enkele meisjes, die er wat slap uitzagen, getuigt wel van wreedheid, nietwaar?

Dat er altijd groote aanvraag is om aan onze fabriek geplaatst te worden, bewijst, dunkt mij ook, dat ze het niet slecht hebben. Wanneer U de meisjes zelf gezien en gehoord hadt, zou U zich hebben kunnen overtuigen, dat ze er in 't geheel niet òp zijn, maar er gezond en welvarend uitzien. Het spijt mij, dat U zoo lichtvaardig en geheel zonder op de hoogte te zijn, zulke onware beweringen hebt neergeschreven en een onverdiend oordeel hebt uitgesproken over iemand als mijn Vader, die de

grootste hoogachting en sympathie als fabrikant verdient. Wat uwe onduidelijke insinuatie over een te vlugge telephoon betreft, wil ik U alleen zeggen, dat mijn vader zich nog wel de moeite gegeven heeft, Uwe zaak bij den heer Arrogantus te bepleiten, die er echter niets van weten wou. Den heer Knap heeft hij niet over U gesproken, of U daar afbreuk gedaan. Integendeel, mijn Vader is met Uw streven naar verbeterde vrouwenkleeding zéér ingenomen, vandaar dat hij de verspreiding van Uw uit te geven werkje in de hand wilde werken, door er eenige honderden exemplaren van te bestellen. Hij zei U, dat hij de wijze, waarop U den verkoop aan de arbeidsters tot stand wilde brengen, onpraktisch vond, omdat deze slechts bij enkele stuks in winkels koopen en ried U aan propaganda te maken zoowel bij het publiek als bij die confectiehuizen, die voor arbeidsters werken.

Nu rest mij nog, U ophelderingen te geven, over het feit van het correspondentschap der 5 V's. De als correspondente genoemde Ella van Meerzo ben ik *niet*, doch mijn nichtje. Hierdoor zal het U duidelijk zijn, dat een schrijven van een verslag niet op mijn weg lag, al had ik het terwille van U en Uw streven gaarne willen doen.

Dat ik er nu geen lust meer toe gevoel zal U zeker niet verwonderen. Hopende U hiermede van Uwe dwaalbegrippen ten aanzien van mijn Vader en zijn fabriek genezen te hebben, teeken ik:
E. VAN MEERZO.

Alweer vervoegde ik me hiermee naar mijn bezadigden raadsman, liet hem dit schrijven lezen en tegelijk mijn antwoord erop. 't Viel me hard, ook dit antwoord, als 'k me zoo in háár plaats dacht, maar *moest* ik het niet doen terwille van die massa zwoegertjes? Welnu, mijn antwoord werd goed bevonden en 't volgende ging ter post.

Geachte Mej. van M.

Den toon van Uw laatste schrijven vind 'k allesbehalve aardig, maar als 'k mij in Uwe plaats stel, kan ik 't U niet kwalijk nemen. Daarom diene in beleefd antwoord 't volgende. Zóó hardhoorig ben 'k niet, dat 'k iets, wat vlak naast mij gezegd wordt, verkeerd versta en bovendien ook niet zoo *on*voorzichtig om in dàt geval op zoo iets af te gaan. Dat Uw Vader iets anders heeft *bedoeld,* dat neem 'k wel aan, zoo iets is mij en zeker ook anderen wel eens overkomen en wat u omtrent Uw Vader's fabriek schrijft, ik vertrouw U genoeg, om U in dezen op Uw woord te gelooven. Ik betreur 't echter ten zeerste dat Uw Vader niet onmiddelijk mijn antwoord gerepliceerd heeft, want dan zou zeker alles zijn gewonen gang gegaan zijn en bij gevolg 't misverstand niet hebben bestaan. Och, was *U* maar bij dat laatste gesprek tegenwoordig geweest!

Wanneer U zich nu ook eens op mijn standpunt stelt, dan twijfel ik niet, of U zult mijn schrijven wel wat billijker beoordeelen. Vindt U 't niet beter, eerlijk en rond voor zijne opinie uit te komen tegenover de persoon zelf, dan zooals de groote massa doet, - òf alles dadelijk aan de groote klok hangen, zonder mededoogen met wie ook, - òf wat nog véél erger is en méér gebeurt, dan men wel denkt, *heimelijk zijne verdenkingen aan anderen te openbaren* en *zich dan doorgaans te verschuilen achter* 'On dit?'

Inmiddels verblijve 'k hoogachtend:

Hiermede is de correspondentie tusschen Mej. E.v.M. en mij geëindigd. Ik kon de dochter destijds moeilijk anders schrijven, dan ik schreef, nietwaar? Maar ik heb direct aanteekeningen gemaakt voor later, zoo noodig. Nu, nadat 'k ook eenige dagen in arbeiderskringen heb vertoefd, *nu* kan 'k op 't laatste schrijven van mej. E. nader ingaan.

Hooggeachte Mejuffrouw v. M.

Uw Vader noemde niet den leeftijd van 24, maar van 22! Ik zou U als dochter nimmer zoo iets willen noch durven schrijven, als 'k er niet beslist van overtuigd was, als 'k er ook maar eenigszins aan twijfelde! Meent U, dat 't me niets gekost heeft eene vriendschap als de Uwe prijs te geven? En heb 'k daardoor ook niet de protectie van een der vrienden van Uwe familie verloren, omdat ik geen excuses kon maken, waar ik niet de minste schuld gevoelde, een protectie die voor mijn werk van 't gróótste belang was? - Ik heb nu eenmaal niet anders gekund. - En nu, na enkele

jaren, *nu* herhaal ik nogmaals, dat Uw Vader heeft gezegd, wat ik U schreef, en niet, wat men U verteld heeft. -

Laten we eens één oogenblik aannemen, dat ik *mis*verstaan heb. Mijn antwoord dan? Waarom werd dat niet weerlegd, of waarom werd daar totaal niets tegen ingebracht? En **hoe** *hard* moet er wel gewerkt worden, om van 5 ct per hemd een schamel dagloon te maken? - Bovendien, als men 't door mij gecursiveerde in Uwe brieven nog eens overleest, zal men niet twijfelen aan 't 'Opzijn' op dien leeftijd. Ik heb enkele meisjes uit verschillende fabrieken gesproken en ik kan nu juist niet zeggen, dat ze er 'gezond en welvarend' uitzagen, althans, die van ± 20 jaar niet. En teekenend is zeker wel, dat een harer mij hare bevreemding te kennen gaf over 't feit, dat de meisjes op 17 à 18 jarigen leeftijd 't harst kunnen werken. Zij wisten niet, hoe 't zoo kwam, maar ze vonden 't erg vervelend, 't moest juist andersom zijn, vonden ze. En zenuwachtig, dat sommigen waren! Vooral dat ééne schepseltje. - **Op***gewerkt* was ze. Ik werd er akelig van. -

Waarom wilde die meneer Arrogantus mij niet te woord staan? Hij durfde niet. Ik heb er bewijzen voor. De ondergeschikten mochten er eens iets van te weten komen! En - dan daalde Zijne Majesteit wel een weinigje van zijn eigen hoog voetstuk en dat past toch niet voor zoo'n vorstelijk (?) personage, residеerende op zóó'n vorstelijk kasteel, nietwaar? Als men 't ook zóó ver gebracht heeft, heb dan eens sterke beenen om zóó

veel weelde te kunnen dragen in eene omgeving, waar allen in 't stof moeten wroeten voor 't meest sobere bestaan. - -

Dat ik U dit antwoord in ‘de Lelie’ geef, is *niet* om U-persoonlijk te treffen, verre van dat. - 't **Eénige** doel van mijn schrijven is dit: de aandacht van de lezeressen der H.L. op een en ander te vestigen. Bij de behandeling van de arbeidswet toch zal menigeen, ieder in eigen kring wellicht een pleidooi of anders een goed woordje kunnen doen bij Regeeringspersonen en Kamerleden in 't belang der fabrieksmeisjes. De fabrikanten zijn m.i. slim, rijk, machtig of langarmig genoeg om voor zich zelf te zorgen, maar wie neemt 't eens flinkweg voor die meisjes, eigenlijk *nog kinderen* op?

Stond 't in mijn macht, ik zou ten éérste: *alle* **stukwerk** *voor meisjes beneden de 20 jaar ten strengste verbieden.* Want dat is voor haar de dood, neen erger nog. In hare onervarenheid, in haar jeugdigen overmoed overschatten ze haar krachten en werken en werken ongelooflijk hard om toch maar zoovéél mogelijk te verdienen. Ze weten maar al te goed, hoe moeder haar steun hoognoodig heeft, 't zij, voor 't opvoeden der jongere broertjes of zusjes, 't zij voor den ouden of kwaden dag. En welke vèrstrekkende gevolgen zulk overwerken dier jonge krachten na zich slepen moet, vraag dat eens aan een ernstig, eerlijk medicus. (zie bladz. 54.)

Ten slotte nog dit.

Lezeressen van dit blad, zijt Gij óók van 't allooi: ‘ieder voor zich en God voor ons allen?’ Of zijt Ge minder koudhartig ten opzichte Uwer minder-bevoorrechte medemenschen en gevoelt Ge met mij, dat zulke toestanden niet mogen blijven bestaan en dat 't nemen van *ingrijpende maatregelen hier beslist noodzakelijk is?* Als Ge dàt gevoelt, dan zal ook *Uw* gemoed in opstand komen en *moet* er m.i. ook in *U* de drang ontstaan in dezen te doen, wàt Ge kunt, 't zij door woord of daad of beide. Zegt, of denkt niet: ‘och, er is al zooveel over gesproken en geschreven, daartoe ben ik niet in de gelegenheid, of, daartoe ben ik niet geschikt, want gij kunt *allen* tot verbetering in dezen medewerken. De een meer dan de ander wellicht, maar toch *allen* kunt gij *wat* doen, **allen!**

> Kleine waterdropp'len, kleine korr'len zand
> Vormen saâm de trotsche zee
> En het schoone land.
> Kleine liefdedaden, woordjes teer en zacht
> Hebben vaak in 't kleinste huis
> 't Grootst geluk gebracht.

nietwaar? - -

Bovendien, waar een wil is, is een weg! En als 't waar is, dat ‘één vrouw duizend mannen te erg is,’ welnu, dan kan 't, dunkt mij, niet anders, of de overwinning is ons!

PIM.

Ter bespreking toegezonden.

ELLEN KEY
beroemde Zweedsche schrijfster, hield dezer dagen een lezing in den Haag.

Ellen Key, door **Louise Nyström Hamilton** (uitgever H. Honig, Utrecht), vertaling van mevr: Logeman-van der Willigen.

Dit boekje geeft een levensbeschrijving (met afbeeldingen) der in den laatsten tijd zooveel besproken schrijfster Ellen Key. - Zonder het in alle opzichten met haar eens te zijn, moet ik er toch den nadruk op leggen, dat deze vrouw een veel sympathieker en gezonder kijk heeft op de hedendaagsche toestanden, dan menigeen der geëmancipeerde dames, die haar gedachtenloos napraat. Zoo haal ik b.v. aan uit het hiergenoemde boekje:

'Wat Ellen Key werkelijk bedoelt is, dat, waar wij nu bijna de vrijheid voor de

ongehuwde vrouw verkregen hebben, wij moeten trachten dat recht te gebruiken in overeenstemming met de vrouwelijke natuur. Het feitelijk verschil tusschen man en vrouw kan niet verholpen worden. De ijveraarsters voor de vrijheid der vrouw gaan te ver in hun eischen van volkomen gelijkstelling van man en vrouw, want de natuur-zelf verhindert die gelijkstelling, al wil de vrouw zich ook met geweld aan haar wetten onttrekken.' (blz. 104.) -

Zulke weldoordachte en bezadigde woorden doen in dezen tijd, van oppervlakkig geredeneer en geschetter met groote-woorden, door uiterlijk en innerlijk even onsympathieke man-wij ven, uiterst weldadig aan; en, waar zij komen uit den mond van eene die zoo gerechtigd is tot meespreken als *Ellen Key,* daar zullen zij hoop ik door velen overwogen en ter harte genomen worden. -

Voorbereiding tot de edele kunst om menschen te regeeren. (Naar de 34ste uitgaaf in het Italiaansch van den Markies de Picolo.) Ten dienste van hen die wenschen te worden bekleed met gezag. (Uitgever W.B. Moransard te Amsterdam).

Oef! Wat een lange titel. Voor een klein boekje! 'De edele kunst om menschen te regeeren' wordt hier onderwezen in een aantal 'vragen', die de lezer zich zelf heeft te beantwoorden, en een aantal stellingen of voorschriften, of hoe men 't noemen wil, waarmede hij zijn nut kan doen, en waaruit ik, om een idee van den inhoud te geven, citeer:

9. Sla goeden raad niet in den wind, stel U niet gelijk met een kind, dat het gevaar eerst bespeurt als het er zich midden in bevindt. Wacht U voor genoegens, die door vrees bedorven kunnen worden.

50. Maak van Uw geld geen heerschappij, er is geen macht, die minder geacht en meer gehaat wordt dan de macht van het geld.

Enz. enz.

Twee Spelen door M. Maeterlinck. Vertaling van Jan Eelen. Bandversiering van Frans Cleton. Uitgever Meindert Boogaerdt Jun: te Rotterdam.

Alles wat Maeterlinck schrijft is zoo teer, zoo fijngevoelig-gedacht en zoo mooi-gezegd, dat het mij banaal lijkt hier een paar korte volzinnen van lof neer te schrijven. Juist in zulke 'Spelen' als deze twee: *Zuster Beatrijs* en *Ariane en Blauwbaard* is mij Maeterlinck zoo lief, om de heel bijzondere wijze waarop hij stemmingen en gevoelens weet weer te geven, ze weet aan te duiden in heel eenvoudige en juist daardoor zoo wonderbaar-passende woorden.

Een arbeid als die van Maeterlinck ga je niet beoordeelen, ontvezelen met woorden van goed- of van afkeuring, die in het eene zoowel als in het andere geval even oppervlakkig zouden klinken. Je zegt alleen je innige blijdschap uit, om zijn geniaal scheppen, dat je telkens opnieuw bewondering en dank afdwingt.

Helen Keller. Mijn sleutel op het leven. Uit het Engelsch door **Louise Stuart.** Uitgever J.G. Broese, Utrecht.

Wij weten allen wie Helen Keller is. De geschiedenis van dit doove en blinde meisje, dat, dank zij de liefde en de volharding harer onderwijzeres, ontwikkeld werd tot een hoogstbegaafde en zeer-goed onderricht-ontvangende vrouw, die wonderlijk treffende levensgeschiedenis is in den laatsten tijd in elks handen geweest, en heeft ons allen verbaasd en ontroerd, en met sympathie vervuld voor leerlinge en opvoedster beide. Nu komt dit kleine boekje: Mijn sleutel op het leven, ons vertellen van de levensbeschouwing der jonge vrouw, die haar lichaamsgebreken zoo zegevierend

overwon door de sterkte van haar wil en van haar geest. - Daar Helen Keller een geloovige natuur bezit, vind ik haar optimisme niet alleen te verklaren maar zelfs bijna een noodzakelijk gevolg *van* haar geloof. In hoeverre anderen haar levensbeschouwing zullen deelen, doet er niet toe. Men moet in elk geval eerbied hebben voor, en zich aangetrokken voelen tot de vrouw, die, zelve zoo zeer misdeeld en zoo zwaar beproefd, toch zoo berustend en blijmoedig schrijven kan: '*Ik geloof dat het een heilige plicht is onszelven en anderen aan te moedigen, ons te onthouden van ieder ongepast woord tegen Gods wereld, omdat niemand het recht heeft zich te beklagen over het heelal dat God goed heeft gemaakt, en dat duizenden menschen gepoogd hebben goed te houden.*' -

De Rijkswerkinrichtingen Veenhuizen geschetst door J.A. Bientjes en Dr. H.R. Offerhaus. (Uitgever L. Hansma te Assen).

Plaatsgebrek belet mij in uitvoerige bijzonderheden te treden. Het zij hier voldoende mee te deelen, dat dit boekje, met eenige afbeeldingen van de gestichten opgeluisterd, dient, zooals de voorrede meedeelt, tot het doen kennen in bijzonderheden - voor zoover de wettelijke regeling betreft - van de belangrijke Staats-instellingen te Veenhuizen.

De Referendaris-titulair. Haagsch blijspel in vijf bedrijven door Cornelie Noordwal. (Uitgever A.W. Bruna en Zn. te Utrecht.)

Gaarne zoude ik-zelve meer uitvoerig ingaan op een bespreking van dit blijspel. Maar in een volgend nommer zal worden opgenomen een stukje van mej: M. van Haaften over hetzelfde onderwerp, zoodat het vrees ik 'des Guten zuviel' zou worden. - Het zij dus hier voldoende te zeggen, dat ik het tooneelstuk der talentvolle schrijfster van Intra Nos met heel veel genoegen aankondig, als een bewijs dat het haar niet ontbreekt aan aanleg om ook voor het tooneel te schrijven. - Het typisch-Haagsche van sommige toestanden heeft zij m.i., met een juisten blik voor het belachelijke ervan, en met zeer goede opmerkingsgave, uitnemend weergegeven. -

De Moderne Vrouwenbeweging door Dr. F.J. Soesman, Zenuwarts. (Uitgevers W.P. van Stokkum en Zn., den Haag).

Dr. Soesman wil de vrouw niet beletten zichzelf wetenschappelijk te ontwikkelen; hij is volstrekt geen tegenstander van de moderne vrouwenbeweging. Maar hij draaft niet mede met de stokpaardjes, waarop de voorvechtsters dier beweging in onnoozelheid rijden. Hij beziet de zaak op een gematigde en vertrouwenwekkende wijze, en geeft behartenswaardige wenken ten beste, waaronder ik b.v. deze woorden vind:

'Dat zij (de vrouw) zich toch niet werpe in den maalstroom van zulke levensbeschouwingen, waarin nog zoovelen zich onnadenkend storten, en waaruit menigeen voorgoed bezoedeld weer te voorschijn komt, vóórdat zij zich zooveel mogelijk overtuigd heeft of zij daarvoor wetenschappelijk en aethisch rijp is.' (blz. 25).

En elders:

'Maar dan allereerst, gij vrouwen van Nederland, uw blikken naar binnen gericht, gaat bovenal bescheiden doch vastberaden voort op den weg dien gij hebt ingeslagen; wijdt u aan de studie, aan alles wat gij heilig acht, maar bovenal: timmert niet te veel aan den weg...' (bl. 26).

Fotografische bibliotheek No. 3. Raadgever voor hen die de photographie beoefenen, naar het Duitsch van Ludwig David. Door **P.J.G. Nell,** am. fot. te 's Gravenhage. Uitgever L. Hansma, Apeldoorn. Voor hen, die aan photographie doen, zal dit boekje waarschijnlijk een goede gids zijn. Daar ik zelve niet behoor tot de beoefenaren van dit aangename tijdvertrijf, kan ik slechts aankondigen, niet beoordeelen. En de plaatsruimte der Lelie laat met toe een vakman te belasten met een uitvoerige beschouwing.

Catalogus van de Firma J.W. de Graaff van: Afbeeldingen van enkele gebeeldhouwde meubels uit de inrichting Kunst-Ambacht. De gebeeldhouwde meubels zien er fraai uit, naar de afbeeldingen te oordeelen. Bureau No. 121 b.v., of Wandkastje, No. 128, of boekenkast No. 413, zou ik iedereen durven aanbevelen, die prijs stelt op een practisch en tegelijk smaakvol meubel. (Werkplaatsen te Blaricum en Hilversum. Modelkamers te Hilversum, Oude Engweg 18.)

Gods Beeld in den Mensch, door Henry Wood. Naar de 13de Engelsche uitgave vertaald door C.S.M. Kuenen. Uitgever: Hollandia-drukkerij te Baarn. Waar het een godsdienstig werk geldt, is het altijd het veiligst, ter voorkoming van alle misverstand, de schrijver-zelf aan het woord te laten. Ieder die het boek koopt, wéét wat de auteur bedoelt met zijn beschouwing, waar in het voorbericht wordt gezegd: 'Wat dit boekje bedoelt te geven is niet een bespreking van theologische kwesties, uit een wijsgeerig

of een historisch oogpunt, en evenmin een verdediging van bepaalde dogmatische leerstellingen.. Wat hij geeft is de vrucht van intuïtie, van het hoogste innerlijk zelfbewustzijn en niet van het redeneerend verstand; niet een bestrijding van andersdenkenden, maar een poging tot opsporing der waarheid om haarzelfs wil, en overal waar hij de hoop koesterde iets van haar te ontdekken.'

De waarheid! - Gelooft de schrijver van 'Gods Beeld in den Mensch,' gelooft de vertaler C.M.S. Kuenen, dat wij haar op godsdienstíg gebied ook maar één schrede meer naderbij zijn gekomen, dan in die dagen toen Pilatus die moede klacht slaakte: Wat is waarheid?

De Waarheid...! Wij zoeken haar reeds zoovele eeuwen door.... En het einde is voor ons allen hetzelfde: een handvol aarde, waarmede men ons den mond stopt. Zooals Heine het zoo onvergelijkelijk waar gezegd heeft:

> Also fragen wir beständig;
> Bis man uns mit einer Handvoll
> Erde endlich stopft die Mäuler -
> Aber ist Das eine Antwort?

Goedkoope Tuinbouw-bibliotkeek. Onder leiding van **C.H. Claassen** en **J.G. Hazeloop.** (Uitgever W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle.)

Uit den aard der zaak kan men in een Blad als dit een dergelijke uitgave slechts aankondigen, niet uitvoerig bespreken. In kleine afleveringen worden dingen van practischen aard besproken, als bv.:

De struikvorm of fruitteelt voor iedereen, door W. Kooimans Dzn. Boom- en Fruitkweek er te Bovenkarspel, Werkzaamheden in den Tuin door J.K. Budde en J.A. Kors, Hortulanus te Utrecht, Tuinbaas te Zeist, enz., enz. Mij dunkt dat de namen van zulke vak-menschen een voldoende waarborg zijn, dat men hier waar krijgt voor zijn geld, waar waarvan men praktisch nut zal hebben.

Ons Godsdienstonderwijs in verband met de opvoeding onzer kinderen, door Dr. L. Knappert, Hoogleeraar te Leiden. Uitgever L. Hansma, Assen.

De naam van dezen hoogleeraar en de toevoeging, dat dit geschriftje uitgaat van den Ned: Protestanten-bond, zijn voldoende om de richting waarin dit godsdienstonderwijs zich beweegt te kenschetsen. Blz. 12 zegt de auteur: Want ik vrees de macht van Rome en Dordt voor ons geestelijk leven in al zijn vertakkingen, voor onze vrijheid en voor onzen waarheidszin. Maar ik huiver bij de gedachte aan een telkens aangroeiend deel onzes volks, voor wie God een naam is uit een sprookje, het Evangelie van Jezus Christus een verborgenheid en die onmachtig zijn godsdienstig leven te verstaan en mede te leven: eene geestelijke verarming, eene zedelijke verwarring, en op den duur diepe daling...'

Prof. Knappert moge 'huiveren'; met dat al is het juist de schuld van zulke vage praatjes als de zijne, óók in dit boekje, waanneer het jongere geslacht God een 'sprookje' noemt, en ondergaat in 'geestelijke verarming'. Rome en Dordt, en een beslist geloof, als b.v. de theosofie, geven je iets voor je ziel, en voor je geestelijk leven. Maar wat geeft Prof. Knappert, en het godsdienstonderwijs van zijn richting? - Wat men zaait, dat moet men later maaien. Het is m.i. een naieve zelfveroordeeling van eigen schuld, wanneer de geschriften van den Ned. Prot. Bond thans komen belijden, dat zij 'huiveren' voor een 'telkens aangroeiend deel onzes volks voor wie God een sprookje is.'

Isadora Duncan. De dans der toekomst, met een studie over danskunst door **Felix Paul Augustin**. Uitgevers Scheltens en Giltay, Amsterdam.

- De naam van Isadora Duncan is vermoedelijk aan ons allen voldoende bekend, en velen onzer hebben haar gracieuselijk-dansen met eigen oogen bewonderd. Een aardig portret van haar siert deze uitgave, die, op mooi papier en met flinken letter gedrukt, een lezenswaardig souvenir zal zijn voor die velen, die in Isadora's danskunst of in haar persoon behagen scheppen. -

Pro en Contra, betreffende Vraagstukken van Algemeen belang. Uitgever Hollandia-drukkerij te Baarn.

Deze aflevering behandelt het 'Vegetarisme.' De heer B. Sybrandy, arts te Warga, is er vóór. De heer Dr. J. Schrijver, arts voor Voedingsziekten te Amsterdam, is er tegen. Beide heeren behandelen de questie op een wetenschappelijke wijze. Toch zijn hunne argumenten grootendeels zeer goed te volgen door den leek. Ik voor mij ben nooit overtuigd geweest van het nut eener zuiver-vegetarische voeding; en de beschouwingen van dr: J. Schrijver komen mij zeer juist en afdoende voor, terwijl de gronden, die de heer B. Sybrandy aanvoert voor zijne meening, mij niet hebben kunnen overtuigen.

Pro en Contra stelt zich ten doel, over vraagstukken van algemeen belang, aan de voornaamste woordvoerders op elk gebied de gelegenheid te geven hun meening te

uiten. Het zal dus een bij uitstek onpartijdig tijdschrift worden. De namen der medewerkers hebben meerendeels een goeden klank, zooals b.v. Jhr. Mr. W.F. Rochussen, prof. Mr. D. Simons, Dr. J.M. van 't Hoff e.a.

De Turksche Vrouw en de Harem, door prinses Hairié Ben Aiad. Uitgever W.B. Moransard, Amsterdam.

In dit geschriftje beschrijft een Turksche vrouw de zeden en gewoonten van den harem, die, wanneer alles wat ze vertelt waar is, zeker niet aanbevelenswaardig of goed te keuren zijn. - Een grooter boek zal, volgens de aankondiging, volgen op deze brochure. Het portret op den omslag is aantrekkelijk.

Zoölogische Bladen. Tijdschrift voor Dierkunde in haar geheelen omvang. Onder redactie van J. Hendrik van Balen. Uitgever P. Beitsma te Deventer.

De naam van den redacteur heeft een goeden klank. Zij, die in dierkunde belangstellen, zullen in dit tijdschrift (met afbeeldingen) zeker veel lezenswaardigs en onderhoudends vinden. -

De inrichting voor Kunst-fotographie van W.H. Idzerda, den Haag, Laan van Meerdervoort, 31.

In dit prettig uitziend boekje vernemen wij,

welke eischen op het punt van Kunst-fotographie de heer Idzerda stelt aan zijn werk. Afbeeldingen van zijn inrichting in den Haag, en van door hem genomen photo's, o.a. een zelfportret, versieren het werkje, dat een overdrukje is uit Lux, halfmaandelijksch Tijdschrift voor fotographie.

Edward Coremans: De nederlandsche letterkunde in België sedert 1830. Vertaald door Leo J. Krijn. (Uitgever Meindert Boogaerdt Jun: te Rotterdam.)

Dit is nog al een drooge opsomming, dunkt mij; in hoofdzaak alleen belangrijk voor studieen vak-menschen. - De portretten die het boekje sieren, o.a. van Teirlinck, maken de lectuur aangenaam.

La femme d'Aujourd' hui (Hoofdagenten van Holkema en Warendorf, Amsterdam, Heerengracht 457.)

- Voor mij liggen vier afleveringen van dit aardige fransche maandschrift, die een heel prettigen en boeienden indruk maken. - Elk nommer geeft een afzonderlijke roman in zijn geheel, en bevat bovendien vele illustraties en actueele artikelen. Ik stip b.v. aan uit het Jan: nommer het rijk-geïllustreerde artikel: Les collèges feminins en Angleterre, uit dat van Februari een geïllustreerd artikeltje over mad: Loubet, de onlangs gestorven moeder van den president van Frankrijk, uit dat van Maart verscheidene illustraties van de Riviera, b.v. 'Au Cap Martin,' 'Le Thé sur la terrasse de Monte Carlo,' enz. enz., en uit dat van April: Un peintre de la Parisienne: Chez M. Albert Guillaume. - Plaatsgebrek belet mij uitvoerig op deze verschillende afleveringen in te gaan. Ik hoop ze elke maand aan te kondigen bij hun verschijning; voorloopig zij hier slechts aan toegevoegd, dat ook aan de dames-modes een ruime plaats wordt gegeven, terwijl ook handwerken en aanverwante dingen grondig worden behandeld. Zoo is b.v. voor jonge meisjes een zeer aantrekkelijk artikel, dat dunkt mij voor velen behartigenswaardige wenken bevat: Comment parer coquettement votre chambre. (April-nommer).

Kaartje (prentbriefkaart) van Suriname. Ten slotte vestig ik nog de bijzondere aandacht op de voor een nuttig doel bestemde kaartjes, (prentbriefkaarten) van Suriname, die te verkrijgen zijn door bemiddeling der Vereeniging Oost en West, (zie Koloniaal Weekblad). Adres dier Vereeniging is Mevr: van Zuylen-Tromp, den Haag, Heerengracht 7*a*, presidente. De kaartjes geven een bijdrage tot de aardrijkskundige kennis van Suriname, en zij die hen uit Suriname *rechtstreeks*, dus met Surinaamschen postzegel, wenschen te ontvangen, moeten hun adres opgeven aan bovengenoemde vereeniging.

Zij, die zich deze kaartjes aanschaffen, doen dus een liefdadig werk, en krijgen daarvoor een aardige variatie op de gewone soorten van 'Ansicht-kaarten'.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. De dubbele roeping der vrouw.

Misschien zullen er nog méer antwoorden komen op Studiums vraag, maar ìk wilde nu toch liever niet langer wachten om zèlf weer met een schrijven te voorschijn te komen. Ik zou n.l. graag een en ander zeggen of de tot nu toe over deze kwestie

ingekomen ingez. stukken. Ik begin met het laatste antwoord: ‘Aan Studium door een moeder,’ in de Lelie van 10 Mei.

Geachte Mevrouw, ik ben bang dat u mijn stukje niet geheel en al hebt opgevat zooals ik 't bedoelde, en het hier en daar wat belachelijk gevonden hebt! Dit zou me wezenlijk erg spijten, want ik meende het goed en ernstig. In ieder geval stel ik 't op prijs, dat u de moeite hebt gedaan er op te antwoorden, en daar dank ik u dan ook zeer voor. Mag ik u echter eenige opheldering geven? Niet zoozeer *Studium* beweert, dat wij meisjes ‘lezingen over kinderverzorging en opvoedkunde moeten bijwonen met 't oog op het latere moederschap,’ maar wel de ‘velen,’ die ik in het begin van mijn stukje even noemde! Zij zeggen, dat meisjes *heel best* tegelijkertijd kunnen waarnemen wat zij onder de opleidingen voor de dubbele roeping verstaan. En de zin in mijn stukje, waarin die woorden ‘kinderverzorging’ en ‘opvoedkunde’ voorkomen, was voornamelijk bedoeld als een eenigszins ironische opsomming van al de dingen, die wij volgens hen, zouden moeten doen. Mijn bewering dat dit onmogelijk kon bij de meesten, was een *protest* en ik deed mijn vraag in een ingez. stuk, om te hooren of andere meisjes met mij instemden, dan wel er wat anders van dachten dan ik.

Toch vind ik wel, dat we reeds als jonge meisjes een *deel* van die dingen moeten leeren, en niet alles mogen uitstellen tot in een mogelijk huwelijk. Zoovele meisjes zijn volkomen onbedreven, zelfs in de eenvoudigste, huiselijke bezigheden, en ik vind dat *elke* vrouw, hetzij gehuwd of ongehuwd, dit niet mag zijn! Zoo u dit schrijven verder wilt volgen en nagaan wat ik op de andere drie stukjes, die van Y.Z., van X. en van ‘Gonda,’ te zeggen heb, zult u waarschijnlijk volkomen goed mijn bedoeling begrijpen.

Ik dank u drieën ook zeer voor uwe stukjes! en ik geloof te kunnen zeggen dat wij het eigenlijk in den grond der zaak allen ééns zijn! We stemmen alvast daarin overeen, dat er bij drukke studie alleen sprake kan zijn van huishoudelijke bezigheden *die ons licht vallen.* En hiermee weerspreken we al dadelijk de bewering van de ‘velen’ die zeggen, dat beide opleidingen, zooals zij die opvatten, best samen gaan. De *meeste* dingen toch, die zij er onder verstaan, en die meer inspanning zouden vereischen, moeten noodzakelijk achterwege blijven, zoolang de studie duurt. Zij, die zich door studie voor een betrekking moeten

bekwamen, omdat zij finantieel afhankelijk zijn en later niet ten laste van anderen willen zijn, ingeval zij niet trouwen, en die toch hun vrouw-plichten niet willen verwaarloozen, *moeten* dus op andere wijze te werk gaan dan door de ‘velen’ wordt aangegeven. Zij kunnen de opleiding tot de nat. bestemming (*ik* vind ook, dat ‘kinderverzorging’ best achterwege kan blijven!) niet waarnemen *tegelijkertijd* met de andere, ze moeten dat dus doen of *er vóór* of *er na.*

Y.Z. stelt voor de meisjes na afloop van den schooltijd een jaar in de huishouding werkzaam te laten zijn, eer ze zich voor een vak bekwamen. Dan zijn ze van verschillende bezigheden op de hoogte en kunnen die *met meer gemak* verrichten in hun studietijd.

Dus zouden zij die huiselijke bezigheden in dien studietijd bij wijze van oefening kunnen doen, *zonder te veel inspanning!* Ja, dit zou wel goed zijn, maar zooals Y.Z. zelf opmerkt, kunnen lang niet alle meisjes dit doen, omdat velen zoo gauw mogelijk hun eigen brood moeten trachten te verdienen.

X. zegt, (het 2de antwoord aan mij, ingez. stuk II in de Lelie van 3 Mei) dat zij tijdens de studie alleen die huis. bezigh. kan verrichten, welke haar geen inspanning kosten; als ze *machinaal*, door routine, gedaan worden. Dit is weer een bevestiging van wat zooeven is beweerd, want om die bezigheden zoo machinaal te kunnen verrichten, moeten ze toch ook *vroeger reeds zijn geleerd!* Men zou ze kunnen beschouwen als rust, als ontspanning voor den geest, om verpoozing te hebben van de studie.

X. voegt er nog bij: ‘als het al of niet verrichten van haarzelf afhangt,’ en ik denk zeker dat ze hiermee bedoelt: ‘als zij ze doet uit vrijen wil, omdat, ze er plezier in heeft.’ En ik stem volmondig toe, dat men iets véél gemakkelijker kan doen als men er van houdt! Hier zou ik graag op iets de aandacht willen vestigen: er zijn vrouwen, die *van nature aanleg* hebben tot huish. bezigh. En 't spreekt vanzelf dat deze met veel minder moeite en met meer genoegen de vrouwelijke bezigheden kunnen leeren dan andere! Zij leeren alles in veel minder tijd aan. Maar op dezen aanleg willen we liever niet *rekenen*, daar niet alle vrouwen, omdat ze ‘vrouw’ zijn, aanleg hebben voor huiselijke bezigheden.

Wat het begin betreft van Gonda's stukje, zou ik willen zeggen, dat ik integendeel zeer gaarne haar opinie verneem! Want haar schrijven doet me veronderstellen, dat ik hier te doen heb met een sympathieke, ‘vrouwelijke’ vrouw, met ernstige levensbeschouwing (‘ernstig’ in den *goeden* zin) en werkzaam leven. Ik ben heel blij, dat *ik* zulk een antwoord heb uitgelokt, en ik hoop van harte dat iedereen het met aandacht lezen zal!

Ik mag u toch zeker wel een en ander zeggen in verband met uw beweringen, is 't niet, en u zult wel niet van me denken, dat ik hiermee u maar in 't minst zou willen afbreken?

Uit uw schrijven blijkt, dat u in uw betrekking, al neemt die ook 9 uur van den dag in beslag, toch nog tijd vindt tot huish. bezigh. Maar ik zie ook, dat u ze *vroeger al hebt geleerd,* en dat u *er van houdt,* zoodat ze ook van u zooveel *inspanning* niet vereischen! U zegt, dat u tijdens studie en betrekking *verder* huish. werken niet direct noodzakelijk vindt. Neen, dit ben ik met u ééns; maar.... dan moet men, zooals u, reeds vóór 't begin der studie *handigheid* in en *begrip* van dat werken hebben verkregen. Het is in dit geval inderdaad tijd genoeg ze voort te zetten als men 't werkeljjk noodig heeft. Dan zegt u, dat men in een betrekking zooveel leert, wat men

thuis zelfs bij de voortreffelijkste moeder niet leeren kan. Ook hiermee geloof ik met u te mogen instemmen! Maar lang niet alle meisjes hebben gelegenheid in een betrekking al die dingen te kunnen leeren, want heel veel gaan niet zoo jong als u in betrekking, en trouwen vaak vóór zij op eigen beenen hebben gestaan! En ziet u, wat moeten die dan doen? Zij missen uw *practische* opleiding! Is 't niet veel beter voor alle meisjes, om tenminste *iets* te kennen, niet te wachten tot een mogelijk in betrekking gaan? en tenminste zich al dadelijk bezig te houden met de opleiding, die zij thuis kunnen krijgen? Komt de practijk er later nog bij, des te beter!

Als ik zoo eens rondkijk onder mijn kennissen, dan denk ik dat het voornamelijk van het meisje zelf afhangt hoe ze gevormd wordt! *U* kent kindvrouwtjes, die steeds thuis zijn geweest vóor hun huwelijk; *ik* ken kinderachtige menschen, die op eigen beenen hebben gestaan. En omgekeerd ken ik vrouwen, een groot aantal zelfs, die heel flink en zelfstandig kunnen optreden en toch vóór hun huwelijk thuis bij hun moeder alles hebben geleerd. De een wordt gauw wijs door weinig eigen ondervinding, de ander nooit na veel.

Wat nu kinderverzorging en opvoedkunde betreft, ik denk dat wij ons met het eerste vooreerst niet behoeven te bemoeien, maar over het tweede heb ik wel wat te zeggen. Ik zou 't toch wel goed vinden, als wij wat opvoedkunde lazen! Niet zulke dikke, droge boeken met allerlei artikels; die vervelen je en dan haal je er toch niets uit. Maar er zijn toch wel andere geschriften daarover, die veel prettiger te lezen zijn en waar we heel wat uit kunnen opsteken. Ze brengen je aan 't denken, wekken veel andere gedachten in je op; je gaat aan 't opmerken, en kunt aan 't vergelijken gaan uit voorbeelden van je omgeving. En zonder alles nu bepaald zelf te ondervinden, krijg je heel wat ervaring uit de ondervinding van anderen.

Maar..... we moeten niet lezen zooals velen tegenwoordig romannetjes doorbladeren! We moeten oplettend lezen, de bedoeling van 't geschrevene zoo goed mogelijk trachten te begrijpen, de verkondigde denkbeelden toetsen aan wat wij zelf er van hebben ondervonden en gezien. Ik hoorde onlangs nog een moeder van groote kinderen zeggen na 't lezen van een opvoedkundig boek: ‘Wat spijt 't me toch, dat ik vroeger niet aan “opvoedkunde” gedaan heb. Ik geloof dat ik mijn kinderen veel beter zou hebben begrepen, en dingen in hen zou opgemerkt hebben die me nu zijn ontgaan!’ Die woorden maakten indruk op me, omdat ze een bevesting waren van mijn meening, dat 't toch wel goed zou zijn als ieder *verloofd* meisje tenminste, over die kwestie wat meer gelezen en nagedacht had!

Even zou ik nu een opmerking willen maken over wat U zegt over dienstboden. Dacht iedereen

maar daarover als U! Maar weet U wel, dat ik getrouwde dames ken, die vóór hun huwelijk in betrekking zijn geweest (ze willen dit echter niet graag bekennen; hoe dwaas, nietwaar?) en die hard zijn voor hun dienstboden? Ze maken op mij den indruk alsof zij op hun ondergeschikten willen verhalen wat zij zelf hebben geleden. En waar U zegt: 'zelf moet je ondervonden hebben, dan leer je voelen wat een ander toekomt', antwoord ik: 'als iedereen in de wereld handelde naar het gez. "wat gij niet wilt dat U geschiedt, doe dat ook aan een ander niet", dan had menigeen een veel gelukkiger leven!'

Ik herhaal tot slot nog even wat ik zoo graag zou zien van alle fin. afh. meisjes die voor een vak moeten leeren. Ik wou, dat ze reeds jong eenige huish. bezigh. leerden om *begrip* er van en *handigheid* er in te verkrijgen, dan kunnen ze op deze *grondslagen voortgaan* als ze zekerheid hebben te zullen trouwen. En trouwen ze niet, dan kennen ze toch, wat elke vrouw slechts tot *eer* kan strekken! Wat mijzelf bovendien betreft, zou ik bij een mogelijke verloving mij met ijver toeleggen op alle huish bezigheden, ook op een en ander van de opvoedkunde, opdat ik *zoo goed mogelijk voorbereid* in het huwelijksbootje zou kunnen stappen.

STUDIUM.

II. Aan 'overtollige haren'.

Dr. D.H. Beyerman, arts te Bussum, informeerde naar het resultaat, verkregen bij verwijdering van overtollige haren, door middel van X-stralen. Hij stond me toe, hier mede te deelen, dat hij ten antwoord kreeg:

1e. dat de huid door genoemde behandeling glimmend wordt, en de haren terugkomen.
2e. dat men bij voortgezette behandeling kans heeft, wonden te krijgen, die zeer moeilijk te genezen zijn.

Daar degeen, bij wien de informaties werden ingewonnen, niet weet, dat zij een plaats in een tijdschrift zouden vinden, mag ik zijn naam hier niet noemen, maar ik wil dit gaarne partikulier doen.

X. nummer zóóveel.

III.

Hooggeachte Freule!

Ik kan het pseudoniem 'Overtollige haren' mededeelen, dat een uitstekend middel tegen bovengenoemde plaag is: het aanwenden van een pincet, een klein tangetje, dat de oogartsen gebruiken om oogharen uit te trekken.

Ik weet verschillende dames, die het met succès gebruiken. Eerst is het uittrekken even pijnlijk, doch moet ze daar maar aan wennen. Ook moet het telkens onderhouden worden, daar de haartjes weer terugkomen. Maar voor 't oogenblik krijgt men prachtige resultaten.

Getrouwe Lezeres.

Die tangetjes kan men bij een opticus koopen en kosten ongeveer 70 cent.

IV.

Geachte Freule,

Naar aanleiding van de correspondentie van: 'Overtollige haren' in de correspondentie van de H. Lelie No. 44 heb ik de eer hieromtrent eenige inlichtingen te geven. Omtrent eene afdoende behandeling, 't zij door electriciteit of anderszins is mij niets bekend, wel weet ik dat eene behandeling met medicamenten gewoonlijk moet worden volgehouden (want het haar groeit steeds weer bij) en daardoor zeer kostbaar is. Nu veronderstel ik dat het overtollige haar op de bovenlip zal zitten en kan dit zeer gemakkelijk worden verwijderd door het uit te trekken met eene pincette of tangetje met scherpe (d.w.z. zeer dunne) naar elkaar toegebogen uiteinden, zooals de oogartsen wel gebruiken om oogharen uit te trekken en is dit verkrijgbaar bij een opticus. Natuurlijk is de eerste bewerking eenigszins pijnlijk, omdat er veel haar tegelijk moet worden verwijderd en moet men het niet te ruw doen om de huid niet te beleedigen. Het verwijderen der weder bijgroeiende haren moet meer of minder dikwijls geschieden naar gelang van den haargroei.

Dit middel is onschadelijk en goedkoop en heeft reeds velen geholpen.

Hoogachtend

getrouwe Lezeres van de Lelie.

V. Beschouwing over Objectiviteit.

Dit wordt uitsluitend bij menschen gevonden, die hun geluk in volmaking zoeken; dus, bij de 'ware' Christenen, die het goede òm het goede doen, afgescheiden van persoonlijk belang, (= booze hartstochten.)

Zij wéten ook, wanneer ze geheel belangeloos handelen; en, wanneer dan nòg de tastbare en ontastbare resultaten ònbevredigend zijn, dat dit noodlot (want dìt is noódlot) er *is* tot verdere vorming van hun karakter.

Zijn ze over de bitterheid van zoo'n teleurstelling heen, dan gaan ze weer blijmoedig verder, gewonnen in kracht en in respect voor zich zelf en in staat weer grooter teleurstellingen en rampen te overwinnen, omdat ze begrepen dat er kruis is naar kracht, en waar zij in kracht toenemen, het kruis ook grooter wordt.

Deze menschen, de Christenen dus, (ònverschillig in welken godsdienst-vorm hun ziel zich een weg baant) kunnen alleén objectief = onzelfzuchtig zijn, en, waar ze handelen gaat dit dus met lòsscheuring van eigen **ik**.

Oók kunnen *zij* objectief zijn, waar het hunzelf betreft; zoo kunnen ze eigen deugden en werken geheel behandelen, alsof ze niet hùn maar de deugd zèlve en de zaak zèlve toebehooren en géven zij zich dan volkomen, zonder aan eigen persoon te denken.

MAGDALENA VAN HAAFTEN.

VI. Aan X.

O, als u eens wist, hoe gruwelijk ik eigenlijk het land heb aan ingezonden stukken, maar u vraagt mij, ik zal antwoorden, het zij zoo!

Waarom ik uw stuk in de Lelie van 22 Maart

zoo onbeduidend vind, wel om de heel eenvoudige reden, dat het heelemaal geen antwoord is op de vraag, of er vriendschap tusschen beide geslachten kan bestaan.

U spreekt uw geheele stuk door over verschillende soorten van liefde tusschen gehuwden en als u dan op 't laatst nog even over vriendschap spreekt, is het weer eigenlijk, ‘verkeerd begrepen’ liefde, die u dan vriendschap tusschen man en vrouw laat worden.

Ik kan me vergissen, maar ik geloof, dat de vraag is: ‘Is er vriendschap mogelijk tusschen een man en een vrouw op dezelfde wijze als die bestaat tusschen twee mannen of tusschen twee vrouwen’ en daar hebt u *niets* van gezegd.

Ik hoop, dat u dezen uitleg voldoende zult vinden.

TYPO.

VII.

‘'t Praatje over geld’ van Annie K.D. uit Soerabaja, opgenomen in de Maart aflevering van de Holl. Lelie gelezen hebbende, kan ik niet nalaten daar tegen te schrijven.

Ik wil beginnen met de woorden, waarmee 't Bat. Nieuwsblad, dat bovengenoemd stukje overnam, eindigde:

‘De schrijfster van deze philippica tegen de Indische samenleving is blijkbaar nog jong, erg jong. Zij vervalt, zooals zoovelen, die het maatschappelijk leven pas leeren kennen in de groote maar zeer begrijpelijke fout van te meenen, dat de minder goede menschelijke eigenschappen, die hier op den voorgrond treden, speciaal Indisch zijn. Wij zouden haar willen toeroepen: ga reizen, Mevrouw, zet ooren en oogen open, bereis Europa, Australië, Amerika, China en wanneer ge dan nog meent “dat hier meer dan ergens anders the money het eenige doel des levens is”, dan zijt ge met blindheid geslagen.’

Met die woorden van 't Bataviaasch Nieuwsblad stem ik volkomen in. Ik woon nu ruim 8 jaar op Java en kan dus wel eenigszins over 't leven hier oordeelen.

Zeker zijn er menschen, die altijd over geld en nog eens geld praten, maar vindt men die in Holland en overal elders niet in legio?

En in gemoede, waarom zijn de meesten onzer naar Indië gegaan? Juist om dat geld, dat we in Holland niet konden verdienen. Dat onder ons dan velen zijn, die er alleen voor leven, veel geld te verdienen en dan zoo spoedig mogelijk met 'n vollen buidel te repatrieeren, ach - die stakkerts zouden in Holland op dezelfde wijze leven.

Ter illustratie, dat 't in Europa evenzoo is, kan ik niet nalaten de volgende regels uit Truth over te nemen.

‘The Kreuz-Zeitung, in an article addressed to the German Nobility, calls on them to take to heart the awful example furnished by the money-grubbing.

Peerage of Great-Britain, and to avoid the mammon worship which has brought the latter to such a despicable condition’.

Nu we 't toch over geld hebben, nog even deze vraag: ‘doen Moeders in Holland geen moeite voor haar dochters ‘'n goede partij’ te vinden? Ik vind 't zeer boud gezegd, dat Marie Corelli en Wagenvoort zelfs bij naam niet bekend zijn. De trommels der verschillende leesgezelschappen zijn hier over 't algemeen beter gevuld met goede

tijdschriften en uitstekende romans, dan die in Holland. Dat dus 'n Marie Corelli e.a. hier ‘zelfs bij naam onbekend zijn’ is beslist onwaar.

Mij is 't meermalen gebeurd, dat men me van uit Holland aanried 't een of andere boek te lezen, o.a. the Master Christian van Marie Corelli en dat wij 't hier reeds gelezen hadden. Ik weet dan ook zeker, dat wij en onze kennissen, wat literatuur aangaat, zeker niet bij onze Hollandsche bekenden ten achter staan en dan woon ik niet op 'n hoofdplaats, maar n.b. in het binnenland, waar men minder in de gelegenheid is goede lectuur te krijgen dan op 'n hoofdplaats. Die hier niets om goede lectuur geeft, zal er in Holland, waar hij er minder geld aan kan besteden, zeker niets om geven. Willem Royaards, dus iemand, bevoegd om over zoo iets te oordeelen, zei 'n paar keer tegen ons, verbaasd te zijn, dat er in Indië zooveel gelezen werd. -

Ik ken Soerabaja niet, wel Batavia en daar hoorde ik meermalen uitstekende muziek door dilettanten lang niet onverdienstelijk uitgevoerd.

En leven de menschen in Holland slechts voor kunst, enz?

Eigenaardig is 't dan dat de Roode in zijne recensie over de vertolking van een groot stuk van Macbeth door den Heer Verkade o.a. 't volgende schreef: ‘Een schouwburg is groot, zij die de kunst liefhebben zijn weinigen; inspannend genot wordt zelden gezocht, genot, dat het leven vermooit, ermee samengroeit. Het publiek van dezen tijd wil een avond doorbrengen in vergetelheid, in zinnenprikkeling nog liever, het wil geen vermoeienis des geestes. Het ontwijkt ze, of als de mode ze een keer onontkoombaar maakt, ondergaat het ze, met stillen weerzin. Dit is de toestand, dien men in den schouwburg iederen dag kan waarnemen. Hoe grooter draak, hoe schuiner klucht, hoe meer publiek. Van een ernstig samenvoelen van spelers en zaal van de groote dingen van het leven is geen sprake, kan geen sprake zijn, omdat van zeer velen de levensbeschouwing bij eten en drinken ophoudt, en de anderen door scherp gescheiden en strijdvaardig tegenover elkander staande levensbeschouwingen verdeeld zijn’.

Tot zoover de Roode in de Kroniek. Meen nu niet, dat ik beweer, dat er in Holland niemand voor kunst iets over heeft, maar ik wil alleen zeggen, dat daar even goed als hier zulke uitzonderingen zijn.

Dat eeuwige gescheld op Indië maakt mij altijd kriebelig. Zij, die 't hardst schreeuwen, dat men hier zoo weinig van kunst en schouwburgen genieten kan, behooren meestal tot die categorie van menschen, die, in Holland gebleven, 't geld niet zouden hebben die schouwburgen te bezoeken.

Er is hier zeker ook veel, dat ik graag anders zou willen hebben, maar waar ter wereld is 't volmaakt?

Wij kunnen ons leven hier net zoo inrichten als we willen, 't huiselijk leven is toch maar alles en dat hangt van onszelven af, hoe dat is. Goede kennissen kunnen we hier even goed als in Hol-

land hebben. Aan goede lectuur en zoo nu en dan goede muziek behoeft 't ons evenmin te ontbreken, laten we dan niet steeds de schaduwzijden, maar ook eens de lichtzijden van 't leven in dit schoone land zoeken.

Tjisalak, 11 April 1905.

PEG.

Kunst en Wetenschap.

Fléhité.

De gouw **Fléhité** heeft tot centrum 'het genoeglyck Amisfoort', en de vele beoefenaars der geschiedenis dier stad, hebben hunne vereeniging den naam van die gouwstreek gegeven.

De verslagen brengen altijd wat nieuws, hetzij, dat de aanwinsten van liefde en lust tot bewaren, en weggeven beide, spreken, of dat korte opstellen zijn ingelascht, welke historische bijzonderheden releveeren of verklaren.

Ik heb eens betoogd, dat iedere plaats van ons land haar museum moest hebben; dat is geen uitspraak welke grond mist, want wat nu in de gróóte musea opgestapeld ligt, is juist, voor het meerendeel, van de kleinere plaatsen afkomstig.

Er ligt eene opbouwende kracht in kleine lokaal-musea. Met de historie moet begonnen worden, en door die historische zaken bijeen te brengen, komen we van zelf tot de kunst.

Geven we daartoe een voorbeeld. Een onzer schilders heeft een 'buurtje' van de plaats, waar we ons een museum denken, op doek of op het paneel gebracht. Dit stukje geeft een topographisch deel van het geheel, en als zoodanig mag het geplaatst worden in een lokaal-museum, maar die schilder is een man van meer of minder naam, en nu kan zich bij de topographische waarde een andere eigenschap voegen, namelijk deze, dat zij het kunstgevoel opwekt.

Daarop te wijzen meende ik nuttig en noodig. In zoo menige kast of kist van een huizinge in een kleine plaats ligt veelal allerlei en allerhande uit oude tijden en lang vervlogen eeuwen. Dit alles bijeen te brengen is een nuttig iets. Door het bijeen te brengen heeft ieder inwoner zijn aandeel in het museum, en de belangstelling groeit naarmate verschillende jaren en tijdperken voor ons oog opleven. Ook voor het onderwijs is het nuttig; de leerlingen leeren *zien*; leeren *opmerken*; leeren *nadenken*; leeren *combineeren.* Dit laatste vermogen is veel waard, want niet alleen intuïtie, maar gezond verstand, en logisch denken is daartoe noodig.

Een stuk oud aardewerk uit de kast van onze grootouders, een oudheid op het stadhuis of dorpshuis bewaard, uit kerk of consistorie afkomstig, kan het begin vormen van een museumpje, dat door veler samenwerking kan groeien en bloeien. Het is het mosterdzaadje, dat een boom wordt. Het geeft een afspiegeling van de kultuur onzer vaderen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

Mevrouw SCHLIMMER-ARNTZENIUS, bekroond in den wedstrijd: Opstel over een Boek, met het opstel over The woman who did, van Grant Allen.

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

M. van H. - Ja-zeker, óók vertalingen uit het Engelsch worden opgenomen. Ik zou dat door U bedoelde boekje eerst ter inzage moeten ontvangen, alvorens ik U de opname eener vertaling kan beloven. En dan moet gij-zelf vooraf *zeker* zijn, dat het niet reeds elders is vertaald. Spoed is daarom altijd wenschelijk. Ik vrees echter dat de lengte een bezwaar zal zijn. Ik kan geen lange vertalingen opnemen, dan om uitzondering-redenen.

H.H. te S. - Het artikel in dank aangenomen. Zoo het eenigszins mogelijk is, zal ik betreffende de vervolgen aan Uw wensch voldoen, en het niet in drie maar in twee nommers plaatsen.

Never-mind. - Met dat stukje van ‘Een moeder’ aan ‘Studium’ ben ik het geheel en al eens. Ik-ook geloof niet, dat een slechte vrouw en slechte moeder goed en verstandig wordt door ‘lessen in opvoedkunde’ en al die moderne poespas meer, die alleen dient om het huis uit te loopen in plaats van iets *wezenlijks* te leeren in het huishouden. En omgekeerd heb ik menig onbeduidend en oppervlakkig meisje zich zien ontwikkelen tot een zeer verstandige en zeer goede moeder, alleen omdat zij haar kinderen en haar man en gezin oprecht *lief had* en zich aan hen *wijdde* met hart en ziel, en daardoor zichzelf ontwikkelde door ondervinding. - Misschien kom ik daarop wel eens breedvoeriger terug in een artikel. - Ik ken:

Mijn kleine jongen van Carl Edwald. Ik schreef er zelfs elders over. En als het kan zal ik die beschouwing overnemen in de Lelie. Want al vind ik er veel moois in, héélemaal ben ik het niet eens met Uw bewondering.

Ik kan zoo met U meevoelen wat dat vroege opstaan betreft. Want ik-ook vond dat altijd het ergste in een moet-leven. Als kind kostte het mij al moeite. Maar mijn vader riep mij dikwijls wakker met allerlei grapjes, die mij de moeilijke plicht verzoetten. Zoo placht hij het bekende versje van van Alphen mij toe te roepen:

> 'Bij 't opgaan van de zon
> Zat Willem aan de bron
> Naar hartelust te zingen' -

of wel:

> 'Ontwaak mijn Isabella
> Uw hagelwitte Tella
> Staat aan de deur gereed' - -

- - Enz. enz. -

Later, in Schotland, toen ik daar les-gaf, viel 't mij in den winter recht zwaar, om bijtijds uit de veeren te zijn. Wij moesten naar de school-zelf een vijf minuten loopen, maar eerst zelf onze kamer doen, bed-opmaken, stof-afnemen, en dan nog ontbijten, zoodat de onbijt-bel klokke acht luidde. Het was mij een groote voldoening, dat ik ondanks allen tegenzin erin toch nooit te laat ben geweest. Maar toen ik in de Kerst-vacantie bij een bevriende familie in Glasgow had gelogeerd, waar men 's ochtends laat was, viel mij het vroege opstaan daarna weer dubbel-zwaar.

Mevr: K. geb: S. van S. - Ik ontving Uw briefkaart door bemiddeling van mevr: T.H., en zag daaruit dat U abonnée zijt geworden.

Guido Rose. - Zijt gij abonné? In dat geval ben ik bereid het gezondene te lezen en te beoordeelen, en U mijn meening langs dezen weg van correspondentie mee te deelen.

Mevr: E.P. - Het antwoord op de gedichtjes is reeds gegeven. Vriendelijk dank voor Uw waardeerende woorden over de Lelie. Ik vind het aangenaam te hooren, dat U over den inhoud van gedachten wisselt met Uw man, na zijn afwezigheden-van-huis. Een dergelijk bewijs van belangstelling bewijst inderdaad, dat U het Blad gaarne leest. O ja, moderne huishoudens en moderne moeders zijn inderdaad niet alleen in den Haag te vinden, maar overal in den lande, dank zij het kwaad dat gebrouwen wordt door overal 't woord-voerende man-wijven. En dan moet men achter de schermen zien wat die schepsels terecht brengen van het eigen gezin, de eigen kinderen, de eigen dienstboden, etc., etc.! Gelukkig echter zijn er óók heel velen, die denken zooals U, of die na hun huwelijk tot het verstandig inzicht komen, dat zij als jonge-meisjes gebazeld hebben à la Hilda van Suylenburg, als kippen zonder kop. Vooral in dat laatste opzicht is er veel goeds te constateeren. Zoo weet ik b.v. menig moeder, die zich verbeeldde vóór zij huwde, dat zij haar kind zou opvoeden à la Nellie van Kol, en die thans, nu zij kinderen héèft, er heel anders over denkt en zich maar liever houdt aan een noodzakelijke onwaarheid nu en dan, op zulke punten waarop een kind nog niet alles *kan* begrijpen. - -

Typo. - Als de plaatsruimte het toelaat, worden de bekroonde opstellen geplaatst. Maar er is zooveel stof voor de Lelie, en die opstellen zijn natuurlijk slechts voor

een deel der lezers van belang, daardoor is het moeilijk een plaats te vinden. - Van de twee stukjes is het langste het beste. Het kortste zou ik in elk geval liever niet plaatsen, want het is meer een ‘overdenking’ dan een schets of novelle, of in één woord iets wat voor anderen dan Uzelf waarde heeft. En het langste stukje is ook te véél van U-zelf, te weinig schetsje. Gij moet trachten iets te maken, dat, al is het nog zoo subjectief, toch tegelijkertijd een vorm heeft die voldoet aan de eischen van een verhaal. -

Ik ben blij, dat mijn beschrijving van ‘nuttige juffrouwen’ U heeft geamuseerd; dat gij-zelf er ook velen kent van dat vermakelijk type verwondert mij niet. Maar ik heb niet gezegd, dat alleen het geen-handschoenen-dragen een bewijs is van geëmancipeerdheid. Integendeel, even als gij, zijn er meerderen die zonder, in het minst op het door mij beschreven type nuttige juffrouw te gelijken, toch lievèr geen handschoenen dragen, de eene om deze, de andere om die reden, die niets met geëmancipeerdheid heeft te maken. Ik ook vind het in principe niet prettig ze aan te hebben, maar ik vind dat je handen vreeselijk vuil en stoffig worden op lange wandelingen, in den trein, enz., enz., juist bij die gelegenheden waarbij ze 't meest en 't eerst worden uitgetrokken. Waschbare handschoenen vind ik, evenals gij, het meest praktisch en in peau de suède, enz., bestaan die zoo elegant als men maar wil.

Als gij ringen aan de hand mooi vindt, dan zijn de kanten halve-handschoenen, die de vingers bloot-laten voor het grootste gedeelte, voor U zeer aan te bevelen. M.i. moeten het wèl mooie handen zijn, die het verdragen kunnen te worden opgesierd met in het oog vallende ringen en steenen. De Engelsche dames munten uit in dat soort opschik, en ik voor-mij vind het bijna zonder uitzondering leelijk, en te opvallend.

Ja ‘Loutering’ is een mooi boek. Het deed mij zooveel plezier, dat de keuze der bekroonden bij deze gelegenheid zoozeer overeenstemde met mijn eigen smaken, en ook trof het mij, hoezeer de Noorsche literatuur is geliefd, on wordt verkozen boven die van andere landen. M.i. met recht. -

A. van der H. te L. - Ik heb Uw brief met veel belangstelling gelezen, en, hoewel ik mej: A. Nauta te Leeuwarden niet persoonlijk ken, ben ik toch zeker, dat zij, als het in haar macht staat, U wel zal helpen, of anders een ander geschikt persoon zal kunnen aanwijzen. Vervoeg U uit mijn naam tot haar. En zoo gij 't wilt kan ik haar Uw brief aan mij toezenden. Maar daartoe wacht ik Uw toestemming af. - Vriendelijk dank voor het in mij gestelde vertrouwen. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Nily: Uw brief naar Menton ontving ik, en zal U op beide brieven beantwoorden in het a.s. nommer.

Tragtick. - Zoo juist Uw brief ontvangen. Ik zal dadelijk den uitgever schrijven over de zaak.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VRACENBUS
HELPT ELKANDER

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen antwoorden.

Aan *S.E.* - Uw vraag omtrent Berlijn is zeer vaag. Komt het jonge mensch voor studie? Wanneer ik alles nauwkeuriger weet kan ik ook uitvoeriger antwoorden. Kamers varieëeren van 30-50 Mark per maand, 6 Mark extra voor ontbijt doch alles komt aan in welk deel van Berlijn het jonge mensch *wil* of *moet* wonen. Een goed Hollandsch pension is: Mevrouw Wijers, Gleditschstrasse 47^{III} Berlin W. 30. Wilt U meer weten schrijft U mij dan s.v.p. direct aan mijn adres, bekend bij de H. Lelie.

Mea.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Bij een **Hollandsche familie,** ruim 25 jaar gevestigd in Engeland, bestaat gelegenheid tot **huisvesting voor een jonge dame of jong meisje.**

Brieven franco lett. J.N. aan den Uitgever.

(625)

- **English Lady (25**) desires engagement as governess or companion to talk English - **piano**, **violin**, **French** (**Pension**). - Salary not less than £30 as governess - as companion a smaller salary will do, if expenses are paid. Letters to be sent to **Mejuffrouw ZAAIJER, Oranjepark APELDOORN.**

(626)

24 Mei 1905.
18de Jaargang.
No. 47.

Bericht.

Het hieronder volgend hoofdartikel behoort eigenlijk tot de rubriek Kunst en Wetenschap, onder leiding van den heer Servaas van Rooyen. Het wordt echter thans als hoofdartikel geplaatst, omdat er zooveel stof is die wacht op plaatsing, dat wij het anders nog langer zonden moeten laten liggen; (daar die rubriek deze keer wegens plaatsgebrek uitvalt.) Met het oog op den hoogen ernst der zaak komt het mij niet wenschelijk voor dit stukje nog langer te laten wachten.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Seksueel geschrijf.

De tijden zijn wel veranderd. Ik heb in de jaren geleefd, dat Paul de Kock den wuften geest van jongens en meisjes moest voeden, dat Piron gevreesd werd, en Béranger weggestopt; dat de ‘geheimen uit de liefde en den echt’ in enveloppe (dicht geplakt) werd verkocht, en dat als iets heel ergs beschouwd werd Leclercx's Huwelijksmintafereel.

Toch oefenden onze ouders de jeugd door het ‘slofje-onder-spel,’ of het ‘toffeltje tof’ in het betasten der lichamen; werden tête-à-tête's doorgemaakt bij het ‘schuilhoekje-spelen’; doorliepen de kinderen (?) een cursus in het kussen door het ‘in de put zitten’; en vonden de oudere meisjes en jongens het niets vreemd om het hoofd in elkaârs schoot te steken tot spelletje van een ‘testament’ maken.

Ik zou nog veel meer kunnen zeggen van die opleidingsspelen, waarbij de zinnelijkheid gevoed werd, en waarvan eene ‘vrijmoedige’ omgang tusschen beide geslachten het gevolg was.

Nu heeft zich het terrein der spelen verlegd. Balspelen in de open lucht brengen de paren, jong of oud, bij elkaâr; en de fiets-tochtjes zijn uitgevonden om de jongelui, ver buiten het bereik van het waakzame (?) oog der ouders, te brengen, terwijl de ‘bains mixtes’ beide geslachten vertrouwd maken met elkaârs lichamen.

Voornamelijk is echter de literatuur met reuzenschreden vooruitgegaan op seksueel gebied. Theoretisch kan jong of oud in den grond leeren, waaromtrent vroeger gegist en daardoor gemist werd. Een bibliotheek zou op dat gebied bijeen zijn te brengen, waartusschen het gevaarlijkste goed is de zoogenaamde populaire medische geschriften over geslachtsliefde; seksueel genot; de geheime

verhoudingen van man en vrouw; de afdwalingen; en wat dies meer zij. Honderden Paul-de-Kockjes doen nog zooveel kwaad niet als het perverse gepraat over de geslachtsliefde, waardoor het onbekende geleerd wordt, waardoor opgewekt wordt wat men niet voelde, waardoor de weg gewezen wordt om de genietingen in verfijnde mate te genieten. Zeker er is eene waarschuwing bijgevoegd, maar dergelijke waarschuwingen doen dikwijls meer kwaad dan goed.

Waarom ik dit schrijf? Omdat ik mij verbaasd heb over een fondscatalogus, dezer dagen verspreid, bestaande uit acht bladzijden, minstens bevattende 100 nommers, waarvan bijna alle behooren tot de rubriek seksueel geschrijf.

Ik zal hiermede de tijden niet verbeteren, maar het ‘slofje-onder’ was eene practische oefening, welke onschuldig mag heeten bij de theorieën onzer dagen, weggelegd in eene bijna pornographische literatuur.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Sonnet.

Een vonk die opschiet uit een flonk'rend vuur,
En door het duister glimpert in de lucht,
En even licht... dan wegsterft... als een zucht
Van bleeke vrouw, die van het lijden puur

Mat-vredig wacht het wond're stervensuur,
Waarin haar klare ziel met zacht gezucht
Weer gaat vanwaar zij kwam en niets meer ducht...
- Haar lange leven schijnt één korte duur -

Zoo voel 'k in mij een levend-felle brand,
Die in mij rondlaait heel de lange nachten,
Waarvan mijn woorden knetterende vonken.

Ik voel mij aan een stille vrouw verwant,
Wier jeugd verging in wachten, wachten, wachten,
En in wier oogen heete tranen blonken.

SAMUEL VAN LOEN.

Den Haag, 13-5-'5.

Sprookje
Voor jou
door Annie Salomons.

Het gaat ons wel allebei vervelen, hè lief, dat eeuwig-zelfde verhaal, avond aan avond weer gezegd en gezongen op eentonige wijzen: een klein prinsesje en 'n jonge ridder hadden elkaar eens gezien op 'n vroegen lentemorgen, één oogenblik, en daarna jaren

en jaren niet.... Eén jaar niet - de prinses kreeg lange mouwen aan haar jurkje - twee jaar niet - ze mocht niet meer knikkeren met de zoontjes van de hofdames - drie jaar niet - ze kreeg 'n corset aan met gouden haken - vier jaar - 'er rokken werden lang - vijf jaar - ze kreeg twee sleepedraagsters als ze uitging - zes jaar; ik weet het niet meer, ik weet het niet, wat er toen weer gebeurde; we smokkelen wel langzaamaan wat jaartjes weg, omdat die lange opsomming, avond aan avond, zoo heel vervelend is; vooral omdat ze niet opvoert tot 'n bizonder eind. Want heel banaal valt 't neer: De prinses met de lange mouwen, die niet knikkeren mocht, met het goudgehaakte corset, de lange rokken en de sleepedraagsters, wachtte altijd nog op dien ridder, dien ze één oogenblik had gezien, toen ze 'n klein meisje was.... En na heel veel jaren, zóóveel, dat in de laatste de prinses niet meer veranderd was, alleen wat ouder geworden, misschien - misschien wat minder mooi, ik weet het niet; jij kunt 't wellicht zeggen.... na heel veel jaren kwàm de ridder terug; ook wat ouder; maar ik geloof niet, dat hij minder mooi was..!.

En dan is 't uit. Is dat nu niet 'n te droog sprookje om avond aan avond elkaar te vertellen, te zingen.... eerst leek het wel mooi, en scheen 't, of de avonturen van den ridder, de wachtjaren van de prinses zóó betooverendrijk waren, dat ze elken dag nieuwen glans om ons hoofd zouden leggen.... maar nu verveelt 't ons beiden.... welk verhaal eindigt nu zóó: toen kwam hij terug. - Dan kan 't toch niet uit zijn: Wat is er verder gebeurd? Hebben ze elkaar toen gekust, en verteld hoe ze altijd elkaar hadden liefgehad, en hebben ze toen bruiloft gehouden, in zijden en fluweelen gewaden met gouden bekers en fonkelenden wijn....

Het eind van het sprookje is verloren gegaan.... we weten 't niet verder: hij kwam

na veel jaren en zij heeft hem gezien.... meer niet.... m'n god, 't is vervelend; en jij kunt voor mij niet verbergen, dat je comedie speelt met je glanzende oogen en je heete stem - je hebt van avond al drie keer gegeeuwd, en als dan je blik omfloersd was, deed je, of het tranen van ontroering waren, en veegde ze ernstig af met de teere toppen van je vingers. En toen ik weer vertelde, hoe de prinses voor haar hooge venster zat en keek, en telkens dàacht den ridder te zien, en telkens teleurgesteld werd; toen hield je je hand voor m'n mond en zei: ‘waarom altijd dat droeve? vertel hoe de ridder terugkwam! je doet me pijn met je klagende stem....’ maar 't was, omdat bij de komst van den ridder 't verhaal uit zou zijn.... We kennen elkaar te goed, hè lief; we kunnen zelf 'n dun streepje poeder op elkaars gezichten bemerken - we kennen elkaar en ons zelf te goed en hebben te veel beleefd, om ons nu heel eendrachtig in geluk in slaap te wiegen.... Als twee menschen elkaar goed begrijpen, begrijpen ze gewoonlijk elkaar, zóó, als elk van hen gekend wil worden, begrijpen ze elkaar's masker; maar als je elkaar heusch kent, heusch begrijpt.... wij begrijpen elkaar....

De ridder en de prinses, waarom zouën we elkaar langer kwellen; al maar zoekend naar 'n einde, dat niet te vinden is; allebei verwachtend van den ander, dat die 't zal bedenken; wie gelooft aan de mogelijkheid van zoo'n verhaal, wie gelooft aan 'n meisje, dat jaren wacht en 'n ridder die terugkomt... Ach kom; ik weet een ander sprookje. Ik weet 'n verhaaltje, 'n heel nieuw; en ik geloof toch dat ik 't al jarenlang gekend heb; doe nu je oogen dicht, ik zal beter kunnen spreken, als je me niet aanziet.... doe je oogen dicht; ik voel dan, dat je me heelemaal vertrouwt; want ze staan in je gezicht als spiedende wakers; als je gezicht zoo wit ligt, zal m'n stem mooier zijn.... En ik ben niet bang, dat je nu slaap zult krijgen....

Er was eens een prinses, en die woonde in 'n groot paleis, vol met alle dingen, waar 'n sprookjes-paleis altijd vol mee is. De prinses had 'n vader, die koning was en heel oud, en haar moeder was koningin, maar die regeerde niet het land, en niet het paleis en niet haar dochtertje.. De prinses was eenig kind; - en er was in haar jeugd geen sprake van 'n ridder - Wel kwamen er soms blondharige jongetjes in fluweelen pakken spelen in 't paleis, met al het mooie speelgoed van de prinses en haarzelf, en dan liet ze zich wel 's kussen door hen; en droomde nog drie dagen lang van ze na, omdat ze altijd zoo heel zielig eenzaam was - maar met haar verjaardag vroeg ze altijd alleen allerlei mooie poppen en ander speelgoed en dieren ook, om te verzorgen: maar nooit 'n ridder: schoon ze 'm wellicht gekregen zou hebben, als ze 't wilde.

Toen de prinses achttien jaar geworden was, liet haar vader 'r 's morgens bij zich roepen. Ter eere van dat bezoek werd ze door haar kamervrouwen gekleed in 'n lange blauw-fluweelen japon met hermelijnen randen en haar wijde blonde haren werden samengetrokken door 'n gouden band. Toen de prinses door de gangen liep naar de zaal, waar haar vader 'r wachtte, keek ze aldoor opzij in de spiegels om te zien, hoè mooi ze was..., en ze liep langzaam om erg van zich zelf te genieten, - omdat ze verlegen was voor haar vader en de heeren van z'n gevolg - en omdat haar voetjes telkens bijna verward raakten in den langen sleep.

De Koning zat op z'n troon, en in z'n handen droeg hij 'n gouden kistje: dat schitterde zóó, dat de prinses niets zag van al de ministers en kamerheeren en officieren, die naast en achter den troon stonden, en haar met flikkerende bewonderende oogen aankeken; ze liep dadelijk naar den troon, struikelde in 't gauw

opklimmen van de vergulde treden over haar japon en viel neer aan haar vaders voeten. ‘Vader, is dat voor mij?’ vroeg ze hijgend.

De Koning stond op, en begon heel plechtig te spreken. Hij was 'n oud man, en zei daarom altijd, dat de etiquette het gevoel moest verbergen, opdat niemand zou zien, dat onder zijn hooge vormen niets van gevoel meer over was. Hij begon te spreken met 'n stem, die klonk, als tegen elkaartikkende borden, gebroken en heel hard, en de prinses aan z'n voeten verstond niets van de lange zinnen, waarmee hij haar en zich en het land geluk wenschte. Ze dacht alleen aan het kistje en wat hij daar van zeggen zou, en haar ooren waren doof voor elk woord, dat niet was het eene: 't kistje. De ministers en de kamerheeren en de officieren luisterden ook niet naar wat de koning zei, maar bogen aldoor heel diep hun hoofden als van instemming, en keken dan naar de gebogen gestalte van de prinses, die neerlag met haar hoofd zóó laag, dat haar haren neervielen langs de treden van de

trap en hier en daar aan 't vergulde lofwerk van den troon bleven haken.

Eindelijk kwàam het woord, en de koning, als voelde hij-zelf dat nu het eigenlijke begon, liet z'n stem dalen, en praatte met minder geschal, omdat 't niet noodig is veel leven te maken als je wat te zeggen hebt.

De prinses hief haar hoofd op en spreidde haar armen uit als om z'n woorden goed, heelemaal in zich op te nemen; gelukkig was 't maar heel kort, wat hij zeide, anders zou ze moe zijn geworden en haar armen hebben moeten laten zakken - wat jammer voor 't effect zou geweest zijn, en de prinses uit haar humeur zou hebben gebracht. Want niets is zoo moeilijk te dragen, als gemist succes....

Het was niets dan dit: Dit gouden kistje geef ik je heden ten geschenke. Er is 'n kostbare schat in verborgen, maar de sleutel kan ik je er niet bij geven, want die hoort aan 'n ander, 'k weet niet wien: maar wel, dat er één is, die 't kistje openen kan. Hem nu, die dit vermag, is je als echtgenoot voorbestemd. Op dien moet je wachten.

De prinses nam het kistje in de bevende handen, en voelde zich vreemd, of er 'n wonder was gebeurd; ze keek met omfloerste oogen naar het fijne goud, dat in wonderlijke figuren geciseleerd was, grillige bloemen, en dieren met felle oogen, die schitterden als levend. Ze hield 't aan haar oor en schudde, maar er rammelde niets, en ze dacht hoe bizonder 't binnenste van 'n van buiten zoo mooi kistje zijn zou.

Toen ook aan hem, die 't zou openen, en ze keek naar de hofheeren en de knappe officieren en de oude ministers, die allemaal verstolen in hun broekzakken hun sleutelbossen aan 't bevoelen waren, of er één sleuteltje klein genoeg zou zijn voor zoo'n teer kistje - en ze had wel dadelijk tusschen hen allemaal rond willen gaan om te probeeren, of iemand 't slot kon doen springen; want ze dacht heelemaal niet er aan, dat ze met dien man zou moeten trouwen dan; ze verlangde alleen naar de schatten uitgespreid op haar schoot; iets als stofgoud en gruizels diamant en robijnen dacht ze... smaragden en veelkleurige opalen...

De Koning liet bazuinen van de tinnen van z'n hoog paleis, dat hij z'n dochter zou tot vrouw geven aan dien ridder, die haar gouden kistje zou kunnen openen, en gezanten zond hij naar alle hoven, om de koningszonen uit te noodigen hun geluk te beproeven. De prinses zat ondertusschen in de torenkamer, voor 't raam, waardoor ze den weg, die naar 't paleis leidde heelemaal kon overzien, met het gouden kistje op haar schoot en haar haar hing er om heen, en was even goud. De prinses keek uit en wachtte: ze had wel graag alle burgers uit de stad en boeren van 't nagelegen land bij zich laten komen om hun sleutels te komen passen, maar de vader zei dat ze de prinsen afwachten moest en die konden er zoo gauw niet wezen.

Den vijfden dag na haar verjaardag zag de prinses 'n schitterende stoet den weg afkomen. Ze had nog nooit zoo iets gezien en haar hart begon wild te kloppen; de zon scheen op de zijden kleeden en de goudgestikte vaandels, de zon kaatste in de wapens als in spiegels; en 't felste schitterde ze in den grooten gouden sleutelbos, die door 'n schildknaap voorop werd gedragen. De prinses had wel hard willen roepen van blijdschap, maar ze moest stil wachten, tot haar vader haar bij zich ontbood en dat duurde heel lang, want bij de verwelkoming van 'n vreemd vorst komen veel formaliteiten te pas.

Toen ze de zaal binnenkwam, 't kistje in de handen, en 'r haren om 'r heen, als stralen die het goud uitschoot, viel de prins voor haar op de knieën en kuste den rand van haar japon. De prinses vond dat wonderlijk en wel prettig, maar ze wilde toch

liever, dat hij eerst de sleutels probeerde; ze keek naar haar vader, die lachte, en de kamerheeren, die op hun lippen beten, en begreep niet, dat niet iedereen zoo innig verwonderd was als zij. Toen de prins opgestaan was, en bevend de sleutels van den schildknaap had aangenomen, zag ze even naar den zoom van 'r kleed, of er iets bizonders aan was: maar er was niets dan 'n licht streepje stof, want ze had haar japon daareven niet op kunnen houden, omdat ze in beide handen 't kistje droeg.

De prins beproefde sleutel na sleutel; ze waren van massief goud, maar te grof, te solide voor dit slot, zoo teer, zoo broosjes. De prins knarste met z'n tanden, omdat hij niet één er in kon krijgen; en de Koning lachte gezellig. Hij wilde z'n kind nog wel wat bij zich houden, en de komst van veel prinsen zou aanzien geven aan z'n huis. Hij poogde den armen eerste te troosten met de belofte van 'n groot feest, en zond 't prinsesje naar boven naar de torenkamer

om uit te kijken. Ze ging met haar hoofd gebogen, in haar witte handen het gouden kistje, en haar kleed sleepte over den grond, en schuurde af in het stof den adem van den eersten zoen.

Drie dagen er na, misschien ook vier, kwam 'n andere prins, met veel gouden sleutels en 'n schitterend gevolg; de prinses bracht 't kistje uit de torenkamer, en vóór de prins het te openen trachtte, kuste hij heet en innig de witte handen, die het droegen: de vingers trilden onder den passiestorm als teere bloemen en lieten bijna vallen hun kostbare vracht.

Maar meer dan die vingers zou de prins nooit van haar beroeren, en hij ging voor 'n ander, die den zonnigen weg af kwam.

Er kwamen velen den zonnigen weg af. De prinses wachtte en hoopte elken dag; de prinses liet haar koffertje schitteren, dat de prinsen 't zouden zien lichten uit de verte, en doorgaan... Ze wachtte, wachtte op haar hooge torenkamer..

M'n lief, laat je oogen toe. 't Is zoo donker; wel bijna nacht, en de witte vlek van je gezicht is zoo mooi, zoo ver-vertrouwd; dat ik wel droomen kan, dat ik je nog niet ken, en jij mij niet, dat ik kan droomen, dat als je oogen open gaan, ik het geluk zal zien.

Laat je oogen toe, lief, ze zijn als spiedende wakers. Ik geloof, dat je nu denkt, dat ik je 't zelfde sprookje nog eens oververtel. - Ik kan 't niet helpen, dat in bijna elk sprookje wachtende prinsessen voorkomen; dat is eenmaal zoo. Maar nu is het anders, en ik geloof, dat dit waar is. Deze prinses wachtte niet stil op den ridder, maar ze lokte iedereen met 'r gouden kistje, lokte, lokte, en ze vroeg niet den man om den man, maar om den schat, die hij uit haar gouden kistje zou halen.

Zoo is prinsessennatuur. De schat zou ze met hem gedeeld hebben, en hem niets terug hebben gevraagd...

Toen er heel veel ridders geweest waren, en 't slot mét heel veel sleuteltjes was onderzocht, liet de Koning uitbazuinen van de hooge tinnen, dat de aanzienlijksten van de steden mochten komen naar 't paleis om te dingen naar zijner dochter hand, en onmiddellijk gingen alle rijke heeren naar de smeden en lieten zich sleutels maken van de vreemdste modellen, de eigenaardigste vormen. Voor de smeden waren het goede tijden, en weldra weerklonken de straten, de steden van hun luid gehamer, en 't werd één roes van geluid in 't heele land, die ook doorklonk tot de hooge torenkamer, waar de prinses zat en uitkeek over den zonnigen weg, het kistje op haar schoot. En ze lachte, toen ze het dreunen hoorde want ze voelde dat haar geluk werd gesmeed, en ze had weer verwachting, omdat er wat nieuws gebeuren ging. Ze keek naar het kistje, en ze zag dat 't erg beduimeld was, ze nam 'r zijden zakdoek, en wreef er over heen, dat 't weer zou gaan glimmen. Toen ze lang gewreven had, glansde het feller dan eerst, maar de fijne contouren waren 'n klein beetje uitgewischt. 't Bleef toch 'n heel mooi kistje.

De notabelen van de stad kwamen met zwarte steekhoeden op, en in fijne laken kleeren. De Koning, die haatte al wat niet adellijk was en gebelgd was over 't vergeefsche wachten, liet de heeren allemaal gelijk binnen, zonder vormen in acht te nemen, want dat vond hij tegenover hen niet noodig, en grimmig zag hij toe, hoe ze zich om de prinses verdrongen, die wit en bang week, week, ze wist niet waarheen. Hun sleutels maakten hel geklank in de lucht, brutaal als te hard klokgeklepper op 'n mooien Zondag; en, schoon in schijn diep onderdanig, trachtten ze met hun

begeerige vingers telkens even de armen of den hals van de witte weerlooze te beroeren; wat in de volte makkelijk gelukte.

Toen ze eindelijk weggingen, viel de prinses schreiend aan de voeten van haar vader; ze was moe en ongelukkig; haar japon was vuil en gekreukt en op haar witte armen liepen roode striemen. Maar 't ergste was, dat een, met z'n ruwe handen 't kistje te veel forceerend, aan één kant 'n scharniertje had losgebogen; 't hermetisch sluitend dekseltje hing nu wat scheef, en 'n vreemde geur steeg op uit 't binnenste, die de prinses zoo schreien deed, en waarom ze later weer moest lachen; 'n geur van bloemen in avondtuin, vreemde, donkere bloemen, die alleen in duister bloeien; zooals nu opzuilt tot ons, lief, door 't open raam.... Maar om over geur te schreien of te lachen, zijn wij te oud.

De prinses ging naar boven, 't kistje in de handen, en door de kamervrouwen liet ze zich baden en zalven en poeieren tot de roode striemen op haar armen verdwenen waren, en alle banale mannengeur geweken was; toen trokken ze haar 'n ander kleed aan, en ze ging weer zitten voor 't raam van de torenkamer, stil en vlak-gestemd; 't kistje op de schoot; maar dat bleef kapot....

En opgeroepen werden de groote boeren, die kwamen met hun dikke werkknuisten en hun grofmetalen sleutels en bleeke kantoorbedienden met zwarte nagels en bakkers en slagers, die roken naar bloed, en dieven met hunne valsche sleutels, en eindelijk bedelaars en landloopers. De Koning was woedend en wilde niets meer met de heele geschiedenis te maken hebben; hij liep vloekend in z'n kamers rond en liet de prinses alleen tusschen al 't gespuis, terwijl de oude koningin in 'n hoek zat te huilen. De mannen werden àl driester, en al verkleedden en waschten de kamervrouwen de prinses drie keer per dag, de reuk van tabak en drank, en nog iets, iets onbeschrijfbaars, bleef hangen in haar haren, en geurde uit de poriën van haar huid. Ze kostte den Koning wel driemaal zooveel aan kleeren als vroeger, omdat 'r japonnen door alle onreine aanrakingen dadelijk vuil werden; en 't ergste was, dat het kistje steeds meer van z'n schoonheid verloor: de bloemen en de vreemde dieren sleten er uit, de scharnieren hingen scheef, 't slot was verdraaid.... En dat was onherstelbaar....

Hoe lang de roes duurde, ik weet het niet; maanden, jaren misschien.... Er was 'n tijd, dat de prinses bijna nooit in 't torenkamertje kwam om uit te zien, maar aldoor stond tusschen de mannen in de voorhal. Want de Koning wilde ze niet meer in z'n zalen hebben, en daarom ging de prinses ze tegemoet en bood het kistje aan ieder, die 't beproeven wilde - haar hoofd hield ze altijd wat hoog in die dagen, of ze over hem die voor haar stond, heen keek naar wie er volgde; en als 's avonds bij 't uitkleeden de kamervrouwen weenden, omdatin haar armen, op haar hals blauw de ruwe mannenvingers stonden afgedrukt, dan zei ze, dat het niets was. Want om al 't verdriet, dat ze van 't gouden kistje gehad had, had ze 't zóó lief gekregen, dat ze alles er gaarne voor lijden wilde....

Want niets is er dat zóó bindt als verdriet. Daarom heeft 'n moeder wel altijd zoo heel lief haar kind, 't met smart gebaarde. En zullen wij, m'n lief, elkaar niet kunnen vergeten, jaren lang....

De prinses wilde alles lijden om 't gouden kistje, ook de kille vereenzaming die volgde op den woesten toedrang, óók het zitten stil voor het raam van de torenkamer, maandenlang uitstarend op den langen weg, de verminkte schat op haar schoot....

Na heel lang kwam er 'n ruiter den weg af; hij droeg 'n wit-geveerden hoed en z'n kleed was van glanzig fluweel; hij kwam alleen, zonder gevolg, en hij bleef niet wachten in de voorhal en ging ook niet naar de groote zaal, maar hij stormde naar boven naar de torenkamer, want van uit de verte had hij 't kistje schitteren zien, hel-droef, als veel-weenende oogen.

Toen de prinses z'n degen op de trap hoorde kletteren, stond ze op.... en toen ze den ridder zag in de deuropening, gooide ze 't kistje op den grond en liep op hem toe. Ze had het niet uit haar handen gelegd, sinds ze 't van haar vader gekregen had, ze had er 's nachts mee geslapen op haar hart, en wondere droomen gedroomd door de geuren die er uit opstegen. Nu wierp ze 't weg als 'n waardeloos ding en 'r witte handen, opeens bevrijd, fladderden door de lucht als vlinders, en 'n week verlangen trilde in hen om door 't haar van den vreemdeling te woelen, wonder fijn, lang haar; of ze te leggen voor z'n oogen, die zacht en beangstigend waren; die 'r pijn deden in haar borst, als te zuivere lucht....

Maar ze hield ze stil, en keek hem alleen aan, en hijgde diep, of ze hem indrinken wilde.... De grijze Koning, die gehoord had van 't vreemd bezoek, kwam met z'n ouë beenen de trappen opgestommeld, en begreep niet, waarom 't kistje op den grond

lag, en de prinses, die geen trappen geloopen had, nog erger buiten adem was dan hijzelf.

Hij raapte het kistje op met z'n stijven rug, schudde z'n hoofd, omdat 't er zoo uitzag, en zei, dat de vreemde z'n sleutels maar 's moest probeeren. De prinses begon te huilen, dat 't kistje 'er niets meer schelen kon. Daarover was de Koning nog meer verwonderd, dan over haar kortademigheid, waarin hij gelijk had, want onverklaarbaarder verandering heeft nooit in 't onverklaarbaar vrouwengemoed plaats gehad. Of de ridder haar begreep, en ook zoo vreemd gestemd was, weet ik niet; misschien lag op z'n gezicht niets dan de weerschijn van haar gloed, misschien trilde z'n stem slechts als echo van de hare.

'Ik heb maar eenen sleutel,' zei hij zacht, en hij trok uit zijn borstzak 'n klein gouden étui, waaruit 'n fijn gouden sleuteltje kwam, met 'n vreemde bloem versierd: 'n sleuteltje van 't zelfde goud als het kistje. De prinses beefde, toen ze het zag, en steunde haar handen op de tafel, en de trilling

schokte wel door 't hout heen, want de ridder beefde ook, toen hij zich over het kistje heenboog; het sleuteltje schoof in 't slot.... maar toen hij 't omdraaien wilde, weigerde 't.

'Dat slot is geforceerd, verdraaid,' zei hij.

'Ja, dat kan wel, al zoovelen hebben geprobeerd 't open te maken,' en de Koning begon trotsch te vertellen van alle ridders en prinsen en hooge edelen, die gekomen waren naar 't paleis om hun sleutels te passen. Want hij vond dit 'n groote eer voor z'n dochter, en wilde dat de vreemde zou weten, dat hij niet de eenige was, die naar haar hand had gedongen.

De prinses bloosde, of er iets heel slechts van haar verteld was, en ik geloof, dat de ridder in z'n ziel boos op haar was, schoon hij er geen reden voor had: maar ieder wil, als hij teleurgesteld wordt door iets buiten z'n macht, iemand dichtbij graag de schuld geven, en als 'n man en 'n vrouw samen teleurgesteld zijn geeft de man de schuld aan de vrouw en de vrouw aan zichzelf.

De ridder scheen te zeggen met z'n diepblauwe oogen, dat ze op hem had moeten wachten en niet iedereen aan dat kistje laten morrelen; de prinses vond dat ook, en durfde de hare niet opslaan - en toch hàd ze niet kunnen weten, dat hij zou komen, ook al had ze 'm eens als klein jongetje gezien: en toch had ze niet kunnen wachten op iets zoo onzekers.... Hij had zich maar meer moeten haasten, als hij 't kistje ongeschonden gewild had: maar hij wist van alles niets af....

De ridder draaide en rukte en z'n mooie gezicht werd wit van inspanning. De prinses stond er bij, en bewoog zich niet en keek strak naar z'n trachtende handen, omdat ze naar z'n gezicht niet op durfde zien. Maar de oude Koning, die minder in spanning was, werd moe van het lange wachten, en ging zitten met z'n kin op z'n staf.

Hoe lang het probeeren duurde kan ik niet zeggen, want de Koning verveelde zich, en daarom vond hij de minuten als uren lang: en de ridder en de prinses waren zóó in spanning dat hun leven stil stond.

Eindelijk is opeens met 'n krak het slot gebroken, en het deksel viel om met 'n slag: toen hebben de ridder en de prinses gezien, dat het kistje leeg was. De prinses is flauwgevallen van schaamte, en de ridder boosverdrietig weggegaan, terwijl de Koning 'm probeerde uit te leggen, dat er heusch vroeger 'n groote schat in had gezeten, maar van 'n stof zóó bizonder, dat ze bij inwerking van lucht vervloog... dat 't allemaal kwam van dat vervloekte gemorrel van al die andere kerels... 't was heusch 'n kostbaar kistje geweest.

Wat de ridder allemaal graag geloofde en zelf wel wist, maar waar hij toch niet vroolijker om werd.

- Nu; de prinses is weer bijgekomen, en het kistje is weggezet. En de prinses heeft nog veel jaren op haar torenkamer gezeten, maar uitkijken deed ze niet meer. De ridder zwierf ver weg in vreemde landen....

Is dit sprookje nu niet mooier, lief dan het andere? En geloof je niet, dat het meer waar is, en minder banaal. Dat komt, omdat het einde droevig is. Gelukkig-eindende sprookjes zijn niet waar, en oud, en vervelend. Geluk is oud; geluk is 'n oude coquette, die aldoor dezelfde wil blijven, en niet merkt dat 't leven doorgaat.... Droefheid wordt nooit oud; groeit met ons mee, in alle vormen.... omdat dit sprookje droef is, is het waar en jong, en ik geloof wel, dat we veel avonden 't elkaar zouden kunnen vertellen

- jij ook niet, lief - voor 't ons vervelen zou gaan! Ik geloof wel, dat we graag er over zouden blijven praten tot laat in den nacht.

Maar je moet nu maar niet meer terugkomen toch; waarom zouden we nog eens het zeggen. Ik weet toch, dat je 't niet vergeten zult, al heb je 't maar eens gehoord, niet vergeten je heele leven.

Je moet nu maar gaan. De maan is al laag, ze schijnt over je haar; o, ééns zou ik met m'n vingers 't willen doorwoelen, dien rijkdom van bruin, dof-bruin, - en al m'n teederheid laten uitbloeien in die eene liefdedaad. Maar we hebben geen enkele zoete herinnering aan elkaar; laat 't zoo blijven.

We hebben niets dan verdriet en ons sprookje.

Je moet nu gaan. De nachthemel is diepviolet als je oogen. Als je weg zijn zult, zal ik dien nog hebben als 'n deel van jou....

Kijk me nog eens aan, dat ik nu altijd in den hemel jou oogen zie.... Maar ze zijn omfloersd, ze zijn van tranen vol....

Heb ik je nu tòch slaperig gemaakt met m'n te lang verhaal?

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Amst. Archief 18 Mei 1905.

Hooggeachte Redactrice,

In de 'Litteratuur Kroniek' van het Archievenblad 3e afl. van dezen jaargang zie ik tot mijn verbazing dat mijn ex-collega de heer Servaas van Rooyen in uw blad heeft geschreven.... 'in Amsterdam werkt een vrouw als volontair (op het archief). Mag ik zoo vrij zijn tegen deze onjuiste mededeeling alsnog te protesteeren.

Gedurende mijn ongeveer 12 jarig beheer van het A's gemeente archief heeft nimmer een vrouw aldaar als volontair gewerkt. In 1897 ongeveer heeft gedurende eenige weken zich een juffrouw onledig gehouden met een inventaris te maken van onze penningverzameling.

Doch dit was een geheel huishoudelijke aangelegenheid, geheel intra muros - zonder dat er sprake was van een volontairschap in officieelen zin, bij Burg. en Weth. bekend en door ZEA goedgekeurd.

Amsterdam mag dus niet gerekend worden onder wat de heer S.v.R. als illustre voorbeelden voorstelt.

Ik wil echter hiermee niet beweren, dat ik in elk geval een vrouwelijken volontair zou tegen houden. Ik ben van meening, dat er geen enkele reden zou zijn om een vrouw *als zoodanig* van archief bezigheid uit te sluiten, zoo min als van eenige andere betrekking. -

Doch dit neemt niet weg dat ik de persoon in casu hetzij man of vrouw zou aanzien en onderzoeken, zooveel ik kon, in hoeverre de antecedenten van de persoon zijn aanbod om volontair te werken, aannemelijk maken. En dan is het best mogelijk, dat zich een geval zou kunnen voordoen waarin die antecedenten *daarom* ongunstig zijn omdat ze een *vrouw* betreffen.

Overigens mag niet worden vergeten dat èn de jonge man èn de jonge vrouw vaak niet van de minste ernstige overweging blijk geven bij de keuze van het beroep. En vooral bij de vrouw loopt dit ernstig overwegen te meer gevaar door dat zij, geheel bevangen door de aantrekkelijkheid van het modieuse, het beginsel van het feminisme *à tout prix wil toepassen om zich maatschappelijk zelfstandig te maken.* Vindt u ook niet?

Vergeef mij deze uitweiding en geloof mij Hoogachtend,

Uw dw.

W.R. VEDER.

Gem. archiv.

Antwoord van S.v.R.

Ik zou zoo zeggen, dat de sop de kool niet waard is. Vergissingen zijn menschelijk, en ik heb dan zeker mis verstaan uit den mond eener jonge dame, welke ik slechts met het initiaal E wil aanduiden, dat zij op het Gemeente-Archief der stad Amsterdam werkzaam was. Zij deed in 't vorige jaar eenige nasporingen op het Haagsch

Gemeente-archief, en zoo ter loops ving ik dat uit het inleidende gesprek op, doch schijn dan niet goed gehoord of begrepen te hebben.

22/5 1905. A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

II.

Aan Typo.

Ge vondt het onlangs jammer, dat ik reageerde op een onbeduidend stukje als dat van X; nu doet gij hetzelfde en neemt u de moeite haar hetzelfde te antwoorden als ik deed, n.l. dat ze leutert over vriendschap tusschen beide geslachten en ten slotte nog eigenlijk niets heeft gezegd.

X. antwoordde mij, dat zij ervan overtuigd was, zich zoo duidelijk mogelijk te hebben uitgedrukt en dat al haar streepjes, stippeltjes, accents-graves, cursiveeringen en aanhalingsteekens alleen dienden om de zaak nòg duidelijker te maken. Het is wel jammer, beste Typo, dat wij beiden zulke stompzinnige wezens zijn, dat we niettegenstaande die leesteekens, nog de meening van X niet konden vatten.

'k Ben echter blij uitgewerkt te hebben, dat X na dat eerste stukje de leesteekens wat heeft afgeschaft en daardoor aan duidelijkheid heeft gewonnen. Maar de kool is de sop niet waard, het is beter te zwijgen dan plaatsruimte te vragen voor zoo'n onbeteekenend geschrijf; de Holl. Lelie is te goed voor dergelijke onbeduidendheden.

A.B. - K. te B.

In de Gevangenis.
Voorwoord van S. Perskie.
Vertaald door Annie de Graaff.

Het jongste werk van Maxim Gorki is getiteld: *In de Gevangenis.* In deze bladzijden deelt hij zijn gevoelens en ondervindingen mede van wat hij tusschen die sombere muren zag en hoorde, als ook de hachelijke oogenblikken en schokkende gebeurtenissen, die voorafgingen aan zijn gevangenschap.

Door tusschenkomst van den Heer de Witte, ministerpresident, werd het volgend verzoekschrift tot de Russische autoriteiten gericht:

‘De beschaafde klassen van alle landen, waar het werk van Gorki is bekend, vereenigen zich om dezen man hun sympathie te betuigen, duizenden stemmen uiten denzelfden kreet: ‘Vrijheid voor Gorki, geef hem terug aan zijn werk, aan zijn arbeid, aan de wereld. Alle beschaafde landen smeeken om genade.... Een strenge rechtspraak of een langdurige gevangenschap zouden aan Rusland en aan de gansche menschheid een scheppend genie kunnen ontnemen, waarvan nog grootsche dingen verwacht worden. Mogen de sympathie en bewondering waarvan deze man het voorwerp is, het bewijs leveren van de algemeene aandacht waarmede de gansche intellectueele wereld de ontwikkeling van Rusland gadeslaat, en van de liefde die men dezen Russischen schrijver toedraagt - zelfs ver ‘buiten de grenzen van zijn vaderland....’

Dit verzoekschrift, dat onderteekend was door namen van personen die een Europeesche vermaardheid genieten, is op zichzelf reeds

een veelbeteekenend feit. Het was een uiting van internationale solidariteit, die in één zelfde nobele opwelling menschen vereenigde, die de meest uiteenloopende meeningen zijn toegedaan, en hierin moet men een bevestiging zien van de steeds toenemende kracht van het ideaal, waarnaar de menschheid streeft, en dat de leidstar is van elke letterkunde.

Doch die solidariteit had zich nog nimmer zóó onverwacht geuit als in dit verzoekschrift, waarin het duidelijk bewijs wordt geleverd van de waardeering en vurige bewondering, die de Russische literatuur in het buitenland geniet.

Wat Gorki zelf betreft, het feit dat hij het voorwerp werd van dit machtige wereldprotest - dit feit wordt verklaard door den aard van zijn talent.

In hem zijn de karaktertrekken verpersoonlijkt, die den Russischen schrijver eigen zijn: een breede opvatting van zijn plichten tegenover de maatschappij, een onverpoosd zoeken naar waarheid, en een diep, innig medevoelen met de onderdrukte klassen der maatschappij. Deze algemeene hoofdtrekken, behoorend tot de edelste tradities van den Slavischen geest, worden ruimschoots gevonden in het werk van dezen genialen schrijver.

Het zou overbodig zijn om opnieuw in deze voorrede de meesterlijke wijze aan te toonen, waarop hij de verschillende typen van vagebonden heeft beschreven, in wier gezelschap hij verkeerde tijdens zijn nomaden-leven.

Alleen door het meesterlijke weergeven van die landloopers, zou zijn naam als schrijver reeds gevestigd zijn; doch hierbij bleef hij niet stilstaan.

De gansche Russische maatschappij boezemde hem belang in; ook de burgerij en de beschaafde klassen boden hem een wijd veld voor zijn zeldzame opmerkingsgave. Doch de typen, die hij in deze wereld ontmoette, verschilden slechts in uiterlijk van de vagebonden, de ‘ex-hommes’, de ‘dolende zielen’, wier makker en vriend hij vroeger was geweest. Onder een vormelijk schijn, vond hij hier denzelfden aard, dezelfde luiheid en zorgeloosheid, dezelfde neiging tot uitspattingen, samengaand met dikwijls edele opwellingen bij menschen, die hun krachten nutteloos verspillen.

Toen begon Gorki's werkende geest zich met andere gedachten bezig te houden. Hij vroeg zich af wat de zin van het leven was, wat men onder plicht had te verstaan; hij overwoog enkele sociale vraagstukken, waarvan de oplossing nog heel veraf schijnt, zelfs voor de meest optimistische levensbeschouwing.

Hoe en waar kon hij het geneesmiddel vinden om het lijden van de menschheid te verzachten? Gorki heeft geen theorieën over die vragen verkondigd, doch in korte novellen heeft hij zijn gedachten neergelegd; meestal een soort van gedichten in proza, waarin hij in lyrische symbolen zijn liefde uitspreekt voor recht en vrijheid, zijn vurig begeeren naar nuttige en weldadige werkkracht.

Somtijds geeft hij zijn helden zachte, teedere troostwoorden in den mond, woorden die hij zou willen spreken tot elken mensch die lijdt. Zoo b.v. de oude Luc, de ‘philosoof-vagebond’, die door zijn redeneeringen de kracht tot leven en tot handelen tracht op te wekken bij de rampzaligen, die in het nacht-asyl zijn gehuisvest.

Met die bewonderenswaardige lenigheid die een der hoofd trekken van zijn talent uitmaakt, heeft Gorki talrijke uiteenloopende onderwerpen behandeld - een bewijs zijner enorme scheppingskracht.

De pas verschenen bundel toont opnieuw zijn onverpoosden arbeid. In enkele bladzijden weet hij soms een oneindig medelijden op te wekken. Zoo b.v. in

Kinder-ellende, waar hij in drie bladzijden een der meest tragische toestanden beschrijft. Een siddering van afschuw blijft u bij.

Miesja, de hoofdpersoon van de novelle '*In de gevangenis*', die geschreven werd tijdens de hevige onlusten en beroeringen die stroomen bloed deden vloeien, - Miesja is het volmaakt weergegeven type van een van die revolutionnair-gezinde Russische studenten, die hun leven, zonder aarzelen, opofferen voor een beginsel of een ideaal.

In '*Eene.... die niet meer is*', worden een oude man en vrouw uit het volk beschreven, die niettegenstaande hun hoogen leeftijd, een moeitevollen pelgrimstocht hebben ondernomen om te bidden voor de zielsrust van een revolutionnaire jonge vrouw, door wier goedheid ze als zijn herschapen. Deze novelle is maar een korte schets, doch die enkele bladzijden zijn doordrongen van zulk een innig gevoel, dat de Russische ziel zich hier met bijna kinderlijke teederheid aan ons oog vertoont.

De novelle, waarmee deze bundel sluit, '*Gedurende een stormnacht*' is de fantastische verpersoonlijking van alle gevoelens die zijn

geniale pen hebben geleid tot het geboren worden, het leven en het sterven van zijn helden, in de sombere, droeve werkelijkheid van het leven.

* * *

Wie heeft nooit gelezen of gehoord van het avontuurlijke leven dat Maxim Gorki heeft geleid?

Geboren uit arme, onwetende ouders heeft hij als kind en als jongen het harde bestaan gevoerd van den dolenden werkman, die altijd en overal naar werk zoekt: ellendig en uitgeput, deed hij eeir poging tot zelfmoord.

Nu de wereldroem hem heeft bereikt, en hij zich vrij en onafhankelijk kan bewegen, geeft hij zich niet over aan weldadige rust na zijn eindeloos zwerven, - doch uit alle macht en met alle middelen die hem ten dienste staan, tracht hij het zedelijk en geestelijk peil van het Russische volk op te heffen. Hij gaat voort om, met de pen in de hand, de ziel van het volk te bevrijden. Door zijn toedoen werden onlangs populaire schouwburgen en openbare leeszalen geopend; eveneens kunnen tal van nuttige instellingen op zijn voortdurende medewerking rekenen.

Zoo bracht hij zijn leven door, werkend en arbeidend voor anderen - totdat de tijding van zijn gevangenneming degansche wereld met schrik en ontzetting vervulde.

Na eenige weken werd hij weder op vrije voeten gesteld - een korte rusttijd was noodzakelijk om zijn hevig geschokte gezondheid eenigermate te herstellen. Doch ook in dien tijd ging hij voort met te streven voor het heil der menschheid, hetgeen ook te verwachten was van den opvolger van Tolstoï, Maxim Gorki, den populairsten, meest gevierden schrijver van Rusland. -

(*Wordt vervolgd*).

Het Schillerhuis
door Karl Neumann-Strela. Vertaald door Snowa.

Heden verscheen bij A. Hofmann en Co. te Berlijn het geïllustreerde werk: ‘Schiller, Intimes aus seinem Leben,’ door Dr. Ernst Müller.

> Ich habe nichts als mein Gebet, mein Flehn;
> Das schöpf ich flammend aus der tiefsten Brust,
> Das send ich gläubig in des Himmels Höhn,
> Der Mutter Thränen und der Mutter Segen und wie gewaffnete
> Heerscharen send ich's mächtig dir entgegen.

Deze woorden van Marsa in ‘Demetrius’ zijn vermoedelijk de laatste, die Schiller geschreven heeft.

In de kracht zijns levens stierf hij; zijn bede werd verhoord, dat hij geen lang sterfbed zou hebben.

‘De schoone harmonie des geestes verstoord, de nauwe band, die hem hier op aarde aan zijn geliefden bond, verbroken, de oogen, waaruit bezielende liefde sprak, met strakken blik op ons gericht te zien, dat is het vreeselijkst verdriet voor een mensch, maar het is een smart, die den

Schiller Monument te Berlijn.

geest van de aardsche banden losmaakt en die in de eeuwigheid tracht door te dringen.'

Zoo sprak Karoline von Wolzogen, toen zij met haar zuster, Schiller's echtgenoote, aan de legerstede van den ontslapene zat.

De jongens begrepen reeds waarom moeder verdriet had en de oudste dochter stond naast haar en knielde neer bij het hoofdeinde van den gestorvene; het jongste kindje, slechts eenige maanden oud, lag in de wieg, niets beseffende van de smart rondom haar.

Het was den 9^{en} Mei 1805 op een Donderdag, dat Schiller stierf in den ouderdom van 44 jaar, 5 maanden en 29 dagen. In den helderen nacht van Zaterdag op Zondag werd hij begraven.

Volgens oud gebruik zou de kist door arbeiders gedragen worden, maar twintig jonge mannen, geleerden, kunstenaars en beambten boden zich aan dezen liefde- en eeredienst te volbrengen.

Voor de deur van zijn huis in Weimar namen zij de kist in ontvangst en begroeven haar op het kerkhof voor de Sint Jacobskerk.

Ter wereld gekomen in een armoedig vertrekje aan den oever van de Neckar, heeft hij haar in een kist van drie thaler aan den oever van de Ilm weder verlaten.

Van stad tot stad, van land tot land verspreidde zich de droeve mare, dat degroote dichter gestorven was en 'das deutsche Herz seinen Mund verloren hatte.'

'Ik weet niet of ik leven kan, hoe ik leven moet. De schoonste bloem op mijn levenspad is weggerukt en mijn weg ligt dor en kaal voor me.'

Deze woorden schreef Charlotte, Schiller's echtgenoote, aan zijn schrijftafel na de begrafenis. Zij woonde toen in het huis, dat hij den 19^{en} Maart 1802 van een Engelschman, Mellisz, gekocht had. Reeds drie jaar te voren was hij van Jena naar Weimar verhuisd. In Jena woonde hij bij een kapper Muller, in de Windischengasse en later op het Frauenplan, de tegenwoordige Goetheplatz; doch hier miste hij het gezicht in het groen. Hij vertelde den musicus Schlömilch, die dikwijls bij hem kwam, dat het gezicht van boomtakken, die door den wind bewogen werden, hem inspireerde.

Schlömilch is de eerste geweest, die hem meegedeeld heeft, dat er aan de Esplanade een huis te koop stond.

(Wordt vervolgd.)

Varia.

I. Voor moderne moeders.

Er is een nieuwe 'baby-bekleeding' uitgevonden door Dr: Assmus te Kiel.*) Het zij verre van mij over het al-of-niet-nuttige dier nieuwe kleeding een oordeel uit te spreken. *Ik* heb geen andere kinderen te verzorgen dan mijn honden-kinderen, en die hebben geen baby-bekleeding noodig, zoodat ik-zelve geen opinie kan hebben. Terwijl de ruimte van de Holl: Lelie niet toelaat een vak-man te belasten met een lange uiteenzetting, over het al-of niet wenschelijke dezer nieuwe uitvinding. Zooiets behoort méér thuis in een vak-blad. -

Voor belangstellenden zij het voldoende hier te zeggen, dat Dr: A.H. Schmidt te Utrecht, in het 'Tijdschrift voor Kinderverzorging', heel uitvoerig en waardeerend heeft geschreven over 'De nieuwe kleeding der zuigelingen, volgens de methode van Dr: Assmus.'

Mij-echter trof, als een bijzondere aanbeveling voor moderne moeders, de volgende zinsnede uit den begeleidbrief, die mij op deze uitvinding attent maakte:

> 'De uitgevonden stof *Moosin* bezit een verbazend groot
> absorbtie-vermogen, van deze eigenschap wordt bij de nieuwe methode

*) Generaal-agent voor Nederland: B. Poppers O.Z. Voorburgwal 149 Amsterdam.

gebruik gemaakt, *waardoor het kind niet dagelijks 10 à 12 maal in zijn rust behoeft te worden gestoord, doch is het voldoende het 's morgens en 's avonds te bakeren.* - (Cursiveering is van mij.) -

Welk een zegen voor die moderne moeders, die geen geld genoeg bezitten om hun zuigelingen aan verpleegsters en kindermeiden toe te vertrouwen, terwijl zijzelf de deur uit-rennen om zich met kunst-en nuttigheidsgedoe en maatschappelijk-werk en andere soorten hedendaagsche pretjes egoist bezig te houden!

Zij kunnen hun kinderen den ganschen dag voortaan laten liggen zonder hen op te nemen.

's Ochtends en 's avonds naar het arme wezentje kijken, is, dank zij het Moosin, voortaan voldoende!

'Frau Dr: Rundstein in Berlin' schrijft dan ook, in een 'Dankschreiben' aan den fabrikant in Berlijn, o.a.

'Zeit und Plage erspart sie, (de bewuste nieuwe uitvinding); *ruhig hört die Mutter ihr Kindchen schreien,* (cursiveering van de schrijfster-zelve), sie weiss dass es trocken und bequem liegt.' -

- Of het kind om een *andere* reden schreeuwt, b.v. omdat het ziek is, of niet-goed ligt, of zich verveelt, of wat dan ook, komt er niet op aan! Want de moderne mama heeft aan haar 'plicht' voldaan, door te zorgen voor hygiënische bekleeding. En méér dan *plicht*-

besef kan een hedendaagsche zuigeling toch niet eischen van een hedendaagsche moeder, nietwaar?

Moeder*liefde* staat niet in het woordenboek der moderne vrouw, die immers alleen kent den *last* van het moederschap, en alleen weet van *liefde*, waar het geldt eigen-ik, liefde tot het eigen persoontje, de eigen eer, het eigen gemak, het eigen genot. -

- Misschien schreeuwt het arme, hygiënisch-bekleede wurm zich ten slotte dood, al ligt het ook nog zoo 'trocken und bequem' in zijn 'Moosin.' Want immers al jammert hij ook van pijn, of van ziekte, of van een of ander kinder-verdriet, zijn liefdevolle moeder 'hoort dat rustig aan', van wege de zekerheid dat hij 'droog en gemakkelijk ligt'....

Ondertusschen dicht ze vermoedelijk, een 'Sonnet' op hem: '*Aan mijn slapend wichtje*,' of schrijft een hoogdravend artikel voor een Vrouwenblad over: '*De moeder-verantwoording*,' of wijdt zich aan een andere aanstellerij van dien aard, van handel naar mijn woorden en niet naar mijn daden....

Leve dr: Assmus in Kiel, die de moderne moeder de weldaad bewijst, dat zij alleen 's ochtends en 's avonds haar kind behoeft op te nemen, en het voor 't overige van den dag 'rustig kan laten schreeuwen.' - -

Welke weldoener van het moderne vrouwengeslacht brengt echter straks een *nog* volmaakter uitvinding in den handel, waardoor het in 't geheel niet meer noodig wordt het kind op te nemen, óók niet 's ochtends en 's avonds?

Stel U voor, welk een 'nut' voor de maatschappij het zal zijn, wanneer al die moeders, die nu nog, noodgedrongen, van tijd tot tijd even althans naar huis moeten, om baby uit de wieg te nemen en droog te leggen, zich dan gansch en al kunnen wijden aan het 'algemeen welzijn,' omdat het kindje, dank zij één of ander allernieuwste bekleeding, *altijd* 'droog en gemakkelijk' ligt, on nóóit meer behoeft te worden verschóónd!

Welk een nieuwe bloeitijd zou, door zulk oen practische uitvinding, aanbreken voor vrouwen-vergaderingen en vrouwen-vereenigingen en vrouwen-bijeenkomsten van hoogst 'nuttigen' aard, die nu nog éénigszins hebben te lijden door de ongepaste aanspraken welke schreeuwende en zich bevuilende zuigelingen durven maken op de zorgen hunner vergaderende moeders!

Hoe belangrijk zou het Kunst-gekakel op Pulchri-tentoonstellingen en Onze Club, en andere vrouwen-societeiten niet toenemen, wanneer er geen schreeuwende zuigelingen meer waren, die het 'intellectueel genot' en de 'geestbeschavende' gesprekken hunner mama's durven storen, door iets zoo laag-bijden grond als luiers, en wat daarbij behoort, die tenminste van tijd tot tijd een schoonmaak behoeven. En hoeveel meer 'kunstproducten', als daar zijn, gedichten, schilderijen, romans, zouden er niet gewrocht worden door kunstzinnige mama's, wanneer zij in het geheel niet meer uit die hoogere kunstsfeeren naar beneden werden gerukt, door de ongepaste 'aardsche neigingen' van babies die wat onwelriekends in hun luiers durven doen....

Uitvinders, gij ziet, ik wijs U een schoon arbeidsveld! Aan U is het den innigen dank te oogsten van alle kakelende, vergaderende, kunstminnende, maatschappelijk-werkende, nuttige, en egoiste moderne-moeders, - die thans nog bezocht zijn met zoo weinig 'aesthetisch-ontwikkelde' zuigelingen, dat ze, door heel prozaäsche behoeften van het lichaam, hun poätische mama's aftrekken van het 'hoogere' en dwingen zich bezig te houden met het 'lage'....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. Er zij hier alle nadruk op gelegd, dat deze beschouwing *geenszins* bedoelt eenige hatelijkheid of onaangenaamheid aan het adres van dr: Assmus, of van zijn uitvinding Moosin. Ik herhaal nogmaals, dat ik alle belangstellenden verwijs naar het tijdschrift voor Kinderverzorging, waarin een arts de bewuste uitvinding uitvoerig en op grondige wijze bespreekt en aanbeveelt. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.

Met grooten nadruk vestig ik de aandacht, beide van ouders *en* van dochters, op hetgeen dr. Van Dieren, arts, heeft geschreven in het Handelsblad van 15 Mei jl., en waaruit ik o.a. citeer:

Wie ten deze iets leeren wil, die vervoege zich niet bij een college-loopster, maar die steke zijn licht op bij hen, die in de gelegenheid waren om tal van 'huwelijken' en 'moeders' van nabij te leeren kennen. Welnu, onder dezulken durf ik mij te rangschikken (ik ben als 'familie'-dokter oud genoeg geworden en behoef dus niet meer alleen te spreken over vandaag of gisteren); en de ervaring, die ik opdeed, is

van dien aard, dat ik het reeds lang mijn plicht heb geacht om ernstig te waarschuwen telkens als een meisje uit mijne omgeving of praktijk het den kant van de studie uit zoeken wilde. Ik sprak haar dan - liefst ten aanhoore harer ouders - ongeveer toe als volgt: Pas op, overschat je niet, ik voorspel, dat ge meer dan 10 kansen tegen 1 hebt om - misschien al héél gauw en anders wat later - te ervaren, dat gij door den Schepper aangewezen zijt iets anders te worden dan uw broers; gij zijt oud genoeg om het te mogen hooren en te kunnen begrijpen: de vrouw draagt de toekomst in zich; dat legt haar de verplichting op krachten - lichamelijke en geestelijke - op te sparen voor hare... kinderen niet alleen, maar voor hare verre nakomelingen zelfs; als gij meent u te kunnen en mogen uitleven ten bate van het tegenwoordige, zooals dat van den man verwacht wordt, dan zult gij vroeger of later ondervinden, dat de Schepper dat niet heeft gewild. Zoo min als uw broer kinderen kan baren, waarvan de vrouwelijke weer kinderen kunnen baren tot in het oneindige, zoo min als uw broer kinderen kan zoogen, kan voeden dus, en wat nog meer zegt: òpvoeden, zoomin zult gij - als gij werkelijk vrouwelijk zijt aangelegd - in staat blijken om goed te doen wat hij kan. Of denkt gij, dat de Schepper u in àlle opzichten boven den man zou bevoorrecht hebben, dat Hij u, behalve voor het schoonste wat ik mij denken kan, d.i. voor het nakomen van moederplichten, òòk nog geschikt zou hebben gemaakt voor àlles wat een man vermag? Van waar die verwaandheid? Als God het gewild had, zooals gij het u onder invloed van... mode en opzwieperij (zelfs de meisjes op de scholen voor M.U.L.O. praten het elkaar reeds voor op grond van af geluisterde gesprekken) hebt laten wijs maken, dan zou de mensch geschapen zijn als man èn vrouw in één lichaam; weluu, dat is niet geschied! En geen vrouwelijk wezen hebbe zich dan ook in te beelden, dat zij man en vrouw te gelijk kan zijn. Doet zij dat wèl, dàn - de ondervinding heeft het mij geleerd - dàn moet zij daar vroeger of later voor boeten; dat lijkt wreed ten opzichte van haar zelve, maar dat is noodig om aan de anderen een waarschuwend voorbeeld te geven.

Welnu, die voorbeelden, ik heb ze gezien in grooten getale; de zenuwzwakken, de futloozen; zij zijn reeds op het oog te herkennen aan haar sjokkenden gang en haar veelal onfrissche (ik zeg niet: bleeke, maar liever tanige) gelaatskleur; uit iedere beweging blijkt slapheid, gebrek aan veerkracht; uit ieder woord gebrek aan opgewektheid; hare huisgenooten moeten altijd maar weer hare klachten over hoofdpijn, rugpijn, slapeloosheid, 'intens-moezijn' en ten slotte... 'niet begrepen worden' aanhooren; eindelijk beginnen zij zich van hare naaste bloedverwanten vervreemd te gevoelen en dan beschouwen ze dit als een bewijs, dat het familieleven te eng voor haar is; dan beginnen ze zich te interesseeren voor 'de groote wereld met àl haar leed', d.w.z. dan redeneeren ze daarover voor ende na, waarmede niemand gebaat is; dan worden ze 'intens'-vervelend voor iederen flinken jongen man, dan oefenen ze nog slechts bekoring op een of ander lid 'van den bond der nieuwste tijden', die haar misschien ten overvloede nog wijs maakt, dat alles, wat een gewoon mensch als degelijk, verstandig, goedoverlegd of rein beschouwt, conventioneel is en niet bestand tegen de critiek der allernieuwste, d.w.z. alle grenzen wegdoezelende wetenschap; dan verdrinken ze vóór ze water gezien hebben.

Maar 't komt óók voor, dat ze 't zóó ver niet brengen; 't komt nl. voor, dat ze schijnbaar bijtijds onder de hoede komen van een werkelijk flinken man; van de groote studiezucht blijft dan in 99 van de 100 gevallen geen spoor meer achter! Bij het aangaan van het huwelijk hebben ze 't dan nog niet verder gebracht dan tot...

‘*een beetje nerveus*’; *maar als dan de tot-dusver-geminachte honderden huiselijke bezigheden verricht*, *en later ook de plichten van het moederschap vervuld moeten worden*, *dan blijkt maar àl te dikwijls*, *dat de werkelijkflinke man in beider en in der kinderen belang véél vroeger had moeten komen opdagen*, *dan blijkt nl. al gauw*, *dat van de aangeboren geestkracht een al te groote hoeveelheid verspild werd op de collegebank of in 't laboratorium of bij 't schijnsel van de studeerlamp; dan wordt de jonge vrouw in het huwelijk een klaagster*, *in het beste geval een vrouw*, *die inziet*, *dat ze verkeerd deed met de Natuur*, *de Schepping te willen forceeren*, *en die het leven o zoo graag nog eens zou willen hèrleven*, *maar dan op de manier*, *waarop hare niet-‘gestudeerde’*, *maar daarom toch wèl-‘verstandige’ zusters en vriendinnen de meisjesjaren doorbrachten*, (*voor hen*, *die dàt inzien*, *is op den duur genezing mogelijk*, *want... gezonde gedachten zijn zenuwversterkend*).

(*w.g.*) *Dr. VAN DIEREN*, *Arts.*

Zij, die wellicht bezwaar maken tegen de opvatting ‘*Schepper*’ en ‘*God*’, hebben dat woord slechts te veranderen door de ‘*Natuur*’.

Want de zaak, en daarop komt het hier alléén aan in dezen, blijft hetzelfde, of men geloovig is, of halfgeloovig, of ongeloovig. Datgene wat ons vrouwen heeft gemaakt, men noeme het God, Schepper, Natuur, of Noodlot, heeft ons nu eenmaal bestemd, lichamelijk en geestelijk, voor iets *anders* dan voor de taak van den man. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

M.V. Am: - Ik vind het uitstekend dat gij voortgaat die stukjes in te zenden. Zooals gij ziet, is het eene intusschen reeds geplaatst.

Adé. - Ik zal Uw 'Mijmering' gaarne plaatsen; een paar maal hebt gij gezondigd tegen de maat. Maar dat is te veranderen. Den inhoud vind ik zeer mooi-gevoeld en goedgezegd over 't geheel. - Maar wat vertaalwerk en correctie-werk betreft, kan ik U niets beloven. De abonnés vertalen dikwijls een en ander en zenden dat in. En zij gaan dan vóór boven de niet-abonnés. Ook op het punt correctie-werk kan ik U niet helpen tot mijn spijt.

Vriendelijk dank voor Uw schrijven.

Mieke-Moe. - De beide mij toegezegde stukjes wil ik heel gaarne ontvangen, want dat lijkt mij juist iets voor de Lelie. Maar het toegezonden versje zou ik vooreerst onmogelijk kunnen plaatsen, omdat er in de eerste nommers geen ruimte beschikbaar is daarvoor. Poëzië neemt maar een heel klein deel in der Lelie kolommen. Natuurlijk echter wil ik het versje waarover U schrijft, van wijlen Uw vader, in elk geval gaarne ter inzage ontvangen, maar ik kan niet beloven of ik 't zal plaatsen, alvorens het te hebben gelezen.

Ik wist niet dat U daar een huis hadt laten *bouwen.* U hebt gelijk, dat U het buitenzijn verkozen hebt boven het stads-leven. En ik begrijp zoo, dat U graag zijt in de nabijheid van het graf dat U zoo lief is. Het is zoo het laatste wat wij doen kunnen voor onze afgestorvenen, nietwaar? En toch voel ik-voor-mij steeds zoo sterk bij een graf de weemoed van het: Hij of Zij, die mij zoo lief was, is hier niet. Wat hier rust heeft niets meer te maken met het dierbaar verleden. - O, de weemoed van een kerkhof! Er is een tijd geweest, de tijd waarin ik een beslist geloovige was in orthodox-protestantschen zin, waarin mij een Kerkhof lieflijk aandeed als 'De stille rustplaats van Gods dooden,' waarvan dat zelfde gezang zingt:

'*Vrome, vroeg-gestorven vrinden*
Slechts zijt gij mij wat vooruit;
'k Zal U allen wedervinden,
Als ons Jezus 't graf ontsluit.'

Maar thans, nu ik geen zeker-weten, geen vast-geloofsvertrouwen meer bezit van de wáárheid dezer dingen, thans nu ik mij twijfelend afvraag: *Is* er een Wederzien, thans schijnt mij die laatste rustplaats, waar ook het langste leven zoo gauw, zoo heel gauw, ondergaat in vergetelheid en stof, zoo droevig een symbool van de ijdelheid en nietigheid en dwaasheid onzer aardsche vreugden en begeerten en verlangens, onzer aardsche liefde en haat en eerzucht en strijd en begeerlijkheid. -

Weet gij wat vóór in den bijbel staat geschreven, dien ik ontving bij mijn aanneming in de Deutsch-ev: gemeente hier in den Haag:

'*This world is all a fleeting show*
For man's illusion given.
The smiles of joy, *The tears of woe*,
Deceitful shine, *deceitful flow;*
There's nothing true but Heaven!

And false the light on glory's plume,
As fading hues of even;
And Love and Hope and Beauty's bloom
Are blossoms gather'd for the tomb;
There's nothing bright but Heaven.

Poor wanderers of a stormy day
From wave to wave we 're driven;
And fancy's flash and reason's ray
Serve but to light the troubled way;
There's nothing calm but Heaven!'

Ach, van al de poëzie der jeugd, van al het heerlijke in het leven-gelooven van dien aannemings-tijd is niets mij overgebleven, dan alleen de vreeselijke, de onomstootelijke wáárheid van die woorden van Thomas Moore!:

'*And Love and Hope and Beauty's bloom*
Are blossoms gathered for the tomb;'

Wel hem, die zijn troost vindt in de zekerheid van dat blijde geloof: *There's nothing true but Heaven.* Hij kan gaan naar het Kerkhof, niet alleen met weemoed en met tranen, maar bovenal met hoop en met vreugde in het hart, om den onschatbaren troost van de Opstanding, van het Wederzien, -

Dies stappen wij met vreugd naar 't graf;
Blijmoedig aan het graf te denken
Is óók een vrucht, *die 't kruis ons gaf.*

Hoe menigmaal heb ik die woorden mee-gezongen - *en* geloofd met hart en ziel. En nu! Nu geloof ik niet meer. Ik kan slechts zeggen: Ik hóóp, en ik wacht af...

Als mijn weg mij dezen zomer Uw kant uitvoert, lieve mevrouw, wil ik U heel graag eens komen opzoeken. Ik vond Uw invitatie allervriendelijkst, maar ga heel zelden uit logeeren. Bij mijn druk en gebonden leven gaat dat niet gemakkelijk. Hartelijk het beste toegewenscht met Uw gezondheid! Heerlijk, dat U daar in elk geval zoo aansterkt.![*)]

P.M. - Heel veel wil ik U liever niet antwoorden op Uw brief, uit vrees U boos te maken; wat ik niet gaarne zou doen nu gij zoo ver weggaat, misschien voor altijd.

*) Ik ontving intusschen uw tweeden brief. Lieve mevrouw' *omgaand* antwoord moet u nooit verwachten. U ontvangt bij deze gelegenheid zelfs zeer spoedjg bericht.

Zie eens, Uw gansche doen in deze paar jaren is voor mij een der vele bevestigingen, van hetgeen ik dagelijks rondom mij zie, van hetgeen ik zoo dikwijls reeds heb gezegd: De meeste vrouwen en meisjes zijn oneerlijk tegenover anderen en zichzelf... uit valsche schaamte en dwazen hoogmoed, en, als zij ouder worden - vergeef mij 't harde woord, - bovenal uit pure jaloezie. Intusschen, gij gaat thans Uw nieuwe leven tegemoet met blijde toekomst-verwachtingen, en wij zullen dus nu maar niet terugkomen op dat verleden van U. Moogt gij al het geluk daarginds vinden, dat gij blijkens Uw brief zoo vol illusieën tegemoet ziet. Van ganscher harte zal ik daarin deelen, wanneer het toeval mij wellicht nog eens iets van U doet vernemen. -

Peg. - Daar gij geen pseudoniem opgegeven hebt, zal ik maar de onderteekening kiezen van Uw Ingezonden stukje. Ik dank U in de eerste plaats zeer voor Uw vriendelijke woorden aan mijn adres, en over het bewuste artikel door mij geschreven naar aanleiding van: Eenige beschouwingen over O.I. toestanden door Mevr. Douair: Klerck van Hogendorp. -

lk-zelf ken van Oost-Indië slechts weinig; Batavia, Buitenzorg, een stukje van de Preanger, etc. De tropen-natuur heeft mij altijd, zoowel in West- als in Oost-Indië, heel koud gelaten. Zij is als een tooneel-effect. Je krijgt haar niet lief, zooals b.v. een Zwitsersch landschap of een stukje van Italië je onvergetelijk in 't geheugen blijft als een dierbare gedachtenis. - Misschien draagt ook het ontbreken van de schemering bij tot dat koude en kille gevoel, dat ik altijd heb gehad te midden der tropen-schoonheid. Eerst brandt de zon wreed en verzengend. En dan ineens valt de duisternis, zwaar, rouw-zwart, meedoogenloos. En dan ook mis je zoo voortdurend het teere van 't voorjaars-groen, van het ontluiken tot nieuw-leven, en het

stemmend-schilderachtige van de wisselende najaarstinten van 't rood en bruin en goud, dat zich saamstrengelt in wondere stervens-schoonheid. -

De tropen-natuur is wild, is grootsch, is overweldigend... maar zij geeft niets aan je hart. Ten minste zoo voel *ik* het.

Maar wat de menschen betreft, ik heb in Indië zooveel goedheid, zooveel gastvrijheid, zocveel onwaardeerbare hartelijkheid en vriendelijkheid ondervonden, dat ik altijd met dank zal terugdenken aan dien tijd. - En ik geloof zeer zeker met U, dat men niet, na een korten tijd en pas uit Europa gekomen, moet oordeelen over Indische toestanden, met een zwarten bril op. 't Boek van Veth is een bewijs hoe *eenzijdig* men alles kan voorstellen, wanneer men er den slag van heeft de goede kanten weg te laten, en het licht alleen te laten vallen op hetgeen minder-goed is.

Wat b.v. de Indische onzedelijkheid betreit, waarover sommige menschen zoo huichelachiig-deugdzaam-hollandsch kunnen bazelen, ik heb altijd gevonden dat men in Indië niets erger is dan ten onzent in die dingen, en oneindig veel eerlijker. *Als* men onzedelijk leeft, is het in elk geval beter er rond voor uit te komen, zooals in Indië, dan zijn toevlucht te nemen tot de gemeene praktijken en verfijnde knoeierijen, waarvan de residentie-schandalen ten onzent nu en dan stichtelijke staaltjes aan het licht brengen. -

Ik-voor-mij heb liever te doen met een man die zijn liaison afficheert, zoodat ik weet wie hij is, dan met een die Zondags met een vroom gezicht in de kerk zit, en in de week doorgaat voor een ‘Stütze der Gesellschaft,’ genre Ibsen, om 's avonds de kat in donker te knijpen op plaatsen van gemeen nachtleven, of wel uit te wippen naar Brussel, onder het motto ‘zaken,’ en daar zijn lusten bot te vieren. -

Ik verwijs U overigens naar het krachtig protest door den heer van Vleuten ingebracht tegen het stukje van mevr. G.K. - D.

Nily. - Wat hebt gij, zoo jong nog, reeds veel ondervonden! Daarvan had ik in 't geheel geen vermoeden, toen gij mij dien eersten, zoo opgewekten brief hebt geschreven. Ja, dan begrijp ik wel, dat gij U niet zoo jong meer *voelt*, als gij het nog zijt in jaren. Er is niets dat ons zoo vroeg rijp maakt, dan het leed! Maar hoe heerlijk voor U, dat gij zulk een lief gezelschap hebt aart Uw juffrouw. Ja, ikook vind dat jonge-meisjes heel veel lijden aan bloedarmoede en zenuwzwakte, maar ik kan mij nooit goed begrijpen, dat zoo'n rust-kuur een goed middel kan zijn daartegen. Mij dunkt, die volslagen afzondering, dat niemand mogen spreken en niets mogen lezen, moet iemand met een zenuwachtige natuur nog veel ongeschikter maken voor de stooten en aanrakingen van het dagelijksch leven, waarin zij toch na eenigen tijd weer terug moet. Vooral zij, die later in een druk huishouden terug moeten, of die hun eigen brood moeten verdienen, in één woord zij die door het leven niet altijd zacht en met handschoenen worden aangeraakt, zullen naar mijn meening, en naar 't geen ik daaromtrent opmerkte om mij heen, heel licht de dagelijksche moeielijkheden en zorgen, waaraan zij een tijd lang zoo volkomen zijn ontwend door die rustkuur, volstrekt niet meer onder de oogen durven en kunnen zien, en daardoor nog overgevoeliger en meer overspannen worden, dan vroeger reeds het geval was.

Ik-voor-mij geloof, dat ons te haastig, te druk leven, het jagende, alles tegelijk-willende van het hedendaagsche meisjes-bestaan, heel veel schuld draagt aan hare zenuwoverspanning en kwalen van dien aard. Voeg daarbij de neiging te weinig te eten, dikwijls gepaard met het een of ander idee-fixe, van dit niet goedvinden

om die reden, en dat niet willen om dat beginsel, en gij hebt de candidaat voor een zenuwinrichting of rusthuis, die dan nog slechts een bepaalde aanleiding behoeft, een teleurstelling in haar genegenheid, of een examen waarvoor zij zakt of te druk heeft gearbeid, of iets van dien aard, om te worden verklaard zenuwziek, en noodig te hebben een rustkuur.

- Zichzelf zooveel mogelijk klaar zijn over den eigen toestand, en in verband daarmede waken over zichzelf en trachten verstandig te leven, lijkt mij in het algemeen genomen beter dan zenuw-inrichting en rustkuur, die mij voorkomen als *uiterste* middelen voor heel erge gevallen; terwijl er daarentegen heden ten dage juist heel spoedig naar wordt gegrepen.*)

Neen, ik vind het niets vervelend, dat gij mij een en ander van Uzelf vertelt; integendeel doet mij dat juist veel plezier, als mijn correspondenten mij een weinig vertrouwelijk schrijven. Dan leert men elkaar veel meer kennen. En ik wil om die reden ook recht *gaarne* Uw portret ontvangen.

Wat dien L.L. betreft, naar wien gij informeert, ik kan U daaromtrent geen de minste inlichting geven, daar ik hem niet-persoonlijk ken, niet weet of hij oud is of jong, (maar ik vermoed uit den toon van zijn schrijven dat hij eerder jong is dan oud), en ook niets afweet van zijn omstandigheden. Hij is nu weer in het land, en schrijft om die reden geen brieven meer uit P.... Want dat moet natuurlijk gebeuren door iemand die daar wóónt. Ik denk eigenlijk wel, naar hetgeen gij mij schrijft, dat hij dezelfde is dien gij vroeger hebt gekend. -

Uw aangekondigden brief zal ik natuurlijk recht gaarne ontvangen.

Mignon. - Die freule... over wie gij zoo enthousiast schrijft, heb ik-zelve vroeger gekend. Zij is wat ouder dan ik. En ik had een echt jonge-meisjes-achtig gevoel van dweepzieke sympathie voor haar. Dat vertel ik U nu maar eens, omdat Uw enthousiast schrijven mij bewijst, dat zij zeker nog hetzelfde charme bezit. Ik heb haar later geheel uit het oog verloren, maar ik stel levendig belang in haar werk, en ik twijfel er niet aan, dat de boven-vermelde eigenschap haar juist dáábij van veel nut zal zijn. - - Ik ben het heelemaal met U eens, dat zoo iets niet mag ontaarden in een soort kostwinning voor de directrice; dan is het dadelijk een geheel ander grondidee. Maar er zullen, gelijk gij terecht schrijft, zeer weinigen worden gevonden, die al de vereischten zoo in zich vereenigen als deze freule.

Ik geloof - in antwoord op Uw vraag - dat de nonnen, waar zij zich wijden aan een zelf-opofferend bestaan, geheel anders staan tegenover het leven, dan de protestantsche vrouwen; die altijd weten dat zij, als het hun niet bevalt, weer terug kunnen in het vroegere wereld-bestaan. Het komt mij voor, een der bewonderenswaardige bewijzen van menschenkennis te zijn waarin de R.K. Kerk uitmunt, dat zij van de nonnen zulke strenge geloften vergt, alvorens deze worden opgenomen in de een of andere Klooster-orde.

Want door die gelofte doet de non *afstand* van het wereld-leven, daardoor wordt voortaan het Klooster en haar Orde haar werkelijk éénig bestaan, en dááruit put zij de kracht tot zulk onverzwakt en onnavolgbaar zich-zelf opofferen, als waartoe alléén de non in staat is. De protestante daarentegen is zich haar persoonlijke vrijheid bewust, bij *wat* zij ook begint of doet, òf waaraan zij zich ook wijdt. En daardoor, dóór dat weten dat zij terug *kan* gaan als zij wil, wordt haar strijd een aanhoudende en verlammende, bij het minste geringste wat haar tegenvalt, of waar haar onrecht wordt aangedaan, of indien hare genegenheid wordt opgewekt, of op wat voor wijze dan

*) Lees ook het stukje, in dit nommer overgenomen, van Dr. van Dieren, arts.

ook, die haar gedachten aftrekt van haar werk, en vestigt op haar eigen-ik. De non weet dat het eigen-ik dood is, dat zij zichzelf heeft gekruisigd als het ware. Maar de protestante weet juist het tegendeel, namelijk dat haar eigen-ik léét, en het recht heeft behouden mee te spreken, mee te eischen. Daarom zal de protestante, die zich zelfopofferend en met al haar fortuin en al haar gaven wijdt aan eenig liefdewerk, niet bij wijze van pretje, maar nacht en dag, (zooals b.v. hier in den Haag de directrice van Bronovo, freule Elout van Soeterwoude), ook steeds een hooge uitzondering blijven, waar men onder de R.K. vrouwen zeer vele zulke eerbied-afdwingende typen aantreft.

Ik moest even glimlachen over Uw ervaring met die ‘bestuurs’-dames. Ja, zoo zijn ze precies. Het is amusant

voor iemand, die als ik achter de schermen ziet, op te merken, dat zij, die *wezenlijk* hulp of inlichting of iets van dien aard noodig hebben, steeds een angstvallige vrees aan den dag leggen voor een 'Vereeniging' of een 'Bestuur van Dames' waarheen men hen verwijst. Het antwoord is dan grif: '*Ik heb liever niet te maken met zoo iets; je komt er toch niet verder mee dan woorden en lange* '*verslagen.*' Of ook wel: '*Ik ben er al geweest maar...*' En dan komt een dergelijke ervaring als de Uwe!

En nu mijn hartelijke gelukwenschen met den inhoud van Uw tweeden brief. *Ik waardeer het bijzonder*, dat gij mij van dat alles deelgenoot maakt, maar ik ga er niet uitvoerig op in. Ten eerste niet, omdat men U dan allicht zou kunnen herkennen, ten tweede niet, omdat het onderwerp te weinig geschikt is daarvoor. Want, of dat eerste gevoel *liefde* was, dan wel het tegenwoordige, dat kan ik niet beoordeelen alleen uit Uw brieven. Natuurlijk zijt gij er van overtuigd lief te hebben op dit oogenblik. Laat U dat voldoende zijn. Met het verleden hebt gij afgerekend. En, naar wat gij mij schrijft te oordeelen, is deze man, die U zoo liefheeft en dien gij zoolang reeds kent, zeker degene die U zal weten gelukkig te maken.

Nogmaals, ik wensch U van ganscher harte geluk. En ik hoop ook in Uw nieuwe leven veel van U te hooren.

Wat het zakelijke gedeelte aangaat in Uw brief, als de heer Veen U geen honorarium zondt, meldt U dan aan. Het komt er niet op aan, dat het reeds te laat is. *Gij kunt hem naar mij verwijzen als hij niet weet hoeveel. Doe het dus dadelijk.*

Regina. - Ik heb U nog altijd te danken voor Uw brief in Menton. Uw Villa daar weet ik heel goed; 't is vlak bij de woning van dien dokter, die U behandelde. Ik heb zoo gelachen om Uw wanhoop over mijn niet te ontraadselen adres. Lieve mevrouw, ik schrijf zoo ontzettend vlug, en kan zoo haastig krabbelen, dat daarin de oplossing ligt van mijn onleesbaarheid! Maar 't zou mij onmogelijk zijn langzaam te schrijven. Ik houd niet van langzaamheid; in geen enkel opzicht. Ik vind langzaamheid een eigenschap van de Hollanders-in-het-algemeen. - En ik heb er een hartgrondigen hekel aan.

Voor die verandering in Uw werk zal ik zien te zorgen. Maar lieve mevrouw, als het eenmaal is afgedrukt, gaat het heel moeilijk het telkens heen en weer te zenden ter wijziging. Wilt U s.v.p. hieraan denken.

G. - Nu krijgt gij dan eindelijk het antwoord op Uw langen brief naar Menton, die mij zooveel plezier deed, omdat gij mij daarin zoo veel vertelt van U zelf en Uw omstandigheden, en omdat ik daardoor zoo recht kan meevoelen voor U. Want, juist zoo als U zegt, *is* het, lieve mevrouw, '*stand*' kan men niet wegredeneeren. Het volk zelf wil geen gelijkheid, het wil zelf klassenverschil maken. Er zijn geen menschen die méér zien op het 'standverschil' dan juist de geringen en armen, die onder elkaar de merkwaardigste afscheidingen uitvinden, om de merkwaardigste redenen. Op diezelfde wijze gaat het overal toe. De menschen hebben de 'gelijkheid' in den mond, maar zoodra diezelfde menschen hun theorieën in praktijk moeten brengen, laten zij hun stand, hun geld, hun betrekking, enz. enz., met nadruk gelden, en zijn heel beleedigd wanneer men hen in *werkelijkheid* behandelt als gewone en eenvoudige lieden. Zoo b.v. het reizen derde klasse! Het is een voor vele gierige menschen zeer prettige uitvinding van de gelijkheidstheorie, dat men een freule kan zijn, en toch heden ten dage 3de klasse reizen. Maar zie nu eens, hoe die gelijkheidslievende

freules vies den neus optrekken voor de wezenlijke derde-klasse menschen, die het durven wagen neven hen te gaan zitten! Enz. enz. En het is juist zooals ik schreef, de kleine ambtenaarsstand en de niet-gefortuneerde middelklasse moet het meeste lijden onder de stand-eischen, terwijl men den werkman in alles tegemoet komt en het leven veraangenaamt. Zoo ook met die poliklinieken enz. enz. Juist zooals gij schrijft, gaat het toe. De menschen die niet vallen onder het begrip 'minvermogend' moeten naar het spreekuur van den gewoonlijk zeer duren specialiteit. Maar dikwijls zijn zij in den grond véél minvermogender, dan de welgestelde werklieden en arbeiders, die zich voor heel weinig geld laten behandelen als zij ziek zijn in een armen-afdeeling of polikliniek, of zoo iets, en in gezonde dagen de meest-dwaze dingen koopen, de meest-ongemotiveerde eischen stellen, tengevolge van hetgeen volgens hen 'hun fatsoen' meebrengt, en zichzelf veel te voornaam vinden om hun dochters voor iets anders op te voeden, dan voor 'dames' en hunzonen voor iets anders te laten leeren, dan voor een vak van toekomstigen 'Meheer'. -

Met dat al is het voor de slachtoffers van zulk een toestand treurig genoeg. En ik kan U dan ook alleen verwijzen naar mijn vorig hoofdartikel: *Schijn en Wezen.* Want het beste is, zelf zoo veel mogelijk vóór te gaan in eenvoud, en niet meer willen schijnen dan men is en dan men kan betalen. De geheele tijdgeest brengt mee veel geld uit te geven voor dwaasheden en onnoodigen omhaal. En hoe meer men zich zelf voor oogen houdt, dat valsche schaamte dwaas is en kleinzielig, hoe verstandiger het is. Daarom geef ik U ook groot gelijk, dat U dat bewuste besluit nam, en zoo verstandig het volhoudt; al is het niet prettig.

Wat U hebt gelezen van dat 'gelast' (op dat bewuste punt betrekking hebbende), is *niet* waar. Ik weet dit van den persoon-zelf. Het is beslist eigen wil, en eigen-keuze.

U kunt mijn naam niet hebben gehoord op de receptie Uwer vriendin. Ik ontmoette haar wel vroeger eens, maar ik was er toen niet, bij die gelegenheid.

Nogmaals dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ik hoop zoo van harte dat Uw ongesteldheid mag genezen, want zoo iets is ellendig onaangenaam op den duur.

Dat versje van Norma is bijzonder in den smaak gevallen. *Ook in den mijnen.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

S.v.L. - Gemakshalve beantwoord ik U langs dezen weg. Het tweede Sonnet is mij te veel 'nieuwe-kunst'-richting. Ik kan zulk een gedrongen zinbouw en zulke vreemd-aaneengeregen woorden niet mooi vinden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens de groote hoeveelheid stof, die wacht op plaatsing, moest deze week de rubriek Kunst en Wetenschap overblijven; ook een paar Ingez: stukken moesten wachten op het volgend nommer, waarin eveneens zullen worden opgenomen de Brieven uit Berlijn en uit Londen, waarvoor deze keer geen ruimte overbleef, en de correspondentie aan E.R. - Maria II en Leentje, (reeds afgedrukt voor dit nommer, maar uitgelaten om bovengenoemde reden.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Bij een **Hollandsche familie,** ruim 25 jaar gevestigd in Engeland, bestaat gelegenheid tot **huisvesting voor een jonge dame of jong meisje.**
Brieven franco lett. J.N. aan den Uitgever. (625)

- **English Lady (25**) desires engagement as governess or companion to talk English - **piano**, **violin**, **French** (**Parisian**). - Salary not less than £ 30 as governess - as companion a smaller salary will do, if expenses are paid. Letters to be sent to **Mejuffrouw ZAAIJEB, Oranjepark APELDOORN**. (626)

31 Mei 1905.
18de Jaargang.
No. 48.

Hoofdartikel
De Oorlog.

De antithese op de wereldbeschaving toegepast, helpt ons aan de begrippen van het anarchistische cultuur-ascetisme (de moord- en roof-maar theorie) en het eudaemonistische moraal-beginsel, (het hoogst-mogelijke geluk voor het grootste aantal.)

Intusschen blijkt dat in de laatste jaren, niet het minst door het gruwelijke en afschuwelijke slachten in het Oosten, het cultuur-ascetisme terrein begint te verliezen en de eudaemonistische leer aan kracht gaat winnen.

Een vast punt in de richting waarvan de menschheid marcheert heeft zij nog altijd niet, de eene leus na de andere doet haar nu rechts dan links afwijken, soms rechtsomkeert maken. Dat noemen ze ‘reactie.’

De eenige partij, die van de toekomst zich zeker waant, en geen boerenbedrog pleegt met leuzen of dogma's, is de sociaal-democratie. Al grijpt zij voorshands naar haar loon in de lucht, vasten grond heeft zij onder de voeten.

Gij behoeft geen sociaal-democraat te zijn, om den oorlog te haten; daar zijn meer partijen, buiten de politieke om, die er tegen kampen, organen uitgeven en congressen houden. Ruim een halve eeuw geleden zei Victor Hugo op een vredes-congres te Parijs, hoofdzakelijk bestaande, uit christelijke vrouwen en kwakeressen, dat de milliarden, voor de oorlogen uitgegeven, besteed hadden kunnen worden aan de liefde, waarop de christinnen geapplaudiseerd en de kwakeresjes gebloosd en de oogen neergeslagen hadden. Die vredes-mannen en hun volgelingen zijn nooit iets anders geweest dan idealisten en utopisten en hun goede bedoelingen zullen wel altijd zonder eenig resultaat blijven. Ze durven de bewerkende oorzaken niet aan.

De oorlog wordt niet alleen goed gepraat door de leer der stoffelijke belangen of het *z.g.* kapitalisme, ook de zuivere rede en de wijsbegeerte bepleiten het goed recht er van. Hare praatjes zullen wij hier ter zijde

laten, daar wij in een kort Lelie-artikel niet veel meer kunnen geven dan een vluchtige causerie. Voor een dusgeheeten 'principieele' behandeling zou-je een massa kennis en wetenschap van den zolder moeten halen, en dat zou slechts stof geven voor niets. Ook is misschien al wat principieel is uit den Booze. Achter zijn beginselen en principes verschuilt zich de slechte mensch.

Weg dus met het principieele, waar je niet van eten kunt, tenzij als moralist of representant. In dit artikel spreke enkel *la raison froide*, het wil alleen 'n paar nuchtere feiten met de haren naar zich toe halen. Hoe meer ze daarbij schreeuwen, des te beter. Ook de Godsdienst blijve er buiten. De Geloofsleer ontwassen te zijn, is alleen den sterken mensch eigen; de massa keert altijd terug tot redeverwarrende idealen, maar het ergst gedepraveerd zijn de huichelaars.

Hoe meer gij de oorlogen, door de eeuwen heen, bestudeert, des te helderder wordt uw begrip van het repalje, dat in naam van het Ideaal, traditie, God en Christus den loop der dingen beheerschte. Let *o.a.* eens op de verwoesting der akkers en de ellende der plattelandbewoners tijdens den 30-jarigen oorlog in Duitschland. Het 'naamloos wee' was toen *werkelijkheid*, en niet als thans geestelijke aanstellerij. Het meest hadden de dorpen en afgelegen hoeven te lijden, bizonder van het ruiter-kanalje. Met verlies van have en goed waren de menschen er niet af. Vandaar de doodschrik, als vijandelijke benden in aantocht waren. Bij die wreede beroovingen stond het ruitervolk aan de spits. Overigens is bekend, dat die christelijke ridders *na* den oorlog gewoonweg als roovers en bandieten het platteland en de wegen onveilig maakten, en weer als ruiters werden aangeworven bij het uitbreken van een nieuwen oorlog. Generaal Knoop, onze groote krijgskundige, deelde in een Gids-artikel mede, dat bij het eskadron van zijn vader ruiters dienden die vroeger bentgenooten waren geweest van den beruchten bandiet Schinderhannes. De reputatie van het *z.g.* 'paardenvolk' is een treurige, en komt ten eenenmale het oude ridder-type niet nabij, ja, is er een bespotting van. Het was het schuim der menschheid, door een eed gebonden om trouw hun vorst te dienen. Die staande legers hebben de welvaart en de beschaving eeuwen lang tegen gehouden. Die wreede en woeste kerels waren ook de aangewezen lui om de 'Dragonades' van dien bigotten zondaar Lodewijk XIV ten uitvoer te brengen. Bedenkt-ge, hoe dit volk buiten de tucht om te keer ging, doodde, vernielde en verbrandde, hoewel zij bij het voorlezen der krijgsartikelen moesten zweren: 'God te dienen en een christelijk leven te leiden' - schijn moest reeds toen snood geweld maskeeren of vergoelijken, dan kunt-gij u voorstellen, wat het intelligente deel der Fransche bevolking te ondergaan had, toen ruiters bij hen werden ingekwartierd, met den lastbrief de bewoners alle denkbare kwellingen te doen ondergaan. Het dooden alleen was verboden; van zelve werd daar minder op gelet. De Belgen - en ik gun het hun - hebben een eeuw lang het geweld eener Spaansche bende geduld, en schreeuwden om vrede, terwijl ze vereenigd die roovers gemakkelijk allen hadden kunnen doodslaan. Maar dit ware voor die bloeden 'revolutie' geweest. De monniken waren er tegen.

Het gewone verloop der komst van een ruiterpatrouille in een dorp of op een hoeve tijdens den 30-jarigen oorlog in Duitschland was aldus: Luid geschreeuw, gevloek en getier. Het verontreinigen der vertrekken, en het smijten hunner gewonden, met de vuile stevels aan, op de bedden. Het drijven van het vee en de paarden uit de stallen, ook bij winternacht. Het slachten van wat ze noodig hadden. Al wat verder

in kelder en schuren was, of te rooken hing, de geheele winterprovisie voor mensch en dier, werd met de grootste brooddronkenheid heinde en ver verstrooid en vernield. Wat de menschen aan geld of preciosa bezaten, hadden ze reeds lang te voren begraven. Dat wisten de ruiters wel, en, zoodra de eerste woede naar spijs en drank bekoeld was, grepen zij den boer, en gingen hem martelen, om den man tot de bekentenis te brengen, waar hij zijne ‘schatten’ verstopt had. Die schatten waren meest ‘pachtpenningen’; menschen, die een eigen hoeve hadden, waren toen schaarsch, en als de boer voldoende zijn maag kon vullen, mocht hij reeds content zijn.

De pijniging begon daarmede, dat 's mans duimen geplaatst werden tusschen de kleppen van den haan der toenmalige vuursteenslotgeweren, waarna die kleppen werden aangeschroefd. Gaf dit geen resultaat, dan werd Michel met vuur bewerkt en werden hem

de voetzoolen geroosterd. Wie van het vrouwvolk niet gevlucht was of ergens verborgen in huis of schuur, vrouw, kind of dienstmeid werden derwijs mishandeld, dat ze stervend ineenzonken of zich later van het leven beroofden. Des morgens, bij den aftocht, werd om te besluiten, den geheelen boel in brand gestoken, en zoo ging onder de auspiciën van het Gezag in vlammen op, wat voor allen de bronaâr van het bestaan was.

Een helder beeld dier verschrikking geeft u het bekende classieke werk: *Der abenteuerliche Simplicissimus und andere Schriften von Hans Jakob Christoph von Grimmelshausen. Herausgegeben von Adelbert Keller*, *Stuttgart* 1854. Den bezitsters van een acte M.O. Duitsch is dit werk wel bekend. Vermits dit boek niet gemakkelijk te bekomen is, wijs ik er op, dat er ook wel moderne werken zijn, romans, die u de wijze van oorlogvoeren uit die tijden doen kennen. Ik noem o.a. 'Liefde en Strijd' van *P. Fr. Rist.* Naar het Deensch van *D. Logeman - v.d. Willigen.* (Utrecht, *H. Honig* 1904).

De schrijver, dien ik om zijn werk hoogacht, heeft in beeld gebracht de episode uit de Deensche geschiedenis, toen in 1658 de Zweedsche Koning Karel X op verovering uit was van Denemarken, en zijn cavalerie over de bevroren wateren de anders zoo veilige streken, Langeland en Lolland had vermeesterd, en het ruiterkanalje daar op de gewone wijze te keer ging. De Geschiedenis zelve geeft in den regel slechts een vage voorstelling eener dergelijke invasie, en zeker geen aanschouwelijk beeld van het lijden der bevolking. Geschiedschrijvers bepaalden zich gemeenlijk met te zeggen: het land werd te vuur en te zwaard verwoest. De verwoesting van zoo vele levens moet gij zelve er bij denken. De eenige bron om van die tijden een werk der verbeelding te wrochten, dat nochtans de waarheid reflecteert, zijn de oude kerkboeken, door de predikanten bijgehouden, en die aanteekeningen zijn dan nog zeer beknopt en schaarsch. Zoo schiep onze auteur een werk van *Wahrheit und Dichtung* uit een aanteekening van het jaar 1661, meldend dat in het bosch bij het dorp gevonden waren de beenderen van een man en eene vrouw, die waarschijnlijk bij het naderen van den vijand in het bosch zich verscholen hadden en waren dood gevroren.

Een mooie liefdeshistorie heeft de schrijver uit dat gegeven gesponnen, en erg interessant zijn ook de bladzijden, het leven der gelieven schilderend, die een hut hadden gebouwd in het diep van het oerwoud: - hij, Zweedsch dragonder, zij, dochter van een boer uit het Kerspel. Levendig zijn ook de tooneelen, die te aanschouwen geven, hoe de dragonders, in het dorp huishouden, zoodat ook zij die niet van 'oorlogsromans' houden, wel tevreden zullen zijn met deze lectuur.

Maar - en dit is het voornaamste - gemeld boek geeft een beeld van den oorlog, en de inhoud kan velen tot denken brengen, nu onder de brandende vragen ook het 'oorlogsvraagstuk' wat meer naar voren rukt.

Gij zult misschien in den oorlog nog wel iets goeds vinden, als die kan leiden tot zoo mooie liefde! Ach, ja, over den oorlog, als weldadig verschijnsel in het leven der volken, zijn dikke boeken geschreven. De krijgsdienst heeft de logge boerenjongens wat leniger gemaakt, en hun eenige manieren geleerd; heeft bandeloozen naturen wat tucht ingeprent, en onweerlegbaar schoone deugden gekweekt, als zelfverloochening, ridderlijkheid en hoffelijk zijn; buitendien nog moed en dapperheid. Maar de cultus dier deugden viel in het tijdperk, toen de oorlog nog op ridderlijke

wijze werd gevoerd, vrouw en kind veilig waren, manlijke kracht en persoonlijke onversaagdheid den doorslag gaven.

Sedert veranderde het karakter van den krijg. De moderne oorlog werd een gevecht van massa tegen massa. Ze schieten elkaar thans op groote afstanden aan flarden. Op gluiperige manier, satanisch, worden de schepen tot 'zinken' gebracht, verdwijnen met man en muis in de diepte, zonder eenige grootheid of roem op daden. Reinier Klaassen streed ten minste twee dagen lang tegen acht Spaansche schepen, eer hij kelderde. Voor de troepen handgemeen worden, vliegen ze door mijnen en dynamiet bij duizenden in stukken de lucht in. Levend worden de aansnellende colonnes in verborgen kuilen gespietst. Van de hoogte der borstweringen worden stroppen neergelaten om de aanvallers te wurgen. Wie zal dit nog een schoone dood noemen of eervol vermelden als 'gesneuveld op het veld van eer.' Dit is geen ridderlijke wijze van oorlog voeren meer, maar moorden op gemeene manier. Sluipmoord op groote schaal, en anders niet.

Bestond nu het oorlog voeren nog daarin, dat het een ontwikkeling van krachten was, gericht op het positieve, de menschheid zou

er wel bij varen. Maar neen, de krijg is gericht op het negatieve: *d.i.* op vernietiging der krachten, de bronnen der kracht worden aangewend tot schepping van dingen bestemd om te worden vernield. Van de wijsheid der volken mag-je verwachten, dat ze aan dit zuivere gekkenwerk eenmaal een einde maken.

Een troef, geregeld nog uitgespeeld tegen aanhangers van 'geen man en geen cent', is het beroep op 'vaderlandsliefde'. Maar dit begrip is door uitbreiding van handel en nijverheid, het vele reizen en meerdere verkeer der volken zoo eng niet meer als voorheen. Geen ondernemer eener courant stoort zich aan de vaderlandsche industrie, kan hij het papier goedkooper in het buitenland bekomen. Geen Hooggeleerde laat zich door vaderlandsliefde weerhouden om op voordeeliger voorwaarden de wetenschap over de grenzen te dienen. Ongetwijfeld, vaderlandsliefde is een mooi ding, en toch, tegenover haar staat de niet minder voortreffelijke 'internationale solidariteit', het nog teere gewas der moderne tijden, dat groeien kan tot een reuzenboom, in de schaduw van welks takken de volken vreedzaam met elkaar zullen verkeeren. In de richting en den geest der 'internationale solidariteit', ook door het kapitalistische systeem, als het zijn belangen geldt, aangeprezen als iets goeds, werken reeds verschillende krachten, niet het minst de arbeiderspartij. De andere partijen drijven de idealisten en intransigenten van zelve naar die partij heen, die een hoog doel beoogt, en een tastbaar ideaal najaagt. Is haar de overwinning, dan zal het ook met alle oorlogen gedaan zijn.

De andere partijen hebben niets aanlokkends voor de jeugd. Je walgt van hun nooit eindigende twisten en veeten. Wie heeft nu ooit vermoed, dat de liberale brandkastbezitters nog eens zouden meehelpen om het clericalisme op het kussen te helpen, en den schoolstrijd weer te beginnen. Dit laatste moest noodwendig uit het eerste volgen. Het kind is het object, waarom gevochten wordt om meester te zijn zoowel van het heden als van de toekomst.

Vandaar die felle kamp, schijnbaar ondernomen uit liefde voor het kind. Het Nederlandsche volk heeft al zijn fut in dien eeuwigen strijd verspeeld, en kan nu wijzen op een geestelijk tekort. Want elke kerkelijke school meer is een nederlaag van het verstand.

Doet niets, vrienden! En zelfs als met behulp van de rijken en de kleurlooze middenstof, het clericalisme in Juni andermaal moge bovendrijven, welnu, dan kunt gij u troosten met de *Schadenfreude* dat het een oorlogsbudget brengt van 30 millioen, waarbij de verdedigbaarheid van het land even problematisch blijft als toen de oorlogsbegrooting nog 10 millioen bedroeg.

Moge de toekomst ons een Ministerie brengen, dat 30 millioen voor de liefde aanwendt.

WOLFGANG VAN DER MEIJ.

Woorden en Daden. Voor Excelsior.

Excelsior schrijft mij, naar aanleiding van het elders door mij uitvoerig besproken mooie werk van Gustaf af Geyerstam: Vrouwenmacht.

> Ik heb met veel sympathie gelezen in ‘Vrouwenmacht’, wat Hugo Brenner zegt van het dilettantisme in de kunst, want ik vond daar veel van mijn eigen denkbeelden terug.
> - - - - - - - - - - - - - - - - - -
> ... En ik denk altijd als ik een boek gelezen heb: Zou de schrijver zelf méénen wat hij zegt! Zou zijn eigen leven in overeenstemming zijn met de hier verkondigde denkbeelden?

Naar aanleiding van dien brief van Excelsior, naar aanleiding van mijn corr: aan Gonda, zie een der vorige nommers der Lelie, eenigszins óók naar aanleiding van het hoofdartikel voorkomend in datzelfde vorige nommer van de hand van een hooggeschatte medewerkster, zij hier mijnerzijds een woord gezegd van aanklacht en weerzin tegen die vele schrijvers, speciaal echter schrijfsters, die in het publiek optreden met mooie woorden, mooie raadgevingen, mooie ideeën, en in de praktijk, in het eigen leven, lijnrecht indruischen met hun eigen schuldige handelingen tegen die schoonklinkende theorieën.

Men versta mij wel. Een schrijver of schrijfster kan in het dagelijksch leven niet hoog staan, en toch wellicht zeer mooie en zeer lezenswaardige boeken schrijven, uit een letterkundig oogpunt. Alle eeuwen door zijn de voorbeelden op dit punt legio. Het zij den lezer individueel overgelaten, in hoeverre hij in zoo'n geval den maker kan vergeten terwille van het kunstwerk. De eene kan dit gemakkelijker dan de ander; het hangt ook samen met de persoonlijke opvattingen, die de lezer in questie heeft, ten opzichte van goed en kwaad. Maar in dergelijke gevallen als ik hier bedoel

zijn de boeken-in-questie niet geschreven om te leeraren, om te verkondigen denkbeelden van goede strekking, neen het zijn eenvoudig uitingen van kunst, niets anders.

Er is echter ook een breede categorie van auteurs, juist in onzen hedendaagschen tijd, waarin de kunst hoe langer hoe meer wordt dienstbaar gemaakt aan andere doeleinden, van opvoedkundigen of moreelen aard, die in hun geschrijf optreden met besliste bedoelingen van denkbeelden ten goede verkondigen, dóór den trechter van een novelle of een verhaal of iets anders van letterkundigen aard. Welnu van deze schrijvers, *en* schrijfsters (want zij vooral hebben hier het hoogste woord) mag, ja *moet* men eischen dat praktijk en theorie hand aan hand gaan. Indien zij dat niet kunnen, of niet willen, dan dienen zij in het *openbaar* te zwijgen. Niemand heeft het recht hen te veroordeelen, op-zich-zelf beschouwd, in het particuliere leven, om een val of een zwakheid, die zij aan zichzelven hebben te verantwoorden, *zoolang zij zich dan ook alleen met zichzelf bemoeien op dat bepaalde punt.* Maar wel heeft iedereen het volste recht hen met den vinger na te wijzen als huichelaressen, wanneer zij in het *openbaar* durven optreden met raadgevingen en mooie zedepreeken, waarnaar zij zelf in het minst niet handelen, juist in datzelfde opzicht, waarover zij den mond vol durven hebben.

Een paar voorbeelden vinden hier plaats van hetgeen ik bedoel. Er is in deze Lelie onder mijn redactie meer dan eenmaal breedvoerig gediscussieerd over de questie Nellie van Kol, en hare methode van kinderen alles vertellen. Het spreekt van zelf, dat men daarover de meest verschillende ideeën kan hebben, en toch zedelijk gelijkelijk hoog staan. Maar, er is onder hen, die over deze questie schreven, ook eene vrouw, geweest, die haar eigen persoonlijk samenleven met háar eigen kind op de meest aandoenlijke wijze invlocht in haar beschouwingen, die en-passant vertelde van de nachtzoentjes die dat kind haar gaf, met de armpjes om haar hals geslagen, enz. enz. Alles even fraai... op papier. Maar wanneer men nu verneemt, dat diezelfde moeder, die zoo fraai *schrijft* over haar kind, het zoo weinig liefhad, dat zij het verliet voor een vreemden man,... wat blijft er dan over van haar schoone woorden over kinderen en opvoedkunde, enz. enz.? Hoe zij ook denkt over de questie-zelve, zij, die haar kind in den steek liet voor haar zelfzuchtige begeerten, zij heeft geen recht in het openbaar te leuterkousen over háár liefde tot haar kind, en over háár wijze van het opvoeden, enz. enz. Zij moge in het dagelijksch leven te verontschuldigen, te beklagen zijn, *hare* woorden over de questie van moeder en kind in het publiek hebben geen *oprechten* klank, geen *eerlijke* beteekenis meer.

Er was een andere, die over diezelfde questie de aandoenlijkste verhaaltjes dichtte, met de eigen namen harer kinderen... en die ondertusschen hen verliet voor een dergelijke reden als de bovengenoemde, in *denzelfden* tijd, waarin ze zoo teeder en zoo roerend over hen schreef in het openbaar.

Kan men die verhaaltjes, *na* die daad, nog beschouwen in hetzelfde licht, waarin men ze zag daarvoor? Neen, men werpt ze nu minachtend terzijde, waar men ze vroeger - afgescheiden van de al of niet letterkundige waarde - beschouwde als een aandoenlijke, eerlijke uiting van moedergeluk en moederliefde!

- En zoo zou ik kunnen voortgaan met vele voorbeelden op te sommen van hedendaagsche vrouwen, die b.v. ijveren voor dienstboden-opvoeding, en hun eigen dienstboden zoo onredelijk mogelijk behandelen, die doen aan zedelijke verbetering van gevangenen, maar hun eigen kinderen opvoeden voor erger dan de gevangenis,

omdat zij hen overlaten aan de straat en aan slechte speelmakkers, in plaats van zich om hun zedelijk welzijn te bekommeren, enz. enz. Als deze vrouwen - en dit doen zij heden ten dage bijna zonder uitzondering - artikelen, brochures, verzen, romans, gaan schrijven, om hare fraaiklinkende ideeën te verkondigen, dan hebben die ideeën uit *zulke* monden, omdat men weet *wie* ze neerschreef, geen de minste waarde meer. Men kan die ideeën op zich zelf misschien goedkeuren of toejuichen, maar uit *die* onzuivere bron moeten zij niet tot ons komen. *De bron zelf heeft door hare onzuiverheid de opzichzelf misschien zuivere ideeën verontreinigd.*

Ik wil U een voorbeeld geven in omgekeerden zin. Het is mij gebeurd, dat een artikel van mij, hoofdzakelijk door een noodlottige drukfout, geheel werd misverstaan door iemand, op wiens achting ik hoogen prijs stel, bij alle meeningverschil in zeer vele opzichten. Die iemand vroeg mij om een persoonlijk onderhoud ter opheldering, en toen dit bevredigend was afgeloopen, zeide ik tot hem: U hadt toch in ieder geval wel

kunnen weten, dat hier een drukfout en misverstand in het spel *moest* zijn, want als ik werkelijk zoo *dacht* als U het uit dit artikel hebt afgeleid, dan zou ik ook zoo *leven* in de praktijk. En U, die mijn persoonlijk leven van nabij kent, weet dat daarvan geen sprake is.' -

- Stel nu, dat ik even onschuldig ware geweest in de bedoeling van dat bewuste artikel, maar... schuldig in mijn eigen leven! Had ik mij dan zoo vrijuit en fier kunnen verdedigen, ook al bleven drukfout en misverstand nog zoo zonneklaar aan te toonen? Was dan niet de vlek in mijn eigen leven grooter getuigenis tegen mij in de werkelijkheid, dan alle theoretische ophelderingen over mijn te goeder trouw misverstaan artikel, die ik had kunnen aanvoeren? - Terwijl nu de onschuld van mijn leven-zelf bezegelde en bevestigde de onschuldige bedoeling van het misverstaan artikel.

O, ik weet zeer wel, dat geen onzer in het dagelijksch leven volmaakt en zonder zonde is, dat wij allen heel dikwijls schoone denkbeelden en brave ideeën in den mond hebben, of op het papier uiten, welke wij niet steeds behartigen in ons eigen dagelijksch doen. Maar het is iets anders zich nu en dan, spontaan, verkeerd te gedragen in kleinigheden, dan wel bepaalde grove fouten met voorbedachten rade te begaan, en er dan daarna over te durven redeneeren en te durven schrijven in het publiek met een huichelachtigheid van mooie phrasen, die berekend is op de gemakkelijke theorie: 'Het publiek heeft met mijn particuliere leven niets te maken. Als mijn praatjes maar mooi en goed zijn, komt het er niet op aan hoe ik zelve wil handelen.' Die theorie is zoo valsch en zoo onwaar mogelijk. Als een predikant voor U optreedt met een mooie, opwekkende preek, zult gij niet van hem verlangen dat hij zelf in allen deele volmaakt is, nietwaar? Maar als diezelfde predikant U des Zondags vergast op waarschuwingen tegen drankmisbruik, en gij ontdekt dat hij elke week een paar maal dronken is, kunt gij dan nog met aandacht of sympathie luisteren naar zijn mijnentwege zeer welsprekende rede over het zondige van dronkenschap? En als hij U voorhoudt, dat gij zedelijk moet leven, en het blijkt U hoe hij-zelf door en door onzedelijk is in zijn eigen gedrag, kunt gij dan nog prijs stellen op zijn raadgevingen op dat gebied, van af den kansel, al kleedt hij die ook nog zoo hartverheffend en hartroerend in? -

Zoo ook met die schrijvers en schrijfsters, die in hun boeken iets moois en goeds en leerrijks willen geven aan de wereld. Van hen heeft men het recht te verlangen, dat hun eigen leven althans niet laag staat, althans eenigszins beantwoordt aan hun schoone praatjes. Een Heine was geen zedemeester, zijn verzen kan ik dan ook verrukkelijk mooi vinden, al weet ik dat hij in het dagelijksch leven dikwijls verkeerd heeft gehandeld. Maar de gedichten van onzen onvergetelijken Nicolaas Beets hangen zoo nauw samen met zijn mensch-zijn, dat ik ze juist daarom zoo liefheb, omdat hij was een door en door edel en eerlijk-geloovig man. En van het oogenblik af, waarop ik zou ontdekken dat hij had gehuicheld in zijn dagelijksch leven, zou het mij onmogelijk zijn nog een zijner verzen mooi te vinden, of ze te lezen en herlezen, zooals ik het nu zoo dikwijls doe.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Vrouwenrecht.

Wat een reeks van gedachten bij zulk een opschrift, waar in onzen tegenwoordigen tijd de vrouw zoo ten achter wordt gesteld bij den man.

Allereerst doet zich daarbij wel op den voorgrond stellen de vraag of de vrouw mag worden beschouwd als ‘mindere’ van de twee seksen. Al wil zulks op medisch gebied hier en daar aangetoond worden door de minderheid der hersenen van de vrouw (derhalve door ‘mindere geschiktheid tot ontwikkeling’) op individualistisch standpunt daarentegen komen aan de vrouw toch zeer zeker dezelfde rechten toe als aan den man! Immers zij, zoowel als de man, heeft haar ontstaan gevonden door en met de natuur, welke men als onze ‘moeder’ mag aannemen, welke voor allen evenveel rechten heeft weggelegd en ons (man en vrouw) dienaangaande op éénzelfde lijn stelt. Zij heerscht zonder onderscheid voor elk individu.

Bepalen wij ons tot de natuur, tot haar leer en den weg dien zij ons voortdurend toont, dan zou men hier en daar in de vrouw zelfs de ‘meerdere’ van den man kunnen zien en dit wel ten opzichte van haar gevoelsleven. Niettegenstaande de in den tegenwoordigen tijd hoogere maatschappelijke onderscheiding van den man, zijn thans nog meerdere niet te ontkennen ontwikkeling (verkregen door omstandigheden!) is hij veelal toch niet te stellen naast de vrouw aangaande het gevoel. Hieruit spreekt bij de vrouw zeer dikwijls meer teederheid; bovendien denkt zij soms veel edeler en is haar doen en laten meer zachtzinnig als dat van den man.

(Zou dit een werking der natuur zijn om den man door middel der vrouw te doen brengen

tot daden meer in overeenstemming met het reine en zachte wat men in ‘moeder’-natuur kan weervinden?)

Waar onweerlegbaar is dat de vrouw, als individu in het natuurleven, met dezelfde rechten is toebedeeld als de man, mag daar in een ‘*maat*’schappij nog steeds getracht worden rechten aan de vrouw te onthouden en haar die te ontzeggen?

Ziehier een vraag waarop het antwoord ‘neen’ in den breede zou kunnen worden omschreven, maar waarbij gevoegd moet worden dat omstandigheden (toestanden) beletten zuiver consequent daarmede door te gaan.

Waar toch de algemeene bekendheid omtrent de gelijke rechten voor allen (zoowel voor man als vrouw) nog ontbreekt, waar de macht der gewoonte! nog zoo heerschende is, zou het zeker nog niet goed te keuren kunnen zijn als de vrouw onmiddellijk in de haar komende rechten kon treden, omdat daarvan dan wellicht nog geen goed gebruik zou kunnen werden gemaakt in den toestand waarop thans alles is gebaseerd. (Een bodem moet eerst tot het vruchten dragen voorbereid en gereed gemaakt worden; niet op elk tijdstip is deze daartoe geschikt.)

Een eerste vereischte is het natuurlijk dat de vrouw strijdt voor haar rechten, maar haar werkkring daartoe mag niet alleen bepaald zijn tot haar sekse, wat in den tegenwoordigen tijd in twijfel zou doen trekken of zulks niet het terrein waarop de vrouw kàn werken zoude beperken, terwijl daarentegen een zoo groot mogelijke uitbreiding daarvan zeer gewenscht is.

Het is thans toch ook zeer zeker in het belang der vrouw dat de man overtuigd wordt en blijft van haar goed recht, niet splitsbaar meer of afhankelijk gesteld van het ‘zijne’; daartoe en daarom zal de vrouw zich meer en meer moeten gaan vertoonen en bewegen op het nog zoo scherp afgescheiden terrein van den man, die scheiding moeten trachten op te heffen door alle middelen welke daartoe zoowel bij man als vrouw kunnen worden aangewend en waar de vrouw zelf gevoelt ‘boven’ den man te staan, ingang trachten te vinden bij hem om al doende den man geheel voor haar te winnen.

Door de vrouw zullen geen uitsluitend voor haar sekse toegankelijke samenkomsten of besprekingen worden gehouden; gemengde, algemeene besprekingen en onderhouding wederzijds zullen beslist meer invloed uitoefenen voor de vrouw tot medewerking en beter begrijpen van haar streven voor gelijk recht. Alzijdige ontwikkeling zal de vrouw mede tot stand trachten te brengen, d.w.z. een goed begrijpen van haar recht doen opnemen in anderen wat hare begrippen en streven zal doen vertakken en haren arbeid lichter maken.

De man zal dan zeer zeker de vrouw als van zelf op ‘zijn’ terrein laten en het gemengde (algemeen) terrein is voor de vrouw - voor allen - geopend, ruimer arbeidsveld voor vrouwenrecht is dan daardoor verkregen.

Natuurlijk mag de vrouw op deze wijze hare individualiteit niet uit het oog verliezen en zal zij voortgaan met aan zichzelf en voor hare sekse te blijven arbeiden. Zoodra zij dan, in het algemeen gesproken, den man heeft weten te overtuigen van haar goed recht, zal zij oneindig veel meer gewonnen hebben, dan wanneer gezegd kon worden, dat de vrouw zelf overtuigd was van de haar toekomende rechten.

Immers zou niet, wanneer de vrouw alléén overtuigd was van haar goed recht op dezelfde rechten als de man, een voortdurende vrouwen- en mannenbeweging daarvan het gevolg zijn, waarbij de vrouw *haar*, de man *zijn* recht bleef bestrijden en de vrouw ten slotte voor overmacht toch weer moest bezwijken?

De man moet er derhalve voor gevonden worden om mede te helpen aan den grooten strijd voor ‘vrouwenrecht’, wat dan zeer zeker zijn vruchten niet zal doen uitblijven.

Betreurenswaardig is het wel te noemen, dat de vrouw zelf over het algemeen genomen nog zoo weinig is doordrongen van haar recht, van haar eischen die zij thans reeds zou mogen stellen, ja soms nog zóó weinig voelt voor haar eigen persoonlijkheid! Maar 't is toch ook weer niet de vrouw die daarvoor ‘eigen schuld’ draagt, neen, het grootste gedeelte der verantwoordelijkheid hiervoor zou te vinden zijn bij den man.

Neemt den toestand zooals hij is: de man overheerscht en door dit te betreuren feit leeft onze vrouw voort in de meening en helaas! soms vaste overtuiging dat dit zóó is geweest, zóó hoort en zóó zal of moet blijven.

Zij vernedert daardoor zichzelf, vergeet haar eigen individualiteit en gaat gebukt onder het misbruikt vermeend recht (macht!) van den man. Hij heeft zich dit recht aangematigd en de vrouw is daardoor lijdende (nog de passieve partij!).

O vrouw richt U op, schaar U aaneen en ga hand aan hand voort met strijden voor Uwe rechten; win allereerst den man voor U en veel, zeer veel hebt gij gewonnen.

Veel zou door de vrouw kunnen worden gedaan in dezen strijd door middel van de opvoeding en het onderwijs. Door middel van het eerste, omdat de vrouw alleen en bijna uitsluitend mag geacht worden de hoofdleiding daarvan te hebben (het aankweeken van de levenskiem van elk pasgeboren kind); door middel van het tweede omdat in het tijdperk van ‘de schooljaren’ veel, zeer veel, voor de ontwikkeling en het begrijpen dienaangaande kan worden gedaan, (wat ons de vruchten zullen aantoonen) temeer omdat de vrouw bij het onderwijs reeds betrekkelijk ruim is vertegenwoordigd.

Vóór alles echter onderzoeke de vrouw zichzelf en tracht zij te vinden alles wat mogelijk is om de overtuiging eerst voor haar zelf en daarna bij anderen te krijgen van wat voor elk individu, zonder onderscheid, is weggelegd en derhalve daaraan zou moeten toebehooren.

De vrouw gaat echter niet mede met een stroom van ‘emancipatie’ zonder zichzelf individueel aansprakelijk te kunnen stellen voor haar daden; uit eigen gevoelens, gedachten en persoonlijke wetenschap moet zij durven en kunnen treden op den weg leidende tot het doel: vrouw en man in dezelfde rechten te doen deelen en in hetzelfde spoor te doen gaan, den weg die door ‘strijd’ moet worden behouden en overwonnen.

De strijd tot opheffing der vrouw, tot verhooging van haar als mensch, brengt ook voor haar mede als een vereischte om zich vrij te maken en te ontdoen van die vormen en gewoonten die haar soms als ‘slavin’ doen verschijnen (zooals.... ‘de mode’!) die haar individualiteit, het natuurlijke, het schoone in haar doen vergeten en haar *vervormen.* Bij dezen strijd moet de vrouw steeds behouden haar ‘vrouw zijn’, hoog houden datgene wat de natuur (onze moeder) in haar heeft neergelegd en zich in geen geval of onder welke omstandigheden ook willen doen zien als ‘man’ (zich ‘vermannelijken’).

De vrouw blijve vrouw, de man man, doch beiden deelen in de rechten welke voor hun ieder gelijkelijk en niet in ‘meer’ of ‘minder’ afzonderlijk zijn weggelegd.

Rotterdam, Mei 1905.

C.F.

II. Genève, Mei 1905.

Geachte Redactrice,

Uwe welwillendheid kennende, om iemand op de eene of andere wijze te helpen, verzoek ik u vriendelijk mij eenige plaatsruimte te willen afstaan, ten einde het pension van eene beschaafde, ontwikkelde dame eenigszins onder de lezeressen bekend te maken. Zelve op dit oogenblik als pensionnaire bij haar vertoevende, ondervind ik van deze dame in alle opzichten groote welwillendheid; en durf dus gerust een verblijf te haren huize aanbevelen aan elkeen die lust mocht gevoelen eenige maanden in Genève door te brengen. Allereerst voor jonge meisjes, die om hunne opvoeding te voltooien, eenigen tijd in 't buitenland en pension gaan, maar ook voor ouderen, die, terwille van studie, muziek of schilderkunst, zich tot dit intellectueele middelpunt van 't schoone Zwitserland voelen aangetrokken.

Mlle A. Bory bewoont een ruim appartement in eene der buitenwijken: Quai des Eaux-Vives 34, met heerlijk uitzicht op het meer en 't Juragebergte, in de nabijheid van twee parken met tennisbaan, enz., en tevens van alle cursussen of inrichtingen van onderwijs. De jonge meisjes ontvangen lessen in de Fransche taal, terwijl Mlle B. haar de gelegenheid geeft, ons in den uitgebreiden kring harer kennissen het gezelschapsleven te leeren kennen.

U dankende voor Uwe hulp in dezen,

Hoogachtend,

Uwe U dienstw:

MARIE A. VAN DRIEL.

III.

Geachte Studium.

Het was oorspronkelijk mijn plan niet u te schrijven, ten eerste omdat uw vraag gericht is tot de studeerende meisjes en ten tweede, omdat mijn ondervinding en de

daaruit voortvloeiende raad, u niet veel licht zal geven. De kwestie, door u besproken, gaat mij echter zóó ter harte, dat ik niet kan nalaten u daarop te antwoorden.

Om te beginnen wil ik u even zeggen, dat ik studente ben geweest - daarna tijdelijk werkzaam en nu huisvrouw en moeder. Krachtens deze gegevens zult u het zich wellicht kunnen voorstellen, dat ik uwe moeilijkheden zoo heel goed heb kunnen meevoelen, dat ik uit uw schrijven zag den zedelijken nood van het tegenwoordige, studeerende meisje en dat ik met u voelde den druk van dat 'half zijn.'

Ik zou u nu wel den practischen, op ondervinding berustenden raad kunnen geven: ga door met uwe studie, wijd er zooveel mogelijk al uwe krachten aan, leg u in de vacantie's toe op huislijken arbeid en zijt ge verloofd, zorg dan, dat ge voor uw huwlijk ook nog gelegenheid hebt u aan dien arbeid te wijden. Gij zult dan, zoo is mijn ondervinding, met goeden wil en inspanning een goede huisvrouw en moeder worden - althans niet minder dan de meesten.

Maar gaat het u als mij, dan zult ge in uw leven een leemte voelen, dan zal 't u zijn alsof er binnenin u iets niet tot ontwikkeling is gekomen. Of 't misschien is geweest de blijde onbezorgdheid van 't jonge meisje, die onder is gegaan in den ernst van steeds ingespannen studie? Maar wat de oorzaak ook is geweest, 't zou kunnen zijn, dat 't u ging als mij en dat gij zoudt voelen, als ge eerlijk tegenover u zelf zoudt zijn, *beter* huisvrouw en *beter* moeder te hebben kunnen zijn, als ge van meet af aan in die richting opgeleid waart geweest - in die sfeer van vrouw zijn hadt geleefd. Daarom, Studium, zou ik u den onpractischen raad willen geven geheel in strijd met den geest des tijds. *Als* ge in u voelt sterk en machtig uw roeping als vrouw, als ge u geheel en al daarvan bewust zijt, maar dàn ook alleen, breek dan met wat de wereld practisch noemt en volg uw ideaal. Begrijp mij echter wel, Studium - ik bedoel geen terugvallen van de vrouw in het stadium van onmondigheid, ik stel mij voor een zéér goeden grondslag voor de ontwikkeling - 't afloopen van een H.B.S. of iets dergelijks, maar daarna een *vrijwillig* opnemen van *de voorbereiding tot* de roeping, waartoe de vrouw door de natuur geroepen is. -

Ik weet, dat het een moeilijke weg is, dien ik mij voorstel als *de* weg voor de vrouw. Ik voel, dat daarvoor noodig is meer dan gewone moed en kracht en zelfstandigheid, want, als ze niet vindt één om in volle sympathie mee samen te gaan - als ze zich in haar illusies teleurgesteld ziet - dan toch trouw te blijven aan 't ideaal - toch altijd blijmoedig voorwaarts te gaan, toch gelukkig en tevreden te zijn met de minder hooge bezoldiging en minder hooge maatschappelijke positie dan haar zusters, die zich op verstandelijke wijze ontwikkelden.

Niet allen, zelfs niet velen zullen dit kunnen volbrengen, slechts enkelen zullen zich *bezield* voelen voor het ideaal van vrouw en moeder zijn, niet velen zullen op zich kunnen nemen den strijd, dien ze wellicht te strijden zullen hebben, maar als een meisje zich éénmaal haar roeping bewust is, laat ze die dan volgen moedig en blijmoedig, er kome van wat wil.

Achtend

A.C.V. - G.

De overige Ingez: stukken kwamen te laat voor dit nommer.

REDACTRICE.

Herfstlandschap.

Treurig laten de knotwilgen hunne knoestige takken hangen over den oever van 't zóó stil-rimpelige meertje; een koeltje ruischt door de spichtige, dorre bladeren, zacht fluisterend met de lagere riethalmen.

Over het geheele landschap ligt een doezelige waas, in zich oplossend de grenzen van den kerktoren van 't kleine dorp, slechts nog vaag steekt de pastorie af tegen de boomen, die met hun oude, bladerlooze takken een mengelmoes van bruin en zwart vormen; een opgevangen straal schittert op 't weerhaantje als fonkelend goud. Plechtig klinken over 't veld de klokketonen. Dom verbaasd heffen de moeë koeien, omringd door 't lage mistige, hunne koppen op, waarbij hunne helder-klinkende halsbelletjes als 't ware een antwoord geven op 't dof-rollend klokgelui.

Lichtblauw is de lucht gekleurd, naar 't Westen overgaande in eene geel-rozige tint, dáár waar de zon afscheid genomen heeft en 't rijk nu overlaat aan de maan. Als een mat-zilveren sikkel is deze, door 't nevelige heen, reeds te zien.

Rood glanst de hemel op 't bogend water van 't meer; de speelsche golfjes voeren dit rood tot aan den voet van 't wuivend riet, dat zich, mèt de knotwilgen, in gebroken vormen weerspiegelt in 't water.

In de verte wordt de mist vaneengescheurd door eene zwarte massa, nog onkenbaar daar den nevel; de alom heerschende stilte wordt verbroken door dof-klinkende hoefslagen. Langzaam nadert 't vage; zweepgeslag, hoefslag, stemmen worden duidelijker en na eenigen tijd wordt de omtrek van 't beweeg'lijke scherp genoeg, om te kunnen onderscheiden twee vermoeide, krom-genekte paarden, zich inspannende om den laatsten wagen nog tehuis te brengen, daarbij aangemoedigd door hunnen eigenaar, hoog liggende op 't nattige, saâmgekleefde hooi. Ratelend op 't grint van den landweg gaat de kar voorbij, in de richting van 't dorpje. Langzamerhand lost alles weer op in den zwaren nevel, geluiden zijn nog nauw hoorbaar; de mist pakt zich opéén, stroomt de ontstane scheuring dicht en weldra ligt 't geheele landschap weer in rust. De koeien, door een dekkleed tegen de reeds vrij koude nachten beschermd, trekken hunne vooren achterpooten, zooveel mogelijk gekromd, onder 't lichaam, steken de loom-herkauwende koppen recht vooruit en staren met hunne droomerige oogen in den mist.

Zacht spreidt de avond zijnen sluier uit over 't aardsche. Door den nevel heen flikkeren flauw de lichtjes van de verre dorpshuizen en nog altijd volgen de ter-kerke roepende tonen van den kerktoren elkaar op, niet meer verstoord door de schelle klanken der halsklokjes van 't nu reeds rustend vee. Schitterender wordt de maansikkel aan 't hooge, blauwe firmament, haar vriendelijk zacht licht samensmeltende met 't starrengeflonker.

De rozige gloed op 't water is verdwenen; nu wordt 't meertje overgoten met 't zacht-zilver der maan, mede-omzilverende de lichtgrijze dolende wolkjes; spookachtig-zwart zijn de vormen van de knotwilgen, doodsch steken zij hunne takken, als geestenarmen vooruit. 't Klokgelui houdt weldra op, langzaam sterft de laatste toon weg in 't oneindige en eene heilige stilte zweeft over 't geheele land.

De flikkerende lichtjes in de verte worden één voor één uitgedoofd, late vogels drukken hunne moede kopjes tusschen de warme veêren.

Mensch, dier en Natuur slapen. -

Delft.
JOMANA.

In de Gevangenis door Maxim Gorki (Naar de Fransche overzetting van S. Perskie).

Het was vochtig, ijzig-koud; over de stad hingen roerloos grauwe, sombere wolken; een fijne motregen viel, de straten hullend in doffe wazigheid.

In toom gehouden door een eindeloos cordon gendarmen, schreed een dichte menigte mannen en vrouwen langzaam voort over het nattige trottoir, schurend tegen de kille muren der huizen; uit dezen menschen-drom steeg een dof, vaag gedreun omhoog.

Somber zien de oproerlingen voor zich uit, met op elkaar geperste lippen, velen ook met neergeslagen oogen... Nu en dan is op een enkel gelaat een glimlach te bespeuren, een spottende stem wordt gehoord, trachtend het drukkend, vernederend gevoel van machteloosheid te verlichten. Van tijd tot tijd weerklinkt een oproerige kreet, aarzelend, snel gesmoord; alsof degeen, die dien

kreet geslaakt heeft, zich afvraagt of het oogenblik is aangebroken om weerstand te bieden, of dat het nu te laat is.

De gendarmen zijn blijkbaar doodvermoeid; boos en somber stappen ze voort; andere gezichten staan goedig-onverschillig, als uit steen gehouwen.

De fijne regendruppels hangen zonder schitter-weerschijn aan petten en knevels. En de daken der huizen zijn gehuld in grauwe, vochte, ijzig-koude lucht, terwijl met de groote, natte sneeuwvlokken een bange stilte langzaam neerdaalt op deze lieden, overwonnen zonder strijd.

'Jaag ze de binnenplaats op,' roept een schorre stem.

De politie-agenten gehoorzamen met ruw geweld; als een troep nauw opeengedrongen

schapen wordt de sombere massa de binnenplaats opgestuwd. Heftiger, driftiger kreten van protest weerklinken, een uitroep van ingehouden woede; in de schrille vrouwestemmen trilt een traan.

Een flinke, stevige jonge man, Miesja Malinien, student van het eerste jaar, bevond zich tusschen deze menigte; met zijn eerlijke oogen keek hij vol deernis om zich heen naar de lijkbleeke gezichten en van smart verwrongen gelaatstrekken. Die vrouwenstemmen, het schelle lachen en het dof gemompel, dat hier en daar opsteeg, hinderden hem geweldig.

Hijgend, vervuld van diepe schaamte, op het punt om uit te barsten in tranen van spijt en ergernis, trachtte hij zich een weg te banen door de menigte, om zich in een hoekje van de binnenplaats te kunnen terugtrekken, waar hij alleen zou zijn.

Hij voelde zich plotseling aan zijn jas gegrepen door een paar kleine handen die hem niet wilden loslaten; hij keek om en zag in een bleek gelaat met groote, betraande oogen. Dit gelaat, vochtig van regen of tranen, zag tot hem op; de roode, krampachtig sâamgetrokken lippen stamelden:

- 'Ik... wil niet verder!... Ik... kan niet, ik wil niet! Hij heeft me gestompt... hij heeft het recht niet... zeg hem dat...'

Het jonge meisje hield op met een snik; ze schudde het hoofd, en donkere, weerspannige krullen vielen over de vochtige wangen en het hooge, blanke voorhoofd.

'Hij heeft het recht niet!' riep ze luid, zoodat ze het rumoer overstemde.

Ze maakte een gebaar met de hand, en richtte zich fier op met fonkelende oogen.

Toen laaide ook het smeulende vuur op in Miesja's borst; het brandde in hem als een verzengende lavastroom die zijn gevoel van schaamte opslokte, gedurende één enkel oogenblik zijn oogen met een nevel omfloerste, en hem toe deed geven aan een opwelling van jeugdige vermetelheid.

Miesja stormde vooruit - de zwarte menschenmassa voor hem wijkend als modder voor een steen die valt - naar een langen man in een grijzen pels, en voegde hem toe op snijdenden toon:

'U heeft niet het recht om slagen uit te deelen!'

'Niet? Wie heeft u wat gedaan?' antwoordde de man in de pels met een lusteloos gebaar.

Zijn vermoeid gelaat met rosse knevels nam een minachtende uitdrukking aan, en terwijl hij z'n hand op Miesja's schouder lei, sprak hij:

'Ik verzoek u heen te gaan.'

Miesja zag den verachtelijken blik dien de ander hem toewierp, en voelde zich vernederd en getergd.

'Ik ga niet heen,' riep hij woedend. 'We bedanken ervoor om te gehoorzamen. We zijn geen vee. Nou is het uit met jullie geweld!'

Al de mooie, welsprekende woorden, die hij over de vrijheid en menschelijke waardigheid had vernomen, braken zich nu baan in een schitterenden woordenvloed. Langzamerhand kwam men om hem heen staan. En al maar sprak hij door, doof voor de kreten die verward om hem heen klonken; Miesja draaide tusschen de menschenmassa als een vonk in een rookwolk - zelfs bemerkte hij niet dat hij vastgegrepen werd en meegesleurd. Eerst in het rijtuig kwam hij tot zichzelf; toen begreep Miesja dat hij naar het politiebureau werd gebracht.

Met wijd-open oogen hijgde hij gretig naar lucht, bezield met jong, krachtig vuur, zonder zich rekenschap te geven van wat zoo straks was voorgevallen. Naast hem zat een jonge man die hem bij z'n gordel vasthield; zijn linkerwang was geschramd: het was de wijk-politie-commissaris. Een gemelijke uitdrukking lag op zijn gelaat; hij zat met opeengeperste lippen en knippende oogen, terwijl hij de linkerhand telkens naar zijn wang bracht.

'Waar brengt u me heen?' vroeg Miesja vriendelijk.

'Naar 't bureau,' antwoordde de commissaris. Zijn lippen klemden zich vast opeen; blijkbaar leed hij hevige pijn.

'Heeft.... is u gewond?' vroeg Miesja deelnemend.

'Ik heb kiespijn.... vooruit duivel!' schreeuwde de man, terwijl hij een stomp op den rug van den koetsier gaf.

Woedend riep hij:

'Maak voort... rijd harder... De hel mag je verzengen!'

De koetsier - een kleine oude man met spierwit haar - draaide het gerimpelde gezicht naar den commissaris, en de roode, betraande oogen half dicht-knijpend, antwoordde hij goedig:

'We zullen wel op tijd komen, Edelheid... In de gevangenis is 't niet als in de kerk, je komt altijd vroeg genoeg...'

'Houd je praatjes voor je... Of... ik zal je...' siste de commissaris tusschen z'n tanden.

De koetsier schrok van dien uitval, hij haalde de teugels wat aan, en mompelde tegen het paard:

'Kom, allo, jongen! - we hebben haast.'

In de straat, waar een dikke, natte mist hing, teekenden zich hier en daar menschelijke gedaanten af, als verdwaald in de grauwe, sombere duisternis. Verdoft klonk het geratel der tramwagens, woest sprongen de blauwe vonken uit de wielen, de passagiers zaten stom en roerloos als standbeelden. De paardenhoeven klotsten onafgebroken over het plaveisel der straat; de lantarens wierpen een geel, wazig schijnsel, ze straalden geen licht uit en verdwenen, als opgeslokt in dien eindeloozen ijzig-kouden mist.

De wielen met caoutchouc banden rolden schokkend voort op het ongelijk plaveisel. Een vage, onaangename gewaarwording welde op bij Miesja, doch tevens doorstroomde hem een weldadig gevoel: het besef van een volbrachten plicht.

Op den drempel van het politie-bureau stond een kleine man, even grijs als de mist op straat. Met schorre, onverschillige stem riep hij:

'Zoo, heeft u er nog al een! Geen plaats meer... We hebben bevel gekregen om ze dadelijk naar de gevangenis te brengen...'

'De duivel hale ze,'... zei de commissaris, een zucht slakend.

(Wordt vervolgd.)

Het Schillerhuis
door Karl Neumann-Strela.
Vertaald door Snowa.
II.

Toentertijd was deze straat alleen aan den linkerkant bebouwd; rechts van het paleis der hertogin Anna Amalia tot de Frauen-thorstrasze strekte zich een prachtige laan uit. Mooier geboomte kon Schiller zich niet wenschen. Het huis stond te midden van een tuin en van uit de vensters kon hij de boomen zien, die hij tot nu toe gemist had.

Hij moest spoedig besluiten het al of niet te koopen. Daartoe riep hij een familieraad bijeen, waarbij ook zijn schoonmoeder (Chère mère) uit Rudolstadt tegenwoordig was. Zij schonk hem 600 thaler, de boekhandelaar Göschen het honorarium voor een nieuwe

oplaag van den 30-jarigen oorlog, de vorstelijke Kammer en de oeconoom Weidner in Oberroszla gaven hem geld op een hypotheek en Schiller teekende de koopacte.

Op zijn kalender staat genoteerd: Te betalen in mindering aan burgemeester Schulz 1365 thaler of 210 karolin. Heb aan den burgemeester betaald 112 karolin, blijft dus nog te betalen 324 karolin en 1 thaler.

Vier weken later betrokken zij het nieuwe huis. Naast den dichter, vermoedelijk de grootste man uit geheel Weimar (zes voet, twee duim) liep Charlotte, zijn echtgenoote, Lolo of Loloa genaamd. Dan volgden de kinderen, Karl, Ernst en Karoline, 9, 6 en 3 jaar oud, met de dienstmaagd Christine Metzel uit Schwaben, vermaard om het bakken van gerezen pannekoeken, en eindelijk de knecht Rudolf, die tegelijkertijd schrijver was.

Het leven, dat de metselaars en timmerlieden maakten, die nog in het huis moesten werken, verdreef den dichter naar het dorp Oberweimar.

Toen hij terugkwam en terwijl Charlotte bij haar moeder in Rudolstadt was, liet hij overal kleine verbeteringen aanbrengen.

Hij zorgde er o.a. voor, dat de slaapkamer en Christine's kamer bevloerd werden en liet twee eikenhouten kommodes en tafels van beukenhout opmaken en beitsen.

‘Op de harde canapé,’ zoo schreef de zorgzame huisvader aan zijn vrouw, ‘laat ik uit paardenharen kussens, die ik nog heb, een nieuwe zitting maken. Een heel mooi mahoniehouten toilet staat reeds voor je klaar en ook nog een theetafeltje met een gelakt blad. De overtrekken van de canapé en de stoelen heb ik laten wasschen en ook de gordijnen uit de voorkamer, deze ben ik van plan voor mezelf te houden.’

Ter verfrissching zond zij hem een ananas en toen het huis geheel gereed was, kwam zij thuis.

In een brief aan Fritz von Stein, de zoon van Goethes vriendin, beschreef zij het huis, waarmee zij erg was ingenomen.

Omringd door boomen deed het haar denken aan een prieel, waarvan de tuin de Esplanade was. De jongens speelden met bal en hoepel, terwijl de moeder met Karoline op de steenen bank aan den kant van den weg zat.

Dan beschouwde ze, zooals ze dikwijls schreef, het huis, (ons lief tehuis), die ruime, eenvoudige woning, twee verdiepingen hoog, helgeel geschilderd en met groene vensters. In de benedenverdieping, rechts van de deur woonde de bediende.

Achter het huis was een kegelbaan. Een smalle trap leidde naar de zitkamers op de eerste verdieping. Hier waren vier vertrekken, behalve de voor- en ontvangkamer, de werkkamer en een kabinet, dat voor slaapvertrek diende.

Zoolang Schiller in deze kleine ruimte sliep, waren de pooten onder het ledikant weggenomen, het lag plat op den grond. Hij hield er niet van in bed te moeten stappen; hij strekte er zich op uit, omdat, zooals een zijner vrienden ons vertelt, hij wist, dat dit nooit van langen duur was. Dikwijls n.l. viel hem 's nachts een gedachte van beteekenis in, die hij dadelijk op papier moest brengen. Nu was hij bang, dat hij die bij veel beweging zou verjagen, de gedachte, die, zooals hij zeide, de muze hem als een nachtkus op het voorhoofd had gedrukt.

Hij richtte zich dan schielijk op, licht en schrijfgereedschap had hij steeds bij de hand en als de ingeving aan het papier was toevertrouwd, strekte hij zich weer op zijn legerstede uit.

Hij kon niet anders dan gebukt door de lage deur van zijn werkkamer komen, waar het grasgroene tapijt met de blauwe noppen hem in een goede stemming bracht en de roode gordijnen voor de vensters hem vroolijk stemden.

In een muurkast lagen zijn boeken en daartegenover stond een spinet, waarop een guitaar lag. Aan den wand hingen enkele platen en hier en daar stonden eenvoudige stoelen met ongeverfd leder overtrokken.

De schrijftafel was dicht voor het venster geschoven; dit was de beroemde tafel, die hij volgens eigen vinding had laten maken.

Zoolang het werkvolk nog in huis was, werden aan deze tafel slechts brieven geschreven. Eerst toen volgens Schillers woorden, ‘dat vervloekte gehamer, gekras en geraas geeindigd was,’ hervatte hij zijn werk.

Dit was van groot belang, want ‘die Braut van Messina,’ waaraan hij in de woning op het Frauenplan begonnen was, werd in het nieuwe huis voltooid.

In November 1802 had hij 500 verzen gereed en in Februari van het volgend jaar schreef hij aan Körner in Dresden, dat het dichtwerk klaar was.

In Charlottes kamer las hij het voor, waarbij den gasten Konstantiawijn aangeboden werd.

Deze was vermoedelijk een geschenk, want dit merk stond niet op de lijst van den wijnvoorraad.

Omstreeks dezen tijd lagen in zijn kelder twee honderd flesschen wijn en twee vaten, o.a. Malaga, Bourgogne, Champagne, Portwijn, Muskaat, Rhum.

Zooals blijkt uit zijn 'uitgaven voor het huishouden', betaalde hij sedert zijn intrek in het nieuwe huis aan de wijnkoopers Gebr. Ramann te Erfurt jaarlijks 125 thaler.

Charlotte kreeg dagelijks 1 thaler 11 groschen huishoudgeld; daarbij kwam jaarlijks nog 75 thaler aan suiker, koffie en thee, 35 aan zeep en waschloon, 38 voor bakker en 35 voor licht. Voor kleederen boekte Schiller 225 thaler per jaar, voor schoolonderricht 20, voor schrijfbehoeften 50, voor tabak, barbier en apotheker 40 en voor fooien en onvoorziene uitgaven 50 thaler.

In het jaar van den aankoop van zijn huis verteerde hij 1525 thaler; later werd het huishoudgeld verminderd en deze som dus kleiner.

(*Wordt vervolgd*).

Brief uit Berlijn. 11 Mei 1905.

Ziezōo, nu zijn de Schillerfeesten voorbij! Er is hier veel gedaan om den herinneringsdag, den sterfdag, van Duitschland's grooten vrijheidsdichter Friedrich von Schiller, te herdenken. In de laatste weken waren de couranten er vol van; boekwinkels herschiepen hun uitstalvensters in Schillertentoonstellingen: zijn eigen werken in allerlei uitgaven, dan de verschillende biografieën over Schiller, de boekjes, die door de gemeente op de scholen werden uitgedeeld, waaronder één exemplaar uitmuntte door de keurige illustraties, van den schilder-illustrator Franz Stassen, Schiller-kalenders en vooral niet te vergeten de prentbriefkaarten, het stokpaardje van de Duitschers. Men werd in één woord 'geschillert.' Het werkwoord 'Schillern' lag in ieders mond en overal werd men gevraagd: 'Waar en hoe dikwijls moet je '*Schillern?*'

Doch ook dit behoort tot het verleden en reikhalzend kijkt iedereen uit naar wat nu aan de orde komen zal.

Doch, voordat ik van het toekomstige den sluier oplicht, wil ik nog even in het verleden terug en de jonge dames-lezeressen van dit blad opmerkzaam maken op een interessant boekje der Schiller-lectuur met name: '*Charlotte von Schiller*' von *Jakob Wijchgram*, uit de *serie Frauenleben* von H. von Zobeltitz (Verlag von Velhagen und Klasing, Leipzig). Dit behelst de levensgeschiedenis van Charlotte von Lengefeld, Schiller's vrouw, die door het innige samenleven met haar man tevens een groot gedeelte van Schiller's leven bevat en tegelijkertijd een blik doet werpen op de ontwikkeling der vrouwen in het einde der 18e eeuw. Het waren ontwikkelde vrouwen in den kring, waarin zij leefde, geen blauwkousen, doch personen, die belangstelden in wetenschap en literatuur en volgens mijn opvatting hooger staan, dan de tegenwoordig ziekelijk geëmancipeerden. De vrouwenfiguren in Schiller's werken ademen allen een geest van wijsheid, van natuurlijke vrijheid, gelijk de schrijver zelf een vrijheidsman was, die evenmin voor de vrouw als voor den man dwang kon dulden. Na lezing van 'Charlotte von Schiller' krijgt men een denkbeeld van de toestanden der vrouwenwereld in dien tijd. Het boekje is keurig ingebonden; het uiterlijk, zoowel als het innerlijk, is een sieraad voor de bibliotheek eener jonge dame.

Nu ga ik een tipje oplichten van den sluier der toekomst. Aller oogen zijn gevestigd op de feestelijkheden bij gelegenheid van het huwelijk van den kroonprins met de hertogin Cecilie van Mecklenburg-Schwerin.

Voor eenige dagen geleden was in het Kunstgewerbemuseum in de Prinz Albrechtstrasse de hofsleep tentoongesteld, die de toekomstige kroonprinses van het Keizerpaar ten geschenke ontvangt. Van 's morgens 10 uur tot 's middags 5 uur geleek genoemde straat op een mierenhoop. Het Berlijnsche publiek stroomde naar het museum om een kijkje te nemen van den inhoud der groote vitrine, die middenin de lichthal was opgegesteld. De 4 meter lange en 2 meter breede sleep, van zacht rose fluweel met uit zilverdraad geborduurde bloemen en Grieksche randen bewerkt, was glooiend in de vitrine neergelegd, zoodat iedereen duidelijk kon zien. Het kunstwerk is door ongeveer 25 meisjes op het atelier van Frau Dr. von Wedel vervaardigd volgens een teekening in Louis XVI stijl van prof. Doepler d. J.; het geheel is dus een Berlijnsch product, waarmede het publiek zeer was ingenomen. Doch die vreugde zou niet lang duren.

De Berlijnsche mode-ateliers ontvingen

dezer dagen een koud bad door de mededeeling, dat al de toiletten der jonge hertogin te Parijs zijn gemaakt en tentoongesteld. Niet minder dan 30 hof- visite- en zomertoiletten werden door de firma Levilion, op de bekende elegante Fransche manier bewerkt, geleverd volgens bestelling van de moeder der bruid, groothertogin Anastasia.

Het zijn alleen de toiletten, tot het uitzet behoorend, die te Parijs zijn vervaardigd; het geheele witte uitzet is te Schwerin gemaakt en wordt aldaar tentoongesteld. Een firma te Berlijn heeft de bonte mantels geleverd en het bruidskleed wordt ook te Berlijn tezamengesteld; het zilver-brokaat-garneersel voor het bruidstoilet stamt uit Moskou en is een cadeau van den grootvader der bruid, grootvorst Michael. Eenige kanten garnituren leverden firma's in Baden-Baden en Cannes, zoodat dit uitzet wel een internationaal karakter draagt.

De burgemeester van Berlijn is naar Straatsburg gereisd om met den Keizer over de versieringen, bij gelegenheid van den intocht der hertogin op 3 Juni, te confereeren. Grootsch, pompeus, (het zal wel plomp-Duitsch worden), moeten de décoraties worden, die den weg versieren, dien de jonge hertogin van het slot Bellevue in den Tiergarten naar het koninklijk slot moet volgen. Dit is zoo het oude gebruik, dat de aanstaande kroonprinses, afgehaald van slot Bellevue, haar intocht doet in Berlijn naar het slot, alwaar een galadiner plaats vindt. Door het gemeentebestuur is 150,000 Mark uitgetrokken om de kosten voor den intocht te bestrijden; het zijn allen *zeer* kleine sommen, die voor al de feesten noodig zijn en dan nog de cadeaux. Een leening van de stad Berlijn zal wel het gevolg zijn van de Schiller- en vorstelijke feesten!

MEA.

Brief uit Londen.

Hoeveel lof Mr. Henri de Vries ook heeft ingeoogst, zijn ‘Case of Arson’ is financieel toch een failure geweest.

Is dat niet eigenaardig?

Ieder was 't er over eens, dat Henri de Vries succes verdiende - toch ging ‘men’ niet naar Royalty Theatre om hem dat te toonen. Royalty Theatre in Dean Street - nu - daar gaat men nu eenmaal niet naar toe. Wie er ook optreedt.

Ja, had hij in His Majesty's een plaatsje weten te veroveren!

Toch zijn er verscheidene aanbiedingen aan den artiest gedaan, o.a. één van de directie van het enorme Coliseum, een nieuw soort music hall, maar overtreffende in pracht alle andere theatres.

Niet minder dan 4 uitvoeringen worden er per dag gegeven, en de marmeren entourage, de liften en prachtige fauteuils op alle rangen, lokken menig Londenaar.

In deze entourage bood men Henri de Vries aan - op te treden. Enorme aanbieding - per week - een jaar's inkomen bijna!

Maar Henri de Vries heeft kunnen *weigeren.*

Neen, hij is geen nummer voor een soort café chantant programma! Niet in het Coliseum is zijn plaats. Zijn kunst verbood hem zich hier te engageeren.

Alle respect verdient hij voor die weigering en de Hollanders, die hem hier van nabij leeren kennen, hebben er niets dan lof voor.

Nu heeft men in hem hier vooral gezien - de acteur. In die 7 verschillende rollen hem te zien optreden - dat begeert men niet in de groote theatres - maar men wil hem

zien in één rol - en naar ik hoorde, schijnt dat contract met één der voornaamste theatres gesloten te zijn - of op 't punt gesloten te zullen worden.

Dàn zullen geen music halls hem meer aanbiedingen doen!

Eenigen tijd nadat ik dit schreef, hoorde ik, dat de Prince of Wales hem is gaan zien, en dat de Koning spoedig verwacht wordt! dat is zeer zeker succès! -

Het is anders geen uitzondering, dat groote artisten hier toch eindigen met een plaats op een Music Hall Stage!

Onlangs hoorde ik nog van een Hollander, eertijds een goed violist, die uit gebrek aan geld, avond aan avond mee streek in zoo'n orchestje!

'Mijn zoon zal geen musicus worden' zoo liet hij zich eens uit - 'hij zal een degelijke opleiding hebben - zoodat hij iets *is* en kàn, en niet alleen van zijn viool afhankelijk behoeft te zijn!' Ja, zoo het geen bepaald genie is, dan is er tegenwoordig weinig hoop op goede plaats in die wereld.

Het is treffend soms, als men er tijd en oor voor heeft - eens te blijven stilstaan in het West End, als een viool daar klinkt -

op een druk punt van verkeer... Daar speelt een kunstenaar - ge voelt het.

Zijn viool is slecht - maar hij heeft eens een andere bezeten - een geliefd instrument moet dat geweest zijn - dat voorzichtig werd weggeborgen misschien in een zachten doek gewikkeld - na iedere uitvoering.

Misschien had ook hij die viool wel altijd bij zich... zooals kostbre instrumenten naast hun kunstenaar slapen... en als 't ware bewaakt worden...

Misschien oefende hij zich dag en nacht... totdat... totdat...

Och - hij kwam in zoovele levens - die knak...

Een kleine aanleiding, een onbewuste eerste stap op den verkeerden weg - een ongeziene verleiding...

En hij ging bergafwaarts...

Toen ging die geliefde viool hem niet meer zóó ter harte... zijn kunstenaarsziel werd minder gevoelig...

Hij deed de daad.

En verkocht haar.

En hij nam een oude viool en daar staat hij te spelen... voor u, voor mij...

Neen - voor zichzelven...

Ziet ge 't niet, hoe hij luistert naar zijn eigen tonen?

Hij droomt dan weer den kunstenaarsdroom. Zijn ziel herleeft...

Daar luistert er één, met hem... 't Is één, die onwillekeurig bleef staan, omdat die toonen hem iets zeiden van vroeger leven...

En de speler... speelt door - en waant zich weer op 't podium, en die ééne luisterende mensch is voor hem - een doodstille ademlooze zaal... als vroeger... Het geldstuk - dat hij ontvangt - is zijn bitter ontwaken...

(Wordt vervolgd.)

H. BAART DE LA FAILLE - WICHERS HOETH.

London, Maart 1905.

Kunst en Wetenschap.

Jean Philippe Rameau. 1683-1764.

Als we aan dezen eigenaardigen, doch bekwamen musicus denken, dan komt ons de anecdote te binnen, welke zegt dat deze ‘noten-meester’ de spelkunst leerde door het schrijven van minnebrieven, in dicht en ondicht.

De vader van Jean Philippe was organist te Dyon, en hij reeds legde de kiem bij zijn zoon voor een meer dan grooten afkeer van de orthographie. Reeds voor dat hij het Abecee kon, las zoontje met alle mogelijke vlugheid noten, en toen hij op de Jezuïten-school gedwongen werd om de verloren schade in te halen, kladde hij schriften en leien en lesboeken met noten vol, maar had geen notitie van taal- en spelregels.

Toen hij 17 jaar oud was, en van school werd gestuurd, omdat hij geen volgzame leerling was, verliefde hij op eene bevallige - zeker nog jonge - weduwe, en nu dreef Amor er hem toe om in *correct* Fransch zijne Dulcinea zijn hartsgevoelens kenbaar te maken. Daar zijn liefde beantwoord werd, is het bijna zeker, dat zijn schaamtegevoel hem gedreven heeft om het verzuimde in te halen, en begon hij in elk geval met het werkwoord *aimer* in al zijn tijden en wijzen te leeren vervoegen.

Door zijn vader werd hij in 1701 naar Italië gezonden, deels ten dienste zijner muzikale opleiding, maar ook om eene scheiding te brengen tusschen den verliefden Jean Philippe en het aardige weeuwtje.

Verder dan tot Milaan bracht hij het niet; trouwens hij moest van het vreemde niets hebben, en teruggekeerd in Frankrijk gold voor hem slechts één muziek, en dat was de Fransche.

Wat Rameau daarvoor beteekend heeft, mogen we gerust afleiden uit de vele portretten die van hem bestaan.

In de eerste plaats dient daaronder vermeld te worden zijn portret door Greuze, van wien men vertelt, dat hij niet zoo gemakkelijk te bewegen was om iemands portret te schilderen. Hij weigerde het aan den Dauphin, want ‘van zoo'n kop viel niets te maken.’

Dan hebben we een prentje van Fayet, waaronder een quatryn, waarin Rameau aldus getypeerd wordt:

> ‘On voit dans ce Portrait le célèbre Rameau,
> fils chéri d'Apollon, rival de l'Italie,
> et qui par un chemin nouveau
> a su nous découvrir les loix de l'harmonie.’

Voltaire was zeer ingenomen met Rameau, maar Diderot taquineerde hem met epigrammen.

Trouwens Voltaire was hem steeds dankbaar, dat hij diens ‘Samson’ op muziek gezet had. Van deze sympathie bestaat nog een aardig prentje van 1763; in de open lucht

ontmoeten de beide dichters (muziek en zang) elkaâr.

Binnenkort zal Rameau geëerd worden door eene complete uitgave zijner werken.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

E.R. - Nu ik-zelf een excuus moest maken aan Regina over een onduidelijk adres van mij, mag ik eigenlijk niet veel klagen over *Uw* onduidelijk handschrift. Maar toch moet het mij van het hart, dat gij mij een groot pleizier zult doen met een klein beetje minder-onleesbaar te schrijven. Uw stukje (dat reeds op de drukkerij is, en hoop ik nu spoedig zal verschijnen in de Lelie), was veel duidelijker geschreven, en, voor zoover ik mij herinner, Uw begeleidende brief bij die gelegenheid evenzeer.

- Och, ik geloof dat gij en ik 't over de Fröbelschool-questie in den grond nog-al eens zijn. Gij beredeneert de ééne zijde der zaak, de Uwe. En ik beredeneer de andere, die van het verkeerde daaraan verbonden in sommige opzichten, en onder bepaalde omstandigheden. - Maar dat het op-zich-zelf beschouwd natuurlijk zeer goed en nuttig is dat er Fröbelscholen bestaan, en dat een kind beter is toevertrouwd aan een lieve en verstandige onderwijzeres van de Fröbelschool, dan aan een slechte, luie, eigen-ik-beminnende, moderne moeder, wie zal het tegenspreken!

Neen, stuur me als 't U blieft *niets* van dien man, wiens mooie woorden gij telkens aanhaalt. Z'n woorden zijn misschien heel mooi, maar zijn heele geschrijf en gedoe is mij zoo antipathisch, dat ik onmogelijk stichting kan putten uit zijn optimist gepreek en onwaar-geleuter alsof alles even mooi en schoon en goed was op deze wereld; (omdat hij zelf het er goed in heeft).

Maria II. - 'Hoogachtend' moogt gij gerust weglaten als gij dat woord 'naar' vindt. 't Kan mij zoo weinig schelen, of men zulke nietszeggende vormen al of niet gebruikt jegens mij.

Ja, men kan het natuurlijk wel eens slecht treffen in een betrekking. En ik ben dus hartelijk blij, dat gij door die verandering van werkkring nu zooveel tevredener zijt.

Met U geloof ik, dat alleen zij, die voor onderwijzeres een groote roeping voelen, bepaald zullen uitmunten in die richting. Maar dat is gewoonlijk 't geval met elk soort vak of beroep. En, als alleen 'niet-middelmatige' menschen onderwijzer of onderwijzeres mochten worden, wel ik denk dat de wereld er dan heel veel beter 'opgevoed' zou uitzien, dan nu de meesten maar heel gewoon 'middelmatig' of nog minder zijn!

Wat Inga Heine betreft, gij maakt de fout van vele roman-lezende menschen. Gij wilt, dat de held en heldin per-se goed en voorbeeldig zullen zijn in hun handelingen,

bij wijze van leering voor het publiek. En gij geeft er U geen rekenschap van, dat de schrijver, uiteen oogpunt van *Kunst*, bovenal iets echt-*menschelijks*, iets *waars* heeft willen scheppen in de karakterteekening. Als Inga zoo braaf en zoo deugdzaam had gehandeld als gij 't verlangt, dan ware zij een zeer goed *boeken*-meisje geweest, voor menschen die uit een roman wat ‘goeds willen leeren’ maar dan zou zij *niet* hebben geleken op de levende, hartstochtelijke, liefhebbende, door en door van het leven afgeziene Inga, die zij nu is, eene Inga met gebreken en feilen neven hare deugden, juist als ieder onzer.

Wat die recensie betreft over De Referendaris-titulair, ik verwijs U naar 't stukje van juffrouw M. van Haaften daarover in een volgend schrijven. Die is veel onpartijdiger, omdat zij een niet-collega is, dan de door U aangehaalde schrijfster het vermoedelijk zal zijn geweest uit jaloezie, want die schrijft zelve óók voor 't tooneel, en met minder succes. Het is altijd gevaarlijk op zulke praatjes af te gaan van recensenten, die er dikwijls groot belang bij hebben een concurrent te doen vallen door een dikwijls naamloos-geschreven recensie. In dit geval kwam de dame in elk geval voor haar naam uit. Ik las niet de recensie, en zag het stuk ook niet. Maar ik *las* het stuk met zeer veel genoegen. (Zie vorig nommer recensie, onder ter bespreking toegezonden.) En het schijnt dat mej: Noordwal er veel succes mee heeft bij het publiek, zooals Uw warme bewondering trouwens óók al weer bewijst.

Ik weet waarlijk niet uit het hoofd, welke twee versjes nog wachten op plaatsing. Geef s.v.p. even den titel op. Dat is voldoende.

Leentje. - Hartelijk dank voor al Uw vriendelijke wenschen bij de intrede van het Nieuwe Jaar, en voor het belangstellen in mij en in de Lelie. Ja, natuurlijk moet gij mij wel vereenzelvigen met haar, daar gij mij daaruit kent. Dus, dat neem ik niets kwalijk.

Ik ben blij dat gij *Hartstocht* in de kachel hebt geworpen. Dat is een groot bewijs van zuiver en fijn vrouwvoelen, dat U waarschuwde hoe dit boek - al moge het nog zooveel kunstwaarde bezitten - nochtans geen lectuur is voor een rein-voelend en rein-denkend jong-meisje. En *Liefde* is m.i. veel minder nog aan te bevelen, want het bezit *geen* kunstwaarde, maar is vervelend gewauwel van twee onnatuurlijk-gedachte menschen; en het bezit overigens dezelfde weerzinwekkende eigenschappen van *Hartstocht*, op het punt ontleden van datgene wat Jeanne Reyneke van Stuwe gelieft te noemen *liefde* en wat *ik* noem verfijnde zinnelijkheid, en erger. -

Neen, ik heb het nooit te druk voor 't lezen of beantwoorden van mijn correspondentiebrieven. Dat behoeft U dus nooit te weerhouden mij te schrijven. Hartelijk dank nogmaals voor Uw briefje. - -

Wegens plaatsgebrek blijft over voor de volgende week de reeds afgedrukte correspondentie aan **Hedda. - Excelsior. - M.P. te B.**

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Mej. J.G. Obma (Frijsk Fanke) koos als prijs in den afgeloopen wedstrijd: Noordwal, Ursule Hagen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Bij een **Hollandsche familie,** ruim 25 jaar gevestigd in Engeland, bestaat gelegenheid tot **huisvesting voor een jonge dame of jong meisje.**
Brieven franco lett. J.N. aan den Uitgever.
(625)

- **English Lady (25**) desires engagement as governess or companion to talk English - **piano**, **violin**, **French** (**Parisian**). - Salary not less than £ 30 as governess - as companion a smaller salary will do, if expenses are paid. Letters to be sent to **Mejuffrouw ZAAIJER**, **Oranjepark APELDOORN**.
(626)

7 Juni 1905.
18de Jaargang.
No. 49.

Hoofdartikel
Vrije-liefde - en Vrij-huwelijk.

Nu er tegenwoordig huwelijken ‘uit beginsel’ worden gesloten, ‘zonder wettelijke formaliteiten’, en daarvan met zekeren ophef in de Bladen wordt vermeld ‘volgens ons beginsel gesloten zonder wettelijke formaliteiten’, nu lijkt mij een waarschuwing tegen dat ‘beginsel’, in een Blad als de Lelie, dat door heel veel jonge en ‘nieuwe’ menschen gelezen wordt, zéér noodzakelijk; te meer waar ik-zelve zeer dikwijls -, geheel ten onrechte - ben beschuldigd een voorstander te zijn van ‘vrijeliefde’.

Ik ben dat *niet.*

Het is niet mijne schuld, wanneer de menschen een novelle, een roman, een verdichtverhaal misverstaan, en, lezende van *één* bijzonder geval, onder zeer bepaalde omstandigheden, daaruit de conclusie trekken dat de ‘strekking’ van 't boek, (zonder eenige ‘strekking’ geschreven), in zijn geheel genomen zou zijn een vrije-liefde prediking. Wanneer de menschen te goeder of te kwader trouw *verkeerd* lezen, dan ben niet *ik* daarvoor verantwoordelijk dat mijn bedoeling wordt misverstaan, maar zijzelf zijn het, die iets ànders lezen dan wat er stáát. -

O zeker, ik heb gezegd bij menige gelegenheid en in menig geschrift, dat ons wettelijk huwelijk niets anders en niets méér is, dan een bloote formaliteit, een daad van verkoop, opgemaakt per contract, dikwijls véél, véél onzedelijker dan het zich vóór één nacht voor zoo en zooveel guldens laten gebruiken door de een of andere arme, geen beterbestaan-kennende publieke-vrouw van de straat. En dat beweren herhaal ik hier volmondig. Als een meisje -, alleen om een goede partij te doen, - zichzelf per huwelijkscontract weggeeft aan den een of anderen verloopen, viezen-kerel, met veel geld en een mooien naam, van wiens slechtgedrag en daaruit gevolgde ziekten hare ouders en zij alles afweten, als zij dan, opgesierd met het symbool der onschuld, oranjebloesem, in 't smetteloos-wit, en begeleid door tranen-wegvegende bloedverwanten, in plechtigen optocht, wordt heengevoerd naar het Stadhuis om er haar onzedelijken lichaam-

verkoop bij contract zóó te verzekeren, dat zij naam, titel, en geld in ruil ontvangt voor de schending straks van haar maagd-lijf door de onreine beroering van den smerig-geleefdhebbenden man, die haar gaat bezitten, zie, dan vind ik gansch zoo'n vertooning in de hoogste mate stuitend en verachtelijk, en ik heb méér achting voor de 'gevallen vrouw', de ongehuwde moeder, die gij, dames van het Zedelijkheidsbewustzijn, straks gaat 'redden' en 'bekeeren', dan voor de velen Uwer uit Uw eigen 'hooggeplaatste' kringen, die op de boven-beschreven wijze handelen en hebben gehandeld, en hun dochters opnieuw grootbrengen voor zoo'n handelwijze.

En als dan dergelijke menschen ook nog van het Stadhuis, waar zij hun contract *moeten* laten opmaken, rijden naar de Kerk om er, vrijwillig, uit mode-zucht en pronk-zucht, 'Gods zegen' te gaan afsmeeken over een verbond, dat eerder door den Duivel met welgevallen zal zijn aanschouwd dan door dat Heilig Iets, dat God is, dan vind ik zoo'n handelwijze een veel erger spotten met God en met Godsdienst, dan het twijfelen aan God van den eerlijken Godsloochenaar, lasteraar, en ik vind den predikant, die over zulke echtverbonden 'Gods zegen' durft afsmeeken, en die zulke echtelieden de handen ineen durft leggen 'in den naam van God' een minnen huichelaar, en als zoodanig een veel grooter afvallige van het 'Woord van God', dat hij héét te prediken, dan de wereldling, die nooit meer een Kerk binnentreedt, en, te midden van zijn alledaagschleven, vergeten heeft hoè de handen te vouwen tot een eerlijk gebed. -

Ziedaar, wat ik ongeveer geschreven heb op velerlei manieren, en bij velerlei gelegenheden - en waarvan ik niets terug neem.

Maar *geenszins* - ik leg daarop allen nadruk - volgt hieruit, dat ik het ook maar éénigszins aanbevelenswaardig vind 'uit beginsel te trouwen zonder wettelijke formaliteiten.' - Integendeel, ik vind dit 'beginsel' in de hoogste mate *gevaarlijk* en *onzedelijk.* -

In de eerste plaats -, waartoe dient het, zich aldus aan te stellen 'uit beginsel'!? Zij die op deze wijze, zonder wettelijke formaliteiten, 'trouwen', doen dat toch zeer zeker *niet*, om zich-zelf daardoor het achterdeurtje open te zetten van na eenigen tijd weer van elkaar te kunnen afgaan. Ik veronderstel, dat zij van plan zijn even-goed gansch het leven saam-verbonden te blijven in lief en leed, als het wettelijk-gehuwde paar! Goed! Maar wat is er dan voor bezwaar tegen, te voldoen aan dien eenvoudigen eisch van de wet, door het huwelijk te laten regelen zooals het behoort? Wat voor nut, of doel, of moois steekt er in zichzelf, maar vooral de komende kinderen, in allerlei moeilijkheden te brengen, door te weigeren te voldoen aan een eenvoudige formaliteit op het Stadhuis?! (Men behoeft immers noch bruidsjapon aan te trekken, noch op eenige àndere wijze aan de zaak een feestelijk aanzien te geven; men kan alles zoo eenvoudig inrichten als men wil, zonder eenigen ophef). -

Maar, nietwaar, zij, die aldus handelen 'uit beginsel,' zij doen dat om hun 'beginsel' ingang te doen vinden, om door hun 'moedig' voorbeeld anderen den moed te geven dat te volgen. Zij willen zijn de baanbrekers voor een nieuwen toestand van vrij-huwelijk voor iedereen. Zij vreezen noch den last, noch den smaad, noch de minachting voor zich zelf, noch bekommeren zich om de mogelijke moeilijkheden voor hun latere kinderen, want... zij zijn slachtoffers van hun nobel beginsel. Zij offeren zich op aan de toekomst, waarin hun 'beginsel' zal zegevieren, en een algemeenaangenomen regel zal worden.

Welnu, het is juist tegen deze dreigende algemeenheid van het ‘uit-beginsel trouwen zonder wettelijke formaliteiten’, dat ik met alle kracht wil waarschuwen! Want daaruit *kan* niets anders ontstaan dan onzedelijkheid, bandeloosheid, en, bovenal, en in de allereerste plaats, de grootst mogelijke schande en ellende voor de *vrouw.* Zij zal, dan meer dan ooit, het slachtoffer worden van den man! In 99 van 100 gevallen zal hij eerder genoeg krijgen van háár dan zij van hem. *Hij* zal haar, als zij hem verveelt, laten zitten met haar kinderen, en met haar verflenst lichaam, en zal een andere ‘uit beginsel’ trouwen ‘zonder wettelijke formaliteiten.’ Maar *zij*? - Wat wordt er dan van haar? O, ik weet wel dat er heel velen zullen zijn, die zich terstond zullen werpen in de armen van een anderen man. Maar, niet elke, niet meer jonge en reeds veel-gebruikte vrouw *vindt* er dan nog een, die haar wènscht tot echtgenoote! En dan ook zijn er, zijn er zeer zeker méér vrouwen dan mannen, die *wel* hun liefde trouw-blijven, die *niet* kunnen vergeten, die *niet* op nieuw troost vinden in een andere man-gemeenschap. Stel U voor háár lot, als zij, neven

den smart van het zich-verlaten-weten, óók nog heeft gansch de finantieele zorg voor haar buiten-echt geboren kinderen, die haar bovendien met alle recht later haar onvoorzichtigheid, en den daaruit voor hen voortgekomen tegenspoed, zullen verwijten!

Want, men moet de menschen nemen zooals zij nu eenmaal *zijn*, rekening houden met de *werkelijkheid* der menschelijke natuur, en niet bouwen op ideale toekomst-gebeurlijkheden, die *niet* gebeuren. En dan is het een feit, dat verreweg de mééste menschen veel te zinnelijk-aangelegd, en veel te weinigstandvastig zijn, om te kunnen en te mogen trouwen 'zonder wettelijke formaliteiten,' alléén uit 'beginsel.'

Ik neem graag aan, dat zij die op dit oogenblik dat dwaze voorbeeld geven 'uit beginsel,' zedelijk zóó hoog staan, dat *zij* geen wettelijke formaliteiten van noode hebben om elkaar levenslang trouw te blijven, in nood en leed zoo goed als in voorspoed. Maar dan zijn zij een uitzondering, een hóóge uitzondering op den algemeenen regel. De *regel* is dat de trouwende en zoogenaamd elkaar 'liefhebbende' menschen, na een korter of langer tijdsverloop, heel triviaal en heel *weinig* hoog denken over huwelijk en liefde, en plicht aan hun gezin en hun kinderen. En als dan die menschen niet meer weerhouden zullen worden door een wettelijken band, als zij, waar het 'scheiden' nu nog verbonden is met allerlei wettelijke moeilijkheden en onkosten, in plaats daarvan terstond weer van elkaar kunnen afgaan om een nieuw 'huwelijk' te sluiten 'uit beginsel,' en 'zonder wettelijke formaliteiten,' dan zullen zij, heel spoedig reeds, ontaarden tot de grootste onzedelijkheid en gewetenloosheid en bandeloosheid. Van 'beginsel' zal weldra geen spoor zijn te vinden. Het 'beginsel' zal niets anders zijn dan een heerlijke dekmantel voor zelfzucht en toomelooze zinnenbegeerlijkheid. -

En het lijkt mij goed daarop juist nù met nadruk te wijzen, nu het 'beginsel' dreigt ingang te vinden. Een paar gaven het voorbeeld hier en daar, vermoedelijk met de zuiverste bedoelingen. Maar reeds geeft die handelwijze den 'moed' tot navolging aan méérderen. Zijn die meerderen óók nog oprecht? En bovenal, zullen zij vast-genoeg in hun schoenen staan, om elkander levenslang die *vrijwillige* trouw te houden, die zij thans elkaar beloven 'zonder wettelijke formaliteiten'?

Velen zijn er, die zich vergisten in wat zij ééns hielden voor 'liefde', en velen zijn er, die ná hun huwelijk één beetje anders en nuchterder denken over hun vrouwen of over haar mannen, dan in hun engagements-tijd. Het is goed voor alle partijen, voor de maatschappij-óók, dat die velen nochtans maar niet terstond van elkander kunnen gaan; omdat zij nu eenmaal gebonden worden door zoo iets als 'wettelijke formaliteiten'. Want, door dat terstond-van-elkander-kunnen gaan, zou de onzedelijkheid niet verbeteren maar vermeerderen tot in het oneindige.

Daarom is een vrij-huwelijk, 'uit beginsel', en 'zonder wettelijke formaliteiten gesloten' een heel mooi ding voor droom-menschen, die droomen van een ideaal-wereld, met ideaal-mannen en -vrouwen, en ideaal-toestanden, maar in de werkelijkheid, in onze nuchtere, lang-niet-ideale maatschappij, met lang-niet-ideale menschen, is zoo'n huwelijk een gróóte dwaasheid, en tevens een groot *gevaar* voor de echte zedelijkheidsbeginselen, een gevaar waartegen men om die reden met ernst moet waarschuwen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Levensraadsel.

Je oogen - ze stonden zoo droef en zoo somber...
Toen wilde ik je troosten, met woorden, zoo druk...
En 'k nam beî je handen, en vertelde je 'n sproke...
Een sproke van zonneschijn, vrede en geluk...

Maar je oogen, ze stonden zoo droef en zoo somber...
Toen troostte 'k niet méér, met m'n woorden, zoo druk...
'k Liet los toen je handen - begroef in m'n harte
Die sproke van zonneschijn, vrede en geluk. -

Toen kwam er een tijd, dat jijzèlf mij moest troosten
Je zei mij diezelfde sproke alweer...
Die sproke, die 'k had in m'n harte begraven...
Maar me òpheffen konden de woorden niet meer...

Toen wilde en kòn jij me óók niet meer troosten,
Want troosten - dat deden de woorden niet meer -

Ook jij hebt haar toen in je harte begraven -
Vertelde de eeuw-oude sproke niet weer...
De sproke is uit... het is lang al geleden...
Ze eindigde stil... in een zucht, naar het scheen...
En wáár ze verteld werd, daar is het nu duister...
Daar winden zich distels en doornen dooreen...

20 Jan. 1905.
E.

Levensbeschouwing.

III.

Zoolang er menschen op aarde wonen, zoolang is de behoefte der ziel merkbaar geweest om te aanbidden een boven-natuurlijke kracht die alle intuïtief voelden dat bestaan *moest.*

Die hoogere logica, dat boven het zinnelijk-waarneembare gewaarworden, dàt hadden die oude en in onze oogen onbeschaafde menschen toch al *in* zich. Getuige hun behoefte aan aanbidding, getuige hun behoefte aan dankzegging, *door offers.* Aan die waarheid twijfelt niemand. Daarmee is erkend dat er in het bovenzinnelijke een hoogere en diepere wijsheid en waarheid ligt besloten, die wij menschenkinderen niet eerder zullen kunnen begrijpen, alvorens we er ons toe zetten òm die te *willen* en te *leeren* begrijpen. Wij moeten ons dus in contact *willen* stellen met het Hoogere om het te kùnnen leeren kennen.

In alle tijden en onder alle volkeren nu zijn er menschen geweest, die *die* bizondere behoefte markanter en dringender in zich voelden dan het gros der schare en het is duidelijk en volgens menschelijk inzicht alléén-al zelfs redelijk en begrijpelijk, dat dergelijke personen, zoo buitengewoon vervuld met het verlangen om méér te kennen van het bovenzinnelijke, ook meer gemeenschap met en inzicht kregen in de boven het gewone en natuurlijke liggende zaken.

Er is op dat gebied dan ook in den loop der eeuwen heel wat gepraesteerd en geen wonder is het, dat in onzen tijd, waarin het in kennis komen met àl het gedachte en gewetene zóó makkelijk is, de geesten verstrikt en verward raken door àl die zgn. ‘hoogere wijsheid.’

En toch, dàt is het niet wat wij allen behoeven, we kunnen 't ons moeilijk denken dat er alléén een godsdienst zijn zou voor enkele uitverkorenen naar den geest of naar het hart. God is over ons allen Vader, met evenveel recht mag de arme misdeelde-naar-geest-en-gemoed tot Hem gaan als de rijk-begaafde. Komen tot Hem, mogen we allen, zonder onderscheid, onze nooden Hèm toevertrouwen mogen alle menschenkinderen. Voor allen die verlangen en *willen* kennen Hem onzen Schepper, voor hen allen *is* er een oplossing, voor hen komt ‘*de oplossing*’. Om daartoe te geraken *moet* er dus noodwendig als eerste en hoofdfactor aanwezig zijn.....

De wil om te *leeren kennen.* Dàn moeten we op zijde zetten àl onze **vooroordeelen** en oude als 't ware in ons vast-geroest-zittende begrippen en inzichten. We hebben onzen geest dus niet alleen te zuiveren, maar eerst geheel **leeg** te maken, volkomen te ontdoen van allerlei eigen bedenkseltjes en er zorgvuldig uit op te ruimen met vaste hand àl de stokpaardtjes. En dan zóó geheel ontledigd, in dien ledigen staat

moeten we *bidden*, d.i. dringend smeeken om voorlichting, aanhoudend vragen en stil en oplettend afwachten dan. *Stil* zijn! O, het is niet makkelijk in deze drukke en druk-doende maatschappij om *stil* te zijn, maar wees dan alleen stil voor uzelve, stil in uzelve. Houd verre allen invloed, wacht en bid totdat er licht en begrijpen komt.

En dàn *zult* ge 't hooren hoè God tot U komt en troost en bemoediging en licht geeft en ge zult dan hooren: ‘mijn kind, is het dan zóó zwaar om te gelooven alles wat ik zóó duidelijk èn eerst door de profeten voorzegd en in Christus volbracht heb? Is het dan zóó zwaar om dàt te gelooven waarvoor de meeste waarborgen zijn zelfs uit menschelijk oogpunt beschouwd?

Welke geschiedenis *verdient* meerder geloof dan het oude testament? *Welk ‘wonder van Liefde’* is méér door bewijzen gestaafd dan het *offer* van het Goddelijk Lam, waarvan de profeten gewaagden? Doordring U eerst van deze Waarheid en geloof ze als een volgzaam en willig kind, laat u eens leiden door mij en ge zult eens zien hoè een ànder leven ge in u voelen zult. Houd eens jaren voet bij stuk en laat U eens door niets hiervan afbrengen, houd eens vast aan uw gelooven van nú en toets eens ernstig alle andere wijsheid hieraan. Wees stil en bid zoodra het oude ongeloof komt opzetten, wees stil en bid zoodra al het oude weer in verzet wil komen. *Blijf* u overgeven en *blijf* bidden, ge hebt het ervaren, dat het nergens was waar de menschen en gij-zelve

het meenden te vinden. Neen mijn kind, het was zelfs niet in de liefde zooals gij die voeldet en voeddet, òmdat die liefde niet wortelde in Christus en omdat *zonder Hem* niets van blijvende waarde *is*. Dacht ge mijn kind, dat ik dezen losprijs niet voor *allen* betaalde? Er *is* geen andere weg. Als ge het nú niet *gelooven* wilt omdat ge-uzelve er niet ernstig-genoeg toe dwingt, dàn zult ge eenmaal de waarheid tòch leeren kennen.

Maar dan zal het zijn een 'Wee mij.' En om Christus-wille zijt ge dáárvoor bewaard.

Ge weet niet, mijn kind, hoè lief ik u heb en hoe ik verlang dat ge dat weten zult, weten zult, beter en vollediger dan ge nú al hebt leeren weten.'

In dezen geest zult ge het hooren, ik ben er zeker van!

REGINA.

Boekbeschouwing.

Maagdlijkheid, **door J. Steijnen.** (Uitgave van D. Buijs Dz., Amsterdam).

Van een dood Bankiertje, door Johan van Velsen. (Uitgave van Scheltens en Giltay, Amsterdam).

De reden dat ik deze twee boeken, die zoo hemelsbreed van elkander verschillen, te zamen ga behandelen, is daarin gelegen, dat beide geschreven zijn door auteurs, die blijkbaar van huis uit behooren tot de R.K. Kerk, of althans met de leerstellingen daarvan zeer vertrouwd zijn, en die zich beiden hebben ontworteld aan dat geloof, om hun heil te zoeken in een nieuwe levensbeschouwing, bij den één socialisme, bij den ander theosofie.

Nu ben ik voor mij noch socialiste noch theosoof, en noch het eenzijdig bazelen en schelden van Steijnen over de bourgeoisie, noch het met onomstootelijke zekerheid redeneeren over het Hierna, (waarvan hij met al zijn 'Oostersche' geleerdheid even weinig afweet als de domste boer), van Johan van Velsen, heeft mij kunnen aantrekken tot een van beide richtingen, of kunnen overtuigen dat een der beide heeren het bij het rechte eind heeft. Maar dit is zeker, wanneer men het laag-bij-den-grondsche, vuil-platte, weerzinwekkend-ruwe, en dóór en door partijdig-geschrevene geschetter van den socialist vergelijkt met het warm-gevoelde, eerlijke, zonder eenige verbittering hoegenaamd opgestelde betoog van den theosoof, dan komt men tot de onpartijdige erkentenis, dat zij, die hun geluk alléén van *deze* aarde hopen, door een verbitterden strijd tegen het kapitaal en een eenzijdig haat-prediken tegen de bezitters, daardoor minder wezenlijk-ruim-van-levensopvatting worden, dan zij het zijn, die zich in de beloften van een nieuw en breed geloof als de theosofie weten te troosten over de onrechtvaardigheden en teleurstellingen en raadselen, die het deel zijn van elk menschenleven, óók van de kapitalisten en bezitters.

- Wel zelden, dunkt mij, is een titel ongelukkiger gekozen, dan die van Johan van Velsen's ernstig-bedoeld en ernstig-geschreven boek. *Van een dood Bankiertje*! Gij denkt aan een pamphlet, aan een flauwe grap, aan alles, behalve aan dat wat het *is*: een voorstelling van het ontwaken ná den dood bezien van theosofisch standpunt. Ik dacht even aan de *Briefe aus der Hölle* (indien ik mij niet vergis van een Deensch auteur,) die voor een tiental jaren ongeveer zooveel opgang maakten. Ook in de geschiedenis van Johan van Velsen, evenals in de *Briefe aus der Hölle*, vangt het verhaal aan met het sterfbed van een zoogenaamd goed en braaf, rijk man, die na zijn dood tot de ontdekking komt van een Hierna. Maar, waar de *Briefe aus der Hölle*

een aangrijpende schildering geven van het leven in de hel, eigenlijk daarin bestaande dat de afgestorvenen hun aardsche leven *moeten* voortzetten, maar nu in de volle bewustheid van de nietigheid, slechtheid, of verachtlijkheid ervan - tegen wil en dank dus - daar beschrijft *Van een dood Bankiertje* de stadia die een geest moet doormaken na zijn aardschen dood. Aan de hand van een bedelaar, aan wien de gestorven bankier wel eens een aalmoes gaf, en die zijn stoffelijk hulsel kan verlaten om hem te helpen, wordt de doode rondgevoerd in verschillende plaatsen, die tot zijn leering en opheldering bijbrengen moeten. De bedelaar onderwijst hem daarbij, hoe hij dit te danken heeft aan de hem, den bedelaar, geschonken aalmoezen, want: ‘al bega je ook maar één goede daad in je leven, dan kan je niet verloren gaan!’; maar met *dit* gedeelte van het verhaal, dat hier geen verhaal meer is, maar slechts een soort preek, heb ik in dit opzicht natuurlijk niet te maken. Ik wil slechts, wat het letterkundige gedeelte van den inhoud aangaat, wijzen op het werkelijk zeer-goed-gelukte beeld van den naar de wereld braven en rechtschapen, rijken man. Het doode bankiertje, waarmede wij kennis maken, is

noch een schurk geweest, noch een slecht huisvader, noch een bedrieger of steler in ongewonen zin. Hij is wel is waar geen geloovig R.K., maar hij sterft toch, dank zij de goede zorgen zijner vrouw, (ook een goed-geteekend stukje alledaagsch mensch,) bijtijds bediend van de H. Sacramenten. In de wijze waarop de auteur dit alles uitbeeldt is iets dat talent verraadt; er is iets korts en bondigs in zijn zeggingswijze, in zijn droge manier van uitvallen, waardoor wij de belofte ontvangen, dat hier een *iemand*, een *mensch* onder de auteurs-bent is opgestaan. Hier leutert geen navolger van een 'school' of van een 'meester', maar een persoon, een eigen-ik, zegt zijn meening, en zegt dat op een dikwijls rake en aardige wijze.

Overigens blijkt uit een zeer lang náschrft, dat het den auteur niet te doen is geweest om de 'kunst' te dienen, maar wèl om te brengen tot 'nadenken'. Deze bekentenis vind ik vrij-wat eerlijker, dan die van zijn socialistische kunstbroeders: Quérido, Heijermans, Steijnen, hoe zij allen heeten mogen; wier kunstgewrochten, evenzeer als het boek van Johan van Velsen, den stempel dragen van een tendenz, van een begeerte om een nieuwe levensbeschouwing ingang te doen vinden, maar die met dat al luide schreeuwen, hoe het hun alléén om 'de kunst' te doen is, hoe zij iedereen diep-verachten die 'de kunst' dienstbaar maakt aan iets anders, etc. etc. Johan van Velsen zegt vrijuit, dat hij in de eerste plaats schrijft 'omdat hij iets te zeggen heeft.'

> 'Ik schrijf in de eerste plaats, omdat ik iets te zeggen heb, dat ik evenzeer de aandacht, zelfs van het materialistisch menschdom onzer tijden, waardig acht, als de de min of meer weeë denk-kostjes, die nog maar al te veel in de literatuur van onzen tijd worden voorgediend, maar waarvan gelukkig 't jonge geslacht het: Toujours perdrix, begint te begrijpen, en in te zien dat aan het steeds wassend verlangen naar oplossing der groote problemen, die de wereld -, voorzoover zij denkt -, bezighouden, door al die liefdeshistorietjes van Jantje en Mieke of Richard en Madeleine, al of niet getrouwd, met of zonder echte of onechte kinderen, maar bitter weinig gegeven wordt. Waarmede niet gezegd wil zijn, dat voor de wereld, voor zooverre zij nog niet denkt, en dus weinig eigen levensgebeurlijkheden doorwerkt, de groote stroom van literatuur, om het gewone thema draaiende, niet hoogst nuttig of buitengemeen vermakelijk zoude zijn.'

De schrijver daarentegen van *Maagdlijkheid* heeft het 'gewone thema' niet versmaad om en-passant zijn ideeën ter sprake te brengen, of, liever gezegd, uit te galmen op èlke bladzijde! Wanneer men den titel leest, en verneemt dat de held van 't verhaal een pastoor is, die strijdt tot den bloede toe, en ten slotte valt, niet uit hóóge liefde, maar door zijn te lange onthouding, op de meest triviale manier, dan heb ik daarmede voldoende doen begrijpen van wèlken aard deze argumenten tegen de R.K. leer in hoofdzaak zijn. De lezer denke intusschen niet, dat de auteur op gemeene of partijdige wijze een caricatuur schiep van den R.K. geestelijke. Integendeel, hij heeft een eerlijk, plichtgetrouw, geloovig, maar alledaagsch man tot type genomen. Hij heeft hem gesteld in de verleiding van het gewone leven, in de onwillekeurige strijd-verzwaring van zijn ambt. En hij heeft van zijn eindelijken ondergang gemaakt noch een overdreven liederlijk tooneel, noch een weerzinwekkende 'bevrijding' van het geloof, of iets dergelijks. Integendeel, hij laat, - m.i. zeer juist nágevoeld, - den priester, zoodra zijn zinnenbegeerte bevredigd is, het diepste berouw, den innigsten afkeer

van de meid-in-quaestie hebben, eindigend in zelfmoord, omdat hij zich zijn ambt verder onwaardig voelt. Voor zoover het hier dus geldt een argumenteeren tegen de R.K. Kerk, kan men den auteur om zijn onpartijdigheid slechts lof toezwaaien. Het doet er niet toe, of hij in zijn bewijsvoering gelijk of ongelijk heeft, want daarmede hebben wij in een artikel van letterkundigen aard even weinig te maken, als met de theosofische leerstellingen en hun deugdelijkheid of ondeugdelijkheid van den bedelaar uit: *Van een dood Bankiertje*, voor ons komt het er slechts op aan, dat de schrijver een denkbaar geval natuurgetrouw schildert, zonder te vervallen in grove zwartmakerij. - Maar zoo hij dáárin niet te kort deed aan zijn plicht, en zich een wel ontrouw maar niet oneerlijk zoon zijner kerk toont, voor het overige kan men den inhoud van zijn verhaal niet anders dan goor en vies en plat noemen. - Ik herinner slechts, om hetgeen ik bedoel nader aan te duiden, aan de welbekende geschiedenissen van Emile Seipgens uit het Limburgsche R.K. leven, en aan de

uitnemende wijze waarop hij zielsconflicten, als het hierboven genoemde geval, heeft weten uit te beelden en tot in hun diepste vezels bloot te leggen. Hoe hemelsbreed wijkt Steijnen af van zulk een voorbeeld! Bij hem is de tendenz, het smalen op de R.K. Kerk, zoodanig hoofdzaak, dat dit voel- en tastbaar is in alles. Geen enkele der R.K. Eewijkers, (aldus heet de plaats waar de pastoor zijn ambt uitoefent,) mag in het boek Steijnen bogen op ook maar éénige ontwikkeling. 't Zijn allen domkoppen en opgeblazenen! Zelfs de pastoor, anders wèl onpartijdig-geteekend, is zóó onwetend, dat hij, ofschoon uit den beschaafden stand, niet eens weet wie Max Havelaar schreef! En zijn zwager, de éénige eenigszins tot een hoogeren stand behoorende Roomsch-Katholiek, dien wij ontmoeten in geheel het dikke boek, toont zich óók al even weinig in het bezit van het meest gewone gezond-verstand, als al de andere R.K. mannen of vrouwen uit het verhaal! Dergelijke manier van zijn tegenstanders afmaken, treft niet *hen*, maar slechts *hem* die zóó onwaardig een aanval deed!

Intusschen, niet dit is nog het ergste deel van het tendenz-achtige stuk uit het boek. De schrijver komt pas los, als hij zijn socialist Jan, den zoon van den dronken Harffst, kan ten tooneele voeren! Dat Jan een doeniet is, die zijn ouden vader voor zich laat werken, daar hij-zelf ledig loopt in plaats van iets te verdienen, dat hij daardoor alle recht verliest van schimpen op een maatschappij, waarin hij zelf een dood-eter is, dat komt er voor den auteur niet op aan, want.... Jan is ‘miskend’ door de kapitalisten!

Hij, Jan, mag hen uitschelden, beleedigen, kabaal maken op hun fabriek, daarvoor is hij socialist, nietwaar; maar als zij hem dan wegzenden, en er voor bedanken zulk een oproerigen werkman het loon te betalen, waarvoor zij een anderen en beteren kunnen krijgen, wel dan zijn zij ‘de verdrukkers’, ‘de bourgeois’ etc. etc. En Jan, die natuurlijk nergens anders terecht kan, komt thuis bij den dronken vader, en scheldt dezen uit voor al wat leelijk is.... en eet ondertusschen het weinigje eten op, dat voor den ouden man alléén al niet toereikend kon heeten! Natuurlijk is ‘dankje-zeggen’ daarbij uitgesloten! Wanneer men de eer heeft een socialist-zoon aan zijn disch te herbergen, den moet men het met de praatjes van zóó'n wijs man voor lief nemen, en niet vergen dat hij-zelf óók iets bijbrengt tot de welvaart, die hij belooft als het gouden rijk van socialisme maar eerst is aangebroken! Het deel van niet-socialist-vaders in zoo'n geval is, om meneer den socialist van kleeding, voeding, ligging, en dak te voorzien, en tot loon te hooren, dat hij-zelf een domkop is, een ‘loonslaaf’, enz. enz.!

Het spreekt van zelf, dat Jan geroepen is om den pastoor, in vuile straattaal, aan het verstand te brengen dat de R.K. Kerk niet deugt, en alléén de socialisten het ware geluk kunnen verschaffen aan het volk. Wanneer de pastoor geen lust toont zich te laten beleedigen, en heengaat, is dit een schitterend bewijs van Jan's meerderheid! Nog onzinniger wordt het, wanneer Jan, met een paar woorden, het neefje van den pastoor afbrengt van zijn ‘roeping’ geestelijke te worden. Dat een kind, door overspanning en door drijverij zijner ouders, zich zelf inbeeldt een ‘roeping’ te hebben, die hij wellicht geenszins heeft, dat kan ik mij zeer goed voorstellen. Maar dat een langs den straat slenterenden werkman, van het verloopen genre-Jan, maar dadelijk het vertrouwen zou wekken van zoo'n jongetje, en hem met een páár wereldwijze woorden zijn ‘vergissing’ zou doen zien inzien, dat is geen natuurgetrouw schilderen, maar een verwringen van eigen denkbeelden in een zoogenaamden ‘kunstvorm’.

Een onzer ‘toongevende’ critici, (van wien men zeker niet kan zeggen, dat hijzelf, zooals Johan van Velsen, schrijft omdat hij wat te zeggen heeft, want de goede man bazelt jaar in jaar uit er op los, zooals zijn richting hem dat voorschrijft, nu een beetje links, dan een beetje rechts buigend, nooit zichzelf, maar steeds de nederige dienaar van de bovendrijvende partij;) een onzer critici dan heeft zich onlangs beklaagd, over het naar zijne meening droevige feit, dat de literatuur hoe langer hoe meer de kunst dienstbaar maakt aan tendenzen, en de een of andere meening of levensovertuiging hult in een doorzichtig waas van roman of novelle! ‘Op die wijze worden boeken niet anders dan strijd-brochures’, - roept hij uit. Welnu, van deze twee, door mij hierboven besproken boeken kan men gerust zeggen, dat ook zij niet anders zijn dan strijdbrochures, de één over theosofie, de ander over socialisme.

In hoeverre het toeval is dan wel met socialisme in verband staat, dat het boek van Steijnen, dat immers een ‘rood’ boek is,

zoo'n vurigen omslag meekreeg van den uitgever, waag ik niet te beslissen. Ik vestig slechts de aandacht op dat mooie rood, omdat het mij zoo uitstekend bevalt, bij al die leelijke kleurtjes, waarbij sommige uitgevers hun heil zoeken, grijs-blauw, vaal-grijs, vaal-groen, om niet te spreken van het schreeuwend geel, dat de uitgever Veen een tijd-lang 'de' kleur bij uitnemendheid scheen te vinden voor zijne uitgaven van Jeanne Reyneke van Stuwe. Socialisme of niet, als *Maagdlijkheid* zich van binnen zoo prettig liet lezen, als het er van buiten uitziet, dan zou het een boek zijn, dat je graag aan iedereen uitleende, of ter lezing aanbeval. *Nu* moet ik tot mijn spijt zeggen, dat het rood van binnen minder smakelijk aandoet dan dat van buiten! - Met *Van een dood Bankiertje* doet zich het omgekeerde geval voor. Het boek geeft zich, door den onnoozelen titel op den omslag, een schijn van een prul te zijn! En dat is het geenszins bij nadere kennismaking!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Antwoord aan Regina.

Uw stukje 'Levensbeschouwing' in de Holl. Lelie van 19 April heeft mij zeer getroffen door den weemoed die er in schuilde.

Weet gij dan niet dat al deze dingen moeten gebeuren, dat er ellende, en leed en smart op deze wereld zijn, dóór de zonden der menschen? God laat het toe, omdat ieder mensch een eigen wil heeft en kiezen moet: het goede of het kwade. Heerlijk dat wij weten dat God een liefhebbende Vader *is*, door Christus Jezus, laten wij niet vergeten dat wij door de diepte moeten gaan, willen wij tot het licht komen, en God alleen is machtig om ons uit den diepsten weemoed en ellende te brengen tot het eeuwig licht en het volkomen vertrouwen dat 'alle dingen medewerken ten goede aan hen die op God vertrouwen.'

M.M.C. BOISSEVAIN
DE GEER.

II. Aan A.B. - K en Typo.

Het is mij zeker wel vergund even op uwe correspondentie met U terug te komen. Wie zwijgt, stemt toe, zegt het spreekwoord, en daar ik meen X 's bedoeling wel begrepen te hebben, meen ik dat ter wille van 't goede recht, meer nog dan om de zaak zelf, te mogen en te moeten getuigen.

X behandelt het begrip Liefde en Vriendschap zéér abstract, waardoor meer haar bedoeling gevoeld dan letterlijk gelezen kan worden.

In 't kort wenschte ik mijn indruk weer te geven - X houde het mij ten goede, indien ik verkeerd begreep - X zegt dan, men kan maar voor één Liefde voelen, voor meer dan één Vriendschap.

Die Liefde is men zich niet altijd al vroeg ten volle bewust; dit bewustzijn groeit naarmate de persoonlijkheid zich ontwikkelt.

Velen hebben al te goeder trouw een huwelijk gesloten, voordat ze weten wat *de* Liefde voor hen is, voordat die Liefde een gestalte bij hen heeft aangenomen. In zoo'n huwelijk zou de geestlijke verhouding van man en vrouw in den grond het karakter van vriendschap dragen.

Niettegenstaande dit licht hun over hun voelen is opgegaan, zouden beiden zorgen, dat het een goed huwelijk blijft - ze voelen toch vriendschap voor elkaar.

Hieruit zou volgen, dat de Liefde hooger staat dan de Vriendschap - in dit geval Liefde niet te verwarren met wat men gewoonlijk ook Liefde noemt, een vriendschappelijke huwelijksverhouding. Dit zou dus een antwoord zijn op een gedeelte van de vraag van Lotus in H.L. No. 7 wat van de twee hooger staat.

En een antwoord op het andere deel van de vraag van Lotus zou zijn: Alleen zij, die zich hun Liefde bewust zijn geworden, die zich zelf hebben gevonden, boven hun Liefde zijn uitgegroeid, zij, die dus geen Liefde meer zoeken, zouden met elkaar zuivere vriendschap kunnen sluiten. Ik hoop, dat deze kortheid geen afbreuk aan de duidelijkheid doet en ik eenigermate X 's gevoelen weergegeven heb.

A.D.

III. Idealisten.

Wat klinkt dit al mooi! Een ‘idealist’ - voor velen, een godheid, een ‘goed’ mensch zeker; - altijd voor de jeugd! En dat is ook zeer ongelukkig, gevaarlijk, rampzalig zou ik haast zeggen.

Ik zeg: ‘idealisten - egoisten! Want, wat is het?

Een hoofd vòl wenschen, vol ònbereikbare wenschen en het leven lijkt prachtig.... in het verschiet; en dit blijft àltijd zóó. Nóóit is het goed, zooals het op 't oogenblik is, maar altijd is ideaal mooi, wat komen moet.

Ja, ièdereen wil het graag beter hebben, ièdereen heeft wel eens wat te wenschen, maar dáárom is het heden nog niet verkeerd; dáárom kan men met het heden oók wel tevreden zijn; en dàt zijn de idealisten nu juist nièt; 't is een troepje ‘ontevredenen.’

't Is met recht bij hen: ‘'t is al geen goud wat er blinkt.’

Want, wat worden ze in den beginne niet op de handen gedragen, wat worden ze niet voor ‘goede menschen’ aangekeken, òmdat ze het ‘mooie’ zoo liefhebben. -

Jawel, zoo gauw hebben ze het ‘mooie’ niet te pakken, of ze merken het niet eens op, en

vinden al lang weer wat anders mooi, en zoo gaan ze door; altijd even onvoldaan, àltijd de onvolmaaktheden in anderen en vaak ook in zichzelf opmerkend.

Altijd door velen gevleid en naar de oogen gezien, òmdat ze ‘idealist’ zijn; maar, door hun omgeving èn de menschen, die intiem met hen in aanraking kwamen, met den nek aangezien.

Met al dat wenschen naar idealen, naar de volmaaktheid, blijven ze steeds onbekend met de werkelijkheid, met hun naaste omgeving *en* stekeblind ‘vaak’ voor zich zelf, want omdat ze zoo in idealen gelooven, gelooven ze zich zelf ‘vaak’ ‘ideaal’.

Neén hóor, ik gun je die idealisten in je naaste omgeving, met die dosis opmerkingsgave voor het onvolmaakte, en àltijd even slap als er gehandeld moet worden, àltijd even onbruikbaar.

Geloof me, 't is een troepje ontevreden egoisten of egoistische ontevredenen; deze twee zijn toch onafscheidelijk verbonden.

M. VAN HAAFTEN.

Van Jong Leven. I. Levensvreugd.

Ze werd wakker uit lichte sluimering; reeds eenigen tijd geleden had ze ‘ja’ geantwoord op luid tikken van 't dienstmeisje aan haar deur; tweemaal had ze vergeefs getracht de oogen te openen, toen had ze het hoofd stijf in het kussen gedrukt en was heerlijk weer ingedut.

Nu rekte ze zich uit, zalig! en de oogen dicht nog, met de armen boven het hoofd geslagen dacht ze na - ze moest nu opstaan, zich haasten, want ze zou naar den Haag toe gaan met den trein van half tien, br, wat een ellende, naar den tandarts; hè, 't was toch een gezeur met die tanden -, en ze voelde zich reeds als martelares gezeten in den rood-fluweelen stoel, 't hoofd stijf achterover geklemd en 't dreunend knarsen der boormachine. ‘Nu ja, den Haag, wel 'n leuke stad, gelukkig tenminste, dat ze dat er van had, ze zou als ze klaar was wat gaan winkelen, ze had van allerlei noodig. Maar och, met dien regen, want natuurlijk regende het, dat deed het nu al weken in dit ellendige kikkerland, 't zou er wel erg modderig zijn, ze zou niet eens goede kleeren aan kunnen trekken; vervelend zoo shabby door Den Haag te moeten loopen, ze zag er altijd kennissen.

Nu opstaan. Ze deed de oogen open; - wat was dat! een zonnestraal scheen door 't venster, plekte hellicht op de kast, weerkaatste zich in den spiegel.

- De zon, mooi weer, dol! -

En in een sprong was ze het bed uit, keek naar buiten, een vroolijke zonnige Octobermorgen, wat blauwig, nevelig nog; rossig staken de zonbeschenen boomen af tegen strakblauwen hemel.

Heerlijk, dol! zong het in haar en ze trok de gordijnen hoog op, liet de zon schijnen op zich, zoodat haar haren goudgloed weerkaatsten, en ze lachte haar beeld in den spiegel toe. Ze kon nu tenminste een goede japon aantrekken en haar nieuwen hoed, hè ja, dien had ze nog niet kunnen dragen met altijd dien regen, haar grooten bruinen hoed met veeren. Voor de zekerheid zou ze een paraplu meenemen, je kon nooit weten ‘'t kan verkeeren’, ook zou ze haar ulster maar aantrekken, die stond haar gedistingeerd en die blauwe opslagen flatteerden zoo. -

Om kwart over negen holde ze 't huis uit, knikte blij temoe tegen de kleedenkloppende dienstboden, zette 't toen, bang den trein niet meer te halen even op een drafje, tot groot vermaak van wat jonge studenten, die voor de academie stonden. Toen liep ze toch wat kalmer ‘maar, wat kwam het er ook op aan eigenlijk, ze was hier in Leiden en in 't saaie stille Leiden kon je gerust doen wat je wilde.’ - En als in vreugde voelde ze in zich optintelen, dat ze naar den Haag gaan zou, 't vervelende noodzakelijke bezoek bij den tandarts er door vergetende, naar den Haag waar het druk en vroolijk was en de menschen niet versuften in eeuwig geleerd doen; heerlijk dat mooie weer, ze zou er den geheelen dag van genieten, weg voor vandaag met saaie drooge studieboeken - en in dansend rythme haastte ze zich voort, sprong ademloos, vuurrood de coupé in van den bijna vertrekkenden trein.

O, wat was het mooi overal; over den Rijn hing nog wat lichte nevel, waarachter droomend in 't water spiegelende huisjes met roode daken, in de verte even lichtend een ophaalbrug; wat verder aan den horizon de duinen; toen het bosch, een lange lijn blauwgroen, rossig hier en daar.

Wat jammer, dat ze niet per fiets gegaan was, dol zou dat zijn nu met zoo'n dag te trappen het bosch door over ritselende blâren in hollende vaart. Maar och neen, toch maar goed met den trein, met die boodschappen was een fiets zoo lastig in de drukke straten.

Luchtig sprong ze de treeplank af, ‘o, daar had je Herman van Straaten, vervelende jongen, wat voerde die hier uit?’ Hij had haar ook al in 't oog, ze zag het, wilde hem negeeren en wipte vlug de trappen af, de contrôle door, stak het in zonlicht zich badende stationsplein over met zijne wachtende huurrijtuigen, belrinkelende trams en bussen.

Maar Herman, dicht achter haar aanloopende, sneed haar den pas af; bij de voorste tram bonsden ze bijna tegen elkander aan. Ze moest er om proesten, hoe dwaas ook, en druk pratend liepen ze samen op: ‘och kwaad was hij toch eigenlijk niet’, ze keek hem eens van terzijde aan ‘niet onknap, wel een goeierd.’

Toch was ze blij, toen hij bij de Veerkade links afsloeg en zij op haar gemak doorloopen kon, langzaam slenterende langs de winkels, kijkend naar de nieuwe wintermodes, en genietende van de drukke straten, waar menschen en voertuigen van alle kanten aankwamen, als voortgestuwd door de nauwe winkelstraten.

‘Wat een types toch hier.’ Ze moest lachen om een oud deftig heertje met portefeuille, ‘raar toch die mannen, wat deden ze allen gewichtig’ en onbewust, lachende keek ze een even oud heer vlak in de oogen. Hij lachend knikte haar toe. ‘O, hemel, wat schrok ze daarvan’, onwillekeurig had ze omgekeken, en hij zich omdraaiende liep haar achterna. Van schrik kreeg ze een kleur als vuur en holde voort, nu naast, dan op het trottoir. ‘Goddank, hij had de vervolging opgegeven; ze ademde weer vrij op en lachte weer, inwendig nu, strak voor zich kijkende. ‘Wat was ze toch ook dom, zoo zich aan te stellen en dat nog wel in den Haag, ‘meisje, meisje’ sprak ze in zichzelf ‘je bent toch een rare, wanneer zal je nu eens wijs worden?’

Toen stevende van den overkant der straat met groote stappen iemand op haar af en op 't onverwachtst stond ze tegenover een oud vriend; ‘wat was dat gek, aan hem had ze nu totaal niet gedacht, in geen maanden’ en blij verrast drukte ze hem de hand. ‘Waar kwam hij vandaan? zij ging naar den tandenman br, afschuwelijk; gezellig elkaar zoo weer eens te zien, maar’, en ze proestte het uit, ‘wat zie jij er uit met je hoogen hoed, waarvoor is dat?’

Hij, licht geërgerd, draaide aan zijn nauwelijks zichtbaar snorretje. ‘Waarom moest ze nu zoo lachen, wat geks was er nu weer; hij was toch Meester in de Rechten, waarom zou hij niet een hoogen hoed dragen?’ en wat strak antwoordde hij: ‘ik ga soliciteeren.’

Toen haar aankijkend zag hij haar van pret tintelende oogen, de vroolijke kuiltjes in de wangen, en aangestoken door haar vroolijkheid lachte ook hij en beiden proestten het uit, waarom eigenlijk wisten ze geen van beiden. En luchtig schertsend liepen ze door, hij haar brengend tot den tandarts, toen haastig zich reppend naar het ministerie. Ze zag hem nog juist met groote stappen om den hoek verdwijnen; toen met een beklemd gevoel ging ze naar binnen.

Een uur later ademde ze verlicht met welbehagen de frissche lucht in; ‘goddank, dat was afgeloopen, nu zoo erg was 't niet geweest, hij had haar best geholpen; gelukkig maar, dat ze bij haar eerste bezoek hem verteld had, dat ze “doodsbenauwd” voor pijn was - pijn had ze ook niet gehad, maar toch, allervervelendst dat geboor en gemorrel in je tanden. Hè, ze was er doodmoe van geworden, zou nu maar gauw naar een lunchroom gaan, een lekker kopje koffie drinken met room; dat was heerlijk en zou haar geheel weer opknappen.’ En ze repte zich voort over Plein 13, waar de zon de tuinen der villa's maakte tot een bont kleur-gewemel.

‘Mooi, die najaarstinten en leuk zoo al die dorre bladeren op den grond, wat had ze dat vroeger als kind heerlijk gevonden die dwarrelend voor zich uit te schoppen.’

Bij Goupil bleef ze even staan kijken; jammer, niet veel bijzonders vandaag - toen zag ze daarnaast een japon staan. ‘O, beeldig! hè, hoe dol zóó'n japon te kunnen koopen, wat zou die haar goed staan zoo'n prachtig kanten overkleed, en dan over een onderjapon van zeegroene tafzijde, en de mouwen’....

Nog soesende over de mooie japon, ging ze de lunchroom binnen, installeerde zich in een gezellig hoekje en genoot van de koffie en heerlijk versche broodjes. Dicht bij haar aan een tafeltje zaten twee jonge meisjes, bakvischjes nog, met guitige Indische gezichtjes, te gichelen; ze krabden met lepeltjes den room zorgvuldig uit de kannetjes en maakten fluisterend opmerkingen over de menschen om hen, nu en dan 't uitproestend.

‘Hè, wat hadden die een pret, jammer dat ze ook geen vriendin bij zich had om wat mee te lachen.’ Het was haar eene leegte, toen de meisjes lachend vertrokken

en ze keek rond in de kamer, waar het vol was met etende menschen, meest dames en waar nu een zware kalmte hing van gedempte gesprekken.

'Ba, wat waren ze allen saai, hoe melankoliek keken ze; die twee, hunne hoofden meewarig schuddende oude dames hadden het zeker over 't een of ander naar ziektegeval, net als die juffrouw in den trein vanmorgen. Br, alsof er al niet genoeg ellende op de wereld was. Waarom konden ze nu eens niet lachen en vroolijk zijn op een dag als vandaag? die melankolieke Hollanders ook, - 't was zeker het druppeltje Fransche bloed, dat ze van eene overgrootmoeder geërfd had, dat haar zoo anders maakte - zij kon wèl genieten van 't oogenblik, goddank; toch had ze ook wel hare zorgen, hare kleine misères - had ze niet nog zoo juist een allervervelendst uur bij den tandarts doorgebracht? Dit deed haar opeens bedenken, dat hij haar gezegd had voor vandaag voorzichtig met eten te zijn. 'O, jé, dat had ze heelemaal vergeten, nu dan nog maar een gemberbroodje, die waren zacht en zoo lekker, en dan opstaan en hare boodschappen doen - hier in de somberte werd het haar te drukkend.' En vlug betaalde ze aan de toonbank en ademde luchtiger op de woelige drukke straat. Met pakjes beladen holde ze de Wagenstraat door, kocht in de haast nog een poppenhoed voor haar nichtje, en een doosje hopjes voor de menschen thuis, en stoof als gewoonlijk op 't laatste oogenblik den trein in.

'Alweer melankolieke menschen, die juffrouw dáár zag er uit alsof ze nooit iets anders dan zuurkool at, en waarom snauwde die moeder haar dochtertje nu zoo af, omdat het graag op de knieën voor 't raampje wou gaan liggen? Arm diertje', - en ze knikte eens lachend tegen 't pruilende kindje en raapte bereidwillig een gevallen handschoentje op.

- Gelukkig, dat ze den trein nog juist gehaald had, nu kon ze nog een uurtje tennissen; dol, tennissen; ze had het in geen dagen gedaan; en in Leiden wipte ze den trein uit, zich haastend naar haar tennisveld.

Een gezellig klubje was er juist aan 't spelen, allen goede vrienden onder elkaar en met gejuich werd ze begroet en ze staakten hun spel om te luisteren naar haar gebabbel. Ze was in den Haag geweest; het was er zoo vol en druk, heel wat anders dan hier.

'Heb je daarom dien eleganten hoed op', zei een der heeren haar goedkeurend opnemend.

'Ja, om mijn tandarts in vuur en vlam te zetten', antwoordde ze uitdagend - 'maar willen jullie nu eens den nieuwen winterhoed zien, dien 'k er gekocht heb?' en ze liep het tennishuisje in om even daarna plechtig te voorschijn te komen met den kleinen poppenhoed op 't springende haar.

Wat moesten ze allen lachen! en beurt om beurt werd het hoedje opgezet - de één zag er nog maller uit dan de ander - tot eindelijk één der jongens er mee wilde gaan tennissen. Maar neen, dat was te bar, 'ben je dwaas, dadelijk hier geven' en ze pakte 't weer netjes in.

Toen werden de rakets weer ter hand genomen; ze mocht voor een ander invallen, ze speelde goed en met animo, nu serieus opgaande in het spel. Ze had den hoed afgehouden en voelde heerlijk den wind strijken door 't haar, en krachtig het raket zwaaiend genoot ze zoo te slaan bal na bal scherend over het net. En het was een wellust in haar te hooren het klappend kaatsen van den bal op de rakets, te volgen den bal in snellen vaart om hem op 't laatste oogenblik weer over het net te werpen.

De zon ging achter de huizen schuil, 't werd te donker om te spelen - en even uitrustend liet ze zich neer inden luien stoel. Doch de lichte nevel, die kwam opzetten, maakte haar wat huiverig en ze trok haar mantel aan en met de handen in de zakken, de lange panden der jas als vleugels van een vleermuis uitgespreid, deed ze neuriënd een walsje over het veld.

De meisjes keken wat afkeurend, ‘ze was toch wel wat al te dol,’ maar de jongens vonden haar verrukkelijk.

Henk, die doodelijk van haar was, had haar zóó wel willen in zijne armen nemen - ‘domme jongen waarom deed hij 't maar niet? ze zou het hem niet eens kwalijk hebben genomen; vandaag kòn ze niets kwalijk nemen.’

Toen, op eenmaal de ingeving van 't oogenblik volgend, ging ze al dansend het hekje uit, en verdween met een langgerekt: da-ag, da-ag!’

‘Ga je nu al heen?’ klonk het haar teleurgesteld achterna.

‘Wacht even dan ga ik mee.’

Maar ze was al op den singel en haastte zich lachende huiswaarts.

JOKE.

In de Gevangenis door Maxim Gorki. (Naar de Fransche overzetting van S. Perskie).

III. (*Vervolg van No. 48.*)

Plotseling keerde hij z'n door pijn vertrokken gezicht naar Miesja toe, en riep op verwijtenden toon:

‘Ja, meneer de student... Ja, jullie zegt dat je voor het volk bent... tegen onrechtvaardigheid, tegen armoede en ellende... en... iemand die ziek is moet je wegbrengen... dat is toch...’

Nijdig draaide hij zich om naar den koetsier en riep:

‘Naar de provincie-gevangenis!...’

Miesja had moeite om niet te lachen; hij wilde een ziek man echter niet beleedigen, en hield zich daarom goed. Na even te hebben gezwegen, waagde hij het op beleefden toon op te merken:

‘U moest creosoot nemen...’

De commissaris gaf geen antwoord. Eerst toen het rijtuig voor de gevangenis stil hield en beiden uitstapten, sprak hij somber:

‘Ik heb al creosoot genomen... 't heeft niets geholpen... ik heb alles geprobeerd... Wilt u binnengaan.’

II.

In de gevangenis waren alle plaatsen voor politìeke gevangenen bezet; daarom werd Miesja opgesloten in een kleine cel, bestemd voor dieven en roovers. Een oude opzichter, een groote man met een langwerpig gezicht, puntigen baard en doffen, onverschilligen blik, sloot met geweld de zware, vuile deur; toen bukte hij zich naar het kleine ronde raampje dat hierin was aangebracht, en alsof hij door een scheepsroeper sprak, zei hij met toonlooze stem:

‘Als u iets noodig heeft, roept u maar; ik ben in de buurt.’

Geruischloos verdween hij, als een muis zoo stil.

Miesja keek hem na; toen begon hij een onderzoek in te stellen naar zijn nieuw verblijf, met bijna onnatuurlijke kalmte. Het was een lang, smal vertrek; links, bij de deur, stak de kachel als een reusachtige driehoek vooruit; daarnaast stonden vier veldbedden naast elkaar; smerig en half kapot. Ze besloegen de breedte van de cel tot het groote venster, dat van stevige ijzeren tralies was voorzien, door roest half verteerd.

Tusschen de bedden en den rechtermuur was een open ruimte overgebleven, een meter breed ongeveer; behalve die bedden was er hoegenaamd niets in deze droefgeestige, vuile cel. De steenen gewelfde zoldering, vol spleten, kromde zich tot een vreemdsoortige boog; aan den linkerkant eindigde ze even boven de bedden; de cel had daardoor den zonderlingen vorm gekregen van een halfrond, dat in twee gelijke deelen was gescheiden. Bij het hoogste punt van de zoldering, aan den rechterkant, hing een electrische lamp, die met een stoflaag was bedekt; het gele schijnsel verlichtte de muren met tallooze vlekken van doodgeslagen ongedierte en een massa opschriften.

Boven de bedden, bij den kachel, waren lange rijen cijfers gekrast, waarschijnlijk met de punt van een spijker. Iemand had hier staan optellen, deelen en vermenigvuldigen, om een bezigheid te hebben in de doodelijke verveling van eindelooze dagen. Dicht bij het raam, naast een uitgeslagen beschimmelde plek, stond met groote letters geschreven:

> We zijn twee gauwdieven uit Kasma,
> We gingen samen door de wereld,
> Nu 's een kopekje hier, nu 's een kopekje daar
> Om een stukje brood te koopen
> Om te... ballen.

Miesja glimlachte, zich afvragend wat dit laatste woord kon beteekenen.

‘Zeker naar hartelust eten,’ zei hij bij zichzelf, de letters nog nauwkeuriger bekijkend. Die twee gauwdieven moesten, volgens hem, een paar vroolijke rekels geweest zijn; haveloos, altijd half verhongerd, maar nooit terneergeslagen; ze waren zeker voor niets of niemand bang, zwierven van de eene stad naar de andere, ‘stalen een kopekje’ waar ze maar konden, en zoo leefden ze voort als roofvogels tusschen menschen... Miesja las die regels nog eens over. Die bekladde muren wekten zijn belangstelling op en hij begon overluid te lachen.

Slepende voetstappen sloften in de gang; bij de cel van Miesja hielden ze stil, en een zware stem bromde nijdig:

‘Wat is er?’

Miesja keerde zich om en schrok: door de opening van het deurraampje zag hij een oog met kouden strakken blik op hem gevestigd.

‘U heeft geroepen.’

'Nee...'

'Wat was er dan?' vroeg het oog.

'Niets... ik... ik lachte,' antwoordde Miesja.

Het oog wierp een snellen blik in het rond; toen klonk een stem uit de gang, alsof die persoon zich diep beleedigd gevoelde:

'Hier wordt niet gelachen...'

'Is dat verboden?' vroeg Miesja onschuldig.

Hij kreeg geen antwoord op zijn vraag.

Nu vernam hij een geluid van stemmen en een rinkelen van ketenen, dat samen een verward rumoer vormde, waaraan Miesja geen aandacht schonk. Hij zag opnieuw het lange, magere gezicht van den opzichter voor zich, met die ronde doffe oogen, en witte, borstelige wenkbrauwen, die een gedeelte van het hooge gele en gerimpelde voorhoofd bedekten.

'Fedka! ellendig wezen!' riep iemand in de gang.

Een schaterend gelach weerklonk; iemand rende de gang door met zware voetstappen.

'Kalm jullie daar, bokken die je bent!' bromde een schorre stem.

Miesja zuchtte en begon opnieuw de muren te bestudeeren. Op dat gedeelte van de zoldering, dat gemakkelijk met de hand was aan te raken, als men op een van de bedden stond, was het volgend opschrift met regelmatige drukletters ingekrast:

'Hier zat Jacob Ignasief Oesof. Wegens moord op zijn vrouw en op Sasjka Grieslof, als straf voor hun schandelijk gedrag. Deze daad werd gepleegd in Januari 1900. De moordenaar heeft hun de darmen uit het lijf gerukt.'

Een rilling liep Miesja over den rug. Er klonk een wreedheid in dit opschrift, dat duidelijk bewees hoe Oesof zelf overtuigd was van zijn goed recht om deze menschen te vermoorden.

Hij trachtte zich een voorstelling van dien Oesof te maken, doch in een menschelijke gedaante kon hij zich dien man niet denken; die moordenaar, die zoo koel-beraden zijn afschuwelijk werk had volbracht, stond hem in verbeelding voor oogen als een sombere, dreigende spookverschijning, gehuld in een dof rood kleed van geronnen bloed.

Achter de deur klonk het geluid van zware voetstappen en het bevel:

'Sta!'

De grendels knarsten, de deur ging open, en twee bewakers en een van de onderdirecteuren kwamen de cel binnen.

Deze laatste was een kleine man met een somber, puntig gelaat en verschrikte oogen als een rat. Hij wierp een gejaagden, schuinschen blik op Miesja, en keerde zich om zonder een woord te zeggen. Een van de opzichters, een roode, dikke vent met vooruitstekenden buik liep op het raam toe en keek of de tralies wel stevig genoeg waren; de ander, de oude magere man, met wien Miesja al kennis had gemaakt, was onbeweeglijk op den drempel blijven staan en wierp een kouden, onverschilligen blik op den jongen man.

Een andere gevangene was ook de cel binnengekomen, een koude luchtstroom met zich medebrengend. Onder het bed gooide hij een houten emmer met een oor, die met een laag hars was bestreken; toen verdween hij. Weldra vertrokken ook de drie anderen, zonder dat iemand een woord tot Miesja had gesproken. Het slot knarste

opnieuw; de deur werd gegrendeld, en iets verder in de gang klonk nu het gerammel van sleutels.

'Sta!'

Miesja kon het bevel in zijn cel hooren. Scharnieren piepten; een deur werd gesloten; de lucht trilde alsof een kanonschot was afgevuurd; zware, regelmatige voetstappen dreunden door de gang, en Miesja vernam nog éénmaal het streng bevel:

'Sta!...'

Toen heerschte plotseling een diepe stilte, alsof de gansche gevangenis in een donkeren sluier werd gehuld, waar geen enkel geluid kon doordringen.

Een onaangename gewaarwording, als van physieke pijn, maakte zich plotseling van Miesja meester; hij wilde hier niet aan toegeven, schudde het hoofd, stak diep z'n handen in den zak, en begon fluitend op en neer te loopen.

Het doffe oog van den cipier verscheen voor het raampje, en met droge, toonlooze stem sprak hij langzaam:

'Hier mag niet gefloten.'

'Mag dat niet?' herhaalde Miesja stilstaand.

'Neen,' sprak de cipier beslist.

'Goed... dan zullen we niet meer fluiten,' antwoordde Miesja, terwijl hij lachend de schouders ophaalde.

Een even flitsende vonk kwam in het doffe oog voor het raampje; na een paar seconden was de man verdwenen. Zachte, verflauwende voetstappen klonken achter de deur... Uit de cel naast hem, waar dieven zaten opgesloten, drong een eentonig, aanhoudend gebrom tot hem door... Daar werd of een

gebed voorgelezen, of iemand vertelde een verhaal.

Miesja liep op het raam toe, trok zich op aan het kozijn, en terwijl hij z'n voorhoofd tegen de koude ijzeren tralies drukte, staarde hij naar buiten in den donkeren herfstnacht. Het was een nacht zóó somber, dat het scheen, dat, indien men de hand zou uitstrekken, deze na één sekonde nat van mist en zwart als roet zou worden... Heel in de verte glinsterde een klein, vroolijk vuurtje; eenzaam, als gevangen in de zwarte duisternis rondom.

(Wordt vervolgd.)

Het Schillerhuis
door Karl Neumann-Strela.
Vertaald door Snowa.
III. (*Vervolg van No. 48.*)

Onder de inkomsten, die toentertijd de uitgaven moesten dekken, is het honorarium van ‘jaarlijks een stuk’ geboekt voor 650 thaler.

Doch voor ‘Wilhelm Tell’, dat na de ‘Braut von Messina’ verscheen, werd een veel grooter som betaald.

Hoe machtig deze grootsche scheppingen de gemoederen van dien tijd ook in beroering brachten, toch was het den rusteloos werkenden geest niet voldoende. Hij ontwierp en voltooide in dit huis ‘Demetrius,’ ook bewerkte hij fransche stukken, terwijl hij talrijke lyrische stukken schreef, waarvan genoemd worden: het Siegeslied, Tekla, eine Geisterstimme, Punschlied, der Pilgrim, der Graf von Habsburg, der Alpenjäger, en die Huldigung der Künste.

Spoedig na het betrekken van dit huis moest Schiller echter bekennen, dat hij zich in iets vergist had. Hij had n.l. gemeend, dat zijn kamer, die op de tweede verdieping gelegen was, voor lastige bezoekers beveiligd zou zijn.

Het tegendeel echter was waar.

Goethe, Wieland, de geleerde Heinrich Meyer, de kamerheer von Einsiedel en anderen waren hem steeds welkom, doch sedert hij in den adelstand was verheven, kwam hem menige edelman bezoeken, die hem zooals Goethe zegt, ‘tijd en goed humeur ontroofde.’ Zelfs de koning van Zweden beklom de twee steile trappen om hem een ring met brillanten te komen brengen.

Een pruisisch majoor vereerde hem met een bezoek en noodigde hem uit tot bijwoning van een feest in Erfurt. Daar had hij aan tafel tusschen honderd officieren de eereplaats; in zijn hotel te Schlehendorn werd hem een serenade gebracht. Ook in de badplaats Lauchstädt, waarheen hij zich had begeven, werd hij gevierd en zijn beroemde reis naar Berlijn in 1804 maakte diepen indruk op hem.

Drie maanden later werd hem een dochtertje geboren, Emilie.

De jongens, toen 8 en 11 jaar, kregen onderwijs bij een leeraar, Eifert genaamd.

Van Karl zei zijn moeder: ‘dat hij verbazend groeide en Schillers figuur zou krijgen.’ ‘Ernst,’ zoo schreef ze aan haar schoonzuster, ‘is een vreemd kind; hij is erg verlegen en heeft daardoor voor vreemden niet het innemende wat Karl heeft.’

Onder leiding van moeder leerde het vijfjarig dochtertje lezen, terwijl de broers dagelijks vijf uur bij den heer Eifert waren.

‘Hij heeft een goede methode,’ schreef Charlotte, ‘en ik zal niet gerust zijn voor de kinderen Latijn kennen.’

Maar in haar ingenomenheid met haar lieve kinderen bekroop haar een groote angst. Reeds sedert haar huwelijk in 1790 had Schillers zwakke gezondheid haar steeds met onrust vervuld en nu plotseling na de geboorte van hun dochtertje Emilie, deed zijn lichamelijke zwakte de zekerheid bij haar ontstaan, dat hij geen oude beenen zou maken.

Een gevatte koude, die zijn lichaam zichtbaar deed afnemen, veroorzaakte hem de ondragelijkste pijnen.

‘Zijn toestand na deze zware ziekte is hoogst ernstig,’ schreef zijn schoonzuster.

Op zekeren dag, toen hij den brief van een vriend gelezen had, werd hij doodsbleek; niettemin mocht het de twee geneesheeren, inzonderheid den hofarts Starke uit Jena, gelukken zijn pijnen te verzachten, totdat ze eindelijk geheel ophielden en zijn opgewektheid en werklust terugkeerden.

Hij kon den schouwburg weder bezoeken en voelde zich zelfs sterk genoeg om naar een gemaskerd bal te gaan. Charlotte trachtte hem van dit denkbeeld af te brengen, daar de spoedige beterschap haar onrust nauwelijks kon verjagen; hij dreef zijn zin echter door en bezocht het bal.

Een nieuwe verkoudheid was er het gevolg van en gedurende den zeer strengen winter worstelde hij tegen zijn ziekte als een held.

'Hij kreeg toen typheuse koortsen en voelde zich doodelijk zwak,' schreef later Heinrich Vosz, professor aan het gymnasium in Weimar, maar trachtte steeds zijn lijden voor de zijnen zooveel mogelijk te verbergen.

Charlotte en zijn zuster stonden er op, dat hij in de grootere kamer zou gaan slapen. Daarvoor werd het ledikant van pooten voorzien en in zijn werkkamer gebracht. Dicht tegen den muur geschoven stond het zóó, dat Schiller zijn schrijftafel en het venster zien kon. Een tafeltje, waarop kopjes, zijn tabaksdoos en een waschkom stonden, had Charlotte naast hem gezet.

Zoo dikwijls hij maar kon, ging hij op de sofa liggen en wat was hij vroolijk als hij een poos zonder koorts was!

Dan speelde hij met de kinderen en mocht Caroline met hen ravotten. Of wel hij nam Emilietje op den arm, kuste haar en zag het aanvallige kind aan met een blik vol liefde en weemoed als van iemand, die scheiden gaat.

Vosz vertelt ons, dat hij een vroeg voorjaar verwachtte; hij maakte reisplannen en kocht een paard met het voornemen het spoedig te berijden.

Nog eenmaal scheen het de natuur ernst een verandering ten goede te doen intreden, doch dit was slechts van korten duur.

Een laatst bezoek ten hove, een laatste gang naar den schouwburg en weinige dagen later behoorde deze beroemde man, de edele meester der dichtkunst, niet meer tot de levenden.

Op den 1^{en} Mei kwam de koorts met dubbele hevigheid terug. Men legde hem te bed, dat hij niet weer verliet.

Zijn geest bleef echter helder en voortdurend was hij bezig met Demetrius.

Den dag voor zijn dood was hij rustig en tevreden; hij wilde, dat men het gordijn zou optrekken, opdat hij nog eenmaal de zon kon zien. Met opgewekt gelaat staarde hij naar den schoonen avondhemel en den 9^{en} Mei 1805 bracht hij de natuur zijn laatsten groet.

Op de meest ondubbelzinnige wijze werd de familie blijken gegeven van de innigste deelneming.

De erfprinses Maria Paulowna van Weimar bood aan voor de opvoeding van de jongens te zorgen tot hun twintigste jaar. Ook de boekhandelaar Cotta in Stuttgart, de uitgever van Schillers werken, die zich dit vreeselijk verlies zeer aantrok, wenschte de opvoeding der knapen op zich te nemen, tegelijkertijd verzocht hij Charlotte voor de dringendste uitgaven van elk bedrag op hem te rekenen.

Veel meer dan zij ooit had durven hopen, heeft zij van hem ontvangen. 30.000 thaler honorarium heeft hij haar en de erven betaald; tot het jaar 1833 nog 70.000 thaler en voor de briefwisseling tusschen Schiller en Goethe 4000 thaler.

Verder keerde het Weimarsche hof haar en haar zuster jaarlijks een toelage uit van 700 thaler en Dalberg, de voormalige landvoogd in Erfürt, gaf 600 Gulden per jaar.

Om zich de liefde van den afgestorvene waardig te maken, wilde Charlotte voor haar kinderen werken; zij wilde hun lichaam krachtig maken en hen niet gebukt laten gaan onder een te strenge opvoeding, die volgens haar meening de sterke natuur van den vader ondermijnd had.

Eerst trok Heinrich Vosz zich de kinderen aan; zoo dikwijls zijn tijd het toeliet, ging hij met hen wandelen en trachtte hun op alle manieren bezig te houden. Zelfs de wolken moesten het hunne daartoe bijdragen. In hun verbeelding zagen ze dan steden en dorpen in bonte afwisseling.

'Daar zie ik een groot kasteel!' riep Ernst eens, waarop Karolina lang in de wolken bleef kijken.

'Ja,' riep ze, 'dat is het huis van Onzen Lieven Heer, waar vader ook in woont!'

Charlotte was tevreden over het gedrag van de kinderen en schreef over Emilie, dat zij het sprekend evenbeeld van haar vader werd, zij ging elken dag meer op hem lijken.' Karl was erg zenuwachtig, waarover Charlotte zich wel eens ongerust maakte. Met hem had ze nog nooit over zijn vader gesproken; dat kon zij nog niet met de noodige kalmte, maar Vosz sprak er hem dikwijls over.

'Ik hoop hem te doen begrijpen, wie zijn vader geweest is.'

Op raad van Hertog Karl August, die haar een gemakkelijk rijtuig aanbood, begaf zij zich met haar moeder en de kinderen naar de badplaats Brückenau.

Na haar terugkeer nam zij voor de kinderen een gouverneur, zekeren Martens.

In de lente van het volgend jaar werden zij verblijd door een gouden medaille, hun gezonden door den kroonprins van Pruisen en zijn broer prins Wilhelm (keizer Wilhelm der Grosze).

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Hedda. - Ik dank U heel hartelijk voor Uw schrijven, en ook voor hetgeen gij mij gezegd hebt omtrent mijzelf. - Er is een tijd geweest, waarin het '*niet*-begrijpen' van de menschen mij ook wel eens 'ergerde', evenals u. Ik ben dien tijd te boven, want de meeste menschen zijn zoo droevig-dom en kleinzielig en jaloersch, dat het heusch niet de moeite waard is zich op hen boos te maken. Als ik onrecht en valschheid om me heen zie, waar het anderen geldt, dan kan ik het nog steeds niet kalm opnemen, en bruischt het bloed bij mij van verontwaardiging. Maar voor de rest 't laat mij gewoonlijk zoo heel koud, wat A. denkt en B. vindt en C. 'heeft hooren zeggen', enz. enz. Kent u het ware woord van *Heine?*

> Mit dem einem Maule schon
> Schwätzt zu viel der Erden-Sohn.
> Hat er jetzt das Maul voll Brei
> Muss er schweigen unterdessen;
> Hätte er der Mäuler zwei
> Löge er sogar beim Fressen.

Zoo is het inderdaad. En daarom is het maar het best zich niet veel te storen aan hetgeen 'men' denkt, zegt, en vindt.

Dat het echter omgekeerd prettig is door anderen gewaardeerd of begrepen te worden, of hen met eigen-ondervinding ten dienste te zijn, spreekt van zelf. En daarom heeft uw schrijven mij ook heel veel genoegen gedaan, en hoop ik zeer zeker nog spoedig weer eens van u te hooren.

Excelsior. - Ik geloof dat de vrouw uit den aard der zaak beter in staat is haar eigen geslacht te leeren kennen en te beoordeelen, dan het andere. En hetzelfde geldt van den man ten opzichte van het zijne. Hij idealiseert dikwijls min of meer de zoogenaamd 'zwakkere' sexe. En de vrouw doet dit op hare beurt den man. Dat komt ook voor een groot deel, omdat beiden zich tegenover elkaar trachten op hun best en voordeeligst voor te doen, terwijl zij zich veel meer eerlijk laten gaan, als dit niet het geval is.

Wat Uw 'jonge-man' gezegd heeft over de vrouw ben ik volkomen met hem eens:

'*De vrouwen hebben over 't algemeen een buitengewone handigheid*, *ik zou haast zeggen... geslepenheid*, *om zich anders voor te doen dan ze zijn. Die behendigheid is hun aangeboren, geloof ik. Zij kennen allerlei middeltjes*, *allerlei* "*foefjes*", *om een doel te bereiken. Zij weten dat ze vaak iets éérder kunnen verkrijgen door list*, *door omwegen te gebruiken*, (*soms minder mooie!*) *dan door recht door zee te gaan.*'

Wat Uw laatsten brief betreft, waarin gij mij verzoekt *mijn* opinie over *Studiums* vraag ook te willen meedeelen, dat zelfde verzoek is mij reeds door meerderen gedaan, en ik ben van plan aan dien wensch te voldoen. Ja, de handelwijze van Pim vind ik

mooi en lofwaardig; zij offerde goede vrienden op aan haar eerlijke overtuiging. En zij bedoelt daarbij niets anders dan het belang harer naasten, niet eigen nut of voordeel.

M.P. te B. (halve-abonnée). - Gij zult, hoop ik, op deze wijze U zelf herkennen, daar gij geen pseudoniem opgeeft. Ik heb in dat laatste gedichtje van U hier en daar een enkel woord veranderd, maar vind het overigens veel beter dan 't vroeger gezondene. Het wordt dus geplaatst. Welk een prettigen, gezelligen brief hebt gij mij geschreven. Nu ken ik u ineens, en kan mij U levendig voorstellen. En wat mij zoo tot u aantrekt, is uw hartelijk schrijven over uw vriendschap voor dat bewuste meisje. Dat daarbij geen valsche schaamte, geen dwaze trots in uw hart is geweest, toen gij mij over uw sympathie voor haar zoo uitvoerig hebt geschreven, dat bewees heel uw enthousiast schrijven, en ik ben *'t heelemaal met u eens.* Ik-ook voel zoo mee voor zoo iemand, die zoo stil haar plicht doet, zoo'n eentonig leventje leidt, en zoo ijverig verdient voor moeder en zusjes en broertjes; zoo iemand verdient oneindig veel meer achting en eerbied dan alle ‘geleerde’ en ‘beroemde’ en ‘nuttige’ en ‘kunstdoende’ dames in den lande. Zeker zal zoo'n vriendschap voor u een heel nuttige en leerrijke omgang zijn. Gij zult zeker dikwijls, als gij uw lot met het hare vergelijkt, alle reden hebben haar te beklagen en u-zelf gelukkig te prijzen. Geniet maar recht veel van uw jeugd. Zooals gij-zelf schrijft, gij doet eigenlijk dwaas u boos te maken op laagstaande, en boosaardige, en kwaadsprekende menschen. Het is veel beter te doen wat gij óók doet: hen *beklagen* om hun geestelijke armoede.

Gij behoeft tegen mij geen ‘grief’ te hebben, omdat ik ‘ongeloovig’ ben. Ik ben *niet* ongeloovig. Ik kan u dat niet beter uitleggen dan met de woorden van Göthe:

> Wer darf ihn nennen?
> Und wer bekennen
> Ich glaub ihn!
> Wer empfinden
> Und sich unterwinden
> Zu sagen: ich glaub ihn nicht?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Daar het hoofdartikel van de redactrice is, wordt de correspondentie bekort.

REDACTRICE.

Nagekomen Correspondentie.

M.v.H. - Ik heb U dat stukje niet meer teruggezonden, omdat het reeds is afgedrukt, en het niet aangaat het dan nog weer opnieuw te veranderen en om te werken. Neen, het mij toegezonden boekje moet gij niet vertalen voor de Lelie, want het is te lang daarvoor.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Door omstandigheden zoekt eene familie voor een keurignet meisje, 21 jaar, P.G. een betrouwbaren dienst in Den Haag als 2e meisje. Zij kan naaien, strijken, tafel-dienen en huiswerk verrichten.
Adres: Mej: *Nauta*, Leeuwarden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Bij een **Hollandsche familie,** ruim 25 jaar gevestigd in Engeland, bestaat gelegenheid tot **huisvesting voor een jonge dame of jong meisje.**
Brieven franco lett. J.N. aan den Uitgever.
(625)

- **English Lady (25**) desires engagement as governess or companion to talk English - **piano**, **violin**, **French** (**Parisian**). - Salary not less than £ 30 as governess - as companion a smaller salary will do, if expenses are paid. Letters to be sent to **Mejuffrouw ZAAIJER**, **Oranjepark APELDOORN**.
(626)

14 Juni 1905.
18de Jaargang.
No. 50.

Hoofdartikel
‘De dubbele roeping der vrouw.’ (Voor Studium en anderen).

In een vorig nummer (Varia) heb ik de aandacht der lezers gevestigd op het gevoelen van een *arts*, over de tegenwoordige richting van studie die men uit wil met het hedendaagschejongemeisje. Wat mij in dat stukje van dr: van Dieren nog in het bijzonder behartigenswaard schijnt, dat is het gedeelte waar hij den meisjes de vraag stelt, of zij zich werkelijk zóó bevoorrecht rekenen door de natuur van te gelooven, dat zij tot alles in staat zijn: tegelijk *en* studie *en* huishouden-doen *en* kinder-opvoeding. -

Behoudens de enkele dwazen, met wie niet te redeneeren valt, die inderdaad dergelijken onzin beweren, als zou de vrouw zóó superieur zijn, dat zij boven den man staat en door de natuur eigenlijk bestemd is hem te *over*heerschen, behoudens deze belachelijke typen van zelfoverschatting, die wel door niemand ernstig zullen worden genomen, spreekt het van zelf dat de meerderheid van vrouwen en meisjes zal toegeven in theorie: Neen, natuurlijk is een vrouw evenmin in staat tot alles-tegelijk-goed-doen als een man. -

Ja, zoolang het *theorie* blijft, zullen de meesten op die wijze redeneeren..., maar hoe doen zij in de praktijk!?

Zij beelden zich in dat zij *en* voor advocate, doktores, kunstenares, wat het ook zij dat ernstige en degelijke en jarenlange voorbereiding eischt, in de wieg zijn gelegd *en* voor huisvrouw en moeder... ‘nebenbei.’ - En het gevolg van die dwaze zelfoverschatting is, *kan* niet anders zijn, dan zenuwziekte, teleurstelling, verwaarloozing van de meest nabijliggende plichten. - Ons lichaam heeft, al zijn we nog zoo begaafd en nog zoo vlug van hoofd, een zekeren tijd van rust en van ontspanning noodig neven de studie-uren. Hoe harder we werken met onze hersenen, hoe dringender we zoo'n ontspanning behoeven. Daarom is het onzinnig en *dom* zichzelf in te beelden, dat men een ‘dubbele roeping’ kan waarnemen: die van studente, (op wat voor wijze dan ook) *en* die van

huishoudster. - Men moet of het een of het ander willen. En, om datgene wat men gekozen heeft *goed* te leeren en daarbij een gezond lichaam en een frisschen geest te behouden, moet men zich *daaraan* wijden van ganscher harte, en niet alles tegelijk beginnen. Want in de eerste plaats leert men dan niets grondig en alles half en verkeerd. En in de tweede plaats houdt het lichaam een dergelijke overspanning niet uit op den duur. De wraak die het neemt komt vroeg of laat; zij, die wraak, wordt langzaam voorbereid, maar zij komt stellig en zeker, in zenuw-ziekte, overwerktheid, slapte,... en nog veel erger dingen waarnaar gij de zenuwen vrouwen-artsen maar eens moet vragen, ja, die gij, ook zonder hun voorlichting, kunt waarnemen rondom U, als gij acht slaat op al die ouder-geworden vrouwen om U heen, die behooren tot het hier-bedoelde soort. -

In een paar ingez: stukken in dit Blad hebben gehuwde vrouwen, moeders, die zelve werken en werkten voor hun brood en een 'gestudeerde' opleiding ontvingen '*Studium*' geantwoord op een wijze die haar, en ik hoop van harte velen met haar, een waarschuwing moge zijn niet alles tegelijk aan te vatten. Want, zooals deze dames schrijven, zoo is het inderdaad. Wanneer een meisje, om wat voor reden dan ook, meent te moeten gaan studeeren, of iets anders wil worden waarvoor zij een bepaalde opleiding noodig heeft, laat zij zich dan niet verbeelden, dat zij en-passant ook nog kan studeeren in huishouden-doen en opvoedkunde, enz. enz. Laat zij dan ook zich wijden aan het vak, dat zij wil beoefenen, laat zij den weg, dien zij zich koos, dan ook met vasten tred en zonder omzien betreden. -

Alleen dan is er ten minste nog eenige kans dat zij later, als zij ten slotte trouwt, een gezond lichaam en een gezonden geest zal meebrengen in haar huwelijk. En ik geloof dat die twee dingen haar dan meer zullen helpen, om haar onervarenheid in huishoudelijke zaken en haar onbekendheid met moederplichten te boven te komen, dan wanneer zij als huwelijksgift meebrengt eenige theoretische wijsheid over keuken- en waschen huishouden-inrichting en over kinderverzorging en kinder-opvoeding, maar zonder de lichamelijke kracht en de geestelijke frischheid, om die theorieën uit te voeren in de praktijk, en door eigen ervaring en oefening aan te leeren wat haar nog ontbreekt. -

De meeste meisjes trouwen zonder heel veel kennis van 't huishouden of van kinderverzorging. Maar als zij met ernst en toe-toewijding en met plichtbesef hun taak van huisvrouw en moeder aanvaarden, dan zullen zij weldra, hoe onervaren ook in den beginne, door oefening in de huishoudelijke bezigheden en door liefde tot hun gezin zichzelf ontwikkelen en opvoeden tot goede huisvrouwen, en tot verstandige, van hetgeen hun kinderen van noode hebben op de hoogte gerakende moeders. In dat opzicht dus staat het meisje, dat eerst studeerde en daarna trouwde, niet veel achter bij hare niet-gestudeerde zuster, die de jeugd-jaren doorbracht met uitgaan, tennissen, flirten. De hoofdzaak is maar dat zij in elk geval een gezond lichaam en een gezonden geest meebrengt, wanneer zij ten slotte hare eigenlijke vrouw-bestemming toch nog aanvaardt. Welnu, de kansen zijn negen en negentig tegen honderd, dat zij, reeds op zich zelf beschouwd, te *veel* van haar lichaam en haar geest vergde, toen zij een weg insloeg van studie en hersen-inspanning waarvoor de vrouw door de natuur geenszins is bestemd, maar waarin de dwaasheden der hedendaagsche maatschappij eenerzij ds, het harde*moeten* der finantieele zorgen anderzijds haar nu eenmaal tegen wil en dank drijven. Reden te meer dus, om al het mogelijke te doen zichzelf niet *noodeloos* te overspannen en uit te putten, door alles

tegelijk te beginnen en te willen leeren. Op die wijze wordt men een warhoofd naar den geest, en een stumper naar het lichaam!

Een man die iets beteekent in de maatschappij, een politicus, een dokter, een advocaat, een ingenieur, gebruikt immers ook zijn jonge jaren tot ernstige voorbereiding en studie in die richting waarin hij wil uitmunten, en laat zich niet met twee of drie studievakken tegelijk in. Hij werkt vlijtig, en hij gunt zich de ontspanning die zijn lichaam noodig heeft. En op die wijze wordt hij later een bruikbaar, een flink lid van de maatschappij. De vrouw dan die dit laatste wenscht te worden, 't zij uit vrije-verkiezing, 't zij uit noodzaak, volge zijn voorbeeld, neme evenzeer de gepaste ontspanning die haar lichaam en haar geest behoeven, en trachte niet zich, terloops, in haar vrije-uren, te bekwamen voor de mogelijkheid dat zij huisvrouw en moeder zal worden. Als die mogelijkheid vervulling wordt, dan is het tijd 't verzuimde in te halen met alle kracht en met alle inspanning. Dan worde het vak ter zijde gesteld, (maar ook gansch en al ter zijde)

ter wille der huisvrouw- en moeder-taak. En wie dan een gezond lichaam en een gezonden geest bezit, en ernstig van plan is zich aan hare vrouw- en moederbestemming te wijden, die zal zeker het ontbrekende in haar theoretische kennis sneller en grondiger aanvullen, dan wanneer zij moe, overspannen, verslapt, en prat op allerlei half-verworven en terloops-opgedane theoretische ‘kennis’ in dit en in dat haar huishoudentje begint.

Of het een of het ander.

Al zijn we nu ook nog zoo in bewondering voor het ‘kunnen’ van den vrouwelijken geest, (zooals dat heden ten dage mode is), met dat al laat zich niet wegredeneeren dat er ook zooiets bestaat als een vrouw-lichaam. En dat lichaam heeft zijn rechten, eischt zijn verzorging, zooals elk lichaam van mensch en dier beide. Wanneer we bij onze studies de mogelijkheid in 't oog willen houden, dat we dit lichaam later misschien zullen wenschen te gebruiken voor datgene waarvoor het eigenlijk bestemd is door de natuur, voor 't echtgenoote- en moederschap, dan mogen we wel dubbel voorzichtig zijn, dat we 't niet overspannen door een alles tegelijk beginnen, en het daardoor ongeschikt maken voor die latere eigenlijke bestemming, waarvoor we 't willen bewaren, neven en ondanks onze studiën.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Het leven,’ zei d'oude....

‘Het leven,’ zei d'oude en staarde mij aan,
En 'k schrok van die oogen, droef, koud, zonder traan,
‘Is niets dan ellende en zorgen en leed,
'k Ben oud al, geloof toch, dat ik het wel weet!
't Is tobben en zwoegen voor 't dagelijksch brood,
In last en in smart breng je kinderen groot,
Waar 't beter voor was, nooit geboren te zijn -
Zij waren bespaard voor veel duldlooze pijn.’ -

‘O, spreek niet van God, die een Vader ons heet,
Die liefderijk waakt en geen schepsel vergeet -
Waarom laat Hij toe, dat er onrecht geschiedt, -
Die vrees'lijke moorden verhindert Hij niet, -
O, neen, dat 's geen God, 't is het noodlot alleen,
Van 't wiegje tot 't graf is één eindloos geween,
't Is 't noodlot, dat ons eens het aanzijn hier geeft -
't Is 't noodlot, dat voor ons den levensdraad weeft.’

Ik blikte haar aan, eerst verwezen en bang....
Rondom ons in 't duin was 't één vogelgezang,
Blij strooide de zon vol haar stralengloed uit -
Goud bloeide de bremstruik, zoet geurde het kruid....
Zag zij niet die schoonheid, sprak haar niet die stem
Van 't vogelenkoor als één lofzang tot Hem?...
Toen streeld' ik bewogen het grijzende hoofd -
'k Had nimmer te voren aan God zóó geloofd.

Mei 1905.

NORMA.

Het leven op de Buitenbezittingen door C. Schlimmer-Arntzenius.

Naar aanleiding van ‘Praatje over geld’ van Annie K.D. en daarna het ingezonden stuk van den heer van Vleuten, als het ware, een in bescherming nemen van onze ‘Oost’, voelde ik op eens mij de lust bekruipen een beschrijving te geven van het leven op de Buitenbezittingen, ten einde eens te laten zien, dat het zelfs aldaar nog wel uit te houden is.

Aangezien ik de elf jaren, die ik in Indië doorbracht, slechts op 2 plaatsen geweest ben nl. Bandjermasin en Palembang, kan ik dus daarover wel een oordeel vellen.

Heel jong getrouwd en regelrecht naar Bandjermasin gaande, was het wel eenigszins te begrijpen, dat die plaats mij *moest* tegenvallen, omdat ik van Amsterdam kwam.

Ik zal trachten den lezers en lezeressen van de Hollandsche Lelie een beschrijving te geven van Bandjermasin, opdat zij 't zich kunnen voorstellen.

De huizen zijn alle van hout en op palen gebouwd, geen questie dus van marmeren vloeren enz. zooals op Java en de meeste huizen zijn bedekt met sirap of atap, omdat dit niet zoo warm is als met pannen.

Toen ik er pas arriveerde waren er geen rijtuigen, alleen Singapore-wagentjes, die door een Inlander worden getrokken; later was de grond beter en sterker en waren er op de geheele plaats 3 rijtuigen. Langs den kant

waar de woonhuizen, kazerne, societeit enz. staan, loopt een breede rivier; als men dus aan den overkant moet zijn, wordt men overgezet met een pontje of prauw. Aan den overkant wonen de meeste Chineezen, die daar hun toko's (winkels) hebben; bij voorkeur koopt men allerlei blikjes bij hen, omdat ze goedkooper zijn dan de hollandsche toko's. En blikjes worden er veel gekocht, want veel groente is op de passar (markt) niet te krijgen; kool, boontjes moeten van Soerabaia komen. Om u een denkbeeld te geven van de duurte der levensmiddelen, stip ik hierbij even aan, dat een stopflesch bruine boonen *f* 2,25 en een blikje rookspek *f* 2,75 kost, dus is het een bizondere tractatie, als men iemand op een bruine-boonen-fuif inviteert. Zoo ook met stokvisch; ik herinner me als de dag van gisteren, dat er een stokvisch-fuif gegeven werd ter eere van een officier, die naar Atjeh moest. Hij had 't zelf gevraagd, want hij had 't in zoo lang niet gegeten; 't was natuurlijk een dure aardigheid.

Het brood was er niet te eten, zoodat ik van een dame geleerd heb om 't zelf te maken.

Ik kan niet alles opnoemen, wat ik zelf heb geleerd, ofschoon ik koken afschuwelijk vond, maar qu'y faire?

Bandjermasin bestaat uit een resident, assistent-resident, secretaris, overste, majoor, een aantal officieren, 2 doctoren, een paar onderwijzers en onderwijzeressen, dan particulieren en van tijd tot tijd een dominé, die om de zooveel weken een reis naar de Binnenlanden maakt om de menschen te bekeeren. Het Europeesche publiek is er goed vertegenwoordigd, als men er nog bij rekent, dat er altijd vast een oorlogsschip is aan den wal, waarvan de zeeofficieren uit den aard der zaak meest Hollanders zijn. Bandjermasin is voor hen *het* Dorado, omdat ze steeds aan den wal zijn en aangezien zeeofficieren vroolijke menschen zijn, was hun tegenwoordigheid wèl gewild.

Ook varen steeds 2 gouvernementsschepen heen en weêr naar de Binnenlanden.

En nu de levenswijze.

Om 6 uur staat men op, drinkt dan koffie (die veel lekkerder is dan de hollandsche) baadt vervolgens en dan ontbijten. Daarna gaat de man naar kantoor, de vrouw aan 't huishouden, de kinderen naar school; verder van alles wat er gedaan moet worden.

Om half 2 wordt er gerijsttafeld en dan neemt de middag-siësta een aanvang tot 4 uur; daarna thee drinken, baden en dan wandelen. Ik was een van de weinige dames, die elken middag gekleed zooals in Holland een wandeling maakte of paard reed enz. en dat heb ik mijn leven lang volgehouden, want anders verwaarloost men zich.

Ik heb toch menschen gekend, wien het te veel was om zich maar te verplaatsen, laat staan zich te verkleeden, en die dan maar steeds in sarong en kabaja bleven zitten.

Als men nu pas op de plaats komt, is men verplicht zooveel mogelijk overal visites te maken en dat is geen kleinigheid, want om 7 uur begint die grappenmakerij en die eindigt pas om kwart vóór 9 of 9 uur. Ik dacht in 't begin: ‘waarover zou je toch met al die menschen, die je vreemd zijn, die 2 uur moeten praten,’ maar dat gaat van zelf, want altijd is er een punt van aanraking en aangezien mijne ouders ook zoo lang in Indië zijn geweest, nl. Soerabaia, gaf dat ook weêr eenige bekendheid. Om 8 uur wordt door het oorlogsschip een schot gelost (poekoel boem, noemt de Inlander het) en dat beteekent dat het 8 uur is en dan wordt de minoeman binnengebracht, dat is bitter, port enz.; vóór dien tijd is apollinariswater of iets anders gebruikt. Als de visite opgestapt is, dan gaat men eten (Hollandsch eten) en daarna wordt er wat muziek gemaakt of de leestrommel ingekeken of iets anders.

En nu wilde ik even aanstippen, dat op de Buitenbezittingen zijnde, onze leestrommel zóó goed was, dat we dikwijls nieuwe romans en tijdschriften eerder te lezen kregen dan de menschen in Holland. Wij hadden het dikwijls over literatuur en spreek ik Annie K.D. beslist tegen, dat men in Indië niets voelt voor literatuur en er niet van op de hoogte is.

De echt Indischen, neen, natuurlijk niet, die zijn er natuurlijk niet van op de hoogte, die zouden natuurlijk vragen: ‘Wat is dat, Corelli?’ net als een Indische dame, aan een zeeofficier, die 't over ‘contrasten’ had vroeg: ‘wat is dat, een contrast, kan je dat opeten?’ Apotheose!, dat is te begrijpen, maar toen moest de zeeofficier een definitie geven van 't woord ‘contrast,’ en aangezien een definitie van iets te geven heel moeilijk is en daarbij denkelijk toch niet door de persoon te begrijpen, bepaalde hij zich maar tot het feit, om het haar aanschouwelijk voor te stellen, (en dat was ook gemakkelijker voor hem!) Wat kunst aangaat, daar was natuurlijk niet

zooveel van te bemerken als op Java, ofschoon er een comedieclub was, waaraan ik meespeelde en waar ik menig gezellig uur aan te danken heb. Dan werd er nog al muziek gemaakt en last not least veel gehomberd en gewhist, hetgeen een groot geluk is voor een kleine plaats, omdat heele avonden bij elkaar zitten en niets doen dan praten meestal aanleiding geeft tot kwaadspreken.

Wat het flirten aangaat van dames en heeren, waarover Annie K.D. 't heeft, ik geloof dat dàt overal 't zelfde is. 't 'Cherchez la femme' schijnt overal te bestaan en of 't nu in Indië erger is, dan in Holland, dat zou ik niet durven zeggen. In Holland gebeurt alles stilletjes en al de huizen zijn dicht, in Indië is alles open en komt 't meer aan het licht en dàn zou ik Annie K.D. het versje 'Oordeel zacht' van Norma gaarne willen laten lezen; het kan nooit kwaad, integendeel. - Ik zou op deze manier afdwalen van mijn onderwerp.

Een eigenaardigheid van Bandjermasin is, dat in een zekeren tijd van het jaar, het kali-water (dat wij, gefiltreerd zijnde, voor drinkwater gebruiken), zout is en dat duurt maanden lang. Dan gaan er schuiten een paar uren ver om zoet water te halen en dat moet dan gekocht worden.

Voor de burgers is dat een dure aardigheid; de officieren en ambtenaren hebben recht op een paar picolans (2 petroleumblikken is één picolan) zoetwater. Om te baden wordt dan dikwijls zout water gebruikt, doch meestal wordt tegen den tijd dat het water zout zal worden, regenwater opgevangen in groote steenen vaten (tempajangs) en dat is natuurlijk te prefereeren boven het water dat gekocht moet worden. Hoe meer men dus van die steenen vaten heeft, hoe meer men water van te voren kan bewaren: aangezien echter deze tempajangs *f* 6. - à *f* 10. - kosten per stuk, koopt men er ook niet zoo heel veel. De bloemen lijden in dien tijd natuurlijk ook er onder, dat is gemakkelijk te begrijpen, trouwens veel menschen houden òf geen bloemen òf geen teere planten er op na, omdat de goede aarde voor de planten ook van andere plaatsen moet komen, anders groeien de planten niet.

Ik had verscheidene soorten chevelures, maar het was een tour om ze goed te houden.

Bloemen zijn in Bandjermasin moeilijk te krijgen; ik herinner me nog zoo goed, dat er op een avond een uitvoering was van onze tooneelvereeniging en 3 dames, waaronder ik ook, deden er meê.

Toen het stukje afgeloopen was, kregen de dames, o! wonder, bouqetten en we stonden er verbluft van te kijken. De marineofficieren hadden de attentie gehad om bloemen te laten halen door sloepen een paar uur ver uit te zenden; de officieren der landmacht hadden het land, dat zij er niet om hadden gedacht.

Tegelijk met 't zoute water, komt meestal de cholera, die dan zooveel offers eischt. O, dat is een angstige tijd, ik was nooit normaal en volgens de doktoren is het bepaald een wonder, dat ik 't uit angst niet gekregen heb, zóó zenuwachtig maakte ik er mij over. Elken dag was het zooveel slachtoffers en dàn weer zóóveel en dan die begrafenissen van de Inlanders, zoo sober gaat dat alles toe!

In een oogenblik is het gedaan; het lijk in katoen gewikkeld, een doek daarover en dan weggebracht, zoo sinistre, zoo sober! (de begrafenis van een inlander wordt door Veth zeer goed beschreven). Ellendig om aan te zien, juist door die soberheid, en die cholera is zoo'n vreeselijke ziekte, in een paar uur zijn de menschen weg. -

Bandjermasin vind ik in 't geheel niet mooi, wat de natuur aangaat, doch wat nog al de moeite waard is om te zien, dat is het zoogenaamde 'Apeneiland', een uur

roeiens. Als een Inlander een wensch vervuld wil zien, dan gaat hij naar dat Apeneiland met zijn familie in een prauw, met allerlei vruchten en rijst, enz. Op dat eiland zijn een massa apen die men direct gewaar wordt, als men er aankomt en nu luidt de legende, dat als men aan die apen van alles offert, de wensch vervuld zal worden. (Wèl gemakkelijk!!)

Ook heb ik eens een reis naar de Binnenlanden gemaakt, eerst per stoombarkas en dan later per prauw, waar men niet met het bootje komen kan. Dat is typisch, alles gaat meê in de prauw, een matras, kussens, want anders is 't niet te doen. Zeilen zitten op zij van de prauw en 's avonds wordt er een clamboe om gespannen (muskietengaas) voor de groote muskieten, die in zwermen op je afkomen. Ik was daar niets op mijn gemak, want veel haaien waren er in die streek, maar als er veel lawaai gemaakt wordt, dan maken die beesten dat ze wegkomen, zoodat de prauwvoerders elk oogenblik hard schreeuwen; dat is zoo de gewoonte. -

De prauwvoerders zijn in 't geheel niet bang voor die haaien, trouwens ze gelooven, dat als ze dood gaan, dat het dan ook hun tijd is; toehan Allah (God) heeft het dan zoo gewild.

Wat mij ook gefrappeerd heeft, is een soort ziekte (ik noem het ziekte) die er bestaat onder de inlanders. Het heet in het maleisch ‘lattah’ en men beweert, dat ze in Rusland onder den boerenstand ook te vinden is.

Die ziekte openbaart zich op de volgende wijze: men maakt die persoon (die men weet, dat daaraan lijdende is), even aan het schrikken, en van dat oogenblik af, doet hij of zij alles na, wat wij voordoen. Het is natuurlijk een zenuwziekte in den hoogsten graad, denk ik; alle talen spreken ze na en met denzelfden tongval.

Er was zulk een vrouw, die augurkjes bij mij verkocht; zij was van iets geschrokken (het blaffen van een hond kan haar reeds van de wijs brengen) en toen sprak ik Fransch met haar, uitstekend sprak ze 't na. Anderen lieten haar Hollandsche dansen doen, ze deed alles prachtig na.

't Is b.v. wèl gevaarlijk zoo iemand als baboe (kindermeid) te nemen, want, als iemand haar b.v. zegt, ‘gooi dat kind in 't water’, dan aarzelt ze geen oogenblik om het te doen.

Ik hoorde toen, dat zulke menschen, na zoo'n oogenblik, meestal niet goed waren, vooral vreeselijke maagpijnen kregen en daarom voorkwam ik zulke gevallen naderhand.

Dat het op zoo'n kleine plaats soms kleinzielig toegaat, nl. dat ze dikwijls onaangenaamheden met elkaar hebben en vooral de autoriteiten, dat is een feit, doch dat zal men in een dorp in Holland oók wel hebben.

Palembang is grooter en daar is nog meer Europeesch publiek aanwezig dan in Bandjermasin, doch anders ook zulk een soort plaats. Daar hadden we een groote muziek-club, met menschen aan 't hoofd, die op muzikaal gebied heel veel in te brengen hadden.

Ik heb dikwijls heimwee gehad naar Holland, vooral in 't begin, maar altijd heb ik hoog gehouden de gastvrijheid, de royaliteit en de behulpzaamheid van de menschen in Indië. Kom eens hier in Holland onverwacht aanzetten om te logeeren of te eten, o, dat is een herrie van belang, je hebt er al genoeg van, als je 't ziet en je zou zoo weêr weg willen, of ze vragen je om 't een paar dagen van te voren te schrijven. Misschien dat de toestanden in Indië daartoe meêwerken, dat kan wel, maar zeker is, dat in Indië men altijd elkaar direct helpt, wàt het ook wezen moge. Bijv. weet ik nog zoo goed, dat een weduwe, wier man vermoord was geworden door een Bandjerees, verbazend geholpen is geworden en dat gaat dan meestal met de vendutie. Aan een vendutie bij vertrek is meestal te zien, hoe bemind men is bij de menschen; hoe meer de vendutie opbrengt, hoe meer ze je mogen lijden. En ze doen het op zoo'n aardige manier, bv. ik zal maar zeggen, het glas, waar je altijd uit drinkt, dat wordt dan 2 à 3 maal opgeboden. Zoo herinner ik me nog, dat een officier, die overgeplaatst werd, ook vendutie hield en die had nu een ‘Bible amusante’, dat wist iedereen. Dagen te voren hadden ze 't er over, wie dat bewuste boek zou krijgen en ik weet niet, voor welken grooten prijs het toen verkocht is geworden. Is de persoon niet bemind, dan verschijnt er haast niemand op de vendutie. Royaal zijn de Indischen ook in hooge mate en zij lachen om de Hollandsche zuinigheid. Royaal, gastvrij, behulpzaam, dat zijn 3 eigenschappen, die den Indischman kenmerken. Ik heb het

er wel uit kunnen houden in onze Oost, ofschoon ik mij ook best kan voorstellen, dat iemand, die er aanleg voor heeft, in Indië geheel en al demoraliseert.

Alles werkt er toe meê om je materialistisch te maken, klimaat, levenswijze, omgeving, alles, daarom moet men er zich niet aan toegeven, men moet Hollandsch blijven in de Indische omgeving. O, ik heb er wel gekend, totaal gedemoraliseerd, akelig om aan te zien, te lui om dit te doen, te lui om zich te verplaatsen; dat noemen we dan 'verindischt.'

Ik hoop met dit epistel een duidelijke voorstelling van het leven op eene der Buitenbezittingen gegeven te hebben. -

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Ontwikkeling der Vrouwen.

Ja, zoo dikwijls reeds kwam de vraag bij me op, hoè het toch gekomen is, dat eeuwenlang in de maatschappij de onbillijkheid van den man tegenover de Vrouw is *blijven* bestaan.

Waár Mannen en Vrouwen samentreffen is toch altijd het bewijs daár, dat van de minderheid der Vrouw geen spráke is; integendeel - het gezelschap van de Vrouw heeft de Màn noodig tot verheffing, terwijl dit omgekeerd niet het geval is! -

Niet alleen in het gezelschapsleven, ook in den werkkring, in de maatschappij *is* het bewijs er, dat de Vrouw (behalve natuurlijk wanneer

er sprake is van kracht) een match is voor den Man of de Man voor de Vrouw; dat is precies hetzelfde, en zal dit altijd wel zoo blijven.

Terwijl dus de Natuur gelijkheid aangeeft, denk ik dan wel eens: ‘hoè komt het dan toch, dat deze onbillijkheid zóó ingeroest is, dat het er veel van heeft of de meerderheid der Vrouwen in de 19de eeuw er wàs om op deze manier van zelf een begin aan den strijd te maken.

Mij dunkt, dat de onbillijkheid ontstond doordat in den beginne de macht van den sterkste heerschte, en zachtjes aan, als alle goede dingen veranderde dit, en ontstond het begrip dat niet de sterkste in kracht maar in verstand zal heerschen; zoo kwam ook de Maatschappij om de rechten der goeden te beschermen en kwamen de mannen natuurlijk van zelf beschaafder tegenover elkaar te staan en werden ook de rechten der Vrouw beschermd en - natuurlijk - in de *tweede* plaats.

Natuurlijk de macht van den lichamelijk sterke werd beteugeld en kwam de Vrouw dus nà hem in aanmerking.

Doch met het steeds toenemen der beschaving - geest - komt men juist in het rijk der Vrouw die ten allen tijde, over het geheel genomen, evenveel gezond verstand, zoo niet méér, heeft bezeten dan de Man.

En nu de Vrouw hierdoor van zelf voor den dag komt, blijkt in het openbaar wat alle vrouwen natuurlijk altijd hebben geweten; maar hun gezond verstand werd altijd door den Man gebruikt tot hún inspiratie, en was het een dood gewone zaak wanneer ze zelf méér schenen met de hersens der Vrouwen.

't Is ook een doodgewone zaak in een land waar de zwakke nog beschermd moet; daar *is* de Vrouw in de minderheid; maar, hoe beter de maatschappij, hoe veiliger de zwakken van kracht zijn, hoe méér de Vrouw als gelijke wordt behandeld, hoe méér de Vrouw van haar rechten, die de Natuur ook háár *in* haar hersens gaf, gebruik maakt en natuurlijk hoe hóóger zoo'n land staat.

In het eerst gaat dit pogen met emancipatie gepaard bij die, die alles in eens willen klaar spelen, en hoe méér het doel in het verschiet is, hoe harder zij vaak van stapel loopen; maar staat men niet meer vóór, maar in den strijd, dan gaat dit van zelf en zooals alle dingen die tijd van leven moeten hebben, *schijnbaar* ongemerkt.

Dan blijft ook weer de emancipatie uitzondering. Zie eens de Amerikaansche of Engelsche vrouw.

Of geven die nu *mij* alleen den indruk van vrijgevochten en toch Vrouw?

Heusch, ik geloof, dat het nog zoo zal worden, dat Man en Vrouw tegenover de Maatschappij zullen kùnnen komen te staan, zooals John Ruskin hen tegenover het huwelijk wil hebben:

- Of Equal, seeing either sex alone, is *half* itself, and in true marriage lies nor equal nor *un*equal. Each fulfils defect in each and always thought in thought. Purpose in purpose, will in will they grow; the single pure and perfect animal the two celled heart, beating with one full stroke - Life!

MAGDALENA VAN HAAFTEN.

Als ik schilderen kon...

Als 'k schilderen kon, dan schilderde ik twee elkander kruisende zandwegen.

Op de een, 'n net ‘open bakje’ bespannen met een goed gevoed luxepaard, voorop den koetsier, achterin twee dames.

De omgeving is groen - 't is lente - verspreid over het geheele landschap staan kleine, kleine huisjes met bloeiende appelboomen er omheen of er langs. Elk huisje heeft minstens één bloeienden appelboom.

Over den anderen zandweg net langs 't kruispunt gaat een jonge man, gebogen eenigszins, en bleek; hij heeft twee geiten aan een touw. Zijn weg richt zich naar het kleine huisje rechts op mijn schilderij. Het ‘bakje’ staat links.

‘Zou hij dat zijn?’ schijnen de dames tegen elkaar te zeggen. -

Wij zijn die dames en wachten op den dokter, die in het huisje rechts is verdwenen.

Hij moet een teringlijder bezoeken, een jongen man van negentien jaar, pas getrouwd.

Voor eenige dagen was zijn schoonmoeder gekomen met het verzoek of de dokter haar schoonzoon eens onderzoeken wilde.

Het speet haar nu zeer, dat hij haar dochter getrouwd had, want ze had het wel zien komen; hij was ‘niet goed voor de kost.’ Nu woonde ze bij de oude lui in, maar hij deed zijn best niet bij 't werk, hij was zoo lui.

Den laatsten tijd echter hoestte hij den halven nacht, - sliep tegen den morgen in en was bij 't opstaan zeer bezweet. Ze dacht, dat kon toch eens niet goed zijn. En 't advies van den dokter luidde: ‘voorzichtig zijn.’

‘Nu dokter,’ zei ze, ‘'k ben blij, dat ik het weet, dan zal ik hem wat sparen.’

‘'k Heb al tegen mijn man gezegd: ‘“We *hebben* wat in ons huis genomen.”’

Bij 't ‘bakje’ komt een drietal havelooze kinderen staan, nieuwsgierig kijkend naar den baas zijn hond, die op zijn plaats zit en van uit de hoogte op *zijn* manier die Umgegend bekijkt.

‘Neen’, zeggen ze, ‘'t is geen geit.’ De kleur van den hond, een duitsche pincher, had hen misleid.

We houden een praatje over de school enz. 't Zijn toch aardige kinderen, niettegenstaande van den eenen jongen zijn eene broekspijp bij de knie in franje naar beneden

hangt. Later hoorde ik, dat 't een goed soort volk is, dat daar woont.

Achter 't bakje is een boerderijtje. Daar komt een zwartje met een boerenwagen het erf oprijden. Dit tot groote blijdschap van een bruintje aan de overzij in de wei. Hij hinnikt van pleizier en om 't daar niet alleen bij te laten, holt hij het land in 't rond - komt dan weer vooraan staan bij de heg en hinnikt, hinnikt, dat men zich verwondert, dat zwartje geen antwoord geeft. Zwartje vindt zeker, dat het aan zijn waardigheid te kort doet. Hij richt zich fier op en kijkt naar bruintje, die maar weer van voren af aan het land doorholt en dan plotseling vlak voor de heg hinnekend blijft staan. -

De dokter komt terug en wij rijden verder. 'Hoe was 't met den patiënt?'

Dokter haalt de schouders op - '"jelui hebt hem zeker zien loopen?"'

'Ja, wij dachten al, dat hij dat was.'

'"Gelukkig hebben ze twee geiten, 't is anders treurig."'

'Zou hij nog lang kunnen leven?'

"'t Is nu zomer, hè?'

Dus het mooie weer en de geiten kunnen hem nog wat in 't leven houden; maar als de herfst komt, en de zandwegen modderwegen worden... als de mooie bloeiende appelboomen hun ooft hebben afgestaan en kaal en verlaten hun rusttijd zijn ingegaan... als de wind door diezelfde nu mooi bloeiende appelboomen giert... dan kunnen de geiten op stal staan ja, en nog melk geven, maar met den baas zal het dan waarschijnlijk gauw gedaan zijn. -

En als ik mijn schilderij af had, hing ik haar niet op een plaatsje, waar ik haar alle dagen zien kon - dat zou me te weemoedig stemmen, maar als ik *ontevreden* was, zou 'k er naar gaan zien.

SOPHIE FISCHER.

Ontgoocheling.

Mita's ouders, die op een groot buiten wonen hebben daar een tennisbaan laten maken en de jonge menschen uit den omtrek komen daar dikwijls. Ze zijn meestal met hun tienen. 't Is langzamerhand een vast clubje geworden, dat daar tennist. Zoo nu en dan ontbreekt er eens een, maar die haalt dan een volgenden keer zijne schade weer in, want het is er altijd zoo gezellig, ieder komt er graag. 't Gastvrouwtje is bij allen zeer bemind. Ze weet zoo'n aardigen geest in het clubje te brengen, vrij en ongedwongen gaan ze met elkaar om en gelukkig is het tot nu toe nog niet: 'chacun avec sa chacune'. Want, als god Amor er zich in mengt, dan is zoo'n clubje spoedig uiteengespat. - Alleen is 't opmerkelijk, zoo dikwijls Mita en Hans samen spelen. Hans is een lange, slanke, jonge man; thans nog student in Leiden, maar met groote plannen voor de toekomst, waarin ook Mita eene rol speelt! 't Lot heeft hem goed bedeeld: knap van hoofd zoowel als van uiterlijk, zeer bemiddeld en van goede familie. Hij vindt zichzelf dan ook eene lang niet verwerpelijke partij en twijfelt er niet aan of hij zal bij Mita goed ontvangen worden, wanneer hij eenmaal de groote vraag tot haar zal richten. Maar - dat heeft geen haast, zooals zijn leventje nu is, mag het, wat hem betreft, nog eenige jaren blijven. Hij zal er goed op letten, dat Mita hem niet wordt weggekaapt, maar hij heeft toch werkelijk géén lust - zich nu reeds te binden. Er zijn zoo van die genoegentjes, die wel *moeten* ophouden, als men geëngageerd is. 't Meisje komt er niet licht achter - meisjes weten immers zulke dingen niet - maar de a.s. schoonpapa!

Hij ziet zichzelf reeds zitten in de studeerkamer van Mita's vader - twee heldere, verstandige oogen kijken hem aan en eene welbekende stem zegt: ‘m'n waarde heer, ik heb daar eenige staaltjes gehoord van je levenswijze in Leiden, maar dat kan zoo niet blijven. Wat men zich nog veroorloven kan als vrij man, dat mag niet meer, als men geëngageerd is....’

Brrr - zoo zou het gaan. Neen hoor, zijne vrijheid is hem nog te dierbaar, hij zal nog maar wat wachten.

En welgemoed stapt hij weer naar ‘Boekenrode’ en geeft Mita eene groote doos met heerlijke chocolade en fondants, die hij den vorigen dag voor haar in Amsterdam had gekocht.

Hoe vindt Mita den stand van zaken? Ook zij hoopt, dat de beslissende vraag nog lang zal uitblijven, maar bij haar gelden minder zelfzuchtige redenen. Ze mag Hans heel graag en heeft dikwijls aardige karaktertrekjes bij hem opgemerkt. Hij is altijd opgeruimd en vroolijk - heeft dus gelukkig geen last van een slecht humeur - is altijd even hulpvaardig - niet alleen voor haar, maar ook voor de andere meisjes en - wat ze

zeer in hem bewondert: hij is tegen iedereen bijzonder beleefd, zelfs tegen vervelende, oude dames, die hem lange verhalen doen over hunne zieke hondjes en dergelijke onbelangrijke dingen meer. Dat is werkelijk eene uitzondering bij de jongelui van dezen tijd.

Hij behoort dus wel tot de besten onder hare heeren-kennissen; misschien is hij wel *de* beste.

Maar - voelt ze voor hem die allesoverheerschende liefde, die haar geheele bestaan moet bestralen als met een helder, schitterend licht! Die liefde, die alles vergeeft, die niets voor zichzelve eischt, die slechts hoopt op *zijn* geluk! Die liefde, die haar zal louteren, die haar zal maken tot vrouw. Heeft ze voor hem het gevoel, dat ze zou willen jubelen, schreeuwen: ‘O menschen - *ik* heb het geluk gevonden, *ik* heb de liefde gevonden, die mijn leven heeft veranderd als van nacht in dag’. -

Want, met dit gevoel in haar hart moet ze tegenover hem staan, wanneer ze voor God en de Wet belooft, een gehoorzame, liefhebbende vrouw voor hem te zullen zijn. En slechts met deze liefde zal ze hem gelukkig kunnen maken, zal geen opoffering haar te zwaar vallen.... En ze voelt het met knagende duidelijkheid.... dat hooge, reine gevoel heeft ze nog niet voor hem.... *nog* niet - en - zou het wel ooit komen? Soms wanhoopt ze eraan. En ach - ze zou het toch zoo heerlijk vinden, iemand met geheel haar hart te kunnen liefhebben, want - hoe gezellig haar jongemeisjesleven ook moge zijn.... ze mist iets, er ontbreekt iets aan en dat is de Liefde.

Maar, op dezen mooien Augustus-middag, nu het vroolijke troepje weer bij elkaar is, nu zet ze alle muizenissen en tobberijen maar van zich af en ze is weer als van ouds, het vriendelijke vroolijke gastvrouwtje. Op dit oogenblik zitten ze onder een' grooten, lommerrijken beuk en verfrisschen zich met limonade of thee - al naar verkiezing.

‘Gisteren’, zegt André en zijn anders zoo vroolijk, gezicht staat ernstig.

‘Gisteren hebben Hans en ik toch zóó iets naars gezien: Wij liepen door de Kalverstraat, waar 't bijzonder druk was; eene juffrouw wil bij 't oversteken van de straat uitwijken voor eene kar en komt op 't zelfde oogenblik onder een rijtuig. - Ze werd natuurlijk zoo gauw mogelijk opgetild, maar ik geloof toch dat ze al stervende was.’

‘Nu ja’, fluistert Hans tegen zijn' buurman, ‘eene juffrouw? - 't Was een juffie, een straatmadeliefje, weet je.’ En een veelbeteekenend, minachtend glimlachje vult zijne woorden aan.

De bedoeling is natuurlijk, dat de meisjes er niets van gehoord hebben - zoo'n heeren apartje is zoo aardig - maar Mita, die naast hem zit, heeft alles gehoord en meer nog dan zijne woorden, ergert haar zijn minachtend lachje. ‘O Hans,’ zegt ze, met trillende lippen - ‘zeg toch zulke dingen niet - wie dragen er de schuld van, dat zóó'n mensch zóó geworden is?’

Hans kijkt verbaasd op. Is dat Mita die hem zoo iets zegt? Die moet hij spoedig het zwijgen opleggen, want een dispuut over *dat* onderwerp met een meisje, en dat waar andere jongelui bij zijn, dat zal *nooit* gebeuren. ‘Och Mita’, zegt hij, een beetje uit de hoogte, ‘dat zijn geen dingen, waarover meisjes kunnen en mogen spreken.’ ‘O’, antwoordt ze droogjes - ‘mogen we daar alleen over denken?’.... ‘Neen Mita, herneemt Hans korzelig, ‘ook niet over denken - laat dat maar aan ons over - heb je nog wat thee voor me?’

't Is duidelijk, dat hij het gesprek op een ander onderwerp wil brengen. Maar Mita geeft het zoo gauw niet op. ‘Ik heb veel te veel meelij met zulke menschen’, zegt ze langzaam, ‘om haar niet eens een gedachte waard te oordeelen. Hun leven is verwoest - vernietigd, geen terugkeer is voor haar mogelijk. Zoo ze het probeeren - wie zal haar dan het eerst terugstooten.... de man, die haar tot de zonde bracht. ‘Ik weet wel,’ gaat ze heftiger voort, ‘dat vele jongelui gelukkig niet allen - vinden dat wij meisjes daar niet over mogen denken - laat staan praten, en zoo we het wagen dan sussen jullie ons met de mededeeling, dat het geen zonde is, ten minste, van jullie kant. - Maar waarom minachten jullie dan zoo iemand en waarom zouden jullie 't toch eene niet-te-overleven schande vinden, als b.v. je zuster zoo werd?’

't Antwoord blijft uit. Hans staart voor zich met een onheilspellend - donker ge zicht. Hij vindt het aller-onaangenaamst, dat Mita zoo heftig is uitgevallen. Wat zullen de andere jongelui hem plagen - en 't vervelendste is, dat hij in zijn hart moet toegeven, dat ze gelijk heeft. André zit Mita vol bewondering aan te staren. Hij vindt haar een héél flink meisje, dat voor hare meening

durft uit te komen, zelfs wanneer menig ander er voor zou terugdeinzen.

Mita ziet heel bleek en beeft over alle leden. Nu ze heeft gezegd, wat haar op 't hart lag, heeft ze er alweer spijt van. Hoe zouden hare meisjes-kennissen het opnemen en - wat zou Hans er van denken? Om zich eene houding te geven, schenkt ze eenige kopjes thee vol, waar niemand om gevraagd heeft. Allen zijn stil en bedrukt en denken na over het voorgevallene, de een met instemming, de andere afkeurend.

't Troepje gaat na eenige oogenblikken uit elkaar. De meesten nemen afscheid met een kort 'tot ziens Mita'. Alleen Ernestine, een heel stil,
weinig-op-den-voorgrond-tredend meisje, zegt zachtjes, doch haar flink in de oogen ziende:

'Ik ben 't volkomen met je eens, Mita, je hebt het goed gezegd.'

En André drukt haar de hand, dat het haar pijn doet en zegt heel duidelijk: 'als alle meisjes zoo waren als jij, Mita, dan zou dat een zegen voor ons, mannen zijn.'

Maar Mita glimlacht treurig. Ze heeft iets voor goed verloren. Haar gevoel voor Hans, dat eenmaal misschien tot liefde zou geworden zijn, is dood. Zijn minachtend glimlachje en de manier, waarop hij haar het zwijgen wilde opleggen, hebben dat gevoel vermoord.

W.M.

In de Gevangenis
door Maxim Gorki.
(Naar de Fransche overzetting van S. Perskie).
IV. (*Vervolg van No. 49.*)

III.

In die doodsche stilte, die elk geluid gretig scheen op te vangen om het met een holle echo te doen weergalmen, voelde Miesja zijn gevoel van eigenwaarde herleven.

Van die honderden menschen, was hij de eenige geweest die den moed had gevonden om zich met kracht tegen het geweld te verzetten... Het betraande gelaat van het jonge meisje stond hem weer voor den geest. Waar zou ze nu zijn? Misschien was ze ontvlucht, en zat ze nu op haar kamertje aan haar vriendinnen te vertellen hoe een lange, blonde student, met blauwe, fonkelende oogen, een toespraak had gehouden om op te hitsen tot verzet, en hoe hij langzamer hand de lust om te strijden bij de omstanders had opgewekt...

En het bleeke gelaat van het jonge meisje zou stralen van opwinding en bewondering voor zijn moed...

'Zou ik haar ooit terugzien?' vroeg Miesja zich af met peinzenden glimlach.

Heel ver, angstig ver blonken enkele kleine sterren in den somberen hemel; door de vuile ruiten kon hij ze ternauwernood zien. Miesja stak z'n hand door de tralies, en opende het raam. De koude nachtlucht stiet tegen zijn gezicht; het eentonig geluid van voetstappen klonk tot zijn kamer door.

'De schildwacht... een gevangenis is toch niet zoo verschrikkelijk als ik me had voorgesteld,' zei hij tegen zichzelf, bij de herinnering aan de ontzettende verhalen die hij had gehoord.

Hij schudde het hoofd en liet zich op den grond vallen met een minachtenden glimlach:

‘Zeker verhalen van zenuwlijders...’

Hij vond het prettig dat hij geen angst hoegenaamd voelde; zijn hart klopte even kalm en rustig als gewoonlijk.

‘Als iedereen zich zoo krachtig als ik verzette tegen alles wat hun vrijheid belemmert, dan...,’ zei Miesja bij zichzelf.

En het scheen hem toe dat, indien zulks geschiedde, het leven mooi zou worden, bevrijd van alle zorgen... Toen dacht hij aan zijn hospita; de vrouw hield van hem om zijn eenvoud en zacht karakter. Ze beschouwde hem als haar zoon. ‘Wat zal ze bedroefd zijn als ze hoort dat ik gearresteerd ben,’ mompelde hij. Maar zou ze eraan denken om hem linnen, beddegoed en voedsel te zenden? Hij had een maand vooruit betaald. Zijn zuster zou stellig doodsbang zijn. En z'n zwager zou hard op z'n kalen schedel wrijven wat z'n gewoonte was, en zuchten:

‘Ja, dat was te voorzien!...’

Een weerzinwekkend man, die zwager van 'm... en de zuster was eigenlijk geen zier beter. Ze woonden in Kaloega, een dwaze, allervervelendste stad, hadden een inkomen van drieduizend roebel in 't jaar - en verlangden niets meer...

Zwarte, vaneengescheurde wolken dreven pijlsnel voorbij, de sterren verdwenen om opnieuw glinsterend te voorschijn te komen in het donkerblauw van den kouden hemel... Met strakken blik tuurde Miesja naar den hemel, en de eene gedachte verdreef de andere, in een kring draaiden ze rond...

‘Het zal vermakelijk zijn om over de ge-

vangenis te praten als ik weer vrij ben -’ dacht hij. ‘Misschien ontmoet ik nog eens dat jonge meisje.’

En wederom verscheen voor zijn oog het bleeke gelaat, omringd door zwart, krullend haar, en dien droeven, van woede fonkelenden blik. Hij kreeg lust om te dichten. Hij sloot de oogen, dacht na, en fluisterde na enkele minuten:

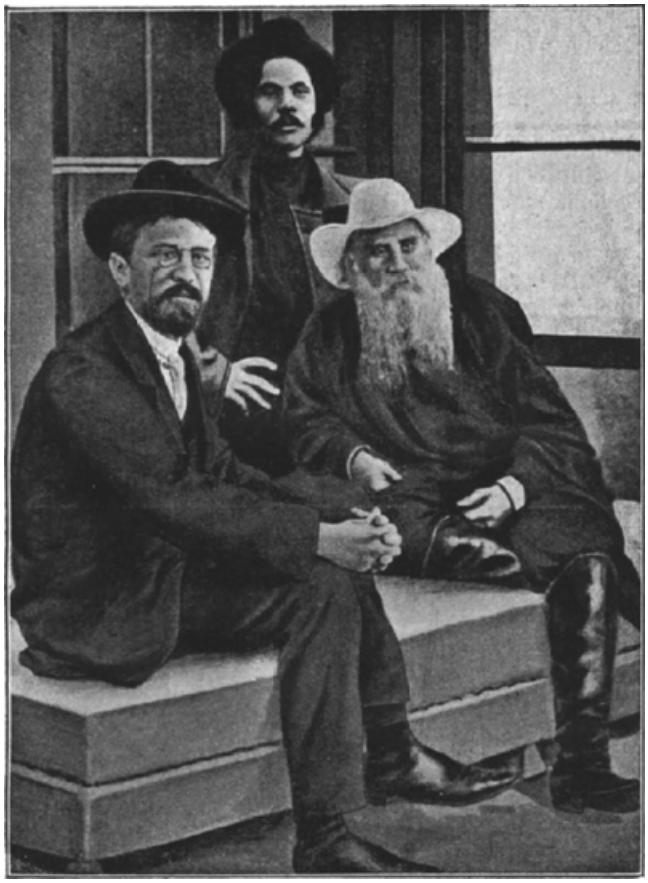

Dringend door ijzeren tralies,
Zien de sterren in den kerker....
Ach, in Rusland kijken de sterren
Zelfs door ijzeren traliewerk....

Die vier regels vond hij mooi en geestig gevonden. Hij voelde zich opgewekt en begon gejaagd heen en weer te loopen in zijn cel, hardop de laatste regels herhalend:

Ach, in Rusland kijken de sterren
Zelfs door ijzeren traliewerk.

‘Niet praten!’ riep terstond een zware stem achter de deur.

Miesja bleef stilstaan; een paar sekonden tuurde hij zwijgend naar het oog van den cipier, dat weer voor het deurraampje was verschenen.

‘Waarom niet?’ vroeg hij eindelijk; onwillekeurig liet hij z'n stem dalen.

‘'t Is verboden! Je hebt op te passen,’ fluisterde de opzichter.

Miesja meende dat het oog een andere uitdrukking had aangenomen; het was of er meer leven in kwam, en of nu een dwaze angst in den blik lag te lezen.

‘Maar waarom? waarom?’ herhaalde Miesja, naar de deur toeloopend en even lachend. ‘Niemand als u hoort me toch... Hinder ik u dan?’

Hij bukte zìch naar het raampje, en voelde

een warmen adem tegen zijn gezicht, terwijl hem op strengen toon werd toegevoegd:

‘Waarom lacht u, meneer de student? Hebben ze u hier misschien opgesloten om te lachen?’

‘Maar... luistert u...’ begon Miesja.

Doch het oog van den cipier was verdwenen, en doodsche stilte heerschte opnieuw. Miesja bukte zich weer om door het raampje te kijken. In het halfdonker van de gang zag hij een geel-beschilderden muur en een sombere ijzeren deur met een groot hangslot, en in het midden van die deur een ronde, verlichte opening.

‘Luister 's!’ riep Miesja.

Hij wachtte, maar kreeg geen antwoord.

‘Wat een type van een vent,’ dacht hij. En opnieuw voelde hij een onaangenaam gevoel bij zich opwellen.

‘Sta!’

Een schorre stem gaf dit bevel aan den kant van het venster. De kolf van een geweer stampte op den grond. Miesja rende naar de tralies. In de duisternis herhaalde de schildwacht, gejaagd en zacht:

‘Twaalf vensters... twee schildwachthuisjes...’

‘Als je ziet, dat een hoofd of een arm uit een raam steekt, dan schiet je niet, hoor stommerik!’ hernam de schorre stem. ‘Begrepen?’

‘Ja, dan zal ik niet schieten.’

‘Zoo! Anders dan zou je weer doen als laatst... Bikof, leg 'm alles precies uit.’

In de nachtelijke stilte was elk woord even duidelijk op te vangen, als het oog de vonk opvangt die in het donker gloeit.

‘Als je ziet dat iemand door het raam kijkt, dan moet je niet vuren! Begrepen?’ vroeg een zware bromstem.

‘Ja... begrepen.’

Die twee woorden werden langzaam, met moeite uitgesproken; alsof de spreker bang was, en zich droef gestemd voelde.

‘Maar als iemand uit het raam klautert en wegloopt of hierheen, of daarheen... begrijp je?’

‘Ja... ja...’

‘Dan roep je dadelijk: “Werda!” Dat roep je eenmaal, tweemaal, en de derde maal schiet je, maar in de lucht hoor je, om de anderen te waarschuwen... Daarna schiet je op den vluchteling, of je slaat op hem met je bajonet of je geweerkolf... wat het gemakkelijkst voor je is... Begrepen?’

‘Ja.... begrepen....’

‘Zoo, nou blijf je heen en weer loopen... en je kijkt naar de ramen.... als je 't hart hebt om te slapen!’

‘O nee... nee....!’

‘'t Is je ook geraden, domkop! Nou, wanneer moet je schieten? Antwoord goed, versta je?’

‘Als ik een gevangene uit het raam zie klimmen....’

‘En als ie nou dadelijk over den muur klautert?’

Stilte. Eene zware adem gaat hijgend op en neer, en ongeduldig wordt met den voet gestampt op de natte steenen.

‘Spreek op, wat duivel!’

‘Dan moet ik 'm slaan,’ spreekt een zachte stem op schuchteren toon.

‘En als je een hoofd voor een raam ziet, wat moet je dan doen?’

Wederom stilte. De geweerkolf komt dreunend neer. Iemand spuwt van woede.

‘Zal je antwoorden, domkop?’

Een ruwe vloek wordt uitgestooten; deze gaat vergezeld van een weerzinwekkend geluid, alsof met de vlakke hand op deeg wordt geslagen.

‘Dan.... niets!’

Het antwoord is nauwelijks verstaanbaar; de woorden klinken meer als een verzuchting.

‘Dat lieg je,’ brult de zware stem. Dan moet je zeggen: ‘Ga weg met je hoofd,’ Begrepen? - Zwijnsoor dat je bent!... Vooruit.... Marcheer!’

Miesja drukte zich uit alle macht tegen de tralies om den schildwacht te zien, die zoo schuchter en op zoo droeven toon die vragen beantwoordde. De nauwe ruimte tusschen de gevangenis en den steenen muur was in diepe duisternis gehuld; een kleine, grijze gedaante liep met opgericht hoofd geruischloos heen en weer. Het scherpe lemmet van de bajonet glinsterde in het donker, als een visch die door het water glijdt.

Een verschrikte, gejaagde uitroep weerklonk:

‘Ga weg met je hoofd!’

Miesja liet zich zacht op den grond glijden en keek om zich heen. In de cel vond hij het nu benauwd, tot stikkens toe... Een cynische vloek, die in groote potloodletters op den grijzen muur was geschreven, trof zijn oog... Hij las het woord, en plotseling herhaalde hij het overluid. Toen keek hij naar de deur, en ging op een van de bedden liggen om te slapen.

Het oog met doffen blik was voor het deurraampje verschenen.

(Wordt vervolgd.)

Het Schillerhuis
door Karl Neumann-Strela.
Vertaald door Snowa.
IV. (*Vervolg van No. 49.*)

Schertsend schreef de moeder aan Ludwig von Knebel in Jena, dat zijn zoon, als deze naar Weimar kwam, Karl eens naar de medaille moest vragen: hij liet haar maar al te gaarne zien.

Toentertijd werden Jena en Weimar na den ongelukkigen slag van 1806 door de franschen onderdrukt.

Charlotte was met haar kinderen bij de opperhofmeesteres von Wedel gevlucht en niet zooals verkeerd bericht wordt op het slot.

De soldaten had zij uitbesteed, maar zij meldde aan Knebel, dat zij aan den koning van Pruisen sedert eenige maanden een geheele compagnie gezonden had.

Zij bemerkte, dat de troepen het huis, waar Schiller gewoond had met de meeste opmerkzaamheid beschouwden, alsof hij hun zelf was verschenen. ‘Wat zou zijn gemoed diep getroffen zijn, zoo weinig wilskracht, eigenwaarde en standvastigheid onder het volk te vinden.’

‘Ik was er altijd zoo trotsch op een duitsche te wezen.’

In de volgende brieven beklaagt zij zich over de afwezigheid van Vosz, die zijn vader naar Heidelberg gevolgd was en diep bedroefd schrijft ze over de verandering, die de Esplanade ondergaan heeft.

In plaats van het roode paviljoen tegenover haar was een huis gebouwd en in de brouwerij daarnaast een broodbakkerij opgericht.

Maar zij voegde er de blijde mededeeling aan toe: een majoor van het regiment, Graunfels, heeft bevolen, dat als hij met zijn bataljon voorbij komt, Wallensteins Marsch gespeeld moet worden.

Men staat verwonderd over het buitengewoon groot aantal brieven, dat Charlotte gedurende de volgende jaren geschreven heeft. Zij werd dan ook met recht genoemd: ‘die schreib- und redselige Schillern.’

Wat zij ook las of in den schouwburg zag, aan het hof of in gezelschap hoorde, hetgeen haar zuster, haar zwager, haar vriendinnen en vrienden, waaronder voornamelijk behoorden Goethe, Wieland, Knebel, diens zuster Henriette en Meyer ‘das Meyerchen’ bijgenaamd, haar schreven of vertelden, bracht zij op papier en zond zij naar Berlijn en Parijs, Schwerin en Breslau, Stuttgart en Jena. Bijna in al deze brieven treedt de innige liefde tot haar kinderen op den voorgrond. De kleinste gebeurtenis deelt de liefhebbende moeder er haar kennissen uitvoerig in mede.

Daar de gouverneur Martens niet aan haar eischen voldeed, werd deze vervangen eerst door Friedrich Ulkert uit Eutin, vervolgens door Gabler en later door Abeken.

In het najaar van 1807 bleef Christine, de dienstbode, alleen thuis, terwijl Charlotte met de kinderen en den gouverneur naar Jena ging om er de wijnoogst-feesten te vieren.

Karoline was dikwijls bij haar grootmoeder in Rudolstadt. Ernst ging naar het gymnasium en Karl toonde aanvankelijk lust om militair te worden, doch besloot later in de landhuishoudkunde te gaan studeeren, waarvoor hij in de lente van 1810 het ouderlijk huis verliet om in Heidelberg zijn studiën te voltooien.

De moeder kon niet nalaten nog datzelfde jaar door Ernst begeleid een reisje naar de Neckar te ondernemen, om te gaan zien hoe haar zoon daar woonde.

Dit was een belooning voor Ernst, omdat hij overgegaan was.

'Hij is de eenige in de eerste klasse, die nog geen veertien jaar is. Ik heb de kamer van mijn man voor hem ingericht, waarmee hij erg gelukkig is; alles herinnert er hem aan zijn vader. Hij is in zijn manieren en wijze van spreken zijn treffend evenbeeld.'

Zij vertoefde zes weken in Heidelberg, waar zij veel omging met Vosz en zekeren graaf Hochberg.

Toen zij in Stuttgart kwam en ten huize van den beeldhouwer Dannecker de buste van den dichter aanschouwde, riep zij uit: 'Kinderen, kust de hand van den man, die jullie vader zoó laat voortleven.'

Ook in Mannheim vertoefde ze, waar zij zich met weemoed herinnerde, dat Schiller hier ter wereld kwam, onbewust van de stormen, die eens over zijn hoofd zouden gaan.

'De Sachsenhaüserbrücke bij Frankfort kon ik niet zonder ontroering gadeslaan. Daar heeft hij zoo dikwijls gestaan zonder vriend, zonder steun, en zonder raad en hij

heeft me dikwijls verteld, dat hij dan die prachtige, groote gebouwen aanzag en die menschen, die zonder op hem te letten hem voorbij liepen. Op die plek moest ik hem een gedenkteeken mogen stichten.'

Omstreeks dien tijd was ook Christine, de dienstbode, naar huis en kwam terug met een recept voor wafels. Deze werden dikwijls in het huis van Schiller gebakken en vielen zeer in den smaak, vooral bij mademoiselle Mazelot en mademoisselle Martin, de gouvernantes van de prinsessen. Ernst was haar lievelingetje en Karoline vonden zij 'admirable'. Op haar wensch werden de kinderen uitgenoodigd om een gemaskerd feest bij te wonen, op het slot, waar zij verschenen als markies Posa en een russisch boerinnetje.

Voor Charlotte zelf was het een 'bewegtes Jahr,' want er kwam geen eind aan de visites, diners en.... ziekten.

Ernst zou in dit najaar aangenomen worden en de predikant schreef over hem, dat hij neiging had voor het ernstige en verhevene.

'Hij heeft een helder verstand en daar hij zich toelegt op de wetenschap kan hij iemand van beteekenis worden.'

Zijn broeder was overgekomen om de bevestiging bij te wonen en toen moeder jarig was, zond hij haar van uit Heidelberg een theekopje ten geschenke.

Het volgend jaar was de briefwisseling met Cotta bijzonder levendig. Voor de uitgave van Schillers werken in twaalf deelen vroeg hij Charlotte den termijn van betaling te bepalen; hem was alles goed. Raadsheer Völker, de voogd van de kinderen, hechtte hier zijn goedkeuring aan en in Maart van het jaar 1812 gingen de eerste exemplaren naar Weimar.

Eenige maanden later kwam Karl weder thuis om naar Rühl te gaan, teneinde er het boschwezen practisch te leeren.

Door zijn moeder vergezeld vertrok toen Ernst naar Heidelberg om in de rechten te gaan studeeren en het nieuwe jaar begon met goede tijdingen van de jongens.

Dien zomer ging zij bij Karl te Rühl logeeren; hij leidde haar rond in de bosschen en zij zag met vreugde hoe hij elken struik in zijn district kende.

Ernst schreef haar opgewekte brieven; hij ging van Heidelberg naar Jena om er de colleges bij te wonen. De moeder was blij, dat hij de rechtswetenschap gekozen had, 'omdat de mensch een basis hebben moet en hij met zijn goed hoofd wel door zal studeeren; hij kan er b.v. geschiedenis en talen bij nemen.'

Charlotte maakte zich dikwijls ongerust over Emilietje, die veel last had van binnenkoorts en de dood van Wieland bedroefde haar zeer.

Toen Emilie beter was, kwamen er weer andere zorgen. Haar huis werd n.l. bezet door soldaten en fransche fuseliers en jagers wierpen houwitser-bommen in de stad.

Charlotte wilde wonden heelen en kranken verplegen. 'Ik wou, dat ik alle Pruisen, die ik tegen kom een vriendelijkheid kon bewijzen; de natie is mij heilig en ik heb zooveel goeds en moois van haar gehoord, en zooveel deelneming en liefde voor Schillers nagedachtenis ondervonden, dat ik haar gaarne zou willen bijstaan en helpen.'

Het deed haar goed zich weder geheel duitsch te voelen en vrij uit te mogen zeggen, dat zij wilde, dat die onruststokers weder goed en wel over den Rijn waren.

(Wordt vervolgd).

Brief uit Londen. (*Vervolg en slot van No. 48.*)

Straat-artisten - Londen kent ze bij honderden...

The Pavement artist - kent ge?

Ziet hem zitten - vooral in 't West End, bij London Bridge en andere drukke plaatsen.

Met rood en wit krijt zijn de schilderstukken geteekend op de steenen.

Lang niet zonder talent - en de teekenaar, die ook eens andere idealen moet hebben gekoesterd, toen ouders en vrienden zijn penteekeningetjes met trots prezen, en hem een artist in den dop noemden - misschien hem niet *op* maar òver het paard tilden... zoodat het leven wegrende zonder hem, zit nu hier den langen dag koperstukken op te rapen, die de voorbijganger achteloos uit het vestzakje laat vallen...

Mr. Alexander schijnt ook met artistieke gaven van uit Amerika tot de Londensche Christenen te zijn overgekomen! Zingen dat hij kan, en in wonderlijk korten tijd heeft hij met 3000 zangers een koor weten te vormen!

Maar dat is ook alle lof, dien men deze Amerikaansche Zendelingen kan toezwaaien! Wat ze *zeggen* schijnt heel weinig de moeite van het luisteren waard te zijn, erger dan

dit - zeer dikwijls grove beleedigingen en hatelijkheden aan het adres van de meer moderne christenen, die hij als zeer laag gevallenen beschouwt.

't Is eigenaardig om dergelijke uitlatingen te lezen aan het adres van de Unitariërs!

Natuurlijk wordt er door menig bekwaam en vroom Unitariër op gereageerd op zeer kalme en de hier zeer gebruikelijke wijze in de couranten!

Dwazer uitlatingen als Torrey heeft, kan het wel niet, en eigenlijk de moeite van antwoorden niet waard.

Wat beter doet te hooren is, dat Mrs. Humphrey Ward, de zoo bekende werkster op sociaal gebied, en de gevierde schrijfster - en een beslist voorstandster van het Unitarisch geloof - op haar ‘at home's’ mannen als prof. Carpenter uitnoodigt om voor een uitgezocht publiek in een serie van voordrachten de nieuwere bijbelbeschouwingen aan geletterde en artistieke belangstellende leeken vóór te leggen.

Waar andere gevierde Londenaars een beroemd solist uitnoodigen om eenige nummers ten beste te geven - dáár vraagt deze vrouw een theologisch professor, om zijn standpunt nader te verklaren!

Zulke kringen zullen wijder en wijder worden, en waar de godsdienst zoo openlijk wordt beleden - daar zal zij grooten invloed krijgen.

Wie weet, hoevelen ook dit voorbeeld van Mrs. H. Ward zullen volgen? Zij is op veler terrein een pionierster.

Hoe de Unitariërs hier nog in de minderheid zijn! Ze hebben nog slechts een 22 kerken in Londen zelf, dat is voor die enorme stad weinig. Maar gaandeweg winnen ze terrein en worden door anders-denkenden reeds geheel anders beschouwd, dan een 20 jaar geleden, toen een winkelier maar Unitariër behoefde te wezen, om zijn klanten te verliezen.

Nu wordt door de breed ontwikkelden wel meer algemeen begrepen: ‘dat niet iedere ziel dezelfde indrukken kan opnemen - en verwerken.’

Heden verschijnt Mrs. Humphrey Ward's nieuwste roman: ‘The marriage of William Ashe.’

Bij al het werken en besturen van haar settlement op Stavistockplace weet ze nog heel wat tijd te vinden voor geestesarbeid. Een merkwaardige vrouw, voorzeker!

Miss Agnes Repplier, een Amerikaansche schrijfster, heeft een allerinteressantst boek uitgegeven, met essays.

Zij schreef in 1888 ‘Books and Men’, in 1901 ‘The Fireside Sphinx.’

In haar laatsten bundel komt o.a. een hoofdstuk voor getiteld: ‘The luxury of Conversation.’

Hierin vertelt ze hoe Macaulay het gezelschap meestal verveelde met z'n *gemis* aan conversatie.

Deze groote geest *wist te veel*, en kon niet laten bij iedere mogelijke en onmogelijke gelegenheid zijn hoeveelheid vergaarde schatten uit te stallen. Hij scheen van geen ophouden te weten, zoodat o.a. Charles Greville eens schreef: Macaulay's astonishing knowledge is every moment exhibited, but he is not agreeable. He has none of the graces of conversation, none of the exquisite tact and refinement which are the result of a felicitous intuition, or of a long acquantance with good society... *His information is more than society requires.*

Miss Repplier vertelt verder van die merkwaardige soirée bij Lady Holland, toen deze in een weerspannige stemming het er op toelegde om Macaulay eens op zijn plaats te zetten.

Bij toeval bracht een der gasten het gesprek op Sir Thomas Munro en Lady Holland gaf kortweg te kennen dat ze 'dien heer' niet kende! Waarop Macaulay alles wat deze ooit had *gedacht, gezegd, geschreven* ten beste gaf - en Lady Holland plotseling dien woordenstroom afbrak door uit te roepen: Genoeg, ik wil niets meer over Thomas Munro hooren!

Of Macaulay ontstelde? Geenszins, hij begon met evenveel vuur een preek van den kerkvader Chrysoston weer te geven - totdat Lady Holland, gekweld en gepijnigd, zich brusk tot den redenaar wendde: Zeg mij wie heeft de pop uitgedacht? Wanneer wordt een pop in de historie vermeld?

Of Macaulay moest zwijgen?

Geenszins. Hij was even goed thuis in de poppen-historie als in de kerkvaders, en haalde zelfs Persius aan: Veneri donatae a virgine puppae -

Totdat eindelijk hem de gelegenheid werd ontnomen door te redeneeren.

Waarlijk: That was more information than society required.

Eens bezocht Greville den Marquis of Lansdowne at Bowood, en trof daar Macaulay.

It was wonderful how quite the house see-

med after he had gone, vertelt de schrijver, - and it was not less agreeable.'

'De tact voor Conversatie' men zou anders geneigd zijn, den Engelschen die te benijden. Hoe dikwijls treft het mij niet, in tram of trein, bij wachtkamer of salon te hooren, die gemakkelijk vloeiende zinnetjes tusschen de gasten!

Ze vinden alles meestal precies gelijk - beschouwen het onbehoorlijk om over zaken te spreken, 'to talk shop', een eenigszins ernstig onderwerp, dat verschil van meening mocht uitlokken - moet vermeden - -

Waarlijk een zeer vreedzaam gezelschap levert de aanblik meestal op!

Maar - hoe vervelend op den duur!

Laat het dan maar waar zijn wat een Engelsche dame onlangs opmerkte: dat ze nog nooit twee Hollanders had samen gezien of ze '*bestreden elkanders opinie*'; wij houden van wat kernachtiger gesprekken, al verliezen we er misschen wel eens wat de beleefdheid bij uit 't oog!

Misschien had Macaulay bij een Hollandsch gezelschap meer luisterende ooren gevonden, al overdreef deze geniale geest, naar miss Reppliers' zeggen, schrikbarend en toonde weer te bezitten 'Les défauts de ses qualités.'

H. BAART DE LA FAILLE - WICHERS HOETH.

London, Maart 1905.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

S. te H. - Ik zou kunnen volstaan met Uw schrijven te beantwoorden, door de uitnoodiging Uw bezwaren over het stuk van Dr: van Dieren tot hem-zelf te richten. Hij - als medicus - zou U zeker beter en afdoender antwoorden dan ik. Maar dat is niet noodig, omdat gij dat stuk *verkeerd* en *bevooroordeeld* hebt gelezen, en daardoor te velde trekt tegen windmolens. Want nergens zegt dr: van Dieren, dat een meisje maar per-se moet huwen, maar wèl waarschuwt hij haar met grooten nadruk tegen het gevaar van zelf-overschatting *lichamelijk* en *geestelijk*, waaruit zoo heel dikwijls zenuwziekte en erger volgt. Trouwt dan later zulk een meisje, zooals heel dikwijls gebeurt, dan is zijzelf zoowel als haar gezin te beklagen. Trouwt zij niet, welnu, dan ware zij zeker in èlk geval gelukkiger geweest, als zij zich niet zenuwziek had gemaakt door te groote overspanning in haar jeugdjaren. Zoo ongeveer is de redeneering van dr: van Dieren. - Waarvan mij de *waarheid* reeds den volgenden dag werd bevestigd, in een brief van een gestudeerde, thans gelukkig-gehuwde vrouw en moeder. 'Hij heeft gelijk', schreef deze dame mij. En evenzeer als gij dr: van Dieren verkeerd leest, zoo doet gij dat *mij* ook. Telkens en telkens opnieuw wordt er in de Holl: Lelie op gewezen, dat een meisje zeer zeker haar gaven en haar talenten zoo moet gebruiken, dat zij *in* zich zelf een steunpunt, een bevrediging vindt. De vraag is slechts, of het hedendaagsch den-man-op-zijde-willen-streven haar die bevrediging zal schenken. Ik geloof dat niet, omdat zij het niet *kan*. Zij is er niet voor berekend, noch met haar lichaam, noch op andere wijze. Hoe nadrukkelijk ik-zelve van meening ben, dat een

meisje niet *mag* worden opgevoed in het denkbeeld: Trouwen om een positie te vinden, maar bijtijds moet leeren in finantieelen zin voor zich-zelf te zorgen, kunt U onder anderen lezen in het artikel van den vorigen jaargang: Onbemiddelde meisjes, (zie n°. 51 van 16 Juni 1904). Ik zou U verder willen verwijzen naar mijn artikelen: Aan sommige moeders, (zie 21 Dec: 1904 Kerstmis-nommer) en: Over liefde en trouwen (7 Dec: 1904). Want U zult bij *nauwkeurige* en *onpartijdige* lezing van dat alles, (en van nog menig ander artikel of correspondentie), moeten erkennen dat van alles wat *U* zich verbeeldt mijn meening te zijn geen woord wáár is. Maar ik vrees, eerlijk-gezegd, aan den toon van Uw schrijven, dat U op een *te* bevooroordeeld en *te* eenzijdig standpunt staat, om dat alles eerlijk en naar waarheid te beschouwen. - Al die theorieën over het mooie en edele van het 'arbeidzame' leven der vrouw, (gehuwd en ongehuwd beide), geef ik, en ik denk iedereen met mij, U *volkomen* toe. Het komt er slechts op aan, in hoeverre *theorie* en *praktijk* overeenkomen, en *kunnen* overeenkomen. Wat Uw 'ervaring' betreft, houdt mij ten goede mevrouw, dat ik dat een vaag woord vind. Tegenover *Uw* ervaring staat de *mijne*, waaraan *ik* mij houd, en die, ik kan het U verzekeren, *en* door mijn leven, *en* door mijn betrekking, *en* door mijn correspondentie, heel veelzijdig is, en steeds opnieuw mijn eigen overtuiging bevestigt.

Uw slotwoorden: Ik geloof dat geestelijke arbeid zonder overdrijving stalend werkt, kan ik gaarne overnemen, als geheel mijn eigen meening uitdrukkend. Maar het komt hier alles aan op die twee woorden: *Zonder overdrijving. Daartegen* waarschuwt dr: van Dieren, *daartegen* waarschuwen vele, zeer vele artsen mèt hem; en ik geloof dat U goed zult doen bij die *velen* te rade te gaan, in plaats van U te beroepen op het zeer partijdig geschreven boekje eener feministe-arts, die, omdat zij een uitzondering is, niet rekening houdt met de groote meerderheid van het vrouwelijk geslacht. (Een fout waaraan zeer vele dergelijke man-vrouwen zich schuldig maken).

Van den inhoud van Uw stuk zal het natuurlijk afhangen of het wordt opgenomen. Dat er voor eerlijk meeningverschil steeds plaats is bij ons, zult U hebben opgemerkt. Maar als U zoo *eenzijdig* leest en zoo on*ware* voorstellingen geeft van het gelezene, als U het doet in uw brief, o.a. over dat stukje van dr: van Dieren, dan heb ik zeer zeker bezwaar in het opnemen van Uw artikel. Het hangt dus af van U-zelf.

M. van H. - Ik wil U heel graag ter wille zijn met goeden raad. Maar in dit geval ligt het geheel buiten mijn macht U van dienst te zijn. Als die uitgevers U allen naar elkander hebben verwezen, en de een déze uitvlucht zocht, de ander die, dan kunt gij er zeker van zijn, dat het niet gemakkelijk zal gaan Uw werk gedrukt te krijgen. De éénige weg die U openstaat, is het steeds op nieuw te beproeven bij verschillende uitgevers, totdat gij er eindelijk misschien een vindt die de uitgave aandurft.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Aan een dame wordt **pension aangeboden** op een der mooiste punten van de provincie **Utrecht**, bij groote bosschen.

(517)

Adres: Mej. L. BENDER, *de Bilt.*

21 Juni 1905.
18de Jaargang.
No. 51.

Hoofdartikel
Herleving.

De afwisseling der jaargetijden behoort zonder twijfel tot de meest dichterlijke, meest aangrijpende verschijnselen der gematigde luchtstreken. Het in den *herfst* weer ondergaande leven roert ons tot in het diepst onzer ziel. De herfst, als de zon haar laatste glansen spreidt en een onzichtbare hand reeds het slotwoord nederschreef, staat in bloemengeur en bloemenpracht stellig bij zijn voorganger achter, maar is hij ook al niet schooner, meér dan deze lokt hij tot mijmeren uit en aan zijn ernstige, zinnebeeldige taal onttrekt zich niet eén hart.

Spreekt niet de *winter* ons van doodsche rust in de natuur, doch tevens van huiselijk, gezellig samenleven, van inspannenden arbeid, van studie, van lijden en van de werken der barmhartigheid, zoowel als van genietingen van allerlei aard?

Wat is schooner dan de *lente*!

Dan weerklinkt in ons het lied:

> Natuur wordt uit haar sluimering wakker,
> Een zachter, zoeler lucht daalt neer,
> En over heuvlen, hof en akker
> Zweeft, lieve lent'! uw adem weer.
> Al zeegnend langs een pad van rozen,
> Gehuld in reinen hemelglans,
> Verschijnt zij, met haar lachend blozen,
> Als bruid getooid, aan d'oostertrans.

Lente is de vervulling van de belofte des levens, die sliep in knoppen en kiemen. Hoe werd in stille majesteit de groote verandering gewrocht, welke immer tot bewondering stemt!

In de sprookjes der Germaansche volken leeft die bewondering over het elk jaar met vernieuwde pracht terugkeerend natuurverschijnsel van het ontwaken der aarde.

'*De schoone slaapster in het bosch*,' waarvan ons de vertelling spreekt, was den voorgeslachten de natuur zelve, op nieuw zich tooiend. Wij aanschouwen weer dit wonder. Geen sombere, doodsche dagen meer, noch kale akkers, noch ontkleede boomen en naakte velden. De vogelen keerden terug. 't Zaaisel ontspruit. De boomen tooien zich met frisch groen. De nachtegaal doet den wildzang hooren. Menig vruchtboom gaat

een ruiker schijnen. 't Bosch is vol muziek.

Er is in het groot gebied der schepping geen ontbinding, geen overmacht van den dood, maar vervulling zonder eind. 't Is alles beweging. ‘We leven weer,’ spreken plant en struik en boom.

‘We leven nog!’ spreekt heel het zangerenkoor, zijn vroolijk loflied aanheffend.

't Is feest daarbuiten! De blijde jeugd dartelt en de oude van dagen wil de stramme ledematen in de koesterende zonnestralen verkwikken; hij zoekt de warme plekjes op, laat het oog gaan over de verjongde en zich nog voortdurend verjongende natuur en ziet beelden der jeugd verrijzen voor den geest. Lente en zomer deelen straks hun gaven uit, zonder aanzien des persoons. Zij vragen niet naar rijk en arm, naar boozen en goeden, naar gezond zijn en krank.

Welkom is hij ons altijd, die scheppingshoogtijd! Een vriendelijke stem ruischt ons van veld en akker tegen en houdt niet op ons vaak zoo koud gemoed met de teederste aandoeningen en weldadigste indrukken te bezielen. Arm die gevoelloos blijft voortgaan als liep hij in een tredmolen. Te midden der eentonigheid, ons leven dikwerf eigen, mag geen enkele verheffende indruk vruchteloos ons voorbijgaan. Aan gezond en versterkend voedsel hebben wij allen de grootste behoefte. Wij vragen niet van waar het komt: kruimpjes zijn ook brood.

En daarom heeten wij telken jare de herlevende natuur welkom. Spreek ons ook nu wederom van verjongende levenskracht en levenslust. Moge vernieuwde lust tot arbeiden, kampen en zich toewijden bij uw nadering in ons ontwaken! Dan genieten wij ten volle, want liefde en geestdrift zijn de bronnen van nieuw leven. Gij spraakt van licht na duisternis. Zij vervult de aloude profetie: ‘daar zij licht!’ En het wordt licht.

Hierin spreekt iets bezielends, opwekkends zich uit.

't Is zoo dikwerf winter in ons, in ons huis, in onze maatschappij. Doch hooren wij der lente prediking, dan worden we bemoedigd: na donkerheid weer lichtstralen.

Nieuw leven om ons!

Is onze persoonlijkheid daarmee in overeenstemming? Aan *licht* ontbreekt het in onze eeuw niet. Is er ook *warmte* genoeg? Er zijn er die aan een kale rots of aan een dorren heigrond herinneren. Er zijn er die niet jong, maar mat zijn; klagers die alom duisternis ontwaren, zelfzuchtigen te over! Er zijn meer *jeugdigen* wier jeugd teloor ging dan vergrijsden die haar behielden. Maar een mensch zonder hoop en moed en idealen is geen mensch. Zij er in ons bloem en knop, lied en lach en poëzie! Zij het in ons lente! Dan gaan wij zelf met opgerichten hoofde en zijn we anderen ten staf!

De natuur roept ons toe: ‘het oude ging voorbij, mensch! vernieuw ook gij u.’ Levensvernieuwing behoeven we. Het tegenovergestelde kan alleen meenen wie zielloos zijn en geestelijk dood of slachtoffers werden van hoogmoed of zich zelf nooit onderzochten en leerden kennen. Velen blijven eeuwig kinderen. Wij moeten durven komen tot en dan nadenken over onszelf, niet vreezend beschamende ontdekkingen te doen in ons innerlijk bestaan met zijn onreine gezindheden en hartstochten, en zwakheid van karakter. Dan peilen we den tweestrijd: daarbuiten alles nieuw, in ons zooveel ouds. Een stemming van ootmoed vervulle ons, maar zij leide tot een zich zelf aangrijpen en het veroveren van innerlijke schatten. *Wil* maar en *geloof in u zelf.* De historie verkondigt het ons, hoever een mensch het brengen kan. Elk edel streven is als een stap in de richting naar vernieuwing: vrucht van inspanning, worsteling en toewijding.

De lente is er. Neem, mensch! een bad in de natuur.

Wat al grieven, wat al veroordeelen en vooroordeelen, wat al kleinzieligheden hebben in ons post gevat. Die heeft dit en die heeft dat ons gezegd, en aangedaan. Al ingewikkelder wordt de geschiedenis. Al breeder alles uitgemeten en tot vergeten komt het zoo zelden, helaas. Naar buiten met onze gevoeligheden, onze gekrenkte ijdelheid. 't Enge kringetje den rug toegekeerd!

Eene frissche luchtstroom kome over u! Open uw oogen en uw gemoed en luister tevens! Er is zooveel te zien en te hooren.

Wat al zorgen drukken ons! Telt ze niet op, de lijst wordt zoo lang. Brood - geld - vader- en moederzorgen. Ieder de zijne. Ze benevelen de oogen. Ze sluiten den mond. Een mensch kan er van sterven, maar dit sterven gaat zoo langzaam. Doch niemand is weerloos.

Een mensch heeft zijn denkvermogen, zijn lichaamskracht, zijn verbeelding en deze moeten hem wapenen.

Hebt ge te lang op één punt gestaard... ga naar buiten! Dan ontvangt ge nieuwe

gedachten, nieuwe gezichtspunten en nieuwe ervaringen doet ge op. Luister naar de stemmen die door het nieuwe loof der boomen fluisteren van de wijsheid, welke daar ligt in het spelend opnemen van dezelfde dingen, welke gij tot heden zwaar hebt getild, zwaartillende die gij zijt.

En dan onze bezorgdheid, ons twijfelen aan de toekomst van staat en maatschappij, d.i. die onzer kinderen. Een omkeering staat voor de deur, die de beschaving zal doen voorwaarts gaan. O, er worden droeve dingen gezegd, verdedigd, gedaan, zelfs door hen die moesten voorgaan. Er is halve wetenschap die geraas maakt. Bezorgde zielen.. naar buiten! Hier geen sprake van ondergang, maar van vervulling door ontbinding. In de natuur geen bankroet! Kracht zegeviert over zwakheid. Vertrouwen over wantrouwen.

Wanhoop niet, want niets is sterker dan de waarheid, werkend stil en langzaam, maar gestadig. De wet, die heerscht in de natuur, regeert ook in het geestelijke.

Treurenden! Waar zijn dezen niet? Aanziet het wonder der natuur! Daar is geen ijdel gerucht van menschen. Hier is schoonheid, verrukking. Haar regendruppelen mogen uw voorhoofd verkoelen; haar lieflijkheden ontlading geven aan uw smart.

Zóó moge de natuur uitschudden onze humeurigheden, een wijle ons doen vergeten onze zorgen en bekommernissen, onze smart wijden, ons het leven weer doen liefkrijgen, ons hart verjongen, onzen geest verhelderen, onzen blik op menschen en dingen vernieuwen.

> O mocht de nieuwe levensgloed
> Die d' aard doordringt,
> Ook ons *gemoed* doorloutren en bezielen!

Alkmaar.

J.F. TERNOOIJ APÈL.

De Zee, het Woud.

Overspannen, een druk gezin, zieke kinderen, och ieder moedertje weet wel hoe dikwijls men zich dan o zoo moe gevoelt. Daarbij een dorps-dokters-vrouw op wier schouders de receptuur nog rustte ook. 't Ging niet, slapelooze nachten, prikkelbaar humeur, 'k was de oude niet meer. Ik moest er uit, eens geheel zonder zorgen zijn, volgens het advies van mijn man.

Nu dat kan in den tegenwoordigen tijd best; even geschreven naar het comité tot verschaffen van tijdelijke hulp in het huisgezin en klaar ben je, moeder kan er uit.

In mijn grootmoeder's tijd zullen de vrouwen het toch ook wel eens druk gehad hebben, en overspannen geweest zijn, hoe redden zij het toen toch, hoe kwamen die geschokte zenuwgestellen weder tot rust en kalmte; ik heb nooit gehoord van er uit te moeten en van huis te zijn!

Enfin ik *moest* er uit; eerst verwierp ik het denkbeeld, doch toen kwam een collega mijn man ter hulp, en ja er werd besloten naar zee, naar die heerlijke kalme zee, naar Holland's blanke duinen, daar brachten ze mij. Niet naar Scheveningen, noch Zandvoort, zelfs niet Noordwijk, neen heel rustig, heel kalm, heel primitief naar....

Daar werd ik geïnstalleerd met eene vriendin tot gezelschap. Wij kregen een zeer eenvoudig pension, en daar het nog geen badseizoen was, zei de juffrouw dat wij

maar f 3. - per persoon moesten betalen, want ‘ziet u, als het badhotel is geopend’.... ‘een badhotel hier, ja zeker mevrouw dat groote gebouw daar, verleden jaar waren er wel meer dan 300 gasten’; ‘neen maar wat u zegt’, ‘ja, ja mevrouw wij hebben ook al eene bad-courant, als u nu wat later gekomen waart dan had uw naam er ook ingestaan’; o heilige eenvoud waar huist gij toch!

Den volgenden morgen gingen wij naar zee, naar het rustige strand, waar mijne geschokte zenuwen zouden kalmeeren.

Er waren badstoelen en badkoetsjes, en al spoedig waren wij in een van de eerste geïnstalleerd, en zaten te kijken naar de nooit rustige, immer elkaar opstuwende golven. Och, dacht ik, juist als het menschenleven, de een den ander verdringend, ôtetoi de là qui je m'y mets. Naast ons was een troepje kinderen bezig met schepjes en emmertjes te worstelen tegen den opkomenden vloed, een groote kuil gravende waaromheen een barricade werd opgeworpen, om het steeds wassende water te beletten binnen hun kuil te komen. Alle pogingen bleken vruchteloos, steeds verder en verder moest worden geweken voor den immer sterkeren drang van den opkomenden vloed.

Wat is dat een rusteloos strijden en vergeefsche moeite voor die kinderen, vond mijne vriendin. Morgen maar weder beginnen;.... 't maakte mij moe in plaats van rustig, dat eeuwige klotsen, waaien en vechten en voortzwiepen tegen een groote

macht, die nooit te overwinnen is. Nu kijk dan eens naar ginder, 't is hier toch nog zoo eenvoudig. Och kom, zie ginds eens dat flirten in die twee badstoelen vlak bij elkaar, en die dandy daar met zijn hooge piepstem, meen je dat die geniet van zee en strand, en zie ginds twee heeren met een schaakbord tusschen hen in. En wat al toiletten, het gelijkt hier wel Scheveningen of Ostende. En de zee die rolt en stuwt de eene golf over de andere, de rustelooze, zelden kalme. En die helle zon, die blinkende duinen, het doet zoo pijn aan je hoofd; groot toch is de zee, liefelijk is ze niet. De lucht zal je sterken, ja misschien, maar de menschen maken je zoo wee, zie daar vlak bij ons zitten twee dames met plaids over de knieën te kijken naar 't spel hunner kinderen, als operette-figuurtjes, uitgedost in scharlaken broekjes, en blauw met wit gestreepte zwemkieltjes.

De moeders met de plaids over de knieën, want de Noordenwind is koud, genieten van het spel hunner kleinen. Met bloote beentjes en bloote voetjes zijn ze aan 't graven en scheppen. Kinderen hebben toch nooit last van koude, hoor ik de eene dame tegen de andere zeggen. Aan wie de schuld als de kinderen later last van hunne ingewanden hebben, zeker niet aan zee of aan Noordenwind.

Wat mooi was aan zee, die kalme avonden als de wind was gaan slapen, en wij alleen met ons beiden aan 't strand de zon zagen ondergaan; bloedrood, langzaam wegzinkend in de golven, 't was een groot, eenig-mooi gezícht, 'k bracht hulde aan zee en strand en vergaf haar, haar perpetuum mobile bestaan. Doch uit was de betoovering, daar komt een joelende hotsende troep de duinen af, 't fanfare-korps blaast al zijn best: ‘Allons enfants de la patrie’, ja schetter er maar op los, het strand langs. Wij naar huis: ‘de illusie was verdwenen.’

Wij bleven nog een paar dagen doch het verblijf aan zee en strand gaf mij kalmte noch rust, en moedeloos en ontmoedigd stelde ik voor nog eene week naar B. te gaan waar een kennis van ons houtvester was, om in de bosschen te trachten datgene terug te vinden wat ik verloren had. In eene eenvoudige woning, gelegen midden in 't bosch, aan den zoom door hei begrensd, kregen wij een paar kamertjes.

't Was avond toen wij er aankwamen, en die kalme omgeving, die prachtige kleurschakeering van al die verschillende boomen deed weldadig aan. Wat genoten wij de volgende dagen, die hei met zijne tinteling van vele bloemen, die echte mooie heibloem, wat verspreidt ze opwekkende geuren, men gevoelt dat zij in deze gezegende, van de overbeschaafde wereld verwijderde streek volkomen past. Het ‘Welkom’, dat boven de deur stond geschreven, noodde uit tot binnengaan, en menige wandelaar trad er binnen, gedurende ons verblijf in dat vriendelijke huis, en genoot er van de goede gaven van huis en hof; daar heerschte nog oudhollandsche eenvoud en gulheid. Last van vliegen en insecten hadden wij in 't geheel niet; het geheele huis was doortrokken van lavendel en kruid.

Die kalmte, dat heerlijke liggen onder die groene boomen, die prachtige bruine beuken, de bijen gonzend en zoemend over de heibloemen, en uit berken en linden en dennen steeg een honinggeur op, die den indruk van deze natuurpracht verhoogde.

De vogels zongen ons wakker 's morgens, de westerbries streelde alles en allen, o schoone, rustige, heerlijke wereld, wees gegroet!

Daar vonden wij de zoo verlangde rust en eenvoud.

Gezegend woud, heerlijke natuur, die sterk maakt en krachtig en gezond tot in merg en beenderen. Wie zwak is en zenuw-krank, ga naar de wouden en de hei, die nog niet verbasterd zijn, door allerlei kleinzielig menschengedoe.

Niet aan den grooten weg, in een hotel vol bedienden, en menschen; maar zoek u een eenvoudige woning, diep binnenin het woud.

Het is er nooit somber, hoe kan dat als vogels zingen en bijen zoemen, als wij bij iedere bocht van den weg, een ander gezichtspunt hebben, de zonnestralen dartelen door de boomen, overal verschillende tinten en kleurschakeeringen, doch chacun son goût.

Mijne indrukken van zee en strand, van bosch en hei heb ik trachten wéer te geven. Gezond en opgewekt, vol moed, kwam ik terug. De heerlijke lucht, de kalme omgeving van bosch en hei hadden mij goed gedaan, misschien kan een ander zijn voordeel doen met mijne ondervindingen.

VERITAS S.

Natuurlijke historie voor de jeugd. *(De vrije-vrouw).*

‘De vrije-vrouw’
Is een schepsel, van wie ik, al dadelijk gezegd, niet bijzonder veel hoû.
In deze mijn afkeer sta ik niet alleen;
Ik heb haar gemeen
Met tal van menschen,
Die de vrije-vrouwen en corps naar de maan toe wenschen.
Afgaand op het woord denkt men gewis,
Dat het wezen, hier bedoeld, een *vrouw* is;
Maar met dit te meenen heeft men het mis.
Zij heeft evenveel van een vrouw,
Als wit heeft van grauw
Of groen lijkt op blauw.
En hoewel ze streeft naar de hoedanigheid van een man,
Heeft ze ook daar in de werkelijkheid al heel weinig van.
De definitie, die m.i. het best is gelukt,
Is die van derde-geslachts-product.
Verder geldt dit van de vrije-vrouwen,
Dat ze het land hebben aan trouwen;
Doch.... door kwaadsprekers wordt weleens beweerd,
Dat ze tot vrije-vrouw zijn gepromoveerd,
Toen ze wel konden snappen,
Nooit in 't huwelijksbootje te zullen stappen.
Of dat waar is, laat ik in 't midden; doch dit dient gezegd,
Dat er ook vrije-vrouwen verbonden zijn door den echt.
Doch dan hebben ze altijd deze eigenaardigheid,
Dat ze om strijd
Bij heele hoopen
Naar allerlei soort vergaderingen loopen,
En slechts per abuis,
Zijn bij manlief thuis.
En als zulke schepsels kinderen hebben tot haar last,
Dan is het zeker en vast,
Dat ze zich met de kleinen heel weinig bemoeien,
Niet zelden haar taak als moeder verfoeien,
Maar toch met groote ontferming
Lid zijn van een vereeniging voor kinderbescherming.
Ja, ja, die vrije-vrouwen zijn wonderlijke dingen,
Vraagteekens, die zich in de potsierlijkste bochten wringen.
En geen wonder, dat met 't oog op deez' zaken
Er menschen zijn, die zich over de toekomst ongerust beginnen te maken;
Want, als het aantal toeneemt van die vrijevrouwen,
Die niet willen trouwen,
En eigen kinders als lastposten beschouwen,
Zal weldra het geslacht der menschenkinderen
Schrikbarend verminderen;
En zal het zeker niet lang meer duren,
Of men kan, wegens ontvolking, de aarde voor driekwart verhuren.
Doch geleerde heeren
Durven beweren,
Dat - onder ons gezegd -
Alles wel komt op zijn pootjes terecht.
Zij zeggen, dat de vrije-vrouw - 't is heusch geen paskwil! -
Het product is van een ziekte, veroorzaakt door een bacil.
Dien men, waar ik las in de boeken,

Bij die patiënten ergens in de hersenen moet zoeken.
En als men straks het middel kan vinden
Om die bacillen te verslinden,
Mag men veilig vertrouwen,
Dat we eerlang weer hebben uitsluitend mannen en vrouwen.

DE SCHOOLMEESTER.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. *Antwoord aan Mevr.* M.M.C. Boissevain - de Geer.

Jawel lieve mevrouw, ik *weet* het datgene wat u mij zoo liefdevol en welmeenend schrijft. Goddank dàt ik het weet! Godlof dàt ik het steeds beter en vaster weet.

Maar in onzen tijd *is* zooveel begripsverwarring omtrent het *goed* en *kwaad.* Uit dien chaos, uit al dat hybridisch denken en gevoelen *moet* wel ten slotte weer voortkomen: 'De ééne waarheid en met een vastheid, een duidelijkheid, met een zóó helder Licht, dat wijken zullen alle sofismen als nachtvogels voor de zon!'

REGINA.

II. Idealisten. *Aan Mejonkvrouw* Anna de Savornin Lohman, 's Hage.

Geachte Redactrice,

Door deze mijn beleefd verzoek, de(n) schrijfster of schrijver van het ingezonden stuk 'Idealisten' in 't vorige nummer er attent op te mogen maken, dat de titel 'Idealisten' niet boven het geschrevene past.

Zij of Hij had moeten schrijven:

'Schijn-idealisten,' want indien het oordeel van M. van Haeften geldt voor Idealisten, dan is dat oordeel droevig eenzijdig.

Waarachtige Idealisten zijn steeds de fakkeldragers der menschheid geweest, en de geschiedboeken zijn daar om te getuigen, hoe dapper vele Idealisten voor hun ideaal gestreden, geleden, gewerkt en ontbeerd hebben.

Arm zou de wereld zijn zonder idealen en lichtloos het leven; koud, nuchter en wreed zou het menschdom zijn zonder die vaak bespotte (làng niet altijd gevleide en geëerde) Idealisten, wier ontevredenheid en heilige verontwaardiging een genade van God is; een gave, door Hemzelf in 't hart gelegd van enkelen tot heil van velen.

Ziehier een oordeel van Hermann Thurow over het sociale Ideaal:

'Die soziale Utopie in der Geschichte war kein Hemmschuh der Entwickelung; sie ist es heute nicht und wird es in Zukunft nicht sein. Ideale

Zukunftsbilder von Gerechtigkeit und Freiheit waren nicht Trugsterne, sondern Leitsterne der kämpfenden Menschheit.'

En tot slot nog een citaat van Robert Blatchford:

'The agitators, from Christ downwards, have been the salt of the earth. It is only such as they, who save society from dry rot and putrefaction.' -

Met vriendelijken dank voor de plaatsing
Hoogachtend
Uwe dienstw.
IDA BRONS.

Amsterdam, 6/6 1905.

'Jannie.'

De vrouw, die kinderen heeft en zich verveelt, is te verachten.
* * *

'**Z**eker, mevrouw, u kunt er vast van op aan, van avond krijgt u ze nog thuis. Dag jongeheer, krijg ik een handje van je? Zóó.... je bent een lief kereltje, hier, snoep maar eens.... Dag mevrouw, dank u wel....'

En ik stond weer op straat met het lieve tweejarig kleutertje, kleine kabouter, in zijn roode jekkertje. Wat deed het mij goed, als de menschen notitie van hem namen, en wat was ik er trotsch op, als ze mij voor de moeder aanzagen. Wat een zalig gevoel doorstroomde mij, als ik met hem liep, en zijn lekkere snuitje zóó vertrouwend tot mij opzag, en zijn rateltje mij onophoudelijk vragen deed, waarop ik steeds zoo veel mogelijk naar waarheid antwoordde....

'Kijk eens, Jannie, wat mooie schopjes hangen daar, zal tante nu eens zoo'n schopje voor Janneman koopen, dan kan hij diepe kuilen in het zand graven.'

En reeds waren we den winkel in, en klonk zijn glasheldere geluidje, als een kristallijnen klank in den duffen winkel, verlevendigend er voor een oogenblik de somberheid.

'Jannie krijgt een schoppie, om zand mee te gjaven hé?'.... en als hem het dierbaar voorwerp ter hand wordt gesteld, waarvan hij eerst het gebruik nog niet recht snapt: 'bedank de juffrouw nu vent', klankt het weer: 'Dank u wej, dáág juff'ouw', opheffend met dankbaren blik het kopje met groote donkere vraagoogen, tot de winkeldochter, op wier zuur oude-vrijsters-gelaat toch een ondanks haar zelve glimlachje verschijnt.

Ik was twee en twintig jaar, toen mijn broer mij het éénjarig moederloos wichtje bracht, en mij vraagde, of ik de plaats wilde innemen van haar, die hij zóó kort en zóó innig had liefgehad. En ik bedacht mij geen oogenblik, heel mijn wezen ging uit naar het kind, dat mij reeds zoo lief was, en ik beloofde;.... blij, o zoo blij en dankbaar, dat daar was een doel in mijn bestaan, een kindje om voor te zorgen, om mij aan te wijden, heelemaal....

Want ik was niet, als die meisjes, die op dien leeftijd reeds vier wintercampagnes achter den rug hebben, en die ieder jaar opnieuw bij het naderen van het seizoen zich

afvragen: ‘Zou het me dit jaar nu eindelijk gelukken?’ en die zich dan ten slotte op tweeëntwintigjarigen leeftijd beginnen terug te trekken, met spijtige uitdrukking op het gelaat en de wanhopige vraag in het hart: ‘Wat nu?’....

Neen, Goddank, ik was niet als zij, ik had nooit meegedaan aan die jacht op Geluk, die zij ‘uitgaan’ noemen. Waarom ook?

Ik had mijn Liefde, mijn mooie, onuitgesproken van de wereld niet geweten Liefde, die mijn bestaan uitmaakte, waarin ik leefde dag aan dag, uur aan uur, lange jaren achtereen.... Arm, trouw hart.... Toen het oogenblik kwam, waarop ik mij van mijn Liefde moest losmaken, bleek het, dat, wat ik gekoesterd had, een teer plantje eerst, te diep en te prachtig wortel had geschoten. Ik rukte, en rukte.... vergeefs.... ze wilde me niet verlaten.... eindelijk scheurde ik haar los. Ze mocht geen deel meer uitmaken van mijn bestaan, nog minder dat ‘Bestaan’ zelf zijn.... Helaas.... mijn hart scheurde mee....

Hoe ik daarna nog leefde, weet ik zelf niet, leeg, donker, koud, de wereld buiten Liefde, wereld, die me vroeger de moeite niet waard leek, om me mee te bemoeien, maar, waarin ik nu mee zou moeten leven, als de meesten.... zonder hart....

Eerst in mijn wanhoop, dacht ik, dat ik gelukkiger zou geweest zijn, als ik, zooals die anderen er maar op los geleefd had, zorgeloos: als zij, die niet hebben gestreden en gebeden om hare Liefde, die dus ook niet kenden die wreede, schrijnende pijn, diep binnen-in.... dan; als ik langzaam, heel langzaam weer normaler kon denken, kwam ik tot de overtuiging, dat ik voor niets ter wereld met die ijdele wezens zou willen ruilen, want, had ik niet lief gehad, en was

dat kennen van Liefde, alleen niet den strijd waard geweest?!

Toen kwam Jannie, als een fonkelend sterretje mijn pad verhelderen, en ik dankte God voor dien zegen. Was dat dus de belooning? had Hij die jarenlange trouwe Liefde in mijn hart gelegd, opdat ik weten zou, wat Liefde was, om die op dit kind over te brengen? En zooals ik vroeger bad, dat Hij mij leeren mocht, mij mijn groote Liefde waardig te doen zijn, zoo smeekte ik nu, om mij te helpen, wanneer ik soms falen mocht; wanneer mijn taak niet steeds zoo licht zou blijken te zijn als ze me toescheen....

Lief, lief dier, met je lekkere blanke velletje, je mollige halsje, je blonde haartjes, nog druipend in je nekje van het frissche gepoedel, als ik je zeer tegen je zin in je bad heb gestopt, en je je misnoegen daarover door allerlei noodkreten hebt te kennen gegegeven. O, die weelde, van je zoo te mogen helpen, dag aan dag, ieder oogenblik, ik zou het niet *gunnen* een ander.

Hoe kunt gij het, vrouwen met kinderen, moeder is een te heilige naam voor u, hoe kunt ge het overlaten aan huurlingen, haar zelfs toestaand bij hen te slapen, opdat ge er zelf vooral 's nachts geen last van zult hebben.

Ik, die zoo gierig ben op mijn kleinen peuter, die niemand gun met hem alleen te spelen of te wandelen, ik kan me niet begrijpen, hoe gij maar uit kunt gaan, dag aan uur, uw heiligste plichten verwaarloozende voor god ‘Pleizier’. 't Is immers zoo dol gezellig zoo'n theeavondje met goede vriendinnen (??), zoo'n partijtje, waar gehekeld worden de afwezigen en gekletst, want mooier kan ik het holle geschetter niet betitelen, over brutale kindermeiden, over wier onhebbelijke uitlatingen gij u beklaagt, omdat ze er *u* mee hinderen, maar niet, omdat gij doordrongen zijt van den verderfelijken invloed, die hun voorbeeld en woorden op het ontvankelijk gemoed van uw kleintjes heeft...

‘O, Jannie, mijn frissche, dartele baas, verbeeld je eens, dat tante je den heelen dag aan een kindermeisje overliet, die je onbevangen vraagjes zou beantwoorden met een ruw: “Doe toch zulke gekke vragen niet”; en je mondje zou stoppen met pepermunt-balletjes, als je niet aan tante wilt vertellen, dat ze met je is geweest naar het huis van haar vrijer.... Je zoud er wel niet veel van begrijpen, maar ik gruw als ik aan al de gevaren denk, die je zieltje zou loopen.’ 't Gevoel, dat ik heb, als ik rustig op een bank in het park zit te lezen, in schijn, want jij boeit me meer, dan de mooiste roman, en je graaft met je schopje, dat je sedert als een trouw vriend overal vergezelt, kan ik niet in woorden brengen. 't Is een onuitsprekelijke zaligheid, waarbij onbewust me de tranen in de oogen springen, en diep-innerlijk een gebed in me opstijgt, dat ik je nog lang zoo rein en zoo onschuldig mag houden, en ik steeds je vraagbaak mag zijn, waarop je vertrouwen kunt - altijd -. Je wekt me uit mijn overpeinzingen, om me te vertellen, dat je ‘mooie steenties’ voor me zult gaan zoeken, en als een vroolijk hondje ren je heen en weer, met lompe vierkante beweginkjes, want je bent een stevig boertje, en als je dan triomfantelijk telkens kleine kiezeltjes bij me brengt, dan schitteren je oogjes en je rooie koontjes worden nog blozender.... op eens staak je je spel, want een rijtuig rolt aan, een open landauwer met deftige dames en heeren, en uit alle macht zetten je longetjes zich uit, om reeds van verre den koetsier toe te roepen: ‘Koetsjier, Jannie wil mee jijjen.’ Koetsier hardvochtig hoort niets, rijdt statig door. Nu dichterbij gekomen, posteert mijn vent, die het liefste, wat hij bezit zou verraden en verkoopen voor een ritje, zich vlak bij het rijtuig, en zich inspannende

uit alle macht, roept hij nog eens, met nog overtuigender stemmetje: ‘Koetsjier, Jannie moet mee jijjen.’

Dames lachen hem toe, uit haar équipage nog eens omkijkende, en ik, slechte paedagoge, geef hem een schandelijken raad, dien ik hoop, hij maar weer spoedig zal vergeten.

‘Ondeugende koetsier hè, gooi hem maar met een steentje.’ En Jannie, 't huilen nader dan het lachen, neemt één der kleine kiezels, en die op een kwart meter afstands recht vóór zich uitwerpende, verontwaardiging in heel zijn gezichtje: ‘Sjtoute koetsjier, Jannie steentie gooien hoor!’.....

En dan, 's morgens heel vroeg als mijn lieveling me wekt met de boodschap: ‘Jannie wil schuit eten,’ en als ik hem dan een beschuitje geef, dat in mijn bereik reeds op dit oogenblik wacht, met een: ‘Dan moet Jan ook heel stil zijn, hoor, tante moet nog slapen, dan fluistert hij heel zacht, haast onhoorbaar ‘ja’ en ik, me slapend houdend kijk er naar, hoe hij, bang om me te wrekken, doodstil op zijn vingertjes zit te turen, zóó lang, tot zijn oogjes weer dichtvallen. ‘Net

een engeltje,' prevel ik, en mijn arm om hem heenslaand, volg ik zijn voorbeeld....

Nooit zal ik vergeten het uur, waarin me geopenbaard werd, je liefde voor verdrukten en mishandelden. We liepen in het bosch en ik zag jongens vogelnestjes uithalen. Ik riep hun toe dat het schande was, arme vogeltjes kwaad te doen, wat ten gevolge had dat ze me najouwden. Stilletjes liep je naast me voort, toen, op eens heel bedroefd: 'sjtoute jongens, Piet kaad doen hè? Armje Piet! Jannie wil Piet zoentie geven.' En je werd den eersten tijd niet weer tierig, en ik had moeite het geval uit je denkende tweejarige hoofdje te verbannen....

Ziet vrouwen, is dat niet goddelijk, om zulke ontkiemende karaktertrekjes zelf te ontdekken, de goede aan te kweeken, de slechte tijdig te verstikken! Denkt gij, dat uw juffrouw zich de moeite geeft, om de ontplooiïng van dat jonge gemoed gade te slaan, en haar studie overpeinst, en hier en daar door toepasselijke verhaaltjes afschrikt of aanmoedigt?....

Neen, ik ben er van overtuigd, dat de meesten meer aan haar vrijers en eigen genoegen denken, dan aan het haar toevertrouwde plantje. Zie ik het niet dagelijks, hoe ze, uitwandelende met uw kinders, afspraak maken met vriendinnen, die haar op de wandeling vergezellen, terwijl uw kleintje zwijgend meeloopt, en aanhoort dingen, die allerminst geschikt voor hem zijn. Of, hij vindt het vervelend, dat er zoo weinig met hem gepraat wordt, en hij loopt nu maar op zijn eigen houtje soms meters vooruit.....

Of wel... u hebt het ditmaal bijzonder goed met uw juf getroffen.... zooals u met veel ophef aan uw intiemen vertelt, - ze is werkelijk een puikje, zoo bescheiden en onderdanig, daarbij heeft ze een diploma als kinderjuffrouw, en bovendien, wat lang niet het minst weegt, ze heeft vier jaar bij Baronesse Z. tot A. gediend. Dus, aangenomen dat ze de karakters van de jonkertjes en freuletjes Z. tot A. nu na zooveel jaren wel kent, is ze daardoor nu op eens in staat *uw* kindje te doorgronden? Zijn kinderen niet allen verschillend en moeten ze juist niet ieder naar hun eigen aard en aanleg behandeld worden? De middelen, die ze bij die anderen met zooveel succes toepaste, kunnen op het gemoed van de uwen wel zoo'n fatale uitwerking hebben, dat die hare sporen voor immer zal nalaten.....

'Tante, heb je hoof'pijn, of ben je verdrietig; Jannie is toch heusch zoet geweest...' komt mijn krullebol vertellen.... 'Neen Janneman, tante is heel stout om je zoo lang alleen te laten spelen, tante zat te brommen op de groote menschen, die hun kindertjes verwaarloozen, en nu vergeet ze daardoor haar eigen prul zelf'... 'Neen, tante is niet sjtout hoor, tante is heel zjoet, als Jannie g'oot is, gaat Jannie een boel geld voor tante verdienen....' en een lekkere pakkert volgt op deze trouwe belofte....

Febr: '04.

M.E.

In de Gevangenis
door Maxim Gorki.
(Naar de Fransche overzetting van S. Perskie).
V. (*Vervolg van No. 50.*)

IV.

Miesja sliep een diepen slaap, op zijn harde legerstede. Hij droomde dat hij door een nauwe, sombere straat rende, achtervolgd door een onzichtbaar iemand, die hem bij den schouder beetpakte, en hem op strengen toon woorden toevoegde, die hij niet begreep.

‘Sta op! De inspectie!’

Hij opende de oogen en rees overeind. Naast zijn bed stond de roode, dikke opzichter, die hem bij de panden van zijn jas trok, terwijl de chef onder-directeur van de gevangenis, een lange man met gebogen rug hem spottend aankeek met z'n grijze oogen, en zei:

‘Wees zoo goed hier op tijd op te staan. Je kunt hier niet uitslapen zooals bij je moeder.’

‘Zeker...’ antwoorde Miesja, terstond gehoorzamend met een glimlach.

Met een sprong was hij uit zijn bed.

De onder-directeur keek hem oplettend aan; hij keerde zich half naar de deur en sprak op minder ruwen toon:

‘Je kunt om papier vragen om naar huis te schrijven... en vragen om beddegoed... of wat je wil...’

Toen vertrok hij.

Miesja verliet de cel om zich te gaan wasschen aan het einde van de gang. Daar bevond zich een rij koperen kranen, waar het koude water met een dikken straal uitspoot in een metalen bak. In de gang liepen gevangenen in hun grijze lange jassen met tinnen trekpotten in de hand.

Van tijd tot tijd werd geroepen:

'Kokend water.'

Een dwangarbeider met rammelende ketens ging voorbij. Het was een lange, forsch-gebouwde man; hij had een bleek gelaat en dikken, rossen baard. Hij keek Miesja aan, gaf hem een wenk, en zei glimlachend:

'Zoo, waarde heer, heb jij je laten pakken?'

De cipier bracht Miesja een pot slappe, maar warme thee, en een groote homp roggebrood, waarvan de korst taai was als leer, terwijl het brood zelf zuur rook.

In de gevangenis was het een gegons, als in een wespennest dat gestoord is. Gelach, gevloek, nu en dan een lied of het geroep van een der opzichters; in de gang werd gebezemd, het water klotste, en Miesja zag dit alles oplettend aan, vol belangstelling voor het leven van deze menschen in dit oude gebouw van slijk en steenen.

Hij had weinig gelezen, en nog minder gezien; tot zijn komst aan de universiteit had hij eentonig voortgeleefd in het strenge gezin van zijn zuster en zwager. Hij voelde zich vreemd tusschen de studenten die zoo gemakkelijk en met vuur over verschillende, sociale onderwerpen spraken, in een geleerde boekentaal.

De algemeene ontevredenheid met bestaande toestanden had zich reeds van Miesja meester gemaakt, en een lust tot verzet bij hem opgewekt; toch was het hem nog niet volkomen duidelijk tegen wat en tegen wien hij zich moest verzetten.

Hij voelde zich nu een held; hij genoot van de nieuwe indrukken die hij opdeed; zijn jonge ziel nam die tot zich met jeugdige begeerte.

Na zijn thee te hebben gedronken, trok hij zich weer op aan het raam. Langs den hoogen muur die de gevangenis omringde, liep een man, met groote stappen op en neer. Hij had donker haar, breede schouders en de armen hield hij op zijn rug. Hij droeg een pet en een korte, dikke jas.

Nu en dan gooide hij het hoofd met een ruk achterover; zonder stil te staan wierp hij dan een haastigen blik langs de vensters; verscheidene malen hadden die onderzoekende oogen op Miesja's gelaat gerust. Deze kreeg lust om een praatje met dien man te maken, hem te zeggen hoe hij heette, en te vragen waarom hij gevangen zat. Toen de man vlak bij z'n raam was, riep Miesja met halfluide stem:

'Luister 's.'

De schildwacht, die zich juist onder het venster bevond, keek verschrikt op; hij maakte een dreigend gebaar met z'n vuist en sprak op strengen toon:

'Zwijg!.... Praten is verboden!'

De man met de pet trok de schouders op, hij glimlachte Miesja toe, en ging verder Miesja sprong van het raam op den vloer. Al was de schildwacht ruw opgetreden, de glimlach van den man met de fonkelende oogen had de strengheid van z'n woorden uitgewischt. Hij had een gevoel alsof die glimlach sympathie en gelijkheid tusschen hen beiden had doen ontstaan.

Tegen twaalf uur kwam een oude, magere cipier, slap als een riethalm, de cel binnen; zijn gezicht was van de pokken geschonden; hij bleef op den drempel staan, en zei met zachte stem, zonder Miesja aan te zien:

'Gaat u mee voor de wandeling?'

Het was nat weer; het water, dat tusschen de spleten der steenen op de binnenplaats was gedrongen, had een groenigen weerschijn. Drie gevangenen stonden te bezemen, ze lieten het water naar buiten stroomen, maar tevergeefs, want het verspreidde zich opnieuw over en tusschen de steenen, modderig en troebel.

‘Loop heen en weer, van hier tot aan den muur. Het is verboden om met de gevangenen te spreken!’

Nu, onder den hoogen, oneindig hoogen hemel, werd Miesja voor den eersten keer onaangenaam getroffen door dat woord ‘verboden’. In die enkele lettergrepen vond hij iets vernederends, wat doms en grenzeloos kleinzielig. Hij fronste de wenkbrauwen, en keek den cipier in het onbeweeglijke gelaat dat op een monsterachtig masker leek; de kin en wangen waren met blonde haren begroeid, terwijl de oogen hem zoo vreemd voorkwamen. Het waren donkere oogen, amandelvormig als van een mooie vrouw, met lange wimpers die aan den blik iets zachts en schuchters gaven. De droeve, eenigszins schuwe, onthutste blik vormde een schrille tegenstelling met dat door de pokken misvormde gelaat.

‘Loop door!’ zei de cipier... ‘Het is ver boden om stil te staan...’

Miesja begon langzaam op en neer te loopen; de opzichter volgde hem, een weinig achter hem blijvend. Na een blik om zich heen te hebben geworpen, vroeg hij halfluid met neergeslagen oogen:

‘Waarom houden jullie je toch niet

rustig?... Je deedt vrij wat beter om flink te studeeren... Dan kon je rechter worden, of wat anders..... En nu doen jullie niets dan oproer maken..... En jij, zoo'n jonge, mooie man!.... Je hebt zeker nog een moeder?'

Miesja voelde zich getroffen door die woorden. Hij bleef glimlachend stilstaan, lei z'n hand op de borst, en juist wou hij op dat vriendelijk gezegde wat antwoorden, toen de cipier verschrikt achteruit week, om zich heenzag, en gejaagd mompelde:

'Loop door, loop door! Als iemand ons ziet, word ik gestraft, omdat ik tegen u heb gesproken, begrijpt u?'

Hij verwijderde zich en verdween achter den gevangenismuur. Miesja bleef langzaam op en neer loopen; die man had zijn belangstelling opgewekt; hij gevoelde zich getroost en toch droef gestemd.

Het vuil-grijze gevangenis-gebouw was niet hoog; op elken hoek stond een toren. Het scheen dat het in den grond was gedrukt onder het gewicht van den hemel, die zich zoo bleek uitstrekte, alsof het blauw was vervaagd door de herfstregens. En koud en somber als die hemel verhief zich ook de gevangenis - koud en kil.....

'Hoe lang zal ik hier moeten blijven?' dacht Miesja. Het kwam hem voor dat hij nu al zooveel belangrijks zou kunnen vertellen over de gevangenis-toestanden, als men hem nu in vrijheid stelde. En opnieuw rees voor zijn verbeelding de straat op, de menschenmassa, de zwarte gedaanten van de politie-agenten, het jonge meisje.

In gepeins verzonken, vloog de tijd voorbij die voor zijn wandeling was toegestaan. De opzichter liep naar hem toe en zei:

'Nu moet u naar de cel terug.'

Verwonderd riep hij uit:

'Is het nu al tijd?'

De opzichter knikte bevestigend.

In de gang fluisterde hij Miesja toe:

'Mijn moeder is in een gesticht....'

Als een schuldige boog hij het hoofd.

'Zoo!... Maar ze heeft het misschien best!' antwoordde Miesja glimlachend. Iets anders wist hij op dat oogenblik niet te zeggen.

Wederom werd de zware deur achter hem gesloten; wederom piepte en knarste het roestige hangslot.

Miesja keek in de cel om zich heen; toen ging hij op het bed zitten, en plotseling kreeg hij een gewaarwording of al zijn gedachten en indrukken samensmolten; hij kreeg een gevoel van een vreemde, wonderlijke leegte in zijn geest; een doezelige stompheid maakte zich van hem meester....

Zoo ging zijn leven voort in grijze doffe eentonigheid.... Doch elken dag drong een druppel in zijn ziel van iets tot nu toe nog niet ondervonden, en elke indruk, hoe gering ook, bleef achter, helder weerkaatsend, in dit droef bestaan dat zich somber voortsleepte.

De inspectie is sinds lang afgeloopen; - een doodsche stilte heerscht in het sombere gevangenis-gebouw. Een enkele maal wordt die verbroken door vreemde, wondere geluiden..... Een gevangene spreekt in zijn slaap - een koortsige droom wellicht. Achter de deur klinkt nu en dan de sloffende tred van den cipier: de oude man met den strakken blik doet dienst in dezen nacht. Langzaam loopt hij in de gang te mompelen; Miesja ligt op zijn bed uitgestrekt; hij denkt na - en luistert.

Dienzelfden middag heeft die cipier aan Miesja zijn levensgeschiedenis verteld, achter hem loopend op de binnenplaats. Hij is de zoon van een naaister, verleid door een officier, die haar in den steek liet met zijn portret en een kind als herinnering.

Veertien jaar lang had de jonge vrouw voortdurend gewerkt dag en nacht, gewerkt voor haar zoon. Ze had hem op de dorpsschool gedaan, toen op de stadsschool; maar daar had de meester hem eens een pak slaag gegeven, waarna de moeder, die haar kind nog nooit een hard woord had gezegd, hem weer thuis had genomen.

Twee jaar later had ze hem gedaan bij een rechter van instructie; zelf ging ze voort met naaien, kousen breien en bloemen maken; ze werkte en werkte dag en nacht.

Haar zoon moest in dienst. Doch eens toen een onderofficier zich spottend had uitgelaten over zijn moeder die hij aanbad, was de beleediging hem te machtig. Bij de exercitie gaf hij zijn meerdere een slag. Toen werd hij voor drie jaar bij het strafbataillon ingedeeld, zonder dat iets van zijn verplichten dienst-tijd werd afgetrokken. Zijn moeder was al oud voor haar tijd; nog werkte ze al maar voort, tranen stortend over het harde lot van haar zoon.

Na gedurende zeven jaren het ruwe kazerne-leven te hebben geleefd, keerde hij ziek, gedemoraliseerd naar huis terug - en vond zijn moeder bijna blind - ze kon niet meer werken, en ging bij den ingang van de kerk zitten om aalmoezen te vragen....

Den dag dat hij was thuisgekomen, had ze hem een das gegeven, die ze zelf had gebreid, het laatste handwerk van haar oude handen en befloerste oogen; het laatste bewijs van haar reuzen-werkkracht, die ze haar zoon had gewijd.

(Wordt vervolgd.)

Het Schillerhuis
door Karl Neumann-Strela.
Vertaald door Snowa.
V. (*Vervolg en slot van No. 50.*)

Karl wilde helpen om den vijand te overwinnen. Hij trad daarom als vrijwilliger in dienst - en stoorde zich niet langer aan de bepalingen, waaraan hij zich als oudste zoon te houden had.

De moeder bracht een zwaar offer, zooals zij aan Cotta schreet, maar zij begreep, dat het zijn plicht was.

'Ik voel wat hij aan zijn vaderland verplicht is. Schillers zoon zal zich dapper gedragen, zoodat men van hem zal kunnen zeggen, dat hij zich met hart en ziel aan de goede zaak gewijd heeft.'

Het volgend jaar had zij een sterfgeval te betreuren; n.l. dat van haar trouwe dienstbode Christine Metzel. Reeds lang had zij heimwee gehad naar haar vaderland; nu had zij een blijvend vaderland gevonden. Twintig jaar lang had zij lief en leed met Charlotte en de kinderen gedeeld.

Karoline, toen vijftien jaar oud, bezocht dien winter haar eerste bal. Van Karel kwamen goede berichten.

Charlotte was kinderlijk blij toen de Rijn weder vrij door de duitsche dreven stroomde.

'Wat zou Schiller zich hierover verheugd hebben!' Reeds in 1815 werd Ernst tot Kammerassessor benoemd, een betrekking die hem vrijwaarde voor den militairen dienst. Dit stelde de moeder gerust, hoewel zij begreep, dat dit hem toch niet zou baten, als de oorlog weder uitbrak.

Zij leefde voortdurend tusschen hoop en vrees, schreef zij aan Cotta. De aanblik van de wereld was zoo verschrikkelijk, het fransche volk had het heiligste gevoel gedood n.l. het geloof in de waarheid. God moge de duitschers behoeden en hun kracht en zegen schenken, opdat zij toonen kunnen, wat het geloof aan recht vermag.' Ik ben soms bang geweest, dat zijn vaderlandsliefde Ernst ook niet met rust zal laten.

'Ik eerbiedig dit in hem, maar ik voel ook, dat het volk, dat Schillers nagedachtenis zoo hoog houdt, niet ook dit offer nog van mij vergen zal. Al mijn verwachtingen zouden door twee kogels verwoest worden, als mijn zoons in den oorlog sneuvelden.'

Karl wilde voorloopig militair blijven en werd cavalerist. Hij kwam naar Stendal, rukte op tot Leipzig en kwam op kerstavond zijn moeder verrassen. Hij was een en al verbazing over Karolientje, zoo groot was zij geworden. Zij en Emilie kregen les in teekenen en dansen en zingen en Karoline werd, nadat zij aangenomen was, aan het Hof voorgesteld. Emilie zorgde dien winter voor de inmaak.

Karl werd naar Wiehe gezonden om vandaar een transport naar Nederland te brengen.

Charlotte vond, dat het leven onder de militairen hem goed had gedaan, hem mannelijker had gemaakt; zij was echter toch blij toen hij van besluit veranderde en terugkeerde tot het boschvak, waardoor hij aangesteld werd in Würtemberg.

Bij het groote gemaskerde feest in 1818 verscheen Ernst als ‘Götz von Berlichingen,’ Karoline als Zigeunerin en Emilie als Genius. Charlotte stelde Goethe haar gemaskerde familie voor en verheugde zich over den indruk, dien de afgod op hem maakte.

Toen ging Ernst, wien het zooals Goethe lakoniek uitdrukte in Weimar ‘niet lukte’, in het voorjaar van 1819 naar Pruisen om te Keulen zitting te nemen als referendaris bij den raad van beroep.

Intusschen had Karl in Altshausen, tien uur van de Bodensee, een aanstelling gekregen en in het najaar werden de koffers gepakt.

Emilie was aangenomen en met haar en Karoline begaf de moeder zich naar den Rijn. In Keulen bij Ernst, die er tot tevredenheid van zijn meerderen werkte, sleten zij heerlijke dagen.

Charlotte voelde er zich zoo gezond, dat zij er het volgend jaar weer heenging.

Haar dochters vergezelden haar wederom en toen zij in Weimar teruggekeerd waren, verlangden ze alle drie weer naar de jongens en den Rijn.

De jaren verliepen in intiemen omgang met Goethe. Deze ving aan met de uitgave van zijn briefwisseling met Schiller ‘een eenig interessant werk voor alle tijden,’ zooals Charlotte aan Cotta schreef.

Reeds toentertijd klaagde zij over haar

oogen, doch liet haar schrijven en lezen niet na, ondanks de waarschuwing van den dokter.

Steeds sterker werd haar verlangen naar den Rijn en naar Ernst. ‘Hij was haar stille trots,’ zeide zij.

‘Dat is zeker, dat de pruisische staatsdienaren de krachten weten op te wekken en de werkzaamheid wakker te houden.’

Zij besloot in Bonn te gaan wonen en van haar huis mocht alleen de eerste verdieping verhuurd worden, als zich daarvoor een stille huurder aanmeldde ‘zonder honden’.

De woning bleef echter nog lang leeg staan en het was Charlotte niet vergund haar weer te zien.

Haar dagen waren geteld. In den zomer van het jaar 1826, toen zij een oogoperatie had ondergaan, die aanvankelijk goed gelukt was, trof haar plotseling een zenuwberoerte.

Ernst kwam ijlings uit Keulen. Karoline ontving de treurige tijding in Stuttgart ten huize van Dannecker.

‘Laat ons’, zoo schreef Cotta aan Ernst, ‘de vriendschapsbanden door de ouders zaliger aangeknoopt in het vervolg nog nauwer aanhalen en elkander in deze moeielijke uren trouw terzijde staan.’

Na de begrafenis begaf Emilie zich naar haar tante Frau von Wolzogen. Karoline werd onderwijzeres en kwam in betrekking aan het Stuttgartsche hof. Hier leerde zij den bergraad Junot kennen, met wien zij twaalf jaar na den dood van haar moeder huwde.

Emilie trouwde den vrijheer von Gleichen Ruszwurm en heeft zich later naam gemaakt door verschillende werken over de Schillerliteratuur. Zij stierf op haar kasteel Greifenstein in het jaar 1872 en Karoline in 1850 in Würzburg, terwijl zij bij haar zuster was.

Charlotte heeft het huwelijk van haar zoons nog beleefd. Karl stierf als opperhoutvester in 1857 te Stuttgart, Ernst in 1841 als rechter te Bilich bij Bonn.

Meer dan twintig jaar is het Schillerhuis Charlottes eigendom geweest. Eerst na haar dood werd de ‘stille’ huurder gevonden. Later kwam het in vreemde handen en in 1847 stond het weder te koop. Er meldden zich twee koopers aan; deze boden echter zoo weinig, dat de stadsraad het huis aankocht voor de stad.

In de benedenste vertrekken werd veel veranderd en de eerste verdieping werd ingericht voor de Schiller-Stichting.

In de ontvangkamer werd Schillers buste geplaatst, vervaardigd door Dannecker, tusschen een Klio en een Polyhymnia en zinsspreuken uit zijn werken zijn op de muren aangebracht. Zijn werkkamer echter ‘het heiligdom’ is gebleven zooals zij was, toen Schiller stierf en menige krans ‘den dichter door zijn volk gevlochten’ tooit sedert jaren de legerstede waarop hij stierf.

Zijn stoffelijk overschot werd in 1872 overgebracht naar den vorstelijken grafkelder.

De esplanade kreeg den naam van Schillerstrasze en boven zijn deur prijkt het inschrift: Hier wohnte Schiller, ruft allen zu: Kommt nur getrost herein, werdet wohl empfangen sein.’

In den winter van 1855 trad daar een vreemdeling binnen, die vroeg of Schiller thuis was, waarop men hem antwoordde, dat deze reeds sedert verscheidene jaren dood was.

'Dood?' riep de vreemdeling getroffen uit, en barstte daarop in snikken uit.

Dit is een zinnebeeld van de eeuwige jeugd der dichtwerken van Schiller; zij grijpen zoo aan, dat men ze op den persoon van den dichter terugbrengt. Men herinnert hem zich nauwelijks anders dan in de volle kracht zijns levens.

'Hij was onze geestverwant', zeide Goethe aan het graf van zijn vriend. En wij zeggen het hem na met vreugde, dankbaarheid en trots.

'Hij was ook de onze en zal het eeuwig blijven!'

(*Naar het Duitsch*).

Varia.

I. Beschaving.

- *Sedert de electrische tram langs den Ouden-Scheveningschen weg rijdt, dus ruim een week, zijn reeds zeven honden overreden.*

Zonder eenige commentaar, als gold het de gewoonste zaak ter wereld, vind ik de bovenstaande mededeeling in een onzer Haagsche bladen.

Wij hebben, wij, beschaafde, vrome, op onze 'goddelijke' vonk-in-ons zoo fiere menschen, inwoners van den Haag, *wij* hebben een electrische tram! En dat dit voorrecht der beschaving, in één wreek tijds, èlken dag, aan een hond het leven heeft gekost, wat komt dat er op aan, als wij, beschaafde, vrome, met goddelijken vonk bezielde Hagenaars maar plezier hebben, niet-waar! Het

komt er niet op aan, dat hier roekeloosheid, wreedheid, domheid, onhandigheid, onvoorzichtigheid van de tram-conducteurs en trammachinisten in het spel *moet* zijn, want in het buitenland, waar in de groote steden óveral gereden wordt met electrische trams, hoort men nooit van een dergelijken onverdedigbaren honden-moord, als gevolg ervan! Het komt er niet op aan, wat die tramconducteurs en tram-machinisten op die wijze misdrijven aan schuldelooze, het gevaar nietbegrijpende dieren! Want zij staan immers, omdat zij menschen zijn, hemelhoog boven de beesten, niet-waar? Zij ontleenen aan dat mensch-zijn het voorrecht, dat zij de dieren mogen mishandelen, hen uit louter moedwil van het leven mogen berooven, op de meest pijnlijke wijze!

Leve de beschaving, die ons geleerd heeft hoe hemelhoog wij staan boven het 'redelooze' dier, zóó hoog dat wij van onze rede gebruik maken, om hen te mishandelen, en te kwellen, en te dooden, zonder noodzaak hoegenaamd!

Leve de beschaving, die ons langs den Ouden-Scheveningschen weg een hondenmoordend toestel heeft gebracht, zoodat geen mensch, die zijn hond liefheeft, er nu meer gerust en veilig kan wandelen, tenzij hij het arme dier van zijn vrijheid berooft door een ketting!

II. Met twee maten meten!

Met volle instemming neem ik over, uit een Haagsch Blad, het hieronder volgend ingez: stuk:

DE AUTO'S.

Hooggeachte Heer Redacteur,

Nu het zomerseizoen is aangebroken, en elkeen zich verheugt en hoopt op eenig zomergenot, van frissche lucht, open ramen, enz., om na het koude jaargetijde, heerlijke frissche lucht door zijn huis of kamers te doen stroomen, en, zoodoende, de winterellende, van bedompte en ongezonde toestanden te ontvlieden, worden, ten minste wat betreft de bewoners van Koninginnegracht en Kanaal, op verschrikkelijke wijze teleurgesteld. Niet zoodra ontwaakt de goede moeder natuur uit haar winterslaap, en tooit bloem en veld zich in lentegewaad, of eensklaps ziet men die helsche automobielen zich vertoonen, vliegende en lawaai makende, en stof met massa's opwerpende, wegen en menschen plagende voertuigen, zich geheel meester houdende van de heirwegen, al zijn er honderden voetgangers op den weg, zich niet schamend om met duizelingwekkende vaart alle bewoners en wandelaars in een stofwolk te hullen, dat de menschen, met doeken voor mond en oogen staan en hulpeloos en grijs van stof, die dingen vloeken en verwenschen naar de Mookerheide, of inde zee.

Dan vraagt een denkend mensch zich af, mag zoo een toestand nu bestaan, mag nu toch het groote, niet-auto-rijdende publiek door die enkele automobielbezitters, op zoo een barbaarsche manier worden geplaagd. Waarom wordt niet de wet geregeld zooals in Duitschland, waar ten strengste de hand aan wordt gehouden; daar gaat niet één auto harder in de bebouwde stadsgedeelten als een paard in draf - en, daar

zijn de wegen in de steden en omgevingen oneindig beter voorzien door besproeiing dan hier, daar zal men de auto's niet zoo onhebbelijk zien rijden als hier, daar is respect voor het gezag. Al dikwerf hoorde ik de vergelijking, en ik moet het ten volle beamen, als een dienstbode een kleedje of mat op de straat uitklopt, voor of na daarvoor bestemden tijd, en een politieman attrappeert haar, dan wordt zij beboet, en moet betalen, of gevangenisstraf ondergaan, en als zoo een auto voorbij vliegt, en stof opwerpt voor duizenden matten of kleeden, zitten de passagiers der auto's, als zij dan hun monsterachtig versierd hoofd omwenden, en zien dan over een afstand van 1000 meter achter zich stofwolken, dat geen mensch zichtbaar is, ja, dat heb ik vaak gezien, dan zitten zij zich daarover te vermaken, en over de ellende, anderen aangedaan, te lachen; is dat billijk; moet daar geen eind aan gemaakt worden; staan die menschen boven de wet, omdat zij tot de rijke, bezittende klasse behooren, die zich daarmede vermaakt; is de strafwet voor hen niet toepasselijk; mogen zij doen wat zij willen, en kleintjes worden gestraft?

Toen verleden jaar, na langdurig verzoek, eindelijk 't politietoezicht op de Koninginnegracht en Kanaal de toestand wat beter werd, door vriendelijke bemoeiing van den weled. heer Commissaris der Koningin alhier, werden onderscheidenen beboet, maar hoeveel gestraft?? Ik geloof niet een; zou het versje ook hier toepasselijk zijn van: grooten vliegen er door, en kleinen blijven hangen. Waarom worden geen waarschuwingsborden geplaatst? Waarom besproeit men de straten niet beter? Ik hoop, dat er aan dezen vreeselijken toestand van willekeurig handelen een einde komt, en wij ook in

dit geval niet voor de Chineezen van Europa uitgemaakt zullen worden.

Met Hoogachting,
Uw Ed. Dw. Dienaar,
J.L. WEENINK.
Den Haag, *6 Juni 1905.*
Kanaal 26.

In de éérste plaats zij hier den inzender een woord van lof gewijd, dat hij den moed heeft zijn woorden te bezegelen met zijn eigen naam, inplaats van zich, zooals dat met dergelijke ingez: stukken, die klachten behelzen, gemeenlijk gebeurt, te verschuilen achter een nietszeggend en *X!*

Wat den inhoud betreft van zijn schrijven, hij heeft daarin volkomen gelijk! Behalve in Frankrijk, waar men de vele vreemdelingen, speciaal de Engelschen, te vriende wil houden, omdat zij in zoo grooten getale aan de Riviera en in Bretagne en Normandië verblijf honden, behalve dáár, waar de snelheid der auto's een ware plaag is voor de bevolking, wordt er in het buitenland, in Zwitserland en Duitschland, streng op gelet, dat de auto's op bevolkte wegen en in dorpen en steden slechts een bepáálde, zeer matige snelheid mogen hebben! In Wiesbaden worden de mooie wandelparken om en bij de stad bijna geheel en al verboden aan auto's; in Zwitserland bestaan zeer strenge bepalingen betreffende het langzaam-*moeten*-rijden der auto's, in alle dorpen en steden! Bij ons in den Haag daarentegen bestaat een wanorde op dit punt, die niet eens valt te verontschuldigen met het argument der Riviera-autoriteiten: 'Men moet de vreemdelingen wel te vriende houden, want zij brengen zooveel voordeel aan.' Want bij ons komen slechts bij uitzondering vreemdelingen die autobezitters zijn. Zij, die ten onzent den Haag en de wandelingen verpesten met hun petroleum-stank, en onveilig maken door hun kinderachtig vliegen met hun machine, zij zijn Nederlanders-zelf, rijkaards, die zich de weelde veroorloven anderen tot last en kwelling te zijn, omdat zij zich onder en boven de wet achten. Er is geen de minste reden tot een dergelijk dwaas snel-rijden, want bij onze kleine afstanden, in ons klein landje, kan de meerdere of mindere afstand niet in aanmerking komen als verontschuldiging, en van de natuur rondom geniet men bij langzamer rijden natuurlijk oneindig méér, dan wanneer men voorbijvliegt, gedoken in een ondoordringbare, gekraagde jas, met stofbril op, en stof-kap op het hoofd!

Ik heb met eigen oogen gezien, dat een auto door de Bosch-laan *vloog,* op zoo onverantwoordelijke wijze, dat de voorbijgangers links en rechts vluchtten, en mij den wensch luide van de lippen kwam: 'Ik wou dat een of ander "grosses Thier" er onder kwam te liggen; dàn zou er wel verandering komen in dezen toestand.'

En ik heb óók met eigen oogen gezien, dat in de Spuistraat een arme Jood die zijn kar met vruchten van de verkeerde zijde had ingereden, met grooten ophef werd bekeurd door den ijlings toegeschoten politieagent. Een oploopje, dat gansch de nauwe straat versperde, was het gevolg; te midden daarvan kwam een auto aanstuiven, óók van den verkeerden kant; toen draaide de agent snel zijn hoofd om...., en bekeurde *niet!*

Het is dáárom, dat ik in aansluiting aan het hierboven opgenomen ingez: stuk, boven mijn artikeltje schreef: *Meten met twee maten!*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kunst en Wetenschap.

Kunstveiling te Aken.

Een belangrijke kunstveiling is aangekondigd, welke door het 'Antiquariat' van de oude firma M. Lempertz te Aken zal worden gehouden.

Met genoegen ziet men den Catalogus door. Niet minder dan 294 nommers worden vrij uitvoerig beschreven, en het is een lust de vele afbeeldingen, in verband met de beschreven nommers te bekijken, welke zoo menig belangrijk en zeldzaam voorwerp ons aanschouwelijk voorstelt.

Onder het Delftsch aardewerk vindt men ook enkele interessante zaken, terwijl zeer goede Hollandsche kunst onder de schilderijen, gravures, enz. voortkomt.

Onwillekeurig trekt de aandacht als eene curiositeit het stel portretten van een echtpaar, dat J. Houbraken, onze portretgraveur der 18e eeuw bij uitnemendheid, naar schilderijen van J.M. Quinkard, in koper heeft gesneden.

Jacob van Hoorn was een aartslief hebber van het huwelijk.

Dit blijkt uit het bijschrift, want hij trouwde 'voor de vierdemaal', te Amsterdam, en wel op hoogen leeftijd, zijnde 'in zijn 97ste jaer', den 24en October 1734.

Hij sloeg daarbij den raad van Jacob Cats, den leermeester vooral in liefdeszaken, in den wind, want die dichter heeft ergens ge-

schreven: gelijke jaren doet goed paren, en onze van Hoorn trouwde met Jacoba van Selstede die in haar 24ste was gegaan. Een verschil van 73 jaar! Zegt het voort.

Het is zeker aardig om dat paar te aanschouwen, want hoewel we in de laatste halve eeuw dikwerf van 20 tot 30 jaar verschil zien in leeftijd van in den echt verbonden paren mag 't geval 'van Hoorn-Selstede' wel het record slaan.

Herinneren wij ons er bij, dat Goethe op 74-jarigen leeftijd nog een meisje van 17 jaar ten huwelijk vroeg. Psychologisch blijft de man jong; physiologisch is eens ouden mans geest volgzamer dan het vleesch!

Doch zoo dwaalt men van kunstgeschiedenis af om te land te komen in sociaal-oeconomische toestanden. Heeft Jacoba haar lijf misschien niet verkocht aan Jacob voor in de toekomst een goeden ouden dag, ten einde dan liefdesvruchten te plukken bij den man harer keuze?

Misschien is het wel een toeval, maar dit schrijvende valt ons oog op een merkwaardig 'doek' uit de collectie: 'eene boetvaardige Magdalena' van Gerard Honthorst. We kennen dit onderwerp door en door, maar steeds trekt het bij vernieuwing de aandacht.

De gevallenen zijn niet altijd de zedeloozen; de zich ten verkoop aangebodenen en geleverden verdienen dien naam!

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Regina. - Ik ben volkomen bereid een artikel op te nemen van een tegenovergestelde meening als het door U en Uw vriend gewraakte. Zelve was ik het niet in allen deele met dat artikel eens, maar al ware dit ook wèl het geval, dan nog zou ik met het meest mogelijke genoegen plaats verleenen aan een hoofdartikel, dat een andere meening verkondigt. Echter,... alle persoonlijke hatelijkheden en aanvallen op den auteur-in-questie moeten dan achterwege blijven. Wat zijn werk op *ander* gebied en in een geheel *ander* tijdschrift te maken heeft met *dit* artikel begrijp ik niet, en dat Uw vriend dat alles er bij haalt, alléén om hatelijkheden te zeggen van soms bepaald beleedigenden aard, verwondert mij te méér, waar hij aan het slot van zijn artikel schrijft: '*Laat ik niet zondigen nu tegen de Liefde*, *en hardheden zeggen in wrevel en onmoed.*' - Het geheele artikel is één 'zonde tegen de Liefde', want het behelst niet één argument, niet één woord van *zakelijke* bestrijding, het is slechts een opeenstapeling van beleedigende uitvallen tegen den bewusten auteur, als *persoon.* Uw vriend schijnt mij, naar den toon van zijn schrijven te oordeelen, nog al fier te zijn op zijn behooren tot het sterkere geslacht. Het moet mij daarom van het hart,

dat ik zijn handelwijze in dezen méér vrouwengedoe-achtig in den leelijksten zin vind dan manlijk! Immers, hij sleept, juist zooals vrouwen dat plegen te doen, allerlei dingen erbij, die *niets* met *dit* artikel hebben te maken, en hij verschuilt zich dan ten slotte, ook al weer vrouwelijk-*bang*, achter een pseudoniem. Dat laatste verwondert mij te méér, waar de aangevallene zijn eigen naam ruiterlijk noemde, en dus recht heeft te weten *wie* hem beleedigt. Dit stuk, zooals het hier voor mij ligt, vind ik zoo ongemotiveerd-beleedigend, dat ik het óók niet als Ingezonden-stuk wil opnemen. Wil Uw vriend het omwerken in een *zakelijke* beschouwing over het bewuste onderwerp, bezien van *zijn* standpunt, dan verleen ik hem gaarne gastvrijheid. - Het spijt mij wel, dat ik U hierin moet teleurstellen, en vermoedelijk verdriet aandoe door mijn bovenstaand oordeel over het werk van Uw vriend, maar ik ben verplicht onpartijdig te blijven. En ik zou, gegeven Uw grooten angst om zelf persoonlijk en liefdeloos te wezen in Uw schrijven, bijkans vooronderstellen, dat gij niet bekend zijt met den inhoud van het gezondene, en vertrouwd hebt op de pen van Uw vriend. Want het strijdt gehéél tegen Uw eigen beginselen zóó iets te plaatsen.

S. van G. te B. - Ik wil het artikel *gaarne* plaatsen.

Dragonder. - Ik ben het met Uw moeder eens, dat Uw versje aardig is, en ik zal het dus plaatsen in de Lelie. Uw excuses in Uw tweede briefje waren onnoodig, want ik ben niet kwalijknemend, en toen ik in Uw eerste schrijven had gelezen, dat gij nog maar zeventien jaar zijt, en 'groote passen neemt van twee ellen,' en 'zwaait met Uw armen van haast,' toen begreep ik wel, dat de aanhef van Uw brief tengevolge van een en ander achterwege was gebleven bij ongeluk, en volstrekt niet uit onbeleefdheid. 'Als gij nu maar oppast, dat gij niet een *werkelijken* 'dragonder' wordt, zoo een als gij in Uw versje beschrijft, dan vind ik het beter dat gij op Uw zeventiende jaar nog rondspringt als een veulen in de wei, en 'groote passen neemt' en 'haast' hebt, dan dat gij U aanstelt op de wijze van een Haagsch nufje, met opgestoken vlechten, en handschoenen aan, en een wandelpasje, en een blasé gezichtje van: Ik veracht de nietigheden der wereld!

I.B. - Ik wil het Sonnet gaarne plaatsen. Het honorarium geef ik den uitgever op. - Neen, ik ben het niet heelemaal oneens met den inzender van 'Idealisten,' maar ik geloof wèl, dat het beter ware geweest boven het stukje te schrijven: *Schijn*-idealisten! Do meeste manschen *zijn* in den grond zulke schijn-idealisten. Het is zoo veel gemakkelijker, en het staat zoo 'lief,' op een ideale wijze te redeneeren. Maar in den grond zijn zulke quasi-lieve menschen dikwijls hoogst oppervlakkig en zelfzuchtig, en maken zich gaarne af van de dingen, die *niet* goed en *niet* mooi zijn, met de verzekering: 'Het is zoo erg niet,' of: 'Het zal alles wel terecht komen ten slotte.' - Wat de *wezenlijke* idealisten betreft, ik vind hen zeer dikwijls, eerlijk-gezegd, dom in de hóógste mate! Zij redeneeren maar, en zien niet dat de werkelijkheid in onophoudelijken strijd is met hun willen en wenschen. Ik vind hun doen eenigszins op de wijze van iemand, die zou zeggen: Als een mensch vier handen en vier beenen had, wat zou hij dan veel méér kunnen uitvoeren dan nu! En die, voortbouwende op die vóóronderstelling, dan allerlei mooie plannen zou maken en zou willen ten uitvoer brengen! - M.i. moet men vóór alles rekening houden met de *waarheid*, met de menschelijke natuur en de gansche schepping, zooals die nu eenmaal *is*, wanneer men iets wil tot stand brengen, of verbeteren. -

Schrijfster van een ingez: **stuk over Het vrije Huwelijk**. - Wilt gij mij even meedeelen, of Uw bedoeling is het stuk ongeteekend te plaatsen? Er staat niets onder, ook geen pseudoniem. Gij hebt dus misschien Uw naam vergelen? - Het door U bedoelde tijdschrift: *La femme d'aujourd'hui* is wel geschikt om er voor ons Blad uit te vertalen. De uitgevers hier te lande hebben

daartegen geen bezwaar. - Ik vind dat Multatuli volstrekt niet verdient, wat ‘men’ van hem zegt, en dat zijn ‘Tine’ hem niet waard is geweest. Lees haar brieven maar eens, waarin zij hem voorstelt: Hofmeester op een boot te worden! Dus kan ik zijn werken juist héél mooi vinden, want hij is, bij al zijn gebreken, toch een door de maatschappij verongelijkt mensch geweest. Blicher-Clausen lees ik gaarne uit een kunst-oogpunt; hare denkbeelden, vooral in 't Verloren Tooverland, vind ik niet altijd mooi, en soms heel onjuist gevoeld! Die bewuste holl: schrijfster ziet er niet ‘vreeselijk’ uit, maar *precies* als op haar portret; het lijkt heel goed.

Die twee laatste stukjes: Kinder-ontboezeming en Het kindvrouwtje vind ik minder geschikt voor de opname. Zij zien zoo op één bepaald geval. Ja ‘les Avariés’ ken ik, maar weet U, dat er in Frankrijk medici van naam zijn, die ontkennen dat de toestand zóó is? - Nu heb ik al Uw vragen beantwoord.

E. Osles. - Ik vind het toegezonden stukje niet ‘slecht’; de stijl is niet kwaad; en de gedachtengang ook niet. Maar ik zou niet weten onder welke rubriek ik het zou kunnen plaatsen, tenzij die der Ingez. stukken. Want het is noch een schetsje, noch een beschouwing, noch een verhaal. Het is eigenlijk een dagboek-bladzijde, een overdenking. Zal ik het als Ingezonden Stuk plaatsen, en er boven schrijven: Aan....? - Voor terugzending moet gij postzegels insluiten. Ik hoor dan nog wel wat gij beslist?

E. te D. - Ik heb geen gelegenheid tot particulier antwoorden, te meer daar ik U moet teleur-stellen. Ik kan U namelijk met den besten wil ter wereld niet helpen, in die zaak. Een Holl: meisje zal veel minder gemakkelijk zoo iets vinden, dan een Eng:, Fransche, of Duitsche jonge-dame, want die geeft háár taal in ruil voor die welke zij aanleert. Maar wie in den vreemde wenscht Hollandsch te leeren? Het beste is te adverteeren in buitenlandsche bladen, b.v. in *The Queen*, in *The New- York Herald*, enz. Misschien zal een of ander advertentie-bureau in het buitenland U nog beter de juiste bladen kunnen noemen, die voor zulke advertenties geschikt zijn.

Wat dat familielid van mij aangaat, hij was mijn oudoom, een eigen oom van wijlen mijn vader! Ik herinner mij hem nog zeer goed, en ben heel dikwijls geweest op het door U bedoelde buiten, en in zijn huis in de stad. Zijn vrouw heb ik nooit gekend, zij stierf toen ik nog heel jong was; hij-zelf overleed, voor zoover ik weet, aan geen bepáálde ziekte, maar van ouderdom. Ik was toen nog geheel en al kind, en herinner mij die bijzonderheden niet nauwkeurig meer. Het buiten is, meen ik, onteigend voor spoor-aanleg, en gesloopt! Uw brief, met zijn bijzonderheden, riep heel een stukje kinder-leven zoo levendig voor mijn geest! Ik woonde toen in de nabijheid dier stad, en ken al de huizen, hotels, en straten, die gij opnoemt, heel goed uit dien tijd. Het zal nu wel véél zijn veranderd!

E. van W. - Uw pseud: hebt gij niet herhaald in Uw brief, en ik gebruik nu Uw vóórletters. Ik dank U zeer voor Uw schrijven, en hoop zéér dat het mag helpen, en dat gij mij daarover op de hoogte wilt houden. Hartelijk dank voor Uw schrijven over dat middel voor het haar. Ik weet iemand die sukkelt met zoo'n kwaal, en zal haar Uw ervaring meedeelen. Misschien wilt gij mij het juiste adres, wáár het middel is te verkrijgen, wel even melden?

Tragtick. - Uw opstel kunt gij gerust nog zenden; het is niet te laat. Die honorarium-questie is een vergissing Uwerzijds, want de uitgever heelt mij meegedeeld, dat Uw werk in *dit* loopende kwartaal is opgenomen, zoodat gij het honorarium eerst na afloop dáárvan ontvangt. Beterschap met Uw kinderen.

Anna. - Ik wil dat sprookje van U liever niet plaatsen, omdat gij er een idée mee beoogt, die heel mooi is, maar waarvan de uitvoering geheel en al valt buiten de macht van een Verstin over een klein land als het onze. En bovendien is het een zoo heel wáár woord, wat in den Bijbel, in de Psalmen, staat geschreven:

'*Stel op Prinsen geen betrouwen.*'

De oorlog is een van die verschrikkelijke dingen, die voortkomen uit een samenstel van menschelijke gemeenheid, politiek, hebzucht, eerzucht, te veel om U met een paar woorden uit te leggen. Daar zit achter de schermen iets geheel anders achter, dan wat het publiek ervan ziet en hoort. Groote bankiers hebben er finantieele belangen bij een oorlog te *maken*, staatslieden vinden er soms een afleiding in voor binnenlandsche moeilijkheden, of trachten zelf daardoor een rol te spelen; het leger ziet dikwijls in een oorlog een middel tot promotie; in één woord de aanleiding tot oorlog is dikwijls van een gehéél ànderen aard, dan die welke in de couranten wordt genoemd. En de vorsten-zelf spelen daarbij een veel meer lijdelijke rol, dan hun raadgevers en ministers. - 'Dom' is Uw schrijven geenszins, maar wèl 'jong', waar gij U voorstelt, dat het zoo gemakkelijk is voor een *vrouw* om tusschenbeide te komen in zoo'n geval. En wat de 'hofkringen' betreft, denk maar nooit, dat *die* iets goeds of moois zullen tot stand brengen. 'Hofkringen' bestaan uit verleugende en verliederlijkte, op eigen eer beluste, dom-hoogmoedige geld- en geboorte-menschen, die niet verder denken dan aan wat hen-zelf plezier doet, en hunzelf tot voordeel strekt. (En *wat* hun plezier doet en ten voordeel strekt, is gewoonlijk niet veel zaaks, en kan het daglicht niet zien). - Wenscht gij het stukje terug, zendt dan s.v.p. postzegels.

Dank voor Uw vriendelijke woorden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Aan een dame wordt **pension aangeboden** op een der mooiste punten van de provincie **Utrecht**, bij groote bosschen.

(517)

Adres: **M**ej. L. BENDER, *de Bilt.*

28 Juni 1905.
18de Jaargang.
No. 52.

Hoofdartikel
Vrouwenkiesrecht.

Te midden van al het verkiezingsgeschreeuw en verkiezings-geknoei heeft men mij -, wanneer schreeuwende, vereenigende, vergaderende, en protest-meetings-houdende vrouwen ook meededen, en mee-agiteerden, - zoo dikwijls gevraagd, of ik voorstandster ben van het vrouwenkiesrecht, of niet. Ik heb mijne meening opzettelijk niet willen uitspreken vóór de verkiezingen omdat ik zelfs den schijn van tot een of andere 'partij' of 'richting' te behooren wensch te vermijden. Ik ben een éénling, een 'Wilde', zooals men in den duitschen Reichstag die enkele onafhankelijken noemt, die geheel en al stemmen naar eigen overtuiging en beginsel, zonder zich te willen scharen bij éénige groep of partij, of onder de een of andere leuze voor dit of voor dat...

Maar het spreekt van zelf, dat ik -, al heb ik-zelve geen den minsten lust mij met politiek te bemoeien, (omdat ik *elke* richting oud lood om oud ijzer vind), nochtans uit zuiver rechtvaardigheids-gevoel opkom in beginsel tegen het schreeuwend onrecht, dat de wet der vrouw aandoet, waar van haar geëischt wordt te deelen in de lasten van de staats-huishouding, zonder dat haar éénige invloed hoegenaamd op het beheer van die huishouding wordt toegekend. Door de vrouw, èlke vrouw, het kiesrecht te onthouden, behandelt de wetgever de vrouw als een onmondige. Mij-goed, maar dan moet hij ook consequent blijven, en van haar niet verlangen, dat zij op andere punten -, waar het lasten geldt, - geheel en al gelijk staat met den door hem mondig-erkenden man. Dezelfde vrouw, die niet waardig is haar stem uit te brengen tot het kiezen van een volksvertegenwoordiger, moet de belastingen opbrengen, die deze, door haar niet-mede-

gekozen volksvertegenwoordiging, in gemeente en rijk, verlangt en vaststelt. Het geld wordt van haar geëischt voor vermogens- of bedrijfsbelasting, voor hoofdelijken omslag, enz. enz. Maar *wat* er met dat geld geschiedt, of er dingen mede worden gedaan, die lijnrecht indruischen tegen hare wenschen en meeningen, dat alles gaat haar niet aan, moet zij lijdelijk dulden... zij heeft te betalen, maar mag niet mee spreken waar het geldt 't *gebruik* van haar zuur-verdiende spaarpenningen - zij is mondig-genoeg om te verdienen voor de instandhouding van de Staatshuishouding, maar onmondig, waar het geldt haar stem uit te brengen, om iemand aan te wijzen die dat geld zal beheeren -

Dit nu is een schreeuwende onrechtvaardigheid, en dáártegen protesteer ik uit een zuiver rechtvaardigheidsbeginsel. Zoolang er onafhankelijke vrouwen zijn, onafhankelijk in dien zin, dat zij haar eigen brood verdienen, of optreden als hoofd van het gezin, zoolang de Staat van zulke vrouwen, om die reden, vergt dat zij deelen zullen in de belastingen, zoolang blijft het een eisch van *recht,* dat zij óók mogen meespreken waar het geldt het bestuur van dien Staat, die feitelijk dus medebestaat van en dóór haar. - Men kan van meening zijn, - ik voor mij deel die meening, - dat het toch reeds verbazend domme ‘stemvee’ niet van veel beter gehalte zal worden dan 't reeds is, wanneer men het aanvult met eenige gelederen schreeuwende, vaandels-ontplooiende, van overspannen theorieën dikke, en van hersenen leege, in politiek doende vrouwen, die beter deden op hun thuis te passen, in plaats van zich door leiders in wien zij ‘gelooven’, en met wien zij ‘dwepen’ naar de stembus te laten voeren, maar al *is* dit feit ook zoo, toch mag dat geen reden zijn om te ontkennen het onrechtvaardige van den bestaanden toestand.

- Van tweeën één, òf de Staat moet het beginsel der onmondigheid dóórvoeren, en de belastingquestie en de andere plichten, die een vrouw heeft als lid der maatschappij, op een andere en voor haar minder bezwarende wijze regelen dan nu het geval is, waar zij in dat alles gansch en al met den man gelijk staat, òf hij moet consequent blijven, en de vrouw het recht toestaan als gelijke van den man mede te stemmen, waar zij, evenzeer als zijn gelijke, mee moet betalen. -

Ik herhaal nog eens met nadruk, *persoonlijk* verwacht ik van het stemrecht niets voor de verbetering van het vrouwenvraagstuk. Maar uit rechtsvaardigheidsbeginsel geef ik haar gelijk, als zij zegt: ‘Ik wil het recht hebben mijn stem uit te brengen op dezen of dien, die mijne belangen volgens mijn inzicht zal vertegenwoordigen, want ik moet wèl bijdragen tot de instandhouding van den Staat, maar ik kan geen invloed uitoefenen op de wijze *waarop* dat geschiedt.’ -

Die redeneering is eene waarvan men de gegrondheid moet erkennen, hoe men zelve ook denken moge over de gevolgen ervan in de praktijk. In de praktijk zal het m.i., óók als de vrouwen meêstemmen zullen, *blijven:* oud lood om oud ijzer. Dáárom maak ik persoonlijk mij niét warm over de questie. Wanneer in *theorie* aan de rechtvaardigheid is voldaan, en de vrouwen het kiesrecht zullen hebben verkregen, zal het vermoedelijk in de *praktijk* even onrechtvaardig toegaan als thans. Want politiek en rechtvaardigheid sluiten elkaar uit.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Over ‘de Referendaris titulair.’

Een poosje geleden naar het Paleis voor Volksvlijt gaande om ‘De Referendaris titulair’ te gaan hooren, waar men mij algemeen van verteld had, dat het zoo *humoristisch* was, zoo ‘om het uit te gieren van het lachen’, werd ik tot mijn leedwezen gewaar, dat het stuk dàn niet goed begrepen was, en dat het dus bij de groote menigte niet dàt uit zal werken, wat het - mijns inziens - wèl moet doen. -

Is *dit* een stuk om om te *lachen*? Ja, men kan er *bij* lachen en vaak van harte ook; maar, is *dit* een stuk om om te lachen?

Jammer toch, treurig ja, wanneer het nu nog zóó wordt opgevat; en er zijn er zóó, *velen;* onder *mijn* kennissen reeds *allen*, en, ònder hen zèlfs, zér *verstandige* lui, die tòch de scherts, den schijn, voor het voornáámste aanzagen.

Op zóó'n manier, loopt dan ook de maat van *verontwaardiging over.*

Nu worden de dwaasheden van het maatschappelijk leven, met haar treurige, noodzakelijke gevolgen, wanneer ze, zooals hier, - teugelloos - zijn, in haar volle naaktheid tentoongesteld en nu nòg, grijpen de apen dependentiën in, en niet de basis! -

Nu vraag ik je! -

De Satire van Swift, Johnson, Voltaire, enz:

wordt toch óok goed begrepen, wáarom toch dan *dit* niet?

Of moest die óok eerst ‘bestudeerd’ worden vóór men het ‘waarom’ begreep? Oók, alleen maar begrepen, door enkelen, èn door degenen, die de aanleiding tot het schrijven van de satire waren; die de openbaring waren van het leven van massa's mèt hen?

Dit stuk is een waarschuwing voor veel naderend onheil; geheel naar het leven gegrepen! -

Wat moet dit alles niet mooi schijnen; maar nu *zien* we eens - wat het *is!* -

Nu ligt op één avond, zoo'n gansch leven, zooals er velen zijn, eens als een - open boek - vóór ons!

En - is het al veel waard, Swift, Johnson en Voltaire te kunnen waardeeren, laten we er dan, door de ondervinding reeds bij hen opgedaan, eens *nut* van trekken; anders zou de praktijk in het vergeetboek geraken, en - zoo we het dan al niet dadelijk kunnen bevatten, laten we dan zóó'n stuk eens bebestudeeren; want, 't is een stuk tot - nut van 't algemeen - in het Paleis voor Volksvlijt dus zéér op zijn plaats.

Nu zien we eens in wèlken vorm - 't is àl geen *goud* wat er blinkt tot ons komt.

In ‘theorie’ weten we dit allemaal, maar - wéét maar eens dadelijk het kaf van het koren te onderscheiden!

Als we zoo'n familie als - de Referendaris titulair - ontmoetten, en we gastvrij en gul genoodigd werden, zouden we, (*oud*strijders nu eens daargelaten,) ook niet dadelijk zeggen: ‘hè, waar doet die man het van?’ maar eerder met bewondering tegen zoo'n vóóruitgaande familie opzien en zeggen: ‘ze *doen* 't 'm toch maar!’ 't Zijn toch kranige lui, overal komen ze tegenwoordig in! maar met dat ‘in,’ laten *zij* er eerst menschen, en nog niet ééns zulke *onschuldige* bloedjes, *in* loopen. Die Referendaris titulair en zijn familie was al zóó door den hoogmoed bedorven, zóó innerlijk gezonken, dat het alleen nog maar op een gelegenheid wachtte om tot uitweg te komen, en tóen de gelegenheid kwam, bleék de zoon àl een dief te *zijn*, want hij deinsde geen oogenblik terug voor den *eersten* stap, en de vader schrok ook maar niet toen hij dit van zijn zoon hoorde, wel neen, als *hij* het gevonden had, zonder dat iemand er van wist, en zonder dat het een aanleiding was om weer goed met zijn zwager te worden, (een schelvisch uitgooien om een kabeljauw te vangen) dàn had hij het *zeker* ook genomen, ja het nog een - real Godsend - gevonden.

Ja! wèl verweten ze het *elkaar*, ja, maar als Aal en Ree aan het kibbelen gaan, dàn weet men, waar de boter blijft. -

Ja! hadden deze menschen *dat* niet gehad, dan waren ze allang voor goed naar den kelder gegaan, moeder incluis.

Dat was toch óok een ‘heler’ hoor! jaren en jaren en jaren verliepen vóor ze tot zich zelf kwam; zoo nu en dan wel eens bijtrekjes-en-beetjes -, maar eigenlijk pas éérst, toen Net *weg* was en ze zèlf voor het vuur kwam te staan. -

Ja! - wie niet hooren wil moèt voelen! -

En die Net, wat is *die* niet goed geteekend! Een frissche jeugd, vòl levenslust, die echter verborgen blijft door de vele zorgen, die de ‘ondergang’ van haar ouderlijk huis, haar baart, en waar zij als kind, - betrekkelijk - zoo machteloos tegenover staat - betrekkelijk, omdat zij toch de *rem* is, het struikelblok van den ondergang, het ‘hokt’ *bij* haar en *door* haar. -

Maar ze is nog *te* jong, om dit volkomen te bevatten, dàn was ze wel blijmoediger geweest, ze voelt alleen nog maar instinctmatig, dat ze niet mee màg doen, dat ze ‘een spellebreekster’ moét zijn.

Omdat ze het niet volkomen begrijpt, wàt een nut ze eigenlijk doet, hoe ze de steunpilaar *is* en de reddingsboei zàl zijn, daarom gaat ze er onder gebukt, en zien we haar steeds met zorgen, met onweerswolken op het gelaat; zoo in tegenstelling met het zonnetje, dat er achter zit, en maar niet te voorschijn kàn komen; juíst, òmdat het er zit, valt haar familie, die dit oók vermoedt, er haar hard om; anders zouden ze haar met rust laten; 't zijn geen *on*menschen; een kreupele vraag je ook als volwassen mensch niet, waar zijn tweede gezonde been blijft; maar *juist*, òmdat ze weten, dat de levens*lust* er oók zit, zijn ze er haar vijandiggezind over; in hun domheid niet vermoedende dat de levens*lust* pas bloeit door deugd, en in ondeugd gaat kwijnen en afsterven. -

Die Net, die zoo van aanpakken wist! Ze zou het ook met een blij gezicht gedaan hebben, wakker en frisch, vòl levensmoed, maar hier werden het paarlen voor de zwijnen, en toen al die ellende, waar zij zoo dag in, dag uit, voor streed, ook nog de reden was, dat ze den man hàrer keuze - niet volgen mocht, toen liep het haar -

òver den kop - en liet ze haar ouderlijk huis - in den steek! - 't Was toch een geluk, dat ze - als kind tegenover haar ouders niet volkomen begreep, wat ze eigenlijk tegenover hen waard was, want anders had ze hier niet toe kùnnen komen en was *zij* - de dupe - der historie geworden; en dat mag natuurlijk nooit! - dupes zijn verkeerde dingen - de deugd zou niet tot haar recht zijn gekomen en de ondeugd was *blijven* smeulen!

Néén, néén, die Sünde erkenne sich in sich selbst! -

Dit geschiedde ook gauw.

Vader en zoon bleken - dieven - te zijn, - goddank dat nog bijna niemand het wist, de straf zou *te* groot zijn geweest! - Oft straft der Herr in Gnade uns. -

Nu is het volstrekt niet noodig dat elke arme Referendaris titular een - boter- en kaaswinkel - aangetrouwd krijgt, al zijn de bewoners ook nòg zooveel meer waard, dan zijzelf; maar hier was het een ànder geval. Hier kwam de Mevrouw zelf uit een boter- en kaaswinkel, en zat dit bloed dus oók nog in de kinderen; het bloed *kruipt*, waar het niet *gáan* kan. -

Die ‘hoogmoed’ vertrapte zelfs hun moeder's - geboorterecht - en - zóó'n stuk noemt men nu.... humoristisch! -

Wat is humor? Een vermenging van geestigheid en naïveteit - goed, dat *is* er; - van het vroolijke en weemoedige; - dat is er óók - Net is *in*gelukkig in haar liefde, maar tòch is het weemoedig, innig weemoedig, dat de ondergang van de familie zoo dreigend is, dat ze het nog een uitkomst vindt, flink achter de toonbank te kunnen staan; als de familie fatsoenlijk en braaf was opgeklommen, had *dit* ook niet plaats gehad.

- Van het roerende met het komische - maar deze vermenging is er *niet!*

Wel ‘roert’ het in je, maar dan gaat het tot ‘spoken’ over; dan kom je vòl verontwaardiging, vòl *ellende*, en is er van - komisch - geen spoor!

Wat *is* humor? Waar het *leven* weer doorschemert; waar de levens*lust* (het kind van ‘de deugd’) zich weer een weg baant, dóor het droevige heen, waar men soms met de tranen nog op het gelaat kan glimlachen, kan - schateren - soms; - een - Jantje - huilt - en een - Jantje - lacht! Maar *hier, hier* moet je làchen, maar - *pijnlijk* - vaak: 't gaat niet - van harte; - want hier schuilt géen zonnetje achter, hier is het een - Jantje.... lacht.... èn een.... Jantje huilt!...

Zóó'n stuk, zóó'n stuk is een ‘ridderorde’ waard! -

MAGDALENA VAN HAAFTEN.

Boekbeschouwing. I.

Mijn kleine Jongen. (naar het Deensch van Carl Ewald.) (Uitgever Becht, Amsterdam).

De Vredevorst. (naar het Zweedsch van Carit Etlar.) (Uitgever Becht, Amsterdam).

Over 't algemeen lijkt het mij een dankbare taak, die mej. Meyboom, (de vertaalster dezer twee boeken,) zich opgaf door als speciaal-vak te kiezen het overbrengen van de Noorsche en Deensche literatuur in onze moedertaal.

Immers geen literatuur staat op dit oogenblik op een zoo hóóg standpunt èn naar de kunstwaarde èn naar de echte moraliteits-begrippen, als juist de Zweedsche, Noorsche, en Deensche. Deze hedendaagsche auteurs hebben in zich weten te

vereenigen: het moderne-genre mèt het rein-gevoelig-eenvoudige van primitieve kunst. Er is een heel apart iets in een boek van zoo'n Noor of Zweed, iets waardoor ik sommige heel en al wereldsche menschen, die opgaan in Fransche romannetjes en in Couperus en Borel, heel dikwijls heb hooren zeggen, dat ze van ‘die menschen uit die Noorsche literatuur nu niets begrijpen kunnen.’ - Dat komt m.i. omdat zij zelven zulke producten zijn van overbeschaving, dat ze géén voorstelling meer hebben van echt-natuurlijk, gewóón voelen en denken. Want juist die Noorsche menschen, zoo krachtig, zoo fijn-voelend, zoo *levend* als het ware, (waar wij meestal nog slechts *bestáán*), *zij* zijn de natuur-typen eener nog niet door zenuwziekte ondermijnde maatschappij, eener menschenwereld waarin geleden en gestreden wordt om nog iets méér en iets beters, dan alléén om geld en positie en eigen eer. - Daarom moet het een voldoening geven wanneer men dergelijke boeken, als b.v. *Gösta Berling* van Selma Lagerlöf, in 't Hollandsch overbrengt, en daardoor velen, die anders van 't genot dezer lectuur verstoken blijven zouden, in de gelegenheid stelt met zulke frissche, mooie, gezonde denkbeelden kennis te maken.

Wat *Mijn kleine Jongen* betreft, ook dáármede heeft de auteur, en zij die hem vertaalde dus ook, ‘een goed werk gedaan’,

om nu eens een heel banalen term te gebruiken! Het is een klein boek, kort, boeiend, bijzonder kernachtig geschreven, en bevattend, in kleine tooneelen tusschen vader en kind, een menigte mooie opvoedings-ideeën. ('t Klinkt dor en droog, wat ik daar neerschrijf, maar dat is het niet in het boekje; 't is juist alles zoo pakkend natuurlijk, zoo 'van zelf.') De auteur, en dat treft mij zoo dikwijls in Noorsche schrijvers, heeft hier en daar ultra-moderne opvoedings-ideeën, maar er is bij hem niets van dóórdrijverij in één richting, van op één thema-voortborduren, zooals men dat dadelijk ten onzent aantreft in zoo'n geval. Dan wordt er een systeem opgebouwd, en, volgens dat bepáálde systeem alléén, mag 'de' opvoeding van 'de' kinderen geschieden. Een recept, en bepáálde dwangmaatregelen van: Als je 't niet volgt, behoor je niet tot de ónzen; en wee u, of uw kind, als het niet kán tegen 't recept, en gij er daarom van afwijkt!

Heel iets anders bij Carl Ewald. Hij vertelt maar een 'verhaaltje', van hém en van één kind, *zijn* kind. Hij vertelt van hun beider omgang, en gesprekken zoó heel gewoon; en, tusschen door, denkt de lezer onwillekeurig: 'Hé ja, dat is wáár en ècht gevoeld', of, 'Hoe verstandig en gelukkig wanneer vader en zoontje op die wijze leeren elkaar begrijpen en vertrouwen, van kindaf!' Een voorbeeld van 't geen ik bedoel is o.a. 't heel aardige schetsje van het weekgeld-gebruik. De kleine jongen zal iederen Zondag 2 centen weekgeld krijgen. Ze zullen worden bewaard vijftien weken lang, en hij vertelt aan iedereen wàt hij er dan mee doen zal, en laat zijn schat, die die eerste week nog maar 2 centen bedraagt, aan ieder vriendje kijken in vertrouwen. Maar natuurlijk komt er niets van het 'sparen'; de eerste week is niet gevolgd door een tweede, of reeds is er aangeschaft een 'ideaal-chocolade-reep'. Dan volgt er een tol, enz. enz. En, na vijftien weken, is ten slotte de 'spaarpot' reeds vóóruit verbruikt! Deze kennismaking met de waarde van het geld, juist dóór het kind zoo totaal vrij te laten in zijn handelingen, is op een alleramusantste en boeiende manier geteekend. Men krijgt zelf schik in 't kijken van vader en zoontje naar dien 'verrukkelijken tol'.

En dan die gevoelige geschiedenis van den ouden heer, die in den trein spreekt met den 'kleinen Jongen' over den Dood, zoo echt-onhandig, groote-menschen-achtig: 't Kind is er vol van. Een gróóte hond stierf, is begraven; zijn eerste begrip van een geweldige, vreeselijke, vernietigende kracht! En hij praat en peinst er over.

En op eens vraagt hij:

'Vader, wanneer sterven wij?'

'*Als we oud worden,' zegt de vriendelijke oude heer.*

'Neen', zegt mijn jongen. 'Einar heeft een broertje.... thuis, op de plaats..., en die is dood! En hij was maar een kleine jongen.'

'*Dan is Einars broertje zóó zoet geweest, en heeft zóó goed geleerd, dat hij al in den hemel kon komen*', *antwoordt onze reisgenoot.*

'*Pas maar op, dat jij niet àl te zoet wordt', zeg ik lachend, en begin met mijn jongen te stoeien.*

En hij lacht ook, maar gaat weer naar het raampje, en kijkt uit naar de nieuwe schoorsteenen bij Caesar's (*den gestorven hond*) *graf. Maar ik pak den ouden heer bij de schouders, en verbied hem ten strengste weer met mijn jongen te spreken.*' *(blz. 25 en 26.)*

Is hier niet kernachtig-kort dóórvoeld het gevaarlijk-onzinnige doen van zoovele groote menschen, die over het geheimzinnig Dood-Mysterie leuteren tegen kinderen,

op een onwaar-lievige manier, alsof 't een soort bewijs van brááfheid is: jong te sterven; waaruit een kind heel logisch afleidt: ‘Als *ik* dus leef, en mij jong en gezond voel, is dat eigenlijk een bewijs mijner *verdorvenheid!*’

't Deed mij zoo levendig denken aan wat ik-zelve vroeger heb dóórgeleden, dank zij een buitengewoon-vroom famielielid, die eens een heelen winter op mij moest passen, terwijl mijn ouders buitenslands waren. Zij onderhield mij zóó onophoudelijk met verhalen van vrome, lieve, christelijke, goed-leerende, gehoorzame kindertjes, die allen, zonder onderscheid, vroegtijdig, en op de meest stichtelijke wijze, ten hemel gingen, dat ik ten slotte een waren doods-angst begon te voelen over mijn eigen onwaardigheid, die zonneklaar dááruit bleek, dat ik, ondanks mijn oprecht begeeren op mijn manier een ‘vroom’ kindje te zijn, nog maar steeds gezond en wel stoeide, speelde, en plezier had in 't leven, inplaats van te verlangen naar al de engel-kindertjes hierboven! Maar, wat haast nog erger was, (ik schaamde mij voor mij zelve, maar ik begréép toch maar al te goed *dat* 't zoo was,) ik *kon* maar niet verlangen om ook zoo'n braaf, zoet, gehoorzaam hemelrijp kindje te worden. Ik vond die ideaal-

kindertjes van mijn opvoedsters verbeelding onuitstaanbaar, en ik betrapte mij er soms op dat ik positief *niet* begéérde te komen in een hemel, waar 't er zóó uitzag. Dan weer vond ik dat toch héél slecht van mij zelve, en zoo speelden zich in mijn arme, kleine hersenen heele theologische questies en moeilijkheden af, alles dank zij 't onverstandig gepraat van een groot mensch, die 't overigens heel best méénde!

Ultra-modern vind ik 't schetsje, waarmede 't vertellen van ‘sprookjes’ veroordeeld wordt, op de volgende m.i. zeer eenzijdige wijze:

> ‘*Van daag is hij verdiept in: De kleine Zeemeermin.’*
> *‘Is er ook een zeemeermin daar in de beek,’ vraagt hij.*
> *‘Ja 's zomers komt ze boven.’*
> *Hij knikt en kijkt naar de beek, die zoo zacht en gelijkmatig voortkabbelt, dat men bijna geen beweging in 't water ziet.... Opeens hoor ik een geplas....*
>
> *....In een oogenblik sta ik midden in 't water, vind hem en neem hem op.*
> *Hij staat in 't gras, druipnat, hoestend en proestend.*
> *Zijn dunne kleeren zijn tegen zijn teer lichaampje gedrukt, zijn gezicht is zwart van modder. Maar uit al dat vuil glinsteren een paar booze oogen.*
>
> *‘Er was geen zeemeermin,’ zegt hij.*
> *Ik weet zoo dadelijk niet wat ik antwoorden moet, en heb geen tijd tot bedenken.*
> *‘Ik vind het leelijk van jullie,’ zegt hij dan.*
> *‘Jullie houden kleine jongens voor den gek.’*
> *Hij keert mij den rug toe, en gaat trotsch, en nat als hij is, naar huis zonder om te kijken.*
> *Dien avond verdwijnen Grimm en Andersen op een raadselachtige manier, die nooit wordt opgehelderd.*
> *Hij zal ze in 't eerst wèl missen, maar hij zal niet meer bedrogen worden.’*
> *(blz. 6 en 7.*)

Dit is koren op den molen der sprookjesvijanden. Maar, hoeveel smakelijker is in elk geval deze saus vóórgediend, hoe prettig laat zich alles lezen, hoe zie je 't vóór je, den kleinen, druipnatten, beleedigden jongen, die dook naar de zeemeermin, en zich zoo diep-geschokt voelt ineens in zijn grenzenloos vertrouwen in zijn vader! De conclusie, waardoor m.i. alle poëzie wordt ontnomen aan het kinderleven, moge te ver gaan, de feiten zijn zoo juist, echt-gewoon opgeteekend, dat men niet anders kan dan er met zijn hééle hart in mééleven en vóór méévoelen!

't Verhaal van *Mijn kleinen Jongen* eindigt als hij naar school gaat, en daarmede andere invloeden zich gaan dringen tusschen vader en kind. 't Weemoedig-aandoenlijke-onvermijdelijke daarvan schilderen ons de laatste bladzijden: den kamp van den vader om afstand te doen van de alleenheerschappij over de ziel van zijn kind.

Van de onderwijzers sprekende zegt hij:

> '*Naar hun beeld zal hij zich vormen. Hun geest zweeft over hem op school.... hij zal dien mee naar huis nemen; die blijft hem bij als hij zijn lessen leert, die ze hem nauwgezet toemeten*'....

En zijn troost tegen zijn vrouw, waarmede het boek sluit:

> '*Ik zal hem wel wakker houden, en we zullen ze (de onderwijzers) in 't oog houden en ze beet hebben.*'

Dit laatste woord cursiveer *ik*, omdat het weer zoo typisch *niet*-modern, voor de onderwijzers om uit hun vel te springen is van kwaadheid! De tegenwoordige 'richting' verlangt den grootsten eerbied, 't onvoorwaardelijkst gelóóf in de onfeilbaarheid en wijsheid van 'de' onderwijzers, van 'de' school.

En hier wordt een vader ten tooneele gevoerd, die zóó heel ultra modern is, dat hij niet van sprookjes wil hooren, die allerlei héél verstandige dingen leeraart, waarover de modernste vrouwenblaadjes hem hun lof niet zullen onthouden, en die inééns heel zelfstandig gaat redeneeren van 'in 't oog houden der onderwijzers' van hen 'beethebben', desnoods!

Maar, ik zei het al in 't begin, *dit* boek *is* er géén van systemen, tendenzen, richtingen; 't is een boek met een ziel; de geschiedenis van een vader die héél lief heeft zijn kind. Een heel mooi boek.....

Wat het andere boek betreft, dat mej: Meijboom onder hare vleugelen nam, ik kan in *De Vredevorst* onmogelijk één dier bijzondere schoonheden ontdekken, die het, volgens sommige (in het boek afgedrukte) oordeelvellingen van Zweedsche bladen schijnt te bezitten. 't Is een verhaal spelend op Corsica, van een monnik die leeft als een kluizenaar, een echte heilige, die, als zoodanig, een zegen is voor al wie met hem in aanraking komt, en, in den besten

zin, ‘wonderen’ verricht. Er komen sommige heel mooie bladzijden in voor, en het leven van den monnik is kleurrijk en treffend geteekend; maar, wat mij betreft, de toestanden en de personen staan mij te ver af, en zijn daardoor voor mij te onwezenlijk, om er het *rechte* belang in te kunnen stellen, laat mij liever zeggen, om te kunnen beoordeelen of ze waar en goed gezien zijn. Een verhaal, spelend in Corsica, geschreven door een Zweed, overgebracht uit die taal in de onze, en daarbij handelend over heel buitengewone toestanden en buitengewone menschen beide, het zegt me zoo niets, het is me zoo onwezenlijk gebleven!

In èlk geval echter is 't een héél goed, en heel prettig-leesbaar boek. En dat is alweer véel ten slotte.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Het vrije huwelijk.

Als iemand iets ‘uit beginsel’ doet, dan heeft zoo iemand er natuurlijk rijp over nagedacht en is toen tot een resultaat gekomen. Nu kunnen wij dan wel zeggen, dat *ons* zijn beginsel dwaas *voorkomt*, maar daarom *is* het nog niet dwaas.

Als 2 menschen goed zijn en *hoog* staan en zij gaan een vrij huwelijk aan ‘uit beginsel’, dan kan ik dat volstrekt niet dwaas noemen.

Nu wordt er wel dikwijls gevraagd, ‘maar waarom weigeren ze nu gevolg te geven aan die kleine formaliteiten aan 't stadhuis? 't Is toch geen moeite, als ze veel van elkaar houden, dan kan hun zoo iets toch niets schelen? Waarom?’

Omdat ze niet gebonden willen zijn. Omdat ze vrij willen zijn ‘à tout prix,’ ten allen tijde, vrij, niet gebonden door die contractwetjes, omdat ze als kameraden naast elkaar willen leven, vrij - gelijk, - omdat de liefde te heilig is, om zich te laten vastbinden door banden van den kooper, die gerechtigd is alles te doen wat hij wil, met zijn gekochte waar! *Dwang* is verschrikkelijk, iets te *moeten* is zoo vreeselijk, te weten dat men gebonden is, werkt weerzinwekkend! -

Nu zeg ik niet, dat het met veel menschen goed zal afloopen, als er geen wetten waren, maar ik spreek nu ook alleen van 2 goede, hoogstaande menschen en als die ‘uit beginsel’ een vrij huwelijk aangaan, dan noem ik dat vrij wat moreeler dan een contracthuwelijk. Bij zulke menschen behoeft men niet bang te zijn, dat zij elkaar zullen verlaten en mocht het soms voorkomen, dat het bleek, dat ze toch zich in elkaar hadden vergist, dan zou die man toch te hoog staan om de vrouw aan haar lot over te laten, n.l. wat het finantieele aangaat. Anders zou de man toch ook niet hoog staan, niet waar?

En 't is zoo nieuw, dat velen zoo luchtig denken over het ‘vrije huwelijk’; begrijpt men dan niet, dat vooral de vrouw, die tot zoo iets overgaat, wel degelijk een zekere mate van ernst en opoffering moet bezitten, zij weet toch dat in de hedendaagsche maatschappij zoo'n toestand nog niet getoléreerd wordt en dat familie en kennissen haar den rug toedraaien, dat alles weet ze, dus er behoort daar toch een zekere moed toe, niet waar?

Is het ook niet te begrijpen, dat een vrij huwelijk als reiner wordt beschouwd, daar waar we in den tegenwoordigen tijd getuige zijn van den (men zou haast zeggen ‘zwendelrommel’) van huwelijken en trouwpartijen?

Werkelijk, ik voel dan ook meer voor een ‘Marguérite Gauthier’ dan voor een nieuwmodisch huwelijk, waarin dikwijls alles comedie is; waarin huwelijkstrouw zoo menigmaal verbroken wordt.

Maar nu iets anders.

Die huwelijkswetten nu, moeten, dunkt me, dan toch, van dien aard zijn, dat men er steun bij heeft, niet waar? Daar, waar men beweert, dat in een vrij huwelijk in 't geheel geen rechten zijn en de vrouw, als 't ware aan de heidenen is ‘overgeleverd, zooals men beweert,’ me dunkt, dat die wetten bij een contract-huwelijk je moeten beschermen, is niet zoo? Welnu, dat doen ze niet.

De man heeft aan 't stadhuis plechtig beloofd dat hij voor zijn vrouw en kinderen zal zorgen, n.l. hij zal in hun onderhoud voorzien. Nu doet de heer gemaal dat niet, zeggende, dat hij geen geld heeft. Hij laat de vrouw voor haar zelf en de kinderen zorgen en dan - is 't nog niet eens een reden voor echtscheiding. Is dit nu geen leemte in de wet? Het is dan toch wel begrijpelijk, dat zoo'n vrouw een zekere verachting voelt voor die contractwetten, die in de praktijk door den man zoo hard worden toegepast en de vrouw onmeêdoogenloos aan haar lot overlaat?

't Zou misschien veel beter zijn als de scheiding wat vergemakkelijkt werd. Immers is het niet verbazend immoreel met een man samen te wonen, een man dien je veracht?

In ‘the Woman who did’ is het zoo mooi uitgewerkt: een vrouw, die ‘uit beginsel’ ook een vrij huwelijk aangaat; zij wil geen banden, zij wil haar individualiteit behouden, ze ondervinden alle mogelijke maatschappelijke ellende, die er uit voortspruit, ze zet 't toch door. Een ernstig hoogstaande vrouw, en wat vreeselijk is het eind van het boek, waarin hare 18-jarige dochter (haar man was in dien tijd gestorven) die tot de wetenschap is gekomen, dat haar moeder niet wettig is getrouwd, haar niet meer wil aanzien, haar geen kus wil geven, omdat hare lippen te kuisch zijn voor *die* moeder! Wat een slechte natuur heeft dat kind! alsof het fatsoen, de liefde, de eer, de grootheid van ziel opgesloten liggen in de contractwetten van het stadhuis, dat stadhuis, waarvan zoo menige, onschuldige kras een ongeluk is geworden voor iemands geheele leven, het leven, dat zoo kort is en dat door *menschen-*

handen òf geheel bedorven òf tot een waar paradijs wordt gemaakt!
C. SCHLIMMER-ARNTZENIUS.

Amsterdam.

Noot-red:

De schrijfster van dit ingezonden stuk bewijst dunkt mij hoe goed en noodig het is op te treden *tegen* het verderfelijk 'beginsel' van 'vrij huwelijk.' Want zij is blijkbaar een slachtoffer van verkeerd-toegepaste moderne denkbeelden. Zij haalt alles dooreen, komt in opstand tegen het immoreele van een huwelijk, waarin de vrouw den man veracht, en begrijpt niet, dat hetgeen zij daarvoor in de plaats verlangt nog veel immoreeler worden zou, in de mééste gevallen.

Omdat het ééne lang niet volmaakt is, namelijk het bestáánde wettelijke huwelijk, daarom is dat toch geen reden er iets anders voor in de plaats te stellen, dat nog veel verkeerden en zedeloozer is!

En waar de inzendster-zelve spreekt van 'hoogstaande' menschen, daar verwijs ik haar naar mijn artikel, waarin ik reeds betoogde, hoe het ondoenlijk en dom en onverantwoordelijk zou wezen een zoo algeméén-voorkomend iets als trouwen te berekenen alleen op 'hoogstaande' menschen, en hùnne handelingen.

De rol, die de man speelt in het huwelijk, zijn macht, in finantieelen zin vooral, over de echtgenoote, de scheidingsgronden, en de onkosten en moeilijkheden aan een scheiding verbonden, het recht der moeder op de kinderen, enz., enz., ziedaar alles dingen, waaraan nog veel te verbeteren valt, en waarover het laatste woord ook nog niet is gezegd. Maar dat zijn questies, die niet rechtstreeks te maken hebben met een 'vrij huwelijk, uit beginsel'. En zeker zal men, door de wetten en banden en dwang, waartegen de inzendster in verzet komt, gansch en al af te schaffen geen beteren toestand scheppen, maar een nog veel ergeren, in de éérste plaats voor de vrouw.

II. Apeldoorn, 12 Juni 1905.

Aan Freule A. de Savornin Lohman.

Geachte Redactrice,

Als medelezeresse van de 'Holl. Lelie', is mijn aandacht gevallen op eene zinsnede in 'De dubbele roeping der Vrouw' III (No. 42 van 19 April jl. No. 686). De reden dat ik dit nummer nu pas in handen krijg, is omdat ik het laatste lid ben van 't Apeldoornsch Leesgezelschap. De bedoelde zinsnede is: Een opleiding van een betrekking, die geen schade doet aan die van de natuurlijke roeping is, dunkt mij, die van het Pensionvak.

Nu behoor ik juist tot diegenen die zich met hart en ziel daarop hebben toegelegd, en kan ik volmondig verklaren, dat ik het met Studium volmondig eens ben. Voor mij is er echter een kleine *maar* aan verbonden, trouwens alles heeft een licht- en schaduwzijde, en dat is dat ik mij zoo eenzaam gevoel, omdat ik een aangeboren behoefte heb aan sympathieke aanspraak en die kan ik bij menschen, die komen en

gaan (soms tijdelijk) en bij ondergeschikte hulp (al is die ook nog zoo goed) in het geheel niet vinden.

Zelf in den deftigen burgerstand opgevoed (burgemeestersdochter) in een groot gezin, doch helaas, zonder middelen, moesten de kinderen, zoowel meisjes als jongens een opleiding genieten, die hun in staat zou stellen in eigen onderhoud te voorzien. Dat is ons gelukt, maar steeds gevoel ik een leegte om mij heen die mij nu de pen doet opnemen om meisjes in mijn omstandigheden aan te raden, het Pensionvak met zijn tweeën ter hand te nemen, dan heeft men aanspraak, en een steun aan elkander, wat een noodzakelijkheid is, en niet gering te schatten. Wat zou ik dankbaar zijn, als ik een sympathieke medewerkster in mijn Pension mocht bezitten. Alles gaat mij naar wensch: ik bewoon een allerliefste Villa, doch dat ééne ontbreekt mij, daarom meisjes, die zich op het Pensionvak wilt toeleggen, denkt aan den raad van een lotgenoote. Mocht soms een van Uw geachte lezeressen in de gelegenheid zijn mij aan te bevelen, zou ik daarvoor ten zeerste erkentelijk zijn. Onder dankbetuiging voor de verleende plaatsruimte teeken ik, geachte Freule,

Hoogachtend
Uw. dw. dienaresse,
HERMINE SLOOT.

Marianne-laan AA 136b.

III. Aan A.D.

Ja, U heeft mijn bedoeling volkomen juist weergegeven.

Een overtuiging is volgens mij een gevoelskwestie; daarom is het me niet mogelijk, het iemand, die het niet zoo voelt nader toe te lichten.

X.

Een Sprookje. II.

Geloof. Hoop. Liefde.

Geloof gij vroolijk kind, in zingen, stralen, rozen,
In vriendenoogen, maagden-blikken, dichter-lied.
Geloof in lachen, schreien, blozen.....
Geloof, geloof en twijfel niet!

P.A. DE GÉNESTET.

Ideale was een vroolijk kind!

Geloof, geloof en twijfel niet.

En Ideale twijfelde niet; maar geloofde, geloofde in 't mooie en 't goede en mocht 't eens niet mooi zijn om haar heen, dan idealiseerde zij de dingen, die ze hoorde en zag rondom.

Dat lag zoo in hare natuur!

Ideale was toen vroolijk en gelukkig!

Haar lachstemmetje klonk nu eens als een torenklokje, helder en sereen en dan weer zoo hartelijk, sonoor en ernstig!

Gelooven? - Ja, ze geloofde in God, hoewel niemand haar van God verteld had.

En twijfel kende ze niet, nog niet!

Ze geloofde aan de zon, die zoo schittert en warm is - aan de maan met haar bleeken schijn - aan de sterren, de altijd bewegelijke sterren - aan de wolken, die ook nooit rusten en altijd van gedaante wisselen. O,

die wolken met haar grillige-vormen en kleuren, wat had ze die lief! Daar achter woont God, dacht ze en moet 't altijd warm zijn, al waait 't er ook - want de wind toch verdrijft de wolken en doet ze weerkomen.

De wind is ook mooi, die maakt muziek, altijd, soms zacht, lieflijk vertellend; soms woest, schril, huilend!

En 't licht, 't weerlicht, dat komt, schiet en verdwijnt tusschen 't zwart der wolken door, zig-zag gaat, hel verlichtend een donker landschap, dat alles rondom zichtbaar maakt voor één enkel oogenblik slechts en 't rommelen van 't onweer daarop, nu geweldig een korte, zware slag, dan weer lang aanhoudend en wègstervend in de verte. Dat alles had ze lief!

Ze nam zoo'n schouwspel in zich op en genoot er van. -

En ze geloofde, geloofde in God; want wie anders dan God kon dat allemaal zóó gemaakt hebben. Geen mensch kon 't immers!

Zóó dacht Ideale!

De oplossing van alle raadsels vond ze in zich zelve.

Voor haar waren 't geen raadsels, voor haar was 't de natuur, door God gemaakt voor de menschen om van te genieten.

Alleen, begreep ze niet, dat niet alle menschen er van konden genieten, zooals zij.

Alles is immers zoo mooi.

De boomen, de bloemen, 't gras en 't mos, en de varens in 't bosch.

En de dauw, de parelende, glinsterende dauw, die over alles ligt, heel in de vroegte, wanneer de menschen nog sliepen; als had de natuur 's nachts tranen geweend van vreugde om ze 's morgens te laten wegkussen door de eerste zonnestralen.

Haar voetjes waren dikwijls nat geworden, wanneer ze over 't gras geloopen had, maar wat hinderde haar dat? Ze genoot, genoot immers van al die pracht, dat geglinster, die ineensmelting van licht en kleuren.

Als zeldzame edelsteenen vonkelen de millioenen dauwdruppels op 't gras, op de bladeren en bloemen en op de rozen. De rozen, die hun geurende, veelkleurige kopjes stijf omhoog houden, hier en daar glurend van tusschen hun breed, gaaf gebladerte.

Alles was mooi om haar heen!

Ook de reine lucht bezwangerd van zachte, welriekende geuren en 't lieflijk gekweel van 't vogelenheir in de hooge boomen en dichte struiken.

Diep ademde ze 't geluk in, 't geluk voor iedereen! Maar toch voelde ze zich dikwijls alleen. O, zoo alleen. Soms ontmoette ze den tuinman, met wien ze een praatje hield; maar hij vond niet dat, voelde niet dat, 't geen zij vond in en voelde voor de natuur.

Toen kwam er een tijd, dat ze zich heel eenzaam ging voelen. Van alles, wat ze mooi vond, van alles, wat haar dagelijks opviel, van dat alles genoot ze alleen!

Er was niemand, die met haar genoot; niemand, die met haar gelukkig was; niemand, met wien ze spreken en van gedachte wisselen kon.

En om haar heen was de natuur, de grootsche, stille, eenzame natuur, - - - eenzaam voor haar, omdat ze er in rond ging, alleen. Alleen, zonder nevenziel, zonder zielsverwante; maar niet eenzaam op zich zelf; want alles toch wat er groeit, bloeit en leeft vindt er *zijn* verwanten.

Toen was Ideale gaan zoeken onder de menschen!

Geloof, gij vroolijk kind, in zingen, stralen, rozen,

In vriendenoogen, maagden-blikken, dichter-lied.
Geloof, geloof en twijfel niet.

Neen, twijfelen, dat deed ze niet! Nog niet!

En geloofd had ze in Vriendenoogen. Gemeend had ze daarin en daarmede 't geluk te zien. Haar geluk, haar mooie, brooze, teere geluk.

Ideale - - - - - - - - - - -

Ook toen bleef ze idealiseeren. Ze kon niet anders.

Ze geloofde in Vriendenoogen, ze zag om zich heen de menschen zooals zij, met mooie, goede, edele gedachten. Poëzie had haar 't leven toegeschenen.

De natuur en de menschen één poëzie, één machtig dichter-lied.

Geloof in lachen, schreien, blozen - - -

Geloof, geloof en twijfel niet!

Gelachen had ze met de menschen in hun vreugde, geschreid in hun leed!

Geloof in Vriendenoogen - - - - -

In schreien, lachen, blozen - - - -

Geloof, geloof en twijfel niet! - - - -

Maar twijfel kwam.

En àf viel de gouden schijn, die haar Vriendenoogen had doen zien in menschenoogen.

Ideale's lach verstomde en haar tranen droogden uit.

En groot starend keken haar oogen voor zich heen!

Zoekend?

Uit haar oogen was de geloovige kinderblik verdwenen en had plaats gemaakt voor den hoopvollen glans in de oogen der volwassenen, die niet kunnen breken met hun kinderidealen. De volwassenen, wien 't leven reeds geleerd had om te twijfelen.

Hoop!

Groen, donkergroen, onpeilbaar diep groen, als een vonkelende smaragd glinstert 't daar aan den omfloersden avond-hemel.

Een ster der Hope.

Dreigend donkere wolken omfloersen reeds 't saffieren gewelf, nog slechts hier en daar een azuurblauwe streep door latende schijnen.

Hoop droomt van Vriendschap, die zij niet vinden mocht in Vriendenoogen - - - maar zoeken gaat in 't azuur, dat nog dieper lijkt, tusschen de zwarte nachtwolken, heel hoog aan 't uitspansel.

Ideale droomt haar droomen, die werkelijker zijn dan de waarheid.

Maar Ideale en Hoop gaan hand aan hand; Ideale idealiseert, ze kan niet anders en Hoop wenscht haar de dingen bewaarheid, belichaamd.

Geen van beiden beseffen zij, dat 't droomenrijk dichtbij en de waarheid vèr af is en de waarheid zoeken zij en blijft hen steeds vooruit gaan - - - - vèr vooruit. De afstand tusschen hen en de waarheid vergroot - - - - de jaren gaan voorbij en daarmede de droomen.

En als ook de Hoop is weggegaan blijft Ideale alleen - - -

Toch niet geheel alleen - - - In haar kleine, witte handen houdt ze een edelsteen - - - een helrooden robijn.

't Is de Liefde. Gloeiend rood en vurig.

Ze kust haar, rood vonkend in haar witte handen.

Ze kust haar en kust haar nog eens en ze is gelukkig; maar bang en angstig tegelijk.

Haar hart bonst binnen in haar, haar polsen slaan sneller en haar oogen glanzen van een ongekenden gloed.

Ze voelt Liefde's wel en wee.

Ze is niet blind - - - ze is helderziend

Ze is niet doof - - ze luistert scherp toe.

Scherper nog voelt ze de verterende, brandende liefde in haar borst.

Maar 't scherpst 't verschil tusschen de schrijnende pijn van binnen en 't verwelken, 't tanen van den bloedrooden gloed des robijns.

Ook Liefde verlaat haar, een diepe, ongeneeslijke wond achterlatend!

Nu doelloos gaat zij rond, haar wond koesterend, die niet meer heelen kan - -

Verloren - verwoest is Ideale's leven.

Arme Ideale, die niet meer idealiseeren kan.

Ideale is alleen!

P.A.L.

In de Gevangenis
door Maxim Gorki.
(Naar de Fransche overzetting van S. Perskie).

VI. (*Vervolg van No. 51.*)

Verscheidene maanden lang had hij geen werk kunnen vinden; hij moest leven van de aalmoezen die zijn moeder had verzameld. Eindelijk was zij volslagen blind geworden en had hij deze betrekking in de gevangenis gekregen. Iemand had de oude blinde vrouw in een gesticht bezorgd, waar ze nog kousen zat te breien voor haar zoon.....

‘Wat een bewonderenswaardige vrouw!’ zei Miesja bij zichzelf. ‘Wat een toewijding en werkkracht!’

Hij dacht aan de peinzende oogen met dien onthutsten blik en aan de zachte stem... Doch wat is eigenlijk de zin van al dat werk en al die toewijding, als de zoon toch maar een.....

Hij werd in zijn gedachtengang gestoord, doordat hij zijn naam hoorde fluisteren:

‘Meneer Malinien!’

Miesja sprong uit bed; achter het deurraampje glom het oog met onrustigen blik.

‘Wat zei u?’ vroeg de oude opzichter.

‘Ik? niets!’ antwoordde Miesja verbaasd.

‘En ik hoorde....’

‘Misschien, zonder het te weten...’

‘Past u dan op.... men moet altijd oppassen.....’

Het oog verdween even, toen verscheen het opnieuw, en de oude man sprak nu op vriendelijker toon:

‘Hier heeft iemand gezeten.... die ook tegen zichzelf sprak.... 't was een neef van me....’

‘En?....’ vroeg Miesja levendíg.

‘Hij werd in een gekkenhuis opgesloten...’

‘Uw neef?’

‘Ja.... ja....’ mompelde de man achter de deur, terwijl het oog vreemd op en neer ging; waarschijnlijk knikte hij met het hoofd.

‘En zat hij hier in deze cel?’ vroeg Miesja op gedempten toon.

‘Ja, nummer negen....’

‘En u heeft hem?.... u was toen al?...’ hernam Miesja aarzelend. Hij kromp ineen, terwijl een rilling hem doortrilde.

‘Ik ben hier al zeventien jaar, al gauw wordt het achttien jaar,’ antwoordde de oude man bedaard.

Miesja tuurde zwijgend op het doffe oog van den cipier en zijn langen, mageren neus; de vraag brandde hem op de lippen:

‘Heeft u uw eigen neef kunnen bewaken op dezelfde wijze als u het mij doet?’

Hij wilde den ouden man echter niet beleedigen; daarom stelde hij de vraag niet, en zei alleen:

‘Is dat lang geleden?’....

‘Wacht, ik zal even een stoel halen,’ mompelde de opzichter, Miesja een wenk gevend. ‘Bukken valt me moeilijk, omdat m'n rug zeer doet.’

Hij verdween. Miesja bleef bij de deur van zijn cel staan, luisterend naar de wegsloffende voetstappen.

‘Als de mensch werkelijk een ziel bezit,’ dacht hij, ‘dan moet de ziel van dezen man even zwart, dor en koud zijn als zijn gezicht.’

De grijsaard kwam terug; zonder geruisch te maken zette hij een stoel bij de deur, en opnieuw verscheen achter het ronde raampje een oog, waarboven een witte, borstelige wenkbrauw welfde.

‘Zoo zal 't beter gaan,’ sprak hij. ‘Ik kan niet slapen.... m'n botten doen pijn. En u slaapt toch ook niet... laten we samen wat praten.... Overdag is het verboden... maar 's nachts; wie kan ons hooren? Overdag doe ik net of ik heel streng tegen u ben; dat moet ik wel doen: de chefs willen het. Maar 's nachts kan je praten.... En u heeft toch geen misdaad begaan! U heeft niet gestolen en niet gemoord! U ziet er frisch en jong uit.... met u heb ik medelij... U lacht... u is gelukkig, net alsof u tot een hoogeren rang bent bevorderd! Och, u zou beter doen met u te onderwerpen aan het gezag....’

Het gesprek nam voor Miesja een onaangename wending; de jonge man boog zich zenuwachtig en gejaagd naar het raampje, en vroeg aan den ouden man:

‘Wat had die neef van u misdaan?’

De droge, toonlooze stem achter het raampje hernam:

‘Hij was slotenmaker. - Hij heeft op een ingenieur geschoten.... In de kranten heeft het zelfs gestaan.... Heusch waar! Zelf heeft ie het me in de krant laten lezen.... Ja, het stond er in.... Hij heeft het ook gelezen, en begon toen te lachen.... juist als u.... 't Was een vroolijke kerel.... Zijn moeder - mijn zuster - huilde en jammerde.... Maar tranen kunnen bloed niet uitwisschen.... Soms vroeg ik hem: “Zeg, hoe bevalt de gevangenis je, Theodoor?” En dan gaf hij geen antwoord maar grinnikte.... Eerst was hij boos en zweeg hij den heelen dag. Toen begon hij te praten.... hij praatte te veel.... U ook, u praat te veel!’

‘Wat zei hij dan?’ vroeg Miesja zacht.

‘O... hij had het over alles en nog wat... maar.... komt u misschien uit Kaloega?’

‘Ja. -’

‘O, daardoor kwam uw naam me zoo bekend voor. De postmeester in Kaloega heette Malinien....’

‘Dat was mijn vader....’

‘Zoo.... Ik kom ook uit Kaloega.... Is uw vader dood?’

‘Ja -’

‘Dood gaan we allemaal....’

Beiden spraken op gedempten toon; hun stemmen fluisterden in de nachtelijke stilte als ritselende herfstblâren. Achter het venster, als om de minuten te tellen die langzaam verliepen, klonken de zware, regelmatige voetstappen van den schildwacht. En ergens heel in de verte, kondigden droeve... welluidende klokketonen het nachtelijk uur aan in de klamme duisternis.

‘Verveelt u zich hier?’ vroeg Miesja.

‘Oude menschen vervelen zich overal.’

Met doffe stem werd dit antwoord gemompeld.

‘Hadt u geen medelijden met uw neef, toen die hier gevangen zat?’...

‘Waarom zou ik medelijden met hem hebben; hij had toch een moord op z'n geweten! - Ik had meelij met m'n zuster.... Maar hij die een man heeft gedood....’

De grijsaard zweeg plotseling; zijn gelaat verdween, alsof hij diep het hoofd boog. Miesja bleef naar het raampje kijken, en wachtte.

‘Waarom zou ik er ook eigenlijk om liegen?’ sprak een zachte bedaarde stem achter de deur.

‘Wat zei u?’ vroeg Miesja, zich opnieuw naar het raamje bukkend. Het gelaat van den ouden man was nu weer op dezelfde hoogte als het zijne; langzaam bewogen de dunne lippen van den grooten mond, omge-

ven door pruiken grijsachtig haar, en de oude man antwoordde met een zweem van een glimlach, terwijl hij met z'n hoofd schudde:

'Ik heb gelogen.... Ik had wel meelij met Theodoor.... Hij was nog zoo jong.... het leven lag nog voor hem.'

Plotseling verbrak een woeste, hartverscheurende kreet de nachtelijke doodschheid, als een windruk, die het donkere water van een stilstaanden vijver in beroering brengt:

'Sla niet!.... Genade! Genade!....'

'Wat is dat? Wat gebeurt er?' riep Miesja huiverend.

'Stil, 't is niets!' fluisterde de oude man. 'Een van de gevangenen droomt hardop... Ze schreeuwen zoo dikwijls.... Ieder mensch heeft een geweten.....

Maar ga nu slapen.... God behoede u. Het is al na middennacht....'

Hij stond op en verdween. Behoedzaam slofte hij weg, alsof iets zwaars en weeks over de steenen werd gesleurd.

Miesja ging op zijn bed liggen, en richtte den droeven blik op de zoldering van kille, vuile steenen, die zich boven zijn hoofd welfden.

En geen slaap look zijn oogen; hij peinsde en peinsde in de nachtelijke stilte.

(Wordt vervolgd.)

Brief uit Konstantinopel. Janghen war!

In deze wereldstad Byzantium, Konstantinopel, Istamboul, der Saâdet,[1)] bestaan twee brandweercorpsen, een vrijwillig en een militair.

Het eerste is over de geheele metropole verspreid, de leden er van heeten naar hunne tulumba's, spuitjes, tulumbadschi's. De meeste van deze lieden zijn van beroep hamal, sjouwerman, maar aangezien er, vooral in het koude jaargetijde, van een eigenlijken winter kan men hier niet spreken, bijna iederen nacht hier of daar brand is, komt van de uitoefening van hun eigenlijk beroep niet veel. Trouwens als brandweerman vergaren zij gewoonlijk meer in één uur, dan in een ganschen dag als hamal, want het sjouwerbedrijf wordt hier zeer slecht beloond. Wanneer een hamal een linnenkast of een sofa op zijn rug neemt, voor het vervoer waarvan in ons dierbaar vaderland de meesterknecht van den schrijnwerker, twee andere knechts en een krullejongen noodig zijn en zulk een meubelstuk een halfuur ver wegdraagt, bergop en bergaf, dan is zijn loon hoogstens vijf piaster, vijf en vijftig cent.

Is nu het geluk hem gunstig, breekt er brand uit in een welvarende buurt en komt de afdeeling, waartoe hij behoort, niet al te laat op het terrein, dan valt er heel wat te rooven en te stelen.

Maar nog grooter zijn de voordeelen, als de eigenaar van een der bedreigde perceelen, het geheele corps tulumbadschi's in zijn dienst neemt om zijn pand te beschermen; zij houden zich dan strikt aan de voorwaarden, rooven en stelen niet, maar laten zich grof betalen. Wat er van de brandende huizen wordt en de andere, die aan de vlammen blootstaan, gaat hun dan verder niet aan; zij zien er niet naar om.

Vooral onder de pressie van de steeds grooter wordende Europeesche kolonie, besloot de Turksche regeering, een twintigtal jaren geleden, naast de bestaande een nieuwe brandweer op te richten en droeg zij het organiseeren daarvan op aan Széchéry

1) Oord van gelukzaligheid.

Pacha, een Hongaarschen graaf. Deze brandweerbrigade, itfa alaï, is geheel op militaire wijze ingericht; zij bestaat uit drie bataillons waarvan één in Stamboul ligt en twee in Pera, dicht bij het keizerlijk paleis; het materieel is van uitstekende kwaliteit.

Nu mag echter deze itfa alaï, als er brand is uitgebroken, niet uitrukken voor daartoe uit Yildiz Kiosk verlof is verleend, dan worden de paarden voor de spuiten gespannen, de equipages voor Széchéry Pacha en de andere commandanten gereed gemaakt en begeeft het bataillon zich op weg naar het terrein van den brand in een tempo, die mij altijd aan een reclame-optocht doet denken. Natuurlijk ligt dan daar het meeste al tegen den grond en is het privaat vermogen van menig tulumbadschi niet onaardig vermeerderd.

* * *

Het is doodstil in de straten, het geestesuur heeft reeds lang geslagen, alles sluimert.

Plotseling schrikken wij uit den slaap op door een woest geschreeuw en gehuil van dozijnen honden. Al de bektschi's, private nachtwakers, kloppen zoo hard mogelijk op de ijzeren voordeuren van hunne patroons, van alle kanten klinkt het, ‘janghen war, janghen war!’ ‘er is brand, brand!’.

Van den Kanonnenberg aan den Bosporus dreunen zeven schoten, ook de bewoners van de oevers dier zeeëngte moeten weten, dat het vuur nieuwe verwoestingen aanricht.

De zooeven nog uitgestorven straten zijn eensklaps vol menschen, die allen elkander vragen: 'Nerède? Nerède?' 'Waar, waar?'

Daar stormt een woeste bende, twintig, dertig mannen ons te gemoet, het zijn de beruchte[1)] tulumbadschi's, de vrijwillige brandweer van de Turksche hoofdstad. Gekleed in een wit hemd, blootshoofds en op bloote voeten, scheeuwend 'janghen war', rennen zij ons als bezeten voorbij, allen, die niet snel wijken, gaan van de been. Voorop loopt er een met een brandende lantaren in de hand en een opgerolde waterslang op den rug, het is de pijpvoerder; in het midden van de bende dragen vier van die halve wilden een spuitje tusschen twee stangen, die gedurende deze renpartij telkens door anderen worden vervangen. Dan volgt een ruiter, de commandant van deze afdeeling; achter dezen een hoop vagebonden, dieven en straatjongens, tuk op buit. De geheele bende, die als een wervelwind voorbij vliegt, maakt in het nachtelijk donker een duivelschen indruk.

Op het terrein van den brand heerscht eene verwarring, waarvan men zich eigenlijk geen goede voorstelling kan maken, als men zooiets nooit heeft aanschouwd. Allen schreeuwen, de beruchte ontelbare straathonden janken en blaffen; onder voortdurend getier wordt water gebracht in lederen zakken om de spuitjes te voeden, waarmede de zee van vlammen moet worden gebluscht; agenten van verzekeringmaatschappijen, in uniform gekleed, bewaken het luttele huisraad, dat gered wordt en ranselen met een zweep op hen, die zij van diefstal verdenken.

Daar klinkt plotseling, eerst uit de verte, dan dicht bij een hoornsignaal, het is de brandweer van Széchéry Pacha, die met de groote spuiten, reddingsladders en ander materiaal aankomt.

Het eerste werk van deze ifta alaï is de tulumbadschi's te verdrijven, dan worden de vlammen aangetast, de brand volgens de regelen der kunst gebluscht, wat veelal met veel moeite gepaard gaat, omdat vele huizen hier van hout zijn opgebouwd.

Keert de janghen nazir, de brand-minister, zoo noemen de Turken den Hongaarschen graaf, met de zijnen huiswaarts, dan volgen hem spoedig de tulumbadschi's weder in vollen ren, maar nu belast en beladen met de gestolen voorwerpen 'hallo, hallo' schreeuwende, lachende, fluitende, doordringend, op hunne vingers.

Er komt rust in de straten, eenige honden geven al jankende nog een korte poos hunnen afkeer te kennen over al die herrie, dan sluimert de reuzenstad opnieuw in!

-

Kunst en Wetenschap.

Vrede na strijd.

Vrede op aarde; in den mensch een welbehagen!

Het is er nog verre van daan.

1) Zij hebben een groot aandeel gehad aan den moord op de Armeniërs, die hier voor eenige jaren plaats had.

We zien het in den moordenden krijg tusschen Russen en Japanners; we zagen het in den heldenstrijd tusschen Franschen en Duitschers.

Vrede komt na den strijd; in vrede rusten de duizenden en nog eens duizenden gevallenen die hun bloed stortten voor het *idee* vaderland, en die vrede vindt uitdrukking in de Engel-figuur welke op aanstichting van Keizer Wilhelm het soldatenkerkhof te Gravelotte siert, waar de dooden van den slag op 18 Augustus 1870 zijn begraven.

Drie meter hoog verrijst in brons, op Belgisch granieten voetstuk de Engel-figuur, waarvan het sympathieke gelaat hemelwaarts ziet, en geheel de houding rust teekent, en hooggestemde vrede ademt.

Het ruim nedervallende kleed doet geen geweld aan de vleugelen van de Engel-figuur, die met beide handen de bazuin omvat, welke in het jongste gericht zal klinken.

De lichtende stralenkrans, waardoor het hoofd is omvat, geeft des te meer de ernst te kennen, die op het gelaat is afgedrukt, en die de figuur tot een heiligenbeeld stempelt.

De beeldhouwer Ludwig Cauer van Kreuznach is de schepper van dit zinrijke grafmonument. Het is een der jongsten van de drie broeders, die allen in de kunst groot werden, en ieder op zich zelf, of in gezamenlijken arbeid, lauweren winnen.

De groep Keizer Karel IV in de Siegesallee mochten we reeds bewonderen, terwijl ook de Koninklijke Nationaal Galery te Berlijn werk van Ludwig Cauer bezit.

In het Museum te Boston.

Zonder nu juist Amerikaansch-gezind te zijn, ontdek ik voor de zooveelste keer, dat we altijd iets uit het land der vrijheid kunnen leeren.

Daar hebben we voor ons liggen: 'Museum 'of fine-arts, Boston. Twenty-ninth annual report for the year 1904.'

Dat het lijvig is bevreemdt ons niet, dat is Amerikaansch. In Amerika is alles groot en magistraal, maar we vinden het praktisch ook.

Nederland is het land van theorieën; schrijftafel-theorieën. Amerika handelt, is practisch, dat weer uit het bovenvermelde verslag spreekt.

Het verslag is een flink gedrukt boekdeel; heel iets anders dan wij gewoon zijn te ontvangen, van die fladderige overdrukjes uit algemeene Verslagen, en welke ons dan op de hoogte moeten houden van de lotgevallen van onze locale Musea.

Niet blind zijnde voor het goede van ons vaderland, schreit ons hart zoodra we zien wat er op het Museum-terrein in andere landen geschied. Het is of in het buitenland musea en geld één zijn. Het eene Museum na het andere verrijst uit den grond, prachtig en practisch ingericht, grootsch en ruim, terwijl Nederland mag roemen op Musea, met een rijkdom van kunstschatten, doch deze zijn niet geëxposeerd; ze zijn opgetast, geborgen, en worden bewaard.

Praten doet men wel er over, schrijven ook, maar in handelen blijft men achter. Kwam er maar eens een veelzijdig minister van *schoone kunsten.* Laat hij alles desnoods in eene richting sturen, maar laat hij er zijn om de kunst hoog te houden, te verzorgen en te bevorderen.

Het dansen van Isadora Duncan.

Er zijn weder twee partijen, zooals altijd het geval is, indien het geldt de eene of andere kunstenaresse te bespreken. Aan den eenen kant wordt onze Amerikaansche hemelhoog verheven; aan den anderen kant wordt zij door het slijk gesleurd: 'uitdrukking van een gouvernante, ongelijkmatig gevormde bovenarmen, een onschoone buste en - o, gruwel! - platvoeten.'

Waarom naar het lijf, misschien het naaktlijf gezien, en niet naar de kunst, welke juist hoofdzaak is. Vraagt men naar des kunstenaar's facie en gestalte, indien men zijn kunst bewondert. Ik geef toe, dat de plastiek schoone vormen verlangt, maar Duncan geeft geen levende beelden; zij danst; zij geeft den Rhythmus; wil door gelijkmatige, afgemeten bewegingen tot ons spreken. Zij vraagt geen aandacht voor haar naaktlijf, evenmin als het naakt model, 't zij man of vrouw, ons *zinnelijk* behoeft te doen zien. Wij zoeken de deelen niet, en onderscheiden niet; we zien het geheel, dat treffen moet door schoonheid.

De bedillers hebben echter bij Miss Duncan het lijf, het naaktlijf gezocht; zij hebben met zinnelijke oogen deelen en onderdeelen getaxeerd en beoordeeld; sensueele en sexueele genoegens hebben zij willen zoeken, waar juist in het bijzonder dit alles bij het dansen van de Amerikaansche is uitgesloten.

Zij heeft haar lijf gegeven zooals het is; zij heeft zich door tricot geen vormen en rondingen gemaakt; zij gaf haar kunst, en haar lijf als hulpmiddel, omdat het haar kunst moest doen spreken.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

T.H.S. - Ik heb al meer gezegd, dat het met den besten wil ter wereld onmogelijk is in het *volgend* nommer te antwoorden op vragen, enz., die mij in den loop der week worden gedaan. - Als ik een geschikt adres *wist*, zou ik zeker bereid zijn geweest U particulier te antwoorden, maar ik weet dit *niet*, om de zeer eenvoudige reden, dat zij, die pensions houden, dat doen om er wat mee te *verdienen*, (hetgeen ook natuurlijk is, nietwaar?). En dan is in ons, lang-niet-goedkoop land een prijs van f 2.50 per dag gewoonlijk het minste wat wordt gerekend. Mij dunkt, dat gij te veel uit het oog verliest, hoe véél onkosten iemand die zomer-pension houdt moet maken voor een kort-durend seizoen, en voor een heel gering aantal menschen. (Want men kan het veel goedkooper en beter geven aan *veel* menschen tegelijk, dan aan een klein aantal!) Ik ben nog al bekend met het pension-leven, omdat ik in binnenen buiten-land verscheidene jaren op die wijze heb doorgebracht; en ik ben steeds zeer bevriend geweest met de respectievelijke eigenaressen daarvan; van daar dat ik nog al achter de schermen heb gezien, en vrij-goed weet wat er omgaat in zoo'n pension, en hoe weinig de meeste menschen - volkomen te goeder trouw dikwijls - zich rekenschap plegen te geven van het *onmogelijke* dat zij verlangen voor weinig, *te* weinig geld! - Zoo b.v. is het een onnoozele opmerking, die ik dikwijls heb hooren maken: '*Ik gebruik zoo weinig*; *kan ik dus niet wat minder betalen dan een ander?*' Alsof het niet veel gemakkelijker is voor de huishoudende eigenaressen, wanneer al hare gasten gewoon leven, en van alles mee eten, dan wanneer zij kieskeurig zijn, om gezondheidsredenen dit of dat niet mogen hebben, àparte kostjes verlangen, enz., enz.! Zoo ook, de questie van kamers. De meeste menschen begrijpen niet, dat een groote of een kleine kamer, een die op de eerste of op de tweede verdieping ligt, een die vóór of die àchter uitziet, terstond een énorm prijsverschil maakt. En de aller-

weinigsten staan er bij stil, hoe zij, die pension houden, zelve gewoonlijk arme, door de fortuin-misdeelde vrouwen zijn, die van hun verdiensten moeten *leven*, die hun dure huishuur, hun dure meubels, hun duur eten (en er wordt veel verlangd juist op dat punt *eten* in pensions), ervan moeten betalen, om niet te spreken van hun eigen behoeften, hun kleederen, het iets-overleggen voor den ouden-dag, enz. Daarom durf ik gerust zeggen, dat het in 't algemeen genomen *bloed*-geld is, wanneer men voor nog minder dan **f 2.00** per dag, noodgedrongen, iemand in huis neemt en-pension. Zij, die daartoe overgaan, zullen er slechte rekening hij maken, zichzelf het noodigste moeten ontzeggen, alles zelf moeten verrichten, in een woord zich den ganschen dag moeten afbeulen in den letterlijksten zin, voor haar of hem die op die wijze eigenlijk lééft van een andermans zak. - Er is echter waarschijnlijk wel hier of daar op het land een of andere familie, of boeren-hofstede, waar men, om er nog wat hij te verdienen, of omdat er veel ruimte over is, genegen zou zijn aan Uw wensch te voldoen. Echter - *ik* weet zulke adressen niet. Ik weet dat er in 's Graveland een uitstekend pension is, althans was voor een paar jaar, (bij eenvoudige boeren-menschen) van-af *f* 2.00 per dag. Het juiste adres is te verkrijgen *Marnix*-straat 417, Amsterdam, dames Reijers, waar men U zeker, als gij U op mij beroept, welwillend zal terecht helpen. - Ik voeg hier nog bij, dat er in den prijs van *f* 2.50 en *f* 3.00 per dag verscheidene pensions mij persoonlijk bekend zijn, als zeer goed, maar dat ik, juist op *dit* punt, weder een eigenaardige ervaring opdeed van de veeleischendheid der meeste menschen. Voor een paar jaar namelijk recommandeerde ik, uit persoonlijke ervaring, in de Lelie een pension in Oosterbeek. Een mij bekende familie trok daarop daarheen, huurde nog veel grooter en mooier kamers dan ik heb gehad, en kwam diep-verontwaardigd thuis, omdat 'alles zoo eenvoudig was geweest, de kamers zoo klein, de meubels zoo gewoon.' - Ja, als men voor *f* 2.50 à *f* 3.00 per dag verwacht de luxe van een hôtel in San-Remo, of in Nice, of in Parijs, als men naar een eenvoudig pension in ons land, ergens buiten, vertrekt met de inbeelding en de veeleischendheid van groote-stads-menschen pur-sang, dan kan men natuurlijk aanmerkingen genoeg maken, en onredelijk zijn in de hóógste mate. De door mij bedoelde familie behoorde gansch en al tot de 'onderwijzeres-klasse,' en had zeker minder reden om zoo hooge eischen te stellen, dan ik-zelve zou hebben gehad. Ik durf dat zonder hoogmoed zeggen, want het is zoo. Maar de mééste menschen schijnen het een speciaal genoegen te vinden van het pension-leven, om zooveel te knijpen en te persen uit het ongelukkig slachtoffer, dat het pension houdt, als maar eenigszins mogelijk is. Wee haar, zoo zij goedhartig is, of goedgeloovig, of niet-bij-de-hand, dan wordt zij eerst recht opgelicht en beetgenomen! Dank voor haar toegevendheid heeft zij bijna nooit; zij wordt door de meerderheid des te meer uitgezogen en uitgemergeld, naar mate zij-zelve fatsoenlijker en menschelijer denkt.

Dit alles ziet in het minst niet op U of op Uw vriendin, wier naam gij mij zelfs niet noemt, zoodat ik haar niet ken. Het is slechts een waarschuwing in algemeenen zin, om niet te *véél* te eischen voor te *weinig* geld.

Ik herinner U, wat het buitenland betreft, nog aan het in de Lelie zoo gunstig aanbevolen Home te Brussel. (Ik meen, dat het heette: Home Momm).

No. 10. - Ik verwijs U in hóófdzaak naar het bovenstaande. Ook U zou ik gaarne particulier hebben geantwoord, als ik in de gelegenheid ware geweest U te helpen. Maar ik ben dat niet. En ik geloof dat juist gij, die zoo ernstig nadenkt over het lot

Uwer naasten, zult meevoelen met mijn beschouwing hierboven, die heusch niet is overdreven. - Zeker, de mogelijkheid bestáát, dat er menschen zijn, die om andere redenen dan uit nood, of qua-beroep, een pension houden, of althans voor de zomermaanden iemand voor geringen prijs in huis willen nemen. Maar de questie is zulke toevalligheden te weten.... *ik* weet ze *niet.* Iemand schreef mij dezer dagen van een pension Spakler in Doorn à *f* 1.00 per dag, speciaal voor onderwijzeressen, een soort philantropische instelling. Maar zij voegde erbij dat het al 'vol' is. Geen wonder!

Tenslotte noodig ik allen Lelie-lezeressen met nadruk uit, indien haar goedkoope pensions bekend mochten zijn, die te willen vermelden in de Lelie, (met of zonder eigennaam-vermelding.) Ook zij, die zelve hun pension wenschen op te geven, kunnen dat, voor één keer, kosteloos doen in de Lelie, mits *met* naam-vermelding, en onder uitdrukkelijke bijvoeging mijnerzijds, dat het dan geen belangelooze aanbeveling door anderen is, maar slechts een recommandatie van *eigen* doen.

Excelsior. - Hartelijk dank voor Uw laatste briefje; ik wensch U een prettige vacantie toe in die stad. Maar ik-zelve heb zoo'n hartgrondigen afkeer van die plaats, en in 't algemeen van dat land, dat ik niet goed kan begrijpen, hoe iemand dáár zijn zomer-verblijf kiest. Ik-ook ken de stad goed, want ik was er verscheidene malen, en ik vind het er steeds gruwelijk vervelend. Maar als gij er gewoond hebt, vindt gij er misschien lieve kennissen en vrienden terug? Mijn snel antwoord hebt gij te danken aan Uw vertrek, omdat ik U nog even gooden-dag wil zeggen. Wel neen, hoe kunt gij denken, dat die correspondentie van U mij 'verveelde.' Schrijf steeds, zoo dikwijls gij mij iets wilt vragen, of iets hebt toe te vertrouwen. -

L.W. te U. - Uit Uw schrijven blijkt niet of gij abonnée zijt; ook geeft gij geen pseudoniem op. - Het is moeilijk, iemand die een artikel gehéél misverstaat, dat artikel nog eens op nieuw uit te leggen. Als ik betere woorden wist dan de door mij gekozene, dan had ik die wel dadelijk gebruikt, zoodat ik niet recht weet hoe U mijn meening nog duidelijker te maken. Ik zal het probeeren door op de vragen in Uw brief te antwoorden. - Ik spreek van 'aanstellerij', omdat het m.i. een aanstellerij *is*, 'te trouwen uit beginsel zonder aan de wettelijke eischen te voldoen', en dat nog bovendien te vermelden in de couranten als een soort heldendaad! In hoeverre zij, die zich op deze wijze 'aanstellen', daarbij zelf te goeder trouw handelen, en zich hunne 'aanstellerij' bewust zijn of niet, doet er niet aan af. Het blijft *aanstellerij*. Evenzeer als er dichters en toonkunstenaars rondloopen, die, door hunne lange, vuile haren en vliegende dassen, iedereen verkondigen willen: *Ik ben een artiest!* Zulke menschen 'stellen zich aan', maar in hoeverre zij dit bewust of onbewust doen, laat ik in het midden, en hangt af van ieder geval op zich zelf. - Juist *omdat* het, zooals ik gaarne aanneem, voor de betrokkenen, die een vrij-huwelijk sluiten, een questie is zonder achterdeurtjes van weer van elkaar-af-willen-gaan, juist dáárom is het voor *hen* niets anders dan een bloote formaliteit zich te laten binden door de wet, want zij achten zich door hun eigen woorden-alléén even goed gebonden voor altijd. - Ik kan mij heel goed voorstellen dat iemand een daad voelt als goed, en haar daarom volbrengt, en zich nogthans vindt 'slachtoffer' van zijn of haar beginsel in dat opzicht. Er zijn menschen die het zelfs prettig vinden als 'slachtoffer' te poseeren, en die het een of ander opzettelijk doen waarover de wereld den staf breekt, alléén om de zelfvoldoening, die het hun geeft, zich als 'slachtoffer' te beschouwen. Maar ook zij, die volkomen oprecht handelen, kunnen zich toch nog wel 'slachtoffer' voelen, m.i. van die oprechte handelwijze. - Ik geloof dat ook de 'sterkste' mensch inwendig

zijn oogenblikken heeft van ‘zwakheid’ en van strijd met zich-zelf. Denk eens aan den Christus in den Hof van Gethsemané! Dat is zoo menschelijk-wáár, die ziele-angst en wanhoopsworsteling! - Ik vind dat de bewuste personen, - voorzoover zij te goeder trouw zijn, - even weinig aansprakelijk zijn voor de droevige gevolgen, die hun voorbeeld zal hebben voor het algemeen, als de kunstenaar, die een rein werk schiep met reine bedoelingen, aansprakelijk is voor de onreine gedachten of handelingen van hen, die zijn werk misverstaan en er door worden opgezwiept tot verkeerde dingen. Maar evenzeer als zij, die het werk van zoo'n kunstenaar onthouden aan hen voor wien zij het gevaarlijk achten, dáárin gelijk hebben, evenzeer vind ik het de plicht van allen, die het vrije-huwelijk gevaarlijk voor de zedelijkheid vinden, daartegen te waarschuwen uit alle macht. Gij verwart hier twee dingen, de betrokken personen-zelf, en de zaak-in-het-algemeen. Over de betrokken personenzelf spreek ik niet. Ik ben het met U eens, dat zij, - als

hunne bedoelingen zuiver en oprecht en eerlijk zijn - volkomen vrij uitgaan. Maar ik spreek van de zaak in het algemeen. En de zaak - het vrije-huwelijk - acht ik een groot gevaar voor de zedelijkheid. - Er zijn vrouwen, die in haar huwelijk hun man terug wisten te winnen door haar geduld en liefde, hetzij omdat zij hem zóó liefhadden dat zij zijn afdwalingen vergeven konden, hetzij ter wille der kinderen. Ik voor mij voel voor zúlke vrouwen en voor háre soort van liefde oneindig veel méér sympathie, dan voor hen die terstond gereedstaan met het woord: Mijn trots laat dat niet toe. - Ik geloof dat ménig huwelijk wordt saamgehouden door iets dat hóóger staat dan 'geluk', namelijk door *plichtsbesef!* Gij redeneert steeds over 'geluk', ikvoor-mij geloof dat in èlk huwelijk, óók in het *liefde*-huwelijk, groote offers *moeten* worden gebracht van weerszijden, offers geeischt door den plicht aan elkaar, en aan de kinderen. Een zelfzuchtig zien alléén op eigen 'geluk' leidt stellig tot gróóte teleurstelling! - Ik heb reeds gezegd in het artikel, dat ik het wel degelijk noodzakelijk vind, wanneer men optreedt als wereldverbeteraar, rekening te houden met de *werkelijkheid*, met de *meerderheid* der menschen, en niet met de minderheid. Dat is iets anders, dan zelf afwijken van het begane pad, omdat men er een andere meening op nahoudt dan het gros van het menschdom. *Dat* moet ieder voor zich zelf weten en verantwoorden. Wanneer daarom een man en vrouw, uit noodzaak-redenen, of uit beginsel, een vrij-huwelijk sluiten, dan breek ik niet over *hen* den staf, maar ik doe dit *wel* over het beginselzelf, waar dit wordt verkondigd als een blijde boodschap van *wereld-verbetering!* Want, wat die enkele menschen zich *misschien* kùnnen veroorlooven, dat is zeer zeker *niet* geschikt voor het algeméén.

- Ik heb nu al Uw vragen een voor een beantwoord, en hoop dat gij mij beter hebt begrepen.

Aman. - Laat mij U nog maar eens antwoorden met het oude pseudoniem. Ik kan U slechts *innig danken* voor zóóveel mij geschonken vertrouwen. Op zulk een brief hier uitvoerig antwoorden, wil ik niet. Daarvoor is hij te intiem. Uw geschiedenis is er eene, zooals velen onzer op de een of andere wijze dóórmaken. Ik herhaal, ik heb U slechts te danken, want gij hebt mij véél goed gedaan. Ik erken volmondig, dat mijn vroeger schrijven wat koud was. Nu begrijpen wij elkaar beter, en kan ik U van ganscher harte toewenschen, dat Uw thans beginnend leven zóó rijk aan zonneschijn en aan vrouwengeluk moge zijn, dat gij er gansch het verleden door vergeet. Misschien hoor ik dat nog wel eens van U?

R.B. - Hartelijk dank voor Uw vriendelijke instemming met mijn artikel over *Vrije liefde en Vrij huwelijk.* Ik ben blij, dat gij mijne meening deelt, en ik geloof zeer zeker, ook weder naar aanleiding van hetgeen gij mij schrijft van die jonge-dame, dat het hoog tijd is op dit punt met ernst te waarschuwen; omdat zeer velen, - vooral vrouwen, - door overspannen en ziekelijke en niet-met-de-werkelijkheid rekening houdende theorieën zichzelf en anderen op een dwaalspoor brengen, dat leidt ten verderve.

Anna te Hilversum. - Heb nog een weinig geduld. Ik moet voor een zoo lang stuk als het Uwe plaatsruimte *vinden.* Zoo mogelijk komt het nu spoedig.

Pim. - Neen, ik ontving nog geen ingez: stukken naar aanleiding van het artikel, ook geen brieven. - Maar, lieve Pim wat zijt *gij* een 'idealiste!' Denkt gij heusch, dat het ook maar iets zal geven om zoo'n brochure te zenden aan de Koningin, of aan Ministers? *Niets, niets, niets*, geeft dat! - Ik 'lach' niet om Uw denkbeelden, want ik vind het veel te treurig, dat ik U zulk een ontmoedigend antwoord moet geven; maar heusch, van *die* zijde verwacht ik geen verbetering in den toestand. - De questie van samenwonen, als je elkaar niet van vroeger heel goed kent, lijkt mij heel moeilijk tot een voldoende oplossing te brengen. Er is zoovéél sympathie noodig om als *wezenlijke* vriendinnen samen te leven, dag in dag uit! Mijn huisgenoote en vriendin leerde ik kennen, doordat het toeval mij bij haar in huis bracht. Toen wij dus onze levens vereenigden tot één samenzijn, kenden wij elkaars gewoonten, karakter, en levensopvatting dóór en dóór, van het reeds dagelijks-samen-zijn-geweest eenige *jaren* achtereen! Ik geloof dat wij anders geen van beiden den moed hadden gevonden tot zulk een beteekenisvollen stap. Ik kan U slechts toewenschen, dat gij zulk een *gelukkig* leven moogt vinden met een ander, als nu reeds zoo lang *mijn* deel is; maar ik weet U geen beteren raad te geven, dan òf te zoeken onder Uw bekenden, of anders in de Lelie Uw ideeën kenbaar te maken, en te vragen of iemand zich bij U wil aansluiten. -

N.N. - Een ander adres boven Uw brief! En zulk een droevig-gestemd schrijven, zoo kort en zoo gedrukt! Arme N. - kunt gij mij niet een weinig méér vertrouwen, wat méér zeggen, dan die vage woorden: verdriet en teleurstelling!? - Als we jong zijn, dan gaat het ons allen gewoonlijk zoo als U: '*Wat heb ik me al van heel veel dingen een boel voorgesteld en wat is 't alles tegengevallen!*' En toch is er veel meer *moois* in het leven van de meesten onzer, dan wij inzien in die periode ervan, waarin gij blijkbaar nu verkeert, en die gij zeker te boven zult komen mettertijd. Vertel mij maar eens alles; misschien kan ik U wat helpen met mijn eigen ondervindingen en mijn eigen lief en leed!

Dat boek heb ik juist uitgeleend. Mag ik het U terugzenden, als ik het heb terug-ontvangen? -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Wie kan me een best pension te Valkenburg en Vaals prov: Limburg noemen?

Erratum.

In het stukje: 'Jannie' staat in de 2de kolom regel 32 van boven 'te diep en te **p**rachtig wortel' dit moet zijn: 'te diep en te **k**rachtig wortel.'

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moesten eenigen ingezonden stukken blijven liggen tot het volgend nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Aan een dame wordt *pension aangeboden* op een der mooiste punten van de provincie *Utrecht*, bij groote bosschen.
(517)
Adres: Mej. L. BENDER, *de Bilt.*

Eene dame, P.G. 27 jaar, opleiding gehad hebbende voor onderw. met acte N.H. diploma, Kinderj. wenscht zich geheel te wijden aan de **opvoeding van kinderen**, hij een weduwnaar of daar waar de moeder door ziekte verhinderd is zulks te doen. Was steeds als zoodanig werkzaam en is voorzien van uitstekende referentiën.
(643)
Brieven franco No. 643 aan den Uitgever v.d. blad.